

IN · EPISTOLAS

M. TVLLII CICERONIS

QVAE

FAMILIARES

VOCANTVR

Paulli Manutij Commentarius

Ad Ill.mum & Excell.mum

D. Iacobum Boncompagnum

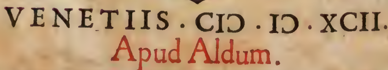
DVCEM SORAE,

Marchionem Vineolæ &c.

CVM PRIVILEGIIS.

Summi Pontificis, Caesareae Maiestatis, Regis Gallorum, Regis Hispaniae, Senatus Veneti, aliorumque Principum

VENETIIS · CIↃ · IↃ · XCII.

Apud Aldum.

ILLVSTRISSIMO

ATQVE

EXCELLENTISSIMO

D.

IACOBO BONCOMPAGNO

DVCI SORAE

MARCHIONI VINEOLAE

ET

GENERALI

S. R. E.

GVBERNATORI

ELLEM, Illustrissime, atque Excellentissime, IACOBE BONCOMPAGNE, *tantum in me esset ad dicendum facultatis, quantum eximijs Tuis erga me meritis aliqua saltem ex parte respondere posset. Non ingratum profecto me, neque indignum, in quem beneficia conferrentur, experireris, efficeremque, si qua ratione possem, vt incitamento essem hominibus ad exercendam beneficentiam: cum ex beneficijs apud gratos, ac memores animos collocatis tantum percipi gloriae fructum viderent. Ego, cum te multos abhinc annos ad summa omnia natum cognouissem, eximia naturae tuae ornamēta praedicare numquam destiti. Ad quae cum postea (quae summa est Dei prouidentia) accessisset maxima potestas, Tu, mores tuos veteres retinens, nihil vnquam egisti, in quo summus splendor non elucesceret, nihilq; praetermisisti, in quo solidae laudis specimen non appareret. Quaq. virtutes Principum propriae esse debent, eas Tu, istam fortunam nactus, semper coluisti, & ita coluisti, vt, qui caecum esse Fortunam, & immerentibus semper fauere solitam conqueruntur, eorum stultam opinionem re, ac factis facile confutares. facis enim, quod raro admodum contigit, eoq. praeclarius existimandum est, vt litterarum studia nunquam in summis negotijs dimittas. ex quibus cum ea hauseris, quae Te valde illustrant, vis eis gratiam referre: optimeq. refers. Tu litteratos homines, litterarumq. studia cum perpetuo Tibi fouenda in animum induxeris, quid est, quod Tibi carum nomine a litteratis hominibus non debeatur? Si Tu de tuo detrahis, ut eorum commodis inseruias, aequum est eos vicissim de suis commodis detrahere, nomini ut consulant tuo. Et, quamuis non Tu id agis, ut aliquam Tibi laudem ex beneficijs compares, qui omnia in ipsa virtute fixa, & locata habeas, nihilq. aliud a solida virtutis laude quaeras, est tamen, quod hoc ipso nomine maiores quoque Tibi laudes debeantur. Ego certe, & Venetijs, & vbicunque esse mihi contigit, & ex alijs audiui tuam eximiam praedicari humanitatem, & ipse alijs dicentibus silere tamen non poteram. Venetijs multi cum sint, Maphaeus Venerius inprimis est ex Patricijs, qui tua egregia facta, dictaq. in ore semper habeat, Tuā recordatione mirum in modum moueatur, mirifico quodam Tui amore, ac studio flagret. Contigit mihi superiore anno, his propemodum diebus, Parentium adire, Ciuitatem in Istria portu celebrem, multisq. de caussis satis illustrem.*

grassabatur in ijs locis tum temporis pestis. eo Marcus Venerius ex Veneta nobilitate, magni ingenij vir, & summae cuiusdam prudentiae, X uirum decreto, ad eam extinguendam publice missus fuit. cui adiunctus ego Secretarij munere sum. Credas affirmanti, nihil mihi magis placuit, nulla ve alia re magis sum affectus, quam Caesaris Denores, illius Ciuitatis Episcopi, sanctissima consuetudine. homo integerrimus, cui diuina ita curae sunt, vt, omnibus alijs posthabitis, nullam in aliam curam incumbat, quam vt suo muneri satisfaciat, quo tempore uel ab huiusmodi curis, in quibus totus est, uel a sacrorum librorum lectione, in qua ita horas locat, vt suorum studiorum fructum non uulgarem suis ciuibus, publice eos admonendo, & cohortando, impertiat, Te ita semper decantabat, tuasque virtutes ita extollebat, ut ipsum me, qui Tibi plurimum debeo, Teque ita colo, & obseruo, ut nihil ardentius fieri possit, vincere interdum videretur. Ita, quos dies pestilentiae uis insuaues reddebat, ij Tui honestissima mentione hilariores accidebant, ad meumque singulare erga Episcopum studium tantum hoc nomine accessit, quantum accedere posse vix sperassem. Materiam habebamus tam amplam, tamque uberem, dies potius ut ipsi, horaeque nos deficerent, quam tuarum laudum exitum nostra reperire oratio posset. cumque multi de Te, ijque perhonorifici sermones forent, numquam tamen mirum accidit nobis, Te Tui similem esse, in Teque, tamquam in speculo, GREGORIVM. XIII. *agnosci: qui cum omnes suas cogitationes ad summa quaeque a prima aetate instituerit, beneficentiamque, vnam inter virtutes Principe dignas praecellentem, semper adamauerit, iure nunc, & merito anteactae vitae fructus fert, &, in supremo dignitatis gradu positus, de hominibus benemereri non desistens, Te secundum se habet, qui, eum imitans, ijsdem gradibus ad summam gloriam contendas, eamque Tibi vnam ob oculos ponens, iam assecutus sis, ut omnes, qui aliquid sapere uidentur, Te suspiciant, obseruent, tamquam alterum Maecenatem in omni scripto praedicent. Me quidem tuarum laudum praeconem numquam senties in ijs celebrandis defessum, numquam defatigatum. Accidit quoque mihi mirabile admodum, ac iucundissimum, ut, cum Romam uenissem eo potissimum nomine, ut Te praesentem praesens uiderem, Tibique gratias uultu saltem referrem, (qui index animi certus est) quando per tenuitatem meam aliud non licet, Romam paene in ipsa urbe Roma quaesiuerim. Ea enim se oculis obtulit meis, ut nouae Vrbis faciem ostenderet, ita publicorum aedificiorum splendore, uiarum amplitudine, pontium magnificentia, incredibili fontium ubertate* GREGORIVS *Pont. quem omnis Christiana Resp. sanctissimum colit, eam exornauit, ut ad publicam commoditatem, ornamentumque permultum additum, atque adiunctum esse uideatur. Sed, cum, quae Pontifex Maximus peregit praeclara, considero, uideo difficilius ea a me posse recenseri, quam ab ipso fieri. Faciant id, qui ingenio ualent, quique Romanam Ciuitatem sua praesentia honestant, Hippolytus Capilupus Episcopus, M. Antonius Muretus, Latinus Latinius, P. Angelius Bargaeus, Laurentius Gambara. ij sint, qui suis & sermonibus, & scriptis praeclara haec, unaque uirtutes tuas egregias ad caelum suis laudibus ferant. Vt Iulium Iacobonium meum sileam, fide, atque obseruantia in Te singulari: qui, quantum ei per fortunam licet, certare etiam uel cum summae doctrinae uiris in tuae amplitudinis laude uidetur. Excepisti me igitur ea benignitate, quae tua propria est, quae Te & priuatis hominibus, Regibus quoque ipsis carum reddit. qua Tu, praeter ceteras uirtutes, quibus excellis, ita hominum Tibi uoluntates deuinxisti, ita omnium in te studia conuertisti, ut a Veneta Rep. in Venetam nobilitatem iamdudum sis adlectus. qui honos cum ijs tantum tribuatur, qui ipsum eximio aliquo merito promerentur, facis, ut iure omnes optimo in te collatum existiment. Incredibile est, quantum omnes bonos, quantum omnes Italiae populos, ac longinquas nationes tui amplissimi nominis, ac famae ornamenta in Tui amorem, studiumque alliciant. Vt omittam, quanta sit eorum, qui Romae adsunt, quibus in oculis es, quibus imperas, ad te diligendum propensio. Eae me caussae impulerunt, ut Paulli Patris mei Commentarium in Epistolas M. Tullij Ciceronis, quae Familiares uocantur, tuo nomini dicarem. Quid est autem, quod tuo maximo, celeberrimoque nomini non maxime debeatur; uel Tibi, propter eximiam istam tuam in me beneficentiam a me non uel maxime deberi homines intelligant? Vel quis non aequissimum arbitretur, ut, qui Parentis mei in omni uita amantissimus, ac patronus semper extiteris, eiusdem quoque lucubrationes, quae ad posterorum utilitatem proderentur, in tuam fidem, ac patrocinium commendentur? in quas ipse uniuersae fere uitae studium, atque industriam contulit: quarum eam, quam in eruditorum animis (ut, ni fallor, scis) exspectationem commouit, scriptorum praestantia facile, ut spero, sustinebit. Quae si tibi, eruditissimo in primis, ac celeberrimo Principi, probabuntur, una opera & Pater meus studiorum suorum fructum satis amplum accepisse nulli non uidebitur, & mihi, qui pro uirili parte in his ingenuis artibus paternae laudis fieri aemulator studeo, ad non inferiora in dies animum addideris. Deus Opt. Max. dignitatem istam tuam perenni felicitate secundet. Romae. Id. Iun.* ∞ DLXXIX.

Amplitudini tuae

Obsequentissimus, atque in perpetuum deuinctissimus,

Aldus Manutius, Paulli F. Aldi N.

INDEX
RERVM·ET·VERBORVM
LOCVPLETISSIMVS
Quae in Cic. Epistolis Fam. continentur.

Aemuli

Appius

Caussa

D

Discess-

E

Exaruit

G

K

L

d

φιλοθεώρος

Requiem

F I N I S

INDEX
RERVM·ET·VERBORVM
LOCVPLETISSIMVS
quae in Comment.in Epiſt.Ciceronis Fam. continentur.

A

Colum-

D

Marcelli,

N

Sena-

X

Y

Z

FINIS.

IN · EPISTOLAS
M · TVLLII · CICERONIS
QVAE
FAMILIARES
VOCANTVR
PAVLLI · MANVTII
COMMENTARIVS

Argumentum epistolae primae Ciceronis ad Lentulum.

ARTES argumenti duae sunt, una & extrinsecus, & satis longè petita, quae ad regem Ptolemaeum proprie pertinet; altera, quae sumitur ex ipsa epistola, & regiae caussae statum explicat; prior non aliena, posterior etiam necessaria. Rex Aegypti Ptolemaeus, Auletes dictus, quia tibijs canere, praeter dignitatem regiam, solitus esset, pater Cleopatrae, notissimae feminae, & eius Ptolemaei, cuius est iussu interfectus Pompeius Magnus, societatem, & amicitiam populi Romani diu expetitam impetrauit aliquando, Caesare, & Bibulo coss. qua de re sic ipse Caesar lib. III. *de bel. ci. Controuersias regum ad populum Romanum, & ad se, quod esset consul, pertinere existimans, atque eo magis officio suo conuenire, quod superiore consulatu cum patre Ptolemaeo & lege, & S. C. societas erat facta. Et in oratione pro Postumo: Non ei regi pecuniam credidit, qui alienus ab hoc imperio esset, sed ei, quicum foedus feriri in Capitolio uiderat. Eam autem societatem diu exoptatam esse a Ptolemaeo, nec nisi Caesare consule obtineri potuisse, intelliget, opinor, qui perpendet illud in ep.* 16. *lib.* 2. *ad Atticum: De rege Alexandrino, placuisse sibi, aliquando confici. Nam uerbum, Aliquando, negatam antea Ptolemaeo societatem, satis, ut opinor, ostendit. Nec uero minimam eius impetrandi honoris difficultatem Suetonius de-*

monstrat, cum ait in Caesaris uita: Societates, ac regna pretio dedit, ut qui uni Ptolemaeo prope sex millia talentorum suo, Pompeijq. nomine abstulerit. Porro cupiditas Ptolemaei tanta societatis, & amicitiae populi Romani, non solum ex eo nata, quia superiores ferre omnes Aegypti reges, eundem honorem adepti, praesidium aduersis temporibus in fide, ac tutela Romanorum saepe maximum inuenerant; uerum etiam, quod ipse, nisi socius, amicusq. populi Romani appellaretur, stabilem sibi, atque tutam regni possessionem non putabat: idq. duabus caussis, primum quod Alexandri regis, qui proximus regnauerat, testamento Aegyptus Romanis relicta dicebatur: itaque ait Cicero in oratione prima in Rullum: Dicent decemuiri, id quod dicitur a multis, & saepe dictum est, regis Alexandrini testamento regnum illud populi Romani esse factum. Et in secunda in eundem: Quis uestrum ignorat, dici, illud regnum testamento regis Alexandrini populi Romani esse factum? Et paullo post: Video, qui testamentum factum esse confirmat: auctoritatem senatus exstare hereditatis aditae sentio, tum, quando, Alexandro mortuo, legatos Tyrum misimus, qui ab illo pecuniam depositam nostris recuperarent. Hac igitur de caussa, ne sibi regnum populus Romanus adimeret, Ptolemaeus timebat. accedebat altera, quod ipse, non modo Alexandri regis mortui filius, uerum nec e regio esse genere putabatur. itaque subiungit ibidem Cicero: Eum, qui regnum illud teneat hoc tempore, neque genere, neque animo regio esse, inter omnes fere uideo conuenire. Ptolemaeum designat: de quo etiam paullo post, Qui sunt, inquit, isti decemuiri, quos perspiciamus regnum Alexandriae Ptolemaeo gratis adiudicaturos? Honor igitur ille societatis, & amicitiae populi Romani, uehementer optatus confirmandi regni caussa, magnoq. emptus, necessitatem quandam Ptolemaeo attulit Aegyptios offendendi. nam, cum ab eis intolerabilia tributa exigeret, incurrit in eorum odia: ex quo multitudine concitata, uitae suae timens, e regno Romam profugit, Lentulo Spinthere, Metello Nepote coss. idest biennio post, quam in societatem, amicitiamq. populi Romani receptus erat. Questus iniuriam, petijt, ut restitueretur, impetrauitq. non magno negotio, uel Pompeij gratia, eius caussam adiuuantis, ob amicitiam Mithridatico bello contractam; uel suffragante pecunia, clam multis data; uel etiam, quod regis bene de rep. meriti, (nam, ut Plinio referente cognoscitur, Pompeio, circa Iudaeam rem gerenti, octo equitum millia, Ptolemaeus suo sumptu miserat) & eius regis, quem senatus, populusq. Romanus biennio ante, Caesare, & Bibulo coss. socium, atque amicum appellasset, iniurias ulcisci, non modo iustum, sed exemplo etiam utile, speciosumq. uidebatur. His caussis factum est S. C. referente consule P. Lentulo, ut sortirentur consules, uter eorum regem reduceret, idest, ut is reduceret, cui Cilicia prouincia obtigisset: quae obtigit Lentulo.

nam,

nam, si Ciliciam Lentulus antea sortitus esset; coniici postea in sortem reductionem regis non oportuit, quippe cum ea Ciliciae proconsuli, cui prope in conspectu Aegyptus esset; ob facultatem rei perficiendae prorsus deferenda videretur. Hispania vero, quae obuenit Metello, vt in Appiano legimus, longissime ab Aegypto remota, omnino cum reductione regis Alexandrini coniungenda non fuit. Huius & S.C. & sortis in oratione in Pisonem mentio fit his verbis: Auderet Gabinius, si non acerrime fureret, quam prouinciam P. Lentulus, cum & auctoritate senatus, & sorte haberet, interposita religione, deposuisset, eam sibi tum adsciscere, cum, etiamsi religio non impediret, mos maiorum tamen, & exempla, & grauissimae legum poenae uetarent? Et in ea pro Postumo: Non latroni, sed regi credidit; nec regi inimico populi Romani, sed ei, cuius reditum consuli datum a senatu videbat. Et in eadem: Non ad Gabinij, cuius id negotium non erat, sed ad P. Lentuli, clarissimi viri, auctoritatem, a senatu profectam, & consilio certo, & spe non dubia Romam contenderat. Accedit huius epistolae testimonium, satis apertum, his verbis: Hortensij, & mea, & Luculli sententia, ex illo S.C. quod te referente factum est, tibi decernit, vt regem reducas. Et in ep. 7. Nullum exstat S.C. quo reductio regis Alexandrini tibi adempta sit. Quae confirmat lib. XXXIX. *historia Dionis. Exeunte anno, cum Lentulus nondum in prouinciam iuisset, per C. Catonem tribunum pl. obiecta senatui religio est, prolato e Sibyllinis versibus oraculo, ne rex cum multitudine reduceretur; si fieret, malo publico futurum. Tum factum est alterum S.C. referente de religione Marcellino consule; regem cum multitudine reduci, periculosum reip. videri. De hoc S.C. sic in ep. 2. lib.* II. *ad Q. Fr. De rege Alexandrino factum est S.C. cum multitudine eum reduci, periculosum reip. videri. Atque illam epistolam cum videam* XIV. *Kal. Febr. scriptam esse, facile possum suspicari, hoc S.C. antequam haec ad Lentulum mitteretur, esse factum. nam neque idibus, quo haec die scripta est, neque postridie, idest* XVII. *Kal. neque* XVI. *factum esse, ex duabus constat epistolis, secunda, & quarta. Quod si quis,* XV. *Kal. idest pridie quam illam ad fratrem Cicero scripsit, decerni potuisse dixerit; antiqua consuetudine refelletur. senatum enim haberi per dies comitiales non licuit. comitialem autem fuisse diem,* XV. *Kal. Ian. non solum fasti dierum veteres, sed etiam Cicero ipse in quarta docet epistola. nam, cum de senatu ad* XVI. *Kal. habito locutus esset, subiunxit: Senatus haberi ante Kal. Febr. per legem Pupiam, id quod scis, non potest. In ea etiam ad fratrem, cuius proxime sum vsus exemplo, extractam ait rem obtrectatorum Lentuli calumnia, deinde comitiales dies esse consecutos: cum de senatu* XVI. *Kal. habito loquatur, vt in quarta significat huius libri: vbi, ijsdem fere verbis vtens, Res, in-*

A 2 quit,

quit, ab aduersarijs nostris extracta est uarijs calumnijs. Ergo, ut redeam unde diuerti, S. C. de religione ante hanc epistolam, idest ante Idus Ian. factum erat. Tertium S. C. cum fieret, ne quis omnino regem reduceret; id quod, ut haec docet epistola, P. Seruilius Isauricus censuerat; intercessum est. Senatus tamen uoluntas perscripta; quod, impedito S. C. fieri solitum est; ut memoriae traderetur, atque exstaret in publicis tabulis, quid senatus, nisi obstitisset intercessio, fieri uoluisset. Hac de re sic in ep. 7. Nullum exstat S. C. quo reductio regis Alexandrini tibi adempta sit, eaque, quae de ea scripta est, auctoritas, cui scis intercessum esse, ut nequis omnino regem reduceret, tantam uim habet, ut magis iratorum hominum studium, quam constantis senatus consilium esse uideatur. Sublato igitur a religione exercitu, cum de rege reducendo deliberaretur, & alij eum honorem Lentulo, quem iam antea & S.C. & sortis beneficio acceperat, conseruarent, alij Pompeio mandandum, alij aliter censerent; uarietas opinionum rem extraxit; Catonis deinde tribuni pl. audacia disturbauit penitus, atque peruertit. nam & ab initio tribunatus, ut Fenestella docet apud Nonium, concionibus assiduis inuidiam regi, ac Lentulo concitauit; & mox, lege etiam de abrogando Lentulo Ciliciae imperio promulgata, animos eorum, qui Lentulo fauebant, a minore cura ad summum timorem traduxit: Pompeium uero, in senatu aspere, & acerbe accusatum, eo redegit, ut consilium reducendi regis abijceret. itaque rex, desperato senatus auxilio, confugit ad Gabinium, Syriae proconsulem: a quo, promissis ei decem talentorum millibus, (ea sunt HS bis millies quadringenties: ut ostendit Cicero in oratione pro Postumo) Pompeio etiam, qui cum Crasso tum consulatum gerebat, admodum pro eo contendente, facile impetrauit, ut restitueretur. Ex eo postea Gabinius maiestatis accusatus, quod prouinciae suae finibus, contra legem Corneliam, excessisset, corruptis iudicibus absolutus est; mox tamen de repetundis in iudicium uocatus, defendente, Pompeij rogatu, Cicerone, qui priore iudicio accusauerat, odio maxime prioris iudicij damnatus, publicatis bonis, in exsilium abijt: quem postea dictator Caesar restituit. Hinc illa in eum oblique coniecta in oratione contra Pisonem. Se ipsum, fasces suos, exercitum populi Romani, numen, interdictum q. deorum immortalium, responsa sacerdotum, auctoritatem senatus, iussa populi, nomen, ac dignitatem imperij regi Aegyptio uendidit: in Aegyptum uenit: signa contulit cum Alexandrinis: cepit Alexandriam. Atque hoc loco foedam Appiani negligentiam dissimulare non possum, qui Gabinium, Pompeio tertium consule, de maiestate damnatum putat. in quo dupliciter peccat, primum temporis, deinde criminis inscientia. nam Gabinius biennio ante Pompeij tertium consulatum, Domitio, & Appio cos. non de maiestate, sed de repetundis damnatus est. utrumque docet

Dionis historia cui si fides abrogatur; ipse certe non refelletur Cicero; quo ego, praesertim in rebus illius aetate gestis, locupletiorem testem non quaero. is in epistola 16. ad Atticum lib. IV. & in epist. 4. ad Q. Fr. lib. III. prorsus patefacit ἀνιστορησίαν Appiani. Sed, vt redeam ad Auletem, pecuniae tantam vim Caesari primum ab eo datam, vt societatem populi Romani consequeretur, deinde Gabinio, vt eiectus restitueretur, forsitan mirari aliquis possit. qui si eius regis annua vectigalia nouerit; non dubito, quin mirari desinat. capiebat enim ex Aegypto, vt in quadam oratione Ciceronem scripsisse grauis auctor Strabo lib. XVII. memoriae tradidit, talenta annua duodecim millia quingenta. In tantis opibus magni negotij non fuit, aut Caesari sex millia talentorum, aut Gabinio decem millia largiri, aut etiam, id quod a Varrone proditum Plinius narrat, octona millia equitum, Pompeio circa Iudaeam res gerente, sua pecunia tolerare, mille conuiuas, totidem aureis potoriis, mutantem vasa cum ferculis saginare. Hactenus de Ptolemaeo. Nunc, quae sit epistolae sententia, quo principio inducta, quibus distincta partibus, quo fine conclusa, videamus. Ac primum; quod iis, qui aliena negotia curant, amouenda in primis negligentiae suspicio est; orditur Cicero ab officio suo; operamq. a se in regio negotio nauatam ita significat, vt eximiam in Lentulum beneuolentiam praeseferat. mox regis, & eius amicorum studium, consulis, & consularium sententias, Pompeii familiarium contentionem, perfidiam amicorum exponit. quae qui attendat, rei difficultatem, ex Lentuli sententia conficiendae, maximam videat. nam ad regis voluntatem, qui reduci a Pompeio, ciuitatis principe, cupiebat, Hammonius eius legatus, clam pecunia data, senatorum animos traducere conabatur. Senatorum autem alij, illius largitionis inuidia, regem oderant, reducendumq. prorsus negabant, vt Marcellinus, Seruilius, senatus maior pars; alij Pompeio rem deferri malebant, vt Volcatius, Afranius, Lupus, Libo, Hypsaeus, omnes praeterea Pompeij familiares, quos, pro summa eius auctoritate, & gratia, plurimos fuisse par est: nonnulli, vt Crassus, reducendum quidem regem, sed sine exercitu, Sibyllae versibus admoniti, censebant. Horum tria video genera fuisse. nam, cum omnes in tuenda religione consentirent; non tamen omnium in ratione reducendi sensus idem erat. Placebat Crasso consulari, a tribus legatis, vel priuatis, vel iis etiam, qui cum imperio essent, regem restitui: ita neque Pompeius, neque Lentulus, qui cum imperio erant, excludebantur. Placebat Bibulo, item consulari, a tribus priuatis: ita Pompeio, & Lentulo locus erat. Contra Hortensius, Lucullus, Cicero, ipsi quoque consulares, ab vno Lentulo, Ciliciam cum imperio administrante, reducendum censebant: quod anno superiore, ipso Lentulo consule referente, senatus decreuerat. Quae si perpendantur singula: paene res a Lentulo remota videbitur.

bitur. nam, si Marcellini, & Seruilij de non reducendo rege valeat opinio: iacet negotium. Si Pompeij familiares vincunt: Lentulo reiecto, Pompeius decernitur. Si de legatis priuatis Bibuli sententia probatur: aeque Lentulus, & Pompeius, qui cum imperio erant, reijciuntur. Si Crassus auditur; vt inter legatos locum habeant ij, qui cum imperio sunt: oritur inter Lentulum, & Pompeium de reductione contentio: nec dubium, quin Pompeius obtineat, honoribus, & meritis in remp. ciuitatis facile princeps. vnicum igitur in Hortensij, Luculli, Ciceronis sententia perfugium. Sed hic etiam aduersantur multa: primum, senatus voluntas, a rege, propter apertam largitionem, alienior; deinde, corrupti ab Hammonio, regis legato, non pauci; qui rem ad Pompeium deferri omnes volebant; postremo, ipsius Pompeij familiares, & in ijs tribuni pl. aliquot, parati ad intercedendum, si pro Lentulo S.C. fieret. Addo illud, quod Ciceronis, quia Lentuli beneficio obstrictus videbatur, in caussa regia minor erat auctoritas; gratia vero eius, vt magna esset, maiore tamen Pompeij gratia vincebatur. Nec vero, adempto exercitu, quod Cicero etiam, Hortensius, Lucullus religionis caussa probare cogebantur, magnopere erat, cur eam reductionem Lentulus *expeteret: quippe qui vereretur, ne, respuentibus regem Alexandrinis, quos cogere sine armis nequiret, infecta re cum aliquo dedecore discederet. Quocirca praeclarum in hac epistola Ciceronis artificium licet animaduertere: qui neque sperare* Lentulum *iubet, cum desperandum potius intelligat; neque tamen prorsus eum abducit a spe, veritus ne hominis amicissimi, optimeq. de se meriti, fortasse etiam, ipsius opera Ciceronis, optatum rei exitum exspectantis, animum offendat. nam in eo loco: In senatu sic egit caussam tuam, vt neque eloquentia maiore quisquam, neque grauitate, nec studio, nec contentione agere potuerit: Pompeium optime animatum erga* Lentulum *significat. Infra vero, cum subiungit: Quae res auget suspicionem Pompeij voluntatis: Et paullo post: In eam opinionem rem adduxerunt, vt Pompeius cupere videatur: Et in eo: Quod Pompeio se gratificari putant: idipsum, quod promiserat, in dubium reuocat. Quod si qui erant, qui Pompeij caussa nollent; ij nec* Lentulo, *qui antea Pompeium ornauerat, fauebant. Ita* Lentulo *spes omnis infirmatur: cum vel amicos Pompeij aduersarios habeat; vel, qui alieniores Pompeio sint, amicos ipse habere non possit.* Callide *autem, ne sua culpa res inclinasse videatur, inducit illa quasi excusationis loco: Vt in rebus multo ante, quam profectus es, ab ipso rege, & ab intimis, ac domesticis Pompeij clam exulceratis, deinde palam a consularibus exagitatis, & in summam inuidiam adductis, ita versamur. Scripta est epistola, Cn. Cornelio Lentulo Marcellino,* L. *Marcio Philippo cos.*

M.Cicero

M.Cicero S. D. P. Lentulo procos. 1.

Go, omni officio, ac potius pietate erga te, ceteris satisfacio omnibus, mihi ipse numquam satisfacio. tanta enim magnitudo est tuorum erga me meritorum; ut, quoniam tu, nisi perfecta re, de me non conquiesti, ego, quia non idem in tua caussa efficio, uitam mihi esse acerbam putem. In caussa haec sunt. Hammonius, regis legatus, aperte pecunia nos oppugnat. res agitur per eosdem creditores, per quos, cum tu aderas, agebatur. regis caussa, si qui sunt, qui uelint, qui pauci sunt; omnes rem ad Pompeium deferri nolunt. senatus religionis calumniam, non religione, sed maleuolentia, & illius regiae largitionis inuidia, comprobat. Pompeium & hortari, & orare, & iam liberius accusare, & monere, ut magnam infamiam fugiat, non desistimus: sed plane nec precibus nostris, nec admonitionibus reliquit locum. nam cum in sermone quotidiano, tum in senatu palam sic egit caussam tuam, ut neque eloquentia maiore quisquam, neque grauitate, nec studio, nec contentione agere potuerit; cum summa testificatione tuorum in se officiorum, & amoris erga te sui. Marcellinum tibi esse iratum scis. is, hac regia caussa excepta, ceteris in rebus se acerrimum tui defensorem fore ostendit. quod dat, accipimus: quod instituit referre de religione, & saepe iam retulit, ab eo deduci non potest. Res ante idus acta sic est: nam haec idibus mane scripsi. Hortensii, & mea, & Luculli sententia cedit religioni de exercitu: (teneri enim res aliter non potest) sed ex illo S. C. quod te referente factum est, tibi decernit, ut regem reducas: quod commodo rem facere possis: ut exercitum religio tollat, te auctorem senatus retineat. Crassus tres legatos decernit, nec excludit Pompeium; censet enim etiam ex ijs, qui cum imperio sunt: Bibulus tres legatos ex ijs, qui priuati sunt. huic assentiuntur reliqui consulares, praeter Seruilium, qui omnino reduci negat oportere; & Volcatium, qui, Lupo referente, Pompeium decernit; & Afranium, qui assentitur Volcatio: quae res auget suspicionem Pompeij uoluntatis: nam aduertebatur, Pompeij familiares assentiri Volcatio. Laboratur uehementer. inclinata res est. Libonis, & Hypsaei non obscura concursatio, & contentio, omniumq. Pompeij familiarium studium, in eam opinionem rem adduxerunt, ut Pompeius cupere uideatur. cui qui nolunt, ijdem tibi, quod eum ornasti, non sunt amici. Nos in caussa auctoritatem eo minorem habemus, quod tibi debemus. gratiam autem nostram exstinguit hominum suspicio, quod Pompeio se gratificari putant. Vt in rebus multo antequam profectus es, ab ipso rege, & ab intimis, ac domesticis Pompeij clam exulceratis, deinde palam a consularibus exagitatis, & in summam inuidiam adductis, ita uersamur. nostram fidem omnes, amorem tui absentis, praesentisq. cognoscent. si esset in ijs fides, in quibus summa esse debebat; non laboraremus. Vale.

EXPLANATIO

TVLLIVS, CICERO] Me puero, Romanorum nominum obscura doctrina, & perdifficilis habebatur. nos fortasse primi nostris Commentarijs adiumenti hoc in genere aliquid attulimus: sed proxime, quae ad hanc notitiam pertinēt, praeclare omnia collegit, auctor optimus antiquitatis, Carolus Sigonius. Hic si dixerim, Marcus, praenomen esse; Tullius, nomen; Cicero, cognomen; & haec tamen omnia, sine discrimine, a ueteribus nomina interdum appellari; tribusq. fere nominibus Romanos uti solitos esse, ut, M. Tullius Cicero, C. Iulius Caesar, Ser. Sulpicius Rufus; nonnumquam quattuor, ut, C. Calpurnius Piso Frugi, Cn. Cornelius Scipio Nasica; duobus interdum, ut, C. Marius, L. Gellius, Q. Hortensius, M. Antonius; numquam uno; cum nec praenomine quisquam, nec gentilicio nomine careret; licet multos ipso tantum praenomine, ut Appius, Manius, Seruius, notos fuisse non ignorem: haec, inquam, & similia si dixerim, putem me dicere, quae nota sunt. Quod ad Tullios attinet, patricij primum, deinde plebeij generis fuere. auctor ipse Cicero in Bruto: Vt si me, inquit, a M. Tullio esse dicerem; qui patricius anno decimo post reges exactos cum Ser. Sulpicio consul fuit. Plebeia uero gente natum illū M. Tullium, qui cum Cn. Cornelio Dolabella anno urbis DCLXXII. consulatum gessit, nemo, opinor, infitiabitur, qui & Dolabellas patricios fuisse, & duos patricios ueteri lege simul esse consules nō potuisse cognouerit. Hoc nomen a Tullo praenomine, quo rex Hostilius usus est, deriuatū nonnulli credidere. Cicerones dicti a cicere serendo, ut Lentuli a lente, Fabij a faba, ut ait Plinius lib. XVIII. cap. 3. quam quā Priscianus lib. 2. tradidit, qui primus Cicero dictus est, eum ab habitu faciei ita nominatū; &, quod agnomē in illo fuit, cognomen in posteris fuisse: similiter, Caesar, Scipio, quae primū agnomina fuere, in cognomina transisse. P. LENTVLO.] Corneliae gentis patriciae, nam & Cornelii plebeii fuere, ut ille C. Cornelius, qui, post tribunatum plebis, a Cicerone defensus est: & P. Cornelius tribunus pl. in ep. 7. lib. IIX. & patricii distinguuntur a plebeiis lib. II. de Leg. in eo loco: Sulla primus e patricijs Cornelijs igni uoluit cremari. Ex ipsa autem gente patricia profluxere familiae multae, diuersis distinctae cognominibus, ut Maluginenses, Cossi, Rufi, Scipiones, Blasiones, Sullae, Merulae, Lentuli, Cethegi, Cinnae, Dolabellae: qui cum essent eiusdem gentis, eiusdem tamē familiae non erant: ut in Claudia gente Nerones, & Pulchri, patricij; at Marcelli, plebeij; qui omnes recte gentiles dicuntur, eiusdem familiae non recte: quod ipsa cognominum narietas declarat. Hic Lentulus eximiā in aedilitate liberalitatis, & magnificentiae laudem est adeptus: unde illud ep. 7. Magna est hominum opinio de te, magna cōmendatio li-

bera-

beralitatis. Et lib. 11. Off. Omnes P. Lentulus, me consule, uicit superiores. Et Valerius Max. lib. 11. cap. 1. Claudius Pulcher scenam uarietate colorum adumbrauit, uacuis ante picturam tabulis extentam: quā totā argento C. Antonius, auro Petreius, ebore Q. Catulus praetexuit: uersatilē fecerunt Luculli, argentatis choragijs P. Lentulus Spinther adornauit. Numeratur inter oratores in Bruto, his uerbis: Publius ille, nostrarū iniuriarum ultor, auctor salutis, quidquid habuit, quantumcumque fuit, illud totū habuit e disciplina. instrumenta naturae deerant: sed tantus animi splendor, & tanta magnitudo, ut sibi omnia, quae clarorū uirorū essent, non dubitaret adsciscere, eaq. omni dignitate obtineret. Cognomen Spintheris, ut Valerius Max. lib. 1x. cap. 15. docet, a quodam assectarum accepit. Plinius autem lib. v11. cap. 12. eum Spintherem secundarum partium histrionem uocat. A similitudine certe cognomen hoc ortū est. nam Quinctilianus lib. v1. cap. 3. de risu, Acriora, inquit, fiunt, & elegantiora, quae trahuntur ex ui rerū. in his maxime ualet similitudo, si tamen ad aliquid inferius, leuiusq. referatur: qua iam ueteres illi iocabantur, qui Lentulū Spintherem, & Scipionē Serapionem esse dixerunt. Spintherem tamen Cicero numquā Lentulum appellat, opinor, quia contumelia uideretur. Caesar, ab eo laesus, quia fuit in praesidijs Pompeij, Spintherem uocat lib. 1. de bel. ci. item Sallustius in Coniuratione Catilinae. ueteres ramē nummi, Spinther, habent. Hoc ad filium eius transijsse cognomen, Cicero ostēdit ep. 51. lib. x11. ad Att. & 10. lib. xv1. ad eundem: Appianus lib. 11. bel ci. Plutarchus in Caesare, Dio lib. xxx1x. PROCOS.} cū Suetonius, & Plinius, Proconsulatus, Gellius, & Valerius Max. Proconsulare, unico uerbo, dixerint; uidetur Proconsul, dicendum esse, & coniuncte semper scribendum, ut narietur cum antecedente nomine, hoc modo: Lentuli proconsulis, Lentulo proconsuli, Lentulum proconsulem. ueteres cōtrahebant, Pro. cos. itaq. scriptum in lapidibus Capitolinis animaduerti. librarij postea uel unico uerbo, Proconsul, pro consulis, proconsuli, uariatis casibus, scripsere; uel disiuncte, in omni casu, Pro consule. ego, si liceat utrum uis, malim scribere, Proconsul, proconsulis, proconsuli, quam, Pro consule: in quo me ualde mouet similitudo; cum dicatur, Pronepos, pronepotis, pronepoti, & Proauus, proaui, non Pro nepota, & Pro auo. quod si conceditur: (nec dissentire quemquam uideo) ualeat eadem ratio in Proconsul, Propraetor, Proquaestor, & similibus. Nec moueor, quod in oratione pro lege Manilia dicatur, mitti Pompeium ad bellum Mithridaticum non pro consule, sed pro consulibus. respexit enim, cum ita loqueretur, L. Philippus ad originem, & significationem nominis compositi, non ad morem scribendi, aut loquendi. Non negauerim, in antiquis quorundā lapidum inscriptionibus inueniri, Pro praetore, pro, Propraetore: sed in ijsdem lapidibus, Proconsuli, licet uidere, non Pro consule. exempla subiungam.

POPVLONII

L. ARADIO. VAL. PROCVLO. V. C.
LEGATO. PRO PRAETORE. PROVINCIAE. NVMIDIAE
PROCONSVLI. PROVINCIAE. AFRICAE. VICE
SACRA. IVDICANTI. EIDEMQ. IVDICIO. SACRO
PER. PROVINCIAS. PROCONSVLAREM &c.

In alijs uero inscriptionibus opinio nostra plane comprobatur, ut in his.

HONORI

MEMMIO. VITRASIO. ORFITO. V. C.
NOBILITATE. ACTIBVSQ. AD. EXEM
PLVM. PRAECIPVO. PRAEFECTO. VRBI.
ET. ITERVM. PRAEFECTO. VRBI. PROCON
SVLI. AFRICAE

SEXTO. PETRONIO. PROBO
ANICIANAE. DOMVS
CVLMINI. PROCONSVLI
AFRICAE

FABIO. TITIANO. V. C.
CORRECTORI. FLAMINIAE
ET. PICENI. CONSVLARI
SICILIAE. PROCONSVLI
PROVINCIAE. ASIAE

C. CEIONIO. RVFIO. VOLVSIANO. V. C.
CORRECTORI. ITALIAE. PER. ANNOS. OCTO
PROCONSVLI. AFRICAE

Habemus aliorum quoque lapidum testimonia: sed haec sufficiant, ne satietatem afferat copia. D. Augustinus in libro de Grāmatica auctor est, aetate sua non, Proconsul, sed Pro consule, nominandi casu, usitatum

usitatum fuisse, ueteres autem non, Pro consule, sed Proconsul, unico uerbo dixisse. Ab E littera uocali, inquit, nullum Latinū, nisi iuncta praepositione, masculinū inuenitur, ut Pro cōsule, Pro praetore. ergo iuncta praepositione, fiunt Latina, ut dixi, Pro praetore, Pro quaestore. nā ueteres nominatiuo casu, Proconsul, dicebant, attendentes nullum nomen apud Latinos uirilis generis in E exire. Antiquā consuetudinē & Priscianus lib. a. cōprobauit his uerbis: Praepositionis est, uel separatim casualibus praeponi, ut, de rege, apud amicū; uel coniunctim, ut, interitus, indictus, proconsul, insipiens. Venio nunc ad significationem nominis. Proconsul erat, qui, gesto consulatu, ibat in prouinciā. hoc uulgo notum est: illud fortasse non itē, de quo doctos olim uiros memini dubitare, Proconsules aeque dici interdum solitos esse, qui ex praetura in prouinciam profecti essent. ne longe abeā: Q. Metellus Celer ep. 1. & 2. lib. v. proconsul appellatur. quod ne quis in dubiū reuocet, quasi suspecta epistolarum inscriptione, Tironis, qui eas collegit, arbitratu facta; recitemus, ut scrupulus dubitātibus omnis eximatur, uerba Plinij ex lib. 2. cap. 67. Nepos, inquit, de septētrionali circuitu tradit, Q. Metello Celeri, C. Afranij in cōsulatu collegae, sed tū Galliae proconsuli, Indos a rege Sueuorum dono datos. Et ep. xi. lib. xii. Cassius proconsul uocatur, qui tamen consularū non gesserat. Iam, lib. 1. de leg. ita scriptum est: Gellius, cum proconsul ex praetura in Graeciam uenisset, philosophos in locum unum conuocauit. Et in oratione in Vatinium C. Cosconiū proconsulem uocat ulterioris Hispaniae, qui consulatū non gesserat. Et in oratione pro Ligario, C. Considius praetorius proconsul. Item M. Antonius lib. 1. de oratore. Et Liuius lib. xxxvii. L. Aemilium Paullū proconsulē appellat, qui praetor in ulteriorē Hispaniam ierat. Suetonius etiā de C. Caesare propraetore, in Hispania, inquit, proconsul a socijs pecunias accepit, emendicatas in auxiliū aeris alieni. In Augusto, cum loquatur de Q. Cicerone praetorio, Proconsulatum, inquit, Asiae parū secunda fama administrantem. Addo C. Caninium Rebilum, C. Pallustium Crispum; quos, consulatu nondum gesto, proconsules Hirtius appellat in lib. de bello Africo. & in eodem libro Allienum, qui Siciliam obtinebat, modo praetorem, modo procōsulem: ad quem Ciceronis epistolae lib. xiii. inscribuntur, Proconsuli: item ad alios in eodem libro, qui consules non fuerant. Et in lapidibus Capitolinis anno DCLIV. nominatur L. Dolabella procōsul, cōsulatu nondū gesto. Neque solum, qui post praeturam ibat in prouinciam, proconsul uocabatur; sed contra, qui post cōsulatum, praetor. itaque Cicero in epistola ad Sallustium lib. 2. praetorem appellat Bibulum, post consulatum Syriam administrantem. Et ep. ult. lib. v. ad Att. Quod praetori dare consueuisset: pro, proconsuli: quia duo proconsules, Lentulus, & Appius, ante Ciceronem, Ciliciam, Cyprumq. rexerant. Et P. Rutilius, qui consul fuerat, praetor dicitur in Verrinis orationibus: & C. Caesar, cum Gallias post consulatum administraret. praetorem etiam, cum in prouincia consul bellum gereret, P. Scipionem a Liuio appellari uideo. Pedianus antē, cum de Q. Mucio Scaeuola. Asiam post consulatum regente, loqueretur, praetorem uocauit. Quodq. miremur magis, quaestores, a decedentibus proconsulibus prouinciae praefectos, animaduerti proconsules interdum nominari, ut Sallustium, & Sextium, lib. 2. & 5. familiarium: quod epistolarum inscriptiones, ueteribus in libris a me diligenter inspectae, significant. nam si, proconsulum loco, prouinciae curam susceperunt; consentaneum uidetur, eadem eos potestate, eodem imperio fuisse. alioqui, si bellum aliquod exoriretur, rem militarem gerere qui licuisset? itaque primo anno quaestores, secundo, & tertio, si proconsulū loco prouinciae praeessent, proquaestores, & interdum, ob imperium in eos translatum, proconsules dicebātur, interdū etiā propraetores. nam Sallustius in Iugurthino C. Albinum a Spurio fratre consule, Romam, comitiorū caussa, decedente, propraetorem relictum demonstrat. Accepto igitur imperio, quod, hostibus propinquis, ratio temporis exigebat, & proconsulum, & propraetorum nomina quaestores assumebant. Proconsulem autem per triennium fuisse Lentulum in Cilicia, & haec prima epistola, scripta Marcellino, & Philippo coss. & nona, Appio, & Domitio, demonstrant. post triennium decessisse, cognoscitur ex eo, quod Appius ei statim post consulatum successit. Omnino lege Sempronia C. Gracchi, & Corneli L. Sullae, prouinciae erant annuae: tamen interdum prorogabatur imperium, ut Lentulo, cui successit Appius, & Appio, cui Cicero, praeterea Q. Ciceroni, cum Asiae praeesset, C. Antonio, Macedoniae proconsuli, C. Caesari, Gallias administranti, de quo ep. 7. Et stipendium Caesari decretum est, & decem legati: &, ne lege Sempronia succederetur, facile perfectum est. Prouincia Lentuli Cilicia est appellata: quamquam Asiae quoque parti praeesset: ut ostendit epistola, Periucundae. nec uero Ciliciam administrabat uniuersam: quod epist. 1. lib. xv. declarat: &, in Ciliciae parte, regem fuisse Tarcondimotum, Dio libro xli. & xliv. & Strabo lib. xiv. significat.

EGO. OMNI. OFFICIO, *ac potius pietate*] Epistolarum omnium quae materia sit, quaeq. nos hortentur saepe, interdum etiā impellant ad scribendum caussae, diu saepe, ac peratte nte cogitaui. artem enim quasi quandā, quae uiam ad inuentionē patefaceret, inuenire cupiebam. Atque in hoc meditādi studio cum occurrissent plurima, eaq. admodū diuersa; tandem aliquando, inspecta rei cuiusque natura, atque ui, ad duo quaedā capita referri posse omnia uisum est: quorū alterum graue ἠθικὸν, alterum πραγματικὸν uocatur, nos morale, & negotiale possumus appellare. omniū enim epistolarum argumenta uel a negotio, uel ab officio, tamquam a duobus fontibus, deducuntur. Negotiales, quo res in statu sit, siue nostra, siue aliena, siue priuata, siue publica, significant. nec, si quae sunt, in quibus aliqua de re disputatur, ab hoc genere disiungo. nostrum enim negotium uidetur esse, si ultro scribimus; aliorum, si rogati. quamquam disputationes remouet ab epistola scriptor egregius Demetrius, at nō Latini: nam Varro quaestiones multas epistolis explicauit, ut Gellius, & Carisius docent: & Valgius Rufus, ut idem Carisius osten-

dit, scripsit de rebus per epistolā quaesitis. Morales officium potius, quam negotium, continent: quod genus late patet. hinc enim emergunt, quaecūque aut humanitatis, aut beneuolentiae, aut alicuius omnino uirtutis aliquā significationē habent; ut cōmendaticiae, & consolatoriae, laetitiam, aut dolorem indicantes, admonentes, hortantes, querentes, obiurgantes, gratias agentes, &, ut summatim cōplectar, quae materiam a negotio non sumunt. Tertiū quoddam genus, ex utroque mistum, reperiri nō negauerim: sed hoc ut aequaliter ex utroque cōstet, idest ut eae caussae, quae ad scribendū adduxere, graues aeque sint, nec morales negotialibus, aut negotiales moralibus uincātur, perquā raro solet euenire. quod si morale, aut negotiale in epistola mista excellet; (quod autem, ut ea scriberetur, uehementius impulit, id dico excellere) quis dubitet, quin, quae res in ea plus habet ponderis, eadē ei nomen tribuat? Nō enim in assignando genere uel partes numerādae sunt, uel longitudinis habenda ratio est. possunt esse plures morales partes, quā negotiales; aut, si pauciores sint, uel una esse longior, quam negotiales omnes: nec tamen ad morale genus epistola pertinebit. quo enim, ut iam dixi, praecipue adducimur ad scribendū, id, siue multis, siue paucis uerbis exponatur, epistolas facit aut negotiales, aut morales. Ac morales quidē in simplici plerumque uersantur argumento: suisq. quasi finibus contentae negotialem materiā non attingunt: negotiales contra, non quia necesse sit, sed quia deceat, morale saepe aliquid assumūt. Possum probare exēplis, possum auctoritate eorum, qui de epistolis praecepta tradiderunt: sed ipsa quoque in promptu ratio est. quis enim, cum scribit, quod uel sua, uel eius, ad quē scribit, intersit, aliquā rei perficiendae cupiditatem non exponit? quis ad ea, quae restant, curam, & diligentiam non pollicetur? quis aut, confecto negotio, non laetatur, aut, desperato, non dolet? quae interdum grati animi, humanitatis quidē semper signa sunt. Moueor etiam non leuiter auctoritate Demetrij, scriptoris accurati in primis, & docti. Πλεῖστον, ait, ἐχέτω τὸ ἠθικὸν ἡ ἐπιστολή, ὥσπερ καὶ ὁ διάλογος: σχεδὸν γὰρ εἰκόνα ἕκαστος τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς γράφει τὴν ἐπιστολήν. Exempla uero, ne, quod adest, longe petamus, ad Lentulum scriptae epistolae suppeditant. negotiales enim omnes fere sunt: & his tamen morales Cicero sentētias libenter admiscet, nimirū officij caussa; ut, in patriam opera, ac uirtute Lētuli reuocatus, tanti beneficij memoriā, & remunerandi studium declaret. fortasse etiam, ut ingenio ualebat, ad officium artem adhibuit. nam, quia morales in primis ad conciliandam beneuolentiam idoneae sententiae sunt; iccirco, futurū intelligens, ut negotialem huius primae epistolae partem, idest narrationem, Lentulus nō admodū libenter legeret, quippe quae aduersa paene omnia, & inclinata rem ostenderet; eam molestiam morali principio leniendam putauit. ad leniendū autem, si cetera deficiant, ipsa tamē amoris, & grati animi significatio multū ualet. & grata uoluntas societate quadam eiusdem doloris ostenditur. dolor autē Ciceronis, in Lentuli caussa susceptus, quod singulari quodā studio ualde tamen non proficiat, cū ex ipsa sententia, & ex hoc toto orationis ambitu, tū uero ex his maxime primis uerbis, unde oritur sentētia, colligitur: Ego omni officio, ac potius pietate. nam & in, Ego, uis est; & augetur in, Omni officio; & cumulatur demum correctione proxima, Ac potius pietate. officiū enim amoris expers esse potest, & communiter in omnes conuenit: nomen autem Pietatis quiddam etiam grauius, quam amor, significat: itaque nō communiter in omnes, sed proprie conuenit in deos, quibus omnia debemus: deinde in patriam, atque que in parentes; quorū caritas proxime accedit ad deos: tertio loco, erga omnes propinquos: postremo, erga optime meritos; quos diligere ut propinquos, & colere parentum fere loco, aequum est. Quae singula eodē, quo proposuimus, ordine probemus. Ac pietas quidem in deos multis cognoscitur exēplis; quorum pauca recitabo. de. Nat. de lib. I. Pietas, sanctitas, religio pure, & caste tribuenda sunt deorum numini. Et infra, ibidē: Pietas est iustitia aduersus deos. Et lib. III. de Fin. Nec uero pietas aduersus deos, nec quāta ijs gratia debeatur, sine explicatione naturae intelligi potest. Et pro domo: Nec est ulla erga deos pietas, nisi honesta de numine eorū, ac mente opinio. Et lib. 2. Officiorum: Pietas, & sanctitas deos placatos efficiet. Et in Topicis: Aequitas tripartita dicitur esse, una ad superos deos, altera ad manes, tertia ad homines pertinere. prima Pietas, secunda Sāctitas, tertia Iustitia, aut Aequitas nominatur. Quae uero ad parentes, propinquos etiā, licet non bene meritos, pertinent, haec sunt. lib. 2. de Inuent. Pietas est, quae erga patriam, aut alios sanguine coniunctos officium conseruare moneat. Pro Flacco: Nimia pietas, & summus amor in patriā. De somnio Scipionis: Iustitiam cole, & pietatem; quae cum sit magna in parentibus, & propinquis, tum in patria maxima est. Et in Bruto: Vtinā C. Gracchus non tam fratri pietatem, quā patriae, praestare uoluisset. Pro Coelio: Pietas in parentes, indulgentia in liberos. Pro Plācio: Omitto illa, ut uiuat cū suis, primum cum parente: nam pietas fundamentum est omnium uirtutū. Et Acad. lib. 2. Adolescens admodū cum fratre, pari pietate, & industria praedito, paternas inimicitias est persecutus. Et ad Att. ep. 3. lib. VI. Cum bellum esse in Syria magnum putetur; uideatur ne pietatis esse meae, fratrem relinquere. Pro Quinctio: Si pietate propinquitas colitur; qui affinem prodit, impius sit, necesse est. Et ad Thoranium, ep. 20. lib. VI. Hic tui omnes ualent, summaq. pietate te desiderant. Atque haec uno loco omnia, in oratione pro Plancio, comprehenduntur. pietas enim definitur, grata uoluntas in parentes, in patriam, in deos, in amicos: eaq. tribus modis laudatur, ut uirtus, ut uirtus maxima, ut uirtutum reliquarum omnium mater. Exemplum pietatis etiam parentum in filios unum Ciceronis afferam ex ep. 36. lib. XII. Domo sibi carendum propter matrem, plenam pietatis. Alterum Catulli

Egregium narras mira pietate parentem,

Qui ipse sui gnati minxerit in gremium. Deorum in homines. Statius in Silu. Vera deum pietas.

Extremū restat de pietate in bene meritos. quo ex genere hoc ipsum est: Ego omni officio, ac potius pietate

tate

tate erga te. & ep. 9. Periucundae mihi fuerunt litterae tuae: quibus intellexi te perspicere meã in te pietatem: quid enim dicã, beneuolentiam? cum illud ipsum grauissimum, ac sanctissimum nomen Pietatis leuius mihi meritis erga me tuis esse uideatur. Et in eadem, in extremo: Sunt enim testes meritorũ tuorum erga me, meaeq. in te pietatis. Cur autẽ, cum id, quod dijs, hominibusq. debemus, proprie Pietatis nomine totum exprimatur, non eodem nomine erga Lentulum Cicero uteretur, quem in utraque post reditũ oratione non modo parentẽ, uerum etiã Deum suae salutis, uitae, fortunae, memoriae, nominisq. uocat? sic in ep. ad Curionem lib. 2. cum Milonem commẽdat, bis nomen Pietatis usurpat; quod, eo adnitente, patriã recuperauerat. Et alibi saepe. Quod autem in primis quatuor uerbis, Ego omni officio, ac, uocales concurrere passus est; in eo etiam moralis uirtus elucet. laborare enim uidetur, quod amantissimi hominis est, de re potius, quam de uerbis. itaque hanc indiligentiam non solum a reprehensione uindicat, uerum etiam cum aliqua laude coniungit in Oratore. Habet, inquit, ille tamquã hiatus, cõcursu uocalium, quasi molle quiddam, quod indicet non ingratam negligẽtiam de re hominis magis, quã de uerbis, laborantis. Et in eodem libro, infra: Nemo est tã rusticus, qui uocales nolit coniungere. in quo quidã etiã Theopompum reprehendunt, quod eas litteras tantopere fugerit: etsi id magister eius Isocrates, at non Thucydides, ne ille quidem, haud paullo maior scriptor, Plato. Demosthenes tamẽ magna ex parte concursionem uocalium, ut uitiosam, fugit. sed Graeci uiderint. nobis, ne si cupiamus quidẽ, distrahere uocales cõceditur. Haec ille: qui tamen paullo post, non debere admodũ crebro uocales uocalibus occurrere, indicat his uerbis: Hoc idem nostri saepius non tulissent, quod Graeci laudare etiã solẽt. Gellius, & in poetis hoc probat lib. VII. cap. 10. aitq. suauius esse in Virgilio, Vicina Veseuo Ora iugo, quã, Vicina Veseuo Nola iugo: & apud Catullum, Ebriosa acino ebriosioris. DICTVM est de generibus epistolarum: quibus demõstratis duplex occurrit animaduersio, primum, quae utrique sint aptae generi sententiae; deinde, quibusnã sententiae uerbis enuncientur. Ac licet, ni fallor, simul utrumque cõplecti, & ita definire. Epistola consuetudinem fere quotidiani sermonis debet imitari. nã, si, quod inter lõge remotos nequaquam uox, & lingua praestare potest, id bono litterarum cõsequimur, ut ijs de rebus, quae uel nostra, uel amicorum intersint, communicemus: profecto nihil aliud, quã imago quaedã sermonis, uidetur epistola. idẽ sensit Artemon ille, qui descripsit epistolas Aristotelis: quem dixisse Demetrius ait, oportere eodem stylo, & dialogum scribi, & epistolas: esse enim epistolã dialogi partẽ. Sententias tamen interdum grauiores, quã dialogus, & maiorem elegantiam admittit epistola; non modo quia studio, curaq. maiore scribimus, quam loquimur; uerum etiam, quia, cum ad principes uiros, aut etiã ad ciuitates litteras mittimus, quod interdum euenire solet, habenda omnino uidetur personarũ ratio; & in eo paullum se tollat epistola, non modo licet, uerum etiã necesse est. quales enim putemus fuisse epistolas illas, quibus uiri eloquentes, & docti, atque ipse in primis Aristoteles Alexandrum Magnum, incensum cupiditate uerissimae gloriae, cohortabatur ad decus? iam uero, quae leguntur Demosthenis ad Philippum, habere eas quiddam amplum, longeq. distare a communi sermone, negari non potest. Nec desunt Ciceronis in hoc genere nonnullae, ut illa ad Lucceium lib. V. de sui consulatus historia separatim componenda, & illa ad Dolabellam lib. IX. qua ei de sublata columna, & ijs, qui eam Caesari mortuo, tamquã Deo, in foro erexerant, supplicio affectis, gratulatur. in illa uero ad Lentulum, quae incipit, Periucũdae, partes multae sunt, in quibus aliquanto maior uel uerborum copia, uel sententiarum splendor apparet, quam dialogi ratio, & natura postulet. Age, quid in ea dialogo simile reperitur, in qua M. Brutus Ciceronem accusat, quod suppliciter nimis, ac demisse ad Octauium scripsisset? Verum hoc, quidquid est licentiae, prudentia moderatur. tempus, personarum dignitas, res ipsa, quosque progredi liceat, ostendit. Proprie uero, & simplici argumento, & simplici stylo contentae sunt epistolae. Recte, & festiue Cicero ad Paetum: Quid tibi ego uideor in epistolis? non ne plebeio sermone agere tecum? nec enim semper eodem modo. quid enim simile habet epistola aut iudicio, aut concioni? quin ipsa iudicia nõ solemus omnia tractare uno modo: epistolas uero quotidianis uerbis texere solemus. Idem tamen, qui hoc praecipit, non usquequaque seruat suam regulam: indulget enim ingenio nonnumquam, & epistolas concionat, atque ornat uerbis aliquanto illustrioribus, quam quae populo familiaria, & communi sermone trita sunt. sed hoc eiusmodi est, ut, immodice, ac temere si fiat, fastidium pariat, & in reprehensionẽ incurrat; sin modice, & loco, delectet sine satietate, & laudem assequatur. decet igitur idẽ, & dedecet, pro utentis ingenio; quod alijs quoque rebus contingit. Hac uirtute uel solus inter Latinos, ut mihi quidẽ uidetur, uel certe maxime omnium Cicero excelluit. Demosthenem quidem ita uicit, ut cõparatio nulla fit: quod Quinctilianus quoque uidit. Breuitas laudatur in epistolis: iure quidem: breui enim sermone magis capimur, quam producto: uerũ in omni re modus est; & peccat eodẽ fere modo, qui multa paucis contrahit, & qui pauca diffundit in multa. Praeclare Gregorius Nazianzenus, qui utroque uitio laborant, eos iaculantibus comparat, ita mittentibus telum, ut uel supra scopũ, uel infra feratur. utrique enim errant pariter, licet contrario modo. Hic mihi committendum non puto, quando de epistolis agitur, ut fraudentur studiosi pulcherrima ipsius Gregorij, uiri eloquentissimi, epistola, in qua prudenter, & ingeniose, quae ad hoc ipsum scribendi genus attinent, omnia persequitur, sic, ut ne Demetrius quidem ille, quem supra appellauimus, uel plura, uel meliora tradiderit.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ

ΝΙΚΟΒΟΥΛΩ.

Τῶν γραφόντων ἐπιστολάς, ἐπειδὴ καὶ τοῦτο αἰτεῖς, οἱ μέν, μακρότερα γράφουσιν, ἤπερ εἰκός· οἱ δέ, καὶ λίαν ἐνδεέστερα· καὶ ἀμφότεροι τοῦ μέτρου διαμαρτάνουσιν, ὥσπερ τοῦ σκοποῦ οἱ τοξεύοντες, ἄντε εἴσω πέμπωσιν, ἄντε ὑπερπέμπωσι. τὸ γὰρ ἀποτυγχάνειν ἴσον, κἂν ἀπὸ τῶν ἐναντίων γίνηται. ἔστι δὲ μέτρον ἐπιστολῶν ἡ χρεία, καὶ οὔτε μακρότερα γραπτέον, οὗ μὴ πολλὰ τὰ πράγματα· οὔτε μικρολογητέον, ἔνθα πολλά. τί γάρ ἢ τῇ Περσικῇ σχοίνῳ μετρεῖσθαι δεῖ τὴν σοφίαν, ἢ παιδικοῖς πήχεσι, καὶ οὕτως ἀτελῆ γράφειν, ὡς μηδὲ γράφειν; ἀλλὰ μιμεῖσθαι τῶν σκιῶν τὰς μεσημβρινάς, ἢ τῶν κέντρων τὰς κατὰ πρόσωπον ἀπαντώσας, ὧν συνιζάνει τὰ μήκη· καὶ παραφαίνεται μᾶλλον, ἢ φαίνεται, τῶν ἄκρων ποὶ γνωριζόμενα· καὶ ἵνα, πῶς ἂν εἴποιμι καιρίως; εἰκασμάτων εἰκάσματα, δεῖν ἀμφοτέρων φεύγοντα τὴν ἀμετρίαν, τοῦ μέτρου κατατυγχάνειν. Περὶ μὲν τῆς συντομίας, ταῦτα γινώσκω. Περὶ δὲ σαφηνείας, ἐκεῖνο γνώριμον, ὅτι χρὴ φεύγοντα τὸ λογοειδές, ὅσον ἐνδέχεται, μᾶλλον εἰς τὸ λαλικώτερον ἀποκλίνειν. καὶ, ἵν᾽ εἴπω συντόμως, αὕτη τῶν ἐπιστολῶν ἀρίστη, καὶ κάλλιστα ἔχουσα, ἣ ἂν καὶ τὸν ἰδιώτην πείθῃ, καὶ τὸν πεπαιδευμένον, τὸν μέν, ὡς κατὰ τοὺς πολλοὺς οὖσα, τὸν δέ, ὑπὲρ τοὺς πολλούς, καὶ ἡ αὐτόθεν γνώριμος. ὁμοίως γὰρ ἄκαιρον, καὶ γρῖφον νοεῖσθαι, καὶ ἐπιστολὴν ἑρμηνεύεσθαι. Τρίτον ἐστὶ τῶν ἐπιστολῶν ἡ χάρις. ταύτην δὲ φυλάξομεν, εἰ μήτε παντάπασι ξηρά, καὶ ἄχαρι γράφοιμεν, καὶ ἀκαλλώπιστα, ἀκόσμητα, καὶ ἀκόρητα, ὃ δὴ λέγεται, οἷον δὴ γνωμῶν, καὶ παροιμιῶν, καὶ ἀποφθεγμάτων ἐκτός· ἔτι δὲ σκωμμάτων, καὶ αἰνιγμάτων, οἷς ὁ λόγος καταγλυκαίνεται· μήτε λίαν τούτοις φαινοίμεθα καταχρώμενοι. τὸ μὲν γὰρ ἄγροικον, τὸ δέ, ἄπληστον. καὶ τοσαῦτα τούτοις χρηστέον, ὅσα καὶ ταῖς πορφύραις ἐν τοῖς ὑφάσμασι. τροπὰς δὲ παραδεξόμεθα μέν, ὀλίγας δέ, καὶ ταύτας οὐκ ἀναισχύντους, ἀντίθετα δέ, καὶ πάρισα, καὶ ἰσόκωλα, τοῖς σοφισταῖς ἀποπέμψομεν. εἰ δέ που καὶ παραλάβοιμεν, ὡς καταπαίζοντες μᾶλλον τοῦτο ποιήσομεν, ἢ σπουδάζοντες. Πέρας τοῦ λόγου (ὅπερ τῶν κομψῶν τινος ἤκουσα περὶ τοῦ αὐτοῦ λέγοντος) ἡνίκα ἐκρίνοντο περὶ βασιλείας οἱ ὄρνιθες, καὶ ἄλλος ἄλλως ἧκοι ἑαυτὸν κοσμήσαντες, ὅτι ἐκείνῳ κάλλιστον ἦν τὸ μὴ οἴεσθαι καλὸν εἶναι. τοῦτο κἂν ταῖς ἐπιστολαῖς μάλιστα τηρητέον, τὸ ἀκαλλώπιστον· ὅτι ἐγγυτάτω τοῦ κατὰ φύσιν. Τοσαῦτα σοι περὶ ἐπιστολῶν, ὡς δι᾽ ἐπιστολῆς, παρ᾽ ἡμῶν· καὶ ταῦτα ἴσως οὐ πρὸς ἡμῶν, οἷς τὰ μείζω σπουδάζεται. τἄλλα δέ, αὐτός τε φιλοπονήσεις, εὐμαθὴς ὤν· καὶ οἱ περὶ ταῦτα κομψοὶ διδάξουσι.

PROVERBIA non excludit, sed crebra nō probat: quod Ciceroni quoque placuit: itaque paucis utitur. at Demetrius, *Κάλλος*, inquit, *ἐπιστολῆς τυχικαὶ παροιμίαι· δημοτικὸν γάρ ἐστιν ἡ παροιμία, καὶ κοινόν*. Ego seruo, & seruabo Gregorij documentum, vt prouerbijs neque numquā, neque saepe utar, accedente praesertim Ciceronis exemplo; quem cum lego, nullius rhetoris praecepta desidero. CETERIS] meum in te tua studium, officiumq. cernentibus. MIHI] qui tuam erga me beneuolentiam imitor, merita nō assequor. tu enim in re mea, quod agebas, perfecisti: mihi non idem contingit in tua. NUMQUAM SATISFACIO.] suauitate quadam fruūtur aures, geminato verbo, & negatione posteriori praeposita: ut hic; Ceteris satisfacio omnibus; mihi ipse numquam satisfacio. simile illud pro Sextio: Ademit Albino soceri nomen mors filiae; caritatem illius necessitudinis, & beneuolentiam nō ademit. Et lib. II. de Leg. Quid est enim uerius quam neminem esse oportere tam stulte arrogātem, ut in se rationem, & mentē putet inesse, in caelo, mundoq. non putet? MAGNITUDO] Lentuli beneficium tribus modis auget; quod Merita uocat, uim quaerens, & in ipso uocabulo, & in numero; quod addit, Magnitudo; quod, Magnitudo tanta. MERITORUM;] meritum Lentuli maximum erga Ciceronem fuit, cum eum, lege Clodia pulsum, quod ciues Romanos, coniurationis in patriam conuictos, capitali supplicio, contra ueteres leges, moremq. maiorum, indicta caussa affecisset, consul sextodecimo eius exsulij mense reuocauit. Hoc meritum significari, quae sequuntur, ostendunt: Quoniam tu, nisi perfecta re, de me non conquiesti. Merita uero quod appellat, non meritum, amplificatio quaedam est. admonet enim Aristoteles, vsurpari interdum ab oratore, vt rem augeat, multitudinis numerum pro singulari: quod saepe Cicero fecit, ut ep. 15. lib. IX. Te cum uideo, omnes mihi Granios, omnes Lucillos, uere ut dicā, Crassos quoque, & Laelios uidere uideor. Merita autem plus, quam officia, ualēt. ad Brutum lib. XI. Lamia uno omnium familiarissime utor. magna eius non dico in me officia, sed merita. Ad Cornificium lib. XII. Ad haec officia, uel merita potius, iucūdissima cōsuetudo accedit. Phil. XII. Magna eius in me merita, mea quaedam officia in illum. QUONIAM] parui refert, utro modo legas, uel, Quia, uel, Quoniam: nisi tamen hoc uidetur plenius: & est in quattuor meis antiquis libris: quod ideo testatum uolui, ne quasi commenticium reijceretur, ex eorum scriptis, qui se in ueteribus cunctis exemplaribus, Quia, uidisse, cōfirmarūt. grauabor interdum ad haec humilia me demittere: ne quod ab industria nostra diligentiae genus iure quisquam desideret. quamquā, ut omnibus plane satisfiat, ulla diligentia uix, aut ne uix quidē, cōsequi me posse, nō ignoro. DE ME NON *conquiesti*,] quia, cum primū consul est designatus, Ciceronis caus-

sam

sam suscepit,& eius de reditu sententiã,consulibus Pisone,& Gabinio repognantibos, praeclarissimam dixit:quo vero primum die magistratum iníjt, eo ipso die,idest Kal.Ian.de Cicerone retulit,spreta lege Clodia,quae poenam referentibus irrogabat.cumq. tribunus pl. Atilios Serranus, nocte ad deliberãdũ postulata,posttridie S.C.interuenisset,numquã tamen Lentulus postea conquieuit,donec, Sextili mense,centuriatis comitijs perlata lege,rẽ perfecit.de qoo sic in oratione pro domo: Nam tu,P. Lentule,neqoe priuatus,neque consul legem esse umquam putasti.nam,tribunis pl.referẽtibus, sententiam de me designatus cõsul dixisti:ex Kal.Ian. quoad perfecta res est,de me retulisti:legem promulgasti,tulisti. Similia de Lentuli studio,atque constantia,in alijs orationibus,pro Sextio,post reditum, in Pisonẽ, alibi. IN. TVA. CAVSSA} in tuo negotio,in reductione regis. Caussa & hic, & alijs in locis pro eo sumitur, quod ad aliquem proprie pertinet:ut paullo post:In caussa haec sunt:idest, in curanda tibi reductione regis.Et infra:Hac regia caussa excepta. Et in extremo: Nos in caussa auctoritatẽ eo minorem habemus. Differunt autẽ Res,& Caussa,&,ut arbitror,in eo,differunt,quod,Res,patet aliquanto latius,quã Caussa:ut Res totũ negotium significet,Caossa uero negotij partẽ illam,quae ad Lentulom pertinet,ut scilicet restitutio regis ad eũ deferatur.hoic opinioni suffragantur potios,quam aduersantur,exempla.ep.5. De Alexandrina re,caussaq.regia.Ep.7.Quid res,quid caussa,quid tempos ferat.Ep. 9. Accepisti,quibus rebus adductus,quamq. rem,caussamq. defenderim.Ep.6.lib. 2. Nũc tibi totã rem,atque caussam commẽdo,atque trado.Ep.7.ibidẽ.Quantã curã adhibuerim,quamq. difficili in re, atque caussa, cognusces ex ijs litteris,quas liberto tuo dedi.Ep.4.lib.XII.Scriberẽ plura,si rẽ,caussamq. nollem. In oratione pro Caecina:Multa,qoae sunt in re,quia remota sunt a caussa,praetermittã.Sed finis exemplorum sit: uitanda enim satietas est. ACERBAM} insuauem, iniucundam: translatione a fructibus immaturis. ep.8. lib.III.ad Appiũ,antitheta posuit Acerbum,& Dulce:Nõ debent mirari homines, me esse acerbũ tibi, ui sim dulcis mihi. PVTEM.} quia re uera ipsum,uiuere,nemini acerbum est,sed tũ uidetur, cũ accedont molestiae. ideo,Putẽ, dixit potius,quam sentiam. IN. CAVSSA. HAEC. SVNT} haec sunt,quae tibi,quo in statu caussa sit, significare possint. HAMMONIVS,} nomen Aegyptijs usitatum,inde doctum,quod apud Lybicos,ut ait Pausanias,Iuppiter Hammon coleretur. REGIS. LEGATVS,} nam rex aberat:quia,cum exercitum,Sibyllae uersibus interdictum,desperaret,petijt,ut a Pompeio, duobus tantum lictoribus comitato,restitueretur.quod cum non impetrasset,ueritu senatu,ne Pompeij potentia nimium augeretur,abiecta spe, Ephesum se contulerat, relicto Hammonio legato.discessisse eũ ab urbe, antequã tribuni pl.magistratum inirent,id est,ante IV.Idus Dec. apud Noniũ Fenestellae uerba significant. Dio,discessisse significat,nõ modo post initũ a tribunis pl.magistratum, sed etiã cõsulatum gerentibus Marcellino,& Philippo,idest post Kal.Ian.Ego assentior Fenestellae,& quod antiquior, quã Dio, (nã eũ nouissimo Tiberij principatu petijsse,Plinius ait) & quod in rebus Romanis maior homini Romano,praesertim Romae uiuenti,habenda fides est.ipse etiã Cicero,cum haec Idibus Ian.scriberet,regẽ ab urbe molto ante profectum ostendere uidetur his uerbis:In rebus molto ante, qnam profectus es, ab ipso rege,& ab intimis,ac domesticis Pompeij clam exulceratis. APERTE} nullo legũ metu: quae res infensum Ptolemaeo senatom reddidit. OPPVGNAT.} aduersatur uehemẽter. Trãslato uerbo,quo magis Hãmonij studiũ ostenderet,usus est. CREDITORES,} qui non solũ id agebãt, ut rex restitueretur,quo creditas ei pecunias exigere possent:uerũ etiã aperte pecunias pro Pompeio contra Lentulum suppeditabãt,quod regem cupere intelligebant.ep.2.lib.II. ad Q. Fr. Creditores regis aperte pecunias suppeditãt cõtra Lentulũ.In oratione pro Postumo, & apud Dionẽ lib.XXX. CVM. TV *aderas*,} inepte nonnolli,ut antiquitatem amare uideatur,Quũ pro Cum scribunt:cum Priscianus obsoleuisse iã consuetudinem illam ostẽdat lib.I.his uerbis. Apud antiquos frequẽtissime loco Cu syllabae Quu ponebatur, ut & e cõtrario,ut arquus,coquus,oquulus,pro arcus,cocus,oculos:quum pro cum,quur pro cur. REGIA CAVSSA. QVI. VELINT,} uel pueris haec iã nota sunt, Volo tua caussa, Volo tibi; pro, faueo, studeo, amicus sum.In contraria sententia,Cui qui nolunt,dixit infra. QVI. PAVCI. SVNT,} & suauitatis quiddã habet,Qui,repetitũ:& omnino huiusmodi additamentis non modo plenior, uerum etiam paullo splẽdidior efficitur sententia:ut ep.18.lib.2.Quae mihi ueniebat in mentem, quae ad te pertinere arbitrabar, existimaui,me ad te scribere oportere.Eiusdem generis illud ep.7.lib.IV.Huc idem omnes, qui te diligunt,sentiunt:quorum est magna pro tuis maximis,clarissimisq. uirtutibus multitudo. Pauci autẽ regia caussa uolebant,uel ob apertam eius largitionem, uel quia propter acerbissimam tributorum exactionẽ eiectum ab Alexandrinis audierant. AD. POMPEIVM} cuius ob Mithridatici belli gloriam longe maior,quam ceterorum,apud omnes gentes erat auctoritas:quo futurum sperabat rex,ut Aegyptij nihil ei petenti denegarent. RELIGIONIS. CALVMNIAM,} Sibyllae uersus Aegypti regem cũ exercitu reduci uetabant:cuius oraculi uerba apud Dionem lib.XXXIX.haec sunt:Si rex Aegypti,auxilio indigens aliquo,uenerit,amicitiam quidem ei ne denegaueritis;ne tamen eum multitudine aliqua iuueritis:sin aliter,& labores,& pericula habebitis.Eam sententiam Lucanus lib.VI. expressit his uerbis:

Haud equidem immerito Cumanae carmine uatis
Cautum, ne Nili Pelusia tangeret ora
Hesperius miles, ripasq. aestate tumentes.

Narrat Dio,C.Catonis tribuni pl.opera, qui reductionẽ regis impedire conabatur, oraculum illud esse patefactum,senatu nõ inuito,cui largitio illa regis odiosa erat. Nã,quod ad Sibyllae uersus attinet,probabat eos quidem senatus,uerum non tam religione,quã illius regiae largitionis inuidia. Et Cicero ipse,qui reductionẽ regis, Lentuli gratia,uehementer cuperet,Calumniam religionis appellat,idest mali-

tiosam

tiosam, & fictā de Sibyllinis versibus oratinnem: vt, exercitu adempto quasi iubente Sibylla, restituendi regis curā suscipere nemn vellet. Itaque religiosos homines cum ironia vocat ep. 7. quasi per speciem religionis alia cogitantes: Esse, inquit, & tuae, & nostri imperij dignitatis, Ptolemaide, aut aliquo propinquo loco, rege collocato, te cum classe, atque exercitu proficisci Alexandriam: vt, cum eam pace, praesidijsq. firmaris, Ptolemaeus redeat in regnū: ita fore, vt per te restituatur, quemadmodum senatus initio cēsuit; & sine multitudine reducatur, quēadmodum homines religiosi Sibyllae placere dixerunt. Eandē calumniā notat ep. 4. cum ait: Haec tamē opinio est populi Romani, a tuis inuidis, atque obtrectatoribus nomē inductū fictae religionis, nō tam vt te impedirent, quam vt ne quis propter exercitus cupiditatem Alexandriam vellet ire. Est igitur calumnia, versuta quaedam, & callida fallēdi ratio. & quamquā huic uerbo propriū sit in accusatione domicilium, eidem tamen migrationes in alienā esse multas, exēplia intelligitur. ep. 4. Res ab aduersarijs nostris extracta est varijs calumnijs. Ep. 2. lib. I I. ad Fr. Per obtrectatores Lentuli res calumnia extracta est. Ep. 3. lib. I V. ad Att. Metellus calumnia dicendi tēpus eximit. Off. lib. I. Existunt iniuriae saepe Calūnia quadam, & nimis callida, & malitiosa iuris interpretatione. Lib. I I. de rep. apud Noniū: Vt Carneadi respondeatis, qui saepe optimas caussas ingenij calumnia ludificari solet. Et Valerius Max. lib. I X. cap. vlt. Illa tamen quaestione neque calumniae petitoris, neque violētiae plebis iudicantiū religio cessit. MALEVOLENTIA, *& illius regiae largitionis inuidia.* duas caussas affert, quare praeceptū Sibyllae de non reducendo cum exercitu rege senatui placeret; maleuolētiā, quia de legatis Aegyptijs, mandato regis clam interfectis, percrebuisset; regiae largitionis inuidiam, quia, cū Hammonius quorundā senatorum animos aperte pecunia corrūperet, ea largitio turpissimā infamiae notam ordini inuseret vniuerso. *Inuidia*, ambiguum verbum, nam & dolor est ex alienis bonis: quā Cicero inuidentiam, vt anceps inuidiae vocabulum vitaret, in definiendis animi morbis appellare maluit: &, vt mihi quidē videtur, nō odium, quod quibusdam placuisse video, sed infamia potius ex aduersa fama, & publica prauitatis alicuius opinione: quā semper cū odio coniungi necesse non est: nam si odiū, & inuidia idē esset, eadem vtrique contraria opponerentur: nunc oppo(nun)tur diuersa, odio quidē amor, inuidiae autē gratia. Accedit, vt omittam, quod inuidia late diffunditur: numquā enim apud unū, sed apud multos in inuidia sumus: odium uero interdum in angustum contrahitur: neque enim & uni, & multis odio esse possumus. Postremo, nō eaedem res inuidiam, odiumq. gignunt. nā inuidia suscitatur ea animi turpitudine, licet ea neminē laedat: ut siquis otio, desidiaq. languescat, eo nomine male audit, quae dicitur inuidia, nec tamē inde odium, sed inertis, ignauiq. hominis oritur contemptio. odium autē ea ijs rebus ea sistit, unde uel ipsi afficimur iniuria, uel alios etiā laedi, praesertim iniuste, uidemus. Inuidia dicta, quia nō libēter uidemus, neque qui fortuna meliore, quā uellemus, utitur, neque qui sequūtur ea, quae ipsi nō probamus. COMPROBAT.] iā enim S. C. factum erat, cum multitudine regē reducī, periculosum reip. uideri. Hoc ego uerius existimo, quā quod a Dione traditū est, perspecta Sibyllae uersibus, decreta omnia, pro rege facta, esse inducta: ualuisse enim S. C. quo reductio regis Lentulo mandabatur, indicāt quae infra sunt: Ex illo S. C. quod te referēte factū est, tibi decernit, ut regē reducas. Et ep. 7. satis aperte: Nullū S. C. extat, quo reductio regis Alexādrini tibi adēpta sit. Sed ita Dio excusatur, quod senatus induci quidē uoluit omnia decreta: sed, intercedēte tribuno pl. fieri S. C. nō potuit: perscripta q. senatus uoluntas: id quod, ubi S. C. impediretur, interdū fieri solitū animaduertimus: eaq. senatus auctoritas dicebatur: de qua sic in eadē epistola: Quae de reductione regis scripta est auctoritas, cui scis intercessum esse, ut ne quis omnino regē reduceret, tantā uim habet, ut magis iratorū hominum studiū, quā constantis senatus consiliū, esse uideatur. HORTARI, ET ORARE,] hortatus monet auctoritas, oriā tis uoluntas: & hortationi saepe adduntur preces, ut, si auctoritas pondus nō habet, saltem uoluntas ualeat. utrumque cōiunxit in prooemio lib. I I I. de Orat. Tibi frater, inquit, neque hortāri deero, neque rogantī. nā neque auctoritate quisquam apud me plus ualere te potest, neque uoluntate. In ep. I 8. lib. V. Te non hortor solum, uerū etiam pro nostro amore rogo, atque oro, ut te colligas, uirumq. praebeas. LIBERIVS ACCVSARE,] leuius est, quam, libere accusare. nam interdum efficacitatis minus habent, quae cōparandi aduerbia grammatici appellant, quam quae simpliciter, sine ulla comparatione, enunciātur. Accusatio autē extra iudicium etiā in priuatis rebus, atque adeo inter amore coniunctissimos, locū habet. itaque lib. I I I. Off. Accusabit patrē filius, nefaria de patria cogitātem: pro, reprehendet. MONERE, — Monere, & Hortari, idem sunt in eo, quod utrūque rationes habet ad persuadendū idoneas: in eo differunt, quod hortatio, quid euenturū boni sit, id si fiat, quod suademus; monitio autē, quid mali, nisi fiat ostendit: & illa lenior, ac mitior, haec seuerior, ac durior: nō enim caret obiurgatione quadā. id ostendū loca duo Ciceronis in Laelio. Omnis, inquit, hac in re habenda ratio, & diligentia est, primum, ut monitio acerbitate, deinde obiurgatio cōtumelia careat. Quo loco sic usurpat, Obiurgatio, pro, monitio, ut paullo post, Obiurgari, pro, moneri. Subiungit enim: Illud absurdum est, quod ij, qui monentur, eā molestiam, quam debent capere, non capiunt; eā capiunt, qua debent uacare. peccasse enim se nō anguntur; obiurgari moleste ferunt: quod contra oportebat, delicto dolere, obiurgatione gaudere. recte igitur Cicero, cum hortatus Pompeium esset, monendum etiam putauit, ut ei magnam ea reductione regis infamiā proponeret. MAGNAM INFAMIAM] triplicem, uel ingrati animi, qui Lētulo, cuius erga se officia cū in sermone quotidiano, tum in senatu palam cōmemorauerat, reductionē regis Alexādrini, praesertim ei iam a senatu decretā, conaretur eripere; uel immoderatae ambitionis, qui, summis iam perfunctus honoribus, triumq. triūphorū gloria circumfluens, frumētaria etiam curatione, summa cū potestate, paullo ante ornatus, tamen, his nō contentus, honorē praeterea, quicumque esset, Aegyptiae legatio-

nis

nis appeteret; uel etiam auaritiae, quod regis muneribus, magnam ab ipso restituendi cupiditatẽ praese ferentis, corruptus existimari posset. PLANE} hic ualet, omnino: ut ad Tironem lib. XVI. Mihi placebat, si firmior esses, ut te Leucadem deportares; ut ibi te plane cõfirmares. Alibi, aperte: quia, quae plana sunt, oculis patent: ut ad Coelium lib. II. De Ocella parum plane ad me scripseras. NEC PRECIBVS *nostris, nec admonitionibus*} cur haec duo tantũ attingit, quattuor iã propositis, hortari, orare, accusare, monere? Quia, qui locum precibus, & admonitionibus non relinquit, multo minus hortationi, aut accusationi. magis enim, & orando mouemus, quã hortando; & monendo, quam accusando: idq. uel ipse dispositionis ordo declarat. nã, ut orare post hortari, sic monere post accusare, augendi gratia, Cicero collocauit. Hic dubitantibus, in uerbo, Admonitionibus, & mendosum suspicantibus, quod tamen in omnibus legitur antiquis libris, aptamq. & percõmodam sententiam habet, scrupulum placet eximere. Dixerat Cicero, Et monere: debuit igitur, ut nomen cum uerbo congrueret, inferre, Monitionibus, non, Admonitionibus: cũ, monere, & admonere, significatione differant inter se. obiurgat enim is, qui monet, ut supra ostendimus: qui uero admonet, nõ obiurgat, sed, quid faciendum sit, docet: ut exempla declarãt. In hoc igitur prudẽtia Ciceronis agnoscitur: qui cum de principe ciuitatis, & praecipuo sui ab exsilio reditus auctore Pompeio loqueretur, asperiore uerbo iterum uti noluit, sed mitigandam leuiore uerbo sententiã putauit: ut ostendat ita Pompeium erga Lentulum animatum esse, non modo ut eum a restituendi regis cõsilio uerbis asperioribus abduci, necesse nõ sit, sed nec admoneri quidẽ, ac doceri, quo pacto, & suspicionẽ uitet cupiditatis, & illã reducẽdi regis curã cupienti Lentulo obsequatur. RELIQVIT LOCVM.} Nõn relinquere locũ precibus, duobus modis accipitur: uel cum is, cuius gratia, & auctoritas prodesse nobis potest, ita se gessit, ut eum rogare non oporteat; ut in hoc loco: uel cũ ita meriti sumus, ut precibus nihil proficere posse uideamur: cuius generis habemus exemplũ apud Terẽtium in And. Quid caussae est, quin hinc in pistrinũ recta proficiscar uia? Nihil est preci loci relictũ: iam perturbaui omnia. Locũ igitur precibus uel aliena humanitas, uel nostra adimit improbitas. IN SERMONE QVOTIDIANO,} uarie loquitur in hac sententia: nã hic, In sermone quotidiano, dicit: ep. 9. In sermonibus dictitare: in eadem, Dictitare, simpliciter. IN SENATV} Hoc tẽpore Pompeius erat cũ imperio, superiore anno rei frumentariae, & S.C. & lege praepositus. qui aũt cum imperio essent, ijs urbẽ, nisi deposito imperio, ingredi non licuisse, notum est. petijsse igitur a senatu Pompeium existimemus, ut introire in urbem, saluis legibus, posset. quod etiam postea, ijsdem cõsulibus, ut accusatum de ui P. Sextiũ laudaret, impetrauit. ep. 9. EGIT CAVSSAM TVAM,} cum hortaretur senatum, ut reductionem regis tibi demandaret. ELOQVENTIA, GRAVITATE, STVDIO, CONTENTIONE} Eloquentia, ubertate, & elegantia orationis; Grauitate, sententiarum pondere; Studio, propensa in Lentulum uoluntate; Contentione, ope summa. plus enim est contentio, quam studium. nã, qui studet; cupit: qui contendit, in eo, quod cupit, intendit omnes neruos. quod integrum posuit in ep. 14. lib. XV. Omnes tuos neruos in eo contendas, ne quid mihi ad hanc prouinciam temporis prorogetur. Inde Contentio, uehemens actio. infra: Libonis, & Hypsaei non obscura concursatio, & cõtentio. Ep. 9. Caesaris, ut illũ defenderem, mira contentio est consecuta. Ep. 2. lib. VII. In primis me delectauit, tãtum studiũ bonorum in me exstitisse contra incredibilem contentionem clarissimi, & potentissimi uiri. TVORVM IN SE OFFICIORVM,} Quod eum ornasti, dixit in extrema fere epistola. praestantem etiam Lentuli in Pompeium liberalitatem nominat epist. 9. maximum autem in Pompeium officium fuit, potestas rei frumentariae, per quinquennium ei toto orbe terrarum data. quod Lentulum consulem praecipue curasse, Plutarchus in Pompeio significat. quamquam, ut idem tradit, suspicio fuerit, id Lentulum spectasse, ut Pompeio frumentaria curatione implicito, ipse Ptolemaeum reduceret. MARCELLINVM} Cn. Cornelium Lentulum Marcellinum, consulem hoc anno cum L. Martio Philippo. Syriae post praeturã uterque praefuerat, Philippus Caesare, & Bibulo coss. Marcellinus anno sequenti, Gabinio, & Pisone. Appianus in Syriaco, Iosephus XIV. Antiq. De hoc Cicero in Bruto sic; Nec umquã indisertus, & in consulatu pereloquens uisus est, non tardus sententijs, non inops uerbis, uoce canora, facetus satis. Marcellinus, cognomen gentis Corneliae non est, sed ab adoptione deriuatum. qui enim Claudianus appellari debuit; cum esset ex Claudiis Marcellis; Marcellinus potius, quam Claudianus, appellari uoluit: puto, ne uideretur ex Pulchris, aut Neronibus fuisse; quae cognomina Claudiae gentis erant, patriciae: Marcelli autem, plebeiae. confirmat hanc opinionem Pedianus in commentario Diuinationis; cum ait: Marcelli, & Marcellini inter se gentiles fuere. Non quod Marcellini essent Claudij, sed quod ex Claudia gẽte orti, indeq. in Corneliam translati. Eodẽ cognomine filius eius usus est, qui bello ciuili cõtra Pompeiũ quaestor pro Caesare pugnauit, paterni uidelicet heres odij: nam consul huius anni Marcellinus quam infensus Pompeio fuerit, Cicero in ep. 5. lib. II. ad fratrem, & Plutarchus in Pompeio demonstrat. IRATVM} quia te cupidum uideat reducendi regis. Consulibus neque cum exercitu regem restitui placebat, neque ab ijs, qui cũ imperio essent, idest, nec a Lentulo, nec a Pompeio. epistola sequenti. TVI DEFENSOREM} tuarum omnium sententiarum, ac uoluntatum. OSTENDIT.} uerbis. ep. 9. In eo ipso, quod te ostendis esse facturum. Ad Sulpiciũ ep. 1. lib. IV. Eadem omnia, quae a te de pace, & de Hispanijs dicta sunt, ostendi me esse dicturũ. Ad Varronem ep. 8. lib. IX. Munus flagitare, quamuis quis ostenderit, ne populus quidem solet, nisi concitatus. QVOD DAT, ACCIPIMVS:} nihil dat in regia caussa, in ceteris rebus omnia. sic loquimur, cũ nec id plane, quod uolumus, nec tamen nihil impetramus. In Verrem li. II. Alio loco de aratorum animo, & iniurijs uidero: nunc, quod mihi abs te datur, id accipio, eos tibi esse inimicissimos. Ibidẽ paullo post: Vtar eo, quod datur. Et lib. II. de Orat. Si se iudices dant, & sua sponte, quo impellimus, inclinant, atq. propendent; accipio, quod datur; & ad id, unde aliquis flatus ostenditur, uela do. REFERRE} Re-

RE} Referre, ad senatum, de quo sententiae dicerentur; Ferre, ad populũ, de quo suffragia ferrentur; usita tũ ueteribus est. Caesar tamen lib. I. bel. ci. dixit, De quorum imperio ad populum referatur: si modo vulgati libri uacant mendo. uã, Ferre ad populum, usitarius esse, quam Referre, nemo, ut arbitror, negabit. DE. RELIGIONE, } de Sibyllinis uersibus, reduci regem cum multitudine uetantibus. AB. SO. DEO VCI NON. POTEST. } tuebatur obstinato animo sententiam suam, in quam, ut in Argumẽto iã diximus, factũ erat S.C. regem cum multitudine reduci, periculosum reip. uideri. ep. 2. lib. II. ad Q. Fratrẽ IDIBVS } quo die senatus erat futurus. nec dubito, quin edictus esset, cum haec Cicero scripsit. nã & in epistola sequẽti, cum ante lucem XVI. Kal. Febr. scriberet, subiunxit: Eodie senatus erat futurus. quo perspicuum est, nõ eo die, quo haberetur, sed superiore, senatum edici solitum. MANE } prima luce. sed ep. 30. lib. VII. cũ dixit, Quae erant futurae mane postridie, aliter explanandum. HORTENSII, } declarata consulis uoluntate, consulariũ sententias incipit exponere. Hic est ille Q. Hortensius, oratoria laude clarus. Hoc loco mirari aliquis possit, cur Cicero, de Marcellino consule locutus, ad consulares, omissa alterius consulis. L. Philippi mentione, orationẽ traducat. Opinor, qui consul primo anni mense fasces sumeret, eundẽ, & senatũ eodẽ mense habuisse; &, qua de re deliberandum putaret, retulisse: secundo autẽ mense collegam fasces recepisse: eundemq. ordinem, ut alternis mensibus fasces haberent, usque ad extremum annũ seruatũ esse. itaque non Philippus, sed, qui fasces prior sumpserat, Marcellinus praecipuam mensis Ianuarij curã sustinuit, & de religione retulit, collega tamen silentiente: nam dissentientem Cicerò nominasset. Vter autẽ fasces prior sumeret, docet Gellius lib. XXI. cap. 15. LVCVLLI } Marci, non Lucij, qui perierat anno superiore. hic enim, qui nominatur, sine dubio idem est, de quo haec sunt in ep. 8. Quo quidem tẽpore, ut perscripsi ad te antea, cognoui Hortensium percupidum tui, studiosum Lucullum. Quam epistolã Pompeio, & Crasso coss. idest post Marcellinum, & Philippũ, esse scriptã, satis constat: quo anno Lucius uiuere non potuit: cum eum oratio de prouinciis, habita, ut ait Pedianus, Marcellino & Philippo coss. iã uita excessisse demõstret. Marcũ autẽ, ac Luciũ, fratres fuisse, Cicero. Plutarchus, alii testantur. Eutropius li. VI. consobrinos uocat: in quo ei non assentior; nisi si, duas sorores duobus Lucullis nupsisse, aliquis dixerit. quod mihi non fit uerisimile. uideo enim, M. Lucullum simul cum Lucio fratre Seruilio auguri diẽ dixisse, qui Lucij patrem accusauerat. quam rem ijs uerbis Cicero commemorat in prooemio Academicorũ, ut Lucium, & Marcum, in ulciscendo Seruilio, non consobrinos, sed plane germanos fratres agnoscere uideatur: ait enim de Lucio: Adolescens admodũ cũ fratre, pari pietate, & industria praedito, paternas inimicitias magna cũ gloria est persecutus. Verbum, Pietas, eundẽ utrique patrẽ fuisse ostendit. Plutarchus etiam, cum ait, uiuo adhuc Lucio rem eius domesticã a Marco fratre gubernatam, germanos potius fratres, quam consobrinos, significat. Sed Marci praenomen ab adoptiuo patre M. Terentio Varrone sumptum est. nam, a Terentio Varrone adoptatum, indicat Cicero in Verrem, cum legem Terentiam, & Cassiam nominat, latam a duobus eiusdem anni consulibus, M. Terentio Varrone, & C. Cassio Varo. CEDIT *religioni de exercitu:* } antea tamen, reducendum cum exercitu regem, Cicero censuerat: habuit enim orationem pro Ptolemaeo reducẽdo: ex qua Aquila, Fortunarianus, & Capella recitant haec uerba: Difficilis ratio belli gerendi, at plena fidei, plena pietatis. TENERI } obtineri. Sic locutus est ep. 7. Si res facultatem habitura uideatur, ut Alexandriã, atque Aegyptum tenere possis. Et ep. 9. Etiam si portum tenere non queas. Et ad Att. ep. 12. lib. XIV. Tam claram, tamq. testatã rẽ, tamq. iustam, Buthrotiã nõ tenebimus? & in oratione pro Sextio: Non tenuit eum locum, in quẽ, nisi popularis esse uoluisset, facilli me peruenisset. QVOD. COMMODO *rem facere possis:* } Commodo, pro Commode, antique dictũ. in quo dubitatum a nonnullis miror; quasi, Commodo, aduerbiũ esse non possit. quod nisi diligens antiquitatis obseruator Canisius admonuisset, Caesaris tamen ad Ciceronem epistola doceret, Cũ Furnium, inquit, nostrũ tantũ uidisse, neque alloqui, neque audire me commodo potuisset. Mihi tamen olim placuit, neq. nũc, quamquam repugnantibus antiquis libris, displicere potest, pro, Rem, legi, Reip. atque hanc ex antiqua Latini sermonis cõsuetudine coniecturã duxi. quo in studij genere, nec infitior, a prima adolescẽtia satis accurate me esse uersatum, nec omnino paenitet. Erat autẽ in mandãda publica re exceptio quaedã ut id, quod mãdaretur, ita fieret, si cõmodo reip. fieri posset. quo significabatur, eã rẽ non potestati magis, quã prudentiae, cõmitti. Recitabo ueterum exempla: quibus & eadem sententia, & ijsdẽ enunciata uerbis, agnoscetur. ac tum denique, utrum scriptis libris, idest dubiae librariorum fidei, an certissimis antiquorum testimonijs, credi oporteat, cũ praesertim nec a scriptis libris admodũ discedat opinio nostra, doctorũ uirorum arbitrio permittã. Caesar lib. I. bel. ci. Quoniã M. Messalla, M. Pisone coss. senatus censuisset, uti, quicumq Galliam prouinciam obtineret, quod cõmodo reip. facere posset, Aeduos, ceterosq. amicos populi Romani defenderet, se Aeduorum iniurias non neglecturum. Idem lib. V. Scribit Labieno, si reip. commodo facere posset, cum legione ad fines Neruiorũ ueniat. Li. VI. Labienum, Treboniũq. si reip. cõmodo facere possint, ad eam diem reuertantur. Cicero ad M. Brutum: Decreui hoc amplius, ut tu, si arbitrarere utile fore, & e rep. esse, persequerere Dolabellam bello; si minus id commodo reip. facere posses, in ijsdem locis exercitũ contineres. Omitto illa similia, quae Ciceronẽ legentibus occurrũt: Quod tuo cõmodo fieri possit: quod sine molestia tua facere possis: quod tuo commodo fiat: quod sine peccato meo fiat. Hic opponitur a quibusdã: hoc loquendi genus huic Ciceronis loco nullo modo conuenire: putant enim, senatus haec uerba fuisse, cum S.C. faceret, aut eorum, qui prouincijs cum imperio praeessent, cum aliquid legatis mãdarent: non igitur ea cadere in sententiam Ciceronis, Hortensii, & Luculli, qui priuati senatores erant. Haec ratio quid momenti habeat, examinãdo cognoscemus. Primũ quaero: si senatus, cũ decernit, utitur his uerbis, ut reip. caueat, cur non ijsdẽ senator, qui & ipse sua sententia de

cernit,

cernit, vti possit? decet enim, ut senatū in publico decreto, ita senatores singulos in dicēda sentētia reip. consulere. quid est autem S.C. nisi multorū senatorū idem probantium consensus? qood si, S.C. in alicuius sententiam senatoris esse factum, saepe legimus: nil aliud existimare licet, quā grauiores eius sententiae partes in S.C. esse translatas: grauius aurē nihil, quam vt id, qood mandaretur, incōmodo reip. ne fieret. itaque non est, opinor, mandantis dūtaxat, bic loqnendi modus, vt senatus, aot proconsulis, sed eius etiā, qui suadet. Negabit boc aliquis: at credat exemplo. Cicero in epistola ad Brotū: Decreui hoc amplius, vt to, si arbitrarere vtile fore, & e rep. esse, persequerere Dolabellam bello; si mioos id cōmodo reip. facere posses, in ijsdem locis exercitum contineres. Haec neque senatusconsulti uerba sunt, neque procōsulis, sed priuati Ciceronis, in senatu sententiā dicentis. cur igitur in hac etiā ad Lentulū epistola locū babere nō possint? At libri veteres aduersantur omnes. Dissimulamus in re nota. quā molta enim contra veterū librorum auctoritatē, adiuoante historia, sententia, ipsa etiam Latini sermonis regula, non modo sine reprebēsione, verū etiā cum laude summa docti homines immutarunt. mihi sane videtur, ut in omni re, sic in hoc industriae genere, modus quidā esse: vt libris quidē antiquis ī corrigēdo otamur, id qđ ego diligēter seruo, motare tñ ex ingenio, doctrinaue aliquid aliquādo liceat, sed ita parce, & uerecūde, ne corrigendi libertas ad temeritatē progressa uideatur. quā ob caussam ueterē hic scripturam immutare noluimus: tantum fecimos, ot ostenderemus opinionem nostrā: quam nec ijs improbari, qui non temere, praeter sua, quidquam probant, ex eo possumos conijcere, quod, si qua laus coniecturae nostrae debetur, eam alio transferre conantur. Nimirum, ad istas artes confugere, & alienis laboribus honorem ereptum, velle, pusilli animi est: non enim addam, Et ipsa maleuolentia ieioni: quod Cicero addidit in re nō dissimili. neque nūc de meo iure litigabo: malim caussa cadere, quam ijs de rebus in iudicium, cōsentionemq. uenire, quarū studio si hoc assequor, ut bonis litteris opem feram, cetera nō ualde requiro: si dantur, accipio: si minus, uberrimum tamen, & suauissimum ex ipsa conscientia fructum capio.

AVCTOREM } ut restituti regis honor, & gloria penes te sit. qood iam senatus decreuerat. Auctor is est, cuius auctoritate, & sententia aliquid fit. ep. 17. ad Att. lib. 1. Agraria lex a Flauio tribuno pl. uehementer agitabatur, aoctore Pompeio; quae nibil populare habebat, praeter auctorem. Scriptor aotem alicuius libri, quam latine Auctor dicatur, oiderint ij, qui non dubitanter usurpant. Equidem neque Ciceronem, nec eios aequales, aut omnino quemquam stante rep. ita locutum existimo. Et qnoniam, cuius uel consilio, uel tacita auctoritate ad agēdum impellimur, is quasi origo quaedā, & agendi principium est, inde factum, ut Auctor nobilitatis appelletur, a qoo nobilitatis initia manarūt; Auctor huius sermonis, a quo primum fluxit hic sermo; Auctor meae salutis, cuius opera salotem adeptus som. Auctor etiā uocatur is, cuius testimonio, ut aliquid credamus adducimur: ut ep. r. ad Att. lib. VI. Nec uero paoci soot auctores, Cn. Flaoium scribā fastos protulisse. Addo illud, Auctorem dici, non qoi hortatur, ne quid fiat, sed qoi hortatur, ut fiat. itaqoe, Auctor, & Dissuasor, Cicero oppoost: ceteraq. eiusdē, atque etiam aliorum exempla ad affirmationem semper, oumquam ad oegationē spectāt: & ab Augeo quoque dedoctū Auctor, Carisius, & Seruios ostendunt: idq. probant antiqui lapides, & libri. Auctorē igitur dixit, ut auctoritate Lentuli potius, quam potestare, & armis, exercitum religione tollente, Alexādrini Ptolemaeo reconcilientur. Eodem modo Phil. 2. Ille inquit, vir fuit, nos quidem contemnendi, qui aoctorem odimus, acta defendimus. Auctorem vocat Caesarem, a quo illa manauerāt: tāquam enim ab illo scripta defendebantur.

CRASSVS } M. Licinius Crassus, nonc quidem in Pompeium male animatus. qood indicat ep. 3. lib. II. ad Q. Fr. sed anno seqoenti, consules iterum creati, in gratiam redierunt. Plutarcbus. Hūc Quiritium, post Sullam, ditissimum, Plinius fuisse tradit, possedisse in agris H S bis millies, idest, ad rationem nummi nostri, sexagies centena scutatorum millia. Plutarcbus totam eius rem, post decimā partem Herculi consecratam, epulumq. poblicum, & congiarium trium mensium singulis ciuibus datū, septē millibus, & centuor talentis aestimat: quae sunt Romano nummo, millies septingenties, & aliquanso amplius: uel, ut more nostro loqnamur, scutatorum qninquagies semel, eoq. amplius: uulgo, supra quinque milliones, dicerent.

NEC. EXCLVDIT *Pompeium*; } cui, frumentariae curationis gratia, toto orbe terrarum & senatus, & populus imperium dederat. ep. 4. lib. IV. ad Att. Plutarchus, Dio, alij.

CVM. IMPERIO. SVNT: } Imperiom doplex fuit, orbanum, & prouiociale. Vrbanū aut a popolo dabatur, aut a senato: a populo, consulibus, praetoribus, qui, centuriatis comitijs creati, maiores magistratus oocabantur: a senatu, dictatori, interregi; qui, nullius comitijs, S.C. creabantur. nā censores, licet inter maiores magistratus nominarentur, tamen nec imperium, nec ferendae legis ius habebant, neque lictoribus, aut uiatoribus otebantur. reliqui uero, quos nomioauimus, & imperiū, & legis ferendae ius, praeterea uiatores, & lictores habebant. Minores magistratus, aediles cur. aediles pl. tribuni pl. quaestores, & alij inferioris ordinis, potestatem habere, nō imperiū, dicebantur. Imperium tribuno pl. nō fuisse, Liuius aperte ostendit exēplo Appij consulis, priuatum tribunum pl. clamitantis, sine imperio, sine magistratu. Imperiom igitur in orbe habebant ij tantum magistratos, qui uocationē, qua carebant minores magistratus. Hoc imperiū sine armis erat: propterea centuriata comitia, quod a Laelio Felice scriptū Gellius lib. XV. cap. 17. recitat, intra pomerium fieri, nefas erat, quia exercitom extra urbem imperari oporteret, intra orbem imperari ius non esset. Vrbani imperij tempus in annuis magistratibus aonuom erat, in dictatore semestre ad summom, in interrege non ultra quinque dies: nā diuturnioris magistratus nō erat. Consulis tamen imperium maius erat, quā praetoris: nam consul praetoris creandi ius habebat, nō contra praetor consulis. & consul ab omnibus magistratibus auocare comitiatum, concionemq. poterat: praetor a consule noo poterat: quod apud Gellium lib. XIII. cap. 14. 15. Messalla docet. Quam-

quam autẽ imperiũ esset in vrbe, nemo tamen ex urbanis magistratibus imperator est appellatus, sed hoc nomen ijs duntaxat, qui exercitũ haberent tribui solitum est, etiam antequam, re bene gesta, imperatores ab exercitu salutarẽtur. Imperium prouinciale duplex fuit, unum a senatu datum, ex lege Cornelia, sine armis; alterum a populo, ex lege Curiata, cum armis. vide ep. 9. in extremo. BIBVLVS } M. Calpurnius Bibulus, plebeij generis, Caesaris in aedilitate, praetura, consulatu collega, eiusdemq. inimicissimus, Pompeio etiam, ob Caesaris affinitatem, hoc tempore infensus: ideo priuatos decernebat, vt eum excluderet. Pompeij obtrectatores Bibulus, Curio, Crassus appellantur ep. 5. lib. II. ad Q. Fr. CONSVLARES, } atque etiam consules: nam, vt est in epistola sequenti, Bibuli sententiam valere cupierũt. SERVILIVM, } e numero consularium, qui assentiuntur Bibulo, tres excipit, Seruilium, qui omnino reduci negat oportere, cuius probatam a senatu sententiam, sed a tribunis pl. intercessum, indicat epistola septima; Volcatium, qui Pompeium decernit; Afraniũ, qui assentitur Volcatio. Hic est P. Seruilius Vatia Isauricus, qui cum Ap. Claudio, P. Clodij, Ciceronis inimici, patre, consulatum gessit anno urbis 674. triumphauit de Isauris ex Cilicia anno 679. vnde Isaurici cognomen accepit: quo etiam filiũ eius, qui cum Caesare consul fuit, usum esse uideo. Censor fuit cum L. Cotta, ut ex Valerio, & Plutarcho licet colligere. uixit ad annos LXXX. ut Philippica 2. indicat: & Strabo, qui scripsit historiã suam imperante Tiberio, eum a se uisum testatur lib. XII. obijt, ut lib. XLV. Dio docet, Antonio, & Dolabella coss. VOLCATIVM, } L. Volcatium Tullum, qui cum M'. Aemilio Lepido anno urbis 687. consulatum gessit. LVPO } P. Rutilio Lupo tribuno pl. quod ex epistola sequenti cognoscitur. praetor anno primo ciuilis belli Pompeium secutus, Achaiam obtinuit. ad Att. ep. 12. lib. IIX. ep. 1. lib. IX. Caesar lib. II. & III. bel. ci. REFERENTE, } non de reducendo rege tantum, sed vt a Pompeio reduceretur: quod patet ex epistola sequenti. Ius autẽ referendi in senatu tribunos pl. habuisse, uel hic locus ostendit: sed accedunt non modo epistolarum testimonia, 16. lib. X. & 1. lib. II. ad Q. Fr. uerum etiam orationum. nam in ea pro Sextio, Ninnij tribuni pl. relatio nominatur. Neque solum ea de re, de qua consul, sed etiam de diuersa, eodem die, referre poterat tribunus pl. nam ex Phil. VII. consulem de Appia uia, & de Moneta, tribunum pl. de Lupercis retulisse uideo. Retulerunt igitur in eodem senatu de reductione regis duo magistratus, consul Marcellinus de religione, idest, ne rex, prohibente Sibylla, cum exercitu reduceretur; Lupus uero tribunus pl. ut a Pompeio reduceretur: de religione consuli omnes assenserunt; de reductione non idem omnibus placuit. Hortensius, Lucullus, Cicero Lentulum decernebant; Crassus, & Bibulus tres legatos, hic priuatos, ille etiam eos, qui cum imperio essent. reliqui consulares Bibuli sententiã probarũt, tribus exceptis, quorum duo, Volcatius, & Afranius, Lupi sententiam secuti sunt: tertius Seruilius totum de rege reducendo consilium, uel quod inutile putaret esse reip. uel quod alienum a populi Romani dignitate, sua sententia damnabat. POMPEIO. DECERNIT. } plerique ueteres libri habent, Pompeio; nonnulli, Pompeium: plerosque sum secutus. utroque tamẽ modo recte: est enim in hac ipsa epistola, Tibi decernit, et, Tres legatos decernit. AFRANIVM, } L. Afranium, qui quadriennio ante consul fuerat cum Metello Celere. Ne miremur eum studuisse Pompeio. nam, & eo duce contra Sertoriũ, uiuo Sulla dictatore, pugnauerat; & eiusdem Mithridatico bello fuerat legatus: & consulatum eius praecipue studio, atque opera adeptus erat. is ciuili bello a Caesare in Hispania uictus, & liberatus, postea captus ab eodẽ in Africa, dissensione in exercitu orta, cũ Fausto, Sullae dictatoris filio, est interfectus. ASSENTITVR } non miror, Volcatium sententiam dixisse ante Afranium, cum sexennio ante consulatum gessisset. SVSPICIONEM } nam ipse dissimulabat cupiditatem suam, & fauere Lentulo uidebatur, cuius etiam in senatu caussam diligenter in primis egerat. de hac suspicione in epistola sequenti, & in 2. lib. 2. ad Q. Fr. LABORATVR } difficultas negotij non sine quadam animi sollicitudine ostẽditur, ut in extremo, Non laboraremus. INCLINATA. RES. EST. } lepida translatio. Rerum status triplex est: aut enim ita se habent, ut uolumus, & stare tunc dicuntur; aut aliter, ac uolumus, & inclinatae esse; aut prorsus contra quam uolumus, & iacere. LIBONIS, ET. HYPSAEI } utrumque puto tribunum pl. esse: de Hypsaeo quidem affirmat Dio lib. XXXIX. Est autem L. Libo Scriboniae gentis, Pompeio primum amicitia, deinde etiam affinitate coniunctus. nam eum Sex. Pompeij, qui ex duobus Pompeij Magni filijs natu minor fuit, socerum nominat Dio lib. XLIIX. eiusdemq. alteram filiam, deuictis Bruto, & Cassio, Caesar Octauianus uxorem duxit: quod in Augusto, & in libro de claris grammaticis Suetonius ostendit: cuius auctoritate, & ipsa etiam temporum ratione moueor, ut in Dione non Λίβωνος ἀδελφὴν, sed Λίβωνος θυγατέρα legendum existimem, quod tamen Dionis mendum potius, quam librarij, oportet credere. In bello ciuili Pompeium secutus, primum Etruriae, mox, inde pulsus, nauibus quinquaginta praefuit. Florus lib. IV. Dio lib. XLI. & Caesar lib. I. & III. bel. ci. Crudelem fuisse, nec mediocri obstrictum aere alieno, Cicero significat ep. 9. lib. IX. ad Att. Quid tu, inquit, illuc Scipionem, quid Faustum, quid Libonem praetermissurum sceleris putas? quorum creditores conuenire dicuntur. quid eos autem, cum uicerint, in ciues effecturos? Consulatum anno 719 cum M. Antonio gessit. P. Plautius Hypsaeus iure pro Pompeio contendebat: fuerat enim eius quaestor bello Mithridatico: id quod in commentario Milonianae significat Asconius: & quaesturae coniunctionem liberorum necessitudini proximum fuisse, patet ex ep. 10. lib. XIII. CONCVRSATIO, } prensantium propria. Cõcursabant barbatuli iuuenes, ep. 16. lib. I. ad Att. CONTENTIO, } maius quiddam est, ut iam diximus in contentione, quam in studio. itaque Liboni, & Hypsaeo tribuitur contentio, studium reliquis Pompeij familiaribus. FAMILIARIVM } iterum familiares appellat, & paullo post intimos, ac domesticos, ad augendam suspicionem Pompeij uoluntatis. nam familiares, & intimos de alicuius honore, ipso inuito, laborare, qui consentaneũ est? Sed

Cicero

Cicero interdum, uel Pompeij adductus beneficio, (nam, eo contendente, in patriam redierat) uel quod ita sentiret, liberare uidetur eum omni suspicione cupiditatis: idq. cũ illa uerba declarant: In senatu sic egit caussam tuam: tum ea, quae sunt in epistola sequenti: Quem ego ipsum cum audio, prorsus eum libero omni suspicione cupiditatis. Et ep. 7. Qui mihi semper tuae laudi fauere uisus est, etiã ipso suspiciosissimo tempore Caniniano. Quamquam, non omnino quod ita sentiat, sed ut officio fungatur boni viri, Ciceronem ea scribere crediderim; qui, cum utrique summe deberet, eorum amicitiam libenter cõseruaret. eoq. sum in hanc opinionem propensior, quod ep. 2. lib. I I. ad Q. Fratrem, apud quem simulatio necessaria non erat, ambigere se de Pompeij animo significat his uerbis: In ea re, Pompeius quid uelit, non dispicio: familiares eius quid cupiant, omnes uident. CVI. QVI. NOLVNT, } qui amici non sunt, Similiter cum dandi casu, Fundanio cupio, dixit ad Q. Fr. ep. 2. lib. I. Fauent, & cupiũt Heluetiis, Caesar lib. I. bel. Gall. QVOD. EVM. ORNASTI, } cum ad eum consul frumentariam curationem detulisti. NOS } epistolae clausula mirum habet artificium. nam, quia rem inclinatam esse dixerat, ueritus ne propterea Lentulo, cui omnia debebat, in aliquam negligentiae, aut etiam ingrati animi suspicionem ueniret, auertit a se omnem culpam, excusatione quinque partita: quod auctoritatis in regia caussa minus habeat, quia pro bene de se merito contendat: quod gratiam suam Pompeij gratia maior exstinguat: quod multi ad Pompeium, ab eius domesticis, & a rege ipso corrupti, rem deferri uelint: quod consulares, ob regiã praecipue largitionem, totũ consilium de restituendo rege improbent: postremo, quod nonnulli, quorũ Lentulus auctoritatem, dignitatem, uoluntatemq. defenderat, non tam uirtutis eius memores essent, quam laudis inimici. quod perfidiae uitium, & hic perspicue notat, & in sequentibus epistolis, 7. 8. 9. AVCTORITATEM *eo minorem habemus, quod tibi debemus.* } ep. 7. Nostra propugnatio, ac defensio dignitatis tuae, propter magnitudinem beneficij tui, fortasse plerisque officij maiorem auctoritatem habere uideatur, quam sententiae. GRATIFICARI } in eo, quod a te caussam regiam ad Pompeium transferant. MVLTO ANTE, *quam profectus es,* } prorsus in tota epistola Ciceronis ingenium, & oratoriam calliditatem agnosco. nam exulceratae res post Lentuli profectionem, argumento esse poterant diligentiae praetermissae. id ne obiici possit, occurrit his uerbis: Multo ante, quam profectus es. Quod etiam iterat in epistola sequenti, cum ait: Totam rem istam iampridem esse corruptam. AB. IPSO. REGE, } cum tu hic esses. nam regem ante Lentuli profectionem ab urbe discessisse, Fenestella teste probauimus. EXVLCERATIS, } corruptis, male affectis: translatione ab ulceribus, quae saepe, illato ungue, dilatantur. His autem translationum quasi luminibus, si cuius inter Latinos, Ciceronis maxime splendet oratio. Translata porro uerba plus habere iucunditatis, quam propria, quae tamquam quotidiana fastidimus interdum, ac plus etiam ad significandum ualere, satis constat. nam quia cõparationes, & similitudines rem plane subijciunt oculis; ideo translata, quae nihil aliud, quam breues, & cõcisae similitudines sunt, uigere magis in ostendendare, quam propria, uidentur. Sed de translatione Aristoteles, Cicero, Demetrius in primis in illo aureo περὶ ἑρμηνείας libello, quem pater meus, restituendae cupidus antiquitatis, ante me natum edidit. EXAGITATIS, } grauiter uituperatis. sic in Oratore: Plato, exagitator omnium rhetorum, hunc miratur unum. Et Coelius ep. XI. lib. IIX. Totus eius secundus consulatus exagitatur. INVIDIAM } infamiam, ob apertam regis largitionem. supra: Senatus religionis calumniam, non religione, sed illius regiae largitionis inuidia, comprobat. ITA. VERSAMVR. } quasi dicat, Post discessum tuum nihil damni factum est noui: Ita uersamur in caussa, ut ante quã tu profectus es. NOSTRAM FIDEM } negotiales epistolae moralibus fere clauduntur sententiis; & uitandae satietatis caussa; quia fastidium parit a primo ad ultimum producta narratio; & quod amici, uti sumus, ita videri volumus. PRAESENTISQ. *cognoscent.* } Sunt qui legant, Praesentes tui: recte fortasse: mihi tamen sententia non arridet. quae enim haec amoris, & fidei, minime necessaria distinctio? cur non & amor simul cum fide ab omnibus, & fides item simul cum amore a praesentibus cognoscatur? Quanto & planius, & cõmodius: Nostram fidem omnes, amorem tui absentis. praesentisq. cognoscent. quod est in duobus antiquis libris: in ceteris autem omnibus, quos quidem ego uiderim, diuerse, non tamen ut sententia mutetur: Tui absentis, praesentisq. tui. potest enim ferri pronomen iteratum: potest etiam, quod malim credere, iteratum uideri scriptoris incuria. nullo quidem in uetere libro, Praesentes tui, legimus. quod ideo testatum esse voluimus, ne quem coniectura minime necessaria delectaret, cum ex antiquis libris cõmodã elici sententiam uideret. FIDES, } qui beneuolentiam erga Lentulum consulem, tempori seruientes, simulauerant, ijdem, post consulatum, debitam eius meritis fidem absenti non praestiterunt. Videtur consulares iudicare: de quibus ep. 5. Amicũ ex consularibus neminem tibi esse uideo, praeter Hortensiũ, & Lucullum. ep. 7. Vehementer quosdam homines, & eos maxime, qui te & maxime debuerũt, & plurimũ iuuare potuerunt inuidisse dignitati tuae. Et paullo post apertius: Praeterea quidem de consularibus nemini possum aut studij erga te, aut officij, aut amici animi esse testis. Et ibidem aliquanto post: Poterat utrumque praeclare, si esset fides, si grauitas in hominibus consularibus. Definitur Fides lib. I. Off. his uerbis: Fides est dictorum, conuentorumq. constantia, & ueritas: ex quo; quamquam hoc videbitur fortasse cuipiam durius, tamẽ audeamus imitari Stoicos, qui studiose exquirunt, unde uerba sint ducta; credamusq. quia fiat quod dictum est, appellatam Fidem. Et lib. IV. de rep. apud Nonium: Fides nomen ipsum mihi videtur habere, cum fit quod dicitur. Hinc illud ad Tironem ep. I2. lib. XVI. Tu musis nostris para ut operas reddas. nostra ad diem dictam fient. docui enim te, Fides ἔτυμον quod haberet. SVMMA. ESSE. DEBEBAT; } quod eorum auctoritatem, dignitatem, uoluntatemq. defenderas.

Argumentum ep. 2.

Tota est negotialis epistola, excepta morali clausula: in qua studium, & officium in agendo, diligentiam in scribendo promittit. Significat, quid actum sit in senatu; quid ipse oratione sua profecerit; quem Bibuli sententia exitum habuerit; consules quid sentiant; quo Pompeius, quo familiares eius animo sint. Et, quoniam Lentulo in regia caussa duo maxime tribuni pl. aduersabantur, Cato, & Caninius, quorum alter totam regis reductionem oppugnabat, alter Pompeio studebat: his, ne quid agere cum populo possent, obiecta esse dicit impedimenta auspiciorum, & legum.

Cicero S. D. Lentulo. 2.

IDIBVS *Ian. in senatu nihil est confectum: propterea quod dies magna ex parte consumptus est altercatione Lentuli consulis, & Caninij tribuni pl. eo die nos quoque multa uerba fecimus; maximeq. uisi sumus senatum commemoratione tuae uoluntatis erga illum ordinem commouere. itaque postridie placuit, ut breuiter sententias diceremus. uidebatur enim reconciliata nobis uoluntas senatus esse: quod tum dicendo, tum singulis appellandis, rogandisq. perspexeram. itaque, cum sententia prima Bibuli pronunciata esset, ut tres legati regem reducerent; secunda Hortensij, ut tu sine exercitu reduceres; tertia Volcatij, ut Pompeius reduceret: postulatum est, ut Bibuli sententia diuideretur. quatenus de religione dicebat; cuiq. rei iam obsisti non poterat, Bibulo assensum est. de tribus legatis, frequentes ierunt in alia omnia. Proxima erat Hortensij sententia, cum Lupus tribunus pl. quod ipse de Pompeio retulisset, intendere coepit, ante se oportere discessionem facere, quam consules. eius orationi uehementer ab omnibus reclamatum est: erat enim & iniqua, & noua. consules neque concedebant, neque ualde repugnabant: diem consumi uolebant: id quod est factum: perspiciebant enim in Hortensij sententiam multis partibus plures ituros: quamquam aperte Volcatio assentirentur. multi rogabantur, atque id ipsum consulibus inuitis: nam Bibuli sententiam ualere cupierunt. Hac controuersia usque ad noctem ducta, senatus est dimissus; & ego eo die casu apud Pompeium cenaui; nactusq. tempus hoc magis idoneum, quam umquam antea, quod post tuum discessum is dies honestissimus nobis fuerat in senatu, ita sum cum illo locutus, ut mihi uiderer animum hominis ab omni alia cogitatione ad tuam dignitatem tuendam transducere. quem ego ipsum cum audio, prorsus eum libero omni suspicione cupiditatis; cum autem eius familiares omnium ordinum uideo, perspicio id, quod iam omnibus est apertum, totam rem istam iampridem a certis hominibus, non inuito rege ipso, consiliarijsq. eius, esse corruptam. Haec scripsi ad XVI. Kal. Feb. ante lucem. eo die senatus erat futurus. nos in senatu, quemadmodum spero, dignitatem nostram, ut potest in tanta hominum perfidia, & iniquitate, retinebimus. Quod ad popularem rationem attinet, hoc uidemur esse consecuti, ut ne quid agi cum populo aut saluis auspicijs, aut saluis legibus, aut denique sine ui possit. De his rebus pridie, quam haec scripsi, senatus auctoritas grauissima intercesserat: cui cum Cato, & Caninius intercessissent, tamen est perscripta. eam ad te missam esse arbitror. De ceteris rebus, quidquid erit actum scribam ad te; &, ut quam rectissime agatur, omni mea cura, opera, diligentia, gratia prouidebo. Vale.*

EXPLANATIO

ALTERCATIONE} de rege reducendo: cum Caninius Pompeio rem deferri uellet; consul regem neque cum exercitu reduci, neque ab ijs, qui cum imperio essent. ita Pompeium excludebat, qui cum imperio erat. LENTVLI} Marcellini: hic appellatur, & ep. 2. li. v. ad Atticum. In quibusdam libris, Lucij, non omnino absurde: potest enim intelligi de altero consule L. Philippo, qui sentiebat idé, quod collega. Ac, ne quem offendat unicum praenomen, exempla occurrunt similia non pauca, ut cum, Cneus, pro Pompeio Magno accipitur; Publius, pro Clodio, Ciceronis inimico; Sextus, pro Peducaeo, Attici familiarissimo. praeterea, cum consul nominatur, non ne satis, quis Lucius sit, ostenditur, & a ceteris Lucijs distinguitur? CANINII} pro Pompeio contendentis. consules autem uel non reduci regem uolebant, vel non ab ijs reduci, qui cum imperio essent, sed a priuatis, ex Bibuli sententia. ita Pompeius, & Bibulus excludebantur. Infra: Bibuli sententiam consules ualere cupierunt. Caninius hic potest esse Rebilus ille, qui mortuo pridie Kal. Ian. Q. Fabio consule subrogatus est, ut in reliquas tantum eius diei horas consulatum gereret. ep. 30. lib. VII. Meruit in Gallia Caesare imperatore. Hirtius lib. IIX. bel. Gall.

TRIBVNI. PL.} si cum consule altercatur, nimirum est in senatu. itaque falsa oideri potest Valerij doctrina: cuius haec sunt lib.11.cap.1. Tribuni pl.intrare coriam oon licebat: ante ualuas, positis subsellijs, decreta patrum examinabant. Quod refellunt exempla prope innumerabilia: quorum unum afferã ex ep.5.Io senatu a Catone aspere, & acerbe, omniom magno silentio, est accusatus. Verum ad prisca fortasse tempora Valerius respexit; cum praesertim dicat, Non licebat; &, Examinabant: tamquam consuetudine motata. nam, cum tribuoi pl.senatores non erant, tunc ijs non licuisse curiã intrare, ratio magis probat. postea, nisi seoatorij essent ordinis, non uidentor perijsse tribunatũ. quod Suetooins in Augosto docet his oerbis: In locom demortui tribuni pl.candidatum se petitorem ostendit, quãquam patricios, nec dũ senator. Et infra: Comitijs tribonicijs, si deessent caodidati senatores, ex equitibus Romanis creauit, ita ut, potestate traosacta, in utro uellent ordine manerent. Id Gellios quoque comprobare uidetur lib. xiv.cap.8. TVAE. VOLVNTATIS} auctoritatem senatus Leotulus consul acerrime defendit. uode illud ep.9. Sensus bonorum recreatus abs te totus est. Quibus enim consulibos nooa quaedam, & extraordinaria imperia placerent, ij, contempto senatu, populi studium, & beneoolentiam aocupabantur. qua oia Caesar usus, ad singularem potentiam peruenit. ORDINEM} princeps ordo, sommus, amplissimus a Cicerone senatus vocatur, distinguendi gratia: tres eoim erant ordines in ciuitate, primo loco senatos, secundo equites, postremo ij, qui neque senatores, neque equites erant, qoi, de plebe, dicebantur. Sed, quoniam Ordinis nomen honestatem quandam significat; ideo, plebeios ordo, de ueteribus, quod sciam, nemo dixit; cum tamen, tertius ordo, aut infimus ordo, dicerent, plebem ipsam significantes. at senatorijs ordinis, equestris ordinis creberrima mentio. id puto caussae fuisse, qoia plebs ex ingeouis tota non constabat; com in ea libertini esseot: qoos Ordinem parum proprie oocari, Pedianos ostendit. nã com de ijs, O modestum ordinem, Cicero dixisset; subiungit haec: Libertinos significat; quorom non conditionem, sed more suo, quasi honestorum, ordinem uocat. RACONCILIATA} quam alienauerat regia largitio. APPELLANDIS,} nominandis. ROGANDISQ.} ut sententiam dicerent, rogabantur enim & a priuatis sententiae: quod hic locus indicat; & infra: Multi rogabantur, atque idipsum cõsulibus inuitis. Mos quidem erat, ut sententias rogaret magistratus is, qui ad seoatum retulerat. exemplom habemus apud Ciceronem de Lupo tribono pl. in ep.1. ad Q.Fratrem. SENTENTIA *prima Bibuli*] si ratio gesti consulatus haberetur, primos rogari sententiam debuit Hortensius, secũdus Volcatios, tertius Bibulus: sed, quia consules Hortensium fauere Lentulo, Volcatium Pompeio, Bibulum utrique in sensum esse intelligebant, ideo uel primo loco Bibulom rogarunt: (nam, qoem uellent, rogare primom poterant, ut Cicero ep.xt.lib.1.ad Att. & Soetonius in Iulio docet) uel certe cum ordinem in rogando seruasset, primam tamen pronunciari Bibuli sententiam uoloerunt: cuius exemplum beoeficii habemus in ep.12.lib.x. Cum Seruilius gratia effecisset, ut sua sententia prima prooonciaretur; frequens eum senatus reliquit, & in alia omnia discessit. Erant autem ij, quorum sententiae primae pronũciarentur, ideo condicione meliore, qoia, si plures in eorum sententiam transirent, fiebat S.C. neque reliqoorum sententijs locus erat. TRES. LEGATI] ex ijs, qui priuati eraot. HORTENSII,] cum quo Lucullus, & Cicero sentiebant. DIVIDARATVR.] quia de religione, & de tribus legatis simul deliberandum censebat: quod si esset factum, utrumque simul reijci, aut utrumqoe simul probari necesse erat. quam consoetudinem egregie Pedianus expressit his uerbis: Cum aliquis in dicẽda sententia duas, pluresue res cõplectitur, eae si nõ omnes probaotur, postulatur, vt diuidatur, idest de rebus singulis referatur. Et cum subiungit, Multi sedentes hoc unum uerbum proounciant, Dioide; ostẽdit, ios postulandi, ut sententia dioideretur, oon consolibus tantũ, sed senatoribus etiam fuisse. Festus etiã sic: Numera senatum, ait quiuis senator consuli, cum impedimento vult esse, quo minus faciat S.C. postulatq. ut aut res, quae afferuntur, diuidantur; aut singuli consulantur; aut, si tot non sunt senatores, qoo numero liceat praescribi S.C. DE.RELIGIONE} de Sibyllinis uersibus regem redoci cum exercitu uetantibus. CVIQ.RAI *iam obsisti non poterat*,} satis implicata sentẽtia uidetur, sed, ut arbitror, explicabitur hoc modo. Quatenus de religione loqoebatur, & in qoo iam obsisti non poterat; Bibolo assensum est. ep.1. Hortensij, & mea, & Luculli sententia cedit religioni de exercitu: teoeri enim res aliter oon potest. Obsisti autẽ ideo non poterat, quia factum iam erat S.C. regẽ cum multitudine redoci, periculosom reip. uideri. Antiqui libri omnes, qui apud me sunt, clam, habent, pro, Iam: qood mendosum esse constat. IARVNT *in alia omnia*.} Ire in alia omnia, & Discedere, & Transire, pro dissentire, ueteres dicebat. de quo Festus his uerbis: Qui hoc censetis, illuc transite; qui alia omnia, in hanc partem. his oerbis praeit ominis oidelicet caussa; ne dicat, Qui nõ censetis. sic locutus est Coelius ep.13.lib.11x. Cum prima M. Marcelli sententia pronunciata esset, qui agendum com tribunis pl. censebat; frequens senatus in alia omnia ijt. Et Cic.ep.12.lib.x. Cum gratia effecisset, ut sua seotentia prima pronunciaretur; frequens eum senatus reliquit, & io alia omnia discessit, ep.1. lib.11. ad Att. Ibatur in eam sententiam. Hirtius lib.11x bel.Gal. Discessionem faciente Marcello, senatus frequens in alia omnia transijt. CVM.LVPVS} siue, Cum, siue, Tum, siue, Cui, legatur; in qoo scripti libri dissentiunt; parui refert. oihil enim aut additur ad sententiam, aut detrahitur. INTANDERE} sic antiqoi libri, quos oiderim, omnes, noo, Contendere. Pro Quinctio: Qui sibi eum nuper edidit socium, quem, quo modo nunc intendit, ne in uiuorum quidem numero tum demonstrat fuisse. Hoc autem intendebat Lupus, cum ipse de Pompeio, sine controuersia principe ciuitatis, retulisset, ante se oportere discessionem facere, qoam consules: quod uereretur, ne, si de Hortensij sententia, quae Lentulum decernebat, discessio fieret; maior seoatorũ numerus eã probaret. DISCESSIONEM *facere*,} aut, discedendi potestatem facere senatoribus de sua senteotia: aut, discessionem

scessionem ipsum facere, quia primus de sua sententia discessionē facere soleret is, qui retulisset; deinde senatores alij sequerentur. Quaeri potest, cur non idē Bibulo Lupus, quod Hortensio opposuisset, ut de sua sententia discessionē ipse faceret, ante quam consules. Quia senatoribus non admodū eius probari sententiam, nec ab eo, sed ab Hortensio, timendum intelligeret. IN I QVA, & noua.} iniquū, & nouum est, ut in discessione facienda, quod tribunis pl. placeat, fiat potius, quam quod consulibus. MVLTIS. PARTIBVS. PLVRES} multo plures. Eodem modo Coelius ep. 9. lib. IIX. Turpe tibi erit, Patischuio Curioni decē pantheras misisse, te non multis partibus plures. In Academicis: Quibus efficitur, solē multis partibus maiorem esse, quam terram. Lib. III. de Fin. Multis partibus malit, pro multo malit. Caesar lib. III. bel. ci. Eo fama iam praecurrerat de proelio Dyrrhachino, quod multis auxerat partibus. Ibidē infra: Exercitus numero multis partibus inferior. Suetonius in Iulio. Innumeras aduersariorū copias multis partibus ipsi pauciores facile superauerunt. APERTE} simulabant Pompeij caussa: sed consules, oratione Ciceronis reconciliatā Lentulo senatus uoluntatem intelligētes, diē consumi passi sunt; ne discessio fieret: cū nec a Lentulo, nec a Pompeio regem reduci uellent, sed aut a priuatis, ex Bibuli sententia, quam senatus iam improbauerat, aut omnino non reduci: quod factum est. ROGABANTVR,} a senatoribus, uarie sentientibus: cum alij Pompeio, alij Lentulo fauerent, alij aliter sentirent. ipse etiā Cicero rogauerat. dixit enim: Quod tum dicendū, tum singulis appellandis, rogandisq. perspexeram. EO. DIE} cum de certo die loquimur, nihil utimur genere; cum de tempore, muliebri. confirmatur exemplis. quo magis miror Nonium contra sentire. scripsit enim haec: Diem uolunt, cum feminino genere dicimus, tempus significare; masculino, diem ipsum. nos contra inuenimus. Turpilius Pedio: Quando equidem amorem intercapedine ipsa leniuit dies. idest, ipsum tempus. Pacuuius Duloreste: Gnatam despondit: nuptijs hanc dat diem. Virg. Aen. lib. 2. Ergo dies infanda aderat. mihi sacra parari. Haec Nonius: uerum haec fortasse licentia tribuitur poetis; quorum testimonio usus est. APVD Pompeium cenaui;} Cenare apud aliquē, interdum est & eius domi, & cum eo cenare: quod hic locus ostēdit, & ille ep. 9. Cenaui apud me in mei generi Crassipedis hortis. Interdum autē, eius quidē domi, non autē cum eo cenare: ut ep. 12. lib. IV. ad Att. Postridie Kal. cena apud me cum Pilia. Apud me, inquit, idest dumi meae: quāquam ipse abesset. Cenarum usus non idē semper apud ueteres fuit. Primum, cibus meridie sumptus cena uocabatur, uesperi uesperna: postea meridianus cibus, quē nō ordinarium fuisse e Celso constat, prandium appellatum, uespertinus autem cena. de quo sic Festus: Cena apud antiquos dicebatur, quod nunc est prandium: uesperna, quam nunc cenā appellamus. Et alio loco: Vesperna apud Plautum cena intelligitur. Et Isidorus cap. 20. lib. 2. Est etiam cena uespertinus cibus, quam uespertinam antiqui dicebant. in usu enim non erant prandia. Merendā ueteres dixisse pro prandio, quod scilicet medio die caperetur, auctor est Festus. Nonius autem: Merenda cibus est, qui post meridiē datur. Idem Isidorus. Merenda est cibus, qui declinante die sumitur, quasi post meridiem edenda, & proximo cenae; unde & antecena a quibusdam uocatur. item merendare, quasi meridie edere. Sed Festus de priscis tēporibus loquitur, cum merenda fuit pro prandio; Nonius de suis, cum inter prandium, & cenā merēda in usu esset; qui mos hodieq. retinetur. Quinquies igitur quotidie capi solitum esse cibū, quod a paucis tamen factum existimo, animaduerti: mane, quod ientaculum dixere; meridiē, prandiū; post meridiem, merendam; uesperi, cenam; post cenam, comissationem. solae cenae quotidie in usu fuere: prandia nec, ut opinor, apud omnes, (de Romanis loquor) & aestate potius, quam hieme: quod Celsus lib. IV. & VI. docet. HONESTISSIMVS} eo enim die senatus uoluntas Lentulo reconciliata uidebatur. itaque, quod in prosperis rebus plus habet auctoritatis oratio nostra, quam in aduersis; propterea magis idoneum, quam umquam antea, tempus illud Cicero iudicauit cū Pompeio colloquendi. CVM ILLO. LOCVTVS,} qui scribunt, Loquutus, potius quam, Locutus, contra Prisciani auctoritatem faciunt. is enim lib. I. Q in quibusdam participijs trāsfertur in c, ut sequor secutus, loquor locutus. HOMINIS} Sic saepe ueteres loquebantur, cum indicare uellent eum ipsum, quem antea nominarāt. ep. I. lib. III. Valde hominem diligo. Et in Verrem: Nostis os hominis. SVSPICIONE. CVPIDITATIS} orta ex concursatione, & cuoiteutione Libonis, & Hypsaei, omniumq. eius familiarum studio. ep. I. OMNIVM. ORDINVM} dixi iam, constare ciuitatem e tribus ordinibus. IAMPRIDEM} multo ante, quam profectus es. ep. I. CERTIS. HOMINIBVS,} intimis, ac domesticis Pompeij. NON. INVITO. rege ipso,} Ab ipso rege, dixit, ep. I. CORRVPTAM.} ne putemus, corruptum Pompeium significari, quem liberauit iam omni suspicione cupiditatis: sed hoc in eius familiares confertur. AD. XVI. Kal. Febr.} ergo pridie fuerat, XVII. Kal. quo die sententias esse dictas ostendit. at nunc qui dies id Ianuario mense post idus sequitur, est XIX. Kal. Febr. non XVII. quo ne moueamur, sciendum est, Ianuarium tunc habuisse tantum XXIX. dies. Numae regis instituto, qui annum Lunae cursu dimetitus est. Caesar autem dictator annum ad cursum Solis accommodauit, binis diebus in Ianuarium, Sextilem, Decembrem insertis: ut tricenos singulos haberent dies, qui XXIX. tantum habuerant. Macrobius, Suetonius, alij: PERFIDIA. ET. INIQVITATE,} perfidia, inuidorum; iniquitate. inimicorum. POPVLAREM, RATIONEM} a populo magis iure regia caussa, quam ab senatu, timendum erat. nam Cato, & Caninius, tribuni pl. male erant erga Lentulum animati: & Cato rogationem postea promulgauit, ut imperium Lentulo abrogaretur: Caninius alteram legem, ut Pompeius cum duobus legatis regem reduceret. ep. 5. Plutarchus in Pompeio. AGI. cum populo,} a tribunis pl. Agere cum populo, est, ut Messalla docet apud Gellium lib. XIII. cap. 15. rogare populum, quod suffragijs suis aut iubeat, aut uetet. Festus autem, Cum populo, inquit, agere, est, populum ad concilium,

lium,aut comitia uocare.Quod eodem spectat.non enim populus aut ad concilium,aut ad comitia uocabatur,nisi ut suffragijs uel iuberet aliquid , uel uetaret. SALVIS *auspicijs*,] genus illud auspiciorũ, quod,seruare de caelo,dicebatur,significat , neque enim lex ferri , aut omnino agi cum populo poterat eo die,quo magistratus de caelo seruaret:quae spectio vocabatur : eoq. auspiciorum genere non augures,sed magistratus,non modo maiores,uerum etiam minores utebantur.Impedire actiones tribunicias uel ope magistratus,qui comitialibus diebus de caelo seruaret,Cicero cogitabat;uel,si lex ferretur , alicuius tribuni pl.intercessione:propterea subiungit, *Aut saluis legibus :* nam intercessioni parendum legibus erat.Nihil,inquit,a populo timendum:si modo auspicia,aut leges ualebunt:quae stante rep. ualeat, necesse est.Haec duo legis impediendae genera nominantur in oratione pro Sextio : Victa est caussa reip.non auspicijs,non intercessione,non suffragijs,sed ui,manu , ferro . Et Phil.1. Quaerunt,quid sit; cur aut ego,aut quisquam vestrum,P.C.bonis tribunis pl.leges malas metuat.paratos habemus, qui intercedant;paratos,qui remp.religione defendant.Religionis enim nomine auspicia magistratuum significat.Habebat autem Cicero sui studiosissimos ex collegio tribunorum, quos uel ad seruandum de caelo , uel ad intercedendum facile posset adducere,Racilium , & Plancium . ep.1.lib.11.ad Q. Fratrem. AVT. DENIQVE *sine ui*] cur hoc tertium addit?Vt ostendat,si tribunos pl.nec auspicia, nec intercessio deterreat,populum tamen ipsum nouas leges non esse probaturum.itaque , praeter uim, qua tribuni pl.nonnumquam in ferendis legibus utebantur , nihil timendum. De hac ipsa ui sic in ep. a.lib. 11. ad Q. Fr. Suspicor Caninium per uim rogationem perlaturum . De eadem,& simul de populi studio erga Lentulum , epist. 4. Ego tibi a ui , hac praesertim imbecillitate magistratuum , praestare nihil possum: ni excepta , possum confirmare , te & senatus, & populi Romani summo studio amplitudinem tuam retenturum . Vis autem illa significatur , cum seditiosi tribuni pl. ut suas rogationes perferrent , eam populi partem , quae bene de rep. sentire uidebatur,armis foro excluderent , operas autẽ ad suffragia ferenda inducerent.Describitur haec uis cum in alijs orationibus,tum in Phil.1.his uerbis: Forum saepietur : omnes claudentur aditus : armati in praesidijs collocabuntur . &c. DE. HIS. REBVS]: ut omnino tribuni pl. nihil agere cum populo possent , quod Lentuli dignitatem imminueret. PRIDIE] XVII. Kal. Febr. quo die breuiter in senatu sententiae dictae sunt. AVCTORITAS] cum senatus legitimus,id est,quo loco,quo die, quo numero, a quo magistratu oporteret , habitus, aliquid uel de publica,uel de priuata re decreuerat, tũ si ex collegio tribunorũ pl. nemo intercedebat,rata senatus uoluntas erat,& S.C.dicebatur; eoq. nomine inscriptum publicis tabulis consignabatur : sin autem uel senatus non legitimus aliquid decreuerat,uel tribunus pl. intercesserat;infirmũ, ac prorsus irritum decretum illud erat,nec S.C.sed senatus auctoritas uocabatur: propterea quod auctoritatẽ quandã publicis tabulis testata senatus uoluntas habere uidebatur.testis Liuius lib.IV.Si quis,inquit,intercedat,S.C.auctoritate se fore contentũ.Testis Dionis historia.nam cum Q.Cassius Longinus, & M.Antonius,tribuni pl.intercederent,quominus fieret S.C.de Caesare ex Gallia reuocãdo;cũq. senatus Põpeio deditus,a Caesare alieno,propterea uestem,ut in aduersa,tristiq. re,mutasset:tamen ne sic quidẽ factum esse S.C.sed perscriptam sententiam esse,Dio lib.XLI.significat.Idemq.lib.XLII.cũ S.C. intercederent tribuni pl.senatus tamen auctoritas perscripta est.Planissime autẽ lib.LV. his fere uerbis : Si quando aliquid senatus decreuisset,nec legitimus senatorum numerus affuisset:nõ inerat in eo vis S. C.sed auctoritas senatus dicebatur,qua tãtũ constaret eorũ,qui tunc affuissent,uoluntas,& sententia. obseruatũ idem est,cum uel senatus alieno loco,aut tempore,aut non legitimo edicto habitus esset,uel tribuni pl.intercessissent.impedito enim S.C. exstare tamen senatus uoluit sententiam suam . Accedit Ciceronis testimonium in ep.7.S.C. nullum exstat,quo reductio regis Alexandrini tibi adempta sit;eaque,quae de ea scripta est,auctoritas,cui scis intercessum esse,ut ne quis omnino regem reduceret , tantam uim habet, ut magis iratorum hominum studium,quam constantis senatus consilium,esse uideatur.Et ibidẽ paullo post:Offensionem esse periculosam,propter interpositam auctoritatem,religionemq. video. Et ep.2.lib. IV.ad Att.Nondum satis erat allatum , quo modo Caesar ferret de auctoritate perscripta. Loquitur ibi Cicero de S.C.ab intercedentibus Cassio,& Antonio,tribunis pl.impedito. quod ex Dione iam ostendimus.Nec dubito,quin de auctoritate perscripta,cum senatus decreto intercessum esset, Cicero significet lib.III.de leg.in eo loco:Senatus decreta rata sunto . ast ni potestas par, maiorue prohibessit , perscripta seruãto.Quae licet exẽpla satis hunc morẽ ostendant:ut dubitatio tamen omnis auferatur,adscribemus uerba S.C.quod Coelius inclusum epistolae ad Ciceronem misit.Si quis huic S. C. intercesserit; senatui placere auctoritatem perscribi,& de ea re ad senatum,populumq. referri. Et in alio eiusdẽ S.C. capite:Si quis huic S. C.intercessisset,auctoritas perscriberetur. Huic opinioni locum aduersari Ciceronis in oratione pro Deiotaro,aliquis fortasse dixerit.Cum audisset Deiotarus,inquit , senatus consentiẽtis auctoritate arma sumpta,cõsulibus,praetoribus, tribunis pl.nobis imperatoribus remp. defendendã datam.Senatus auctoritatem uocat in ea re,de qua S.C.esse factum,Caesar ostendit lib.I.de bel. ci. Decurritur,inquit,ad illud extremum,atque ultimum S. C. quo,nisi paene in ipso urbis incendio , atque desperatione omniũ salutis,numquam ante descensum est:Dent operam consules,praetores,tribuni pl. quiq. proconsules sunt ad urbẽ,ne quid resp.detrimenti capiat.Haec S.C. perscribuntur ad VII.Id.Ian. Hoc argumentũ duplici ratione refellitur:vel quod,cũ S.C.illud contra Caesarem, belli ciuilis initio factũ esset;nec tribunis pl.ad intercedẽdũ paratis,locus esset;nõ auderet Cicero,ad Caesarem , iã omnia tenentem;pro Deiotaro reo suppliciter agens,S.C.appellare:praesertim cum sciat,si tribunis pl. Antonio,& Cassio intercedere licuisset,quod Pompeianorũ factione non licuit,S.C.esse nõ potuisse . itaque

sapienter,

ſapienter, tempori, cauſſaeq. ſeruiens, odioſum Caeſari uocabulum Cicero uitauit, a quo ſalutem Deiotari regis impetrare cupiebat. Altera eſt ratio, mihi quidem ualde probata, quod ſenatus auctoritas non ſemper decretum illud ſignificat, quod ne ſenatusconſulti uim, & nomen haberet, interceſſione fiebat: ſed, ubi nulla interceſſionis mentio fit, pro ipſo accipitur S. C. ut in oratione in Piſonem: Quam prouinciam P. Lentulus cum & ſenatus auctoritate, & ſorte haberet, depoſuiſſet. Significat enim a Lentulo depoſitam Ptolemaei regis reductionem, quam ei ſenatusconſulto eſſe mandatam, & ſupra demonſtratū eſt. Et in ea pro domo: Ex ſenatus auctoritate & ſenatum, & omnes bonos mutata ueſte uidi. Senatus auctoritatem appellat, cum tamen S. C. de mutanda ueſte factum eſſet: quod ex oratione pro Sextio cognoſcitur. In Vatinium: Ne hoc quidem ſenatui relinquebas, ut legati ex eius ordinis auctoritate legarentur? Quis non intelligit, Ex eius ordinis auctoritate, pro, ex S. C. dictum eſſe? cum paullo poſt ſequatur: Quis legatos umquam audiuit ſine S. C.? ante te nemo. Ergo, ſenatus cōſentientis auctoritate arma ſumpta, idem ualet, quod, uniuerſo approbante ſenatu, decreto ſenatus uniuerſi. INTERCESSERAT:] Intercedere, modo eſt impedire, ut infra: Cui cum Cato, & Caninius interceſſiſſet, tamē eſt perſcripta: modo interuenire, ut hic, & ep. 2. lib. xv. Cum ueſtra auctoritas interceſſiſſet, ut ego regem Ariobarzanem tuerer. Et ep. 4. eiuſdem libri; Studui quam ornatiſſima ſenatus, populiq. Romani de me iudicia intercedere. Eodem ſenſu dixit Coelius ep. 6. lib. IIX. Significatio ulla ſi interceſſerit, clarius, quam deceat, aut expediat, fiat. Et in Verrem lib. II. Cum imperatoris populi Romani auctoritas, legatorum decem dignitas S. C. intercederet. INTERCESSISSENT,] impediſſent, ne S. C. fieret. ideo ſenatus auctoritas, S. C. impedito, perſcripta eſt. intercedere enim, proprie tribunorum pl. fuit. quamquam participes eius fuiſſe poteſtatis omnes, qui eadem poteſtate, qua ij, qui S. C. facere uellent, maioreue eſſent, docet Gellius ex Varrone lib. XIV. cap. 7. DE CETERIS REBUS,] a negotio tranſit ad officium: id quod, abſoluta narratione, uel ad augendam eius, ad quem ſcribitur, ſpem, uel ad leniendum dolorem ualere plurimum ſolet. Ceteris rebus, dixit, non quaecumque ad Lentulum, ſed ijs, quae ad regis reductionem pertinere uiderentur. CVRA, OPERA, *diligentia, gratia*] quia neque cura ſine opera, nec opera ſine diligentia ſufficit, ideo coniungit haec tria: rurſus, quod haec ſimul omnia, niſi accedat gratia, ualde non proficiunt; gratiam adiungit: aeque ac ſi dicat: Quidquid gratia ualebo, ualebo tibi.

Argumentum ep. 3.

Commendaticiae litterae pertinent ad morale genus. non enim a geſta, gerendaue re ſumitur argumentum; ſed ea ſcribuntur, quae magna ex parte ſuadet humanitas, quaeq. in commendando plurimum habere ponderis exiſtimamus. Perfecta autem commendatio tribus fere conſtat partibus. nam & amicitia cum eo, qui commendatur, & rei aequitas, & ſtudium noſtrum oſtenditur. Hic amicitia cum Trebonio declaratur in eo loco, Multos annos utor ualde familiariter: rei aequitas in eo, Quae T. Ampius de eius re decreuerit: ſtudium commendantis in clauſula, Vt intelligat noſtram commendationem non uulgarem fuiſſe.

Cicero S. D. Lentulo. 3.

A. TREBONIO, qui in tua prouincia magna negotia, & ampla, & expedita habet, multos annos utor ualde familiariter. is cum antea ſemper, & ſuo ſplendore, & noſtra, ceterorumq. amicorum commendatione, gratiſſimus in prouincia fuit: tum hoc tempore, propter tuum in me amorem, noſtramq. neceſſitudinem, uehementer confidit, his meis litteris ſe apud te gratioſum fore. quae ne ſpes eum fallat, uehementer te rogo: commendoq. tibi eius omnia negotia, libertos, procuratores, familiam, in primiſque, quae T. Ampius de eius re decreuerit, ea comprobes: omnibusq. rebus eum ita tractes, ut intelligat noſtram commendationem non uulgarem fuiſſe. Vale.

EXPLANATIO

A. TREBONIO] nō dubito, quin fuerit equeſtris ordinis, nam negotiari ſenatoribus nō modo turpe fuit, uerumetiam ueteri lege non licuit. Liuius lib. XXI. Q. Claudius tribunus pl. legem tulit, ne quis

lit, ne quis senator, cuius senator pater fuisset, maritimam nauem, quae plus, quam trecentarum amphorarum esset, haberet: id satis uisum ad fructus ex agris uectandos. Praeterea, splendoris mentio pertinere ad equitem uidetur. PROVINCIA } Cilicia. MAGNA } iure igitur a me commendatur. AMPLA } multis in locis: nam, si vno loco essent, minus esset necessaria commendatio. Saepe ad rei magnitudinem additur amplitudo, ut in epist. Caecinae lib. VI. Quanquam id magnum, & amplū est. De Inuent. lib. I. Magna & ampla pars. PRO Sextio: Non aggrediar ad illa maxima, atque amplissima. EXPEDITA } impedita enim, ne tibi molestiam afferrem, haud libenter tibi commendarem. MULTOS ANNOS *utor ualde familiariter.* } usus commendationis est caussa. quo enim utimur, eum commendare debemus: sed, si hoc accedit, ut & multos annos, & ualde familiariter utamur; officio non solū iusto, uerum etiam prope necessario ad commendandum impellimur. SVO SPLENDORE } saepe Splendorem Cicero tribuit equitibus Romanis, ut ep. 26. lib. XII. Magnam ex eorum splendore, & obseruantia capies uoluptatem. & ep. 27. eiusdem libri: Sex. Aufidius splendore equitis Romani nemini cedit. In oratione pro Roscio Amer. Equestrem splēdorem nominat. Est autem splendor in equite, dignitas nō ex aliquo magistratu parta, sed ex ipso ordine, qui fuit in ciuitate honestissimus. probatur ipso interprete Cicerone: cuius haec sunt in oratione pro Coelio: Obiectus est pater uarie, quod aut parum splendidus ipse, aut parum pie tractatus a filio diceretur. De dignitate, Coelius notis, ac maioribus natu etiam sine mea oratione tacitus facile ipse responderat. De dignitate, dixit, cum ad illud, Parum splendidus, responderet. ex quo apparet, splendorem, & dignitatem in equite idem esse. CETERORVM } bonus igitur uir, qui abundet amicis. GRATISSIMVS *in prouincia fuit:* } ne me putes ignotum hominem tibi commendare. Malim, Gratiosissimus: cum sequatur, se apud te gratiosum forte: nec omnino loquendi modus placeat, Gratum esse aliquem in prouincia. significat autē, apud eos potius, qui prouinciae praefuerunt, gratiosissimum fuisse, quā apud prouinciales, priuatiq. iuris homines. TVVM IN ME AMOREM, } omnibus notissimum, & beneficij tui magnitudine, & nouitate meorū temporū. NOSTRAMQ. NECESSITVDINEM, } mutuus amor ostenditur, nec sine caussa. hoc enim significat: quia tu me amas, Trebonius futurum sperat, ut id, quod cupio, consequatur: quia uero ego te uicissim amo, dignum esse me, qui hoc impetrem, arbitratur. LIBERTOS, *procuratores, familiam* } apparet id quod Cicero dixit, magna fuisse, & ampla Trebonij negotia: cum ea liberti, procuratores, serui tractarēt sic ep. 9. lib. XII. Tantum velim existimes, si negotia Lamiae, procuratores, libertos, familiam quibuscumque rebus opus erit, defenderis. &c. Liberti, ut meliore, quam serui, iure sunt, cum ciuitatem adipiscantur; sic deteriore, quam ingenui, cum honores non capiant. sunt autem uel singulorum hominum, quibus antea seruiebant, uel societatum, uel fanorum, uel oppidorum beneficio liberati, si singulorum, ab ijs praenomen, & nomen sumebant, retento serui nomine, quod post manumissionem tertio loco quasi cognomen ponebatur. ut M. Tullius Tiro: si societatum, earum nominibus utebantur, Asiatici, Siculi: ut liberti uocati sūt fanorum, ab ijs appellabantur, ut Venerij, Mercuriales, Capitolini: si opidorū, ab ijs quoque, ut a Fauentia Fauentini, a Reate Reatini. Romae mos antiquus immutatus est: nam cum liberti Romani dicti essent, ad similitudinem libertorum municipalium, postea magistratus nomina, qui eos liberarent, acceperunt: in seruis tamen publicis, quae in libertis est amissa, uetus appellatio mansit: semper enim dicti sunt, publici serui Romani. Hac tota de re M. Varro, sed obscure satis, nos tamquam interpretes, quam plenissime fieri potuit, eius doctrinam studuimus explicare. Procuratores uocat, uicarios iuris sui: familiam, seruos, ut in Bruto: Cum insimularetur familia, partim etiam liberi homines societatis eius. T. AMPIVS } qui ante Lentulum Ciliciae praefuerat, praetorius, non consularis. T. Ampium tribunum pl. nominat Velleius lib. II. qui cum T. Labieno collega legem tulit, Cicerone consule, ut Pompeius post uictoriam Mithridaticam ludis Circensibus corona aurea, & omni cultu triumphantium uteretur, scenicis autem praetexta, coronaq. aurea. Inter tribunatum autem, & praeturam cum anni quattuor interfuit, praetor fuisse uidetur Pisone, & Gab. cos. idest quadriennio post Ciceronem consulem, & anno sequenti, Lentulo, & Metello cos. iuit in Ciliciam; eiq. postero anno Lentulus, Marcellino, & Philippo cos. successit. itaque ratio temporum probare uidetur, Ampium, qui Ciliciae praefuit ante Lentulum, eum esse, quem nominat Velleius. Nec tamen eum negauerim esse posse, qui ciuili bello delectum habuit pro Pompeio, ut ep. XI. lib. IX. ad Att. & ad quem exsulem epistolae Ciceronis extant lib. VI. & lib. X. Caesar quoque Pompeianum indicat fuisse lib. III. bel. ci. cum ait: Reperiebat, T. Ampium conatū esse tollere pecunias Ephesi ex fano Dianae, eiusq. rei caussa senatores omnes ex prouincia uocasse, ut, ijs testibus, summa pecuniae uteretur, sed interpellatum aduentu Caesaris profugisse. Legebatur olim in uulgatis libris, T. Appius, mēdo manifesto: quia duo praenomina simul esse non possunt. ideo reposuimus, coniecturam secuti, T. Ampius: quam postea cōiecturam ueteres aliquot libri comprobarunt. Mediceus tamen, & alij nonnulli, Tampius; quod reprehendere non ausim, cum Tampiorum quoque familiam Romae fuisse uideam. NON VVLGAREM } non quo genere uulgo utimur in ijs commendandis, quorum caussa minimum laboramus, uerum accuratam, exquisitam, amoris, ac studij plenam.

D Argumen-

Argumentum ep.4.

NEgotialis est usque ad illud, Ego neque de meo studio. Narrat, quid actum in senatu, quid promiserint tribuni pl. quae sit opinio populi Romani, qua senatus in eum uoluntate: quod ad popularem rationem attinet, nihil timendum, ui tamen excepta: suum studium in regia caussa, aliorum iniurias, magistratuum imbecillitatem ostendit: postremo de senatu, populoq. Romano spem optimam affert.

Cicero S. D. Lentulo. 4.

AD XVI. Kal. Febr. cum in senatu pulcherrime staremus, quod iam illam sententiam Bibuli de tribus legatis pridie eius diei fregeramus; unumq. certamẽ esset relictum, sententia Volcatij; res ab aduersarijs nostris extracta est uarijs calumnijs. caussam enim, frequenti senatu, in magna uarietate, magnaq. inuidia eorum, qui a te caussam regiam alio transferebant, obtinebamus. eo die acerbum habuimus Curionem, Bibulum multo iustiorem, paene etiam amicum. Caninius, & Cato negarunt se legem ullam ante comitia esse laturos. senatus haberi ante Kal. Febr. per legem Pupiam, id quod scis, non potest, neque mense Febr. toto, nisi perfectis, aut reiectis legationibus. haec tamen opinio est populi R. a tuis inuidis, atque obtrectatoribus nomen inductum fictae religionis, non tam ut te impedirent, quam ut ne quis propter exercitus cupiditatem Alexandriam uellet ire. dignitatis autem tuae, nemo est, quin existimet habitã esse rationem ab senatu. nemo est enim, qui nesciat, quo minus discessio fieret, per aduersarios tuos esse factum. qui nunc populi R. nomine, re autem uera sceleratissimo latrocinio, si qua conabuntur agere; satis prouisum est, ut ne quid saluis auspicijs, aut legibus, aut etiam sine ui agere possint. Ego neque de meo studio, neque de nonnullorum iniuria scribendum mihi esse arbitror. quid enim aut me ostentem, qui, si uitam pro tua dignitate profundam, nullam partem uidear tuorum meritorum assecutus; aut de aliorum iniurijs querar, quod sine summo dolore facere non possum? ego tibi a ui, hac praesertim imbecillitate magistratuum, praestare nihil possum: ui excepta, possum confirmare, te & senatus, & populi R. summo studio amplitudinem tuam retenturum. Vale.

EXPLANATIO

AD XVI. KAL. FEBR.} continuo triduo, idibus, XVII, & XVI. Kal. actum est in senatu de reductione regis. comitialis dies fuit, quo hanc epistolam Cicero scripsit, XV. Kal. vt ex ep. 2. lib. 2. ad Q. Fr. cognoscitur. ijs tribus diebus cur nihil sit confectum, variae quidem obstitere caussae, sed uno nomine omnes, nimirum tribunorum pl. iniquitate, comprehenduntur. nam idibus Caninius tribunus pl. eousque cum Lentulo consule altercatus est, ut diem consumpserit. XVII. Kal. ne discessio fieret in Hortensij sententiam, quae Lentulo decernebat, ut regem reduceret, Lupi tribuni pl. iniqua, & noua prohibuit oratio. XVI. Kal. res ab aduersarijs Lẽtuli, idest a tribunis pl. extracta est varijs calumnijs. PVLCHERRIME} honestissime, perhonorifice. STAREMVS,} translatio a pugnantibus, qui stare tunc dicũtur, cum eum, quem cepere, locum obtinent: quod fortitudinis est. DE. TRIBVS. LEGATIS] priuatis: qua sententia Lentulus, & Pompeius excludebantur, qui erant cum imperio. FREGERAMVS;} pergit in translatione. nam, frangere impetus aduersarij, de pugnantibus vsurpatur. significat, quod in ep. 2. dictum est: De tribus legatis, frequentes ierunt in alia omnia. CERTAMEN]. tertium, & vltimum translationis verbum, longius autem producta, similitudo potius, quam translatio, videretur. SENTENTIA. VOLCATII;] vt Pompeius regem reduceret: de quo Lupus tribunus pl. retulerat. ADVERSARIIS] praesertim tribunis pl. de quibus infra: Nemo est enim, qui nesciat, quo minus discessio fieret, per aduersarios tuos esse factum: qui nunc, populi Romani nomine, re autem uera sceleratissimo latrocinio, si qua conabuntur agere; satis prouisum est. &c. VARIIS *calumnijs*.} senatores cum eam rem, de qua sententiam rogabantur, perfici nollent, longa oratione, ut diem consumerent, utebantur. ius enim erat, ut sententiã rogati, dicerent ante, quidquid uellent alius rei, & quoad uellent. quod in libro de officio senatorum Capito scriptum reliquit. Hac igitur potestate, improbo, astutoq. cõsilio rẽ extraxerũt Lẽtuli aduersarij, cum alius alia diceret, ut diem eximerent: quod est factum. Varias calumnias uocat Cicero uarias caussas ficte inductas, uaria figmenta, cum nihil uerum, nihil ex animo loquerentur, sed tantum ut rem ducerent, diemq. dicendo extraherent. sic 2. lib. 2. ad fratrem: Per obtrectatores Lentuli res calumnia extracta est. FREQVENTI. SENATV,] cum adessent plurimi senatores. Plures quadringentis in senatu affuisse, bis omnino, ut mea memoria est, legi, CDX, in oratione post reditum in senatu, CDXV, ep. 10. lib. 1. ad Att. IN. MAGNA *narietate*,} sic tres mei, sic & unus Alberti Ferri,

optimi

optimi, eruditiq. adolescentis, & duo praeterea Sigonij veteres libri. Varietatem autẽ sentẽtiarum dicit. hoc enim in primis honorificum, in magna varietate, magnaq. inuidia, caussam tamẽ obtinere. in quo suũ officium tacite Cicero commendat. quis enim nescit, operamq; officiumq. nostrũ laudari magis, vbi quid obtinemus in magna sententiarũ varietate, quam si varietas non magna sit? Sententias quinque varie decernentiũ exposuit in prima epistola; Hortensij, de reductione regis uni Lentulo mãdanda; Crassi, de tribus legatis, etiã ex ijs, qui cum imperio essent; Bibuli, de tribus item legatis, sed ex ijs tãtum, qui priuati essent; Seruilij, ne rex reduceretur; Volcatij, ut reduceretur a Pompeio. vt magnã fuisse uarietatẽ sententiarum necesse sit, vbi Lentulo consulares quattuor, Crassus, Bibulus, Seruilius, Volcatius, aduersarentur. in qua tamen uarietate caussam Lentulus obtinuisset, nisi varijs calumnijs ab eius aduersarijs extracta res esset. Ep. 2. lib. 2. ad Q. Fr. Per obtrectatores Lentuli res calumnia extracta est. INVIDIA] consularium: de quibus in ep. 1, Si esset in ijs fides. In 2. In tanta hominum perfidia. In 5. Eandẽ fidem hominum. Et ibidem: Si qoid hominum perfidia detraxerit. Et in extremo: Amicum ex cõsularibus neminem tibi esse uideo. In 6. Proditores appellat. In 7. Vehementer quosdã homines inuidisse dignitati tuae. Ibidem: De consularibus nemini possum aut studij erga te, aut officij, aut amici animi esse testis. Aliquãto post: Esse te in principibus facile passi sunt, euolare altius certe noluerũt. ALIO] ad alios: cum quidam soli Pompeio caussam regiam deferri uellent; alij aliter sentirent. ACERBVM] acrem aduersarium: quod ante eum diem non contigerat. non tamen uni Lentulo, sed Pompeio pariter acerbum fuisse arbitror: oderat enim pessime socerum Pompeij C. Caesarem, vt Suetonius ostendit: quare Caesaris potentiam augenti quotidie Pompeio non amicum fuisse uerisimile videtur. & eũ Põpeius ipse suũ esse obtrectatorem aiebat. ep. 3. lib. 2. ad Q. Fr. CVRIONEM] C. Scribonium Curionem, consularem, & triumphalem, patrem eius, ad quem epistolae mittuntur lib. 2. IVSTIOREM, *paene etiam amicum*.] huius mutationis illa Bibulo caussa fuit, quod, cum ipse de tribus legatis obtinere non potuisset, malebat Lentulo rem deferri, quam Pompeio; quem Caesaris, inimicissimi sui, generũ, fautoremq. & amplificatorem dignitatis, ornari non libenter uidebat. LEGEM . VLLAM] quod fautores Lentuli timebant. ideo subiunxit: Satis prouisum est, ne quid saluis auspicijs, aut legibus, aut iã sine ui agere possint. Et ep. 2. ANTE . COMITIA] ante Sextilem mensem, quo designabantur magistratus, maiores centuriatis comitijs, minores tributis. LATVROS] Cato tamen ferre conatus est: promulgauit enim, vt Lentulo Ciliciae imperium abrogaretur. ep. 5. LEGEM . PVPIAM,] quae comitialibus diebus haberi senatum uetebat. ad Q. Fr. ep. 2. lib. 2. Per obtrectatores Lentuli res calumnia extracta est. consecuti sunt dies comitiales, per quos senatus haberi non poterat. Et ep. 12. Comitialibus diebus Appius interpretatur, non impediri se lege Pupia, quo minus habeat senatum; &, quod Gabinia sanctum sit, etiam cogi, legatis quotidie senatum dari. PERFECTIS,] auditis, &, dato responso, remissis. LEGATIONIBVS.] quibus dari senatum, lex Gabinia iubebat. FICTAE . RELIGIONIS,] non enim eos religio mouebat: sed specie religionis maleuolentiam suam tegebant. Religionis calumnia uocatur in ep. 1. VELLET . IRE.] adempto enim exercitu, nemo ire uellet: cum Alexandrinos, nisi cogerentur armis, regem non esse recepturos constaret. AB . SENATV.] non enim senatus, sed aduersariorum tuorum culpa, ne discessio fieret, commissum est. QVI . NVNC.] his comitialibus diebus: quorum primus erat xv. Kal. Febr. quo die scripta est epistola: quae enim acta erant in senatu, postero die significat, ut etiam ep. 2. & ad fratrem ep. 2. lib. 2. POPVLI *Romani nomine*,] populi Romani caussam tueri, tribunorum pl. erat. sed eo saepe nomine abutentes, rogationes iniquissimas, maleuolentiae, & inuidiae caussa, ferebant. LATROCINIO,] quod per insidias, ut latrones, ficto populi Romani nomine, remp. laedebant. Sic in ep. 2. ad Q. Fr. Quid futurum sit latrocinio tribunorum, non diuino. SALVIS . AVSPICIIS,] ne iterentur eadem, uide quae diximus ep. 2. EGO . NEQVE . DE . MEO . STVDIO,] modesta commemoratio studij sui. nam & dissimulat, & narrat. significandis autem aliorum iniurijs, ex comparatione auget officium suum. PROFVNDAM,] translatione ab aquis. ep. 5. lib. v. Quae ego si non profundere, ac perdere uidebor. ASSECVTVS] Assequi merita, est aequare, & paribus meritis remunerari. translatione a uiatoribus, uel a currentibus, cum assequuntur eos, qui anteibant. ep. 4. ad Torquatum: Beneuolentiam tuam imitabor, merita non assequar. SINE . SVMMO DOLORE] artificiose: nam & beneuolentiam suam declarat, & consolatur etiam societate dolores lib. IV. ep. 45. A. VI. PRAESTARE *nihil possum:*] si ius erit, certi nihil promitto. Alibi, Praestare, est, re ipsa efficere; hic, certum polliceri, prorsus futurum affirmare, atque in se recipere. ep. 3. lib. XII. ad Att. Praestabo, nec Bibulum, nec Acidinum, quos Athenis futuros audio, maiores sumptus facturos, quam quod ex eis recipietur. Timebat, ne Caninius rogationem aliquam pro Pompeio cõtra Lentulum per uim ferret. ep. 2. & ad Q. Fr. ep. 1. IMBECILLITATE] cum aduersus uim fortitudo requiratur. POPVLI *Romani*] quem in Lentulum optime animatum esse, iam ostendit iis uerbis: Haec tamen opinio est populi Romani. AMPLITVDINEM *tuam*] latius patet Amplitudo, quam aut Dignitas, aut Auctoritas: nam & quãtumcumque, & quacumque re ualemus, totum id amplitudinis nomine comprehenditur. interdum tamen, ut in epistola sequenti, cum dignitatis mentione coniungitur; non ut aliquid addatur: sed ut id nominetur, quod in amplitudine praecipuum est. Definitur his uerbis lib. 2. de Inuentione. Amplitudo, est potentiae, aut maiestatis, aut aliquarum copiarum magna abundantia.

Argumentum ep. 5.

MIsta est ex negotialibus, moralibusq. sententijs: sed, si caussa, cur scripta sit, animaduertatur; negotialis est. interdum autem negotij narrationem antecedit, saepe sequitur officij significatio: quod in his ad Lentulum epistolis perspicuum est. Scribit de C. Catonis legis promulgata, de statu regiae caussae, de suo, Selicijq. consilio.

Cicero S. D. Lentulo. 5.

TAMETSI nihil mihi fuit optatius, quam ut primum abs te ipso, deinde a ceteris omnibus quam gratissimus erga te esse cognoscerer: tamen afficior summo dolore, eiusmodi tempora post tuam profectionem consecuta esse, vt & meam, & ceterorũ erga te fidem, & beneuolentiam absens experire. Te autem uidere, & sentire eandem fidem hominum in tua dignitate, quam ego in mea salute sum expertus, ex tuis litteris intellexi. Nos cum maxime consilio, studio, labore, gratia de caussa regia niteremur, subito exorta est nefaria Catonis promulgatio, quae nostra studia impediret, & animos a minore cura ad summum timorem transduceret. sed tamen in eiusmodi rerum perturbatione quamquam omnia sunt metuenda, nihil magis, quam perfidiam, timemus; & Catoni quidem, quoquo modo se res habet, profecto resistimus. De Alexandrina re, caussaq. regia tantum habeo polliceri, me tibi absenti, tuisq. praesentibus, cumulate satisfacturũ. sed uereor, ne aut eripiatur nobis, aut deferatur: quorum utrum minus uelim, non facile possum existimare. sed si res coget, est quiddam tertiũ, quod neque Selicio, nec mihi displicebat: ut neque iacere regẽ pateremur, nec, nobis repugnantibus, ad eum deferri, ad quem prope iam delatum esse existimatur. a nobis agentur omnia diligenter: vt neque, si quid obtineri poterit, non contendamus; nec, si quid non obtinuerimus, repulsi esse uideamur. Tuae sapientiae, magnitudinisq. animi est, omnem amplitudinem, & dignitatem tuam in uirtute, atque in rebus gestis tuis, atque in tua grauitate positã existimare; si quid ex ijs rebus, quas tibi fortuna elargita est, nonnullorum hominum perfidia detraxerit, id maiori illis fraudi, quam tibi, futurum: A me nullum tempus praetermittitur de tuis rebus, & agendi, & cogitandi: vtorq. ad omnia Q. Selicio: neque enim prudentiorem quemquam ex tuis, neque fide maiore esse iudicio, neque amantiorem tui.

HIC quae agantur, quaeq. acta sint, ea te, & litteris multorum, & nuncijs cognoscere arbitror: quae autem posita sunt in coniectura, quaeq. mihi uidentur fore, ea puto tibi a me scribi oportere. Postea quam Pompeius apud populum ad. IIX. id. Febr. cum pro Milone diceret, clamore, conuicioq. iactatus est, in senatuq. a Catone aspere, & acerbe, nimium magno silentio, est accusatus; visus est mihi vehementer esse perturbatus. itaque Alexandrina caussa, quae nobis adhuc integra est, (nihil enim tibi detraxit senatus, nisi id, quod per eandem religionem dari alteri non potest) uidetur ab illo plane esse deposita. nunc id speramus, idq. molimur: vt, cum rex intelligat sese, id quod cogitabat, vt a Põpeio reducatur, assequi non posse, et, nisi per te sit restitutus, desertum se, atque abiectum fore, proficiscatur ad te. quod sine vlla dubitatione, si Pompeius paullum modo ostenderit sibi placere, faciet. sed nosti hominis tarditatem, & taciturnitatem. nos tamen nihil, quod ad eam rem pertineat, praetermittimus. ceteris iniurijs, quae propositae sunt a Catone, facile, vt spero, resistemus. amicum ex consularibus neminem tibi esse uideo, praeter Hortensiũ, & Lucullum. ceteri sunt partim obscurius iniqui, partim non dissimulanter irati. tu fac animo forti, magnoq. sis; speresq. fore, ut, fracto impetu leuissimi hominis, tuam pristinam dignitatem, & gloriam consequare. Vale.

EXPLANATIO

AFFICIOR. SVMMO *dolore*,] non enim tam laetor officio meo, quam angor incommodo rerum tuarum. IN. TVA *dignitate*,] de qua agitur in regia caussa. IN. MEA *salute*] cum ab amicis proditus in exsulium abii. NOS. CVM] morali parte, quam breuitas decet, absoluta, negotialem aggreditur. EXORTA. EST] praeter exspectationem: quia Cato, & Caninius negauerat se ullam legem ante comitia esse laturos. CATONIS] quem Lentulus acerbissimũ habuit ab initio tribunatus, turbulentum adolescentem, ut ait Fenestella, & audacem, nec imparatũ ad dicendum. Cicero autem ep. 2. lib. 1. ad fratrem: Cato adolescens, nullius consilii, sed tamẽ ciuis, & Cato, uix uiuus effugit. PROMVLGATIO,] ut Lentulus e Cilicia reuocaretur. ep. 3. lib. 1. ad fratrem: Cato legem promulgauit de imperio Lentulo abrogando. uestitum filius mutauit. Promulgari leges solitae sunt per trinas nũdinas antequã ferrentur; ut posset eas per otium, qui uellet, examinare; ne repente, quo die lex ferretur, de incognita re suffragium populus ferret. de quo diximus in libro de Legibus, A. MINORE *cura ad summum timorem*] multo enim leuius est, curare, ut aliquid accedat ad dignitatem, quod ex regia caussa sperabatur; quam timere, ne tota dignitas amittatur, quod ex lege Catonis impendebat. PERFIDIAM,] si

enim in officio manserint amici, qui suam nobis operam ad impediendas tribunorum pl. rogationes polliciti sunt, nihil timemus. Ep. 2. Quod ad popularem rationem attinet, hoc uidemur esse consecuti, ut ne quid agi cum populo, aut saluis auspiciis, aut saluis legibus, aut denique sine ui, possit. idem ep. 4. QVOQVO. MODO] difficili enim loco res est. PROFECTO] coniunguntur, Quidem profecto, Quidem certe, cum id, quod cupimus, imminuitur: ut ego re ista molestia si non liberabo, leuabo quidem certe. & hic: ex promulgata lege nihil magis, quam perfidiam, timemus: Catoni quidem interim, quamquam inclinata re, profecto resistimus: enitimur enim, quantum in nobis est, ne lex a Catone promulgata perferatur. DE. ALEXANDRINA *re, caussaq. regia*] in quo Res, & Caussa differant, satis ostendimus ep. 1. infra quoque coniunguntur, ep. 7. In hac ratione quid res, quid caussa, quid tempus ferat, tu facillime, optimeq. perspicies. ERIPIATVR ut Pompeius regem reducat. sequitur enim paullo post: Ad quem prope iam delatum esse existimatur. ERIPIATVR *caussa regia*] ante aliquot annos, Caussa regia, sustuli, ut glossema. DESERATVR:] ne quis omnino regem reducat: quod & Seruilio placebat, ut ep. 1. & postea decretum est a senatu, ut ep. 7. QVIDDAM *tertium*,] quid hoc sit, plane non exponit: sed uidetur significare: si Lentulus regem non reducat, neque sibi, neque Selicio displicere, ut a quouis alio potius quam a Pompeio, reducatur. Minus autem est, non displicere, quã placere: nõ enim omnino placet, quod non displicet. placebat Ciceroni, ut Lentulus regem reduceret; id si obtineri non posset, a quouis alio potius, quam a Pompeio, reduci non displicebat. IACERE] a nemine restitui. Ne caussa regia deseratur proxime dixit: infra coniungit utrumque uerbum, Desertum se, atque abiectum fore. NOBIS *repugnantibus*,] primum pugnabimus, ut ad te deferatur: sin id non poterit, ne deferatur ad Pompeium, repugnabimus. DELATVM *esse*] ex Volcatij sententia, studio maxime duorum tribunorum, Lupi, & Caninij. ep. 1. 2. REPVLSI] pertinet ad illud tertium, quod sibi non displicere dixit, rege enim ad Pompeium delato, Lentulus repulsam tulisse uideretur; sin, utroque reiecto, alia quapiam ratione reduceretur, iacturam existimationis suae Lentulus in eo nullam faceret. TVAE. SAPIENTIAE,] hoc eo spectat, ne Lentulus admodũ speret de rege reducendo. Est autem ea gratior consolatio, quae cum laude coniungitur. itaque dat ei sapiẽtiam, & fortitudinem: quarum altera iudicat, quanti quidque faciendũ sit; altera, quidquid accidat aduersi, facile fert, atque cõtemnit. propterea, cũ Nigidiũ quoq. cõsolaretur, admonet eũ utriusque uirtutis. Quid sit, inquit, forti, & sapienti homine dignum, tu uidebis Eadẽ Lentulo tribuit animi magnitudinẽ ep. 7. cũ ait. Magnitudinẽ animi tui, quã ego semper sũ admiratus, semperq. amaui, ne umquã inflectas cuiusquã iniuria. Et ep. 9. Noui animũ tuũ, cum magnum, & excelsum, tum etiã apertum, & simplicem. Et in lib. de claris orat. Tantus in Lentulo splendor animi, & tanta magnitudo, ut sibi omnia, quae clarorum uirorum essent, nõ dubitaret adsciscere, eaq. omnia dignitate obtineret. Vtrumque simul nominauit ep. XI. lib. VI. Est tuae sapientiae, magnitudinisq. animi, quid amiseris, obliuisci; quid recuperaueris, cogitare. AMPLITVDINEM, *& dignitatem tuam*] modo alterã pro altera ponit, ut ep. 4. Te & senatus, & populi Romani summo studio amplitudinem tuam retenturum, Modo cõiungit utramque, quasi differant, ut hic, & ep. 9. in extremo: Ad tuam summam amplitudinẽ, dignitatẽ, liberalitatẽ pertinere. Videtur autem dignitas amplitudinis esse pars: ideo, qui amplitudinem uel solam nominat, dignitatem non excludit. REBVS *gestis*] in consulatu, cum me contra legẽ Clodiã, patriae compotẽ fecisti. ep. 7. Magna est memoria consulatus tui. & ep. 9. Illius actionis amplitudinem, & gloriã. Vel Rebus gestis, quas in prouincia geres, ut haec adhortatio potius, quam laudatio sit; quod iis uerbis confirmatur ep. 7. Haec, profecto uides, quanto expressiora, quantoq. illustriora futura sint, cum aliquantũ ex prouincia, atque ex imperio laudis accesserit. GRAVITATE] est enim leuitatis, ea curare, quae non ueram, solidamq. laudem, sed fucatam, inanemq. pariant. tacite, quidquid eueniat in regia caussa, nõ esse Lẽtulo uehementer laborandum significat. POSITAM *existimare*;] non in reductione regis. FORTVNA] non enim, quae habes a te ipso, uirtutem, & grauitatem tibi quisquam detrahet: cetera si amiseris, nõ tibi, sed ijs, quorum amittentur culpa, uitio dabitur. Videtur in fortunae bonis numerare speciẽ quandã dignitatis, non a uirtute, & grauitate, sed ab honoribus, qui deferuntur, idest a populari sensu profectam. Vide quae diximus ep. 3. lib. 2. ELARGITA. EST,] copia significatur: quo Lentulus aequiore animo ferat, si, quibus rebus abundat, de iis aliquid detrahatur. FRAVDI,] culpae. ad Att. ep. ult. lib. V. Fit gratia Bruti S. C. ut neue Salaminijs, ne ue qui eis dedisset, fraudi esset. Pro Murena: Id erit eius uitrico fraudi, ac crimini? NVLLVM *tempus praetermittitur de tuis rebus, & agendi, & cogitandi:*] ubicumque res postulat, & ago de te, & cogito. simile illud ad Cassium ep. 1. lib. XII. Finem nullum facio de te cogitandi. PRVDENTIOREM] nominat, quae tria maxime requiruntur in amico, consilium, fidem, beneuolentiam. HIC. QVAE *agantur*,] disiungendum a superioribus: ut sit alia epistola: quod ex ipso cognoscitur argumento. dixit enim in superiore, prope delatum esse regem ad Pompeium: in hac, Alexandrinam caussam ab eo depositam, significat. praeterea, cur de Catone eadem iterentur? cur ita concludat epistolam: Tu fac animo forti, magnoq. sis: cum eum iam ad animi magnitudinem cohortatus in eo loco sit: Tuae sapientiae, magnitudinisq. animi est? Et omnino cum tota res alia uidetur: tum agnoscitur epistolae principium in his uerbis: Hic quae agantur, quaeq. acta sint, ea te. &c. QVAE. AVTEM *posita sunt in coniectura*,] quae coniectura licet assequi: quae possunt e signis diuinari. Coniectura, & diuinatio, non idem sunt. nam coniectura dicitur e signis, diuinatio saepe signa nõ sequitur. ita fit, ut omnis coniectura diuinatio sit, non cõtra. QVAEQ. *mihi uidentur fore*] transit a generali sententia ad particularem. nam generale illud est, Quae posita sunt in coniectura: particulare hoc, Quae mihi uidentur fore. Aedilis antẽ hoc anno P. Clodius Milonem de ui ad populum accusauit. ep. 3. lib. 2. ad fratrẽ, &

in oratione pro Sextio. APVD *populum*] populus de reis iudicabat, accusante tribuno pl. aut aedili. CONVICIO] cum enim Clodius de loco superiore ut ait Plutarchus, interrogaret suos in concione stantes, quis esset, qui plebem fame necaret? respondebant operae, Pompeius: quis Alexandriam ire cuperet? Pompeius. Ad conuicium impetus accessit: nam in oratione pro Milone, Reo, inquit, Milone ad populum, accusante P. Clodio, cum in Cn. Pompeium pro Milone dicentem impetus factus esset, quae tum non modo occasio, sed etiam caussa illius opprimendi fuit? Ep. 3. lib. 2. ad fratrem: Hora fere nona, quasi signo dato, Clodiani nostros consputare coeperũt. exarsit dolor. urgere illi, ut loco nos mouerent. IACTATVS. EST,] exagitatus, uehementer perculsus. CATONE] C. Catone tribuno pl. de quo supra. VEHEMENTER. ESSE. PERTVRBATVS.] non tam, quod aspere, & acerbe accusatus esset a Catone; quam, quod senatorum omnium magno silentio. hac de re sic ep. 3. lib. II. Ad Q. Fr. Eo die Cato est uehementer in Pompeium inuectus, & eum oratione perpetua, tamquam reum, accusauit. de me multa, me inuito, cum mea summa laude dixit; cum illius in me perfidiam increparet. auditus est magno silentio maleuolorum. Prudentiam Ciceronis licet in hoc animaduertere, quod, ad Lentulum cum scribit, se laudatum a Catone, non dicit: ne animum eius offenderet. non enim aequo animo Lentulus ferre posset, ab eo laudatum esse Ciceronem in senatu, qui rogationem de imperio sibi abrogando promolgauerat, in ea uero ad fratrem epistola, libere, ut res erat, ita scribit: quamquam addit, Me inuito: ne uideretur eius hominis oratione delectari, qui suam laudem Pompeij cum infamia coniungeret. Alienatum a Pompeio senatum Plutarchus ostendit, quia Ciceronem superiore anno, a Clodio tribuno pl. oppugnatum, deseruerat: propterea, cum C. Cato perfidiam eius in Ciceronem increparet, magno omniũ silentio auditus est. NIHIL *enim tibi detraxit senatus*,] dederat tibi, ut regem reduceres: id postea non detraxit, sed exercitum: quem non tam tibi, quam omnino omnibus ademptum existimare debes. Duo S. C. facta esse iam dixi, unum ipso Lentulo consule referente, ut rex a Lentulo reduceretur, alterum referente Marcellino consule, ne cum exercitu reduceretur. PER. EANDEM. RELIGIONEM] per quam tibi detraxit exercitum, itaque nihil tibi proprie est ademptum, sed quod habere prorsus nemo potest. ID. QVOD. COGITABAT,] faciliorem enim sibi reditum duce Pompeio, quam quouis alio, pro summa eius apud omnes gentes auctoritate, rerumq. gestarum gloria, sperare poterat. PROFICISCATVR. AD. TE.] per suos creditores, & per eos, quorum sibi uoluntatem largitione adiunxit, agat, operamq. det, ut abs te reducatur. NOSTI *hominis tarditatem, & taciturnitatem*.] simulationem Pompeij, & consuetudinem in occultanda uoluntate, modeste describit. non enim uideri uult eius ingeniũ, & mores carpere, quem optime de se meritum negare non poterat. praeterea fungitur officio boni viri, cũ inter amicissimos suos, Lentulum, & Pompeium, quantum in ipso est, amicitiam conseruat. itaque, cum ad Q. fr. scriberet, libere suum sensum aperuit. Pompeius, inquit, noster in amicitia P. Lentuli vituperatur. Naturam eius ostendit ep. vlt. lib. III. ad eundem: Velit, nolit, scire difficile est. Et ad Att. ep. 10. lib. IV. Nos hic cum Pompeio fuimus. multa mecum de rep. sane sibi displicens vt loquebatur: sic est enim in hoc homine dicendum. Coelius autem ep. 1. lib. VIII. Solet aliud sentire, & loqui. Eiusdem tarditatem idem ostendit ep. 4. Cum, ex Gallia, coactus esset dicere Pompeius, se legionẽ obducturum, sed non statim sub mentionem, & conuicium obtrectatorum. A. CATONE,] de cuius rogatione promulgata supra dixit. FACILE,] uel auspicijs, vel intercessione tribunicia. ep. 2. & 4. NEMINEM] idem scribit in ep. 7. OBSCVRIVS] iniquitas eorum apparet, sed paullo obscurius. INIQVI,] lenius est, quam inimici. FRACTO. IMPETV] rogatione eius impedita. LEVISSIME] qui facile ad omnem improbitatem feratur. ideo dixit ep. 2. lib. I. ad fratrem: Cato adolescens, nullius consilijs. Et Fenestella: Cato adolescens, turbulentus, & audax. PRISTINAM] quae fuit ante promulgatam Catonis rogationem: propterea subiunxit, Consequare, vt amissam ex aliqua parte, & in discrimen adductam.

Argumentum ep. 6.

MOralis tota, excepta prima sententia, quae negotialis est. Consolationem Cicero adhibet dolori suo, eam scilicet, quam sperat in Lentuli quoque dolore posse aliquid proficere. Et, quia ualet ad consolandum amoris significatio; & amoris indicium dolor est: orditur a dolore suo. quia uero consolationis duae quasi uiae sunt, ratio, & exemplum, non modo ut fieri debere, quod suademus, uerum etiam ut factum esse ostendatur: utraque uia progreditur. argumentatur enim a spe, quam in consilijs amicorum, & in ipsa die ponit: exemplum uero sumit a similitudine suorum temporum.

Tertius hortationis locus est: quod ipsum ad minuendum dolorem pertinet: est enim cum laude coniuncta cohortatio. delectamur autem laudibus, & quodam modo languentes excitamur. Conclusio est, quae spe quadam animum recreat, omnium studiorum, officiorumq. promissio.

Cicero S. D. Lentulo. 6.

QVAE geruntur, accipies ex Pollione, qui omnibus negotijs non interfuit solum, sed praefuit. Me in summo dolore, quẽ in tuis rebus capio, maxime scilicet cõsolatur spes, quod ualde suspicor fore, ut infringatur hominum improbitas & cõsilijs tuorũ amicorum, & ipsa die, qua debilitãtur cogitationes, & inimicorum, & proditorum. Facile secundo loco me consolatur recordatio meorum temporum: quorum imaginem uideo in rebus tuis. nam, etsi minore in re uiolatur tua dignitas, quam mea salus afflicta sit: tamen est tanta similitudo, ut sperem te mihi ignoscere, si ea non timuerim, quae ne tu quidem umquam timenda duxisti. sed praesta te eum, qui mihi a teneris, ut Graeci dicunt, unguiculis es cognitus. illustrabit, mihi crede, tuam amplitudinem hominum iniuria. a me omnia summa in te studia, officiaq. exspecta. non fallam opinionem tuam. Vale.

EXPLANATIO

POLLIONE, } duarum gentium, quod meminerim, cognomen fuit, Asiniae, & Vediae. SED. PRAEFVIT, } auget sententiã, ut in oratione in Pisonem: Omnibus consilijs, quae ad me opptimendum parabantur, non interfuisti solum, uerum etiam crudelissime praefuisti. Particula autem, Sed, interdum negat, ac tollit quod dictum est, ut non diues, sed inops, interdum auget, ut hic; nam qui praeest, etiam interest. Vsus latinae linguae postulabat, Sed etiam: uerum unica particula, Sed, pro Sed etiam, non nũquam Cicero contentus est. ME. IN. SVMMO *dolore, quem in tuis rebus capio, maxime scilicet consolatur spes,* } Contrarium illud ep. 8. lib. XVI. In magna consolatione ingens inest sollicitudo. De hac figura diximus ep. 9. In molestia gaudeo. SCILICET: alibi per ironiam negat, ut in oratione pro Rabirio, perduellionis reo: Scilicet tibi grauiorem dolorem patrui tui mors attulit, quam C. Graccho fratris. Et Terentius: Id populus curat scilicet. Et Virgilius: Scilicet is superis labor est. Hic affirmat, non negat, ut ep. 2. lib. I X. Priuatas caussas, & eas tenues, agimus subtilius; capitis, aut famae, scilicet ornatius. Ep. 15. lib. XV. Ex interitu reip. nullam spem scilicet mihi proponebam, ex reliquis magnam. Ep. ult. lib. I. ad fratrem: Si leuare potes communem casum misericordia hominum; scilicet incredibile quiddã assequeris. Ep. 10. ad Att. lib. XIII. Hoc nullam ad partem ualet scilicet. INFRINGATVR } ubi difficultas est, ibi usurpatur hoc uerbum; quo maior infringentis uirtus appareat. ep. 4. Sentẽtiam Bibuli fregeramus. Ep. 5. Speresq. fore, ut, fracto impetu leuissimi hominis, tuam pristinam dignitatem, & gloriã consequare. Ep. 4. lib. I V. Fregit hoc meũ consilium, & Caesaris magnitudo animi, & senatus officium. Ep. 6. Cum frangerem iam ipse me, cogeremq. illa ferre toleranter; habebam, quo confugerem. DEBILITANTVR } quia tempus omnia minuit. PRODITORVM } de quibus dixit ep. 1. Si esset in ijs fides, in quibus summa esse debebat, non laboraremus. SECVNDO. LOCO } pro, deinde. sic locutus Phil. IIX. Huius industriam, maxime quidem uellem, ut imitarentur ij, quos oportebat; secundo autem loco, ne alterius labori inuiderent. Secundo, simpliciter in oratione pro Plancio: Equidem primum, ut honore dignus essem, maxime semper laboraui; secundo, ut existimarer. IMAGINEM } quam expressit ep. 5. his uerbis: Te autem uidere, & sentire eandem fidem hominem in tua dignitate, quam ego in mea salute sum expertus, ex tuis litteris intellexi. Et ep. 7. Simillimamq. in re dissimili tui temporis nũc, & nostri quondam, fuisse rationem. Ibidem infra: In te, homine omnium nobilissimo, simillima inuidorum uitia perspexi. VIOLATVR. TVA. DIGNITAS, } in explanando Cicerone nihil duco fieri a me posse elegantius, aut etiam utilius, quam si conferam similia similibus: uel ut illustrentur obscurae sententiae: uel ut copia pateat. Hic quid Cicero sibi uelit, obscurum non est: hoc ipsum tamẽ quod intelligimus, ex comparatione quodam modo fiet apertius. ostendit, & salutem pluris esse, quam dignitatem; & affligi, grauius, quam uiolari. dixit idem alijs uerbis, nec minus ornate, ep. sequenti: Multum interest, utrum laus imminuatur, an salus deseratur. Nec dissimile admodum illud ep. 5. Te uidere, & sentire eandem fidem hominum in tua dignitate, quam ego in mea salute sum expertus, ex tuis litteris intellexi. SIMILITVDO, } ob amicorum infidelitatem. SI. EA. NON *timuerim, quae ne tu quidem umquam timenda duxisti,* } promulgata Catonis rogatione de abrogando tibi Ciliciae imperio, non timui: quia nec tu, me patria pulso, timueras; cum sperares futurum, id quod euenit, ut ea mihi calamitas etiã honori esset: quae me spes aeque nunc in rebus tuis consolatur. PRAESTA *te eum,* } fac ut te tui similem agnoscamus: fortem animum habeas, quem semper habuisti. Significat id, quod in ep. sequenti: Magnitudinem animi tui ne umquam inflectas cuiusquam iniuria. A. TENERIS, *ut Graeci dicunt, unguiculis* } a pueritia; dixit enim in epistola sequenti: Vt omnem gloriam, ad quem a pueritia inflãmatus fuisti, omni cura, atque industria consequare. saepe hoc Cicero legerat in Graecis libris: nos egemus exẽplis. Plutarchus

tarchus tamen ἐπὶ τοῖς περὶ παίδων ἀγωγῆς, ἐξ ἀπαλῶν, inquit, (sic enim est in antiquo libro nobilissimi, & eruditissimi iuuenis Io. Vincentij Pinelli) ἐντύχοι ἀγαθῷ τὰ τέκνα. ILLVSTRABIT; elucet enim uirtus in aduersis. STVDIA. OFFICIAQ; recte coniunguntur. potest enim, & sine officio studiũ, & sine studio officiũ esse: cũ animi studium sit, officium opera probetur; & studium sine officio parum prodest, officium sine studio languet. sic ep. sequenti: De consularibus nemini possum aut studij erga te, aut officij esse testis. Ep. 5. lib. I. Homo omniũ meorum in te studiorum, & officiorum maxime conscius. Ad Att. ep. 14. lib. xv. Ex omnibus, mi Dolabella, studijs in me, & officijs, quae summa sunt, hoc scito mihi, & amplissimum uideri, & gratissimum esse. NON. FALLAM. OPINIONEM TVAM; simile illud, quod, augendae copiae gratia, subiũgam; ep. 10. lib. III. Omnia uolo a me, & postules, & expectes uincam cogitationes tuas officijs meis. Et apud Nonium, in fragmento Ciceronis epistolae ad Caesarem iuniorẽ: Posthac, quod uoles a me fieri, scribito. uincam opinionem tuam. Quae scilicet eo pertinent, ut ostendatur, morale quiddam esse, & decere in primis, epistolas claudere significatione beneuolentiae.

Argumentum ep. 7.

Respondet ad ea, quae Lentulus quaesierat. &, quamquam moralia quaedam admiscentur: tamen, quia reductio regis praecipua scribendi caussa fuit, (id enim spectandum est) inter negotiales epistolas referatur. Diuiditur in partes octo. Prima est, de suo in primis erga Lentulum amore: altera, de amicorum fide: tertia, de Alexandrina caussa: quarta, de suis in rep. capessenda consilijs, & hominum consularium inuidia: quincta, cohortatio ad gloriam, atque constantiam: sexta, de reip. statu: septima, de Tulliae filiae suae, Crassipedisq. nuptijs: octaua, & ultima, de Lentuli filio. Pompeio, & Crasso iterum coss.

Cicero. S. D. Lentulo procos. 7.

LEGI tuas litteras; quibus ad me scribis, gratum tibi esse, quod crebro certior per me fias de omnibus rebus, & meam erga te beneuolentiam facile perspicias. quorum alterum mihi, ut te plurimum diligam, facere necesse est; si uolo is esse, quem tu me esse uoluisti: alterũ facio libenter; ut quoniam interuallo locorum, & temporum disiuncti sumus, per litteras tecum quamsaepissime colloquar. quod si rarius fiet, quam tu exspectabis; id erit caussae, quod non eius generis meae litterae sunt, ut eas audeam temere committere. quoties mihi certorum hominum potestas erit, quibus recte dem, non praetermittam. Quod scire uis, qua quisque in te fide sit, & uoluntate: difficile dictu est de singulis. unum illud audeo, quod antea tibi saepe significaui, nunc quoque, re perspecta, et cognita, scribere: uehementer quosdam homines, & eos maxime, qui te & maxime debuerunt, & plurimum iuuare potuerunt, inuidisse dignitati tuae: simillimamq. in re dissimili, tui temporis nunc, & nostri quondam, fuisse rationem: ut, quos tu reip. caussa laeseras, palam te oppugnarent; quorum auctoritatem, dignitatem, uoluntatemq. defenderas, non tam memores essent uirtutis tuae, quam laudis inimici. Quo quidem tempore, ut perscripsi ad te antea, cognoui Hortensium percupidum tui, studiosum Lucullum, ex magistratibus autem L. Racilium, & fide, & animo singulari. nam nostra propugnatio, ac defensio dignitatis tuae, propter magnitudinem beneficij tui, fortasse plerisque officij maiorem auctoritatem habere uideatur, quam sententiae. praeterea quidem de consularibus nemini possum aut studij erga te, aut officij, aut amici animi esse testis. etenim Pompeium, qui mecum saepissime, non solum a me prouocatus, sed etiam sua sponte, de te communicare solet, scis temporibus illis non saepe in senatu fuisse. cui quidem litterae tuae, quas proxime miseras, quod facile intellexerim, periucundae fuerunt. mihi quidem humanitas tua, uel summa potius sapientia, non iucunda solum, sed etiam admirabilis uisa est. uirum enim excellentem, & tibi tua praestanti in eum liberalitate deuinctum, nonnihil suspicantem, propter aliquorum opinionem suae cupiditatis, te ab se abalienatum, illa epistola retinuisti. qui mihi cum semper tuae laudi fauere uisus est, etiam ipso suspiciosissimo tempore Caniniano: tum uero, lectis tuis litteris, perspectus est a me, toto animo de te, ac de tuis ornamentis, & commodis cogitare. Quare ea, quae scribam, sic habeto, me, cum illo re saepe communicata, de illius ad te sententia, atque auctoritate scribere: quoniam S. C. nullum exstat, quo reductio regis Alexandrini tibi adempta sit; eaque, quae de ea scripta est, auctoritas, cui scis intercessum esse, ut ne quis omnino regem reduceret, tantam uim habet, ut magis iratorum hominum studium, quam constantis senatus consilium, esse uideatur; te posse perspicere, qui Ciliciam, Cyprumq. teneas, quid efficere, & quid consequi possis: &, si res facultatem

habitura

habitura uideatur, ut Alexandriam, atque Aegyptum tenere possis; esse, & tuae, & nostri imperij dignitatis, Ptolemaide, aut aliquo propinquo loco rege collocato, te cum classe, atque exercitu proficisci Alexandriam; ut, cum eam pace, praesidijsq. firmaris, Ptolemaeus redeat in regnum: ita fore, ut per te restituatur, quemadmodum senatus initio censuit; & sine multitudine reducatur, quemadmodum homines religiosi Sibyllae placere dixerunt. Sed haec sententia sic, & illi, & nobis probabatur, ut ex euentu homines de tuo consilio existimaturos uideremus; si cecidisset, ut uolumus, & optamus, omnes te & sapienter, & fortiter; sin aliquid esset offensum, eosdem illos, & cupide, & temere fecisse, dicturos. Quare, quid assequi possis, non tam facile est nobis, quam tibi, cuius prope in conspectu Aegyptus est, iudicare. nos quidem hoc sentimus: si exploratum tibi sit, posse te illius regni potiri, non esse cunctandum; sin dubium, non esse conandum. illud tibi affirmo, si rem istam ex sententia gesseris, fore, ut absens a multis; cum redieris, ab omnibus collaudere. offensionem esse periculosam propter interpositam auctoritatem, religionemq. uideo. sed ego te ut ad certam laudem adhortor, sic a dimicatione deterreo; redeoq. ad illud, quod initio scripsi, totius facti tui iudicium non tam ex consilio tuo, quam ex euentu homines esse facturos. Quod si haec ratio rei gerendae periculosa tibi uidebitur; placebat illud, ut, si rex amicis tuis, qui per prouinciam, atq. imperij tui prouincias ei credidissent, fidem suam praestitisset, & auxilijs eum tuis, & copiis adiuuares: eam esse naturam, & regionem prouinciae tuae, ut illius reditum uel adiuuando confirmares, uel negligendo impedires. In hac ratione quid res, quid caussa, quid tempus ferat, tu facillime, optimeq. perspicies; quid nobis placuisset, ex me potissimum putaui te scire oportere. Quod mihi de nostro statu, de Milonis familiaritate, de leuitate, & imbecillitate Clodij gratularis: minime miramur te tuis, ut egregium artificem, praeclaris operibus laetari. quamquam est incredibilis hominum peruersitas; (grauiori enim uerbo uti non libet) qui nos, quos fauendo in communi caussa retinere potuerunt, inuidendo abalienauerunt: quorum maleuolentissimis obtrectationibus nos scito de uetere illa nostra diuturnaq. sententia prope iam esse depulsos; non nos quidem ut nostrae dignitatis simus obliti, sed ut habeamus rationem aliquando etiam salutis. poterat utrumque praeclare, si esset fides, si grauitas in hominibus consularibus: sed tanta est in plerisque leuitas, ut eos non tam constantia in rep. nostra delectet, quam splendor offendat. quod eo liberius ad te scribo, quod tu non solum temporibus ijs, quae per te sum adeptus, sed, iam olim nascenti prope nostrae laudi, dignitati, uirtutiq. praefuisti: simul quod uideo, non, ut antehac putabam, nouitati esse in usum meae. in te enim, homine omnium nobilissimo, similia inuidorum uitia perspexi: quem tamen illi esse in principibus facile sunt passi; euolare altius certe noluerunt. Gaudeo tuam dissimilem fuisse fortunam. multum enim interest, utrum laus imminuatur, an salus deseratur. me meae tamen ne nimis paeniteret, tua uirtute perfectum est. curasti enim, ut plus additum ad memoriam nominis nostri, quam ademptum de fortuna uideretur. Te uero moneo, cum beneficijs tuis, tum amore incitatus meo, ut omnem gloriam, ad quam a pueritia inflammatus fuisti, omni cura, atque industria consequare; magnitudinemq. animi tui; quam ego semper sum admiratus, semperq. amaui, ne umquam inflectas cuiusquam iniuria. magna est hominum opinio de te, magna commendatio liberalitatis, magna memoria consulatus tui. haec profecto uides quanto expressiora, quantoq. illustriora futura sint, cum aliquantum ex prouincia; atque ex imperio laudis accesserit. quamquam te ita gerere uolo, quae per exercitum, atque imperium gerenda sunt; ut haec multo ante meditere, huc te pares, haec cogites, ad haec te exerceas; sentiasq. id, quod quia semper sperasti, non dubito quin adeptus intelligas, te facillime posse obtinere summum, atque altissimum gradum ciuitatis. Quae quidem mea cohortatio ne tibi inanis, aut sine caussa suscepta uideatur; illa me ratio mouit, ut te ex nostris euentis communibus admonendum putarem; ut considerares in omni reliqua tua uita, quibus crederes, quos caueres. Quod scribis, te uelle scire, qui sit reip. status: summa dissensio est, sed contentio dispar. nam, qui plus opibus, armis, potentia ualent; profecisse tantum mihi uidentur stultitia, & inconstantia aduersariorum, ut iam etiam auctoritate plus ualerent. itaque, per paucis aduersantibus, omnia, quae ne per populum quidem sine seditione se assequi posse arbitrabantur, per senatum consecuti sunt. nam & stipendium Caesari decretum est, & decem legati; &, ne lege Sempronia succederetur, facile perfectum est. quod ego ad te breuius scribo, quia me status hic reip. non delectat: scribo tamen, ut te admoneam; quod ipse litteris omnibus a pueritia deditus, experiendo tamen magis, quam discendo, cognoui, id tu tuis rebus integris discas, neq. salutis nostrae rationem nobis habendam esse sine dignitate, neque dignitatis sine salute. Quod mihi de filia, & de Crassipede gratularis: agnosco humanitatem tuam: speroque, & opto, nobis hanc coniunctionem uoluptati fore. Lentulum nostrum, eximia spe summae uirtutis adolescentem, cum ceteris artibus, quibus studuisti semper ipse, tum in primis imitatione tui fac erudias. nulla enim erit hac praestantior disciplina. quem nos, & quia tuus, & quia te dignus est filius, & quia nos diligit, semperq. dilexit, in primis amamus, carumq. habemus. Vale.

EXPLANATIO

QVEM tu me esse uoluisti:] si nolo dignus eo loco esse, in quem me, inimicorum iniuria pulsum, tua uirtus restituit. TEMPORVM:] biennium iam aberat Lentulus. QVOTIES:] antiqui, & lapides, & libri, in his etiam Mediceus, Quotiens. quod si probamus: eadem ratione dicendum erit, deciens, uiciens, centiens, milliens, & similia, me quidem non libenter assentiente. QVA. QVISQVE in te fide sit, & uoluntate:] Fide, ad amicos pertinet: uoluntate, ad omnes. uel, de ijsdem quaerebat Lentulus, & qua fide, & qua uoluntate essent. nã infra: Et fide, & animo in te singulari. Nisi me fallit auriũ iu-

dicium, suauior hic est numerus, quam, quod alijs placuit, Qua fide quisque in te sit, & uoluntate. opinioni nostrae cum alij non pauci, tum ille etiam insigni uetustate Mediceus liber suffragatur. MAXIME *debuerunt*,] perfidiam saepe accusat. ep. 1. Si essent in iis fides, in quibus maxima esse debebat; non laboraremus. Ep. 2. Dignitatem nostram, ut potest in tanta hominum perfidia, & iniquitate, retinebimus. Ep. 5. Te uidere, & sentire eandem fidem hominum in tua dignitate, quam ego in mea salute sum expertus, ex tuis litteris intellexi. PLVRIMVM *iuuare potuerunt*,] consulares uidetur describere: de quibus infra: De consularibus, nemini possum aut studij erga te, aut amici animi esse testis. Et ep. 5. Amicum ex consularibus neminem esse uideo, praeter Hortensium, & Lucullum. ceteri sunt partim obscurius iniqui, partim non dissimulanter irati. INVIDISSE *dignitati tuae*:] infra: Quem esse in principibus facile sunt passi, euolare altius certe noluerunt. IN. RE. DISSIMILI,] infra: Multum interest, utrum laus imminuatur, an salus deseratur. Et ep. 6. Minore in re uiolatur tua dignitas, quam mea salus afflicta sit. NOSTRI *quondam*,] cum eiectus patria sum, tum eorum odio, quos reip. caussa laeseram, tum eorum inuidia, quorum auctoritatem, dignitatem, uoluntatemq. defenderam. quod idem tibi, quamquam dissimili in re, contigit. EX *magistratibus L. Racilium*] loquitur de magistratibus anni superioris: dixit enim, Quo quidem tempore: & infra, Temporibus illis, idest, Marcellino, & Philippo cos. Racilius autem eodem anno, quo Lupus, tribunus pl. fuit, ut constat ex ep. 1. lib. 2. ad Q. Fratrem. Lupum uero tribunum pl. fuisse Marcellino, & Philippo cos. plane cognoscitur ex ep. 1. & 2. non potest igitur hoc anno Racilius tribunatum pl. gerere: cum epistola scripta sit Pompeio, & Crasso ii. cos. post decretum Caesari stipendium, & auctum legatorum numerum: quae facta esse Pompeij, & Crassi secundo consulatu, Appianus, & Dio docent. Tribunum pl. Plutarchus in Probl. negat magistratum fuisse: idq. multis argumentis probare conatur. nec dissentire uidetur Liuius: apud quem lib. 2. Appius consul clamitat, priuatum tribunum pl. esse, sine imperio sine magistratu. sed utrumque refellit Cicero, & hic, & lib. 1. de Orat. cũ ait: Exierant cum Crasso adolescentes, C. Cotta, qui tum tribunatũ pl. petebat, & P. Sulpicius, qui deinceps eum magistratum petiturus putabatur. In Bruto: Ita tacitus Crassi tribunatus, ut, nisi in eo magistratu cenauisset apud praeconem Granium, idq. nobis narrauisset Lucilius, tribunum pl. nesciremus fuisse. In oratione pro Quinctio: Per magistratum, qui auxilii caussa constitutus est. Sallustius in Iugurtha: L. Lucilius, & L. Annius, tribuni pl. resistentibus collegis continuare magistratum nitebantur. Apud Nonium Fenestella: Vt magistratum inierunt tribuni pl. C. Cato Ptolemaeo regi, & Lentulo consuli assiduis concionibus inuidiam concitare coepit. Asconius quoque: Inuocare tribus Gabinius coepit, ut Trebellio magistratum abrogaret. Mirari etiã aliquis fortasse possit, cur tribunis pl. purpurã adimat Plutarchus; cum in oratione pro Cluentio legantur haec de tribuno pl. Quinctio: Facite, ut non solũ mores eius, & arrogantiam, sed etiã uultum, atque amictum, & illam usque ad talos demissam purpuram recordemini. Sed cogitare licet, uel de sua tantum aetate locutum esse Plutarchũ, in qua tribuni pl. imminuta iam potestate, purpura non uterentur, uel Ciceronẽ in Quinctio notasse, quod ille sibi, neglecta cõsuetudine, per singularem arrogantiam assumpserat. Nam, quod ait Plutarchus, lictoribus non usum esse tribunũ pl. ideoq. constare, magistratum non fuisse: refellitur exemplo censorum, qui lictores non habebant, & tamen non modo magistratus censura fuit, uerũ etiam, quod negare arbitror neminem, inter maiores magistratus. ET. FIDA, *& animo in te singulari.*] multi enim fauent, ut fidem praestent: animus tamen singularis non est. Respondet ad illud, Qua quisque in te fide sit, & uoluntate. OFFICII *maiorem auctoritatem habere uideatur, quam sententiae.*] fauere me tibi, fortasse homines arbitrantur, non quod ita sentiã, sed quod beneficio tuo uinctus, ingratus esse non possim. id apertae significat in prima: Nos in caussa auctoritatem eo minorem habemus, quod tibi debemus. VIDEATVR.] uideri possit. AVT *studij erga te, aut officij, aut amici animi*] ostendit iam, inter officium, & studium quid intersit. minus autem est, Amici animi, quam studij: cum in aliquem amico esse animo possimus, nec tamen ei studere, aut eius caussa laborare. itaque hoc significat: in consularibus non modo studium erga te, aut officium, sed ne amicum quidem animum perspexi. Et ut hic, amicus animus, minus, quam amor, significat: sic, non amicus animus, minus quam odium, ualet: ut ep. 3. lib. 2. ad fratrem: Crassus aderat tum, Miloni animo non amico, pro, leuiter infensus. POMPEIVM,] consulatum hoc anno cum Crasso gerentem: quod infra patet. NON *solum a me prouocatus*,] tribus modis legitur in antiquis libris: Non solum a me prouocatus: recte: Non solum me prouocante: & hoc recte: Non solum ma prouocatua: ut in Mediceo, & alijs: mendose. SVA. SPONTE,] libenter Pompeium purgat: ueretur enim, ne qua Lentulo de eius cupiditate suspicio haeserit. ep. 1. In senatu palam sic egit caussam tuam, ut neque, &c. Ep. 2. Ipsum cum audio, prorsus eum libero omni suspicione cupiditatis. NON *saepe in senatu fuisse*.] quod esset cum imperio, curationi frumentariae praepositus. ingredi enim urbem, quod iam dixisse me arbitror, non licebat ijs, qui cum imperio essent. TEMPORIBVS *illis*] cum ageretur in senatu de Ptolemaeo reducendo Marcellino, & Philippo cos. scripta enim est haec epistola Pompeio, & Crasso cos. NON *saepe*] interdum enim, qui erant cum imperio, petebant a senatu, ut ingredi urbem liceret. itaque Pompeius, quod ep. 1. declarat, egit Lentuli caussam in senatu: &; ut laudaret P. Sextium reum, introijsse eum in urbem, legitur in ep. 9. quod aliis quoque probatur exemplis. QVOD *facile intellexerim*,] nota erat Lentulo Pompeij taciturnitas, & simulatio: unde illud ep. 5. Nosti hominis tarditatem, & taciturnitatem. propterea Cicero, ne dubiam sequi coniecturam uideatur, hoc addit: Quod facile intellexerim: quasi dicat: nec enim suae uoluntatis, ut solet, obscura signa dedit. infra; Perspectus est a me, toto animo de te, ac de tuis ornamentis, & commodis cogitare. SAPIENTIA,] quia retinendam

uiri

viri excellentis amicitiam sapientissime iudicaueris. VISA. EST.] proprie, admirabilis uisa est: forsasse non item, iucunda uisa est. nec tamen, iucunda, alio referri potest, sed interdum in scribendo, ea, quae longius distant, ad proxima uerba accommodamus. LIBERALITATE] significatur quod in ep. I. scriptum est: Cum summa testificatione tuorum in se officiorum. & in eadem infra: Quod eum ornasti. Liberalis autem in Pompeium Lentulus fuerat, cum de frumentaria curatione ad eum deferenda & egerat consul, & obtinuerat. OPINIONEM *suae cupiditatis*,] ortam ex eo, quod eius familiares omnes dece Alexandrina ei mandanda vehementer contendebant. ep. I. & 2. TE. AB. SE *ab alienatum*,] moneo lectorem, in nullo uetere libro sic legi, sed aut abesse, Te, aut esse, Tuae, non Te, vt Med. ceo: quod mendi suspicionem auget. praeterea, pro, Ab se, antiqui omnes libri, ij quidem, quibus ego nunc utor, habent, Abs re. quod eruditorum iudicio perpendendum relinquam: tantum feci, vt veterem scripturam fideliter ostenderem: quod officij mei ratio postulare videbatur. EPISTOLA] cum dicatur, Epistolium, & Stola, Graece autem ἐπιστολή, cur non dicam, Epistola, potius quam, Epistula? uetetes quidem libri varie: & Mediceus non minus saepe, Epistola, quam, Epistula. RETINVISTI.] iam tibi tua liberalitate deuinctum, illa epistola retinuisti. Pergit in translatione: quia dixerat, Tibi deuinctum. SVSPICIOSISSIMO] quo suspicio maxima fuit, Caninium tribunum pl. inductum a Pompeio, rogationem ferre voluisse, vt Ptolemaeus ab eo, cum duobus tantum lictoribus, reduceretur: quod a Plutarcho litteris proditum legimus. Et hanc rogationem Cicero significat ep. 5. lib. 2. ad Q. fr. Quod de Pompeio, Caninius agit, sane quam refrixit, neque enim res probatur: & Pompeius noster in amicitia P. Lentuli vituperatur. Puer affui, cum hunc locum Egnatius publice interpretaretur. probabat, Catoniano, potius, quam Caniniano, adductus in hanc opinionem ex his verbis ep. 5. Exorta est nefaria Catonis promulgatio. sed inde nulla potuit in Pompeium, quasi cum Catone sentientis, existere suspicio: cum Cato ipsi Pompeio, aeque ac Lentulo, fuerit infensus. itaque in eadem epist. Pompeius a Catone aspere, & acerbe est accusatus. & ad Q. Fr. ep. 3. lib. 2. PERSPECTVS *est a me*] confirmat illud, Quod facile intellexerim; vt omnem prorsus de Pompeio suspicionem tollat, SENTENTIA, *atque auctoritate*] & id sentit, quod scribam; &, vt efficias, auctor est. ADEMPTA SIT] quae tibi data est eo S. C. quod, te consule referente, factum est. AVCTORITAS,] quae fit senatus auctoritas, ostendimus ep. 2. INTERCESSVM] a tribunis pl. ex quo fieri non potuit S. C. sed remansit senatus auctoritas. NE, QVIS *omnino regem reduceret*,] quod Seruilius Isauricus anno superiore censuerat. ep. I. TANTAM *uim habet*,] verbum, Tātam, minuit hic potius, quam auget: vt in ep. 8. lib. III. Aut non erit istic bellum, aut tantum erit, vt vos, aut successores, paucis additis copijs, sustinere possint. Et ep. 14. lib. XV. Si tanta sunt oneta tuorum, ut ea sustinere possis. Tusc. 2. Vrgentibus asperis & odiosis doloribus, si tanti non sint, ut ferendi sint, quo sit confugiendum, uides. Pro lege Manilia: Ceterarū pronunciarum uectigalia tāta sunt, ut bis uer ipsas prouincias tutandas uix cōtenti esse posimus. Apud Caesarem lib. VI. Praesidij tantum est, ut ne murus quidem cingi posfit. lib. III. bel. ci. Tantum nauium reperit, ut anguste quindecim millia legionariorum militum transportare possent. IRATORVM HOMINVM] ob regiam largitionem. ep. I. STVDIVM,] recte, de iratis hominibus Studium; de constanti senatu Consilium, dixit. impellimur enim studio, consilio regimur. QVI. CILICIAM,] Cilicia Lentuli prouincia uocabatur, cum tamen simul Asiae partem administraret. argumento est illud in ep. 9. De Quincti Fratris negotio scribis, te priore aestate, quod, morbo impeditus, in Ciliciam non transieris, conficere non potuisse. Partem autem illam Asiae Lycaoniam, Pamphyliam, Phrygiā fuisse crediderim, sed Phrygiae partem, non uniuersam. ad Appium ep. 3. lib. III. Haec in eo grauitas, haec animi altitudo fuit, nō modo vt Phrygi alicui, aut Lycaoni, quod tu in legatis fecisti, sed ne summorum quidem hominum maleuolis de me sermonibus crederet. Cicero autē, qui, post Lentuli successorem Appiū, Ciliciae praefuit, maiorem utroque prouinciam habuit. nam tres praeterea dioeceses Asiaticas sibi attributas esse ait ep. 63. lib. XIII. CYPRVMQ.] post legem Clodiam, Pisone, & Gabinio cos. latam, Cyprus insula a Lentulo simul cum Cilicia est administrata. & quia Cyprus, & Cilicia Aegypto propinquae sunt, ideo longe melius, quam Cicero, & Pōpeius, qui Romae erant, perspicere Lentulus poterat, quid efficere, & quid confici posset. SI. RES *facultatem habitura uideatur*,] si res posse perfici, & exitum habere videatur. TENERE] obtinere, potiri, vt ep. I. Teneri enim res aliter nō potest. infra idem alijs verbis: Si exploratum tibi sit, posse te illius regni potiri. PTOLEMAIDE,] oppido Alexandriae propinquo. Mediceus liber, & alij fere omnes, Ptolomaide, & infra Ptolomaeus: quod non probaui. nam & Graeci o in secunda syllaba, non ω ponunt: & ita Ptolemaeus a πολεμῶ deducitur, vt Timaeus a τιμῶ. quod ostendit lib. 2. Priscianus. ALIQVO] recte: quamquam nonnulli veteres libri habent, Alio; quod inde natum est, quia scriptum videbant, Alico; sic enim & Mediceus liber habet. ATQVE. EXERCITV] non vt Ptolemaeum cum exercitu reducas, sed vt, eo Ptolemaide, aut aliquo propinquo loco collocato, ipse cum exercitu Alexandriam profectus, regem cum Alexandrinis in gratiam restituas. ita nihil commiseris neque contra S. C. neque contra religionem; non enim regem cum multitudine reduces. PACE,] te auctore facta inter Ptolemaeum, & Alexandrinos. PRAESIDIISQ.] vt Alexandrini, praesidij metu, a te relicti, pacem seruent. FIRMARIS,] ne noua consilia suscipiant. leues enim, & infidi Alexandrinorum animi, vt pote qui bis iam Ptolemaeum eiecerant. REDEAT *in regnum*;] non a te reducatur, ne contra senatus uoluntatē committas, sed, Alexandria prius a te pace, praesidijsq. firmata, ipse redeat. INITIO *censuit*,] facto S. C. te ipso consule referente. ep. I. HOMINES *religiosi*] potest de quindecim uiris, idest de

ſacerdotibus Sibyllinos libros cuſtodientibus, hoc dicere; qui a C. Catone tribuno pl. ad populum producti, oraculum expoſuerant: poteſt etiam de ipſo Catone, qui eos produxit: cum ironia certe, Homines religioſi, dictum eſt: quaſi de religione minimum laborarent, ſed honeſto nomine maleuolentiam, inuidiamq. ſuam obtenderent, unde illud ep. 4. A tuis inuidis, atque obtrectatoribus, nomen inductum fictae religionis. Et ep. 1. Senatus religionis calumniam, non religione, ſed maleuolentia, & illius regiae largitionis inuidia, comprobat. SIBYLLAE *placere*} quod cum ſenatus aut credidiſſet, aut ſe credere ſimulaſſet, decreuit, ne quis regem cum multitudine reduceret. EX. EVENTV} eadem ſententia in oratione pro Poſtumo. Hoc, inquit, plerumque facimus, ut conſilia euentis ponderemus; &, cui bene quid proceſſerit, multum illum prouidiſſe; cui ſecus, nihil ſenſiſſe dicamus. Veteres libri mei, Ex euentu: Mediceus, Ex euento. utroque modo recte. infra: Vt te ex noſtris euentis communibus admonendum putarem. In Partitionibus: Si cuiusque facti, & euenti cauſſa ponetur. DE. TVO *conſilio*} regis reducendi. EXISTIMATVROS} nota uerbi ſignificatio: ſed interdum accipitur pro iudicare, ut hic: nam infra ſubiungitur: Redeo ad illud, quod initio ſcripſi, totius facti tui iudicium non tam ex conſilio tuo, quam ex euentu homines eſſe facturos. In Bruto: Quorum exſtant orationes, ex quibus exiſtimari de ingenijs oratorum poteſt. SI. CECIDISSET, *ut uolumus*,} infra idem alijs uerbis: Si rem iſtam ex ſententia geſſeris. translatum uidetur a talis, modo ut uolumus, modo contra quam uolumus, cadentibus: ut uolumus, cum iactus unius tali ſenionem efficit; uel, cum quattuor talorum iactus, diuerſa cuiuſque facie, Venerem facit: contra quã uolumus, cum unus talus in iactu canem facit, aut cum quattuor numquam Venerem ferunt, ſimili facie duorum, aut trium, aut omnium talorum: nam, ut dixi, omnibus diſſimilem faciem oſtendentibus, feliciſſimus eſt iactus, quae uocatur Venus. SIN. ALIQVID} libri ueteres, etiam Mediceus, Si, pro Sin: unus, Si quid: quod placet. ESSET *offenſum*,} ſi difficultatem res habuiſſet, & Alexandrinis regem recuſantibus, uentum eſſet ad arma. CVPIDE, *& temere*} antitheta ſunt, ad illa, Sapienter, & Fortiter. Cupide, quaſi reductionem regis, ambitione adductus, nimium appetiſſet; temere, quaſi rei difficultatem parum conſideraſſet. QVID *aſſequi poſſis*,} poſſis ne rem conficere ex animi ſententia. PROPE *in conſpectu*} non enim Cilicia longe admodum diſtat ab Aegypto. SI. EXPLORATVM *tibi ſit, poſſe te illius regni potiri*,} quod paullo ante dixit, Si res facultatem habitura uideatur, ut Alexandriam, atque Aegyptum tenere poſſis. Potiri autem non eſt hic, armis expugnare: ſequitur enim infra: Ego te ut ad certam laudem adhortor, ſic a dimicatione deterreo: ſed eſt, obtinere, ut Alexandrini ſe tibi committant, uoluntatiq. tuae, in recipiendo rege, obtemperent. SIN. DVBIVM,} & hic ueteres libri, ſimul cum Mediceo, Si dubium. OFFENSIONEM} ſi Alexandrini dimicare malint, quam tibi ſe committere, regem reducere cupienti. proxime: Sin aliquid eſſet offenſum. AVCTORITATEM,} ſenatus. decreuerat enim, ne quis omnino regem reduceret. RELIGIONEM} quia uetabat Sibylla, regem cum multitudine reſtitui. CERTAM} ſi exploratum habes, poſſe te illius regni potiri. LAVDEM} omnes enim te ex euentu laudabunt. PERICVLOSA *tibi uidebitur*;} uiſa eſt. non enim conſilium illud Ciceronis, & Pompeij ſecutus eſt Lentulus. QVI. PER *prouinciam, atque imperij tui prouincias ei credidiſſent*;} Per prouinciam Ciliciam, cuius proconſul uocabatur, & reliquas eius imperij partes. nam praeter Ciliciã, aliquot eius imperio dioeceſes Aſiaticae patebant, ut Lycaonia, Pamphylia, Phrygiae maioris pars ultra Maeandrum. Cicero tres amplius habuit cum eandem prouinciam regeret: ut ipſe ſcripſit ad Seruilium ep. 67. lib. XIII. Credidiſſent, pro, pecunias ei mutuas dediſſent. magnam enim pecuniae ulm Ptolemaeus, a quibus potuerat, mutuatus erat; ut multorum deinde animos largitione ad ſuam cauſſam adiungeret. FIDEM *ſuam praeſtitiſſet*,} non opinor hoc dici: pecuniam perſoluiſſet; non enim ſoluendo rex erat, prius quam in regnum reduceretur: ſed, cauiſſet de fide ſua: effeciſſet aliquo modo, ut eius fides in dubiũ illis uenire non poſſet. ep. 9. Vt fidẽ fratris mei praeſtarẽ. Ep. XI. lib. V. Quamcunque ei fidẽ dederis, praeſtabo. De Diuin. lib. 2. Spectare uetat fortunã uirtus, dũ praeſtetur fides. ADIVVARIS:} non, ut ipſe cũ claſſe, atque exercitu Alexãdriã proficiſcaris, ut eã pace, praeſidijsq; firmes: quae ratio rei gerendae periculoſa uideri poteſt: ſed ut ipſum Ptolemaeũ, in regnum redeuntem, & auxilijs tuis copijs Adiuues. Eſt autem Auxiliari, afflicto, atque egenti ſubuenire; & in aduerſa tantum fortuna locum habet: Adiuuare aotẽ de ſecundis etiã rebus uſurpatur: nec aliud eſt, quã, ſimul agere, ut aliquid ad exitũ perducatur. quod συνεργεῖν Graecis eſt. NATVRAM, *& regionem*} Naturam, quod multis rebus prouincia tua reditum regis uel confirmare poſſit, uel impedire: Regionem, ſitum, quia non longe diſtat ab Aegypto. paullo ante: Cui prope in conſpectu Aegyptus eſt. ſic autem coniungit hic regionem, & naturam, ut in Rullum, & in Verrem, Situm, & Naturam. QVID. RES, *quid cauſſa*,} Res cauſſam continet: totum enim Alexandrinũ negotium ſignificat; cauſſa uero partem negotij, quae ad Lentulum, regemq. pertinet: id eſt, ut Lentulus ipſe regem reducat, hoc ſatis probatum eſt ep. 1. TEMPVS} quo ſaepe conſilia recte mutantur: non enim licet nobis futura proſpicere. FACILLIME,} cui prope in conſpectu Aegyptus eſt. OPTIME} non enim errare te tua prudentia patietur. DE. NOSTRO *ſtatu*} quod priſtina fruar & dignitate, & gratia. MILONIS} qui tribunus pl. cum Lentulo conſule Ciceronẽ reſtituerat, Clodij acerrimus inimicus. LEVITATE,} cum aliquid quotidie contra leges, & bonos uiros conetur. IMBECILLITATE} quia, quod conatur, efficere non poſſit. aduerſabãtur autem nefarijs eius conatibus Cicero in primis, & Milo, ille conſilio, hic etiam manu. ARTIFICEM,} opus enim tuum eſt, quod ego meum ſtatum recuperauerim, quod Milone familiariter utar, quod ita Clodij uires afflictae ſint, ut, in ſumma nocendi uoluntate, nocere tamen nihil poſſit. QVAMQVAM} excuſatio, quod ſe in tuenda republica

ad Pompeij

ad Pompeij maxime uoluntatem conformet, temporibus admonitus, & quorundam inuidia, qui tamen eum in reditu iuuerant, compulsus. erant enim factiones in rep. duae: in una Caesar, Pompeius, Crassus, de sua potentia laborantes, a quibus dissentire, periculosum Cicero uidebat; in altera optimates: qui licet de rep. optime sentirent, Ciceroni tamē, nouo homini, tantā gloriam, ac dignitatem adepto, inuidebant, atque etiā obtrectabant. quos in ep. 9. significat his uerbis: Certorum hominum sermones referebantur ad me: qui, cum illa sentirent in rep. quae ego agebam, semperq. sensissent; me tamen non satisfacere Pompeio, Caesaremq. mihi inimicissimū futurum, gaudere se aiebant. Notat autem maxime Bibulum, Catonem, Domitium Ahenobarbum, Marcellinū, Caesari, Pompeioq. infensos. PERVERSITAS; minus est, quam improbitas. est enim quasi declinatio quaedam a recta consilij uia. IN. COMMVNI caussa; in eo, quod ad omnes pertinet, in rep. tuenda. INVIDENDO; de quo sic ep. 3. lib. IV. ad Att. Qui nos absentes defenderunt, incipiunt praesentibus occulte irasci, aperte inuidere. Et ep. IV. ibidem. Necessitatem mihi uolui imponere huius nouae coniunctionis, ne qua mihi liceat labi ad eos, qui etiam tum, cum miserere mei debent, non desinunt inuidere. OBTRECTATIONIBVS; quaerit excusationem sui facti. nam quia Caesarem coeperat ornare; quod optimates non probabant, quibus nimia paucorum potentia merito suspecta erat: non se sua sponte a pristina sentētia discessisse, sed quorundam maleuolentissimis obtrectationibus depulsum esse demonstrat. Ornamenta autem, quae Cicero in Caesarem contulerat, ut ex oratione de prouincijs cognoscitur, haec sunt, supplicatio quindecim dierum, stipendium exercitus, decem legati. quae Cicero sua sententia decreuit. SENTENTIA; cum in defendenda rep. dignitati potius meae, quam saluti, consulebam: ex quo potentium animos offendi. PROPE; non omnino: quia dignitatis adhuc rationem habeo. DEPVLSOS; quasi per uim, ab inuidis, atque obtrectatoribus. ALIQVANDO; sero quidem, (potentium enim conspiratione in exsulium pulsus, nimis magna mercede didici, salutis quoque rationem esse habendam) aliquando tamen. CONSVLARIBVS; quos saepe carpit lib. IV. ep. ad Att. SPLENDOR; uitae species, ac dignitas. ep. 9. Hic meae uitae cursus offendit eos fortasse, qui splendorem, & speciem huius uitae intuentur, solicitudinem autem, & laborem perspicere non possunt. TEMPORIBVS. IIS; quae, in patriam restitutus, secunda sum adeptus. infra: Res aduersas, uocat tempora. NASCENTI. PROPE; a prima paene adolescentia. PRAESVISTI; hoc uerbum abest ab omnibus antiquis libris: in Mediceo additum est recenti manu, deleto alio uerbo: quod suspicor fuisse, Virtutiq. nam in omnibus meis ita scriptum uideo: Laudi, dignitati, uirtutiq. mendosus igitur locus: cum omnino uerbum aliquod sententia desideret. NOVITATI; Arpini enim natus, Romae summos honores, uictis in petitione nobilissimis uiris, eloquentia, probitate, industria consecutus est. Nouitati nobilitas opponitur: ideo subiungit: In te enim, homine omnium nobilissimo. Et ep. 18. lib. V. Adeptus es, quod non multi homines noui; amisisti, quod plurimi homines nobilissimi. Et in Verr. Nae ista praeclara nobilitas desinat queri, populum Romanum hominibus nouis, atque industriis libenter honores mandare. HOMINE *omnium nobilissimo*; nō quia Lentulus Cornelia gente patricia (fuit enim, & Cornelia plebeia) natus esset, uerum quod eius maiores honoribus, & meritis in remp. praestitissent. non enim, nobiles, & plebeius, sed nobilis, & homo nouus, opponuntur. neque Lentuli, Scipiones, Caesares, ideo nobiles, quia patricii, sed quia claris maioribus orti, eademq. de caussa quamquam plebei generis, nobiles tamen Antonii, Metelli, Marcelli. itaque nobilissimum adolescentem uocat Cicero M. Antonium in oratione pro Milone, L. Marcium Philippum, summa nobilitate hominem, in Bruto; quos plebeiis gētibus natos esse, nemo, Romanarū gentiū uel mediocriter peritus, ignorat. quocirca nec oēs patricii nobiles, (multorum enim obscuri maiores) nec omnes plebeii ignobiles: cū plebeii multi parētibus, auis, maioribus clarissimis orti sint: non quidem semper, uerū, a quo tempore plebeiis etiā gentibus honores communicari coepti sunt. Eademq. ratione nec senatores omnes nobiles, nec qui senatores nō essent, omnes ignobiles. siquidem nobilitas ita definitur, claritas nominis a parentibus, auis, maioribus accepta: quae nec patriciis omnibus, nec senatoribus contigit, multis autem contigit non patriciis, & multis nondum senatorium ordinem adeptis. propterea Plinius lib. XXXIII. cap. I. Anulos depositos a nobilitate, non a senatu uniuerso, in annales relatum ait. Quibus uerbis, quis non intelligit, diuersa esse, nobilitatē, & senatum uniuersum? quia scilicet nōn senatus uniuersus e senatoribus nobilibus constaret. Quod autem saepe nobilitatis nomen pro senatu, in urbanarum turbarum mentione Liuius usurpauerit, in eo maiorē senatus partem, parentibus, aut maioribus insignē, pro toto senatu accepit. Nobilitas tamen interdum accipitur non pro nobilibus uiris, idest claro genere ortis, uerū pro ea fama, quae sequitur uirtutem: ut in oratione pro Archia; Philosophi in eo ipso, in quo praedicationem, nobilitatemq. despiciūt, praedicari de se, ac nominari uolunt. Ad hanc significationem spectat illa definitio Ciceronis in epistola ad Hirtiū; Nobilitas nihil aliud est, quam cognita uirtus. Ex qua definitione, Cicero etiā ipse, nulla maiorum claritate, nobilis tamen est: habet enim uirtutē, qua famam consequitur. Atque hanc solidam, & ueram esse nobilitatem, illam uero, quae a maioribus accipitur, & generis potius, quā hominis est, inanē, & falsam, indicat ep. 7. lib. III. his uerbis: Tu si aliter existimas nihil errabis, si paullo diligentius (ut, quid sit εὐγένεια, quid sit nobilitas, intelligas) Athenodorus, Sandonis filius, quid de his rebus dicat, attenderis. Ex illa autem priore definitione, cum nouus homo sit, nobilis esse non potest: posteris tamen suis fons, & origo nobilitatis est, adeptus illos magistratus, unde nobilitas nascitur. PERSPEXI; simile illud ep. 9. Vidi ego quosdam in te tales, quales tu eosdem in me uidere potuisti. NOLVERVNT. in eo maxime, quod obstiterunt, ne regem reduceres; id quod, te consule referente, senatus decreuerat.

VTRVM

VTRVM. LAVS. IMMINVATVR,] tantum enim de tua dignitate agitur, mea uero salus afflicta est. Ep.6. Minore in te uiolatur tua dignitas, quam mea salus afflicta sit. Ep.9. In molestia gaudeo, eandem fidem te cognoscere hominum, non ita magna mercede, quam ego maximo dolore cognoram. AN SALVS *deseratur*.] in uerbo, Deseratur, inest significatio perfidiae: de qua sic ep.9. Vt iam sit in ijs culpa, qui me non defenderunt; non minor est in ijs, qui reliquerunt. MEAE] meae fortunae, quod eie ctus sim. CVRASTI] cum ita me honorifice restituendum curasti, ut maior esset in reditu gloria, quam calamitas in discessu. DE. FORTVNA] recte, De fortuna: tantum enim illa, quae fortunae bona dicuntur, non simul uirtutem, optimámq. mentem eripere potuerunt inimici. ex quo illa praeclara in Clodium Parad.4. Nisi forte, cum parietes disturbabas, aut cũ tectis sceleratas faces inserebas, meorũ aliquid ruere, aut deflagrare arbitrabare. Nihil neque meum est, neque cuiusquam, quod auferri, quod eripi, quod amitti potest. Si mihi eripuisses diuinam animi mei constãtiam, meas curas, uigilias, cõsilia, quibus respublica inuicta stat: si huius aeterni beneficij immortalem memoriam deleuisses: multo etiã magis, si illam mentem, unde haec consilia manarunt, mihi eripuisses: tum ego accepisse me confiterer iniuriam: sed, si haec nec fecisti, nec facere potuisti: reditũ mihi gloriosum tua dedit iniuria, non exitũ calamitosum. TE. VERO. MONEO,] quia recte sentientes, aduersa fortuna perturbati, consiliũ quandoque mutant; ideo, cum iniuriam, Lentulo illatã, exposuit, cohortationem subiungit, ueritus ne desciscat Lentulus a pristina caussa, studiumq. defendendae reip. deponat. hinc illud ep.5. Tuae sapientiae, magnitudinisq. animi est, omnem amplitudinem, & dignitatem tuam in uirtute, atque in rebus gestis tuis, atque in tua grauitate positam existimare. Hic testatum esse uolo, in uno tantum antiquo libro legi Moneo, in ceteris omnibus, etiam in Mediceo, Emoneo. quod uerbum quamquam usu parũ cognitum est, omittendũ tamẽ, cõsensu tanto ueterũ exemplariũ, non putaui. OMNI *cura, atque industria*] studio, atque opera. SEMPER *sum admiratus, semperq. amaui*,] quod & summa esset, & utilis reip. INFLECTAS] inflexisse tamen Cicero ipse paullulum uidetur. dixit enim: Nos scito de uetere illa nostra, diuturnaq. sententia prope iam esse depulsos. Quamquam se non abiecisse curã reip. significat sequentibus uerbis: Non nos quidem, ut nostrae dignitatis simus obliti. Et in extrema fere epistola Lentulum hortatur, ut ipse quoque ita rationem habeat dignitatis, ne salutis obliuiscatur. Quare, Ne umquam inflectas, interpretemur, ne umquam ita mutes, ut, reip. caussa penitus neglecta, cum improbis te, singularem potentiam cogitantibus, coniungas. MAGNA] in hoc ornamento, quod fit eodem uerbo ter usurpato amplificationis gratia, discedere epistola uidetur ab humilitate quotidiani sermonis, & ad similitudinem orationis accedere. HOMINVM *opinio*] cui non respondere turpe est. LIBERALITATIS,] quod officia libenter in omnes conferas: ut supra: Tua praestanti in eum liberalitate tibi deuinctum. Vel ad aedilitatem respexit, in qua Lentulus summam liberalitatem ostenderat; quã Cicero effert laudibus lib. 1.Off. CONSVLATVS *tui*,] quo me ab exsilio, spreta Clodia rogatione, reuocasti. EXPRESSIORA, *atque illustriora*,] expressa patent oculis, quia eminent: illustria multo etiam magis, quia splendorem habent. EX IMPERIO] hoc addit, quia multis imperium, quod uel augendae, uel tuendae reip. caussa dabatur, & ipsis, & reip. dedecori, damnoq. fuit. QVAMQVAM] & hic tacite monet, ut de Ptolemaeo cum exercitu reducendo diligenter consideret. QVOD *quia semper sperasti*,] sperasti fore, ut adipisceteris gradum ciuitatis altissimum: quem quando adeptus es, non dubito, quin intelligas, eum te facillime tueri, & conseruare posse. certe enim facilius nunc est, id retinere, quod adeptus es, quam fuit olim adipisci, quod sperabas. FACILLIME] cum adeptus iam sis, quod facillimum non fuit. OBTINERE] tueri, & conseruare: dixit enim, Adeptus. Obtinere, quidam scribunt: quorum opinioni suffragatur hic Mediceus liber, conuersa B in P ut etiam ep.5. lib. 2. Opsecrare, optestatiq. SVMMVM, *atque altissimum*] exornatio quaedam est, πλεονασμὸς a Graecis appellata, cum iterantur uerba, idem significantia. quo genere abundat Cicero, idque notat Quinctilianus lib. IX. QVAE *quidem mea cohortatio*] respicere oportet ad superiora; ut intelligamus, duas res ea cohortatione contineri, primum, ut elaboret Lentulus in gloria consequenda; deinde, ne cuiusquam iniuria debilitatus, a praestantibus curis ad humiles cogitationes animum deijciat. EX *nostris euentis communibus*] idem enim contigit utrique nostrum, ut eandem hominum perfidiam, & iniquitatem experiremur. itaque putaui te admonendum, ne cuiquã posthac facile crederes, ne ue in alijs, sed in te ipso, & in cura, industriaq. tua spem omnem collocares augendae dignitatis tuae. omnem, inquam, gloriã ab omni cura, omniq. industria tua uelim exspectes, minime pendens ab eorũ officijs, in quos tua non uulgaria merita exstiterunt. id quod ego meis temporibus didici: quorum imaginem uideo in rebus tuis. QVIBVS *crederes*,] morale praeceptũ, ut ex malo eliciatur bonum: cognita enim perfidia, non esse credendum, monet. QVI *plus opibus, armis potentia ualent*,] Caesar, qui Galliam cum exercitu administrabat; Pompeius, & Crassus, cum Caesare sentientes, qui consulatum gerebant. PROFECISSE *tantum mihi uidentur*] saepe mihi non placet Mediceus liber, ut hic: habet enim, Perfecisse tamen: & supra Sententiasq. pro, Sentiasq. STVLTITIA,] stulti enim, qui a senatu, & ordinem equestrem, & Pompeium abalienauerint. ep.8. INCONSTANTIA] quod in gratiam redierint cum P. Clodio, quem oderãt antea. ex quo Cicero ipse alienatus ab optimatũ caussa, & stipendium Caesari, & decem legatos, & quaecumque potuit, Caesari ornamẽta decreuit: ut in oratione de prouincijs. Designat autem Catonem, Bibulum, Domitium Ahenobarbum, & uniuersam eorum factionẽ, ita infensam Caesari, ut propterea cum Clodio, qui Caesaris potentiã oppugnare coeperat, in gratiam redierint. ita, dum Clodium ad suas partes adiungunt propter Caesarẽ, Ciceronem a publica caussa propter Clodium remouerunt. ADVERSARIORVM,] optimatum. AVCTO-

RITATE} in senatu; cum antea gratia naluerint apud populum. PERPAVCIS} Catone, Bibulo, Domitio, qui semper contra paucornm opes pro rep. pugnarunt. Plutarchus, Dio, & alij. NE. PER *populum quidem*} quem sibi Caesar adiunxerat, diuiso pauperibus campo Stellate, & Campano. SINE *seditione*} non enim populus uniuersus id Caesari tribuisset, quod senatus, qui ab eo suetat alienior, largitus est. SE ASSAQVI *posse arbitrabantur*,} verbum, Posse, nec in meis antiquis libris est, nec in Mediceo: itaque suspicor additum ex ingenio: cum sine eo tamen sententia consistat. CONSUETI SVNT.} & quidem ipso decernente Cicerone: quod hic dissimulat, ueritus fortasse, ne Lentulum offendat, aut ne famam subeat inconstantiae, cum optimatum caussam aduersus paucorum opes antea desendisset. oratio de prouincijs. STIPENDIVM} & stipendium, & legatorum numerum, & supplicationes senatus decernebat sine populi suffragio. quae Cicero significat in ep. 9. cum ait, singularibus, & nouis honoribus, ac iudicijs senatus ornatum esse Caesarem. idq. exponit aperte in oratione de prouincijs, his uerbis: Relatum est ad nos nuper de stipendio exercitus: non decreui solum, sed etiam, ut uns decernerentis, laborani: multa dissentientibus respondi: scribendo affui. Stipendium autem a senatu impetrare, in tantis angustijs aerarij, non facillimum fuit. quod ex eadem oratione coniect. dixit enim: In his angustijs aerarij, publicanis tamē subueniatis, necesse est, crudelitate Gabinij paene afflictis iam, atque euersis. Hac de re sic in ea pro Balbo; C. Caesarem senatus, & genere supplicationum amplissimo ornauit, & numero dierum nouo. idem, in angustijs aerarij, uictorem exercitum stipendio affecit: imperatori decem legatos decreuit: lege Sempronia succedendum non censuit. harum ego sententiarum & princeps, & auctor fui. DECEM LEGATI:} quorum opera in bello uteretur, quiq. singulis legionibus, singuli praeessent. id quod Caesaris Commentarij testatur. in oratione autē de prouincijs hoc modo: Actum est de decē legatis: quos alij omnino non dabant: alij exempla quaerebant: alij tēpus differebant: alij sine ullis uerborum ornamentis dabant. in ea quoque re sic sum locutus, vt oēs intelligerēt, me id, quod reip. caussa sentirē, facere vberius propter ipsius Caesaris dignitatem. Decem autem fuisse Caesaris legiones in Gallia post prorogatam ei alterum in quinquennium prouinciam, declarat ipse lib. VIII. bel. Gal. in extremo; Nouem enim assignat nouem legatis; ipse unam secum, Bibracte hiematurus, retinet. Hirtius etiam lib. IIX. Decem legiones nono Gallici imperij anno Caesari fuisse demōstrat, quarū duas Pompeio traditas esse, quattuor in Belgica, totidem in Aeduorum regione collocatas. Idem plane confirmat Suetonius his verbis; Cū aduersariis pepigit, ut, dimissis octo legionibus, transalpinaq. Gallia, duae sibi legiones, & cisalpina prouincia, uel etiam una legio cū Illyrico concederetur. Et Plutarchus in Pōpeio decem Caesaris legiones nominat. Verum, his omnibus legionibus, si Suetonium audimus, non uidetur a senatu stipendium esse decretum. Perfecit, inquit, vt in quinquenniū sibi imperium prorogaretur. qua fiducia, ad legiones, quas a rep. acceperat, alias publico, alias priuato sumptu addidit. Plutarchus nō distinguit; tantum, prorogatā prouinciam, suppeditatasq. in stipendia militum pecunias, demonstrat. Sed, ut redeā ad legatos; numerus a senatu decernebatur; deligendi, & nominandi potestas aut penes eū erat, qui prouinciae pērat; aut in eo certe senatus gratificari consueuit iis, quib. legati, reip. gerendae caussa, legabantur. Decretos a senatu, oratio pro Sextio docet his uerbis: Pro te ipso, Piso, nemo ne uestitum mutauit, ne isti quidē, quos legatos non modo nullo S. C. sed etiā repugnāte senatu, tute tibi legasti? Et in Vatinium: Quis legatos umquam audiuit sine S. C.? ante te nemo. post continuo fecit idem in duobus prodigiis reip. Clodius. Delectos autem, & nominatos ab iis, quibus imperiū prouinciae mandabatur, indicant exempla, quae subiungam de multis pauca, ne satietatem habeat prolixa narratio. Ep. 14. lib. 2. ad Att. A Caesare inuitor in legationem illam, sibi ut sim legatus. In oratione de pruinciis; Postea me, ut sibi essem legatus, non solum suasit, uerum etiam rogauit. ep. 14. lib. IV. ad Att. Messius defendebatur a nobis, e legatione reuocatus; nam erat Caesari legatus App. Ad Thermū autem scribens, ep. 55. lib. XIII. Legationem ait a se delatam Anneio, cum multis sa petēribus denegasset. Pertinet eodem illud de Pompeio scriptum curationi frumētariae praepositum, ep. 1. lib. IV. ad Att. Ille, cum quindecim legatos postularet, me principem nominauit. Officium autē legati, si quis quaerat, quale fuerit, discet ex oratione in Vatinium, in qua legatos Cicero uocat, nuncios pacis, ac belli, curatores, interpretes, bellici cōsilii auctores, ministros muneris prouincialis. Quod si, quae fuerit apud Romanos legatorum dignitas, libet indagare; multa bella suscepta, multas urbes eorum caussa deletas esse reperiemus. de quo sic in oratione pro lege Manilia; Legati quod erāt appellati superbius, Corinthum patres uestri, totius Graeciae lumen, exstinctum esse noluerunt; uos eum regem inultum esse patiemini, qui legatum populi Romani consularē, uinculis, ac uerberibus, atque omni supplicio excruciatum necauit? Quibus uerbis etiā illud constat, quod ex Liuio quoque, & aliis intelligitur, multis post cōsulatum legationis honorē esse delatū. In Verrem autē actione II. Video, inquit, & ex iis, quae legi, & audiui, intelligo; in qua ciuitate non modo legatus populi Romani circumsessus, non modo igni, ferro, manu, copiis oppugnatus, sed aliqua ex parte uiolatus sit, nisi publice satisfactum sit, ei ciuitati bellum indici, atque inferri solere. Quo loco Pedianus ait, ob legatos bellum indictum, illatumq. esse Corinthiis, & Tarentinis. LEGE *Sempronia*} nec satis patet, quae fuerit Semproniae legis sententia; &, si ignoretur, locus hic erit ad intelligendum perdifficilis. quare primum de lege, deinde, quae locus requirit, diligēter exponam. C. Gracchus, Tiberii frater, in ea lege, quam de prouinciis tulit, tria comprehendit, unum, ut senatus consulares prouincias decerneret, id est eas, in quas cōsules, magistratu functi, sorte proficiscerentur; alterum, ut quotannis; tertium, ut, cum decernerent, intercedere nemini liceret. Prima duo capita ex oratione pro domo cognoscuntur, in qua sunt haec; Tu prouincias consulares, quas C. Gracchus, qui unus maxime po-

me popularis fuit, non modo non abstulit ab senatu, sed etiam, vt necesse esset quotannis per senatū decerni, lege sanxit, eas, lege Sempronia per senatum decretas, rescidisti, extra ordinem, sine sorte, nominatim dedisti, non consulibus, sed reip. pestibus. In ea pro Balbo: Senatus in angustijs aerarij uictorē exercitum stipendio affecit, Imperatori decem legatos decreuit, lege Sempronia succedendum non censuit. Tertium caput in oratione de prouincijs animaduerti, in eo loco: Faciam, inquit, illas praetorias, ut Pisoni, & Gabinio succedatur statim, si hic sinat: tum enim tribunus intercedere poterit, nunc non potest. Nam id, Nunc potest, ad legem Semproniam pertinet: qua non licebat intercedi, cum de successione prouinciarum decerneretur: quod illa, quae paullo post consequuntur, uerba demonstrant: Mihi credite, numquam succedetur illis, nisi cum ea lege referetur, qua intercedi de prouincijs non licebit. Venio nunc ad Ciceronis uerba. Proximo anno agitatum erat in senatu, ut consulares prouinciae duae lege Sempronia a senatu decernerentur, non eius anni consulibus, qui uidentur prouincias recusasse, sed ijs, qui designati nondum erant, qui postea fuere Pōpeius, & Crassus, ex interregno creati. Quattuor erāt prouinciae, quas obtinebant ij, qui consulatum gesserant, Galliae duae, uno imperio cōiunctae, quibus preerat Caesar; Syria, quam Gabinius, Macedonia, quam Piso administrabat. De his quatuor, cū duas tantum lege Sempronia decerni oporteret, uariae sententiae dicebantur: erant, qui utramque Caesari Galliam eriperent, & a sequentis anni consulibus, ubi consulatum peregissent, administrari uellent: alius neque utramque Galliam, neque Syriam cum Macedonia, sed uel Syriam, uel Macedoniam cum altera Gallia decernebat. Rursus erant duae sententiae, utraque Pisoni Macedoniam relinquēs, utraque Gabinio Syriam auferens, sed altera ulteriorem Galliam, altera citeriorem cum Syria coniungens. Contra omnes Cicero sensit. dixit enim sententiam, vt Caesar vtramque Galliam vsque ad exitū quinquennij, lege Vatinia datum, obtineret; Gabinius, & Piso decederent. Harum sententiarum nulla ualuit: nec eo anno consulares prouinciae lege Sempronia decretae. id ex eo liquet, quod in vtraque Gallia Caesar permansit, in Macedoniam autem praetorius iuit, nō consularis, Q. Ancharius, qui statim Pisoni successit: Gabinius in Syria mansit, opinor quod ei, qui praetorias Macedoniam, & Syriam faciebat, de Macedonia permissum, de Syria uel negatum a senatu, vel intercessum a tribuno pl. Atque haec duabus ex orationibus, de prouincijs consularibus, & in Pisonem, fere omnia colliguntur: quae putauimus explicanda, vt intelligatur, cum prouinciae consulares anno superiore, idest Marcellino, & Philippo cos. ab senatu decretae non essent, hoc saltem anno, Pompeio, & Crasso consulatum gerentibus, decerni debuisse: quod tamen ne fieret, facile perfectū est, cōsulum uidelicet opera; qui Caesaris caussam tuebantur, cum Pompeius ei gener esset, Crassi uero filij cum Caesare, Marcus eius quaestor, Publius legatus in Gallia militarent. quod si de consularibus prouincijs lege Sempronia decernendis actum esset; timendum erat consulibus, ne in eam sententiam plures irent, quae Caesari Gallias adimeret. itaque cupierunt, idq. facile consecuti sunt, ne consulares prouincias obtinēntibus succederetur. Oritur quaestio, si consulares prouinciae lege Sempronia decretae non sunt, quo modo Pompeius Hispanias, Crassus Syriam, utramque consularem accepit? Non S.C. sed lege tribunicia, quam tulit C. Trebonius, ut ijs prouincijs quinquennium uterque praeesset. nam, si a senatu lege Sempronia prouincias accepissent, annua tantum prouinciarum fuisset administratio. quam ob caussam, & simul quia uerebantur, ne Galliae sibi a Caesaris aduersarijs decernerentur, petere prouincias, omissa lege Sempronia, a populo maluerunt, Caesaris exemplum secuti, qui & ipse Galliam citeriorem inuito senatu, lege Vatinia in quinquennium accepit. Restat illud, quod historiae ordo postulat, vt ostendamus, haec tria; de stipendio Caesari decreto, de decem legatis, de prorogata prouincia, quamquam a Cicerone cōtinenti oratione demonstrentur, temporibus tamen distingui. non enim facta eodem anno sunt omnia: sed stipendium cum decem legatis decretū Marcellino, & Philippo coss. quod indicat oratio de prouincijs, habita, ut ait Asconius, ijs consulibus. in ea enim oratione de decem legatis mentio fit, de prorogata prouincia uerbum nullū. prorogatam autem sequenti anno, Pompeio, & Crasso cos. Suetonius, Velleius, Plutarchus, Appianus, Dio, Cicero ipse ep. 3. lib. IIX. ad Att. declarat. QVOD. EGO *ad te breuius scribo,*} sic libri mei, sic Mediceus: & recte. mutare tamen non nullis placuit, & pro, Ego, reponere, Eo. NON DELECTAT:} pluribus enim uerbis, quae nos delectant, persequimur. LITTERIS *omnibus*} inter ciuili, philosophiae, historiae, poeticae etiam facultati: quae ad oratoriam laudem cum pertineant, culta sunt a Cicerone diligenter: quod ipse suis in libris, & Plutarchus in eius uita testatum reliquit. TV. TVIS. REBVS *integris, discas,*} me docuit calamitas: tu in re tua, non ita magna mercede, potes discere. NEQVE *salutis nostrae*} vt remp. quidem, sed simul cum ea nosmet ipsos diligamus. DE. FILIA, *& de Craßipede*} Ciceronis filia Tullia ter nupsit, contra quam Pedianus, & Plutarchus uidentur existimasse, L. Calpurnio Pisoni Frugi, Furio Crassipedi, cuius numquam praenomen inueni, P. Cornelio Dolabellae: Piso perijt exsulante Cicerone: Crassipedis interitus mentio nulla; ut dimissam ab eo putem: Dolabella diuortium fecit; nec multo post ex partu decessit. quae colliguntur omnia ex his, & ad Atticum, & ad Q. Fratrem epistolis. SPEROQ. *& opto, nobis hanc coniunctionem uoluptati fore.*} Fore, ad uerbum, Spero, non ad, Opto, respicit. nam, opto esse, dicitur, non, opto fore. quo factum est, ut nonnulli, de mendo suspicati, legendum putauerint, Optoq. & spero, ignari scilicet Ciceronianae consuetudinis; cuius exempla possum afferre multa, sed uno contentus ero; quo satis probabitur, non eius, quod prope adest, sed quod longius distat, nominis habitam esse rationem. prima uerba lib. I. de leg. haec sunt. Lucus ille, & haec Arpinatū quercus agnoscitur saepe a me lectus in Mario. LENTVLVM *nostrum,*} naturalē huius P. Lentuli filium, adoptiuū autem Manlij Torquati, ut lib. XXXIX. Dio narrat.

Hunc

Hunc ab Octauiano, uictis reip. partibus, occisum, ait Plutarchus, falso gloriatum; inani studio laudis, se quoque Caesaris necis cum Bruto, & Cassio participem fuisse; quod ipsemet fatetur ep. 14. lib. xii. his uerbis: Ego me de rep. ita puto esse meritum, ut non prouinciae istius beneficium exspectare debeã, sed tantum, quantum Cassius, & Brutus, non solum illius facti, periculiq. societate, sed etiam huius temporis studio, & virtute. EXIMIA *spe summae uirtutis adolescentem,* } eadem sententia, de Curione dixit in Philippica 2. Summa spe adolescentem & animi, & ingenij praeditum. In pueris autem, & adolescentibus laudari solet spes, facta non possunt. Huc pertinet Seruij locus, vbi explanatur illud Virgilij ex lib. VI. Aen. In tantum spe tollet auos. Rhetorice, ait, spem laudat in puero, quia facta non inuenit. est autem Ciceronis in Dialogo: Caussa difficilis, laudare puerum: non enim res laudanda, sed spes est. STVDVISTI } scientiam litterarum Lentulo tribuere uidetur Cicero in libro de claris oratoribus, cum ait: Quidquid habuit, totum illud habuit e disciplina, instrumenta naturae deerant. IMITATIONE *tui fac erudias.* } ut in tuam uitam, tamquam in speculum, intuens, tibi studeat esse quam simillimus. uirtutis enim disciplinam meliorem reperiet nullam, quam contemplationem, atque imitationem tui. Quibus verbis usus est Cicero de filio suo in ep. ad M. Brutum. NVLLA *enim erit hac praestantior disciplina.* } legerat accuratissime Cicero Xenophontis libros de Cyro maiore conscriptos. quod ipse in epistola ad Papirium ostendit his verbis: Κύρου παιδίαν, quam contriueram legendo, totam in hoc imperio explicaui. Ex ea lectione haec erant praeclara multa in illius memoria, ut hoc fortasse de maiorum imitatione. nam apud Xenophontem lib. ult. sic Cyrus moriens filios alloquitur: Εἰ μὲν οὖν ἐγὼ ὑμᾶς ἱκανῶς διδάσκω, οἵους χρὴ πρὸς ἀλλήλους εἶναι: εἰ δὲ μὴ, καὶ παρὰ προγεγενημένων μανθάνεται. αὕτη γὰρ ἀρίστη διδασκαλία. QVIA TVVS, } amamus enim amicorum filios, qualescunque sunt, parentũ caussa. quam sententiam confirmant Trebonij uerba ep. 16. lib. xii. Tibi, inquit, quod uere facere possum, libenter gratulor, nec minus etiam nobis; quod eum, quem necesse erat diligere, qualiscumque esset, talem habemus, vt libenter quoque diligamus. QVIA. TE *dignus* } uirtuti deditus, ac probitati: ut, etiam si tuus non sit filius, amandus tamen suopte merito uideatur. QVIA. NOS *diligit,* } nihil enim minus hominis uidetur, quam non respondere in amore ijs, a quibus prouocere. ut est in ep. 1. ad M. Brutum.

Argumentum ep. 8.

DEsperata iam reductione regis, queritur de statu rerum communium; ut ex eo Lentulus de sua ratione meditetur. itaque negotialem epistolam esse dicemus: quandoquidem ad Alexandrinum negotium tota fere narratio spectat. quiddam tamen quasi consolationis affert, cum ait: Sunt quidem certe in amicorum nostrorum potestate: & cum subiungit infra: Pompeium tibi ualde amicum esse cognoui. Postremo claudit epistolam spe supplicationum, & officij sui mentione: ut Lentuli dolorem, amissa regis restituendi spe, aliqua saltem ex parte leniat.

Cicero S. D. Lentulo procos. 8.

DE omnibus rebus, quae ad te pertinent, quid actum, quid constitutum sit, quid Pompeius susceperit, optime ex Emplatorio cognosces; qui non solum interfuit his rebus, sed etiam praefuit, neque ullum officium erga te hominis amantissimi, prudentissimi, diligentissimi praetermisit. ex eodem de toto statu rerum communium cognosces: quae quales sint, non facile est scribere; sunt quidem certe in amicorum nostrorum potestate, atque ita, ut nullam mutationem umquam hac hominum aetate habitura res esse uideatur. ego quidem, ut debeo, & ut tute mihi praecepisti, & ut me pietas, utilitasq. cogit, me ad eius rationes adiungo, quem tu in meis rationibus tibi esse adiungendum putasti. sed te non praeterit, quam sit difficile sensum in rep. praesertim rectum, & confirmatum, deponere. uerumtamen ipse me conformo ad eius uoluntatem, a quo honeste dissentire non possum: neque id facio, ut forsitan quibusdam uideor, simulatione. tantum enim animi inductio, & mehercule amor erga Pompeium apud me ualet, ut, quae illi utilia sunt, & quae ille uult, ea mihi omnia iam & recta, & uera uideantur. neque, ut ego arbitror, errarent ne aduersarij quidem eius, si, cum pares esse non possent, pugnare desisterent. Me quidem etiam illa res consolatur, quod ego is sum, cui uel maxime concedant omnes, ut uel ea defendam, quae Pompeius uelit; uel taceam; uel etiam, id quod mihi maxime lubet, ad nostra me studia referam literarum: quod profecto faciam, si mihi per eiusdem amicitiam licebit. quae enim proposita fuerant nobis, cum & honoribus amplissimis, & laboribus maximis perfuncti essemus, dignitas in sententijs dicendis, libertas in rep. capessenda, ea sublata tota,

sed nec mihi magis, quam omnibus. nam aut assentiendum est nulla cum grauitate paucis; aut frustra dissentiendum. Haec ego ad te ob eam caussam maxime scribo, ut iam de tua quoque ratione meditere. commutata tota ratio est senatus, iudiciorum, rei totius publicae: otium nobis exoptandum est, quod ij, qui potiuntur rerum, praestaturi uidentur, si quidam homines patientius eorum potentiam ferre potuerint. dignitatem quidem illam consularem fortis, & constantis senatoris, nihil est, quod cogitemus: amissa est culpa eorum, qui a senatu, & ordinem coniunctissimum, & hominem clarissimum abalienarunt. Sed, vt ad ea, quae coniunctiora rebus tuis sunt, reuertar: Pompeium tibi ualde amicum esse cognoui; & eo tu consule, quantum ego perspicio, omnia, quae uoles, obtinebis. quibus in rebus me ille sibi affixum habebit: neque a me ulla res, quae ad te pertineat, negligetur. neque enim uerebor, ne sim ei molestus: cui iucundum erit etiam propter id ipsum, quod me esse gratum uidebit. Tu uelim tibi ita persuadeas, nullam rem esse minimam, quae ad te pertineat, quae mihi non carior sit, quam meae res omnes. idq. cum sentiam; sedulitate mihimet ipse satisfacere possum; re quidem ipsa ideo mihi non satisfacio, quod nullam partem tuorum meritorum non modo referenda, sed ne cogitanda quidem gratia consequi possum. Rem te ualde bene gessisse rumor erat. exspectabantur litterae tuae: de quibus eramus iam cum Pompeio locuti: quae si erunt allatae, nostrum studium exstabit in conueniendis magistratibus, & senatoribus. cetera, quae ad te pertinebunt, cum etiam plus contenderimus, quam possumus, minus tamen faciemus, quam debemus. Vale.

EXPLANATIO

DE. OMNIBVS. REBVS,] non de regia tãtum caussa, sed omniuo de omnibus rebus, quae ad te pertiuent. POMPEIVS] consul. SVSCEPERIT;] agendum tua caussa. EX. EMPLATORIO] non agnosco Romanam gentem: & malim, Ex M. Plaetorio. Plaetorij enim inter gentes Romanas noti; & M. Plaetorius praetor in oratione pro Cluentio nominatnr. PRAEFVIT,] praecipuam curam, dum agereutus, adhibuit. NON. FACILE *est scribere*:] cum tota ratio senatus, iudiciorum, rei totius publicae commutata sit. QVIDEM. CERTE] ita ueteres loquebantur de re satis optata, cum eam, quae erat optatior, assequi non licebat. res, inquit, communes optime se non habent, sunt tamen in amicorum nostrorum potestate. non habemus, quod uolumus, ut sit optimus rerum communium status: id quidem certe habemus, quod secundo loco optandum erat, ut in amicorum nostrorum potestate sint. Ep. 9. Consiliario fortasse non imperitissimo, fideli quidem, & beneuolo certe usus esses. Quo loco separatim posuit, elegantiae caussa, quidem, & certe: quemadmodum, ep. 5. Catoni quidem, quoquo modo se res hsbet, profecto resistimus. AMICORVM] Pompeij, & Caesaris: addo etiam Crassum, cum quo, rogatus a Pompeio, & Caesare, a Publio praeterea, ipsius Crassi filio, redierat in gratiam. ep. sequenti, & ep. 8. lib. v. & apud Plutarchum in Crasso. NVLLAM *mutationem*,] vere a numquam enim postea resp. valuit. HABITVRA *res esse uideatur*.] hic est ille numerus, quem in Cicerone obtrectatores eius notabant; non quod optimus non esset; sed quod ei nimium familiaris, quasi de industria quaesitus. Tacitus in dialogo de oratoribus: Nolo irridere Rotam fortunae, & Ius Verrinum, & illud, tertio quoque sensu in omnibus pro sententia positum, Esse uideatur. Quinctilianus quoque lib. x. cap. 2. Noueram, inquit, quosdam, qui se pulchre expressisse genus illud caelestis huius in dicendo uiri sibi uiderentur, si in clausula posuissent, Esse uideatur. Sane, & in ea, quae proxima sequitur, idem iteratum est. Verum, ut mihi uidetur, inique faciunt, qui uitiosum existimant, quod & a sententia postulatur, & aures ob numeri suauitatem oblectat, nec tamen, vt ait Tacitus, tertio quoque sensu in omnibus pro sententia ponitur. VT. DEBEO,] ob eius in me merita. VT. TVTE *mihi praecepisti*,] cum eius in me beneficium, cuius ipse testis fueras, praedicares. In ep. sequenti: Pompeio plurimum, & quidem ipso praedicatore, ac teste, debeam. VT. ME *pietas, utilitasq. cogit*,] pietas, erga optime de me meritum: utilitas, cum habendam mihi rationem aliquando etiam salutis intelligam. Ep. sequenti: Nec mihi aliter potuisse uideor hominum perditorum de me consilia frangere, nisi cum praesidijs ijs, quae semper habui, nunc etiam potentium beneuolentiam coniunxissem. Pietatis autem nomen erga eos etiam, qui summa in nos beneficia contulerunt, usurpari solere, diximus in ep. 1. Antiqui libri, vel, Deitas, vel Dictas, habent: ex quo nonnulli legunt, Dignitas. quod, vt opinor, diuersam a Ciceronis mente sententiam habet. cogebatur enim utilitate, non dignitate; quae reuocare potius ab eorum amicitia uidebatur, qui de sua potentia, non de rep. laborabãt. & sibi nõ nihil, salutis caussa, discedendũ a dignitate, dixit in proxima epistola. idemq. significat, cum subiungit. Non libenter se rectum, & confirmatum a rep. sensum deponere & infra: Dignitatem illam consularem, fortis, & constantis senatoris, nihil est, quod cogitemus. At enim, cum proxime dixerit, Vt debeo, uidetur abundasse, Pietas. Non abundat, sed auget id, quod dixit: quod, & oratorium est, & Ciceroni, oratorum omnium principi, frequentissimum. saepe enim ita debemus, ut officio moueamur potius, quam impellamur. itaque Cicero, non se debere tantum, sed cogi etiam pietate, demonstrat; cum Pompeium in recuperanda salute ita paene sui studiosum sensesit, vt erga liberos parentes; in quos nomen pietatis conuenire, iam diximus. AD. EIVS *rationes*] ad ea, quae illi utilia sunt, quaeq. ille vult. Pompeium significari, satis constat. PVTASTI.] cum de me ageres. QVAM *sit difficile*,] indicat, se coactum sua consilia ad potentium uoluntatem accommodare coepisse. PRAESERTIM *rectum*,] non enim facile boni ciues a sententia demouentur. CONFIRMATVM,] ueterem, ac diuturnam sententiam appel-

lauit

lauit in epistola superiore. IPSE. ME *conformo*] quasi rem nouam; noo tam ut saluti seruiam, quod antea oō feci: quam ut optime de me merito gratiam referam. Proxime dixit: Ipse me ad eius rationes adioogo. A QVO *honeste dissentire non possum.*] cum is auctor fuerit salotis meae. SIMVLATIONE.] qoia Pompeius in ciuitate plurimum ualeat. ANIMI *inductio,*] excloditor simulatio,oon tamen amor ostenditur. propterea subiungit: Et mehercule amor. VIDEANTVR.] magni amoris argumentom, ut uoluntatem sequatur opinio. ADVERSARII] qui optimates haberi uolebant. CONCEDANT *omnes,*] com intelligant hooeste me a Pompeio, cui tantum debeam, disseotire non posse. VEL *taceam;*] traosit ad minora. oam, si conceditur, ut ea defendat, quae Pompeius uelit, multo magis, ut taceat; maxime uero, ut ad studia se referat litterarum: quo uideri posset, ea, quae fierent, non probare, & multo magis cōsulere uideretur dignitati suae, quā si uel defenderet in senatu, quae Pompeios uellet, uel etiam taceret. PER. EIVSDEM *amicitiam*] cui roganti, ut in senatu adsim, eiusq. uoluotatem defendam, pro amicitia deesse non possum. PERFVNCTI *essemus,*} Persuoctus esse dicitur, qui ad exitum alicuis rei, siue optabilis ea sit, siue contra, iam peruenit. prioris generis exemplum hoc est: Perfungi honoribus amplissimis: & lib. III. de Orat. Qui annus ei primus ab honorum perfunctione adi tum omnium concessu ad summam auctoritatem dabat, is eius omnem spem, atque omoia uitae cōsilia morte peruertit. Et Sulpicius ep. 5. lib. IV. Omnibus bonis prope perfunctū esse. Posterioris generis plura & apud hunc nostrum, & apud alios exempla suppeditaot. Defungi, ualer idem, sed hoc differt, quod in malam partem semper, ut mea memoria est, accipitur: quo modo Coelius ep. I. lib. IIX. usus est. Et hoc mendacio si qua pericula tibi impeodereot, ut defungeremur, optaui. DIGNITAS} quod erat praemium maximorum laborum. CAPESSENDA,} administranda. id enim est Capessere. ep. seqoenti: Neqoe integra re mihi ad consuleodum, capesserem oe remp. implicatus tenebar. Lib. III. de rep. apud Augustinum de ciuitate Dei: Noo est resp. cum tyrānos eam factione capessar. Lib. IV. apud eundem: Aeschines Atheniensis, cum tragoedias actitauisset, remp. capessiuit. NVLLA *tum grauitate*} assentiri enim ijs, contra quos antea reip. caussa senseris, leuitatis est. PAVCIS;} si pauci, quo modo ab ijs frustra dissentitur? quia pauci quidem priocipes, Caesar, Pompeius, Crassus, sed factio eorum maxima. FRVSTRA} cum etiam io senatu, qui alienior ab ijs antea fuit, auctoritate plurimum ualeant. DE. TVA *ratione*} de eo, quod ad te pertinet, de regia caussa. SENATVS,} per quē consecuti sunt, quae ne per populum quidem sine seditiooe se assequi posse arbitrabantur. Populū non nominat, qoia commutatus is non erat; semper enim Caesaris caussam iuuit. OTIVM} satis superq. habebimus, si per eos, qui rerum potiuntur, nobis licebit esse otiosis. PRAESTATVRI} permittent, nihil ut agamus, & otiosa, & tranquilla uita perfruamur. QVIDAM. HOMINES} in primis M. Cato, eiusq. sororum uiri, M. Bibulus, & L. Domitius Ahenobarbus, Caesaris, & Pompeii ueteres ioimici. DIGNITATEM *consularem*} consularium enim sententiae magoum in senatu poodus habere debent; in quo dignitas est; nūc non habent: amissa igitur dignitas est. FORTIS, *& constantis*} qui nullis periculis a tuenda rep. deterretur. cuius nunc fortitodinis, atque constantiae neque praemiū est ullum, paucis omnia tenentibus; neque fructus, quia frustra dissentitur. ORDINEM *coniunctissimum,*} equestrem ordinē: quem ipse cicero consul cū senatu coniunxerat. alienatus autem est a senatu Catonis opera, qui, petentibus Asianis publicanis, ot induceretor locatio uectigalium, quae, cupiditate prolapsi, nimiū magno conduxerant, responsum dari passus oon est: quam Caesar, anno sequenti cōsul, occasionē arripuit conciliandi sibi, & a senatu disiungendi ordinis equestris. de quo Suetonius: Publicanos, remissionem petentes, tertia mercedū parte releuauit, ac, ne in locatione nouorum uectigalium immoderatius licitarentur, propalā monuit. Idem confirmat Dio lib. XXXIIX. & Appianus lib. 2. bel. ci. Cicero autē ep. 15. lib. I. ad Att. plane rem exponit. Asiani, inquit, qui de censoribus cōduxerant, questi sunt in senatu, se, cupiditate prolapsos, nimium magno conduxisse: ut induceretur locatio, postulauerunt. ego princeps in adiutoribus. Ibidem paullo post: Ego conseruans rationem, institutionemq. nostrā, tueor, ut possum, illam a me conglutinatam concordiam. ep. 16. Alienati equites Romaoi. sic ille annus duo firmamenta reip. per me unū constituta, euertit. nam & senatus auctoritatem abiecit, & ordinum concordiam disiunxit. In eadem: Cato misetos publicanos tertiū iam mensem uexat, neqoe ijs a senatu respō sum dari patitur. Ep. I. lib. 2. ad eundem: Cū equitatus ille, qoem ego in cliuo Capitolino collocaram, senatū deseruerit. Ibidem paollo post: Quid impudentius publicanis renunciātibus? fuit tamē, retinendi ordinis caussa, facienda iactura. restitit, & peruicit Cato. In Catilinam autem oratione IV. ad cōseruandā senatus, equitumq. concordiam hortatur his uerbis: Quam coniunctionē si, in consulatu confirmatam meo, perpetuam in rep. tenuerimos: confirmo oobis, nullum posthac malum ciuile, ac domesti cum ad ullā reip partē esse uenturum. HOMINEM *clarissimum*} Pompeium, quem abalienauerant a senatu, qoi ea, quae ille, deuicto Mithridate, regibus, dynastis, & ciuitatibus in Asia cōcesserat, cōfirmari a senatu non permiserant: quorum princeps fuit L. Lucullus, qoi sororem M. Catonis Seruiliam in matrimonio habebat, adiuuantibus Catone, & Metello Celere consule. ex quo Pōpeius, uxore ducta Caesaris filia, facile impetrauit, ot is consul acta sua confirmaret. Appiaous lib. 2. bell. ci. Dio lib. XXXVII. Suetonius. EO. CONSVLE,} non, cum erit consul, sed, quoad erit. hoc enim anno, quod iā diximus, consulatū gerebat cū M. Crasso. AFFIXVM} nomquam ab eo discedā, haerebo illi, ut haerent ea, quae affixa sunt. ep. I. lib. III. ad fratrem: Dedit etiam alterā illam mihi, qoa iubes eum mihi esse affixum, taoquā magistro. ETIAM *propter id ipsum,*} non solum qoia te diligit, sed etiam propter id ipsum, quod me tibi, de me optime merito, eam, quam debeo, praestare memoriam, ac beoeuoleotiam iotelliget: tum quia

ſolet amabilis, & iucunda apud omnes eſſe grati animi ſignificatio: tum eo praecipue nomine, quod Pompeius, qua in ipſum quoque uoluntate ſim, cui debeo plurimum, inde coniecturam capiet. MINIMAM, } unde tibi, quo animo ſim in maximis, licet conicere. CONSEQVI *poſſum.* } ſic ep. IV. Si uitam pro tua dignitate profundam, nullam partem uidear tuorum meritorum aſſecutus. RVMOR. ERAT. } uerus. nam ep. ſequenti. Te eſſe imperatorem, prouinciamq. bene geſtis rebus cum exercitu uictore obtinere, ut debeo, laetor. Quamquam explorata Lentuli uictoria nondum erat. ſi enim certus bene geſtae rei nuncius allatus eſſet, epiſtolam inſcripſiſſet, Lentulo Imperatori, ut in ep. ſequenti. POMPEIO } ut, allatis tuis litteris, rem bene geſtam ſignificantibus, referat ad ſenātu de ſupplicationibus tibi decernendis. PLVS *contenderimus, quam poſſumus,* } uelle ſe plurimū Lentuli cauſſa, oſtendit, nec tamen praeſtare poſſe quantum debeat. Simile illud ep. 8. lib. IV. Vt me non ſolum omnia debere tua cauſſa, quae poſſum, ſed ea quoque, quae non poſſim, putent. Item Phil. 6. Conſilio, quantum potero, labore plus paene, quam potero, excubabo, uigilaboq. pro uobis. QVAM *debemus.* } nam, ut omnia tua cauſſa praeſtem, uincentur tamen meritis tuis officia mea. Quod autem hic, Minus quam debemus, in ep. 4. lib. VI. dixit, Merita non aſſequor.

Argumentum ep. 9.

SIne dubio moralis eſt epiſtola, ob eam maxime cauſſam ſcripta, ut id, quod factum eſt, recte factum oſtendatur. quaerenti enim Lentulo, cur cum inimicis, Caeſare, Appio, Vatinio, in gratiam Cicero redierit, atque ita, ut Vatinium, quem accuſauerat antea, defenderit, ac laudarit, cauſſas exponit conſilij ſui. Tota uero eius excuſatio quinque potiſſimum rationibus nititur: primum, quod, cum & Pompeio plurimum debeat, & mirificam Caeſaris erga ſe, fratremq. ſuum liberalitatem ſit expertus, ad eorum ſe rationes non inuitus adiungat, a quibus honeſte diſſentire non poſſit: deinde, quod in eum ſenſum non tam alliciatur beneficijs, quam compellatur iniurijs; cum ei ciues improbi nocere ſtudeant, boni etiam inuideant: tertio loco, quod, habendam eſſe non modo dignitatis, uerum etiam ſalutis rationem, exſulij ſui calamitate doctus, intelligat: tum, quod, cum Pompeio, ac Caeſare, optime utroque de rep. merito, coniungi, & eorum cauſa paulliſper ſententiam mutare, turpe non ſit: idq. confirmat ſapientiſſimorum hominum auctoritate, qui perpetuam in rep. gubernanda ſententiam numquam laudauerint: poſtremo, quod, in eo ſe nihil contra Lentuli uoluntatem commiſiſſe, crediderit; cuius animum nouerit tum ſibi amiciſſimum, tum nulla in ceteros maleuolentia ſuffuſum. Extrema pars epiſtolae negotia continet, de ſuis ſcriptis, de Lentuli rebus domeſticis, de Q. Fratris negotio, de Appij cupiditate Ciliciae adminiſtrandae, de publicanis.

Cicero S. D. Lentulo imp. 9.

PERIVCVNDAE mihi fuerunt litterae tuae: quibus intellexi, ſte perſpicere meam in te pietatem: quid enim dicam, beneuolentiam? cum illud ipſum grauiſsimum, & ſanctiſsimum nomen Pietatis leuius mihi meritis erga me tuis eſſe uideatur. Quod autem grata tibi mea erga te ſtudia ſcribis eſſe: facis tu quidem abundantia quadam amoris; ut etiam grata ſint ea, quae praetermitti ſine nefario ſcelere non poßunt: tibi autem multo notior, atque illuſtrior meus in te animus eſset, ſi hoc tempore omni, quo ſeiuncti fuimus, & una, & Romae fuiſsemus. nam in eo ipſo, quod te oſtendis eſſe facturum, quodq. & in primis potes, & ego a te uehementer exſpecto, in ſententijs ſenatorijs, & in omni action, atque adminiſtratione reip. floruiſſemus. de qua oſtenuam equidem paullo poſt, qui ſit meus ſenſus, & ſtatus: & reſcribam tibi ad ea,

quae

quae quaeris. sed certe et ego te auctore amicissimo, ac sapientissimo, et tu me consiliario fortasse nō imperitissimo fideli quidem, & beneuolo certe usus esses. quamquam tua quidem caussa, te esse imperatorem, prouinciamq. bene gestis rebus cum exercitu uictore obtinere, ut debeo, laetor. sed certe, qui tibi ex me fructus debentur, eos uberiores, & praestantiores praesens capere potuisses. in eis uero ulciscendis, quos tibi partim inimicos esse intelligis propter tuam propugnationem salutis meae, partim inuidere propter illius actionis, amplitudinem, & gloriam, mirificum me tibi comitem praebuissem. quamquam ille perennis inimicus amicorum suorum, qui tuis maximis beneficijs ornatus, in te potissimum fractam illam, & debilitatam uim suam contulit, nostram uicem ultus est ipse sese: ea est enim conatus, quibus patefactis, nullam sibi in posterum non modo dignitatis, sed ne libertatis quidem partem reliquit. Te autem etsi mallem in meis rebus expertum, quam etiam in tuis: tamen in molestia gaudeo, eandem fidem cognoscere hominum non ita magna mercede, quam ego maximo dolore cognoram. de qua ratione tota iam uidetur mihi exponendi tempus dari, ut tibi rescribam ad ea, quae quaeris. Certiorem te per litteras scribis esse factum, me cum Caesare, & cum Appia esse in gratia; teq. id non reprehendere adscribis. Vatinium autem, scire te uelle ostendis, quibus rebus adductus defenderim, & laudarim. quod tibi ut planius exponam, altius paullo rationem meorum consiliorum repetam, necesse est. Ego me, Lentule, initio rerum, atque actionum tuarum, non solum meis, sed etiam reip. restitutum putabam: &, quoniam tibi incredibilem quendam amorem, & omnia in te ipsum summa; ac singularia studia deberem, reip. quae te in me restituendo multum adiuuisset, eum certe me animum merito ipsius debere arbitrabar, quem antea tantummodo communi officio ciuium, non aliquo erga me singulari beneficio, debuum praestitissem. Hac me mente fuisse, & senatus ex me te consule audiuit, & tu in nostris sermonibus, collocutionibusq. ipse uidisti. etsi iam primis temporibus illis, multis rebus meus offendebatur animus; cum, te agente de reliqua nostra dignitate, aut occulta non nullorum odia, aut obscura in me studia cernebam. nam neque de monumentis meis ab ijs adiutus es, a quibus debuisti, neque de ui nefaria, qua cum fratre eram domo expulsus: neque hercule in ijs ipsis rebus, quae quamquam erant mihi propter rei familiaris naufragia necessariae, tamen a me minimi putabantur, in meis damnis ex auctoritate senatus resarciendis eam uoluntatem, quam exspectaram, praestiterunt. Quae cum uiderem; (neque enim erant obscura) non tamen tam acerba mihi haec accidebant, quam erant illa grata, quae fecerant. itaque, quamquam & Pompeio plurimum, te quidem ipso praedicatore, ac teste, debebam; & eum non solum beneficio, sed amore etiam, & perpetuo quodam iudicio meo diligebam: tamen, non reputans quid ille uellet, in omnibus meis sententijs de rep. pristinis permanebam. Ego, sedente Cn. Pompeio, cum, ut laudaret P. Sextium, introijsset in urbem; dixissetq. testis Vatinius, me fortuna, & felicitate C. Caesaris commotum illi amicum esse coepisse; dixi, me eam Bibuli fortunam, quam ille afflictam putaret, omnium triumphis, uictorijsq. anteferre; dixiq. eodem teste alio loco, eosdem esse, qui Bibulum exire domo prohibuissent, & qui me coegissent. tota uero interrogatio mea nihil habuit aliud, nisi reprehensionem illius tribunatus: in quo omnia dicta sunt libertate, animoq. maximo de ui, de auspicijs, de donatione regnorum. neque uero hac in caussa modo, sed constanter saepe in senatu. quin etiam, Marcellino, & Philippo cos. nonis Apr. mihi est senatus assensus, ut de agro Campano, frequenti senatu, idibus Maij referretur. num potui magis in arcem illius caussae inuadere, aut magis oblinisci temporum meorum, & meminisse actionum? hac a me sententia dicta, magnus animorum motus est factus, cum eorum, quorum oportuit, tum illorum etiam, quorum numquam putaram. nam hoc S. C. in meam sententiam facto, Pompeius, cum nihil mihi ostendisset se esse offensum, in Sardiniam, & in Africam profectus est: eoq. itinere Lucam ad Caesarem uenit: ubi multa de mea sententia questus est Caesar, quippe, qui etiam Rauennae Crassum ante uidisset, ab eoq. in me esset incensus. sane moleste Pompeium id ferre constabat: quod ego cum audissem ex alijs, maxime ex meo fratre cognoui. quem cum in Sardinia Pompeius paucis post diebus, quam Luca discesserat, conuenisset; Te, inquit, ipsum cupio; nihil opportunius potuit accidere: nisi cum Marco fratre diligenter egeris; dependendum tibi est, quod mihi pro illo spopondisti. quid multa? questus est grauiter: sua merita commemorauit: quid egisset saepissime de actis Caesaris cum ipso fratre, quidq. sibi is de me recepisset, in memoriam redegit: seque, quae de mea salute egisset, uoluntate Caesaris egisse ipsum meum fratrem testatus est: cuius caussam, dignitatemq. mihi ut commendaret, rogauit; ut eam ne oppugnarem, si nollem, aut non possem tueri. Haec cum ad me frater pertulisset; & cum ante tamen Pompeius ad me cum mandatis Vibullium misisset, ut integrum mihi de caussa Campana ad suum reditum reseruarem: collegi ipse me, & cum ipsa quasi rep. sum collocutus; ut mihi tam multa pro se perpesso, atque perfuncto, concederet, ut officium meum, memoremq. in bene meritos animum, fidemq. fratris mei praestarem; eumque, quem bonum ciuem semper habuisset, bonum uirum esse pateretur. In illis autem meis actionibus, sententijsq. omnibus, quae Pompeium uidebantur offendere, certorum hominum, quos iam debes suspicari, sermones referebantur ad me: qui cum illa sentirent in rep. quae ego agebam, semperq. sensissent: me tamen non satisfacere Pompeio, Caesaremq. inimicissimum mihi futurum gaudere se aiebant. Erat hoc mihi dolendum, sed multo magis illud, quod inimicum meum, meum autem? immo uero legum, iudiciorum, otij, patriae, bonorum omnium, sic amplexabantur, sic in manibus habebant, sic fouebant, sic, me praesente, osculabantur, non illi quidem ut mihi stomachum facerent, quem ego funditus perdidi, sed certe ut facere se arbitrarentur. Hic ego, quantum humano consilio efficere potui, circumspectis rebus omnibus, rationibusq. subductis, summam feci cogitationum mearum omnium: quam tibi, si potero, breuiter exponam. Ego, si ab improbis, & perditis ciuibus remp. teneri uiderem, sicut & meis temporibus scimus, & non nullis alijs accidisse accepimus; non modo praemijs, quae apud me minimum ualent, sed ne periculis quidem compulsus ullis, quibus tamen mouentur etiam fortissimi uiri, ad eorum caussam me adiungerem, ne si summa quidem eorum in me merita constarent. cum autem in rep. Cn. Pompeius princeps esset, uir is, qui

hanc

hanc potentiam, & gloriam maximis in remp. meritis, praestantissimisq. rebus gestis esset consecutus, cuiusq. dignitatis ab adolescentia fautor, in pratura autem, & in consulatu adiutor etiam exstitissem; cumq. idem auctoritate, & sententia per se, consilijs, & studijs tecum me adiuuisset; meumq. inimicum unum in ciuitate haberet inimicum: non putaui famam inconstantiae mihi pertimiscendam, si quibusdam in sententijs paullum me immutassem, meamq. uoluntatem ad summi uiri, de meq. optime meriti, dignitatem aggregassem. In hac sententia complectendus erat mihi Caesar, ut uides, in coniuncta & caussa, & dignitate. hic multum ualuit cum uetus amicitia, quam tu non ignoras mihi, & Quinctio fratri cum Caesare fuisse: tum humanitas eius, ac liberalitas, breui tempore & litteris, & officijs perspecta nobis, & cognita. Vehementer etiam res ipsa publica me monit: quae mihi uidebatur contentionem, praesertim maximis rebus a Caesare gestis, cum illis uiris nolle fieri, &, ne fieret, uehementer recusare. Grauissime autem me in hanc mentem impulit & Pompeij fides, quam de me Caesari dederat, & fratris mei, quam Pompeio. Erāt praeterea haec animaduertenda in ciuitate, quae sunt apud Platonem nostrum scripta diuinitus: QVALES in rep. principes essent, tales reliquos solere esse ciues. Tenebam memoria, nobis consulibus ea fundamenta iacta ex Kalendis Ian. confirmandi senatus, ut neminem mirari oporteret, nonis Dec. tantum uel animi fuisse in illo ordine, uel auctoritatis. Idemq. memineram, nobis priuatis usque ad Caesarem, & Bibulum cos. cum sententiae nostrae magnum in senatu pondus haberent, unum fere sensum fuisse bonorum omnium. Postea, cum tu Hispaniam citeriorem cum imperio obtineres; neque resp. consules haberet, sed mercatores prouinciarum, & seditionum seruos, ac ministros; iecit quidam casus caput meum, quasi certaminis caussa, in mediam contentionem, dissensionemq. ciuilem. quo in discrimine, cum mirifica senatus, incredibilis Italiae totius, singularis bonorum omnium consensio in me tuendo exstitisset; non dicam, quid acciderit; (multorum est enim, & uaria culpa) tantum dicam breui, non mihi exercitum, sed duces desuisse. in quo, ut iam sit in ijs culpa, qui me non defenderunt: non minor est in ijs, qui reliquerunt. &, si accusandi sunt, qui pertimuerunt; magis etiam reprehendendi, qui se timere simularunt. Illud quidem certe nostrum consilium iure laudandum est, qui meos ciues, & a me seruatos, & me seruare cupientes, spoliatos ducibus, seruis armatis obijci noluerim; declarariq. maluerim, quanta uis esse potuisset in consensu bonorum, si ijs pro me stante pugnare licuisset, cum afflictum excitare potuissent. quorum quidem animum tu non perspexisti solum, cum de me ageres, sed etiam confirmasti, atque tenuisti. Qua in caussa non modo non negabo, sed etiam semper & meminero, & praedicabo libenter. usus es quibusdam nobilissimis hominibus, fortioribus in me restituendo, quam fuerant ijdem in tenendo. qua in sententia si constare uoluissent, suam auctoritatem simul cum salute mea recuperassent. recreatis enim bonis uiris consulatu tuo, & constantissimis, atque optimis actionibus tuis excitatis, Cn. Pompeio praesertim ad caussam adiuncto, cum etiam Caesar, rebus maximis gestis, singularibus ornatus, & nouis honoribus, ac iudicijs senatus, ad auctoritatem eius ordinis adiungeretur; nulli improbo ciui locus ad remp. uiolandam esse potuisset. sed attende quaeso, quae sint consecuta. Primum illa furta muliebrium religionum: qui non pluris fecerat Bonam deam, quam tres sorores, impunitatem est eorum sententijs assecutus, qui cum tribunus pl. poenas a seditioso ciue per bonos uiros iudicio persequi uellet, exemplum praeclarissimum in posterum uindicandae seditionis de rep. sustulerunt; ijdemq. postea non meum monumentum, (non enim illae manubiae meae, sed operis locatio mea fuerat, monumentum uero senatus) hostili nomine, & cruentis inustum litteris esse passi sunt. qui me homines quod saluum esse uoluerunt, est mihi gratissimum; sed uellem, non solum salutis meae, quemadmodum medici, sed etiam, ut aliptae, uirium, & coloris rationem habere uoluissent. nunc, ut Apelles Veneris caput, & summa pectoris politissima arte perfecit, reliquam partem corporis inchoatam reliquit: sic quidam homines in capite meo solum elaborarunt, reliquum corpus imperfectum, ac rude reliquerunt. in quo ego spem fefelli non modo inuidorum, sed etiam inimicorum meorum: qui de uno acerrimo, & fortissimo uiro, meoq. iudicio, omnium magnitudine animi, & constantia praestantissimo, Q. Metello L. F. quondam falsam opinionem acceperunt: quem post reditum dictitant fracto animo, & demisso fuisse. est uero probandum, qui & summa uoluntate cesserit, & egregia animi alacritate abfuerit, neque sane redire curarit; eum ob id ipsum fractum fuisse animo, in quo cum omnes homines, tum M. illum Scaurum, singularem uirū, constantia, & grauitate superasset. sed, quod de illo acceperant, aut etiam suspicabantur, de me idem cogitabant, abiectiore animo me futurum: cum resp. maiorem etiam mihi animum, quam umquam habuissem, daret; quae iam declarasset, sese non potuisse me uno ciue carere: cumq. Metellum unius tribuni pl. rogatio, me uniuersa resp. duce senatu, comitante Italia, promulgantibus omnibus, referente consule, comitijs centuriatis, cunctis ordinibus, hominibus incumbentibus, omnibus denique suis uiribus recuperasset. Neque uero ego mihi postea quidquam assumpsi, neque hodie assumo, quod quemquam maleuolentissimum iure possit offendere. tantum enitor, ut neque amicis, neque etiam alienioribus opera, consilio, labore desim. Hic meae uitae cursus offendit eos fortasse, qui splendorem, & speciem huius uitae intuentur, sollicitudinem autem, & laborem perspicere non possunt. Illud uero non obscure queruntur in meis sententijs, quibus ornem Caesarem, quasi desciuerim a pristina caussa. Ego autem cum illa sequor, quae paullo ante proposui, tum hoc non in postremis, de quo coeperam exponere. non offendes eundem bonorum sensum, Lentule, quem reliquisti: qui confirmatus consulatu nostro, non numquam postea interruptus, & afflictus ante te consulem, recreatus abs te totus est, nunc ab ijs, a quibus tuendus fuerat, derelictus: idq. non solum fronte, atque uultu, quibus simulatio facillime sustinetur, ij declarant, qui tum nostro illo statu optimates nominabantur, sed etiam sententia saepe iam, tabellaq. docuerunt. itaque tota iam sapientium ciuium, qualem me & esse, & numerari uolo, & sententia, & uoluntas mutata esse debet. id enim iubet idem ille Plato, quem ego auctorem uehementer sequor: TANTVM contendere in rep. quantum probare tuis ciuibus possis: uim neque parēti, neque patriae afferre oportere. atque hanc quidē ille caussam sibi ait nō

attingendae

attingendae reip. fuisse, quod, cum offendißet populum Atheniensem prope iam desipientẽ senectute; cumq. eũ nec persuadendo, nec cogẽdo regi posse uidisset; cum persuaderi posse diffideret, cogi fas eße nõ arbitraretur. Mea ratio fuit alia, quod, neque desipiente populo, neque integra re mihi ad consulendum, capeßerem ne remp. implicatus tenebar, sed laetatus tamen sum, quod mihi liceret in eadem caussa & mihi utilia, & cuiuis bono recta defendere. Huc accessit commemoranda quaedam, & diuina Caesaris in me, fratremq. meum liberalitas: qui mihi, quascumque res gereret, tuendus esset; nunc in tanta felicitate, tantisq. uictorijs, etiam si in nos nõ is esset, qui est, tamen ornandus uideretur. sic enim te existimare uelim; cum a uobis meae salutis auctoribus discesserim, neminem esse, cuius officijs me tam esse deuinctum non solum confitear, sed etiam gaudeam. Quod quoniam tibi exposui: facilia sunt ea, quae a me de Vatinio, & de Crasso requiris. Nam de Appio quod scribis, sicut de Caesare, te non reprehendere: gaudeo tibi consilium probari meum. De Vatinio autem, primum reditus intercesserat in gratiam per Pompeium, statim ut ille praetor est factus; cum quidem ego eius petitionem grauissimis in senatu sententijs oppugnaßem, neque tam illius laedendi caußa, quam defendendi, atque ornandi Catonis: post autem Caesaris, ut illum defenderem, mira contentio est consecuta. cur autem laudarim, peto a te, ut id a me neue in hoc reo, neue in alijs requiras; ne tibi ego idem reponam, cum ueneris; tametsi possum uel absenti. recordare enim, quibus laudationem ex ultimis terris miseris. nec hoc pertimueris: nam a me ipso laudantur, & laudabuntur ijdem. sed tamen defendendi Vatinij fuit etiam ille stimulus, de quo in iudicio, cum illum defenderem, dixi me facere quiddam, quod in Eunucho parasitus suaderet militi.

,, Vbi nominabit Phaedriam: tu Pamphilam
,, Continuo. si quando illa dicet, Phaedriam
,, Comißatum intromittamus: tu, Pamphilam
,, Cantatum prouocemus. si laudabit haec
,, Illius formam: tu huius contra. denique
,, Par pro pari referto, quod eam mordeat.

sic petiui a iudicibus, ut quoniam quidam nobiles homines, & de me optime meriti, nimis amarent inimicum meum, meque inspectãte saepe eum in senatu modo seuere seducerent, modo familiariter, atque hilare amplexarentur; quoniamq. illi haberent suum Publium, darent mihi ipsi alium Publium, in quo possem eorum animos mediocriter lacessitus leuiter repungere. neque solum dixi, sed etiam saepe facio dijs, hominibusq. approbantibus. Habes de Vatinio: cognosce de Craßo. Ego cum mihi cum illo magna iam gratia esset; quod eius omnes grauissimas iniurias, communis concordiae caussa, uoluntaria quadam obliuione contriueram; repentinam eius defensionem Gabinij, quem proximis superioribus diebus acerrime oppugnasset, tamen, si sine ulla mea contumelia suscepisset, tulissem; sed, cum me disputantem, non lacessentem, laesisset; exarsi, non solum praesenti, credo, iracundia, (nam ea tam uehemens fortasse non fuisset) sed cum inclusum illud odium multarum eius in me iniuriarum; quod ego effudisse me omne arbitrabar, residuum tamen insciente me fuisset, omne repente apparuit. Quo quidem tempore ipso quidam homines, & ijdem illi, quos saepe nutu, significationeq. appello, cum se maximum fructum cepisse dicerent ex libertate mea, meq. tum denique sibi esse uisum reip. qualis fuißem, restitutum; cumq. ea contentio mihi magnum etiam foris fructum tulisset; gaudere se dicebant, mihi & illum inimicum, & eos, qui in eadem caussa essent, numquam amicos futuros. quorum iniqui sermones cum ad me per homines honestissimos perferrentur; cumq. Pompeius ita contendisset, ut nihil umquam magis, ut cum Crasso redirem in gratiam, Caesarq. per literas maxima se molestia ex illa contentione affectum ostenderet: habui non temporum solum rationem meorum, sed etiam naturae: Craßusque, ut quasi testata populo R. esset nostra gratia, paene a meis laribus in prouinciam est profectus. nam, cum mihi condixißet, cenauit apud me in mei generi Crassipedis hortis. quamobrem eius caussam, quod te scribis audisse, magna illius commendatione susceptam, defendi in senatu, sicut mea fides postulabat. Accepisti, quibus rebus adductus, quamq. rem, caussamq. defenderim; quiq. meus in rep. sit pro mea parte capessenda status. de quo sic uelim statuas; me haec eadem sensurum fuiße, si mihi integra omnia, ac libera fuissent. nam neque pugnandum arbitrarer contra tantas opes; neque delendum, etiam si id fieri posset, summorum ciuium principatum; neque permanendum in una sententia, cõuersis rebus, ac bonorum uoluntatibus immutatis; sed tẽporibus assentiendũ. NVNQVAM enim praestantibus in rep. gubernãda uiris laudata est in una sentẽtia perpetua permansio. sed, ut in nauigando tempestati obsequi artis est, etiam si portum tenere non queas; cum uero id possis, mutata uelificatione, assequi, stultum est eum tenere cum periculo cursum, quẽ ceperis, potius, quam, eo commutato, quo uelis, tamen peruenire: sic, cum omnibus nobis in administranda rep. propositũ esse debeat, id quod a me saepissime dictum est, cum dignitate otium; NON idem semper dicere, sed idẽ semper spectare debemus. Quamobrẽ, ut paullo ante posui, si essent omnia mihi solutissima; tamen in rep. non alius essem, atque nunc sum. cum uero in hunc sensum & alliciar beneficijs hominum, & compellar iniurijs; facile patior ea me de rep. sentire, ac dicere, quae maxime cum mihi, tum etiam reip. rationibus putem conducere. Apertius autem haec ago, ac saepius; quod & Quinctus, frater meus, legatus est Caesaris, & nullum meum minimum dictum, non modo factum, pro Caesare intercessit, quod ille nõ ita illustri gratia exceperit, ut ego eum mihi deuinctum putarem. itaque eius omni & gratia, quae summa est, & opibus, quas intelligis esse maximas sic fruor, ut meis. nec mihi aliter potuisse uideor hominum perditorum de me consilia frangere, nisi cum praesidijs ijs, quae semper habui, nunc etiam potentium beneuolentiam coniunxissem. His ego consilijs si te praesentem habuissem; ut opinio mea fert, essem usus eisdem. noui enim temperantiam, & moderationem naturae tuae: noui animum cum mihi amicissimum, tum nulla in ceteros maleuolentia suffusum, contraq. cum magnum, & excelsum, tum etiam apertum, & simplicem. uidi ego quosdam in te tales, quales tu eosdem in me uidere potuisti. quae me mouerunt, mouissent eadem te profecto. sed, quocumque tempore mihi potestas praesentis tui fuerit, tu eris omnium moderator consiliorum meorum: tibi erit eidem, cui salus mea fuit, etiam dignitas curae. me quidem certe tuarum actionum, sententiarum, uoluntatum, rerum denique omnium socium, comitemq. habebis: neque mihi

in omni

in omni uita res tam erit ulla proposita, quam ut quotidie vehemẽtius, te de me optime meritum esse, laetere. Quod rogas, ut mea tibi scripta mittam, quae post discessum tuum scripserim: sunt orationes quaedam, quas Menocrito dabo, neque ita multae, vt pertimescas. scripsi etiam, (nam etiam ab orationibus disiungo me fere, referoq. ad mansuetiores musas, quae me maxime, sicut iam a prima adolescentia delectarunt) scripsi igitur Aristotelico more, quemadmodum quidem volui, tres libros in disputatione, ac dialogo, de Oratore: quos arbitror Lentulo tuo fore non inutiles: abhorrent enim a communibus praeceptis, & omnem antiquorum, & Aristotelicam, & Isocraticam rationem oratoriam complectuntur. scripsi etiam uersibus tres libros de temporibus meis: quos iampridem ad te misissem, si esse edendos putassem: sunt enim testes, & erunt sempiterni meritorum tuorum erga me, meaeq. in te pietatis. sed, quia uerebar, non eos, qui se laesos arbitrarentur, (etenim id feci parce, & molliter) sed eos, quos erat infinitum bene de me meritos omnes nominare. quos tamen ipsos libros, si quem, cui recte committam, inuenero, curabo ad te perferendos. Atque istam quidem partem uitae, consuetudinisq. nostrae totam ad te defero. quantum litteris, quantum studijs, ueteribus nostris delectationibus, consequi poterimus, id omne ad arbitrium tuum, qui haec semper amasti, libentissime conferemus. Quae ad me de tuis rebus domesticis scribis, quaeq. mihi commendas, ea tantae mihi curae sunt, ut me nolim admoneri, rogari uero sine magno dolore uix possim. Quod de Quincti fratris negotio scribis, te priore aestate, quod morbo impeditus in Ciliciam non transieris, conficere non potuisse, nunc autem omnia facturum, ut conficias: id scito esse eiusmodi, ut frater meus uere existimet, adiuncto isto fundo patrimonium fore suum per te constitutum. Tu me de tuis rebus omnibus, & de Lentuli tui, nostriq. studijs, & exercitationibus uelim quam familiarissime certiorem, & quam saepissime facias; existimesque, neminem cuiquam neque cariorem, neque iucundiorem umquam fuisse, quam te mihi; idque, me, non modo ut tu sentias, sed ut omnes gentes, etiam ut posteritas omnis intelligat, esse facturum. Appius in sermonibus antea dictitabat, postea dixit etiam in senatu palam, se se, si licitum esset legem curiatam ferre, sortiturum esse cum collega prouinciam; si curiata lex non esset, separaturum cum collega, tibiq. successurum: legem curiatam consuli ferri opus esse, necesse non esse: se, quoniam ex S.C. prouinciam haberet, lege Cornelia imperium habiturum, quoad in urbem introisset. ego, quid ad te tuorum quisque necessariorum scribat, nescio: uarias esse opiniones intelligo. sunt, qui putant posse te non decedere, quod sine lege curiata tibi succedatur: sunt etiam, qui, si decedas, a te relinqui posse, qui prouinciae praesit. mihi non tam de iure certum est, (quamquam ne id quidem ualde dubium est) quam illud, ad tuam summam amplitudinem, dignitatem, liberalitatem, qua te scio libentissime solere frui, pertinere, te sine ulla mora prouinciam successori concedere; praesertim cum sine suspicione tuae cupiditatis non possis illius cupiditatem refutare. ego utrumque puto meum esse; &, quod sentiam, ostendere; &, quod feceris, defendere.

SCRIPTA *iam epistola superiore, accepi tuas litteras de publicanis: quibus aequitatem tuam non potui non probare. felicitate autem, quod uellem, consequi potuisses, ne eius ordinis, quem semper ornasti, rem, aut uoluntatem offenderes. equidem non desinam tua decreta defendere: sed nosti consuetudinem hominum: scis, quam grauiter inimici illi ipsi Q. Scaeuolae fuerint. tibi tamen sum auctor, ut quibus rebus possis, eum tibi ordinem aut reconcilies, aut mitiges. id etsi difficile est, tamen mihi uidetur esse prudentiae tuae. Vale.*

EXPLANATIO

LENTVLO. IMP.] re bene gesta, qui ab exercitu imperator erat appellatus, litteras suas imperatoris nomine inscribebat: quod Cicero fecit ep. 10. lib. 2. similiter, qui ad eum scribebant, imperatorem appellabant: propterea superiores litterae inscribuntur, Lentulo proconsuli, uictoria nondum certa, hac uero, imperatori, cum plane cognita res esset. GRAVISSIMVM,] quod tamen sua grauitate tuorum in me meritorum pondera non aequat. SANCTISSIMVM] proprie enim de dijs usurpatur, inde transfertur in patriam, in parentes, in optime meritos. ep. 1. ABVNDANTIA *quadam amoris, ut etiam grata sint ea,*] uera laus liberalitatis in eo sita est, cum ita beneficium damus, ut ab eo, qui accipit, non modo fructum, aut mercedem ullam non exigamus, sed ne exspectemus quidem. hac laude Cicero ornat Lentulum: sed adiungit alteram, humanitatis uidelicet, cum studia sua non modo ab eo non exspectari significat, sed grata etiam esse, neque grata ob eam caussam, quod utilitatem, uel honorem pariant, sed propter quandam amoris abundantiam, significat. SINE *nefario scelere*] peccat, qui gratiae referendae occasionem praetermittit: sed nec, quicumque peccat, sceleratus est; nec omnia scelera nefaria sunt. Ostendit igitur Cicero magnitudinem eius beneficij, quod a Lentulo acceperit, cum ait: Ea studia ita a se deberi, ut praetermitti sine nefario scelere non possint. NOTIOR, *atque illustrior*] geminatio uerborum idem significantium, (πλεονασμὸν rhetores appellant,) modo uirtus est, ubi sententiam auget, uel ornat; modo uitium, ubi neutrum: quo de utroque genere lib. 11x. & 1x. disputat Quinctilianus. hic non est otiosum, Illustrior: addit enim ad sententiam: quia nota multa sunt, nec tamen illustria. ornat autem, quia translata uerba quiddam habent magnificentius, quã propria, & orationẽ, ut ait Cicero in Oratore, quasi stellae quaedam illustrant. HOC *tempore omni*] triennium. nam ante biennium Lentulus, consulatu functus, iuerat in Ciliciam, manfitq. ad Caluinum, & Messallam consulem: quo anno successit ei App. Claudius. OSTENDIS] uerbis significas. sic ep. 2. Ceteris in rebus se acerrimum tui defensorem fore ostendit. POTES,] ostendis, inquit, futurum, ut opiniones nostrae consentiant in capessenda rep. idq. potes, quia me tuarum actionum, sententiarum, uoluntatum socium, comitemq. habebis,

bebis. Hoc in extrema fere epistola. VEHEMENTER *exspecto*,] propter mutuam beneuolentiam, & opinionum similitudinem. IN *sententijs senatorijs*,] omissa populi mentione, senatum nominat, cuius caussam optimates tuebantur; cum leues, & improbi ciues populi gratiam sectarentur. ACTIONE, *atque administratione reip.*] latius patebat, Actione: contraxit igitur, & a toto actionum genere transit ad eam partem, in qua Lentulo notior, & illustrior eius animus esse potuisset. id autem erat, reip. administratio: cum qua sequens verbum, Floruissemus, apte congruit. FLORVISSEMVS.] coniunctis enim duorum consularium sententijs, utrique dignitas comparatur. OSTENDAM *equidem*] ut intelligas, me non aliter, ac debeam, sentire. verumtamen, si tu affuisses, nihil sine consilio tuo fecissem, te auctore prorsus in omnibus rebus usus essem. AVCTORE] secutus essem uoluntatem tuam in reconcilianda cum Caesare, Appio, Vatinio gratia. AMICISSIMO, *ac sapientissimo*,] cur ei non obtemperem, atque obsequar, qui & omnia mea caussa uult, & ita excellit sapientia, vt errare non possit? hoc enim simul utrumque requiritur in eo, qui consilium dat. FIDELI *quidem*, *& beneuolo*] fides, & amor a consiliario postulantur. non enim praestare fidem, quod probitatis est, uidetur satis: sed agere etiam oportet ea diligenter, quae ad rem pertinere ducimus; quod amoris est. ita, cum beneuolentiam, & sapientiam Lentulo tribuerit, ei se comparat in beneuolentia: quod amabile potius, quam odiosum est: sapientiam uero nec eandem sibi arrogat, nec tamen omnino detrahit, cũ ait, Fortasse non imperitissimo. TVA *quidem caussa*,] nam mea te adesse maluissem. Expressit egregie ep. 1. lib. 2. eandem sententiam his uerbis: Ego, te abfuisse tam diu a nobis, & doleo, quod carui fructu iucundissimae consuetudinis tuae; & laetor, quod, absens, omnia cum maxima dignitate es consecutus. IMPERATOREM,] appellatum ab exercitu. ep. 10. lib. 2. BENE *gestis rebus*] materiam triumphandi rectores prouinciarum ex finitimarum gentium bellis quaerebant. Triumphauit Lentulus ex Cilicia, non statim ad urbẽ reuersus, sed post aliquot menses: id quod ex eo loco ep. 21. lib. v. ad Att. licet intelligere: Acceperam satis celeriter Iconij per publicanorum tabellarios a Lentuli triũpho datas. VBERIORES, *& praestantiores*] apte post copiam subiungitur magnitudo: idq. Cicero saepe facit. cum igitur ad sententiam, & Ciceronis consuetudinem, accedat ueterum aliquot librorũ auctoritas; uerbum, Praestantiores, in Praesentiores, quod alij maluerunt, cõmutare uisum nõ est. VLCISCENDIS,] dicimus, Vltus est inimicũ, ut hic, & Vltus est sese, ut paullo post, sensu eodẽ. significat autem eos, qui se in reductione Ptolomaei regis aduersarios Lentulo praebuerant. INIMICOS *esse*] populares ciues hic significat; optimates autem, cum subiungit, Inuidere: quod utrumque genus saepe notat in his epistolis. PROPVGNATIONEM] in consulatu. ACTIONIS] cum me consul uirtute, & constantia in patriam ab exsilio reduxisti. PERENNIS *inimicus*] cum sequatur, In te potissimum, C. Catonem hunc esse, posait aliquis iure suspicari, qui biennio ante tribunus pl. rogationem tulerat, ut imperium Ciliciae Lentulo abrogaretur. ep. 5. FRACTAM] a consequentibus nominantur multa: ut hic, Fractam uim, Cicero appellat, quia Lentulo non nocuit. exitus enim, quam infirma uis eius esset, ostendit. DEBILITATAM] translatis illustratur oratio. haec autem duo, Frangi, & Debilitari, saepe Cicero coniungit, ut ep. 13. lib. v. Circumspice omnia membra reip. nullum reperies profecto, quod non fractum, debilitatum ue sit. & ep. 1. lib. 1. ad fratrem: Animos nostros frangi, & debilitari molestia non oportet. Et pro Flacco: Quae urbs auctoritate tanta est, ut iam fractum prope, ac debilitatum Graeciae nomen huius urbis laude nitatur. NOSTRAM *uicem*] quod ad nos pertinuit, quod ipsi facere debuimus. sic, Doleo tuam uicem, ueteres dicebant, pro, quod ad te pertinet. Et Plautus in Capt. Neque ullum pol de hac re negotium est, Quin male occidam, oppetamq. pestem, heri uicem mei. VLTVS *est ipse sese*:] se ipse puniuit, poenas ipse sibi eas intulit, quas inferre nos debuimus. NE *libertatis quidem*] ut ei ne liberum quidem sit in publico uersari; uel quod scelus aliquod insigne committere uoluerit: uel quod reuocatus in iudiciũ sit; cũ, defendente Scauro, hoc ipso anno, ut Pedianus docet, Quinctili mẽse absolutus esset. certe cũ propter alia flagitia, tũ eo nomine inuisum esse optimatibus oportuit, quod tribunus pl. intercesserat, ne cõsules Marcellinus, & Philippus comitia consularia habere possent. ex quo senatus, ad maerorem indicandũ, uestem mutauit. epitome Liuiana lib. cv. quo magis haec suspicor ad eum attinere: nã de P. Clodio quidem, Ciceronis, & Lentuli inimico, uix crediderim. non enim hoc in eum conuenit, Nullam sibi libertatis partem reliquit. id enim quale esset, uel ipsius scripta Ciceronis, ad obiiciendum parati, uel monumenta annalium ostenderent. Porro tantum abest, ut omnes libertatis partes Clodius amiserit, ut etiam pristinam dignitatem retinuerit, quippe qui de petenda suo anno praetura, idest biennio post aedilitatem ab eo gestam, cogitauerit. quod Cicero in oratione pro Milone testatum reliquit. IN MEIS *rebus expertum*,] quod dixit ep. 5. Te uidere, & sentire eandem fidem hominum in tua dignitate, quam ego in mea salute sum expertus, ex tuis litteris intellexi. IN MOLESTIA *gaudeo*,] Figura quaedam ex mistione contrariorum orationi uenustatem concilians: quae nisi pluribus ostẽdatur exemplis, fortasse non facile dabitur imitandi facultas. nobis autem, hunc interpretandi laborem suscipientibus, id maxime propositum fuit, ut adolescentes, pro uiribus ingenii nostri, commodiore quadam quasi uia ad aliquam eloquentiae laudem perduceremus. Duplex igitur haec figura est. aut enim cum significatione doloris, & molestiae, coniungitur gaudium, & consolatio: aut cõtra, gaudii, cõsolationisq. significationem dolor, & molestia sequitur. Primum genus hoc exẽplo declaratur, In molestia gaudeo. Et ep. 14. lib. 2. ad Q. Fr. Se effecturum, ut ego in medio dolore, ac desiderio tui, te, cum a me abesses, potissimum secum esse laetarer. Nec dissimile illud ep. 6. Me in summo dolore, quem in tuis rebus capio, maxime scilicet consolatur spes, quod ualde suspicor fore, ut infringatur hominũ improbitas. Aut illud

ep.15.lib.1.ad Atticum: In ista incommoditate alienati illius animi, & offensi, illud inest tamen commodi. Aut ep 26. lib.xi. In maximo meo dolore, hoc solatio utor. Alterum genus agnoscitur ep.21.lib. xv. Sed tamen, in ea voluptate, hunc accepi dolorem. Ep.8.lib.xvi. In magna consolatione, ingens inest sollicitudo. Ep.9.lib.2.ad Q. Fr. Nunc mihi iocunditatis plena epistola hoc aspersit molestiae. Pertinere uidetur ad hoc genus, & illud ep.16.lib.2 Haec aspersi, ut scires, me tamen in stomacho solere ridere. NON. ITA *magna mercede,*] quod explanauit ep.6. Minore in te uiolatur tua dignitas, quam mea salus afflicta sit. & ep.7. Multum interest, utrum laus imminuatur, an salus deseratur. MAXIMO *dolore*] afflicta salute, cum eiectus patria sum. DE. QVA *ratione*] ut intelligas, quam incerta sit hominum fides. quae me caussa de uetere illa mea, diuturnaq. sententia prope iam depulit, & cum inimicis in gratiam reduxit. Hoc Cicero significat, ut consilij sui mutationem, cuius caussam Lentulus quaesierat, excusset. CVM *Caesare, & tum Appio*] quos antea inimicos diuersis nominibus habuerat, Appium, P. Clodij fratris sui, gratia; Caesarem, quod in quodam iudicio, de statu temporū paullo liberius locutus, eius animum offenderat. de quo Suetonius haec: Cicerone in iudicio quodam temporū statum deplorante, P. Clodiū, inimicū eius, frustra iam pridem a patribus ad plebem transire conantem, eadem die, horaq. nona traduxit. Idem ipse confirmat in oratione pro domo: Hora fortasse sexta diei questus sum in iudicio, cū C. Antoniū collegā meū defenderem, quaedā de rep. quae mihi uisa sunt ad illius miseri caussam pertinere. haec homines improbi ad quosdā uiros fortes, longe aliter, atque à me dicta erant, detulerūt. hora nona, illo ipso die, tu es adoptatus. Et in oratione de prouincijs: Traduxit ad plebem inimicū meū, siue iratus mihi, quod me secum ne beneficijs quidem uidebat posse coniungi, siue exoratus. Idem Plutarchus, Dio, alij. ESSE *in gratia;*] audierat Lentulus, Ciceronem de commodis, & ornamentis Caesaris maxime omnium in senatu laborasse, decreuerat enim ei sua sententia supplicationes quindecim dierum, quod ante contigerat nemini; stipendium, & decem legatos: praeterea, cum de successione Galliarum ageretur, luculentam habuerat de conseruanda Caesari utraque Gallia orationē, quae nunc exstat, inscripta, De prouincijs consularibus. TEQ. ID *non reprehendere*] offensus Lētulus ijsdē, quibus Cicero, uitijs optimatum, inuidia scilicet, atque obtrectatione, nouam Ciceronis cum inimicis coniunctionē, maximeq. cū Caesare, populi gratia florentissimo, non improbabat. Scripserat enim ad eū Cicero cum alia de amicorū perfidia, tum illud epist.7. In te homine omnium nobilissimo, similia inuidorum uitia perspexi. VATINIVM] quem maxime oderat, & reip. caussa, & sua: quod primum tribunus pl. contra senatus uoluntatem multa commiserat; deinde testimonium dixerat in P. Sextium, cuius in primis opera Cicero in patriam redierat. Exstat in Vatinium oratio. DEFENDERIM,] defendit rogatu Caesaris: ut infra. ipse etiam Vatinius ep.9.lib.v. defensum se a Cicerone, eiusq. patrocinio periculum euasisse significat. Valerius Max. lib. IV. cap.2. Cicero P. Vatinium, dignitati suae semper infestū, duobus publicis iudicijs tutatus est. LAVDARIM.] defendebant reos patroni, laudabant uiri nobiles, ut eorū auctoritas, ac testimoniū quasi commendaret eos iudicibus. paullo post: Cum Pōponios, ut laudaret P. Sextium, introijsset in urbem. Et M. Scaurū, quē Cicero defendit, laudatū a nouem consularibus, in Ascanio legimus. EN O ME,] haec tota narratio ad euitandam leuitatis, & inconstātiae culpam pertinet. ostendit enim Cicero, se in patriam rediisse ita animatum, ut & cum quibus, & contra quos antea, cum iisdem, & contra eosdem in capessenda rep. sentiret: sed eum sibi animum, eamq. sententiā inuidia, & obtrectatione quorundam sibi esse ereptam. probat hoc exemplis, quod in Sextii iudicio, sedente Cn. Pompeio, non reputans quid ille, aut quid Caesar uellet, contra utrumque suam pristinam dicēdi libertatem retinuerit, maxime uero, quod de agro Cāpano diuidendo sententiā dixit eam, quae Caesarem, & Pompeium, eius generum, optime de se meritos offendit. INITIO *rerum, atque actionum tuarum.*] non, quo primum tempore Lentulus de eo restituendo coepit agere, sed cum primum restitutus est; ut e sequentibus apparet. dicit enim, Initio actionum tuarū, pro, initio reditus mei, qui actio tua fuit. REIP.] ut in ea tuenda pristinam consuetudinem seruarem. QVENDAM] hoc uerbo amoris magnitudo tanta declaratur, quanta in uerbis exprimere non licet. sic enim loquimur, ubi conceptā animo sententiā enunciare, atque ostendere pro uoluntate nō possumus. ep.1.lib.2. Incredibilis quaedam exspectatio. in hac infra: Commemoranda quaedā, & diuina Caesaris liberalitas. IN *te ipsum*] non solum in remp. SVMMA, *ac singularia*] possunt enim esse summa, nec tamen singularia. Sunt enim summa, quibus nulla maiora; singularia, quae omnium maxima. STVDIA] amorem, & studia nominat, quia nec amorem semper studia comitantur, praesertim summa, & singularia, nec semper studiis amor, praesertim incredibilis, adiunctus est. DEBEREM,] & hic augetur sententia. dixi, amorem interdum sine studiis esse, studia sine amore: iure igitur utrumque Cicero coniunxit. nunc addo, eū, qui & amet incredibiliter, & ei, quē amat, summe faueat, interdum hoc facere sua sponte, non beneficio adductum: quo minor eū, si ab illa uoluntate discedat, sequitur infamia. maior igitur ab eo exspectanda constantia, qui amat eū, cui plurimū debet; cum intelligat, sibi non inconstantiae modo famam, sed ingrati quoque animi crimen pertimescendum. MVLTVM. ADIVVISSET,] cum enim omnes magistratus una cum Lentulo de salute Ciceronis promulgarint, in eoq. omnes ordines, hominesq. contenderint, ideo restitutus ab ipsa rep. Cicero uidetur. COMMVNI *officio ciuium,*] erga patriam; cui nascimur, ut dixit Plato. DEBITVM *praestitissem.*] proprie coniungitur uerbum, Praesto, cum iis rebus, quibus agendis aut fidei satisfacimus, ut cum aliquid promittitur, aut officio, ut cum patriae, amicis, bonis uiris opitulamur. HAC *me mente fuisse,*] idem erat, si copiam quaerimus, hoc animo, hoc sensu, hac sententia: idem etiam, ut uarietur loquendi genus, hanc mihi mentem fuisse; unde illud Sallustianum: Longe mihi

alia

alia mens est. TE. CONSVLE] per quattuor menses, eoq. amplius: rediit enim in patriam Cicero Sextili mense: quod ostendit ep. I. lib. IV. ad Att. AVDIVIT,] cum sententiam dicerem. non enim reputans, quid Pompeius uellet, aut socer eius Caesar, in omnibus meis sententijs de rep. pristinis permanebam. COLLOCVTIONIBVS,] collocutio, inter duos est, sermo & inter duos esse, & patere latius potest. & collocutio sermonem ab arbitris remotum, priuatim, & paullo secretiore loco habitum, uidetur indicare; sermo autem, licet inter duos habeatur, celebri tamen esse loco potest. itaque maior quaedam in collocutione, quam in sermone, res uidetur agi: secreto enim colloquentes, intimum animi sensum liberius, quam in publico, patefaciunt. ILLIS,] ante triennium. consules enim fuerant post reditum Ciceronis Marcellinus, & Philippus; Pompeius, & Crassus; Appius, & Domitius, quorum paene peractū esse consulatum, significat in extrema epistola mentio Appij, Lentulo succedere cupientis. RELIQVA *nostra dignitate*,] pertinebat enim ad eius dignitatem, si & domum suam recuperaret; & post reditum suum domo pulsus a Clodio, ultorem eius iniuriae senatum haberet; & in damnis rei domesticae sarciendis paullo liberaliorem optimatum uoluntatem experiretur. NONNVLLORVM] eorum, qui de reditu eius laborauerant: quos ita offendit Ciceronis cum Pompeio, & Caesare multis rebus declarata reconciliatio, ut alij pristinum studium magna ex parte deposuerint, alij odium etiam aduersus Ciceronem susceperint. cum enim grauissimum, & acerrimum eius inimicum, P. Clodium amplexarentur, in manibus haberent, fouerent, ipso praesente oscularentur; argumento id quidem erat, Ciceronē eis esse odio; licet palam non profiterentur. Nec dubium est, Catonem, & Bibulum in primis significari, qui non modo Caesarem, sed Pompeium etiam, Caesaris caussa, uehementer oderant. DE *monumentis meis*] de domo. quae cum Ciceroni sit restituta, quod multis locis constat; possit aliquis quaerere, cur Lentulum dicat adiutum in ea non esse. tollitur dubitatio, si restitutam quidē Ciceroni domum intelligamus, partem tamen quandam, in qua suum nomen Clodius inscripserat, non esse restitutam: quam opinionem adiuuant illa, quae sequuntur aliquanto post: Iidemq. postea non meum monumentum, (non enim illae manubiae meae, sed operis locatio mea fuerat, monumentum uero senatus) hostili nomine, & cruentis inustum litteris esse passi sunt. CVM *fratre eram domo expulsus*:] expulsi erant fabri de area, in qua domum Ciceronis aedificabant. qua tota de re sic ep. 3. lib. IV. ad Att. Armatis hominibus ante diem III. Non. Nou. expulsi sunt fabri de area nostra, disturbata porticus Catuli, quae ex S. C. consulum locatione reficiebatur, & ad tectum paene peruenerat. Quinti fratris domus primo fracta coniectu lapidum ea area nostra, deinde inflammata iussu Clodij, inspectāte urbe, cōiectis ignibus, magna querella, & gemitu, non dicam bonorum, qui, nescio, an ulli sint, sed plane hominum omnium. EX *auctoritate senatus*] e S. C. factum enim erat S. C. placere domum Ciceroni restitui, porticum Catuli locari. de quo in ep. 2. lib. IV. ad Att. Auctoritatem autem senatus pro S. C. interdum usurpari, diximus in ep. 2. RESARCIENDIS] quod enim Clodius euerterat, id cum senatus publico sumptu aedificandum censuisset, aestimarunt consules de consilij sententia, quanti fuisset aedium superficies: neque hoc solum, sed quanti etiam fuissent uillae, Tusculana, & Formiana, euersae ab eodem Clodio. quam Cicero aestimationem in domo non improbat, in uillis accusat ep. 2. lib. IV. ad Att. Postridie, inquit, S. C. factum est, id, quod ad te misi: deinde consules porticum Catuli restituendam locarunt: illam porticum redemptores statim sunt demoliti, libentissimis omnibus. nobis superficiem aediū consules de consilij sententia aestimarunt H-S uicies, cetera ualde illiberaliter, Tusculanam uillā quingenties millibus, Formianū H-S ducentis quinquaginta millibus. quae aestimatio non modo uehementer ab optimo quoque, sed etiā a plebe reprehenditur. QVAE *cum uiderem; neque enim erant obscura*;] similiter locutus in oratione pro Sextio: Haec ego cum uiderem: neque enim erant occulta. Et in Agraria II. Quae cum ego non solum suspicarer, sed plane cernerem: neque enim erant obscura. Imitatus est fortasse Demosthenē, qui sic in oratione περὶ τοῦ στεφάνου: Ταῦτα ὁρῶν, (οὐ γὰρ ἦν ἀφανῆ.) QVAM. ERANT *illa grata*,] innuit se de pristina sententia depulsum esse, &c, omissa optimatum caussa, suam uoluntatē, ad populariū ciuium, optime de se meritorum, dignitatem aggregasse, probat hoc argumento, quod licet in quibusdam non eā, quā exspectarat, uoluntatem agnouerit, illico tamen de uetere suorum instituorū cursu ad noua consilia nō deflexerit. est enim boni uiri, de rep. uehemētius; quā de suis rebus, ac de se ipso, laborare. QVAE *fecerant*.] pro salute mea. decet enim, maiorem haberi rationem beneficij, quam iniuriae. TESTA,] id, quod studium illius in mea salute uidetas. SED *amore etiam*,] non amamus pariter, quibus debemus, & quos, etiā si nullum ab ijs beneficiū acceperimus, amandus tamen esse iudicamus. Amabam, inquit, Pompeiū, ante quam ei obligatus essem, iudicio meo, quod habui semper de illius uirtute, promotus. QVID *ille uellet*,] uolebat idem, quod Caesar, uel affinitatis caussa, quod eius filiam in matrimonio habebat; uel quorundam optimatum impulsus iniurijs. de quo sic ep. 8. Dignitas illa consularis amissa est culpa eorum, qui a senatu & ordinē coniunctissimum, & hominē clarissimum abalienarunt. PRISTINIS] quod ante casulij mei calamitatem senseram, reuersus in patriam idem sensi. EGO,] tria ponit exempla, quibus probet libertatem suam in dicenda sententia. SEDENTE *Cn. Pompeio*,] in iudicio, cum defenderet Sextium Cicero, de vi accusatum ab Albinouano. exstat oratio. SEXTIVM,] Sextij plebeij, Sestij patricij. lapides Capitolini, & nummi ueteres. INTROISSET *in urbem*;] quod ut ei saluis legibus liceret, a senatu impetrauerat. alioqui, cū esset cum imperio frumētariae curationis caussa, urbem introire non poterat. TESTIS *Vatinius*,] testis in Sextium; de quo in oratione, quam in eum Cicero habuit, AMICVM *esse coepisse*;] Marcellino enim, & Philippo cos. quo anno Sextius de ui caussam dixit, decreuit Cicero sua sententia Caesari supplicationes quindecim

dierum, ſtipendium, decem legatus: ut in oratione de prouinciis. BIBVLI } quem Vatinius tribunus pl. & Caeſar conſul exire domo prohibuerant, ne Caeſaris acta impediret. Cicero, Suetonius, Plutarchus, Appianus, Dio. OMNIVM *triumphis, uictorijsq. anteferre;* } triumphis Pompeij; uictoriis, Caeſaris. EODEM *teſte* } Pompeio. EOSDEM *eſſe*, } his uerbis nec ipſi Pompeio pepercit. is enim pro Caeſare conſule contra Bibulum, eius collegam, omni non ſolum ſtudio, ſed etiam contentione dimicauit. Plutarchus, & alii. INTERROGATIO } oratio in Vatinium interrogatio eſt. ep. 4. lib. 2. ad fratrem: Vatinium, a quo palam Sextius oppugnabatur, arbitratu noſtro concidimus. Videtur Vatinius reſpondiſſe Ciceroni. nam eius oratio, in qua ſcurram conſularem Ciceronem uocauit, nominatur a Macrobio lib. 2. Sat. ILLIVS *tribunatus;* } quem geſſit Caeſare conſule. DE VI, } qua Bibulum obnunciantem foro expulit, atque etiam in uincula ducere conatus eſt. Cicero, Suetonius, Plutarchus, alii. DE . AVSPICIIS, } quibus neglectis, leges pro Caeſare Vatinius tulit. plena omnis hiſtoria. DE . DONATIONE *regnorum*, } puto id ſignificari, quod in oratione in Vatinium ita ſcriptum eſt: Volo uti mihi reſpondeas, feceris ne foedera tribunus pl. cum ciuitatibus, cum regibus, cum tetrarchis? HAC *in cauſſa* } P. Sextij. IN . SENATV. } cum ſententiam diceret. MARCELLINO, *& Philippo cos.* } ſuſpicor hoc abundare. cur enim annus nominibus conſulum notetur: cum & haec proxima ſuperiora eodem anno dicta ſint? NONIS . APR. } de quo ſic ep. 5. lib. 2. ad fratrem: Nonis Apr. uehementer actum de agro Campano, clamore ſenatus prope concionali. DE . AGRO *Campano referretur.* } hoc Caeſari, ac Pompeio uehementer diſplicuiſſe, ex ijs, quae Cicero ſubiungit, licet intelligere. ſi cauſſa quaeritur, haec eſt. legem tulerat Caeſar in conſulatu de agro Campano diuidendo, diuiſitq. extra ſortem uiginti millibus ciuium, quibus terni, pluresue liberi eſſent. quod ex Tranquillo cognoſcitur. Quid igitur de agro Campano, ſi quidem diuiſus iam erat, referri ad ſenatum opus erat? dicam quod ſentio. Duae partes erant agri Campani, una publica, de qua Suetonius, Agrum, inquit, Campanum, ad ſubſidia reip. ueſtigalem relictum, Caeſar diuiſit extra ſortem uiginti millibus ciuium, quibus terni, pluresue liberi eſſent. Altera, quae poſſidebatur a priuatis, quam emi pecunia publica, & plebi item diuidi Caeſar uoluerat. atque hãc agri Campani partem, cum in oratione in Rullũ Cicero ſignificat, ubi de priuatis agris, in publicum Campanũ incurrentibus, loquitur: tum uero planiſſime in oratione pro domo his uerbis: Quis illam optimam, fertilemq. Syriam, quis bellum pacatiſſimis gentibus, quis pecuniam, ad emendos agros conſtitutam, ereptam ui ex Caeſaris rebus actis, quis imperium infinitũ dedit? Inuehitur in Clodium, qui pecuniam illam, qua emi a priuatis agri Campani partem lex Iulia iubebat, ex aerario ſumptã Gabinio dederat. Nec uero Gabinio tantum, ſed eius etiam collegae Piſoni partem eius pecuniae Clodius largitus erat. qua de re ſic in oratione in Piſonem: Cauerat ſibi ille ſororius adulter, ut, ſi tibi prouinciam, ſi exercitum, ſi pecuniam, ereptam ex reip. uiſceribus, dediſſet, omniũ ſuorum ſcelerum ſocium te, adiutoremq. praeberes. Vocat ereptam ex reip. uiſceribus pecuniam, quam in oratione pro domo, ereptam ui ex Caeſaris rebus actis. Eodem ſpectat illud in ep. 5. lib. 2. ad Fratrem: Arctiorem cauſſam faciebat inopia pecuniae. Et ep. 17. lib. 2. ad Att. Quid ager Campanus, quid effuſio pecuniae ſignificant? Erogandam enim fuiſſe pecuniã in agri Campani emptionẽ, utrobique oſtendit. Haec igitur pars agri Cãpani, cuius diuiſio publicam pecuniam requirebat, Caeſare conſule, qui legem tulit, diuiſa non eſt: nec diuiſam puto ante ciuile bellum. Scribit enim haec Coelius Ciceroni, belli ciuilis initio. Illud addo ad actiones C. Curionis, de agro Campano: de quo negant Caeſarem laborare, ſed Pompeium ualde nolle; ne uacuus aduenienti Caeſari pateat. Suſpicor autem diuiſionẽ illam ante Caeſaris necem non eſſe factam. ſunt enim haec in epiſtola D. Bruti, ſcripta Caeſare mortuo: Quattuor legionibus iis, quibus agros dandos cenſuiſtis, uideo facultatẽ fore ex agris Sullanis, & agro Cãpano. Sed quaeritur, cur eo uſque producta diuiſio ſit. Quia, cum Caeſar leges, Bibulo de caelo ſeruante, contra auſpicia tuliſſet, eius acta non libenter ſenatus comprobabat. nihil enim, cũ de caelo ſeruaretur, agi cum populo poterat. abundamus exemplis, uel ex ipſo Cicerone, uel ex ueterum annalibus. Dixerat igitur hanc ſententiã Cicero, ut idibus Maij de agro Cãpano, frequenti ſenatu, referretur. qua ſententia Pompeio, & ijs, qui Caeſari ſtudebant, iniectus timor eſt, ne de infirmandis omnibus eius actis in ſenatu ageretur: quandoquidem ſaluis auſpicijs nihil egerat, Bibulo de caelo ſeruante. Nec uero primus Cicero poſt Caeſarem conſulem agendam agri Campani cauſſam cenſuit: nam P. Lentulo, & Q. Metello cos. in extremo anno, Lupus tribunus pl. de agro Campano retulerat: ut patet ex ep. 1. lib. 2. ad Q. fr. Eius autem agri diuiſionem duabus de cauſſis improbabant boni uiri; primum quia legẽ illam Caeſar contra auſpicia tuliſſet; deinde, quia pecunia publica, cuius inopia magna erat, emi agrũ Campanũ ex illa lege oportebat. FREQVENTI . SENATV, } ut S.C. fieri poſſet contra Caeſaris legem de agro Campano diuidendo. certus enim erat ſenatorum numerus; qui ſi non adeſſet, S.C. fieri leges uetabant. Vide illud M. Fuluij contra M. Aemilium, lib. XXXIX. apud Liuium: Qui per infrequentiã S.C. factum ad aerarium detulerit. Feſtus: Numerat ſenatum, ait, quiuis ſenator, conſuli cum impedimento uult eſſe, quo minus faciat S.C. poſtulatq. ut aut res, quae adferuntur, diuidantur, aut ſinguli conſulantur; aut, ſi tot non ſint ſenatores, quo numero liceat praeſcribi S.C. Legimus etiam apud Pedianum C. Corneliũ trib. pl. legem tuliſſe, ne quis in ſenatu legibus ſolueretur, niſi ducenti affuiſſent. Quod ſi quis neceſſarium S.C. conficiendo ſenatorum numerum ſcire uelit, Dionem conſulat, cuius haec ſunt uerba lib. LV. Auguſtus, cum uideret, frequentes non ſemper conuenire ſenatores, decreuit, ut a paucioribus, quam quadringentis, S.C. fieri poſſent: Cum antea niſi quadringenti affuiſſent, rata non eſſent. IDIBVS . MAII } quo tamen die relatum non eſſe, ſcribit ipſe ad fratrem ep. 7. lib. 2. Quod, inquit,

quit; Idibus, & postridie fuerat dictum, de agro Campano actum iri; non est actum. Ideo autem eo die, ut senatus decreuerat, de agro Campano non est actum, quia sententiam Cicero mutarit: quod indicant ea, quae sequuntur. NVM. POTVI} quis non uidet, mainrem in sententia uim esse, si a particula, Num, incipiat, periodum claudente interrogandi nota, quam si a, Non, sine eadem nota? & haec uis hic maxime requiritur, ubi se Lentulo, tamquam bonum ciuem, nec exsulij mutatum calamitate, iactans, actiones pro rep. suas extollit. Eadem uis agnoscitur lib. I. de Orat. Num quod eloquentiae uestigium apparet? pro, Nullum prorsus eloquentiae uestigium apparet. quod idem erat in sententia, sed, vt patet, languidius. Haec, in re satis nota, tamen dixi: quia nonnullos dubitare audio, utrum rectius, Num, an Non. MAGIS *in arcem illius caussae inuadere*,} magis aduersari Caesaris, ac Pompeij uoluntati. translatione usus est, ad indicandam animi sui fortitudinem accommodata. nemo enim, nisi fortis, & constans, in arcem inuadit. TEMPORVM *meorum*,} quae munere uidebantur, ne quid contra potentium uoluntatem agerem. quod cum antea fecissem, cum P. Clodio ad perniciem meam conspirarunt. ACTIONVM?} veterum actionum pro rep. cum quibus consentire uidebatur sententia Ciceronis de agro Campano dicta nulla earum ratione habita; quorum ope restitutus erat ab exsulio. QVORVM *numquam putaram*.} Pompeium significari, satis constat ex ijs, quae sequuntur. CVM *nihil mihi ostendisset se esse offensum*,} nec enim, quid sentiret, Pompeius ostendere solitus est. ep. 5. Nosti hominis tarditatem, & taciturnitatem. ep. I. lib. IIX. Solet aliud sentire, & loqui. IN. SARDINIAM, *& in Africam*} vt frumentum ad urbem conuehendum curaret: quam potestatem ex S. C. & lege ei mandatam esse, iam diximus. ep. I. lib. IV. ad Att. LVCAM} extremum oppidum Galliae Cisalpinae, quae Caesaris imperio cum Transalpina, & Illyrico regebatur. ad mare inferum Luca fuit, ad superum Rauenna. ad utrumque igitur, saluis legibus, Caesarem uenisse constat. quod si citra Lucam, & Rauennam aliquod oppidum eius prouinciae fuisset: quis dubitat, quin eo uenturus fuerit, vt cum Crasso, & Pompeio maximis de rebus loqueretur? Haec qui ambigit, idē, ut meridie lucere neget, adducetur. VENIT:} antequā in Sardiniā proficisceretur. sic enim itineris ratio postulat: patet etiā in sequentibus. A. CRASSO} cuius defensionem pro Gabino Cicero ferre nō potuerat. Infra: Cum me disputantē, non lacessentem, laesisset; exarsi. IN. SARDINIA} quaero, quid hoc tempore negotij gereret in Sardinia Q. Cicero. an propraetor eam regebat? non uidetur, neque consentaneum est; cum Asiae iam triennium praefuisset. puto igitur eum iuisse in Sardiniam, ut frumentū curaret, missum a Pompeio legationis nomine. nam & Pompeius, annonae praefectus, quindecim legatos, frumētariae curationis caussa, postulauerat a senatu; quod in ep. I. lib. IV. ad Att. legimus; & eos confestim circa prouincias, conquirendi frumenti gratia, dimisit: quod Appianus lib. 2. bel. ci. scriptum reliquit. ueri autem simile uidetur, cum Pompeius in his legatis principem nominauerit M. Ciceronem, id ab eo muneris recusatum esse, & in Quinctum fratrem esse translatum: qui nauigauit in Sardiniam Decembri mense: quod significat ep. I. lib. 2. ad eum, in extremo. congruunt igitur tempora, dimissis hieme legatis a Pompeio ad regiones frumentarias, & Quincto Cicerone Decembri mēse in Sardiniam profecto. Praeterea uidetur omnino cū aliqua potestate Quinctus in Sardinia fuisse: quod ut sentiam, facit illud in ep. 5. lib. 2. ad eundem: Quosdam uenisse Olbia dicebant, qui te nnice laudarent, plurimiq. in prouincia fieri dicerent. Et in eadem epistola uerba sunt, quae Lucceium Quincto successisse demonstrant; quod ea potestas, non, vt aliae a senatu, nel a populo datae, certū tempus, ac definitū haberet, sed Pompeij tū daretur, tū auferretur arbitrio. Lucceium, inquit, uidere uolebā, quod in Sardiniā iter habebat. hominē conueni; & ab eo petiui, ut quam primū te nobis redderet. statim, dixit. Tu, mi frater, simul ac ille uenerit, primā nauigationem, dūmodo idonea tēpestas sit, ne omiseris. TE, INQVIT, *ipsum cupio*;} lector admonēdus, quod pertinet ad usum Latinae linguae, nec Ciceronē, nec Terentiū, nec omnino quemquā reip. temporibus, Inquit, usurpare, nisi praeposito aliquo uerbo. quod non attigissem, nisi peccare in hoc saepe non obscuri nominis homines animaduerterem. DEPENDENDVM *tibi est*} promissa persoluenda. ductum ab aeris grauis dependendi, id est, persoluendi, more prisco, antequā pecunia signaretur. Plinius lib. XXXIII. cap. 3. SPOPONDISTI.} receperat enim Pompeio Quinctus Cicero, si Marcus frater in patriam ab exsulio reuocaretur, operam eum daturum, ut Caesaris acta a senatu confirmarentur, nec omnino quidquam, quod aut ipsi Pompeio, aut Caesari displiceret, esse facturum. docent hoc ea, quae sequuntur. QVID *multa*?} cum rem conferre uolumus in pauca, utimur hoc loquendi genere, quid multa? quid plura? quid quaeris? quid multis opus est? quid pluribus opus est? quid uerbis opus est? &, sine interrogandi nota, ne multa, ne multis, ne plura, ne pluribus, ne te multis morer, ne te multis teneam, ne sim longior, &, quod est in ep. 4. lib. IV. Noli quaerere: quaeq. praeterea in suas Elegantias collegit Aldus filius. QVESTVS *est grauiter*:} quod in Caesaris iniuria se quoque laedi putaret, vel propter affinitatem, vel communis potentiae caussa. SVA *merita*} in Marcum quidem Ciceronem praecipue, quem in patriam cum Lentulo consule reduxerat, sed fortasse etiam in ipsum Quinctum; quem fuisse tum ipsius Pompeij legatum in Sardinia suspicamur. DA *actis Caesaris*} ut ea, quae consul Caesar, aduersante, ac de caelo seruante collega Bibulo, egerat, Ciceronis restituti sententia confirmarentur. quod cum Pompeio Quinctus promisisset, non praestare fidem eius Marcus frater in ea sententia de agro Campano uisus est. Eadem caussa Caesarem adduxit, ut eijci a Clodio Ciceronem pateretur. de quo sic in oratione pro Sextio: Illi, aliquotum timore perterriti, quod acta illa, atque omnes res superioris anni labefactari a praetoribus, infirmari a senatu, atque principibus ciuitatis putabant, tribunum popularem a se alienari nolebant, suaq. sibi propria pericula esse,

quam

quam mea,loquebaotur. Et io eadem de prouincijs: Ecce illa, illa tempestas, caligo bonorum, & subita,atque improuisa formido, & terror iniectus Caesari de eius actis, metus caedis bonis omnibus. VOLVNTATE *Caesaris egisse,*] hac de re sic in oratione de pronincijs: Cn. Pompeius mibi testis de uoluntate Caesaris, & sponsor est illi de mea. NON. POSSEM] quod sensum confirmatum deponere difficillimum esset. VIBVLLIVM] Q. Vibullium, praefectū fabrum Pompeij ciuili bello, eiusdemq. copiarum ductorem. ep. 2. lib. IIX. ad Att. & ep. Pompeij ad Ciceronem eodem libro, & ep. Caesaris lib. IX. ad Att. idemq. lib. I. bel. ci. INTEGRVM] ne quid agerem. Vbi eoim coepta res agi, non amplius iotegra uidetur, sed tamquam imminuta, detracta scilicet ea parte, quae confecta iam est. Coelius ep. 6. lib. IIX. De Dolabella integrum tibi reserues, suadeo. RESERVAREM:] reseruauit: vt ep. 7. lib. a. ad fratrem demonstrat: & hic in sequentibus ooo obscure cognoscitur. COLLEGI *ipse me,*] ut accuratius de officio meo mecum ipse considerarem, quasi animum collegi. Hoc loqueodi genus ipse ioterpretatur in Tusc. IV. Quid est, inquit, se ipsum colligere, nisi, dissipatas animi partes in suum locum cogere? Sic ep. 10. lib. III. Etsi grauiter primo nuncio commotus sum; tameo, ut me collegi, cetera mihi facillima uidebaotur. Ep. 18. lib. V. Rogo, atque oro, te colligas, uirumq. praebeas, &, qua condicione omnes homines, & quibus temporibus nati sumus, cogites. Et ad Att. ep. 34. lib. XII. Etsi minus urgeor, meq. ipse propemodum collegi: tamen iodigeo tui consilij. Ad euodem ep. 21. lib. XV. Tum me collegi, uerens ne quid, mihi ille iratus, tibi noceret. Ad M. Brutum ep. 13. Iodicium tuum magni aestimans, idq. ueritus, me ipse collegi. CVM. IPSA *quasi rep. sum collocutus;*] quasi sum collocutus cum ipsa rep. non enim reuera colloquimur cum rep. sed ipsa cogitatio colloquij similitudinem habet. PERFVNCTIO,] sic ep. 8. Perfuncti laboribus maximis. Nec abhorret ab usu Latini sermonis, si, Perfuncti, referas ad, Multa: cum Terentius quoque dixerit, Functus est officium booi adolescentis.

QVEM *bonum ciuem semper habuisset, bonum uirum esse pateretur.*] in optima rep. nihil ioter boonm ciuem, & bonum uirum interesse, docet Aristoteles pluribus uerbis lib. III. Polit. nam in rep. optime instituta nihil est utile, quod ooo honestum. itaque bonus ciuis ab officio boni uiri discedere nō cogitur. Hic autem Cicero bonum ciuem a bono uiro distinguit, quia patriae simul, & amicitiae satisfacere non possit. uerum, duobus propositis booestis, minori maius praeferēdum esse quis dubitet? maior igitur patriae, quam amicitiae, habenda ratio est. quod ipse lib. III. Off. declarat. Quae uidentur, inquit, utilia, honores, diuitiae, uoluptates, & cetera generis eiusdem, haec amicitiae numquam anteponenda sunt. ac oeque contra remp. neque cōtra iusiurandum, ac fidem, amici sui caussa uir bonus faciet. Quamquam, cum dicat, Bonum uirum esse pateretur, quasi gratiae loco postulat ab ipsa rep. quod ab eius ratiooibus alienum esse, id est quod officio boni ciuis aduersari non ignorat. Eandem sententiam io oratione pro Plancio posuit his verbis: Res uero ipsa publica si loqui posset, ageret mecum, ot, quod sibi seruissem semper, numquam mihi, fructus autem ex sese, non, vt oportuisset, laetos, & uberes, sed magna acerbitate permistos tulissem; iam mihi seruirem, coosulerem meis. IN. ILLIS *autem meis actionibus,*] hactenus osteodit, se & Pompeij caussa, cui deberet plurimum, & fratris sui fide, quam Pompeio de se dederat, adductum esse, ne quid amplius contra Caesaris uoluntatem moliretur: nunc alteram caussam affert, cur a sua sententia discesserit, maleuolentiam, & obtrectationem qoorundam optimatum. VIDEBANTVR] quia, quod ad Caesarem attineret, simul ad Pompeium, Caesaris generum, attinere uideretur. CERTORVM *hominum,*] Catonem in primis, Bibolum, L. Domitium, Caesaris inimicos, describit de quibus iofra: Quidam homines, & iidem illi, quos saepe outu, significationeq. appello, cum se maximum fructum cepisse dicereor ex libertate mea, meq. tum deoique sibi esse uisum reip. qualis fuissem, testitotum; gaudere se dicebant, mihi, & illū inimicum, & eos, qui in eadem caussa essent oumquam amicos futuros. Eosdem in oratione de prouinciis designat. A uiris fortissimis, & de me optime meritis quibusdam peto, ut, si ego illos meorum laborum, & incommodorum participes esse uolui, ne illi me suarum inimicitiarum socium ueliot esse. NON *satisfacere Pompeio,*] quia meas actiones, ac senteotias ad illius uoluntatem, de soceri potentia laborantis, parum accommodatem. Dicit idem ep. 5. lib. IV. ad Att. Quibus sententiis dixi, quod & ipsi probarent, laetati sunt tameo, me contra Pompeii uoluntatem dixisse. ERAT *hoc mihi dolendum;*] mouebar fratris mei fide, Pompeii uoluntate, certorum hominum maleuolentia: sed ea me res ad consilii mutationem grauissime impulit, quod iidem illi, quibus actiooes meae pro rep. probabantur, inimicum noo modo meum, sed legū, iudiciorum, otii, patriae, bonorum omnium, me praeseote oscularentur, mihi ut stomachum facerent, de patria, deq. ipsis optime merito. INIMICVM *meum,*] P. Clodium: quem oderant antea, post, cum ille Caesaris acta coepit oppugnare, diligere coeperunt, de quibus io oratiooe de prouinciis, Leuissime, inquit, feram, si forte hoc aut iis minus probaro, qui meum inimicum, repugnante uestra auctoritate, texerunt; aut iis, si qui meum cū inimico suo reditum io gratiam uituperabont; cū ipsi & cū meo, & cū suo ioimico io gratiā nō dubitauerint redire. MEVM *autem?*] idem erat, Vel potius: sed usus est eo correctionis genere, quod indignationem praesefert. SIC *amplexabantur, sic in manibus habebant, sic fouebant, sic, me praesente, osculabantur,*] augent singula, & familiaritatem, ac beneuolentiam quoque declarant. STOMACHVM *facerent,*] iram commouerent: locus pro locato. stomachus enim irae sedes est. FVNDITVS *perdidi,*] plane mihi impero, oe qua omoino re irascar. Dolebam, inquit, non irascebar. Haoc sibi laodem adsciscit Cicero io epistola ad Caetelliā: ex qua recitat haec uerba Quinctilianus lib. VI. cap. 4. Haec aut animo Catonis ferenda sunt, aut Ciceronis stomacho. HIC. EGO,] quarta ratio ad tuendā consilii mutationem: qood se non cum improbis, ac perditis ciuibus, sed cum optime de rep. meritis coniunxerit.

Hic,

Hic, rationem temporis, non locum, ut alibi, notat: periude ac si dixerit: Quae cū ita se haberent. usurpatur de re praesenti ep.15.lib.v. Hic tu ea me abesse urbe miraris, in qua domus nihil delectare possit, summum sit odium temporum, hominū, fori, curiae? De praeterita autem re, in ep.8 lib.III. Hic ego multa simul cogitaui. HVMANO *consilio*] quantum homini licuit. nō enim, ut omnia circumspiciantur, hominis natura patitur. CIRCVMSPECTIS *rebus omnibus*,] probat id, quod dixit: Nō illi quidem ut mihi stomachum facerent. nam si stomachum fecissent; statim iracundia praeceps, nihil de boni ciuis officio cogitans, ad noua capessendae reip. consilia delatus esset, uerū tanti non fuit iniuria, ut susceptam ab adolescentia sententiā temere proiiceret. circumspexit prius omnia: rationes pro utraque parte subduxit: quarū summa facta, cognouit, plures esse caussas, quae ad Caesaris, Pompeijq. coniunctionem, quam quae ad defendendas optimatum partes hortarentur. in Caesare enim, & Pompeio praesidij plurimum sibi contra suos inimicos paratū uidebat: in optimatibus uero nihil fidei, nihil expertus erat cōstantiae. ET. PERDITIS] sunt enim quidā ita improbi, ut perditi tamen non sint: perditi uero, quorum ita mens a recta ratione discessit, ut ad sanitatem redire iam non posse uideantur. REMP. *teneri*] uarie diuersis locis explicat hanc sententiam. Ep.8. Res communes in amicorum nostrorū potestate sunt. In eadem: Qui potiuntur rerum. Ep.7.lib.IV. Qui tenet remp. Ep. 8. eiusdem lib. Qui omnia tenet. Ep. 9. ibidem: Omnia delata ad unum sunt. Ep. 13. ibidem: Qui plurimum potest. MEIS *temporibus*] Cinna, Mario, Sulla dominātibus. NONNVLLIS *alijs*] cum decemuiri remp. tenerent. NON. MODO *praemiis*,] quidam hoc loquendi genus imperfectū iudicarunt; quod, Non modo praemiis, & artius, & usitatius esse uideretur. nos, & auctoritatē ueterum librorum, & Ciceronis consuetudinem secuti, omnino legimus, Non modo praemijs. ualet enim idem, quod, Non modo non praemiis: ut sit, Non modo, pro Nedum. exempla fidem facient. ep.17.lib.IX. Hoc tamen scito, non modo me, sed ne ipsum quidem principem scire, quid futurū sit. Quo item loco, Non, inculcatum erat, contra ueteres libros. Sic & ep.16.lib.2.ad Att. Qui mihi non modo praemiorū sed ne sermonum, quidem umquam fructum ullum, aut gratiam retulerunt. In quo animaduertendum, Praemiorum, sermonum, pro Praemijs, sermonibus, usurpatum esse. Ep.6.lib.x. Regnum non modo Romano homini, sed ne Persae quidem cuiquam tolerabile. Et ep.24.lib.XI. Mihi non modo irasci, grauissima iniuria accepta, sed ne dolere quidem impune licet. Lib.1.de Oratore: Neque solum inscientiam meam, sed ne rerum quidem magnitudinem perspicit. Et in oratione 2. in Rullum: Si, non modo dena iugera dari uobis, sed ne cōstipari quidem tantum numerum hominum posse in agrum Campanū, intelligetis: tamen ne uexari remp. contemni maiestatem populi Romani, deludi uosmet ipsos diutius a tribuno pl. patiemini? Tusc.1. Mortuorum, non modo uitae commodis, sed ne uita quidem ipsa quisquam caret. Tusc.5. Tertias, quod essent plane inanes, neque necessitatem modo, sed ne naturam quidē attingerent, funditus eijciendas putauit.i.& non modo non necessitatem. Suspicarer & Coelium ep.XI.lib.IIX. scripsisse, Non modo fecit: quod est in peruulgatis libris, Non modo non fecit. nam a plerisque abest antiquis libris alterum, Non. Varro lib.IIX.lin. Lat. Dicam de uniuersa analogia, cur nō modo uideatur esse reprehendenda, sed etiā cur in usu quodam modo sequenda. Atque in his, quae recitaui, locis, Non modo, usurpatum uidetur pro Nedum. Eadem loquendi consuetudo agnoscitur in Graecis. nā Isocrates in oratione, quae πλαταϊκὸς inscribitur: Οὐχ ὅπως τῆς κοινῆς ἐλευθερίας μετέχομεν, ἀλλ' οὐδὲ δουλείας μετρίας ἠξιώθημεν τυχεῖν. Et in eadem infra. FORTISSIMI *uiri*,] manifestis enim periculis non moueri, temeritatis est, non fortitudinis: quod a sapientissimis proditum. AD. EORVM *caussam me adiungerē*,] cum iis in rep. non consentirem, non sequerer eorum sententiam, meam uoluntatē ad eorū dignitatem non aggregarem. CN. *Pompeius*] arguit a Pompeij uirtute, summisq. in remp. meritis: a Caesaris uetere amicitia, & erga se, fratremq. suum liberalitate: ab ipsa rep. Caesaris rebus gestis uehemēter aucta: a Pompeij, fratrisq. sui fide: a Platonis auctoritate: a sua calamitate: ab optimatū quorundam inuidia, & inconstantia: a ratione temporum. quae subiungit deinceps omnia diligenter famam ueritus improbitatis, non modo leuitatis, & incōstantiae, praesertim apud Lentulum, bene erga remp. animatum. PRINCEPS *esset*,] pro Plancio: Ego Cn. Pompeium non tuear, quem omnes in rep. principem esse concedunt? Princeps autem eo facilius in rep. Pompeius, quia Caesar, & Crassus aberant, hic in Parthis, ille in Gallia bellum gerens. REBVS *gestis*] maioribus, quam superiorum omnium: ter enim triumphauerat, ex tribus orbis terrae partibus, Africa primum, deinde Europa, postremo Asia, Mithridate uicto. IN *practura, & in consulatu*] praetor Maniliam rogationem suasit, ut Pompeio Mithridatici belli cura mandaretur. extat oratio. consul cum aliis eum ornauit officiis, tum etiam, quod retulit de supplicationibus decernendis, rep. Mithridatico bello felicissime gesta. Me consule referente, ait in oratione de prouinciis, primum decem dierum supplicatio decreta Cn. Pompeio, Mithridate interfecto, confectoq. Mithridatico bello; meaq. sententia primum duplicata est supplicatio consularis. mihi.n. estis assensi, cum, eiusdem Pompeii litteris recitatis, confectis omnibus maritimis, terrestribusq. bellis, supplicationem dierum XII. decreuistis. Et ep.4. lib.III. ad Q. Fr. Ille, cum a me singularibus meis studiis ornatus esset. &c. AVCTORITATE,] non potestate. priuatus enim, cum actum est de reditu Ciceronis, Pompeius erat. sic in oratione pro Milone: Cn. Pompeius auctor, & dux mei reditus. Et in oratione pro domo: Hic tibi, Lentule, grauissimus auctor ad instituendam, fidelissimus socius ad comparandam, fortissimus adiutor ad rem perficiendam fuit. Auctoritatem etiam Lentulo tribuit in oratione pro Sextio, cum designatus consul sententiam in senatu dixit de Cicerone reuocando. SENTENTIA] quam dixit in senatu de reditu meo. In oratione pro Milone: Cuius sententiam senatus

omnis

omnis de salute mea grauissimam, & ornatissimam secutus est. Pro domo: Hic in senatu princeps sententiae fuit. ME *adiuuisset* ;] in recuperanda salute. HABERET *inimicum* :] pulso Cicerone, omnem suam uim contra Pompeij, Caesarisq. potentiam Clodius conuertit. Quod autem iterauit Inimicum, non auribus modo, uerum etiam sententiae consuluit, cuius augeri uim, iterato uerbo, apte tamen collocato, plane constat. nam si loco moueas, Inimicum, frigebit. QUIBUSDAM *in sententijs paullum*] non in omnibus, sed in quibusdam, nec omnino, sed paullum. IMMUTASSEM,] minus est, quam, Permutassem, aut Commutassem. SUMMI *uiri*,] quaerit excusationem artificio quoque uerborum. minuit enim iam suum factum, cum dicit, Quibusdam in sententijs, paullum, immutassem, hic autem facti caussam studiose auget, cum inquit, Summi uiri, de me optime meriti, dignitatem: quae mouent singula. IN. CONIUNCTA *& caussa, & dignitate*.] res enim utriusque communis agebatur; cum & superiora communi consilio gessissent; & utrique non publica libertas, sed immoderata ipsorum potentia proposita esset. quod si communis eorum caussa; sequitur, ut communis item eorum dignitas sit. itaque aggregare suam uoluntatem ad Pompeij dignitatem Cicero nō poterat, nisi iunctū cum eo Caesarem complecteretur. VETUS *amicitia*,] de qua sic in oratione de prouincijs: Tempus illud familiaritatis, & consuetudinis, quae mihi cum Caesare, quae fratri meo, quae C. Varroni, consobrino nostro, ab omnium nostrum adolescentia fuit, praetermitto. HUMANITAS *eius, ac liberalitas*,] humanitas potest esse in uultu, & verbis, nullis praeterea officijs: liberalitas sine officio numquam est. utraque laude Caesar excelluit. infra: Sic enim te existimare uelim, cum a uobis, meae salutis auctoribus, discesserim, neminem esse, cuius officijs me tam esse deuinctum non solum confitear, sed etiam gaudeam. LITTERIS, *& officijs*] litteris ad M. Ciceronem missis, officijs in Quinctum collatis: qui tunc erat Caesaris legatus in Gallia. infra, & ep. ultima lib. IV. ad Att. Quinctum meum; dij boni, quemadmodum tractat honore, dignitate, gratia: non secus, ac si ego essem imperator. MAXIMIS *rebus a Caesare gestis*,] Caesaris hic, non Pompeij, mentionem facit; quod ad eum praecipue Campana caussa pertinebat: is enim consul de agro Campano diuidendo legem tulerat. GRAVISSIMA *autem me in hanc mentem impulit*.] animaduertenda copia, qua usus est in augenda sententia: tres enim quasi gradus esse uideo, primum, Multum ualuit uetus amicitia: alterum, Vehementer res ipsa publica me mouit: tertium, Grauissime autem me in hanc mentem impulit & Pompeij fides, & fratris mei. nam, Impulit, plus est, quam, Mouit, quod iam dixerat. CAESARI *dederat*,] cum ei pollicitus est, me, si restituerer, eius actis aduersarium non futurum. APUD *Platonem*] Platonis uerba sunt haec lib. IV. de legibus: Μηδεὶς ὑμᾶς πειθέτω, ὦ φίλοι, ἄλλῃ θᾶττον, καὶ ῥᾷον μεταβάλλειν ἄν ποτε πόλιν, καὶ τοὺς νόμους, ἢ τῇ τῶν δυναστευόντων ἡγεμονίᾳ. Quorum verborum sententiam Cicero satis plane, sed more suo liberius expressit. QUALES *in rep. principes*] quales ij, qui remp. gubernant. In oratione pro Sextio: Nihil est, quod populus a delectis, principibusq. dissentiat. De summis autem ciuitatis uiris, non de ijs, qui singulari dominantur imperio, intelligendum esse, ostendit ipse, quasi hunc locum interpretans, lib. III. de Legibus. Licet, inquit, uidere, qualescumque summi ciuitatis uiri fuerint talem ciuitatem fuisse: quaecumque mutatio morum in principibus extiterit, eandem in populo secutā. Similiter & Xenophon lib. IIX. de Cyri disciplina: Οἷοί τινες ἂν οἱ προστάται ὦσι, τοιοῦτοι καὶ οἱ ὑπ' αὐτοὺς ἐπιτοπολὺ γίγνονται. Et Isocrates ἐν τῷ πρὸς Νικοκλέα, περὶ τοῦ βασιλεύειν: Τὸ τῆς πόλεως ὅλης ἦθος ὁμοιοῦται τοῖς ἄρχουσι. Idem in ea, quae inscribitur, Νικοκλῆς: Φιλεῖ τὸ πλῆθος ἐν τούτοις τοῖς ἐπιτηδεύμασι τὸν βίον διάγειν, ἐν οἷς ἂν τοὺς ἄρχοντας τοὺς ἑαυτῶν ὁρῶσι διατρίβοντας. Et in Areopagitico: Τοιούτους ἀναγκάζεσθαι καὶ τοὺς ἄλλους, οἵπερ ἂν ὦσιν οἱ τῶν πραγμάτων ἐπιστατοῦντες. Et in Ecclesiastico: Qualis rector est ciuitatis, tales & inhabitantes in ea. Idem agnoscitur in omni disciplina, & arte, praesertim in re militari. bonum enim, malum ue ducem in utramque partem milites imitantur. de quo Sallustius in Iugurtha: Dum haec Romae geruntur, qui in Numidia relicti a Bestia exercitui praeerant, secuti morem imperatoris sui, plurima & flagitiosissima exitia fecere. TALES *reliquos solere esse ciues*.] ex quo intellegebam, mutato optimatum sensu; mihi quoque & sententiam, & uoluntatem esse mutandam. Infra: Non offendes eundem bonorum sensum, Lentule, quem reliquisti. Et paullo post: Tota sapientium ciuium, qualem me & esse, & numerari uolo, & sententia, & uoluntas mutata esse debet. EA *fundamenta iacta*] labat aedificium, fundamentis male iactis; firmum est, bene constitutis. prima igitur consulis Ciceronis actio quasi fundamentū fuit publicae libertatis, atque cōstantiae. consulis enim uirtute senatus excitatus, extremo anno, cum de poena coniuratorum ageretur, eādem uirtutem imitatus est. EX *Kal. Ian.*] a primo magistratus die per totum deinde annum. In Pisonem: Ego Kalendis Ian. senatū, & bonos omnes, legis agrariae, maximarumq. largitionum metu liberaui. CONFIRMANDI *senatus*,] ut ad eam, quae principem ordinem decet, animi constantiā, atque ad studium defendēdae reip. meo excitarentur exemplo. NONIS *Dec.*] quo die de coniuratis extremo supplicio afficiendis S. C. factum est. hinc illa uox pro Flacco: O nonae illae Decembres, quae me consule fuistis: quem ego diem uere natalem huius urbis, aut certe salutarem appellare possem. & M. Brutus in ep. ad Atticum: An, quia non omnibus horis iactamus idus Martias, similiter atque ille nonas Decēbres suas in ore habet, eo meliore condicione Cicero pulcherrimum factū uituperabit, quā Bestia, & Clodius reprehēdere illius cōsulatum soliti sunt? Et in oratione post reditum in senatu. VEL *animi, uel auctoritatis* :] animi, in dicendis sententijs; auctoritatis, quia, quod senatus in coniuratos decreuit, perfectum est. non enim fortasse ualuisset ordinis auctoritas, nisi eū iam antea confirmatum esse constaret. IDEMQ. *memineram*,] sui consulatus beneficio unum fuisse bonorum sensum usque ad Caesarem, & Bibulū consules, demōstrat.

quo ma-

quo magis confirmat illud Platonis, Quales in rep. principes, tales reliquos solere esse ciues. VSQVE *ad Caesarem, & Bibulum cos.*] per triennium. PONDVS] Caesare enim consule, contemni coepta est, ac leuis esse senatus auctoritas: &, quam a Senatu non impetrabat, a populo, Vatinia lege, citeriorem Galliam consul accepit. POSTEA, postero anno, Pisone, & Gabinio cos. HISPANIAM *citeriorem*] ut duae Galliae, sic duae Hispaniae fuere, ulterior, & citerior. citeriorem ea praetura, quam Afranio, & Metello cos. gesserat, Lentulus obtinuit, Caesare, & Bibulo cos. id Caesar ipse lib. I. bel. ci. testatur. CVM IMPERIO] lege curiata dato, sine qua rem militarem attingere non licuit. in Rullum orat. 2. MERCATORES] qui meam salutem, acceptis pretij loco prouincijs, tribuno pl. Clodio uendiderint. Pro Sextio: Foedus fecerunt cum tribuno pl. palam, ut ab eo prouincias acciperent, quas ipsi uellent, ea lege si ipsi prius tribuno pl. afflictam remp. tradidissent. id autem foedus, meo sanguine ictum, sanciri posse dicebant. Idem pro domo, de prouincijs, in Pisonem. SERVOS] quas Piso, & Gabinius imperio consulari seditiones exstinguere debuerunt, eas, tamquam serui, imperante ijs tribuno pl. adiuuerunt. Clodium enim seditionis ducem, seruos, ac ministros consules fuisse ostendit. CASVS] non mea culpa, sed casus. Et ait, Quidam casus, ne originem inimicitiarum cum Clodio, pluribus uerbis exponat. CAPVT *meum*,] me. ponit enim partem pro toto, & eam partem, in qua uitae domicilium est. QVASI *certaminis caussa*.] sperauit Clodius, si Ciceronem uexaret, eam fore caussam bonos cum improbis committendi. MEDIAM *contentionem*,] erat enim inter ciues ex partium dissensione contentio, sed sine armis. ea ea contentione certamen potuit exsistere: idq. sperauerant improbi, coniecto in medium, quasi ad animos concitandos, capite Ciceronis. MIRIFICA] apta notetur ad amplicandum copia, Mirifica, Incredibilis, Singularis. CONSENSIO] quidam libri, in ijs Mediceus, Consensus, quod erratum librarij fuit. SENATVS,] promulgata enim Clodij lege aduersus eos, qui ciues Romanos indicta caussa condemnassent (quibus uerbis Ciceronis nomine suppresso, pernicies tamen ei parabatur) senatus, quod in summo dolore fieri solitum est, uestitum mutauit: consulesq. Piso, & Gabinius uere seditionum serui, ac ministri, senatum ad uestitum redire iusserunt. ITALIAE] quam ad defendendum paratam Cicero pro se pugnare noluit. atque hac tota de re libet uerba subscribere, in primis ad hunc locum accommodata, quae sunt in oratione pro Sextio. Erat in luctu senatus: squalebat ciuitas, publico consilio mutata ueste: nullum erat municipium Italiae, nulla colonia, nulla praefectura, nulla Romae societas uectigalium, nullum collegium, aut concilium, aut omnino aliquod commune consilium, quod tum non honorificentissime decreuisset de mea salute: cum subito edicunt duo consules, ut ad suũ uestitum senatores redirent. Et paullo post: In caussa tam bona, tanto studio senatus, consensu tam incredibili bonorum omnium, tam parato, tota denique Italia ad omnem contentionem expedita; cessi tribuni pl. furori. NON DICAM, *quid acciderit*;] quibus caussis afflictus sim, non exponam. ne multos laedam. BREVI,] & Breui, & Breuiter, eodẽ sensu Cicero dicit: quod ueteres quoque grammatici notarunt. Sulpicius etiam ep. 5. lib. IV. Decreui, breui ad te perscribere. NON *mihi exercitum*] cum & equestris ordo, & omnes boni summum in illius defendenda salute studium profiterentur. de quo sic in oratione pro Sextio: Quid agerem, iudices? scio enim, tum non mihi uestrum studium, sed meum prope uestro defuisse. DVCES] tres maxime designat, Pompeium, Caesarem, Crassum: qui cur eum deseruerint, caussa explicatur in eadem oratione. Illi, inquit, aliquo tum timore perterriti, quod acta illa, atque omnes res superioris anni labefactari a praetoribus, infirmari a senatu, atque principibus ciuitatis putabant, tribunum popularem a se alienare nolebant, suaq. sibi propiora pericula esse, quam mea, loquebantur. QVI *reliquerunt*.] reliquit eum, praeter ceteros, Pompeius, pollicitus non semel, ei se nunquam defuturum. de quo sic ep. 20. lib. 2. ad Att. Clodius adhuc mihi denunciat periculum. Pompeius affirmat, non esse periculum; adiurat, addit etiam, se prius occisum iri ab eo, quam me uiolatum iri. SIMVLARVNT.] significat eos, qui Ciceroni auctores fuerunt, ut Clodio cederet; ne inter ciues perniciosa contentio excitaretur. De Hortensio sic ep. 3. lib. 1. ad fratrem: Me sceleratissime, insidiosissimeq. tractauit. ILLVD *quidem certe nostrum consilium iure laudandum est*,] uerius, ne consilium suum de complectendis Pompeio, & Caesare, parum fortasse probaretur, duobus affirmantibus uerbis alia de re usus est. nam, Quidem certe, post incertam, aut non satis probatam rem ponuntur, ut ep. 14. lib. IV. Opera, consilio, studio quidem certe. Et ep. 15. lib. XVI. Spero tibi ea tuis litteris melius esse, cupio quidem certe. QVI *meos ciues*,] Qui, refertur ad, Nostrum consilium: habetur enim ratio sententiae potius, quam grammaticae. A ME *seruatos*,] coniuratione exstincta. SPOLIATOS *ducibus*,] dixit iam, sibi duces defuisse. SERVIS *armatis obijci noluerim*;] saepe hoc Cicero gloriatur. in oratione quidem pro Sextio sic: Te patria, obtestor, & uos penates, patrijq. dij me uestrarum sedium, templorumq. caussa, me propter salutem meorum ciuium, quae mihi semper fuit uita mea carior, dimicationem, caedemq. fugisse. Seruos autem significat: quos sibi conciliauerat Clodius, collegiorum nomine: de quibus in oratione in Pisonem: Collegia, non ea solum, quae senatus sustulerat, restituta sunt, sed innumerabilia quaedam noua, ex omni faece urbis, & seruitio constituta. Et in eadem paullo post: Pro Aurelio tribunali delectus seruorum habebatur ab eo, qui nihil sibi umquam nec facere, nec pati turpe duxit. Et pro domo: Cum in Aurelio tribunali conscribebas palam non modo liberos, sed etiã seruos, ex omnibus uicis concitatos, uim tum uidelicet non parabas. Et pro Sextio: Iisdem consulibus inspectantibus, seruorum delectus habebatur pro tribunali Aurelio, nomine collegiorum, cum uicatim homines conscriberentur, decuriarentur, ad uim, ad manus, ad caedem, ad direptionẽ incitarentur. Et post reditum ad Quir. Ego, cum homines in tribunali Aurelio palam conscribi, centuriariq. ui-

dissem, armis decertare pro mea salute nolui. PRO. ME *stante*] incolumi, antequam eijceret. sic ep. 3. lib. VII. Magnum quiddam spectauit, nec sua quidem sponte, sed eorum auxilio, qui, me stante, stare non poterant. & ep. 6. lib. VI. Cum me ex rep. expulissent ij, qui illam cadere posse, stante me, non putarunt. AFFLICTVM] antitheta, Stante, Afflictum. EXCITARA] proprie excitamus dormientes. vnde ep. 14. lib. XVI Excita e somno tuas litteras. Transfertur ad alia, ut hic, & ep 1. lib. VI. Cunctantem, & diffidentem excitare. CVM. DE *me ageres*] vt in patriam redirem. QVA *in caussa*] Caussam uocat totum id, quod ad ipsum pertinet. Ep. 1. PRAEDICARE *libenter*,] beneficium enim libenter praedico, iniuriam obliuiscor. QVIBVSDAM] ij sunt, de quibus iam dixit, Certorum hominum sermones referebantur ad me. IN *tenendo*.] uel quia timuerint, uel quia se timere simularint. SVAM *auctoritatem*] quam amiserunt stultitia, & inconstantia sua, cum in gratiam redierint cum P. Clodio, inimico meo, nec eam quam ego exspectaueram, in meis rebus uoluntatem praestiterint. Hoc & paullo post ostenditur, & ep. 7. significatur ijs uerbis: Profecisse tantum mihi uidentur stultitia, & inconstantia aduersariorum, ut etiam auctoritate plus ualerent. Significat enim, se, commotum eorum iniurijs, cum Caesare in gratiam rediisse, eique sua sententia supplicationes, stipendium, legatos decreuisse. AD *caussam adiuncto*,] cum pro mea salute propugnationem suscepit contra Clodium, & reliquos, qui non tam me, quam senatus auctoritatem, oppugnauerant. SINGVLARIBVS] in oratione de prouincijs, non singulares, sed prope singulares ait Caesari honores esse decretos: nec tamen loquitur inconstanter. hic enim habet rationem praeteriti temporis, quod eos honores antea nemo consecutus esset, ibi autem futuri, quod similes prope nemo consequi posse uideretur.

NOVIS *honoribus, ac iudicijs senatus*,] supplicatione quindecim dierum, stipendio exercitus, decem legatis ep. 7. Ego C. Caesaris laudibus desim? quas primum populi Romani, nunc etiam senatus, cui me semper addixi, plurimis, atque amplissimis iudicijs uideam esse celebratas? PRIMVM *illa furta*] significatur illud tempus, cum Clodius, amore captus Pompeiae, Caesaris uxoris, ad eam introiuit, ubi sacrificium Bonae deae pro populo fiebat. ad Att. ep. 10. lib. I. P. Clodium, te credo audisse, cum ueste muliebri deprehensum domi C. Caesaris, cum pro populo fieret. Sed hoc non refertur ad proximum uerbum, Consecuta. non enim illa furta, Ciceronis reditum consecuta, sed ea commiserat Clodius, Messalla, & Pisone cos. idest triennio ante Ciceronis exsulium. Est igitur. Primum illa furta, perinde ac si dixerit, Primum illa furta nota sunt, quibus iam antea polluerat Clodius aedem Bonae deae. Sed hoc etiam uehementer dolendum, quod proxime contigit, qui & tres sorores suas stuprauerat, & in opertum Bonae deae, quo uiris non licebat, noctu flagitij caussa introierat, post reditum meũ de ui accusatum a Milone tribuno pl. impunitatem tamen esse consecutum. Vbaldinus Bandinellus, & alij eum postea secuti, legendum putarunt. Furia, pro Furta, locum alioqui mutilum arbitrati: quem tamen interpungendi ratio sic adiuuat, ut nihil desiderari satis constet. nec tamen cuiusquam industriam reprehendo: sed a ueteribus libris (omnes autem mei, & Mediceus etiam habet, Furta: quod, ut ostendi, sententia non respuit) sine magna caussa discedendum non existimo. Ridicule autem nonnulli de interpungendi more antiquos libros consulunt, diuersos omnino, ad hanc quidem partem quod attinet, a recentioribus impressis nam, Illa furta religionum muliebrium, sententia ita fert, si, Furta religionum, pro nocturno flagitio in sacris usurpentur. BONAM *deam*,] cui sacrificabant mulieres in domo pont. max. hac de re satis copiose in oratione pro domo, de haruspicum responsis, pro Milone, in Paradoxis. Festus etiam sic: Damium sacrificium fiebat in operto, in honorem Bonae deae, dictum a contrarietate, quod minime sit δημόσιον, id est publicum. dea quoque ipsa Δαμία, & sacerdos eius Δαμιάτρια appellabatur. Arnobius autem Lactantij Firmiani magister, lib. V. aduersus gentes, Faetam, inquit, Fatuam, Bona quae dicitur dea, transeamus: quam myrteis caesam uirgis, quod marito insciente, seriam meri ebiberit plenam, Sex. Clodius indicat sexto de dijs Graecorum, signumq. monstrari, quod, cum ei diuinam rem mulieres faciunt, uini amphora constituatur obtecta, ne myrteas fas sit inferre uerbenas, sicut suis scribit in Caussalibus Plutarchus. Sunt autem, quae Caussalia uocat Arnobius, Plutarchi Problemata: in quibus hoc de Bona dea legitur. Aliter Macrobius lib. 1. Sat. TRES. SORORES,] quas a Clodio stupratas, constans fama fuit. Tres autem, an duae potius Clodij sorores fuerint, quaero, dissimilitudine locorum in dubitationem adductus. hic quidem tres nominat Cicero, & Plutarchus in Ciceronis uita, his uerbis: Λεύκολλος δὲ καὶ θεραπαινίδας παρεῖχεν ὡς συγγένοιτο τῇ νεωτάτῃ τῶν ἀδελφῶν ὁ Κλώδιος, ὅτε Λευκόλλῳ συνῴκει, πολλὴ δὲ ἦν δόξα καὶ ταῖς ἄλλαις δυσὶν ἀδελφαῖς πλησιάζειν τὸν Κλώδιον, ὧν Τερτίαν μὲν Μάρκιος Ῥήξ, Κλωδίαν δὲ Μέτελλος ὁ Κέλερ εἶχεν, ἣν Κουαδρανταρίαν ἐκάλουν. &c. Aduersatur Varronis testimonium. libro enim tertio de re rust. sic loquentem Appium induxit, P. Clodij fratrem: Cum pauper cum duobus fratribus, & duobus sororibus essem relictus; quarum alteram sine dote dedi Lucullo. In hac varietate non facile est uerum dijudicare: Varroni tamen libentius assentimur; nec mentiri Ciceronem, aut Plutarchum opinamur: qui fortasse tres Clodij sorores ita nominarunt, ut duas germanas, ijsdem parentibus natas, significarent, tertiam patruelem, aut consobrinam, e Terentia gente: quod Plutarchus indicat, qui nuptam Q. Marcio Terentiam uocat. quem locum olim deprauatum suspicabar, & legendum, Tertiam: postea mutaui sententiam, cum animaduertissem, νεωτάτῃ, dictum esse a Plutarcho de ea, quae L. Luculli uxor fuit. Sic ep. 3. ad Att. lib. IV. Contentio trium fratrum turpis: quo loco duo germani fratres, Appius, & Publius, significantur, tertius patruelis Q. Metellus Celer, cuius patris soror fuerat mater P. Clodij. De duabus autem sororibus a Clodio stupratis, ea scilicet, quae Metello, & ea, quae Lucullo nupsit, mentionem saepe facit idem, qui tres hic nominat, Cicero in orationibus pro domo, pro Sextio, in Pisonem,

nem pro Coelio, pro Milone. IMPVNITATEM *est eorum sententijs assecutus,*] ne quis putet hoc dici, Clodium absolutum esse iudicum sententijs, in eo iudicio, quod de uiolatis Bonae deae sacris factum est: quod ante Ciceronis exsilium factum erat: sed, quorundam optimatum, quorum hic Cicero inconstantiam, & perfidiã accusat, sententijs, in senatu dictis, factum esse, ut iudicium illud, quod Milo tribunus pl. Clodio de ui accusato intendebat, omitteretur: ex quo non absolutus Clodius, (non enim absolutus dicitur, de quo latae sententiae non sunt) sed impunitatẽ consecutus, quia punitus non est, uere, ac proprie dicitur. tota uero res ita se habet. Restituto Cicerone, cum eius domus ex S. C. reficeretur, expulsi a Clodio fabri de area sunt: disturbata porticus Catuli. quae ipsa quoque ex S. C. reficiebatur, & ad tectũ paene peruenerat: Q. Ciceronis domus primo fracta cõiectu lapidum, deinde inflãmata. Neque hac una ui cõtentus quieuit Clodius, sed, feato post die, cũ lapidibus, fustibus, gladijs M. Ciceronẽ insecutus est: sequenti autem die Milonis domum expugnare, & incendere ita conatus est, ut palã cum scutis homines eductis gladijs, alios cum accensis facibus adduxerit. propterea Milo tribunus pl. eum de ui accusauit. Sed iudicium, opera Clodii, eiusq. amicorum, usque eo perductum est, donec habitis aediliciis comitiis, Clodius aedilis creatus in iudicium uocari non potuit. non enim uocare in iudicium eos licuit, qui magistratum gerebant. hoc igitur queritur Cicero, & iure queritur, quod, cum ageretur in senatu, utrum ante comitia iudicium fieret, quod Milo, Cicero, nec pauci praeterea, bene de rep. sentientes, exoptabant, an, quod Clodius, eiusq. factio postulabat, ut comitia ante iudicium haberentur: quo posset, magistratum adeptus, poenam effugere; S. C. factum sit, ut post comitia iudicium fieret: in quibus positam esse Clodii, nocentissimi hominis, salutem, licebat intelligere. Hac de re sic in oratione pro Sextio: Volitat aedilis, accusat eum, qui aliqua ex parte eius furorem exsultantem repressit: hic accusare eum moderate, a quo ipse nefarie accusatur, per senatus auctoritatem non est situs. Non licuisse Miloni per senatus auctoritatem Clodium accusare, demonstrat. In oratione autem de prouincijs, Qui meum, inquit, inimicum, repugnante uestra auctoritate, texerunt. Praeterea ep. 3. lib. IV. ad Att. & 5. lib. 2. ad Q. fr. Impunitatem igitur Clodius assecutus est, quia iudicium fieri de eo, aedile creato, non licuit. Optimatum uero sententijs, quia comitia fieri ante iudicium uoluerunt. Nec tamen omnes notat optimates, sed tantum eos, qui iudicium de Clodio a Milone accusato fieri noluerunt. nam bonos aliquot in senatu pro Milone, idest pro rep. sensisse, satis ostendit ijs uerbis, quae iam recitauimus ex oratione de prouincijs. cum enim dixit: Qui meum inimicum, repugnante uestra auctoritate, texerunt, optimatum duo genera significat, eos, qui Clodium texerunt, & eos, qui repugnarunt. TRIBVNVS *pl.*] Milo. POENAS *persequi*] supplicium sumere. A SEDITIOSO *ciue*] a Clodio, qui fabros de area Ciceronis expulerat, domum Q. fratris fregerat, atque inflammauerat, Milonis oppugnauerat, eiusdem generis alia commiserat. PER *bonos uiros*] per iudices integerrimos. SVSTVLERVNT:] Milo praeclarissimum exemplum uindicandae seditionis, Clodij damnatione, uoluit in remp. inducere: at hi contra, Clodio impunitatem assecuto, exemplum illud egregium, quod ab omnibus comprobari debuit, de rep. sustulerunt. id maxime per consulem Metellum Nepotem, per Appium, P. Clodij fratrem, praetorẽ. per Serranũ tribunum pl. factum esse, ostenditur in oratione pro Sextio, his uerbis: Descẽdit Milo ad accusandum. quis umquam tam proprie reip. caussa? fracti erant animi hominis: hoc enim accusante, pristini illius sui iudicij turpitudinẽ desperabat. Ecce tibi consul, praetor, tribunus pl. noua noui generis edicta proponunt: ne reus adsit, ne citetur: ne quaeratur: ne mẽtionem omnino cuiquã iudicum, aut iudiciorum facere liceat. IIDEMQ. *non meum monumentum, (non enim illae manubiae meae, sed operis locatio mea fuerat, monumentum uero senatus) cruentis inustum litteris esse passi sunt.*] Hac tota re diligenter indagata, &, ut opinor, comperta, sententiam Ciceronis, quã breuissime, aut certe quam planissime potero, conabor ostendere. Tria monumenta, tresq. eorũ inscriptiones, in singulis singulae, fuerunt. primum, atrium Libertatis, in imo Palatij cliuo, senatus decreto aedificatum locante Cicerone consule, post oppressam Catilinae cõiurationẽ: ut conseruatae libertati honor haberetur, exstaretq. publicũ monumentum ciuitatis ab impiorum manibus ereptae. in hoc atrio cruentas illas litteras, deleta priore inscriptione senatus, Clodius tribunus pl. incidit, quinquennio post Ciceronem consulem: quas litteras mãsisse, senatus maxima ignominia, cũ summo Ciceronis dedecore coniuncta, queritur in hac epistola Cicero: quã scripsit L. Domitio, Ap. Claudio cos. quadriennio post Clodij tribunatum. Eandem rem attigerat biennio ante, Marcellino, & Philippo cos. in oratione de haruspicum responsis: in qua sunt haec: Imperatorum monumenta euertit: inimicorum domos disturbauit: uestris monumẽtis nomen suum inscripsit. Cum dixit, Nomen suũ inscripsit, nõ dubito quin significauerit eas litteras, quas hic, facta eiusdẽ monumenti mẽtione, cruentas appellauit. Quod autẽ dixi, hoc atrium in cliuo Palatij infimo potius, quã in summo, fuisse: eo sum adductus, quia in ep. 17. ad Att. lib. IV. ita scriptũ est: Ut forum laxaremus, & usque ad atriũ Libertatis explicaremus. Nã ad radicem Palatij, ubi atrium Libertatis fuisse dixi, nõ ad summũ collẽ, illã fori partem ex uolũtate Caesaris explicare Cicero cogitauerat. Hoc atrium nõ puto sacrum, & dedicatum fuisse: quia leguntur haec in oratione pro Milone: Quaestiones urgent Milonẽ, habitae in atrio Libertatis. Nõ enim arbitror questiones de seruis haberi potuisse in sacris locis. Nisi in ea oratione non illud significatur atrium Libertatis, quod senatus decreto, Cicerone consule, factum diximus, sed illud, quod multis ante annis Romae fuit, de quo Liuius lib. III. Censores in atrium Libertatis adscẽderunt; &, ibi signatis tabellis publicis, clausoq. tabulario, & dimissis seruis publicis, negarunt se prius quidquã publici negotij gesturos, quam iudicium populi de se factum esset. Alterum monumentum est porticus a Q. Catulo, C. Marij consulis collega, de manubijs Cimbricis exstructa: quam por-

ticum eodem anno Clodius, quo Ciceronem expulit, euertit; sublatoq. Catuli nomine, suũ incidit. euertit autem, non ut aream faceret, sed ut ex ea, & euersae Ciceronis domus parte nouam porticum exstrueret, sicuti exstruxit. qua de re sic in oratione pro domo: Hanc uero, Pontifices, labem turpitudinis, & inconstantiae poterit populi Romani dignitas sustinere, uiuo senatu, uobis principibus publici consilij, ut domus M. Tullij Ciceronis cum domo Fuluij Flacci, ad memoriam paenae publice constitutae coniuncta esse uideatur? M. Flaccus, quia cum C. Graccho contra salutem reip. senserat, & senatus sententia est interfectus; & eius domus euersa, & publicata est: in qua porticum post aliquanto Q. Catulus de manubijs Cimbricis fecit. ista autem fax, ac furia patriae, cum urbem Pisone, & Gabinio ducibus cepisset occuparet, teneret, uno eodemq. tempore & clarissimi uiri mortui monumenta delebat, & meam domum cum M. Flacci domo coniungebat: ut qua poena senatus affecerat euersorem ciuitatis, eadem iste, oppresso senatu, afficeret eum, quem P.C. custodem patriae iudicassent. Quae sequuntur, ad nouam porticum pertinent, idest ad eam, quam tum ex euersae Ciceronis domus parte, tum ex Catuli portico Clodius fecerat. Hanc, inquit, in Palatio, atque in pulcberrimo urbis loco porticum esse patiemini, furoris tribunicij, sceleris consularis, crudelitatis coniuratorum, calamitatis reip. doloris mei defixum indicium ad memoriam omnium gentium sempiternam? quam porticum pro amore, quẽ habetis in remp. & semper habuistis, non modo sententijs, sed, si opus esset, manibus uestris disturbare cuperetis. De tota porticu locutus ea subiungit, quae non ad totam attinent, sed ad partem dumtaxat dedicatam, idest ad eam, quam e Ciceronis domo Clodius Libertati dedicauerat: nam quae pars in uetere Catuli porticu a Clodio facta est, eã cur dedicatam putẽ, caussae nihil uideo. Nisi quem, inquit, illius castissimi sacerdotis superstitiosa dedicatio deterret. o rem, quam homines soluti a cura ridere non desinunt, tristiores autem sine maximo dolore audire non possunt. Publiusne Clodius, qui ex Pontificis maximi domo religionem eripuit, is in meam intulit? Addam & illud ex eadem oratione de Catuli monumento testimonium, in quo est luculenta apostrophe ad Q. Catulum: Tu, Q. Catule M. Fuluij domum, cum is fratris tui socer fuisset, monumentum tuarum manubiarũ esse uoluisti; ut eius, qui perniciosa reip. consilia cepisset, omnis memoria funditus ex oculis hominum, ac mentibus tolleretur. hoc si quis tibi, aedificanti illam porticum, diceret: fore tempus, cum is tribunus pl. qui auctoritatem senatus, indicium bonorum omnium neglexisset, tuum monumentum consulibus non modo inspectantibus, uerum adiuuãtibus, disturbaret, euerteret, idq. cum eius ciuis, qui remp. ex senatus auctoritate consul defendisset, domo cõiungeret: nonne responderes, id, nisi euersa ciuitate, accidere non posse? De litteris autem huic monumento inscriptis, sic fra sic: Tu procella patriae, turbo, ac tempestas pacis, atque otij, quod in naufragio reip. tenebris offusis, demerso populo, euerso, atque eiecto senatu, dirueris, aedificaris, religione omni uiolata, reip. tamen nomine contaminaris, in ciuis huiusce aedibus, & in urbe, quam suis laboribus, ac periculis conseruasset, monumẽtum deletae reip. collocaris ad equitum notam, ad dolorem bonorum omniũ; sublatoq. Q. Catuli nomine, incideris; id sperasti remp. diutius, quã quoad mecum simul expulsa careret his moenibus, esse laturam? Locum autem huius inscriptionis uerisimile est fuisse, non ubi antea fuerat inscriptio Catuli, quae fuit in medio uetere porticu, sed in media parte totius nouae porticus. nam, Si Catuli porticũ Clodius euertit, eandemq. ita aedificauit, ut, adiũcta Ciceronis aedium parte, longiorem faceret; quod multa confirmant: quis dubitet, mutatum quoque inscriptionis locum? quod si locus mutatur; certe nusquam aptior, quam in media noua porticu. Hic quaeri potest, mãserit ne, restituto Cicerone, haec inscriptio, sicuti mansisse illam in monumento senatus Cicero ad Lentulum scribens questus est. Non mansisse, idem Cicero in ep. 2. ad Att. lib. IV. significat his uerbis: Consules porticum Catuli restituendã locarũt: illam porticum redemptores statim sunt demoliti. Si porticum demoliti sunt redẽptores; non mansisse Clodij inscriptionem, satis constat. Tertium monumentum est, quod in parte Ciceronis aediũ forum spectante, idest in ea, quae coniuncta est cum Catuli porticu, Libertati Clodius dedicauit, illato Tanagraeae cuiusdam meretricis simulacro, quod pro libertate coleretur. hoc monumentum significatur in eo loco orationis pro domo: In conspectu totius urbis domus est mea, Pontifices. in qua si manet illud non monumentum urbis, sed sepulcrum, inimico nomine inscriptum: demigrandum potius aliquo est, quam habitandum in ea urbe, in qua trophaea & de me, & de rep. uideam constituta. An ego tantam aut animi duritiem habere, aut oculorum impudentiam possim, ut, cuius urbis seruatorem me esse senatus omnium assensu toties iudicarit, in ea possim intueri domum meam euersam non ab inimico meo, sed ab hoste communi, & ab eodem exstructam, & positam in oculis ciuitatis; ne umquam conquiescere possit fletus bonorum? Exstructam, inquit, quod in eius parte euersa Clodius porticum fecerat, & in summa porticu, ne impediretur ambulatio, monumentum Libertatis. Infra quoque: Ista tua pulcbra libertas deos penates, & familiares meos lares expulit; ut a te ipsa tamquam in captiuis sedibus collocaretur? Et paullo post: Libertatis simulacrum in domo hac collocabas, quae domus erat ipsa indicio tui crudelissimi dominatus, & miserrimae populi Romani seruitutis. Eum ne potissimum Libertas domo sua debuit pellere, qui nisi fuisset, in seruorum potestatem ciuitas tota uenisset. At unde inuenta est ista Libertas? Tanagraea quaedam meretrix fuisse dicitur. eius non longe à Tanagris simulacrum e marmore in sepulcbro positum fuit. hoc quidam homo nobilis, non alienus ab hoc religioso Libertatis sacerdote, ad ornatum aedilitatis suae deportauit. signum, de busto meretricis ablatũ, isti dedit, quod esset signum magis istorum, quam publicae libertatis. Hanc deam quisquam uiolare audeat, imaginem meretricis, ornamentum sepulcri, a fure sublatam, a sacrilego collocatam? haec me domo mea pellet; haec ultrix afflictae ciuitatis, reip. spolijs ornabitur? haec erit in eo monumento, quod positum

est, ut

est, ut esset indicium oppressi senatus ad memoriam aeternam turpitudinis? De eodem monumento paullo post: At uidete hominis intolerabilem audaciam, cum proiecta quadam, & effrenata cupiditate. Monumentum iste nunquam, aut religionem ullam cogitauit: habitare laxe, & magnifice uoluit, duasq. & magnas, & nobiles domus coniungere. domus mea illa prope tota uacua est: uix pars aedium mearũ decima ad Catuli porticũ accessit. caussa fuit ambulatio, & monumentũ, & ista Tanagraea, oppressa libertate, Libertas. in Palatio, pulcherrimo prospectu, porticum cũ conclauibus pauimentatã trecentum pedum concupierat. amplissimum peristylum, cetera eiusmodi, facile ut omniũ domos, & laxitate, & dignitate superaret. Ambulationem uocat porticum adiectam, exstructam in parte Ciceronis aediũ, qua prospectus erat in forum: monumentum autem, illã partem, in qua dixi positum a Clodio simulacrum Libertatis, idest Tanagraeae meretricis. Atque in hoc etiam tertio monumento inscriptum fuisse nomen Clodij, etsi uerba Ciceronis iam recitata ostendunt, iterabo tamen eadem. In conspectu, inquit, totius urbis domus est mea, Pontifices. in qua si manet illud non monumentum urbis, sed sepulcrũ inimico nomine inscriptum, demigrandum potius aliquo est. Inijcitur in huius fere narrationis exitu tamquam scrupulus abeunti. positũ enim dicet aliquis simulacrum Libertatis non in domo Ciceronis, sed in Catuli porticu, quia scripta sunt haec in oratione de haruspicũ responsis: Simulacrũ ereptum ex meretricis sepulcro in imperatoris monumento collocares. Quid igitur? an a se ipso dissentire Ciceronem putemus? non dissentit: sed quia tota illa porticus, tum e Catuli uetere porticu, tum e Ciceronis aedibus facta, porticus Catuli usitato nomine uocabatur; ideo simulacrum illud in Catuli monumento positũ dicit, habita nominis ratione; cum tamen idem in sua domo positum uere dixerit. Hoc tertium monumentũ sacrũ, dedicatumq. fuit. ideo delubrũ Cicero uocat in ea pro domo, ναὸν Plutarchus, ναὸν Dio: & ep. 2. lib. IV. ad Att. Si Põtifices religionẽ sustulerint, aream praeclarã habebimus. Dixi de tribus monumentis, tribusq. inscriptionibus: unum senatus mansisse monumentum, unamq. simul inscriptionem, & in hac ad Lentulum epistola, & in oratione de haruspicum responsis Cicero non mediocri cum dolore significat. Illud addam quasi extra rem, nec tamẽ prorsus a rẽ seiunctum: non esse a Clodio totã Ciceronis domum dedicatam, sed eam tantum partem, quae ad Catuli porticum accessit, & in qua, ut ipse Cicero dixit, ambulatio, monumentum, & Tanagraeae simulacrum fuit. nam reliquam domum Clodius, ut in sua domo porticum trecentum pedum cũ conclauibus efficeret, occuparat, simulata emptione Statonis cuiusdã Marsi. qua de re sic in eadẽ pro domo: Homo religiosus, cũ aedes meas idem emeret, & uenderet, tamẽ, illius tantis tenebris, nõ est ausus suũ nomẽ emptioni illi adscribere; posuit. s. Statonẽ illum, hominẽ sua uirtute egentẽ, ut is, qui in Marsis, ubi natus est, tectũ, quod imbris uitandi caussa succederet, nullũ haberet, aedes in Palatio nobilissimas emisse se diceret. inferiorẽ aedium partẽ assignauit non suae genti Fonteiae, sed Clodiae, quã reliquit. quẽ in numerum ex multis Clodijs nemo nomẽ dedit, nisi aut egestate, aut scelere perditus. In eadẽ supra: Hominẽ inuenire ista labes tum, cum omnia tenebat, neminẽ potuit, cui sedes meas addiceret, cui traderet, cui donaret: ipse, cum loci illius, cum aedium cupiditate flagraret, ob eamq. caussam unã una iusta illa rogatione sua uir bonus dominum se in meis bonis esse uoluisset, tamen illo ipso in furore suo non est ausus meã domum, cuius cupiditate inflãmatus erat, possidere. Et in ep. 2. ad Att. lib. IV. de parte areae dedicata, non de tota domo, aperte mẽtio fit. nam, quia sacra loca habitare profanis non licet, ideo Clodius eã partẽ non dedicauit, quã partim cum suo domo coniungere, partim Clodiae genti assignare cogitabat. Habitasse autem in Palatio Clodium proxime Ciceronem, sic ut paries parietẽ attingeret, non modo ex ijs, quae iam posui, conijcere facile licet, uerum etiam ex ijs uerbis, quae sunt in oratione de haruspicum respõsis: Quid habet domus mea religiosi, nisi quod impuri, & sacrilegi parietẽ tangit? Et in ea pro domo: Monumentum iste unquã, aut religionem cogitauit: habitare laxe, & magnifice uoluit, duasq. & magnas, & nobiles domos coniungere. HOSTILI *nomine,*] quia suum nomen Clodius inscripserat; sic in oratione pro domo sua: In conspectu totius urbis domus est mea, Pontifices. in qua si manet illud non monumentum urbis, sed sepulcrum, inimico nomine inscriptum; demigrandum potius aliquo est, &c. CRVENTIS] quasi ex meo cruore confectis. meam enim eiectionem, idest meum interitum, testantur. INVSTVM] inscriptum, dixit in oratione pro domo: sed hic, Inustum, cum stomacho pronunciauit, quasi per ignem eae litterae impressae, inustaeq. fuerint. PASSI. SVNT.] haec uerba satis declarant, non esse Ciceroni restitutam eam aedium partem, quam Clodius Libertati consecrauerat. NON. SOLVM *salutis meae, quemadmodum medici, sed etiam, ut aliptae, uirium, & coloris rationem habere uoluißent.*] etsi aliptae ἀπὸ τοῦ ἀλείφειν, quod est ungere, dicti sunt: hic tamen si pro unctoribus accipias, non admodum congruere cum sententia uidebitur. uires enim, & colorem oleum non auget. sed adhibetur corporibus ad lassitudinem uitandã. quare libentius acceperim pro ijs, qui exercitationibus athleticis praeerant, quos γυμναστὰς Graeci uocant. cum enim athletis normam, & rationem exercendi corporis praescriberent, uirium, & coloris rationem habere uidebãtur. hoc sensu, & Celsus usurpauit, cum dixit initio librorum suorum: Qui suae spõtis est, nullis se obligare legibus debet, neque medico, neque alipta egere. & Aristoteles Moralium lib. 2. Cur autem gymnastae, aliptae interdum sint appellati, occurrit ea ratio, quod ad eorum curam unctio quoque athletarum pertinebat. ita non a toto munere, ut gymnastae, sed a parte muneris, aliptae dicti sunt: ut gymnasium quoque palaestra uocabatur: cum palaestra gymnasij pars sit. Aliptas uero pro unctoribus proprio sensu, saepe usurpauit Coelius Aurelianus. VIRIVM, *& coloris rationem habere uoluißent.*] idest, ut me non solum ab exsulio reuocassent, sed pristinam simul cum salute dignitatem restituere uoluissent. ep. 2. lib. IV. ad Att. Qui mihi pennas inciderant, nolunt easdem renasci. NVNC,] pro, Sed, ut lib.

ut lib. I. de Diuin. Quae quidem multo plura euenirent, si ad quietem integri iremus: nunc onusti cibo, & uino, confusa & perturbata cernimus. Et in prooemio Tusc. III. Nunc paruulos nobis natura dedit igniculos. & alibi saepe. Graeci quoque νῦν pro ἀλλὰ crebro usurpant. APELLES] Cous, pingendi mirus artifex, cui palmam in hoc genere detulit antiquitas. Dilexit eum praecipue, pingiq. ab uno uoluit, ut a Pyrgotele scalpi, a Lysippo fingi, a ceteris edicto uetuit, Alexander ille Macedo. Plinius lib. VII. cap. 37. & lib. XXXVI. cap. 5. Horatius ep. I. lib. 2. & hic noster ep. 12. lib. V. & ad Att. ep. I. lib. 2. in Bruto, de Oratore lib. III. & alij. VENERIS] quae una maxime inter Apellis opera excelluit. celebratur a Cicerone ep. 21. lib. 2. ad Att. lib. III. Off. lib. 2. de Diuin. in Oratore, lib. I. de nat. de. in Verrem. POLITISSIMA arte] cui nihil deesset, exquisita in primis, & egregia. sic Politum iudicium, polita doctrina, politus homo. INCHOATAM] inchoatum est, quod principia tantum habet. sic lib. III. Off. Nemo pictor est inuentus, qui Veneris eam partem, quam Apelles inchoatam reliquit, absolueret. RELIQUIT:] inexspectata morte oppressus. IN capite meo] quia salutis tantum, non etiam dignitatis meae, rationem habere uoluerunt. ELABORARVNT,] cum me in patriam reduxerunt. NON modo inuidorum,] de quibus hactenus locutus est. SEU etiam inimicorum] qui multo etiam magis, quam inuidi, sperauerant me post reditum, memoria calamitatis admonitum, fracto, ac demisso animo futurum. EX VNO acerrimo,] Vno, magis exprimit Metelli fortitudinem, quam si dixisset, De acerrimis: quasi praeter ceteros ea laude excelleret. CONSTANTIA] cum in L. Saturnini legem de agro Gallico diuidendo per uim latam, iurare noluit, & in exsilium abire, quam de sua sententia decedere, maluit. Plutarchus in Mario, Appianus lib. I. bel. ci. in oratione pro Sextio. Q. METELLO L. F.] distinguendus erat a duobus Metellis, quorum utrique praenomen Quinctio fuit, Baleárico, & Nepote. itaque uel Numidici cognomen, ut in oratione pro Sextio, uel patris praenomen, ut hic, addi oportuit. Eandem ob caussam lib. I. de Orat. dixit, Carneadis auditores, etsi multos cognoui Athenis, tamen auctores certissimos laudare possum & socerum meum Scaeuolam, & Q. Metellum L. F. clarissimum uirum. Hoc Caeciliae familiae cognomen unde manauerit, Festi fragmenta demonstrant. Metelli, inquit, dicuntur in re militari quasi mercenarij. Attius annalium XXVII. Calones, famulíq. Metelliq. Caculaeq. a quo genere hominum Caeciliae familiae cognomen putatur ductum. FRACTO animo, & demisso] fracta enim demittuntur potius, quam extolluntur. EST uero probandum,] ironia; quae negandi uim habet, cum affirmare uerba tamē ipsa uideātur. Sic Virgilius lib. IV. Aeneid.

Egregiam uero laudem, & spolia ampla refertis. Tuq. puerq. tuus.

SVMMA uoluntate] tātum abest, ut inuitus, ut etiam libentissime, precibus propinquorū, amicorumq. neglectis, patria cesserit. EGREGIA animi alacritate abfuerit,] cum reliqui fere omnes, erepto adspectu patriae, in maerore iaceāt. Recitat Gellius ipsius Metelli, ex epistola ad Domitios, haec uerba: Illi omni iure, atque honestate interdicti: ego neque aqua, neque igni careo, & summa gloria fruiscor. De hac Metelli alacritate, & perpetua uultus, animiq. constantia, Valerius lib. IV. cap. I. & is, qui librū scripsit de uiris illustribus. M. ILLVM Scaurum,] pattē eius, pro quo exstat mutilata Ciceronis oratio, patricium, Aemiliae gentis, saepe principem senatus. in censura Aemiliā uiam strauit, pontem Aemilium exstruxit. Nominat eundem cum laude in oratione pro Sextio, in ea pro Rabirio, & Sallustius, Pedianus, Plinius scriptor libri de uiris illustribus. Dicit autem M. illū Scaurum, ut hic distinguatur ab eo M. Scauro, qui cōsularis & ipse fuit, sed Aureliae gentis, id est plebeij generis, minime cum hoc uirtute, & honorē conferendus. itaque, cum loquitur Cicero de nobiliore Scauro, addit fere, distinguendi gratia, pronomen, Ille, ut in ea pro domo: Quod M. Drusus in legibus suis plerisque, bonus ille uir M. Scaurus, & L. Crassus consules non obtinuerint. CONSTANTIA, & grauitate] qui a C. Graccho usque ad C. Marium seditiosis omnibus restiterit; quē nulla uis, nullae minae, nulla inuidia labefecerit. sic enim de eo scripsit Cicero in oratione pro Sextio: in ea uero, quam pro eius filio habuit, cuius exstāt reliquiae quaedam, custodem appellat reip. Ter accusatū, a Domitio tribuno pl. a Q. Seruilio Caepione, a Q. Vario tribuno pl. neç umquam damnatum, indicat eadem oratio. Actione autem prima in Verrē ornat eū eadem constantiae, grauitatisq. laude. Sic enim Scauri generum, M'. Acilium Glabrionem, praetorē, alloquitur: Circumstant te summae auctoritates, quae te dies, noctesq. commoneant, fortissimum tibi patrē, sapientissimum auum, grauissimum socerum fuisse. Quare, si Glabrionis patris uim, & acrimoniam ceperis ad resistendum hominibus audacissimis, si aui Scaeuolae prudentiā ad prospiciendas, quae tuae, atque horum famae cōparantur, insidias; si soceri Scauri constantiā, ne quis te de uera, & certa possit sententia dimouere: intelligit populus Romanus. &c. Constantiā eius Pedianus etiam commendat his uerbis: Q. Seruilius Caepio Scaurum ob legationis Asiaticae inuidiam, & aduersus leges pecuniarum captarum reum fecit repetundarum lege, quā tulit Seruilius Glaucia. Scaurus tanta fuit constantia, & animi magnitudine, ut Caepionē contra reū detulerit, &, breuiore die inquisitionis accepta, effecerit, ut ille prior caussam diceret, M. quoque Drusum tribunum pl. cohortatus sit, ut iudicia commutaret. GRAVITATE:] in eadem oratione pro Scauro Grauitatem ei tribuit. Curia, inquit, illa de grauissimo principatu patris, fortissimoq. testatur. SVSPICABANTVR,] quia uerisimile uideretur, malis enim saepe frangitur constantia. CVMQ. Metellum] sic malo, quam, cum Q. Metellum. est enim haec altera ratio, cur maiore etiam, quam antea, esse animo deberet. Habent autem libri quoque ueteres, in iis Mediceus, Cumque. PROMVLGANTIAVS omnibus,] legem de reditu Ciceronis omnes magistratus promulgarunt, praeter Appium praetorem, P. Clodij, qui Ciceronem sua lege eiecerat, fratrem, & duos tribunos pl. Serranum, & Numerium Quinctium, quos in oratione in Pisonem de lapide emptos uocat. pro Milone autē, Septem, inquit,

inquit, praetores, octo tribuni pl. defensores mei, REFERANTE CONSVLE,] P. Lentulo. idem in oratione post reditum ad Quir. Ego, ijs, a quibus eiectus sum, prouincias obtinentibus, inimico autem optimo uiro, & mitissimo, altero consule referente, reductus sum. Hoc tamen intelligendum, quia Lentuli maxime opera in patriã restitutus est Cicero, ideo relationem in senatu ei tantum tribui, cum tamen alter consul, non a principio, sed P. Seruilij Isaurici oratione permotus, in relatione consenserit. itaque, cum ait Cicero, Lentulum retulisse, actionis initium, & praecipuam sui reditus caussam spectat; cum uero addit, simul Q. Metellum retulisse, exitũ rei considerat. primo enim aduersatus non est Metellus Lentulo referenti, post etiam, Seruilij cohortatione, & precibus, adiuuit. unde illud in oratione post reditũ in senatu: Fuit is non modo salutis defensor, qui ante hoc unum beneficiũ fuerat inimicus, uerum etiam adscriptor dignitatis meae. Et in ea post reditum ad Quir. P. Lentulo auctore, & pariter referente collega, frequentissimus senatus, uno dissentiente, nullo intercedente, dignitatem meam uerbis amplissimis ornauit. Et pro domo: Q. Metellus, collega tuus, de me ad senatum tecum una retulit. Et pro Sextio: Vt & Q. Metellus consul, qui mihi uel maxime ex magnis contentionibus reip. fuisset inimicus, de mea salute referret. COMITIIS *centuriatis,*] quibus legem tulit Lentulus consul. qua de re sic in oratione pro domo: Constat, nullis umquam comitijs campum Martium tanta celebritate, tanto splendore omnis generis hominum, aetatum, ordinum floruisse. In Pisonem: Legem comitijs centuriatis tulit P. Lentulus consul de collegae Q. Metelli sententia: quae lex quemadmodum accepta sit, quid me attinet dicere? ex uobis audio, nemini ciui ullam, quo minus adesset, iustam excusationem esse uisam, nullis comitijs umquam multitudinem hominum tantam, neque splendidiorem fuisse. Et pro Sextio: Cum de me ex S. C. comitijs centuriatis ferebatur; quis est, qui non profiteatur se affuisse, & suffragium de salute mea tulisse? Comitiorum tria genera fuerunt: de quibus alio loco pluribus uerbis: hoc tãtum dicam, centuriatis creari solitos esse maiores duntaxat magistratus, consules, decem uiros, tribunos mil. consulari potestate, censores, praetores: ijsdem a maioribus tantum magistratibus leges esse latas, ut cum de bello indicendo ferebatur: haberi autem a tribuno pl. non potuisse, qui non fuit inter maiores magistratus, quod si per duellionis aliquem tribunus pl. accusaret, (de quo crimine centuriatis comitijs populus iudicare solitus est) petebat a consule diem, quo populum in campum Martium per centurias non ipse, sed consul ad iudiciũ conuocaret. Liuius, Gellius, alij. ORDINIBVS,] Augere sententiam Cicero uidetur, cum, facta hominum mentione, ordines subiungit: quod illi familiare est. ep. 10. lib. III. Quae de hominum, atque ordinum omnium erga te studijs scribis ad me. Et pro Cornelio, oratione I. Num alicui gratificabatur aut homini, aut ordini? & Coelius ep. 17. lib. IIX. Praeter feneratores paucos, nec homo, nec ordo quisquam est, nisi Pompeianus. Omni genere hominum, & ordine, dixit lib. 2. Off. Tres autem erant ordines in ciuitate. senatus, equites, plebs. QVOD *quemquam maleuolentissimum*] uel minima res, maleuolentissimos offendit: ego tamen nihil committo, quod iure quemquam, uel maleuolentissimum possit offendere. ALIENIORIBVS] cum quibus nulla intercedit amicitia. Ad Att. ep. 20. li. 2. Si modo erũt eiusmodi litterae, quas in alienum incidere nolim. Et ad eundem lib. X. Obsignata iam epistola, non placuit ei dare, cui constitueram; quod erat alienus. Ep. 2. lib. I. ad Q. fr. Si Clodius ui agere conabitur; spero fore studijs non solum amicorum, sed etiam alienorum, ut ui resistamus. Pro Murena: Ea conditione Cato nobis erat in hac ciuitate natus, ut eius opes, & ingenium praesidio multis, etiam alienissimis, uix cuiquam inimicus esse deberet. EOS] quos saepe nutu, & significatione appellat. inuidebant enim Ciceroni, nouo homini, optimates multi. SPLENDOREM, *& speciem*] dignitatem, & gratiam. INTVANTVR,] plus est, Perspicere, quam Intueri. propterea de manifestis, splendore, & specie, dixit, Intuentur: de occultioribus autem, sollicitudine, & labore, Perspicere non possunt. similibus uerbis, in simili sententia usus est Isocrates, cum scriberet ad Iasonis liberos: Τὰς μὲν ἐξουσίας, inquit, καὶ τὰ κέρδη, καὶ τὰς ἀδείας ὁρῶσι, καὶ τούτων ἀπολαύσεσθαι προσδοκῶσι: τὰς δὲ ταραχάς, καὶ τοὺς φόβους, καὶ τὰς συμφοράς, τὰς τοῖς ἄρχουσι συμπιπτούσας, καὶ τοῖς φίλοις αὐτῶν, οὐ θεωροῦσιν. Crebro incurrebat Cicero in huiusmodi figuras; primum quidem, quia ualebat ingenio; deinde, quia libros maxime peruolutabat Isocratis: quem laudat egregie in libris de Oratore, in Bruto, in Oratore. SOLLICITVDINEM, *& laborem*] quibus eũm splendorem, eamq. speciem tueor. QVIBVS *ornem Caesarem*,] cui decreuerat supplicationem quindecim dierum, stipendium; decem legatos. quod supra ostendi. QVASI *desciuerim*] hic, Quasi, non minuit, sed indicat: ut si dixisset: Illud queruntur in meis sententijs, quod a pristina caussa desciuerim. Eadem uis huiusce uerbi cognoscitur apud Suetonium in Tiberio, cum ait: ab Ostia oram Campaniae legens, imbecillitate Augusti nunciata, paullum substitit; sed, increbescente rumore, quasi ad occasionem maioris spei commoraretur; tantum non aduersis tempestatibus Rhodum nauigauit. A PRISTINA *caussa.*] ab optimatum caussa, qui se tueri remp. profitebantur; cum Caesar, Pompeius, & Crassus pro ipsorum potentia contendere uiderentur. Pristina uero, quam ante exsilium, nulla neque Caesaris, neque Pompeij ratione habita, defenderat. CVM ILLA *sequor, quae paullo ante proposui, tum hoc non in postremis,*] cum illa me ad ornandum Caesarem cohortãtur, quae paullo ante collegeram, fides Pompeij, quam Caesari de me dederat, Quincti fratris, quam Pompeio; ipsius Pompeij uoluntas, de me optime meriti; quorundam optimatum cum inimico non solum meo, sed etiam patriae, ac bonorum omnium reconciliatio; Caesaris & uetus amicitia, & incredibilis quaedam in me, fratremq. meum liberalitas; res ipsa publica Pompeij, Caesarisq. rebus gestis non mediocriter aucta; quae cum ijs, quibus tantum deberet, nolle contentionem fieri uideretur: cum igitur haec me mouent: tum accedit illa ratio, a Platone comprobata, quod, quales in rep. principes, tales uideo reliquos solere esse ciues. COMPARARAM *exponere.*]

exponere.] cum enim ſententiam Platonis poſuiſſet de corruptis principum exemplo ciuibus, eam ut probaret, ita longe digreſſus eſt, inducta commemoratione ſui cóſulatus, ut a propoſito non nihil aberraſſe uideatur. itaque narrationem interruptam, ab alio tamquam orſus principio, retexit. NON *offendis eundem bonorum ſenſum*,] ex quo ſequitur, ut ſententia quoque noſtra commutanda uideatur: ſiquidem Platonem audimus, mutatae ciuitatis cauſſam in principes conferentem. RELIQVIS TRIBUS] tertio ante anno in prouinciam ierat Lentulus: interea conuerſus eſt orbis reip. ſed maxime ſuperiore anno, Pompeio, & Craſſo cos. CONFIRMATVS] confirmandi enim ſenatus conſul ipſe ex Kal. Ian. fundamenta iecerat. INTERRVPTVS, *& afflictus*] annum ſignificat, quo multa per uim, contraq. auſpicia geſta ſunt a Caeſare conſule, eiusq. uoluntatis miniſtro Vatinio tribuno pl. RECREATVS *abs te totus eſt*,] amiſſam enim Piſone, & Gabinio cos. auctoritatem ſenatus reuocaſti tum alijs in rebus, tum uero in ſalute mea, quam Clodius, ingenti ſenatus dolore, afflixerat. A QVIBVS *tuendus fuerat*,] de ijs loquitur, quos ſupra appellauit his uerbis: Aut occulta non nullorum odia, aut obſcura in me ſtudia cernebam. Et: Certorum hominum, quos iam debes ſuſpicari, ſermones referebantur ad me. Et: Vſus es quibuſdam nobiliſsimis hominibus, fortioribus in me reſtituendo, quam fuerant ijdem in tenendo. Infra uero: Quidam homines, & ijdem illi, quos ſaepe nutu, ſignificationeq. appello. Tuendus autem paſſiue, ut Fruendus, Vtendus: ſed ipſo quoque uerbo paſſiue vſus eſt Varro lib. I. de re ruſt. In bello ab his tuebantur. FRONTE, *atque uultu*,] quae ſaepe mentiuntur. SVSTINETVR,] fallendi ſtudio ſuſcepta. NOSTRO *illo ſtatu*] cum ſententiae noſtrae magnum in ſenatu pondus haberent. OPTIMATES] patroni, ac defenſores publicae cauſſae: quos ita definit in oratione pro Sextio: Duo genera ſemper in hac ciuitate fuerunt, eorum, qui uerſari in rep. atque in ea ſe excellentius gerere ſtuduerunt: quibus ex generibus alteri ſe populares, alteri optimates & haberi, & eſſe uoluerunt. qui ea, quae faciebant, quaeq. dicebant, multitudini iucunda eſſe uolebant, populares; qui autem ita ſe gerebant, ut ſua conſilia optimo cuique probarentur, optimates habebantur. SENTENTIA] in ſenatu: ex qua non eundem eſſe eorum ſenſum, qui fuerat antea, cognouimus. TABELLA] in iudicijs: cum abſoluerunt, quos damnari oportuit. Nec dubito, quin hic Cicero Sex. Clodij, nocentiſſimi hominis, abſolutionem ſignificet; quem ſenatorum urna copioſe abſoluit; ad quos dirigitur haec tota narratio. ep. 6. lib. 2. ad Q. fr. SAPIENTIVM *ciuium*,] qui remp. optimo & animo, & conſilio tractarent, ſapientes olim uocabantur: & hoc ſapientiae genere Theages ille Platonicus optat excellere. hac igitur de ſapientia loquitur Cicero, non de illa, quae, ut a Stoicis definitur, diuinarum, humanarumq. rerum perfecta ſcientia eſt. IDEM *ille Plato*,] a me antea nominatus. QVEM *ego auctorem uehementer ſequor*;] cuius apud me grauis admodum auctoritas eſt; cui praecipienti aliquid maxime pareo; cuius etiam ſententias in mea ſcripta libenter transfero. Plinius in praefatione, Cicero, inquit, in libris de rep. Platonis ſe comitem profitetur: in Conſolatione filiae, Crantorem, inquit, ſequor. TANTVM *contendere in rep.*] Platonis uerba ſunt in Critone: *Πανταχοῦ ποιητέον ἃ ἂν κελεύῃ ἡ πόλις τε, καὶ ἡ πατρὶς ἢ πείθειν αὐτὴν ᾗ τὸ δίκαιον πέφυκε: βιάζεσθαι δὲ οὐχ ὅσιον οὔτε μητέρα, οὔτε πατέρα, πολὺ δὲ τούτων ἔτι τὴν πατρίδα.* Idem dixit in epiſtola longa ad Dionis propinquos: *Πατέρα δὲ, ἢ μητέρα οὐχ ὅσιον ἡγοῦμαι προσβιάζεσθαι, μὴ νόσῳ παραφρονοῦντας ἐχομένους, βίαν δὲ πατρίδι πολιτείας μεταβολῆς μὴ προσφέρειν, ὅταν ἄνευ φυγῶν, καὶ σφαγῆς ἀνδρῶν, μὴ δυνατὸν ᾖ γίγνεσθαι τὴν ἀρίστην.* QVANTVM *probare*] rationibus. nam uis neque patriae, neque parentibus afferenda. quod Plato dixerat, *ᾗ τὸ δίκαιον πέφυκε*, conuertit, Quantum probare tuis ciuibus poſſis. VIM *neque parenti neque patriae*] eundem Platonis locum Salluſtius in prooemio Iugurthini uidetur imitatus. Vi quidem, inquit, regere patriam, aut parentes, quamquam & poſſis, & delicta corrigas, tamen importunum eſt. AIT] non hoc ait in eodem dialogo, ſed in epiſtola ad Perdiccam, quam Ficinus Dionis eſſe putat. Subſcribemus Graeca uerba; in quibus de ſeniore iam populo, ueteribusq. inſtitutis aſſuefacto, non de deſipiente, mentio fit. ſed uidelicet Ciceronis hoc eſt in Graecis conuertendis, ut uerba non numeret, ſed tamquam appendat. quod ipſemet in prooemio libri de perfecto oratore profitetur. *Ἐὰν δέ τις ἀκούσας ταῦτα εἴπῃ: Πλάτων ὡς ἔοικε προσποιεῖται μὲν τὰ δημοκρατίᾳ ξυμφέροντα εἰδέναι: ἐξὸν δὲ ἐν τῷ δήμῳ λέγειν, καὶ συμβουλεύειν αὐτῷ τὰ βέλτιστα, οὐ πώποτε ἀναστὰς ἐφθέγξατο πρὸς ταῦτ' εἰπεῖν: ὅτι Πλάτων ὀψὲ ἐν τῇ πατρίδι γέγονε, καὶ τὸν δῆμον κατέλαβεν ἤδη πρεσβύτερον, καὶ εἰθισμένον ὑπὸ τῶν ἔμπροσθεν πολλὰ, καὶ ἀνόμοια τῇ ἐκείνου ξυμβουλῇ πράττειν: περὶ πάντων ἂν ἥδιστα, καθάπερ πατρὶ συνεβούλευεν αὐτῷ, εἰ μὴ μάτην μὲν κινδυνεύσειν ᾤετο πλέον δὲ οὐδὲν ποιήσειν.* QVOD] deeſſe uidetur, quo referatur. nam ea, quae ſequuntur, uerba, offendiſſet, uidiſſet, diffideret, arbitraretur, propinquam particulam, Cum, ſingula reſpiciunt: quod acute intuentibus uiſum iri arbitror. PROPE *iam deſipientem ſenectute*;] ſimilitudine uſus eſt Cicero hominum non morbo, aut caſu aliquo, ſed ſenectute deſipientium. nam, ut aetatis uitium corrigi iam non poteſt: ſic populum diuturna peccandi conſuetudine ita corruptum, ut prope ad inſaniam peruenerit, nulla ratio ad ſanitatem traduxerit. NEC *perſuadendo*,] quia prope deſiperet ſenectute. NEC *cogendo*] quia uim neque parenti, neque patriae afferri oporteret. DIFFIDERET,] quis autem, quod praeſtari a ſe poſſe diffidat, id conetur? Salluſtius in eodem loco, ex Platonis uerbis; *εἰ μὴ μάτην μὲν κινδυνεύσειν ᾤετο, πλέον δὲ οὐδὲν ποιήσειν* hanc ſententiam ita refert: Fruſtra niti, neque aliud, ſe fatigando, niſi odium, quaerere, extremae dementiae eſt. MEA *ratio fuit alia*,] uerbum, Ratio, multis rebus eleganter communicat Latina lingua, nec ſemper eodem ſenſu. ep. 5. lib. III. Animaduerti, & didici ex literis tuis, te omnibus in rebus habuiſſe rationem, ut mihi conſuleres, reſtitueresq. & praeparares quodam modo omnia, quo mea ratio facilior, ac ſolutior eſſe poſſet. Et ibidem, infra: Tua ratio poſtea eſt commutata. Et ep. 3. eiuſdem li-

bri

bri: Mea ratio in tota amicitia nostra constans, & grauis reperietur. Quibus in locis, atque alijs, quae breuitatis caussa praetermitto, licet intelligere, quae res huic subiecta uerbo sit: nec difficilis imitatio est: sed, uerbo uerbum explanare si quis uelit, frustra fortasse conabitur. Est enim ratio nonnumquam id, quod ad nos pertinet, & quasi status quidam rerũ nostrarum: interdum autẽ actio potius uidetur esse: ut cum dixit, Quo mea ratio facilior, ac solutior esse posset. Et illud, Tua ratio postea est commutata. Et, Mea ratio, in tota amicitia nostra constans, & grauis reperietur. COGI *fas esse non arbitraretur.* } hoc pendet non a proximo, Cũ, sed ab eo, Quod, ubi caussam explicare Cicero incipit, cur Plato remp. non attigerit: hoc modo: Atque hanc quidẽ ille caussa = sibi ait non attingendae reip. fuisse, quod populum Atheniensem, cum persuaderi posse diffideret, cogi fas esse non arbitraretur. NEQVE *integra re* } integra Platoni res fuit ad consulendum; quia nunquã attigit remp. quod mihi non contigit; qui cũ remp. antea tractassem, propterea implicatus tenebar; quod rationes quaedã, ut a publicis rebus abstinerem, & ad nostra me studia litterarum referrẽ, quaedam contra, ut in uetere uitae cursu, publicisq. actionibus pergerẽ, hortari uiderentur. LAETATVS *tamen sum,* } in hac molestia, quã ex mutatione sententiae meae capiebam, laetabar tamen, quod in defendenda Caesaris, Pompeijq. caussa, non modo rationibus meis, otioq. ac saluti consulerem, sed etiam ea defenderem, quae probari possent a bonis uiris. Ostendit ita se cum Caesare, ac Pompeio sentire uelle, ne quid tamen, quod obsit reip. committat. id infra confirmat, cum ait: Facile patior ea me de rep. sentire, ac dicere, quae maxime cum mihi, tum reip. rationibus putem conducere. CAESARIS *liberalitas:* } de qua ante: Hic multum ualuit cum uetus amicitia, quam tu non ignoras mihi, & Quincto fratri cum Caesare fuisse, tum humanitas eius, ac liberalitas, breui tempore & litteris, & officijs perspecta nobis, & cognita. Commemorat eam libenter Cicero, quia beneuolentiam liberalitas maximopere conciliat. infra quoque: Eius omni & gratia, quae summa est, & opibus, quas intelligis esse maximas, sic fruor, ut meis. TANTISQ. *uictorijs,* } quantas ipse exponit quinque primis libris de bel. Gal. superatis Heluetijs, & Germanis, ut in lib. I. Neruijs, ut in lib. 2. de quibus, deq. omni Gallia pacata cum Caesar ad senatum litteras misisset, decreta ei quindecim dierum supplicatio est; quod ante id tempus acciderat nemini: Venetis, maritimam Galliae partem contra Britanniam incolentibus, lib. 3. rursus Germanis deuictis, Sicambris perterritis, cum Rhenum primus Romanorum cum exercitu transisset, Britanniae post secunda proelia obsidibus imperatis; quibus rebus Romae cognitis, decreta ei uiginti dierum supplicatio: ut ex ipsius lib. IV. constat: in Britanniam copijs iterum traductis, re bene gesta, tributo imposito, obsidibus acceptis, mox in Gallia Eburonibus, Aduaticis, Neruijsq. pugna uictis, ut lib. V. quae gesta sunt Domitio & Appio cos. quo anno scripta est epistola, &, ut uidetur, in extremo. itaque uel, quae commemoraui omnia, uel pleraque certe significat Cicero, cum ait; Tantisq. uictorijs. ORNANDVS } reip. caussa. MEAE *salutis auctoribus* } quorum uirtute, atque opera sum in patriam restitutus. in libro de claris oratoribus: Lentulus ille, nostrarum iniuriarum ultor, auctor salutis. DISCESSERIM } uobis exceptis, nemo est, cui perinde ac Caesari debeam, secundum uos, nullius in me maiora, quam Caesaris, merita esse confiteor. Similiter locutus est ep. 12. lib. VI. Omnes Caesaris familiares satis opportune habeo implicatos consuetudine, & beneuolentia, sic, ut; cum ab illo discesserint, me proximum habeant. DEVINCTVM } proxime: Commemoranda quaedam, & diuina Caesaris in me, fratremq. meum liberalitas. Et ad fratrem ep. I. lib. III. Ille mihi, secundum te, & liberos nostros, ita est, ut sit paene par. GAVDEAM. } debitori solere odio esse creditorem cognoscitur ex Aristot. Ethicorum lib. IX. Καθάπερ δὲ ἐπὶ τῶν δανείων, οἱ μὲν ὀφείλοντες βούλονται μὴ εἶναι οἷς ὀφείλουσι, οἱ δὲ δανείσαντες καὶ ἐπιμέλονται τῆς τῶν ὀφειλόντων σωτηρίας· οὕτω καὶ τοὺς εὐεργετήσαντας βούλεσθαι εἶναι τοὺς παθόντας, ὡς κομιουμένους τὰς χάριτας. Non igitur qui beneficium accepit, sed qui dedit, gaudere solitus est. parit enim uirtutis exercitatio laetitiam: & amamus eum, in quo liberalitatem, idest uirtutem, exercemus. is autem, cui tributum beneficium est, non aeque amat eum, qui tribuit, nec se deuinctum eius officijs cum gaudio confitetur. nemo est enim, quem suae tenuitatis commemoratio delectet. Cicero tamẽ erga bene de se meritos ita delectatur officio suo, nõ modo ut fateatur id, quod debet, sed etiam ut debere se gaudeat. quod ipsi Lentulo, cuius opera salutem recuperauerat, fore gratissimum intelligit. nam si talem Caesari animum praestat: quid faciet ei, cui se plus, quam Caesari, debere, iam dixit? FACILIS *sum* } nam, quae me caussae ad ornandum Caesarem adduxerunt, iisdem, ut cum Vatinio, & Crasso in gratiam redirem, adductus sum. DE APPIO } cum quo per Pompeium, cuius filio nupserat Appij filia, in gratiam rediit: ut est in ep. ad M. Brutum, apud Quinctilianum. DE VATINIO } quem, scire uis, cur defenderim, & laudarim. Gesserat cum eo graues inimicitias Cicero, tum reip. caussa, quia leges contra senatus uoluntatem, contraq. morem maiorum tulerat in tribunatu; tum etiam, quia testimonium dixerat in Sextium, quem Cicero de ui accusatum defendit. PER *Pompeium,* } quo consule comitia habente, superiore proximo anno praetor Vatinius creatus est, M. Catone reiecto: qui cum ante Vatinium populi suffragijs praetor fieret, consul Pompeius, auspicia mentitus, comitia dissoluit. quod ei, augur cum esset, iure, sacerdotii licebat. Plutarchus in Pompeio, Dio lib. 39. PRAETOR *est factus;* } corruptis suffragijs, anno proximo, consulibus ex interregno creatis Pompeio, & Crasso. Plutarchus. CATONIS } uiri optimi, qui cum Vatinio, nequissimo homine, praeturam anno proximo superiore petens, repulsam tulerat: hoc autem anno praetor erat ep. 2. lib. III. ad fratrem: Asconius in commentario orationis pro Scauro. DEFENDEREM, } accusatus est Vatinius, ut ait Pedianus in commentarij prooemio orationis pro Scauro, Appio & Domitio cos. id est, quo anno scripsit Cicero hanc epistolam: accusatus autem a C. Licinio Caluo de ambitu, quia praetoria comitia corrupisset. nam & centurijs nummos ab eo contra leges datos, ait Plutarchus in

Pompeio: & Quinctilianus locum recitat lib. vi. ex oratione Calui contra Vatinium de ambitu reum. Egregie, inquit, in Vatinium Caluus: Factum ambitum scitis omnes: & haec uos scire, omnes sciunt. Idemq. lib. vi. ponit illud ex oratione Calui in Vatinium: Perfrica frontem, & dic te digniorem, qui praetor fieres, quam Catonem. Aquila quoque Romanus haec recitat ex Calui oratione in Vatinium: Non ergo pecuniarum magis repetundarum, quam maiestatis; neque maiestatis magis, quam Plautiae legis; neque Plautiae legis magis, quam ambitus; neque ambitus magis, quam omnium legum omnia iudicia perierunt. Legimus etiam in Seneca, declamationum lib. v. Caluus, qui diu cum Cicerone iniquissimam litem de eloquentiae principatu habuit, usque eo concitatus auctor fuit, ut in media oratione eius exclamaret Vatinius reus: Rogo uos, iudices, num, si iste disertus est, ego damnandus sum? Accedit Cornelij Taciti testimonium in dialogo de oratoribus. Versantur, inquit, in manibus hominum studiosorum accusationes Calui in Vatinium, ac praecipue secunda ex his oratio. Et infra ibidem: Nono decimo aetatis anno L. Crassus C. Carbonem, uno & uicesimo Caesar Dolabellam, altero & uicesimo Asinius Pollio Catonem, non multo aetate antecedens Caluus Vatinium, ijs orationibus insecuti sunt, quas hodieq. cum admiratione legimus. Ipse Vatinius ita scripsit ad Ciceronem lib. v. Si tuam consuetudinem in patrocinijs tuendis seruas, P. Vatinius cliens ad te uenit, qui pro se caussam dicier uult. non puto, repudiabis in honore, quem in periculo recepisti. Et ad Q. Fr. ep. ult. lib. 2. Post meridiem, inquit, Vatinium aderam defensurus. MIRA *contentio*} nec mirum: tribunatum enim suum ex Caesaris libidine Vatinius gesserat: in quo, praeter alia, legem tulerat, inuito senatu, de Gallia citeriore ab eo simul cum Illyrio per quinquennium obtinenda. Suetonius, Plutarchus, omnes historici. LAVDARIM,} dixi iam laudari solitos esse reos ab amplissimis uiris; quod eorum laudatio quasi quaedam apud iudices commendatio uideretur. NE ... *ego idem reponam*,} ne ego quoque abs te quaeram, cum uideris, cur non nullos in iudicio laudaris, de quibus tamen haud optime sentias: possum idem quaerere a te absente: cum ex Hispania citeriore quibusdam laudationem miseris. Caussam igitur defendendi Vatinij, Caesaris contentionem posuit. &, quia subijcere Lentulus poterat: an etiam, ut eundem laudares, Caesar contendit? excusat laudationem suam ipsius Lentuli exemplo, cum alia ratione uix posset: siquidem necessaria, contendente Caesare, defensio uideri poterat, laudatio autem, uoluntaria. Scimus autem, hoc esse positum in oratoris artificio, ut, cum rationes & argumenta non suppetant, ad exempla confugiat. VLTIMIS *terris*} Hispaniae duae fuerunt, citerior, & ulterior: quam utramque anno superiore & senatus, & lege a tribuno pl. Trebonio perlata, populus Pompeio dederat. hic de citeriore accipiendum; cui praefuisse cum imperio Lentulum, supra demonstratum est ijs uerbis, Cum tu Hispaniam citeriorem cum imperio obtineres. Et quamquam ulterior Hispania potius, quam citerior, ultima terrarum esset ad Oceanum usque pertinens: ad commune tamen Hispaniae nomen Cicero spectauit, cum esset ea tota prouincia ad occidentem, sicuti ad orientem Syria, terminus imperij Romani. De Cilicia tameo, quae citra Syriam est, dixit Cicero ep. 7. lib. xv. A te ipso missi in ultimas gentes. Non quod ultimae gentes, sed quod inter ultimas imperij Romani. Sallustius autem in Coniuratione Catilinae: Pompeius in extremis terris bellum gerebat. id est, extremis imperij, in finibus imperij, ad imperij fines. Et Nepos in Attici uita: Antonius ex ultimis terris, quid ageret, quid curae sibi haberet, certiorem faciebat Atticum. MISERIS.} per litteras etiam ab ijs, qui aberant, rei laudabantur. Asconius in commentario pro Scauro: & Planco Bursae laudationem a Pompeio, cum esset proconsul ad urbem, ad iudices missam, legimus in Dione lib. xl. PERTIMVERIS} apparet, laudatos a Lentulo, qui ab optimatibus dissiderent. SED *tamen*} omissa laudatione, redit ad caussas defensionis. quod enim P. Clodium quidam optimates, Ciceronis inimicum, ipso praesente amplexarentur, in manibus haberent, fouerent, oscularentur, ut ei stomachum facerent: propterea, ut eorum consuetudinem imitaretur, & quasi par pari referret, ipse quoque, hominem optimatibus inuisum, Vatinium defendit. PAR *pro pari referto*,} sic stat uersus: Par pari trocheum admiscebat, qui locum non habet in senatijs. Graeci dicunt, [illegible] QVIDAM *nobiles homines*,} de quibus ante: Certorum hominum sermones referebantur ad me; qui, cum illa sentirent in rep. quae ego agebam, semperq. sensissent, me tamen non satisfacere Pompeio, Caesaremq. inimicissimum mihi futurum, gaudere se aiebant. Et aliquanto post: Quidam homines tamquam capite meo solum elaborauerunt, reliquum corpus imperfectum, ac rude reliquerunt. SEVERE *seducerent*,} quasi de grauibus, serijsq. rebus cum eo deliberaturi. adhibetur enim ad seria seueritas. unde praeceptum illud lib. 1. Off. Videat in primis, quibus de rebus loquatur: si serijs, seueritatem adhibeat; si iocosis, leporem. SVVM *Publium*,} Clodium, cum quo in gratiam redierant. quae maxime res ab optimatum caussa Ciceronem abalienauit, & cum Caesare, totaq. Caesaris factione coniunxit, ut etiam duos maxime omnium infensos, atque inimicos optimatibus, Gabinium rogatu Pompeij, Vatinium Caesare contendente defenderit, & laudarit. hoc ipsemet explanat in oratione de prouincijs: Leuissime feram, si forte ijs minus probaro, qui meum cum inimico suo reditum in gratiam uituperabunt; cum ipsi & cum meo, & cum suo inimico in gratiam redierint. LEVITER *repungere*.} excusatio triplex, quod leuiter eos offendat, quod lacessitus, quod in re simili, id est in altero Publio. SAEPE *facio*} quod in iudicio dixi, saepe facio, ut eorum animos leuiter repungam. DIIS, *hominibusq. approbantibus*.} sine ulla cuiusquam reprehensione. sic ep. 4. lib. 2. ad Q. Fr. Vatinium, a quo palam oppugnabatur Sextius, arbitratu nostro concidimus, dijs hominibusq. plaudentibus. Contra ep. 2. lib. III. ad eundem: Probe premitur Gabinius: nisi noster Pompeius, dijs hominibusq. inuitis, negotium inuertit. HABES *de Vatinio*:} cur Vatinium defenderim, cognouisti. Habes, inquit; quia, quae audimus, accipimus animo,

infrat

infra: Accepisti, quibus rebus adductus, quamq. rem, caussamq. defenderim. DE CRASSO. } de quo quaesijsse Lentulus non uidetur. nam in prima epistolae parte Caesar, Appius, Vatinius, ex Lentuli litteris, nominantur, Crassi nulla mentio. sed Ciceroni propositum in primis hoc est, ut excuset ea, quae sibi aliquam inurere notam inconstantiae possint, quare, cur & cum Crasso post reconciliationē contenderit, &, post contentionem, rursus in gratiam redierit, caussas diligenter exponit. MAGNA *iam gratia* } uetus inter eos fuerat simultas, uel exorta Cicerone consule, cum Crassus Catilinae consiliorum particeps esse putaretur, ut historiae declarant; uel, ut ego arbitror, multo ante, cum Cicero ab adolescentia sua, ut in hac epistola iam dixit, Pompei fautor extitisset, Crassumq. saepe, ut ep. 12. lib. 1. ad Att. scripsit, in Pompeiana laude perstrinxisset: in suasione quidem legis Maniliae, laudem seruilis belli, Crassi uirtute confecti, magna ex parte ad Pompeium transfert. Primus dies eos in gratiam reduxit, cum Crassus in senatu, praesente Pompeio, a Mithridatico bello proxime reuerso, de rebus a Cicerone consule in urbe gestis ornatissime locutus est. cuius orationis illustrē sententiam cum Cicero ad Atticum scripsisset, subiunxit, Hic dies me ualde Crasso adiunxit. Rursum odium inter eos emersit, quo anno lege Clodia Cicero pulsus est, Crasso Clodiū adiuuante, ut in Plutarcho legimus. Iterum autē reconciliati, restituto in patriam Cicerone, intercedente Publio Crassi filio, Ciceronis amantissimo, ut idem Plutarchus. Tertiae tum dissensionis, tum etiam reconciliationis caussa hic exponitur. COMMVNIS *concordiae caussa*, } quod priuatas inimicitias reip. donandas putaret: ne quando priuatis odijs publica impediretur utilitas. CONTRIVERAM; } depresseram, consumpseram. contrita enim uim non habent. sic in Tusc. 5. Cum uirtutem ad caelum extuleris, reliqua ex collatione facile est conterere, atque consumere. DEFENSIONEM *Gabinij*, } in senatu, cum in absentem Gabinium acerbissime inuectus est Cicero. oratio de prouincijs, & in Pisonem. DISPVTANTEM, } cum eo in senatu. nam, in iudicio, dixisset potius agentem. LACESSISSET; } contumelia uerborum. satis enim constat, non eorum modo animos laedi, contra quos aliquid fit, sed eorum etiam, contra quos dicitur. in quibusdam tamen antiquis libris, Lacessisset. EXARSI, } ut ignis ex arida materia, sic nos iniuste laesi exardemus iracundia. bilis enim quae commota iracundiam gignit, assimulatur igni, atque etiam, ut philosophis placet, accipimr ab igne, ut animus spirabilis ab aere, humor ab aqua, uiscerum soliditas a terra. quod lib. 2. de Nat. de. Cicero tradidit. Vsurpatur autem tribus modis hoc uerbum: exarsi iracundia, uel dolore: exarsit iracundia, uel dolor: exarsi simpliciter. primi generis exemplum hic habemus, & in Verrem, Exarsit iracundia, ac stomacho. in ep. ad Brutum, In caussa Bruti exarsit incredibili dolore. Alterum genus cognoscitur ex epistola 3. lib. 2. ad Q. Fr. Clodiani nostri conspuere coeperunt, exarsit dolor. Simpliciter autem, ep. 21. lib. 2. ad Att. Similis uulgi, sermonibus honestorum, fremitu Italiae, uereor ne exarserint. Et in prooemio lib. III. de Orat. Cum homini & uehementi, & diserto quasi quasdam uerborum faces admouisset, non tulit ille, & grauiter exarsit. EFFVDISSE } cum in gratiam rediuimus, nihil putaui reliquum esse odij. RESIDVVM *tamen insciente me fuisset*, } tota haec de ueteris odij eruptione sententia duas partes habet, unam ex uno membro, cum inclusum illud odium omne repente apparuit; alteram ex duobus. Quod ego effudisse me omne arbitrabar, residuum tamen insciente me fuisset. utraque igitur pars a se ipsa regatur, necesse est. quod cum ita sit, quaero, ut pendeat hoc, Residuum tamen insciente me fuisset. non enim ad uerbum, Quod, accusandi casu enunciatum, referri uidetur posse. quare aut subaudiendum alterum, Quod: ut ita dicat: Quod ego effudisse me omne arbitrabar, quod tamen insciēte me residuum fuisset: aut soloecismi species quaedā uidebitur: cuius generis alia quoq. in Cicerone, Pediano etiam teste, animaduertētur. FVISSET: } placet: etsi uarie scriptum esse uideā in aliquot antiquis libris, Fugisset, Effugisset, Fudisset. IIDEM *illi*, } ueteres in plurali quoq. dicebant, Idem: sed melior consuetudo, ut Iidem diceretur, obtinuit, quod analogiae lib. 2. Caesarem probasse Carisius ostendit. SAEPE. NVTV, *significationeq. appella*, } de his enim saepe iam locutus, neminē umquam nominauit. MAXIMVM *fructum* } pro laetitia potius, quam utilitate. Fructum hic accipio, ut etiā ep. 5. lib. X. Ex tuis litteris cepi fructum duplicem, mihiq. in comparatione difficilem ad iudicandum, amorem ne erga me tuum, an animum in remp. pluris aestimandum putarem. Et in extrema epistola: Ad tuam summā liberalitatem, qua te scio libentissime solere frui, pertinere; pro laetari. EX *libertate mea*, } propter haec omnia: quod, sedente Cn. Pompeio, dixerim me Bibuli fortunam, quam Vatinius afflictam putarat, omnium triumphis, uictorijsq. anteferre: quod, eodem teste, alio loco, eosdem esse, qui Bibulum exire domo prohibuissent, & qui me coegissent: quod in Vatinium summa libertate, animoq. maximo, de ui, de auspicijs, de donatione regnorum, omnia dixerim: quod senatui quoque auctor fuerim, ut de agro Campano idibus Maij referretur: postremo, quod cum Crasso magna libertate contenderim. FORIS } uulgo, apud omnes homines: ut ep. 7. lib. 2. ad Q. Fr. Senatus frequens diuinus fuit in supplicatione Gabinio deneganda. foris ualde plauditur. Et ad eundem, ep. 2. lib. III. Nihil hominum sermone foris clarius. FRVCTVM *tulisset*; } bonam de me hominum opinionem auxisset. QVI. IN *eadem caussa essent*, } communis erat caussa Crassi, Caesaris, Pompeij, qui ad ipsorum potentiam omnia referebant. INIQVI } cur enim, cum ex libertate mea maximum fructum cepissent, inimicissimos mihi fore principes uiros laetabantur? HONESTISSIMOS } in primis honoratos. ep. 15. lib. 2. Caesarem honestum esse cupio. PERFERRENTVR; } dixit supra: Sermones ad me referebantur. ITA *contendisset, ut nihil umquam magis*, } supra, eadem sententia aliter expressa: Caesaris, ut illum defenderem, mira contentio est consecuta. Eodem modo accipitur, Pugnare, ep. 32. lib. 7. MAXIMA *molestia* } quid mirum, cum, praeter initam inter eos in caussa populari societatem, Crassi filius quaestor Marcus,

Publius legatus, Caesare imperatore in Gallia mererent. TEMPORUM *meorum*, } earum calamitatum, quas olim pertuli, quia minimum in rep. libere sensissem. quod ne iterum accideret, prouidendum fuit. Hac nomine casus aduersos interdum appellat, ut in extrema epistola: Scripsi uersibus tres libros de tẽporibus meis. Et in suasione Maniliae legis: Omne meum tempus amicorum temporibus transmittendum putaui. NATURAE: } quae me ab omni contentione reuocabat. PAENE *a meis laboribus* } non re uera a meis laribus, eum domi meae non cenauerit, sed paene a meis laribus, cum & apud me cenauerit, & in hortis generi mei. Lares pro aedibus ponuntur, quia praeesse putabantur aedibus: & ijdem sunt omnium aedium lares. penates autem singularum aedium proprij. ideo separatim eos Plautus nominauit in Merc. Ego mihi alios penates deos persequar, alium larem. CONDIXISSET, } in diem certum denonciasset. sic enim Festus interpretatur. APUD me } apud me, apud Pompeium, apud se, ualet in aedibus meis, in aedibus Pompeij, in aedibus suis. hic igitur non omnino proprie dictum est, Apud me, quia cenauerat Crassus non in Ciceronis aedibus, sed in hortis Crassipedis. uerum hortos Crassipedis quasi suas aedes putat: ideo dixit etiam, Paene a meis laribus. COMMENDATIONE } laude. IN *senatu*, } hac de re sic ad Crassum, epist. 8. lib. v. Et cum consulibus, & cum multis consularibus tanta contentione decertaui, quanta numquam antea ulla in caussa: ceteriq. nostrae necessitudini iamdiu debitum, sed multa uarietate temporum interruptum officium cumulate reddidi. MEA *fides* } post reconciliationem. REM, *caussamq.* } Res, ut supra demonstraui, totum negotium significat; Caussa negotij pars est, quae ad aliquem proprie pertinet. res igitur est hic, id quod Pompeio, & Caesari placebat: quos offendere, temporibus admonitus, Cicero nolebat: caussa uero, Vatinius, & Crassus, quorum alterum in iudicio, alterum in senatu, rogatu Caesaris, & Pompeij, defenderat. IN REP. *capessenda* } dixi iam, Remp. capessere, idem esse, quod, administrare. PRO *mea parte* } quod ad me attinet. dixit enim epistolae initio: Ostendam, qui sit meus sensus, & status. MIHI *integra omnia, ac libera fuissent.* } si mihi pro meo sensu, ac iudicio rẽp. capessere licuisset: id quod non licuit, cũ me fratris mei fides, Pompeij, Caesarisq. beneficia, optimatum iniuriae commouerint. Paullo post: Si essent omnia mihi solutissima, tamen in rep. non alius essem, atq. nunc sum: cum uero in hunc sensum & alliciar beneficijs hominum, & compellar iniurijs; facile patior ea me de rep. sentire, ac dicere, quae maxime cum mihi, tum etiam reip. rationibus putem conducere. Ideo autem plane integrum Ciceroni nõ erat, ut id ageret, quod maxime probaret; (probauerat autem semper, ac defenderat optimatum caussam, quã Caesar, & cum eo coniuncti Pompeius, & Crassus, populari uia potentiam quaerentes, oppugnabant) quia cum Pompeium non solum beneficio, sed amore etiam, ac perpetuo quodam iudicio diligeret; Caesaris autẽ in se, fratremq. suum mirificam liberalitatem esset expertus; praeterea reconciliatos cum inimico suo, familiariq. coniunctos amicitia, principes optimatum uideret; discedere a pristina sententia cogebatur. CONTRA *tantas opes*, } quod erat periculosum. NEQUE *delendum*, } quod ipsa resp. nolle uideretur; dixit enim supra: Vehementer res ipsa publica me mouet; quae mihi uidebatur contentionem, praesertim maximis rebus a Caesare gestis, cum illis uiris nolle fieri, & ne fieret, uehemẽter recusare. CONVERSIS *rebus*, } respexit ad illud Platonis, Quales in rep. principes essent, tales reliquos solere esse ciues. TEMPORIBUS *assentiendum*, } ep. 9. lib. IV. Tempori cedere, id est necessitati parere, semper sapientis est habitum. Dixit idem alijs uerbis in oratione pro Plancio: Stare, inquit, omnes debemus tamquam in orbe aliquo reip. qui quoniam uersetur, eam deligere partem debemus, ad quam nos illius utilitas, salusq. conuerterit. PRAESTANTIBUS *uiris* } ijs, qui optime administrandae reip. scientia praestiterunt. UT IN *nauigando* } nihil iucundius, atque etiam nihil utilius, quam in legendo similia conferre. quo in genere qui uersantur, his fere neq. deest umquam, quod scribant, & ea, quae scribunt, augere, & exornare facile possunt. Vsus est Cicero in oratione pro Plancio eadem sententia, sumpto a nauigantibus exemplo. An, inquit, cum uideam nauem secundis uẽtis cursum tenentem suum, si non ea eum petat portum, quem ego aliquando probaui, sed alium non minus tutum, atq. tranquillum, cum tempestate pugnem periculose potius, quam illi, salute praesertim proposita, obtẽperem, & paream? neq. enim inconstantis puto, sententiam, tamquam aliquod nauigium, atq. cursum, ex reip. tempestate moderari. Cuius loci extremam partem ijsdẽ uerbis iteratam uideo in oratione pro Balbo. Assentior, inquit, non omnibus: neq. esse inconstantis puto, sentẽtiam aliquam, tã quam aliquod nauigium, atq. cursum, ex reip. tempestate moderari. Et ad Att. ep 6. lib XVI. Nemo doctus umquam mutationem consilij, inconstantiam dixit esse. PORTUM *tenere* } pro obtinere ep. I. Teneri enim res aliter non potest. MUTATA *uelificatione*, } obliquo cursu, non directo, qui erat institutus. TAMEN *peruenire*: } non tam cito, sed aliquando tamen peruenire. CUM *dignitate otium*; ep. 7. Neq. salutis nostrae rationem nobis habendam esse sine dignitate, neq. dignitatis sine salute. Et in principio lib. I. de Oratore: Perbeati fuisse illi uideri solent, qui in optima rep. cum & honoribus, & rerum gestarum gloria florerẽt, eum uitae cursum tenere potuerunt, ut uel in negotio sine periculo, uel in otio cum dignitate esse possent. NON *idem semper dicere*, } more nauigantum, qui non eundẽ semper cursum tenent, sed eundem tamen portum, licet mutata uelificatione, sẽper spectant. NON *idem semper dicere, sed idem semper spectare debemus*. } salutem reip. quae sentẽtiam a nobis eandem perpetuo non postulat. Pro Plancio: Ego uero haec didici, haec uidi, haec scripta legi; haec de sapientissimis, & clarissimis uiris & in hac rep. & in alijs ciuitatibus monumẽta nobis litterae prodiderunt; non semper easdẽ sententias ab eisdem, sed quascumq. reip. status, inclinatio temporum, ratio concordiae postularet esse defendendas. SOLUTISSIMA; } soluta, & libera Ciceronis uoluntas non

erat;

erat; cum & alliceretur Pompeij, Caesarisq. beneficijs, & cõpelleretur optimatum quorundã iniurijs. FACILE *patior* ita loquebantur, cum aliquid se nec admodum libenter, nec moleste tamen facere significabant. ep.7. lib.v. Si quãdo non mutuo respondetur officijs meis; plus apud me officij residere, facillime patior. CVM *mihi* coniuncta cum praesidijs ijs, quae semper habuerat, potentium beneuolentia. paullo post. REIP. *rationibus* publicae caussae, omnium libertati. supra: Laetatus sum; quod mihi liceret in eadem caussa & mihi utilia & cuiuis bono recta defendere. Sic locutus in prooemio Rhetoricorum: Is mihi uir & suis, & publicis rationibus utilissimus eius fore uidetur. APERTIVS *haec ago* ita me sentire profiteor. LEGATVS *est Caesaris*, in Gallia. missus a Caesare cum legione in Neruios, Eburonum, Aduaticorum, Neruiorum obsidionem fortiter sustinuit. Caesar lib.v. ITA *illustri gratia* quaecumque a me in illum profecta sunt, ita perspicue, sibi accidisse gratissima, demonstrauit, ut ego eum, uel minimis meis officijs, mihi obstrictum putarem. GRATIA: apud populum ualere enim in senatu auctoritate, apud populum gratia, proprie dicitur. Et Caesar, qui semper ad principatum spectauerit, mire popularis ab adolescentia fuit, multaq. per populum, quae a senatu impetrare nequiuisset, consecutus est. OPIBVS, Opum nomine, quantum ualemus, continetur. ep.6. lib.vi. CONSILIA *frangere*, non dissimile, Cogitationes debilitare, ep.6. POTENTIVM *beneuolentiam* eadem sententia ep.8. lib.III. ad fr. Praesidium firmissimum petebamus ex optimi, & potentissimi uiri beneuolentia ad omnem statum nostrae dignitatis. Hoc nimirum illud est, quod saepe dixit, spectandum esse cum dignitate otium, habendam non dignitatis modo rationem; sed etiam salutis. ESSEM *usus eisdem.* indicat, eo se facilius in eam mentem esse deductum, quod probari a Lentulo consilium suum existimaret: quasi, Lentulo aliter sentiente, aliter ipse quoque sensurus fuerit. huc illud spectat ep.8. Ego quidem, ut debeo, & ut tute mihi praecepisti, me ad eius rationes adiungo, quem tu in meis rationibus tibi esse adiungendũ putasti: TEMPERANTIAM, *& moderationem* notum est ex Aristotele, & alijs, Temperantiae nomine, perfectam uirtutem, qua indomitae, atque exsultantes animo libidines cohibentur, iudicari. uerbum igitur, Moderationem, sententia non requirit. Sed a more philosophorum longe distat oratoria loquendi consuetudo. Saepe copiam quaerit Cicero non ut augeat, immutet ue sententiã, sed ut explanet magis. neque uero nesciebat, moderationem a temperantia non differre, cum ipse & lib.2. de Fin. & Tusc.3. Temperantiam definierit, atque explicauerit moderationis nomine: & lib. I. Off. ubi quattuor uirtutes nominat, moderationem pro temperantia usurpauerit: sed, ut dixi, aperiendae, atque explanandae rei gratia, non necessariam ubertatem interdum amat. eodem modo ep.27. li. XI. Est ita temperatis, moderatisq. moribus, ut summa seueritas cum humanitate iungatur. AMICISSIMVM, itaque non dubito, quin ea uoluisses, quae meis conducere rationibus existimasses. SVFFVSVM, translato uerbo latere interdum in animo maleuolentiam significat; ut aqua latet subter cutem fusa. Sic lib.2. de Orat. Aetherem calore suffusum dixit. MAGNVM, *& excelsum* quae uirtus plane uiro digna. Graeci μεγαλοψυχίαν, Cicero lib.I. de Off. Magnanimitatem uocat. Magni autem excelsiq. animi est, neminem odisse, res eas paruipendere, quibus alij ad maleuolentiam, ac nocendi cupiditatẽ facile commouentur. Eidem tribuit animi magnitudinem ep.5. & 7. & in libro de claris oratoribus. APERTVM, *& simplicem.* quod bonitatis est. ideo, quid sentires, qui tuus in me, ceterosq. animus esset, nullo negotio perspexi. TALES, inuidos. nam ep.7. In te, inquit, homine omnium nobilissimo, similia inuidorum uitia perspexi. Notatur etiam perfidia optimatum quorundam, Ciceroni in salute, Lentulo in dignitate cognita. ep.5.6.7. MOVERVNT, ut quibusdam in sententiis paullum me immutarẽ, meamq. uoluntatem ad summorum hominum, de meq. optime meritorum, dignitatem aggregarem. SALVS *mea* ut in patriam redirem. ETIAM *dignitas* modeste petit, ut eundem se praebeat Lentulum in eius tuenda, atque augenda dignitate, quem in recuperanda salute praestiterat. SOCIVM, *comitemq.* non dixit, adiutorem, ut arrogantiam uitaret; & simul, quod in societatis nomine quaedã inesse uidetur beneuolentiae significatio. Socius autem, proprie, agentem adiuuat: comes euntem sequitur. ORATIONES triennio scriptae, Marcellino, & Philippo cos. ut pro L. Calpurnio Bestia, pro P. Sextio, in Vatinium, de prouinciis consularibus, de haruspicum responsis: Pompeio, & Crasso, in Pisonem: Domitio, & Appio, pro Scauro, pro Vatinio, pro M. Coelio, atque etiam pro A. Gabinio, quem rogatu Pompeii hoc anno defendit, ut ex Dione lib.XXXIX. & ex epistolis ad Atticum, ad Q. fratrem intelligitur. nominant & orationem de rege Alexandrino rhetores Latini, Aquila, & Fortunatianus: quã opinor habitam esse Marcellino, & Philippo cos. quo anno scimus actum esse in senatu magnis contentionibus de restituendo Ptolomaeo, Aegypti rege. MENOCRITO Lentuli liberto. usitatius nomen est, Menocratis, quam, Menocriti: sed libri ueteres in Menocrito consentiunt. VT *pertimescas.* iocatur; quasi multarum orationum lectio molestiam Lentulo allatura sit. REFEROQ. *ad mansuetiores musas,* hoc plane anno poema ad Caesarem uidetur scripsisse, de quo ep.8. & 9. lib.III. ad fratrem: fatebor tamen ingenue, quod mihi non mediocrem dubitandi caussam attulit. certe enim, cum dicat Cicero, Referoq. me ad mansuetiores musas, uidetur de poemate aliquo, a se scripto, uelle subiungere: nec tamen id facit: nam infert statim, Scripsi igitur Aristotelico more tres libros in disputatione, ac dialogo de oratore. Musis autem cum oratoria ratione quae communio est? quare uereor interdum, ne hoc totum, quod, inclusum parenthesi, a ceteris distinguitur, transferendum sit aliquo modo ad illud infra positum, Scripsi etiam uersibus tres libros de temporibus meis. Nisi si mansuetiores musas uocauit ea studia, quae domi culta, ad lenitatem, atque humanitatem animos traducunt; cum orationes in foro habitae contentionem habeant. confirmare uidetur hanc opinionem locus ep.12. lib.XVI.

Tu musis nostris, para, ut operas reddas. Et alibi Musas pro litteris posuit, ut ad Att. ep. 5. lib. 2. Cũ omnibus musis rationem habere cogito. A PRIMA *adolescentia*] adolescẽtulus Arati poema conuertit, quod hodie, tẽporis iniuria, mutilũ habemus. Puer etiã tetrametro uersu librum composuit, quẽ, ut ait Plutarchus, inscripsit, Pontius Glaucus. DELECTARVNT] nõ ad proximum, quo se ad musas referre solitus est, sed ad longinquũ adolescentiae tempus uerbum, Delectarunt, accommodauit: ut sit, ita me delectãt, ut olim adolescentulũ delectarunt. Simile illud in Bruto, de cõmẽtarijs Caesaris: Nudi sunt, recti, & uenusti, omni ornatu orationis, tãquã ueste detracta. Quod est: omni detracto, tãquã ueste, orationis ornatu. SCRIPSI *igitur Aristotelico more, quemadmodum quidem uolui, tres libros in disputatione, ac dialogo de Oratore.*] Quid sit, Aristotelico more mecum ipse quaero, utrũ, quia dialogos & Aristoteles composuerit, qua de re Plutarchi testimoniũ exstat in consolatione ad Apollonium, & Basilij in epistola ad Diodorũ, Themistij praeterea, & Philoponi: an uero, quia more quodam, nõ uulgari, sed exquisito, qualis Aristotelis mos fuit, artis oratoriae praecepta tradiderit. in quã equidem sententiam facile, & libẽter inclino, cõmotus maxime sequẽtibus uerbis, Quemadmodum quidem uolui: quibus minuere Cicero uoluit arrogantiã, quasi nimium se extulisset, professus Aristotelico more se scripsisse de oratore: maioremq. etiã praetetulit modestiae speciem, cum subiunxit: Quos arbitror Lentulo tuo fore non inutiles. Arbitror, inquit: quod fidentis non uidetur: abest enim affirmatio. Lentulo tuo: adolescenti, non uiro. nam facultatis in eo plus requiritur, qui uiris placere uelit. Non inutiles: & hic opinionem uitat arrogantiae. nã si, Vtiles, dixisset; promissio maior erat. Haec omnia modestiam declarant. et illud, Quemadmodum quidem uolui; ualet hoc: an sim assecutus, ignoro: uolui quidem certe. Praeterea, doctrinam hic potius, & acumen Aristotelis, quam scribendi genus, indicari, ob eam caussam arbitror, quod in scribendi genere Platonẽ, & Xenophontem, quorum dialogis Aristotelis dialogos nemo conferre ausus est, aut solos, aut cum ipso saltem Aristotele nominasset. Sin ad doctrinam simul, & scribendi genus respexisse Ciceronẽ aliquis dicat: non prius hoc mihi persuaserit, quã, scriptum esse ab Aristotele de oratore dialogum, ostẽderit. unum autem eius dialogum de animo, Eudemum inscriptum, praeterea nullum, quod equidẽ legerim, ueteres nominãt. Basilius quidẽ dialogorum Aristotelis nomina non ponit: sed eũ ait, & Theophrastũ, cum dialogos cõponere essent aggressi, deterritos uenustate Platonis ad aliam se scribendi rationem contulisse. ABHORRENT *enim a communibus praeceptis,*] Quaenam erant communia praecepta? ea scilicet, quae lib. 1. de orat. exponuntur ex persona Crassi. Non negabo, inquit, me ista omnium communia, & cõtrita praecepta didicisse: primum, oratoris officium esse, dicere ad persuadendũ accõmodate: deinde, esse omnẽ orationẽ aut de infinitae rei quaestione, aut de re certis in personis, ac tẽporibus locata. &c. Haec igitur Cicero in ijs libris non esse ad bene dicendum ualde necessaria cõfirmat; & praestãtiora quaedã docet, partib. ita distributis inter Antonium, & Crassum, ut ille lib. 2. de materia oratoris, hic lib. III de ornãdi ratione dissereret. His autẽ libris nihil posse fieri elegantius, aut etiã utilius conuenit inter homines eruditos, atque ipse Cicero, de ijs quid sentiret, ostẽdit in ep. 19 lib. XIII. ad Att. Sunt, inquit, libri tres de oratore, mihi uehementer probati. OMNEM *antiquorum*] Aristotelis, & Isocratis: quod sequentibus uerbis declaratur. quanquam antiquorum etiam omniũ oratorix ratio in uno Aristotele cõtinebatur. scripsit enim librũ, in quo exposuit dicendi artes omniũ superiorum, ut lib. 2. de Inuẽt. & lib. 2. de orat. legimus. Opposuit autẽ Antiquorum rationem oratoriam, Cõmunibus praeceptis: quod erant Romae, qui uulgo rhetoricam artẽ docerent, & dicendi praecepta traderent. id Sullanis temporibus primus professus est L. Plotius Gallus, ut ad Titinium scripsit Cicero: cuius haec Suetonius uerba recitat in lib. de claris rhetoribus. Memoria teneo, pueris nobis Latinae docere coepisse L. Plotiũ quendã: ad quẽ cum fieret concursus, quod studiosissimus quisq. apud eum exerceretur: dolebam idem mihi non licere. continebar autẽ doctissimorum hominum auctoritate; qui existimabãt, Graecis exercitationibus ali melius ingenia posse. ARISTOTELICAM,] non opinor hos tantũ, quos nunc habemus. sed alios quoque significari Aristotelis libros de ratione dicẽdi. ex his quidem, qui exstant, dubitari non potest, quin multa Cicero trãstulerit in suos oratorios libros, praesertim in tertium; quod accurate legẽtibus patebit. De alijs uero eiusdem Aristotelis rhetoricis libris, haec scripsit Cicero lib. 2. de Orat. Inter hunc Aristotelẽ, cuius & illũ legi librum, in quo exposuit dicẽdi artes omnium superiorum, & illos, in quibus sua quaedam de eadẽ arte dixit, & hos germanos huius artis magistros, hoc mihi uisum est interesse. Quis porro neget, ex eo maxime libro, quo superiorũ omniũ artes complectebatur Aristoteles, multa Ciceronẽ in suos oratorios retulisse, cum ex eodẽ libro multa sumpserit adolescẽs, ut eos, de Inuentione quos inscripsit, minime cum oratorijs cõparandos, ueterum doctrina locupletaret? quod ipse lib. 2. eius artis, in prooemio, docet his uerbis: Nobis omniũ, quicumq. fuerant ab ultimo principio huius praeceptionis usq. ad hoc tempus, expositis copijs, quaecumq. placeret, eligẽdi potestas fuit. ac ueteres quidem scriptores artis, usq. ab principe illo, atq. inuentore Tisia repetitos unũ in locum conduxit Aristoteles, & nominatim cuiusq. praecepta, magna cõquisita cura, perspicue scripsit, atq. enodata diligenter exposuit: ac tantũ inuentoribus ipsis suauitate, & breuitate dicẽdi praestitit, ut nemo illorum praecepta ex ipsorũ libris cognoscat, sed omnes, qui, quod illi praecipiãt, uelint intelligere ad hunc, quasi ad quendã multo commodiorẽ explicatorẽ, reuertantur. Haec Cicero. deinde, facta mentione eorum, qui Aristotelem, aut Isocratẽ secuti, praecepta dicendi reliquerunt, Nos, inquit, nobis omnes, quoad facultas tulit, proposuimus, & ex nostro quoq. non nihil in commune contulimus. Sumpsit igitur Cicero ab Aristotele multa, neq. ex ijs modo libris, quibus nunc utimur, sed ex ijs etiã, qui malo quodã periere litterarum fato. Praeterea gloriatur, ita se scripsisse oratorios, ut a cõmunibus praeceptis

ptis abhorrerent, omnemq. antiquorum Aristotelicam, & Isocraticam rationem oratoriam complecterentur. Laertius quattuor corpora rhetoricorum librorum Aristotelis nominat, Gryllum, unicum librum, in quo, ut lib. 2. Quinctilianus ait, quaedam subtilitatis suae argumenta, quaerendi gratia, excogitauit; alterũ, duos rhetoricae artis libros; tertium, unicum librum, quem inscripsit Ars; quartum, libros duos, eadem inscriptione. quo numero tres, qui hodie sunt in manibus, exclusos uidemus. At Cicero, & Quinctilianus, ut supra demonstrauimus, illos agnoscunt. ISOCRATICAM} De Isocratis arte discrepant ueterum sententiae. Plutarchus certum ambigere se ostendit, cum illa mandauit litteris in eius uita: *Εἰσὶ δὲ οἳ καὶ τέχνας αὐτὸν λέγουσι συγγεγραφέναι· οἱ δὲ, οὐ μεθόδῳ, ἀλλ' ἀσκήσει χρήσασθαι.* Hermogenis interpres Isocrati eam tribuit, *Ἰσοκράτης*, inquiens, *φησὶν ἐν τῇ τέχνῃ, ὡς ἐν τῇ διηγήσει λεκτέον τό τε πρᾶγμα, καὶ τὰ πρὸ τοῦ πράγματος, καὶ τὰ μετὰ τὸ πρᾶγμα, καὶ τὰς διανοίας, αἷς ἕκαστος τῶν ἀγωνιζομένων χρώμενος, τὸ ἔστι πέπραχε.* Cum eo sensit Quinctilianus lib. III. nam, cum de Aristotele, & Isocrate loqueretur, Ars, inquit, est utrinsque. sed pluribus eam libris Aristoteles complexus est. Idem tamen prorsus ambigit lib. II. cum ait: Haec opinio originem ab Isocrate (si tamen re uera ars, quae circumfertur, eius est) duxit. Cicero noster eam plane repudiat lib. 2. de Inuent. Fuit, inquit, eodem tempore, quo Aristoteles, magnus, & nobilis rhetor Isocrates: cuius ipsius quam constet esse artem, non inuenimus: discipulorum autem, atque eorum, qui protinus ab hac sunt disciplina profecti, multa de arte praecepta reperimus. Hanc ergo dubitationem e scriptoris nomine ortam existimo, quia fuit alter Isocrates, Isocratis magni discipulus; a quo scriptam artem rhetoricam suspicari licet; cum praesertim discipulorum Isocratis multa se reperire dicendi praecepta Cicero dicat. Ac me quidem in hanc suspicionem illa etiã ratio ducit, quod Isocratis eiusdem iunioris esse orationem illam ad Demonicum, quae Isocrati magno tribuitur, Harpocration testis est. Atque haec omnia illuc refero, ne quis putet Ciceronem, quia dixerit Isocraticam rationem se esse complexum tribus oratoriis libris, Isocratis ipsius artem legisse, quam negauit ullam reperiri lib. 2. de Inuent. itaque, Isocraticam, interpretor, ab Isocratis discipulis traditam, ex institutis tamen, & opinionibus magistri. quae enim ille uoce docuit domi suae, postea scriptis eadem discipuli eius persecuti sunt. his autem cum iis, qui ab Aristotelis disciplina profecti sunt, controuersiae nonnihil fuit: quod Quinctilianus lib. III. significat: ait enim: His successere multi, sed clarissimus Gorgiae auditor Isocrates, hinc uelut diuersae secari coeperunt uiae. nam & Isocratis praestantissimi discipuli fuerunt in omni studiorum genere: eoq. iam seniore, Aristoteles praecipere artem oratoriam coepit. RATIONEM *oratoriam*} quae de arte dicendi Aristoteles, & Isocrates praeceperunt. in hoc enim libri Ciceronis oratorij a communibus praeceptis abhorrent. Eodem spectat illud, quod scripsit ep. I. lib. 2. ad Att. Meus liber totum Isocratis *μυροθήκιον*, atque omnes eius discipulorum arculas, ac nonnihil etiam Aristotelica pigmenta consumpsit. TRES *libros de temporibus meis;*} de exsulio, atque etiam reditu: in his enim Lentulum, optime de se meritum, nominauit. scripsit etiam uersibus tres libros de consulatu suo, sed antequam iret in exsulium: quod ep. 3. lib. 2. ad Att. & de Diuin. lib. I. ostendit. hic autem Cicero commemorat, quae post discessum Lentuli, idest post exsulium suum, scripserat. Ep. 6. lib. 2. Nouitate meorum temporum. ET. ERVNT} sperat futurum, ut a posteris etiam legantur. Sed eos aut hominum iniuria, aut uetustas ipsa perdidit. SED, *quia uerebar,*} *ἔλλειψις*, figura aliquid detrahens. nam hic sententia desiderat, Non misi: ut sit: Ideo non misi eos libros ad te, quia uerebar eos, quos erat infinitum bene de me meritos omnes nominare. TOTAM *ad te defero.*} ad arbitrium tuum confero: ut se ipse interpretatur sequentibus uerbis. CONSEQVI} praestare. omnes meorum studiorum fructus ad te defero: ut iis arbitratu utaris tuo. VT. *ME nolim admoneri, rogari uero sine magno dolore uix possim.*} rogari enim se, qui amant, non patiuntur. ideo dixit ep. 10. lib. III. Iniuriam mihi fieri putabam, cum rogabar. Ep. 13. lib. IX. Peto a te, vel, si pateris, oro, ut homines miseros conserues incolumes. Ep. 18. lib. XIII. Ego admirabar magis, te, quasi rogatus, aut certe admonitus liberaliter Attico respondisses, ultro ad eum scripsisses. Ep. 4. lib. XV. Admonendum te potius, quam rogandum, puto. Et ad Att. ep. 34. lib. XII. Vehementer te rogo, magis quam a me uis, aut pateris te rogari, ut hanc cogitationem toto pectore suscipias. IN. CILICIAM} partem Lentuli prouinciae. uide ep. 7. Qui Ciliciam, Cyprumq. teneas. ADIVNCTO *isto fundo*} de Ciliciensi fundo Q. Ciceronis nullam alibi mentionem inuenio. Emptus quidem non uidetur, quantum ex uerbo, Adiuncto, licet intelligere. testamento fortasse legatus. EXERCITATIONIBVS} oratorijs. declamando enim uel in scholis rhetorum, publice profitentium, uel domestica disciplina adolescentes exercebantur. Graecis autem exercitationibus ali melius ingenia posse, scripsit Cicero in epistola ad Titinium, cuius exemplo supra usi sumus. NEQVE *cariorem, neque iucundiorem*} coniunget eadem in ep. 2. lib. 2. Cui carus aeque sis, & periucundus, ac fuisti patri. POSTERITAS *omnis intelligat,*} temporī seruiens pollicetur, quod non praestitit. nullum enim librum Lentulo inscripsit, qui quidem exstet, aut ab iis nominetur, qui saepe scripta Ciceronis appellant. APPIVS *in sermonibus antea dictabat, postea dixit etiam in senatu palam, sese, si licitum esset legem curiatam ferre, sortiturum esse cum collega prouinciam; si curiata lex non esset, se paraturum cum collega, ibiq. successurum: legem curiatam consuli ferri opus esse, necesse non esse: quoniam ex S. C. prouinciam haberet, lege Cornelia imperium habiturum, quoad in urbem introisset.*} Curiata lex a populo per curias congregato nomen accepit. curias autem, in quas Romulus populum distribuit, ut in sua quisque curia sacra publica faceret, ferias obseruaret, triginta fuisse, omnesq. in Palatio, satis, ut opinor, notũ est. ex his curijs cum populus, ut aliquid iuberet, aut iudicaret, in unum locum coibat, curiata comitia uocabantur. coiuisse autem populum in Comitium, qui locus in foro fuit, docet Varro. Lex igitur curiata comitijs curiatis ferebatur;

quibus

quibus autem de rebus,& a quo magistratu ferretur, non est alienum ostendere. De adoptione ferebatur & de imperio militari. Si de adoptione, ferri poterat uel a tribuno pl. uel a consule. de tribuno pl. locus indicat in ep. 17. lib. 1. ad Att. Haec sunt in rep. nisi illud etiam ad remp. putes pertinere; Herennium quendam tribunum pl. saepe iam de P. Clodio ad plebem traducendo agere coepisse. huic frequenter intercedi tur. De Consule quis dubitet? cum Suetonius inter acta Caesaris consulis hoc memoret: P. Clodium, frustra iam a patribus ad plebem transire conantem, eodem die, horaq. nona traduxit. Et ep. 12. lib. 2. ad Att. Quid Caesar? negat se quidquã de illius adoptione tulisse. Adoptionem autem illam curiata lege factam esse, declarat oratio pro domo: in qua sunt haec: Negant augures fas esse agi cum populo, cum de caelo seruatum sit. quo die de te lex curiata lata esse dicatur, audes negare, de caelo esse seruatum? Et paullo post: Si, quod in ceteris legibus trinundinum esse oportet, id in adoptione satis est trium esse horarum: nihil reprehendo. Et infra: Credo enim, quamquam in illa adoptione factum est nihil, tamen te esse interrogatum, auctor ne esses, ut in te P. Fonteius uitae, necisq. potestatem haberet, ut in filio: quaero, si aut negasses, aut tacuisses, si tamen id triginta curiae iussissent, num id iussum esset ratum? certe non. Confirmat Gellius lib. v. cap. 19. Arrogantur, inquit, ij, qui, cum sui iuris sint, in alienam se potestatem tradunt: eiusq. rei ipsi auctores fiunt. Sed arrogationes non temere, neque inexplorate committuntur, nam comitia arbitris etiam pontificibus praebentur, quae curiata uocantur. De imperio militari, quod extra urbem gereretur, latam opinor esse curiatam legem uel ab eo ipso, qui accepturus esset imperium; si modo magistratus esset, uel a consule. latam ab ipso magistratu, qui usurus esset imperio, auctor est Liuius lib. ix. Papirio, inquit, dictatori, legem curiatam de imperio ferenti, triste omen diem diffidit. A magistratu, qui non esset usurus imperio, exemplo Ciceronis & Bibuli, (ut omittam alia quam plurima) demonstratur. nam & Cicero in Ciliciam, & eodem tempore Bibulus in Syriam, uterque aliquot annis post consulatum profecti sunt. latam autem de utriusque imperio curiatam legem, ex eo liquet, quod uterque bellum gessit, utrique supplicationes ob rem bene gestam decretae: Cicero etiam de triumpho cogitauit. itaque dubitandum non est, quin consules eius anni, Sulpicius, & Marcellus, alter, amboue, curiatam legem de eorum imperio tulerint. alioqui prouinciam quidem eo genere imperij quod lex Cornelia dabat, administrare potuissent; quo se Appius, curiata lex ferri si non posset, contentum fore dictitabat. militarem autem rem, quae triumphi spem, & occasionem afferebat, nullo pacto ijs attingere licuisset. curiatis enim comitiis rem militarem contineri lib. v. prodidit Liuius: consuli, si legem curiatam non haberet, attingere rem militarem non licuisse, Cicero in orat. 2. in Rullum: & ibidem: Consulibus legem curiatam ferentibus, saepe intercessum est. Curiata igitur lege, in foro lata a consule, non a tribuno pl. (nam tribunis pl. nihil cum curiis) triginta lictoribus ueteres triginta curias repraesentantibus; populus prouinciarum rectoribus imperium dabat, Cornelia senatus: sed Cornelia iuris dicendi potestatem, nihil pro uiatico, curiata uero exercitus habendi, belliq. gerendi ius, cum stipendio militum, & pro consulis uiatico, dabat. Et Cornelia, a L. Sulla dictatore lata, hoc sanxerat, ut, qui prouincias ex S. C. accepissent, imperium haberent, quoad in urbem introissent: (studuit enim Sulla optimatum potentiae, plebem, quae aduersus eum pro Mario steterat, afflixit) curiata uero, quoties quisque in prouinciam iturus esset, de eius imperio ferebatur. Obstabat interdum, quod Appius timuisse uidetur, intercessio tribunicia. itaque in agraria 2. Consulibus legem curiatam ferentibus saepe intercessum est. SI LICITVM *esset* } sibi. non enim, quod ipse consul posset, id ut anni sequentis consul ferret, exspectare debuit. SORTITVRVM *esse* } consules uel sortiebantur prouincias, uel comparabant inter se. CVM *collega*, } L. Domitio Ahenobarbo. SI CVRIATA *lex non esset*, } ferri non posset, intercedente alioqui tribuno pl. SE PARATVRVM *cum collega*, } Parare, hic est pacisci, constituere. mos enim fuit, ut S. C. de prouincijs consularibus ita fieret, ut eas consules aut sortirentur, aut compararent inter se: quod Liuij testimonio probatur. & quod apud Liuium, comparare inter se, idem apud Ciceronem, parare cum collega. quamquam &, parare inter se, a ueteribus dictum esse, Festi uerba, licet praecisa & mutila, uidentur ostendere. nam quod in Sallustii Iugurtha legendum eruditi homines opinantur: Silanus, & Metellus, consules declarati, prouincias inter se parauerant: non, ut antea, partiuerant: equidem us libenter assentirer, nisi me quae sequuntur uerba prorsus ab hac sententia remouerent. nam, Si Sallustius dixisset, Prouincias inter se parauerunt: sortitionem exclusisset: parare enim, siue comparare, sortitioni opponitur. at subiungit: Metelloq. Numidia euenerat. Quo, sortitionem esse factam, satis ostenditur: lego igitur, Partiuerant, cum duobus antiquissimis libris, uno Fului Vrsini, eruditissimi, & humanissimi uiri, ante sexcentos annos descripto, altero Vaticanae Bibliothecae, eiusdem fere uetustatis. Partiuerant autem, sortitionem non excludit. utroque enim modo fit prouinciarum partitio, siue sortiantur consules, siue comparent inter se: cum ex duabus alter alteram accipiat. PROVINCIAM *haberet*, } non Ciliciam nominatim: quod si esset, quorsum de sortitione, aut comparatione loqueretur? sed prouinciam ideo habebat, quia senatus decreuerat, ut ex duabus consularibus prouinciis unam Appius, alteram Domitius, uel sortientes, uel inter se comparantes, obtinerent. IMPERIVM } sine armis: quibus uti non poterat, nisi qui curiata lege imperium accepisset. de triumpho igitur, cum haec Appius diceret, minime laborare uidebatur. quod confirmant illa uerba ep. 16. lib. iv. ad Att. Appius sine lege suo sumptu in Ciliciã cogitat. Et ep. 2. lib. iii. ad Q. Fr. Appius sine lege curiata confirmat se Lentulo nostro successurum. Imperium tamen curiata quoque lege Appius accepit: quo usus, re militari prospere gesta, supplicationes adeptus est, ut ep. ult. lib. iii. uidetur etiam triumphaturus fuisse, nisi a Dolabella reus factus esset, ut ep. 10. lib. iii. & ep. 6. lib. iii. Ad imperium quod attinet, unde ep. 1. lib. 1. Censet enim etiam ex iis, qui cum imperio

perio

perio suot. QVOAD *in urbem introisset*.] ergo Cornelia lege datum imperium administtatiooe prouinciae non finitur, sed tamdiu manet, donec in urbem procõsul introeat: quod de curiata quoque lege cõstat. orbem uero iogredientibus imperium deponere necesse erat, nisi si triũphaturi essent. tunc enim lex ferebatur ab aliquo tribuno pl. ot cum imperio triumphantes introirent. POSSS. TE *non decedere*,] nam quia sine curiata lege io prouiocia ire nemo solitus esset; cũ omnes militari delectarentur imperio: propterea, quod fieri non soleret, id etiam non licere, quidam arbitrabantur. RELINQVI *posse*,] ut reliquit Cicero Coeliom qoaestorem, Bibulus Veieotooem. ep. 15. lib. 2. ep. 3. lib. VII. ad Att. NE. ID *quidem ualde dubium est*] ne de iure quidem dubitari ualde potest, quin Appio, uel si tibi sine curiata lege succedat, prouinciam debeas concedere. Argumento suot haec uerba: falli eos, qui legem curiatam rectoribus prouinciarum omnino necessariam putarent: com sine ea ius dicere, & prouinciae praesse possent, imperio lege Cornelia dato, quoad io urbem introissent. Cũ haec scripsissem; disputationes ad me suas aduersus Nicolaum Gruchium misit Carolus Sigonius: in quibos de curiata lege, dupliciq. prouinciarum imperio, probari idem utrique nostrum, animaduerti. sane sum laetatus, ut animo, & oolun-tate, itidem oos opinione, & iudicio congruere. LIBERALITATEM,] consuetudinem io tribuendis officijs: cui paullo post cupiditas opponitur, ex quo magis probatur mihi, ut est in antiquo libro Masseorum, quam, ut in alijs, Libertatem eodem sensu liberalitas usurpatur in ep. 9. lib. V. & ep. 3. lib. X. SOLERE *frui*,] solere ex ea uoluptatem capere. TVAE *cupiditatis*] multi enim dioturni imperij cupiditate flagrabant. ILLIVS *cupiditatem*,] ex eo manifestam, quod tibi etiam sine lege curiata cogitat succedere. REFVTARE] reijcere, prouincia denegata. DE *publicanis*:] contra quos decretum ex uolontate prouincialiũ Lentulus fecerat. saepe enim inter publicaoos, qoi prouiociarum uectigalia conducebaot, & socios, ex uectigalium solutiooe exoriebantur cõtrouersiae: quas Cicero sedatas a se esse gloriatur in ep. 13. lib. 2. FELICITATE *quidem, uellem, consequi potuisses*,] uellem, ita felix esse potoisses, nihil ut omnino cootra eius ordiois, quem semper ornasti, aut rem, aut uoluntatem ageres. Quidam ueteres libri, Felicitatem: alij, Facilitate autem quod uellem consequi potuisses. Sed facilitas est uoluntatis: quam si Cicero requirit in Lentulo, hominem carpit amicissimum, optimeq. de se meritum. INIMICI] qui etiam quaestorem eius, P. Rutilium Rufum, qood cum praetore suo cootra eos consensisset, damnauerunt, Pedianus, epitome Liuiana lib. LXX. huios odij publicanorum in Q. Scaeuolam meotio fit in oratione pro Plaucio, his uerbis: Equitum ego Romanorum etiam io homines nobilissimos maledicta, publicanorum in Q. Scaeuolam, uirum omoibus ingeoio, iostitia, integritate praestantem, aspere, ferociter, & libere dicta commemorem? ILLI *ipsi Q. Scaeuolae*] auguri, P.F. Laelij Sapientis genero, Crassi oratoris socero. Fuit Q. Scaeuola, Q. F. Pont. max. multis annis iunior. TIBI *sum auctor*,] te hortor. VIDETVR *esse prudentiae tuae*.] pertinere oidetur ad prudentiam tuam, quae potest difficillima quaeque superare, ut eum ordinem tibi aut reconcilies, aut mitiges.

Argumentum ep. ult.

VNam hanc subesse caussam uideo, cur hanc epistolam scripserit, ut certiorem faceret Valerium de gratijs Lentulo Ciliciae proconsuli, a se per litteras eius nomine diligenter actis. nam cetera iocationes merae sunt, familiarem consuetudinem, & mutuam beneuolentiam indicantes. Actio igitur gratiarum, & ioca ipsa, quibus tota condita est epistola, ad morale genus pertinent. nam & iocosa dicta subiecit moribus Aristoteles Rhetoricorum lib. 1. & Cicero in tradenda officiorum doctrina facetias quoque persecutus est.

M. Cicero S. D. L. Valerio iurisconsulto: 10.

CVR enim tibi hoc non gratificer, nescio, praesertim cum his temporibus, audacia pro sapientia liceat uti. Lentulo nostro egi per litteras tuo nomine gratias diligenter. sed tu uelim desinas iam nostris litteris uti, & nos aliquanto reuisas, & ibi malis esse, ubi aliquo numero sis, quam istic, ubi solus sapere uideare. quamquam, qui istinc nunc ueniunt, partim te superbum esse dicunt, quod nihil respondeas; partim contumeliosum, quod male respondeas. Sed iam cupio tecum coram iocari, quare fac, ut quam primum uenias: neque in Apuliam tuam accedas: ut possimus, saluum uenisse, gaudere. nam, illo si ueneris, tamquam Vlysses cognosces tuorum neminem. Vale,

EXPLANATIO

VALERIO] hic est, de quo in ep. I. lib. III. & XI. lib. VII. Valerij nomen boni ominis apud Romanos habebatur: itaque Festus sic: Ominis boni gratia, in delectu, censu ue primi nominantur, Valerius, Saluius, Statorius. CVR *enim tibi hoc non gratificer,*] cum inscripsisset, Valerio iurisconsulto, subiunxit iocans: nam, iurisconsultum cur te non appellem, nescio, etiam si iurisconsultus ualde non sis. Et sane Valerius hic non uidetur ius ciuile, quātum opus esset, cognouisse: cum de eo sic ad Appiū scripserit: Valerium iurisconsultum ualde tibi commendo, sed ita etiam, si non est iurisconsultus. Verum ita familiariter eum Cicero diligebat, vt ei, quod omnino falsum non erat, id per iocum obijceret. Inscripsi, inquit, hanc epistolam, Iurisconsulto, gratiae potius caussa, quam ueritatis, praesertim cum hodie non qui sapientes, sed, qui audaces sint, iurisconsulti nominentur. Hic, ut omnis, quantum quidem praestare nobis liceat, erroris tollatur occasio, quasi quoddam πάρεργον addatur, quod tamen alienum non putamus, quae nostra sit de epistolae integritate sententia. sunt enim, qui huius epistolae desiderari principium existiment: quod eis, credo, insolens, atque ineptum uideatur, prima epistolae uerba inscriptione pendere. cuius tamen generis exemplum hoc animaduertimus. ep. 20. lib. III. ad Att. M. CICERO S. D. Q. CAECILIO Q. F. POMPONIANO ATTICO: Quod quidem ita esse, & auunculum tuum functum esse officio, uehementissime probo. Constat enim, itidem hic epistolae principium inscriptionem spectare. AVDACIA *pro sapientia*] audacia, licet, fortitudinem imitetur, in malam tamen partem accipitur. Animus enim, vt lib. I. Off. scripsit Cicero, paratus ad periculum, si sua cupiditate, non utilitate communi impellatur, audaciae potius nomen habeat, quam fortitudinis. Sapientia uero diuiditur in duo genera, unum naturae, idq. simplex, alterum artis, quod in alia rursus ei subiecta genera diuiditur. Naturalem sapientiam uoco, quam expertes doctrinae multi, nullis litterarum praeceptis imbuti, naturae tamen munere consequūtur: quales sunt, qui suas actiones directa quadam iudicij regula metiuntur, nihil temere, nihil indecore committunt, a prauis recta, a turpibus honesta distinguunt. hanc sapientiam tribuit Cicero ep. I. lib. VII. M. Mario, si ludos Romae, cum per ualetudinem posset, spectare noluit: Lentulo ep. V. si omnem amplitudinem, ac dignitatem suam in uirtute, atque in rebus gestis suis, atque in sua grauitate positā existimabit: alijs alibi, quod labi, & errare per imprudentiam non consueuerint. Vlyssem quoque, quod, uarijs iactus casibus, multis, quae aliis exitio fuerant, periculis terra, mariq. defunctus, ad patrios lares reuersus incolumis, ab iniuria procorū uxorē, domumq. suam, seq. ipsum singulari consilio uindicauerit, hoc excelluisse sapientiae genere Homerus prodidit. Alterum sapientiae genus, quod ab arte proficiscitur, vel omnium artium, uel multarum, uel unius tantum absoluta cognitio est. si omnium, ita definitur, humanarum, diuinarumq. rerum, caussarumq. quibus hae res continentur, scientia, quam uni Deo perfectam contigisse, nequaquam in homine posse reperiri, uere credimus. Deus autem non eam ab arte extrinsecus accepit, (nec enim ulla reum quam indiguit) sed a se ipso, aeque aeternam, aeque infinitam, ut aeternus ipse, & infinitus est. Quod si non omnium, sed multarum rerum, quae uel ad usum, uel ad ornamentum humanae uitae pertineant, notitia est; qualis in Thalete, Anaxagora, Pythagora, Democrito, Socrate, Aristotele, Platone, & alijs uel Graecis, uel Aegyptijs fuisse traditur: philosophia dicitur; quia perfectam illam sapientiam, quantū homini licet, imitatur. eandem tamen sapientiae nomē interdū sibi uindicat: quia, quo nihil putatur inter homines praestantius, id eo uocabulo, quo nullum inter humanas res nobilius reperitur, decorari aequū est. Inde Thales, inde Bias, inde Socrates, alijq. quos celebrauit antiquitas. Ad hunc numerum aggregare possumus, ex Romanis Catonem illum Censorium, qui cum & litteris esset instructus, quamquā non omnino cum superioribus illis conferendus; cumq. multarum rerum usum haberet; sapientiae nomē inuenit. Nec uideo, cur ab hac laude M. Varronem, Ciceronemq. nostrum, qui rerum laudabilium uaria cognitione praestiterunt, hac laude patiamur excludi. Multis etiam unius modo artis eximia quaedā, & singularis intelligentia, opinionē, ac famam sapientiae peperit. quod Athenaeus de musicis lib. XI tradidit, Plato de poetis, cum Anacreontem sapientem appellat in Phedro, & genitam a poetis sapientiā, ait in Lysideide iurisconsultis Cicero in libro de Amicitia, L. Acilij exemplo, qui, quod esset prudens in iure ciuili, sapiens nominatus est: de ciuitatum rectoribus in superiore epistola ad Lentulum: Tota, inquit, sapientium ciuium, qualem me & esse, & numerari uolo, & sententia, & uolūtas mutata esse debet. Transeo ad humiliores artes. Marmorarijs, & statuarijs non sapientiae laudem tribuit Aristoteles lib. V. Ethicorum? non agricolis Plato in dialogo de scientia? nō fabris Homerus, in eo, σοφὸς ἤραρε τέκτων? Neque solum ex una arte, praeclare cognita, multi, sed ex una etiam, quae mentis optime speciem praeseferret, actione C. Laelius, ille Africani minoris amicitia clarus, sapiens & habitus est, & perpetuo uocatus, quod legis Liciniae de agri modo, ne seditionem inter ciues excitaret, patrocinium deposuerit. Cum igitur sapientiae nomen tam late pateat; merito, a quorum studijs maxima ad omnes manat utilitas, iuris prudentibus communicatum uidetur. est enim iuris ciuilis prudentia genus quoddā sapientiae: ex quo ciuitates, quae sunt iura, & quasi iustitiae normā ab antiquis legibus petunt, quae plurimae sunt, consilio sapientis administrari dicuntur. quam doctrinam Scala meus, humanitate, & uirtute excellens, lumen, & ornamentum Patauini fori, quinque libris, qui ab omnibus iurisconsultis eximia cū eius laude leguntur, uniuersam comprehendit. Sed, quia saepe accidit, ut, qui ea, quam profitentur, iuris ciuilis co-

lis cognitione indigeant, ijdem audacia, ut id, quod ignorant, scire uideantur, in primis abundent: propterea, inductam esse consuetudinem, ut in agendis caussis audacia pro sapientia liceat uti, per iocum quidem, sed uere tamen Cicero dixit. LENTVLO } Ciliciam administrauit. Erat igitur hic Valerius in Cilicia, & fuit etiam Appio proconsule, cui commendatur ep. I. lib. III. VBI *aliquo numero sis,* } ubi alij quoque iuris prudentiam tenent. istic enim solus uideris iurisconsultus. Sed hic etiam Cicero iocatur: significat. n. Valerium de industria se in Cilicia contulisse, ut solus ibi sapere uideretur, cum iurisconsultus ibi solus esset. PARTIM *te superbum esse dicunt, quod nihil respondeas; partim contumeliosum, quod male respondeas.* } iocus est in his uerbis & abstrusus, & elegans. uult enim innuere, ideo nihil eum quandoq. respondere, non quod superbus sit, sed quod eum nemo consulat, cum homines bonum iuris consultum non putent: ideo autem male respondere, non quod contumeliosus, sed quod imperitus, & indoctus. Proprium uero iurisconsultorum fuit, hodieq. est, de iure consulentibus respondere. Similis iocus est in Trebatium ep. 16. lib. VII. Qui istinc ueniunt, superbiam tuam accusant, quod negent te percunctantibus respondere. VT *possimus, saluum uenisse, gaudere.* } quod in Apulia tua nemo poterit: cum nec propinquum ibi, nec amicum habeas. Pergit in festiuitate. & Valerii notat ignobilitatem; cui qui gratularetur in patriam redeunti, nemo esset. Quod si Romam, inquit, uenies: erit, qui, te saluũ uenisse, gaudeat: habes enim hic, qui te norint, & diligãt: in Apuliam uero tuam si accesseris; qui erit, qui gaudeat? Hanc sententiam, illata figura παρὰ προσδοκίαν, cõfirmat sequentibus uerbis: Tamquam Vlysses, cognosces tuorum neminem. Quod etsi discrepat ab Vlyssis fabula; qui suos quidem ipse domesticos omnes, Ithacam reuersus, cognouit, sed ab ijs cognitus non est: tamen Cicero, nactus iocandi locum, lepide sermonem conuertit ab Vlysse ad ipsius Valerij humilitatem, ac solitudinem. Quod ideo ostendendum putaui, ne quis Ciceronem in Vlyssis fabula memoriae uitio labi putet: cum in eo ipso iocus appareat. quod, cum, inducta Vlyssis mentione, dicturus uideretur, cognosceris a tuorum nemine, traduxit sententiam, ut dixi, ad id, quo Valerij notabatur ignobilitas. Veram sententiam, ut Homerum ommitam, Varro in Sesquiulysse, apud Nonium, retulit, his uerbis:

Aduersi uenti conciderunt: quod si pergunt diutius
Mare uoluere; uereor, ne me quoque, cum domum iam ab Ilio
Cessim reuertero, praeter canem cognoscat nemo.

Possit etiam hoc aliquis referre ad illud tempus, cũ Vlysses, dormiens a Phaeacibus in litore Ithacensi expositus, mox experrectus, patriam non agnouit. unde Homerus ἐν τῷ ν: „ ὁ δ' ἔγρετο δῖος Ὀδυσσεὺς,

Εὕδων ἐν γαίῃ πατρώῃ: οὐδέ μιν ἔγνω
Ἤδη δὴν ἀπεών: περὶ γὰρ θεὸς ἠέρα χεῦεν.
Παλλὰς ἀθηναίη. Et infra sic ipse Mineruam interrogat.
Τίς γῆ, τίς δῆμος, τίνες ἀνέρες ἐγγεγάασιν;

Sed omnino prior interpretatio magis placet: ut in lepore pergat; &, quemadmodum primis epistolae uerbis audaciam, medijs inscientiam, sic postremis ioco liberiore, idest a superiori non dissimili, ignobilitatem irrideat familiarissimi sui: de quo in ep. I. lib. III. Est ex meis domesticis, atque intimis familiaribus. Tribuit autem hoc iuris familiaritas, ut iocari liberum putemus. alioqui iure Cicero inurbanus, & amarior, qam deceat, uideri possit. Nec uero cum ipso tantum, sed cum alijs etiam iocari de illo solitus est: ut in eadem epistola: L. Valerium iurisconsultum ualde tibi commendo, sed ita etiam, si non est iurisconsultus. melius enim ei cauere uolo, quam ipse alijs solet.

IN · EPISTOLARVM M · TVLLII · CICERONIS QVAE FAMILIARES VOCANTVR LIBRVM · SECVNDVM AD · CVRIONEM · ET · ALIOS

PAVLLI · MANVTII COMMENTARIVS

Argumentum ep. I. Lib. II.

ISTRIBVITVR *hoc argumentum in quattuor partes, morales omnes. in singulis enim tum officij, tum amoris quaedam elucet significatio, negotij prorsus abest mentio. quae sit autem cuiusque partis sententia, uideamus.*

In prima, accusante Ciceronem Curione, quia raro admodum litteras mitteret, ita se purgat, ut culpam, a se remotam, in eum transferat: officiumq. suum, si non contemni a Curione senserit, in eo genere pollicetur. In secunda, Abesse tamdiu Curionem dolet, quod eius consuetudine careat; laetatur, quod absens maximam laudem consequatur. In tertia, Cum in excitando, & acuendo plurimum ualeat, si laudes eum, quem cohortere; aditum sibi aperit ad cohortandum, laudatione praeposita. & quoniam naturae bona summas res gerentibus adiumento maxime sunt, laudandi materiam capit ab animi ingenijq. praestantia: quae cum omnibus cognita sit, exspectationem concitatam non tueri turpissimum est: excusantur enim, quibus desunt instrumenta naturae: at, quibus abunde adsunt, uitio datur, nisi uoluntatem cum natura coniungant, & aliquid magna laude dignum aut gerant, aut conentur saltem. Nec mirum, laudari eum a natura, cum & in libro de claris Orato-

Oratoribus ita scriptum Cicero reliquerit: Curio, a magistris parum institutus, naturam habuit admirabilem ad dicendum. In quarta, Cum & ipse Curioni, & ei Curio plurimum debeat, modeste petit, ut imitetur suam consuetudinem in praestanda meritorum memoria, seq. iam iam senescentem complectatur, ac foueat officijs suis. Scripta uidetur, Caluino & Messalla cos.

M. Cicero S. D. Curioni. I

VANQVAM me nomine negligentiae suspectum tibi esse doleo: tamen non tam mibi molestum fuit, accusari abs te officium meum, quam iucundum, requiri; praesertim cum, in quo accusabar, culpa uacarem; in quo autem desiderare te significabas meas litteras, praetefers perspectum mibi quidem, sed tamen dulcem, & optatum amorem tuum. equidem neminem praetermisi, quem quidem ad te peruenturum putarem, cui litteras non dederim. etenim quis est tam in scribendo impiger, quam ego? a te uero bis, ter ue ad summum, & eas perbreues accepi. quare, si iniquus es in me iudex; condemnabo eodem ego te crimine. sin me id facere noles; te mibi aequum praebere debebis. Sed de litteris bactenus. non enim uereor, ne non scribendo te expleam; praesertim si in eo genere studium meum non aspernabere. Ego, te abfuisse tam diu a nobis, & doleo, quod carui fructu iucundissimae consuetudinis; & laetor, quod absens omnia cum maxima dignitate es consecutus, quodq. in omnibus tuis rebus meis optatis fortuna respondet. Breue est, quod me tibi praecipere meus incredibilis in te amor cogit. Tanta est exspectatio uel animi, uel ingenij tui; ut ego te obsecrare, obtestariq. non dubitem, sic ad nos confirmatus reuertare, ut, quam exspectationem tui concitasti, hanc sustinere, ac tueri possis. Et quoniam meam tuorum erga me meritorum memoriam nulla umquam delebit oblinio: te rogo, ut memineris, quantaecumque tibi accessiones fient & fortunae, & dignitatis, eas te nō potuisse consequi, nisi meis puer olim fidelissimis, atque amantissimis consilijs paruisses. quare hoc animo in nos esse debebis, ut aetas nostra, iam ingrauescens, in amore, atque in adolescentia conquiescat tua. Vale.

EXPLANATIO

VRIONI} cognomen fuit Scriboniae gentis, plebeiae, ortum a quodam Scribonio, Curione maximo, ut ex Liuio cognoscitur. Hic autem Curio, & pater, & auus locum inter oratores nulla, aut exigua litterarum ope, domestica tantum bene, & accurate loquendi consuetudine, sont adepti. Cicero in Bruto, & Plinius lib. VIII. cap. 41. Erat in Asia quaestor, ut opinor: quod cum ex ep. 5. non obscure cognoscitur, tum ex eo, quia tribunatum pl. postea gessit. Romam reuersus populo munus exhibuit admirandum, ut mortui patris memoriam honoraret. Plinius lib. XXXVI. cap. 15. Tribunus pl. L. Paullo, C. Marcello cos. ab optimatibus ad Caesaris partes transijt, amplius M D talentis a Caesare corruptus. Orto ciuili bello Siciliae praepositus, pulso M. Catone, mox in Africam profectus contra Iubam Mauritaniae regem, & Pompeianarum partium ducem, P. Atium Varum, pugnans, interemptus est. Caesar lib. II. bel. ci. & alij. Eius filium, secutum Antonij partes contra Octauianum, post Octauiani uictoriam, ad Actium promontorium esse interfectum, Dio tradidit lib. LI. Huius autem, ad quem sunt Ciceronis epistolae, ingenium, ac mores optime Velleius expressit lib. II. cuius uerba libuit subscribere: Bello ciuili, & tot, quae deinde per continuos XX. annos consecuta sunt, malis non alius maiorem flagrantioremq., quam C. Curio trib. pl. subiecit facem, uir nobilis, eloquens, audax, suae, alienaeq. & fortunae, & pudicitiae prodigus, homo ingeniosissime nequam, & facundus malo publico. huius animo, uoluptatibus, uel libidinibus, neque opes ullae, neque cupiditates sufficere possent. hic primo pro Pompeii partibus, idest, ut tunc habebatur, pro rep. mox simulatione contra Pompeium, & Caesarem, sed animo pro Caesare stetit. id gratis an accepto centies H-S, fecerit ut, accepimus, in medio relinquemus. ad ultimum salubertimas adolescentis condiciones pacis, quas & Caesar iustissimo animo postulabat, & Pompeios aequo recipiebat, discussit, ac ropit, unice cauente Cicerone concordiae publicae. QVAMQVAM} hic, & alibi iungitur indicandi modo, interdum subiunctiuo, ut uocant grammatici. pro Plancio: Quamquam non me iam magnopere conturbet. Infra, ibidem: Quamquam, qua uolui, ianua sim ingressus in caussam. Haec non nullis fortasse leniora uidebantur: mihi nulla pars omnino Latinae linguae uidetur contemnenda. NOMINE *negligentiae*} negligentiae caussa, ut ep. 12. lib. XII. Haec a te peto non solum reip. quae tibi semper carissima fuit, sed etiam amicitiae nostrae nomine. & ep. 3. lib. XIV. Eo nomine sum Dyrrhachij hoc tempore, ut quam celerrime, quid agatur, audiam. Et in libro de Amicitia: Ab amicitia Q. Pompeij meo nomine se remouerat Scipio.

SVSPE-

SVSPECTVM *esse*] non enim aperte negligentiam nominauerat Curio: sed, cum quereretur de infrequentia litterarum, caussam uidelicet indicabat esse negligentiam. DOLEO:] qui negligentiae nomine suspectus est, eius nimirum amor in dubium uocatur. iure igitur Cicero dolet. ACCVSARI *abs te officium meum,*] nemo accusat officium: nemo enim negat, officium laude dignum esse: sed accusatur is, qui officio deest: quod hic Cicero significat: Aut, officium accusari dixit, hoc sensu: Accusas hoc ipsum, quod raro admodum, ut tibi quidem uideor, ad te scribam, quod officij quidem nomine nō caret, sed ita exiguum, ac leue est, ut accusandum, tanquam amicitia nostra minime dignum, existimes. IVCVNDVM, *requiri;*] in quo ueretur, ne Curionis animum offenderit, in eo ipso beneuolentiam eius aucupatur. qui enim amari cupit, facile, ut ametur, consequitur. cupit autem Cicero, quia subiungit: Ideo iucundum est requiri abs te officium meum, quia praefers perspectum mihi quidem, sed tamen dulcem, & optatum amorem tuum. Anthitetā posuit, Iucundum, & Molestum. ut lib. I. de Orat. in extremo: Neque enim tam mihi molestus fuit, quod ius nostrum ciuile peruellit, quam iucundus, quod id nescire confessus est. CVLPA *uacarem;*] cum neminem praetermiserim, cui litteras ad te non dederim. PERSPECTVM] tempore exsulij mei. nam haec ad eundem scripsit ep. 6. Tua in me uel nota omnibus, uel ipsa nouitate meorum temporum clarissima exstiterunt. DVLCEM, *& optatum*] tua, inquit, querella, hoc attulit iucunditatis, quod recognoui amorem in me tuum: quo nihil dulcius, nihil optatius. Non dissimilem sententiam usurpauit ep. 19. lib. X. quam, ut augeatur Latine scribentibus copia, subscribemus. Vidi, inquit, quasi ea, quae oculis cernuntur, me a te amari. dices, Quid antea? semper quidem, sed numquam illustrius. TAM *in scribendo impiger,*] non dixit diligens, sed impiger; magis vt excuset se, quam ut laudet. Impigritas etiam lib. III. de rep. dixit. Plerique ueteres libri habēt, Tam scribendo. Vtro modo legatur, parum refert. Particulam tamen, In, delendam non putaui, cum eam uiderem in antiquo libro, quem mihi nobilissimus iuuenis, eruditione, ingenio, humanitate excellens, Io. Vincentius Pinellus dono dedit: cum quo & Alberti Ferri, egregij adolescētis, & alter meus liber consentit. AD SVMMVM,] omnino. utróque modo dicitur, Summum, & Ad summum. hic antiqui libri, quibus nunc utor, omnes habent Ad summum. CONDEMNABO] & iuste quidem: tu autem iniuste me accusas. TE MIHI *aequum praebere*] non accusare me, cum omnino culpa uacem. ep. 2. lib. V. A te peto, ut tu quoque aequum te iudicem dolori meo praebeas. DE *litteris hactenus.*] dixi iam nihil esse in Latina lingua contemnendum; si modo ea proprie, recteq. uti cogitamus. quare subiungā, quae nonnullis fortasse leuia uideantur: sed, quo turpius in minimis labimur, eo diligentior esse debet animaduersio. Hactenus, & Adhuc, aeque continuationem significant; sed hoc differunt, quod, Hactenus, de re semper usurpatur; Adhuc, de tempore. non enim recte dixeris, Hactenus ita sensi; sed, Adhuc ita sensi. contraq. proprie non dicitur, de litteris adhuc; sed, de litteris hactenus. Etiam illud obseruauimus, non eandem utroque continuationem significari. nam Hactenus, absolutae rei continuationem semper indicat; Adhuc, interdum etiam non absolutae: ut ep. 20. lib. 2. ad Att. Clodius adhuc mihi denunciat periculum. Exemplorum refertus est Cicero. NON ENIM *uereor, ne non scribendo te expleam;*] Non dubito, inquit, quin scribendo te expleam. nam &, Non uereor, exploratam, minimeq. dubiam opinionem significat, & sequentes duae negationes, Ne non, uim habent affirmandi. sic ep. 6. Non quo uerear, ne tua uirtus opinioni hominum non respondeat. Et ep. 6. Non sum ueritus; ne sustinere tua beneficia non possem. Et in Verrem; Non uereor, ne hoc officium meum P. Seruilio iudici non probem. Hoc autem uerbo multis modis ueteres utebantur. dicebant enim, uereor ut, uereor ne, uereor ut ne, nō uereor ut, non uereor ne, non uereor ne non. quae sigillatim examinemus. Vereor ut, & uereor ne, contrarium significant. prius illud timorem in ea re indicat, quae si accidat, doleamus. exemplā subscribemus utriusque modi. ep. 19. lib. XII. Non dubitabam, quin meas litteras libenter lecturus esses; uerebar, ut redderentur. Fore suspicabatur, ut non redderentur, sed reddi cupiebat. item ep. 14. lib. XIV. Sin homo amens diripiendam urbem daturus est; uereor, vt Dolabella ipse satis nobis prodesse possit. Cupiebat suas mulieres tuto Romae esse per Dolabellam; sed incertus timebat, utrum eas, nec ne, Dolabella, seruare posset. & Tusc. 2. Veremur, ut hoc natura patiatur? Huc pertinet locus ille pro Marcello; Vereor, ut hoc, quod dicturus sum, perinde intelligi auditu possit, atque ego ipse cogitans sentio; Quod enim ita, vt ipse sentit, intelligi nollet, id ne non perinde intelligatur, timet. Hoc tu uulgatis aliter legitur, mendose, ut opinor, & ut iam, explicata sententia, uideor probasse. tollit autem dubitationem omnem Pediani testimonium, ita plane legentis, ut nos recitauimus, in explanatione orationis, quae inscribitur Diuinatio; cui subscribit antiquus liber optimi Cardinalis, Caroli Borromei, Terentius quoque in Andria; Haud uereor, si in te solo sit situm; sed, uim ut queas ferre. Quo loco Donatus, Hic, inquit, Vereor, subauditur. ut, pro ne non, posuit; ut sit; uereor, ne non queas uim patris ferre. Contra, Vereor, ne desideres officium meum, ep. 6. lib. VI. uerebatur enim id, quod esse nollet. Et ep. 16. lib. IX. Amaui amorem tuum, qui te ad scribendum incitauit, uerentem ne Silius suo nuncio aliquid mihi sollicitudinis attulisset. & ep. 17. lib. XV. Caesarem putabant moleste laturum, uerentem ne hasta refrixisset. & pro Milone; Vereor, ne turpe sit, pro fortissimo uiro dicere incipientem, timere. Quibus in locis timetur id, quod si accidat, molestia consequatur. Vereor ut ne, ualet, uereor ne, nam ut no, pro ne, saepe usurpatur. Pergamus ad ea quae restant. Non uereor, ut; affirmat. nam si, Vereor ut, dubitationem habet; sequitur, ut, Non uereor ut, dubitatione careat. exemplum addo, quo res fiat illustrior. Non uereor, ut, quod cogitas, possis perficere; nihil differt ab hoc; Non dubito, quin possis perficere, quod cogitas. quale illud Ciceronis Phil. V. Ne uerendum quidem est, ut tenere se possit. idest; Ne dubitandum

bitandum

bitandum quidem est, quin se tenere possit: credendum est, eum tenere se posse. Non uereor, ne dubitationem tollit: ut si dicam: Non uereor, ne filius meus male uiuat: hoc dicam: non puto fore, ut male uiuat filius meus. & Cicero, cum scripsit ad eundem Curionem, ep. 7. Non uereor, ne quid timide, ne quid stulte facias: hoc dixit: nihil timide, nihil stulte facies. & ad Lucceium, ep. 12. lib. v. Non uereor, ne assentatiuncula quadam aucupari tuam gratiam uidear: id est: certe non uideor tibi assentari. Non uereor, ne non, affirmat omnino, ut probatur hoc ipso loco, Non uereor, ne non scribendo te expleam: pro, non dubito, quin scribendo te expleam. Verbum explere, plus est, quam, satisfacere: cum saepe satis fiat multis, licet non expleantur. In eo genere] notanda Ciceronis consuetudo in significanda re, proxime nominata. nam, cum dixerit, Scribendo, intulit, In eo genere. Sic ep. 4. cum dixisset, nihil posse grauiter scribi, nisi de rep. subiunxit, Atque in hoc genere haec mea caussa est, vt neque ea, quae nunc sentio, uelim scribere. Ep. 6. Habemus, inquit, studium iuuentutis, & gratiosorum in suffragijs propter ipsius excellentem in eo genere vel gratiam, uel diligentiam. ep. 17. Quod scribis ad me de drachmis CCCIↃↃↃ; nihil est, quod in isto genere cuiquam possim commodare. & 7. lib. III. ad Att. Ego saepius ad te, & plura scriberem, nisi mihi dolor meus cũ omnes partes mentis, tũ maxime huius generis facultatem ademisset. Studium meum] plus est, quam, diligentiam. nam studium cum animo iungitur; diligentia interdum opera tantum est. Abfuisse] erat Curio in Asia. ep. 6. Tamdiu] multis mensibus: nam post annum e prouincia decedebant. Iucundissimae] proprie dicimus enim, Adolescens senibus iucundus: non contra. Consuetudinis tuae;] Tuae, abest a sex antiquis libris: in uno tamen est; in alio, pro Tuae, Nostrae. quod quisque approbat, id sequatur. Es consecutus] nihil in prouincia consequi Curio potuit a senatu, aut a populo Romano. nam si quaestor in Asia fuit; quod equidem arbitror, quia sequenti anno tribunatum pl. petijt: non intelligo, quid ei senatus, populusue Romanus absenti tribuere potuerit: nisi si, vel ut aliquid extra ordinem posset agere, quod profuturum prouinciae uideretur; uel, ut acta confirmarentur, Curio petierat. Aut, Es cõsecutus, in ipsa prouincia: cum te istic omnes diligant, atque laudent: quod confirmatur ijs uerbis ep. 5. Gratulor, quod excelso, & illustri loco sita sit laus tua, in plurimorum, & sociorum, & ciuium conspectu: quae ad nos nec obscuro, nec uario sermone, sed & clarissima, & una omnium uoce perfertur. Meis optatis fortuna respondet.] ea, quae optabam, ad exitum fortuna perducit. Nec tamen ideo fortunam Cicero nominat, ut eripiat eam laudem Curioni, quae a uirtute proficiscitur: (nã, quae fortuna largitur, optabilia potius, quam laudabilia sunt) sed quia in rebus humanis plurimũ fortuna ualet. recte igitur dixit, In omnibus tuis rebus meis optatis fortuna respondet: quia nemini omnia possunt, aduersante fortuna, e sententia succedere. Breve est,] ob ea, quae proxime dixit. breuitate autem promissa, amorisq. sui mentione subiecta, id assequitur, vt ea, quae praecepit, Curio libenter legat. Cogit.] amouet a se culpam temeritatis, quod ei praecipere audeat, cuius adiuncta uirtuti fortuna sit. Necesse, inquit, non erat: sed amor coegit, nec mediocris amor, qui cogere non potest, sed incredibilis. Tanta est exspectatio] fere in omnibus epistolis exspectationem proponit; quia uehemens, ac turbulentum extimescit Curionis ingenium. unde illud ep. 13. lib. 2. Quid ait? Caesarem nunc defendit Curio? quis hoc putaret, praeter me? nam, ita uiuam, putaui. Hortatur igitur, ac laudat eum, a quo timet, id quod euenit, ne reip. caussam deserat. Vel animi, uel ingenij tui;] quem cohortamur, eum laudare debemus. in excitando enim, & in acuendo plurimum ualet, si laudes eum, quem cohortere. quod ad Trebonium Cicero scripsit ep. ult. lib. xv. Optime autem in laudatione coniungũtur animus, & ingenium: ne sine ingenio temere multa committantur, sine animo timide. Verumque etiam, cum de eodem Curione loqueretur, Cicero coniunxit in Phil 2. Patri, inquit, persuasi, vt aes alienum filij dissolueret, redimeret adolescentem, summa spe & animi, & ingenij praeditum. Eiusdem ingeniũ laudat his uerbis in libro de claris orat. A magistris parum institutus, naturam habuit admirabilẽ ad dicendũ. Velleius etiam audacem, & ingeniosissime nequam, malo q. publico facundum uocat. Obsecrare, obtestariq.] obsecrare, maiorem habet uim, quam, rogare, aut orare. itaque secundo loco ponitur; vt in oratione post red. ad Quir. Pro mea uos salute non rogauit solum, uerum etiam obsecrauit. Et in Verrem: Cum multis lacrumis orare, atque obsecrare. Est autem, obsecrare, quasi, ob sacra rogare: obtestari, vt ait Donatus, precari, cum mentione earum rerum, per quas petimus. vt in Verrem: Deos, deasq. omnes imploro, atque obtestor. Et hic, Te obtestari, est, per te ipsum precari. Cum obsecro, iunctum, modo sequitur, ut hic, modo antecedit, ut ad Atticum: Idq. ut facias, te obtestor, atque obsecro. Non dubitem,] quia futurum spero. Confirmatus] translatio a ponderibus: quae non facile sustinent imbecilli. Confirmatus autem, animo firmo, & ad sustinendam exspectationem bene parato. epistola sequenti. Concitasti,] commouisti. sed uis maior est in uerbo, Concitasti. Latine autem utrumque dicitur. Tueri] conseruare. proprie enim, Tueri, est, defendere: &, qui defendit, conseruat. Tuorum erga me] parem gratiam reposcit in memoria meritorum. Quoniam, inquit, merita tua numquam obliuiscar; itidem debes, quae tibi olim puero praeceperim, quibus te rationibus ad laudem incitauerim, in omni uel fortunae, uel dignitatis accessione recordari. Delebit] obliuio memoriam delet, &, obliuione memoriam delemus, Latine dicimus. ad animum transtulit Terẽtius in Eun. Deleo dehinc omnes ex animo mulieres. Puer olim] quis credat, qua nos aetate pueros appellamus, ea in aetate Curioni praecepta Ciceronem dedisse? ego puerum hic uocari arbitror, post sumptam uirilem togã, quae, praetextã deposita, sumebatur absoluto aetatis anno XVI. quo anno, a magistris discedentes, in forum una cũ parentibus prodibant: a parentibus autem ad claros uiros, uel ut ius ciuile, aut eloquentiae vias cognoscerent,

uel

uel etiam,vt,eorum sermonibus,& consuetudine prudentiores fierent,deducebantur. Testimonio sunt ipsius verba Ciceronis in libro de Amicitia.Ego,inquit,a patre ita eram deductus ad Scaeuolā, vt,quoad possem,& mihi liceret,a senis latere numquam discederem.itaque multa ab eo prudenter disputata, multa breuiter,& cōmode dicta,memoriae mādabā:fieriq.studebam,eius prudentia, doctior.quo mortuo,me ad Pontificē Scaeuolam cōtuli:quem vnum nostrae ciuitatis & ingenio, & iustitia praestantissimum audeo dicere.Ac,ne nouum,& inusitatum videatur,vt,annum ingressi XVII.pueri nominentur, recitabo locum eiusdem ex epistola Cornificij,lib. XII. Puer egregius praesidiū sibi primum, & nobis, deinde summae reip.comparauit.De Octauiano loquitur:qui, cum exercitum pro rep.priuato consilio comparauit,annum vndeuicesimum agebāt. vt in Taciti historia lib. XIII. notauimus. Non distinxit scilicet nomen pueri,& adolescentis.nam in alia ad eundem epistola adolescentem vocat:Perscriberem Caesaris Octauiani conatum;de quo multitudini fictum ab Antonio crimen videtur,vt in pecuniā adolescentis impetum faceret.Et Phil.IV.Laudo,laudo vos,Quirites, cum gratissimis animis prosequimini nomen clarissimi adolescentis, vel pueri potius. AETAS. NOSTRA, *iam ingrauescens*,] scripsit hanc epistolam annos natus LIV.id ex eo constat,quod in ep.6. Milonem in petitione consulatus commēdat Curioni Romam reuertenti.Milo autem consulatum petijt,quod Appianus,Dio,alij docent, Caluino, & Messalla cos.annis LIV post eos consules,quibus Cicero natus est, Serranum,& Caepionem : quorum consulatum,& eum,quem Caluinus,& Messalla gesserunt,hoc annorum numero comprehēdimus.Anno autem petitionis potius,quam prensationis,epistolam esse scriptam, declarant ea verba initio epistolae:Cum has ad te quamprimum perferri litteras magnopere uellemus.Ingrauescit aetas,cum,deficientibus iam corporis viribus,tardius mouentur mēbra.hac usus est translatione in libro etiam de Senectute:Quibus facillime rationibus ingrauescentem aetatē ferre possimus.Et de Amicitia: Mutari mores hominum saepe dicebat,alias aduersis rebus,alias aetate ingrauescente. Graues aetate,dixit Liuius lib.2.& X.Grauior natu,Terētius in Heaut.Grauior aeuo,Virgil.lib.2.Aen.Grauis annis,Horatius I.Serm.Sat.I. ADOLESCENTIA] non modo sumpta virili toga, quam sumi solitam esse ineunte anno aetatis XVII. proxime ostendimus,sed etiā post annum XXX.adolescentes uocabantur:&,qui adolescentes,ijdem iuuenes.nam,quem hic adolescentem Cicero significat,eundem nominat iuuenem ep.II. lib.2. ad Att.cum ea tamen epistola septem annis ante hanc scripta sit.nam in ea Clodij, tribunatum petentis, qui petijt Caesare,& Bibulo cos.mentio fit:hae uero ad Curionē omnes,praeter ultimā,gratulationis officio fungentem,Caluino,& Messalla cos.scriptae sunt. quo certe anno uidetur Curio maior annis XXX. fuisse,cū biennio post tribunus pl.fuerit,Sulpicio,& Marcello cos.ut patet ex ep.7.De eodem Curione, quadriennio post,dixit Caesar lib.2.bel.ci.Multum ad hanc rem probandā adiuuat adolescentia, magnitudo animi.In oratione etiā pro Murena uocatur adolescens Ser. Sulpicius, cum minor annis XXX. certe non esset.habita enim a Cicerone consule oratio illa:Sulpicius autem post annos XI.consulatum gessit. Et lib. 2.de Orat.cum dixisset de L.Crasso,Non multa eum,quae quidem exstarent,& ea ipsa adolescentē, scripta reliquisse:postea in lib.de Claris Orat. eius orationem , quam habuit pro Seruilia lege annos natus XXXIV.exstare significat. Quid, quod Sallustius in Coniuratione Catilinae adolescentulum appellat C. Caesarem,quo anno pontificatum maximum est adeptus:qui cum pontifex creatus sit post aedilitatem, aedilitas autē a quaestura bieunio distet,& quaesturā Caesar gesserit anno aetatis XXXIII; quod Suetonius declarat,pontificatum consequi non potuit ante annum XXXVI.Quodq. magis mirū,Phil.2. adolescentes Cicero uocat Brutum,& Cassium,quo anno praeturam gerebant, idest anno aetatis quadragesimo.eundemq. Brutum eodem anno adolescentem appellat Cornelius Nepos in Attici uita. Liuius etiā lib.IX.de Alexandro Magno,qui anno aetatis trigesimotertio diem obijt,haec inquit: Adolescēs in incremento rerum,nondum alteram fortunam expertus,decessit. CONQUIESCAT] ut me,curarum publicarum oneribus,quae iam ingrauescens aetas ferre uix posset,amore,ac studio leues.

Argumentum ep. 2.

DE Curionis patris interitu significat, ac se illi parentis loco futurum pollicetur. Verum,cui credibile uideatur, ad Curionem in Asiam de patris eius obitu tantulam epistolam esse conscriptam? mihi quidem non sit uerisimile. itaque libenter & hanc, & eam,quae sequitur, epistolam coniunxerim, argumento etiam postulante.nam,ea munera declarari a Rupa liberto, idest ostendi, & promitti populo,Curio filius exoptabat,quae ipse postea,in urbem reuersus, patri mortuo daret. in quo tamen ueterum librorum consensu deterreor, qui a sententia mea plane omnes discrepant. Eodem anno.

Cicero

Cicero S. D. Curioni. 2.

GRAVI teste privatus sum amoris summi erga te mei, patre tuo, clarissimo viro: qui, cum suis laudibus, tum vero te filio, superasset omnium fortunam, si ei contigisset, ut te ante videret, quam a vita discederet. sed spero nostram amicitiam non egere testibus. tibi patrimonium dij fortunent. me certe habebis, cui carus aeque sis, & periucundus, ac fuisti patri. Vale.

EXPLANATIO

GRAVI *teste*.] Curionem enim adolescentem in gratiam irati patris Cicero sua auctoritate reduxerat: qua de re scriptum est in Phil. 2. CLARISSIMO *viro*.] consulari, & triumphali. post consulatum in Macedoniam profectus, Dardanis, & Maesijs deuictis, primus Romanorũ ducũ ad Danubium usque peruenit. Hoc Rufus: Epitome uero Liuiana, C. Curio proconsul Dardanos in Thracia domuit. Ammianus Marcellinus lib. XIX. & Frontinus lib. IV. seuerissimum fuisse ducẽ ostendunt. Ammianus his uerbis: Sagittariorum primoribus manus incidit, reliquos supplicio capitali multauit, ad aemulationem Curionis, acerrimi illius ducis, qui Dardanorũ ferociam, in modũ Lernaeae serpẽtis aliquoties renascentem, hoc genere poenarũ exstinxit. Frontinus autem haec de Curione: Bello Dardanico, circa Dyrrhachium, cũ ex quinque legionibus una, seditione facta, militiã detrectasset, secuturamq. se temeritatẽ ducis in expeditionem asperã, & insidiosam negasset, quattuor legiones eduxit armatas, & consistere ordinibus, detectis armis, uelut in acie, iussit: post haec, seditiosam legionẽ inermem procedere, discinctam in conspectu armati exercitus, stramenta coegit secare: postero autẽ die, similiter fossam discinctos milites facere. nullisq. precibus legionis ab eo impetrari potuit, ne signa eius submitteret, nomenq. aboleret, milites autem in supplementum ceterarum legionum distribueret. Cicero nominat eum inter Pontifices in oratione de haruspicum responsis: in lib. de claris orat. non contemnandum ait oratorem fuisse, consuetudine tantum domestica bene, & emendate loquendi, nulla scientia litterarum, infirma etiam memoria. Lib. III. Off. reprehendit eum, quod in genere deliberatiuo solam spectaret utilitatem, ut in caussa transpadanorum, quam esse aequam fatebatur, semper autẽ addebat, uincat utilitas. lib. I. de Inuent. recitat haec uerba ex eius oratione pro Fuluio: Nemo potest uno adspectu, neque praeteriens, in amorem incidere. Valerius Max lib. IX. cap. I. frugalitatem in eo laudat, nequitiam in filio reprehendit. TE *videret*.] reuersum ex Asia. A. VITA *discederet*.] sic locutus est Tusc. I. in libro autem de Sen. Ex uita discedere: pro Rabirio perduellionis reo, De uita decedere: Phil. 9. E uita excedere: in Bruto, Vita excedere, &, Vita cedere, in prooemio eiusdẽ lib. FORTVNENT.] ep. 8. lib. XI. Eum honorem tibi deos fortunare uolo. idest, ne quid aduersi contingat. CARVS, & *periucundus*.] Carus filio pater, recte dicimus; iucundus, non item. iucundus, & carus patri filius, usitatum. delectat enim, & hilaritate quadam, ac iucunditate afficit maiorem aetatem minor: contra, minor ex maiore sic afficitur, ut reuerentiam quandam aduersus eam adhibeat, cum amore coniunctam, non ut iucunditate perfruatur. Epistola sequenti: Cognosces mihi te neque cariorem, neque iucundiorem esse quemquam. Et ep. 10. lib. III. Cum, quam sis Cn. Pompeio carus, quamq. iucundus, intelligam; quo tandem animo in te esse debeo? Nonnullis, Iucundus, non Periucundus, placet, fortasse quod ad consuetudinem Latini sermonis aptius uideatur, Aeque carus, & iucundus, quã Aeque carus, & periucundus. ut enim, Ita periucundus, eodem modo, Aeque periucundus, respuere uidetur Latina lingua, me tamen haec ratio non ita mouet, ut, contra ueterum omnium librorum, quos quidem uidere mihi licuerit, consensum, mutationem esse faciendam, existimem.

Argumentum ep. 3.

EXcusat libertum Rupam, quia munera populo non promiserit: quod ei Curio mandauerat. totum consilium de dandis muneribus improbat, & quia nihil expediant male affectae reip. & quia diuitias potius, quam uirtutem, ostendant. Summam, ait, exspectationem de eius uirtute, ingenioq. concitatam: quam si sustinuerit, id fore praestantius omnibus muneribus. Concludit significatione beneuolentiae suae. Tota moralis est epistola: dissuadet enim a muneribus dandis. Eodem anno.

Cicero S. D. Curioni. 3.

RVPAE studium non defuit declarandorũ munerum tuo nomine: sed nec mihi placuit, nec cui quàm tuorum, quidquam, te absente, fieri, quod tibi, cũ uenisses, non esset integrum. meam quidem sententiam aut scribam ad te postea pluribus; aut, ne ad eam meditere, imparatum te offendam; coramq. contra istam rationem, meam dicam: ut aut te in meam sententiam adducam, aut certe testatum apud animum tuum relinquã, quid senserim: ut, si quando, quod nolim, displicere tibi tuum consilium coeperit, possis meum recordari. Breui tamen sic habeto, in eum statum temporum tuũ reditũ incidere, ut ijs bonis, quae tibi natura studio, fortuna data sunt, facilius omnia, quae sunt in rep. amplissima, consequi possis, quam muneribus; quorum neque facultatem quisquam admiratur; (est enim copiarum, nõ uirtutis) neque quisquam est, quin satietate iam defessus sit. Sed aliter, atque ostenderam, facio, qui ingrediar ad explicandum rationem sententiae meae. quare omnem hanc disputationem in aduentum tuum differo. Summa scito in exspectatione te esse, eaq. a te exspectari, quae a summa uirtute, summoq. ingenio exspectanda sunt. ad quae si es, ut debes, paratus; quod ita esse confido: plurimis, maximisq muneribus & nos amicos, & ciues tuos uniuersos, & remp. afficies. illud profecto cognosces, mihi te neque cariorem, neque iucundiorem esse quemquam. Vale.

EXPLANATIO

RVPAE } liberti retinebant ea nomina, quae serui habuerant, assumpto praeterea patroni praenomine, & nomine: unde M. Tullius Tiro, M. Tullius Laurea, Ciceronis liberti, T. Caecilius Enthychides, Attici libertus, ep. 14. lib. IV. ad Att. DECLARANDORVM } ostendendorum, promittendorum: ut ep. 8. lib. IX. Munus flagitare, quamuis quis ostenderit, ne populus quidem solet, nisi concitatus. MVNERVM } munera populo dabant, gratiam eius aucupantes, cum uel gladiatorum certamina praeberent, uel nummos diuiderent, uel epulum darẽt, aut aliquid eiusmodi. Curio in funebri patris munere, praeter cetera, ludos dedit, & in ijs pantheras: ut scripsit Coelius ep. 6. & 7. lib. IIX. dedit etiam admirandã illam, quae amphitheatri formam faceret, ligneam machinam, de qua Plinius lib. XXXVI. cap. 15. sed plerumque gladiatores dabãtur, munusq. gladiatorium dicebatur. ep. 6. Magnificentiã munerũ, dixit de ludis scenicis, & munere gladiatorio Milonis. in oratione pro Sextio Scipionis munus, de gladiatoribus dixit: & addidit, eo spectaculi genere multitudinẽ maxime delectari. Ἀγῶνα μονομαχίαν, quod est, singulare certamen, Graeci uocant. interpres Dionis imperite uertit, ludos gladiatorios: cum omnino a ludis gladiatores differre constet. NON *esset integrum* } ut, si consilium nostrum probares, mutare sententiam posses. Verebatur Cicero, ne, muneribus dandis, aeris alieni plurimũ Curio contraheret, eoq. coactus, omissa reip. caussa, cum improbis ciuibus, maximeq. cũ Caesare, societatẽ, bonis exitiosam, coiret. quod ita contigit, ut supra ostendimus. ISTAM *rationem* } qua tu adductus, danda haec populo munera existimas. MEAM } qua mihi non probãtur huiusmodi munera. Et sane lib. 2. Off. pecuniarum effusiones ad multitudinem deleniendam, nec ijs, quorum caussa fiunt, nec ijs, a quibus fiunt, honorificas, multis uerbis ostendit. Duo sunt, inquit, genera largorum: quorum alteri prodigi, alteri liberales: prodigi, qui epulis, & uisceerationibus, & gladiatorum muneribus, ludorum, uenationumq. apparatu pecunias profundũt in eas res, quorum memoriam aut breuem, aut nullam sunt relicturi omnino: liberales autẽ, qui suis facultatibus aut captos a praedonibus redimũt, aut aes alienũ suscipiunt amicorũ caussa, aut in filiarum collocatione adiuuant, aut opitulãtur uel in re quaerenda, uel augẽda. itaque miror, quid in mentẽ uenerit Theophrasto in eo libro, quẽ de diuitijs scripsit: in quo multa praeclare, illud absurde: est enim multus in laudãda magnificẽtia, & apparatione popularium munerũ: taliorumq. sumptuum facultatem, fructum diuitiarum putat. mihi autẽ ille fructus liberalitatis, cuius exempla pauca posui, multo & maior uidetur, & certior, & quae sequuntur. DISPLICERE } putat Cicero futurum, ut aliquando Curionem paeniteat eorum sumptuũ, quos in his muneribus fecerit. nec aliter cecidit. nam, cum, praestituta die, creditoribus suis Curio satisfacere non posset, inter Kalationem, idest, prorogationẽ temporis, a Pontificibus petijt: quam cum non obtinuisset, addixit se, suamq. sententiam Caesari, deserto reip. patrocinio. ep 9. lib. IIX. IN SVM *statum temporum* } cum resp. defensoribus egeret, paucis iam omnia tenẽtibus. scripta enim est epistola Caluino, & Messalla coss. cum adhuc Caesaris potentiã Pompeius adiuuaret, nec optimatum uires ad resistendũ sufficerent. NATVRA, *studio, fortuna* } pro rebus extraneis fortunam, idest pro genere speciem usurpauit: (si modo inter Curionis bona nobilitatem generis comprehendit: quod omnino uerisimile uidetur) quemadmodũ & Cornelius Nepos in Attici uita, Fortunae munus ait fuisse, quod in ea potissimũ urbe natus esset, in quã domiciliũ orbis terrarũ esset imperij. uere Fortunae bona sunt, quae iũ ab ea dari, tum etiã eripi facile possunt, ut diuitiae, quae saepe bello, incendio, alioue casu amittuntur: nobilitas autẽ generis, & patriae splendor, cum semel data sunt, perpetuo retinẽtur: itaque malim eas in extraneis rebus numerare, quam, ut Cicero, & Nepos, fortunae tribuere. FACVLTATEM } cum dantur amplissima. COPIARVM } nemo enim copias admiratur, quas facillime sordidi homines, atque improbi consequuntur, quibusq. Africanos, & Laelios multi uenalicij, mercatoresq. superarunt: quod egregie Cicero scripsit in Oratore. Fortasse hanc sententiã Cicero sumpsit ab Isocrate, cuius in primis

lectione

lectione delectatus est. ait enim in oratione, qua Euagoram laudauit, mortuorum memoriam nō sumptibus, uerum oratione laudantium, immortalem fieri. Αἱ μὲν δαπάναι τῶν μὲν τοιούτων οὐδὲν ἐξεργάζονται, οὐδὲ πλούτου σημεῖον εἰσίν. SATIETATE} cum saepe huiusmodi munera populo darentur. SVMMA *uirtute, summoque ingenio*} uirtutem tribuit adolescenti Curioni, cuius animum, & ingenium laudauit in proxima epistola. Vel ea dicit a Curione exspectare, quae ab ijs, qui uirtute, ingenioq. excellunt, exspectāda sunt. PARATVS;} uoluntate, ac studio. in proxima epistola, Sic ad nos confirmatus reuertare. QVO *n ita esse confido*:} cum aliquem admonemus, hoc subiungere artificij est: ne dubitare uideamur, & in admonitione nostra totum constituere. MVNERIBVS} tacite significat, non debere Curionem in ijs muneribus, quae populo dare cogitabat, spem suae dignitatis collocare, sed in remp. sua studia conferre, quo sibi ciuitatis uniuersae beneuolentiam compararit.

Argumentum ep. 4.

Epistolarum genera tria ponit; unum, negotiale; alterum, iocosum; tertium, seuerum: quorum nullo sibi nunc uti non licere demonstrat, ut ostendat se, cum nullum scribendi suppetat argumentum, facere coactum; quod fecit etiam in superioribus litteris, ut eum hortetur ad amplectendam remp. in magnis difficultatibus constitutam: cuius officij caussam confert in beneuolentiam suam. Nihil habet epistola, quod morale non sit. Eodem anno.

Cicero S. D. Curioni. 4.

EPISTOLARVM *genera multa esse non ignoras, sed unum illud certissimum, cuius caussa inuenta res ipsa est, ut certiores faceremus absentes, si quid esset, quod eos scire, aut nostra, aut ipsorum interesset. huius generis litteras a me profecto non exspectas: tuarum enim rerum domesticarum habes & scriptores, & nuncios: in meis autem rebus nihil est sane noui. reliqua sunt epistolarum genera duo, quae me magnopere delectant; unum familiare, & iocosum; alterum seuerum, & graue. utro me minus deceat uti, non intelligo. Iocer ne tecum per litteras? ciuem mehercule non puto esse, qui temporibus his ridere possit. An grauius aliquid scribam? quid est, quod possit grauiter a Cicerone scribi ad Curionem, nisi de rep.? atque in hoc genere haec mea caussa est, ut neq. ea, quae nō sentio, uelim scribere. Quamobrē, quoniā mihi nullum scribendi argumētum relictum est, utar ea clausula, qua soleo; teq. ad studium summae laudis cohortabor. est enim tibi grauis aduersaria constituta, & parata, incredibilis quaedam exspectatio: quam tu una re facillime uinces, si hoc statueris, quarum laudum gloriam adamaris, quibus artibus eae laudes comparantur, in ijs esse laborandum. In hanc sententiam scriberem plura, nisi te tua sponte satis incitatum esse confiderem; & hoc, quidquid attigi, non feci inflammandi tui caussa, sed testificandi amoris mei. Vale.*

EXPLANATIO

INVENTA. RES} ut cum absentibus tamquam praesentibus colloqueremur. Pertinet huc uersus ille trochaicus catarecticus, a Turpilio comico de litterarum uicissitudine prolatus, quē recitat beatus Hieronymus in ep. 42. Sola res est, quae homines absentes praesentes facit. CERTIORAS *faceremus*} monendus hic est lector, Latinum non esse, idest scriptoribus optimis usitatum, Certiorem reddere: quod quibusdam placuit. TVARVM *enim rerum domesticarum*} satis erat, Tuarum rerum: nec satis constat, utrum a Cicerone, an ab alijs postea scriptum sit, Domesticarum. Sed hoc leue est. MAGNOPERE *delectant*;} quae tamen mihi temporum ratio eripit. TEMPORIBVS *his*} ad exitium reip. spectantibus. nec fefellit coniectura Ciceronem. A. CICERONE *ad Curionem*,} inter quos mutuus amor, & summa familiaritas est, nulla maioris momenti negotia. Emphasis est in nominibus, ut ep. 4. lib. xv. Cui negari a Catone fas esse non puto. IN. HOC *genere*} in hoc de rep. argumento. eleganter Cicero usurpat, In hoc genere, pro, In hoc, ut ep. 1. Si in eo genere studium meum non aspernabere. Et ep. 6. Propter excellentem ipsius in eo genere uel gratiam, uel diligentiam. HAEC *mea caussa est*,} hic status meus est. QVAE *non sentio*,} ita lego, cum antiquis libris omnibus, etiam illo Mediceo, omnium uetustissimo, non, ut est in recentioribus, Quae nunc sentio. Nolo, inquit, de rep. scribere ea, quae non probo. VELIM *scribere*.} non audet, quae de rep. sentit, litteris mandare ne Caesarem, & Pōpeium, principes ciues, sibi amicos, offendat, si in alienas manus litterae inciderint

ep.sequenti: Haec negotia quo modo se habeant, ne epistola quidem narrare audeo. E A *clausula* quod epistolam claudit, ac terminat, Clausula nocatur. Et omnino rerum omnium finis, clausula est, itaque lib.IV.ad Att.ep.3. Clausula difficilis in tradenda prouincia. A D S T V D I V M *summae laudis* ad tuendã remp. ex quo manat summa laus. G R A V I S *aduersaria* sic.n.nobis, ut cũ acerrimo inimico, cũ exspectatione pugnãdũ est: ijs aũt. qui nulla in exspectatione sunt, licet esse otiosis. I N C R E D I B I L I S *quaedã exspectatio* mediocris.n. exspectatio, mediocrẽ industriã, uirtutemq. postulat, sed incredibilẽ, nisi sũma uirtute nemo uincet. sic in prima epistola: Tãta est exspectatio uel animi, uel ingenij tui. In secũda uero: Sũma scito in exspectatione te esse. In quincta: Mirabilis est exspectatio reditus tui. Quibus locis omnibus ad excitandũ, commonendumq. Curionẽ, quasi quaedam faces adhibentur. V I N C E S proprie, & proprie, quia dixerat, Grauis aduersaria. Q V A R V M *laudum gloriam adamaris*, implicata quibusdã uidetur haec sententia: quae patebit, hoc ordine demonstrata. Si statueris, in ijs artibus esse elaborãdum, quibus eae laudes comparantur, quarum gloriam adamaueris; facillime uinces grauem aduersariam exspectationem. Q V I B V S *artibus* quae sunt hae artes? quae, nisi morales uirtutes, iustitia, fortitudo, temperantia? quibus & nobis ipsis, & patriae consulimus. I N . H A N C *sententiam scriberem plura*, Sic locutus lib. 1. de Orat. Neque haec in eam sententiam dispuro, ut homines adolescentes a dicendi labore deterream. T V A *sponte satis incitatum* uel ita sentit Cicero, uel apte simulat, ne sit grauis admonitio adolescenti, cuius animi magnitudinẽ, quae interdũ cohortationes respũit, optime nouerat. ideo quasi se excusans in ep.1. quod eũ admonendum putauerit, breuiter se uelle praecipere, & idipsum, incredibili amore coactũ, prudenter posuit. Et in tertia, cum dixit: Quod ità esse cõfido. Eodéq. spectat illud in quincta: Non quo uerear, ne tua uirtus opinioni hominum nõ respondeat. Incitatum autem dixit, in optimarum actionum cursu, ut ad propositã egregijs ciuibus laudẽ perueniat. Contra, Languet iuuentus, dixit in oratione in Pisonẽ, quae nihil de laude laboraret, nec nullam recte agẽdi excitaretur industriam. I N F L A M M A N D I translatum est uerbum, sed ita usu tritum, ut transierit in naturam proprij: itaque solum usurpatur, ut in ep.7. lib. 1. Omnem gloriam, ad quã a pueritia inflammatus fuisti, omnĩ cura, atque industria consequare. T E S T I F I C A N D I testimonio declarandi, ut exempla demonstrant. eandem sententiam aliter expressit ep.3. lib.X. Haec, amore magis impulsus, scribenda ad te putaui, quam quo te arbitrarer monitis, & praeceptis meis egere.

Argumentum ep. 5.

R Emp. domesticis malis laborare significat: Curioni gratulatur, quod absit; uel quia ciuiles miserias non uideat; uel quod ibi sit, ubi magnam ex recte factis laudem consequatur: Postremo hortatur eum ad suscipiendam remp. eius maxime patrocinio indigentem. Eodem anno.

Cicero S. D. Curioni. 5.

H A E C negotia quo modo se habeant, ne epistola quidem narrare audeo tibi. etsi, ubicumque es, ut scripsi ad te antea, in eadem es naui: tamen, quod abes, gratulor; uel quia non uides ea, quae nos; uel quod excelso, & illustri loco sita sit laus tua, in plurimorum & sociorum, & ciuium conspectu: quae ad nos nec obscuro, nec uario sermone, sed & clarissima, & una omnium uoce perfertur. Vnum illud nescio, gratuler ne tibi, an timeam, quod mirabilis est exspectatio reditus tui: non quo uerear ne tua uirtus opinioni hominum non respondeat: sed mehercule, ne, cum ueneris, non habeas iam, quod cures: ita sunt omnia debilitata, iam prope & exstincta. Sed haec ipsa, nescio recte ne sint litteris commissa. quare cetera cognosces ex alijs. Tu tamen, siue habes aliquam spem de rep. siue desperas, ea para, meditare, cogita, quae esse in eo ciue, ac uiro debent, qui sit remp. afflictam, & oppressam miseris temporibus, ac perditis moribus in ueterem libertatem, ac dignitatem uindicaturus. Vale.

EXPLANATIO

H A E C *negotia quo modo se habeant,* quo in statu resp. sit, qui sit rerum urbanarum, & reip. status. N E *epistola quidem* tantum abest, ut per nuncios audeam significare, qui saepe produnt eorum fidei commissa. T I B I . hoc alij cum sequentibus coniungunt: ego superioribus applicare malui. Vnus Sigonij liber habet: Narrare tibi audeo, quod mihi non displicet. V T *scripsi ad te antea,* quae litterae non exstant. I N *eadem es naui:* omnibus, eodem nauigio uectis, idem periculum impẽdet. ergo, In eadem naui, In eodem periculo. idq. frequens Latini sermonis usus obtinuit. Liuius lib.XLIV. Imperatores, inquit, monendi sunt, primum a prudentibus, & proprie rei militaris peritis, & usu doctis; deinde

deinde ab ijs, qui hostem, qui temporum opportunitatem uident, qui in eodem uelut nauigio participes sunt periculi. Tale illud in epistola ad Cornificium lib. XII. Vna nauis est iam bonorum omnium: quam quidem, nos damus operam, ut rectam teneamus, utinam prospero cursu: sed, quicumque uenti erunt, ars nostra certe non aberit. VEL *quod excelso, & illustri loco* } ipse suorum uerborum interpres est cum subiungit: In plurimorum, & sociorum, & ciuium conspectu. ET *sociorum, & ciuium* } imperium Romanum in ciues, & socios diuiditur. sociorum plura genera, Latini, Italici, prouinciales. quorum Latini iure, & condicione Italis reliquis praestabant, Itali uero prouincialibus. Porro socij nõ omnes foederati: aut enim sponsione, aut pactione, aut foedere socij fiebant. Foederati autem uel suis, uel Romanis legibus uiuebant. foedere enim triplici exterae gentes amicitiam cum populo Romano iungebant, aequissimo, aequo, iniquo: aequissimo, qui numquam hostes populi Romani amicitiam eius, neque datis, neque acceptis legibus, petierant: aequo, qui, bello gesto, nondum uicti, legibus non acceptis pacem fecerant: iniquo, quibus bello uictis leges, imposito tributo, dabantur. quae cum ex Liuio, tũ ex alijs cognoscuntur. Ciues quoque distinguuntur, uel familijs, cũ alij patricij, alij plebeij sint, uel ordine, cum alij senatores, alij equites, alij de plebe; uel iure, cum alij ingenui, alij libertini. NEC *obscuro, nec uario* } intulit antithera, Et clarissima, & una. RESPONDEAT; } satisfaciat, ea sit, quam homines futuram putant. ep. I. Meis optatis fortuna respondet. DEBILITATA *iam prope, & exstincta* } in epistola ad Lucceium lib. V. eandem sententiam sic enunciauit: Circumspice omnia membra reip. nullum profecto reperies, quod non fractum, debilitatum ue sit. SIVE *desperas,* } ut omnino boni ciuis officio satisfacias, rep. etiam desperata. MEDITARE, *cogita,* } nemo est uerborum copia, & ornamentis Latinae linguae, Cicerone florentior. Meditamur quieti, cogitamus maiore quodã mẽtis motu. CIVE, *ac uiro* } indiget enim resp. non optimis tantum ciuibus, sed fortibus etiam uiris. ideo utrũque Cicero saepe coniunxit, ut ad Att. ep. 15. lib. IV. O uirum, o ciuem Memmium. Et in oratione pro Plancio: Quid dicam? C. Virgilio, tali ciui, ac uiro, beneuolentiam in me, humanitatem, fidem defuisse? MISERIS *temporibus, ac perditis moribus* } tempora, & mores simul nominat, ut publicam calamitatem simul cum caussa significet. cur enim misera tempora? quia mores perditi. Sic ep. 12. lib. III. Non horum temporum, non horum hominum, atque morum negotium. Et lib. 2. de Diuin. Quod munus afferre reip. maius, meliusue possumus, quam si docemus, atque erudimus iuuentutem? his praesertim moribus, atque temporibus; quibus ita prolapsa est &c. Et in Catilinam: O tempora, o mores. LIBERTATEM, *ac dignitatem* } quas amisimus. ep. 8. lib. I. Quae proposita fuerant nobis, cum & honoribus amplissimis, & laboribus maximis perfuncti essemus, dignitas in sententijs dicendis, libertas in rep. capessenda, ea sublata tota. VINDICATVRVS. } restituturus. Inepte quidam litigant, Vindico, an Vendico, dicamus: ego semper, Vindico, ex antiquis monumentis, & analogia dicendum puto: uindex enim, non, uendex; uendiciae, non, uindiciae reperitur.

Argumentum ep. 6.

ARtificiosa commendatio, a summo erga Milonem studio deprompta. Partes multae sunt, omnes ad impetrandum accommodatae. Rei magnitudinem ostendit: in Curionem officia modeste commemorat: Curionis in se amplificat, & in referenda gratia parem uoluntatem pollicetur. Atque haec quasi prooemij loco sunt. Narratio autem, quaecumque ad impetrandum ualent, omnia comprehendit, summa petentis cupiditas ostenditur in eo, ego omnia mea studia. Cupiditas autem honestae rei, quia subiungitur, Non officij solum fructum, sed etiam pietatis laudem. Et, quoniam aliena minus, quam nostra, nobis curae sunt, occurrit huic suspicioni, cum inquit: Neque uero cuiquam salutem, ac fortunas suas. Petimus interdum, quae fieri uix possunt. at Cicero, cum dixerit iam, Peto id, quod maxime cupio, quod cupere debeo, quod mihi tanti est, ut in eo omnia mea posita esse decreuerim, subiungit, Posse te intelligo id, quod tantopere cupio. Auget etiam commendationem, cum de consensu, studioq. bonorum adiungimus, ideo dixit illa: Habemus haec omnia, bonorum studium, & quae sequuntur.

quuntur. Postremo loco neque nos immemores, neque eum, cui petimus, aut ingratum fore promittimus, adiuncta eius laude, ut non solum uelle amicorum caussa, sed etiam posse uideatur: quod utrumque attigit Cicero. nam de se ipso cum dixisset, Si me memorem, si gratum, deinde posuit, De ipso T. Annio: Quod si res non amico tantum, sed nobis etiam dignitatem, aut commodum afferat; plus omnino habet ponderis commendatio. dixit igitur: Mihi uero tantum decoris, tantum dignitatis adiunxeris. Conclusio optima, id nobis fore gratissimum, & id eum, a quo petimus, praestare posse. Quae qui omnia diligenter attendet, profecto artem sibi aliquam ad commendandum componet: quando haec, si non omnia, pleraque certe, mutatione leuissima, ad uarios usus transferri facile possunt. Eodem anno.

Cicero S. D. Curioni 6.

NONDVM erat auditum, te ad Italiam aduentare, cum Sex. Villium, Milonis mei familiarem, cum his ad te litteris misi: sed tamen, cum appropinquare tuus aduentus putaretur, et te iam ex Asia Romam uersus profectum esse constaret; magnitudo rei fecit, ut non ueremur, ne nimis cito mitteremus, cum has ad te quamprimum perferri litteras magnopere uellemus: Ego, si mea in te essent officia solum, Curio, tanta, quanta magis a te ipso praedicari, quam a me ponderari solẽt; uerecundius a te, si qua magna res mihi petenda esset, contenderem. GRAVE est enim homini pudenti, petere aliquid magnum ab eo, de quo se bene meritum putet: ne id, quod petat, exigere magis, quam rogare, et in mercedis potius, quam beneficij loco numerare uideatur. sed quia tua in me uel nota omnibus, uel ipsa nouitate meorum temporum clarissima, & maxima exstiterunt; ESTQVE animi ingenui, cui multum debeas, eidem plurimum uelle debere: non dubitaui id ad te per litteras petere, quod mihi omnium esset maximum, maximeq. necessarium. neque enim sum ueritus, ne sustinere tua in me uel innumerabilia beneficia non possem; cum praesertim considerem, nullam esse gratiã tantam, quam non uel capere animus meus in accipiendo, uel in remunerando, cumulandoq. illustrare possit. Ego omnia mea studia, omnem operam, curam, industriam, cogitationem, mentem denique omnem in Milonis consulatu fixi, & locaui; statuique, in eo me non officij solum fructum, sed etiam pietatis laudem debere quaerere. Neque uero cuiquam salutem, ac fortunas suas tantae curae fuisse unquam puto, quantae mihi sit honos eius: in quo omnia mea posita esse decreui. Huic te unum tanto adiumento esse, si uolueris, posse intelligo, ut nihil sit praeterea nobis requirendum. habemus haec omnia; bonorum studium, conciliatum ex tribunatu, propter nostram, ut spero te intelligere, caussam; uulgi, ac multitudinis, propter magnificentiam munerum, liberalitatemq. naturae; iuuentutis, & gratiosorum in suffragijs, propter ipsius excellentem in eo genere uel gratiam, uel diligentiam; nostram suffragationem si minus potentem, ut probatam tamen, & iustam, & debitam, & propterea fortasse etiam gratiosam. dux nobis, & auctor opus est, & eorum uentorum, quos proposui, moderator quidam, & quasi gubernator: qui si ex omnibus unus optandus esset; quem tecum conferre possemus, non haberemus. Quamobrem, si me memorem, si gratum, si bonum uirum uel ex hoc ipso, quod tam uehementer de Milone laborem, existimare potes; si dignum denique tuis beneficijs indicas: hoc a te peto, ut subuenias huic meae sollicitudini, ut huic meae laudi, uel, ut uerius dicam, prope saluti tuum studium dices. De ipso T. Annio tantum tibi polliceor, te maioris animi, grauitatis, constantiae, beneuolentiae erga te, si complecti hominem uolueris, habiturum esse neminem. mihi uero tantum decoris, tantum dignitatis adiunxeris, ut eundem te facile agnoscam fuisse in laude mea, qui fueris in salute. Ego, ni te uidere scirem, cum haec ad te scriberem, quantum officij sustinerem, quantopere mihi esset in hac petitione Milonis omni non modo contentione, sed etiam dimicatione elaborandum; plura scriberem. nunc tibi omnem rem, atque caussam, meq. totum commendo, atque trado. unum hoc sic habeto: si a te hanc rem impetraro, me paene plus tibi, quam ipsi Miloni, debiturum. non enim mihi tã mea salus cara fuit, in qua praecipue sum ab illo adiutus; quam pietas erit in referenda gratia iucunda. eam autem unius tui studio me assequi posse confido. Vale.

EXPLANATIO

NONDVM *erat auditum,* } primis epistolae uerbis & rei magnitudo, & studium petentis declaratur. ADVENTARE, } aduentat is, qui quotidianis itineribus accedit, & appropinquat. VILLIVM, } Romanae gentis plebeiae nomen. ep. 7. lib. IIX. EX ASIA } in qua fuerat cũ potestate:

quod

quod epiſtola proxima demonſtrauit. MAGIS *a te ipſo predicari*, } modeſtia beneuolentiam aucupatur; cum & ſua in Curionem officia minuit, & Curionis auget. CONTENDEREM. } Contendere, eſt, ſtudioſe petere: quaſi neruos animi, ingenijq. contendamus. PVDENTI, } modeſto, quem ab omni turpitudine remouet pudor. NOTA *omnibus*, } quia multa, & maxima. IPSA *nouitate meorum temporum*, } in exſulij calamitate. magni enim refert, quo quidque tempore agatur: cum poſſit eandem actionem ratio temporis uel obſcurare, uel illuſtrare. ESTQ. *animi ingenui*, } liberalitas quaedam, & quaſi nobilitas animi oſtenditur in eo, cũ obligari nos, atque obſtringi maioribus meritis nõ recuſamus. recuſat autem, qui referri a ſe gratiam poſſe non cõfidit. MAXIMEQ. *neceſſarium*. } multa enim maxima ſunt, nec tamẽ neceſſaria, aut, ſi neceſſaria, non tamen maxime neceſſaria. Huic loco reſpondet illud, *In* quo omnia mea poſita eſſe decreui. Et illud, Huic meae laudi, uel, ut uerius dicam, prope ſaluti tuum ſtudium dices. NEQVE *enim ſum ueritus*, } ne uideatur negationibus implicata ſententia, ſciendum eſt, Non ſum ueritus, non ne poſſem, idem eſſe, quod, Non ſum ueritus, ut poſſem: quod ualet, ſperaui futurum, ut poſſem, ſperaui me poſſe. nam, ne non, cũ gemina negatio ſit, affirmat, & accipitur pro, ut. quod ſi dixiſſet Cicero, Veritus ſum, ut poſſem, hoc ſignificaret; timui ne nõ poſſem; non plane credidi futurum, ut poſſem. cum uero dixerit, Non ſum ueritus ne nõ poſſem; quo modo item locutus eſt ep. I. &, ne non, pro ut accipiatur: nimirũ hoc ſignificat; non timui, ne nõ poſſem; credidi futurum, ut poſſem. nam, cum timemus, ne, contra quam uolumus, accidat; tunc locũ habet, Vereor ut: itaque ep. 14. lib. XIV. Vereor, inquit, ut Dolabella ipſe ſatis uobis prodeſſe poſſit: cũ hoc dicat: cuperem, ut Dolabella prodeſſe uobis poſſet: id tamen nequaquã ſpero. Cum uero, quod nolumus accidere, id ne accidat, timemus; tunc dicimus, Vereor ne: ut; uereor ne pecces: quod eſt: peccare te nollem; fore tamen ſuſpicor, ut pecces. uide ep. I. CAPERE } non ita anguſto animo ſum, ut uel ampliſſimam gratiam capere non poſſim. capitur autẽ animo gratia, cum nullã eius partem effluere, ac perire patimur, ſed totã complectimur, ut aliquando, quantũ accepimus, tãtundem referamus. REMVNERANDO, *cumulandoq*. } hoc intulit, quia non, quicumque animus gratiam capit, idem remunerat: meus autem, inquit, animus is eſt, qui non modo capere quamuis gratiam, ſed remunerare etiam, atque adeo maiore gratia cumulare poſſit. ILLVSTRARE } obſcura ſaepe beneficia ſunt, quia nulla conſequitur remuneratio. patent, & illuſtrantur ea, quae grato animo compẽſantur, praeſertim ſi, quod acceptum eſt, pleniore etiam mẽſura reddatur. quod, Cumulare gratiam, Cicero dixit. IN MILONIS *conſulatu* } quem petijt omiſſa praetura. aedilis enim fuit L. Domitio, Ap. Claudio coss. quod ex ultima ep. lib. III. ad Q. Fr. intelligitur. conſulatum autem petijt anno ſequenti, ideſt Caluino, & Meſſalla coss. quod Pedianus in argumento orationis pro eo demonſtrat. nemo autẽ, pate facta iam ſatis rerũ Romanarum notitia, neſcit aedilitati praeturã ſuccedere, & quidem biennio interpoſito: quod ad Furniũ Cicero ſcripſit ep. 25. lib. X. Hoc anno Clodiũ Milo, cũ Lanuuiũ iret, in itinere obuiũ, cõmiſſa ab utriusque ſeruis rixa, interfecit: quo facto nõ modo conſulatũ, quem cum Hypſaeo, & Scipione, Põpeij ſocero, petebat, ſed patriam quoque, iudicio damnatus, amiſit. FIXI, } non poſui, ſed fixi: quod ſtudij haud paullo plus indicat. eodẽ modo Philip. VII. Niſi talis cõſul eſſet, ut omnes uigilias, curas, cogitationes in reip. ſalute defigeret. Et Philipp. XIV. Qui omnes ſuas curas in reip. Salute defigunt. ET *locaui*: } plus eſt, quam, poſui. non enim diceret, fixi, & poſui, ſed poſui, & fixi; ut in oratione pro Flacco, Spem reliquorum in ueſtris ſententijs, in hoc uno iudicio poſitam, atque defixã. Recte igitur, Fixi, & locaui: ut priore uerbo uim quandam ſuae uoluntatis, poſteriore conſilium oſtenderet. NON *officij ſolum fructum*, } nõ id ſolum quaerere me decet, ut officio ſatisfaciam, &, quod debeo, praeſtem: non hoc, inquit, uno delector, in quo officij fructus eſt: ſed pietatis laudem expeto: quia tanta eſt Milonis erga me meritorũ magnitudo, ut, non tamquam in amicũ, ſed tamquam in parentem pius eſſe debeam. Pietatem quoque nominat in extrema epiſtola. ſic in epiſtola ad Caeſarem lib. X. ad Att. Aliquid impertias temporis huic cogitationi; ut tuo beneficio bonus uir, gratus, pius denique eſſe in maximi beneficij memoria poſſim. Et ep. I. lib. I. Ego omni officio, ac potius pietate erga te. Quo loco, Pietas ubi proprium domicilium habeat, & ad quos pertineat, ſatis, ſuperq. demonſtratum eſt. SALVTEM, *ac fortunas ſuas* } Fortunae pro re familiari uſurpantur: ut ep. 7. lib. IV. Impetũ praedonum in tuas fortunas fieri nolo. coniunguntur cum ſalute: quia nec omnino ſalus in fortunis poſita eſt; & cum ſalute fortunae deſiderantur, quod utrumque tamen nemini tãtae umquam curae fuiſſe Cicero exiſtimat, quantae ſibi ſit Milonis honor. in quo eſt animaduertendũ, magnum eſſe põdus in hac ſententia, non ſolum, quia, quod ad ipſum non pertinet, (agitur enim de Milonis conſulatu) pluris facit, quã quisquam fecerit ſalutẽ, ac fortunas ſuas; ſed etiam, quod honor ſaluti, ac fortunis anteponatur; cum tamen plerique, etſi de honore multum, plus tamen aliquanto de ſalute, fortunisq. ſuis laborare ſoleant. comparat igitur primum, atque etiam praefert aliena proprijs, deinde honorem ſaluti, atque fortunis. OMNIA *mea* } honores, fortunas, ſalutem. TE VNVM } ideo tam diligenter a te peto. TRIBVNATV, } quem geſſit Lentulo Spinthere, & Metello Nepote coss. PROPTER *noſtram cauſſam*; } quia cauſſam meam ſuſcepit, meq. ab exſulio reuocandum praeter ceteros curauit. VT *ſpero te intelligere*, } bonis enim gratiſſimum fuiſſe reditum meum non ignoras. MVNERVM, } quae populo dederat in aedilitate curuli, de quibus ſic ep. ult. lib. III. ad Q. F. Ludos apparat magnificentiſſimos. ſic inquam, ut nemo ſumptuoſiores: ſtulte: bis, terque, non poſtulatos; uel quia munus magnificum dederat; uel quia facultates non erant; uel quia magiſter; uel quia potuerat magiſtrum ſe, non aedilem, putare. Et in oratione pro ipſo: Plebem, & infimam multitudinem, quae, P. Clodio duce, fortunis ue-

stris imminebat, eam, quo tutior esset uestra uita, se fecisse cõmemorat, ut non modo oirtore flecteret, sed etiã tribus sois patrimonijs deleniret. Et Pedianus in argumento eius orationis, hoc modo: Cum Milo quamprimum comitia cõfici uellet, conficeretq. cum bonorũ studijs, quod obsistebat Clodio; tum etiam populi, propter effusas largitiones, impẽsas quoque ludorum scenicorũ, ac gladiator ũ muneris maximas, in quas tria patrimonia effudisse Cicero significat. IN *suffragijs studia*, } ausus sum delere, Studia, ut glossema, cũ proxime dixerit, Studium; a quo reguntur haec inferiora, Vulgi, ac multitudinis, iuuentutis, & gratiosorum in suffragijs. IN *eo genere* } in suffragijs. saepe ita loquitur Cicero, cum nominatam proxime rem intelligit. ut ep. 1. & 4. GRATIAM, } qui enim gratia ualet, reliquos etiam, qui gratiosi sunt, sui studiosos habet: cum intelligant officijs officia compensari posse. DILIGENTIAM; } excellit diligentia, cum prensandum est, & concilianda populi uoluntas. SI *minus potentem* } satis erat Cicero gratiosus in suffragijs, sed, modestiae caussa, dissimulat. PROBATAM } quod erga uirum optimum. IVSTAM, } quia Miloni consulatus quasi recte factorum praemiũ debetur. DEBITAM, } eius in me meritis. DVX } quem sequantur ij, quos proxime nominaui. AVCTOR } quo auctore, Miloni consulatum deferant. OPVS. EST, } coniungitur & cum nominandi, & cum auferendi etiam casu: nec desunt exempla. EORVM *uentorum*, } uentis comparat bonos, plebem, gratiosos in suffragijs, quos iam nominauit. nam, etsi Miloni fauent, duce tamen, & rectore ita indigent cum secundi sint, reguntur tamen arte quadam ab eo, qui nauem gubernat. QVI *sies omnibus unus optandus esset;* } a quo petimus, is quantum possit in eo, quod petimus, ostendere debẽmus id iam Cicero praestitit ijs uerbis: Huic te unum tanto adiumento esse. Nec eo contentus, iterat, quod ualet etiam ad conciliandam beneuolentiam: est enim cum laude Curionis. Idem fecit Asinius in prooemio orationis, quam nominat Quinctilianus lib. IX. cap. ult. Si, Caesar, ex omnibus mortalibus, qui sint, ac fuerint, posset huic caussae disceptator legi; non quisquam te potius optandus nobis fuit. QVAMOBREM, *si me memorem*, } Hactenus exposuit, quid cupiat, & quã ualde cupiat, & quid sperandum sit, & quid Curio possit: nũc ad petitionẽ ingreditur: & primũ de se ipso, quo magis Curio moueatur, tum de ipso Milone omnia pollicetur: cũ euenire posset, ut Curioni pariter utriusque gratia, & auctoritas utilis esse posset. SI *gratum*, } memores animo, grati re ipsa sumus: nec satis est, acceptũ beneficium memoria conseruare, nisi & studium remunerandi, & ipsa accedat remuneratio. SI *bonum uirum* } libenter in memores, & gratos homines beneficia conferuntur; libentius, si ijdẽ boni uiri sint. VEL *ex hoc ipso*, } magnũ enim bonitatis argumentum, cupiditas gratiae referẽdae. ad Att. ep. 4. lib. IX. Nihil cognoui ingratius: in quo uitio nihil mali non inest. SI *dignum denique* } ne colligam singula, quibus hoc a te beneficium impetrare debeo; ita mihi hoc tribue si dignum, cui tribuas, existimas. MEAE *laudi*, } laudabor enim, ut pius, erga eũ, cuius praecipue studio salutẽ recuperaui. Paullo ante, Statuiq. in eo me nõ officij solum fructum, sed etiam pietatis laudẽ debere quaerere. PROPE *saluti* } quia, licet uere non agatur mea salus in Milonis honore, ego tamẽ ita laboro, ut in eo propemodũ salutem meam positam esse decreuerim. DICES. } ut ea quae dijs immortalibus cõsecrãtur: quae deinde non licet amouere. cõstantiam igitur, & perpetuitatem simul cum studio erga Milonem a Curione petit. ep. ad Caesarem, apud Nonium: Balbum quãti faciã, quamq. ei me totum dicauerim, ex ipso scies. T. ANNIO } ex Papia gente Milo fuit, ut ait Pedianus: Sed ab T. Annio, auo suo materno, adoptatus, praenomen, & nomen inde sumpsit. MAIORIS *animi*, } animi magnitudine Milonem excelluisse, dixit etiam in oratione pro Sextio, & in alijs. Pedianus autem, Saepe, inquit, Milo, & Clodius inter se cũ suis factionibus depugnauerãt: & erat uterque audacia par, sed Milo pro melioribus partibus stabat. GRAVITATIS, } quoniam, ubi quid defendendum suscepit, nõ facile sententiam mutat. CONSTANTIAE, } constantia non est idem, quod grauitas: illa enim ad animi sententiam, haec ad actionẽ refertur: ut sit grauis, qui semper idẽ sentit, ac uult; constans, qui semper idem facit. BENEVOLENTIAE } ne plura numeret, uno beneuolentiae nomine omnia cõplectitur: quasi dicat: Ita te Milo diliget, ut ab eo exspectare omnia possis. COMPLECTI *hominem* } tua in eum studia conferre. sic ep. 8. Da te homini. complectetur, mihi crede. MIHI *uero* } dixit antea, Neminem umquam de tua salute, tuisq. fortunis tam ualde laborasse, quam ipsum de Milonis honore: nunc etiam suam agi rem significat: at, quam rem meam, quae praestantibus uiris nõ minimae curae solet esse, decus, & dignitatẽ. quae potest enim esse maior laus, quam praestare bene meritis pietatẽ, ac beneuolentiam? IN *laude mea*, } quam ex pietatis opinione consequar. IN SALVTE. } cum tibi quoque, restitutus ab exsulio, acceptam referã salutem meam. EGO. NI *te uidere scirem*, } est hic tamquam epilogus epistolae, quo superiora paene omnia breui oratione colliguntur. QVANTVM *officij sustinerem*, } quãtum Miloni deberem. Sustinet enim officij plurimum, in quẽ beneficia magna collata sunt. CONTENTIONE, } extra uitae periculum, cum ciuiliter contenditur. DIMICATIONE } uitae periculo, cum armis res agitur. OMNEM *rem, atque caussam*, } latius patet Res, quã Caussa: quod ostendimus ep. 1. lib. 1. Omnem rem, dixit, idest, uniuersam Milonis petitionẽ: caussam, hoc ipsum, in quo Milo contendit omnes neruos, ut cõsulatum adipiscatur. ep. 7. De sacerdotio tuo, quantam curam adhibuerim, quamq. difficili in re, atque caussa. ep. 1. lib. 1. MEQ. *totum* } me ipsum in Milonis caussa tibi commendo: nam in eius consulatu mea omnia posita esse decreui. ATQ. *trado*, } auget cõmendationem. nam, tradere, est alicuius potestati committere, ut agat in re tradita quidquid uelit. ep. 5. lib. VII. Totum denique hominem tibi trado. Et ep. 1. lib. XVI. Et te totum trade. Et ad Q. Fr. ep. 3. lib. 2. Domum ad eum statim uenimus, eiq. nos totos tradidimus. PRAECIPVE }

praecipue Ciceronem adiuuerunt P. Lentulus consul, Pompeius Magnus priuatus, Milo, & P. Sextius tribuni pl. quos omnes nominat in duabus post reditum orationibus, & alibi, PIETAS } non solum officium, sed pietas etiam. quo nomine, quantum Miloni debeat, ostendit, ut ep. 1. lib. 1. Ego omni officio, uel potius pietate erga te. ASSEQVI } assequar studio tuo, ut pius in Milonem sim.

Argumentum ep. 7.

CVm esset Cicero proconsul in Cilicia, ex M. Coelij, aliorumq. litteris, tribunum pl. designatum esse Curionem; cognouit, eiq. hac epistola, tribunatum pl. iam ingresso, gratulatus est. post gratulationem sequitur cohortatio, tum reip. tum etiam amicitiae debita. timebat enim Cicero, quod euenit, ne Curio, mutata sententia, ab optimatibus deficeret. proponit igitur ei temporum uim, rerum uarietatem, incertos exitus, flexibiles hominum uoluntates: suadet ne cuius consilium sequatur, se ipsum audiat, sibi obtemperet: Postremo rogat, ne quid sibi temporis prorogari in prouinciae administratione patiatur. Ser. Sulpicio, M. Marcello cos.

Cicero procos. S. D. Curioni trib. pl. 7.

SERA gratulatio reprehendi non solet, praesertim si nulla negligentia praetermissa est. longe enim absum: audio sero. sed & tibi gratulor: &, ut sempiternae laudi tibi sit iste tribunatus, exopto: teq. hortor, ut omnia gubernes, & moderere prudentia tua: ne te auferant aliorum consilia. nemo est qui sapientius tibi suadere possit teipso. numquam labere, si te audies. non scribo hoc temere. cui scribam, uideo. noui animum, noui consilium tuum: non uereor, ne quid timide, ne quid stulte facias, si ea defendes, quae ipse recta esse senties. Quod in id reip. tempus non incideris, sed ueneris; (iudicio enim tuo, non casu, in ipsum discrimen rerum contulisti tribunatum tuum) profecto uides, quanta uis in rep. temporum sit, quanta uarietas rerum, quam incerti exitus, quam flexibiles hominum uoluntates: quid insidiarum, quid uanitatis in uita, non dubito, quin cogites. sed amabo te cura, & cogita, nihil noui, sed illud idem, quod initio scripsi. tecum loquere; te adhibe in consilium; te audi; tibi obtempera. alteri, qui melius dare consilium possit, quam tu, non facile inueniri potest: tibi uero ipsi certe nemo melius dabit. Dij immortales, cur ego non adsum uel spectator laudum tuarum, uel particeps, uel socius, uel minister consiliorum? tametsi hoc minime tibi deest; sed tamen efficeret magnitudo, & uis amoris mei, consilio te ut possem iuuare. Scribam ad te plura alias. paucis enim diebus eram missurus domesticos tabellarios: ut, quoniam sane feliciter, & ex mea sententia remp. gessimus, unis litteris totius aestatis res gestas ad senatum perscriberem. De sacerdotio tuo quantam curam adhibuerim, quamq. difficili in re, atque caussa, cognosces ex ijs litteris, quas Thrasoni, liberto tuo, dedi. Te, mi Curio, pro tua incredibili in me beneuolentia, meaq. item in te singulari, rogo, atque oro, ne patiare mihi quidquam ad hanc prouincialem molestiam temporis prorogari. praesens tecum egi, cum te tribunum pl. isto anno fore non putarem: itemq. petiui saepius per litteras, sed tum quasi a senatore nobilissimo, & adolescente gratiosissimo, nunc a tribuno pl. & a Curione tribuno; non ut decernatur aliquid noui, quod solet esse difficilius; sed ut ne quid noui decernatur; & ut S. C. & leges defendas; eaq. mihi condicio maneat, qua profectus sum. hoc te uehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

EXPLANATIO

VT *sempiternae laudi* } quibus gratulamur, iisdem proximo loco bene precari solemus: ut ep. 8. lib. xv. Eumq. honorem tibi deos fortunare uolo. item ep. xi. eiusdem libri: Tibi uelim ij sint exitus, quos mereris: quos fore confido. NE. TE *auferant aliorum consilia*. } quod accidit. LABERE, } errabis. lib. 1. de Fin. Epicurus, in quibus sequitur Democritum, non fere labitur. Interdum coniungitur. nam, Labi per errorem, dixit epistola ultima lib. III. ad Q. Fr. Labi imprudentia, in oratione pro Rabirio. ANIMVM, } nihil igitur timide facies. CONSILIVM } non laberis imprudentia. Sequentibus uerbis explicantur superiora: Non uereor, ne quid timide, ne quid stulte facias. NON *uereor, ne quid timide, ne quid stulte facias*, } dicit: nihil te timide, nihil stulte facturum confido. Sic locutus ep. 12. lib. v. & ep. 1. lib. XI. & Matius ep. 28. lib. XI. IN. ID *reip. tempus* } tale tempus, quale cernis. IVDICIO *tuo*, } poterat enim Curio tribunatum differre ad alia tempora, cum urbanae res meliore loco, ac tranquilliore statu uiderentur. PROFECTO } iudicasti enim tibi hoc tempore

gerendum esse tribunatum, ut opem ferres afflictae reip. ex quo sequitur, ut optime intelligas, ac uideas, quanta uis in rep. temporum sit, quanta uarietas rerum, &c. QVANTA *uis in rep. temporum* } commemorat uitia ciuitatis; sed ex persona Curionis; ne uideatur ignarum, & rudem admonere: quo si omnes offenduntur, multo magis, qui magistratum gerit. ideo dixit, Profecto uides. Sunt autem propositiones duae, una, cum iudicio, non casu, in ipsum rerum discrimen contuleris tribunatum tuum; profecto uides, quibus uitiis resp. laboret. Altera, cum uideas, quam corrupta resp. sit; profecto cogitas, quid agendum tibi sit. haec tota commemoratio uidetur esse cum aliquã laude Curionis. laudatur enim & uoluntas erga remp. & prudentia; uoluntas in eo, quod sua sponte, suoq. iudicio, non casu aut temeritate contulerit tribunatum suum in aduersa reip. tempora; prudentia, quia uideat, quanta uis in rep. temporum sit, quam incerti rerum exitus, & quae sequuntur. captat igitur beneuolentiam Curionis hac laude: & sibi satisfacit, quod in laude latet admonitio. Vis autem temporum saepe tantum ualet, ut hominum uoluntates, & consilia superet, leges, & instituta peruertat, & omnino prudentem ciuem adducat, ut, tamquam peritus gubernator, obsequatur tempestati, ita mutato cursu, ut eodem tamen semper spectet. nec enim in administratione reip. perpetua quaedam actio, ad summam legitimi iuris normam directa, sapientibus probatur: sed assentiendum saepe temporibus; quidq. publica postulet utilitas, animaduertendum. quod Curioni Cicero proponit. QVANTA *uarietas rerum* } quo magis excitanda tibi est prudentia tua. nam eaedem, aut similes res minore negotio, quam uariae, geruntur. INCERTI *exitus,* } nihil igitur noui cogitandum, exitu rerum incerto. Timet Curionis multiplex ingenium; ne quid in rep. noui moliretur, spe alicuius boni proposita: quod & facere solebant tribuni pl. & fecit ipse Curio: cuius turbulentus in primis, ac seditiosus tribunatus fuit. FLEXIBILES *hominum uoluntates,* } quae si flectuntur, tua flecti non debet, sed eadem esse erga remp. in isto magistratu, qualis adhuc fuit. QVID *insidiarum,* } multae insidiae sunt bonis, dictum a uetere poeta, cuius testimonium recitatur in orationibus pro Sextio, pro Plancio. has tu uitabis, si consilium capies a te ipso. Paullo ante: Numquam labere, si te audies. Infra: Tecum loquere: te adhibe in consilium: te audi: tibi obtempera. QVID *uanitatis* } quid inconstantiae. nam lib. 2. de Nat. de. uanitati opponitur constantia, hoc exemplo: Nulla in caelo nec fortuna, nec temeritas, nec erratio, nec uanitas; contraq. omnis ordo, ueritas, ratio, constantia. Ductum ex communi rerum natura. ut enim, ubi soliditas; & ibi grauitas, ubi grauitas, ibi constantia: sic, ubi uanitas, ibidem & leuitas, & inconstantia. Quid igitur uanitatis in uita, cum optime noueris; cognitum tibi uitium facile uitabis; nec te deprauati aliorum mores a tua consuetudine deducent. NIHIL NOVI, } rerum nouitates in rep. periculosae. itaque Platoni placuit, mutatis etiam musicorum cantibus, mutari simul ciuitatum status. Nouitates autem, quibus resp. ab optimo statu ad pessimum traducta libertatem amisit, omnes fere tribunorum pl. legibus, aut intercessionibus, exortae. TE AVDI; *tibi obtempera.* } sequuntur haec ad ea, quae proxime antecedunt. Loquere, inquit, tecum, & te audi: te adhibe in consilium, & tibi obtempera. quadripartita sententia est: sed duae posteriores partes prioribus annectuntur. Hortamur autem, quos ualere consilio arbitramur, ut se ipsos audiant, secum loquantur: quos uero contra opinionem falli, & aliorum egere consilio credimus, ijs, ut amicos audiant, cum ijs loquantur, suadere consueuimus. propterea oratione 10. in Antonium hortatur Cicero Calenum, Antonio potius, quam M. Bruto fauentem, his uerbis: Collige te: audi uiros bonos: loquere cum sapientissimo homine genero tuo saepius, quam ipse tecum. TIBI *uero ipsi* } ne uideatur assentando falsa dicere, quod neminem, praeter se ipsum, a Curione uelit in consilium adhiberi; subiungit haec: Ideo te hortor, nemini ut aures praebeas, te unum audias, non quod omnino omnium consilia negligam, teq. cunctis unum, praesertim adolescentem, anteponam; sed quia, ut alteri melius, quam tu, possit aliquis consilium dare; qui tamen non facile inueniri potest; tibi certe ipsi nemo melius dabit. Ita, & assentandi suspicionem Cicero uitat; &, quod ei propositum est, ut Curio se ipsum dumtaxat in consilium adhibeat, id hac ratione probat, quia consiliarius in rep. gerenda ipse sibi optimus, ac sapientissimus futurus sit: quandoquidem neque quisquam ab ullo magis, quam a se ipso, diligitur; nec alteri magis, quam ipse sibi, notus est. DII *immortales,* } inuocatione deorum, uerbis fides additur. quasi hoc dicatur: testes mihi sint dij immortales, quam adesse cupiam spectator laudum tuarum. lib. 2. de Fin. Quos, dij immortales, ille cruciatus perferebat. Et Terentius in Eun. Dij immortales; homo homini quid praestat? SPECTATOR *laudum* } optimus post laudationem laudandi locus: ne monuisse uideatur, quia Curionis prudentiae, aut constantiae diffidat. VEL *particeps, uel socius, uel minister* } particeps, quod uterere consilijs meis: socius, quod, si consilijs meis non egeres, me tamen in tuis socium haberes; minister, quod opera, studioq. meo exsequerer consilia tua. HOC } quod posterius posui, ut adsim uel particeps, uel socius, uel minister consiliorum tuorum. MINIMA *tibi deest;* } cum in te ipso, quae ad tuas laudes pertinent, omnia sint: uel; quod amici, quorum opera, aut etiam, si uelis, consilio uti possis, tibi non desint. SED *tamen* } grata correctio, ex amoris commemoratione sumpta. MAGNITVDO, *& uis* } auget posteriore uerbo: uel quia uis ex magnitudine proficiscitur; uel quia non in omni magnitudine uis inest. uis aũt amoris efficit interdũ, ut maiora praestemus, quã exspectantur. VT *possem* } quod fortasse non possem, si te tam ualde non amarẽ. me ipsum, inquit, uincerem, amore adiuuante. REMP. *gessimus,* } in Amano monte, ut ep. 10. Capto etiam Pindenisso, ut ep 4. lib. xv. & ad Att. ep. 20. lib. v. TOTIVS *aestatis* } Pindenissum tamen non aestate, sed Saturnalibus, idest 14. Kal. Ian. in suam potestatem redegit: quod Attico scripsit ep. 20. lib. v. uerum res aestate gestas appellat, quod aestiua uocarentur, quaecumque aestate coepta essent, licet ante hiemem non perfecta. sic ep. 9. lib. III. aestiua confecta, non nisi Pindenisso capto,

so capto,

ſo capto, ſignificat: cum tamen deditio Pindeniſſi Decembri menſe facta ſit. A D *ſenatum* } eae litterae non exſtant, namque quae leguntur lib. x v. res geſtas non exponunt. ad ſenatum autem ſcripſiſſe uidetur Ianuarij menſis initio, ad nouos conſules: quod ex ep. 20. lib. v. ad Att. licet intelligere. quod cum ita ſit; potuit hanc epiſtolam ſcribere menſe Decembri. nam, cum Pindeniſſum x i v. Kal. Ian. captum oſtenderim; & hic rem feliciter eſſe geſtam, ſcribatur: neceſſe eſt, Curionem iam tribunatum pl. iniſſe: nam tribunis pl. primus magiſtratus dies fuit, non Kalendae Ian. ut alijs magiſtratibus, ſed quarto idus Dec. ut Liuius, Dionyſiusq. docuerunt. D E *ſacerdotio tuo* } de pontificatu, quem petiit, & obtinuit, patre mortuo, ut in eius locum ſurrogaretur. de patre mentio fit in oratione de haruſpicum reſp. de filio apud Dionem li. x l. Q V A N T A M *curam adhibuerim*, } litteris ad amicos Romam ſcriptis. ex quo ſuſpicor, Curionem petiiſſe pontificatum multis menſibus poſt reditum in urbem. rediit enim Caluino, & Meſſalla coſ. ut ep. 6. demonſtratum eſt. ſequenti anno conſulatum tertium Pompeius geſſit: poſt eum Ser. Sulpicius, & M. Marcellus: quo anno in prouinciam Cicero profectus eſt: & ex prouincia Romam ſcripſit de ſacerdotio Curionis. ſuſpicor autem, nondum Curionem fuiſſe Pontificem, cum has litteras Cicero miſit: quod haec omnino uerba ſignificant. R E, *atque cauſſa*, } dixi iam, quid inter rem & cauſſam interſit. res eſt totum negotium; cauſſa negotii pars, de qua maxime laboratur. Res, hic eſt, ſurrogatio pontificis cauſſa, ut Curio ipſe ſurrogetur. T H R A S O N I, } ſeruile nomen, quod in libero remanſit. L I B E R T O *tuo*, } ergo uocabatur C. Scribonius Thraſo. nam liberti patronorum praenomine, & nomine utebantur. N E *patiare* } poterat enim tribunus pl. intercedere, ſi quis annuam prouinciarum adminiſtrationem prorogare uellet. M O L E S T I A M } quam ſignificat in omnibus fere epiſtolis. lib. x i. 12. & in 8. lib. i i i. N O N *putarem*: } & ſane comitiis tribuniciis non uidetur Curio petiiſſe: ſed, deſignatis omnibus tribunis pl. cum Seruius, tribunus deſignatus, condemnatus eſſet, eius locum Curio, ſubita uoluntate commotus, petiit, & obtinuit. de quo Coelius ep. 4. lib. i i x. hoc modo: Illud te non arbitror miratum, Seruium tribunum pl. deſignatum, condemnatum: cuius locum C. Curio petiit. huius autem uoluntatis initium, & cauſſa eſt, quod eum non mediocriter Caeſar, qui ſolet infimorum hominum amicitias ſibi, qualibet impenſa, adiungere, contempſit. A . C V R I O N E *tribuno*; } pondus eſt in nomine Curionis: quaſi poteſtatem tribuniciam augeret animi, ingeniiq. praeſtantia. tale illud ep. 18. Et quaeſtor eſt, & quaeſtor tuus. Et ep. 2. lib. v. ad Att. Cum Hortenſius ueniret, & infirmus, & tam longe. Hortenſius. Et ep. 2. lib. i. ad fratrem: Remp. funditus amiſimus, adeo, ut Cato adoleſcens, nullius conſilij, ſed tamen ciuis Romanus, & Cato, uix uiuus effugeret. S. C. *& leges* } quibus erat annua prouincia. Et ad M. Marcellum conſulem, his uerbis, ep. 7. lib. x v. Ne quid accedat temporis ad id, quod tu mihi & S. C. & lege finiſti. Legem curiatam ſignificat, quam ferebat conſul, ut is, qui profecturus erat in prouinciam, annuum imperium haberet a populo. alioqui rem militarem attingere non licebat: quod ſatis demonſtrat oratio 2. in Rullum. Sed hic leges, non legem, Cicero appellat: quod non una lege curiata conſularium prouinciarum adminiſtratio eſſet annua, ſed, ut opinor, etiam Cornelia, & Sempronia: quae nominatur ep. 7. & 9. lib. i. & ep. 6. & 10. lib. i i i. & in oratione pro domo. D E F E N D A S; } intercedas, ſi quis prouinciarum tempus prorogare uoluerit. ep. 21. lib. v. ad Att. Ne quid mihi prorogetur, quod ne interceſſor quidem ſuſtinere poſſit, horreo. Et ep. 2. lib. v i. ad Att. Magno in ſpe ſum, mihi nihil temporis prorogatum iri. habebam acta urbana uſque ad nonas Mart. ex quibus intelligebam, Curionis noſtri conſtantia omnia potius actum iri, quam de prouinciis. C O N D I C I O } ne plus anno prouinciae praeeſſem. E T I A M *atque etiam* } uſurpatur & ſolum, ut ſaepe apud Ciceronem, & adiunctum, ut hic. ibique auget.

Argumentum ep. 8.

ACceptis Coelij litteris, quae lib. i i x. primae leguntur, & cum litteris commentario rerum urbanarum, in quem omnia, ſine delectu operarius neſcio qui, a Coelio conductus, retulerat, ineptam Cicero ſedulitatem reprehendit in colligendis leuiſſimis rebus. Tum de ſermonibus cum Pompeio habitis, quod Coelius quaeſierat, cum Pompeij laude reſpondet; atque, ut ei ſe det, hortatur: Addit de ſuo in prouinciam itinere. Clauſula commendatio eſt rerum ſuarum; in quibus hoc praecipue laborat, ne ſibi annuum prouinciae tempus prorogetur, ſed ea condicio maneat, qua profectus eſt.

Cicero procos. S. D. M. Coelio Rufo. 8.

QVID? tu me hoc tibi mandasse existimas, ut mihi gladiatorum compositiones, ut uadimonia dilata, & Chresti compilationem mitteres, & ea, quae nobis, cum Romae sumus, narrare nemo audeat? uide, quantum tibi meo iudicio tribuam: (nec mehercule iniuria: πολιτικώτερον enim te adhuc neminem cognoui) ne illa quidem curo mihi scribas, quae maximis in rebus reip. geruntur quotidie; nisi quid ad me ipsum pertinebit. scribent alij: multi nunciabunt: perferet multa etiam ipse rumor. quare ego nec praeterita, nec praesentia abs te, sed, ut ex ab homine longe in posterum prospiciente, futura exspecto: ut tuis litteris cum formam reip. uiderim, quale aedificium futurum sit, scire possim. neque tamen adhuc habeo, quod te accusem. neque enim fuit quod tu plus prouidere posses, quam quiuis nostrum, in primisq. ego; qui cum Pompeio cumplures dies nullis in alijs nisi de rep. sermonibus uersatus sum; quae nec possunt scribi, nec sunt scribenda. tantum habeto, ciuem egregium esse Pompeium, & ad omnia, quae prouidenda sunt in rep. & animo, & consilio paratum. quare da te homini: complectetur, mihi crede. iam ijdē illi & boni & mali ciues uidentur, qui nobis uideri solent. Ego, cum Athenis decem ipsos dies fuissem, multumq. mecum Gallus noster Caninius, proficiscebar inde pridie nonas Quinct. cum hoc ad te litterarum dedi. Tibi cum omnia mea commendatissima esse cupio, tum nihil magis, quam ne tempus nobis prouinciae prorogetur. in eo mihi sunt omnia. quid, quando, & quo modo, & per quos agendum sit, tu optime constitues. Vale.

EXPLANATIO

COMPOSITIONES, } quis cum aliquo pugnasset. inde Par gladiatorum dicebatur, cum duo comparabantur, & componebantur ad certamen. recitat Lucilij uersus Cicero in libro de optimo genere oratorum quos subscribam. A me, inquit, gladiatorum par nobilissimum inducitur. Aeschines, tamquā Aeserninus, ut ait Lucilius,

Non spurcus homo, sed doctus, & acer;
Cum Pacidiano hic componitur, optimu' longe
Post homines natos. Et Virg. ecl. I.
Sic paruis componere magna solebam.

Et Quinctilianus lib. 2. cap. 17. Gladiatores sub eodem magistro eruditi inter se componuntur. VADIMONIA *dilata*, } differre uadimonium, est prorogare diem, de quo inter litigantes conuenerat, ut in iudicio adessent. nam uadari, est diem iudicio ex compacto constituere. CHRESTI *compilationem* } res a Chresto compilatas, furto sublatas. Chrestus, cognomen est; cuius gentis, ignoratur: nisi si Maniliae: nam Manilij Chresti librum de hymnis deorum nominat Fulgentius in libro de prisco sermone. Πολιτικώτερον } peritiorem administrandae reip. RVMOR. } incerta fama, sine capite, sine auctore, rumore nuncio: ubi quid eiusmodi est, ut non exstet auctor, qui audierit. Sic enim ipse definiuit in oratione pro Plancio, & ep. 10. lib. XII. LONGE *in posterum prospiciente*, } quod sine summo ingenio, ac diuturno rerum usu consequitur nemo. EX. TVIS *litteris cum formam reip. uiderim*, } translatio ab architectis, qui futurum aedificium ex forma ostendunt. Formam, & statum, inquit, reip. scribi a te uelim: deinde, quid ex ea forma, eoq. statu futurum prospicias, indicari. Duo enim Cicero postulat, formam primum reip. deinde Coelij coniecturam, ex ipsa forma captam, de futuro reip. statu. non enim ipse uult ex forma reip. a Coelio missa coniecturam de futuro aedificio facere: cum dixerit, Abs te, ut ab homine longe in posterum prospiciente, futura exspecto. alioqui, missa tantum forma, nihil de futuris rebus Coelius significaret: contra quam Cicero postulat. Forma pluribus modis accipitur. Aut enim est aedificij, ut hic, & ep. 2. lib. 2. ad Q. Fr. De forma Minuciana: aut cuiusque hominis & cuiusque rei; quae sine interitu subiectae rei amoueri non potest; aut est ipsa formositas & pulchritudo, unde formosa mulier, & per similitudinem formosus annus apud Virgilium: aut aquae ductus, ut in antiquis inscriptionibus, Purgato fonte restituta forma i &, Aquas Curtiam & Caeruleam noua forma reducendas. Et Sidonius Apollinaris lib. I. ep. 5. Codex Theodosianus tit. de aquae ductu: Cassiodorus Variarum lib. III. 72. lib. IV. 85. lib. IIX. 128. IN. PRIMISQ. *ego*; } qui cum Pompeio de rep. locutus, futura magis, quam tu; aut certe non minus quam tu, prouidere potui. Quiuis nostrum, inquit, in primisq. ego, qui cum Pompeio cōplures dies nullis in alijs nisi de rep. sermonibus uersatus sum, aeque ac tu futura prouidere potui. COMPLVRES *dies* } triduum. nam ep. 7. lib. V. ad Att. Cum triduum, inquit, cum Pompeio, & apud Pompeium fuissem, proficiscebar Brundisium ad XIV. Kal. Iun. VERSATVS *sum*; } Tarenti: ut in ep. 6. lib. V. ad eundem: Quod si quaerat aliquis; quid agebat eo tempore Pompeius Tarenti; crediderim, eum se contulisse ualetudinis caussa post grauem illum morbum, quo eum prope urbem Neapolim laborasse, Plutarchus, & Cicero Tusc. I. demonstrat. aegrotauit enim post tertium consulatum: eoque tempore Cicero in prouinciam iuit. QVAE *nec possunt scribi, nec sunt scribenda*. scripserat enim Coelius ep. lib. IIX. Si Pompeium offendisti; qui tibi uisus sit, & quam orationem habuerit tecum, fac mihi perscribas. Quae, dixit, cum ea significaret, quae tu illis de rep. sermonibus egerat cum Pompeio. ANIMO, *& consilio paratum.* } cum neque timeat quidquam, nec ad cauendum egeat consilio. Eodem

modo illum laudat ep. 7. lib. v. ad Att. Ciuem illum egregium relinquebam, & ad haec, quae timentur, propulsanda paratissimum. DA. TE *homini*: } accommodate ad illius uoluntatem. sic enim Donatus illud Terentij in Adel. explanat, Da te mihi hodie. Nepos in Attici uita: Qui aduersarijs eius se dabant. IAM } non ut antea. nam proximo superiore anno Pompeius tertium consul operam dederat, ut decem tribuni pl. legem ferrent, qua liceret absenti Caesari, & prouinciam, exercitumq. retinenti, consulatum petere. ep. 6. lib. vi. & ad Att. ep. 1. lib. vii. ep. 3. lib. iix. NOBIS } mihi, & tibi. nam ante profectionem Ciceronis in prouinciam recte Coelius de rep. sensit: postea, uel Curionis amore, uel App. Claudij odio, ab optimatibus ad Caesarem desciuit: quod ipse in ultima ep. lib. iix. confessus est, idq. confirmant in libro de claris orat. haec uerba Ciceronis: Cum aedilis curulis factus esset, nescio quo modo discessu meo discessit a se se, ceciditq. postea, cum eos imitari coepit, quos ipse peruerterat. IPSOS }. neque plures, neque pauciores, plane decem: ep. 21. lib. iii. ad Att. Triginta dies erant ipsi: cum dabam has litteras, per quos nullas a uobis acceperam. Et in Bruto: Cato mortuus est annis lxxxiii. ipsis ante me consulem. GALLVS *Caninius*, } quem reum defenderat, Pompeij rogatu, iterum consulis. ep. 1. lib. vii. uide quae Valerius lib. iv. cap. 2. de hoc, ut arbitror, Caninio scripsit. Alij, contra ueteres omnes libros, etiam illum Mediceum, quem plurimi faciunt, legunt, C. Caninius, & ep. 1. lib. vii. offensi fortasse Caninij cognomine ante nomen gentis posito: cum tamen huius generis exempla non desint, dixit enim Cicero ad Att. ep. 12. lib. iix. & ep. 47. lib. xiii. & ep. 25. lib. iix. Gallo Fabio, Balbi Cornelij: & ep. 4. lib. 2. ad fr. Macer Licinius. Et in Laelio, Papum Aemilium. Et Liuius lib. xlv. Paullus Aemilius cos. cum tamen Gallus, Papus, Paullus, cognomina fuerint, non praenomina. ut omittam, quod ep. 8. lib. vi. ueteres libri habent, T. Furfano Postumio, non, T. Furfanio Postumo. nec desunt huius generis alia. PROROGETVR. } quod metuebat, emergente iam inter Caesarem, & Pompeium discordia. orta enim de successione Galliarum controuersia, reliquarum prouinciarum impedita successio est. ep. 5. lib. 8. IN EO *mihi sunt omnia*. } sic loquebantur ijs de rebus, quas maxime sua interesse arbitrabantur.

Argumentum ep. 9.

Gratulatur de parta aedilitate, Hirro deiecto: in quem facete iocatur. suam in Coelium beneuolentiam, eius in se merita demonstrat. Moralis epistola. Eodem anno.

Cicero procos. S. D. M. Coelio Rufo. aedili cur. des. 9.

PRIMVM tibi, ut debeo, gratulor, laetorq. tum praesenti, tum etiam sperata tua dignitate, serius, non negligentia mea, sed ignorantia rerum omnium. in his enim sum locis, quo & propter longinquitatem, & propter latrocinia tardissime omnia perferuntur. & cum gratulor, tum uero, quibus uerbis tibi gratias agam, non reperio, quod ita factus sis, ut dederis nobis, quemadmodum scripseras ad me, quem semper ridere possemus. itaque cum primum audiui, ego ille ipse factus sum, (scis quem dicam) egiq. omnes illos adolescentes, quos ille iactitat. difficile est loqui. Te autem contemplans absentem, & quasi tecum coram loquerer, Non aedepol quantam egeris rem, neque quantum facinus feceris: quod quia praeter opinionem mihi acciderat, referebam me ad illud: Incredibile hoc factu obijcitur. repente uero incessi omnibus laetitijs. in quo cum obiurgarer, quod nimio gaudio paene desiperem, ita me defendebam: Ego uoluptatem animi nimiam. quid quaeris? dum illum rideo, paene sum factus ille. Sed haec pluribus, multaq. alia & de te, & ad te, cum primum ero aliquid nactus otij. Te uero, mi Rufe, diligo, quem mihi fortuna dedit amplificatorem dignitatis meae, ultorem non modo inimicorum, sed etiam inuidorum meorum: ut eos partim scelerum suorum, partim etiam ineptiarum paeniteret. Vale.

EXPLANATIO

AEDILI CVR. DES. } designatum summa bonorum uoluntate, ait Cicero in Bruto, cum ad eam diem optime animatus erga remp. fuisset. PRIMVM } primum gratulatur, deinde gratias agit. sed hic, Primum, posuit; non intulit, Deinde: sententiam tamen absoluit in eo: Et cum gratulor, tum uero, quibus uerbis tibi gratias agam, non reperio. Eodem modo ep. 23. lib. vii. cum dixisset, Primum ipsas ego mensas numquam tanti approbassem: Deinde, praetermisit; nec tamen imperfectam sententiam reliquit, de quo suo loco. Et ep. xi. lib. iix. ad Att. & 18. lib. xii. ad eundem: & in Lucullo: Primum interest. Et apud Terentium: Primum iam de amore hoc comperit. Quam consuetudinem, Graece dictam ἀνανταπόδοτον, qui ignorant, Plurimum, pro, Primum, hic reponunt: contra ueteres libros, eos quidem, quorum ego ope in hoc explanandi, & corrigendi munere nunc utor. nec ab his discrepat Mediceus: cuius aucto-

ritatem

ritatem in re bona ab ijs esse neglectam, qui eiusdem libri mendas etiam interdum, cuiusdam constantiae caussa, sibi describendas putauerunt, ualde miror. CVM *praesenti, tum etiam sperata tua dignitate,*] tum aedilitate, tum etiam reliquis honoribus, qui aedilitatem consequuntur. praetura enim biennio post aedilitatem dabatur, consulatus biennio post praeturam. Vbi sunt, qui pro honore dignitatem negant usurpari? non & hic Cicero de aedilitate gratulatur, & aedilitas honor est? neutrum negabitur. At alibi, recta existimatio, honoribus parta praeclare gestis, dignitas est. quis negat? quasi hoc ipso non excellat Latina lingua, quod & uarijs eandem rem uerbis, & eodem saepe uerbo uaria significet. quod si dignitas, ut falso quidam sentiunt, ea semper esset, quae uel magistratus, uel res cum laude administratas consequitur: cur hic Cicero de dignitate potius, quam de honore ipso, unde manat dignitas, gratularetur? cui probabitur, Ciceronem, cognita Coelij aedilitate, non honorem ipsum, sed eam, quam honor parit, dignitatem gratulari? cum praesertim nondum Coelius magistratum iniuisset, sed adhuc designatus esset; ut gratulatio, quod ad honorem attinet, satis opportuna, dignitati autem, cum nihil dum in magistratu Coelius gessisset, immatura uideretur. Tritum, inquiunt, usu non est, ut in honoris locum dignitas succedat. Concedo: nec tamen, quo eam in loco Cicero constituit, ego eam inde audebo extrudere: nec mihi, si quid rarum est, propterea rectum non esse, quisquam persuaserit. alioqui nimis imminuetur usus Latinae linguae, in qua multa non modo rara, sed etiam singularia cognouimus. quin etiam librum Carisius appellat de singularibus apud Ciceronem. quamquam, si hoc ideo non placet, quod singulare uideatur: scrupulum eximamus, allato eiusdem satis propinquo exemplo, nisi fallor, in eadem sententia. nam, cum C. Coelius, ei se obtigisse quaestorem, significasset; rescripsit his uerbis: Tuae litterae, de tua praesertim dignitate, & de nostra coniunctione, maximi sunt apud me ponderis. Dignitatem Coelij uocat honorem illum, quem sortis beneficio consecutus erat; cum ita contigisset, ut in Cilicia, consulari prouincia, quaesturae tempus traduceret. Et Philippicarum lib. XIII. Neminem Pompeianum, qui uiuat, tenere lege Hirtia dignitates. Quare numquam me, auctore Cicerone, dignitatem usurpasse pro honore paenitebit, nisi si Latinae linguae proprietatem in ipso etiam Cicerone requirimus, quem uere unum, aut unum certe praeter ceteros, absolutum artificem in eloquentia, omnisq. uerborum copiae, omnis parentem elegantiae possumus appellare. IGNORANTIA] cur hoc uerbum reijciam, cum & sit in ueteribus nouem libris, & in Cicerone alibi reperiatur? dixit enim pro Flacco: Vbi adolescentes nihil pollent discere, nisi ignorantiam litterarum. Lucretius etiam lib. I.

Ignorantia caussarum conferre deorum
Cogit ad imperium res.

Ignoratione, legitur in quibusdam impressis: recte, quod ad sententiam: sed aliter antiqui libri. LONGINQVITATEM,] longinquitas & de locis dicitur, ut hic, & de tempore, ut lib. 2. de Fin. Qui autem uoluptate uitam effici beatam putabit, qui sibi is conueniet, si negabit uoluptatem crescere longinquitate? Et Tusc. V. Sin forte, longinquitate producti, dolores uehementius eum torquent, quam ut caussa sit, cur ferantur: quid est tandem, dij boni, quod laboremus? Additur interdum, Temporis, ut in ep. Sulpicij lib. IV. Nullus dolor est, quem non longinquitas temporis minuat, atque molliat. Et Caesar lib. I. de bel. ci. Tamen res eius moram, temporisq. longinquitatem timebat. CVM *gratulor, tum uero*] solebant ueteres interdum, ob recte facta, post gratulationem gratias agere; ut ep. 14. lib. IX. Dolabellae tuo & gratulor, & gratias ago. Interdum contra, gratijs actis, gratulationem subiungere. ep. 16. lib. XVI. Tuis, & illius litteris perlectis, exsilui gaudio: & tibi & ago gratias, & gratulor. FACTVS *sis,*] aedilis. nam ep. 3. lib. IX. Coelius ita scripserat: De Hirro ut, quem optas, quamprimum nuncium accipias, tua mediusfidius magis, quam mea caussa cupio. nam mea, si fio, forsitan cum locupletiore referam: sed hoc usque eo suaue est, ut si acciderit, risus nobis tota uita deesse non possit. AVDIVI,] te aedilem designatum, Hirrum deiectum. ILLE *ipse*] Hirrus. FACTVS *sum*] suscepi personam Hirri: quia, quae tu mihi de illo scripsisti, omnia cogitaui. EGI] repraesentaui, cogitatione ipsa mihi ante oculos posui. IACTITAT.] iactare solitus est: quod fecit, aedilitatem petens: cum diceret, se gratiosorum in suffragijs adolescentum opera aedilem futurum. ep. 6. Iuuentutem ostendit in suffragijs plurimum posse. proprie enim adolescentum gratia est, uirorum auctoritas. DIFFICILE *est loqui,*] quae de illo cogitaui, exponere non facile possum. TE. AVTEM *contemplans absentem:*] hoc totum usque ad illud, Quod quia, uidetur a uetere poeta sumptum, ideo, Contemplans, non est, quo referatur: deest enim uerbum poetae: cum Cicero locum non expleuerit, ut interdum solet. PRAETER *opinionem,*] ut is, cui studerent adolescentes illi, repulsam tamen tulisset. REFEREBAM *me ad illud:*] eiusdem poetae. OBIICITVR.] mibi se offert, atque in mentem uenit. REPENTE *uero*] & hoc eiusdem poetae est, quem opinor esse Caecilium Trabeam comicum; de quo lib. 2. de Finib. INCESSIT] commotus sum, exsilui. laetitia enim non solum gestimus, sed etiam incedimus. OMNIBVS *laetitijs;*] eundem locum Cicero significat lib. 2. de Fin. cum ait: Ille Caecilianus, qui sese omnibus laetitijs laetum esse narrat. DESISSEREM.] adimit enim uoluptas mentem non minus, quam molestia: quod his uerbis egregie, ut omnia, Plato demonstrat lib. III. de rep. Ἡ ἡδονὴ ἐκφρονα ποιεῖ ... Ego *uoluptatem animi nimiam.*] egregie restituit hunc locum Victorius ex Tusc. IV. & lib. 2. de Fin. nam in ueteribus libris mendose legitur, Homini, uel, Hominum, uel Omnium. uerba sunt comici poetae Trabeae, Tusc. IV. Vt ille, qui uoluptatem animi nimiam summum errorem esse arbitratur. QVID *quaeris?*] ubi satis uerborum effluxit, nec tamen omnino uidemur, quod uolumus explicasse, ad hanc interrogationem confugimus. Quid quaeris? & ad exitum statim sententia perducitur. ILLE.] stultus, ut ille. INIMICORVM,] Clodianorum.

rum.

rum. id ostendit ipse Coelius ep.13.lib.11x. A te peto, ut meas iniurias proinde deleas, ut me existimas & dolere,& ulcisci tuas solere. Maxime autem ex uoluntate Ciceronis, Pompeium tertium consulem, post interfectum Clodium, gessit Coelius tribunatum pl. testem habeo Ciceronem ipsum, cuius haec sunt uerba in Bruto: M. Coelius, quam diu auctoritati meae paruit, talis tribunus pl. fuit, ut nemo contra ciuium perditorum popularem, turbulentamq. dementiam a senatu,& a bonorum caussa steterit constantius. Et Asconius in argumento orationis pro Milone. INVIDORVM } Hirrus praecipue describitur, qui competitor Ciceronis fuerat in auguratu. ep.3.& 6.lib.11x. Et ad Att.ep.19. lib.v. PARTIM *scelerum suorum, partim etiam ineptiarum* } Sceleratus in uexando Cicerone, & in omni uita Clodius: ineptus Hirrus, qui cum Cicerone consulari, nondum aedilicius de auguratu certare ausus sit.

Argumentum ep.10.

QVeri ui detur de tabellarijs, litteris non perferentibus: re uera Coelium negligentiae leuiter accusat: deinde res a se in Amano monte gestas, & Pindenissi oppugnationem exponit: rogat, ne quid sibi temporis ad prouinciale munus prorogetur. de rep. tum praesentia, tum futura etiam exspectare se dicit. Eodem anno.

Cicero imp. S. D. Coelio Ruso, aedili cur. des. 10.

TV uide quam ad me litterae non perferantur. non enim adduci possum, ut abs te, postea quam aedilis factus es, nullas putem datas; praesertim cum esset tanta res, tantae gratulationis: de te, quia, quod sperabam; de Hillo, (balbus enim sum) quod non putaram. atqui sic habeto, nullam me epistolam accepisse tuam post comitia ista praeclara, quae me laetitia extulerunt. ex quo uereor, ne idem eueniat in meas litteras. equidem numquam domum misi unam epistolam, quin esset ad te altera: nec mihi est te iucundius quidquam, nec carius. Sed balbi non sumus: ad rem redeamus. Vt optasti, ita est: uelles enim, ais, tantum modo ut haberem negotij, quod esset ad laureolam satis. Parthos times, quia diffidis copijs nostris. ergo ita accidit. nam, Parthico bello nunciato, locorum quibusdam angustijs & natura montium fretus ad Amanum exercitum adduxi, satis probe ornatum auxilijs, & quadam auctoritate apud eos, qui me non norant, nominis nostri. multum est enim in his locis: Hiccine est ille, qui urbem? quem senatus? nosti cetera. Cum uenissem ad Amanum, qui mons mihi cum Bibulo communis est, diuisus aquarum diuortijs; Cassius noster, quod mihi magnae uoluptati fuit, feliciter ab Antiochia hostem reiecerat. Bibulus prouinciam acceperat. interea cum meis copijs omnibus uexaui Amanienses, hostes sempiternos. multi occisi, capti: reliqui dissipati. castella munita, improuiso aduentu capta, & incensa. ita uictoria iusta imperator appellatus apud Issum; quo in loco saepe, ut ex te audiui, Clitarchus tibi narrauit, Darium ab Alexandro esse superatum; abduxi exercitum ad infestissimam Ciliciae partem. ibi quinctum & uigesimum iam diem aggeribus, uineis, turribus oppugnabam opidum munitissimum Pindenissum, tantis opibus, tantoq. negotio, ut mihi ad summam gloriam nihil desit, nisi nomen opidi: quod si, ut spero, cepero; tum uero litteras publice mittam. Haec ad te in praesenti scripsi, ut speres te assequi id, quod optasti. Sed, ut redeam ad Parthos; haec aestas habuit hunc exitum satis felicem; ea, quae sequitur, magno est in timore. quare, mi Rufe, uigila, primum ut mihi succedatur: sin id erit, ut scribis, & ut ego arbitror, spissius: illud, quod facile est, ne quid mihi temporis prorogetur. De rep. ex tuis litteris, ut antea tibi scripsi, cum praesentia, tum etiam futura magis exspecto. quare, ut ad me omnia quamdiligentissime perscribas, te uehementer rogo. Vale.

EXPLANATIO

TV VIDE, *quam ad me* } non pauci ueteres, Quam timide ad me: inepte prorsus. quem enim hic timiditas locum habet? mendi originem puto fuisse, Tu uide: quod proxime antecessit: ut primo factum sit, Timide, deinde, perturbato ordine, & prima corruptione alteram generante, Tu uide, quam timide ad me: Ego, licet, Quam ad me, non improbem; cum praesertim ita sit in Mediceo libro, & in altero, quem uir excellentis doctrinae, poeta summus, Petrus Angelius Bargaeus, mihi commodauit; magis tamen aliquanto probarem, Quare ad me: ut sit: Tibi uidendum est, quid caussae sit, cur ad me litterae non perferantur. Cum haec scripsissem, Albertus Ferrus, sororis Philippi Tertij, oratoris eximij, uiri integerrimi, filius, familiaris meus, optimaeq. indolis adolescens, ueterem librum, ex auunculi bibliotheca sumptum, ad me attulit; In quo, minime dubijs litteris ita scriptum uidi: Tu uide, quamobrem ad me; quod nostram opinionem confirmat. TANTA *res*, } non solum quia tu aedilis factus sis,

sed etiam,

sed etiam, quia repulsam Hirrus tulerit. TANTAE *gratulationis*: } cum res esset tanta gratulatione digna, ideoq. litteris omnino significanda, ut possem tibi gratulari. Alij legunt, Gratulationes; qua sententia, non uideo. ego praeter sententiam, testes auctoresq. habeo opinionis meae tres antiquos libros, unum Sigonij, duos meos. DE TE. *quia, quod sperabam; de Hillo (balbus enim sum) quod non putaram.* } in ep.4. lib. IX. Coelius, de Hirro competitore suo loquens, ita scripserat: Spero te celeriter auditurum & de nobis, quod sperasti, & de illo, quod uix sperare ausus es. Quibus uerbis Cicero respondens, eadem paene repetit. & quia scripserat Coelius, De illo; facete, & salso adspirationem Cicero addidit, ut Hirri nomen, more balborum, qui, r, litteram exprimere non possunt, enunciaret. itaque subiunxit, Balbus enim sum. in sequentibus autem, cum, r, litteram expedite proferat, Balbi, inquit, non sumus. Hic tamen faciam, quod susceptum a me munus postulat, ut hunc locum ex ingenio mutatum significem. nam ueteres libri, omnes in mendo consentiunt, cum, Nibilo, pro, Hillo, habeant. Sed non dubito, quin haec recte intelligentibus coniectura, e Coelij loco ducta, cui manifeste Cicero respondet, etiam atque etiam probetur. Res, inquit, magnae gratulationis erat, quia de te, id, quod sperabam, acciderat; de Hirro autem, quod non putaueram, idest, ut tam turpiter aedilitatis repulsam ferret. Atque hoc eiusdem Coelij locus alius in ep.9. lib. IX. significat: inquit enim, Sic tu, inquis, Hirrum tractasti? immo, si scias, quam facile, quam ne contentionis quidem minimae fuerit; pudeat te, ausum illum umquam esse incedere tamquam tuum competitorem. COMITIA *ista* } aedilicia. LAETITIA *extulerunt*. } cum ea mihi non tuis, sed aliorum litteris cognita essent. IVCVNDIVS } dixi iam, Iucundus, & Carus coniungi. ep.5. & 3. Cicero, Iucundos, deducit a iuuando. quod si ita est; Iocundus a quibusdam perperam scribitur. AS S, } in ep.5. lib. IX. in qua scripsit haec: Si, quantum gloriae, triumphoq. opus esset, assequeremur; nihil tam esset optandum. AD LAVREOLAM } ut triumphum assequi possemus. Lauro enim triumphantes coronabantur. quasi per iocum, Laureolam, potius, quam lauream, dixit: ne optata res ostenderetur. Sic ep.20. lib. V. ad Att. Bibulus in eodem Amano Laureolam coepit in mustaceo quaerere. PARTHOS *times*, } copijs superiores, ep.5. lib. IX. Parthorum gens nota satis est: origo, & nominis caussa fortasse obscura: itaque Iustini uerba ex lib. XLI. recitabo. Parthi, penes quos, uelut diuisione orbis cum Romanis facta, nunc orientis imperium est, Scytharum exsules fuerunt. nam Scythico sermone Parti exsules dicuntur. &c. Idem infra: Mithridates imperium Parthorum a monte Caucaso usque ad flumen Euphratem protulit: nec minor Arsace proauo, gloriosa senectute decessit. AVXILIIS } sociorum populorum, idest Galatarum, Pisidarum, Lyciorum, quos nominat ep.5. lib. VI. ad Att. cum Deiotarum cum omnibus suis copijs ad eum uenientem, certiorem Cicero fecit, non uideri esse caussam, cur abesset a regno. quod ad Catonem ep.4. lib. XV. scripsit. HICCINE *est ille*, } simile illud ep.26. lib. IX. In eo igitur conuiuio Cicero ille? Quem adspectabant, cuius ob os Graij ora obuertebant sua? Et Pacuuius Dulorestе, apud Nonium; Hiccine is est, quem famae gratia ante omnes nobilitat uiros? QVI *urbem*? } seruauit ab insidijs Catilinae, ipso egredi ex urbe iusso. quod factum gloriatur in orat. 2. contra eum, & in ea in Pisonem: Ego L. Catilinam, caedem senatus, interitum urbis non obscure, sed palam molientem, egredi ex urbe iussi. QVEM *senatus*? } decreto laudauit honorificentissimo, supplicatione decreta ob res ab eo gestas: quem honorem antea togatus nemo consecutus erat. ep.4. lib. XV. orat. in Pisonem, alibi. NOSTI *cetera*. } quae in nos, ob res in consulatu praeclare gestas, conferri solent. COMMVNIS *est*, } cum eius pars ad Syriam, Bibuli prouinciam, altera ad Ciliciam, cui Cicero praeerat, pertineret, Strabo, & alij. DIVISVS *aquarum diuortijs*; } ut ad Syriam ab una parte, ad Ciliciam ab altera pertinere, defluentibus aquis distributus. cum enim aquae diuidūtur, diuortium earum fit. Sic ep.20. ad Att. lib. V. Ad Amanum contendi, qui Syriam a Cilicia aquarum diuortio diuidit. Et lib.3. de Orat. Ut ex Apennino fluminum, sic ex communi sapientium iugo sunt doctrinarum facta diuortia. Curtius autem lib. V. Tigris, & Euphrates ex Armeniae montibus profluunt, & magno deinde aquarum diuortio iter, quod coepere, percurrunt. Et Liuius lib. XXXIX. Prope ipsis iugis, ad aquarum diuortia castra posuisse. idest, ad eum locum, unde aquae pluuiae, duas in partes diuisae, incipiunt defluere. Flaccus etiam Siculus in libro de limitibus, Diuergia aquarum dixit, eadem significatione: quod in diuersas partes uergant, & uertantur aquae: unde Diuergium, & Diuortium. CASSIVS *noster*, } C. Cassius, qui postea Caesarem occidit. is M. Crassi quaestor in Syria fuerat: quo interfecto reliquias copiarum Antiochiam reduxit. HOSTEM *reiecerat*. } ep.20. lib. V. ad Att. Rumore aduentus nostri & Cassio, qui Antiochia tenebatur, animus accessit, & Parthis timor iniectus est. itaque eos cedentes ab oppido Cassius insecutus rem bene gessit, qua in fuga, magna auctoritate Osaces, dux Parthorum, uulnus accepit, eoq. interijt paucis post diebus. De hac uictoria loquitur etiam ep.14. lib. XV. plenissime autem Dio lib. XL. & Iustinus lib. XLII. PROVINCIAM *acceperat*. } a uictore Cassio, qui, post obitum Crassi, cum nondum in Syriam proconsul Bibulus uenisset, prouinciam a Parthorum impetu defenderat. Phil. II. VEXAVI *Amanienses*, } uide ep.4. lib. XV. & ad Att. ep.20. lib. V. CASTELLA *munita*, } Castellum a Castro, ut Rastellum a Rastro, deducitur. VICTORIA *iusta* } certum hostium numerum esse oportuit, quo caeso imperatoris nomen consequarentur: sed, ea consuetudine paullatim deprauata, multi, paucis hostium caesis, imperatores tamen appellabantur. quod etiam Philipp.14. docet his uerbis: Si quis Hispanorum, aut Gallorum, aut Thracum mille, aut duo millia occidisset, non eum hac consuetudine, quae increbuit, imperatorem appellaret senatus. Et Dio lib. XXXVII. C. Antonius caeso Catilina, eius uictoriae caussa imperator est appellatus: quamquam caesorum in acie numerus legitimo numero minor esset. Iusta igitur dixit, quia multi non iusta uictoria, quidam etiam nulla

supplicationis

ſupplicationis honorem adepti erant: quod ex eadem Philippica cognoſcitur. Victoriam tamen eius non ſatis iuſtam Coelius ſignificat ep. 11. lib. 11x. cum ait Hirtus, cum de hoſtibus ageretur, & poſſet rem impedire, ſi, ut numeraretur, poſtularet, tacuit. ISSVM; } quae Alexandri arae uocabantur. ep. 4. lib. xv. & ad Att. ep. 20. lib. v. & Strabo lib. xiv. Curtius autem ſic lib. 111. Tribus aris in ripa Pyrami amnis Ioui, Herculi, Mineruae ſacratis, Syriam petit. Mela quoque lib. 2. Tum mons Amanus, & ab eo ſtatim Cilices, at in receſſu intimo locus eſt, magni aliquando diſcriminis, fuſorum ab Alexandro Perſarum, fugientisq. Darij ſpectator, ac teſtis, nunc ne minima quidem, tunc ingeni urbe celebris Iſſos. Ammianus lib xxvi. Sinum Iſſicum uocat. Superatus, ait, in Sinu Iſſico qui eſt in Cilicia, ubi Darium Alexander fudit. CLITARCHVS } hiſtoricus, Alexandri comes in Perſica expeditione, ut ait Plinius lib. vi. cap. 31. Dionis filius, teſte Plinio lib. x. cap. 49. nominatur a Curtio lib ix. bis, a Cicerone lib. 1. de Legibus haud magna cum laude, ab Athenaeo lib. iv. Eius probatum eſſe ingenium, fidem uituperatam, oſtendit Quinctilianus lib. x. cap. 1. NARRAVIT, } argute: pro, legiſti apud Clitarchum. ſic in Bruto: Niſi in eo magiſtratu cenauiſſet apud praeconem Granium, idq. nobis narrauiſſet Lucilius, tribunum pl. neſciremus fuiſſe. INFESTISSIMAM } latrocinijs. uide ep. 4. lib. xv. & 20. lib. v. ad Att. VINEIS, } inſtrumentum bellicum fuit, quo tecti milites audacius ad moenia ſubibant. PINDENISSVM, incognitum Romae nomen opidi: quod ex ep. 20. lib. v. ad Att. perſpicitur. OPIBVS, } Alij legunt, Operibus: ſed Opera Cicero ſupra nominauit. Opum autem nomine, ſumma uis, & ſumma contentio ſignificatur. unde Virgilius: Magna pugnatur opum oi: Alibi diuitiarum copia, alibi totum id, quo ualemus, Opum nomine demonſtratur. NEGOTIO, } labore. NOMEN *opidi*: } ignobile, & obſcurum. ep. 20. lib. v. ad Att. Qui, malum, ſunt iſti Pindeniſſae, inquies? nomen audiui numquam. quid ego faciam? non potui Ciliciam, Aetoliam, Macedoniam reddere. CEPTRO; } cepit die LVII. poſtquam oppugnare coeperat. ep. 4. lib. xv. & xx. lib. v. ad Att. TVM *uero* } nam, Amano direpto, ac uaſtato, litteras tamen ad ſenatum non miſit. de quo ſic ep. 9. lib. 111. Recte factum a me puto, quod non ſtatim ut imperator appellatus ſim, ſed alijs rebus additis, aeſtiuisq. confectis, litteras miſerim. IN. PRAESENTI } hoc tempore. Liuius lib. xxxiv. Daret talenta centum argenti in praeſenti. In praeſentia, etiam dicebant. QVOD *optaſti*. } ut negotij tantum haberem, quod eſſet ad triumphum ſatis. ep. 5. lib. 11x. VT. SCRIBIS, } ep. 5. lib. 11x. Multum, ac diu luderetur, ot plus biennium in his tricis moretur. SPISSIVS; } ſerius: ut in Bruto: Spiſſe, atque uix ad Antonium, Craſſumq. peruenimus. Et lib. 2. de Orat. Principia tarda ſunt, & exitus tamen ſpiſſi, & producti eſſe debent. Et, quoniam ſpiſſis liquida opponuntur; factum eſt, ut Liquido pro facile ueteres uſurpauerint. ep. 10. lib. x. Lectis tuis litteris, liquidius de toto ſenſu tuo iudicaui. & ep. 27. lib. xi. Alia ſunt, quae liquido negare ſoleam, ut de iſto ipſo ſuffragio. PRAESENTIA, } nec praeſentia tamen, nec praeterita, ſed futura ſe dixit a Coelio exſpectare. ep. 8.

Argumentum ep. 11.

ITa ſollicitus eſt, quidnam de ſucceſſione prouinciarum Romae decernatur, vt omnino ſibi deeſſe uerba confirmet. miro enim urbis deſiderio tenetur. Pantheras ludorum cauſſa promittit. De ſtatu reip. diligentiſſimas a Coelio litteras poſtulat. L. Paullo, C. Marcello coſ.

Cicero imp. S. D. Coelio aedili cur. 11.

PVTARES ne umquam accidere poſſe, ut mihi uerba deeſſent, neque ſolum iſta ueſtra oratoria, ſed haec etiam leuia noſtratia? deſunt autem propter hanc cauſſam, quod mirifice ſum ſollicitus, quidnam de prouincijs decernatur. Mirum me deſiderium tenet urbis, incredibile meorum, atque in primis tui, ſatietas autem prouinciae, uel quia uidemur eam famam conſecuti, ut non tam acceſſio quaerenda, quam fortuna metuenda ſit; uel quia totum negotium non eſt dignum uiribus noſtris, qui maiora in rep. onera ſuſtinere, & poſſumus, & ſoleamus; uel quia belli magni timor impendet: quod uidemur effugere, ſi ad conſtitutam diē decedemus. De pantheris, per eos, qui uenari ſolent, agitur mandato meo diligenter: ſed mira paucitas eſt: & eas, quae ſunt, ualde aiunt queri, quod nihil cuiquam inſidiarum in mea prouincia, niſi ſibi fiat. itaque conſtituiſſe dicuntur in Cariam ex noſtra prouincia decadere. ſed tamen ſedulo fit, & in primis a Patiſcho. quidquid erit, tibi erit: ſed, quid plane eſſet, neſciebamus. mihi mehercule magnae curae eſt aedilitas tua. ipſa dies me admonebat: ſcripſi enim haec ipſis Megalenſibus. Tu uelim ad me de omni reip. ſtatu quam diligentiſſime perſcribas: ea enim certiſſima putabo, quae ex te cognouero. Vale.

EXPLANATIO

AEDILI CVR.] superiores epistolas inscripsit, AEDILI CVR. DES. nunc aedilitatem Coelius inierat. nam epistola Megalensibus est scripta: quo die ludos ante templum Magnae matris deum aediles curules dabant. PVTARES *ne umquam accidere posse, ut mihi uerba deessent, &c.*] similiter ep.63.lib.XIII. Non putaui fieri posse, ut mihi uerba deessent; sed tamen in M. Laenio commendando desunt. VASTRA *oratoria*,] iocatur: quia Coelius quoque locum inter oratores obtinebat. ep.8. Noui ego uos magnos patronos. NOSTRATIA?] quibus uulgo utimur. DE PROVINCIIS] timebat, ne quid de prorogando prouinciarum tempore senatus decerneret. FAMAM] obiustitiam, & abstinentiam. FORTVNA] quae potest aliquo casu de fama detrahere. Fortunam nominat, quia de sua culpa non timet. METVANDA] ep.17.lib.v. ad Att. Hanc gloriam iustitiae, & abstinentiae fore illustriorem spero, si cito decesserimus. BELLI] Parthici. dixit enim in proxima epistola: Sed, ut redeam ad Parthos, haec aestas habuit hunc exitum satis felicem: ea, quae sequitur, magno est in timore. ep.21.lib.v. ad Att. & 1.lib.VI. ad eundem. AD *constitutam diem*] pridie Kal. Sext. quo die in prouinciam uenit. ep.6.lib.III. & ad Att. ep.15.lib.v. nam duos menses, Iunium, & Quinctilem sperabat fore, ut Bibulus sustineret. quod ad Att. scripsit ep.lib.VI. DE *pantheris*,] quas Coelius petierat, ut ludis suis, idest Romanis, daret. ep.2.4.6.7.9.lib.IIX. quaedam animalia, tam mares, quam feminae, muliebri tantum genere significantur, ut panthera, merula: non enim dicimus, pantherus, merulus: quaedam uirili, ut coruus, turdus: non enim dicitur, corua, turda. Varro lib.VIII. lin. Lat. INSIDIARVM] per iocum sublata a se latrocinia significat. IN . CARIAM] hoc totum inter Ciceronis ridicula Plutarchus memorat. PATISCO.] uenatore. ep.6.lib.IIX. fortasse is est, de quo ep.15. lib.XII. & Hirtius de bello Alex. QVIDQVID *erit, tibi erit*:] hoc genus ornamenti, similiter desinēs Latini, ὁμοιοτέλευτον Graeci uocant. quo de genere scripsit egregie Demetrius. neque ego colligēdis Graecorū exemplis operā consumam: Latinis, & uno maxime Cicerone contenti simus. ep.18. Si quid offenderit; sibi totum, nihil tibi offenderit. Philip.1. Huc si quid accesserit, non tam mihi, quá uobis, reiq. publ. accesserit. MEHERCVLE] in oratore, Pomeridianas, inquit, quadrigas, quam Postmeridianas, libentius dixerim, & Mehercule, quam Mehercules. bis tamen in Verrem, Mehercules, dixit, & in Catilinam, & pro Plancio, pro Amerino autem, & in Bruto, Hercules. AEDILITAS. TVA.] cuius caussa pantheras petijsti. IPSA *dies me admonebat*:] adspectu, uel cogitatione rei praesentis, in memoriā saepe, aut uoluntatem, opinionemue deducimur absentis. ep.19.lib.VII. Vt primum Velia nauigare coepi, institui Topica Aristotelica conscribere, ab ipsa urbe cōmonitus, amantissima tui. ep.8. lib.I. ad Att. Signa nostra uelim imponas, quae tibi palaestrae, gymnasijq. uidebuntur esse. etenim ibi sedens haec scribebam: ut me locus ipse admoneret. De Orat. lib.1. Cur non imitamur Socratem illum, qui est in Phaedro Platonis? nam me haec tua platanus admonuit. Ibidem lib.III. His de rebus Sol me ille admonuit, ne breuior essem: qui ipse iā praecipitans me quoque haec paene praecipitē euoluere coegit. In ep. ad C. Caesarem, apud Nonium: Quae monumenti ratio sit, nomine ipso admoneor. ad memoriam magis spectare debet posteritatis, quam ad praesentis temporis gloriam. Varro lib.1. Rei rust. Annus octogesimus admonet me, ut sarcinas colligam, antequam proficiscar e uita. IPSIS . MEGALENSIBVS.] & Megalenses & Romani ludi ad aediles cur. pertinebant: ut in Dione legimus lib. XXXIX. dies igitur Megalensium, qui dabantur Aprili mense, Ciceronem admonebat ludorum Romanorum, quos Coelius Septembri mense daturus erat. Atque hic licet conijcere, cum utrique ludi ab aedilibus curarentur, maiore tamen sumptu, atque apparatu Romanos dari solitos: de quorum spectaculo Coelium, pantheras petentem, non de Megalensibus, uideo laborasse. Ludos Megalesia per sex dies, a pridie Non. Apr. ad v. Id. fuisse, fasti dierum antiqui demonstrant. nam, etsi deam perlatam esse pridie Id. Apr. in aedem Victoriae Palatinae, eumq. diem festum fuisse, cum lectisternio, & ludis, qui Megalesia uocati sunt, Liuius dicat: postea tamen eos ludos in pridie Non. reiectos esse, crediderim, accedente praesertim Spartiani testimonio; qui cum IIX. Id. Apr. ipsis Megalensibus interemptum Caracallam narret, satis indicat, Megalensium primum diem Pridie Id. Apr. non fuisse. nisi si quis mendosum esse Liuij locum, & pro Pridie Id. legendum, Pridie Non. arbitretur: ne, diffidentibus antiquis, opinione dubia fluctuemus. Dicta Megalesia a Graecis, ut auctor est Varro: quod ex libris Sibyllinis accersita ab Attalo rege Pergami prope murum Megalesion, ubi templum eius deae: unde aduecta Romam. Quo tempore, & quam ob caussam sint accersita, uel quia patet ex Liuio, uel quod breuitatem sequimur, omittemus. Vnum addendum uidetur: labi turpiter eos, qui ludos Megalenses, & Romanos eosdem esse crediderunt: cum Romani a rege Prisco, Megalenses in rep. post multos annos instituti sint: & Romani mense Septembri, Megalenses Aprili darentur: Romani in honorem Iouis, Iunonis, Mineruae, Megalensea Matris magnae Deum: Romani primum Circenses, deinde etiam Scenici fuerint, Megalenses tantum Scenici.

Argumentum ep. 12.

SOllicitudinem suam demonstrat ob res urbanas. Litteras a Coelio petit de omni statu reip. addit de Diogenis, & Philonis itinere. hortatur, ne prouinciales honores urbanis magistratibus praeferat. suam indicat ad urbem redeundi cupiditatem. Eodem anno.

Cicero imp. S. D. Coelio aedili cur. 12.

SOLLICITVS *equidem eram de rebus urbanis: ita tumultuosae conciones, ita molestae quinquatrus afferebantur: nam citeriora nondum audiebamus. sed tamen nihil me magis sollicitabat, quam in his molestijs non me, si qua ridenda essent, ridere tecum. sunt enim multa: sed ea non audeo scribere. illud moleste fero, nihil me adhuc his de rebus habere tuarum litterarum. quare, etsi, cum tu haec leges, ego iam annuum munus confecero; tamen obuiae mihi uelim sint litterae tuae, quae me erudiant de omni rep. ne hospes plane ueniam. hoc melius, quam tu, facere nemo potest. Diogenes tuus, homo modestus, a me cum Philone Pessinunte discessit. iter habebant ad Iatoregem: quamquam omnia nec benigna, nec copiosa cognorant. Vrbem, mi Rufe, cole, & in ista luce uiue. omnis enim peregrinatio, quod ego ab adolescentia iudicaui, obscura, & sordida est ijs, quorum industria Romae potest illustris esse. quod cum probe scirem, utinam in sententia permansissem. cum una mehercule ambulatiuncula, atque uno sermone nostro, omnes fructus prouinciae non confero. spero me integritatis laudem consecutum. non erat minor ex contemnenda, quam ex conseruata prouincia. spes triumphi, inquis? satis gloriose triumpharem, si non essem tam diu quidem in desiderio rerum mihi carissimarum. sed, ut spero, propediem te uidebo. tu mihi obuiam mitte epistolas te dignas. Vale.*

EXPLANATIO

CONCIONES,] tribunorum pl. maximeq. Curionis, qui ualebat in primis eloquentia, & Caesaris caussam acerrime tuebatur. eius enim conciones contra consulum actiones de prouincijs, idest de successione Galliarum, quis dubitet significari ep. 1. lib. VI. ad Att. in eo loco? Magna in spe sum, mihi nihil temporis prorogatum iri. habebam acta urbana usque ad nonas Mart. ex quibus intelligebam, Curionis nostri constantia omnia potius actum iri, quam de prouincijs. Varro, Contio, non, Concio, scribẽdum significat, quasi Coactio. Festus Concio, quasi Conuocatio, a Ciendo. ueterum librorum scriptura Varronis opinionem probat. Mediceus quoque semper, Contio. QVINQVATRVS] dictum fortasse nominandi potius, quã, ut alij putarunt, generandi casu. mallem tamen, Quinquatribus: ut intelligatur dies, quo gestae sunt res, non quo allatae: cum inferat, Citeriora nondum audiebamus. nam in uetere libro Hieronymi Ferrarij legitur, Quinquat. ut etiã pro Gladiatoribus, Gladiat. antiquis in libris quãdoque scriptũ uidimus. Quinquatrus autem quinque dies festi fuerũt, Mineruae dicati. Ouid. lib. III. Fast.

Vna dies media est, & fiunt sacra Mineruae,
Nomina quae a iunctis quinque diebus habent.

Varro Quinquatrũ diem ait appellatum, quod erat post diem quinctum idus Mart. idest XIV. Kal. Apr. & quamquam ex Ouidio constet, quinquatrus fuisse quinque dies: tamen, cum Cicero quinquatrus nominat non semper eos omnes dies, sed interdũ primum dumtaxat eorum significat, ut ep. 25. lib. XII. Quinquatribus, frequenti senatu caussam tuam egi nõ inuita Minerua. etenim eo ipso die senatus decreuit, ut Minerua nostra, custos urbis, quam turbo deiecerat, restitueretur. Et ad Att. ep. 9. lib. IX. Venit ad me Matius quinquatribus. & alibi. RIDERE *tecum.*] ob dementias quorundam, quas ex amicorum litteris cognouerat. ANNVVM *munus*] annuã prouinciae administrationẽ: cuius cum primus dies fuerit, pridie Kal. Sext. postremus III. Kal. esse debuit. ep. 5. & ad Att. ep. 15. 19. lib. IX. & ep. 2. lib. VI. DIOGENES *tuus, cum Philone*] Diogenes Graecus, amicus Coelij, non libertus: Philo autem libertus. ep. 7. lib. IIX. PESSINVNTE] Pessinus opidum Phrygiae, clarum templo Matris magnae deum, cuius ad urbem Romam translata statua est. ad Ciceronis prouinciam pertinuit; qui duas in maiore Phrygia *διοικήσεις* habuit, unam ultra Maeandrum flumẽ, alteram citra, Ciceroni extra ordinem attributam. qua de re alio loco plenius olim diximus. ITER *habebant ad Iatoregem:*] non satis mihi posse uideor pro eius merito laudare Iacobum Taurellum, Fanensem, uirum optimum, exquisitae doctrinae, praestantis ingenij: qui, deleta macula, quae iam inueterauerat in peruulgatis omnibus libris, huic loco suã, ut ego quidem arbitror, integritatem restituit. cum enim in nullo uetere libro reperiatur, Ad Deiotarum regem, ut est in impressis ad hanc diem omnibus; in plerisque autem, Ad Iato regem; quae in Mediceo quoque scriptura est: acute Taurellus uidit, mutatione minima posse, Ad Adiatorigem: quem Comanorum regem hoc tempore fuisse, Strabo docet lib. XI. AB *adolescentia iudicaui,*] iudicaui eo tempore, cum

e quaestura Ciliciensi Romam reuertit. nam in Campania uiro nobili obuiam factus, cū eum rogasset, quid de ipso ciuitas, ob res in Sicilia gestas, existimaret; respondit ille, ubi nam fuisti? ex quo intellexit, quod hic Coelio scribit, obscuram esse peregrinationem omnem, nec ab vrbe discedendum. Hoc Plutarchus. Adolescentiam igitur uocat quaesturae tempus. qua de re in ep. 1. h. l. OBSCVRA, *& sordida*] quia dixerat, in ista luce uiue. tribus enim uerbis metaphoram perficit, Luce, Obscura, Illustris. quod genus attente considerandum ijs, qui eloquentiae se studio dediderunt. Addidit autem, Sordidam, ut hoc dicat: uel obscurum est, nec cernitur, quod in prouincia geritur; uel, si cernitur, prae urbanis actionibus sordidum uidetur. INTEGRITATIS] abstinentiae: quia ne teruncio quidem prouinciae sumptui fuit: quod ipse, non sine quadam inani gloria, uere tamen ad Atticum scripsit ep. 16. 17. 20. 21. lib. v. & hic ep. 1. 3. 4. 5. lib. xv. CONTEMNENDA,] si hoc prouinciale munus recusassem. qui enim prouinciam contemnit, quam multi spe rapinarum appetebant; is laudem consequitur integritatis. Hoc modo locutus est Philip. ultima: Supplicatione decernenda, hostes eos, de quibus decernitis, iudicetis necesse est. pro, si decreueritis. SPES *triumphi, inquis?*] nisi in prouinciam iuisses; quae tibi, inquies, triumphi spes esset? respondet: ego mihi praeclarum in conspectu, & consuetudine meorum, quibus molestissime tam diu careo, triumphum ducerem. IN *desiderio*;] ad Att. ep. 18. lib. v. Dici non potest, quam inuitus a uobis absim, &c. TE. DIGNAS.] scriptas diligentissime de omni statu reip. ne, cum uenero, rudis plane sim.

Argumentum ep. 13.

DE litterarum infrequentia quasi molli brachio Coelium reprehendit: eundem excusat, culpa in tabellarios translata: laudat etiam ob earum, quas proxime accepit, prudentiam, & humanitatem. Amicitiam cum Ap. Claudio, & amicitiae caussas commemorat. Quod Caesarem Curio, qui cum optimatibus antea sentire uidebatur, coepit defendere, exitum agnoscit coniecturae suae. Decedere e prouincia, expleto anno, sibi ait esse constitutum; miroq; se teneri desiderio vrbis, suorum, Coelij potissimum; quem aedilem uidere cupiebat. Negotialis fere tota est epistola: morale principium, & quod concludit. nam, quae narrat de Appij erga se, suaq. in illum beneuolentia, propter occasionem inducta sunt Appij a Dolabella accusati: de quo vide ep. 9. lib. IIX. cui Cicero respondet. Eodem anno.

Cicero imp. S. D. Coelio aedili cur. 13.

RARAS tuas quidem, (*fortasse enim non perferuntur*) *sed suaues accipio litteras. uel quas proxime acceperam, quam prudentes, quam multi & officij, & consilij. etsi omnia sic constitueram mihi agenda, ut tu admonebas: tamen confirmantur nostra consilia, cum sentimus prudentibus, fideliterq. suadentibus, idem uideri. Ego Appium, ut saepe tecum locutus sum, ualde diligo; meq. ab eo diligi statim coeptum esse ut simultatem deposuimus, sensi. nam & honorificus in me consul fuit, & suauis amicus, & studiosus studiorum etiam meorum. Mea uero officia ei non defuisse, tute es testis: quoniam κωμικὸς μάρτυς, ut opinor, accidit Phania. & mehercule etiam pluris eum feci, quod te amari ab eo sensi. iam me Pompeij totum esse scis. Brutum a me amari intelligis. quid est caussae, cur mihi non sit in optatis, complecti hominem florentem aetate, opibus, honoribus, ingenio, liberis, propinquis, affinibus amicis? collegam meum praesertim, & in ipsa collegij laude, & scientia studiosum mei? Haec eo pluribus scripsi; quod mihi significabant tuae litterae subdubitare, qua essem erga illum uoluntate. credo te audisse aliquid. falsum est, mihi crede, si quid audisti. genus institutorum, & rationum mearum dissimilitudinem nonnullam habet cum illius administratione prouinciae. ex eo quidam suspicati fortasse sunt, animorum contentione, non opinionum dissensione, me ab eo discrepare. nihil autem feci umquam, neque dixi, quod contra illius existimationem esse uellem. post hoc negotium autem, & temeritatem nostri Dolabellae, deprecatorem me pro illius periculo praebeo. Erat in eadem epistola ueternus ciuitatis. gaudebam sane, & cōgelasse nostrum amicum laetabar otio. Extrema pagella pupugit me tuo chirographo. quid ais? Caesarem nunc defendit Curio? quis hoc putaret praeter me? nam, ita uiuam, putaui. dij immortales, quam ego risum nostrum desidero. Mihi erat in animo, quoniam iurisdictionem confeceram; ciuitates locupletaram; publicanis etiam superioris lustri reliqua sine sociorum ulla querella conseruaram; priuatis, summis, infimis fue-*

sam

ram iucundus, proficisci in Ciliciam nonis Maij, &, cum primum aestiua attigissem, militaremq. rem collocassem, decedere ex s. c. cupio te aedilem uidere: mi-roq. desiderio me vrbs afficit, & omnes mei, tuq. in primis. Vale.

EXPLANATIO

FORTASSE *enim non perferuntur*,] obtinuisse consuetudinem, ut Fortasse, potius quam Fortassis, diceretur; quia scilicet Fortassis absurdum auribus uidebatur; auctor est Carisius. cuius testimonio permotus, legendum arbitror, Fortasse, non Fortassis, in ep. 3. lib. I. ad Q. Fr. cum praesertim in meo quoque uetere libro scriptum uideam, Fortasse. VEL. QVAS *proxime acceperam*,] Vel, hic non distinguit, ut alibi; sed praecipuum quiddam notat; vt ep. 24. lib. VII. Amoris tui, quoquo me uerti, uestigia; uel proxime de Tigelio. Et Terentius in Hec. Vel hic Pamphilus iurabat quoties Bacchidi. ET *officij, & consilij*.] officij, quia retulerat ad Ciceronem de Tullia Dolabellae collocanda: consilij, quia scripserat Coelius his verbis: Vnum illud monere te possum; si res tibi non displicebit, tamen hoc tempore nihil de tua voluntate ostendas; & exspectes, quemadmodum exeat ex hac caussa: ne qua inuidiosum tibi sit, si emanarit. ep. 9. lib. IIX. PRVDENTIAVE,] eadem sententia ep. II. lib. VI. Quae facimus, inquit, ea prudentissimo cuique maxime probata esse uolumus. VALDE *diligo; meq. ab eo diligi sensi*.] eadem sententia in epistolae fragmento ad Pansam, apud Nonium: De Antiocho fecisti humaniter: quem quidem ego semper dilexi, meq. ab eo diligi sensi. SIMVLTATEM] susceptam ex eo, quod frater eius P. Clodius capitali odio a Cicerone dissideret. DEPOSVIMVS,] auctore Pompeio, cuius filio Appij filia nupserat. id ex Quinctiliani lectione cognouimus, qui recitat haec verba Ciceronis ex libro epistolarum incerto ad M. Brutum: Ego cum in gratiam redierim cum Ap. Claudio, & redierim per Cn. Pompeium. CONSVL.] consulatum gessit cum L. Domitio Ahenobarbo. STVDIORVM] optime se animatum ostendit erga studia mea. QVONIAM] coniungit hic potius, quam caussam exponit: quo item officio, Nam, interdum fungitur. *Κωμικὸς μάρτυς accidit Phania*.] libertus Appij Phania, praeter ceteros, mea in Appium officia cognouit, ut comicus testis ea, quibus in comoedia lites, discordiaeq. tolluntur. Accidit autem, quia casu quodam in comoedijs fieri uidetur, ut aliquis, praeter exspectationem, aduenìens, inuolutam rerum notitiam explicet, patefactaq. ueritate sedet omnes turbas. De hoc liberto ep. I. lib. VI. IAM] praeterea, vt alibi saepissime. POMPEII] qui Appij filiae socer fuit. ep. 4. & 10. lib. III. HONORIBVS,] consulatum gesserat, Ciliciae praefuerat, augur erat. LIBERIS,] tres filias habuit, ut in ep. 4. 8. 10. lib. III. licet conijcere. mares, vt puto, non genuit, sed adoptauit C. Clodij, fratris sui, filios duos, qui ambo Appij Claudij, maior, & minor, appellabantur. minor nominatur in ep. 7. lib. IIX. quo loco uide quae diximus. PROPINQVIS,] cognatos significari, manifestum est; cum sequatur, Affinibus; vt in oratione pro Plancio: Cum illo maximis uinculis & propinquitatis, & affinitatis coniunctus. Et Caesar lib. 2. Bel. Gall. Propinquitatibus, affinitatibusq. coniuncti. Quibus ex locis, differre Affinitatem a Propinquitate, constat. Rursus affinitatem uideo propinquitatis nomine interdum appellari, vt in oratione pro Quinctio: Si pietate propinquitas colitur; qui affinem prodit, impius sit, necesse est. Et alibi. AFFINIBVS,] qui nuptiarum iure coniunguntur. Significat tres Appij generos, Cornelium Lentulum, M. Iunium Brutum, Cn. Pompeij filium; de quibus ep. 4. 8. 10. lib. III. COLLEGAM] in augurata. ep. 4. 10. lib. III. COLLEGII *laude*,] cum scripsit Appius de iure augurali: quos libros ad Ciceronem misit. itaque hic subiungit, Studiosum mei. vide ep. 9. & XI. lib. 3. QVOD *mihi significabant*] contemnendum non putaui meorum omnium librorum consensum; & quod antea pro, Mihi, Nonnihil legebatur, commenticium duxi, cum praesertim Mediceus quoque liber, non ille quidem hoc in loco plane sit emendatus, sed ita prope tamen ad ueritatem accedat, ut emendari vel minimo negotio possit. habet enim, Quod nihil significabant: in quo mei omnes planissime: Quod mihi significabant. Miror autem eos, qui Florentiae hos epistolarum libros nuper ediderunt, non modo Medicei libri, cui se tantum tribuere profitentur, auctoritatem neglexisse, (nam in illo, vt dixi, est, Quod nihil significabant) uerum etiam, contra ueteres omnes libros, imprimi noluisse, Non nihil, nulla in Scholijs mentione facta. certe enim aliqua ratione probari oportuit, quod ab antiquis libris, uel saltem, (omitto alios, quos ipsi contemnunt) quod a Mediceo discreparet: cum praesertim, si uerbum, Subdubitare, perpenderent, intelligere potuerint, Non nihil, otiosum esse, minimeq. necessarium: nam adiuncta uerbo particula, Sub, non nihil ostendit. SVBDVBITARE,] uide ep. 9. lib. IIX. INSTITVTORVM,] in administranda prouincia, cui anno proximo praefuerat Appius. DISSIMILITVDINEM] hac de re sic ad Appium ipsum scribit ep. 8. lib. III. Si quem mea instituta in prouincia non delectant; & quadam dissimilitudine institutorum meorum, ac tuorum laedi se putat; cum uterque nostrum recte fecerit, sed non idem uterque secutus sit: hunc ego amicum habere non curo. liberalitas tua, ut hominis nobilissimi, latius in prouincia patuit: nostra si angustior, & si de tua prolixa, beneficaq. natura limauit aliquid posterior annus, propter quandam tristitiam temporum; non debent mirari homines, cum & natura semper ad largiendum ex alieno fuerim restrictior, & temporibus, quibus alij mouentur, ijsdem ego mouear, me esse acerbum sibi, ut sim dulcis mihi. Ad Atticum autem ep. I. lib. VI. Nihil a me fit cum ulla Appij contumelia. tantummodo dissimilitudo meae rationis offendit hominem. quid enim potest esse tam dissimile, quam, illo imperante exhaustam

exhaustam

exhauſtam eſſe ſumptibus,& iacturis prouinciam,nobis obtinentibus eam, nummũ nullum eſſe erogatum nec priuatim,nec publice. quid dicã de illius praefectis,comitibus,legatis? quid etiã de rapinis, de libidinibus,de contumelijs? &c. POST *hoc negotium*] an hoc dicit? excepta prouinciae administratione,in qua non ſequor illius inſtituta,excepta etiam,de qua ad me ſcripſiſti,accuſatione Dolabellae,in qua nullam animi mei alterutram in partem ſignificationem fieri uolo,ceteris in rebus pro Appij periculo deprecabar. Haec mihi nõ placet interpretatio. nam cum dicat, Deprecatorem me pro illius periculo praebeo,non de futuro,ſed de praeſenti loquitur Appij periculo. quod cum ita ſit;alia requiritur explanatio,haec ſcilicet: Antea nihil umquam feci,nihil dixi contra Appij exiſtimationẽ: poſtquam autem eo temeritatis progreſſus eſt Dolabella noſter, vt ei negotium faceſſat, deprecatorem me pro illius periculo praebeo. non enim tam impium,aut ſceleratum Ciceronem fuiſſe credibile eſt, vt deeſſe Appio in tanto periculo voluerit, cum ad ipſum Appium ep. 10.lib. III.ita ſcripſerit: Conteſtans omnes Deos,promitto,atque confirmo,me pro tua dignitate(malo enim dicere,quã pro ſalute)in hac prouincia,cui tu praefuiſti,rogando,deprecatoris;laborãdo,propinqui;auctoritate,cari hominis,ut ſpero,apud ciuitates;grauitate,imperatoris ſuſcepturũ officia,atque partes. omnia uolo a me,& poſtules,& exſpectes.uincã meis officijs cogitationes tuas. NOSTRI] nondum generi,ſed amici: cuius ſalutem duobus capitis periculis Cicero defenderat:quod ſcripſit ad Appium ep.10.lib. III.& 21.lib. VI. VETERNUS *ciuitatis*.] ſcripſerat Coelius hoc modo:Niſi ego cum aquarijs, & tabernarijs pugnarem,ueternus ciuitatem occupaſſet. GAUDEBAM] quieto reip. ſtatu;de quo timueram,creato tribuno pl. Curione, cuius ingeniũ noueram. CONGELASSE] Coelij uerba ſunt ep.9.lib. VIII. Curioni noſtro tribunatus conglaciat. NOSTRUM *amicum*] Curionem; qui ne nimium caleret,extimuerã. EXTREMA *pagella*] unica igitur pagina totam Coelij epiſtolam,quae libro octauo nona legitur,cõprehendebat. ex quo patet,longiores,aut breuiores paginas fuiſſe.nam illa Coelij epiſtola ſatis longa eſt: breuis autem, quam ſcripſit Cicero lib. II.hoc initio,Exſpectanti mihi. quae tamen una pagina non continebatur:cum in extrema ſcripſerit Cicero: Altera iam pagella procedit. PUPUGIT me] commouit me. ſic ad Att.ep.16.lib.2. Ita me popugit,ut mihi ſomnum ademerit. CHIROGRAPHO?] cum in reliqua epiſtola amanuenſis opera uſus eſſet. PRAETER *me*.] qui de Curione,& ob leuitatem, & ob aes alienum hoc facile putaui. RISUM *noſtrum*] ridebat Cicero cum familiaribus hominum ſtultitias. ep. 12. IURISDICTIONEM] forum egerat Laodiceae ex idibus Febr.ad Kal.Maii.omnium dioeceſium,praeter Ciliciae. poſtquam in Ciliciam profectus eſt. infra,& 2.& 4.lib. VI.ad Att. LOCUPLETARAM;] qua ratione ciuitates locupletauerit,oſtendit his uerbis ep.2.lib. VI.ad Att. Mira erant in ciuitatibus ipſorum furta Graecorum, quae magiſtratus ſui fecerant. quaeſiui ipſe de ijs, qui annis decem proximis magiſtratum geſſerant. aperte fatebantur. itaque ſine ulla ignominia ſuis humeris pecunias populis retulerunt: SUPERIORIS *luſtri*] prouinciales homines uectigalia publicanis debebant ſuperioris etiam luſtri: quae ut libenter ſoluerent, Ciceronis opera,& auctoritate factum eſt. qua de re ſic in eadem ad Att. epiſtola: Populi, nullo gemitu, publicanis,quibus hoc ipſo luſtro nihil ſoluerant,etiam ſuperioris luſtri reddiderunt. itaque publicanis in oculis ſumus. uectigalia uero quincto quoque anno,quod luſtrum uocabatur,perſolui ſolita,demonſtrant Varro,& Feſtus. Mirum,quam hic libri antiqui omnes,nullo prorſus excepto, in mendo conſentiant: habent enim pro,Confeceram,Conſeram: pro,Locupletaram,Locupletarin: pro, Superioris, Superioribus: pro,Conſeruatam, Conſeruata in. SINE *ulla querella*] Nullo gemitu, ſcripſit ad Att. PRIVATIS, *ſummis, infimis*] ne quis putet hominum tria genera ſignificari, nam priuati ſunt infimi, & ſummi. medios omiſit Cicero,quia ſummis,& infimis includuntur. non omiſit autem in prima Philippica,in qua dixit: Cum a ſummis,mediis,infimis,cum denique ab uniuerſis hoc idem fit. Et in XIII. Omnes te dii,homines,ſummi,medii, infimi, oderunt. IN *Ciliciam*] vt ibi reliquam iuriſdictionem abſolueret. MILITAREMQ. *rem collocaſſem*,] erat enim praeſidium relinquendum,ſi quid Parthi conarentur. Mediceus liber,& mei quattuor,Militaremq. collocarem, corrupte. duo mei,Militaremq.rem collocaſſem:ſincere. unus,Militaremq.cum collocaſſem:minus mendoſe,nec tamen recte. EX S.C.] decreuerat enim ſenatus, ut, anno confecto, decederet. ep. 5. lib. VI. ad Att. Eſſe officium meum putaui exercitum habere quamproxime hoſtem,quoad mihi praeeſſe prouinciae per S. C. liceret. Nec dubito, quin ſenatus id decreuerit, M. Marcello conſule referente;ad quem haec ſcripſit ep.7.lib. XV. Ne quid accedat temporis ad id,quod tu mihi,& S.C. & lege finiſti. TE *aedilem uidere*:] ut praeſens honore tuo fruar. MIRO *deſiderio me urbs afficit*,] Mirum me deſiderium tenet urbis,ep. XI. Si non eſſem tam diu in deſiderio rerum mihi cariſſimarum,ep. 12.

Argumentum ep. 14.

COmmendat Fabium a quinque rebus, probitate, doctrina, ingenio, modeſtia, amicitia ſua. De rebus Romanis litteras exſpectat. Eodem anno.

Cicero

Cicero imp. S. D. Coelio aedili cur. 14.

MARCO *Fabio, uiro optimo, & homine doctissimo, familiarissime utor; mirificeq. eum diligo, cum propter summum eius ingenium, summamq. doctrinam, tum propter singularem modestiam. eius negotium sic uelim suscipias, ut si esset res mea. noui ego uos magnos patronos. hominem occidat, oportet, qui uestra opera uti uelit. sed in hoc homine nullam accipio excusationem, omnia relinques, si me amabis, cum sua opera Fabius uti uolet. Ego res Romanas uehementer exspecto, & desidero: in primisque, quid agas, scire cupio: nam iamdiu propter hiemis magnitudinem nihil noui ad nos afferebatur. Vale.*

EXPLANATIO

VIRO *optimo, & homine doctissimo,* } coniungit bonitatem, & doctrinam: quia nec imperita bonitas, nec improba doctrina laudatur. VOS *magnos patronos.* } iocatur cum laude Coelij, ut ep. xi. cum dixit, Ista uestra oratoria. VESTRA *opera* } Solent enim magni patroni graues tantum caussas recipere. RES *Romanas* } ἔμφασις est in uerbo, Romanas. sic ad Att. ep. 17. lib. iv. Ad quid laboramus res Romanas? Et ep. 8. lib. vi. Velim dispicias res Romanas. Et alio loco: Iam exclames necesse est, res Romanas diutius stare non posse.

Argumentum ep. 15.

SI quis Coelij tres epistolas legerit, quibus Cicero respondet, undecimam, tertiamdecimam, decimamseptimam libri octaui; is magnopere nostram interpretationem non desiderabit. Epistolae capita sunt haec, de supplicationibus suis, de filiae, & Dolabellae nuptijs, de sua sollicitudine ob ciuiles discordias, de rationibus, quibus adductus C. Coelium, quaestorem suum, prouinciae praeposuerit; de Ser. Ocella in adulterijs deprehenso, de rebus ab aedili Coelio gestis, de suo ad urbem reditu. Tota negotialis epistola: respondet enim ad ea, quae Coelij litterae significauerant. nam rationes de quaestore prouinciae praeposito, quis non uidet ad negotiale genus pertinere?

Cicero imp. S. D. Coelio aedili cur. 15.

NON *potuit accuratius agi, neque prudentius, quam actum est a te cum Curione de supplicatione. & mehercule confecta res est ex mea sententia, cum celeritate, tum quod is, qui erat iratus, competitor tuus, & idem meus, assensus est ei, qui ornauit res nostras diuinis laudibus. quare scito me sperare ea, quae sequuntur: ad quae tu te para. Dolabellam a te gaudeo primum laudari, deinde etiam amari. nam ea, quae speras Tulliae meae prudentia temperari posse, scio cui tuae epistolae respondeant. quid, si meam legas; quam ego tum ex tuis litteris misi ad Appium? sed quid agas? sic uiuitur. quod actum est, dij approbent. spero fore iucundum generum nobis. multum in eo tua nos humanitas adiuuabit. Resp. me ualde sollicitat, faueo Curioni: Caesarem honestum esse cupio: pro Pompeio emori possum. sed tamen ipsa rep. nihil mihi est carius: in qua tu non ualde te iactas: districtus enim mihi uideris esse, quod & bonus ciuis, & bonus amicus es. Ego, de prouincia decedens, quaestorem Coelium praeposui prouinciae. puerum, inquies? at quaestorem, at nobilem adolescentem, at omnium fere exemplo. neque erat superiore honore usus, quem praeficerem. Pontinius multo ante discesserat. a Q. fratre impetrari non poterat; quem tamen si reliquissem; dicerent iniqui, non me plane post annum, ut senatus uoluisset, ex prouincia decessisse, quoniam alterum me reliquissem. fortasse & illud adderent, senatum eos noluisse prouincijs praeesse, qui antea non praefuissent: fratrem meum triennium Asiae praefuisse. denique nunc sollicitus non sum: si fratrem reliquissem, omnia timerem. postremo, non tam mea sponte, quam potentissimorum duorum exemplo; qui omnes Cassios, Antoniosq. complexi sunt. hominem adolescentem non tam allicere uolui, quam alienare nolui. hoc tu meum consilium laudes necesse est: mutari enim non potest. De Ocella parum plane ad me scripseras; & in actis non erat. Tuae res gestae ita notae sunt, ut trans montem Taurum etiam de Matrinio sit auditum. Ego, nisi quid me Etesiae morabuntur, celeriter, ut spero, uos uidebo. Vale.*

EXPLANATIO

PRVDENTIVS, ʒ quia ſcripſerat Coelius ep.xi.lib.ıx. Deſcendimus ad pactionem. quod upd mum in re difficili Curionis,& Coelij conſilium fuir. De *ſupplicatione*. ʒ mihi confecta, quinque dierum,ut opinor. nã ordinaria,quae conſularibus decernebatur,longior non fuit. quod ex Liuii loco docemur,is enim lib.xLv. de ſupplicatione Paullo Aemilio ob Macedonicã uictoriã decreta,ſic inqait: Supplicatio pro concione populi indicta eſt ex ante diem v.Id.Oct.cum eo die in quinque dies. Extra ordinem Pompeio duplicata eſt,confecto Mithridatico bello,ut eſſet decẽ dierũ, quae quinque fuerat, quamquã in oratione de prouincijs modo decem,modo duodecim legitur. ego tamen decẽ probo: ut conſularis duplicetur ſupplicatio: quam quinque dierũ fuiſſe,exemplo Paulli,proxime recitato,cognoſcitur. nam C. Mario ſupplicationem decretam plurium dierum,quam Paullo,ideſt ſex fortaſſe,aut ſeptem,pauciorum,quam C. Pompeio,cui duplicata eſt ſupplicatio conſularis,quod ante contigerat nemini,declarat eadem oratio,& apte quadrat,ut,quemadmodũ Pompeio quinque dies amplius, quam ceteris,item Caeſari quinque amplius,quam Pompeio, extra ordinem tribuantur, ut eſſent quindecim omnino: quod,praeter eandem orationem,oſtẽdit ipſe Caeſar lib.2. bel.Gal.poſteaq. alijs rebus geſtis, eandem quinque dierum acceſſionem eſſe factam,decretáq. ſibi uiginti dierũ ſupplicationẽ,idem ſcripſit lib.ıv.ibidem. Supplicatio autem dicebatur cũ populus uniuerſus ad omnia deorum templa. caeſis uictimis,de uictoria parta gratulabatur. quibus diebus nibil agere cũ populo licebat: ut ep.5. lib.2. ad fratrem Cicero docet his uerbis: Conſul eſt egregius Lentulus: dies comitiales exemit omnes;nam etiã Latinae inſtaurantur: nec tamen ſupplicationes deerant. ſic legibus perniciosiſſimis obſiſtitur. De gratulatione autem in ſupplicationibus ad omnium deorum aras facta,cũ alibi,tum ep.18.lib.xı.& ep.5.lib.xv. & Philip.ult.ſic: Gratae uerò noſtrae dijs immortalibus gratulationes erant, gratae uictimae, cum interfecta ſit ciuium multitudo. Et in eadem,in extremo: Praetor urbanus ſupplicationes per dies quinquaginta ad omnia puluinaria conſtituat. Atque hic honor adeptis uictoriam ciuibus, ſimul cum imperatoris nomine,a ſenatu decernebatur. ut ex eadẽ Philip. & Coelij epiſtola xı.lib.ıx.& alijs praeterea locis plane cognoſcitur. A principio,uno tantum die ſupplicatum exiſtimo; poſtea numerum ambitione auctum. ante Camilli uictoriam de Veijs nemini quattuor dierum ſupplicatio decreta: ut ait Liuius lib.v.aliquot poſt annis Papirio,& Caruilio cos. quia Samnites uiciſſent,item quattridui ſupplicatione publicum gaudium celebratum eſſe,idem lib.x. narrat. Senatus augendi,aut minuendi dierum numeri poteſtatem habuit: uideo enim,multis poſt annis Neroni,& Salinatori,in maiore,quã Camilli, aut Papirij,Caruilijq. uictoria,nempe ob Haſdrubalem,Hannibalis fratrem,cũ exercitu caeſum, trium dumtaxat dierum ſupplicationem decretam. quod ab eodem lib.xxvıı. proditum obſeruaui. Is, ʒ Hirrus. IRATVS, ʒ quia ſuperatus a Cicerone in petitione auguratus. Ei, ʒ M. Catoni. DIVINIS *laudibus*. ʒ non decreuerat Cato ſupplicationem,locutus tamen erat honorifice de rebus ab eo geſtis. uide epiſtolam ipſius Catonis,& eam,qua Cicero reſpondet, lib.xv. QVAE *ſequuntur*: ʒ triumphum ſignificat: qui pleriſque poſt ſupplicationem dabatur. DOLABELLAM ʒ de cuius affinitate gratulatus erat Coelius ep.12.lib.ıx. EA, ʒ uitia quaedam Dolabellae,quibus illum ſibi antea parum utilem fuiſſe,& emendatum iri pudore Tulliae, ſcripſerat Coelius. CVI *tuae epiſtolae reſpondeant*: ʒ cum qua congruant epiſtola tua. congruunt enim cum ea,qua reum a Dolabella factum eſſe Appium ſignificaueras. hoc igitur uideris dicere,moderatiorem in poſterum fore. Reſpondere,ualet,hic conſentire. conuenire. ſimilitudinem enim ſignificat. Ep.5. Non quo uerear,ne tua uirtus opinioni hominũ non reſpondeat. De Vniuerſitate: Dextra dextris reſpondent. Lib.ııı. de Fin. Quid poſterius priori nõ conuenit? quid ſequitur,quod non reſpondeat ſuperiori: In Oratore: Forenſibus noſtris rebus etiam domeſticae litterae reſpondebant. Virgilius Aen.lib.ı. Dictis reſpondent cetera matris. Quae ſignificatio cum & his,& alijs exemplis notiſſima ſit,fugit eos tamen, qui legendum putant, Reſpondeam: errore puerili: quo enim referetur, Ea? quod ad, Reſpondeant, ſpectare,niſi qui prorſus in litteris caeci ſint, omnes uident. eſt autem ordo. Scio,cui tuae epiſtolae reſpõdeant ea,quae ſcribis Tulliae meae prudentia temperari poſſe. ordandi caſu,Tuae epiſtolae,dictum ſit,non nominandi, ut acceperunt ij, qui elegantiſſimum loquendi genus non agnouerunt: unde temeritas,mutandiq. libido nata eſt. EX TVIS *litteris* ʒ in quibus Dolabellae ſermonem perſcripſerat,de Tulliae nuptijs, & Ciceronis affinitate gloriantis. de quo ſic ep.10. lib.ııı. Cuius ſermo puerilis erat iam antea ad me a M. Coelio,familiari noſtro,perſcriptus. Hae Coelij litterae non exſtant. MISSI *ad Appium*? ʒ ſignificat epiſtolam 10.lib.ııı. SIC *uiuitur*. ʒ ſic uitae conſuetudo poſtulat. QVOD *actum eſt, dij approbent*. ʒ ep.12.lib.ııı. Ego uero uelim mihi, Tulliolaeq. meae, ſicut tu amiciſſime, & ſuauiſſime optas, proſpere euenire ea, quae, me inſciente, facta ſunt a meis. TVA *humanitas* ʒ quae tua eſt humanitas, bonum, & iucundum generum mihi praeſtabis. RESP. ʒ perturbata contentionibus ciuium: cum ex Gallia reuocari Caeſarem optimates cuperent, contra quam lege Trebonia conceſſum fuerat; tribuni uero pl. maximeq. Curio nihil contra Caeſaris exiſtimationem decerni pateretur. ep.11.& 12.lib.ıx. FAVEO *Curioni*: ʒ quem a puero dilexerat. ep.1. CAESAREM ʒ cuius in Gallia legatus fuerat Q. Cicero: & ſummam erga ſe,fratremq. ſuum liberalitatem extollit. Cicero ep.9.lib.1. HONESTVM *eſſe* ʒ ne honor eius imminuatur, imminuitur autem,ſi,ante datum, lege, tempus,ex prouincia reuocatur.

catur. EMORI *possum.*] cuius in primis opera sum ab exsulio restitutus. sic ep. 2. ad Att. lib. VII. Pro Pompeio libenter emori possum; facio pluris omnium hominum neminem. NON *valde te iactat:*] nondum Coelius ad Caesaris caussam propendebat. BONVS *ciuis*,] faues enim optimatibus, & senatui; quia Caesarianos homines diligis, maximeq. C. Curionem, & M. Antonium. Scripserat enim Coelius epist. 14. lib. IIX. Meatum rerum quid consilij capiam, non reperio. nam mihi cũ hominibus his & gratia, & necessitudo est. eum, caussam illam, non homines, odi. COELIVM] C. Coelium, ad quem scribit epistolam ultimam huius libri. PRAEPOSVI] vt, praeter quaestoriam potestatem, auctoritate, atque imperio proconsulis uteretur. quo modo enim sine imperio, si res ferret, bellum gerere potuisset? ideo P. Sextius proconsul uocatur ep. 6. lib. V. qui tamen quaestor in prouinciam profectus erat. Nec aduersatur illud ep. 7. lib. VII. ad Att. Senatum bonum putas, per quem sine imperio prouinciae sunt? Nam significat eos, quos senatus, populusq. cum imperio mittere consuesset. praeerant enim quaestores, aut legati, a decedentibus proconsulibus relicti. PVERVM,] sic ep. 6. lib. VI. ad Att. Prouinciae praefecimus Coelium. puerum, inquies, & fortasse fatuum, & non grauem, & non cõtinentem. assentior. fieri non potuit aliter. nam, praeter fratrem, nemo erat quem sine contumelia quaestori, nobili praesertim, anteferrem. NOBILEM] non sua, sed maiorum uirtute. adhuc enim erat adolescens. nobiles autem non patricij tantum, sed plebeij etiam homines appellabantur: honoribus enim qui aliqua uirtute excelleret, Romae nemo excludebatur. OMNIVM *fere exemplo.*] plerique enim, de prouincia decedentes, praeponere quaestorem solebant. ep. 18. Legebatur olim in uulgatis omnibus libris, Exemplum: nos ex antiquis, & more Latini sermonis, & ex ipsa quoque sententia, primi reposuimus, Exemplo. PONTINIVS] qui legatus fuerat Ciceronis, & Coelium honore superabat, non quod legatus, sed quod praeturam gesserat atque etiam de Allobrogibus triumphauerat. praeturam Cicero, Sallustius, Epitome Liuiana, triumphum Dio nominat. A. Q. FRATRE] legato, qui & ipse praetorius erat, Asiam per triennium rexerat. Quattuor legatos habuit Cicero in prouincia, fratrem, Cn. Pontinium, M. Anneium, L. Tulleium: quos nominat ep. 4. lib. XV. VT *senatus uoluisset,*] facto S. C. de quo ep. 7. & 13. huius libri, & VII. lib. XV. & ad Att. ep. 6. lib. VI. Videbam sermones, Hui fratrem reliquit? num est hoc, non plus annum obtinere prouinciam? quid, quod senatus eos uoluit praeesse prouincijs, qui non praefuissent? at hic triennium. QVONIAM *alterum me reliquissem.*] Nonius: Fratrum proprietatem Nigidius acutissime dixit: Frater est, inquit, dictus, quasi fere alter. SENATVM *eos uoluisse prouinciae praeesse,*] senatus hoc decreuerat eo S. C. quod Coelius ad Ciceronem misit cum ep. 7. lib. II. DVORVM] Pompeij, & Caesaris: de quibus epist. 6. lib. VI. ad Att. Pompeius, eo robore uir, ijs radicibus, Q. Cassium sine sorte delegit, Caesar Antonium: ego sorte datum offenderem? aut etiam inquirerem in eum, quem reliquissem? hoc melius, & huius rei plura exempla. OMNES *Cassios, Antoniosq. complexi sunt.*] eius enim honoris caussa, quem Pompeius in Q. Cassium, Caesar in M. Antonium contulit, ab uniuersa gente Cassia gratiam inierunt. HOMINEM *adulescentem*] pro, adolescentem, ut lib. 1. de Orat. Neque haec in eam disputo sententiam, ut homines adolescentes a dicendi studio deterream. ALIENARE *nolui.*] esset enim ignominia, si quem ei anteferrem. ep. 18. DE OCELLA] de Ser. Ocella, triduo bis in adulterijs deprehenso. Ocellas, ab oculorum paruitate nominatos, Plinius significat lib. XI. cap. 37. PARVM *plane*] quia Coelius, ubi deprehensus esset Ocella, significare noluerat. uide ep. 10. lib. IIX. IN ACTIS] quibus urbanae res singulorum dierum scribebantur. Tacitus lib. III. Matrem Antoniam, non apud auctores rerum, non diurna actorum scriptura reperio, ullo insigni officio functam. TRANS *montem Taurum*] ubi erat Cicero, eum de Matrinio cognouit. DE *Matrinio*] Matrinium, scribam aedilicium nominat in oratione pro Cluẽtio. uidetur Coelius aedilis curulis aliquid aduersus eum, uel etiam pro eo, reip. aut amicitiae caussa fecisse. SIT AVDITVM.] non igitur Coelius id scripserat. ETESIAE] uenti a Septemtrione ad Occidentem, inde in Orientem flantes, ut lib. 2. Met. docet Aristoteles: itaque cursum Ciceronis impediebant, in Italiam ex Graecia nauigantis. Flare incipiunt VI. id. Iul. diebus octo ante caniculae ortum, ut ait Columella, nec desinunt nisi post dies XL. auctore Plinio. Gignuntur, ut eodem libro docet Aristoteles, humorem dissoluente Sole in Septemtrionis regione collectum. ep. 25. lib. XII. & ep. XI. lib. XV. & ad Att. lib. VI. ep. 7. & 8. CELERITER,] iam enim de prouincia decesserat, quod paullo ante dixit.

Argumentum ep. 16.

TRibus annis epistolae Ciceronis ad Coelium datae sunt: prima, secunda, tertia, M. Marcello, Ser. Sulpicio cos. quarta, quincta, sexta, septima, octaua, L. Paullo, C. Marcello cos. nona, L. Lentulo, C. Marcello cos. Haec ultima respondet ijs litteris, quibus eum Coelius obsecrauerat, ne se cum Pompeio coniungeret, sed in opidum aliquod bello uacuum recede-

ret, donec armis ciuilis contentio dijudicaretur. earum litterarum initium est, Exanimatus sum tuis litteris, lib. IIX. Magnum, inquit Cicero, dolorem ex litteris tuis accepissem, nisi diuturna mihi rerum desperatio paene omnem iam doloris sensum ademisset. Nec vero consilium meum hoc fuit, vt pro Pompeio contra Caesarem pugnarem, sed vt in aliquas fortasse solitudines discederem. nihil enim ciuilibus armis odiosius. Caesaris ira non me mouet, cum eadem omnibus calamitas impendere videatur. Filius meus, cuius caussa vis me mihi carum esse, ac de mea calamitate laborare, si erit aliqua resp. sustentabitur memoria nominis mei; si nulla, cum reliquis ciuibus concidet. De genero meo Dolabella, noli dubitare, quin eam, quam debeo, curam sustineam. Hispaniensis belli exitum non exspecto: quorsum enim? aut mihi, incolumi ciuitate, locus erit: aut, perdita, quod reliquum est vitae, in solitudine traducere deliberatum est. Verum haec fortasse meliorem exitum habebunt. Tu tamen, vbicumque ero, me, liberosq. meos, vt nostra postulat amicitia, diliges, ac tuebere. Negotialis est epistola, quia de itione ad Pompeium disserit, quod Coelius dissuaserat. C. Marcello, L. Lentulo cos.

Cicero imp. S. D. Coelio aedili cur. 16.

MAGNO dolore me affecissent tuae litterae, nisi iam & ratio ipsa depulisset omnes molestias, & diuturna desperatione rerum obduruisset animus ad dolorem nouum. sed tamen, quare acciderit, ut ex meis superioribus litteris id suspicarere, quod scribis, nescio. quid enim fuit in illis, praeter querellam temporum, quae non animum meum magis sollicitum haberent, quam tuum? nam non eam cognoui aciem ingenij tui, quod ipse uideam, te id ut non putem uidere. illud miror, adduci potuisse te, qui me penitus nosse deberes, ut me existimares aut tam improuidum, qui ab excitata fortuna ad inclinatam, & prope iacentem desciscerem; aut tam inconstantem, ut collectam gratiam florentissimi hominis effunderem, a meq. ipse deficerem, &, quod initio, semperq. fugi, ciuili bello interessem. Quod est igitur meum triste consilium? ut discederem fortasse in aliquas solitudines. nosti enim non modo stomachi mei, cuius tu similem quondam habebas, sed etiam oculorum in hominum insolentium indignitate fastidium. Accedit etiam molesta haec pompa lictorum meorum, nomenq. imperij, quo appellor. eo si onere carerem, quamuis paruis Italiae latebris contentus essem. sed incurrit haec nostra laurus non solum in oculos, sed iam etiam in uoculas maleuolorum. quod cum ita esset; nihil tamen umquam de profectione, nisi uobis approbantibus, cogitaui. sed mea praediola tibi nota sunt: in his mihi necesse est esse, ne amicis molestus sim. Quod autem in maritimis facillime sum, moueo nonnullis suspicionem, uelle me nauigare. quod tamen fortasse non nollem, si possem ad otium. nam, ad bellum quidem, qui conuenit? praesertim contra eum, cui spero me satisfecisse; ab eo, cui tamen satisfieri nullo modo potest. Deinde sententiam meam tu facillime perspicere potuisti iam ab illo tempore, cum in Cumanum mihi obuiam uenisti: non enim te celaui. sed non ne tum prouidisti, quam abhorrerem ab urbe relinquenda? quod cum audissem; non ne tibi affirmaui, quiduis me potius perpessurum, quam ex Italia ad bellum ciuile exiturum? quid ergo accidit, cur consilium mutarem? non ne omnia potius, at in sententia permanerem? credas hoc mihi uelim, quod puto te existimare, ex his miserijs nihil aliud me quaerere, nisi ut homines aliquando intelligant, me nihil maluisse, quam pacem; ea desperata, nihil tam fugisse, quam arma ciuilia. huius me constantiae puto fore ut numquam paeniteat. etenim memini in hoc genere gloriari solitum esse familiarem nostrum Q. Hortensium, quod numquam bello ciuili interfuisset. hoc nostra laus erit illustrior, quod illi tribuebatur ignauiae; de nobis id existimari posse non arbitror. Nec me ista terrent; quae mihi a te ad timorem fidissime, atque amantissime proponuntur. nulla est enim acerbitas, quae non omnibus, hac orbis terrarum perturbatione, impendere uideatur: quam quidem ego a rep. meis priuatis, & domesticis incommodis libentissime uel istis ipsis, quae tu me mones ut caueam, redemissem. Filio meo, quem tibi carum esse gaudeo, si erit ulla resp. satis amplum patrimonium relinquam, memoriam nominis mei; sin autem nulla erit, nihil accidet ei separatim a reliquis ciuibus. Nam, quod rogas, vt respiciam generum meum, adolescentem optimum, mihiq. carissimum: an dubitas, cum scias quanti eum illum, tum uero Tulliam meam faciam, quin ea me cura uehementissime sollicitet? & eo magis, quod in communibus miserijs hac tantum oblectabar specula, Dolabellam meum, uel potius nostrum, fore ab

ijs me-

ijs molestijs, quas liberalitate sua contraxerat, liberum. uelim quaerat, quos ille dies sustinuerit, in urbe dum fuit, quam acerbos sibi, quam mihi ipsi socero non honestos. Itaque neque ego hunc Hispaniensem casum exspecto; de quo mihi exploratum est, ita esse, ut tu scribis: nec quidquam astute cogito. si quando erit ciuitas: erit profecto nobis locus: sin autem non erit; in easdem solitudines tu ipse, ut arbitror, uenies, in quibus nos consedisse audies. Sed ego fortasse uaticinor; & haec omnia meliores habebunt exitus. recordor enim desperationes eorum, qui senes erant adolescente me. eos ego fortasse nunc imitor, & utor aetatis uitio. uelim, ita sit: sed tamen, togam praetextam texi Oppio, puto te audisse. nam Curtius noster dibaphum cogitat: sed eum infector moratur. Haec adspersi, ut scires, me tamen in stomacho solere ridere. De Dolabella, quod scripsi, suadeo uideas, tamquam si res tua agatur. Extremum illud erit: nos nihil turbulenter, nihil temere faciemus. te tamen oramus, quibuscumque erimus in terris, ut nos, liberosq. nostros ita tueare, ut amicitia nostra, & tua fides postulabit. Vale.

EXPLANATIO

MAGNO *dolore*] quia tota Coelij epistola scripta est miserabiliter, praesertim in eo loco: Si tibi tu, si filius unicus, si domus, si spes tuae reliquae tibi curae sunt; si aliquid apud te nos, si uir optimus gener tuus ualet; &c. Et ad Att. ep. 7. lib. x. M. Coelij epistolam, scriptam miserabiliter, quae hoc obseruaret, ut exspectarem, ne fortunas meas, ne unicum filium, ne meos omnes tam temere proiicerem, non sine magno fletu legerunt pueri nostri. RATIO *ipsa*] quae nihil dolendum ostendit, quod absit a culpa. DESPARATIONE *rerum*] cum iampridem de rep. desperauerim. OBDVRVISSET] sic, ut nouum dolorem non sentiat. ep. 5. lib. IV. Qui non illis rebus exercitatus animus callere iam debet? ep. 2. lib. IX. Consuetudo diuturna callum iam obduxit stomacho. Ad Att. ep. 18. lib. 2. De Statio manumisso, angor equidem, sed iam prorsus occalui. Ad eundem ep. 1. lib. XIII. Sed iam ad ista obduruimus, & humanitatem omnem exsuimus. EX MEIS *superioribus litteris*] hae litterae non exstant. QVERELAM *temporum*,] accusabam tempora: nihil tamen me triste cogitare, quod tu scribis, ostendebam. SOLLICITVM *haberent*,] sollicitarent: ut ep. 3. lib. VII. Sollicitum te habebat cogitatio tum officij, tum etiam periculi mei. Eodem modo ep. ad Att. ult. lib. IX. & 1. lib. XVI. Mare infestum habere, pro infestare. quo modo etiam locutus est lib. III. de rep. apud Nonium, & Varro in libris Rerum humanarum: Multa, inquit, loca, infesta habuerunt singulari latrocinio. Sollicitabant autem Ciceronem tempora, quia belli ciuilis, idest publicae calamitatis initia uidebat. AB EXCITATA *fortuna ad inclinatam*,] excitata Caesaris, inclinatam Pompeij: cum Caesar Italiam, eiecto Pompeio, teneret. translata sunt, Excitata, Inclinatam, iacentem. COLLECTAM *gratiam effunderem*:] alia translatio, nec obscura sententia. FLORENTISSIMI *hominis*,] Caesaris, cuius ita prospera fortuna erat, ut nihil ei deesse uideretur. A. MEQ. *ipse deficerem*,] qui semper id egi, ne ciuili bello interessem. INITIO] belli ciuilis. MEVM *triste consilium*?] quod ostenderat in litteris ad Coelium. VT. DISCEDEREM *fortasse*] non ut irem ad Pompeium; quod tu suspicatus es; sed ut discederem fortasse in aliquas solitudines; non modo ut abessem a bello, sed etiam, ne quosdam homines uiderem, quorum indignitatem fastidiunt oculi mei. Notat quorundam Caesarianorum insolentiam, qui, Caesare urbis potito, nimis arroganter se iactarent, bonosq. uiros, idest optimates, quorum in numero Cicero erat, contemnerent. QVONDAM] significat illud tempus, quo Coelius contra ciues improbos pro rep. senserat. nam, ut Cicero scripsit in Bruto, talis tribunus pl. fuerat, ut nemo contra ciuium perditorum popularem, turbulentamq. dementiam a senatu, & a bonorum statu steterit constantius. OCVLORVM] nec stomachus, inquit, meus, nec oculi quosdam homines ferre possunt. itaque solitudinem fortasse cogitaui. INDIGNITATE,] quod ab ijs, contra quam deceat, multa fiant. scripserat Coelius: Si nonnullorum hominum insolentiam, & iactationem ferre non potes; eligas, censeo, aliquod opidum uacuum a bello. ep. 2. lib. IX. Putarent me iccirco discedere, quod quosdam homines oculi ferre non possent. POMPA *lictorum*] lictores habebant, quicunque erant cum imperio. Cicero autem e prouincia reuersus, nondum in urbem introierat, spe triumphi: quod urbem ingredientibus deponendum erat imperium, nisi si triumphantes introirent: quo die tãtum lex imperium in urbe dabat. habebat igitur secũ lictores, eosq. cum fascibus laureatis, & imperator uocabatur. quo fiebat, ut in solitudinem, & in latebras abdere se nõ posset. Pompam uocat, quia lictores cum laureatis fascibus proconsuli praeibant. ONERE] quidam libri, Honore. placet, Onere: ut ad illud respondeat, Molesta haec pompa; & cum stomacho dictum sit: quod, qui specie sit honor, ei uere tali tempore sit onus. IN. VOCVLAS] qui praeferri uident laureatos fasces, aliquid in nos contumeliose dicunt: quasi stulte cogitemus de triumpho, pulso iam Italia Pompeio, quem secuti sumus. DE *profectione*,] ad Pompeium, in Graeciam. iam enim mare transierat. VOBIS] te, & meis. MEA *praediola*] propinqua mari: de quibus uide ep. 14. & 28. lib. XIV. NACESSE *est*] non quia nauigationem cogitem, sed ne amicis molestus hospitio sim. sic ep. 23. lib. VII. Libentius emerim diuersorium Terracinae; ne semper hospiti molestus sim. IN *maritimis*] in uillis, & opidis, ad mare sitis. IN *maritimis facillime sum*,] pro, libenter sum: ut ep. 33. lib. XII. Ego hic uel sine Sica (Tironi enim melius est) facillime possem esse, ut in malis. Et lib. 2. Off. Diserti igitur hominis, & facile laborantis, quodq. in patrijs est moribus, multorum caussas & non grauate, & gratuito defendentis, beneficia, & patrocinia late patent. NAVIGARE.] ad Pompeium. QVI *conuenit*?]

uenit?] mihi, qui semper pacis auctor fui. ep. 23. lib. VII. Martis signum quo mihi, pacis auctori. CONTRA *eum*,] Caesarem. SATISFECISSE;] quod adhuc me cum Pompeio non coniunxerim, nec interesse bello voluerim. NVLLO *modo*] licet ad Pompeium nauigem, non tamen ei plane satisfaciam: quia serius ad eum, quam uoluerat, iuerim. Respondet ad eam Coelij sententiam: Denique illud cogita: quod offensae fuerit, in ista cunctatione te prius subijsse. nunc te contra uictorem facere, quem dubijs rebus laedere noluisti, & ad eos fugatos accedere, quos resistentes sequi nolueris, summae stultitiae est. MIHI *obuiam uenisti:*] ad urbem ex prouincia reuerteuti. SED. NONNE *tum prouidisti,*] emendaui (sic enim arbitror) locum ex coniectura, adiuuante ueterum librorum uarietate: quorum habet unus meus, & alter, qui Leonici fuit, Sed sermonem tuũ prouidisti: alius, Sed nomen tuum prouidisti: Sigonij unus, Sermonem tuum prouidisti: alter eiusdem, Si nomen tuum prouidisti: cum quo uideo consentire ueterem item librum, quem praestans ingenio, & doctrina uir, mihiq. carissimus Pax Scala, sumptum ab optimo, & in primis erudito Ottouello Discalcio, proximis diebus ad me attulit. Fuluij Vrsini, doctissimi uiri, unus, Sermonem tam pium audisti. Mediceus & ipse, ut arbitror, mendose, Sermonem Tampij uidisti. cum quo uidetur consensisse liber Petri Pagani, in quo nunc, derasa charta, legitur, Sermonem tam pium uidisti. AB. VRBE *relinquenda?*] quod Pompeij consilium Cicero numquam probauit. testes ad Atticum epistolae. OMNIA *potius*,] rebus omnibus a Pompeio, & ab ijs, qui, Pompeio duce freti, bellum ciuile cupierunt, pessime gestis. NIHIL *tam fuisse*,] quod ostendit, sero admodum ad Pompeium profectus, de quo sic ad Marcellum ep. 7. lib. IV. Neque tu interfuisti rebus gerendis; & ego id semper egi, ne interessem. Et ad Caecinam ep. 6. lib. VI. Susceptum bellum est, quiescente me; depulsum ex Italia, manente me, quoad potui. Q. HORTENSIVM,] Ciceronis aemulum in eloquentia. BELLO *ciuili*] Sullanis temporibus gesto. NON *arbitror*.] ob ea, quae fortiter in consulatu gessimus. ep. 2. lib. V. suam in consulatu fortitudinem nominat. NEC *me ista terrent*,] scripserat Coelius: Si existimas eandem rationem fore Caesari in dimittendia aduersarijs, & condicionibus ferendis, erras. nihil, nisi atrox, & saeuum, cogitat. atque etiam loquitur. MONES *ut caueam*,] Coelij uerba sunt: Cogita, ne te, tuosq. omnes funditus euertas; ne te sciens, prudensq. eo demittas, unde exitum uides nullum esse. REDEMISSEM.] a rep. in me ipsum transtulissem. redimit enim, qui aliquid in se recipit: & publicani, uectigalia suo periculo conducentes, redimere dicebantur. MEMORIAM *nominis mei*;] egregia sententia, egregieq. dicta: Memoria nominis mei, si erit ulla resp. satis amplum filio meo patrimoniũ futura est. In oratione pro domo: Liberis nostris satis amplum patrimoniũ nominis nostri, ac nostrae memoriae relinquemus. Et lib. 2. de Off. Optima hereditas a patribus traditur liberis, omniq. patrimonio praestantior, gloria uirtutis, rerũq. gestarum. Sic & Isocrates ἐν τῷ πρὸς Νικοκλέα, περὶ τοῦ βασιλεύειν: Περὶ πλείονος ποιοῦ, δόξαν καλὴν, ἢ πλοῦτον μέγαν τοῖς παισὶ καταλιπεῖν. ὁ μὲν γὰρ θνητὸς, ἡ δὲ ἀθάνατος. GENERVM *meum*,] P. Cornelium Dolabellam. ADOLESCENTEM *optimum*,] Coelius uirum optimum appellat ep. 12. lib. IIX. HAC. TANTVM] nonnulli ueteres libri, Tamen: quod ideo magis placet, quia uerbum, Oblectabar, quod in communibus miserijs locum habere non uidetur, excusat. SPECVLA,] unde nata ? e communibus miserijs, idest, e ciuili bello: quod aeris alieni molestia Dolabellam meum liberauit. quae mihi, in tantis malis, unica oblectatio est. Speculam uero potius, quã spem, uocat, non in qua reuera exigua spes esset: (plane enim uidebat, cum iam Caesar urbe Roma, uniuersaq. Italia potitus esset, fore neminẽ, qui Dolabellam, Caesaris amicissimum, de creditis pecunijs auderet appellare: itaque, quod ad Dolabellam attinet, spes illa summa erat) sed quia, si cum publica calamitate conferretur, minimum quiddam esse uideretur. Sic Philip. X. Erat ei specula in C. Antonio. Et Plautus in Persa: Ecquid est mihi in te speculae? Aduertit Priscianus lib. III. In es producta desinẽtia, feminina tertiae declinationis uel quinctae, abiectas, s, assumere cula, & facere deminutiua, & seruare e productam, ut dies, diecula, res, recula: & reliqua similia, exceptis duobus, Merces, unde Mercedula, non Mercula; & Apes, unde Apicula, non Apecula. AB IIS *molestijs*,] ab aere alieno: cuius caussa, ut creari tribunus pl. posset, plebeius postea factus est, legemq. de tabulis nouis promulgauit. de quo queritur Cicero in ep. 23. lib. XI. ad Att. his uerbis: O dij, generum ne nostrum potissimum, ut hoc, uel tabulas nouas? Dio etiam hoc aperte narrat lib. 42. LIBERALITATE. SVA] immoderatos generi sumptus honesto nomine Liberalitatem appellat. Miror hic nonnullis placere, Libertate, referentibus ad Appij accusationẽ. quasi uero Dolabella de Appio, eiusq. amicis, propinquis, affinib. ualde laboraret: aut illa propter Appiũ Cicero subiungere debuerit: Velim quaeras, quos ille dies. &c. quis nescit, uiros nobiles ab adolescẽtibus gloriae cupidis accusari solitos esse, nec ideo tamen eorũ inimicitias timori fuisse? QVAM *acrebos sibi*,] cum satisfacere creditoribus non posset. HISPANIENSEM *casum*] Hispaniensis belli exitum. Coelij uerba: Quod si totum tibi persuadere non possum; saltem, dum, quid de Hispanijs agamus, scitur, exspecta. quas tibi nuncio aduentu Caesaris fore nostras. ITA *esse, ut tu scribis:*] uenturas esse in Caesaris potestatem. ASTVTE] astute agerem, si exitum Hispaniensis belli exspectarem, ut ex eo uel manendi, uel discedendi consilium caperem; manendi, si Caesar uinceret; discedendi, si duriore fortuna idem uteretur. IN *easdem solitudines*] simulare Ciceronem ne putemus, quod, cum hic se solitudines cogitare ostendat, ad Pompeium tamen paullo post nauigauerit. diu enim quid ageret, incertus consilij fuit; cum ad Pompeij societatem officium, ac pudor impelleret; ad mansionem autem non modo preces amicorũ, sed propinquorum etiam lacrumae hortarentur. ad Att. lib. X. Melitam, opinor, capessemus, dum quod in Hispania, quod quidem propemodum uideor ex Caesaris litteris, ipsius uoluntate, facere possẽ; qui negat, neque honestius,

honestius, neque tutius mihi quidquam esse, quam ab omni contentione abesse. Dices, ubi ergo ille tuus animus, quem proximis litteris? adest, & idem est, sed utinam meo solum capite decernerem. lacrumae meorum me interdum molliunt, precantium, ut de Hispanijs exspectemus. VATICINOR ;] non, diuino, sed, alucinor, & insanio: ut in oratione pro Sextio: Eos, qui dicerent, dignitati esse seruiendum, reip. consulendum, subeunda pro patria pericula, uulnera excipienda, mortem appetendam, uaticinari, atque insanire dicebat. DESPERATIONES] contendentibus de singulari potentia Sulla, & Mario: quo quo tempore senes boni uiri numquam fore sperabant, ut salutem, ac dignitatem afflicta resp. recuperaret. AETATIS uitio.] friget enim, ac deficit in senectute sanguis, & cum sanguine animus. itaque non facile ad melioris fortunae spem erigitur. quod tamen euenit contra, Sulla mortuo. SED tamen,] potest omnino fieri, ut aetatis utar uitio, ut illi, qui desperem, cum desperandū fortasse non sit: uerumtamē, pessimo in statu remp. esse, ex eo cognoscitur, quod magistratus Oppio paratur, Caesaris amico, qui, rep. salua, contēptus iaceret. TOGAM praetextam] Quinq. hominum genera praetextis togis utebantur, pueri, ad ineuntem aetatis annū XVI. magistratus omnes, uel urbani, uel qui erant in colonijs, & municipijs; magistri ludorū compitaliciorū; senatores, cum deorū festos celebrabant dies; sacerdotes, quorum e numero augures erant. Triumphantes quoque praetexta usos esse, uidetur indicare Valerius Max. lib. 7. cap. I. cum ait: Consulatus decus, imperatoriam potestatem, speciosissimi triumphi praetextam largita est. Sed hoc praetextae genus ab illo superiore, quod in quinque hominum genera distribuimus, aliquo distinctum fuisse ornamenti genere, omnino crediderim. Cicero, Liuius, Pedianus, Macrobius, alij. CVRTIVS] fortasse est Postumus Curtius: de quo in ep. 2. lib. IX. Currens ad illum Postumus Curtius uenit, nihil nisi classes loquens, & exercitus: eripiebat Hispanias &c. Quibus ex uerbis, amicum Caesaris fuisse, constat. DIBAPHVM] purpuram bis tinctam, praestantiorem ea, quae semel tingebatur: ut ostendit lib. IX. cap. 39. Plinius. Auguratum arbitror significari. nam ep. 9. lib. 2. ad Att. Vatinij, ait, strumam Sacerdotij διβάφῳ uestiant. loquitur enim de auguratu Q. Metelli Celeris, paullo ante mortui, cuius in locum Vatinius surrogari cupiebat: quod ex oratione in ipsum facile cognoscitur. INFECTOR moratur.] uide, inquit, qui status reip. sit: audet Curtius dibaphum cogitare; sed, quod cogitat, non facile consequetur: uel quia Caesar differt: uel quod is est, qui nullo modo auguratum populi comitijs obtinere possit. ut, Infector, uel de Caesare dicatur, uel de ipso populo, cuius suffragijs hoc tempore auguratus dabatur lege, quam tulerat T. Atius Labienus, tribunus pl. qua de re pluribus uerbis in libro nostro de Legibus. TAMEN in stomacho] quamquā sim iratus. est enim in stomacho sedes iracundiae. hinc, Stomachum facere, pro, iracundiam commouere, ep. 9. lib. I. & Stomachosae litterae, iracundae. ep. XI. lib. III. Stomachabatur autem, quod toga praetexta Oppio texeretur, quod Curtius dibaphum cogitaret; quae, si quieta resp. esset, sperare nō auderent. Ridere in stomacho, leporē quendā habet e cōtrariorū societate; ut ep. 9. lib. XI. Sed in molestia gaudeo. Quo loco plura. RIDERE.] iocari. nam in eo iocus est, Eum infector moratur. lusisse enim uidetur, Dibaphum infector. VIDEAS,] curam suscipias, ut eius incommodis, si fieri potest, medeare. QVIBVSCVMQVE erimus in terris,] haec uerba cogitare omnino de discessu Ciceronem significant; etsi possunt etiam ad solitudinem referri. TVA fides] quae cum amicitiae nostrae, tum consuetudini quoque tuae debetur.

Argumentum ep. 17.

SAlustius Bibulo proconsuli quaestor erat in Syria. eius binis litteris Cicero respondet, prioribus multa, eodem ordine, quo scripserat Sallustius. posterioribus caussas exponit, cur eum Bibulo commendare non debeat: se tamen eius uoluntati morem gessisse significat. L. Paullo, & C. Marcello cos.

Cicero imp. S. D. Caninio Sallustio procos. 17.

LITTERAS a te mihi stator tuus reddidit Tarsi ad XVI. Kal. Sext. his ego ordine, ut uideris uelle, respondebo. De successore meo nihil audiui: nec quemquam fore arbitror. quin ad diem decedam, nulla caussa est, praesertim sublato metu Parthico. commoraturum me nusquam sane arbitror: Rhodum, Ciceronum caussa puerorum, accessurum puto: neque id tamen certum est. ad urbem uelim quamprimum uenire: sed ta men iter meum reip. & rerum urbanarum ratio gubernabit. Successor tuus non potest ita maturare ullo modo, ut tu me in Asia possis conuenire. De rationibus referendis, non erat incommodum te nullam referre: quam tibi scribis a Bibulo fieri potestatem: sed id uix mihi uidetur per legem Iuliam facere posse: quam Bibulus certa quadam ratione non seruat; tibi magnopere seruandam censeo. Quod scribis, Apamea praesidium deduci non oportuisse: uidebam idem ceteros existimare: molesteq. ferebam, de ea re minus commodos sermo-

nes maleuolorum fuisse. Parthi transierint, nec ne, praeter te, uideo dubitare neminem: itaque omnia praesidia, quae magna, & firma parauaeram, commotus hominum non dubio sermone, dimisi. Rationes mei quaestoris nec uerum fuit me tibi mittere; nec tamen erant confectae, eas nos Apameae deponere cogitabamus. De praeda mea, praeter quaestores urbanos, id est populum R. teruncium nec attigit, nec tacturus est quisquam. Laodiceae me praedes accepturum arbitror omnis pecuniae publicae; ut & mihi, & populo cautum sit sine uecturae periculo. Quod scribis ad me de drachmis CCCIↃↃↃ: *nihil est, quod in ista genere cui quam possim commodare: omnis enim pecunia ita tractatur, ut praeda a praefectis; quae autem mihi attributa est, a quaestore curetur. Quod quaeris, quid existimem de legionibus, quae decretae sunt in Syriam; antea dubitabam, uenturae ne essent; nunc mihi non est dubium, quin, si antea auditum erit otium esse in Syria, uenturae non sint. Marium quidem successorem tarde uideo esse uenturum; propterea quod senatus ita decreuit, ut cum legionibus iret. Vni epistolae respondi: uenio ad alteram. Petis a me, ut Bibulo te quam diligentissime commendem. in quo mihi uoluntas non deest; sed locus uidetur esse tecum expostulandi. solus enim tu ex omnibus, qui cum Bibulo sunt, certiorem me numquam fecisti, quam ualde Bibuli uoluntas a me sine caussa abhorreret. permulti enim ad me detulerunt; cum magnus Antiochiae metus esset, & magna spes in me, atque in exercitu meo, solitum dicere, quiduis se perpeti malle, quam uideri eguisse auxilio meo. quod ego officio quaestorio te adductum reticere de praetore tuo non moleste ferebam: quamquam, quemadmodum tractarere, audiebam. ille autem, cum ad Thermum de Parthico bello scriberet, ad me litteram numquam misit, ad quem intelligebat eius belli periculum pertinere. tantum de auguratu filij sui scripsit ad me. in quo ego misericordia commotus, & quod semper amicissimus Bibulo fui, dedi operam, ut ei quam humanissime scriberem. ille, si omnibus est maleuolus, quod numquam existimaui: minus offendor in me. sin a me est alienior: nihil tibi litterae meae proderunt. Nam, ad senatum quas Bibulus litteras misit, in ijs, quod mihi cum illo erat commune, sibi soli attribuit. se ait curasse, ut cum quaestu populi pecunia permutaretur. quod autem meum erat proprium, ut alarijs transpadanis uti negarem, id etiam populo se remisisse scribit. quod uero illius erat solius, id mecum communicat. Equitibus auxiliarijs, inquit, cum amplius frumenti postularemus. Illud uero pusilli animi, & ipsa maleuolentia ieiuni, atque inanis, quod Ariobarzanem, quem senatus per me regem appellauit, mihiq. commendauit, iste in litteris non regem, sed regis Ariobarzanis filium appellat. hoc animo qui sunt, deteriores fiunt rogati: sed tibi morem gessi: litteras ad eum scripsi: quas cum acceperis, facies quod uoles. Vale.*

EXPLANATIO

CANINIO *Sallustio*] moneo lectorem; in omnibus antiquis libris, quos quidem aut habeam nunc, aut umquam habuerim, Caninio, legi: quod si mendo uacat, legendum fortasse, Caninio Sallustiano, idest e Sallustijs in Caninios adoptato. certe, Caninio Sallustio, innexis duarum familiarum nominibus emendatum esse non potest. Medicens liber, Caninio Sallusti: in eiusdem tamen libri indice, Sallustium, omisso Caninii nomine. Sunt, qui ex ingenio legant, C. Sallustio. PROCOS.] secutus sum meos ueteres libros: quibus in omnibus est, Procos. non Proquaes. etsi nouum omnino uidetur, cum proconsul adhuc in prouincia sit, alterum eodem nomine appellari. nondum enim Bibulus de prouincia decesserat. fieri tamen potest, ut Caninius hic a Bibulo, breui discessuro, prouinciae praeponeretur, potestate in eum translata. & fortasse cognomen ei fuit Veientoni. nam Bibulus decedens prouinciae Veientonem praefecit. ep. 3. lib. VII. Eodem modo Proconsul appellatur P. Sextius ep. 6. lib. V. qui tamen quaestor cum Antonio proconsule in Macedoniam profectus erat. quo item in loco mendum cum irrepsisset in recentiores libros, & Proquaestori, legeretur; nos e septem antiquis, Proconsuli, reposuimus. LITTERAS] binas; nam infra nominat eius alteram epistolam. STATOR *tuus*] indicat hic locus, quaestores, item ut proconsules, statoribus usos esse. lictoribus autem, & uiatoribus carebant, ut ex Varrone docet Gellius; itaque nec uocationem, nec prehensionem habebant. TARSI] urbs Ciliciae fuit, quo se Cicero contulerat non. Iun. ep. 4. lib. VI. ad Att. NEC *quemquam fore arbitror* :] non fefellit eum coniectura. nemo enim successit, impedimento prouincijs omnibus obiecto, quia S. C. de prouincijs intercessum a tribunis pl. ne successor Caesari mitteretur. uide ep. 5. lib. IIX. AD. DIEM] uenerat in prouinciam pridie Kal. Sext. ut scripsit ep. 6. lib. III. eodem igitur die decedendum erat, anno confecto III. Kal. Sext. De quo sic ep. 2. lib. VI. ad Atticum; Annuae mihi operae ad III. Kal. Sext. emerentur. Et ibidem, 3. Mihi ad III. Kal. Sext. de prouincia decedendum. CICERONUM *caussa puerorum*,] ep. 7. lib. VI. ad Att. Rhodum uolo puerorum caussa, inde quamprimum Athenas. REIP.] cuius turbulentum esse statum si cognouero, subsistam in itinere. SUCCESSOR *tuus*] Marius, quem nominat infra. IN. ASIA] in ea parte Asiae, quae ad Ciceronis prouinciam pertinebat; tres enim ei Asiae dioceses attributae erant. ep. 63. lib. XIII. DE *rationibus referendis*,] lex Iulia, quam C. Iulius Caesar consul tulerat, prouinciarum rationes referri iubebat. eam legem, quia contra auspicia lata esset, Bibulus, Caesaris inimicus, seruare nolebat; quem Sallustius decreuerat imitari. ep. 20. lib. V. & orat. in Pisonem? A. BIBVLO] Syriae proconsule. Praefuerunt Syriae, ut a primo incipiam, consularis Pompeius Magnus, mox, ab eo decedente praepositus, quaestor M. Aemilius Scaurus; praetorij, L. Marcius Philippus, Cn. Cornelius Lentulus Marcellinus; consulares A. Gabinius, M. Licinius Crassus,

sus, M. Calpurnius Bibulus; quaestor Caesaris, Sex. Iulius Caesar, Decidius Saxa: Haec ex Appiano, Dione, alijs. CERTA *quadam ratione*] propter inimicitias, & contentiones in consulatu, cum Bibulus, Caesare legem ferente, impediendi caussa de caelo seruaret; Caesar autem, contemptis auspicijs, nihilosecius legem perferret. Suetonius, Plutarchus, alij. APAMEA] probo coniecturã eorum, qui Epiphanea, legunt: quae erat urbs periculo Parthici belli multo propinquior, quam Apamea. De Apamea Strabo lib.XVI. & ait esse conditam a Seleuco Nicatore, Apameãq. ab eius vxoris nomine nuncupatam, eandem Phrygiarum urbium maximam, & commune Graecorum, Italorumq. hospitiũ fuisse, conditamq. nõ a Seleuco, sed ab eius filio Antiocho, a se ipso dissentiens ait lib.XII. DEDVCI] a me. NON *oportuisse:*] ob irruptiones Parthorum. CATAROS] malim, Certos, ut est in duobus antiquis libris: ne sit communis omnium, sed quorundam tantum opinio de praesidio non deducendo. alioqui paucis uersibus pugnantia loqueretur: cum subiungat: Omnia praesidia, commotus hominũ non dubio sermone, dimisi. MINVS *commodos*] cum aliqua contumelia, parum gratos. Litterae commodae, dixit in epistola ad fratrem lib. III. TRANSIXRINT,] Euphratem, domum redeuntes. confirmatur infra, ijs uerbis, Commotus hominum non dubio sermone dimisi. Euphrates autem imperij Romani ad orientem terminus fuit. OMNIA *praesidia,*] non Apameae tantum, sed locis pluribus collocata. MAGNA, *& firma*] Magna, militum numero; Firma, usu belli, & fortitudine. MEI *quaestoris*] non C. Coelij, sed Mescinij. quod ex epistola 20.lib.V.& 26.lib.XIII. cognoscitur. APAMEAE] de Apamea iam statuerat, nondum fortasse de Laodicea. quod ideo dico, quia lex Iulia rationes deponi non apud unam, sed apud duas ciuitates iubebat, & earum exemplũ ad urbẽ deferri. itaque deposuit eas Cicero Laodiceae, & Apamae.ep.20.lib.V. DE *praeda mea,*] de tota praeda, me imperatore facta. QVAESTORES *urbanos,*] ad quos, Romam reuersus, praedam in bello factam deferre cogitabat. hoc modo coniungendum: Praeter quaestores urbanos, ne teruncium quidem tacturus est quisquam. POPVLVM R.] cuius pecunia curabatur a quaestoribus urbanis. TERVNCIVM] argenteum nummum, a tribus uncijs appellatum: respondebat aereo quadranti: ut esset quarta pars libellae: quae erat argenteus nummus, ita nominatus, quia ualore assi aereo librali responderet. imminuto postea assis pondere, libellae tamen uetus nomen mansit, habita ratione libralis assis, qui principio Romae percussus est. LAODICEAE] hanc urbem numero inter Asiaticas tres *Dioeceses*, Ciceronis imperio attributas; cum in eorũ imperio soleret esse, qui Asiae praeerant. uide ep.67.lib.XIII. PRAEDES] ut, quantum hic pecuniae depono, tantum mihi Romae ex permutatione numeretur. ET. MIHI, *& populo*] eius enim pecuniae pars ad Ipsum, reliqua ad populum R. pertinebat. DRACHMIS] Drachmarum octo genera fuere, Attica, Euboica, Babylonica, Corinthiaca, Aegyptia, Aeginetica, Hebraica, Syriaca. Sed Atticam duplicem inuenio, priorem usque ad Solonem obseruatam, posteriorẽ a Solone inductam, minore quidem pondere, sed eodem, ut arbitror, numero in mina. Solonis enim drachmae leuiores antiquis erant quarta parte ipsarum antiquarũ: ut nonaginta sex Solonis drachmae nõ plus ponderis haberẽt, quam septuaginta duae superiores. quod ex Plutarcho uidemur posse coniicere. ait enim, cẽtum drachmarum a Solone minam esse factam, cũ antea septuaginta trium fuisset. quibus uerbis non id, opinor, significat, pauciores in mina drachmas ante Solonem fuisse: (nam mihi non fit uerisimile, uariatum esse in Attica mina drachmarum numerum; licet Fannius, & Priscianus, inter se quoque dissidentes, ille septuaginta quinque, hic octuaginta drachmarum minã constituant) sed illud, centũ drachmas, a Solone percussas, non plus habuisse ponderis, quam septuaginta quinque superiorum temporum: quod idem erat, si dixisset, e drachmarum septuaginta quinque ueterum põdere nouas centũ a Solone factas. In quo illud operaepretium est animaduerti; cum dicimus in mina drachmas centum fuisse, drachmas quidem centum numero significari, sed pondere tantum nonaginta sex; cum in eo pondere centum ferirentur, quattuor centesimas lucrante officina. ita septuaginta duae pondere, numero erunt septuaginta quinque; quadraginta octo, quinquaginta; & uigintiquatuor, uiginti quinque; cum drachmam unam in uiginti quinque officina lucretur; quae sunt duae in quinquaginta, & tres in septuaginta quinque, & quattuor in centum; quas modo centesimas quattuor appellaui. De hoc posteriore drachmarum genere, a Solone inducto, loquitur Liuius lib. XXXIV. cum ait, in tetradrachmo denarios fere tres inesse. ex quo fit, ut, cum in mina sint tetradrachma uigintiquinque numero, pondere autem uiginti quattuor, idest drachmae centum numero, pondere autem nonaginta sex, in eadem mina sint denarii ter uiginti quinque numero, pondere autem uiginti quattuor, idest septuaginta quinque numero, pondere septuaginta duo. Nec uero, quia Liuius addidit, Fere, propterea quisquam dubitet. nam, cum monetae pondus paullum non numquam, & apud Graecos, & apud Romanos imminui non ignoraret, ideo, ueritus, ne quando tetradrachmum, & denarii tres officinarum fraude minus aequarentur, de incerta re sibi plane affirmandũ iure non putauit. Cũ igitur, & denarius, & antiqua drachma aeque superent Soloninam drachmã quarta utriusque parte, tertia vero Soloninae; patet, eiusdem esse ponderis denarium, & antiquam drachmã; & ex eo sequi, ut septem antiquae drachmae in uncia Romana feriãtur, aeque ac denarij; in uncia uero Attica denarii octo, aeque ac drachmae. Sed, quoniã Solon cum drachmae pondus minuit, id maxime secutus est, ut debitores onere leuarentur aeris alieni; propterea drachmae pondus in moneta dumtaxat imminutum, in medicinis antẽ ui detur idem remansisse, ut a denarii põdere nihil differret. ideo scripsit Plinius lib.XXI.cap. ult. Drachma Attica denarii argentei habet pondus. fere enim Attica obseruatione medici utuntur. Quod si ita est; mirari non satis possum, cur & Varro apud Plinium, & Festus, & Pollux de priore drachma, quasi adhuc in

moneta etiam, non in medicina tantum, obseruaretur, ita loquantur, tamquam Solonia obsoleuisset. aestimant enim talentum sex millibus denarium. qua aestimatione denariũ drachmae respondere perspicuum est. quod refellit Liuii locus, supra recitatus. Huius explicandae quaestionis non equidẽ rationem ullam inuenio: neque me uel Budaei doctrina, vel Agricolae diligentia, uel omnino cuiusquam libri iuuant. non enim affirmare ausim, quod interdum cogitaui, L. Sullam, captis Athenis, leges, & instituta, simulq. drachmam a Solone inductam, immutasse: cum id neque Plutarchi, nec omnino cuiusquã antiqui scriptoris testimonio comprobetur. quare scrupulum saltem, qui me angit, occultandum non putaui; ut haberent alii, quo ingenium intenderent; cum ipse, quantum res postulat, praestare non possem. De mina uero, siue illa antiqua, siue posteriore, a Solone inducta, hoc amplius dixerim, neutrã librae Romanae aequalem pondere fuisse. antiqua enim grauior, posterior leuior, quam libra, fuit. probemus utrumque. In Solonis mina denarios tantum fuisse septuaginta duos, cum de tetradrachmo ageremus, ostendimus. at in libra Romana denarios octuaginta quattuor Plinius, & Celsus ponunt: sunt igitur in libra Romana duodecim denarii plures, quam in mina Solonina. quod idem est, ac si dicas, libra superat pondere minam Soloninam septima sui parte, sexta Soloninae: In drachma uero antiqua si tantundem est ponderis, quantum in denario; quod iam probatum est: sequitur, vt, quemadmodum drachmae sunt in mina nonaginta sex, item denarii totidem in libra sint. quod falsum est. fuere enim tantũ octuaginta quattuor. ita fit, ut libra pondere superetur a mina antiqua septima sui parte, octaua uero minae. Verisimile autem est, libram Romanam, quemadmodum ab Attica utraque mina differt, sic Euboicae respondere: quia maior Africanus, cum Antiocho regi tributi leges imponeret, talenta Euboica praescribit; quasi nihil, aut certe parum Euboica mina differret a libra Romana. Concludimus igitur sic. Octo drachmae antiquae Atticae aequales põdere sunt octo denariis: octo Soloninae, sex denariis; octo Euboicae septem denariis. Nunc, ut nihil omittatur, quod ad drachmarum cognitionem pertineat, omnes omnium gentium aestimabimus, apposita moneta Romana, primum ueteri, deinde recentiore.

Drachma Attica, ante Solonem, eiusdem fuit cum denario põderis, & ualuit asses sexdecim, idest denarium unum. loquor enim de denario posteriore, ad sedecim assea aucto, bello Punico secundo. asses uero sexdecim, baiocci Romani sunt duodecim, & sex septimae alterius baiocci.

Drachma Solonis asses duodecim: baiocci nouem, & fragmenta, eadem proportione. Euboica, Romanae unciae octaua pars, asses quattuordecim: baiocci undecim, & fragmenta.

Babylonica asses sedecim cum triente: baiocci tredecim, & fragmenta.
Corinthiaca, asses sedecim cum besse: baiocci tredecim, & fragmenta.
Aegyptia, asses [illegible]cem, & octo, cum besse: baiocci quindecim.
Aeginetica, & Hebraica ciuilis, asses uiginti: baiocci sedecim, & fragmenta.
Hebraica sacra, asses quadraginta: baiocci triginta duo, & fragmenta.
Syriaca, asses quadraginta octo: baiocci triginta octo, & fragmenta.

ccciɔɔɔ:] centum millibus: quae sunt quadraginta millia sestertiorum; si modo drachmae Atticae sunt, non Syriacae: quod interdum dubitaui: cum hic Sallustius e Syria scripserit, in qua Bibuli quaestor fuit, haec porro summa duodecim scutorum millia nostratis pecuniae conficiet. Harum notarum, numerum indicantium, quae fuerit olim origo, etsi ante multos annos exposui in Commẽtario epistolarum ad Atticum: tamen hic me locus admonet, ne silentio praetermittam. Numerorũ notae primum quincto loco ueteres uariarunt, deinde decimo, mox quinquagesimo, tunc centesimo, eodem in reliquis ordine conseruato, mutato numeri signo, quoties numerus a quinario ad duplum, & a duplo rursus ad quinarium peruenisset.

Prima nota fuit, I, unus, usque ad quattuor iterata.
Secunda nota, V, quinque, in quinario primum numero uariata.
Tertia, X, decem, in duplo quinario, ut iam dixi, mutationem recipiens.
Quarta, L, quinquaginta, aucto post tertiam notam, idest post, X, in quincuplum numero.
Quincta, C, centum, duplicatio quinquagenario.
Sexta, ıɔ, quingenta, & hic, quincupli ratione seruata.
Septima, cıɔ, mille, habita dupli ratione.
Octaua mutatio fuit, cum ad quinque millia peruenissent. nam, ne toties cıɔ iterarent, his notis usi sunt, ıɔɔ.
Nona mutatio, a quincuplo in duplum, recepit has notas ccıɔɔ, decem millia.
Decima, a duplo in quincuplum, ıɔɔɔ, quinquaginta millia.
Vndecima, & ultima, a quincuplo in duplum, cccıɔɔɔ, centum millia.

Nec ultra notarum mutatio progressa est. non enim ueteres, ut ait Plinius, ultra centum millia numerabant. quod si ducenta, uel trecenta, aut quadringenta millia significari oporteret, has notas, cccıɔɔɔ, bis, ter, quater, &, si opus esset, saepius iterabant. cuius exempla moris, & in libris, & in antiquis lapidibus exstant. Sunt igitur notae omnino undecim uariae, deinceps a nobis demonstratae, tamẽ iterandae.

I, unus:
V, quinque:
X, decem:
L, quinquaginta:
C, centum:

ıɔ, quin-

Iↄ, quingenta.
CIↄ, mille:
Iↄↄ, quinque millia:
CCIↄↄ, decem millia:
Iↄↄↄ, quinquaginta millia:
CCCIↄↄↄ, centum millia.
Quam cognitionem legentibus non iniucundam fore, sum arbitratus.

Hoc etiam adiungam, a prima nota, I, ceteras omnes fluxisse. nam, V, duae primae notae sunt, infima parte coniunctae. item, X, est quinarij numeri nota duplicata, cum duae, V, in acuto angulo coniunguntur. ait, L, quid est, nisi prima illa nota, I, recta, & altera prostrata, simul iunctae? quod si addideris in summa parte aliam primam notam, item prostratam; fiet ⊏, centum. non enim priscis tẽporibus, pro centum, scribebant, C, quod ad aetatem nostram permansit, sed, ⊏: quae erant tres primae notae consociatae, vna recta, duae prostratae, cum recta coniunctae, una in superiore parte, altera in inferiore. Quingenta uero fecerunt, addita ad tres notas, quas proxime nominaui, quarta recta, cum duabus prostratis coniũcta, hoc modo, □ qua figura duplicata, fecerunt mille, hoc modo, ⊏⊐: vnde postea, librariorum arbitrio, uariae notae, quae, mille significarent, factae sunt, quarum nonnullas ostendemus. nam ex ⊏⊐, fieri coeptum est CIↄ, & ∞ & cIↄ, & CD, vnde M deriuatum, quo pro mille hodie quoque utimur: cum olim nota fuerit, non littera. PRAEDA] vniuersa praeda, & ex Amano monte direpto, ac vastato. nam, Pindenisso capto, omnem praedam, equis exceptis, Cicero militibus concesserat. quod ipse scribit ep. 20. lib. v. ad Atticum. OMNIS. ENIM *pecunia ita curatur, ut praeda a praefectis; quae autem mihi attributa est, a quaestore curetur.*] Praeda vocatur id, quod ex hostibus partum, nondum ueque diuisum est, neque vrbanis quaestoribus traditum, ut ij mox in aerarium inferrent: post diuisionem; praeda non dicitur. iden praedam Cicero uocat eam pecuniae partem, quae, uenditia mancipijs, bello captis, exacta, ad populum R. pertinebat: partem autem sibi attributam, non iam praedam, sed pecuniam appellat. Mancipia uero tantum nominaui, quia reliqua omnis praeda, equis exceptis, militibus concessa. qua de re sic ep. 20. ad Att. lib. v. Militibus, equis exceptis, reliquam praedam cõncessimus. mancipia uenebant Saturnalibus tertijs. cum haec scribebam in tribunali, res erat ad H.S. C̄XX. Quod ad praefectos, praedae custodes, attinet: ne lector communi uocabulo decipiatur, dicendum est, quot genera praefectorum in Ciceronis prouincia fuerint, & qui nam hic significentur. Genera igitur fuere quattuor, unum eorum, qui equestribus turmis praeerant: alterum, qui euocatis: tertium, qui, quibus in ciuitatibus proconsul assidue commorari nõ posset, in ijs ipsis ius dicerent, & in extremo anno ad generales conuentus, a proconsule inductos, proficiscerentur, ut, si quid in ciuitatibus perperam iudicassent, querellas omnium proconsul audiret, & resciudere praefectorum sententias posset. Quartũ genus fuit praefecti fabrum, uel praefectus potius: nam unum dumtaxat habuisse Cicero uidetur. De singulis, quantum res patietur, breuiter agemus, ut antiquitatis notitia, minimo studiosorum labore, minima molestia, propagetur. Cum singulis legionibus, uetere Romuli instituto, terceni erant equites: qui dicebantur ala: quod ijs pedites, dextra, sinistraq. tamquam alis, tegerentur. Gellius lib. XVI. cap. 4. & Seruius in eo uersu Aen. lib. IV. Dum trepidant alae. item Liuius lib. XL. Diuidebantur in decem turmas: turmae singulae in tres decurias. singulis decurijs praeerant, qui decuriones uocabantur: sed horum reliquis duobus honoratior, non suae tantum decuriae, sed turmae etiam praeerant: itaque praefectus, non decurio, dicebatur: reliqui autem duo, decuriones. Erant igitur in decem turmis decem praefecti, praeterea uiginti decuriones. omnibus autem decem turmis, idest alae, unus praeerat, nec tamen is erat summus equitum dux in exercitu, nam principem locum obtinebat is, qui non uni alae, idest decem turmis, sed utrique alae, uel etiam pluribus, cum essent plures in exercitu legiones, praeesset. quod probabitur exemplis. De praefecto turmae, sic in oratione pro Marcello: Nihil tibi ex ista laude cẽturio, nihil praefectus, nihil cohors, nihil turma decerpit. Praefectum uero alae nouimus lib. 2. Off. in eo loco: Cum te Pompeius alae alteri praefecisset. Porro, cum Plutarchus dicat, in exercitu Pompeij praefectum equitum Pharsalico proelio Labienum fuisse; quis eum putet, qui legatus Caesaris Gallico bello per tot annos fuerat, resq. gesserat non mediocri laude dignas, in castris Pompeij, ad quem, relicto Caesare, transijt, unius tantum legionis equitibus praefuisse? equidem nihil dubito, quin praefectura significetur omnium plane equitum, qui cum Pompeio militarent, idemq. sentio de Caesarianorum equitum praefecto C. Voluseno: de quo scripsit haec Caesar lib. III. Conati sunt praefectum equitum C. Volusenum interficere; ut cum munere aliquo perfugisse ad Pompeium uiderẽtur. Nominat idẽ Caesar eodẽ libro Q. Varum praefectum equitum C. Domitij Caluini, idest duarum legionum, de quibus paullo ante mentionẽ fecit. De his igitur, & alae utriusque, (nã duas legiones Cicero habuit in prouincia) & turmarum quoque praefectis loquitur Cicero in hac epistola. nam praefectis fabrum, aut iuris dicundi, ac ne euocatorum quidẽ, praedae conseruãdae curã commissam esse, non est ut credatur. de iisdẽ equitum praefectis in ep. 8. lib. III. & ep. 20. lib. v. & ad Att. ep. 17. lib. v. mentionem Cicero facit: quo in utroque loco cum tribunis mil. eos nominat: itemq. lib. III. in Verrem, Quaestores, inquit, legatos, praefectos suos, tribunos multi missos fecerunt, & de prouincia decedere iusserunt, quod eorum culpa se minus commode audire arbitrarentur. Et in oratione pro Cluentio: Quae in Stalenum dicta sunt ab iis, qui M. Aemilio legati, & praefecti, & tribuni mil. fuerunt. Eosdem coniunxit Caesar lib. 1. bell. ci. Tribunos mil. & praefectos circummittit. De praefecto autem euocatorum ep. 6. lib. III. De iis, qui ius dicerent, ad Att.

ep.4.7.11.21.lib.v.& ad eundem ep.1.2.3.lib.vi.quibus Cicero amicorum rogatu, aut iudicio ſuo praefecturas detulit iuris dicundi in ciuitatibus, ijs reiectis, qui negotiarentur, ne iuſtitiam lucri cupiditas perturbaret. Praefectus fabrum Ciceronis vnus tantum appellatur Q. Lepta ep. 7.lib. III. nec plures uno fuiſſe crediderim: quamquam, vt dixi, duas legiones Cicero habuerit: quod ipſe ad Atticum ſcripſit ep.15.lib.v.& Plutarchus in eius uita confirmat. nam, ſi, quot legiones in exercitu, totidem praefecti fabrum fuiſſent: haud ualde eſſet honeſtatus a Caeſare, familiariſſimus eius, Cornelius Balbus, cui praetor, & conſul praefecturam fabrum detulit: ut eſt in oratione pro ipſo habita. nam, quod ait Caeſar in epiſtola ad Oppium, & Balbum, lib. IX. ad Att. Duo praefecti fabrum Pompeij in meā poteſtatem uenerunt: Q. Vibullium Rufum, Corfinij captum, & Cn. Magium, in itinere deprehenſum ſignificat: quorum utrumque in binis legionibus praefectum fabrum arbitror fuiſſe: ut duorum conſulum exercitus. qui a Pompeio regebantur, duos omnino praefectos fabrum habuerit. duas enim legiones, dixi iam, cōſularē exercitum fuiſſe. ſic igitur in cōſulari Ciceronis exercitu, ideſt in duabus legionibus, praefectus fabrum unus fuit Q. Lepta. quod eo magis arbitror, quia unus etiam praefectus fabrum Ap. Claudij nominatur, ep.8. lib. III. Hos praefectos omnes, exceptis ius dicentibus, opinor in proconſulis cohorte praetoria fuiſſe, eosq. in prouinciam ab urbe deductos: quos autem in tertio genere poſuimus, ideſt ij, qui ius dicebant, non fuiſſe de cohorti praetoria, ſed longe a proconſule, diuerſis ciuitatibus iuriſdictionem habuiſſe. in hoc numero locum Scaptio petijt a Cicerone M. Brutus, ut in ep.21.lib.v.ad Att.& in prima lib.vi. ad eundem. MIHI *attributa eſt,*] quae manubiae uocabantur: ex quibus publica monumenta plurimi fecerunt, Q. Catulus e Cimbricis manubijs porticum in palatio, quam P. Clodius, Ciceronis aedibus adiunctam, euertit, L. Metellus Dalmaticus aedem Caſtoris: alii alia. A QVAESTORE] uirum L. Mescinio Rufo, ad quē ſunt epiſtolae tres ultimae lib. v. quiq. nominatur ep.26.lib.XIII.& VI. lib. XVI. an C. Coelio Caldo, ad quem ſcribit epiſtolam ultimam huius libri, & quem ep.XV. nominat. Meſcinium omnino ſignificari puto, qui rationes prouinciae cum M. Mindio fratre, & cum ſcriba Ciceronis adminiſtrauit. nā C. Coelius, ſero admodum in prouinciam uenit, ut ex ep. ult. cognoſcitur. DE *legionibus,*] Feſtus ait, C. Marium legionem primū conſcripſiſſe ſex millium, & ducentorum hominū, cum antea quattuor millium fuiſſet, unde etiam quadrata appellabatur. ſed Feſtum refellere uidetur Liuius lib. XXIX. cū ait, Legiones ita ſuppletas eſſe, ut ſingulae ſena millia, & ducenos pedites, trecenos haberent equites. & alibi ſaepe. Quod ſi ita eſt; non primus C. Marius legionem conſcripſit ſex millium, & ducentorum hominum. Verum Feſti opinionem Polybius probat lib. VI. & fortaſſe Liuius non de ordinaria legione, ſed de aucto extra ordinē, cogēte bello, militum legionariorū numero locutus eſt. nam, & ſociorum numerū in caſtris Romanis, quos altero tāto plures, quā Romanos, in caſtris ex formula foederis eſſe debuiſſe, Liuius lib. III. & IIX. Velleius lib. 2. oſtendunt, non eundē ſemper fuiſſe, ſed pro cōſulum arbitrio, ex eodē Liuio cōſtat lib. XXI. XLI. XLIII. primus igitur ordinariū in legione ſex milliū, & ducentorū militū numerum C. Marius fecit, cū antea ordinarius eſſet numerus quattuor millia, ut ait Feſtus, uel, ut Polybius, quattuor millia ducenti: (nam ueteres non omnino ſubtiliter numerū ſemper definire ſoliti ſunt) interdū autem, ne numerum legionum, quae binae ſingulis conſulibus dabantur, augerent, milites addebant legionibus. ſed extra ordinem. IN SYRIAM:] quae Syriae contra Parthos praeſidio eſſet. OTIVM *eſſe in Syria,*] ſublato metu Parthico. Otium pro pace uſurpauit, & lib. I. de Of. Nobis remp. gubernantibus, non togae arma ceſſere? neque enim in rep. periculum fuit grauius umquam, nec maius otium. MARIVM *ſucceſſorem*] Salluſtij: nam Bibulo, quemadmodum Ciceroni, ſucceſſor nemo fuit, ob diſcordias inter Caeſarem, & Pompeium exortas. quod Cicero futurum diuinans, dixit ſupra: De ſucceſſore meo, nihil audiui: nec quemquam fore arbitror. Et Coelius ep. 5. lib. IIX. Succeſſionem futurā propter Galliarum controuerſiam non uideo. Et paullo poſt: De Galliis conſtituetur: erit, qui intercedat: deinde alius exſiſtet, qui, niſi libere liceat de omnibus prouinciis decernere ſenatui, reliquas impediat. Cum igitur omnium prouinciarum ſucceſſio impedita ſit: malim credere, Salluſtii potius, quam Bibuli, ſucceſſorem hic ſignificari. Victo Pompeio, Syriae praefuit, iuſſu Caeſaris, ut ait Dio lib. XLVII. Sex. Iulius, Caeſaris quaeſtor, ac propinquus: mox Decidius Saxa, ab Antonio praepoſitus, ut idem Dio ſcripſit lib. XLIIX. ante Bibulum autem Syriae praefuerat Craſſus, qui periit in Parthis; ante Craſſum Gabinius; ante Gabinium Cn. Cornelius Lentulus Marcellinus, ex praetura; ante Marcellinum L. Marcius Philippus, item praetorius; ante Philippum M. Aemilius Scaurus, quaeſtor Pompeii Magni, ab eo decedente praepoſitus; ante Scaurum Pompeius ipſe, qui Mithridatem deuicit. SINE *cauſſa*] immo grauem ob cauſſam, cum Cicero Marcellino, & Philippo coſ. auctor ſenatui fuiſſet, ut Caeſari ob res in Gallia proſpere geſtas quindecim dierum ſupplicatio decernerentur, item ut ſtipendium, ac decem legati decernerentur. quae bilem omnibus Caeſaris inimicis maximam commouerūt, praecipue Bibulo, qui conſul cum Caeſare collega acerrime de rep. contenderat. Laeſerat igitur Bibulum Cicero in ornando Caeſare, de ipſius tamen exiſtimatione nihil detraxerat. propterea ait, Sine cauſſa. ANTIOCHIAE] ex qua Parthos C. Caſſius, quaeſtor M. Craſſi, iam reiecerat. ep. 10. & lib. XV. ep. 14. METVS] enim adueniat: Parthi dicerentur. OFFICIO *quaeſtorio*] quaeſtoris enim, & praetoris coniunctio liberorum neceſſitudini proxima fuit. ep. 10. lib. XIII. Et in Diuinatione. PRAETORE] praetor uocatur Bibulus, qui proconſul uidetur appellandus fuiſſe: iuit enim poſt conſulatum in Syriam. ſic ep. 21. lib. v. ad Att. Quod praetori dare conſueſſent. Quo loco, Praetori, dictum eſt, pro omnibus, qui praeeſſe Ciliciae, ſiue poſt praeturam, ſiue poſt conſulatum, conſueuiſſent. Item lib. I. de Orat. Cum ego, inquit, Scaeuola, praetor Rhodum ueniſſem, qui proconſul Aſiam ibat: ut ex Epitome Liuiana lib. LXX. cognoſcitur. Manſit autem

ſit autem

fit autem hoc nomen in omnibos, qui prouincias regeret, habita ratione illorum temporū, cum soli praetores in prouinciam ibant: quorum loco iuere postea propter bella consules, & proconsules. Contra, qui ex praetura in prouinciam iuerant, & proconsules interdum uocau, ut ostendimus ep. 1. lib. 1. & praetores, ut ep. 55. lib. XIII. & Oppius Allienum, Siciliam post praeturam administrantem, praetorem uocat in libro de bello Africo. Asconius quoque magistratum omnem, cui pareret exercitus, praetorem a ueteribus ait appellatum: unde cohors praetoria, tabernaculum praetorium, & in castris porta praetoria. ep. 1. lib. 1. THERMVM] Q. Minucium Thermum, Asiae propraetorem, ad quem scribit epistolam sequentem. & lib. XIII. ep. 53. 54. 55. 56. 57. RETICERE] cum tamen de Parthico bello scriberet. Ep. 5. lib. VI. ad Att. LITTERAM] ne litteram quidem scripsit, non modo epistolam. sic in oratione pro Archia: Quoties ego hunc uidi, cum litteram scripsisset nullam, magnum numerum optimorum uersuum de ijs ipsis rebus, quae tum agerentur, dicere ex tempore? Et de Oratore lib. 2. De conformandis hominum moribus littera in eorum libris inuenitur. Et in Pisonem: Nullam ad senatum litteram mittere ausus. Hac de re sic ep. 5. lib. VI. ad Att. Bibulus molestus mihi non erat; de omnibus rebus scribebat ad me potius. PERICVLVM *pertinere*.] quia Cilicia Syriam attingit. ep. 10. DE *auguratu*] ut eius filius in locum alterius filij auguris, quem Alexandrini equites occiderant, surrogaretur. MISERICORDIA] Bibulo duobus filijs orbato. de quibus Valerius Max. lib. IV. cap. 4. his uerbis: M. Bibulus, cum in Syria moraretur prouincia, duos egregiae indolis filios suos a Gabinianis militibus Aegypti occisos cognouit: quorum interfectores ad eum uinctos regina Cleopatra misit; ut grauissimae cladis ultionem arbitrio suo exigeret. at ille, oblato beneficio, quo nullum maius tribui lugenti poterat, dolorem moderationi cedere coegit; carnifices q. sanguinis sui intactos e uestigio ad Cleopatram reduci iussit, dicendo, potestatem huius uindictae non suam, sed senatus esse debere. Et Caesar lib. 3. bel. ci. Erant praeterea equitum duo millia, qui inueteratuerant compluribus Alexandriae bellis, Ptolemaeum patrem in regnū reduxerant, Bibuli duos filios interfecerant. Id etiam significatur ep. 5. lib. VI. ad Att. Cum Bibulus in tanto maerore suo maximam curam belli sustineret. BIBVLO] adolescenti, qui de tribus Bibuli filijs superfuerat unus. DEDI *operam*,] ipsius caussa non debui, tamen operam dedi, misericordia coactus, & quod eius filium semper dilexi. POPVLI *pecunia*] quam ex ipsius prouincia Syria, & ex mea Cilicia collectam, Romam ad quaestores urbanos deferendam simul curauimus. PERMVTARETVR.] permutari pecunia dicitur, cum alicubi numeratur, quae alibi soluatur, eius periculo, qui permutandā suscepit. ALARIIS] erant in exercitu duo genera equitum, legionarij, & auxiliares. alarij dicebantur auxiliares, quod ijs, tamquam alis, pedites tegerentur. Cincius apud Gellium: Alae dictae exercitus, equitum ordines; quod circum legiones dextra, sinistraq. tamquam alae in auium corporibus, locabantur. Et Seruius in illud Virg. lib. IV. Aen. Dum trepidant alae, subitusq. haec. Alae, equites, ob hoc alae dicti, quia pedites tegunt alarum uice. In alijs autē auxiliares potius equites, quā legionarios, locari solitos, tum in hoc loco, (sequitur.n. Auxiliarijs:) qui iā dicti sunt alarij) tū in alijs obseruauimus. Caesar bel. Gal. lib. 1. Oēs alarios in cōspectu hostium pro castris minoribus constituit: quo minus multitudine militum legionariorum pro hostiū numero ualebat, ut ad speciem alarijs uteretur. Liuius quoque lib. XXXI. Dextera ala (in alas diuisum socialem exercitum habebat) in prima acie locata est: in subsidijs duae Romanae legiones. Et lib. XXXV. Sinistra sociorum equitum ala, & extraordinarij prima in acie pugnabant. Subiungit: Equites legionum extra aciem in locum patentem tribunos mil. educere cōsul iussit: inde, ubi signū dedisset, impetum ex aduerso facerent. Et infra: C. Liuium Salinatorem, qui praeerat alarijs equitibus, quam concitatissimos equos immittere iubet, & legionarios equites in subsidijs esse. Et lib. XL. Alarij equites, postquam Romanorum equitum tam memorabile facinus uidere & ipsi, uirtute eorū accēsi, in perturbatos iā hostes equos immittunt. Hos ipsos alarios Cicero significat cum subiungit: Equitibus auxiliarijs. & Sallustius in Iugurtha: Cōstitutos in utroque latere tamquam alas equites auxiliarios demonstrat. Caesar lib. 1. bel. ci. Crebras stationes disponunt equitum, & cohortium alariarum; legionariasq. interijciunt cohortes. Liuius lib. 2. Sp. Nautius dux alaribus cohortibus erat. TRANSPADANIS] trans Padum lectis, ut contra Parthos mitterentur. AVXILIARIIS,] qui a populis amicitia coniūctis auxilio uenerant, ut Romanas prouincias a Parthis defenderent. IEIVNI,] humilis animi, & infirmi, ut qui debilitantur inedia. contra, Erectum, excelsumq. animū dicimus. ARIOBARZANEM,] Cappadociae regem. ep. 2. lib. XV. & oratione pro lege Manilia. Hunc postea C. Cassius, interfecto iam Caesare, auxilia sibi, & M. Bruto negantem, occidit. Dio lib. XLVII. PER ME] me consule referente. ARIOBARZANIS] quem a Mithridate Cappadocia pulsum Sulla restituit. Appianus in Mithridatico, Plutarchus in Sulla. Hunc per insidias interfectum, Cicero significat ep. 2. lib. XV.

Argumentum ep. 18.

Laetitiam suam exponit, quod ei grata esse intelligat officia sua: laudat eius in administranda prouincia clementiam, & integritatem: suadet, ut decedens praeficiat prouinciae quaestorem potius, quam legatos. L. Paullo, C. Marcello cos.

M. Cicero

M.Cicero imp. S. D. Q. Thermo propraet. 18.

OFFICIVM meum erga Rhodonem, ceteraq. mea studia, quae tibi, ac tuis praestiti, tibi, homini gratissimo, grata esse, uehementer gaudeo: mihiq. scito in dies maiori curae esse dignitatem tuam: quae quidem a te ipso integritate, & clementia tua sic amplificata est, ut nihil addi posse uideatur. sed mihi magis, magisq. quotidie de rationibus tuis cogitanti, placet illud meum consilium, quod initio Aristoni nostro, ut ad me uenit, ostendi; graues te suscepturum inimicitias, si adolescens potens, & nobilis, a te ignominia affectus esset. & hercle sine dubio erit ignominia. habes enim neminem honoris gradu superiorem. ille autem, ut omittam nobilitatem, hoc ipso uincit uiros optimos, hominesq. innocentissimos legatos tuos, quod & quaestor est, & quaestor tuus. nocere tibi iratum neminem posse perspicio: sed tamen tres fratres, summo loco natos, promptos, non indisertos, te nolo habere iratos, praesertim iure: quos uideo deinceps tribunos pl. per triennium fore. tempora autem reip. qualia futura sint, quis scit? mihi quidem turbulenta uidentur fore. cur ego te uelim incidere in terrores tribunicios? praesertim cum sine cuiusquam reprehensione legatis quaestorem possis anteferre. qui si dignum se maioribus suis praebuerit, ut spero, & opto; tua laus ex aliqua parte fuerit: sin quid offenderit; sibi totum, nihil tibi offenderit. Quae mihi ueniebant in mentem, quae ad te pertinere arbitrabar; quod in Ciliciam proficiscebar, existimaui me ad te oportere scribere. tu quod egeris, id uelim dij approbent: sed, si me audies, uitabis inimicitias, & posteritatis otio consules. Vale.

EXPLANATIO

Q. THERMO] Q. Minucio Thermo, qui post praeturã Asiam administrabat. uide ep. 53. 54. 55. 56. 57. lib. XIII. & ad Att. ep. 13. 20. lib. V. PROPRAETORI.] potuit & praetor appellari, nam ep. 13. lib. 5. ad Att. Graeci, inquit, quasi Ephesio praetori, se alacres obtulerũt. Et omnino, qui prouincijs praeessent, siue consulatu, siue praetura functi, praetores interdum uocabãtur: ut epistola proxima, proconsul Bibulus cum esset, praetor dictus est. HOMINI *gratissimo*,] ne uideatur noua re gaudere, laudat eum ab ante acta uita: quasi dicat: etsi nihil a tua consuetudine alienum exspectaui, tamen grata tibi esse studia mea, uehementer gaudeo. INTEGRITATE, & *clementia*, cum ex ijs, qui prouincias regerent, paucissimi auaritiae, & crudelitatis crimine uacarent. NIHIL *addi posse*] correctio proximae sententiae; quia dixit: Mihi scito in dies maiori curae esse dignitatem tuam. non indiget, inquit, aliena opera dignitas tua: tamen ea mihi curae est. Hac prudẽtiae laude Cicero excellit, ut in scribendo, quasi scopulum, uitet arrogantiam. quod indicare operaepraetium existimo, ne, dum uerborum elegantiam sequimur, peccemus in sententijs. laude enim in Thermum collata, excusauit non modo superiora, uerum etiam ea, quae infra sequuntur. DE *rationibus tuis*] de eo, quod ad te pertinet. ep. 9. lib. 1. Quae rationibus reip. putem conducere. Et ep. 2. lib. V. Meae rationes ita tulerũt. Et ep. 2. lib. III. Prospicias, & consulas rationibus meis. GRAVAS *suscepturum*] animaduertenda translatio; unde ductum, Inimicitias deponere. ADOLESCENS] quaestor. IGNOMINIA] si prouinciae non praeponatur, cum decedes. nam quaestor legatos honoris gradu superabat. quod confirmatur ep. 15. in eo loco: Neque erat superiore honore usus, quem praeficerem. SVPERIOREM.] honore enim legati a quaestore superantur. itaque Phil. X. post quaestores nominantur in sententia Ciceronis. Senatui placere, inquit, Q. Hortensium proconsulem cum quaestoribus, proue quaestoribus, & legatis suis prouinciam Macedoniam obtinere, quoad ei ex S.C. successum sit. Quod si legati praetores ante fuerint, plus uidetur eis proconsul tribuere debere, quam quaestoribus. uide ep. 15. ET, QVAESTOR *tuus*,] amplificat sententiam iteratio uerbi, ut ep. 7. A tribuno pl. & a Curione tribuno. PROMPTOS,] in agendo. NON *indisertos*,] in dicendo. TERRORES] poterat enim audax tribunus pl. lege lata quem uellet eijcere: quod ipse Cicero senserat, pulsus a Clodio tribuno pl. PRAEBVERIT,] in administranda prouincia, cum tu decesseris. ep. 18. lib. V. Te colligas, uirumq. praebeas. & ep. 4. lib. IIX. ad Att. Superbum se praebuit in fortuna nostra. & ad eundem ep. 16. lib. XV. Praebeo me credulum. EX ALIQVA *parte*] quandoquidem tu eum prouinciae praefeceris. OFFENDERIT;] peccauerit. ut ep. 2. lib. IX. Quis est, qui in tantis tenebris nihil offendat? & ad Lentulum ep. 7. lib. I. Si cecidisset, ut uolumus, & optamus, omnes te & sapienter, & fortiter; sin aliquid esset offensum, eosdem illos, & cupide, & temere fecisse, dicturos. Vide quae diximus ep. 14. lib. V. SI *totum*,] tu enim alienam culpam praestare non debes. NIHIL *tibi offenderit*.] leporis, ac uenustatis aliquid est iterato uerbo Offenderit: quale illud ep. XI. Quidquid erit, tibi erit. Et ep. 6. lib. VI. Quidquid ualebo uel auctoritate, uel gratia, ualebo tibi. QVAE *mihi ueniebant in mentem*,] hic quidem cum nominandi casu: ut etiam in Terentij Phorm. Mihi ueniebat in mentem eius incommodum. Cum generandi autẽ casu, ep. 3. lib. VI. Solet in mentem uenire illius temporis. Et lib. V. de Fin. Venit mihi Platonis in mentem. Alibi, nullo casu adiuncto, cum appendice alterius uerbi, tribus modis. Pro Roscio Amerino: Tibi in mentem ueniat, facito, quemadmodum uitam huiusce depinxeris. In Diuin. In mentem tibi non uenit, quid negotij sit, caussam publicam sustinere? Plautus in Mil. Cum uenit in mentem, mores ut mihi mutandi sient. Animaduertimus, & dandi casum quandoque omissum, ut apud Terentium in Eun. Illud de Rhodio dictũ

cum

cum in mentem uenit. & Virgilius Aeneid. lib. IV. Cum uenit in mentem, quorum consederis aruis? Et Plautus loco proxime recitato. IN. CILICIAM] erat igitur in Asia; cuius tres dioeceses prouinciae suae attributas esse, scribit ep. 67. lib. XIII. erat autem Laodiceae, ubi mansit ad Idus Maij: quod significat ep. ult. lib. v. ad Att. & 2. lib. VI. ad eundem. ergo scripta est epistola nō quibus consulibus Cicero iuit in prouinciam, Sulpicio, & Marcello, sed quibus decessit Paullo, & Marcello. DII *approbent:*] fortunent. quod enim dij approbant, prospere succedit. POSTERITATIS *otio*] posteri temporis otio. Posteritas enim non solum posteros, uerum etiam posterum tempus ostendit: vt or. I. in Catilinā: Si mea uoce perterritus ire in exsulium animum induxeris; uideo, quanta tempestas inuidiae nobis, si minus in praesens tempus, recenti memoria scelerum tuorum, at in posteritatem impēdeat. Et infra ibidem: An inuideam posteritatis times? Caesar etiam lib. I. bel. ci. Habeat rationem posteritatis, & periculi sui. CONSVLES.] prospicies, & consules, dixit ep. 2. lib. III.

Argumentum ep. ult.

Ostendit, aptiorem sibi quaestorem obtingere non potuisse: & hortatur, ut maturet in prouinciam uenire, antequam ipse decedat: pollicetur autem quaecumque ad eum ornandum conferre poterit. Paullo, & Marcello cos.

M. Tullius M. F. Cicero imp. S. D. C. Coelio L. F. C. N. Caldo quest. 19.

Cum optatissimum nuncium accepissem, te mihi quaestorem obtigisse; eo iucundiorem mihi eam sortem sperabam fore, quo diutius in prouincia mecum fuisses. magni enim uidebatur interesse, ad eam necessitudinem, quam nobis sors tribuisset, consuetudinem quoque accedere. postea, cum mihi nihil, neque a te ipso, neque ab ullo alio de aduentu tuo scriberetur; uerebar, ne id ita caderet, quod etiam nunc uereor, nē ante, quam tu in prouinciam uenisses, ego de prouincia decederem. accepi autem a te missas litteras in Cilicia, cum essem in castris, ad x. Kal. Quinct. scriptas humanissime; quibus facile & officium, & ingenium tuum perspici posset: sed neque unde, neque quo die datae essent, aut quo tempore te exspectarem, significabant: nec is, qui attulerat, a te acceperat: ut ex eo scirem, quo ex loco, aut quo tempore essent datae. quae cum essent incerta; existimaui tamen esse faciundum, ut ad te statores meos, & lictores cum litteris mitterem: quas si satis opportuno tempore accepisti, gratissimum mihi feceris, si ad me in Ciliciam quamprimum ueneris. Nam, quod ad me Curius, consobrinus tuus, mihi, tu scis, maxime necessarius, quod item C. Virgilius, propinquus tuus, familiarissimus noster, de te accuratissime scripsit; valet id quidem apud me multum, sicuti debet hominum amicissimorum diligens commendatio; sed tuae litterae, de tua praesertim dignitate, & de nostra coniunctione, maximi sunt apud me ponderis. mihi quaestor optatior obtingere nemo potuit. quamobrem quaecumque a me ornamenta in te proficiscentur: ut omnes intelligant, a me habitam esse rationem tuae, maiorumq. tuorum dignitatis. sed id iam facilius consequar, si ad me in Ciliciam ueneris. quod ego & mea, & reip. & maxime tua interesse arbitror. Vale.

EXPLANATIO

CALDO] cognomen Coeliorum in antiquo nummo humanissimi, & eruditissimi hominis Fuluij Vrsini. Duos quaestores habuit Cicero in Ciliciensi prouincia, L. Mescinium Rufum, de quo in ep. 19. 20. 21. lib. v. ep. 26. lib. XIII. ep. 6. lib. VI. & Cn. Volusium, de quo ep. XI. lib. v. ad Att. in extremo autem anno, discedente Volusio, (sic enim est credendum) successit Coelius Caldus, quē prouinciae decedens Cicero praeposuit. ep. 15. & lib. 6. ad Att. ep. 6. TE, MIHI *quaestorem obtigisse;*] in plerasque prouincias cum proconsulibus, aut propraetoribus singuli iuris dicundi gratia quaestores ibant, in nonnullas bini, vt in Siciliam Lilybetanus, & Syracusanus: quod scriptum est apud Asconium. duos, & Cicero habuit in Ciliciensi prouincia, Cn. Volusium, de quo ep. XI. lib. v. ad Att. & Q. Mescinium, de quo ep. 26. lib. XIII. ep. 6. lib. XVI. & ad Att. ep. 4. 7. lib. VI. nec tamen alijs, qui eandem prouinciam rexerant, duos quaestores fuisse arbitror: sed Ciceroni, ut tres διοικήσεις Asiaticae extra ordinem, sic honoris caussa duo quaestores dati. quorū alter in quattuor ueteribus dioecesibus, Cilicia, Pamphylia, Lycaonia, Phrygiae maioris parte vltra Maeandrum, quae ab ordinario Ciliciae proconsule, vel propraetore simul omnes regebantur, alter in tribus nouis, ademptis Asiae prouinciae, Laodicea, Cibyra, Apamea ius diceret. Volusium suspicor ante finem annui imperij, auocatū fortasse negotijs, discessisse, & in eius locum sorte Coelium uenisse, extremo, vt opinor, mense administrationis annuae. nam ep. 5. ad Att. lib. VI. Annuum tempus, inquit, prope iam emeritum habebamus. dies enim XXXIII. erāt reliqui. Et infra:

Et infra: Mihi decessionis dies λαλνθάτως obrepebat: qui cum aduenerit; ἄλλο πρόβλημα, quem praeficiam, nisi Coelius quaestor uenerit. de quo adhuc nihil certi habebamus. Eum Cicero decedens prouinciae praeposuit. ep. 15. & ad Att. ep. 6. lib. VI. EAM. SORTEM] proconsules, & propraetores aut sortiebantur prouincias, aut comparabant inter se: quod ep. 9. lib. I. ostendimus: quaestores autem non comparatione, quod equidem sciam, sed sortitione ibant in prouincias. lib. III. ad Q. Fr. Quaestorem habes non tuo iudicio delectum, sed eum, quem sors dedit. Et pro Murena: Quaestura utriusque propemodum pari momento sortis fuit. Interdum tamen petentibus proconsulibus dabatur, ut, quem uellent, quaestorem sine sorte delectum in prouincias ducerent. quod Caesar, Pompeiusq. impetrarũt. ep. 6. ad Att. lib. VI. Pompeius Q. Cassium sine sorte delegit, Caesar Antonium: ego sorte datum offenderem? Nec tamen id sine S. C. aut sine lege factum. de S. C. Liuius lib. XXX. Laelium, cuius ante legati, eo anno quaestoris extra sortem ex S. C. opera utebatur, cum Italico equitatu ab sinistro cornu opposuit. De lege Cic. or. 2. in Antonium: Quaestor es factus: deinde continuo sine S. C. sine sorte, sine lege ad Caesarem cucurristi. AD *eam necessitudinem, quam nobis sors tribuisset*,] maximam scilicet, ac liberorum necessitudini proximam. quod enim sorte eueniebat, id euenire deorum uoluntate ueteres arbitrabantur, propterea sors diuina uocatur, Phil. 3. Qui sunt, inquit, quos sors diuina delectet? Et post: Duarũ credo prouinciarum sortes minus diuinas fuisse. Et in Diuinatione: Accusaui eum, cui quaestor fueram, qui cum me sors, consuetudoq. maiorum, qui cum me deorum, hominumq. iudiciũ coniunxerat. Quod ad necessitudinem attinet, Mos maiorum, inquit ep. 10. lib. XII. hanc quaesturae coniunctionem liberorum necessitudini proximam uoluit esse. & ep. 26. eiusdem libri: L. Mescinius mihi quaestor fuit; sed hanc caussam, quam ego, ut a maioribus accepi, semper grauem duxi, fecit uirtute sua iustiorem. Et in Diuinatione, & oratione pro Plancio. Necessitudo autem, & Necessitas idem sunt, & duobus modis accipiuntur, uel pro coniunctione sanguinis, aut amoris, & officij. ut pro Sulla; Si nostram necessitatem, familiaritatemq. uiolasset. Et in oratione C. Caesaris, qua legem Plautiam suasit; Equidem mihi uideor pro nostra necessitate non labore, non opera, non industria defuisse. Vel pro eo, quod necesse est; ut saepe apud Ciceronem, Sallustium, & alios. uide Gellium lib. XIII. cap. 3. POSTEA, *cum*] sic olim emendaui contra ueteres libros, secutus uidelicet consuetudinem Latinae linguae, quod alij, ut video, postea probarunt. moneo tamen lectorem, in omnibus antiquis libris, & quos ante multos annos uidi, & quibus nunc utor, plane scriptum esse, Postea quam, mendi origine, ut opinor, inde ducta, quod ueteres, quom, pro cum, scribere soliti sunt. libro etiam XI. ep. 12. ad Att. idem mendum sustuli. item lib. 2. de leg. quis non uidet ita legendum, Postea, cum sumptuosa fieri funera coepissent; non, Postea, quam. NIHIL *neque a te ipso*,] idem scripsit ad Att. ep. 4. lib. VI. IN. CILICIA,] quo se iturum nonis Maij, dixit ep. 13. IN. CASTRIS,] ut rem militarem ante decessionem suam collocarer. ep. 13. OFFICIVM,] erga me; quia scripsisti humanissime. INGENIVM] quia scripsisti elegantissime. OPPORTVNO] ut ante, quam decedam, in prouinciam uenire possis. C. VIRGILIVS,] qui Siciliam propraetor administrauerat, ut in oratione pro Plancio. Mirum est, quam hic omnes in mendo consentiant ueteres libri, cũm habeant, Consul Virgilius: qui nũquam consul fuit. ex littera, C. quam librarij pro, Consul, interpretati sunt, uitium fluxit. DE. TVA *praesertim dignitate*,] Dignitatem hic pro honore potius, quam pro existimatione, quae res gestas cõsequitur, Cicero usurpat, ut ep. 9. CONIVNCTIONE,] quaestor enim ei, cui quaestor obtigit, artissimo necessitudinis uinculo coniungitur. ep. 10. lib. XIII. QVAECVMQVE] alibi ponitur pro, Omnia quae, subsequentibus duobus uerbis: ut, Quaecunque facis, mihi grata sunt: hic pro Omnia, simpliciter, unico subiuncto uerbo: quidquid garriat inepta grammaticorum turba. ubi enim eorum auctoritate, qui Latini sermonis usu, & scientia floruerũt, probari aliquid posse uideo; quisquilias contemno. Sic ad Att. ep. 21. lib. III. Te oro, ut, si quid erit, quod perspicias, quamcumque in partem, quam planissime ad me scribas. Et ad eundem lib. XII. Et in Catilinam orat. 2. Quae sanari poterunt, quacumque ratione sanabo. De Oratore: Permultos excellentes in quocumque genere uidebis. Et Virg. lib. III. Aen. IN. TE. PROFICISCENTVR:] ad Appium ep. 1. lib. III. Intelligo omnia, quae a me profecta sunt in te, tibi accidisse gratissima. MAXIME *tua*] quia cogitabat eum decedens prouinciae praeponere. ep. 15. & ad Att. ep. 4. lib. VI. cum de quaestore Mescinio bene non existimaret, ut ibidem ostendit; & ep. 3. eiusdem libri.

IN . EPISTOLARVM

M . TVLLII . CICERONIS

QVAE

FAMILIARES

VOCANTVR

LIBRVM . TERTIVM

AD . APPIVM

PAVLLI . MANVTII

COMMENTARIVS

Argumentum ep.I. lib.III.

Otus hic ad Appium, P. Clodij fratrem, ſcriptus liber eſt. primae ſex epiſtolae Ser. Sulpicio, M. Marcello cos. ſeptima L. Paullo, C. Marcello. octaua ante ſeptimam collocari debuit, cum ſcripta ſit Octobri menſe, ante deuictos Amanienſes: quod in extremo ſignificatur: ex quo patet, ſcriptam eſſe Sulpicio, & Marcello cos. quinque reliquae ſcriptae ſunt conſulatum gerentibus Paullo, & Marcello. Primam epiſtolam Phaniae, Appij liberto, dedit: eoq. breuitatem excuſat, quod a liberto prudentiſſimo, ac diligentiſſimo, poſſet Appius omnem reip. ſtatum optime cognoſcere. Suam in Appium beneuolentiam declarat: eumq. tacite hortatur, ut Clodiam gentem, ſibi adhuc, propter contentiones P. Clodij, non amicam, ſecum in gratiam reducat. Laudat alterum eius libertum Cilicem, ut Phaniam tamen pluris facere uideatur. Valerium iuriſconſultum, non ſine ioco, commendat.

M. Cicero

M. *Cicero S. D. Appio Pulchro imp.* I.

I ipsa resp. tibi narrare posset, quo modo se se haberet; non facilius ex ea cognoscere posses, quam ex liberto tuo Phania; ita est homo nō modo prudens, uerum etiam, quod uidi, curiosus. quapropter ille tibi omnia explanabit. id enim mihi & ad breuitatem est aptius, & ad reliquas res prouidentius. De mea autem beneuolentia erga te etsi potes ex eodem Phania cognoscere, tamen uidentur etiam aliquae meae partes. Sic enim tibi persuade, carissimum te mihi esse cum propter multas suauitates ingenij, officij, humanitatis tuae, tum quod ex litteris tuis, & ex multorum sermonibus intelligo, omnia, quae a me profecta sunt in te, tibi accidisse gratissima. quod cum ita sit; perficiam profecto, ut longi temporis usuram, qua caruimus, intermissa nostra consuetudine, & gratia, crebritate, & magnitudine officiorum meorum sarciam. idq. me, quoniam tu ita uis, puto non inuita Minerua esse facturum: quam quidem ego si forte de tuis sumpsero, non solum Pallada, sed etiam Appiada nominabo. Cilix, libertus tuus, antea mihi minus fuit notus; sed, ut mihi reddidit a te litteras, plenas & amoris, & officij, mirifice ipse suo sermone subsecutus est humanitatem litterarum tuarum. iucunda mihi eius oratio fuit, cum de animo tuo, cum de sermonibus, quos de me haberes quotidie, mihi narraret. quid quaeris? biduo factus est mihi familiaris, ita tamen, ut Phaniam ualde sim desideraturus. quem cum Romam remittes, quod, ut putabamus, celeriter eras facturus, omnibus ei de rebus, quas agi, quas curari a me uoles, mandata des uelim. L. Valerium iurisconsultum ualde tibi commēdo, sed ita etiam, si non est iurisconsultus. melius enim ei cauere uolo, quam ipse alijs solet. ualde hominem diligo. est ex meis domesticis, atque intimis familiaribus. omnino tibi agit gratias; sed idem scribit, meas litteras maximum apud te pondus habituras. id eum ne fallat, te etiam, atque etiam rogo. Vale.

EXPLANATIO

Ppio] eius Ap. Clodij filio, qui cum P. Seruilio Isaurico consul fuerat, anno urbis DCLXXIV. Obijt post pugnam Pharsalicam, ut auctor est Valerius lib. I. cap.6 Repudiatum ab hac gente Lucij praenomen, ob turpem duorum gentilium uitam, Suetonius ostendit. PVLCHRO] gentis Claudiae fuere Pulchri, Nerones Marcelli; patritij Pulchri, & Nerones, plebeij Marcelli. quod Asconius, alijq. tradiderunt. Nobilitatam hanc gentem duobus de triginta consulatibus, dictaturis quinque, censuris septem, triumphis sex, duabus ouationibus, in Tiberij uita Suetonius dixit. IMP.] ex qua pugna sit hoc nomen adeptus, non apparet: sem tamen ab eo bene gestam, non modo haec inscriptio, quae imperatorem nominat, sed ultima etiam epistola declarat: nam in ea suum studium Cicero in supplicatione ob res prospere gestas Appio decernenda commemorat. Sperauit etiam triumphum: quem ei P. Dolabellae ademit accusatio, ut epistolae duae demonstrant, una Ciceronis, decima huius libri, altera Coelij, nona lib. VIII. QVOD *uidi*,] & aperta sententia est, & ita legitur in septem antiquis libris. alijs placuit, Quod iuuet: quod quale sit, eruditi iudicabunt. RELIQVAS *res*] quas ab illo de statu reip. audies. PROVIDENTIVS.] prouidentia periculum uitat. Prouidentius igitur dixit, pro, maioris cautionis. possunt enim in alienas manus litterae peruenire. VIDENTVR *aliquae meae partes*.] ut aliquid ego quoque tibi significem. INGENII,] quod amorem conciliat, ut enim corpori ualetudo integra, colos optimus, apta membrorum compositio, sic animo species quaedam, & pulchritudo ingenium est. omnis autem pulchritudo amorem conciliat. OFFICII, *humanitatis*] latius patet humanitas, quam officium. GRATISSIMA.] ex quo intellexi, te bona fide mecum in gratiam redijsse. CARVIMVS,] ob inimicitias P. Clodij, Appij fratris, qui anno proximo perierat, a Milone, Ciceronis amicissimo, interfectus. QVONIAM *tu ita uis*,] tibi placet officijs coli amicitiam nostram: quod si tibi non placeret, facerem inuita Minerua. qui si efficies, ut idem tuis quoque propinquis placeat; (tacite Appium hortatur, ut reliquos Clodios, ob ueteres cum P. Clodio inimicitias infensos, sibi reconciliet) eandemq. Mineruam, quam abs te non inuitam habeo, ab ipso accipiam: ego plane hoc non Mineruae magis, quam tibi, referam acceptum, & iure eam non tam Palla da, ut uocatur, quam Appiada, de tuo nomine, nuncupabo. locum autem Cicero quaesiuit in nominibus similiter desinentibus. In Mediceo libro. Graecis litteris maiusculis, ΠΑΛΛΑΔΑ, scriptum est. NON *inuita Minerua*] feliciter, successu prospero. abijt in adagium, Inuita, uel non inuita Minerua aliquid facere. ep. 25. lib. XII. Caussam tuam egi non inuita Minerua. Offic. lib. I. Nihil decet inuita, ut aiunt, Minerua. Et Horatius in Arte poetica: Tu nihil inuita dices, faciesue Minerua. CILIX,] quod seruis nomen fuerat, idem liberti retinebant, licet praenomen etiam, & gentilicium nomen eius, a quo liberabantur, assumerent. Cilix autem hic uocabatur, quia saepe a patria serui appellabantur, ut Aegypta in ep. 13. lib. XVI. PHANIAM] ad te proficiscentem, cuius frui consuetudine, licet Cilicem habeam, ualde cuperem. ep. 13. lib. 2. IVRISCONSVLTVM] eundem antea Lentulo, Ciliciae proconsuli,

consuli, commodarat ep.vlt.lib.r.est autem is, de quo ep.xr.lib.vrr. Sr. NON *est* ; non est iocus a ueritate seiunctus.ep.ult.lib.1. ALIIS ; quorum caussas recipit, nec optime defendit. AGIT *gratias* : quod humaniter eum tractes.

Argumentum ep. 2.

Ciliciam prouinciam sortitus, rogat Appium, ut eam sibi quam maxime aptam, explicatamq. tradat; quo sit ei, cum successerit, facilior, & commodior administratio.

Cicero procos. S. D. Ap. Pulchro imp. 2.

Cum & contra uoluntatem meam, & praeter opinionem accidisset, ut mihi cum imperio in prouinciam proficisci necesse esset: in multis, & uarijs molestijs, cogitationibusq. meis haec una consolatio occurrebat, quod neque tibi amicior, quam ego sum, quisquam posset succedere; neque ego ab ullo prouinciam accipere, qui mallet eam mihi quam maxime aptam, explicatumq. tradere; quod si tu quoque eandem de mea uoluntate erga te spem habes: ea te profecto numquam fallet. A te maximopere pro nostra summa coniunctione, tuaq. singulari humanitate etiam atque etiam peto; & quaeso, ut, quibuscumque rebus potes (potes autem plurimis) prospicias, & consulas rationibus meis, uides ex S. C. prouinciam esse habendam. si eam, quoad eius facere potueris, quam expeditißimam mihi tradideris; facilior erit mihi quasi decursus mei temporis. quid in eo genere efficere possis, tui consilij est. ego te, quod tibi ueniet in mentem mea interesse, ualde rogo. Pluribus uerbis ud te scriberem, si aut tua humanitas longiorem orationem exspectaret; aut id fieri nostra amicitia pateretur; aut res uerba desideraret, ac non pro se ipsa loqueretur. hoc uelim tibi persuadeas, si rationibus meis a te prouisum esse intellexero, magnam te ex eo, & perpetuam uoluptatem esse capturum. Vale.

EXPLANATIO

CONTRA *uoluntatem meam*, ; deposuit enim prouinciam consul: qua de re in ep.2. lib.v. in ea uero ad Catonem lib.xv. Si quisquam, inquit, fuit umquam remotus & natura, & magis etiam, ut mihi quidem sentire uideor, ratione, atque doctrina, ab inani laude, & sermonibus uulgi; ego profecto is sum. testis est consulatus meus: in quo, sicut in reliqua uita, fateor ea me studiose secutum, ex quibus uera gloria nasci posset: ipsam quidem gloriam per se numquam putaui expetendam. itaque & prouinciā ornatam, & spem non dubiam neglexi. CVM *imperio* ; duabus legibus dato, Cornelia a senatu, Curiata a populo. MOLESTIIS, ; confirmat illud, Contra uoluntatem meam. QVAM *ego sum*, ; artificium petentis. uoluntatis enim optimae significatio parem elicit uoluntatem. PRO *nostra summa coniunctione*, ; iure, Summa, dixit: quia coniungebantur & collegio, cum esset uterque augur, & beneuolentia, post gratiam reconciliatam. itaque dixit ep. sequenti, Successori coniunctissimo, & amicissimo. Et ep.4. Collegii coniunctio non mediocrem uinculum mihi quidem attulisse uidetur ad uoluntates nostras copulandas. POTES *autem plurimis*, ; habet ornamentum iteratio uerbi: ut ep. 5. lib. vi. Quotiescumque filium tuum uideo, (uideo autem fere quotidie) polliceor ei studium meum. uide illud, Si qui sunt, qui uelint, qui pauci sunt, ep. r. lib. r. Ex. s. c. ; decreuerat enim senatus, ut duas prouincias consulares, Syriam, & Ciliciam Bibulus, & Cicero sortirentur. Ciceroni Cilicia obtigerat. huius S. C. mentio fit ep.7. & 13. lib. 2. & 7. lib. xv. hic autem lex non nominatur, quia lata nondum erat: sed lata paullo post. nominatur autem ep.7. lib.xv. QVOAD *eius facere potueris*, ; quantum in te erit. nota locutio. QVASI *decursus* ; lenitur interdum translatio praeposito uerbo, Quasi, aut eiusmodi alio: quod Ciceronis, Demetrii, & alii aliorum libri ostendunt. IN. EO *genere* ; uide illud, in eo genere, ep. 1. lib. 2. TVI *consilij est*. ; tu considerabis. Appii prudentiam, & simul modestiam suam, qui nihil petat nominatim, ostendit. PLVRIBVS *uerbis* ; clausula in primis efficax ad impetrandum. nam & ea nominat, quae mouere Appium debeant; & id ipsum tamen dissimulat, ne diffidere uideatur aut Appii uoluntati, aut prudentiae. RES ; cum is, qui prouinciam successori tradit, operam omnino dare debeat, uel honoris sui, uel reip. caussa, ut eam quam maxime aptam, explicatamq. tradat. PROSE ; cur ego pro ipsa re plura dicam; cum satis ipsa pro se loquatur? patet enim, quid te in tradenda mihi, tui amantissimo, prouincia facere oporteat. VOLVPTATEM *esse capturum*. ; cum officii me tui memorem, gratumq. cognosces.

Argumentum ep. 3.

Significat se Brundisium uenisse; cum Fabio, Appij legato, locutum esse: antequam ab urbe discederet, nihil a senatu decretum, Sulpicio consule repugnante, ut suis, Bibuliq. legionibus in Italia supplementum scriberetur: Petit idem, quod in proxima epistola, ut Appius in tradenda prouincia commodet sibi quam maxime potest, praecipue, ne numerum militum imminuat.

Cicero procos. S. D. Ap. Pulchro imp. 3.

ADXI *Kal. Iun. Brundisium cum uenissem, Q. Fabius, legatus tuus, mihi praesto fuit, eaq. me ex tuis mandatis monuit, quae non modo mihi, ad quem pertinebant, sed uniuerso senatui uenerant in mentem, praesidio firmiori opus esse ad istam prouinciam. censebant enim omnes fere, ut in Italia supplementum meis, & Bibuli legionibus scriberetur. id cum Sulpicius consul passurum se negaret; multa nos quidem questi sumus; sed tantus consensus senatus fuit, ut mature proficisceremur, parendum ut fuerit: itaq. fecimus. Nunc, quod a te petij litteris ijs, quas Romae tabellarijs tuis dedi, uelim tibi curae sit, quae successori coniunctissimo, & amicissimo commodare potest is, qui prouinciam tradit, ut ea, pro nostra constantissima uoluntate, cura, ac diligentia tua complectare: ut omnes intelligant, nec me beneuolentiori cuiquam succedere, nec te amiciori potuisse prouinciam tradere. Ex ijs litteris, quarum exẽplum ad me misisti, quas in senatu recitari uoluisti, sic intellexeram, permultos a te milites esse dimissos: sed mihi Fabius idem demonstrauit, id te cogitasse facere, sed, cum ipse a te discederet, integrum militum numerum fuisse. id si ita est; pergratum mihi feceris, si istas exiguas copias, quas habuisti, quam minimum imminueris. qua de re S. C. quae facta sunt, ad te missa esse arbitror. equidem pro eo quanti te facio, quidquid feceris, approbabo: sed te quoque confido ea esse facturum, quae mihi intelliges maxime esse accommodata. Ego C. Pontinium, legatum meum, Brundisii exspectabam: eumq. ante Kal. Iun. Brundisium uenturum arbitror. qui cum uenerit; quae primum nauigandi nobis facultas data erit, ea utemur. Vale.*

EXPLANATIO

BRVNDISIVM} ubi duodecim amplius dies, & ualetudinis incommodo, & Pontinij, legati sui, exspectatione commoratus est. ep. 8. lib. v. ad Att. PRAESIDIO} ob metum Parthici belli. SVPPLEMENTVM} ut ad binas legiones, quas & Cicero, & Bibulus habuit, copiae adderentur. BIBVLI} cui Syria obtigerat, post Crassum a Parthis interfectum. LEGIONIBVS} Plutarchus, cum Cicerone in Ciliciam fuisse narrat duodecim millia peditum, duo millia, & sexcentos equites. quamquam in equitum numero suspicor esse mendum, non enim cum duabus legionibus tãtus uidetur equitatus esse potuisse. nisi si sexcenti Romani, reliqui omnes auxiliarii, extra ordinem, metu scilicet Parthici equitatus: qui post Crassi necem, imminere Romanis prouinciis uidebatur. SVLPICIVS *consul*} Ser. Sulpicius Rufus, ex tribu Lemonia, iuris ciuilis cognitione excellens; cuius praeclaram habemus epistolam, qua Ciceronem consolatus est, lib. IV. PASSVRVM *se negaret*:} ne exhauriretur militibus Italia, si forte delectum nouarum copiarum tempora reip. postularent. MVLTA *questi sumus*;} ego, & Bibulus. notandum loquendi genus. sic alibi, Multa peccas. &, Multa deos uenerati, dixit Caecina ep. 7. lib. VI. TABELLARIIS} Tabellarij dicti a tabellis codicillorum, quod eas ultro citroq. ferrent ante chartae & membranarum usum: ut librarii a libris arborum, in quibus epistolae scribebantur. beatus Hieronymus ep. 42. ad Niceam. CONIVNCTISSIMO,} non refertur ad beneuolentiam. quorsum enim proxime subiunxisset, Et amicissimo? sed ad adiunctionem auguratus; quae alterum alteri non leuiter commendabat. Sed, quia fieri poterat, ut, qui simul augures essent, inter eos tamen amor non esset; ideo intulit, & amicissimo; ut se non solum collegii iure, uerum etiam beneuolentia coniunctum Appio significaret. nominat eandem collegii coniunctionem ep. sequenti. PRO *nostra constantissima uoluntate*,} sic quinque libri ueteres: duo, & Mediceus, Pro nostra consociatissima. ut uoluntas utriusque, post reditum in gratiam consociatissima dicatur. Sin, Constantissima, retinemus: utriusque parem in constantia uoluntatem, quae post reditum in gratiam officiis mutuis declarata fuerat, significari credamus. quam sententiam confirmat illud ep. 13. lib. 2. Ego Appium ualde diligo: meq. ab eo diligi statim coeptum esse, ut simultatẽ deposuimus, sensi. nam & honorificus in me consul fuit, & suauis amicus, & studiosus studiorum etiam meorum. mea uero officia ei non defuisse, tute es testis. Constantiam suam infra quoque, ep. 9. Cicero nominat. Quod quisque magis probat, id sequatur. INTEGRVM} ab esse tamen tres cohortes

tesco ∃ per it. mendax igitur Fabius: uerae autē Appij ad senatū litterae de militibus dimissis. ep. 6. S. C ʒ de non imminuendis copijs. C. PONTINIVM, *legatum* ʒ praetorium, ac triumphalem. hunc Πομπτῖνον, & Πεμπτῖνον Graeci libri nominant: ex Latinis alij Pomptinum, alij Pomitinū, nonnulli, quos secutus sum, Pontinium: ut inter Romanas gentes, quae in ius desinebant, agnoscatur. Ciceronis, Ciliciae proconsulis, quaestores fuere L. Mescinius, Cn. Volusius, C. Coelius; legati, Q. Cicero, eius frater, C. Pontinius, M. Anneius, L. Tullius, tribunus mil. Q. Fufidius; praefectus euocatorum, Antonius; praefectus fabrum, Q. Lepta; scriba, M. Tullius; accensus, Pausanias; interpres, M. Marcilius. de quaestore Mescinio, ep. 19. & 20. lib. 5. ep. 26 lib. XIII. lib. XVI. De Volusio, ep. XI. lib. v. ad Att. De Coelio, qui paucis diebus ante, quam Cicero decederet, in prouinciam uenit, ep. 19. lib. 2. & ad Att. ep. 5. lib. VI. De legatis, ep. 4. lib. XV. De tribuno mil. ep. 12. lib. XIII. De praefecto euocatorum, ep. 6. h. lib. De praefecto fabrum, ep. 7. h. lib. De scriba, ep. 20. lib. v. De accenso, ep. 7. h. lib. De interprete, ep. 54. lib. XIII.

Argumentum ep. 4.

EXspectari a se scribit L. Clodium cum Appij mandatis. suum studium, atque officium in omnibus rebus pollicetur. caussas, quibus ad eum diligendum adducatur, commemorat. Negotiale principium, reliqua fere moralia.

Cicero procos. S. D. Ap. Pulchro imp. 4.

PRIDIE non. Iun. cum essem Brundisii, litteras tuas accepi; quibus erat scriptum, te L. Clodio mandasse, quae illum mecum loqui velles. cum sane exspectabam, ut ea, quae a te afferret, quamprimum cognoscerem. Meum studium erga te, & officium tametsi multis iam rebus spero tibi esse cognitum, tamen in iis maxime declarabo, quibus plurimum significare potuero, tuam mihi existimationem, & dignitatem carissimam esse. Mihi & Q. Fabius Virgilianus, & C. Flaccus L. F. & diligentissime M. Octauius Cn. F. demonstrauit, me a te plurimi fieri: quod egomet multis argumentis iam antea indicaram, maximeq. illo libro augurali, quem, ad me amantissime scriptum, suauissimum misisti. mea in te omnia summa necessitudinis officia constabunt. nam cum te ipsum, ex quo tempore tu me diligere coepisti, quotidie pluris feci: tum accesserunt etiam coniunctiones necessariorum tuorum. duos enim duarum aetatum plurimi facio, Cn. Pompeium, filiae tuae socerum, & M. Brutum, generum tuum. collegiiq coniunctio, praesertim tam honorifice a te approbata, non mediocre uinculum mihi quidem attulisse uidetur ad uoluntates nostras copulandas. Sed, si Clodium conuenero; ex illius sermone ad te scribam plura; & ipse operam dabo, ut te quamprimum uideam. Quod scribis, manendi tibi caussam fuisse, ut me conuenires: id mihi, ne mentiar, gratum est. Vale.

EXPLANATIO

CLODIO ʒ praefecto fabrum. ep. 8. MEVM *studium erga te, & officium,* ʒ studio uoluntas, officio res ipsa declaratur. Q. FABIVS ʒ Fabiam gentem a Fabio, Herculis filio, dictam, ait Plutarchus. id probare uidetur Festus: apud quem scripta sunt haec: Fonij, qui nunc Fabij dicuntur, dicti, quod princeps gentis eius ex ea natus sit, cum qua Hercules in fouea concubuit. Deinde subiungit: Alij putant eum primum ostendisse, quemadmodum ursi, & lupi foueis caperentur. VIRGILIANVS, ʒ a Virgilijs in Fabios adoptionis iure transierat. FLACCVS ʒ Valeriorum cognomen. M. OCTAVIVS. CN. F. ʒ qui hoc anno aedilitatem curulem cum M. Coelio petijt. ep. 2. lib. IIX. LIBRO *augurali,* ʒ de augurum disciplina scripto: de quo fit mentio ep. 9. & XI. & apud Festum. AMANTISSIME ʒ amore enim adductus uidebatur, ut eum librum ad Ciceronem scripserit. MISISTI. ʒ unum Appius miserat, reliquos missurum se pollicitus erat. ideo ep. 9. Velim, quod reliquum est promissi, ac muneris tui, mihi persoluas. Et ep. XI. cum scripsisset Appius, confecisse iam se reliquos libros, ac missurum; respondit Cicero: Augurales libros ad commune utriusque nostrum otium serua. SVMMA *necessitudinis officia* ʒ quae summa esse possunt nostrae coniunctionis officia. Placeret, Summae necessitudinis. CONSTABVNT. ʒ non obscura erunt, sed patebunt, ep. sequenti. & 34. lib. x. EX QVO *tempore* ʒ depositas ab Appio, & Cicerone inimicitias iam ante P. Clodij necem, atque adeo ante Appij consulatum, indicat ep. 10. & lib. 2. ep. 13. & oratio pro Milone. DVARVM *aetatum* ʒ senescente iam Pompeio, Bruto iuuene. utrumque cum laude nominat ep. XI. FILIAE *tuae socerum,* ʒ duo Pompeij filij fuere, Cnaeus, & Sextus. Appij generum puto Cnaeum fuisse. nam Sexti coniugem Libonis filiam apud Dionem inuenio. GENERVM *tuum.* ʒ postea Porciam, Catonis Vticensis, auunculi sui, filiam, duxit uxorem, Appij filia dimissa: quod ex epistolis ad Atticum intelligitur. COLLEGII ʒ cum augur uterque esset. ep. 13. lib. 2. HONORIFICE *a*

te approbata, } scripto ad me augurali libro. ep. 9. & 11. NON *mediocre uinculum* } apud maiores enim nō modo amicitiam uiolari fas non erat, sed ne cooptare quidē sacerdotem licebat, qui cuiquā ex collegio esset inimicus. ep. 10. NE *mentiar*, } licet nihil te, mea caussa, contra commodum tuum uelim facere.

Argumentum ep. 5.

AGit Appio gratias, quod operam dederit, ut sibi quam maxime expeditam prouinciam traderet: deinde rationem exponit itineris sui; quo certius de congressu statuere Appius possit.

Cicero procos. S. D. Ap. Pulchro imp. 5.

TRALLES ueni ad VI. Kal. Sext. ibi mihi praesto fuit L. Lucilius cum litteris, mandatisq. tuis: quo quidem homine neminem potuisti nec mihi amiciorem, nec, ut arbitror, ad ea cognoscenda, quae scire uolebam, aptiorem, prudentioremue mittere. ego autem & tuas litteras legi libenter, & audiui Lucilium diligenter. Nunc, quoniam & tu ita sentis; (scribis enim, quae de nostris officijs ego ad te scripserim, etsi ea iucunda fuerunt, tamen, quoniam ex alto repetita sint, non necessaria te putasse) & re uera, confirmata amicitia, & perspecta fide, commemoratio officiorum superuacanea est: eam partem orationis praetermittam. tibi tamen agam, ut debeo, gratias. animaduerti enim, & didici ex tuis litteris, te omnibus in rebus habuisse rationem, ut mihi consuleres, restitueresque, & praeparares quodam modo omnia, quo mea ratio facilior, & solutior esse posset. hoc tuū officium cum mihi gratissimum esse dicam; sequitur illud, ut te existimare uelim mihi magnae curae fore, atque esse iam, primum ut ipse tu, tuiq. omnes, deinde etiam ut reliqui scire possint, me tibi esse amicissimum. quod quibus adhuc non satis est perspectum, ij mihi nolle magis hoc animo nos esse, quam non intelligere uidentur. sed profecto intelligent. neque enim obscuris personis, nec paruis in caussis res agetur. sed hoc fieri melius, quam dici, aut scribi, uolo. Quod itinerum meorum ratio te nonnullam in dubitationem uidetur adducere, uisurus ne me sis in prouincia; ea res sic habet. Brundisij cum loquerer cum Phania, liberto tuo, ueni in eum sermonem, ut dicerem me libenter ad eam partem prouinciae primum esse uenturum, quo te maxime uelle arbitrarer. tunc mihi ille dixit, quod classe tu uelles decedere, perfore accommodatum tibi, si ad Sidam, maritimam partem prouinciae, nauibus accessissem. dixi me esse facturum: itaq. fecissem, nisi mihi L. Clodius noster Corcyrae dixisset, minime id esse faciendum: te Laodiceae fore ad meum aduentum. erat id mihi multo breuius, multoq. commodius, cum praesertim te ita malle arbitrarer. tua ratio postea est commutata. nunc, quid fieri possit, tu facillime statues. ego tibi meum consilium exponam. Pridie Kal. Sext. puto me Laodiceae fore; ubi perpaucos dies, dum pecunia accipitur, quae mihi ex publica permutatione debetur, commorabor, deinde iter faciam ad exercitum: ut circiter idus Sext. putem me ad Iconium fore. sed, si quid nunc me fallit in scribendo; (procul enim aberam ab re ipsa, & locis) simul ac progredi coepero, quam celerrime potero, & quam creberrimis litteris faciam, ut tibi nota sit omnis ratio dierum, atque itinerum meorum. oneris tibi imponere nec audeo quidquam, nec debeo: sed, quod tuo commodo fieri possit, utriusque nostrum magni interest, prius ut te conueniam, quam decedas. quam facultatem si quis casus eripuerit; mea tamen in te omnia officia constabunt non secus, ac si te uidissem. Tibi de nostris rebus nihil sum ante mandaturus per litteras, quam desperaro, coram me tecum agere posse. Quod te a Scaeuola petiisse dicis, ut, dum tu abesses, ante aduentum meum prouinciae praeesset: eum ego Ephesi uidi; fuitq. mecum familiariter triduum illud, quod ego Ephesi commoratus sum; nec ex eo quidquam audiui, quod sibi a te mandatum diceret. sane uellem potuisse obsequi uoluntati tuae: non enim arbitror uoluisse. Vale.

EXPLANATIO

TRALLES } urbem Lydiae. NEMINEM *potuisti* } captat beneuolentiam ab Appij prudentia. EX. ALTO *repetita* } hae Ciceronis litterae non exstant. CONFIRMATA } mutuis officijs. FIDE, } fidem nominat, quia redierant in gratiam. ep. 8. Si quis est, qui neminem bona fide in gratiam putet redire posse; non nostram is perfidiam coarguit, sed indicat suam. VT. MIHI *consuleres*, } ut mihi expeditam prouinciam traderes. MEA *ratio* meum prouinciale munus, totum negotium, quod ad prouinciam pertinet. SOLVTIOR } sine impedimento. sic ep. 9. lib. 1. Si mihi essent omnia solutissima: pro, si meam uoluntatem nulla res impediret. Quod autem hic dixit, Mea ratio facilior, ac solutior, ep. 2. Facilior erit quasi decursus mei temporis. SEQVITVR *illud*, } nam apud bonos uiros gratia gratiam parit. QVIBVS *adhuc* } post reconciliationem resident nonnumquam ueteris odij reliquiae, praesertim si grauiores iniuriae antecesserint, quales a P. Clodio, Appij fratre, Cicero tulerat. ideo suspicari poterant homines, non esse Appio Ciceronem amicissimum. ep. 8.

NEQVE

NEQVE . ENIM *obscuris personis*, } cum Cicero, & Appius consulares, auguralesq. essent. clarus igitur uterque. translatio a fabulis, in quibus ueterum heroum, aut regum, idest non obscuras, sed illustres personas histriones sustinebant. IN . CAVSSIS } in negotijs. dixi. Caussam id saepe appellari a Cicerone, quod proprie ad aliquem pertinet. unde illud ep. 1. lib. 1. In caussa haec sunt. TVNC *mihi ille dixit, quod classe tu uelles decedere*, } sic locutus ep. 28. lib. vii. Memini, quod mihi despere uidebare. Aut distingue sic: Tunc mihi ille dixit: quod classe tu uelles decedere, pectore accommodatū tibi, &c. ut sit, Quod, pro quia. AD. SIDAM, } praeponit Ad, cum sit loci nomen proprium, ut ep. 3. lib. iix. Ad Capuam, ad Luceriam. Sed hunc locum ex epistola sequenti, in qua Sida nominatur, aliquis fortasse mutauit. nam libri ueteres, etiam Mediceus, habent, Ad illam. quod ferri potest. LAODICEAE } uide, quae diximus ep. 17. lib. 2. AD. MEVM *aduentum*. } usque ad meum aduentum. TVA *ratio* } ratio non est uoluntas, non negotium, non consuetudo, non consilium: quid igitur? unico uerbo non satis uidetur explicari posse: hic quidem, Tua ratio postea est commutata, ualet, mutasti quod te facturum ostenderas: non eadem fuit sententia tua. Tale illud ep. 8. Mea ratio in tota amicitia nostra constans, & grauis reperietur. Vide, quae diximus in eo loco, Mea ratio fuit alia, ep. 9. lib. 1. PRIDIE *Kal. Sext. puto* } non errauit. nam eo die Laodiceam peruenit. ep. seq. & ad Atticum ep. 16. lib. v. MIHI *debetur*, } uel in prouinciae commoda, uel in annuum ipsius uictum, uel in stipendia militum eroganda. AN . EXERCITVM: } quem Appius reliquerat, cuius mentio fit ep. 2. Sic ad Att. ep. 15. lib. v. Iter Laodicea faciebam ad III. non. Sext. in castra in Lycaonia. Quamquam, si Plutarcho credimus, duas legiones Cicero ipse in Ciliciam traiecit. AN *Iconium* } in Lycaonia, ubi erat exercitus. ep. sequenti, & 4. lib. xv. ad Att. & 15. lib. v. FALLIT } de itineris ratione. AB . RE *ipsa*, } ab ipso negotio: quo fortasse diutius impediar, quam ut possim citciter idus Sext. ad Iconium esse. ONERIS *tibi imponere nec audeo quidquam, &c.* } non potuit neque uerecundius petere, neque uehementius. QVOD *tuo commodo fieri possit*, } de hoc loquendi more satis diximus ep. 1. lib. 1. MAGNI *interest*, } ut colloquerentur de utriusque institutis in regenda prouincia, in quibus, quod & hae ad ipsum Appium, & ad Atticum epistolae declarant, non idem uterque sensit. SI . QVIS *casus* } retinet modestiam suam: quod enim de Appij uoluntate suspicatur, id in casum confert. CONSTABVNT } sic locutus epistola proxima. SCAEVOLA } Muciae gentis cognomen. hic uel Appij legatus, uel quaestor in prouincia fuerat. VELLEM *potuisse obsequi* } sic antiqui omnes libri, non Potuisset: quod est in impressis. nihil igitur mutandum, cum alibi quoque sic locutus Cicero sit. ut ep. 1. lib. VII. Vellem a principio te audisse amicissime monentem. & ep. xi. lib. iix. Vellem tecum fuisse.

Argumentum ep. 6.

Ostendit congressum a se expetitum, ab Appio uitatum: se tamen ei fore amicissimum: quaedam addit de suo itinere, ut Appius constituat, quo loco eum conuenire possit.

Cicero procos. S. D. Ap. Pulchro imp. 6.

CVM *meum factum cum tuo comparo; etsi non magis mihi faueo in nostra amicitia tuenda, quam tibi, tamen multo magis meo facto delector, quam tuo. Ego enim Brundisij quaesiui ex Phania, cuius mihi uidebar & fidelitatem erga te perspexisse, & nosse locum, quem apud te is teneret, quam in partem prouinciae maxime putaret te uelle, ut in succedendo primum uenirem. cum ille mihi respondisset, nihil me tibi gratius facere posse, quam si ad Sidam nauigassem: etsi minus dignitatis habebat ille aduentus, & ad multas res mihi minus erat aptus; tamen me ita dixi esse facturum. Idem ego, cum L. Clodium Corcyrae conuenissem, hominem ita tibi coniunctum, ut mihi, cum illo cum loquerer, tecum loqui uiderer: dixi ei me ita facturum esse, ut in eam partem, quam Phania rogasset, primum uenirem. tunc mihi ille cum gratias egisset, magnopere a me petiuit, ut Laodiceam protinus irem: te in prima prouincia uelle esse, ut quamprimum decederes: quin, nisi ego successor essem, quem tu cuperes uidere, te antea, quam tibi successum esset, decessurum fuisse. quod quidem erat consentaneum cum ijs litteris, quas ego Romae acceperam; ex quibus perspexisse mihi uidebar, quam festinares decedere. Respondi Clodio, me ita esse facturum, ac multo quidem libentius, quam si illud esset faciendum, quod promiseram Phaniae. itaque & consilium mutaui; & ad te statim mea manu scriptas litteras misi; quas quidem, ex tuis intellexi, satis mature ad te esse perlatas. Hoc ego meo facto ualde delector. nihil enim potuit fieri amantius. considera nunc uicissim tuum. Non modo ibi non fuisti, ubi me quamprimum uidere posses; sed eo discessisti, quo ego te ne persequi quidem possem triginta diebus, qui tibi ad decedendum lege, ut opinor, Cornelia constituti essent: ut tuum factum illis, qui, quo animo inter nos simus, ignorant; alieni hominis, ut leuissime dicam, & fugientis congressum, meum uero coniunctissimi, & amicissimi, esse uideatur. Ac mihi tamen ante, quam in prouinciam uenirem, redditae sunt a te litterae: quibus etsi te Tar-*

sum

sum proficisci demonstrabus, tamen mihi non dubiam spem mei conueniendi afferebas: cũ interea, credo equidem maleuoli homines, (late enim patet hoc uitium, & est in multis) sed tamen probabilem materiem nacti sermonis, ignari meae constantiae conabantur alienare a te uoluntatem meam; qui te forum Tarsi agere, statuere multa, decernere, iudicare dicerent: cum posset iam suspicari, tibi esse successum: quae ab ijs quidem fieri solerent, qui breui tempore sibi succedi putarent. Horum ego sermone non mouebar: quin etiam, (credas mihi uelim) si quid tu ageres, leuari me putabam molestia: & ex annua prouincia, quae mihi longa uideretur, prope iam undecim mensium prouinciam factam esse gaudebam, si absenti mihi unius mensis labor detractus esset. Illud, uere dicam, me mouet, in tanta militum paucitate abesse tres cohortes, quae sint plenissimae; nec me scire ubi sint. Molestissime autem fero, quod, te ubi uisurus sim, nescio; eoq. ad te tardius scripsi, quod quotidie teipsum exspectabam: cum interea ne litteras quidem ullas accepi, quae me docerent, quid ageres, aut ubi te uisurus essem. itaque uirum fortem, mihiq. in primis probatum, Antonium, praefectum euocatorum, misi ad te, cui si tibi uideretur, cohortes traderes: ut, dum tempus anni esset idoneum, aliquid negotij gerere possem, in quo, tuo consilio ut me sperarem esse usurum, & amicitia nostra, & litterae tuae fecerunt: quod ego ne nunc quidem despero. sed plane, quando, aut ubi te uisurus sim, nisi ad me scripseris, ne suspicari quidem possum. Ego, ut, me tibi amicissimum esse, & aequi, & iniqui intelligant, curabo. de tuo in me animo iniquis secus existimandi uiderís non nihil loci dedisse. id si correxeris, mihi ualde gratum erit, & ut habere rationem possis, quo loco me, salua lege Cornelia, conueniat: ego in prouinciam ueni pridie Kal. Sext. iter in Ciliciam facio per Cappadociam. castra moui ab Iconio pridie Kal. Sept. nunc tu & ex diebus, & ex ratione itineris, si putabis me esse conueniendum, constitues, quo loco id commodissime fieri possit, & quo die. Vale.

EXPLANATIO

NON *magis mihi faueo* } non minus a te, quam a me ipso, praestari amicitiae nostrae ea, quae debẽtur, officia cupio. MEO *facto* } quod a me factum est, ut te conuenirem antequam decederes. QVAESIVI *ex Phania*, } ep. 5. NOSSE *locum*, } honestiorem scilicet, quam reliqui liberti. IN. PRIMA *prouincia* } dixi iam, primam urbem prouinciae Laodiceam fuisse. ep. proxima. VBI *me quamprimum uidere posses*; } ut Laodiceae, idest in prima, prouincia: quod L. Clodius dixerat. mos enim fuit, ut ij, qui decedebant, successorem exspectarent in prima prouincia. Ad Att. ep. 26 lib. XII. EO *discessisti*, } in ultimam prouinciam: de quo sic ep. 16. lib. v. ad Att. Appius, ut audiuit nos uenire, in ultimam prouinciam se coniecit, Tarsum usque, ibiq. forum agit. & ibidem ep. sequenti. AD *decedendum* } lex Cornelia, L. Sullae dictatoris, concedebat rectoribus prouinciarum, ut per triginta dies post successoris aduentum in prouincia morari possent. ALIENI } non amici, nulla necessitudine coniuncti. TARSVM } in Ciliciam, in ultimam prouinciam: quod dixit ep. 16. lib. v. ad Att. ET. EST *in multis*, } abest hoc a meo uetere libro: & sane glossema esse potuit antecedentium uerborum. FORVM *agere*, } ius dicere. ep. 8. & ad Att. ep. 16. lib. v. & Festus. SVCCEDI } pro, successum iri. unus antiquus liber, Succedere. ABSENTI *mihi* } cum tu, absente, Tarsi forum ageres. Non dicit, Absenti, a prouincia, cum in eam iam uenisset, quod supra, infraq ostendit; sed absenti ab eo loco, ubi forum Appius agebat. DETRACTVS } tua iurisdictione Tarsensi. PAVCITATE } exiles legiones uocat ep. 15. lib. v. ad Att. ABESSE *tres cohortes*, } facta seditione. quinque nominat ep. 4. lib. xv. Cum, inquit, ante aduentum meum seditione quadam exercitus esset dissipatus; quinque cohortes sine legato, sine tribuno mil. denique etiam sine centurione ullo apud Philomelum consedissent; reliquus exercitus esset in Lycaonia: M. Anneio legato imperaui, ut eas quinque cohortes ad reliquum exercitum ducerent. Cohortem ex pluribus manipulis constare, ait Varro lib. IV. in ea fuisse homines quingentos, Valerio Max. Plutarcho, Caesare, Appiano, testibus probatur. nam Valerius duas Camertum legiones a C. Mario ciuitate donatas, Plutarchus mille Camertes ait. Iam Caesar lib. III. bel. ci. cum dixisset: Cohortes CX. expleuerat: subiunxit: Haec erant millia LX. Idem pugna Pharsalica quartam aciem ex sex cohortibus constituit: quod Plutarchus in Caesare cõfirmat: at eos fuisse tria millia, & idem Plutarchus in Pompeio, & Appianus quoque plane narrat. Postea, re militari commutata, sexcentos in cohorte uideo fuisse: nam Cincius apud Gellium legionem ex centurijs sexaginta, cohortibus decem constituit. NE. LITTERAS *quidem ullas* } cum te quotidie exspectarem; tantum tamen abest, ut ipse ueneris, ut ne litteras quidem ullas a te acceperim. Hic non uideo, cur mutari quidquam necesse sit. EVOCATORVM, } milites erant emeriti, subito ex agris in militiam euocati: quos Cicero ex S. C. in prouincia contraxerat: ut ep. 4. lib. xv. Crastinum euocatum in prima acie contra Pompeianos procurrentem nominat Caesar lib. III. bel. ci. Euocatos etiam Antonius habuit in Mutinensi certamine, ep. 30. lib. x. & Octauianus, Dio. lib. XLV. COHORTES } quas secum Appius habebat. nam exercitus uniuersus erat in Lycaonia, unde abesse dixit tres cohortes ep. 15. ALIQVID *negotij gerere* } contra sempiternos hostes Amanienses. ep 10. lib. 2. & 4. lib. xv. & ad Att. ep. 19. lib. v. LITTERAE *tuae* } in quibus, cupere se cum Cicerone congredi, scripserat Appius. SECVS } male, secus ac uellem. sic Aliter, usurpabant, ut lib. x. de rep. apud Gellium, Cum ad uillam uenisset, & omnia aliter offendisset. LOCI } occasionis. CORRAXERIS, } aliquo tu me officio. SALVA *lege* } quae ultra dies triginta, post successoris aduentum, non permittebat in prouincia permanere. PRIDIE *Kal. Sext.* } sic

ep. 2.

ep. 2. 4. lib.xv. & ad Att. ep.16. lib. v. IN . CILICIAM} a Laodicea in Ciliciam. ep. 4.lib.xv: PER *Cappadociam*.} nam & alia erat, eaq. breuior, in Ciliciam uia: quam cur omiserit, exponit. ep.4.lib.xv.

Argumentum ep. 7.

QVerellam Appij refellit: contraq. ipse queritur, & extollit uirtutem contra inanem arrogantiam nobilitatis: se tamen ei fore amicissimum confirmat.

Cicero imp. S. D. Ap. Pulchro imp. 7.

PLVRIBVS uerbis ad te scribam, cum plus otij nactus ero. haec scripsi subito, cum Bruti pueri Laodiceae me conuenissent, & se Romam properare dixissent. itaque nullas ijs, praeterquam ad te, & ad Brutum, dedi litteras. Legati Appiani mihi uolumen a te plenum querellae iniquissimae reddiderunt, quod eorum aedificationem litteris meis impedissem. eadem epistola petebas, ut eos quam primum, ne in hiemem inciderēt, ad facultatem aedificandi liberarem: et simul peracute querebare, quod eos tributa exigere uetarē prius, quam ego, re cognita, permisissem: genus enim quoddam fuisse impediendi, cum ego cognoscere non possem, nisi cum ad hiemem me ex Cilicia recepissem. ad omnia accipe, & cognosce aequitatem expostulationis tuae. Primum, cum ad me aditum esset ab ijs, qui dicerent a se intolerabilia tributa exigi: quid habuit iniquitatis, me scribere, ne facerent ante quam ego rem, caussamq. cognoscerem? Non poteram, credo, ante hiemem. sic enim scribis. Quasi uero ad cognoscendum ego ad illos, non illi ad me uenire debuerint. tam longe inquis? quid? cum dabas ijs litteras, per quas mecum agebas, ne eos impedirem, quo minus ante hiemem aedificarent; non eos ad me uenturos arbitrabare? tametsi id quidem fecerunt ridicule. quas enim litteras afferebant, ut opus aestate facere possent; eas mihi post brumam reddiderunt. Sed scito & multo plures esse, qui de tributis recusent, quam qui exigi uelint; & me tamen, quod te uelle existimem, esse facturum. De Appianis hactenus. A Pausania, Lentuli liberto, accenso meo, audiui, cum diceret, te secum esse questum, quod tibi obuiam non prodissem. Scilicet contempsi te: nec potest fieri me quidquam superbius. Cum puer tuus ad me secunda fere uigilia uenisset; isq. te ante lucem Iconium mihi uenturum nunciasset: incertumque, utra uia, cum essent duae; altera Varronem, tuum familiarissimum, altera Q. Leptam, praefectum fabrum meum, tibi obuiam misi: mandaui utrique eorum, ut ante ad me excurrerent, ut tibi obuiam prodire possem, currens Lepta uenit; mihiq. nunciauit, te iam castra praetergressum esse. confestim Iconium ueni. cetera iam tibi nota sunt. An ego tibi obuiam non prodirem? primum Appio Claudio? deinde imperatori? deinde more maiorum? deinde, quod caput est, amico? praesertim cum in isto genere multo etiam ambitiosius facere soleam, quam honos meus, & dignitas postulet. Sed haec hactenus. Illud idem Pausania dicebat te dixisse: (quid ni?) Appius Lentulo, Lentulus Appio processit obuiam: Cicero Appio noluit? Quaeso, etiam ne tu has ineptias, homo, mea sententia, summa prudentia, multa etiam doctrina, plurimo rerum usu, addo urbanitatem, quae est uirtus, ut Stoici rectissime putant, ullam Appietatem, aut Lentulitatem, ualere apud me plus, quam ornamenta uirtutis, existimas? cum ea consecutus nondum eram, quae sunt hominum opinionibus amplissima; tamen ista uestra nomina numquam sum admiratus; uiros eos, qui ea uobis reliquissent, magnos arbitrabar. postea uero quam ita & accepi, & gessi maxima imperia, ut mihi nihil neque ad honorem, neque ad gloriam acquirendum putarem; superiorem quidem numquam, sed parem uobis me speraui esse factum. nec mehercule aliter uidi existimare uel Cn. Pompeium, quem omnibus, qui umquam fuerunt, uel P. Lentulum, quem mihi ipsi antepono. tu si aliter existimas; nihil errabis, si paullo diligentius, (ut, quid sit εὐγένεια, quid sit nobilitas, intelligas) Athenodorus, Sandonis filius, quid de his rebus dicat, attenderis. Sed, ut ad rem redeam, me tibi non amicum modo, uerum etiam amicissimum existimes uelim. profecto omnibus meis officijs efficiam, ut ita esse uere possis iudicare. tu autem si id agis, ut minus mea caussa, dum ego absum, debere uidearis, quam ego tua laborarim; libero te ista cura.

— παρ ἐμοίγε ϗ ἄλλοι,
Οἵκέ μετιμήσουσι, μάλιστα δὲ μητίετα ζεύς.

sin autem natura es φιλαίτιος; illud non perficies, quo minus tua caussa uelim: hoc assequere, ut, quam in partem accipias, minus laborem. Haec ad te scripsi liberius, fretus conscientia officij mei, beneuolentiaeque, quam, a me certo iudicio susceptam, quoad tu uoles, conseruabo. Vale.

EXPLANATIO

CICERO . IMP.} sic est inscribendum, non, procos. Scripsit enim, ut ipse ait, hanc epistolam Laodiceae: quo se contulit aestiuis confectis, idest Amaniensibus uictis, qua uictoria imperator appellatus est, & Pindenisso capto. fuit autem Laodiceae a III. id. Febr. usque ad non. Maij: quod ep.11.lib.vi. ad Att. ostendit. LEGATI *Appiani*} quos monumentum exstruere ad Appij laudem cupientes Cicero impe-

ro impedierat.ep.9.Appianos populos in conuentu Synadensi Plinius lib.IX.cap.29.nominat. Alij fuat autem legati, de quibus ep.8. illos enim queritur Appius prohibitos esse ire Romam ad se laudandum, horum autem aedificationem impeditam. VOLVMEN } litteras Volumen appellat, non quod inuolutae clauderentur, (plicabantur enim epistolae, inuoluebãtur autem libri) sed quod earum longitudo speciem uoluminis efficeret. itaque subiecit, (ut unas litteras hic uolumen appellari constet) Eadem epistola pete bas. sic ep.30.lib.XII. Non te epistolis, sed uoluminibus lacesserem. pro, ita longis, ut uoluminum instar essent. Alibi uero epistolarum uolumina nominat, quia descriptae multae, circa lignum essent inuolutae. ad Att.ep.9.lib.IX. Euolui uolumen epistolarum tuarum. Ad Tironem, ep.17.lib.XVI. Tuas epistolas uis referri in uolumina. Et Tusculanas quaestiones uolumina appellat: Plinius quoque suos nat.hist.libros, uolumina: Ouidius quindecim libros Metamorphoseos, ter quinque uolumina. Vmbilicos ligna illa, quae uoluminibus absolutis adderentur, ideo dicta, quod umbilici nostri formam imitarentur, Porphyrio scriptum reliquit. inde natum, ad umbilicum ducere, pro absoluere: quod Horatius de suis iambis dixit: peruenire ad umbilicum, Martialis. Huiusmodi autem umbilicos non modo ligneos, uerum etiam osseos, corneos ue ornamenti gratia interdum fuisset, idem Porphyrio auctor est: pingi etiam solitos, Martialis. Extremae partes, quod, extra uolumen eminentes, cornuum similitudinem praeseferrent, cornua uocabantur: quibus ornamentum aliquod addi solitum, ostendit Ouidius, cum librum suum elegia prima Tristiũ sic alloquitur: Candida nec, nigra, cornua, fronte, geras. Nec geras candida cornua, quae fortunae sunt indicia laetioris; cum sit atrata frons, qualem in calamitate nostra decet esse. Est enim frons libri, exterior uoluminis pars: frontes uero cum appellantur, exterior, & interior: itaque dixit idem proximo superiore uersu, Nec fragili geminae poliantur pumice frontes. Et Catullus: Cui dono lepidum nouum libellum, Arida modo pumice expolitum? Martialis quoque pumicatam libri frontem dixit lib.I. AEDIFICATIONEM } templum, opinor, Appio erigere uolebant; ut optime de rep. merito. PERACVTE } excogitasti enim, quod a me cogitatum non est. TRIBVTA } quibus Appio monumentum exstruerent. RECEPISSAM. } in Asiam. nam, cum in prouinciam uenisset, a Laodicea in Ciliciam profectus est. ibi pugnauit cum Amaniensibus, Pindenissumq. cepit. mox, aestiuis iam confectis, Laodiceam in Asiam redijt: unde rursus ad absoluendam iurisdictionem Tarsum in Ciliciam iuit. AEQVITATEM } ironia. TRIBVTA } quae ciuitates imponebant, ut collecta pecunia aedificaret. NON *poteram*, } rem, caussamq. cognoscere. AD. MA } in Ciliciam: ut ibi de toto negotio cognoscerem. LIBERTO, } accensi munus libertis deferri solitum, indicat epistola 16.ad Att.lib.IV. in qua Antiochus Gabinius quidam, A.Gabinij libertus, & accensus nominatur. & ep.1.lib.I.ad Q. fratrem. ACCENSO *meo*, } apparitorum multa genera, inter quos accensi quoque erant, dicti, quod saepius ad necessarias res acciterentur, ut ait Varro. AVDIVI, *cum diceret*, } sic lib.2.de Orat. Saepe ex socio meo audiui, cum is diceret, socerum suum Laelium semper fere cum Scipione solitum rusticari. VIGILIA } nox in tres uigilias, & in quaternas horas uigiliae diuidebantur. FABRVM } qui exercitum sequebantur, ut administrarent quae ad bellum necessaria uiderentur. Fabrum autem, non, Fabrorum, probasse Cicero uidetur. de quo sic in Oratore: Iam, ut censoriae tabulae loquuntur, fabrum, & procum, audeo dicere, non fabrorum, & procorum. AP. *Claudio* } patriciae gentis, consulari, augurali, opibus, ingenio, propinquis, affinibus florentissimo: ut omittam antiquorum nobilitatem, de qua diximus ep.I. IMPERATORI } appellato, & a militibus & ab senatu: qui etiam ei ob uictoriam supplicationes decreuerat. epistola ultima. AMBITIOSIVS } studiosius: cum nullum officij genus soleam praetermittere. QVID NI? } Ciceronis, non Appij uerba: ideo parenthesi includenda. Cur non crederem, inquit, id a te dictum? cum te tuae gentis antiqua nobilitas, superbum faciat. APPIVS *Lentulo*, } Appius succedens Lentulo decedenti. PRVDENTIA, } naturalem significat. nam separatim deinde rerum usum nominat. VRBANITATEM, } urbanitas, & dicacitas non idem sunt. itaque Demosthenem, ait Quinctilianus, urbanum fuisse, non dicacem. urbanitatem autem esse illam, in qua nihil absonum, nihil agreste, nihil inconditum, nihil peregrinum, neque sensu, neque uerbis, neque ore, gestuue possit deprehendi: ut non tam sit in singulis dictis, quam in toto colore dicendi: qualis apud Graecos ἀττικισμὸς, ille redolens Athenarum proprium saporem. Cicero autem in oratione pro Coelio: Maledictio nihil habet propositi praeter contumeliam: quae si petulantius iactatur, conuicium; si facetius, urbanitas nominatur. VIRTVS, } habet enim similitudinem quandam urbanitatis. APPIETATEM, } productione nominis fit sonitus auribus ingratus: & simul ipsa res, nomini subiecta, deformatur. Appius autem nouum Ciceronis nomen, prae suo; Lentuliq. contempserat, quam superbiam irridet Cicero, Claudiae familiae insitam, ut ex omni patet historia, & his maxime Taciti uerbis lib.1. Tiberium Neronem, maturum annis, spectatum bello, sed uetere, atque insita Claudiae familiae superbia. ORNAMENTA *uirtutis*, } ipsam uirtutem, a qua nullum abest ornamentum: uel, ornamenta, illa, quae a uirtute proficiscuntur: cum Appietas, & Lentulitas nomina quidem speciosa sint, uirtutis tamen ornamenta non habent. HOMINVM *opinionibus* } nam re uera non sunt amplissima, si uirtute careant. uulgus autem ipsam tantum honorum speciem admiratur. VOBIS *reliquissent*, } qui ea nomina sua uirtute nobilitarunt: quorum uos nomina retinetis, uirtutem non imitamini. Ostendit Appium non a se ipso, sed a maioribus nobilem esse. MAXIMA *imperia*, } praeturam, & consulatum: quae uocantur imperia, unde illud lib.IX.ad Att. Consules non rogantur a praetoribus, quod maius imperium rogari a minore non sit ius. Praestant autem potestate ceteris omnibus magistratibus: ideo maxima imperia uocantur. nam censura, licet inter maiores magistratus, imperio tamẽ carebat. AD *honorem*, } summus enim honor consulatus: de quo sic Liuius lib.2. Libertatis originem

inde

inde magis, quia annuum imperium consulare factum est, quam quod diminutum quidquam sit ex regia potestate, numeres. omnia iura, omnia insignia primi consules tenuere. id modo cautum est, ne, si ambo fasces haberent, duplicatus terror uideretur. Ad *gloriam* } patefacta enim, & oppressa Catilinae coniuratione, tantum adeptus est gloriae, nihil ut expetere amplius posset. Superiorem *numquam*, } quod Appio re ipsa detraxit, uerbis restituit. nam, cũ dixit, Viros eos, qui ea uobis reliquissent, magnos arbitrabar; nimirum ijs uiris non esse Appium similem ostendit: rursus, cum se nõ esse Appio superiorem fatetur, nec sibi tamen quidquam ad honorem, aut gloriam deesse, ornat Appium amplissima laude, qui sit ei par, qui sibi nihil nec ad honorem, neque ad gloriam acquirendum putet. Vel Cn. *Pompeium*, } Appij sententiam Pompeij sententia, ac iudicio debilitat: ut in forensibus caussis, ubi testibus res agitur, opponuntur ignobilioribus clari uiri, egentibus locupletes. Omnibus *qui umquam fuerunt*, } solus enim ad eam diem ter Pompeius triumphauerat, ex tribus orbis terrarum partibus uictoria comparata. P. Lentulum, } hunc nominat, cuius beneficio in patriam redierat, ne uideatur eum proprie nominasse, cum dixit Lentulitatem. potest enim nomen illud in omnes Lentulos, qui nobilitatem a maioribus accepissent, non in hunc, qui sua uirtute clarus erat, cuiq. Cicero plurimum debebat, cum quadam contumelia conferri. Quem *mihi ipsi antepono*. } praeclarum artificium. nam, si & me uobis parem sperasti esse factum; & Lentulum mihi ipsi antepono: sequitur, ut eundem nobis quoque anteponam. quid igitur laborem, si tu me, quasi nouum hominem, contemnis, te autem, tamquam nobilem, magnifacis; cum dixeris, Cicero Appio noluit. nam eos uiros, quos & mihi, & tibi antepono, aliter existimare uideo. Si. aliter *existimas*; } si dissentis a Pompeio, & Lentulo; & ideo me contemnis, quia nouus homo sum. Nihil *errabis*, } non est hoc sine quodam Appij contemptu: ita enim effertur, quasi indiorem peritior doceat, & quasi, nobilitas quid sit, Appius ignorare uideatur. (Vt, quid *sit εὐγένεια, quid sit nobilitas, intelligas*) } ut intelligas, utrum idem sint, an inter se differant εὐγένεια, & nobilitas. Quasi dicat: falleris, cum uel te putas, quia sis εὐγενής, hoc est claro genere natus, ideo nobilem esse; uel me, quia non sim εὐγενής, propterea nobilem esse non posse. potest enim εὐγένεια esse, ubi non sit nobilitas; & nobilitas, ubi non sit εὐγένεια. nobilitas enim a maioribus non accipitur, sed uirtute, magnisq. in remp. meritis comparatur. Haec fuit Athenodori sententia: quam homo nouus Cicero libenter probat. Aristoteles autem in Politicis libris nobilitatem in maiorum claritate, & in opibus ponit. Sandonis *filius*, } patris nomen adiunxit, ut eum distingueret ab altero Athenodoro, eius aequali. nam, ut ait Strabo lib. XV. Athenodori duo fere: quorum alter, qui Cordilio uocatus est, cum M. Catone uixit, & apud eum obijt; alter uero, Sandonis filius, quem & Cananitam a quodam uico appellant, Caesaris Augusti praeceptor fuit. De hoc ipso Athenodoro Suidas mentionem facit: & idem Sandonem philosophum nominat, huius, opinor, Athenodori patrem. Quid *de his rebus* } quid de praestantia, quid de nobilitate scripserit. Amicissimum } epistolae clausula non caret arte. lenit enim amoris commemoratio animum Appij, iratum fortasse ob superiora. ita Cicero non solum caussa, sed etiam humanitate uincit. Laborarim: } cum alijs in rebus, de quibus ep. 9. tum in supplicatione tibi decernenda, de qua ep. ultima. Ista *cura*. } hoc te mouere non debuit. alios habeo cupidos honoris mei, maxime uero Cn. Pompeium: quem significat, cum ait, Μητίετα ζεύς. recitat autem Agamemnonis uerba apud Homerum, contra Achilem, lib. II. I. Apud me alij quoque, qui me honorabunt, maxime uero consiliarius Iupiter: ut, quemadmodum Agamemnon suum Iouem appellauit Nestorem, sic de Pompeio Cicero intelligat, a quo se amari uehementer putabat. aut nihil proprie de Pompeio, sed uniuerse de amicis omnibus dixit, licet extrema Homeri uerba ad unum spectent. fortasse etiam non scripsit Cicero illud, Μάλιστα δὲ μητίετα ζεύς, sed aliquis addit, ut uersum absolueret, ignarus Ciceroniani moris. quid enim notos poetarum uersus a primo ad ultimum nominaret? exemplo illud est, (ut omittam alia) ep. 18. lib. VII. Τῆς δ' ἀρετῆς ἱδρῶτα. Natura } naturae uitia nonnihil excusantur. simul igitur & accusat, & excusat Appium. Non *perficies*, } si tua mihi officia defuerint, non mea quidem culpa, sed quod φιλαίτιος natura sis, & calumnijs in amicos delecteris: ego tamen retinebo constantiã meam; officia, quae soleo, in te conferam; quae si tibi minus grata fuerint, non laborabo. Conscientia *officij mei*, } ueritas enim, & innocentia, suis freta uiribus, animos addit: delicta uero sequitur metus, & humilitas. Beneuolentiae } simulare enim, aut dissimulare, aut omnino quidquam celare, beneuolentia non patitur. quod etiam indicat illud ep. 14. lib. I. ad Att. Nihil mihi nunc scito tam deesse, quam hominem eum, qui cum omnia, quae me cura aliqua afficiunt, una communicẽ; qui me amet; qui sapiat; qui cum loquar, nihil fingam, nihil dissimulem, nihil obtegam. Certo *iudicio susceptam*, } eo susceptam animo, ut perpetuo conseruarem. Hoc dicit, ne uideatur ficte in gratiam redisse: quod suspicari Appius uidebatur, cum in malam partem acciperet ea, quae minime cõtra eius existimationem a se fieri Cicero uoluerat. Quoad *tu uoles*, } ita suam humanitatem declarat, ne pluris tamen, quam eius dignitas ferat, Appii amicitiam aestimare uideatur. tale illud ep. 2. lib. V. Maneo in uoluntate, &, quoad uoles tu, permanebo.

Argumentum ep. 8.

Refellit ea, quae Appius obiecerat; probatq. si quid fecerit, quod Appius inique factum, suiq. deformandi consilio, interpretaretur; ipsumq. Appium aut imprudentem significat, qui sermonibus non proborum hominum crediderit; aut nimis astutum, qui ea, quae ipsi in mentem ueniant, alijs attribuat. Agit gratias, quod scripserit diligenter de rebus urbanis, seq. omnia Ciceronis mandata curaturum promiserit: in quibus id praecipue rogat, ne sibi prouincia prorogetur. addit de suis rebus, de itinere Amanum uersus: item de Parthis, falsum fuisse. de rebus Appij, de suis, de tota rep. creberrimas litteras poscit.

Cicero procos. S. D. Ap. Pulchro imp. 8.

ETSI, quantum ex litteris tuis intelligere potui, uidebam te hanc epistolam, cum ad urbem esses, esse lecturum, refrigerato iam leuissimo sermone hominum prouincialium: tamen, cum tu tam multis uerbis ad me de improborum oratione scripsisses, faciendum mihi putaui, ut tuis litteris breui responderem. Sed prima duo capita epistolae tuae tacita mihi quodam modo relinquenda sunt: nihil enim habent, quod definitum sit, aut certum; nisi me uultu, taciturnitate significasse, tibi non esse amicum; idq. pro tribunali, cum aliquid ageretur, & non nullis in conuiuijs intelligi potuisse. Hoc totum nihil esse possum intelligere: sed cum sit nihil, nec quid dicatur quidem intelligo. illud quidem scio, meos multos & illustres, & ex superiore, & ex aequo loco sermones habitos cum tua summa laude, & cum magna significatione nostrae familiaritatis, ad te uere potuisse deferri. Nam, quod ad legatos attinet, quid a me fieri potuit aut elegantius, aut iustius, quam ut sumptus egentissimarum ciuitatum minuerem sine ulla imminutione dignitatis tuae, praesertim ipsis ciuitatibus postulantibus? nam mihi totum genus legationum tuo nomine proficiscentium notum non erat. Apameae cum essem, multarum ciuitatum principes ad me detulerunt, sumptus decerni legatis nimis magnos, cum soluendo ciuitates non essent. hic ego multa simul cogitaui. Primum, te, hominem non solum sapientem, uerum etiam, ut nunc loquimur, urbanum, non arbitrabar genere isto legationum delectari. idq. me arbitror Synnadis pro tribunali multis uerbis disputauisse: primum, Appium Clodium senatui, populoq. R. non Myndensium testimonio, (in ea enim ciuitate mentio facta est) sed sua sponte esse laudatum: deinde, me ista uidisse accidere multis, ut eorum caussa legationes Romam uenirent; sed his legationibus non meminisse ullum tempus laudandi, aut locum dari: studia mihi eorum placere, quod in te benemerito grati essent; consilium totum uideri minime necessarium: si autem uellent declarare in eo officium suum; laudaturum me, si quis suo sumptu functus esset officio; concessurum, si legitimo; non permissurum, si infinito. Quid enim reprehendi potest? nisi quod addis, uisum esse quibusdam edictum meum quasi consulto ad istas legationes impediendas esse accomodatum. Iam non tam mihi uidentur iniuriam facere ij, qui haec disputant, quam si cuius aures ad hanc disputationem patent. Romae composui edictum. nihil addidi, nisi quod publicani me rogarunt, cum Samum ad me uenissent, ut de tuo edicto totidem uerbis transferrem in meum. diligentissime scriptum caput est, quod pertinet ad minuendos sumptus ciuitatum: quo in capite sunt quaedam noua, salutaria ciuitatibus, quibus ego magnopere delector. Hoc uero, ex quo suspicio nata est, me exquisiuisse aliquid, in quo te offenderem, translaticium est. neque enim eram tam desipiens, ut priuatae rei caussa legari putarem, qui & tibi non priuato, & pro re non priuata sua, sed publica, non in priuato, sed in publico orbis terrae consilio, idest, in senatu ut gratias agerent, mittebantur. Neque, cum edixi, ne quis iniussu meo proficisceretur, exclusi eos, qui me in castra, & qui trans Taurum persequi non possent. nam id est maxime in tuis litteris irridendū. quid enim erat, quod me persequerentur in castra, Taurum ue transirent; cum ego Laodicea usque ad Iconium iter ita fecerim, ut me omnium illarum dioecesium, quae cis Taurum sunt, omniumq. earum ciuitatum magistratus legationesq. conuenirent? Nisi forte postea coeperunt legare, quam ego Taurum transgressus sum. quod certe non ita est, cum enim Laodiceae, cum Apameae, cum Synnadis, cum Philomeli, cum Iconij essem; quibus in opidis omnibus commoratus sum: omnes iam istius generis legationes erant constitutae. Atque hoc tamen te scire nolo, me de isto sumptu legationum aut minuendo, aut remittendo decreuisse nihil, nisi quod principes ciuitatum a me postulassent, ne in uenditionem tributorum, & illam acerbissimam exactionem, quam tu non ignoras, capitum, atque ostiorum, inducerentur sumptus minime necessarij. Ego autem, cum hoc suscepissem, non solum iustitia, sed etiam misericordia adductus, ut leuarem miserijs perditas ciuitates, & perditas maxime per magistratus suos; non potui in illo sumptu non necessario negligens esse. Tu, cum istiusmodi sermones ad te delati de me sunt, non debuisti credere. sin autem eo

genere

genere delectaris, ut, quae tibi in mentem ueniant, alijs tribuibus: genus sermonis inducis in amicitiam minime liberale. Ego, si in prouincia de tua fama detrahere umquam cogitassem, non ad generum tuum Lentulum, neque ad libertum tuum Brundisii, neque ad praefectum fabrum Corcyrae, quem in locum me uenire nolles, retulissem. Quare potes, doctissimis hominibus auctoribus, quorum sunt de amicitia gerēda praeclarissime scripti libri, genus hoc totum orationis tollere: Disputabant; ego contra disserebam: Dicebant; ego negabam. an mihi de te nihil esse dictum umquam putas? ne hoc quidem, quod, cum me Laodiceam uenire noluisses, Taurum ipse transisti? quod iisdem diebus meus conuentus erat Apameae, Synnadis, Philomeli, tuus Tarsi? non dicam plura; ne, in quo te obiurgem, id ipsum uidear imitari. illud dicam, ut sentio: si ista, quae alios loqui dicis, ipse sentis; tua summa culpa est: sin alij tecum haec loquuntur; tu ea tamen, quod audis, culpa non nulla est. mea ratio in tota amicitia nostra constans, & grauis reperietur. Quod si quis me astutiorem fingit; quid potest esse callidius, quam, cum te absentem semper defenderim, cū praesertim mihi usu uenturum non arbitrarer, ut ego quoque absens a te defendendus essem, nunc committere, ut tu iure optimo me absentem deserere posses? Vnum genus excipio sermonis, in quo persaepe aliquid dicitur, quod te putem nolle dici; si aut legatorum tuorum cuipiam, aut praefectorum, aut tribunorum mil. male dicitur: quod tamen ipsum non mehercule adhuc accidit me audiente, ut aut grauius diceretur, aut in plures, quam mecum Corcyrae Clodius est locutus, cum in eo genere maxime quereretur te aliorum improbitate minus felicem fuisse. hos ego sermones, quod & multi sunt, & tuam existimationem, ut ego sentio, non offendunt, lacessiui numquam, sed non ualde repressi. si quis est, qui neminem bona fide in gratiam putet redire posse, non nostram is perfidiam coarguit, sed indicat suam; simulq. non de me is peius, quam de te, existimat. sin autem quem mea instituta in prouincia non delectant; & quadam dissimilitudine institutorum meorum, ac tuorum laedi se putat; cum uterque nostrum recte fecerit, sed non idem uterque secutus sit: hunc ego amicum habere non curo. liberalitas tua, ut hominis nobilissimi, latius in prouincia patuit; nostra si angustior, & si de tua prolixa, beneficaq. natura limauit aliquit posterior annus, propter quandam tristitiam temporum; non debent mirari homines, cum & natura semper ad largiendum ex alieno fuerim restrictior, & temporibus, quibus alij mouentur, iisdem ego mouear, me esse acerbum sibi, ut sim dulcis mihi. De rebus urbanis quod me certiorem fecisti, cum per se mihi gratum fuit, tum quod significasti tibi omnia mea mandata curae fore. in quibus unum illud te praecipue rogo, ut cures, ne quid mihi ad hoc negotij aut oneris accedat, aut temporis: Hortensiumq. nostrum collegam, & familiarem, roges, ut, si umquam mea caussa quidquam aut sensit, aut fecit, de hac quoque sententia bīma decedat; qua mihi nihil potest esse inimicius. De nostris rebus quod scire uis; Tarso nonis Oct. Amanum uersus profecti sumus. haec scripsi postridie eius diei, cum castra haberem in agro Mopsuestiae. si quid egero, scribam ad te: neque domum umquam ad meos litteras mittam, quin adiungam eas, quas tibi reddi uelim. De Parthis quod quaeris, fuisse nullos puto. Arabes qui fuerunt, admisto Parthico ornatu, dicuntur omnes reuertisse. hostem esse in Syria negant ullum. Tu uelim ad me quam saepissime & de tuis rebus scribas, & de meis, & de omni reip. statu: de quo sum sollicitus eo magis, quod ex tuis litteris cognoui, Pompeium nostrum in Hispaniam iturum. Vale.

EXPLANATIO

CVM AD *urbem esses*,] antea, Isses: nos, Esses. Esse autem ad urbem dicebantur, qui cum potestate prouinciali aut nuper e prouincia reuertissent, aut nondum in prouinciam profecti essent. sic enim scripsit Asconius. eoq. modo Cicero, Sallustius, & alij eiusdē aetatis locuti. solebant autem, qui ob res in prouincia gestas triumphum peterent, extra urbem exspectare, donec, lege lata, triumphantes urbem introire possent, & de triumpho Appium cogitasse, ex ep. 10. cognoscitur, ne triumpharet, accusatione Dolabellae factum est. ep. 6. lib. IIX. REFRIGERATO] imminuto. sic in Verrem, Refrigerata accusatio. manifesta translatio: cum actiones uis frigoris impediat. sic ad Dolabellam, ep. 10. lib. IX. Vnum uereor, ne hasta Caesaris refrixerit. Contra, Calere dicitur id, quod sine intermissione fit. ep. 1. lib. IIX. Rumores caluerunt. ad Att. ep. 16. lib. IV. Iudicia calent. HOMINVM *prouincialium*:] quibus de meo in te animo falsa narrantibus credidisti. Phryges, & Lycaones nominat ep. 10. BREVI *responderem*.] breuis responsio non fuit: sed breuis fortasse prae Appij querella: dixit enim, Cum tu tam multis uerbis ad me de improborum oratione scripsisses. DEFINITVM, *aut certum*;] nam neque rem nominauerat Appius, ex qua non esse sibi amicum Ciceronem conijceret: neque certa signa posuerat, cum ex uultu, & taciturnitate de Ciceronis animo coniecturam faceret. PRO *tribunali*,] in tribunali: ut Pro rostris, pro aede: sic enim Festus interpretatur. POSSVM *intelligere*:] quia conscius mihi sum animi erga te mei. ex quo sequitur, ut, quid a te dicatur, non intelligam. EX SVPERIORE, *& ex aequo loco*] & pro tribunali, & priuatis in locis. AN *legatos*] questus erat Appius, quod legatos ciuitatum Romam ire, ut Appium in senatu laudarent, prohibuisset. ELEGANTIVS,] commodius: quia ita sumptus ciuitatum minui, ne tuam tamen dignitatem imminuerem. IVSTIVS,] quid enim iustius, quam leuare sumptibus egentissimas ciuitates, praesertim cum ipsae postulent? TOTVM *genus legationum*] hanc unam ob caussam legatos Romam ire, ut te laudarent, nesciebam. TVO *nomine*] tui laudandi caussa. PRINCIPES] primarij ciues. CVM *soluendo non essent*.] cum ea tributa soluere non possent. ad Att. ep. 10. lib. XIII. Magius soluendo non erat. Off. lib. 2. In pecunijs creditis occultat suum gaudium, ne uideatur non fuisse soluendo. SAPIENTEM,] sapientis autem est, inania contemnere. VT NVNC *loquimur*,] non, quod, urbanus, nouum esset uerbum,

cum eo Plautus quoque non semel usus esset;sed quod noua significatio. quod enim peregrini homines ab urbanis morum elegantia,& lepore uincebãtur; inde coeptum Ciceronis aetate urbanus homo dici, pro eo,cuius in factis,aut dictis nihil odiosum,nihil incoditum, nihil turpe notaretur. epistola etiam proxima urbanitatem in Appio laudauit. IN EA *enim ciuitate*] ex his uerbis, proxime legendum, Synnadensium,non Myndensium, conijcio: cum dixerit iam, Idq. me arbitror Synnadis pro tribunali multis uerbis disputasse. CONSILIVM *totum*] ut Romam uenirent tui laudandi caussa. SVO *sumptu*] non ciuitatum. dixit enim; Vt sumptus egentissimarum ciuitatum minuerem. LEGITIMO] quantum lex Cornelia concedebat. ep. 10. QVID *enim reprehendi potest?*] ex his, quae Synnadis pro tribunali disputaui. QVASI *consulto*,] quia de industria uisus est edicere, ne quis iniussu suo Romam proficisceretur; ut impedimentum profecturis Romam legationibus obijceret. SI CVIVS *auret*,] quaerit enim caussas discordiarum. EDICTVM.] ex quo in prouincia ius dicerem. TRANSLATICIVM *est*.] usitatum quod ad omnes consuetudine transfertur. sic Coelius epist 5. Nosti haec translaticia. Ad Att. ep. 23. lib. III. Alterum caput est translaticium de impunitate. In Verrem: In re tam usitata,satis est ostendere,omnes antea ius ita dixisse, & hoc uetus edictum,translaticiumq. esse. Suetonius in Nerone: Raptum inter maximos imbres translaticio funere extulit. Et Plinius lib. x. cap. 50. Hoc primum antiquis cenarum interdictis exceptum inuenio,iam lege C. Fannij consulis,oe quid uolucrum poneretur,praeter unam gallinam,quae non esset altilis: quod deinde caput trãslatum,per omnes leges ambulauit. Haec igitur est sententia Ciceronis. Quod edixi,ne legati Romam iniussu meo proficiscerentur; ex quo suspicatus es,me exquisiuisse aliquid, in quo te offenderem: noui nihil feci, aut a me exquisitum,ut minuerem dignitatem tuam: translaticium id fuit,usitatum antea, cum enim nec priuatae rei caussa,nec ut homini priuato,nec ut in priuato loco,sed ut in senatu gratias tibi agerent, mitti legatos intelligerem;cur in eo me de tua priuata contumelia cogitasse putas? quod si tua priuata res, non publica,ageretur; quaerendi fortasse de me si non ueram,speciosam tamen caussam haberes. nunc,si priuatae rei caussa legati credidissem,plane desipiens fuissem. PVBLICO *orbis terrae consilio*,] oratione 4. in Antonium: Senatum,idest orbis terrae consilium,delere gestit. Et in eundem 7. Turpe est,summo consilio orbis terrae,praesertim in re tam perspicua,consilium intelligi defuisse. EXCLVSI *eos*,] priuaui eos proficiscendi potestate,qui me in castra ad Iconium, & qui trans Taurum persequi non possint. nam si nec iniussu Ciceronis Romam ire,nec unum persequi trans Taurum poterant, ut eundi facultatem impetrarent: uidebantur excludi,idest prorsus omni eundi Romam potestate priuari. Hoc suspicatus erat Appius: Cicero refellit. IN CASTRA,] ad Iconium. ep. 5. 6. & ep. 4. lib. XV. TRANS *Taurum*] Iconium enim cis Taurum fuit. COMMORATVS] biduum Laodiceae, quatriduum Apameae,triduum Synnadis,totidem Philomeli. sic enim scripsit ad Catonem ep. 4. lib. XV. aliter tamen ad Att. ep. 56. & 20. lib. V. Commoratus autem, quia ius in ijs opidis dixit: qua iurisdictione nihil aequabilius, nihil lenius, nihil grauius esse potuisse, scripsit ad Att. ep. 20. lib. V. VENDITIONEM *tributorum*] cum enim exigi celeriter tributa non possunt, uenduntur alicui, qui, quanti emit, tantum statim de suo numerat, deinde exigit acerbissime, accepta cogendi potestate. CAPITVM, *atque ostiorum*,] cum per singula capita,atque ostia exiguntur tributa per eos,quibus uendita sunt. Festus: Tributorum collationem cum sit alia in capite, alia ex censu, dicitur etiam quoddam temerarium, ut post urbem a Gallis captam collatum est, quia proximis quindecim annis census alius non erat. PER *magistratus suos*;] hoc adiunxit, ne perditas ab Appio ciuitates uideatur dicere. perditas tamen per Appium maxime,significat in epistolis ad Att. atque haec ipsa tributa ita memorat ep. 16. lib. V. Audiemus nihil aliud,nisi imperata ἐπικεφάλαια soluere non posse: omnes possessiones omnium uenditas: ciuitatum gemitus, monstra quaedam non hominis, sed ferae nescio cuius immanis. In epistola uero 2. lib. XVI. expilatas a suis etiam magistratibus ciuitates,easq. pecunias suo iussu redditas esse narrat. NON *necessario*] nec enim ulla necessitate cogebantur eas legationes Romam mittere. ISTIVS MODI *sermones*] quod ais uisum esse quibusdam, edictum meũ quasi consulto ad istas legationes impediendas esse accommodatum;& illud,me exquisiuisse aliquid,in quo te offenderem. NON *debuisti credere*.] aut enim,si credidit,imprudens; aut,si finxit ipse, non amicus. MINIME *liberale*.] indignum homine liberaliter educato. GENERVM *tuum Lentulum*,] tres igitur Appius generos habuit. nam de duobus, Cn. Pompeij filio, & M. Bruto, mentionem fecit ep. 4. Retulit autem ad eum Romae. Sed mihi suspectus locus est. cur enim ad hunc potius retulit,qui nusquam praeterea nominatur,quam ad reliquos generos? auget suspicionem dissensio ueterum librorum: nam Lentuli mentionem plerique non habent. LIBERTVM *tuum*] Phaniam ep. 5. PRAEFECTVM] L. Clodium. ep. 5. 6. AVCTORI A V A,] monet enim, ne inter amicos tale quidquam dicatur, quale tu ad me scripsisti, hoc unquam: Disputabant; ego contra dissetebam. DISPVTABANT;] contra te Cicero. CONTRA *disserebam*:] cum ego te contra illos defenderem. DICEBANT;] ideo legationes a te impeditas, quia meae laudi inimicus esses. VOLVISSES,] id enim ei dixerat L. Clodius. ep. 5. & 6. TAVRVM *ipse transisti?*] quod hominis alieni, & fugientis congressum fuisse, scripsit ep. 6. ad Atticum autem ep. 16. lib. V. Appius,ut audiuit nos uenire,in ultimam prouinciam se coniecit, Tarsum usque. ibiq. forum agit. Et in sequenti ad eundem: Appius noster, cum me aduentare uideret, profectus est Tarsum Laodicea: ibi forum agit;cum ego sim in prouincia. quam eius iniuriam non tulissem. CONVENTVS] iuris dicendi caussa. NON DICAM PLVRA;] quae mihi de te dicta sunt. OBDVRVI, quod maleuolorum sermonibus aures dedisti. CVLPA *est*;] qui genus

sermonis inducis in amicitiam nostram minime liberale. QVOD *audis*, } cum istiusmodi sermonibus non debueris credere. MEA *ratio* } Eodem modo ep. 5. Tua ratio postea est commutata. Et ep. 9. lib. 1. Mea ratio fuit alia. Mea, inquit, ratio constans, & grauis reperietur: pro, nihil inconstanter, aut leuiter commisi: perpetuam quandam in tota amicitia nostra constantiam, & grauitatem seruaui: cum tua ratio neque constans fuerit, id quod ex uitato congressu possum suspicari; neque grauis, cum credideris Phrygum, & Lycaonum maleuolis de me sermonibus. ep. 10. in extremo. ASTVTIOREM } quasi consulto ad legationes impediendas meum edictum accomodauerim. quae astutia uidetur. CALLIDIVS, } cum ironia. potius enim stultitia, quam calliditas est. NON *arbitrarer*, } non enim fore putabam, ut in prouinciam item. ep. 2. IVRE *optimo* } nam, si ego te in prouincia laederem, tu me absentem iure optimo deseteres. QVOD. TE *putem nolle dici*; } recte: nec aliter est in antiquis libris: nam illa inferiora subiungit Cicero ad Appium consolandum: Hos ego sermones. &c. Quis autem non laborasse Appium credat, si suae cohorti malediceretur? debet enim, qui prouinciae praeest, non ipse tantum uacare culpa, sed suos quoque praestare. quod Cicero fratrem suum, Asiae proconsulem, diligenter monet in illa praeclara de officio proconsulis epistola. MALE. DICITVR: } male dicere alicui, est, de fama sermonibus detrahere. IN. PLVRES, } non enim sibi, sed suis male dicitur. CLODIVS } L. Clodius, praefectus fabrum. ep. 5. ALIORVM *improbitate* } usitata ratio criminis derivandi. nam & in Verr. lib. 2. Aiunt eum, inquit, queri solere non numquam, se miserum, quod non suis, sed suorum comitum peccatis, & criminibus prematur. MVLTI *sunt*, } ut reprimere non potuerim, etiam si uellem. NON *offendunt*, } nec enim tu aliorum facta praestare debes. LACESSIVI *numquam*, } non excitaui, non commoui. REPRESSI. } sic Coelius ep. 1. lib. IIX. Eos sermones repressi. Et ep. 9. eiusdem libri: Retudit sermones. NEMINEM *bona fide in gratiam redire* } sermonum haec erat caussa improbis hominibus. DISSIMILITVDINE } uide ep. 13. lib. 2. & ad Att. ep. 1. lib. VI. LAEDI *se putat*: } notat homines prouinciales, qui non eosdem e Ciceronis institutis fructus caperent, quos ex Appij administratione capere consueuerant. Huc spectat id, quod sequitur: Liberalitas tua latius in prouincia patuit. Et illud paullo post: Non debent mirari homines, me esse acerbum sibi, ut sim dulcis mihi. Alij legendum arbitrantur: Laedi te putat: discedentes primum ab antiquis libris, deinde etiam, ut mihi uideor ostendisse, a mente Ciceronis. LIBERALITAS *tua*, } cum uideatur eum laudare, carpit, quasi ex alieno liberalem. VT *hominis nobilissimi*, } excusat qua ratione potest Appij instituta. nobilitas enim ad liberalitatem hortatur. Sed de nobilitate quid ipse sentiat, superiore docuit epistola. LIMAVIT *aliquid* } detriuit aliquid, detraxit, imminuit, ut lima solet. Hic moneo lectorem, cui fucum fieri non patior, in omnibus, quos ego adhuc uiderim, antiquis libris, pro Limauit, esse, Limabit, uno dumtaxat excepto, in quo est, Limitauit. quo equidem tot librorum consensu ualde moueor: nec puto, si quid obscurum nobis est, aut etiam corruptum uidetur, propterea statim repudiandum. Limitare autem de alicuius prolixa natura, fortasse est, quod aliquis prolixe, & liberaliter facere consueuerit, id quasi intra limites reducere, quos largiendo transire non liceat. PROPTER *quandam tristitiam temporum*; } callide; ne uideatur sua sponte ab Appio dissentire. Temporum, inquit, ratio liberalitatem respuit, in qua fortasse te, si soluta mea uoluntas esset, imitarer. AD *largiendum ex alieno* } acerbe in Appium. quasi eius liberalitas ex alieno fuerit, ideoq. late patuerit in prouincia. QVIBVS *alij mouentur*, } sapientis enim est, parere temporibus. ep. 9. lib. IV. ACERBVM *sibi*, } quia largitiones Appii non imitor. VT SIM *dulcis mihi*. } ut meae laudi consulam. aperta translatio, contrariis expressa, ut in Laelio, Scitum est illud Catonis, multo melius de quibusdam acerbos inimicos mereri, quam eos amicos, qui dulces uidentur. AVT *oneris* } fortasse ne quid ei mandaretur, si Parthi in Syriam irrumperent: quod post M. Crassi necem timebatur. AVT *temporis*: } suspicabatur fore, quod accidit, ut successor ei non mitteretur, propter Gallias impedita prouinciarum omnium successione. qua de re ep. 10. lib. IIX. & 10. lib. 2. HORTENSIVM } Q. Hortensium oratorem. NOSTRVM *collegam*, } collegam Appii, & Ciceronis in auguratu: quod legitur in prooemio libri de claris orat. & Phil. 2. FAMILIAREM, } Appio quidem ita studuit, ut eum, a Dolabella accusatum, defenderet: in Bruto. SENTENTIA *bima* } ut prouinciae per biennium ab ijsdem obtinerentur. AMANVM } quo in monte quae gesserit, scripsit ad Coelium ep. 10. lib. 2. sed copiosius ad Catonem ep. 4. lib. XV. MOPSVESTIAE. } oppidum Ciliciae, cuius in gymnasio Syriae rex Seleucus, Grypi filius, ob tyrannidem iniquissimam, a populo crematus est. Appianus in Syriaco. PARTHICO *metu*, } quo plus terroris inferrent. finitimi Syrijs Arabes sunt. ideo facilis irruptio est. ep. 8. lib. IIX. POMPEIVM *nostrum* } quo absente infirma resp. uidetur. ad Att. ep. 1. lib. V. Pompeius mihi quoque uidebatur in Hispaniam iturus. id ego minime probabam: qui quidem Theophani facile persuasi, nihil esse melius, quam nusquam illum discedere. Reuersus tamen e prouincia, ut contentiones inter Caesarem, & Pompeium sedarentur, censuit, ut in Hispaniam iret: de quo sic ep. 6. lib. VI. Eundem in Hispaniam censui quod si fecisset, ciuile bellum nullum omnino fuisset. HISPANIAM } quam per legatos absens administrabat, acceptam lege Trebonia in quinquennium.

Argu-

Argumentum ep. 9.

Appij litteris, humanißime scriptis, humanißime & ipse respondet. gratulatur de triumphi spe: hortatur ad absolutionem librorum auguralium: petit, ut supplicationem sibi decernendum curet.

Cicero imp. S. D. Ap. Pulchro 9.

VIx tandem legi litteras dignas Appio Clodio plenas humanitatis, officij, diligentiae. adspectus uidelicet urbis tibi tuam pristinam urbanitatem reddidit. nam, quas ex itinere, ante quam ex Asia egressus es, ad me litteras misisti, unas de legatis a me prohibitis proficisci, alteras de Appianorum aedificatione impedita, legi perinuitus. itaque conscientia meae constantis erga te uoluntatis rescripsi tibi subiratus. ijs uero litteris lectis, quas Philotimo, liberto meo, dedisti, cognoui, intellexiq. in prouincia multos fuisse, qui nos, quo animo inter nos sumus, esse nolent; ad urbem uero ut accesseris, uel potius ut primum tuos uideris, cognosse te ex ijs, qua in te absentem fide, qua in omnibus officijs tuendis erga te obseruantia, & constantia fuissem. itaque quanti illud me aestimare putas, quod est in tuis litteris scriptum? si quid inciderit, quod ad meam dignitatem pertineat, etsi uix fieri poßit, tamen te parem mihi gratiam relaturum. tu uero facile facies: NIHIL *est enim, quod studio, & beneuolentia, uel amore potius effici non poßit. Ego, etsi & ipse ita iudicabam, & fiebam crebro a meis per litteras certior; tamē maximam laetitiam cepi ex tuis litteris de spe minime dubia, & plane explorata triumphi tui: neque uero ob eam caussam, quo ipse facilius consequerer, (nam id quidem ἐπικούρειον est) sed mehercule, quod tua dignitas, atque amplitudo mihi est ipsa cara per se. quare, quoniam plures tu habes, quam ceteri, quos scias in hanc prouinciam proficisci, quod te adeunt fere omnes, si quid uelis: gratißimum mihi feceris, si ad me, simul atque adeptus eris, quod & tu confidis, & ego opto, litteras miseris. longi subsellij, ut noster Pompeius appellat, iudicatio, & mora si quem tibi item unum, alterum ue diem abstulerit; (quid enim potest amplius?) tua tamen dignitas suum locum obtinebit. sed, si me diligis, si a me diligi uis, ad me litteras, ut quam primum laetitia afficiar, mittito. Et uelim, reliquum quod est promissi, ac muneris tui, mihi persoluas. cum ipsam cognitionem iuris auguralis consequi cupio: tum mehercule tuis incredibiliter studijs erga me, muneribusq. delector. quod autem a me tale quiddam desideras: sane mihi considerandum est, quonam te remunerer potissimum genere: nam profecto non est meum, qui in scribendo, ut soles admirari, tantum industriae ponam, committere, ut scribendo negligens fuisse uidear; praesertim cum id non modo negligentiæ, sed etiam ingrati animi crimen futurum sit. uerum haec uidebimus. Illud, quod polliceris, uelim pro tua fide, diligentiaque, & pro nostra non instituta, sed iam inueterata amicitia cures, enitare, ut supplicatio nobis quam honorificentissime, quamprimumq. decernatur. Omnino serius misi litteras, quam uellem: in quo cum difficultas nauigandi fuit odiosa: tum in ipsum discessum senatus incidisse credo meas litteras. sed id feci adductus auctoritate, & consilio tuo: idq. a me recte factum puto, quod non statim, ut imperator appellatus sim, sed, alijs rebus additis, aestiuisq. confectis, litteras miserim. Haec igitur tibi erunt curae, quemadmodum ostendis: meq. totum, & mea, & meos commendatos habebis. Vale.*

EXPLANATIO

VIx *tandem*] quantopere eas Appij litteras exspectaret, hoc principio significat, sero enim nimis uidetur fieri, quod uehementer cupimus. DIGNAS . AP. *Clodio,*] quasi aliae Appij litterae non tam ipsius uoluntate, qui natura ad humanitatem inclinaret, sed ob sermones improborū scriptae sint. VRBANITATEM] humanitatem illam, quae in urbanis hominibus agnoscitur. ep.7. Homo, mea sententia, summa prudentia, multa doctrina, plurimo rerū usu: addo urbanitatem, quae est uirtus, ut Stoici putant. Et ep.8. Te hominem non solum sapientem, uerum etiam, ut nunc loquimur, urbanum. EX ASIA] ex ea parte Asiae, quae ad prouinciam Ciliciam non pertinuit. PROFICISCI,] Romam, ut te laudarent. APPIANORVM] de quibus ep.7. RESCRIPSI *tibi subiratus.*] iracundiae confeßio satisfactio, quaedā est praesertim cū adiunxerit, Cōscientia meae cōstantis erga te uoluntatis. LIBERTO *meo*] libertū suū uocat, quod eius uxoris libertus esset. id quod ostēdit ep.4. & 5. lib.2. ad Att. aut duo Philotimi fuerunt, unus Ciceronis, alter Terentiae libertus. COGNOVI,] culpā in alios confert, quo leuius peccasse Appius uideatur. nam omnino peccatū aliquod in eo fuit, quod audierit, & crediderit. ep. proxima: Sin alij tecū haec loquuntur; tua tamen, quod audis, culpa non nulla est. ACCESSERIS,] non enim introierat, quia triumphum sperabat. FIDE,] post gratiam reconciliatam. OFFICIIS *tuendis erga te obseruantia,*] Tueri, non est defendere, sed colere: ut ep.68. lib.XIII. Tuebor omni obseruantia patrem tuum. CONSTANTIA] confirmat illud, quod dixit: Mea ratio in tota amicitia nostra constans, & grauis reperietur. Omnino significat, se, post reconciliatam gratiam, amici officio numquam defuisse: itaque fidem, & constantiam suam hic nominauit. PAREM *gratiam*] operam Appio suum

ſuam Cicero oarrat in ſupplicatione impetranda. ep. 13. Cum de tuis rebus geſtis agebatur, inſeruiebam honori tuo. STVDIO, *& beneuolentia*, } addidit beneuolentiae nomen; quia multi ſtudent, nec tamen diligunt. VEL *amore potius* } maior eſt in amote uis, quam in beoeuolentia: ſicuti plus eſt amare, quam diligere. ep. 14. lib. IX. Quis erat, qui putaret ad eum amorem, quem erga te habebam, poſſe aliquid accedere? tantum acceſſit, ut mihi nunc denique amare oidear, antea dilexiſſe. Et ep. 47. lib. 13. Vt ſcires, eum noo a me diligi ſolum, uerum etiam amari, ob eam rem tibi haec ſcribo. Et ep. 1. ad M. Brutum: Clodius tribuous pl. des. ualde me diligit, uel, ut ἐμφατικώτερον, ualde me amat. Et ad eundem ex incerto libro apud Nooium: Sic igitur facies, & me aut amabis, aut, quo conteutus ſum, diliges. SPE } ex tuis rebus geſtis, & quia iam adeptus erat ſupplicationem: qoae triumphi praerogatiua quaedam ſolebat eſſe, ut ait Cato ep. 5. lib. XV. FACILIVS *conſequerer*, } exemplo tuo: com ego quoque Ciliciae praeſim; oec mihi, ſucceſſori tuo, negari poſſe uideatur, quod tibi coonceſſum ſit. Ἐπικούρειον } eſſet hoc eius hominis, qui Epicuri ſententiam ſequeretur, id eſt, qui ad ſe ipſum omnia referret, & io ſua utilitate cuncta poneret. ep. 12. lib. VII. DIGNITAS, *atque amplitudo* } amplitudinem, & dignitatem coniunxit etiam ep. 5. lib. 1. LONGI *ſubſellij*, } ſeoatum ſignificat, a quo tarde omnia expli carentur. IVDICATIO, } in iudicandis rebus, de quibus conſulitur. petebatur enim a ſenatu triũphus: deinde facto S. C. lex ad populum ſerebatur, ut ei, qui triomphaturus eſſet, eo tantum die, quo triumpharet, imperiom in orbe eſſet. alioqoi urbem introire cum imperio oemini licebat. itaque de Põtinij triumpho legem a Ser. Galba praetorem latam eſſe, legimus io Dione lib. XXXIX. ITEM *unum, alterum ue diem* } conſuetudinem ſenatus in protrahendo rerum exitu ſigoificat. RELIQVVM *promiſi*, } ſcripſerat ad Cicerooem Appius librum unum de iure augurali, reliquos promiſerat. ep. 4. & 11. & Feſtus in uerbo Solliſtimom. TALE *quiddam* } ob hanc fortaſſe cauſſam, ut Appium remuneraretur, ſcripſit Cicero librum de augurijs, quem Cariſius nomioat. CONSIDERANDVM *eſt*, } ſi gratos eſſe uolo. QVONAM *genere*, } quo muoeris genere: id eſt, quid ad te ſeribam, ut te remonerer. VIDEAR; } ſi, accepto a te munere, oihil remittam. VT *ſupplicatio* } pro rebus in Amano monte geſtis: ex qua uictoria imperator appellatus eſt, qoamquam Piodeoiſſum etiam poſtea cepit. ep. 10. lib. 2. & 4. lib. XV. DIFFICVLTAS *nauigandi* } miſit enim litteras ad ſenatũ menſe Ianuario. quod ad Att. ep. 20. lib. V. ſatis oſteo dit. IN IPSVM *diſceſſum ſenatus* } diſcedebat ſenatus Aprili menſe, cuius ſere dies omnes uel ludis dabantur, uel feſti erant, oel comitiales, quibus haberi ſeoatum oõ licebat. id qood ex antiquis dierom faſtis, quos a nobis explanatos edidimus, licet intelligere. eraot autem inter ludos, qui dabaotur Aprili menſe, Megaleoſes, quos aediles curabant. Romani uero ab ijſdem aedilibus Septembri mente dabantur: quorum item cauſſa ſenatum diſceſſiſſe, ex ijs uerbis cõijcio, qoae ſunt lib. I. de Orat. Dici memini, lodorom Romanorom diebus L. Craſſum, quaſi colligeodi ſui cauſſa, ſe in Tuſculanum contuliſſe. ueniſſe eodem Q. Mucius dicebatur, & M. Antooius. INCIDISSE *meas litteras*. } ex quibus referri ad ad ſeoatum de ſupplicatione mea, ideo fortaſſe ooo potuit, quia frequens ſenatus noo affuerit: infrequenti enim ſeoatu fieri S. C. noo potuerat: quod oſtendimus ep. 9. lib. I. in eo loco: Mihi eſt ſenatus aſſenſus, ut de agro Campano, freqoenti ſenatu, idibus Maij referretur. IMPERATOR *appellatus* } deuictis Amanienſibus. ep. 10. lib. 2. & 4. lib. XV. ALIIS *rebus additis*, } capto Piodeniſſo die quinquageſimo ſeptimo, poſtquam oppugoari coeptum erat. ep. 4. lib. XV. AESTIVISQ. *confectis* } com in hiberna milites dimittuotur; oec iam bellum geri per aooi tempus licet.

Argumentum ep. 10.

APpium Dolabella, reuerſum e Cilicia, de maieſtate, & de ambitu accuſauerat, eodemq. tempore Tulliam, Ciceronis filiam, uxorem duxerat, M. Coelio, Ciceronis, & Dolabellae amiciſſimo, eas nuptias conciliante; de quibus lib. IX. ep. 6. 13. Id factum a ſuis, inſciente ſe, conatur Cicero probare, & in hanc ſententiam multa colligit. Praeterea, ſuſpicante Appio, impeditas a Cicerone legationes, quae Romam ad ſuam laudem ire decreuiſſent, multis uerbis hanc ei ſuſpicionem ſtudet adimere. Mittit etiam commentarium de rebus a ſe perfectis, atque inſtitutis in prouincia, quae ad Appij abſolutionem pertinerent. Auguratur in extremo, cenſuram ei delatum iri: quod euenit.

Cicero imp. S. D. Ap. Pulchro. 10.

CVM est ad nos allatum de temeritate eorum, qui tibi negotium facesserent; etsi grauiter primo nuncio commotus sum, quod nihil tam praeter opinionem meam accidere potuit; tamen, ut me collegi, cetera mihi facillima uidebantur; quod & in te ipso maximam spem, & in tuis magnum habebam; multaq. mihi ueniebant in mentem, quamobrem istum laborem tibi etiam honori putarem fore: illud plane moleste tuli, quod certissimum, & iustissimum triumphum hoc inuidorum consilio esse tibi ereptum uidebam. quod tu si tanti facies, quanti ego semper iudicaui faciundum esse: facies sapienter, & ages uictor ex inimicorum dolore triumphum iustissimum. ego enim plane uideo fore neruis, opibus, sapientiaq. tua, uehementer ut inimicos tuos paeniteat intemperantiae suae. De me tibi sic, contestans omnes deos, promitto, atque confirmo: me pro tua dignitate (malo enim dicere, quam pro salute) in hac prouincia, cui tu praefuisti, rogando, deprecatoris; laborando, propinqui; auctoritate, cari hominis, ut spero, apud ciuitates; grauitate, imperatoris suscepturum officia, atque partes. omnia uolo a me & postules, & exspectes. uincam meis officijs cogitationes tuas. Q. Seruilius perbreues a te mihi litteras reddidit: quae mihi tamen nimis longae uisae sunt. iniuriam enim mihi fieri putabam, cum rogabar. nollem accidisset tempus, in quo perspicere posses, quanti ego te, quanti Pompeium, quem unum ex omnibus facio, ut debeo, plurimi, quanti Brutum facerem: quamquam in consuetudine quotidiana perspexisses, sicuti perspicies: sed quoniam accidit; si quid a me praetermissum fuerit, commissum facinus, & admissum dedecus confitebor. Pontinius, qui a te tractatus est praestanti, ac singulari fide, cuius tui beneficij sum ego testis, praestat tibi memoriam, beneuolentiamque, quam debet: qui cum, maximis rebus suis coactus, a me inuitissimo decessisset; tamen, ut uidit tua interesse, conscendens iam nauem Epheso Laodiceam reuertit. talia cum te studia uideam habiturum esse innumerabilia: plane dubitare non possum, quin tibi amplitudini ista sollicitudo futura sit. si uero efficis, ut censores creentur; & si ita gesseris censuram, ut & debes, & potes: non tibi solum, sed tuis omnibus uideo in perpetuum summo te praesidio futurum. Illud pugna, & enitere, ne quid nobis temporis prorogetur: ut, cum hic tibi satisfecerimus, istic quoque nostram in te beneuolentiam nauare possimus. Quae de hominum, atque ordinum omnium erga te studijs scribis ad me, minime mihi miranda, & maxime iucunda acciderunt: eademq. ad me perscripta sunt a familiaribus meis. itaque capio magnam uoluptatem, cum tibi, cuius mihi amicitia non solum ampla, sed etiam iucunda est, ea tribui, quae debeantur; tum uero etiamnum remanere in ciuitate nostra studia prope omnium consensu erga fortes, & industrios uiros; quae mihi ipsi una semper tributa merces est laborum, & uigiliarum mearum. Illud uero mihi permirum accidit, tantam temeritatem fuisse in eo adolescente, cuius ego salutem duobus capitis iudicijs summa contentione defendi, ut, tuis inimicitijs suscipiendis, obliuisceretur patroni omnium fortunarum, ac rationum suarum; praesertim cum tu omnibus uel ornamentis, uel praesidijs redundares, illi (ut leuissime dicam) multa deessent: cuius sermo stultus, & puerilis erat iam antea ad me a M. Caelio, familiari nostro, perscriptus; de quo item sermone multa scripta sunt abs te. ego autem citius cum eo, qui tuas inimicitias suscepisset, ueterem coniunctionem diremissem, quam nouam conciliassem. neque enim de meo erga te studio dubitare debes: neque id est obscurum cuiquam in prouincia, nec Romae fuit. sed tamen significatur in tuis litteris suspicio quaedam, & dubitatio tua: de qua alienum tempus est mihi tecum expostulandi, purgandi autem mei necessarium. Vbi enim ego cuiquam legationi fui impedimento, quo minus Romam ad laudem tuam mitteretur? aut in quo potui, si te palam odissem, minus quod tibi obesset facere? si clam, magis aperte inimicus esse? Quod si essem ea perfidia, qua sunt ij, qui in nos haec conferunt: tamen ea stultitia certe non fuissem, ut aut in obscuro odio apertas inimicitias, aut, in quo tibi nihil nocerem, summam ostenderem uoluntatem nocendi. Ad me adire quosdam memini, qui dicerent, nimis magnos sumptus legatis decerni. quibus ego non tam imperaui, quam censui, sumptus legatis quammaxime ad legem Corneliam decernendos. atque, in eo ipso me non perseuerasse, testes sunt rationes ciuitatum: in quibus, quantum quaeque uoluit legatis tuis datum, induxit. Te autem quibus mendacijs homines leuissimi onerarunt? non modo sublatos sumptus, sed etiam a procuratoribus eorum, qui iam profecti essent, repetitos, & ablatos; eamq. caussam multis omnino non eundi fuisse. Quererer tecum, atque expostularem, nisi, ut supra scripsi, purgare me tibi hoc tuo tempore, quam accusare te, mallem, idq. putarem esse rectius. itaque nihil de te, quod credideris; de me, quamobrem non debueris credere, pauca dicam. nam, si me uirum bonum, si dignum ijs studijs, eaq. doctrina, cui me a pueritia dedi, si satis magni animi, non minimi consilij in maximis rebus perspectum habes: nihil in me non modo perfidiosum, & insidiosum, & fallax in amicitia, sed ne humile quidem, aut ieiunum debes agnoscere. sin autem me astutum, & occultum lubet fingere: quid est, quod minus cadere in eiusmodi naturam possit, quam aut florentissimi hominis aspernari beneuolentiam; aut eius existimationem oppugnare in prouincia, cuius laudem domi defenderis; aut in ea re animum ostendere inimicum, in qua nihil obsis; aut id eligere ad perfidiam, quod ad indicandum odium apertissimum sit, ad nocendum leuissimum? Quid erat autem, cur ego in te tam implacabilis essem, cum te ex fratre meo ne tunc quidem, cum tibi prope necesse esset eas agere partes, inimicum mihi fuisse cognouissem? cum uero reditum nostrum in gratiam uterq. expetisset: quid in consulatu tuo frustra mecum egisti, quod me aut facere, aut sentire uoluisses? quid mihi mandasti, cum te Puteolis prosequerer, in quo non exspectationem tuam diligentia mea uicerim? Quod si id est maxime astuti, omnia ad suam utilitatem referre: quid mihi tandem erat utilius, quid commodis meis aptius, quam hominis nobilissimi, atque honoratissimi coniunctio, cuius opes,

opes; ingenium, liberi, affines, propinqui mihi magno uel ornamento, uel praesidio esse possent? quae tamen ego omnia in expetenda amicitia tua, non astutia quadam, sed aliqua potius sapientia secutus sum. Quid illa uincula, quibus quidem libentissime adstringor, quanta sunt? studiorum similitudo, suauitas consuetudinis, delectatio uitae, atque uictus, sermonis societas, litterae interiores. Atque haec domestica. Quid illa tandem popularia? reditus illustris in gratiam; in quo ne per imprudentiam quidem errari potest sine suspicione perfidiae; amplissimi sacerdotij collegium, in quo non modo amicitiam uiolari apud maiores nostros fas non erat, sed ne cooptari quidem sacerdotem licebat, qui cuiquam ex collegio esset inimicus. Quae ut omittam tam multa, atque tanta; quis umquam tanti quemquam fecit, aut facere potuit, aut debuit, quanti ego Cn. Pompeium, socerum filiae tuae? etenim, si merita ualent: patriam, liberos, salutem, dignitatem, memetipsum mihi per illum restitutum puto. si consuetudinis iucunditas: quae fuit umquam amicitia consularium in nostra ciuitate coniunctior? si ulla amoris, atque officij signa: quid mihi ille non commisit? quid non mecum communicauit? quid de se in senatu, cum ipse abesset, per quemquam agi maluit? quibus ille me rebus non ornatissimum uoluit amplissime? qua denique ille facilitate, qua humanitate tulit contentionem meam pro Milone, aduersantem interdum actionibus suis? quo studio prouidit, ne qua me illius temporis inuidia attingeret; cum me consilio, cum auctoritate, cum armis denique texit suis? quibus quidem temporibus haec in eo grauitas, haec animi altitudo fuit, non modo ut Phrygi alicui, aut Lycaoni, quod tu in legatis fecisti, sed ne summorum quidem hominum maleuolis de me sermonibus crederet. Huius igitur filius cum sit gener tuus; cumque, praeter hanc coniunctionem affinitatis, quam sis Cn. Pompeio carus, quamq. iucundus, intelligam: quo tandem animo in te esse debeo? cum praesertim eas ad me is litteras miserit, quibus, etiam si tibi, cui sum amicissimus, hostis essem, placarer tamen, totumq. me ad eius uiri, ita de me meriti, uoluntatem, nutumq. conuerterem. Sed haec hactenus: pluribus enim etiam fortasse uerbis, quam necesse fuit, scripta sunt. Nunc ea, quae a me perfecta, quaeq. instituta sunt, cognosce. atque haec agimus, & agemus magis pro dignitate, quam pro periculo tuo. te enim, ut spero, propediē censorem audiemus: cuius magistratus officia, quae sunt maximi animi, summiq. consilij, tibi diligentius, & accuratius, quam haec, quae nos de te agimus, cogitanda esse censeo. Vale. *

EXPLANATIO

DE *temeritate eorum*,]. Dolabellam significat, qui Appium accusauerat. TIBI *negotium facesserent*;] te accusarent, Negotium & pro re simpliciter capitur, ut alibi, & pro re molesta, ac difficili, ut cum additur uerbum Facessere. quid autem accusatione molestius, ac durius? In Verrem: Cum audissent ei negotium facessitum. Pro Cluentio: Si cui forte negotium facesseretur. Facessere periculum, in eadem sententia dixit in Diuinatione: Exhibere negotium, lib. III. Off. VT ME *collegi*,] cum ad rationem me quieto animo reuocare coepi. Sic ep 9. lib. I. Collegi ipse me, & cum ipsa quasi rep. sum collocutus. CETERA] quod ad periculum accusationis attinet. IN *tuis*] praesertim in Pompeio, eius filiae socero, & in Bruto genero: quos pro Appij absolutione laborasse, patet ex epistola sequenti. ETIAM *honori*] in aduersis enim uirtus elucet, &, ut aurum igne, sic innocentia sententijs iudicum probatur. EREPTVM] recitemus Coelij uerba ex ep. 9. lib. VIII. quae locum interpretantur: Non dubito, quin perlatum ad te sit, Appium a Dolabella reum factum: sanequam non ea, qua existimaueram, inuidia: neque enim stulte Appius, qui, simul atque Dolabella accessit ad tribunal, introierat in urbem, triumphiq. postulationem abiecerat. quo facto retudit sermones; paratiorq. uisus est, quam sperauerat, accusator. EGO *semper iudicaui*] nam, si triumphum exoptasset, consul non deposuisset. qua de re ep. 2. lib. V. copiose autem ep. 4. lib. XV. quin ipsa uerba recitabo: cur enim meo labori parcā, ut alios labore leuem? Si quisquam fuit umquam remotus & natura, & magis etiam, ut mihi quidem sentire uideor, ratione, atque, ab inani laude, e sermonibus uulgi; ego profecto is sum. testis est consulatus meus in quo, sicut in reliqua uita, fateor a me studiose secutum, ex quibus uera gloria nasci posset. ipsam quidem gloriam per se numquam putaui expetendam. itaque & prouinciam ornatam, & spem non dubiam triumphi neglexi. VICTOR] absolutus. TRIVMPHVM,] tantum enim honorem, tantam laetitiam, absolutus, ex inimicorum dolore capies, quantum, si triumphans urbem introires. NERVIS,] propter uirtutem tuam. translatio est a corpore ad animum. OPIBVS,] dixi iam, quantumcumque est, quo ualemus, Opum nomine totum significari. CONTESTANS *omnes deos*,] testes uocans omnes deos. PROMITTO,] ad Coelium etiam ep. 12. lib. 2. ita scripsit: Post hoc negotium, & temeritatem nostri Dolabellae, deprecatorem me pro illius periculo praebeo. MALO *eum dicere*,] ominis caussa, dignitatem potius, quam salutem, nominat; ne periclitari Appius de salute uideatur. GRAVITATE, *imperatoris*] ponderis enim plus habebunt officia mea, ob acceptam mihi ex imperatoris nomine dignitatem. SVSCEPTVRVM *officia*,] ne quis ex prouincia Romam iret, ut aduersus Appium testimonium diceret. hinc illud epistola sequenti: De mercenarijs testibus, a suis ciuitatibus notandis, nisi iam aliquid factum est per Flaccum, fiet a me, cum per Asiam decedam. OMNIA *uolo a me & postules, & exspectes. uincam meis officijs cogitationes tuas.*] non dissimilis illa sententia ep. 6. lib. I. A me omnia summa in te studia, officiaq. exspecta. non fallam opinionem tuam. Et hic infra: Quid mihi mandasti, in quo non exspectationem tuam diligentia mea uicerim? INIVRIAM *mihi fieri putabam, cum rogabar*.] tale illud ep. 9. lib. I. Tuae res mihi tantae curae sunt, ut me nolim admoneri; rogari uero sine magno dolore uix possim. Ideo dixit ep. 13. lib. IX. Peto a te, uel, si pateris,

oro. Rogauerat autem Appium Cicero, ut praestaret sibi quidquid posset pro salute sua. & Coelius ep. 9. lib. II. Appius in te maximam spem babet. POMPEIVM,] socerum filiae tuae. VNVM *ex omnibus*] pluris facio, quam omnes. BRVTVM] M. Brutum, Appij generum. ep. 4. FACINVS,] quod non liceat. DEDECVS] quod non deceat. grauius autem Facinus, quam Dedecus. PONTINIVS,] C. Pontinius, Ciceronis legatus, praetorius, qui de Allobrogibus triumphauerat, Appio ipso consule adiuuante. ep. 16. lib. IV. ad Att. Erit cum Pontinio Appius consul. TRACTATVS *est*] quia consul Appius, ut proxime dixi, adiutor ei fuit in obtinendo triumpho. FIDE,] cum debitam amicitiae fidem praestitisti. A. ME. INVITISSIMO] sic malo, quam, Inuitissime. nam, Pontinium non libenter discessisse, uerba illa satis ostendunt, Maximis rebus suis coactus. nunc significationem suae uoluntatis, & amoris in Pontinium Cicero dat, cum inquit, A me inuitissimo. LAODICEAM] ut in prouincia operam daret, ne testes in Appium Romam irent. ex quo patet, accusatum Appium de rebus in prouincia gestis, quibus maiestatem populi Romani laesisse uideretur. AMPLITVDINI *ista sollicitudo futura*] idem alijs uerbis paullo ante, Istum laborem tibi etiam honori putarem fore. SI. VERO *effecis; ut censores creentur;*] quod si accidat; fore non dubitat, ut censor ipse Appius creetur. itaque iniungit, Et si ita gesseris censuram. creatus autem est cum L. Pisone, in quem exstat Ciceronis oratio. ep. 13. lib. II. de Diuinatione lib. I. Dio lib. XL. oratio contra Sallustium. ET POTES:] cum tibi neque animus, neque consilium desit. PROROGETVR:] ne quid ad hoc annuum prouinciae munus temporis addatur. HIC *tibi satisfertrimus,*] paullo ante dixit, Promitto; atque confirmo, me pro tua dignitate (malo enim dicere, quam pro salute) in hac prouincia, cui tu praefuisti, rogando deprecatoris, laborando propinqui suscepturum officia, atque partes. NAVARE] praestare, tribuere. HOMINVM, *atque ordinum*] epistola quoque 9. lib. I. coniunxit homines, & ordines: Cum me comitijs centuriatis, cunctis ordinibus, hominibusq. incumbentibus, omnibus denique suis uiribus resp. recuperasset. Ordines autem in ciuitate tres fuere, senatus, equites, plebs. MINIME *miranda, & maxime iucunda*] nec miror, & gaudeo, dixit ep. I. lib. 2. AMPLA,] ut mihi plurimis in rebus usui esse possit. IVCVNDA] ob multas suauitates. addidit enim, IVCVNDA; ne uideatur eum diligere duntaxat humanitatis caussa. VNA] una in primis. habet enim non tam definiendi, quam augendi uim. ADOLESCENTE,] Dolabella. DVOBVS *capitis iudicijs*] ep. XI. lib. VI. scribit se Dolabellae periculis non defuisse. Capitis autem iudicium fuit, quo libertas, aut ciuitas amittebatur. OBLIVISCERETVR] amicitiae, quae mihi tecum intercedit, rationem non haberet. VEL *ornamentis, uel praesidijs*] ijs rebus, quae uel ornamento, uel praesidio esse possunt: quas memorat ep. 13. lib. 2. Quid inquit, est caussae, cur mihi non sit in optatis, complecti hominem florentem aetate, opibus, ingenio, liberis, propinquis, affinibus, amicis? VT *leuissime dicam,*] non dicam, omnia, sed, multa deessent. SERMO *stultus,*] dictitabat fortasse, probari a Cicerone accusationem illam, hoc argumento, quod tibi tunc filiam suam collocasset. COELIO] hae Coelij litterae, quas hic Cicero significat, non exstant. nam in ijs, quas habemus, nulla sermonis huius Dolabellae mentio fit. de iungendo autem inter eum, & Tulliam, Ciceronis filiam, matrimonio, loquitur Coelius in duabus epistolis, 9. 12. lib. II. CONIVNCTIONEM] amicitiam, quae antea fuerat. ep. XI. lib. VI. NOVAM] nuptijs filiae conciliatam. NEQVE *id est obscurum*] multos enim, & illustres, & ex superiore, & ex aequo loco, sermones habitos esse cum summa Appij laude, dixit ep. 8. ALIENVM *tempus est*] ne satis grauem excusatione curam sustinenti hoc etiam addam molestiae. NECESSARIVM.] quia significatur in tuis litteris suspicio quaedam, & dubitatio. LEGATIONI] hac de re uide ep. 8. SI. CLAM, *magis aperte inimicus esse?*] si quis est, qui se ueteribus ita libris addixerit, ut locum coniecturae nullum relinquat; legat hic, Sic iam magis aperte inimicus essem. nam ita diserte, ac plane in antiquioribus libris, etiam in illo Mediceo, scriptum est. sin perquirenda ueritas est, & licet a mendosis incorrupta distinguere: dubitandum, opinor, non erit, quin hic pro, Sic iam, reponatur, Si clam; pro Essem, Esse. quod olim a singulari uiro, Petro Danesio, Parisiensi, Episcopo Vaurensi, quem ab adolescentia mea dilexi uehementer, & colui, acute animaduersum, ita probaui, ut imprimi uoluerim. neque haec postea coniectura hominibus eruditis, cum & ipsi has epistolas emendarent, displicuit. QVA *sunt ij,*] ep. 8. Si quis est, qui neminem bona fide in gratiam putet redire posse; non nostram is perfidiam coarguit, sed indicat suam. IN. OBSCVRO *odio*] si clam te odissem. quod proxime dicit. IN. QVO *tibi nihil nocerem,*] iterat illud, In quo potui, si te palam odissem, minus quod tibi obesset, facere? AD. ME *adire quosdam memini, nimirum ex Epicteto, qui dicerent,*] quis non uidet, abundare illud, Nimirum ex Epicteto? quod uitium nec olim in nostris libris haerere passus sum; & nunc eo magis in sententia confirmor, quod a ueteribus octo libris nostram opinionem uideo comprobari. Praeterea, non ex Epicteto, sed ex multis ciuitatibus ad Ciceronem adiere, ut immoderatis sumptibus leuarentur. quod ep. 8. demonstratur his uerbis: Apameae cum essem, multarum ciuitatum principes ad me detulerunt, sumptus legatis decerni nimis magnos. NON. TAM *imperaui, quam censui,*] non tam hoc imperij, quam iudicij fuit. non hoc pro imperio feci, sed quod ita faciendum censui. AD. LEGEM *Corneliam*] sumptum uidetur lex Cornelia definijsse, cum ad eorum laudem, qui prouincijs praefuissent, legationes Romam mitterentur. huc illud spectat, quod scriptum est ep. 8. Laudaturum me, si quis suo sumptu functus esset officio; concessurum, si legitimo; non permissurum, si infinito. RATIONES *ciuitatum:*] tabulae publicae, in quas accepti, expensiq. ratio refertur. INDVXIT.] usurpari solitum est hoc uerbum in expensis perscribendis. eodem modo locutus oratione 2. in Rullum: Vt agros, inquit, a uobis

met ipsis

metipsis emptos, quanti uelletis populo Romano induceritis. Et in Verrem lib. I. Tutores, pecuniam praetori si pupillae nomine dedissent, grandem praesertim, quemadmodum in rationem inducere possent, non uidebant. NON MODO *sublatos*] uetitos, edicto meo. QVERERER] quod leuissimis hominibus aures praebueris. ep. 8. Tua, quod audis, culpa nonnulla est. HOC TVO *tempore*,] cum sis reus, nec addere laboranti molestiam debeam. ep 9. lib. I. Scripsi tres libros de temporibus meis. ep. 6. lib. 2. Nouitate meorum temporum. Ad Att. ep. 13. lib. XI. Eum tibi commendare hoc meo tempore non audeo. Non uidetur hoc loco, quod ad refellendas Grammaticorum inanes nugas pertinet, omittendum. Clamant, ac paene iureiurando confirmant, in ijs rebus, quae ad secundam personam referuntur, semper Iste, non Hic, usurpari solitum in Latina lingua. qui si diligenter, quam late pateat usus Latini sermonis, attendissent: non dubito, quin aliter sentirent. de Appij accusatione dixit hic Cicero, Hoc tuo tempore, non isto. & ad Furnium, ep. 25. lib. X. Haec ambitiosa festinatio. cum tamen de Furnij festinatione loqueretur. Coelius etiam ep. 8. lib. IIX. Haec exiguitas copiarum: de prouinciali Ciceronis exercitu. Huius generis exempla, quae uitandae satietatis caussa praetermitto, Cicero multa suppeditat: qui mihi uel unus pluris est, quam omnes Grammatici. NIHIL *de te*,] non contra te, sed pro me disputabo. NIHIL *in me*] multis argumentis ostendit, cur Appius maleuolorum sermonibus non debuerit credere. argumenta autem ducit primum a persona sua, cum ait, Nihil in me: deinde a persona Appij, cum subiungit, Florentissimi hominis: tum a tempore, in eo, Eius existimationem oppugnare in prouincia, cuius laudem domi defenderis: ab ipsa re, cum inquit, In ea re animum ostendere inimicum, in qua nihil obsis: ab ingrati animi culpa, cum inquit, Quid erat autem: a constantia sua, Quid in consulatu tuo frustra mecum egisti: ab utili, Quid mihi tandem erat utilius? a studijs, a consuetudine, a litteris, Quid illa uincula: ab hominum opinione, Quid illa tandem popularia? postremo a Cn. Pompeij persona, Quis umquam tanti, &c. PERFIDIOSVM, *& insidiosum*,] a quibus uitijs longe uir bonus abest, & is, qui se studijs optimis, liberaliq. doctrinae dediderit. HVMILE] refertur ad illud, Si satis magni animi. IEIVNVM] ad illud, Non minimi consilij. cuius enim consilij est, ieiunum quiddam ad laedendum deligere, & ostendere uoluntatem nocendi, in quo nocere nihil possit? AGNOSCERE.] Agnoscere, & hic, & alibi non numquam uerum fateri, est. ep. 4. lib. IV. Illam partem excusationis nec agnosco, nec probo. SIN *astutum, & occultum lubet fingere*:] ep. 8. Quod si quis me astutiorem fingit. QVID *est, quod minus cadere in eiusmodi naturam possit*,] ep. 8. Quid potest esse callidius &c. FLORENTISSIMI *hominis*] ep. 13. lib. 2. Quid est caussae, cur mihi non sit in optatis, complecti hominem florentem aetate, opibus, honoribus, ingenio, liberis, propinquis, affinibus, amicis] EIVS *existimationem oppugnare in prouincia*,] idem ep. 8. CVIVS *laudem*] praesertim in supplicatione, de qua in ep. ult. IN, QVA *nihil obsis*?] dixit idem paullo ante. Et similiter in Verrem: Vt coniecturam faceretis, qualem in his rebus in me L. Metellum fuisse putaretis, in quibus rebus obesse mihi posset, cum in hac re tam aperta cupiditate fuerit, in qua nihil obfuit. NE TVNC QVIDEM] ne tempore quidem exsulij mei, cum actum est de me restituendo. PROPE *necesse esset*] quia frater tuus, P. Clodius, me oppugnaret. EAS *agere partes*,] oppugnare salutem meam. COGNOVISSEM?] reuersus in patriam ab exsulio. EXPETISSET.] nam, qui in gratiam inuiti redeunt, rursus amicitiam facile discindunt. Vtitur Cicero hoc uerbo ad tollendam occulti odij suspicionem. TE *Puteolis prosequerer*,] in prouinciam proficiscentem: quod in more fuit. ep. 6. lib. XIII. Cum te prosequerer paludatum. IN QVO *non exspectationem tuam diligentia mea uicerim*?] supra, Vincam officij meis cogitationes tuas. AFFINES,] maxime Pompeius, & M. Brutus. ep. 4. ASTVTIA] quod utilitatem meam spectauerim. SAPIENTIA] est enim sapientis, eius amicitiam expetere, in quo illa sint, quae proxime nominauit. ATQVE *haec domestica*.] Haec, quae commemoraui, priuata sunt, & inter nos: exponam nunc, quae publice nota sunt, ac populo patent. Atque, non copulat, ut alibi: sed concludit. ep. 1. lib. VI. Atque haec eo pertinet oratio, ut perditis rebus omnibus, tamen ipsa uirtus se sustentare posse uideatur: Interdum & concludit, & uiam simul aperit ad aliam sententiam, aut ad aliam argumenti partem: ut Phil. I. Atque haec communiter cum collega: illa porro propria Dolabellae. Simile illud ep. 2. lib. XII. Sed haec tolerabilia: illud non ferendum. Et Phil. 2. Sed haec uetera, illud uero recens, Caesarem meo consilio interfectum. QVID ILLA *tandem popularia*?] notanda transeundi ratio, colligata sententia unico uerborum ambitu. & inducto nouorum argumentorum initio; ut Tusc. I. Vetera iam ista, & religione omnium consecrata: quid in hac rep. tot, tantosq. uiros, ob remp. interfectos, cogitasse arbitramur? Et in Verr. lib. III. Priuatim hoc modo: quid publice? REDITVS *illustris in gratiam*;] cum enim clari in ciuitate uiri in gratiam redeunt, non potest esse obscura illa reconciliatio, praesertim ex grauissimis inimicitijs. accedit illud, quod, cum in gratiam per Pompeium redijssent, auctoritate, & opibus eximium, illustris eo quoque nomine reditus in gratiam fuit. rediisse autem in gratiam auctore Pompeio, ex epistola Ciceronis ad M Brutum, cuius testimonio utitur Quinctilianus, intellexi. NE PER *imprudentiam quidem errari potest sine suspicione perfidiae*;] confirmat hoc, quod scripsit Coelius ep. 9. lib. IIX. de Appio a Dolabella accusato: Cum quo simultates si tibi non fuissent, liberius tibi de tota re esset. nunc, si ad illam summam ueritatem legitimum ius exegeris; cauendum tibi erit, ne parum simpliciter, & candide posuisse inimicitias uidearis. Et in oratione pro Gabinio; Ego cum omnes amicitias tuendas semper putaui summa religione, & fide, tum eas maxime, quae essent ex inimicitiis reuocatae in gratiam; propterea quod integris amicitiis officium praetermissum, imprudentiae, uel, ut grauius interpretemur, negligentiae excusatione defenditur; post reditum in gratiam si quid est commis-

S 2 sum, id

ſum, id non neglectum, ſed uiolatum putatur, nec imprudentiae, ſed perfidiae aſſignari ſolet. AMPLISSIMI *ſacerdotij*] auguratus. fuit enim uterque augur. ep.4.& lib.2.ep.15. Ampliſſimum autem uocat ſacerdotium, non quia ceteris praeſtaret; nam ea quidem dignitas pōtificatus maximi fuit; ſed quod eſſet inter ampliſſima. Pontificatum autem maximum uere ſacerdotium ampliſſimum uocat Ph. 13. Augures autem inter ſacerdotes fuiſſe, indicat Plinius lib.18.cap.28. his uerbis: Artē auguria fecere apud Romanos: & ſacerdotum collegium uel maxime ſollemne eſt. RESTITVTVM] cum me ab exſilio reuocauit. CVM.. IPSE *abeſſet*,] diu abfuit Pompeius, bellorum cauſſa. geſſit enim Hiſpanienſe, Piraticum, Mithridatum; cum Cicero aut magiſtratus gereret, aut certe ſenator eſſet. CONTENTIONEM *meam*] ſummum ſtudium. ep.9.lib.1. Caeſaris, ut illum defenderem, mira contentio eſt conſecuta. ep.6.lib.2. Quantopere mihi eſſet, omni non modo contentione, ſed etiam dimicatione elaborandum. PRO *Milone*,] reo ob necem P. Clodij. ADVERSANTEM *actionibus ſuis?*] Cicero enim pro Milonis, amiciſſimi ſui, ſalute contendebat: Pompeius conſul id, quod e rep. eſſet, diligenter curabat: itaque, cum iudicium de Milone fieret, forum armatis militibus ſaepſit: quod queritur Cicero in oratione pro milone. INVIDIA] quia ſuſpicio fuit, conſilio Ciceronis Clodium a Milone interfectum: idq. Plancus, & Q. Pompeius tribuni pl. ſeditioſis concionibus perſuadere populo conati ſunt. ARMIS *deniquetexit ſuis?*] exercitum eo tempore Pompeius in urbe habuit, ne quid reſp. ex commiſſa detrimenti caperet. quam rem, ut nouam, & iniuſtam; accuſat Caeſar his verbis lib.1 8 3. de bell. ci. Non nullos ambitus Pompeia lege damnatos, illis temporibus, quibus in urbe praeſidia legionum Pompeius habuerat, in integrum reſtituit. Quod autem ait, Texit, explanatur hic locus epiſtola Balbi lib. IX. ad Att. in qua ſunt haec: Mihi placet, te ad eum ſcribere, & ab eo praeſidium petere, ut petiſti a Pompeio temporibus Milonianis. Praeſidium autem illud Cicero petijt metu plebis ob Clodij necem concitatae. PHRYGI, *aut Lycaoni*,] Phrygia, & Lycaonia ad prouinciam Ciliciam pertinuiſſe, uel hic locus oſtendit. FILIVS] Cnaeus. nam Sextum Libonis filiae uirum fuiſſe puto; ut diximus ep.4. EAS AD. ME *litteras miſerit*,] filium a Pompeio, non modo litteras, ad Ciceronem Appij cauſſa miſſum iri, creditum eſt. ep.9. lib.IX. ITA *de me meriti*,] cum mihi patriam, liberos, ſalutem, dignitatem, memet ipſum mihi per illum reſtitutum putem. QVAE *a me perfecta, quaeq. inſtituta ſunt, cognoſce.*] alij, Profecta. mihi placet, Perfecta: nec tamen placet ſine auctoritate ueterum librorum. & recte coniunguntur; Quae perfecta iam, quaeq. inſtituta ſunt. Cognoſce, dixit, quia cum litteris commentarium mittebat de rebus a ſe pro Appio actis, & agendis. partem quidem ipſius epiſtolae deſiderari nullam puto. quamquam alij contra ſentiant. MAGIS. PRO *dignitate, quam pro periculo*] ſic in principio huius epiſtolae: Me pro tua dignitate (malo enim dicere, quam pro ſalute.) AVDIEMVS:] audijt. cenſor enim creatus eſt Appius, ut paullo ante oſtendimus, cum L. Piſone. MAGISTRATVS] non proprie: ſi iuriſdictio, aut imperium magiſtratum facit. nam neque ius dicebant cenſores, nec imperiū habebant. MAXIMI *animi*,] cum cenſor ſummos viros. etiam conſulares, e ſenatu interdum eijceret. SVMMI *conſilij*,] ualeat conſilio cenſor, opus eſt, cum de uniuerſa ciuitate iudicet, omniumq. plane ciuium notandorum poteſtatem habeat. COGITANDA *eſſe cenſeo.*] opinor hic adiuncta fuiſſe, quae a ſe perfecta, & inſtituta dixit.

Argumentum ep. II.

GRatulatur Appio, quod abſolutus eſſet de maieſtate: eundemq. fore exitum iudicij de ambitu confirmat. C. Pompeium, & M. Brutum effert laudibus, quod egregiam Appio fidem, ac beneuolentiam praeſtitiſſent. ſuam operam pollicetur ad eos notandos, qui teſtimonium in Appium pretio dixerant. Subiungit de ſtatu reip. de auguralibus Appij libris, de ſuis litteris cum aliqua beneuolentiae ſignificatione. Poſtremo adhortatur, ut in cenſura gentilem ſuum imitetur App. Claudium Caecum. Miſta eſt epiſtola; moralis, ubi gratulatur, & hortatur; negotialis, ubi de teſtibus, de auguralibus libris, de Tullio, de litteris agit.

Cicero imp. S. D. Ap. Pulchro, ut ſpero, cenſori. II.

CVM eſſem in caſtris ad fluuium Pyramum, redditae mihi ſunt uno tempore a te epiſtolae duae, quas ad me Q. Seruilius Tarſo miſerat. earum in altera dies erat adſcripta nonarum Aprilium; in altera,

quae

quae mihi recentior uidebatur, dies non erat. respondebo igitur superiori prius: in qua scribis ad me de absolutione maiestatis. de qua etsi permultum ante certior factus eram litteris, nunciis, fama denique ipsa: (nihil enim fuit clarius: non quo quisquam aliter putasset: sed nihil de insignibus ad laudem uiris obscure nunciari solet) tamen eadem illa laetiora fecerunt mihi tuae litterae: non solum quia planius loquebantur, & uberius, quam uulgi sermo: sed etiam, quia magis tibi uidebar gratulari, cum de te ex te ipso audiebam. Complexus igitur sum cogitatione te absentem, epistolam uero osculatus, etiam ipse mihi gratulatus sum. quae enim a cuncto populo, a senatu, a iudicibus ingenio, industriae, uirtuti tribuuntur: quia mihi ipse assentor fortasse, cum ea esse in me fingo; mihi quoque ipsi tribui puto: nec tam gloriosum exitum tui iudicij extuisse, sed tam prauam inimicorum tuorum mentem fuisse mirabar. De ambitu uero quid interest, inquies, an de maiestate? ad rem nihil: alterum enim non attigisti, alteram auxisti. uerumtamen est maiestas, ut Sulla uoluit, ne in quemuis impune declamare liceret. ambitus uero ita apertam uim habet, ut accusetur improbe, aut defendatur. qui enim facta, aut non facta largitio ignorari potest? tuorum autem honorum cursus cui suspectus umquam fuit? me miserum, qui non affuerim. quos ego risus excitassem. Sed de maiestatis iudicio duo mihi illa ex tuis litteris iucundissima fuerunt: unum, quod te ab ipsa rep. defensum scribis; quae quidem etiam in summa bonorum, & fortium ciuium copia tueri tales uiros deberet; nunc uero eo magis, quod tanta paenuria est in omni uel honoris, uel aetatis gradu, ut tam orba ciuitas tales tutores complecti debeat: alterum, quod Pompeij, & Bruti fidem, beneuolentiamq. mirifice laudas. Laetor uirtute, & officio cum tuorum necessariorum, meorum amicissimorum, tum maxime alterius omnium saeculorum, & gentium principis, alterius iampridem iuuentutis, celeriter, ut spero, ciuitatis. De mercenarijs testibus a suis ciuitatibus notandis, nisi iam aliquid factum est per Flaccum, fiet a me, cum per Asiam decedam. Nunc ad alteram epistolam uenio. Quod ad me quasi formam communium temporum, & totius reip. misisti expressam: prudentia litterarum tuarum ualde est mihi grata: uideo enim & pericula leuiora, quam timebam, & meiora praesidia; siquidem, ut scribis, omnes uires ciuitatis se ad Pompeij ductum applicauerunt. tuumq. simul promptum animum, & alacrem perspexi ad defendendam remp. mirificamq. cepi uoluptatem ex hac tua diligentia; quod in summis tuis occupationibus mihi tamen reip. statum per te notum esse uoluisti. Nam augurales libros ad commune utriusque nostrum otium serua. ego enim a te cum tua promissa per litteras flagitabam, ad urbem te otiosissimum esse arbitrabar. nunc tamen, ut ipse polliceris, pro auguralibus libris orationes tuas confectas omnes exspectabo. Tullius, cui mandata ad me dederas, non conuenerat me: nec erat iam quisquam mecum tuorum, praeter omnes meos, qui sunt omnes tui. Stomachosiores meas litteras quas dicas esse, non intelligo. bis ad te scripsi, me purgans diligenter, te leuiter accusans in eo, quod de me cito credidisses. quod genus querellae mihi quidem uidebatur esse amici; sin tibi displicet, non utar eo posthac. sed, si, ut scribis, eae litterae non fuerunt disertae: scito meas non fuisse. ut enim Aristarchus Homeri uersum negat, quem non probat: sic tu, (libet enim mihi iocari) quod disertum non erit, ne putaris meum. Vale, & in censura, si iam es censor, ut spero, de proauo multum cogitato tuo.

EXPLANATIO

PYRAMVM,] Ciliciae fluuium. MAIESTATIS.] quo eum crimine Dolabella reum fecerat. PERMVLTVM *ante*] respuunt hoc aures meae; cum Latini sermonis consuetudo, Permulto ante, requirere uideatur. quamquam, Valla quid scripserit, non me fugit. sed in antiquis fero omnia, (quamquam, mendosa non esse, quis praestat?) non omnia tamen imitor. INSIGNIBVS *ad laudem uiris*] Insignia ad maximam laudem, dixit etiam in Oratore. COMPLEXVS] prae gaudio ex tua absolutione suscepto. DE AMBITV *uero quid interest, inquies, an de maiestate?*] hactenus Appio, iudicio maiestatis absoluto, gratulatus est Cicero: deinceps bene ominatur de ambitus iudicio, quod superest. neque enim in utroque crimine expertē culpae esse Appium ostendit: ipsumq. inducit hoc modo interrogantem. Putas idem esse, de ambitu, & de maiestate absolui, an aliquid interesse? idest: qui exitus fuit iudicii de maiestate, eundē ne fore putas eius iudicii, quod de ambitu fiet? Respōdet Cicero. Ad id, quod agitur, ad caussam tuam nihil interest. nam, etsi diuersa sint crimina; nec necesse sit, qui de maiestate absoluatur, eundem absolui de ambitu: tamen, cum tu maiestatem auxeris, ambitum nō attigeris, quis eundem iudicij exitum non exspectet? Absoluta hac parte, quae tum ad gratulationem facti iudicij, tum ad amouendam futuri molestiam pertinet, conuertit Cicero orationem contra Dolabellam; ut Appiū duplici afficiat gaudio, primū ex iis, quae de ipso iam dixit, deinde ex iis, quae in eius accusatorē dicturus est. Verum tamen, inquit, ex duobus criminibus, quae tibi obiicit accusator, alterū in ipsum potius conferendum uidetur; cum sit maiestas, ut Sulla sua lege sanxit, ne in quemuis impune declamare liceat; ille uero te prorsus innocentem, ut ostendit iudicii exitus, accusauit: itaque lege Cornelia puniendus: ab altero autem cum te longissime abesse omnes iudicent; (honorū enim tuorū cursus cui suspectus umquā fuit?) sequitur, ut improbe te Dolabella, maleuolentia impulsus, accuset. DECLAMARE] palam maledicere, ac de fama detrahere. quod si maiestatis crimen est: multo magis, cum homo innocens accusatur. AMBITVS] ambitum esse, cum honores pecunia quaeruntur, ignorat nemo. ITA *apertam uim habet,*] hoc loco Vim accipio pro natura: ut sit quasi ambitus definitio. sic locutus lib. 1. Off. Duplex est uis animorum, atque natura. & in Orat. Eloquentiae uim, & naturam explicemus. IMPROBE,] Improbus est, uel qui ambitum accusat, uel qui defendit. cum enim largitio facta, aut nō facta ignorari nō possit, nemo uir bonus eius delicti nomine quemquam accusabit, quo eū uacare satis liqueat. rursus nocens

cens reus improbe defendet, quod multorum testimonio probatur, improbus igitur Dolabella, qui te de ambitu accuset, cuius honorum cursus nemini suspectus umquam fuit. Hoc totum pro Appio contra Dolabellam, generum suum, tempori seruiens Cicero collegit: quod factum excusat in epistola ad Coelium lib. 2. his verbis: Quid, si meam legas, quam ego tum ex tuis litteris misi ad Appium? quid agas? sic uiuitur. RISVS] patefacta, atque exagitata accusatoris tui leuitate, ac stultitia. BONORVM, *& fortium*] nam neque timida probitas, neque improba fortitudo utilis reip. VAL *aetatis*] non modo honoris, verum etiam aetatis. ORBA] vt orbati parentibus pupilli suos tutores caros habent, incolumesq. esse cupiunt. POMPEII, *& Bruti*] vnam ex duabus Appij filijs vxorem duxerat Cn. Pompeij filius, alteram M. Brutus. ep. 4. Brutus uero, & laudauit reum Appium, & defendit. illud ex Diomede, hoc ex libro de claris Orat. constat. FINEM,] affinitati debitam. VIRTVTE, *& officio*] virtute, quod potuerint; officio, quod uoluerint, ac laborauerint. OMNIVM *saeculorum, & gentium principis,*] eundem ornauit laude singulari, ep. 7. Quem omnibus, qui umquam fuerunt, antepono. IVVENTVTIS,] uere. nam probitate, doctrina, animi magnitudine, studio in remp. neminem cum M. Bruto conferendum fuisse, quis negabit? MERCENARIIS] qui mercede conducti ex Asia Romam iuerant, ut in Appium testimonium dicerent. PER *Flaccum,*] cum loquatur de ijs, qui ex prouincia, cui praefuerat Appius, contra eum Romam profecti erant: non possum suspicari, Flaccum propraetorem esse. nam eandem prouinciam Cicero post Appium rexit. aliquis fortasse de Ciceronis cohorte fuit, in Asiam ab eo missus, vt mercenarios testes a suis ciuitatibus notandos curaret. PER *Asiam*] nunc enim erat in Cilicia. QVASI *formam*] translata uerba, ne asperitatem habeat alieno loco, molliuntur praepositis aduerbijs, Quasi, Tamquam, Veluti, & similibus. Forma est, ad cuius exemplar aliquid fit, ut aedificium. sed forma trãsfertur ad multas res, & usurpatur ita saepe, ut iam in proprij fere uerbi naturam transierit: itaque nihil interdum, molliendi caussa, Cicero praeponit, ut ep. 8. lib. 2. Abs te futura exspecto: ut ex tuis litteris cum formam reip. uiderim, quale aedificium futurũ sit, scire possim. COMMVNIVM] quae ad omnes aeque pertinent, QVAM *timebam,*] hoc anno, idest L. Paullo, M. Marcello cos. dissidere coepit a Caesare Pompeius, sero timens, quem ipse cum antea semper, tum biennio ante consul tertium auxerat. ep. 6. lib. VI. MAIORA *praesidia;*] potest hoc quoque ad illud referri, Quam timebam, SE, AD *Pompeij ductum applicauerunt.*] ut Pompeius, tamquam dux, omnia regeret. REMP.] quae putabatur esse in partibus Pompeij. NAM] alibi, Nam, caussam rei antecedentis demonstrat, hic ad aliam sententiam transitum ut ep. 9. lib. I. Nam, de Appio quod scribis. & ep. 16. lib. 2. Nam, quod rogas, vt respiciam generum meum. Et ep. 32. lib. 7. Nam, de iudicijs quod quereris, multo laboro minus. AVGVRALES *libros*] quos Appius de iure augurali ad Ciceronem scripserat. ep. 4. & 9. ad Att. autem lib. X. ep. 7. Auguria, inquit, me incitant ex quadam spe non dubia, non haec collegij nostri ab Appio, sed illa Platonis de tyrannis. Festus in uerbo Sollistimum. TVA *promissa*] reliquos augurales libros, primo antea misso, quos Cicero ep. 9. petierat his verbis: Velim, reliquum quod est promissi, ac muneris tui, mihi persoluas. AD VRBEM] eorum more, qui ex prouincia cum imperio reuersi ad urbem exspectant, ut eis triumphus decernatur. ep. 8. Videbam te hãc epistolam, cum ad urbem esses, esse lecturum. OTIOSISSIMVM] non, vt postea cognouit, accusationis cura impeditum. ex quo diutius ad urbem otiose permanere Appio non licuit; sed, abiecta triumphi postulatione, urbem ingressus est. ep. 9. lib. III. ORATIONES *tuas*] uel quas habuit pro se ipso in maiestatis iudicio, quo erat absolutus: uel quibus antea uarias caussas defenderat. nam eum in Bruto nominat Cicero inter oratores, ac laudat his uerbis: Ap. Claudius, collega, & familiaris meus, & satis studiosus, & ualde, cum doctus, tum exercitatus orator, & cum auguralis, tum omnis publici iuris, antiquitatisq. nostrae bene peritus. TVLLIVS,] non uidetur hic esse L. Tullius legatus, de quo ep. 3. lib. XV. & ad Att. ep. 4. 11. 21. lib. V. sed potius ex familiaribus Appii, quod Ciceronis uerba demõstrant. fuere igitur quinque Tullii, praeter Ciceronẽ nostrum. hic, familiaris Appii, & L. Tullius legatus, & M. Tullius scriba, de quo ep. 20. lib. V. & L. Tullius Montanus, de quo ep. 50. ad Att. lib. XII. BIS *ad te scripsi,*] duas epistolas significat, 8. & 10. in quibus leuiter Appium accusat, quod improborum sermonibus crediderit, nam de uitato cõgressu queritur ep. 6. de Appianorũ uero aedificatione impedita purgat se ep. 7. QVOD *genus querellae*] non enim te, quod improbus ipse esses, sed quod improbis credidisses, accusaui. DISERTAE;] ornate loquentes. ARISTARCHVS] grammaticus Alexandrinus Aristophanis discipulus, ut in Carisio, & Suida legimus. is Homeri uersus iudicauit, ut ueros ab adulterinis secerneret. ep. 10. lib. IX. PROAVO] Ap. Claudio Caeco, qui censor aquam Claudiam in urbem perduxit, anno urbis CDXLI. sed is antiquior, quã proauus. parũ enim subtiliter Cicero temporum rationẽ examinat. Quid, quod idem in huius App. Caeci mentione non solum ab historia discrepat, cùm appellet hic proauum, qui longiore distat interuallo, sed ipse etiam sibi non constat: nam, quem in hac epistola proauum, in oratione de haruspicum responsis abauum Clodii uocat. Ne id quidem sentis, inquit, conniuentes illos oculos abaui tui magis optãdos fuisse, quam hos flagrantes sororis? Fuit autem Ap. Caecus P. Clodii non proauus, aut abauus sed tritauus: quod ex fastis maxime Capitolinis licet colligere. similis ἀνιστορησία Ciceronis in oratione pro domo cognoscitur. C. Atinius, inquit, bona Q. Metelli, aui tui, Q. Metelle, consecrauit. Metellum Macedonicum, (hũc enim significari, ex Plinio lib. VIII. cap. 44. & epitome Liuiana lib. LIX. cognoscimus) auum appellat Q. Metelli Nepotis, qui tum consul erat: cum proauus eius, nõ auus, fuerit. nã Macedonici filius Balearicus genuit Nepotem, patrem huius Nepotis, quem Cicero appellat: quod Pedianus in commentario Cornelianae, & fasti etiam Capitolini declarant.

Argu-

Argumentum ep. 12.

GRatulatur Appio de absolutione ambitus: excusat filiae nuptias, quam accusator Appij Dolabella uxorem duxerat: seq. ait ea caussa diligentiorem ad beneuolentiam declarandum esse factum.

Cicero imp. S. D. Ap. Pulchro. 12.

GRATVLABOR *tibi prius; (ita enim rerum ordo postulat) deinde ad me conuertar. Ego uero uehementer gratulor de iudicio ambitus; neque id, quod nemini dubium fuit, absolutum te esse; sed illud, quod, quo melior ciuis, quo uir clarior, quo fortior amicus es, quoq. plura uirtutis, industriae ornamenta in te sunt, eo mirandum est magis, nullam ne in tabellae quidem latebra fuisse absconditam maleuolentiam, quae te impugnare auderet. non horum temporum, non horum hominum, atque morum negotium. nihil iam sum pridem admiratus magis. De me autem suscipe paullisper meas partes, & eum te esse finge, qui ego sum. si facile inueneris, quod dicas; noli ignoscere haesitationi meae. Ego uero uelim mihi, Tulliaeq. meae, sicut tu amicissime, & suauissime optas, prospere euenire ea, quae me insciente facta sunt a meis: sed ita cecidisse, ut agerentur eo tempore, spero omnino cum aliqua felicitate, & opto; uerumtamen plus me in hac spe tua sapientia, & humanitas consolatur, quam opportunitas temporis. itaque, quemadmodum expediam exitum huius institutae orationis, non reperio. neque enim tristius dicere quidquam debeo ea de re, quam tu ipse ominibus optimis prosequeris. neque non me tamen mordet aliquid: in quo unum non uereor, ne tu parum perspicias, ea, quae gesta sunt, ab alijs esse gesta, quibus ego ita mandaram, ut, cum tam longe absuturus essem, ad me ne referrent, agerent quod probassent. In hoc autem mihi illud occurrit: quid tu igitur, si affuisses? rem probassem: de tempore, nihil te inuito, nihil sine consilio egissem tuo. Vides sudare me, iamdudum laborantem, quo modo ea tuear, quae mihi tuenda sunt, & te non offendam. leua me igitur hoc onere; numquam enim mihi uideor tractasse caussam difficiliorem. sed tamen sic habeto: nisi iam tunc omnia negotia cum summa tua dignitate diligentissime confecissem; tametsi nihil uidebatur ad meum erga te pristinum studium addi posse; tamen, hac mihi affinitate renunciata, non maiore equidem studio, sed acrius, apertius, significantius dignitatem tuam defendissem. decedenti mihi, & iam imperio annuo terminato, ante diem III. non. Sext. cum ad Sidam naui accederem, & mecum Q. Seruilius esset, litterae a meis sunt redditae. dixi statim Seruilio, (etenim uidebatur esse commotus) ut omnia a me maiora exspectaret. quid multa? beneuolentior tibi, quam fui, nihilo sum factus, diligentior quidem ad declarandam beneuolentiam multo. nam ut uetus nostra simultas antea stimulabat me, ut cauerem, ne cui suspicionem ficte reconciliatae gratiae darem; sic affinitas nouam curam mihi affert cauendi, ne quid de summo meo erga te amore detractum esse uideatur; Vale.*

EXPLANATIO

VIRTVTIS, *industriae*] multis rebus ornat uirtus, & industria: sed multis uirtute praeditis non numquam defuit industria; qua excellunt ii, qui & prompte res aggrediuntur, & diligenter perficiunt. NE. IN *tabellae quidem latebra*] in tabellis, quibus iudices absoluebant, aut condemnabant reos, latere poterat maleuolentia. quis enim sciret, a quo dānatus esset? quae tamē in tabellis occulte impugnare Appiū maleuolētia potuit, nulla fuit: quoniā sententiis omnibus absolutus est. NON. HORVM *temporum, non horum hominum, atque morum*] tempora sunt inimica uirtuti, hominum uoluntas ad flagitiū propensa, mores consuetudine corrupti. quis igitur exitū iudicii tui tam gloriosum exstitisse nō miretur? DE. ME *autem*] Quod autem ad filiam meam, accusatori tuo collocatam, pertinet: suscipe meam personā, ut putes te esse, qui ego sum. tum intelliges, mihi ignoscendum esse, nunc haesitanti, quia nec tu facile inueneris, quod dicas. haesito autem, quia neque possum dicere probari a me nouā affinitatem, quae cū accusatore tuo contracta sit; nec improbare debeo, ne malis ominibus prosequar eam rem, quam tu quoque mihi prospere cupis euenire. EVM. TE *esse finge, qui ego sum.*] ep 23. lib. VII. Fac quaeso, qui ego sum, esse te. SI. FACILE *inueneris,*] tibi accidet, quod nunc mihi, ut non inuenias, quod dicas. ita intelliges, ignoscendum nūc esse haesitationi meae. quod si inueneris, quod dicas: ne ignosce. HAESITATIONI *meae.*] quia nō possum explicare, utrum mallem, factas, an infectas cum Dolabella nuptias. si factas, laedi uidetur amicitia nostra, cū accusatoris tui affinitatem probem: si uero infectas, non ominabor optime de filiae cōiugio. quod cum ita sit; aequum est, a te ignosci haesitationi meae. sin aliter sentis: finge te esse, qui ego sum: tu quoque haesitabis. SED. ITA *cecidisse,*] sed quod ita ciciderit, ut agerentur eo tēpore, cum tu reus esses; omnino felicitatem aliquam & spero, & opto; uerūtamen cum hac spe cōiunctus dolor est, quod acta sint eo tēpore, quo ego minime uoluissem: quem mihi dolorem minuit sapientia, & humanitas tua: sapientia, quod, cū perspicies, hanc rem, me insciēte, a meis esse factam, prorsus omni me

culpa

culpa liberandum intelliges: humanitas, quod nihil te durius de me suspicari tua natura patietur. OPPORTVNITAS *temporis.*] non enim opportuno tempore facta res est. itaque, ut rem ipsam probem, tempus tamen probare non possum. EA. DE. RE.] de nuptijs. NEQVE *non me tamen mordet aliquid:*] quiddam tamen est, quod moleste feram, hoc uidelicet, quod, quo tempore Dolabella tuam salutem oppugnabat, eo sit a meis ei filia mea in matrimonio collocata. IN. QVO *unum non uereor,*] in quo unum certo scio, non te parum perspicere, &c. AB. ALIIS] a M. Coelio. ep. 9. lib. IIX. tres antiqui libri, Ab illis: quinque Ab alijs. TAM *longe*] in prouincia. AD. ME. NE *referrent,*] falsum: nam retulit ad eum Coelius. ep. 9. lib. IIX. REM *probassem:*] probari a se rem ostendit, ne male ominetur. proxime: Neque enim tristius dicere quidquam debeo, ea de re, quam tu ipse ominibus optimis prosequeris. DE. TEMPORE,] utrum affinitas cum Dolabella, quo tempore Appium accusabat, iungenda, an post exitum iudicij reijcienda; ne quid Appio eius coniugij fama, propter auctoritatem, & gratiam Ciceronis, apud iudices noceret. LABORANTEM,] cum non facile reperiat, quod dicat in ea re, quam neque improbare vult, ne filiae nuptias omine parum laeto prosequatur, neque improbare audet, ne Appiū offendat. ideo, se haesitare iam dixit, & institutae orationis exitū non reperire. IAM. TVNC] cū ex amicorum litteris de Dolabellae, & filiae matrimonio cognoui. OMNIA *negotia*] quae pro Appii absolutione in maiestatis iudicio facere poterat. nam, quod ad ambitum pertinet, nullū Ciceronis prouinciale negotium ei prodesse poterat: cum ambitus largitio sit in urbe facta obtinendi honoris gratia. STVDIO,] ad animum pertinet, ac uoluntatem: ad operam autem id, quod subiunxit, Acrius, apertius. quod paullo post declarat his verbis, Beneuolentior tibi, quam fui, nihilo sum factus, diligentior quidem ad declarandam beneuolentiā multo. ANNVO] annuum erat prouinciarū imperium. de qua re in ep. 7. lib. I. DECEDENTI] primus decessionis dies fuit, III. Kal. Sext. ut apparet ex ep. 6. & ad Att. ep. 15. lib. v. ep. 3. lib. VI. ANTE *diem III. non.*] perinde est, ac si dixisset, III. non. id ex lib. XVI. ep. 5. ad Tironem intelligi facile potest. Ante diem III. non. ueteres dicebant, idest, die tertio ante nonas. nam, cum dicitur, III. non. cōcisa locutio est: quae integra esset, si diceres, III. die ante nonas. qua non utebantur antiqui, sed eius loco, Ante diem III. nonas. SIDAM] maritimam partem prouinciae uocat ep. 5. SERVILIVS] amicus Appii; qui fortasse iuerat in prouinciam, tum ut Appium Ciceroni praesens commendaret; tum etiam ut hominum prouincialium odia in Appium leniret, ne Romam, dicturi aduersus eum testimonia, proficiscerentur. quibus enim rapinis prouinciam Appius exhaustam reliquerit, qui gemitus consecuti, scribit ad Att. Cicero ep. 15. & 16. lib. v. & ep. 1. lib. VI. BENEVOLENTIOR, *quam fui, nihilo sum factus, diligentior quidem ad declarandam beneuolentiam multo.*] similis locus ep. 60. lib. 13. Cuius calamitas etiam officiosiorem me facit in illum: nam beneuolentior, quam semper fui, esse non possum. VETVS] quae ante annos aliquot esse coeperat, quo tempore inter Ciceronē, & P. Clodium, Appii fratrem, exortae inimicitiae sunt, M. Pisone, M. Messalla cos. ad Atticum ep. 14. lib. I. SIMVLTAS] simultas occulto, & mediocre post beneuolentiam odium est. STIMVLABAT.] non simultas, quae tunc nulla erat, sed eius memoria. FICTE *reconciliatae gratiae*] ideo scripserat Coelius ad eum ep. 9. lib. IIX. Cauendum tibi erit, ne parum simpliciter, & candide posuisse inimicitias uidearis. AFFINITAS] Dolabellae, Appii accusatoris.

Argumentum ep. ult.

Agit Appio gratias, quod supplicationem sibi decernendam studiose curauerit. gratulationem autem diuidit in quattuor partes; in officia sua, quibus meritum se esse ostendit, ut Appius in re simili parem operam, beneuolentiamq. nauaret; in Appij benignitatem, qui acceptam gratiam quasi cum fenore reddiderit; in eiusdem laudem, quod ea studia, quae a talibus viris proficiscantur, virtuti tantum tribui solita sint, ideoq. rebus omnibus anteponenda videantur; in remunerandi voluntatem, siue possit in publicis rebus, siue in priuatis gratum animum ostendere. Absoluto gratulationis officio, pauca subiungit de dolore suo ex inimicitijs Appij, & Dolabellae: se tamen eos reconciliandi curam suscepisse, nihilq. de suo pristino in Appium studio, ob nouam Dolabellae affinitatem, detractum esse confirmat.

Postremo loco, epistolae breuitatem cum Appij laude excusat.

Cicero imp. S. D. Ap. Pulchro. 13.

QVASI diuinarē, tali in officio fore mihi aliquando exspectandum studium tuum; sic, cum de tuis rebus gestis agebatur, inseruiebam honori tuo. dicam tamen uere: plus, quam acceperas, reddidisti. quis enim ad me non perscripsit, te non solum auctoritate orationis, sententia tua, quibus ego a tali uiro contentus eram, sed etiam opera, consilio, domum ueniendo, conueniendis meis, nullum onus officij cuiquam reliquum fecisse? haec mihi ampliora multo sunt, quam illa ipsa, propter quae haec laborantur. INSIGNIA enim uirtutis multi etiam sine uirtute assecuti sunt: talium uirorum tanta studia assequi sola uirtus potest. itaque mihi propono fructum amicitiae nostrae ipsam amicitiam, qua nihil est uberius, praesertim in ijs studijs, quibus uterque nostrum deuinctus est. nam tibi me profiteor, & in rep. socium, de qua idem sentimus; & in quotidiana uita coniunctum cum ijs artibus, studijsque, quae colimus. uelim ita fortuna tulisset, ut, quanti ego omnes tuos facio, tanti tu meos facere posses: quod tamen ipsum, nescio qua permotus animi diuinatione, non despero. sed hoc nihil ad te: nostrum est onus. illud uelim sic habeat, quod intelliges; hac re nouata, additum potius aliquid ad meum erga te studium, cui nihil uidebatur addi posse, quam quidquam esse detractum. Cum haec scribebam, censorem iam te esse sperabam: eo breuior est haec epistola, &, ut aduersus magistrum morum, modestior. Vale.

EXPLANATIO

QVASI. DIVINAREM, } in ipso litterarum exordio a suis in Appium officijs beneuolentiam captat: quod mire ualet ad id, quod petimus, impetrandum. Incipit autem, Quasi diuinarem; quia, cum Appio supplicationem curauit, reuera de prouincia non cogitabat: itaque dixit ep. 2. Cum & contra uoluntatem meam, & praeter opinionem accidisset, ut mihi cum imperio in prouinciam proficisci necesse esset. Ita & auget officium suum erga Appium, & se ipsum ambitione liberat. TALI *in officio* } in supplicatione. DE. TVIS *rebus gestis* } pro quibus supplicationem petebas. INSERVIEBAM } hoc uerbo summa diligentia declaratur, quam domino serui debent, &, nisi sint improbi, praestant. PLVS, *quam acceperas, reddidisti.* } probitatis est, acceptum beneficium non dissimulare: liberalitatis, etiam augere uerbis: idq. genus omnino quoddam est gratiae referendae, quo hic utitur Cicero. Est autem praeclara inter eos consuetudo, qui mutuis officiis amicitias ita colunt non ut paria paribus, sed ut maiora, quam acceperunt, reddere conentur. ita, quos fructus amor parit, ijsdem alitur, atque augetur, nec umquā aut sine amore fructus, aut sine fructibus amor est. In Bruto: Illud Hesiodium laudatur a doctis, quod eadem mensura reddere iubet, qua acceperis, aut etiam cumulatiore, si possis. Et lib. 1. Off. Si ea, quae acceperis utenda, maiore mēsura, si modo possis, iubet reddere Hesiodus: quidnam beneficio prouocati facere debemus? an non imitari agros fertiles, qui multo plus afferunt, quā acceperunt? Ad Att. ep. 12. lib. xv. QVIS *enim ad me non perscripsit,* } tribus modis hanc explicare sententiam potuit, uel affirmantibus uerbis, hoc modo, Omnes ad me perscripserunt: uel geminata negatione, sic, Nemo ad me non perscripsit: uel interrogando: quod fecit: quia modus hic efficacior est, quā reliqui duo, & ad significandum ualet plurimum. AVCTORITATE *orationis,* } quae ceteros commouere potuit. cuius enim uita probatur, cuius in priuatis, publicisq. cognita uirtus est, eius exēplo facile ducuntur omnes. SENTENTIA } qua Ciceroni supplicationē decreuit. DOMVM *ueniendo,* } ad magistratus, ut eos de supplicatione Ciceronis rogaret. ep. 9. lib. 1. Nostrum studium exstabit in conueniendis magistratibus. NVLLVM *onus officij cuiquam reliquum fecisse?* } nihil cuiquam faciendum reliquisse, plane omnia fecisse mea caussa. HAEC. MIHI *ampliora multo sunt,* } Appij amorē supplicationi, atque adeo rebus omnibus, quae proficisci ab amore possint, anteponit. non enim amor ob utilitatem, sed utilitas ob amorē aestimāda. QVAM *illa ipsa,* } similē sententiā usurpauit in re dissimili. lib. 1. de Leg. Sunt haec maiora, quam illa ipsa, quorum haec caussa praeparātur. LABORANTVR. } cū labore fiunt. Vsus est eodē uerbo nescio quo libro, ex quo Lactantius lib. VII. cap. 11. haec recitat. Nihil est, quod sit manibus humanis laboratū, quod nō aliquando ad interitū redigatur. Elaborari, dixit ep. 16. lib. IX. INSIGNIA *uirtutis,* } honores. SOLA *uirtus* } testimonium uirtutis mihi das, cum haec mea caussa facis. quā ego laudem pluris, quam illa ipsa, in quibus operā, ac studium ponis, debeo aestimare. MIHI *propono fructum amicitiae nostrae ipsam amicitiam,* } alij fructum sibi proponunt amicitiae, honores, cōmoda, aliquid omnino: ego, praeter ipsam amicitiā, nihil specto: in ea mihi statuo omnes fructus. quanti enim apud me esse debet, quod tu me diligas, cū talium uirorum tanta studia assequi sola uirtus possit? Simile illud in Laelio: Amicitiam, non spe mercedis adducti, sed quod eius omnis fructus in ipso amore inest, expetendam putamus. QVA. NIHIL *est uberius,*] cur ego alios mihi fructus amicitiae nostrae proponam, cum neque fructū ullum cum ipsa amicitia conferendum, neque tamen ea quidquam uberius, aut fructuosius existimem? STVDIIS, } litterarum. magna esse potest in omnibus rebus, maxima uero in cōmunibus studijs ubertas amicitiae nostrae. Tacite ostendit Cicero, quanti fecerit eum librum, quem de iure augurali Appius ad eum scripserat. idq. sibi curae esse, ut simili eum munere remuneretur. ep 4. & 9. DEVINCTVS *est.* } eadem metaphora usus est ep. 10. Quid uincula,

quibus quidem libentissime adstringor, quanta sit? studiorum similitudo. &c. CVM . IIS *artibus*,} gratiam init ab Appio promissa studiorum coniunctione: quod & eius doctrinam magni facere, & ad eius honorem, ac laudem uelle sua studia conferre uideatur. OMNES *tuos* } callide hoc iniecit. non enim id solum indicat, quam inique ferat Appium a Dolabella reum factum; sed etiam, cum ipse, grauiter laesus, tamen in gratiam cum omnibus Appij propinquis, idest cum omnibus Clodijs, redierit, idq. ipsius Appij caussa fecerit, uicissim eum debere tanti Ciceronis amicitiam facere, ut eius generum Dolabellam odisse desinat. NON *despero*.} petere aperte non audet, ut Dolabellae reconcilietur: sed modeste petit, & Appij humanitati confidere uidetur, cum ait, Non despero. NIHIL *ad te*:} habet rationem Appij dignitatis, quia pluris facere adolescens Dolabella Appij amicitiam, uiri in primis honorati, quam contra Appius Dolabellae, debebat: accedebat aequitas: utrum enim decet, eum, qui iniuriam intulit, an eum, qui accepit, de reconciliatione laborare? NOSTRVM *est onus*.} ego efficiam, ut reconciliationis initia a genero meo proficiscantur. INTELLIGES;} re ipsa perspicies. HAC . RE *nouata*,} quod mihi Dolabellam affinitate deuinxerim. ADDITVM *potius aliquid* } in proxima epistola nihil ad studium, ac beneuolentiam, sed ad uoluntatem quidem beneuolentiae declarandae multum esse additum dixit. ADVERSVS *magistrum morum*,} coram magistro morum. quasi epistola censorem alloquatur. modeste enim agere in conspectu censorum oportebat. itaque notatum legimus, qui paullo liberius ijs praesentibus hiasset. Magistri morum censores uocabantur, quia regendis moribus quinto quoque anno createntur. de quibus Cicero lib. III. de leg. Mores populi regunto. Potestatem censoriam Trebellius Pollio in Valeriani uita ostendit his uerbis: Suscipe censuram, quam tibi detulit Romana resp. quam solus mereris, iudicaturus de moribus nostris. Tu aestimabis, qui manere in curia debeant. tu equestrem ordinem in antiquum statum rediges: tu censibus modum pones: uectigalia firmabis: diuides statum: res publicas recensebis. Tibi legum scribendarum auctoritas dabitur. Tibi de ordinibus militum iudicandum est: tu arma respicies: tu de nostro palatio, tu de iudicibus, tu de praefectis eminentissimis iudicabis: excepto denique praefecto urbis Romae, exceptis consulibus ordinarijs, & sacrorum rege, ac maxima uirgine Vestalium, si tamen incorrupta permanebit, de omnibus sententias feres.

IN.

IN · EPISTOLARVM

M · TVLLII · CICERONIS

QVAE

FAMILIARES

VOCANTVR

LIBRVM · QVARTVM

AD . CVRIONEM . ET . ALIOS

PAVLLI · MANVTII

COMMENTARIVS

Argumentum ep. I. lib. IV.

SATIS *patebit huius epiſtolae argumentum, ſi lector ſciat ſcriptam eſſe, cum Caeſar, pulſo ex Italia Pompeio, bellum contra legatos eius in Hiſpaniam pararet, L. Lentulo, C. Marcello cos. ante menſem Maium, quod ſequenti cognoſcitur epiſtola. Reſpondet Sulpicio congreſſum petenti: in quo ſuam uoluntatem cum eius uoluntate conſentire demonſtrat, ſed eam eſſe rationem temporum, ut remedium exſtinctae reip. nullum afferre poſſint. Negotiale argumentum: moralia quaedam interiecta, ut de Sulpicij laude, de utriuſque in patriam ſtudio, de dolore ex amiſſa reip. ſalute.*

M. Cicero S. D. Ser. Sulpicio. 1.

CTREBATIVS, *familiaris meus, ad me ſcripſit, te ex ſe quaeſiſſe quibus in locis eſſem; moleſteq. ferre, quod me, propter ualetudinem tuam, cum ad urbem acceſſiſſem, non uidiſſes; & hoc tempore uelle te mecum, ſi propius acceſſiſſem, de officio utriuſque noſtrum communicare. Vtinam, Serui, ſaluis rebus (ſic enim eſt dicendum) colloqui potuiſſemus inter nos: profecto aliquid opis occidenti reip. tuliſsemus. cognoram enim iam abſens, te haec mala multo ante prouidentem, defenſorem pacis & in conſulatu tuo, & poſt conſulatum fuiſse. ego autem cũ conſilium tuum probarem, & idem ipſe ſentirem, nihil proficiebam. ſero enim ueneram: ſolus eram: rudis eſſe uidebar in cauſſa: incideram in hominum pugnandi cupi*

dorum insanius,nunc,quoniam nihil iam uidemur posse opitulari reip. si quid est,in quo nobismet ipsis consulere possimus,non ut aliquid ex pristino statu nostro retineamus,sed ut quam honestissime lugeamus;nemo est omnium,quicum potius mihi,quam tecum, communicandum putem. nec enim clarissimorum uirorum, quorum similes esse debemus,exempla,neque doctissimorũ,quos semper coluisti,praecepta te fugiunt. Atque ipse antea ad te scripsissem,te frustrã in senatum,siue potius in conuentum senatorum esse uenturum,ni ueritus essem,ne eius animum offenderem,qui a me,ut te imitarer, petebat.cui quidem ego,cum me rogaret ut adessem in senatu,eadem omnia,quae a te de pace, & de Hispanijs dicta sunt,ostendi me esse dicturum. Rem uides,quo modo se habeat; orbem terrarum,imperijs distributis, ardere bello;urbem sine legibus,sine iudicijs, sine iure, sine fide, relictam direptioni, & incendijs. itaque mihi uenire in mentem nihil potest, non modo quod sperem, sed uix iam quod audeam optare. sin autem tibi, homini prudentissimo, uidetur utile esse, nos colloqui: quamquam longius etiam cogitabam ab urbe discedere, cuius iam etiam nomen inuitus audio; tamen propius accedam.Trebatioq. mandaui, ut, si quid tu eum uelles ad me mittere, ne recusaret: idq. ut facias, uelim: aut, si quem tuorum fidelium uoles, ad me mittas; ne aut tibi exire ex urbe necesse sit, aut mihi accedere. ego tibi tantum tribuo,quantum mihi fortasse arrogo:ut exploratum habeam,quidquid nos communi sententia statuerimus,id omnes homines probaturos. Vale.

EXPLANATIO

ATREBATIVS,] iurisconsultus, ad quem misit Topicorum libros. fuit in Gallia cum Caesare ante bellum ciuile commendatus a Cicerone diligenter. ep. 5. lib. VII. FAMILIARIS *meus*,] & quidem cum eo saepe familiariter iocatur in ep. lib. VII. ACCESSISSEM,] reuersus e Cilicia. nam,triumphi spe,urbem ingressus non est. dicebant ueteres, Ad urbem accedere, & Ad urbem esse, de ijs, qui extra pomerium, triumphandi spe, morabantur. PROPIVS] urbem. DE OFFICIO *utriusque nostrum*,] quid nos, exorto ciuili bello, deceat agere. Licebat autem per Caesarem, neutram partem sequi, & uel in urbe, uel, ubi quisque uellet, longe ab armis tutam,ac quietam uitam ducere: id Pompeius non concedebat, qui discedens ab urbe dixerat, hostium se loco habiturum, qui suis in praesidijs non fuisset. tueri autem remp. Pompeius uidebatur,quia consules, omnesq. fere magistratus secum haberet: sed Caesaris castra firmiora: itaque bonos,ac sapientes ciues, quo in numero & fuit, & habitus est Sulpicius, iure sollicitabat officij deliberatio. SALVIS, REBVS,] salua, incolumi,stante rep. eodem modo locutus est, cum de re priuata loqueretur, ep. 30. lib. VII. SIC ENIM *est dicendum*,] nunc enim perditae res sunt, afflicta rep. OCCIDENTI] eadem translatione, Reuiuiscentis reip. dixit ep. 4. ABSENS,] cum esset in prouincia. DEFENSOREM *paris*] nam, cum M. Marcellus consul,& prouincias Gallias ante legitimum tempus,& priuilegium Caesari, quod ei populus concesserat,ut absens consulatum petere posset,eripere conaretur; Sulpicius collega restitit;quod iniquũ putaret ea rescindi,quae populus iusserat;eamq. fore ciuilis belli caussam intelligeret. Suetonius. IN CONSVLATV] consule Sulpicio in prouinciam Cicero profectus est. ep. 3. lib. III. POST *consulatum*] cum C. Marcellus, M. Marcelli frater patruelis, consul eadem in Caesarem tentauit: ut scripsit Suetonius. is enim consulatum ex Marci fratris auctoritate gessit. ut legitur in ep. 9. cui successit L. Lentulus,& ipse Caesaris caussae acerrimus aduersarius. VENERAM:] ex prouincia. uenit autem pridie non. Ian. L. Lentulo, C. Marcello cos. abfuit igitur toto anno, quo C. Marcellus, Marci frater, cum L. Paullo consul fuit. SOLVS *eram*:] cum dixerit, suam,& Sulpicij sententiam de rep. eandem fuisse; solus non fuit. quare, Solus, accipio, idest cum paucissimis. RVDIS] quattuor caussas colligit, cur pacem suadẽs nihil profecerit: primum,quod sero uenerit,ita iam aucta discordia,ut sedari uix posset: deinde,quod optimae sententiae socios non habuerit: tum,quia parum auctoritate ualuerit,quod in publica caussa,cũ sero uenisset,rudis esse uideretur: postremo,quod in homines pugnandi cupidos inciderit: significat autẽ maxime L. Lentulum consulem, Domitium Ahenobarbum, Scipionem Pompeij socerũ: quos etiam tacite carpit ep. 14. & lib. VI. ep. 21. lib. IX. ep. 6. lib. XVI. ep. 10. & ad Att. ep. XI. lib. IIX. NIHIL] cum iam occiderit resp. quod proxime dixit. QVAM HONESTISSIME] ut in his miserijs, quã licet honeste uitam traducamus. NEC *enim*] caussam affert, cur nemo sit, quicum sibi potius, quam cum Sulpicio, communicandum putet. Nosti, inquit, egregie, quid clarissimi uiri fecerint, quid doctissimi faciendum praeceperint. itaque, quid nobis quoque faciendum sit, optime iudicabis. CLARISSIMORVM] Clarissimos,& doctissimos, quia tum a rebus, tum a libris petitur prudentia. QVOS *semper coluisti*,] quorum libros diligentissime legisti. sic enim interpretor. aut, si quis hoc ad homines ipsos potius, quibus ob doctrinae praestantiam Sulpicius honorem semper habuerit, referre malit; ualde non contenderim: modo illud, Praecepta, sic accipiatur, non quae e sermonibus uiuentium, sed quae ex doctissimorum libris accepta sint. TE FRVSTRA *in senatum*,] aperire incipit sententiam suã, quam paullo post clarius etiam ostendit,cum ait,urbem esse sine legibus,iudicijs,iure. fide. ut in ea bonis,ac sapientibus ciuibus,quales Cicero,& Sulpicius habiti sunt,uix tam honestum esse domicilium uideretur. CONVENTVM *senatorum*] nam senatus appellari non debet,in quo nec senatores multi, nec eorum libera,metuq. soluta uoluntas est. non enim decerni quidquam potest, quod ei displiceat, cuius arma dominantur. erat urbs hoc tẽpore, ac tota iam Italia in Caesaris potestate, Pompeio in Graeciam,

cum

cum utroque consule, ac maiore parte magistratuum profecto. EIVS] Caesaris. VT TE *imitarer*,] ut irem in senatum. id enim Caesar cupiebat: ne, absente Pópeio, simul abesse resp. uideretur. locutus autem erat Sulpicius in senatu de pace, & de Hispaniis: quod proxime subiungitur: cótra quam Caesar uolebat. itaque hoc, Vt te imitarer, interpretor, ut irem quidem Cicero in senatum, non tamen ut eadem, quae Sulpicius, de pace, & de Hispaniis diceret. Quae cum Cicero se dicturum ostendisset, ego uero, inquit Caesar, ista dici nolo. ep. 17. lib. IX. ad Att: Iuisse autem Sulpicium hoc tempore in senatum, ostendit ep. 3. lib. X. ad Att. in qua sunt haec: Facile patior, quod scribit, secum Tullum, & Seruium questos esse, quia non idem quoque sibi, quod mihi, remisisset. homines ridiculos; qui, cú filios misissent ad Cn. Pompeium circumsidendum, ipsi in senatum uenire dubitarent. CVM. ME *rogaret*] Formiis: quod ex ep. 17. & 18. lib. IX. ad Att. intelligitur. DE. PACA,] vt ageretur de concordia Caesaris, & Pompeii. DE. HISPANIIS] senatui non placere, Caesarem in Hispanias contra Pompeii legatos proficisci. OSTANDI *me esse dicturum*.] ep. 1. lib. X. ad Atticum: Quid essem de pace dicturus, dixi; ipse ualde repudiauit. DICTA *sunt*,] in senatu, antequam Caesar iret in Hispanias. RAM. VIDAS, *quo modo se habeat*;] perditum reip. statum demonstrat, vt confirmet quod dixit, nihil iam esse, licet colloquantur, in quo reip. opitulari possint. Notandus Latini sermonis usus. RAM] uides, quomodo se habeat: pro, uides, quo modo se res habeat: ut apud Coelium, ep. 8. lib. IIX. Nosti Marcellum, quam tardus. & ad Att. ep. 21. lib. XIV. Nosti uirum, quam tectus. Sic Terentius in Ad. Illum, ut uiuat, optant. & Plautus in Aul. Tu me, & ego te, qualis sim, scio. & Caesar lib. I. bel. Gal. Rem frumentariam, ut satis commode supportari posset, timebant. ORBAM *terrarum*,] Orbem terrae, ep. 7. lib. V. Orbem simpliciter, lib. 2. de rep. apud Lactantium, quod poetis usitatius. IMPERIIS *distributis*,] cum Italiam, & Gallias Caesar, Hispanias, Graeciam, & reliquas populi Romani prouincias Pompeius teneat. ARDARA *bello*;] apta translatio: quia nec incendio quidquam citius consumit, nec igni quidquam bello similius: aeque enim prosternit, ac delet, quaecumque inuaserit. ad Att. ep. 5. lib. VI. Cum arderet Syria bello. In Oratore: Ex omnibus terris una Gallia communi non ardet incendio. SINE *legibus*,] quarum uocem quis in armorum strepitu exaudiat? IVDICIIS,] bello intermissis, fuga magistratuum. nec uero iudiciis locus esse potest, cum sublatae leges sint. IVRE,] non modo iudicia, sed omnino ius uniuersum iacet. legum enim, & iudiciorum exitium sequitur iuris euersio. FIDE,] pertinet, opinor, hoc ad creditas pecunias: quarum in solutione, nisi iudicia fiant, debitores fidem non praestant. pro lege Manilia, Scimus, inquit, Romae solutione impedita, fidem concidisse. & Caesar lib. III. de bel. ci. Cú fides tota Italia esset angustior, neque creditae pecuniae soluerentur. RELICTAM *direptioni*, *& incendijs*.] Pópeii, & consulum fuga: nam cum Caesar primum Pisaurum, Fanum, Anconam, deinde Iguuium, Auximum occupasset, tantus repente, his uerbis auditis, in urbe terror inuasit, ut, cum Lentulus consul ad aperiendum aerarium uenisset, ad pecuniam Pompeio ex S. C. proferendam, protinus, aperto sanctiore aerario, profugeret. Caesar enim aduentare, iam iamq. adesse eius equites falso núciabantur. hunc Marcellus collega, & plerique magistratus consecuti sunt. Cn. Pompeius, pridie eius diei ex urbe profectus, iter ad legiones habebat, &c. Hoc ipse Caesar scripsit lib. I. bell. ci. Dio lib. XLI. & Cicero ipse ad Tironem, ep. XI. lib. XVI. Patriam ipsam uel diripiendam, uel inflammandam reliquimus. & ep. 2. lib. IIX. ad Att. Non expulsi, sed euocati e patria; quam non seruandam ad reditum nostrorum, sed diripiendam, inflammandamq. reliquimus. AVDEAM] eo redacta res est, ut nec optare quidquam audeam: cum tamen optare multa, uel sine spe, soleamus. unde illud lib. 2. de Orat. Insperanti mihi, sed ualde optanti, cecidit, ut in istum sermonem delaberemur. SIN] saepius, antecedente Si usurpatur: interdú tamen simpliciter, ut lib. I. de Orat. Plerique ad honores adipiscendos, & ad remp. gerendam nudi ueniunt, atque inermes, nullá cognitione rerum, nulla scientia ornati: sin aliquis excellit unus e multis, effert se. HOMINI *prudentissimo*,] eidem in epistola sequenti summam tribuit sapientiam, in tertia prope singularem. COLLOQVI:] de officio utriusque nostrum. quod Trebatius scripserat. LONGIVS] Formiis enim, aut prope, fuit initio belli ciuilis. ep. 10. lib. XVI. Italiae regiones descriptae sunt, quam quisque partem tueretur. nos Capuam sumpsimus. Et ep. XI. Ego adhuc orae maritimae praesum a Formiis. Et ad Att. ep. XI. lib. VIII. INVITVS] quia relicta sit direptioni, & incendiis, & quia non leges in ea, non iudicia, non ius, non fides ulla sit. ep. 30. lib. VII. Cupio aliquo peruenire, ubi nec Pelopidarum nomen, nec facta audiam. SI. QVID] si quam ob rem. EXIRA *ex urbe*] ut colloquamur. FORTASSE *arrogo*:] fortasse enim mihi assentor, cum mihi tantundem, quantum tibi, tribuo. Arrogare dicimur nobis ea, quae nostra non sunt. STATVARIMVS,] ut nobismetipsis consulamus: quoniam nihil iam uidemur opitulari posse reip.

Argumentum ep. 2.

Relicta urbe a Pompeio, occupata iam a Caesare Italia, quaesierat a Cicerone per litteras Sulpicius, quid agendum censeret in tanta rerum

omnium

omnium perturbatione. Modeste Cicero respondet cum Sulpicij laude: explicatq. sententiam suam, hoc modo: si recta quaerantur, satis patere, quid agendum sit: si utilia, non item. nam, cum rectum uideretur, pro communi libertate contra Caesarem arma capere: tamen id quam expediret, obscurum erat: cum Caesaris caussa firmior, Pompeij esset honestior. Concludit, esse longius ab vrbe discedendum, in qua manere vel turpe sit, si probentur ea, quae fiunt: vel, si non probentur, periculosum: ac sibi captum iam consilium esse de itione ad Pompeium ostendit. Eodem anno.

Cicero imp. S. D. Sulpicio. 2.

AD III. Kal. Maias, cum essem in Cumano, accepi tuas litteras: quibus lectis, cognoui nõ satis prudenter fecisse Philotimum; qui, cum abs te mandata haberet, vt scribis, de omnibus rebus ipse ad me non venisset, litteras tuas misisset: quas intellexi breuiores fuisse, quod eum perlaturum putasses. sed tamen, postquam litteras tuas legi, Posthumia tua me conuenit, & Seruius noster. his placuit, ut tu in Cumanum uenires: quod etiam, mecum, ut ad te scriberem, egerunt. Quod meum consilium exquiris: id est tale, ut capere facilius ipse possim, quam alteri dare. quid enim est, quod audeam suadere tibi, homini summa auctoritate, summaq. prudentia? si, quid rectissimum sit, quaerimus: perspicuum est. si, quid maxime expediat: obscurum. sin ij sumus, qui profecto esse debemus, ut nihil arbitremur expedire, nisi quod rectum, honestumq. sit: non potest esse dubium, quid faciendum nobis sit. Quod existimas meam caussam coniunctam esse cum tua: certe similis in utroque nostrum, cum optime sentiremus, error fuit. nam omnia utriusque consilia ad concordiam spectauerunt. qua cum ipsi Caesari nihil esset utilius; gratiam quoque nos inire ab eo, defendenda pace, arbitrabamur. quantum nos fefellerit, & quem in locum res deducta sit, uides: neque solum ea perspicis, quae geruntur, quaeq. iam gesta sunt, sed etiam qui cursus rerum, qui exitus futurus sit. Ergo aut probare oportet ea, quae fiunt; aut interesse, etiam si non probes. quorum altera mihi turpis, altera etiam periculosa ratio uidetur. Restat, ut discedendum putem: in quo reliqua uidetur esse deliberatio, quod consilium in discessu, quae loca sequamur. omnino cum miserior res numquam accidit, tum ne deliberatio quidem difficilior. nihil enim constitui potest, quod non incurrat in magnam aliquam difficultatem. Tu, si uidebitur, ita censeo facias: ut, si habes iam statutum, quid tibi agendum putes, in quo non sit coniunctum consilium tuum cum meo, supersedeas hoc labore itineris; sin autem est, quod mecum communicare uelis, ego te exspectabo. tu, quod tuo commodo fiat, quamprimum uelim uenias; sicut intellexi & Seruio, & Posthumiae placere. Vale.

EXPLANATIO

PHILOTIMVM;] libertum Terentiae Ciceronis. ep. 3. lib. XIX. ep. 18. lib. XIV. & ad Att. ep. 5. lib. VI. POSTVMIA] vxor Sulpicii, de qua Suetonius in Iulio sic: Pronum, & sumptuosum in libidines fuisse constans opinio est, plurimasq. & illustres feminas corrupisse, in quibus Postumiam Ser. Sulpicii, Lolliam A. Gabinii, Tertullam M. Crassi, Cn. Pompeii Muciam. Hoc nomẽ cum originem inde duxerit, quod, qui post humatem parentum nascerentur, Posthumii dicebantur, tamẽ in antiquis nummis, & lapidibus Capitolinis sine aspirandi nota scriptum est. SERVIVS] Sulpicii filius, patris praenomine; quo appellabantur filii primo loco nati. Hic Sulpicii filius ad obsidendum Brundisii, Cn. Pompeium iuerat. ep. vltima, lib. IX. ad Att. & 3. & 12. lib. X. ad eundem: IN. CVMANVM] quo posset cum Cicerone colloqui. ep. 8. lib. X. ad Att. Seruium, inquit, exspecto: rogor enim ab eius uxore, & filio. MEVM *consilium*] quid tibi agendum sit. AVCTORITATE,] ob honores magna cum laude administratos. gesserat autem Sulpicius biennio ante cum M. Marcello consulatum. QVID *rectissimum sit*,] eadem sententia ep. 19. lib. V. iisdem fere uerbis: Quid rectum sit, apparet; quid exspediat, obscurum est. NON POTEST *esse dubium*,] in ep. 19. lib. V. dixit, Dubitare non possumus. ostendit eundum ad Pompeium, etiam si non expedire uideatur. MEAM *caussam*] vt idem ab vtroque capi consilium oporteat. nam, Coniuncta mea caussa cum tua est, valet, eodẽ in statu sumus, eadem ratio est, pertinet idem ad utrumque nostrum. Contrariũ est illud ep. 9. lib. I. Mea ratio fuit alia. NIHIL *esset utilius*:] ut quidem ipse Cicero putabat, cui, quod honestum, id vnum vtile videbatur. Caesar autem nihil melius, quam regnare existimabat: itaque uersus illos Euripidis de Phoenissis in ore habere solitus est,

Εἴπερ γὰρ ἀδικεῖν χρή, τυραννίδος πέρι
Κάλλιστον ἀδικεῖν· τἆλλα δ' εὐσεβεῖν χρεών.

quos Cicero ita uertit lib. III. Off.

Nam, si violandum est ius, regnandi gratia
Violandum est: aliis rebus pietatem colas.

DEFENDENDA *pace*, } genus loquendi, pro, si pacem defenderemus: ut in prooemio lib. I. Off. Orationem Latinam, legendis nostris, efficies pleniorem: pro, si nostra leges. NOS *fefelleris*, } non Caesar, sed id, quod arbitramur. dicimus enim simpliciter interdum, Non me fallit. Fefellit autem in eo Ciceronem opinio, quod Caesar, cum ei nihil esset utilius concordia, rem tamen ad arma deducere maluerat. GERVNTVR, } a Caesare in Hispania contra Pompeij legatos. pulso enim Italia Pompeio, ad urbem Caesar excurrit, inde in Hispaniam. Quo autem tempore cum Sulpicio collocutus est Cicero, bellum in Hispania gerebatur. id cognoscitur ex ep. XI. 12. lib. X. ad Att. GESTA *sunt*, } cum Pompeius eiectus Italia sit, Caesar urbe, & Italia sit potitus. CVRSVS *rerum*, } ut enim adhuc, ita deinceps armis agentur omnia. QVI *exitus* } perspicis exitum fore uel Caesaris, uel Pompeij tyrannidem. ep. XI. lib. IIX. ad Att. Vterque regnare uult. & alibi saepe. ERGO } cum uideas, quem in locum res deducta sit; sequitur, ut in urbe si manserimus, uel probare ea, quae fient, quod turpe est, uel saltem interesse cogamur, etiam si non probemus: quod periculosum erit. QVORVM *altera* } sic in decem antiquis libris: in duobus, Quarum. antiquitatem magis redolet, Quorum: & uereor, ne quis ob uerbum, Altera, scribendum putauerit, Quarum. RESTAT, } cum uideas, probare, turpe esse; interesse, etiam si non probes, periculosum; restat, ut discedendum putemus. QVOD *consilium* } de discessu dubitandum non est: restat deliberatio, quid consilij discedentes capiamus, maxime quidem, quo nos conferre debeamus. NVMQVAM } quia salutis publicae spes nulla superest. NON SIT *coniunctum* } satis plane significat, si uelit Sulpicius ad Pompeium transire, colloquendum esse: alioqui non oportere: sibi enim captum iam esse consilium. id cognoscitur ex ep. 10. lib. X. ad Att. Seruium, inquit, exspecto, nec ab eo quidquam ὑγιές. Cum in eadem paullo ante scripserit, se de Hispania cogitare. EXSPECTABO. } & hoc uerbo captum sibi de discessu consilium ostendit. QVOD *tuo commodo fiat*, } de hoc loquendi genere dictum est ep. I. lib. I. SERVIO, *& Postumiae* } ep. 8. lib. X. ad Att. Hic ego Seruium exspecto: rogor enim ab eius uxore, & filio.

Argumentum ep. 3.

SVlpicium, Achaiae, post uictum in Pharsalia Pompeium, a Caesare praepositum, consolatur in dolore, quem ex reip. calamitate capiebat. Quid autem ad consolandum ualet? primum illud, cum ostendimus, communem fortunam esse, nec decere eum, qui praecipuis non affligatur incommodis, praecipuo dolore angi. Alterum est, cum in alienis malis nostra bona recordamur; idest, cum ea, quae, uitandi communis exitij gratia, recte, ac sapienter acta, dicta, cogitata sint a nobis, animo, ac mente contemplamur. nam ad leuandas miserias magnam habet uim bene actae uitae conscientia. Tertio loco. *si minuit sollicitudinem ipsa per se conscientia; quanto magis, cum ad eam accedit hominum opinio, qui nihil a nobis non sancte, nihil imprudenter, aut indecore actum existiment? atque haec ratio, a generali quodam iudicio ducta, tum est firmior, si ad clarorum uirorum exempla confugimus: ideo Caesarem quoque ipsum idem, quod ceteros omnes, de Sulpicio iudicare dixit. Quid, cum illud adiungimus, in eo ipso, quod, quasi malum sit, grauiter dolemus, aliquid inesse, cur dolendum omnino non sit? facit hoc Cicero, cum ait: Quod autem a tuis abes. Lenitur etiam studio litterarum, praesertim philosophiae, doloris acerbitas quod in Sulpicij cura Cicero non neglexit, quamquam hanc partem considerate attingit: nec monendum aperte talem uirum putat, quod esset arrogantiae; sed cum ait, Mihi ita persuasi te quoque in ijsdem uersari rebus: plane indicat, quid eum facere, tam aduersis temporibus, oporteat. Nec uero leuis est ex eorum, quos diligimus, probitate, ac uirtute consolatio. ergo hic lauda-*

laudatur Seruius adolescens, ut afflictum patris animum grata filij mentio recrearet. Haec, & similia in ceteris epistolis obseruanda: quae si colligantur, adhibito ordine, sine quo praeceptorum copia propemodum inanis est; artem inuentionis, alioqui difficillimam, in promptu habebimus. Scripta est post bellum Africanum. apparet enim Caesarem in urbe commorari, Pompeianarum partium metu liberatum. quod certe non ante bellum in Africa gestum consecutus est. perpetuo enim uictoriae cursu Pompeium, Aegyptios, Pharnacem superauit: inde Romam profectus, paullo post in Africam contra Scipionem, & M. Catonem contendit. quibus deuictis, ad urbem rediit, cum tertium consul esset; ibiq. tam diu permansit, donec in Hispaniam, ubi magnas copias a Pompeij liberis contractas esse audiebat, eundum necessario iudicauit. Videtur autem Sulpicius in Achaia permansisse usque ad exitum Hispaniensis belli. quod ex eo suspicor, quia, quo tempore ad Ciceronem litteras consolatorias misit, quae infra leguntur, eodem Caesar ex Hispania lenire Ciceronis dolorem, ex interitu filiae susceptum, per litteras conatus est. ep. 20. lib. 13.

Cicero S. D. Sulpicio. 3.

VEHEMENTER *te esse sollicitum, & in communibus miserijs praecipuo quodam dolore angi, multi ad nos quotidie deferunt. quod quamquam minime miror, & meum quodam modo agnosco: doleo tamen, te, sapientia praeditum prope singulari, non tuis bonis delectari potius, quam alienis malis laborare. Me quidem, etsi nemini concedo, qui maiorem ex pernicie, & peste reip. molestiam traxerit; tamen multa iam consolantur, maximeq. conscientia consiliorum meorum. multo enim ante, tamquam ex aliqua specula, prospexi tempestatem futuram; neque id solum mea sponte, sed multo etiam magis monente, & denunciante te. etsi enim absfui magnam partem consulatus tui: tamen & absens cognoscebam, quae esset tua in hoc pestifero bello cauendo, & praedicendo sententia: & ipse affui primis temporibus tui consulatus, cum accuratissime monuisti senatum, collectis omnibus bellis ciuilibus, ut & illa timerent, quae meminissent; & scirent, cum superiores, nullo tali exemplo antea in rep. cognito, tam crudeles fuissent, quicumque postea remp. oppressisset armis, multo intolerabiliorem futurum.* NAM, *quod exemplo fit, id etiam iure fieri putant, & aliquid, atque adeo multa addunt, & afferunt de suo. Quare meminisse debes, eos, qui auctoritatem, & consilium tuum non sunt secuti, sua stultitia occidisse, cum tua prudentia salui esse potuissent. Dices: Quid me ista res consolatur in tantis tenebris, & quasi parietinis reip? Est omnino uix consolabilis dolor: tanta est omnium rerum amissio, & desperatio recuperandi. sed tamen & Caesar ipse ita de te iudicat, & omnes ciues sic existimant, quasi lumen aliquod, exstinctis ceteris, elucere sanctitatem, & prudentiam, & dignitatem tuam. Haec tibi ad leuandas molestias magna esse debent. Quod autem a tuis abes, id eo leuius ferendum est, quod eodem tempore a multis, ac magnis molestijs abes: quas ad te omnes perscriberem, nisi uererer, ne ea cognosceres absens, quae quia non uides, mihi uideris meliore esse condicione, quam nos, qui uidemus. Hactenus existimo nostram consolationem recte adhibitam esse, quod certior ab homine amicissimo fieres ijs de rebus, quibus leuari possent molestiae tuae, reliqua sunt in te ipso, neque mihi ignota, nec minima solatia, & ut quidem ego sentio, multo maxima: quae ego ipse experiens quotidie sic probo, ut ea mihi salutem afferre uideantur. te autem ab initio aetatis, memoria teneo, summe omnium doctrinarum studiosum fuisse, omniaque, quae a sapientissimis ad bene uiuendum tradita essent, summo studio, curaq. didicisse: quae quidem, uel optimis rebus, & usui, & delectationi esse possent: his uero temporibus habemus aliud nihil in quo acquiescamus. nihil faciam insolenter: nec te, tali uel scientia, uel natura praeditum, hortabor, ut ad eas te referas artes, quibus a primis temporibus aetatis studium tuum dedisti. tantum dicam, quod te spero approbaturum; me, posteaquam illi arti, cui studueram, nihil esse loci neque in curia, neque in foro uiderim, omnem meam curam, atque operam ad philosophiā contulisse. tuae scientiae excellenti, ac singulari, non multo plus, quam nostrae, relictum est loci. Quare non equidem te moneo; sed mihi ita persuasi, te quoque in ijsdem uersari rebus, quae etiam si minus prodessent, animum tamen a sollicitudine abducerent. Seruius quidem tuus in omnibus ingenuis artibus, in primisq. in hac, in qua ego me scripsi acquiescere, ita uersatur, ut excellat; a me uero sic diligitur, ut tibi uni concedam, praeterea nemini: mihiq. ab eo gratia refertur: in quo ille existimat, quod facile appareat, cum me colat, & obseruet, sibi quoque in eo se facere gratissimum. Vale.*

EXPLA-

EXPLANATIO

SOLLICITVM,] ob remp. seruitute oppressam. iam enim Caesar, iterum deuictis Pompeii partibus, vnus omnia tenebat. PRAECIPVO] cum enim commune sit exitium, cur tu praecipue doleas? Iterum Plancium admonuit epistola ultima: Non debes aut propriam fortunam, & praecipuā postulare, aut communem recusare. QVODAM] ita loquimur, cum singulare quiddam notamus, vt ep. 4. lib. 2. Est enim tibi grauis aduersaria constituta, & parata, incredibilis quaedam exspectatio. Et in oratione de prouinciis: Quod magni cuiusdam hominis, & perspicacis videtur. Et lib. 2. de Orat. Crassi responsum excellentis cuiusdam ingenij, & singularis. MINIME miror,] cum plane perierit resp. MEVM] dolorem. QVODAM modo] si dixisset, Meum agnosco, suum quoque praecipuum esse in communibus miseriis dolorem significasset. ita nullum sibi locum ad leuandam Sulpicii sollicitudinem relinqueret. dixit igitur, Quodam modo, ut indicet, sibi quoque acerbissimam fuisse perniciem reip. nec tamen in communibus miseriis praecipuo quodam dolore angi. AGNOSCO,] me quoque dolere confiteor. ep. seq. Illam excusationis tuae partem nec agnosco, nec probo. PROPE singulari,] cur addit, Prope? ne uiro graui, verborum quasi lenocinia respuenti, nimium affectari videatur. Sic Acad. 4. Omitto per ipsum Aristotelem, meo iudicio in philosophia prope singularem. Valet autem, Singularis, interdum minus, quam incredibilis, interdum plus: minus, vt ep. 54. lib. XII. In longa apparitione singularem, & prope incredibilem patris Marcilii fidem cognoui. Plus, ut lib. 1. de Orat. Antonij incredibilis quaedam, & prope singularis, & diuina uis ingenij. TVIS bonis] tua virtute, & memoria recte factorum. MEMORIA malis] quibus afflicta resp. concidit. Notat perditos hominum mores, in primisq. perniciosam publicae libertati ambitionem Caesaris, & Pompeij. LABORARE.] Malis laborare, apte coniunguntur. ME, QVIDEM,] consolamur & ratione, & exemplo. ratione usus est in proxima superiore sententia: exemplum hic affert de se ipso. NEMINI concedo, qui maiorem, &c.] nemo est, cui molestiae plus attulerit interitus reip. simile illud ep. 3. lib. X. Nunc me, amantissimum tui, nemini concedentem, qui tibi uetustate necessitudinis potior possit esse, si audies; omnem tibi reliquae uitae dignitatem ex optimo reip. statu acquires. & eodem libro, ep. 29. Nec ijs concedo, ut te saluum malint, quam ego. PERNICIE, & peste] augent superlata nomina: quod etiam rhetores docent. maior autem est in peste, quam in pernicie, significatio. CONSILIORVM] quia de rep. semper optime sensi, quod tibi quoque, optimo, ac sapientissimo uiro, solatio esse debet. MVLTO enim ante,] quattuordecim annis ante cum esset consul. Id clarissime ostendit ep. 4. ad Att. lib. X. Praeclara, inquit, conscientia sustentor, cum cogito me de rep. aut meruisse optime, cum potuerim, aut certe numquam, nisi diuine, cogitasse, eaq. ipsa tempestate euersam esse remp. quam ego quattuordecim annis ante prospexerim. TEMPESTATEM] procellam, quae remp. afflixit. ABFVI] cum esset in Cilicia proconsul: quo tuit Sulpicio consule, ut patet ex ep. 3. lib. III. & ad Att. lib. V. MAGNAM PARTEM] menses circiter octo. nam uidetur ineunte Maio, aut extremo Aprili mense Roma discessisse. ep. 2. lib. V. ad Att. MONVISTI senatum,] consolationem affert anteactae uitae commemoratio. ideo narrationem hāc induxit, ut, quemadmodum se leuare dixit grauitate doloris ob conscientiam consiliorū suorum, itidem Sulpicius e suis in remp. officijs consolationem capiat. OMNIBVS bellis ciuilibus,] tribus, quae commemorat his uerbis Phil. 8. Contendit Sulla cum Sulpicio de iure legum, quas per uim latas Sulla dicebat: Cinna Octauio de nouorum ciuium suffragijs: rursus cum Mario, & Carbone Sulla, ne dominarentur indigni. SVPERIORES,] sic locutus in Verrem, & in Acad. CONSILIVM tuum] ne Caesari ante concessum lege Trebonia tempus succederetur, & ut absenti consulatum petere liceret. in quo dissentiebat a M. Marcello collega. epitome Liuiana CIX. Contentiones inter consules de successore C. Caesari mittendo, agente in senatu M. Marcello consule, ut Caesar ad petitionem consulatus ueniret, &c. Suetonius, Plutarchus, Dio, alij. OCCIDISSE,] consulares, Pompeium Magnum, L. Lentulum, Bibulum, Domitium Ahenobarbum, Scipionem Pompeij socerum; praetorium, M. Catonem; alios praeterea, qui bellum paci, odio Caesaris, praetulerant. IN TANTIS tenebris,] non dicit, conscientiam optimorum consiliorum nihil prodesse, sed pro malis reip. parum. nam, esse aliquem conscientiae fructum, paullo ante ostendit in se ipso. PARIETINIS] libri ueteres quinque, P crpetuis: duo, Perditiuis: unus diserte, Parricidijs: Mediceos, Parietinis: ex quo, Parietinis, legendum, alij ante nos recte censuerunt. Sunt autem Parietinae, parietum ruinae. Cicero ad temp. traostulit, &, Quasi, praeposuit, ueritus ne paullo durior translatio uideretur. quod praecipit Crassus lib. III. de Orat. Mollienda, inquit, trāslatio est praeposito saepe uerbo. VIX consolabilis] recte addidit, Vix: ut consolabilem tamen esse ostendat: quod ei propositum est cum hanc uoā ob caussam ad Sulpicium scribat, ut eum a moerore abducat. IPSE] cuius in potestate sunt omnia. LVMEN] tribus uerbis metaphoram absoluit, Lumen, Exstinctis, Elucere. & hac fortasse translatione usus est, cum illud proxime dictum, In tantis tenebris, recordaretur. EXSTINCTIS ceteris,] luminibus reip. Phil. V. Pompeio patre, quod imperii populi Romani lumen fuit, exstincto. SANCTITATEM,] Sanctitatem definit lib. I. de Nat. de. Scientia colendorum deorum. hic accipitur pro summa probitate, ut in Phil. 3. Quod in iuuentute habemus illustrius exemplum ueteris sanctitatis? PRVDENTIAM,] non enim satis est, optima uelle, quod sanctitatis est; sed, optima

etiam videre,in praestanti ciue requiritur. HAEC] primum optimorum consiliorum recordatio,deinde iudicium Caesaris,omniumq. ciuium. MAGNA. *esse debent.*] ,diait iam, debere eum suis bonis delectari potius,quam alienis malis laborare. A. TVIS] vxore,& filio. A. MVLTIS, *ac magnis molestijs*] saepe Cicero consolatur absentes miseria ciuitatis, quam afflictam, & deformatam ciuis bonus libenter nemo uidet. vnde illud ad Seatium,ep.17.lib.v. Illud vtinam ne vere scriberem,ea te rep. carere, in qua neminem prudentem hominem res vlla delectet. Et ad Torquatum, ep.1. lib. vi. Oculi augent dolorem. VERERER,] vererer, inquit, quia graues, atque acerbae andienti etiā essent, non modo uidenti. MELIORE] non igitur dolendum est,quod a tuis absis. CERTIOR *fieres,*] quia scire haec ipse per te non posses. significat autem duas maxime res, de quibus certiorem Sulpicium fecit,iudicium Caesaris,omniumq. ciuium,& miserrimum statum ciuitatis. RELIQVA] non dubito,qnin studia philosophiae significet: cum inferat, Quae ego ipse experiens quotidie sic probo,ut ea mihi salutem afferre uideantur. Euersa enim rep.philosophiae studia longo interuallo intermissa reuocauit: quod ipse confirmat iu prooemio Tusc.1.& lib. III. Off.& alibi. SALVTEM] eandem sententiam retulit ep.12.lib.vi. Vnum,inquit, est perfugium, doctrina, ac litterae, quibus semper usi sumus: quae secundis rebus delectationem modo habere uidebantur,nunc uero etiam salutem.ep.2.lib. xi. Stet,inquit,nobis illud,vna viuere in studijs nostris;a quibus antea delectationem modo petebamus, nunc uero etiam salutem.ep.28.lib.XIII. Studia illa nostra,quibus antea delectabamur, nunc etiam uiuimus. OMNIVM *doctrinarum*] ergo & philosophiae: quod paullo post confirmat,cum ait: Ad eas te referas artes,quibus a primis temporibus aetatis studium dedisti. AD. BENE *uiuendum*] bene uiuendi praecepta philosophorum libris continentur. OPTIMIS *rebus,*] florente rep. IN. QVO *acquiescamus.*] in ep.3.lib.IX. Nulla nunc in re alia acquiescimus. VEL. SCIENTIA, *uel natura*] non modo enim a litteris, sed a natura etiam ipsa prudentiam accipimus. Quid te,inquit,& scientia, & natura prudentem,hortor,ut ad eas te referas artes,quibus &c. ILLI *arti,*] eloquentiae. NEQVE *in curia,neque in foro*] neque in senatu,ueque in iudiciis.ep.6. Nihil in foro agere libebat: adspicere curiam non poteram. Idem quaeritur in prooemio lib.III. Off.Ea stincto senatu,deletisq. iudicijs, quid qnod dignum nobis aut in curia,aut in foro agere possimus? TVAE *scientiae*] iuris ciuilis.Scientias quoque, numero multitudinis,Cicero dixit in libro de Sen.quod singulare tamen exemplum adhuc inueni. EXCELLENTI, *ac singulari,*] uicit enim hac laude Sulpicius superiores omnes. quod ei tribuit Cicero in libro de claris Orat.cum eum dicat ad ius ciuile non modo dialecticam, uerum etiam litterarum scientiam,loquendiq. elegantiam adiunxisse. NON *multo plus,*] plus omnino, sed non multo: quia,sublata caussarum actione, pauci de iure consuluntur.quorsum enim? cum iudices, non quid leges iubeāt,sed quid is nolit,cuius libido pro legibus est,in sententiis ferendis spectare cogātur? NON *equidem te moneo;*] tali uel scientia,uel natura praeditum. facerem enim insolenter. MIHI ITA *persuasi,*] prorsus ita credo,te quoque in iisdem philosophiae studiis uersari. REBVS,] pro, artibus. dixit enim,Vt ad eas te referas artes. SI MINVS *prodessent,*] cum tamen uehementer prosint, quippe quae salutem afferre uideantur. paullo ante. ANIMVM *a sollicitudine abducerent.*] quasi enim aberramus a molestiis,dum litteras tractamus.ep.37.lib.XII.ad Att. Ego hic,scribendo dies totos, nihil equidem leuor,sed tamen aberro.Et ibidem proxime:Siue hac aberratione a dolore delegerim.& ep.44. ibidem: ego hic duo magna συντάγματα absolui: nullo enim alio modo a miseria quasi aberrare possum. TIBI *uni concedam,praeterea nemini:*] sic in extrema oratione pro Marcello: Vt uia C.Marcello, optimo, & amantissimo fratri, praeterea quidem cederem nemini. GRATIA *refertur:*] quod amantem redamat,atque obseruat.

Argumentum ep. 4.

EXcusanti Sulpicio,quod saepius uno exemplo litteras misisset,culpamq. conferenti tum in eorum, qui eas acciperent, negligentiam, aut improbitatem,tum in orationis inopiam,qua ipse laboraret;respondet Cicero, primam sibi excusationis partem probari, alteram omnino falsam uideri: se enim ipsum non admodum esse verborum inopem, qui tamen sibi & subtilitate, & elegantia scribendi Sulpicium anteponat. Caussas probat, quibus Achaiae administrationem Sulpicius recusandam non putauerat. Narrat senatus officium, suppliciter de reditu M. Marcelli Caesarem rogantis: quo impetrato, gratias a se Caesari actas esse demonstrat. De suo philosophiae studio, eiusq. fructu, de Seruij filij probitate, ac doctrina quaedam addit.

addit. Concludit, eum esse statum reip. ut ea, quae Romae fiant, audire sit optabilius, quam videre. Negotialis est epistola, tum alias ob caussas, tum quia reditum Marcello Caesaris liberalitate concessum significat. Caesare III. M. Aemilio Lepido cos. devictis in Africa Pompeij partibus.

Cicero S. D. Sulpicio. 4.

ACCIPIO excusationem tuam, qua usus es, cur saepius ad me litteras uno exemplo dedisses; sed accipio ex ea parte, quatenus aut negligentia, aut improbitate eorum, qui epistolas uccipiant, fieri scribis, ne ad nos perferantur. illam partem excusationis, qua te scribis, orationis paupertate, (sic enim appellas) iisdem uerbis epistolas saepius mittere, nec agnosco, nec probo: & ego ipse, quem tu per iocũ (sic enim accipio) diuitias orationis habere dicis, me non esse uerborum admodum inopem agnosco. εἰρωνεύεσθαι enim non necesse est. sed tamen idem, nec hoc εἰρωνευόμενος, facile cedo tuorum scriptorum subtilitati, & elegantiae. Consilium tuum, quo te usum scribis hoc Achaicum negotium non recusauisse, cum semper probauissem, tum multo magis probaui, lectis tuis proximis litteris. omnes enim caussae, quas commemoras, iustissimae sunt, tuaq. & auctoritate, & prudentia dignissimae. Quod aliter cecidisse rem existimas, atque opinatus sis: id tibi nullo modo assentior. sed, quia tanta perturbatio, & confusio est rerum, ita perculsa, & prostrata foedissimo bello iacent omnia, ut is cuique locus, ubi ipse sit, miserrimus esse uideatur: propterea, & tui te consilij paenitet, & nos; qui domi sumus, tibi beati uidemur. at contra nobis non tu quidem uacuus molestijs, sed prae nobis beatus. atque hoc ipso melior est tua, quam nostra conditio; quod tu, quid doleas, scribere audes; nos ne id quidem tuto possumus; nec id uictoris uitio, quo nihil moderatius, sed ipsius uictoriae, quae ciuilibus bellis semper est insolens. Vno te uicimus, quod de Marcelli, collegae tui, salute paullo ante, quam tu, cognouimus; etiam mehercule, quod, quemadmodum ea res ageretur, uidimus. nam sic fac existimes, post has miserias, id est postquam armis disceptari coeptum est de iure publico: nihil esse actum aliud cum dignitate. nam & ipse Caesar, accusata acerbitate Marcelli, (sic enim appellabat) laudataq. honorificentissime & aequitate tua, & prudentia, repente praeter spem dixit, se senatui roganti de Marcello, ne hominis quidem caussa, negaturum. fecerat autem hoc senatus, ut, cum a L. Pisone mentio esset facta de Marcello, & cum C. Marcellus se ad Caesaris pedes abiecisset, cunctus consurgeret, & ad Caesarem supplex accederet. noli quaerere: ita mihi pulcher hic dies uisus est, ut speciem aliquam uiderer uidere quasi reuiuiscentis reip. itaque, cum omnes ante me rogati gratias Caesari egissent, praeter Volcatium; (is enim, si eo loco esset, negauit se facturum fuisse) ego rogatus mutaui meum consilium: nam statueram, non mehercule inertia, sed desiderio pristinae dignitatis, in perpetuum tacere fregit hoc meum consilium & Caesaris magnitudo animi, & senatus officium. itaque pluribus uerbis egi Caesari gratias: meque, metuo, ne etiam in ceteris rebus honesto otio priuarim: quod erat unum solatium in malis. sed tamen, quoniam effugi eius offensionem, qui fortasse arbitraretur, me hanc remp. non putare, si perpetuo tacerem, modice hoc faciam, aut etiam intra modum; ut & illius uoluntati, & meis studijs seruiam. nam, etsi a prima aetate me omnis ars, & doctrina liberalis, & maxime philosophia delectauit: tamen hoc studium quotidie ingrauescit, credo & aetatis maturitate ad prudentiam, & his temporum uitijs, ut nulla res alia leuare animum molestijs possit. a quo studio te abduci negotijs, intelligo ex tuis litteris: sed tamen aliquid iam noctes te adiuuabunt. Seruius tuus, uel potius noster, summa me obseruantia colit: cuius ego cum omni probitate, summaq. uirtute, tum studijs, doctrinaq. delector. is mecum saepe de tua mansione, aut decessione, communicat. adhuc in hac sum sententia, nihil ut faciamus, nisi quod maxime Caesar uelle uideatur. res sunt eiusmodi, ut, si Romae sis, nihil te praeter tuos delectare possit. de reliquis nihil melius ipso est. ceteri, & cetera eiusmodi, ut, si alterutrum necesse sit, audire ea malis, quam uidere. Hoc nostrum consilium nobis minime iucundum est, qui te uidere cupimus: sed consulimus tibi. Vale.

EXPLANATIO

VNO EXEMPLO] ut, si qua periret, aliqua tamen perferretur epistola. NEC AGNOSCO,] ueram esse non confiteor. agnoscimus enim, quae antea nouimus: ignota uero agnoscere non possumus. non agnoscit igitur Cicero caussam excusationis, quam Sulpicius in orationis paupertatem referebat: quia verborum inopem eum non cognouerat. ep. 20. lib. v. Id ego agnoui meo iussu esse factũ. & ep. 3. lib. xi. Neque agnoscimus quidquam eorum. & in Laelio: Quod mihi tantũ tribui dicis, quantum ego nec agnosco, nec postulo, facis amice. Εἰρωνεύεσθαι] dissimulare. quod Socrati usitatum in disputando fuit, cum ijs, quos refellere uolebat, plus tribuere uideretur. Εἰρωνευόμενος,] simulans. Est enim ironia modo dissimulatio, ut proxime; modo simulatio, ut hic. dissimulamus enim uera; cum occultamus ea, quae sunt; simulamus falsa, cum ea fingimus esse, quae non sunt. Late igitur patet ironia: & est omnino, ut ait Aquila, cũ aliud uerbis significamus, aliud se sentimus. Addit Beda: grauitate pronunciationis adiuuandam. alioqui confiteri uidebitur, quod negare contendit. SVBTILITATI, & *elegantiae*.] subtilitas in sententijs, elegantia in uerbis. subtilitas autem a dialectica maxime sumitur,

quam Sulpicius egregie cognouit: eoq. maxime adiumento & Scaeuolae, & ceteris omnibus iurisconsultis antecelluit. hoc enim ei testimonium tribuitur in lib. de claris Orat. quo libro subtilitas etiã eius, & elegantia nominatur his uerbis: Adiunxit & litterarum scientiam, & loquendi elegantiam; quae e scriptis eius, quorum similia nulla sunt, facillime perspici potest; cumq. dicendi caussa, duobus peritissimis operã dedisset, L. Lucilio Balbo, C. Aquillio Gallo; Galli, hominis acuti, & exercitati, promptam in agendo, & in respondendo celeritatem subtilitate, diligentiaq. superauit. Quinctilianus etiam, Sulpiciũ ex tribus orationibus insignem famam consecutum esse, lib. x. scriptum reliquit. Alibi Subtilitas non idem ualet, sed uenustas potius quaedam est orationis, & naturalis quasi color, nullo adhibito artis pigmento: qualis apud nos est Caesaris sermo, apud Graecos Lysiae: itaque lib. III. de Orat. subtilitatem quidem illi Cicero tribuit, acumen autem Hyperidi. Et in Bruto illud: Lysias egregie subtilis scriptor, atque elegans: sic accipio, non ut acutum scriptorem Lysiam dici putem, sed ut purum, ut uenustum, ut politum, ut plane Atticum. Attica enim subtilitas ipsa per se laudatur, ijs carens ornamentis, quae ab arte sumuntur. qua laude Catonem censorium afficit Cicero in eodem libro infra. Qui in Graecis, inquit, antiquitate delectantur, eaq. subtilitate, quam Atticam appellant, hanc in Catone non nouerunt quidem. Hyperidae uolunt esse, & Lysiae. laudo: sed cur nolunt Catones? Atticum igitur dicendi genus, illud, in quo Lysias excelluit, (nam plura genera, ut ait Cicero, fuerunt) non ornatum, copiosum, illustre, ut Demosthenis, & Aeschinis, non acutum, ut Hyperidis; sed exile, ieiunũ, siccum, politum tamen, & uenustum fuit: idq. tum indicant eae, quae exstant, illius orationes: tum ipse Cicero, si Lysiae orationes non haberemus, clarissime tamen ostenderet. nam in eodẽ libro, aliquanto post, Atticum, ait, se Caluus noster dici oratorem uolebat. inde, erat ista exsilitas, quam ille de industria consequebatur. Et paullo post: Si quis ieiunitatem, & siccitatem, & inopiam, dummodo sit polita, dum urbana, dum elegans, in Attico genere ponit: hoc recte dumtaxat: sed quia sunt in Atticis alia meliora, uideat ne ignoret, & gradus, & dissimilitudines, & uim, & uarietatem Atticorum. Et infra: Si acutum, prudens, & idem sincerum, & solidum, & exsiccatum genus orationis probant, nec ullo graviore ornatu oratorio utuntur, & hoc proprium esse Atticorum uolunt: recte laudant. est enim in arte tanta, tamq. uaria, etiam huic minutae subtilitati locus. Nam, quod non ita multo post dicitur, Lysia pictius esse nihil posse: id affertur ex Attici persona, nimium in Graecos ambitiosi, & a Cicerone dissentientis, qui Catonem Lysiae comparauerat. Cicero autem ipse de Lysia quid sentiat, declarat in Oratore his uerbis: Dicar igitur Attice uenustissimos ille scriptor, ac politissimus Lysias, (qui enim id possit negare?) dum intelligamus hoc esse Atticum in Lysia, non quod tenuis sit, atque inornatus, sed quod nihil habeat insolens, aut ineptum. Et, paucis interiectis, Qui Lysiam, inquit, sequuntur, caussidicum quendam sequuntur, non illum quidem amplum, atque grandem, subtilem, & elegantem tamen. Eandem subtilitatem, quae ab acumine distat, notauit in Lysia Quinctilianus lib. x. Lysias, inquit, subtilis, atque elegans, & quo nihil, si oratori satis sit docere, quaeras perfectius. nihil enim est inane; nihil accersitũ: puro tamen fonti, quam magno flumini, propior. Et lib. XII. Quid Periclem? similem ne credimus Lysiacae gracilitati? Item lib. XI. Neque illud in Lysia dicendi textum tenue, atque rarum laetioribus numeris corrumpendũ erat. Hinc Agere caussas subtiliter, pro, simplici quodam, & puro, & ad docendum, non ad promouendũ, aut delectandum, apto dicendi genere in caussis uti, dixit Cicero ep. 21. lib. IX. Priuatas, inquit, caussas, & eas tenues, agimus subtilius. Et in Oratore: Tenues, acuti, omnia docentes, & dilucidiora, non ampliora facientes, subtili quadam, & pressa oratione limati. Et infra: Orationis subtilitas imitabilis illa quidem uidetur esse existimanti, sed nihil est experienti minus. Et pro Balbo: A quo haec, quae ego nunc percurro, subtilissime sunt omnia perpolita. Et ep. 21. ad Att. lib. 2. De rep. quid ego tibi subtiliter? tota perijt. Et in ep. ad M. Brutum: Messallam habes: quibus igitur litteris tam accurate scriptis assequi possum, subtilius ut explicem, quae gerantur, quaeq. sint in rep. quam tibi is exponet, qui & optime omnia nouit, & elegantissime expedire, & deferre ad te potest? Elegantiam autem differre ab ornatu, ostendit Cicero in epistola ad Cornelium Nepotem: Quis, ait, sententijs aut acutior, aut crebrior? quis uerbis aut ornatior, aut elegantior? ACHAICVM *negotium*] Achaiae administrandae curam, a Caesare mandatam. quamquam opinor ei maiorem Graeciae partem esse commissam, licet Achaiae nomine prouincia uocaretur. nam in ep. 1. & 4. lib. VI. & ep. 18. 21. 22. lib. XII. uideo Sulpicium Athenis praeesse; quae non Achaiae urbs, sed inter Achaiam & Macedoniam fuit. in sexta uero eiusdem libri epistola, Brutum, ait, Galliae, Sulpicium Graeciae praefecit. uide infra, ep. 12. OMNES *caussae*,] quarum una fuit, ut minus miser esses, cum ea non uideres, quae in oppressa patria contra leges, moremq. maiorum fierent. nam oculi dolorem augent, nec auertere a miserijs cogitationem sinunt. AVCTORITATE, & *prudentia*] decet enim, qui auctoritate, & prudentia ualeat, eum nihil committere, quod in aliquã reprehensionem possit incurrere. ALITER *cecidisse rem*] putasti te, cum ab urbe abesses, a molestijs etiam abfuturum: id, ut scribis, te fefellit. ep. 7. lib. 1. Si cecidisset, ut uolumus, & optamus. PERCVLSA, & *prostrata iacent*] dixi iam, superlatis augeri uim sententiae. sequitur autem, ut perculsa prosternantur, prostrata iaceant. FOEDISSIMO] ex ijs, quae sequuntur. bello enim omnia deformantur. alibi quoque epithetum idem cum bello iunxit. IS. CVIQVE *locus*,] uide eandem sententiam in ep. 1. lib. 5. TVI *consilij*] quod Achaicum negotium non recusaueris. NE. ID *quidem*] non modo libere sentire, ac dicere, sed ne scribere quidem tuto possumus. sumus enim hic in eorum potestate, qui diligẽter, quaecumque agimus, obseruant; quiq. uel minima re si offendantur, parata nobis grauissima iniuria est. MODERATIVS,] sane in uictoria se moderatissimũ Caesar praebuit, de quo Suetonius haec; Moderationem,

nem,clementiamq. tum in administratione,tũ in uictoria belli ciuilis admirabilẽ exhibuit: nec ulli perijsse,nisi in proelio,reperiẽtur,exceptis dumtaxat Afranio,& Fausto,& L.Caesare iuuene. denique,extremo tempore,etiam quibus nondum ignouerat,cunctis in Italiã redire permisit,magistratusq. & imperia capere. Confirmat ipse Cicero saepe in his epistolis,in hac quidem in extremo: De reliquis,nihil melius ipso est. in sexta liberalem Caesarem appellat: in septima,non passurum ait,ut iniuria fieret. in decimatertia: obtinemus ipsius Caesaris summam erga nos humanitatem; sed ea plus non potest,quam ois; & mutatio omnium rerum,atque temporum. INSOLENS.] uictores enim insolentes facit. ep. 9. Miserius nihil,quam ipsa uictoria: quae,etiam si ad meliorem uenit, tamen eos ipsos ferociores, impotentioresq. reddit. VNO, TE *uicimus*] cum in reliquis tua melior, quam nostra condicio sit. MARCELLI,] M. Claudij Marcelli,qui,Pompeio in Pharsalia deuicto,cuius partes secutus erat,exsulabat. COLLEGAE] in consulatu. SALVTE] restitutione, a Caesare impetrata. ARMIS *disceptari*] iudiciale uerbum ad arma transtulit,cum disceptari legibus,non armis,de iure soleat. ep. 14. Videbam,quanto periculo de iure publico disceptaretur armis. Ep. 1. lib. 6. Docebam,pilis,& gladijs,non consilijs, neque auctoritatibus nostris, de iure publico disceptari. Quid autem proprie sit Disceptare, locus indicat in Partitionibus: Aut auscultator est modo,qui audit,aut disceptator, id est rei, sententiaeq. moderator. Et in oratione pro Deiotaro: Hanc,C.Caesar,caussam si in foro dicerem,eodem audiente, & disceptante te, quantam mihi alacritatem populi Romani concursus afferret. Id ad praetorem proprie attinebat: nam lib. III. de leg. ita scriptum animaduerti: Iuris disceptator, qui priuata iudicet, iudicariue iubeat,praetor esto. Et pro Caecina: Persaepe disceptatore domestico dijudicatur. sic lib. XIII. ep. 26. ad Sulpicium: Perscripsimus ijs,ut omnibus in rebus, quae in aliquam controuersiam uocarentur, te arbitro,&,quod commodo tuo fieri posset,te disceptatore uterentur. itidem dixit: Videbam,quanto periculo de iure publico disceptaretur. ACERBITATE *Marcelli*,] significatur id, quod Suetonius exposuit his uerbis: M. Marcellus consul,edicto praefatus,de summa se rep. acturum, retulit ad senatum,ut Caesari succederetur ante tempus,& ne absentis ratio haberetur. nec prouincias ei, & priuilegium eripere contentus,retulit etiam,ut colonis,quos rogatione Vatinia Nouum comum deduxisset, ciuitas adimeretur; quod per ambitionem,& ultra praescriptum data esset. Commemorauit igitur Caesar offensiones Marcelli,quo scilicet maius faceret beneficium suum: deinde se reditum eius in patriam senatus precibus largiri dixit in oratione pro ipso: Intellectum est enim, cum M. Marcellum senatui, populoq. Romano,& reip. concessisti,commemoratis praesertim etiam offensionibus,te auctoritatem huius ordinis,dignitatemq. reip. tuis uel doloribus, uel suspicionibus anteferre. AEQVITATE *tua*,] cum Marcello collegae tuo restitisti,de quo idem Suetonius: Summa ope restitit, partim per intercessores tribunos, partim per Ser. Sulpicium,alterum consulem. Id significatur etiam in ep. 3. in eo loco: Cognoscebam,quae tua esset in hoc pestifero bello cauendo,& praedicendo sententia. SENATVI *roganti*] non modo preces, uerum etiam lacrumas senatus,ut Marcelli reditum impetraret,nominat in extrema oratione, qua Caesari,ob Marcellum restitutum,& suo, & senatus nomine gratias egit. NE HOMINIS *quidem caussa,negaturum.*] Alij legunt, Ne ominis quidem: quibus assentiri nullo modo possum. dixit enim Caesar; se non esse roganti senatui, ne ipsius quidem Marcelli caussa, a quo grauiter esset offensus,negaturum. quamquam,aiebat,in me fuerit acerbior: tamen,ne hac quidem caussa,senatui deprecanti eius reditum negabo. non tanti apud me erit Marcelli ipsius iniuria, quanti senatus uniuersi consensus,& deprecatio. Ad hunc locum pertinet illud ex ep. 6. lib. VI. Marcellum, cui maxime succensebat, cum summa illius dignitate restituit. L. PISONE] patriciae gentis Calpurniae: nam Calpurnij Bibuli plebeij: is Caesaris socer erat. exstat in eum Ciceronis oratio. C. MARCELLVS] Marci frater germanus,qui cum L. Lentulo consul fuit,biennio post Marcum consulem: nam patruelis fuit alter Caius, qui consulatum gessit cum L. Paullo, anno post Marcum consulem proxime sequenti e ut ep. 9. h. l. & ep. 9. lib. XV. & apud Suetonium in Iulio. de germano fratre infra ep. 7. 9. 11. & in oratione pro Marcello, in extremo. ABIECISSET,] nulla suae dignitatis habita ratione: quo magis Caesarem moueret. dolor enim summus in uerbo, Abiecisset, ostenditur. SVPPLEX] senatus amorem, ac desiderium absentis Marcelli Seneca in Consolatione ad Albinam declarat his uerbis: Illi redditũ impetrauit senatus publicis precibus,tã sollicitus, ac maestus,ut omnes illo die Bruti habere animũ uiderẽtur, & nõ pro Marcello,sed pro se deprecari,ne exsules essent,si sine illo fuissent. ACCEDERET.] Accedere ad se supplicẽ senatũ,Caesar passus est: eundem accidere supplicem ad pedes suos,passus certe numquã esset. alia enim C. Marcelli,fratris reditum deprecantis,alia senatus ratio fuit: quem supplicare quidẽ pro M. Marcello decuit,abijcere se ad Caesaris pedes,oblitũ suae dignitatis,haud quaquam decuit: nec Caesar ipse, qui omnia quidem suae potestatis esse,speciem tamen adhuc aliquam reip. manere uellet,indignitatem illã tulisset. Quare nihil mutandum. NOLI *quaerere*:] cum res eiusmodi est, ut eam ne longa quidem oratione pro uoluntate nostra satis exprimere uideamur posse; confugimus ad hoc loquendi genus, & ad illud, Quid quaeris? & similia quaedam. ROGATI] sententiam. Hic mirari licet,cur in re minime dubia sententiae rogarentur. consensit enim senatus uniuersus in Marcelli salute deprecanda. quod illud, proxime dictum,ostendit: Fecerat hoc senatus,ut cunctus consurgeret, & ad Caesarem supplex accederet. Quod cum ita sit: cur sententiae,quasi parum certa senatorum uoluntas esset, rogabantur? scripsit enim Varro,teste Gellio,lib. IV. Epistolicarum quaestionum,S.C. duobus modis fieri solitum, aut per discessionem, si consentiretur, aut, si res dubia esset,per singulorum sententias exquisitas. Ego Caesarem opinor, licet senatus uoluntatem perspexisset,uoluisse tamen sententias rogari, quo certius, quid quis-

que sentiret, intelligere posset, fortasse etiam, ut in dicenda sententia singuli sibi gratias agerent de Marcello reip. restituto. VOLCATIVM;] L. Volcatium Tullum, qui cum M. Aemilio Lepido consul fuerat, triennio ante Ciceronem. SI, EO *loco esset*,] an hoc dicit? si ea, qua Marcellus, dignitate esset negauit se in patriam rediturum: cum ep. 18. lib. XIV. similiter dixerit: Videte, quid aliae faciant isto loco feminae. Hoc mihi non probatur. non enim, quod ad dignitatem attinet, sibi Marcellum Volcatius anteposuisset, quippe qui consul ante eum fuerat annis XIV. An, Si eo loco esset, si esset in senatu? ut se Caesari, dum in senatu esset, gratias acturum negauerit. Ineptum hoc uidetur. ubi enim magis, quam in senatu, ea de re, quae in senatu agebatur, agi Caesari gratias decuit? Puto igitur hoc dici: negauit se in patriam fuisse rediturum, si Marcellus fuisset; id est, si eadem, quae Marcellus consul, contra Caesarem fecisset; & si cum Pompeio postea aduersus eundem Caesarem pugnasset, nec se, post uictum Pompeium, uictori credidisset: quae cum Marcellus fecisset, inconstantiae uidebatur esse, nec satis honorificum, beneficio eiusdem Caesaris, quem uehementer oppugnauerat, in patriam redire. Atque ad hanc sententiã pertinet illud Plauti in Bacch.

Verum, ut ego opinor, si ego in istoc siem loco,
Dem potius aurum, quam illum corrumpi sinam.

Et Catonis illud apud Rufinianum: Si uos in eo loco essetis, quid aliud faceretis? MAGNITVDO *animi*,] quia salutem inimico suo largitus esset. EGI *Caesari gratias*:] luculenta exstat oratio: cuius in extremo sunt haec: Sic tibi gratias ago, ut, omnib. me rebus a te non conseruato solum, sed etiam ornato, tamen ad tua innumerabilia in me unum merita, quod fieri iam posse non arbitrabar, maximus hoc tuo facto cumulus accesserit. METVO,] metuo, ne, cum in senatu loqui coeperim, idem posthac saepe cogar facere, ut Caesaris uoluntati seruiam. Idem in oratione: Meae pristinae uitae consuetudinẽ mihi, C. Caesar, interclusam aperuisti. HONESTO *otio*] litterato. dixit enim ep. 3. se, posteaquam nihil esse loci eloquentiae, neque in foro, neque in curia uiderit, omnem suam curam, atque operam ad philosophiam contulisse. & hic paullo post subiungit, Vt meis studijs seruiam. INTRA *modum*;] Modice, est cũ modo: Intra modum, minus. ut enim Supra, & Infra, sic Vltra, & Citra, atque interdũ etiam Vltra, & Intra opponuntur: quod Gellius lib. XII. cap. 13. ostendit, modeste refutata Apollinaris sententia, qui, Intra, negabat pro Citra posse accipi. Epistola ult. lib. IX. Epulamur una non modo non contra legẽ, sed etiam intra legem. STVDIIS] quod esse unicum solatium in malis proxime dixit. INGRAVESCIT,] augetur. a ponderibus translatio. AETATIS *maturitate*] sexagenarius iam erat Cicero, cum hanc epistolam scripsit. est enim hic annus urbis DCCVI, quo Caesar III. cum M. Lepido consul fuit: Cicero autem natus est anno DCXLVI, L. Cassio Longino, C. Mario cos. HIS *temporum uitijs, ut nulla res alia &c.*] ep. 3. His uero temporibus habemus aliud nihil, in quo acquiescamus. & ep. 3. lib. IX. Nulla nunc in re alia acquiescimus. Et sane plura breui tempore, euersa, quam multis annis, stante rep. scripsit: quod ipse fatetur in prooemio lib. II. Off. ALIQVID *iam noctes te adiuuabunt*.] eadem sententia, non ijsdem uerbis ep. 25. lib. VII. Aliquantum iam etiam noctis assumo. VIRTVTE,] uirtus hic neque probitatem, neque doctrinam significat: cum probitatis antecedat mentio, doctrinae subsequatur. est igitur praestantia quaedam in omnibus rebus; quae licet cum probitate non idem sit, ab ea tamen, & ab animi magnitudine, prudentiaq. oritur: qui enim uirtutis nomen in eum cadere possit, qui uel probitate careat, uel humili, atque imbecillo animo sit, uel denique parentem, altricemq. uirtutum omnium prudentiam desideret? Eodem modo Virtutem usurpauit ep. 5. lib. VI. & ep. 27. lib. XIII. DOCTRINAQ.] dabat in primis operam philosophiae. ep. 3. COMMVNICAT.] Seruio patre per litteras mandante, cui molestum iam esset Achaicum negotium. ideo supra dixit, Tui te consilij paenitet. IPSO] quo nihil esse moderatius, iam dixit ep. 17. lib. IX. NOSTRVM *consilium*] qui suademus tibi, ne decedas. CONSVLIMVS *tibi*.] non quid uoluntas nostra ferat; sed quid e re tua sit, in consilio dando spectamus.

Argumentum ep. 5.

EST haec Sulpicij epistola si non perfectae, certe admodum diligentis, & elaboratae consolationis exemplum. Nam, cum officium consolandi minime deceat eos, qui prorsus dolore uacant; siquidem, qui uere amat, doloris expers in amici casu esse non potest: ut hanc suspicionem tolleret, a molestia sua Sulpicius exordiendum putauit. Rursus, quia consolatio nihil omnino aliud est, quam aegroti animi remedium, a ratione, prudentiaq. sumptum; quo si caret is, quem consolamur, ratione simul, ac prudentia careat necesse est: propterea culpam Sulpicius temeritatis a se uoluit auertere, re-

tulitq.

tulitq. suae consolationis caussam non ad ullam Ciceronis inscitiam, aut imprudentiam, sed ad dolorem, quo impeditus minus ea perspicere, quae patere sibi possent, paullo moderatius dolenti. Haec quasi prooemij loco praeponuntur. Sequitur narratio, in qua maxime colliguntur exempla calamitatum, ne quis dolori nouo relinqui uideatur locus. Prima consolandi ratio ducitur a condicione temporum; quae sunt eiusmodi, ut optanda minime uita uideatur: altera ab exitio florentissimarum urbium, quae perpetuo mansurae uidebantur: tertia ab interitu uirorum clarissimorum; qui cum & multi, & uno tempore perierint, una muliercula amissa dolendum multo leuius est. Accedit imperij deminutio, prouinciarum deuastatio: quae ipsa quoque non mediocrem in priuatae rei iactura consolationem afferunt. Quid moriendi necessitas? non ne ad leuandam sollicitudinem plurimum ualet? Quid uita, iucunde, feliciterq. traducta? Quid mortis opportunitas, appropinquantibus malis? Haec omnia commemorat Sulpicius in Tulliae morte: mox ad ipsum Ciceronem orationem conuertit. Non debet, inquit, is, a quo multi consilium petere soliti sunt, committere, ut eguisse consilio, & ea, quae alijs praeceperit, ignorasse uideatur. nec uero clarum sapientia ciuem exspectare decet beneficium temporis, quo dolor exstinguitur, sed a ratione, ac sapientia contra quaelibet fortunae tela praesidium petere. Adduntur preces. Si hoc a te ratio ipsa non impetrat, certe non negabis patriae roganti, non amicis, & familiaribus, non filiae mortuae, quae carissimum sibi patrem maerore angi non uult. Incommodum proponitur. Vide, ne tuo luctu offendantur ij, qui rerum potiuntur, interpretantes doloris tibi caussam esse dominationem suam. Postremo, ne tuam gloriam contemnas, quae ex multis collecta uirtutibus, addita fortitudinis, & constantiae fama cumulabitur. Scripta est Caesare consule IV. *sine collega, deuictis iam in Hispania Pompeij liberis. quod ex duabus ad Att. epistolis, 19. & 21. lib. 12. licet conijcere: quod illa fere postrema huius epistolae uerba declarant: Noli committere, ut quisquam te putet non tam filiam, quam reip. tempora, & aliorum uictoriam lugere. Id confirmatur epistola* 11. *lib.* XII. *ad Att. cuius initium est: A Caesare litteras accepi consolatorias, datas Hispali. Nam Hispalim Caesar iuit post interfectum Cn. Pompeium, Magni filium, ut in libro de bello Hispaniensi scriptum est.*

Sulpicius S. D. Ciceroni. 5.

POSTEAQVAM *mihi renunciatum est de obitu Tulliae filiae tuae; sanequam pro eo, ac debui, grauiter, molesteq. tuli, communemq. eam calamitatem existimaui: qui si istic affuissem, neque tibi defuissem, coramq. meum dolorem tibi declarassem. etsi genus hoc cōsolationis miserum, atque acerbū est; propterea quia, per quos id fieri debet, propinquos, ac familiares, ipsi pari molestia afficiūtur, neque sine lacrumis multis id conari queunt; ut magis ipsi uideantur aliorum consolatione indigere, quam alijs posse suum officium praestare: tamen, quae in praesentia mihi in mentē uenerūt, decreui breui ad te perscribere: non, quod ea te fugere existimem; sed,*

quod

quod forsitan dolore impeditus, minus ea perspicias. Quid est, quod tantopere te commoueat tuus dolor intestinus? cogita, quemadmodum adhuc fortuna nobiscum egerit; ea nobis erepta esse, quae hominibus non minus, quam liberi, cara esse debent, patriam, honestatem, dignitatem, honores omnes. hoc uno incommodo addito, quid ad dolorem adiungi potuit? aut qui non in illis rebus exercitatus animus callere iam debet, atque omnia minoris aestimare? An illius uicem, credo, doles? Quoties in eam cogitationem necesse est & tu ueneris, & nos saepe incidimus, hisce temporibus non pessime cum ijs esse actum, quibus sine dolore licitum est mortem cum uita commutare. Quid autem fuit, quod illam hoc tempore ad uiuendum magnopere inuitare posset? quae res? quae spes? quod animi solatium? ut, cum aliquo adolescente primario coniuncta, aetatem ageret? licitum est tibi, credo, pro tua dignitate ex hac iuuentute generum deligere, cuius fidei liberos tuos te tuto committere putares.. An ut ea liberos ex sese pareret, quos cum florentes uideret, laetaretur? qui rem a parente traditam per se tenere possent, honores ordinatim petituri essent in rep. in amicorum negotijs liberalitate sua uterentur? quid horum fuit, quod non prius, quam datum, ademptum sit? At uero malum est liberos amittere: malum, nisi hoc prius sit, haec sufferre, & perpeti. Quae res mihi non mediocrem consolationem attulit, uolo tibi commemorare; si forte eadem res tibi minuere dolorem possit. Ex Asia rediens, cum ab Aegina Megaram uersus nauigarem, coepi regiones circumcirca prospicere. post me erat Aegina, ante Megara, dextra Piraeeus, sinistra Corinthus: quae opida quodam tempore florentissima fuerunt, nunc prostrata, & diruta ante oculos iacent. coepi egomet mecum sic cogitare: Hem, nos homunculi indignamur, si quis nostrum interijt, aut occisus est, quorum uita breuior esset debet; cum uno loco tot opidum cadauera proiecta iaceant. uis ne tu te, Serui, cohibere, & meminisse, hominem te esse natum? Crede mihi, cogitatione ea non mediocriter sum confirmatus. hoc idē, si tibi uidetur, fac ante oculos tibi proponas. Modo, uno tempore tot uiri clarissimi interierunt: de imperio praeterea tanta deminutio facta est: omnes prouinciae conquassatae sunt: in unius mulierculae animula si iactura facta sit, tantopere commoueris? quae si hoc tempore non suum diem obijsset, paucis post annis tamen ei moriendum fuit, quoniam homo nata fuerat. Etiam tu ab hisce rebus animum, ac cogitationem tuam auocas atque ea potius reminiscere, quae digna tua persona sunt: illam, quam diu ei opus fuerat, uixisse: una cum rep. fuisse: te, patrem suum, praetorem, consulem, augurem uidisse: adolescentibus primarijs nuptam fuisse: omnibus bonis prope perfunctam esse: cum resp. occideret, uita excessisse. quid est, quod tu, aut illa cum fortuna hoc nomine queri possitis? Denique noli te obliuisci Ciceronem esse, & eum, qui alijs consueueris praecipere, & dare cõsilium; neque imitari malos medicos, qui in alienis morbis profitentur se tenere medicinae scientiam, ipsi se curare non possunt: sed potius, quae alijs tute praecipere soles, ea tute tibi subijce, atque apud animum propone. NVLLVS dolor est, quem non longinquitas temporis minuat, atque molliat. hoc te exspectare tempus, tibi turpe est, ac non ei rei sapientia tua te occurrere. quod si quis etiam inferis sensus est, qui illius amor in te fuit, pietasq. in omnes suos, hoc certe illa te facere non uult. da hoc illi mortuae: da ceteris amicis, & familiaribus, qui tuo dolore maerent: da patriae; ut, si qua in re opus sit, opera, & consilio tuo uti possit. Denique, quoniam in eam fortunam deuenimus, ut etiam huic rei nobis seruiendum sit; noli committere, ut quisquam te putet non tam filiam, quam reip. tempora, & aliorum uictoriam lugere. Plura me ad te de hac re scribere pudet, ne uidear prudentiae tuae diffidere. quare, si hoc unum proposuero, finem faciam scribendi. Vidimus aliquoties secundam pulcherrime te ferre fortunam, magnamq. ex ea re te laudem adipisci. fac aliquando intelligamus aduersam quoque te aeque ferre posse; neque id maius, quā debeat, tibi onus uideri; ne ex omnibus uirtutibus haec una tibi uideatur deesse. Quod ad me attinet, cum te tranquilliore esse animo cognouero, de his rebus, quae hic geruntur, quemadmodumq. se prouincia habeat, certiorem faciam. Vale.

EXPLANATIO

TVLLIAE } quam exstinctam morbo, quem ex partu contraxerat, ut ait Plutarchus, pater ita grauiter doluit, ut nec ab amicorum consilijs, nec a philosophiae praeceptis quidquam solatij capere posset. PROPTEREA *quia*, } Ciceroni, Terentio, Plauto usitatius est, Propterea quod, sic, Ideo quod, Ideo quia, ueteres dicebant: PARI *molestia* } simili potius, quam pari. nam, si par esset, afflictus afflictum consolari non posset. & infra, maiorem esse Ciceronis dolorem, quam suum, in eo significat: Non quod ea te fugere existimem: sed, quod forsitan dolore impeditus, minus ea perspicias. CONARI } conamur ea, quae minime licet perficere. unde illud Ciceronis, opinor, in Oratore: Nos conamur, Demosthenes perficit. IN PRAESENTIA } In praesenti, ep. 9. lib. 2. alibi tamen, In praesentia. BREVI } modo rei, modo temporis breuitatem demonstrat: hic rei, & ep. 9. lib. 1. Tantum dicam breui: & ep. 3. lib. 2. Breui tamen sic habeto. Temporis autem breuitas indicatur ep. 6. lib. VI. Vt spero, breui gratulabitur. Et lib. V. in Verrem: Breui postea est mortuus. Et in epistola Pompeij lib. IIX. ad Att. Cum ille maiores breui copias habiturus sit. Plautus in Rudente: Posse eum breui fieri diuitem. NON, *quod ea te fugere existimem; sed, quod forsitan, dolore impeditus, minus ea perspicias.* } hoc addit, ne sibi prudentiae laudem, Ciceroni ademptam, tribuere uideatur. sic Cic. ep. 5. lib. VI. Quia fieri potest, ut tu ea perturbatiore animo cogites; puto esse meum, quid sentiam, exponere. EREPTA } cum enim ea, quae antea bonis, ac fortibus uiris resp. deferebat, ad unius potestatem translata cuncta sint, erepta nobis uidentur esse: quandoquidem non iam amplius a nostra uirtute, & industria exspectantur. HONESTATEM, } Honestas definiri potest, honesti, & recti species quaedam, collecta ex ijs rebus, quae laudem habent singulae. DIGNITATEM, } existimationem, ortam ex honoribus, praeclaro administratis.

administratis. QVI. NON } Qui, pro Quomodo, ut alibi quoque, hic usurpari constat. IN *illis rebus* } in amissione patriae, honestatis, dignitatis, honorum omnium. CALLERE } quasi callo ex consuetudine facto sic obduruisse, ut nouum dolorem iam non sentiat. Proprie Plautus in Pseud. Plagis costae callent. Ad animum hic Cicero transtulit, ad stomachum autem ep. 2. lib. IX. Diuturna consuetudo callum iam obduxit stomacho meo. Dicimus, &, Occalleo, simpliciter, ut ad Att. ep. 18. lib. 2. Angor equidem, sed iam prorsus occallui. MINORIS } quam illa, quae sunt erepta. AN, ILLIVS *uicem, credo, doles?* } an doles id, quod illi contigit? uerbum enim, uicem, hoc uidetur significare, ubi cum uerbo, doleo, coniungitur. ad Att. ep. 6 lib. IV. Illius uicem minime dolemus. Alibi aliter accipitur, ut ep. 9. lib. I. Nostram uicem ultus est ipse sese. pro, ultus est ipse iniurias nobis illatas: quod ipsi facere debuimus. CREDO, } ironia: quasi credendum minime sit, ob ea, quae sequuntur. nec abest indignationis quaedam uis, cum haec duo coniunguntur. An credo, quod enim per interrogationem pronunciatur, in eo simplex ironia non est. sic Lucretius:

An, credo, in tenebris uita, ac maerore iacebat?

Legi etiam posset simplici ironia: At illius uicem, credo, doles. ET. TV. VENERIS, *& nos saepe incidimus*, } apparet modestia Sulpicij, qui Ciceroni plus, quam ipse sibi, tribuat. nam in, Veneris, ratio; in Incideris, casus est. necesse, inquit, est, pro tua prudentia, in eam cogitationem saepe neneris, in quam nos quoque saepe incidimus. hoc non pendet ab eo, Necesse est, sed per se consistit, interpositum, ut se quoque incidere in eam cogitationem Sulpicius ostenderet. Quod quia parum est animaduersum, propterea legendum alij putarunt, Vt, pro, Et; contra ueteres omnes libros, quos quidem ego inspexerim: multis autem, amicorū studio, & benignitate, nunc utor. NON *pessime cum ijs esse actum*, } pessime ijs non euenisse. In Laelio: Cum Scipione, quis neget, actum esse praeclare? MORTEM *cum uita commutare.* } notandum loquendi genus, Ciceroni, quod sciam, non usitatum. SINE *dolore* } extinctos naturali morte significat. cum dolore enim moriuntur, quibus uita per uim eripitur. CVM *aliquo adolescente primario coniuncta*, } diuortiū cum Tullia fecerat Dolabella antequam pareret. quod cum ex hoc loco, tum ex ep. 18. lib. VI. in qua sunt haec: Me Romae tenuit omnino Tulliae meae partus: sed, cum ea, quemadmodum spero, satis firma sit, teneor tamen, dum a Dolabellae procuratoribus exigam primam pensionem. Scripsit tamen ad Dolabellam ep. XI. lib. IX. de filiae morte cum amoris in eum significatione non uulgari, ob eam caussam, opinor, quod temporis caussa, Caesare dominante, apud quem gratiosus erat Dolabella, simulandum fuit. Notanda Pediani indiligentia, qui Tulliolam scripsit apud uirum suum P. Lentulum ex partu decessisse: cum neque Lentulus inter Ciceronis generos quisquam fuerit: & illa, ut Sulpicij uerba ostendunt, & ut ipso teste Cicerone probauimus, post diuortium perierit. PARERET, } pepererat: sed infans obijt: de quo sic Cicero ad Att. ep. 16. lib. x. Tullia mea peperit puerum ἑπταμηνιαῖον. quod εὐτόκησεν, gaudebam; quod quidem est natum, perimbecillum est. Alij legunt, Pararet. decem octo libri habent, Pareret: unus omnino, Pararet. mihi, Pareret, esse rectius, & librorum consentientium auctoritas, & sententia ipsa persuasit. Optandum, inquit, uidetur, ut filios pareret, quos aliquando cum florentes cerneret, laetaretur. PER. SS } suo studio, suaq. industria. ORDINATIM } bonorum hic erat ordo, quaestura, tribunatus pl. aedilitas, praetura, consulatus, censura. inter quaesturam, & tribunatum, itemq. inter tribunatum, & aedilitatem annuum erat interuallum. Aedilitaté, interposito biennio, praetura: praeturam, eodem interiectu spatio, consulatus sequebatur. censurae post consulatum definitus annus non erat. LIBERALITATE } dissentientibus antiquis libris, quorum alij, Liberalitatem, alij, Libertatem, habent, sententiam consului; quae mihi, Liberalitate, probare magis uisa est. quo nomine non largitio tantum, sed officium quodlibet, omnisq. benignitas indicatur, ut ep. 9. lib. I. in extremo: Ad tuam liberalitatem, qua te scio libentissime solere frui, pertinet, te sine ulla mora prouinciam successori concedere. Quamquam ex, Libertate, aliquid etiam elicio sententiae: ut ostendat Sulpicius, neminem amicis iam nauare operam, aut studium posse, cum libertas omnibus adempta sit. VTERENTVR? } omnino hic diu me torsit anceps dubitatio: cum in octo scriptis libris, Vti, uiderem. non, Vterentur. nam, etsi non est, unde uerbum, Vti, commode pendeat; cum ab illo, Possent, interposita bonorum mentione disiungatur: tamen, quia plurimi apud me solet esse ueterum exemplarium testimonium, haerebam, haesiq. tamdiu, donec in libro perantiquo Caroli Sigonij, plane, & diserte scriptum uidi, Vterentur. quod in hoc toto uerborum ordine, atque ambitu, locum habet aptissimum. HORVM } quae sunt haec? nimirum, quae proxime nominauit, res a parente tradita, honores, amici. ADEMPTVM } ui, & iniuria bellorum ciuilium. supra: Cogita ea nobis erepta esse, quae hominibus non minus, quam liberi, cara esse debent, patriam, honestatem, dignitatem, honores omnes. Quid igitur, inquit, horum, quae adempta prius, quam data sunt, ad uiuendum illam incitare potuit? AT. VERO *malum est, liberos amittere:* } artis est, ex aduersarij persona nobis obijcere, quod eius tueri caussam uideatur, nec tamen ad tuendum satis ualeat. adhibetur hoc genus, ubicumque disputatur, in orationibus quidem frequentissime, in epistolis nonnunquam, ut Ciceronis ad Brutum, quem locum lib. III. recitat Quinctilianus: Propositis plurimis, quae honeste suaderi Caesari possent; sim ne bonus uir, si haec suadebam? minime. suasoris enim est finis, utilitas eius, cui quisque suadet. At recta sunt. Quia negat? sed non est semper rectis in suadendo locus. & ad Gallum, ep. 23. lib. VII. At pulchellae sunt. Noui optime, & saepe uidi: nominatim tibi signa, mihi nota, mandassem, si probassem. In oratione autem pro Coelio: At enim postea scimus, & uidimus esse hunc in illius amicis. Quis negat? Ἀντιπαγωγὴ

Graece uocatur haec figura: cum difficile aliquid,& contrarium fateri cogimur: sed contra inijcimus non minus firmum; qualia sunt haec de Ptolomeo rege apud Ciceronem. Difficilis ratio belli gerendi: at plena fidei, plena pietatis. Aquila de figuris. HAAC } quae cum patimur, iucunda esse ora non potest. EX . ASIA } non quae tertia orbis terrarum pars est, sed ea, in qua Attalus regnauerat, quam ab eo legatam possedit postea populus Romanus. AEGINA } inter Cycladas insula nobilissima, ab Aegina, Aeaci matre, nominata, cum Oenopia uocaretur antea, teste Ouidio lib. VII. Met. & Stephano, de hac Strabo, Plinius, Mela, alij. MEGARAM } sitam urbem inter Peloponnesum, Atticam, & Boeotiam. PIRAEEVS, } Atheniensium portus, quadringentarum nauium capax: opidum quoque eiusdem nominis, quod L. Sulla, praefecto Mithridatis regis Archelao defendente, oppugnauit. uide Gellium lib. XV. cap. I. CORINTHVS: } Achaiae urbs opulentissima, quam L. Mummius euertit, anno urbis DCVI. Plutarchus, Velleius, alij. belli caussa fuit, quod legatos Romanos sordibus Corinthij madis lauerant. Strabo lib. 8. Cicero in oratione pro lege Man. OPIDA } urbes nobilissimas uocat Opida. Corinthum quidem totius Graeciae lumen appellat in oratione pro lege Manilia. & lib. I. de Diuin. modo urbem, modo opidum Pheras nominat. Aristoteles, inquit, scribit, Eudemum Cyprium Pheras uenisse; quae erat urbs in Thessalia tum admodum nobilis: in eo igitur opido ita grauiter aegrū Eudemum fuisse, ut omnes medici diffiderent. DIRVTA } Corinthi quidem uix relictum uestigium, ait Cicero in Agraria 2. postea restitutam a Caesare, Strabo narrat libro ultimo. NOS . HOMVNCVLI } argumentū a maiori. nam, si opida intereunt; quis perire homines miretur? Priscianus lib. III. Saepe inueniuntur deminutiuorum deminutiua in diuersas desinentia formas, ut homo, homuncio, homunculus, homullus, homullulus. SI . QVIS nostrum interijt, } Alij placet, Nostrorum: ut de propinquis dicatur. Sed mutare non est necesse. eodem enim sententia redit, si, Nostrum, legimus cum omnibus antiquis libris. nam, etsi de uniuerso hominum genere dictum sit, Si quis nostrum interijt; pro, cū accidit, ut homo aliquis intereat: ad eos tamen homines referri, qui uobis cari sunt, quis nō intelligit? cari enim sunt nō omnes omnibus, sed omnes suis: &, quia nemo fere est, qui carus alicui non sit: ideo generatim recte Cicero dixit, quod deinde in partes diuiditur: Si quis nostrū interijt, indignamur. CADAVERA } interitus opidorum est euersio. apte igitur, Cadauera. COHIBERE, } uel, Cohibere, in memoriam mortis, nec nitā hanc magis, quam deceat, diligere; cum opida quoque eundem cū hominibus interitū exspectent: uel, Cohibere, pro colligere: quod est, accurata cogitatione rationem perpēdere: ut ep. 9. lib. I. Collegi ipse me, & cum ipsa quasi rep. sum collocutus. HOMINEM te esse natum } id est, eum, cui moriendi necessitas impendeat. unde illud Anaxagorae, nunciata filij morte, Sciebam me genuisse mortalem, Tusc. 3. quo spectasse arbitror poetam illum cū Telamonem, audita Aiacis filij nece, dicentem induxit: Ego, cum genui, moriturum sciui. In eadem Tusc. Et hic infra: Quoniam homo nata fuerat. MODO, uno tempore, tot uiri clarissimi } emphasim habent singula. Omitto, inquit, uetera. modo interitū uidisti & uirorum, & clarissimorum, & multorum, & uno tempore. cur angeris ob amissam unius mulierculae animulam, cui tamen, communi naturae lege, moriendum aliquando fuit? TANTA deminutio } nō, quod ab imperio populi Romani gentes defecerint, sed, quod, ciuili bello, & uectigalium fructus, & maiestas, ac uires etiam populi Romani, caesis tot hominum millibus, imminutae sint. OMNES prouinciae } Italia, cum Caesar Pompeium eiecit: Hispania, cum Pompeij legatos, & exercitum in suam potestatem redegit: Graecia, cum ipsum Pompeium deuicit: Aegiptus, unde uictoriam, non sine uitae periculo, reportauit: Asia, propter Pharnacem, Mithridatis regis filium, quem Caesar, Alexandria reuertens, nullo negotio superauit: Africa, in qua Scipionem, & Iubam regem uicit: Hispania rursus in qua hoc tempore Caesar, consul IV. aduersus Pompeij liberos bellum gerebat. motum in Gallia fuisse nullum puto. CONQVASSATAE } impetu belli labefactatae, incommodis, & calamitatibus affectae. pro Sextio: Etiam exteras nationes illius anni furore conquassatas uidebamus. MVLIERCVLAE animula } deminutis nominibus iactura leuior ostenditur. HOMO nata } nata, ut moreretur: morti enim homines debentur. paullo ante: Hominem te esse natum. Hominem, incerti sexus Donatus dicit esse, cum illud Terentij in Eun. interpretatur: Inhonestum hominem, quem mercatus est here, senem mulierem. Et Plautus in Cist. Hominis miserae misereri. Alij tamen aliter sentiunt. ETIAM tu ab hisce rebus animum ad cogitationem tuam anoca: } nescio quo modo mendū huc irrepserat, quod uulgatos omnes libros occupauit, ijs tantum exceptis, quos olim edidit pater meus, quem pro eximia conseruandae antiquitatis cura laudare satis nemo possit: ac mutationē quidem esse factam, eo magis miror, quod omnes libri ueteres, quotquot umquā uiderim, habēt, Ad cogitationem non, Ac cogitationē, ut impressi. restituamus igitur ueritatem, uel negligentia, uel opinione corruptam. Fac, inquit, Sulpicius, quod ego feci; qui cum opida, quondam florentissima, prostrata, ac diruta uidissem, inde animum ad cogitādum auocaui, reprehendiq. communem errorem, quod indignamur, si quis nostrum interijt, aut occisus est, quorum uitae exiguos natura terminos circumscripsit; cum uno loco tot opidū cadauera proiecta iaceant. haec me cogitatio ualde confirmauit. Etiam tu, cum tot uiri clarissimi uno tempore perierint, imminutum ualde sit imperium, prouinciae omnes conquassatae, ab hisce rebus, ut ego ab opidorū excidio, ad cogitationem animum auoca; nec unius mulierculae tantopere cōmouearis interitu; sed ea potius reminiscere, quae digna tua persona sunt. Ad cogitationem tuam, dixit, pro ad eam cogitationem, quae ad te ipsum pertinet; cum illa, de tot uirorum clarissimorū interitu, de imperij deminutione, de prouinciarum clade, nō de ipso proprie, sed aliena cogitatio fuerit. ab hisce igitur rebus ad cogitandum de te ipso animum conuerte. AB . HISCE rebus } quae te excruciant; cū in caede tot

uirorum clarissimorum, in imperio deminuto, prouincijs conquassatis, plus omnino damni, quam in unius mulierculae animula, factum sit. *Tua persona*] grauem enim personam sustines, cum amplissimos magistratus eximia cum laude gesseris. Videtur in uerbo, Persona, honorificum quiddam inesse: ut lib. 1. de Fin. Suspicor fore, qui genus hoc scribendi, etsi sit elegans, personae tamen, & dignitatis esse negent. *Quamdiu ei opus fuerat,*] non enim, cũ resp. occideret, opus fuit. *Praetorem, consulem,*] magistratuũ alij maiores, alij minores uocabantur: maiores, praetor, consul, censor: minores, reliqui. hic maiores duo nominantur, Praetura, & consulatus. nam censuram Cicero non gessit. Gellius lib. XIII. cap. 14. *Augurem*] augur creatus est, ut ait Plutarchus, in locum P. Crassi, a Parthis cum patre M. Crasso interfecti: cum ab exsulio restitutus esset, antequam iret in prouinciam. nam antea sacerdotium illud non appetiuerat, ut ipse ad Catonem scripsit ep. 4. lib. XV. *Adolescentibus primarijs*] tribus. nupsit enim primum C. Calpurnio Pisoni Frugi, ut est in ep. 2. lib. 1. ad Att. deinde Furio Crassipedi, de quo ep. 7. lib. 1. ad Lentulum, & ep. 4. lib. 2. ad fratrem; quo mortuo, uel relicto, (nam neque de obitu eius, neque de diuortio constat) P. Cornelio Dolabellae collocata est, ut in ep. 22. lib. IX. & ep. 16. lib. 8. & alibi. a Dolabella, ut iam diximus, dimissa, perijt ex partu. in quo notauimus olim Plutarchi, & Asconij indiligentiam; qui duos tantum Ciceronis generos nominarunt, Pisonem, & Lentulum, in Lentuli etiam nomine peccantes. nam inter Ciceronis generos Lentulus nemo fuit. *Primarijs*] omnibus quidem patricij generis. patriciae enim gentes, & admodum antiquae, Calpurnia, Furia, Cornelia. *Cum resp. occideret, uita excessisse.*] Eandem sententiam initio lib. 3. de Orat. cum de L. Crassi morte loqueretur, consolationis loco posuit. Non uidit, inquit, flagrantem bello Italiam, non ardentem inuidia senatum, non sceleris nefarij principes ciuitatis reos, non luctum filiae, non exsulium generi, non acerbissimam C. Marij fugam, non illam post reditum eius caedem omnium crudelissimam, non denique in omni genere deformatam eam ciuitatem, in qua ipse florentissima multum omnibus gloria praestitisset. ut ille, qui haec non uidit, & uixisse cũ rep. pariter, & cum illa simul exstinctus esse uideatur. Et in libro de claris oratoribus opportuno tẽpore Hortensium obijsse ostendit, appropinquante reip. interitu. Occidit, inquit, cum lugere facilius remp. posset, quam iuuare; uixitq. tam diu, quam licuit in ciuitate bene, beateq. uiuere. *Hoc nomine*] hanc ob caussam, quod uita nunc excesserit. *Ciceronem esse,*] multis iam clarum uirtutibus. uis maior est in ipso nomine, quam si dixisset, Cogita qui sis. tale illud ep. 7. lib. III. Appius Lentulo, Lentulus Appio processit obuiam. Et ep. 2. ad Att. lib. V. Cum Hortensius ueniret, & infirmus, & tam longe Hortensius. Et ep. 2. ad Q. Fratrem lib. 1. Cato adolescens, nullius consilij, sed tamen ciuis Romanus, & Cato. Et illud Caesaris ad gubernatorem tempestati diffidentem; Caesarem uehis. Lugere autem in funere, & in reliquis calamitatibus, quo quisque nobilior, & praestantior est uir, eo minus licet. itaque praeclare Ennius;

Plebes in hoc regi antestat loco; licet
Lacrumare plebi, regi honeste non licet.

Neque imitari] ita pendet hoc a uerbo, Noli, ut ex eo tamen eliciatur affirmatio; hoc modo; neque uelis imitari malos medicos. nam quaedam ex negatione, & affirmatione composita, ut, Nemo, ex non & homo, Nolo ex nõ & uolo, in prima sententiae parte uim habent negãdi, ut hic, Noli te obliuisci Ciceronem esse; in secunda affirmant, ut, Neque imitari; quod ita regitur, ut diximus, a uerbo Noli, ut subaudiatur non ea pars, quae in eo uerbo negat, sed ea tantum, quae affirmat. Sic & Cicero locutus ep. 30. lib. 2. Noli imprudens esse, nec mihi molestiam exhibere. nam particula, Nec, respicit ad Noli, sic tamen, ut, Velis, eliciatur, quod in, Noli, inclusum est. Horatius quoque affirmationem ex, Nemo, eduxit in ijs uersibus.

Qui fit Maecenas, ut nemo, quam sibi sortem
Seu ratio dederit, seu fors obiecerit, illa
Contentus uiuat, laudet diuersa sequentes?

hoc enim, Laudet diuersa sequentes, cũ referri necesse sit ad, Nemo; tamen affirmate sumi, plane constat. *Quae alijs tute praecipere soles, ea tute tibi subijce,*] sic Cicero ad M. Brutum; Est alienum tanto uiro, ut es tu, quod alteri praeceperit, id ipsum facere non posse. *Longinquitas temporis*] eadem sententia alijs uerbis ep. 16. lib. V. & ep. 4. lib. VI. & ep. 28. lib. VII. Tale illud Philippidae; Ὁ κοινὸς ἰατρός σε θεραπεύσει χρόνος. & Menandri: Πάντων ἰατρὸς τῶν ἀναγκαίων κακῶν χρόνος ἐστίν. & Diphili: Ἁπάντων δὲ πάντως γίνετ᾽ ἰατρὸς χρόνος. & Philetae: Ἀλλ᾽ ὅτ᾽ ἐπὶ χρόνος ἔλθῃ, ὅς ἐν δοῖς ἄλγεα πίσσει. —Ἔλλαχε, καὶ πενθέων φάρμακα μοῦνος ἔχει. *Sapientia occurrere*] Impetret ratio, quod dies impetratura est, dixit ep. XI. lib. XII. ad Att. *Si quis inferis sensus est*] dubitat in eo, quod philosophorum alij negauerant, alij crediderant potius, quam probauerant. Cicero in catone maiore, Platonem secutus, residere in morte sensum putat: ep. 16. lib. XV. ita disputat, quasi ancipiti sententia distrahatur. Isocrates dubitauerat. nam in Euagora, Εἰ τις, inquit, ἐστὶν αἴσθησις τοῖς τετελευτηκόσι περὶ τῶν ἐνθάδε γιγνομένων. Et in Plataeensium supplicatione: Εἰ τις ἄρα τοῖς ἐκεῖ φρόνησις ἐστι περὶ τῶν ἐνθάδε γιγνομένων. Et in oratione Aeginetica. Θρασύλοχος, ὁ πάντα ταῦτα, ἡγοῖτ᾽ ἂν δεινὰ πάσχειν, εἴ τις ἐστιν αἴσθησις τοῖς τεθνεῶσι περὶ τῶν ἐνθάδε γιγνομένων, ὁρῶν τὴν μὲν θυγατέρα ἀπεστερημένην τῶν χρημάτων. *Qui illius amor in te fuit,*] notum loquendi genus; quod ualet, Pro amore in te suo. ep. 78. lib. XIII. Quae tua natura est. & ad Att. ep. 9. lib. VI. Quae tua prudentia, & temperantia est. Et ad eundem ep. 7. lib. VII. Quae tua est humanitas. & in ep. M. Bruti ad Ciceronem. *Pietas in omnes suos,*] dixi iam, Pietatis nomen plus omnino, quam amoris, significare. ut ep. 9. lib. 1. perspicue

cernitur. usurpatur in deos parentes, propinquos, optime de nobis meritos. REIP. *tempora*,] miserrima, ob amissam libertatem. ALIORVM *uictoriam*] hoc dicit, quia paullo ante Coesar, Pōpeij liberos in Hispania deuicerat. SI HOC *unum proposuero*,] sic loquimur, cum ita nos aliquid dicturos esse ostēdimus, ut aliquid tamē praeponere uelimus. ep. 10. lib. XIII. Videor mihi, cum separatim de probitate eius, & moribus dicturus fuissem, si prius caussam, cur eum tantopere diligerem, tibi exposuissem. Et lib. 2. Off. Quoniam nonnumquam hoc subsidium necessarium est, quemadmodum eo sit utēdum, dicemus, si prius ijs de rebus, quae uirtuti propiores sunt, dixerimus. Et in Phil. XIV. Ad litteras ueniam, quae sunt a consulibus, & propraetore missae: si pauca ante, quae ad ipsas litteras pertinent, dixero. Et in eo cōmētariolo, qui de optimo genere oratorum inscribitur: Aggrediamur iam, quod suscepimus, si prius exposuerimus, quae caussa in iudicium deducta sit. In Verrem lib. III. Haec dicentur alio loco: nunc proficiscemur ad reliqua; si pauca erimus a uobis, iudices, deprecati. Et ibidem, infra: Omnes iniquitates, de quibus ante dixi, sui quaestus caussa reperisse conuincam; si prius illud propugnaculum, quo contra meos omnes impetus usurum se putant, ex defensione eius deiecero. ADIPISCI.] Apisci, placet alijs. non contemno antiquitatem, colo etiam, & obseruo: sed, Adipisci, cur non retineam, cum omnes in eo mei ueteres libri, nullo discrepante, consentiant? ONVS] ut ferre non queas. respexit ad id, quod proxime dixerat, Aeque ferre. HAEC VNA] in aduersis constantia, & fortitudo. TRANQVILLIORE *esse animo*] sic libri septem antiqui: alij, Tranquilliorem. utrumque recte. PROVINCIA] Achaia: quae & Graecia dicta est. ep. 6. lib. VI. & Ptolemaeus, de tota Sulpicij Achaica iurisdictione, uide, quae diximus ep. 12.

Argumentum ep. 6.

RESpondet Sulpicio consolanti, dolorem suum, lectis illius litteris, aliqua ex parte lenitum: sed nemini umquam in eiusmodi casu aut plures, quam sibi, dolendi caussas, aut grauiores fuisse: leuationem tamen sibi fore maximam, si eius consuetudine, sermonibusq. frui liceat.

Cicero S. D. Sulpicio. 6.

EGO uero, Serui, uellem, ut scribis, in meo grauissimo casu affuisses. quantum enim praesens me adiuuare potueris & consolando, & prope aeque dolendo, facile ex eo intelligo, quod, litteris tuis lectis, aliquantulum acquieui. nam & ea scripsisti, quae leuare luctum possent; & in me consolando, non mediocrem ipse animi dolorem adhibuisti. Seruius tamen tuus, omnibus officijs, quae illi tempori tribui potuerunt, declarauit, & quanti ipse me faceret, & quam suum talem erga me animum tibi gratum putaret fore: cuius officia iucundiora scilicet saepe mihi fuerunt, numquam tamen gratiora. me autem non oratio tua solum, & societas paene aegritudinis, sed etiam auctoritas consolatur. turpe enim esse existimo, me non ita ferre casum meum, ut tu, tali sapientia praeditus, ferendum putas. sed opprimor interdum, & uix resisto dolori: quod ea me solatia deficiunt, quae caeteris, quorum mihi exempla propono, simili in fortuna nō defuerunt. nam & Q. Maximus, qui filium consularem, clarum uirum, & magnis rebus gestis, amisit, & L. Paullus, qui duos septem diebus, & uester Gallus, & M. Cato, qui summo ingenio, summa uirtute filium perdidit, ijs temporibus fuerunt, ut eorum luctum ipsorum dignitas consolaretur ea, quam ex rep. consequebantur. mihi autem, amissis ornamentis ijs, quae ipse commemoras, quaeq. eram maximis laboribus adeptus, unum manebat illud solatium, quod ereptum est. non amicorum negotijs, non reip. procuratione impediebantur cogitationes meae: nihil in foro agere libebat: adspicere curiam non poteram. existimabam id, quod erat, omnes me & industriae meae fructus, & fortunae perdidisse. sed, cum cogitarem haec mihi tecum, & cum quibusdam esse communia; & cum frangerem iam ipse me, cogeremq. illa ferre toleranter: habebam quo confugerem, ubi conquiescerem; cuius in sermone, & suauitate omnes curas, doloresq. deponerem. nunc autem hoc tam graui uulnere etiam illa, quae consenuisse uidebantur, recrudescunt. non enim, ut tum me a rep. maestum domus excipiebat, quae leuaret: sic nunc, domo maerens, ad remp. confugere possum, ut in eius bonis acquiescam. itaque & domo absum, & foro: quod nec eum dolorem, quem a rep. capio, domus iam consolari potest, nec domesticum resp. quo magis te exspecto, teq. uidere quamprimum cupio. maior mihi leuatio afferri nulla potest, quam coniunctio consuetudinis, sermonumq. nostrorum. quamquam sperabam tuum aduentum (sic enim audiebam) appropinquare. ego autem cum multis de caussis te exopto quamprimum uidere, tum etiam, ut ante commentemur inter nos, qua ratione nobis traducendum sit hoc tempus, quod est totum ad unius uoluntatem accommodandum, & prudentis, & liberalis, & ut perspexisse mihi uideor, nec a me alieni, & tibi amicissimi. quod cum ita sit; magnae tamen est deliberationis, quae ratio sit ineunda nobis, non agendi aliquid, sed illius concessu, & beneficio quiescendi. Vale.

EXPLA-

EXPLANATIO

EGO VERO, *Servi, vellem*,] cum in rescribendo amici consilium, aut uoluntatem comprobamus, vtimur simili principio: ad Curium, ep. 30. lib. VII. Ego uero iam te nec hortor, nec rogo, ut domum redeas: quin hinc ipse euolare cupio. Ad Varronem, ep. 5. lib. IX. Mihi uero, ad nonas, bene maturum uidetur fore. Ad Tironem, ep. 12. & 22. lib. XVI. Ad Att. ep. 40. 42. lib. XIII. & ep. 5. lib. XVI. EA SCRIPSISTI,] quod prudentiae, & doctrinae fuit. DOLOREM *adhibuisti*.] quod humanitatis, & amoris. ILLI *tempori*] illi calamitati: vt ep. 9. lib. I. Habui non temporum solum rationem meorum, sed etiam naturae. Et ibidem, paullo post: Scripsi etiam tres libros de temporibus meis. TIBI *gratum*] eadem fere sententia clausit epistolam tertiam. IVCVNDIORA] iucunditati locus non est in rebus miseris. nec fere iucundum quidquam, quod non idem gratum: grata uero multa, non eadē iucunda. ep. 18. lib. XIII. Tale indicium tuū non potest mihi non summe esse iucundū. quod cum ita sit, esse gratum necesse est. ep. 15. lib. V. Gratus, & optatus amor tuus: dicerem, iucundus, nisi id uerbum in omne tempus perdidissem. Similiter ep. 15. lib. I. ad Att. Fuit mihi saepe, & laudis nostrae commemoratio iucunda, & timoris cōsolatio grata. & ep. 20. lib. III. ad eundem: Auunculum tuum officio functū esse, probo: gaudere me tum dicam, si mihi hoc uerbo licebit uti. Ibidem, ep. 24. Ista ueritas, etiamsi iucunda non est, mihi tamen grata est. AEGRITVDINIS,] Vt Aegrotatio in corpore, sic Aegritudo in animo, nomē habet. Tusc. 4. & ibidem: Praeclare nostri molestiam, sollicitudinem, angorem, propter similitudinem corporum aegrotorum, Aegritudinem nominauerunt. NON ORATIO *tua solum, & societas paene aegritudinis, sed etiam auctoritas*] tria consolantur, rationes ad minuendum luctum aptae, dolor eius ipsius, qui consolatur, auctoritas demum sapientis, & clari uiri, quae rationibus uim, & pondus addat. rationes, & auctoritatem attigit in ep. ad Brutum, hoc modo: Me quidem cum rationes, quas collegeras, tum auctoritas tua a nimio maerore deterruit. Et ibidem proxime: Indicium tuū magni aestimans, idq. uerius, me ipse collegi, & ea, quae didiceram, legeram, acceperam, grauiora duxi, tua auctoritate addita. Q. MAXIMVS.] Quos hic nominat, eosdem, & alios praeterea, ut exemplo multorum sedaret luctū suum, in eo libro collegit, quē, De consolatione ad se ipsum, inscripsit. legimus enim haec in Epithaphio Nepotiani, apud Diuum Hieronymum: L. Paullus septem diebus inter duorum exsequias filiorum triūphans urbem ingressus est. Praetermitto Maximos, Catones, Gallos, Pisones, Brutos, Scaeuolas, Metellos, Marcios, Crassos, Marcellos, atque Aufidios; quorum nō minor in luctu, quam in bellis, uirtus fuit; & quorum orbitates in Consolationis libro Tullius explicauit. In tertia Tusculana Gallū nō nominat. Qualis, inquit, Q. Maximus fuit, efferens filium consularem: qualis L. Paullus, duobus paucis diebus filijs amissis: qualis M. Cato, praetore designato, mortuo filio: quales reliqui, quos in Consolatione collegimus. Q. Maximus, est ille Fabius, qui rem Romanam secundo Punico bello, superiorū ducum temeritate euersam, cunctando restituit: de quo Ennius,

Vnus, qui nobis cunctando restituit rem. quem uersum Virgilius vsurpauit lib. VI. etsi Maximi cognomen ab auo, Q. Fabio Rulliano, accepit, ut ex Liuio, & Valerio constat: tamen cum, Q. Maximus, legitur, non ille Rullianus, sed hic Verrucossus significatur, ut in libro de Sen. Multa in eo uiro praeclara: sed nihil est admirabilius, quam quo modo ille mortem Marci filij tulit, clari uiri, & consularis. MAGNIS *rebus gestis*.] quarum illa fuit maxima, quod Hannibalem iuueniliter exsultantē patientia sua molliuit. Arpes quoque recepit: quod opidum Hannibalis praesidio tenebatur. L. PAVLLVS,] Aemilius, qui Macedoniam, uicto rege Persa, ad imperium adiunxit, intulitq. ex praeda in aerarium bis millies centies H-S, ut ait Velleius, idest sexagies tricies centena millia scutatorum. DVOS *septem diebus*,] patet historia apud Plutarchum, Liuium lib. XLV. Velleium lib. I. & alios. VESTER *Gallus*,] qui Sulpiciae gentis. fortasse; cum hic Cicero consularium uirorum exemplis uti uideatur, hic est C. Sulpicius Gallus, qui consul deuicit Ligures, anno urbis DXXCVII. de quo sic in Laelio: Memineram Paullum, uideram Caium; sed hi nec comparantur Catoni. Et paullo post: Viros bonos numeremus Paullos, Catones, Caios, Scipiones, Philos. Et infra ibidem: Hac nos adolescentes beneuolentia senes illos, L. Paullum, M. Catonem, C. Gallum, P. Nasicam, Ti. Gracchum dileximus. M. CATO,] ille Censorius, & bellicis rebus, & doctrina clarus. FILIVM] de quo sic in libro de senectute Cato ipse loquitur: O praeclarum illum diem, cum in illud animorum concilium, coetumq. proficiscar; & cū ex hac turba, & colluuione discedam. proficiscar enim non ad eos solum uiros, de quibus ante dixi, sed etiam ad Catonem meū; quo nemo uir melior natus est, nemo pietate praestantior: cuius a me corpus crematū est; quod contra decuit ab illo meum; animus uero non me deserens, sed respectans, in ea profecto loca discessit, quo mihi ipse cernebam esse ueniendum. quem ego meū casum fortiter ferre uisus sum, nō quod aequo animo ferrem; sed me ipse consolabar, existimans non longinquū inter nos digressum, & discessum fore. Plutarchus ait a patre uirum optimum in eius libris appellari solitum; nec ab eo, sed a Salonino Catone, quem e Salonij scribae filia, post obitum prioris uxoris, censorius Cato susceperat, originem duxisse Catonem illum, qui se Vticae interfecit. quod Gellius confirmat lib. XIII. cap. 19. ADSPICERE *curiam non poteram*.] Curia, templum, aedes sacra, diuersa esse possunt. nam curiae, ut ait Varro, duorum generum; eae, in quibus sacerdotes res diuinas curabant, a Romulo institutae; & eae, ubi senatus humanas, ut curia Hostilia; quae neque templum fuit, nisi postquam per auguria constituta est; neque aedes sacra, quia

nulli Deo dicata. sed, cum senatusconsulta non nisi locis per auguria constitutis, quae templa uocabant, haberi possent; propterea & curia Hostilia, & Pompeia, & Iulia quoque, cum profanae fuissent, per auguria constitutae sunt. quod a Varrone proditum indicat Gellius lib. XIV. cap. 7. Eadem ratione templū ab aede sacra distat. nam templum per se auguratum est, non sanctum; aedes uero sacra per se sancta, non augurata, ut aedes Vestae, sed, si augurio constituitur, ut multae, quod ait Varro; tunc & sancta, & augurata est, ideoq. & curia, & templum. Rostra in foro saepe templa nominantur, quod augurato constituta; quae tamen neque aedem sacram, neque curiam fuisse, satis constat. INDVSTRIAE *meae fructus*,] industriae fructus erat, prodesse amicis in foro, reip. in curia. FORTVNAE] quis est hic fortunae locus? fortasse, quia fortuna industriam adiuuat. FRANGEREM *ipse me*,] illata animo ui, ut alia grauissima toleranter tamen ferret. CONSENVISSE] nihil muto, ne dissentiam sine caussa ab omnibus antiquis libris, quos quidem adhuc uiderim. nec uidetur obscura sententia. Illa, inquit, quae me grauiter affecerant, consenuisse iam uidebantur, nam uetustas dolorē sedat; nunc eadē, hoc tam graui uulnere, recrudescunt. Metaphora est ab ijs morbis, qui licet uetustate non omnino tollantur, quotidie tamē ex consuetudine leuiores fieri uidentur. non enim sublata ea mala Cicero significat, sed animum suum diuturnitate tamquam occalluisse, ut aliquanto minus ea sentiret; nunc autem ueterem sibi acerbitatē nouo esse uulnere renouatam. Accedit eiusdem Ciceronis testimonium. nam ep. 26. lib. VII. Senescens, ait, morbi remissio. Sic Senescere laus, alibi dixit. ET DOMO *absum, & foro*:] erat igitur in agris. IN . . . IVS . . . AONIS] quae nunc nulla sunt. LEVATIO] Ratio, mei ueteres libri omnes; quod sententia non caret. Aliorum tamen coniectura non displicet. TIBI *amicissimi*] quia consul Sulpicius M. Marcello collegae, Caesari Gallias ante diem eripere conanti, restiterat, pacisq. semper auctor fuerat. ep. 1. & 3. & Suetonius. amicissimus etiam Sulpicio Caesar, quia suis in praesidijs eius filius ciuili bello fuerat. ep. 17. & 18. lib. IX. ad Att. & 3. lib. 10. ad eundem.

Argumentum ep. 7.

Victis in Thessalia Pompeij partibus, diuersum a reliquis Pompeianis M. *Marcellus consilium cepit. nam neque ad Caesarem victorem supplex voluit accedere, quod fortis animi fuit: neque se ad eos adiunxit, qui bellum in Africa renouandum putarunt; arbitratus, cum integri pares non fuissent, fractos superiores esse non posse. quod ab eo factum sapienter, belli exitus declarauit. locum igitur bello vacuum Marcellus delegit, vbi, tamquam in exsilio, procul a patria seruiente, in qua nihil iam leges, nihil mos maiorum valeret, procul ab armis, in quibus victoriae spes nulla, exitium esset exploratum, sibi ipse viueret. quod consilium in hac epistola nec probat Cicero, cum ipse, profligatis Pompeij partibus, in Italiam statim redierit; neque reprehendit, ne virum grauem, hominem sibi amicissimum, imprudentiae damnare videatur. vtitur igitur via quadam, & ita Marcelli factum laudat, vt modum in eo requirat. ad persuadendum colligit haec: posse Marcellum, si Romam redeat, nullo negotio fortunas suas obtinere: se quoque, cum in eadem esset caussa, ad Caesaris clementiam confugisse, veniamq. impetrasse: inimico Caesare, Marcellum nusquam fore tutum; amico, debere illum Rhodo, &* Mitylenis Romam *anteponere, idem omnes, qui eum diligant, sentire: habendam etiam rei familiaris rationem, quae vt, ipso praesente, facile conseruari, sic, absente, diripi, ac dissipari possit. Commemorat Marcelli fratris lacrumas, & dolorem suum: gratia se non abundare, sed ad omnia, quae posit, paratum esse demonstrat. Tota moralis est epistola. C. Caesare* III. M. *Lepido cos. post bellum Africanum.*

Cicero

Cicero S. D. M. Marcello. 7.

ETSI eo te adhuc consilio usum intelligo, ut id reprehendere non audeam; non quin ab eo ipse dissentiam; sed quod ea te sapientia esse iudicem, ut meum consilium non anteponam tuo: tamen & amicitiae nostrae uetustas, & tua summa erga me beneuolentia, quae mihi iam a pueritia tua cognita est, me hortata est, ut ea scriberem ad te, quae & saluti tuae conducere arbitrarer, & non aliena esse ducerem a dignitate. Ego, eum te esse, qui horum malorum initia multo ante uideris, consulatum magnificentissime, atque optime gesseris, praeclare memini. sed idem etiam illa uidi, neque te consilium ciuilis belli ita gerendi, neque copias Cn. Pompeij, nec genus exercitus probare, semperq. summe diffidere. qua in sententia me quoque fuisse, memoria tenere te arbitror. itaque neque tu multum interfuisti rebus gerendis; & ego id semper egi, ne interessem. non enim ijs rebus pugnabamus, quibus ualere poteramus, consilio, auctoritate, caussa, quae erant in nobis superiora; sed lacertis, & uiribus, quibus pares non eramus. uicti sumus igitur; aut, si uinci dignitas non potest, fracti certe, & abiecti. in quo tuum consilium nemo potest non maxime laudare, quod cum spe uincendi simul abiecisti certandi etiam cupiditatem; ostendisti que, sapientem, & bonum ciuem initia belli ciuilis inuitum suscipere, extrema libenter non persequi. Qui non idem consilium, quod tu, secuti sunt; eos uideo in duo genera esse distractos. aut enim renouare bellum conati sunt, hiq. se in Africam contulerunt; aut, quemadmodum nos, uictori sese crediderunt. medium quoddam tuum consilium fuit, qui hoc fortasse humilis animi duceres, illud pertinacis. fateor, a plerisque, uel dicam ab omnibus, sapiens tuum consilium, a multis etiam magni, ac fortis animi iudicatum: sed habet ista ratio, ut mihi quidem uidetur, quendam modum; praesertim cum tibi nihil deesse arbitrarer ad tuas fortunas omnes obtinendas, praeter uoluntatem. sic enim intellexi, nihil aliud esse, quod dubitationem afferret ei, penes quem est potestas, nisi quod uereretur, ne tu illud beneficium omnino non putares. de quo quid sentiam, nihil attinet dicere; cum appareat, ipse quid fecerim. sed tamen, si iam ita constituisses, ut abesse perpetuo malles, quam ea, quae nolles, uidere: tamen id cogitare deberes, ubicumque esses, te fore in eius ipsius, quem fugeres, potestate. qui si facile passurus esset, te, carentem patria, & fortunis tuis, quiete, & libere uiuere: cogitandum tibi tamen esset, Romae ne, & domi tuae, cuiusmodi res esset, an Mitylenis, aut Rhodi malles uiuere. sed, cum ita late pateat eius potestas, quem ueremur, ut terrarum orbem complexa sit: non ne mauis sine periculo tuae domi esse, quam cum periculo alienae? equidem, etiam si oppetēda mors esset, domi, atque in patria mallem, quam in externis, atque alienis locis. hoc idem omnes, qui te diligunt, sentiunt; quorum est magna pro tuis maximis, clarissimisq. uirtutibus multitudo. Habemus etiam rationem rei familiaris tuae, quam dissipari nolumus. nam, etsi nullam potest accipere iniuriam; quae futura perpetua sit; propterea quod neque is, qui tenet remp. patietur, neque ipsa resp. tamen impetum praedonum in tuas fortunas fieri nolo. ij autem qui essent, auderem scribere, nisi te intelligere confiderem. Hic te unius sollicitudines, unius etiam multae, & assiduae lacrumae C. Marcelli, fratris optimi, deprecantur. nos cura, & dolore proximi sumus, precibus tardiores, quod ius adeundi, cum ipsi deprecatore eguerimus, non habemus. gratia tantum possumus, quam tum uicti: sed tamen consilio, studio Marcello non desumus: a tuis reliquis non adhibemur: ad omnia parati sumus. Vale.

EXPLANATIO

ETSI. EO. TE *adhuc consilio usum intelligo;* } monendi partes qui suscipit, uitare debet uitium arrogantiae. ideo capit initium Cicero a laude Marcelli. Porro, quia facilius impetrat amicus, quam alienus; mentionem induxit ueteris amicitiae. NON. QVIN *ab eo dissentiam;* } non enim eo, quo Marcellus, consilio usus erat; quippe qui, post Pharsalicam pugnam, desperatis rebus Brundisium se contulit. infra, De quo, inquit, quid sentiam, nihil attinet dicere; cū appareat, ipse quid fecerim. NON *anteponam* } captat beneuolentiam a molestia sua, & a Marcelli laude. NON *aliena a dignitate.* } hoc addit, quia, Romae uiuere, cum unius uoluntas pro legibus esset, contra dignitatem Marcellus existimabat. potius tamen pro tuenda salute, fortunisq. conseruandis, quam pro dignitate, rationes adducūtur, nisi si ad dignitatem illud pertinet: si per Caesarem liceat in alienis etiam locis quiete, ac libere uiuere, cogitandū tamē esset, Romae ne potius, & domi, an Mitylenis, & Rhodi uiuendum esse uideatur. EGO, *eum te esse,* } aggreditur probare, satis iam officio Marcellum fecisse: ut ostendat, debere eum aliquādo cum suis in patria uiuere. MVLTO *ante* } itaque Caesaris potentiam, adempta ei prouincia, minuere conatus est. in quo Sulpicium collegam habuit aduersarium. Suetonius, & ep. 3. ad Att. lib. IX. ITA. GERENDI, } quod urbem Pompeius primum, deinde Italiam, stulto consilio deseruit. hoc in epistolis ad Att. saepe accusat Cicero. atque etiam ep. XI. lib. XVI. ad Tironem, Vrbem, inquit, reliquimus; quam sapienter, aut quam fortiter, nihil attinet disputare. COPIAS } militum numerum: quem cum, ante Caesaris aduentum, maximum promisisset, Caesaris aduentu nunciato, paratum exercitum non habuit: ex quo Fauonii uox illa, Nunc, Pompei, terram pede percute: quia promiserat, ubi terram pede percussisset, ilico futurum, ut adessent ingentes peditum, equitumq. copiae. quod postea non praestitit. ep. 3. lib. VII. Neque magnas copias, neque bellicosas. GENVS *exercitus* } ex tironibus magna ex parte collectum, ep. 3. lib. VII. Signa, inquit, tirone, & collecticio exercitu cum robustissimis legionibus contulit.

tulit. QVA IN *sententia me quoque fuisse,* } confirmat idem in oratione pro Marcello: Nostri, inquit, sensus ut in pace semper, sic in bello congruebant. NE *interessem.* } cum bellum susciperetur. ideo dixit ep. 6. lib. VI. Susceptum bellum est, quiescente me; depulsum ex Italia, manente me, quo ad potui. Et ep. XI. lib. XVI. Ego adhuc orae maritimae praesum a Formijs. nullum maius negotium suscipere uolui. & ep. XI. ad Att. lib. VII. CONSILIO, *auctoritate,* } eandem sententiam alijs rebus enunciauit ep. 1. lib. VI. CVM SPE *uincendi* } idem alijs uerbis ep. 3. lib. VII. Non putaui, inquit, cum integri pares non fuissemus, fractos superiores fore. SAPIENTEM, *& bonum* } bonum, quia bellum ciuile pro salute, ad dignitatem patriae suscipiat; sapientem, quia inutius: cum exitus uictoriae maxime sit incertus. EXTREMA *libenter non persequi.* } ut ij, qui se in Africam contulerunt. Scipionem, Catonem, Labienum, aliosq. significat. quos neque Marcellus, neque Cicero secuti sunt. ep. 6. lib. IX. IN AFRICAM } ad Iubam regem, qui, Curione, Caesarianarum partium duce, interfecto, equitatum firmissimum, & elephantos plurimos habebat. ideo stultitiam eorum, qui ad bestiarum auxilium confugerant, carpit Cicero in ep. 6. lib. IX. MEDIVM } ut neque bellum renouares, neque Romã redires, sed in opidum liberum, & ab armis remotum, te reciperes. VT MIHI *quidem uidetur,* } hoc interposuit modestiae caussa, ne Marcelli consilium plane reprehendere uideatur. FORTVNAS } ueritus, ne, praeter alias caussas, hoc etiam nomine Marcellus exsulare statuisset; quod fortunarum suarum incolumitatem desperaret, optime Caesarem in eum esse animatum significat, nec dubitandum. quin suas fortunas obtinere possit. PENES *quem est potestas,* } qui remp. tenet, dixit paullo post: Qui locus hoc dominatu uacat? &, Qui omnia tenet, in epistola sequenti: Ad quem delata sunt omnia, ep. 9. Qui plurimum potest, ep. 13. Qui rerum potiuntur, ep. 8. lib. I. BENEFICIVM *non putares.* } latenter significat, si Marcellus, ut multi, ueniam a Caesare uelit petere, eius fortunas omnes fore saluas. quod ut faciat, aperte non hortatur; ne magni animi uirum offendat: hortationis autem loco, prudenter subiungit illud; De quo quid sentiam, nihil attinet dicere. cum appareat, ipse quid fecerim. Post Pharsalicam enim pugnam, Caesar & Ciceroni, & alijs ignouerat. COGITANDVM *tibi tamen esset,* } primum argumentum sumpsit a fortunarum spe, alterum ab exemplo sui facti, tertium a Caesaris potestate, quartum hic subiungit ab honestate. nam, ut Mitylenis, aut Rhodi uiuere aeque, ac Romae tutum sit, certe honestius in patria tua. Verbum autem, Cogitandum, ad honestum spectasse Ciceronem potius, quam ad iucundũ, significat: quamquam in epistola sequenti, cum simili uteretur argumento, dixit, Qui locus est domestica sede iucundior? quamquam ibi statim de dignitate subiunxit. CVIVSMODI *res esset,* } quaecumque resp. esset. quod ep. 9. expressit. MITYLENIS } quo se contulerat a Pharsalica pugna. in Bruto; Vidi enim Mitylenis uirum. Et Valerius Max. lib. IX. cap. XI. & Seneca in libro de Consolatione ad Albinam. & hic ep. 3. lib. VII. VEREMVR, } minus est, quam, timemus: ualet enim: quem ne offendamus, ueremur. CVM *eius potestas orbem terrarum complexa sit:* } in epistola sequenti, Qui locus hoc dominatu uacat? ALIENAE? } minor enim in externis locis ad facinus uerecundia. ep. 9. ETIAM *si oppetenda mors esset,* } non modo Romae esse malim, cum in urbe minus, quam in externis locis, periculi esse uideam, sed etiam si oppetenda mors esset. FVTVRA *perpetua* } in re tua familiari non perpetuam iniuriam, sed repentinum aliquem, te absente, praedonum impetũ extimesco. QVI ESSENT, } Caesarianos quosdam, insigni audacia, & fortasse egentes, designat. C. MARCELLI, } qui consul fuerat post M. Marcellum anno proximo. FRATRIS *optimi,* } patruelis, ut ait Suetonius. TE DEPRECANTVR. } tuam salutem a Caesare precibus petunt. Deprecamur, uel cum expetimus aliquid, uel cum recusamus. prior significatio patet hic, & in oratione pro Marcello, Cum, inquit, M. Marcellum, deprecantibus uobis, conseruauit. Et ad Cornificium ep. 24. lib. XII. Senatus legatos non ad pacem deprecandam, sed ad bellum denunciandum miserat, nisi legatorum nuncio paruisset. Alterius exemplum significationis unum illud pro Balbo, cum suppetant multa, recitabimus: Quiddam de communi condicione omnium nostrum, deprecandae maleuolentiae caussa, deprecandum uidetur. PRECIBVS *tardiores,* } hic locus ostendit, C. Marcellum, etsi Caesaris dignitatem, ut in Suetonio legimus, consul oppugnauerat, ciuili tamen bello non interfuisse. alioqui deprecatore ipse quoque eguisset: quod de se ipso Cicero subiungit. DEPRECATORE } in primis pro eo deprecatus uidetur gener eius Dolabella. ep. 7. lib. XI. ad Att. in oratione tamen pro Marcello, ut seruiret praesentis Caesaris auribus, eiusq. gratiam humanitatis laude colligeret, ait se, nullo deprecante, reip. redditum. A TVIS *reliquis* } a reliquis Marcellis, qui uidentur de Marcelli reditu non ualde laborasse. nam & in sequenti epistola, Redeo, inquit, ad unum illud, ma tuum fore cum tuis; si modo erunt tui. idq. Marcellus ipse in suis litteris significauit, in eo loco: In summa paucitate amicorum, propinquorum, ac necessariorum, qui uere meae saluti fauerent, te cupidissimum mei, singularemq. mihi beneuolentiam praestitisse cognoui. Quare interdum mihi uenit in mentem suspicari, ne de his etiam loquatur, cum scripsit, hi qui essent, auderem scribere, nisi te intelligere confiderem. NON *adhibemur:* } ad consilium de suo reditu capiendum. ep. 25. lib. X. Haec eadem locutus sum domi meae, adhibito Quincto fratre meo, & Caecina, & Caluisio. Et ep. 7. lib. XI. Cum adlubuisset domi meae Lupus me, & Libonem, & Seruium.

Argumentum ep. 8.

Partes huius epistolae sunt tres. in prima laudat Cicero Marcelli prudentiam, & fortitudinem, ut eius uel monendi, uel confirmandi officium ideo uideatur omittere, quia necessarium non putet: in secunda se paratum ad omnia pollicetur: in tertia, studet ei persuadere, ut omnino, quicumque status reip. sit, in patria uiuat. Eodem anno.

Cicero S. D. Marcello. 8.

NEQVE monere te audeo, praestanti prudentia uirum; nec confirmare, maximi animi hominem, uirumq. fortissimum; consolari uero nullo modo. nam, si ea, quae acciderunt, ita fers, ut audio: gratulari magis uirtuti debeo, quam consolari dolorem tuum. sin te tanta mala reip. frangunt: non ita abundo ingenio, ut te consoler, cum ipse me non possim. Reliquum est igitur, ut tibi me in omni re eum praebeam, praestemque, ut ad omnia, quae tui uelint, ita adsim praesto, ut me nō solum omnia debere tua caussa, quae possum, sed ea quoque, quae non possum, putent. Illud tamen uel tu me monuisse, uel censuisse puta, uel propter beneuolentiam tacere non potuisse; ut quod ego facio, tu quoque animum inducas, si sit aliqua resp. in ea te esse oportere, iudicio omnium, req. principem, necessitate cedentem tempori; sin autem nulla sit, hunc tamen aptissimum esse etiam ad exsulandum locum. si enim libertatem sequimur; qui locus hoc dominatu uacat? sin qualemcumque locum; quis est domestica sede iucundior? sed, mihi crede, etiam is, qui omnia tenet, fauet ingenijs, nobilitatem uero, & dignitatem hominum, quantum ei res, & ipsius caussa concedit, amplectitur. Sed plura, quam statueram. redeo ergo ad unum illud, me tuum fore cum tuis, si modo erunt tui; sin minus, me certe in omnibus rebus satis nostrae coniunctioni, amoriq. facturum. Vale.

EXPLANATIO

HOMINEM, *uirumq.*] saepe utrumque coniungitur ad augendam laudem. nam, homo, commune nomen est: uir, proprium eorum, qui aliqua laude praestant. VIRTVTI] cuius eximia uis non in secundis, sed in aduersis rebus agnoscitur. PRAEBEAM, *praestemq.*] multi enim se praebent, nec praestant. & in uerbo, Praebeo, species quaedam propensi ad iuuandum animi; in Praesto, res ipsa, & actio declaratur. ADSIM *praesto,*] in uulgatis libris, Sim praesto. ego, cum in antiquis omnibus, Adsim, uiderem; etsi ad sententiam, utro modo legatur, parui refert; tamen, antiquitatis conseruandae caussa, Adsim, malui. QVAE *possum,*] uereor, ne commenticium hoc sit: nullo quidem in antiquo libro reperitur: & abesse potest. EA. QVOQVE,] mei ueteres omnes libri, uno tantum excepto, addunt, Etiam. nec displicet. augeri enim quodam modo sententia uidetur, si, Etiam, auersa semicirculi nota a Quoque disiungat, ut sequentibus seruiat. PVTENT.] & hic aliquot non recenter scripti libri habent, Putem. VEL *censuisse*] correctione utitur, quia dixerat iam, Neque monere te audeo, praestanti prudentia uirum. REQ. *principem,*] qui principem dignitate, & auctoritate locum tenebis, necessitate, qua excusantur actiones nostrae, cedes tempori, cum ad unum Caesarem referri omnia uidebis, & feres. in ep. sequenti. AD. EXSVLANDVM] si Romae, ut in rep. idest ut in antiquo legum, ac morum optimorum domicilio esse non potes; sis tamen ut in exsulio. HOC *dominatu uacat?* cum eius potestas, quem ueremur, terrarum orbem complexa sit. in ep. superiore. SED, *mihi crede,*] quamquam, inquit, praeter iucunditatem, nolo te etiam de tua pristina dignitate sperare plurimum. FAVET *ingenijs,*] eandem rationem, cum Caecinam spe melioris fortunae consolaretur, usurpauit. Ingenijs, inquit, excellentibus, quale est tuum, mirifice delectatur. NOBILITATEM] a maioribus acceptam. DIGNITATEM] ipsius Marcelli. RES,] natura bellorum ciuilium, quae non concedit, ut uictor eos, qui contra arma tulerint, uehementer ornet. IPSIVS *caussa*] rationes eius, id, quod ad ipsum proprie pertinet. SI. MODO *erunt tui;*] quis non intelligit, carum suis Marcellum non fuisse? licet in obscuro caussa sit. ideo in epistola superiore: A tuis reliquis non adhibemur.

Argumentum ep. 9.

ET hic refellere omnia conatur, quae reditum in patriam dissuadere Marcello uidebantur. Non libenter uides ea, quae fiunt: at eadem audis quotidie, quae maiora etiam uideri solent. Acerbum putas, si cogitaris uel dicere, quod non sentias, uel facere, quod non probes. esto: necessitas excusat. uerum nec loqui contra sententiam suam quisquam cogitur: & tacere plane licet. At unus omnia tenet. idem accidisset uictore Pompeio; qui etiam crudelior fuisset; ut ex praeteritis intelligitur. Laudem ex consilio tuo consecutus es. fateor. sed huius quidem laudis partem sibi aliquam fortuna uindicat; cuius beneficio factum est, ut honesto otio tenueris et statum, & famam dignitatis tuae. quod cum ita sit, qui tibi secundam perpetuo fortunam praestare potes? habet igitur ista ratio modum quendam. Si iucunditatem quaeris: qui locus domestica sede iucundior, aut dulcior? Aspectum patriae fugis, quia deformior est, miserere potius, nec auge miseriam eius absentia tua. Magni animi laus te delectat. ideo supplex ad Caesarem ire noluisti. potest adscribi superbiae, si aspernaris eiusdem liberalitatem. Nec tam sapientia uidetur, carere patria seruiente, quam inhumanitas quaedam, non eius desiderio teneri. Publica, inquis, re non fruar, cum ad unum delata omnia sint. an ideo priuatam quoque contemnas? Quae si te non mouent, aut si tibi uita ista uidetur esse commodior, suscipe curam salutis tuae, nec eadem, quae commoda, simul tuta esse existima. Moralis tota ijsdem consulibus.

Cicero S. D. M. Marcello. 9.

ETSI perpaucis ante diebus dederam Q. Mucio litteras ad te pluribus uerbis scriptas, quibus declaraueram, quo te animo censerem esse oportere, & quid tibi faciendum arbitrarer: tamen, cum Theophilus, libertus tuus, proficisceretur, cuius ego fidem erga te, beneuolentiamq. perspexeram; sine meis litteris eum ad te uenire nolui. Iisdem igitur de rebus etiam atque etiam hortor, quibus superioribus litteris hortatus sum: ut in ea rep. quaecumque est, quamprimum uelis esse. multa uidebis fortasse, quae nolis; nō plura tamen, quam audis quotidie. non est porro tuum, uno sensu solum oculorum moueri; cum illud idem auribus percipas, quod etiam maius uideri solet, minus laborare. At tibi ipsi dicendum erit aliquid, quod non sentias; aut faciendum, quod non probes. Primum, TEMPORI cedere, id est necessitati parere semper sapientis est habitum. deinde, non habet, ut nunc quidem est, id uitij res. dicere fortasse, quae sentias, non licet; tacere plane licet. omnia enim delata ad unum sunt. utitur consilio ne suorum quidem, sed suo. quod non multo secus fieret, si is remp. teneret, quem secuti sumus. an, qui in bello, cum omnium nostrum coniunctum esse periculum suo cerneret, certorum hominum minime prudentum consilio uteretur; eum magis communem censemus in uictoria futurum fuisse, quam incertis in rebus fuisset? & qui nec te consule, tuum sapientissimum consilium secutus esset; nec, fratre tuo consulatu ex auctoritate tua gerente, uobis auctoribus uti uoluerit; nunc omnia tenentem, nostras sententias desideraturum censes fuisse? OMNIA sunt misera in bellis ciuilibus: quae maiores nostri ne semel quidem; nostra aetas saepe iam sensit: sed MISERIVS nihil, quam ipsa uictoria: quae, etiam si ad meliores uenit, tamen eos ipsos ferociores, impotentioresq. reddit: ut, etiam si natura tales non sint, necessitate esse cogantur. MVLTA enim uictori eorum arbitrio, per quos uicit, etiam inuito facienda sunt. An tu non uidebas mecum simul, quam illa crudelis esset futura uictoria? igitur tunc quoque patria careres, ne, quae nolles, uideres? non, inquies: ego enim ipse tenerem opes, & dignitatem meam. at erat tuae uirtutis, in minimis res tuas ponere; de rep. uehementius laborare. Deinde, qui finis istius consilij est? nam adhuc & factum tuum probatur,

&,ut in tali re,etiam fortuna laudatur: factum, quod & initium belli necessario secutus sis, & extrema sapienter persequi nolueris; fortuna,quod honesto otio tenueris & statum,& formam dignitatis tuae.nunc uero nec locus tibi ullus dulcior esse debet patria:nec eam diligere minus debes,quod deformior est, sed misereri potius; nec eam,multis claris uiris orbatam,priuare etiam adspectu tuo. Denique, si fuit magni animi,non esse supplicem uictori: uide,ne superbi sit aspernari eiusdem liberalitatem: &,si sapientis est carere patria, duri non desiderare; &, si re publica non possis frui, stultum est nolle priuata. Caput illud est,ut, si ista uita tibi commodior esse uideatur,cogitandum tamen sit,ne tutior non sit. magna gladiorum est licentia: sed in externis locis minor etiam ad facinus uerecundia. mihi salus tua tantae curae est, ut Marcello fratri tuo aut par, aut certe proximus sim. Tuum est consulere temporibus,& incolumitati,& uitae,& fortunis tuis. Vale.

EXPLANATIO

QVO. TE *animo censerem esse oportere*,] cum hortaretur Marcellum, ut omnino suam uoluntatem cum amicorum sententia coniungeret,ac uiuere in patria mallet,quod Caesar concessurus uidebatur,quam in externis, atque alienis locis. non enim de Caesaris clementia, quae & in ep.7. declaratur, sed de Marcelli pertinacia dubitabat. QVAECVMQVE *est*,] ep.7. Cuiusmodi res esset. CVM *illud idem auribus percipias*,] non est tuum, minus laborare, cum audias, quam cum uideas. QVOD *etiam maius uideri solet*,] contra in ep.13. Nec audio solum, quod ipsum esset miserum, sed etiam id ipsum uideo,quo nihil est acerbius,eorum fortunas dissipari. Et ad Torquatum, ep. 1. lib.VI. Oculi augent dolorem, nec auertere a miserijs cogitationem sinunt. Est enim hoc in oratoris artificio, ut easdem res temporis caussa modo oppugnet, modo defendat. propterea in illis ad Nigidium, ac Torquatum epistolis pro auribus contra oculos;in hac ad Marcellum, quem redire in urbem cupiebat, pro oculis contra aures argumentatur. TIBI *ipsi*] tibi praecipue ob nobilitatem; & dignitatem tuam. ep.8. TEMPORI *cedere*,] ad Att.ep.50.lib.XII. Temporibus parere, omnes πολιτικοὶ praecipiunt. VT. NVNC *quidem est*,] praesentem rei statum hoc loquendi genere ueteres ostendebant: quasi dicerent: quid futurum sit,affirmare non licet: sed, ut nunc quidem est, res ita se habet. ad Att. ep.28.lib.XII. Quae si manebunt,quaerenda est excusatio ad Brutum: &,ut nunc est, mansurae uidentur. Acad.lib.IV. Vt quidem se nunc caussa habet. Valet idem, Quo modo nunc est: quod ad Att. scripsit ep.2.lib.XIII. NE. SVORVM *quidem*,] per quos uicit. quo aequius ferre debemus, si minus nostro utatur. Hanc sententiam plane comprobant ea, quae sequuntur. CERTORVM *hominum*] Scipionem in primis, Pompei socerum, Domitium Ahenobarbum, L.Lentulum notat.ep.2.lib.VI. Domitium,& Lentulum nominat. eosdem significat ep.6. eiusdem libri. MINIME *prudentium*] cum tu bellum aliter gerendum censeres: ut in ep.7. MAGIS *communem*] magis usurum fuisse consilijs nostris. INCERTIS *in rebus*] cum incerta uictoria esset: cum bellum gereretur. SAPIENTISSIMVM *consilium*] cum horum malorum initia & uideres,& cauere uelles. FRATRE *tuo*] qui consul fuit cum Lentulo, anno primo ciuilis belli, biennio post Marcum consulem. placet enim hoc dici de germano potius,quam de patruele fratre: quia uerisimilius est, germanum, quam patruelem, consulatum gessisse ex Marci auctoritate: & Caesar lib.1.bel.ci. Lentulum consulem ut inimicum suum nominans,de Marcello collega nihil umquam tale dicit: contra, iniquum fuisse Caesari fratrem Marci patruelem C.Marcellum,& ab eo traditas Pompeio duas legiones, Caesari ereptas,docet Hirtius lib. IIX. bel. Gal. & Dio lib.XL. EX. AVCTORITATE *tua*] opinor C. Marcellum, de quo hic sermo est, non admodum in consulatu acerbum Caesari fuisse. nam hic certe, studiosos retinendae pacis duos fratres Marcellos fuisse, ostenditur: quorum consilia Pompeius neglexit. VOBIS *auctoribus*] tutam pacem exitioso bello praeferentibus. DESIDERATVRVM] neglexisset potius, ut antea: id enim uerisimilius. SAEPE] quater, contendentibus Sulla & Sulpicio, Cinna & Octauio, Sulla rursus & Mario, Caesare & Pompeio. Phil. 8. IPSA *uictoria*:] ep. 4. Ciuilibus bellis uictoria semper est insolens. Et in oratione pro Marcello: Quoties ego eum uidi ferocitatem ipsius uictoriae extimescentem? EORVM *arbitrio, per quos uicit*,] eadem sententia ep. 18.lib. XII. Ijs mos gerendus, quibus adiutoribus parta uictoria. ETIAM *inuito*] Caesarem culpa liberat,si quid agat, quod bonis ciuibus non probetur.uide ep.17.lib.IX. ILLA] Pompeianorum: quorum crudelitatem semper extimuit. infra ep.14. Si uicissent ij,ad quos ego, pacis spe, non belli cupiditate adductus, accesseram; intelligebam tamen,& iratorum hominum, & cupidorum, & insolentium quam crudelis esset futura uictoria. confirmat idem ep. 21. lib.V. & ep.17. lib. IIX.& ep.6.lib. IX.& ad Att.ep.6.lib.XI. OPES,] dixi iam, Opum nomine, quidquid ualemus, totum significari. DE. REP.] quam crudelis Pompeianorum uictoria, quietam, ac tranquillam esse non pateretur. QVI. FINIS *istius consilij est?*] ep.7. Habet ista ratio modum quendam. VT. IN *tali re*,] quae laudari fortuna potest, libertate amissa? sed,ut in tali re, fortuna etiam laudatur; quae simpliciter, hoc statu rerum, laudari non potest. Corrigit sententiam hic loquendi modus: ut ep. 3. lib.XV. Mihi, ut in eiusmodi re, maxime curae est,ut,quae copijs,& opibus tenere uix possumus, ea mansuetudine,& continentia nostra, sociorũ fidelitate teneamus. Simile illud in Bruto: Clisthenem multum,ut tẽporibus illis, ualuisse dicendo. Et in Laelio: Multae etiam,ut in homine Romano, litterae. LAVDATVR:] optatur, non laudatur, fortuna: sed hic Cicero uulgarem loquendi morem secutus est. NECESSARIO] non sponte: nam boni ci-

ues bellum ciuile suscipiunt inuiti. Sic ep.7. Ostendisti, sapientem, & bonum ciuē initia belli ciuilis inuitum suscipere, extrema non libenter persequi. Cur autem necessario? quia, quibus in castris Pompeius, consules, omnesq. fere magistratus essent, in iisdem esse resp. uideretur. EXTREMA *persequi nolueris;*] quia se Mitylenas contulit, multis in Africam ad Iubam regem, belli renouandi spe, proficiscentibus. HONESTO *otio*] Tacite significat; non posse Marcellum eandem sibi fortunam diu praestare; sed, si ideo absit, quia honesto illo otio delectetur, ualde timendum, ne casus aliquis eius consilia perturbet. STATVM,] quod in eodem statu permanseris, nullam tibi fortuna uarietatem, ac mutationem attulerit. FAMAM *dignitatis*] cum quiete, & libere, honesto otio, uiueres. quo tuae dignitatis fama conseruabatur. nam & qui profecti in Africam sunt, statum suum non tenuere, uel in acie interfecti, uel incommoda, miseriasq. perpessi: & eorum, qui se uictori crediderunt, dignitas est imminuta. NVNC *uero*] cum iam satis a te factum sit & boni ciuis officio, & dignitati tuae. DVLCIOR. PATRIA,] ep. 8. Quis locus est domestica sede iucundior. DEFORMIOR] amissis ornamentis suis. MVLTIS *claris uiris*] consulatibus septem, Pompeio, Bibulo, P. & L. Lentulis, Ap. Pulchro, Domitio Ahenobarbo, Scipione. NON. ESSE *supplicem uictori:*] uereor, ne quis hunc locum ex ingenio mutauerit. nam & usitatius erat, Isse supplicem ad uictorem, quemadmodum ep. 4. Ad Caesarem supplex accederet; & in meis omnibus antiquis libris non, Isse, sed Esse, legitur. in uno tantum, Fuisse, scriptum uideo. ac mihi quidem uel, Esse, uel, Fuisse, magis placet, quam Isse. ASPERNARI *eiusdem liberalitatem:*] ex hoc loco fieri coniectura potest de reditu Marcelli iam impetrato. ego tamen, non confectam rem, sed optimam Caesaris uoluntatem, & propensam ad lenitatem naturam significari puto. magis enim, ne Marcellus beneficium Caesaris recusaret, atque omnino redire nollet, quam ne Caesar se difficilem ad ignoscendum praeberet, uerebatur. quod etiam locus ille confirmat in ep.7. Intellexi, nihil aliud esse, quod dubitationem afferret ei, penes quem est potestas, nisi quod uereretur, ne tu illud beneficium non putares. CARERE *patria,*] non omni patria, sed hac, ob amissam libertatem misertima. CONSVLERE *temporibus,*] ea facere, quae temporum ratio, quae incolumitas, & uita, & fortunae tuae postulant. INCOLVMITATI,] latius patet, quam uitae nomen. nam incolumitate status rerum uniuersus indicatur. Subiungit autem, Vitae, & fortunis, *ut*, quae unico nomine comprehenderat, duobus exprimeret; quo magis, re ante oculos proposita, Marcellus moueretur.

Argumentum ep. 10.

DEsiderari aliquot ad Marcellum epistolas, uel unam certe, quae reditum impetratum significet, facile possum suspicari. gratulatum enim Marcello Ciceronem, *quod ei Caesar ignouisset, atque ostendisse quemadmodum acta res esset, indicat ipsius* Marcelli, *quae proxime sequitur, epistola. Hic hortatur, ut reditum maturet: cum id ad rem eius familiarem ualde pertineat. Caesare* IV. *cos. sine collega.*

Cicero S. D. Marcello. 10.

ETSI *nihil noui, quod ad te scriberem, habebam; magisq. litteras tuas iam exspectare incipiebam, uel te potius ipsum; tamen, cum Theophilus proficisceretur, non potui nihil ei litterarum dare. Cura igitur, ut quamprimum uenias: uenies enim, mihi crede, exspectatus, neque solum nobis, id est tuis, sed prorsus omnibus. uenit enim mihi in mentem, subuereri interdum, ne te delectet tarda decessio. quod si nullum haberes sensum, nisi oculorum; prorsus tibi ignoscerem, si quosdam nolles uidere. sed, cum leniora non multo essent, quae audirentur, quam quae uiderentur; suspicarer autem multum interesse rei familiaris tuae, te quamprimum uenire, idq. in omnes partes ualere: putaui ea de re te esse admonendum. sed, quoniam, quod mihi placeret, ostendi; reliqua tu pro tua prudentia considerabis. me tamen uelim, quod ad tempus te exspectemus, certiorem facias. Vale.*

EXPLANATIO

NIHIL. NOVI,] praeter id, quod scripserat in superioribus litteris, quae non exstant; in quibus Marcello reditum gratulatus erat; ut ipsius Marcelli sequentes litterae demonstrant. THEOPHILVS] Marcelli libertus, qui & ante ad eum litteras attulerat. ep. 9. ex quo patet, has litteras aliquot post illas mensibus datas esse. TARDA *decessio.*] ut qui non admodum libenter in hanc remp. uenias. NISI *oculorum;*] tale illud in epistola superiore; Non est porro tuum, uno sensu oculorum moueri.

REI

REI *familiaris*] quae, Marcello absente, non diligenter ab eius procuratoribus administrabatur: uel quod timendum esset, ne in eam praedonum impetus fieret: quod scripsit ep. 7. IN. OMNES *partes*] ad omnia. ut ep. 6. lib. XI. ad Att. Brundisij iacere, in omnes partes molestum. Et in epistola Vatinij, lib. v. Me tibi in omnes partes defendendum putes. Contrarium illud ep. 10. ad Att. lib. XII. Hoc nullam ad partem ualet scilicet. RELIQVA] rationes, quae te ad celerem reditum hortentur. QVOD *ad tempus*] non, quousque, sed, quo plane tempore. sic ep. 5. lib. IX. Ad nonas, pro nonis.

Argumentum ep. II.

DE suo reditu a Caesare impetrato Marcellus e Ciceronis litteris cognouerat. nunc se commotum Ciceronis auctoritate, ad reditum magnopere cohortantis, excusandi consilium abiecisse demonstrat. quando tamen se daturus in uiam sit, non significat. Videtur haec epistola ante superiorem fuisse collocanda. in hac enim scribit Marcellus, commotum se Ciceronis litteris in patriam esse rediturum: in illa Cicero, certiorem se de hoc Marcelli consilio iam esse factum, ostendit.

Marcellus S. D. Ciceroni. II.

PLVRIMVM *ualuisse apud me tuam semper auctoritatem, cum in omni re, tum in hoc maxime negotio, potes existimare. cum mihi C. Marcellus frater, amantissimus mei, non solum consilium daret, sed precibus quoque me obsecraret; nō prius mihi persuadere potuit, quam tuis est effectum litteris, ut uterer uestro potissimum consilio. Res quemadmodum sit acta, uestrae litterae mihi declarant. Gratulatio tua etsi est mihi probatissima, quod ab optimo fit animo: tamen hoc mul to iucundius est, & grauius, quod, in summa paucitate amicorum, propinquorum, ac necessariorum, qui uere meae saluti fauerent, te cupidissimum mei, singularemq. mihi beneuolentiam praestitisse cognoui. Reliqua sunt eiusmodi, quibus ego, quoniam haec erant tempora, facile, & aequo animo carebam: hoc uero eiusmodi esse statuo, ut sine talium uirorum, & amicorum beneuolentia, neq. in aduersa, neque in secunda fortuna quisquam uiuere possit. itaque in hoc ego mihi gratulor. tu uero ut intelligas, homini amicissimo te tribuisse officium, re tibi praestabo. Vale.*

EXPLANATIO

PLVRIMVM *ualuisse apud me*] quantum ex hac epistola licet conijcere, laudatam in libro de claris oratoribus Marcelli eloquentiam paullo plus, quam ueritas concederet, existimo. nam, cum ei uerborum elegantiam, & copiam, & splendorem uocis, dignitatem motus Cicero tribuisset; adiunxit, nullam oratoris in eo uirtutem desiderari. atque etiam sibi similem esse, ostendit Bruti testimonio, quem loquentem inducit. Plurimum, lego cum omnibus antiquis libris. alij Plurimam: & cum inscriptione coniungunt: ut sit: Saltem plurimam. ad sententiam utro modo legatur, nihil interest. ego ueteres libros libenter sequor. VT. VTERER *uestro consilio.*] ut in patriam, suadentibus nobis, redeundum putarem. RES *quemadmodum sit acta,*] cum a Caesare de reditu meo est impetratum. Hoc ex ep. 4. cognoscitur. AB. OPTIMO *fit animo:*] Facere gratulationem, & Cicero dixit ep. 2. lib. 4. ad Att. PROPINQVORVM,] quos Marcelli non ualde cupidos fuisse, indicat illud ep. 8. Si modo erunt tui. NECESSARIORVM,] distinguit ab amicis, & propinquis necessarios, qui sunt artiore quadam beneuolentia deuincti. RELIQVA] praeter unum te, sine quo neque in aduersa, neque in secunda fortuna mihi uiuendum statuo. VIRORVM, & *amicorum*] uirorum uirtute, amicorum beneuolentia carere non possum. IN. HOC] quod in summa amicorum, propinquorum, necessariorum paucitate, unum te mei cupidissimum cognoui.

Argumentum ep. 12.

MArcellum a Magio interfectum, suaq. erga mortuum officia significat.

Seruius

Seruius S. D. Ciceroni. 12.

E T S I *scio non iucundissimum me nuncium nobis allaturum: tamen, quoniam* C A S V S, *& natura in bonis dominatur; uisum est faciendum, quoquo modo res se haberet, uos certiores facere. Ad x. Kal. Iun. cum ab Epidauro Piraeeum naui aduectus essem, ibi Marcellum, collegam nostrum, conueni; eumq. diem ibi consumpsi, ut cum eo essem. postero die, cum ab eo digressus essem, eo consilio, ut ab Athenis in Boeotiam irem, reliquamq. iurisdictionem absoluerem: ille, uti aiebat, supra Maleas in Italiam uersus nauigaturus erat. postridie eius diei, cum ab Athenis proficisci in animo haberem; circiter horam decimam noctis Postumius, familiaris eius, ad me uenit; & mihi nunciauit, M. Marcellum, collegam nostrum, post cenae tempus a P. Magio Cilone, familiari eius, pugione percussum esse, & duo uulnera accepisse, unum in stomacho, alterum in capite secundum aurem; sperare tamen, eum uiuere posse: Magium se ipsum interfecisse: postea se a Marcello ad me missum esse, qui haec nunciaret, & rogaret, uti cogerem medicos. coegi; & e uestigio eo sum profectus prima luce. cum non longe a Piraeeo abessem; puer Acidini mihi obuiam uenit cum codicillis; in quibus erat scriptum, paullo ante lucem Marcellum diem suum obijsse. ita uir clarissimus ab homine taeterrimo acerbissima morte est affectus; &, cui inimici propter dignitatem pepercerant, inuentus est amicus, qui ei mortem afferret. ego tamen ad tabernaculum eius perrexi: inueni duos libertos, & pauculos seruos: reliquos aiebant profugisse metu perterritos, quod dominus eorum ante tabernaculum interfectus esset. coactus sum in eadem illa lectica, qua ipse delatus eram, meisq. lecticarijs in urbem eum referre: ibiq. pro ea copia, quae Athenis erat, funus ei satis amplum faciendum curaui. ab Atheniensibus locum sepulturae intra urbem ut darent, impetrare non potui, quod religione se impediri dicerent: neque tamen id antea cuiquam concesserant. quod proximum fuit; uti in quo uellem gymnasio eum sepeliremus, nobis permiserunt. nos in nobilissimo orbis terrarum gymnasio Academiae locum delegimus; ibiq. eum combussimus; posteaq. curauimus, ut ijdem Athenienses in eodem loco monumentum ei marmoreum faciendum locarent. ita, quae nostra officia fuerunt, pro collegio, & propinquitate, & uiuo, & mortuo omnia ei praestitimus.*

Vale. Datae pridie Kal. Iun. Athenis.

EXPLANATIO

Q V O N I A M *casus, & natura in bonis dominatur;*] Cum non ignoretis, etiam bonis, non modo improbis, casu, & natura uitam adimi. Hoc Sulpicius, Marcelli nece commotus, non sine quadam indignatione dixit. nam, re uera non in bonis tantum, sed in omnibus hominibus casus, & natura dominatur. Locus postulat, ut casus, & natura distinguantur: quod ita commode fiet, si mortis genera, quando hic de Marcelli agitur morte, persequamur. Mortis caussas in duo genera diuido. aut enim intus oriuntur, aut extra: intus, uel natura uel fato: extra, uel ui, uel casu. Natura moriuntur, quibus in senectute animam e corpore quasi sua manu natura molliter educit: quod accidit, cũ uitalis calor paullatim exstinguitur. Fato, qui morbo aliquo, ante illam diem, quo per ipsam naturam peruenire licuisset, uitam amittunt. non enim Peripateticis libenter assentior, qui naturam, & fatum idem esse crediderunt: quos Alexander secutus in libro de Fato, nihil inter naturam, & fatum, praeter nomen, interesse, accurata disputatione probare conatur. idem sensit Macrobius, idem Gellius: qui cum recitasset illud Demosthenis ex oratione περὶ τοῦ στεφάνου: Ὁ μὲν γονεῦσι νομίζων μόνον γεγενῆσθαι, τὸν τῆς εἱμαρμένης, καὶ τὸν αὐτόματον θάνατον περιμένει, ὁ δὲ καὶ τῇ πατρίδι, ὑπὲρ τοῦ μὴ ταύτην ἐπιδεῖν δουλεύουσαν ἀποθνήσκειν ἐθελήσει: subiunxit: Quod Cicero fatum atque naturam uidetur dixisse, id multo ante Demosthenes τὸν πεπρωμένον, καὶ τὸν αὐτόματον θάνατον appellauit. αὐτόματος enim θάνατος, quasi naturalis, & fatalis, nulla extrinsecus ui coactus, uenit. Haec Gellius: quam recte, nondum statuo. mihi enim neque Demosthenis uerba, neque Ciceronis cogere uidentur, fatum, & naturam idem esse. quin, si modus loquendi, τὸν τῆς εἱμαρμένης, καὶ τὸν αὐτόματον θάνατον, attendatur; articuli repetitio, diuersas potius esse res, quam unam & eandem, significat: idq. ipse Cicero, nisi fallor, ostendit, cum ait oratione prima in Antonium: Praeter naturam, praeterq. fatum. Quod si quis in dubium reuocat: grauem testem citabo, principem Latinorum poetarum, Virgilium: qui cum de Didone, ipsa sibi mortem consciscente, uersum illum protulit:

Sed, quia nec fato, merita nec morte peribat:

fatum a natura manifeste disiungit. Cuius testimonio subscribere uidetur Tacitus: apud quem Germanicus, eripi sibi uitam ueneno existimans, haec loquitur: Si fato concederem; iustus mihi dolor etiam aduersus deos esset; quod me parentibus, liberis, patriae, intra iuuentam praematuro exitu, raperent: nunc, scelere Pisonis, & Plancinae interceptus, ultimas preces pectoribus uestris relinquo; referatis patri, ac fratri, quibus acerbitatibus dilaceratus, quibus insidijs circumuentus, miserrimam uitam pessima morte finierim. Fatum appellat eam mortem, quae praematuro quidem exitu, nulla tamen humana ui, contingit. praematurus autem exitus a natura certe nõ est, sed ante illum terminum, quem ipsa natura praescripsit, robustis longiorem, breuem imbecillis. nam, si quando robustus ante imbecillũ decedit; non ad naturam refero, sed ad fatum, idest ad eas caussas, unde oriuntur ij morbi, qui naturam uincũt, mortemq. ante finẽ a natura praestitutũ accersunt. quod euenire sibi Germanicus negat. Nec uero Chrysippi sententiam probo, qui pertinere ad omnia fatum dicebat. quod si ita esset: fato omnes, quacumque aetate, quocumque mortis genere, perirent. sed hunc firmissimis argumentis refellit Alexãder: quem sequor in hac

quidem

quidē parte: in altera uero, quod fatum, & naturā idem esse putat, cur ei non assentiar, illa superiora demonstrant. Restat mortis alterum genus, quod in duo subiecta genera diuisimus, uim, & casum. Vis uoluntatem habet, casus non habet. uoluntas siue nostra sit, siue aliena, uim cōstituit: nostra, cum aliquis ferro, ueneno, alia ue re ipse sibi mortem consciscit: aliena, cum ab inimico, uel etiā a feris opprimitur: quarum etsi uoluntas ferarum propria non sit; appetitus tamen ille speciem uoluntatis habet. Casus uoluntatem excludit. si quis enim, uel inopinata ruina, uel naufragio, uel ictu teli temere missi, a uita discedit: est illa quidem inimica naturae uis; sed quia uoluntas abest, ad casum refero, non ad uim: si modo conceditur, ut haec subtilius examinentur: sin paullo communius, et, ut ita dicam, rudiore Minerua disputamus; utrumque, siue adsit, siue absit uoluntas, ad casum referri potest: quem fortunam quoque nominemus: non quod ignoremus ea, quae scripsit Aristoteles Physicorum lib. 2. cum casum, & fortunam distingueret: sed, ubi mortis genera discernuntur, concedatur alterum ab altero non differre. itaque cum necem Didonis ad fortunam retulisset Virgilius illo uersu:

Vixi, et, quem dederat cursum fortuna, peregi: subiunxit Seruius: Humana uita tribus continetur, natura, fato, fortuna, idest casu, qui ad omnia pertinet, quae extrinsecus sunt. Quibus uerbis primum illud ostendit, fortunam, & casum idem esse: deinde, quidquid extrinsecus accidat, uel cum uoluntate, uel sine uoluntate, ad casum pertinere: quod Alexandro quoque placuit: qui fortunā, & casum, ita simul nominat, ut alterum ab altero non distinguat. Ex quibus efficitur, ut mortis tria tantū sint genera, natura, fato, casu, siue fortuna: sin casum a uoluntate disiungimus, quattuor, natura, fato, casu, ui. Reliquum est, ut ostendamus, quam sententiam probauerit Sulpicius, cum in bonis casum, & naturam dominari dixit. Primum illud pono; dissentire illum a Chrysippo, qui ad fatū omnia retulit: dissentire etiam a Cicerone, & Virgilio, qui tria mortis genera fecerunt. deinde illud subiungo: Cū Peripateticis, naturam & fatū idem esse, placuerit; satisq. constet, non omnes homines natura, & fato, idest, (ut idem utrumque esse Peripateticis hic largiamur) naturali morte nō omnes interire; necesse uideri, iisdem placuisse, alteram esse, praeter naturam, & fatum, interitus humani caussam, ea uero nihil aliud, quam casus, idest externa uis, siue humana, cum uoluntate, siue non humana, sine uolūtate, uidetur esse posse. & Demosthenes, Cicero, Virgilius, Tacitus, aliquam caussam mortis, praeter naturam, praeterq. fatum, agnouere. Secutus igitur Peripateticos Sulpicius, (dederat enim operam philosophiae, ut ep. 3. lib. IV. & in Bruto) duo tantum genera mortis fecit, casum, & naturam: siue dicas, fortunam, & fatum: quoniam quidem nec differre fortunam a casu, auctoribus Virgilio, Seruio, Alexādro etiam, peripateticorum interpretum principe, satis ostendimus: & inter naturam, & fatū, nihil interesse, praeter nomen, idem Alexander ex Aristotelis mente prodidit. itaque duobus nominibus caussas mortis omnes, cum periisse Marcellum casu, non natura, significare uellet, Sulpicius comprehendit. Vos *certiores facere* } pendet ab eo, Visum est faciendum: quam apte, alij iudicent. usitatius enim erat Vos certiores ut facerem: aut, Visum est uos certiores facere, quod alij quoque uiderunt. Collegam } in cōsulatu. Vt, ab *Athenis in Boeotiam irem, reliquamq. iurisdictionem absoluerem;* } prouincia Sulpicij, uocatur Achaia non modo ep. 4. huius libri, uerum etiam ep. 26. 27. 28. lib. XIII. sed mirari aliquis possit, cur ep. 6. lib. VI. Sulpicius praeesse Graeciae dicatur. Primum, quaestionis persoluendae gratia, illud pono: licet prouincia Sulpicij, in qua, praeter Achaiam, Peloponnesus tota cum adiacentibus insulis, praeterea, Epirus, Boeotiaq. fuit, Achaia uocaretur, uere tamen, ac proprie regionem illam Achaiam dici solitam, quae tota extra Peloponnesum fuit, Bimaris dicta, quod duo maria, Aegeum, & Ionium, nauigatione diuersa, fere coniungeret: de qua L. Mummius, euersa Corintho, triumphauit. Haec modo Achaia, Angusta, inquit, ceruice Pelopōnesum cōtigit Hellas. Corinthiacus hinc, illinc Scironius appellatur Sinus. Et paullo post, Sinum Corinthiacum LXXXV. M. pass. in longitudinem usque Isthmū transmittunt. Achaiae nomen prouinciae. ab Isthmo incipit. Idem infra. Ab Isthmi angustijs Hellas incipit, nostris Graecia appellata. in ea prima Attica, antiquitus Acte uocata. attingit Isthmū parte sui &c. Quibus ex loco, etiam ex Ptolemaei testimonio, constat, regionē illā, quae tenui ceruice Peloponnesum contingit, Helladem uocari, & eandem Graeciam; in ea uero esse, & ab Isthmo incipere, tum Achaiā, quae & Graecia, & Hellas dicta sit, quia commune regionis nomē assumpserit, tum etiam Atticam, quae ipsa quoque eodem, quo Achaia, iure, commune uel Graeciae, uel Helladis nomen usurpare potuit: cū praesertim Thessalia quoque, & Graecia, & Hellas dicta sit, generali uocabulo, ut lib. IV. & VII. Plinius prodidit. Duplex igitur Achaia, uetus illa bimaris, & haec recentior Sulpicij prouincia, ueterem complexa: quam Cicero cum Graeciam appellauit, respexit ad Graeciam uniuersam, a Sulpicio administratam: quae, post captā Corinthum, in prouinciae formam, simul cū ipsa Achaia, redacta est: ut in Achaia Pausanias docet. Achaiam uero idem Cicero Sulpicij prouinciam uocat; quia reliquae eius prouinciae partes, a nobiliori nomen acceperunt; & quia, occasione deuictae Achaiae, totus ille terrarum tractus, ut diximus, in prouinciae formam est redactus. Sic & Cilicia, a Cicerone administrata, prouinciae nomen dedit; licet Asiaticas aliquot dioeceses complecteretur. Quattuor hic dubitationes, non inutiles fortasse, subiungam. prima est, utrum Athenae ad Sulpicij iurisdictionem pertinuerint, an suis legibus, ut aliae quaedam urbes, usae sint. Partem prouinciae dixerit fuisse, qui morantem in ea urbe Sulpiciū animaduerterit: quod epistolae duae, prima, & quarta lib. XI. declarant. Mihi tamen urbs omnino libera uidetur; nō modo quia Plinius, Strabo, Dio, & alij satis id constanter asseuerant; uerum etiam, quia tutum in ea Romanis exsulibus domicilium fuit, de Torquato plane constat ex ep. 1. 3. 4. lib. VI. de Memmio ex ep. 1. lib. XIII. iam Dolabella, cum Ciceronem, exorto ciuili bello, hortatur ep. 9. lib. IX. ut Athenas se conferat, argumento, nisi

ro, nisi fallor, esse potest prouinciae partem Athenas non esse. Nec tamen prouinciae finibus excedebat Sulpicius, cum Athenas iret: sed ad liberam urbem, positam in prouincia, nec tamen prouinciae parte, uel animi caussa proficiscebatur, tum ut urbis adspectu, tum etiam ut philosophorum sermonibus, & consuetudine frueretur; uel quia conuentum Athenis agere, commodum esset. Secundo loco, uenit in mentem ambigere de Thespijs. nam Plinius, ubi Athenas, ibidem ait, oppidum liberum Thespias fuisse. At Cicero ep. 22. lib. XIII. commendat Sulpicio Manlium, qui negotiabatur Thespijs; quo uidetur ostendere, intra prouinciae terminos fuisse. Sit ita, uerumtamen hoc non obstat, quin sui iuris oppidum, quodq. Graeci uocant αὐτόνομον fuerit: ut in eo Sulpicium, tamquam illius prouinciae proconsulem, auctoritate quidem ualuisse concedamus, iuris autem dicendi, & impetrandi potestatem habuisse nullam putemus. Occurrit tertia, non exigui sane momenti, dubitatio. Sulpicij prouincia Graecia fuit: is tamen in Asiam se profectum esse ep. 5. significat. quod mirum uideri potest. nisi si uel Sulpicium Caesar, cum omnia suo moderaretur arbitratu, soluit legibus, ut iret, quocumque publici commodi ratio postularet; uel eius imperio partem Asiae extra ordinem attribuit, item ut Ciliciensi prouinciae tres διοικήσεις Asiaticas a senatu attributas uidemus. quamquam id quidem uix crediderim, imminutam esse hoc tempore Asiaticam iurisdictionem, quae ad P. Seruilium, Caesaris collegam, pertinebat: ut ex epistolis lib. XIII. constat. Postrema quaestio de Achaia. quae si, Caesare uiuo, prouincia fuit: cur eam, interiectis fere centum annis, a Vespasiano in prouiae formam una cum Cilicia esse redactam, Suetonius ait? Achaiam in prouinciam retulit Mummius: ut ex Pausania, & Strabone cognoscitur: libertatem ei Nero imperator dedit: ut scripsit Plinius lib. IV. cap. 6. eandem in prouinciae formam Vespasianus redegit. SVPRA *Maleas*] uet. tres libri omnes, Matas, non Maleas. quod omnino mendosum est, nec tamen contemnendum. quid enim obest, notam esse omnibus, ac testatam antiquitatem? cum saepe ex ipso mendo, mutatione aliqua litterarum, elici ueritatem conster. Maleam autem Virgilius, Liuius, omnes denique nominant; Maleas uero unus, quod sciam, Plinius iunior in ep. ad Traianum lib. X. Graecis uerbis, ὑπὲρ Μαλέας, quod si legatur hic, supra Maleas, interpretaremur, superato Malearum promontorio, Laconicae prouinciae, nauigantibus ualde periculoso. IN. ITALIAM *uersus*] antique: ut Coelius quoque ep. 15. lib. VIII. Ad Alpes uersus. & Hirtius de bello Africano: Ad Cercinnam insulam uersus. Et Liuius lib. I. Ad meridiem uersus. POSTTRIDIE *eius diei*,] IIX. Kal. Iun. Sic, Posttridie eius absolutionis dixit Coelius ep. 2. lib. IIX. Posttridie eius diei, Caesar lib. I. bell. Gall. HORAM *decimam noctis*.] ne quis miretur, cum hic dies IIX. Kal. Iun. significetur; decimam noctis horam significari: nam, etsi mensis Maij extremi noctes non modo ad decem, sed nec ad nouem horas in Italia producuntur, tamen apud ueteres in more fuit, ut aestiuae noctes pariter & hibernae, itemq. dies semper in duodenas horas distribuerentur, hoc modo, ut aestiuarum noctium contractiores horae essent, dierum uero longiores, hibernarum noctium longiores, dierum breuiores. ita fit, ut, extremo mense Maio, cum longissimi dies, breuissimae autem essent noctes, in duodenas tamen horas tam nox, quam dies diuideretur, sed nox in breuiores, dies autem in longiores. qua ratione hora noctis decima, erit, ut hodie noctem diuidimus, hora noctis septima, cum octauae fortasse dimidio. Vide, quae diximus ep. 30. lib. VII. CILONE,] cognomen est non modo Magiorum, sed etiam Flaminiorum, ut ueteres nummi declarant. Cilones dicti, ut ait Festus, ab eminentiore fronte; uel, ut Carisius, a capite oblongo, & compresso. PVGIONE] breuior est, quam gladius, auctore Nonio. Suetonius in Caligula: Reperti sunt in secretis eius duo libelli, diuerso titulo: alteri gladius, alteri pugio index erat. SECVNDVM *autem*;] post autem, exemplis abundamus. SE. IPSVM *interfecisse*:] quod eum commissi facinoris poeniteret. caussam necis Cicero ignorat ep. 10. lib. XIII. ad Att. Valerius hanc ponit lib. IX. cap. 11. quod, cum esset Marcello Magius uetere coniunctus amicitia, eiq. in pompeiana militia comes fuisset, indignaretur aliquos sibi amicorum ab eo praeferri. COGEREM *medicos*.] in aliquot antiquis libris non est, Cogerem: ego, cum in quinque esse uideam, approbante sententia, retinendum putaui. PVER] Seruus. sic enim loquebantur, ut exempla declarant. ACIDINE] Manliorum cognomen fuit Acidinus. constat ex libro 2. de Orat. ex Velleio lib. 2. ex lapidibus Capitolinis, in quibus cōsul est L. Manlius Acidinus anno DLXXIX. CVM *codicillis*;] Codicilli, tabellae ceratae erant, in quibus stylo pangebatur, a codice, idest arboris libro, nominati: pugillaria quoque dicebantur, a pungendo, quod stylus in ijs pungendo scriberet. codicillorum usum ante Troiana bella fuisse, Homerus ostendit in illo uersu Il. ζ. γράψας ἐν πίνακι πτυκτῷ θυμοφθόρα πολλά. quo uersu de codicillis locutum esse ostendit Plinius his uerbis lib. XIII. cap. 13. Cur & Homerus Bellerophonti codicillos datos, non epistolas, prodidit? & lib. XXXIII. cap. 1. Modo autem ipsi codicilli mittebantur, ut haec ostendit epistola, & ad Lepta ep. 18. lib. VI. Statim quaesiui e Balbo per codicillos. Et ad Q. Fr. ep. 13. lib. 2. Epistolam hanc conuicio efflagitarunt codicilli tui. modo non mittebantur, sed ex ijs litterae describebantur: unde in epistola ultima lib. IX. Harum ad te exemplum in codicillis exaraui. Codicillorum usum, post inuentam etiam chartam, festinatio retinuit, cum in omnibus locis, ut in conuiuio, in itinere, in naui, in senatu, charta, atramentum, calamus non semper in promptu essent, moram autem res non ferret. TAETERRIMO] Taetet, & Clarus opponuntur. PEPERCERANT;] Caesar enim ei reditum in patriam concesserat. DOMINVS *eorum*] seruis enim capitale erat, qui dominum non defendissent, ut ex Vlpiani uerbis, Syllanum S. C. interpretantibus, cognoscitur. Confirmat hoc historia. nam Tacitus lib. XIV. Praefectum urbis, inquit, Pedanium Secundum seruus ipsius interfecit, seu negata libertate, cui pretium pepigerat, siue amore exoleti infensus, & dominum aemulum non tolerans. ceterum, cum uetere ex more familiam omnem, quae

sub

ſub eodem tecto manſitauerat, ad ſupplicium agi oporteret, concurſu plebis, quae tot innoxios protegebat, uſque ad ſeditionem uentum eſt. Idem Tacitus paullo poſt, eam poenam in ſeruos ueiere S. C. decretam, oſtendit his uerbis: Conſulari uiro domi ſuae interfecto per inſidias ſeruiles, quas nemo prohibuit, aut prodidit, quamuis nondum concuſſo S. C. quod ſupplicium toti familiae nunciabatur. Lecticariis } Lecticarij fuere ſerui, uel qui lecticam geſtabant: unde, Octophorus Anicianus, ep. 9. lib. 2 ad Q. Fr. uel qui fabricarentur, ut pro Amerino: Mitto haſce artes uulgares, coquos, piſtores, lecticarios. Imperatorum tamen aetate, lecticarij non ſerui, ſed liberti fuere: quod hic lapis Romae, trans Tiberim, ad D. Caeciliae, declarat. DIS. M. TI. Claudio. Aug. lib. Tigrano. ex. corpore. lecticariorum. Caeſaris. VIX. Annis. LXXXV. M. Licinius. Atimetus. &. Sextia. Felix. Benemereoti: poſuerunt. Hunc ut fabrum potius, quam qui lecticas ferret, fuiſſe putem, facit illud, Ex corpore; quod uidetur ad artifices pertinere. Vnde alibi:

Corpus. Lenunculariorum. Auxiliariorum; Oſtienſium.
Corpus. Cuſtodiariorum.
Corpus. Dendrophororum.
Corpus. Tignariorum.

INTRA *urbem* } quod Solonis lege uetitum Romani poſtea tranſtulerunt in duodecim tabulas. Cicero lib. 2. de Leg. In urbe ne ſepelito, ne ue urito. Pauſanias quoque ſepulcra multa extra urbem poſita, urbanum nullum commemorat. IN. QVO *uellemus gymnaſio* } cum tria eſſent, ut ait Suidas, λύκειον, κυνόσαργες, ἀκαδημία: GYMNASIO *Academiae* } in quo docuerat Plato. nomen accepit, Laertio teſte, ab Academo heroe, uel, ſi Heſichio credimus, a lauacro prope poſito. Gymnaſia uero dicta, quod in ijs luctarentur nudi: quam exercitationem palaeſtram uocarunt. multis enim annis inuenta eſſe gymnaſia, ante quam philoſophi in ijs garrire coeperunt, auctor eſt Cicero lib. I. de Orat. poſtea placuerunt ea loca philoſophis, in quibus de quo uellent ſcientiae genere diſputarent. Sed Academiam Plato, Lyceum nobilitauit Ariſtoteles. Vitruuius lib. v. cap. I I. exhedras etiam conſtitutas ait, cum ſedibus, ubi philoſophi, & rhetores diſputare poſſent. COLLEGIO, } collegij cauſſa: quia conſules una fuerant. PROPINQVITATE, } Propinquitas modo generale nomen eſt, ideſt, cognationis, & affinitatis commune: modo cognationem propriе ſignificat. Commune nomen eſt, ut lib. de Amicitia: Ciues potiores ſunt, quam peregrini, & propinqui, quam alieni. De Fin. lib. I I I. Velle belle audire a parentibus, a propinquis, a bonis etiam uiris. Pro Quinctio: Si pietate propinquitas colitur: qui affinem prodit, impius ſit, neceſſe eſt. Cognationem deſignat, ut ep. I 3. lib. 2. Liberis, propinquis, affinibus. Et in oratione pro Plancio: Cum illo maximis uinculis propinquitatis, & affinitatis coniunctus. Et Caeſar lib. 2. bell. Gall. Propinquitatibus, affinitatibusq. coniuncti:

Argumentum ep. I 3.

PRimum cauſſas exponit, cur antea non ſcripſerit: ſecundo loco finem ei pollicetur exſulij ſui, ducta coniectura e Caeſaris animo, ex eorum ſermone, & ſenſu, qui apud ipſum plurimum ualent, ex uulgi uoluntate, ex ipſa rep. uehementer ad eius ſalutem propenſa: tum ad eam officij partem, quam uetus amicitia, mutuaeq. beneuolentiae iura poſtulant, conuerſus, uoluntatem ſuam duplici promiſſo oſtendit, in reditu primum ei conſiciendo, deinde in re ſua familiari communicanda. Poſtremo, ut ſecundam fortunam ſperet, aduerſam aequo animo ferat, & hortatur, & obſecrat. Tota *moralis epiſtola, ſcripta C. Caeſare* I I I. *& M. Aemilio Lepido coſ. anno. DCCVII. De Nigidio ipſo, quae legendo animaduertimus, haec ſunt. Scripſit libros de animalibus, ut oſtendit lib.* I I I. *Macrobius: & Plinius bis, lib.* XXIX. *cap. 4. & 6. eius utitur teſtimonio: librum de extis, ut in Gellio lib.* XVI. *cap. 6. legimus: commentarios grammaticos, ut idem Gellius lib.* XIX. *cap. 14. & Nonius prodidere. interpretatus eſt comoedias* Terentij, *teſte Donato. uidetur etiam ſcripſiſſe de deis, quantum ex Arnobio licet conijcere: qui eius teſtimonio in mentione Matris deum, Ne-*

Z *ptuni,*

ptuni, Apollinis, & Iouis utitur lib. III. *Haec de scriptis: de doctrina subiungam. Gellius* Varronem, *&* Nigidium *doctrinarum culmina lib.* XIX. *cap.* 14. *appellat; & idem lib.* XIII. *cap.* 24. *in disciplinis doctrinarum omnium praecellentem nominat; & lib.* IV. *cap.* 9. *hominem iuxta* M. Varronem *doctissimum;* Macrobius *autem maximum rerum naturalium indagatorem, lib.* III. *idem lib.* VI. *hominem, omnium bonarum artium disciplinis egregium. Seruius quoque Honoratus haec de eo tradidit:* Nigidius Figulus *solus post* Varronem: *licet* Varro *praecellat in theologia, hic in communibus litteris: nam uterque utrumque scripserunt.* Nonius *quoque, Nigidius, inquit, studijs bonarum artium praeclarissimus. Nemo tamen illud melioribus extulit laudibus, quam Cicero ipse, idem eius amicissimus. nam in prooemio libri de Vniuersitate,* Fuit, *inquit, uir ille cum ceteris artibus, quae quidem dignae libero essent, ornatus omnibus, tum acer inuestigator, & diligens earum rerum, quae a natura inuolutae uidentur. denique sic iudico, post illos nobiles Pythagoreos, quorum disciplina exstincta est quodam modo, hunc exstitisse, qui illam renouaret. Suetonius ait illum, cognita hora, qua natus erat Augustus, affirmasse, dominum terrarum orbi natum.*

Cicero S. D. P. Nigidio Figulo. 13.

QVAERENTI mihi iā diu, quid ad te potissimum scriberem, non modo certa res ulla sed ne genus quidem litterarum usitatum ueniebat in mentem. unam enim partem, & consuetudinem earum epistolarum, quibus secundis rebus uti solebamus, tempus eripuerat: perfeceratq. fortuna, ne quid tale scribere possem, aut omnino cogitare. relinquebatur triste quoddam, & miserum, & his tēporibus consentaneum genus litterarum. id quoque deficiebat me: in quo debebat esse aut promissio auxilij alicuius, aut consolatio doloris tui. quod pollicerer, non erat. ipse enim, pari fortuna abiectus, aliorum opibus casus meos sustentabam: saepiusq. mihi ueniebat in mentem, queri, quod ita uiuerem, quā gaudere, quod uiuerem. quamquam enim nulla me ipsum priuatim perculit insignis iniuria; nec mihi quidquam tali tempore in mētem uenit optare, quod non ultro mihi Caesar detulerit: tamen nihilo minus eis conficior curis: ut hoc ipsum, quod maneam in uita, peccare me existimem. careo enim cum familiarissimis multis, quos aut mors eripuit nobis, aut distraxit fuga; tū omnibus amicis, quorum beneuolentiam nobis conciliarat per me quondam, te socio defensa resp. uersorq. in eorum naufragijs, et bonorum direptionibus: nec audio solum, quod ipsum esset miserum, sed etiam id ipsum uideo, quo nihil est acerbius, eorum fortunas dissipari, quibus nos olim adiutoribus illud incendium exstinximus: & in qua urbe modo gratia, auctoritate, & gloria floruimus, in ea nunc ijs quidem omnibus caremus: obtinemus ipsius Caesaris summam erga nos humanitatem: sed ea plus non potest, quam uis, & mutatio omnium rerum, atque tēporum. itaque orbus ijs rebus omnibus, quibus & natura me, & uoluntas, et consuetudo assuefecerat; cum ceteris, ut quidem uideor, tum mihi ipse displiceo. natus enim ad agendum semper aliquid dignum uiro, nunc nō modo agendi rationem nullam habeo, sed ne cogitandi quidem: & qui antea aut obscuris hominibus, aut etiam sontibus opitulari poteram; nunc P. Nigidio, uni omnium doctissimo, & sanctissimo, et maxima quondam gratia, et mihi certe amicissimo, ne benigne quidem polliceri possum. Ergo hoc ereptum est litterarū genus. Reliquum est, ut consoler, & afferam rationes, quibus te a molestijs coner abducere. at ea quidem facultas, uel tui, uel alterius consolandi, in te summa est, si umquā in ulla fuit. itaque eā partē, quae ab exquisita quadam ratione, & doctrina proficiscitur, non attingam, tibi totam relinquam. quid sit forti, et sapienti homine dignum, quid grauitas, quid altitudo animi, quid acta tua uita, quid studia, quid artes, quibus a pueritia floruisti, a te flagitent, tu uidebis. ego, quod intelligere, et sentire, quia sum Romae, & quia curo, attendoque, possum, id tibi affirmo, te in istis molestijs, in quibus es hoc tempore, non diutius futurum; in ijs autē, in quibus etiam nos sumus, fortasse semper fore. uideor mihi perspicere, primum ipsius animum, qui plurimum potest, propensum ad salutem tuam. nō scribo hoc temere. quo minus familiaris sum, hoc sum ad inuestigandum curiosior. quo facilius, quibus est iratior, respondere tristius possit, hoc est adhuc tardior ad te molestia liberandū. familiares uero eius, & ij quidē, qui illi iucūdissimi sunt, mirabiliter de te & loquuntur, et sentiunt. Accedit eodē uulgi uoluntas, uel potius consensus omnium. etiā illa, quae minimum nunc quidem potest,

ſed posſit neceſſe eſt, reſp. quaſcumque uires habebit, ab ijs ipſis, quibus tenetur, de te propediem, mihi crede, impetrabit. Redeo igitur ad id, ut iam tibi etiam pollicear aliquid: quod primo omiſeram. nam & complectar eius familiariſsimos, qui me admodum diligunt, multumq. mecum ſunt: & in ipſius conſuetudinem, quam adhuc meus pudor mihi clauſit, inſinuabo: & certe omnes uias perſequar, quibus putabo ad id, quod uolumus, peruenire poſſe. in hoc toto genere plura faciam, quam ſcribere audeo. Cetera, quae tibi a multis prompta eſſe certo ſcio, a me ſunt paratiſsima. nihil in re familiari mea eſt, quod ego meum malim eſſe, quam tuum. hac de re, & de hoc genere toto hoc ſcribo parcius, quo te, id quod ipſe confido, ſperare malo, te eſſe uſurum tuis. Extremum illud eſt, ut te horter, & obſecrem, animo ut maximo ſis; nec ea ſolum memineris, quae ab alijs magnis uiris accepiſti, ſed illa etiam, quae ipſe ingenio, ſtudioq. peperiſti. quae ſi colliges; & ſperabis omnia optime; &, quae accident, qualiacumque erunt, ſapienter feres. Sed haec tu melius, uel optime omnium. Ego, quae pertinere ad te intelligam, ſtudioſiſsime omnia, diligentiſsimeq. curabo; tuorumq. triſtiſsimo meo tempore meritorum erga me memoriam conſeruabo. Vale.

EXPLANATIO

NON. MODO *certa res ulla,*] alijs, Nulla, mihi, Vlla, placet. ſequor, n. & meos ueteres nouē libros, & ſententiā ipſam, atque ēt conſuetudinē latinae linguae. Non modo certa res ulla, dixit, pro, Nedū certa res ulla: ut ad Lentulum ep. 9. lib. I. Non modo praemijs, ſed ne periculis quidem compulſus ullis, ad eorū cauſſam me adiungerem. Quo loco plura huius generis exēpla collegimus. Tantū, inquit, abeſt, ut mihi certa res ulla, ut ne genus litterarū uſitatum uenerit in mentē. VNAM *partem,*] genus litterarum familiare, & iocoſum, ep. 4. lib. 2. AVT *promiſsio auxilij alicuius. aut conſolatio doloris tui.*] eandem ſententiam reperiuit ep. 10. & 13. lib. VI. PARI *fortuna*] uterque enim, Pompeij partes ſecutus, Caeſarem offenderat. Atque hoc ipſo quaedam uidetur eſſe conſolatio: leuat enim dolorem fortunae ſocietas. CASVS *meos ſuſtentabam:*] exciderat ſtatu illo, in quo eum induſtria ſua, perpetuaq. in remp. merita collocarent: nunc ſuſtentari ſe dicit aliorum opibus, ideſt eorum auctoritate, & gratia, quos ueteri ſibi neceſſitudine coniūctos, plurimum, ob uictoriae ſocietatem, poſſe apud Caeſarem intelligebat. hi porro erant, potiſſimum, Panſa, Hirtius, Balbus, Oppius, Matius, Poſtumius. ep. 12. lib. VI. Eadem translatio eſt, Suſtentare caſus, & Suſtentare cadentem. QVERI, *quod ita uiuerem,*] eadem ſententia in ep. 3. lib. VI. Ita uiuere, ut non ſit uiuendum, miſerrimum eſt. Et in ep. 3. lib. VII. Vbi non ſis, qui fueris, non eſſe, cur uelis uiuere. PRIVATIM] publica enim Cicero concidit calamitate. EIS *conficior curis;*] quas ſignificauit in eo, queri quod ita uiuerem: ob exitum reip. HOC. IPSVM,] non modo in alijs rebus, ſed in hoc ipſo, quod maneam in uita: in quo peccare tamen mihi uideor. cur enim, cum occideret reſp. ipſe uiuam? Quaerit diuus Auguſtinus in libro, ſane non contemnendo, quem tamen pauci legūt, de Grammatica cur, cum Iſtud, & Illud in genere neutro dicimus, non item dicamus Ipſud, ſed Ipſum. Quaeſtionem ſoluit hoc modo. antiqui enim magis, Ipſus, dicebant in nominatiuo ſingulari, generis maſculini, quam Ipſe. hanc antiquitatis rationem attendentes artis ſcriptores pronomen hoc ad formam nominis tranſtulerunt: ut, quo modo in nomine, iuſtus, iuſta, iuſtum, dicimus, & perfectus, perfecta, perfectum, ſic & hoc pronunciaretur pronomen, ipſus, ipſa, ipſum, non ipſud, quo modo iſtud, & illud. PECCARE *me exiſtimem.*] ep. I. lib. XVI. Peccaſſe mihi uideor, qui a te diſceſſerim. MORS] perierant, Pompeius, P. Lentulus, M. Cato, alij praeterea multi, Ciceronis familiariſſimi. FVGA;] fugerant, poſt Africanum bellum, in Hiſpaniam ad Pōpeij liberos multi. Poteſt, & de M. Marcello accipi, qui ſe, uicto in Pharſalia Pompeio, Mitylenas contulerat: atque etiam de ipſo Nigidio, deq. alijs, qui, deſperata uictoria, exſulare maluerant, quam belli ciuilis extrema perſequi: ad quos extant in his libris conſolatoriae Ciceronis epiſtolae. AMICIS,] licet non familiariſſimis. QVONDAM,] ipſo conſule, cum patefacta, & oppreſſa Catilinae coniuratio eſt. TE. SOCIO,] tribus cauſſis Nigidium diligit, ob ſtudium in remp. ob doctrinam, ob eius in ſe merita, quae memorat in epiſtolae clauſula: idq. Plutarchus in Ciceronis uita comprobat his uerbis: ὁμοίως Πόπλιος Νιγίδιος ᾧ τὰ πλεῖστα, καὶ μέγιστα παρὰ τὰς πολιτικὰς ἐχρῆτο πράξεις. Idemq. in opuſculo, Εἰ πρεσβυτέρῳ πολιτευτέον, ſic ait: Κικέρων αὐτὸς ὡμολόγει, τὰ κάλλιστα, καὶ μέγιστα συμβουλευμάτων, οἷς ὀρθῶς ἐνυπατεύων πατρίδα διέσωσε, μετὰ Ποπλίου Νιγιδίου φιλοσόφου συνθεῖναι. RESP.] quae ciues omnes, ſui ſtudioſos, beneuolentia coniungit, licet non omnes familiaritate. NAVFRAGIIS,] fortunarum. ſubiunxit enim, Eorum fortunas diſſipari. ſic ad Lentulum ep. 9. lib. I. Naufragia rei familiaris: pro Rabirio perd. reo, Naufragia fortunarum. QVO. NIHIL *eſt acerbius,*] ſic ad Torquatum ep. I. lib. VI. Oculi augent dolorem, qui ea, quae ceteri audiunt, intueri coguntur, nec auertere a miſerijs cogitationem ſinunt. Et ad eundem ep. 4. In omnibus malis miſerius eſt uidere, quam audire. EORVM *fortunas diſsipari,*] Naufragia, dixit proxime. ILLVD. INCENDIVM] Catilinae coniurationem: qua, tamquam aliquo incendio, niſi nos opem tuliſſemus, reſp. deflagraſſet. VIS,] cum, in ſumma Caeſaris humanitate, frui tamen uetere gratia, auctoritate, gloria non liceat. Notanda Ciceronis prudentia, qui, cū euerſam remp. queratur, Caeſarem culpa liberat. quo etiam utitur artificio. ep. 4. Nec id, inquit, uictoris, quo nihil moderatius, ſed ipſius uictoriae uitio, quae ciuilibus bellis ſēper eſt inſolēs. Et ep. 9. Multa uictori corū arbitrio, per quos uicit, etiam inuito facienda ſunt. Et ep. 10. lib. VI. Iniuriam temporum, non Caeſaris, appellat. IIS. REBVS *omnibus,*] quas agere, cum florerem gratia, auctoritate, gloria, conſueueram.

VT, QVIDEM *uideor,*] iden ceteris uideor displicere, quia careo rebus ijs omnibus, qui bus &c. SONTIBVS] nam & nocentibus opem interdum tulit eius elnquentia. QVID *sit forti, & sapienti homine dignum,*] in laude latet admonitio. IN IIS *autem,*] in communibus: quod qoidem consolatioois genus quoddam est: nam prnpriae magis angunt. propria uero Nigidij miseria erat, carere patria, suorumq. conspectu: de qun dixit Cicern, In quibus es hoc tempore. FORTASSE, *semper*] uere uaticinatur. numquam eoim postea libertatem resp. recuperauit. QVI *plurimum potest,*] Caesar, quem significauit ijsdem uerbis ep. 10. lib. VI. aliter autem ep. 7. huius libri, Penes quem est pntestas: & aliter quoque ep. 9. NON *scribo hoc temere.*] sic ep. 7. lib. 2. QVIBVS *est iratior,*] propter bellum in Africa renouatum. ep. 13. lib. VI. Africanae caussae iratior, diutius uelle uidetur eos habere sollicitos. RESPONDERA *tristius*] ueniam peccantibus negare. PNSSIT *necesse est,*] non enim iacere perpetun potest: & nmninn uires aliquas recuperabit. ep. 1n. lib. VI. QVI *me admodum diligunt,*] idem scripsit ad Caecinam lib. VI. ep. 7. ad Balbum ep. 12. eiusdem libri, ad Ligarium ep. 14. ibidem, ad Gallum ep. 24. lib. VI r. ad Paetum ep. 20. lib. IX. MEVS *pudor*] & hic superbiae culpam remouet a Caesare. INSINVABN:] pro, iosinnabor: arte quadam aditum mihi aperiam ad intimam eius familiaritatem. In Verrem lib. III. Videtis, ut mnneat Apronium, quibus rebus, ac muneribus insinuet in familiaritem Metelli. quem locum esse deprauatum nnnnulli, fortasse hnc lnquendi genere offensi, existimarunt. De orat. lib. I. Qund ita nati essemus, ut & blandiri, & suppliciter insinuare ijs possemus, a quibus esset petendum. Et Liuius lib. XL. Fraudis humanae insinuauerat suspicio animis. Quae si quis omnia mendosa putat, Virgilium ita canentem audiat:

Tum uern tremefacta nouus per pectnra cunctis Insinuat pauor.

Quo loco, Insinuat, prn insinnatur, ait Seruius.

PERVENIRE *posse.*] Me, subauditur. TVIS.] fortunis. VT *te hortor, & obsecrem,*] nihil muto. sic enim in octo uetustissimis exemplaribus inueni. alinrum tamen lectionem nnn imprnbo: etsi eam in libris scriptis ipse quidem nondum inueni. ACCEPISTI,] cnm eorum scripta legeres. TRISTISSIMO *meo tempore*] cum eiectus a Clodin exsularem.

Argumentum ep. 14.

Victo in Pharsalia Pompeio, Cicero, desperata reip. caussa, in Italiam reuertit; ueniaq. a Caesare impetrata, non ille quidem pristinam dignitatem, ac libertatem loquendi recuperauit, sed humanissime tamen ac liberalissime cum ab ipso Caesare, tum uero ab eius maxime amicis, ac familiaribus tractatus est. eo tempore, dimissa Terentia, *Publiliam uirginem uxorem duxit. utrumque igitur binis litteris gratulatus erat Plancius, de dignitate recuperata, deq. nouis nuptijs. ijs litteris Cicero respondens, nullam sibi pristinae dignitatis relictam esse partem ostendit, eoq. redactam esse remp. ut uel seruitus impendeat, si Caesar in Africa Pompeianos uincat, uel caedes, si uincatur. De nuptijs autem, quod, absente se, rem domesticam* Terentia *male curasset, sibiq. a suis insidiae tenderentur, ideo se cogitasse ait, ut nouae necessitudinis fidelitatem quasi praesidium haberet contra ueterum perfidiam.* Tertio loco, *ut exsulantem consoletur, nihil ei praeter communem fortunam, timendum confirmat: se quidem opera, consilio, studio, eius rei, famae, saluti praesto futurum. Postulat in extremo, ut de suo statu, suisq. consilijs diligentissime significet. Moralis epistola, scripta Caesare* III. *M. Lepido cos. cum in Africa bellum gereretur.*

Cicero S. D. Cn. Plancio. 14.

BINAS *a te accepi litteras, Corcyrae datas: quarum alteris mihi gratulabare, quod audisses meam me pristinam dignitatem obtinere; alteris dicebas, te uelle, quae egissem, bene, ac feliciter euenire. Ego autem, si dignitas est bene de rep. sentire, & bonis uiris probare, quod sentias; obtineo dignitatem meam. sin autem in eo*

dignitas est, quod sentias, aut re efficere si possis, aut deni que libera oratione defendere : ne uestigium quidem ullum est reliquum nobis dignitatis : agiturq. praeclare, si nosmet ipsos regere possumus; ut ea, quae partim iam ad sunt, partim impendent, moderate feramus : quod est difficile in eiusmodi bello, cuius exitus ex altera parte caedem ostentat, ex altera seruitutem. quo in periculo non nihil me consolatur, cum recordor, haec me tum uidisse, cum secundas etiam res nostras, non modo aduersas, pertimescebam; uidebamque, quanto periculo de iure publico disceptaretur armis : quibus si ij uicissent, ad quos ego, pacis spe, non belli cupiditate adductus, accesseram; intelligebam tamen, & iratorum hominum, & cupidorum, & insolentium quam crudelis esset futura uictoria: sin autem uicti essent, quantus interitus esset futurus ciuium partim amplissimorum, partim etiam optimorum: qui me haec praedicentem, atque optime consulentem saluti suae, malebant nimium timidum, quam satis prudentem, existimari. Quod autem mihi de eo, quod egerim, gratularis : te ita uelle, certo scio : sed ego tam misero tempore nihil noui consilij cepissem, nisi in reditu meo nihilo meliores res domesticas, quam remp. offendissem. quibus enim pro meis immortalibus beneficijs carissima mea salus, & meae fortunae esse debebant; cũ propter eorum scelus nihil mihi intra meos parietes tutum, nihil insidijs uacuum uiderem; nouarum me necessitudinum fidelitate contra ueterum perfidiam muniendum putaui. Sed de nostris rebus satis, uel etiam nimium multa. De tuis, uelim, ut eo sis animo, quo debes esse, id est ut ne quid tibi praecipue timendum putes. si enim status erit aliquis ciuitatis? quicumque erit te omnium periculorum uideo expertem fore. nam alteros tibi iam placatos esse intelligo, alteros numquam iratos fuisse. De mea autem in te uoluntate sic uelim iudices, me, quibuscumque rebus opus esse intelligam, quamquã uideam, quis sim hoc tempore, & quid possim, opera tamen, & consilio, studio quidem certe rei, famae, saluti tuae praesto futurum. Tu, uelim, & quid agas, & quid acturum te putes, facias me quam diligentissime certiorem. Vale.

EXPLANATIO

OBTINERE;] cum in urbem, post Pharsalicam pugnam, reuertisset. EVENIRE.] de Publiliae matrimonio, quam sexagenarius uirginem duxit, dimissa Terentia, quia rem domesticam, ipso absente, negligenter administrauerat; praeter alias caussas, quae commemorantur a Plutarcho. Quinctilianus lib. VI. cap. de risu, cum Cicero obiurgaretur, quod uirginem iam senex duxisset, respõdisse ait, Cras erit mulier Hoc & Q. Fufius Calenus ei, ut lib. XLVI. Dio narrat, in oratione sua obiecit. Sed & hãc quia Tulliae morte laetari uideretur, ab eo dimissam, ijdem Plutarchus, & Dio prodiderunt. Publiliae nomen fuisse, ex epistolis ad Att. accepimus. REGERE] ne tantis oppressi malis concidamus. apta translatio, ob ea, quae sequuntur. ADSVNT,] quae nunc sustinemus. IMPENDENT,] quae uitari non uidentur posse. sic ad Varronem, ep. I. lib. IX. Et ea, quae premant, & ea, quae impendeant. BELLO,] Africano: quod Scipio, Pompeij socer, & M. Cato, freti Iubae regis auxilijs, renouauerant. CAEDEM] caedem a Pompeianis timet, a Caesare seruitutem. ep. 9. An tu nõ uidebas mecum simul, quam illa crudelis esset futura uictoria? ep. 17. lib. IIX. Si timor uestrae crudelitatis non esset; eiecti iampridem hinc essemus. ep. 6. lib. IX Si essent nostri potiti, ualde intemperantes fuissent. Ad Att. ep. 6. lib. XI. & Caesar lib. I. bel. ci. SECVNDAS *etiam res nostras,*] ep. 21. lib. V. Quamquam multum interesit inter eorum caussas, qui dimicant : tamen inter uictorias non multum interfuturum puto. ep. 6. lib. IX. Extremum malorum omnium esse ciuilis belli uictoriam: quam quidem ego etiam illorum timebam, ad quos ueneramus. DE IVRE *publico*] uter regnaret, Caesar, an Pompeius. DISCEPTARETVR *armis:*] sic locutus ep. 4. PACIS *spe,*] ut agerem de reconciliatione Caesaris, & Pompej. CVPIDORVM,] ep. I. Incideram in hominum pugnandi cupidorum insanias. ep. 6. lib. IX. Vidi nostros amicos cupere bellum. ep. 10. lib. XVI. Incidi in ipsam flammam ciuilis discordiae: cui cum cuperem mederi, &, ut arbitror, possem, cupiditates certorum hominum impedimento mihi fuerunt. & ep. II. ad Att. lib. IIX. Ego me in hac omni caussa facile intelligebam pugnandi cupidis hominibus non satisfacere. Et in eadem, in extremo: Ego condicionibus, illi armis disceptare maluerunt. INSOLENTIVM] notam insolentiae Pompeianis inurit, & in oratione pro Marcello: Quoties, inquit, ego eum, & quanto cum dolore, uidi cum insolentiam certorum hominum, tum ipsius uictoriae ferocitatem extimescentem? CRVDELIS] dictum est proxime de crudelitate Pompeianorum. AMPLISSIMORVM,] hoc refertur ad honores, & dignitatem: nam & consules, & cõsulares, & magistratus fere omnes Pompeij in castris fuere. MALEBANT] significat maxime L. Domitium, Scipionem, Metellum, L. Lentulum consulem, & alios pugnandi cupidos. ep. 6. lib. IX. Caesar lib. I. bell. ci. DE EO, *quod egerim,*] de Publiliae nuptijs. TAM *misero tempore*] cum, uictis in Pharsalia Pompeij partibus, in urbem redijt. RES *domesticas,*] dimissam ab eo Terentiam ait Plutarchus, quia rem familiarem, ipso absente, male tractasset, aerisq. plurimum alieni contraxisset: quod ut dissolueret, uirginem Publiliam, admodum diuitem, in tutelam sibi traditam, suadentibus amicis, uxorem sibi duxit. MEA *salus, & meae fortunae*] in fortunis uxorem accusat, in salute Quinctum fratrem, fratrisq. filium : qui uehementer illum, post Pharsalicam pugnam, apud Caesarem oppugnarunt, cum se dicerent auctore Marco aduersus illum arma cepisse. ad Att. lib. XI. ep. 5. 8. 9. 10. 13. 14. 15. 16. 21. SCELVS] & hoc in fratrem potius, fratrisq. filium, quam in uxorem, confertur. Scelus Quincti fratris nominat etiam in ep. 21. lib. XI. ad Att. NOVARVM] ob nouas nuptias. VETERVM] notat uxorem, fratrem,

trem, fratris filium. PRAECIPVE *timendum*] in ep. sequenti, Ne quo periculo te proprio existimares esse. ALTEROS] Caesarianos, quos oppugnasti. QVIDEM *certe*] si opera, & consilio minus ualebo, studio quidem certe non deero.

Argumentum ep. ult.

HOrtatur, ut communem fortunam fortiter ferat: petit, ut ueterem beneuolentiam conseruet: &, quod petit, idem de seipso pollicetur. Moralis. eodem anno.

Cicero S. D. Plancio. 15

ACCEPI *perbreues tuas litteras: quibus id, quod scire cupiebam, cognoscere non potui; cognoui autem id, quod mihi dubium non fuit. nam, quam fortiter ferres communes miserias, non intellexi; quam me amares, facile perspexi. sed hoc scieram; illud si scissem, ad id meas litteras accommodassem. sed, tamenetsi antea scripsi, quae existimaui scribi oportere: tamen hoc tempore breuiter commonendum putaui, ne quo periculo te proprio existimares esse. in magno omnes, sed tamen in communi sumus. quare non debes aut propriam fortunam, & praecipuam postulare, aut communem recusare. quapropter eo animo simus inter nos, quo semper fuimus: quod de te sperare, de me praestare possum. Vale.*

EXPLANATIO

COMMVNES *miserias*,] ex interitu reip. TAMENETSI] pro, tametsi. illud enim productum, hoc uero contractum. sic locutus in ep. 17. lib. v. ad Att. Nos, tamē etsi hoc te ex alijs audire malo, sic in prouincia nos gerimus. Cicero de petitione consulatus: Quae tamenetsi ita scripta sunt. lib. III. de Orat. ex uetere poeta:

At Romanus homo; tamenetsi res bene gesta est,
Corde suo trepidat. Catullus:
Quae tamenetsi uno non est contenta Catullo,
Rara uerecundae furta feremus herae.

Terentius quoque in Andr. Tamenetsi hoc uerum est. & apud Paullum L. v. Interdum, tit. quod falso tutore auctore gestum esse dicatur: Interdum, tamenetsi scientia noceat, tamē restitutio facienda erit. Carisius quoque, diligens Latini sermonis obseruator, Tamenetsi, inquit, nulla possit esse regula certior. NE. QVO *periculo te proprio existimares esse.*] in proxima dixit, Ne quid tibi praecipue timendum putes. OMNES,] qui Pompeium secuti sumus. IN. COMMVNI] communia uero mala feruntur leuius, quam propria. EO *animo simus inter nos*,] sic amemus inter nos, ut antea. PRAESTARE] re ipsa efficere.

IN · EPISTOLARVM

M · TVLLII · CICERONIS

QVAE

FAMILIARES

VOCANTVR

LIBRVM : QVINCTVM

AD . METELLVM . ET . ALIOS

PAVLLI : MANVTII

COMMENTARIVS

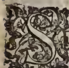

Argumentum ep. I. Lib. V.

QVERITVR *Metellus Celer, qui praetor anno superiore fuerat Cicerone consule, & in Galliam ex praetura proconsul iuerat, Metellum Nepotem, fratrem suum, a Cicerone in senatu oppugnatum. Moralis est epistola; D. Iunio Silano, M. Licinio Murena cos.*

Q. Metellus Q. F. Celer procos. S. D.
M. Tullio Ciceroni. 1.

SI VALES, *bene est. Existimaram, pro mutuo inter nos animo, & pro reconciliata gratia, neque me absentem ludibrio laesum iri, nec Marcellum fratrem, ob dictum, capite, ac fortunis per te oppugnatum iri. quem si parum pudor ipsius defendebat; uel familiae debebat nostrae dignitas, uel meum studium erga uos, remq. pub. satis subleuare. nunc uideo illum circumuentum, me desertum a quibus minime conueniebat. itaque in luctu, & squalore sum, qui prouinciae, qui exercitui praesum, qui bellum gero. quae quoniam nec ratione, nec maiorum nostrorum clementia administrastis: non erit mirandum, si uos paenitebit. Te tam mobili in me meosq. esse animo, non sperabam. Me interea nec domesticus dolor, nec cuiusquam iniuria a rep. abducet. Vale.*

EXPLA-

EXPLANATIO

METELLVS, } qui biennio post cum L. Afranio consulatum egregiè gessit, ut ex ep. ad Att. liquet. in oratione etiam pro Coelio: simul ac pedem limine extulerat, omnes prope ciues uirtute, gloria, dignitate superabat. Exstinctum ueneno uxoris Clodiae scelere, quae P. Clodij soror erat, infra eadem oratio significat. de hoc in Bruto sic: Duo Metelli, Celer, & Nepos, nihil in caussis uersati, nec sine ingenio, nec indocti, hoc erant populare dicendi genus assecuti. CELER } cognomen hoc genus Metellorum accepit, ut Plutarchus in Coriolano docet, ab eo, qui gladiatorium munus patri mortuo celerrime dedit. PROCOS. } proconsul Metellus post praeturam citeriori Galliae praefuit, Silano, & Murena cos. cum praetor, ob Catilinae motus, a Cicerone consule in Picenum, agrumq. Gallicum, qui a Piceno ad Rubiconem pertinebat missus esset. erat autem hic ager Gallicus non Galliae citerioris, quā postea Metellus rexit, sed Italiae pars, disiunctus a Gallia Rubicone flumine, Gallicus autem appellatus, quia Senones eum possederant. Nec uero mirum uideatur, proconsulis nomine prouinciam rexisse, qui consulatum non gesserat. id enim usitatum fuisse supra docuimus. Plinius quoque lib. 2. cap 67. proconsulem appellat. Nepos, inquit, tradit, Q. Metello Celeri, L. Afranij in consulatu collegae, sed tum Galliae proconsuli, Indos a rege Sueuorum dono datos. RECONCILIATA } ostendit, simultatem inter se, & Ciceronem aliquando fuisse: Cicero negat, uel uere, uel dissimulanter. METELLVM } Nepotem. FRATREM, } germanum: ut pater utrique fuerit Q. Metellus Nepos, Baleatici filius, Macedonici nepos. nam hunc Nepotem, Ciceronis inimicum, filium eius Nepotis fuisse, qui cum T. Didio consul fuit anno DCLV, Pedianus ostendit in commentario Cornelianae. Hic oritur quaestio. Si fratres germani, cur utrique praenomen idem? Respondetur; quia Celer, cui ei fortasse Lucio praenomen esset, tamen adoptatus a Q. Metello Celere, eo, qui nominatur in lib. de claris oratoribus, omisso uetere praenomine, Quinctus appellatus est, & cum praenomine Celeris etiam cognomen accepit, ex adoptionum consuetudine. opinor autem, post hanc adoptionem natum esse fratrem eius, qui nominatur in hac epistola, quem pater suo praenomine appellari uoluit. id ex eo possum suspicari, quia Celer consulatum prior gessit: ex quo patet, natu maiorem fuisse. Rursus obijciat aliquis, credibile non esse, ut pater unicum filium adoptandum concesserit. sed licet opinari, cum hic Metellus a Q. Metello Celere est adoptatus, alterum ei fuisse maiorem natu fratrem, qui appellaretur Quinctus: quod uerisimile est: quia filius primo loco natus praenomen patris assumebat. quo, post adoptionem minoris fratris, mortuo, tertius postea natus patris praenomen Quinctus dictus sit. Fratres autem germani potius, quam patrueles uidentur fuisse: quia, si patrueles, unde utrique praenomen Quincto? an a patribus? at ita credi necesse esset, duos Metelli Balearici filios, quem huius Nepotis auum fuisse ostendimus, eodem praenomine usos esse: quod uerisimile parum uidetur. germani igitur potius. idq. etiam Cicero significat in eo loco: Meus me sensus, quanta uis fraterni sit amoris, admonet. Quae uerba maiorem, quam inter patrueles, amorem uidentur ostendere. OB; DICTVM, } uide, quae Cicero respondeat. FAMILIAE *dignitas*, } cum intra duodecim ferme annos, ut ait Velleius lib. 2, consules Metelli fuissent, aut censores, aut triumphatiut amplius duodecim. unde illud Naeuij apud Pedianum: Fato Metelli Romae fiunt consules. Originem ducebant Celer, & Nepos ab eo L. Metello, qui primo Punico bello triumphauit, hoc modo: Celeris, & Nepotis pater is fuit Q. Metellus Nepos, qui cum T. Didio consul fuit, anno 655. auus Q. Metellus Balearicus, consul anno 630. proauus Q. Metellus Macedonicus, consul anno 610. abauus Q. Metellus, consul 547. atauus L. Metellus, qui de Poenis triumphauit consul anno 502. Haec ex historiae obseruatione. in qua Plinij *ἀνεπιφορίαν* deprehendimus, qui Macedonici patrem putat L. Metellum, Punico triumpho clarum: cum auum fuisse, non patrem, satis constet. Metellus autem Caluus, Macedonici frater, qui cum Fabio Seruiliano consul fuit anno 611. genuit Metellum Caluum, qui consulatum gessit cum L. Cotta, anno 634. hic Q. Metellum Numidicum: Numidicus Q. Metellum Pium: Pius adoptauit P. Scipionem, qui Pompeij Magni socer fuit. PROVINCIAE, } citeriori Galliae. BELLVM *gero*. } cum Salassis, & inalpinis gentibus, quae nondum populo Romano parebant. & cum ijsdem pugnasse D. Brutum, cognoscitur ex ep. 4. lib. XI. PAENITEBIT. } nimis arroganter. itaque respondit Cicero: Tibi, paene minitanti nobis per litteras, hoc rescribo. TE TAM } suspicor esse conjecturam: nam in omnibus antiquis libris uideo plane scriptum esse, Etiam. NON *sperabam*. } in rebus, quas minime uolumus, usurpatur nonnumquam hoc uerbum, ut Virg. lib. 4.

Hunc ego si potui tantum sperare dolorem.

Argumentum ep. 2.

Respondet ad Metelli querellam, de Nepote, fratre eius, oppugnato, ac primum sua in eum officia commemorat, ut se amicitiae satisfecisse ostendat: deinde his officijs non mutuo Metellum respondisse significat: nec

uero

uero a se fratrem eius Nepotem oppugnatum, sed oppugnanti se restitisse. Postremo excusat, atque etiam laudat eius dolorem, suamq. in tuenda amicitia constantiam pollicetur.

M. Cicero S. D. Q. Metello Q. F. Celeri procos. 2.

SI TV, exercitusq. ualetis, bene est. Scribis ad me, te existimasse pro mutuo inter nos animo, & pro reconciliata gratia numquam te a me ludibrio laesum iri. quod cuiusmodi sit, satis intelligere non possum: sed tamen suspicor ad te esse allatum, me, in senatu cum disputarem, permultos esse, qui remp. a me conseruatam dolerent, dixisse; a te propinquos tuos, quibus negare non potuisses, impetrasse, ut ea, quae statuisses tibi in senatu de mea laude esse dicenda, reticeres. quod cum dicerem, illud adiunxi: mihi tecum ita dispertitum officium fuisse in reip. salute retinenda, ut ego urbem a domesticis insidijs, & ab intestino scelere, tu Italiam & ab armatis hostibus, & ab occulta coniuratione defenderes: atque hanc nostram tanti & tam preclari muneris societatem a tuis propinquis labefactatam: qui, cum tu a me rebus amplissimis, atque honorificentissimis ornatus esses, timuissent, ne qua mihi pars abs te uoluntatis mutuae tribueretur. Hoc in sermone, cum a me exponeretur, quae mea exspectatio fuisset orationis tuae, quantoq. in errore uersatus essem: uisa est oratio non iniucunda, & mediocris quidam est risus consecutus, non in te, sed magis in errorem meum, & quod, me abs te cupisse laudari, aperte, atque ingenue confitebar. Iam, hoc non potest in te non honorifice esse dictum, me in clarissimis meis, atque amplissimis rebus tamen aliquod testimonium tuae uocis habere uoluisse. Quod autem ita scribis, pro mutuo inter nos animo: quid tu existimes esse in amicitia mutuum, nescio: equidem hoc arbitror, cum par uoluntas accipitur, & redditur. Ego si hoc dicam, me tua caussa praetermisisse prouinciam, tibi ipse leuior uidear esse. meae enim rationes ita tulerunt: atque eius mei consilij maiorem in dies singulos fructum, uoluptatemq. capio. illud dico, me, ut primum in concione prouinciam deposuerim, statim, quemadmodum etiam tibi traderem, cogitare coepisse. Nihil dico de sortitione uestra: tantum te suspicari uolo, nihil in ea re per collegam meum me insciente esse factum. Recordare cetera; quam cito senatum illo die, facta sortitione, coegerim; quam multa de te uerba fecerim; cum tu ipse mihi dixisti, orationem meam non solum in te honorificam, sed etiam in collegas tuos contumeliosam fuisse. Iam illud S. C. quod eo die factum est, ea praescriptione est, ut, dum id exstabit, officium meum in te obscurum esse non possit. Postea uero quam profectus es, uelim recordere, quae ego de te in senatu egerim, quae in concionibus dixerim, quas ad te litteras miserim. Quae cum omnia collegeris; tu ipse uelim iudices, satis ne uideatur his omnibus rebus tuus aduentus, cum proxime Romam uenisti, mutuo respondisse. Quod scribis de reconciliata nostra gratia: non intelligo, cur reconciliatam esse dicas, quae numquam immutata est. Quod scribis, non oportuisse Metellum, fratrem tuum, ob dictum a me oppugnari: primum, hoc uelim existimes, animum mihi istum tuum uehementer probari, & fraternam plenam humanitatis, ac pietatis uoluntatem: deinde, si qua ego in re fratri tuo reip. caussa restiterim; peto, ut mihi ignoscas. tam enim sum amicus rep. quam qui maxime. si uero meam salutem contra illius impetum in me crudelissimum defenderim: satis habeas, nihil me etiam tecum de tui fratris iniuria conqueri. quem ego cum comperissem omnem sui tribunatus conatum in meam perniciem parare, atque meditari; egi cum Claudia, uxore tua, & cum uestra sorore Mucia, cuius erga me studium, pro Cn. Pompeij necessitudine, multis in rebus perspexeram, ut eum ab illa iniuria deterrerent. Atque ille, quod te audisse credo, pridie Kal. Ian. qua iniuria nemo umquam in aliquo magistratu improbissimus ciuis affectus est, ea me consulem affecit, cum remp. conseruassem; atque abeuntem magistratu concionis habendae potestate priuauit. cuius iniuria mihi tamen honori summo fuit. nam, cum ille mihi nihil, nisi ut iurarem, permitteret; magna uoce iuraui uerissimum, pulcherrimumq. insiurandum: quod populus item magna uoce, me uere iurasse, iurauit: Hac accepta tam insigni iniuria, tamen illo ipso die misi ad Metellum communes amicos, qui agerent cum eo, ut ab illa mente desisteret. quibus ille respondit; sibi non esse integrum. etenim paullo ante in concione dixerat, ei, qui in alios animaduertisset indicta caussa, dicendi ipsi potestatem fieri non oportere. hominem grauem, & ciuem egregium; qui, qua poena senatus, consensu bonorum omnium, eos affecerat, qui urbem incendere, magistratus, ac senatum trucidare, bellum maximum conflare uoluissent, eadem dignum indicaret eum, qui curiam caede, urbem incendijs, Italiam bello liberasset. itaque ego Metello fratri tuo praesenti restiti. nam in senatu Kal. Ian. sic cum eo de rep. disputaui, ut sentiret sibi cum uiro forti, & constãti esse pugnandum. Ad III. non. Ian. cum agere coepisset, tertio quoque uerbo orationis suae me appellabat, mihi minabatur: neque illi quidquã deliberatius fuit, quam me, quacumque ratione posset, non iudicio, neque disceptatione, sed ui, atque impressione euertere. huius ego temeritati si uirtute, atque animo non restitissem; quis esset, qui me in consulatu non casu potius existimaret, quam consilio fortem fuisse? Haec si Metellum cogitare de me nescisti: debes existimare, te maximis de rebus a fratre esse celatum. sin aliquid impertiuit tibi sui consilij: lenis a te, & facilis existimari debeo, qui nihil tecum de his ipsis rebus expostulem. etsi intelligis, non me dicto Metelli, ut scribis, sed consilio eius, animoq. in me inimicissimo esse commotum. Cognosce nunc humanitatem meam: si humanitas appellanda est in acerbissima iniuria remissio animi, ac dissolutio. Nulla est a me umquam sententia dicta in fratrem tuum. quotiescumque aliquid est actum, sedens ijs assensi, qui mihi lenissime sentire uisi sunt. addam illud etiam; quod iam ego curare nõ debui, sed tamen fieri non moleste tuli, atque etiam, ut ita fieret, pro mea parte adiuui; ut S. C. meus inimicus, quia tuus frater erat, subleuaretur. Quare non ego oppugnaui fratrem tuum: sed fratri tuo repugnaui: nec in te, ut scribis, animo fui

mobili, sed ita stabili, ut in mea erga te uoluntate, etiam desertus ab officijs tuis, permanerem. Atque hoc ipso tempore tibi, paene minitanti nobis per litteras, hoc rescribo, atque respondeo. Ego dolori tuo non solum ignosco, sed summam etiam laudem tribuo. meus enim me sensus, quanta uis fraterni sit amoris, admonet. a te peto, ut tu quoque aequum te iudicem dolori meo praebeas; si acerbe, si crudeliter, si sine caussa sum a tuis oppugnatus, ut statuas mihi non modo non cedendum, sed etiam tuo, atque exercitus tui auxilio in eiusmodi caussa utendum fuisse. Ego te mihi semper amicum esse uolui; me ut tibi amicissimum esse intelligeres, laboraui. maneo in uoluntate, &, quoad uoles tu, permanebo: citiusq. amore tui fratrem tuum odisse desinam, quam illius odio quidquam de nostra beneuolentia detrahatur. Vale.

EXPLANATIO

CONSERVATAM] in consulatu, anno superiore, oppressa coniuratione Catilinae. PROPINQVOS *tuos*,] in primis Metellum Nepotem, Celeris fratrem, Ciceronis inimicum, ut infra patet. DOMESTICIS] quas maxime Lentulus, & Cethegus, egresso iam Catilina, in urbe comparabant. ARMATIS *hostibus*,] Catilina, & Manlio. Sallustius, Ciceronis orationes, alij. OCCVLTA] ne quà per Italiam, cum aliquo reip. damno, erumperet coniuratio. TANTI, *& tam praeclari muneris*] modus amplificandi. coniungitur enim cum magnitudine laus. cum interdum possit esse alterũ sine altero. sic pro lege Manilia: De quo homine uos tanta, & tam preclara iudicia fecistis? Pro Milone: In hoc tanto, & tam praeclaro naturae motu. In Antonium oratione v. Habeat huius tanti facti, tamq. praeclari decreto nostro testimonium sempiternum. In eundem VI. Hoc uestro iudicio tanto, tamq. praeclaro excitatus. In eundem VII. Hunc tantum, tamq. praeclarum apparatum. Et lib. de leg. III. Tam praeclara legis uoce laudatus. Einsdem generis illud in Verrem lib. VI. Incredibile est, quam multa, & quam praeclara fuerint. Et pro Milone: Quantae, quoties occasiones, quam praeclarae fuerunt. Iam non uereor, cum haec tam multa ex ipso Cicerone loca recitauerim, ne mihi posthac petulãs, & insulsa Grammaticorum turba litem intendat, quod aliquando scripserim, Tanti, ac tam praeclari muneris initium unde sumi aptius potuit. abundare enim, Tam, arbitrabãtur; quoniam, Prae, in compositione augeret: ignari, quam libera interdum, soluta artis Grammaticae uinculis, excurreret Latina lingua: quod & nos per otium nonnumquã conferentes intelleximus; & intelliget, quicumque conferendi curã susceperit. Nec uero deerant alia eiusdem Ciceronis exempla, ut in Verrẽ bis praeterea in eodẽ libro; in Rullum, in Catilinam, pro Flacco, oratione v. in Antonium, & in libro de claris oratoribus. A TVIS *propinquis*] iterum propinquos nominat: quod est, iterum Metello inconstantiam obijcere, quem a grati animi significatione propinquorum iniquitas abduxerit. HONORIFICENTISSIMIS] quid enim honorificentius, quam Italiam tibi ab armatis hostibus, & ab occulta cõiuratione defendendã traderet? APERTE *confitebar*.] cum ambitionis confessio risum moueret. PAR *uoluntas*] aculeus in Metellum: quasi, rebus amplissimis, atque honorificentissimis a Cicerone ornatus, parem uoluntatem non reddiderit. PROVINCIAM,] cum ex consultu in Galliam ire posset, maluit in urbe remanere. quod ipsum ep. 4. lib. xv. scripsit ad Catonem his uerbis: Prouinciam ornatam, & spem non dubiam triumphi neglexi. Et ad Att. ep. 1. lib. 2. ait se, cum prouinciam in concione deposuit, orationem habuisse. In oratione autem in Pisonem: Ego prouinciam Galliam, senatus auctoritate, exercitu, & pecunia instructam, & ornatam, quam cum Antonio communicaui, quod ita existimabam tempora reip. ferre, cõmunicaui. Et Phil. XI. Imitare me, qui instructam, ornatamq. a senatu prouinciam deposui, ut incendium patriae, omissa omni cogitatione, extinguerem. Atque hanc ipsam Galliam a Metello administratam, Plinij iam testimonio probauimus, & Sallustius etiam, ac Dio lib. XXXVII. ostendit. SORTITIONE] uel sortiebantur prouincias inter se, uel comparabant, idest pactione, quam quisque uellet, capiebant. ep. 9. lib. 1. VESTRA:] inter se, & collegas tuos facta. COLLEGAM *meum*] C. Antonium, collegam Ciceronis in consulatu. Opinor, cum Galliam Antonio Cicero tradidisset, ita quod ex oratione in Pisonem demonstrauimus, & Sallustius narrat, eum dedisse operam, ut omnino Metellus Galliam sortiretur, arte fortasse aliqua ad curandum sortis euentum adhibita: cum ipsi gratior esset Macedoniae administratio, quã hoc anno susceperat: ut ex ep. 10. lib. I. ad Att. intelligitur. FACTA *sortitione*,] in qua tibi obuenerat Gallia. COLLEGAS *tuos*] praetores. nam in magistratu prouincias sortiebantur. EX *praescriptione est*,] quid hac praescriptione significetur, cõmunis intelligẽtia fortasse nõ assequitur: quod exponere conabimur. Duplex erat in S.C. praescriptio, necessitatis una, honoris altera: necessitatis, quod infirmum erat S.C. cum in decernendo certus, ac lege definitus senatorum numerus nõ affuisset: itaque singulis S.C. ut ualerent, praescribebatur, quot senatores affuissent. de quo Festi uerba recitabo: Numera senatum, ait quiuis senator consuli, cum impedimento uult esse, quo minus faciat S.C. postulatq., ut aut res, quae afferuntur, diuidantur, aut singuli consulantur; aut, si tot non sint senatores, quo numero liceat praescribi S.C. Tulit etiam legem C. Cornelius tribunus pl. quem Cicero defendit, non ille quidem de omnibus S.C. sed de ijs, quibus aliquem solui legibus placeret, ut ita rata essent, si ducenti senatores affuissent. Quod Festi locus, etsi non plane, tamen quodam modo confirmat. Altera, quae auctoritatem S.C. adderet, praescriptio erat, cum nobilissimi senatores scribendo aderant. qui certus numerus non erat, sed pro eius dignitate, & gratia, cuius de honore in S.C. ageretur. quo de genere praescriptionis hic puto significari & illud infra, Obscurum esse non possit, sic interpretor, ob eorum claritatem, qui

scribendo

ſcribendo affuerunt.Et in eo S.C.quod Coelius Ciceroni miſit,ep.10.lib. IIX.legendum opinor, S. C. quod tibi miſi,factum eſt,auctoritatesq. praeſcriptae:non perſcriptae.nam ſenatorū nomina,qui affuiſſent ſcribendo,S.C.auctoritates dicebantur, & ante S. C.ſcribebantur. de quo etiam more loquitur in ep.ad Catonem 6.lib.xv.cum inquit:Haec S.C.non ignoro ab amiciſſimis eius,de cuius honore agitur, ſcribi ſolere.non quod ij ſcriberent, ſed quod ſcribendo adeſſent, & fortaſſe etiam dictarent. Sic in Agraria 2.Collegas ſuos,adſcriptores legis agrariae, non repudiabit; a quibus ei locus primus inuidiae in praeſcriptione conceſſus eſt. Et lib. III. de Or. legitur in antiquo Borromei libro,In auctoritatibus praeſcriptis extant, ubi eſt in peruulgatis,Perſcriptis. PROFECTVS *es*,] poſt ſortitionem profectus eſt Metellus praetor non in Galliam, quam poſt praeturam adminiſtrandam ſortitus erat, ſed in Picenum,in quo permanſiſſe uſque ad illud tempus,cum Catilina uictus eſt,e Salluſtio cognoſcitur.Catilina ſuperato,Galliam prouinciam accepit. PROXIME[poſt necem Catilinae uidetur Metellus, antequam in Galliam iret,Romā reuertiſſe. PARARE,] nam extremo anno conſulatus Ciceronis, id eſt IV.idus Decembris,ut mos erat, magiſtratū initurus erat Metellus Nepos tribunus pl. deſignatus. CLAVDIA,] impudica muliere,P.Clodij ſorore,de qua in oratione pro Coelio, & ep.1.lib.2.ad Att. Plutarchus in Cicerone Quadrantiam uocatam ſcribit,a quadrantibus in eius loculos ab amatore coniectis. VXORE *tua*,] quo modo uxor fuerit Celeris,cum eius fratrem P.Clodium fratrem patruelē Celeris nominet Cicero in oratione pro Coelio?an eadem & ſoror,& coniux?ſic opinor: ut Clodius,& Clodia filij fuerint Caeciliae,ſororis eius Metelli, qui Celerem, & Nepotem genuit. VESTRA *ſorore Mucia*,] uxore Cn.Pompeij,ut ex Pediano,Plutarcho, Dione, ad Att.ep. 10.lib.1.planum fit.ſoror autem fuit auotum Metellorum,Celeris,& Nepotis;uel quod eius mater,patris ſoror eſſet; uel quod Celeris,& Metelli mater,Muciae gentis,ideſt ſoror eſſet patris huius Muciae. Sic enim feminae ſorores dicuntur, licet germanae non ſint,ut mares ſaepe appellantur, cum ſint patrueles, aut conſobrini. Potuit etiam ſoror eſſe uterina,Celeris,& Nepotis,hoc modo,ut eorum mater,uito mortuo, Q. Metello Nepote,nupſerit Q. Scaeuolae, ex quo poſtea Muciam hanc peperit. eam & Dio lib. XXCVII. ſororem uocat Metelli Celeris. cum hac poſtea,ſtupratam a C. Caeſare ſuſpicatus, poſt duos ſuſceptos filios, diuortium Pompeius fecit.ep.10.lib.1.ad Att. Pedianus, Suetonius,Plutarchus, Dio. DETERRERENT.} remouerent, non minis,aut iniecto metu, ſed rationibus,& precibus.interdum enim, Deterrere, & Cohortari, ut contraria opponuntur.lib.1.de orat. Vereor,ne maiorem uim ad deterrendum habuerit, quam ad cohortandum. Exempla non deſunt. QVOD *te audiſse credo*,] patet ſententia:nec diſcrepāt mei ueteres libri,quibus in omnibus plane legitur, Credo. At in uno Mediceo libro eſt, Certo,non,Credo. ex quo alijs orta de mendo coniectura.mihi uerisimile non fit reliquos omnes libros ab uno illo eſſe deſcriptos:cum & ab illo, & ſaepe inter ſe diſſentiant.nec uero librum ullum tam antiquum eſſe arbitror, qui omni prorſus uacet mendo:quippe cum ne illa quidem interdum, quae a nobis cogitata ipſi noſtra manu ſcribimus,emendata ſatis eſſe uideamus. IN. ALIQVO *magiſtratu*] ne minimo quidem. ſic in meis antiquis libris.nec ſane uideo,cur quidquam mutetur.aut,ſi mutandum,placeret, Minimo magiſtratu:ut legebat Vbaldinus Bandinellus:cum ſit in Mediceo libro,In animo magiſtratu. ſic opponerentur,Conſul,&,Minimo magiſtratu. PRIDIE *Kal. Ian.*] ultimo conſulatus die. CONCIONIS *habendae*] de rebus in conſulatu actis: ut more comparatum erat. PRIVAVIT.] pro poteſtate tribunicia. VT *iurarem*,] conſules,commemoratis rebus in conſulatu geſtis, iurare ſoliti ſunt, omnia ſe conſilia, atque facta ad reip. dignitatem, commodumq. retuliſſe. quod Ciceroni Metellus permiſit: reliqua commemorare uetuit. VERISSIMVM, *pulcherrimumq. iuſiurandum*:] hoc, remp. a ſe uno conſeruatam. de quo ſic in oratione pro domo: Reip. ſemper intereſſe putaui, me illius pulcherrimi facti, quod ex auctoritate ſenatus, conſenſu bonorum omnium, pro ſalute patriae geſſiſſem, ſplendorem uerbis, dignitatemq. retinere; praeſertim cum mihi uni in hac rep. audiente populo Romano opera mea hanc urbem, & hanc remp. eſſe ſaluam iurato dicere fas fuiſſet. Et in Piſonem: Ego, cum in concione, abiens magiſtratu, dicere a tribuno pl. prohiberer, quae conſtitueram; cumq. is mihi tantummodo, ut iurarem, permitteret; ſine ulla dubitatione iuraui,remp. atque hanc urbem mea unius opera eſſe ſaluam. Idem confirmat Dio lib. XXXVII. Plutarchus autem, prohibitum Ciceronem a duobus tribunis, Metello,& Beſtia, prodidit falſo:nam Beſtia non eodem anno cum Metello tribunatum geſſit:Beſtia Cicerone conſule, quod Salluſtius oſtendit, Metellus anno ſequenti.quod uel hic locus declarat.nam tribuni pl.magiſtratum inibant IV. idus Dec.itaque nō eum concione priuare potuit Beſtia.extremo conſulatus die, ideſt Kalēdis Ianuarij,cum III. idus Dec. tribunatu abijſſet:ſed id a Metello factum,qui tribunatum, ante quam Cicero conſulatum abſoluiſſet, inierat. POPVLVS] confirmatum a populo Ciceronis iuſiurandum, & oratio in Piſonem loco proxime recitato, & Plutarchus in Ciceronis uita demonſtrat. INDICTA *cauſſa*,] ſignificabat, Lentulum, Cethegum,Statilium,Gabinium,Cepariū conſcios, & participes coniurationis Catilinae,indicta cauſſa,contra leges,moremq. maiorum,eſſe condemnatos. animaduertiſſe autem in eos Ciceronem dicit, quod,eo iubente, in carcere ſtrangulati ſunt:ut Salluſtius,Plutarchus,Dio ſcriptum reliquere. Appianus hoc addit,Ciceronem eos necari in conſpectu ſuo iuſſiſſe,quod falſum eſt. HOMINEM *grauem*,] cum ironia,ut Tuſc.2.Hominem exercitatum,quis tot uerba tanto in luctu continuat? Phil.13. Turpē uero actionē,qua defenditur ampliſſimi auctoritas ordinis contra crudeliſſimi gladiatoris amentiam. Ad Q. fr.ep.4. lib. III. Lepidum amicum Salluſtium, qui mihi aut inimicitias putet periculoſas ſubeundas fuiſſe,aut infamiam ſempiternam. AGERE] in ſenatu. NON *iudicio,neque diſceptatione*,]

eadem coniunxit lib. IV. de rep. Iudicijs enim, ac magistratuum disceptationibus legitimis propositã uitam, non poetarum ingenijs, habere debemus. IMPRESSIONE] Impressionem facere, quo loquendi genere Varro, Hirtius, Liuius usi sunt, est, cum impetu irruere. RESTITISSEM;] acerrime disputando. scripsit etiam contra Metelli concionẽ: ut est in ep. 9. lib. 1. ad Att. & in Gellio lib. XIIX. cap. 7. CASV;] sic ep. 17. ad Att. lib. 1. Reliqua sic a me aguntur, & agentur, ut non committamus, ut ea, quae gessimus, fortuito gessisse uideamur. Et Phil. V. Quis est, qui hunc non casu existimet recte fecisse? Laus enim a consilio pendet, non a casu. itaque Cicero cum ea commemorat, quae pro salute reip. in opprimenda Catilinae coniuratione gesserat, casum a se reijcit, consilium assumit. Ego committam, inquit in oratione pro Sulla, ut ea, quae pro salute communi gessi, casu magis, & felicitate a me, quam uirtute, & consilio gesta esse uideantur? Et in Catilina 3. Curemq. ut ea uirtute, non casu, gesta esse uideantur. In epistola quoque ad Curium, lib. VII. Consilio casum quasi opponit, & ex casu felicitatem deducit Sapienter haec, ait, reliquisti: feliciter, si casu. Propterea dixit etiam in oratione pro Sulla; Casu magis, & felicitate; quia possit ex casu felicitas nasci, nullo nostro merito. CELATVM.] uel peccauit Nepos, si te celauit; uel tu, si celatus non es, inique facis, qui me accuses, quem oppugnatum non ignoras. DISSOLVTIO.] Dissolutus est, qui fert ea, quae non debet; aut indulget plus, quam oporteat. in ep. ad M. Brutum; Neque dissolutum a te quidquam homines exspectant, nec crudele. Et lib. III. Off. Negligere quid de se quisque dicat, non solum arrogantis est, sed etiam omnino dissoluti. SEDENS] assensio enim paucis uerbis absoluitur. stantes autem sententiam pluribus uerbis dicebant. LENISSIME;] cum alij grauissime sentirent; quibus non assensi. SENTIRE] cum ageretur in senatu de Nepote tribuno pl. puniendo, quia leges iniquissimas aduersus collegarum intercessionem ferret; cui Caesar praetor cum opem ferret, utrumque decreto patrum administratione reip. summorum, Suetonius narrat. propterea scripserat Metellus Celer, Fratrem meum capite, ac fortunis per te oppugnatum iri. CVRARE *non debui*,] quis enim curat, ut subleuetur inimicus? SVBLEVARETVR.] opinor alterum significari decretum, quo Metello, & Caesari senatus ignouit, inducto priore decreto. Suetonius. DESERTVS *ab officijs tuis*,] supra dixit, Velim, iudices, satis ne uideatur his omnibus rebus, cum proxime Romam uenisti, mutuo respondisse. AEQVVM *te iudicem praebeas*;] quod impulsus dolore ita cum fratre tuo de rep. disputaui, ut sentiret sibi cum uiro forti, & constanti, esse pugnandum. sic locutus in ep. 1. lib. 2. EXERCITVS] tres eum legiones habuisse, cum in Piceno praesideret, ait Sallustius; nec fuisse pauciores, cum Galliam proconsul regeret, consentaneum est. VTENDVM] placet. pro mea tamen consuetudine lectorem admoneo, in antiquis duodecim libris esse, Tuendum, non Vtendum. QVOAD *noles tu*,] humanitatem ostendit, habita ratione grauitatis. nam inuitum amare dementiae est.

Argumentum ep. 3.

Libri ueteres hanc epistolam Nepotis nomine inscribunt: quod si credimus; ex Hispania missam, cui post consulatum Nepos *praefuit, simul credere necesse est. Scribit haec: a se fratrem suum, assidue Ciceroni obtrectantem, despici; Ciceronem autem, qui suam in eum beneuolentiam officijs declararet, fratris loco diligi: de prouinciae rationibus ad Lollium se litteras dedisse. Amoris conseruationem petit in extremo. Moralis epistola: quibus consulibus, incertum: cum* Nepos *Hispaniae triennium praefuerit; ut ex Pediano in commentario orationis pro Scauro colligitur.*

Q. Metellus Nepos S. D. Ciceroni. 3.

HOMINIS importunissimi contumeliae, quibus me crebris concionibus onerat, tuis erga me officijs leniuntur; & , ut sunt leues huiusmodi homines, a me despiciuntur: libenterque, commutata persona, te mihi fratris loco esse duco. de illo ne meminisse quidem uolo: tametsi bis eum inuitum seruaui. de me, meisq. rebus, ne uobis multitudine litterarum molestior essem, ad Lollium perscripsi; de rationibus etiam prouinciae quid uellem fieri, ut is uos doceret, & commonefaceret. Si poteris, uelim pristinam tuam erga me uoluntatem conserues. Vale.

EXPLA-

EXPLANATIO

IMPORTVNISSIMI.] P. Clodij, qui Nepotis frater appellatur, & in ep. 3. lib. IV. ad Att. fratres autem fuere, uel consobrini, uel quod Clodii mater, patris Nepotis soror fuerit. CONTVMELIAE,] in Ciceronem. CONCIONIBVS] ita longis, itaq. acerbis litteris, ut concionari uideatur. ONERAT,] mihi molestus est. LENIVNTVR;] earum acerbitate non moueor, quae minuitur, ac tollitur officiis tuis. EIVSMODI *homines*,] sic mei ueteres libri. unus, Hominis. ut sit; Eiusmodi hominis quia leues contumeliae sunt, a me despiciuntur. ita opponentur, Onerat, & Leues. sin, Homines legatur, potest esse eadem sententia, hoc modo: quia sunt leues eiusmodi homines, a me despiciuntur eorum contumeliae. potest etiam sic: despiciuntur a me, tamquam leues, eiusmodi homines. Mediceus liber, Ab eiusmodi homine: sententia eadem, quae elicitur ex, Eiusmodi hominis. COMMVTATA *persona*,] translatio ab histrionibus, qui, commutata persona, diuersas agunt partes. INVITVM] nemo seruatur inuitus. sed, qui palam peccat, nec paene metu flagitiis abstinet, is cum impunitatem adipiscitur, seruari uidetur inuitus. Clodii autem cunctis paene sceleribus inquinatam ui tam quis ignorat? PROVINCIAE] dixi iam praefuisse Nepotem Hispaniae, dixi autem auctoribus Appiano lib. 2. bell. ci. Plutarcho in Caesare, Dione lib. XXXIX. SI. POTERIS,] nolim te fratris iniuriae ita commoueant, ut propterea de tua in me uoluntate quidquam detrahatur.

Argumentum ep. 4.

EXsul opem implorat consulis Nepotis: seq. non immemorem beneficij futurum confirmat. P. Lentulo Spinthere, Q. Metello Nepote cos.

Cicero S. D. Metello Nepoti cos. 4.

LITTERAE Quincti fratris, & T. Pomponij, necessarij mei, tantum mihi spei dederant, ut in te non minus auxilij, quam in tuo collega, mihi constitutum fuerit. itaque ad te litteras statim misi; per quas, ut fortuna postulabat, & gratias tibi egi, & de reliquo tempore auxilium petij. postea mihi non tam meorum litterae, quam sermones eorum, qui hac iter faciebant, animum tuum immutatum significabant; quae res fecit, ut tibi litteris obstrepere non auderem. nunc mihi Quinctus, frater meus, mitissimam tuam orationem, quam in senatu habuisses, perscripsit; qua inductus, ad te scribere sum coactus: & abs te, quantum tua fert uoluntas, peto, quaesoque, ut tuos mecum serues potius, quam propter arrogantem crudelitatem tuorum me oppugnes. tu, tuas inimicitias ut reip. donares, te uicisti: alienis ut contra remp. confirmes, adduceris? quod si mihi tua clementia opem tuleris: omnibus in rebus me fore in tua potestate tibi confirmo. si mihi neque magistratum, neque senatum, neque populum auxiliari propter eam uim, quae me cum rep. uicit, licuerit: uide, ne, cum uelis reuocare tempus omnium conseruandorum, cum, qui seruetur, non erit, non possis. Vale.

EXPLANATIO

COLLEGA,] P. Lentulo consule, Ciceronis reditũ enixe curante: ut ex ep. & orationibus constat. MITISSIMAM], quae mihi, antea diffidenti, spem attulit auxilij tui. fortasse oratio illa significatur, quam habuit primo consulatus die referente de reditu Ciceronis collega eius P. Lentulo. uide pro Sextio. SVM *coactus*:] malo, Sum conatus, ut est in quatuor antiquis libris: nam, Coactus, cum proxime dictum sit, Inductus, sententia non desiderat. Conatus autem significat, non inuitum Ciceronem scripsisse, inductum eius oratione mitissima. TVORVM] Clodiorum, cum esset frater P. Clodij. TVAS *inimicitias*] fortasse quas cum C. Curione, qui de Dardanis triumphauit, acerbissimas gesserat. uide Pedianum in commẽtario Cornelianae. MAGISTRATVM,] consulem P. Lentulum, qui cum primo consulatus die de reuocando Cicerone retulisset, confecta res non est, noctẽ sibi ad deliberandũ postulante Sex. Atilio Serrano tribuno pl. quẽ Gauaniũ appellat in oratione pro Sextio. CONSERVANDORVM,] sic in uno tantum uetere libro: cui potius assentior, quam reliquis omnibus, in quibus est, Reseruandorum, aut, Reseruandorum, dixit, habita ratione temporis omissi: quasi, iterum seruandorum: quos antea non seruaueris, cum posses. NON *erit*,] exitium a P. Clodio impendere uniuersale rei p. dicit: siquidem plus possit unus, quam consul, senatus, populus.

Argumentum ep. 5.

OMnia beneuoli animi signa in C. Antonium a se esse profecta, nullam ab illo relatam gratiam, ostendit: quod si gratum cognouerit, se non esse ei defuturum. Commendat in extremo Atticum. Est autem hic Antonius, qui collega Ciceronis fuerat in consulatu, filius M. *Antonij, summi oratoris, patruus* M. *Antonij, qui postea remp. oppressit Macedoniam hoc tempore proconsul administrabat, Silano, &* Murena *cos.*

Cicero S. D. C. Antonio M. F. imp. 5.

ETSI statueram nullas ad te litteras mittere, nisi commendaticias; non quod eas intelligerem satis apud te ualere; sed, ne ijs, qui me rogarent, aliquid de nostra coniunctione imminutum esse ostenderem: tamen, cum T. Pomponius, homo omnium meorum in te studiorum, & officiorum maxime conscius, tui cupidus, nostri amantissimus, ad te proficisceretur; aliquid mihi scribendum putaui, praesertim cum aliter ipsi Pomponio satisfacere non possem. Ego si abs te summa officia desiderem, mirum nemini uideri debeat. omnia enim a me in te profecta sunt, quae ad tuum commodum, quae ad honorem, quae ad dignitatem pertinerent. pro his rebus nullam mihi abs te relatam esse gratiam, tu es optimus testis. contra etiam esse aliquid abs te profectum, ex multis audiui: nam, comperisse me, nō audeo dicere; ne forte id ipsum uerbum ponam, quod abs te aiūt falso in me solere cōferri. sed ea, quae ad me delata sunt, malo te ex Pōponio, cui non minus molesta fuerunt, quam ex meis litteris, cognoscere. meus in te animus quam singulari officio fuerit, & senatus, & populus R. testis est; tu, quam gratus erga me fueris, ipse existimare potes: quantum mihi debeas, ceteri existiment. ego, quae tua caussa antea feci, uoluntate sum adductus, posteaq. constantia: sed reliqua, mihi crede, multo maius meum studium, maioremq. grauitatem, & laborem desiderant: quae ego si non profundere, ac perdere uidebor, omnibus meis uiribus sustinebo; sin ingrata esse sentiam; non committam, ut tibi ipse insanire uidear. ea, quae sint, & cuiusmodi, poteris ex Pomponio cognoscere. Atque ipsum tibi Pomponium ita commendo, ut, quamquam ipsius caussa confido te facturum esse omnia, tamen abs te hoc petam, ut, si quid residet in te amoris erga me, id omne in Pomponij negotio ostendas. hoc mihi gratius facere nihil potes. Vale.

EXPLANATIO

IMP.] fortasse rem militarem feliciter gesserat, cum haec epistola scripta est: postea uero male pugnauit. nam triennio post, Caesare, & Bibulo cos. idem damnatus est, quod in Thracia, & Mysia parum prospere rem gessisset. epitome Liuiana, Dio, Obsequens. NISI *commendaticias*,] non igitur hae sunt commendaticiae, licet Atticus commendetur. argumentum enim hoc uidetur, ut ei Cicero, Attico rogante, suum studium in accusationis, quae parabatur, periculo deferret. quam partem non ante aggressus est, quam ei, commemoratis officijs suis, ingrati animi uitium exprobrauit. IPSI *Pomponio*] qui Ciceronis animum, nonnihil ab Antonio abalienatum, reconciliari cupiebat. OFFICIA *desiderem*,] infra subiunxit, Nullam mihi abs te relatam esse gratiam, tu es optimus testis. Et in ep. sequenti: Eius in me officia omnes desiderant. A. ME *in te profecta*,] defenderat iam eum Cicero in senatu, cum de reuocando ex Macedonia ageretur. quod ex epistola sequenti cognoscitur. FALSO. IN. ME *solere conferri*.] cum dicas, comperisse te, me tibi amicum non fuisse. quod falso a te dicitur. DELATA] de querellis tuis. Libentius enim ad querellas Antonij refero, quam ad id, quod legitur ep. 10. lib. 1. ad Att. de parte pecuniarum, quae contra leges ab Antonio in prouincia cogerentur, Ciceroni danda. CONSTANTIA:] etsi non deberem, cum te non esse in me gratum audirem; feci tamen, ne inconstans in amicitia uiderer. ep. 8. Quae a me suscepta defensio est, te absente, dignitatis tuae, in ea iam ego non solum amicitiae nostrae, sed etiam constantiae meae caussa permanebo. RELIQVA,] fore putabat, ut de repetundis accusaretur. quod ex ep. 10. lib. 1. ad Att. satis constat. fit enim in eo mentio & de coactis ab Antonio pecunijs, & de praetore ad populum acturo. quamquam non nisi triennio post, Caesare, & Bibulo cos. accusatus est, ut Suetonius, & oratio pro domo demonstrat. quo tempore, Cicerone defendente, damnatum esse, ex oratione pro Coelio, & ex Dione cognoscitur. damnatū autem de maiestate, accusante Coelio, & Dio, & proxime nominata oratio uidetur significare: de repetundis etiam, ostendit locus ille in ep. 10. lib. 1. ad Att. Antonium in cogendis pecunijs dictitare, partē mihi quaeri. Quod altero cōfirmatur argumento, quia damnatum accusante Q. Maximo plane demōstrat oratio in Vatinium, ut de maiestate a Coelio, de repetundis a Maximo accusatus, ex utroque crimine damnatus sit. nā & duos quaesitores, Q. Claudium, & Cn. Lētulum, apud quos reus factus est, in eadem oratione uideo nominari.

Argumentum ep.6.

EXponit suam diligentiam,in eo adhibitam,ne Sextio,qui cum C. Antonio proconsule quaestor in Macedoniam iuerat,succederetur. addit de domo a se empta,non sine ioco: de Sextij,quae aedificabantur, aedibus de C. Antonio a se in senatu defenso. M.Messalla,M.Pisone cos.

Cicero S. D. P.Sextio L. F.procos. 6.

CVM ad me Decius librarius uenisset;egissetq. mecum,ut operam darem, ne tibi hoc tempore succederetur: quanquam illum hominem frugi,& tibi amicum existimabam; tamen,quod memoria tenebam,cuiusmodi ad me litteras antea misisses, non satis credidi homini prudenti, tam ualde esse mutatam uoluntatem tuam. sed,postea quam & Cornelia tua Terentiam conuenit; & ego cum Q.Cornelio locutus sum: adhibui diligentiam,quotiescumque senatus fuit,ut adessem:plurimumq. in eo negotij habui,ut Q.Fufium tribunum pl. & ceteros,ad quos tu scripseras,cogerem mihi potius credere, quam tuis litteris: omnino res tota in mensem Ianuariũ reiecta erat, sed facile obtinebatur. Ego,tua gratulatione commotus,quod ad me pridem scripseras,uelle te bene euenire,quod de Crasso domum emissem, emi eã ipsam domum XXXV, aliquanto post tuam gratulationem.itaque nunc me scito tantum habere aeris alieni, ut cupiam coniurare,si quis me recipiat. sed partim odio inducti me excludunt, & aperte uindicem coniurationis oderunt:partim non credunt; & a me insidias metuunt; nec putant ei nummos deesse posse, qui ex obsidione feneratores exemerit. omnino semissibus magna copia est: ego autem meis rebus gestis hoc sum assecutus, ut bonum nomen existimer. Domum tuam, atque aedificationem omnem perspexi, & uehementer probaui. Antonium, etsi eius in me officia omnes desiderant, tamen in senatu grauissime, ac diligentissime defendi; senatumq. uehementer oratione mea, atque auctoritate commoui. Tu ad me uelim litteras crebrius mittas. Vale.

EXPLANATIO

P. SEXTIO] quaestor Antonio fuit & consuli Romae, & proconsuli in Macedonia. quod ex oratione pro ipso patet. PROCOS.] sic omnes antiqui libri, eadem ratione, qua Proconsul Sallustius in ep.17.lib.2.inscriptione nominatur. FRVGI,] a quo genere hominum prudentia spectare uidetur. itaque subiunxit, Non satis credidi homini prudenti. Q. FVFIVM *tribunum pl.*] hic locus epistolam Messalla & Pisone cos.scriptam esse significat. nam hoc anno tribunatum a Fufio gestum ait Dio lib.XXXIX.idq. confirmat Asconius,qui,quo tẽpore Clodius de incestu accusatus est,huius Fufij opera factum tradit,ne a senatu asperius decerneretur.de incestu autem Clodij actum Pisone,& Messalla cos.ex ep.ad Att.lib.1.in quibus etiam Fufius tribunus pl.nominatur, facile intelligitur. Idem, interfecto Clodio,acerrimus Milonis fuit aduersarius: & a Cicerone notatur, in oratione pro Milone: cũ ait:Diuisa sententia est,postulante nescio quo;nihil enim necesse est,omnium flagitia proferre. Biennio post, aedilitate omissa,praeturam gessit Caesare,& Bibulo cos. legemq. de suffragijs tulit. testis Dio. consul fuit cum P. Vatinio, anno DCCV. ut fasti docent Capitolini. Socer fuit Pansae consulis, qui Mutinensi proelio,partium reip.contra M.Antonium defensor, interfectus est. Defendit Antonium in senatu,a Cicerone oppugnatum;ut ex Philippicis,& epistolis ad Brutum constat. Caleno, cognomen fuit. SCRIPSERAS,] cupere te,ut tibi succederetur. DE CRASSO] a Crasso. Notum loquendi genus. Hoc & in ea declamatione,quae Sallustij nomine inscribitur,in Ciceronem confertur his uerbis; Domum ipsam tuam ui,& rapinis,funestam tibi,ac tuis,comparasti;uidelicet ut nos commonefacias, quã conuersa est resp.cum in ea domo habitares,homo flagitiosissime, quae P. Crassi, uiri consularis, fuit. XXXV.] tricies quinquies; ut subaudiatur, centenis millibus nummum; idest centum quinque scutatorum millibus.accepit autem mutua a P.Sulla,qui tum reus erat, H-S uicies, idest sexaginta scutatorum millia, ut ait Gellius lib. XII. cap. 12.Haec domus primum fuerat C.Liuij Drusi, eius, qui tribunus pl.initio belli Italici a nescio quo est interfectus.deinde possedit eam Crassus hic, a Cicerone nominatus; post Crassum,Cicero;post Ciceronem, Censorinus; post Censorinum, Statilius Sisenna, quod Velleius lib.II.memoriae tradidit. VT CVPIAM *coniurare*,] iocatur;quia Catilina, eiusq. socij,cũ aes alienum feneratoribus soluere non possent,in patriam coniurarunt.Sallustius. EXCLVDVNT,] coniurationis participes. EX OBSIDIONE] maxime enim contra feneratores, & locupletes facta coniuratio est. quo spectat illud in ep.1. lib. 1. ad fratrem; Publicani, quod ita negotiantur, ut locupletes sint,nostri consulatus beneficio incolumes se fortunas habere arbitrantur. Et lib. 2. Off. Numquam uehementius actum est,quam me consule,ne solueretur; armis, & castris temptata res est. EXEMERIT.] oppressa enim coniuratione, feneratores impendenti periculo liberati. OMNINO *semissibus magna*

copia

copia est :] & Mediceus liber,& reliqui habent,Omni,non,Omnino,uno excepto,qui Thomae Leonici fuit,doctissimi hominis,in quo est,Omnino. Omni, pro cuilibet, duriuscule positum uidetur. nam illud ep.3.lib.VII.ad Att.Hic omnia facere omnis, ne armis decernatur: potest esse quarto casu,numero multitudinis.quare,Omnino,malui,consensu tamen antiquorum exemplarium indicato. Deesse,inquit,nummi non possunt,si quis usuras semissas uelit pendere,idest senos annuos pro centenis. haec autem ciuilis,& moderata fuit usura:grauissima uero omnium,quae legibus concedebantur, ea fuit, cum duodeni annui pro centenis: quae centesima uocabatur. in quo dissentire cogor a doctis hominibus, qui affirmant,unciarium fenus leuissimum fuisse:quod,ut arbitror,grauissimum fuit,idemq. cum centesima.usurarũ enim quaedam nomina menstruã solutionem, quaedã annuam significant: menstruam, ut centesima,unciaria,semunciaria;annuã,ut semis,triens,bes. nam,si centesima uel unciaria, uel semunciaria,semel in anno soluerẽtur:quis tãtulo quaestu,pecuniã suam collocasset? rursus,si bes,uel semis, uel etiam triens,usura menstrua esset:quis,tanta rei familiaris iactura,fenebrem pecuniam accipere uoluisset? Opinor igitur unciarium fenus,& centesimam idem esse:ut ratio habeatur mẽstruae solutionis,nõ annuae:semunciariũ autẽ idem cum semissibus:ut in semissibus annua solutio spectetur, in semunciario fenore,menstrua.propterea lib.V.ait Tacitus,XII.tabulis sancitum esse,ne quis unciario fenore amplius exerceret;cum antea ex libidine locupletũ agitaretur:deinde rogatione tribunicia usuram ad semuncias redactam.Nam si duodecim tabulae annuum fenus unciarium significassent;& si tribuni pl.postea de semunciario item annuo rogationem tulissent:graues admodum postea semisses usurae uisae essent, quas tamen ciuiles,ac modicas fuisse,tũ Plinius lib.XIV.cap.14.tum alij satis ostendunt,grauissima uero centesima,quae tamen legibus concedebatur: supra uero non licebat:ideoq. cum trientem,semis, bessem,nominari uidemus,non de menstrua,sicut in unciario fenore,sed de annua dictum usura existimare debemus.alioqui non fuisset grauissima omnium centesima. EGO. AVTEM *meis rebus gestis*] Mea, inquit,praecipua caussa est:cum ob res a me gestas,idest ob feneratores,quibus exitium Catilina moliebatur,bonum nomen idest bonae fidei debitor existimer.Debitorum nomina in expensi codicem referebãtur.inde factum,ut Nomen acciperetur.& pro debita pecunia,unde,exigere nomina, in Verrem; & pro debitore,ut hic,& quod ab Alphio feneratore dici solitum refert Columella, uel optima nomina nõ appellando fieri mala. ANTONIVM,] C.Antonium,collegam Ciceronis in consulatu; qui hoc tempore Macedoniam regebat. OMNES] omnes, qui testes sunt meorum in te meritorum. Dixit enim in epistola superiore: Meus in te animus quam singulari officio fuerit, & senatus,& populus Romanus testis est. DESIDERANT,] sic in proxima superiore:Si abs te summa officia desiderem, mirum memini uideri debeat. Et ibidem,post;Nullam mihi abs te relatam esse gratiam, tu es optimus testis. Notatur ingrati animi uitium hoc uerbo; quia desiderantur ea, quae non habeamus. IN.SENATV] cum ageretur de Antonio ex prouincia ob rapinas reuocando; ut ex ep.10.lib.I.ad Att.intelligo; in qua scriptum est hoc; Pompeiani prodromi nunciant,aperte Pompeium acturum, Antonio succedi oportere. Et ibidem,paullò post,pecuniae nominantur a C.Antonio iniuste coactae.ea porro epistola ijsdem,quibus haec,idest Pisone,& Messalla cos.scripta est. Reuocatus tamen Antonius hoc anno non est, sed in prouincia mansit usque ad consulatum Caesaris, & Bibuli; quibus consulibus damnatus est, atque etiam uidetur aliquot eius anni menses in Macedonia fuisse,si epitomae Liuianae uerba considerentur. GRAVISSIME,] ut grauiter accusare,ita grauiter defendere,dicitur,quae summi studij significatio est. DEFENDI:] quamquam,nec licere sibi eum defendere,nec libere,iam ad Atticum scripserat,ep.10.lib.I. COMMOVI. ita commouit, ut manserit postea C.Antonius in prouincia usque ad Caesarem,& Bibulum cos.

Argumentum ep.7.

Gratulatur Pompeio de Mithridate uicto: deinde carpit eum,ut gratiae referendae parum studiosum,quia sibi de Catilinae coniuratione extincta frigide gratulatus erat: se tamen ei tum in resp.tum in amicitia coniunctum fore significat. scripta Silano,& Murena cos. ante ceteras omnes, quae hoc uolumine continentur.

Cicero S. D. Cn. Pompeio. Cn. F. Magno, imp. 7.

SI TV, *exercitusq. ualetis,bene est. Ex litteris tuis, quas publice misisti,cepi unà cum omnib.incredibilẽ uoluptatem. tantam enim spem otij ostendisti,quantam ego semper omnibus, te uno fretus, pollicebar. sed hoc scito, tuos ueteres hostes, nouos amicos,uehementer litteris perculsos, atque ex magna spe deturbatos, iacere. Ad me autem litteras quas misisti,quamquam exiguam significationem tuae erga me uoluntatis habebant, tamen*

men mihi scito iucundas fuisse, nulla enim re tam laetari soleo, quam meorum officiorum conscientia, quibus si quando non mutuo respondetur, apud me plus officij residere, facillime patior. illud non dubito, quin, si te mea summa erga te studia parum mihi adiunxerunt, resp. nos inter nos conciliatura, coniuncturaq. sit. ac, ne ignores, quid ego in tuis litteris desiderarim: scribam aperte, sicut & mea natura, & nostra amicitia postulat. Res eas gessi, quarum aliquam in tuis litteris, & nostrae necessitudinis, & reip. caussa gratulationem exspectaui: quam ego abs te praetermissam esse arbitror, quod uerebare, ne cuius animum offenderet. sed scito, ea, quae nos pro salute patriae gessimus, orbis terrae iudicio, ac testimonio, cōprobari. quae, cum ueneris, tanto consilio, tantaq. animi magnitudine a me gesta esse cognosces, ut tibi, multo maiori, quam Africanus fuit, me, non multo minorem, quam Laelium, facile & in rep. & in amicitia adiunctum esse patiare. Vale.

EXPLANATIO

CN. F. } Cn. Pompeij Strabonis, qui de Asculanis, & Picentibus cōsul triūphanit, anno DCLXIV. MAGNO, } hoc ei cognomen dedit Sullae salutatio; cum adhuc eques Romanus, adolescēs annos natus XXIV. Siciliam, eiecto Perperna, caeso Carbone consule, Marianarū partium ducibus, recuperasset, Africam uero XL. diebus, interfecto Cn. Domitio, Hiarba, Numidiae rege, capto subegisset. epitome, Velleius, Plinius, Plutarchus, alij. MISISTI, } ex castris, confecto bello Mithridatico: ex quo triumphauit anno sequenti, pridie Kal. Oct. die natalis sui, ut scripsit Plinius lib. XXXVII. SPEM *otij* } ab externis bellis. unus enim, reliquis deuictis, aut pacatis, formidandus hostis Mithridates uidebatur: cum quo per annos triginta continenter bellum gessit populus Romanus. POLLICEBAR. } id maxime pollicitus est in oratione pro lege Manilia. VETERES *hostes*, } M. Crassum, & L. Lucullum puto significari; quibus potentia, & gloria Pompeij molesta semper fuit. NOVOS *amicos*, } Pompeio quidem ita reconciliatos, ut apertas nō gererent inimicias, eius tamen secunda fortuna ualde maerentes. PERCVLSOS, } perculsi deturbantur, & deturbati iacent. ideo dixit, Perculsos, atque ex magna spe deturbatos, iacere. sic ep. 4. lib. IV. Perculsa, & prostrata foedissimo bello iacent omnia. EX. MAGNA *spe deturbatos*, } non dubito, quin hoc loquendi genus, ut alia multa, a Graecis fontibus deduxerit. dixit enim Plato in Euthyphrone: Απ' ἐλπίδος με καταβαλὼν μεγάλης ἀπέρχῃ. MEORVM *officiorum* } quorum te non satis esse memorem, litterae tuae significant. Officia uero Ciceronis in Pompeium erant multa: cum eius dignitatis ab adolescentia fauor, in praetura autem, & in consulatu adiutor etiam exstitisset. quod scripsit ad Lentulum ep. 9. lib. 1. praetor enim suasit Maniliam rogationem, ut ei bellum Mithridaticum demandaretur. consul ad senatum retulit, quia maritimis, terrestribusq. bellis uirtute sua Pompeius finem attulisset, ut ei duplicaretur supplicatio consularis, idest dierum decem decernĕretur: quod antea nemini concessum erat. in oratione de prouincijs. NON *mutuo respondetur;* } & hic mordet Pompeium, qui suis officijs non mutuo respondere uideatur. FACILLIME *patior*. } hoc loquendi genere neque laetitia, neque molestia significatur: perinde ac si dicas, non laboro. probatur exemplis. ep. 9. lib. 1. Facile patior ea me de rep. sentire, ac dicere, quae maxime cum mihi, tum etiam reip. rationibus putem conducere. pro, non inuitus ea sentio, ac dico. & ep. XI. lib. VI. Vestorius ad me scripsit, te mihi gratias agere. haec praedicatio tua mihi grata est: eaq. te uti facile patior. Et ad Att. ep. 43. lib. XII. Hirtium aliquid ad te συμπαθῶς de me scripsisse, facile patior. MEA *summa erga te studia* } quae non tanti Pompeius aestimare uidebatur, ut eum diligeret: idq. significauerat gratulatione praetermissa. RES *eas gessi*, } quarum caussa senatus ei togato supplicationem decreuit; Q. Catulus parentem patriae nominauit; L. Gellius ciuicam coronam deberi a rep. dixit. ep. 4. lib. XV. & in Pisonem, Gellius lib. V. cap. 6. NE. CVIVS *animum offenderes*. } ut C. Caesaris, aut M. Crassi, quos occulte fauere coniuratis multi suspicati sunt. Crassum etiam, ut conscium, & participem coniurationis, in senatu a L. Tarquinio nominatum, scripsit Sallustius, confirmauerunt Plutarchus, & Dio. Caesar quidem, ne coniurati uita priuarentur, accurata oratione disseruit. idem Sallustius, Plutarchus, Appianus, alij. TANTO *consilio, tantaq. animi magnitudine* } quod utrumque requiritur in custode ciuitatis: & in utroque Ciceronem excelluisse, cū illa indicia communis exitij indagauit, patefecit, exstinxit, historiae demonstrant. AFRICANVS } minor, qui Carthaginem, & Numantiam euertit. hunc enim Cicero significat, cum simpliciter eum nominat. LAELIVM, } ut duo Africani, sic Laelij duo memorantur: quorum utrorumq. pariter amicitia celebratur. nec in re manifesta, exemplis opus est.

Argumentum ep. 8.

M. Licinius Crassus, eius P. Crassi filius, qui se ipsum, ne in manus incideret inimicorum, occidit, ut est in orationibus pro Scauro, & pro Sextio, Romanorum opulentissimus, postremis diebus secundi consulatus sui, contra diras, & obnunciationes Ateij tribuni pl. de quibus Appianus, Plu-

tarchus, Dio, in Syriam prouinciam profectus est; cum apud Ciceronem in eius generi Craßipedis hortis cenasset; ut legimus in ep. 9. lib. 1. Ad eum Cicero in prouinciam scribit, quam studiose dignitatem eius in senatu defenderit: excusat superiorum temporum simultatem; constantiam, & fidem, post gratiae reconciliationem, pollicetur, affirmans eius honestati, & gloriae nullo umquam se loco defuturum: quiddam etiam de suo in suum eius P. Crassum amore, eiusq. in se obseruantia, interponit. Negotialis, & moralis epistola: nam & actam in senatu rem narrat; & de reliquo tempore omnia studia, sine ulla exceptione, promittit. Scripta L. Domitio Abenobarbo, Ap. Claudio Pulchro cos. qui Pompeio, & Crasso proxime successerunt.

Cicero S. D. M. Licinio P. F. Crasso. 8.

QVANTVM meum studium exstiterit dignitatis tuae uel tuendae, uel etiam augendae, non dubito, quin ad te omnes tui perscripserint: non enim fuit aut mediocre, aut obscurum, aut eiusmodi, quod silentio posset praeteriri. nam et cum consulibus, & cum multis consularibus tanta contentione decertaui, quanta umquam antea ulla in caußa: suscepiq. mihi perpetuam propugnationem pro omnibus ornamentis tuis: ueteriq. nostrae necessitudini iamdiu debitum, sed multa uarietate temporum interruptum officium cumulate reddidi. Neque mehercule umquam mihi tui aut colendi, aut ornandi uoluntas defuit: sed quaedam pestes hominum, laude aliena dolentium, & te nonnumquam a me alienarunt, & me aliquando immutarunt tibi. sed exstitit tempus optatum mihi magis, quam speratum, ut, florentißimis tuis rebus, mea perspici posset & memoria nostrae uoluntatis, & amicitiae fides. sum enim consecutus, non modo ut domus tua tota, sed ut cuncta ciuitas me tibi amicißimum esse cognosceret. itaque et praestantißima omnium feminarum uxor tua, et eximia pietate, uirtute, gratia tui Crassi, meis consilijs, monitis, studijs, actionibusq. nituntur: & senatus, populusq. R. intelligit, tibi absenti nihil esse tam promptum, aut tam paratum, quam in omnibus rebus, quae ad te pertineant, operam, curam, diligentiam, auctoritatem meam. Quae sint acta, quaeq. agantur, domesticorum tibi litteris declarari puto. De me sic existimes, ac tibi persuadeas uehementer uelim; non me repentina aliqua uolũtate, aut fortuito ad tuam amplitudinem meis officijs amplectendam incidisse, sed, ut primum forum attigerim, spectasse semper, ut tibi possem quam maxime esse coniunctus quo quidem ex tẽpore, memoria teneo, neque meam tibi obseruãtiam, neque mihi tuam summam beneuolentiam, ac liberalitatem defuisse. si qua interciderunt, non tam re, quam suspicione uiolata, ea cum fuerint & falsa, et inania, sint euulsa ex omni memoria, uitaq. nostra. is enim tu uir es, & eum me esse cupio, ut, quoniam in eadem reip. tempora incidimus, coniunctionem, amicitiamq. nostram utrique uostrum laudi sperem fore. Quamobrem tu, quantum tuo iudicio tribuendum nobis esse putes, statues ipse, et, ut spero, statues ex nostra dignitate: ego uero tibi profiteor, atque polliceor eximiũ, et singulare meũ studium in omni genere officij, quod ad honestatem, et gloriam tuam spectet. in quo, etiam si multi mecum contendent, tamen, cum reliquis omnibus, tum Crassis tuis iudicibus, omnes facile superabo: quos quidem ego ambos unice diligo, sed in Marco beneuolentia impari: hoc magis sum Publio deditus, quod me, quamquã a pueritia sua semper, tamen hoc tẽpore maxime, sicut alterum parentem, & obseruat, & diligit. Has litteras uelim existimes foederis habituras esse uim, non epistolae; meq. ea, quae tibi promitto, ac recipio, sanctißime esse obseruaturum, diligentißimeq. facturum. Quae a me suscepta defensio est, te absente, dignitatis tuae, in ea iam ego non solum amicitiae nostrae, sed etiam constantiae meae caussa permanebo. quamobrem satis esse hoc tempore arbitratus sum, hoc ad te scribere; me si quid ipse intelligerem aut ad uolũtatem, aut ad commodum, aut ad amplitudinem tuam pertinere, mea sponte id esse facturum; sin quippiam aut a te essem admonitus, aut a tuis, effecturum, ut intelligeres, nihil neque te scripsisse, neq. quemquam tuorum frustra ad me detulisse. quamobrem uelim ita et ipse ad me scribas de omnibus minimis, maximis, mediocribusq. rebus, ut ad hominem amicißimum; & tuis praecipias, ut opera, consilio, auctoritate, gratia mea sic utantur in omnibus publicis, priuatis, forensibus, domesticis tuis, amicorum, hospitum, clientum tuorum negotijs, ut, quoad eius fieri poßit, praesentiae tuae desiderium meo labore minuatur. Vale.

EXPLANATIO

CVM *consulibus*,] cum Domitio, & Appio, fortasse contendentibus, ut reuocaretur Crassus; quandoquidem, diraiũ obnunciatione neglecta, in prouinciam iuisset: quod perniciosum reip. fore uidebatur, sicuti fuit, ipso cum exercitu a Parthis interfecto. INTERRVPTVM] ob eam simultatem;

quam

quam inter eos Catilinae temporibus exortam, quia Crassus coniurationis conscius, & particeps putaretur, Plutarchus in Crassi uita prodidit. PESTES *hominum*,] ut & Crassum, & se ipsum culpa liberaret, artificijs hominum hic, proxime autem uarietate temporum factum esse dicit, ne, quemadmodum instituerant, perpetuo amarent inter se. Pestes hominum, pro pestiferi homines, uitandi tamquam pestis. LAVDE] laus enim sita est in mutua beneuolentia: cum utriusque dignitas utriusque augeri possit officijs. confirmatur infra, cum dixit: Is enim tu uir es, & eum me esse cupio, ut amicitiam nostram utrique nostrum laudi sperem fore. IMMVTARVNT] minus est, quam Alienarunt: ut quo nunc erga Crassum animo sit, uel hoc probet argumento, quod, eo a se alienato, ipse tamen adduci non potuerit, ut amare prorsus desineret. OPTATVM *magis, quam speratum*,] hoc refertur ad id, quod sequitur, Florentissimis rebus tuis: quia rebus afflictis, non florentissimis, amor uere perspicitur. Mihi autē, inquit, contigit, quod optabam potius, quam sperabam, ut optimo rerum tuarum statu, mea tamen & memoria ueteris nostrae necessitudinis, & post reconciliatam gratiam fides perspici posset. Confirmat hanc sententiam epistola ad Paetum: Non facile diiudicatur amor uerus, & fictus, nisi aliquod incidat eiusmodi tempus, ut, quasi aurum igne, sic beneuolentia fidelis periculo aliquo perspici possit: cetera sunt signa communia. Eodem loquendi genere usus est lib. 2. ad Q. fr. Id erat huiusmodi, ut magis optandum, quam sperandum putarem. Et lib. 1. de Orat. Insperanti mihi, & Cottae, sed ualde optanti utrique nostrum cecidit, ut in istum sermonem, Crasse, delaberemini. & Balbus lib. IX. ad Att. Vt adduci ad illam condicionem Pompeius possit, magis opto, quam spero. FIDES.] quae maxime requiritur in ijs, qui, post simultatem, amicitia iuncti sunt. ad Appium, ep. 8. lib. III. Si quis est, qui neminem bona fide in gratiam putet redire posse; non nostram is perfidiam coarguit, sed indicat suam. Et ad eundem, ep. 10. Si essem ea perfidia, qua sunt ij, qui in nos haec conferunt. VXOR *tua*,] Tertullae nomen fuisse, & a Caesare stupratam, Suetonius auctor est. TVI *Crassi*] filii, Marcus, & Publius: quos hoc tempore constat esse Romae: quamquam Publius paullo post patrem subsecutus est, cum quo perijt in Parthis. Marcum autem & ante hoc tempus, & post in Gallia Caesaris quaestorem fuisse, patet ex libris 1. 2. 3. 5. 6. quos ipse Caesar de rebus a se in Gallia gestis composuit. NITVNTVR:] plus est, quam utuntur. est enim, Niti, fulciri, sustentari, quasi roboris in eo, qui nititur pro rerum grauitate parum sit. NON *ME repentina*] ne uideatur simulata, & ad artem composita beneuolentiae significatio, quia tam prolixe, cum paullo ante simultas inter eos fuisset, officia sua polliceatur, ac deferat; non est, haec, inquit, augendae tuae dignitatis repentina uoluntas, sed quaedam pristini studij renouatio, a prima adolescentia suscepti. VT *primum forum attigerim*,] toga uirili sumpta, absoluto anno aetatis XVI, uel ad eos, qui ius ciuile profitebantur, uel in forum, ut oratores audirent, adolescentes ire soliti sunt. Cicero statim ad Scaeuolam iurisconsultum accessit, deductus a patre, ut ipse scribit in Laelio. primam uero priuatam caussam pro P. Quinctio egit, annos natus XXVI, publicam XXVII, pro Sex. Roscio Amerino: quod utrumque Gellius animaduertit. OBSERVANTIAM,] uel aetatis, uel honorum gratia. Sex enim annis natu maior, quam Cicero, erat Crassus, totidemq. prior consulatum gessit. iure igitur plus Crasso tribuit, quam sibi: ut infra quoque: Is enim tu uir es, & eum me esse cupio. NON *TAM re*,] iniuriarum memoria coire animos, & coniungi amore mutuo uix patitur. ideo praeteritae offensae suspicione utrumque liberat. VIOLATA;] sic ad Att. ep. 15. lib. I. Illa, quae uiolata, expiabuntur. Violari enim dicitur, quasi sacrosancta amicitia sit. INANIA,] indigna, quae cogitemus; leuia, minimi ponderis. EVM *me esse cupio*,] laudis cupiditatem profiteri, arrogantiae non est; & modestia beneuolentiam conciliat. STATVES *ipse*,] nihil petit; quid tamen expetat, eo, quod sequitur, ostendit. est enim haec epistola ut omnium officiosissima, sic eadem omnium prudentissime, ac modestissime conscripta. QVOD *ad honestatem, & gloriam tuam spectet*.] quod tibi uel honori, uel gloriae possit esse. Non omnino idem, sed simile in ep. 1. lib. X. Omne nostrum consilium, studium, officium, operam, laborem, diligentiam ad tuam amplitudinem conferemus. PVBLIO] quo intercedente, Cicero, & Crassus reconciliati sunt. amabat is Ciceronem unice propter eloquentiam. ep. 8. lib. 2. ad fratrem; Totum negotium Crasso permisi, meq. in eius potestate dixi fore. interfuit huic sermoni P. Crassus, adolescens nostri, ut scis, studiosissimus. Et in Bruto; Quae quidem etiam cum P. Crasso M. F. cum initio aetatis ad amicitiam se meam contulisset, saepe egisse me arbitror; cum eum uehementer hortarer, ut eam laudis uiam rectissimam esse duceret, quam maiores eius ei tritam reliquissent. erat enim cum institutus optime, tum etiam perfecte, planeq. eruditus; ineratq. & ingenium satis acre, & orationis non inelegans copia; praetereaq. sine arrogantia grauis esse uidebatur, & sine segnitia uerecundus. Interfectus est a Parthis, ut Plutarchus, Appianus, Dio multis uerbis exponunt. CONSTANTIAE] ne famam inconstantiae subeam. ep. 5. MEA *sponte*] similiter ep. 8. lib. VI. QVOAD. EIVS *fieri possit*,] quam maxime possit, quantum liceat. DESIDERIVM] quo tenentur amici tui, hospites, clientes, qui, te praesente, opera, consilio, auctoritate, & gratia tua nitebantur. MEO *labore*] quem eorum caussa, non modo tua, suscipiam. MINVATVR.] tolli enim prorsus non potest. propterea dixit, Quoad eius fieri possit.

Argumentum ep.9.

P. Vatinius, qui tribunatum pl. gesserat Caesare consule, omniaq. ex eius libidine administrauerat, post consulatum in Illyricum a Caesare dictatore missus, ut Appianus, & Dio significant, commendat suam dignitatem Ciceroni contra maleuolorum, atque inuidorum obtrectationes. rebus enim prospere gestis, supplicationes, missis ad senatum litteris, petebat. Caesare IV. Consule, sine collega.

P. Vatinius imp. S. D. Ciceroni suo. 9.

SI uales, bene est: ego ualeo. Si tuam consuetudinem in patrocinijs tuendis seruas; P. Vatinius cliens ad te uenit, qui pro se caussam dicier uult. non puto repudiabis in honore, quem in periculo recepisti. ego autem quem potius adoptem, aut inuocem, quam illum, quo defendente uincere didici? an uerear, ne, qui potentissimorum hominum conspirationem neglexerit pro mea salute, is pro honore meo, pusillorum, ac maleuolorum obtrectationes, & inuidias non prosternat, atque obterat? Quare, si me, sicut soles, amas; suscipe me totum, atque hoc, quidquid est oneris, ac muneris, pro mea dignitate tibi tuendum, ac sustinendam puta. scis meam fortunam nescio quo modo facile obtrectatores inuenire, non meo quidem mehercule merito: sed quanti id refert, si tamen fato nescio quo accidit? si quis forte fuerit, qui nostrae dignitati obesse uelit; peto a te, ut tuam consuetudinem, & liberalitatem in me absente defendendo mihi praestes. Litteras ad senatum nostris de rebus gestis quo exemplo miseram, infra tibi perscripsi. Dicitur mihi tuus seruus anagnostes fugitiuus cum Vardaeis esse; de quo tu mihi nihil mandasti: ego tamen, terra, mariq. ut conquireretur, praemandaui: & profecto tibi illum reperiam, nisi si in Dalmatiam aufugerit: & inde tamen aliquãdo eruam. Tu nos fac ames. Vale. ad v. id. Quinct. ex castris, Narona.

EXPLANATIO

VATINIVS] Struma dictus, quia tumidam struma ceruicem haberet. ex quo eum, ut in Plutarcho legimus, inflatum oratorem Cicero per iocum appellauit. Eodemq. spectat illud in oratione contra eum habita in senatu; Repente enim te, tamquam serpens e latibulis oculis eminentibus; inflato collo, tumidis ceruicibus intulisti. Et in ea pro Sextio; Si medentur reip. qui exsecant pestem aliquam, tamquam strumam, ciuitatis. Et ad Att. ep. 9. lib. 2. Vatinij strumam sacerdotij διβάφῳ uestiant. Vatinios autem, Vatios, Varos a cruribus dictos, ait Plinius lib. XI. cap. 45. IMP.] ab exercitu, nondum a senatu appellatus, cum nondum decretae essent supplicationes. CLIENS] defenderat eum, rogatu Caesaris, Cicero, a Caluo de ambitu accusatum; quo iudicio absolutus est. defendit & alio crimine, iudicio publico, ut Valerius Max. lib. IV. cap. 2. scriptum reliquit. IN. HONORE,] in supplicationibus a senatu impetrandis. ADOPTEM,] eligam petronum; uel, Adoptem; exoptem, ut Ciceronis filius, ep. 24. lib. XVI. Adoptatissimus aduentus; dixit, pro, exoptatissimus. FATO] Fatum ait Alexander caussam esse, & caussam agentem; caussarum enim quattuor genera esse; quae agit, ut statuarius; quae materia est, ut aes, aut lapis, ex quo fit statua; quae forma, quam statuarius ex ea materia facere cogitauit; quae finis, ut eum artifex non id solum spectat, ut statuam faciat, sed ut, statua facta, uel pecuniam, uel honorem consequatur. Porro, non eiusdem generis agentes caussae sunt. quaedam enim aguntur alicuius rei gratia, quaedam uero nihil eo, qui agit, cogitante. quae aguntur aliqua caussa; uel a natura, uel a ratione aguntur. quae ratione aguntur, & agi possunt, & non agi; agendi enim facultas in nobis est. itaque eiusmodi rerum caussa fatum non est, uerum electio nostra. est igitur fatum in ijs, quae natura fiunt; nec inter fatum, & naturam, praeter nomen, quidquam interest. aeque enim & natura, & fato equus ex equo, homo ex homine generatur. nam, ut naturalis rerum omnium generationis caussae primae diuina sunt, certo ordine, & perpetuo motu circumducta; item fati non aliae caussae sunt, quam quae a diuinis pendent. Nec tamen fatum est caussa, propter quam semper aut hoc, aut illud necessario fiat, sed plerumque; ut in ijs quoque, quae natura fiunt, locum habent ea, quae interdum praeter naturam fiunt. Atque hanc esse Peripateticorum de fato opinionem, ex Alexandro cognoscitur. Alij uero fato omnia fieri uoluere; quos refellit idem Alexander, cum ab ijs fortunã, & casum, & omnes humanae uitae actiones, & consultationem auferri dicat. Vide ep. 12. lib. IV. LIBERALITATEM] liberalis est, non modo qui pecuniam largitur, sed etiam qui quocumque officij genere subuenit, aut commodat. ep. 9. lib. I. in extremo, & ep. 9. lib. V. AD. SENATVM] ut supplicationes ei decernerentur.

DE RE-

DE. REBVS *gestis*] in Dalmatia: ut in epistola, quae sequitur. TVVS *seruus*] Dionysius. in epistola sequenti, & lib. XIII. ep. 77. ad Sulpicium. CVM *Vardaeis*,] Dalmatiae populis; a quibus olim uastatam Italiam, auctor est Plinius lib. III. cap. 22. Antea, Vardacis: nos olim, Vardaeis, restituimus. IN. DALMATIAM] in quam eum aufugisse iam audierat: dixit enim, Dicitur mihi cum Vardaeis esse. Dalmatiae nomen ab urbe Dalmio deductum, significat Strabo lib. VII. An. V. *id. Quinct.* scripta igitur est epistola ante reditum Caesaris ex Hispania, in qua Pompeij liberos iam deuicerat. nam Velleius, eum Romam Octobri mense reuertisse, auctor est. NARONA.] & fluuius, & castellum fuit. Plinius, Ptolemaeus.

Argumentum ep. 10.

Scribit de Dionysio seruo, de Catilio pirata, de rebus a se in Dalmatia gestis, pro quibus supplicationes sibi decerni postulat. Eodem anno, cum in urbem rediisset Caesar.

Vatinius imp. S. D. Ciceroni. 10.

SI uales bene est: ego quidem ualeo. De Dionysio tuo adhuc nihil extrico, & eo minus, quod me frigus Dalmaticum, quod illinc eiecit, etiam hic refrigerauit. sed tamen non desistam, quin illum aliquando eruam. Sed tamen omnia mihi dura imperas. de Catilio nescio quid ad me scripsisti deprecationis diligentissimae. apage te cum nostro Sex. Seruilio: nam mehercule ego illum quoque amo. sed huiuscemodi uos clientes, huiusmodi caussas recipitis? hominem unum omnium crudelissimum, qui tot ingenuos, matres familias, ciues R. occidit, arripuit, disperdidit, regiones uastauit? simius, non semissis homo, contra me arma tulit; & eum bello cepi. sed tamen, mi Cicero, quid facere possum? omnia mehercule cupio, quae tu mihi imperas. meam animaduersionem, & supplicium, quo usurus eram in eum, quem cepissem, remitto tibi, & condono. quid illis respondere possum, qui, sua bona direpta, naues expugnatas, fratres, liberos, parentes occisos, actione expostulant? si mehercule Appij os haberem, in cuius locum suffectus sum; tamen hoc sustinere non possem. quid ergo est? faciam omnia sedulo, quae te sciam uelle. defenditur a Q. Volusio, tuo discipulo. si forte ea res poterit aduersarios fugare, in eo maxima spes est. Nos, si quid erit istic opus, defendes. Caesar adhuc mihi iniuriam facit: de meis supplicationibus, & rebus gestis Dalmaticis adhuc non refert: quasi uero non iustissimi triumphi in Dalmatia res gesserim. nam, si hoc exspectandum sit, dum totum bellum conficiam: uiginti opida sunt Dalmatiae antiqua; quae ipsi sibi adsciuerunt, amplius sexaginta. haec nisi omnia expugno, si mihi supplicationes non decernuntur; longe alia condicione ego sum, ac ceteri imperatores.

Ego, post supplicationes mihi decretas, in Dalmatiam profectus sum: sex opida ui oppugnando cepi: unum hoc, quod erat maximum, quater a me iam captum: quattuor enim turres, & quattuor muros cepi, & arcem eorum totam: ex qua me niues, frigora, imbres detruserunt: indigneque, mi Cicero, opidum captum, & bellum iam confectum relinquere sum coactus. Quare te rogo, si opus erit, ad Caesarem meam caussam agas, meque tibi in omnes partes defendendum putes; hoc existimans, neminem te tui amantiorem habere. Vale. nonis Dec. Narona.

EXPLANATIO

OMNIA *mihi dura*]. cum neque seruum inuenire, neque de Catilio, quod petis, facile possim concedere. IMPERAS.] iam igitur ei per litteras Cicero de Dionysio seruo mandauerat. nam in superiore epistola nihil sibi mandatum Vatinius dixit. DE *Catilio*] pirata. APAGE TE] hac uoce reijcimus a nobis eos, qui molesti sunt. utuntur ea frequenter comici. MATRES FAMILIAS,] feminas honoratas. Hoc nomē pluribus modis accipitur: primum, quae peperit ex marito patre familias: deinde, quae tantummodo maritum patrem familias habet, licet non peperit: tertio, quae conuenerit in manum, idest per coemptionem nupserit; quae sola in heredis locum ueniebat: quarto, quae maritum amiserit, uiduaq. honeste uiuat. Primum probatur ex Festo, cum ait: Nec uidua hoc nomine, nec, quae sine filijs est, appellari potest. Quod negat Vlpianus. Secundum ex Cicerone in Topicis. Genus, inquit, est uxor: eius duae formae, una matrum familias, earum, quae in manum cōuenerunt; altera earum, quae tantummodo uxores habentur: Quod Gellius auctoritate ueterum uidetur confutare, solam affirmans appellatam esse matrem familias, quae in mariti manu, mancipioq. esset. Tertium haec ipsa ex Topicis proxime recitata uerba demonstrant. Accedit Quinctilianus. Si quis, inquit lib. v. cum legatum sit ei, quae uiro mater familias esset, neget deberi ei, quae in manum non cōuenerit. Et Gellius lib. XVIII. cap. 6. Matrem familias ab idoneis uocum antiquarum explanatoribus eam solā appellatā dicit, quae in mariti manu, mancipioque, aut in eius, in cuius maritus manu, mancipioq. esset: quoniam non in matrimonium tantum, sed in familiam quoque mariti, & in sui heredis locū uenisset. Eodem spectat illud Seruij

in lib.

in lib.7. Aen. Per coemptionem facto matrimonio, sibi inuicem succedebant. testari tamen arbitratu suo poterant. nam a tutoris potestate liberabatur, quae mater familias fiebat. Quartum,& ultimum de uidua matre familias, ostendit Vlpianus l. pronunciatum, 47. D. de uerb. sign. Matrem familias accipere debemus eam, quae non inhoneste uixit. matrem enim familias a ceteris feminis mores discernunt, atque separant. proinde nihil intererit, nupta sit, an uidua; ingenua, an libertina. & Cicero in oratione pro Coelio matrem familias Clodiam uiduam uocat. De his opinor locutum Vatinium, neque cogitasse, an maritum haberent, uel peperissent, aut per coemptionem nupsissent, aut uiduae, ingennaeue essent; sed tantum modo rationem habuisse honestatis earum,& auctoritatis. Sic oratione in Antonium: Ingenui pueri cum meritorijs, scorta inter matres familias uersabantur. & 3. in eũdem: Matres familias, uirgines, pueri ingenui abripiuntur. In Verrem quoque: Mitto adhibitam uim ingennis, matres familias uiolatas. Nam, quod ait Gellius appellatam esse matrem familias eam solam, quae in mariti manu, mancipioque, aut in eius, in cuius maritus manu, mancipioq. esset: uerius fortasse, quam, Eam solam, dixisset, Eam proprie: ut ei cum Cicerone conueniret, qui duo genera matrum familiarũ constituit in Topicis. Nisi si iuris hereditarij Gellium, uel eos potius, quos Gellius secutus est, rationem habuisse dicamus: quod ea sola, quae in manum conuenisset, marito mortuo heres esset: quae uero aliter nupsissent, iure hereditatis excludarentur. Matres familias,& matres familiae, dicebant ueteres, familias autẽ, generandi casu: quia nomina, ut Plinius dubij sermonis lib. vi. admonuit, in a finita singulari nominatiuo, as syllaba declinabant, ut Maia Maias. Ideo Sallustius, amator priscae linguae, dixit hist. lib. iv. Castella custodias thesaurorum in deditionem acciperentur. Quod ne celebraretur, Sisenna effecit. ait enim, eum, qui diceret, pater familiae, etiam pluraliter dicere debere, patres familiarum, & matres familiarum. quod quoniam erat durum,& longe iniucundius, patrum familias, sonabat, etiam patri familias ut diceretur, consuetudo probauit,& tamen ratio Sisennae non est ualida. nec enim necesse est, pluralem numerum rei unitati adhibere. & Varro de scenicis originibus primo,& tertio libro dixit, matres familiae: & Gracchus, patres familiae, non familiarum. SIMIVS,] deductum a simia, per contemptũ. ep.2.lib.7. Hic simiolus, animi caussa, me, in quem inueheretur, delegerat. Horatius in Serm. Neque simius iste. Simia quoque de homine dicebant. ep.13.lib.8. Illius simiae uultum subire. Afranius in Temerario: Quis hic est simia, qui me hodie ludificatus est. NON *semissis*,] Semis, assis dimidium fuit: as autem, nummus aereus, quadrantes quattuor continens. homo igitur non semissis, minimi pretij, nihili aestimandus. similiter Persius Satyra v. Hic Dama est, non tressis agaso: pro, tribus assibus non aestimatus. ACTIONE] actione legis: ut Actio furti,& similia. Libri ueteres, Actiones; unus Sigonij, Actores. mihi uel, Actione, ut imprimi uolui, una litteras abiecta, uel, Actores, placet. nam, Actiones, uacare mendo non arbitror. SI. APPII, *os haberem*,] si essem ea, qua Appius, impudentia. Ep.8.lib.ix. Nosti os eius adolescentioris Academiae. In Verrem: Nostis os hominis. Pro Cluentio: Quod tandem os est illius patroni, qui ad eas caussas sine ulla scientia iuris audet accedere? Interdum additur, durum, ut apud Terentium in Eun. ubi Donatus: Os durum, os impudens; ut contra mollis frontis dicuntur, qui sunt reuerentes. Et, quia ferro nihil est durius, propterea ferreum Pisonis os, ut insignem quandam notaret impudentiam, Cicero uocauit in oratione cõtra ipsum habita. Appius hic, cui se successisse Vatinius dicit, non est is, ad quem sunt epistolae lib. iii. qui bello ciuili, Pompeium secutus, iam perierat: ut auctor est Valerius lib.1. cap.6. TVO *discipulo*.] declamabant nobiles adolescentes praesente Cicerone, ut eius praeceptis erudirentur. ep. ult. lib. vii. Cassius tuus, & Dolabella noster studijs ijsdem tenentur,& meis aequissimis utuntur auribus. Et ep.18. lib.ix. suos discipulos uocat Caesaris familiares. & in sexta eiusdem libri. CAESAR] consul, idemq. dictator. IVSTISSIMI] ob numerum caesorum hostium. Sic ep.10. lib.2. Victoria iusta imperator appellatus sum. & Phil. 14. Is demum est iustus, ac uerus triumphus, qui optime meritis de rep. defertur, ac datur. & Suetonius in Calig. Querens inter cetera, fraudatum se iusto triumpho. TRIVMPHI] qui supplicationem fere sequebatur. ep.15.lib.2. IPSI] Dalmatae. POST *supplicationes*] scripta, nec dum missa, superiore epistola, certior factus de supplicationibus sibi decretis, in Dalmatiam, ut bellum conficeret, statim profectus est, opida sex cepit. quo facto, eandem misit epistolam, quam per dies plures in manibus habuerat, ut aliquid de rebus a se post supplicationes gestis appingeret. VNVM *hoc*,] quod a me proxime relictum est. MEAM *caussam*] non iam ut supplicationes, quae decretae fuerant, sed ut triumphum; quasi confecto bello, consequeretur. triumphasse autem illum triennio post, fasti Capitolini ostendunt. IN. OMNES *partes*] sic ad Marcellum, Valete in omnes partes, ep.10.lib.iv.

Argumentum ep. II.

Respondens Vatinij litteris, quae non exstant, ornat eum grati animi laude: sua studia pollicetur: uxori praesto futurum in omni re, significat. In extrema epistola rogat de Dionysio seruo: Dalmatis imprecatur. Eodem anno, aut qui proxime secutus est.

Cicero

Cicero S. D. Vatinio imp. 11.

GRATA *tibi esse officia mea, non minor. cognoui enim te gratissimum omnium; idq. numquam destiti praedicare. nec enim tu mihi gratiam modo habuisti, uerum etiam cumulatissime retulisti. quamobrem reliquis tuis rebus omnibus pari me studio erga te, & eodē uoluntate, cognosces. Quod mihi feminam primariam Pompeiam, uxorem tuam, commendas: cum Sura nostro statim, tuis litteris lectis, locutus sum, ut ei meis uerbis diceret, ut, quidquid opus esset, mihi denūciaret; me omnia, quae ea uellet, summo studio, curaq. facturum: itaq. faciā: eumque, si opus esse uidebitur, ipse cōueniam. tu tamen ei uelim scribas, ut nullā rem neque tam magnam, neque tam paruum putet, quae mihi aut difficilis, aut parum me digna uideatur. omnia, quae in tuis rebus agam, & non laboriosa mihi, & honesta uidebuntur. De Dionysio, si me amas, cōfice. quamcumque ei fidem dederis, praestabo. si uero improbus fuerit, ut est; duces eū captiuum in triūpho. Dalmatis dij male faciant, qui tibi molesti sunt: sed, ut scribis, breui capientur, et illustrabunt res tuas gestas: semper enim habiti sunt bellicosi. Vale.*

EXPLANATIO

GRATA *tibi esse officia mea, non miror.* } ep. 20. lib. 10. Studia mea erga te, tibi tā grata, esse minime miror, uehemēterq. laetor. SVRA } cognomen uidetur aut liberti, aut etiam ciuis ingenui. nam & Lentulus ille Sura uocatus est, qui praetor in coniuratione Catilinae in carcere necatus est. & Lentuli Cruris mentio fit ep. 4. lib. xii. ET NON *laboriosa mihi, & honesta* } proxime dixit in eadem sententia, Quae mihi aut difficilis, aut parum me digna uideatur. Similiter ep. 9. lib. v. Hoc eo pertinet, ut nihil existimeot esse tam difficile quod non, pro te mihi susceptum, iucundum sit futurum. FIDEM *dederis*, } redire nolebat, poenae metu, Dionysius ad Ciceronem, a quo, surreptis multis libris, aufugerat. ep. 77. lib. xii. IMPROBVS } ut redire nolit. Ergo non erat Dionysius in potestate Vatinij. quod etiam confirmatur superioribus uerbis: Quamcumq. ei fidem dederis, praestabo. Allici enim eum condicionibus, ut ad se rediret, omnino Cicero uolebat. coodicionibus autem cum seruo cur ageretur, si esset in potestate Vatinij? IN TRIVMPHO. } cum de triumpho, tamquam certa de re, loquatur; apparet, scriptam epistolam esse post supplicationes decretas. Triumphauit autem Vatinius post interitum Caesaris, oppressa rursus ab Octauiano rep. quod lapides Capitolini docent. DII *malefaciant*, } sic ep. 21. lib. xi. Dij isti Segulio male faciant. MOLESTI } quia nimium acriter resistunt. VT *scribis*, } dixi iam, has Vatinij litteras, in quibus etiam uxorem suam Ciceroni commendauerat, perijsse: ut alias quoque aliorum multas, quibus Cicero respondet, perijsse constat. BELLICOSI. } Vardaeos quidem Italiae populatores, ut iam dixi, Plinius appellat. Bellaces, & Bellicosi, non ijdem sunt: cum possint bellaces esse populi, idest bellorum gerendorum studio delectari, nec tamen bellicosi, idest in bellis excellere. quorum uero fortitudo eminet, ij Bellicosi uocantur.

Argumentum ep. 12.

Petit a Lucceio, historiarum scriptore, ut res a se in consulatu gestas litteris mandet, ut separato uolumine, ut statim, ut maiore cum laude, quam historiae leges, aut ueritas ipsa patiatur. Argumentum proponit, a principio coniurationis Catilinae ad reditum suum ab exsulio: in qua temporum uarietate summam inesse delectationem, tum rationibus ad probandum aptis, tum etiam Epaminondae, ac Themistoclis docet exemplo. Et, ut impetret facilius, aucupatur eius gratiam laudationis artificio. Denique, si non impetret, ipsum de se, licet inuitum, scripturum esse significat. Est autem, si nimiam laudis cupiditatem excipias, quo uitio nonnihil Cicero noster laborauit, egregie scripta epistola, ut saepissime lecta satietatem tamen numquam afferat. ideoq. cum ad Att. scriberet, ep. 9. lib. IV. Epistolam, inquit, Lucceio quam misi, qua, res meas ut scribat, rogo, fac ut ab eo sumas: ualde bella est.

la est. Lucceij responsio desideratur: respondisse tamen, ac pollicitum, uelle se roganti morem gerere, ex eadem ad Atticum epistola constat. ex qua etiam intelligitur, hanc esse scriptam Marcellino, & Philippo cos.

Cicero S. D. L. Lucceio Q. F. 12.

CORAM me tecum eadem haec agere saepe conantem deterruit pudor quidam paene subrusticus: quae nunc expromam absens audacius: epistola enim non erubescit. Ardeo cupiditate incredibili, neque, ut ego arbitror, reprehendenda, nomen ut nostrum scriptis illustretur, & celebretur tuis. quod etsi mihi saepe ostendis te esse facturum: tamen ignoscas uelim huic festinationi meae. genus enim scriptorum tuorum etsi erat semper a me uehementer exspectatum; tamen uicit opinionem meam; meq. ita uel cepit, uel incendit, ut cuperem quamcelerrime res nostras monumentis sommendari tuis. non enim me solum commemoratio posteritatis ad spem quandam immortalitatis rapit, sed etiam illa cupiditas, ut uel auctoritate testimonij tui, uel indicio beneuolentiae, uel suauitate ingenij uiui perfruamur. Neque tamen, haec cum scribebam, eram nescius, quantis oneribus premerere susceptarum rerum, & iam institutarum. sed, quia uidebam Italici belli, & ciuilis historiam iam paene a te esse perfectam; dixeras autem mihi, te reliquas res ordiri: deesse mihi nolui, quin te admonerem, ut cogitares, coniuncte ne malles cum ceteris rebus nostra contexere, an, ut multi Graeci fecerunt, Callisthenes Troicum bellum, Timaeus Pyrrhi, Polybius Numantinum, qui omnes a perpetuis suis historijs ea, quae dixi, bella separauerunt: tu quoque item ciuilem coniurationem ab hostilibus, externisq. bellis seiungeres. equidem ad nostram laudem non multum uideo interesse: sed ad properationem meam quiddam interest, non te exspectare, dum ad locum uenias, ac statim caussam illam, totam, & tempus arripere. Et simul, si uno in argumento, unaq. in persona mens tua tota uersabitur; cerno iam animo, quanto omnia uberiora, atque ornatiora futura sint. Neque tamen ignoro, quam impudenter faciam, qui primum tibi tantum oneris imponam, (potest enim mihi denegare occupatio tua) deinde etiam, ut ornes me, postulem: quid, si illa tibi non tantopere uidentur ornanda? sed tamen, QVI semel uerecundiae fines transierit, eum bene, & nauiter oportet esse impudentem. itaque te plane etiam atque etiam rogo, ut & ornes ea uehementius etiam, quam fortasse sentis, & in eo leges historiae negligas; gratiamq. illam, de qua suauissime quodam in prooemio scripsisti, a qua te affici non magis potuisse demonstras, quam Herculem Xenophontium illum a uoluptate, ea si me tibi uehementius commendabit; ne aspernere; amoriq. nostro plusculum etiam, quam concedit ueritas, largiare. Quod si te adducemus, ut hoc suscipias: erit, ut mihi persuadeo, materies digna facultate, & copia tua. a principio enim coniurationis usque ad reditum nostrum uidetur mihi modicum quoddam sorpus confici posse. In quo & illa poteris uti ciuilium commutationum scientia, uel in explicandis caussis rerum nouarum, uel in remedijs incommodorum; cum & reprehendes ea, quae uituperanda duces; &, quae placebunt, exponendis rationibus comprobabis; &, si liberius, ut consuesti, agendum putabis, multorum in nos perfidiam, insidias, proditionem notabis. multam etiam casus nostri tibi uarietatem in scribendo suppeditabunt, plenam cuiusdam uoluptatis, quae uehementer animos hominum in legendo scripto retinere possit. NIHIL est enim aptius ad delectationem lectoris, quam temporum uarietates, fortunaeq. uicissitudines: quae etsi nobis optabiles in experiendo non fuerunt, in legendo tamen erunt iucundae. HABET enim praeteriti doloris secura recordatio delectationem; ceteris uero, nulla perfunctis propria molestia, casus alienos sine ullo dolore intuentibus, etiam ipsa misericordia est iucunda. Quem enim nostrum ille moriens apud Mantineam Epaminondas non cum quadam miseratione delectat? qui tum denique sibi auelli iubet spiculum, postea quam ei percunctanti dictum est, clypeum esse saluum: ut etiam in uulneris dolore aequo animo cum laude moreretur. Cuius studium in legendo non erectum Themistoclis fuga, redituq. retinetur? etenim ordo ipse annalium mediocriter nos retinet quasi enumeratione fastorum: at uiri saepe excellentis ancipites, uarijq. casus habent admirationem, exspectationem; laetitiam, molestiam; spem, timorem; si uero exitu notabili concluduntur, expletur animus iucundissimae lectionis uoluptate. quo mihi acciderit optatius, si in hac sententia fueris, ut a continentibus tuis scriptis, in quibus perpetuam rerum gestarum historiam complecteris, secernas hanc quasi fabulam rerum, euentorumq. nostrorum. habet enim uarios actus, multasq. actiones & consiliorum, & temporum. Ac non uereor, ne assentatiuncula quadam aucupari tuam gratiam uidear, cum hoc demonstrem, me a te potissimum ornari, celebrariq. uelle. neque enim tu is es, qui, quid sis, nescias; & qui non eos magis, qui te non admirentur, inuidos, quam eos, qui laudent, assentatores arbitrere. neque autem ego sum ita demens, ut me sempiternae gloriae per eum sommendari uelim, qui non ipse quoque in me commendando propriam ingenij gloriam consequatur. neque enim Alexander ille gratiae caussa ab Apelle potissimum pingi, & a Lysippo fingi uolebat, sed quod illorum artem cum ipsis, tum etiam sibi gloriae fore putabat. atque illi artifices, corporis simulacra ignotis nota faciebant: quae uel si nulla sint, nihilo sunt tamen obscuriores clari uiri. nec minus enim est Spartiates Agesilaus ille perhibendus, qui neque pictam, neque fictam imaginem suam passus est esse, quam qui in eo genere laborarunt. unus enim Xenophontis libellus in eo rege laudando facile omnes imagines omnium, statuasq. superauit. Atque hoc praestantius mihi fuerit & ad laetitiam animi, & ad memoriae dignitatem, si in tua scripta peruenero, quam si in ceterorum; quod non ingenium mihi solum suppeditatum fuerit tuum, sicut Timoleonti a Timaeo, aut ab Herodoto Themistocli, sed etiam auctoritas clarissimi, & spectatissimi uiri, & in reip. maximis, grauissimisq. caussis cogniti, atque in primis probati: ut

mibi

mihi non solum praeconium, quod, cum in Sigaeum uenisset, Alexander ab Homero Achilli tributum esse dixit, sed etiam graue testimonium impertitum clari hominis, magniq; uideatur. placet enim Hector ille mihi Naeuianus, qui non tantum laudari se laetatur, sed addit etiam, a laudato uiro. Quod si a te non impetro; hoc est, si qua te res impedierit. (neque enim fas esse arbitror, quidquam me rogantem abs te non impetrare) cogar fortasse facere, quod nonnulli saepe reprehendunt: scribam ipse de me, multorum tamen exemplo, & clarorum uirorum. sed, quod te non fugit, haec sunt in hoc genere uitia: & uerecundius ipsi de sese scribant, necesse est, si quid est laudandum; & praetereant, si quid forte reprehendendum est. accedit etiam, ut minor sit fides, minor auctoritas, multi denique reprehendant, & dicant uerecundiores esse praecones ludorum gymnicorum, qui, cum ceteris coronas imposuerint uictoribus, eorumq. nomina magna uoce pronunciarint, cum ipsi ante ludorum missionem corona donentur, alium praeconem adhibeant ne sua uoce ipsi se uictores esse praedicent. haec nos uitare cupimus, &, si recipis caussam nostram, uitabimus: idq. ut facias, rogamus. Ac, ne forte mirere, cur, cum mihi saepe ostenderis te accuratissime nostrorum temporum consilia, atque euentus litteris mandaturum, a te id nunc tantopere, & tam multis uerbis petamus: illa nos cupiditas incendit, de qua initio scripsi, festinationis, quod alacres animo sumus, ut & ceteri, uiuentibus nobis, ex libris tuis nos cognoscant, & nosmetipsi uiui gloria nostra perfruamur. His de rebus quid acturus sis, si tibi non est molestum, rescribas mihi uelim. si enim suscipis caussam: conficiã cõmentarios rerum omnium. sin autem differes me in tẽpus aliud, coram tecũ loquar. tu interea nõ cessabis; & ea, quae habes instituta, perpolies; nosq. diliges. Vale.

EXPLANATIO

L. Lucceio } fortasse is est, de quo sic in oratione pro Coelio: Habeo L. Lucceium, sanctissimum hominem, & sanctissimum testem. Et subiungit: An ille uir, illa humanitate praeditus, illis studijs, artibus, atque doctrina. &c. Coram *me tecum* } petitionis imprudentiam excusat, initio a modestia sumpto. Conantem } ad res difficiles, quaeq. ad exitum non perducantur, hoc uerbum adiungitur. Paene *subrusticus:* } est enim, quatenus pudor deceat. nullos improbitatem, aut stultitiã, nimius agreste quiddam indicat. Tuis: } animaduertenda numeri suauitas ex iambo post spondeum sententiam claudente, ut paullo post, Commendari tuis. Vicit *opinionem meam;* } hoc induxit callide, ad beneuolentiam colligendam. Auctoritate } quod esset Lucceius in reip. maximis, grauissimisq. caussis cognitus, atque in primis probatus. infra. Vivi } in extrema epistola. Vt nosmetipsi uiui gloria nostra perfruamur. Italici } Marsici, uel socialis. tribus enim modis appellatur illud bellum, quod cum socijs Italicis, indignantibus ciuitate se, lege Licinia, & Mucia, esse extrusos, uaria diu fortuna, & periculoso euentu gestum est. quamquam Cicero lib. 2. de Off. metu iudiciorum excitatum ostendit. sed fortasse utrumque fuit. primi quidem Marsi, unde Marsici belli nomen fluxit, Iulio. & Rutilio, cos. arma sumpserunt. solus, confecto bello, triumphauit de Asculanis, & Picentibus consul Cn. Pompeius Strabo, Magni pater. Civilis } quo resp. uictis Marij partibus, ad unius arbitrium L. Sullae trãslata est. Callisthenes } Olynthi natus, Aristotelis discipulus, comes Alexandri Magni bello Persico, cuius etiam res gestas litteris mandauit. interfectus ab eo, uel quia, more Persico, diuino cultu uenerandum non censuerit, uel quod in eum cum alijs coniurasse putaretur. Timaevs } Duo Timaei memorantur, hic quidem Siculus historicus, quem ualde Cicero laudat lib. 2. de Orat. Plutarchus in Nicia reprehendit: alter, philosophus Pythagoreus, Locris natus, cuius nomine Plato librum De natura inscripsit. Pyrrhi, } Epirotarum regis, qui cum Romanis in Italia bellum gessit. Plutarchus, Trogus lib. XVII. Eius bella Timaeus propria complexus ex historia. Τιμαίου, inquit Dionysius lib. 1. Antiq. τοῦ Σικελιώτου τὰ μὲν ἀρχαῖα τῶν ἱστοριῶν ἐν ταῖς κοιναῖς ἱστορίαις ἀφηγησαμένου, τοὺς δὲ πρὸς Πύῤῥον τὸν ἠπειρώτην πολέμους εἰς ἰδίαν καταχωρίσαντος πραγματείαν. Polybivs } praeceptor, & comes Africani minoris, cuius historiae pars aliqua ad nostram aetatem peruenit. Nvmantinvm, } Numantiam Scipio Aemilianus, annis 14. post Carthaginem, excidit. Velleius, Appianus, alij. Conivrationem } factam ipso consule a duobus maxime patricijs, L. Sergio Catilina praetorio, P. Cornelio Lentulo, consulari, & praetore iterum. Cavssam *totam*, } quidquid ad eam coniurationem pertinet, & cum ea coniunctum est. Vno *in argumento*, } scire non inutile est, quid in problemate scripserit Aristoteles cuius initium est, διὰ τί ποτε τῶν ἱστοριῶν ἥδιον ἀκούομεν τῶν περὶ ἓν συνεστηκυιῶν, ἢ τῶν περὶ πολλὰ πραγματευομένων. Vna *in persona* } in ipso tantum Cicerone, coniurationis uindice. Vberiora, *atque ornatoria* } quod ad scriptoris quoque laudem pertinet. commendat enim historiam uehementer copia rerum, & uerborum ornatus. Semel } in eo, quod tibi occupatissimo tantum oneris imponam. Bene, } ualde: ut, Bene mane, Bene doctus. Naviter } strenue. in eo scilicet, quia postulet, ut ornetur. Leges *historiae* } tres historiae leges Cicero ipse commemorat lib. 2. de Orat. primam, ne quid false dicere audeamus; alteram, ne quid ueri non audeamus; tertiam, ne qua suspicio gratiae sit, ne qua simultatis. ex his legibus tertia hic significatur, ut sequentia declarant. Qvoniam *in procemio* } uarie procemijs ueteres historici usi sunt, teste Luciano in libro de historia conscribenda: apud Latinos quidem Liuius & paucis, & breuibus, Sallustius pluribus, & longioribus: apud Graecos autem, ut lib. XVI. auctor est Diodorus Siculus, Ephorus singulis libris singula procemia proposuit. Affici } commoueri: afficit autem gratia, cum nos ad eam, quam ratio non probat, uoluntatem perducit. quamquã interdũ bona de re usurpabatur hoc uerbum, & absolute, nullo casu, ut ep. 6. lib. XVI. Varie sum affectus tuis

litteris, ualde priore pagina perturbatus, paullum altera recreatus. Legunt alij. Flecti; alij, Allici. Suum cuique arbitrium relinquo. ego non uideo, cur quattuordecim ueterum librorum, in quibus est, Allici, consensum aspernari debeam: cum praesertim nec in sententia, nec in loquendi genere uitij quidquam esse uideatur. HERCVLEM *Xenophontium*] de quo scribit Xenophon lib. 2. Memorabilium, & Cicero lib. 1. de Off. his uerbis: Herculem Prodicus dicit, ut est apud Xenophontem, cum primum pubesceret, quod tempus a natura ad deligendum, quam quisque uiam uiuẽdi sit ingressurus, datum est, exisse in solitudinẽ, atque ibi sedentem diu secum, multumq. dubitasse, cum duas cerneret uias, unam uoluptatis, alteram uirtutis, utram ingredi melius esset. Idem de Prodico Suidas. A PRINCIPIO *coniurationis usque ad reditum*] a consulatu Ciceronis, quo patefacta coniuratio est, & consulatu Lentuli, & Nepotis, quo rediit ab exsilio: quod integri quinquennij spatium fuit. SCIENTIA,] quam tenes, & quam tua cum laude ostendes uel in explicandis caussis rerum nouarum, uel in remedijs incõmodorum. CAVSSIS *rerum nouarum*,] sumptibus nimijs, imperij immoderati, ac licentiae cupiditate: quae Sallustius persequitur. REMEDIIS] quae ciuilibus malis adhiberi possunt, quaeq. Cicero ipse consul adhibuit. PERFIDIAM,] saepe fidem hominum accusat in epistolis ad Att. ad Q. Fratrem, ad Lentulum: nominatim uero se destitutum, & inductum queritur a Pompeio, qui se numquam ei defuturum iurauerat, & ab Hortensio, Catone, Arrio. CASVS *nostri*] calamitates, quas ob patriam e coniuratorum insidijs ereptam pertulit. VARIETATEM] quia uaria fortuna sum usus: cum a summa dignitate ad ultimas miserias inimicorum me detruserit iniuria: rursusq. in patriam eximio cum honore, expetitus ab omnibus, redierim. HABET *enim praeteriti doloris secura recordatio delectationem*;] quod in prouerbium abijt. unde lib. 2. de Fin. contra Epicureos, Quid si etiã, inquit, iucunda memoria est praeteritorum malorum? Vt prouerbia nonnulla ueriora sint, quam uestra dogmata. uulgo enim dicitur, iucundi acti labores: unde Virgilius: Forsan & haec olim meminisse iuuabit. Nec male Euripides:

Suauis est laborum praeteritorum memoria. Graecus autem uersus hic est:

Ἀλλ' ἡδύ τοι σωθέντα μεμνῆσθαι πόνων. CASVS *alienos sine ullo dolore intuentibus*,]

Lucretius: Suaue, mari magno turbantibus aequora uentis,

E terra magnum alterius spectare laborem. MANTINEAM] urbem Arcadiae, nobilitatam clade Lacedaemoniorum, & uictoria Epaminõdae, Thebanorum ducis. Aemilius Probus, Iustinus lib. VI. Strabo lib. IIX. EPAMINONDAS] quem summum ducem exterarum gentium uidetur Cicero iudicare lib. 1. de Oratore, cum ait: Vterer exemplis Africanorum, & Maximorum: Epaminondam, atque Hannibalem nominarem. & lib. III. Pythagoreus ille Lysis Thebanum Epaminondã, haud scio, an summũ uirum unũ omnis Graeciae. NON. CVM *quadam miseratione delectat?*] cum ex illius interitu miseratio, ex animi autẽ magnitudine cõstantia oriatur. Tusc. 1. Quã me delectat Theramenes, quamq. elato animo est? etsi enim flemus, cũ legimus; tamen nõ miserabiliter uir clarus emoritur. CLYPEVM *esse saluum*:] aliter Probus in eius uita, cuius uerba recitabo. Epaminõdas, inquit, cũ animaduerteret, mortiferũ se uulnus accepisse, simulq. si ferrum, quod ex hastili in corpore remãserat, extraxisset, animã statim amissurũ, usque eo retinuit, quod renũciatũ est uicisse Boeotios. id postquã audiuit, satis, inquit, uixi: inuictus enim morior. Cicero lib. 2. de Fin. & de clypeo, & de uictoria percunctatum Epaminondã ostẽdit. Cũ uicisset, inquit, Lacedaemonios apud Mantineam, simulq. ipse graui uulnere exanimari se uideret, ut primum despexit, quaesiuit, saluus ne esset clypeus: cum saluum esse flentes sui respondissent, rogauit, essent ne fusi hostes: cumq. id quoque, ut cupiebat, audisset, euelli iussit eam, qua erat trãsfixus, hastam. ita, multo sanguine profuso, in laetitia, & in uictoria est mortuus. Clypeum ἀπὸ τοῦ κλέπτειν, quia corpus celet, appellatum Seruius ait: Plinius ἀπὸ τοῦ γλύφειν, idest a sculpendo: & irridet grammaticos, qui deducerent a cluendo. Trebellius Pollio in Claudij uita uidetur existimasse, ex grammaticorum sententia, dicendum, clypeum, non, clypeus: ut ait: Illi clypeus aureus, uel, ut grammatici loquuntur, clypeum aureum senatus totius iudicio in Romana curia collocatum est. Verum omnes poetae semper clypeus, numquam clypeum, dixere. quod si de soluta oratione grammatici illi loquebantur, ne id quidem concedi potest, ut recitata proxime Ciceronis uerba declarant. THEMISTOCLIS] huius uitam Aemilius Probus, & Plutarchus exponunt. FVGA,] fugit ad Artaxerxem, Persarum regem, ueritus iram Atheniensium, quibus in suspicionem uenerat initae cum Persarum rege contra Graeciam societatis. REDITV] reditum Themistoclis post fugam non inuenio. forte secutus est Cicero annales, quos neque Plutarchus, neque Probus uiderint, aut quibus habendã fidem non putarint: quando & de interitu eius aliter alios existimasse, in Bruto legimus. Memini, cum homo ingeniosus, industriaq. excellens, familiaris meus, Hieronymus Ferrarius, cui mortuo bene sit, legendum opinabatur, Interitu, pro Reditu. quae coniectura, etsi dissentit ab antiquis libris, tamen, quia cum sententia congruit, praetermittenda nõ fuit. ORDO *ipse annalium*] quo quasi filo perpetua texitur historia. MEDIOCRITER] non multum. uiri autem excellentis ancipites, uarijq. casus non mediocriter, idest multum retinent. se ipsum alienis designat exemplis. RETINET] delectat. retineri enim uidetur, qui libenter legit. Eodem modo uerbũ Capior ad delectationem transfertur. QVASI *enumeratione fastorum*:] ut fasti delectant, enumerandis rebus, quae singulis diebus agantur. unde Ouidius Fastos inscripsit libros suos. EXITV *notabili*] ut notabilis fuit eius in patriam reditus, post exsulij calamitatem. QVO *mihi acciderit optatius*,] modus loquendi, pro, Quam ob caussam mihi acciderit optatius. tale illud lib. 1. de Orat. Stultitia excusationem non habet: quia nemo uidetur, aut quia crudus fuerit, aut quod ita maluerit, stultus fuisse. quo etiam grauius iudicium in dicendo subimus. QVASI *fabulam*] fabulam uocat, non quia fictae sint

res,

res,sed quia,tamquam fabula,uarios actus habeat. ET *consiliorum, & temporum.*] quaedam enim actiones consilijs hominum proprie tribuuntur,quaedam temporibus potius, quam consilijs. NON *uereor, ne uidear aucupari*] hoc dicit. certe me non putas auenpari gratiam tuam assentatiuncula quadã: cum ipse te optime noueris. NEQVE *autem ego sum ita demens,*] essem autem demens, si laudari nessem ab eo, qui non ipse propriam in me laudando ingenij gloriam consequeretur. laudari enim ab eo uelle,qui careat ingenio,dementis est. itaque me tibi assentari, non est cur existimes: neque id sane tibi in mentem uenire arbitror. ILLE] de celeberrimis uiris, & apud omnes fama cognitis, hoc pronomen usurpamus,ut de Agesilao infra: Alexandro autem quis maiorem nominis celebritatem consecutus? qui paucis annis & Darium,ultimum Persarum regem, & Oceano tenus omnia superauit, prolatis ab angulo Thraciae ad extremum orientem imperij terminis. APELLA] pingendi laude omnium clarissimo. LYSIPPO]. unde Horatius ep.1.lib.2.

Edicto uetuit,ne quis se,praeter Apellem.
Pingeret,aut alius Lysippo duceret aera,
Fortis Alexandri uultum simulantia.

Addit Plinius lib.xxxvII.cap.1.eundem Alexandrum uetuisse edicto,in gemma se ab alio scalpi,quam a Pyrgotele,eius artis clarissimo. Tres uero hos artifices,& edictum Alexandri simul nominat lib.vII.cap.37. Appuleius autem lib.1. Florid. Polycletum,non Lysippum, ait fuisse, qui Alexandrum aere duxit. CORPORIS *simulacra*] simulacrum, & imago sunt idem,ab effigie quiddam differunt. idem esse, indicat id, quod sequitur infra: Qui neque pictam, neque fictam imaginem suam passus est esse. nam simulacra iam uocauerat Cicero, pictam ab Apelle,fictam a Lysippo imaginem Alexandri. sunt igitur simulacra, & imagines, quae pinguntur, & quae finguntur: effigies autem,contra Vallae sententiam,est,quae fingitur,non quae pingitur: quod ipsum nomen arguit. & Cicero Tusc.3.cum dixit,Eminentem effigiem uirtutis, ad ficta opera spectauit: cum uero subiunxit,Adumbratam imaginem gloriae,ad picturam: non quod imago tantum picturae sit,sed quod,cum uocabulum generale sit omnium similitudinum,picturam quoque complectitur. effigies autem uel solida est,ut signum,& statua;uel expressa,ut caelatum opus,& quae in cera, anulo impresso, effingitur imago. latiorem igitur significationem habet simulacrum, aut imago, quam effigies: nec necesse est,ut,simulacrum,qui dicit,aut imago,addat,effigies; cum & simulacrum,& imago similitudines omnes comprehendant: itaque statuam Ennij,quam lib. xxxIX. Liuius nominat Valerius Max. lib.IIX.cap.15.uocat effigiem: qui uero, effigies, dicit, interdum addit, simulacrum,aut,imago,quasi explanandi gratia,non quod re uera idem sint: ut Cicero in Verrem: Effigies, & simulacrum alicuius: & lib.1.de Nat. de. Effigies hominis, & imago Deus. A parte enim transimus ad totum,non a toto ad partem. IGNOTIS *nota faciebant:*] Ignotis, posuit, non pro ijs,qui ignorarentur, sed qui ignorarent illa simulacra: ut id, quod patitur, accipiatur pro eo, quod agit: antique: nam & Plautus in Pseudolo: Noui: notis praedicas. pro, ijs,qui nouerunt. Et noster in oratione pro Coelio: De dignitate,Coelius notis,ac maioribus natu,etiam sine mea oratione, tacitus facile ipse respondet. Et in Verr. lib.vI. Liuius lib.III. Notos gratia eorum, turbam indignitas rei uirgini conciliat. Et Curtius: Ignoti iumenta agebant. NIHILO *sunt tamen obscuriores clari uiri.*] hoc tum ad aliorum, uirtute praestantium, tum suam etiam ad laudem scripsit. claritatem inquit, & splendorem a mutis imaginibus uirtus non accipit, sed ingenij monumentis celebrata immortalem famã consequitur. hoc Agesilao contigit; quem Xenophon laudibus extulit. hoc & de me ipso futurum confido,si in tua scripta peruenero. Obscuriores,clari uiri: nota contraria. sic ep.5.lib.2.obscuro sermoni clarissimam uocem opposuit. SPARTIATES] Spartanus. a Graeco Σπαρτιάτης. nomina ita desinentia patriam significant. & Spartiata, idem erat: nam utroque modo dicitur: ut Tegeates,Tegeata; Eleates,Eleata; Crotoniates, Crotoniata. AGESILAVS *ille*] eorum,qui Spartae regnarunt,tum alijs uirtutibus,tum bellicae rei scientia praestantissimus. PERHIBENDVS,] Perhiberi dicitur id, de quo omnes consentiunt. Non minus perhibendus est Agesilaus,ualet,non minore hominum consensu celebrandus. Tusc.1. Tyndaridae fratres uictoriae populi Romani nuncij fuisse perhibentur. NEQVE *pictam, neque fictam*] ut Alexandri pinxerat imaginem Apelles,finxerat Lysippus. Agesilaus ita sensit, non quod esset claudus,& breui corpore, ut apud Aemilium Probum, Athenaeum lib. 14. Dionẽ Chrysostomum in oratione Corinthiaca scriptum est; sed quod memoriae perpetuitatem a uirtute potius, quam ab imagine corporis,exspectandam duceret. qua de re Xenophontis preclara uerba recitabo; *Τοῦ μὲν σώματος εἰκόνα στήσασθαι, ἀπέσχετο, πολλῶν αὐτῷ τοῦτο δωρεῖσθαι θελόντων: τῆς δὲ ψυχῆς οὐδέ ποτε ἐπαύετο μνῆμα διαπονούμενος: ἡγούμενος τὸ μὲν ἀνδριαντοποιῶν, τὸ δὲ αὐτοῦ ἔργον εἶναι, καὶ τὸ μὲν πλουσίων, τὸ δὲ τῶν ἀγαθῶν.* VNVS *enim Xenophontis libellus*] qui exstat, de Agesilai laudibus ita scriptus, ut imaginem animi, atque ingenij, omni praestantiorem imagine corporis mirabiliter exprimat. Quem uero libellum appellat Cicero, tempori seruiens,eundem Themistius in oratione,qua Caesari gratias agit, longum librũ uocat,& ab eo scriptũ ait,ut Agesilao gratiam referret,quod eius opera a Spartanis agro donatus esset. Vidẽdus Xenophon lib.v. *ἀναβάσεως*, Pausanias in Eliacis lib.1. IMAGINES *omnium, statuasq. superauit.*] cum de statuis etiam imago dicatur; sine caussa,statuas,uidetur addidisse. uerum addidit,quia proxime non de omni, sed de picta tantum,& ficta imagine locutus erat: nec eo genere statuae omnes comprehenduntur: sunt enim non modo fictae,idest aeneae,ut Alexandri statua a Lysippo facta, & Sp. Cassij, quam Plinius lib. xxxIv. cap.6.nominat; uerum etiam marmoreae,quae scalpuntur. ut igitur Xenophontis librũ omnibus omnium simulacris Cicero praeferret; marmorea etiam opera,quae antea nõ nominauerat,pictis,&

fictis adiunxit. *Omnes omnium:* cum lepore. ut ep. 32. lib. VII. Omnia omnium dicta in me conferri. Et pro Milone: omnibus omnia minabatur. Catullus de Lesbia:

Omnibus una omnes surripuit ueneres.

TIMOLEONTI] Corinthio, cuius res gestas Timaeus exposuit. uitam eius, ab Aemilio Probo, & a Plutarcho scriptam, habemus. Timaei scripta perierunt. HERODOTO] qui nouem libros Musarum nominibus inscripsit; & in eorum septimo, & octano, quorum alteri Polymniae, alteri Vraniae nomen est, Themistoclis uirtutem, & prudentiam, singularem ostendit. Pareotem historiae lib. I. de leg. Cicero uocat, quia princeps historiam ornauerat, ut idem Cicero ait lib. 2. de Orat. SIGAEVM] Troiae promontorium. DIXIT,] his uerbis: O fortunate adolescens, qui tuae uirtutis Homerum praeconem inueneris. In oratione pro Archia, & Plutarchus in uita. NAEVIANVS,] apud Naeuium poetam. A LAVDATO *uiro.*] abs te, pater, laudato uiro. alloquebatur enim patrem Hector apud Naeuium, ut ex ep. 6. lib. xv. cognoscitur. QVOD *nonnulli saepe reprehendunt:*] itaque prouerbio reprehenditur, Te ipsum laudas, tamquam Astydamas. MVLTORVM *exemplo,*] L. Sulla Commentariorum libros XXII. uranctor est Plutarchus, composuit de rebus suis. M. Scaurus, ille princeps senatus, tres libros de uita ipsius acta perscripsit, quos memorat Cicero in Bruto, & Tacitus in Agricolae, soceri sui, uita. eiusdem Scauri aequalis, & inimicus, P. Rutilius uitam suam litteris mandauit, forsitan aemulatione permotus. Hos maxime, & alios quoque Cicero significat. VERECVNDIVS *ipsi de se scribant,*] Impeditum se ipsum laudare, dixit Caecina in epistola ad Ciceronem. PRAECONES *ludorum gymnicorum,*] praecones in ludis gymnicis erant poetae Melici, qualis fuit Pindarus, & alij, qui lyra, & cantu certarum Olympionicarum laudes, & praeclara facta celebrabant ex magno autem poetarũ numero, qui ceteris ingenio praestitisse putabatur, is & Olympionici coronam imponebat; cum tamen eius patriam, non eum, coronari pronunciaret, & ipse, tamquam poetico certamine uictor, ab alio poeta, eum laudãte, coronabatur. Plinius lib. XVI. cap. 4. Ludi autem gymnici erant, in quibus nudi exercebantur, apud urbes Graeciae, Elidem, & Pisas. eadem Olympica certamina uocabantur. nam, quae Pisae, Olimpia postea appellata. Nudi autem certabant, ut apud Pollucem scriptum est, lucta, cursu, pugillatione, disco, saltu. Vide Plutarchum περὶ τοῦ ἑαυτὸν ἐπαινεῖν ἀνεπιφθόνως ἐπαινεῖν. Horum ludorum inuentorem Arcadem Lycaonem Plinius nominat lib. VII. cap. 56. CETERIS *uictoribus,*] Olympionicis, qui uoo a quonis poeta, sed a uictore coronabantur. Ceteris, igitur dixit, quia ipsi quoque praecones, quos fuisse poetas diximus, uictores erant, itaque post ludorum missionem corona donabantur. CORONAS] uleastri. Plinius lib. xv. cap. 4. & lib. XVI. cap. 44. & Plutarchus in Catone. SE VICTORES *esse*] praeconum quoque certamen fuisse, tum ex hoc admonemur loco, tum ex Pausania, cuius haec sunt uerba Eliac. α. Σαλπιγκταῖς δὲ ἐφεστηκότων αὐτῷ, καὶ τοῖς κήρυξιν ἀγωνίζεσθαι καθίστασι. ALACRES *animo sumus,*] plus omnino significauit, quam si, cupimus, aut aliquid simile, dixisset. nam in alacritate index laetitiae motus inest. SVSCEPIS *caussam;*] saepe iam dixi, Caussam pro eo, quod agitur, usurpari. COMMENTARIOS] perpetuam, ac diligentem, nullis ingenij luminibus distinctam, rerum narrationem. commentarij enim dicuntur, qui materiam historiae praebent. In Bruto, de Caesaris commentarijs: Nudi sunt, recti, & uenusti, omni ornatu orationis tamquam ueste detracta: sed, dum uoluit alios habere parata, unde sumerent, qui uellent scribere historiam; ineptis gratum fortasse fecit, qui uolunt illa calamistris inurere; sanos quidem homines a scribendo deterruit.

Argumentum ep. 13.

CIceronem in obitu filiae Lucceius litteris consolatus erat. eae litterae quantum profecerint, & simul quam omnis recuperandae reip. spes amissa sit, haec epistola demonstrat. Caesare IV. consule, sine collega.

Cicero S. D. Lucceio. 13.

QVAMQVAM *ipsa consolatio litterarum tuarum mihi gratissima est; declarat enim summam beneuolentiam coniunctam pari prudentia: tamen illum fructum ex ijs litteris uel maximum cepi, quod te praeclare res humanas contemnentem, & optime contra fortunam paratum, armatumq. cognoui. quam quidem laudem sapientiae statuo esse maximam,* NON *aliunde pendere, nec extrinsecus aut bene, aut male uiuendi suspensas habere rationes. quae cogitatio cum mihi non omnino excidisset, (etenim penitus insederat) ui tamen tempestatum, & concursu calamitatum erat aliquantum labefactata, atque conuulsa: cui te opitulari, & uideo, & id fecisse etiam proximis litteris, multumque profecisse sentio. itaque hoc saepius dicendum, tibiq. non significandum solum, sed etiam declarandum arbitror, nihil mihi esse potuisse tuis litteris gratius. Ad consolandum autem cum illa ualent, quae eleganter, copioseq. collegisti; tum nihil plus, quam quod firmitudinem, grauitatemq. animi tui perspexi, quam non imitari, turpissimum existimo. itaque hoc etiam fortiorem me puto,*

puto, quam te ipsum praeceptorem fortitudinis, quod tu mihi uideris spem non ullam habere, haec aliquando futura meliora: casus enim gladiatorij, similitudinesq. eae, tum rationes in ea disputatione a te collectae, uetabant me reip. penitus diffidere. itaque alterum minus mirum, fortiorem te esse, cum aliquid speres; alterum mirum, spe ulla teneri. quid est enim non ita affectum, ut id non deletum, exstinctumq. omne esse fateare? circumspice omnia membra reip. quae notissima sunt tibi: nullum reperies profecto, quod non fractum, debilitatum ne sit. quae persequerer, si aut melius ea uiderem, quam tu uides; aut commemorare possem sine dolore. quamquam tuis monitis, praeceptisq. omnis est abijciendus dolor. ergo & domestica feremus, ut censes, & publica paullo etiam fortius fortasse, quam tu ipse, qui praecipis. te enim spes aliqua consolatur, ut scribis; nos autem erimus etiam in omni desperatione fortes, ut tu tamen idem & hortaris, & praecipis. das enim mihi iucundas recordationes conscientiae nostrae, rerumq. earum, quas, te in primis auctore, gessimus. praestitimus enim patriae non minus certe, quam debuimus, plus profecto, quam est ab animo cuiusquam, aut consilio hominis postulatum. Ignosces mihi de me ipso aliquid praedicanti. quarum enim tu rerum cogitatione nos leuare aegritudine uoluisti, earum etiam commemoratione lenimur. itaque, ut mones, quantum potero, me ab omnibus molestijs, & angoribus abducam; transferamq. animum ad ea, quibus secundae res ornantur, aduersae adiuuantur: tecumq. & ero tantum, quantum patietur utriusque aetas, & ualetudo; &, si esse una minus poterimus, quam uolemus, animorum tamen coniunctione, ijsdem studijs ita fruemur, ut numquam non una esse uideamur. Vale.

EXPLANATIO

BENEVOLENTIAM] quae ipsa per se ualet ad consolandũ; coniũcta uero pari prudentia, multo plus. PARI *prudentia*:] rationibus ad leuandum curas accommodatis. NON *aliunde pendere*,] quod perfectae uirtutis est, sine qua fortunam quotidie cogimur timere. aliunde igitur pẽdet, qui extrinsecus, idest ab ipsa fortuna, exspectat omnia. Haec tota sententia ex Platonis Epitaphio sumpta est. *Ὅτῳ γὰρ ἀνδρὶ εἰς ἑαυτὸν ἀνήρτηται πάντα τὰ πρὸς εὐδαιμονίαν φέροντα, ἢ ἐγγὺς τούτου, καὶ μὴ ἐν ἄλλοις ἀνθρώποις αἰωρεῖται, ἐξ ὧν εὖ, ἢ κακῶς πραξάντων πλανᾶσθαι ἠνάγκασται καὶ τὰ ἐκείνου, τούτῳ ἄριστα παρεσκεύασται ζῆν.* AVT *bene, aut male*] fortunae enim arbitrio uel beatam uitam, uel miseram exspectat, qui uirtute caret. SVSPENSAS] minime firmas. Incerta enim sunt, quae in fortuna ponuntur. Praeclare in hanc sententiam pronunciauit illa Cicero in Paradoxo II. Nemo potest non beatissimus esse, qui est totus aptus ex sese, quiq. in se uno sua ponit omnia, cui autem spes omnis, & ratio, & cogitatio pendet ex fortuna, huic nihil potest esse certi, nihilq. quod exploratum habeat permansurum sibi ne unum quidem diem. TEMPESTATVM,] aduersa tempora Tempestates uocat, translatione usus, ut ep. 3. lib. IV. Multo ante, tamquam ex aliqua specula, prospexi tempestatem futuram. Cum, inquit, ego quoque fortunae uim contemnerem, praesidij satis esse ad omnes casus in una uirtute existimarem; ab hac tamen sententia, temporibus uexatus, prope desciueram: sed me labantem confirmarunt litterae tuae. CONCVRSV] concurrentibus in me calamitatibus, suoq. impetu insitam illam opinionem non omnino quidem, sed aliquantum labefactantibus, atque conuellentibus. CONVVLSA:] metaphorae conclusio: quam in uerbo, Excidisset, institutam, uerbis deinde similibus exceptam, & ad exitum sententiae conseruatam uidemus. Conuellere autem plus aliquanto significat, quam labefactare. nam labefactare mouere est, non amouere, & auferre: conuellere uero, ita mouere, ut separatio sequatur. itaque sensum, quasi diuersa, ponuntur in oratione pro Cluentio: Si quam opinionem iam uestris mentibus comprehendistis, si eam ratio conuellet, si ratio labefactabit. & lib. 2. de Oratore: Ne conuellere adoriamur ea, quae non possint commoueri. PROXIMIS *litteris*,] binis igitur litteris Ciceronem Lucceius consolatus erat. nam de posterioribus in eo significat, Cui te opitulari uideo: de prioribus, cum ait: Et id fecisse etiam proximis litteris, multumq. profecisse sentio. SED *etiam declarandum*] potest enim obscura esse significatio, cum non omnia signa perspicue demonstrent; declaratio non potest. Pro Milone: Si umquam locus amplissimorum uirorum delectis uiris datus est, ubi sua studia erga bonos, & fortes ciues, quae uultu, & uerbis saepe significassent, re, & sententijs declararent. ITAQVE] quiddam accederet ad sententiam, si legeretur, Atque. nec tamen, Itaque, reijcio, praesertim ab antiquis libris comprobatum. HAEC *aliquando futura meliora*:] hic locus ostendit, Lucceij consolationem adhibitam esse non ad eam tantum sollicitudinem, quam ex obitu filiae Cicero capiebat, sed ad maerorem etiam ex reip. pernicie susceptum. idemq. confirmatur infra, in eo loco: Et domestica feremus, ut censes, & publica paullo etiam fortius fortasse, quam tu ipse, qui praecipis. CASVS *gladiatorij*,] gladiatorum similitudine Lucceius probare studuerat, non esse penitus de rep. desperandum: cum saepe, qui iam uictus ab aduersario gladiator uidetur, is ita conualeat, ut uictorem prosternat. VETABANT] non quod re uera proficerent, sed eo spectabant, ut ad aliquam spem traducerer. ex quo uidebam, te aliqua spe teneri: cum ego prorsus desperem. CVM *aliquid speres*;] cum ego nihil sperem: &, qui nulla spe tenetur, eum esse fortem quis non miretur? ITA *affectum*,] eo calamitatis, & miseriae redactum. FRACTVM, *debilitatum ne*] ut enim integris firmitas, ita fractis debilitas inest. sic ep. 9. lib. 1. In te potissimum fractam illam, & debilitatam uim suam contulit. Pro Flacco: Quae urbs auctoritate tanta est, ut iam fractum prope, ac debilitatum Graeciae nomen huius urbis laude nitatur. De Orat. lib. 1. Adolescentulus sic in initio accusationis exanimatus sum, ut hoc summum beneficium Q. Max. debuerim, quod cõsiliũ

continuo

continuo omiserit, simul ac me fractum, ac debilitatum metu uiderit. MONITIS,] tantã apud se esse Lucceij auctoritatem ostendit, ut, quamquam de rep. prorsus actum putet, dolorem tamen, eo monente, & praecipiente, abijcere decreuerit. DOMESTICA] interitum filiae. SPES *aliqua*] ob rationes a te collectas, maximeq. ob gladiatorios casus. VT. TV. *tamen idem*] adductis iam rationibus ad aliquam subleuandae reip. spem accommodatis, ad illam postremo consolationem Lucceius cõfugerat, ut diceret, uel in summa desperatione fortitudinem tamen esse Ciceroni praecipue retinendam. cur enim: qui maximas res, aduersis patriae temporibus fortissime gesserit, idem non perpetuo se sui similem, idest fortem, constantemq. praebeat? CONSCIENTIAE] quod est maximum solatium in malis, ep. 3. lib. IV, Multa me consolantur, maximeq. conscientia consiliorum meorum. & ep. 1. lib. VI. TA *auctore*,] consilio tuo. GESSIMVS.] Catilinae tempora significat. tunc enim maxime uirtus Ciceronis enituit: & eas saepe res gloriose commemorat. AN *animo cuiusquam, aut consilio*] in opprimenda coniuratione non animi tantum, sed consilij quoque praestantia opus fuit, ideo coniungit utrumque in ep. 7. cum ait: Quae, cum ueneris, tanto consilio, tantaq. animi magnitudine gesta esse cognosces. ALIQVID], quid amplius potuit? Nimirum haud paullo plus, quam satis est, auidior gloriae fuit Cicero noster: quod ipse ad Dolabellam scribens, ep. 14. lib. IX. ingenue confessus est. nos autem amemus ingenium, & imitemur, quantum licet, eloquentiam, cuius in illo praestãtissimum habemus exemplum: si qua tantis uirtutibus adspersa labes fuit, ut est saepe naeuus aliquis in pulcherrimo corpore, dissimulemus potius, quam reprehendamus. AD. EA,] ad illa praeclara philosophiae studia, quae maxime post euersam remp. coluit: quod eius indicant scripta, de Officijs, de Finibus, Tusculanae disputationes, & alia. SECVNDAE *res ornantur*,] quia philosophiae praeceptis ita nos gerimus in secunda fortuna, ut ab omnibus temperantiae laudem consequamur. ADIVVANTVR:] tum quia philosophiae tractatio ita delectat, ut a ceteris molestijs animum abducat: tum etiam, quia, quod absit a culpa, non esse malum persuadet, ideoq. nec magnopere dolendum. Laudat eadem studia in ep. 3. lib. IV. & ep. 12. lib. VI. & ep. 2. 3. lib. IX. & alibi saepe. IISDEM *studijs*] sic malo, ut est in duobus antiquis libris, quam, ut in duodecim, Ijsdemq. studijs. copulam non uideo necessariam esse, & additam suspicor e coniectura, quod illud, Animorum coniunctione, ad uerbum, Fruemur, referendum uideretur; cum a se ipso potius regatur; ut sit; ideo simul esse uidebimur, quia fruemur ijsdem studijs, animis coniuncti.

Argumentum ep. 14.

DVas ad Ciceronem Lucceius consolatorias misit epistolas; & utrique Cicero respondit. Lucceij prior desideratur; Ciceronis utraque exstat. In hoc quaerit primum caussam Lucceius, cur ab urbe Cicero absit; laudat, si solitudinem sequitur, ut otio ad scribendum abundet; non probat, si maeroris caussa, ob filiae mortem suscepti; deinde rationes, cur dolori finem facere debeat, subiungit. ad rationes postremo preces addit, sibi ut hoc tribuat roganti, ne diutius angatur. Claudit epistolam amoris, & modestiae significatio. Eodem anno scripta.

Lucceius S. D. Ciceroni. 14.

SI uales, bene est: ego ualeo, sicut soleo, paullulo tamen etiam deterius, quam soleo. Te requisiui saepius, ut uiderem. Romae quia postea non fuisti, quam a me discesseras, miratus sum: quod item nunc miror. non habeo certum, quae te res hinc maxime retrahat. si solitudine delectare, cum scribas, & aliquid agas eorum, quorum consuesti; gaudeo, neque reprehendo tuum consilium: nam nihil isto potest esse iucundius, non modo miseris his temporibus, & luctuosis, sed etiam tranquillis, & optatis, praesertim uel animo defatigato tuo, qui nunc requiem quaerat ex magnis occupationibus, uel erudito, qui semper aliquid ex se promat, quod alios delectet, te ipsum laudibus illustret. sin autem, sicut hic dum eras, lacrumis, & tristitiae te tradidisti; doleo, quia doles, & angere: non possum te non, si concedis, quod sentimus, ut liberius dicamus, accusare. quid enim? tu solus aperta non uidebis, qui propter acumen occultissima perspicis? tu non intelliges te querellis quotidianis nihil proficere? non intelliges duplicari sollicitudines, quas eleuare tua te prudentia postulat? quod si non possumus aliquid proficere suadendo; gratia contendimus, & rogando: si quid nostra caussa uis, ut istis te molestijs laxes, & ad conuictum nostrum redeas, & ad consuetudinem uel nostram communem, uel tuam solius,

ac pro-

ac propriam. Cupio non obtundere te, si non delectare nostro studio: cupio deterrere, ne permaneas in incepto: cũ duae res istae contrariae me conturbent: ex quibus aut in altera mihi uelim, si potes, obtemperes; aut in altera non offendas. Vale.

EXPLANATIO

QVAM *a me discesseras,*] cur hoc mendosum suspicari quidam sint, quibus placuisse uideo, Quam discesserat, non equidem intelligo; praesertim cum antiqui omnes libri, quibus quidem ego nunc utor, cum uulgata lectione consentiant. HINC] ab urbe. SOLITVDINE] in quam se post obitum filiae Cicero contulerat, ad Att. ep. 13. lib. XII. Me haec solitudo minus stimulat, quam ista celebritas. te unum desidero: sed litteris non difficilius utor, quam si domi essem. ardor tamen ille urget, & manet, non mehercule indulgente me, sed tamen non repugnante. Et ibidem, ep. 14. 15. 16. 18. 21. 22. CVM *scribas,*] scripsit in solitudine librum de Consolatione ad se ipsum. scripsit etiam libros quinque de Finibus: quod utrumque ex epistolis ad Atticum intelligitur. QVORVM *consuesti;*] quorum aliquid agere consuesti. Graeca figura. LACRVMIS, *& tristitiae,*] fletus, & maeror dolentis animi signa sunt. quae tamen saepe ratio minuit, interdũ etiam plane tollit: propterea Ciceronem hortatur Lucceius, ut a lacrumis, tristitiaq. abstineat. NON *possum te non, si concedis,*] in uulgatis libris, Nec possum. malui, Non possum, ut habent omnes antiqui libri. alterum, Nõ, quod refertur ad uerbum, Accusare, paullo uidetur durius. uerum in antiquorum scriptis, unde haurimus ubertatem Latinae linguae, excusanda omnia, non omnia tamen imitanda: quamquam hic ueterum librorũ dissensio non nullam mendi suspicationem affert. alij enim habent, Non possum te nam si concedis: alij, Nõ possum te si non concedis: alij, Non possum te nam si non concedis. APERTA *non uidebis,*] quid enim apertius, quam, nihil profici querellis? DVPLICARI] augetur enim dolor retractando. VEL *nostram communem,*] uel ita uiue, ut uiuimus omnes: uel, si nostram consuetudinem imitari non uis, uiue saltem, ut solebas ipse; sequere eam consuetudinem, quae tua solius, ac propria fuit, ut ab isto angore te liberes. TVAM *solius,*] sic pro Q. Roscio: Tuas solius Cherea tabulas flagitamus. Liuius lib. 2. Gratae in uulgus leges fuere: quas cum solus pertulisset, ut sua unius gratia esset; tum demũ comitia collegae subrogando habuit. PROPRIAM.] si non impetro, ut ad communem, saltem, ut ad tuam consuetudinem redeas, & peto, & impetrare debeo. STVDIO:] minuendi doloris tui cupiditate. CONTRARIAE] nam neque plura scribo, ne te obtundam: & plura tamen libenter scriberem, ne permaneres in incepto, id est ne susceptum dolorem diutius ferres. Fortasse autem dixit, cupio te non obtundere; quod alteris iam litteris antea consolatus erat. IN *altera*] in hoc studio meo leuandi doloris tui. IN *altera*] quod hortor, & rogo, ut istis te molestiis laxes. NON *offendas.*] Offendere, quinque modis accipitur. Aut enim est laedere: quae notissima significatio est: propterea supersedebo exemplis. Aut reperire: ut ep. 9. lib. 1. Non offendes eundem bonorum sensum, mi Lentule, quem reliquisti. Et ep. 14. lib. V. Tam misero tempore nihil noui consilij cepissem, nisi in reditu meo nihilo meliores res domesticas, quam remp. offendissem. Aut incidere: ut lib. 2. de Inuent. Quod si in ceteris quoque studijs a multis eligere homines commodissimum quodque, quam sese uni alicui certo uellẽt addicere: minus in arrogantiam offenderent. Aut peccare, uel aliquid committere, unde existimationis, honoris, beneuolentiae iactura fiat. ut ep. 7. lib. 1. Si cecidisset ut uolumus, & optamus, omnes te, & sapienter, & fortiter; sin aliquid esset offensum, eosdem illos & cupide, & temere fecisse dicturos. Et ep. 18. lib. 2. Si dignum se maioribus suis praebuerit, ut spero, & opto; tua laus ex aliqua parte fuerit: sin quid offenderit; sibi totum, nihil tibi offenderit. Et ep. 4. lib. X. ad Att. Eumq. perturbatum, quod intelligeret, se apud ipsam plebem offendisse de aerario. Et pro Cluentio: Qui bis apud iudices offendisset. Aut passiue sumitur: quae minus nota significatio est. non enim est hic, offendas, pro pecces, ut credidit homo doctus, exemplis adductus alio spectantibus, sed pro Offendaris. quod ipse probat Cicero. nam ep. 1. lib. 1. ad Q. F. Si quis est, inquit, in quo iam offenderis, de quo aliquid senseris; huic nihil credideris, nullam partem existimationis tuae commiseris. In Verrem lib. 1. act. 2. Hospes Ianitor, ueritus ne quid in ipso se offenderit, hominem summa ui retinere coepit. Pro Milone: Si in me aliquid offendistis. Et Caesar lib. 2. bell. ci. At, credo, si Caesarem probatis, in me offenditis. Quae si attendantur, profecto patiendi uim potius habere uidebuntur, quam agendi.

Argumentum ep. 15.

QVaerenti Lucceio, cur ab urbe absit, eiusq. sollicitudines minuere conanti, ad utrumque respondet: lugere se non tam filiae obitum, quam reip. tempora; in urbe non esse, quod in ea nihil iucundum, odiosa omnia.

Cicero

Cicero S. D. Lucceio. 15.

OMNIS *amor tuus ex omnibus partibus se ostendit in ijs litteris, quas a te proxime accepi, non ille quidem mihi ignotus, sed tamen gratus, & optatus: dicerem, iucundus, nisi id uerbum in omne tempus perdidissem, neque ob eam unam caussam, quam tu suspicaris, & in qua me, lenissimis, & amantissimis uerbis utens, re grauiter accusas; sed quod illius tanti uulneris quae remedia esse debebant, ea nulla sunt. quid enim? ad amicos ne confugiam? quam multi sunt? habuimus enim fere communes: quorum alij occiderunt, alij nescio quo pacto obduruerunt. tecum uiuere possem equidem, & maxime uellem. uetustas est, amor, consuetudo, studia paria. quod uinculum, quae res deest nostrae coniunctioni? possumus ne igitur esse una? nec mehercule intelligo, quid impediat; sed certe adhuc non fuimus, cum essemus uicini in Tusculano, in Puteolano; nam, quid dicam, in urbe? in qua, cum forum commune sit, uicinitas non requiritur. sed, casu nescio quo, in ea tempora nostra aetas incidit, ut, cum maxime florere nos oporteret, tum uiuere etiam puderet. quod enim mihi poterat esse perfugium spoliato, & domesticis, & forensibus ornamentis, atque solatijs? litterae, credo, quibus utor assidue; quid enim aliud facere possum? sed nescio quo modo ipsae illae excludere me a portu, & perfugio uidentur, et quasi exprobrare, quod in ea uita maneam, in qua nihil insit, nisi propagatio miserrimi temporis. Hic tu ea me abesse urbe miraris, in qua domus nihil delectare possit, summum sit odium temporum, hominum, fori, curiae? itaque sic litteris utor, in quibus consumo omne tempus, non ut ab his medicinam perpetuam, sed ut exiguam doloris obliuionem petam. quod si id egissemus ego, atque tu; quod ne in mentem quidem nobis ueniebat propter quotidianos metus; omne tempus una fuissemus; neque me ualetudo tua offenderet, neque te maeror meus. quod, quantum fieri poterit, consequamur. quid enim utrique nostrum aptius? propediem te igitur uidebo. Vale.*

EXPLANATIO

DICEREM, *iucundus*,] dixi iam, nihil esse iucundum, quin idem gratum: non contra: nam saepe multa grata, non eadem iucunda. ep. 6. lib. IV. Cuius officia iucundiora scilicet, saepe mihi fuerunt, numquam tamen gratiora. IN *omne tempus*] ad temporis, & nomen ipsum, & significationem utimur particula, In ep. 14. lib. XI. In multa saecula uidebamus remp. liberatam. Et in oratione II. in Rullum: In hunc annum professus sum otij me, & concordiae patronum. OB *eam unam caussam*,] ob interitum filiae: quo equidem angor, sed non haec una me torquet cura, uerum illa simul, quod nec ab amicis, qui supersunt paucissimi, nec ab ipsa rep. quae ipsa quoque interijt, nec mehercule a litteris, quae negare perfugium uidentur, solatium petere possum. Eripuit igitur mihi iucunditatem in omne tempus non tam filiae mors, quam amissio reip. & amicorum: quae remedia tanti uulneris esse debebant. QVAM *tu suspicaris*,] scripserat enim Lucceius: Sin autem, sicut hic dum eras, & lacrumis, & tristitiae te tradidisti. LENISSIMIS, *& amantissimis uerbis*,] ita enim scripserat Lucceius, ut & modestiam suam, & & eximiam in Ciceronem beneuolentiam ostenderet. RE *grauiter accusas*;] in eo loco: Tu solus aperta non uidebis? ILLIVS *tanti uulneris*] cruciatus ex obitu filiae summus translatione demonstratur. est enim acerbus uulnerum dolor, eoq. magis, quo grauiora sunt. ideo satis nō putauit, Vulneris, sed addidit, Tanti. sic ad Sulpicium, ep. 6. lib. IV. Hoc tam graui uulnere. HABVIMVS *enim fere communes*;] propterea scis, quam non multi supersint. OCCIDERVNT,] ciuili bello Caesaris, & Pompeii, ut duo Lentuli, L. Domitius, M. Bibulus, Ap. Claudius, L. Scipio, consulares omnes. OBDVRVERVNT.] ut M. Marcellus, qui Mitylenis in exsilio maluit, quam in patria seruitute oppressa uitam ducere. postea tamen Ciceronis litteris, reditum suadentibus, permotus, cum ad urbem se conferret, in itinere a familiari suo Magio Chilone occisus est. ep. 12. lib. IV. VETVSTAS] uetus notitia, ep. 10. lib. X. ep. 16. lib. XI. ep. 32. lib. XIII. IN *Tusculano*,] quae uilla fuerat antea L. Sullae dictatoris. Plinius lib. XXIII. cap. 6. VICINITAS *non requiritur*.] possunt ciues, licet prope habitent, crebro tamen, nec ullo incommodo, simul esse, quia forum commune sit, quo omnes quotidie fere coeunt. FLORERE] gratia, auctoritate, gloria. ep. 13. lib. IV. In qua urbe modo gratia, auctoritate, gloria floruimus, in ea nunc ijs omnibus caremus. OPORTERET,] quia senibus rerum prospere gestarum, optimorumq. consiliorum praemia sunt gratia, auctoritas, gloria. VIVERE *etiam puderet*.] amissa libertate, sine qua bonis ciuibus dulce nihil est. ep. 13. lib. IV. Saepius mihi uenit in mentem, queri, quod ita uiuerem, quam gaudere, quod uiuerem. Et ep. 3. lib. VII. Vbi non sis, qui fueris, non esse cur uelis uiuere. DOMESTICIS,] non domesticis ornamentis, sed solatiis: ornamentis autem forensibus. nam, cum eum, reip. calamitatibus maerentem consolari filia soleret; domesticum quoque, illius morte, solatium amiserat. ep. 6. lib. IV. Mihi, amissis ornamentis ijs, quae eram maximis laboribus adeptus, unum manebat illud solatium, quod ereptum est. Et in eadem, paullo post: Non enim, ut tum me a rep. maestum domus excipiebat, quae leuaret; sic nunc, domo maerens, ad remp. confugere possum, ut in eius bonis acquiescam. FORENSIBVS *ornamentis*,] honestate, dignitate, honoribus. haec enim nominat Sulpicius in ep. 5. lib. IV. & Cicero respondens Ornamenta sua uocat. Potest etiam referri ad gratiam, auctoritatem, gloriam: quibus cum antea Cicero floruisset, caruit omnino post

interitum

interitum reip. idq. scribit ep.13.lib.IX. Q V I D *enim aliud facere possum?*] sublata reip. administrandae facultate. I P S A E *illae*] quibus utor assidue. A , P O R T V ,] in eas enim ego me, tot malis uexatus, tamquam ea tempestate in portum recepi: sed eijcior, & excludor: hoc est, ne in ijs quidem acquiesco: quandoquidem exprobrare mihi uidetur, quod in ea uita maneã, in qua miseria semper eadem futura sit. oderunt enim turpia: nec seruitute quidquam turpius. I N *qua nihil insit, nisi propagatio miserrimi temporis.*] Quod Plautus dixit in Trin. Illi producit uitam ad miseriam. H I C] quae cum ita sint, tu tamen ea me abesse urbe miraris subiungitur admiratio narrationi: ut ep.13.lib.VII. Hic tu me etiam insimulas. In Ver.lib.V. Hic tu etiam dicere audebis: Est in iudicibus ille familiaris meus. Pro Archia: Hic tu Heracliensium tabulas requiris. Sic ep.9.lib.I. Hic ego, quantum humano consilio efficere potui, circumspectis rebus omnibus, rationibusq. subductis, summam feci cogitationum mearum omnium. F O R I , *curiae?*] iudiciorum, & senatus. nam in foro iudicia, in curia senatus habebatur. ep.6.lib.IV. Nihil in foro agere libebat: adspicere curiam non poteram. M E D I C I N A M] perfugium, solarium, portus, medicina, remedium uulneris, eodem spectant: quibus nominibus Cicero utitur in hac epistola. D O L O R I S *oblinionem*] aberrationem quandam a dolore. sic enim appellauit ep.37. lib.XII.ad Att. Qui me, inquit, fractum, & debilitatum putant; si sciant, quid litterarum, & cuius generis conficiam; credo, si modo homines sint, existiment me, siue ita leuatus sim, ut animum uacuum ad res difficiles scribendas afferam, reprehendendum non esse; siue hanc aberrationem a dolore delegerim, quae maxime liberalissima, doctoq. homine dignissima, laudari etiam oportere. S I . I D *egissemus*] si id utrique nostrum curae fuisset, ut una essemus. P R O P T E R *quotidianos metus:*] qui enim quotidie timet, non modo non agit, sed ne cogitat quidem ea, quae agenda essent. O M N E *tempus*] post suum a Thessalica pugna reditum in Italiam. O F F E N D A R A T ,] offenderet quidem, sed non tam grauiter. nam, si essemus una; teq. non ita, ut horis omnibus timeo, male affectum uiderem; & minus angerer. M A E R O R *meus.*] tu quoque leuiorem, quam nunc, ex maerore meo molestiam praesens susciperes. amor enim maiora fingit omnia. C O N S E Q V A M V R .] non dicit, curemus, sed, consequamur. situm enim id erat in utriusque potestate. paullo ante, Nec mehercule, inquit, uideo, quid impediat. A P T V S ?] ne tua me ualetudo, te maeror meus offendat.

Argumentum ep. 16.

MAerentem Titium *interitu filij consolatur. Orditur autem primum a dolore suo; quia communicatio doloris quasi quaedam consolatio est; deinde suam commemorat beneuolentiam, qua commotus ad consolandum aggreditur: postremo, languentem amicum spe confirmat, cum opem afflicto aliquam pollicetur.* Tres *igitur partes tamquam prooemij loco sunt. Consolatio autem multiplex est, & copiosa, ab ingenij, doctrinaeq. fontibus deriuata. Angeris interitu filij. Quid? tibi ne soli ante diem eripiuntur filij? nascimur omnes ea lege, plurimis ut afficiamur incommodis, itaque non debes aut propriam, & praecipuam condicionem postulare, aut communem recusare. quis porro, quod nullo uitare consilio potest, id cum euenerit, angatur? haec si ratio parum ad minuendam sollicitudinem proficit: adde exempla; quaeq. alijs eadem, aut similia contigerint, animaduerte: ne nimium isto casu, quasi proprium tibi fortuna uulnus inflixerit, ingemiscas. Haec, atque huius generis alia, ut ad leniendum dolorem uehementer apta, litterarum monumentis mandanda sapientissimi homines censuerunt: eaq. nos in ore semper, atque in animo habere debemus: sed nulla magis consolatio proficiet, quam si miserias horum temporum, & statum nostrae ciuitatis tibi ante oculos propones. quis enim, cum probitati, aut bonis artibus, atque adeo libertati, & saluti nihil iam relictum sit loci, filios habere cupiat, ac non potius beatum se, quia nullos omnino susceperit, existimet? sin aliquis eos*

amisit; non ille quidem propterea beatus est, (nec enim gaudere debemus liberorum interitu; neque id natura patitur) sed certe minus miser, quam si eosdem stante, aut saltem non penitus euersa rep. perdidisset. Age, concedis haec esse uera, nec infeliciter cum ijs esse actum, qui tam miseris temporibus a uita discesserunt: sed incommodo tuo maeres liberorum suauitate priuatus. Fateor idquidem acerbum esse: uerumtamen eum te antea semper & priuatis in rebus, & publicis praestitisti, tuenda tibi ut sit grauitas, & constantiae seruiendum. Venit etiam in mentem, ideo te fortasse cruciari, quod eos, qui mortui sunt, uersari in miseria putes. Mihi uero, quod saepissime legi, & audiui, uel miseria nulla uidetur esse in morte, si caret sensu, uel, si residet in ea sensus, immortalitas potius appellanda, quam mors. Verum finge miseros esse, qui occiderunt. nihil in morte grauius esse potest, quam quae reip. impendent. Postremo, cum omnes luctus uetustate tollantur, impetret statim ratio, quod impetratura aliquando dies est. Quo anno scripta, non liquet: mihi tamen post Pharsalicum scripta proelium uidetur ex ijs uerbis, Bona, aut denique aliqua rep. quod ante uictum Pompeium, ut opinor, non diceret. Eodem illud spectat, Hoc grauissimo, & pestilentissimo anno. Et illud, Quis est enim iam non modo pudori, probitati, uirtuti, sed omnino libertati, ac saluti loci?

Cicero S. D. Titio. 16.

ETSI unus ex omnibus minime sum ad te consolandum accommodatus; quod tantum ex tuis molestijs cepi doloris, ut consolatione ipse egerem: tamen, cum longius a summi luctus acerbitate meus abesset dolor, quam tuus, statui nostrae necessitudinis esse, meaeq. in te beneuolentiae, non tacere tanto in tuo maerore tamdiu, sed adhibere aliquam modicam consolationem, quae leuare dolorem tuum posset, si minus sanare potuisset. Est autem consolatio peruulgata quidem illa maxime, quam semper in ore, atque in animo habere debemus; HOMINES ut esse meminerimus, ea lege natos, ut omnibus fortunae telis proposita sit uita nostra; neque esse recusandum, quo minus ea, qua nati sumus, condicione uiuamus; ne ue tam grauiter eos casus feramus, quos nullo consilio uitare possumus; euentisq. aliorum memoria repetendis, nihil accidisse nobis noui cogitemus. neque haec, neque ceterae consolationes, quae sunt a sapientissimis uiris usurpatae, memoriaeq. litteris proditae, tantum uidentur proficere debere, quantum status ipse nostrae ciuitatis, & haec perturbatio temporum perditorum: cum beatissimi sint, qui liberos non susceperunt; minus autem miseri, qui his temporibus amiserunt, quam si eosdem bona, aut denique aliqua rep. perdidissent. Quod si tuum te desiderium mouet; aut si tuarum rerum cogitatione maeres: non facile exhauriri tibi istum dolorem posse uniuersum puto. Sin illa te res cruciauit, quae magis amoris est, ut eorum, qui occiderunt, miserias lugeas: ut ea non dicam, quae saepissime & legi, & audiui, nihil mali esse in morte; in qua si resideat sensus, immortalitas illa potius, quam mors, ducenda sit; sin sit amissus, nulla uideri miseria debeat, quae non sentiatur; hoc tamen non dubitans, confirmare possum, ea misceri, parari, impendere reip. quae qui reliquerit, nullo modo mihi quidem deceptus esse uideatur. quid est enim iam non modo pudori, probitati, uirtuti, rectis studijs, bonis artibus, sed omnino libertati, ac saluti loci? non mehercule quemquam audiui hoc grauissimo, & pestilentissimo, anno adolescentulum, aut puerum mortuum, qui mihi non a dijs immortalibus ereptus ex his miserijs, atque ex iniquissima condicione uideretur. Quare, si tibi unum hoc detrahi potest, ne quid ijs, quos amasti, mali putes contigisse: permultum erit ex maerore tuo deminutum. relinquetur enim simplex illa iam cura doloris tui, quae non cum illis communicabitur, sed ad te ipsum proprie referetur. in qua non est iam grauitatis, ac sapientiae tuae, quam tu a puero praestitisti, ferre immoderatius casum incommodorum tuorum, qui sit ab eorum, quos dilexeris, miseria, maloq. seiunctus. etenim cum semper te & priuatis in rebus, & publicis praestitisti; tuenda tibi ut sit grauitas, & constantiae seruiendum. nam, quod allatura est ipsa diuturnitas, quae maximos luctus uetustate tollit, id nos praeripere consilio, prudentiaq. debemus. etenim, si nulla umquam fuit, liberis amissis, tam imbecillo mulier animo, quae non aliquando lugendi modum fecerit: certe nos, quod est dies allatura, id consilio anteferre debemus, neque exspectare temporis medicinam, quam repraesentare ratione possumus. His

ego litteris si quid profecissem, existimabam optandum quiddam me esse assecutum; sin minus forte ualuissent, officio tamen functum beneuolentissimi, atque amicissimi: quem me tibi & fuisse semper, existimes uelim, & futurum esse confidas. Vale.

EXPLANATIO

ETSI *unus*] non dissimile principium ep. 18. TANTVM *cepi doloris*,] hoc ipso iam incipit consolari. nam doloris communicatio solatij nonnihil afferre solet. ep. 6. lib. IV. Quantum, inquit, praesens me adiuuare potueris & consolando, & prope aeque dolendo, facile ex eo intelligo. Sic Sulpicius ep. 5. lib. IV. LONGIVS] dolemus uterque, sed impari dolore; cum tu filium lugeas, ego tuo dolore doleam. TAM *diu*,] non statim igitur eum consolatus est, audito interitu eius filij. PERVVLGATA] quae patet omnibus: sed nos propriam quandam e statu nostrae ciuitatis consolationem capere debemus; qui eiusmodi est, ut beatissimi uideantur, qui liberos non susceperunt; minus autem miseri, qui his temporibus amiserunt, quam si eosdem bona, aut denique rep. perdidissent. Consolatio haec a communi omnium hominum condicione sumitur, ut ep. 18. & lib. VI. ep. 6. altera, quae sequitur proxima, a temporum statu: quod idem notauimus infra, in ep. 18. EA *lege natos*,] interpretatio antecedentium uerborum. VT *omnibus fortunae telis proposita sit uita nostra*;] quod etiam senarius ille Naeuij poetae docet.

„ Pati necesse est multa mortalem mala.

ACCIDISSE] cum aduersi aliquid nobis accidit, euenta aliorum memoria repetamus. NEQVE *haec*,] consolationem unam proposuit; deinde subiunxit, Haec, quasi non unam solã proposuisset. uerũ, quae consolationis unius partes sunt, consolationes appellat. partes autẽ hae sunt, una, Homines ut nos esse meminerimus; altera, Neque esse recusandum; tertia, Ne tam grauiter; postrema, Euentisq. aliorum. VSVRPATAE,] in sermonibus usurpatae, atque etiam scriptis consignatae. nam Vsurpari dicitur, quod, usitatum antea, sermonibus refertur, ut Phil. II. Quod si te in iudicium quis adducat, usurpetq. Cassianum illud, Cui bonum fuerit. & alibi. MEMORIAEQ. *litteris proditae*,] scriptis ab hominum obliuione uindicatae. Posuit idem alijs modis, vt, memoriae proditae, litteris proditae. uerũ, Memoriae litteris proditae, ita dixit, quasi, memoriae proditae litterarum adiumento. STATVS *ipse nostrae ciuitatis*,] quem intuens diligere uitam nemo debet. AVT *denique aliqua*] ostendit nullam esse remp. quo adducor, ut post interitum Pompeij scriptam epistolam existimem. TVVM *desiderium*] quia desideras, quos amisisti. TVARVM *rerum cogitatione*] non puto, Tuarum rerum, de fortunis dici, sed de liberis immatura morte ereptis: Tuarum rerum, pro, tuorum incommodorum: quod indicant, & quae antecedunt, & quae sequuntur. VNIVERSVM] dixit iam, Statui adhibere aliquam modicam consolationem, quae leuare dolorem tuum posset, si minus sanare potuisset. Tua, inquit, caussa si doles, quia cares ijs, quos dilexisti; prorsus tibi istum dolorem euelli posse non arbitror: haeret enim quodãmodo in ipsa natura, quae amorem quendam in ea, quae procreata sunt, cunctis ingenerauit animantibus. QVAE *magis amoris est*,] qui enim sua potius, quam aliorum caussa angitur, uere non amat. contra, id magis amoris est, aliorum miserias ipsorum caussa lugere, non nostra. NIHIL *mali esse in morte; in qua si resideat sensus, immortalitas illa potius, quam mors, ducenda sit; sin sit amissus, nulla uideri miseria debeat, quae non sentiatur.*] haec se Cicero legisse dicit, legerat autem cum aliorum alia, tum illud Xenophontis lib. VIII. Cyri paediae de ipso Cyro moriente; cuius haec sunt uerba ad filios: Ἐν τῷ ἀσφαλεῖ ἤδη ἔσομαι, ὡς μηδὲν ἂν ἔτι κακὸν παθεῖν, μή τε ἢν μετὰ τοῦ θείου γένωμαι, μήτε ἢν μηδὲν ἔτι ὦ. Eandem sententiam, ut auctore Lactãtio cognouimus, libro de Legibus incerto expressit Cicero his uerbis: Gratulemur nobis, quoniam mors aut meliorem, quam qui est in uita, aut certe non deteriorem est allatura statũ. nam sine corpore, animo uigente, diuina est uita; sensu carente, nihil profecto est mali. Et in Hortensio, apud Augustinum: Magna spes est, aut, si hoc, quo sentimus, & sapimus, mortale, & caducum est, iucũdum nobis, perfunctis muneribus humanis, occasum, neque molestam exstinctionem, & quasi quietem uitae fore: aut si, ut antiquis philosophis, hisq. maximis, longeq. clarissimis, placuit, aeternos animos, ac diuinos habemus, sic existimandum, quo magis hi fuerint semper in suo cursu, id est in ratione, & inuestigandi cupiditate, & quo minus se admiscuerint, atque implicuerint hominum uitijs, atque erroribus, hoc illis faciliorem adscẽsum, & reditum in caelum fore. SI *resideat sensus*,] quod sensere Pherecydes, Pythagoras, Socrates, Plato, alij postea. Tusc. I. idq. ipse Cicero comprobat in libro de Senectute, ex Catonis Censorij persona. in oratione autem pro Archia dubitare uidetur his uerbis: Haec siue a meo sensu post mortem abfutura sunt, siue, ut sapientissimi homines putauerunt, ad aliquam animi mei partem pertinebunt; nũc quidem certe cogitatione quadam, speq. delector. SIN *sit amissus*,] qua in sententia maxime fuit Epicurus; cum ita disputaret: Mors nihil ad nos. nam, quod dissolutum est, sensu caret: quod sensu caret, nihil ad nos. Sextus Empiricus lib. II. Pyrr. hypot. cap. 24. RELIQVERIT,] a uita discedens. DECEPTVS] tamquam aliquo bono priuatus. PESTILENTISSIMO] quo, tamquam peste aliqua, occiderunt. NE *quid ijs, quos amasti, mali putes contigisse*:] quod putare debes tribus de caussis, uel si residear in morte sensus, uel si cum corporibus animi simul intereant, uel quod ea reip. impendeant, quae qui reliquerit, nullo modo deceptus esse uideatur. CVRA *doloris tui*,] cura illa, quia doles tua caussa. NON *cum illis*] non enim ideo dolebis, quia mali aliquid ijs euenerit, sed ob incommodum

tuum. A PVERO] sapientia non cadit in puerum: sed elucere tamen illa aetate signa quaedam futurae sapientiae possunt. est igitur laudatio paullo liberalior; ut ad minuendum maerorem ualeat. qualis enim de nobis opinio est; tales ut re ipsa nos praestemus, operam dare solemus. itaque post laudē sequitur admonitio; tuendam esse grauitatem, & constantiae seruiendum. INCOMMODORVM *tuorum*,] quod amiseris eos, quos amabas. DILEXERIS,] etsi, Diligere, minus est, quam Amare: quod patet ex illo loco epistolae 14. lib. IX. Tantum accessit ad amorem, ut mihi nunc denique amare uidear, antea dilexisse: & ex altero epistolae 1. ad M. Brutū: Clodius ualde me diligit, uel, ut ἐμφατικώτερον dicā, ualde me amat: tamen hic pro amare accipitur: paullo enim ante dictū est, Ne quid ijs, quos amasti, mali putes contigisse. SEIVNCTVS.] cur nihil in morte mali sit, antea demonstrauit, uel manente sensu, uel amisso. TVENDA] qui tuetur, defendit: & quoniam, qui defendit, conseruare cupit; ideo factum, ut Tueri pro conseruare capiatur, ut hic. CONSTANTIAE] constantia grauitatem sequitur, ut inconstantia leuitatem. recte igitur grauitas primum, deinde cōstantia nominata est. ut etiam ep. 6. lib. 2. SERVIENDVM.] quid est, seruire constantiae? exsequi ea, quae constantia postulat, nihil contra committere. QVOD *allatura est ipsa diuturnitas*,] eandem sententiam Sulpicius in ipso Cicerone consolando usurpauit, ep. 5. lib. IV. Nullus, inquit, dolor est, quem nō longinquitas temporis minuat, atque molliat. hoc te exspectare tempus, tibi turpe est, ac non ei rei sapiētia tua te occurrere. Et Cicero ep. 28. lib. VII. & ep. XI. ad Att. lib. XII. Quod antē hic Diuturnitas, paullo post, & ep. 28. lib. VII. dixit, Dies: Sulpicius autem, Longinquitas temporis. PRAERIPERE] paullo post, Anteferre, & Repraesentare, ad Att. lib. X. Non praeripiam, sed exspectabo consilium. CONSILIO, *prudentiaq.*] paullo post, ratione. MVLIER,] uim diuturnitatis exemplo mulierum ostendit, quas ratio non cōsolatur. quod si muliebrem luctum dies minuit, multo magis minuet in uiris, qui consilio, prudentiaq. praestant. quod igitur futurum est, cur non ratio repraesentet? REPRAESENTARE] Repraesentat is, qui, quod aliquanto post facturus est, statim facit. BENEVOLENTISSIMI, *atque amicissimi*:] etsi beneuolentia pro amore sumitur; quia nemo fere cuiquam, nisi quem amet, bene uelle, beneq. cupere uidetur: proprie tamen beneuolus ab amico, & beneuolentia ab amicitia differt. quod hic locus ostēdit, & ille lib. I. de Fin. Quos tu paullo ante tum memoriter, tum etiam amice, & beneuole collegisti. Et in oratione pro Oppio, cuius testimonio utitur lib. 12. Quinctilianus: O amorem mirum: o beneuolentiam singularem! Ad Appium ep. 9 lib. III. maior amoris uis, quam beneuolentiae, demonstratur. Nihil est, inquit, quod studio, & beneuolentia, uel amore potius effici non possit.

Argumentum ep. 17.

EXcusat tarditatem litterarum suarum: hortatur Sextium, ut exsulij casum sapienter, fortiterq. ferat. idq. ut ei persuadeat, & ut afflictum consoletur, argumenta sumit, a communi omnium hominum condicione, ab ipsius Sextij uirtute, ab exemplis, a statu reip. a Sextij filio, a iudicio amicorum, ab ipsius conscientia. postremo, quod ipsum ad maerorem minuendum pertinet, sua studia, & officia uel ad consolandum, uel ad leuandum eius fortunam pollicetur omnia. Moralis est, scripta, ut opinor, Caesare, & Lepido cos. anno V. C. DCCVI.

Cicero S. D. P. Sextio P.F. 17.

NON obliuione amicitiae nostrae, neque intermissione consuetudinis meae, superioribus temporibus ad te nullas litteras misi, sed quod priora tempora in ruinis reip. nostrisq. iacuerunt, posteriora autem me a scribendo tuis iniustissimis, atque acerbissimis incommodis retardarunt. cum uero, & interuallum iam satis longum fuisset; & tuam uirtutem, animiq. magnitudinem diligentius essem mecum recordatus: non putaui esse alienum institutis meis, haec ad te scribere. Ego te, P. Sexti, et primis temporibus illis, quibus in inuidiam absens, & in crimen uocabare, defendi: &, cū in tui familiarissimi iudicio, ac periculo tuum nomen coniungeretur, quam potui accuratissime te, tuamq. caussam tutatus sum; & proxime recenti aduentu meo cum rem aliter institutam offendissem, ac mihi placuisset, si affuissem, tamen nulla re saluti tuae defui: cumq. eo tempore inuidia annonae inimici non solum tui, uerum etiam amicorum tuorum, iniquitas totius iudicij, multaq. alia reip. uitia plus, quam caussa ipsa, ueritasq. ualuissent; Publio tuo neque opera, neque consilio, neque labore, neque gratia, neque testimonio defui. quamobrem, omnibus officijs amicitiae diligenter a me, sancteq. seruatis, ne hoc quidē praetermittendum esse duxi, te ut hortarer, rogaremq. ut & hominē te, et uirum esse meminisses;

id est ut & communem, incertumq. casum, quem neque uitare quisquam nostrum, neque praestare ullo pacto potest, sapienter ferres; & dolori fortiter, ac fortunae resisteres; cogitaresq. & in nostra ciuitate, & in ceteris, quae rerum potitae sunt, multis fortissimis, atque optimis uiris, iniustis iudicijs, tales casus incidisse. Illud utinam ne uere scriberem, ea te rep. carere, in qua neminem prudentem hominem res ulla delectet. De tuo autem filio, uereor, ne, si nihil ad te scripserim, debitum eius uirtutis uideas testimonium non cepisse; sin autem omnia, quae sentio, perscripserim, ne refricem meis litteris desiderium, ac dolorem tuum. sed tamen prudentissime facies, si illius pietatem, uirtutem, industriam, ubi cumq. eris, tuam esse, tecum esse duces. nec enim minus nostra sunt, quae animo complectimur, quam quae oculis intuemur. quamobrem & illius eximia uirtus, summusq. in te amor magnae tibi consolationi debet esse; & nos, ceterique, qui te non ex fortuna, sed ex uirtute tua pendimus, semperq. pendemus; & maxime animi tui consciẽtia, cum tibi nihil merito accidisse reputabis; & illud adiunges, HOMINES *sapientes turpitudine, non casu, & delicto suo, non aliorum iniuria, commoueri. Ego, & memoria nostrae ueteris amicitiae, & uirtute, atque obseruantia filij tui monitus, nullo loco deero neque ad consolandum, neque ad leuandum fortunam tuam. tu si quid ad me forte scripseris, perficiam, ne te frustra scripsisse arbitrere. Vale.*

EXPLANATIO

P. SEXTIO P. F.]. uix opinor, ac plane non opinor hunc esse P. Sextium, pro quo exstat Ciceronis oratio, qui C. Antonij primum consulis, deinde Macedoniae proconsulis quaestor fuit. cur ita existimem, occurrunt haec: primum, fuisse illum quem Cicero defendit, Lucij filium, nõ Publij, ut indicat inscriptio epistolae sextae lib. v. neque in eo libri ueteres a recentioribus uulgatis dissentiunt. nec dubito, quin Tiro, qui patroni sui Ciceronis epistolas in uolumina retulit, utrique Sextio in litterarũ inscriptione praenomen patris, ut internoscerentur, addiderit, quoniã utrique praenomen, & nomẽ idem esset. Altera caussa est: quod ille P. Sextius L. F. Romae fuit usque ad initium belli ciuilis, & inter eos, qui cum imperio essent, nominatur: ut patet in ep. 16. ad Att. lib. VII. & ad eundem ep. 15. lib. IX. & hic Publij filius ante ciuile bellum uidetur abfuisse. cum enim ait Cicero, nullas ideo se litteras ad eum misisse, quia priora tempora in ruinis reip. iacuerint, quis non eo conijciat, Sextium ante ruinas reip. idest ante ciuile bellum, abfuisse? Tertio loco illud pono. Hic Sextius P. F. quo tempore hanc Cicero epistolam scripsit, exsulabat, iudicio damnatus: quod ex ijs uerbis intelligo: Posteriora autem me a scribendo tuis iniustissimis, atque acerbissimis incommodis retardarunt. & infra semel & iterum illius iudicij fit mentio. haec autem epistola, cum illa uerba intueor, Proxime, recenti aduentu meo; scripta mihi uidetur paullo post Alexandrinum bellum, quo tempore Cicero, qui Brundisij diu iacuerat, concessu Caesaris in urbem redijt. At ille Sextius L. F. quem Cicero ante ciuile bellum luculenta, quae exstat, oratione defendit, non modo non statim post Alexandrinum bellum, sed etiam post deuictos in Hispania Pompeij liberos lege Pompeia caussam dixit. testem habeo epistolam 47. lib. XIII. ad Att. Appianus quidem Sextium quendam lege Pompeia de ambitu ante belli ciuilis tempora damnatum, auctor est lib. 2. bel. ci. Sed is omnino esse non potuit, neque hic P. Sextius P. F. quem diximus post Alexandrinum bellum esse damnatum; neque ille L. F. qui paucis ante Caesaris necem mensibus lege Pompeia est accusatus. Aut igitur est alius P. Sextius, praeter hos duos: aut Appianus errore temporum, quo peccat saepe, lapsus est, quippe qui in eo ipso loco damnatos eodem, quo Sextium, tempore absentes Milonem, & Gabinium, dixerit. in quo dupliciter peccat, primum, quia neque Milo, neque Gabinius absentes, uerum praesentes damnati sunt; deinde, quod Gabinius non Pompeio tertium consule, ut ille ait, sed anno superiore, Caluino & Messalla cos. damnatus est, quod cognoscitur ex Dionis historia lib. XXXIX. de Milone autem praesente, ex oratione pro illo habita, & Pediano interprete. Concludamus igitur, aut duos esse P. Sextios, aut in huius epistolae titulo mendum esse, &. P. SISTO, fortasse legendum, ut est in antiquo Maffei libro: aut P. SITTIO, cum in alio item antiquo libro, P. Sittĩ, legatur ubi est in impressis, P. Sextij, quod alij quoque uiderunt: sed, quia hunc esse P. Sextium, pro quo exstat oratio, sibi iam persuaserant, ideo mendosum esse ueterem librum existimarunt. IN. RVINIS *reip. nostrisq.*] cum & resp. ciuili bello, & simul bonorum ciuium auctoritas concidisset. priora enim uocat tempora, quae statim ciuile bellum cõsecuta sunt. IACVERVNT,] idest, ego iacui per illa tempora, maerore scilicet afflictus. POSTERIORA] accessit postea, ne scriberem, altera caussa, quod abhorrebat animus a scribendo, cum incommoda tua cogitarem iniustissima, atque acerbissima. INIVSTISSIMIS,] quia damnatus erat iniuste: ideo subiungit illa: cum eo tempore inuidia annonae, inimici non solum tui, uerum etiam amicorum tuorum, iniquitas totius iudicij, multaq. alia reip. uitia plus, quam caussa ipsa, ueritasq. ualuissent. ACERBISSIMIS] quid enim acerbius, quam carere patria, liberis, propinquis, amicis, praesertim eum, qui non suo delicto, sed iudicum exsulet iniuria. INCOMMODIS] exsulio, in quo multa perferuntur incommoda. TVAM *uirtutem*,] etsi Virtus a Viro dici putatur; tamen etiam adolescentes a uirtute laudantur: itaque infra Sextij filij uirtus quater nominatur. EGO *te*,] saepe narrationem orditur ab hoc pronomine, ut ep. 9. lib. I. Ego me, Lentule, initio rerum, atque actionum tuarũ. Et iterum, paullo post: Ego, si ab improbis, & perditis ciuibus remp. teneri uiderem. Et tertio, aliquanto post: Ego, cum mihi cum illo iam magna gratia esset. Sic in ep. 6. lib. V. Ego, tua gratulatione commotus. Et ep. 3. lib. X. Ego, Plance, necessitudinem constitutam habui cum domo uestra ante aliquanto,

quanto, quam tu es natus. & ad Att. ep. 14. lib. I. Ego enim, quamdiu senatus auctoritas mihi defendenda fuit. Quae sunt omnia narrationum initia. PRIMIS *temporibus illis*,] patet uerborum sententia, sed ignota historia. Hoc alij opinati sunt ad Sextium, pro quo exstat oratio, pertinere, & significari tempus illud, quo C. Antonius, Macedonia male administrata, in iudicium uocatus est: quod eius quaestor Sextius, quasi criminum conscius, & particeps, accusatus sit. ego iam satis uideor probasse, alium hunc esse P. Sextium. praeterea, quod omnino leue non est; quamquam nō hac una ratione nititur opinio nostra; nulla plane cuiusquam criminis, aut inuidiae in Sextium concitatae mentio fit in ep. 6. lib. V. cum Antonij tamen accusatio nominetur. INVIDIAM] Inuidiam pro infamia saepe usurpat Cicero: de quo diximus in ep. I. lib. I. CVM, IN *tui familiarissimi iudicio, ac periculo tuum nomen coniungeretur*,] uideo existimari posse, caussam de ui nunc significari, in qua Cicero Sextium reum ornatissima, quae exstat, oratione defendit. nam & Milo, Sextij familiaris, eodem tēpore de ui reus fuit, quo spectare aliquis putauerit illa uerba, quae sunt in oratione pro Sextio: Quo modo in hoc genere praesidijs cōparati accusas Sextium, cum idem laudes Milonē? Et in Vatinium: Quaero, cum in rep. administranda T. Annio cū P. Sextio consiliorum omnium societas fuerit; (id quod non solum bonorum, uerum etiam improborū iudicio declaratum est: est enim uterque reus ob eandem caussam, & eodem crimine) qui possis eos, quos crimine coniungis, testimonio disiungere? Hinc oriri coniectura potest, hunc esse P. Sextium, pro quo legitur oratio. maneo tamen in sententia de Sextijs duobus: & hunc statuo non esse illum, cui Cicero de se in tribunatu pl. optime merito, de ui postea in iudicium adducto, gratiam cumulate retulit patrocinio suo. Nā illud minus me mouet: Cum in tui familiarissimi iudicio, ac periculo tuum nomen coniungeretur. non enim ideo Sextium Cicero defendit, quod eius nomen in eius familiarissimi iudicio, ac periculo coniungeretur; sed quod suo proprio crimine, proprio etiam accusatore Albinouano, (nam Milonem P. Clodius aedilis accusauit) in iudicium uocaretur. itaque, cum iudicium Milonis, accusante ad populum Clodio, partium impetu, & cōtentione disturbatum esse Cicero ad Q. fratrem scripsisset: subiunxit haec, quasi de alia re: Ad IV. Id. Sextius ab indice Cn. Nerio Pupinia de ambitu est postulatus, & eodem die a quodam M. Tullio de ui. &, quamquam uterque de ui, nō tamen ad eosdem iudices, nec ab ijsdem accusati sunt, sed Milo ad populum, ut in ep. 3. ad Q. fratrem, Sextius autem ad praetorem, & iudices ab ipso praetore delectos; & ille, ut dixi, accusante Clodio, hic M. Tullio Albinouano. Alij, Tuum crimen, non, Tuum nomen. utrumque recte. PROXIMA *recenti aduentu meo*,] post Pharsalicam pugnam Cicero, spe ueniae ductus, in Italiam rediit, ad urbem tamen, non nisi confecto Alexandrino bello, uenia iam impetrata se contulit. ostendunt hoc epistolae lib. XI. ad Att. RAM *aliter institutam*] rationem Sextii defendendi, absentis, ut opinor: nam, si Cicero eum Romae uidisset, non attulisset perpetuam tam longi temporis excusationem: quod fecit initio epistolae: ex quo liquet, Sextium non modo post damnationem, sed etiam aliquanto ante ab urbe abfuisse. INVIDIA *annonae inimici non solum tui*,] cum ei propter annonam, quod frumentum fortasse in aedilitate uili pretio uendidisset, non modo eius inimicus, uerum amici etiam inuiderent. Non est inusitatum Ciceroni duobus uti genitiuis casibus, ut in libro de Senectute: Quid de P. Licinii Crassi & pōtificii, & ciuilis iuris studio loquar? Et lib. 2. de Nat. de. Iis artibus, quarum iudicium est oculorum. Et Phil. XIV. Cuius imbecillitatem animi uirtus, & spes uictoriae confirmauit. VALVISSENT;] quia damnatus est. PVBLIO *tuo*] filio. HORTARER, *rogaremq.*] hortationi saepe adduntur preces. uide epistolam sequentem, & primam lib. I. HOMINEM *te, & uirum*] ab homine sapientiam, a uiro fortitudinem postulat. est enim ἔμφασις in Virum: ut in epistola sequenti Te colligas, uirumq. praebeas, & Phil. 2. Ille uir fuit, nos quidem contemnendi. Et in quadam ad Atticum epistola: Si uir esse uolet, det praeclara synhodia. & in Bruto: Vidi Mitylenis uirum, & uidi plane uirum. COMMVNEM,] non quod omnes damnentur iniustis iudiciis, sed quod quilibet damnari possit, praesertim ubi cōcurrant haec, inuidia multorum, iniquitas iudicii, reip. uitia. ideo sequitur: Quem neque uitare quisquam nostrum potest. INCERTVMQ.] ut communis est casus, quia cuiuis potest incidere: sic incertus, quia, ne sibi incidat, praestare, & efficere nemo potest. quae enim sequuntur uerba, Vitare, & Praestare, illud ad communem casum, hoc refertur ad incertum. DOLORI] ex iniusta calamitate suscepto. FORTVNAE] addidit, Fortunae, ut eum culpa liberaret. CETERIS;] Athenis maxime: qua in ciuitate, qui praeter ceteros uirtute, & rerum gestarum gloria florerent, in exsulium nullo crimine mittebantur. Sic Miltiades, Themistocles, Aristides, Cimon pulsi sunt. exaequari enim omnes, nec eminere quemquam, utile uisum est in libera ciuitate. FORTISSIMIS, *atque optimis*] non dubito, quin de fortissimo uiro Themistocle, atque aliis nonnullis rei bellicae fama clarissimis, de optimo autem Aristide cogitarit, quem ob insignem iustitiam ostracismo eiectum esse, Plutarchus, & Aemilius Probus narrāt. EA, TE *rep. carere*,] eadē ratio in duabus epistolis, quarta, & sexta lib. VI. CAPISSE;] Etsi, Testimonium accipere, dixit Cicero in Verrem: tamen hic malim, Dedisse: quod uerbum eo magis placet, quia congruit optime cum eo, quod dictum est, Debitum eius uirtuti. & Dare testimonium, frequēs loquendi modus apud Ciceronem, ut ep. 16. lib. XIII. Iudicii mei testimonium ei libenter dedi. Et lib. III. de leg. Tam praeclarum mihi dedisti iudicii tui testimonium. Et alibi. VIRTVTI] ad probitatem, atque animi praestantiam, non ad doctrinam, refero: & paullo post; Pietatem, uirtutem, industriam. REPRICEM] huiusce nominis uim in prima ad Lentulum epistola iam ostendi. INDVSTRIAM,] non enim se, ut multi adolescentes, languori, & ignauiae dedidit. TVAM *esse, tecum esse duces*.] nam, si doles, quod tali filio careas: minus dolebis, si illius uirtutem, ubicumque erit, tuam esse, tecum esse duces. ANIMI *tui conscientia*,] hoc & satis per se pa-

tet, & explanatur sequentibus uerbis. interdum tamen uenit in mentem de mendo suspicari, cum in omnibus antiquis libris, quibus quidem nunc utor, scriptum uideam, Amici tuae cōscientiae. INIVRIA,] non iure damnatum Sextium, dixit iam in eo loco. Inuidia annonae: & in eo, Multis fortissimis, atque optimis uiris, iniustis iudicijs, tales casus incidisse. EGO,] promittendi officij locus, quo maxime solamur afflictos, extremae fere datur epistolae. exstat exemplum in his tribus consolatorijs; superiore, & hac, & sequenti.

Argumentum ep. 18.

Consolatoria est. ualet autem ad consolandum societas aegritudinis. index enim beneuolentiae dolor est. itaque Cicero orditur a significatione doloris sui, quem ex Fabij ceperat incommodo. sic ad Titium, *ep. 16. sic Sulpicius ep. 5. lib. IV. & Cicero in ea, qua respondit, leuatum se aliqua fatetur luctus parte non solum oratione Sulpicij, & auctoritate, uerum etiam societate paene aegritudinis. Hoc igitur initio ad consolandum Fabium aggressus, subiungit haec, quae ad minuendam molestiam ualeant; primum, eam esse omnium hominum condicionem, ut aduersa saepe accidant. qua de re sic ad* Titium: *Est autem consolatio peruulgata quidem illa maxime, quam semper in ore, atque in animo habere debemus, homines nos ut esse meminerimus, ea lege natos, ut omnibus fortunae telis proposita sit uita nostra; neque esse recusandum, quo minus ea, qua nati sumus, condicione uiuamus. Alterum: perdita esse tempora, mutato reip. statu, quod ideo dicit, ut eam condicionem, quae bonis quoque temporibus tamen omnium communis est, & eodem loco, in eadem ad* Titium *epistola. nam, cum de communi condicione posuisset ea, quae proxime recitaui, adiunxit hoc de ratione temporum: Neque hae, neque ceterae consolationes, quae a sapientissimis uiris usurpatae, memoriaeq. litteris proditae, tantum uidentur proficere debere, quantum status ipse nostrae ciuitatis, & haec perturbatio temporum perditorum.* Tertio *loco, bona uirtute parta cum fortunae damnis comparauit. quae cogitatio maxime luctum leuat. cui enim plus, quam abstulit fortuna, uirtus dedit, is nisi de suo statu laetatur potius, quam angitur, imperitus rerum suarum ratiocinator est, & ea ipsa, quam possidet, uirtute uidetur indignus. Quarta ratio est, desperatio rerum communium. dixerat iam de praesenti temporum statu: nunc de imminenti subiungit; ne acerbum* Fabio *uideatur, ea rep. carere, in qua legum, iudiciorum, bonarum omnium rerum timeatur interitus; praesertim cum ab ea discesserit quam leuissima poena, relictis ei fortunis, liberis, amicis. Consolatio concluditur opinione hominum de illius innocentia, & iniquitate iudicij. Extrema officij promissio: quod ipsum consolandi quoddam genus uidetur: itaque similiter clauduntur duae superiores, quae consolantur, epistolae. Consolationis caussam non opinor fuisse, quod repulsam in petitione magistratus* Fabius *tulisset, uerum quod iudicio damnatus es-*

set.

ſet.non enim ob eius repulſam ſe eſſe conſolandum Cicero diceret; nec eam; ut, puto, incommodum uocaret; nec argumentaretur a communi condicione; nec ad repulſam illud ſpectat, Fortuna abſtulit; nec illud, Quam leuiſſima poena: repulſa enim neque poena eſt, neque nominatur. mentio uero iudicij, & ſententiae unius potentiae condonatae, non uideo qui referri ad repulſam poſſit. Annum epiſtolae plane non definio: ſed omnino uidetur ſcripta ante ciuile bellum, atque etiam ante quam Cicero iret in prouinciam, cum opes Pompeij maximae eſſent, Caeſare in Gallia res gerente. quod illa uerba demonſtrant: Ea uidetur condicio impendere legum, iudiciorum. & illa: Potentiae alicuius condonatum.

Cicero S. D. T. Fabio. 18.

ETSI egomet, qui te conſolari cupio, conſolandus ipſe ſum; propterea quod nullam rem grauius iamdiu tuli, quam incommodum tuum: tamen te magnopere non hortor ſolum, ſed etiam pro amore noſtro rogo, atque oro, te colligas, uirumq. praebeas, & qua condicione omnes homines, & quibus temporibus uati ſumus, cogites. Plus tibi uirtus tua dedit, quam fortuna abſtulit: propterea quod adeptus es, quod non multi homines noui; amiſiſti, quod plurimi homines nobiliſſimi. Ea denique uidetur condicio impendere legum, iudiciorum, temporum, ut optime actum cum eo uideatur eſſe, qui quam leuiſſima poena ab hac rep. diſceſſerit. Tu uero, qui & fortunas, & liberos habeas, & nos, ceterosq. neceſſitudine, & beneuolentia tecum coniunctiſſimos; quiq. magna facultatem ſis habiturus nobiſcum, & cum omnibus tuis uiuendi; & cum unum ſit iudicium ex tam multis, quod reprehendatur, ut quod una ſententia, eaq. dubia, potentiae alicuius condonatum exiſtimetur; omnibus his de cauſſis debes iſtam moleſtiam quam leuiſſime ferre. Meus animus erit in te, liberosq. tuos ſemper, quem tu eſſe uis, & qui eſſe debet. Vale.

EXPLANATIO

NON *hortor ſolum,*] de hoc uerbo diximus in ep. 1. lib. & in proxima ſuperiore. ROGO, *atque oro,*] humilitas in orãdo maior eſt, quã in rogando. unde adorare. orare etiã eſt cauſſam agere; unde orator. ac tunc, ratione finis, idẽ eſt, quod rogare, & petere, quamquam actio diuerſa. qui enim rogat, & qui orat, & qui petit, impetrare aliquid cupiunt, & omnes petunt. ſed petitio rogantis cum ſolis precibus eſt; orantis, cum rationibus, & precibus; unde orator, qui rationibus interdum, ita cauſſa poſtulante, preces adiungit. petenti neque preces, neque rationes neceſſariae ſunt: quae ſi adduntur, tum uel rogare proprie dicitur, uel orare; ſi non adduntur, petere ſimpliciter. TE *colligas,*] ne iterentur eadem, uideat lector ea, quae de hoc loquendi modo diximus in ep. 9. lib. 1. ad eum locum, Collegi ipſe me, & cum ipſa quaſi rep. ſum collocutus. VIRVMQ. *praebeas,* ut dolori fortiter, ac fortunae reſiſtas, quemadmodum uirum decet. eadem ſentẽtia in epiſtola ſuperiore. notum loquendi genus. uide illud ep. 18. lib. 2. Qui ſi dignum ſe maioribus ſuis praebuerit. DEDIT,] dedit hominũ ſtudia, honores, exiſtimationem. ABSTVLIT:] non dicitur id auferri, quod petentes non impetramus, ſed quod poſſidentes amittimus. itaque non ad repulſam, ſed ad condemnationem hoc referre. aufert autem condemnatio patriam, & conuictum amicorum. HOMINES *noui;*] homo nouus, & nobilis opponuntur. qua de re dictum eſt pluribus uerbis in ep. 7. lib. 1. PLVRIMI] quibus damnatio patriam abſtulit. TV *uero,*] haec tota ſententia mire ualet ad conſolandum, a tribus deducta fontibus, a praeſentibus bonis, a ſpe futurorum, ab eius innocentia. FORTVNAS,] quae ſi abeſſent, incommodum augeretur exſulij. ET *liberos*] quos damnatus non amiſit. NECESSITVDINE, *& beneuolentia coniunctiſſimos;*] amplificatio. nam & amoris cauſſa, & amor, & ſummus amor tribus uerbis oſtenditur. SIS *habiturus*] apte conſolatur, qui & amico minuit opinionem praeſentis mali; & id ipſum tamen non diuturnum fore pollicetur. quod utrumque Cicero praeſtat. cũ enim de leuiſſimo Fabij incommodo iam dixiſſet; de ſpe reditus, tamquam minime dubia, ſubiunxit: fortaſſe quod eũ iudices nõ exſulij perpetui, ſed aliquot annorũ poena damnaſſent. alioqui cur illi promitteret Cicero facultatẽ uiuendi cum ſuis? IVDICIVM] hoc ſi attendimus, de Fabij damnatione dubitare non poſſumus. EX *tam multis,*] hoc adiunxit, ne Pompeio, quo tertium conſule, & fortaſſe ex legibus ab eo latis, illa iudicia facta erant, iniuſtitiae maculam inurat. cum enim cogeretur iudicium improbare, quo Fabius damnatus erat; callide & amico uelificatus eſt, & Põpeij tamen dignitatis rationẽ habuit. VNA *ſententia,*] quae Fabiũ ſententiae damnarunt, una tantum plures fuere, quam quae abſoluerunt. EAQ. *dubia,*] quia condonatum unius potentiae iudicium exiſtimatur: de iudicum enim integritate nõ conſtat. nõ tuo, inquit, delicto, ſed unius potẽtia ad grauiũ ſententiarum numerum acceſſerit. Et hic Pompeiũ

peiũ

peio parcit tribus modis. non enim dicit, Eaq. corrupta, sed, Eaq. dubia: nec, Potentiae Pompeij, sed, Potentiae alicuius: nec, Condonatum sit, sed, Condonatum existimetur. MOLESTIAM ȝ incommodum appellauit supra. notandum hoc genus ad copiam. QVAMLEVISSIME *ferre*. ȝ quam tamen ipse non leuissime ferebat: dixit enim io prima epistolae parte, Nullam eem grauius iamdiu tuli, quam incommodũ tuum sed illud, ut dixit, quasi consolandi gratia posuit. ET *qui esse debet*. ȝ hoc addit, quia, licet exspectari soleat exitus peomissae eei, tamen exspectatur magis, cum promittitur id, qood deberue.

Argumentum ep. 19.

CVm Pompeius, Italia pulsus a Caesare, in Graeciam magno cum bonorum ciuium comitatu, in quibus uterque consul fuit, renouandi belli caussa nauigasset: Rufus ad eum officij caussa, quod ea reip. castra esse uidebantur, transire cogitabat. eius consilium probat Cicero; idemq. sibi iamdiu ait esse constitutum. Pompeij caußam meliorem iudicat: de belli exitu non minus aduersa timere, quam sperare uidetur secunda. ad extremum tacite petit, non modo ut reip. uerum etiam amicitiae suae caussa in sententia maneat. Scripta est post sequentem, profecto iam in Graeciam Pompeio, C. Marcello, L. Lentulo cos.

Cicero S. D. Rufo. 19.

ETSI mihi numquam dubium fuit, quin tibi eßem carißimus: tamen quotidie magis id perspicio: exstatq. id, quod mihi osteuderas quibusdam litteris, hoc te studiosiorem in me colendo fore, quam in prouincia fuisses, (etsi, meo iudicio, nihil ad tuum prouinciale officium addi potest) quo liberius iudicium esse posset tuum: itaque me & superiores litterae tuae admodum delectauerunt, quibus & exspectatum meum aduentum abs te amanter uidebam, &, cum aliter res cecidisset, ac putasses, te meo consilio magnopere esse laetatum: & his proximis litteris magnum cepi fructum & iudicij, & officij tui: iudicij, quod intelligo, te, id quod omnes fortes, ac boni uiri facere debent, nihil putare utile esse, nisi quod rectum, honestumq. sit: officij, quod te mecum, quodcumque cepissem consilij, pollicceris fore: quo neque mihi gratius, neque, ut ego arbitror, tibi honestius eße quidquam potest. Mihi consilium captum iamdiu est; de quo ad te, non quo celandus esses, nihil scripsi antea, sed quia communicatio consilij tali tempore quasi quaedam admonitio uidetur esse officij, uel potius afflagitatio ad coeundam societatem uel perieuli, uel laboris. cum uero ea tua sit uoluntas, humanitas, beneuolentia erga me; libenter amplector talem animum, sed ita; (non enim dimittam pudorem in rogando meum) si feceris id, quod ostendis, magnam habeo gratiam; si non feceris, ignoscam; & alterum timori, alterum mihi te negare non potuisse arbitrabor. est enim res profecto maxima. quid rectum sit, apparet; quid expediat, obscurum est, ita tamen, ut, si nos ij sumus, qui esse debemus, id est studio digni, & litteris nostris, dubitare non possimus quin ea maxime conducat, quae sunt rectißsima. Quare tu, si simul placebit, statim ad me uenies: sin idem placebit, atque eodem, nec continuo poteris: omnia tibi ut nota sint, faciam. quidquid statueris, te mihi amicum; sin id, quod opto, etiam amicißimum iudicabo. Vale.

EXPLANATIO

RVFO ȝ cognomen hoc esse L. Mescinij, Ciceronis antea quaestoris in Cilicia, iampridẽ existimaui, adductus in hanc opinionem epistola sequenti: in qua cũ de rationibus agitur ab eo referendis, quod quaestorij muneris erat, tum etiam Rufi frater M. Mindius nominatur: & idem L. Mescinij frater appellatur in ep. 26. lib. XIII. Nunc laetor opinionem confirmari meam uetere argenteo nũmo, ita inscripto, L. MESCINIVS. RVFVS. is nummus est apud uirum doctissimum, Episcopum Ilerdensem, Antonium Augustinum. Alterum postea nummum praestans uir Latina, & Graeca lingua, omniq. liberali doctrina perpolitus, Fuluius Vrsinus mihi ostendit. De Mescinio autem quaestore non solum in ep. 26. lib. XIII. cuius peoxime testimonio sum usus, uerum etiam in ep. 6. lib. XVI. & ijs ad Atticum fit mentio. altee Ciceronis quaestoe, qui serius in prouinciam iuit, C. Coelius fuit, is ad quem scribit ultimam epistolam libri secundi. QVOD *mihi ostenderas* ȝ pro, significaueras, ut infra: si feceris id, quod ostendis. & ep. 1. lib. 1. Ceteris in rebus se acerrimum tui defensorem ostendit. & ep. 8. lib. IX. Etsi, munus flagitare, quamuis quis ostenderit, ne populus quidem solet, nisi concitatus. LIBERIVS *iudicium* ȝ

nam in prouinciam officio quaestorio adductus uideri poterat eũ studiose colere: cum praestare quaestor praetori suo debeat, quidquid officij potest; oecio eo liberum iudicium sit. confecta uero prouincia, liberum iudicium datur, & uerus animi sensus apparet, necessitudine quaestoria solutus. MEO *consilio* ʒ quod eo non accesserim, quo me uenturum putaueras. Fortasse propius ad ea loca se Cicero contulerat, unde tutior, commodiorq. in Graeciam transitus daretur. dicit.n. in extrema epistola: Si simul placebit, statim ad me uenies. CEPI *fructum & iudicij, & officij tui*: ʒ .i. fructum attulisti & iudicij, & officii tui: declarasti non dubijs argumentis & iudicium, & officium tuum. IVDICII, ʒ iudicium prius, deinde officium nominauit. eundem igitur in afferenda utriusque caussa ordinem seruat. contra uero in epistola ult. lib. xv. Habes, inquit, de Caluo iudicium, & consilium meum; consilium, quod hortandi caussa laudaui; iudicium, quod de ingenio eius ualde existimaui bene. FORTES, *ac boni uiri* ʒ fortes, qui pericula, mortemq. ipsam pro patria cõtemnant; boni, qui recte sentiant, honestumq. rebus omnibus anteponant. significauerat Mescinios, uelle se ad Pompeium transire. &, quoniam in bellum euntibus aduersa multa proponuntur; quae tamen fortem, bonumq. uirum a sententia non deterrent: ideo, quasi ut currentem incitaret, imitationem in eo laudat fortium, ac bonorum uirorum. OFFICII, ʒ erga me, pro nostra necessitudine. CONSILIVM *captum* ʒ eandem cum Pompeio, reip. caussam tuente, subire fortunam constitui. IAMDIV ʒ Atticum tamen, anceps animi, saepe litteris consuluit, quod sibi agendum censeret. certior enim in Caesaris castris uictoria uidebatur. ad extremum, pudore uictus, ad bellum ciuile, tamquam ad pestem ante oculos positam, profectus est. qua de re sic ep. 6. lib. vi. Valuit apud me plus pudor meus, quam timor. ueritus sum deesse Pompeij saluti, cum ille aliquando non defuisset meae. itaque uel officio, uel fama bonorũ, uel pudore uictus, ut in fabulis Amphiaraus, sic ego prudẽs, & sciens, ad pestem ante oculos positam sum profectus. SI. FECERIS *id, quod ostendis*, ʒ si mecum eris, ut scripsisti, quodcũque consilij cepero. MAGNAM *habebo gratiam*; ʒ tamquam id mea caussa feceris. TIMORI, ʒ quod ea timueris, quae bellorum natura fert. MIHI ʒ optanti, ut mecum sis. QVID *rectum sit, apparet; quid expediat, obscurum est, ita tamen, ut, si nos ij sumus, qui esse debemus, idest studio digni, & litteris nostris, dubitare non possimus, quin ea maxime conducant, quae sunt rectissima*. ʒ ijsdem fere uerbis in ep. 2. lib. iv. eandem extulit sententiam: Si, quid rectissimum sit, quaerimus; perspicuum est; si, quid maxime expediat; obscurum. sin ij sumus, qui profecto esse debemus, ut nihil arbitremur expedire, nisi quod rectum, honestumq. sit: non potest esse dubium, quid faciendum nobis sit. STVDIO *digni*, *& litteris nostris*, ʒ litteris enim optime uiuendi praecepta traduntur: quae qui non obseruat, studio, & litteris, quibus operam dat, indignum se praebet. SI *simul placebit*, ʒ mecum ire ad Pompeium. SIN *idem placebit, atque eodem*, ʒ sin & tibi placebit idem, quod mihi, & ut eodem proficiscamur; nec tamen rationes tuae ferent, ut statim nauigare mecum in Graeciam possis. OMNIA ʒ quae statuero & de discessu, & de tempore. AMICISSIMVM *iudicabo*. ʒ non potuit modestius petere, & plane seruat id, quod dixerat: Non enim dimittam pudorem in rogando meum.

Argumentum ep. 20.

PVrgat se Rufo, querenti per litteras, quod rationes prouinciae ad aerarium, eo non exspectato, Cicero deferre properasset; cum ipse uel addita, uel immutata quaedam in ijs cuperet. Haec argumenti summa est: partes autem singulae, ob ignorationem historiae, fortasse non satis apertae. nos in tollenda obscuritate pro uiribus enitemur. Annus epistolae uidetur esse, Marcello, & Lentulo cos. exorto iam ciuili bello: quod is maxime locus indicat: Pro ea spe facultatum, quam tum habebamus. tempus autem anni post hiemem, idest aliquanto post relatas rationes, ut infra demonstrabitur. nam rationes, quas Rufus, cum ipso ad urbem non collatas, referri ad aerarium noluerat, unde argumentum epistolae manauit, quis dubitet, continuo post reditum Ciceronis relatas esse? quod ipse iustis de caussis a se factum dicit.

Cicero S. D. Rufo. 20.

QVO modo potuissem, te conuenissem, si eo quo constitueras, uenire noluisses. quare, etsi mei commodi caussa commouere me noluisti: tamen ita existimes uelim, me antelaturum fuisse, si ad me misisses,

uoluntatem tuam commodo meo. Ad ea, quae scripsisti, commodius equidem possem de singulis ad te rebus scribere, si M. Tullius, scriba meus, adesset; a quo mihi exploratum est, in rationibus dumtaxat referendis, (de ceteris rebus affirmare non possum) nihil eum fecisse scientem, quod esset contra aut rem, aut existimationem tuam: deinde, si rationum referendarum ius uetus, & mos antiquus maneret, me relaturum rationes, nisi tecum pro coniunctione nostrae necessitudinis contulissem, confecissemque, non fuisse. quod igitur fecissem ad urbem, si consuetudo pristina maneret, id, quando lege Iulia relinquere rationes in prouincia necesse erat, easdemq. totidem uerbis referre ad aerarium, feci in prouincia, neque ita feci, ut te ad meum arbitrium adducerem; sed tribui tibi tantum, quantum me tribuisse numquam paenitebit. totum enim scribam meum, quem tibi uideo nunc esse suspectum, tibi tradidi. tu ei M. Mindium, fratrem tuum, adiunxisti. rationes confectae me absente sunt tecum: ad quas ego nihil adhibui praeter lectionem. ita accepi librum a meo seruo scriba, ut eundem acceperim a fratre tuo. si honos ei fuit, maiorem tibi habere non potui; si fides, maiorem tibi habui, quam paene ipsi mihi. si prouidendum fuit, ne quid aliter, ac tibi & honestum, & utile esset, referretur: non habui, cui potius id negotij darem. Illud quidem certe factum est, quod lex iubebat, ut apud duas ciuitates, Laodicensem, & Apamensem, quae nobis maxime uidebantur, quoniam ita necesse erat, rationes confectas, & consolutas deponeremus. itaque huic loco primum respondeo, me, quamquam iustis de caussis rationes deferre properarim, tamen te exspectaturum fuisse, nisi in prouincia relictas rationes pro latis haberem. Quamobrem, de Volusio quod scribis, non est id rationum. docuerunt enim me periti homines, in his cum omnium peritissimus, tum mihi amicissimus C. Camillus, ad Volusium transferri nomen a Valerio non potuisse, sed praedes Valerianos teneri. neque id erat H S XXX. ut scribis, sed XIX. erat enim curata nobis pecunia Valerij mancipis nomine: ex qua, reliquum quod erat in rationibus, retuli. sed sic me & liberalitatis fructu priuas, & diligentiae, & quod minime tamen laboro, me dioeris etiam prudentiae: liberalitatis, quod maius scribae mei beneficio, quam meo, legatum meum, praefectumq. maxima calamitate leuatos, cum praesertim non deberent esse obligati: diligentiae, quod existimas, de tanto officio meo, tanto etiam periculo nec scisse me quidquam, nec cogitasse; scribam, quidquid uoluisset, cum id mihi ne recitasset quidem, retulisse: prudentiae, cum rem a me ne insipienter quidem cogitatam putas. nam & Volusij liberandi meum fuit consilium: &, ut multa tam grauis Valerianis praedibus, ipsiq. T. Mario depelleretur, a me inita ratio est: quam quidem omnes non solum probant, sed etiam laudant. &, si uerum scire uis, hoc uni scribae meo intellexi non nimium placere. sed ego putaui esse uiri boni, cum populus suum seruaret, consulere fortunis tot uel amicorum, uel ciuium. Nam de logeo est ita actum, ut auctore Cn. Pompeio ista pecunia in fano poneretur. id ego agnoui meo iussu esse factum. qua pecunia Pompeius est usus, ut tua, quam tu deposueras, Sextius. sed hoc ad te nihil intelligo pertinere. Illud me non animaduertisse moleste ferrem, ut adscriberem, te in fano pecuniam iussu meo deposuisse, nisi ista pecunia grauissimis esset, certissimisq. monumentis testata, cui data, quo S. C. quibus tuis, quibus meis litteris P. Sextio tradita esset. Quae cum uiderē tot uestigijs impressa, ut in his errari non posset: non adscripsi id, quod tua nihil referebat: ego tamen adscripsisse mallem, quando id te uideo desiderare. Sicut scribis tibi id esse referendum, idem ipse sentio: neque in eo quidquam a meis rationibus discrepabunt tuae. addes enim tu, meo iussu: quod ego numquam addidi; nec caussa est, cur negem; nec, si esset, et tu nolles, negarem. Nam H-S nongentis millibus, certe ita relatum est, ut tu, siue frater tuus referri uoluit. sed, si quid est, quando de logeo parum prouisum est, quod ego in rationibus referendis etiamnum corrigere possim: de eo mihi, cum S. C. non sim usus, quid per leges liceat, considerandum est. te certe in pecunia exacta ita efferre, ex meis rationibus relatis non oportuit: nisi quid me fallit: sunt enim alij peritiores. illud caue dubites, quin ego omnia faciam, quae interesse tua, aut etiam uelle te existimem, si ullo modo facere possim. Quod scribis de beneficijs, scito a me & tribunos militares, & praefectos, & contubernales dumtaxat meos delatos esse. in quo quidem ratio me fefellit. liberum enim mihi tempus ad deferendos existimabam dari: postea certior sum factus, triginta diebus deferri necesse esse, quibus rationes retulissem. sane moleste tuli, non illa beneficia tuae potius ambitioni reseruata esse, quam meae, qui ambitione nihil uterer. de centurionibus tamen, & tribunorum militarium contubernalibus res est in integro: genus enim horum beneficiorum definitum lege non erat. Reliquum est de H-S centum millibus, de quibus memini mihi a te Myrina litteras esse allatas, non mei errati, sed tui: in quo peccatum uidebatur esse, si modo erat, fratris tui, & Tullij. sed, cum id corrigi non posset; quod iam depositis rationibus ex prouincia decessimus e credo me quidem tibi pro animi mei uoluntate, proq. ea spe facultatum, quam tum habebamus, quam humanissime potuerim scripsisse. sed neque tum me humanitate mearum litterarum obligatum puto, neque tuam hodie epistolam H-S centum millibus sic accepisse, ut ij accipiunt, quibus epistolae per haec tempora molestae sunt. simul illud cogitare debes, me omnem pecuniam, quae ad me saluis legibus peruenisset, Ephesi apud publicanos deposuisse: id fuisse H-S XXII. eam omnem pecuniam Pompeium abstulisse. quod ego siue aequo animo fero, siue iniquo: tu de H-S centum millibus aequo animo ferre debes, & existimare, eo minus ad te uel de tuis cibarijs, uel de mea liberalitate peruenisse. quo si mihi expensa ista H-S centum tulisses: tamen, quae tua est suauitas, quiq. in me amor, nolles a me hoc tempore aestimationem accipere. nam, numeratum si cuperem, non erat. Sed haec iocatum me putato, ut ego te existimo. ego tamen, cum Tullius rure redierit, mittam eum ad te, si quid ad rem putabis pertinere. Hanc epistolam cur non scindi uelim, caussa nulla est. Vale.

EXPLANATIO

SI. AD *me misisset*,] si mihi significasses, eo te uenisse, quo antea constitueras. Mittere ad aliquem, interdum est, non solum misso nuncio, sed missis etiam litteris aliquid significare: ut ad Tironē ep. 9. lib. XVI. Curio misi, ut medico honor haberetur; & tibi diceret, quod opus esset. qua de re scripserat iam ad eundem his uerbis: Scripsi ad Curium, quod dixisses, daret. medico ipsi puto aliquid dandum esse, quo sit studiosior. Significatio autem per nuncium, non per litteras, facta, illa est in ep. 8. lib. XI. Eo tempore Polla tua misit, ad me, ut ad te, si quid uellem, litterarum darem, cum, quid scriberē, non habebam. M. TVLLIVS, *scriba meus*,] Ciceronis libertus, fortasse Laurea cognomento, cuius egregios uersus, in Ciceronis Academiam scriptos, recitat Plinius lib. XXXI. cap. 2. quod si quis dixerit hunc esse M. Tullium Tironem; qui & ipse, libertate donatus, patroni praenomen, & nomen assumpsit: negabo: quia Tiro liberatus est posteaquam e prouincia ad urbem Cicero redijt: at ille scriba, qui rationes in prouincia tractauit, libertus omnino fuit. Scribas enim seruos non fuisse, ex eo constat, (ut alia, quae multa occurrunt, argumenta praeteream) quod Romanis omnes nominibus appellatos uidemus. IN *rationibus dumtaxat referendis*,] quas M. Tullius scriba ad aerarium retulerat, ex more. nam in oratione in Pisonem, Rationes, inquit, ita sunt perscriptae scite, & litterate, ut scriba, ad aerarium qui eas retulit, &c. Interea Cicero proconsul, quia cum imperio erat, spe triumphandi extra urbem manebat, nec interijt, nisi post Pharsalicam pugnam, abiecta demum triumphi spe. IVS *uetus*, *& mos antiquus*] cum, lege Iulia nondum lata, rationes in prouincia non relinquebantur. tunc enim eas ad urbem tēctores prouinciarum cum suis quaestoribus conferebant. PRO *coniunctione nostrae necessitudinis*] de qua uide ep. ult. lib. 2. & 26. lib. XIII. & in Diuinatione, & pro Plancio. LEGE *Iulia*] a C. Iulio Caesare in primo consulatu lata. uidē ep. 17. lib. 2. RELINQVARE *rationes in prouincia*] apud duas ciuitates, ut infra. A. MAO *seruo scriba*,] dixi iam, scribarum ordinem e ciuibus Romanis fuisse: quare seruus hic appellatur, non quia seruiret, (iam enim liberi hominis praenomine, & nomine, M. Tullius dictus est) uerum memoria praeteriti temporis, quo apud Ciceronem in seruitute fuerat. & fortasse ita locutus Cicero, ut ipsa referret Rufi uerba, exprobrantis, quod rationes ita Cicero ad aerarium retulisset, ut a seruo suo scriba eas accepisset. MAIOREM *tibi habere non potui*;] quia totum scribam meum tibi tradidi. QVAM *paene ipsi mihi*.] quia permisi, ut rationes tecum, absente me, conficerentur; nec ad e as postea quidquam, praeter lectionem, adhibui. ET *honestum*, *& utile*] notanda copia: supra enim dixit: Nihil eum fecisse scientem, quod esset contra aut rem, aut existimationem tuam. CVI *potius id negotij darem*, *quam darem*.] sic omnes, quos ego uiderim, scripti libri, tribus exceptis, duobus M. Antonij Maffei, tertio, quem uir doctissimus, idemq. omnium humanissimus, Io. Vincentius Pinellus, emptum ex Leonici Thomaei bibliotheca, mihi dono dedit. in ijs non est, Quam darem, sed, Quam tibi. quod mihi tamen (ut, quod sentio, dicam) subabsurdum, atque etiam falsum uidetur. non enim id ei Cicero negotij dedit, sed scribae suo: cui deinde Rufus fratrem suum adiunxit. quare crediderim illud, Quam darem, siue, Quam tibi, abundare, additum ab imperito, qui putaret id per se consistere non posse, Cui potius id negotij darem. quod ita consistit, si subaudiatur, Quam Tullio, scribae meo. adiuuat opinionem nostram Maffei liber, in quo tantum illud est, Cui potius id negotij darem: in margine autē, Quam tibi. QVAE *nobis maxime uidebantur*,] ob utriusque dignitatem. Strabo lib. XVI. ait eas ob concordiam sorores uocatas, & utramque conditam a Seleuco Nicatore, Apameamq. de uxoris eius nomine, Laodiceam ex matre nuncupatam. idem lib. XII. uocat eas Phrygiarum urbium maximas. CONSOLVTAS] sic antiquus liber Fuluij, & duo Maffei, & Mediceus: alius, Consulatas; tres, Consolatas: unus Maffei, Consolidatas. quod mihi non placet. primum offendor insolentia uerbi: deinde, quaenam ista consolidatio esse potuit? Consignatas, malim, aut, Conlatas. nam eas cum quaestore conferri in prouincia oportere, & conlatas iam esse, dixit. sero tamen, Consolutas, non solum quia sic est in tribus antiquis libris; uerum etiam, quia pro, absolutas, accipi potest: ut a, Confectas, ita differat, quemadmodum differt, Absoluere, a Perficere. unde lib. 2. de nat. de. In omni natura necesse est absolui aliquid, ac perfici. DE *Volusio quod scribis*,] Volusius, multae nomine, magnam pecuniae uim publice debebat. eam pecuniam Valerius periculo suo exigendam a Volusio susceperat; praedesq. dederat: quos puto Ciceronis legatum, & praefectum fuisse, id enim sequentibus uerbis indicatur. uidetur autem Cicero, cum rationes conficeret, Volusium liberare uoluisse, & a praedibus multam amouere; ut eorum fortunis consuleret. quod eius consilium, & factum infra demonstratur. contra Rufus Valerium quidem, & praedes liberare, sed nomen illud a Valerio ad Volusium trāsferre cupijsse. quod Cicero, ex amicorum, praecipueq. Camilli, hominis peritissimi, sententia, fieri non potuisse demonstrat: aut enim Valerii mancipiis praedes teneri, qui se pecuniam illam, a Volusio debitam, curaturos iam promiserant: aut, si praedes liberandi essent, Volusium quoque simul oportere liberari, quod utrumque ut fieret, rationem a se initam esse, infra Cicero dicit. NON *est id rationum*.] in rationibus id fieri non poterat: huic rei, quam te uoluisse uideo, locus in rationibus non fuit. C. CAMILLVS,] is, opinor, quem, ut sibi amicissimum, nominat in ep. 20. lib. XI. & ep. 14. lib. XIV. & ad Atticum ep. 5. lib. V. & ad eundem ep. 16. & 23. lib. XI. PRAEDES] Varro lib. V. dissimiles ait esse Praedem, Vadem, Sponsorem: & Praedem esse, qui, a magistratu interrogatus, in publicum ut praestet; a quo, & cum respondet, dicitur Praes. sic & Festus,

ctus, Praes, inquit, est is, qui populo se obligat, interrogatusq. a magistratu, si praes sit, respondet, Praes. H-S XXX.] scutati nongenti. XIX.] scutati quingenti septuaginta. CVRATA] pro Volusio debito re. MANCIPIS] Manceps dicitur, qui aliquid conducit, aut suo periculo faciendum, exigendum ne redimit: quod in Volusiana pecunia Valerius, datis praedibus, fecerat. EX. QVA, *reliquum quod erat*] praeter id, quod curatum esse dixit Valerij mancipis nomine; quod in rationes relatum non esse, inita de Volusio, praedibusq. liberandis ratione, infra significat; reliquum nescio quid uel Volusius ipse, uel pro Volusio Valerius soluerat: quod in rationibus perscriptum, Cicero ad aeratium retulit. IN *rationibus, retuli.*] Referre in rationes, & in rationibus, diuersa sententia dicitur: in rationes, cum nomen aliquod in conficiendis rationibus inter cetera nomina perscribitur; in rationibus, cum aliquid una cum reliquis rationibus ad aerarium refertur. QVOD *minime tamen laboro,*] hoc dixit, ne prudētiae laudem appetere uideatur: quod uanitatis est. cōgruit cum hoc loco praeclarum illud in epistola ad Catonem lib. xv. Si quisquam fuit umquam remotus & natura, & magis etiam, ut mihi quidem sentire uideor, ratione, atque doctrina ab inani laude, & sermonibus uulgi; ego profecto is sum. testis est consulatus meus: in quo, sicut in reliqua uita, fateor ea me studiose secutum, ex quibus uera gloria nasci posset: ipsam quidem gloriam per se numquam putaui expetendam. In epistola tamen ad Dolabellam, lib. ix. Sum, inquit, auidior etiam, quam satis est, gloriae. Et pro Archia: Iam me uobis, iudices, indicabo; & de meo quodam amore gloriae, nimis acri fortasse, uerumtamen honesto, uobis confitebor. LEGATVM *meum, praefectumq.*] alij legunt, Praefectumq. Q. Leptam. nos olim sustulimus, Q. Leptam, auctoritate quidem ueteris libri, sed multo etiam magis ratione adducti. cur enim Cicero praefecti sui nomen ponat, legati praetermittat? quasi uero ad alienum, & ignotum hominem scriberet, non ad quaestorem suum, qui & legatos, & praefectum fabrum, & uniuersam proconsulis Ciceronis cohortem optime nouerat. praeterea res hic agitur Rufo notissima, de qua etiam ipse ad Ciceronem scripserat: ut ei praedum Valerianorum nomina significari, nequaquam necesse fuerit. Vnde igitur praefecti nomen huc irrepsit? Notum est hominibus emendandi peritis, quanta sit facta labes in optimis libris eorum inscitia, qui, cū libros describerent, uerba interpretantia, a studiosis adiecta, non agnoscentes, omnia permiscebant. eodem errore, ut opinor, inter uerba Ciceronis receptum est, Q. Leptam: cum nescio quis, eum in Cilicia praefectum fabrum cum Cicerone fuisse, ex ep. 7. lib. III. didicisset. adscribere legati nomen non potuit: quia conijcere facillimum non erat, quis ex quattuor cum praefecto praes Valerij fuisset. quattuor autem fuisse Ciceronis legatos Q. fratrem, C. Pontinium, M. Anneium, L. Tullium, ex ep. 4. lib. xv. & alijs cognoscitur. Accedit auctoritas ueterum duorum librorum, unius Vincentij Riccij, quo sum usus adolescens, ut eo tempore in Scholijs meis testatus sum; alterius, quo nunc utor, M. Antonij Maffei, a quo abest praefecti nomen. tertius est apud me liber, cuius in margine scriptum uideo, Q. Leptam: cum a continuatione uerborum Ciceronis absit. MAXIMA *calamitate leuator,*] ex his uerbis conijcio, inter praedes Valerianos legatum, & praefectum fuisse. nam & infra dicit: Ut multa tam grauis Valerianis praedibus depelleretur, a me inita ratio est. NON *deberent esse obligati:*] caussam non addit: sed hoc puto ad aequitatem potius, quam ad ius referri. praedes enim qui sunt, omnino tenentur, nisi satisfacit is, pro quo praedes facti sunt. uerum aequitatis uidetur esse, consulere fortunis eorum, qui humanitate adducti pro aliquo se obligarunt, eoq. magis, si ciues, & amici sint. id ut fieret, ita rationem Cicero iniuit, ne quid tamen populus amitteret. quod infra quasi gloriatur. TANTO *officio meo,*] cum populi Romani res ageretur, quam curare debet proconsul. TANTO *etiam periculo*] si quid enim scriba erraret in rationibus, aut improbe committeret, non in eum, sed in proconsulem, cui mandata populi res est, culpa conferretur. CVM *id ne recitasset quidem,*] cum id, non modo me non iubente, sed etiam insciente, in rationes retulisset. Recitasset, dixit, quia scriba prius ea scribebat, quam in tabulas referret; nec referebat, nisi cum proconsule communicasset. PRVDENTIAE, *cum rem a me non insipienter excogitatam quidem putas.*] sic plane in omnibus meis ueteribus libris, duobus exceptis, in quibus est, Non insipienter quidem excogitatam: & uno, a quo abest Non. uerum ne sic quidem locus mendo uacat. non magna mutatio fiet, si legatur: Ne insipienter quidem excogitatam. nam, quod nonnulli legunt, Non insipienter excogitatam, ne cogitatam quidem putas: id ego, quod ad sententiam attinet, non improbo: sed, quia plus additur, quam emendandi moderata ratio postulet, malui notam apponere indicem errati, quam ex fallaci, & lubrica coniectura, immodico praesertim additamento, librum immutare. MVLTA *tam grauis*] reorum damnatorum alibi est multa, hic & praedum, & mancipis Valerij, ut quidam arbitrantur; ut mihi uidetur, praedum tantum. quod enim a mācipe soluitur, qui de publico aliquid redemit, id ego multā dici posse uix crediderim. quippe cū sit ea non inopinata solutio: praestat enim, quod & promisit, cū redimeret, & omnino se praestiturū putauit. at praes promittit ille quidē pro alio: fore tamen, ut ipse depēdat, neque putat, &, si acciderit, moleste fert. quare nomē multae in praedes recte conuenit, qui soluūt inuiti, magistratu cogēte, sicuti qui a iudicibus dānantur: in ipsum Valerium nō cadit, qui cū soluit, praeter opinionē nihil facit. Hoc ideo dixi, ne quis miretur dissentire me ab ijs, qui proxime pro, T. Mario, legūt, T. Valerio: ut de multa Valerio quoque mancipi depellenda dicatur. ego enim unum ex praedibus arbitror fuisse T. Marium; & Ciceronem hoc dicere, initam a se rationem, non modo ut legatus eius, & praefectus, quibus praecipue cauere deberet, uerum etiam ut ipse T. Marius, qui de sua cohorte nō esset, maxima calamitate leuaretur. NON *solum probant, sed etiam laudant:*] multa probamus sine laude, ut ea, quae recte communiter fiunt: laudamus autē nihil, quod idem nō probemus, & in quo praecipua quaedam uirtutis, & ingenij significatio nō eluceat. CVM *populis suum seruaret,*] ita fortunis

consulere

consulere tot uel amicorum, uel ciuium, ut populo tamen nihil adimeret. Apparet ingenium Ciceronis qui rationem inuenerit, qua cum satisfaceret humanitati, depellenda amicis, & ciuibus tã graui multa, honori tamen suo, re populi conseruata, non deesset. populi autem esse dicebatur, & erat, quod in aerarium, ex quacumque re collectum, inferebatur. unde, Cauere populo, ualet, cauere ne quid aerarium detrimenti patiatur. Liuius lib. VII. Tarda nomina, & impeditiora inertia debitorum, quam facultatibus, aerariũ, mensis cum aere in foro positis, dissoluit; ut populo prius caueretur. TOT *uel amicorum, uel ciuium.*] cõmuni quodam iure cum ciuibus, proprio cum amicis coniungimur. itaque priore loco amici, deinde ciues nominantur. amici autem, ac necessarij Ciceronis, legatus, & praefectus, qui tamen ijdem ciues erant: ciues uero tantũ, non etiam amici, T. Marius, Valerius, Volusius. NAM, DE *logeo*] Particula, Nam, saepe lectorem commode traducit ad diuersam sententiam. ut hic, & infra, Nam de H-S nongentis millibus. & ep. 9. lib. I. Nam de Appio, quod scribis, sicut de Caesare, te non reprehendere: gaudeo tibi consilium probari meum. & ep. I. lib. VII. Nam quid ego te athletas putem desiderare? & ad Att. ep. 10. lib. III. Nam quod me tam saepe, & tam uehemẽter obiurgas. & eodem libro, ep. 15. Nam quod purgas eos. &c. Logeum fuisse fanum arbitror, in quo pecuniae deponerentur: ubi pecunia quoque illa, in prouincia Ciceronis exacta, a Rufo quaestore iussu Ciceronis deposita est auctore Pompeio. Infra res eadem attingitur. AVCTORE] hortante, & suadente. quod uidetur ideo Pompeius fecisse, ut ea pecunia ipse postea uti posset, quemadmodum usus est. Actore, liber Mediceus, mẽdose: Auctore, mei omnes. AGNOVI] non negaui: confessus sum, id quod res erat, meo iussu esse depositam. Agnoscere dicimur, quod uerum fatemur esse. ep. 4. lib. IV. Illam partem excusationis, qua te scribis, orationis paupertate, ijsdem uerbis epistolas saepius mittere, nec agnosco, nec probo. TVA,] quae ad Rufum ex administratione prouinciae, saluis legibus, peruenerat. nam illa, qua Pompeius est usus, populi fuit. QVAM, TV] nullus omnino liber antiquus, quem ego uiderim, habet, Quam tu: sed alij, Quam tum: alij, Quam tamen: alij, Tamen quam: & post, Deposuerat, omnes habent, non, ut in impressis, Deposueras. quocirca ualde suspicor de mendo. non enim placet, Tua, quam tu deposueras. quid? non illam quoque deposuerat, quam abstulit Pompeius? SEXTIVS.] nominatur inter Pompeianos, qui cum imperio fuere initio ciuilis belli, ep. 15. ad Att. lib. IIX. nec dubito, quin eam pecuniam Pompeio mandante acceperit, ut ea deinde in bello ex ipsius uoluntate, idest contra Caesarem uteretur. SED *hoc ad te nihil intelligo pertinere.*] de populi pecunia loquitur, a Pompeio sumpta, non de illa, quae Rufi fuerat: de qua non diceret, Hoc ad te nihil intelligo pertinere. Noscit, inquit, quod labores de hac pecunia, quam, a te iussu meo depositam, Pompeius accepit. quid enim tua refert? cum extet S.C. quo constat, cui data sit, extent tuae, meaeq. litterae, quibus constat, cui data sit. Timebat scilicet Rufus, ne quando eius pecuniae rationem reddere cogeretur; quia Cicero in rationibus non adscripsisset eam suo iussu a Rufo esse depositam. qua de re questus erat per litteras Rufus. MONVMENTIS *testata, cui data,*] hoc explanatur proxime sequentibus uerbis. monumenta enim sunt, S.C. & litterae Ciceronis, & Rufi. data uero pecunia P. Sextio significatur: si modo ita legendum est, de quo subiungam, quid sentiam. P. SEXTIO] non hic agitur de pecunia Rufi, qua usus erat Sextius, sed de publica, iussu Ciceronis deposita: quod in rationibus omissum, quaestus erat Rufus. itaque legi malim, si modo per ueteres libros liceat, Pompeio: quem usum ea pecunia esse, paullo ante dictum est. opinor enim pro, Pompeio, aliquem scripsisse, P. breuitatis caussa, imperite scilicet: cum haec littera praenomen indicet, non gentem. inde alius, quia praenomen illud per se consistere non posse intelligeret, & Sextium paullo ante nominari animaduerteret, addidit, Sextio. Corrumpi autem inuicem haec nomina, Pompeius, & Publius, librariorum culpa, contractam scribendi rationem sequentium, ex epistola quoque nona lib. I. cognouimus. nam in eo loco, Cum, ut laudaret P. Sextium, introijsset in urbem: ueteres libri aliquot habent, Vt laudaret Pompeium Sextium: nonnulli, Vt laudaret Pom. Sextius. ex quo patet, rudes antiquitatis librarios accepisse hoc praenomẽ, P, pro nomine Pompeij. NON *adscripsi*] in rationibus: in quibus hoc tantum scriptum erat, pecuniam a Rufo depositam. Rufus autem illud adscribi, quod uerum erat, uoluisset, depositã a se Ciceronis iussu, ita fore ratus, ut, quocũque casu illa pecunia perijsset, aut in quemcũque usum esset erogata, ipse omni periculo, & cura liberaretur. TVA *nihil referebat;*] quia certissimis, & grauissimis monumentis testata iã ista pecunia erat, cui data esset, quo S.C. quibus tuis, quibus meis litteris. REFERENDVM,] hinc apparet, prouinciae rationes & a proconsule, & a quaestore separatim referri solitas esse. quod opinor lege Iulia, quae iam nominata est, sancitum esse. IDEM *ipse sentio:*] ut addas in illius pecuniae mentione, quod ego non addidi, depositam a te esse meo iussu. DISCREPABVNT] his aliquis obijciat: immo discrepabunt; cum idem non erit in utriusque rationibus. Futilis obiectio. non enim in eo discrepant rationes, cum aliquid in alteris omittitur; sed cum aduersantur ea, uel dissentiunt, quae in utrisque scripta sunt. &, ut silentio nec affirmatur quidquam, nec negatur: ita, quod scriptum non est, ab eo, quod scriptum, discrepare non uidetur. *ego quidem non addidi:*] Mediceus liber, Quod ego qui non addidi: mendose: quid mirum? liber mendo nullus uacat: sed ex multis deprauatis unus ut corrigatur, opera dari solet. emendatiores hic libri quattuor, Sigicelli unus, alter Fuluij Vrsini, duo Maffei: habent enim, Quod ego quidem non addidi. NEC *caussa est, cur negem;*] iussu meo illam pecuniam a te depositam, caussam, cur neget, non esse dicit, ut ostendat abesse periculum, de quo Rufus metuere uidebatur, ne quando eius pecuniae, qua Pompeius usus erat, ratio exigeretur, cum instare uideretur mutatio temporum, commoto ciuili bello. ET *tu nolles,*] negari a me, obsequerer uoluntati tuae, uel, si quid esset caussae, cur negarem, idest, etiam si molestiam aliquam ex ea pecunia timerem. H-S *nongentis millibus,*] scrutato-

rum

sum nostratium XXVII millibus. SIVE *frater tuus* } M.Mindius, qui rationes cum scriba confecerat. DE LOGEO } de fano. supra. PARVM *gratiosum est,* } sic libri ueteres quinque: alij, Gauisum est. utrumque meodosum. nam, Gratiosum, de inanimatis rebus non dicitur: sed gratiosi homines appellantur. Nec, Gauisum est, politus litteris quisquam probauerit. Mediceus liber, Gratium. Corrado placuit, Gratū uisum a nobis olim, Prouisum: quod nec a Grauisum longe distat, nec sententia caret. nam, in eo dicit parum esse prouisum, quia, cum pecunia illa deponeretur, additum non erat, deponi iussu Ciceronis proconsulis. de quo supra. REFERENDIS } quo modo, referendis, cum & supra relatas iam esse dixerit, & infra idem significet? Accipio, Referendis, pro in relatione rationum, dum rationes referuntur: ut praesenti tempore utatur Cicero ob eam caussam, quia corrigere aliquid etiamnum in relatis iam rationibus licebat. propterea subiunxit, Quid per leges liceat. quae uerba demonstrant, non esse ademptam corrigendi facultatem, sed corrigi non omnia licere: itaque Rufo uidendum, quid a Cicero ne petat: nihil enim contra leges impetraturum. CVM *S. C. non sim usus,* } uidetur Cicero temporis aliquanto plus decreto senatus habuisse ad rationes referendas, quam legibus: quo tamen tēpore uti noluit, sed rationes confestim retulit, iustis de caussis, ut supra dixit, metu scilicet exorientis belli ciuilis. QVID *per leges liceat, considerandum est.* } modeste significat, uelle quidem se aliquid corrigere in rationibus ex Rufi uoluntate, sed ita, ne quid amicitiae caussa contra leges committat. TE, CERTE *in pecuniae exacta ita efferre ex meis rationibus relati non oportuit:* } libri aliquot scripti, etiā Mediceus, Pecuniae exactae: nonnulli, Ista offerre. Placet idem, quod olim, Pecunia exacta, non eadē tamen sententia, quae olim placuit. non enim illud, Te efferre, significare nunc arbitror iracundiam Rufi, qua sit elatus, quod Cicero pecuniae ab illo exactae mentionem nullam in rationibus referendis fecisset; uerum ad erogatam a Rufo pecuniam refero, cū sciret, eam scriptam esse in rationibus iam relatis. Vt in exacta, inquit, pecunia ita efferres, ita erogares, ex meis rationibus relatis non oportuit: idest: per meas rationes tibi nō licebat. Hanc nostram opinionem adiuuare uidentur & superiora uerba: De eo mihi quid per leges liceat, considerandū est; & quae sequuntur proxima: Nisi quid me fallit: sunt enim alij peritiores. Exactae pecuniae plus consumpserat Rufus, quam scriptae rationes, praesertim iam a Cicerone relatae, patientur: id cū in rationibus Ciceronis, ut cū suis consentirent, corrigi uellet; de eo quid sibi per leges liceat, considerandō Cicero respondet: mox indicat, nō licere, subiungens Non oportuit. atque in hac opinione, possum, inquit, falli: sunt enim alij peritiores. Vt Rufum quodā modo consoletur. AVT *etiam uelle* } etiam si tua non interfit. SI, VLLO *modo facere possim.* } idest, si per leges liceat. DE *beneficijs,* } proconsules, propraetores, atque etiam, ut hic locus indicat, quaestores, cū ad urbem a prouincijs reuertissent, eorū nomina post relatas rationes ad aerarium deferebant, quorū illi opera usi essent. hi autem erant ex ijs, quos secū in prouinciā duxerant. qui deferri in beneficijs dicebantur, quod eorū uirtus, ac fides reip. profuisset. in quo erat eorū, qui deferebant, ambitio quaedā, ostendendis non modo suis, uerū aliorum quoque beneficijs in remp. Detulerat igitur Cicero, non exspectato quaestore, suos contubernales, praefectos, tribunos mil. quosdam autē non detulerat, ut centuriones, & tribunorum mil. contubernales: de quibus ait rem esse in integro, si Rufus eos deferre uelit. Morem hunc ostēdit oratio pro Archia: In beneficijs ad aerarium delatos est a L.Lucullo praetore, & consule. TRIBVNOS *mil.* } duodecim. senos enim creabantur in singulis legionibus, ut Polybius docet. legiones autem duas, qui consularis erat exercitus, in prouincia Cicero habuit: quod ipse ad Atticum scribit ep. 15. lib. v. & Plutarchus idem narrat in eius uita. Tribunos mil. primo tres fuisse, qui singulis tribubus, a Romulo institutis, praeessent, deinde sex, interiecto tempore sexdecim, postremo XXIV, ut seni essent in singulis legionibus, Liuius, Polybius, alij declarant. Creati primum ab ijs, qui exercitibus praeessent, mox populi suffragio: ut interdum tamen, in apparatu maximi belli, consulum, praetorumq. arbitrio deligerentur. postremo, teste Pediano, partem eorū imperatores fecere, qui Rufuli uocabantur, partem populus, qui Comitiati. Idem ex Festo, licet mutilato, colligi tamē uidetur posse: qui etiam Rufulorum nominis, omissam e Pediano, & alijs, caussam ponit, quod Rutilius Rufus de eorū iure legem tulisset. PRAEFECTOS, } equitum. uide ep. 57. lib. 2. ne repetantur eadem. CONTVBERNALES } nobiles adolescentes cū consulibus, & proconsulibus, & praetoribus etiam, ut rerum usu mature instruerentur, in prouincias exibāt. pro Coelio: Profectus est in Africam Q. Pompeio contubernalis. pro Plancio: Adolescentulus cum A. Torquato profectus in Africam, sic ab illo dilectus est, ut & contubernij necessitudo, & adolescentuli modestissimi pudor postulabat. In Bruto: Qui se illi contubernalem fuisse dicebat. Suetonius de Caesare: stipendia prima in Asia fecit, M.Thermi praetoris contubernio. In urbe etiam contubernales erant consulum: Cicero in consulatu, quem peregit in urbe, contubernales habuit. unde illud in ea pro Sulla: Lucius ille Torquatus, cum esset meus contubernalis in consulatu. RATIO *me fefellit:* } Ratio hic pro opinione, quam ratiocinatio peperit, accipitur. TRIGINTA *diebus deferri necesse esse, quibus rationes retulissem.* } non uulgaris loquendi modus. est enim, Triginta diebus, quibus rationes retulissem: pro, triginta diebus postquam rationes retulissem. tempus deferendi trigesimo die a relatis rationibus definiebatur. Constat ex hoc loco, relatas prius ad aerarium rationes, quam deferrentur ij, qui bene de rep. meriti essent. NECESSE *esse,* } lege Iulia iubente: quae significatur etiam paulo post. RES *est in integro:* } licet tibi eos deferre. GENVS *enim horum beneficiorum* } deferēdis centurionibus, & tribunorum mil. contubernalibus certam diem lex non definiebat: tribunis autem mil. praefectis, & contubernalibus, de quibus facta paullo ante mentio est, spatium triginta dierum. H S *centum millibus:* } scutatorum tribus millibus. MEMINI } ergo ab eo tempore dies intercesserant. multi.

multi. quo licet intelligere, nō ſtatim Ciceronem poſtquam ad urbem redijt, hanc epiſtolam ſcripſiſſe. Myrina. ʒ Libri duo, Sigicelli, & Fuluij, habent, Smyrna. reliqui, Myrina. utraque nota urbs, Smyrna in Ionia, Myrina in Aeolia. quis poteſt diuinare, ex utra ſcripſerit Rufus eas litteras. Smyrna quidem nauiganti in Italiam Meſcinio propinquior, & commodior. Non *mei errati, ſed tui:* ʒ erratum in rationibus, antea ſcripſerat Rufus: quod niſi corrigeretur, H-S centum millia ſibi eſſe de ſuo perſoluēda. reſcripſit Cicero, corrigi non poſſe, quia rationum exemplū in prouincia depoſuerat, a quibus diſcrepare non oportet eas, quas ad aerariū relaturus eſſet: ſed tamen ei pro ſuis facultatibus benigne cōmodaturum. aliquanto autem poſt ſcripſit Rufus eas litteras, quibus Cicero nunc reſpondet. Fratris *tui, & Tullii.* ʒ qui rationes, abſente Cicerone, confecerant. ſupra. Decessimus: ʒ ſic omnes, quos uiderim, ueteres libri. a quibus olim diſcedendum putabam, & legendum, unius litterae mutatione, Deceſſemus. nunc me ipſe reuoco, & ita ſtatuo, ſincopem eſſe non poſſe in ijs uerbis, quorum in praeteritis ultima ſyllaba eſt, ſi: ut Cedo, Ceſſi, Ceſſiſſem, non Ceſſem. eodemq. modo in compoſitis, decedo, recedo, incedo, diſcedo, concedo. Credo ʒ ita loquitur ut de re non recenti, quae potuit, ſpatio interiecto, efluere ex memoria. Pro *animi mei uoluntate,* ʒ eram animatus, pro animi mei ſenſu. Eodem modo animus uelle dicitur: ut Varro lib. v. L. L. Animus ita eſt, ut puncto temporis peruolet, quo uult. Et in orat. poſt. red. ad Quir. In ſtudiis ueſtris tanta animorum declarata eſt uoluntas. Et Lucretius lib. 2. Ex animiq. uoluntate id procedere primum. Idem lib. 4. Ergo animus cum ſeſe ita commouet, ut uelit ire. Iudicium animi, lib. 2. de orat. & lib. III. bis. Facultatum, ʒ hoc nomen late patet: itaque dixit Cicero lib. I. de Inuent. Facultates ſunt, aut quibus facilius fit, aut ſine quibus aliquid confici non poteſt. Et pro Rabirio: Quae ſi in illo minima fuiſſent, tamen prae tuis facultatibus maxima putarentur. & in Partitionibus, uires, animus, copiae, opes, tempus, locus, Facultatum nomine comprehenduntur. Facultatum, ait, infirmatione utetur, ſi aut uires, aut animum, aut copias, aut opes obfuiſſe demonſtrabit, aut alienum tempus, aut locum non idoneum. Sumuntur & pro occaſionibus commodorum, ut ep. 15. ad Att. lib. I. Exponis, quas facultates aut prouincialium, aut urbanorum commodorum & aliis temporibus, & me ipſo conſule praetermiſeris. Transferuntur ad ſignificationem rei familiaris, ut ep. 13. lib. XI. ad Att. Velim conſideres, ut ſit, unde nobis ſuppeditentur ſumptus neceſſarij. ſi quas habuimus facultates, eas Pompeio detulimus. Et in Verrem lib. 2. Sthenius ab adoleſcentia paullo ſtudioſius haec comparabat, ſupellectilem ex aere elegantiorem, & Deliacam, & Corinthiam, tabulas pictas, etiam argenti bene facti, prout Thermitani hominis facultates ferebant, ſatis. Qvam *tum habebamus,* ʒ diſtat igitur hoc tempus ab eo non parum, quo redijt ex prouincia: cum & hic, Tum, & proxime dixerit, Memini, & Credo. nec uero dubie ſignificat, ad arma rem eſſe deductam, amiſſa ſpe facultatum, quam ante habuerat. Obligatvm ʒ deberi ſibi a Cicerone mutuam pecuniam ex litteris ab eo antea humaniſſime ſcriptis, Rufus oſtenderat. Molestae ʒ quia pecuniam a debitoribus poſciunt, quae propter belli difficultatem expedita non eſt. propterea dixit Caeſar lib. III. bell. ci. Cum fides tota Italia eſſet anguſtior, neque creditae pecuniae ſoluerentur; conſtituit, ut arbitri darentur; per eos fierent aeſtimationes poſſeſſionum, quanti quaeque earum ante bellum fuiſſent, atque eae creditoribus traderentur. Pervanisset, ʒ ex adminiſtratione Ciliciensi. de qua pecunia ſic ep. 17. lib. 2. Omnis pecunia ita tractatur, ut praeda a praefectis. quae autem mihi attributa eſt, a quaeſtore curetur. Ephesi ʒ urbs Ioniae nobilis fuit, extra Ciceronis prouinciam, cui praefuit, Cicerone proconſule, Q. Thermus: ut patet ep. ad Att. 13. & 14. lib. v. Apvd *publicanos* ʒ Ciceronis amantiſſimos, eiq. cariſſimos: erant enim equeſtris ordinis: quem ordinem conſul cum ſenatu in gratiam reduxerat. uide illud in ep. 8. lib. I. Ordinem coniunctiſſimū. & ad Att. ep. 15. & 16. lib. I. H-S XXIII ʒ parua ſumma, ſcutati DCLX. itaque legendum opinor, Bis & uicies, ut eſt in ep. I. lib. XI. ad Att. In ciſtophoro in Aſia habeo ad H-S bis & uicies. loquitur de hac Epheſi depoſita pecunia. nam Epheſus in Ionia: quae regio eſt Aſiae. ſunt autem, bis & uicies, ſcutatorum LXVI. millia. Omnem ʒ partem potius, quam omnem: nam Cicero partem exegit. & apud Egnatium trapezitam depoſuit, ubi tutius fore uidebatur. hoc duae ad Atticum ſcriptae epiſtolae, ſecunda, & tertia lib. XI. declarant. in prima ſcripſerat haec Cicero: In ciſtophoro in Aſia habeo ad H-S bis & uicies. In ſecunda, Ex ea, inquit, pecuniae, quae fuit in Aſia, partem dimidiam fere exegi. tutius uidebatur fore ibi, ut eſt, quam apud publicanos. In tertia ſic: Pecunia apud Egnatiū eſt. ſit a me, ut eſt. Deinde ſubiunxit eodem in loco: Etſi egeo rebus omnibus: quod is quoque in anguſtijs eſt, qui cum ſumus: cui magnam dedimus pecuniam mutuam, opinantes, nobis, conſtitutis rebus, eam rem etiam honori fore. Et ad eundem ep. 13. eiuſdem libri: Si quas habuimus facultates, eas Pompeio tum, cum id uidebamur ſapienter facere, detulimus. Quare fictam excuſationem attulit Cicero tempori ſeruiens, tum ut de H-S centum millibus Rufum cōſolaretur exemplo iacturae ſuae; tum etiam, ut ei, mutuam pecuniam, tamquam ex promiſſo debitam, poſcenti, iuſtius negare uideretur. De H-S *centum millibus* ʒ quae Rufus aerario debebat, ex relatis a Cicerone rationibus: ſed erratum ſcripſerat, idq. corrigendum. reſcripſit Cicero, corrigi non poſſe; uerum ſe de ſuo, quantum poſſet, ei commodaturum. Cibariis, ʒ publice datis. De. mea *liberalitate* ʒ cum aliqua exprobratione dictum. Mihi *expenſa tuliſſes:* ʒ mihi commodaſſes. Aestimationem *accipere.* ʒ poſſeſſionem aeſtimatam accipere pro pecunia mihi commodata. Hic locus uidetur indicare, ſcriptam hanc epiſtolam Caeſare iterum, & Seruilio iterum cos. poſt latam a Caeſare legem de aeſtimandis poſſeſſionibus, quanti quaeque ante ciuile bellum fuiſſent; ut debitoribus conſuleretur; quorum erat iniqua condicio, iacentibus praediorum pretijs: quod fere ſolet in bellis euenire. dicebantur autem poſſeſſiones il-

nes illae, aestimationes, ut ep. 16. lib. IX. & ep. 18. eiusdem libri. Rufus, cum Caesar consulatum secundum, in quo legem illam tulit, inierit post illud tempus, quo Cicero ad Pompeium in Graeciam transijt; (nam, Caesare in Hispanijs contra Pompeii legatos bellum gerente, Cicero transijt; ut ex epistola ultima lib. X. ad Att. intelligitur) Cicero autem hanc ad Rufum epistolam in Italia scripserit; quod indicant primae epistolae uerba, & multo etiam magis illa, quae in extremo fere sunt; Cum Tullius rure redierit, mittam eum ad te: ratio persuadet, hanc epistolã, & ante secundum esse scriptam Caesaris consulatũ, & ante profectionem Ciceronis in Graeciam. Aestimationem igitur accipio pro possessione aestimata, non ex lege Caesaris, quae lata nondum erat, sed ut aestimabantur res, quas inopes a pecunia debitores creditoribus dabant. Sic. & Liuius loco iam citato, lib. VII. Tarda nomina, & impeditiora inertia debitorum potius, quam facultatibus, aut aerarium, mensis cum aere in foro positis, dissoluit, ut populo prius caueretur; aut aestimatio aequis rerum pretijs liberauit. SCINDIT] uarie dixit, hic quidem Scindi; alibi Conscindi, ut ep. 18. lib. VII. &, Concerpito, ep. 10. lib. X. ad Atticum.

Argumentum ep. ult. lib. 5.

Mescinio, sui uidendi cupido, mutua se teneri cupiditate significat. subiungit haec: frequentari domum suam a Caesaris familiaribus; eorum tamen sermonibus ita se non delectari, ut solitudinem, si ea uti possit, praeponat: itaque litteras colere, & ab ijs, & ab optimorum consiliorum conscientia consolationem eam petere, quam Mescinio quoque petendam censeat: Africani belli exitum appropinquare: utra pars uincat, crudelem fore uictoriam: euersam funditus esse publicam fortunam: nihil tamen ijs, qui culpa careant, horribile esse, aut pertimescendum. De congressu, neque spem affert, neque adimit. ualetudini ut seruiat, animoq. tranquillo sit, hortatur. Index beneuolentiae, ac negotialis omnino epistola, licet maior eius pars officij potius, quam negotij, sit. dixi enim a principio, spectandam esse caussam, cur scribatur epistola, & ab ea siue negotialem epistolam, siue moralem uocandam. nam quae adduntur praeterea, declarandi amoris gratia, licet ad officium pertineant, quia tamen argumenti propria non sunt, nomen epistolae non tribuunt. Scripta est Caesare tertium, & M. Lepido cos. cum Caesar in Africa, aduersus Pompeij socerum Scipionem, & Iubam regem bellum gereret.

Cicero. S. D. L. Mescinio. 21.

GRATAE *mihi tuae litterae fuerunt: ex quibus intellexi, quod etiam sine litteris arbitrabar, uidendi mei te summa cupiditate affectum esse. quod ego ita libenter accipio, ut tamen tibi non concedam. nam, se cum esse, ita mihi communia omnia, quae, opto, contingant, ut uehementer uelim. etenim, cum esset maior & uirorum, & ciuium bonorum, & iucundorum hominum, & amantium mei copia, tamen erat nemo, qui cum essem libentius, quam tecum; & pauci, quibuscum aeque libenter: hoc uero tempore, cum alij interierint, alij absint, alij mutati uoluntate sint, unum medius fidius tecum diem libentius posuerim, quam hoc omne tempus cum plerisque eorum, quibuscum uiuo necessario. noli enim existimare, mihi non solitudinem iucundiorem esse, qua tamen ipsa uti non licet, quam sermones eorum, qui frequentant domum meam, excepto uno, aut ad summum altero. itaque utor eodem perfugio, quo tibi utendum censeo, litterulis nostris, praeterea etiam conscientia consiliorum meorũ. Ego enim is sum, quem admodum tu facillime potes existimare, qui nihil umquam mea potius, quam meorum ciuium caussa fecerim: cui nisi inuidisset is, quem tu numquam amasti; (me enim amabas) & ipse beatus esset, & omnes boni. ego sum, qui nullius uim plus ualere uolui, quam honestum otium. idemque, cum illa ipsa arma, quae semper timueram, plus posse sensi, quam illum consensum bonorum, quem ego idem effeceram, quauis tuta conditione pacem accipere malui, quam uiribus cum ualentiore pugnare. Sed & haec, & multa alia coram breui tempore licebit. neque me tamen ulla res alia Romae tenet, nisi*

PERFVGIO,] hoc uerbum interdum solum Cicero affert, ut hic: interdum coniungit, ut ep. 15. lib. v. Litteris utor assidue: quid enim aliud facere possum? sed nescio quo modo ipsae illae excludere me a portu, & perfugio uidentur. Et pro Archia: Perfugium, ac solatium aduersis haec studia praebent. Perfugium autem litterae sunt duobus modis: uel quod, eas dum tractamus, molestias obliuiscimur; uel quod animus, praeceptis utilissimis conformatus, humana omnia, praeter honestum, contemnit, nihil praeter culpam extimescit. de fructu autem, quem afferunt litterae, uide ep. 3. lib. IV. & ep. 13. lib. v. & ep. 2. & 3. lib. IX. CONSCIENTIA *consiliorum meorum*.] saepe hanc sententiam usurpat, ep. 3. lib. IV. ep. 1. & 4. & 6. & 10. & 13. & 21. lib. VI. & ep. 3. lib. VII. quae recitare longum est: indicare loca, & quasi digitum ad fontem intendere, unde hauriant, qui copiae student, satis duco. NISI *inuidisset is*,] Pompeium, opinor, designat, a quo se proditum, contra datam fidem, saepe queritur. ME *enim amabas*,] mea caussa illum non amabas, cuius inuidiam, perfidiamq. nosses. BEATVS *esset*,] Hoc dicit. Si mecum ad tuendam libertatem consensisset, neque perniciosam reip. cum Caesare societatem coijsset: nō modo uiueret, sed beatus esset, & cum eo omnes boni. De Caesare autem, & uictore iam, & a quo uenia paullo ante impetrauerat, haec, ut opinor, scribere non auderet. nec inuidit ei Caesar, qui semper popularis fuit, & ab urbe multos annos abfuit, dum in Gallia bellum gereret, sed Pompeius, qui parem sibi Ciceronem in senatu non ferret. NVLLIVS *uim*] ep. 3. lib. v. Notum, inquit, tibi omne consilium meum esse uolui; ut primum scires, me numquam uoluisse plus quemquam posse, quam uniuersam remp. postea autem, quam alicuius culpa tantum ualeret unus, ut obsisti non posset, me uoluisse pacem. ARMA,] Caesaris. QVAE *semper timueram*,] ep. 3. ad Att. lib. x. Praeclara, inquit, conscientia sustentor, cum cogito me de rep. aut meruisse optime, cum potuerim, aut certe numquam, nisi diuine, cogitasse, eaq. ipsa tempestate euersam esse remp. quam ego XIV. annis ante prospexerim. QVEM *ego idem effeceram*,] in consulatu. ep. 9. lib. I. Non offendes eundem bonorum sensum, Lentule, quem reliquisti: qui confirmatus consulatu nostro, nonnumquam postea interruptus, & afflictus ante te consulem, recreatus abs te totus est, nunc ab ijs, a quibus tuendus fuerat, derelictus. Eodem illud spectat ex ep. 15. lib. I. ad Att. Tueor, ut possum, illam a me conglutinatam concordiam. QVAVIS *tuta condicione*] quauis, modo tuta. ep. 6. lib. VI. Caussa belli orta est: quid ego praetermisi aut monitorum, aut querellarum? cum uel iniquissimam pacem iustissimo bello anteferrem. Et ad Att. ep. 5. lib. VII. Ego is sum, qui, illi concedi, putem utilius esse, quod postulabat, quam signa conferri. sero enim resistimus ei, quem per annos decem aluimus contra nos. Et ad eundem, ep. XI. lib. IX. Prae me tuli, me nihil malle, quam pacem: non quo eadem timerem, quae illi: sed ea bello ciuili leuiora ducebam. Et ad Pompeium: Mea semper quae fuerit sententia, primum de pace uel iniqua condicione retinēda, deinde de urbe, meminisse te arbitror. RERVM *Africanarum*.] Africani belli, quod inter Caesarem, & Scipionem, ac regem Iubam gestum est. QVID *intersit, non sane intelligo*;] caussam infra exponit: quia nō multum inter uictores interfuturum putat. de Pompeianorū crudelitate, si uicissent, uide ep. 9. & 14. lib. IV. & ep. 6. lib. IX. INTER *uictorias non multum interfuturum*] idem ep. 3. & 4. lib. VI. item ep. 9 & 4. lib. IV. & ep. 6. lib. IX. INIVRIAM] urbe carebat Mescinius, hac illi, ut opinor, a Caesare poena imposita, quia Pompeium initio belli secutus esset. nam, quin hoc tempore fuerit in Italia, dubitandum non est, cum subiungat Cicero: Ad te ueniam breui. Iniuriam igitur, quod urbe immerito careret. Sic ad Caecinam, eadem caussa exsulantem, ep. 5. lib. VI. Haerere non potest in tam bonis ciuibus tam acerba iniuria. Et ep. 10. lib. VI. Iniuriam temporum. CVM *tuam summam humanitatem, tum etiam tuas litteras*] naturam, & doctrinam laudat: quarum altera efficiat, ut pacatiore animo Mescinius iniuriam ferat; altera, ut humana omnia, cum absit culpa, ne putet in malis esse numeranda. SICVT *omnes fere*,] quod reprehendere coeperat, excusat multorum exemplo. nam, Fere, dixit, ne omnino superiorem eius mollitiem excusaret. VITA *ingenua*,] quam nunc tempora eripiunt. quod enim sentimus, eloqui libere, & ingenue non licet. BEATA, *& libera*] nunc miserrima, & seruiente. NVLLVM *sensum*] de quo tamen dubitare uisus est in ep. 16. sed orationem tempori accommodat. SI ME *diligis*,] dubitatio uidetur, quae nulla tamen est. ualet enim, pro amore in me tuo, pro eo quantum me diligis. & in extrema epistola, Me uelim, inquit, ut facis, diligas. qui locus ex hoc dubitationem tollit. SERVIAS.] & Seruire, & Inseruire, & Indulgere, & Obsequi ualetudini, dicitur. ep. 9. 17. 18. ad Tironem lib. XVI.

IN · EPISTOLARVM M · TVLLII · CICERONIS QVAE FAMILIARES VOCANTVR LIBRVM . SEXTVM AD. TORQVATVM . ET . ALIOS PAVLLI . MANVTII COMMENTARIVS

Argumentum ep.I. lib.VI.

THENIS *exsultantem* Torquatum, *qui contra Caesarem a Pompeio steterat, reuocare studet a sollicitudine, ac maerore animi ad tranquillitatem: in quam sententiam colligit haec, quae ad consolandum ualeant: primum, ita perturbata esse omnia, ut sua fortuna contentus nemo uiuat: deinde, condicionem eorum, qui Romae sint, & ea cernant, quae quotidie fiunt, deteriorem esse, quam eorum, qui absint: quare non esse ei moleste ferendum, quod urbe careat: quod si suos, suaq. desideret, ne hoc quidem nomine dolendum; quando illa nullo sint in proprio periculo, nec, ut meliore statu fruantur, ipsum praesentem praestare posse: quod uero ad eius fortunam pertineat, nec desperandum esse, nec timendum aut a Caesare, aut a Pompeianis, si acciderit ut uincant: sin ob commune reip. periculum angatur, solatio esse debere conscientiam optimorum consiliorum: ut uirtus, licet rebus omnibus destituta, se tamen ipsa sustentet: nec uero eum, qui alios olim excitauerit, abiectiore esse animo debere: propterea, cur non aliquam ab ipsa Athenarum urbe, rationis, ac moderationis parente, atque altrice, doloris medicinam petat? cur non Ser. Sulpicij, amicissi-*

mi hominis, ac sapientissimi, consuetudine recreetur? extremum illud, quasi extra consolationem, subiungitur; quod mihi tamen ad leniendum dolorem uim habere aliquam uidetur; de sua in eum, eiusq. liberos uoluntate, & de spe proficiendi aliquid in eius caussa; quod assiduitas uni rei dedita, uel si absit auctoritas, nonnihil tamen praestare posse uideatur. Suspicor interdum, scriptam esse hanc epistolam, non Africani belli tempore, sed Hispaniensis. quia quarta huius libri, sine dubio scripta uidetur Caesare in Hispanijs rem gerente: significat enim, Sulpicium Athenis discessisse. qui cum in Graecia fuerit, quo tempore M. Marcellus interfectus est; ut ex ep. 12. lib. IV. *intelligitur; Marcellus autem, Caesare in Hispanijs contra Pompeij liberos pugnante, obierit; quod indicant epistolae quaedam ad Att. lib.* XIII. *non uidetur Sulpicius ante bellum Hispaniense Athenis discedere potuisse. praeterea,* Tullia, *Ciceronis filia, bello Hispaniensi perijt: Caesarq. ex Hispanijs, & Sulpicius e Graecia consolatorias ad Ciceronem litteras miserunt: cum Sulpicius breui discessurus esset: quod indicat ep. 6. lib.* IV. *in qua est: Sperabam tuum aduentum (sic enim audiebam) iam appropinquare. quo patet, discessum Sulpicij in Hispaniense bellum cadere. Nec putetur illa quarta,* H*ispaniensi bello; haec uero prima, Africano scripta. nam in quarta, in qua de Sulpicij discessu mentio fit, appellatur haec prima, in eo loco: Et antea ad te scripsi, tempus est huiusmodi, ut suam quisque condicionem miserrimam putet: & ibi quisque sit, ubi esse minime uelit. Quod, opinor, Cicero non diceret de litteris ante tot menses conscriptis, quot inter Africanum, &* H*ispaniense bellum intersunt.*

Cicero S. D. A. Torquato. I.

TSI ea perturbatio est omnium rerum, ut suae quemque fortunae maxime paeniteat; nemoq. sit, quin ubiuis, quam ibi, ubi est, esse malit: tamen mihi dubium non est, quin hoc tempore bono uiro, Romae esse, miserrimum sit. nam etsi, quocumque in loco quisquis est, idem est ei sensus, & eadem acerbitas ex interitu rerum & publicarum, & suarum; tamen oculi augent dolorem, qui ea, quae ceteri audiunt, intueri coguntur, nec auertere a miserijs cogitationem sinunt. Quare, etsi multarum rerum desiderio te angi necesse est: tamen illo dolore, quo maxime te confici audio, quod Romae non sis, animum tuum libera. etsi enim cum magna molestia tuos, tuaq. desideras: tamen illa quidem, quae requiris, suum statum tenent, nec melius, si tu adesses, tenerent, nec sunt ullo in proprio periculo. nec debes tu, cum de tuis cogitas, aut praecipuam aliquam fortunam postulare, aut communem recusare. De te autem ipso, Torquate, est tuum sic agitare animo, ut non adhibeas in consilium cogitationum tuarum desperationem, aut timorem. nec enim is, qui in te adhuc iniustior, quam tua dignitas postulabat, fuit, non magna signa dedit animi erga te mitigati. nec tamen is ipse, a quo salus petitur, habet explicatam, aut exploratam rationem salutis suae. CUMQ. omnium bellorum exitus incerti sit; ab altera uictoria tibi periculum nullum esse perspicio, quod quidem seiunctum sit ab omnium interitu; ab altera te ipsum numquam timuisse, certo scio. Reliquum est, ut te id ipsum, quod ego quasi consolationis loco pono, maxime excruciet, commune periculum reip. cuius tanti mali, quamuis docti uiri multa dicant, tamen uereor, ne consolatio nulla possit uera reperiri, praeter illam, quae tanta est, quantum in cuiusque animo roboris est, atque neruorum. si enim, BENE sentire, recteq. facere, satis est ad bene, beateq. uiuendum: uereor, ne, eum, qui se optimorum consiliorum conscientia sustentare possit, miserum esse, nefas sit dicere. nec enim nos arbitror, uictoriae praemijs ductos, patriam olim, & liberos, & fortunas reliquisse; sed quoddam nobis officium iustum, & pium, & debitũ reip. nostraeq. dignitati uidebatur: qui neque, cum id faciebamus, tam eramus amentes, ut explorata nobis esset uictoria. quare, si id euenit, quod ingredientibus nobis in caussam propositum fuit accidere posse: non debemus ita cadere animis, quasi aliquid

euenerit,

euenerit, quod fieri posse numquam putarimus. Simus igitur ea mente, quam ratio & ueritas praescribit; ut nihil in uita nobis praestandum praeter culpam putemus; eaq. cum careamus, omnia humana placate, & moderate feramus. Atque haec eo pertinet oratio, ut, perditis rebus omnibus, tamen ipsa uirtus se sustentare posse uideatur: sed, si est spes aliqua rebus communibus, ea tu, quicumque status est futurus, carere non debes. Atque haec mihi scribenti ueniebant in mentem, me eum esse, cuius tu desperationem accusare solitus esses, quemq. auctoritate tua cunctantem, & diffidentem excitare. quo quidem tempore non ego caussam nostram, sed consilium improbabam. sero enim nos iis armis aduersari uidebam, quae multo ante confirmata per nosmetipsos erant: docebamq. pilis, & gladijs, non consilijs, neque auctoritatibus nostris, de iure publico disceptari. Neque ego ea, quae facta sunt, fore tum dicebam, diuinabam futura: sed, quod & fieri posse, & exitiosum fore, si euenisset, uidebam, id ne accideret, timebam; praesertim cum, si mihi alterutrum de euentu, atque exitu rerum promittendum esset, id futurum, quod euenit, exploratius possem promittere. iis enim rebus praestabamus, quae non prodeunt in aciem: usu autem armorum, & militum robore inferiores eramus. Sed tu illum animum nunc adhibe quaeso, quo me tum esse oportere censebas: Haec eo scripsi, quod mihi nunc Philargyrus tuus, omnia de te requirenti, fidelissimo animo, ut mihi quidem uisus est, narrauit, te interdum sollicitum solere esse uehementius. quod facere non debes; nec dubitare, quin aut aliqua rep. sis futurus, qui esse debet; aut, perdita, non afflictiore condicione, quam ceteri. hoc uero tempus, quo exanimati omnes, & suspensi sumus, hoc moderatiore animo ferre debes, quod & in ea urbe es, ubi nata, & alta est ratio, ac moderatio uitae: & habes Ser. Sulpicium, quem semper unice dilexisti: qui te profecto & beneuolentia, & sapientia consolatur. cuius si essemus auctoritatem, & consilium secuti; togati potius potentiam, quam armati uictoriam subissemus. Sed haec longiora fortasse fuerunt, quam necesse fuit. illa, quae maiora sunt, breuius exponam: Ego habeo, cui plus, quam tibi, debeam, neminem. quibus tantum debebam, quantum tu intelligis, eos mihi huius belli casus eripuit. qui sim autem hoc tempore, intelligo. sed, quia NEMO *est tam afflictus qui, si nihil aliud studeat, nisi id, quod agit, non possit nauare aliquid, & efficere: omne meum consilium, operam, studium certe uelim existimes tibi, tuisq. liberis esse debitum. Vale.*

EXPLANATIO

A TORQVATO.] Manliae gentis, patriciae, antiquissimae patriciam autem, & Cicero hanc gentem fuisse ostendit in oratione pro Sulla. uerum & plebeios fuisse Manlios, idem testatur in Phil. 1. Propter unius, inquit M. Manlij scelus, decreto gentis Manliae, neminem patricium M. Manlium uocari licet. Nisi si haec dixit, habita ratione sui temporis, cum & patricij, & plebeij essent Manlij; nō quod eo tempore, quo Manlius Capitolinus damnatus est, Manlij duorum generum essent. Liuius quidem lib. VI. hoc Manliae gentis decretum memorat, omissa patriciae mentione. Torquati cognomen a Torque natum, quem Gallo singulari pugna uicto detraxit T. Manlius. qua de re Liuius lib. VII. Gellius lib. IX. cap. 13. Cicero lib. 1. de Fin. & Tusc. IV. & de Off. lib. III. Hunc Manlium uocat optimum uirum ep. 1. ad Att. lib. 1. Transijt ante Ciceronem in Graeciam ad Pompeium, ut in ep. 7. ad eundem lib. IX. Africam uidetur administrasse post praeturam: nam consul numquā fuit. leguntur enim haec in oratione pro Plancio: Adolescentulus cum A. Torquato profectus in Africam, sic ab illo grauissimo, & sanctissimo, atque omni laude, & honore dignissimo uiro dilectus est, ut & cōtubernij necessitudo, & adolescētis modestissimi pudor postulabat. ETSI *ea perturbatio est omnium rerum, ut suae quemque fortunae maxime paeniteat; nemoq. sit, quia ubiuis, quam ibi, ubi est, esse malit:*] Infra eadem sententia, ep. 4. Tempus est huiusmodi, ut suam quisque condicionem miserrimam putet, &, ubi quisque sit, ibi esse minime uelit. Hic aduertendum, quater in primis huius epistolae comprehensionibus repetitum, Etsi, Tamen: in quo si quis hodie nostrum offenderet, excusari uix posset. QVISQVIS] Quisquis, pro Quisque interdum ueteres usurparunt, ut hic ipse Tusc. V. Vt quidquid obiectum est, quod modo a natura non sit alienum, eo contenti non quaerunt amplius. In Verr. lib. IV. Ita odorabantur omnia, ut, ubi quidquid esset, aliqua ratione inuenirent. Plautus Trinummo: Sin unumquidquid sigillatim, & placide percunctabere. Lucretius autem saepissime. OCVLI *augent dolorem*,] oratorie modo sensum oculorum auget, aurium imminuit, modo contra. nam ep. 9. lib. IV. aurium sensu plus doloris, quam oculis percipi dixit: quia Marcello reditum suadebat: hic, ut absentem Torquatum consoletur, oculis augeri dolorem ait. & ep. 4. In omnibus, inquit, malis acerbius est uidere, quam audire. & ep. 13. lib. IV Nec audio solum, quod ipsum esset miserum, sed etiam uideo, quo nihil est acerbius, eorum fortunas dissipari. INTVERI *coguntur*,] quo dolor fit acerbior. audire autem, qui non uult, non cogitur: itaque potest auertere cogitationem a miserijs. NEC *auertere a miserijs cogitationem sinunt*.] a consuetudine enim oculorum animum abducere, difficillimum est. MVLTARVM *rerum desiderio*] quas cum rep. perdidimus. CVM *magna molestia tuos, tuaq. desideras*:] liberos in primis: de quibus ep. 4. Reliquum est ut te angat, quod absis a tuis tam diu, res molesta, praesertim ab ijs pueris, quibus nihil potest esse festiuius. AVT *praecipuam aliquam fortunam postulare, aut communem recusare*.] sic ep. 15. lib. IV. Non debes aut propriam fortunam, & praecipuam postulare, aut communem recusare. AGITARE *animo*,] tribus modis hoc uerbum ad eandem sententiam accommodatur, Agitare animo, Agitare in mente, Agitare simpliciter. primus hoc in loco modus ostenditur, & pro Fonteio: Vos & saepius eandem rem animis agitare, & diu-

tius

tius unusquoque de teste cogitare potestis. Alter lib. 1. de Nat. de. Habet nihil aliud, quod agitet in mente. Tertius in Verrem: Si hoc unum agitare coeperit, esse aliquod genus cogendae pecuniae. VT, NON *adhibeat in consilium cogitationum tuarum desperationem, aut timorem*.] ut in tuis cogitationibus locum desperationi, aut timori nullum tribuas: id est: ut neque de reditu desperes, neque saluti tuae timeas. QVI *in te adhuc iniustior, quam tua dignitas postulabat, fuit*.] Caesarem significari manifestum est: de quo paullo mitius ep. 4. Eius enim, qui tardior in te leuando fuit, quam fore putaramus, non est mihi dubia de tua salute sententia. NON *magna*] affirmant duae negantes particulae, sed ita, ut aliquid imminuant: plus enim erat, Magna signa, quam, Nec non magna. NEC *tamen is ipse*,] cur salutis amittendae timore angamur, cum is ipse, a quo seruari uolumus, eodem timore uacare non possit? Augurium Ciceronis breui Caesaris interitus comprobauit. OMNIVM *bellorum exitus incerti*] utrius partis uictoria sit futura, incertum est. ep. 4. Omnis belli Mars communis, & semper incerti exitus proeliorum. & Phil. x. Vt concedam incertos exitus esse belli, Martemq. communem. AB *altera*] si Caesar uicerit in Hispania. SEIVNCTVM *ab omnium interitu*;] aut simul omnes, uictoris clementia, seruabimur; aut eiusdem ira peribimus. ep. 4. Illud cuius facile est docere, cur praecipue tu dolere nihil debeas. AB *altera*] si uicerint Pompeiani. NVMQVAM *timuisse*,] licet a bello discesseris. Numquam, dicit, ut significet nec antea, bello scilicet Africano, timuisse Torquatum a Pompeianorum uictoria. QVA SI *consolationis loco*] non plane consolationis loco: quia, cum patria, quae nobis rerum omnium carissima debet esse, periclitetur; minus angi priuatis incommodis debemus. itaque communis periculi recordatio, quasi quaedam consolatio uidetur esse. Huius generis illud est in epistola sequenti: Misera est illa quidem consolatio, tali praesertim ciui, & uiro, sed tamen necessaria, nihil esse praecipue dolendum in eo, quod accidat uniuersis. MVLTA *dicant*,] quae ad consolandū ualent. significat ea, quae insignes philosophi de sedando luctu conscripserunt: quorum sententias postea Cicero, amissa filia, in sua scripta transtulit, aegritudinis leniendae caussa. eorum nomina recitat diuus Hieronymus in Epitaphio Nepotiani. Legimus, inquit, Crantorem, cuius uolumen ad confouendum dolorem suum secutus est Cicero: Platonis, Diogenis, Clitomachi, Carneadis, Posidonij ad sedandos luctus opuscula percurrimus; qui diuersis aetatibus diuersorum luctum uel libris, uel epistulis minuere sunt conati; ut etiam, si illorum aresceret ingenium, de illorum posset fontibus irrigari. VEREOR, *ne consolatio nulla possit uera reperiri*,] mei ueteres libri, Vlla, omnes habent: sed, Nulla, requirit sententia. nam Vereor cum simplici negatione coniunctum, usurpatur in rebus, quas accidere nolimus, ut Vereor ne filius peccet: cum gemina uero negatione, in rebus, quas accidere nollemus: ut, Vereor ne filius recte uiuat: uolumus enim filiū recte uiuere: interdum, quod idem ualet, pro gemina negatione utimur, ut, hoc modo: Vereor ut filius recte uiuat. quare uidetur aut legendum hic, Vereor ut consolatio ulla possit uera reperiri: aut, Vereor ne consolatio nulla possit uera reperiri. nam & paullo post, cum dicit, Vereor ne nefas sit dicere: hoc significat, nefas sit dicere. sic igitur, si dicas, Vereor, ne consolatio ulla possit uera reperiri: hoc significes, consolatio aliqua possit uera reperiri. quod a Ciceronis mente discrepat. nullam enim ait sibi uideri esse consolationem tanti mali, praeter illam, &c. Vide, quae de hoc uerbo, Vereor, diximus in ep. 1. lib. 2. QVANTVM *in cuiusque animo roboris est, atque neruorum*.] non enim omnes, qui praeteritam uitam aeque laudabiliter traduxerint, aeque conscientia sustentantur: sed, ut quisque firmo, aut infirmo animo est, ita maiorem, aut minorem a conscientia consolationē capit. quo spectat illud in ep. 4. Quae tamen, si possis eam suscipere, maxima est. SATIS *est*] ergo felicitas non ab ijs rebus, quae ab alijs, aut a fortuna dantur, sed a nobis est: quae Stoicorum fuit opinio: ut Acad. lib. 1. sed Aristoteles Eth. lib. 1. & Polit. lib. vii. adiunxit externa bona. BENE, *beateq. uiuendum*;] bene uiuit, qui cum uirtute uiuit: beate, cui nihil omnino deest. addidit enim Beate, quia recte uiuere, non idem est cum beate uiuere: quod Eth. lib. 1. ad Eudemum scripsit Aristoteles. nobilitas enim, proles, opes, diuitiae, amici, uires etiam corporis, & pulchritudo ad beatitudinem conferunt: sine quibus tamen licet bene uiuere: quod uirtutis est. VEREOR, *ne eum, qui se optimorum consiliorum conscientia sustentare possit, miserum esse, nefas sit dicere*.] interrogandi nota sententiam alij concludendam putant. quibus assentirer, si legeretur, Verear. quo modo autem nunc est, elicitur hoc; fortasse nefas est eum appellare miserum, qui se optimorum consiliorum conscientia sustentare possit. nam ut, Non uereor ne, negationem significat; ut illud ep. 7. lib. 2. Non uereor, ne quid timide, ne quid stulte facias; idem est, ut si dicas, nihil te timide, nihil stulte facturum confido; & ep. 12. lib. v. Nō uereor, ne assentatiuncula quadam tuā gratiā uideas aucupari. ut igitur qui dicit, non uereor ne, negat, non affirmat; sic qui ait, uereor ne, affirmat potius, quam negat. timet enim aliquid futurum, quod nollet. quo circa, Vereor ne nefas sit dicere; ualet, opinor esse nefas; uel, fortasse nefas est dicere. Minime igitur necessaria est nota illa interrogantibus usitata. Neque uero, Non uereor, legendū est; ne sine caussa discedamus ab antiquis libris. OPTIMORVM *consiliorum*] cum dixerit, Bene sentire, recteq. facere, uidetur hic addere debuisse, Atque factorum. sed nobilius posuit, nec alterum, licet omitteret, exclusit. MISERVM] non enim eo te miserum putes, quia resp. miserrima est; cum te possis optimorum consiliorū conscientia sustentare. VICTORIAE *praemijs ductos*,] ut Pōpeianos quosdā, de quib. ep. 6. Victa est auctoritas mea nō tā a Pōpeio, (nā is mouebatur) quam ab ijs, qui duce Pōpeio freti, peropportunam & rebus domesticis, & cupiditatibus suis belli uictoriam fore putabant. hanc rem & Caesar attigit lib. 1. de bel. ci. OFFICIVM] ep. 5. lib. ix. Secuti sumus non spem, sed officium. QVI *neque, cum id faciebamus, tam eramus amentes*,] haec particula, Neque, hic habet uim quandam, non saepe usitatam; subauditur enim, non modo; ut sit; non modo nunc, sed neque tunc. Simpliciter ep. 15. lib. ix.

lib. IX. Neque ego aliter accepi. & ep. 4. ad Att. lib. I. Neque id neglexi. SI ID *euenit*,] ut uinceremur. INGREDIENTIBVS *nobis in caussam*] publicam caussam suscipientibus contra Caesarem, senatui dicto non audientem. Eandem sententiam posuit ep. 12. in eo loco: Cum recordarer te in hoc ipsum bellum esse ingressum, non solum uictor beatus, sed etiam, si ita accidisset, uictus ut sapiens esses. Nec dissimiliter in ep. 6. Sin, propter incertos exitus, euentusq. bellorum, posse accidere ut uinceremur, putasses; non debere ad secundam fortunam bene paratum fuisse; aduersam ferre nullo modo posse. CADERE *animis*,] Cadimus animo, & Cadit animus. utrumque enim dicitur: in Laelio: Nec debilitari animos, aut cadere patitur. Et Tusc. I. Simul animus cum re concidit. Et Phil. 3. Allato nuncio de quarta legione, mente concidit. PRAESTANDVM] Praestare culpam dicitur, qui culpam uitat. hoc praestare debemus: reliqua ne curemus: non enim praestanda nobis sunt: quia malum in una culpa situm est. PERDITIS *rebus omnibus*,] hoc refertur ad illud: Reliquum est, ut te excruciet commune periculum reip. Haec, inquit, ideo dixi, ut intelligas, uel si omnia interierint, uirtutem tamen sustentare se ipsam posse. Quanta igitur cuiusque uirtus, tantam ille ab ipsa uirtute consolationem capit. quod supra dixit, Quantum in cuiusque animo roboris est, atque neruorum, tanta consolatio est. atque haec uirtus, hoc robur, hi nerui sunt eorum, qui se optimorum consiliorum conscientia sustentare possunt. Quod autem hic, Perditis rebus, infra dixit, Perdita rep. & in epistola sequenti, Remp. funditus interire. & ibidem paullo post: Sin omnino interierint omnia. & ep. 21. Euersis omnibus rebus. & ep. ult. libri superioris, Fortunam funditus euersam. Contrarium est, Saluis rebus, ep. 1. lib. IV. QVICVMQVE *status est futurus*,] infra: Nec dubitare debes, quin aut aliqua rep. sis futurus, qui esse debes; aut, perdita, non afflictiore condicione, quam ceteri. Idem in epistola sequenti. ATQVE HAEC *mihi scribenti ueniebant in mentem*,] eleganter interdum a particula, Atque, sententiam ordimur, ut proxime, Atque haec eo pertinet oratio. & ep 6. Atque utebar familiarissime Caesare. & ad Terentiam, ep. 4. lib. XIV. Atque ego, qui te confirmo, ipse me non possum. DESPERATIONEM] cum de rep. desperabam, si res ad arma deduceretur. CONSILIVM *improbabam*.] pugnari nolebam: cupiebam quamuis iniqua condicione pacem. ep. 4. & 6. & libro superiore, ep. ult. MVLTO *ante confirmata per nosmet ipsos*] cum Pompeius iterum consul operam dedit, ut Caesari Galliarum administratio in alterum quinquennium prorogaretur. de quo in ep. 6. Ipsum Pompeium consulem pugnasse dicit. & ad Att. ep. 3. lib. IIX. de Pompeio: Istum in remp. ille aluit, auxit, armauit: ille legibus per uim, & contra auspicia ferendis auctor: ille Galliae ulterioris adiunctor: ille gener: ille prouinciae propagator: ille absentis in omnibus adiutor. Eadem dixit in Phil. 2. PILIS, *& gladijs, non consilijs, neque auctoritatibus*] sic ep. 7. lib. IV. Non enim ijs rebus praestabamus, quibus ualere poteramus, consilio, auctoritate, caussa, quae erant in nobis superiora; sed lacertis, & uiribus, quibus pares non eramus. DE IVRE *publico disceptari*] de ipsa rep. contendi. sic ep. 4. lib. IV. Posteaquam armis disceptari coeptum est de iure publico. & ep. 14. eiusdem libri: Quanto periculo de iure publico disceptaretur armis. NEQVE *ego diuinabam*] futura non uidebam: sed, ne acciderent, timebam. EVENTV, *atque exitu*] exitus euentu, non euentus exitu, posterior est. nam ultra euentum exitus est: ultra exitum nihil omnino. ID *futurum, quod euenit*,] fore, ut Caesar uinceret. EXPLORATIVS *promittere*;] non plane promittere, sed exploratius, quam de uictoria Pompeij. hoc quidem exploratius; quam illud, promittere, diuinare tamen plane non poteram. IIS *rebus*] consilijs, auctoritatibus, caussa. paullo ante. & ep. 7. lib. IV. MILITVM *robore*] ep. 3. lib. VII. de Pompeio: Signa tirone, & collecticio exercitu cum legionibus robustissimis contulit. SED TV *illum animum*] tale illud Sulpicij: Noli imitari malos medicos, qui in alienis morbis profitentur se tenere medicinae scientiam, ipsi se curare non possunt. PHILARGYRVS] liberti cognomen, quod in seruitute nomen unicum fuerat. ualet autem, Amator argenti. SVSPENSI] exspectatione euentus. pugnabatur enim in Hispania: itaque dixit supra: Cum omnium bellorum exitus incerti sint. &c. & ep. 6. Videmur intelligere, non diuturnum bellum fore. IN EA *urbe*] Athenis: pro Flacco: Adsunt Athenienses, unde humanitas, doctrina, religio, fruges, iura, leges ortae, atque in omnes terras distributae putantur. & lib. I. de Orat. Athenae omnium doctrinarum inuentrices. ep. 4. NATA, *& alta*] in Bruto: Vides ne, ut in ea ipsa urbe, in qua & nata, & alta sit eloquentia, quam ea sero prodierit in lucem? Veteres ab Alo & Alium, & Altum deducebant. Priscianus, & Diomedes. RATIO, *ac moderatio unae*] ob doctrinam, religionem, iura, leges. ideo putabantur Athenae in tutela Mineruae. SER. SVLPICIVM,] Graeciae praepositum a Caesare. ep. 6. Brutum Galliae praefecit, Sulpicium Graeciae. uide, quae diximus ep. 12. lib. IV. BENEVOLENTIA, *& sapientia*.] quae sapienter in re nostra dicuntur ab amicis, creduntur facilius; & magis mouent, quam si dicantur ab alienis. ideo coniunxit cum sapientia beneuolentiam. ep. 4. in extremo. AVCTORITATEM, *& consilium*] omnino cauendum ciuile bellum, cuius initia cernebantur, Sulpicius consul censuit. ep. 4. lib. IV. Absens, inquit, cognoscebam, quae esset tua in hoc pestifero bello cauendo, & praedicendo sententia. & quae sequuntur. TOGATI *potius potentiam, quam armati uictoriam, subissemus*.] Simile illud in ep. 6. Nolo hunc existimare, ea me scripsisse Pompeio, quibus ille si paruisset, esset hic quidem clarus in toga, & princeps, sed tantas opes, quantas nunc habet, non haberet. Subissemus, inquit, potentiam, ut rem grauem, sed uictoria tamen leuiorem. ideo in ep. 4. Cupiebam quamuis iniqua condicione pacem. & in ultima superioris libri: Quamuis tuta condicione pacem accipere malui, quam uiribus cum ualentiore pugnare. QVAM *necesse fuit*.] amorem suum declarat, ac studium confirmandi Torquati, cum plura etiam fortasse scripserit, quam necesse fuit. simul illum tacite laudat, quasi uirtus eius

minus

minus multa desideraret. hoc ipsum dicit in epistola tertia, addita, quam hic omittit, ratione, cur fuerit longior. Superioribus, ait, litteris, beneuolentia magis adductus, quam quod res ita postularet, fui longior. neque enim confirmatione nostra egebat uirtus tua. Et ep. 4. ILLA, *quae maiora sunt, breuius exponam.*] rerum diuersarum connexio, in qua laborare multos uideo, uulgare non requirit ingenium: hic Cicero a consolatione doloris ad promissionem auxilij percommode transit. nam, cum dixisset, Haec longiora, subiunxit, illa maiora. sic ep. 3. Sed haec consolatio leuior, illa grauior. Et ad Appium ep. 10. lib. III. Atque haec domestica. quid illa tandem popularia? Et ad Cassium, ep. 2. lib. XII. Sed haec tolerabilia: illud non ferendum; quod est, qui uestro anno consulem filium suum futurum putet. Et Phil. 2. cum obijcienti Antonio, ciuile bellum eius culpa natum esse, copiose respondisset, transitu ita quaesiuit ad aliam rem, uix ut interrupta narratio uideatur, hoc modo: Sed haec uetera, illud uero recens, Caesarem meo consilio interfectum. Huius generis innumerabilia fere occurrunt: sed fastidium uitemus, & haec sibi quisque, quod nos olim facere consueuimus, notet in legendo. NEMINEM.] quia perierat Cn. Pompeius, & P. Lentulus, quorum opera restitutus ab exsilio fuerat. QVIBVS *tantum debebam, quantum tu intelligis,*] plus scilicet, quam tibi. sed, cum eos belli casus eripuerit, nemo, cui plus, quam tibi, debeam, superest. ep. 4. Beneuolentiam tuam erga me imitabor, merita non assequar. BELLI *casus eripuit.*] mors eripuit, de ijsdem dixit, ep. 13. lib. IV. QVI. S. T. M.] ep. 9. Eodem tempore, eademque caussa nostrum uterque cecidit. & ep. 13. Eadem caussa opes meas fregit, quae tuam salutem in discrimen adduxit. & in ultima huius libri: Quid possim, nescio: uel potius, me parum posse, sentio. STVDIVM *certe*] si consilio, & opera prodesse tibi non multum potero, studio certe numquam deero.

Argumentum ep. 2.

Excusat se, quia rarius antea scripserit: spem aliquam affert de reconciliato Caesaris animo: nihil ei praecipue timendum significat. Scripta uidetur eodem anno.

Cicero S. D. A. Torquato. 2.

PETO a te, ne me putes obliuione tui rarius ad te scribere, quam solebam, sed aut grauitate ualetudinis, qua tamen iam paullulum uideor leuari: aut quod absim ab urbe, ut, qui ad te proficiscantur, scire non possim. quare uelim ita statutum habeas, me tui memoriam summa cum beneuolentia tenere, tuasq. omnes res non minori mihi curae, quam meas, esse. Quod maiore in uarietate uersata est adhuc tua caussa, quam homines aut uolebant, aut opinabantur; mihi crede, non est pro malis temporum, quod moleste feras. necesse est enim, aut armis urgeri remp. sempiternis, aut, his posuis, recreari aliquando, aut funditus interire. si arma ualebunt: nec eos, a quibus reciperis, uereri debes, nec eos, quos adiuuisti. sin, armis aut condicione positis, aut defatigatione abiectis, aut uictoria detractis, ciuitas respirauerit: & dignitate tua frui tibi, & fortunis licebit. sin omnino interierint omnia; fueritq. is exitus, quem uir prudentissimus M. Antonius iam tum timebat, cum tantum instare malorum suspicabatur: misera est illa quidem consolatio, tali praesertim ciui, & uiro, sed tamen necessaria, NIHIL esse praecipue cuiquam dolendum in eo, quod accidat uniuersis. Quae uis insit in his paucis uerbis, (plura enim committenda epistolae non erant) si attendes, quod facis: profecto etiam sine meis litteris intelliges, te aliquid habere, quod speres; nihil, quod aut hoc, aut aliquo reip. statu timeas; omnia si interierint, cum superstitem te esse reip. ne si liceat quidem uelis, ferendam esse fortunam, praesertim quae absit a culpa. Sed haec hactenus. Tu uelim scribas ad me, quid agas, & ubi futurus sis; ut, aut quo scribam, aut quo ueniam, scire possim. Vale.

EXPLANATIO

LEVARI;] persistit in translatione, quia dixerat, Grauitate. VARIETATE] Varietatem non uocat mutationem caussae; quia scilicet modo timuissent homines, modo sperassent; sed quod uarietas fuerit inter caussam Torquati, & uoluntatem, opinionemq. hominum; propterea quod, cum ei reditum in Italiam Caesar concessisset, ut infra ostendemus; fore sperauerunt homines, ut paullo post redeundi quoque in urbem facultas ei permitteretur. in quo se difficilem Caesar praebuit. ADHVC] sperare se aliquid ostendit. nam, Adhuc, uarietatis illius, quam proxime nominauit, quasi terminus uidetur. AVT *uolebant, aut opinabantur:*] contra uoluntatem, & praeter opinionem, dixit ep. 2. lib. III. PRO *malis temporum,*] si rem ipsam spectes, moleste ferendum uidetur; si tempora consideres, quae pessima sunt; mihi crede, non est cur moleste feras. Ep. 28. lib. XIII. Pro horum temporum perturbatione. Pro malis, recte habebat, ep. 14. lib. XII. ad Att. Alibi, Vt in malis, Vt in perditis rebus. ARMIS *urgeri remp. sempiternis,*] ut in armis de iure publico semper disceptetur, sicut adhuc quidem disceptatur. POSITIS,]

infra adiddit, Abiectis, aut detractis. hic, Positis, communiter pro omnibus usurpatum est. FVNDITVS *interire.*] amissa libertate: quod accidit: numquam enim postea suum ius resp. recuperauit. SI ARMA *ualebunt*:] non loquitur de uictoria armis parta, sed de contentionis diuturnitate: idest, si armis res agetur. hoc enim ad illud respondet, Necesse est armis urgeri remp. sempiternis. De uictoria uero statim subiungit. RECIPERES,] recipiebatur, quia, licet in urbem redire non posset, in Italia tamen ei licebat esse. Hoc etiam e postremis epistolae uerbis colligitur: Vt, aut quo scribam, aut quo ueniam, scire possim. nam, si extra Italiam Torquatus esset, non diceret Cicero, Quo ueniam. Praeterea, Torquatum in Tusculano fuisse, eiusq. caussam Dolabellae a Cicerone commendatam, ut scilicet eius reditũ in urbem a Caesare ex Hispania redeũte impetraret, licet intelligere ex ep. 9. lib. XIII. ad Att. *Eunaipon*, inquit, ad me uenit, cum haberem Dolabellam, Torquatus: humanissimeq. Dolabella, quibus uerbis secum egissem, exposuit. quae diligentia grata est uisa Torquato. Et ad eundem ep. 20. Torquato nostra officia grata esse, facile patior; eaq. augere non desinam. Et ep. 21. Quid possum a Torquato, nisi aliquid a Dolabella? Et ep. 44. Cum Dolabella uiuendum esse istis diebus, uides. quod nisi me Torquati caussa teneret; satis erat dierum, ut Puteolos excurrere possem. Atque illae ad Atticũ epistolae, Caesare ex Hispania, deuictis iam Pompeij liberis, redeunte, scriptae sunt: hae uero ad Torquatum, adhuc pugnante: id quod perspicuum satis est: haec tamen una confecto iam bello, & concessa Torquato manẽdi in Italia, non in urbem ueniendi, potestate, scripta uidetur esse, ideoq. reijcienda in extremum locum. CONDICIONE] quod inter utramque partem de ponendis armis conueniat. VICTORIA *detractis*,] alterutra parte uincente, ita ut bellum nullum supersit. RESPIRAVERIT:] quia non amplius armis urgebitur resp. quod si, uictoria detractis armis, ciuitas respirauerit; bonitas in eo, & clementia indicari uidetur. in quo Caesari, qui secunda iam fortuna usus erat, Cicero assentatur. quamquam Pompeij partes afflictae nondum penitus erant. M. ANTONIVS] orator ille summus, qui loquitur in oratorijs libris. IAM *tum timebat*,] ante Marij, & Sullae bellum, quo in bello ipse est interfectus. SVSPICABATVR:] ex discordiae principiis. hoc significatur initio lib. I. de Orat. nam de sermone inter Scaeuolam, Antonium, Crassum habito, sic ait: Quo quidem in sermone multa diuinitus a tribus illis consularibus Cotta, & cõmemorata, & deplorata narrabatur nihil incidisset postea ciuitati mali, quod non impendere illo tanto ante uidissent. TALI *praesertim ciui, & uiro*,] qui ne hoc genere consolationis indigere deberet, probitate, & uirtute meritus est. Ciuẽ, & Virum saepe coniungit Cicero, ut ep. 15. lib. IV. ad Att. O uirum, o ciuem. & alibi. NECESSARIA,] quid enim praeterea consolari possit? IN HIS *paucis uerbis*,] non his proximis, quibus de omnium rerum interitu locutus est, sed illis superioribus, ab eo loco, Necesse est aut armis urgeri remp. sempiternis: quibus aliquid eum, quod speret, habere ostendit. nam, tribus propositis, si arma ualeant, si omittantur, si funditus intereant omnia, ex primo, liberat eum timore, ex altero, spem affert recuperandi fortunas, & dignitatem: tertium si eueniat, praecipuum dolorem adimit in eo, quod accidat uniuersis. Ergo, cum subiũgat hic: Profecto etiam sine meis litteris intelliges, te aliquid habere, quod speres: ad superiora illa respexit. HOC,] dum de iure publico dimicatur. ALIQVO]: positis armis, aut abiectis, aut detractis: de quo supra. QVO *ueniam*,] erat igitur, ut dixi, Torquatus in Italia, nec tamen prope urbem: nam aut ille ad Ciceronem, aut ad illum Cicero, cum praesertim hoc tẽpore extra urbem esset, omnino accessisset. non fuisse autem in urbe Ciceronem, cum hanc epistolam scripsit, nec Torquatum prope urbem, ostendunt superiora illa uerba: Quod absim ab urbe, ut, qui ad te proficiscantur, scire non possim. Postea uero Torquatus propius urbem accessit: ut recitata iam ex epistolis ad Att. loca demonstrant.

Argumentum ep. 3.

QVattuor utitur rationibus ad consolandum. primum, quia maxime ad timorem mors proponitur, miserrimum esse ostendit, ita uiuere, ut non sit uiuendum: quod malum impendere, utracumque pars uicerit. deinde, consolatur a communi condicione: tum, a uita innocenter traducta: postremo, ab ipsa etiam morte, quae malorum sensum adimit. Scripta est paucis diebus post primam, quam significari primis uerbis uidemus. itaque restituenda uidetur in suum locum, unde retrusa est in tertium.

M. Cicero S. D. A. Torquato. 3.

SVPERIORIBVS *litteris, beneuolentia magis adductus, quam quod res ita postularet, fui longior. neque enim confirmatione nostra egebat uirtus tua; neque erat ea mea caussa, atque fortuna, ut, cui omnia de essent,*

essent, alterum confirmarem. hoc item tempore breuior esse debeo. siue enim tum nihil opus fuit tam multis uerbis; nihilo magis nunc opus est: siue tum opus fuit; illud satis est, praesertim cum accesserit nihil noui. nam, etsi quotidie aliquid audimus earum rerum, quas ad te perferri existimo: summa tamen eadem est, & idem exitus, quem ego tam uideo animo, quam ea, quae oculis cernimus. nec uero quidquam uideo, quod non idem te uidere certo sciam. nam, etsi, quem exitum acies habitura sit, diuinare nemo potest: tamen & belli exitum uideo, &, si id minus, hoc quidem certe, cum sit necesse alterutrum uincere, qualis futura sit uel haec, uel illa uictoria. idq. cum optime perspexi, tale uideo, nihil ut mali uideatur esse futurum, si id uel ante acciderit, quod uel maximum ad timorem proponitur. ITA *enim uiuere, ut non sit uiuendum, miserrimum est: mors autem nemo sapiens miserum duxit, ne beato quidem. Sed in ea es urbe, in qua haec uel plura, & ornatiora parietes ipsi loqui posse uideantur. Ego tibi hoc confirmo,* ETSI *leuis est consolatio ex miserijs aliorum, nihilo te nunc maiore in discrimine esse, quam quemuis aut eorum, qui discesserint, aut eorum, qui remanserint. alteri dimicant; alteri uictorem timent. Sed haec consolatio leuis, illa grauior, qua te uti spero, ego certe utor. nec enim, dum ero, angar ulla re, cum omni uacē culpa; &, si non ero, sensu omnino carebo. Sed rursus γλαῦκ' εἰς Ἀθήνας, qui ad te haec. Mihi tu, tui, tua omnia maximae curae sunt, &, dum uiuam, erunt. Vale.*

EXPLANATIO

QVAM *quod res ita postularet,*] idem dixit ep. 1. NEQVE ERAT *ea mea caussa,*] meae res eo loco erant: ia erat mearum rerum status. EARVM *rerum,*] quae geruntur in Hispania. IDEM *exitus,*] uictoriam insolentem, & crudelem fore. infra. VIDEO *animo,*] Cernere animo, dixit ep. 12. lib. v. OCVLIS *cernimus.*] ep. 19. lib. x. NEC VERO *quidquam uideo, quod non idem te uidere certo sciam.*] ep. 16. Non eam cognoui aciem ingenij tui; quod ipse uideam, te id ut non putem uidere. QVEM *exitum acies habitura sit, diuinare nemo potest:*] ep. 1. Cum omnium bellorum exitus incerti sint. ep. 4. Cum omnis belli Mars communis, & cum semper incerti exitus proeliorum sunt: tum hoc tempore ita magnae utrimque copiae, ita paratae ad depugnandum esse dicũtur, ut, utercũque uicerit, non sit mirum futurum. BELLI *exitum*] belli finem, quod in epistola sequenti dixit, Nunc tãtum uidemur intelligere, non diuturnum bellum. SI. ID. MINVS,] de belli exitu, quem propinquũ esse arbitror, falli fortasse possum: de ipsa certe uictoria, qualis futura sit, minime fallor. QVALIS *futura*] Quid significet, indicant inferiora uerba: Ita uiuere, ut non sit uiuendum, miserrimum est. quibus uerbis amissio pristiuae dignitatis, legum interitus, & uictoria insolentia, atque crudelitas praedicitur. SI. ID *uel ante acciderit,*] si acciderit mors. ITA *enim uiuere, ut non sit uiuendum, miserrimum est:*] ep. 3. lib. vi. Vbi non sis, qui fueris, non esse cur uelis uiuere. MORS *autem nemo sapiens miserum duxit, ne beato quidem.*] miseriam in morte nemo sapiens constituit, sed in turpi uita: quod si ne beato quidem mori miserum est, quanto minus nobis in ijs miserijs, quae post bellum impẽdent. ep. 16. lib. v. Vt ea nõ dicã, quae saepissime & legi, & audiui, nihil mali esse in morte. IN. EA *es urbe,*] Athenis. ep. 1. & 4. PARIETES *ipsi*] cũ sapiẽtes multi Athenis de contẽnenda morte disputauerint. LEVIS *est consolatio ex miserijs aliorum,*] in epistola superiore: Misera est illa quidem consolatio, tali praesertim ciui, & uiro, sed tamen necessaria, nihil esse praecipue cuiquam dolẽdum in eo, quod accidat uniuersis. AVT *eorum, qui discesserint,*] desideratur omnino aliquid. designari enim duo genera hominũ, ex eo, quod sequitur, manifestum est. in antiquis libris non est alterum illud membrum, Aut eorum, qui remãserint. quod ex ingenio additũ uidetur. duo ueteres libri habent, Quã quemuis eorum, qui discesserint. quod sincerũ existimarem, nisi sequeretur: Alteri dimicant, alteri uictorem timent. qui enim ab armis discesserant, uictorem Caesarem timebant, contra quem pro Pompeio iam pugnauerant. itaque in epistola sequenti, Nemo est, inquit, quin cogitet, quam sit metuendus iratus uictor armatus. CVM *omni uacem culpa;*] saepe in consolationibus hanc sententiam usurpat. uide epistolam sequentem, & primãne multa eiusdem generis afferentes lectorem obtundamus. SENSV *omni carebo.*] amitti sensum in morte, & hic affirmat, & in epistola sequenti: quod dubitare uisus est ep. 16. lib. vi. Aristoteles quoque nõ satis in eo suam sententiam aperuit. RVRSVS] quia rursus de morte philosophari coepit; quasi ueniã petit, cum ad eum scribat, qui Athenis, ut paullo ante dixit, ea uel plura, & ornatiora a doctissimis, ac sapientissimis uiris audire possit. qui haec igitur ad te, noctuam scilicet Athenas mittit. Adagium inde ortum, quod Athenis nummi percuterentur cum imagine noctuae igitur Athenis multae, quia nummi multi. ep. 3. lib. ix & ult. lib. 2. ad Q. Fr. & interpres Aristophanis.

Argumentum ep. 4.

TRes partes habet haec epistola. prima est de propinquo belli exitu: altera ad consolandum pertinet: tertia studium, ac diligentiam pollicetur in ijs rebus, quae ad Torquatum pertineant. Scripta est paullo post superiorem

proximam: nam in illa dixit, uidere se exitum belli: in hac idem significat, cum ait: Nunc tantum uidemur intelligere, non diuturnum bellum: & in illa nihil accessisse noui; in hac noui nihil esse, quod scriberet.

M. Cicero S. D. A. Torquato. 4.

NOVI, *quod ad te scriberem, nihil erat: & tamen, si quid esset, sciebam te a tuis certiorem fieri solere. de futuris autem rebus etsi semper difficile est dicere; tamen interdum coniectura possis propius accedere, cum res est eiusmodi, cuius exitus prouideri possit. Nunc tantum uidemur intelligere, non diuturnum bellum. etsi id ipsum non nullis uideatur secus. equidem, cum haec scribebam, aliquid iam actum putabam; non, quo ego certo scirem; sed, quo non difficilis erat coniectura. nam cum omnis belli Mars cõmunis, & cum semper incerti exitus proeliorum sunt: tum hoc tempore ita magnae utrimque copiae, ita paratae ad depugnandum esse dicuntur, ut, utercumque uicerit, non sit mirum futurum. Illa in dies singulos magis magisq. opinio hominum confirmatur; etiamsi inter caussas armorum aliquantulum intersit, tamen inter uictorias nõ multum interfuturum. alteros propemodum iam sumus experti: de altero, nemo est quin cogitet quam sit metuendus iratus uictor armatus.. Hoc loco si uideor augere dolorem tuum, quem consolando leuare debebam; fateor me communium malorum consolationem nullam inuenire, praeter illam; quae tamen, si possis eam suscipere, maxima est; quaq. ego quotidie magis utor;* CONSCIENTIAM *rectae uoluntatis maximam consolationem esse rerum incommodarum, nec esse ullum magnum malũ praeter culpam, a qua quando tantum absumus, ut etiam optime senserimus, euentusq. magis nostri consilij, quam consilium reprehendatur; & quando praestitimus, quod debuimus: moderate, quod euenit, feramus. Sed hoc mihi tamen non sumo, ut te consoler de communibus miserijs, quae & ad consolandum maioris ingenij, & ad ferendum singularis uirtutis indigent. Illud cuiuis facile est docere, cur praecipue tu dolere nihil debeas eius enim, qui tardior in te leuando fuit, quam fore putaramus, non est mihi dubia de tua salute sententia: de alijs autem non arbitror te exspectare quid sentiam. Reliquum est, ut te angat, quod absis a tuis tam diu, res molesta, praesertim ab ijs pueris, quibus nihil potest esse festiuius. sed, ut antea ad te scripsi, tempus est huiusmodi, ut suam quisque condicionem miserrimam putet, &, ubi quisque sit, ibi esse minime uelit. equidem, nos quod Romae sumus, miserrimum esse duco; non solum, quod in omnibus malis acerbius est uidere, quam audire; sed etiam, quod ad omnes casus subitorum periculorum magis obiecti sumus, quam si abessemus. etsi me ipsum consolatorem tuum non tantum litterae, quibus semper studui, quantum longinquitas temporis mitigauit. quanto fuerim dolore, meministi. in quo prima illa consolatio est, uidisse me plus, quam ceteros, tum cupiebã quamuis iniqua condicione pacem. quod etsi casu, non diuinatione mea, factum est: tamen hac inani prudentiae laude delector. deinde, quod mihi ad consolationem commune tecum est, si iam uocer ad exitum uitae, non ab ea rep. auellar, qua carendum esse doleam, praesertim cum id sine ullo sensu futurum sit... Adiuuat etiam aetas, & acta iam uita; quae cum cursu suo bene confecto delectatur, tum uetat in eo uim timere, quo nos iam natura ipsa paene perduxerit. Postremo is uir, uel etiam ij uiri hoc bello occiderunt, ut impudentia uideatur, eandem fortunam, si res cogat, recusare. Equidem mihi omnia propono: nec ullum est tãtum malum, quod non putem impendere: sed cum plus in metuendo mali sit, quam in illo ipso, quod timetur; desino; praesertim cum id impendeat, in quo non modo dolor nullus, uerum finis etiam doloris futurus sit. Sed haec satis multa, uel plura potius, quam necesse fuit. facit autem non loquacitas mea, sed beneuolentia longiores epistolas. Seruium discessisse Athenis, moleste tuli. non enim dubito, quin magnae tibi leuationi fuerit solitus esse quotidianus congressus, & sermo cum familiarissimi hominis, tum optimi, & prudentissimi uiri. Tu uelim te, ut debes, & soles, tua uirtute sustentes. ego, quae te uelle, quaeq ad te, & ad tuos pertinere arbitrabor, omnia studiose, diligenterq. curabo. quae cum faciam; beneuolentiam tuam erga me imitabor, merita non assequar. Vale.*

EXPLANATIO

NON *diuturnum bellum.*] quod in Hispania cum Pompeij liberis Caesar gerebat: de quo dixit in epistola proxima: Belli exitum uideo. NON QVO, *sed quod difficilis erat coniectura.*] mendosus, & fortasse mutilus locus. nec opem ferunt antiqui libri. unus Fuluij habet sic: Putabam quo ego certo sciam, sed quod difficilis erat coniectura. alter: Putabam non quo modo, sed quod difficilis erat coniectura. reliqui omnes, ut impressum est. Ego hic ingenio nihil assequor, quod probem. OMNIS *belli Mars communis,*] Incerta semper uictoria est. unde illud in oratione pro Milone: Adde casus, adde incertos exitus pugnarum, Martemq. communem; qui saepe spoliantem iam, & exsultantem euertit, & perculit ab abiecto. & pro Sextio: Nimium communem Martem, belliq. casum metuens. & Phil. 10. Vt concedam, incertos exitus esse belli, Martemq. cõmunem. De hoc genere ornamenti sic lib. III. de Orat. Grauis est modus orationis, & saepe sumendus: ex quo genere sunt haec, Martem belli esse communem, Cererem pro frugibus, Liberum appellari pro uino. &c. MAGNAE *utrimque copiae,*] Põpeianae maiores. nam in eo libro, quem de bello Hispaniensi uel Hirtius, uel Oppius conscripsit, haec sunt: Erat acies XIII. aquilis constituta, quae lateribus equitatu tegebatur, cum leui armatura millibus sex, praeterea au-

rea au-

rea auxiliares accedebant prope alterum tantum, nostra praesidia LXXX. cohortibus, & octo millibus equitum. VT, *utercumque uicerit, non sit mirum futurum.*] hic locus corrupti superioris loci sententiam demonstrat. INTER *uictorias*] hoc & in proxima epistola, & in superioris libri ultima: sed hic ratio subscribitur. ALTEROS] Pompeianos. PROPEMODVM] non plane, sed propemodum: quia, cum belli ciuilis initio Pōpeiani crudeliter otiosis minati essent, inde licuit conijcere, quales in uictoria futuri essent. uide ep. 6. lib. IX. IRATVS *uictor armatus.*] Iratus ijs, qui Pompeium secuti essent. Victor: quia uictoria, etiam si ad meliores oenit, tamen eos ipsos ferociores, impotentioreíq. reddit: ut, etiam si natura tales nō sint, necessitate esse cogantur: multa enim uictori eorum arbitrio, per quos uicit, etiam inuito facienda sunt. Armatus: nam, depositis armis, ita deferuescit, & ad lenitatem animus paullatim delabitur: arma uero qui adhuc retinet, uictoria recenti, facile ijs ad caedē utitur. Ab irato, a uictore, ab armato quid non timendum? PRAETER *illam, quae tamen, si possis eam suscipere, maxima est,*] haec est illa consolatio, de qua dixit ep. 1. Praeter illam, quae tanta est, quantum in cuiusq. animo roboris est, atque neruorum, ut ea uti possis. non enim omnes ij, qui recte uixerint, aeque conscientia sustentantur: sed, qui fortiores animo sunt, eo maiorem a conscientia consolationem capiunt. prodest igitur magis, aut minus conscientia, pro cuiusque animo. EVENTVS *nostri consilij,*] quia uicti sumus. CONSILIVM] quia pro rep. arma sumpsimus. ep. 1. Quoddam nobis officium iustum, & pium, & debitum reip. nostraeq. dignitati uidebatur. & ep. 5. lib. IX. Consilij nostri, ne si eos quidem, qui id secuti non sunt, non paeniteret, nobis paenitendum putarem. &c. AD. FERENDVM] moderate: quod proxime dixit, est enim hic, Ferre, pro tolerare. EIVS] Caesaris. QVI *tardior in te leuando fuit,*] ep. 1. Qui in te adhuc iniustior, quam tua dignitas postulabat, fuit. NON *est mihi dubia de tua salute sententia:*] ep. 1. Signa dedit animi erga te mitigati. DE. ALIIS] de Pompeianis, si uicerint. eandem sententiam posuit in ep. 1. Ab altera uictoria tibi periculum nullum esse perspicio: ab altera te ipsum numquam timuisse certe scio. & ep. 3. Si arma ualebunt; nec eos, a quibus reciperis, uereri debes, nec eos, quos adiuuisti. QVID *sentiam.*] cum tu quoque sentias idem, quod ego, ab ijs tibi timendum non esse. PVERIS,] Manlia natis. nam, ut est in oratione pro Plancio, A. hic Torquatus uxorem habuit T. Torquati, fratris sui patruelis, filiam. feminas autem gentis nomine appellari solitas, quis iam nescit? FESTIVITAS.] festiuitas laudari solet in pueris. ep. 10. ad Att. lib. I. Puer festiuus Sositheus decesserat. & pro Flacco: Matercnlae suae festiuus filius. Festiuus autem est, qui sermone, & adspectu hilaritatem excitat. & Festiuam librorum copiam dixit Cicero, quam cum uideret, laetabatur, & Festiuam picturam in Paradoxis. VT. ANTEA *ad te scripsi,*] initium significat epistolae primae. ACERBIVS *est uidere quam audire;*] ep. 1. Oculi augent dolorem, qui ea, quae ceteri audiunt, intueri coguntur, nec auertere a miserijs cogitationem sinunt. & ep. 13. lib. IV. AN *omnes casus subitorum periculorum magis obiecti sumus,*] uide ingenium. diuerso modo in re diuersa argumentatur. nam hic ad liniendum Torquati desiderium, urbanam uitam subitis periculis obiecti esse ait: at, cum ad Marcellum scriberet, quem Romam redire cupiebat, tutiorem esse probat in urbe uitam, quam in externis, alienisq. locis. Magna, inquit, gladiatorum est licentia: sed in externis locis minor etiam ad facinus uerecundia. OBSCVRI] propositi, ut ep. 16. lib. V. LITTERAE] uide ep. 3. lib. IV. & ep. 15. lib. V. & ep. 6. huius libri, & ep. 2. & 3. & ult. lib. IX. LONGINQVITAS *temporis*] ep. 5. lib. IV. Nullus dolor est, quem non longinquitas temporis minuat, atque molliat. Et ep. 16. lib. V. Quod allatura est ipsa diuturnitas, quae maximos luctus uetustate tollit, id nos praeripere consilio, prudentiaq. debemus. Quod est dies allatura, id consilio anteferre debemus, neque exspectare temporis medicinam, quam repraesentare ratione possimus. Et ep. 11. ad Att. lib. XII. Consolationum multae uiae, sed illa rectissima. impetret ratio, quod dies impetratura est. Et ep. 28. lib. VI. Me non ratio solum consolatur, quae plurimum debet ualere, sed etiam dies, quae stultis quoque mederi solet. QVANTO *fuerim dolore, meministi.*] offendi scio Latinae linguae rudes hoc loquendi genere: quasi mendosum sit, Quanto fuerim in dolore: sincerum autē, Quanto fuerim in dolore: quia scilicet non dicatur, Ego sum laetitia, sed, Ego sum in laetitia. Apte uero, & apposite. quis enim hoc negat, Ego sum laetitia, dolore, spe, Latine non dici? at illud quis negare potest, Ego sum magna laetitia, magno dolore, magna spe, recte, & eleganter dici? Discant igitur uti similibus exemplis, ubi refellere aliquid, aut probare conantur, nec tam facile consensum, auctoritatemq. ueterum omnium librorum contemnant. CETEROS,] qui pacem improbabant: non, Ceteros, omnes: nam Ser. Sulpicius, M. Marcellus, & alij pacem suaserunt. ep. 1. 2. 3. 7. 9. lib. IV. QVAMVIS *iniqua condicione*] ep. ult. superioris libri: Quauis tuta condicione pacem accipere malui, quam uiribus cum ualentiore pugnare. Et ep. 6. lib. III. & in epistola ad Pompeium lib. I. IX. ad Att. Mea quae semper fuerit sententia, primum de pace uel iniqua condicione retinenda, meminisse te arbitror. Et ad Att. ep. 5. lib. VII. CASV *factum*] ut uiderim plus, quam ceteri: id est, ut Caesar uicerit: quod ego metuens, cupiebam quamuis iniqua condicione pacem. SI. IAM *uocer ad exitum uitae,*] si quis mihi uitam eripiat. Non loquitur de naturali morte: sequitur enim: Vetat in eo uim timere. NON *ab ea rep. auellar, qua carendum esse doleam,*] eadem consolatio ep 17. lib. V. Illud utinam ne uere scriberem, ea te rep. carere; in qua neminem prudentem hominē res ulla delectet. Et infra, ep. 6. Exponerem etiam, quemadmodum hic, & quanta in turba, quantaq. in confusione rerum omnium uiueremus. necesse est enim, minore desiderio perdita rep. carere, quā bona. SINE *ullo sensu*] earum rerum, quae accidunt in uita. infra, & ep. 3. Si non ero, sensu omni carebo. AETAS, *& acta iam uita;*] ep. 20. Ita uiximus, & id aetatis iam sumus. IN. EO] in morte, a

qua

qua non longe absumus. VIM] quae a uictoribus possit afferri. IS. VIR,] Cn. Pompeius, tribus triumphis clarus. Argumentum a casibus clarissimorum uirorum: quo etiam usus est ep. 6. Commemorarem, inquit, non solum ueterum, sed horum etiam recentium uel ducum, uel comitum tuorum grauissimos casus. leuat enim dolorem communis quasi legis, & humanae condicionis recordatio. II. VIRI] M. Bibulus, P. & L. Lentulus, L. Domitius, Ap. Claudius, alij. IN. ILLO *ipso, quod timetur;*] in morte. sic ad Att. ep. xi. lib. x. Vitam miseram, maiusq. malum, tamdiu timere, quam est illud ipsum, quod timetur. DOLOR *nullus,*] amisso sensu. paullo ante, & ep. 3. BENEVOLANTIA] unde initium superioris epistolae. SERVIVM] Sulpicium, qui Achaiae praeerat. ATHENIS,] urbe eius imperij, & iurisdictionis ep. 1. PRVDENTISSIMI] ep. 1. Qui te profecto, & beneuolentia, & sapientia consolatus. TVA *uirtute*] quando Seruius discessit, cuius te beneuolentia, & sapientia ualde leuabat. Ne tamen omnem in uno Sulpicio Torquati consolationem sitam fuisse ostenderet, ideo dixit, Vt soles. ita eum debita uirtutis laude non priuauit: quam tamen ei, ut in ep. 1. legitur, Philargyri sermo ademerat. Et quod hic, Virtute tua, in ep. 6. Firmitudine animi, dixit. STVDIOSE, DILIGENTERQ.] studium est animi: diligentia se ipsa praestatur. BENEVOLENTIAM *tuam erga me imitabor, merita non assequar.*] ep. 8. lib. 1. dixit, Minus faciemus, quam debemus. & ep. 4. eiusdem libri: Si uitam pro tua dignitate profundam, nullam partem uideas tuorum meritorum assecutus. Merita Torquati significantur, & in ep. 1. in extremo: Ego, inquit, habeo, cui plus, quam tibi, debeam, neminem. Assequi plus est, quam Imitari, imitatur enim is, qui post sequitur: assequitur autem, qui ad eum, quem sequebatur, iam peruenit. utriusque uerbi uim plane Cicero expressit lib. 1. de leg. In historia, inquit, puerile quiddam consectatur: & unum Clitarchum, neque quemquam praeterea de Graecis, legisse uideatur, eum tamen uelle dumtaxat imitari: quem si assequi posset, aliquantulum ab optimo tamen abesset.

Argumentum ep. 5.

A. Caecinam, qui non modo contra Caesarem pro Pompeio pugnauerat, uerum etiam illi, edito libro, maledixerat, patria carentem consolatur, beneq. sperare iubet de fortunis suis, ac de se ipso. In extrema epistola pollicetur officia sua, tamquam Caecinae meritus, & uetustae debita necessitudini. Scripta uidetur paullo ante, quam Caesar in Hispaniam contra Pompeij liberos iret. nam de uiuo Marcello, & restituto, in sequentibus litteris mentio fit: Marcellus autem restitutus est post bellum Africanum; interfectus, cum in Hispania pugnaretur: quod suo loco iam probauimus.

Cicero S. D. A. Caecinae.

QVOTIESCVMQVE *filium tuum uideo, (uideo autem fere quotidie) polliceor ei studium quidem meum, & operam sine ulla exceptione aut laboris, aut occupationis, aut temporis; gratiam autem, atque auctoritatem cum hac exceptione, quantum ualeam, quantumq. possim. Liber tuus, & lectus est, & legitur a me diligenter, & custoditur diligentissime. Res, & fortunae tuae mihi maximae curae sunt: quae quidem quotidie faciliores mihi, & meliores uidentur: multisq. uideo magnae esse curae: quorum de studio, & de sua spe filium ad te perscripsisse certo scio. ijs autem de rebus, quas coniectura consequi possumus, non mihi sumo, ut plus ipse prospiciam, quam te uidere, atque intelligere mihi persuaserim. sed tamen, quia fieri potest, ut tu ea perturbatiore animo cogites, puto esse meũ, quid sentiam, exponere. Ea natura rerum est, & is temporum cursus, ut non possit ista aut tibi, aut ceteris fortuna esse diuturna, neque haerere in tam bona caussa, & in tam bonis ciuibus tam acerba iniuria. Quare ad eam spem, quam extra ordinem de te ipso habemus, non solum propter dignitatem, & uirtutem tuam, (haec enim ornamenta sunt tibi etiam cum alijs communia) accedunt tua praecipua, propter eximium ingenium, summamq. uirtutem: cui mehercule hic, cuius in potestate sumus, multum tribuit. itaque ne punctum quidem temporis in ista fortuna fuisses, nisi eo ipso bono tuo, quo delectatur, se uiolatum putasset. quod ipsum lenitur quotidie: significaturq. nobis ab ijs, qui simul cum eo uiuunt, tibi hanc ipsam opinionẽ ingenij apud ipsum plurimum profuturam. Quapropter primum fac animo forti, atque magno sis. ita enim natus, ita educatus, ita doctus es, ita etiam cognitus, ut tibi id faciendum sit. deinde spem quoque habeas firmissimam propter eas caussas, quas scripsi. a me uero tibi omnia, liberisq. tuis paratissima esse confidas uelim. id enim & uetustas nostri amoris, & mea consuetudo in meos, & tua multa erga me officia postulant. Vale.*

EXPLA-

EXPLANATIO

CAECINAE.] cognomen est Liciniae gentis, ut ostendit Plinius lib. xx. cap. 18. Caecina uero ex Etruria Romã uenit, ut epistola sequenti, & oratione pro illo habita, quae exstat, intelligitur. & uidetur hoc accepisse cognomen a Caecina, Volaterrani agri fluuio, quem nominat Plinius lib. III. cap. 5. nã & Caecinam Volaterranum, idem Plinius appellat lib. x. cap. 24. & Tiberius praenomen a Tiberi fluuio, deductum crediderim, & Aufidius, atque Aternius, quae Romanorum gentium nomina fuere, & a fluuijs Aufido, & Aterno, non Aufido, qui est in Apulia, apud quem natus est Horatius poeta sed eo, qui fluit ad Pontinas paludes. Aternus autem, qui hodie Pescara dicitur, Vestinos diuidit a Marrucinis, ortus in agro Amiternino. Huius Caecinae uxor Caesennia nominatur in oratione, quae illum moriens ex deunce, & semuncia heredem reliquit. Caecina, & unica n scribo, & secunda syllaba producta, & Porcina, Catelina, Aruina, Spurina, Hemina: quibus Romanae cognominibus usae sunt, id trium quoque ueterum lapidum testimonio comprobatur. FILIVM *tuum*] nõ e Caesennia natum, sed ex priore uxore: quod ex oratione licet conijcere. VIDEO *autem fere quotidie*,] de hoc genere ornamenti, quod fit uerbo repetito, diximus ep. I. lib. I. in eo: Si qui sunt, qui regis caussa nelint, qui pauci sunt. huius generis, & illud est ep. 17. lib. IX. Fier quodcũque uolent, qui ualebunt: ualebunt autẽ semper arma. QVANTVM *ualeam*,] parũ se ualere ostendit ep. I. Qui sim hoc tẽpore, intelligo. & ep. 13. lib. IV. ut alia loca omittantur, quae multa sunt. LIBER] quo Caesarem laudabat, ut ep. 7. nã ille, quo male dixit, antea scriptus erat. CVSTODITVR] scripserat enim Caecina ep. 7. Filius, ut audio, pertimuit, neque iniuria si liber exierit; quando non tam interest, quo animo scribatur, quam quo accipiatur; ne ea res inepte mihi noceret. Et in eiusdem epistolae clausula: Peto a te, ne liber exeat; aut ita corrigas, ne mihi noceat. Nec dubito, quin haec epistola post illam scripta sit. NON *mihi sumo, ut plus ipse prospiciam, quam te uidere, atque intelligere mihi persuaserim*,] solet, cum de futuris rebus loquitur, arrogantiae suspicionem uitare, communicata prudentiae laude cum eo, ad quem scribit: ut ep. 6. lib. 2. Non eam cognoui aciem ingenij tui, quod ipse uideam, te id ut non putem uidere. & ep. 3. huius libri: Nec uero quidquã uideo, quod non idem te uidere certo sciam. QVIA *fieri potest, ut tu ea perturbatiore animo cogites*;] simili excusatione Sulpicius ep. I. v. lib. II. auertit a se culpam arrogantiae cum Ciceronem consolari uellet. Quae, inquit, mihi in mentem uenerunt, decreui breui ad te perscribere: non quod ea te fugere existimẽ; sed quod forsitan, dolore impeditus, minus ea perspicias. EA *natura rerum*] quia nihil idem esse diu potest. TEMPORVM] ciuilium. Rerum hoc natura, & ciuilium temporum non patietur, ait in epistola sequẽte. TAM BONA *caussa*,] suscepta pro communi libertate. INIVRIA.] sic ad Mescinium ep. ult. superioris libri: Intellexi, quam fortiter iniuriam ferres. ep. 10. lib. VI. bis. QVAM *extra ordinem de te ipso habemus*,] praecipuam non eandem, quam habemus de alijs, qui patria carent. Hic quaero, quibus caussis adductus Cicero spem haberet extraordinariam de Caecina, non enim ob ingenium, & uirtutem, quae paullo post nominantur, spem de ipso praecipuam ceperat; sed illa dixit ad eam spem accedere, quam extra ordinem iam habebat. itaque aliae caussae, praeter ingenium, & uirtutem, quaerendae sunt, quae spem extraordinariam efficerent. quae quoniam occurrunt nullae, dicendum est, cum Cicero scripsit, Quam extra ordinem de te ipso habemus, significasse eam ipsam spem, quam haberet ob illius ingenium, & uirtutem, non ullam, quae, sine ingenij, & uirtutis accessione, extraordinaria esset, ut hoc dixerit: accedunt ad spem, ut extraordinaria sit, ingenium, & uirtus: accedunt autem praeter illa, quae tibi sunt cum alijs communia. DIGNITATEM, *& uirtutem tuam*,] nota dignitas est, uirtus autem dupliciter accipitur, pro quadam naturae praestantia, etiam sine doctrina, & pro ipsa doctrina: pro naturae praestantia, hic: & in oratione pro Archia: Multos homines excellenti animo, ac uirtute fuisse, & sine doctrina, naturae ipsius habitu prope diuino, per se ipsos & moderatos, & graues exstitisse fateor: etiam illud adiungo, saepius ad laudem, atque uirtutem naturam sine doctrina, quam sine natura ualuisse doctrinam. Doctrina uero uirturis nomine paullo post demonstratur, in eo, Propter eximium ingenium, summamq. uirtutem. uide ep. 4. lib. IV. & 27. lib. XIII. ACCEDVNT *tua praecipua*,] haec ego libenter, atque etiam quae sequuntur, Propter eximium ingenium, summamq. uirtutem, parenthesi superiore includerem, ut post communia multorum ornamenta, statim praecipua Caecinae subijcerentur. Sed hoc uidetur fieri non posse propter illud, Ad eam spem: quod ad aliquod uerbum referri necesse est. Omnino caterelocum mendo uix crediderim: aut, si modo uacat, erit ex eo genere, quod Pedianus habere soloecismi speciem, in Cicerone interdum notauit. MEHERCVLE] cum ex ueteribus libris alij, Mehercule, alij, Mehercules, habeant; malui Mehercule, ipsius Ciceronis auctoritate cõmotus, apud quem in Orat. ita scriptum est: Pomeridianas quadrigas, quam Postmeridianas, libentius dixerim, & Mehercule, quam Mehercules. CVIVS *in potestate sumus*,] ep. 7. lib. IV. Cogitare debes, te fore in eius ipsius, quem fugeres, potestate. Varie summã Caesaris potestatẽ ostendit, duobus quidẽ modis in ea quã proxime appellauimus, epistola: Penes quem est potestas: &, Qui tenet remp. in epistola uero octaua eiusdem libri, Qui omnia tenet: in nona, Omnia delata ad unum sunt: in decimatertia, Qui plurimum potest. EO *ipso bono tuo*,] Caecinae ingenio. in epistola sequenti: Mirifice ingenijs excellẽtibus, quale est tuum, delectatur. VIOLATVM] quia Caecina in Caesarem scripserat. ep. 7. & Suetonius, ubi de Caesaris moderatione, ac clemẽtia loquitur, A. Caecinae, inquit, criminosissimo libro laceratã existimationem

tionem suam ciuili animo tulit. QVOD *ipsum leniter*] haec ipsa ira, quam commouit in Caesarem li bertuus, quotidie sedatur. NATVS,] patre nobilissimo; ut in epistola sequenti. COGNITVS,] durior est condicio spectatae uirtutis, quam incognitae, inquit M. Brutus in epistola ad Ciceronem. simile illud ep. 6. lib. I. Praesta te eum, qui mihi a teneris, ut Graeci dicunt, unguiculis es cognitus. Nec alienus est ab hac sententia, quod legitur ep. 14. lib. IX. Nec licet quidem tibi iam, tantis rebus gestis, non tui similem esse. VETVSTAS *nostri amoris*,] quippe cum etiam eius patre familiarissime sit usus. uide ep. 66. lib. XIII.

Argumentum ep. 6.

EXcusat litterarum tarditatem: tum inducit diuinationem quandam, e Caesare ipso, & rerum, temporumq. natura sumptam: postremo consolatur eum proposita fortitudinis laude, conscientia recte factorum, delectatione litterarum, calamitate ducum, uel recentium, uel ueterum, perturbatione reip. Eodem anno, atque etiam ante proximam superiorem.

Cicero S. D. Caecinae. 6.

VEREOR, ne desideres officium meum, quod tibi pro nostra & meritorum multorum, & studiorum parium coniunctione deesse non debet: sed tamen uereor, ne litterarum a me officium requiras: quas tibi & iampridem, & saepe misissem; nisi, quotidie melius exspectans, gratulationem, quam confirmationem animi tui, complecti litteris maluissem. nunc autem, ut spero, breui gratulabimur: itaque in alíud tempus id argumentum epistolae differo. his autem litteris animum tuum, quem minime imbecillum esse & audio, & spero, etsi non sapientissimi, at amicissimi hominis auctoritate confirmandum etiam atque etiam puto, nec ijs quidem uerbis, quibus te consoler ut afflictum, & iam omni spe salutis orbatum, sed ut eum, de cuius incolumitate non plus dubitem, quam te memini dubitare de mea. nam, cum me ex republica expulissent ij, qui illam cadere posse, stante me, non putarunt: memini me ex multis hospitibus, qui ad me ex Asia, in qua tu eras, uenerant, audire, te de glorioso, & celeri reditu meo confirmare. si te ratio quaedam Etruscae disciplinae, quam a patre, nobilissimo, atque optimo uiro, acceperas, non fefellit: nec nos quidem nostra diuinatio fallet, quam tum sapientissimorum uirorum monumentis, atque praeceptis, plurimoque, ut tu scis, doctrinae studio, tum magno etiam usu tractandae reipublicae, magnaq. nostrorum temporum uarietate consecuti sumus. cui quidem diuinationi hoc plus confidimus, quod ea nos nihil in his tam obscuris rebus, tamq. perturbatis umquam omnino fefellit. dicerem, quae ante futura dixissem, ni uererer, ne ex euentis fingere uiderer. sed tamen plurimi sunt testes, me & initio ne coniungeret se cũ Caesare, monuisse Pompeium, & postea, ne seiungeret. coniunctione frangi senatus opes, disiunctione ciuile bellum excitari uidebam. atque utebar familiarissime Caesare, Pompeium faciebam plurimi: sed erat meum consilium cum fidele Pompeio, tum salutare utrique. quae praeterea prouiderim, praetereo. nolo enim hunc, de me optime meritum existimare, ea me suasisse Pompeio; quibus ille si paruisset, esset hic quidem clarus in toga, & princeps, sed tantas opes, quantas nunc habet, non haberet. Eundum in Hispaniam censui. quod si fecisset, ciuile bellum nullum omnino fuisset. rationem haberi absentis non tam pugnaui ut liceret, quam ut, quando, ipso consule pugnante, populus iusserat, haberetur. caussa belli orta est: quid ego praetermisi aut monitorum, aut querellarum? cum uel iniquissimam pacem iustissimo bello anteferrem. uicta est auctoritas mea non tam a Pompeio, (nam is mouebatur) quam ab ijs, qui, duce Pompeio freti, peropportunam & rebus domesticis, & cupiditatibus suis illius belli uictoriam fore putabant. susceptum bellum est, quiescente me, depulsum ex Italia, manente me, quoad potui. sed ualuit apud me plus pudor meus quam timor. ueritus sum deesse Pompeij saluti, cum ille aliquando non defuisset meae. itaque uel officio, uel fama bonorum, uel pudore uictus, ut in fabulis Amphiaraus, sic ego prudens, & sciens ad pestem ante oculos positam sum profectus. quo in bello nihil aduersi accidit non praedicente me. Quare, quando, ut augures, & astrologi solent, ego quoque augur publicus ex meis superioribus praedictis constitui apud te auctoritatem augurij, & diuinationis meae; debet habere fidem nostra praedictio. non igitur ex alitis uolatu, nec e cantu sinistro oscinis, ut in nostra disciplina est, nec e tripudijs sollistimis, aut somnijs tibi augurer: sed habeo alia signa, quae obseruem: quae etsi non sunt certiora illis, minus tamen habent uel obscuritatis, uel erroris. Notantur autem mihi ad diuinandum signa duplici quadam uia: quarum alteram duco e Caesare ipso, alteram e temporum ciuilium natura, atque ratione. In Caesare haec sunt, mitis, clemensq. natura, qualis exprimitur praeclare illo libro querellarum tuarum. accedit, quod mirifice ingenijs excellentibus, quale est tuum, delectatur. praeterea, cedit multorum iustis, & officio incensis, non inanibus, aut ambitiosis uoluntatibus. in quo uehementer eum consentiens Etruria mouebit. Cur haec igitur adhuc parum profecerunt? Quia non putat se sustinere caussas posse multorum, si tibi, cui iustius uidetur irasci posse, concesserit. Quae est igitur, inquies,

spes

spes ab irato? Eodem fonte se hausturum intelligit laudes suas, e quo sit leuiter adspersus. postremo, homo est ualde acutus, & multum prouidens: intelligit, te, hominem in parte Italiae minime contemnenda facile omnium nobilissimum, & in communi rep. cuiuis summorum tuae aetatis uel ingenio, uel gratia, uel fama populi R. parem, non posse prohibere a rep. diutius. uolet hoc temporis potius esse aliquando beneficium, quam iam suum. Dixi de Caesare: nunc dicam de temporum, rerumq. natura. Nemo est tam inimicus ei caussae, quam Pompeius animatus melius, quam paratus, susceperat, qui nos malos ciues dicere, aut homines improbos audeat. in quo admirari soleo grauitatem, & iustitiam, et sapientiam Caesaris: numquam nisi honorificentissime Pompeium appellat. at in eius personam multa fecit asperius. armorum ista, & uictoriae sunt facta, non Caesaris. at nos quemadmodum est complexus? Cassium sibi legauit: Brutum Galliae praefecit, Sulpicium Graeciae: Marcellum, cui maxime succensebat, cum summa illius dignitate restituit. Quo igitur haec spectant? rerum hoc natura, & ciuilium temporum non patietur: nec manens, nec mutata ratio feret, primum ut non in caussa pari eadem sit & condicio, & fortuna omnium; deinde ut in eam ciuitatem boni uiri, & boni ciues, nulla ignominia notati, non reuertantur, in quam tot, nefariorum scelerum condemnati, reuerterunt. Habes augurium meum. quo, si quid addubitarem, non potius uterer, quam illa consolatione, qua facile fortem uirum sustentarem, te, si explorata uictoria arma sumpsisses pro rep. (ita enim tum putabas) non nimis esse laudandum; sin propter incertos exitus, euentusq. bellorum posse accidere, ut uinceremur, putasses; non debere ad secundam fortunam bene paratum fuisse, aduersam ferre nullo modo posse. Disputarem etiam, quanto solatio tibi conscientia tui facti, quantae delectationi in rebus aduersis litterae esse deberent. commemorarem non solum ueterum, sed horum etiam recentium uel ducum, uel comitum tuorum grauissimos casus. etiam externos multos claros uiros nominarem. LEVAT *enim dolorem communis quasi legis, & humanae condicionis recordatio. Exponerem etiam, quemadmodum hic, & quanta in turba, quantaq. in confusione rerum omnium uiueremus. necesse est enim minore desiderio perdita rep. carere, quam bona. sed hoc genere nihil opus est. incolumem te cito, ut spero, uel potius ut perspicio, uidebimus. Interea tibi absenti, & huic, qui adest, imagini animi, & corporis tui, constantissimo, atque optimo filio tuo studium, officium, operam, laborem meum iam pridem, & pollicitus sum, & detuli, nunc hoc amplius, quod me amicissime quotidie magis Caesar amplectitur, familiares quidem eius sicuti neminem. apud quem quidquid ualebo uel auctoritate, uel gratia, ualebo tibi. Tu cura, ut cum firmitudine te animi, tum etiam spe optima sustentes. Vale.*

EXPLANATIO

MERITORVM *multorum, & studiorum parium* } ep. 66. lib. 13. Caecinam appellat hominem omnibus secum studijs, officijsq. coniunctissimum. Hic uel studia litterarum significantur, ut ep. 15. lib. v. Vetustas est, amor, consuetudo, studia paria: uel etiam studia in temp. quia fuerat uterque in praesidiis Pompeii, pro caussa optimatum, id est reip. Antea legebatur, Et studiorum, & partium. placuit eorum sententia, qui, Studiorum parium, ope aliqua ueteris libri, reposuerunt. SED *tamen uereor*, } etiam si deesse tibi non debere intelligas officium meum; tamen uereor, ne litterarum a me officium requiras. EXPVLISSENT } Clodiana tempora significat, nec magis ipsum Clodiū, quam Caesarem, Pompeium, Crassum tacite carpit: qui omnes, pulso Cicerone, facilius aditum sibi ad pessima quaeque parari posse crediderunt. uide orationem pro Sextio. QVI *illam cadere posse, stante me, non putarunt*: } Maior in priuato ciue uirtutis fieri significatio non potest, quam si fortunam illius cum reip. fortuna coniunctā esse dicamus. quod de Camillo Romana, de Epaminonda Graeca prodit historia: illo in exsulium pulso, ut hem a Gallis captam; restituto, liberatam: hoc uiuo Thebanos imperasse, qui antea seruierant; mortuo, iisdem seruire coactos, quibus antea imperauerant. Eandem laudē tribuit Isocrates Alcibiadi ἐν τῷ περὶ ζεύγους: Οὐχ ἠγοῦντο οὐδὲ εἶναι ὅπως κινεῖν τῶν καθεστώτων, πρὶν ἐκποδὼν ἐκεῖνος αὐτοῖς γένοιτο. Idest: Non putarunt, ulla ex parte mutari statum reip. posse, nisi de medio tolleretur. Quam sententiā aut imitari uoluit Cicero gloriae suae fauens, aut, Isocratis fortasse legendi consuetudine, uel etiam ingenij felicitate quadam, in eam incurrit, cum & haec scripsit, & illa in ep. 2. lib. 7. Cum omnis resp. in meo capite discrimen esset habitura, magnum quiddam spectauit, nec sua sponte, sed eorū auxilio, qui, me stante, stare nō poterant. IN *qua tu eras*, } negotiationis: fortasse caussa. nam, ep. 8. Consilium, inquit, petis, quid sim tibi auctor, in Sicilia ne subsidam, an ut ad reliquias Asiaticae negotiationis proficiscare. Nec dubito, quin eandem negotiationem significet, cū ad Seruiliū, qui Asiae praeerat, Caecinam his uerbis commendat: Te rogo, atque oro, ut eum in reliquiis ueteris negotiationis colligendis iuues. GLORIOSO, } quid gloriosius, quam ab uniuersa rep. reuocari, promulgantibus omnibus, referente consule, comitiis centuriatis, ordinibus, hominibusq. incumbentibus? quod ipse gloriatur ep. 9. lib. 1. maximeq. in orationibus post rediitū. CELERI } rediit post menses. XVII. nā uidetur discessisse extremo mēse Martio, ut ex epistolis ad Att. lib. III. cognoscitur: in urbem autē anno sequenti est ingressus pridie non. Sep. quod indicat epistola prima lib. IV. ad eundem. nam quod Plutarchus, & Appianus eum rediisse decimo sexto exulii mense dixerunt; fortasse non ad tempus, quo urbem intrauit, sed ad illud, quo in Italiam uenit, spectarunt. ETRVSCAE } diuinandi ratio ab Etruscis in urbem inducta. lib. I. de Diu. & lib. 2. de nat. de. & Valerius Max. lib. I. cap. I. A PATRE, } ep. ad Fursanum, infra, & ep. 66. lib. XIII. MONVMENTIS, *atque praeceptis*, } non significat libros: nam de his proxime subiunxit, Plurimo doctrinae studio: quid igitur? monita ipsa, & documenta. ep. I. lib. IV. NOSTRORVM *temporum uarietate* } exsulio miseri-

mo, & reditu gloriosissimo. Nam uarietas temporum & aduersam, & secundam fortunam significat. ep. 29. lib. XIII. Notae tibi sunt uarietates meorum temporum. in omni genere & honorum, & laborum meorum & animus, & opera, & auctoritas, & gratia Capitonis praesto fuit. IN. HIS *tam obscuris rebus,* } cum ex nimia Caesaris potentia, cuius auctor, adiutorq. maxime Pompeius fuit, ciuile bellū, & ea, quae acciderunt, futura praedixi. MONVISSE *Pompeium,* } Phil. 2. Mea illa uox est nota multis: Utinam, Cn. Pompei, cum C. Caesare societatem aut numquam coisses, aut numquam diremisses. POMPEIVM *faciebam plurimi:* } ep. 15. lib. 2. Caesarem honestum esse cupio: pro Pompeio emori possum. & ep. 2. ad Att. lib. IX. Pro Pompeio libenter emori possum; facio pluris omnium hominum neminem. FIDALE *Pompeio,* } ut fides amicitiae debita postulabat. ep. 16. lib. 2. SALVTARE *utrique:* } de Pompeio uere dictum, qui ciuilli bello uitam amiserat. sed ait, Salutare utrique, quod ad utriusque salutem spectaret. utrique enim amicus erat: quod proxime dixit. PROVIDERIM, } non est hic, Prouiderim, pro Prospexerim, ut ep. 4. Interdum coniectura possis propius accedere, cum res est eiusmodi, cuius exitus prouideri possit: sed pro, operam dederim, ne acciderent: quod sequentibus uerbis ostenditur. sic ep. 10. Quae sunt in fortuna, temporibus regentur; & consilijs nostris prouidebuntur. HVNC, } Caesarem. EA. ME *suasisse Pompeio,* } quae suaserit, ipse exponit Phil. 2. his uerbis; Duo tempora inciderunt, quibus aliquid contra Caesarem Pompeio suaserim: unum, ne quinquennij imperium Caesari prorogaret; alterum, ne pateretur ferri, ut absentis eius ratio haberetur. quorum si utramuis persuasissem, in has miserias numquam incidissemus. TANTAS *opes,* } tantam potentiam. Opes enim non plane diuitiae sunt, sed totum illud, quo ualemus. ep. 15. lib. IV. Aliorum opibus casus meos sustentabam. EVNDVM } a Pompeio: cui lege Trebonia in quinquennium utraque Hispania, Crasso uero Syria data erat. Ep. 11. lib. XVI. Feruntur omnino condiciones ab illo, ut Pompeius eat in Hispaniam. Caesar lib. 1. bel. ci. Plutarchus, Appianus, Dio, alij. CIVILE *bellum nullum omnino fuisset,* } nam Caesar condicionem hanc ferebat; uelle se, si Pompeius in Hispaniam iret, in urbem uenire, & praesentem petere consulatum, non absentem, ut ei lex concedebat, ipso Pompeio tertium consule adnitente lata. ep. XI. lib. XVI & Caesar lib. 1. de bel. ci. & alij. RATIONEM *haberi absentis,* } permitti, ut absens Caesar consulatum petere posset. NON. TAM *pugnaui ut liceret,* } non ego, ut hoc liceret, pugnaui, (nam ipse Pompeius tertium consul, ut liceret, pugnauerat, atque effecerat.) sed ut, quoniam iam licebat, eius ratio haberetur. cur enim, quod populus iusserat, non probarem? Hac de re Suetonius hoc modo: Caesar senatum litteris deprecatus est, ne sibi beneficium populi adimeretur, aut ceteri quoque imperatores ab exercitibus discederent. In epistola ad Caesarem, lib. IX. ad Att. Indicant te eo bello uiolari, contra cuius honorem, populi Romani beneficio concessum, inimici, atque inuidi niterentur. IPSO *consule* } ipso Pompeio, tertium consule. ep. 3. ad Att. lib. VII. Tertio consulatu contendit Pompeius, ut decem tribuni pl. ferrent, ut absentis ratio haberetur. quod idem ipse sanxit lege quadam sua. Et Suetonius in Caesare: Cum senatus unum consulem, nominatimq. Cn. Pompeiū fieri censuisset, egit cum tribunis pl. collegam se Pompeio destinantibus, id potius ad populū ferrent, ut absenti sibi, quandocumque imperij tempus expleri coepisset, petitio secundi consulatus daretur: ne ea caussa maturius, imperfecto adhuc bello, decederet. PVGNANTE, } Contendit, dixit in ep. 3. lib. VII. ad Att. in tertia uero ad eundem lib. VII. Cur, inquit, tantopere pugnatum est, ut de eius absentis ratione habenda decem tribuni pl. ferrent? Est autem plus, Pugnante, quam Adnitente. ep. 7. lib. VII. Pugna, si me amas, ut sacramento contendas mea non esse. POPVLVS *iusserat,* } iubet popolus, decernit senatus, & iubere populus dicitur, cum legem, a magistratu latam, suffragijs comprobat. iusserat autem populus, ferentibus decem tribunis pl. CAVSSA *belli orta est:* } cum Pompeius, & eius amici rationem absentis Caesaris in petitione consulatus haberi nollent; Caesar, quod ei populus dederat, id seruari uellet. CVM. VEL *iniquissimam pacem iustissimo bello anteferrem.* } idem ep. 4. huius libri, & ultima superioris libri, & ad Att. ep. 14. lib. VII. Ad pacem hortari non desino: quae uel iniusta utilior est, quam iustissimum bellum. NAM. IS *mouebatur,* } respondit Pompeius ad condiciones Caesaris honorifice, & large: sed eius amici armis disceptari maluerunt. ep. XI. ad Att. lib. VII. REBVS *demissicis,* } ob aes alienum: cuius dissoluendi spe, ciuile bellum exoptabant. Videtur significare L. Lentulum consulem, P. Scipionem Pompeij socerum, Faustum, Sullae filium, Libonem, quem Sex. Pompeij socerum Dio uocat. de Lentulo sic Caesar lib. 1. bel. ci. Lentulus aeris alieni magnitudine mouetur. De Scipione, Fausto, Libone ep. 9. lib. IX. ad Att. Quid tu illuc Scipionem, quid Faustum, quid Libonem praetermissurum sceleris putas? quorum creditores conuenire dicuntur. Eosdem notat ep. 3. lib. VII. Maximum aes alienum amplissimorum uirorum. CVPIDITATIBVS } honorum, opumq. comparandarum: cum se praefuturos exercitibus, ac prouincijs existimarent. QVIESCENTE *me:* } rebus gerendis interesse Cicero noluit. ep. 7. lib. IV. neque tu multum interfuisti rebus gerendis; & ego id semper egi, ne interessem. ep. XI. lib. XVI. Ego adhuc maius negotium suscipere nolui; quo plus apud illum meae litterae, cohortationesq. ad pacem ualerent. Et ep. XI. ad Att. lib. VII. Ego negotio praesum non turbulento: uult enim me Pompeius esse, quem tota haec Campania, & maritima ora habeat ἐπίσκοπον. In epistola ad Caesarem, lib. IX. ad Att. Sumptis armis, belli nullam partem attigi. POTVI. } Quo ad sermones bonorum, me reprehendentium, sustinere potui. ep. 1. ad Att. lib. IX. Audio bonis uiris hanc cunctationem nostram non probari, multaq. in me, & seuere, in conuiuijs tempestiuis quidem disputari. Et ad eundem ep. 2. eiusdem libri: Fundum est, nec tam ut belli, quam ut fugae socij simus. nec enim ferre potero sermones istorum, quicumque sunt: non sunt enim certe, ut appellantur, boni. PVDOR

meus,

meus,] ep 3. lib. VII. Pudori malui, famaeq. cedere, quam salutis meae rationem ducere. QVAM *timor*,] exitij mei: cum imparatum Pompeium, Caesarem paratissimum ab ijs rebus, quibus uictoria quaeritur, uiderem. ep. I. Si mihi alterutrum de euentu, atque exitu rerum promittendum esset, id futurum, quod euenit, exploratius possem promittere. ALIQVANDO] cum ab exsulio me restituit. OFFICIO] patriae debito. ep. I. Quoddam nobis officium iustum, & pium, & debitum reip. nostraeq. dignitati uidebatur. Et ep. 3. lib. VII. Si manerem in Italia; uerebare, ne officio deessem: si proficiscerer ad bellum; periculum te meum commouebat. pudori tamen malui, famaeq. cedere, quam salutis meae rationem ducere. FAMA *bonorum*,] ne uituperarer a bonis. quid boni de me sentirent, ac loquerentur, laboraui. eoq. in Graeciam ad Pompeium transiui. Paullo post, Fama populi R. eadem sententia dixit. VT. IN *fabulis Amphiaraus*,] poetae fingunt, uatem Amphiaraum, cum uideret se interiturum, si ad bellum Thebanum iret, latitasse, uxore tantum conscia: eam, accepto monili aureo, uirum indicasse: itaque coactum ire cum ceteris, hiatu terrae absorptum. Diodorus Siculus lib. v. Pausanias, Statius, alij, Cicero lib. I. de Inu. & in Verrem, Seruius in illud Virg. lib. VI. Maestamq. Eriphylen.

Crudelis nati monstrantem uulnera cernit.

AD. PESTEM *ante oculos positam*]. quia fore uidebā, ut Pompeius uinceretur. in oratione pro Marcello: Tantum apud me grati animi fidelis memoria ualuit, ut nulla non modo cupiditate, sed ne spe quidem prudens, & sciens tamquam ad interitum ruerem uoluntarium. EX. ALITIS *uolatu nec e cantu sinistro oscinis*,] sic omnes mei ueteres libri. & Cicero, cum hac ipsa de re loqueretur, lib. I. de Diuin. Cilicum, ait, & Pisidarum gens, & Pamphylia, uolatibus auium, cantibusque certissimis signis, declarari res futuras putant. Et ibidem lib. 2. Quae est natura, quae uolucres huc, & illuc passim uagantes, efficiat, ut significent aliquid, & tum uetent agere, tum iubeant, aut cantu, aut uolatu? Festus quoque, ubi de uolucribus auspicium facientibus loquitur, semel in uerbo, Alites, iterum in Oscine, Volatum appellat. Nec Cicero umquam, aut alius quisquam ex ijs, quorum scripta exstant, aliter, quam Volatus, uocauit. Nec uero, Inuolare, idem est, quod uolare, sed intro uolare. at hoc particulare uerbum in alites auspicium uolatu facientes non conuenit; quae non inuolant modo, ut auspicium faciant, sed auolant etiam, aut praeteruolant. nec mihi quidem occurrunt inuolantium exempla: nec dubito, si modo sunt, quin rara admodum sint. Cum igitur ad antiquorum librorū auctoritates accedat cōsuetudo Latini sermonis, Volatu, placet; Inuolatu probare uix possum. Venio ad sententiā. Alitum uolatu, & oscinū cantu, aut tripudijs auspicium fieri ueteres opinabātur, auesq. ab alitibus distinguebāt: ut aues essent, quae ore canentes auspiciū facerent; alites, quae cātu. Festus: Oscines aues Appius Claudius esse ait, quae ore canētes faciant auspicium, ut coruus, cornix, noctua: alites, quae alis, ac uolatu, ut buteo, sanqualis, aquila, immissulus, uulturius. Picus autem Martius, Feroniusq. & Parra, & in oscinibus, & in alitibus habentur. Cantu sinistro, pro laeto, & prospero, dixit. Festus: Sinistrae aues, sinistrumq. est sinistimum auspicium, idest, quod sinat fieri. Varro lib. v. epistolicarum quaestionum ait: A deorum sede cum in meridiem spectes, ad sinistram sunt partes mundi exorientes, ad dexteram occidentes. factum arbitror, ut sinistra meliora auspicia, quam dextra, esse existimentur. Idem fere sentiunt Sinnius Capito, & Cincius. Est etiā apud Varronem lib. VI. de ling. Lat. Quae sinistra sunt, bona auspicia existimantur, a quo dicuntur comitia, aliud ue quid indici aue sinistra. Inde natum, ut, quaecumque boni ominis essent, etiamsi a dextra cernerentur, sinistra tamen uocarentur. Cicero lib. 2. de diuin. Haud ignoro, quae bona sint, sinistra nos dicere, etiamsi dextra sint. Exempla habemus lib. III. de leg. Aue sinistra dictus, populi magister esto. Et in Plauti Pseu. Omnes ordines sub signis ducam, legiones meas aui sinistra, auspicio liquido. Et hic, Cantu sinistro oscinis, non enim de cantu a laeua tantum parte exaudito accipiendum est, uerum de omni prospero cantu, siue a laeua, siue a dextra fieret: cum omnia prospera, ut dixi iam, uocarentur Sinistra. Oscines erant picus, cornix, coruus; at picus, & cornix a laeua, coruus porro a dextra consuadent. Et Cicero lib. 2. de Diuin. Cur alijs a dextra, alijs a laeua datum est auibus, ut ratum auspiciū facere possint? Quare, cum hic de prospera Caecinae fortuna Cicero auguretur; nec sinister cantus auspicium prosperum semper ostendat: sic intelligendum, quasi dixerit: nec e cantu prospero earum auium, quae oscines ab auguribus uocantur, euentumq. dextro aliae cantu, aliae laeuo felicem promittunt. VT. IN *nostra disciplina est*,] Vt augures nostri appellant. Hoc enim pertinet ad uocabulum, Oscines. nam & lib. 2. de nat. de. Aues quasdam, inquit, & alites, & oscines, ut nostri augures appellant. Erat enim augur Cicero, ep. 4. lib. III. ep. 4. lib. XV. & alibi. TRIPVDIIS *sollistimus*,] lib. 2. de Diuin. Quia, cum pascuntur aues, necesse est aliquid ex ore cadere, & terram pauire, Terripauium primo, post Terripudium dictū est: hoc quidem iam Tripudium dicitur. cum igitur offa iam cecidit ex ore pulli, tum auspicanti tripudium sollistimum nunciant. Festus autem: Puls potissimum datur pullis in auspicijs: quia ex ea necesse est aliquid decidere, quod tripudium faciat, idest terripauium. pauire enim ferire est. bonum enim auguriū esse putabant, si pulli, per quos auspicabātur, comedissent, praesertim si eis edentibus aliquid ab ore decidisset. sin autem omnino non edissent, arbitrabantur periculum imminere. Et alio loco: Sollistimum Ap. Pulcher in auguralis disciplinae lib. I. ait esse tripudium, quod aui excidit ex eo, quod illa fert. Liuius lib. x. Cum pulli non pascerentur, pullarius auspicium mētiri ausus, tripudium sollistimum consuli nūciauit. SOMNIIS] sic omnes libri scripti, & quos olim uidimus, & quibus nunc utimur. in uno tantum ita scriptum est, ut &, Somnijs, &, Sonuijs legi posse uideatur. quibus enim lineis litterae constant, totidem in utroque uerbo sunt. porro, cum duobus modis animi, sine ratione, & scientia, motu ipsi suo soluto, & libero incitentur, uno furente, altero somniante: ut inquit Cicero lib. I. de Diuin. non uideo, cur som-

niorum mentionem tollamus, cum praesertim de diuinatione agatur. VEL *obscuritatis, uel erroris*.] non enim aperta plaoe sunt, & in ijs inter operandis erratur saepe. MITIS, *clemensq. natura*,] Suetonius de Caesare: In ulciscendo natura lenissimus: moderationem uero, clementiamq. tum in administratione, tum in uictoria belli ciuilis admirabilem exhibuit. Et Plinius lib. vII. cap. 25. Caesari proprium, & peculiare clementiae insigne, qua usque ad paenitentiam omnes superauit. Similiter Plutarchus, & omnes historici, Cicero etiam ipse in orationibus pro Marcello, Ligario, Deiotaro. QVERELLARVM *tuarum*.] querebatur de sua calamitate, Caesarem laudabat potius, quam accusabat. nam hic nō prior Caecinae liber, quem Criminosissimum uocat Suetonius, uerum alter significatur, de quo in epistola superiore, & in ea, quae post hanc legitur: in qua partem harum querellarum licet animaduertere. INGENIIS *excellentibus delectatur*.] ep. 5. Accedunt tria praecipua, propter eximiom ingenium, summamq. uirtutem: cui mehercule hic, cuius in potestate sumus, multum tribuit. itaque me puo ctom quidem temporis in ista fortuna fuisses, nisi eo ipso bono tuo, quo delectatur, se oiolatum putarer. & ep. 8. lib. Iv. Etiam is, qui omnia tenet, fauet ingenijs. IVSTIS, *officio incensis, non inanibus, aut ambitiosis uoluntatibus*.] ep. 12. Valent apud Caesarem non tam ambitiosae rogationes, quam necessariae. ETRVRIA] quae pro Caecina supplicabat. infra: Te, hominem in parte Italiae minime contemnenda nobilissimum. SVSTINERE *caussas posse multorum*,] negati multis posse. IVSTIVS] quia non solum arma in eum tulisti, sed libro etiam acerbissimo maledixisti. EODEM *fonte se hausturum intelligit laudes suas, e quo sit leniter adspersus*.] fore putat, ut eum laudes, cum accusaueris antea. LEVITER *aspersus*.] immo oehementer oituperatus: nam illum librum Criminosissimum appellat Suetonius. Cicero autem, ne spem Caecinae minuat ueniae impetrandae, non ualde laesum ab eo Caesarem ostendit, & laudationem accusatione maiorem exspectari.: propterea de laudibus dixit, Hausturum, quo uerbo copia demonstratur; de probis, Leuiter adspersus. IN PARTE *Italiae minime contemnenda*] in Etruria: de qua Virgilius lib. x. Gens illi triplex, populi sub gente quaterni. FACILE *omnium nobilissimum*.] in extrema oratione pro Caecina, Haberis, inquit hominem singulari pudore, uirtute cognita, & spectata fide, amplissimum Etruriae totius, in utraque fortuna cognitū multis signis & uirtutis, & humanitatis. FAMA *populi Romani*] opinione, & sermone omnium. sic supra, Vel officio, uel fama bonorum, uel pudore uictus. ANIMATVS *melius, quam paratus*,] hoc saepe obijcit Pompeio. ep. 8. lib. Iv. & ep. 3. lib. vII. & ad Att. ep. 15. lib. vII. Summus flagitiose imparari cum a militibus, tum a pecunia. IN EIVS *personam*] in ipsum Pompeium. CASSIVM] C. Cassium, qui postea in eum cum M. Bruto coniurauit. LEGAVIT:] legatum suum esse uoluit, uenia data superioris temporis. ep. 15. lib. xv. Tu eam partem petisti, ut consilijs interesses. GALLIAE *praefecit*,] quod eo maius beneficium fuit, quia Brutus praetoram nondum gesserat, gessit autem biennio post, Caesare v, & Antonio cos. Galliam, quam rexit, Cisalpina. nam in Oratore, Vna Gallia, inquit Cicero, communi non ardet incendio: in qua frueris ipse te, cum in Italiae luce cognosceris. ep. 10. 11. 12. 13. 14. lib. xIII. GRAECIAE:] uide, quae diximus ep. 12. lib. Iv. CVI *maxime succensebat*,] ep. 4. lib. Iv. & Suetonius. RERVM *hoc natura*,]: quae postulat, ut in caussa pari eadem sit omnium condicio. NEC *manens, nec mutata ratio feret*,] siue status hic erit, siue mutabitur; in patriam redibis. Moneo lectorem ex mea consuetudine, in omnibus, quos nunc habeo, ueteribus libris esse, Muta ratio, uno excepto, in quo est, Mutata ratio: quod magis probo. IN CAVSSA *pari*] hoc dicit, quia, cum & ipse, & Cassius, & Brutus, & Marcellus in praesidijs Pompeij fuissent, & ijs tamen Caesar ignouisset, aequū uidetur, ut Caecina quoque, qui fuerat in eadem caussa, ijsdemq. castris, ueniam a Caesare impetret. EADEM *sit*] eadem tua, quae nostra. NEFARIORVM *scelerum condemnati*,] maxime significat eos, quos lege Pompeia de ambitu damnatos Caesar restituit. ep. 4. ad Att. lib. x. Suetonius, Caesar lib. III. de bel. ci. Ad hanc rem illud spectat in ep. 19. lib. xv. Caesar habet damnatos, quos pro illo nobis restituat. ILLA *consolatione*,] qua tamen utitur per insinuationem. POSSE *accidere ut uinceremur*,] simile illud ep. 1. Qui neque, cum id faciebamus, tam eramus amentes, ut explorata nobis esset uictoria. & quae sequuntur. QVANTAE *delectationi in rebus aduersis litterae*] ep. 12. peti a litteris in secunda fortuna delectationem dixit, in aduersa salutem. idem ep. 3. lib. Iv. & ep. 2. lib. Ix. NON *solum ueterum*,] ut Coriolani, Camilli, & aliorum, qui, cum duces bello clari fuissent, postea exsulauerunt. HORVM *etiam recentium uel ducum, uel comitum*] duces, uel comites in bello ciuili significat: quorum alij perierant, alij exsulabant. idē scripsit ad Torquatum ep. 4. Postremo is uir, uel etiam ij uiri hoc bello occiderunt, ut imprudentia uideatur, eandem fortunam, si res cogat, recusare. EXTERNOS *claros uiros*] Hannibalem, Lycurgum, Solonem, Themistoclem, Aristidem, alios, qui procul a patria, de qua meriti erant optime, uiuere coacti sunt. QVASI *legis*,] uere enim lex non est, sed ideo lex uidetur, quia pertinet ad multos. HVMANAE *condicionis*] cum omnes homines ea condicione nascantur, ut omnibus fortunae telis proposita uita sit. ad Titium ep. 16. lib. v. & ad Fabium, ep. 18. eiusdem libri: Qua condicione omnes homines, & quibus temporibus nati sumus, cogites. QVEMADMODVM *hic*,] consolatio ducta a miseria ciuitatis: ut ad Sextium, ep. 17. lib. v. Illud ornam ne uere scriberem, ea te rep. carere, in qua neminem prudentem hominem res ulla delectet: & ep. 1. huius libri, ad minuendum Torquati desiderium, Hoc, inquit, tempore Romae, esse miserrimum est. Et ep. 4. Nos quod Romae sumus, miserrimum esse duco. HOC *genere nihil opus est*.] Est in orationis artificio, quae se dicit uelle praetermittere, ea dissimulanter breuiter exponere: quo genere saepissime usus est Cicero, hic quidem egregie, ab eo loco: Quo, si quid addubitarem, non potius uterer, quam illa consolatione, qua facile fortem uirum sustentarem: & ita,

ita, dum reijcere uidetur quasi non necessaria, collegit callide quattuor argumenta, quae dolorem leuent, unum ab incerto bellorum euentu, & ancipiti fortuna ductum; alterum, a conscientia facti; tertiũ, a condicione communi; quartum, a miseria ciuitatis. PERSPICIO,] opinione certior est sensus: & spem saepe fallit euentus: quod in sensibus accidere uix potest. ideo, cum dixisset, Vt spero, subiunxit, Vel potius ut perspicio: tamquam de re praesenti, & oculis proposita: nam de fortuna dixisset, Vt prospicio, quemadmodum ep. 3. lib. IV. Multo ante, tamquam ex aliqua specula, prospexi tempestatem futurã. & alibi. IMAGINI *animi, & corporis tui,*] cum omnes filij parentibus cari, tum ij, maxime, qui corpore eos, & animo referunt. itaque in ep. 3. ad Q. fratrem, lib. I. Quid quod eo tempore desidero filiam? qua pietate, qua modestia, quo ingenio? effigiem oris, sermonis, animi mei. Hoc quoque pertinet ad consolandum Caecinam, qui filium haberet sui simillimum. CONSTANTISSIMO,] qui patris aduersam fortunam constanti animo ferat. ET. DETVLI,] quo statim, si uellet, uteretur. sic ep. 9. Vniuersum studium, & beneuolentiam ad te defero. FAMILIARES *quidem eius sicuti neminem.*] familiares Caesaris, Pansa, Hirtius, Balbus, Oppius, Matius, Postumius. ep. 12. VALEBO. *tibi.*] repetitio eiusdem uerbi quiddam uenustatis habet. ep. XI. lib. 2. Quidquid erit, tibi erit. & ep. 18. eiusdem libri: Sin quid offenderit; sibi totum, tibi nihil offenderit. FIRMITVDINEM *animi,*] Virtute, dixit ad Torquatum, ep. 4. in extremo.

Argumentum ep. 7.

EXcusat Caecina filium, quia Ciceroni librum sero reddiderit. Queritur, sibi Caesarem irasci, quod in eum scripserit, cum ignouerit omnibus, qui deos uenerati sint contra eius salutem. Rursus, omissam repetit libri sui mentionem: &, quam parce, quamq. timide tum de ipso Cicerone, tum etiam de Caesare scripserit, diligenter ostendit. Non iturum in Asiam, suadente Cicerone, ut in Sicilia commoretur, confirmat. Petit, ut sibi uenia, potestasq. redeundi a Caesare impetretur. Librum custodiri cupit, aut ita emendari, ne, si exeat, eius rationibus obesse possit.

Caecina S. D. Ciceroni. 7.

QVOD tibi non tam celeriter liber est redditus, ignosce timori nostro, & miserere temporis. filius, ut audio, pertimuit, (neque iniuria) si liber exisset, quando non tam interest, quo animo scribatur, quam quo accipiatur, ne ea res inepte mihi noceret; cum praesertim adhuc styli poenas dem. qua quidem in re, singulari sum fato. nam, cum mendum scripturae litura tollatur, stultitia fama multetur: meus error exsilio corrigitur: cuius summa criminis est, quod armatus aduersario maledixi. nemo nostrum est, ut opinor, quin uota uictoriae suae fecerit: nemo, quin, etiam cum de alia re immolaret, tamen eo quidem ipso tempore, ut quamprimum Caesar superaretur, optarit. hoc si non cogitat; omnibus rebus felix est. si scit, & persuasus est: quid irascitur ei, qui aliquid scripsit contra suam uoluntatem, cum ignorit omnibus, qui multa deos uenerati sunt contra eius salutem? Sed, ut eodem reuertar, caussa haec fuit timoris: scripsi de te, parce medius fidius, & timide, non reuocans me ipse, sed paene refugiens. genus autem hoc scripturae non modo liberum, sed incitatum, atque elatum esse debere. quis ignorat? solutum existimatur esse, alteri maledicere: tamen cauendum est, ne in petulantiam incidas. impeditum, se ipsum laudare, ne uitium arrogantiae subsequatur. solum uero liberum, alterum laudare: de quo quidquid detrahas, necesse est aut infirmitati, aut inuidiae assignetur. Ac nescio, an tibi gratius, opportuniusq. acciderit. nam, quod praestare non poteram, primum erat nõ attingere; secundum beneficium, quamparcissime facere. sed tamen ego me quidem sustinui: multa minui: multa sustuli: complura ne posui quidem. QVEMADMODVM igitur, scalarum gradus si alios tollas, alios incidas, nonnullos male haerentes relinquas, ruinae periculum struas, non adscensum pares: sic tot malis tum uictum, tum fractum studium scribendi, quid dignum auribus, aut probabile potest afferre? Cum uero ad ipsius Caesaris nomen ueni, toto corpore contremisco, non poenae metu, sed ipsius iudicij: totum enim Caesarem non noui. Quem putas animum esse, ubi secum loquitur? Hoc probabit: hoc uerbum suspiciosum est. quid, si mutuo? at uereor, ne peius sit. Age uero, laudo aliquem: num offendo? cum porro offendam, quid si non uult? armati stylum persequitur; uicti, & nondum restituti quid faciet? Auges etiam tu mihi timorem, qui in Oratore tuo caues tibi per Brutum, & ad excusationem socium quaeris. ubi hoc omnium patronus facit; quid me, ueterem tuum, nunc omnium clientem sentire oportet? In hac igitur calumnia timoris, & caecae suspicionis tormento cum plurima ad alieni sensus coniecturam, non ad suum iudicium, scribantur, quam difficile sit euadere, si minus ex-

pertus

pertus es, quod te ad omnia suum, atque excellens armauit ingenium, nos sentimus. sed tamen ego filio dixeram, librum tibi legeret, & uuferret, aut eu condicione daret, si reciperes te correcturum, hoc est, si totum alium faceres. De Asiatico itinere, quamquum summa necessitus premebat, ut imperasti, feci. Te pro me quid horter? uides tempus uenisse, quo necesse sit de nobis constitui. nihil est, mi Cicero, quod filium meum exspectes. adolescens est: omnia excogitare uel studio, uel aetate, uel metu non potest. totum negotium tu sustineas oportet: in te mibi omnis spes est. tu pro tua prudentia, quibus rebus gaudeat, quibus capiatur Caesar, tenes. a te omnia proficiscãtur, & per te ad exitum perducantur, necesse est. upud ipsum multum, apud eius omnes plurimum potes. unum si tibi persuaseris, nõ hoc esse tui muneris, si quid rogutus fueris, ut facius, (quãquam id magnum, & amplum est) sed totum tuum esse onus, perficies. nisi forte aut in miseria nimis stulte, aut in amicitia nimis impudenter tibi onus impono. sed utrique rei excusationem tuae uitae consuetudo dat. nam quod ita consuesti pro amicis laborare, non iam sic sperant abs te, sed etiam sic imperant tibi familiares. Quod ad librum attinet, quem tibi filius dabit; peto a te, ne exeat; aut ita corrigas, ne mibi noceat. Vale.

EXPLANATIO

LIBER] is, de quo ep. 5. itaque patet, illam post hanc fuisse collocandam, hanc autem post eam, quae sequitur: in qua Cicero scripsit, In Sicilia censeo commorandum: cui respondit in hac Caecina, De Asiatico itinere, ut imperasti, feci. Hic liber cum laude Caesaris, Ciceronisq. scriptus erat, ut infra perspicuum est: illum alterum, quo Caesari maledixerat, ante pugnam Pharsalicã Caecina composuit: quo se duriorem in uenia danda Caesar praebuit. QVO *animo scribatur*,] uel haec uerba, scriptum esse librum cum laude Caesaris, demonstrant. INEPTE] imprudentia nostra: cum hoc damnum uitare licuerit libro comprimendo. STYLI] quia scripserim contra Caesarem. CVM *mendum*] Mediceus liber, Commendum: mei, Cum emendandum: unus, Commentum. SCRIPTVRAE] & hic, & paullo post pro scripto posuit. & ep. ult. lib. xv. LITVRA] ueteres libri, Littera. STVLTITIA *famu multetur*:] qui stulte aliquid commisit, fama illi poena est, & stultus esse dicitur. Quidam libri, Stultitiae. CORRIGITVR:] non, punitur, quod pertinet ad crimina, sed corrigitur, quasi leui culpa. Neque congruunt, Exsulio corrigitur: sed erat proprium, Exsulio punitur. uerum dedita opera cum leni uerbo acerbum nomen coniunxit ut inde perspicuum faceret, quam inique secum ageretur, & quam esset in ea re fato singulari, cuius error corrigeretur exsulio. SVMMA *criminis*] & hoc aliqua cum ironia, atque indignatione dixit: quasi leuissimum sit crimen, si quis aduersario maledicat armatus. id quod proxime non Crimen, sed Errorem uocauit. VOTA *uictoriae suae*] pro uictoria imperatores uota fecisse, Liuius, & alij saepe dixerunt: sed priuatim uouere alij quoque solebant. IMMOLARET,] Festus: Immulare, est mola, idest farre molito, & sale, hostiam fusam spargere. OMNIBVS *rebus*] hic etiam, non modo in bellis. FELIX] quia uota non cogitat, quae in ipsum ab aduersarijs facta sunt. MVLTA *Deos ueneruti*] Multa, aduerbij loco posuit, ut Virg. Georg. lib. IV. Et spiritus oris Multa reluctanti obstruitur. Sic locutus idem Cicero de nat. de. lib. III. & pro Murena. Topicorum autem initio, Cum, inquit, mihi, meisq. multa saepe cauisses. Gellius lib. XIII. cap. 23. SCRIPSI *de te*,] Timui, quia scripsi de te, quamquam parce, ne Cesar offenderetur. NON *reuocans me ipse*,] non reuocaui me sponte, sed refugi metu. GENVS *hoc scripturae*] cum alterum laudamus. nam, cum alteri maledicimus, aut cum nos ipsos laudamus, minus liberum est. ATQVE *elatum*] unus Maffei liber, Elatum: quod olim probauimus: reliqui mei omnes, Latum. Sed coniecturam nostrã alijs quoque placuisse, nunc uideo. ALTERVM *laudare*:] quod ego feci: nec tamen id mihi liberum fuit. DE, QVO *quidquid detrahas*,] si perfecte alterum non laudes. INFIRMITATI,] ingenij. AC NESCIO, *un tibi gratius, opportuniusq. acciderit*.] fortasse gratius tibi erit, ac melius cadere uidebitur, quod parce te laudauerim, metu scilicet refugiens. nã, quod egregie praestari non potest, id uel non attingere oportet, uel saltem quam parcissime facere. SVSTINVI:] licet hoc scripturae genus incitatum esse debeat, ego me tamen sustinui. MINVI:] ut parcius te laudarem. SVSTVLI] e libro. NE POSVI *quidem*.] quae, nisi metus impedisset, iure, ac merito tuo posuissem. QVEMADMODVM *igitur scalarum gradus &c.*] comparationes poetis potius, quam soluta oratione scribentibus, conueniunt. Demetrius, cum de longioris uitio similitudinis praeciperet, haec subiunxit; Ταῦτα γὰρ οὐκ εἰκασίαις ὅτι ἔοικεν, ἀλλὰ παραβολαῖς ποιητικαῖς. τὰς δὲ παραβολὰς ταύτας οὔτε ῥαδίως ἐν τοῖς πεζοῖς λόγοις τιθέναι δεῖ, οὔτε ἄνευ πλείστης φυλακῆς, idest: Haec enim non iam similitudinum speciem habent, sed poeticarum comparationũ. huiusmodi autẽ cõparationibus neque facile in soluta oratione, neque sine cautione plurima uti oportet. Idẽ alio loco minui docet comparationibus grauitatem illam, quam Graece uocant δεινότητα. Αἱ παραβολαί, inquit, τῇ δεινότητι οὐκ ἐπιτήδειαι διὰ τὸ μῆκος: [illegible] ὥσπερ δὲ κύνας γενναίους ἄπειρος, ἀπρονοήτως ἐπὶ κάπρον φέρεται: κάλλος γάρ, καὶ ἀκρίβειά τις ἐν τούτοις ἐμφαίνεται: ἡ δὲ δεινότης σφοδρόν τι βούλεται, καὶ σύντομον, καὶ ἐγγύθεν παίουσιν ἔοικε. Videndum igitur, an satis apte comparationem hanc Caecina in epistolam induxerit. quamquam, & Ciceronem hoc nonnumquam fecisse constat. NON *poenae metu*,] non enim timenda est laudanti poena, sed offensio tamen quaedam eius, qui laudari fortasse non uult. ANIMVM] quo modo animum affici, atque angi meum putas ubi haec secum ipse cogitat? LOQVITVR?] animus cogitat, lingua loquitur, sed quia cogitata animi loquitur, ideo, quod est linguae, ad animum transfertur. HOC *probabit*:] Et hoc, & quae sequuntur

quuntur, usque ad illud, Quid facies? ea sunt, quae secum loquitur animus. NVM *offendo*? } ipsum Caesarem. CVM *porro offendam*, } aliquem, non ipsum Caesarem: absurdum enim esset id, quod sequitur: Quid, si non uult? nam cur dubitet in re notissima? quasi uero offendi quisquam uelit. Sed opponit Caecina, Laudare aliquem, Offendere: quo in utroque ueretur, ne Caesarem laedat. ARMATI *stylum*, } stylum eius, qui scripsit armatus. VICTI, *& nondum restituti quid facies*? } quo modo persequetur stylum uicti, & nondum restituti? IN *Oratore* } sic inscripsit librum, in quo formam perfecti oratoris expressit. ep. 18. Oratorem meum a te probari, uehementer gaudeo: mihi quidem sic persuadeo, me, quidquid habuerim iudicij de dicendo, in illum librum contulisse, &c. CAVES *tibi per Brutum*, } cum haec scribis: Testificor, me, a te rogatum, & recusantem, haec scribere esse ausum. uolo enim mihi tecum commune esse crimen: ut, si sustinere tantam quaestionem non potuero, iniusti oneris impositi tua culpa sit, mea recepti. VETEREM *tuum*, } exstat Ciceronis oratio pro Caecina. SENTIRE *oportet*? } multo, inquit, magis mihi esse timendum intelligo, quam tu in Oratore tuo timuisti. CALVMNIA *timoris*, } Calumniator ea fingit, quae uera non sunt. itidem timor saepe falsa proponit: ut recte, propter similitudinem, Calumnia timoris dici possit. CAECAE *suspicionis tormento* } cum non uideam, quo consilio gratiam a Caesare inire possim, & incerta suspicione torquear, metuens, ne offendam potius eum, quam mihi reconciliem. AD *alieni sensus coniecturam*, } male agitur cum eo, cui scribenti cogitandum est, non quod ipse probet, sed quid alij probaturi sint. in quo sequitur non iudicium suum, sed coniecturam de alio sensu. EVADERE, } ita scribere, ut animus acquiescat. Euadere, dixit, tamquam ex difficultate. DE *Asiatico itinere*, } petierat a Cicerone cõsilium Caecina, quid sibi esset auctor, in Sicilia ne subsideret, an ut ad reliquias Asiaticae negotiationis proficisceretur. respondit Cicero: In Scicilia censeo commorandum. quod se facturum Caecina confirmauit. uide epistolam sequentem, quae tamen ante hanc scripta est. Postea tamen in Asiam Caecina profectus est, fortasse reditu in patriam desperato. nam ep. 66. lib. XIII. Cicero eum Seruilio commendans, Te rogo, inquit, atque oro, ut eum in reliquiis ueteris negotiationis colligendis iuues. DE NOBIS } de reditu nostro in patriam. VEL STVDIO, } quo saepe impeditur ingenium. est enim studium, uehemens quaedam animi affectio, & propensio ad aliquam rem. CAPIATVR } translatum uerbum, pro, ad uoluntatem nostram traducatur. sunt enim in potestate nostra, quae cepimus. EIVS *omnes* } familiares. qui nominantur ep. 12. & significantur ep. 6. NISI *forte aut in miseria nimis stulte*, } adeo stulte, quia dixit, Sed totum tuum esse. modeste enim, qui in calamitate est, petere debet. IN *amicitia nimis imprudenter* } uidendum enim, quid amico oneris imponamus. TVAE *uitae consuetudo* } excusat petitionem suam tribus modis. primum, quod Cicero, quibus rebus gaudeat, quibus capiatur Caesar, optime omnium intelligat: deinde, quod apud ipsum Caesarem, eiusq. familiares omnes gratia ualeat: postremo, quod laborare pro amicis consueuerit. Haec dispensa parum attenduntur: collecta, & sub oculos subiecta legentium, copiam in simili argumento non exiguam pariunt.

Argumentum ep. 8.

DAtum sibi a Balbo, & Oppio scribit, ut Caecinae liceret esse in Sicilia: ibiq. ut commoretur, suadet.

Cicero S. D. Caecinae. 8.

CVM esset mecum Largus, homo tui studiosus, locutus Kal. Ian. tibi praefinitas esse: quod omnibus in rebus perspexeram, quae Balbus, & Oppius absente Caesare, egissent, ea solere illi rata esse; egi uehementer cum his, ut hoc mihi darent, tibi in Sicilia, quoad uellemus, uti esse liceret: qui mihi cum suessent aut libenter polliceri, si quid esset eiusmodi, quod eorum animos non offenderet; aut etiam negare, & afferre rationem, cur negarent: huic meae rogationi potius non continuo responderunt: eodem die tamen ad me reuerterunt; mihi hoc dederunt, ut esses in Sicilia, quoad uelles: se praestaturos, nihil ex eo te offensionis habiturum. Quando, quid tibi permittatur, cognouisti; quid mihi placeat, puto te scire oportere. Actis his rebus, litterae a te mi sunt redditae: quibus a me consilium petis, quid sim tibi auctor, in Sicilia ne subsidas, an ut ad reliquias Asiaticae negotiationis proficiscare. haec tua deliberatio non mihi conuenire uisa est cum oratione Largi. ille enim mecum, quasi tibi non liceret in Sicilia diutius commorari, ita locutus erat: tu autem, quasi concessum sit, ita deliberas. sed ego, siue hoc, siue illud est, in Sicilia censeo commorandum. propinquitas locorum uel ad impetrandum adiuuat crebris litteris, & nuntijs, uel ad reditus celeritatem, re aut impetrata, quod spero, aut aliqua ratione confecta. quamobrem censeo magnopere commorãdum. T. Furfano Postumio, familiari meo, legatisq. eius, item meis familiaribus, diligentissime te commendabo, cum uenerint: erant enim omnes Mutinae. uiri sunt optimi, & tui similium studiosi, & mei necessarij. Quae mihi uenient in mentem, quae ad te pertinere arbitrabor, ea mea sponte faciam. si quid ignorabo, de eo admonitus omnium studia uincam. Ego, etsi coram de te cum Furfano ita loquar, ut tib litteris ad eum nihil opus sit; tamen, quoniam tuis placuit te habere meas litteras, quas ei redderes, morem eis gessi. earum litterarum exemplum infra scriptum est. Vale

EXPLA-

EXPLANATIO

LARGVS,] Romanae gentis cognomen. TIBI *praefinitas esse:*] ne ultra tibi esse liceret in Sicilia. BALBVS,] L Cornelius Balbus, Gaditanus, pro quo exstat Ciceronis oratio. hic absentis Caesaris negotia procurabat: ep. ult. ad Att. lib. XIII. Rationes, opinor, cum Balbo. quo loco fuerit apud Caesarem cum C. Oppio Caesaris ipsius ad utrumque declarat epistola, quae legitur lib. IX. ad Att. De Balbis uide infra, ep. 12. OPPIVS,] C. Oppius Caesaris legatus Africano bello, ut in libro legitur, qui de eo bello scriptus est. exstat eius, & L. Balbi epistola ad Ciceronem lib. IX. ad Att. & Ciceronis ad eũ lib. XI. HVIC *meae rogationi potius non continuo responderunt:*] nihil deest, ut quidam putarunt. nam, Potius, refertur ad illa superiora: Cum fuissent, aut polliceri, aut etiam negare: quorum neutrum fecerunt, sed potius huic meae rogationi non continuo responderunt. RE *aut impetrata, aut, quod spero, aliqua ratione confecta.*] utroque modo elicitur sententia: sed in alteram partem ut propendeam, facit auctoritas ueterum librorum. uult enim Caecinam sperare, si res non impetrabitur, saltem ut aliquo modo ad exitũ perducatur. quid autem, dicit aliquis, si res non impetratur, sperare poterat? ut in Italia fortasse posset esse, modo ne ad urbem accederet. nam de Sicilia iam impetratum erat. At illud optabilius, ut reditus in urbem impetraretur. Quis negat? sed ego opinionem ad uerba, quam uerba ad opinionem, accommodare malo. Proferat aliquis ueterem librum, in quo uideam, Re aut impetrata, quod spero: tum facile, & libenter assentiar. T. FVRFANO *Postumio*,] usitatius erat, T. Postumio Furfano, ut cognomini nomen praeponerent: tamen & cognomen interdum nomini anteponitur, ut ep. 8. lib. 2. & ep. 1. lib. VII. Gallus Caninius: & C. Crispus Sallustius in libro uel Hirtij, uel Oppij, de bello Africano, non semel nominatur: item Gallus Fabius ep. 12. lib. XIX. ad Att. & ep. 47. lib. XIII. ad eundem. Sunt, qui legant. T. Furfanio Postumo. ego malo, Furfano Postumio, testimonio fretus ueterum librorum: &, quod ignoti Purfanij, Postumi notissimi. adde quod Furfanus appellatur ep. 15. ad Att. lib. VII. QVAE *mihi uenient in mentem, &c.*] uide eandem sententiam in ep. 8. lib. V. in extremo.

Argumentum

BReuis est epistola, sed perfectae commendationis exemplum.

M. Cicero S. D. T. *Furfano procos.*

CVM A. Caecina tanta mihi familiaritas, consuetudoq. semper fuit, ut nulla maior esse possit. nam & patre eius, claro homine, & forti uiro, plurimum usi sumus; & hunc a puero, quod & spem mihi magnam afferebat summae probitatis, summaeq. eloquentiae, & uiuebat mecum coniunctissime non solum officijs amicitiae, sed etiam studijs communibus, sic semper dilexi, ut non ullo cum homine coniunctius uiuerem. nihil attinet me plura scribere. quam mihi necesse sit eius salutem, & fortunas, quibuscumque rebus possim, tueri, uides. Reliquum est, ut, cum cognorim pluribus rebus, quid tu & de bonorum fortuna, & de reip. calamitatibus sentires, nihil a te petam, nisi ut ad eam uoluntatem, quam tua sponte erga Caecinam habiturus esses, tantus cumulus accedat cõmendatione mea, quanti me a te fieri intelligo. hoc mihi gratius facere nihil potes. Vale.

EXPLANATIO

PATRE. EIVS,] de quo ep. 6. & lib. XIII. ep. 66. VIVEBAT *mecum coniunctissime non solum officijs amicitiae, sed etiam studijs communibus,*] non dubito, quin eadem studia, & officia significet ep. 66. lib. XIII. cum ait: Hominis omnibus mecum studijs, officijsq. coniunctissimi. NECESSE *sit*] sic in uno uetere libro: reliqui omnes, Necesse est. utro modo legas, parui refert. RELIQVVM *est, ut, cum cognorim*] Qui petit, spem impetrandi si ostendit, eo ipso impetrat facilius. probitatis enim, & humanitatis commemoratio beneuolentiam gignit.

Argumentum ep. 9.

HVius epistolae neque consolatio argumentum est, neque auxilij alicuius promissio: nisi si amoris quaedam significatio, & consolationis loco est, & pro-

& promittere etiam aliquid uidetur: certe, cum Trebianus post pugnam Pharsalicam ab armis non discesserit, quod epistola declarat; iustam irascendi caussam Caesar habuit. unde illud ep. 13. Africanae caussae iratior, diutius uelle uidetur eos habere sollicitos, a quibus se putat diuturnioribus esse molestijs conflictatum. Quare nil mirum est, si Cicero spem ei perexiguam affert incolumitatis. parce enim, & exsiliter pollicetur, in eo loco: Si quis mihi erit aditus. Scripta est post bellum Africanum: quod ex ijs uerbis conijcio, Consilium tuum, uel casus potius, diutius in armis ciuilibus commorandi. Quod ad huius Trebiani familiam, aut uitam pertinet, eruere ex historia nihil potui. Caesare. III. Lepido cos.

Cicero S. D. Trebiano. 9.

EGO, quanti te faciam, semperq. fecerim, quanti me a te fieri intellexerim, sum mihi ipse testis. nam & consilium tuum, uel casus potius diutius in armis ciuilibus commorandi, semper mihi magno dolori fuit: & hic euentus, quod tardius, quam est aequum, & quam ego uellem, recuperes fortunam, & dignitatem tuam, mihi non minori curae est, quam tibi semper fuerint casus mei. itaque & Postumuleno, & Sextio, & saepissime Attico nostro, proximeq. Theudae liberto tuo totum me patefeci: & his singulis saepe dixi, quacumque re possem, me tibi, & liberis tuis satisfacere cupere: idq. tu ad tuos uelim scribas, haec quidem certe, quae in potestate mea sunt, ut operam, studium, consilium, rem, fidem meam sibi ad omnes res paratam putent. Si auctoritate, & gratia tantum possem, quantum in ea rep. de qua ita meritus sum, posse deberem: tu quoque is esses, qui fuisti, cum omni gradu amplissimo dignissimus, tum certe ordinis tui facile princeps. sed, quando eodem tempore, eademq. de caussa nostrum uterque cecidit: tibi et illa polliceor, quae supra scripsi, quae sunt adhuc mea; & ea, quae praeterea uideor mihi ex aliqua parte retinere tamquam ex reliquijs pristinae dignitatis. neque enim ipse Caesar, ut multis rebus intelligere potui, est alienus a nobis: & omnes fere familiarissimi eius, casu deuincti magnis meis ueteribus officijs, me diligenter obseruant, & colunt. itaque, si quis mihi erit aditus de tuis fortunis, id est de tua incolumitate, in qua sunt omnia, agendi; quod quidem quotidie magis ex eorum sermonibus adducor ut sperem: agam per me ipse, & moliar. singula persequi non est necesse: uniuersum studium meum, & beneuolentiam ad te defero. sed magni mea interest, hoc tuos omnes scire, quod tuis litteris fieri potest, ut intelligant omnia Ciceronis patere Trebiano. hoc eo pertinet, ut nihil existiment esse tam difficile, quod non, pro te mihi susceptum, iucundum sit futurum. Vale.

EXPLANATIO

VEL. CASVS *potius*] minuitur culpa, cum a uoluntate in casum transfertur. hoc artificio utitur Cicero quasi consolandi gratia. nam, si consilio Trebianus Caesarem laesisset; recuperandi fortunas, & dignitatem spes esset infirmior: sin autem casu; excusationem aliquam inueniret iniuria. MAGNO *dolori fuit:*] refertur ad illud, Semperq. fecerim. Magno dolori autem, quia de uictoria uestra desperabam, nec putaui, cum integri pares non fuissemus, fractos, superiores fore. RECVPERES] antea, Receperis: nos, Reciperes, aliquot iam annis emendauimus, & impressimus. liber uetustus habet, Reciperes. Et in alijs etiam exemplaribus, S litteram pro V saepissime reperias. CVRAE *est,*] & hoc ad illud alterum spectat, Quanti te faciam. singulis enim singula reddere, confirmandae sententiae caussa, Cicero solitus est. CASVS *mei.*] cum patria pulsus lege Clodia sum. hoc ad illud pertinet, Quanti me a te fieri intellexerim. ita, cum tria proposuerit, tria subiunxit. POSTVMVLENO,] cognomen Romanae gentis: & M. Postumulenus Secundus nominatus in antiquissimo lapide quadrato, quem uidi in aedibus Rainucij Farnesij, Cardinalis. huius generis nomina sunt, Volusenus, Saluidenus, Vibienus, Labienus, Nasidienus, Caesidenus, Vatienus. THEVDAE,] nomen serui, cognomen liberti. QVANTVM *in ea rep. de qua ita meritus sum,*] uide idem ijsdem fere uerbis ep. 13. QVI *fuisti,*] fuisti autem & omni honoris grado amplissimo dignissimus, & ordinis tui facile princeps. ORDINIS TVI] equestris. nam, si senatorij fuisset; Ordinis nostri, dixisset: cum ipse Cicero senator esset. ideo &, Dignissimus, dixit, tamquam de equite, ijs honoribus digno, quos qui adepti sunt, non iam equestris, sed senatorij ordinis dicuntur esse. EADEMQ. *de caussa*] quod pro Pompeio contra Caesarem arma sumpsimus. De, ualet propter: ut apud Terentium, in Eun. Ecquid nos amas de fidicina istac. TAMQVAM *ex reliquijs*] non enim pristinam recuperaui dignitatem: sed quasi reliquias quasdam seruo. Imago ueteris meae dignitatis, dixit ep. 13. FAMILIARISSIMI EIVS,] quos nominat ep. 12. CASV *deuincti*] quia, cum olim in eos officia conferebam, fore aliquando tempus diuinare non poteram, ut eorum ope indigerem. Casu igitur, ob haec tempora, quae

praeter opinionem meam consecuta sunt. DE *tuis fortunis*,] quarũ partem amiserat ep. 11. IN *qua sunt omnia*,] hanc maxime curemus: de fortunis minus laborandum. in hac enim omnia sunt. uidetur significare, fortunas omnino recuperari non posse: quod comprobatur ep. 11. AD. TE. DE ΕΑ RO.] ep. 6. Et pollicitus sum, & detuli. VT. *nihil existiment esse tam difficile*,] uide similem sententiam in ep. 11. lib. v.

Argumentum ep. 10.

Primo loco excusationem affert, quod antea non scripserit: tum hortatur eum, ut conscientia se sustentet factorum, & consiliorum suorum: sperare etiam iubet, exsulem non diu futurum: eam porro spem sumit a Caesaris clementia, a statu reip. iam reuiuiscentis, a suo studio, ab amicorum Trebiani copia. Quibus caussis, ut forti, magnoq. animo sit, hortatur. Scripta uidetur ante superiorem proximam: nam prima illa uerba; Antea misissem ad te litteras, si genus scribendi inuenirem; nullas antea Ciceronem litteras ad eum misisse, perspicue demonstrant. Eodem anno.

Cicero S. D. Trebiano. 10.

ANTEA misissem ad te litteras, si genus scribendi inuenirem. tali enim tempore aut consolari amicorum est, aut polliceri. consolatione non utebar, quod ex multis audiebam, quam fortiter, sapienterq. ferres iniuriam temporum, quamq. te uehementer consolaretur conscientia factorum, & consiliorum tuorum. quod quidem si facis, magnum fructum studiorum optimorum capis: in quibus te scio semper esse uersatum: idq. ut facias, etiam atque etiam te hortor. Simul & illud tibi, homini peritissimo rerum, & exemplorum, & omnis uetustatis, ne ipse quidem rudis, sed in studio minus fortasse, quam uellem, at in rebus, atque usu plus etiam, quam uellem, uersatus, spondeo; tibi acerbitatem istam, & iniuriam non diuturnam fore. nam & ipse, qui plurimum potest, quotidie mihi delabi ad aequitatem, & ad rerum naturam uidetur: & ipsa caussa ea est, ut iam simul cum rep. quae in perpetuum iacere non potest, necessario reuiuiscat, atque recreetur: quotidieq. fit aliquid lenius, & liberalius, quam timebamus. quae quoniam in temporum inclinationibus saepe paruis posita sunt: omnia momenta obseruabimus, neque ullum praetermittemus tui iuuandi, & leuandi, locum. itaque illud alterum, quod dixi, litterarum genus quotidie mihi, ut spero, fiet procliuius, ut etiam polliceri possim. id re, quam uerbis, faciam libentius. Tu uelim existimes, & plures te amicos habere, quam qui in isto casu sint, ac fuerint, quantum quidem ego intelligere potuerim; & me concedere eorum nemini. Fortem fac animum habeas, & magnum: quod est in uno te. quae sunt in fortuna, temporibus regentur, & consilijs nostris prouidebuntur. Vale.

EXPLANATIO

TALI *enim tempore aut consolari amicorum est, aut polliceri*.] Similis sententia in ep. 13. in principio, & lib. IV. ep. 13. INIVRIAM. TEMPORVM,] temporibus assignat, quod hominum est: ut in epistola proxima, quod consilij fuit, in casum confert. haec deriuatio culpae cautionem habet, ne laedatur is, qui quo animo sit, magni refert in utramque partem. ep. 21. lib. v. Iniuriam appellat item ep. 5. lib. VI. nulla temporum, aut hominis cuiusquam mentione facta. MAGNVM *fructum studiorum optimorum capis*:] docent enim hoc maxime litterarum studia, nihil esse curandum praeter culpam. IDQ. VT. FACIAS,] non refero hoc ad proxima, sed ad superiora illa uerba, Magnum fructum &c. SIMVL *& illud*] iam incipit aliquid polliceri: ut ad conscientiam uitae ante actae, spes etiam accedat futurae incolumitatis. RERVM, *& exemplorum*,] usum rerũ, & doctrinam significat: quod utrumque uitae genus Trebianus coluisset, *τὸ πρακτικὸν*, ex Dicaearchi praecepto, *καὶ τὸ θεωρητικὸν*, a Theophrasto laudatum. PLVS. ETIAM, *quam uellem*,] ob incommoda, quae sustinui. QVI *plurimum potest*,] Caesar. ep. 13. lib. IV. sic locutus est. eandem sententiam ep. 7. lib. IV. tribus modis expressit: Ei, penes quem est potestas: Ita late patet eius potestas, ut orbem terrarum complexa sit: Is, qui tenet remp. Dixit etiam, Qui omnia tenet: Cuius dominatu locus uacat nullus: Ad quem unum omnia delata sunt: ep. 8. 9. eiusdem libri. DELABI *ad aequitatem*,] aequitas a summo iure discedit. summum ius persequebatur Caesar, cum eos, a quibus laesus erat, ulciscebatur. quod si non tantum iniuriam, qua ipse esset affectus, uerũ alia quoque simul cogitaret, uerbi caussa, qui Pompeium secuti essent, alios id amicitiae

citiae dedisse, alios reip. quod eam crederent in Pompeij, & cōsulum castris esse; praeterea, satis eos iam dedisse poenarum; pertulisse incommoda, quae bellorū natura fert; caruisse patria, liberis, fortunis; nec posse talibus uiris remp. carere diutius, haec si cogitaret, delaberetur ad aequitatē, nec summo, ut antea, iure agendum putaret. AD. RERVM *naturam*] ut homo hominem tueatur, ac diligat. odisse enim, & laedere, uiolentum quiddam est, non ex rerum natura. ep. 6. Rerum hoc natura, & ciuilium temporum non patietur. IPSA. CAVSSA] dixi iam ep. 1. lib. I. Caussam interdum id uocari, quod ad aliquem pertinet: ut, Pompeij caussa iustior, quam Caesaris. CVM. REP.] de hac spe, quae ab ipsa reuiuiscente rep. capi posset, uide infra, ep. 12. Scis, inquit, me antea sic solitum esse scribere ad te, magis ut consolarer fortem uirum, atque sapientem, quam ut exploratam spem salutis ostenderem, nisi eā, quā ab ipsa rep. cum hic ardor exstinctus esset, sperari oportere censerem. Et ep. 13. lib. IV. Etiam illa, quae minimum nunc quidem potest, sed possit necesse est, resp. quascumque uires habebit, ab ijs ipsis, quibus tenetur, de te propediem mihi crede impetrabit. QVAE. QVONIAM] ea, quae lenius, ac liberalius fiunt. IN. TEMPORVM *inclinationibus*] opportunitates temporū, uel paruae, ad impetrandum saepe adiuuant. qua de re uide ep. 16. lib. II. LEVANDI] qui iuuat, idem dolore leuat. uel, *Leuandi*, calamitate exsilij. PROCLIVIVS,] facilius: quia per cliuos facile descenditur. sic Off. lib. 2. Dictu quidem est procliue. & in Laelio: Amicitia remissior esse debet, & ad omnem comitatem, facilitatemq. procliuior. In Tusculana tamen quarta: Haec in bonis rebus, quod alij ad alia bona sunt aptiores, facilitas nominetur; in malis Procliuitas; ut significet lapsionem. QVOD *est in uno te*.] hoc ipsi praestare non possumus, in te uno situm est. QVAE *sunt in fortuna*,] praesentem eius calamitatem ad fortunam refert, & eam nō fore perpetuam ostendit, cum ait, Temporibus regentur: idest, ratio temporum moderabitur: nos autem, quantum consilio licebit, occurremus.

Argumentum ep. 11.

Reditum in patriam Dolabellae maxime beneficio impetratum nunciat. gratulationem ab ipso exposcit: gratiarum actionem repudiat. iacturam fortunarum ut aequiore animo ferat, hortatur. quando nec rei familiaris damnum cum acquisitae dignitatis lucro conferri debeat, nec priuata res, cum publica sit amissa, magnopere curanda uideatur. Praedicationem suorum in illum officiorum sibi non ingratam esse confitetur. Eodem anno.

Cicero S. D. Trebiano. 11.

DOLABELLAM antea tantummodo diligebam: obligatus ei nihil eram. nec enim acciderat mihi opus esse: & ille mihi debebat, quod non defueram eius periculis. nunc tanto sum deuinctus eius beneficio, quod & antea in re, & hoc tempore in salute tua cumulatissime mihi satisfecit, ut nemini plus debeam. qua in re tibi gratulor ita uehementer, ut te quoque mihi gratulari, quam gratias agere, malim. alterum omnino non desidero; alterum uere facere poteris. Quod reliquum est: quando tibi uirtus, & dignitas tua reditum ad tuos aperuit; est tuae sapientiae, magnitudinisq. animi, quid amiseris, obliuisci; quid recuperaueris, cogitare. uiues cum tuis: uiues nobiscum: plus acquisiuisti dignitatis, quam amisisti rei familiaris: quae ipsa tum esset iucundior, si ulla res esset publica. Vestorius, noster familiaris, ad me scripsit, te mihi maximas gratias agere. haec praedicatio tua mihi ualde grata est: eaq. te uti facile patior cum apud alios, tum mehercule apud Sironem, nostrum amicum. quae enim facimus, ea prudentissimo cuique maxime probata esse uolumus. Te cupio uidere quamprimum. Vale.

EXPLANATIO

DOLABELLAM] P. Cornelium Dolabellam, antea Ciceronis generum: de quo supra diximus. diuortium iam cum Tullia fecerat, quo tēpore scripta est haec epistola. id licet conijcere ex ep. 23. ad Att. lib. 11. quae scripta est ante bellum Africanum; hae uero ad Trebianum oēs post id bellum. nec uero simul cum affinitate dirempta amicitia est. (nisi si temporum caussa simulatum est) exstāt Ciceronis epistolae lib. IX. ad Dolabellam insigni cum amoris argumento; & haec ipsa, prodesse Ciceroni gratiam Dolabellae apud Caesarem in amicorum negotijs, demonstrat. NON *defueram eius periculis*.] bis eum Cicero, ante filiam suam ei collocatam, in capitis periculo defenderat. ep. 10. lib. III. QVAM *gratias agere*,] respuit enim uerus amor gratiarum actionem. VERE *facere poteris*.] quia maxime gaudeo impetrata salute tua; ideo, si mihi gratulaberis, iure, & uere facies. nam, uere gratulari, est, cum caussa

gratulari, ut in epistola sequenti. VIRTVS,] antea cognita. hic Virtus non fortitudinem, non doctrinam, sed praestantiam quandam in magnis rebus demonstrat. nominatur autem simul cum dignitate, ut in ep. 5. quo loco Virtutis nomen eadem significatione usurpatur. DIGNITAS] Trebianus, ut ex epist. 9. intelligitur, equestris ordinis fuit: dignitas tamen ei, tamquã honor cum ordine coniunctus, tribuitur, & in eadem epistola, & in hac. EST. TVAE *sapientiae, magnitudinisq. animi,*] sapientiae, ut anteponendam rei familiari dignitatem iudicet; magnitudinis animi, ut illam iacturam negligat, fortiterq. ferat. Vtramque coniunxit, & ep. 5. lib. 1. cum ait: Tuae sapientiae, magnitudinisq. animi est, omnem amplitudinem, & dignitatem tuam in uirtute, atque in rebus gestis tuis, atque in tua grauitate positam existimare. VESTORIVS,] Puteolanus, de quo saepe fit mentio in ep. ad Att. AD. ME *scripsit, te mihi maximas gratias agere.*] erat igitur Trebianus ubi Vestorius, & fortasse Puteolis, quia Puteolanus Vestorius. FACILE. PATIOR] de hoc genere loquendi satis dictum est ep. 9. lib. 1. & ep. 7. lib. 4. EA. PRVDENTISSIMO. CVIQVE] similem sententiam uide in ep. 13. lib. 2. Confirmantur nostra consilia, cum sentimus prudentibus, fideliterq. suadentibus idem uideri.

Argumentum ep. 12.

GRatulatur Balbo de reditu impetrato: nec amplius consolationem esse necessariam confirmat, re iam confecta. qua in parte dum uersatur, quaedam colligit ad laudem. remp. tamen plane perditam significat, nec se medicinam ullam, praeter litteras, inuenire. Eodem anno.

Cicero S. D. Ampio Balbo. 12.

GRATVLOR tibi, mi Balbe, nereq. gratulor: nec sum tam stultus, ut te usura falsi gaudij frui uelim, deinde frangi repente, atque ita cadere, ut nulla res te ad aequitatem animi postea possit extollere. Egi tuam caussam apertius, quam tempora nostra ferebant. uincebatur enim fortuna ipsa debilitate gratiae nostrae, tui caritate, & meo perpetuo erga te amore, culto a te diligentissime. omnia promissa, confirmata, certa, & rata sunt, quae ad reditum, & salutem tuam pertinent. uidi, cognoui, interfui. etenim omnes Caesaris familiares satis opportune habeo implicatos consuetudine, & beneuolentia, sic, ut, cum ab illo discesserint, me proximum habeant. hoc Pansa, Hirtius, Balbus, Oppius, Matius, Postumius plane ita faciunt, ut me unice diligant. quod si mihi pro me efficiendum fuisset, non me paeniteret pro ratione temporum ita esse molitum. sed nihil est a me inseruitum temporis caussa. ueteres mihi necessitudines cum his omnibus intercedunt: quibuscum ega agere de te non destiti: principem tamen habuimus Pansam, tui studiosissimum, mei cupidum; qui ualet apud illum non minus auctoritate, quam gratia. Cimber autem Tillius mihi plane satisfecit. ualent tamen apud Caesarem non tam ambitiosae rogationes, quam necessariae: quas quia Cimber habebat, plus ualuit, quam pro ullo alio ualere potuisset. diploma statim non est datum; quod mirifica est improbitas in quibusdam, qui tulissent acerbius, ueniam tibi dari, quem illi appellant tubam belli ciuilis: multaq. ita dicunt, quasi non gaudeant id bellum incidisse. quare uisum est occultius agendum, neque ullo modo diuulgandum, de te iam esse perfectum: sed id erit perbreui: nec dubito, quin, legente te has litteras, confecta iam res futura sit. Pansa quidem mihi, grauis homo, & certus, non solum confirmauit, uerum etiam recepit, perceleriter se ablaturum diploma. mihi tamen placuit haec ad te perscribi. minus enim te firmum sermo Appuleiae tuae, lacrumaeq. Ampiae declarabant, quam significant litterae tuae. atque illae arbitrabantur, cum a te abessent ipsae, multo in grauiore te cura futurum. quare magnopere putaui, angoris, & doloris tui leuandi caussa, pro certis ad te ea, quae essent certa, perscribi oportere. Scis me antea sic solitum esse scribere ad te, magis ut consolarer fortem uirum, atque sapientem, quam ut exploratam spem salutis ostenderem, nisi eam, quam ab ipsa rep. cum hic ardor exstinctus esset, sperare oportere censerem. recordare tuas litteras, quibus & magnum animum mihi semper ostendisti, & ad omnes casus ferendos constantem, atque paratum. quod ego non mirabar; cum recordarer te, & a primis temporibus aetatis in rep. esse uersatum; & tuos magistratus in ipsa discrimina incidisse salutis, fortunarumq. communium; & in hoc ipsum bellum esse ingressum, non solum ut uictor beatus, sed etiam, si ita accidisset, uictus ut sapiens esses. Deinde, cum studium tuum consumas in uirorum fortium factis memoriae prodendis, considerare debes, nihil tibi esse committendum, quamobrem eorum, quos laudas, non te similem praebeas. Sed haec oratio magis esset apta ad illa tempora, quae iam effugisti. nunc uero tantum te para ad haec nobiscum ferenda. quibus ego si quam medicinam inuenirem, tibi quoque eandem traderem. sed est unum perfugium, doctrina, ac litterae, quibus semper usi sumus: quae secũdis rebus delectationem modo habere uidebantur, nunc uero etiam salutem. Sed, ut ad initium reuertar, caue dubites, quin omnia de salute, ac reditu tuo perfecta sint. Vale.

EXPLANATIO

AMPIO. BALBO] uidetur is esse, ad quem scribit ep. 29. lib. x. quod si ita est; collocari illam epistolam ante hanc oportuit; ut ex utriusque cognoscitur argumento. idem commendatur ep. 70. lib. XIII. Quattuor Balbos inuenio, unum hunc Ampiae gentis; alterum Atiae, qui Iuliam, C. Caesaris sororem, in matrimonio habuit, ex qua genuit Atiam, Augusti matrem; duos reliquos Gadibus natos, & ciuitate Romana donatos, Corneliae gentis: quorum alter Balbus maior, alter minor, eius fratre genitus, uocatus est. maior est, qui nominatur inter Caesaris amicissimos in hac ipsa epistola, & in ep. 8. 19. & in 5. 7. 18. lib. VII. & in 17. lib. IX. pro quo estat egregia Ciceronis oratio. primus in Oceano genitorum consulatum est adeptus, ut ait Plinius lib. VII. cap. 43. Minor Balbus ex Africa triumphauit, ut idem Plinius lib. v. cap. 5. Strabo lib. III. Solinus. nominatur a Cicerone ep. XI. lib. IIX. ad Att. a Pollione ep. 32. lib. x. FRANGI] cognita ueritate. AD AEQVITATEM ANIMI] in qua sunt, qui dolore uacant. TVI CARITATE,] mea in te caritas cogebat, ut apertius tuam caussam agerem, quam permittere uidebatur fortuna nostra. Infra: Nihil est a me inseruitum temporis caussa. VIDI, COGNOVI, INTERFVI.] tribus uerbis, nulla copula interposita, his summa perficitur. tale illud pro Milone: Est haec, iudices, non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, uerum ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus. Et Phil. XIV. Hostes nefarios prostrauit, fudit, occidit. Interdum & quattuor uerbis, ut in Catilinam: Abijt, excessit, euasit, erupit. SATIS OPPORTVNE] cum eorum gratia, & auctoritas magno nobis emolumento & fuerit nunc, & esse possit. CVM AB ILLO *discesserint*] ep. 9. lib. I. Sic enim te existimare uolo, me, cum a uobis, meae salutis auctoribus, discesserim, neminem esse, cuius officij me tam esse deuinctum, non solum confitear, sed etiam gaudeam. PANSA,] C. Pansa, Vibiae gentis, ut mei testantur duo ueteres argentei nummi, consul fuit cum A. Hirtio, anno post Caesaris necem I. tribunatum gesserat Sulpicio, & Marcello cos. ut indicat Coelius in epistola lib. IIX. cuius initium est, Etsi de rep. Mutinensi pugna duobus uulneribus acceptis, Bononiae petijt, ut ait Appianus. uide ep. 30. lib. x. & ep. 33. eiusdem libri, & Phil. XIV. & Dionem lib. XLVI. Huius in se beneuolentiam summam non hic modo, uerum & in Phil. VII. Cicero declarat his uerbis: Quamquam nos ab ineunte illius aetate usus, consuetudo, studiorum etiam honestissimorũ societas, similitudoq. coniunxit: eiusdemq. curam incredibilem in asperrimis belli ciuilis periculis perspexi non modo salutis, sed etiam dignitatis meae. HIRTIVS,] Pansae collega in consulatu, qui eodem in proelio occisus est. Homo nouus, ut Cicero etiam noster fuit; atque hoc illi exprobrauit M. Antonius epistola illa, quae est in Phil. XIII. Acerbissimum, inquit, est, te, A. Hirti, ornatum esse beneficijs Caesaris, & talem ab eo relictum, qualem ipse miratis. & Cicero, ad excusandam eius nouitatem, ita scripsit in quadam ad illum epistola: Cum nobilitas sit nihil aliud, quam cognita uirtus, quis in eo, quem ueterascentem uideat ad gloriam, generis antiquitatem desideret? Dio unum fuisse ait e filijs proscriptorum a Sulla, & a Caesare ad honores elatum. Huic Cicero, post diuortium Terentiae, sororem sibi in matrimonium offerenti, respondit, se philosophiae simul, & uxori operam dare non posse. auctor D. Hieronimus lib. I. ad Iouinianum. BALBVS, OPPIVS,] uide, quae diximus ep. 8. MATIVS,] uirum doctissimum appellat ep. 15. lib. VII. eius habemus disertissimam epistolam lib. XI. POSTVMIVS] Caesaris & hic familiaris, fortasse is, qui Siciliae praefuerat. ep. 8. uel qui ep. 10. lib. XIV. ad Att. nominatur. PLANA *ita faciunt*,] ad illud refertur, Me proximum habeant. ut sit: hoc ita multis officijs praestant, ut amorem singularem mihi declarent. PRO. ME] pro salute mea. ueteres libri omnes, quos inspicere soleo dubijs in locis, habent, Per me. nec displicet. Egerat Cicero per familiares Caesaris, amicos suos, non per se ipsum, cuius auctoritas, & gratia non erat eiusmodi, ut aliorum incolumitatem deprecari posset. ita porro in Ampij salute impetranda ei satisfecerant amici eius omni sedulitate, atque officio, ut uix ipse Cicero, si auctoritate, & gratia pari fuisset, agere potuisset. Agere autem per aliquem, est, alicuius opera uti, & in ep. 9. dixit: Agam per me ipse, & moliar. Quocirca uidendum, an rectius sit, Per me, quam Pro me. nam, nec libenter discedo ab antiquis libris; nec hic quidem, ut discedam, sententia postulat. MOLITVM.] Moliri, est, sine proposito aliquid agere. ep. 9. NIHIL *est a me inseruitum temporis caussa*.] hoc est, quod paullo ante dixit, Egi tuam caussam apertius, quam tempora nostra ferebant. NON *minus auctoritate, quam gratia*.] gratia adolescentes ualere possunt, auctoritate non possunt. nam auctoritas quaedam existimatio est parta rebus egregijs, in quibus grauitas, & consilium enituerit. CIMBER *autem Tillius*] sic placet, ut alij emendarunt; licet ueteres aliquot libri Tullius habeant. MIHI *plane satisfecit*.] Hic locus ostendit, Cimbrum inter Caesaris familiares fuisse. quod si quis ambigit, Senecam legat lib. III. de Ira: qui ait eum Caesaris partium ciuili bello defensorem acerrimum fuisse, Postea conuertauit in Caesarem, primasq. partes in eo necando suscepit. Suetonius, Plutarchus. NON *tam ambitiosae, quam necessariae*:] sic ep. 6. Cedit multorum iustis, & officio incensis, non inanibus, aut ambitiosis uoluntatibus. Et in oratione pro Ligario: Video caussas rogantium ualere plus apud te, quam preces, ab ijsq. te moueri maxime, quorum iustissimum dolorem uideas in petendo. QVAS *quia Cimber habebat*,] uidetur fuisse Cimber Ampij propinquus. DIPLOMA] litterae Caesaris obsignatae, reditum Ampio, & incolumitatem dantes. TVBAM *belli ciuilis*] quo ciues ad bellum ita uocarentur, ut ad proelium uocari milites solent. Tale

illud Phil. vII. Bellicum me cecinisse dicunt. QVASI *non gaudeant*, } ob direpta, uel paruo empta proscriptorum bona. RECIPIT, } Recipere, plus est, quam promittere. ep.28.lib.xIII.& ep.8.lib.v. qui enim in se recipit, praestaturum se promittit. ep.41.lib.xIII. dixit: Confirmo, & spondeo. EPVLEIAE } oxoris. nam Ampia, filia: quia feminae gentis nomine appellabantur. Fuluij liber onus, Appuleiae: reliqui omnes, Eppuleiae: quorom consensu moueor: licet Eppoleiae gentis mentionem alibi non uiderim: Eppiam quidem exemplis non paucis cognitam habemus. NISI *eam, quam* } quam spem ab ipsa rep. sperari oportere censerem. Omnino durius uidetur, Sperare spem. itaqoe Lambinus legit, Nisi eius: ut sit, eius salotis. AB *ipsa rep.* } quae, belli ardore exstincto, iacentem bonorum caossam subleuabit. Sic ep.10. Caussa, inquit, ea est, ut iam simul cum rep. qoae in perpetuum iacere non potest, necessario reuiuiscat, atque recreetur. Et in ep.13.lib.Iv. Quae minimum nunc quidem potest, sed possit necesse est. CVM *recodarer te* } tacita cohortatio ad constantiam. commemorantur enim ea, quae sapientiam, & animi magnitudinem pariunt. IN *rep. esse uersatum;* } hoc dicit, quia diuturna reip. administratione prudentia comparatur: qua qui praediti sunt, aduersis casibus minime frangontur. IN *ipsa discrimina* } in belli ciuilis initia. itaque iam ab eo tempore, quae acciderunt, suspicari, ac diuinare potuisti. cur igitur mirarer constantiam tuam in ijs rebus, quarom euentum aliquanto ante prospexeras? SED *etiam, si ita accidisset uictus, ut sapiens esses.* } libri aliquot ueteres: Sed etiam ot, si ita accidisset, uictus, & sapiens esses. alij: Sed etiam ut, si ita accidisset, uictus ut sapiens esses. quos ita sum secutus, ut primum, Vt, induxerim, tamquam non necessarium. senteotia similis ep.1. Si id euenit, quod ingredientibus nobis in caussam propositum fuit accidere posse; non debemus ita cadere animis, quasi aliquid euenerit, quod fieri posse numquam putarimos. Et ep.6 Sin propter incertos exitus, euentusq. bellorum posse accidere, ut uinceremus, putasses; non debere ad secundam fortonam bene paratum fuisse, aduersam ferre nullo modo posse. MEMORIAE, PRODENDIS, } Ampius hic historiam scribebat. SIMILEM *praebeas.* } eadem sententia in ep.1. lib.1. ad Q. fratrem: Tuberonem arbitror, cum scribat historiam, multos ex suis annalibus posse deligere, quos uelit, & possit imitari. AD. HAEC } quae communia sunt: quando illa propria iam effugisti. QVAE *secundis rebus delectationem modo habere uidebantur, nunc uero etiam salutem.* } idem ep.Iv. & ep.23.lib.Ix.

Argumentum ep. 13.

Bene sperare Ligarium iubet: hortaturq. ut interea fortem animum habeat. Scripta est post Africanum bellum, eodem fere tempore, quo M. Marcellus restitutus est. quod intelligitur ex oratione pro ipso habita, quae exstat. Eodem anno.

Cicero S. D. Q. Ligario. 13.

ETSI tali tuo tempore me aut consolandi, aut iuuandi tui caussa scribere ad te aliquid pro nostra amicitia oportebat: tamen adhuc id non feci; quia neque lenire uidebar oratione, neque leuare posse dolorē tuum. postea uero quam magnam spem habere coepi, fore, ut te breui tempore incolumem haberemus: facere non potui, quin tibi & sententiam, & uoluntatem declararem meam. Primum igitur scribam, quod intelligo, & perspicio, non fore in te Caesarem duriorem. nam & res eum quotidie, & dies, & opinio hominum, &, ut mihi uidetur, etiam sua natura mitiorem facit. idq. cum de reliquis sentio, tum de te etiam audio ex familiarissimis eius: quibus ego ex eo tempore, quo primum ex Africa nuncius uenit, supplicare una cum fratribus tuis non destiti: quorum quidem & uirtus, & pietas, & amor in te singularis, & assidua, & perpetua salutis tuae cura tantum proficit, ut nihil sit, quod non ipsum Caesarem tributurum existimem: &, si tardius fit, quam uolumus; magnis occupationibus eius, a quo omnia petuntur, aditus ad eum difficiliores fuerunt: & simul Africanae caussae iratior, diutius uelle uidetur eos habere sollicitos, a quibus se putat diuturnioribus esse molestijs conflictatum: sed hoc ipsum intelligimus eum quotidie remissius, & placatius ferre. Quare mihi crede, & memoriae manda, me tibi id affirmasse, te in istis molestijs diutius non futurum. Quando, quid sentirem, exposui; quid uellem tua caussa, re potius declarabo, quam oratione. etsi tantum possem, quantum in ea rep. de qua ita meritus sum, ut tu existimas, posse debebam; ne tu quidem in istis incommodis esses. eadem enim caussa opes meas fregit, quae tuam salutem in discrimē adduxit. sed tamen, quidquid imago ueteris meae dignitatis, quidquid reliquiae gratiae ualebunt, studium, consilium, opera, gratia, fides mea nullo loco deerit tuis optimis fratribus. Tu fac habeas fortem animum, quem semper habuisti; primum ob eas caussas, quas scripsi; deinde, quod ea de rep. semper uoluisti, atque sensisti, ut non modo nunc secunda sperare debeas, sed etiam, si omnia aduersa essent, tamen, conscientia & factorum, & consiliorum tuorum, quaecumque acciderent, fortissimo, & maximo animo ferre deberes. Vale.

EXPLA-

EXPLANATIO

TALI, TVO *tempore*] excusabat Ligarius, qood in Africa in Pompeianis partibus fuisset. uide orationem. AVT *consolandi, aut iuuandi tui caussa*] ep. 13. lib. IV. In quo debebat esse aut promissio auxilij alicuius, aut coosolatio doloris tui. & ep. 10. huius libri: Tali tempore aut consolari amicorum est, aut polliceri. ET *sententiam, & uoluntatem*] seotiebat, in eum oon fore Caesarem duriorem: quid autem eius caossa uellet, se potius, quam uerbis, se esse declaraturum, infra dicit. RES] ep. 10. Ipsa caussa ea est, ut iam simul cum rep. quae in perpetuum iacere noo potest, necessario reuiuiscat. DIES,] quae omnia minuit, ac mollit. ep. 5. lib. IV. ep. 16. lib. V. ep. 28. lib. VIII. OPINIO *hominum,*] quia oidet bene homines de te sentire; nec putare, diutius eum huic irasci caussae oportere. MITIOREM] Durum, & Mite opponontur. Mitiorem igitur subiunxit, quia, Duriorem, dixerat. EX *Africa nuncius*] de Pompeianis in Africa deuictis. IPSVM] sua sponte, nemine supplicante, aut ioterce-dente: DIVTVRNIORIBVS *molestijs,*] arma enim, semel in Thessalia superati, abijcere noluerunt. QVANTVM *in ea rep. de qua ita meritus sum,*] idem ep. 9. EADEM *caussa opes meas fregit, quae tuam salutem iu discrimen adduxit.*] Eadem de caussa nostrum uterque cecidit: ep. 9. IMAGO *ueteris meae dignitatis,*] ep. 9. Reliquiae pristinae dignitatis, dixit. & ep. 14. lib. IV. Ne uestigium qoidem ullum est reliquum oobis dignitatis.

Argumentum ep. 14.

EXordij loco, significatio officij, & amoris est: narratio, quid actum cum Caesare sit de Ligarij incolumitate, demonstrat: concludit epistolam cohortatio ad laetitiam, & constantis in eo iuuando animi promissio. Eodem anno.

Cicero S. D. Ligurio. 14.

ME scito omnem meum laborem, omnem operam, curam, studium in tua salute consumere. nam cum te semper maxime dilexi: tum fratrum tuorū, quos aeque, atque te, summa beneuolentia sum complexus, siagularis pietas, amorq. fraternus nullum me patitur officij erga te, studijq. munus, aut tempus praetermittere. sed, quae faciam, fecerimq. pro te, ex illorum te litteris, quam ex meis, malo cognoscere: quid autem sperem, aut confidam, & exploratum habeam de salute tua, id tibi a me declarari uolo. Nam, si quisquam est timidus in magnis, periculosisq. rebus, semperq. magis aduersos rerum exitus metuens, quam sperans secundos, is ego sum: &, si hoc uitium est, eo me non carere confiteor. Ego idem tamen, cum ad 11. Kal. inter Kalares priores rogatu fratrum tuorum uenissem mane ad Caesarem; atque omnem adeundi, & conueniendi illius indignitatem, & molestiam pertulissem; cum fratres, & propinqui tui iacerent ad pedes; & ego essem locutus, quae caussa, quae tuum tempus postulabat; non solum ex oratione Caesaris, quae sane mollis, & liberalis fuit, sed etiam ex oculis, & uultu, & multis praeterea signis, quae facilius perspicere potui, quam scribere, hanc in opinionem discessi, ut mihi tua salus dubia non esset Quamobrem fac animo magno, fortiq. sis: &, si turbidissima sapienter ferebas, tranquilliora laete feras. ego tamen tuis rebus sic adero, ut difficillimis: neque Caesari solum, sed etiam amicis eius omnibus, quos mihi amicissimos esse cognoui, pro te, sicut adhuc feci, libentissime supplicabo. Vale.

EXPLANATIO

SI. QVISQVAM *est timidus iu magnis, periculosisq. rebus, semperq. magis aduersos rerum exitus metuens, quam sperans secuudos; is ego sum:*] ingenoa culpae confessio fidem facilius iouenit io alijs rebus: Et est concinna figura: Si quisquam est, is ego sum. ut etiam ep. 4. lib. XV. Si quisquam fuit umquam remotus, & natura, & magis etiam, ot mihi quidem, seotire uideor, ratione, atque doctrina ab inani laude, & sermooibus uulgi, ego profecto is sum. Et lib. V. de Fio. Si est quisquam, qui acute in caussis uidere soleat, quae res agatur; is es profecto tu. AD. 11. KAL. *inter Kalares priores,*] locus perdifficilis, & qui sine prolixa oarratione explicari non posse uideatur. quare, indagandae, & ostendendae gratia ueritatis, Cogitaui olim quaedam, quae filio meo communicata, & cum eo accurate a me perpensa, peti possunt ab eius libro de Quaesitis per epistolā. INDIGNITATEM, *& molestiam:*] indignitas est, & molestia, cum ad principem uirum admitti, oegotij caussa, cupieotes, ambulare diutius ante ostium fictas caussas afferente cubiculario, cogimur. sedes enim saepe noo uacant. quamquā, nec sessio diuturoa,

diuturna, dignitatem habet, quod Caesarem sensisse Cicero indicat ep. I. lib. XIV. Proxime, inquit, cum Sextij rogatu apud eum fuissem, expectaremq. sedens, quoad uocarer, dixisse eum: Ego dubitem, quia summn in ndin sim, cum M. Cicero sedeat, nec suo commodo me conuenire possit? TVVM *tempus*] ita locutus est, ut caussae, ac temporis rationem haberet. SED *etiam ex oculis, & uultu*,] potest enim esse ficta oratio: sed oculi sunt indices animi: itaque non tam facile mentiuntur. lib. III. de Orat. & in Oratore: libro etiam tertio de Legibus, Oculi, inquit, nimis arguti, quemadmodũ animo simul affecti, loquuntur. Et in epistola ad M. Antonium, lib. XIV. ad Att. Non solum ex oratione, sed etiam ex uultu, & oculis, & fronte, ut aiunt, meum erga te amorem perspicere potuisses. HANC *in opinionem discessi*,] discedens in hanc opinionem ueni. TRANQVILLIORA] contrarium contrario reddidit. dixerat enim, Turbidiora.

Argumentum ep. 15.

Epistolae breuitas argumentum non desiderat. quis enim ea contineri non uidet gratulationem, beneuolentiam, officium?

Cicero S. D. Basilio. 15.

Tibi gratulor: mihi gaudeo te amo: tua tueor. a te amari, & quid agas, quidq. istic agatur, certior fieri uolo. Vale.

EXPLANATIO

TIBI *gratulor: mihi gaudeo*.] omnino utriusque uerbi uim uel hic unus ostendit locus: monendus tamen lector est, interdum & ad nos ipsos gratulationem conuerti: ut ep. II. lib. III. Complexus igitur sum cogitatione te absentem, epistolam uero osculatus, etiam ipse mihi gratulatus sum. Et in epistola ad M. Brutum. De Cassio laetor, & reip. gratulor, mihi etiam, qui sententiam dixerim, ut Dolabellam bello Cassius persequeretur. Marcellus quoque in epistola ad Ciceronem, lib. IV. Hoc ego, inquit, mihi gratulor.

Argumentum ep. 16.

Mutui amoris commemoratione quasi uiam sibi ad petendum munit: petit autem, ut absentem se tueatur; siquidem gratum fore non dubitet. Scripta quo anno interfectus est Caesar: si modo hic Bithynicus ille est quem Siciliae praetorem post Caesaris necem praefuisse narrat Appianus. Antonio, & Dolabella cos.

Bithynicus S. D. Ciceroni. 16.

Si mihi tecum non & multae, & iustae caussae amicitiae priuatim essent; repeterem initia amicitiae ex parentibus nostris: quod faciendum ijs existimo, qui paternam amicitiam nullis ipsi officijs prosecuti sunt. itaque contentus ero nostra ipsorum amicitia: cuius fiducia peto a te, ut absentem me, quibuscumque in rebus opus fuerit, tueare; si nullum officium tuum apud me interiturum existimas. Vale.

EXPLANATIO

BITHYNICVS] Pompeiae gentis: cui genti cognomen hoc dedit Bithynia deuicta. Festus: Rutrum tenentis iuuenis est effigies in Capitolio, ephebi more Graecorũ arenas ruentis exercitationis gratia. quod signum Pompeius Bithynicus ex Bithynia supellectilis regiae Romam deportauit. Nominatur etiam in libro de Claris orat. Q. Pompeius Bithynicus: sed eum puto huius Bithynici patrẽ fuisse: nam illum inter mortuos oratores Cicero numerat in eo libro, qui scriptus uidetur ante exitũ Africani belli.

ni belli. haec autem, & quae ſequitur epiſtola, ſcriptae ſunt, niſi me coniectura fallit, poſt Caeſaris necẽ. Huius autem pater, qui nominatur io epiſtola ſequenti, uidetur is eſſe, qui Bithynici cognomen adeptus eſt. quod ut ita eſſe conſtet, ipſa recitabo uerba Cicetoois, ex eo, quem proxime appellauimus, libro. Q. Pompeius, inquit, A. F. qui Bithynicus dictus eſt, biennio, quam nos, fortaſſe maior, ſummo ſtudio dicendi, multaq. doctrina, inctedibili labore, atque induſtria: quod ſcire poſſum: fuit enim mecum, & cum M. Piſone cum amicitia, tum ſtudijs, exetcitatiooibusq. coniunctus. huius actio non ſatis commendabat orationem. io hac enim ſatis erat copiae, in illa leporis parum. Eius filium, poſt Caeſaris necem, Siciliae ptaepoſitum, Sex. Pompeius, Magni filius, occidit. Dio lib.XLIIX. TVEARE; } poſt Caeſaris necem ſumma fuit Ciceronis auctotitas in ciuitate. INTERMORITVRVM, }. pro, moriturum, dixit. alibi tamen, Intermori, eſt morientium ſimilitudioem deficere.

Argumentum ep. 17.

Scribenti Bithynico, *cupere ſe remp. conſtitutam, ut cum Cicerone ducere uitam poſsis, reſpondet, ſe quoque eadem teneri cupiditate. deinde confirmat; ſi beneficia ſpectentur, coniunctiores ei, quam ſe, alios eſſe; ſi neceſſitudo, neminem.*

Cicero S. D. Bithynico. 17.

CVM ceterarum rerum cauſſa cupio eſſe aliquando remp. conſtitutam: tum uelim, mihi credas, accidere id etiam, quo magis expetam promiſſum tuum, quo in litteris uteris. ſcribis enim, ſi ita ſit, te mecum eſſe uicturum. gratiſsima mihi tua uoluntas eſt: facisq. nihil alienum neceſsitudine noſtra, iudicijsq. patris tui de me, ſummi uiri. nam ſic habeto, beneficiorum magnitudine eos, qui temporibus ualuerunt, aut ualeant, coniunctiores tecum eſſe, quam me, neceſsitudine neminem. quamobrem grata mihi eſt & memoria tua noſtrae coniunctionis, & eius etiam augendae uoluntas. Vale.

EXPLANATIO

PATRIS. TVI } quem nominauit hooorifice in Bruto, ut proxime oſtendi. VALVERVNT, *aut ualeant*, } ualuerat Caeſar, ualebat Antonius, qui, quo anno Caeſar perijt, conſul erat. CONIVNCTIORES *tecum eſſe*, } in Caeſaris partibus fuiſſe Bithynicum, & ab eo etiam ornatum, haec uerba demonſtrant: quibus Appiani teſtimooium accedit de Sicilia ei a Caeſare mandata.

Argumentum ep. 18.

AVdierat Lepta ſcriptam eſſe legem a Caeſare, quam ferre propediem cogitaret, cum alijs de rebus, tum de creandis municipiorum decurionibus. &, quoniam familiares quoſdam ſuos, qui praeconium fecerant, fieri decuriones uolebat; ideo quaeſiuit a Cicerone per litteras, ut, ea de re quid in lege nondum promulgata ſcriptum eſſet, ex Balbo, *Caeſaris familiariſsimo, cognoſceret. Reſpondet Cicero, quod ex* Balbi *codicillis cognouerat, licere ijs, qui praeconium feciſſent, in decurionibus eſſe; qui facerent, uetari. Reſcribit etiam de bello Hiſpanienſi, de Leptae negotio, de Oratore ſuo, de manſione urbana. Praeceptum in extremo dat Leptae filio, ut* Heſiodum *ediſcat, ac ſaepe recitet eius uerſus de uirtute per ſudorem comparanda. Scripta eſt eo anno, cum Caeſar, quartum conſul ſine collega, contra Pompeij liberos in Hiſpania pugnaret.*

Cicero S. D. Leptae. 18.

SIMVL accepi a Seleuco tuo litteras, statim quaesiui e Balbo per codicillos, quid esset in lege. rescripsit, eos, qui facerent praeconium, uetari esse in decurionibus; qui fecissent, non uetari. quare bono animo sint & tui, & mei familiares. neque enim erat ferendum, cum, qui hodie haruspicinam facerent, in senatu Romae legerentur, eos qui aliquando praeconium fecissent, in municipijs decuriones esse non licere. De Hispanijs noui nihil: magnum tamen exercitum Pompeium habere constat. nam Caesar ipse ad nos misit exemplum Paciaeci litterarum; in quo erat, illi XI. esse legiones. scripserat etiam Messalla Q. Salasso, P. Curtium, fratrem eius, iussu Pompeij, inspectante exercitu, interfectum; quod consensisset cum Hispanis quibusdam, si in opidum nescio quod Pompeius rei frumentariae caussa uenisset, eum comprehendere, ad Caesaremq. deducere. De negotio tuo, quod sponsores pro Pompeio: si Balbus consponsor tuus redierit, homo in re familiari non parum diligens, non desinam cum illo communicare, si quid expediri possit: quod uidebatur mihi ille confidere. Oratorem meum tantopere a te probari, uehementer gaudeo. mihi quidem sic persuadeo, me, quidquid habuerim iudicij de dicendo, in illum librum contulisse. qui si est talis, qualem tibi uideri scribis: ego quoque aliquid sum: sin aliter; non recuso, quin, quantum de illo libro, tantundem de mei iudicij fama detrahatur. Leptam nostrum cupio delectari iam talibus scriptis. etsi abest maturitas aetatis: iam tamen personare aures eius huiusmodi uocibus, non est inutile. Me Romae tenuit omnino Tulliae meae partus: sed, cum ea, quemadmodum spero, satis firma sit: teneor tamen, dum a Dolabellae procuratoribus exigam primam pensionem. & mehercule non tam sum peregrinator iam, quam solebam. aedificia mea me delectabant, & otium. domus est, quae nulli uillarum mearum cedat: otium omni desertissima regione maius. itaque ne litterae quidem meae impediuntur: in quibus sine ulla interpellatione uersor. quare, ut arbitror, prius hic te nos, quam istic tu nos uidebis. Lepta suauissimus ediscat Hesiodum; & habeat in ore,

„ Τῆς δ' ἀρετῆς ἱδρῶτα. &c.

EXPLANATIO

LEPTAE.} Q. Leptae, quo fabrum praefecto usus est Cicero proconsul in Cilicia. ep. 7. lib III. SIMVL *accepi*,} uarius est huius aduerbii usus. dicitur enim, Simul atque, Simul ac, Simul ut, Simul. hic quidem, ut scripsi olim adolescens, omnes libri ueteres, quos tunc uidere potui, habebāt. Simul accepi, nō Simul atque accepi, ut est in uulgatis libris. itidem nunc, inspectis omnibus libris, quos ab amicis cōtrahere potui, uideo cōsentire omnes cū ijs, quibus olim usus sum. itaque discedēdū, a ueteribus libris non censui, cū praesertim ita locutus esse non modo Terentiū, Lucretium, Virgiliū, Horatium, uiderem; (nam sermo poeticus ab oratorio nō nihil differt) uerū etiā Ciceronē ipsum, ut in Acad. lib. 2. Simul tibi ceu instauir, carmen agnoscitur: & de Fin. lib. III. Simul autē cepit intelligentiam. Omitto alia eiusdem generis exempla. quamquam, quibus hoc loquendi, genus ignotum fuit, ij pro libidine saepe mutarunt Simul in Simul atque, uel Simul ac: in quo scripti libri, sublato mendo, ueritatem restituunt. PER *codicillos*,} uide, quae de Codicillis diximus ep. 12. lib. IV. IN. LEGE:} quam Caesar, ubi Romam ex Hispania reuertisset, ferre cogitabat: scripserat autem, uel ipse antequam iret in Hispaniam, uel, post profectionem, Balbus, & reliqui familiares, ex eius sententia: ut, ipso in urbem reuerso, promulgaretur, & ferretur. nam, si lata fuisset, uel etiā promulgata, non e Balbo, quid in ea esset Cicero quaesisset. DECVRIONIBVS;} senatores uel coloniarum, uel municipiorum, decuriones uocabantur. & ut Romam ad senatum consules, item in municipijs ad decuriones quattuoruiri, in colonijs duumuiri referebant. Ac nomine quidem ipso decuriones, decem tantum uidentur: sed plures fuisse constat ex eo, quod in secūda agraria centum nominantur. QVI *hodie haruspicinam facerent*,} pungebat bonos uiros delata a Caesare haruspici Ruspinae senatoria dignitas. Haruspicinam, & extispicinem professione artes esse, re uera non esse, tradit Sextus Empiricus aduersus mathematicos cap. 14. POMPEIVM} Cnaeum, Magni filiū: qui, ad Mundam uictus, paullo post interfectus est. PACIAECI.} L. Iunij Paciaeci, Hispani hominis, Romana ciuitate donati: quod praenomen, & nomen indicant. cognomen uero Hispanum fuisse, satis constat: cum hodie quoque multi in ea prouincia Paciaeci nominentur. de hoc in libro de bello Hispaniensi. ILLI. XI *esse legiones*.} De copijs Pompeij sic in libro de bello Hispaniensi: Erat acies XIII. aquilis constituta, quae lateribus equitatu tegebatur, cum leui armatura millibus sex. praeterea auxiliares accedebant prope alterum tantum. ORATOREM *meum*} librum de perfecto oratore, quem Caecina nominauit ep. 7. & ipse ep. lib. XV. DE. DICENDO,} de ratione dicendi. Sic locutus lib. 1. de Oratore: Quid ineptius, quam de dicendo dicere? TANTVNDEM} imperite nonnulli scribunt, Tantumdem. nam Priscianus lib. 1. admonet, in transire in m, sequentibus d, t, c, q, ut tam tandem, tantum tantundem, idem identidem, nom nuncubi. TVLLIAE *meae*} cum qua diuortium fecerat Dolabella. paullo enim post mentio fit de prima pensione ab eo exigenda: eademq. de re ep. 21. lib. XVI. PARTVS:} ex partu Tulliam decessisse, Plutarchus auctor est. bis igitur peperit, semel ante pugnam Pharsalicam, cum in Graeciam ad Pompeium Cicero iturus esset; ut ep. ult. lib. x. ad Att. iterum, cum in Hispania Caesar contra Pompeij liberos pugnaret: quod hic locus ostendit. PRIMAM *pensionem*.} triennio, tribus pēsionibus, post diuortiū dos reddebatur: quod tempus annuam, bimam, trimam diem uocabant. dotis exactionem annua, bima, trima die celebrari uetuit Iustinianus, ut est lib. v. Cod. Sic

& Vlpia-

& Vlpianus, & Pomponius locuti sunt. tertiae pensionis mentio ep. 23. lib. XI. ad Att. AEDIFICIA] uillae. DOMVS] in Palatio. ep. 6. lib. V. EDISCAT] Aeschines: Διὰ παῖδας τῶν ποιητῶν γνώμας μανθάνειν, ὧν ἄνδρες χρῶνται. Isocrates quoque sententias Hesiodi laudat. Τῆς δ' ἀρετῆς ἱδρῶτα. sic Mediceus liber: reliquos uersus non habet. recte. satis enim est, primis uerbis locum indicare. quem saepe morem Cicero seruauit. Hesiodi uersus hi sunt:

Τῆς δ' ἀρετῆς ἱδρῶτα θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν
Ἀθάνατοι: μακρὸς δὲ καὶ ὄρθιος οἶμος ἐπ' αὐτὴν
Καὶ τρηχὺς τὸ πρῶτον: ἐπὴν δ' εἰς ἄκρον ἵκηται
Ῥηιδίη δ' ἤπειτα πέλει, χαλεπή περ ἐοῦσα.

Simonides etiam, apud Clementem Alexandrinum lib. IV. Stromatum, habitare uirtutem in rupibus difficillimis, dixit.

Argumentum ep. 19.

Lepta significauerat, diuersatum se esse apud Maculam, beneq. ab eo acceptum. deinde petierat a Cicerone, ut a Balbo curam sibi eorum ludorum impetraret, quos Caesar, deuictis iam in Hispania Pompeij liberis, per singulas regiones dare cogitabat; eaq. iam de re ad Balbum, & Oppium scripserat. De Macula, respondet Cicero, gaudere se, quod officio functus esset, amicitiae, humanitatiq. debito: eiusq. Falernum laudat: Ludorum curationem non probat. Scripta est reuertente ad urbem Caesare post Hispaniense bellum.

Cicero S. D. Leptae. 19.

MACVLAM officio functum esse gaudeo. eius Falernum mihi semper idoneum uisum est diuersorio: si modo tecti satis est ad comitatum nostrum recipiendum. ceteroqui is mihi locus non displicet. nec ea re Petrinum tuum deseram. nam & uilla, & amoenitas illa commorationis est, non diuersorij. De curatione aliqua munerum regionum, cum Oppio locutus sum. nam Balbum, postea quam tu es profectus, non uidi. tantis pedum doloribus afficitur, ut se conueniri nolit. omnino de tota re, ut mihi uideris, sapientius faceres, si non curares. quod enim eo labore assequi uis, nullo modo assequere. tanta est enim intimorum multitudo, ut ex his potius aliquis effluat, quam nouo sit aditus, praesertim qui nihil afferat praeter operam, in qua ille se dedisse beneficium putabit, si modo ipsum sciet, non accepisse. sed tamen aliquid uidebimus, in quo sit spes. aliter quidem non modo non appetendum, sed etiam fugiendum puto. Ego me Asturae diutius arbitror commoraturum, quoad ille, quandoque ueniat. Vale.

EXPLANATIO

MACVLAM] fortasse Pompeium Maculam, amatorem Faustae, L. Sullae filiae: de quo Macrobius lib. 2. Sat. EIVS FALERNVM] uilla in agro Falerno: de quo Plinius lib. XIV. cap. 6. Falernus ager a ponte Campano laeua petentibus urbanam coloniam Sullanam, nuper Capuae contributam, incipit. sic Tusculanum, Albanum, Pompeianum, Cumanum, uillae, nomine sumpto a propinquis opidis, uel ab agro, ubi opida olim fuerant. DIVERSORIO:] etsi Diuertere, uerbum commune est, pertinetq. ad omnia loca, siue aliena, siue nostra, ad quae de uia defleximus, paullo post discessuri: diuersorium tamen appellari non solet, quocumque diuertimus. aliquid enim habent propriu, quo differant, diuersorium, hospitium, taberna; quam opinor eam caupona idem esse. DIVERSORIVM] potest & alienum esse, quo diuertimus amicitiae caussa, nec pretio soluendo, nec diu mansuri; & nostru, nostri commodi caussa emptu, aut aedificatum; ne uel ad hospitem, cui molesti esse nolimus, uel ad cauponem diuertere cogamur. itaque ep. 23. lib. VII. Multo libentius, ait, emerim diuersorium Tarracinae, ne semper hospiti molestus sim. Hospitium duabus rebus cum diuersorio congruit, una, quod modo nostrum est, quo hospites excipimus; modo alienum, quo ipsi excipimur; altera quod gratuitum: duabus item discrepat; & quod sanctiora quaedam iura obtinet, unde Hospitales dij, Hospitalis Iuppiter; & quod diuturnioris interdum commorationis est. hospites autem Cicero in oratione pro Cluentio, usurpauit pro ijs, qui diuersantur in caupona. Hominem, inquit, multorum hospitum, A. Binnium quendam, cauponem de uia Latina, subornatis, qui sibi a Cluentio, seruisq. eius in taberna sua manus allatas esse dicat.

Quo loco accepit hospites pro peregrinis,ut alibi quoque,non pro ijs,quorũ sancta iura sunt. Taberna & Caupona,ut uerba Ciceronis, proxime recitata,demonstrant, idem sunt inter se,non idem tamẽ cum hospitio,& diuersorio. siquidem illa,& amicos tantum,& gratis accipiunt: hae uero amicum a peregrino non distinguunt,sed alienis etiam,ignotisq. hominibus quaestus gratia patent. Hoc tamen animaduertendum,Tabernae significationem latius patere,quam Cauponae. nam tabernarum plura genera,in quibus merces uenduntur,ut taberna libraria,orat. 2. in Antonium; tabernae sutrinae, apud Tacitũ lib. xv. argentarias etiam tabernas. Liuius appellauit lib. xxvi. non in quibus ueniret argentum, sed pretio permutaretur,uel de manu,quod aiunt, in manum, uel ut alibi tantondem redderetur: quod hodie quoque fit. nec dubito,quin eisdem in tabernis fenori pecunia daretur. Tabernae ueteres & nouae,circa forum, ex Plauto, Varrone, Cicerone, Liuio, Plinio, cognoscuntur. ideo Plautus in Men. & in Truc. diuersoriae cognomen addidit,ut a reliquis tabernis distingueret. Sunt etiam tabernae,humiles aedes, ex tabulis fere confectae, in quibus pauperes habitant,unde Horatius: Pauperum tabernas,regumq. turres. Caupona uendit ea tantum,quae comeduntur,aut potantur. PETRINVM *tuum*] uillae nomen,a uico Petrino,qui fuit in Sinuessano. Horatius ep. 15. lib. 1. Sinuessanumq. Petrinum. COMMORATIONIS *est,non diuersorij:*] ergo diuersorij commoratio non est. quod supra ostendimus. DE *curatione aliqua*] hac de re, ut opinor, sic ep. 45. lib. XIII. ad Att. Balbum conueni. Lepta enim, de sua ui in curatione laborans, me ad eum perduxerat. MVNERVM *regionum,*] & antiquus liber, & Suetonij testimonium, ipsa etiam sententia me hortatur, ut, Regionum, legam. ludi enim significantur, quos Caesar, superatis iam in Hispania Pompeij liberis,per singulas regiones dare cogitabat: id quod e Suetonij cognoscitur historia. Ac,ne quis, mentione a me regionum facta, contradicendi occasionem arripiat, quod ante Augustum diuisa urbs non fuerit in regiones: ait enim de Augusto Suetonius haec: Spatium urbis in regiones,uicosq. diuisit: moneo lectorem,urbis regiones hic uocari quasdam urbis partes a locis,licet earum certi fines nondum essent,qui postea statuti sunt ab Augusto, Italiam,urbemq. in regiones diuidente. propterea,& Suetonius dixit,ludos regionatim urbe tota a Caesare,confectis bellis ciuilibus,datos esse. Alijs placet legere, Munerũ regiorum: ut munera Caesaris regis dicantur. quod nec improbo,nec tamẽ satis probo: licet regẽ appellari Caesarem uideã ep. 37. lib. XIII. ad Att. non enim arbitror Ciceronem in ullis,praeterquam ad Atticum,litteris ausum esse regem Caesarem appellare. sed Attico nihil occultat,sensus omnes aperit,fretus eius amore,fide,summaq. sapientia. BALBVM] quae Balbus,& Oppius,absente Caesare,agebant,ea solere illi rata esse,dictum est ep. 8. ASSEQVI. VIS,] sperabat ita se beneuolentiam Caesaris ea curatione consecuturũ, ut intimorum in numerum perueniret. PRAETER *operam,*] qua excepta, tu quoque nihil afferres. SI *modo ipsum sciet,*] te ludos curasse: quod ignorare potest,in tanta maiorum rerum occupatione. NON. ACCEPISSE.] Hoc ipsum Cicero monet lib. 2. Off. Qui se, inquit, locupletes, honoratos, & beatos putant,hi ne obligari quidem beneficio uolunt: quin etiam beneficium se dedisse arbitrantur, cum ipsi quamuis aliquod magnum acceperint. Eiusdem generis illud in ep. ad M. Antonium, lib. XIV. ad Att. Litterae tuae sic me affecerunt,ut non dare tibi beneficium uiderer, sed accipere a te ita petente. ALIQVID *uidebimus,in quo sit spes,*] in hac enim curatione spes ponenda non est. nam, quod eo labore assequi uis,nullo modo assequere,aliquid igitur uidebimus, unde sperare liceat in eorum numerum, qui Caesaris intimi familiares sunt,posse te peruenire. Hanc ego loci huius esse omnino sententiã arbitror: ad eamq. pertinent uerba,quae sequuntur. non modo,inquit,non appetendum,sed fugiẽdum arbitror, quidquid eiusmodi sit,ut,quod tu assequi uis,id ex eo assequi non queas. Sunt,quibus placeat, Species, non Spes: quod ita scriptum uideant in Mediceo libro. qui si ubique esset emendatus,non tam saepe ab eo discederent. Hic quidem,ut omittam eos libros,quibus olim usus sum, tredecim exemplaria, quorũ nonnulla haud parum antiqua sunt,habent,Spes. quare,cum nec obscura sit sententia; nec libri ueteres dissentiant; mutandum nihil statuo. ASTVRAE] ep. 38. ad Att. lib. XII. significat uelle se Asturae Caesarem ex Hispania redeuntem exspectare.

Argumentum ep. 20.

Accurate multa colligit, ut Toranio *exsulanti persuadeat, ne se commoueat. Consolationem unam illam affert, qua etiam usus est in ep. 4. ad* Torquatum,*nihil ijs horribile, aut extimescendum uideri, qui tum recte uixerint, tum aetate etiam eo iam peruenerint, ut uitae non multum superesse uideatur. Scripta belli Hispaniensis tempore.*

Cicero S. D. Toranio. 20.

DEDERAM triduo ante pueris Cn. Plancij litteras ad te: eo nunc ero breuior, teque, ut ante consolabar, hoc tempore monebo. Nihil puto tibi esse utilius, quam ibidem opperiri, quoad scire possis, quid tibi agendum sit. nam, praeter nauigationis longae, & hiemalis, & minime portuosae periculum, quod uitaueris; ne illud quidem non, quamuis subito, cum certi aliquid audieris, te istinc posse proficisci: nihil est praeterea. cur aduenientibus te offerre gestias. multa praeterea metuo, quae cum Chilone nostro cōmunicaui. quid multa? loco opportuniore in his malis nullo esse potuisti, ex quo te, quocumque opus erit, facillime, & expeditissime cōferas. quod si recipiet ille se; ad tempus aderis. sin, quoniam multa accidere possunt, aliqua res eum uel impediet; uel morabitur: tu ibi eris, ubi omnia scire possis. hoc mihi prorsus ualde placet. De reliquo, ut te saepe per litteras hortatus sum, ita uelim tibi persuadeas, te in hac caussa nihil habere, quod timendum sit, praeter communem casum ciuitatis: qui etsi est grauissimus: tamen ita uiximus, & id aetatis iam sumus, ut omnia, quae non nostra culpa nobis accident, fortiter ferre debeamus. Hic tui omnes ualent, summaq. pietate te desiderant, & diligunt, & colunt. Tu & cura, ut ualeas; & te istinc ne temere commoueas.

EXPLANATIO

CN. PLANCII] pro quo exstat oratio. QVOD *uitaueris;*] Toranius antea scripserat, uelle se nescio quo accedere, ut aduenientibus ex Hispania se offerret, quos, ad impetrandam a Caesare salutem suam, conciliare sibi cupiebat. NE *illud quidem non, quamuis subito,*] sic ueteres libri omnes, recte: nam duae negantes particulae, ne, non, affirmant: quod ignorat nemo: quasi dixerit, & praeter illud, quamuis subito, cum certi aliquid audieris, te istinc proficisci. Mendo locus uacat, contra quam nonnullis uisum est: modus tamen loquendi, Ne illud quidem non, parum usu tritus. sed nec omnia Ciceronis ad hanc aetatem scripta peruenerunt; nec ea, quae singularia sunt, qualia & in Cicerone ipso, & in aliorum libris multa animaduertimus, dānare statim, & eijcere, nostri iudicij est. PROFICISCI:] ad urbem, cum de tua salute certi aliquid audieris. NIHIL *est praeterea,*] improbat eam rationem, qua Toranius adductus de loci mutatione cogitabat. cur, inquit, aduenientibus te offeras? CHILONE] sic malo, ut est in Maffei libro, quam Cilona. Chilo, cognomentum eorum fuisse, qui labris essent maioribus, Festus docet. nam a Graeco, χεῖλος, deducitur. SI *recipiet ille se;*] Si Caesar ex Hispania redibit. Haec uerba nondum Hispaniense bellum esse confectum demonstrant: quod e sequenti etiam epistola intelligitur. VEL *impediet, uel morabitur:*] ne ueniat, uel ne cito ueniat. VBI *omnia scire possis.*] ex litteris amicorum. non longe igitur Toranius aberat. IN *hac caussa*] in eo, quod ad Pompeianos omnes, belli ciuilis caussa exsulantes, pertinet. non enim interpretor, In hac caussa; quae ad te unum pertinet. PRAETER *communem casum ciuitatis.*] praeter uniuersae reip. interitum, dixit in epistola sequenti. & ad Torquatum, ep. 1. idem scripsit. Reliquum est, inquit, ut te id ipsum, quod ego quasi consolationis loco pono, maxime excruciet, commune periculum reip. ITA *uiximus, & id aetatis iam sumus,*] egregie sententiam hanc explicauit ep. 4. Adiuuat, inquit, etiam aetas, & acta iam uita; quae cum cursu suo bene confecto iam delectatur, tum uetat in eo uim timere, quo nos iam natura ipsa paene perduxerit. PIETATE] uide ep. 1. lib. 1.

Argumentum ep. 21.

COnsolationis loco praeterita colligit: & , quid ipse, amissa reip. salute, sentiat, quasi exemplum ad imitandum proponit. plurimum quidem ad leuandum dolorem ualere mentis optimae conscientiam, ostendit: Toranio autem praeter communem casum ciuitatis, nihil timendum: se quidem pro uirili curaturum omnia, quae ad salutem eius, ac liberos pertinere uidebuntur. Eodem anno.

Cicero S. D. Toranio. 21.

ETSI, cum haec ad te scriberem, aut appropinquare exitus huius calamitosissimi belli, aut iam aliquid actum, & confectum uidebatur: tamen quotidie commemorabam, te unum in tanto exercitu mihi fuisse assensorem, & me tibi; solosq. nos uidisse, quantum esset in eo bello mali, in quo, spe pacis exclusa, ipsa uictoria futura esset acerbissima, quae aut interitū allatura esset, si uictus esses, aut, si uicisses, seruitutem. itaque ego, quē

tum

tum fortes illi uiri, & sapientes, Domitij, & Lentuli, timidum esse dicebant, (& eram plane; timebam enim, ne euenirent ea, quae acciderunt) idem nunc nihil timeo, & ad omnem euentum paratus sum. cum aliquid uidebatur caueri posse, tum id negligi dolebam: nunc uero, euersis omnibus rebus, cum consilio profici nihil possit, una ratio uidetur, quidquid euenerit, ferre moderate; praesertim cum omnium rerum mors sit extremum; & mihi sim conscius, me, quoad licuerit, dignitati reip. consuluisse, &, hac amissa, salutem retinere uoluisse. Haec scripsi, non ut de me ipse dicerem, sed ut tu, qui coniunctissima fuisti mecum & sententia, & uoluntate, eadem cogitares. M A G N A *enim consolatio est, cum recordare, etiam si secus acciderit, te tamen recte, uereq. sensisse. atque utinam liceat aliquando aliquo reip. statu nos frui, interq. nos conferre sollicitudines nostras, quas pertulimus tum, cum timidi putabamur, quia dicebamus ea futura, quae facta sunt. De tuis rebus nihil esse, quod timeas, praeter uniuersae reip. interitum, tibi confirmo. De me autem sic uelim iudices; quantum ego possim, me tibi, saluti tuae, liberisq. tuis summo cum studio praesto semper futurum. Vale.*

E X P L A N A T I O

COMMEMORABAM,] alijs, an sibi? sibi potius, & cogitatione, non uoce. quasi dixerit: memoria repetebam, in memoriam redigebam. SOLOSQ. *nos uidisse*,] gratiae caussa cum uno Toranio communicat hanc laudem. sed, quantum esset in ciuili bello mali, non soli uiderant Cicero, & Toranius, sed & Sulpicius, & Marcellus, & Varro. ep. 2. lib. IV. ep. 7. eiusdem libri, ep. 6. lib. IX. SPE *pacis exclusa*,] quorumdam Pompeianorum culpa, qui, Pompeio duce freti, peropportunam & rebus domesticis, & cupiditatibus suis illius belli uictoriam fore putabant. ep. 1. lib. IV. ep. 6. lib. VI. & ep. 3. lib. VII. & ep. 6. lib. IX. SERVITVTEM] ob contumaciam, & arrogantiam Pompeianorum. ijsdem tamen crudelitatem tribuit ep. 9. 14. lib. IX. & ultima lib. VII. & ad Att. ep. 6. lib. XI. FORTES *illi uiri*, & *sapientes*,] cum ironia dictum. Fortes, qui me timidum uocarent: Sapientes, qui de belli euentu nihil timendum iudicarent. DOMITII, ET LENTVLI,] L. Domitius Ahenobarbus, & L. Lentulus consul. TIMIDVM] cum pacem quauis tuta condicione cupiebam. ep. ult. lib. V. ep. 4. & 6. huius libri. CVM *omnium rerum mors sit extremum*;] Horatius ep. 16. lib. 1. Mors ultima linea rerum est. Hoc significat, mala omnia morte terminari. ep. 4. Cum id impendeat, in quo non modo nullus, uerum finis etiã doloris futurus sit. SALVTEM] ipsius reip. cuius antea dignitas, bello autem ciuili salus etiam concidit. significat illud tempus, cum accipiendas, quas tulit Caesar, condiciones censuit, ne reip. salus, quando iam dignitas amissa erat, in discrimen adduceretur. VOLVISSE.] quod consequi non potuit, ob nonnullorum pugnandi cupiditatem. ep. 6. Victa est auctoritas mea, non tam a Pompeio, quã ab ijs, &c. SENTENTIA, & *uoluntate*;] utramque coniungit & ep. 13. PRAETER *uniuersae reip. interitum*,] Praeter communem casum ciuitatis, dixit in epistola proxima. PRAESTO *semper futurum*.] Tale illud ep. 5. A me uero tibi omnia, liberisq. tuis paratissima esse, confidas uelim.

Argumentum ep. ult.

Victo in Thessalia Pompeio, boni ciues multi ab armis discesserunt: quorum alij, spe ueniae a Caesare impetrandae, in Italiam reuersi sunt, ut Cicero, & hic Domitius; alij eodem consilio in Asiam ierunt, aut in Achaia remanserunt, ituri obuiam Caesari ex Alexandrino bello redeundi: alij uero, uel quia uictori supplicare nollent, uel quod ei se committere non auderent, in oppida libera, bello uacua, secesserunt, ut M. Marcellus, qui Rhodi, *uel Mitylenis aliquandiu maluit uiuere, quam* Romae. *Sed in Italia primi Cicero, & D. Laelius uenere: unde illud ep. 7. lib.* XI *ad Att. Edixit ita, ut me exciperet, & Laelium nominatim. Domitij serior aduentus fuit: quod & ex hac epistola, & ex ea ad Atticum scripta, quam appellaui proxime, cognoscitur. Excusat igitur Cicero officium suum, quia litteras ad eum antea non miserit: oratq. & obtestatur, ut, cum reip. iam satisfecerit, incolumitati suae consulat, amicorumque, quos belli casus eripuit, desiderium aequo*

quo animo, aut forti saltem ferat. In extremo pollicetur se omnia facturum studiosissime, quae saluti illius, & dignitati conducere arbitrabitur. Caesare III. & Lepido cos.

Cicero S. D. Domitio. 22.

NON ea res me deterruit, quo minus, postea quam in Italiam uenisti, litteras ad te mitterem, quod tu ad me nullas miseras; sed quia nec quid tibi pollicerer, ipse egens rebus omnibus, nec quid suaderem, cum mihi metipsi consilium deesset, nec quid consolationis afferrem, in tantis malis reperiebam. haec quamquam nihilo meliora sunt, nunc etiam atque etiam multo desperatiora: tamen inanes esse meas litteras, quam nullas, malui. Ego, si te intelligerem plus conatum esse suscipere reip. caussa muneris, quam quantum praestare potuisses, tamen; quibuscumque rebus possem, ad eam condicionem te uiuendi, quae daretur, quaeq. esset, hortarer. sed, cum consilij tui bene, fortiterq. suscepti eum tibi finem statueris, quem ipsa fortuna terminum nostrarũ contentionum esse uoluisset: oro, obtestorq. te, pro nostra uetere coniunctione, ac necessitudine, proq. summa mea in te beneuolentia, & tua in me pari, te ut nobis, parenti, coniugi, tuisq. omnibus, quibus es, fuistiq. semper carissimus, saluum conserues; incolumitati tuae, tuorumque, qui ex te pendent, consulas; quae didicisti, quaeq. ab adolescentia pulcherrime a sapientissimis uiris tradita, memoria, & scientia comprehendisti, ijs hoc tempore utare; quos coniunctos summa beneuolentia, plurimisq. officijs amisisti, eorum desiderium si non aequo animo, at forti feras. Ego, quid possim, nescio, uel potius me parum posse sentio: illud tamen tibi polliceor, me, quaecumque saluti, dignitatiq. tuae conducere arbitrabor, tanto studio esse facturum, quanto semper tu & studio, & officio in meis rebus fuisti. hanc meam uoluntatem ad matrem tuam, optimam feminam, tuiq. amantissimam, detuli. si quid ad me scripseris; ita faciam, ut te uelle intellexero: sin autem tu minus scripseris; ego tamen omnia, quae tibi utilia esse arbitrabor, summo studio, diligenterq. curabo. Vale.

EXPLANATIO

DETERRVIT, } remouit. sic ep. 2. lib. v. Vt eum ab illa mente deterrerent. IPSE *egens rebus omnibus,* } eadem sententia ep. 13. lib. IV. & alibi. PLVS *conatum esse* } plus conatus esset muneris suscipere reip. caussa, quam praestare posset, si post pugnam Pharsalicam bellum cum aliis renouare uoluisset. quod non fecit, desperata uictoria. QVAM *quantum praestare potuisses,* } post Pharsalicum proelium ideo nihil muneris suscipere uoluisti, quod optime intelligeres, id praestari a te non posse, amissa prorsus uincendi spe. QVAE *daretur,* } licet non optima. SED, *cum tui consilij &c.* } Argumentum huiusmodi est. si mansisses in bello, ut mansere multi; tamen hortarer te, ut aequo animo fortunam tuam ferres, eaq. uiuendi condicione, quae daretur, uterere: cum uero statim, uicto in Thessalia Pompeio, belli finem tibi statueris eum, quem ipsa fortuna terminum nostrarum contentionum esse uoluisset; multo magis hortari te debeo, ne maerori te totum dedas, sed incolumitati tuae consulas. VOLVSSET: } quasi suam tota de re uoluntatem Pharsalico bello fortuna declarasset. PARENTI, } matri, non patri. infra. QVI *ex te pendet,* } quorum incolumitas in tua sita est. IIS. HOC *tempore utare;* } id enim tradidere sapientissimi uiri, Culpa qui careat, ei magnopere dolendum non esse. EORVM *desiderium* } quo Domitium angi, uidetur Cicero audijsse. SI *non aequo* } non dolere enim non possumus: sed dolorem premere, & uincere fortitudine possumus. EGO, *quid possim, nescio,* } ep. 1. Qui sim hoc tempore, intelligo. QVAE *tibi utilia esse arbitrabor,* } explicat diuersis uerbis eandem sententiam, quam paullo ante, cum dixit, Quaecumque saluti, dignitatiq. tuae conducere arbitrabor.

IN · EPISTOLARVM

M · TVLLII · CICERONIS

QVAE

FAMILIARES

VOCANTVR

LIBRVM · SEPTIMVM

AD . MARIVM . ET . ALIOS

PAVLLI · MANVTII

COMMENTARIVS

Argumentum ep.I.Lib.VII.

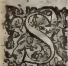

CN. POMPEIVS *Magnus, iterum consul, in theatri a se exstructi consecratione, ut Pedianus, Plinius lib.* VII. *cap.*48. *Plutarchus, Dio scriptum reliquerunt, ludos dedit. Sed idem Plinius lib.* IIX.*cap.*7. *datos ait in dedicatione templi* V*eneris* V*ictricis. at Gellius lib.*x.*cap.*1 *in aede* V*ictoriae dedicanda. quae controuersia ita sedatur, Si templum* V*eneris* V*ictricis cum theatro dedicatum putemus. nam, etsi de templo* V*eneris Plutarchus, ubi de theatro, et ludis loquitur, mentionem nullam facit; idem tamen infra Pompeium, ait in campis Philippicis, nocte, quae proelium proxima antecessit, somniasse, ire se ad theatrum, &* V*eneris* V*ictricis templum spolijs exornare. Quod autem Gellius* V*ictoriam, non* V*enerem, appellat: non differre, opinor, existimauit* V*ictoriam a* V*enere* V*ictrici; quoniam utrique cognomen idem esset, Caeligenae. Itaque Varro lib.* IV.*de lin. Lat. Hinc, inquit, comicus:* V*ictrix* V*enus, ui desne haec? non quod uincere uelit* V*enus, sed quod uincire, & uinciri ipsa.* V*ictoria ab eo, quod superati uinciuntur. utrique testis poesis, quod &* V*ictoria, &* V*enus dicitur Caeligena. Ludorum igitur duo genera Pompeius de-*

dit.

dit, unum in theatro ipſo, alterum in Circo. Graeci ἀγῶνας, *ideſt certamina, uocauerunt. Certamen autem in theatro uel ſcenicum erat, uel gymnicum. ſcenicum Pompeij fuit actione duarum tragoediarum. Clytemneſtrae Attij poetae, & Equi* Troiani *Liuij Andronici, additis* Graecis, *Oſcisq. ludis: gymnicum, athletae. In Circo, qui & Hippodromus, & Stadium dictus eſt, equorum curſus, uenationes binae per dies quinque, in quibus leones quingenti caeſi ſunt, pugna elephantorum* XX. *ut ait Plinius, uel* XIIX. *ut Dio. Nec uero diſſentire quiſquam putet aut a Cicerone Plutarchum, & Dionem, quod neque de duabus tragoedijs, neque de ludis* Graecis, *& Oſcis, a Cicerone nominatis, mentionem ullam faciunt; aut Ciceronem ipſum a Plutarcho, & Dione, quod muſicum certamen, ab ipſis nominatum, non appellat. nam & tragoediae, &* Graeci, *Oſciq. ludi in ſcena dabantur: ſcenicos autem ludos* Graeci *ſcriptores in muſicum certamen incluſerunt. qua de re Pollux lib.* III. τῶν ἀγώνων οἱ μὲν γυμνικοί, οἱ δὲ καλούμενοι σκηνικοί, ὀνομασθεῖεν ἂν Διονυσιακοί τε, καὶ μουσικοί. *Latine ſic. Certaminum alia quidem gymnaſtica, alia uero ſcenica uocata,* Dioniſiaca, *& muſica nominari poſſint. Obſcure ne docet, ſcenica, & muſica idem eſſe? ſequitur:* οἱ δ' ἀττικοὶ οὐ ῥαδίως λέγουσιν, ἀγῶνας μουσικὰς, ἀλλὰ μουσικῆς. *ideſt: Attici autem non facile dicunt, certamina muſica, ſed muſices. Non igitur Attice locutus eſt Plutarchus, cum dixit,* ἀγῶνας μουσικούς. *nec mirum: natus enim Chaeroneae,* Boeotiae *uico. at* Dio *Attice,* θέαν καὶ μουσικῆς, καὶ ἀγῶνος γυμνικοῦ. *Idem Pollux paullo poſt:* χωρία δὲ, τῶν μὲν στάδιον, τῶν δὲ θέατρον. *ideſt: Loca uero, inquit, aliorum quidem ſtadium, aliorum autem theatrum: Ludos enim dari ſolitos uel in ſtadio, ideſt circo, uel in theatro, ſignificat etiam Varro in prooemio lib. 2. rei ruſt. Manus, ait, mouere maluerunt in theatro, ac circo patres familiae, quam in ſegetibus, ac uinetis. Partes epiſtolae quattuor praecipuae ſunt; Prima, gratulatio, quod ludos Marius, omnis leporis expertes, non ſpectauerit; ſecunda, ludorum deſcriptio; tertia, Caninij defenſio, eiusq. tamquam appendix cupiditas diſcedendi a iudicijs. Poſtremus excuſationis locus eſt, quia prolixior ludorum narratio fuerit. Annum epiſtolae conſtat eſſe, quo Pompeius, & Craſſus alterum conſulatum geſſerunt.*

M. Cicero S. D. M. Mario. 1.

SI TE *dolor aliquis corporis, aut infirmitas ualetudinis tuae tenuit, quo minus ad ludos uenires: fortunae magis tribuo, quam ſapientiae tuae. ſin haec, quae ceteri mirantur, contemnenda duxiſti, &, cum per ualetudinem poſſes, uenire tamen noluiſti: utrumque laetor, & ſine dolore corporis te fuiße, & animo ualuiſſe, cum ea, quae ſine cauſſa mirantur alij, neglexeris: modo ut tibi conſtiterit fructus otij tui: quo quidem tibi perfrui mirifice licuit, cum eßes in iſta amoenitate paene ſolus relictus. neque tamen dubito, quin tu ex illo cubiculo tuo, ex quo tibi Stabianum perforaſti, & patefeciſti Seianum, per eos dies matutina tempora lectiunculis conſumpſeris: cum illi interea, qui te iſtic reliquerunt, ſpectarent communes mimos ſemiſomni. reliquas uero partes diei tu conſumebas ijs delectationibus, quas tibi ipſi ad ar-*

biurium tuum compararat. nobis autem erant ea perpetienda, quae scilicet P. Maccius probauisset. omnino, si quaeris, ludi apparatissimi, sed non tui stomachi: coniecturam enim facio de meo. nam primum honoris caussa in scenam redierant ij, quos ego honoris caussa de scena decessisse arbitrabar. deliciae uero tuae, noster Aesopus, eiusmodi fuit, ut ei desinere per omnes homines liceret. is iurare cum coepisset, uox eum defecit in illo loco, SI sciens fallo. Quid tibi ego alia narrem? nosti enim reliquos ludos. quid? ne id quidem leporis habuerunt, quod solent mediocres ludi. apparatus enim spectatio tollebat omnem hilaritatem. quo quidem apparatu non dubito quin animo aequissimo carueris. quid enim delectationis habent sexcēti muli in Clytemnestra? aut in Equo Troiano craterarum tria millia? aut armatura uaria peditatus, & equitatus in aliqua pugna? quae popularem admirationem habuerunt, delectationem tibi nullam attulissent. Quod si tu per eos dies operam dedisti Protogeni tuo: dummodo is tibi quiduis potius, quam orationes meas, legerit; nae tu haud paullo plus, quam quisquam nostrum, delectationis habuisti. Non enim te puto Graecos, aut Oscos ludos desiderasse; praesertim cum Oscos ludos uel in senatu nostro spectare possis, Graecos uero ita non ames, ut ne ad uillam quidem tuam uia Graeca ire soleas. Nam quid ego te athletas putem desiderare, qui gladiatores contempseris? in quibus ipse Pompeius confitetur se & operam, & oleum perdidisse. Reliquae sunt uenationes; binae per dies quinque magnificae, nemo negat: sed quae potest esse homini polito delectatio, cum aut homo imbecillus a ualentissima bestia laniatur, aut praeclara bestia uenabulo transuerberatur? quae tamen si uidenda sint, saepe uidisti; neque nos, qui haec spectauimus, quidquam noui uidimus. Elephantorum extremus dies fuit: in quo admiratio magna uulgi, atque turbae, delectatio nulla exstitit: quin etiam misericordia quaedam consecuta est, atque opinio eiusmodi, esse quandam illi belluae cum genere humano societatem. His ego tamen diebus, ludis scenicis, ne forte uidear tibi non modo beatus, sed liber omnino fuisse; dirupi paene me in iudicio Galli Caninij, familiaris tui. quod si tam facilem populum haberem, quam Aesopus habuit; libenter mehercule artem desinerem, tecumque, & cum similibus nostri uiuerem. nam me cum antea taedebat, cum & aetas, & ambitio hortabantur, & licebat denique, quem nolebam, non defendere: tum uero hoc tempore uita nulla est. neque enim fructum ullum laboris exspecto: & cogor nonnumquam homines non optime de me meritos, rogatu eorum, qui bene meriti sunt, defendere. itaque quaero caussas omnes aliquando uiuendi arbitratu meo: teque, & istam rationem otij tui, & laudo uehementer, & probo: quodq. nos minus interuisis, hoc fero animo aequiore, quod, si Romae esses, tamen neque nos lepore tuo, neque te, si quis est in me, meo frui liceret, propter molestissimas occupationes meas, quibus si me relaxaro, (nam, ut plane exsoluam, non postulo) te ipsum quidem, qui multos annos nihil aliud commentaris, docebo profecto, quid sit humaniter uiuere. Tu modo istam imbecillitatem ualetudinis tuae sustenta, & tuere, ut facis, ut nostras uillas obire, & mecum nostra simul lecticula concursare possis. Haec ad te plurimis uerbis scripsi, quam soleo, non otij abundantia, sed amoris erga te, quod me quadam epistola subinuitaras, si memoria tenes, ut ad te aliquid eiusmodi scriberem, quo minus te praetermisisse ludos paeniteret. quod si assecutus sum; gaudeo: sin minus; hoc me tamen consolor, quod posthac ad ludos uenies, nosq. uises, neque in epistolis relinques meis spem aliquam delectationis tuae. Vale.

EXPLANATIO

M A R I O.] Arpinati: quod illa indicant uerba; Cum Oscos ludos uel in senatu nostro spectare possis. Marium Gratidium nonnulli uocant, ut sit Gratidius ille, qui legatus fuit Q. Ciceronis. quod falsum puto. non enim & Mariae gentis, & Gratidiae idem potest esse. aut igitur non is est: aut, si est, Marius Gratidianus appellari debet: & ep. 1. lib. 1. ad Q. Fr. Gratidiano, legendum, non Gratidio. D O L O R *aliquis corporis,*] tum ex podagra, qua laborabat: ut ep. 4. tum ex alio morbo: erat enim Marius & ualetudine, & natura imbecillior: ut ep. 9. lib. 2. ad fr. nam, si de podagra sola loqueretur; dolor aliquis pedum, non corporis, dixisset. I N F I R M I T A S *ualetudinis*] sine dolore. infra: *Tu modo istam imbecillitatem ualetudinis tuae sustenta, & tuere.* F O R T V N A E *magis tribuo, quam sapientiae tuae.*] cum fortuna ratio non miscetur: &, quod a fortuna est, id praeter rationem esse, dixit Aristoteles. nam ratio est earum rerum, quae uel semper, uel plerumque sunt: fortuna uero earum, quae nec semper, nec plerumque. distinguit etiam fortunam, & casum idem Aristoteles. sed, haec quia non sunt huius loci, omittantur. Gratulor quidem tibi, ait Cicero, sed ita, ut te non laudem. unde enim abest consilium, ibi laus locum non habet. A N I M O *ualuisse,*] quasi animo aegrotent, qui ludos mirentur. M O D O, V T] sic ep. 11. lib. XVI. Videtur, si insaniet, posse opprimi, modo ut urbe salua. & Terentius in Andr. Modo ut possim. Et in Phorm. Scies; modo ut tacere possis. C O N S T I T E R I T *fructus otij tui:*] in isto otio non fueris otiosus, quod solitum dicere maiorem Africanum, scripsit Cato; Numquam se minus otiosum esse, quam cum otiosus, nec minus solum, quam cum solus. P A E N E *solus*] cum te reliquerint ij, qui ad ludorum spectacula in urbem se contulerant. E X *illo cubiculo tuo,*] subaudi, prospectans ad ea loca, quae tibi perforasti, & patefecisti. S T A B I A N V M] Plinius lib. III. cap 5. In Campano, inquit, agro Stabiae opidum fuere usque ad Cn. Pompeium, & L. Catonem cos. pridie Kal. Maij; quo die L. Sulla legatus bello sociali id deleuit; quod nunc in uillas abijt. P E R F O R A S T I,] prospectum in Stabianum agrum aperuisti. S E I A N V M,] alij libri, Senium, uel Senum; quidam, Scenam; unus, Semini; plerique, Seianum; quod placet; sunt enim loca hodie in agro Etrusco, Stabianum, & Seianū, hodie quoque nominata. quamquam Seiani pauca apparent

uestigia, nomen remansit. COMMVNES] qui spectari solent ab omnibus. quid igitur mirum, si nihil nouum spectantibus somnus irreperet? SEMISOMNI.] uel quia nihil nouum, ut dixi, spectarent: uel etiam, quia matutino tempore. nam uerbum, Inter ea, ad matutina referri tempora satis constat. ut eos dicat matutina tempora spectandis communibus mimis consumpsisse, quae Marius multo & sapientius, & iucundius legendo traducebat. TIBI. IPSI] quinque libri ueteres, Tibi ipse. quod nonnullis placuit, ut Ciceroni magis usitatum. Ego utrumque probo. SCILICET] cum stomacho, dixit. P. MAECIVS] qui poemata a mimis in scena recitanda prius iudicabat. est enim hic, ut opinor, P. Maecius Tarpa, de quo Horatius in epistola ad Pisones:

— Siquid tamen olim
„ Scripseris, in Maeci descendat iudicis aures,
„ Et patris, & nostras. Maecij, pro Maeci.

Quo loco inquit Porphyrio: Maecius perdiligens carminum fuit aestimator. & Sat. x. lib. I.

„ Quae nec in aede sonent certantia iudice Tarpa.

LVDI. APPARATISSIMI,] de his ludis in oratione in Pisonem his uerbis: Instant post hominum memoriam apparatissimi, magnificentissimiq. ludi; quales non modo numquam fuerunt, sed ne quomodo quidē fieri posthac possint, possum ullo modo suspicari. Quo loco Pedianus, Cn. Pompeij ludos, inquit, significat, quibus theatrum a se factum dedicauit; quibus ludis Elephanturum pugnam primus omnium dedit in Circo. HONORIS *caussa in scenam redierant*] ut ludos Pompeij honorarent, mimi ueteres in scenam redierant, qui antea, ne quid aetatis uitio peccarent, in scena agere desierant. in his Galeria Copiola Emboliaria significatur, de qua Plinius lib. VII. cap. 48. Reducta est, inquit, in scenā. C. Poppaeo, Q. Sulpicio cos. ludis pro salute diui Augusti uotiuis, annum CIV. agens: quae producta fuerat tirocinio a M. Pompeio, aedili pl. C. Mario, Cn Carbone cos. ante annos XCI. & a Magno Pompeio, magni theatri dedicatione, anus pro miraculo reducta. DELICIAE *tuae*,] qui tibi in delicijs, & amoribus est. Titus, Vespasiani filius, amor, ac deliciae generis humani, dictus est. Deliciae quoque uocabantur, ut ait Plutarchus in Antonio, festiui serui, quibus maxime domini delectarentur. AESOPVS,] tragoedus; quem ex arte mimica H-S ducenties filio reliquisse, Macrobius lib. III. Sat. prodidit. huius luxū ita notat Plinius lib. x. cap. 51. Insignis est in hac memoria, Clodij Aesopi, tragici histrionis, patina DC H-S taxata, in qua posuit aues cantu aliquo, aut humano sermone uocales, nummis VI singulas coemptas. Alibi cū laude a Cicerone nominatur. VT. EI *desinere per omnes homines liceret*.] nemini enim placuit. SI *sciens fallo*] uerba iurisiurandi per Iouem lapidem. Lapidē enim silicem, ut ait Festus, tenebant iuraturi per Iouem, haec uerba dicentes: Si sciens fallo, tum me Diespiter, salua urbe, arceq. bonis eijciat, uti ego hunc lapidem. Huc spectat illud lib. 2. Acad. Quam rationem maiorum etiā comprobat diligentia: qui primum iurare ex sui animi licentia quemque noluerunt; deinde ita teneri, Si sciens falleret. Et hic ep. 12. Quo modo tibi placebit Iouem lapidem iurare, cum scias Iouem iratum esse nemini posse? Et Liuius lib. XXI. Eaque ut rata scirent, agnum laeua manu, dextra silicem retinens, si falleret, Iouem, ceterosq. precatus deos, ita se mactarent, quemadmodum ipse agnum mactasset, & secundum precationem, caput pecudis saxo elisit. Et lib. XXII. Stricto super capita consultantium gladio, Ex mei animi sententia, inquit, iuro, ut ego remp. non deseram, neque alium ciuem Romanū deserere patiar. si sciens fallo; tum me, Iuppiter Optime Maxime, domum, familiam, remque meam pessimo leto afficias. Et Gellius lib. I. cap. 21. Iouem lapidem, quod sanctissimum iusiurandum est habitum, paratus ego iurarem, Virgilium hoc numquam scripsisse. Quibus locis mendum cognoscitur in historia Polybij lib. 13. non enim διὰ λίθου, legendum est, ut Perotus interpres credidit, qui uertit, Per lapidem, sed Δία λίθον, idest Iouem lapidem. Graeca uerba subscribam; ut hoc etiam testimonio perantiquus in foederibus percutiendis iurandi mos comprobetur. Ῥωμαῖοι Δία λίθον, κατά τι παλαιὸν ἔθος. ἐπὶ δὲ τούτῳ τὸν Ἄρη, καὶ τὸν Ἐνυάλιον. ἔστι δὲ τό, Δία λίθον, τοιοῦτον. λαβὼν εἰς τὴν χεῖρα λίθον ὁ ποιούμενος τὰ ὅρκια περὶ τῶν συνθηκῶν, ἐπειδὰν ὀμόσῃ δημοσίᾳ πίστει, λέγει τάδε. Εὐορκοῦντι μὲν τ' ἀγαθά, εἰ δ' ἄλλως διανοηθείην τι ἢ πράξαιμι, πάντων τῶν ἄλλων σωζομένων ἐν ταῖς ἰδίαις πατρίσιν, ἐν τοῖς ἰδίοις νόμοις, ἐπὶ τῶν ἰδίων βίων, ἱερῶν, τάφων, ἐγὼ μόνος ἐκπέσοιμι οὕτως, ὡς ὅδε λίθος νῦν. καὶ ταῦτα εἰπών, ῥίπτει τὸν λίθον ἐκ τῆς χειρός.

RELIQVOS. LVDOS.] quos cum saepe uideris; quales hi fuerint, potes conijcere, quamquam hi quidem hilaritatis minus etiam, quam mediocres ludi, habuerunt. SEXCENTI] numerus finitus pro infinito: ut Asinius ep. 31. lib. x. Sexcentis locis excutiuntur a Lepido tabellarij. & Cicero saepe. MVLI] Troica praeda onusti. nam in Clytemnestra, Attij poetae tragoedia, ut ex Nonio cognoscitur, reditus ostendebatur Agamemnonis in patriam ab excisa Troia. IN. EQVO TROIANO] tragoedia Liuij Andronici. nominatur & ep. 16. lib. VII. In Equo Troiano scis esse in extremo, Sero sapiunt. CRATERARVM *tria millia*?] ex eadem praeda. Cratera craterae, hic & in Verrem, Crateras ex aere pulcherrimas ex omnibus aedibus sacris Syracusis abstulit. at Crater crateris apud poetas, uas fuit & potoriū, & quo dijs libabatur. ARMATVRA *uaria*] pro genere armorū posuit, ut ep. 1. ad Att. lib. VI. Cohortes habet quadringenarias, nostra armatura, triginta. Et Hirtius de bello Alexandrino: Adiungit Cn. Domitius legioni XXXVI. duas a Deiotaro, quas ille disciplina, atque armatura nostra complures annos constitutas habebat. OPERAM *dedisti Protogeni*] legentem Protogenem audisti. Sic in Bruto: Iuris ciuilis studio multum operae dabam Q. Scaeuolae. Et ibidem infra: Moloni Rhodio Romae operam dedimus. HAVD *paullo plus*,] in exprimendis rebus perspicue maioribus, hoc Cicero delectatur genere loquendi, ut ep. 20. ad Att. lib. VI. Alexāder, imperator haud paul-

 lo melior,

lo melior, quam aut tu, aut ego. Et in Oratore: Haud paullo melior scriptor Plato. Et ep. 12 ad Att. lib. 2. Ciuis haud paullo melior, quam isti nostri. NON. ANIM] non connexio eiusdem rei, quasi caussa exponatur superioris sententiae, sed transitus est ad aliam, ut post: Nam quid ego te athletas putem desiderare? GRAACOS,] de ludis Graecis ep. 5. ad Att. lib. XVI. Rumoris nescio quid afflauerat, commissione Graecorum, frequentiam non affuisse: quae quidem me minime fefellit: scis enim, quid ego de Graecis ludis existimem. Sed ludos illos Bruti praetoris absentis nomine, hos a consule Pompeio uideo datos esse. quo licet intelligere, ordinarios non fuisse, uerum arbitratu magistratuum, ut Oscos etiam, communis laetitiae caussa dari solitos. OSCOS. LVDOS] Tria ludorum genera Pompeius dedit, Latinos, Graecos, Oscos, diuersos scilicet lingua, sermone, & amictu. itaque Ennium gloriari solitum ait Gellius, tria corda se habere, quia tres linguas calleret, Latinam, Graecam, Oscam. Osci a regione Campaniae, quae est Oscos, uocati sunt, ut inquit Festus. Oscum ludicrum leuissimae apud uulgum delectationis appellat Tacitus lib. IV. CVM *Oscos ludos uel in senatu nostro spectare possis*,] duae sunt caussae, quibus neque Graecos, neque Oscos ludos Marius desiderare debuerit: prior in ipsis ludis, quod indigni sint, qui a uiro graui, doctrinaq. expolito spectentur: altera non in ipsis ludis est, sed petitur extrinsecus: quia Osca uerba Marius uel in senatu Arpinati audire posset; (non enim Oscos ludos fieri in Arpinati senatu Cicero dicit, sed iocatur in Arpinatũ senatorũ linguam, Osca mistam propter uicinitatem) a Graecis autẽ alieno animo esset, usque eo, ut Graecam uiam, cum ad uillã suam iret, libenter uitaret. ATHLETAS] quos in theatro certasse, Dionis testimonio iã probauimus. Athleticum autem certamen Olympiae Hercules inuenit. Graece πένταθλον, Latine quinquertium dicebatur, quia certationes corporum essent, ut in Polluce legitur, quinque rebus, cursu, lucta, pugilatu, saltu, disco. ideo πένταθλος dictus est Democritus Abderita, quod exercuisset physica. IPSE] dator ludorum. CONFITETVR] quia pauci eo certamine delectati. OPERAM, *& oleum*] laborem, & sumptum. oleo enim ungebantur athletarum corpora. id primo dictum in una re, de athletis scilicet, qui labore, & sumptu exercitati, mox interdum parum probarentur, deinde ad omnia similia translatum est, in quibus & operae, & sumptus iacturam factam esse constaret. Plautus in Poen. Et oleum, & operam perdidi. VENATIONES,] in quibus leones quingentos interfectos esse, auctor Plutarchus, & Dio lib. XXXIX. BINAE *per dies quinque*,] binae, quia mane datae, post meridiem instauratae sunt. HOMINI *politico*] si ueteribus libris habenda fides est: in omnibus, & quos olim uidi, & quibus nunc utor. ita legitur. si de sententia laboramus: caussae nihil uideo, cur non placeat, Homini politico ualet enim, uiro graui, & in rep. uersato. Mediceus liber Homini polito: quod est, eleganti. A. VALENTISSIMA *bestia*] a leone. VENABVLO] telum uenantium, lato ferro. Virg. lib. IV. Aen. TRANSVERBERATVR?] transfijcitur. ELEPHANTORVM] quos xx, ut Plinius ait, uel, ut Dio, XIIX. Pompeius in Circo dedit. ADMIRATIO] tantarum belluarum adspectu. QVIN *etiam*] contrarium subiungitur: nam delectatio cum laetitia est, misericordia cum dolore. MISERICORDIA *quaedam*] Quaedam, dixit, quia proprie miseremur nostri similium, non brutorum. Caussam huius misericordiae Plinius exponit his uerbis. lib. IIX. cap. 7. Amissa fugae spe, misericordiam uulgi inenarrabili habitu quaerentes supplicauere, quadam sese lamentatione complorantes, tanto populi dolore, ut oblitus imperatoris, ac munificentiae honori suo exquisitae, flens uniuersus consurgeret, dirasq. Pompeio, quas ille mox luit, imprecaretur. Eadem fere Dio. Plutarchus hanc rẽ breuiter attigit. LVDIS. SCENICIS,] ludos scenicos uocat, Clytemnestram, & Equum Troianum, itemq. Graecos, & Oscos ludos. Hic quaero: si ludi sunt inter dies festos, quod Macrobius lib. 1. Sat. scriptum reliquit; & festi dies, ijdem sunt nefasti; quod idem tradidit; qui potuit Caninij caussam Cicero ludis scenicis, idest nefastis diebus, agere? nam iudicia fastis tantum diebus fiebant: nefasti autem fastis oppositi. Non deest, quod respondeam. Ludi non omnes, sed anniuersarij tantum inter dies festos fuere. ludi autem Pompeij non anniuersarij, sed extra ordinem dati, cum theatrum, templumq. Veneris Victricis dedicaret. itaque per eos dies iudicia fieri licuit. Exoritur altera quaestio: si ludos Cicero spectauit, quo modo Caninium defendit? Potuit ante meridiem defendere, post meridiẽ spectare. NE *forte uidear tibi non modo beatus, sed liber omnino fuisse*,] ne tu me putes ludorum diebus, nõ dicam beatum, sed omnino liberum fuisse. DIRVPI] prae labore, & contentione. GALLI. CANINII,] quem Athenis postea uidit in Ciliciam proficiscens. ep. 8. lib. 2. TAM *facilem*] populum non habeo, quia non licet mihi a caussis discedere: cogor eum defendere, quos nolim. AMBITIO] caussis enim agendis multorum sibi amicitias comparauit; quorum ope summos honores consecutus est: ut in Commentario Q. Ciceronis de petitione consulatus. VITA *nulla est*.] prorsus iniucunda uita est, ut mihi uiuere non uidear. NEQVE *enim fructum ullum laboris exspecto*:] sic olim restitui, cum in omnibus antiquis libris uiderem, sicuti nunc etiam uideo, Ex his puto. HOMINES *non optime de me meritos*,] Gabinium significat, quem rogatu Pompeij defendit, cum ab eo consule oppugnatus, & eiectus esset. In oratione pro Postumo, defensum a se Gabinium, ait, non tam ut Pompeio gratificaretur, quã ut bona fide redijsse uideretur in gratiam. Ad Vatinium quoque spectauit, quem, Caesare contendente, reum defendit. ep. 9. lib. I. De Vatinio, inquit, primum reditus intercesserat in gratiam per Pompeium: post autem, Caesaris, ut illum defenderem, mira contentio est consecuta. Et ipse Vatinius, cũ Ciceroni odio fuisset, mox eo se patrono absolutum, fatetur in ep. 9. lib. V. Et Valerius lib. IV. cap. 2. Cicero Gabinium, repetundarum reum, summo studio defendit, qui eum in consulatu suo urbe expulerat. idemq. P. Vatinium, dignitati suae semper infestũ, duobus publicis iudicijs tutatus est. Et Quinctilianus lib. 2. c. 1. Dixit Cicero pro Gabinio, & P. Vatinio, inimicissimis antea sibi hominibus, & in quos orationes etiam scripserat.

ſcripſerat. Diuus etiam Hieronymus contra Rufinum recitat locum ex oratione Ciceronis pro Gabinio. ET *laudo uehementer, & probo:*] uide illud ep. 20. lib. v. Quam omnes non ſolum probant, ſed etiam laudant. LEPORE. TVO,] Lepor in uerbis proprie dicitur, ad alia tamen transfertur, quae delectationem afferant: ut, Homo omni lepore, ac uenuſtate affluens. &, propter cultum, amictumq. laſciuiorem, lepidi, & delicati pueri uocantur or. 2. in Catil. Et, Lepide ſit illa *ἰσχύοις*, ep. 3. ad Att. lib. 2. quod refertur ad iucunditatem eorum, qui ex anguſtis feneſtris proſpicerent. MOLESTISSIMAS] huius moleſtiae praecipuam cauſſam dixit, quod eos etiam, quos nollet, defendere cogeretur. QVIBVS *ſi me relaxaro*,] ep. 15. ad Att. lib. xvi. Si te occupatione iſta relaxaris. EXSOLVAM,] non omnino occupationibus expediri, ſed impediri minus uult. plus enim, Exſoluere, quam Relaxare, contraria uero, Relaxare, & Adſtringere, ut ep. 6 ad Att. lib. xvi. Pater, quidquid ego adſtrinxi, relaxat. QVID *ſit humaniter uiuere*:] non refero, Humaniter, ad eam uirtutem, qua qui praeditus eſt, facilem ſe omnibus praebet, comiter excipit, benignum complectitur, uultu, uerbis, re neminem laedit: ſed accipio, Humaniter, pro, iucunde ſimul & honeſte, cum ijs uoluptatibus, & ſtudijs, quibus animus quidem remittitur, numquam tamen a uirtute diſiungitur. Humaniter, & Humane dixit Cicero: ſed uſitatius eſſe, Humane, & cum quadam licentia dictum Humaniter, ſicut a Terentio in Andria Duriter pro dure, oſtendit Auguſtinus in libro de Grammatica. ISTAM *imbecillitatem ualetudinis*] iſtam infirmam ualetudinem, dixit ep. 2. lib. xiv. SVSTENTA,] apte, & proprie: niſi enim ſuſtentetur, quod imbecillum eſt, facile concidit. VILLAS *obire*,] pro adire: quamquam uoluntatis, & ſtudij plus eſt in obire, quam adire: ut cum alibi dixit, Obire ccnas, Obire colonias. Interdum ualet exſequi. HAEC *ad te pluribus uerbis ſcripſi, quam ſoleo, non otij abundantia, ſed amoris erga te*,] Dixi iam, ſimilitudine locorum indaganda, copiam ali, & ingenium excitari. quare, ſi quid in hoc genere pro noſtro inſtituto, ſtudij, operaeq. ponimus; non *οἴχεται*, ut opinor, noſtra induſtria, ſed cum aliquo fortaſſe ſtudioſorum fructu collocatur. In epiſtolarum clauſula ſoler excuſationem Cicero aliquam afferre, uel quia longior fuerit, uel quia liberior in ſcribendo. prioris generis exemplum eſt hoc, & illud ep. 4. lib. vi. Sed haec ſatis multa, uel plura potius, quam neceſſe fuit. facit autem non loquacitas mea, ſed beneuolentia longiores epiſtolas. Et ep. 10. lib. ssi. Sed haec hactenus: pluribus enim etiam fortaſſe uerbis, quam neceſſe fuit, ſcripta ſunt. Caro etiam ep. 5. lib. xv. excuſationem quaeſiuit, quaſi longior fuiſſet. Haec, inquit, iccirco ad te contra conſuetudinem meam pluribus ſcripſi, ut, quod maxime uolo, exiſtimes me laborare, ut tibi perſuadeã me, & uoluiſſe de tua dignitate, quod ampliſſimum ſum arbitratus, &, quod tu maluiſti, factum eſſe gaudere. In poſteriore genere ſunt illa, ep. 4. lib. 2. Hoc, quidquid attigi, non feci inflammandi tui cauſſa, ſed teſtificandi amoris mei. Et ep. 5. lib. x. Haec amore magis impulſus ſcribenda ad te putaui, quam quo te arbitrarer monitis, & praeceptis meis egere. ſciebam enim, ex iiſdem te haec haurire fontibus, ex quibus ipſe hauſeram. quare modum faciam. hoc tantum ſignificãdum putaui, ut potius amorem tibi oſtenderem meum, quam oſtentarem prudentiam.

Argumentum ep. 2.

EMere M. Marius *neſcio quae bona cupiebat, quae Cicero, & alij, hereditate relicta, poßidebant. eam curam Ciceroni per litteras dederat; & ſimul, condemnato Planco* Burſa, *eius inimico, gratulatus erat. De* Marij *negotio primum iocatur Cicero, deinde ſe diligenter curaturum confirmat: De* Burſa, *rem non mediocri gratulatione dignam eſſe ſignificat: praeterea, calere iudicia, nouas leges ferri: utriſque ſe uehementer diſtineri. Scripta Ser. Sulpicio, M. Marcello cos. nam* T. *Munatium Plancum* Burſam, *de cuius damnatione in hac epiſtola fit mentio, damnatum ait Dio, cum primum exijt magiſtratu, ideſt tribunatu pl. quem geßit Pompeio Magno tertium conſule: quem ſecuti conſules ſunt Sulpicius, & Marcellus. neque uero hoc ſolum conſtat, ſcriptam eſſe hanc epiſtolam Sulpicio, &* Marcello *cos. ſed illud etiam, primis fere diebus eius anni, ante quam ſenatus Ciceroni Ciliciam prouinciam decreuiſſet. nam extremo Aprili menſe, aut ineunte* Maio, *ab urbe diſceßit, ut in prouinciam iret: quod indicant epiſtolae ad Att. lib. v. at, cum has ad* Marium *dedit litteras, nondum ei de-*

creta

creta prouincia fuerat: nec tamen, ea decreta, statim discessit. quo argumento, & magis etiam damnatione Bursae, quam Dio, ut dixi, confert in primos anni dies, uideor posse confirmare, scriptam epistolam paucis diebus post initum a Sulpicio, & Marcello consulatum.

Cicero S. D. Mario. 2.

MANDATVM tuum curabo diligenter: sed homo acutus ei mandasti potissimum, cui expediret, illud uenire quamplurimo: sed eo uidisti multum, quod praefinisti, quo ne pluris emerem. quod si mihi permisisses; qui meus amor in te est, confecissem cum coheredibus. nunc, quando tuum pretium noui, licitatorem potius apponam, quam illud minoris ueneat. sed de ioco satis est. tuum negotium agam, sicuti debeo, diligenter. De Bursae gaudere certo scio: sed nimis uerecunde mihi gratularis. putas enim, ut scribis, propter hominis sordes minus me magnam illam laetitiam putare: credas mihi uelim, magis me iudicio hoc, quam morte inimici, laetatum. primum enim iudicio malo, quam gladio; deinde, gloria potius amici, quam calamitate. imprimisq. me delectauit, tantum studium bonorum in me exstitisse contra incredibilem contentionem clarissimi, ac potentissimi uiri. postremo, quod uix uerisimile fortasse uideatur, oderam multo peius hunc, quam illum ipsum Clodium. illum enim oppugnaram, hunc defenderam. & ille, cum omnis resp. in meo capite discrimen esset habitura, magnum quiddam spectauit, nec sua quidem sponte, sed eorum auxilio, qui, me stante, stare non poterant: hic simiolus animi caussa me, in quem inueheretur, delegerat; persuaseratq. nõ nullis inuidis meis, se in me emissarium semper fore. Quamobrem ualde iubeo gaudere te. magna res gesta est. numquam ulli fortiores ciues fuerunt, quam qui ausi sunt eum contra tantas opes eius, a quo ipsi lecti iudices erant, condemnare. quod fecissent numquam nisi ijs dolori meus fuisset dolor. Nos hic multitudine, & celebritate iudiciorum, & nouis legibus ita distinemur, ut quotidie uota faciamus, ne intercaletur; ut quamprimum te uidere possimus. Vale.

EXPLANATIO

HOMO *acutus*] cum ironia. minime enim acutus, qui mandat ei, ut aliquid emat, cui expediat illud uenire quamplurimo. SED *eo uidisti multum*,] ergo non multum uiderat in emptione mandanda. quod correxit pretio definito. Videre autem oculorum est propriũ: sed ea uis, quae in oculis est ad cognoscendum, apta similitudine ad mentem, animum, ingenium cum laude transfertur. unde acies mentis, animi, ingenij dicitur: & uidere, aut cernere animo, ingenio, coniectura, &c. ep. 16. lib. 2. Non eam cognoui aciem ingenij tui, quod ipse uideam, te id ut non putem uidere. Et ep. 4. lib. VI. In quo prima illa consolatio est, uidisse me plus, quam ceteros, cum cupiebam quamuis iniqua condicione pacem. Et ep. 28. huius libri: Vidisse mihi [illegible] uideris. Et ep. 2. lib. IX. Tu enim ipse, qui & me, & alios prudentia uincis, omnia, credo, uidisti, nihil omnino te fefellit. Et in Oratore: Poeana qui dixit aptiorem, in quo esset longa postrema; uidit parum. QVO *ne pluris emerem*.] mandauerat enim Ciceroni Marius, ut uel suam uenderet, uel aliorum coheredum partem emeret. QVI *meus in te amor est*,] pro meo in te amore. ep. 20. lib. V. Quod si mihi expensa ista H S C tulisses: tamen, quae tua est suauitas, quiq. in me amor, nolles a me hoc tempore aestimationem accipere. Et ep. 13. huius libri: Moriar, ni, quae tua gloria est, puto te malle a Caesare consuli, quam inaurari. Et ep. 3. lib. IX. Qui, quae mea negligentia est, multos saepe dies ad te, cum hic eras, non accedebam; nunc, quotidie non esse te, ad quem cursitem, discrucior. Et ep. 78. lib. XIII. Cognitum, per te ipsum, quae tua natura est, dignum tua amicitia, atque hospitio iudicabis. CONFECISSEM] transegissem, negotium absoluissem. INLICITATOREM *potius ponam, quam illud minoris ueneat*:] sic ueteres aliquot libri. alij, illicitatorem. nonnulli, in licitationem: uel, in licitatione: placet, in licitationem: ut sit: conferam illud potius in contentionem licitantium, quam minoris ueneat. non patiar illud minoris uenire, quã quanti, ut emerem permisisti, ita neque contra mandatum tuum agam; non enim pluris emam, quam tu uis: & consulam utilitati meae, quia, minoris ne ueneat, in licitationem ponam. Tota iocatio est, praeter illud primum, Mandatum tuum curabo diligenter. quod infra quoque, remoto ioco, iterat. Ponere, autem cum accusandi casu alibi quoque dixit Cicero, ut Phil. 3. Longo interuallo in possessionem libertatis pedẽ ponimus. Et lib. V. de Fin. Quaecumque ingredimur, in aliquam historiam uestigium ponimus. Et ep. 3. ad Att. lib. V. Apud Lentulum ponam te in gratiam. DE BVRSA] hic est T. Munatius Plancus Bursa, frater L. Planci oratoris, ad quem sunt Ciceronis epistolae lib. X. tribunus pl. anno proximo acerbissimis concionibus in inuidiam rapere Milonem, Ciceronemq. conatus erat: eoq. incitante plebs curiam incenderat: quo crimine anno sequẽti, statim post depositũ magistratum, lege Pompeia de ui damnatus est. ep. 1. lib. IIX. & Plutarchus in Pompeio, & Catone, Dio lib. XL. & Pedianus. Restitutus a Caesare post uictum Pompeium. qua de re sic Phil. 13. Sequuntur alij tribunicij, T. Plancus in primis: qui si senatum dilexisset, numquam curiam incendisset. quo scelere damnatus, in eam urbẽ redijt armis, a qua excesserat legibus. GAVDERE] tum, quia de ui damnatus esset, tum etiam, quia Cicerone ipso accusante.

ſante. Dio lib. XL. HOMINIS. SORDES] ad uitia refertur: quibus inquinati homines contemnuntur ui ſordes. In Piſonem: O lutum, o ſordes. Ad Att. ep. 16. lib. XV. Iudicum ſordes. MORTE *inimici*,] Clodio a Milone interfecto. QVAM *calamitate*.] non tanti mihi eſt inimicorum exitium, ut eos perditos uelim cum amicorum calamitate. quod accidit in Clodio. cum enim occidit Milo, & eo crimine calamitatem ſubijt exſulij. BONORVM] iudicum, qui Burſam damnauerant. CONTENTIONEM] ſummum ſtudium pro ſalute Burſae. nam contentio plus eſt, quam ſtudium. ep. 1. lib. 1. Sic egit cauſſam tuam, ut neque eloquentia maiore quiſquam, neque grauitate, nec ſtudio, nec contentione agere potuerit. Et ep. 9. eiuſdem libri: Caeſaris, ut illum defenderem, mira contentio eſt conſecuta. CLARISSIMI,] Pompeium ſignificat, quem & ep. 8. lib. 1. clariſſimum uocat. A ſenatu, inquit, ordinem coniunctiſſimum, & hominem clariſſimum abalienarunt. POTENTISSIMI] Contra tantas opes eius, dixit infra. ODERAM *multo peius hunc*,] ep. 1. ad Att. lib. XIV. Non dubito, quin me male oderit. Et M. Brutus in epiſt. ad Ciceronem: Pati contumelias, peius odero omnibus malis. Phil. XI. Neminem ueterani peius oderunt. Terentius in Adel. Illud rus nulla alia de cauſſa tam male odi. Horatius: Odi cane peius, & angue. NVNC *defenderam*.] reum. ingratus igitur: in quo uitio nihil mali non ineſt: ut ep. 4. lib. IIX. ad Att. DISCRIMEN *eſſet habitura*,] periclitatura eſſet. cum in mea ſalute reip. ſalus ageretur. EORVM *auxilio*,] improborum omnium. non enim praecipue Caeſarem, Pompeium, Craſſum notari crediderim: de quibus in oratione pro Sextio. nam hoc tempore Caeſari, & Pompeio non uulgari Cicero coniunctus erat amicitia. QVI, *me ſtante, ſtare non poterant*:] perditis enim illorum conſilijs aduerſabar acerrime. ep. 6. lib. VI. Cum me e rep. expuliſſent ij, qui illam cadere poſſe, ſtante me, non putarunt. SIMIOLVS] plane contemnendus, non homo, ſed ſimiolus. homini enim ſimia quibuſdam rebus ſimilis. ep. 10. lib. V. Simius, non ſemiſſis homo, contra me arma tulit. Et Horatius Sat. ult. lib. 1.

„ — Quos neque pulcher
„ Hermogenes umquam legit, neque ſimius iſte.

IN *quem inueheretur*,] quem iniurijs afficeret. in hoc uerbo illud notandum, duo participia, Inuehens, ab agente uerbo, Inuectus, a patiente deductum, tẽpore magis, quã ſignificatione, differre. Phil. 2. Caeſar in ſenatu, aperte in te inuehens, queſtus eſt. De nat. de. lib. 1. Maritimus Triton pingitur natantibus inuehens belluis. Eiuſdem generis illud eſt in Bruto: Cuius in adoleſcẽtiam, per medias laudes quaſi quadrigis uehentem, tranſuerſa incurrit miſera fortuna reip. EMISSARIVM] qui meorum inuidorum arbitrio, & uoluntate in me emitteretur, ſimilitudine locorum, quibus, cum uolumus, aqua emittitur. ep. 18. lib. XVI. CONTRA *tantas opes eius*,] contra contentionem potentiſſimi uiri Pompeij: qui cum, imperij cauſſa, ad urbem eſſet, Plancum per tabellas abſens laudauit. Dio lib. XL. idem confirmat Plutarchus in Catone. quamquam in Pompeio non ab ipſo abſente, ſed a preſente laudatum eſſe Plancum ſignificat. ait enim, *Λύσας τὸν νόμον τὸν γεγραμμένον περὶ τῶν κρινομένων ἐπαίνους, αὐτὸς εἰσῆλθε Πλάγκον ἐγκωμιάζων*: A QVO *ipſi lecti iudices erant*,] Pompeius duas tulit iudiciarias leges, unam in ſecundo conſulatu, ut e cenſu ampliſſimo e centurijs aliter, quam antea, lecti iudices, aeque tamen ex illis tribus ordinibus, de quibus L. Aurelius Cotta praetor legem tulerat, res iudicarẽt: de qua Pedianus: alteram in tertio conſulatu, quam Velleius nominat, ut eſſent CCCLX, quos ipſe legit. tot enim & Velleius lib. 2. & Plutarchus in Pompeio nominant. uide Coelij epiſtolam lib. IIX. quae incipit: Etſi de rep. quo loco trecenti tantum iudices appellantur. Lectionam autẽ illam conſulis Pompeij fuiſſe, non Velleij modo, ſed Ciceronis etiã teſtimonio cognoſcitur. ſunt enim haec in oratione pro Milone, in extremo: Veſtrã uirtutem, iuſtitiam, fidem, mihi credite, is maxime probabit, qui in iudicibus legendis optimum, & ſapientiſſimum quemque legit. Idem oſtẽdit Pedianus in eius orationis argumento. NISI *ijs dolori meus fuiſſet dolor*.] ſuſceptus ex multis Planci iniurijs: qui me animi cauſſa, in quem inueheretur, delegerat. Non diſſimile illud Phil. XIV. Dolorem ferre non potuit doloris mei. ſic enim eum locum diſtinguo. NOS *hic multitudine, & celebritate iudiciorum, & nouis legibus, ita diſtinemur, ut quotidie uota faciamus, ne interkaletur*;] Celebritate, ob magnitudinem rerum, quae iudicabãtur. Nouis legibus, quas proximo ſuperiore anno Pompeius Magnus, tertium conſul, tulerat. duas nominat Pedianus, unam de ui, qua Burſam eiectum eſſe in exſulium diximus, alteram de ambitu, qua Hypſaeum damnatũ Plutarchus in Pompeij uita uidetur indicare. VOTA *faciamus*.] Vota facit is, qui ſe aliquid cum honore Dei facturum ita promittit, ſi, quod optat, ex animi ſententia ſucceſſerit. NE *interkaletur*;] ne dierum interpoſitione tempus protrahatur. Indicat locus, pontifices, interkalare ſolitos arbitratu ſuo. nam, ſi annus tunc eſſet interkalaris ex inſtituto Numae, fruſtra Cicero uota faceret, ne interkalaretur. metuebat igitur, ne interkalaretur extra ordinem. quod idẽ timuit in adminiſtratione Ciliciae ep. 9. 13. 21. ad Att. lib. V. Contra ſequenti anno C. Curio tribunus pl. ut diem haberet longiorem ad ea perficienda, quae pro Caeſaris cauſſa cogitabat, interkalare cupiebat. quod quia non obtinuit, a ſenatu ad populum transfugit, & pro Caeſare loqui coepit, ut ait Coelius ep. 9. lib. IIX.

Argu-

Argumentum ep. 3.

Vituperatorum quorundam uoces, discessum eius a ciuili bello reprehendentium, iniquo animo ferebat: caussam igitur exponit, cur deuicto acie Pharsalica Pompeio, in patriam redire maluerit, quam, uel bellum renouare, uel capere tamquam exsulio locum, uel mortem sibi consciscere uoluntariam. Scripta post bellum Africanum, ut Iubae regis mentio declarat, Caesare III. & Lepido cos.

Cicero S. D. Mario. 3.

PERSAEPE mihi cogitanti de communibus miseriis, in quibus tot annos uersamur, & ut uideo, uersabimur, solet in mentem uenire illius temporis, quo proxime fuimus una: quin etiam ipsum diem memoria teneo. nam ad III. idus Maias, Lentulo, & Marcello cos. cum in Pompeianum uesperi uenissem, tu mihi sollicito animo praesto fuisti. sollicitum autem te habebat cogitatio tum officii, tum etiam periculi mei. si manerem in Italia; uerebare, ne officio deessem. si proficiscerer ad bellum; periculum te meum commouebat. quo tempore uidisti profecto me quoque ita conturbatum, ut non explicarem, quid esset optimum factu. pudori tamen malui, famaeq. cedere, quam salutis meae rationem ducere. cuius me mei facti paenituit, non tam propter periculum meum, quam propter uitia multa, quae ibi offendi, quo ueneram: primum, neque magnas copias, neque bellicosas: deinde, extra ducem, paucosq. praeterea, (de principibus loquor) reliqui primum in ipso bello rapaces, deinde in oratione ita crudeles, ut ipsam uictoriam horrerem: maximum autem aes alienum amplissimorum uirorum. quid quaeris? nihil boni praeter caussam. Quae cum uidissem, desperans uictoriam, primum coepi suadere pacem, cuius fueram semper auctor: deinde, cum ab ea sententia Pompeius ualde abhorreret, suadere institui, ut bellum duceret. hoc interdum probabat, & in ea sententia uidebatur fore, & fuisset fortasse, nisi quadam ex pugna coepisset suis militibus confidere. ex eo tempore uir ille summus, nullus imperator fuit: signa tirone, & collecticio exercitu cum legionibus robustissimis contulit: uictus, turpissime, amissis etiam castris, solus fugit. hunc ego belli mihi finem feci: nec putaui, cum integri pares non fuissemus, fractos superiores fore. discessi ab eo bello, in quo aut in acie cadendũ fuit, aut in aliquas insidias incidendum, aut deueniendum in uictoris manus, aut ad Iubam confugiendum, aut capiendus tamquam exsulio locus, aut consciscenda mors uoluntaria. certe nihil fuit praeterea; si te uictori nolles, aut non auderes committere. Ex omnibus autem iis, quae dixi, incommodis, nihil tolerabilius exsulio, praesertim innocenti, ubi nulla adiuncta est turpitudo; addo etiam, cum ea urbe careas, in qua nihil sit, quod uidere possis sine dolore. ego cum meis (si quidquam nunc cuiusquam est) etiam in meis esse malui. quae acciderunt, omnia dixi futura. ueni domum, non quod optima uiuendi condicio esset, sed tamen, si esset aliqua forma reip. tamquam in patria ut essem; si nulla, tamquam in exsulio. mortem mihi cur consciscerem, caussa non uisa est: cur optarem, multae caussae. uetus est enim, VBI non sis, qui fueris, nõ esse, cur uelis uiuere. sed tamen, VACARE culpa, magnum est solatium; praesertim cum habeam duas res, quibus me sustentem, optimarum artium scientiam, & maximarum rerum gloriam: quarum altera mihi uiuo numquam eripietur, altera ne mortuo quidem. Haec ad te scripsi uerbosius; & tibi molestus fui, quod te cum mei, tum reip. cognoui amantissimum. notum tibi omne consilium meum esse uolui, ut primum scires, me numquam uoluisse plus quemquam posse, quam uniuersam remp. postea autem quam alicuius culpa tantum ualeret unus, ut obsisti non posset, me uoluisse pacem: amisso exercitu, & eo duce, in quo spes fuerat uno, me uoluisse etiam reliquis omnibus; postquam nõ potuerim, mihi ipsi finem fecisse belli: nunc autem, si haec ciuitas est, ciuem esse me; si non, exsulem esse non incommodiore loco, quam si me Rhodum, aut Mitylenas contulissem. Haec tecum coram malueram; sed, quia longius fiebat, uolui per litteras eadem, ut haberes, quid diceres, si quando in uituperatores meos incidisses. sunt enim, qui, cum meus interitus nihil fuerit reip. profuturus, criminis loco putent esse, quod uiuam. quibus ego certo scio non uideri satis multos perisse: qui si me audissent, quamuis iniqua pace, honeste tamen uiuerent: armis enim inferiores, non caussa, fuissent. Habes epistolam uerbosiorem fortasse, quam uelles; quod tibi ita uideri putabo, nisi mihi longiorem remiseris. Ego, si, quae uolo, expediero, breui tempore te, ut spero, uidebo. Vale.

EXPLANATIO

PERSEPE *mihi cogitanti*] narrationem ordiri interdum solet a dandi casu, ut lib. I. de Orat. Cogitanti mihi, Q. frater, & memoria uetera repetenti, perbeati fuisse mihi uideri solent, &c. Et ep. I. ad Att. lib. 2. Kalendis Iun. eunti mihi Antium, & gladiatores M. Metelli cupide relinquenti, uenit obuiam

tuus puer. Et ad eundem ep. 16. ibidem: Cenato mihi, & iam dormitanti, pridie Kal. Mai. epistola est illa reddita. De *communibus miserijs*, } afflicta ciuili bello rep. Tot *annos* } initio sumpto ab eo anno, quo Caesar primum consul fuit. leges enim multae contra maiorum instituta, contraq. libertatẽ publicam latae sunt: quod postea res ipsa declarauit. itaque scripsit Cicero in quadã ad Axiũ epistola, quae non exstat, sed a Suetonio nominatur in Iulij uita, Caesarem in consulatu confirmasse regnum, de quo aedilis cogitarat. Horatius anno ante, idest Metello Celere, & Afranio cos. factum esse motum ciuilem ait, ode prima lib. 2. Motum Metello consule ciuicum: fortasse ob eam caussam, quia, Metello ipso consule in carcerem a Flauio trib. pl. ducto, seditio commota est. ep. 1. ad Att. lib. 2. & Dio lib. xxxvii. Dixit igitur Cicero, Tot annos, ad originem belli ciuilis respiciens, non ad primum eius belli annum, quo Lentulus, & Marcellus consoles fuere, quadriennio ante, quam haec epistola scriberetur. nam de hoc tempore, Tot annos, opinor, non diceret. Vt, *video* } spes enim fortunae melioris nulla superesse uidebatur, deuicta iam duobus proelijs Pompeianorum caussa, Pharsalico primum, deinde Africano. Solet *in mentem uenire illius temporis*, modo cũ generandi, modo cum nominandi casu dixit Cicero, In mentem uenire. de Fin. lib. v. Venit mihi Platonis in mentem. Pro Amerino: Venit mihi in mentem oris tui. At ep. 17. lib. 2. Quae mihi ueniebant in mentem. Proxime } anno primo ciuilis belli: ut infra patet, ex mentione consulum Lentuli, & Marcelli. quo modo igitur, Proxime? cum sit hic tertius annus ciuilis annus. nimirum, cum saepe fuisset cum Matio, Proxime, dixit de postremo inter eos habito sermone. Praesto *fuisti*. } uillam & Marius habebat in Pompeiano. ep. 4. Sollicitum *te habebat* } sollicitabat. Sic locutus ep. 16. lib. 2. Tum *officij, tum etiam periculi mei*. } hoc explanatur sequentibus uerbis. Si *manerem in Italia*; } profecto in Graeciam Pompeio. Officio } erga temp. & Põpeium de me bene meritum. Vt *non explicarem, quid esset optimum factu*. } utilitas enim cum honestate pugnabat. ep. 2. lib. iv. Si, quid rectissimum sit, quaerimus; perspicuum est. si quid maxime expediat; obscurum. Et ep. 19. lib. v. Est res profecto maxima, quid rectum sit, apparet: quid expediat, obscurum est. Pudori *tamen malui, famaeq. cedere*, } ep. 6. lib. vi. Vel officio, uel fama bonorum, uel pudore uictus, ut Ampiaraus in fabulis, sic ego prudens, & sciens ad pestem ante oculos positam sum profectus. Neque *magnas copias*, } non magnas, cum Cicero in Graeciam uenit; magnas autem postea, coniuncto Scipionis exercitu, & multorum auxilijs. Caesar ipse lib. iii. bel. ci. in exercitu Pompeij ait fuisse millia lx. praeterea euocatorum circiter duo millia, & cohortes sex. Plutarchus in Caesare, peditum xlv millia in Pompeij numerat exercitu, equitum septem millia. uide illa uerba ep. 7. lib. iv. Neque copias Cn. Pompeij, nec genus exercitus probare. Neque *bellicosas*: } tirone, & collecticio exercitu. quod infra dicitur, & ep. 7. lib. iv. ep. 14. lib. x. Ducem, } Pompeium, belli ducem. Rapaces, } maxime P. Scipio, Pompeij socer, Syriae proconsul: de cuius infinita rapacitate, uide, quae scripsit Caesar lib. iii. bel. ci. Crudeles, } ep. 14. lib. iv. & ep. 6. lib. ix. & ep. 19. lib. xv. & ep. 6. lib. xi. ad Att. Aes *alienum* } hoc significatur ep. 6. lib. vi. in eo loco: Qui, duce Pompeio freti, peropportunam & rebus domesticis, & cupiditatibus suis illius belli uictoriam fore putabant. Amplissimorum *uirorum*. } praesertim L. Lentuli consulis, P. Scipionis, Pompeij soceri, Fausti, Libonis, de Lentulo Caesar lib. i. bel. ci. Lentulus aeris alieni magnitudine, & spe exercitus, ac prouinciarum, & regum appellandorum largitionibus mouetur. De tribus reliquis, ep. 9. lib. ix. ad Att. Praeter *caussam*, } esse enim in castris Pompeij resp. & libertas defendi uidebatur. Semper } etiam ante quam iretur ad arma. ep. 1. lib. iv. & ep. xi. lib. xvi. Valde *abhorreret*, } uel superbia quadam, qui parem sibi Caesarem ferre non posset: uel quia certam de uictoria spem susceperat, confisus exercitum se habiturum multis partibus maiorem exercitu Caesaris. Quadam *pugna* } ad Dyrrhachium facta: ex qua Pompeius imperator est appellatus. Caesar lib. iii. bel. ci. Nullus *imperator fuit*: } nihil egit egregio imperatore dignum. Tirone, *& collecticio exercitu* } collecticio exercitu belli ciuilis initio. Tusc. 2. Tantum interest inter nouum, & ueterem exercitum, quantum experti sumus. Robustissimis } quarum nonnullae per nouem annos in Gallia pugnauerant. Victus, } in Pharsalia. Turpissime } ut pote qui & amissis castris, & solus fugerit. Nec *putaui*, } eadem in sententia fuit M. Marcellus: ad quem Cicero ep. 7. lib. iv. ita scripsit: Tuum consilium nemo potest non maxime laudare, quod cum spe uincendi simul abiecisti certandi etiam cupiditatem. Integri } nondum aduersa pugna fracti. translatio. firmiora enim sunt integra, quam fracta. Iubam } Mauritaniae regem, ad quem Scipio, Pompeij socer, post Pharsalicum proelium confugit. ep. 6. lib. ix. Quasi utilius fuerit, eos etiam ad bestiarum auxilium cõfugere, quam uel mori, uel cum spe si non optima, at aliqua tamen uiuere. Hic est ille Iuba, de quo Caesar triumphauit, eiusq. filium, qui postea inter scriptores doctissimos, ut ait Plutarchus, connumeratus est, & ad Caium Augusti filium, teste Plinio, de Arabiae rebus libros conscripsit, in triumphum duxit, admodum infantem. Aut *capiendus tamquam exsulio locus*, } quod M. Marcellus, & alij fecere. Tamquam exsulio, non proprie exsulio: nam exsules damnati legibus patria carent: qui uero patria caret, sed non legibus damnatus, is non exsul, sed tamquã exsul est. in epistola tamen ad Marcellum. 8. lib. iv. dixit hunc aptissimum esse etiam ad exsulandum locum. quasi exsulium sit, adspectu patriae frui non posse. & hic, paullo post, simpliciter exsulium appellauit: Ex omnibus, ait, ijs, quae dixi incommodis, nihil tolerabilius exsulio. Aut *consciscenda mors uoluntaria*. } quod M. Cato, audita Caesaris Africana uictoria, Vticae fecit: unde illi cognomen Vticensi. Consciscere mortem, e sex incommodis ultimum posuit, seruiens uidelicet caussae suae, qui discessisset ab eo bello, in quo nihil prosperum exspectari posset, aduersa omnia imminerent, alibi tamen praeclarã uocat Catonis mortem, quam sibi ille consciuerat uoluntariam.

luntariam. ep.18.lib.IX. NOLLES, *aut non auderes* } nolles, quia turpe: non auderes, metu potestatis. COMMITTERE. } quod Cicero fecit, statim a pugna Pharsalica in Italiam reuersus. PRAESERTIM *innocenti*, } hac de re praeclare disputat in Paradoxo aduersus Clodium, a quo exsul appellatus erat. CVM. MEIS. } propinquis, & amicis. SI *quidquam* } correctio: quasi omnia plane sint in unius potestate. ETIAM *in meis esse malui*. } Etiam, uim quandam indignationis, & doloris habet: quasi dixerit: omnia sunt in unius potestate, nihil cuiusquam praeterea: hoc tamen cum scirem, in meis esse malui. Particula, In, se iungere uidetur ab illo possessionem, quam tribuebat particula Cum. nam, Cum meis, rei possessae significationem habet: In meis, fructum potius, quam possessionem demonstrat. Venustas non abest: Cum meis non ero; quia nihil cuiusquam est: at in meis ero; quod in malis aliquod solatium affert. SI *nulla, tamquam in exsulio*. } ep.8.lib.IV. Si sit aliqua resp. in ea te esse oportere; sin autem nulla, hunc tamen aptissimum esse etiam ad exsulandum locum. MVLTAE *caussae*. } amissio libertatis, dignitatis, honestatis, amicorum, omnium denique rerum, quae rep. stante iucundissimae fuerant. VETVS *est enim*, } a ueteribus dicta sententia. ep.3.lib.VII. Ita uiuere, ut non sit uiuendum, miserrimum est. SVSTENTEM, } litterae sustentant, aberrante animo a dolore; & memoria calamitatum: rerũ gestarum gloria solatium affert in miseria, cum recordamur, non omnia tamen erepta nobis esse, manere gloriam, mansuramq. post obitum etiam, ab omni tutam iniuria. MIHI *uiuo numquam* } morbo tantum, perturbata memoria, uiuis eripi scientia potest: manente memoria, non potest. TVM *reip.* } cuius consulebam saluti, cum pacem suadebam. QVEMQVAM } aut Caesarem, aut quemuis aliũ. ep. ultima lib.V. Ego sum, qui nullius uim plus ualere uolui, quam honestum otium. ALICVIVS *culpa* } Pompeius notatur: cuius affinitate Caesar, quae uoluit, pro sua potentia consecutus est. quod saepe queritur Cicero in epistolis ad Atticum, & hic ep.1. & 6.lib.VI. & Coelius ep.14.lib.IIX. & omnes historici. VNVS, } quis hoc de Caesare dici non uidet? VT *obsisti non posset*, } quis enim obsisteret habenti robustissimas legiones, nec petenti, nisi quod iam ei, latis legibus, populus concesserat? ut etiam honestae caussae speciem quandam ostenderet. ME. VOLVISSE *etiam rel. omn. &c.* } ita hunc locum distinximus, qui antea male distinctus erat. RELIQVIS *omnibus*; } facere finem belli. pacem enim, uicto Pompeio, suasi: qua non probata, usus ipse meo consilio sum. ep.6. lib.IX. Erant nobis perirati, quasi quidquam de nostra salute decreuissemus, quod non idem illis censuissemus. RHODVM, *aut Mitylenas* } quo se, tamquam ad liberas ciuitates, nonnulli ex Pharsalico proelio, qui se uictori nollent, aut non auderent committere, contulerunt. ep.7. lib.IV. Sed, *quia longius fiebat*, } ep.8. lib.IX. Sed, cum tu tardius faceres. VITVPERATORAS *meos* } crimini dabant, quod a bello discessisset. Eodem modo, Amatorem tuum, dixit ep.15. lib.IX. CVM *meus interitus nihil reip. profuturus*, } hoc interponit, ut suspicionem timoris auertat; ne uideatur ob uiuendi cupiditatem boni ciuis officio defuisse. Mortem, inquit, non timui: sed, cum ea nihil esset reip. profutura, mori cur mallem, quã uiuere? SI *me audissent*, } pacem suadentem. supra, & ep.1.lib.IV. & 21.lib.VI. QVAMVIS *iniqua pace*, } ep.6.lib.VI. Cum uel iniquissimam pacẽ iustissimo bello anteferrem. HONESTE *tamen uiuerent*: } hoc dicit, ne quis obijciat, eum turpiter uiuere. non enim satis fuit, ostendere, nihil reip. mortem suam fuisse profuturam: sed uitam quoque ipsam nulla cum turpitudine coniunctam demonstrat. NON *caussa*, } honeste igitur uiuit, quicumque bene sentit; nec honestatem uel afferunt arma, uel eripiunt.

Argumentum ep.4.

PRaemonet Marium de aduentu suo in Pompeianum. Eodem anno.

Cicero S. D. Mario. 4.

AD IIX. *Kal. in Cumanum ueni cum Libone tuo, uel nostro potius: in Pompeianum statim cogito: sed faciam te ante certiorem. te cum semper ualere cupio, tum certe dum hic sumus: uides enim quanto post una futuri simus. quare, si quod constitutum cum podagra habes, fac in alium diem differas. cura igitur, ut ualeas: & me hoc biduo, aut triduo exspecta. Vale.*

EXPLANATIO

CVM *Libone* } Scriboniae gentis, plebeiae. TVO, *uel nostro potius*: } Similis loquendi modus ep.2.lib.IX. Caninius, idem tuus, & idem noster. IN *Pompeianum* } uillam suam, prope oppidum Pompeios. FACIAM *te ante certiorem*. } erat enim & Marius in Pompeiano suo. HIC } in uicinis praedijs. uterque enim uillas habebat in Pompeiano. ep.9.lib.2. ad Q. Fr. Illorum praediorum scito mihi uicinum Marium lumen esse. VIDES } ideo uides, quia Pompeianum prope Cumanum est. ep.13. lib.2. ad Att. QVANTO *post* } dissentio ab ijs, qui, multo post, significari putant: nam se breui cum eo futu-

co futurum, in extrema epistola Cicero demonstrat. Si *quod constitutum*] libri aliquot ueteres habét, Si quid alij tamen, Si quod: quos sequor. nam, constitutum, transijt in naturam nominis: ut ep. 1. lib. xii. ad Att. Quincto Kal. igitur ad constitutum. Et pro Caecina: Qui ad constitutum experiundi iuris gratia uenissent. Et pro Coelio: Cum sit ijs confitendum, numquam se ne congressu quidem, & constituto coepisse de tantis iniurijs experiri. Apparet, uerbum iuris esse. Si tu, inquit, curare podagram his diebus constituisti; differs in alium diem; ut interea simul coenare aliquanto hilarius possimus.

Argumentum ep. 5.

C. Trebatium Testam, iurisconsultum, familiarem suum, commendat C. Caesari, Galliarum proconsuli. Scripta Domitio, & Appio cos. quod ex epist. 14. lib. 2. ad Q. fratrem intelligitur.

M. Cicero S. D. C. Caesari imp. 5.

VIDE, quam mihi persuaserim, te me esse alterum, non modo in ijs rebus, quae ad me ipsum, sed etiam in ijs, quae ad meos pertinent. C. Trebatium cogitaram, quocumque exirem, mecum ducere, ut eũ meis omnibus studijs, & beneficijs quam ornatissimum domum reducerem. sed postea, quam & Pompeij commoratio diuturnior erat, quã putaram; & mea quaedam tibi non ignota dubitatio aut impedire profectionem meam uidebatur, aut certe tardare: uide, quid mihi sumpserim: coepi uelle ea Trebatium expectare a te, quae sperasset a me: neque mehercule minus ei prolixe de tua uoluntate promisi, quam eram solitus de mea polliceri. casus uero mirificus quidam interuenit, quasi uel testis opinionis meae, uel sponsor humanitatis tuae. nam, cum de hoc ipso Trebatio cum Balbo nostro loquerer accuratius domi meae, litterae mihi dantur a te, quibus in extremis scriptum erat: M. Ifsium, quem mihi commendas, uel regem Galliae faciam, uel hũc Lepiae delega: si uis tu, ad me alium mitte, quem ornem. Sustulimus manus & ego, & Balbus: tanta fuit opportunitas, ut illud nescio quid non fortuitum, sed diuinum uideretur. Mitto igitur ad te Trebatium, atque ita mitto, ut initio mea sponte, post autem inuitatu tuo mittendum duxerim. hunc, mi Caesar, sic uelim omni tua comitate complectare, ut omnia, quae per me possis adduci ut in meos conferre uelis, in unum hunc conferas. de quo tibi homine hoc spondeo, non illo uetere uerbo meo, quod, cum ad te de Milone scripsissem, iure lusisti, sed more Romano, quomodo homines non inepti loquuntur, probiorem hominem, meliorem uirum, prudentiorem esse neminem. accedit etiam, quod familiam ducit, in iure ciuili singularis memoria, summa scientia. huic ego neque tribunatum, neque praefecturam, neque ullius beneficij certum nomẽ peto: beneuolentiam tuam, & liberalitatem peto: neque impedio, quo minus, si tibi ita placuerit, etiam hisce eum ornes gloriolae insignibus. totum denique hominem tibi trado de manu, ut aiunt, in manum tuam istam, & uictoria, & fide praestantem. sumus enim putidiusculi, quam per te uix licet: uerum, ut uideo, licebit. Cura ut ualeas: & me, ut amas, ama.

EXPLANATIO

VIDE, *quam mihi persuaserim, &c.*] facilius impetratur, impetrandi spe proposita. parit enim beneuolentiam humanitatis commemoratio. quo hic artificio utitur Cicero. QVOCVMQVE *exirem,*]. legatione non frumentaria, ut nonnulli putarunt, sed Hispaniensi, cum Pompeio proconsule: cui lege Trebonia, ut omnes historiae narrant, utriusque Hispaniae administratio, in quinquenniũ demandata erat. COMMORATIO] ad urbem, numquam enim Pompeius iuit in prouinciam: quae belli ciuilis origo fuit. ep. 6. lib. 11. Eundem in Hispaniam censui. quod si fecisset, ciuile bellum nullum omnino fuisset. Huic autem de curatione frumentaria qui potest intelligi, cum ea iam ante biennium demandata Pompeio esset; nec ea res tam diuturnam Pompeii commemorationem ferret? quin etiam, frumẽti comparandi caussa, iuit Pompeius in Sardiniam, & Africam, Marcellino, & Philippo cos. ut ep. 9. lib. 1. demonstrat. at haec ad Caesarem, scripta biennio post, nondum ab urbe Pompeium discessisse ostendit. praeterea ep. 17. eandem manifeste rem attingens, ait: Quoad opinatus sum me in prouinciã exiturum. Ire in prouinciam non opinor diceret, si frumentariam ad curationem iturus esset. DVBITATIO] uerebatur, ne Clodius absenti negotiũ facesseret. Eadẽ legatio significatur ep. ult. lib. v. ad Att. & ep. 1. lib. 3. ad Q. fr. EXSPECTARE *a te, quae sperasset a me:*]. plus est exspectare, quã spectare. nam in spe dubitatio uidetur inesse aliqua, in exspectatione nulla. parem igitur sibi, quod ad iuuandi Trebatii uoluntatẽ attinet, Cicero Caesarem facit: sic enim exorsus est epistolam: Vide, quam mihi persuaserim, te me esse alterum: superiorem autem in opibus agnoscit, quia longe maiorem, cum utramque Galliam proconsul administraret, ornandi, augendiq. Trebatii facultatem haberet. PROLIXE] liberaliter. ep. 8. lib. iii. prolixam, beneficamq. Appii naturam uocat. MIRIFICVS] mirificus, mirus, mirandus, admirandus,

randus, mirabilis, admirabilis, synonyma sunt. QVASI] quia, quod hominum est, ad casum transtulit, ideo, Quasi, dixit. TESTIS *opinionis meae*,] cuius testimonio comprobaretur id, quod ego de te existimaram. SPONSOR *humanitatis tuae*.] cui, tamquam sponsori, de tua credendum humanitate uideretur. CVM *Balbo nostro*.] hic est L. Cornelius Balbus, Gaditanus, Caesaris & Ciceronis amicissimus, pro quo exstat oratio. peruenit Caesaris beneficio ad maximas diuitias, & consulatum postremo est adeptus. Plinius lib. VII. cap. 43. M. IRFIVM,] antiquos libros inspexi multos. alij habent, M. Irfium: alij, M. issium: alij, Mirfium: alij Idfium: quidam, m. u. fiuium: nonnulli, M. ilfinium: uel, m. Itifium: uel, M. Infium: uel, M. Infinium: uel, M. Lifium: uel, Marcum Rufum: alij aliter: nullus, Orfium: quod tamen nonnullis placuit, opinantibus eum esse, de quo in ep. 13. lib. 2. ad Q. fr. fit mentio, qua de re scripsi olim, tempora non congruere: nam hunc, qui nominatur in hac epistola, iuisse ad Caesarem, constat, ante Trebatium, illum autem post; cum in ea sit epistola in extremo: Trebatium ut ualde ames, uehementer te rogo. Hic a coniectura subsidium quaerunt; & aiunt posse fieri, ut Orfius in Galliam antea sit profectus; deinde, sui negotij caussa, uel ab ipso Caesare missus, Romam uenerit; unde cum litteris Ciceronis ad Q. fratrem in Galliam redierit. haec facile possunt excogitari: sed nihil cogimur credere, nisi quod ratio persuadeat. nã illa uerba, quae sunt in ea ad Q. fratrem epistola, Est tribunus mil. in exercitu uestro: mihi quidem argumentũ afferre non uidentur, cur ille Orfius antea fuerit in exercitu Caesaris. fortasse etiam contrarium significãt. nam si fuerat antea tribunus mil. in exercitu Caesaris: cur, quasi de homine ignoto, scriberet ad fratrem Cicero, Est tribunus mil. in exercitu uestro? quis putet a legato legionis Quincto ignoratum esse tribunũ mil. cuiuscumque legionis? Dicit igitur Cicero, ut opinor, hoc: uenit ad Caesarẽ tribunus mil. creatus. Non enim soli imperatores tribunos mil. creabant, ut ijdem credunt; sed ea potestas populi quoque fuit. Tribunorum militariũ, inquit Asconius, duo genera, primum eorum, qui Rufuli dicuntur. hi in exercitu creari solent. alij sunt Comitiati; qui Romae comitijs designantur. Idem legitur apud Festum. idem & a Liuio lib. IX. significatur. Erat igitur Orfius e comitiatis. quo refellitur illud argumentum; non potuisse Ciceronem diuinare tribunũ mil. Orfium a Caesare creatum iri: itaque antea creatum esse, & in exercitu fuisse. VEL *regem Galliae faciam*,] hoc non faciam, ergo id, quod cupis. Modus loquendi, cum, uel hoc, uel illud promittentes, alterutrum nos facturos esse, credi uolumus. excluditur enim difficilius. LEPTAE *delega*:] uideo scriptum esse, Dilegam, in quattuor antiquis libris, in aliis omnibus, Delega. utroque modo locus, ut arbitror, mendo non uacat: nec ipse mihi in coniectura satisfacio. SVSTVLIMVS *manus*] ob admirationem. manus enim tollere consueuimus, aliquid admirantes. in Acad. Hortensius, uehementer admirans: quod quidem perpetuo, Lucullo loquente, fecerat, ut etiam manus saepe tolleret. Catullus: Admirans ait haec, manusq. tollens: Dii magni, salicippium disertum. NESCIO *quid*]. sic malo, quam Nescio quod: idq. uidetur usus postulare Latinae linguae. utrũq. habẽt ueteres libri. NON *fortuitum, sed diuinũ*] fortuitis diuina praestant. nam, quae a fortuna sunt, ratione carent. Deus autem summa ratio est. Non igitur casu, inquit, accidisse uidebatur, ut eo tempore litterae mihi abs te darẽtur, cum de hoc ipso Trebatio cum Balbo nostro loquerer; sed ita, Deo uolente, factum, ut opinio mea de tua erga me uoluntate confirmaretur. INVITATV *tuo*] inuitatus, inuitatio; permissus, permissio; concessus, concessio; consensus, consensio; discessus, discessio; aliaq. similiter dicuntur. PER *me*] non propter me; (non enim se ponit ut caussam, quo spectetur) sed, mea opera, & commendatione; ut sit ipse caussa efficiens. Sic ep. 8. lib. XIII. Magna me affeceris non modo laetitia, sed etiam gloria, si P. Sextius homini maxime necessario per me satisfecerit. IN. MEOS] non modo propinqui, sed amici etiam significantur. ep. 10. lib. XVI. de Curione non propinquo dixit; Curio meus illum incitabat. & ep. 3. de solis propinquis non scripsit illud; Ego cum meis, (si quidquam nunc cuiusquam est) etiam in meis esse uolui. SPONDEO,] ita promitto, ut me sponsorem constituam, & in me ipsum recipiam, si secus acciderit. ep. 6. lib. I. ad Att. Tulliola tuum munusculum flagitat, & me, ut sponsorem, appellat. mihi autem abiurare certius est, quam dependere. Sponsor, praes, uas in quo differant, ostendit Varro lib. V. de Lin. Lat. VETERE. VERBO. MEO,] quo antea usus eram in Milone commendando. Cum infra uideam subiungi, Sed more Romano; &, more Romano commendare, sit exquisite laudare, & praestanti quodam uti genere commendationis; quod hic locus demonstrat; & illa in ep. 18. Ego te Balbo more Romano cõmendabo; facile possum coniicere, frigidum fuisse uerbum illud Ciceronis, quod scriptum de Milone Caesar luserat. itaque sequitur minime frigida laudatio, Probiorem hominem, meliorem uirum, pudentiorem esse neminem. DE. MILONE] hoc anno P. Clodium nondum occiderat Milo. qua porro in caussa eum Caesari Cicero commendauerit, suspicari difficile est. in magistratus petitione, non puto. nam praeturam non petiit Milo; sed, ea omissa, cõsulatum petiit Caluino & Messalla cos. cum aedilitatẽ gessisset biennio post tribunatum, idest Pompeio, & Crasso iterum cos. fortasse igitur Milonẽ in aliqua contentione, quae illi cum Clodio esset, eum Cicero commendauit. nam Caesar, licet absens, gratia, & opibus in urbe plurimum ualebat. MORE. ROMANO,] grauissime. ep. 17. Sic te ei tradidi, ut grauissime, diligentissimeq. potui. Ep. 18. Ego te Balbo more Romano commendabo. QVO *modo homines non inepti loquuntur*,] ineptorum igitur hominum est, frigide laudare; siquidem non inepti exquisite laudant. PROBIOREM *hominem, meliorem uirum*,] coniuncta notentur; probus homo, bonus uir, potius, quam, bonus homo; probus uir. PVDENTIOREM] ep. 7. Multum in eo te frater adiuuabit meus, multum Balbus, sed, mihi crede, tuus pudor, & labor plurimum. QVOD *familiam ducit*,] non ad ipsum Trebatium refero; ut dicatur, suos habere sectatores; uerum ad eius excel-

lentem

lentem in iure ciuili memoriam, atque scientiam. cum enim laudare Trebatiũ Cicero coepisset, adiũxit ea, quae in eius laudibus ita prima sunt, ut quasi familiam ducere, & excellere uideantur. laudatur enim, & necessaria in primis est, in iurisconsulto memoria: sine qua sciẽtia non consistit: nec tamen memoria sola laudem habet, sed ita, si cum intelligentia coniungatur: ea utraque enim fit scientia itaque post memoriam adiunxit Cicero scientiam, ut optimum iurisconsultum describeret. Quod ad loquendi genus attinet, confirmatur exemplo lib. iv. de Fin. Primum, inquit, illud uide, grauissimã illam uestram sententiam, quae familiam ducit; honestum quod sit, id esse solum bonum; honesteq. uiuere, bonorum finem; communem fore uobis cum omnibus, qui in una uirtute constituunt bonorum finem. Et Phil. v. Lucius, frater eius, utpote qui peregre depugnarit, familiam ducit. Translatio ab ijs, qui ceteros ducunt, quia potestate, aut honore, scientia ue antecelluut. IN *iure ciuili singulis memoria*,] necessariam esse iurisconsultis memoriam, & eorum maxime propriam, ostendit lib. I. de Orat. cum ait: In oratore autem acumen dialecticorum, sententiae philosophorum, uerba prope poetarum, memoria iurisconsultorum, uox tragoedorum, gestus paene summorum actorum est requirendus. TRIBVNATVM,] militum. qui, post consulem, & legatos honor in castris erat maximus, & post eum praefectura equitũ, de qua sequitur mentio uide quae de tribunis mil. diximus ep. 20. lib. v. CERTVM *nomen*] modestiam seruat, quia nihil petit nominatim: & plus tamen petit, quam si nominatim peteret: quia nihil est, quod a Caesaris beneuolentia, & liberalitate exspectari non possit. PETO:] repetit hoc uerbum elegantiae caussa, similiter ut ep. 15. ad Att. lib. v. Denique hoc non desidero: lucem, forum, urbem, domum, uos desidero. GLORIOLAE] quasi nõ omnino uerae, ac solidae gloriae sint insignia uel tribunatus, uel praefectura, sed aliquam tamen gloriae imaginem habeant. DE *manu, ut aiunt, in manum tuam istam*,] curam suam, & cupiditatem ornandi Trebatij significat: quia, non contẽtus eo, quod dixerat, Mitto ad te Trebatium, subiungit, Totum hominem tibi trado: plus est enim tradere, quam mittere. idq. etiã atque etiam magis exprimitur hoc addito, De manu, ut aiunt, in manum tuam. quod uero intulit, istũ, ea laude Caesaris beneuolentiam quaerit; quod ipsum Trebatij caussa fecit. Ingeniose autem, quia dixerat, In manum tuam, de uictoria, & fide subiunxit; manus enim & uictoriam parit, & fidem promittit, quod, utrumque ostenditur in oratione pro Deiotaro. Per dexteram te istam oro, quam regi Deiotaro hospes hospiti porrexisti, istam, inquam, dexteram, non tam in bellis, & in proelijs, quam in promissis, & fide firmiorem. Terentius de fide, in Andr. Quod ego te per hanc dexteram oro, & ingenium tuum. Nec ab re fides hic in Caesare laudatur; sed exigitur quodam modo, ut, quem ad se mitti uoluerit, eum pro sua fide tractet. scripserat enim, Si uis tu, ad me alium mitte, quem ornem. SVMVS *enim putidiusculi*,] excusat se, quod in Trebatio commendando plura uerba cõsumpserit, quã Caesaris humanitas patiatur. Putidum appellat Cicero, in quo nimia diligentia reprehendi possit, ut de Orat. lib. III. Nolo exprimi litteras putidius, nolo obscurari diligentius. Et de Off. lib. I. Litterae neque expressae, neque oppressae, ne aut obscurum esset, aut nimis putidum. Vidi scriptum in quibusdam antiquis libris, Blãdiusculi; sed in plerisque, Putidiusculi; quod magis probo. & fortasse, Blandiusculi, glossema fuit. QVAM. PER *te uix licet*:] non uis me tam diligentem esse in eo commendando, quem & scis diligi a me non mediocriter, & uides mitti ad te iussu etiam tuo. dicit autem, Vix licet; quod quasi medium est inter licet, &, non licet. ita excusat suam diligentiam, & eam tamen parum necessariam ostendit. VERVM, *ut uideo, licebit*] accipies in bonam partem officium meum: non tibi molestiam afferet haec nostra, quamuis nimia, in Trebatio commendando diligentia.

Argumentum ep. 6.

TRebatium, desiderium urbis uix ferentem, hortatur, ut urbis, urbanitatisq. curam, & memoriam, quasi quasdam ineptias, abijciat; operamq. det, ut, quod ei ab urbe discedenti propositum fuerat, id assiduitate, & uirtute consequatur. Eodem anno.

M. Cicero S. D. C. Trebatio. 6.

IN omnibus meis epistolis, quas ad Caesarem, aut Balbum mitto, legitima quaedam est accessio commendationis tuae, nec ea uulgaris, sed cũ aliquo insigni indicio meae erga te beneuolentiae. tu modo ineptias istas, & desideria urbis, & urbanitatis depone: &, quo consilio profectus es, id assiduitate, & uirtute cõsequere. hoc tibi tam ignoscemus nos amici, quã ignouerũt Medeae, quae Corinthum, arcẽ altam, habebant, matronae opulentae optimates: quibus illa manibus gypsatissimis persuasit, ne sibi uitio illae uerterent, quod abesset a patria.

" Nam multi suam rem bene gessere, & publicam patria procul:
" Multi, qui domi aetatem agerent, propterea sunt improbati.

quo

quo in numero tu certe fuisses, nisi te extrusissemus. Sed plura scribemus alias. Tu, qui ceteris cauere didicisti, in Britannia ne ab essedarijs decipiaris, caueto. &, quando Medeam agere coepi, illud semper memento: Qvi *ipse sibi sapiens prodesse nequit, nequidquam sapit. Cura ut ualeas.*

EXPLANATIO

Legitima] usitata, ut quae lege fiunt. Cvm *aliquo insigni indicio meae erga te beneuolentiae.*] id More Romano commendare, dicitur, ep. 5. & 18. Vrbanitatis] hic urbanitas non est uirtus, sed pro rebus urbanis accipitur, quarum desiderio Trebatius flagrare se significauerat, ep. 17. Mihi interdum leuis in urbis, urbanitatisq. desiderio uidebare. Qvo *consilio profectus es,*] profectus erat eo consilio, ut beneuolentiam Caesaris assiduitate, & uirtute adipisceretur. Medeae,] hunc locum uir excellentis ingenij Angelus Politianus primus illustrauit. nam illud, Quae Corinthum, arcem altã, habebant; &. Matronae opulentae optimates; & quae sequuntur; recte uidit ex Ennio poeta, uerborum ordine nonnihil immutato; esse sumpta. Graecos etiam uersus Euripidis, ab Ennio conuersos, adduxit: quos hic subscribere uisum est.

Κορίνθιαι γυναῖκες, ἐξῆλθον δόμων:
Μή μοί τι μέμψησθε. οἶδα γὰρ πολλοὺς βροτῶν
Σεμνοὺς γεγῶτας, τοὺς μὲν ὀμμάτων ἄπο,
Τοὺς δ' ἐν θυραίοις. οἱ δ' ἀφ' ἡσύχου ποδὸς
Δύσκλειαν ἐκτήσαντο, καὶ ῥαθυμίαν.

Corinthvm, *arcem altam,*] urbs ipsa, Achaiae caput, quam cepit, euertitq. L. Mummius, Corinthus dicta, arx uero Acrocorinthus; quod editiore loco exstructa immineret urbi. hic tamẽ eodem, quo urbs, nomine appellatur; quia scilicet pars urbis est arx; & potest, quod in toto, idem in parte nomen usurpari. Medeam cum uiro suo Iasone Corinthum exsulem deuenisse, demonstrat hic locus; & ex ipsa, quae exstat, Euripidis tragoedia cognoscitur. habitasse ibi diutius, Pindari significat interpres. nam, ἐν τῷ εἴδει ιγ τῶν Ὀλυμπ. ubi Xenophon Corinthius laudatur, ad illa uerba, καὶ τὰν πατρὶ ἀντία Μήδειαν θεμέναν τὸν γάμον αὐτᾷ, interpres haec affert: Μηδείας μέμνηται, ὅτι ἐν Κορίνθῳ κατῴκει, καὶ ἔπαυσε Κορινθίους λιμῷ κατεχομένους, θύσασα Δήμητρι, καὶ νύμφαις Λημνίαις. Alia quoque, ut Pindari uerba explanet, adducit idem interpres; ut solet obscuris in locis esse uarius: uerum ea referri ad exsulem Medeã, de qua hic sermo est, mihi non uidentur. nam Euripides, & eum secutus Ennius, uenisse Corinthum Medeam exsulem, ostendũt: interpres autem ille, Corinthum Aeaetae, Medeae patris, fuisse patriã ait, ideoq. in laudibus Corinthi Medeam nominari, quod ego absurdũ puto. Plutarchus etiam in Theseo, uenisse Medeam Corintho Athenas, auctor est. Habebant,] pro, habitabant. Plautus in Bacchidibus: Quis istic habet? Et Varro lib. IV. de Lin. Lat. Cispius mons, ubi aedituus habere solet. Et Digestorum lib. IIX. tit. 2. Quidam Iberus, qui habet post horrea mea. Optimates:] nobiles, principum uirorum uxores. Optimatem, Cicero describit in oratione pro Sextio, qui se ita gerit, ut sua consilia optimo cuique probet; quiq. nec natura improbus est, nec furiosus, nec malis domesticis impeditus. hic propter opes, & claritatem familiae dicuntur Optimates. Manibvs *gypsatissimis*] uerbum opinor Ennianum, pro candidissimis. nam Ciceronem ita locutum, numquam crediderim. in hac quidẽ, quae exstat, Euripidis Medea gypsatarum manuum nulla mentio. Ne *sibi uitio illae uerterent, quod abesset a patria.*] quaerit excusationem apud mulieres Corinthias Medea, quod egressa domo sit, idest quod patriã reliquerit. id enim sequentes duo uersus indicant. utrum autem Euripidis uerba, unde hoc Ennius transtulit, id ipsum significent, an errauerit Ennius, & eum secutus Cicero, dubitari fortasse potest, e doctorũ hominum sententia. nos tamen, qui Ciceronem interpretamur, disputare de Euripidis mente non debemus: illud quidem, ἐξῆλθον δόμων, de patria, non de priuatis aedibus, Ciceronem intellexisse, satis constat: quemadmodum & ep. 5. Vt eum meis omnibus studijs, & beneficijs quàm ornatissimum domum reducerem. Et ep. 17. Domum redire properabas. Et ep. 30. Nec hortor, nec rogo, ut domum redeas. Iam illud, Domi, forisq. Domi, militiaeq. quam saepe dicatur, omnes norunt. Nec sane uideo, si, ἐξῆλθον δόμων, de priuatis aedibus accipiatur, cur mulieres Corinthias Medea rogaret, ut sibi ignoscerent, quia prodijsset, cum eorum nomine, ut prodiret, rogata iam esset. Apte uero dicitur: ne mihi uitio detis, quod ex patria discessi: quando, idem qui fecere, multi gloriam sunt assecuti. ut uerbum, σεμνοὺς, Ennius uerterit, Qui rem suam & publicam bene gessere: recte fortasse: cum, σεμνὸν, tam ad laudem, quam ad infamiam referatur: ut exempla, non modo quae Suidas collegit, uerum alia quoque non pauca demonstrãt. nam, quod in hoc ipso Euripidis loco, σεμνοὺς idem Suidas accepit pro ὑπερηφάνους, idest arrogantes: equidem, quod ad me attinet, sequor libentius ueterem poetam Ennium, quam recentiorem grammaticum Suidam: cum praesertim Cicero noster, qui Euripidis uerba & uidere potuit, &, opinor, uidit, Ennij sententiam probauerit.

" Nam mvlti *suam rem bene gessere, & publicam patria procul:*
" *Multi, qui domi aetatem agerent, propterea sunt improbati.*]

Duo uidentur esse uersus: nec tamen, quae mensura sit, apparet, itaque uir acuti ingenij distinguendum ita censuit:

" — Nam multi suam

Rem

Rem bene gessere, & publicam patria procul:
Multi, domi qui aetatem egerunt, propterea
Sunt improbati. -- in quo assentirer, nisi uiderem scriptum esse in omnibus antiquis libris, Qui domi aetatem agerent; non, Domi qui aetatem egerunt. itaque tentare uolui, an alia sit probabilior, idest ab antiquis libris minime dissentiens, distinguendi ratio. occurrit autem haec:

Nam multi suam rem bene gessere, & publicam
Patria procul: multi, qui domi aetatem age-
Rent, propterea sunt improbati.

primi uersus pes secundus, Ti suam, spondens est, more satis noto, ex tragicorum, comicorumq. consuetudine. in secundo uersu extremam syllabam transfero ad mensuram tertij; quemadmodū dixit Virgilius lib. I. Georg. Aut dulcis musti Vulcano decoquit humorē: translata ad sequentē uersum postrema syllaba. & Catullus Quaenam te mala mēs, misselle Rauide, Agit praecipitem in meos iābos? Et Horatius in Ode secunda, Vxorius amnis: cū primam syllabam, V, transferri necesse sit ad superiorem uersum: quod apud comicos, ac tragicos, quorū est maior licentia, usitatum fuisse, negari non potest. Nam illud in eodem uersu, Qui domi, dactylum esse, nemo, opinor, ignorat: licet in uerbo, Domi, secūda syllaba produci soleat. hic enim idem accidit, quod in illo Virgilij uersu egl.8. , Credimus, an, qui amant, ipsi sibi somnia fingunt? quo loco non modo omittitur synaloephe, uerum etiam, quae sua natura producitur syllaba, ob sequentē posterioris uerbi uocalem contrahitur; & fit dactylus, An qui a. Sic idem poeta lib. I. Georg. , Conati ter sunt imponere Pelio Ossam. Et lib. v. Aen. Victor apud rapidum Simoenta sub Ilio alto. Et lib. vi. Nomen, & arma locum seruant: te, amice, nequiui conspicere. Antiquior etiam poeta Lucretius lib. v. dixit: Pectora terratum qui in orbi sancta tuetur. Nec simplices modo uocales, sed diphthōgi quoque naturam mutāt, ut lib. I. Georg. Flerunt Rhodopeiae arces. Et lib. III. Aen. Insulae Ionio in magno. CATERIS CAVERA } cum iurisconsultus sis: iurisconsultorum enim, alijs cauere. Idem iocus ep. 10. In re militari multo es cautior, quam in aduocationibus. Et ep. I. lib. XIII. L. Valerium iurisconsultum ualde tibi commendo, sed ita etiam, si non est iurisconsultus. melius enim ei cauere uolo, quam ipse alijs solet. Et ad eundem Trebatium in Topicis: Tu mihi, meisq. saepe cauisti. Et Off. lib. I. Cauere in iure, consilio iuuare, atque hoc scientiae genere prodesse quamplurimis, uehemēter & ad opes augendas pertinet, & ad gratiam. DIOICESTI, } a legibus, & iure ciuili. IN. BRITANNIA } iuisse Trebatium, uel iturum cum Caesare in Britanniam, Cicero arbitrabatur. non iuisse constat ex ep. 10. & 14. AB. ESSEDARIIS } ijs, qui pugnant ex essedis. epistola sequenti: Essedum aliquod suadeo rapias. Ep. 10. Spectare essedarios uoluisti. Et Caesar de Britannis ita loquitur lib. IV. Illi equitatu, atque essedis, ad flumen progressi, proelium committere coeperunt. Et paullo post: Equites hostium, essedarijq. acriter proelio cum equitatu nostro conflixerunt. Videntur & apud Belgas esseda fuisse. Virgilius Georg. lib. IV. Esseda uel molli melius feret esseda collo. Romae quoque, ut peregrina per luxum saepe amamus, essedo utebantur ditiores. Phil. 2. Vehebatur essedo tribunus pl. DECIPIARIS } turpe est iurisconsulto decipi; cum ipse, ne alij decipiantur, sua scientia praestare soleat. caue igitur, ne te laedant. QVI IPSE *sibi sapiens prodesse nequit, nequidquam sapit.* } Quaerendum est, cuius poetae Latini sit hic uersus, ex quo poeta Graeco translatus, ex qua fabula. Versus est Ennij. dixit enim Cicero lib. III. Off. Haec est illa pernicies, quod alios bonos, alios sapientes existimant: ex quo Ennius, Nequidquam sapere sapientem, qui sibi ipsi prodesse nequiret. Graecum autem Euripidis uersum conuertit Ennius, recitatum a Cicerone in epistola ad Caesarem, lib. XIII. Μισῶ σοφιστήν, ὅστις οὐχ αὑτῷ σοφός. Ex Medea tragoedia sumptam esse hanc sententiam, quis dubitet? cum dicat Cicero: &, quando Medeam agere coepi, illud semper memento: Qui ipse sibi &c. Nunc scrupulus remanet, sane molestus, & difficilis. nā in hac, quae exstat, Euripidis Medea nō reperitur hic uersus: ut necesse omnino uideatur, uel ex altera eiusdē Euripidis Medea sumptum esse, uel duos Euripides fuisse, qui Medeam conscripserint. Duas fuisse eiusdem Euripidis Medeas diserte nemo dixit, quod equidem sciam: contra, potius unam fuisse, ostendit Suidas, cū de Nephrone ait: οὔ φασιν εἶναι Εὐριπίδου Μηδείαν. Praeterea, si duas idem scripsisset, notasset utrāq. inscriptione diuersa, ut in Iphigenia fecit, & Sophocles in Oedipo, Aeschylus etiam in Prometheo. Interpres etiam Aristophanis in eo loco eius comoediae, quae inscribitur, Εἰρήνη, Ἔστα μονῳδεῖν ἐκ Μηδείας· ὀλοίμαν, ὀλοίμαν ἀποκρεμασθείς: unam uidetur legisse Euripidis Medeam, quae exstat. subiungit enim: Μήποτε ἐκ τῆς Εὐριπίδου Μηδείας παραγράφει ἐκεῖνα· ὦ δύστανος ἐγώ, μελέα τε πόνων, πῶς ἂν ὀλοίμαν; Rursus, oritur coniectura de duabus, non modo, quia non est, ut dixi, uersus hic in ea, quae nunc est in manibus, Medea; sed etiam, quia Stobaeus Euripidem bis appellat in Medea, recitatq. uersus, qui ab hac absunt tragoedia, quam nouimus. quos etiam subscribam. πολλὴν κακοῖσι θυμὸς ἀντηθεὶς ὁ σὰ Μεγαλόσπλαγχνος δυσκατάπαυστος ψυχὴ δηχθεῖσα κακοῖσι. Et alio loco: τὸ θρέψαι δ' ἐν βροτοῖσι πολλάκις Πλείω πορίζει φίλτρα τοῦ φῦσαι τέκνα. Latini quoque ueteres Grammatici modo Ennij Medeam simpliciter, modo Medeam exsulem appellant. in quo quaerendum, si sunt duae Medeae, utra sit, quae uocatur Exul. Sane Nonij testimonio exsul uidetur ea, quam ab Euripide scriptam habemus. quis enim non uidet, duos illos uersus,

Antiqua herilis, fida custos corporis, Quid sic ante aedes exanimata eliminas?

quos ex Ennij Medea exsule recitat Nonius, ex illo Euripidis loco translatos esse? παλαιὸν οἴκων κτῆμα δεσποίνης ἐμῆς Τί πρὸς πύλαισι τήνδ' ἄγουσ' ἐρημίαν Ἕστηκας, αὐτὴ θρεομένη σαυτῇ κακά. Ecce aliud eiusdem Nonij de Medea exsule, ab Ennio conscripta, testimonium: Nam ter sub armis malim uitam cernere, Quam semel modo parere. Eadem sententia legitur in Euripide, his elata uerbis: Τρὶς ἂν παρ' ἀσπίδα

Στῆναι

Στῆναι θέλοιμ' ἂν μᾶλλον, ἢ τεκεῖν ἅπαξ. Accedit Probus, & Eclogarum Virgilij antiquissimus, & idem eruditissimus interpres. is ex Ennij exsule Medea adducit hos versus; Iuppiter, tuq. adeo summe Sol, qui res omnes inspicis, Quiq. tuo lumine, mare, terram, ac caelum contines, inspice Hoc facinus: priusquã fiat, prohibe scelus. Quod ex Euripide, mutatione quadam, Ennius expressit, conuersum est: ait enim chorus: ἰὼ γᾶ τε, καὶ παμφαὴς ἀκτὶς Ἀελίου, κατίδετ', ἴδετε τὰν ὀλομέναν γυναῖκα, πρὶν φοινίαν τέκνοις προσβαλεῖν χέρ' αὐτοκτόνον. Praeterea uidetur Iason, post interfectum a filiabus, fraude Medeae, Peliã, Thessaliae regem, Corinthum una cum Medea profugisse, ibiq. aliquandiu, tamquam exsulem uixisse, atque ipse quieti Medeae, quod, se repudiata, Glaucã, Creontis filiam, Corinthij regis, duxisset, uxorem, factum suũ excusat his uerbis: Τί τοῦδ' ἂν εὕρημ' ηὗρον εὐτυχέστερον, Ἢ παῖδα γῆμαι βασιλέως, φυγὰς γεγώς. Medeae quoque nutrix, initio fabulae, exsulum herae suae nominat, haec dicens: ἀνδάνουσα μὲν φυγῇ πολιτῶν, ὧν ἀφίκετο χθόνα. Et alibi. Argumentum igitur Medeae, quae exstat, post ipsius Medeae fugam in Thessalia, natum uidetur, ut exsul uere nuncupari possit. Quod si haec Euripidis Medeae, quam omnes norunt, exsul est; cur eadem non uocatur exsul a Donato, & Prisciano, uersus illos ex Ennij Medeae recitantibus? Vtinam, ne in nemore Pelio securibus Caesa cecidisset abiegna ad terram trabes. & quae sequuntur. Qui uersus hanc aggredientibus legere occurrunt primi. Et apud Nonium appellatur Ennius in Medea, exsulis cognomine praetermisso: uerbaq. illa ipsius Medeae subiunguntur suos liberos ad complexum inuitãtis; Saluete, optima corpora: da te manus uestras, measq. accipite. Quem locum ex illo Euripidis conuersum esse, licet non plane Graecis Latina respondeant, satis liquet. Προσειπεῖν βούλομαι· δότ' ὦ τέκνα, δότ', ἀσπάσασθαι μητρὶ δεξιὰν χέρα. Quare in exsulis Medeae cognomine, modo addito, modo omisso, cum tamen eadem tragoedia significetur, ualde conturbor. Quod si obscura, difficilisq. in te sententiam licet dicere: crediderim omnino, duas fuisse, quas conuertit Ennius, Graece scriptas Medeas, non ab eodem Euripide, ut satis iam uideor probasse, sed unam ab Euripide maiore, quae exstat, alteram ab Euripide minore, qui ex maioris fratre natus est. nam Suidas haec prodidit: Εὐριπίδης, τραγικός, τοῦ προτέρου ἀδελφιδοῦς. ὃς ἐδίδαξεν ὀχθισαῖς. δράματα αὐτοῦ ταῦτα, Ὀρέστης, Μήδεια, Πολυξένη. Et Cicero, cum illum uersum Μισῶ σοφιστήν, tribuit Euripidi, de posteriore altarius Euripidis Medea, quae desideratur, locutus est: quã cum uideret, Euripidis nomine inscriptam, non quaesiuit homo, ad maiora natus, unusne, an unus, fuisset Euripides; & utrum, quae tunc erant duae Medeae, ab uno maiore Euripide, an a duobus factae essent; satis habuit, Euripidem nominare, cuius erat ille uersus. Sunt igitur duae Medeae Graece scriptae, quarum alteram habemus integram; ex altera, quae amissa est, uersus quosdam, praeter proxime nominatũ, ponit Stobaeus: duae item Latinae, utraque ab Ennio conuersa: quarũ ex priore sunt illi uersus: Nam multi suam rem bene gessere, & publicam, Patria procul; multi, qui domi aetatem agerent, propterea sunt improbati. & illi, Vtinam, ne in nemore Pelio: & quos praeterea iam recitaui; qui reperiuntur omnes in Euripidis Graeca peruulgata. Ex posteriore autem, praeter illum, Qui ipse sibi sapiens prodesse nequit, nequidquam sapit; qui de Graeca, quam nobis ademit temporis iniuria, translatus est, alij quoque sunt, ut ille apud Varronem & Diomedem, Quis tu es mulier, quae me insueto nũcupasti nomine? & ille, quem idem Varro ponit, Cõtempla, & Cereris templum ad laeuam adspice. & qui est in Nonio, Sol qui candentem in caelo sublimat facem. & qui apud eundem: Vtinam, ne umquam me de cordis cupido corde pedem extulisse. et alio loco: Fructus uerborum aures aucupauit. Itẽ alibi: Adsta, atque Athenas, antiquum, opulentum oppidum, contempla. Qui uersus cum in Ennij Medea nominentur, ab hac tamen Medea Graeca, quae integra legitur, absunt omnes. Hic posset aliquis credere, unã ab Ennio Medeam de Graeco in Latinum sermonem translatam, alteram uero ab ipso confictã. ideoq. uersus illos non reperiri in Graeca, quae hodie in manibus est. Infirmat hanc opinionẽ illa ratio, quod is Ennij uersus, Qui ipse sibi sapiens prodesse nequit, nequidquam sapit, tamquam uersus Euripidis agnoscitur a Cicerone, ut supra docuimus. Medeam praeterea scripsere inter Graecos Euphorion, & Sophocles; de quibus Aristophanes grammaticus, πρῶτος, inquit, Εὐφορίων, δεύτερος Σοφοκλῆς, τρίτος Εὐριπίδης. Scripsit & Neophron; ex qua luculentos admodũ uersus, ex persona interfecturae filios Medeae, recitat Stobaeus; item Melanthius, ut interpres Aristophanis demonstrat. De Latinis autem, praeter Ennium, Attius Medeam fecit, secutus fortasse Euphorionem, aut Sophoclẽ, aut Neophronẽ, aut minorem etiam Euripidẽ. nam, ut apparet, maiorem, cuius tragoediam habemus, in aliqua parte potuit imitari, in toto argumẽto certe non potuit: quippe cũ hic a Glaucae nuptijs, & Medeae ira, Attius autem a profectione Argonautarum suam tragoediam sit exorsus: recitat enim Cicero lib. 2. de Nat. De. uersus illos Attianos de Argonauis, quo delecti heroes cum Iasone, uellus aurem petente, uehebãtur. Tanta moles labitur, Tremebunda ex alto, ingẽti sonitu, & spiritu; Prae se undas uoluit; uertices ui suscitat, &c. Ex qua Attij tragoedia sint hi uersus, Priscianus ostendit, quod omisit Cicero: ait autem esse ex Medea. Quartam tragoediam de Medea scriptam a Pacuuio, nequis credat. nam, etsi apud Nonium saepe appellatur, in Medea: tamen ubique ueteres libri habent, In Medo: quod esse rectius, minime dubito. fuit enim filius Medeae Medus: tragoediaeque, de eo a Pacuuio conscriptae, Festus ter, Carisius bis, testimonium afferunt. Quod attinet ad mensionem uersus: ego nihil desidero: nec uideo caussam, cur non nulli legere maluerint, Prodesse non quit: cum praesertim antiqui libri, quibus quidem utor, omnes, sine ulla uarietate, habeant, Nequit. Est autem trimeter catalecticus, e septem pedibus, & una syllaba, quae trochaeum, extremum pedem, sequitur, hoc modo, Qui ip-spondeus est. Se sibi, tribrachus; sapiens, anapaestus; prodes-spondeus; se nequit, anapaestus; nequid-spondeus; quam sa-trocheus; pit, ultima syllaba, propter, quam Catalecticus dicitur uersus. deest enim altera syllaba, quae si adesset, octonarius esset integer,

ſet integer, & diceretur, Acatalecticus. Sunt, qui diſtinguunt, leguntq. ſic: Qui ipſus ſibi Sapiens prodeſſe non quit, nec quidquam ſapit. Quos neque reprehendo, neque ſequor: hoc tantum dico, me nondum in ullo uetere libro, Ipſus, pro Ipſe, hoc in loco ſcriptum animaduertiſſe. Etiam illud confirmo: ubi ipſi legunt, Non quit, in meis antiquis eſſe, Nequit. At ſenarius eſſe non poteſt, ſi legatur, Nequit. Intelligo: & mutationis hanc opinor fuiſſe cauſſam: Sed in tragoedia, aut comoedia, non ſolis ſenarijs locus eſt. Eodem modo lib. 3. Off. dixit Cicero; Ex quo Ennius, Nequidquam ſapere ſapientem, qui ſibi ipſi prodeſſe nequiret. Sic enim eſt in libro uiri integerrimi, & incredibili quadam ingenuarum artium doctrina referti, Gulielmi Sirletti, non quiret, ut ipſi dicunt eſſe in ſuis exemplaribus. Quod ſi ita eſſet in omnibus, non tamen admodum moueret; nec putarem, fracti, & diſſoluti uerſus teſtimonio, mutationem in uerſu integro, beneq. conſtituto, qualis eſt in hac epiſtola, faciendum eſſe. Quod ad ſententiam attinet, ſimilem animaduertimus apud Iſocratem, ἐν τῷ πρὸς Νικοκλέα, περὶ τοῦ βασιλεύειν: Ὁ μὴ δὲν ὢν αὐτῷ χρήσιμος, οὐδ᾽ ἂν ἄλλον φρόνιμον ποιήσειεν.

Argumentum ep. 7.

STudium ſuum in commendando Trebatio ſignificat: monet, ut aſſiduam Caeſari operam nauet, ab eius liberalitate exſpectet omnia. Eodem anno.

Cicero S. D. Trebatio. 7.

EGO te commendare non deſiſto: ſed, quid proficiã, ex te ſcire cupio. ſpem maximam habeo in Balbo: ad quem de te diligentiſſime, & ſaepiſſime ſcribo. Illud ſoleo mirari, non me toties accipere tuas litteras, quoties a Q. fratre mihi afferuntur. In Britannia nihil eſſe audio neque auri, neque argenti. id ſi ita eſt; eſſedum aliquod ſuadeo rapias, & ad nos quamprimum recurras. ſin autem ſine Britannia tamen aſſequi id, quod uolumus, poſſumus: perfice, ut ſis in familiaribus Caeſaris. multum te in eo frater adiuuabit meus, multũ Balbus, ſed, mihi crede, tuus pudor, & labor plurimum. imperatorem liberaliſſimum habes, aetatem opportuniſſimam, commendationem certe ſingularem: ut tibi unum timendum ſit, ne ipſe tibi defuiſſe uideare. Vale.

EXPLANATIO

IN. BRITANNIA] putat in Britanniam iuiſſe Trebatium, aut certe breui eſſe iturum. Idem exiſtimat ep. 8. non iuiſſe tamen cognoſcitur ex ep. 10, & 14. & 16. & 17. NIHIL *neque auri, neque argenti.*] ep. 17. lib. 4. ad Att. Illud iam cognitum eſt, neque argenti ſcrupulum eſſe ullum in illa inſula, neq. ullã ſpem praedae, niſi ex mancipijs. AD. NOS *quamprimum recurras.*] iocatur. nam omnino uult ab ipſo Caeſare Trebatium exſpectare omnia: quod ex epiſtolae clauſula cognoſcitur. SIN. AVTEM] dubitatio uidetur: ſed affirmatio eſt per dubitandi ſpeciem inducta. quaſi dicat: Cum uero ſine Britannia id, quod uolumus, aſſequi poſſimus; perfice &c. TVVS. PVDOR,] ep. 5. Pudentiorem eſſe neminem. Et ep. 17. Saepe etiam, id quod a te alieniſſimum eſt, ſubimpudens uidebare. IMPERATOREM] de hoc nomine ſupra diximus. infra etiam imperator Caeſar uocatur, ep. 17. AETATEM *opportuniſſimam,*] rebus gerendis. & conciliandae tibi imperatoris beneuolentiae. SINGVLAREM:] uel totum, quo uſus eſt in multis ad Caeſarem litteris, officium ſignificat: uel illam notat epiſtolam, qua Caeſari Trebatium more Romano commendauit. ep. 5. & 10. VNVM *timendum.*] adſunt enim cetera. ep. 19. Quin tu urges iſtam occaſionem, & facultatem, qua melior numquam reperietur. Similis ſententia in ep. 17. IPSE *tibi defuiße*] ep. 9.

Argumentum ep. 8.

QVid Caeſar ad ſe de Trebatio ſcripſerit, quid ipſe Caeſari reſponderit, officioſe ſignificat. deinde Trebatium quaſi molli brachio reprehendit, quia delatum a Caeſare tribunatum mil. recuſauerit: hortaturq. ut in occaſione, & facultate optima ſibi ne deſit. Eodem anno.

Cicero S. D. Trebatio. 8.

Scripsit ad me Caesar perhumaniter, nondum te sibi satis esse familiarem propter occupationes suas, sed certe fore. cui quidem ego rescripsi, quam mihi gratū esset futurum, si quamplurimum in te studij, officij, liberalitatis suae contulisset. sed ex tuis litteris cognoui praeproperam quandam festinationem tuam: & simul sum admiratus, cur tribunatus commoda, dempto praesertim labore militiae, contempseris. querar cum Vacerra, & Manilio. nam Cornelio nihil audeo dicere; cuius tu periculo stultus es: quando te ab eo sapere didicisse profiteris. quin tu urges istam occasionem, & facultatem, qua melior numquam reperietur? Quod scribis de illo Praeciano iurisconsulto; ego te ei non desino commendare. scribit etiam ipse mihi te sibi gratias agere debere. de eo quid sit, cura ut sciam. Ego uestras Britannicas litteras expecto. Vale.

EXPLANATIO

Liberalitatis] plus in officio, quam studio, plus in liberalitate, quam officio, continetur. Tribunatus] militum: quem Caesar honorem, cum uacatione militarium onerum, Trebatio detulerat. Est autem, ut diximus iam, in castris prima dignitas consulis, altera legatorum, tertia tribunorum mil. quarta praefectorum equestrium turmarum, quinta centurionum, deinceps minorū ordinū. Vacerra,] cognomen est Romanae familiae. Accusabo te, inquit, apud amicos tuos. Videntur fuisse iurisconsulti, Vacerra, Manilius, Cornelius: ut infra cognoscitur. ep. 9. Manilio.] ep. 10. Cornelio] Q. Cornelio. ep. 17. Nihil *audeo dicere*:] ne magistrum offendam, reprehenso discipulo. A Cornelio ius ciuile Trebatius didicerat: ut; sine praeceptoris culpa, stultus esse non posset. Digest. l. 1. tit. 2. Sapere] tu autem stultus es. itaque nec magister uidetur sapere. nam a sapientibus magistris insipientes discipuli fieri non solent. Quin *tu urges*] cur non urges? modus loquendi Ciceroni familiaris. Occasionem, *& facultatem*,] plus est facultas, quam occasio. nam facultas, posse rem fieri, demonstrat; occasio suadere uidetur, ut fiat. De illo *Praeciano iurisconsulto*;] qui erat apud Caesarem, gratiosior, ut uidetur, quam Trebatius; cum ipsum Trebatium ei Cicero commendet. Praeciorum gens Romae fuit, unde Praecilij. fortasse hic ex Praecijs in aliam familiam adoptione transierat. Gratias *agere*] quia suo te iuuerit officio. quod cum ignoraret Cicero, subiunxit: De eo quid sit, cura ut sciam. Vestras] opinatur in Britanniam cum Caesare iuisse Trebatium, ut ep. 7. non iuit tamen. ep. 10. 14. 16. 17. Britannicas] litterae nominantur a loco, unde dantur: unde Olbienses epistola, ad Q. fratrem lib. 2. Epiroticae litterae, ad Atticum lib. xii. Britannicae, ad Q. fratrem lib. iii.

Argumentum ep. 9.

Litterarum officium a Trebatio requirit: monet, ne reditum in urbem praepropere cupiat.

Cicero S. D. Trebatio. 9.

Iamdiu ignoro, quid agas: nihil enim scribis: neque ego ad te his duobus mensibus scripseram. quia cum Quincto, fratre meo, non eras; quo mitterem, aut cui darem, nesciebam. cupio scire, quid agas, & ubi sis hiematurus. equidem uelim, cum Caesare: sed ad eum propter eius occupationes nihil sum ausus scribere. ad Balbum tamen scripsi. tu tibi deesse noli: serius potius ad nos, dum plenior. quod huc properes, nihil est, praesertim Vacerra mortuo, sed tibi consilium non deest. quid constitueris, cupio scire. Cn. Octauius, an Cn. Cornelius quidem, tuus familiaris, summo genere natus, terrae filius, is me, quia scit tuum familiarem esse, crebro ad cenam inuitat. adhuc non potuit perducere: sed mihi tamen gratum est. Vale.

EXPLANATIO

Hiematurus.] hiemabant legiones diuersis in locis, ut cōmodius, utiliusue putabat imperator. quod, Caesaris commentarios qui legerit, animaduertet. Propter *eius occupationes*] faciléo, quā maxime possum, ad antiquorum librorum testimonium opiniones meas accōmodare. itaque olim, cum in nullo uetere libro hoc uerbum, Occupationes, reperirē; desiderari Graecū aliquid, aut mēdosum esse locum existimaui: quod etiam nunc arbitrarer, nisi uiderem in quattuor ueteribus libris diserte scriptū esse, Occupationes. idq. rectum puto. notae sunt autem, & nominātur saepe in his epistolis occupationes

occupationes Caesaris Gallicn bello, omnium maximo. Nã, quod a multis hoc uerbum abest antiquis libris: non est, cur miremur. nota librorum uarietas est: ex uarietate autem, quod speciem ueritatis maiorem praeseferat, id eligimus in emendando; si modo ueritatem ipsam potius, quam coniecturas nostras, amamus. Luctum, autem, quod uerbum alij ex ingenio reposuerunt, in uetustis libris, cum paene innumerabiles uiderim, nondum inueni. AD. BALBUM] ut eius opera hiemares cum Caesare. Id Cicero cupiebat, quo facilius in Caesaris familiaritatem Trebatius perueniret. nam & ep. 7. Perfice, inquit, ut sis in familiaribus Caesaris. TU. TIBI *deesse noli.*] idem monet ep. 7. PLENIOR.] ditior. sic Tenues dicuntur ij, qui domesticam rem non habent. VACERRA] cum quo suauiter uiuere solebas. QUID *constitueris*,] de mansione, uel reditu. CN. OCTAVIUS, *an Cn. Cornelius quidem,*] notat hominis ignobilitatem, cuius prope certum nomen ignoretur. propterea cum ironia subiunxit, Summo genere natus, &, Terrae filius: quod in obscurissimi loci homines confertur. itaque ep. 1 t. lib. 1. ad Att. Huic, inquit, terrae filio nescio cui committere epistolam tantis de rebus non audeo. Arnobius autem lib. 1 1 x. sic de Saturno: Terrae, & Caeli filius, quod apud Italos esset ignotis parentibus, proditus: ut in hodiernum inopinato uisos, Caelo missos; ignobiles, & ignotos, Terrae filios nominamus. Omitto, quae alij, ut adagium confirmarent, exempla coniecerunt: sunt enim in promptu. Lusit in eundem Octauiũ ep. 1 6. Oto te, quis tu es? CREBRO *ad cenam inuitat.*] ineptũ hominem carpit, qui crebro Ciceronem, summis honoribus functum, homo ignotus ad cenam inuitaret, quia sciret esse Trebatij, communis amici, familiarem. NON. POTUIT] in quo habuit Cicero rationem suae dignitatis, quam non habebat, cum eum crebro inuitaret, Octauius.

Argumentum ep. 10.

Obiicit haec Trebatio uitia per iocum, ambitionem, inscitiam, paupertatem, timiditatem: deinde petit, ut quamprimum significet, quid profecerint litterae ad Caesarem de eo diligenter scriptae; & omnino de toto statu suo, consilijsq. omnibus certiorem se faciat. Eodem anno.

Cicero S. D. Trebatio. 10.

LEGI tuas litteras; ex quibus intellexi, te Caesari nostro ualde iureconsultum uideri. Est quod gaudeas, te in ista loca uenisse, ubi aliquid sapere uiderere. quod si in Britanniam quoque profectus esses; profecto nemo in illa tanta insula peritior te fuisset. uerumtamen (rideamus licet: sum enim a te inuitatus) subinuideo tibi, ultro te etiam accersitum, ab eo, ad quem ceteri, non propter eius superbiam, sed propter occupationem, adspirare non possunt. Sed tu in ista epistola nihil mihi scripsisti de tuis rebus: quae mehercule mihi non minori curae sunt, quam meae. ualde metuo, ne frigeas in hibernis. quamobrem camino luculento utendum censeo. idem & Mucio, & Manilio placebat, praesertim, qui sagis non abundares. quamquam uos nunc istic satis calere audio. quo quidem nuncio ualde mehercule de te timueram. sed tu in re militari multo es cautior, quam in aduocationibus, qui neque in Oceano natare uolueris studiosissimus homo natandi, neque spectare essedarios, quem antea ne andabatam quidem defraudare poteramus. Sed iam satis iocati sumus. Ego de te ad Caesarem quam diligenter scripserim, tute scis; quam saepe, ego. sed mehercule iam intermiseram; ne uiderer liberalissimi hominis, meiq. amantissimi uoluntati erga me diffidere. sed tamen his litteris, quas proxime dedi, putaui esse hominem commonendum. id feci. quid profeceris, facias me uelim certiorem, & simul de toto statu tuo, consilijsq. omnibus. scire enim cupio, quid agas, quid exspectes, quam longum istum tuum discessum a nobis futurum putes. sic enim tibi persuadeas uelim, unum mihi esse solatium, quare facilius possim pati, te esse sine nobis, si tibi esse id emolumento sciam. sin autem id non est; nihil duobus nobis est stultius; me, qui te non Romam attraham; te, qui non huc aduoles. una mehercule nostra uel seuera, uel iocosa congressio pluris erit, quam non modo hostes, sed etiam fratres nostri Aedui. quare omnibus de rebus fac ut quamprimum sciam:

» Aut consolando, aut consilio, aut re iuuero.

EXPLANATIO

VALDE *iureconsultum uideri.*] hoc significauerant litterae Trebatij; in quo notat eius ambitionem Cicero. ALIQUID *sapere*] quasi nihil sapere Romae uideretur, ubi peritiores plurimi essent. PERITIOR *te*] laudare uidetur, & uituperat. nam in Britannia iuris ciuilis nulla peritia. quis igitur eum laude dignum putet, qui sapere uidetur inter stultos, aut esse doctus inter ignaros literarũ? ea demũ uera laus est, cuius praestantia cognoscitur ex comparatione similium. itaque nec Homerus Achillẽ cum ignauo, sed cum omnium Troianorũ fortissimo Hectore committit: & Virgilius certamẽ facit inter Ae-

neam,& Turnum,ut,superato Turno,cui primas fortitudinis partes tribuit,magis Aenean extollat. Alterum igitur hoc est,in quo Trebatiū,tāquam imperitū irridet, A TE *inuitatus*,] dupliciter hoc accipi potest;uel quod in suis litteris aperte iocatus erat Trebatius; uel quod magni se a Caesare aestimari dixerat: quo se ad ridendum esse inuitatum Cicero demonstrat:quasi eius gloriolam videre merito posset, huic sententiae congruunt ea,quae statim sequuntur. VLTRO *te etiam accersitum*] id scripserat Trebatius:ideoq. iocans Cicero respondit,intellexi te Caesari nostro ualde iurisconsultum uideri. Vltro & cū uerbis actionem significantibus iungitur,ut,ultro ad me uenit,ultro se mihi obtulit; cuius generis exempla satis patent;& cū uerbis,quae patiendi notionem continent: quo modo dixit Cicero in Catilinam: Qui spē imperij,ultro sibi a patricijs hominibus oblatā,neglexerunt.Et Caesar Lib.v.bel.Gal. Ipse Cicero,cū tenuissima ualetudine esset,ne nocturnū quidē sibi tempus ad quietem relinquebat,ut ultro militū concursu,ac uocibus sibi parcere cogeretur. Et Terentius in Adel. Nisi si me in illo credidisti esse hominum numero,qui ita putant,Iniuriā sibi ultro factā,si quā fecere ipsi. OCCVPATIONEM,] uenit in mentem nonnullis,legendum,Occupationes,contra ueteres omnes libros, & consuetudinē Latinae linguae. nam occupatio,quanquam singularem nomen, multarum tamen rerum curam aeque complectitur, ut occupationes.ep.17. Si qua te forte res aliquādo offenderit,cum ille aut occupatione, aut difficultate tardior tibi erit uisus,perfetto.Lib.5.ep.12. Potest mihi denegare occupatio tua. ADSPIRARE *non possunt.*] Adspirare,pertinet ad ea,quae consequi nequimus.ep.14.lib.2. Caesar Vettium in Rostra produxit, eumq. in eo loco constituit, quo Bibulo consuli adspirare non liceret. In Bruto.: Ex bellica laude adspirare ad Africanum nemo potest.Eodem spectāt reliqua Ciceronis exēpla. NE *frigeas in hibernis*.] quia Trebatius hiemabat, hinc occasionem iocandi sumit Cicero. Frigere autē est,nihil agere:nā actio calefacit. Metuo,inquit,ne non optime tecum agatur; quandoquidem opera tua Caesar in bello nō utitur. Coelius in ep. Non dubito: Quod tibi supra scripsi Curionem frigere:iam calet. CAMINO. LVCVLENTO *utendum censeo*.] caminus nō idem apud nos est,qui apud ueteres. quae enim quasi gula adscendentem e foco ignem excipit,& extra tectum educit innocenter,is Caminus a nobis appellatur. illi modo pro fornace,cui caminus Latine respondet,modo pro hypocausto,interdum pro igne usurpabāt. De fornace Virg.lib.III.Aen. Ruptis flammam exspirare caminis. Iuuenalis sat. 14. Sed crescunt quocumque modo,maioraq.fiunt, Incude assidua,semperq. ardente camino. De hypocausto accepisse uidetur Galenus lib.v.de sanitate tuēda.De camino,quo homines calefiūt,hic Cicero. nā in castris,ubi Trebatius erat, fornacibus, aut hypocaustis milites usos esse, uerisimile non uidetur. Et Cato de re r. Ahena duo,haras decem,focum ianuam maximam.Eodē sensu Horatius sat.5. Nisi nos uicina Triuici Villa recepisset,lacrumoso nō sine fumo, Vdos cū folijs ramos urente camino.Et ep.ad Bullatiū:Per brumā Tiberis,Sextili mense caminus. De hoc tertio genere,quo caminus noster uocabulo saltē refertur,nec multa,nec ita pauca dicam,ut,qui antiquitate capiuntur, aliqua ex parte contenti esse possint. Loco,& forma differebant a nostro. non enim,ut nūc,in excauato pariete,quo simul cum fumo ignis excipitur,sed, ut monere uidentur exempla,in medio cubiculo hiberno,quod conclaue dicebatur, (nam in aestiuis,& exhedris focum non fuisse,colligitur ex Vitruuio lib.VII.cap.3.) fieri solebāt. propterea dixit Cato cap. 18. de ret. Focum purum circumuersum,prius quam cubitum eat, habeat. Quo modo enim circūuerti focus posset,si fuisset,more nostro,in excauato pariete?nostri a lateribus uertuntur, a tergo nec possunt, nec opus est.Et cum ait Columella lib.II.c.1. Consuescat rusticus circa larē domini,focumq. familiarē semper epulari: quid aliud significat,nisi larem,& focū, circa quem epularetur familia rustica,medium in conclaui locum tenuisse?Nunc agatur de forma.Exitum ignis caminus antiquus non habebat.itaque molestia fumi uacare non poterat,nisi uel ligna urerent,quod Cato docuit,amurca illita,uel apertis fenestris uterentur:quorum alterū impensae non minimae:alterum qui ferri posset,cū per fenestras,hieme praesertim,frigori,& uentis aditus pateret, non intelligo. Sed certe Horatius, Lacrumoso nō sine fumo, cum dixit,exitu caminum caruisse demonstrat. Clarior haec tota res fiet aliorum testimonijs: nā uno remanet obscurior. Columella lib.1.cap.6. Oleo,quod minus prouenit,si congelatur,fracescit. Sed ut calore naturali est opus.qui contingit positione caeli,& declinatione: ita non est opus ignibus,aut flāmis: quoniam fumo, & fuligine sapor olei corrūpitur. Palladius quoque Columellā,ut uidetur,imitatus,lib. 1.c.20.de caella loquens, Olearia,siquis, inquit, maiori diligentiae studet,subiectis hinc inde cuniculis pauimēta suspendat,& ignē suggerat fornace succensa. ita purus calor olei caellam sine fumi nidore uaporabit:quo saepe infectum colore corrumpitur,& sapore. Si caminus nostro similis fuisset,quo ignis cū fumo,& fulgine excipitur:quid erat,cur ignem remouerent, ne fumus,& fuligo saporem olei corrumperent?Eodem loco subiūxit Columella de utilitate camini,qui uinarijs supponatur apothecis. Apothecae recte superponentur ijs locis, unde plerumque fumus earum exoritur: quoniā uina celerius uetustescūt, quae fumi quodam tepore praecoquem maturitatem trahunt. Et lib.IX.c.3.de gallinarijs: Iuncta sint ea furno,uel culinae,ut ad auem perueniat fumus,qui est huic generi praecipue salutaris. Quo modo ex culina,fumus in gallinarium transit,nisi quia per caminū adscēsum ad superiora non habet? Confirmat idē subiungens paullo post;Huic autē focus applicetur tam longus,ut nec impediat praedictos aditus,& ab eo fumus perueniat in utramq. caellam.Iā fuligo nō inhaeret hodie quidē tecto,sed camino. fit enim ex fumo;fumum autem caminum excipit. At Columella lib.XI.c.ult. tectis eā dicit inhaerere; nimirum quia fumus exitum nō haberet.Fuligo,inquit,quae supra focos tectis inhaeret,colligi debet. Et quoniā, si fumo exitus non datur,sequitur,ut nec igni; propterea culinā altam fieri in rustica uillae parte,ut contignatio careat incendij periculo,iubet idem Columella lib.1.c.6. Vitruuius quoque fumū,& fuliginem

in con-

in conclauibus,ideſt in hibernis cubiculis,uitari non poſſe, lib. VII. c. 3. auctor eſt. Coronarum,inquit aliae ſunt purae,aliae caelatae.Conclauibus,aut ubi ignis, aut plura lumina ſunt poneda,purae fieri debent,ut eae facilius extergeātur.in aeſtiuis,& exhedris,ubi minime fumus eſt, nec fuligo poteſt nocere, ibi caelatae ſunt faciendae.& eiuſdem libri c.4.Triclinijs hibernis non eſt utilis haec cōpoſitio, nec megalographia,nec camerarum coronario opere ſubtilis ornatus: quod ea & ab ignis fumo, & ab luminū crebris fuliginibus corrumpuntur. MVCIO,] iuriſconſulto,de quo Digeſt.lib.1.t.2. MANILIO] & hic iuriſconſultus erat.ep.8. PLACEBAT,] ſic infra, ep.17.Hoc, quemadmodum uos ſcribere ſoletis in ueſtris libris, Q. Cornelio uidebatur.Solebat enim iuriſconſultorum opinio, praeſertim in re dubia, aliorum teſtimonio comprobari. unde illa tit. Negot. geſt. cap. 9. Idq. & Labeo probat.Et tit.ad legem Aquil.cap.11.Quod & Marcello uidetur,& eſt probabilius.Et tit.de pecul.cap.47.Idq. & Iuliano uidetur. Et tit.de in diem addict. cap.13.Celſus quoque lib. II x. refert,Mucium,Brutum, Labeonem,Sabinum ita exiſtimaſſe.ipſe quoque idem probat cap.13.& ita Labeoni, & Neruae placet. Et tit.de periculo,& comm.rei uend.cap.I.Trebatius ait: Labeo contra, quod & uerum eſt. Et tit. locati,& condu.cap. 19. Et ita Seruio,Labeoni,Sabino placuit.Et tit.de aedilicio edi. cap. 17. Coelius ait,& Labeo probant. Et tit.de acquirendo rerum domin.cap.5.Trebatio placuit. SAGIS] Sagum ueſtitus militares. itaque ſaepe in tumultu aliquo, perturbationeq. reip. togis depoſitis, Saga in urbe ſumpta. SATIS *calere*] plus habere negotij, quam uellem. hoc dicit propter allatum antea nuncium de hoſtibus in Britannia uehementer contra Caeſarem pugnantibus. CAVTIOR,] cauere alijs iuriſconſulti dicebantur. ep. 6. & lib. III. ep. I. QVAM *in aduocationibus*,] Et hic notatur inſcitia: quaſi non optime Trebatius caueret ijs, quorum eſſet aduocatus. Quid autem Aduocatus, & Aduocatio ſit, Aſconius oſtendit his uerbis: Qui defendit alterū in iudicio,aut patronus dicitur,ſi orator eſt;aut aduocatus,ſi aut ius ſuggerit,aut praeſentiam ſuam cōmodat amico, aut cognitor,ſi praeſentis cauſſam nouit,& ſic tuetur,ut ſuā. Idem alio loco:Vel,uti conſulantur,cōueniunt aduocati;uel,ut alterutri parti apud arbitros adſint, uel, ut ipſi iudices in rem aliquam capiātur.Ep.11.Ego omnibus,unde petitur, hoc conſilij dederim,ut a ſingulis interregibus binas aduocationes poſtulent.Et ep.14.Minus multi iam,te aduocato, cauſſa cadent. Poſterior aetas ad cauſſarum actores hoc uocabulum trāſtulit.Tacitus in prooemio dialogi de orat.Horū,inquit,temporum diſerti,cauſſidici,& aduocati,& patroni,& quiduis potius,quā oratores, uocātur. IN *Oceano natare*] iocatur in Trebatij timiditatem, qui cum Caeſare in Britannia nauigare noluerit. ESSEDARIOS,] quorum impetum timuerat. NE *andebatam quidem*] luſus fuiſſe genus, quo clauſis oculis certaretur,exiſtimo.nec tamen,luſiſſe antea,ut andabatam,Trebatium, & id a Cicerone ſignificari,putemus.Sed hoc dicitur:antea ſpectare quidlibet uolebas: nunc eſſedariorum ſpectaculum uitaſti. Prouerbium,Ne andabatam quidem defraudare,uidetur in eos uſurpari ſolitum,qui omnia cernerēt,ut nihil ijs,non ſi oculos quidem andabatarum more clauderent,occultum eſſe poſſet. Eodē modo dicitur in Trebatiū,nullo eum ſpectaculo priuari uoluiſſe,quemadmodum andabatae licet oculis clauſis,tamē interdum ludentes defraudari non poſſunt.Vſus eſt hoc prouerbio duobus in locis diuus Hieronymus, aduerſus Heluidium,& contra Iouinianum.Nonius Varronem appellat in Andabatis. QVID *agas*,] hoc refertur ad illud, De ſtatu tuo. QVID *exſpectes*,] quid commodi. PVTES. hoc ad illud pertiner,quod proxime dixerat, Conſilijſq. omnibus. ATTRAHAM;] plus eſt, quam, uocem. ADVOLES.] & hoc plus,quam,Venias. NON *modo hoſtes*,] non dicam,hoſtes: patet enim, congreſſionē noſtram eſſe iucundiſſimam,hoſtes autē formidabiles,& permoleſtos:ſed ipſi Aedui,fratres noſtri,quorum conſuetudine delectamur.Aedui fratres populi R. cognita eorum fide, uocati ſunt. ad Att.ep. 17. lib.I.Aedui,fratres noſtri,pugnant.Tacitus lib.XI.Primi Aedui ſenatorum in urbe ius adepti ſunt. datū id foederi antiquo,& quia ſoli Gallorum fraternitatis nomen cū populo Romano uſurpant.Plutarchus in Caeſare. AVT *conſolando,aut conſilio,aut re iuuero*.] ſenarius integer, e Terentij Heautontimorumeno translatus in hunc locum.ſic enim in ea fabula cum Menedemo loquens Chremes inducitur.

Iſtuc,quidquid eſt,fac me,ut ſciam.
Ne retice,ne uerere: crede inquam mihi:
Aut conſolando,aut conſilio,aut re iuuero.

Terentius porro, ut opinor, a Plauto, paucis immutatis,accepit:apud quem in Pſeudolo,actu primo,ita loquitur Pſeudolus ſeruus:

— Fac me certum,quid tibi eſt:
Iuuabo aut re,aut opera,aut conſilio bono.

Ad hunc Terentij uerſum reſpexit etiam ep.6.lib.IX.ad Att.Eripe,inquit,mihi hunc dolorem,aut minue ſaltem, aut conſolatione, aut conſilio, aut quacumque re potes.

Argumentum ep. II.

*PRimum iocatur,ut ſolet,occaſione ſumpta ab interregnis: deinde ſuadet,ut,ſi honeſtatem,facultateſq. ſuas auget, maneat apud Caeſarem; ſin minus,*Romam *ſe recipiat. Anno urbis* DCC *in interregno.*

Cicero S. D. Trebatio. 11.

Nisi ante Roma profectus esses, nunc eam certe relinqueres. quis enim tot interregnis iureconsultum desiderat? ego omnibus, unde petitur, hoc consilij dederim, ut a singulis interregibus binas aduocationes postulent. Satis ne tibi uideor abs te ius ciuile didicisse? Sed heus tu, quid agis? ecquid fit? uideo enim te iocari per litteras haec. signa meliora sunt, quam in meo Tusculano. sed quid sit, scire cupio. consuli quidem te a Caesare scribis: ego tibi ab illo consuli mallem. quod si aut fit, aut futurum putas; perfer ista militiam, & permane. ego enim desiderium tui spe tuorum commodorum consolabor. sin autem ista sunt inaniora; recipe te ad nos. nam aut erit hic aliquid aliquando; aut, si minus; una mehercule collocutio nostra pluris erit, quam omnes Samarobrinae. denique, si te cito receperis; sermo nullus erit: sin frustra diutius abfueris; non modo Laberium, sed etiam sodalem nostrum Valerium pertimesco. mira enim persona induci potest Britannici iureconsulti. Haec ego non rideo. quamuis tu rideas: sed de re seuerissima tecum, ut soleo, iocor. Remoto ioco, tibi hoc amicissimo animo praecipio, ut, si istic mea commendatione tuam dignitatem obtinebis, perferas nostri desiderium; honestatem, & facultates tuas augeas: sin autem ista frigebunt; recipias te ad nos. omnia tamen, quae uis, & tua uirtute profecto, & nostro summo erga te studio consequere.

EXPLANATIO.

RELINQVERES.] ob interregna: quibus iudicia iacebant, cum nullus, qui ius diceret, in urbe magistratus esset. nam interrex non iuris dicendi caussa creabatur, sed ut haberet comitia consulibus rogandis. Interregnum Romae primũ fuit, cum, Romulo mortuo, nondum Numa rex creatus esset. inde factum, liberata regio dominatu ciuitate, ut, cum in annum sequentem extracta comitia essent, nec ulli creati curules magistratus, interrex habendorum comitiorum gratia proderetur. Liuius, Dionysius, Plutarchus, alij. TOT INTERREGNIS] quot interregna fuerint eo anno, facile inueniet; qui Dionẽ, & Pedianum attente legerit. quorum ille lib. XL scripsit, eo anno, quo Caluinus, & Messalla consulatum gessere, urbem sine magistratibus fuisse per sex menses: Pedianus autem interregni dies non plures quinque fuisse tradidit. sunt igitur hac ratione interregna XXXVI. in sex mensibus. Duo sunt praeterea, quae docet idem Pedianus, non omittenda, ut arbitror: unum, interregem non nisi a senatoribus patricijs, & ipsum patricium, prodi solitum; quod & Cicero pro domo sua dixit: alterum, ut ab eo, qui primus interrex esset proditus, comitia haberentur, moris non fuisse. DESIDERAT?] uere. nam interrex ius non dicit. cessat igitur opera iurisconsultorum, & iustitium in urbe tamdiu est, quamdiu interregnum. Hactenus Cicero uere, & serio, reliqua iocans, ut infra demonstrabo. VNDE PETITVR,] Vnde petitur, dicebatur is, a quo pecunia in iudicio, tamquam debita, petebatur. non enim, unde petitur, & debitor, idẽ sunt. nam quia uel interdum non debita pecunia petebatur: uel petebatur ante, quam esset coepta deberi; propterea debitor dici non semper poterat is, unde petebatur, sed tum uere, cum pecuniam debebat. Atque hunc loquendi modum antiquis iurisconsultis, quorum scripta periere, familiarẽ arbitror fuisse. hodie quidem exempla habemus perpauca: quorum unum, ut mihi nunc in mentem uenit, subiungam. lib. 1. de Orat. Nobis in tribunali Q. Pompeij, praetoris urbani, petentibus, homo ex numero disertorũ postulabat, ut illi unde peteretur, uetus, atque usitata exceptio daretur, Cuius pecuniae dies fuisset? quod petitoris caussa comparatum esse non intelligebat. BINAS *aduocationes postulent*.] quasi beneficij loco. nã, cum interreges singuli per dies tantũ quinque sint, nec dies omnes fasti sint quibus tantũ iudicia fieri licet: non esset litigantibus incõmoda condicio, si binas aduocationes a singulis interregibus impetrare possent. Binarum autẽ aduocationum mentio unã, & alteram caussae actionẽ significat. cum enim a patronis agitur caussa, tunc adsunt aduocati iurisconsulti, qui ius suggerant. SATIS *ne tibi uideor abs te ius ciuile didicisse*? hic ostenditur, superiora per iocum esse dicta: quia scilicet de industria Cicero ita locutus est, ut ius ciuile parum didicisse uideretur. in quo autem haec deprehendi possit inscitia, quaerendum est. mihi uidetur in eo, quod suadere se debitoribus dixit, ut binas aduocationes ab interregibus postulent. quo quid imperitius? non enim is, qui pecuniam debet, sed is, cui debetur, a magistratu iudicium postulat eius exigendae pecuniae caussa. deinde, quis tam rudis in foro, tam ignarus iudiciorum est, qui nesciat ab interregibus aduocationes peti non solere? quippe, cum interreges non iuris dicundi, sed tantum habendi comitia curam gerant. Mihi haec interim placebat sententia, donec meliora quis attulerit. HAEC *signa*] signa, & indicia sunt, & statuae. hic iocus est in ambigua significatione. IN *meo Tusculano*.] quam uillam signis ornauerat. ep. 23. & ad Att. ep. 3. lib. 1. CONSVLI *te a Caesare*] Consuli dicuntur iurisconsulti, cum aliquis dubia in re quaerit, quid uerum sit, optimumue factu. In Bruto: Et consulebatur plurimum Crassus, & dicebat. ep. 13. TIBI *ab illo consuli*] tuis commodis Caesarem consulere. Iocus est in uaria eiusdem uerbi significatione. Consulere aliquem, & alicui, quid sit, uel hic locus declarat. PERFER] quasi grauem, quam Trebatius non libenter ferret. EGO *enim desiderium tui spe tuorum commodorum consolabor*.] ep. 10. eadem sententia, uerbis mutatis: Sic tibi persuadeas uelim, unum mihi esse solatium, quare facilius possim pati te esse sine nobis, si tibi esse id emolumento sciam. SIN *ista sunt inaniora*;] infra: Sin ista frigebunt. VNA *mehercule &c.*] ep. 10.

eadem

eadem sententia. COLLOCVTO } Congressio, dixit ep. 10. OMNES *Samarobrinae.* } non modo una, sed omnes, quotquot esse possunt. Vrbs in Gallia inter Belgas, ubi tum uidetur cum Caesare fuisse Trebatius. ep. 12. & 16. uide Caesarem lib. v. LABERIVM, } qui timendus erat ut mimus. de hoc Suetonius in Caesare, & Macrobius lib. 2. qui etiam praeclaros eius senarios, uictum se a Publio mimo conquerentis, recitat. Eius Mimi nominaorur, quos reliquit, Rector, Salinator, Scripturae, apud Gellium; Aquae, Aries, Augur, Caeculi, Creuus, Tuscus, apud Carisium; Annales, Aquae Caldae, Aulularia, Belbum, Calli, Carcer, Catularium, Centenarium, χάρις, Cithera, Compitalia, Cropium, Fenalia, Fullonica, Imago, Lacus Auernus, Macchus, Nuptiae, Panilica, Paupertas, Primum, Sedigitus, Sorores, Tucca, Tuscus, Virgo, apud Nonium. Horatius Laberij mimos non probat. ait enim sat. ult. lib. 1.

„ Nec tamen, hoc tribuens, dederim quoque cetera. nam sic
„ Et Laberi mimos, ut pulchra poemata, mirer.

VALERIVM } non opinor significari Q. Valerium Catullum poetam, sed L. Valerium iurisconsultum, quem Cicero ep. ult. lib. 1. & ep. 1. lib. III. commendat. magis enim credendum, cum sodalē Cicero uocet, eum significari, qui utrique familiaris erat, quam Catullum poetam, quem nec Ciceronis, nec Trebatij sodalem, aut familiarem fuisse, quisquam scripsit. Praeterea, uel notam praenominis, quod eis diuersum fuit, Lucius, Valerio iurisconsulto, Caius, Valerio Catullo poetae, adiungi oportuit; uel, si modo poeta significabatur, cognomen opponi, quod iurisconsulto nullum fuit; aut etiam solum cognomen nominari: quod fecit Nepos in Attici uita, Quinctilianus lib. x. Gellius lib. VI. cap. 20. qui omnes Catulli non modo nomen, uerū etiam praenomen omisere, solo cognomine contenti. MIRA } ad risum excitandum. PERSONA } ut in scenam inducuntur ab histrionibus personae diuersorum. BRITANNICI. IVRISCONSVLTI. } ipsius Trebatij, qui noluerat in Britanniam cū Caesare proficisci. Rideri igitur duabus caussis poterat Trebatius: tum quia iurisconsultus in militiam ierat; cū ceteri suam in urbe, magna cum laude, scientiam exercerent; tum quia, cum in militiam iuisset, Caesarē tamen ex Gallia in Britanniam transeuntem sequi noluerat. in hoc metus, in illo iuris ciuilis inscientia describitur. NON. RIDEO, } non contemno, etsi iocor, ut soleo: ne me tamen putes haec parui facere. TVAM *dignitatem obtinebis*, } istic eris cum ea, que te decet esse, dignitate. HONESTATEM, } honorem, & existimationem: ut ep. 17. Quae ego tibi & iucunda, & honesta praestabo. sic Honestus pro honoratus, ep. 15. lib. 2. Caesarem honestum esse cupio. FACVLTATES } paullo latius accipio, quam pro re domestica: ut Off. lib. III. Facultates & copiae singulorum, diuitiae sunt ciuitatis. Et ep. 2. lib. x t. ad Att. Illam miseram tueare meis opibus, si quae sunt, quibus tibi molestum non erit, facultatibus. STVDIO } quo fit, ut te Caesari uehementer commendemus.

Argumentum ep. 12.

Iocatur more suo, & in ioco reprehendit opiniones Epicureorum, ipsumq. Trebatium; quem Epicureum esse factum, ex Pansa cognouerat. Eodem anno, in interregno.

Cicero S. D. Trebatio. 12

MIRABAR, quid esset, quod tu mihi litteras mittere intermisisses. indicauit mihi Pansa meus, Epicureum te esse factum. o castra praeclara. quid tu fecisses, si te Tarentum, & non Samarobrinam misissem? iam tum mihi non placebas, cum idem intuebare, quod & Titius, familiaris meus. Sed quonam modo ius ciuile defendes, cum omnia tua caussa facias, non ciuium? Vbi porro illa erit formula fiduciae, VT inter bonos bene agier oportet? quis enim est, qui facit nihil, nisi sua caussa? Quod ius statues communi diuidundo, cum commune nihil possit esse apud eos, qui omnia uoluptate sua metiuntur? Quo modo autem tibi placebit Iouem Lapidem iurare, cum scias Iouem iratum esse nemini posse? Quid fiet porro populo Vlubrano, si tu statueris πολιτεύεσθαι non oportere? Quare, si plane a nobis deficis, moleste fero: sin, Pansae assentari, commodum est; ignosco: modo scribe aliquando ad nos, quid agas, & a nobis quid agi, quid fieri, aut curari uelis. Vale.

EXPLANATIO

INDICAVIT } litteris e Gallia missis. PANSA } C. Vibius Pansa, qui consul postea fuit cum Hirtio. MEVS, } pronomen amorem indicans, ut Curio meus ep. 10. lib. XVI. Epistolarum libri Ciceronis ad Pansam appellantur a Nonio, & Prisciano. TARENTVM, } mollem ciuitatem, uoluptatiq. deditam. Horatius 2. Serm. sat. 4. Sectinibus patulis iactat se molle Tarentum. Athenaeus lib. IV.

solitos dicere Tarentinos ait, alijs laboriosam uitam, sibi uoluptariam placere. ET. TITIVS] sic antiquus liber. ex quo fortasse legendum, Et Titus: ut significetur T. Pomponius Atticus, Ciceronis familiaris, idemq. Epicureus. alij libri uarie, Ettius, Eticius, Ericius, Etrius, Ehiceres, Eticirus, Etheius: in nullo, Zeius, esse uideo: quod alijs placuit, ex auctoritate ueteris libri. Romanae familiae nomen esse potest: mihi tamen ignotum. CVM *omnia tua caussa facias*,] ex Epicuri sententia. Pertinet ad hunc locum illud ex oratione pro Sextio: Philosophos nescio quos praeclare dicere aiebat: Sapientes omnia sua caussa facere; remp. capessere hominem bene sanum non oportere; nihil esse praestabilius otiosa uita, & plena, & conferta uoluptatibus. NON. CIVIVM?] hoc non habent mei duo ueteres libri: & fortasse additum ex ingenio, sententia non requirente. VT *inter bonos bene agier oportet?*] haec formula bis ponitur lib. III. Off. omisso uerbo, Oportet: secundo loco, Vt: in Topicis, item ut hic, legitur, Vt inter bonos bene agier oportet. Vnus omnino antiquus liber hic non habet Vt. Sententia non obscura, siue Vt retineatur, siue deleatur: bene agi oportere inter bonos: uel, ita bene agi oportere, tamquam inter bonos res agatur. QVIS *enim est, qui facit nihil, nisi sua caussa?*] & abest hoc totum a duobus antiquis libris; & mihi quidem satis frigidum uidetur. iam cum superioribus formulae uerbis qui cohaeret? COMMVNI *diuidundo*,] titulus est apud iurisconsultos. IOVEM *Lapidem iurare*,] superiora in iurisconsultum proprie, hoc in omnes communiter conuenit. euenit enim, ut iuremus fidei faciendae gratia. at Epicurei cur iurent, non est. deos enim iratos non timent, quos aiunt non curare mortalia, neque ipsos habere molestiae quidquam, neque cuiquam inferre. Hunc morem, Iouem Lapidem iurandi, satis ostendimus in illo loco, Si sciens fallo, ep. I. huius libri. POPVLO. VLVBRANO,] qui erat in Trebatij clientela. ep. 18. Vlubrae autem non colonia, non municipium, sed praefectura fuit, ut haec uetus inscriptio, ab egregio iurisconsulto, & cum humanitate, tum omni liberali doctrina politissimo, Ioanne Turritiano ad me missa, declarat.

C. OPPIVS. SP. F. COL.
RVFVS. PAGI. MAGISTER
IDEM. PRAEFECTVS. VLVBRIS
IVRE. DICVNDO

Praefecturae autem ius Romanae ciuitatis habebant, Romanisq. tum legibus, tum magistratibus utebantur, uel a populo creatis, uel a praetore urbano delectis. *Πολιτεύεσθαι*] remp. administrari: ut eadem de re dixit in oratione pro Sextio. sed hic maluit Graece loqui, fortasse ut ipsum Epicuri, Graeci hominis, uerbum referret. Vide hac de re sententiam Epicureorum lib. 2. de Orat. SI. PLANE. A. NOBIS. DEFECERIS;] si non ficte, ut assenteris Pansae, sed uere, & ex tua sententia Epicureus factus es. *A nobis* qui Epicurei non sumus, & honestum rebus omnibus anteponimus. PANSAE. ASSENTARI,] Epicuri sectam, & instituta persequenti. ep. 19. lib. XV. COMMODVM. EST;] e re tua est. MODO. SCRIBE] si dixisset, Modo scribas, hortaretur: cũ dicat, Modo scribe, hortatur simul, & imperat. ALIQVANDO] quasi hoc Trebatius aut numquam, aut non nuper, sed multo antea scripsisset. iam enim, ut prima epistolae uerba significãt, litteras mittere intermiserat. QVID *agas, et a nobis quid fieri, aut curari uelis.*] Quaeri potest, cum dixerit iam, Agi, cur subiungat, Fieri. Sciendum, non idem utroque significari. nam Agere; quasi genus est; Facere, tamquam species. non enim, qui cogitat, aut loquitur, proprie dicitur facere, sed agere: cum tamen, quidquid fiat, id etiam agi dicatur, qua de re subijciemus uerba Varronis ex lib. V. de Lingua Latina; quae significant actionis nomine tria comprehendi, cogitare, dicere, facere. Actionum, inquit, trium primus cogitatus mentis; quod primum ea, quae sumus acturi, cogitare debemus, deinde tum dicere, ac postremo facere. de his rebus minime putat uulgus esse actionem cogitationem: tertium, in quo, quid facimus, id maximum. sed & cum cogitamus, quid & in eam rem cogitamus, in mente agimus, &, cum pronunciamus, agimus. itaque ab eo orator dicitur agere caussam: & augures agere augurium dicuntur, cum in eo plura dicant, quam faciant. His uerbis ostendit Varro, agere, genus esse; facere autem speciem. Idem infra, subtilius haec distinguens, diuersam utriusque uerbi significationem demonstrat. Tertium, ait, gradum agendi dicunt, ubi quid faciunt. in eo, propter similitudinem agendi, & faciendi, & gerendi, quidam error ijs, qui putant esse unum. potest enim aliquis facere, & non agere: ut poeta facit fabulam, & non agit; contra actor agit, & non facit. & sic a poeta fabula fit, & non agitur; ab actore agitur, & non fit. Contra, Imperator, qui dicitur res gerere, in eo neque agit, neque facit, sed gerit, idest sustinet. Proprio nomine dicitur facere a facie: quod rei, quam facit, imponit faciem: a qua facie discernitur; ut dici possit aliud esse uestimentum, aliud uas. Qui quid administrat, cuius opus non exstat, quod sub sensum non ueniat; ab agitatu, magis agere, quam facere, putatur. Sed quod magis his promiscue, quam diligenter, consuetudo est usa; translaticijs utimur uerbis. nam & quidem, facere uerba, dicimus, & qui aliquid agit, non esse inficientem. Haec Varro: quibus constat, & genus, & speciem esse posse. nec desunt generis exempla. de specie autem sic Cicero in epistola superiore: Quid agis? ecquid fit? Et lib. III. de Fin. Est eius generis actio quoque quaedam, & quidem talis, ut ratio postulet agere aliquid, & facere etiam. Et in Lucullo: Idem in similibus artibus continget: quarum omne opus est in faciendo, atque agendo. Et Terentius Adelph. act. V. sc. III. Hei mihi, quid faciam? quid agam? Et ibidem sc. 5. O noster, quid fit, quid agitur? Graeci quoque *πράττειν*, & *ποιεῖν* distinguunt, illud pro agere, hoc pro facere usurpantes. horum uerborum differentia in artium quoque distinctione cognoscitur. aliae enim uocantur *πρακτικαὶ*, cum post actionem opus remanet, ut saltandi, uel canendi scientia; aliae *ποιητικαὶ*, cum opus remanet, ut quae

ab Ari-

ab Aristotele ναυπηγική, & quae χαλινοποιητική nominatur. quamquam Aristoteles uidetur usurpasse τὸ ποιεῖν ἀντὶ τοῦ πράττειν, initio artis Poeticae. Sed hoc ei usitatum est, uerba paullo liberius accipere, uel uel antequam ea definierit, ut cum pro mutatione motum accepit Phys. lib. III. licet motus, & mutatio non idem sint, quae postea definiuit lib. v. uel cum singulorum uerborum exquisitam proprietatem sententia non requirit. Idem tamen Polit. lib. I. Διαφέρει, ait, ἡ ποίησις εἴδει καὶ ἡ πρᾶξις, ὁ δὲ βίος, πρᾶξις, οὐ ποίησίς ἐστι. Et Rhet. lib. 1. Καὶ τὰς ἀρετὰς δὲ ἀνάγκη ἀγαθὰς εἶναι. κατὰ γὰρ ταύτας εὖ τι διάκεινται οἱ ἔχοντες, καὶ ποιητικαὶ τῶν ἀγαθῶν εἰσὶ, καὶ πρακτικαί. Hanc distinctionem comprobat lib. 2. cap. 18. Quinctilianus his uerbis: Cum sint artium aliae positae in inspectione, idest, cognitione, & aestimatione rerum, qualis est Astrologia, nullum exigens actum, sed ipso rei, cuius studium habet, intellectu contenta, quae θεωρητικαὶ uocãtur; aliae in agendo, quarum in hoc finis est, & in ipso actu perficiuntur, nihilq. post actum operis relinquunt, quae πρακτικαὶ dicũtur, qualis est Saltatio; aliae in effectu, quae operis, quod oculis subijcitur, consummatione finem accipiunt, quas ποιητικὰς appellamus, qualis est Pictura: fere iudicandum est, Rhetoricen in actu consistere. hoc enim, quod est officij sui, perficit. Quod igitur Cicero dixit, Quid agi, uel tamquam genus, uel tamquam speciem accipiamus hoc uerbũ: genus, ut se paratum ad omnia, quae Trebatius uellet, ostenderet; quod apertius indicauit, diuidendo mox genere in species, fieri, & curari, speciem, ut tribus uerbis, agi, fieri, curari, tria diuersa demonstrentur. aliud enim est, agi, & fieri; aliud, curari, ut aliquid agatur, aut fiat. Tenuia fortasse uideantur haec, neque digna satis, in quibus elaboretur. nos, quod ad usum Latinae linguae pertineret, nihil umquam contempsimus. nec paenitet consilij. nam, si ueteribus illis in scribendo similes esse cupimus; põderanda singula sunt, ut ex multis partibus, apte conuenientibus, egregium illud, quod quaerimus, uniuersum fiat.

Argumentum ep. 13.

Intermissionis litterarum caussam exponit: quam non agnoscente Trebatio, inde occasionem arripit liberius iocandi. Scripta eodem anno, & in interregno: quia dies adscripta, III. *non. Mart. interregnum autem sex mensibus hoc anno fuisse, iam diximus.*

Cicero S. D. Trebatio. 13.

Adeo *ne me iniustum esse existimasti, ut tibi irascerer, quod parum mihi constans, & nimium cupidus decedendi uiderere, ob eamq. caussam me arbitrarere litteras ad te iamdiu non misisse? mihi perturbatio animi tui, quam primis litteris perspiciebam, molestiam attulit: neque alia fuit ulla caussa intermissionis litterarum. Hic tu me etiam insimulas, nec satisfactionem meam accipis. audi, mi Testa: utrum superbiorem te pecunia facit, an quod te imperator consulit? moriar, ni, quae tua gloria est, puto te malle a Caesare consuli, quam inaurari. si uero utrumque est; quis te feret, praeter me, qui omnia ferre possum? Sed, ut ad rem redeam, te istic inuitum non esse, uehementer gaudeo: &, ut illud erat molestum, sic hoc est iucundum. tantum metuo, ne artificium tuum tibi parum prosit. nam, ut audio, istic*

„ *Non ex iure manu consertum, sed magis ferro*
„ *Rem repetunt.*

Et tu soles ad uim faciundam adhiberi? Neque est, quod illam exceptionem in interdicto pertimescas, quod tu prior ui hominibus armatis non ueneris. scio enim te non esse procacem in lacessendo. Sed, ut ego quoque te aliquid de nostris cautionibus admoneam; Treuiros uites censeo. audio capitales esse. mallem, auro, argento, aere essent. Sed alias iocabimur. Tu ad me de istis rebus omnibus scribas uelim quam diligentissime. D. IV. *non. Mart. Vale.*

EXPLANATIO

Adeo *ne me iniustum existimasti,*] simile principium ep. 8. lib. 2. Quid tu me hoc tibi mandasse existimas, &c. Sic, & Coelius non semel orditur lib. IIX. Primis *litteris*] ep. 17. Primorum mẽsium litteris suis uehementes commouebar. &c. Satisfactionem] excusationem. ep. 13. lib. IIX. Postea quam illum, ne cui satisfaceret quidem, me dignum habere sensi. Et ep. 13. lib. IIX. Quinctus mihi per litteras satisfacit, multo asperioribus uerbis, quam cum accusabat. Testa;] cognomen Trebatij. ep. 21. 22. Quae *tua gloria est,*] quae ambitio tua. Interdum gloriae nomen pro inani quodam gloriae studio sumitur. Artificium *tuum*] scientia iuris ciuilis. Non *ex iure manu consertum,*] Enniani uersus ex octauo Annali, quos lib. xx. cap. 19. recitat Gellius hi sunt;

„ Pellitur e medio sapientia; ui geritur res.
„ Spernitur orator bonus; horridus miles amatur.

,, Haud doctis dictis certantes, nec maledictis,
,, Miscent inter sese inimicitias agitantes.
,, Non ex iure manu consertum : sed mage ferro
,, Rem repetunt, regnumq. petunt, uadunt solida ui. Eosdem uersus ponit Cicero in oratione pro Murena, diuus Augustinus epist. 8. lib. xv. Seruius in ultima ecl. Virg. Istic, ait, non litibus, ut Romae, sed armis res geritur: itaque metuo, ne fructum ex artificio tuo patuum capias. Manum cōserere, & Manu consertum uocare, non idē esse, Gellius loco supra nominato satis ostendit. Ex iure, inquit, manu consertum, uerba sunt ex antiquis actionibus: quae, cum lege agitur, & uindiciae contenduntur, dicere nunc quoque apud praetorē solent. Et infra: De qua re disceptabatur in iure praesenti, siue ager, siue quid aliud esset, cū aduersarij simul manu prehenderent; correptio manus in re, atque in loco praesenti, apud praetorem ex XII. tabulis fiebat. sed postquā praetores propagatis Italiae finibus, pacisci, uindiciarum dicendarum caussa, longinquas res grauabantur; institutum est contra XII. tabulas tacito consensu, ut litigātes non ex iure apud praetorē manum cōsererent, sed ex iure manu consertum uocarēt; atque profecti simul in agrum, de quo litigabatur, terrae aliquid ex eo, uti unam glebā, in ius in urbē ad praetorem deferrent, & in ea gleba, tamquam in toto agro, uindicarent. Idcirco Ennius significare uolēs bellum, non, ut ad praetorem solitum est, legitimis actionibus, neque ex iure manu consertum, sed bello, ferroq. & uera ui, atque solida uadi, uidetur dixisse, conferens uim illam ciuilem, & festucariā, quae uerbo diceretur, non quae manu fieret, cum ui bellica, & cruēta. Haec Gellius. Illud moneo, placere mihi, quod alijs quoque placuisse uideo, coniunctē legi, & unico uerbo, Manuconsertum. alioqui legendum uideretur, Manus consertum, uel, Manum consertū. Si enim manus conserebatur, quod Gellius aperte demōstrat: certe, Manum consertum, idest, ad manum conserendam, ut Gellius, idem interpretatur, non, Manu consertum, dici debuit. est etiam uetus apud me liber, in quo legitur unico uerbo, Manu consertum. SED *magis ferro*] abijcitur. S. in Magis, metri caussa; quod qui ignorabant, fecere, Mage, ut in Gellio, & in oratione pro Murena. in hac quidem epistola scripti libri omnes, nulla uarietate, habent, Magis. ET TV *soles ad uim faciundam adhiberi?*] nonnulli ueteres libri, Facundiam adhibere: mendose: factū enim ex, Faciondam, Facundiam: & ut facile fuit, quod inclinare semel coepit, mutarū est Adhiberi in Adhibere: ut esset, adhibere facundiam ad uim. sic deformata macolis pulcherrima sententia suā uenustatem amiserat. habet enim leporē haec interrogatio. Et tu soles ad uim faciūdam adhiberi? in quo timiditatis arguitur Trebatius, qui, cum facienda uis esset, non adhiberetur. quod infra quoque demōstratur in ijs uerbis: Scio te non esse procacem in lacessendo. NEQVE *est, quod illam exceptionem in interdicto, pertimescas, quod tu prior ui hominibus armatis non ueneris.*] omnes antiqui libri, Nō ueneris. quod ideo dictum uolui, ne quis, propter obscuritatē sententiae, mutandi licentiam arripiat. Interdictum quid sit, docuere multi. est autē praetoris actio cum aliquem in eam possessionē, unde ui deiectus est, restitui iubet, donec iudicio planū fiat, uter possidere debeat: exceptionem tamen his fere uerbis addere consueuit: Nisi si, qui restitui postulat, prior ui hominibus armatis praesentem possessorem deiecit. Iocatur hic Cicero cū Trebatio, tamquam cum homine bellica certamina libenter uitante: Numquā, ait, ad te pertinebit illa exceptio, qua praetor in interdicto uti solet, quod tu prior ui hominibus armatis quemquam de possessione deieceris. facit enim tua timiditas, ne quem prior laedas. Hoic reorsum uidetur illud, Nō ueneris, aduersari: nam exceptio illa non solebat in eum fieri, qui prior ui hominibus armatis non uenisset, sed qui prior uenisset. Vidit hoc olim Bernardinus Rutilius, putauitq. legendum, Conueneris. Alij postea, nō discedendū a ueteribus libris, recte censuerunt: sententiā tamen Ciceronis non omnino, ut arbitror, sunt assecuti. nā, quod aiunt Ciceronem hoc dicere, nō esse Trebatio pertimescendū exceptionē illā, qua utuntur illi ad praetorem, qui cū confessi sint se deiecisse, clamant tamen se non interdicto teneri, nec debere restituere; nam se prius ab aduersarijs ui hominibus armatis deiectos esse: ego non arbitror exceptione illa eos ad praetorem uti solitos, qui aliquem de possessione deiecerant; sed ipsum praetorem, cum eum, qui deiectus erat, interdicto restitui iuberet, excipere solitum esse, nisi is, qui postularet interdictū, prior ui hominibus armatis aduersarium deiecisset. quod si probaretur, interdictum ei nullam opem ferebat; sed uetus possessor, donec bis ad exitū peruenisset, in suo statu permanebat. Non dubiū est aūt, cū ait Cicero, Quod tu prior ui hominibus armatis non ueneris, usitata eū exceptionis uerba recitare: sed particulam, Non, addit de suo, ioci caussa; & immutat exceptionis morem, ut Trebatio timiditatis notam inurat: quasi minime prior uenisset ui hominibus armatis. Eadem licentia, cum iocaretur, peruertit historiā Cicero, siue fabulam potius, in epistola ultima lib. I. Nam, cum dicturus esset, Tamquā Vlysses cognosce risa tuorum nemine; (id enim Vlyssi contingit nec eum, praeter canem, quisquam cognouit) repente mutauit, & dixit, Tamquam Vlysses cognosces tuorum neminem: ita, quod uolebat, obiecit ignobilitatē Valerio, & paucitatem propinquorum: quam obijcere non poterat, si dixisset, Cognosceris a tuorū nemine: Cum haec legissem, admodum probauit egregius iurisconsultus, a recentiorum iurisconsultorū barbarie longe remotus, quodq. multo pluris facio, moribus, & probitate excellēs, uetere mihi necessitudine coniunctus, Octauius Populus Mediolanensis. NON *esse procacem*] hoc addit Cicero, quasi sensum exceptionis iam expressisset: quem tamen ostendimus ioci caussa esse immutatum. EGO *quoque*] licet iurisconsultus non sim. nam iurisconsultorum est, alijs cauere. ep. 6. & lib. III. ep. I. DE NOSTRIS *cautionibus*] pro, e nostris cautionibus. Nostris, inquit, iocans: quia iurisconsultorum cautiones erant: & oratorem cauere iurisconsulto, mirum uidetur. TREVIROS] Galliae populos, Rheno flumini finitimos: qui, accersitis Gallorum auxilijs, cum Labienum, Caesaris legatum, obsedissent, ab eo castris erumpente fusi, fugatiq.

fugatiq. sunt. Caesar comm.lib.v. CAPITALES] exitium ferentes,caput petere solitos. Philipp.v. Ad quendam Septimium,capitalem hominem,collegam suum,miserat.Et de Fin.lib.IV. Capitalis aduersarius.Iocatur hic Cicero in uerbo Capitales,quia Romae triumuiri capitales erant. MALLEM, auro,argento,aere essent.] Treuiri erant,ut diximus,in Gallia:Treuiri item Romae, qui Monetales dicebantur, quia monetae praerant,idest auro,argento,aeri,tum flando,tum feriundo:quod illa ueterum nummorum inscriptio declarat, A.A.A.F.F.qua de re editam olim a nobis Petri Bembi,uiri plane singulis, epistolam hic subscribemus.

Petrus Bembus Bernardino Sandro S.

QVOD hodie mane quaerenti tibi a me de illis Ciceronis ad Trebatium uerbis: Treuiros uites censeo:audio capitales esse:mallem, auro,argento,aere essent: respondi, iocum esse & multiplicem, & festiuum: qui quidem iocus in antiquis & nummis, & scriptoribus deprehēderetur: itaque,quoniam eramus in uis,ut neque libros,neque nummos haberemus, reieci te in alium diem;id,ne te diutius torqueat, est einsmodi, ut ioci caussa, quod quidem Cicero ad illum scribens mo re suo fere semper facit,& Treuiri, & capitales in ambigui genere sint posita.nam, cum uideatur monere illum, ut uitet Treuiros Galliae populos,qui capitales, bellicosiq. sint;ludit cum in Treuirorum,tum in capitaliū uerbo.erat enim Romae magistratus, Triumuiri capitales, qui etiam Treuiri dicebantur.sed, quoniam hoc ipsum Triumuirum nomen iterum in ambiguo poni poterat, quod essent etiam apud Romanos Triumuiri pecuniae cudendae: quos ita inscribebant, A.A.A.F.F. *hoc est, Auro, argento, aere flando, feriundo: iocatur iterum in hoc uerbo,luditq. Cicero,ut mihi quidem uidetur,bellissime, addens,mallem Treuiros istos esse pecuniosos, quam bellicosos; ut,Caesare eos uincente,tu ditesceres. itaque infert,mallem esse Treuiros auro,argento,aere, quam scilicet capitales.Triumuiros autem Treuiros solitos dici,Liuius satis locuples esse testis potest. cuius sunt haec in libro* XL.*Colonia Grauiscae eo anno deducta est in agrū Etruscum,de Tarquiniensibus quondam captum. quina iugera agri data.Treuiri deduxerunt C. Calpurnius Piso,P.Claudius Pulcher,C.Terentius Hister. Quod uero Triumuiri pecuniae sic,ut dixi,inscriberentur;est apud me nummus aereus per antiquus ita inscriptus,* C. PLOTIVS. III VIR. A.A.A. F.F. *sunt & alij nummi aliorum nominum,eiusdem tamen tituli; quos inspicies,cum uoles.Haec ad te scripsi,cum domum redissem,& nummos,ac librum sumpsissem,amore tui admonitus. Vale. Pridie idus Iun.* M. D.XXXII.

Argumentum ep. 14.

Familiariter,& iocose Trebatium,qui litteras nullas miserat, obiurgat. Eodem fortasse anno.

Cicero S. D. Trebatio. 14.

CHRYSIPPVS Vettius, Cyri architecti libertus, fecit,ut te non immemorem putarem mei: salutem enim mihi uerbis tuis nuntiauit. ualde iam lautus es, qui grauere litteras ad me dare, homini praesertim prope domestico. quod si scribere oblitus es; minus multi iam te aduocato caussa cadent. si nostri oblitus es; dabo operam,ut istuc ueniam ante, quā plane ex animo tuo effluam. siu aestiuorum timor te debilitat; aliquid excogita, ut fecisti de Britannia. Illud quidem perlibenter audiui ex eodem Chrysippo, te esse Caesari familiarem. sed mehercule mallem, id quod erat aequius, de tuis rebus ex tuis litteris quam saepissime cognoscere. quod certe ita fieret,si tu maluisses beneuolentiae, quam litium,iura perdiscere. Sed haec iocati sumus & tuo more,& non nihil etiam nostro.Te ualde amamus; uosq. a te amari tum uolumus,tum etiam confidimus. Vale.

EXPLANATIO

CHRYSIPPVS] architectus. ep. 9.lib. XIV. ad Att. CYRI] & hic libertus fuit ab architectura nobilis.de quo ep.3.lib.2.ad Att.& ep.2.lib.2.ad Q. fratrē:hic obijt eo anno,quo P.Clodius occisus est,ipsumq. Clodium,& Ciceronem reliquit heredē:ut ex oratione pro Milone intelligitur. LIBERTVS,] ergo & Cyrus Vettius,a quo nomē Chrysippus acceperat. SCRIBERE] uidetur loqui simpliciter;sed,ut solet,per iocū unico uerbo duas res attingit.simul enim de iurisconsultorum scriptione significat:quod sequentibus uerbis ostēditur.& Pomponius l.2.circa finem de orig.iuris, Aut iudicibus, aut ipsis iurisconsulti scribebant;aut testabantur,qui illos consulnerant.Pro Murena:Hanc urbanā militiā respondendi,scribendi,cauendi.scribebant formulas sponsionum, stipulationum, actionum, testamētorū etiam.Nam lib.2.de Orat.non longe a principio:Si tu Scaeuola omnium testamēta scripseris. Est igitur, ut cauere, sic scribere,iurisconsultorum. TE ADVOCATO] alibi Aduocatus est is, qui praesentiam,ut

ait Asconius, reo commodat: hic est is, qui, per formulas, praescripta litigandi forma, cauet ijs, a quibus consulitur. unde illud in ep. 10. In re militari multo es cautior, quam in aduocationibus. CAVSSA *cadent*.] litem amittent, qui enim scriptis tuis freti litigabant, cadebant caussa. nūc id non accidet: quia, si scribere oblitus es, nemo tuis in sua re scriptis utetur. AESTIVORVM *timor*] timor futuri belli, quod aestate renouabatur. DEBILITAT;] sic afficit, ut litteras ad amicos mittere non possis. ALIQVID *excogita*,] caue tibi quoquo modo ab armorum periculo, ut cauisti ab essedarijs Britannicis, cum in Britanniam transire noluisti. BENEVOLENTIAE,] cuius iura postulant, ut amicos de rebus nostris nos ipsi certiores faciamus.

Argumentum ep. 15.

Declarat suum absentis Trebatij *desiderium: gratulatur de C. Matij familiaritate. Eodem anno.*

Cicero S. D. Trebatio. 15.

QVAM sint morosi, qui amant, uel ex hoc intelligi potest. Moleste ferebam antea, te inuitum istic esse: pungit me rursus, quod scribis te esse istic libenter. neque enim, mea commendatione te non delectari, facile patiebar: & nunc angor, quidquam tibi sine me esse iucundum. sed tamen hoc malo nos ferre desiderium, quam te non ea, quae spero, consequi. Quod uero in C. Matij, suauissimi, doctissimiq. hominis, familiaritatem uenisti; non dici potest, quam ualde gaudeā: qui, fac, ut te quammaxime diligat. mihi crede, nihil ex ista prouincia potes, quod iucundius sit, deportare. Cura ut ualeas.

EXPLANATIO

MOROSI,] morosus est, cui non placet id, quod placere debet: uel, qui plus, quam oportet, exigit ab aliquo: uel, qui non fert, quod ferendum uidetur. In Oratore: Usque eo difficiles, ac morosi sumus, ut nobis non satisfaciat ipse Demosthenes. EA, QVAE *spero*,] honestatem, & commoda. Ep. xt. C. MATII,] cuius exstat grauissima epistola lib. xi. (apud Caesarē gratia ualuit, ut ep. 12. lib. vi. DOCTISSIMI] Quinctilianus, lib. xii. c. 6. ait Matium ante quaestoriam aetatem orasse. Columella lib. xii. c. 4. & c. 44. scripsisse eum de pistore, coquo, & cellario libros tres. A. Gellio quoque, & Macrobio laudari uideo doctrinam Cn. Matij. Sed ibi Cnaeus, hic Caius nominatur: ut uel duo Matij fuerint, diuerso praenomine, uterque in primis eruditus: uel, si unus fuit, mendum sit in alterutro praenomine.

Argumentum ep. 16.

Laudare Trebatium *uidetur ut sapientem, qui belli discrimina uitaret: sed re uera notat ut timidum: quod saepe facit adscribit quaedam per iocum, de Cn. Octauio, de futuris* Trebatij *diuitijs, de eiusdem superbia: Scripta uidetur eodem anno: quod ex eo cognoscitur, quia scribit Cicero &* in Britanniam *ire* Trebatium *noluisse, & adhuc quidem Samarobrinae esse; ubi eum fuisse, cum interreges crearentur, indicat ep.* xi.

Cicero S. D. Trebatio. 16.

IN *Equo Troiano scis esse in extremo,* SERO SAPIVNT. *tu tamen, mi uetule, non sero. primas illas rabiosulas, sat fatuas dedisti. deinde, quod in Britannia non nimis φιλοθέωρον te praebuisti, plane non reprehendo. nunc uero in hibernis iniectus mihi uideris: itaque te commouere non curas.* VSQVEQVAQVE *sapere oportet. id erit telum acerrimum. Ego, si foris cenitarem, Cn. Octauio, familiari tuo, non defuissem: cui tamen dixi, cum me aliquoties inuitaret, Oro te, quis tu es? sed mehercule, extra iocum, homo bellus est: uellem, eū tecum abduxisses. Quid agatis, & ecquid in Italiam uenturi sitis hac hieme, fac plane sciam. Balbus mihi confirmauit, te diuitem futurum. id utrum Romano more locutus sit, bene nummatum te futurum, an, quo*

moda

modo Stoici dicunt, omnes esse diuites, qui caelo, & terra frui possunt, postea uidero. Qui istinc ueniunt, superbiam tuam accusant, quod negent te percunctantibus respondere. sed tamen est, quod gaudeas. constat enim inter omnes, neminem te uno Samarobrinae iuris peritiorem esse. Vale.

EXPLANATIO

IN *Equo troiano*] tragoediae nomen, sed utrum Liuij Andronici, quem Nonius appellat in Opitula, an Naeuij, quem Macrobius lib. vi. Sat. ignoro. SERO *sapiunt.*] Subaudi, Phryges: qui, cum Helenam initio belli reddere noluissent, postea, fractis iam eorum opibus, & spe salutis amissa, uelle se eam reddere dixerunt. inde natum prouerbium: de quo Festus. MI. VETVLE,] amatorie, per iocum. RABIOSVLAS,] in quibus, teneri se urbis desiderio, & cupere statim aliquid auferre, atque a bello discedere, scripserat Trebatius. id fuit primum argumentum, cur non sero, sed mature sapere uisus est. alterum, quod in Britanniam ire noluit. tertium, quod Samarobriuae diu mansit, nec ullam rei bellicae partem attigit. Inde iocandi materiam Cicero sumpsit. SAT FATVAS,] quia, cum iuisset in Galliam eo consilio, ut Caesaris beneuolentiam obsequio, officioq. suo consequeretur, ita statim auferre ab eo pecuniam, & domum redire properabat, quasi non litteras commendaticias, uerum syngrapham adiectam attulisset. NON NIMIS φιλοθέωρον] non ualde cupidum spectandi: quia transire in Britanniam noluisti, neque spectare essedarios. Hic locus alio loco ep. 6. illustratur. Secutus autem sum Politiani correctionem: licet libri ueteres, pro Nimis, Minus, & pro, φιλοθέωρον, Quam Philoctetem, omnes habeant uno tantum excepto, in quo est, Non minus philotheorum, item ut esse Mediceo libro Politianus idem scripsit. IN. HIBERNIS *iniectus mihi uideris:*] hibernorum tempus nondum erat: sed hibernare Trebatius uidebatur, quia se Samarobrina non commouebat. ep. 11. 12. & in hac, in extremo. VSQVAQVAQVE *sapere oportet.*] vbique: quod tu facis: qui tibi optime caues, nec periclitari, quamquam sis in bello, de uita uis. huius aduerbij uis eadem semper est. exempla, & palam sunt, & quaedam Carisius quoque recitat, M. Catonis, C. Gracchi, Frontonis. TELVM] summum est in sapientiae praesidium. Serio uidetur hoc dicere, sed iocatur: quasi dicat: nae tu rationem tuendae salutis tuae optimam ininisti, &, quod alij telis acerrimis, id tu sapientia tua consequeris. NON. REFVISSEM:] non negassem: obsecutus essem. QVIS. TV. ES?] ineptum hominem significat: qui Ciceronem, cui ne notus quidem esset, ad cenam inuitaret. ep. 9. HOMO. BELLVS] lepidus, quo uti iucunde quiuis possit. *Bellus*, ad formam non refertur, sed ad quandam uenustatem, quae amorem conciliat. ABDVXISSES.] nondum a ioco discedit; quamquam dixerit, Extra iocum. nam nam Abduxisses, uidetur esse, tecum duxisses, ut hominem bellum, uoluptatis, & laetitiae tuae caussa: sed ualet, ut hominem ineptum, quo minime delectamur. In hac autem structura, Homo bellus est, uellem, cum tecum abduxisses: inesse quiddam sentio, quod capiat aures meas: nec id tamen, quale sit, explicare satis queo: cuiusmodi multa sunt in Latina lingua, quae malim imitari, quam docere. Huic loco respondere uidetur ille ep. 28. lib. x. Quam uellem ad illas pulcherrimas epulas me idibus Mart. inuitasses: reliquiarum nihil haberemus. Et ad Att. ep. 22. lib. xv. Gratulor nobis, Quinctum filium exijsse: molestus non erit. IN. ITALIAM] puto me iam dixisse, Italiam aliter iure naturae, aliter iurisdictione minari: iure naturae, alpibus: iurisdictione, Rubicone amne: ultra quem incipiebat Cisalpina Gallia; quae cum transalpina, & Illirico erat in imperio Caesaris. Dixit igitur Cicero, In Italiam, idest, in Cisalpina Gallia, quo se Caesar quotannis ad conuentus peragendos hieme conferre solitus erat. ipse enim Commentariorum suorum lib. 1. in extremo, de se ipso ita scripsit: In citeriorem Galliam ad conuentus agẽdos profectus est. Et lib. 2. item in extremo: Legionibus in hiberna deductis, in Italiam profectus est. Et lib. v. primis uerbis: L. Domitio. Ap. Claudio cos. discedens ab hibernis Caesar in Italiam, ut quotannis facere consueuerat, legatis imperat, &c. Et lib. vi. in extremo: Vt instituerat, in Italiam ad conuentus agendos profectus est. Quibus exemplis utendum putaui, ut constaret, ab eodem Caesare modo citeriorem Galliam, modo Italiam uocari etiam imperij partem, quae alpibus, & Rubicone amne continetur. VENTVRI. ESSETIS] uenerunt: ut Caesaris uerba lib. vi. quae iam recitaui, demonstrant. STOICI] qui sapientis esse omnia confirmant: ut in Zenone Laertius ostendit. locus in Trebatium, qui nummatus esse possit sine nummis, more sapientum. CAELO, *& terra frui*] fruuntur autem soli sapientes. Huc illud pertinet ex lib. v. de Fin. Paupertas si malum est, beatus esse nemo potest. quamuis sit sapiens. at Zeno eum non beatum modo, sed etiam diuitem dicere ausus est. POSTEA *uidero.*] modus loquendi, quo significamus, nondum nobis constitutum, ac certum esse, quid aliqua de re sentiamus. simile illud ep. 25. Praeter duo nos, loquitur isto modo nemo: bene, male ne, uidero. Et in ep. 9. lib. ix. ad Att. Si hic, qua ratione initium fecit, eadem cetera aget, sincere; temperate, prudenter, ualde uidero. Et lib. 1. de leg. Cui tamen ego assentiar in omnibus, necne, mox uidero. SVPERBIAM. TVAM] non quod superbus esset, sed quod a nemine consuleretur. idẽ iocus ep. 10. lib. 1. Qui istinc nunc ueniũt, partim te superbum esse dicunt, quod nihil respondeas, partim contumeliosum, quod male respondeas. Respondere dicuntur iurisconsulti, cum ijs, a quibus consuluntur, de iure ostendunt, qualis eorũ caussa sit, quid uitandum, aut agendum. unde in Bruto: Rutilius magnum munus de iure respondendi sustinebat. Et pro Murena: Responsa iurisconsultorum. SED. TAMEN] quamquam nemo te consulat; hoc tamen laetare, quod istuc ueneris, ubi ius ciuile melius, quam tu, nemo calleat. locus est: nam quae laus,

laus, Samarobrinae bonum iurisconsultum uideri? Eiusdem generis illud ep. 10. Quod si in Britanniam quoque profectus esses; profecto nemo in illa tanta insula peritior te fuisset. Et lib. 1. ep. 10. Ibi, malis esse, ubi aliquo numero sis, quam istic, ubi solus sapere uideare.

Argumentum ep. 17.

Gratulatur Trebatio, quod urbis, urbanarumq. rerum desiderium aliquando deposuerit: eumq. cohortatur, ut Caesaris amicitiam plurimi faciat: quam fore fructuosam promittit, in seq. ipsum recipit. Eodem anno.

Cicero S. D. Trebatio. 17.

Ex tuis litteris, & Quincto fratri gratias egi, & te aliquando collaudare possum, quod iam uideris certa aliqua in sententia constitisse. nam primorum mensium litteris tuis uehementer commouebar, quod mihi interdum (pace tua dixerim) leuis in urbis, urbanitatisq. desiderio, interdum piger, interdum timidus in labore militari saepe autem etiam, quod a te alienissimum est, subimpudens uidebare. tamquam enim syngrapham ad imperatorem, non epistolam, attulisses, sic, pecunia ablata, domum redire properabas: nec tibi in mentem ueniebat, eos ipsos, qui cum syngraphis uenissent Alexandriã, nullum adhuc nummum auferre potuisse. Ego, si mei commodi rationem ducerem, te mecum esse maxime uellem: non enim mediocri afficiebar uel uoluptate ex consuetudine nostra, uel utilitate ex consilio, atque opera tua: sed, cum te ex adolescentia tua in amicitiam, & fidem meam contulisses; semper te non modo tuẽdum mihi, sed etiam augendum, atque ornandum putaui. itaque, quoad opinatus sum me in prouinciam exiturum; quae ad te ultro attulerim, meminisse te credo. posteaquam mea mutata ratio est: cum uiderem me a Caesare honorificentissime tractari, & unice diligi; hominisq. liberalitatem incredibilem, & singularem fidem nossem; sic ei te commendaui, & tradidi, ut grauissime, diligentissimeq. potui: quod ille ita, & accepit, & mihi saepe litteris significauit, & tibi uerbis, & re ostendit, mea commendatione sese ualde esse commotum. Hunc tu uirum nactus, si me aut sapere aliquid, aut uelle tua caussa putas, ne dimiseris: &, si quae te forte res aliquando offenderit, cum ille aut occupatione, aut difficultate tardior tibi erit uisus, perferto, & ultima exspectato: quae ego tibi & iucunda, & honesta praestabo. Pluribus te hortari non debeo: tantum moneo, neque amicitiae confirmandae clarissimi, ac liberalissimi uiri, neque uberioris prouinciae, neque aetatis magis idoneum tempus, hoc si amiseris, te esse ullum umquam reperturum, hoc, quemadmodum uos scribere soletis in uestris libris, idem Q. Cornelio uidebatur. In Britanniam te non esse profectum, uehementer gaudeo: quod & tu labore caruisti; & ego te de rebus illis non audiam. Vbi sis hibernaturus, & qua spe aut condicione, perscribas ad me uelim. Vale.

EXPLANATIO

QVINCTO. FRATRI] legato Caesaris in Gallia. GRATIAS. EGI,] quod officijs te suis complectatur. LEVIS] quia, cum iuisset ad Caesarem, ut honestatem augeret, facultatesq. suas, redire statim ad urbem cupiebat. VRBANITATISQ.] non est, hic Vrbanitas eadem, quae ep. 7. lib. III. in eo loco: Homo summa prudentia, multa etiam doctrina, addo urbanitatem, quae est uirtus, ut Stoici putant. Nam hic pro rebus urbanis accipitur. PIGER,] quippe tribunatum contempserat. ep. 8. SYNGRAPHAM] Syngrapha est, in qua scribimus, certam nos esse alicui pecuniam soluturos. Pro Murena: Pergis ne tamquam ex syngrapha agere cum populo? AD IMPERATOREM,] ad Caesarem, a quo pecuniam tamquam e syngrapha debitam exigẽres, & statim domum redires. ALEXANDRIAM,] ut a Ptolemaeo, Alexandrino rege, pecuniam suam, ei Romae creditam, exigerent. Iocatur Cicero in re uera: ut ex oratione pro Postumo, in qua etiam syngraphae in Albano Pompeij factae nominantur, satis constat. ijdem Ptolemaei creditores significantur ep. 1. lib. I. NVLLVM. NVMMVM] aliquot etiam ex ijs in uincula coniecti: & nudus, egensq. Postumus, qui non modo suam, sed amicorum quoque pecuniam expolio regi crediderat, e regno fugit: ut eadem docet oratio. SI *mei commodi rationem ducerem,*] quod Epicurei faciunt, qui suis commodis omnia metiuntur. ep. 12. & lib. III. ep. 9. AVGENDVM, *atque ornandum*] augendum, commodis; ornandum, honoribus. IN *prouinciam*] In Hispaniam cum proconsule Pompeio. hac de re uide ep. 5. VLTRO] quod summi est amoris argumentum. itaque ep. 55. lib. XIII. Cum, inquit, iamdiu diligerem M. Anneiũ; deq. eo sic existimarem, ut res declarat; quod ultro ei detulerim legationem, cum multis petentibus denegassem. Et in oratione pro Coelio: Puteolani ea non petenti Coelio detulerunt, quae multis petentibus denegarunt. ATTVLERIM,] multis rebus potuit Cicero, si legatus cum Pompeio in Hispaniam fuisset, Trebatio cõsulere. quod ipse ait ep. 5. Trebatium, inquit, cogitaram, quocumque exirem, mecum ducere; ut eum meis omnibus studijs, & beneficijs quã ornatissimum domum

mum reducerem. MEA. MVTATA. RATIO] mutaui consilium. Sic locutus ep.5. lib. III. Tua ratio postea est commutata. HONORIFICENTISSIME] ep.9. lib. I. Caesaris humanitas, ac liberalitas, breui tempore & litteris, & officijs perspecta nobis, & cognita. Et ibidem infra: Commemoranda quaedã, & diuina Caesaris in me, fratremq. meum liberalitas. Et ep. ult. lib. v. ad Att. Perspice meam cum Caesare suauissimam coniunctionem: qui quidem Quinctum meum, tuumq. dij boni, quemadmodum tractat honore, dignitate, gratia: non secus, ac si ego essem imperator. INCREDIBILEM,] commemorandam, & diuinam uocauit ep.9. lib. I. FIDEM] qui, quos semel in amicitiam suam recepit, numquam deserit. COMMENDAVI,] ep.5. ET. TRADIDI,] plus est, quam Commendaui. ep.5. Totum denique hominem tibi trado, de manu, quod aiunt, in manum istam tuam, &c. GRAVISSIME,] grauissimis uerbis, summum amorem, ac studium declarantibus. DILIGENTISSIMEQ.] sic, ut nihil praetermiserim. ACCEPIT,] ita te est complexus, ut ego te grauiter commendani. NVNC *tu uirum nactus*,] ep.7. Imperatorem habes liberalissimum. SI *me aut sapere aliquid, aut uelle tua caussa putas*,] si me nec iudicio falli, & fideliter tibi suadere existimas. DIFFICVLTATE] quae sit in ea re, quam consequi cupies. IVCVNDA, *& honesta*] iucunda quaedam sunt, ab honore seiuncta: ideo addidit, Et honesta: sicuti ep. XI. coniunxit honestatem, & facultates iucunda igitur, & honesta, pro, utilia, & honorifica. nõ enim hic, Honesta, ualet, recta. PRAESTABO.] aliter tamen scripsit ad Q. fr. ep. I. lib. III. Trebatiũ, ait, ad Caesarem misi: qui mihi iam satisfecit: si ipsi minus, praestare nihil debeo. CONFIRMANDAE] iam enim est instituta, commendatione mea grauissima, ac diligentissima. VBERIORIS *prouinciae*,] hoc est, quod Suetonius de Caesare scriptum reliquit: Ex omni prouinciarum copia Gallias potissimum elegit, cuius emolumento, & opportunitate idonea sit materia triumphorum. AETATIS] ipsius Trebatij. ep.7. Aetatem habes opportunissimam. HOC. SI. AMISERIS,] ep.7. Vt tibi unum timendũ sit, ne ipse tibi defuisse uideare. IN. VESTRIS. LIBRIS,] dixi iam, solitos esse ueteres iurisconsultos suae sententiae pondus addere, aliorum iurisconsultorum adscripto iudicio. uide ep. 10. Idem & Mucio, & Manilio placebat. Q. CORNELIO] Trebatij magistro. ep.8. LABORE] militari, quem soles uitare tum pigritia, tum timore. Paullo ante in hac ipsa epistola dixit, Interdum piger, interdum timidus in labore militari. NON. AVDIAM.] gloriantem de rebus a te gestis. Festiua iocatio. QVA. SPE, AVT. CONDITIONE,] spe, futuri; condicione, praesentis commodi.

Argumentum ep. 18.

Laudat Trebatium, *quod uideretur certa aliquando in sententia constitisse, & uelle in militia permanere.* Tum iocatur *in eius parcimoniam, quia scripserat in palimpsesto. Eodem anno.*

Cicero S. D. Trebatio. 18.

ACCEPI a te aliquot epistolas uno tempore, quas tu diuersis temporibus dederas: in quibus me cetera delectarunt: significabant enim te istam militiam iam firmo animo ferre, & esse fortem uirum, & constantem: quae ego paullisper in te ita desideraui non imbecillitate animi tui, sed magis ut desiderio nostri te aestuare putarem. quare perge, ut coepisti. forti animo istam tolera militiam. multa, mihi crede, assequere: ego enim renouabo commendationem, sed tempore. sic habeto; non tibi maiori esse curae, ut iste tuus a me discessus fructuosissimus tibi sit, quam mihi. itaque, quando uestrae cautiones infirmae sunt, Graeculam tibi misi cautionem chirographi mei. Tu me uelim de ratione Gallici belli certiorem facias: ego enim ignauissimo cuique maximam fidem habeo. Sed, ut ad epistolas tuas redeam, cetera belle: illud miror: quis solet eodem exemplo plures dare, qui sua manu scribit? Nam, quod in palimpsesto, laudo equidem parcimoniam: sed miror, quid in illa chartula fuerit, quod delere malueris, quam haec scribere: nisi forte tuas formulas: non enim puto te meas epistolas delere, ut reponas tuas. an hoc significas, nihil fieri, frigere te, ne chartam quidem tibi suppeditare? iã ista tua culpa est, qui uerecundiam tecum extuleris, & non hic nobiscum reliqueris. ego te Balbo, cum ad uos profisciscetur, more Romano commendabo. Tu, si interuallum longius erit mearum litterarum, ne sis admiratus. eram enim abfuturus mense Apr. Has litteras scripsi in Pontino, cum ad uillam M. Aemilij Philemonis diuertissem: ex qua iam audieram fremitum clientium meorũ; quos quidem tu mihi conciliasti. nam Vlubris, honoris mei caussa, uim maximam ranunculorum se commosse constabat. Cura ut ualeas. VI. idus Apr. de Pontino.

EPISTOLAM tuam, quam accepi ab L. Arruntio, conscidi innocentem: nihil enim habebat, quod non uel in concione recte legi posset. sed & Arruntius ita te mandasse aiebat, & tu adscripseras. uerum illud esto. nihil te ad me postea scripsisse, demiror, praesertim tam nouis rebus.

EXPLA-

EXPLANATIO

DIVERSIS *temporibus*] eodem tamen omnes exemplo, ot infra cogoofcitur. CAETERA *delectarunt:*] hoc pendet ufque ad illud, quod eft iofia: Cetera belle: illud miror. FORTEM] nou, ue antea uidebare, timidũ. ep. 17. AESTVARE] aeftus eft commotio uel in igne, oel in aqua, uel per trãslatiooem in aoimo. TEMPORE.] cum opus erit. Tempore, & Tempori, duobus cafibus, dicitur: ut e Cicerooe, Plauto, & alijs cognofcitur. VESTRAE *cautiones infirmae funt*,] tuum iftic artificium tibi parum prodeft: friget eoim io bello ius ciuile. ep. 13. Tantum metuo, oe iftic artificiom tuum tibi parum profit. Et ep. 16. Qui iftinc ueniuot, fuperbiam tuam accufant, quod oegeot te percunctantibus refpondere. Oecafionem dubitaodi in uerbo, Cautiooes, nonnulli attuleruot, affirmantes, in antiquis libris effe, Caufatiooes. Ego in meis omnibus, qui funt ondecim, plane uideo fcriptum, Cautiones. GRAECVLAM *cautionem chirographi mei*.] litteras commeodaticias ad Caefarem Graece fcriptas mea mano. fic enim malo, quam, Graecis miftas uerfibus. Caotiooem appellat, qood ita utilis ei futura effet illa commendatio, ut iurifconfultorum cautiooes ijs utiles effe foleot, a quibus de iure confuluntur. fic ep. 13. Vt ego quoque, inquit, te de noftris cautiooibus admooeam; Treoiros uites, cenfeo. GALLICI *belli*] uidetur iam abfolutum effe bellom Britanoicum: de quo in fuperioribos epiftolis. IGNAVISSIMO *cuique*] fortes enim rem gerunt: igoaui fpectaot, & fingula ootare folent: itaque narratoribus ignauis maior habeoda fides eft, quam fortibus. CAETERA *belle:*] redit ad id, quod coeperat dicere, Io quibus me cetera delectarunt. QVIS *folet eodem exemplo*] miror, inquit, cum tua manu fcribas, eodem exemplo plures a te epiftolas mitti. Hinc licet cooijcere, epiftolas illas, quas Cicero fe diuerfis temporibus accepiffe dixit, eodem exemplo omoes fuiffe. IN. PALIMPSESTO,] Palimpfeftus, membrana fuit iterum abrafa, ut aliquid rurfus io ea fcriberetur. unam autem ex illis epiftolis, oon omnes, in palimpfefto fcripferat Trebatius. CHARTVLA] palimpfefto. breuem epiftolam fuiffe cooftat, quae fcripta fuerat in palimpfefto. QVAM. HAEC. SCRIBERE?] Cum io hoc loco diuerfis temporibus innumerabiles prope iofpexerim ueteres libros, omnes tameo confeotire animaduerti: quo magis adducor, ut diffentiam a Bernardino Rutilio, qui primus legendum arbitratus eft, Quam haec non fcribere. At fenteotia poftulare negaotem particulam uidetur. Efto: quis praeftabit, numquam falli nos in eo, quod uidetur? quod fi mutandum; quod facile concefferim; & ego ipfe in emendaodis libris uti coniectura interdom foleo: mutatio modica fit, quaeq; a litterarum fimilitudine non difcedat. itaque crederem, non abfurde legi poffe, Quam exfcribere. diuinat eoim Cicero, quod ex illa chartula deletum fit, exfcriptum non effe: fiquidem, qui fcribit in palimpfefto, chartae laborat inopia: itaque delere mauult, quam exfcribere. Haec ita opinabar, ut mihi ipfe nec placerem ualde, nec omnino difplicerem. FORMVLAS:] Formulae funt ea, quae iurifconfulti litigantibus praefcribunt, ne caufla cadant: quae Cautiooes etiam dicuntur. funt & quaedam quafi oormae iudiciorum, aeque omnibus obferuandae, ot formula fiduciae, ep. 12. & Aquillij formulae de dolo malo, lib. 2. Off. & dati damni formula, apud Pli. lib. 12. cap. 59. Ex hoc geoere ooo fuere Trebatij formolae, fed ex illo fuperiore, cum fcribebãtur, hodieq; fcribuntur, clieotibus in re controuerfa. NON. ENIM. PVTO] per iocum fignificat, pluris effe epiftolas foas, quam formulas Trebatij. FRIGERE. TE,] nullum te iftic fructum capere e fcientia iuris ciuilis. ep. 11. Sio aotem ifta frigebunt, recipias te ad oos. SVPPEDITARE?] neutrum abfolutum, ut in oratiooe pro Scauro: Vndique mihi fuppeditat, quod pro M. Scauro dicam, quocumque non modo mens, uerum etiam oculi inciderint. Et lib. 1. Off. Studeat parare ea, qoae fuppeditent & ad uictum, & ad cultom. Cum agendi uero figoificatiooe ootius eft, quam ut exempla requirantur. TECVM *extuleris*,] oam, fi eam tecum non attoliffes, fiue uerecondia peteres: nunc, quia te pudor a petendo deterret, nihil accipis. Haec quoque per iocum. nam ep. 5. pudorem io laude pofuit, cum dixit: Meliorem uirum, prudentiorem effe neminem. Et ep. 7. Multom io eo te frater adiuuabit meus, multom Balbus, fed, mihi crede, tuus pudor, & labor plurimum. MORE *Romano*] grauiffime, & diligentiffime. ep. 5. METTRETII *Philemonis*] ueteres libri nonnihil diffeotiunt: alij enim, Metilli, alii Meuilii, alii Metrinii, alii aliter habeot. fufpicatus fum adolefcens, neque nonc muto fententiam, legeodum effe, M. Aemilii Philemonis: ut fit libertus Aemiliae gentis, & is fortaffe, de quo Pedianus haec in argomento orationis pro Milooe: Munatius Plancus tribunus pl. produxerat in coocionem M. Aemiliom Philemonem, notum hominem, libertum M. Lepidi. IAM *audieram*] quia non longe aberant. FREMITVM] cum ad falutandom patronum fuom Cicerooem ire uellent honoris cauffa. CLIENTIVM *meorum;*] clientes fuos Trebatius, in Galliam proficifcens, Ciceroni commendauerat. ideo fequitur: Quos tu mihi conciliafti. & ep. 12. Quid fiet populo Vlubrano, fi tu ftatueris, πολιτεύεσθαι non oportere? VLVBRIS,] Vlubrae, opidum non celebre. uicum defertiffimum appellat Porphyrio in ep. 11. lib. 1. VIM *maximam*] maximum numerum. nota fignificatio. RANVNCVLORVM] quia paludes Vlubris propinquae, ranunculos uocauit Vlubrarum iocolas, iocans io Trebatii cliẽtes. ARRVNTIO,] fic fcribitur hoc nomen io aotiquis lapidibus. INNOCENTEM:] cum in ea oihil fcriptum effet, quod fi efferretur, nocere tibi poffet. TAM *nouis rebus*.] geftis a Caefare in Gallia: quae legontur io ipfius Commentariis.

Aigu-

Argumentum ep. 19.

POst obitum Caesaris, M. Antonio, P. Dolabella cos. cum ciuitas respirasse, & quasi reuixisse resp. uideretur; repente Kalendis Iun. Antonij consulis culpa, ita mutata sunt omnia, ut boni uiri tum de statu reip. tum de sua quisque salute uehementer timere cogerentur. quae cum Cicero uidisset; desperata libertate, consilium cepit in Graeciam *proficiscendi, discessitq. ea mente, ut adesset Kalendis Ian. quod initium cogendi senatus, Pansa, &* Hirtio *consulatum ineuntibus, fore uidebatur. hanc rem attingit Cicero ep. 1. lib. x. & ep. 25. lib. xi. et in Philippica 1. & lib. iii. Off. Cum igitur in* Graeciam *proficiscens* Veliam *peruenisset, ab ipsa urbe,* Trebatij *amantissima, admonitus,* Topicorum *librum scripsit, de quo iam rogatus erat a* Trebatio, *cum in* Tusculano *simul essent. id significat in hac epistola:* Topi*ca uera ipsa obscuriora esse dicit, nec legenda sine interprete: exercitationem esse necessariam, si expeditam in quaestionibus habere doctrinam uelit. Hanc epistolam post sequentem scriptam esse, adscripta utriq. dies ostendit.*

Cicero S. D. M. Trebatio. 19.

VIDE, quanti apud me sis. etsi iure id quidem: non enim amore te unico. ueruntamen, quod praesenti tibi prope subnegaram, non tribueram certe, id absenti debere non potui. itaque, ut primum Velia nauigare coepi, institui Topica Aristotelica conscribere, ab ipsa urbe commonitus amantissima tui. eum librum tibi misi Rhegio, scriptum quam planissime res illa scribi potuit. sin tibi quaedam uidebuntur obscuriora; cogitare debebis, NVLLAM *artem litteris sine interprete, & sine aliqua exercitatione percipi posse. non longe abieris. num ius ciuile uestrum ex libris cognosci potest? qui quamquam plurimi sunt, doctorem tamen, lumenq. desiderant. quamquam tu si, attente leges, si saepius, per te omnia consequere, ut certe intelligas. ut uero etiam ipsi tibi loci, proposita quaestione, occurrant, exercitatione consequere: in qua quidem nos te continebimus, si & salui redierimus, & salua ista offenderimus. Vale. v. Kal. Sext. Rhegio.*

EXPLANATIO

PRAESENTI *tibi* } in Tusculano. uide prooemium Topicorum. PROPE *subnegaram, non tribueram certe,* } cum Trebatius disciplinam, & rationem peteret inueniendorum argumentorũ; hortatus est eum Cicero, uel ut Aristotelis Topica per se ipse legeret, uel ut a doctissimo quodã rethore totam illam rationem acciperet. Hoc est, quod ait: Prope subnegaram. Vide prooemium Topicorum. DEBERE *non potui.* } id uolui persoluere. Quod ab amicia petitur, id, donec tribuamus, deberi a nobis dicimus: cũ uero, id omnino a nobis tribuendum, significare nolumus, deberi non posse dicimus exemplũ est hac ipsa de re in Topicorum prooemio, & ep. 2. lib. iv. ad Att. Oratio iuuentuti nostrae deberi non potest. Et lib. iii. de Orat. An me tam impudentem esse existimatis, ut hoc praesertim munus putem diutius posse deberi? Et Tusc. 2. in extremo: Sed tibi hoc uideo non posse deberi. ARISTOTELICA } quod in eum librum praecepta Aristotelis multa transtulit. nonnulla tamen addidit de suo. AB IPSA *urbe commonitus;* } similiter ep. xi. lib. 2. Mihi magnae curae est aedilitas tua. ipsa dies me admonebat. scripsi enim haec ipsis Megalensibus. Quo loco uide quae diximus. AMANTISSIMA *tui.* } uel quod Trebatius Veliae natus: uel quod ibi possessiones, a patre relictas, haberet. RHEGIO, } scribendum cum adspiratione; dictũ enim *ἀπὸ τοῦ ῥαγῆναι,* ait Strabo, lib. vi. LITTERIS } ex ipsis tantũ litteris, & quasi muto libro. NON *longe abieris.* } non longe petantur exempla. DOCTOREM *tamen, lumenq.* } qui doceat, & illustret ea, quae obscuriora sunt. Dixit iam: Sin tibi quaedam uidebuntur obscuriora. Et cũ negauerit ullã artẽ sine interprete, & sine exercitatione aliqua litteris posse percipi: hic pro interprete doctorẽ nominat: de exercitatione autem subiunget ijs uerbis: Vt uero etiam ipsi tibi loci, proposita quaestione, occurrãt, exercitatione consequere. Veteres libri non consentiunt. duo habent, Lumenque, quos secutus sum: alij uarie, Vsumque, Vnumquemque, Nonnumquam. PER TE } sine doctore. VT CERTE } si non omnia,

hoc certe, ut intelligas, consequere. Notanda uis uocabuli, quã & Ter. indicat in Andr. Atque aliquis dicat: nihil promouetis. Multum: molestus certe ei fuero, atque animo morem gessero. IPSI *loci* } sedes argumentorum. In Topicis: Vt earum rerum, quae absconditae sunt, demõstrato, & notato loco facilis inuentio est: sic, argumentũ aliquod peruestigare cum uolumus, locos nosse debemus. Sic enim appellatae ab Aristotele sunt eae quasi sedes, unde argumenta promuntur. itaque licet definire, locum esse argumenti sedem; argumentum autem, rationem, quae rei dubiae faciat fidem. NOS *te continebimus*, } post oppressam remp. contulit se Cicero ad domesticas exercitationes; ne facultas dicendi, ante parta in foro, exaresceret. ep. 18. lib. IX. REDIERIMVS; } e Graecia: cogitabat enim adesse Romae Kalendis Ian. SALVA *ista* } res urbanas, quas pessime affectas relinquebat; ut in argumento ostendimus. RHEGIO. } unde discedens, librum Topicorum Trebatio mittebat. dixit enim: Eum librum tibi misi Rhegio.

Argumentum ep. 20.

Scribit de amore Veliensium in Trebatium: & hortatur, ne paternas possessiones uendat, quae, tam miseris temporibus, perfugium esse possint. Adscripta dies indicat, ante superiorem datam esse.

Cicero S. D. Trebatio. 20.

AMABILIOR *mihi Velia fuit, quod te ab ea sensi amari. sed quid ego dicam te, quem quis non amat? Rufio mediusfidius tuus ita desiderabatur, ut si esset unus e nobis. sed ego te non reprehendo, qui illum ad aedificationem tuam transduxeris. quamquam enim Velia non est uilior, quam Lupercal: tamen istuc malo, quam haec omnia. tu, si me audies, quam soles, has paternas possessiones tenebis, (nescio quid enim Velienses uerebantur) neque Heletem, nobilem amnem, relinques; nec Papirianam domum deseres: quamquam illa quidẽ habet lucum, a quo etiam aduenae teneri solent: quem tamen si excideris, multum prospexeris. sed in primis opportunum uidetur, his praesertim temporibus, habere perfugium primum eorum urbem, quibus carus sis, deinde etiam tuam domum, tuosq. agros, eaq. remoto, salubri, amoenoq. loco: idq. etiam mea interesse, mi Trebati, arbitror. sed ualebis; meaq. negotia uidebis; meque, diis iuuantibus, ante brumam exspectabis. Ego a Sex. Fabio Niconis discipulo, librum abstuli Νίκωνος περὶ πολυφαγίας. O medicum suauem, meq. docilem ad hanc disciplinam! sed Bassus noster me de hoc libro celauit; te quidem non uidetur. Ventus increbescit. Cura ut ualeas. XIII. Kal. Sext. Velia.*

EXPLANATIO

RVFIO *tuus* } Rufionem Trebatij gentilem fuisse, didici ex hoc antiquo lapide, qui est Romae ad portam Latinam.

C. VIBIVS. C. F. MACER. C. TREBATIVS. RVFIO. FACIVND. CVRAVERVNT

AEDIFICATIONEM *tuam* } aedificabat Trebatius in regione Lupercali proxima. LVPERCAL: } locus, ubi lupa Romulum, & Remum aluit infantes. HELETEM, } ueteres libri omnes, Haletem: sed Strabone lib. VI. & ep. 6. lib. XVI. ad Att. apparet legendum esse, Heletem. NOBILEM *amnem*, quia Veliam ab eo nomen accepisse traditum est. Strabo. PAPIRIANAM } emptam de Papirio quodam a Trebatio, uel ab eius patre. LVCVM, } sunt, qui Lucum, ideo male legi credant, quod neque luci capax esset priuata domus; & luci, quia sacri, non sine scelere incidi possent. Vtroque ratio parũ firma. primũ enim, lucum illum non intra aedes Trebatij, sed ante eas fuisse, licet existimare: deinde, ne Cicero putetur impie sensisse, qui eũ a Trebatio caedi uellet; docet M. Cato, quo modo recte, & sine piaculo caedi lucus possit. Quod attinet ad ueteres libros; unum tãtũ uidi, in quo est, Lacum. reliqui omnes habẽt, Locum. ex quo, Lotum, quidã legere maluerunt. quam coniecturam probare non possum; cum proxime sequatur, A quo: quod certe ad arborem lotum referri posse, nemo dixerit. Praeterea, luco magis, quam unius arboris umbra, uel forma teneri aduenas, credibile est. quod ideo dico, quia sequitur, A quo etiã aduenae teneri solẽt. Iam illud, Multum prospexeris, aptius pertinere arbitror ad lucum, quã ad arborẽ. magis enim prospectum lucus impedit, quã arbor: cum praesertim, Prospexeris, intelligendũ uideatur, e totis aedibus, non ex uno tantum cubiculo, aut una aedium parte. VIDEBIS; } pro curabis. ep. 1. lib. 5. ad Att. Statius antecesserat, ut prandium nobis uideret. DIIS *iuuantibus*, } sic locutus, & in Phil. 3. ANTE *brumam* } cogitabat esse Romae Kalendis Ian. Phil. 1. Ea mente discessi, ut adessem Kalẽdis Ian. quod initium senatus cogẽdi fore uidebatur. Bruma dictus est breuissimus Decẽbris mẽsis dies, solis hiemale solstitium. Festus. NICONIS } medici. ABSTVLI } Veliae. Περὶ πολυφαγίας. } de edacitate. DOCILEM } in illo opinor, libro, documenta inerant, quo modo, incolumi ualetudine,

plurimum

plurimum edi posset. INCREBESCIT.] flare incipit uehementius. creber enim uenti spiritus magis intẽdit uela, quam rarus. Quaestio est, utrum dici debeat, Increbesco, an Increbresco, & Increbuit, an Increbruit. Ego sequor similitudinem. nam quia ruber, & creber eodem plane modo desinunt; & a ruber fit uerbum rubeo; a cuius deinde secunda persona, addita syllaba co, fit rubesco: sic a creber deductũ est inusitatum hodie uerbum, crebeo; a cuius itẽ secunda persona factum est crebesco, unde Increbesco. non enim me mouent nigresco, & macresco: quia deducuntur a nigreo, & macreo: cũ rubesco non a rubreo, sed a rubeo deriuetur; & cũ rubesco, & erubesco maiorem habeat similitudinem cũ increbesco, quam cũ ceteris uerbis, quippe cũ a simillimis nominibus, creber, & ruber deducantur. Nam, quod aiunt uiri docti, ideo scribendum, increbresco, quod a nominibus ijs, quorum patrius casus exit in ri, ut integri, sacri, fiat integrare, sacrare: ostendi iam, sic excipi ab hac regula increbesco, ut excipitur erubesco. Quod autẽ ijdẽ affirmant, rubesco, unde fit erubesco, non a rubro, sed a rubore formari, ut pallesco a pallore, puteo a putore, feteo a fetore, candeo a candore, caleo a calore: argumentum componitur ex dissimilibus. nam illa, puteo a putore, feteo a fetore, candeo a candore, caleo, a calore, similia sunt, & recte dicuntur: at, pallesco a pallore, non eodem modo recte dicitur. fit enim pallesco a palleo, palles: & palleo a pallore. itidemq. rubesco, a rubeo; rubes: & rubeo a rubore. VELIA.] cum in Graeciam iret.

Argumentum ep. 21.

Sillij, caussam, uiri optimi, amici sui, Trebatio commendat. Incertus uidetur annus epistolae: ego tamen suspicor esse scriptam, quo anno Caesar necatus est. Suspicor autem ex mentione Q. Caepionis praetoris: qui, nisi fallor, est M. Brutus, is, qui in Caesarem coniurauit. gessit enim praeturam eo anno, ut ex historicorum libris, & ep. 2. & 3. lib. 2. cognoscitur: & Q. Caepio uocatur in Phil. X. quod erat, ut arbitror, adoptatus ab auunculo Q. Seruilio Caepione; quem nominat Plutarchus in Catone Vticensi.

Cicero S. D. Trebatio. 21.

SILLII caussam te docui. is postea fuit apud me. cũ ei dicerem tibi uideri, sponsionem illam nos sine periculo facere posse, SI bonorum Turpiliae possessionem Q. Caepio praetor ex edicto suo mihi dedit: negare aiebat Seruium tabulas testamenti esse eas, quas instituisset is, qui factionem testamenti non habuerit: hoc idem Offilium dicere: tecum se locutum negabat: meq. rogauit, ut se, caussamq. suam tibi commendarem. Nec uir melior, mi Testa, nec mihi amicior P. Silio quisquam est, te tamen excepto. gratissimum igitur mihi feceris, si ad eum ultro ueneris, eiq. pollicitus eris, sed, si me amas, quamprimum. hoc te uehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

EXPLANATIO

SILLII] ad quem sunt epistolae lib. XIII. SPONSIONEM *illam*] ne boni uiri litibus iniustis pro aliena libidine uexarentur, cogebatur & is, qui de aliqua re, tamquã sibi debita, uerbi gratia de hereditate, litem intenderet, & is, qui infitiaretur, promittere, se daturum, nisi iudicio uinceret, certam pecuniam aduersario: ut, eo metu iniecto, reprimeretur litigandi libido. haec actio uocabatur Sponsio: quia Spondere est promittere. Simile erat, non tamen idem, sacramento contendere. nam pecunia utrimque deponebatur apud pontificem: ut is, qui caussa cecidisset, duplici damno afficeretur, primũ amissae litis, deinde pecuniae litis caussa depositae. qui uicerat, suã pecuniã auferebat: uicti pecunia in rebus diuinis consumebatur. In sponsione similiter pecunia deponebatur: sed exitus non idem, qui in sacramẽto, erat. nam, qui sponsione uicerat, non modo sua, sed aduersarij quoque pecunia potiebatur. in sacramento autem suã tantum pecuniam uictor auferebat: uicti redibat ad aerarium, ut ait Varro. Sed de sacramẽto infra, in ep. 32. SPONSIONEM *illam*] quae sequitur, Si bonorum Turpiliae, &c. NOS] Silium. Nos, dicit, tamquam ageretur de sua re. SINE *periculo*] quod enim is, qui litem infert, probari a se posse putat, id in sponsione pronunciat. itaque uidendum, quibus uerbis sponsionem faciat. SI *bonorum Turpiliae possessionem Q. Caepio praetor ex edicto suo mihi dedit:*] hereditatẽ sibi a Turpilia relictã Silius ex edicto praetoris acceperat. uocatus in iudicium a Turpilio propinquo, eandẽ hereditatem repetente, quia Turpiliae factionẽ testamenti fuisse negaret, sponsionẽ facere cogebatur: de qua consuluit peritissimos iurisconsultos, Ser. Sulpicium, & Offilium: &, cum Trebatij quoque sententiã scire uellet, Ciceronis opera usus est. Videtur autẽ pro, Si, legendũ Ni: ut ita sponderet Silius: Ni bonorum Turpiliae possessio-

nem Q. Caepio praetor ex edicto suo mihi dedit, spondeo me daturum aduersario tantū pecuniae, quātum in sponsionibus promitti solet. Reliquae quoque sponsiones eodē modo incipiebant, ut illa in oratione in Pisonē: Cum ego eū Coelimontana porta introisse dixissem, spōsione, me, Ni Esquilina introisset, homo prōptus lacessiuit. Et in Verrem lib. v. Rubrius Apronium sponsione lacessiuit, Ni Apronius dictitaret, te sibi in decumis esse socium. Et alibi. SERVIUM] Sulpicium, principem iurisconsultorū, ut ait Cicero in Bruto. INSTITVISSET] fecisset. FACTIONEM *testamenti*] ius faciendi testamenti. Ita locutus in Topicis. Et Digest. lib. XXVIII. tit. qui testamentum facere possunt, l. 3. Testamenti factio, inquit Labeo, non priuati, sed publici iuris est. OFILIVM] clarum iurisconsultum, de quo Pomponius de Origine iuris. TESTA,] cognomen Trebatij. ep. 13. 22. VENERIS,] in urbe uidetur fuisse Trebatius, extra urbem Cicero.

Argumentum ep. 22.

PRobat auctoritate iurisconsultorum, quod dixerat dubitari, posset ne heres, quod furtum antea factum esset, recte furti agere. Scriptam opinor eodem anno, quo superiorem proximam.

Cicero S. D. Trebatio. 22.

ILLVSERAS *heri inter scyphos, quod dixeram controuersiam esse; posset ne heres, quod furtum antea factum esset, recte furti agere. itaque, etsi domum bene potus, seroq. redieram: tamen id caput, ubi haec controuersia est, notaui, & descriptum tibi misi: ut scires, id, quod tu neminem sensisse dicebas, Sex. Aelium, M. Manilium, M. Brutum sensisse. Ego tamen Scaeuolae, & Testae assentior. Vale.*

EXPLANATIO

ILLVSERAS *heri inter schypos,*] Scyphus uas potorium fuit. Tibullus el. 10. lib. 1.

„ — Nec bella fuerunt,
„ Faginus adstabat cum scyphus ante dapes.

Macrobius lib. v. Herculis ait poculum fuisse, ut Liberi patris Cantharum: & Virgiliū Graeca poculorū nomina posuisse, carchesia, cymbia, canthatos, scyphos. Scyphos aureos cōuiuis apposuit Claudius Caesar. uitreis in priuata mensa Ciceronem, ac Trebatium usos esse, credibile est. Incertae mensurae fuit: nā scyphos capaciores Horatius, & in Claudij uita Trebellius Pollio trilibres nominat duos Claudio a Gallieno donatos. quo patet, minoris etiā mensurae fuisse. Vasa autē uinaria mensurae fuerunt uel certae, uel incertae: certae, ut culeus, amphora, urna, congius, sextarius, hemina, cyathus. culeus capit amphoras uicenas, amphora urnas duas, urna congios quattuor, cōgius sextarios sex, sextarius heminas duas, hemina cyathos sex, cyathus unciā, & bessem. quae si ad eorum uasorum, quibus hodie Romae utimur, mensuram redigantur; culeus bariliū decem erit; quae fortasse ueteris bottae Romanae mēsura fuit: amphora dimidiū barilis capiet: urna quartam barilis partem: congius buccalia duo: sextarius tertiā partem buccalis: hemina foliettae duas tertias capit. Incertae mensurae doliū; unde in uasa minora uinū diffundebatur; quo usus commodior esset: nā dolia loco non mouebantur: item cadus, setia, cupa, lagena, (si tamen a lagyno differt, quod Athenaeus lib. XI. capere ait duodecim choas Atticas) praeterea, cirnea, crater, scyphus, calix, cymbium, cululllus, patera, cantharus, alia. Bottis nostratibus Romae olim non utebātur, sed uina dolijs fictilibus asseruabant. circa Alpes tantū, frigidissima caeli plaga, ligneis uasis, quae cingulis cingerentur, uinū condi solitum, Plinius ait. nam cupa lignea quidē, sed inter minora uasa uidetur fuisse, quibus non diu custodiendū, ut dolijs, sed assidue promendum, uinum reponeretur. quod illud Ciceronis in Pisonem declarat: Panis, & uinū a popina, atque de cupa. Et illud Naeuij apud Noniū: Duas cupas mero plenas exhausit. quamquam aduersari uiderētur illa Plinij uerba lib. XXIII. c. 2. Vini facci tanta uis est, ut descendētes in cupas enecet. Hinc enim licet opinari, magnum uas fuisse. nec dissentit Lucanus, cum ait: Namque ratem uacuae sustentant undique cupae. Vlpianus quoque dolia cum cupis simul nominat. Cupa uero, a Catone nominata, diuersum quiddam est. RECTE *furti agere.*] haberet ne actionē aduersus eum furem, qui furatus esset ante quam ipse heres esset. ideo enim dubitari potest. quia non uidetur heres ea, tamquam sua, posse repetere, quae nondum ad eum hereditario iure peruenissent. Sed controuersiam tollunt Paulli uerba, ueteris iurisconsulti. Si dominium, inquit, rei subreptae quacumque ratione mutatum sit, domino furti actio competit, ueluti, heredi, & bonorum possessori, & patri adoptiuo, & legatario. BENE *potus,*] Bene, pro ualde, ut ep. 16. Bene nummatum: & Asinius ep. 32. lib. x. Bene peculiatus. SEX. *Aelium,*] acutum hominem: unde ab Ennio catus uocatus est in illo uersu, Egregie cordatus homo, catus Aelius Sextus. lib. I. de Orat. ibidē lib. III. & in Bruto, & in Tusc. I. & Varro lib. VI. & Pomponius de Origine iuris. M. MANILIVM,] opinor huius Manilij praenomen fuisse Manius, quod ita scribebatur, M. unde fluxit error, similitudine litterarum, & prae-

nominis

nominis ignoratione. In fastis etiam, Capitolinis, anno 604. uideo consulem esse M'. Manilium. nominatur lib. 1. de Orat. & ibidem lib. III. & in Bruto, & apud Pomponiũ de Origine iuris, & alibi. M. BRVTVM] qui septem libros, ut ait Pomponius, reliquit. SCAEVOLAE, & Testae] Trebatium suis cognominibus appellat. Testa enim uocatur ep. 13. & 21. Scaeuola uero ep. 14. ad Att. lib. IX. locatur Cicero, & post uerbum, Scaeuolae, addit copulam, Et: ut uideatur de duobus loqui, cùm de úno loquatur. Aut dic, P. Mucium significari, quem & lib. 1. de Fin. cum Manilio, & Bruto nominat: eosque uocat principes ciuitatis. nisi si Mucium Scaeuolam illum notat, de quo ep. 10.

Argumentum ep. 23.

Signa quaedam Ciceroni, pictas potius tabellas cupienti, Gallus emerat. ex illis emptionibus nullam a se desiderari, Cicero rescribit. Tum subiungit, sibi esse uehementer gratum, quod proximam domum cupiat conducere. Incertus epistolae annus. non enim scripta uideri potest eodem tempore, quo illae ad Atticum libro primo, in quibus item de signis agitur. nam illae ante consulatum, quod prodidimus olim in Commentarijs, haec uero post consulatum scripta. quod, opinor, illa uerba satis ostendunt: Martis uero signum, quo mihi, pacis auctori? Praeterea, de Tulliola, tamquam nupta, in hac mentio fit: illae uero, nondum nupta, scriptae sunt. Accedit, quod in hac non de Xysto, uerum de particula ornanda cogitare se ostendit: in illis de Xysto, qui porticus amplior fuit, atque etiam de palaestra, & gymnasio.

Cicero S. D. M. Fabio Gallo. 23.

TANTVM quod ex Arpinati ueneram, cum mihi a te litterae redditae sunt: ab eodemq. accepi Auiani litteras: in quibus hoc erat liberalissimum, nomina se facturum, cum uenisset, qua ego uellem die. fac quaeso, qui ego sum, esse te. est ne aut tui pudoris, aut nostri, primum rogare de die, deinde plus annua postulare? sed essent, mi Galle, omnia facilia, si & ea mercatus esses, quae ego desiderabam, & ad eam summam, quam uolueram. ac tamen istaec ipsa, quae te emisse scribis, non solum rata mihi erunt, sed etiam grata. plane enim intelligo, te, non modo studio, sed etiam amore usum, quae te delectarint, hominem, ut ego semper indicaui, in omni iudicio elegantissimum, quaeq. me digna putaris, coemisse. sed uelim maneat Damasippus in sententia. prorsus enim ex istis emptionibus nullã desidero. tu autem, ignarus instituti mei, quanti ego genus omne signorum omnium non aestimo, tanti ista quattuor, aut quinque sumpsisti. Sed Bacchas istas cum Musis Metelli comparas: quid simile? primum ipsas ego Musas numquam tanti putassem: atque id fecissem Musis omnibus approbantibus. sed tamen erat aptum bibliothecae, studijsq. nostris congruens: Bacchis uero ubi est apud me locus? at pulchellae sunt. noui optime, & saepe uidi: nominatim tibi signa, mihi nota, mandassem, si probassem. ea enim signa ego emere soleo, quae ad similitudinem gymnasiorum exornent mihi in palaestra locum. Martis uero signum quo mihi, pacis auctori? gaudeo nullum Saturni signum fuisse. haec enim duo signa putarem mihi aes alienum attulisse. Mercurij, mallem, aliquod fuisset: felicius, puto, cum Auiano transigere possemus. Quod tibi destinaras Trapezephorum: si te delectat, habebis: sin autem sententiam mutasti, ego habebo scilicet. ista quidem summa nae ego multo libentius emerim diuersorium Tarracinae; ne semper hospiti molestus sim. omnino liberti mei uideo esse culpam, cui plane res certas mandaram; itemq. Iunij, quem puto tibi notum esse, Auiani familiarem. Exhedria quaedam mihi noua sunt instituta in porticula Tusculani: ea uolebam tabellis ornare. etenim, si quid generis istiusmodi me delectat, pictura delectat. sed tamen, si ista mihi sunt habenda, certiorem uelim me facias, ubi sint, quando arcessantur, quo genere uecturae. si enim Damasippus in sententia non manebit: aliquem pseudo Damasippum uel cum iactura reperiemus. Quod ad me de domo scribis iterum; iam id ego proficiscens mãdaram meae Tulliae. ea enim ipsa hora acceperam tuas litteras. egeram etiam cum tuo Nicia; quod is utitur, ut scis, familiariter Cassio. ut redij autem, prius, quam tuas legi has proximas litteras, quaesiui de mea Tullia, quid egisset. per Liciniã se egisse dicebat. sed opinor Cassium uti non ita multum sorore, eam porro negare se audere, cum uir abesset, (est enim profectus in Hispaniam Decius) illo & absente, & insciente migrare. est mihi gratissimum, tanti a te aestimatam consuetudinem uitae, uictusq. nostri, primum ut eam domum sumeres, ut non modo prope me, sed plane mecum habitare posses: deinde, ut migrare tantopere festines. sed, ne uiuam, si tibi concedo, ut eius rei tu cupidior sis, quam ego sum. itaque omnia experiar. uideo

enim,

enim, quid mea intersit, quid utriusque nostrum. si quid egero, faciam ut scias. tu & ad omnia rescribes; &

quando te exspectem, facies me, si tibi uidebitur, certiorem. Vale.

EXPLANATIO

TANTUM. QVOD] tempus indicatur proxime praeteritum: quod alibi & ab ipso Cicerone, & a Terentio, Commodum, dicitur. AVIANI] statuarij, qui nominatur ep. 2. lib. XIII. quo loco uide, quae diximus. NOMINA *se facturum,*] accepti, & expensi ratio in tabulas referebatur. quae uocabantur Nomina; quia debitorum, & creditorũ nomina scribebantur. Nomina igitur facere, est, id, quod Cicero pro hoc, uel illo signo deberet, in tabulas referre. QVA *ego uellem die.*] ut soluerem quando uellem. FAC, *quaeso, qui ego sum, esse te.*]. ep. 12. lib. III. Suscipe paullisper partes meas, & eum te esse finge, qui ego sum. PLVS *annua*] plus annua die. ep. 5. lib. XII. ad Atticum: Delegationem a mancipe annua die. AD *eam summam,*] non pluris, quam uolueram. In delectu enim, & in pretio peccauerat Gallus. Infra: Nae ego ista summa, &c. IN *omni iudicio elegantissimum,*] qui nihil uulgare, nihil abiectum, aut sordidum probare solitus es, quacumque de re iudicas. MANEAT *Damasippus in sententia.*] Scripserat, opinor, Gallus, empturum ea signa Damasippum, si Ciceroni non placerent. Horatius Sat. 3. lib. 2.

» Insanit ueteres statuas Damasippus emendo.

EX *istis emptionibus*] e signis a te emptis. alia enim Cicero desiderauerat. INSTITVTI *mei,*] quod est huiusmodi, ut omnia signa tanti non aestimem, quantum a te in ista quattuor erogatum est. ISTA *quattuor, aut quinque*]. Bacchas tres, Martem quartum, Trapezephorum quinctum. BACCHAS] Musarum sacerdotes. CVM *Musis metelli*] cum signis Musarum, quae erant apud Metellum. fortasse Metellus ille Scipio. QVID *simile?*] idem loquendi modus ep. 15. lib. IX. Catulum mihi narras, & illa tempora: quid simile? PRIMVM] lector exspectat, deinde: sed hic, ut etiam alibi, desideratur: sententiae tamen nihil deest. nam quae uis in, deinde, eadem continetur in eo, quod sequitur, Sed tamen. uide illud ep. 9. lib. 2. Primum tibi, ut debeo, gratulor. TANTI] quanti emisti Bacchas istas. MVSIS *omnibus approbantibus,*] ipse Musae, non aestimari se tanti, quanti a te istae Bacchae aestimatae sunt, non moleste ferrent. Ioci genus est: Ipsas ego Musas numquam tanti putassem: atque id fecissem Musis omnibus approbantibus. Similem in sententia uenustatem quaesiuit, cum dixit in libro de Consolatione: Te, omnium optimam, doctissimamq. approbantibus dijs immortalibus ipsis, in eorum coetu locatam, ad opinionem omnium mortalium consecrabo. Et ep. 25. lib. XIII. Caussam tuam egi non inuita Minerua. etenim eo ipso die senatus decreuit, ut Minerua nostra, custos urbis, quã turbo deiecerat, restitueretur. SAEPE *uidi:*] non illa ipsa, quae Gallus emerat, sed similia Baccharum signa. Cum & nouerim, inquit, optime Bacchas istas, & saepe uiderim, nec tamen tibi, ut eas emeres, nominatim mandauerim: me non ijs delectari, poteras facile suspicari. EA. ENIM. SIGNA. EGO. EMERE. SOLEO, *quae, ad similitudinem gymnasiorum, exornent mihi in palaestra locum.*] quae sic in palaestra uillae meae Tusculanae locum exornent, ut publicis in gymnasijs, praestantium uirorum, aut deorum signis locus idem exornari solitus est. Gymnasium, & Palaestra, diuerso nomine, rem eandem significant. gymnasium enim dictum, quod in eo nudi homines luctarentur: palaestra uero ἀπὸ τῆς πάλης, idest a lucta, nomen accepit. In hac tamen opinione non nihil conturbor, quod in ep. 8. lib. 1. ad Att. palaestrae, & gymnasij, tamquam diuersarum rerum, mentionem fieri uideo. Si quod, inquit, ἀκαδημικὸν eius loci, quem non ignoras, reperies, & maxime; quae tibi palaestrae, gymnasijq. uidebuntur esse. Et Plautus in Rud. Ex urbe ad mare huc prodimus pabulatũ pro exercitio gymnastico, & palaestrico. Et in Amphitr. Omnes plateas perreptaui, gymnasia, myropolia, Apud emporium, atque in macello, in palaestra, atque in foro. Rursus idem Plautus in Bacchid. palaestram a gymnasio non distinguit: ait enim: Ante solẽ exorientem nisi in palaestram ueneras, Gymnasij praefecto haud mediocres poenas penderes. Et Quinctilianus lib. 2. Si quis palaestrae peritus, cum in aliquod plenum pueris gymnasium uenerit. Dubitatio tolletur, si patere latius gymnasij nomen, quam palaestrae, existimemus. ut palaestra gymnasij sit pars, in qua lucta exercetur: gymnasium autem & palaestram, & alia loca cõplectatur: cum in eo disputetur etiam, & deambuletur, & alia fiant. ita nomen gymnasij, quamquam ab una re natum, ad alias producitur: palaestrae non item, neque hanc sententiam, ut opinor, exempla, quae attulimus, infirmant: quis enim non intelligit, transire Ciceronem a parte ad totum, cum ait in epistola illa ad Atticum: Quae tibi palaestrae, gymnasijq. uidebuntur esse? Et hic, cum inquit, Exornent mihi in palaestra locum, de gymnasij parte, luctae dicata, loqui uidetur: in qua parte locũ signis exornare cogitabat. AES *alienum*] Martis enim, & Saturni signa nihil prosperum promittere, astrologi confirmant: stulte, qui diuinationẽ rerũ futurarum, quae soli Deo notae sunt, ad suam scientiam reuocent. MERCVRII.] cuius astrũ propitium putatur. FELICIVS,] in emptione signorum, ia autem feliciter transigit, qui rem experituram paruo emit. Video esse, qui legendum putent, Facilius, pro Felicius. ego, cur mutetur, caussam nullam uideo. nam & sententia satis aperta: & omnes libri ueteres habent, Felicius. Porro, quod aiunt, nullam felicitatem in hoc negotio reperiri potuisse: dixi iam, Feliciter transigere, quid sit. Felicitatem autem in emendis ab Auiano signis, non, ut ijdem arbitrantur, in uendendis post emptionem, hic significari, nomen Auiani demonstrat, qui & supra tamquam uẽditor signorum appellatus est. Praefuisse Mercurium

lucris,

lucris,docet Plautus in Amphitr.in principio. TRANSIGERE POSSEMVS.} transactum iam erat,ut supra constat:conuenerat enim de summa inter Gallum,& Auianum:solutionis tamen dies defi nita nō erat:sed scripserat Auianus,nomina se facturum qua Cicero die uellet. Dicit igitur, Possemus, in emptione:& praeteritum tempus reducit ad praesens:ut si dicat: liceret nobis ab Auiano minoris emere,quam tu emisti. DESTINARAS} assignaueras. Pro Sextio: Quis locus iam non erat alicui destinatus in toto orbe terrarum? TRAPEZOPHORVM} qui mensam ferr.ueteres libri, Trapezephorum: sed Graece, Τραπεζοφόρος, & τραπεζοποιός, cum o in tertia syllaba, & γαζοφυλάκιον, ut in alijs similibus. Suidas. DIVERSORIVM} de diuersorio diximus ep.19.lib.VI. TARRACINAE;} uetus nomen Anxur fuit,recentius Tarracina. Liuius lib.IV. Anxur fuit,quae nunc Tarracinae sunt,urbs prona in paludes. Plinius lib.III.cap.5. A Circeijs palus Pontina est,dein flumen Vfens,supra quod Tarracina opidū, lingua Volscorum Anxur dictum. Horatius tamen praeter consuetudinem dixit. Impositum saxis late candētibus Anxur,uersus commoditatem quaerens ex antiquo nomine. Prius igitur nomē mutauit, deinde etiā locum,sed infra aetatem Horatij.nam,cū dixit, Millia tum pransi tria repsimus,atque subimus impositum saxis l.c.A. Perspicue demonstrat,sitam in monte Tarracinam fuisse. Et Porphyrio subiungit haec: Merito,Repsimus,inquit, &, Impositum saxis: quoniam illis temporibus adhuc Tarracinensis urbs in altissimo monte erat,inde postea in aequiorē locum deposita est:ut non solum sint adhuc uestigia aedificiorum in monte,sed & murorum. Tacitus lib.XX. municipium uocat. EXHEDRIA} loca in porticibus,ubi sedentes disputare soliti erant. Vitruuius,& Cicero. Exhedra tamē,muliebri genere,usitatius. sed,Exhedriam,inde factum, ὑποκοριστικῶς. NOVA} ergo erant & uetera,in porticula,ut haec, sed in porticu ampliore,idest in xysto,qui nominatur ep.6.lib.I.ad Att. ARCESSANTVR,} si differunt Arcessere,& Accersere,ut Carisio,& Diomedi placet,omnino hic legendum Accersantur, non Arcessantur. sin autem sequimur eos libros,qui uetustate excellunt:unicum dicemus esse uerbū, Arcessere, duplici significatione,pro accusare,& pro uocare,uel uocatum ire.mihi, quid statuam, non liquet.nam & Carisij,ac Diomedis auctoritate moueor,quos de uerbo, Accersere,nō somniasse credibile est,sed ueteres libros uidisse,in quibus ita scriptū esset:& rursus antiquissimis exēplaribus,quae nūc habemus,multum tribuo:cōsentiunt enim ubique omnes in uerbo, Arcessere. ut eā rationem omittam,quod, Arcesso, unde formetur,apparet: Accerso autē unde ducatur, non uideo:nam si deduceretur ab Accio; Accesso esset,non Accerso.praeterea,quae significatio ponitur a grāmaticis in uerbo Accerso; eadē mihi uidetur esse posse in Arcesso.nam,qui accusat,idem uocat in iudiciū.quod si credimus; non ab Arceo, quod nihil ad uocandum pertinet,potiusq. contrarium ostendit; sed ab Accio,uel Adcio, deductū Arcesso, mutatione secundae literae,arbitrabimur. PSEVDODAMASIPPVM} Damasippi similem: qui omnino easigna emat:quod se Damasippus facturū ostenderat. sic PseudoCato, lib.I.ad Att. & PseudoPhilippus, lib.2.de Leg. VEL *cum iactura*} uel si minoris uendenda sint,quam tu emisti. DE. DOMO} tibi prope me conducenda. PROFICISCENS} ab urbe in Arpinatem agrum,unde redierat paullo ante,quā has litteras daret. itaque dixit initio litterarum: Tantum quod ex Arpinati ueneram. NICIA;} grammatico. ep.10.lib.IX. & Suetonius de claris grammaticis. CASSIO.} cum infra soror eius Licinia nominetur; possumus opinari,uel, Crasso; legendum, quia Crassi Liciniae gentis; & feminae gentilicio nomine appellabantur; uel sororem eius quidem Liciniam,germanam tamen non fuisse:ut fratres quoque dicuntur,qui patrueles,consobrini ue sunt, itaque mutatio necessaria non putetur. QVAESIVI *de mea Tullia,*} ep.6.lib III. Quaesiui ex Phania. PER *Liciniam se egisse*} si potestas tradendae domos penes Liciniam fuisset:non dixisset Cicero, Per Liciniam, sed, Cum Licinia. Per Liciniam autem agere,est, Liciniae opera uti,ut cum alio agat, nimirum cum eius fratre Cassio,earum aedium domino, quas Licinia habitabat:quae tamen,quod ad ipsam attinebat,audere se negabat,absente & insciēte uiro migrare. DEXIVS} sic in uetustioribus libris.alij recentiores uarie, Dextus, Desius, Dixi. Dexiorum gentem nondum habeo cognitam. VITAE, *uictusq. nostri,*} non est satis, una uiuere: sed communis uictus auget uitae iucunditatem.ep.24.lib.IX. Moneo te, ut cum uiris bonis,iucundis,amantibus tui uiuas.nihil est aptius uitae,nihil ad beate uiuendum accomodatius. nec id ad uoluptatem refero, sed ad communitatem uitae; atque uictus,remissionemq.animorum. Coniungi haec solent,ut lib.I. Off. Vita, uictusq. communis in amicitijs uigent maxime. Et ad Att. Nunc plane nec ego uictum, nec uitam illam colere possum. Et in Bruto: Tuditanus omni uita,atque uictu excultus, atque expolitus. PLANE *mecum habitare*} fortasse, quod paries communis esset:uel quod aedes illae ita Ciceronis aedibus uicinae, ut ad eum percommode Gallus itare posset. MIGRARE} in eas aedes. EXPERIAR.} ut hanc domum habeas.

Argumentum ep. 24.

EXponit, *quam iniuste sibi Tigellius irascatur. Caesare quartum consule, sine collega.*

Cicero S. D. Gallo. 24.

AMORIS *quidem tui, quoquo me uerti, uestigia, uel proxime de Tigellio: sensi enim ex litteris tuis ualde te laborasse. amo igitur uoluntatem. sed pauca de re. Capius, opinor, olim,* NON *omnibus dormio: sic ego non omnibus, mi Galle, seruio. etsi quae est haec seruitus? olim, cum regnare existimabamur, non tam ab ullis, quam hoc tempore obseruor a familiarissimis Caesaris omnibus, praeter istum. id ego in lucris pono, non ferre hominem pestilentiorem patria sua: eumq. addictum iam tum puto esse Calui Licinij Hipponacteo praeconio. at uide, quid succenseat. Phameae caussam susceperam, ipsius quidem caussa: erat enim mihi sane familiaris: is ad me uenit, dixitq. iudicem sibi operam dare constituisse eo ipso die, quo de P. Sextio in consilium iri necesse erat. respondi, nullo modo me facere posse, cum uellem: alium diem si sumpsisset, me ei non defuturum. ille autem, qui sciret se nepotem bellum tibicinem habere, & sat bonum unctorem, discessit a me, ut mihi uidebatur, iratior. Habes Sardos uenales, alium alio nequiorem. cognosti meam caussam, & istius Salaconis iniquitatem. Catonem tuum mihi mitte: cupio enim legere. me adhuc non legisse, turpe utrique nostrum est. Vale.*

EXPLANATIO

VESTIGIA.] Video, subauditur. VEL *proxime*] hoc ipsum, quod proxime de Tigellio fecisti, uestigiũ est amoris tui. De particula, Vel pro ueluti diximus ep. 13. lib. 2. DE TIGELLIO:] M. Tigellio Hermogene liberto, quod Hermogenis cognomẽ indicat. est. n. is, de quo Horatius Sat. 9. li. 1.

—Inuideat quod & Hermogenes, ego canto. & Sat. 2. 3. 10. quibus locis ostenditur, quod haec quoque declarat epistola, Tigellium canendi arte praestitisse. Quid autem de Tigellio scripserit ad Ciceronem Gallus, cognoscitur ex ep. 47. lib. XIII. ad Att. De Tigellio, ait, si quid noui: qui quidem, ut mihi Gallus Fabius scripsit, μέμψιν ἀναφέρει mihi quandam iniquissimam, me Phamea defuisse, cum eius caussam recepissem. &c. CAPIVS, *opinor, olim*,] recte addidit, Opinor, ueritus, ne erraret in nomine: nam Capium nominat Festus in huius adagij mentione, Non omnibus dormio. libri ueteres plerique habent, Citius, uel, Cicius: nonnulli, Caepio. OLIM,] ante Lucilium poetam. Festus. NON *omnibus dormio;*] qui hoc dixit, dormire se simulabat, quo liberius uxor moecharetur. Seruo autem pocula clam auferente, Non, inquit, omnibus dormio. Festus, & Plutarchus ἐν τῷ ἐρωτικῷ. NON *omnibus seruio.*] quibusdam, apud Caesarem gratiosis, temporum caussa seruio: non omnibus tamen seruire uolo: quorum in numero Tigellius est. OLIM,] stante rep. REGNARE] cum ita floreremus gratia, & auctoritate, ob eloquentiam, ac uirtutem, ut regnare uideretur. Pro Sulla. Hic ait se ille regnum meum ferre non posse. OBSERVOR] ep. 20. lib. IX. & ep. 47. ad Att. lib. XIII. IN *lucris pono*,] simile illud ep. 47. ad Att. lib. XIII. Est bellum, aliquem odisse libenter. PESTILENTIOREM *patria sua*;] Tigellij patria Sardinia: de cuius pestilenti caelo illud argumẽto est in ep. 3. lib. 2. ad Q. Fr. Quamquam est hiems, tamen Sardiniam istam esse cogites. Et Martialis:

Nullo fata loco possis excludere. cum mors

Venerit, in medio Tibure Sardinia est. ADDICTVM] studiosum esse coepisse eorum uersuum, quos cõtra me scripsit Caluus Licinius, more Hipponactis poetae: de quo uide Pliniũ lib. XXXVI. cap. 5. & Solinum. CALVI *Licinij*.] hic est C. Licinius Caluus, Ciceronis primum inimicus, quia patrem suũ Liciniũ Macrũ praetor damnauerat, ut ait Plutarchus, & Valerius Maximus, deinde etiã amicus, ut ex epistola ultima lib. XV. cognoscitur. PRAECONIO,] ironia. nã acerbissimũ poema significat, simile Hipponactis uersibus. Idem Caluus in C. Caesarẽ famosa scripsit epigrãmata, ut in Suetonio legimus. PHAMEAE] liberti, cuius nepos Tigellius. libertorum autem cognomina Phameas, & & Hermogenes; quae prius nomina seruorum fuere. IPSIVS *quidem caussa*;] non propter Tigellium, eius nepotem, sed ipsius caussa. ERAT *enim mihi sane familiaris*.] scribit ad Atticum eadem de re ep. 47. lib. XIII. nec se adductum familiaritate suscepisse caussam Phameae significat, sed quia petenti, sibi consulatum pollicitus erat per Atticum, si quid opus esset. quod tamen non repugnat: nã ex eius officij memoria familiaritas exorta. SIBI *operam dare*] caussam cognoscere, patronos audire de controuersia disputantes. DE P. *Sextio*]: quem ante multos annos reum de ui defenderat. accusabatur hoc tẽpore lege Pompeia, ut ep. 47. lib. XIII. ad Atticum ostendit: utrum autem de ambitu, an de ui, (nam de utroque crimine Pompeius tertium consul legem tulit) mihi nondum liquet; suspicor tamẽ de ambitu potius, quam de ui. nam Sextium, qui Pompeianus fuerat in bello ciuili, & patriam, uenia a Caesare impetrata, redierat, ausum deinde esse uim ullam facere, credibile non est. de ambitu anió fortasse postulatus, quia consulatum petens pecuniam contra leges dederit: praetor enim fuerat ante bellũ ciuile; lictoresq. in bello habuerat post bellum etiam beneficio Caesaris, ut supra diximus. IN CONSILIVM *iri*] cum iudices, de reo sententias laturi, in unũ coeunt, ire in consiliũ dicuntur. non enim eunt in consiliũ, ut caussam audiant, sed ut, cum audierint, sententias ferãt, id adeo ex oratione C. Titij, qua legem Fanniã suasit, potui intelligere. Veniũt, inquit, de iudicibus, in comitium tristes: iubent dicere. quorum negotiũ est, narrant. iudex testes poscit: ipsus it mictum. ubi redit, ait se omnia audiuisse: tabulas poscit; litteras inspicit: uix prae uino sustinet palpebras. cunt in cõsilium ibi haec oratio: Quid mihi negotij est cũ istis

nugatoribus? Haec Macrobius recitat. idem cognoscitur ex oratione pro Cluētio. nā, audito Scamandri accusatore Cannutio, eiusq. defensore Cicerone, iudices iuere in consilium, ut de reo pronunciarēt. Et infra, ubi de iudicio agitur Oppianici. Itē in oratione pro Quinctio: Cū audiret caussam iudex Aquillius, Quoniam, inquit, tibi instat Hortensius, ut eas in consilium; a me postulat, ne dicendo tempus absumā; queritur, priore patrono caussam defendente, numquem perorari potuisse; non patiar istā manere suspicionem, nos rem iudicari nolle. NECESSE *erat.*] cur necesse esset, ostendit ep. 47. ad Att. lib. XIII. Scis enim, inquit, dies illorum iudiciorum praestitutos fuisse. Lex Pompeia praefiniebat eos dies, quibus caussam agi oporteret. uide Pedianum in argumento Milonianae. NVLLO *modo me facere posse, cum uellem:*] in uoluntate obsequendi, facultatem deesse. Similiter locutus ep. 12. lib. XI. Saepe ad eū scripsi, non potuisse, cum cupijssem, sermones hominum sustinere. Nec dissimile illud in oratione pro Flacco: Nihil dixit, quod laederet eum, cum cuperet. Videndum tamē, an rectius hoc sit: Nullo modo me facere posse: quem uellet alium diem si sumpsisset, me ei non defuturū. Sic enim habent quattuor ueteres libri: & eadem de re sic plane scripsit Cicero ad Atticum, ep. 47. lib. XIII. Respondi, inquit, non ignorare eū, quid ego deberem Sextio: quem uellet alium diem si sumpsisset, me ei non defuturū. Moueor etiā, quod antiquum librum, in quo sit, Cum uellem, nullum uidi. alij enim habent, Quem uellem: alij, Quē uellēt: nonnulli, Quem uellet. quod ego sincerum existimo, nec tamen statuo quidquam, nisi consentientibus eruditis. NEPOTEM] Tigellium. VENCTOREM,] sic habet unus omnino uetus liber: reliqui omnes, Victorem. si, quid sententia postulet, attendimus, legendum putabimus, Cantorem. nam excelluisse Tigellium in cantu, Horatij testimonio iam probauimus: fuisse autem ob eam caussam Caesaris familiarissimum, cum idem Horatius ostendit in his uersibus:

— Sardus habebat
" Ille Tigellius hoc. Caesar, qui cogere posset,
" Si peteret per amicitiam patris, atque suam, non
" Quidquam proficeret.

tum uero haec ipsa demonstrant, paullo ante dicta: Obseruor a familiarissimis Caesaris omnibus, praeter istum. HABES *Sardos uenales,*] iocum quaesiuit in Phameae patria, ex usitato Prouerbio. Sardinia enim a Ti. Sempronio primum consule capta, mancipiorum maximus numerus Romam est aduectus, & ex eorum uilitate natum est adagiū, Sardi uenales. Liuius l. 41. & in lib. de uiris illustribus. Habes, inquit, de Phamea, & Tigellio: uides, quam non merito uterque mihi succenseat. & nimirum, quod de Sardis uenalibus dici solitum est, alium alio nequiorem esse; id in Phameam, eiusq. nepotem Tigellium, qui & ipsi Sardi sunt, conferri potest. Hoc Cicero festiue significat, cum ait: Habes Sardos uenales, alium alio nequiorem. mentionem facit huius prouerbij Festus, & Plutarchus in Probl. & is, qui scripsit de uiris illustribus. De Phamea uero, deq. hac re tota, ui de epist. 42. lib. XIII. ad Att. De Tigellio sic Horatius sat. 3. lib. 1.

Omnibus hoc uitium est cantoribus, inter amicos
Vt numquam inducant animum cantare rogati;
Iniussi numquam desistant. Sardus habebat
Ille Tigellius hoc. Caesar, qui cogere posset,
Si peteret per amicitiam patris, atque suam; non
Quidquam proficeret: si collibuisset, ab ouo
Vsque ad mala citaret, Io Bacche, modo summa
Voce, modo hac resonans, quae chordis quattuor ima.
Nil aequale homini fuit illi. saepe, uelut qui,
Currebat, fugiens hostem: persaepe, uelut qui
Iunonis sacra ferret. habebat saepe ducentos,
Saepe decem seruos. &c.

Quid mirum igitur, qui hoc ingenio fuerit, tam uario, tā inconstanti, si is, praesertim qui gratiosus apud Caesarem esset, facile adductus est, ut Ciceroni, quasi nepotem suum destituisset, irasceretur? ISTIVS *Salaconis iniquitatem.*] Salaconem uocat, uel propter superbiam, uel propter mollitiem, aut utramque. superbiam e Suida cognouimus, qui ait eum, cum esset pauper, se diuitem simulasse; mollitiem ex Aristophanis interprete, nam, cum poeta in comoedia, quae Σφῆκες inscribitur, dixisset, *Τρυφερόν τι διασαλακώνισον*, subiunxit, *ἁβρύνθητι, καὶ διαθρύφθητι. οἱ δὲ, διασαλακώνισον, ἀπὸ τοῦ Σαλάκωνος μαλακοῦ, τοῦ αὐτολύκου πατρός.* Hesychius: *Σαλάκων, ὁ πτωχὸς ἀλαζών. Σαλακωνία, ἡ ἐν πενίᾳ ἀλαζονεία. Σαλακωνίσαι, σαλακωνεῦσαι ἔλεγον τοὺς διαθρυπτομένους. σαλάκωνας, ἀπὸ τοῦ ἁβρῶς, καὶ μετὰ θρύψεως βαδίζειν. ὁ δὲ Θεόφραστος σαλάκωνα, φησὶν εἶναι τὸν δαπανῶντα ὅπου μὴ δεῖ.* CATONEM. TVVM] non modo Gallus, sed & Cicero scripsit de laudibus Catonis Vticensis, ut patet ex epistolis ad Atticum, ex Oratore, ex lib. 2. de Diuin. ex Tacito lib. IV. Plutarcho in Caesare, & Cicerone, Gellio lib. XIII. cap. 19. Macrobio lib. VI. Lactantio lib. 1. cap. 2. Scripsit & eius sororis filius, M. Brutus, ut ep. 45. lib. XII. contra Catonem uero, Ciceroni respondens, scripsit Caesar libros duos, eosq. Anticatones inscripsit. testis Cicero in epistolis ad Atticum. Plinius ep. lib. III. Quinctilianus, Iuuenalis, Gellius lib. XIII. cap. 19. Suetonius, Plutarchus in Caesare, & Cicerone, & Seruius Honoratus in Virgilium. Hirtius quoque, Caesaris amicus, in eodem argumento ingenium exercuit; ut ep. 44. lib. XII. ad Att.

Argumentum ep. 25.

Epistolam Galli non conscißam significat. Monenti, ut de Caesare caute loquatur, & scribat, gratias agit. Hortatur, ne scribendi exercitationem intermittat. Eodem anno.

Cicero S. D. Gallo. 25.

QVOD epistolam conscissam doles, noli labore: salua est domi: petes, cum libebit. Quod autem me mones, ualde gratum est: idq. ut semper facias, rogo. uideris enim mihi uereri, ne, si istum habuerimus, rideamus γέλωτα σαρδόνιον*. Sed heus tu, manum de tabula: magister adest, citius, quam putaramus. uereor, ne in Catonem, Cato in nos. Mi Galle, caue putes quidquam melius, quam epistolae tuae partem ab eo loco, Cetera labuntur. secreto hoc audi: tecum habeto: ne Apellae quidem liberto tuo dixeris. praeter duos nos loquitur isto modo nemo: bene, male ne, uidero: sed, quidquid est, nostrũ est. urge igitur, nec transuersum unguẽ, quod aiunt, a stylo. is enim est dicendi opifex, atque ego quidem aliquantum iam etiam noctis assumo. Vale.*

EXPLANATIO

QVOD *epistolam conscißam doles*,] familiare principium epistolae, ut ep. 32. & 33. MONSS,] ne iocemur in Caesarem. sequitur enim: Vereris, ne rideamus γέλωτα σαρδόνιον. NE, SI] omnes libri ueteres, Nisi. uerbum tamen, Vereris, postulat Ne. SI. ISTVM *habuerimus*,] si Caesar dominabitur. RIDEAMVS γέλωτα σαρδόνιον.] risus cum dolore coniungatur. Adagium in eos usurpatum qui, specie boni, malum sustinent; origine ducta uel ab herba, quae nascitur in Sardinia, & gustata mortem affert, ita mutato morientium uultu, ut ridere uideantur: uel a Sardone regione, in qua senes, annũ LXX praetergressi, Saturno immolabantur, ridentes a ridentibus: uel etiam, quod apud Sardoniam gentem parentes aetate confecti a filiis prope fossam, in qua sepeliendi erãt, fustibus caesi, atque praecipites deiecti, cum risu perirent. Vide librũ Adagiorum. HEVS. TV,] huc animum conuerte, hoc attende, audi me monentem. MANVM *de tabula*:] omittamus, quod coeptũ est: ne scribamus, quod Caesaris animum laedat. Sumptum a pueris pingendi artem discentibus prouerbium, qui, magistro absente, aliquid in tabula pingunt: magistro ueniente, manum de tabula statim tollunt; ne deprehensi uerberentur. ideo iocatus est Cicero in magistri nomine: cum reuera non magistrum, qui docet, sed Caesarem significet; qui dictator erat, idest magister populi. Festus. ADEST,] reuersus ab Hispaniensi bello. VEREOR, *ne in Catonem, Cato in nos*.] uereor, ne nos in Catonem scribamus, idest eum scriptis nostris laudemus; (scribere in aliquem, non in malam tantum, sed in bonam quoque partem accepi, exemplis intelligitur) Cato autem exitio nobis sit, Caesare nos, quod eius inimicum laudemus, male multante. Liber Maffei, & Fuluii Vrsini sic habent: alii autem, In Catonium Catoninos: ut sit: Vereor, ne Caesar Catoni deditos in Catonium demittat. Catonium autem pro tristi exitu possumus accipere, qualis Catonis fuit, qui sua se manu interfecit. AB. EO. LOCO,] ab eó loco, in quo scripserat Fabius, Cetera labuntur, usque ad finem ita grauiter scripta erat epistola Fabii, ut nihil posset melius. APELLAE] liberto litterato, ut Tiro Ciceronis. DVO. NOS] pro, duos: ut Virgilius: Si duo praeterea tales Idaea tulisset Terra uiros. BENE, MALEVE,] sic unus omnino ueros liber: reliqui, Bene, male ne. magis placet, Ve, quam, Ne: ut sit: Bene, uel male. VIDERO:] nondum statuo: mihi nunc incertum est. idem loquendi modus ep. 16. QVIDQVAM *est, nostrum est*.] siue bene, siue male loquimur, dissimiles aliorum sumus: nemo enim, praeter duo nos, isto modo loquitur. VRGE] perge isto modo, quantum potes. NEC *transuersum unguem, quod aiunt, a stylo*:] subaudi, discedas: ad Att. lib. XIII. A recta conscientia transuersum unguem non oportere discedere. Et Acad. lib. 2. Ab hac regula mihi non licet trãsuersum, ut aiunt, unguem discedere. Plautus in Aulul. Ex istoc loco digitum transuersum, aut unguem latum si excesseris. Latum, & Transuersum idem est. Dicitur autem eodem sensu, unguem, digitum, pedem non discedere, pro minimum discedere. In hac epistola tribus adagiis usus est Cicero, Rideamus γέλωτα σαρδόνιον, Manum de tabula, Nec transuersum unguem, quod aiunt, a stylo. quod in alia, ut opinor, non fecit. Prouerbiis autem locus magis uidetur esse, cum ad familiares familiariter scribimus. nam ad spectatos uiros, in re praesertim graui, sententiis quidem prouerbiorum similibus, ut Homeri, aliorum ue poetarum uersibus, saepe utitur Cicero: quae uero prouerbia uere & plane sunt, eã non ita frequenter attingit, arbitratus fortasse Romanae grauitatis non esse prouerbia inculcare: cum Graeci, minus de grauitate laborantes, aliter senserint. nam Demetrius, Κάλλος, ait, epistolis πυκναὶ, παροιμίαι: διότι δημοτικόν τί ἐστιν ἡ παροιμία, καὶ κοινόν. DICENDI OPIFEX.] qui studet bene dicere, id agat prius, ut bene scribat. Stylus autem, quo scribebant ueteres, lib. 1. de Orat. laudatur his uerbis, Stylus, optimus, & praestantissimus dicendi effector, ac magister. neque

Iniuria. nam, si subitam, & fortuitam orationem commentatio, & cogitatio facile uincit; hanc ipsam profecto assidua, ac diligens scriptura superabit. Infra uero: Stylus ille tuus, quem tu uere dixisti perfectorem dicendi esse, ac magistrum, multi sudoris est. Et lib. III. Stylus & alia, & hoc maxime ornat, ac limat. ALIQVANTVM *iam etiam noctis assumo.*] cum dicat, Iam etiam, apparet epistolam scriptam esse in exitu aestatis, uel ineunte autumno, cum noctes incipiunt iam esse longiores, atque illud, Magister adest, quod de Caesare dictum est, indicare uidetur scriptam esse mense Sextili. nam ep. 46. ad Att. libr. XIII. Caesar, inquit, adest. illam uero scriptam Sextili mense, cognoscitur ex ea, quae proxima antecedit. Aliquid iam noctes te adiuuabunt, scripsit ad Sulpicium ep. 4. lib. IV.

Argumentum ep. 26.

Scribit se in morbum incidisse, quia suauiter conditas herbas parum caute comedisset: sibi tamen iam esse melius, & mansurum in Tusculano, quoad se reficiat. Scripta uidetur epistola eo anno, quo P. Lentulus, & Q. Metellus Nepos consulatum gessere. nam Lentuli filium, cuius auguris cena hic nominatur, eo anno augurem creatum, oratio pro Sextio declarat his uerbis: Video P. Lentulum in hoc misero squalore, & sordibus: cui superior annus idem & uirilem patris, & praetextam populi iudicio togam dederit.

Cicero S. D. Gallo. 26.

CVM decimum iam diem grauiter ex intestinis laborarem; neque ijs, qui mea opera uti nolebant, probarem me non ualere, quia febrim non haberem: fugi in Tusculanum; cũ quidem biduum ita ieiunus fuissem, ut ne aquam quidem gustarem. itaque, confectus languore, & fame, magis tuum officium desideraui, quam abs te requiri putaui meum. ego autem cum omnes morbos reformido, tum quod Epicurum tuum Stoici male accipiunt. quia dicat δυσουρικὰ, καὶ δυσεντερικὰ πάθη sibi molesta esse: quorum alterum morbum edacitatis esse putant, alterum etiam turpioris intemperantiae. sane δυσεντερίαν pertimueram: sed uisa est mihi uel loci mutatio, uel animi etiam relaxatio, uel ipsa fortasse iam senescentis morbi remissio profuisse. attamen, ne mirere, unde hoc acciderit, quo modo ue commiserim: lex sumptuaria, quae uidetur λιτότητα attulisse, ea mihi fraudi fuit. nam, dum uolunt isti lauti terra nata, quae lege excepta sunt, in honorem adducere, fungos, heluellas, herbas omnes ita condiunt, ut nihil possit esse suauius. in eas cum incidissem in cena augurali apud Lentulum, tanta me διάῤῥοια arripuit, ut hodie primum uideatur coepisse consistere. ita ego, qui me ostreis, & murenis facile abstinebam, a beta etiam, & malua deceptus sum. posthac igitur erimus cautiores. tu tamen cum audisses ab Anicio, (uidit enim me nauseantem) non modo mittendi caussam iustam habuisti, sed etiam uisendi. Ego hic cogito commorari, quoad me reficiam. nam & uires, & corpus amisi. sed, si morbum depulero; facile, ut spero, illa reuocabo. Vale.

EXPLANATIO

EX. INTESTINIS] aluo profluente, dolor interdum fit in intestinis. MEA. OPERA] in forensibus caussis. PROBAREM] persuaderem. FEBRIM] Febrim, Tussim, Sitim, accusatiuo in Im exire, cetera uero omnia in Em, scripsit Plinius in libro de dubio sermone: si Carisio credimus. quod equidem miror. nam, hanc regulam non ualere exemplo Virgilij admonemur dicentis: Turrim in praecipiti stantem, non Turrem. TVVM *officium*] ut me uiseres. ABS. TE *requiri*] questus erat Gallus, Ciceronem officio defuisse, quod ipse ab eo exspectasset. TVM *quod Epicurum, &c.*] non dubito, quin, Quo: rectius legatur, quam, Quod. Timet omnes morbos, sed eum maxime, quo laborantem Epicurum Stoici uituperabant, quia diceret angi se uesicae, uiscerumq. doloribus. Epicuri uerba lib. 2. de Fin. recitantur ex eius epistola ad Idomeneum. Tanti autem morbi aderant uesicae, & uiscerum, ut nihil ad eorum magnitudinem posset accedere. *δυσουρικὰ πάθη*, stranguriam Graeco uerbo, *δυσεντερικὰ*, tormina Cicero uocat Tusc. 2. de Epicuro loquens. EDACITATIS] quae *δυσεντερίαν* gignit. TVRPIORIS *intemperantiae.*] ueneris immodicae, quamquam *δυσουρίαν* medici ad aliam caussam referant. SIBI *molesta esse:*] cum ipsi dolorem non esse malum dicerent: quod si non malum, cur molestum? Epicurus tamen illa quidem sibi esse molesta, neç tamen uinci se dolore, aut succumbere

cumbere dicebat. itaque deridens eum Cicero, Forticulum, in quit Tusc. 2. se in torminibus, & in stranguria sua praebeat. Et in eadem supra: Epicurus ea dicit, ut mihi quidē risus captare uideatur. affirmat enim quodam loco: si uratur sapiens, si crucietur: exspectas fortasse, dum dicat: patietur, perferet, non succumbet: io Phalaridis tauro si erit, dicet: quam suaue est hoc: quam hoc non curo. Ergo, se quidem sentire uim doloris, aiebat Epicurus, nec tamen succumbere, & ex memoria suorum institutorum consolationem capere. Cur igitur, dicet aliquis, eum, dolori non succumbentem, Stoici male accipiebant? uel quia caussas eorum morborum spectarēt, unius edacitatem, alterius etiam turpiorem intemperantiam: quo in utroque culpa aegrotantis agnoscitur: uel quia ne queri quidē eū de magnitudine doloris oportere dicerent: siquidem index molestiae querella est. PERTIMVERAM:] alium enim profluuium saepe exulceratio uiscerum cum sanguine consequitur. LOCI. MVTATIO,] Tusc. 4. Loci mutatione, tamquam aegroti non conualescentes, saepe curandus est, SENESCANTIS] iam enim decem dies ex intestinis laborauerat. ep. 6. lib. IV. Hoc tam graui uulnere, etiam illa, quae consenuisse uidebantur, recrudescunt. REMISSIO] In Bruto: Cum remiserant dolores pedum, non deerat in caussis. LEX *sumptuaria, quae uidetur λιτότητα attulisse,*] Cum infra dicat: Terra nata, quae lege excepta sunt: significare uidetur Liciniam legem: de qua lib. 2. cap. 24. Gellius haec scripsit: Lex Licinia, cum certis diebus centenos aeris impendi permisisset, nuptijs ducenos indulsit, ceterisq. diebus statuit aeris tricenos; cum & carnis aridae, & salsamenti certa pondera in singulos dies constituerit; sed, quidquid esset natum e terra, uite, arboreque, promiscue, atque indefinite largita est. Macrobius quoque Sat. lib. III. eadem Licinia lege, quod ex terra, uite, arboreue natum esset, exceptum ostendit. Omnino post Liciniam, & Sulla dictator sumptuariam legem, &, Sulla mortuo, aliam Lepidus consul tulit, ut ijdem Gellius, & Macrobius litteris mandarūt: sed in neutra nominari uideo terra nata. Cogitaui, num eadem sit lex, de qua in ep. 15. lib. IX. Domum si habebo; in denos dies, singulos sumptuariae legis conferam. Et ep. ult. eiusdem libri: Epulamur una non modo non contra legem, si ulla nunc lex est, sed etiam intra legem. Sed opinari aliquis possit, diuersas esse leges, & hanc, ut dixi, Liciniam esse, illam uero Iuliam, a C. Caesare dictatore post bellum Africanum latam: de qua sic ep. 7. lib. XIII. ad Atticum: Venisse a Caesare narrabat litteras: hoc scribere, sibi certum esse Romae manere: caussamq. eam adscribere, ne se absente leges suae negligerentur, sicut esset neglecta sumptuaria. Mihi tamen hoc argumentum non satis certum uidetur. non enim ex ijs uerbis, a Caesare, potius quam a quouis alio latam esse legem illam sumptuariam, licet conijcere. Addo illud, quod Suetonius, cum ait, Legem praecipue Sumptuariam exercuit, latorem eius legis Caesarem non ostendit, sed custodem, & obseruatorem acerrimum. Nec uero eam legem praetermissuros fuisse Gellium, & Macrobium, cum ceteras omnes sumptuarias nominarent, uerisimile est. Obijci tamen potest Dionis testimonium: cuius haec sunt lib. XLIII. Τὰ ἀναλώματα τῶν τεχόντων, ἐπὶ πλεῖστον ὑπ' ἀσωτίας ἐξηγμένα, οὐκ ἐν νόμῳ μόνον ἐμετρίασεν, ἀλλὰ τῷ ἔργῳ ἰσχυρῶς ἐν φυλακῇ ἐποιήσατο, idest: Sumptibus ditiorum, quos maxime luxus auxerat, non solum in lege modum statuit, sed re etiam obseruari uehementer uoluit. Quod ego sic interpretor; Caesarem ueterem legem correxisse, non ipsum nouam tulisse; aut, si tulit, obseruatam esse usque ad Augustum dumtaxat; deinde exoleuisse, Augusto nouam ferente, quam Gellius appellat; ideoq. nec a Gellio, nec a Macrobio nominatam. Esto; tulerit sumptuariam legem dictator Caesar; tamen haec esse non potest; siquidem, scriptam esse hanc epistolam aliquot annis ante ciuile bellum, perspicue demonstrat cooptatio Lentuli in augurum collegium. est enim hic Lentulus Lētuli Spintheris filius, qui consul filium creari augurē uoluit, ut ait Dio lib. XXXIX. idem colligitur ex orationis pro Sextio extrema parte. Nec uero me illa uerba minimum mouēt; Neque ijs, qui mea opera uti uolebant, probarem me non ualere. Suam enim operā Cicero post ciuile bellum in forensibus caussis uel nemini, uel certe paucissimis praebuit. huc spectat illud ep. 3. lib. IV. Postea quam illi arti, cui studueram, nihil esse loci neque in curia, neque in foro uiderim, omnem meam curam, atque operam ad philosophiam contulisse. Et ep. 6. eiusdem libri; Nihil in foro agere libebat. Et ep. 18. lib. IX. Sublatis iudicijs, amisso regno forensi, ludum quasi habere coepi. Et in eadem paullo post; Ipse melior fio, primum ualetudine; quam, intermissis exercitationibus, amiseram; deinde, ipsa illa, si qua fuit in me, facultas orationis, nisi me ad has exercitationes retulissem, exaruisset. Et ep. 20. eiusdem libri uitam suam ita describit, ut, nihil se temporis dare iudicijs, & foro, non obscure significet. Praeterea libri eius tam multi de philosophia post oppressam remp. scripti, satis indicare uidentur, agendis eum caussis impeditum non fuisse. Quod uero dictum est a me, fieri posse, ut paucis quibusdam Cicero suam operam in foro nauauerit; ideo dictum, quia in ep. 24. uideo P. Sextium ab eo defensum esse. quod etiam ep. 47. lib. XIII. ad Att. scriptum est. nam Ligarij, & Deiotari caussam non in foro, sed intra priuatos parietes ad unum Caesarem egit. λιτότητα, frugalitatem. EA *mihi fraudi fuit.*] Ea, uidetur abundare, nec tamen abundat; ualet enim ad indicandum; ut ep. 28. lib. XIII. Illud, quod supra scripsi, id tibi confirmo. Idem obseruauimus in Tusc. I. & lib. 2. de Nat. de. *Fraudi fuit:* non, decepit me; sed, mihi nocuit. nam Fraudem pro poena, & damno ueteres interdum usurpabant, Vlpiano teste; quod Ciceronis etiam declaratur exemplis. ep. ult. lib. V. ad Att. Fit gratia Bruti S. C. ut ne ue Salaminijs, ne ue qui eis dedisset, fraudi esset. Et ep. ult. lib. VII. ad eundem; Ego me ducem in ciuili bello, quoad de pace ageretur, negaui esse; non quin rectum esset: sed quia, quod multo rectius fuit, id mihi fraudem tulit. Et Phil. V. Censeo, ut ijs, qui in exercitu Antonij sunt, ne sit ea res fraudi, si ante Kal. Febr. ab eo discesserint. TERRA. NATA,] ut herbas, fungos, similia. nam aues, pisces, quadrupedes, terra ipsa non nascuntur, sed generantur. HELVELLAS,] holera minuta; ut ait Festi mutilator Paullus. CENA. AVGVRALI] augures,

gures,

gures, sacerdotium ineuntes, collegis cenam dabant lautam in primis, atque opiparam. Varro lib. III. cap. 6. Primus pauones augurali cena posuisse dicitur Q. Hortensius. Eadem Adiicialis cena uocabatur: nam Plinius lib. x. cap. 20. Pauonem, ait, cibi gratia Romae primus occidit orator Hortensius adiiciali cena sacerdotij. APVD LENTVLVM,] Corneliae gentis patriciae, eius Lentuli filium, ad quem scribuntur epistolae lib. I. is adoptione transijt in gentem Manliam, ut augur fieri posset. uetabat enim lex duos eiusdem gentis augures fieri. & erat eo tempore, cum auguratum petijt hic Lentulus, augur Faustus Cornelius, Sullae dictatoris filius. itaque facta legi fraus est. Dio lib. XXXIX. Διάῤῥοια] profluuium alui. MVRENES] Murena duplex est, marina, & fluuiatilis: marina, sine pinnis, paruis brãchijs, ut ait Theophrastus, serpens, nonnatans, extra minutis distincta maculis, intra aristis ualde obsita, ore, ut anguillae, in summo rostro, ueterum expetita mensis: quod genus & C. Caesar triumphalibus cenis dedit, ut ait Varro lib. III. de re rust. eumq. secuti Plinius, & Macrobius: & Cicero uidetur hic murenam, ut suauissimum piscem, nominare. Fenestella etiam primum in mensa locum murenis tribuit. Tripatinum, inquit, appellabatur summa cenarum lautitia. una erat murenarum, altera luporum, tertia myxonis. Nobis molestiam affert aristarum multitudo: ueteres artem callebant aristas detrahendi: quod uocabant Exossare. unde Plautus in Amphitr. Mirum, inquit, ni hic me quasi murenam exossare cogitat. Accersebantur ad Romanas piscinas ab usque freto Siculo, quod ibi essent omnium optimae. Graece πλῶται, Latinae flutae appellatae; quod in summo supernantes, ut ait Macrobius, torrefactae sole, curuare se, & in aquam mergere non possent. recitat idem Macrobius ex libro Varronis, qui inscribitur Gallus, qui hodie non exstat, haec uerba: In Sicilia quoque, inquit, manu capi murenas flutas, quod hae in summa aqua prae pinguitudine fluitent. Exeunt interdum in siccum, ut tuto fetus edant. coire eas cum uiperis, uulgo creditum est: sed Aristoteles, & Andreas, ab Athenaeo nominatus, hanc opinionem confutarunt. Fluuiatilem a marina Dorion apud Athenaeum distinguit: ait enim, unã dumtaxat ei spinam esse. quo signo, & praeterea uersibus Ausonij infra scriptis adducor, ut eam existimem esse, quae Lampreda dicitur, mustela etiam a ueteribus nuncupata.

» Quaeq. per Illyricum, & stagna binominis Istri,
» Spumatum indicijs caperis mustela natantum,
» In nostrum subuecta mare; ne lata Mosellae
» Flumina tam celebri defraudarentur alumno.
» Quis te naturae pinxit color? atra superne
» Puncta notant tergum, quae lutea circuit Iris.
» Lubrica caeruleus perducit tergora fucus.
» Corporis ad medium fartim pinguescis: at illinc
» Vsque sub extremam squalet cutis arida caudam.

Fluuiatilium duo genera, unum, quod e mari subit flumina: quo de genere loquitur Ausonius. atque hae quidem maiores lãpredae sunt: quas nonnulli myrum atrum existimarũt. est enim & subrufus, suauitate inferior. Alterum genus in fluminibus & nascitur, & degit. quod autem de fluuiatilibus, idem de lacustribus, dico. eaedem enim sunt; his notis a marinis murenis diuersae, primum, quod latas habent maculas in atro tergo, os infra rostrũ, pinnas, & branchias, has quidem septenis foraminibus inclusas, illas nõ ab utroque latere, quibus ut remis alij pisces utuntur, sed in extremo dorso: itaque nec serpunt, ut marinae, quia pinnas habent; nec natant, ut reliqui pisces, quia non habent eas in lateribus, sed feruntur, & corporis impetu, & nonnihil tamen pinnis adiuuantibus. VIDIT] ante quam Cicero in Tusculanum iret. NAVSEANTEM] ob cruditatem, ex beta, & malua.

Argumentum ep. 27.

INique Gallus Ciceronem litteris accusauerat. uicissim igitur eum Cicero repungit. Incertus est huius epistolae annus. id tantum constat, scriptam esse Caesare dominante. quod illa uerba demonstrant: Et ais fore, ut te Caesar restituat. Quod si Gallus hic est P. Sextius, ut infra indicabitur: scripta uideri potest uel quo anno Caesar occisus est, uel anno superiore.

Cicero S. D. Gallo. 27.

MIROR, *cur me accuses; cum tibi id facere nõ liceat. quod si liceret, tamen non debebas.* EGO *enim te in cõsulatu obseruaram. & ais fore, ut te Caesar restituat. Multa tu quidem dicis, sed tibi nemo credit. Tribunatum plebis dicis te mea caussa petisse. utinam semper esses tribunus: intercessorem non quaereres. Negas me audere, quod sentiam, dicere: quasi tibi, cum parum prudenter me rogares, parum fortiter responderim.*

Haec

Haec tibi scripsi, ut isto ipso in genere, in quo aliquid posse uis, te nihil esse cognosceres. quod si humaniter mecū questus esses; libenter tibi me, & facile purgassem. non enim mihi ingrata sunt, quae fecisti, sed, quae scripsisti, molesta. Me autem, propter quem ceteri liberi sunt, tibi liberum non uisum, demiror. nam, si falsa fuerunt, quae tu ad me, ut ais, detulisti; quid ego tibi debeo? sin uera; tu es optimus testis, quid mihi populus R. debeat. Vale.

EXPLANATIO

GALLO.] alij credunt, hunc esse Q. Fabium Sangam, qui, de coniuratione Catilinae, quae ab Allobrogibus acceperat, ad Ciceronē detulit. ego illi cognomen Gallo fuisse nō arbitror. itaque libentius crediderim, hunc esse P. Sextium, pro quo exstat oratio, cui cognomen fuerit Gallo: fuisse enim hoc Sextiae gentis cognomen, intelligitur ex oratione pro Milone, ubi ita scriptum est: Sacrariū, quod est in fundo T. Sextij Galli. Tribunatum autē plebis & petijsse Sextiū Ciceronis restituendi caussa, & pro eius salute gessisse, ex ipsius Ciceronis oratione notissimum est. quod idem de Fabio Sanga dici nō potest. neque enim is, quo tempore Cicero exsulauit, tribunus fuit. quod facile cognoscitur ex oratione post reditū, in senatu habita: in qua nominātur octo tribuni pl. quorum studio, atque opera Cicero sit in patriam restitutus, T. Milo, P. Sextius, C. Sextilius, M. Cispius, T. Fadius, M. Curtius, C. Mescinius, Q. Fabricius. nulla Q. Fabij Sangae mentio fit. Addo illud, & hunc exsulasse Gallum, quod illa uerba declarant, Ais fore, ut te Caesar restituat; & P. Sextiū, quē opinor eundem esse cum Gallo. accusatum enim uideo ep. 24. & ad Att. ep. 47. lib. XIII. damnatū autem conijcio ex ep. 1. lib. XCV. ad eundem. Iam uero illa uerba: Vt isto ipso in genere, in quo aliquid posse uis, te nihil esse cognosceres: optime in Sextiū cōueniunt, qui salibus delectabatur. nam ep. 32. Ais enim, ut ego discesserim, omnia omniū dicta, in his etiam Sextiana, in me conferri. Quod uero infra dicitur, Si falsa fuerunt, quae tu ad me detulisti: quis non putet significari ea, quae Sextius, C. Antonij consulis quaestor, ad Ciceronē consulem de ipso Antonio, consule suo, detulit? sic enim in oratione pro eodē Sextio habita: Quaestor C. Antonij, collegae mei, fuit, sorte, sed societate consiliorū meus. impedior nonnullius officij, ut ego interpretor, religione, quo minus exponā, quanta ad me detulerit. NON *liceat*.] non enim habes, cur me accuses. NON *debebas*.] propter amicitiam. EGO *enim te in consulatu obseruaram*.] uerba ex epistola Galli. Obseruare, minus est, quam colere. Phil. 2. Cultus sum a te, tu a me obseruatus in petitione quaesturae. Est autem Obseruare, cum ad aliquem honoris, officij ue caussa saepe accedimus. quod & locus indicat ex Phil. 2. proxime recitatus, & illud in ep. 1. lib. 1. ad Att. Obseruat L. Domitium maxime. Obseruamus & animo: ut cum dicimus, Mea in te beneuolētia, & obseruātia. RESTITVAT.] ab exsulio. MEA *caussa petisse*.] ut restitueres me. quod Sextius in tribunatu maxime curauit. uide orationē pro ipso. INTERCESSOREM *non quaereres*.] me nō rogares, ut pro te apud Caesarē intercederē. tribunicū enim intercessio est. locatur Cicero in ambiguo uerbo. quae dicitur ὁμωνυμία. NEGAS *me audere, quod sentiam, libere dicere:*] cōtigit hoc Caesare domināte. ep. 9. lib. IV. Dicere fortasse, quae sentias, nō licet. ME *rogares*,] per litteras. ep. 1. lib. XIV. ad Att. Cū, Sextij rogatu, apud eū fuissem. Quibus ex locis exsulasse Sextium constat. rogauit enim Sextius absens Ciceronem, ut de suo reditu Caesari supplicaret. PARVM *fortiter*] ex hoc intelligitur, Gallo primum roganti Ciceronem negasse. ISTO *ipso in genere*,] in acutis dictis. PVRGASSEM.] excusationem attulissem, cur de tuo reditu cum Caesare non egissem. QVAE *fecisti*,] in tribunatu, de meo reditu. QVAE *scripsisti*,] quae exprobrasti. LIBERI *sunt*,] Catilinae coniuratione patefacta, atque oppressa. TIBI *liberum non uisum*,] negas enim me audere, quod sentiam, libere dicere. DETVLISTI;] de C. Antonii, consulis tui, consiliis. QVID *mihi populus R. debeat*.] a me seruatus.

Argumentum ep. 28.

PRobat consilium Curij, qui, rep. desperata, in Graeciam se contulerit. & adiungit, se totum, postea quam libertatem amissam uiderit, litteris, & scriptioni tradidisse. Scripta Caesare dominante, anno tamen incerto.

M. Cicero S. D. Curio. 28.

MEMINI, *quod mihi desipere uidebare, quod cum istis potius uiueres, quam nobiscum. erat enim multo domicilium huius urbis, cum quidem haec urbs, aptius humanitati, & suauitati tuae, quam tota Peloponnesus, nedum Patrae. nunc contra & uidisse mihi multum uideris, cum, prope desperatis his rebus, te in Graeciam contulisti; & hoc tempore non solum sapiens, qui hinc absis, sed etiam beatus; quamquam quis, qui aliquid sapiat, nunc beatus esse potest? sed, quod tu, cui licebat, pedibus es consecutus, ut ibi esses, ubi nec Pelopidarum: nosti cetera: nos idem propemodum consequimur alia ratione. cū enim salutationi nos dedimus amicorum, quae fit hoc etiam frequentius, quam solebat, quod, quasi auem albam, uident bene sentientem*

ciuem

ciuem uidere: abdo me in bibliothecam: itaque opera efficio tanta, quanta fortasse tu senties. intellexi enim ex tuo sermone quodam, cum maestitiam meam, & desperationem accusares, domi tuae dicere te, ex meis libris animum meum desiderare. sed mehercule, & tum remp. lugebam, quae non solum suis erga me, sed etiam meis erga se beneficijs erat mihi carior; & hoc tempore, quanquam me non ratio solum consolatur, quae plurimum debet ualere, sed etiam dies, quae stultis quoque mederi solet, tamen doleo ita communem rem esse dilapsam, ut ne spes quidem, melius aliquando fore, relinquatur. nec uero nunc quidem culpa in eo est, in cuius potestate omnia sunt: nisi forte id ipsum esse non debuit: sed alia casu, alia etiam nostra culpa sic acciderũt, ut de praeteritis non sit quaerendum. reliquam spem nullam uideo. quare ad prima redeo. sapienter haec reliquisti, si consilio; feliciter, si casu. Vale.

EXPLANATIO

CVRTO] hic est ille Curius, qui oominatur ep. 17. & 50. lib. XIII. & ep. 1. 6. 9. 14. lib. XV. & ad Atticum ep. 2. 3. lib. VII. & ep. 5. 6. lib. IIX. MAMINI, *quod mihi desipere uidebare,*] cum in undecim scriptis libris uideam esse. Quod nõ Cũ, ot est in impressis; testimonium antiquitatis cootemnendum nõ potaui; &, Quod, reposui, delui Cum. Porro, quia motatioois fortasse caussam, attulit inscieotia Latioae linguae; cum iousitatum oideretur, Memini quod uidebare: oõ patiar hunc loquendi modum posthac, quasi barbarum, & sordidum, reijci: & afferam illa, quae tum apod ipsum Ciceronem, tũ apud alios, Romaoi sermoois obseruatione, collegi. ac primum a nostro Cicerone ordiamor. Epistola 40. lib. XIII. Si ulla umquam apud te mea cõmendatio ualuit; qood scio multa ualuisse plurimum; haec ut ualeat, rogo. Et epistola ultima lib. IX. ad Atticum: Aliquaodo senteotiam, ot nibil ooui, nisi id, quod minimũ oellem spiritum reliquum esse. Ad euodem ep. 4. lib. X. Cum scripsisset, quod me cuperet ad orbem uenire. Lib. I. de Leg. Com omne genus homanum sociatum inter se esse iotelligatur; illud extremum est, qood recte uioẽdi ratio meliores efficit. Off. lib. I: Illud etiam animaduerto, quod, qoi proprio nomine perduellis esset, is hostis uocaretur. Lib. 2. Videndom illod item, qood, si opulentum, fortuoatumq. defenderis, in illo ooo, aot forte in liberis eius maneat gratia. Et Coelios ep. 6. lib. IIX. Illud mihi occurrit, qood inter postulationem, & nominis delationem uxor a Dolabella discessit. Praeterea Varrò lib. I. de re rust. Cato, gradatim praepoo eos, aliom alio agrũ meliorem dicit esse: & quod sit primus, ubi uineae possunt esse bono uino, & multo; secuodus, ubi hortus irriguos. Et lib. 2. Facile est, quod habeaot cooseruã in uilla. Liuius aotẽ, lib. XLII. P. Licioius consul S.C. recitari iussit: primum, quod bellum senatus Perseo iussisset: deinde, quod ueteres centuriones quamplurimũ ad id bellum scribi censuisset. Idem lib. XLV. Quam feliciter remp. administrauerim, & quod duo fulmioa domum meam per hos dies percoleriot, oon ignorare uos, Quirites arbitror. Suetonius in Vespasiaoo: Recordatus, super cenam, quod nihil toto die cuiquã eorum praestitisset. Omnium autem antiquissimi, Plautus, & Cato Censorius, ille io Asinaria, Eqoidem, inquit, iam scio, filius qood amet meus. Et in Trioummo: Mioũs quindecim dies sunt, quod pro his aedibus minas quadraginta accepisti a Callide. Cato autem in epistola ad Marcum filium, quam Plinios lib. XXIX. c. 1. recitat, Dicam, inquit, de istis Graecis, Marce fili, qoid Athenis exquisitum habeam; & quod bonum sit, eorũ litteras inspicere, ooo perdiscere. CVM *istis*] cum Graecis. Patris enim Curius negotiabatur: ut infra, & ep. 17. lib. XIII. & alibi. CVM *quidem haec urbs,*] ὑπερβολὴ, ex iodignatione orta, & dolore libertatis amissae. nam ciuitas quidẽ, corruptis moribus, & statu reip. mutato, desioit esse, quae fuit: urbs tamen eadem remanet. Hinc apparet, ipsa de ciuitate quid Cicero seotiat: com io urbem quoque, sensu carentem, iouehatur. NEDVM *Patrae.*] nisi ois, qoae latet in singolis uerbis, perfecte cognoscatur, tota profecto frigebit elocotio. quare, si nonnulla, qoae uideri possuot humiliota, prosequuotur, aeqous lector ignoscere debebit. Nedum, hanc uim habet, ut neget semper, nomquam affirmet. non eoim dixeris: Diligo familiares omoes tuos, nedum te; quod esset affirmãtis: oam hoc diceretur: non solũ te, sed familiares etiam tuos omnes diligo. Proprie oero sic: Is oe propinquos qoidem suos amat, nedum te. Huc spectant omnia Ciceroois exempla: quorũ duo tantum, praeter hoc ad Corium, quod satis paret, afferemus. In Rullum: Homo priuatus uix facile sese continet: oedom isti non cõquisituri sint aliquid sceleris. Pro domo: Tamen in scelere religio noo ualeret: nedũ ualeat id, quod &c. Aodiamus Terentiũ in Heaot. Saltapes si fiet amator onmquam sufferre eius sumptus queat: nedom tu possis. Nec aliter Sallustiua in Cat. Seconda res sapientom aoimos fatigant: nedom illi, corruptis moribus, uictoriae temperareot. Vnũ uidetur oppooi posse Ciceroois exemplum in ep. 14. lib. VII. ad Att. Tu, quoniã quartaoa cares, & nedũ morbum remouisti, sed etiam graoedioem, te oegetum oobis io Graecia siste. Sed hic locus aliter legitur io antiquis libris; itaque, si quis eius utatur testimooio, parũ probabit. Legitur aotẽ hoc modo. Tu, quoniam quartaoa cares, & oouum morbum remouisti. Quod ipsum carere mendo, non equidẽ affirmarim; sed id, quod nonc agitur, affirmo. Nedum, io ullo non uidisse me oetere libro. VIDISSE *multum*] si consilio haec potius, quam casu, reliquisti. Vide in extrema epistola, & ep. 30. PROPE *desperatis his rebus,*] appropinquaote se ciuili bello. SAPIENS] propter coosiliom. non enim redire uis. BEATVS;] qui moltis rebos, quibus nos caremus, tranqoillo animo fruare. CVI LICEBAT,] tibi licebat hinc abire; nobis idem noo licet. VBI *nec Pelopidarum:*] Pelopidas uocat malos cines, qui remp. armis oppresserant. Subinogit autẽ, Nosti cetera; quia oou est integer poetae locus. oerba omnia ponuntur ep. 30. Cupio, inquit, aliquo peruenire, ubi nec Pelopidarum nomeo, nec facta audiã. & ep. 21. lib. XV.

lib.xv.ad Att. Etsi ne antea quidem dubitaui, tamen nunc eo minus, euolare hinc, idq. quamprimũ, ubi nec Pelopidarum facta, neque famam audiam. Nec dubito, quin huc respexerit, cum dixit Phil.15. Moueri sedibus suis huic urbi melius est, atque in alias, si fieri posit, terras demigrare, unde Antoniorũ nec facta, nec nomen audiat, quam &c. IDEM *consequimur*] abdo enim me in bibliothecam; ne Pelopidarum nomẽ, aut facta audiam. SALVTATIONI *amicorum*,] salutandis amicis, mane uidelicet; nam ep.20.lib.IX. Haec est nũc uita nostra. mane salutamus domi, & bonos uiros multos, sed tristes, & hos laetos uictores; qui me quidem perofficiose, & peramanter obseruant. ubi salutatio defluxit, litteris me inuoluo, aut scribo, aut lego. QVASI. *auem albam*,] quasi nouum quiddam. prouerbium, ex eo natũ, quia rarae aues albae. ABDO *me in bibliothecam:*] Litteris me inuoluo, dixit ep.20. lib.IX. OPERA *efficio tanta*,] ne quis ex hoc loco putet, scripta alicuius quae dicuntur, eadem Opera dici posse. nã, opus, generale nomen est earum rerum, quae post operam, & industriam remanẽt. ep.18.lib.XVI. An pangis aliquid Sophocleum? fac opus appareat. Et ep.4.ad Att.lib.2. Curabo, ut huius peregrinationis tibi opus exstet. SENTIES.] iudicabis. EX MEIS *libris*] cum diceres, non eum me esse, qui uiderer in meis libris. TVM] ante bellum ciuile, sed rep. iam desperata. NON *solum suis erga me, sed etiam meis erga se*] alij, hunc locum esse mancum in omnibus, quos ipsi uiderint, paullo antiquioribus libris, affirmarunt. nos integrum uidemus esse in omnibus, quos habemus. DIES,] ep.5. lib.IV. Nullus dolor est, quem non longinquitas temporis minuat, atque molliat. & ep.16.lib.V. Quod allatura est ipsa diuturnitas, quae maximos luctus uetustate tollit. COMMVNEM *rem*] rempublicam. Sisenna hist.lib.IV. Quondam Sabini feruntur uouisse, si res communis melioribus locis constitisset, se uer sacrum facturos. NVNC *quidem*] quo modo res habet, ut nunc quidem est. IN EO] in Caesare. IN CVIVS *potestate omnia sunt:*] hoc uarie dixit ep.7.8.9.13.lib.IV. ID IPSVM] ut in eius potestate essent omnia. NOSTRA *culpa*] ep.6.lib.IX. Haec in uoluntate fuerunt. AD PRIMA *redeo.*] ad primam epistolae partem; in qua dixit, eum & uidisse multum, cum in Graeciam se contulit; & beatum esse, qui abesset, non modo sapientem. quam sententiam iterauit sequentibus uerbis; Sapienter haec reliquisti, si consilio; feliciter, si casu. ep.20.lib.1.ad Att. Vt ad prima illa redeam. FELICITER. *si casu.*] si non ideo discessisti, quod haec putares euentura. Casus, & Consilium opponuntur. ep.2. lib.V. Huius ego temeritati si uirtute, atque animo non restitissem; quis esset, qui me in consulatu non casu potius existimaret, quam consilio, fortem fuisse? Potest igitur felicitas esse in aliqua re sine consilio, in omni re non potest.

Argumentum ep. 29.

MEmoriam declarat accepti a Cicerone beneficij, & commendaticias ab eo litteras petit ad Sulpicij successorem. Scripta eo anno, quo primum Caesar quartum consul fuit sine collega, deinde Q. Fabius cum C. Trebonio, ut patet ex epistola sequenti.

Curius M. Ciceroni suo S. 29.

SI uales, bene: est sum enim χρήσει μὲν tuus, κτήσει δὲ Attici nostri. ergo fructus est tuus, mancipium illius. quod quidem si inter senes coemptionales uenale proscripserit, egerit non multum. at illa nostra praedicatio quanti est? nos, quod simus, quod habeamus quod homines existimemur, id omne abs te habere. quare Cicero mi perseuera constanter nos conseruare: & Sulpicij successori nos de meliore nota commenda, quo facilius tuis praeceptis obtemperare possimus, teq. ad uer lubentes uidere, & nostra defigere, deportareq. tuto possimus. Sed, amice magne, noli hãc epistolam Attico ostendere: sine eum errare, & putare me uirum bonum esse, nec solere duos parietes de eadem fidelia dealbare. ergo patrone mi bene uale, Tironemq. meum saluta nostris uerbis. D.A. IV. Kal. Non.

EXPLANATIO

SVM ENIM *χρήσει μὲν tuus, κτήσει δὲ Attici nostri.*] usu quidem tuus, possessione autem Attici. Eandem sententiam lepide expresit Lucretius lib.III. Vitaq. mancipio nulli datur, omnibus usu. MANCIPIVM] possesio ipsa, &, ut ita loquar, ius dominij. QVOD *quidem si inter senes coemptionales uenale proscripserit.*] Non opinor hoc dici: si me Atticus, mancipium suum, uenale proscripserit inter senes, qui coemant, sed, inter senes, qui coemptiones faciant. aliud est enim coemere, aliud coemptionẽ facere coemere, notam habet significationem: coemptionem facere, est, cum mulier in manũ uiri conuenit sollemni quadam stipulatione, qua se inuicem coemebant. quo facto, sibi inuicẽ succedebãt: ut etiã domestica sacra, mulierum tamen, non uirorum, interirent. non enim uir in mulieris potestatem, sed mulier in potestatẽ uiri cóẽptionis iure transibat, itaque amittit paterna sacra. qua de re iuris consultos Cicero

exagitat

exagitat io oratione pro Murena. Mulieres; inquit, omnes propter infirmitatem consilij maiores io tutorum potestate esse uoluerunt: hi inuenerunt genera tutorum, quae potestate mulierum cootinerentor. sacra interire illi noluerunt: horum ingenio senes ad coemptiones faciendas interimendorum sacrorum caussa reperti sunt. in omni denique iure cioili, aeqoitatem reliquerunt, uerba ipsa tenuerunt: & quia in alicuius libris exēpli caussa id nomē inuenerant, putauerunt omnes mulieres, quae coemptioōē facerēt, Caias uocari. Quod si quis roget, qui nā sint hi seoes, quos ait Cicero, coemptionum faciendarum caussa, iurisconsultorum ingenio repertos: dicā esse tutores illos, quibus pater familias eam potestatē testamento reliquerunt, ot filiae suae, cum oubərēt, coemptionē sine eorum auctoritate facere non possint. id colligere licet ex oratione pro Flacco, in qua snot haec. In manum, inqoit, cōuenerat. Nunc aodio: Sed quaero, usu, an coemptione. osu nō potuit: nihil enim potest de tutela legitima sine omnium tutorom auctoritate diminui. coemptione? Omnibus ergo auctoribus: io quibus certe Flaccum fuisse nō dices. Ad hoc spectat illud, quod lib. 1. de Orat. scriptum est. Nam neque illud est mirādum, qui, quibus uerbis coēptio fiat, nesciat, eundem eius mulieris, quae coemptionem fecerit, caussam posse defendere. In eā igitur coemptionem, tutorum omniom, ut ostedimos iā, consensu, & auctoritate fieri solitam, iocari Curius uoluit, com de se, tamquam maocipio, oendendo loqueretur, ad uerbom aotem potius, quam ad sententiam, rēspexit. nā re uera coemptio illa, a molieribus facta, nihil ad coemptioōē mancipiorum attinebat. Liuius lib. III. in extremo: Scaptio ne hoc, coemptionali seni, assignaturos putarent finitimos populos? EGERIT *non multum.*] Loeri parum fecerit. in quo se ipsum Curius modeste extenuat; quasi uilis, & contēnenda sit Attici possessio, fructos aurē Ciceronis magni pretij: sobiungit enim, At illa nostra praedicatio quanti est? QVOD *simus, quod habeamus, quod homines existimemur, id omne abs te habere.*] Simile illud Plāci ep. 24. lib. x. Quod uiuit Antonius hodie, qood Lepidus una est; quod exercitus habent oon contēnendos; quod sperāt; quod audēt; id omne Caesari acceptom referre possunt. Et illud Ciceronis ep. 1a. lib. 1. ad Atticum: Se, quod esset senator, quod ciuis, quod liber, quod uiueret, mihi acceptum referre. Nec dissimile illud Phil. 2. Senatoi sic placuit, ut esset nemo, qui mihi non ut parenti gratias ageret, qui mihi oon uitā suam, fortunas, liberos, remp. referret acceptā. PVLPICII *successori*] Acilio. quod e sequenti epistola cognoscitur. DE *meliore nota*] diligentissime. translatio a dolijs, quibus diuersae iou runtur ootae, ut internoscātur uioa. Eodē modo Catullus ad Manliū: Quare, qood scribis Veronae turpe Catullo Esse, qood hic quisqois de meliore oota, Frigida deserto tepefecit mēbra cubili. TVIS *praeceptis*] hac epistola Curius nō respondet superiori Ciceronis epistolae; in qua praeceptum nollū est eiosmodi, ut ad orbem Curius redeat, sed potius, ut Patris maoeat. PRAECEPTIS] igitur aliarū litterarū, quas ad eum Cicero scripserat ante bellū ciuile. nam postea mutatis temporibus, sententiā mutauit. unde illud in epistola proxima: Memini, quod mihi desipere uidebare, quod istic potius uioeres, quam oobiscum. NOSTRA] fortunas nostras. Patris enim negotiabatur. ep. 17. & 50. lib. XIII. DEFIGERE,] aliquot enim aooos oixerat Patris, & ibi suas res ita constituerat, ot fixae uiderentur. TVTO] concedente Pulpicij procoosule. DVOS *parietes de eadem fidelia dealbare.*] putabat Atticus Curium esse omnino suum, & fructu, & mancipio. haec epistola aliter ostendit. oenditat enim se Ciceroni Curius, & uidetur duorum simol esse uelle, osu quidem Ciceroois, mancipio autem Attici. Adagiū est a fabris natum, duos, uel plures etiam unica fidelia parietes dealbantibus. TIRONEMQ. *meum*] Patris aegrum Tirooem Curius familiariter cognouerat. ep. 1, 6, 7. lib. XVI. & ad Att. epist. 2. 3. lib. VII.

Argumentum ep. 30.

IMprobat ea, quae Caesaris ex uoluntate fiunt, contra leges, moremq. maiorum: suam ab urbe discedendi cupiditatem significat: Caninium, Q. Fabio pr. Kal. Ian. mortuo, consulem in eius locum esse surrogatum, ut in magistratu esset usque ad Kal. Ian. Addit de litteris commendaticijs ad Acilium, Sulpicij successorem, scriptis. Caesare quinctum, & M. Antonio cos. quo anno, idibus Mart. *Caesar est interfectus.*

Cicero S. D. Curio. 30.

EGO uero iam te nec hortor, nec rogo, ut domum redeas; quin hinc ipse euolare cupio, & aliquo peruenire, ubi nec Pelopidarum nomen, nec facta audiam. incredibile est, quam turpiter mihi facere uidear, qui his rebus intersim. nae tu uideris multo ante prouidisse, quid impenderet, tum, cum hinc profugisti. quamquam enim haec etiam auditu acerba sunt: tamē audire tolerabilius est, quam uidere. in campo certe non fuisti, cum hora secunda, comitijs quaestorijs institutis, sella Q. Maximi, quem illi consulem esse dicebant, posita esset. quo mortuo

nunciato, sella sublata est. ille autem, qui comitijs tributis esset auspicatus, centuriata habuit, consulem hora septima renunciauit, qui usque ad Kal. Ian. esset, quae erant futurae mane postridie. ita Caninio consule scito neminem prandisse. nihil tamen eo consule mali factum est. fuit enim mirifica uigilantia, qui suo toto consulatu somnum non uiderit. Haec tibi ridicula uidentur: non enim ades: quae si uideres, lacrumas non teneres. quid, si cetera scribam? sunt enim innumerabilia generis eiusdem: quae quidem ego non ferrem, nisi me in philosophiae portum contulissem, & nisi haberem socium studiorum meorum Atticum nostrum. cuius quando proprium te esse scribit mancipio & nexu, meum autem usu & fructu: contentus isto sum. In. enim cuiusque est proprium, quo quisque fruitur, atque utitur. Sed haec alias pluribus. Acilius, qui in Graeciam cum legionibus missus est, maximo meo beneficio est. bis enim est a me iudicio capitis, rebus saluis, defensus: & est homo non ingratus, meq. uehementer observat. ad eum de te diligentissime scripsi: eamq. epistolam cum hac coniunxi: quam ille cum acceperit, ecquid tibi pollicitus sit, uelim ad me scribas. Vale.

EXPLANATIO

EGO. VERO] initio epistolarum, Vero, secundo loco positum, uel negationem demonstrat, ut hic, uel assensum, ur ep. 6. lib. IV. ep. 5. lib. IX. ep. 12. 22. lib. XVI. IAM *te nec hortor,*] ut hortabar antea. Respondet ad eam partem epistolae Curij, in qua scripserat, Quo facilius tuis praeceptis obtemperare possimus, teq. ad urbem lubentes uidere. NEC *Pelopidarum nomen, nec facta audiam.*] Senarius ex uetere poeta cũ aliqua uarietate in ep. XI. lib. XV. ad Att. sic pronunciatus: Nec Pelopidarum facta neque famam audiam. Ad hunc uersiculum spectauit in illa sententia in Antonium, Phil. 13. Moueri sedibus suis huic urbi melius est, atque in alias, si fieri possit, terras demigrare, unde Antoniorum nec facta, nec nomen audiat, quam illos intra haec moenia uidere. AVDIRE *tolerabilius est, quam uidere.*] ep. 1. lib. VI. Oculi augent dolorem, qui ea, quae ceteri audiunt, intueri coguntur, nec auertere a miserijs cogitationem sinunt. IN. CAMPO] Martio, ubi comitia habebantur. HORA *secunda,*] scire oportet, dierum plura genera fuisse. uel ab exortu solis ad exortum, ut Babylonijs; uel ab occasum, ut Atheniensibus; uel a meridie ad meridiem, ut Vmbris; uel a luce ad tenebras, ut uulgo; uel a media nocte ad mediam, ut Aegiptijs, & Romanis: quem Plinius, Gellius, Macrobius ciuilem diem uocant. Hic dies, lucem, tenebrasq. complexus, XXIV. horarum fuit, sic, ut lucem duodenae semper, totidemque noctem horae metirentur, diurnae circa solstitium longissimae, nocturnae breuissimae, contra uero circa brumam. Erat igitur initium ciuilis diei, post mediam noctem: quod quamquam luce careret, mane tamen Cicero per iocum appellat a similitudine uulgaris diei, cuius initium mane dicitur, Consulem, ait infra, hora septima renunciauit, qui usque ad Kal. Ian. esset, quae erant futurae mane postridie. Et Virgilius lib. VI. Torquet medios nox humida cursus: Et me saeuus equis oriens afflauit anhelis. Aliud igitur erat, dies nominare, ut Kalendas, nonas, idus: aliud, horas, ut primam, secundam, tertiam. qui diem nominabat, spatium illud horarum XXIV, quod a media nocte ad mediam proximam est, totum complectebatur: qui horam, non a media nocte, idest ab initio ciuilis diei, numerabat, sed ab ortu solis, unde uulgaris dies incipit, & occasu desinit. quod spatium fuit, ut diximus, duodecim horarum, quacumque anni parte. inde licet intelligere, cum dicitur hora secunda, non eam horã significari, quae post mediam noctem, sed eam, quae post solis ortum secunda est. ea uero si ad horarum nostrarum consuetudinem referatur quae pridie Kal. Ian. quindecim fere sunt ab oriente sole ad occidentẽ, incidit in horae tertiae dimidium. nam, ut hora secunda sextam partem notat duodecim ueterum horarum: sic tertiae dimidium sexta pars est nostrarum quindecim. eadem ratione, quae septima a Cicerone nominatur, nobis incipit ab octauae dimidio, desinit in tertia nonae parte. Sic Martialis, cum dixit, Incipit exstructos frangere nona toros; ea ueteres hora cenare solitos demonstrat, quae post ortum solis nona, ante occasum quarta esset, aestate pariter & hieme. inde fluxit ante cenam prandendi mos, post cenam comissandi: ut cibus tamen in prãdio leuis, & facilis caperetur; quod Plinij iunioris ad Marcũ epistola testatur; comissatio autẽ honesta parum haberetur. COMITIIS *quaestorijs*] ut quaestores anni sequentis crearentur, comitia; Quinctili mense fieri solita, in mensem Decembrem ideo protracta erant, quia Caesar abfuerat, Hispaniensi bello impeditus: post reditum autem triumphare prius uoluit, quam haberet comitia. Ex hoc loco, nisi fallor, licet intelligere, postremo omnium comitiorum quaestoria fuisse. quae enim supersunt, cum haec ultimo anni die habeantur? INSTITVTIS,] a Caesare, cum iam consularia habuisset, quibus ipse, & M. Antonius designati consules erant. Q. MAXIMI,] Q. Fabij consulis: quem Suetonius trimestrem consulem uocat: quia Caesar, ex Hispania reuersus, abdicauit, eumq. cum Trebonio consulem suffecit. Plutarchus in Caesare, & Tacitus lib. XIX. ILLI] qui erant in campo. DICEBANT,] cum illum putarent uiuere. POSITA *esset.*] ut Interesset comitijs. ILLE *autem,*] Caesar consol, collega Q. Maximi, qui tunc mortuus est. habebat autem ideo Caesar comitia, quia consul priore loco creatus erat. quod quia Ciceroni quoque contigerat, ut ipse gloriatur in oratione contra Pisonẽ, propterea consularia comitia habuit, quibus Murenã consulem renunciauit. quod oratio pro ipso Murena habita declarat. COMITIIS *tributis*] creabantur comitijs tributis minores magistratus, aedilis pl. quaestor, tribunus pl. aedilis cur. centuriatis autem maiores, praetor, consul, censor. utraque a consule haberi solita, & locus hic, & ep. 3. lib. IV. ad Att. declarat. AVSPICATVS,] quando auspicatus, si hora secunda instituit comitia? ante lucem scilicet: nam post mediam

noctem

noctem auspicari licebat: exorto autem sole id agebant, super quo auspicati erant: auspicatumq. esse, & egisse eodem die dicebatur. Hunc ego morem iam ex Gellio, & Macrobio cognoueram: sed accessit postea Plinij iunioris testimoniū in epistola ad Marcum, in qua scripsit haec de auunculo suo: Lucubrare a Vulcanalibus incipiebat, non auspicandi caussa, sed studendi statim, a nocte multa, hieme uero ab hora septima, uel, cum tardissime, octaua, saepe sexta. Iam, Metellus Nepos consul, aedilicia comitia habiturus, in campum ante solis ortum ueniebat, ut auspicaretur primum, deinde, orto sole, comitia haberet. ep. 3. lib. iv. ad Att. CENTVRIATA} ut locum Fabij consulem sufficeret in paucas horas. CONSVLEM} C. Caninium Rebilum, qui Caesaris legatus bello Gallico fuerat. HORA *septima*} post exortum solem. RENVNCIAVIT,} qui consul comitia habebat, sequentis anni consules renunciabat. pro Murena: Quae precatus sum a dijs immortalibus, iudices, more, institutoq. maiorum, illo die, quo auspicato comitijs centuriatis L. Murenam consulem renunciaui. NEMINEM *prandisse.*} consul enim renunciatus est hora septima, idest post horam prandij: quod a cena non minus tribus horis distabat. SOMNVM *non uiderit.*} posteriores enim sex horae noctis, habita ciuilis diei ratione, pertinent ad Kal. Ian. idest ad sequentis anni consules: priores uero, quae pertinent ad pridie Kal. qui consulatus ultimus dies est, insomnes ab occupato praesertim consule ducuntur. itaque perbelle Cicero, iocū quaerens, breuitatem consulatus ad uigilantiae laudem conuertit. uide Macrobium lib. 2. Sat. Plut. in Caesare, Dionem lib. XLIII. Tacitum lib. XIX. PHILOSOPHIAE *portum*} a quo qui absunt, iactari eos assidue rerum humanarum fluctibus necesse est. MANCIPIO, *& nexu,*} hic locus Boetij uerbis explanabitur: qui cum illud in Topicis Ciceronis interpretaretur; Abalienatio est eius rei, quae mancipi est, aut traditio alteri nexu, aut in iure cessio, inter quos ea ciuili iure fieri possunt: haec subiunxit: Omnes res, quae abalienari possunt, idest a nostro ad alterius dominium transire, mancipi dictae sunt. Mancipi uero res ueteres appellabant, quae ita abalienabantur, ut ea abalienatio per quandā nexus sollemnitatem fieret. Nexus uero est quaedam iuris sollemnitas, quae fiebat eo modo, quo in Instit. Caius exponit; cuius haec uerba sunt; Mancipatio est imaginaria quaedam uenditio: quod ipsum ius Romanorum est ciuium; eaq. res ita agitur. adhibitis non minus quinque testibus, ciuibus Romanis, puberibus, & praeterea alio eiusdem condicionis, qui libram aeneam teneat, qui appellatur libripens, is, qui mancipium accipit, aes tenens ita dicit; Hunc ego hominem ex iure Quiritium meū esse aio; isq. mihi emptus est hoc aere, aeneaq. libra. deinde aere percutit libram, isq. aes dat ei, a quo mancipium accipit, quasi pretij loco. quaecumque igitur res lege XII. tabularum aliter nisi per hanc sollemnitatem abalienari non poterat. Plura Sigonius in Ciue Romano. ACILIVS,} hic est Sulpicij successor, cui commendari Curius optabat. ep. 29. IN GRAECIAM} cui praefuerat Sulpicius. Ep. 6. lib. vi. Cassium sibi legauit; Brutum Galliae praefecit, Sulpicium Graeciae. Alibi prouinciā Sulpicij Cicero uocat Achaiam, ut ep. 4. lib. iv. ep. 26. 28. lib. XIIII. CVM LEGIONIBVS} non enim omnes in prouincias ibant cum legionibus. MAXIMO *meo beneficio est;*} maximum a me beneficium habet, ut cum dicitur, Summo ingenio est; & ep. 3. lib. III. ad fr. Cicero tuus, nosterq. summo studio est Paeonij sui rhetoris. Quae si quis diuersa iudicat; accipiat, Est, pro, Viuit. locum certe simillimum, qui hunc maxime confirmat, ostendemus. nam Phil. II. ita dixit Cicero; Negat, se illi amicum esse debere; cum suo magno esset beneficio, uenisse eum contra se. IVDICIO CAPITIS} iudicium capitis illud est, quo damnatus uel ciuitatem, uel libertatem amittebat. nam uita non nisi perduellionis crimine adimi potuit. qua de re affatim diximus in libro nostro de Legibus. REBVS SALVIS} Aut, rep. incolumi, ut ep. 1. lib. iv. Vtinā serui, saluis rebus colloqui potuissemus inter nos. Et Acad. lib. 2. Deli fuisse multos accepimus, saluis rebus illis, qui gallinas alere permultas quaestus caussa solerent. Aut, Rebus saluis, nullo suo damno; est enim absolutus. QVAM *ille cum acceperit, ecquid tibi pollicitus sit,*} nonnulli ueteres libri, Quo modo acceperit, & quid. alij, Quando acceperit, quid. Mihi omnino rectius uidetur, Cum acceperit, ecquid. nam pro, Cum, scribebant ueteres, Quom: unde factum, Quo modo. eodemq. errore ab, Ecquid, fluxit Et quid.

Argumentum ep. 31.

INuitat eum ad officia mutua: & ad urbem ut redeat, ueteris urbanitatis tuendae caussa, rogat. Scripta eodem anno.

Cicero S. D. Curio. 31.

FACILE *perspexi ex tuis litteris, quod semper studui, & me a te plurimi fieri, & te intelligere, quam mihi carus esses. quod quando uterque nostrum consecutus est: reliquum est, ut officijs certemus inter nos: quibus aequo animo uel uincam te, uel uincar abs te. Acilio non fuisse necesse meas dari litteras, facile patior. Sulpicij tibi operam intelligo ex tuis litteris non multum opus fuisse, propter res tuas ita contractas, ut, quemadmodum scribis, nec caput, nec pedes. equidem uellem uti pedes haberent, ut aliquando redires uides enim*

exaruisse iam ueterem urbanitatem, ut Pomponius noster suo iure possit dicere, Nisi nos pauci retineamus gloriam antiquam Atticam. ergo is tibi, nos ei succedimus. ueni igitur, quaeso; ne tantum semen urbanitatis una cum rep. intereat. Vale.

EXPLANATIO

AEQVO *animo uel uincam te,* } ep.7. lib. v. Nulla re tam laetari soleo, quam meorum officiotum conscientia. quibus si quando non mutuo respondetur; apud me plus officij residere, facillime patior. NON *fuisse necesse* } quia discessurus esses. PROPTER *res tuas ita contractas,* } nam, si dispersa, ac dissipata eius negotia fuissent, indiguisset opera Sulpicij proconsulis: sed ea, cum discessum cogitaret, iam contraxerat. NEC *caput, nec pedes.* } habeant. prouerbium est. quae enim coacta in unum sunt, carere capite, & pedibus uidentur. EXARVISSE } defecisse, exstinctam esse. Ad Paetum ep.18. lib. IX. Ipsa illa, siqua fuit in me, facultas orationis, nisi me ad has exercitationes retulissem, exaruisset. In Bruto: Galbae orationes exaruerunt, uix iam ut appareant. Translatio ab agris, qui cum exaruere, fruges non ferunt. VETEREM *urbanitatem,* } quattuor nominibus ep. 15. lib. IX. urbanitatem appellat. sales, leporem, facetias, festiuitatem. *Veterem*, qua excelluere olim ij, qui nominantur in eadem ep. C. Laelius sapiens, Africani minoris amicissimus, Lucilius poeta satyricus, L. Crassus orator, Granius praeco: praeterea is, qui lib. 2. de Orat. disputat de ridiculis, aequalis Crassi C. Iulius Strabo. POMPONIVS noster } Atticus, utriusque amicissimus. nam ep. 29. dixit Curius: Sum enim χρῆσει μὲν tuus, κτήσει δὲ Attici nostri. SVO. IVRE } quia, cum excellat facetijs, iure suo potest hanc sibi laudem uindicare, idq. dicere, quod interdum dicit, & uere dicit, exaruisse ueterem urbanitatem, nisi nos pauci gloriam illam breuiter, & acute dictorum, qua praeter ceteros olim floruere Athenienses, retineamus. GLORIAM *antiquam Atticam.* } haec uerba non carent festiuitate quadam: & itelle Cicero uidetur, dum loquitur de urbanitate, non inurbanus esse. *Gloriam antiquam Atticam:* magnifica uerba sunt: nec tamen laudatur quidquam, praeter sales. blanditur igitur Cicero, dum humilem rem extollit, Curio simul, & Attico, qui salibus mire delectabantur. Fortasse etiam ipsa Attici uerba refert. quod si ita est, hoc ipso iocatur: quasi Atticus gloriam antiquam Atticam in ridiculis poneret, & eam crederet per tres homines posse retineri. sales autem Attici omnibus praestabant: quamquam Cicero, ut assentaretur Paeto, Romanos praefert, ep.15. lib. IX. ERGO *is tibi, nos eis succedimus.* } cum hoc satis constet, ueterem urbanitatem amissam esse, nisi nos eam pauci reuocemus: sequitur illud, ut primus in ea tibi locus, Attico secundus, mihi tertius debeatur. ep.2. lib. VII. ad Att. natiuam ait esse in Curio urbanitatem. NE *tantum semen urbanitatis una cum rep. intereat.* } urbanitas ipsa exaruit, semen tantum remanet. ueni igitur, saltem, ut semen conseruetur: tantum ne semen ipsum amittatur. Sunt qui pro, Tantum, legant, Tamen: mei decem antiqui libri, duoq. praeterea Fuluij Vrsini, Tantum, habent: nec insulsa, ut mihi uidetur, elicitur sententia. est autem lapsus ab uno uerbo ad alterum facillimus: quia, Tantum, quandoque scribitur sic, Tm̄: tamen sic, Tn̄.

Argumentum ep. 32.

SCripsit hanc epistolam, cum proconsul Ciliciae praeesset, Marcello, & Sulpicio cos. tribuno pl. designato Curione. Prima pars de dictis est, secunda de iudicijs, tertia de rep. postrema de Dolabella, nondum genero. Sulpicio, & Marcello cos,

M. Cicero S. D. Curio. 32.

QVOD sine praenomine familiariter, ut debebas, ad me epistolam misisti: primum addubitaui, num a Volumnio senatore esset, quocum mihi est magnus usus. deinde εὐτραπελία litterarum fecit, ut intelligerem tuas esse. quibus in litteris omnia mihi periucunda fuerunt, praeter illud, quod parum diligenter possessio salinarum mearum a te procuratore defenditur. ais enim, ut ego discesserim, omnia omnium dicta, in his etiam Sextiana, in me conferri. quid? tu id pateris? non ne defendis? non resistis? equidem sperabā ita notata me reliquisse genera dictorum meorum, ut cognosci sua sponte possent. sed, quando tanta faex est in urbe, ut nihil sit tam ἀκύθηρον, quod non alicui uenustum esse uideatur: pugna, si me amas, nisi acuta ἀμφιβολία, nisi elegans ὑπερβολή, nisi παράγραμμα bellum, nisi ridiculum παρὰ προσδοκίαν, nisi cetera, quae sunt a me in secundo libro de Oratore per Antonij personam disputata de ridiculis, ἔντεχνα, & arguta apparebunt,

apparebunt, ut sacramento contendas mea non esse. Nam, de iudicijs quod quereris, multo laboro minus. trabantur per me pedibus omnes rei: sit uel Selius tam eloquens, ut possit probare se liberum: non laboro. Vrbanitatis possessionem, amabo, quibusuis interdictis defendamus: in qua te unum metuo, contemno ceteros. Deridwri te putas? nunc demum intelligo te sapere. Sed mehercule, extra iocum, ualde mihi tuae litterae facetae, elegantesq. uisae sunt. Illa quamuis ridicula essent, sicut erant, mihi tamen risum non mouerunt. cupio enim nostrum illum amicum in tribunatu quamplurimum habere grauitatis, idq. cum ipsius caussa: (est enim mihi, ut scis, in amoribus) tum mehercule etiam reip. quam quidem, quamuis in me ingrata sit, tamen amare non desinam. Tu, mi Volumni, quando & instituisti, & mihi uides esse gratum, scribe ad me quam saepissime de rebus urbanis, de rep. iucundus est mihi sermo litterarum tuarum. praeterea Dolabellam, quem ego perspicio, & iudico cupidissimum esse, atque amantissimum meî, cohortare, & confirma, & redde plane meum. non mehercule quo quidquam desit, sed quia ualde cupio, non uideor nimium laborare. Vale.

EXPLANATIO

VOLVMNIO.} hic est P. Voluminus Eutrapelus, qui Cytheridem mimam dilexit. ep. 26. lib. IX. Praefectum fabrum Antonij fuisse ciuili bello, Nepos ait io Attici uita. Sulpicio, & Marcello cos. SINE *praenomine* } praenomen ei Publio fuit. uide in Attici uita. VOLVMNIO *senatore* } cui Lucio cogoomen fuit. Varro de re rust. lib. 2. cap. 4. Constat autem ex hoc loco, Volumoium hũc, ad quem scribit Cicero, equitem fuisse, non senatorem. Ε'υτραπιλία } festiuitas, lepor, urbanitas: unde illi cognomen Eutrapelo. ep. 26. lib. IX. ad Att. ep. 8. lib. XV. Philippica I 2. Plutarchus in Bruto mimum uocat. SALINARVM *mearum* } suos sales uocat Salinas per iocũ, quia dixerat, Possessio. Infra: Vrbanitatis possessionem qnibusuis Interdictis defendamus. Salinae autem loca sunt, ubi sal fit. Plinius lib. XXXI. cap. 7. PROCVRATORE } & hic iocatur. Solent enim procuratores absentiũ res defendere. VT EGO *discessetim*, } itutus in prouinciam. Ergo scripta est epistola paulo post, quam Cicero procul in Ciliciam profectus est, idest M. Marcello, Ser. Sulpicio cos. DICTA, } ioca. quae & Dicteria uocata, scripsit ad Cornelium Nepotem: ut apud Macrobium lib. 2. legitur. SEXTIANA, } S. Sextij, pro quo exstat oratio. uide, quae diximus ep. 27. IN ME *conferri*. } mea dicitur ex meo nomioe insulsis quoque dictis accedat auctoritas. DICTORVM *meorum*, } Macrobius lib. 2. Animaduerto duos, quos eloquentissimos antiqua aetas tulit, comicum Plautum, & oratorem Tullium, eos ambos etiam ad iocorũ uenustatem ceteris praestitisse. Cicero quãtum in ea re ualuerit, quis ignorat, qui uel liberti eius libros, quos is de patroni iocis composuit, quos quidã ipsius putant esse, legere curauit? Non multo post, haec subiũgit. Locos hoc genus ueteres nostri Dicteria dicebant. testis enim Cicero, qui in libro epistolarũ ad Cornelium Nepotem secuodo sic ait: Nostri, cum omnia, quae dixissemus, dicta essent, quae facete, & breuiter, & acute locuti essemus, ea proprio nomine appellari Dicteria uoluerunt. SVA SPONTE } sua uenustate: etiam si non diceretur, hoc Ciceroois est. TANTA *faex est in urbe*, } ita hebeti sunt homines ingenio, ut, quod inuenustum prorsus est, uenustum tamen esse uideatur. Α'κύθηρον, } quod uenere caret, uenustatis expers. nomen a Venere deductum, quae Graecis κυθέρεια nuncupatur. VENVSTVM } Quinctilianus lib. VI. cap. 3. Apparet, inquit, uenustum esse, quod cum gratia, & uenere dicatur. Αμφιβολία, } ambigua oratio: cum ad senteotias diuersas eadem uerba accommodari possunt: ut illud ep. 20. lib. XI. Te dixisse, laudandum adolescentem, ornandum, tollẽdum. Et lib. 2. de Orat. Perpusillum rogabo. Quod referri potest & ad perpusillum testem, & ad perpusillam interrogatiooẽ. Et illud Neronis de Claudio, desijsse eum inter homines morari. Et: Aio te Aeacida Romanos uincere posse. Υπερβολὴ, } superatio, uel exsuperantia, cum sententia supra ueritatem extollitur: ut in suasione legis Maniliae; Plura bella gessit, quã ceteri legerunt; plures prouincias cõfecit, quã ceteri concupierunt. Et Virgilius; Qui candore niuea anteirent, cursibus auras. Fit etiam mouendi gratia, ut, Testudioe tardior. Παράγραμμα } agnominatio; cum unius litterae mutatio diuersam significatiooẽ affert; ut pro Tiberius Claudius Nero, Biberius Caldius Mero. Et lib. 2. de Orat. Eamus deambulatum. Quid opus fuit de? Immo uero, quid opus fuit te? Et Philip. 13. Cum in gremijs minarum mentum, meotemq. deponetes. Et Afranius apud Gellium, Qui nõ modo uinosus, sed uitosus quoque sit. Et Terentius in Andr. Inceptio est amentium, haud amantium. Παρὰ προσδοκίαν } praeter exspectationem; ut illud ep. ult. lib. IV. An tu id melius, qui etiã io philosophũ irriseris? cum ille, si quis quid quaereret, dixisset, ceoam te quaerere a me dixeris? ille uero te putabat esse quaesiturum, oum unũ caelum esset, an ionumerabilia. Simile illud lib. 2. de Orat. Dic de L. Manlio. Virum bonum, inquit, egregiumq. ciuem esse arbitror. Mire delectat Horatius Sat. 1. lib. 2. cum dixisset;

—Scaeuae uiuacem crede nepoti
Matrem; nil faciet sceleris pia dextera; intulit;
Sed mala tollet anum uitiato melle cicuta.

Similiter Cicero pro Scauro apud interpretem Horatij Porphyrionem; Libertus patronum non occidit, sed duobus digitulis gulam oblisit. Hoc de genere sic ait Cicero; Natura nos delectat error noster; ex quo cũ quasi decepti sumus exspectatione, ridemus. Et alio loco; Ex his omnibus nihil magis ridetur, quã quod est praeter exspectationem; cius innumerabilia sunt exempla. PER *Antonij personam* } legerem, C. Iulij. Is enim libro secundo de Oratore loquitur de ridiculis. Nisi si quis lapsum memoria Ciceronem dicat. quod uix credibile uidetur; salibus enim excelluisse non M. Antonium, sed C. Iulium, optime nouerat; nec ita multo ante libros de Oratore composuerat,

composuerat, ut personarum partes obliuisci deberet: cum praesertim eos ipsos, quos in oratorijs libris loquentes induxerat, omnes nullo errore commemoret ep. 19. lib. xiii. ad Att. Εὐτράπελα} artificiosa. hoc uerbum complectitur ἀμφιβολίαν, ὑπερβολήν, παράγραμμα, παρὰ προσδοκίαν, & cetera, quibus risus excitatur. SACRAMENTO *contendas mea non esse.*} uel pecunia deposita litiges, ut probes mea dicta non esse. Similiter Catullus ad Fundum: Quouis Sabinum pignore esse contendunt. Sacramentum quid sit, Varro lib. v docet his uerbis: Ea pecunia, quae in iudicium uenit in litibus, Sacramentum a sacro. Qui petebat, & qui infitiabatur, de alijs rebus uterque quingentos aeris ad pontificem deponebant: de alijs rebus item certo alio legitimo numero assium. qui iudicio uicerat, suum sacramentum a sacro auferebat: uicti ad aerarium redibat. Festus paullo latius: Sacramentum, inquit, aes significat, quod poenae nomine penditur. siue quis interrogatur, siue contenditur. id in alijs rebus quinquaginta assium est, in alijs rebus quingentorum, inter eos, qui iudicio inter se contenderent. qua de re lege L. Papirij tribuni pl. sanctum est his uerbis: Quicumque praetor posthac factus erit, qui inter ciues ius dicet, tres uiros populum rogato: ijq. tres uiri sacramenta exigunto, iudicantoq. eodemq. iure sunto, uti ex legibus, plebeiq. scitis exigere, iudicare, esseq. oportet. Sacramenti autem nomine id aes dici coeptum est, quod & propter aerarij inopiam, & sacrorum publicorum multitudinem consumebatur in rebus diuinis. Hunc morem attigit Asconius in Orat. 3. contra Verrem. Cum in rem aliquam, inquit, agerent litigatores, & poena se sacramenti peterent, poscebant iudicem, qui dabatur post trigesimum diem. Cicero lib. 1. de Orat. Agerẽt tecum lege Pythagorei omnes, atque Democritici, uindicarentq. ornati homines in dicẽdo, & grauest quibuscum tibi iusto sacramento contendere non liceret. Valerius Max. lib. vii. cap. 7. Sacramento cum adolescentulo contendere ausi non sunt. Ibidem c. 8. Aphronia cum sorore sacramento contendere noluit. QVERERIS,} Questus erat Volumnius, dominari in iudicijs, absente Cicerone, homines infantissimos. MVLTO *laboro minus.*} quam de tuenda salinarum possessione: idest: de dictis meis, ut agnoscantur, laboro: de iudicijs non item. TRAHANTVR *pedibus*} uel si mala illis omnia eueniant, non laboro. ep. 16. lib. iv. ad Att. Fratrem meum, & te si habeo, per me ista pedibus trahũtur. VEL *Selius*} non bonus orator. SE *liberum:*} ergo, liberum non esse, opinio fuit: ideo dixit, Vt possit probare, quasi rem difficilem. INTERDICTIS} quia possessio praetorijs interdictis defendi solebaţ propterea, cum ageret de possessione urbanitatis defendenda, iudiciale uerbum lepide usurpauit. TE VNVM} qui omnes urbanitate uincis. TE *sapere.*} quia falsas laudes non agnoscis. ILLA} de Curionis tribuni pl. ingenio ad nouitatem propenso. quod postea res ipsa comprobauit: nam Caesaris caussam oppugnauit primum, deinde defendit. ep. 6. lib. iix. NOSTRVM *illum amicum*} C. Curionem, tribunum pl. in locum Seruij designatum: ut ep. 4. lib. iix. Iure autem Cicero uerebatur, ne non satis grauem Curio se praeberet in tribunatu. leuissime enim ab optimatum caussa ad Caesarem transijt: ut ep. 6. lib. iix. & ep. 13. lib. 2. GRAVITATIS,} quam non habuit. ep. 6. lib. iix. & ep. 13. lib. 2. IN AMORIBVS} in delicijs. QVAMVIS *in me ingrata sit*,} dicit hoc propter iniquam aestimationem rerum suarum, uide ep. 2. lib. iv. ad Att. DOLABELLAM,} P. Cornelium Dolabellam, postea Ciceronis generum. REDDE *meum.*} ep. 19. lib. xvi. Demetrium redde nostrum. DESIT} amori illius erga me. NON *uideor nimium laborare.*} cum ualde tamen laborem.

Argumentum ep. 31.

Afflicta rep. sublata exercitatione forensi, retulit se Cicero ad declamationes, auditoribus Hirtio, Cassio, Dolabella. quibus quod non interesset, angi se scripserat Volumnius, *& Hirtio propemodum inuidere. Cicero Hirtij laudat eloquentiam, sibi detrahit potius, quam arrogat.* Volumnium *uero inuitat ad eadem studia: deliberatum sibi iam significans, abdere se totum in litteras, Caesare permittente. Scripta uidetur post bellum Africanum, Caesare* iii. *& Lepido cos.*

Cicero S. D. Volumnio. 33.

QVOD *declamationibus nostris cares, damni nihil facis. Quod Hirtio inuideres, nisi eum amares: non erat caussa inuidendi: nisi forte ipsius eloquentiae magis, quam quod me audiret, inuideres. nos enim plane, mi suauissime Volumni, aut nihil sumus, aut nobis quidem ipsis displicemus, gregalibus illis, quibus, te plaudente, uigebamus, amissis: ut, etiam si aliquando aliquid dignum nostro nomine emisimus, ingemiscamus, quod haec pennigero, non armigero in corpore tela exerceantur, ut ait Philoctetes apud Attium abiecta gloria. sed tamen omnia mihi erunt, si tu ueneris, hilariora: quamquam uenies, ut ipse intelligis, in maximarum*

marum quasi concursum occupationum: quas si, ut uolumus, exceperimus; ego uero multam salutem & foro dicam, & curiae; uiuamq. tecum multum, & cum communibus nostris amatoribus. nam & Cassius tuus, & Dolabella noster, uel potius uterque noster, studijs ijsdē tenentur, & meis aequissimis utuntur auribus: opus est huc limatulo, & polito tuo iudicio, & illis interioribus litteris meis, quibus saepe uerecundiorē me in loquendo facis. mihi enim iudicatum est, si modo hoc Caesar aut patietur, aut uolet, deponere illā iam personā, in qua me saepe illi ipsi probaui, ac me totum in litteras abdere, tecumq. & cum ceteris earum studiosis honestissimo otio perfrui. Tu, uellem, ne ueritus esses, ne pluribus legerem tuas litteras, si mihi, quemadmodū scribis, longiores forte misisses, ac uelim posthac sic statuas, tuas mihi litteras longissimas quasque gratissimas fore. Vale.

EXPLANATIO

DECLAMATIONIBVS *nostris*] cur se ad declamandum Cicero contulerit, caussa exponitur in ep.18.lib.IX. NIHIL *sumus*,] in arte oratoria. DISPLICEMVS,] etiam si aliquid simus. GREGALIBVS] socijs, praestantibus uiris, ciuili bello amissis. Pro domo: Catilinae gregales. De harusp.resp. Neque Clodius, neque quisquam de gregalibus eius. EMISIMVS,] loquitur de libris suis. PENNIGERO, *non armigero in corpore*] non dubium est intelligi de auibus, Quas Philoctetes configebat tardus celeres, stans uolantes. Alij tamen, Pinnigero, legere maluerunt, contra Quinctiliani sententiam, qui Pinnas de auibus dici non uult. Pennigero etiam est in meis ueteribus libris. Lib. v.de Fin. Philoctetes cum cruciaretur non ferendis doloribus, propagabat tamen uitam aucupio sagittarum; configebat tardus celeres, stans uolantes; ut apud Atticum est; pennarumq. contextu corpori tegumenta faciebat. Ingemiscebat Cicero, quod ingenium suum non ut antea, in agendis caussis, aut in tuenda rep. sed in declamationibus illis exerceret. EXCEPERIMVS;] translatum uerbum, quia dixerat, Concursum. qui enim concurrentes occupationes ita excipit, ut ab ijs ne prosternatur; iustam, atque ab omnibus concessam facultatem habet in otium discedendi. MVLTAM *salutem & foro dicam, & curiae;*] relinquam forum, & curiam: neque caussas in foro agam, neque sententiam in senatu dicam: quae mihi antea curae erant. Modus loquendi de Graeco fonte deriuatus, ep.8.lib.IIX.ad Att. Πολλὰ χαίρειν τῷ καλῷ dicens, pergit Brundisium. Plato in epistola ad Perdiccam, & in Critone, Euripides, alij. COMMVNIBVS *nostris amatoribus*.] similiter dixit, Amatorem tuum, ep.15.lib.IX. CASSIVS] C. Cassius, qui postea Caesarem occidit. DOLABELLA] qui & ipse declamare solitus erat audiente Cicerone: itaque discipulus uocatur ep.7.14.18.lib.IX. uide Quinctilianum lib.XII.cap.XI. MEIS *aequissimis utuntur auribus*.] libenter eos audio declamantes. OPVS. EST. HVC] ad haec nostra studia requirimus iudicium, & doctrinam tuam. LIMATVLO, *& polito*] translatio ab operibus quae limantur primum, deinde etiam poliuntur, ut magis placeant. INTERIORIBVS] reconditis, non uulgaribus. ep.10.lib. XII. & in Bruto: Erant in eo plurimae litterae, nec eae uulgares, sed interiores quaedam, & reconditae. MEIS,] quibus ego maxime delector; amoribus, & delicijs meis. VERECVNDIOREM *me in loquendo facis*.] iocari Ciceronem non dubito: cum ipse potius, eloquentia longe omnibus antecellens, maximeq. litteris interioribus instructus, uerecundiores alios in loquendo faceret. IVDICATVM] deliberatum, constitutum. PATIETVR,] mihi optanti concedat. VOLET,] uel si ipse non optem. DEPONEREM *illam personam*,] caussas non agere, nec in senatum uenire. Supra: Multam salutem & foro dicam, & curiae. Translatio ab histrionibus, qui uaria personas suscipiunt, & modo senem agunt, modo iuuenem, modo herum, modo seruum. ep.3.lib.v. IAM] cupiditatem indicat haec particula personae deponendae. PROBAVI,] ut histriones populo se probant, cum suas egregie partes agunt: ita ego me Caesari satis iam probaui; cum & in senatum uenerim, & caussas apud eum egerim, ut pro Deiotaro, pro Ligario. AC *me totum in litteras abdere*,] ep.20.lib.IX. Litteris me inuoluo. NE. PLVRIBVS *legerem*] quamquam obscura sententia est: consensum tamen omnium antiquorum librorum non uideo, cur contemnam. Periniuitus, pro Pluribus, placeret, si uel unius libri ueteris testimonio comprobaretur; aut, si mutatio quamminima fieret: quod in coniecturis probare maxime soleo. nam, quod ad sententiam attinet, recte opponerentur, Periniuitus legerem, Gratissimas fore.

IN. EPI-

IN · EPISTOLARVM QVAE FAMILIARES VOCANTVR LIBRVM · OCTAVVM QVI, EST M · COELII · RVFI AD . CICERONEM

PAVLLI · MANVTII COMMENTARIVS

NTEA QVAM Coelij epiſtolas interpretemur, uitam eius breui oratione complecti non alienum putauimus. Ac primum, de honoribus, quos geſſit; tum, de eius eloquentia; tertio loco, de moribus; poſtremo, de obitu; quae uel Cicero in ſuis libris, uel annalium litterae loquuntur, agendum uidetur.

M. COELIVS Rufus, plebeij generis, patre equite R. Puteolis natus, ſumpta uirili toga, id eſt annum aetatis ingreſſus XVII, a patre continuo ad Ciceronem deductus eſt, nondum praetorium, ſed eloquentia iam, & probitatis opinione clarum: a quo etiam lectiſſimus adoleſcens appellatus eſt libro quarto in Verrem, qui, De ſignis inſcribitur. In illo aetatis flore cum artibus honeſtiſſimis erudiretur, M. Craſſi domum frequentauit. poſtea fuit aſſiduus cum Cicerone praetore, candidatumq. aſſectatus eſt in petitione conſulatus. anno ſequenti iterum petenti conſulatum Catilinae ſtuduit. tribunatum pl. geſſit. Pompeio tertium conſule, Milonemq. ob necem P. Clodij de ui reum, ſtudioſiſſime defendit. qua de re ſic in oratione pro Milone: Caedi uidiſtis populum Romanum, concionem gladijs diſturbari; cum audiretur ſilentio M. Coelius tribunus pl. uir fortiſſimus, & in ſuſcepta cauſſa firmiſſimus, & bonorum uoluntati, & auctoritati ſenatus deditus, & in hac Milonis ſiue inuidia, ſiue fortuna, ſingulari, diuina, & incredibili fide. In libro de claris oratoribus: Coelius, quam diu auctoritati meae paruit, talis tribunus pl. fuit, ut nemo contra ciuium perditorum popularem, turbulentamq. dementiam a ſenatu, & a bonorum cauſſa ſteterit conſtantius. Nominant & Appianus, & Dio tribunū pl. quamquam apud utrumque mēdoſe legitur Caecilius. Aedilis curulis fuit L. Paullo, & C. Marcello cos. praetor C. Caeſare II, & P. Seruilio cos. Orto ciuili bello, quaeſtor in Africa fuit C. Curionis, ut apud Caeſarem lib. 2. ci. bel. ſcriptum eſt. Eloquentiae in primis operam dedit, locumq. inter ſummos oratores conſecutus eſt. itaque & Cornelius Tacitus, & Quinctilianus inter eos oratores, qui nouiſſimia

reip.

reip. temporibus maxime floruerint, Coelium referunt, sua cuique tributa laude, Ciceroni, Caesari, Coelio, Caluo, Bruto, Asinio, Messallae. Coelij tamen scripta paullo asperiora, & antiquitatem redolere uisa sunt. de quo sic Tacitus in dialogo de oratoribus: Galba, & Carbo horridi, impoliti, rudes, & informes, & quos utinam imitatus non esset Caluus, aut Coelius, aut ipse Cicero. & aliquanto post: Quid ex Coelianis orationibus? nempe hae placēt, in quibus nitorem, & altitudinem horum temporũ agnoscimus. Sordes autem uerborum, & hians compositio, & inconditi sensus redolent antiquitatẽ, nec quemquam adeo antiquarium puto, ut Coelium ex ea parte laudet, qua antiquus est. Item infra: Apud nos Cicero ceteros eorundem temporum disertos antecessit. Caluus autem, & Asinius, & Caesar, & Coelius, & Brutus, sic iure & prioribus, & sequentibus anteponuntur. nec refert, qui inter se specie differant, cum genere consentiant. at tristior Caluus, numerosior Asinius, splendidior Caesar, amarior Coelius, grauior Brutus, uehementior, & plenior, & ualentior Cicero. omnes tamen eandem sanitatem eloquentiae ferũt. Quinctilianus autẽ haec lib. x. Multum ingenij in Coelio, & praecipue in accusando, multa urbanitas; dignus uir, cui & mens melior, & uita longior contigisset. Subiungit paullo post in eodem libro: Quid noceret, nim Caesaris, asperitatem Coelij, diligentiam Pollionis, iudicium Calui quibusdam in locis assumere? Et lib. x i. Coelij uerba recitat ex oratione, quam de ui reus pro se ipso habuit: de qua & Suetonius meminit in libro de claris rhetoribus, & Festus mentionem facit. Illa quoque notauimus apud eundem lib. x i i. Vim Caesaris, indolem Coelij, subtilitatem Calidij, grauitatẽ Bruti, acumen Sulpicij, acerbitatem Cassij, diligentiam Pollionis, dignitatem Messallae, sanctitatem Calui. Sed audiamus Velleium historiae suae lib. 2. Dum, inquit, in acie Pharsalica, Africaq. de summa rerum Caesar dimicat, M. Coelius, uir eloquio, animoq. Curioni simillimus, sed in utroque perfectior, nec minus ingeniose nequam.

Plus tamen ei facultatis in accusando fuisse, quam in defendendo, Quinctilianus ostendit lib. vi. cũ ait M. Coelium, quia melius obijceret crimina, quam defenderet, bonam dextram, malam sinistram appellari a Cicerone solitum esse. idq. confirmat ipse Cicero his uerbis in libro de claris oratoribus: Coelij actionem & splendida, & grandis, & eadem in primis faceta, & perurbana commendabat oratio. graues eius conciones aliquot fuerunt, acres accusationes tres, eaeq. omnes ex reip. contentione susceptae. defensiones, etsi illa erant in illo meliora, quae dixi, non contemnendae tamen, saneq. tolerabiles. Tres eius accusationes, quas Cicero appellat, fuere, prima in C. Antonium de maiestate, qui consulatum cum Cicerone gesserat; secunda in Sempronium Atratinum de ambitu: & utramque significat Cicero in oratione, qua eum defendit: tertia, ut opinor, in C. Laelium; ut ex Quinctiliani uerbis, quae lib. vi. leguntur, mihi uideor posse conijcere. Scripsit etiam concionem de aquis, quam Frontinus lib. 2. de Aquae ductibus nominat. eam fuisse non dubito contra aquarios, & tabernarios: nam ipse ep. 9. Nisi ego, inquit, cum tabernarijs, & aquarijs pugnarem, ueternus ciuitatem occupasset. Mores in eo minime cum ingenio conferendi. iracundissimum appellat Seneca lib. i i i. de ira. Quinctilianus ait: Dignus uir, cui & mens melior, & uita longior contigisset. Cicero: M. Coelium praetereundum non arbitror; quaecumque eius in exitu uel fortuna, uel mens fuit. Nequam, & prodigum fuisse, ex his Velleij uerbis intelligitur. Coelius, cum ne a dijs quidem seruari posset; quippe peior illi res familiaris, quam mens erat; in praetura nouarum tabularum auctor exstitit. Eodẽ pertinent illa Quinctiliani lib. 1. Etymologia habet aliquando usum necessarium, quoties interpretatione res, de qua quaeritur, eget; ut cum M. Coelius se esse hominem frugi uult probare, non quia abstinens sit, (nam id ne mentiri quidem poterat) sed quia utilis multis, idest fructuosus, unde sit dicta Frugalitas. Impudicum, & lasciuum ostēdit oratio Ciceronis. Saltandi artem diligenter didicit, ingenuis indecorã, atque inhonestam. itaque reprehendit eã Scipio Aemilianus in oratione contra legem iudiciariã Ti. Gracchi: cuius haec uerba lib. i i i. Sat. recitat Macrobius. Docentur praestigias inhonestas: cum cinaedulis, & sambuca, psalterioq. eunt in ludum histrionum: discunt cantare, quae maiores nostri ingenuis probo ducier uoluerunt: eunt, inquam, in ludum saltatoriũ inter cinaedus, uirgines, pueriq. ingenui. haec cum mihi quisquam narrabat, non poteram animũ inducere, ea liberos suos nobiles homines docere: sed, cum ductus sum in ludum saltaturium, plus medius fidius in eo ludo uidi pueris, uirginibusq. quingentis, in his unum, quo me reip. maxime misertum est, puerum bullatum, petitoris filium, non minorem annis duodecim, cum crotalis saltare, quam saltationem impudicus seruulus honeste saltare non posset. Idem in eodem libro sic: Vno, eodemq. tẽpore tribus nobilissimis ciuibus, non modo studium saltandi, sed etiam, si dijs placet, peritia, qua gloriarentur, fuit, Gabinio consulari, Ciceronis inimicu, & M. Coelio, noto inter turbas uiro, quem Cicero defendit, & Licinio Crasso, Crassi eius, qui apud Parthos exstinctus est, filio. Inconstantis ingenij fuit. primum, tribunus pl. quo anno P. Clodius a Milone occisus est, optimatum partes defendit. qua de re sic Cicero in Bruto: Talis tribunus pl. fuit, ut nemo contra ciuium perditorum popularem, turbulentamq. dementiam a senatu, & a bonorum caussa steterit constantius. Mox, orta inter Caesarem, & Pompeium discordia, neutram in partem inclinare nisus est. id significat Cicero ep. 15. lib. 2. In rep. inquit, non ualde te iactas. districtus enim mihi uideris esse, quod & bonus ciuis, & bonus amicus es. Deinde, mutata sententia, Caesaris ad partes transijt. ex quo illud Ciceronis in Bruto: Hic, cum summa uoluntate bonorũ aedilis curulis factus esset, nescio quo modo discessu meo discessit a sese, ceciditq. postea, cũ eos imitari coepit, quos ipse peruerterat. Profectum ad Caesarẽ cum C. Curione, ut eum ad ciuile bellum incitaret, scripsit Dio lib. x l i. Demum a Caesare ipso desciuit: idq. cum ipse declarat ep. ultima lib. i i x tum uero Velleius his uerbis: Accito Annio Milone, qui, non impetrato reditu, Iulianis partibus infestus erat, in urbe seditionem, aut magis occulte bellicum tumultum mouens, primo summotus a rep. mox cõsularibus armis auctore

ctore senatu circa Turios oppressus est. Caesar autem planissime lib. III. de bello ci. cuius uerba subscribemus: Romae M. Coelius Rufus praetor, caussa debitorum suscepta, initio magistratus tribunal suum iuxta C. Trebonij, praetoris urbani, sellam collocauit; &, si quis appellauisset de aestimatione, & de solutionibus, quae per arbitrium fierent, ut Caesar praesens constituerat, fore auxilio pollicebatur. ab hoc profectus initio, ne frustra ingressus turpem caussam uideretur, legem promulgauit, ut sex pensionibus, sine usuris, creditae pecuniae soluantur. cum resisteret Seruilius consul, reliquiq. magistratus; & minus opinione sua efficeret; ad hominum excitanda studia, sublata priore lege, duas promulgauit, unam, qua mercedes habitationum annuas conductoribus donauit, aliam tabularũ nouarum: impetuq. multitudinis in C. Trebonium facto, & non nullis uulneratis, eum de tribunali deturbauit. de quibus rebus Seruilius consul ad senatum retulit; senatusq. Coelium ab rep. remouendum cẽsuit. hoc decreto eum consul senatu prohibuit, & concionari conantem de Rostris deduxit. ille, ignominia, & dolore permotus, palã proficisci se ad Caesarem simulauit, clam nuncijs ad Milonem missis, qui, Clodio interfecto, eius nominis erat damnatus; atque eo in Italiam reuocato, quod, magnis muneribus datis, gladiatoriae familiae reliquias habebat, sibi coniunxit. De obitu sic idem Caesar in eodem loco: Coelius, profectus, ut ipse tunc dictitabat, ad Caesarem, peruenit Turios. ubi, cũ quosdam eius municipij sollicitaret, equitibusq. Caesaris Gallis, atque Hispanis, qui eo praesidij caussa missi erant, pecuniam pollicitaretur, ab his est interfectus. Et Velleius: In urbe seditionem, aut magis occulte bellicum tumultũ mouens, primo summotus a rep. mox consularibus armis auctore senatu circa Turios oppressus est. Dio autem lib. XLII. eadem fere, quae Caesar, de eius defectione, & nece prodidit. At Epitome Liuiana his uerbis lib. CXI. M. Coelius Rufus praetor, cum seditiones in urbe quam maxime concitaret, nouarum tabularum spe plebe sollicitata, abrogato magistratu, pulsus urbe, Miloni exsuli, qui fugitiuorum exercitum contraxerat, se coniunxit. uterque, cum bellum molirentur, interfecti sunt.

Argumen-

Argumentum ep. I. lib. IIX.

X DVPLICI *haec epistola constat argumento, morali, & negotiali. quatenus enim excusatione utitur Coelius, quod alteri curam, & laborem colligendi, ac perscribendi res urbanas delegauerat, morale genus est: reliqua narratio negotialis. Primum igitur, ut arrogantiae culpam uitet, excusat se, quod rerum urbanarum commentarium aliena opera conficiendum curauerit: deinde subiungit haec: de comitijs transpadanorum Romae rumorem nullum esse: de successione Galliarum nihil relatum: de Pompeio cupere se aliquid cognoscere: de Caesare uaria dissipari: de Domitio, de Q. Pompeio, de Planco, de Politicis Ciceronis libris. Scripta est, quo anno in prouinciam Cicero profectus est, Ser. Sulpicio, &* M. Marcello *cos. Respondit Cicero ijs litteris, quae lib.* 2. *leguntur hoc initio, Quid? tu me &c.*

M. Coelius Rufus S. D. M. Ciceroni. 1.

VOD *tibi decedens pollicitus sum, me omnes res urbanas diligētissime tibi perscripturum: data opera parani, qui sic omnia persequeretur, ut uerear, ne tibi arguta nimium haec sedulitas uideatur. tametsi tu scio quam sis curiosus, & quam omnibus peregrinantibus gratum sit, minimarum quoque rerum, quae domi gerantur, fieri certiores. tamen in hoc te deprecor, ne meum hoc officium arrogantiae condemnes, quod hunc laborem alteri delegaui: non quin mihi suauissimum sit & occupato, & ad litteras scribendas, ut tu nosti, pigerrimo, tuae memoriae dare operam: sed ipsum uolumen, quod tibi misi, facile, ut ego arbitror, me excusat. nescio cuius otij esset, non modo perscribere haec, sed omnino animaduertere. omnia enim sunt ibi s. c. edicta, fabulae, rumores. quod exemplum si forte minus te delectarit; ne molestiam tibi cum impensa mea exhibeam, fac me certiorem. si quid in rep maius actum erit, quod isti operarij minus commode persequi possint: & quemadmodum actum sit, & quae existimatio consecuta, quaeq. de eo spes est, diligenter tibi perscribemus. Vt nunc est, nulla magnopere exspectatio est. nam & illi rumores de comitijs transpadanorum Cumarum tenus caluerunt. Romam cum uenissem, ne tenuissimam quidem auditionem de ea re accepi. praeterea Marcellus quidem adhuc nihil retulit de successione prouinciarum Galliarum. in Kal. Iun. ut mihi ipse dixit, eam distulit relationem. sanequam eos sermones repressit, qui de eo tum fuerant, cum Romae nos essemus. Tu, si Pompeium, ut uolebas, offendisti; qui tibi uisus sit, & quam orationem habuerit tecum, quamq. ostenderit uoluntatem, (solet enim aliud sentire, & loqui, neque tamen tantum ualere ingenio, ut non appareat, quid cupiat) fac mihi perscribas. Quod ad Caesarem attinet, crebri, & non belli de eo rumores, sed susurrationes dumtaxat ueniunt. alius, equitem perdidisse; quod opinor certe factum: alius, septimam legionem uapulasse, ipsum apud Bellouacos circumsideri, interclusum ab reliquo exercitu. neque adhuc certi quidquam est: neque haec incerta tamen uulgo iactantur, sed inter paucos, quos tu nosti plane, secreto narrantur. at Domitius, cum manus ad os apposuit? Te ad IX. Kal. Iun. subrostrani, quod illorum capiti sit, dissiparant periisse: ita ut in urbe, ac foro toto maximus rumor fuerit, te a Q. Pompeio in itinere occisum. ego, qui scirem Q. Pompeium Baulis embaeneticam facere, & usque eo, ut ego misererer eius esuriei, non sum commotus; & hoc mendacio, si qua pericula tibi impenderent, ut defungeremur, optaui. Plancus quidem tuus Rauennae est; &, magno congiario donatus a Caesare, nec beatus, nec bene instructus est. Tui politici libri omnibus uigent. Vale.*

EXPLANATIO

DECEDENS] unde? ab ipso Cicerone, quem in prouinciam euntem prosecutus erat sic proficiscentem Appium in Ciliciam, sic Valerium Cicero prosecutus est:ut ep. 10. lib. III.& ep.6.L.XIII.Ipse Coelius hoc iter significat, subiungens: Romam cum ueuissem. Decedere autem simpliciter accipit Coelius pro discedere, ut epistola III. Mei officij est, meminisse, qua obtestatione decedens mihi, ne paterer fieri, mandans. Visitatius tamen est de magistratibus e prouincia decedentibus: licet priuatis quoque accomodetur, ut in oratione pro Quinctio: Decedit ex Gallia Romam Naeuius. DATA *opera paraui*,] studiose paraui: operam dedi, studium adhibui, ut pararem, qui sic omnia colligeret, atque in commentarium referret, ut uerear, ne tu meam sedulitatem nimis etiam diligentem existimes. Argutum enim ueteres interdum uocabant, quod summam diligentiam argueret. id cognoscitur ex epist. 5. lib. VI. ad Att. Velim, inquit, obuias mihi litteras quam argutissimas de omnibus rebus crebro mittas. Et lib. I. de Diuin. Argutissima exta, quae maxime significant. Libro autem 3. de leg. Oculi nimis arguti, quod arguant, & quasi loquantur, quemadmodū animo affecti sumus. Manus minus arguta, lib. III. de Oratore, quasi minus actuosa, quae subsequi digitis, nō quae uerba exprimere uideatur. CVRIOSVS,] Curiosi sunt, quorum nimio, &, ut Coeliano more loquar, ita arguta sedulitas est, ut uel minima quaeque curēt. DEPRECOR,] Deprecari, interdum est, precari, ut aliquid habeamus, ut, pacem deprecari, ep. 24. lib. XI. &, Te lacrumae fratris deprecantur, ep. 7. lib. IV. interdum contra, ne habeamus, ut deprecari exsilium, puenam, & similia: quod Ciceroni, & alijs frequentissimum est. DELEGAVI:] mihi a te legatum. Est enim, Delegare, non simpliciter aliquid alicui mādare, sed id mandare, quod is, qui mandat, facere ipse debebat. hoc significant loca Ciceronis a me diligenter obseruata. in oratione pro Domo, Delegaui, inquit, amico locupletiori. Et ep. 3. lib. XII. ad Att. Delegationē a mancipe. Et ibidem, ep. 13. Balbi regia cōdicio delegandi. Et lib. 2. de Orat. Quae nunc ad me delegare uis, ea semper in te eximia, & praestantia fuerunt. TVAE *memoriae dare operam*:] ea tractare, quae tui me obliuisci nō sinant. amici enim caussa, qui aliquid agit, eius memoriae operam dat. EDICTA,] consulum, & praetorum. FABVLAE,] in scena recitatae. In Bruto: Docuit primus fabulam Liuius. QVOD *exemplum*] Exemplum est imago rei. uocat igitur exemplum commentarium rerum urbanarum, quod in eo quasi quaedam ciuitatis imago esset. MOLESTIAM. EXHIBEAM,] sic ep. 30. lib. XII. Noli impudens esse, nec mihi molestiam exhibere. MINVS COMMODE] minus apte, non ut oportet. sic lib. I. de Oratore: Oratio commode scripta. EXISTIMATIO] opinio: ut in oratione pro Coelio: Nam, quod de pietate dixistis, est quidem ista nostra existimatio, sed iudicium certe parentis. quid nos opinemur, audiemus ex iuratis: quid parentes sentiant, lacrumae matris, squalor patris, luctusq. declarat. VT NVNC *est*,] pro, quomodo nunc se res habet. ita locutus est Att. epist. 4. lib. VI. & ad eundem ep. 28. lib. XII. Similiter ad eundem ep. 2. lib. XIII. Quo modo nunc est. Et Acad. 4. Vt quidem se nunc caussa habet. Terentius autem in Heaut. Vt diei tempus est. DE COMITIIS *transpadanorum*] ut quattuoruiri, qui summus erat in municipijs magistratus, crearentur. In Gallia transpadana, Caesaris prouinciae parte, Latinae coloniae erant omnes, iure Latij, ut Pedianus docet, lege Pompeiana accepto. Caesar ijs iam ante, quā aedilis esset, ciuitatem dari uoluit: de quo Suetonius his uerbis: Colonias Latinas, de petenda ciuitate agitantes, adijt: & ad audendum aliquid concitasset, nisi consules conscriptas in Ciliciam legiones paullisper ob id ipsum retinuissent. Hoc autem anno, quo Coelius hanc epistolam scripsit, in municipiorum formam transpadanas colonias redigi, creatis quattuoruiris, qui erant idem in municipijs, quod Romae consules, aut studuit Caesar, aut studere creditus est. municipia uero ciuitatem sine suffragio primis temporibus, hoc tēpore suffragij ius cum ciuitate habebant. huius rei uestigium exstat ep. 2. lib. V. ad Att. Erat, inquit, rumor de transpadanis, eos iussos quattuoruiros creare. quod si ita est, magnos motus timeo. Hac tota de re Sigonius egregie, lib. III. de antiquo iure Italiae. CVMARVM *tenus*] Cumas usque peruenerunt, ultra progressi non sunt. ultra Cumas nihil de transpadanorum comitijs auditum est. AVDITIONEM *accepi*.] durior, & horridior interdum Coelius est in explicanda sententia. quis enim sic loquatur, Ne tenuissimam quidē auditionem de ea re accepi, pro, nihil prorsus audiui? fortasse hoc illud est, cur in eo sordes uerborum Tacitus appellet, & subiungat, Amarior Coelius; & Quinctilianus asperitatē ei tribuat in dicendo. MARCELLVS] consul cum Sulpicio. iam erumpebat inter Caesarem, & Pompeium discordia, sero nimis opes Caesaris timente Pompeio: qui proximo anno consul tertium pugnauerat, ut absens Caesar consulatum petere posset, contra quam legibus cautū erat. ep. 6. lib. VI. & ad Att. ep. I. lib. VII. & ep. 3. lib. IIX. DE SVCCESSIONE *Galliarum*.] ut Caesari ante legitimum diem succederetur. erat enim hic octauus Caesaris annus in administratione Galliarum, imperio decem annorum ei concesso, quinquennio uno lege Vatinia, ipso Caesare cum Bibulo consulatū gerente; altero lege Trebonia, Pompeio, & Crasso cos. quam Pompeii, & Crassi legem, quod ēam ex consulum uoluntate Trebonius tribunus pl. tulerat, Hirtius uocat lib. IIX. belli Gal. Marcellus, inquit, proximo anno, cū impugnaret Caesaris dignitatem, contra legem Pompeii, & Crassi retulerat ante tempus ad senatum de Caesaris prouinciis. IN KAL. IVN.] S.C. de Gallis, non Kaleudis Iun. sed pridie Kal. Oct. referente Marcello, factum, misit Ciceroni Coelius. ep. 8. DESTVLIT] Epistola sequenti, Marcelli impetus resederunt,

non

non inertia, sed, ut mihi uidebatur, consilio. SERMONES *repressit*,] cum, eum statim de Gallijs relaturum, homines loquerentur. Sermones retundere, dixit ep. 6. Sed, Reprimere, Ciceronianum est. ep. 8. lib. III. OFFENDISTI;] offendit eum Tarenti, & cum eo decem dies fuit. ep. 2. lib. IIX. & ep. 6. lib. v. ad Att. ALIVD *sentire*, *& loqui*,] de simulatione Pompeij, ep. 5. lib. I. & ep. 9. lib. IV. ad Att. & ultima lib. III. ad fratrem: Velit nolit, scire difficile est. PERSCRIBAS.] perscribere noluit Cicero: rescripsit enim, Cum Pompeio nullis in alijs, nisi de rep. sermonibus uersatus sum: quae nec possunt scribi, nec scribenda sunt. tantum habeto, ciuem egregium esse Pompeium, & ad omnia, quae prouidenda sunt in rep. & animo, & consilio paratum. SVSVRRATIONES] incertis auctoribus. nam, si quid esset certius, susurrationes nō essent, quae paucorū sermones sunt, sed rumores inter omnes. Paullopost: Haec inter paucos secreto narrantur. APVD *Bellouacos*] cum quibus hoc anno bellum Caesar gessit. Hirtius lib. IIX. bel. Gal. NEQVE *haec incerta*] neque tamen haec, quae sunt incerta, uulgo iactatur, sed narrantur inter paucos, male in Caesarem animatos. Paullo ante: Susurrationes dumtaxat ueniunt. VVLGO *iactantur*,] quibus de rebus dissipatus rumor est, eae res uulgo iactari dicuntur. Liuius lib. IX. Ob haec uulgo iactata populus Romanus bellū fieri Aequis iussit. & lib. XXXIIX. Iactata sermonibus res apud Romanos. Eodem uerbo in eadem sententia Caesar usus est lib. I. de bel. Gal. Suetonius autem saepissime. QVOS *tu nosti*] Caesaris inimicos, Bibulum, Catonem, Domitium, praecipuos optimatū duces contra Caesaris, Pompeijq. potentiam. quamquam Pompeius, qui Caesaris opes auxerat, easdē sero timens, de reuocando ex Gallijs Caesare cum optimatibus coeperat cogitare. AT DOMITIVS] L. Domitius Ahenobarbus, consularis, acerrimus Caesaris aduersarius. In praetura conatus est, quae consul Caesar egerat, infirmare. quod cum obtinere nequiuisset, biennio post consularis candidatus palā minatus est, consulem se effecturum, quod praetor nō potuisset, adempturumq. ei exercitus. quo metu Caesar operam dedit, ac perfecit, ut, detrudendi Domitij caussa, Pompeius, & Crassus, consulatum peterent. Suetonius. MANVS *ad os apposuit?*] eorum more, qui secreto aliquid narrant. Subaudiendum uidetur, quam haec libenter narrat. SVBROSTRANI]] infimi ordinis homines, sub Rostris uersari soliti. Liuius humillimam plebem, forensem factionem, ac turbam uocat lib. IX. A Q. POMPEIO] Rufo, Sullae dictatoris ex filia nepote, P. Clodij familiarissimo. tribunus pl. anno proximo cum T. Munatio Planco, & C. Sallustio collegis, inimicissimas de Milone, ob Clodij necem, conciones habuerat, Ciceroni etiam, quod Milonem defenderet, inuidiam concitarat. damnatus est ipse primum, deinde Plancus, quod eorum concionibus incensa plebs, Clodij corpore in curiā illato, curiā ipsam cremasset: quo igne Porcia quoque basilica flagrauit: ex quo nō modo Sex. Clodium, eius auctorē seditionis, uerum & multos ex factione Clodiana, praecipue uero Q. Pompeiū, & T. Plancū lege Pompeij Magni de ui condemnatos esse, Dio, Pedianusq. declarant. Illud quasi ἐν παρέργῳ addam, Latinam Dionis uersionem emendandam, in qua Pompeius hic Sullae sororis filius uocatur: cū dixerit Dio, σύλλου θυγατριδοῦς, idest Sullae ex filia nepos. idq. Pedianus, & epitome Liuiana lib. LXXVII. confirmat. pater eius, Q. Pompeij Rufi, Sullae in consulatu collegae, filius, in seditionē, a tribuno pl. P. Sulpicio excitata, occisus est. BAVLIS] ubi Romanis exsulibus per leges licebat esse. hoc enim ius teste Polybio, foederatae ciuitates habebāt; in quibus fuisse Bauli uidentur, cum ab eo Neapolis, Praeneste, Tibur, propinqua Baulis opida, nominentur. EMBAENETICAM *facere*,] ἐμβαίνειν est nauem conscendere: ex quo, Embaeneticā facere, pro conscēdēdi artem exercere. maritima fortasse mercatura nictum sibi Pompeius exsul comparabat, ad inopiā redactus, ut ex eo, quod sequitur, liquet, Vt ego misereri eius esuriei. Sunt, qui malint, Embaticā: ut maritimum Pompeij latrocinium significetur: ἀπὸ τοῦ ἐμβαίνειν: unde ἐμβάτης, sicut ἐπιβάτης, & ἀναβάτης: & inde ἐμβατικὸς potius, quam ἐμβαινετικὸς. Turnebus legebat, Empinaeticam, a uerbo πεινῆν, quod est esurire: ut Q. Pompeium dicat esuriendi artem facere. VT EGO *misererer eius esuriei*,] ita misertus est, ut eum in iudicio aduersus Corneliam eius matrem, defenderit: quod eo laudabilius fuit, quia Q. Pompeius, hoc ipso Coelio accusante damnatus, exsulabat. Vide Valerium Max. lib. IV. cap. 2. Hoc *mendacio ut defungeremur*] pro, Defungereris. amoris enim caussa, quod unius Ciceronis erat, sibi quoque cōmunicat, ex uetere prouerbio, Amicorum omnia communia. Defungitur autem is, quis euadit, & periculo liberatur. Pro Roscio Amerino, pro Sextio: & Virgilius lib. VI. O tandem magnis pelagi defuncte periclis. Optaui, igitur, ut defungeremur, ut tuti iā essemus ab omnibus, si quae tibi impenderent peri la; ut hoc mendaciū finis, & quasi defunctio esset omniū periculorum. PLANCVS. TVVS] ingenio Coelius fuit ad iocandum procliui: quod & Quinctilianus animaduertit in eius orationibus, & omnes, quae nunc leguntur, ab eo scriptae ad Ciceronem epistolae demonstrant. Tuus, hic dixit, cū ironia: quod Plancus Bursa Ciceronis esset inimicissimus, nec iniuria, quod eo accusante, ut Dio tradidit, de ui condemnatus esset. Vel, Tuus, quod Ciceronē, in quem inueheretur, delegerat. operaepretiū est, legere, quae de eo ad Mariū scripserit, ep. 2. lib. VII. & ep. 10. lib. IX. & Philippica 13. frater fuit L. Planci oratoris, ad quem sunt Ciceronis epistolae, & ipsius ad Ciceronem, lib. X. Pedianus in argumento Milonianae. RAVENNAE] Vmbrorum colonia fuit, Strabone teste lib. V. in Gallia cispadana, quae Caesaris prouinciae pars fuit; extra Italiae terminos. nam Galliae prouinciae initium ad superum mare Rauēna fuit, ad inferum Luca, ipsa quoque colonia, ut ostendit Velleius. Vt igitur Q. Pompeio Baulis, in foederata ciuitate, sic Planco Rauennae, quae colonia Latina fuit, non ciuium Romanorum, esse licuit. Latinae enim coloniae suis legibus, ijsdem scilicet, quibus uetus Latium, Romanae uero Romanis utebantur. CONGIARIO] muneie. nam, quia congij mensura muneri populo primis tēporibus datum est, hinc ad omnia munera, etiam pecuniaria, Cōgiarij nomē transijt. Quod Ciceronis, Suetonij, Plinij, & aliorū exem-

pla

pla significant. A CAESARE,] quod L. Planci frater esset, Caesaris in Gallia legati. lib. I. & 5. de bel. Gal. NEC *beatus*,] quod aeris alieni tantum antea contraxisset, ut, accepto magno congiario, minime tamen abundaret. Locupletes interdum Beatos, & Cicero, & alij appellant. NEC *bene instructus*] tantum abest, ut beatus, ut nec bene instructus sit. Erat igitur similis duorum exsulum, Ciceronis inimicorum, conditio; cum illum esurire, hunc bene instructum non esse, Coelius dicat. POLITICI. LIBRI] sex libri, in quibos formam Cicero expressit eius reip. quae, ut apud Augustinum in libris de ciuitate Dei scriptum animaduerti, a secundo Punico bello ad Ti. Gracchi tribunatum, idest ad Africani minoris interitum floruerat: ipsumq. Africanum cum C. Lelio, M'. Manilio, P. Furio Philo, consularibus uiris, disputantem de optimo statu ciuitatis induxit; probauitq. ceteris rebuspublicis ideo Romanam antecellere, quod ex triplici genere, regio, optimatum, populari, temperata, nullam neque domesticae institiae, neque bellicae rei partē desideraret: cum in singulis generibus aliquid inesset uitiolum, quod exitium ciuitatibus afferre posset: confusis autem omnibus, perfectum quiddam exsisteret, quo reip. salus, & incolumitas conseruaretur. Appellat eos, de optimo ciuitatis statu, in primo de legibus: de optima rep. in tertio. Scripsit eos ab exsulio restitutus, post Appium, & Domitium cos. in extrema epistola 9 lib. I. ubi sua scripta commemorat, nullam omnino de his libris mentionem facit: puto, quod absoluti non essent: institutos enim eo anno, uidetur indicare epistola 5. lib. III. ad fratrem. Horum librorum fragmenta, quasi tabulas naufragio disiectas, collegit diligentissime, natus ad illustrandam antiquitatem, omniq. prorsus ingenij, ac probitatis laude cum ipsa antiquitate conferendus, merito mihi, & sua uirtute, & singulari erga me studio carissimus, Carolus Sigonius: cuius etiam industriae, atque doctrinae non solum argumenta cuiusque de rep. libri, sed etiam obscurorum locorum, quicumque in omnibus Fragmentis doctorem, lumenq. requirebant, explanationem uerissimam, ac disertissimam debemus. OMNIBUS *uigent*.] Attico maxime; ad quem ep. I. lib. VI. Cicero ita scripsit: Sex libris, tamquā praedibus, me ipse obstrinxi: quos tibi tam ualde probari gaudeo. Et ad eundem, ep. 3. ibidem: Reliqua plena adhuc, & laudis, & gratiae, digna ijs libris, quos tu dilaudas.

Argumentum ep. 2.

M. Valerius Messalla ante annum consul fuerat cum Cn. Domitio Caluino, creatus ex interregno, per ambitum, septimo anni mense; ut ex Dione, *&* Appiano *cognoscitur. accusatus de ambitu est, absolutusq. anno ante quam consul fieret: de quo sic in epistola ultima lib.* III. *ad Quinctum: Messallam, reliquosq. molestia leuatos, uehementer gaudeo: eumq. quod certum consulem cum* Domitio *numeratis, nihil a nostra opinione dissentitis.* Rursus *eodem crimine in iudicium uocatus, euasit incolumis* Hortensio *defendente. qua de re in ep.* 12. *lib.* IV. *ad Att. in libro autem de claris oratoribus ita loquitur Brutus: Hortensium magnum oratorem semper putaui, maximeq. probaui pro Messalla dicentem, cum tu abfuisti. Sic ferunt, inquam: idq. declarat totidem, quot dixit, ut aiunt, scripta uerbis oratio. Et* Valerius *lib.* V. *cap.* 9. *sic:* Hortensius *Messallam, suae sororis filium, heredem habiturus, ambitus reum defendens, iudicibus dixit; si illum damnassent, nihil sibi, praeter osculum nepotum, in quibus acquiesceret, superfuturum; hac scilicet sententia, quam etiam editae orationi inseruit, filium potius in tormento animi, quam in uoluptatibus, reponens. Idem postea retractus in iudicium damnatus est: quod epistola Coelij quarta significat.* De *absolutione igitur, quam nemo exspectauerat, de exsibilato* Hortensio, *Messallae patrono, de* Marcelli *consulis impetu sedato, de consularibus comitijs, de suis in aedilitate competitoribus, de pantheris, de syngrapha Sittiana, de*

comm-

commentarijs rerum urbanarum, breuissime ad Ciceronem Coelius, &, suo more, familiarissime scribit. Tota *negotialis est epistola.*

M. Coelius S. D. M. Ciceroni. 2.

CERTE, inquam, absolutus est. me repraesentante pronunciatum est, & quidem omnibus ordinibus, sed singulis in unoquoque genere sententijs. uide modo, inquis. non mehercules: nihil enim umquam tam praeter opinionem, tam quod uideretur omnibus indignum, accidit. quin ego, cum pro amicitia ualidissime fauerem ei, & me iam ad dolendum praeparassem; postquam factũ est, obstupui, & mihi uisus sum captus esse. quid alios putas? clamoribus scilicet maximis iudices corripuerunt; & ostenderunt plane esse, quod ferri non posset. itaque relictus lege Licinia, maiore esse periculo uidetur. accessit huc, quod postridie eius absolutionis in theatrum Curionis Hortensius introijt: puto, ut suum gaudium gauderemus. hic tibi Strepitus, fremitus, clamor, tonitruum, & rudẽtum sibilus. hoc magis animaduersum est, quod intactus a sibilo peruenerat Hortensius ad senectutem. sed tum ita bene, ut in totam uitam cuiuis satis esset, & paeniteret eum iam uicisse. De rep. quod tibi scribam, nihil habeo. Marcelli impetus resederunt; non inertia, sed, ut mihi uidebatur, consilio. De comitijs consularibus incertissima est existimatio. Ego incidi in competitorem nobilem, & nobilem agentem: nam M. Octauius Cn. F. & C. Hirrus mecum petit. hoc ideo scripsi, quod scio te acriter propter Hirrum nuncium nostrorum comitiorum exspectaturum. tu tamen, simul ac me designatum audieris; ut tibi curae sit, quod ad pantheras attinet, rogo. Syngrapham Sittianam tibi commendo. Commentarium rerum urbanarum primum dedi L. Castrinio Paeto, secundum ei, qui has litteras tibi reddet. Vale.

EXPLANATIO

CERTE, *inquam*,] quod inopinata res acciderat, quam uix Cicero crediturus esset, qui Messallã corruptis pecunia comitijs factum esse cõsulem plane nosset, ab affirmatione orditur. ME *repraesentante*] sic aliquot antiqui libri: alij, Me repraesentare: nonnulli, Me prehensante: quod non displicet. putat aliquis, Matre prehensante: quae fuit soror Hortensij oratoris. ego nihil affirmo. PRONVNCIATVM. EST,] latis sententijs, pronunciabat ex lege praetor, quod iudicum maior pars iudicasset. maiore sententiarũ numero uel absoluebatur, uel condemnabatur reus: si par erat, nihilominus absoluebatur: quod oratio docet pro Cluentio. ex pronunciatione igitur praetoris, absolutum sententiis omnibus Messallam, cognitum est. ORDINIBVS,] Aurelia lege, quam Hortensio, & Metello cos. tulit L. Aurelius Cotta praetor, tres ordines iudicare coeperunt, senatores, equites, tribuni aerarii: cum equites antea lege Cornelia L. Sullae per annos decẽ turpiter iudicassent. Pedianus, & in nostro de Romanis legibus libro copiose. VIDE *modo, inquis*:] dum nimis amat breuitatem Coelius, obscurat saepe sentẽtias: quod in Thucydide uitium Cicero notauit. uidetur tamen fingere dicentem Ciceronẽ: Vide modo, Coeli: non de Messalla bene homines existimant? non eius pater innocentia? Respondet Coelius: Non mehercules. &c. VALIDISSIME] pro, Valdissime. nam, Valde fit a Valide. Vnicum adhuc inuenimus exemplum, quod recitat Carisius ex D. Hadriani orationum XII. A uobis, inquit, P. C. peto, & impetratum ualidissime cupio, ut proxime imaginẽ Augusti argenteum potius clupeum, sicut Augusto, ponatis. AD. DOLENDVM] ut eius uicem dolerẽ, eiq. dolorem meum uultu, & uerbis declararem: quod officiũ amicitia postulat. CAPTVS] ut ijs, qui capiuntur, idem mihi, rei nouitate, & huiusce nõ exspectato iudicii euẽtu, perculsus, affectusq. animus est. prorsus me stupor oppressit. CORRIPVERVNT:] reprehenderunt. sic locutus ep. 9. RELICTVS *lege Licinia*,] de ambitu absolutus, cui poenam irrogabat Licinia lex. MAIORE *periculo*] elapsus enim priore iudicio non sua innocentia, sed iudicũ sordibus, accusabitur de corruptis iudiciis, maiore periculo, quam de ambitu. damnatum ostendit epistola quarta. POSTTRIDIE. EIVS *absolutionis*] Posttridie eius diei, dixit Sulpicius ep. 12. lib. IV. & Caesar lib. 1. bel. Gal. Posttridie ludos, Cicero ad Atticum: Posttriduo, pro Posttridie, Plautus: Posttridie, simpliciter Cicero. THEATRVM *Curionis*] non erit huius theatri, quod in funebri patris munere Curio dedit, iniucunda cognitio. sic enim a Plinio describitur lib. XXXVI. cap. 15. Theatra duo iuxta fecit amplissima e ligno, cardinum singulorum, uersatili suspensa librameoto: in quibus utrisque, antemeridiano ludorum spectaculo edito, inter sese auersis, ne inuicem obstreperent scenae, & repente circumactis, ut contra starent, postremo iam die descendentibus tabulis, & cornibus inter se coeuntibus, faciebat amphitheatrum, & gladiatorum spectacula edebat. HORTENSIVS] quo defendente impunitatem Messalla erat assecutus. auunculum eius fuisse, & Valerius ostendit lib. V. cap. 9. & Plutarchus in Sulla. VT. SVVM *gaudium gauderemus*:] ut sua laetitia laetaremur. sic & Saltare saltationem, in oratione Scipionis Aemiliani contra Ti. Gracchum, apud Macrobium lib. III. Sat. & Dolere dolorem, & similia. HIC. TIBI] pro, Tunc. nam, Tibi, ornamenti caussa positum, ut ep. 2. lib. IX. TONITRVVM,] cum e strepitu, fremitu, clamore quiddam tonitrui simile fieret. RVDENTVM] rudere, asinorum more, homines solent, cum aliquem contumelioso ludibrio uexant. SIBILVS.] cum & ruderent simul, & exsibilarent Hortensium. fortasse autem, Rudentum sibilus, ideo coniunxit

Coelius

Coelius, quod illud Pacuuij memoria teneret, Rudentisibilus, notatum a Varrone lib. IV. de lingua Lat. antiquitatem enim paullo etiam magis, quam decuit, imitari Coelio placuit: quod a Tacito, & Quinctiliano reprehensum uidemus. INTACTVS *a sibilo*], ingredientes in theatrum sibilo excipiebantur ij, de quibus bene populus non existimaret. de quo in oratione pro Sextio: Qui rumore, & fauore populi tenetur, & ducitur, plausum immortalitatem, sibilum ei mortem uideri necesse est. Et ad Att. ep. 19. 21. lib. 2. VICISSE] obtinuisse, ut Messalla absolueretur. MARCELLI] consulis. IMPETVS] de successore Caesari in Gallias mittendo. ep. 1. RESEDERVNT,] quieuerunt, sedati sunt. Tumor animi resedit, in Tusculana 3. CONSILIO.] quod, aduersari suis consilijs alterum consulem Sulpicium cum intelligeret, exitum rei desperaret. ait enim in Iulio Suetonius: Summa ope Marcello restitit, partim per Ser. Sulpicium, alterum consulem, partim per intercessores tribunos. Et Epitome Liuiana lib. CVIII. Contentiones inter consules de successore C. Caesari mittendo. Hirtius autem lib. IIX. de bello Gallico: Cum de Caesaris prouinciis Marcellus ad senatum retulisset: senatus eum discessionē facientē frequens reliquit. Cicero etiam ep. 1. 2. 3. lib. IV. ait eum defensorem pacis in consulatu fuisse. INCERTISSIMA *est existimatio*.] prorsus ignoratur, qui consules futuri sint. EGO] petebat hoc anno Caelius, & obtinuit aedilitatem. NOBILEM,] C. Hirrum, qui nondum aedilicius auguratum cum Cicerone consulati petere ausus erat. NOBILEM *agentem*:] non uere nobilem, sed qui se nobilem fingeret. M. OCTAVIVS] qui cum Coelio aedilis curulis uidetur creatus. epist. 21. lib. v. ad Att. CN. F.] patris nomen addit, ut eum Cicero agnoscat. ex quo patet, de eo dici, non de Hirro, Nobilem agentem. C. HIRRVS] Lucceiae gentis. nominatur in senatus consulto, ep. 8. PROPTER *Hirrum*] cuius repulsae nuncium auide a te exspectari scio: cur? quia Ciceronis competitor fuerat in auguratu, ep. sequenti, & 9. PANTHERAS] quas e Cilicia mitti a Cicerone cupiebat, ut eas populo suis ludis daret. binos ludos aediles dabant, Megalesiā, & Romanos: in quibus uaria bestiarum genera, maximeq. si possent, inusitata, quo populus iucundiore spectaculo frueretur, offendebant. in iis pantherae fuere, Africanae, & Graecae, idest ex iis regionibus aduectae, quarum incolae Graece loquerentur: in quibus Cilicia. Ciceronis prouincia fuit. ideo ep. 6. Turpe, inquit, tibi erit, pantheras Graecas me non habere. ep. 4. 6. 8. 9. & ep. XI. lib. 2. & ep. ultima lib. v. ad Att. prima lib. 6. ad eundem. SYNGRAPHAM *Sittianam*] ex qua exigeretur a Sittio pecunia, quam in aedilitatis impensas Coelius erogaret. ep. 4. 8. 9. COMMENDO.] ne solutio differatur.

Argumentum ep. 3.

Principium epistolae morale est. significat enim Coelius & suam in scribendo diligentiam, & quo Ciceronis absentis desiderio teneatur. Deinde ad negotia sermonem conuertit. Se certiorem Hirro candidatum esse ait. Philotimum absenti Miloni satisfacturum: ualde sibi gratum fore, ut suis Cicero scriptis ornet.

M. Coelius S. D. M. Ciceroni. 3.

EST ne? uici, & tibi saepe, quod negaras discedens curaturum, litteras mitto? est, siquidem perferuntur, quas do. atque hoc eo diligentius facito, quod, cum otiosus sum, plane, ubi delectem otiolum meum, non habeo. tu cum Romae eras, hoc mihi certum, ac iucundissimum uacanti negotium erat, tecum id otij tempus consumere: idq. non mediocriter desidero: ut non modo mihi solus esses, sed Romae, te profecto, solitudo uideatur facta: & qui, quae mea negligentia est, multos saepe dies ad te, cū hic eras, non accedebā, nunc, quotidie nō esse te, ad quem cursitem, discrucior. maxime uero, ut te dies, noctesq. quaeram, competitor Hirrus curat. quo modo illum putas, auguratus tuum competitorem, dolere, & dissimulare me certiorem, quam se, candidatum? de quo, ut, quem optas, quamprimum nuncium accipias, tua medius fidius magis, quam mea caussa cupio. nam mea, si fio, forsitan cum locupletiore referam: sed hoc usque eo suaue est, quod, si acciderit, tota uita risus nobis deesse non poterit. sed tanti? sed mehercules. non multum M. Octauius eorum odia, quae Hirrum premunt, quae permulta sunt, subleuat. Quod ad Philotimi liberti officium, & bona Milonis, attinet: dedimus operam, ut & Philotimus quamhonestissime Miloni absenti, eiusq. necessarijs satisfaceret; & secundum eius fidem, & sedulitatem aestimatio tua conseruaretur. Illud nunc a te peto, si eris, ut spero, otiosus, aliquod ad nos, ut intelligamus nos tibi curae esse, σύνταγμα conscribas. qui tibi istuc, inquis, in mentem uenit, homini non inepto? aliquid ex tam multis tuis monumentis exstare, quod nostrae amicitiae memoriam posteris quoque prodat. cuiusmodi uelim, puto quaeris. tu aptius, qui omnem nosti disciplinam, quod maxime conueniat, excogitabis, genere tamen, quod & ad nos pertineat, & διδασκαλίαν quandam, ut uersetur inter manus, habeat. Vale.

EXPLA-

EXPLANATIO

ESt. ne?} quam acuto, atque urbano Coelius ingenio fuerit, ex epiſtolarum principijs intelligitur: ſalis enim aliquid omnia fere habent. Eſt ne? inquit: nō id praeſto, quod tibi diſcedenti promiſeram, quod tu fore negabas, ut crebro litteras mitterem? Vici,} quaſi contentio fuerit inter eos, cum Coelius de litterarum crebritate affirmaret, Cicero negaret. Dilectum otiolum meum, } qua ratione, quod uacui temporis conceditur, iucunde traducam, (non habeo Otiolum uocauit, ut occupationes oſtenderet ſuas, de quibus etiam in ep. I. Vacanti } non occupato, cum uacarem a negotijs, cum nactus eſſem: ſic Cicero in ep. 30. lib. xii. Id. otii. tempus } id temporis, dum otioſus erā. Sed. Romae; } ut non mihi ſoli, ſed uniuerſae ciuitati, te abſente, ſoliendo uideatur eſſe. Et. qui, quae mea negligentia eſt, multos ſaepe dies ad te, cum hic eras, non accedebam, nunc, quotidie non eſſe te, ad quem curſitem, diſcrucior. } Plautina ſententia in Capt. Tum denique omnes noſtra intelligimus bona, Cum, quae in poteſtate habuimus, ea amiſimus. Curat. } argute. nam, quia cum Cicerone coram de Hirro iocari, eiuſq. ineptias, ac ſtultitias ridere cupiebat, ideo Curat, inquit, Hirrus, ut te dies, noctesq. quaeram. Plus autem eſt, Curat, quam Facit, aut cauſſa eſt: quaſi dicat: in hac petitione ita multa agit inepte, ita ſtulte, ut curare de induſtria uideatur, ut ego tecum ſim, quo illum ridere poſſimus. Avguratus } augur Cicero fieri noluit ante exſulium ſuum: reuerſus in patriam, ne calamitas dignitatem eius minuiſſe uideretur, ſtuduit quam ornatiſſima ſenatus, populiq. Romani de ſe iudicia intercedere: quod ipſe ad Catonem ſcribit ep. 4. lib. xv. Augur autem in locū P. Craſſi, Marci filij, a Parthis interfecti, creatus eſt, Plutarcho teſte: nominatus, de more, a duobus auguribus, Pompeio Magno, & Q. Hortenſio oratore. Philippica 2. & in Bruto. qui fuit annus urbis DCC, Domitio, & Meſſalla cos. Nam. mea; } nam mea quidem cauſſa ideo minus cupio, quam tua, quia, ſi aedilis fiam, forſitan cum locupletiore referam: ideſt, cum aliquo fiam, qui diuitijs Hirrum ſuperet, quod e re mea non erit, opibus enim certandum erit in ſumptu ludorum, Aediles cur. ludos dabant magnificentiſſimos. lib. 2. Off. & pro Murena: & Valerius Max. Hoc } ut ille repulſam ferat. Sed. tanti } tanti ne, dices, hoc eſt, ut, ſi acciderit, propterea nobis tota uita riſus deeſſe non poſſit? me hercule tanti eſt. ita enim multa, quae merito rideantur, quotidie committit, ut inde nobis perpetuā ridendi materiam capere liceat. Eorum odia, quae Hirrum premunt, } ſi dixiſſet, Ea odia, uſitate dixiſſet: cum uero dixerit, Eorum; Latini ſermonis ratio, Qui, poſtulat, potius quam, Quae. Sed eſt hoc Coelianum dicendi genus, id eſt plane durum, & aſperum, notatum etiam, ut iam oſtendimus, a Quinctiliano, & Tacito. Eandem ſoloeciſmi ſpeciem agnoſco in epiſtola ſequenti, cum dixit: In euitandis his conſilijs, qui ſe intenderāt aduerſarios in eius tribunatum. Quo in loco poſtulabat uſus Latinae linguae, In euitandis eorum conſilijs. Verum, qui ea legerit, quae de Coelij eloquentia, ante huius libri interpretationem, ex antiquorum teſtimonio praefati ſumus, accuratam a Coelio dictionem ualde non exſpectabit. Svblevat. } licet Octauius gratia non ualeat non ideo tamen fit, ut ea, quae Hirrum premunt, odia minuantur. optabile ſolet eſſe, ut competitorem non gratioſum habeamus, quo facilius ad nos populi ſtudium inclinet. hoc Hirro contigit, ut inops ab amicis, & exiſtimatione ſit Octauius: nec tamen ideo, quae Hirrum premunt, odia leuantur. Ad. philotimi. liberti } T. Annius Milo, quo tribuno pl. praeter ceteros adiuuante in patria ab exſulio Cicero redierat, anno proximo de ui reus ob necem P. Clodij, cum legis poenam, id eſt exſulium, bonorumq. omnium publicationē timeret, cepit hoc, auctore in primis Cicerone, cōſilium, ut, ſi iudicio damnaretur, quam damnationem publicatio bonorum ſequebatur, eius bona Philotimus, Terentiae Ciceronis libertus, in auctione emeret, ea condicione, ut, ſi quando ipſe recuperandi facultatem nactus eſſet, Philotimus reſtitueret, ipſiq. Philotimo tantum pro fide, ac ſedulitate, quaſi mercedis loco, Milo perſolueret, quan tum Cicero aeſtimaſſet. quod Coelius a ſe curatum ſcribit, Ciceronis, opinor, litteris rogatus, ex itinere miſsis. nam Brundiſij cum eſſet, hac ipſa de re ſic ad Atticum ſcripſit ep. 8. l. v. Romae acceperā litteras, Milonem meum queri per litteras iniuriā meam, quod Philotimus ſocius eſſet in bonis ſuis. id ego ita fieri uolui, de C. Durontj ſententia, quem amiciſsimum Miloni perſpexeram, Et paullo poſt: Philotimus, ut ego ei coram dixeram, mihiq. ille receperat, ne ſit inuito Milone in bonis. Nunc ad Coelij uerba ueniamus. Liberti: Terentiae, Ciceronis uxoris. ep. 4. & 5. lib. vi. ad Att. & alibi. Officium, } in conſeruandis Milonis bonis magna fide, ac ſedulitate. Bona. Milonis } ut Miloni reſtituerentur: quod & ad Atticum antea, ut oſtendi, &, opinor, ad Coelium ſcripſerat. Dedimus operam, } tum, ut Ciceroni obſequeretur, id per litteras roganti; tum etiam, quia Milonem ipſe diligebat: quem antea tribunus pl. de ui reum, ob necem Clodij, defendit acerrime. Cicero pro Milone, Pedianus. Quam honestissime } fuit enim honeſtiſſimum, ac maxime decuit, ab eo ſatisfieri Miloni abſenti, id eſt ea reſtitui, quae, cum Milonis damnati bona in auctione uenirent, emerat. ſic lib. 2. Off. Exiſtimaui, honeſtiſſime moleſtias deponi poſſe, ſi me ad philoſophiam retuliſſem. Miloni. absenti, } Maſsiliae exſulabat. Pedianus, Dio, & alij. Eiusq. necessariis } ad quos Milo ſcripſerat, ut a Philotimo ſua bona redimerent. uide epiſt. 8. lib. v. ad Att. ex qua epiſtola ſatis conſtat, ipſum etiam Ciceronem partem Milonis bonorum, emptam in auctione, poſſediſſe: de qua parte recuperanda non uidetur Milo laboraſſe, uel amicitiae cauſſa, uel quod pecunijs, ut ar-

bitror,

biteoe, non abundaret. AESTIMATIO. TVA } aestimaueeat Ciceeo, quantum Philntimo peo eius fide, ac sedulitate Milo daret: idq. ipse Philotimo promiserat: itaque sic ad Atticnm scribit: Statues, ut ex fide, fama, eeq. mea uidebitur. quo in loco uide quae diximus in Commentario. ALIQVOD σύνταγμα, } si Latine uertas, proprie σύνταγμα compositio est, a συντάττω. liber significatue accueate scriptus. nam ὑπόμνημα, Latine commentarius, ex tempore, & sine studio conficitur. ep. 44. lib. XII. ad Att. Ego hic duo magna συντάγματα absolui. Quo loco dnos Academicos, & quinque de Finibus libros indicat. Et Simplicius ἐν τῷ αὐτοῦ φυσικοῦ ἀκροαματικὰ καὶ συνταγματικά, ait esse σπουδαιότερα. HOMINI *non inepto* } cum ioco dixit: quasi, qui aliena industria sui nomiois famam quaerat, non ineptus omnino sit. MONVMENTIS } scriptis. alibi, Litterarum monumenta, aonalium monumenta. EXSTARE, } subauditue, in mentem uenit: idest, ideo nenit hoc in mentem, ut exstaret aliqnod e scriptis tuis, qnod posteris etiam nostram amicitiam declaraeet. NOSTRAE *amicitiae* } artificium, ut impeteet. non inquit, me gloeiae studium, sed testificandae apud posteros amicitiae nostrae cupiditas in hanc mentem adduxit. OMNEM *nosti disciplinam*, } omnem doctrinam scientia comprehendisti. GENERE } quod argnmentum deligas, monendus non es: genus tamen id sit, quod nec a mea persooa alienum uideatur, & aliqnid doceat, quo libentius legatur.

Argumentum ep. 4.

VArium est, si spectentur sententiae, huius epistolae argumentum: si genus, totum negotiale. nam de Messalla damnato, quem ante scripserat absolutum, de C. Marcello consule designato, M. Claudio absoluto, Dolabella xv. uiro creato, Lentulo repulso, condemnato Seruio tribuno pl. designato, Curione eius locum petente, Coelius significat. adiungit de comitijs & praetorijs, & suis aedilicijs: quid actum sit in senatu, quem in Caesarem Pompeius animum ostenderit. claudit epistolam commendatione rerum suarum.

M. Coelius S. D. M. Ciceroni. 4.

INVIDEO *tibi: tam multa quotidie, quae mirere, istoc perferuntur: primum illud, absolutum Messallam, deinde eundem condemnatum: C. Marcellum consulem factum: M. Claudium a repulsa postulatum a Gallis duobus: P. Dolabellam xv uirum factum. hoc tibi non inuideo, caruisse te pulcherrimo spectaculo. & Lentuli Cruris repulsi uultum non uidisse. at qua spe, quam certa opinione descenderat? quam ipso diffidente Dolabella? & hercules, nisi nostri equites acutius uidissent, paene concedente aduersario superasset. illud te non arbitror miratum, Seruium, tribunum pl. designatum, condemnatum: cuius locum C. Curio petijt. sane quam multis ineutit, qui eum, facilitatemq. eius non norunt, magnum metum. sed, ut spero, & uolo, & ut se fert ipse bonos, & senatum malet. totus, ut nunc est, hoc scaturit. huius autem uoluntatis initium, & caussa est, quod eum non mediocriter Caesar, qui solet infimorum hominum amicitias sibi qualibet impensa adiungere, ualde cõtempsit. qua in re mihi uidetur illud perquam uenuste cecidisse, quod a reliquis quoque usq. eo est animaduersum; ut Curio, qui nihil consilio facit, ratione, et insidijs usus uideretur in euitandis his consilijs, qui se intenderant aduersarios in eius tribunatum: Laelios, & Antonios, & id genus ualẽtes dico. Has ego tibi litteras eo maiore misi internallo, quod comitiorum dilationes occupatiorem me habebant, & exspectare in dies exitũ cogebant, ut, confectis omnibus, te facerem certiorẽ. ad Kal. Sext. usque exspectaui. praetorijs morae quaedam inciderunt. mea porro quem euentum sint habitura, nescio: opinionem quidem, quod ad Hirrum attinet, incredibilem aedilium pl. comitijs nacta sunt. nam M. Coelium Vicinianum mentio illa fatua, quam deriseramus olim, & promulgatio de dictatore subito deiecit, et deiectum magno clamore insecuta est. inde Hirrum cuncti iam, non faciendum, flagitare. spero te celeriter, & de nobis, quod sperasti, & de illo, quod uix sperare ausus es, auditurum. De rep. iam noui quidquam exspectare desieramus. sed, cum senatus habitus esset ad Apollinis ad XI. Kal. Sext. & referretur de stipendio Cn. Pompeij; mentio facta est de legione ea, quam expensam tulit C. Caesari Pompeius, quo numero esset, quo appeteretur: cum, ex Gallia, coactus est dicere Pompeius, se legionem abducturum, sed non statim sub mentionem, & conuicium obtrectatorum. inde interrogatus de successione C. Caesaris. de qua, hoc est de prouincijs, placitũ est, ut quamprimum ad urbem reuerteretur Cn. Pompeius; ut coram eo de successione prouinciarũ ageretur. nam Ariminum ad exercitum Pompeius erat iturus, et statim ijt. puto idibus Sext. de ea re factum iri. profecto aut transigetur aliquid, aut turpiter intercedetur. nam in disputando coniecit illam uocem Cn. Pompeius, omnes oportere senatui dicto audientes esse. ego tamen*

ſic nihil exſpecto, quo modo Paullum cos. des primum ſententiam dicentem. Saepius te admoneo de ſyngrapha Sittiana: cupio enim te intelligere, eam rē ad me ualde pertinere. item de pantheris, ut Cibyratas accerſas, curesq. mihi ut uehantur. Praeterea nunciatum nobis, & pro certo iam habetur, regem Alexandrinum mortuum. quid mihi ſuadeas, quo modo regnum illud ſeſe habeat, quis procuret, diligēter mihi perſcribas. Kal. Sext. Vale.

EXPLANATIO

MESSALLAM,} de quo epiſt.2.Cognomē a Meſſana capta: ideo ſcribitur geminata l, quod lapides Capitolini ueteres, praeterea nūmi ſeruāt:idq. poſtulat analogia: Sic enim a Meſſana deducitur Meſſalla, ut a Corona Corolla, Catena Catella, Fiſcina Fiſcella. CONDEMNATVM:} ideo dixit epiſt.2. Relictus lege Licinia, maiore eſſe periculo uidetur. C. MARCELLVM} M.Marcelli, ut ait Sentonius, fratrem patruelem; quem nemo conſulem exſpectabat. ex quo illud in epiſt.2. De comitijs conſularibus incertiſsima exiſtimatio eſt. M. CLAVDIVM} M. Claudius conſul erat hoc anno cum Ser. Sulpicio. itaque nec in eum repulſae, nec accuſationis mentio conuenit. niſi ſi aliū M.Claudiū putemus intelligi. quod ſi ita eſſet, omnino diſtinguendi gratia, uel cognomen, uel patris praenomē, uel notā aliquam Coelius addidiſſet. placet igitur, quod Corradus ſenſit, Calidiū, pro Claudio, & Gallijs, pro Gallis. ut ſit M.Calidius orator, a duobus fratribus Gallijs accuſatus. quod eo uериſimilius uidetur, quia ipſe quoque eorū alterum Q.Gallium, accuſauerat, quē Cicero defendit. conſtat ex libro de claris oratoribus: in quo ſunt haec: Memini, cum M.Calidius in accuſatione ſua Q.Gallio crimini dediſſet, ſibi eum uenenū parauiſſe, idq. a ſe eſſe deprehenſum. idē legimus in Valerio lib.IIX.cap.10. idē hic epiſtola 9. Coelius ſignificat his uerbis: Calidius in defenſione ſua fuit diſertiſsimus, in accuſatione ſatis frigidus. Sūt, qui legāt. A Gallijs duabus: & M.Claudiū putant ab ulteriore, & citeriore Gallia accuſatum, in quo primū diſcedunt & a Mediceo, & plane a ſcriptis omnibus libris, in quibus eſt, Duobus, non Duabus: deinde nulla innuitur hiſtoria. nā, ſi accuſatur a prouincijs, certe repetundarum. utrique igitur Galliae praefuerit, neceſſe eſt, quod nemo prodidit. nec omnino cuiquā, ante C. Caeſarem, adminiſtrationem utriuſque Galliae mandatam exiſtimo. POSTVLATVM} reum factum. ep. 6. 8. 12. A REPVLSA} poſt repulſam conſulatus. praetor enim Calidius fuerat Lentulo, & Metello coss. oratio demōſtrat in ſenatu habita poſt reditum. POSTVLATVM} fortaſſe de ambitu: Siquidem poſt repulſam poſtulatus eſt. DOLABELLAM} Corneliae gentis, patriciae; qui poſtea gener fuit Ciceronis. accuſauit Appium de ambitu. ep.6. XVVIRVM} XV uiri cuſtodiebant libros Sibyllinos, a Cumaea Sibylla, Priſco regnante, Romam allatos. fatales uocabantur, quod fata, ideſt immutabilem Iouis uoluntatem, praedicerent. ad eos, quaſi ad Oraculum, XVuiri adibant, cum dij immortales publice conſulendi eſſent. hiſtoriā Gellius lib.I.cap.9.ex antiquis annalibus expoſuit. Dio lib. 39. Sacerdotes nominat cuſtodes horum uerſuum, Cicero interpretes, lib.I.de Diuin. Quo in loco decemuiri, non quindecimuiri, appellantur. ſed ueritatem aperit diſtinctio. nam ſuperioribus temporibus decemuiri Sibyllinos libros cuſtodiebāt, Ciceronis aetate, atque etiā poſt aliquot ſaecula quindecimuiri. quod Auſonij poetae in Grypho, uerſibus cōſtat: *Atque trifatidicae nomen commune Sibyllae, Quarum tergemini fatalia carmina libri, Quos terquinorum ſeruat cultura uirorum.* Suetonius fatales libros uocat. LENTVLI *Cruris*} fortaſſe is eſt, qui anno ſequenti cōſul deſignatus eſt. potuit enim & Crus, & Cruſcellus nominari. DISCENDERAT?} in campum Martium, ubi comitia creandis ſacerdotibus lege Atia fiebant: cum eam poteſtatem T. Atius Labienus a collegijs ad populum tranſtuliſſet. qua tota de re diximus in libro de Legibus. NOSTRI *equites*} quorum ſtudia Coelius amiciſſimo ſuo Dolabellae adiunxit. Noſtri, autem, quia Coelius, & Cicero equeſtri loco nati, ideſt parentibus, qui ſupra equeſtris ordinis gradum, ideſt ad ſenatoriam dignitatem numquam adſcendiſſent. TRIBVNVM *pl. deſignatum*,} ergo comitia tribunicia ante praetoria, & aedilicia fiebant; quae nondum eſſe facta, paullo poſt manifeſtum eſt. ante conſules etiā deſignabātur tribuni pl. quod epiſtola prima ad Atticum teſtatur. primiq. omniū magiſtratum inibant IV.id. Dec. cū reliqui omnes magiſtratus Kal.Ian. CONDEMNATVM:} de ambitu, quod tribunatum pl. largitione conſecutus eſſet. MAGNVM *metum*.} quod inquieto eſſet ingenio, & ab eloquentia paratus. Coelius tamen, eum propter amicitiam excuſans, ait: Qui eum, facilitatemq. eius non noruit. VT SE *fert ipſe*,} ut ſe oſtendit, ut uidetur. BONOS, *& ſenatum*} quos primo tribunos pl. defendit: mox ad Caeſaris partes tranſijt, corruptus, Appiano teſte, amplius ∞ D talentis ep.6. VT NVNC EST,} ſic Cicero, ad Atticum: Si manebunt: &, ut nunc eſt, manſurae uidentur. Hoc *ſcaturit*.} quaſi ebullit hanc rem, ut Seruij locum obtineat. proprie ſolum ſcatere fontibus dicitur: ſed cum accuſandi caſu ueteres interdum uſi ſunt. Plautus in Per. Id tuus ſcatet animus. Lucretius & cum genitiuo uſus eſt lib. v. Terra ſcatet ferarum. Similiter lib.v.de Fin. Cicero; Dixerit hoc quidem Epicurus, ſemper beatum eſſe ſapientem: quod quidem ſolet ebullire nonnumquam. INITIVM, *& cauſſa*} ideo tribunatum pl. petit, ut contra Caeſarem agat, a quo contemptus eſt: cum antea tribunatum minime cogitauerit. quod Cicero ſignificat ep.6. lib.2. in eo loco, Cum te tribunum pl. iſto anno fore non putarem. INFIMORVM *hominum*} plebem ſibi, tribunoſq. pl. Caeſar adiunxit, quod intelligeret optimates cum Pompeio ſentire. ep. 14. In hac diſcordia, inquit, uideo Cn. Pompeium ſenatum, quiq. res iudicant, ſecum habiturum; ad Caeſarē omnes, qui cum timore, aut mala ſpe uiuant, acceſſuros. Quamquā non infimos tātum homines, uerum etiā ſequentis anni conſulem L. Aemilium Paullum magna pecuniae ui, qua baſilicam Aemiliā eſtru-

xit,ad suam caussam traduxit. VALDE } cum dixerit, Non mediocriter, cur subiungit, Valde? fortasse,ut magis augeat: ut cum dicebat, uehementer etiam, atque etiam. CONTEMPSIT. } maiore impensa, Curione tribuno pl. cum enim quoque, minime cum infimis conferendum sibi posset adiungere. PERQVAM *uenuste cecidisse*, } omnes libri ueteres, etiam Mediceus, Cecinisse. unus tantum, Cedisse. placet, Cecidisse: ex more Latine loquendi. VSQVE EO } uidetur dictum pro, uehementer. NIHIL *consilio facit*, } fuit enim ingenio turbulēto. de quo Velleius: Curio eloquēs, audax, suae, alienaeq. & fortunae, & pudicitiae prodigus, ingeniosissime nequam, facundus malo publico. huius animo, uoluptatibus, uel libidinibus, neque opes ullae, neque cupiditates sufficere poterant. Et Suetonius uiolentissimū tribunorum appellat. RATIONE, *& insidijs &c.* } si uel unus suffragaretur antiquus liber, legerem libenter: Ratione, & consilio usus uideretur in euitandis eorum insidijs. Quo modo locutus est lib. VII. in Verrē: Laborem itinerum facilem sibi, & iucundum ratione, consilioq. reddidit. HIS *consilijs*, } cū sequatur, Qui, rectius uideretur, Eorum consilijs. quid agas? Coelianum est. Similiter dixit in proxima epistola, Eorum odia, quae Hirrum premunt: pro, Qui Hirrum premunt. ADVERSARIOS } postea, cum ab optimatibus ad Caesarem Curio desciuisset, ita in gratiam rediere, ut Curionis maxime tribuni pl. opera auguratum Antonius obtinuerit. de quo in Philippica 2. LAELIOS, *& Antonios*, } cum de Caesarianis loquatur, qui Curioni, Caesaris inimico, (ut quidem tunc aut erat, aut uidebatur) in petitione tribunatus aduersarentur; malim, Lollios, pro Laelios. nam Laelij Pompeiani: quod ex libris Caesaris de bel. ci. cognoscitur. Antonius autē quaestor Caesaris erat in Gallia, & post annum tribunus pl. acerrime Pōpeianis Caesarem oppugnantibus, restitit, intercessitq. ne S.C. de Galliarū successione fieret. Nostram opinionē de Laelijs in Lollios mutādis adiuuat locus epistolae 3. lib. V. nam ubi, Lollium, legitur, non desunt scripti libri, qui habeant, Laelium, errorem creante nominis similitudine, & quod notiores Laelij, quam Lollij. ID. GENVS *ualentes* } pro, eius generis. Valentes autem uocat, animo, & uigilātia praestantes. IN. DIES } designatis enim iam tribunis pl. & consulibus, reliquorum creatio magistratuum duci ualde non poterat. PRAETORIIS } praetoria comitia fieri statim post consularia solita sunt: sed obstitit nescio quid. auspicia quidem impedimento esse non potuere: cū praetoria, ut lib. XIII. c. 14. docet Gellius, ijsdē, quibus consularia fierent; consularia uero facta iam essent. MEA. PORRO *comitia quem euentum sint habitura*, } sic antea in orationibus impressis, nos uocem, Comitia, sustulimus: quae subintelligitur; ut etiam cum dicit, Praetorijs morae quaedam inciderunt. OPINIONEM *incredibilem* } optima signa uidimus propensae in me, alienae autem ab Hirro populi uoluntatis. AEDILIVM PL. } qui ante curules ideo creabantur, quod quasi tribunorū pl. ministri ab initio essent instituti, ut Dionysius, & alij testantur. quod si tribunorum pl. caussa creati; consentaneū est, ut statim post eos crearentur, idest ante consules, & reliquos magistratus. NACTA *sunt*. } quia candidati, antequā sua comitia fierent, aliorum quoque magistratuum comitijs prēsabant, ut populi uoluntatem elicerēt; qua perspecta, uel confirmarentur in spe, uel, si quid esse aduersum intelligerent, aliqua ratione mederētur: propterea comitijs tribunicijs. qui candidati consulates erant, prensarunt Galba, Antonius, Cornificius: quod in epistola ad Atticum prima scriptū est. Sic igitur & Coelius, Hirrusq. cum aedilitatem curulem peterent, aedilium pl. tamen comitijs prensarunt. COELIVM *Vicinianum* } adoptatum in Coeliā gentem; cum ex Vicinia natus esset. uerum, ne celem quod sentio, Licinianum, una tantū littera immutata, potius quā Vicinianū, legendum existimo, adductus in hanc opinionem primum hoc argumento, quod hic, qui de dictatore Pompeio cogitauit, uarie nominatur, Lucilius a Plutarcho, Vinicianus ab Hirtio lib. IV. de bello Alexādrino, Crassus Iunianus ab ipso Cicerone ep. 8. lib. III. ad Q. fr. & in Sigonij uetere libro, Memmianū, non Vicinianū, legi uideo: ut ipsa uarietas mendi suspicionem afferat: deinde, quod, cum, Crassus Iunianus a Cicerone appelletur, & Crassus Liciniae gentis cognomen fuerit, licet intelligere, uel eū ex Licinia gente, uel in Liciniam adoptatum, unde Crassi cognomen acceperit. In Liciniam, qui potest? cum Coelius appelletur: non enim duarū familiarum nomina simul ponuntur. ergo ex Licinia in Coeliā: ut fiat Coelius Licinianus Crassus, uetere cognomine conseruato: ut Scipionis cognomen retinuit is, qui Magni Pompeij socer una cum eo consulatum gessit; eum tamen, a Q. Caecilio Metello Pio, ut Dio scripsit, adoptatus, ab adoptiuo patre praenomen, nomen, cognomē sumpsisset. itaque in S.C. quod Coelius ep. 8. Ciceroni misit, Q. Caecilius Metellus Pius Scipio uocatur. & M. Lucullus, Lucij Luculli, qui de Mithridate, ac Tigrane triumphauit, frater cōsobrinus, qui consul fuit cum C. Cassio Varo, cū ex Licinijs in Terētios transisset, uetere cognomine Lucullus, nouo autē Varro nuncupatus est. Sed, ut nouo praenomine semper, uetere abiecto, sic uetere cognomine non illi quidē semper, sed frequētius, quā nouo, utebātur. exemplo sunt, ne alios quaeramus, ij duo, quos proxime nominauimus: quorum alterū semper Lucullum, numquam Varronem, alterum saepissime Scipionē unico cognomine, interdū gemino Metellum Scipionem, numquam Metellum simpliciter uocatū meminimus. Accedit ratio tēporum, ut idē esse uideatur, qui nunc aedilitatem cum Hirro petit, & qui tribunus pl. cū eodem designatus est in ea ad Quinctū epistola. Ergo & hic, Coelium Licinianum, non Vicinianum, & in epistola ad Quinctū, Crassum Licinianum, non Iunianum, rectius legi crediderim. aequis tamen iudicibus tum hoc, tum omnia, quae a nostra proficiscuntur industria, libenter committimus. Cum haec scripsissem, ostendit mihi uir eruditissimus Fuluius Vrsinus nummū argenteum, in quo mētio fit Coelij Viciniani: alterum, in quo P. Crassi Iuniani. fortasse potest hic esse P. Coelius Crassus Iunianus, qui ex Iunia Crassorum gente adoptionis iure transierit in Coeliam. PROMVLGATIO *de dictatore* } Domitio, & Appio coss. cum magnis candidatorum consularium contentionibus extracta in annum sequentem

comitia

comitia essent, desperata propemodum concordiae spe ortus est de dictatore sermo: quod unicũ difficillimis reip. temporibus remedium maiores inuenerant. nec dubium, quin Pópeius, crearetur, honoribus, & rerũ gestarum gloria clarissimus. de quo sic ep. 8. l. I I I. ad fratrẽ: Res prolatae: ad interregnum comitia adducta: rumor dictatoris, iniucundus bonis. Pópeius plane se negat uelle: antea ipse mihi nó negabat. uelit, nolit, scire difficile est. Dictaturam tamen ab eo recusatam, Dio significat lib. XL. appianus eum, suo more dissimulantem, uerbis quidem dictaturá recusasse, re ipsa cupijsse, lib. 2. de bellis ci. narrat. idẽ & Plutarchus. SUBITO *deiecit*, } subaudiendum, aedilitate: ut in oratione pro Murena, Praetura deiectus: & in Verrem, Si me aedilitate deiecisses. Hoc enim dicit: Coelium Licinianum, cum petere coepisset, reuocata legis ab eo de dictatore promulgatae memoria, statim aedilitate deiecit. INSECUTA *est.* } numquam ita Cicero loqueretur. quid enim hoc est? promulgatio de dictatore deiecto magno clamore insecuta est. cũ hoc significet: primum populus ei petẽti uulgo negauit: deinde magni clamores in eũ dẽ consecuti. Et sane, cum hic Coelius, qui Lucilius in Plutarchi Pópeio mendose, ut puto, nominatur, rogationẽ de dictatura Pompeio mandanda ferre conaretur, incurrit in odium ciuitatis; nec longe abfuit, quin magistratu se abdicare coactus sit. Plutarchus. NON *faciendum*, } Alii, Ad non faciendum i eadem sententia. Deiecto, inquit, Coelio, cuncti flagitare Hirrum coeperunt, ne faceret, id est ne peteret aedilitatem. haec est enim illa incredibilis opinio, quam proxime dixit sua comitia nacta esse aedilium pl. comitijs. FLAGITARE. } historico more, pro Flagitabant. QUOD *sperasti*, } me designatum aedilem. DE ILLO, *quod uix sperare ausus es*, } non modo illum non esse designatum, quod sperasti, sed etiam, quod uix sperare ausus es, turpissime deiectum. Vrbane, & perfacete ad hunc locum Cicero respondit ep. 10. lib. 2. lusit enim in uerbo, Illum; &, cum eandem sententiam referret, inquit: De te, quia, quod sperabam: de Hillo, (balbus enim sum) quod non putabam. De Hillo, ioco ut opinor, duplici. nam & Hirrum, balborum more, mutatione, litterarum pronunciauit: & allusit ad Coelij uerba, qui scripserat, De illo: pro quo retulit, De Hillo. quod a Graecis inter ea, quae risum excitant, παράγραμμα uocatur. ep. 32. lib. VII. AD. APOLLINIS } ἀττικισμὸς: pro, aedem Apollinis. ep. 2. lib. XIV. Valerius ad me scripsit, quemadmodum a Vestae ad tabulam Valeriam ducta esses. Et pro Milone: Cum falcibus ad Castoris, cum gladiis toto foro uolitarunt. DE *stipendio Cn. Pompeij*; } quod legionibus persolueret, quas partim habebat in Hispaniis cum tribus legatis, Afranio, Petreio, Varrone, partim Arimini: sequitur enim paullo post, Ariminum ad exercitum Pompeius erat iturus. hac de re ep. 14. Caesari quoque decretum stipendium, dixit ep. 7. lib. I. EXPENSAM *tulit* } tradidit. nam, Expensum ferre, est, in tabulis referre, quod expensum, ac datum alicui sit. sic in Philippica 2. Quis umquam inuentus est, qui Antonio mille nummum ferret expensum? Exemplorum alibi satis est. C. CAESARI } cum Caesar in Gallia, saepe acie uictor, maiorem tamen motum, ut inquieta illius erant nationis ingenia, multis de caussis exspectaret, ab Cn. Pompeio proconsule petijt, quoniam ipse ad urbem cum imperio reip. caussa maneret, quos ex cisalpina Gallia consulis sacramento rogauisset, ad signa conuenire, & ad se proficisci iuberet. quod Pompeius, & reip. & amicitiae tribuit. Hoc apud eum totidem uerbis lib. VI. de bel. Gal. scriptum est. Hirtius autem sic lib. IIX. Fit senatus consultum, ut ad bellum Parthicum legio una a Cn. Pompeio, altera a C. Caesare mitterentur. neque obscure hae duae legiones uni Caesari detrahuntur. nam Cn. Pompeius legionem primam, quam ad Caesarem miserat, confectam ex delectu prouinciae, Caesari eam tamquam ex suo numero dedit. Caesar tamen, cum de uoluntate aduersariorum se exspoliari nemini dubium esset ad, Cn. Pompeio legionẽ remisit. Plutarchus etiam in Pompeio repetitam eam legionem ait simulatione belli Parthici. quod a Dione quoque lib. XL. traditum est. QUO . NUMERO . ESSET, } post C. Marium, sena millia peditum summus in legione numerus fuit, minor interdum; quod aliquam ob caussam legio esset infrequentior. ideo facta mentio est, quod numero esset ea, quam Caesari Pompeius commodauerat. sed in ea peditum sena millia fuisse, ex Plutarcho perspicuum fuit, qui M. Catonem de Pompeio questum esse narrat, quod sex millia militum ad Caesarẽ sine senatus auctoritate in Galliam misisset. QUO . APPETERETUR: } quo numero tribui deberet. Sigonij liber unus, Appeteret: quod non placuit. COACTUS . EST } nam ipse libenter simulabat: ideo non nisi coactus dixit, se ex Gallia legionem eam abducturum. ep. 5. lib. I. Nosti hominis tarditatem, & taciturnitatem. SUB *mentionem*, } post mentionem de ea legione factam. CONUICIUM } efflagitationem. nam conuicium non modo maledictum est, sed etiam uehementior sine intermissione postulatio. unde illud in ep. 10. lib. 2. ad fratrem: Epistulam hanc conuicio efflagitarunt codicilli tui. Et in oratione pro Archia: Quaeris a nobis, Gracche, cur tantopere hoc homine delectamur? Quia suppeditat nobis, ubi & animus ex hoc forensi strepitu reficiatur, & aures conuicio defessae conquiescant. Conuicio, pro multis uocibus, multoq. clamore, dixit. OBTRECTATORUM. } fortasse Cato, Bibulus, Domitius Ahenobarbus, Caesaris inimici, Pompeio ob eam caussam obtrectabant, quod Caesari legionem de suo exercitu commodasset. non enim, obtrectatores hic appellari Caesaris amicos, uerisimile uidetur: qui certe de remouenda ab eo legione mentionem numquam intulissent. HOC . ETS DE *prouincijs*, } glossema non puto: sed actione de prouinciis Gallias quoque, actione autem de Galliis contineri simul, & comprehendi prouincias omnes, docet. PLACITUM . EST, } antique, pro, Plácuit: ut Licitum est, pro, licuit: Puditum est, pro, puduit. Cicero lb. IV. in Verrem: Nego ullam picturam neque in tabulis, neque textilem fuisse, quin quaesierit, inspexerit, quod placitum sit, abstulerit. Et D. Brutus ep. I. lib. XI. Placitum est mihi, ut postularem legationem liberam. Et Pompeius in epistola ad consules, lib. IIX. ad Att. Placitum est mihi, ut Brundisium ducerem hanc copiam. Muliebri genere

nere Terētius in Andr. Postquam me amare dixi, cum placita est tibi. Eodem modo, Puditum esset, pro puduisset, dixit Cicero pro Flacco. & lib. 2. de Fin. Quoa non est ueritum ponere: pro: qui nō ueriti sunt ponere. Terētius in Andria: Dum licitum est illi, dumq. aetas tulit, amauit. Quo loco Donatus, Veteres, inquit, & Placitum, & Puditum dicebant: quae nos, placuit, puduit. CORAM. ao } quomodo, coram eo, cum Pompeius, quia cum imperio erat, urbem introire non posset? Sciendum, eos, qui cum imperio erant, petijsse interdum a senatu, & obtinuisse, ut, saluis legibus, ingredi urbem possent. itaque laudauit Sextium, de ui reum, praesens Pompeius, cum iudicium in foro fieret, Marcellino, & Philippo coss. quo anno eum fuisse cum imperio, suscepta annonae cura, notum est. ep. 9. lib. 1. Non numquam etiam, ut ijs, qui ad urbem cum imperio erant, liceret interesse, extra urbem senatus habebatur, ut biennio post, belli ciuilis initio: quod a Caesare lib. 1. de bel. ci. scriptum legimus. ARIMINVM } situm in extrema Italia, non ea, quam alpes cingunt, qui naturae terminus est, sed ea, quam a Gallia cisalpina populus Romanus Rubicone fluuio disiunxit. citra Rubiconem autem primum opidum Romam euntibus, ultimum in Galliam, Ariminum occurrit. AD. EXERCITVM } cuius ipse imperator erat. manebat enim ad urbem reip. caussa cum imperio; quod Caesar lib. VI. alijq. tradiderunt: per legatos absens Hispanias administrabat, mandatas ei lege primū Trebonia in quinquennium, deinde altera, quā ipse tertium consul tulit, in alterum quinquennium prorogatas. Dio lib. XL. Plutarchus, alij. FACTVM. IRI. } usitatius erat, Actum iri. quo modo & ipse de eadem re locutus est ep. 9. De prouincijs, inquit, quod tibi scripseram, idibus Sext. actum iri; interpellat iudicium Marcelli consulis designati. Nec paucis praeterea confirmatur exemplis. AVT. TRANSIGETVR. ALIQVID, } aut S.C. fiet de imperio ijs, qui prouincias obtinent, finiendo, idq. potissimum Caesaris caussa: aut a tribunis pl. Caesarianis turpiter intercedetur. intercessum autem a quattuor tribunis pl. in ep. 8. demonstratur. Et cum ait, Turpiter, sentire se pro optimatibus iudicat. sed anno sequenti cum aedilitatem gereret, se mutauit, uel Appij censoria odio, uel Curionis tribuni pl. amicitia. ep. 12. 13. 17. ILLAM. VOCAM, } ex qua intellectum est, uel transactum iri aliquid, uel tribunos pl. intercessuros esse. OMNES } ergo & Caesarem: si senatus ei succedendum censuisset. SENATVI *dicto audientes esse.* } pro, Senatui parere. sic pro Deiotaro: Vt audiens dicto esset huic ordini. Et Philippica VII. Scilicet legatos ad eum misimus, non ut pareret, & dicto audiens esset huic ordini, sed ut condiciones ferret. NIHIL. EXSPECTO, } proxime, se non exspectare nihil, affirmauit his uerbis: Profecto aut transigetur aliquid, aut turpiter intercedetur. quid igitur, an secum pugnat Coelius (diuersa sententia est. nam hic ait, Nihil exspecto, pro, Caesarem senatui dicto audientem fore nequaquam puto. PRIMVM } primi consules designati sententiam rogabantur: eorum autem prior, qui priore loco designatus erat. ideo Marcellinus. consul designatus, primus sententiam rogatur. ep. 1. lib. 2. ad patrem, secundo autem loco Philippus, eius collega, quod secundo loco designatus esset. SYNGRAPHA. SITTIANA: } de qua diximus in ep. 2. ne saepius eadem iterentur. VALDE *pertinere*. } ut pecunijs ex ea syngrapha exactis alerentur, ac Romam deportarentur pantherae, quas dare suis ludis anno sequenti Coelius cogitabat. uide ep. 9. DE *pantheris*, } ep. 2. CIBYRATAS } uenandi peritam gentem. ep. 9. & ep. 1. lib. VI. ad Att. REGEM *Alexandrinum* } Ptolemaeum, quadriennio ante a Gabinio Syriae proconsule restitutum, diximus ep. 1. lib. 1. QVID *mihi suadeas*, } fortasse curam sibi a senatu eius regni inuisendi, atque aliquandiu procurandi mandari cupiebat. QVIS *procuret*, } procurabat Ptolemaei pueri, annum XIII. agentis, nutricius eius, eunuchus, nomine Photinus, is, cuius consilio Pompeius Magnus, cum Pelusium accessisset, necatus est. Caesar lib. III. de bel. ci. Appianus lib. 2. de bel. ci. Dio lib. 41. Plutarchus in Pompeio. PERSCRIBAS, } nec enim ei de regni statu difficilis cognitio erat, cum Ciliciae praeesset, cui prope in conspectu Aegyptus est.

Argumentum ep. 5.

PRior epistolae pars moralis est, quia profectum a beneuolentia metum Coelij significat, ne cum Parthorum copijs congressus Ciceronis exercitus profligetur: posterior, quia de successione prouinciarum agit, negotialis. Haec epistola quo die scripta sit, non apparet: sed uidetur superiorem proximam paucis diebus consecuta. nam, neque iterauit Coelius de pantheris, quia scilicet paullo ante scripserat: neque Curionem designatum esse tribunum pl. significat, quem in proxima dixit petere: quoq. magis moueor, huic, & superiori Cicero una respondet epistola, quae decima est lib. 2.

M. Coelius S. D. M. Ciceroni. 5.

QVA tu curas sis, quod ad pacem prouinciae tuae, finitimarumque regionum attinet, nescio. ego quidem uehementer animi pendeo. nam, si hoc moderari possemus, ut pro uiribus copiarum tuarum belli

quoque

quoque exsisteret magnitudo; &, quantū gloriae, triumphoq. opus esset, assequeremur; periculosam, & grauem illam dimicationem euitaremus: nihil tam esset optandum nunc, si Parthus mouet aliquid, scio nō mediocrem fore contentionem. tuus porro exercitus uix unum saltum tueri potest. hanc autem nemo ducit rationem: sed omnia desiderantur ab eo, (tamquam nihil denegatum sit ei, quo minus quamparatissimus esset) qui publico negotio praepositus est. Accedit huc, quod successionem futuram propter Galliarum controuersiam non uideo. tametsi hac de re puto te constitutum, quid facturus esset, habere: tamē, quo maturius constitueres, cum hūc euentum prouidebam; uisum est, ut te facerem certiorē. nosti enim haec trāslaticia. de Gallijs constituetur: erit, qui intercedat: deinde alius exsistet, qui, nisi libere liceat de omnibus prouincijs decernere senatui, reliquas impediat. sic multum, ac diu ludetur, atque ita diu, ut plus bienniū in his tricis moretur. Si quid noui de rep. quod tibi scriberem, haberem; usus essem mea consuetudine, ut diligenter, & quid actū esset, & quid ex eo futurum sperarem, perscriberem. sane tamquam in quodam incilicia omnia adhaeserunt. Marcellus idem illud de prouincijs urget: sed neque adhuc frequentem senatum efficere potuit. hoc si praeterito anno Curio tribunus, & eadem actio de prouincijs introibit: quam facile nūc sit omnia impedire, & quam hoc Caesari, qui, sua caussa, remp. non curent, superet, non te fallit. Vale.

EXPLANATIO

FINSTIMARVMQ. *regionum* ⁊ quas nonnumquam incurrentes Parthi uexabant. primam uero quam, traiecto Euphrate, qui terminus Romani imperij fuit, inuadebant Parthi, Syriā fuisse, ex epistolis I. II. III. IV. cognoscitur. ceterae uero regiones uel Romanis patebāt, uel in earū societate, clientelaq. erant, possessae a regulis, tyrannisq. aut suis legibus libere uiuentes. ANIMI *pendeo.* ⁊ in sollicitudine sum. notum loquendi genus. Pendemus animis, dixit Cicero Tusc. I. sed usitatius, animi. SI HOC *moderari possemus,* ⁊ si liceret nobis, quod ad Parthicum bellum attinet, ita rem moderari, & hoc modo corrigere ut cum uiribus copiarum tuarū bellū aequaretur, nihil tam esset optandum. Dixit, Hoc, pro, hac ratione, hoc modo: uel, Hoc, accusandi casu: idest, id, quod mihi timorē inijcit. Sigonij liber habet, Hoc more moderari possemus, & pro uiribus copiarum &c. TRIVMPHOQ. ⁊ ad triumphum satis erat, hostiū quinque millia una acie occidisse: de quo Valerius Max. lib. 2. cap. 3. Respondit Cicero: Velles, tantummodo ut haberem negotij, quod esset ad laureolam satis. GRAVEM *illam dimicationem* ⁊ cum omnes utrimque copiae concurrunt. PARTHVS ⁊ pro Parthi, historico more. sic Liuius saepe, & alij, Poenus, &, Romanus; pro, Poeni, Romani. VIX. VNVM *saltum* ⁊ qua transire in prouinciam Ciceronis Parthi conarentur. Vix autē, quia duas tantum legiones Cicero habebat, ut ep. XV. lib. v. ad Att. Plutarchus ait fuisse duodecim millia peditum, equites MMDC. id quod ostendit, in singulis legionibus sena millia peditum fuisse. equitum autē numerū, uix crediderim, in Plutarcho uacare mendo. nā singulis legionibus tercenos adiunctos equites fuisse, satis liquet. quod si accedāt auxiliares, tātus tamē numerus nō efficitur. nisi si, quod ualere Parthos equitatu constabat, ideo numerus equitum auctus est. CONTROVERSIAM ⁊ referente enim ad senatum Marcello consule de prouinciarum successione, eo consilio, ut Galliae Caesaris eandē conditionē subirent; uidet Coelius, id quod euenit, intercessum iri a tribunis pl. quia legitimum prouinciae Caesaris tēpus Vatinia primū, deinde Trebonia lege datum, expletū nondum esset. quae igitur intercessio, Galliarum caussa, S.C. de prouincijs impediet, eadem, ne ceteris prouincias obtinentibus succedatur, efficiet. QVID *facturus esset,* ⁊ quem prouinciae decedens praeficere uelles. ep. 9. Quantū diuino, relinquendus tibi erit, qui prouinciam obtineat. nam non expeditur successio: quando Galliae, quae habent intercessorē, in eandē condicionem, quam ceterae prouinciae, uocantur. TRANSLATICIA. ⁊ usitata, usu translata: ut ep. 8. lib. III. Hoc uero, inquit, ex quo suspicio nata est, me exquisiuisse aliquid, in quo te offenderē, translaticium est. CONSTITVETVR: ⁊ in senatu. constituetur autem decreto generali de omnium prouinciarum successione. ERIT, ⁊ tribunus pl. amicus Caesaris: ut intercesserunt quattuor. ep. 8. ALIVS ⁊ tribunus pl. Pompeij, idest optimatum, fautor: qui cum impediri Gallias uiderit, expediri reliquas non patietur: eo scilicet consilio, ut uel omnibus, qui prouincias obtinent, uel nemini succedatur. DE *omnibus prouincijs* ⁊ consularibus, & praetorijs: de quibus consul M. Marcellus, primū de consularibus, mox de praetorijs, separatim uerba fecit. ep. 8. PLVS *biennium* ⁊ non fallitur. numquam enim res, nisi ciuili bello, ad exitum deducta. Plus biennium, pro, Plus biennio: ut ep. 6. lib. vi. ad Att. Plus annum prouinciam obtinere. MORETVR. ⁊ passiue, dixit, antiquo more. sic in agraria II. Excipere nominatim agrum, qui publicus esse fateatur. MEA *consuetudine,* ⁊ id enim promisit ep. I. IN *quodam incilicia omnia* ⁊ sic Mediceus liber, & qui fuit Vbaldini. Sigonij unus, In quodam incilitia omnia: Ioannis Scalae, In quodam omnia in Sicilia: Maffeorum, In quodam uictilicia omnia. Mendū patet: nec displiceret, In quodam incili iam omnia: quod olim placuit. Incilia fossae sunt, in quas ex fossis aquae deriuātur. ADHAESERVNT ⁊ in actione de prouincijs, tamquam in quodam incili, urgente M. Marcello consule idem illud, quod antea, ut ijs, qui prouincias obtinent, succedatur. VRGET: ⁊ ergo, resedisse impetus eius, falso putauit Caelius. id enim scripsit ep. 2. Et cum dicat, Item illud urget; antea scriptum esse ab eo de hac Marcelli actione, & aliquot Coelij ad Ciceronem epistolas desiderari, satis constat. NEQVE *adhuc frequentem senatum efficere potuit* ⁊ Neque, hic usurpatur pro Ne quidem. hac sententia: Tantum abest ut Marcellus S.C. efficere de prouinciarū successione, ut ne senatū quidē adhuc frequentare potuerit.

tuerit.sic ep.4.lib.1.ad Att.Neque hoc neglexi. Non dissimile illud ep.10.lib.IX.Quod altera epistola putgas te,nõ dissuasſotem mihi emptionis Neapolitanae fatile, sed auctorem cõmorationis urbanae: neque ego alitet accepi: intellixi tamen idẽ,&c.In frequenti autem senatu fieri S.C.leges uetabãt. qua de te diximos ep.9.lib.1.in eo loco,Mihi est senatus assensus,ut idibus Maij, frequenti senatu,de agro Campano referretut. CVRIO *tribunus*,] ex his uetbis, nondum esse designatum tribunum Curionẽ, conijcio. INTROIBIT:] introiuit, neque solum aono postero, Curione tribuoo, sed etiam eo, qui cõsecutus est, M.Antonio,& Q.Cassio Longioo tribunis pl.qui S.C.de prouincijs intercesserũt. QVAM *facile nunc sit*] Nunc, pro tunc: ut futurum tempus repraesentet; quo magis rem oculis subijciat.oel, Nunc,hoc in statu,cum & Corio tribunus pl.sit,& de prouincijs agatur. IMPEDIRE,] Impedimeoto enim erunt Caesariani Pompeianis,ne fiat S.C.de prouinciarum successione: Pompeiani autem, nisi libere liceat de omnibus prouincijs decernere senatui,reliquas impedient.ep.5. QVI, *sua caußa remp. non curent*,] sic plane in pletisque antiquis libris.' mihi uidetur,cum de uno Caesare sermo habeatur, legendum, Curet.nam is,suae potentiae caussa,remp.non curabat. Adiuuat & confirmat opinionem nostram Fuluij Vrsini liber,in quo est,Qui sua cum rep.non curet. SVPERET,] supersit, reliquum sit: idest,quantum in hoc Caesar negotij sit habiturus.sic lib.v.de Fio.De eo,quod ipsis superat,alijs gratificari uolunt. & ad Att.lib.XIII.Si quid aere meo alieno superabit.

Argumentum ep.6.

SCribuntur haec: Appium, qui cum Cicerone in gratiam redierat, a Dolabella eße accusatum: cauendum Ciceroni,ne, si Appio non studuerit, parum simpliciter, & candide inimicitias depoſuiſſe uideatur: uxorem a Dolabella discesſiſſe: poſſe ei Tulliolam, Ciceronis filiam, collocari: Pompeium ualde pro Appio laborare: ſummam eſſe conſulum negligentiam: totam otioſam eſſe ciuitatem: Bibulum in Syriam male pugnaſſe: Curionem tribunum pl. mutata uoluntate, ab optimatibus ad Caeſaris partes tranſiiſſe: Appij gratiam ſe cupere: Dolabellae affinitas ſi probetur, celandum: niſi pantheras Graecas habeat, turpe Ciceroni futurum. Tota negotialis eſt epiſtola: ſcripta Paullo, & Marcello cos. Reſpondit Cicero epiſt.13.libri 2.

M.Coelius S. D. M.Ciceroni. 6.

NON dubito, quin perlatum ad te ſit, Appium a Dolabella reum factum: ſine quam non ea; qua exiſtimaueram, inuidia.neque.n. ſtulte Appius; qui, ſimul atque Dolabella acceſsit ad tribunal, introierat in urbem, triumphiq. poſtulationem abiecerat. quo facto retudit ſermones; paratiorq. uiſus eſt, quam ſperauerat accuſator. is nunc in te maximam ſpem habet. ſcio tibi eum non eſſe odio. quam uelis eũ obligare, in tua manu eſt: cum quo ſimultates ſi tibi non fuiſſent, liberius tibi de tota re eſſet. nunc ſi ad illam ſummam ueritatem legitimum ius exegeris: cauendum tibi erit, ne parum ſimpliciter & candide poſuiſſe inimicitias uidearis. in hanc partẽ porro tutum tibi erit, ſi quid uolueris, gratificari: nemo enim neceſſitudine, & amicitia te deterritum ab officio dicet. illud mihi occurrit, quod inter poſtulationem, & nominis delationem uxor a Dolabella diſceſsit. quid mihi diſcedens mandaris, memini; quid ego tibi ſcripſerim, te non arbitror oblitum. non eſt iam tempus plura narrãdi. unum illud monere te poſſum: ſi res tibi non diſplicebit, tamen hoc tempore nihil de tua uoluntate oſtendas; & exſpectes, quemadmodum exeat ex hac cauſſa: ne qua inuidioſum tibi ſit, ſi emanarit. porro ſignificatio ulla ſi interceſſerit, clarius, quam deceat, aut expediat, fiat. neque ille tacere eam rem poterit, quae ſuae ſpei tam opportuna acciderit, quaeque in negotio conficiendo tanto illuſtrior erit: cum praeſertim is ſit, qui, ſi pernicioſũ ſciret eſſe, loqui de hac re, uix tamen ſe contineret: Pompeius dicitur ualde pro Appio laborare: ut etiã putent alterutrum de filijs ad te miſſurum. hic nos omnes abſoluimus. & hercules confecta, omnia foeda, & inhoneſta ſunt. Conſules nũc habemus ſũma diligentia. adhuc s. c. niſi de ferijs Latinis, nullum facere potuerunt. Curioni noſtro tribunatus conglaciat. ſed dici non poteſt, quo modo hic omnia iaceant. niſi ego cum tabernarijs, & aquarijs pugnarem, ueternus ciuitatem occupaſſet. ſi Parthi nos nihil calfaciunt, nos hic frigore frigeſcimus. tamen, quoquo modo hic omnia iaceant, potuit ſine Parthis. Bibulus in Amano neſcio quid cohorticularũ amiſit. hoc ſic nunciatum eſt. Quod tibi ſupra ſcripſi, Curionẽ frigere: iam calet: nam feruentiſsime concerpitur: leuiſsime enim, quia de intercalando non obtinuerat, transfugit ad populum, & pro Caeſare loqui coepit, legemq. uiariam, non diſſimilem agrariae Rulli, & alimentariam, quas iubet aediles

aediles mittiri, iactauit. hoc nondum fecerat, cum priorem epistolae partem scripsi. Amabo te, si quid, quod opus fuerit, Appio facies, ponito me in gratiam. De Dolabella integrum tibi reserues, suadeo. & huic rei, de qua loquor, & dignitati tuae, aequitatisq. opinioni hoc ita facere expedit. Turpe tibi erit, pantheras Graecas me non habere. Vale.

EXPLANATIO

APPIVM} quem e prouincia Cilicia redeuntem Dolabella, qui postea gener Ciceronis fuit, de maiestate accusauit, quamquam & de ambitu postulatum esse, absolutumq. utroque crimine, significant epistolae duae, undecima, & duodecima libri 3. DOLABELLA} Corneliae gentis patriciae; qui ad plebem postea transijt, ut tribunus pl. fieri posset, quo in magistratu legem ferre de tabulis nouis conatus est, ut aere alieno, quod grauissimũ contraxerat, leuaretur. REVM *factum*:} fuit hoc apud Romanos in more positum, ut adolescentes, gloriae comparãdae caussa, uiros nobiles, honoribusq. functos, accusarent. Sic L. Crassus ille princeps in eloquentia C. Carbonẽ, consularem, sic Cicero C. Verrem praetorium, sic M. Coelius ipse C. Antoniũ consularem, Ciceronis collegam, accusauerat. erat autem hoc Romae gloriosum, propterea quod, qui ab alijs rationem uitae, reposcerẽt, ij legem sibi ipsi innocẽtiae, cõtinentiae, uirtutumq. omniũ indicere uiderẽtur. de quo praeclare, ut omnia, Cicero noster in prooemio actionis ultimae in C. Verrem. Reum facere, nõ est accusare, sed postulare, idest petere sibi actionem in aliquem: de quo plenius infra. pro Scauro Reus, inquit, est factus a Caepione. quod ab accusatione ipsa diuersum esse, Asconij ostendit interpretatio. INVIDIA.} aduersa hominum uoluntate: ut alibi. AD TRIBVNAL,} praetoris. crimen enim de maiestate publicum fuit: publicia autem iudicijs praetores praefuisse, ostendimus in libro de Legibus. TRIVMPHI *postulationem abiecerat*.} urbem enim nemo cum imperio introibat, praeter eos, qui triũphabant: quorum caussa lex ferebatur, ut imperiũ retinerent eo tantum die, quo triumphantes inueherentur. exemplis nota res est. Appius autẽ, abiecto triumphandi cõsilio, statim urbem ingressus est, ut obsisteret accusationi. ep. 10. lib. III. Illud plane moleste tuli, quod certissimum, & iustissimum triumphum hoc inuidorum cõsilio esse tibi ereptum uidebam. RETVDIT} repressit, sedauit eorum sermones, qui de Appij damnatione loquebantur. IN TE} successore suo: qui si cõtuleris in eum studia, & officia tua, proderis plurimũ. Accusatus erat Appius ob ea, quae in prouincia contra maiestatẽ populi Romani cõmiserat. itaque ep. 10. lib. x. De me, inquit, sic, contestans omnes Deos, promitto, atque confirmo; me pro tua dignitate in hac prouincia, cui tu praefuisti, rogando deprecatoris, laborando propinqui, auctoritate cari hominis, ut spero, apud ciuitates, grauitate imperatoris suscepturum officia, atque partes. TIBI *eum non esse odio*.} minus est, quam, eum a te diligi. quasi dicat: cum in gratiam cum eo redieris; cum eius filiarum una Cn. Pompeij filio, altera M. Bruto nupserit; haec, ne tibi odio sit, efficiunt: amare autem fratrem inimicissimi tui non potes. Cicero, nõ eum modo a se diligi, sed ualde etiam diligi, respondit. ep. 13. lib. 2. IN TVA *manu est*:} cum eam prouinciam, cui praefuit Appius, & unde testes in eum excitari possunt, administres. SIMVLTATES} simultates Ciceroni cum Appio, inimicitiae uero fuerunt acerbissimae cũ eius fratre P. Clodio. Simultas autem, & mediocre odium est, & simulatione tectum. AD ILLAM *summam ueritatem*} sic antiqui libri, nec, opinor, mẽdose Si legitimo, inquit, iure uti uolueris, nihil ut pro Appio, nisi quod summa ueritas, id est summa iustitia praescribit, agendũ tibi existimes: suspicionem ficte reconciliatae gratiae fortasse aliquam dabis. Expressit Cicero alijs uerbis eandẽ sententiam ep 12. lib. III. Verus, inquit, nostra simultas antea stimulabat me, ut cauerem, ne cui suspicionem ficte reconciliatae gratiae darem. Ea de re sententiã egregiam recitat Hieronymus in Apologia aduersus Rufinum, ex Ciceronis oratione pro Gabinio. Ego cum omnes amicitias tuendas semper putaui, summa religione, & fide, tũ eas maximae, quae essent ex inimicitijs reuocatae in gratiã: propterea quod integris amicitijs officiũ praetermissum, imprudentiae, uel etiam (ut grauius interpretemur) negligentiae excusatione defenditur: post reditum in gratiam si quid est cõmissum, id non neglectum, sed uiolatum putatur, nec imprudentiae, sed perfidiae assignari solet. LEGITIMVM *ius*} summum ius antiqui summam putabant crucem: ut ait Columella lib. I. cap. VII. & Summum ius, summam iniuriam: & Cicero lib. 1. Off. IN HANC *partem*} hoc quasi antitheti loco posuit, quia dixerat, Ad illam summam ueritatem. In hanc, igitur, partem, leniorem, quae a summo illo iure distat. NEMO *enim &c.*} si quid Appij caussa facies, dicẽt omnes te nõ esse deteriorẽ ab officio necessitudine, & amicitia, quae tibi cũ Dolabella intercedit. POSTVLATIONEM, *& nominis delationem*} prima igitur postulatio, secunda nominis delatio, postrema accusatio fuit. postulabatur primum, ut accusare aliquem liceret: deinde, hoc impetrato, nomen eius deferebatur: postremo accusabatur. In tabula Aenea Torquati Bembi, Petri filij: De ea re eius petitio, nominisq. delatio esto. Pro domo: Sex. Propertij nomẽ detulit: accusare propter calumniae metum non est ausus. Interdum, Postulare, pro accusare accipitur. VXOR} ut cum uxore uir, ita cum uiro diuortium faciebat uxor. exemplum ep. 10. MANDARIS,} mandauerat, ut collocandae filiae suae curam susciperet. de quo in epistola ad Appium, lib. III. ipse se excusat his uerbis: Non uereor, ne tu parum perspicias, ea, quae gesta sunt, ab illis esse gesta, quibus ego ita mandaram, ut, cum tam longe absuturus essem, ad me ne referrent, agerent quod probassent. QVID *ego tibi scripserim*,} scripserat fortasse, magnam esse proborum adolescentium paenuriã, quibus Tullia collocari posset, nam de Dolabella, a quo discessuram uxorẽ conijcere non potuerit; nunc primũ

facto diuortio, scribit. RES] ut ei nubat filia tua. INVIDIOSVM] ne infamiae tibi sit, quod affinitatem cum eo iungere uolueris, cum quo, depositis inimicitijs, in gratiam antea redieris, quique tibi, cum augur sit uterque uestrum, ab ipsa collegij coniunctione commendetur. SI AMANARIT.] si quid homines de matrimonio resciuerint. DECEAT,] pro reconciliata cum Appio gratia. EXPEDIAT,] Appium enim offendes: quod utile non erit: cum amicis, propinquis, affinibusq. floreat. filiam enim Appius Cn. Pompeij filio, alterã M. Bruto, tertiam Lentulo, in matrimonium locauerat. ep. 4. & 8. lib. III. Hinc illud Ciceronis huic epistolae respondentis: Cur mihi non sit in optatis, cõplecti hominẽ florentem aetate, opibus, honoribus, ingenio, liberis, propinquis, affinibus, amicis, collegam meum praesertim, & in ipsa collegij laude, ac scientia studiosum mei? SPEI] de Appio damnando. nam affinitatis famam suis consilijs opportunam, utilemq. fore sperabit. NEGOTIO] quod agit contra Appiũ. TANTO *illustrior*] affinitas haec ob accusationẽ Appij multo erit illustrior, ac notior. quo studiosius eam Dolabella peruulgauit. POMPEIVS] cuius filio nupta erat Appij filia. ep. 4. lib. III. AN. TE] ut auctoritatem, gratiamq. tuam ad Appij salutem cõferas. testes enim ex ea prouincia, cui successor Appij Cicero praeerat, uel reum opprimere, uel periculo liberare poterant omnes. ABSOLVIMVS.] Appium: id est, absolutũ iri omnes putamus. quod ita contigit, defendentibus eum genero M. Bruto, & Hortensio oratore. quod in Bruto scriptum est. CONFECTA,] sic olim emendaui, secutus antiquum Petri Bembi librum, & alterum Ioãnis Scalae, in quo non omnino diserte, Confecta, ut in Bembi libro, sed, Confecta legebatur. postea in Alberti Ferri libro, Confecta, animaduerti. Cõfecta, inquit, adhuc a Dolabella, foeda omnia sunt, & inhonesta: ut odium potius, quã ueritatem ullam, praeseferant. Quid tamen, si, Conficta, legatur? ut sit, Conficta omnia, foeda, & inhonesta sunt. Quid etiam, si hoc totum non de uno Appio, sed de omnibus reis uniuerse dicatur? hoc modo. Nos hic reos omnes absoluimus: & hercules confecta iudicia, foeda omnia, & inhonesta sunt. Confirmare uidetur hanc opinionẽ, quod sequitur de consulũ negligentia: quod ipsum non satis apte cũ Appij accusatione, cũ publica uero iudiciorũ turpitudine aptissime cõnectitur. Sigonij liber & alij, Consepta omnia foedera: unus, Cõscripta. Mediceus, Consepta omnia foedera. Io. Baptistae Titio placet: Contaepta: quasi, munita: quod reos, nemo condemnet. tuta igitur culpa, ueluti saepta moenibus. Proxime dixit: Hic nos omnes absoluimus. CONSVLES] L. Paullus, C. Marcellus. DE FERIIS *Latinis*,] singulis annis in Albano monte, populi Romani, Latinorumq. conuentu, sacrificium fiebat, distributa singulis populis immolatarum hostiarũ carne. Latiar uocabatur, quod Latiali Ioui fieret: conuentus autem ille, Feriae latinae: quarũ auctor Superbus rex fuit, uno ijs die dicato: post reges eiectos alter additus: tertius post foedus cum Latinis ictum, Sp. Cassio cõsule: anno CCCXCVI. quartus. Dionysius, Liuius, Plutarchus, Cicero, alij. NVLLVM] quibus de rebus ad senatum retulerunt, de ijs nullum omnino senatusconsultum factum est. nihil igitur auctoritate, nihil eloquentia ualent. De ferijs autem Latinis si senatus consultum fecerũt, usitatũ est: nõ ideo probatur eorum diligentia. CONGLACIAT.] Frigere dicimus eos, qui nihil agendo tempus traducunt. hoc magis est: nam glacie summum frigus indicatur. summa igitur Curionis ignauia. ep. 13. lib. 2. NISI *ego cum tabernarijs, & aquarijs pugnarem*,] Aquarum publicarum cura ad aediles cur. pertinebat; propterea Coelius, qui aedilis cur. erat, cum tabernarijs, & aquariis, publicas aquas ad priuatum usum cõuertẽtibus, pugnabat, qua de re Frontini uerba ex lib. I. de Aquaeductibus recitabo, quae magnã huic loco lucem afferunt. Caussa est, inquit, fraus aquariorum, quos aquas ex publicis ductibus in priuatorum usum deriuare deprehendimus, sed & plerique possessorum, & quorum agris aquae circũducuntur, fraude formas riuorum perforant: unde fit, ut ductus publici hominibus priuatis uel ad hortorũ usum subseruiãt, uel ad itinera suspendãt. ac de uitijs eiusmodi nec plura, nec meliora dici possunt, quam a Coelio Rufo dicta sunt in ea concione, cui titulus est, de aquis. quae nunc nos omnia, simili licentia usurpata, utinam nõ per offensas probatemus. irriguos agros, tabernas, cenacula, & corruptelas denique omnes perpetuis salientibus instructas inuenimus. Haec Frontinus. Aquarij erãt, quibus deducẽdi in urbẽ publicas aquas cura mandabatur. quod & recitata proxime, & illa praeterea eiusdẽ Frontini uerba lib. I. satis ostẽdunt: Aquarij nostri partem maximã Arabrae semper in supplementum Iuliae uindicauerunt, nec ut Iuliã augerent, quam hauriebant largiendo cõpendii sui gratia. Ab hac forsitan affectãdae, & perducẽdae aquae similitudine dicti sunt Aquarioli, qui mulieres impudicas, ut ait Festus, affectarentur. & Aquarioli in stupris uxorum conniuentes, ut aquarij in deriuationibus aquarũ publicarum. Tabernarios uocat Coelius non omnes omnium mercium institores, uerum eos tantũ, quorũ in tabernas cibi gratia homines diuertunt. nam hi publicas aquas in usum suum conuertebãt. Differt autẽ Taberna ab Officina, & Apotheca. Officina tẽpore prior est utraque nã in ea fiunt, quae postea uel in apothecam custodienda, uel in tabernam uendẽda deferantur. Apotheca est, quae multas capit, custoditq. merces, ut deinde ad tabernas mittantur, ubi prostent uenalia. hodie, corrupto uocabulo, ab apothecis nomẽ acceperũt ea loca, quae a ueteribus tabernae dicebantur. Taberna tantũ habet, que minutatim uendantur: cui qui praest, Institor uocatur: qui autem apothecae, Mercator. sunt & tabernae, in quibus habitãt pauperes. unde Horatius: Pauperũ tabernas, regumq. turres. VETERNVS] morbus ex ignauia contractus, qui somnum inducit. Plautus in Men. Num eum ueternus, aut aqua intercus tenet? & Virg. lib. I. Georg. Nec torpere graui passus sua regna ueterno. ep. 13. lib. 2. CALEFACIVNT,] exercent, illato bello. nam ex bello motus, ex motu calor. ep. 10. lib. VII. Vos nunc istic satis calere audio. & ep. 19. lib. III. ad Att. Te ipsum calere puto. cũ animi perturbationem significet. FRIGORE] otio: ex quo frigus inducitur, ut exercitatione corporis calor. POTVIT *sine Parthis*.] etsi frigeamus hic, tamen, calefieri nos a Parthis, non optamus. cõmodũ

fuit,

fuit, nos esse sine Parthis, nullum uobis a Parthis negotium exhiberi. BIBVLVS] qui Syriae praeerat AMISIT.] de hoc detrimento sic ep. 20. lib. v. ad Att. Bibulus in Amano cohortem primam totam perdidit. Sane plagam odiosam acceperat tum re, tum tempore. SIC] potest aliter esse, sed nunciatum sic est. SVPRA SCRIPSI,] plures igitur dies hanc epistolam Coelius in manibus habuit. FERVENTISSIME] uehementer. calere igitur eum, mirum non est. Sic ep. 7. De damnatione feruenter loqui est coeptum. Sic ep. 23. lib. x. Feruentes latrones, pro uehementes, iracundiaeq. impetu concitatos, dixit. CONCERPITVR:] carpitur, mouetur: a quo? a se ipso, suis actionibus pro Caesare, nouisq. legibus, uiaria & alimentaria. Iure sordes uerborum in Coelio damnauit antiquitas. quid enim hoc est, Feruentissime concerpitur? DE INTERKALANDO] de die producenda, ut ea, quae pro Caesaris caussa cogitabat, commodius posset ad exitum perducere. sic enim Dio narrat lib. XL. NON OBTINVERAT,] a collegio pontificum. id enim Dionis ostendit historia: & interkalandi potestatem penes eos fuisse, qui fastis praeerant, Macrobius lib. I. Sat. docet his uerbis: Dies ille, quo abundare annum diximus, eorum est permissus arbitrio, qui fastis praeerant; ut, cum uellent, interkalarent. Et paullo post: Fuit tempus, cum, propter superstitionem, interkalatio omnis amissa est, non numquam uero per gratiam sacerdotum, qui cum publicanis proferri, uel imminui, consulto anni dies uolebant, modo auctio, modo retractio dierum proueniebat. Sacerdotes autem, quos Macrobius ait fastis praefuisse, pontifices fuere: quod Liuij uerba testantur lib. IX. Ciuile ius, inquit, repositum in penetralibus pontificum, euulgauit; fastosq. circa forũ in albo proposuit; ut, quando lege agi posset, sciretur. Et pontificem, cum interkalationem petijt, Curionem ipsum fuisse, ex Dione cognoscitur. TRANSFVGIT] desertor optimatum, quos antea defenderat. ep. 8. VIARIAM,] de sternendis, muniendisq. uijs. Appianus. NON *dissimilem agrariae Rulli*,] quid hoc sit, mihi uideor ab Appiano didicisse lib. 2. de bel. ci. ut enim P. Seruilius Rullus in ea lege, quam de agris diuidẽdis in tribunatu ferre conatus est, hoc potuit, ut ipse primus decemuir, qui agros diuideret, crearetur; item Curio, cum uiariam legem ferret, eam sibi ipsi curationem in quinquenniũ petebat. quod per leges non licere, Cicero in agraria 2. declarat his uerbis. Quos decẽuiros creari uult? se primũ. qui licet? leges enim sunt ueteres, neque eae cõsulares. sed tribuniciae, Licinia, atque Aeburiã, quae non modo eum, qui tulerit de aliqua curatione, ac potestate, sed etiã collegas eius, cognatos, affines excipit, ne eis ea potestas, curatio ne mandetur. ALIMENTARIAM,] fortasse de frumento plebi gratis diuidendo, ut infimorum hominum studia sibi compararet. quod antea quoque seditiosi tribuni pl. primum C. Gracchus, deinde Saturninus, postremo P. Clodius, Ciceronis inimicus, tẽtauerat. oratio pro Sextio, epitome Liuiana lib. LX. & lib. I. ad Herennium, Pedianus. QVAS] fortasse, Qua, ut alimentaria sua lege iuberet Curio aedilis metiri frumentum plebi. IACTAVIT.] palam dictitauit se laturum esse. PONITO *me in gratiam*.] in gratiam, & in gratia, utroque modo dicitur. ep. 6. lib. VI. HVIVS *rei*,] matrimonio Tulliae, ac Dolabellae. DIGNITATI *tuae*,] dixit iam: Significatio ulla si intercesserit, clarius, quam deceat, fiat. AEQVITATIS] iniquior enim uideberis, affinitate cum eo iuncta, qui Appium, nouum amicum tuum, in iudicium uocet. suadeo igitur iudicij finem expectes. TVRPE *tibi erit*,] quem te mihi amicissimum esse, & istic imperandi potestatem habere, omnes sciunt. GRAECAS] non modo prouincia Ciceronis, uerum etiam omnis Asia, non quam orbis terrae partem tertiam dicimus, sed ea, quae regis Attali fuerat, Graece loquebatur. ep. 4. 6. 7.

Argumentum ep. 7.

BReuis epistola; quia pridie scripserat pluribus uerbis, nec deinde noui quidquam acciderat, praeter Cornificij, & Orestillae filiae nuptias, Paullae diuortium, Ocellae adulteria. Morale principium, quia timet amoris caussa, ne Parthi aliquid moueant: quae sequuntur, ad negotiale genus pertinent.

M. Coelius S. D. M. Ciceroni. 7.

QVAM cito tu istinc decedere cupias, nescio: ego quidem eo magis, quo adhuc feliciter rem gessisti. dum istic eris, de belli Parthici periculo cruciabor, ne hunc risum meũ metus aliqui perturbet. Breuiores has literas properanti publicanorum tabellario subito dedi. tuo liberto pluribus uerbis scriptas pridie dederam. Res autem nouae nullae sane acciderunt: nisi haec uis tibi scribi, quae certe uis. Cornificius adolescens Orestillae filiam sibi despondit. Paulla Valeria, soror Triarij, diuortium sine caussa, quo die uir e prouincia uenturus erat, fecit. nuptura est D. Bruto: nondum retulerat. multa in hoc genere incredibilia, te absente, acciderunt. Ser. Ocella nemini persuasisset se moechum esse, nisi triduo bis deprehensus esset. quaeris, ubi? ubi hercules ego minime uellem. relinquo tibi, quod ab alijs quaeras. neque enim displicet mihi, imperatorem singulos percunctari, cum qua sit aliquis deprehensus. Vale.

EXPLANATIO

FELICIVS] re bene gesta in Amano monte. acceperat, opinor, Coelius eam Ciceronis epistolam, in qua scripsit haec: Cum meis copijs omnibus uexaui Amanienses, hostes sempiternos: multi occisi, capti: reliqui dissipati: castella munita, improuiso aduentu, capta, & incensa. ita uictoria iusta imperator appellatus apud Issum. Deinde sequitur de oppugnatione Pindenissi. RISVM] laetitiam, ob rem a te prospere gestam. ALIQVI] pro, Aliquis: antique: ut ep. 18. lib. XII. Quo iste, nescio qui, Caecilius Bassus erumperet. PVBLICANORVM] eius societatis, quae Asiana uectigalia redemerat. plures enim erant publicanorum societates. ep. 9. lib. XIII. NISI *haec uis tibi scribi*,] lepida, & urbana inductio rerum, quae scriptione parum dignae uideantur. CORNIFICIVS *adolescens Orestillae filiam*] hic est fortasse eius filius, quem Ciceronis collegam in auguratu fuisse, inscriptio epistolarum ad eum lib. XII. significat. Orestilla Catilinae uxor fuerat. Sigonij liber, Cornificius adolescentiorem ille sibi filiam. ego ex hac uarietate, nescio quam uere, certe non longe ab antiquis uestigijs, hoc elicio: Cornificius adolescentiorem Sullae filiam sibi despondit, altera enim Sullae maior filia, Fausta, Miloni nupserat: quod ignorat nemo. ita de Cornificio intelligendum erit, ad quem sunt epistulae lib. XII. PAVLLA] raro quidem cognominibus mulieres utebantur: sed, unquam, qui putarunt, plane falluntur. id quod, ut Plutarchi testimonium omittam, uel hic locus ostendit. Sullae uero filiam, quam Miloni nupsisse proxime diximus, quis nescit Corneliam fuisse, cum eadem tamen Fausta uocaretur? quid Orestilla, a Coelio, & Sallustio, quid Laterensis a Valerio Max. lib. IIX. cap. 2. nominata, non aperte cognomen est? nam a nominibus omnes appellatas, ut Valeria, Terentia, Tullia, satis inter omnes constat. Haec uero Paulla eadem est, quae Polla uocatur ep. 8. lib. XI. VALERIA,] cum sit soror Triarij, Valeriae gentis esse eam oportuit. TRIARII,] hic est P. Valerius Triarius, qui Scaurum accusauerat Cicerone defendente, eius Triarij filius, qui legatus L. Luculli bello Mithridatico male rem gesserat. Sed hic eloquentia ualuit, & in Bruto praeclare laudatur his uerbis: Me quidem admodum delectabat etiam Triarij in illa aetate plena litteratae senectutis oratio. quanta seueritas in uultu, quantum pondus in uerbis: quam nihil non consideratum exibat ex ore. Libro etiam de Finibus I. testimonium ei doctrinae tribuitur. Perijt ciuilibus armis. quod in eodem Bruto legitur. D. *Bruto*.] qui cum M. Bruto, & C. Cassio Caesarem occidit. haec est illa Polla, quae nominatur ep. 8. lib. XI. sic Olla pro Aulla. NONDVM *retulerat*.] nondum retulerat, ad quos referendum erat, de nouis nuptijs. nam de diuortio retulisse, ante quam fieret. MINIME VELLEM.] in amici igitur domo. IMPERATOREM] quem de adulterijs percunctari cum non deceat; mihi tamen, inquit, Coelius per iocum, hoc non displicet. Imperator apud Issum, parta de Amaniensibus uictoria, Cicero appellatus erat.

Argumentum ep. 8.

PRiuata primum narrat, de iudicijs; deinde subiungit publica de S. C. de Pompeio, Caesare, Curione: postremo, iterum de priuatis agit, quae ad ipsum pertinent, idest de pantheris, de syngrapha Sittiana, de liberto Philone, & Diogene Graeco.

M. Coelius S. D. M. Ciceroni. 7.

ETSI de rep. quae tibi scribam, habeo: tamen nihil, quo magis gauisurum te putem, habeo, quam hoc. scito C. Sempronium Rufum, mel, ac delicias tuas, calumniam maximo plausu tulisse. quaeris, qua in caussa? M. Tuccium, accusatorem suum, post ludos Romanos reum lege Plotia de ui fecit, hoc consilio, quod uidebat, si extraordinarius nemo reus accessisset, sibi hoc anno caussam esse dicendam. dubium porro illi non erat, quid futurum esset. nemini hoc deferre munusculum maluit, quam suo accusatori. itaque sine ullo subscriptore descendit, & Tuccium reum fecit. at ego, simul atque audiui, inuocatus ad subsellia rei accurro: surgo, neque uerbum de re facio: totum Sempronium usque eo perago, ut Vestorium quoque interponam, & illam fabulam narrem, quemadmodum tibi pro beneficio dederit, si quid iniurijs suis esset, quod Vestorius teneret. Haec quoque magna nunc contentio forum tenet. M. Seruilius, postquam, ut coeperat, omnibus in rebus turbarat, nec, quod non uenderet cuiquam, reliquerat; maxima nobis traditus erat inuidia: neque Laterensis praetor, postulante Pausania, nobis patronis, quo ea pecunia peruenisset, recipere uoluit. quod Pilius, necessarius Attici nostri, de repetundis eum postulauit; magna illico fama surrexit, & de damnatione feruenter loqui est coeptum. quo uento proijcitur Appius minor, ut indicet, pecuniam ex bonis paternis peruenisse ad Seruilium, praeuaricationisq. caussa diceret depositum H-S LXXXI. admiraris amentiam. quid, si

actiones

actiones stultissimas, quid, si nefarias patris confessiones audisses? mittit in consilium eosdem illos, qui litis aestimarant, iudices. cum aequo numero sententiae fuissent. Laterensis, leges ignorans, pronūciauit quid singuli ordines iudicassent: & ad extremum, ut solent, Non redigam. postquam discessit, & pro absoluto Seruilius haberi coeptus; legisq. unum, & centesimum caput legit, in quo ita erat; QVOD *eorum iudicum maior pars iudicarit, id ius, ratumq. esto: in tabulas absolutum non retulit, ordinum iudicia perscripsit. postulāte rursus Appio, cum L. Lollio transegit, & se relaturum dixit. sic nunc neque absolutus, neque damnatus Seruilius, de repetundis, saucius, Pilio tradetur. nam, de diuinatione, Appius, cum calumniam iurasset. contendere ausus non est, Pilioq. cessit; & ipse de pecunijs repetundis a Seruilijs est postulatus, & praeterea de ui reus a quodam suo emissario est factus. recte hoc par habet. Quod ad remp. pertinet, omnino multis diebus, exspectatione Galliarum, actum nihil est. aliquando tamen, re saepe relata, & grauiter acta, & plane perspecta Cn. Pompeij uoluntate in eam partem, ut eum decedere post Kal. Mart. placeret,* S. C. *quod tibi misi, factum est, auctoritatesque perscriptae.* S. C. *auctoritas. Pridie Kal. Oct. in aede Apollinis, scribendo affuerunt, L. Domitius Cn. F. Abenobarbus, Q. Caecilius Q. F. Metellus Pius Scipio, L. Villius L. F. Pomp. Annalis, C. Septimius T. F. Quirina, C. Lucceius C. F. Pup. Hirrus, C. Scribonius C. F. Pop. Curio, L. Ateius L. F. An. Capito, M. Oppius M. F. Terentina.*

Quod M. Marcellus cos. V. F. de prouincijs cōsularibus: D. E. R. I. C. uti L. Paullus, C. Marcellus cos. cum magistratum inissent, a. d. x. Kal. Mar. quae in suo magistratu futurae essent, de consularibus prouincijs ad senatum referrent, neue quid prius ex Kal. Mart. neue quid coniunctim de ea re referretur a consulibus: utique eius rei caussa per dies comitiales senatum haberent, S. Q. C. facerent: & cum de ea re ad senatum referretur a consulibus, qui eorum in CCC. *iudicibus essent; sex abducere liceret: si quid de re ad populum, plebemue lato opus esset, ut Ser. Sulpicius, M. Marcellus cos. praet. trib. pl. quibus eorum uideretur, ad populum, plebem ue ferrent: quod ij non tulissent, uti quicumque deinceps essent, ad populum, plebem ue ferrent.*

I. V. Pridie Kal. Oct. in aede Apollinis, scribendo affuerunt, L. Domitius Cn. F. Abenobarbus, Q. Caecilius Q. F. Metellus Pius Scipio, L. Villius L. F. Pomp. Annalis, C. Septimius T. F. Quirina, C. Scribonius C. F. Pop. Curio, L. Ateius L. F. An. Capito, M. Oppius M. F. Terentina. Quod M. Marcellus cos. V. F. de prouincijs: D. E. R. I. C. senatum existimare, neminem eorum, qui potestatem habent intercedendi, impediendi, moram afferre oportere, quo minus de rep. quamprimum ad senatum referri, S. Q. C. fieri possit: qui impedierit, eum senatum existimare contra remp. fecisse: si quis huic S. C. intercesserit; senatui placere, auctoritatem perscribi, & de ea re ad senatum, populumq. referri. Huic S. C. intercessit C. Coelius, L. Vicinius, P. Cornelius, C. Vibius Pansa. Item senatui placere, de militibus, qui in exercitu C. Caesaris sunt, qui eorum stipēdia emerita, caussas, quibus de caussis missi fieri debeant, habeant, ad hunc ordinem referri, ut eorum ratio habeatur, caussaeq. cognoscantur. si quis huic S. C. intercesserit; senatui placere, auctoritatem perscribi, & de ea re ad hunc ordinem referri. Huic S. C. intercessit C. Coelius, C. Pansa trib. pl. Itemq. senatui placere, in Ciliciam prouinciam, inq. IIX reliquas prouincias, quas praetorij propraetores obtinerent, eos, qui praetores fuerunt, neque in prouincia cum imperio fuerunt, quos eorum ex S. C. cum imperio in prouincias propraetores mitti placere: si ex eo numero, quos S. C. in prouincias ire oporteret, ad numerum non essent, qui in eas prouincias proficiscerentur; tum, uti quodque collegium primum praetorium fuisset, neque in prouincias profecti essent, ita sorte in prouincias proficiscerentur: si ad numerum ij non essent; tunc deinceps proximi cuiusque collegij, qui praetores fuissent, neque in prouincias profecti essent, in sortem conijcerentur, quoad is numerus effectus esset, quem ad numerum in prouincias mitti oporteret: si quis huic S. C. intercessisset, auctoritas perscriberetur. Huic S. C. intercessit C. Coelius, C. Pansa trib. pl. Illa praeterea Cn. Pompeij sunt animaduersa, quae maxime confidentiā attulerunt hominibus; ut diceret, se ante Kal. Mart. nō posse sine iniuria de prouincijs Caesaris statuere, post Kal. Mart. se non dubitaturum. Cum interrogaretur, si qui tum intercederent; dixit, hoc nihil interesse, utrum C. Caesar senatui dicto audiens futurus non esset, an pararet, qui senatum decernere non pateretur. Quid si, inquit alius, & consul esse, & exercitum habere uolet? at ille, quam clementer: quid, si filius meus fustem mihi impingere uolet? his uocibus, ut existimarent homines Pompeio cum Caesare esse negotium, effecit. itaque iam, ut uideo, alterutram ad conditionem descendere uult Caesar; ut aut maneat, neque hoc anno sui ratio habeatur; aut, si designari poterit, decedat. Curio se contra eum totum parat. quid assequi possit, nescio. illud uideo, bene sentientem, etsi nihil effecerit, cadere non posse. Me tractat liberaliter; & mihi suo munere negotium imposuit. nam, si mihi non dedisset eas, quae ad ludos ei aduectae erant Africanae; potuit supersedere. nunc, quando dare necesse est; uelim tibi curae sit, quod a te semper petij, ut aliquid istinc bestiarum habeamus: Sittianamq. syngrapham tibi commendo. libertum Philonem istuc misi, & Diogenem Graecum, quibus mandata, & litteras ad te dedi. eos tibi, & rem, de qua misi, uelim curae habeas. nam, quam uehementer ad me pertineat, in ijs, quas tibi illi reddent, litteris descripsi. Vale.

EXPLANATIO

RVFVM, *Rufum,*] iterat Rufi nomen, ut indicet magis, de quo loquatur: quasi hoc dicat, Rufum illum, qui tibi tam iucundus est. nec abest iocus. Hic Rufus, quod habuerit cum Vestorio controuersiam, ut infra quoque licet conijcere, uocatur Rufio Vestorianus ep. 14. ad Att. lib. XIV. nominatur ēt ep. 1. ad eundem lib. 2. MEL,] sic appellamus ea, quibus mire delectamur. Plautus in Curc. Si abs sim, haud recusem, quin mihi male sit, mel meum. DELICIAS. TVAS,] sic locutus ep. 1. lib. VII. Deliciae tuae, noster Aesopus. CALVMNIAM *tulisse:*] ad accusandum descendisse. Infra

Cum

Cum calumniam iurasset. MAXIMO. PLAVSV] omnibus approbantibus: cum laetarentur, quod accusaret accusatorem suum. TVLISSE.] pro, Detulisse: accusasse de calumnia, praesertim accusatorem suum. unde sequitur: Nemini hoc deferre munusculum maluit, quam suo accusatori. LEGE *Plotia de ui*] caussae de ui ante alias extra ordinem agebantur. quod etiã ex oratione pro Coelio, quem de ui accusatum Cicero defendit, satis liquet. fuere autem de ui leges duae, una tribunica Plotia, altera consularis Lutatia: de quibus in libro nostro de Legibus. DVBIVM *illi non erat,*] non erat ei dubium, quin condemnaretur. quod ut effugeret, de accusando accusatore suo cõsilium cepit, eoq. crimine, quo caussam ab eo extra ordinem dicendam uidebat. sperabat enim, eo damnato, prorsus omni se periculo, omniq. molestia liberatum. DEFERRE *munusculum*] neminem accusare maluit, quam suum accusatorem. sic locutus ep. 13. SVBSCRIPTORE] erant, qui subscriberent accusantibus, opemq. ferrent, ut reus omnino damnaretur. Cicero in Diuinat. in Verrem, pro Cluentio, ep. 1. lib. III. ad fratrem. VSQVE. EO. PERAGO,] ita eum oratione exagito, ita uexo, ut Vestorij quoque mentionem faciam, cum quo negotij quiddam Sempronio fuisse, cognoscitur ex ep. 2. lib. VII. ad Att. FABVLAM] non, fictam rem, quales fabulae sunt, sed quod, tamquam fabula, rideri posit. TIBI *pro beneficio dederit,*] collatum in te beneficium existimari uoluerit. SI QVID *iniurijs suis esset, quod Vestorius teneret.*] cum sit huius loci mihi quidem perdifficilis intelligentia, a duobus ueteribus libris, uno Sigonij, altero meo, discedendum non putaui: ut sit, quod niti coniectura posit, si quis ingenio ueritatem inuestigare uoluerit. quod si ex his uerbis aliquam omnino cogar elicere sententiam, interpretabor hoc modo: Tibi pro beneficio dedit, si quid esset iniurijs suis, idest, si quid esset suo damno, suaq. iniuria, quod Vestorius teneret, quasi ademptum sibi aliquid, ac teneri a Vestorio diceret, quod aliqua eius iniuria fieret. nam ut, Iniuria, interdum aduerbij loco ponimus, ut, Iniuria facis hoc: sic uidetur pronomẽ addi posse, ut dicatur, Iniuria mea facis hoc: quemadmodum, Ingratijs, &, Ingratijs tuis, Merito, & Merito meo ueteres dicebant. Paullo asperius hoc est, aliquis dicet. quis negat? uerum hãc asperitatem Coelius amauit; ut in eius uita iam ostendimus. Tres praeterea minime recentes libri pro, Si quid, habent, Si quod: duo, Quo Vestorius. Quod autem pro, Iniuriis suis, in quo mei quidem scripti libri omnes consentiunt, nonnulli reposuere, Iuris sui: commenticium suspicor, & eo magis, quod iidem, Iniuriis suis, esse in suo illo peruetere libro, editis antea, ut ipsi uocarunt, castigationibus indicauerant: nec tamen huius postea mutationis caussam ostenderunt. TVRBARAT.] Turbare, & Conturbare, decoctorũ est: nec desunt apud Ciceronem exempla, ep. 7. lib. IV. ad Att. & in oratione pro Plancio. QVOD *non uenderet cuiquam,*] Quisquam, tribus modis uidetur usurpari: cum dubitamus, ut, si quisquam ita senserit: cum negamus, ut, ne quisquam putet: cum interrogamus, ut, quisquamne tam impudens reperietur? Coelius tamen hic neque dubitat, neque negat, neque interrogat, sed affirmat, & puto ueteres ita locutos, quorum scripta sine delectu Coelius imitatus est. confirmatur hoc exemplum altero Aemiliani Scipionis exemplo: cuius uerba ex oratione contra legem iudiciariam Ti. Gracchi, a Macrobio recitata cum legerem, hoc animaduerti: Haec cum mihi narrabat quisquam, nõ poteram animum inducere, ea liberos suos nobiles homines docere. Liber Sigonii habet, Quo inquam; orta occasione mendi, quia priscis temporibus Quoiquam, pro Cuiquam, scribebatur. NOBIS] seipsum intelligit, Seruilij caussam defendentem. INVIDIA:] cũ inuisus esset omnibus. Sigonii liber, Maxime qui nobis traditus erat inuidiae. minor igitur mutatio fieret, si legeretur hoc modo: Maximaq. nobis traditus erat inuidia. etsi uideo sententiam claudicare; sed in Coelio ferenda sunt omnia. LATERENSIS] Iuuentiae gentis. POSTVLANTE] non accipio, pro accusante. nam accusator Seruilii in caussa repetundarum Pilius fuit, non Pausanias. Postulante igitur est, petente, ut agere liceret contra eos, ad quos ea pecunia peruenisset. nous fortasse fuit de creditoribus Seruilii, aut etiam amicus, qui, excusata eius inopia, postularet a praetore, ut, ad quos credita Seruilio pecunia peruenisset, quaereretur: quando Seruilius ipse soluendo non esset. quod impetratum a praetore non est, non quod usitatum non esset; uerum, quia Seruilius ei odio erat. confirmat enim Coelius his uerbis, quod proxime dixerat, Maxima nobis traditus erat inuidia. Licuisse autem per leges in caussa repetundarum agere aduersus eos, ad quos ea pecunia peruenisset, Cicerone teste probabimus. Est, inquit in oratione pro Rabirio, haec caussa, quo ea pecunia peruenerit, quasi quaedam appendicula caussae iudicatae, atque damnatae. sunt lites aestimatae A. Gabinio nec praedes dati, nec ex eius bonis, quanta summa litiũ fuisset, a populo recipi, lex aequa est. iubet lex Iulia persequi ab iis, ad quos ea pecunia, quam is ceperit, qui damnatus sit, peruenerit. si est hoc nouum in lege Iulia, sicuti multa sunt seuerius scripta, quam in antiquis legibus, & sanctius iudicata: sane etiam cõsuetudo huius generis iudiciorum noua. Sin hoc totidem uerbis translatũ caput est, quot fuit non modo in Cornelia, sed etiam antè in lege Seruilia: per deos immortales, quid agimus iudices, aut quem hunc morem nouorum iudiciorum in remp. inducimus? erat enim haec cõsuetudo nota uobis quidem omnibus, sed, si usus magister est optimus, mihi debet esse notissima. accusaui de pecuniis repetũdis: iudex sedi: praetor quaesiui: defendi plurimos: nulla pars, quae aliquam facultatem dicendi afferre posset, nõ mea fuit. ita contendo, neminem umquam, quo ea pecunia peruenisset, caussam dixisse, qui in aestimandis litibus appellatus non esset. Venit etiam in mentem, Postulatore, de accusatore Pausania dictum esse; quia sequitur, Nobis patronis. quod si ita est, bis de repetundis postulatum Seruilium dicemus, primum a Pausania, & damnatum; licet hic de exitu iudicii mentio nulla fiat, sed ex his uerbis intelligitur, Quo ea pecunia peruenisset; quae actio damnationem profecto consequitur; deinde a Pilio; quod iudicium nõdum esse factum, manifeste infra demonstrant ea uerba, De repetũdis saucius, Pilio traditur. sed aduersatur

ea ratio, quod, si accusatus esset antea de repetũdis, abiisset in exsulium, nec alterum de eodem crimine iudicium exspectasset. ATTICI. NOSTRI. } cuius uxor Pilia fuit, saepe in epistolis ad eum nominata. FERVENTER } ualde, non frigide: ut ep. 9. Feruentissime concerpitur. LOQVI } passionem tribuit uerbo, actionem potius requirenti. Sed antiquum fuit, idest Coelianum. QVO. VENTO *proijcitur* } qua fama ualde commotus est Appius, usque eo, ut eundem Seruilium de praeuaricatione accusarit. APPIVS. MINOR, } duos fratres Claudiae gentis nominat Pedianus in argumẽto orationis pro Milone, filios C. Clodij, qui P. Clodii frater fuerat. utrique praenomen Appio fuit; sed, ut internoscerentur, Appius maior, & Appius minor, aetatis ratione habita, uocabantur, ut feminae, antequam nuberent, cum duae sorores essent, maior, & minor appellabantur. itaque duas Octauias, maiorem, & minorem, Suetonius nominat in Augusto. Pediani uerba sunt haec: Postulauerunt apud Pompeium, familiam Milonis exhibendam, duo adolescentuli, qui Appii Claudii ambo appellabantur, qui erant C. Claudii filii, qui frater fuerat Clodii. de quibus infra quoque idem Pedianus mentionem facit. Quaero igitur, cum duo fuerint Appii fratres, maior, & minor, C. Clodii filii, primum, cur neuter eorũ patris praenomine sit usus; deinde, cur uterque Appius eodẽ praenomine. Verisimile est, adoptatos esse ab eorum patruo Ap. Claudio, qui Ciliciam rexit ante Ciceronem, & ab eo praenomen accepisse; quod fieri solitum est; deinde, ut distinguerentur, maiorem, & minorem esse nominatos. Accedit ad hanc rationem altera, ut ego arbitror, aliquanto firmior, quod in hac epistola uiuere patrem eorũ Coelius ostendit: infert enim, Quid, si nefarias patris confessiones audisses? at eorum patrem naturalem C. Clodium iam decessisse, Pedianus uidetur significare, cum dicat, Qui erãt C. Claudii filii, qui frater fuerat Clodii, ex quo sequitur, ut de patre adoptiuo sit intelligendum. qui cum & ipse Ap. Claudius nocetur, quẽ nam putemus esse, praeter Appium illum, qui consul cum L. Domitio fuit, & post consulatum Ciliciam administrauit? Nec mirum uideatur, eodem praenomine duos fratres esse usos. nam hoc usitatum in gente Claudia, ex historia cognouimus. Appius enim Claudius, cognomento Caudex, qui consulatum gessit anno V. C. CDXXCIX. frater fuit Appij Claudij Caeci, teste Gellio lib. XVII. uideo etiam apud Liuium lib. XXXIII. duos Labeones fratres eodem praenomine appellari. EX *bonis paternis* } a patre suo datam Seruilio, eius accusatori, ut praeuaricaretur. DICERET } aut hoc abundat, cum, Indicet, dixerit: aut moleosum uidetur: cum, Dicat, ad uerbum, Indicet, rectius accommodetur. DEPOSITVM } ab Appio patre, quod Seruilio daretur, si praeuaricatus esset; in quo spem locabat absolutionis suae. Sigonij liber, Positum. H. S. $\overline{\text{LXXXI}}$. prorsus hoc deprauatum suspicor. nam neque satis magna cognoscitur pecunia ad emendum praeuaricationem: & perfectum potius numerum in ueterum libris nominatum animaduerti. ac potest ex ignoratione antiquarum notarum fluxisse mendum, & factum esse $\overline{\text{LXXXI}}$. ex eo, quod fortasse fuit, CCCIↃↃↃ, quae sestertiorum erunt centum millia, idest pecuniae nostratis tria millia scutatorũ, quamquã ne haec quidẽ corrupto accusatori merces pro rei magnitudine satis ampla mihi uidetur. AMENTIAM. } qui flagitiũ, aperiat patris sui, a quo reo indicet datã Seruilio pecuniã, ut praeuaricaretur. ACTIONES } in persequenda accusatione. quid enim stultius, quã in cõsilium mittere eosdem illos iudices, qui lites aestimarant? NEFARIAS } nefas, enim, pecunia salutẽ emere, accusatore corrupto. MITTIT *in consilium* } post auditã, cognitamq. caussam, ut sentẽtias de Seruilio ferrent: cum eos reijcere deberet, ut suspectos. Mittebat iudices in consilium accusator, ut hic, & pro Cluentio: Cur eum cum in consilium iretur, Cluentius, & Canutius abesse patiebantur? cũ in consilium mittebãt, Staleum iudicẽ, cui pecuniam dederat, non requirebant? Et apud Valerium Max. lib. VI. cap. 2. Cn. Piso, Manilij accusator, interroganti Pompeio, cur se quoque non accusaret, Da, inquit, uades reip. te, si postulatus fueris, ciuile bellũ non excitaturum: iam de tuo prius, quã de Manilij capite in consilium iudices mittam. Praetoris quoque, mittentis in consiliũ iudices, exemplum habemus in Asconio. Cato praetor, inquit, in consilium de calumnia accusatorum misit. QVI *litis aestimarant*, } qui de repetundis iudicauerant. in caussis enim repetundarum lites aestimabantur: ut, quãtum a reo damnato esset exigendum, cognosceretur. Hinc licet intelligere, accusatum Appium patrem a Seruilio de repetundis, eoq. praeuaricante absolutum. nec dubito, quin repetundarum crimen ob Sardiniam auare administratã obiectum Appio sit: nam eam praetor rexerat: quod apud Plutarchum in Caesare legimus. Iudices autẽ, qui eum absoluissent, numquam omnino accusatum ab Appio minore Seruilium dãnassent: ne, si praeuaricationem crederent, suum de Appii absolutione iudicium damnare uiderẽtur: quem absolutum propter innocentiam uideri uolebant, non quod Seruilius praeuaricator caussam prodidisset. Stulte igitur Appius minor eos iudices in consilium misit, ut sententias de Seruilio ferrent. Hic ne quis miretur, quod, cum dixerit postulatum a Pilio Seruilium de repetundis, iudicium factum de praeuaricatione prius, quã de repetundis, demonstret. nam praeuaricationis caussa tamquam appendix est rei iudicatae: itaque extra ordinem statim agitur. Qui autem de repetundis, iidem de corruptis iudiciis iudicabãt: & ad crimẽ corrupti iudicii praeuaricatio pertinuit. itaque mirum non est, qui iudices in Appii caussa repetundarũ fuerant, eosdem in Seruilii praeuaricationis caussa sedisse. Pro Cluentio: An, ut praeuaricaretur? iam id quoque ad corrumpendum iudicium pertinet. Et in eadem infra: Fidicularius quid fecisse dicebatur? accepisse a Cluentio. H-S $\overline{\text{CCCC}}$. cuius erat ordinis? senatorii. qua lege in eo genere a senatore ratio repeti solet? de pecuniis repetundis. Quod autem, Litis, pro Lites, scriptum sit; antiquae consuetudinis est. Priscianus lib. VII. Lites, & Litis: Cicero in frumentaria: Sedasti etiam litis illorum. AEQVO *numero* } aequo sententiarum numero reus absoluebatur. habendam scilicet humanitatis rationẽ ueteres illi legũ latores censuerunt; ut, in re dubia, ad misericordiam inclinatio fieret. testem habeo Ciceronẽ in oratione

pro Cluentio. In consilium, inquit, ituri erant iudices triginta, & duo, sententijs decem, & sex absolutio confici poterat. Confirmat in Mario Plutarchus: Παραλόγως ἀπέφυγεν, ἴσων τῶν ψήφων γενομένων. Hoc Laterensis ignorans, cum absolutum Seruilium, ob sententiarum paritatem pronunciare deberet, non pronunciauit absolutum, neque de sententiarum numero mētionem fecit, sed, cū tres ordines, senatus, equites, tribuni aerarij lege Aurelia iudicarent, ordinum iudicia exposuit; quibus absolutum Seruiliū, haec infra uerba demonstrant, Pro absoluto Seruilius haberi coeptus. in quo geminus Laterensis error agnoscitur, primū, quod aequo sententiarū numero absolui reum ignorauit; deinde, quod in absoluendo, aut condemnando habendā ordinum rationem arbitratus est, ut, quem ordines duo absoluissent, aut damnassent, is absolutus, aut damnatus putaretur: cum nō intelligeret accidere posse, ut, a duobus ordinibus absolutus reus, tamen damnaretur, ex uniuerso sententiarū numero, quarum maior pars uel salutem reo, uel poenam afferebat. exempli gratia, senatores reum absoluunt, itē equites, sed utrique paucis sentētijs: tribuni aerarij omnes, aut plerique condemnant. quis nō uidet absolui reum, si ordinum potius, quā sententiarum, ratio ducatur? contra tamen accidit: nam sententiae numerabantur, separatim quidē primo cuiusque ordinis, sed ut mox summa fieret ex omnibus: quarum maiorem numerū uel absolutio rei, uel calamitas consequabatur. quod ne putetur a coniectura ductum, quae saepe, tāquam in lubrico posita, ad falsa prolabitur: praeclarum contra ordines (ut ita loquar) pro sententijs habemus exemplū in utilissimo Pediani commentario: in quo damnatus a duobus ordinibus L. Saufeius, ex numero tamen sententiarum impunitatem assequitur. uerba recitemus. Defenderunt Saufeium M. Cicero, M. Coelius; obtinueruntque, ut una sententia absolueretur. condemnauerunt senatores decem, absoluerunt octo: condēnauerunt equites nonē, absoluerunt octo: sed ex tribunis aerarijs decem absoluerunt, sex condemnauerunt. Alterum succurrit exemplum in ep. 5. lib. 2. ad fratrem. nam de Sex. Clodio absoluto significans, Tres, ait, ei sententiae taetertimae in consilio defuerunt. Subiungit autem: Senatorū urna copiose absoluit: equitum adaequauit: tribuni aerarij condemnarunt. Ex quo patet, si ordines cōsiderentur, dubium esse iudicij exitum: cum unus absoluat, alter condemnet, tertius aequo sentētiarum numero nihil decernat. numeratis autem senatorum, ac tribunorum sententijs, (nam equitum pares fuere) uicit tribus sententijs ea pars, quae absoluebat: qui senatores fuere: dixit enim, Senatorū urna copiose absoluit. Quid? ipse Coelius non idem ostendit uerbis ex legis capite uno, & cētesimo recitatis? Quod eorum iudicum maior pars iudicarit, id ius, ratumq. esto. VT. SOLANT, } ut solent praetores, postea quam, quid iudices sensetint, pronunciarunt. NON *redigam*. } antiqui moris ignoratione sententia nobis obscuratur. absolutionem quidem significari, e sequentibus uerbis intelligo. PRO *absoluto* } cum eum ab ordinibus absolutum praetor pronunciasset. LEGIS } de iudicijs. IN *tabulas* } in quas reorum omnium absolutiones, damnationesq. referebantur. ABSOLVTVM *non retulit*, } primum ex ordinum iudiciis Laterensis absoluendum Seruilium putauerat: mox inscitiam suam deprehendit, lecto legis capite CI, in quo, numerandas iudicum sententias, plane cognoscebatur, omissa ordinum mētione. sed hic etiam lapsus est, opinatus ideo nō absolutum Seruilium, quia iudicum pars maior pro eo nō iudicasset: cum par sententiarum numerus ad absoluendum sufficeret. ORDINVM *iudicia perscripsit*. } haerebat Laterensis. pronunciauerat iam, ab ordinibus absolutū Seruilium: ex quo referre in tabulas absolutum oportuit. rursus, cum eum a maiore iudicum parte non esse absolutum uideret, putauit se cōtra legem facere, si absolutum scriberet: itaque, ne uel contra suam pronunciationem, uel contra legem cōmitteret, (cum ex pronunciatione absoluendus, ex lege damnandus ei uideretur) neque absolutum, neque damnatum in tabulas retulit: scripsit, quid singuli ordines iudicassent. POSTVLANTE } de repetundis. nam eodem crimine postulare non licebat. TRANSEGIT, } uel amicus Laterensis fuit Lollius, cum quo de absoluendo Seruilio consilium cepit, uel ipsius Seruilij patronus. RELATVRVM } in tabulas absolutum. DE REPETVNDIS, *saucius*, } saucius, & laesus iudicio praeuaricationis. (siquidem neque absolutus, neque damnatus est) de repetundis accusandus Pilio traderur. NAM, *de diuinatione*, } caussam exponit, cur, cum ab Appio, & Pilio postulatum Seruilium dixisset, unum postea Pilium nominarit. Quod ad diuinationem, inquit, attinet, Appius contendere cum Pilio non est ausus, uter accusare Seruilium deberet. Diuinatio dicebatur oratio, in qua de accusatore diligendo disputabatur; uel quod non de facto, sed de futuro coniectura quaereretur; uel quod iniurati iudices in ea caussa sederēt, &, quod uellent, praesentire de utroque possent; uel quod res ageretur sine testibus, & sine tabulis, &, his remotis, argumenta sola sequerentur iudices, & quasi diuinarent. sic enim putauit Asconius, cum Ciceronis Diuinationem in Verrem explanaret. uidendus & Gellius lib. 2. cap. 4. CVM *calumniam iurasset*, } Iurare calumniam, est, iureiurando profiteri se accusatorem, in caussa tamen haud quaquam iusta. Liuius lib. XXXIII. Romanos in Hannibalem, & ipsos caussam odij quaerentes, instigabant. itaque, diu repugnante Scipione Africano, quia parum ex dignitate sua ducebat, subscribere odijs, accusationibusq. Hannibalis, & factionibus Carthaginiensium inserere publicā auctoritatem; nec satis habere, bello uicisse Hannibalem, nisi uelut accusatores calumniam in eum iurarent, ac nomē deferrent: tandē peruicerunt, ut legati Carthaginem mitterentur, qui apud senatum eorum arguerent, Hannibalem cū Antiocho rege consilia belli faciendi inire. Pedianus in commentario Cornelianae: Huc illud pertinet, cū iurasse dixit, semel priuatim, & iterum legatum, scilicet cum in Curionē calumniam iurauit. Supra quoque in hac ipsa epistola, Calumniam maximo plausu tulisse, pro, ad accusandum descendisse. SERVILIIS } propinquis M. Seruilij. EMISSARIO *est factus*. } in antiquo libro Mediceae bibliothecae, & in duobus praeterea, Petri Bembi, & Vbaldini Bandinelli, legitur, Emissa ruffetio factus. fortasse corrigendum,

rigendum, Emissario, S. Tettio factus: ut existimat amicissimus meus. Tettios autē & libertos; & amicos Claudiorum fuisse, in qua gente erat Appius, ostendit Asconius, ubi in oratione pro Milone illum locū explanat: Haec insidiata Pompeio est. quamquam ibi tantum de Damione Clodij liberto loquitur. sed Damionem Tettiae gentis fuisse ostenditur in lib. IV. ad Att. ep. 3. itaque hic Coelius, de Appio loquēs, Accusatus, inquit, est a quodam suo emissario Sex. Tettio. nam cum, Sextus, antiqui significare uolebāt, uel Sex. scribebant, uel S. ita patebit & uera lectio, & sententia. quo quidem eo magis inclino, quod etiam in libro peruetere Caroli Sigonij scriptum uideo, Omissa rustetio: ut in hac uarietate augeatur mendi suspicio, & ad ueritatem indagandam quasi latior uia patefiat. RECTO *hoc par habet*.] praeclare componuntur hi duo: cum emissarius eum ipsum reum faciat, a quo in alios emitti solitus erat. Par gladiatorum, dixit Cicero de optimo genere oratorum: quam uocauit compositionem ep. 8. lib. I. EVM] Caesarem. POST. KAL. MART.] pugnare uidetur hic Coelii locus cum Ciceronis loco ep. 5. lib. IIX. ad Att. in quo, Pompeium M. Marcello consuli, finienti prouincias Gallias Kal. Mart. restitisse, diserte scriptum est. Nec tamen aut Coelium, aut Ciceronem mentiri, credibile est. de Pompeij potius leuitate, & inconstantia cogimur suspicari, qui, cum restitisset Marcello consuli, contra Caesarem agenti, postea cum eodem Marcello consenserit de successore Caesari mittendo. epistola quidem huius libri decima, hoc sensisse ostenditur, ne S. C. ullum fieret: quod erat, ne Caesari succederetur, contra Marcelli consulis relationem. AVCTORITATESQ. *perscriptae*.] auctoritates dicebantur senatusconsulti, nomina senatorum, qui scribendo affuissent: quod auctoritatem, & quasi pondus adderent senatus consulto. Praescriptae autem, non Perscriptae, mihi placere ostendi iam ep. 2. lib. V. in eo loco, Illud senatus consultum ea praescriptione est. AVCTORITAS.] sic liber Sigonij & allij: mihi potius arrideret, Auctoritates: cum & Coelius proxime dixerit, Auctoritatesq. praescriptae; & Cicero lib. III. de Oratore, Eundem, id quod in auctoritatibus praescriptis exstat, scribendo affuisse. IN. AEDE *Apollinis*.] senatus habebatur uel in sacris aedibus, uel in templis non sanctis, ut in curia Hostilia. templorum enim alia sancta, alia non sancta, ut ait Varro lib. 6. de lingua Lat. SCRIBENDO *affuerunt*,] imminutum est: & subaudiendum, senatus consulto. sic enim tunc loquebantur. exempla uide, ep. 6. lib. XV. ep. I. lib. VII. ad Att. de Oratore lib. III. Integrum autem posuit, senatusconsulto scribendo Lamiā affuisse, ep. 29. lib. XII. Ponor ad scribendum, pro, Ponor affuisse scribendo, dixit ep. 15. lib. IX Lampridius in Heliogabalo: Mater eius cum uenisset uocata ad consulum subsellia, scribendo affuit: idest, S. C. conficiendi testis. L. DOMITIVS. CN. F.] scitu dignum est, quod in Nerone scripsit Suetonius. Perseuerauerunt, inquit, omnes in eodem cognomine. ac ne praenomina quidem ulla, praeter quam Anaei, & Lucii, usurparunt, eaq. ipsa insigni uarietate, modo continuantes unumquodque per trinas personas, modo alternantes per singulas. nam primum, secundumq. ac tertium Ahenobarborum Lucios, rursus sequentes tres ex ordine Anaeos accepimus: reliquos non nisi uicissim tum Lucios, tum Anaeos. Hic autem, qui scribendo affuit, consul fuerat cum Appio Claudio, Caesaris inimicissimus, quē praetor abeuntem consulatu, quem aduersus auspicia, legesq. gessisse existimabatur, ad disquisitionē senatus uocauit: mox consul imperatorem ab exercitibus Gallicis retrahere tentauit: successorq. ei per factionem nominatus, principio ciuilis belli ad Corfinium captus est. unde dimissus, Massiliēses, obsidione laborantes, cum aduentu suo confirmasset, repente destituit: acieq. demum Pharsalica occubuit: uir neque satis constans, & ingenio truci, quippe qui, consultante An. Pompeio de medijs, ac neutram partem sequentibus, solus censuit hostium numero habendos. De hoc, ut oratore, Cicero sic in Bruto: L. Domitius nulla ille quidē arte, sed Latine tamen, & multa cum libertate dicebat. Anaeus autem pater eius, hic nominatus, is est, qui in tribunatu pontificibus offensior, quod alium, quam se, in patris sui locum cooptassent, ius sacerdotum subrogandorum a collegiis ad populum transtulit: ac in consulatu, Allobrogibus, Aruernisq. superatis, Elephanto per prouinciam uectus est, turba militum quasi inter solemnia triumphi prosequente. in hunc dixit Licinius Crassus orator, non esse mirandum, quod aeneam barbam haberet, cui os ferreum, cor plumbeum esset. Haec Suetonius. Addit Pedianus, ab eo tribuno pl. quod in augurum collegium a M. Scauro, principe ciuitatis, cooptatus non esset, diem ei dictam ad populum, & multam irrogatam, quod eius opera sacra multa populi Romani deminuta esse diceret. Notatur ut perfidus a Valerio Max. lib. IX. cap. 6. quod Bituitum, regem Aruernorum, per colloquii simulationem accersitum, hospitioq. exceptum, uinxisset, ac Romam naue deportandum curasset. quod an uere scriptū sit a Valerio, potest ambigi: cum Liuius libro LXI. Q. Fabium, Domitii successorem, aduersus Bituitum feliciter pugnasse tradiderit. Idemq. Orosius lib. V. cap. XIV. scriptum reliquit. AHENOBARBVS,] ut distinguatur a Caluinis. nam, ut idem Suetonius in eodem loco, ex gente Domitia duae familiae claruerunt, Caluinorum, & Ahenobarborum. Ahenobarbi auctorem originis, itemq. cognominis habent L. Domitium; cui rure quondam reuertenti, iuuenes gemini, augustiore forma, ex occursu imperasse traduntur, nunciare senatui, ac populo uictoriam, de qua incertum adhuc erat; atque in fidem maiestatis adeo permulsisse malas, ut e nigro rutilum, aeriq. assimilem capillum redderent. quod insigne mansit & in posteris eius, ac magna pars rutila barba fuerunt. Confirmatur idem a Plutarcho, in Paulli uita, de huius origine cognominis. Quod autem, Ahenobarbus, non, Aenobarbus, maluerim scribere, si quis lapides Capitolinos inspexerit, non mirabitur. Deductum uidetur, non ab, aeneus, aenea, aeneum, sed ab, ahenus, ahena, ahenum. quod Gellius, adspiratione inter duas uocales interiecta, scribere ueteres: consueuisse demonstrat lib. 2. cap. 3. Q. CAECILIVS] hic est Scipio ille, Magni Pompeii socer, eiusdemq. in tertio consulatu collega, qui, afflictas Pharsalico proelio partes Pompeianas, in Africa rur-

sus,ope Iubae regis excitauit,uictusq. a Caesare,ne uictoris in potestatem ueniret, ipse sibi mortem con sciuit.Transijt autem a Cornelijs in Caecilios,assumpto patris adoptiui cognomine Pio,quod eū Q.Metellus Pius,Numidici filius,pontifex Max.adoptauerat.id quod in Dionis historia legimus lib.xl. Hunc Cicero Nasicam uocat ep.1.lib. 2. ad Att. quod eius patris,maiorumq. cognomen fuerat.Dio eodem libro.Idem tamen uetere praenomine,quod a naturali patre acceperat, Publius appellatur interdum,ut a Cicerone in oratione pro domo,& in epitome Liuiana,& apud Eutropium. Pater autem eius,ut eodem loco Dio scripsit,fuerat Scipio Nasica,auus item Nasica,quem nominat Cicero in Bruto. Villius] antiqua familia,primis fere temporibus a Liuio nominata. Annales dicti,ab eo,qui legem tulit,quo anno magistratus capere liceret. Villium Annalem Cicero etiam memorat in oratione pro Fundanio apud Priscianum lib. 6. Antea in omnibus impressis, Iulius. primi nos reposuimus, Villius. Pom.] tribus Pomptina fuit.nam ex xxxv tribubus,aliquam,ut inquit Pedianus,necesse erat,cuiuscumque esset ordinis,ciuis Romanus obtineret. is autem ostendebatur a praenomine suo, a nomine,(nomine autem familia significatur) a patris praenomine,a tribu,a cognomine,ut Philippica ix. Ser. Sulpicius Q. F. Lemonia Rufus. Lemonia enim tribus est ablatini casus: ut sit, ex Lemonia, ut inquit Asconius.in lapidibus autem antiquis fere semper,in libris aliquando prioribus tantummodo litteris significari tribus animaduertas,ut in hoc S.C.ubi enim legitur,Pom. sciendū est,Pomptinam intelligi:ubi Pop.Popilliam:ubi Pup.Pupiniam:ubi An.Aniensem:quod cum antea non esset exploratum,alij pro An.Capito,duabus uocibus coniunctis legebant Ancapito: Bernardinus autem Rutilius in suis anotationibus credidit, antiquas notas fuisse,quae significarent, Ateij nepos. in quo quam deceptus sit,non attinet dicere.si enim ab auo ostendendus aliquis erat,non ab eius nomine,sed a praenomine ostendebatur.sed incidit in errorem,quia tribum Aniensem non agnouit,quae duabus modo litteris,ut iam disi,scripta fuerat.quae me ratio mouit,ut ubi, Puphirrus, uno tantum uerbo antea legebatur,duobus in nostro libro scriberē,Pup. Hirrus,idest Pupinia Hirrus.tribus enim ante cognomen ponebatur,ut & hic,& alibi licet uidere.Quoniam autem hanc tribuum cognitionem non ita facilem esse perspicimus,(nam & Volaterranus, & Alexander,qui dies Geniales scripsit,& alij,quos non necesse est commemorare, parum uidentur in suis libris earum numerum,& nomina tenuisse)studiosis nō fore prorsus inutile, aut iniucūdū arbitramur,si, quae in hanc rationem dispersa in ueterū monumentis leguntur,coacta huc afferamus,quae cū olim scripserim adolescens,cum haec noua uidebantur;nunc eadem,correctione quadam,breuissime colligam.

Fuerunt igitur Romanae tribus omnino xxxv. quarū nomina infra scripsimus, & scriptores aliquot, qui de ijs locuti sunt,apposuimus,ut inde facilior earum,ac certior unicuique cognitio sit.

Aem. uel, Aemi. Aemilia. Cicero ad Att.lib.ii.Liuius lib.xxxiix.antiquae urbis inscriptiones 75:

Ani. Aniensis.Cicero pro Plancio,Liuius lib.x.antiquae urbis inscr.160:175: & in lib.Petri Appiani de inscriptionibus antiquis totius orbis,93.

Arn. uel,Arnien. Arniensis. Cicero in agraria ii.in Rullum,Liu.lib.vi.& lib.xxix.ubi corrupte legi putamus Narniensis. nam lapis antiquus, quem Vulsinijs in templi parietibus uidimus,expressam Arniensis mentionem continet.

Cla. Claudia. Liuius lib. ii. Virg.lib. vii. Dionysius Halic.lib.v.antiquae urb.inf.75: 84.114.liber Appiani 479.

Clu. uel, clust. Claustumina.Cicero pro Plancio,pro Balbo,antiquae urb.inscr.

Col. Collina.Varro lib.iv.de ling. Lat. Plinius lib.xiix. cap.3.Festus.antiquae urb.inscr.27.99.120.liber Appiani 110.

Cor. Cornelia.Liuius lib.xxxiix.antiquae urb.inscr.29.

Esq. uel,Exq. Esquilina.Varro lib.iv.de lig.Lat.Plinius lib.xiix.cap.3.Festus, antiquae urb. inscr.75: Est praeterea in aedibus uiri optimi, ualdeq. eruditi, Gentilis Delphinii Romani fragmentum antiqui lapidis cum hac tribu.

Fab. Fabia.Horatius epist.vi.lib.i.Suetonius in Augusto,antiquae urb.inscr.61.73.74:76.& Petri Appiani lib.62.66.335.343.500.

Fal. Falerina. Liuius lib. ix. in libro Appiani 105.120. & Neapoli antiquus lapis est ita inscriptus: C. Pistorio. c. f. fal. firmo. aedil. iivir. curatori. oper. publicor. item Iosephus ἐν τῷ τῆς ἰουδαϊκῆς ἀρχαιολογίας λόγῳ ιγ, κεφαλῇ ιξ.

Gal. Galeria. Liu. lib. xxvii. Plinius lib.vii.cap.49.etsi,pro Galeria,legitur Galerius.sed corrigendus locus est ex antiquo libro auunculi mei Frācisci Asulani.& antiquae urb.inscr.89.142:159:liber Appiani 14.15.16.19.21.22.

Hor. uel,Horat. Horatia. Scriptum in libris de hac tribu nihil est:in lapidibus tamen saepe nominatur.deductam satis constat a uetere familia patricia,ut alias non paucas.

Lem. Lemonia. Cicero pro Plancio,Phil.ix.Festus.antiquae urb.inf.91:151:

Maec. Maecia.hanc in antiquis lapidibus duobus inuenimus: C. octavio. c. f. maec. vero. c. herbacio. maec. romano. in libris quinquies nominatā obseruauimus, a Tullio lib.iv.ad Att. ep.14.a Liuio lib.iix.& xxix.a Valerio Max.lib.2.cap.iv. a Festo.

Men. Mentina. Cicero lib.xiii.ep.fam. Iosephus ἐν τῷ τῆς ἰουδαϊκῆς ἀρχαιολογίας λόγῳ ιγ, κεφαλῇ ιζ. cum quibus lapides tres consentiunt: C. valerio. c. f. men. dolvtio. marciano. a. mvnio. a. f. men. evaristo. c. catio. c. f. men. balbo. c. catius. c. f. men. gallus. & hic epist. 9. lib. xiii.

Puto.

Puto tamen hāc tribum fuisse Meneniam potius, quam Mentinam, & corruptum esse Iosephi locum. deducetur enim ab antiqua familia patricia, ut aliae octo, Aemilia, Claudia, Cornelia, Fabia, Horatia, Papiria, Sergia, Veturia. nam Publilia nomen accepit a plebeia gente.

OVF. Ovfentina. Liuius lib. IX. Festus. antiquae urbis inscript. 86. 133. in libro Appiani 27. 28. 30. 51. 63. 71. 79. 84. 85. 86. & in lib. Veronensium antiquitatum sic: Q. EVFEMVS. Q. F. OVF. LVCVLLIVS.

PAL. uel, PALAT. Palatina. Cicero in Verrem. Pedianus 18. Varro lib. IV. de ling. Lat. Plinius lib. XIIX. c. 3. Liuius lib. XX. Festus. antiquae urbis inscr. 29. 34. 39. 62. 116. 155. 176. liber Appiani 17. 22. 34. 64.

PAP. uel, PAPIR. Papiria. Liuius lib. IIX. Festus. antiquae urbis inscr. 72. 135.

POB. Pobilia, quae deinde Publilia scripta est. sicuti ex Poblius Publius factus est. reperitur in lapidibus, & PVB. & PVBL. & PVBLIL. & POB. Liuius lib. VII. antiquae urb. inscr. 10. liber Appiani 252. & in libro Veronēsium antiquitatum saepe. Exempla Publiliae, per u scriptae, quinque habemus, duo in antiquae urb. inscr. 66. 81. tria in App. lib. 65. 105. 352. Puto hanc esse, quam Festus Popilliam nominat: de qua Valerius, lib. IX. cap. 10. liber Appiani 297.

POL. Pollia. Liuius lib. XXIX. Valerius Max. lib. II. cap. 4. & lib. IX. cap. 10. antiquae urbis inscriptiones 110. 113. 147. liber Appiani 18.

POM. uel, POMP. Pomptina. Cicero ad Atticum lib. IV. Liuius lib. VII. Festus. antiquae urb. insc. 124. 176. liber Appiani 141. 484.

PVP. Pupina. Cicero ad Q. fratrem lib. III. Liuius lib. XXVI. Festus. duo antiquorum lapidum exempla exstant, alterum Capuae, D. VIBIDI. D. F. PVP. NIGRI; alterum Paianij, CLAVSIO. C. F. PVP.

QVI. uel, QVIR. Quirina. Cicero pro Quinctio. Asconius 61. Festus. antiquae urb. inscr. 16. 34. 44. 115. liber Appiani 14. 17. 18. 19. 103.

ROM. Romilia. Cicero in Verrem, idemq. In agraria I. Asconius 18. Varro lib. IV. de ling. Lat. Festus. Seruius in comment. III. Aeneidos antiquae urbis inscr. 165. in libro Veronensium antiquitatum 51. L. GALLIO. L. F. ROM. Est etiam Ferrariae semifractus lapis, in imis summi Templi parietibus instratus, in quo ita scriptum uidimus, - ITIO. T. F. ROM.

SAB. Sabatina. Liuius libro VI. Festus. Lapis antiquus Romae in aedibus eximij Cardinalis Carpensis; CN. CORNELIO. CN. F. SAB. MVSAEO. MANCIPI. VIAE. APPIAE.

SCA. uel, SCAP. uel, SCAPT. Scaptia. Liuius lib. IIX. Suetonius in Augusto, Festus. Lapidis antiqui exemplum Romae exstat in regione Pantheonis: C. AVFELIVS. C. F. SCA. SEVERVS. & item aliud, C. GRANTANIVS. SCAPTIA. MACER.

SER. uel, SERG. Sergia. Asconius 61. antiquae urb. inscr. 61. 63. 81. 165. est etiam in eodem libro 63. quattuor litteris SERG.

STEL. Stellatina. Liuius lib. VI. antiquae urb. inscr. 110. & duabus litteris. ST. 239.

SVB. Suburana. Varro lib. IV. de ling. Lat. Cicero etiam in agraria II. quo in loco uidetur corrupte legi, Ab Ocriculana: cum in quoque antiquis libris legatur, ab usura nam. unde mihi orta coniectura est, legi posse, a Suburana, mutatione fere nulla. Plinius lib. XXIIX. cap. 3. Festus. antiquae urb. inscr. 117. & alibi.

TER. Terentina. Cicero pro Plancio. Liuius lib. X. antiquae urb. inscr. 140. 199. liber Appiani 105. 336.

TRO. uel, TROMEN. Tromentina. Festus. Liuius etiam lib. VI. scripsit, Tromentina, ut opinor, non, ut impressum est, Promētina. antiquae urb. inscr. 207. liber Appiani 16. 177. & in lapide, qui Caietae est, L. ATILIO. L. F. TROMEN.

VSIEN. Veientina. pro Plancio.

VEL. Velina. Cicero ad Att. lib. IV. & in Bruto. Horat. ep. VI. lib. I. Persius, antiq. urb. inscr. 162. liber Appiani 19.

VET. Veturia, hoc lapide notata, C. CASSIVS. C. F. VET. & hoc, SEX. APVSIVS. SEX. F. VET. & hoc, SEX. CALPVRNIVS. SEX. F. VETVRIA.

VOL. uel, VOLT. uel, VOLTIN. Voltina. Cicero pro Plancio. antiq. urb. inscr. 155. & in antiquo lapide, qui est Venetijs in turri S. Vitalis, CN. NVMERIVS. CN. F. VOL. FRONTO. Est, & quattuor litteris. VOLT. in Appiani lib. 484. alibi VOLTIN. & integrum VOLTINIA.

Ex hoc numero quattuor tātum urbanae fuerunt, Palatina, Esquilina, Collina, Suburana, in quas, ut inquit Plinius, transferri ignominiae esset, dictae a partibus urbis, in queis habitabāt. reliquae omnes rusticae, laudatissimae, eorum, qui rura haberent: quae proprie ingenuorum erant; cū urbanae libertinorum essent: ut in Asconio, & in epitome Liuiana lib. XX. Asconium autem, ubi illud in Verrem explanat, V. & XXX. tribus, cur de nominibus Sabinorū plures tribus esse factas dixerit, mirari nō satis possum; cum a Sabinis non tribus, sed curiae nomina acceperint, ut inquit Liuius lib. I. & Sex. Pōpeius. C. LVCCEIVS] C. Lucius antea legebatur in omnibus uulgatis libris: quod etiam in antiquis uideo scriptum esse. uerū non indiligenter a nobis obseruata Romanorum nominum ratio mendū olim patefecit. non enim duo praenomina, Caius, & Lucius, simul esse possunt: & omnino familiae nomen posteriore loco requiritur: nec uideo, quid commodius pro, Lucius, reponi possit, quam, Lucceius. quod cum mihi placuisset multis abhinc annis, postea, cum ab alijs probatam esse coniecturam nostram intellexerim, confirmor aliquāto magis in uetere sententia. HIRRVS,] & cognomen, Hirrus, & praenomen, Caius, indicant eum esse, quem suum in aedilitate competitorem nominauit Coelius ep. 2. Et, ut aliud ex alio, suspicor, quem legimus Vcillem Hirrum apud Caesarem lib. 1. de bel. ci. mutandum esse in, Lucceium, Hirrū. Hic in sequen-

tibus senatusconsulti partibus, quibus intercessum est, non affuit scribendo, fortasse quod aliter sentiret, aut ne Caesarem offenderet; in quem fieri praeiudicium uideretur: ideoq. etiam intercessum est. CVRIO,] tribunus pl. designatus: quo tempore fauere Pompeio cõtra Caesarem uidebatur: idq. tum historiae narrant; tum etiam argumento est, quod affuit scribendo senatusconsulto, pro optimatibus, idest pro Pompeio contra Caesarem facto. adesse enim scribendo soliti sunt, qui senatusconsultum fieri uellent. quod ostendit ep. 6. lib. XV. CAPITO,] cognomen est, & gentis Atteiae, ut hic, & ep. 29. l. XIII. cognoscitur; & Fonteiae, testimonio Plutarchi, & Horatij: quorum ille in Antonij uita Fõteium Capitonem, hic eundem sat. V. lib. I. nominat. M. MARCELLVS. CONSVL], nam Sulpicius collega aequior in Caesarem fuit, nec ei ante absolutum decem annorum spatium, Vatinia primum, deinde Trebonia lege datum, succedendum putauit: ne caussa belli ciuilis oriretur. itaque, cum ad eum scriberet Cicero ep. I. lib. IV. Cognoram, inquit, iam absens, te, haec mala multo ante prouidentem, defensorem pacis, & in consulatu tuo, & post consulatum fuisse. Et ep. 2. eiusdem libri: Omnia utriusque consilia ad concordiam spectauerunt. Et ep. 3. Absens cognoscebam, quae esset tua in hoc pestifero bello cauendo, & praedicendo sententia: & ipse affui primis temporibus tui consulatus, cum accuratissime monuisti senatum, collectis omnibus bellis ciuilibus, ut & illa timerent, quae meminissent; & scirẽt, cum superiores, nullo tali exemplo antea in rep. cognito, tam crudeles fuissent, quicumque postea remp. oppressisset armis, multo intolerabiliorem futurum. quare meminisse debes, eos, qui auctoritatem, & consilium tuum non sunt secuti, sua stultitia, occidisse, cum tua prudentia salui esse potuissent. Legimus etiam in Suetonio, M. Marcello consuli Caesarem restitisse, partim per Ser. Sulpicium alterum consulem, partim per intercessores tribunos pl. V. F.] usitatus loquendi modus in ostendenda relatione. nam, V. F. quod est, uerba fecit, idem ualet, quod, retulit. apud Frontinum de aquae ductibus. DE *prouincijs consularibus:*] ut succederetur ijs, qui consulares prouincias obtinebant: quod generale uidebatur: sed prouincia Caesaris utraque Gallia maxime petebatur. duas antẽ quotannis prouincias ijs decerni, qui consules fuissent, lex Sẽpronia iubebat: qua de re fit mentio in orationibus pro domo, & de prouincijs, & ep. 7. lib. I. Retulit igitur primũ consul Marcellus de consularibus prouincijs, mox de omnibus uniuerse. prior relatio ualuit: quia nemo intercessit: ex quo factum est senatusconsultum: de uno dixit Coelius. Senatuscõsultum, quod tibi misi, factum est. posterior autem relatio, tres partes complexa, quas paullopost ostendemus, infirma fuit: quia singulis partibus tribuni pl. intercesserunt. ideo factum de ijs senatusconsultum non est, (nõ enim hoc nomen ad ea senatus decreta pertinet, quibus interdicitur) sed senatus tantum auctoritas remansit: quae quid a senatusconsulto differat, demonstratum est epist. 2. libri I. D. E. R. I. C.] de ea re ita censuerunt. Sic enim Probus interpretatur. eaedem litterae in senatusconsultis a Frõtino recitatis in libello de aquae ductibus leguntur. & apud hunc nostrum oratione IIX. in Antonium: Quod L. Opimius consul uerba fecit de rep. de ea re ita censuerunt. L. PAVLLVS,] hic initio consulatus acerrime Caesaris caussam oppugnauit: ut legitur ep. XI. postea silentium Caesari uendidit, acceptis M D talentis. Plutarchus in Caesare. nota etiam ex alijs historia. Ad hunc epistolas Ciceronis habemus lib. XV. C. MARCELLVS] patruelem fuisse M. Marcelli consulis, ait Suetonius: Diõ, patruelis fuerit, an frater, ambigit. ad hunc etiam scripsit Cicero lib. XV. est autem is, qui Octauiam, Octauij, postea felicissimi Romanorũ imperatoris, sororem, in matrimonio habuit, ex qua Marcellum suscepit, eum, quem primo adolescẽtiae flore extinctũ, Virgilius celeberrimo carmine deplorauit. INISSENT,] inibant Kalendis Ian. quod institutum est anno urbis DXCVII, cum inissent antea Kalendis Mart. AD EX X. *Kal. Mart.*] sic est in tribus meis antiquis libris, & in uno Sigonij, & in Mediceo. suspicor tamen locum non carere mendo, & legendum fortasse, A. d. ex Kal. Mart. uel potius, Ex a. d. Kal. Mart. quod ualet, Ex ante diem Kal. Mart. nã ueteres consueuisse dicere, Ex ante diem, non, Ante diem ex, animaduerti. exempla subiungã. ep. 17. lib. III. ad Att. Nuncij nobis tristes, nec uarii, uenerant ex ante diem non. Iun. Varro lib. I. de re rust. Ex ante diem VII. id. Febr. ex ante diem VII. id. Mai. ex ante diem III. id. Sext. ex ante diem III. id. Non. Liuius lib. XLV. Supplicatio pro cõcione populi indicta est ex ante diem V. id. Oct. cum eo die in quinque dies. Accedit Colotiani lapidis testimonium.

M. AEMILIVS. M. ANTONIVS. IMP. CAESAR. III. VIR. R. P. C.
EX. A. D. K. DEC. AD. PR. K. IAN. SEX.

Vt alias omittam ueteres inscriptiones, quas in unum collegit Aldus filius. Quod autẽ, Ex a. d. Kal. Mart. malo legere, quam, Ex ad. x. Kal. Mart. infirmis in eo rationibus moueri non arbitror. Kalendas enim Martias omnino designari, nõ x. Kal. Mart. ex eo quod proxime supra dictum est, intelligitur: Perspecta Cn. Pompeij uolũtate in eam partem, ut eum decedere post Kal. Mart. placeret. Maxime antẽ confirmat opinionem nostrã id, quod sequitur paucis interiectis uerbis: Ne ne quid prius ex Kal. Mart. ne ue quid coniunctim referretur a consulibus. Idem dies, eadem res ep. 5. lib. IIX. ad Att. ostenditur; M. Marcello consuli finienti prouincias Gallias Kal. Mart. restitit. quod attinet ad modum loquendi, Ante diem, ualet Ad; nõ enim hoc loquẽdi genere mutatur is dies, qui deinde nominatur. itaque quod est ep. 22. lib. XII. Ad XIII. Kal. Ian. senatus frequens mihi est assensus; in Philip. 14. est, Memoria teneut, me ante diẽ XIII. Kal. Ian. principem reuocandae libertatis fuisse. Et ep. 5. lib. XVI. qui dies sequitur nonas Non. appellatur ante diem IIX. id. Nou. quem IIX. id. esse constat. Gellius quoque lib. XV. cap. 28. Cicero non dixit esse natum ante diem III. non. Ian. is uero dies III. non. Ian. uocatur ep. 5. lib. VII. ad Att. Saepe antẽ imperiti librarij, cum a. d. non intelligerent, scripserunt ad, quod mendum irrepsit in libros, in lapides nõ potuit;

nec multorum utemur testimonio: unum uidimus apud familiarem nostrum, uirum optimum, & eruditissimum, Fulvium Vrsinum, ita inscriptum.

CN. CINNA. MAGNO
L. VALERIO. VOLESO. COS.
A. D. XIII. K. APRILIS
AD. MONVMENTVM. SOCIORVM
IN. CONVENTV. HABENDO. CVRATORE
C. PETRONIO. C. F. FAL. VARIA. ACTVM. EST
ET. ITA. DECREVERVNT. LOCVM. SEMPRONI
C. L. HILARI. ET. OLLAS. V. DARI. ADSIGNARI
C. PETRONIO. C. F. FAL. VARIAE. CVRATORI
OB. PIVM. OFFICIVM. INDVSTRIAM. ERGA. SOCIOS
EIVS. MONVMENTI. ET. SOCIVMQ. EVM. ADSCIVER

QVAE *in suo magistratu futurae essent*,] cū proxime dictum sit, Cū magistratum inissent, cur addatur, Quae in suo magistratu futurae essent? quasi esset ignotum, Kalendas Mart. in eorū magistratu futuras. plane hoc suspicor ex margine libri, interpretationis loco appositū, irrepsisse in uerba S. C. ualde enim mendose totum hoc S. C. in antiquis libris etiam in Mediceo, scriptum est. REFERRENT,] retulit Marcellus: Paullus, a Caesare emptus, tacuit. EX. KAL. MART.] ex his uerbis liquet, paullo ante legendum esse, Ex ante diem Kal. Mart. non, ut mendose scriptum est in omnibus antiquis libris, A. d. ex x. Kal. Mart. CONIVNCTIM] cum enim plura simul ad senatum referebantur, non facile omnia senatus maior pars comprobabat. ita saepe fiebat, ut una res repudiata reliquas, quae omnino placerent, impediret. nam, cū dixisset senator, Diuide sententiam, ut de singulis rebus referretur; orta contentione dies cōsumebatur, lege permittente senatoribus, qua quisque de re uellet, quāq. diu uellet, dicere. itaque Festus inter impedimēta senatus cōsulti numerat hoc in uerbo Numera, cū senator diuisionē postulabat earū terū, quae referebātur. VTIQ. *eius rei caussa*] antiquū est, Vtiq. pro, & ut. ideoq. in senatus cōsultis ex uetere cōsuetudine usurpatū. Phil. IX. & XIV. in utriusque extremo. Sic & Piso apud Gelliū lib. VI. cap. 9. DIES *comitiales*] per quos haberi senatū leges uetabāt. ep. 2. lib. 2 ad Quinctū fr. Cōsecuti sunt dies comitiales, per quos senatus haberi nō poterat. Et eodē libro, epistola Risi: Comitialibus diebus, q Quirinalia sequūtur, Appius interpretatur, nō impediri se lege Pupia, quo minus habeat senatū. Ad Lentulū autē, ep. 4. lib. I. ijdē dies significātur ijs uerbis: Senatus haberi ante Kal. Febr. per legē Pupiā, id quod scis, nō potest. QVI. EORVM] Qui senatorū. Sic infra sic locutus & Liuius lib. XXXIX. & Cato cap. 145. IN. CCC. *Iudicibus*] dixi iā, tres ordines lege Aurelia, senatū equites, tribunos aerarios iudicasse. Sed omnes senatores, qui iudicabant, a iudicijs in senatū conuenire, ideo senatus uoluit ne per infrequentiam, quod saepe accidit, fieri S. C. nō posset. certū enim senatorū numerum faciēdo S. C. lex definiebat. Festus, & Dio: quorū testimonio hac ipsa de re iā usi sumus. Iudicijs autē implicati tenebantur senatores multi: itaque ille, qui scripsit ad C. Caesarē de rep. ordināda, cuius exstat epistola, cū Sallustij fragmentis edita: Duabus, inquit, rebus cōfirmari posse senatū puto: si numero auctus per tabellā sentētiā feret. tabella obtentui erit, quo magis animo libero facere audeat: in multitudine, & praesidij plus, & usus amplior est. nā fere, tres tēpestatibus, alij iudicijs publicis, alii priuatis suis, atque amicorū negotiis implicati, haud sane reip. cōsiliis affuerunt: neque eos magis occupatio, quā superba imperia, distinuere. Trecentos autē ordinis senatorii iudices Plutarchus nominat in Graccho: sed hoc tēpore trecenti sexaginta, electi a Pōpeio tertium cōsule, iudicabāt. docet hoc Velleius lib. 2. & Plutarchus in Pōpeio. itaque mitor trecentos dumtaxat nominatos. nisi si perfecti numeri potius, quā imperfecti, placuit appellatio: ut in Pisonē dixit Cicero, Quadraginta annis, pro triginta sex. quo loco Asconius usitatum ait fuisse Ciceroni, ut, omissa subtiliore annorum cōputatione, summatim tēpus cōprehenderet: recitatq. illa in Catilinā, Vigesimum iā diē patimur hebescere aciē horum auctoritatis: cum octauus decimus dies esset. Aut igitur falsum iudicum numerum hac ratione tueamur: aut deesse, LX, cēseamus: ut omnino sint, qui a Velleio, & Plutarcho nominātur, CCC LX. SEX] malim, Eos. ut omnes a iudiciis abducti adessent in senatu. Sic infra locutus: Quos eorum ex S. C. cum imperio in prouincias propraetores mitti oporteret, eos sortito in prouincias mitti placere. ABDVCERE] & sententia, & Latini sermonis usus, Abducere, uidetur probare, nō, ut, habēt omnes etiā scripti libri, Adducere. AD. POPVLVM, *plebemue*] ad plebem ferre, non ad populum, tribunus pl. dicebatur; quia ius conuocandi patricios non habebat: ad populum autem consules, & praetores, quibus omnes ciues edicto conuocare licuit. Liuius lib. 2. Gellius lib. X. cap. 20. LATO *opus esset*,] contracte scribebant hoc totum, S. Q. D. E. R. A. P. P. V. L. O. E. quod Probus explanat, Si quid de ea re ad populum, plebem ue lato opus esset. Sic Liuius lib. XLIV. Senatum consulerent, si qua re consulto opus esset. TRIBVNI PL.] horum caussa additum est, Ad plebem. DEINCEPS] post eos, anno sequenti. nam eodem anno, praeter eos, legem ferre nemini licuit, non aedilibus, non quaestoribus, non aliis magistratibus. I. V.] antiquus Sigonii liber, I. N. ex quo mihi uenit in mentem, non incommode legi posse, I, N. coniunctis duabus illis litteris, I, & N. ut hoc significetur, Intercessum. nam, quae sequuntur eiusdem relationis capita, consensu quidem senatus approbata, sed, tribunis pl. intercedentibus, senatuscōsulti, ui, & nomine caruerunt. cum enim senatus decreuisset, ut

fet ut L. Paullus, & C. Marcellus cos. ex aote diem Kal. Mart. de prouincijs consularibus ad senatum referrent cauere uoluit, oe quis morā afferret; adiunxitq. alterum caput, si quis impedisset, eum contra remp. facturum. Tertium caput fuit de imminuendo Caesaris exercitu, honesta praescriptione, ut a bello discederēt emeriti milites, quique caussas, cur missi fieri deberēt, ostendissent. Quarto capite quasi praeiudiciū fiebat de Gallijs Caesari adimendis, quippe cū senatus Ciliciā, quae consularis erat, praetoriā faceret; ut duae tātum reliquae consulares, Gallia, & Syria, in sortem coniectae, ijs, quibus obuenissent, traderentur: quod ita factum est. uerum haec singula debilitauit, ac sustulit intercessio: primū caput ualuit, ut anno sequenti de prouincijs consularibus ad senatum referretur: cum intercessionem necessariam Caesaris amici nō putarent, qui non huic senatus cōsulto, quo actio de prouincijs cōsularibus sequentis anni consulibus mandabatur, sed ei potius, quod sequentes consules de successione prouinciarum postea facerēt, intercedendum intelligerent. QVI potestatem habent] tribunos pl. maxime designat, quorum erat intercessio: quamquā licuisse omnibus intercedere, qui eadem potestate, qua ij, qui S.C. facerent, maiore ue essent, scripsit Gellius lib. XIV. cap. 7. INTERCEDENDI, impediendi,] satis erat, Impediendi: quo uno uerbo & intercessio, & quidquid impedimento potest esse, continetur. nam & paullo post subiūxit, Qui impedierit, non, Qui intercesserit, impedierit. itaque suspicatus quandoque sum, Intercedendi, abūdare. Sed hoc & dubium est, & parui refert: itaque magnopere nec affirmo, nec, si quis contra uelit disputare contenderim: liberum cuique iudicium relinquatur, QVAMPRIMVM ad senatum referri,] a quo quamprimum referri an ab eodem, quo referente hoc decernitur? is iam retulerat, senatusq. censuerat, ut sequentis anni cōsules ex ante diem Kal. Mart. de consularibus prouincijs ad senatū referrent, de ceteris autem prouincijs, id est de Cilicia, deq. octo reliquis prouincijs, quas praetorii pro praetore obtinerēt, cū ab eodem M. Marcello relatum esset, decretum est, quod infra legitur. quare hoc de sequentis anni consulibus accipio, non ut quamprimum, cum magistratū inissent, sed quamprimū post Kalend. Mart. de quo die facta mentio est in priore relatione, ad senatum referrent. CONTRA remp. fecisse:] hoc in senatus consultis uersiculo utebantur, ut ab impediendo deterrerent. HVIC S. C.] senatus consulti partes senatusconsultum uocat, ut Legem pro legis capite in oratione pro Cluentio. AVCTORITATEM perscribi,] hoc quale fuerit, iam ostendimus. iterate eadem non placent. DE EA RE] de intercessione. REFERRI.] a consulibus, praetoribus, tribunis pl. quibus eorum uideretur. CORNELIVS,] plebeius, cum sit tribunus pl. Patricii uero Cornelii Lentuli, Scipiones, Dolabellae, alii. plura diximus ep. I. lib. I. C. VIBIVS Pansa.] antea, Iulius mendose. qui consul, mortuo Caesare, fuit cum A. Hirtio. STIPENDIA emerita,] emeriti stipendia milites dicebantur, qui per annos decem militassent: tuncq. sacramento exsoluebantur, ut oneribus militiae uacarent. CAVSSAS,] ut morbum, infirmitatem ualetudinis, aut aliquam rei domesticae difficultatem; quas ob caussas abesse domo non liceret. Liuius l. 34. Cum milites, qui io legionibus urbanis erant, frequentes tribunos pl. adissent, uti caussas cognoscerent eorum, quibus aut emerita stipendia, aut morbus caussae essent, quo minus militarent. HVNC] qui haec censuit, ac decreuit. RATIO habeatur, cura suscipiatur. IN CILICIAM] si habetur eorum ratio, qui prouincias obtinent, Cilicia consularis est, cum a uiro consulari Cicerone administretur: ideoq. non in hoc S.C. sed in eo, quod de prouinciis consularibus factum est, nominari debuit: uerū, quia fit praetoria, cum decernat senatus, ut in eam proficiscatur qui praetor, non qui consul fuerit; propterea in hoc S. C. reiecta, & reliquis prouincias, quas praetorii obtinebant, aggregatur. erat enim potestas senatui, quos uellet in prouincias mittendi, siue consulares, siue praetorios: &, in quas praetorii mittebantur, praetoriae; in quas consulatu functi, consulares prouinciae nocabantur. id ex hoc ipso primū cognoscitur S.C. quo praetorius, nō cōsularis in Ciliciam, cui praeerat hoc anno Cicero consularis, mittitur; deinde cōfirmatur oratione de prouinciis. potuit tamē tribunus pl. hanc potestatē eripere senatui, & consularē prouinciam, lata rogatione ab homine cōsulari ad praetorium transferre. quod obiicit Clodio Tullius, factumq. extra ordinē queritur in oratione pro domo. Sed ut redeam ad Ciliciā, cogitāti mihi, cur praetoria nunc fiat, quae cōsularis antea fuerat, administrata per annos aliquot a tribus consularibus, Lentulo, Appio, Cicerone, uisum est hoc a Pompeianis astuto consilio factum, ut consularium prouinciarum numerus, una exempta, fieret angustior; eoq. certior spes esset adimendi Gallias Caesari: cum duas tantum consulares prouincias lege Sempronia decerni per senatum oporteret. quod orationes pro domo, & de prouinciis, & Caesar lib. I. de bel. ci. docet: Consulares autem, id est a consularibus hoc anno administratae, quattuor essent, Hispaniae, Cilicia, Galliae, Syria: (nam Macedonia, a quo tēpore L. Pisoni consulari Q. Ancharius praetorius successit, praetoria fuit) nec in Hispanias mitti quisquam poset, cum eas lege Trebonia cōsul iterum Pompeius in quinquennium, posteaq. tertium consul altera lege in alterum quinquennium, ut ait Dio, uel, ut Plutarchus, in quadriennium accepisset. reliquae tres erant: e quibus duas tantū decerni oportuit lege Sempronia. inuēta ratio est, ut ex tribus una tolleretur; praetoriamq. senatus Ciliciam facere conatus est. Sed tribuni pl. Pompeianorum arte cognita, intercessere runt. Post alterum tamen annum, Lentulo, & Marcello cos. hoc arbitror senatus consultum, spreta tribunorum pl. intercessione, renouatum, Ciliciamq. praetoriā esse factam: cum apud Caesarem lib. I. de bel. ci. mētionem fieri uideam de prouinciis duabus consularibus, Gallia, & Syria, in sortem coniectis, quarum Gallia L. Domitio, Syria Scipioni obuenit. quamquam in eo loco de una tantū Gallia ulteriore intelligendum: nam citeriorem senatus praetoriam fecit. id ex ep. XI. ad Tironem lib. XVI. cognoui, scribente Cicerone, ulteriorem Domitio Galliam, Considio autem, quem scimus coosulē non fuisse, citeriorem obtigisse. IIX. RELIQVAS, prouincias,] praetoriae octo prouinciae sunt, Macedonia, Ionia,

Asia, Sicilia, Sardinia Bithynia, Creta. octauam opinor fuisse Mauritaniam: cuius partem Iuba rex possidebat: alteram partē Romanis paruisse cur non putem? cum Caesar lib. I. de bello ci. ita scripserit: Ad senatum refertur, tota ut Italia delectus habeatur, Faustus Sulla propraetore in Mauritaniā mittatur. Africae uero partem illam, in qua Carthago fuit, Pompeio cum utraque Hispania traditam esse, Plutarchus narrat. Pontus cum Bithynia, Corsica cum Sardinia coniungebatur. PRAETORII *propraetores*] cum imperio tamē omnes: quod belli gerendi caussa necessariū fuit: de quo Caesar his uerbis lib. I. de bel. ci. in reliquas prouincias praetorij mittūtur: neque exspectant, quod superioribus annis acciderat, ut de eorum imperio ad populum feratur. Et hic proxime sequitur, Neque in prouincia cum imperio fuerūt. In uulgatis, Praetorij propraetore. fortasse legēdum, Praetorij pro praetoribus. quod postulare uidetur usus Latinae linguae. & a contracta scribendi ratione manare mēdum facile potuit. COLLEGIVM *primum*] significantur qui proxime praetores fuerunt: qui, si praeteriti numerentur, primi occurrūt. malim tamē, Proximum: quomodo locutus est infra. IS. NVMERVS], nouem, qui proficiscerentur in octo prouincias praetorias, & unam Ciliciā, quae hoc anno regebatur a Cicerone consulari. CONFIDENTIAM] ut confiderent homines, uelle Pompeium potentiae Caesaris obsistere, contra quam antea fecerat: nā anno proximo tertium consul contenderat, ut decem tribuni pl. legem ferrēt, ut absenti Caesari consulatū petere liceret: quod antiquis legibus interdictūm erat. ANTE *Kal. Mart.*] quo die primum, ut sequentis anni consules de prouincijs consularibus referre inciperēt, senatus decreuerat: ut e S. C. proxime recitato cognoscitur. SINE *iniuria*] fieret enim iniuria, si ante Kal. Mart. quem diem relationi primum senatus concesserat, de prouincijs consularibus, in quibus erant Galliae, statueret. iam enim ostendi, cum de successione consularium prouinciarū referretur, duas tantum significari, Gallias, & Syriam, cupientibus optimatibus Hispaniarum imperium Pompeio conseruari; Caesaris autem opes, adeptis Gallijs, imminui. SE. NON *dubitaturum*.] quod hominibus confidentiam attulit. his enim uerbis animo se contra Caesarem egregie paratum ostendebat. INTERCEDERENT?] intercessum est a Curione tribuno pl. quod iniquum uideretur, ei successorem mitti ante tempus ep. I2. HOC *nihil interesse*,] ostendit, si quis intercesserit S. C. quod anno sequenti de prouincijs consularibus factum iri constabat, id Caesaris opera factum iri: quod idem fore, ac si Caesar parere senatui nollet. iam enim antea cōiecerat illam uocem in disputando, omnes oportere senatui dicto audientes esse. ep. 4. INQVIT *alius*,] tentabant senatores Pompeij potentiam his interrogationibus, cum eius uoluntatem, naturali simulationis inuolucro tectam, elicere uellent. EXERCITVM *habere*] & Gallias retinere cum exercitu, & eodem tempore cōsul designari: quod anno proximo, ipso Pompeio tertium consule pro Caesare pugnante, populus iusserat. CLEMENTER:] leniter, & placide. opponi enim a Cicerone uideo Clementer, & Iracunde, lib. 2. de Fin. Etsi satis, inquit, clemens sum in disputando, tamen interdum soleo subirasci. Non enim Pompeius iracunde respondit, quamquam interrogaretur satis arrogāter: cum non esset ad iracundiam natura propensus. FVSTEM *mihi impingere*] quod esse turpissimum nemo negabit. tale igitur quiddam Caesar committet, si & consul esse, & exercitum retinere uolet. qui enim consul esse uult, exercitū dimittit, priuatusq. urbem ingreditur. Improbat hic Pompeius eam legem, quae ut ferretur, anno proximo consul ipse operam dederat, ut absentis Caesaris in petitione consulatus ratio haberetur. ep. 6. lib. VI. ESSE *negotium*,] esse, quod ageret cum Caesare, idest contra Caesaris uoluntatem. VT. AVT *maneat*,] in Gallia, prorogato ultra decennium imperio. quod si concederetur; nolle se consulatum petere affirmabat, nec absentis sui rationem haberi; quod tamen ei lex dederat. Sin hanc Pompeiani conditionem recusarent, eumq. omnino uellent non modo expleto decennio, lege cōcesso, sed etiam ante, decedere: ipse pariter hoc, ut iniquum, recusabat, ferebatq. alteram condicionē, ut, si consul designatus esset, tum decederet. utraque autē cōdicione Caesar imperij perpetuitate quaerebat, qui uereretur id, quod inimicos ei minari solitos Tranquillus refert, ne, simul ac priuatus esset, ob res in consulatu contra leges, moremq. maiorū actas in iudiciū uocatus opprimeretur. Tranquillus sic: Timuisse dicunt, ne eorū, quae primo consulatu aduersus auspicia, legesq. & intercessiones gessisset, rationem reddere cogeretur: cū M. Cato identidem, nec sine iureiurando, denunciaret, delaturum se nomen eius, simul ac primum exercitū dimisisset: cumq. uulgo fore praedicaret, ut, si priuatus redisset, Milonis exemplo, circumpositis armis, caussam apud iudices diceret. quod probabilius facit Asinius Pollio, Pharsalica acie caesos, pfligatosq. aduersarios prospicientem, haec eum ad uerbū dixisse referens, Hoc uoluerunt: tātis rebus gestis C. Caesar cōdemnatus essem, nisi ab exercitu auxilium petijssem. Idem confirmat Coelius ep. I4. cū ait: Caesari persuasum est, se saluum esse non posse, si ab exercitu recesserit. HOC. ANNO] quo anno? hoc, quo scribitur epistola? nō petebat Caesar, neque legitimus hic erat ad petendum annus: cum inter duos consulatus decem anni interponerentur. quod a Sulla dictatore ad Caesarem dictatorem seruatum est, excepto anno, cum, ob seditiones domesticas, Pompeius tertium cōsul sine collega creatus est. Ergo, Hoc anno, interpretor, eo, qui & imperij Gallici, & post primū consulatum Caesari decimus erat: quo quidē anno, quia necesse erat, ut e Gallia decederet consulatus petendi caussa, quē absentibus petere nō licebat; ideo curauerat, atque effecerat, ut decem tribuni pl. Pompeio III. cōsule legem ferrent, ut absentis Caesaris in petitione consulatus ratio haberetur. atque hoc Pompeius ipse, ignarus ea lege sibi perniciē strui, uehementer laborauit. ep. 6. lib. VI. & 3. lib. VII. ad Atticum. CVRIO] designatus tribunus pl. tunc quidem, ut uidebatur, bene erga remp. animatus: de quo scriptum est ep. 4. Vt spero, & uolo, & ut se fert ipse, bonos, & senatum malet. Postea tamen Caesaris caussam ita defendit acriter, ut auctor in primis, & origo belli ciuilis exstiterit. CAESAR *non posse*.] fortasse non assequetur, quod uult: nihil tamen, cum

bene

bene de rep. sentiat, suae dignitatis amittet. SVO *munere negotium imposuit.*] quia benignus, & liberalis Curio fuit in Coelium, negotiumlei, idest grauem curam ludorum dandorũ suo munere imposuit. Similiter Plautinus ille senex in Trin. In benignitate hoc reperi negotium. AN. LVDOS] quos iam Curio dederat patri mortuo: itaqne, cum Africanis amplius non egeret, donauit eas Coelio aedili cur. designato, ad sequentis anni Romanos ludos. AFRICANAE;] donauit ei Curio decem Africanas pantheras, & decem Graecas, idest e Cicilia missas a Patischo. Africanas hic tantum Coelius nominat, quia formosiores: utrasque in epistola nona. POTVIT *supersedere.*] sic antiqui libri, non, ut impressi, Supersederi. oportuit, inquit, supersedere a ludis dandis. nam, Potuit, pro oportuit, interdum Cicero dixit, ut epist. 9. lib. 2. ad Atticum: Orbis hic in rep. est conuersus, citius, omnino, quam potuit. Et ad eundem epist. 15. eiusdem libri: Potuerit intercedi, nec ne, nihil ad se pertinere. BESTIARVM] pantherarum. SYNGRAPHAM]de qua epistola 2. 4. 6. 11. PERTINEAT,] misetat eos Coelius, vt e syngrapha Sittiana pecuniam exigerent. ep. 4. & 6.

Argumentum ep. 9.

GLoriatur aedilem se designatum, Hirrum repulsum: de rep. nihil actum significat: pantheras petit: Feridium commendat: addit de Pompeij, ac Scipionis in Caesarem animo: disertum in sua defensione Calidium, in accusatione frigidum appellat. Tota, praeter Feridij commendationem, *quae ab officio proficiscitur, negotialis est epistola.*

M. Coelius S. D. M. *Ciceroni.* 9.

SIC tu, inquis, Hirrum tractasti? immo, si scias, quam facile, quam ne contentionis quidem minimae fuerit; pudeat te, ausum illũ umquam esse incedere tamquam tuum competitorem. post repulsam uero risus facit: ciuem bonum ludit, & contra Caesarem sententias dicit: exspectationẽ corripit: Curionem prorsus non mediocriter obiurgatus. hac repulsa se mutauit. praeterea, qui numquam in foro apparuerit, non multum in iudicijs uersatus sit, agit caussam liberalis, sed raro post meridiem. De prouincijs quod tibi scripseram idibus Sext. actum iri, interpellat iudicium Marcelli consulis designati. in Kal. reiecta caussa est. ne frequentiam quidem efficere potuerant. has litteras ad VI. non. Sept. dedi, cum ad eam diem ne profligatum quidem quidquam esset. ut uideo, caussa haec integra in proximum annum transferetur: &, quantum diuino, relinquendus tibi erit, qui prouinciam obtineat. nam non expedietur successio: quando Galliae, quae habent intercessorem, in eandem condicionem, quam ceterae prouinciae, uocantur. hoc mihi non est dubium; quo tibi magis scripsi, ut adhuc euentum te parares. Fere litteris omnibus tibi de pantheris scripsi. turpe tibi erit, Patischum Curioni decem misisse, te non multis partibus plures: quas ipsas Curio mihi, & alias Africanas decem donauit: ne putes illum tantum praedia rustica dare scire. tu, si modo memoria tenueris, & Cibyratas accersieris, itemq. in Pamphyliam litteras miseris: (nam ibi plures capi aiunt) quod uoles, efficies. hoc uehementius laboro nunc, quod seorsum a collega puto mihi omnia paranda. Amabo te, impera tibi: hoc cura: soles libenter, ut ego, maiorem partem nihil curare. in hoc negotio nulla tua, nisi loquendi, cura est, hoc est imperandi, & mandandi. nam, simul atque erunt captae; qui alant eas, & deportent, habes eos, quos ad Sittianam syngrapham misi. puto, etiam si nullam spem mihi litteris ostenderis, me isto missurum alios. M. Feridium, equitem Romanum, amici mei filium, bonum, & strenuum adolescentem, qui ad suum negotium istuc uenit, tibi commendo: & te rogo, ut eum in tuorum numero habeas. agros, quos fructuarios habent ciuitates, uult tuo beneficio, quod tibi facile, & honestum factu est, immunes esse. gratos, & bonos uiros tibi obligaris. Nolo te putare Fauonium a columnarijs praeteritum. optimus quisque eum non fecit. Pompeius tuus aperte, Caesarem prouinciam tenere cum exercitu, & consulem esse: tamen hanc sententiam dixit, nullum hoc tempore S. C. faciendum: Scipio hanc, ut Kal. Mart. de prouincijs Gallijs, neu quid coniunctim, referretur. contristauit haec sententia Balbum Cornelium: & scio eum conquestum esse cum Scipione. Calidius in defensione sua fuit disertissimus, in accusatione satis frigidus. Vale.

EXPLANATIO

HIRRVM *tractasti?*] iocosum, & familiare principium, de Hirri repulsa in aedilitate curuli. QVAM *facile,*] cum superauerim. QVAM *ne contentionis quidem minimae fuerit;*] Hirrum deijcere, ne minimae quidẽ contentionis fuit. TVVM. COMPETITOREM.] in auguratu. ep. 3. RISVS *facit:*] risus mouet: quia ciuem bonum ludit, & agit ea, quae ante repulsam nõ agebat: quasi

alium

aliam ex repulsa mentem sumpserit. LVDIT,] quasi ludendo repraesentat: nam, si bonus uere ciuis esset, iam antea significationem aliquam dedisset. itaque non agit serio, sed ludit. CONTRA *Caesarem*] ut bene sentire uideatur. nam optimatibus, idest uniuerso fere senatui, inuisus erat Caesar, quod extraordinaria semper appetijsset imperia. SENTENTIAS *dicit*:] ut ei quamprimum succedatur, nec exspectandum censet. CORRIPIT:] reprehendit. eodem uerbo usus est ep. 2. CVRIONEM] cur obiurgat Hirrus, contra Caesarem sententias dicens, bene de rep. sentientem Curionem, & hoc quidem tempore Caesaris inimicum? fortasse, quia Coelium Curio summe diligeret. OBIVRGATVS.] pro Obiurgauit: ut, Iuratus, Pro Iurauit; & Rebellatos, pro Rebellauisse, dixit Valerius Max. lib. IX. cap. 10. Interdum tamen orta mihi de mendo suspicio est: quod fortasse scripserit Coelius: Obiurgat. scilicet hac repulsa se mutauit. &, Scilicet unica scriptum littera S, occasionem dederit loci deprauãdi. omnes tamen libri ueteres in, Obiurgatus, consentiunt. itaque potest antiquum esse, & ideo Coelianum. IN. FORO] cuius in ea parte quae Comitium uocabatur, iudicia fiebant. CAVSSAM] pro caussas. LIBERALIS,] quia facilis est in recipiendis caussis. RARO *post meridiem*.] & ante meridiem, & post caussae agebantur. epist ultima lib. 2. ad fratrem: Post meridiem Vatinium aderam defensurus. Hirri autem patrocinio ita pauci utebantur, ut raro post meridiem caussas ageret. SCRIPSERAM] ep. 4. INTERPELLAT] impedit, ob affinitatem: nam erat Octauiae maritus, quae neptis fuit Iuliae, Caesaris sororis. initio etiam ciuilis belli, cum prouinciarum sortitio fieret, priuato consilio praeteritus est, quasi propensior esset ad Caesaris caussam. lib. 1. comm. de bel. ci. DESIGNATI.] de quo scripsit ep. 4. Sigonij liber habet, Designatio. IN. KAL.] Septembris. quo tamen die factum non est S.C. sed pridie Kal. Oct. ut indicat epistola proxima. CAVSSA] hoc uerbum & a Sigonij libro, & ab alijs non nullis abest. NE *frequentiam quidem*] tantum abest, ut Kal. Sept. consules de prouincijs ad senatum retulerint, ut ne frequentem quidem senatum cogere potuerint. in frequenti autẽ senatu fieri senatus consultum non licebat: qua de re diximus ep. 9. lib. 1. NE *profligatum quidem*] plus est, quam coeptum; minus, quam cõfectum. cognoscitur exemplis. nam ep. 30. lib. 12. Profligato, inquit, bello, ac paene sublato, renouatum bellum gerere conamur. Et Tusc. 5. Profligata iam haec, & paene ad exitum adducta quaestio est. In oratione autem de prouincijs: Si in Capitolium inuehi uictor cum illa insigni laurea gestiret; uos tamen oporteret ab eodem illa omnia, a quo profligata sunt, confici nolle. Est igitur Profligatum, quod in eadem oratione Affectum Cicero uocauit. Quid est, inquit, cur Caesar in prouincia commorari uelit; nisi ut ea, quae per eum affecta sunt, perfecta reip. tradantur? INTEGRA] falsum. nam pridie Kal. Oct. factum est S.C. de prouincijs consularibus. nisi si, Integra, uere dictum ideo putemus, quia nihil in eo S.C. de successione prouinciarum decretum est, sed in annum sequentem actio illa translata. RELINQVENDVS] reliquit C. Coelium quaestorem. ep. 15 lib. 2. & ad Att. ep. 6. lib. VI. INTERCESSOREM,] intercedetur enim ab aliquo tribuno pl. cum de successione consularium prouinciarum, quarum una erunt Galliae, S. C. fiet. IN *eandem condicionem*,] ut, quemadmodum in ceteras prouincias, sic in Gallias successor mittatur. VOCANTVR.] a Pompeianis, quorum factio in senatu dominabatur. PATISCHVM] hominem uenandi peritum. ep. XII lib. 2. CVRIONI] quas populo ostenderet funebribus ludis, quos patri mortuo reuersus e prouincia dedit, Caluino & Messalla cos. MVLTIS *partibus plures*.] multo plures. uide ep. 2. lib. 1. ET *alias Africanas*] nam Graecas miserat Patischus: ut ex ep. 9. intelligitur. Varro lib. III. rei rust. Non minus formosum spectaculum, quam in circo maximo aedilium, non sine bestijs Africanis cum fiunt uenationes. Daturus erat Coelius aedilis cur. ludos Romanos in circo: alioqui pãtheris Africanis non eguisset. docet enim Plinius lib. 8. cap. 17 uetus fuisse S.C. ne liceret Africanas in Italiã aduehere: cõtra tulisse ad populum Cn. Aufidium tribunum pl. permisisseq. circensium gratia importare. PRAEDIA *rustica*] Praedium generale nomen est rerum possessarum. uel in urbe, uel extra. ideo distinguuntur, cũ dicimus, praedia urbana, praedia rustica. Coelius hic urbanis rustica, tanquam fructuosiora, uidetur anteferre. quae sunt haec, arua, uineta, prata, olueta, siluae. nemora enim, etsi a siluis differunt, e siluis tamen, & pratis constant. itaque partim caeduntur, ut siluae, partim armentis, ut prata, pabulum praebent. urbana uerò praedia sunt domus, areae, horti, & quidquid omnino soli, aut in solo aedificatum, intra pomeriũ possidetur. CIBYRATAS] apud quos pantherae capiebantur. epist. 4. SEORSVM] nam, si coniunctim ludi darentur, minor utriusque sumptus. C. Caesar, & M. Bibulus, aediles curules, communi sumptu ludos dederant: alij separatim. Dio lib. XXXIX. A COLLEGA] qui non nominatur: sed M. Octauium puto: cum & Hirrus repulsam tulerit; & Coelium Vicinianum promulgatio de dictatore deiecerit. alios praeterea competitores, quod quidem ex his epistolis cognosci liceat, non habuit. OMNIA] quae ad ludos pertinent. IMPERA. TIBI.] imperare sibi dicitur is, qui, quod libenter non agit, agere tamen constituit: ut ep. 12. Cum homo auarus, ut ea solueret, sibi imperare non posset. Et ad Att. ep. 24. lib. XI. Quod me mones de uultu, & oratione ad tempus accommodanda: & si difficile est, tamen imperarẽ mihi, si mea quidquam interesse putarem. Et Terentius in Eun. Imperaui egomet mihi, omnia assentari. MAIOREM *partem*] pro, Ex maiore parte: ut ep. 15. lib. IX. Mihi licere, res has non omnino quidem, sed magnam partem relinquere. Et alibi saepius. Et Caesar lib. IV. de bel. Gal. Maximam partem lacte, atque pecore uiuunt. Et Lucretius lib. III. Non minimam partem mortis formidine aluntur. AD SITTIANAM *syngrapham*] ut e syngrapha Sittiana pecuniam istic exigant. NVLLAM. SPEM] Alij, Vllam spem. quod uidetur apertius, hoc modo; Puto etiam, si ullam de pantheris mihi spem ostendes, me isto missurum alios. Sigonij tamen liber habet, Nullam. quod ita defendi potest; puto, licet nul-

lam adhuc de pantheris mihi spem ostenderis, me isto missurum alios. FERIDIUM,} commendatitiae litterae, pro negotiorum uarietate, uarias quoque partes, easq. modo plures, modo pauciores habent. sed usitata, & quasi legitima, cum aliquid, aut aliquem commendamus, tria sunt; commendationis caussa; rei narratio; memoris animi, & gratae uoluntatis uel ab eo, qui commendatur, uel a nobis etiam ipsis promissio. Commendationis caussa hic est illa; Amici mei filium, bonum, & strenuum adolescentem: rei narratio; Agros, quos fructuarios habent ciuitates, uult tuo beneficio immunes esse: memoris animi promissio; Gratos, & bonos uiros tibi obligaris. EQVITEM *Romanum*,} non omnes equites dicebantur equites Romani, sed ij tantum, qui equo publico merebant, in cēturias descripti: quod duae in Antonium orationes, sexta, & septima, declarant. qui enim equo priuato militabant, equites quidem erant, sed nec equites Romani, nec equestris ordinis uocabantur. societates autem publicanorum, quae multae erant, quia multorum locorū uectigalia separatim locabantur, ex equitibus Romanis cōstabant. & erat equestris ordo senatoribus dignitate proximus, anulo aureo, & equo publico a plebe distinctus. quocirca deduxit Cicero commendandi caussam ab honestate, cum Feridium equitē Romanū appellauit. BONVM, ET. STRENVVM} quae bonitati laus deberet, ea fit maior, cum ad bonitatem accedit industria. recte igitur, Bonum, & strenuum, coniuncta sunt. est autem strenuus, promptus, & industrius in agendo. AGROS, *quos fructuarios habent ciuitates*,} ita legitur in duobus uetustis libris, Io. Scalae, & in libro Petri Bembi, etiam in uno Caroli Sigonij. itaque nihil muto, cum sit aperta sententia. QVOS *fructuarios habent ciuitates*,} qui ciuitatibus annuum uectigal pendunt. FACILE,} cum imperium habeas. HONESTVM} fortasse, quia uectigal magnum non est. alioqui, cur honestum sit, imminuere uectigalia ciuitatum, non intelligo. GRATOS, *& bonos uiros*} patrem, & filium. FAVONIVM} ciuem optimum, M. Catonis imitatorem, qui, C. Trebonio tribuno pl. legem ferente de Syria Crasso, utraque autem Hispania Pompeio in quinquenniū mandandis, acerrime cū Catone restiterat. Dio lib. 39. Aedilis fuit Caluino, & Messalla cos: ut Plutarchus in Catone significat. itaque hic annus, quo scripta est epistola, ad petendam praeturam, quae, biennio interposito, aedilitatem sequebatur, ei legitimus est. petijt autem, & obtinuit. propterea Velleius, Pompeio, post Pharsalicam pugnam fugienti, comites ait fuisse duos Lentulos consulares, & Fauonium praetorium. Eodem pertinent, quae sequuntur, A columnarijs praeteritus. nam, praeteriri, est repulsam ferre: ut in oratione pro Plancio: Populus non numquam dignos praeterire solet. Et Tusc. v. Cum sapiens, & bonus uir suffragijs praeteritur. Quod si quis dixerit, incertum esse, utrum hoc anno, an sequenti praetor Fauonius creatus sit; quia, cum Velleius eum praetorium appellauit, praetorem quidem fuisse ostenderit, praeturae tamen annum in dubio reliquerit: ita respondebimus transeunti in Graeciam Pompeio magistratus eos, qui bene de rep. sentire uiderentur, comites fuisse: quos cum nominari uideamus ep. 6. lib. ix. ad Att. consules duos, & tribunos pl. nulla cuiusquam praetoris mentione facta: satis constat, Fauonium, quo anno Pompeius Italiam reliquit, idest Lentulo, & Marcello cos. praetorem non fuisse: ex quo sequitur, fuisse anno superiore, Paullo & Marcello cos. ideoq. designatum Sulpicio & Marcello, quibus consulatum gerentibus Coelius haec scripsit. Fauonium hunc usque ad triumuiratum Octauiani, Antonij, Lepidi uitam perduxisse, ostendit Suetonius his uerbis in Augusto: Ceteri, & in his M. Fauonius, ille Catonis aemulus, cum catenati producerentur, imperatore Antonio honorifice salutato, hunc foedissimo conuicio coram prosciderunt. Eiusdem in eo libertas agnoscitur, quod a Valerio scriptum est libro 6. cap. 2. nam Pompeio, candida fascia crus alligatum habenti, Non refert, inquit, qua in parte corporis sit diadema: exigui panni cauillatione, regias eius uires exprobrans. A COLVMNARIIS} non est praeteritus a columnarijs, sed a uiris bonis: quorum numerus minor est. Columnarios dici puto uiles, & improbos homines, qui ad columnam Maeniam in iudicium saepe uocarentur. Vide Pedianum in Diuin. & orationem pro Cluentio. Nam qui, Colonarijs, contra ueteres omnes libros legendū existimarunt, eorum iam explosa sententia est. NON. FECIT.} praetorem. APERTA,} dictitat. CONSVLAM. ESSE} subaudiendum, Velle. in epistola proxima, quae tamen post hanc scripta est: Quid si & consul esse, & exercitum habere uolet? TAMEN} tamen in sententia, quam dixit, non omnino infensus Caesari uisus est. SENTENTIAM. DIXIT,} in senatu extra urbem habito: nam in urbe Pompeio, qui erat cum imperio, esse non licebat: quod & Caesar scripsit lib. 1. de bel. ci. NVLLVM *hoc tempore S. C. faciendum:*} opinor, hoc esse, quod queritur Cicero ep. 3. lib. iix. ad Att. Pompeium M. Marcello cōsuli finienti prouincias Gallias Kal. Mart. testimisse. SCIPIO} Pompeij socer, nominatus in S. C. Q. Caecilius Metellus Pius Scipio, quod a Metello Pio esset adoptatus. ep. proxima. GALLIIS,} nominatim: quod iniquum erat: itaque pridie Kal. Oct. de prouincijs consularibus, non de Gallijs nominatim, S. C. factū est. ep. 7. De hac autem sententia Scipionis audierat Cicero, cum ad Atticum ep. 20. lib. 7. ita scripsit. Est totum, quid Kalendis Martij futurum sit. BALBVM *Cornelium*:} Gaditanum. Caesaris amantissimum, pro quo exstat Ciceronis oratio. CVM. SCIPIONE.} gentiles enim erant. CALIDIVS} eloquentia clarus, de quo ep. 4. DEFENSIONE} cum accusaretur a Gallis duobus. ep. 4. ACCVSATIONE} cum accusaret Q. Gallium, Cicerone defendente: ut est in libro de claris oratoribus.

Argu-

Argumentum ep. 10.

QVid C. Caßius, quid rex Deiotarus de Parthorum transitu scripserint, qui ex eo sermones excitati, quae de Caßio suspicio, significat. Subiungit de rep. quae putet actum iri anno sequenti. Concludit epistolam officio suo; cum se praestaturum promittat, ne quid ei temporis in prouinciali munere prorogetur.

M. Coelius S. D. M. Ciceroni. 10.

SANE QVAM litteris C. Caßi, & Deiotari sumus commoti. nam Caßius, cis Euphratem copias Parthorum esse, scripsit; Deiotarus, profectas per Commagenem in prouinciam nostram. ego quidem praecipuum metum, quod ad te attinebat, habui, qui scirem quam paratus ab exercitu esses, ne quod hic tumultus dignitati tuae periculum afferret. nã de uita, si paratior ab exercitu esses, timuissem. nunc haec exiguitas copiarum, recessum, non dimicationem mihi tuam praesagiebat. hoc quo modo acciperent homines, quam probabilis necessitas futura esset; uereor etiam nunc, neque prius desinam formidare, quam tetigisse te Italiam audiero. sed de Parthorum transitu nuncij uarios sermones excitarunt. alius enim, Pompeium mittendum; alius, ab urbe non remouendum; alius, Caesarem cum suo exercitu; alius, consules; nemo tamen, ex s. c. priuatos. consules autem quia uerentur ne illud s. c. fiat, ut paludati exeant; & contumeliose praeter eos ad alium res transferatur, omnino senatum haberi nolunt: usque eo, ut parum diligentes in rep. uideantur. sed honeste, siue negligentia, siue inertia est, siue ille, quem proposui, metus, latet sub hac temperantiae existimatione, nolle prouinciam. a te litterae non uenerũt: &, nisi Deiotari subsecutae essent, in eam opinionem Cassius uenerat; quae diripuißet ipse, ut uiderentur ab hoste uastata, finxisse bellum, & Arabas in prouinciam immisisse, eosq. Parthos esse senatui renunciasse. quare tibi suadeo, quicumque est istic status rerum, diligenter, & caute perscribas; ne aut uelificatus alicui dicaris, aut aliquid, quod referret scire, reticuisse. Nunc exitus est anni: nam ego has litteras ad XIV. Kal. Dec. scripsi. plane nihil uideo ante Kal. Ian. agi posse. nosti Marcellum, quam tardus, & parum efficax sit, itemq. Seruium, quam cunctator. cuiusmodi putas hos esse? aut quam id, quod nolint, conficere posse, qui, quae cupiunt, tamen ita frigide agunt, ut nolle existimentur? nouis magistratibus autem, si Parthicum bellum erit, haec caussa primos menses occupabit. sin autem aut non erit istic bellum, aut tantum erit, ut uos, aut successores, paruis additis copijs, sustinere possint: Curionem uideo se dupliciter iactaturũ; primum, ut aliquid Caesari adimat; inde, ut aliquid Pompeio tribuat, quoduis, quamlibet tenue munusculum. Paullus porro non humane de prouincia loquitur. huius cupiditati occursurus est Furnius noster. plures suspicari non possum. Haec noui. alia, quae possunt accidere, non cerno. multa tempus afferre, & praeparata multa scio: sed intra fines hos, quaecumque acciderint, uertentur. Illud addo, ad actiones C. Curionis, de agro Campano: de quo negant Caesarem laborare, sed Pompeium ualde uolle; ne uacuus aduenienti Caesari pateat. Quod ad tuum decessum attinet, illud tibi non possum polliceri, me curaturum, ut tibi succedatur: illud certe praestabo, ne quid amplius prorogetur. tui consilij est, si tempus, si senatus coget, si honeste a nobis recusari non poterit, uelis ne perseuerare. mei officij est meminisse, qua obtestatione decedens, mihi, ne paterer fieri, mandaris. Vale.

EXPLANATIO

C. CASSII,] quaestoris M. Crassi, a Parthis interfecti: qui reliquias exercitus Antiochiam reduxerat, ep. 10. lib. 2. Cassius noster feliciter ab Antiochia hostem reiecerat. Et ep. 18. lib. v. ad Att. Parthi, inquit, Euphratem transierunt, duce Pacoro, Orodis regis Parthorum filio, cunctis referto copijs. Cassius in opido Antiochiae cum omni exercitu. Et ep. 20. eiusdem libri: Rumore aduentus nostri, & Cassio, quid Antiochia tenebatur, animus accessit, & Parthis timor iniectus. itaque eos cedentes ab opido Cassius insecutus, rem bene gessit. qua in fuga, magna auctoritate Osaces dux Parthorum uulnus accepit, eoq. interijt paucis post diebus. De hac uictoria significatur in epistola 14. lib. xv. accedit Velleius lib. 2. Iustinus lib. XLII. DEIOTARI] Gallograeciae regis; qui amicitiam, ac societatem populi Romani, quam diu uixit, studiosissime coluit; in hoc autem Parthico tumultu cũ omnibus suis copijs ad Ciceronem accessit. ad Att. epist. 20. lib. v. & ep. 1. lib. vi. EVPHRATEM] terminum imperij Romani. PER *Commagenem*] Asiae regionem, quam Euphrates interfluit. ep. 1. lib. xv. Regis Antiochi Commageni legati primi mihi nunciarunt, Parthorum magnas copias Euphratem transire coepisse. Et in eodem libro, ep. 3. 4. PROVINCIAM *nostram.*] nam Commagene non erat populi Romani, sed regis Antiochi. Syriam significat: quod ex epistola 1. lib. xv. & ad Att. ep. 18. lib. v. cognoscitur. QVAM *paratus ab exercitu*] Quam, non auget hic, sed minuit: ut paullo post: Sin autem aut non erit istic bellum, aut tantum

erit,ut uos,aut successores,paruis additis copijs,sustinere possint. Et ep.7, Ea,quae scripta est,auctoritas, tantam uim habet,ut magis iratorum hominum studium,quam constantis senatus consilium esse uideatur. Dixit igitur,Quam paratus,pro,quam male paratus. quod ostendi sequentibus uerbis, Si paratior ab exercitu esses. Sic locutus Plancus ep.8.lib.x. Cum ab omni re simus paratiores. Et Cicero ep.4. lib. xv. Adolescens,& equitatu,& peditatu,& pecunia paratus. SI *paratior ab exercitu esses*,] fretus enim exercitu,cum Parthis proelium committeres. NECESSITAS] tua, recedendi,ob exiguitatem copiarum. POMPEIUM] qui erat ad urbem cum imperio, decreta illi in quinquennium utraque Hispania. MITTENDUM,] ad bellum Parthicum. AB. URBE *non remouendum;*] ut esset reip. praesidio: hoc sentiebant ij,quibus iã tum suspecta erat Caesaris potentia. itaque Cicero, cum audijsset Pompeium ad Hispaniam iturum,scripsit ad Appium his uerbis ep.8.lib.III. Velim ad me scribas de omni reip. statu: de quo sum solicitus eo magis,quod ex tuis litteris cognoui Pompeium nostrum in Hispaniã iturum. CAESAREM] qui bellum in Gallia gerebat. CONSULES] huius anni, M.Marcellum, & Ser.Sulpicium. Ex *senatusconsulto*] nemo putat, priuatos ad bellum Parthicum ex S.C. tantum esse mittendos,uerum rogationem ad populum ferendam esse;sicuti lata erat antea de belli Mithridatici cura priuato Pompeio demandanda. exstat pro ea lege,quam Manilius trib.pl.tulit, Ciceronis oratio. Priuatos opposuit Pompeio,& Caesari,qui extra urbem imperium habebant,& consulibus,qui in urbe. NE ILLUD *S.C.fiat*,] quod interdum,in tumultu bellico,fieri solitum est. UT *paludati exeant*,] non tam ipsi,quam alij fortasse,quibus Parthicum bellum senatus mandandum decerneret. hanc sententiam,quae proxime sequuntur uerba confirmant. Paludamentum uestis ducum in bello, & ad bellum ex urbe proficiscentium.ep.17.lib.xv.uide Festum. CONTUMELIOSE] esset enim eorum contumelia,si ad bellum ire noilent,& ad alium res transferretur. SIUE *negligentia, siue inertia est*,] distinguit, ut diuersa negligẽtia enim uoluntatis est,inertia etiam inscientiae: unde illud ep. 20.lib.XII. Lacessam; nec tua ignauia,etiam inertiam afferet. IN. EAM *opinionem*] male enim audiebat auaritiae nomine. Plutarchus in Bruto. ARABAS] qui cum essent finitimi, non numquam in populi Romani prouinciam impetum facere soliti sunt.ep.8.lib.III. De Parthis quod quaeris, fuisse nullos puto. Arabes qui fuerunt, admisto Parthico ornatu,dicuntur omnes reuertisse. VELIFICATUS] assentando gratificatus.ut enim uela nauium ad uentorum adspirationes aptantur, sic orationem saepe nostrã ad aliorum uoluntatẽ accommodamus. ALICUI] Cassio: cuius litteras,caue,gratiae caussa tuarum litterarum testimonio confirmes. REFERRET] reip. RETICUISSẽ.] quod si faceres, nec dignitati tuae, nec reip. consuleres. ANTE *Kal.Ian.*] quo die noui consules, inito magistratu, de rep. referent. NOATI *Marcellum, quam tardus*,] sic locutus ep.1.lib.IV. Rem uides,quo modo se habeat. HAEC *caussa*] deliberabitur,quis ad Pharticum bellum eat. TANTUM *erit*,] eiusmodi erit. nam hic, Tantum, minuendi uim habet,non augendi.uide ep.7.lib.1.Tantam uim habere. IACTATURUM] cum inierit magistratum.nunc enim erat designatus tribunus pl. PAULLUS] consul designatus. DE *prouincia*] Caesaris, quam omnino ei adimendã dictitabat, nondum scilicet a Caesare M'Dtalẽta, quibus addictus est,acceperat. OCCURSURUS] intercedet,enim S.C. tribunus pl.erat: quod ex ep. 18.lib.xv. ad Att. liquet. ad hunc sunt epistolae duae lib.x. PLURA] accessit Curio, ingenti mercede a Caesare corruptus: quo nemo pro Caesaris caussa stetit audacius. FINES HOS,] quos ostendi, scripsit enim proxime de Parthico bello, de consule Paullo, tribunia pl. Curione, & Furnio. AD *actiones*] Ad actiones Curionis hoc addo,de agro Cãpano. praeter cetera, Curio illud ager sequenti anno,ut ager Campanus,ante Caesaris aduentum,ex ipsius Caesaris lege diuidatur: qua de re satis copiose dictum est ep.9.lib.1.ad eum locum: Ut de agro Campano frequenti senatu referretur. LABORARE,] diuidatur, necne. VALDE *nolle*;] Non placet, a uerbo, Negant, pendere uerbum Nolle.durius enim uidetur, Negant Pompeium ualde nolle: pro, Pompeium aiunt ualde uelle. Libentius interpretor: Põpeium aiunt ualde nolle:idest,nolle diuisionẽ omitti;ne,si non diuidatur, uacuus aduenienti Caesari pateat,& ab eo uel ipsius militibus,uel plebi diuidatur. Nam,quod ex uerbo,Negant,affirmationẽ elicio; nouum non est. consideretur illud.ep.15.lib.VII.ad Atticum: Plerique negant Caesarem in condicione mansurum; postulataq. haec ab eo interposita esse,quo minus,quod opus esset ad bellum,a nobis pararetur. Et illud ep.30.lib.XII.ad Cornificium: Noli impudens esse,nec mihi molestiam exhibere. Sed est apud me uerbis liber,a quo,Nolle,abest: nec displiceret enim haec sententia: Negant Caesarem laborare, Pompeium autem ualde: ut ex eodem uerbo,Negant,primum negatio,deinde etiam educatur affirmatio. Cupijsse autem Pompeium diuidi statim agrum Campanum, satis intelligitur e sequentibus uerbis, Ne uacuus aduenienti Caesari pateat. diuisoribus enim gratiae plurimum acquirebatur apud eos, qui possessuri erant. PROROGETUR.] ut annua tãtum prouinciae sit administratio.quod ab eo Cicero petierat ep.7. 8.10.lib.2. TUI *consilij est*,] tu statue,quid agendum tibi sit,uelis ne in prouincia remanere,an,finito anno,discedere contra senatus uoluntatẽ. TEMPUS,] propter bellum Parthicum: quo urgente, discedendum non uidetur ante,quam succedatur.Ep.17.lib.2. Quin ad diem decedam, nulla caussa est, praesertim sublato metu Parthico. SENATUS] facto S.C.de proroganda prouincia: quod Cicero timebat.de biennio quidẽ sensit Hortensius,ut est in ep.8. lib. III. MEI *officij est*] ego, quod est officij mei,id praestabo. DECEDENS,] pro,discedens,cum iret Cicero in prouinciam.Sic ep.1. Quod tibi decedens pollicitus sum. FIERI,] prouinciae tempus prorogari.

Argu-

Argumentum ep. 11.

CVm Cicero, litteris ad senatum missis, supplicationes pro re in Amano monte bene gesta postulasset; C. Curio, tribunus pl. Ciceronis cupidissimus, iratus senatui, quod ei potestas agendi cum populo eriperetur, fieri senatus consultum de supplicationibus non patiebatur. postremo uentum est ad pactionem, permittente Curione senatus consultum fieri; modo nullae praeterea in reliquum annum supplicationes eriperentur. qua tota de re, & de cuiusque sententia, ac uoluntate diligenter Coelius perscribit. De rep. narrat contentiones inter Pompeium, & Curionem de successore Caesari mittendo. Mittit commentarium rerum urbanarum. Sittianum negotium commendat.

M. Coelius S. D. M. Ciceroni. 11.

NON diu, sed acriter nos tuae supplicationes torserunt. incideramus enim in difficilem nodum. nam Curio, tui cupidissimus, cui omnibus rationibus comitiales eripiebantur, negabat se ullo modo pati posse, decerni supplicationes; ne, si quid furore Paulli adeptus esset boni, sua culpa uideretur amisisse, & praeuaricator caussae publicae existimaretur. itaque ad pactionem descendimus: & confirmarunt consules, se his supplicationibus in hunc annum non usuros. plane, quod utrisque consulibus gratias agas, est; Paullo magis certe. nam Marcellus sic respondit ei, spem in istis supplicationibus non habere, Paullus, se omnino in hunc annum non edicturum. Renunciatum nobis erat, Hirrum diutius dicturum. prendimus eum: non modo non fecit, sed, cum de hostibus ageretur, & posset rem impedire, si, ut numeraretur, postularet, tacuit: tantum Catoni assensus est; qui, de te & locutus honorifice, non decrerat supplicationes. tertius ad hos Fauonius accessit. quare pro cuiusque natura, & instituto gratiae sunt agendae; his, quod tantum uoluntatem ostenderunt pro sententia; cũ impedire possent, non pugnarunt; Curioni uero, quod de suarum actionum cursu tua caussa deflexit. nam Furnius, & Lentulus, ut debuerunt, quasi eorum res esset, una nobiscum circumierunt, & laborarunt. Balbi quoque Cornelij operam, & sedulitatem laudare possum. nam cum Curione uehementer locutus est: & eum, si aliter fecisset, iniuriam Caesari facturum dixit: tum eius fidem in suspicionem adduxit. decrerant, qui inique transigi uolebant, Domitij, Scipiones. quibus hac re ad intercessionem euocandam interpellantibus, uenustissime Curio respondit, se eo libenter non intercedere, quod quosdam, qui decernerent, uideret confici nolle. Quod ad remp. attinet, in unam caussam omnis contentio coniecta est: de prouincijs inquam adhuc est. incubuisse cum senatu Pompeius uidetur, ut Caesar ante id. Nou. decedat. Curio omnia potius subire constituit, quam id pati: ceteras suas abiecit actiones. nostri porro, quos tu bene nosti, ad extremum certamen rem deducere non audent. scena rei totius haec. Pompeius, tamquam Caesarem non impugnet, sed quod illi aequum putet, constituat; ait Curionem quaerere discordias. ualde autem non uult, & plane timet, Caesarem consulem designari prius, quã exercitum, & prouinciam tradiderit. accipitur satis male a Curione: & totus eius secundus consulatus exagitatur. hoc tibi dico: si omnibus rebus prement Curionem, Caesar defendetur: intercessorem si, quod uidentur, reformidabunt, Caesar, quoad uolet, manebit. Quam quisque sententiam dixerit, in commentario est rerum urbanarum: e quo tu, quae digna sunt, selige: multa transit, in primis ludorum explosiones, & funerum, & ceterarum ineptiarum plura habet inutilia. denique malo in hanc partem errare, ut, quae non desideras, audias, quam quidquam, quod opus est, praetermittatur. Tibi curae fuisse de Sittiano negotio, gaudeo: sed, quando suspicaris minus certa fide eos tibi uisos: tamquam procurator sic agas, rogo. Vale.

EXPLANATIO

CVRIO,] tribunus pl. COMITIALES] dies: quibus agere cum populo licebat. ERIPIEBANTVR,] quo modo? auspiciis. dum enim seruabatur de caelo, quae spectio uocabatur, agere cum populo non licebat. de caelo autem seruabant, non augures, sed magistratus: quod Cicero demonstrat in 11. Philippica, & Varro apud Nonium. Consules igitur, alter, amboue, de caelo seruabant, ne Curio comitialibus diebus agere cum populo posset. erat autem haec impediẽdi perniciosis tribunorum rogationibus praeclara, & utilis admodum reip. ratio: qua etiam Lentulus Marcellinus consul aduersus leges C. Catonis tribuni pl. usus est: de quo sic ep. 5. lib. 2. ad fr. Consul est egregius Lentulus, non impediente

collega:

collegaidies comitiales exemit omnes.sic legibus perniciosissimis obsistitur,maxime C Catonis. Dies agendi cum populo,in eadem epistola infra uocat Cicero. NEGABAT] ut par pari referret. consules de caelo seruabant,ne Curio posset agere cum populo:Curio intercedebat,ne decernerẽtur supplicationes. PAVLLI] consulis,nondum a Caesare corrupti. ADEPTVS *esset boni*,] Paullus cõsul, ne quid Curio agere cum populo posset, de caelo seruabat: quem Curio furorem appellabat & ex ea sibi illata iniuria hoc se bonum adeptum dicebat,quod iustam haberet caussam impediendi,ne quid decerneret senatus posset.quod si senatus cõsultum de supplicationibus fieri pateretur, amittere sibi uidebatur bonũ illud,quod furore Paulli adeptus esset. PRAEVARICATOR] proditor. CAVSSAE *publicae*] quia, cum ei comitiales eriperentur,nec agere cum populo posset,impediri, ac laedi caussa publica uideretur cuius se patronũ profitebatur,oppugnante Paullo. HIS] quae postulari solent. NON *usuror*.] exceptis ijs,quae Ciceroni decernerentur. SPEM,] quasi nihil reip.prodessent, aut a dijs immortalibus minime curarent. Non est igitur, quod Marcello magnopere gratias agas: qui Curion promisit,se in hunc annum nullis praeterea suplicationibus usurum,nõ quo facilius de tuis impetraret, sed quia spem omnino in istis supplicationibus non haberet. NON *edicturum*.] supplicationes. DIVTIVS *dicturum*.] ut diem dicendo consumeret,ne S.C.fieri posset. quod de more diximus ep. 4. lib. I. PRENDIMVS] rogauimus. ductum ab eo,quia prendimus, & prensamus,(utroque enim modo loquebantur ueteres) a quibus impetrare aliquid cupimus. NON *modo non fecit*,] Sigonij liber, Non modo fecit, quod neque probo,neque condemno. uide locum ep.9.lib. I.Non modo praemijs. DE *hostibus*] nõ dabantur supplicationes,nisi ob iustam uictoriam,caesis hostibus certo quodã numero. ideo Cicero ep. 10.lib.2.Victoria iusta,inquit,imperator appellatus apud Issum.Id confirmat ipse Coelius,cum subiungit,potuisse Hirrum impedire,si,ut numeraretur,postulasset.quis autem caesorum numerus obtinendis supplicationibus sufficeret, praecise scriptum non inueni: unum hoc dicam,si mille hostiũ caesi essent, Ciceronis aetate satis fuisse.id ex ijs Ciceronis uerbis Philipp. 2.cognoscitur:Si quis Hispanorũ,aut Gallorum mille,aut duo millia occidisset,non eum hac cõsuetudine,quae increbuit, imperatorẽ appellaret senatus?triumphum quidẽ,qui supplicationes fere sequebatur, nisi qui quinque millia hostiũ una acie cecidisset,nemini per leges impetrare licuisse,Valerius lib.2.cap.9.tradidit.sed hoc etiam,ut opinor,deprauauit ambitio. Quidam,Hostijs,legunt:quã recte,alij indicent: ego sequor & historiae testimonium, & antiquos libros,Signianum,& meum. POSSET *rem impedire*,] falso igitur Cicero illud scripserat ep.10.lib.2.Victoria iusta imperator appellatus sum.De eadẽ re ep.x lib.7.ad Att. VT *numeraretur*,] ut ostenderentur,quo caesi hostes numero essent. CATONI] M.Porcio Catoni, optimo uiro,eius in sententiã,Cicerone cõsule,factũ erat S.C.de Catilinae socijs in carcere necandis.is praetor fuerat L.Domitio,Ap.Pulchro cos.repulsam tulerat in petitione cõsulatus,quo anno Ser.Sulpicius,& M. Marcellus designati sunt,idest biẽnio ante, quã haec epistola scriberetur. ASSENSVS *est*;] licet iratus esset, ut ad Atticũ Cicero scripsit, cuius uerba proxime recitaui: iratus autẽ,quia superatus esset ab eo in petitione auguratus,ep. 3. & 6. hac de re sic in eadẽ epistola; Coeperas Hirrum mihi placare:perfice.Habes Scrofam:habes Siluiũ,ad eos ego antea scripsi, & ad ipsum Hirrũ. locutus enim erat cum ijs, commode se potuisse impedire, sed noluisse; assensum tantum esse Catoni,amicissimo meo,cum is honorificentissimam in me sententiam dixisset;nec me ad se ullas litteras misisse, cum ad omnes mitterem. DE TE *& locutus honorifice*,] particulam,Et,superuacaneam esse cur non putem? feratur tamen, ut in Coelio cuius χαρακτὴρ a purissimo,& ornatissimo Ciceronis sermone quã longe distet,omnes intelligunt. quod etiam critici ueteres,quorum testimonia iam recitauimus, facile iudicarunt. Quod Coelius significat, hoc est: De te licet locutus honorifice,tamen non decreuerat supplicationes,laudauit enim Cato Ciceronem in sua sententia,supplicationem non decreuit. cur ita senserit, exponit ipse in epistola, quae extat,lib.xv.cui Cicero respondens,dixit, se tanti facere Catonis illam laudationem, ut cum ea nullum triumphum esse conferendum existimet,& ad Att.ep.1.lib.VII, confirmat idem his uerbis: Triumphũ uideo,nisi reip.tempora impedient, εὐπόριστον. iudicio autem cum ex litteris amicorum, tum ex supplicatione;quam qui non decreuit, plus decreuit,quam si omnes decreuisset triumphos. ei porro assensus est unus,familiaris meus,Fauonius,alter iratus Hirrus.Cato autem & scribendo affuit, & ad me de sententia sua iucundissimas litteras misit. Sed tamen gratulans mihi Caesar de supplicatione, triumphat de sententia Catonis. nec scribit quod ille sententiae dixerit. sed tantum, supplicationem eum mihi non decreuisse. NON DECRERAT] quid caussae fuit, cur non decreuerit, cum & amicissimus esse uideretur, & res supplicatione dignas Cicero gessisset, iusta uictoria imperator apud Issum appellatus? obstitit inuidia:cum nobiles homines,ex antiquissimis orti familijs, nouum hominem Ciceronem in principibus quidem esse facile paterentur,altius autem auolare nequaquam uellent. quod in Epistolis interdum queritur Cicero, & aperte quidem ad Att. lib. VII. his uerbis: Cato in me turpiter fuit maleuolus: dedit integritatis, iustitiae, clementiae, fidei mihi testimonium, quod non quaerebam: quod postulabam, negauit. itaque Caesar ijs litteris, quibus mihi gratulatur, & omnia pollicetur, quo modo exsultat, Catonis in me ingratissimi iniuria. at hic idem Bibulo dierum uiginti. ignosce mihi,non possum haec ferre, nec feram.Et ad eundem, ep.3. eiusdem libri: Bibulum cum ornauit Cato, declarauit ijs se solis non inuidere, quibus nihil, aut non multum ad dignitatem posset accedere. FAVONIVS] Catonis imitator, aedilis curulis hoc anno. ACCESSIT.] Cato sententiam dixerat: assensi sunt Hirrus, & Fauonius, sententiam non dixerunt. PRO *cuiusque natura,& instituto*] pertinet hoc ad Catonem, hominem seuerissimum,naturaq. & consuetudine ualde parcũ in tribuendis honoribus.

noribus. H I S, non Catoni, qui sententiam dixit honorificam, sed Hirro, & Fauonio, qui sententiam quidem non dixerunt, sed uoluntatē ostenderunt pro sententia, cum Catoni assensi sint. uel, *His*, tribus nominatis, quibus hoc nomine debentur gratiae, quod uoluntatē duntaxat ostenderunt non decernendae supplicationis, pro sententia uero, ut omnino non decerneretur, pugnare noluerunt, cum impedire tamen possint. quae si recipitur interpretatio, mihi quidem satis probata; distinguēdum erit hoc modo: Voluntatem ostenderunt, pro sententia, cum impedire possent, non pugnarunt. T A N T V M, pro saltem, ut ep.3 1.lib.vi 1. Vereor igitur, quaeso, ne tantum semen urbanitatis una cum rep. intereat. C V M *impedire possent*, si, ut numeraretur, postularent. D A *suarum actionum cursu*. iratus enim Paullo consuli, qui comitiales ei dies eripiebat, induxerat animum supplicationes omnes impedire. F V R N I V S, tribunus pl. Ciceronis cupidissimus. ep.14.lib.xv. & ad Att.ep.18.lib.xv. is est, ad quem leguntur epistolae aliquot lib.x. L E N T V L V S, cum Lentuli essent multi, summa inter Ciceronem, & P. Lentulum Spintherem amicitia facit, ut de Spinthere accipiendum existimem. C I R C V M I E R V N T, preusarunt, abierunt, qui enim ambit, circumit: ut ipsa uerbi compositio declarat. B A L B I. C O R N E L I I. Gaditani. ep.6. S I *alter fecisset* si supplicationes Ciceronis impediisset. C A E S A R I cui se addixerat, accepta ingenti mercede. E I V S *fidem in suspicionem adduxit*. cum diceret, ei cauendū esse, ne ficte reconciliatus cum Caesare uideretur, si Ciceronis honorem impediisset, quem sciret a Caesare non uulgariter diligi. D E C R E R A N T, non equidem is sum, qui diuinationibus, praesertim quae sola coniectura nitantur, facile acquiescam: uerumtamen, ubi nec sententia repugnat, & mutatio leuis est, cur libertatem ingeniis eripiam? Hoc quidem in loco, qui nunc in manibus est, cum antiqui libri plerique haberent, Deerant; non nulli, Deserant; alii aliter; ea hac uarietate sum adductus, ut probarē, Decrerant: qua sententia, nunc exponam. L. Domitius Ahenobarbus, & P. Scipio, Pompeii socer, uterque Caesaris inimicus, cum inique ferrent transigi de supplicationibus Ciceronis, easq. Curionis tribuni pl. intercessione cuperent impediri; simulatione beneuolentiae supplicationes decreuerunt, ut ea re Curionem, omnibus Pompeianorum actionibus acriter aduersari solitum, ad intercedendum elicerent. Accedit Coeliani sermonis cōsuetudo. paullo enim ante dictum est, Non decrerat supplicationes. Et in Verrē dixit Cicero, Decresset. H A C. R E quod supplicationes decernerent. A D *intercessionem euocandam* ut Curionem, optimatibus infensum, ad intercedendum elicerent. I N T E R P E L L A N T I B V S, crebro instantibus, ut supplicationes decernerentur. V E N V S T I S S I M E pulcherrime, ductum a Venere, cui pulchritudinem fabulae poetarum tribuunt. A D H V C *est*. addidi uerbum, Est, ea antiquis libris, approbante sententia. adhuc, inquit, de prouinciis contentio est. A N T E *idus Nou.* ante tempus ei decem tribunorum lege concessum. N O S T R I optimates. B E N E *nosti*, imbecillitas eorum significatur. S C E N A *ei totius* in scena dantur fabulae. Coelius transtulit ad significationem rerum omnium, de quibus contentio essetur, quemadmodum scena fabulas, item id, quod dicturus est, omnia contineat. Q V O D *illi aequum putet*, aequum putabat, senatui dicto audientem Caesarem esse, de quo sic ep.t v. In disputādo coniecit illam uocem Cn. Pompeius, omnes oportere senatui dicto audientes esse. Eodem spectat illud in ep.8. Dixit, hoc nihil interesse, utrum Caesar senatui dicto audiēs futurus non esset, an pareret, qui senatum decernere non pateretur. Specie igitur probabilis, & aequa erat actio Pompeii: sed iniquū contra uidebatur, populi beneficium, Caesari lege tributum, sine caussa eripi: quod tamen senatus decreuit, Pompeii, eiusq. amicorum studio. C O N S V L E M *designari prius*, quod Caesar cogitabat: ideoq. ferri legem a decem tribunis pl. uoluerat, ut eius absentis in petitione cōsulatus ratio haberetur. A C C I P I T V R *satis male* contumeliose, & acerbe tractatur. S E C V N D V S *consulatus* In quo Pompeius iterum consul operam dederat, auctorq. fuerat, ut Trebonius tribunus pl. de Galliarum imperio Caesari in alterum quinquennium prorogando legem ferret. quod beneficiū nunc idem Pompeius conabatur eripere, cum eum ante idus Nou. uellet decedere. E X A G I T A T V R. reprehenditur. sic ep.t.lib.1. Rebus palam a consularibus exagitatis, & in summam inuidiam adductis. C A E S A R *defendetur*; ab amicis: ne cogatur ante legitimam diem decedere. S E N T E N T I A M de prouinciis. L V D O R V M *explosiones*. quos populus oderat, eos ad ludorum spectacula accedentes excludebat. de iis in cōmentario scripserat Coelius: praeterea de funeribus, & leuia quaedam, quas ipse ineptias fatetur esse. D E S I T T I A N A *negotio*, de syngrapha Sittiana. ep.2.4.6.7. E O S a quibus exigenda pecunia est. nam syngrapha Sittiana facultatem dabat exigendae pecuniae. T A M Q V A M *procurator* eo studio, quo solent ii, qui aliena negotia procurant. A G A S, etsi patet sententia; de mendo tamen suspicor; cum in omnibus antiquis libris, Agros, non, Agas, scriptum esse uideam. omnes etiam pro, Quando, habent Quō: id est, Cum: quod ueteres usurpabant pro, Quoniam, uel, Quando.

Argumentum ep. 1 2.

QVeritur de Appij Claudij, qui cum L. Pisone censuram gerebat, non ingrato solum animo, sed grauissima etiam iniuria: quem cum inimicum sibi esse, accusationemq. cogitare comperisset, anteuertit ipse, eumq. lege Scantinia postulauit.

M. Coelius S. D. M. Ciceroni. 12.

PVDET me tibi confiteri, & queri de Appij, hominis ingratissimi, iniurijs; qui me odisse, quia magna mihi debebat beneficia, coepit: &, cum homo auarus, ut ea solueret, sibi imperare non posset; occultum bellum mihi indixit, ita occultum tamen, ut multi mihi renunciarent, & ipse facile animaduerterem male eum de me cogitare. postea quam uero comperi eum collegium tentasse, deinde aperte cum quibusdam locutum, cum L. Domitio, ut nunc est, mihi inimicissimo homine, deliberare uelle, hoc munusculum deferre Cn. Pompeio: ipsum reprehenderem, & ab eo deprecarer iniuriam, quem uitam mihi debere putarem, impetrare a me non potui. quid ergo est? tamen quasi aliquid, amicis, qui testes erant meorum in illum meritorum, locutus sum. postea quam illum, ne cui satisfaceret quidem, me dignum habere sensi; malui collegae eius, homini alienissimo mihi, &, propter amicitiam tuam, non aequissimo, me obligare, quam illius simiae uultum subire. id postquam rescijt, excanduit; & me caussam inimicitiarum quaerere clamitauit; ut, si mihi in pecunia minus satisfecisset, per hanc speciem simultatis eum consectarer. postea non destitit accersere palam Seruium accusatorem, inire cum Domitio consilia. quibus cum parum procederet, ut ulla lege mihi ponerent accusatorem; compellari ea lege me uoluerunt, qua dicere non poterant. insolentissimi homines summis Circensibus ludis meis postulandum me lege. Scantinia curant. uix hoc erat Pola elocutus, cum ego Appium censorem eadem lege postulaui. quod melius caderet, nihil uidi. nam sic est a populo, & non infimo quoque approbatum, ut maiorem Appio dolorem fama, quam postulatio, attulerit. praeterea coepi sacellum, in domo quod est, ab eo petere. Conturbat me mora serui huius, qui tibi litteras attulit. nam, acceptis prioribus litteris, amplius quadraginta mansit. Quid tibi scribam, nescio. Scis Domitio diem timori esse? exspecto ualde, & quamprimum uidere cupio. A te peto, ut meas iniurias proinde doleas, ut me existimas et dolere, & ulcisci tuas solere. Vale.

EXPLANATIO

PVDET] non semper culpam sequitur pudor. uir bonus a uitio sic abhorret, ut alienis etiã flagitijs pudore afficiatur, neque solum cum ea cernit, sed etiam cum audit. Pudet, inquit Coelius, quod ita ingratus in me fuerit, ita se turpiter, & inique Appius gesserit. Vel: Pudet me tibi confiteri, & queri de iniurijs Appij: cũ eum tibi antea laudauerim. QVIA *magna mihi debebat beneficia*,] odij caussam ponit beneficia sua: uere fortasse: nam debitor creditorẽ nõ amat, adspectum quasi metuens fugit: putat enim se, cum beneficia non referat, non amari: quae opinio facit, ut nec ipse amare possit. porro, qui nõ amat, quauis non modo re, sed suspicione etiam adducitur, ut odisse incipiat? qua tamen labe nõ inficitur animus boni uiri, qui alios ex ingenio suo metitur: nec putat ullius commodi, praemijue spe beneficium tribui. mercatura enim quaedã esset, non liberalitas. improbi autem saepe benigni sunt, non modo ut eandem gratiam recipiant, sed ut aliquid etiã, funerantium more, lucrentur. SIBI *imperare*] imperare sibi dicitur, qui aliter agere ita solitus est, ut non libenter a cõsuetudine discedat. Appius autem auarus ideo sibi, ut beneficia soluat, imperare non potest. Sic locutus ep. 6. Impera tibi: hoc cura. COLLEGIVM] augures, (erat enim Appius augur) ut aliquid contra Coelium molirentur. Alij ex coniectura, parum necessaria, contra ueteres omnes libros legendum putant, Collegam, idest Pisonem cẽsorẽ: quod hoc tempore censuram gerebat Appius. DOMITIO,] qui cum eo consulatum gesserat. HOC *munusculum deferre Cn. Pompeio*:] negotium dare Pompeio, ut me accusaret. Nisi hoc dicit Coelius, quid aliud significet, non uideo. Scrupulum tamen sentio. primum, ueri simile nõ uidetur ita desipere Appiũ, ut Cn. Pompeium, uirum grauissimum, principem ciuitatis, qui cum imperio ad urbem erat, adduci posse ad suscipiendam accusationẽ existimet: deinde, munusculum deferre, non est apud Coelium accusandi curam cõmittere, sed accusare: ut ep. 7. Nemini hoc deferre munusculum maluit, quã suo accusatori. postremo, genus loquendi, etsi multa in Coelio dissimulanda non ignoro, tamẽ hoc quidẽ ferre uix possum, Impetrare a me non potui, ipsum reprehenderem. quis enim non uidet, Vt, desiderari? Quae cum intueor, libenter ad eam deducor coniecturam, ut hoc modo legendum, & distinguẽdum putẽ: Hoc munusculum deferre, Cn. Pompeio ipsum reprehendente: ut ab eo deprecarer iniuriam; &c. nec tamen hãc opinionem nihil adiuuat scriptus liber, qui est apud me, in quo est, Vt ab eo, nõ, ut uulgo legitur, Et ab eo. Erit autem, Munusculum deferre, accusare: quo sensu usurpatum etiam est, ut dixi, ep. 7. Quod si quis libros typis impressos malit approbare, accipiat, Reprehenderem, nõ pro Obiurgarem, quod absurdum hic quidem esset, sed pro, Prenderem: id est, rogarem, ut accusandi consilium abijceret. QVID *ergo est?*] quasi aliquis eum interroget: hoc tibi faciendum nõ putasti, quod igitur fecisti? Et uidetur hoc loquẽdi genus post negationem, id est, ubi quid improbauimus, inferri. Non placuit mihi, ait Coelius, iniuriam ab Appio deprecari: quid igitur placuit? alloqui communes amicos, testes meorum in illum meritorũ. Sic Liuius lib. XLIV. Non sum is, qui non existimem admonendos duces esse: immo eũ, qui de sua unius sententia omnia gerat, superbum iudico magis, quam sapientem quid ergo est? primum a prudẽtibus, & proprie rei militaris peritis, & usu doctis monendi imperatores sunt. TAMEN,] ab ipso quidem ut iniuriam deprecarer, impetrare a me non potui: tamen feci, ut amicos alloquerer: QVASI *aliquid*,] praeclara, nisi fallor, emendatio. mendum autem, quod in uulgatos libros irrepsit, sententiae peperit ignoratio.

ratio.nam, Quasi aliquid, ualet, quasi hoc aliquid futurum esset: quod tamen apud Appiũ esse nihil sensi. praeterea, scriptum ita uideo in uetere Sigonij libro. quidã, Quasi aliquot amicis, malunt: in quo & ab antiquis libris, &, ut puto, a Coelij mente discedunt. AMICIS *locutus sum*.] de Appij iniuria. usurpat & Cicero hoc uerbum cum dandi casu ep. 1. lib. VI. ad Att. Haec non notam tum, cũ Democrito tuo locutus sum. & Plautus in Men. Loquere inquit, mihi tuum nomen. NE CUI *satisfaceret quidem*,]. satisfacit, qui se uerbis excusat. exempla sunt, ep. 13. lib. VII. Hic tu me etiam insimulas, nec satisfactionem meam accipis. Et Philipp. 2. Acceperã Caesaris litteras, ut mihi satisfieri paterer a te. Et Caesar lib. 1. bel. ci. Per tribunos mil. egerunt, uti Caesari satisfacerent. Et alibi. COLLEGAE *eius*,] L. Pisonis, contra quem exstat Ciceronis oratio. is censuram cum Appio gerebat. Caesar lib. 1. bel. ci. Dio lib. XL. AMICITIAM *tuam*,] quia Cicero eiectus a Clodio, consentiente consule Pisone, postea, ut ulcisceretur iniuriam, orationem habuit de consularibus prouincijs, ut Piso e Macedonia, quam proconsul regebat, reuocaretur. quod senatus decreuit. SIMIAE] Sic Cicero ep. 2. lib. VII. Hic simiolus me, in quem inueheretur, delegerat. & ep. 10. lib. V. & Horatius Sat. 10. lib. 1. Serm.

—Quos neque pulcher
Hermogenes umquam legit, neque simius iste.

VULTUM *subire*.] quod supplicis est. ita in peroratione pro. Quinctio. Denique ipsius inimici uultum superbissimum subijt. INCANDUIT;] pro, excanduit; uehementi commotus est iracundia. quo motu uultus excandescit. Alij, Scanduit. Ego librum Sigonij, & meum sequor. & omnino magis placet, Incanduit, quã Scanduit. quid enim est, Scanduit? tolerabilius erat, Canduit: quod ad iratorum uultus pertinet. uerum, Incanduit, si habeo, comprobatum testimonio duorum librorum, quid nodum in scyrpo quaeram? HANC *speciem simultatis*] quod cũ in infamiã uocatẽ ficta simultatis caussa. PALAM *Seruium*]. nihil muto: uideant tamen eruditi, an sit rectius, quod monui adolescẽs in scholijs nostris, Polam Seruium, quem Cicero nominat, ut accusatorẽ, lib. 2. ad fr. ep. 2. & Coelius ipse paullo post: Vix hoc erat Pola elocutus. INIRE *cum Domitio consilia*.] consilia capere, simul considerare. ep. 24. lib. IX. Consilia sunt inita de me. Et Liuius lib. VI. Consilia inire cum genere coepit. COMPELLARI.] accersi, in iudicium uocari. Ad Att. ep. 2. lib. 2. Nigidium minari, in concione se iudicem, qui non fuerit, compellaturum. Et Philip. 3. Fratris mei filiũ compellat edicto. Et Suetonius in Iulio: In carcerem coniecit Nouium quaestorem quod cõpellari apud se maiorem potestatem passus esset. DICERE *non poterant*.] nihil erat, quod obijcere mihi possent. SUMMIS *Circensibus*] extremis diebus Circensium ludorum meorũ: binos enim ludos aediles curules dabant, Megalenses, & Romanos, ut ostendit Dio lib. XXXIX. & Pedianus in cõmentario Cornelianae. hic de Romanis intelligendum: qui dabantur in circ. mense Sept. per quinque dies: quod fasti dierũ ueteres demonstrant. Scripta enim epistola paullo ante, quam Cicero e prouincia decederet: cũ dicat Coelius in clausula, Exspecto te ualde, & cupio quamprimum uidere. nam Cicero decessisse uiderur mense Octobri: quod ex epist. 3. ad Tironem, lib. XVI. licet conijcere. Megalenses autem initio anni dabantur, id est multis mẽsibus ante Romanos: inquit enim Cicero ep. XI. lib. 2. Mihi magnae curae est aedilitas tua. ipsa dies me admonebat: scripsi enim haec ipsis Megalensibus. Praeterea, cur de Megalensibus accipiã, cum non in circo, sed in Palatio darentur? de quibus Cicero in oratione de haruspicum responsis: Quid ego de illis ludis loquar, quos in Palatio nostri maiores ante templũ, in ipso matris Magnae conspectu, Megalẽsibus fieri, celebrariq. uoluerunt? Idẽ Liuius confirmat lib. XXXVI. LEGE *Scantinia*] de nefando marium concubitu, quae poenam irrogabat decem millia nummum. Quinct. lib. IV. cap. VII. capitale crimen postea fecit Iulia lex. ep. 14. Iuuenalis Satyra II. Suetonius in Domitiano. POLA *elocutus*,] uix hoc Pola Seruius accusator dixerat. Antea, Praelocutus. ego, cum in antiquis libris uiderem, Pole locutus, legẽdum putaui, Pola elocutus posset etiam, Polae locutus: idest, uix Polae dixerat Appius, cupere se mihi accusatorem ponere. nam & paullo ante Coelius cum dãdi casu idem uerbum coniunxit, Amicis, inquit, locutus sum. QUOD *melius caderet*,] quam censorem, qui moribus praeest, & magister motũ appellatur, lege Scãtinia in iudicium uocare. A POPULO, *& non infimo quoque*] addidit, Non infimo quoque, ut ostenderet, nobiles etiam homines id probasse: qui, licet populi nomine comprehendantur, permisti tamen in multitudine non satis internoscuntur. FAMA,] cum increbesceret, censorẽ, corrigendis moribus praepositum, tam turpi crimine postulari. COEPI *sacellum, in domo quod est, ab eo petere*.] Censorum erat curare, ut sacella non in domo cuiusquam essent, sed populo paterent. itaque Liuius lib. XL. ubi loquitur de Lepido, & Fuluio censoribus, Complura, inquit, Sacella, publicaq. sacra, occupata a priuatis, ut paterent, essentq. populo, curarent. Coelius autem, ut ostenderet, Appium censorem officio suo deesse, petere coepit ab eo, ut sacellũ in domo priuata ne relinqueretur: cuius rei cura Appij, qui censor erat, esse debuerat. sed libentius intellexerim de sacello, quod ipse Appius occupasset: ex quo grauior ei concitata esset inuidia, occupatis rebus a censore, quas censor, ab alijs occupatas, populo restituere deberet. AMPLIUS *quadraginta mansit*.] quid est hoc? an, Quadraginta litteras? Latinũ non est. quadragenas enim litteras, potius quam quadraginta, & quadraginta epistolas, potius quam quadragenas Latini sermonis consuetudo postulat: nisi, si scripserit Coelius, XL. ex quo imperitus librarius descripsit, quadraginta. uerũ, quid haec attinet colligere? cũ in antiquo Sigonij libro diserte scriptũ sit, Quadraginta diebus misit. quãquã in uerbo, Misit, librarius peccauit: quod meus liber, aliiq. corrigũt. SCIS *Domitio diem timori esse*?] similiter locutus ep. 14. Scis Appium censorem hic ostenta facere? sed cũ obscura sententia est: tum ita discrepant inter se ueteres libri, ut, obscuro per se loco, maiores etiã tenebras offundant. In uno meo scriptum est hoc modo, Diem timor est exspectatio ualde, & quamprimũ in uno

Zz Sigonij,

Sigonij, Diem tn morare exspecto, & quamprimũ: in altero eiusdẽ, Timor est exspecto ualde, & quamprimum. In nullo quidem uidi, Timori esse. PROINDE] pro, Perinde; quod saepe Terentius, & Lucretius usurparunt: DOLERE,] meas, tuas autem ulcisci solere. VLCISCI] mirus enim contra Clodianos Milonis defensor in tribunatu fuerat: quod significat Cicero ep. 9. lib. 2. Te, inquit, mi Rufe, diligo, quem mihi fortuna dedit amplificatorem dignitatis meae, ultorem non modo inimicorum, sed etiam inuidorum meorum.

Argumentum ep. 13.

GRatulatur affinitate Dolabellae, qui Tulliam, Ciceronis filiam, uxorem duxerat: de Curionis tribuni pl. intercessione, de prouincijs quid actum sit exponit: Hortensij oratoris interitum significat.

M. Coelius S. D. M. Ciceroni. 13.

GRATVLOR *tibi affinitate uiri medius fidius optimi. nam hoc ego de illo existimo. cetera porro, quibus adhuc ille sibi parum utilis fuit, & aetate iam sunt decursa; & consuetudine, atque auctoritate tua, pudore Tulliae, si qua restabunt, confido celeriter sublatum iri. non est enim pugnax uitijs, neque hebes ad id, quod melius sit, intelligendum. deinde, quod maximum est, ego illum ualde amo. Vides Cicero Curionem nostrum lautum intercessionis de prouincijs exitum habuisse? nam cum de intercessione referretur; quae relatio fiebat ex s. c. primaq. M. Marcelli sententia pronunciata esset, qui agendum cum tribunis pl. censebat: frequens senatus in alia omnia ijt. stomacho est scilicet Pompeius Magnus nunc ita languenti, ut uix id, quod sibi placeat, reperiat. transierant illuc, ut ratio esset eius habenda, qui neque exercitum, neque prouincias traderet. quemadmodum hoc Pompeius laturus sit, cum cognoscat, quidnam reip. futurum sit, si aut * non curet, nos senes diuites uideritis. Q. Hortensius, cum has literas scripsi, animam agebat. Vale.*

EXPLANATIO

VIRI *medius fidius optimi.*] Dolabellae, a quo uxorem discessisse, scripsit, ep. 9: is postea cum Tullia diuortium fecit: quod & ex epistolis ad Atticum, & ex cõsolatoria Sulpicij lib. IV. cognoscitur. SIBI *parum utilis*] temeritatis Dolabellam arguit, quod Appium accusasset. id ex ea, qua Cicero respõdit, epistola licet intelligere. PVDORE *Tulliae*,] Cicero respondit his uerbis ep. 15. libri 2. Dolabellam a te gaudeo primum laudari, deinde etiam amari. nam ea, quae speras, Tulliae meae prudentia tẽperari posse, scio cui epistolae tuae respondeant. LAVTVM] pulchrum, egregium. INTERCESSIONIS] Curio intercesserat, ne S.C. fieret de successione prouinciarum. de ea intercessione consules ad senatum retulerunt, ut decerneretur, quid agendum, contemnenda ne intercessio, an eius habenda ratio more maiorum. Censuit senatus intercessioni parendum. EXITVM] quia ualuit intercessio, contra quam M. Marcellus senserat. Ex s.c.] eo, quod misit Coelius cum epist. 7. in quo ita scriptum est: Si quis huic S.C. intercesserit, senatui placere, auctoritatem perscribi, & de ea re ad senatum, populumq. referri. PRIMAQ.] cur prima? fortasse studio, & opera C. Marcelli consulis, eius patruelis. MARCELLI] qui consul fuerat anno proximo. AGENDVM *cum tribunis pl.*] ut intercessio tolleretur. IN *alia omnia ijt.*] frequens a Marcello dissensit. probauit igitur Curionis intercessionem, atque hoc reprehendit Cicero his uerbis ep. 7. lib. VII. Senatum bonum putas, per quem sine imperio prouinciae sunt? nunquam enim Curio sustinuisset, si cum eo agi coeptum esset. quam sententiam senatus sequi noluit. de hoc genere loquendi uide, quae diximus ep. 2. lib. 1. STOMACHO *est scilicet Pompeius Magnus*] dixi olim, Scilicet Pompeius, mihi uideri esse glossema ad uerbum Magnus: nec aliter nunc uidetur. ITA *languenti*,] Pompeij hoc erat ingenium, ut uoluntatem suam occultaret, stomachi uitium transtulit Coelius ad animum Pompeij nihil in rep. probantis, quippe qui neque Caesarem in Gallia diutius manere uellet, nec suam tamen uoluntatem satis auderet ostendere: quandoquidẽ, ipso auctore, in secundo, ac tertio consulatu, duae leges latae fuerat, una de Galliarum imperio in alterum quinquenniũ prorogando; altera, ut in petitione cõsulatus absentis Caesaris ratio haberetur. TRANSIERANT. ILLVC,] id probauerant. VT *ratio esset eius habenda*,] hoc totum ita legitur in antiquis libris: Vt ratione eius habenda, qui exercitum, neque prouincias tradere. quod ita mendosum est, ut omnis mihi quidem ad correctionem aditus intercludatur. relinquo non inuitus, quod alij quaerant. sententia quidẽ haec uidetur esse: Trãsierant senatores in alia omnia, id est probauerant Curionis intercessionem, improbantes M. Marcelli sententiam; tamquam ratione illius habenda, qui neque exercitũ, neque prouincias traderet. Hoc, ut dixi, arbitror significari. sed addere uerbum, Neque, contra ueteres

libros

libros non audeo:nisi si, ut est omnino asper, durusq. Coelii sermo, scriptum ab eo putemus, Qui exercitum, neque prouincias traderet; pro, Qui neque exercitum, n.p.r: ut, Neque, tam ad exercitum, quam ad prouincias referatur. Venit etiam in mentem hoc dumtaxat a Coelio scriptum, Transierant illuc, ut ratione eius habenda. glossam autem esse id, quod sequitur, additam ab interpretante pronomen illud, Eius: cum hoc pronomine Coelius Caesarem significare solitus sit: dixit enim ep. VII. Perspecta Cn. Pompeij uoluntate in eam partem, ut eum decedere post Kal. Mart. placeret. Cum Caesarem significet, minime tamen antea nominatum. LATVRVS *sit, cum cognoscat*,] unus Sigonij liber, & meus, Laturus est iste, cum cognoscam: alter eiusdem, Laturus, cum iste cognoscam: itaque subesse uitium suspicor. FVTVRVM] uideo, quid dicatur: sed ex ingenio emendatum existimo: nam ueteres omnes libri, Futurus, habent: quod uidetur ad Pompeium referri. SI *ut non curet*,] sic antiqui libri. mutilus locus est, aut certe deprauatus. VOS *senes diuites*] quorum interest maxime, remp. in suo statu permanere. ANIMAM *agebat*.] in exitu uitae crebro spiritus ducitur, & reducitur. id ueteres, agere animam, dicebant. Tusc. I. Et agere animam, & efflare dicimus. Plautus in Trin. per similitudinem dixit: Res cum iam animam agebat, tum esse offusam oportuit. Liuius, Trahere animam dixit, lib. III. ab Vrbe: Mortuus Aebutius erat Romanus consul, collega eius Seruilius exigua in spe trahebat animam.

Argumentum ep. 14.

MVlta complectitur haec epistola: de L. Domitij Ahenobarbi repulsa in auguratu; de Saturnino, ab Cn. Domitio Caluino in iudicium uocato; de Pompeij, Caesarisq. discordia; de Appij ridicula in emendandis ciuitatis moribus diligentia.

M. Coelius S. D. M. Ciceroni. 14.

TANTI *non fuit Arsacen capere, Seleuceam expugnare, ut earum rerũ, quae hic gestae sunt, spectaculo careres. numquam tibi oculi doluissent, si in repulsa Domitij uultum uidisses. magna illa comitia fuerunt: & plane studia ex partium sensu apparuerunt. perpauci, necessitudinem secuti, officium praestiterunt. itaque mihi est Domitius inimicissimus, ut ne familiarẽ quidem suum quemquam tam oderit, quam me; atque eo magis, quod per iniuriam sibi putat ereptum, cuius ego auctor fuerim. nunc furit tam gauisos homines suũ dolorem, unumq. me studiosiorem Antonij. Nam Cn. Saturninum adolescentem ipse Cn. Domitius reũ fecit, sanequam superiore a uita inuidiosum. quod iudicium nunc in exspectatione est, etiam in bona spe, post Sex. Peducaei absolutionem. De summa rep. saepe tibi scripsi me etiamnum pacem non uidere: &, quo propius ea contentio, quam fieri necesse est, accedit; eo clarius id periculum apparet. propositum hoc est, de quo, qui rerum potiuntur, sunt dimicaturi: quod Cn. Pompeius constituit non pati, C. Caesarem consulem aliter fieri, nisi exercitum, & prouincias tradiderit: Caesari autem persuasum est, se saluum esse non posse, si ab exercitu recesserit. fert illam tamen condicionẽ, ut ambo exercitus tradant. sic illi amores, & inuidiosa coniunctio non ad occultam recedit obtrectationem sed ad bellum se erũpit. neque, mearũ rerum quid consilij capiam, reperio: quod non dubito, quin te quoque haec deliberatio sit perturbatura. nam mihi cum hominibus his & gratia, & necessitudo est. tum caussam illam, non homines, odi. illud te non arbitror fugere,* QVIN *homines, in dissensione domestica debeant, quam diu ciuiliter sine armis certetur, honestiorem sequi partem; ubi ad bellum, & castra uentum sit, firmiorem; & id melius statuere, quod tutius sit. In hac discordia uideo Cn. Pompeium senatum, quiq. res iudicant, secum habiturum; ad Caesarem omnes, qui cum timore, aut mala spe uiuant, accessuros: exercitum conferendum non esse. omnino sat spatij sit ad considerandas utriusque copias, & ad eligendam partẽ. Prope oblitus sum, quod maxime fuit scribendum. Scis Appium censorem hic ostenta facere? de signis, & tabulis, de agri modo, de aere alieno acerrime agere? persuasum est ei, censuram lomentum, aut nitrum esse. errare mihi uidetur. nam sordes eluere uult; uenas sibi omnes, & uiscera aperit. curre, per deos, atque homines, & quamprimum haec risum ueni: legis Scantiniae iudicium apud Drusum fieri: Appium de tabulis, & signis agere. crede mihi, est properandum. Curio noster sapienter id, quod remisit de stipendio Pompeij fecisse existimatur. ad summam quaeris, quid putem futurum? si alteruter eorum ad Parthicum bellum non eat, uideo magnas impendere discordias: quas ferrum, & uis indicabit. uterque & animo, & copijs est paratus. si sine summo periculo fieri posset, magnum, & iucundum tibi fortuna spectaculum parabat. Vale.*

EXPLANATIO

ARSACEN *capere*,] Seruius in VI. Aen. haec scripsit: Omnes reges Albani ab Siluio, filio Aeneae, & Lauiniae, Siluii sunt dicti; sicut Romani Imperatores, Augusti uocantur; Aegypti, Ptolemaei,

Persae, Arsacidae. Est igitur Arsaces, generale nomen regum omnium apud Parthos, deductū ab eo, qui Parthorum regnum primus constituit. hoc quidem tempore Parthorū rex erat Orodes, nominatus ep. I. lib. xv. & 18. & 21. lib. v. ad Att. ut historicos omittā. Sed de Arsace rege, & de reliquis, qui ei successerunt, quae collegimus ex Iustino lib. XLI. & XLII. fortasse hic adscribere operaepretium fuerit. Arsaces, uir incertae originis, sed uirtutis egregiae, solitus latrocinio, & rapto uiuere, regnum apud Parthos primus cōstituit, cum aliarum antea gentium regibus paruissent. ita, non minus memorabilis Parthis, quam Persis Cyrus, Macedonibus Alexander, Romanis Romulus, matura senectute decessit: cuius memoriae hūc honorem Parthi tribuerūt, ut omnes deinde reges suos Arsacis nomine appellarint. Huic successit filius, & ipse Arsaces dictus. Tertius Parthis rex fuit Pāpacius, & ipse Arsaces cognomine, ut reliqui omnes reges: sicuti Romani, Caesares, Augustosq. cognominarunt. Pampacio successit filius Phraates. Phraati, frater eius Mithridates, qui Parthorum imperium a monte Caucaso, multis populis in ditionē redactis, usque ad flumen Euphratē protulit; nec minor Arsace proauo, gloriosa senectute decessit. Ei successit Phraates filius: Phraati patruus eius Artabanus: Artabano Mithridates filius, cuius res gestae Magni cognomē dedere. Quo, propter crudelitatem, a senatu Parthico eiecto, regnum occupauit frater eius Orodes; qui fratrem suum Mithridatem, ultro se in potestatem eius tradentem, in conspectu suo trucidari iussit: hic est Orodes ille, qui M. Crassum, cum filio, & omni exercitu Romano deleuit. cui successit filius Phraates ex pellice, a patre uiuo rex constitutus; qui statim & patrem ipsum, & fratres triginta trucidauit, Augusto imperante. SELEVCEAM] regiam Parthorum, a Nicatore Seleuco exaedificatam, uno ex ducibus Alexandri, quem Arsaces deuicit, ut Ammianus lib. XXIII. prodidit. Seleuceas tres, Pieriam, ad Euphratem, ad Belum, Ptolemaeus facit. OCVLI *doluissent*,] sic apud Terentium in Phormione: Vim primum hodie facere, quod ego gaudeam, Nausistrata, & quod tuo uiro oculi doleant. IN. REPVLSA] cum auguratum peteret, in locum Hortensij mortui, quem augurem fuisse, & Philipp. 2. & prooemium libri de claris Orat. demonstrat. COMITIA] non centuriata, sed tributa: quod ex Philipp. 2. & alijs praeterea locis intelligitur. augures enim hoc tempore populus creabat, lege lata a T. Atio Labieno, tribuno pl. antea creabantur ab ipso collegio. diximus copiose in libro de Legibus. STVDIA] & quidem iam ita, ut multi postea de ui condemnati sint. quia nimis Antonij studiosi fuissent. NECESSITVDINEM *secuti*,] officium, inquit, perpauci praestiterunt: amicitiae habita ratio est. uerum hoc ita Coelius implicauit, ut ex ipsis non facile uerbis exprimatur. nam, Necessitudinem secuti, non est unde pendeat, nisi referatur ad, Perpauci: quod si fit, perpauci uidebuntur necessitudinem secuti: cum tamen contraria sit sententia. constat enim dici, Perpaucos officium praestitisse, quia plerique necessitudinem secuti sint. Na *familiarem quidem suum*] notat ingenium Domitij, cui familiares etiam odio essent. PER, INIVRIAM] quod sibi, uiro consulari, M. Antonius, qui nondum tribunatum pl. adeptus erat, in auguratu praelatus esset. EREPTVM,] id, quod petebat auguratum. CVIVS *ego auctor fuerim*.] quid mirum? cum amicissimus Curioni esset Coelius, Curio autem uehementer Antonio faueret. quod ei obijcit Cicero Philipp. 2. An, inquit, cum es factus augur, unam tribum sine Curione ferre potuisses? cuius etiam familiares de ui condemnati sunt, quod tui nimis studiosi fuissent. Plutarchus etiam, Curionis praecipue opera, tribunatum hoc anno gerentis, Antonium augurem creatum narrat. GAVISOS *suum dolorem*,] ep. 2. dixit, Gaudium gauderemus. VNVMQ. *me studiosiorem Antonij*.] me potissimum Antonij studiosiorem, quam ipsius fuisse. de Antonio, augure creato, legimus in Philipp. 2. apud Hirtiū lib. VIII. de bello Gallico. apud Plutarchum in eius uita, & hic ep. 22. lib. XII. suum collegam Cicero appellat. IPSE *Cn. Domitius*] Lucij filius de quo illa superiora scripta sunt. Docet Suetonius, Domitiam gentem duobus tantum praenominibus usam esse, Lucio, & Caio huic autem, qui Saturninum accusauit, Lucij, qui cum Ap. Claudio consul fuerat, filio, quem in auguratu repulsam esse passum Coelius ostendit, praenomen fuisse Cnaeo, ex Dione cognoscitur. REVM *fecit*,] reum facere, non est, in iudicio accusare, sed, postulare. sic ep. 6. dixit, Appium a Dolabella reum factum, cum de postulatione intelligeret, ut ibidem patet. SVPERIORE *a uita*] alij legunt, Superiore uita: non diuersa sententia. ego, ne discedam a ueteribus libris, in quibus est, Superior ea uita, legendum duxi, Superiore a uita. NVNC *in exspectatione est*,] ubicumque scriptos libros, praesertim & multos, & uetustiores, dissentire uideo ab impressis, operaepretium puto, lectorem admoneri. nam, etsi perspicue patet sententia, uidendum tamen, eius ne sit, qui librum composuit, an eius, qui descripsit, aut emendare conatus est. Hic antiqui libri, quos quidem ego uiderim, omnes, in omnibus uerbis aliter habent, atque in uulgatis legitur: Non, pro Nunc: In, non habent: Exspectationem, pro Exspectatione: Inest, pro Est: SEX. *Peducaei*] amicissimus Pomponij Attici fuit. Nepos in Attici uita, Cicero in epistolis. ABSOLVTIONEM.] significat; cum nocentissimus esset, tamen absolutum. quo exemplo bene sperandum omnibus reis. NECESSA. EST,] non enim erat inter Pompeium, & Caesarem necessaria, sed uoluntaria contentio. RERVM *potiuntur*,] auctoritate, gratia, opibus in ciuitate plurimum possunt, alij pro Caesare, alij pro Pompeio sentientes. sic locutus ep. 8. lib. I. CONSVLEM *aliter fieri*,] aut non peti a Caesare consulatum, aut a praesente peti, exercitu & Gallijs successori traditis, Pompeius uolebat. SE *saluum esse non posse*,] timebat, ne priuatus in iudicium uocaretur ab inimicis ob ea, quae consul contra auspicia, intercessionesq. pro sua potentia fecerat. Suetonius. AMBO *exercitus tradant*.] aequa condicio uidebatur: sed hoc sperabat Caesar, dimissis ab ipso, & a Pompeio exercitibus, se tamen, cum uellet, facile suos milites, qui cum eo per tot annos uixerant, reuocare posse. quod Pōpeio de suis, nouo delectu coactis, non item sperare licuit. & ob hanc fortasse caussam, (ut aliae sileantur) oblatam a

Caesare condicionem Pompeius recusauit.Hirtius lib.IIX.de bel.Gal.C.Curio tribunus pl.cum Caesaris caussam,dignitatemq. defendendam suscepisset, saepe erat senatui pollicitus, si quem timor armorum Caesaris laederet,& quoniam Pompeij dominatio, atque arma non minimum terrorem foro inferrent, discederet uterque ab armis,exercitumq. dimitteret:fore eo facto liberam,& sui iuris ciuitatem. neque hoc tantum pollicitus est,sed etiam per se discessionem facere coepit. quod ne fieret, consules, amiciq. Pompeii iusserunt. Id etiam ad senatum a Caesare scriptum esse,& hanc ab eo. post belli ciuilis initia, condicionem esse delatam, ipse demonstrat lib.I.de bel.ci. Proficiscatur,ait, Pompeius in suas prouincias;ipsi exercitus dimittantur,discedant in Italia omnes ab armis; metus e ciuitate tollatur. Idem confirmat Appianus,Plutarchus, & alii. ILLI AMORES,] qui fuerunt inter Caesarem, & Pompeium, praesertim post nuptias Iuliae,Caesaris filiae, Pompeio collocatae. INVIDIOSA] inuisa,quam improbarunt omnes boni. SA.ERVMPIT.] sic liber Sigonii,& recte: ut cum proximo uerbo Recedit,congruat: nam si,Erupit,legatur ut est in plerisque antiquis libris, reponendum erit, Recidit, pro Recedit,contra ueterum librorum auctoritatem. Erumpit, & Erumpit se, ueteres dicebant. Caesar lib.2.bel.ci.Portis se foras erumpunt.Virg.lib.I.Georg.

Aut ubi sub lucem densa inter nubila sese
Diuersi erumpunt radii. & lib.IV.ibidem:
Et caput unde altus primum se erumpit Enipeus. Et lib.III.Aen.
Interdumq. atram prorumpit ad aethera nubem. Lucretius lib.IV.
Tandem ubi se erupit neruis conrecta cupido,

Parua fit ardoris uiolenti pausa parumper. Attius Epigono,apud Nonium:Imperitus stupiditate erumpit se,impos consilii. Erumpere stomachum; dixit Cicero ad Att.lib.XVI.Lege arcano conuiuis tuis,sed,si me amas,hilaris,& bene acceptis: ne in me stomachum erumpant,cum sint tibi irati. Et Terentius Eun. Iam ne erumpere licet hoc mihi gaudium? Sic,Emergit,& Emergit se,probauit antiqua consuetudo.Cicero de harusp. resp. Tum se emergit, & fert tur illuc. Nepos in Attici uita: Quibus ex malis ut se emerserat. NON. REPERIO:] respondit ad hanc sententiam Cicero his uerbis ep.15.lib.2. Io rep.non ualde te iactas: districtus enim mihi uideris,quod & bonus ciois,& bonus amicus es. QVOD non dubito,] Modus loquendi,patrum fortasse animaduersus.nam,Quod,ualet Sed:ut ep.4.lib.XIV. Quod utinam minus uitae cupidi fuissemus. Et Philippica X. Quod qui ab illo abducit exercitum,& respectum pulcherrimum,& praesidium firmissimu adimit reip. Et Caesar lib.2.bel.ci.Quod ubi hostes uiderunt ea.Et lib.III. Quod cum esset animaduersum,coniuncta esse flumini.Varro lib.VI.liu.Lat Quod cu dicunt conspicionem,addunt cortomionem. Liuius lib.XLI. Quod cum milites consulis imperio dicto audientes esse dicerent,eum is more maiorum, secundu nota in Capitolio nuncupata,lictoribus paludatis profectus ab urbe esset.Plinius lib.XIIX.cap.23. Quod ut hanc quoque curam determinemus. CVM hominibus his] cum Pompeianis. CAVSSAM illam,] Caesaris.extraordinariam potentiam quaerentis,qui senatui dicto audiens esse nollet. NON homines,] amabat enim Curionem, Antonium, Dolabellam,Caesaris caussam acerrime tuentes.de Antonio paullo ante in hac ipsa epistola:de Curione saepe:de Dolabella ep.13. ID MELIVS statuere, quod tutius sit.] quemadmodum ipse statuit. QVI Q. res iudicant,] indices: quos Pompeius tertium consul CCCLX legerat.supra. Docemur exemplis,ueteres dixisse,Qui res iudicat,cum iudices significaret. lib.2. de Orat. Philipp.I.& V.& Q.Cicero in de petitione consulatus,& Pedianus in Pisonem. QVI tam timore, aut mala spe inuitant,] qui uel iudicia metuant ob delicta,uel,hoc reip. statu,nihil sperent. Idem Cicero confirmat ep.3.lib.VII. ad Att.Hoc,inquit,uideo,cum homine andacissimo,paratissimoq. negotiu esse;omnes damnatos,omnes ignominia affectos,omnes damnatione,ignominiaq. dignos illac facere,omnem illa urbana,ac perditam plebem,omnes,qui aere alieno premantur. SCIS Appium censorem hic ostenta facere?] modus loquendi,cum aliquid nix credibile significamus. ep.13. Scis Domitio diem timori esse? Et ep.4.lib.IX.ad Att. Sulmone C. Atium Pelignum aperuisse Antonio portas, cum essent cohortes quinque Q.Lucretium inde effugisse scis?& ep.9.lib.IX.ad eundem: Lentulum nostrum scis Puteolis esse? Censor Appius fuit cum L.Pisone,anno urbis DCIII.ep.ultima lib III.Dio lib.XL. de Diuin. lib. I.& in declamatione in Sallustium.Ostenta facere uidebatur,cum bonum uirum simularet,signis enim, ac tabulis qui summopere delectetur,is si alios ab eiusmodi studio, ac sumptu deterreat, non ostentum est? Appium aute signa,& tabulas,ornamentu quod superfuit in fanis, & communibus locis,tota e Graecia,atque insulis omnibus abstulisse,scripsit Cicero in oratione pro domo: & in eadem paullo post fure appellat: Imaginem,ait, meretricis,a fure sublatam,a sacrilego collocatam. DE agri modo,] sic malui, contra ueteres omnes libros,quam,De agris modo. quam enim sententiam habet, De agris modo? at,si legamos, De agri modo, hoc significabitur,egisse acerrime Appium censorem de moderanda agroru possessione:quod maiorum memoria fecerant C.Licinius,& L.Sextius tribuni pl.lege lata de agroru modo, ne quis ultra D ingera agri possideret. Liuius lib.VI.& Epitome lib. LIIX. Eadem rem significat, & eode modo locutus est Varro lib.I.de re rust.Licinii Stolonis,inquit, maiores de modo agri legem tulerunt.Cicero etiam in epistola ad Atticum lib.XIII. de modo agri mentionem facit,ut alia eiusde, & aliorum exempla praetermittam. DE aere alieno] fortasse,ne debitores usuris exhaurirentur. cui malo iidem tribuni pl.proxime nominati,leuem mederi conati sunt,hoc modo,ut,deducto de capite quod usuris pnumeratum esset,id,quod superesset,triennio aequis portionibus persolueretur. Liuius lib. VI. ACERRIME ageret?] non,ut legem ferat;neque enim ius ferendi leges censores habebant. quod etiam diximus in libro de Legibus: sed,ut auctoritate censoria sumptus moderetur,qui fiunt in signa, & tabulas; agrorum

autem

autem possessionibus modum faciat. quibus de rebus acerrime Appius agebat in senatu, ut consules referrent. ad Att. ep. ultima lib. VI. CENSVRAM *lomentum, aut nitrum esse.*] censuram ita sordes posse aut obtegere, ut lomentū rugas tollit; aut eluere, ut nitro e uestibus eluuntur maculae: idest, putat se censurae diligentia, & seueritate infamiam posse tollere eorum uitiorū, quibus antea se turpiter inquinauit. Philipp. I. Vt quisque sordidissimus uidebitur, ita libentissime seueritate iudicādi sordes suas eluet. Maculas autē nitro tolli solitas, uel illud Hieremiae prophetae indicat, cap. 2. Si laueris te nitro, & multiplicaueris tibi herbam bouis: maculata es in iniquitate tua coram me dicit Dominus Deus. Quem locum attingens B. Hieronymus ep. 47. Cauenda inquit macula, quae nullo nitro, secundum Hieremiam, nulla fullonum herba elui potest. VISCERA. APERIT] tantum abest, ut ueterem de suis uitijs opinionem hominum deleat, ut eam hac seueritate uehementius etiam commoueat. APVD. DRVSVM] Liuium Drusum, praetorem, quo nemo magis contra legem Scantiniam commisit. fortasse is est, qui ep. 16. lib. IV. ad Att. nominatur: & qui Liuiae, quae Augusto postea nupsit, mater fuit. APPIVM] male audientem earum rerum caussa, de quibus acerrime agit. CVRIO] tribunus pl. REMISIT *de stipendio Pompeij,*] hoc tempore optimatibus, & Pompeio acerrimus Curio erat aduersarius. intercedebat igitur, ne S.C. fieret de stipendio Pompeij legionibus persoluendo. ep. 4. PARTHICVM BELLVM] Crasso enim cùm legionibus Romanis caeso, finitimis Romanorum prouincijs Parthi minabantur: contra quos uel Caesar, uel Pompeius, qui rei bellicae gloria eminebant, mittendus uidebatur. ep. 8. & ep ultima lib. VII. ad Att. IVDICABIT.] quasi, armorum iudicio, ac sententia dirimētur eorū discordiae. Meus liber habet, Viudicabit: unus Sigonij, Vindicauit. SINE *summo periculo*] nec obscura est, nec absurda sententia. diligenter tamen considerandum censeo, cur in omnibus plane ueteribus libris pro, Summo, scriptum sit, Suo. ex quo nonnullis arbitror coniecturam, esse ortam, Tuo, legendum esse. quod est in quibusdam libris Transalpinis. IVCVNDVM] nullum inter ciues iucundum bono uiro certamen esse potest, uel si sine periculo sit. sed loquitur Coelius ex ingenio suo.

Argumentum ep. 15.

PRima pars epistolae Pompeium uituperat, Caesarem laudat. orto enim ciuili bello, tutiorem partem, non honestiorem, Coelius elegerat: ut re ipsa comprobaret, quod scripserat epistola proxima, his uerbis: Illud te non arbitror fugere, quin homines in dissensione domestica debeant, quam diu ciuiliter sine armis certetur, honestiorem sequi partem; ubi ad bellum, & castra uentum sit, firmiorem; & id melius statuere, quod tutius sit. Subiungit de sua cupiditate conueniendi, & alloquendi Ciceronis: de itinere ad Alpes: de Domitio, *Caesaris hospite, interfecto: Scripsit autem hanc epistolam anno sequenti post superiores, idest, Lentulo, &* Marcello *cos.* Meminit *enim in extrema epistola de* Domitio Ahenobarbo, *Corfinij a Caesare capto, & dimisso.*

M. Coelius S. D. M. Ciceroni. 15.

ECQVANDO tu hominem ineptiorem, quam tuum Cn. Pompeium, uidisti, qui tantas turbas, qui tam nugax esset, commorit? ecquem autem Caesare nostro acriorem in rebus gerendis, eodem in uictoria temperatiorem aut legisti, aut audisti? quid est? nunc tibi nostri milites, qui durissimis, & frigidissimis locis, taeterrima hieme, bellum ambulando confecerunt, malis orbiculatis esse pasti uidentur. quid? iam, inquis, gloriose omnia. si sciat, quam sollicitus sum, tum hanc meam gloriam, quae ad me nihil pertinet, derideat. quae tibi exponere, nisi coram, non possum: idque celeriter fore spero. nam me, cum expulisset ex Italia Pompeium, constituit ad urbem uocare: id quod iam existimo confectum: nisi maluit Pompeium Brundusij circumsedere. peream, si minima caussa est properandi isto mihi, quod te uidere, & omnia intima conferre discupio. habeo autem quam multa. hui uereor, quod solet fieri, ne, cum te uidero, omnia obliniscar. sed tamen quodnam ob scelus iter mihi necessarium retro ad alpes uersus incidit? adeo, quod Intemelij in armis sunt, neque de magna caussa. Bellienus, uerna Demetrij, qui ibi cum praesidio erat, Domitium quendam, nobilem illic; Caesaris hospitem, a contraria factione nummis accepitis, comprehendit, & strangulauit. ciuitas ad arma ijt. eo nunc cohortibus mihi per niues eundum est. Vsquequaque, inquis, se Domitij male dant. Vellem quidem Venere prognatus tantum animi habuisset in uestro Domitio, quātum ipse catenatus in hoc habuit. Ciceroni F. S.D. Vale.

EXPLA-

EXPLANATIO

INEPTIOREM,] qui nihil prudēter, nihil strenue agat. & sane bene ciuilis initio multa Pompeius peccauit, sed illud maxime, quod urbem reliquit, dissentiente Cicerone, qui scripsit haec ad Tironem ep.x s.lib.xvi. Vrbem reliquimus; quam sapiēter, aut quam fortiter, nihil attinet disputare. Et ad Marcellum ep.7.lib.iv. Idem etiam illa uidi, neque te consilium ciuilis belli ita gerendi, neque copias Cn. Pompeij, nec genus exercitus probare, semperq. summe desendere: qua in sententia me quoque fuisse, memoria tenere te arbitror. ad Att. autē lib.vii. Ducem ἀστρατήγητον, id est imperitum militandi uocat Pompeium, & saepe queritur de urbe relicta. TANTAS turbas,] is enim remp. perturbauit, cum ea Caesari conaretur eripere, quae ut ei tribuerentur, idē in secundo, tertioq. consulatu laborauerat, atque effecerat. Tumultum illum domesticum, & Cicero Turbas appellauit ep.10.lib.xvi. TAM nugax] contemnens enim Caesarem, eiusq. legiones, dixerat id, quod Plutarchus litteris mandauit: Cum terram Italiae pede pulsabo, scatebunt peditum, equitumq. copiae. quod cum nō praestitisset, allato nuncio de Caesaris aduentu, omnibus in urbe trepidantibus, Fauonius ad Pompeium conuersus, Nunc, inquit, terrā pede pulsa, & quas promisisti, copias coge. ACRIOREM in rebus gerendis,] summam Caesaris in omnibus bellis uigilantiam, ac celeritatem uel inimici eius laudare cogebantur: & Cicero ipse, cūm Pōpeio fauere, Caesari esset infensus, tamen illud scripsit ad Att. lib.iix. Hoc τέρας horribili uigilātis, celeritate, diligentia est plenum. Et ad eundē lib.vii. Cum homine audacissimo, paratissimoq. negotium esse uideo. Ad Tironem autem ep.10. lib.xvi. Numquam improbi ciues habuerunt paratiorē ducem. IN VICTORIA temperatiorem] hoc dicit, quia Caesar, Corfinio capto, omnibus pepercerat, in ijs Domitio Ahenobarbo, inimicissimo suo: quod ante demōstratum est. Plutarchus, Appianus, Dio, ipse Caesar lib.i. de bel.ci. & alij. DVRISSIMIS, & frigidissimis locis,] circa Corfinium, in Paelignorum regione situm. TAETERRIMA hieme,] quid hieme taetrius, ob imbres, niues, procellas, frigora, uiarum difficultates, agri uastationem? AMBVLANDO] Pompeianorum negat ignauiam; cum Caesaris milites bellum, quasi ludendo, ambulando confecerint. CONFECERVNT, loquitur de bello Corfiniēsi. nā Pompeius, nondum uictus, Brundisium se cum exercitu contulerat. MALIS orbiculatis] optimo alimento. Laudantur a Varrone lib.i. de re rust. & Columella lib.v. Confirmat idē ep.57. Nostri milites facile algere, & esurire consuerunt. IAM, inquis, gloriose omnia.] dices: Iam nobis omnis gloriose succcesserunt. AD ME nihil pertinet,] me nihil tangit, minime delectat. dixit enim: Si scias, quam sollicitus sum: ne uideatur optimatum caussam, quam Cicero probabat, libenter oppugnare. ideoq. subiungit: Quare tibi exponere, nisi coram, non possum. EXPVLISSET ex Italia] quod fecit. Caesaris autem nomen hic subaudiri satis constat ut ep.19.lib.vi. In qua ille se dedisse beneficiū putabit. & ep.6. lib.ix. CONFECTVM:] pulsum Italia Pompeium. NISI maluit] quasi sit in Caesaris potestate uel expellere Pompeium Italia, uel Brundisii maritimis, terrestribusq. copiis circumsedere. PEREAM, si minima caussa est] peream, nisi maxima caussa est. DISCVPIO.] uehementer cupio. Plautinū uerbum, quo etiam Catullus usus est. QVOD solet fieri,] qui enim uehementer amant inter se, tantam, ad specitu mutuo, iucunditatem percipiunt, ut cetera saepe obliuiscantur omnia. SED tamen] quamquam, ad urbem uenire, tua maxime caussa, discupiam, tamen casu quodam factū est, ut retro ad alpes uersus ire cogar. QVONAM ob scelus] quid ego commisi, quod est meum delictum, cur ire nūc, quo minime uellem, cogar? Quasi hoc peccati alicuius poena sit. AD ALPES uersus] ita ueteres loquebantur. Caesar lib.vi. bel.G. Labienum cum legionibus tribus ad Oceanū uersus proficisci iubet. Sallustius in Iugurthino: Metellus animaduertit fugam ad se uersum fieri. Hirtius de bello Africano: Sallustiū praetorē ad Cercinnam insulam uersus cū parte copiarum ire iubet. Liuius lib.i. In lapide ad meridiē uersus consedit. Festus: Eam partem Esquiliarum, quae iacet ad Vicum patriciū uersus. ADEO,] ob caussam. nec enim aliud hic, Adeo, uidetur significare. INTEMELII] Intemelium opidum Plinius citra alpes constituit, & inter Ligurum gentes nominat lib.iii. cap.5. VERNA] olim uerna: nunc autem Intemelii cū praesidio erat. Vernae sunt serui, ex ancillis nati. COHORTIBVS] pro, Cum cohortibus. Sic enim interdum locutos esse ueteres animaduerti. Quidam legūt, Cum cohortibus: quibus fortasse assentirer, si, Cum, in ullo antiquo libro reperirem. Sed additū fortasse a rudibus Latinae linguae, quos offenderet minus obseruata loquēdi ratio. exempla aliquot afferā. Cicero Philippica ultima: His uiginti cohortibus, nullo equitatu, conflixit. Liuius lib.i. Egressus omnibus copiis, partē militū locis circa densa obsita uirgulta obscuris subsidere insidiis iussit. Et lib.xxvi. Eodē decem nauibus C. Furius, duumuir naualis, uenit. Et Q. Curtius lib.iv. Vachas peruenit, ubi excepere eū Graecorū quattuor millia, quibus ad Euphratem contendit. SI E. DOMITII mali dant.] uidetur significare: Domitii omnes male se habēt: quoniam & Domitius Ahenobarbus paullo ante Corfinii captus erat a Caesare. Sed hoc loquendi genus, Se Domitii mali dant, inusitatum, & asperū est. QVANTVM ipse catenatus] ante multos annos in omnibus uulgatis libris legebatur, Ipse catenatus. Octauius Pātagathus, uir bonis omnibus ob insignem probitatem, & doctrinam iure carissimus, cultus a me semper optimi parētis loco, legendū primus existimauit, Psecade natus: ut significetur Bellienus uerna. Psecas enim ancilla est: uernas aūt eos esse, qui ex ancillis nascantur, iam diximus. Si Bellienus, ait Coelius, ancilla natus, Domitiū comprehendere, & strangulare non dubitauit: quid Caesari, Venere prognato, in uestro Domitio faciendū fuit? Commendat

mendat igitur, ac ualde probat Pantagathi opinionem antithetorum gratia; (nã Coelius Coeliano illo more, hoc est petargute, Pſecade natus, & Venere prognatus, oppoſuit) confirmat ueterum librorum au-ctoritas, in quibus fere omnibus eſt: Ipſe cadenatus: ut, una detracta litterula, i, ſuus loco nitor, ſuaq. red datur integritas. De Pſecade ſi quis exempla quaerit, Iuuenalem legat Sat. vi. & Ouidium lib. iii. Met.

Argumentum ep. 16.

PVlſo ex Italia Pompeio, ſuadet Ciceroni Coelius, ne afflictam fortunam ſequatur, ſed in aliquem locum a bello uacuum ſecedat. Suaſio eſt ab utili contra honeſtum. caſtris enim Pompeij, & conſulum defendi reſp. uidebatur.

M.Coelius S. D. M.Ciceroni. 16.

EXANIMATVS *ſum tuis litteris, quibus te nihil, niſi triſte, cogitare oſtendiſti: neque, id quid eſſet, perſcripſiſti: neque non tamen, quale eſſet, quod cogitares, aperuiſti. has ad te illico litteras ſcripſi. Per fortunas tuas, Cicero, per liberos te oro, & obſecro, ne quid grauius de ſalute, & incolumitate tua conſulas. nam Deos, hominesque, amicitiamq. noſtram teſtificor, me neque temere tibi praedixiſſe, neque temere monuiſſe, ſed, poſtquam Caeſarem conuenerim, ſententiamq. eius, qualis futura eſſet parta uictoria, cognouerim, te certiorem feciſſe. Si exiſtimas eandem rationem fore Caeſari in dimittendis aduerſarijs, & condicionibus ferendis, erras. nihil, niſi atrox, & ſaeuum, cogitat, atque etiam loquitur: iratus ſenatui exijt: his interceſſionibus plane incitatus eſt. non mehercules erit deprecationi locus. quare, ſi tibi tu, ſi filius unicus, ſi domus, ſi ſpes tuae reliquae tibi curae ſunt; ſi aliquid apud te nos, ſi uir optimus gener tuus ualet; quorum fortunas non debes uelle conturbare: ut eam cauſſam, in cuius uictoria ſalus noſtra eſt, odiſſe, aut relinquere cogamur; aut impiam cupiditatem contra ſalutem tuam habeamus. denique illud cogita; quid offenſae fuerit, in iſta cunctatione te ſubiſſe. nunc te contra uictorem facere, quem dubijs rebus laedere noluiſti, & ad eos fugatos accedere, quos reſiſtentes ſequi nolueris, ſummae ſtultitiae eſt. uide, ne, dum pudet te parum optimatem eſſe, parum diligenter, quid optimum ſit, eligas. quod ſi totum tibi perſuadere non poſſum: ſaltem, dum, quid de Hiſpanijs agamus, ſcitur, exſpecta: quas tibi nuntio aduenta Caeſaris fore noſtras. quam iſti ſpem habeãt amiſſis Hiſpanijs, neſcio: quod porro tuum conſilium ſit ad deſperatos accedere, non mediusfidius reperio. hoc, quod tu, non dicendo, mihi ſignificaſti, Caeſar audierat, ac ſimul atque, haue, mihi dixit, ſtatim, quid de te audiſſet, expoſuit. negaui me ſcire: ſed tamen ab eo petij, ut ad te litteras mitteret, quibus maxime ad remanendum commoueri poſſes. me ſecũ in Hiſpaniam ducit. nam, niſi ita faceret, ego prius, quam ad urbem accederem, ubicumque eſſes, ad te percurriſſem, & hoc a te praeſens contendiſſem, atq. omni ui te retinuiſſem. Etiam, atque etiam, mi Cicero, cogita, ne te tuoſq. omnes funditus euertas: ne te ſciens, prudenſq. eo demittas, unde exitum uides nullum eſſe. quod ſi te aut uoces optimatium commouent; aut non nullorum hominum inſolentiam, & iactationem ferre non potes; eligas, cenſeo, aliquod oppidum uacuum a bello, dum haec decernuntur, quae iam erũt confecta. id ſi feceris; & ego te ſapienter feciſſe iudicabo; & Caeſarem non offendes. Vale.*

EXPLANATIO

EXANIMATVS] translato uerbo dolor incredibilis oſtenditur. ep. 15. lib. ix. Miraris me tãta perturbatione ualetudinis tam grauiter exanimatum fuiſſe. TVIS *litteris,*] quae non exſtant. multas enim periſſe conſtat. Tiro libertus, quas reperit, in uolumina retulit: quae ad aetatem noſtram peruenerunt. APERVISTI.] non perſcripſiſti, quid eſſet, quod cogitares: ſignificatione tamen quadam oſtendiſti. PER *fortunas tuas,*] uſurpatur hic loquendi modus cum dolore, aut certe cum ſumma cupiditate obſecrantis, ut ep. 1. lib. xiv. Per fortunas miſeras noſtras, uide, ne puerum perditũ perdamus. Et ad Att. ep. 20. lib. iii. Per fortunas, incumbe, ut facis. Et ad eundem ep. xi. & 13. lib. v. NE QVID *grauius de ſalute tua conſulas.*] ne quid ſtatuas, quod ſaluti tuae non expediat. QVALIS *futura eſſet*] explanat hoc id, quod ſequitur, Nihil, niſi atrox, & ſaeuũ, cogitat. Huic ſententiae reſpondit Cicero his uerbis, ep. 16. lib. 2. Nec me iſta terrent, quae mihi a te ad timorem fidiſſime, atque amantiſſime proponũtur. EANDEM *rationem fore Caeſari*] ita lenem fore Caeſarem in ſalute aduerſariis tribuẽda, ut fuit in condicionibus de pace. tulerat enim illam condicionem, ut ipſe, & Põpeius exercitus traderet. ep. 14. IRATVS *ſenatui*] quia non obtinuiſſet, ut legati ad Pompeium de pace mitterentur: & quod, quaſcũque res agere inſtituerat, L. Metellus tribunus pl. intercedens, omnes impedierat: de quo ſcripſit Caeſar lib. I. de bel. ci. & Plutarchus in eius uita. EXIIT:] urbe, iturus in Hiſpaniam cõtra Pompeii legatos, ip-

ſo iam

so iam Italia pulso. INTERCESSIONIBVS] L. Merelli tribuni pl. de quo sic lib. I. de bel. ci. Subijcitur L. Metellus tribunus pl. ab inimicis Caesaris, qui hanc rem distrahat, reliquasq. res, quascúque agere instituerat, impediat. cuius cognito consilio, Caesar, frustra diebus aliquot cōsumptis, ne reliquum tempus omittat, infectis ijs, quae agere destinauerat, ab urbe proficiscitur. Intercessionis caussam, quā refert Caesar in suos Commentarios noluit, exponit Dio lib. XLI. quod cū ferretur lex, ut promere pecuniā ex aerario Caesari liceret, intercessit L. Metellus tribunus pl. qui cum intercessionē uideret, aerarij ianuā custodire cepit. Sed milites, effracta sera, aditum ad pecunias Caesari dederunt. Plutarchus Caesarē obsistēti Metello, ne pecunias ex aerario sumeret, mortem minitatum esse tradit. Subscribit Appianus. nec aliter Cicero ep. 4. lib. x. ad Att. Iracundia elatum, inquit, uoluisse occidi Metellum. SI. TIBI *tu, si filius unicus,*] banc partem, miserabiliter scriptam, nnn sine maguo fletu lectā esse a duobus pueris Ciceronibus Attico significauit bis uerbis lib. x. Lacrumae meorum me interdum molliunt, precātium, ut de Hispanijs exspectetur. M. Coelii quidē epistolam, scriptam miserabiliter, quae boc idem obsecraret, ut exspectarem, ne fortunas meas, ne unicum filium, ne mens omnes tam temere perderē, nō sine magno fletu legerunt pueri nostri. DOMVS,] Domum posuit pro domesticis: ut ep. 12. lib. IV. ad Att. Domus te tota salutat. SI. ALIQVID *apud te nos,*] rogo te pro eo, quanti apud te sum. GENER *tuus*] Dolabella, qui apud Caesarem erat. VT *eam caussam,*] caussam Caesaris. uerum in hoc uerborū ambitu desiderari aliquid uidetur. Sed Coelius rationes persequitur, uerborum structuram non attendit. SALVS *nostra*] mea, & Dolabellae. IMPIAM *cupiditatem*] nam, si cupimus eam uictoriam, in qua salus nostra posita est; simul perniciem cupimus eorum, qui Pompeium sequuntur. quorum in numero si fueris; cogemur impie cupere contra salutem tuam. QVOD *offensae fuerit,*] si ueneris, [ne,] in Italia si remanseris, Pompeium offendas: cogita, te, cum nondum ad eam transieris, bac eum cūctatione iam offendisse, quidquid esse potuit apud eum offensae, id subijsti, quia cunctatus es, nec ad eum statim accessisti. Quod hic Coelius, idem Atticus existimauit, ut ad eum ep. 2. lib. IX. scriptū est. VICTOREM] Caesarem. DVBIIS *rebus*] cum adhuc Pompeius in Italia consisteret. FVGATOS] iam in Graeciam Pōpeius fugerat. PARVM *optimatem esse,*] parum officio fungi boni ciuis. QVIN *optimum sit,*] quid tuae, tuorumq. saluti plurimum conducat. TOTVM] ne omnino ad Pompeium transeas. DE HISPANIIS] eiecto Italia Pompeio, statim ad urbem, deinde in Hispanias contra eius legatos profectus est Caesar. HOC,] uelle re ad Pompeium nauigare. HAVE,] Haue, matutina salutatio fuit; Salue, uespertina: ut in Hadriano scripsit Dio. ANTE *litteras mitteret,*] misit: quae sunt lib. x. ep. ad Att. OPTIMATIVM] Ciceronem reprehendentium, quod Pompeium, & consules, idest ipsam remp. deseruisset. uide ep. 16. lib. IX. ad Att. & ep. 2. lib. IX. ad eundem. INSOLENTIAM,] quorundam Caesarianorum, qui, quasi iam parta uictoria, ita se insolenter efferant, ut ferre uix possis. Cicero respondit: Nosti non modo stomachi mei, sed etiam oculorum in hominum insolentium indignitate fastidium. ep. 16. lib. x. IACTATIONEM] qui se insolenter iactant, quasi deuictis Pompeij partibus. VACVVM *a bello,*] idem suasit gener eius Dolabella, ep. 9. lib. IX. DVM *haec decernuntur,*] dum haec armis diiudicantur, ad exitum perducūtur. Sic Virgilius, Decreuere bello. QVAE *iam erunt confecta. id si feceris;*] libri ueteres inter se dissentiūt. locum emendauimus ex altero eiusdem epistolae exemplo, epistolis ad Att. inserto lib. x. CAESAREM *non offendes.*] qui etiam ad Ciceronem scripsit, nihil ei neque honestius, neque tutius esse, quam ab omni contentione abesse. ad Att. lib. x. Quanto aequiur, quam Pompeius, qui ab urbe discedens in senatu dixerat, eodē se habiturum loco, qui Romae remansissent, & qui Caesaris in castris fuissent. Caesar lib. I. de bel. ci.

Argumentum ep. ult.

QVo tempore bellum in Pharsalia Caesar, iterum consul, contra Pompeium gerebat, Romae praetor Coelius, rerum nouarum cupidus, uel quia praetori Trebonio *mandatam urbanam iurisdictionem inique ferret, uel quod graui aere alieno premeretur, magnas turbas commouit; quibus eum Seruilius consul remouendum a rep. censuit. quae dum in urbe agitantur, scripsit Coelius hanc epistolam, doloris, & iracundiae plenam; in qua se Curionis amore, & Appij odio ab optima mente desciuisse, Caesarisque partes potius, quam Pompeij, secutum esse, conqueritur: eiusq. mutationis culpam in fortunam quoque confert, quae effecerit, ut in Hispania esset, quo tempore Cicero ad Pompeium in Graeciam profectus est. Leuiter*

etiam ipsum Ciceronem accusat, quod amici officium neglexerit, passusq. sit eum cum Caesare coniungi.

M.Coelius S. D. M. Ciceroni. 17.

ERGO *me potius in Hispania fuisse tum, quam Formijs, cum tu profectus es ad Pompeium? quod utinam aut Ap. Claudius in ista parte, aut C. Curio: cuius amicitia me paullatim in hanc portam caussam imposuit. nam mihi sentio bonam mentem iracundia, & amore ablatam. Tu porro, cum ad te, proficiscens noctu Ariminum, uenissem, dum mihi pacis mandata das ad Caesarem, & mirificum ciuem agis, amici officium neglexisti, neque mihi consuluisti. Neque haec dico, quod diffidam huic caussae: sed, crede mihi, perire satius est, quam hos uidere. quod si timor uestrae crudelitatis non esset; eiecti iampridem hinc essemus. nam hic nunc, praeter feneratores paucos, nec homo, nec ordo quisquam est, nisi Pompeianus. equidem iam effeci, ut maxime patres, &, qui antea noster fuit, populus uester esset. cur hoc, inquis? immo reliqua exspecta: uos inuitos uincere coegero. arruntanum me Catonem. uos dormitis; nec haec adhuc mihi uidemini intelligere, qua nos pateamur, & qua simus imbecilli. atque hoc nullius praemij spe faciam, sed quod apud me plurimum solet ualere doloris, atque indignitatis caussa. quid istic facitis? proelium exspectatis, quod firmissimum est? uestras copias nō noui: nostri ualde depugnare, & facile algere, & esurire consueuerunt. Vale.*

EXPLANATIO

ERGO *me potius*] indignatio. Ergo, inquit, ita accidit, quod nunc uehementer doleo, ut, cum tu ad Pompeium profectus es, ego in Hispania potius cum Caesare, quam Formijs fuerim. nam omnino tecum in Graeciam nauigassem. A Formijs aotē orae maritimae praefuerat Cicero: ut ep. xi. lib. xvi. IN. HISPANIA] in qua contra Pompeij legatos, Afranium, & Petreium, Caesar bellum gesserat. ep. proxima, Me secum, inquit, in Hispaniam ducit. AP. CLAVDIVS] Coelij inimicissimus. ep. 12. IN. ISTA, PARTE,] in qua tu es. Verum totus hic locus obscuratus mendo. Mediceus liber: Quod utinam aut Ap. Claudius in ista parte, C. Curio. unus Sigonij: Cum Curio: cetera eodem modo. alter einsdem: Ut C. Curio: cetera eadem. Tres mei: Quod utinam aut Ap. Claudius in ista parte prohibuisset, aut C. Curio. In tanta perturbatione uideant eruditi homines, an emēdare locum possint: ego ne conari quidem audeo. uarietatem antiquorum exemplarium fideliter ostendi. C. CVRIO:] Coelij familiaris: ut ep. 7. Fuerat eius quaestor Coelius in Africa, cum in acie Curio perijt. Caesar lib. 2. bel. ci. IN *hanc portam caussam*] sic & Mediceus liber, & quidam alij: meus unus, Partem caussam: unus Sigonij, Parte caussam: alter eiusdem, Partem caussae: quod sententia non respuit. IMPOSVIT.] collocauit. IRACVNDIA, *& amore*] iracundia in Appium, amore in Curionem. Iracūdiae uitio laborasse Coelium, uenuste docet Seneca lib. III. c. 8. de Ira: Coelium oratorem, inquit, fuisse iracundissimum constat: cum quo, ut aiunt, cenabat in cubiculo lectae patientiae cliens: sed difficile erat illi, in copulam coniecto rixam eius, cum quo edebat, effugere: optimū iudicauit, quidquid dixisset, sequi, & secundas agere. Non tulit Coelius assentientem, sed exclamauit: Dic aliquid, ut duo simus. TV PORRO,] sic lego ex duobus antiquis libris, nisi si Tu tu porro, placet: ut geminato pronomine maior ostendatur iracundia. in quo liber Petri Pagani cum Mediceo consentit. ARIMINVM *uenissem,*] Arimini, habet unus Sigonij liber. Placuit, Ariminum, ut est in altero eiusdem, atque etiam in meo. postulat enim sententia, & usus Latinae linguae, Ariminum, potius, quam, Arimini. Veteres aliquot libri, in quibus est Mediceus, habent, Venissent: mendose. NEQVE *mihi consuluisti.*] nullam mei curam suscepisti. ep. 2. lib. III. Prospicies, & consules rationibus meis. Fortasse scripsit Coelius, Mi, non Mihi, quod ideo dico, quia tum in Mediceo libro, tum in ceteris omnibus, Me, scriptum est. E autem, & I, quam facile commutentur, periti antiquitatis intelligunt. QVOD *diffidam huic caussae:*] quod belli exitū timeā; quod ueteri mihi ueniat in mentem, ne Caesar a Pompeio uincatur. SATIVS *est,*] melius est, praestat. ad Att. lib. VII. Video cum altero uinci satius esse, quam cum altero uincere. VESTRAS *crudelitatis*] minatus enim erat Pompeius, ab urbe discedens, hostium se loco habiturum esse, qui in Italia remansissent. atque hanc Pompeianorum crudelitatem Cicero significat ep. 9. lib. IV. An tu, inquit, non uidebas mecum simul, quam illa crudelis esset futura uictoria? Et ep. 14. ibidem: Si ij uicissent, ad quos ego, pacis spe, non belli cupiditate adductus, accesseram; intelligebam tamen, & iratorum hominum, & cupidorum, & insolentium quam crudelis esset futura uictoria. Et ep. 6. lib. IX. Victoriam etiam illorum timebam, ad quos ueneramus. crudeliter enim otiosis minabantur. Et ep. 6. lib. XI. ad Att. omnes, qui in Italia remanserant, hostium numero habebantur. legimus idem in Caesare lib. I. bel. ci. FENERATORES *paucos,*] uictoriam Pompeij timentes, quia praeter ceteros pecunijs abundarent. NEC *homo, nec ordo*] latius patet, Homo, quam, Ordo. itaque satis erat, Homo; aut dicendum fuit, Nec ordo, nec homo. sed excusat Coelium iracundia, qua perturbatus haec scripsit. NISI *Pompeianus.*] omnes antiqui libri, etiam Mediceus; Nisi est Pompeianus. PLEBS] cum Populi nomen plebem quoque contineat, & de populo sequatur mētio; miror hic Plebem nominari; & omnino mendū olere locus uidetur.

detur. quam suspicionem auget uarietas ueterum librorum. tres habent, Partes: cum quibus Sigonianus nous consentit: alter habet, Pios. nous, Pius. Mediceus, Pies. Hic ego me non explico: exitum fortasse reperier aliorum industria. quod si mutare liceat, malim, Patres, quam, Plebs: ut senatores eos, qui, neutram in partem animo propensi, in urbe remanserant, opera sua Pompeianos factos esse dicat: tum de populo subiungat. Nec temeraria mutatio uideri potest, si ex, Partes, fiat, Patres, praesertim adiuuante sententia. POPVLVS] popularis maxime Caesar fuit, optimates aduersarios habuit. VESTER *esset*.] populum sibi Coelius addixit promulgatis legibus, una, qua mercedes habitationum annuas conductoribus donabat; altera de tabulis nouis. Caesar lib. III. bel. ci. RELIQVA *exspecta:*] ualde hic & ab impressis, & inter se dissentiunt scripti libri. Mediceus, & duo praeterea, Reliquas exspectant. alij, Reliqui exspectant, Reliqua exspectant, Reliquos exspectant. Mihi non displicet, Reliqua exspectant: ut dicat Coelius, populum reliqua exspectare, id est, ut aliquam ipse Coelius in urbe seditionem commoueat. ARRVNTANVM *me catonem*.] sic Mediceus liber, sic reliqui fere omnes: mendose: tamen lectorem uestigio saltem ueritatis fraudandum non putaui: ut eruditis hominibus liberior, ac facilior coniectura detur, cognito ueterum librorum testimonio. M. Catonem, pro, Me Catonem, est in uno Sigonij libro. DOLORIS,] huius doloris caussam Dio narrat lib. XLII. quod Caesar Trebonio praetori urbanam iurisdictionem mandasset, quam Coelius expetebat. INDIGNITATIS] quod suae dignitatis rationem Caesar non habuisset, Trebonio praelato. ISTIC] in Graecia. nam post bellum Hispaniense, quo confecto statim Caesar in Graeciam contra Pompeium nauigauit, hanc epistolam scriptam esse constat. QVOD *firmissimum est?*] ex parte Caesaris. Mediceus liber, & alter Petri Pagani, Haec, non Est. in quo si consentirent reliqui; legendum, & distinguendum sic arbitrarer: Quod firmissimum? nec uestras copias non noui. id est: nec uestras copias ignoro, minime cum nostris conferendas. Verum duo libri habent, Est: quod placet. DEPVGNARE,] plus est, quam, Pugnare. auget enim, De, in compositione. FACILE] nullo incommodo. ALGERE, *& esurire*] quae diuturnis bellis perferri necesse est. Caesaris autem milites nouem annos, Caesare imperatore, in Gallia pugnauerant. Respondet hoc illis uerbis ep. 15. Nostri milites. qui durissimis, & frigidissimis locis, taeterrima hieme, bellum ambulando confecerunt, malis orbiculatis esse pasti uidentur. CONSVERVNT.] parui refert, utrum, Consuerunt, an, ut, est in tribus antiquis libris, Consueuerunt, legatur. Coelianum potius uidetur, Consuerunt. amat enim Coelius, ut in sententijs breuitatem, sic in uerbis contractionem. itaque ep. XI. Decrerat, maluit, quam, Decreuerat.

IN · EPISTOLARVM

M · TVLLII · CICERONIS

QVAE

FAMILIARES

VOCANTVR

LIBRVM . NONVM

AD . VARRONEM . ET . ALIOS

PAVLLI : MANVTII

COMMENTARIVS

ON est instituti nostri, qui uir, quantusq. M. Terentius Varro fuerit, quamq. multis ueterum testimoniјs eius eruditio praedicetur, ostendere. Quinctiliani tantum uerba recitabo, quae sunt lib.x. Terentius Varro, uir Romanorum eruditissimus, plurimos libros, & doctissimos composuit, peritissimus Latinae linguae, & omnis antiquitatis, & rerum Graecarum, nostrarumq. plus tamen scientiae collaturus, quam eloquentiae. Vixit annos centum: quod Valerius lib. IIX. cap. 7. docet. Ante quam duodecimam annorum hebdomadam expleuisset, compositos a se libros septingentos, ipse scripsit in primo libro de imaginibus numeri septenarij. Gellius lib. III. cap. 10.

Argumentum ep. I. lib. IX.

ARRONIS *aduentum expetit; quod in eius potissimum consuetudine, & sermone spem doloris leniendi, quem capiebat e rerum publicarum interitu, aliquam reposuerit. Scripta Caesare tertium, & Lepido cos.*

M.Cicero S. D. M. Terentio V*arroni.* 1.

X iis litteris, quas Atticus a te missas mihi legit, quid ageres, & ubi esses, cognoui: quando autem te uisuri essemus, nihil sane ex eisdem litteris potui suspicari. in spem tamen uenio, appropinquare tuum aduentum: qui mihi utinam solatio sit. etsi tot, tantisque rebus urgemur, ut nullam alleuationem quisquam non stultissimus sperare debeat. sed tamen aut tu potes me, aut ego te fortasse aliqua re iuuare. scito enim me, postea quam in urbem uenerim, rediisse cum ueteribus amicis, idest cum libris nostris, in gratiam. etsi non iccirco eorum usum dimiseram, quod iis suecenserem, sed quod eorum me suppudebat. uidebar enim mihi, cum me in res turbulentissimas, infidelissimis socijs, demisissem, praeceptis illorum non satis paruisse. ignoscunt mihi: reuocant in consuetudinem pristinam; teque, quod in eo permanseris, sapientiorem, quam me, dicunt fuisse. quamobrem, quando placatis his utor, uideor sperare debere, si te uiderim, & ea, quae premant, & ea, quae impendeant, me facile transiturum. quamobrem, siue in Tusculano, siue in Cumano ad te placebit, siue, quod minime uelim, Romae; dummodo simul simus, perficiam profecto, ut id utrique nostrum commodissimum esse uideatur. Vale.

EXPLANATIO

T E MISSAS] sic antiqui libri septem. nec mutationis caussam uideo. TVVM *aduentum:*] abfuit igitur ab urbe Varro diutius, quam Cicero, post deuictum in Pharsalia Pompeium. NON *stultissimus*] stultissimum esse oportet, qui tam graui reip. tempore, alleuationem ullam sperare possit. IN. VRBEM] cum Caesar, confecto Alexandrino bello, reuersus, Ciceroni, qui Pompeium secutus erat, pepercisset, eiq. permisisset, ut in urbem ueniret. IN. RES *turbulentissimas,*] in bellum ciuile. INFIDELISSIMIS *socijs,*] Pompeianis, de quorum in remp. atque in me uoluntate nihil mihi certum possem polliceri. PRAECEPTIS *illorum*] praecipiunt enim libri, non temere credendum. unde illud Epicharmi, ep. 17. ad Att. lib. 2.

Νῆφε, καὶ μέμνασ' ἀπιστεῖν. ἄρθρα ταῦτα τῶν φρενῶν, Et ep. 20. ad Att. lib. 2. Pragmatici homines omnibus historicis praeceptis, uersibus denique canere iubent, & uetant credere. IN. EO] sic ueteres libri omnes, fortasse refertur ad, Vsum. dixit enim: Eorum usum dimiseram. quod tamen distat longius. Vel, in eo: quod praeceptis illorum parueris: in quo ego non permansi. quamquam hoc falsum uidetur. nam & Varro Pompeium secutus est, fuitq. una cum Cicerone, & M. Catone Dyrrachij, cum in Pharsalicis campis dimicarunt Caesar, & Pompeius. lib. 1. de Diuin. itaque malim accipere, In eo, idest in eorum usu, quem ego dimisi. ut intelligatur illud tempus, quod Pharsalicam pugnam consecutũ est. tunc enim Brundisij Cicero in maerore iacuit, nullo librorum usu, uictorem Caesarem timens, cuius ex Alexandrino bello aduentus exspectabatur. Varro autem, uicto in Pharsalia Pompeio, uidetur in Italiam redijsse, ut ex epistola sexta colligitur, nec se moerori, ut Cicero, sed litteris dedisse: quod ex hac epistola licet conijcere. QVAE *premant,*] supra: Tot, tantisq. rebus urgemur. Translata sunt, Premant, Impendeant, Transiturum. IMPENDEANT,] post Africanum bellum; quod Caesar tunc gerebat. TRANSITVRVM.] transeuntes uitamus ea, quae impendent. transire etiam dicuntur ea, quae impendent, ut ep. 21. ad Att. lib. 2. AD. TE] subaudi, uenire. &, Ad te, pro ad uillam tuam, siue in Tusculano, siue in Cumano. ep. 2. 4. 6. PERFICIAM] mutuo sermone, & studijs communicandis. VIDEATVR.] sic placet, & ita legitur in duobus antiquis libris. alij habent, Videbitur: uel, Diuidetur: quod utrumque perspicue mendosum. alij, Iudicetur: quod minus probauimus. Nonnullis placuit, Diiudicetur: quos sequi noluimus.

Argumentum ep. 2.

D iutius retentae epistolae caussam exponit: suadet, quod sibi quoque statutum affirmat, ut hominum frequentiam uitet, dum gratulatio, quae propter Africanae uictoriae nuncium fiebat, deferuescat: caussam affert, cur in urbe maneat: suumq. iuuandae quoquo modo reip. desiderium declarat. Scripta eodem anno.

Cicero S. D. Varroni. 2.

CANINIVS, idem tuus, & idem noster, cum ad me peruesperi uenisset, & se postridie mane ad te iturum esse dixisset; dixi eī me daturum aliquid mane, &, ut peteret, rogaui. conscripsi epistolam noctu: nec ille ad me reddidit. attamen eam ipsam epistolam misissem per meos, nisi audissem ex eodem, postridie te mane e Tusculano exiturum. at tibi repēte paucis post diebus, cum minime exspectarem, uenit ad me Caninius mane; proficisci ad te statim, dixit. etsi erat ἕωλος illa epistola, praesertim tantis postea nouis rebus allatis: tamen perire meam lucubrationem nolui, & eam ipsam Caninio dedi: sed cum eo, & homine docto, & amantissimo tui, locutus ea sum, quae pertulisse illum ad te existimo. Tibi autem idem consilij do, quod mihimet ipsi; ut uitemus oculos hominum, si linguas minus facile possumus. qui enim uictoria se efferunt, quasi uictos nos intuentur: qui autem uictos esse nostros moleste ferunt, nos dolent uiuere. Quaeres fortasse, cur, cum haec in urbe sint, non absim, quemadmodum tu. Tu enim ipse, qui & me, & alios prudentia uincis, omnia, credo, uidisti: nihil omnino te fefellit. Quis est tam lynceus, qui in tantis tenebris nihil offendat? nusquam incurrat? Ac mihi quidem iampridem uenit in mentem, bellum esse, aliquo exire, ut ea, quae agebantur hic, quaeq. dicebantur, nec uiderem, nec audirem. sed calumniabar ipse: putabam, qui obuiam mihi uenisset, ut cuique commodum esset, suspicaturum, aut dicturum etiam, si non suspicaretur: Hic aut metuit, & ea re fugit; aut aliquid cogitat, & habet nauem paratam. denique, leuissime qui suspicaretur, & qui fortasse me nouisset optime, putaret me ideir eo discedere, quod quosdam homines oculi mei ferre non possent. Haec ego suspicans, adhuc Romae maneo: & tamen λελη-θότως. consuetudo diuturna callum iam obduxit stomacho meo. Habes rationem mei consilij. tibi igitur haec: Censeo latendum tantisper ibidem, dum deferuescat haec gratulatio, & simul dum audiamus, quemadmodum negotium confectum sit: confectum enim esse existimo. magni autem intererit, qui fuerit uictoris animus, qui exitus rerum. quamquam, quo me coniectura ducat, habeo: sed exspecto tamen. te uero nolo, nisi ipse rumor iam raucus erit factus, ad Baias uenire. erit enim nobis honestius etiam, cum hinc discesserimus, uideri uenisse in illa loca ploratum potius, quam natatum. Sed haec tu melius: modo stet nobis illud, una uiuere in studijs nostris, a quibus antea delectationē modo petebamus, nunc uero etiā salutem: non deesse, si quis adhibere uolet non modo ut architectos, uerum etiam ut fabros ad aedificandam remp. potius libenter accurrere; sin nemo utetur opera, tamen & scribere, & legere πολιτείας; & si minus in curia, atque in foro, at in litteris, & libris, ut doctissimi ueteres fecerunt, nauare reip. & de moribus, ac legibus quaerere. Mihi haec uidentur. tu quid sis acturus; & quid tibi placeat, pergratum erit, si ad me scripseris.

EXPLANATIO

CANINIVS, *idem tuus, & idem noster*,] sic aliquot libri ueteres. quod placuit. nam eodem modo locutum esse Ciceronem lib. 2. de Diuin. animaduerti. Marcellus, inquit idem imperator, idem augur. Sic Varro Sesquiulysse: Idem senatus, idem populi caput. Alius liber, Caninius tuus, & idem noster: non male. nam & infra, ep. 17. Ego uir fortis, idemq. philosophus. Ceteri libri, Caninius idem, & idem noster. quod probare nullo modo possum: quamquam alij probarint; qua ratione ducti, nō equidem uideo. miror etiam, eosdem negare, Tuus, in ueteribus libris esse. ALIQVID] litterarum. AT. TIBI] Tibi, ornatus gratia & hic, & alibi addidit Cicero. ep. 6. ad M. Brutum, ep. 14. lib. x. ad Att. & Coelius ep. 2. lib. IIX. ἕωλος] obsoleta, non recens. TANTIS *nouis rebus*] uictoriam Caesaris Africanam significat. PERIRE *meam lucubrationem nolui*,] perire laborem illum nolui, quem in elucubrādo susceperam. Ne quis, Lucubrationem meam, pro epistolam meam, accipiat. non enim Lucubratio est id, quod remanet post nocturnam operam, siue epistola, siue oratio, siue aliud; sed actus ille, ut ita dicam, operaq. illa, quae ponitur in elucubrando: quantum quidem nobis exemplorum obseruatione colligere licuerit. Nam, quod subiungitur, Et eam ipsam Caninio dedi: ad epistolam refertur. LOCVTVS *ea sum*,] fortasse litteris non committenda. VITEMVS *oculos hominum*,] qui uitari in urbe non possunt. NOS *dolent uiuere*.] uide ep. 5. TAM *lynceus*,] lynceum ea uidisse, quae longissime distabant, memoriae proditum est. unde adagium, Lynceo perspicacior. QVI *in tantis tenebris nihil offendat?*] ad metaphoram haec omnia pertinent, lynceus, tenebris, offendat, incurrat. Inde Liuius lib. xxxv. Si in re nauali, cuius esset ignarus, offendisset. &c. CALVMNIABAR] suspicabar ea, quae fortasse falsa sunt. QVOSDAM *homines*] uictores Caesarianos. OCVLI *mei ferre non possent*.] ep. 16. lib. 2. Nosti oculorum meorum in hominum insolentium indignitate fastidium. λελη-θότως] sensim. CALLVM *iam obduxit stomacho meo*.] ut ea minus aliquanto sentiat, quibus angebatur antea. Tusc. 2. Ipse labor quasi callum quendam obducit dolori. Ep. 5. lib. IV. In illis rebus exercitatus animus callere iā debet. Et ep. 18. ad Att. lib. 2. De Statio manumisso, & nonnullis alijs rebus, angor equidem, sed iam prorsus occalui. DEFERVESCAT] quaedam res, cum in summo sunt, feruere dicuntur: unde in oratione pro Quinctio, Feruet auaritia: eaedem deferuere, cū imminui coeptae sunt: ut, Ira deferuescit, Tusc. 4. Cupiditates deferuescunt, pro Coelio. GRATVLATIO,] ob res a Caesare in Africa contra Scipionem, Pompeij Magni socerum, & Iubam, Mauritaniae regem, prospere gestas. MAGNI *intererit*, nostra. diuersum enim consilium, pro uictoris in uictos uel clementia, uel crudelitate, capiemus. QVO

me coniectura ducat,] quid conijciat Cicero de Caesaris animo, non facile est existimare. clementem tamen eum potius, quam crudelem, fore, ut arbitror, opinatur: itaque subiungit, Sed exspecto tamen. RVMOR] de uictoria Caesaris. RAVCVS *erit factus,*] raucorum uox minus clara est. inde sumptum, ut raucum rumorem dicat esse, cum homines ea de re, quae in ore omnium fuerat, minus iam loquantur. AD BAIAS *uenire.*] ad aquas Baianas: quo ibant oblectationis, & ualetudinis caussa. In oratione pro Coelio. VIDERI] nam nunc, si eamus ad Baias, recenti adhuc nuncio de Africana Caesaris uictoria, uidebimur iuisse natatum laetitiae caussa. quod turpe nobis erit. sin exspectamus, donec rumor sit imminutus: non natandi, sed plorandi caussa Baias uenisse uidebimur. quod erit honestius. STET *nobis illud,*] ita statuamus uiuere in studijs nostris, ut sententiam ne mutemus. ANTEA] stante rep. NVNC *uero*] afflicta rep. cum nulla in re alia acquiescamus, Vide eandem sententiam ep. 3. lib. IV. & 13. lib. V. & 12. lib. VI. VT *architectos,*] tamquam principes ciues, quales olim fuimus. VT *fabros*] non ut consilio, & sententia, sed opera tantum opem reip. feramus. AEDIFICANDAM] quae nunc euersa iacet. Verbo translato usus est, quia dixerat iam, Architectos, & Fabros. POTIVS *libenter accurrere:*] non modo non deesse, uerum etiam libenter accurrere. Omnes mei libri ueteres habent, Et potius. vnus, Et, non habet: quod elegantius uidetur. *Πολιτείας;*] libros de regenda rep. IN *curia,*] dicenda in senatu sententia. IN *foro,*] agendis caussis, ut olim solebā. NAVARE *remp.*] sic duo ueteres libri, mendose; mihi non displiceret, Iuuare remp. quod omnino sententia postulat. certe enim, quae de optimi ciuis officio scribuntur, utilia sunt reip. quod nisi ita esset; quorsum & scribere, & legere πολιτείας Cicero cogitaret? In reliquis antiquis libris, Grauare, est, non Nauare, mendo manifesto. Quidam opinantur, legi posse, Gubernare: alij, uerbo addito, Nauare operam reip.

Argumentum ep. 3.

ITurum se ad Varronem significat: quamquam fore uideat, ut ab hominibus uterque reprehendatur: quasi turpe sit, miserrima ciuitate, uillarum amoenitatem quaerere. se tamen contemnere ait sermones hominum indoctorum, & in studijs omnino cum Varrone uicturum.

Cicero S. D. Varroni. 3.

ETSI, quid scriberem, non habebam: tamen Caninio ad te eunti non potui nihil dare. quid ergo potissimum scribam? quod uelle te puto, cito me ad te esse uenturum. etsi uide, quaeso, satis ne rectum sit, nos, hoc tanto incendio ciuitatis, in istis locis esse. dabimus sermonem ijs, qui nesciunt nobis, quocumque in loco simus, eundem cultum, eundem uictum esse. quid refert? tamen in sermonem incidemus. ualde id, credo, laborandum est, ne, cum omnes in omni genere & scelerum, & flagitiorum uolutentur, nostra nobiscum, aut inter nos cessatio uituperetur. ego uero, neglecta barbarorum inscitia, te persequar. quamuis enim haec sint misera, quae sunt miserrima: tamen artes nostrae nescio quo modo nunc uberiores fructus ferre uidentur, quam olim ferebant: siue quia nulla nunc in re alia acquiescimus: siue quod grauitas morbi facit, ut medicinae egeamus, eaq. nunc appareat, cuius uim non sentiebamus, cum ualebamus. Sed quid ego haec ad te, cuius domi nascuntur, γλαῦκ' εἰς Ἀθήνας? nihil scilicet, nisi ut, rescribens aliquid, me exspectares. sic igitur facies. Vale.

EXPLANATIO

CANINIO] ordo postulat, ut haec sit huius libri secunda epistola: est enim illa, quam Caninio se laturum, si petijsset, dixit in proxima superiore. sunt apud me duo ueteres libri, in quibus plane scriptū est, Caninio. itaque coniectura nihil opus est in re praesenti, atque ante oculos posita. quod ideo dixi, ne quis excogitatam putet, ideoq. minus certam, correctionem; quia mendose in quibusdam libris, & in Mediceo quoque illo, quem ceteris emendatiorem esse quidam arbitrātur, legitur, Animo: ex quo ijdem legendum putarunt, Caninio. INCENDIO] calamitatem publicam uocat Incendium. nondum autem, cum haec scribebat, Africanae Caesaris uictoriae nuncius allatus erat. quod significatur in eo loco ep. 2. Et si erat ἔωλος illa epistolla, praesertim tantis postea nouis rebus allatis. RECTVM] non considerat hic Rectum tamquam honestum, sed tamquā id, quod fieri oporteat. quasi dicat: uide, quaeso, debeamus ne in istis locis esse, hoc tam misero statu reip. quod homines reprehendent. IN ISTIS LOCIS] in amoenissimis uillis. EVNDEM *cultum, eundem uictum esse.*] mutatione loci neque cultum, neque uictum mutamus: quid igitur habent, cur de nobis loquantur? Cultus omnia significat, excepto uictu, quibus utuntur homines uel commodi, uel ornamenti, uel uoluptatis etiam gratia. De Di-

uin.

nin.lib.1.Cultus,atque uictus ſalubris,& moderatus.De off. lib. 1. Studeat parsre ea,quae ſuppeditent & ad cultum,& ad uictum.Caeſar lib.vi.Germani eodē uictu, & cultu corporis utuntur. QVID *refert? tamen in ſermonem incidemus*.] modus loquendi:ut Phil.vii.Quam turpe eſt, legiones ad ſenatum legatos mittere,ſenatum ad Antonium? quamquam illa legatio non eſt, denunciatio eſt, paratū illi exitiū niſi paruerit huic ordini. quid refert? tamen opinio eſt grauior. CREDO,] ironia. Spernēdus,inquit, eſt hominum ſermo,praeſertim eorū,qui honeſtum otium uituperent,cum eorum actiones flagitioſiſſimae ſint.Ep.5.lib.iv.An illius uicem,credo, doles? ET *ſcelerum,& flagitiorum*] geminata copula diuerſitatem indicat.omne enim ſcelus flagitium eſt,non contra:& minor in aliquo flagitio culpa, quam in ſcelere. VOLVTENTVR,] hoc uerbum actionem continet:& poſitum eſt de induſtria,ut inferiori uerbo,Ceſſatio,opponeretur. NOBISCVM, *aut inter nos*] bona correctio.nam poterat aliquis obijcere,ceſſare eos etiam cum alijs:ſi quidem in urbe non uiuerent.Ceſſamus,inquit,inter nos, nō inter alios; quia remoti a multitudine uiuimus. BARBARORVM] indoctorum.De Orat.lib.1.Haec turba,& barbaria forēſis dat locū uel uitioſiſſimis oratoribus. ARTES *noſtrae*] litterarū tractatio. GRAVITAS *morbi*] ſeruitus reip. in qua,tamquam in morbo, ad litterarum remedia confugimus. CVM *ualebamus*.] incolumi reip.ſtatu. Γλαῦκ' εἰς Ἀθήνας?] uide ep.3. lib. vi. MA. EXSPECTARES.] poſtea ſuā commorationem excuſauit in ep.ſuperiore; quam poſt hanc ſcriptam eſſe, iam dixi.

Argumentum ep.4.

DE Varronis aduentu,ex Diodori dialectici ſententia, iocatur. nam in libro de Fato,Diodori opinionem improbans, Chryſippo aſſentitur. Eodem anno.

Cicero S. D. Varroni. 2.

Περὶ δυνατῶν me ſcito κατὰ Διόδωρον κρίνειν: quapropter, ſi uenturus es, ſcito,neceſſe eſſe te uenire: ſin autem non es, τῶν ἀδυνάτων. eſt te uenire. nunc uide, utra te κρίσις magis delectet, Chryſippias haec, quam noſter Diodotus non concoquebat. ſed de his etiam rebus, otioſi cum erimus, loquemur. hoc etiam eſt κατὰ Χρύσιππον δυνατόν. De Coſtio mihi gratum eſt: nam id etiam Attico mandaram. Tu ſi minus ad nos, nos accurremus ad te. ſi hortum in biblioteca habes, nihil deerit. Vale.

EXPLANATIO

Περὶ δυνατῶν] de rebus,quae fieri poſſunt:de poſſibilibus.hoc enim uerbo,quod uitaſſe Cicero uidetur,Plautus in Sticho uſus eſt,& Quinctilianus, quod graece δυνατὸν, Latine dici Poſſibile, quamquā appellatione duriore,auctor eſt lib.iii.c.8. Κατὰ Διόδωρον κρίνειν.] ex Diodori ſententia iudicare Quid ſentiret Diodorus, oſtendit Cicero in libro de Fato, his uerbis: Maxime tibi Chryſippe cum Diodoro certamen eſt.ille enim id ſolum fieri poſſe dicit,quod aut ſit uerum,aut futurum ſit: &, quidquid futurum ſit,id dicit fieri neceſſe eſſe:&,quidquid non ſit futurum,id negat fieri poſſe.tu,& quae non ſint futura,poſſe fieri dicis:ut,frangi hanc gemmam,etiam ſi id numquam futurum ſit: neque neceſſe fuiſſe, Cypſelum regnare Corinthi; quamquā id milleſimo ante anno Apollinis oraculo editum eſſet. VENTVRVS] in urbem. τῶν ἀδυνάτων] ex ijs rebus,quae fieri non poſſunt. VTRA TE *κρίσις magis delectet*,] utrum malis, κατὰ Διόδωρον,an κατὰ Χρύσιππον iudicare. Chryſippi ſententiam ideo non exponit Cicero,quia notā Varroni ſciebat, homini eruditiſſimo. CHRYSIPPIAS. HAEC,] mendoſum locum eſſe conſtat. quidam ueteres libri,An Chryſippias haec. uetuſtiores autem omnes, An, non habent.ex quo nobis orta coniectura eſt, mendum tolli poſſe unius litterae mutatione:ut legatur hoc modo,Chryſippi,an haec. NOSTER *Diodotus*] Stoicus.Acad.lib.2.Diodoto quid faciam Stoico? quem a puero audiui:qui mecum uiuit tot annos:qui habitat apud me:quem & admiror,& diligo. De nat.de. lib.1.Cum minime uidebamur, tum maxime philoſophabamur. quod & orationes declarant, refertae philoſophorum ſententijs; & doctiſſimorum hominum familiaritates,quibus ſemper domus noſtra floruit; & principes illi,Diodotus,Philo,Antiochus,Poſidonius, a quibus inſtituti ſumus. Vide in Bruto. NON *concoquebat*.] non probabat: cum Cicero ipſe probaret: dixit enim, Περὶ δυνατῶν me ſcito κατὰ Διόδωρον κρίνειν. A cibis translatio: quorum alij reijciuntur a ſtomacho non concoquente,alij, concoctione facta,in ſuccum,& ſanguinem conuertuntur.Lib. iii. ad Q.fr.A Vatinio ita me obſeruari ſcio, ut eius iſta odia non ſorbeam ſolum, ſed etiam concoquam. DE *his etiam rebus*,] de utraque κρίσει. HOC *etiam eſt κατὰ Χρύσιππον δυνατόν*.] ita fieri hoc poteſt, ut neceſſe non ſit. quod eſt e Chryſippi ſententia. HORTVM *in bibliotheca*] illatum,non ibi natum.

Argumentum ep. 5.

PRobat & diem, quo conuenturi sint, & suum, Varronisq. consilium, quod, semel a Caesare uicti, ab armis discesserint. Eodem anno.

Cicero S. D. Varroni. 6.

MIHI uero, ad nonas, bene maturum uidetur fore, neque solum propter remp. sed etiam propter anni tempus. quare diem istum probo: itaque eundem ipse sequar. Consilij nostri, ne si eos quidem, qui id secuti non sunt, non paeniteret, nobis paenitendum putarem. secuti enim sumus non spem, sed officium; reliquimus autem non officium, sed desperationem. ita uerecundiores fuimus, quam qui se domo non commouerunt; saniores, quam qui, amissis opibus, domum non reuerterunt. sed nihil minus fero, quam seueritatem otiosorum: &, quoquo modo res se habet, magis illos uereor, qui in bello occiderunt, quam hos curo, quibus non satisfacimus, quia uiuimus. Mihi si spatium fuerit in Tusculanum ante nonas ueniendi, istic te uidebo: sin minus, persequar in Cumanum; & ante te certiorem faciam, ut lauatio parata sit. Vale.

EXPLANATIO

MIHI VERO, } sic incipit ep. 6. lib. IV. 30. lib. VII. 12. 22. lib. XVI. AD NONAS, } ut nonis una simus in Cumano. PROPTER REMP. } exspectandum enim, & ibidem latendum uidebatur, dum deferuesceret gratulatio. alioqui praesentem reip. statum odisse uiderentur. ep. 2. PROPTER *anni tempus*. } fortasse uitandi caloris caussa non propinquam diem probabat. CONSILII *nostri, ne si eos, quidem, qui id secuti non sunt, non paeniteret, nobis paenitendum putarem*. } erant, qui Ciceronem, Varronemq. reprehenderent, quod statim, post deuictum in Pharsalia Pompeium, ab armis discessissent. huius nostri consilij, inquit Cicero, ne tum quidem nobis paenitendum putarem, si eos, qui id secuti non sunt, non paeniteret. cum uero eos paeniteat, quod in bello remanserint: multo minus nobis, qui saniores fuimus, paenitendum puto. Libri omnes ueteres habent. Nisi; sed mendose. ut satis liquet. itaque recte Hieronymus Ferrarius restituit, Ne si. a quibus particulis, cũ praeponuntur, ad uerbum infra positum uis negandi transfertur. quod si uerbum praeponatur, altera negatio cum eo coniungitur. id exemplo fiet illustrius. hoc quidem in loco, Ne si, uerbo praeponuntur, & in eo tamen uerbo inest uis negandi. nam illud, Nobis paenitendũ putarem, ualet, non putarẽ, quia respicit superiores particulas, Ne si. quae si postponantur, addenda erit eidem uerbo altera negatio, ut ita dicatur: Nobis paenitendum non putarem, ne si eos quidem, &c. Prioris generis exemplum habemus illud ep. 10. lib. XIII. ad Att. Purgat Caesarem de interitu Marcelli: in quem, ne si insidijs quidem ille interfectus esset, caderet ulla suspicio. pro, non caderet. Et in Oratore: Nobis, ne si cupiamus quidem, distrahere uocales conceditur. pro, non conceditur. Alterum genus agnoscitur ep. 22. lib. XII. ad Att. Enitar, ut praeter me, nemo dolorem meum sentiat, ne tu quidem. Et ibidem, ep. 35. Non habeo, ne me quidẽ ipsum, qui cum tam audacter communicem, quam te. NON *spem*, } uincendi: uictoriam enim desperabã. ep. 7. lib. IV. & III. lib. VII. OFFICIVM; } ep. 1. lib. VI. Quoddam nobis officium iustum, & piũ, & debitum reip. uidebatur. Et ep. 6. eiusdem libri: Vel officio, uel fama bonorum, uel pudore uictus, ut in fabulis Amphiaraus, sic ego prudens, & sciens ad pestem ante oculos positam sum profectus. DESPERATIONEM. } ep. 3. lib. VII. Non putaui, cum integri pares non fuissemus, fractos superiores fore. Et ep. 7. lib. IV. AMISSIS *opibus*, } uicti Pharsalico praelio; quo uires amiserunt. SEVERITATEM *otiosorum*: } eos, qui cum se domo non commouerint, nos tamen, quod domum, relictis armis, rediuimus, seuere admodum reprehendunt: absurde: nam neque reprehẽdendi omnino sumus; &, si essemus, non ab istis otiosis, uerum ab ijs potius, qui persequi belli ciuilis extrema uoluerunt. QVOQVO *modo res se habet*; } paenituisse eos, iam significauit, qui ab armis non discesserint. nunc igitur cum eos quasi laudare uelit, dicturus, Vereor, correctione quadã prius utitur, & ait, Quoquo modo res se habet: idest, quamquam parum sapienter fecerint, qui, semel uicti, rursus tamen pugnare noluerint. VEREOR, } uereri dicuntur parentes, & seniores, & qui sunt in honore aliquo, aut dignitate constituti. uerebatur igitur nonnihil Cicero Pompeianos quosdam uel mortuos, quasi ei possent exprobrare, quod domum reuertisset: illos autem, qui domi remanserant, nequaquam curabat. IN BELLO } Africano: nam in Pharsalico ipse etiam affuit, licet in acie non fuerit. non enim erat, cur uereretur eos, quibuscum in bello fuerat, sed eos, quos deseruisse uideri poterat, qui postea in Africano bello occiderunt. HOS } quidam otiosi, qui domi manserant, Pompeianis partibus fauentes, dolebant eos uiuere, qui post Pharsalicam pugnam domum redierant. Ep. 2. Qui uictos esse nostros moleste ferunt, nos dolent uiuere. ANTE NONAS } quem diem probare se dixit. LAVATIO } in balneo. Infra: Balneum calfacias oportebit. Veteribus admodum familiaris, & paene quotidiana lauatio fuit.

Argumentum ep.6.

Caesaris ex Africano bello reuertentis aduentum significat: belli ciuilis culpam Pompeio potius, quam Caesari, tribuit: Varronem laudat, quod se ab armis ad studia, quasi a tempestate in portum, contulerit. Eodem anno.

Cicero S. D. Varroni. 6.

Caninivs noster me tuis uerbis admonuit, ut scriberem ad te, si quid esset, quod putarem te scire oportere. Est igitur aduentus in exspectatione. neque tu id ignoras. sed tamen, cum ille scripsisset, ut opinor, se in Alsiense uenturum, scripserunt ad eum sui, ne id faceret: multos ei molestos fore, ipsumq. multis: Ostiae, uideri commodius, eum exire posse. id, ego non intelligebam, quid interesset: sed tamen Hirtius mihi dixit, & se ad eum, & Balbum, & Oppium scripsisse, ut ita faceret, homines, ut cognoui, amantes tui. hoc ego iccirco nosse te uolui, ut scires, hospitium tibi ubi parares, uel potius utrubique. quid enim ille facturus, incertum est. & simul ostentaui tibi, me istis esse familiarem, & consilijs eorum interesse. quod ego cur nolim, nihil uideo. Non enim est idem, ferre, si quid ferendum est; & probare, si quid probandum non est. etsi, quid non probem quidem, nescio, praeter initia rerum. nam haec in uoluntate fuerunt. uidi enim, (nam tu aberas) nostros amicos cupere bellum, hunc autem non tam cupere, quam non timere. ergo haec consilij fuerunt, reliqua necessaria. uincere autem aut hos, aut illos, necesse est. Scio te semper mecum in luctu fuisse; cum uideremus, quam illud ingens malum alter utrius exercitus ex ducum interitu: tum uero, extremum malorũ omnium esse ciuilis belli uictoriam: quam quidem ego etiã illorum timebam, ad quos ueneramus. crudeliter enim otiosis minabantur: eratq. ijs et tua inuisa uoluntas, et mea oratio. nunc uero si essẽt nostri potiti, ualde intẽperantes fuissẽt: erant enim nobis peritati: quasi quidquam de nostra salute decreuissemus, quod non idem illis cẽsuissemus; aut quasi utilius reip. fuerit, eos etiã ad bestiarum auxilium confugere, quam uel mori, uel cum spe si non optima, at aliqua tamen uiuere. At in perturbata rep. uiuimus. quis negat? sed haec uiderint ij, qui nulla sibi subsidia ad omnes uitae status parauerunt. huc enim ut uenirem, superior longius, quam uolui, fluxit oratio. cum enim te semper magnum hominem duxi; tum, quod his tempestatibus es prope solus in portu, fructusq. doctrinae percipis eos, qui maximi sunt, ut ea consideres, eaq. tractes, quorum & usus, & delectatio est omnibus istorum, & actis, et uoluptatibus anteponenda. equidem hos tuos Tusculanenses dies instar esse uitae puto: libenterq. omnibus omnes opes concesserim, ut mihi liceat, ui nulla interpellante, isto modo uiuere. quod nos quoque imitamur, ut possumus, & in nostris studijs libentissime conquiescimus. Qvis enim hoc non dederit nobis, ut, cum opera nostra patria siue non possit uti, siue nolit, ad eam uitam reuertamur, quam multi docti homines, fortasse non recte, sed tamen multi, etiam reip. praeponendam putauerũt? quae igitur studia, magnorum hominum sententia, uacationem habent etiam publici muneris. ijs, concedente rep. cur non abutamur? Sed plus facio, quam Caninius mandauit. is enim, si quid ego scirem, rogarat, quod tu nescires: ego tibi ea narro, quae tu melius scis, quam ipse, qui narro. faciam ergo illud, quod rogatus sum, ut eorum, quae temporis huius sunt, quae tua interesse audiero. ne quid ignores. Vale.

EXPLANATIO

Adventvs } Caesaris ex Africa. Alsiense } Alsiensem agrum, ab Alsio, quod in superi maris litore Plinius, & Ptolemaeus constituunt. Svi, } Hirtius, Balbus, Oppius. Mvltos } cum ibi essent multorum uillae ob regionis amoenitatem. Vbi } non in Alsiensi, sed Ostiae. scripserant enim ad Caesarem eius familiares, uideri commodius, eum Ostiae exire posse. Vtrobiqve } ex uerbo Scires, apte non pendet. quid enim est, Vt scires, utrubique tibi hospitium parares. nam Vtrubique non significat, utro in loco, sed utroque in loco: at hic uidetur Cicero significare, utro in loco: cũ incertum esset, quid Caesar facturus esset, utrũ in Alsiense uẽturus, an Ostiae exiturus. permittit enim Varroni, qui Caesari obuiã ire cogitabat, ut statuat ipse utro in loco sibi hospitium paret. cui sententiae non seruit, Vtrubique, quod affirmationẽ habet utriusque loci, sed potius Vtrubi, quod dubitationẽ ostendit utrius loci. hoc autem uerbum ideo fortasse mutatũ est, quod eius exempla non facile inuenirentur in Latina lingua. Nos, ueteres Grammaticos, ut interdum solemus otiosi, peruolutãtes, Naeuium ita locutũ in Tarentilla, apud C. sisiũ obseruauimus. Vtrubi, inquit, cenaturi estis, hiccine, an in triclinio? Idem M. Catonis haec uerba recitat ex oratione pro Hispanis: De frumento, utrubi bona, utrubi mala gratia capiatur, utrinde iras, utrinde factiones tibi pares. Dixit etiã Plautus in Sticho: Vtrubi accumbo? Sa. Vtrubi tu uis. Et Vlpianus lib. XLIII. Dig. tit. 31. l. 1. Praetor ait: Vtrubi hic homo, de quo agitur, maiore parte

huiusce

huiusce anni fuerit, quo minus is eum ducat, uim fieri uero. Ac me quidem, iam pridem de mendo suspicantem, hanc in coniecturam illa quoque ratio deduxit, quod in nullo uetere libro, cum prope innumerabiles inspexerim, scriptum est, Vtrubique, sed in omnibus fere, Vtar ubique. ET, SIMVL] scripsi ad te duabus de caussis ea, quae mihi Hirtius dixit, primum ut scires, hospitium tibi ubi parares, deinde ut ostenderem tibi, me istis esse familiarem, & consiliorum participem fieri. NON *enim est idem,*] arguta sententia. Fero, inquit, quae ferenda sunt: (quis enim cũ temporis necessitate pugnet?) non ideo tamen probo, quae probanda non sunt. Simile illud ep. 3. lib. x. Si te ea, quae patiebare, probasse etiam arbitraret. ET SI, *quid non probem quidem, nescio, praeter initia rerum,*] Veteres libri: Et si quid non probem? quid enim iam scio, praeter initia rerum? Vt hoc dicatur: quid enim iam scio quod non probem, praeter initia rerum? Vetus liber unus: Etsi quid non probem. quid iam nescio praeter initia rerum. Ex quo libro, & ex alijs, uidetur haud inepte legi posse: Etsi, quid non probem quidem, iam nescio, praeter initia rerum. Initia uero rerum, quae non probabat in Caesare, illa, ut opinor, fuerant, quod consul Caesar leges multas cõtra auspicia tulerat: quod a populo prouinciam iniusto senatu acceperat: quod absens consulatum petere uoluerat; & similia. HAEC] quae postea consecuta sunt: quae nobis uitare licuit. AFRANIVS] Pompeij legatus in Hispania, cum Afranio, & Petreio. Caesar lib. 1. de bel. ci. & Dio lib. XLI. NOSTROS *amicos*] Pompeianos. CVPERE *bellum,*] ep. 1. lib. XV. Incideram in hominum pugnandi cupidorum insanias. & ep. 23. lib. VI. & XI. lib. XVI. HAS O *consilij fuerunt,*] uoluntatis: nos haec uoluimus. NECESSARIA.] necesse enim fuit, ut ex bello calamitates orirentur, & alterutra pars uinceret. non igitur haec, quasi facta Caesaris, improbanda, quae bellorum natura peperit. DVCVM] siue Caesar, siue Pompeius obijsset. EXTREMVM *malorum omnium*] ep. 9. lib. IV. Omnia sunt misera in bellis ciuilibus: sed miserius nihil quam ipsa uictoria; quae, etiã si ad meliores uenit, tamẽ eos ipsos ferociores, impotentioresq. reddit. CRVDELITER *enim otiosis minabantur:*] uide ep. 14. lib. IV. & ult. lib. IX. & ad Att. ep. 6. lib. XI. & Caes. lib. 1. de bel. ci. INVISA.] quia propensior ad pacem, cum ipsi bellum cuperent. MEA *oratio.*] uel in ipso bello pacem Cicero suasit. ep. 3. lib. VI. Quae cum uidissem, desperans uictoriam, primum coepi suadere pacem, cuius fueram semper auctor. NVNC *uero*] Africano bello. AD *bestiarum auxilium*] ad Iubae regia elephantos: quos in aciem contra Caesarem duxit. ep. 7. ad Att. lib. XI. Ex omnibus nihil magis desideratur, quam quod in Africã non ierim. iudicio hoc sum usus, non esse barbaris auxilijs fallacissimae gentis remp. defendendam, praesertim contra exercitum saepe uictorem. VEL MORI.] mori praestitit, quam ad bestiarum auxilium confugere. Neque hoc dicit Cicero, quod ex ijs, qui se post Pharsalicam pugnam Caesari crediderunt, quisquam ab eo sit interfectus: sed ut ostendat, etiam si id accidisset, minus tamen detrimẽti remp. fuisse passuram, quam Africano bello, spe bestiarum suscepto. VEL *cum spe si non optima, at aliqua tamen uiuere.*] spe si non omnino, saltem aliqua ex parte restituendae reip. qua cum spe nos uiuimus. NVLLA *sibi subsidia*] quae nobis magna parata sunt. nam studia solatium & salutem afferunt in aduersis rebus. ep. 2. SVPERIOR] ad illud respicit: Quod ego cur nolim, non uideo. ideo enim fluere coepit oratio. HIS *tempestatibus es prope solus in portu,*] quia, cum omnes fere molestijs, miserijsq. uexentur; tu tamen in studijs iucũdissime conquiescis. Ep. 1. Teque, quod in eo permanseris, sapientiorem, quam me, dicũt fuisse. Huc spectat & illud ex ep. 2. Tu enim ipse, qui & me, & alios prudentia uincis, omnia, credo, uidisti: nihil omnino te fefellit. VT EA *consideret, eaq. tractet,*] hi sunt fructus doctrinae maximi. ISTORVM] Caesarianos dici constat, qui ob uictoriam laetissimi erant. INSTAR *esse uitae puto:*] tanti aestimandos puto, quanti uitam quisque suam aestimat. Similis, ac illustrior etiam illa sententia in Pisonem: Vnus ille dies mihi quidem immortalitatis instar fuit, quo in patriam redii. Nec dissimile illud pro Sextio: Et, qui pendet a rebus leuissimis, plausum immortalitatem, sibilum mortem uideri necesse est. Instar mortis, lib. 2. de Off. Et Virg. lib. 2. Aen. Instar montis equum. EAM *uitam*] remotam ab actione rerum, cum studiis, & litterarum tractatione coniunctam. DOCTI *homines,*] ut Plato, Theophrastus, alii, qui se totos, omissa reip. cura, contemplationi dediderunt. FORTASSE *non recte,*] quia multis actio prodest, uni tantum, aut paucis contemplatio. Quod autem hic dicit, Fortasse nõ recte: nec affirmare uoluit, rectum non esse; quia, sublatã reip. procuratione, Caesare dominante, probanda magis cõtẽplatio uidebatur: alibi, non esse rectum, & actionem contemplationi praeferendam, plane dixit: ut lib. III. Off. Cognitio, contemplatioq. naturae manca quodam modo, atque inchoata sit, si nulla actio rerum consequatur. ea uero actio in hominum commodis tuendis maxime cernitur. Pertinet igitur ad societatem generis humani. ergo haec cognitioni anteponenda est. atque id optimus quisque re ipsa ostendit, & iudicat. Hãc Ciceronis opinionẽ, in eius fortasse libris de Rep. notatã, Lactantius ita refert lib. III. c. 6. Recte Tullius ciuiles uiros, qui remp. gubernant; qui urbes aut nouas constituant, aut constitutas aequitate tueantur; qui salutem, libertatem ciuium, uel bonis legibus, uel salubribus consilijs, uel iudicijs grauibus cõseruent, philosophiae doctoribus praefert. ETIAM *reip.*] quae nunc nulla est. quo magis nos amplecti studia debemus, eorũ exemplo, qui etiã reip. studia praeposuerunt. MAGNORVM *hominum*] doctos proxime uocauit. ETIAM *publici muneris,*] etiã cum resp. non concedere uidetur, ut otiosi simus, cum scilicet rebus saluis, quae nunc perditae sunt, officium, atque operam a ciuibus exigit. CONCEDENTE] quia libere administrari non potest, ideo conceditur nobis, ut in litteris uiuamus. ABVTAMVR?] non accipio in malam partem, sed quasi dictum sit utamur arbitratu nostro. QVAE *tu audieros*] sic omnes libri scripti. rectius, Quaeq. audiero. alioqui subesse mendum uidetur.

autem possessionibus modum faciat. quibus de rebus acerrime Appius agebat in senatu, ut consules referrent.ad Att.ep.ultima lib.vi. CENSVRAM *lomentum, aut nitrum esse.*] censuram ita sordes posse aut obtergere, ut lomentũ rugas tollit; aut eluere, ut nitro e uestibus eluuntur macolae: idest, putat se censurae diligentia, & seueritate infamiam posse tollere eorum uitiorũ, quibus antea se turpiter inquinauit. Philipp.1. Vt quisque sordidissimus uidebitur, ita libentissime seueritate iudicãdi sordes suas eluet. Maculas autẽ nitro tolli solitas, uel illud Hieremiae prophetae indicat, cap.2. Si laueris te nitro, & multiplicaueris tibi herbam bonis: maculata es in iniquitate tua coram me dicit Dominus Deus. Quem locum attingens B.Hieronymus ep.47. Cauenda inquit macula, quae nullo nitro, secundum Hieremiam, nulla fullonum herba elui potest. VISCERA. APERIT] tantum abest, ut ueterem de suis uitijs opinionem hominum deleat, ut eam hac seueritate uehementius etiam commoueat. APVD. DRVSVM] Liuium Drusum, praetorem, quo nemo magis contra legem Scantiniam commisit. fortasse is est, qui ep.16.lib.iv.ad Att. nominatur: & qui Liuiae, quae Augusto postea nupsit, mater fuit. APPIVM] male audientem earum rerum caussa, de quibus acerrime agit. CVRIO] tribunus pl. REMISIT *de stipendio Pompeii,*] hoc tempore optimatibus, & Pompeio acerrimus Curio erat aduersarius. intercedebat igitur, ne S.C. fieret de stipendio Pompeij legionibus persoluendo. ep.4. PARTHICVM BELLVM] Crasso enim cũm legionibus Romanis caeso, finitimis Romanorum prouincijs Parthi minabantur: contra quos uel Caesar, uel Pompeius, qui rei bellicae gloria eminebant, mittendus uidebatur. ep.8. & ep ultima lib.vii.ad Att. IVDICABIT.] quasi, armorum iudicio, ac sententia dirimẽtur eorũ discordiae. Meus liber habet, Vindicabit: unus Sigonij, Vindicauit. SINE *summo periculo*] nec obscura est, nec absurda sententia. diligenter tamen considerandum censeo, cur in omnibus plane ueteribus libris pro, Summo, scriptum sit, Suo. ex quo nonnullis arbitror coniecturam, esse ortam, Tuo, legendum esse. quod est in quibusdam libris Transalpinis. IVCVNDVM] nullum inter ciues iucundum bono uiro certamen esse potest, uel si sine periculo sit. sed loquitur Coelius ex ingenio suo.

Argumentum ep. 15.

Prima pars epistolae Pompeium uituperat, Caesarem laudat. orto enim ciuili bello, tutiorem partem, non honestiorem, Coelius elegerat: ut re ipsa comprobaret, quod scripserat epistola proxima, his uerbis: Illud te non arbitror fugere, quin homines in dissensione domestica debeant, quam diu ciuiliter sine armis certetur, honestiorem sequi partem; ubi ad bellum, & castra uentum sit, firmiorem; & id melius statuere, quod tutius sit. Subiungit de sua cupiditate conueniendi, & alloquendi Ciceronis: de itinere ad Alpes: de Domitio, *Caesaris hospite, interfecto: Scripsit autem hanc epistolam anno sequenti post superiores, idest, Lentulo, &* Marcello *cos. Meminit enim in extrema epistola de* Domitio *Ahenobarbo, Corfinij a Caesare capto, & dimisso.*

M.Coelius S. D. M.Ciceroni. 15.

ECQVANDO *tu hominem ineptiorem, quam tuum Cn. Pompeium, uidisti, qui tantas turbas, qui tam nugax esset, commorit? ecquem autem Caesare nostro acriorem in rebus gerendis, eodem in uictoria temperatiorem aut legisti, aut audisti? quid est? nunc tibi nostri milites, qui durissimis, & frigidissimis locis, taeterrima hieme, bellum ambulando confecerunt, malis orbiculatis esse pasti uidentur. quid? iam, inquit, gloriose omnia. si scias, quam sollicitus sum, tum hanc meam gloriam, quae ad me nihil pertinet, derideas. quae tibi exponere, nisi coram, non possum: idque celeriter fore spero. nam me, cum expulisset ex Italia Pompeium, constituit ad urbem uocare: id quod iam existimo confectum: nisi maluit Pompeium Brundusij circumsedere. peream, si minima caussa est properandi isto mihi, quod te uidere, & omnia intima conferre discupio. habeo autem quam multa. hui uereor, quod solet fieri, ne, cum te uidero, omnia obliuiscar. sed tamen quodnam ob scelus iter mihi necessarium retro ad alpes uersus incidit? adeo, quod Intemelij in armis sint, neque de magna caussa. Bellienus, uerna Demetrij, qui ibi cum praesidio erat, Domitium quendam, nobilem illic, Caesaris hospitem, a contraria factione nummis acceptis, comprehendit, & strangulauit. ciuitas ad arma ijt. eo nunc cohortibus mihi per niues eundum est. Vsquequaque, inquis, se Domitij male dant. Vellem quidem Venere prognatus tantum animi habuisset in uestro Domitio, quãtum ipse catenatus in hoc habuit. Ciceroni F. S.D. Vale.*

EXPLA-

EXPLANATIO

INEPTIOREM,] qui nihil prudēter, nihil strenue agat. & sane bene ciuilis initio multa Pompeius peccauit, sed illud maxime, quod urbem reliquit, dissentiente Cicerone, qui scripsit haec ad Tironem ep. XI. lib. XVI. Vrbem reliquimus; quam sapiēter, aut quam fortiter, nihil attinet disputare. Et ad Marcellum ep. 7. lib. IV. Idem etiam illa uidi, neque te consilium ciuilis belli ita gerendi, neque copias Cn. Pompeij, nec genus exercitus probare, semperq. summe defendere: qua in sententia me quoque fuisse, memoria tenere te arbitror. ad Att. autē lib. VII. Ducem *ἀστρατήγητον*, id est imperitum militandi uocat Pompeium, & saepe queritur de urbe relicta. TANTAS *turbas*,] is enim temp. perturbauit, cum ea Caesari conaretur eripere, quae ut ei tribuerentur, idē in secundo, tertioq. consulatu laborauerat, atque effecerat. Tumultum illum domesticum, & Cicero Turbas appellauit ep. 10. lib. XVI. TAM *nugax*] contemnens enim Caesarem, eiusq. legiones, dixerat id, quod Plutarchus litteris mandauit: Cum terram Italiae pede pulsabo, scatebunt peditum, equitumq. copiae. quod cum nō praestitisset, allato nuncio de Caesaris aduentu, omnibus in urbe trepidantibus, Fauonius ad Pompeium conuersus, Nunc, inquit, terrā pede pulsa, &, quas promisisti, copias coge. ACRIOREM *in rebus gerendis*,] summam Caesaris in omnibus bellis uigilantiam, ac celeritatem uel inimici eius laudare cogebantur: & Cicero ipse, cūm Pōpeio faueret, Caesari esset infensus, tamen illud scripsit ad Att. lib. IIX. Hoc *τέρας* horribili uigilāntia, celeritate, diligentia est plenum. Et ad eundē lib. VII. Cum homine audacissimo, paratissimoq. negotium esse uideo. Ad Tironem autem ep. 10. lib. XVI. Numquam improbi ciues habuerunt paratiorē ducem. IN VICTORIA *temperatiorem*] hoc dicit, quia Caesar, Corfinio capto, omnibus pepercerat, in ijs Domitio Aenobarbo, inimicissimo suo: quod ante demōstratum est. Plutarchus, Appianus, Dio, ipse Caesar lib. I. de bel. ci. & alij. DVRISSIMIS, *& frigidissimis locis*,] circa Corfinium, in Paelignorum regione situm. TAETERRIMA *hieme*,] quid hieme taetrius, ubi imbres, niues, procellas, frigora, uiarum difficultates, agri uastationem? AMBVLANDO] Pompeianorum negat ignauiam; cum Caesaris milites bellum, quasi ludendo, ambulando confecerint. CONFECERVNT, loquitur de bello Corfiniēsi. nā Pompeius, nondum uictus, Brundisium se cum exercitu contulerat. MALIS *orbiculatis*] optimo alimento. Laudantur a Varrone lib. I. de re rust. & Columella lib. V. Confirmat idē ep. 17. Nostri milites facile algere, & esurire consuerunt. IAM, *inquis, gloriose omnia*.] dices: Iam uobis omnia gloriose successerunt. AD ME *nihil pertinet*,] me nihil tangit, minime delectat. dixit enim: Si scias, quam sollicitus sum: ne uideatur optimatum caussam, quam Cicero probabat, libenter oppugnare. ideoq. subiungit: Quare tibi exponere, nisi coram, non possum. EXPVLISSET *ex Italia*] quod fecit. Caesaris autem nomen hic subaudiri satis constat ut ep. 19. lib. VI. In qua ille se dedisse beneficiū putabit. & ep. 6. lib. IX. CONFECTVM:] pulsum Italia Pompeium. NISI *maluit*] quasi sit in Caesaris potestate uel expellere Pompeium Italia, uel Brundisii maritimis, terrestribusq. copiis circumsedere. PEREAM, *si minima caussa est*] peream, nisi maxima caussa est. DISCVPIO.] uehementer cupio. Plautinū uerbum, quo etiam Catullus usus est. QVOD *solet fieri*,] qui enim uehementer amant inter se, tantam, adspectu mutuo, iucunditatem percipiunt; ut cetera saepe obliuiscantur omnia. SED *tamen*] quamquam, ad urbem uenire, tua maxime caussa, discupiam, tamen casu quodam factū est, ut retro ad alpes uersus ire cogar. QVODNAM *obscelus*] quid ego commisi, quod est meum delictum, cur ire nūc, quo minime uellem, cogar? Quasi hoc peccati alienius poena sit. AD ALPAS *uersus*] ita ueteres loquebantur. Caesar lib. VI. bel. G. Labienum cum legionibus tribus ad Oceanū uersus proficisci iubet. Sallustius in Iugurthino: Metellus animaduertit fugam ad se uersum fieri. Hirtius de bello Africano: Sallustiū praetorē ad Cercinnam insulam uersus cū parte copiarum ire iubet. Liuius lib. I. In lapide ad meridiē uersus consedit. Festus: Eam partem Esquiliarum, quae iacet ad Vicum patriciū uersus. ADEO,] ob caussam. nec enim aliud hic, Adeo, uidetur significare. INTEMELII] Intemelium opidum Plinius citra alpes constituit, & inter Ligurum gentes nominat lib. III. cap. 5. VERNA] olim uerna: nunc autem Intemelii cū praesidio erat. Vernae sunt serui, ex ancillis nati. COHORTIBVS] pro, Cum cohortibus. Sic enim interdum locutos esse ueteres animaduerti. Quidam legūt, Cum cohortibus: quibus fortasse assentirer, si, Cum, in ullo antiquo libro reperirem. Sed additū fortasse a rudibus Latinae linguae, quos offenderet minus obseruata loquēdi ratio. exempla aliquot afferā. Cicero Philippica ultima: His uiginti cohortibus, nullo equitatu, conflixit. Liuius lib. I. Egressus omnibus copiis, patiē militū locis circa densa obsita uirgulta obscuris subsidere insidiis iussit. Et lib. XXVI. Eodē decem nauibus C. Furius, duumuir naualis, uenit. Et Q. Curtius lib. IV. Vachas peruenit, ubi excepere eū Graecorū quattuor milliā, quibus ad Euphratem contendit. SE. DOMITII *mali dant*.] uidetur significare: Domitii omnes male se habēt: quoniam & Domitius Ahenobarbus paullo ante Corfinii captus erat a Caesare. Sed hoc loquendi genus, Se Domitii mali dant, inusitatum, & asperū est. QVANTVM *ipse catenatus*] ante multos annos in omnibus uulgatis libris legebatur, Ipse catenatus. Octauius Pātagathus, uir bonis omnibus ob insignem probitatem, & doctrinam iure carissimus, cultus a me semper optimi parētis loco, legendū primus existimauit, Psecade natus: ut significetur Bellienus uerna. Psecas enim ancilla est: uernas aūt eos esse, qui ancillis nascantur, iam diximus. Si Bellienus, ait Coelius, ancilla natus, Domitiū comprehendere, & strangulare non dubitauit: quid Caesari, Venere prognato, in uestro Domitio faciendū fuit? Com-

meodat igitur, ac ualde probat Pantagathi opinionem antithetorum gratia; (nã Coelios Coelianoillo more, hoc est perargute, Psecade natus, & Venere prognatus, oppofuit) confirmat ueterum librorum auctoritas, in quibus fere omnibus est: Ipse cadenatus: ut, nna detracta litterula, i, suus loco nitor, suaq. redatur integritas. De Psecade si quis exempla quaerit, Iuuenalem legat Sat. vi. & Ouidium lib. iii. Met.

Argumentum ep. 16.

Pulso ex Italia Pompeio, suadet Ciceroni Coelius, ne afflictam fortunam sequatur, sed in aliquem locum a bello uacuum secedat. Suasio est ab utili contra honestum. castris enim Pompeij, & consulum defendi resp. uidebatur.

M.Coelius S. D. M.Ciceroni. 16.

Exanimatvs *sum tuis litteris, quibus te nihil, nisi triste, cogitare ostendisti: neqae, id qaid esset, perscripsisti: neque non tamen, quale esset, quod cogitares, aperuisti. bas ad te illico litteras scripsi. Per fortunas tuas, Cicero, per liberos te oro, & obsecro, ne quid grauius de salute, & incolamitate taa consalas. nam Deos, bominesque, amicitiamq. nostram testificor, me neque temere, tibi praedixisse, neque temere monuisse, sed, postquam Caesarem conuenerim, sententiamq. eius, qualis futura esset parta aictoria, cognouerim, te certiorem fecisse. Si existimas eandem rationem fore Caesari in dimittendis aduersarijs, & condicionibus ferendis, erras. nihil, nisi atrox, & saeuum, cogitat, atque etiam loquitur: iratus senatui exijt: bis intercessionibus plane incitatus est. non mebercales erit deprecationi locus. quare, si tibi tu, si filius unicus, si domas, si spes tuae reliquae tibi curae sunt; si aliquid apad te nos, si uir optimus gener tuus ualet; quorum fortunas non debes uelle conturbare: ut eam caussam, in cuius uictoria salus nostra est, odisse, aut relinquere cogamar; aut impiam cupiditatem contra salutem tuam babeamus. deniqae illud cogita; quid offensae faeris, in ista cunctatione te sabisse. nunc te contra uictorem facere, quem dubijs rebus laedere noluisti, & ad eos fugatos accedere, quos resistentes sequi nolueris, summae stultitiae est. uide, ne, dum pudet te parum optimatem esse, parum diligeater, quid optimum sit, eligas. quod si totum tibi persuadere non possum: saltem, dum, quid de Hispanijs agamus, scitur, exspecta: qaas tibi nuntio aduentu Caesaris fore nostras. quam isti spem babeãt am ssis Hispanijs, nescio: qaod porro taum consilium sit ad desperatos accedere, non medius fidius reperio. boc, quod tu, non dicendo, mibi significasti, Caesar audierat, ac simal atque, bane, mibi dixit, statim, quid de te audisset, exposuit. negaui me scire: sed tamen ab eo petij, ut ad te litteras mitteret, quibus maxime ad remaaendam commoueri posses. me secũ in Hispaniam ducit. nam, nisi ita faceret, ego prius, quam ad arbem accederem, ubicumque esses, ad te percurrissem, & boc a te praesens coatraxissem, atq. omni ui te retinuissem. Etiam, atque etiam, mi Cicero, cogita, ne te tuosq. omnes funditas euertas: ne te sciens, prudensq. eo demittas, unde exitum aides nullum esse. quod si te aut uoces optimatium commouent; aut non nullorum bominum insolentiam, & iactationem ferre non potes; eligas, censeo, aliquod opidum uacuum a bello, dum baec decernuntar, quae iam erũt coafecta. id si feceris; & ego te sapienter fecisse iudicabo; & Caesarem non offendes. Vale.*

EXPLANATIO

Exanimatvs] translato uerbo dolor incredibilis ostenditur. ep. 15. lib. ix. Miraris me tãta perturbatione ualetudinis tam grauiter exanimatum fuisse. Tvis *litteris,*] quae non exstant. multas enim perisse constat. Tiro libertus, quas reperit, in uolumina retulit: quae ad aetatem nostram peruenerunt. Apervisti.] non perscripsisti, quid esset, quod cogitares: significatione tamen quadam ostendisti. Per *fortunas tuas,*] usorpatur hic loquendi modus cum dolore, aut certe cum summa cupiditate obsecrantis, ut ep. 1. lib. xiv. Per fortunas miseras nostras, uide, ne puerum perditũ perdamus. Et ad Att. ep. 20. lib. iii. Per fortunas, incumbe, ut facis. Et ad eundem ep. xi. & 13. lib. v. Ne qvid *grauius de salute taa consulas.*] ne quid statuas, quod saluti tuae non expediat. Qvalis *futura esset*] explanat hoc id, quod sequitur, Nihil, nisi atrox, & saeuũ, cogitat. Huic sententiae respondit Cicero his uerbis, ep. 16. lib. 2. Nec me ista terrent, quae mihi a te ad timorem fidissime, atque amantissime proponũtur. Eandem *rationem fore Caesari*] ita eundem fore Caesarem in salute aduersariis tribuẽda, ut fuit in condicionibus de pace. tolerat enim illam condicionem, ut ipse, & Põpeius exercitus tradant. ep. 14. Iratvs *senatui*] quia non obtinuisset, ut legati ad Pompeium de pace mitterentur: & quod, quascũque res agere instituerat, L. Metellus tribunus pl. intercedens, omnes impedierat: de quo scripsit Caesar lib. 1. de bel. ci. & Plutarchus in eius uita. Exiit:] urbe, iturus in Hispaniam cõtra Pompeii legatos, ipsu iam

fo ism Italia pulso. INTERCESSIONEM TVAM] L. Metelli tribuni pl. de quo sic lib. I. de bel. ci. Subijicitur L. Metellus tribunus pl. ab inimicis Caesaris, qui hanc rem distrahat, reliquasq. res, quascúque agere instituerat, impediat. cuius cognito consilio, Caesar, frustra diebus aliquot cósumptis, ne reliquum tempus omittat, infectis ijs, quae agere destinauerat, ab urbe proficiscitur. Intercessionis caussam, quá refer re Caesar in suos Commentarios noluit, exponit Dio lib. XLI. quod cú ferretur lex, ut promere pecuniá ex aerario Caesari liceret, intercessit L. Metellus tribunus pl. qui cum intercessioné uideret, aerarij ianuá custodire coepit. Sed milites, effracta sera, aditum ad pecunias Caesari dederunt. Plutarchus Caesaré obsistéti Metello, ac pecunias ex aerario sumeret, mortem minitatum esse tradit. Subscribit Appianus: nec aliter Cicero ep. 4. lib. x. ad Att. Iracundia elatum, inquit, uoluisse occidi Metellum. SI TIBI *tu, si filius unicus,*] hanc partem, miserabiliter scriptam, non sine magno fletu lectá esse a duobus pueris Ciceronibus Attico significauit his uerbis lib. x. Lacrumae meorum me interdum molliunt, precátium, ut de Hispanijs exspectetur. M. Coelii quidé epistolam, scriptam miserabiliter, quae hoc idem obsecraret, ut exspectarem, ne fortunas meas, ne unicum filium, ne meos omnes tam temere proderé, nó sine magno fletu legerunt pueri nostri. DOMVS,] Domum posuit pro domesticis: ut ep. 12. lib. IV. ad Att. Domus te tota salutat. SI ALIQVID *apud te nos,*] rogo te pro eo, quanti apud te sum. GENER *tuus*] Dolabella, qui apud Caesarem erat. VT *eam caussam,*] caussam Caesaris. uerum in hoc uerború ambitu desiderari aliquid uidetur. Sed Coelius rationes persequitur, uerborum structuram non attendit. SALVS *nostra*] mea, & Dolabellae. IMPIAM *cupiditatem*] nam, si cupimus eam uictoriam, in qua salus nostra posita est; simul perniciem cupimus eorum, qui Pompeium sequuntur. quorum in numero si fueris; cogemur impie cupere contra salutem tuam. QVOD *offensae fueris,*] si ueteris, ne, in Italia si remanseris, Pompeium offendas: cogita, te, eum nondum ad eam transieris, hac eum cúctatione iam offendisse, quidquid esse potuit apud eum offensae, id subijsti, quia cunctatus es, nec ad eum statim accessisti. Quod hic Coelius, idem Atticus existimauit, ut ad eum ep. 2. lib. IX. scriptú est. VICTOREM] Caesarem. DVBIIS *rebus*] cum adhuc Pompeius in Italia consisteret. FVGATOS] iam in Graeciam Pópeius fugerat. PARVM *optimatem esse,*] parum officio fungi boni ciuis. QVID *optimum sit,*] quid tuae, tuorumq. saluti plurimum conducat. TOTVM] ne omnino ad Pompeium transeas. DE HISPANIIS] eiecto Italia Pompeio, statim ad urbem, deinde in Hispanias contra eius legatos profectus est Caesar. HOC,] uelle te ad Pompeium nauigare. HAVE,] Haue, matutina salutatio fuit; Salue, uespertina: ut in Hadriano scripsit Dio. AD TE *litteras mitteret,*] misit: quae sunt lib. x. ep. ad Att. OPTIMATIVM] Ciceronem reprehendentium, quod Pompeium, & consules, idest ipsam remp. deseruisset. uide ep. 16. lib. IX. ad Att. & ep. 2. lib. IX. ad eundem. INSOLENTIAM,] quorundam Caesarianorum, qui, quasi iam parta uictoria, ita se insolenter efferant, ut ferre uix possis. Cicero respondit: Nosti non modo stomachi mei, sed etiam oculorum in hominum insolentium indignitate fastidium, ep. 16. lib. 2. IACTATIONEM] qui se insolenter iactant, quasi deuictis Pompeij partibus. VACVVM *a bello,*] idem suasit gener eius Dolabella, ep. 9. lib. IX. DVM *haec decernuntur,*] dum haec armis diiudicantur, ad exitum perducútur. Sic Virgilius, Decernere bello. QVA *iam erunt confecta. id si feceris;*] libri ueteres inter se dissentiút. locum emendauimus ex altero eiusdem epistolae exemplo, epistolis ad Att. inserto lib. x. CAESAREM *non offendes.*] qui etiam ad Ciceronem scripsit, nihil ei neque honestius, neque tutius esse, quam ab omni contentione abesse. ad Att. lib. x. Quanto aequior, quam Pompeius, qui ab urbe discedens in senatu dixerat, eodé se habiturum loco, qui Romae remansissent, & qui Caesaris in castris fuissent. Caesar lib. I. de bel. ci.

Argumentum ep. ult.

QVo tempore bellum in Pharsalia Caesar, iterum consul, contra Pompeium gerebat, Romae praetor Coelius, rerum nouarum cupidus, uel quia praetori Trebonio *mandatam urbanam iurisdictionem inique ferret, uel quod graui aere alieno premeretur, magnas turbas commouit; quibus eum Seruilius consul remouendum a rep. censuit. quae dum in urbe agitantur, scripsit Coelius hanc epistolam, doloris, & iracundiae plenam; in qua se Curionis amore, & Appij odio ab optima mente desciuisse, Caesarisque partes potius, quam Pompeij, secutum esse, conqueritur: eiusq. mutationis culpam in fortunam quoque confert, quae effecerit, ut in Hispania esset, quo tempore Cicero ad Pompeium in Graeciam profectus est. Leuiter*

etiam ipsum Ciceronem accusat, quod amici officium neglexerit, passusq. sit eum cum Caesare coniungi.

M.Coelius S. D. M. Ciceroni. 17.

Ergo me potius in Hispania fuisse tum, quam Formijs, cum tu profectus es ad Pompeium? quod utinam aut Ap. Claudius in ista parte, aut C. Curio: cuius amicitia me paullatim in hanc portam caussam imposuit. nam mihi sentio bonam mentem iracundia, & amore ablatam. Tu porro, cum ad te, proficiscens nocte Ariminum, venissem, dum mihi pacis mandata das ad Caesarem, & mirificum ciuem agis, amici officium neglexisti, neque mihi consuluisti. Neque haec dico, quod diffidam huic caussae: sed, crede mihi, perire satius est, quam hos uidere. quod si timor uestrae crudelitatis non esset; eiecti iampridem hinc essemus. nam hic nunc, praeter feneratores paucos, nec homo, nec ordo quisquam est, nisi Pompeianus. equidem iam effeci, ut maxime patres, &, qui antea noster fuit, populus uester esset. cur hoc, inquis? immo reliqua exspecta: uos inuitos uincere coegero. arruntauum me Catonem. uos dormitis; nec haec adhuc mihi uidemini intelligere, qua nos pateamus, & qua simus imbecilli. atque hoc nullius praemij spe faciam, sed quod apud me plurimum solet ualere doloris, atque indignitatis caussa. quid istic facitis? proelium exspectatis, quod firmissimum est? uestras copias nō noui: nostri ualde depugnare, & facile algere, & esurire consueuerunt. Vale.

EXPLANATIO

Ergo *me potius*] indignatio. Ergo, inquit, ita accidit, quod nunc uehementer doleo, ut, cum tu ad Pompeium profectus es, ego in Hispania potius cum Caesare, quam Formijs fuerim. nam omnino tecum in Graeciam nauigassem. A Formijs autē orae maritimae praefuerat Cicero: ut ep. 11. lib. xvi. In. Hispania] in qua contra Pompeij legatos, Afranium, & Petreium, Caesar bellum gesserat. ep. proxima, Me secum, inquit, in Hispaniam ducit. Ap. Clavdivs] Coelij inimicissimus. ep. 11. In. ista. parte,] in qua tu es. Verum totus hic locus obscuratur mendo. Mediceus liber: Quod utinam aut Ap. Claudius in ista parte, C. Curio. unus Sigonij: Cum Curio: cetera eodem modo. alter eiusdem: Vt C. Curio: cetera eadem. Tres mei: Quod utinam aut Ap. Claudius in ista parte prohibuisset, aut C. Curio. In tanta perturbatione uideant eruditi homines, an emēdare locum possint: ego ne conari quidem audeo. uarietatem antiquorum exemplarium fideliter ostendi. C. Cvrio:] Coelij familiaris: ut ep. 7. Fuerat eius quaestor Coelius in Africa, cum in acie Curio perijt. Caesar lib. 2. bel. ci. In *hanc portam caussam*] sic & Mediceus liber, & quidam alij: meus unus, Partem caussam: Sigonij, Parte caussam: alter eiusdem, Partem caussae: quod sententia non respuit. Imposvit.] collocauit. Iracvndia, *& amore*] iracundia in Appium, amore in Curionem. Iracūdiae uitio laborasse Coelium, uenuste docet Seneca lib. iii. c. 8. de Ira: Coelium oratorem, inquit, fuisse iracundissimum constat: cum quo, ut aiunt, cenabat in cubiculo lectae patientiae cliens: sed difficile erat illi, in crapulam coniecto rixam eius, cum quo edebat, effugere: optimū iudicauit, quidquid dixisset, sequi, & secundas agere. Non tulit Coelius assentientem, sed exclamauit: Dic aliquid, ut duo simus. Tv porro,] sic lego ex duobus antiquis libris, nisi si Tu tu porro, placet: ut geminato pronomine maior ostendatur iracundia. in quo liber Petri Pagani cum Mediceo consentit. Ariminvm *uenissem*,] Arimini, habet unus Sigonij liber. Placuit, Ariminum, ut est in altero eiusdem, atque etiam in meo. postulat enim sententia, & usus Latinae linguae, Ariminum, potius, quam, Arimini. Veteres aliquot libri, in quibus est Mediceus, habent, Venilent: mendose. Neqve *mihi consuluisti*.] nullam mei curam suscepisti. ep. 2. lib. iii. Prospicies, & consules rationibus meis. Fortasse scripsit Coelius, Mi, non Mihi, quod ideo dico, quia tum in Mediceo libro, tum in ceteris omnibus, Me, scriptum est. E autem, & I, quam facile commutentur, periti antiquitatis intelligunt. Qvod *diffidam huic caussae*:] quod belli exitū timeā; quod ueteri mihi ueniat in mentem, ne Caesar a Pompeio uincatur. Sativs *est*,] melius est, praestat. ad Att. lib. vii. Video cum altero uinci satius esse, quam cum altero uincere. Vestras *crudelitatis*] minatus enim erat Pompeius, ab urbe discedens, hostium se loco habiturum esse, qui in Italia remansissent. atque hanc Pompeianorum crudelitatem Cicero significat ep. 9. lib. iv. An tu, inquit, non uidebas mecum simul, quam illa crudelis esset futura uictoria? Et ep. 14. ibidem: Si ij uicissent, ad quos ego, pacis spe, non belli cupiditate adductus, accesseram; intelligebam tamen, & iratorum hominum, & cupidorum, & insolentium quam crudelis esset futura uictoria. Et ep. 6. lib. ix. Victoriam etiam illorum timebam, ad quos ueneramus. crudeliter enim otiosis minabantur. Et ep. 6. lib. xi. ad Att. omnes, qui in Italia remanserant, hostium numero habebantur. legimus idem in Caesare lib. 1. bel. ci. Feneratores *paucos*,] uictoriam Pompeij timentes, quia praeter ceteros pecunijs abundarent. Nec *homo, nec ordo*] latius patet, Homo, quam, Ordo. itaque satis erat, Homo; aut dicendum fuit, Nec ordo, nec homo. sed excusat Coelium iracundia, qua perturbatus haec scripsit. Nisi *Pompeianus*.] omnes antiqui libri, etiam Mediceus; Nisi est Pompeianus. Plebs] cum Populi nomen plebem quoque contineat, & de populo sequatur mētio; miror hic Plebem nominari; & omnino mendū olere locus uidetur.

detur.quam ſuſpicionem auget uarietas ueterum librorum.tres habent,Pattes : cum quibus Sigonianus unus conſentit:alter habet,Pios.unus,Pius.Medieeus,Pies. Hic ego me non explico : exitum fortaſſe reperiet aliorum induſtria.quod ſi murare liceat;malim,Patres,quam,Plebs:ut ſenatores eos, qui,neutram in partem animo propenſi,in urbe remanſerant,opera ſua Pompeianos factos eſſe dicat: tum de populo ſubiungat.Nec temeraria mutatio uideri poteſt,ſi ex,Partes,fiat, Pattes, praeſertim adiuuante ſententia. POPVLVS] popularis maxime Caeſar fuit,optimates aduerſarios habuit. VESTER *eſſet*.] populum ſibi Coelius addixit promulgaris legibus,una,qua mercedes babitationum annuas conductoribus donabat;altera de tabulis nouis.Caeſar lib.III.bel.ci. RELIQVA *exſpecta:*] ualde hic & ab impreſſis, & inter ſe diſſentiunt ſcripti libri.Medieeus,& duo praeterea, Reliquas exſpectant. alij,Reliqui exſpectant,Reliqua exſpectant,Reliquos exſpectant.Mihi non diſplicet, Reliqua exſpectant : ut dicat Coelius,populum reliqua exſpectare,ideſt, ut aliquam ipſe Coelius in urbe ſeditionem commoueat. ARRVNTANVM *me catonem*.] ſic Medieeus liber,ſic reliqui fere omnes: mendoſe:tamen lectorem ueſtigio ſaltem ueritatis fraudandum non putaui : ut eruditis hominibus liberior, ac facilior coniectura detur,cognito ueterum librorum teſtimonio.M.Catonem,pro,Me Catonem,eſt in uno Sigonij libro. DOLORIS,] huius doloris cauſſam Dio narrat lib.XLII.quod Caeſar Trebonio praetori urbanam iuriſdictionem mandaſſet,quam Coelius expetebat. INDIGNITATIS] quod ſuae dignitatis rationem Caeſar non habuiſſet,Trebonio praelato. ISTIC] in Graecia. nam poſt bellum Hiſpanienſe, quo confecto ſtatim Caeſar in Graeciam contra Pompeium nauigauit, hanc epiſtolam ſcriptam eſſe conſtat. QVOD *firmiſsimum eſt?*] ex parte Caeſaris. Medieeus liber,& alter Petri Pagani, Haec,non Eſt. in quo ſi conſentirent reliqui; legendum,& diſtinguendum ſic arbitrarer:Quod firmiſſimum? nec ueſtras copias non noui.ideſt:nec ueſtras copias ignoro, minime cum noſtris conferendas. Verum duo libri habent, Eſt: quod placet. DEPVGNARE,] plus eſt, quam,Pugnare.auget enim, De, in compoſitione. FACILE] nullo incommodo. ALGERE, *& eſurire*] quae diuturnis bellis perferri neceſſe eſt. Caeſaris autem milites nouem annos,Caeſare imperatore, in Gallia pugnauerant. Reſpondet hoc illis uerbis ep. 15. Noſtri milites,qui duriſſimis,& frigidiſſimis locis,taeterrima hieme, bellum ambulando confecerunt, malis orbiculatis eſſe paſti uidentur. CONSVARVNT.] parui refert, utrum, Conſuerunt, an, ut, eſt in tribus antiquis libris, Conſueuerunt, legatur. Coelianum potius uidetur, Conſuerunt. amat enim Coelius, ut in ſententijs breuitatem, ſic in uerbis contractionem. itaque ep. XI. Decrerat, maluit, quam, Decreuerat.

IN · EPISTOLARVM

M · TVLLII · CICERONIS

QVAE

FAMILIARES

VOCANTVR

LIBRVM · NONVM

AD . VARRONEM . ET . ALIOS

PAVLLI : MANVTII

COMMENTARIVS

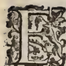
ON est instituti nostri, qui uir, quantusq. M. Terentius Varro fuerit, quamq. multis ueterum testimonijs eius eruditin praedicetur, ostendere. Quinctiliani tantnm uerba recitabo, quae sunt lib. x. Terentius Varrn, uir Romannrum eruditissimus, plurimos libros, & doctissimos cnmposuit, peritissimus Latinae linguae, & omnis antiquitatis, & rerum Graecarum, nnstrarumq. plus tamen scientiae collaturus, quam eloquentiae. Vixit annos centum: quod Valerius lib. I I X. cap. 7. dncet. Ante quam duodecimam annnrum hebdomadam expleuisset, compositns a se librns septingentns, ipse scripsit in primn libro de imaginibus numeri septenarij. Gellius lib. I I I. cap. I O.

Argumentum ep. I. lib. IX.

ARRONIS *aduentum expetit; quod in eius potissimum consuetudine, & sermone spem doloris leniendi, quem capiebat e rerum publicarum interitu, aliquam reposuerit. Scripta Caesare tertium, & Lepido cos.*

M.Cicero S. D. M. Terentio Varroni. 1.

X i i s *litteris, quas Atticus a te missas mihi legit, quid ageres, & ubi esses, cognoui: quando autem te uisuri essemus, nihil sane ex eisdem litteris potui suspicari. in spem tamen uenio, appropinquare tuum aduentum: qui mihi utinam solatio sit. etsi tot, tantisque rebus urgemur, ut nullam alleuationem quisquam non stultissimus sperare debeat. sed tamen aut tu potes me, aut ego te fortasse aliqua re iuuare. scito enim me, postea quam in urbem uenerim, rediisse cum ueteribus amicis, idest cum libris nostris, in gratiam. etsi non iccirco eorum usum dimiseram, quod iis succenserem, sed quod eorum me suppudebat. uidebar enim mihi, cum me in res turbulentissimas, infidelissimis sociis, demisissem, praeceptis illorum non satis paruisse. ignoscunt mihi: reuocant in consuetudinem pristinam; teque, quod in eo permanseris, sapientiorem, quam me, dicunt fuisse. quamobrem, quando placatis his utor, uideor sperare debere, si te uiderim, & ea, quae premant, & ea, quae impendeant, me facile transiturum. quamobrem, siue in Tusculano, siue in Cumano ad te placebit, siue, quod minime uelim, Romae; dummodo simul simus, perficiam profecto, ut id utrique nostrum commodissimum esse uideatur. Vale.*

EXPLANATIO

T e m i s s a s] sic antiqui libri septem. nec mutationis caussam uideo. T u u m *aduentum:*] abfuit igitur ab urbe Varro diutius, quam Cicero, post deiectum in Pharsalia Pompeium. N o n *stultissimus*] stultissimum esse oportet, qui tam graui reip. tempore, alleuationem ullam sperare possit. I n. u r b e m] cum Caesar, confecto Alexandrino bello, reuersus, Ciceroni, qui Pompeium secutus erat, pepercisset, eiq. permisisset, ut in urbem ueniret. I n. r e s *turbulentissimas,*] in bellum ciuile. I n f i d e l i s s i m i s *sociis,*] Pompeianis, de quorum in remp. atque in me uoluntate nihil mihi certum possem polliceri. P r a e c e p t i s *illorum*] praecipiunt enim libri, non temere credendum. ob de illud Epicharmi, ep. 17. ad Att. lib. 2.

Νᾶφε, καὶ μέμνασ᾽ ἀπιστεῖν. ἄρθρα ταῦτα τῶν φρενῶν. Et ep. 20. ad Att. lib. 2. Pragmatici homines omnibus historicis praeceptis, uersibus denique cauere iubent, & uetant credere. I n. e o] sic ueteres libri omnes. fortasse refertur ad, Vsum. dixit enim: Eorum usum dimiseram. quod tamen distat longius. Vel, in eo: quod praeceptis illorum paruerit: in quo ego non permansi. quamquam hoc falsum uidetur. nam & Varro Pompeium secutus est, fuitq. una cum Cicerone, & M. Catone Dyrrachii, cum in Pharsalicis campis dimicarunt Caesar, & Pompeius. lib. 1. de Diuin. itaque malim accipere, In eo, idest in eorum usu, quem ego dimisi. ut intelligatur illud tempus, quod Pharsalicam pugnam consecutū est. tunc enim Brundisii Cicero in maerore iacuit, nullo librorum uso, uictorem Caesarem timens, cuius ex Alexandrino bello aduentus exspectabatur. Varro autem, uicto in Pharsalia Pompeio, uidetur in Italiam rediisse, ut ex epistola sexta colligitur, nec se moerori, ut Cicero, sed litteris dedisse: quod ex hac epistola licet conijcere. Q u a e *premant,*] supra: Tot, tantisq. rebus urgemur. Translata sunt, Premant, Impendeant, Transiturum. I m p e n d e a n t,] post Africanum bellum; quod Caesar tunc gerebat. T r a n s i t u r u m.] transeuntes enim amus ea, quae impendent. transire etiam dicuntur ea, quae impendent, ut ep. 21. ad Att. lib. 2. A d. t e] subaudi, uenire. &, Ad te, pro ad uillam tuam, siue in Tusculano, siue in Cumano. ep. 2. 4. 6. P e r f i c i a m] mutuo sermone, & studiis communicandis. V i d e a t u r.] sic placet, & ita legitur in duobus antiquis libris. alii habent, Videbitur: uel, Diuidetur: quod utrumque perspicue mendosum. alii, Iudicetur: quod minus probauimus. Nonnullis placuit, Diiudicetur: quos sequi noluimus.

Argumentum ep. 2.

D*iutius retentae epistolae caussam exponit: suadet, quod sibi quoque statutum affirmat, ut hominum frequentiam uitet, dum gratulatio, quae propter Africanae uictoriae nuncium fiebat, deferuescat: caussam affert, cur in urbe maneat: suumq. iuuandae quoquo modo reip. desiderium declarat. Scripta eodem anno.*

Cicero S. D. Varroni. 2.

CANINIVS, idem tuus, & idem noster, cum ad me peruesperi uenisset, & se postridie mane ad te iturum esse dixisset; dixi ei me daturum aliquid mane, &, ut peteret, rogaui. conscripsi epistolam noctu: nec ille ad me reddidit. attamen eam ipsam epistolam misissem per meos, nisi audissem ex eodem, postridie te mane e Tusculano exiturum. at tibi repēte paucis post diebus, cum minime exspectarem, uenit ad me Caninius mane; proficisci ad te statim, dixit. etsi erat ἕωλος illa epistola, praesertim tantis postea nouis rebus allatis: tamen perire meam lucubrationem nolui, & eam ipsam Caninio dedi: sed cum eo, & homine docto, & amantissimo tui, locutus ea sum, quae pertulisse illum ad te existimo. Tibi autem idem consilij do, quod mihimet ipsi; ut uitemus oculos hominum, si linguas minus facile possumus. qui enim uictoria se efferunt, quasi uictos nos intuentur: qui autem uictos esse nostros moleste ferunt, nos dolent uiuere. Quaeres fortasse, cur, tum haec in urbe sint, non absim, quemadmodum tu. Tu enim ipse, qui & me, & alios prudentia uincis, omnia, credo, uidisti: nihil omnino te fefellit. Quis est tam lynceus, qui in tantis tenebris nihil offendat? nusquam incurrat? Ac mihi quidem iampridem uenit in mentem, bellum esse, aliquo exire, ut ea, quae agebantur hic, quaeq. dicebantur, nec uiderem, nec audirem. sed calumniabar ipse: putabam, qui obuiam mihi uenisset, ut cuique commodum esset, suspicaturum, aut dicturum etiam, si non suspicaretur: Hic aut metuit, & ea re fugit; aut aliquid cogitat, & habet nauem paratam. denique, leuissime qui suspicaretur, & qui fortaße me nouisset optime, putaret me idcirco discedere, quod quosdam homines oculi mei ferre non poßent. Haec ego suspicans, adhuc Romae maneo: & tamen λεληθότως. consuetudo diuturna callum iam obduxit stomacho meo. Habes rationem mei consilij. tibi igitur haec. Censeo latendum tantisper ibidem, dum deferuescat haec gratulatio, & simul dum audiamus, quemadmodum negotium confectum sit: confectum enim esse existimo. magni autem intererit, qui fuerit uictoris animus, qui exitus rerum. quamquam, quo me coniectura ducat, habeo: sed exspecto tamen. te uero uolo, nisi ipse rumor iam raucus erit factus, ad Baias uenire. erit enim nobis honestius etiam, cum hinc discesserimus, uideri uenisse in illa loca ploratum potius, quam natatum. Sed haec tu melius: modo stet nobis illud, una uiuere in studijs nostris, a quibus antea delectationē modo petebamus, nunc uero etiā salutem: non deesse, si quis adhibere uolet non modo ut architectos, uerum etiam ut fabros ad aedificandam remp. potius libenter accurrere; sin nemo utetur opera, tamen & scribere, & legere πολιτείας; & si minus in curia, atque in foro, at in litteris, & libris, ut doctissimi ueteres fecerunt, nauare reip. & de moribus, ac legibus quaerere. Mihi haec uidentur. tu quid sis acturus; & quid tibi placeat, pergratum erit, si ad me scripseris.

EXPLANATIO

CANINIVS, *idem tuus, & idem noster,*] sic aliquot libri ueteres. quod placuit. nam eodem modo locutum esse Ciceronem lib. 2. de Diuin. animaduerti. Marcellus, inquit idem imperator, idem augur. Sic Varro Sesquiulysse: Idem senatus, idem populi caput. Alius liber, Caninius tuus, & idem noster: non male. nam & infra, ep. 17. Ego uir fortis, idemq. philosophus. Ceteri libri, Caninius idem, & idem noster. quod probare nullo modo possum: quamquam alij probarint; qua ratione ducti, nō equidem uideo. miror etiam, eosdem negare, Tuus, in ueteribus libris esse. ALIQVID] litteratum. AT TIBI] Tibi, ornatus gratia & hic, & alibi addidit Cicero. ep. 6. ad M. Brutum, ep. 14. lib. x. ad Att. & Coelius ep. 2. lib. IIX. Ἕωλος] obsoleta, non recens. TANTIS *nouis rebus*] uictoriam Caesaris Africanam significat. PERIRE *meam lucubrationem nolui,*] perire laborem illum nolui, quem in elucubrādo susceperam. Ne quis, Lucubrationem meam, pro epistolam meam, accipiat. non enim Lucubratio est id, quod remanet post nocturnam operam, siue epistola, siue oratio, siue aliud; sed actus ille, ut ita dicam, operaq. illa, quae ponitur in elucubrando: quantum quidem nobis exemplorum obseruatione colligere licuerit. Nam, quod subiungitur, Et eam ipsam Caninio dedi: ad epistolam refertur. LOCVTVS *ea sum,*] fortasse litteris non committenda. VITAMVS *oculos hominum,*] qui uitari in urbe non possunt. NOS *dolent uiuere.*] uide ep. 5. TAM *lynceus,*] lynceum ea uidisse, quae longissime distabant, memoriae proditum est. unde adagium, Lynceo perspicacior. QVI *in tantis tenebris nihil offendat?*] ad metaphoram haec omnia pertinent, lynceus, tenebris, offendat, incurrat. Inde Liuius lib. xxxv. Si in re nauali, cuius esset ignarus, offendisset. &c. CALVMNIABAR] suspicabar ea, quae fortasse falsa sunt. QVOSDAM *homines*] uictores Caesarianos. OCVLI *mei ferre non possent.*] ep. 16. lib. 2. Nosti oculorum meorum in hominum insolentium indignitate fastidium. Λεληθότως] sensim. CALLVM *iam obduxit stomacho meo.*] ut ea minus aliquanto sentiat, quibus angebatur antea. Tusc. 2. Ipse labor quasi callum quendam obducit dolori. Ep. 5. lib. IV. In illis rebus exercitatus animus callere iā debet. Et ep. 18. ad Att. lib. 2. De Statio manumisso, & nonnullis alijs rebus, angor equidem, sed iam prorsus occalui. DEFERVESCAT] quaedam res, cum in summo sunt, feruere dicuntur: unde in oratione pro Quinctio, Feruet auaritia. eaedem deferuere, cū imminui coeptae sunt: ut, Ira deferuescit, Tusc. 4. Cupiditates deferuescunt, pro Coelio. GRATVLATIO,] ob res a Caesare in Africa contra Scipionem, Pompeij Magni socerum, & Iubam, Mauritaniae regem, prospere gestas. MAGNI *intererit,* nostra. diuersum enim consilium, pro uictoris in uictos uel clementia, uel crudelitate, capiemus. QVO

me

me coniectura ducat,] quid conijciat Cicero de Caesaris animo, non facile est existimare. clementem tamen eum potius, quam crudelem, fore, ut arbitror, opinatur: itaque subiungit, Sed exspecto tamen. RVMOR] de uictoria Caesaris. RAVCVS *erit factus,*] raucorum uox minus clara est. inde sumptum, ut raucum rumorem dicat esse, cum homines ea de re, quae in ore omnium fuerat, minus iam loquantur. AD BAIAS *uenire.*] ad aquas Baianas: quo ibant oblectationis, & ualetudinis caussa. In oratione pro Coelio. VIDERI] nam nunc, si eamus ad Baias, recenti adhuc nuncio de Africana Caesaris uictoria, uidebimur iuisse natatum laetitiae caussa. quod turpe nobis erit. sin exspectamus, donec rumor sit imminutus: non natandi, sed plorandi caussa Baias uenisse uidebimur. quod erit honestius. STET *nobis illud,*] ita statuamus uiuere in studijs nostris, ut sententiam ne mutemus. ANTEA] stante rep. NVNC *uero*] afflicta rep. cum nulla in re alia acquiescamus. Vide eandem sententiam ep. 3. lib. v. & 13. lib. v. & 12. lib. vi. VT *architectos,*] tamquam principes ciues, quales olim fuimus. VT *fabros*] non ut consilio, & sententia, sed opera tantum opem reip. feramus. AEDIFICANDAM] quae nunc euersa iacet. Verbo translato usus est, quia dixerat iam, Architectos, & Fabros. POTIVS *libenter accurrere:*] non modo non deesse, uerum etiam libenter accurrere. Omnes mei libri ueteres habent, Et potius. unos, Et, non habet: quod elegantius uidetur. Πολιτείας;] libros de regenda rep. IN *curia,*] dicenda in senatu sententia. IN *foro,*] agendis caussis, ut olim solebã. NAVARE *remp.*] sic duo ueteres libri, mendose; mihi non displiceret, Iuuare remp. quod omnino sententia postulat. certe enim, quae de optimi ciuis officio scribuntur, utilia sunt reip. quod nisi ita esset; quorsum & scribere, & legere πολιτείας Cicero cogitaret? In reliquis antiquis libris, Grauare, est, non Nauare, mendo manifesto. Quidam opinantur, legi posse, Gubernare: alij, uerbo addito, Nauare operam reip.

Argumentum ep. 3.

Iturum se ad Varronem significat: quamquam fore uideat, ut ab hominibus uterque reprehendatur: quasi turpe sit, miserrima ciuitate, uillarum amoenitatem quaerere. se tamen contemnere ait sermones hominum indoctorum, & in studijs omnino cum Varrone uicturum.

Cicero S. D. Varroni. 3.

Etsi, quid scriberem, non habebam: tamen Caninio ad te eunti non potui nihil dare. quid ergo potissimum scribam? quod uelle te puto, cito me ad te esse uenturum. etsi uide, quaeso, satis ne rectum sit, nos, hoc tanto incendio ciuitatis, in istis locis esse. dabimus sermonem ijs, qui nesciunt nobis, quocumque in loco simus, eundem cultum, eundem uictum esse. quid refert? tamen in sermonem incidemus. ualde id, credo, laborandum est, ne, cum omnes in omni genere & scelerum, & flagitiorum uolutentur, nostra nobiscum, aut inter nos cessatio uituperetur: ego uero, neglecta barbarorum inscitia, te persequar. quamuis enim haec sint misera, quae sunt miserrima: tamen artes nostrae nescio quo modo nunc uberiores fructus ferre uidentur, quam olim ferebant: siue quia nulla nunc in re alia acquiescimus: siue quod gravitas morbi facit, ut medicinae egeamus, eaq. nunc appareat, cuius uim non sentiebamus, cum ualebamus. Sed quid ego haec ad te, cuius domi nascuntur, γλαῦκ' εἰς Ἀθήνας? nihil scilicet, nisi ut, rescribens aliquid, me exspectares. sic igitur facies. Vale.

EXPLANATIO

CANINIO] ordo postulat, ut haec sit huius libri secunda epistola: est enim illa, quam Caninio se laturum, si petijsset, dixit in proxima superiore. sunt apud me duo ueteres libri, in quibus plane scriptũ est, Caninio. itaque coniectura nihil opus est in re praesenti, atque ante oculos posita. quod ideo dixi, ne quis excogitatam potet, ideoq. minus certam, correctionem; quia mendose in quibusdam libris, & in Mediceo quoque illo, quem ceteris emendatiorem esse quidam arbitrãtur, legitur, Animo: ex quo ijdem legendum putarunt, Caniolo. INCENDIO] calamitatem publicam uocat Incendium. nondum autem, cum haec scribebat, Africanae Caesaris uictoriae nuncius allatus erat. quod significatur in eo loco ep. 2. Et si erat ἔωλος illa epistolla, praesertim tantis postea nouis rebus allatis. RECTVM] non considerat hic Rectum tamquam honestum, sed tamquã id, quod fieri oporteat. quasi dicat: uide, quaeso, debeamus ne in istis locis esse, hoc tam misero statu reip. quod homines reprehendent. IN ISTIS LOCIS] in amoenissimis uillis. EVNDEM *cultum, eundem uictum esse.*] mutatione loci neque cultum, neque uictum mutamus: quid igitur habent, cur de nobis loquantur? Cultus omnia significat, excepto uictu, quibus utuntur homines uel commodi, uel ornamenti, uel uoluptatis etiam gratia. De Diuio.

uin.lib.i.Cultus,atque uictus salubris,& moderatus.De off. lib. i. Studeat parare ea,quae suppeditent & ad cultum,& ad uictum.Caesar lib.vi.Germani eodē uictu, & cultu corporis utuntur. QVID *refert? tamen in sermonem incidemus*.] modus loquendi:ut Phil.vi.Quam turpe est, legiones ad senatum legatos mittere,senatum ad Antonium?quamquam illa legatio non est, denunciatio est, paratū illi exitū nisi paruerit huic ordini. quid refert?tamen opinio est grauior. CREDO,] ironia. Spernendus,inquit, est hominum sermo,praesertim eorū,qui honestum otium uituperent,cum eorum actiones flagitiosissimae sint.Ep.5.lib.iv.An illius uicem,credo, doles? ET *scelerum,& flagitiorum*] geminata copula diuersitatem indicat.omne enim scelus flagitium est,non contra:& minor in aliquo flagitio culpa, quam in scelere. VOLVTENTVR,] hoc uerbum actionem continet:& positum est de industria,ut inferiori uerbo,Cessatio,opponeretur. NOBISCVM, *aut inter nos*] bona correctio.nam poterat aliquis obijcere,cessare eos etiam cum alijs:si quidem in urbe non uiuerent.Cessamus,inquit,inter nos, nō inter alios; quia remoti a multitudine uiuimus. BARBARORVM] indoctorum.De Orat.lib.i.Haec turba,& barbaria forēsis dat locū uel uitiosissimis oratoribus. ARTES *nostrae*] litterarū tractatio. GRAVITAS *morbi*] seruitus reip.in qua,tamquam in morbo, ad litterarum remedia confugimus. CVM *ualebamus*.] incolumi reip.statu. Γλαῦκ' εἰς Ἀθήνας?] uide ep.3. lib. vi. ME. EXSPECTARES.] postea suā commorationem excusauit in ep.superiore; quam post hanc scriptam esse, iam dixi.

Argumentum ep.4.

DE Varronis aduentu,ex Diodori dialectici sententia, iocatur. nam in libro de Fato,Diodori opinionem improbans, Chrysippo assentitur. Eodem anno.

Cicero S. D. Varroni. 2.

Περὶ δυνατῶν *me scito* κατὰ Διόδωρον κρίνειν*: quapropter, si uenturus es, scito,necesse esse te uenire: sin autem non es,* τῶν ἀδυνάτων *est te uenire. nunc uide, utra te* κρίσις *magis delectet, Chrysippias haec, quam noster Diodotus non concoquebat. sed de his etiam rebus, otiosi cum erimus, loquemur. hoc etiam est* κατὰ Χρύσιππον δυνατόν*. De Coslio mihi gratum est:nam id etiam Attico mandaram. Tu si minus ad nos, nos accurremus ad te. si hortum in bibliotheca habes, nihil deerit. Vale.*

EXPLANATIO

Περὶ δυνατῶν] de rebus,quae fieri possunt:de possibilibus.hoc enim uerbo,quod uitasse Cicero uidetur,Plautus in Sticho usus est,& Quinctilianus, quod graece δυνατόν, Latine dici Possibile, quamquā appellatione duriore,auctor est lib.iii.c.8. κατὰ Διόδωρον κρίνειν.] ex Diodori sententia iudicare Quid sentiret Diodorus, ostendit Cicero in libro de Fato, his uerbis: Maxime tibi Chrysippe cum Diodoro certamen est.ille enim id solum fieri posse dicit,quod aut sit uerum,aut futurum sit: &, quidquid futurum sit,id dicit fieri necesse esse:&,quidquid non sit futurum,id negat fieri posse.tu,& quae non sint futura,posse fieri dicis:ut,frangi hanc gemmam,etiam si id numquam futurum sit: neque necesse fuisse, Cypselum regnare Corinthi; quamquā id millesimo ante anno Apollinis oraculo editum esset. VENTVRVS] in urbem. τῶν ἀδυνάτων] ex ijs rebus,quae fieri non possunt. VTRA TE κρίσις *magis delectet*,] utrum malis, κατὰ Διόδωρον,an κατὰ Χρύσιππον iudicare. Chrysippi sententiam ideo non exponit Cicero,quia notā Varroni sciebat, homini eruditissimo. CHRYSIPPIAS. HAEC,] mendosum locum esse constat. quidam ueteres libri,An Chrysippias haec. uetustiores autem omnes, An, non habent.ex quo nobis orta coniectura est, mendum tolli posse unius litterae mutatione:ut legatur hoc modo,Chrysippi,an haec. NOSTER *Diodotus*] Stoicus. Acad.lib.2.Diodoto quid faciam Stoico? quem a puero audiui:qui mecum uiuit tot annos:qui habitat apud me:quem & admiror,& diligo. De nat.de. lib.i.Cum minime uidebamur, tum maxime philosophabamur; quod & orationes declarant, refertae philosophorum sententijs; & doctissimorum hominum familiaritates,quibus semper domus nostra floruit; & principes illi, Diodotus,Philo,Antiochus,Posidonius, a quibus instituti sumus. Vide in Bruto. NON *concoquebat*.] non probabat: cum Cicero ipse probaret: dixit enim, Περὶ δυνατῶν me scito κατὰ Διόδωρον κρίνειν. A cibis translatio: quorum alij reijciuntur a stomacho non concoquente,alij, concoctione facta,in succum,& sanguinem conuertuntur.Lib. iii. ad Q.fr. A Vatinio ita me obseruari scio, ut eius ista odia non sorbeam solum, sed etiam concoquam. DE *his etiam rebus*,] de utraque κρίσει. HOC *etiam est* κατὰ Χρύσιππον δυνατόν.] ita fieri hoc potest, ut necesse non sit. quod est e Chrysippi sententia. HORTVM *in bibliotheca*] illatum,non ibi natum.

Argumentum ep. 5.

PRobat & diem, quo conuenturi sint, & suum, Varronisq. consilium, quod, semel a Caesare uicti, ab armis discesserint. Eodem anno.

Cicero S. D. Varroni. 6.

MIHI uero, ad nonas, bene maturum uidetur fore, neque solum propter remp. sed etiam propter anni tempus. quare diem istum probo: itaque eundem ipse sequar. Consilij nostri, ne si eos quidem, qui id secuti non sunt, non paeniteret, nobis paenitendum putarem. secuti enim sumus non spem, sed officium; reliquimus autem non officium, sed desperationem. ita uerecundiores fuimus, quam qui se domo non commouerunt; saniores, quam qui, amissis opibus, domum non reuerterunt. sed nihil minus fero, quam seueritatem otiosorum: &, quoquo modo res se habet, magis illos uereor, qui in bello occiderunt, quam hos curo, quibus non satisfacimus, quia uiuimus. Mihi si spatium fuerit in Tusculanum ante nonas ueniendi, istic te uidebo: sin minus, persequar in Cumanum; & ante te certiorem faciam, ut lauatio parata sit. Vale.

EXPLANATIO

MIHI. VARO, } sic incipit ep. 6. lib. iv. 30. lib. vii, 12. 23. lib. xvi. AD. NONAS, } ut nunis una simus io Cumano. PROPTER. REMP. } exspectandum enim, & ibidem latendum uidebatur, dum deferuesceret gratulatio. alioqui praeseurem reip. statum odisse uiderentur. ep. 2. PROPTER *anni tempus*. } fortasse uitandi caloris caussa non propinquam diem probabat. CONSILII *nostri, ne si eos, quidem, qui id secuti non sunt, non paeniteret, nobis paenitendum putarem*. } erant, qni Ciceronem, Varronemq. reprehenderent, quod statim, post deuictum in Pharsalia Pompeium, ab armis discessissent. huius nostri consilij, inquit Cicero, ne tum quidem nobis paenitendum putarem, si eos, qui id secuti non sunt, non paeniteret. cum uero eos paeniteat, quod in bello remanserint: multo minus nobis, qui saniores fuimus, paenitendum puto. Libri omnes ueteres habent. Nisi, sed mendose. ut satis liquet. itaque recte Hieronymus Ferrarius restituit, Ne si. a quibus particulis, cū praeponuntur, ad uerbum infra positum uis negandi transfertur. quod si uerbum praeponatur, altera negatio cum eo coniungitur. id exemplo fiet illustrius. hoc quidem in loco, Ne si, uerbo praeponuntur, & in eo tamen uerbo inest uis negandi. nam illud, Nobis paenitendū putarem, ualet, non putarē; quia respicit superiores particulas, Ne si. quae si postponantur, addenda erit eidem uerbo altera negatio, ut ita dicatur: Nobis paenitendum non putarem, ne si eos quidem, &c. Prioris generis exemplum habemus illud ep. 10. lib. xiii. ad Att. Purgat Caesarem de interitu Marcelli: in quem, ne si in insidijs quidem ille interfectus esset, caderet ulla suspicio. pro, non caderet. Et in Oratore: Nobis, ne si cupiamus quidem, distrahere uocales conceditur. pro, non conceditur. Alterum genus agnoscitur ep. 22. lib. xii. ad Att. Enitar, ut praeter me, nemo dolorem meum sentiat, ne tu quidem. Et ibidem, ep. 35. Non habeo, ne me quidē ipsum, qui cum tam audacter communicem, quam te. NON *spem*, } uincendi. uictoriam enim desperabā. ep. 7. lib. iv. & iii. lib. vii. OFFICIVM; } ep. 1. lib. vi. Quoddam nobis officium iustum, & piū, & debitum reip. uidebatur. Et ep. 6. eiusdem libri: Vel officio, uel fama bonorum, uel pudore uictus, ut in fabulis Amphiaraus, sic ego prudens, & sciens ad pestem ante oculos positam sum profectus. DESPERATIONEM. } ep. 3. lib. vii. Non putaui, cum integri pares non fuissemus, fractus superiores fore. Et ep. 7. lib. iv. AMISSIS *opibus*, } uicti Pharsalico proelio; quo uires amiserunt. SEVERITATEM *otiosorum*: } eos, qui cum se domo non commouerint, nos tamen, quio domum, relictis armis, rediuimus, seuere admodum reprehendunt: absurde: nam neque reprehēdendi omnino sumus; &, si essemus, non ab istis otiosis, uerum ab ijs potius, qui persequi belli ciuilis extrema noluerunt. QVOQVO *modo res se habet*; } paenituisse eos, iam significauit, qui ab armis non discesserint. nunc igitur cum eos quasi laudare uelit, dicturus, Vereor, correctione quadā prius utitur, & ait, Quoquo modo res se habet: idest, quamquam parum sapienter fecerint, qui, semel uicti, rursus tamen pugnare noluerint. VEREOR, } uereri dicimur parentes, & seniores, & qui sunt in honore aliquo, aut dignitate constituti. uerebatur igitur nonnihil Cicero Pompeianos quosdam uel mortuos, quasi ei possent exprobrare, quod domum reuertisset: illos autem, qui domi remanserant, nequaquam curabat. IN. BELLO } Africano: nam in Pharsalico ipse etiam affuit, licet in acie non fuerit. non enim erat, cur uereretur eos, quibuscum in bello fuerat, sed eos, quos deseruisse uideri poterat, qui postea in Africano bello occiderunt. HOS } quidam otiosi, qui domi manserant, Pompeianis partibus fauentes, dolebant eos uiuere, qui post Pharsalicam pugnam domum redierant. Ep. 2. Qui uictos esse nostros moleste ferunt, nos dolent uiuere. ANTE. NONAS } quem diem probare se dixit. LAVATIO } in balneo. Infra: Balneum calfacias oportebit. Veteribus admodum familiaris, & paene quotidiana lauatio fuit.

huiusce anni fuerit, quo minus is eum ducat, uim fieri uero. Ac me quidem, iam pridem de mendo suspicantem, hanc in coniecturam illa quoque ratio deduxit, quod in nullo uetere libro, cum prope innumerabiles inspexerim, scriptum est, Vtrubique; sed in omnibus fere, Vtar ubique. ET, SIMVL] scripsi ad te duabus de caussis ea, quae mihi Hirtius dixit; primum ut scires, hospitium tibi ubi parares; deinde ut ostentarem tibi, me istis esse familiarem, & consiliorum participem fieri. NON *enim est idem,*] arguta sententia. Fero, inquit, quae ferenda sunt: (quis enim cũ temporis necessitate pugnet?) non ideo tamen probo, quae probanda non sunt. Simile illud ep. 3. lib. x. Si ea, quae patiebare, probasse etiam arbitrarer. ET SI, *quid non probem quidem, nescio, praeter initia rerum,*] Veteres libri: Et si quid non probem? quid enim iam scio, praeter initia rerum? Vt hoc dicatur: quid enim iam scio quod non probem, praeter initia rerum? Vetus liber unus: Etsi quid non probem. quid iam nescio praeter initia rerum. Ex quo libro, & ex alijs, uidetur haud inepte legi posse: Etsi, quid non probem quidem, iam nescio, praeter initia rerum. Initia uero rerum, quae non probabat in Caesare, illa, ut opinor, fuerant, quod consul Caesar leges multas cõtra auspicia tulerat: quod a populo prouinciam inuito senatu acceperat: quod absens consulatum petere uoluerat; & similia. HAEC] quae postea consecuta sunt: quae nobis uitare licuit. AFRANIA] Pompeij legatus in Hispania, cum Afranio, & Petreio. Caesar lib. 2. de bel. ci. & Dio lib. XLI. NOSTROS *amicos*] Pompeianos. CVPERE *bellum,*] ep. 1. lib. XV. Incideram in hominum pugnandi cupidorum insanias. & ep. 21. lib. VI. & XI. lib. XVI. HAEC *consilij fuerunt,*] uoluntatis: nos haec uoluimus. NECESSARIA.] necesse enim fuit, ut ex bello calamitates orirentur, & alterutra pars uinceret non igitur haec, quasi facta Caesaris, improbanda, quae bellorum natura peperit. DVCVM] siue Caesar, siue Pompeius obijsset. EXTREMVM *malorum omnium*] ep. 9. lib. IV. Omnia sunt misera in bellis ciuilibus: sed miserius nihil quam ipsa uictoria; quae, etiã si ad meliores uenit, tamẽ eos ipsos ferociores, impotentioresq. reddit. CRVDELITER *enim otiosis minabantur:*] uide ep. 14. lib. IV. & ult. lib. IX. & ad Att. ep. 6. lib. XI. & Caes. lib. I. de bel. ci. INVISA.] quia propensior ad pacem: cum ipsi bellum cuperent. MEA *oratio.*] uel in ipso bello pacem Cicero suasit. ep. 3. lib. VI. Quae cum uidissem, desperans uictoriam, primum coepi suadere pacem, cuius fueram semper auctor. NVNC *uero*] Africano bello. AD *bestiarum auxilium*] ad Iubae regis elephantos: quos in aciem contra Caesarem duxit. ep. 7. ad Att. lib XI. Ex omnibus nihil magis desideratur, quam quod in Africã non ierim. iudicio hoc sum usus, non esse barbaris auxilijs fallacissimae gentis remp. defendendam, praesertim contra exercitum saepe uictorem. VEL MORI.] mori praestitit, quam ad bestiarum auxilium confugere. Neque hoc dicit Cicero, quod ex ijs, qui se post Pharsalicam pugnam Caesari crediderunt, quisquam ab eo sit interfectus; sed ut ostendat, etiam si id accidisset, minus tamen detrimẽti remp. fuisse passuram, quam Africano bello, spe bestiarum suscepto. VEL *cum spe si non optima, at aliqua tamen uiuere.*] spe si non omnino, saltem aliqua ex parte restituendae reip. qua cum spe nos uiuimus. NVLLA *sibi subsidia*] quae nobis magna parata sunt. nam studia solatium & salutem afferunt in aduersis rebus. ep. 2. SVPERIOR] ad illud respicit: Quod ego cur nolim, non uideo. ideo enim sinere coepit oratio. HIS *tempestatibus es prope solus in portu,*] quia, cum omnes fere molestijs, miserijsq. uexentur, tu tamen in studijs iucũdissime conquiescis. Ep. 1. Teque, quod in eo permanseris, sapientiorem, quam me, dicũt fuisse. Huc spectat & illud ex ep. 2. Tu enim ipse, qui & me, & alios prudentia uincis, omnia, credo, uidisti: nihil omnino te fefellit. VT, EA *consideres, eaq. tractes,*] hi sunt fructus doctrinae maximi. ISTORVM] Caesarianos dici constat; qui ob uictoriam laetissimi erant. INSTAR *esse uitae putos*] tanti aestimandos puto, quanti uitam quisque suam aestimat. Similis, ac illustrior etiam illa sententia in Pisonem: Vnus ille dies mihi quidem immortalitatis instar fuit, quo in patriam redij. Nec dissimile illud pro Sextio: Ei, qui pendet a rebus leuissimis, plausum immortalitatem, sibilum mortem uideri necesse est. Instar mortis, lib. 2. de Off. Et Virg. lib. 2. Aen. Instar montis equum. EAM *uitam*] remotam ab actione rerum, cum studiis, & litterarum tractatione coniunctam. DOCTI *homines,*] ut Plato, Theophrastus, alij, qui se totos, omissa reip. cura, contemplationi dediderunt. FORTASSE *non recte,*] quia multis actio prodest, uni tantum, aut paucis contemplatio. Quod autem hic dicit, Fortasse nõ recte: nec affirmare uoluit, rectum non esse; quia, sublatã reip. procuratione, Caesare dominante, probanda magis cõtẽplatio uidebatur: alibi, non esse rectum, & actionem contemplationi praeferendam, plane dixit: ut lib. III. Off. Cognitio, contemplatioq. naturae manca quodam modo, atque inchoata sit, si nulla actio rerum consequatur. ea uero actio in hominum commodis tuendis maxime cernitur. Pertinet igitur ad societatem generis humani. ergo haec cognitioni anteponenda est. atque id optimus quisque re ipsa ostendit, & iudicat. Hãc Ciceronis opinionẽ, in eius fortasse libris de Rep. notatã, Lactantius ita refert lib. III. c. 6. Recte Tullius ciuiles uiros, qui remp. gubernant; qui urbes aut nouas constituant, aut constitutas aequitate tueantur: qui salutem, libertatem ciuium, uel bonis legibus, uel salubribus consilijs, uel iudicijs grauibus cõseruent, philosophiae doctoribus praefert. ETIAM *reip.*] quae nunc nulla est. quo magis nos amplecti studia debemus, eorũ exemplo, qui etiã reip. studia praeposuerunt. MAGNORVM *hominum*] doctos proxime uocauit. ETIAM *publici muneris,*] etiã cum resp. non concedere uidetur, ut otiosi simus; tum scilicet rebus saluis, quae nunc perditae sunt, officium, atque operam a ciuibus exigit. CONCEDENTE] quia libere administrari non potest, ideo concedit nobis, ut in litteris uiuamus. ABVTAMVR?] non accipio in malam partem, sed quasi dictum sit utamur arbitratu nostro. QVAE *tus audieros*] sic omnes libri scripti. rectius, Quaeq. audiero. alioqui subesse mendum uidetur.

Argumentum ep. 7.

Maturum iam esse ait, ut ab urbe discedat: & de Caesaris, ex Africano bello redeuntis, itinere rumores diuersos nunciat. Eodem anno.

Cicero S. D. Varroni. 7.

Cenabam apud Seium, cum utrique nostrum redditae sunt a te litterae. Mihi uero iam maturum uidetur. nam, quod antea te calumniatus sum, indicabo malitiam meam. uolebam prope alicubi esse te, si quid bonae salutis σύν τε δύ' ἐρχομένω. nunc, quando confecta sunt omnia, dubitandum non est, quin equis uiris. nam, ut audiui de Lucio Caesare filio, mecum ipse: Quid hic mihi faciet patri? itaque non desino apud istos, qui nunc dominantur, cenitare. quid faciam? tempori seruiendum est. Sed ridicula missa, praesertim cum sit nihil, quod rideamus,

" Africa terribili tremit, horrida terra, tumultu.

Itaque nullum est ἀποπροηγμένον, quod non uerear. Sed, quod quaeris, quando, qua, quo, nihil adhuc scimus: istuc ipsum de Baijs; nonnulli dubitant, an per Sardiniam ueniat. illud enim adhuc praedium suum non inspexit: nec ullum habet deterius, sed tamen non contemnit. ego omnino magis arbitror per Siciliam: uel iam sciemus; aduentat enim Dolabella. eum puto magistrum fore.

" πολλοὶ μαθηταὶ κρείττονες διδασκάλων.

sed tamen, si sciam quid tu constitueris, meum consilium accommodabo potissimum ad tuum: quare exspecto tuas litteras. Vale.

EXPLANATIO

MATVRVM] ut eamus obuiam Caesari. QVOD *antea te calumniatus sum*,] abundare, Te, semper putaui, nunc eo magis, quod, opinionem meam qui comprobaret, ueterem librũ inueni. Cõiecturam meam inde ducebam, quia Cicero numquam Varronem calumniatus erat, sed ipse secũ, ea cogitans, uel potius ea se cogitare simulans, (hoc enim ostendunt, illa uerba, Indicabo malitiam meã) quae nullo modo cogitabat. quae Calumnia recte dicitur, ut ep. 1. & 4. lib. 1. Significat autem illa, quae scripsit ep. 2. Sed calumniabar ipse: &c. VOLEBAM. PROPE. ALICVBI. ESSE. TE,] omnes libri ueteres, Esset, uno excepto, in quo est, Esse. quo librorum consensu, ut legendum arbitrarer, Esset te, sum adductus. Vel, si legamus, Esse; subaudiendum, Te[illegible] Non displiceret, Esses; quod uideo placuisse nonnullis; si uel unum antiquum librum, qui suffragaretur, inuenirem. SI QVID. BONAE. SALVTIS] si de Pompeianorum uictoria nuncius afferretur. timebat enim eos Cicero, si uicissent. itaque in ep. 6. Nunc uero, ait, si essent nostri potiti, ualde intemperantes fuissent. erant enim nobis periati. Quod si ad eos uterque simul iuissent, aliquanto minus timendum existimauerat. Potest etiam intelligi, Si quid bonae salutis, si salus nostra tutior esset, utroque simul ad Caesarẽ esse te. Verum haec sententia ideo mihi non probatur, quia sequitur, Quando cõfecta sunt omnia. quod omnino pertinere uidetur ad Caesaris uictoriam: de qua antea cum subdubitasset, licet allato nuncio, malitiose calũniatus erat, non ueras morandi caussas afferens, in ep. 2. in qua etiã dixit, Rumor ipse: ut incertũ adhuc esse ostenderet nunc uero moras tollit, affirmatq. obuiam omnino eundem Caesari. *Σύν τε δύ' ἐρχομένω.*] utroque simul eunte. sumptum ex Homero, lib. x. Il. quod etiam usurpatum est ep. 6. libri x. ad Att. QVANDO] sic duo ueteres libri: alij, Quoniam: nonnulli, Quom. nihil reijcio: sed, Quando, libentius retineo. CONFECTA *sunt omnia*,] in Africa, afflictis omnino Pompeianis. EQVIS. *uiris*.] omni conatu, manibus, pedibusq. subaudi, Caesari obuiam eamus. Translatio a militari certamine, quo contẽditur equis, uirisq. inde manauit prouerbium. cum uero celeritas indicatur, Equis, uelis, dicitur, fugientium similitudine, terra, mariq. L. CAESARE *filio*,] quem Caesar occiderat. Suetonius: Nulli perijsse, nisi in proelio, reperientur, exceptis dumtaxat Afranio, & Fausto, & L. Caesare iuuene: ac ne hos quidem uoluntate ipsius interemptos putant. quorum tamen, & priores, post impetratam ueniam, rebellauerãt: & L. Caesar, libertis, seruisq. eius ferro, & igni crudelẽ in modum enectis, bestias quoque, ad munus populi cõparatas, contrucidauerat. Dio tamen lib. XLIII. iussu Caesaris occulte interemptũ ostendit, quia perpetuo contra ipsum pugnasset. Huius Caesaris pater fuit L. Caesar, uir optimus, auunculus M. Antonij. ep. 1. & lib. XII. ep. 2. 5. QVID *hic mihi faciet patri?*] Si L. Caesarem, propinquũ suũ, necauit: quid mihi faciet? Sumpsit ex Andria Terentij. APVD *istos*,] ut eorum gratia inear me apud Caesarem. Significat in primis Hirtiũ, Balbum, Oppium, Matium, alios. MISSA,] subaudi, sint: uel, faciamus. ep. 12. lib. VI. AFRICA *terribili tremit, horrida terra, tumultu*.] Ennij uersus. Africa, inquit, afflicta bello est. itaque nihil est tam reiectum, quod non timeam. Hic libet Festi uerba recitare. Metonymia, inquit, est tropus, cum ab eo, quod continet, significatur id, quod continetur: ut Ennius, cum ait: Africa terribili tremit horrida terra tumultu. aut ab eo, quod continetur, id quod continet: ut cum dicitur epota amphora uini. QVANDO, *qua, quo*:] quando sit Caesar uenturus, qua uia, ad quem locum.

enim. De tempore Cicero respondit, Nihil adhuc scimus: de uia, Nonnulli dubitant, an per Sardiniam: de loco, Istuc ipsum de Baijs. Hinc opinor hanc epistolam, in qua nihil certi de Caesaris aduentu Cicero significat, ante superiorem proximam scriptam esse, in qua Caesaris aduentum exspectari dicit, & exitu rum uel Ostiae, uel in Alsiense. ISTVC *ipsum*] quod dicitur, eum scilicet Baias ire uelle. PER *Sardiniam*] per quam eum uenisse, scriptum est apud Hirtium. PRAEDIVM *suum*] Per iocum Sardiniam uocat Caesaris praedium: quasi prouinciae populi R. Caesaris essent praedia. NON *inspexit*] cum cetera praedia, id est ceteras prouincias, inspexisset. primum enim contra Pompeij legatos in Hispania bellum gesserat, deinde in Thessalia contra ipsum Pompeium, postremo in Africa, quo per Siciliam traiecit, contra Scipionem, & Iubam regem. quibus in bellis ditionem fere omnem inspexit populi R. nam Gallias ante subegerat. DETERIVS,] ob insalubre caelum. ep.24. lib.VII. NON *contemnit*,] cum ioco dictum. praediorum enim domini, quae non contemnunt, inspiciunt. PER *Siciliam*;] Per Sardiniam uenit, ut iam diximus. DOLABELLA.] P. Cornelius Dolabella, qui fuerat Ciceronis gener, is ex Africano bello cedibat, Caesare mox uenturo. Phil.2. Ter depugnauit Caesar cum ciuibus, in Thessalia, Africa, Hispania. omnibus affuit his pugnis Dolabella. MAGISTRVM] docebit me, qua ratione amissam Caesaris gratiam reciperem: cum ego eum in arte oratoria docere solitus sim. Iocatur Cicero, ut ep.46. lib.XIII. ad Att. Dolabella scribit, se ad me postridie iduum. O magistrum molestum. ep.16. lib.VII. ep. ult. de Dolabella, discipulo Ciceronis, mentio fit.

,, Πολλοὶ μαθηταὶ κρείττονες διδασκάλων.] multi discipuli meliores magistris. Senarius est ueteris poetae. Vilior, inquit, erit mihi illius doctrina, quam illi mea. CONSTITVERIS,] de obuiam itione. uterque enim reuertenti ex Africa Caesari obuiam ire cogitabat. quo spectat illud, Dubitandum non est, quin equis, uiris.

Argumentum ep. 8.

Promiserat Varro, quosdam libros Ciceroni se esse dicaturum. Cicero cum promissi admonet, missis quasi admonitoribus quattuor libris Academicis. Caesare quartum consule, sine collega.

Cicero S. D. Varroni. 8.

ETSI, *munus flagitare, quamuis quis ostenderit, ne populus quidem solet, nisi concitatus: tamen ego exspectatione promissi tui moueor, ut admoneam te, non ut flagitem. misi autem ad te quattuor admonitores, non nimis uerecundos. nosti enim profecto os eius adolescentioris Academiae. ex ea igitur media excitatos misi: qui, metuo, ne te forte flagitent: ego autem mandaui, ut rogarent. exspectabam omnino iamdiu, meq. sustinebam, ne ad te prius ipse quid scriberem, quam aliquid accepissem; ut possem te remunerari quamsimillimo munere: sed, cum tu tardius faceres, id est, ut ego interpretor, diligentius; teneri non potui, quin coniunctionem studiorum, amorisq. nostri, quo possem litterarum genere declararem. feci igitur sermonem inter nos habitum in Cumano, cum esset una Pomponius. tibi dedi partes Antiochinas; quas a te probari, intellexisse mihi uidebar; mihi sumpsi Philonis. puto fore, ut, cum legeris, mirere id nos locutos esse inter nos, quod numquam locuti sumus: sed nosti morem dialogorum. posthac autem, mi Varro, quamplurima, si uidebitur, & de nobis, & inter nos: sero fortasse; sed superiorum temporum fortuna reip. caussam sustineat: haec ipsi praestare debemus. atque utinam, quietis temporibus, atque aliquo, si non bono at saltem certo statu ciuitatis, haec inter nos studia exercere possemus. quamquam tum quidem uel aliae quaepiam rationes honestas nobis & curas, & actiones darent. nunc autem quid est, sine his cur uiuere uelimus? mihi uero cum his ipsis uix, his autem detractis, ne uix quidem. Sed haec coram, & saepius. Migrationem, & emptionem feliciter euenire uolo: tuumq. in ea re consilium probo. Cura ut ualeas.*

EXPLANATIO

OSTENDERIT,] significauerit se daturum. ep.1. Se acerrimum tui defensorem fore ostendit. & ep.41. lib.XIII. Ea, quae initio ostendisti. Munus declarare, idem est. uide ep.2. lib.2. PROMISSI *tui*] fortasse libros de lingua Lat. significat, quos postea Varro ad Ciceronem misit. QVATTVOR *admonitores*,] quattuor libros Academicos: quorum primus dumtaxat exstat: reliqui tres desiderantur. eiusdem argumenti libros duos antea scripserat, Catulum, & Lucullum: sic enim inscripserat. Catulus interijt, superest Lucullus. postea disputationem illam ad Catonem, Brutumq. transtulit: postremo ad Varronem, Attici admonitu. qua de re uide lib.XIII. ad Att. ep.12.13.14.16.18.19.22.23.24.25.26.35.43. NON *nimis uerecundos*.] itaque metuo, ne promissum tuum efflagitent. NOSTI] hoc dicit, quia ueterem, non nouam Academiam Varro probabat, cum Antiochi Ascalonitae, ma-

tae, magistri sui sententiam sequeretur. ad Att. ep. 12. 16. 19. lib. XIII. Os.] impudentiam: cum auderent affirmare, nihil posse percipi: quam uocabant ἀκαταληψίαν: eiusq. Academiae princeps Arcesilas contra omnia semper diceret, ut est lib. v. de Fin. Os autem ideo sumitur pro impudentia, quia pudoris indicium exortus in ore rubor est: qui uero nihil commouetur, os ei semper idem est, perpetuusq. naturalis color. Os igitur ita durum, ut mutetur numquam, impudentia est: quia naturam uincit culpa, & quasi dominatur, infamiam contemnens: natura enim, quod dedeceat, & aduersetur honestati, ferre nihil solet. propterea apud comicos probri loco obijcitur illud, Os hominis. Et Vatinius ep. 10. lib. v. Si Appij os haberem, tamen hoc sustinere non possem. ADOLESCENTIORIS *Academiae*.] dicturi aliquid de Academijs, praeponemus, quod a Sexto philosopho traditum lib. 1. Pyrrh. legimus, philosophandi tres fuisse rationes, maxime diuersas, δογματικὴν, in qua fuere Aristoteles, Epicurus, Stoici, alijq. nonnulli, qui se putabant summum bonum inuenisse: ἀκαδημαϊκὴν, in qua Clitomachus, Carneades, alijq. Academici negabant percipi quidquam posse: σκεπτικὴν, in qua semper quaerebat, & in ea Pyrrho in primis excelluit. Tres autem Laertius nominat Academias, (nec tamen defuere, ut ait Sextus, qui quinque constituerent) ueterem, mediam, nouam. ueteris auctorem Platonem, mediae Arcesilam, nouae Lacydem. quinque Sextus Empiricus uidetur agnoscere, & auctorem primae Platonem, secundae Arcesilam, tertiae Carneadem, quartae Philonem, & Charmidam, quintae Antiochum. Cicero duas tantum, ueterem, & nouam: quiq. in uetere floruerint, hos memorat in Lucullo, Democritum, Anaxagoram, Empedoclem, Parmenidem, Xenophanem, Socratem, Platonem, Speusippum, Xenocratem, Polemonem, Cratetem, Crantorem: in recentiore autem, Arcesilam, qui negabat esse quidquam, quod sciri posset, ne illud quidem ipsum, quod Socrates sibi reliquisset: post eum, Lacydem, Euandrum, Egesinum, & quartum, ut ait Cicero, ab Arcesila, eiusq. imitatore, sententiae Carneadem, Clitomachum, & Philonem: qui, Arcesilam secuti, contra omnium sententias disputabant: in quo modestiores fuerant ueteris Academiae philosophi. Honeste enim uiuere, fruentem rebus ijs, quas primas homini natura conciliet, uetus Academia censuit. In Lucullo. Recentioris ut principes agnoscere Cicero uidetur lib. 1. de leg. Arcesilam, & Carneadem. sic enim scripsit: Perturbatricem harum omnium rerum Academiam, hanc ab Arcesila, & Carneade recentem, exoremus, ut sileat, nam si inuaserit in haec, nimias edet ruinas. quam quidem ego placare cupio, submouere non audeo. Adolescentiorem, cum de noua loquatur, appellat Cicero, lepide iocans, quia solent adolescentes impudentiores esse, quam qui maiore sunt aetate: & quia loqui coeperat de libris academicis, tamquam de animatis; cum dixit: Misi ad te quattuor admonitores, non nimis uerecundos. qua similitudine ita delectatur, ut infra quoque, nihil ab ea recedens, intulerit: Qui, metuo, ne te forte flagitent: ego autem mandaui, ut rogarent. EX EA *igitur media excitatos*] in ijs enim quattuor libris ea tractabantur, quae sumpta erant de media recentiore Academia. In uerbo, Excitatos, mittentis cupiditas indicatur, ut suo munere Varronem ad remunerandum eliceret. FLAGITENT:] ut sunt impudentes. MANDAVI, *ut rogarent*.] sum enim, ut unus ex uetere Academia, modestior. Hoc Cicero tacite significat. EXSPECTABAM] excusat se; quia prior ad Varronem, quasi promissum eius exigens, munus miserit Academicorum librorum. MEQ. *sustinebam*,] in magna scribendi ad te uoluntate. sic Acad. lib. 1. editionis secundae: Cum se a respondendo sustineret. QVAM *simillimo munere*:] ep. 12. ad Att. lib. XIII. Ego autem me parabam ad id, quod ille mihi misisset, ut αὐτῷ τῷ μέτρῳ. &c. CVM *tu tardius faceres, id est, ut ego interpretor, diligentius*;] Acad. lib. 1. in prooemio sic loquitur Varro: Habeo opus magnum in manibus: quod iampridem ad hunc ipsum (me autem dicebat) quaedam institui; quae & sunt magna sane, & limantur a me politius. Tum Cicero ita respondet: Et ego ista quidem, inquam, Varro, iamdiu exspectans, non audeo tamen flagitare, audiui enim e Libone nostro, non ea te intermittere, sed accuratius tractare. nec de manibus umquam deponere. De his libris, quos arbitror, ut iam dixi, eos esse, qui de lingua Lat. inscripti sunt, hodieq. exstant, sic ep. 12. ad Att. lib. XIII. Varro mihi denunciauerat magnam sane, & grauem προσφώνησιν. biennium praeterijt, cum ille Καλλιππίδης assiduo cursu cubitum nullum processerat. ego autem me parabam ad id, quod ille mihi misisset, ut αὐτῷ τῷ μέτρῳ, καὶ λώϊον; si modo potuissem. ANTIOCHINAS;] ut ea Varro disputans exponeret, quae Antiochus Ascalonita, Academicus philosophus, contra Philonem dixerat, & scripserat. Plutarchus in Lucullo, Bruto, Cicerone: & alij. Antiochinas ab Antiocho deduxit, ut a Bruto Brutinus, a Theopompo Theopompinus, a Metello Metellinus, & reliquis nominibus in us desinentibus, antecedente tamen consonante: nam si uocalis antecedit, in anus desinunt, ut a Pompeio Pompeianus, a Tullio Tullianus. superior tamen regula ne exceptionem habeat, interdum uereor. nam cum a Druso Drusinus fieri debeat, Drusianis tamen hortis, non Drusinis, Cicero dixit ep. 24. lib. XII. ad Att. & Tacitus lib. 2. Drusianae fossae: si modo libri uulgati uacant mendo: quod eo magis licet suspicari, quia Suetonius in Claudio, Drusinae fossae, non Drusianae, dixit. Et apud Plinium, lib. XXXIV. cap. 8. ubi est in impressis libris: Huius est Minerua, quae dicitur Catuliana: scriptum est in antiquo Masseorum Catulina: idq. postulat analogia. PHILONIS.] qui nouam Academiam, ex Arcesilae sententia, quasi meliorem uetere tuebatur. In Bruto: Cum princeps Academiae Philo Romam uenisset, totum ei me tradidi, admirabili quodam ad philosophiam studio concitatus. MOREM. DIALOGORVM.] scribuntur enim in dialogis ea, quae, licet disputata non sint, uerisimilia tamen sunt. DE. NOBIS,] non de alijs, ut in his dialogis, in quibus de Antiocho, & Philone disputamus. INTER. NOS:] simul enim uiuemus. ep. 2. Modo stet nobis illud, una uiuere in studijs nostris. SVPERIORVM *temporum fortuna reip. caussam sustineat*:] quod sero haec inter nos studia incipiamus exercere, fortunae reip. non

nobis,

nobis, adscribi oportet: excusat nos, quod attinet ad superiora tempora, & sustinet caussam nostram fortuna reip. conuictum enim nostrum reip. calamitas impediuit. haec uero tempora praestare ipsi debemus: nobis horum temporum reddēda ratio est. otium enim habemus, cum in oppressa rep. nihil tam agere liceat. itaque scribamus & de nobis, & inter nos. SALTEM *certo* } optat si non bonam, saltem aliquam reip. formam. non enim mitiorem tyrannum, sed rempublicam, si non optimam, saltem tolerabilem exoptat. QVAMQVAM } correctio: quia dixerat, Haec inter nos studia exercere. quāquam, inquit, tum quidem esset, quod honeste curare possemus. VAL. ALIAS } etiam aliae. nam, Vel interdum uales, Etiam, auctore Donato, cum illud interpretatur in Andria Terentij: Vel hoc quis non credat? Sic Virgilius ecl 8. Carmina uel caelo possunt deducere Lunam. Et Cicero ipse ep. 16. lib. IV. ad Att. Occupationum mearum uel hoc signum erit, quod epistola librarij manu est. Alibi est pro, Veluti, ut ep. 13. lib. 2. & 24. lib. VII. HONESTAS } quae nunc honestae non sunt, rep. seruiente. SINAHIS } studijs. VIX: } uix est, cur uelim uiuere, cum his ipsis etiam studijs. NE. VIX. QVIDEM. } sic locutus lib. 2. de Fin. MIGRATIONEM, } in domum nuper emptam.

Argumentum ep. 9.

SVadet Ciceroni gener eius Dolabella, ut se uel cum Caesare coniungat, uel in otium referat. quod idem Coelius quoque scripserat, ep. 16. lib. 8. Caesare iterum, & Seruilio cos.

Dolabella S. D. M. Ciceroni. 9.

SI uales, gaudeo: & ipse ualeo; & Tullia nostra recte ualet. Terentia minus belle habuit: sed certum scio iam conualuisse eam. praeterea rectissime sunt apud te omnia. Etsi nullo tempore in suspicionem tibi debui uenire, partium caussa potius, quam tua, tibi suadere, ut te aut cum Caesare, nobiscumq. coniungeres, aut certe in otium referres: praecipue nunc, iam inclinata uictoria, ne possum quidem in ullam aliam incidere opinionem, nisi in eam, in qua scilicet tua de re tibi suadere uidear, quod pie tacere non possum. tu autem, mi Cicero, sic haec accipies, ut, siue probabuntur tibi, siue non probabuntur, ab optimo certe animo, ac deditissimo tibi & cogitata, & scripta esse iudices. Animaduertis Cn. Pompeium nec nominis sui, nec rerum gestarum gloria, nec etiā regum, aut nationum clientelis, quas ostentare crebro solebat, esse tutum; & hoc etiam, quod infimo cuique contigit, illi non posse contingere, ut honeste effugere possit, pulso Italia, amissis Hispanijs, capto exercitu ueterano, circumuallato nunc denique: quod, nescio an ulli umquam nostro acciderit imperatori. quamobrem, quid aut ille sperare possit, aut tu, animum aduerte pro tua prudētia. sic enim facillime, quod tibi utilissimum erit, consilij capies. Illud autem a te peto, ut, si iam ille euitauerit hoc periculum, & se abdiderit in classem, tu tuis rebus consulas, & aliquando tibi potius, quam cuiuis, sis amicus. satisfactum est iam a te uel officio, uel familiaritati: satisfactum etiā partibus, & ei reip. quam tu probabas. reliquum est, ubi nunc est resp. ibi simus potius, quam, dum illam ueterem sequimur, simus in nulla. quare uelim, mi iucundissime Cicero, si forte Pompeius, pulsus his quoque locis, rursus alias regiones petere cogatur, ut tu te uel Athenas, uel in quamuis quietam recipias ciuitatem. quod si eris facturus, uelim mihi scribas; ut ego, si ullo modo potero, ad te aduolem. quaecumque de tua dignitate ab imperatore erunt impetranda; qua est humanitate Caesar, facillimum erit ab eo tibi ipsi impetrare: & meas tamen preces apud eum non minimum auctoritatis habituras puto. Erit tuae quoque fidei, & humanitatis, curare, ut is tabellarius, quem ad te misi, reuerti possit ad me, & a te mihi litteras referat. Vale.

EXPLANATIO

TERENTIA } uixisse eam annos centum & octo, auctor est Plinius. PARTIVM } Caesaris, cum quo ipse fuit in omnibus bellis ciuilibus. IAM *inclinata uictoria*, } iam enim Pompeius Italiam, Hispaniasq. amiserat. PIE } pro nostra affinitate. NOMINIS. SVI, } Magnus enim ob res gestas uocabatur. CAPTO } in Hispania. VETERANO } Legimus in Suetonio, dixisse Caesarem, cum iret aduersus Pompeij legatos in Hispaniam, ire se ad exercitum sine duce, & inde reuersurum ad ducem sine exercitu: Quod res ipsa comprobauit. collecticio enim exercitu Pompeius in Pharsalia dimicauit, ep. 3. lib. VII. CIRCVMVALLATO } ad Dyrrhachium. Suetonius, Caesar ipse lib. III. de bel. ci. Plutarchus, alij. QVOD, *nescio, an ulli umquam nostro acciderit imperatori?* } pro, fortasse, usurpat saepe Cicero, Nescio, uel, Haud scio, maiore quadam elegantia, ut infra, ep. 14. Contigit enim tibi, quod haud scio an nemini. Et ep. 15. Est id quidem magnum, atque haud scio an maximum. Et de Orat. lib. 2. Videtis ne, quantum munus sit oratoris historia, haud scio an flumine orationis, & uarietate maximum.

mittam, ut si ego eum condemnaro, tu restituas:] iocari coepit, cum dixit: Vt ne in foro quidem reliquiae pristinae frontis appareant. non enim de Niciae, & Vidij controuersia iudicaturus erat in foro, sed intra domesticos parietes, iudex ab utroque electus communis amicitiae iure, pariq. aequitatis eius opinione. fori uero mentionem facit, quia lites in foro iudicabantur. itaque, ut ingenio ualebat, eratq. cum familiaribus festiuus, & facetus, primum, a forensibus iudicijs ad eam, quam inter duos litigantes, personam susceperat, ducta similitudine, iocum quaesiuit: deinde, ut iniquam notaret condicionem temporum, quia Caesar damnatos lege Pompeia restituerat; cur ego, inquit, amicum tuum Niciam condemnem, cum uos Caesariani iudicia rescindere, & damnatos restituere soleatis? itaque ueteri possum, ne iudicium meum, si tibi displicuerit, irritum facias, &, quem ego condemnaro, tu integrum restituas. Ne. HABEAT *Plancus Bursa,*] tuo beneficio, ob Niciam a te restitutum. APVD *quem litteras discat.*] mordet ueterem suum inimicum Bursam, ut imperitum litterarum, & grammaticis uti solitum, fortasse etiam hoc ipso Nicia, ut aliquid disceret. Erat autem hic quoque Bursa, unus ex ijs, quos lege Pompeia damnatos restituerat Caesar. ep. 2. lib. vii. VT. IN. BELLO,] Hispaniensi. TE *libenter esse uisurum;*] confectũ esse bellum nec te iam in aliqua maiuscula cura, negotio ue uersari. ANTEQVAM *certum scierit.*] uerebatur enim, ne falsum esset, quod esse uerum cupiebat: quia P. Sulla, quod & antea dictatore propinquo suo L. Sulla, & postea Caesare, proscriptorum ciuium bona emere consueuerat, populo in primis odio erat. de eius obitu ep. 17. & 19. lib. xv. nominatur etiã lib. 2. de Off. his uerbis: Nec uero umquam bellorum ciuilium semen, & caussa deerit, dum homines perditi hastam illam cruentam & meminerint, & sperabunt, quam P. Sulla cũ uibrasset dictatore propinquo suo, idem sexto & tricesimo anno post a sceleratiore hasta eadẽ non recessit. Opinor esse, quẽ Cicero defendit oratione, quae exstat. QVO *modo perierit.*] alij enim, a latronibus; alij, cruditate, dicebant. ep. 17. lib. xv. QVOD. SCIVNT.] illum esse mortuum. VNVM. VEREOR,] cum ironia dictum. hastam enim illam Caesaris, ad quam bona Pompeianorum ueniebant, Cicero, & omnes boni uehementer oderant. REFRIXERIT.] Refrigescere dicuntur ea, quae cessant. ep. 5. lib. 2. ad Q. fr. Quod de Pompeio Caninius agit, sanequam refrixit. Contrario sensu accipitur, Calere. pro Plancio: Crimen de nummis caluit re recenti, nunc in caussa refrixit. ep. 17. lib. xv. Caesarem putabant moleste laturum, uerentem ne hasta refrixisset.

Argumentum ep. XI.

TVlliolae, filiae suae, mortem Dolabellae, qui iam antea cum ea diuortium fecerat, dolenter significans, ait sibi plurimum solatij in illius consuetudine, & sermonibus futurum. suos obtrectatores ab eo refutari uult: sed amorem in se ex eo patefieri, magis gaudet. Excusat breuitatem litterarum suarum. Caesare quartum consule, sine collega.

Cicero S. D. Dolabellae. II.

VEL meo ipsius interitu mallem litteras meas desiderares, quam eo casu, quo sum grauissime afflictus: quem ferrem certe moderatius, si te haberem. nam & oratio tua prudens, & amor erga me singularis multum leuaret. sed quoniam breui tempore, ut opinio nostra est, te sum uisurus; ita me affectum offendes, ut multum a te possim iuuari: non quo ita sim fractus, ut aut, hominem me esse, oblitus sim, aut fortunae succumbendum putem; sed tamen hilaritas illa nostra, & suauitas, quae te praeter ceteros delectabat, erepta mihi omnis est: firmitatem tamen, & constantiam, si modo fuit aliquando in nobis, eandem cognosces, quam reliquisti. Quod scribis, proelia te mea caussa sustinere: non tam id laboro, ut, si qui mihi obtrectent, a te refutentur, quam intelligi cupio, quod certe intelligitur, me a te amari. quod ut facias, te etiam atque etiam rogo: ignoscasq. breuitati mearum litterarum; nam & celeriter una futuros nos arbitror; & nondum satis confirmatus sum ad scribendum. Vale.

EXPLANATIO

DESIDERARES,] petierat Dolabella per litteras a Cicerone, ut sibi de Tulliae obitu aliquid scriberet; indicaretq. quam fortiter eum casum ferret. ET *oratio tua prudens, & amor erga me singularis*] ep. 6. lib. xv. Et ea scripsisti, quae leuare luctum possent; & in me consolando, non mediocrem ipse animi dolorem adhibuisti. BREVI *tempore,*] iam enim Hispaniensis belli, cui Dolabella intererat, exitus exspectabatur. HOMINEM *me esse,*] ep. 16. lib. v. Homines nos ut esse meminerimus, ea lege natos, ut omnibus fortunae telis proposita sit uita nostra. Et ep. 17. eiusdem libri: Vt & hominem

te,& uirum esse meminisses. Et ep.18. ibidem: Qua condicione omnes homines, & quibus temporibus nati sumus, cogites. FORTVNAA *sucrumbendum* ‖ quod infirmi animi est. In eo tamen libro, quem de luctu minuendo ad se ipsum scripsit, uictum se a fortuna fatetur. En, ait, manum tollo. cedo, uicisti. Quae uerba recitant Lactantius, & diuus Hieronymus. HILARITAS *illa nostra, &c.* ‖ Eadem est sententia de eadem re in ep.39. lib.XII. ad Att. Hilaritatem, inquit, illam, qua hanc tristitiam temporum condiebamus, in perpetuum amisi: constantia, & firmitas nec animi, nec orationis requiretur. PROELIA, SVSTINERE ‖ acriter concertare cum obtrectatoribus meis. CONFIRMATVS ‖ ex eo casu, quo sum grauissime afflictus.

Argumentum ep. 12.

GRatulatur Dolabellae de repentina Baiarum salubritate: orationem, pro Deiotaro rege ad Caesarem habitam, mittit. Caesare quartum consule, sine collega.

Cicero. S. D. Dolabellae. 12.

GRATVLOR Baijs nostris; si quidem, ut scribis, salubres repente factae sunt: nisi forte te amant, & tibi assentantur; et tam diu, dum tu ades, sunt oblitae sui, quod quidem si ita est; minime miror, caelum etiam, & terras uim suam, si tibi ita conueniat, dimittere. Oratiunculam pro Deiotaro, quam requirebas, habebam mecum: quod non putaram: itaque eam tibi misi. uelim sic legas, ut caussam tenuem, & inopem, nec scriptione magnopere dignam. sed ego hospiti ueteri, & amico munusculum mittere uolui leuidense, crasso filo, cuiusmodi ipsius solent esse munera. Tu uelim animo sapienti, fortisq. sis; ut tua moderatio, & grauitas aliorum infamet iniuriam. Vale.

EXPLANATIO

BAIIS ‖ salubres Baiarum aquae. Plinius lib. XXXI. cap.2. NOSTRIS, ‖ Blanditur loco, quia ualetudinem commodiorem amico restituerit: ORATIVNCVLAM ‖ quae exstat. HABEBAM *mecum*: ‖ rusticabatur igitur Cicero. TENVEM, *& inopem*, ‖ in qua non suppeterent argumenta, quae alijs in caussis deesse non solent. MVNVSCVLVM *mittere uolui leuidense, crasso filo*, ‖ uerbum, Volui, est in quattuor antiquis libris. itaque non uideo, cur in dubium uocetur, praesertim requirente sententia. Leuidense autem, sine diphthongo in ultima syllaba, legitur in omnibus antiquis libris: nec de mendo suspicari possum, cum Isidorus lib. XIX. inter nomina uestium Leuidensem appellet, eamq. sic uocatam ostendat, quod raro filo fit, leuiterq. densata. Deinde subiungit haec: Pauidensis, contraria leuidensi, dicta, quod grauiter densa, atque calcata sit. CVIVSMODI *ipsius solent esse munera*. ‖ quia non admodum liberalis erat. ALIORVM ‖ Caesarianorum. INIVRIAM. ‖ quam inferebant uiris bonis, & legibus, atque institutis maiorum.

Argumentum ep. 13.

ROgat Dolabellam, ut Suberino, & Planio reditum in patriam a Caesare impetret; eosq. ita excusat, ut ostendat, casu quodam, & necessitate coactos Pompeij partes in Hispania secutos esse Caesare quartum consule, sine collega, Hispaniensi bello confecto, cum nondum tamen Caesar in Italiam reuertisset. nam praesenti Dolabellae commendaticias litteras Cicero misisset. Commendationis capita quinque, unum, quod familiares sui sint Suberinus, & Calenus: alterum, quod Leptae, familiarissimi sui, per necessarij: tertium, quod cum Pompeij filio, non consilio, & uoluntate, sed casu potius, & necessitate quadam, contra Caesarem pugnauerint: quartum,

quod

quod redacti fere ad inopiam sint: quinctum, quod iam Caesar ijs uitam concesserit; ex quo non difficile uidetur, ab eodem ijs reditum impetrare.

Cicero S. D. Dolabellae. 13.

C. SVBERINVS Calenus, & meus est familiaris, & Leptae, nostri familiarissimi, pernecessarius. is cum, uitandi belli caussa, profectus esset in Hispaniam cum M. Varrone ante bellum, ut in ea prouincia esset, in qua nemo nostrum, post Afranium superatum, bellum ullum fore putarat; incidit in ea ipsa mala, quae summo studio uitauerat: oppressus est enim bello repentino; quod bellum commotum a Scapula, ita postea confirmatum est a Pompeio, ut nulla ratione se ab illa miseria eripere posset. Eadem caussa fere est M. Planij Heredis, qui est item Calenus, Leptae nostri familiarissimus. Hosce igitur ambos sic tibi commendo, ut maiore cura, studio, sollicitudine animi commendare non possim. uolo ipsorum caussa: meq. in eo uehementer, & amicitia mouet, et humanitas. Lepta uero cum ita laboret, ut eius fortunae uideantur in discrimen uenire; non possum ego non aut proxime, atque ille, aut etiam aeque laborare. quapropter, etsi saepe expertus sum, quantum me amaret: tamen sic uelim tibi persuadeas, id me in hac re maxime indicaturum. Peto igitur a te, uel, si pateris, oro, ut homines miseros, & fortuna, quam uitare nemo potest, magis, quam culpa, calamitosos, conserues incolumes; uelisque, per te me hoc muneris cum ipsis amicis hominibus, tum municipio Caleno, quicum mihi magna necessitudo est, tum Leptae, quem omnibus antepono, dare. Quod dicturus sum, puto equidem non ualde ad rem pertinere, sed tamen nihil obest dicere. res familiaris alteri eorum ualde exigua est, alteri uix equestris. quapropter, quando his Caesar uitam sua liberalitate concessit; nec est, quod ijs praeterea magnopere possit adimi: reditum, si me tantum amas, quantum certe amas, hominibus confice: in quo nihil est, praeter uiam longam: quam iccirco non fugiunt, ut & uiuant cum suis, & moriantur domi. quod ut enitare, contendasque, uel potius ut perficias, (posse enim te, mihi persuasi) uehementer te etiam, atque etiam rogo. Vale.

EXPLANATIO

LEPTAE,] Q. Leptae, qui Ciceronis in prouincia praefectus fabrum fuerat. ep. 7. lib. III. VITANDI *belli*] ciuilis, quod primum in Italia gestum est. M. VARRONE] legato Pompeij in Hispania cum Afranio, & Petreio. ANTE *bellum,*] quod Caesar cum legatis Pompeij gessit in Hispania. POST *Afranium superatum,*] unum de tribus nominat, quia consularis erat solus, ideoq. honore primus. BELLVM *ullum fore*] quod fuit, & grauissimum omnium, cum Pompeij liberis. IN *ea ipsa mala,*] in bellum, cuius uitandi caussa profectus erat in Hispaniam. SCAPVLA,] T. Quinctio Scapula, equite Romano. Dio lib. XLIII. NVLLA *ratione*] ingeniosa excusatio: quasi Suberinus noluerit quidem, sed nullo modo potuerit eius belli societatem uitare. EADEM *caussa*] quod de Suberino, idem fere de Planio dictum puta. HEREDIS,] non dubito, quin sit hoc Planij, cognomen. itaque scripsi, prima littera maiuscula. CVRA, *studio, sollicitudine*] singula uim petitionis augent. VOLO *ipsorum caussa:*] nota locutio, ep. 1. lib. 1. Regis caussa si qui sunt, qui uelint. HVMANITAS.] humanitatis est, misereri afflictorum hominũ, praesertim si fortuna magis, quá culpa, miseri sint. quod infra dicitur. VEL, *si pateris, oro,*] non enim pati uidetur amor in me tuus, ut te orem. petere satis est. Simile illud ep. 9. lib. 1. Ea tantae mihi curae sunt, ut me nolim admoneri, rogari uero sine magno dolore uix possim. QVEM *omnibus antepono,*] non, omnibus plane hominibus, (non enim Leptae tantum tribueret) sed, omnibus Calenis. nam & Lepta ex eodem erat municipio. NIHIL *obest dicere.*] fortasse etiam prodest, nam eorum, qui commendantur, inopia miserationem elicit. VIX *equestris.*] uix possidet quadraginta millia nummum. hic enim census equestris erat. Horatius ep. 1. lib. 1.

Si quadringentis sex septem millia desunt,
Plebs eris.

Argumentum ep. 14.

Dolabellam effert laudibus, quia columnam, & aram, Caesare mortuo, tamquam deo, erectam, euerterat, hominesq. pessime contra ciuitatem, & libertatem animatos supplicio affecerat. Scripta paullo post Caesaris necem, M. Antonio, & ipso Dolabella cos.

Cicero S. D. Dolabellae cos. 14.

ETsi contentus eram, mi Dolabella, tua gloria, satisq. ex ea magnam laetitiam, uoluptatemque capiebam: tamen non possum non confiteri, cumulari me maximo gaudio; quod uulgo hominum opinio socium me adscribat tuis laudibus. neminem conueni, (conuenio autem quotidie plurimos: sunt enim permulti optimi uiri, qui ualetudinis caussa, in haec loca conueniant; praeterea ex municipijs frequentes necessarij mei) quin omnes, cum te summis laudibus ad caelum extulerunt, mihi continuo maximas gratias agant. negant enim se dubitare, quin tu, meis praeceptis, & consilijs obtemperans, praestantissimum te ciuem, & singularem consulem praebeas: quibus ego quamquam uerissime possam respondere, te, quae facias, tuo iudicio, & tua sponte facere, nec cuiusquam egere consilio: tamen neque plane assentior, ne imminuam tuam laudem, si omnis a meis consilijs profecta uideatur: neque ualde nego: sum enim auidior etiam, quam satis est, gloriae. est tamen non alienum dignitate tua; quod ipsi Agamemnoni, regum regi, fuit honestum, habere aliquem in consilijs capiundis Nestorem: mihi uero gloriosum, te iuuenem cōsulem florere laudibus, quasi alumnum disciplinae meae. L. quidem Caesar, cum ad eum aegrotum Neapolim uenissem, quamquam erat oppressus totius corporis doloribus, tamen ante, quam me plane salutauit, O mi Cicero, inquit, gratulor tibi, cum tantū uales apud Dolabellam. quantum si ego apud sororis filium ualerem, iam salui esse possemus. Dolabellae uero tuo & gratulor, & gratias ago: quem quidem, post te consulem, solum possumus uere consulem dicere. deinde multa de facto, ac de re gesta: tum nihil magnificentius, nihil praeclarius actum umquam, nihil reip. salutarius. atque haec una uox omnium est. A te autem peto, ut me hanc quasi falsam hereditatem alienae gloriae sinas cernere; meq. aliqua ex parte in societatem tuarum laudum uenire patiare. quamquam, mi Dolabella, (haec enim iocatus sum) libentius omnes meas, si modo sunt aliquae meae laudes, ad te transfuderim, quam aliquam partem exhauserim ex tuis. nam cum te semper tantum dilexerim, quantum tu intelligerē potuisti: tum his tuis factis sic incensus sum, ut nihil umquam in amore fuerit ardentius. Nihil est enim, mihi crede, uirtute formosius, nihil pulchrius, nihil amabilius. Semper amaui, ut scis, M. Brutum, propter eius summū ingenium, suauissimos mores, singularem probitatem, atque constantiam: tamen idibus Mart. tantum accessit ad amorem, ut mirarer locum fuisse augendi in eo, quod mihi iampridem cumulatum esse uidebatur. Quis erat, qui putaret ad eum amorem, quem erga te habebam, posse aliquid accedere? tantum accessit, ut mihi nunc denique amare uidear; antea dilexisse. Quare quid est, quod ego te horter, ut dignitati, & gloriae seruias? proponam tibi claros uiros, quod facere solent, qui hortantur? neminem habeo clariorem, quam te ipsum. te imitere oportet, tecum ipse certes. nec licet quidem tibi iam, tantis rebus gestis, nō tui similem esse. quod cum ita sit, hortatio non est necessaria; gratulatione magis utendum est. contigit enim tibi, quod haud scio an nemini, ut summa seueritas animaduersionis non modo non inuidiosa, sed etiam popularis esset, & cum bonis omnibus, tum infimo cuique gratissima. hoc si tibi fortuna quadam contigisset; gratularer felicitati tuae: sed contigit magnitudine tum animi, tum etiam ingenij, atque consilij. legi enim concionem tuam: nihil illa sapientius. ita pedetentim, & gradatim tum accessus a te ad caussam facti, tum recessus, ut res ipsa maturitatem tibi animaduertendi omnium concessu daret. liberasti igitur, & urbem periculo, & ciuitatem metu: neque solum ad tempus maximam utilitatem attulisti; sed etiam ad exemplum. quo facto, intelligere debes in te positam esse remp. tibiq. non modo tuendos, sed etiam ornandos esse illos uiros, a quibus initium libertatis profectum est. Sed his de rebus coram plura propediem, ut spero. Tu, quoniam remp. nosq. conseruas, fac ut diligentissime te ipsum, mi Dolabella, custodias. Vale.

EXPLANATIO

DOLABELLAE] P. Cornelio Dolabellae: qui cum antea gener Ciceronis fuisset, (ep. 16. lib. 2. & 13. lib. III.) postea diuortium fecerat. ep. 18. lib. VI. CONVENIO *autem quotidie plurimos*] sic locutus, uerbo repetito, ep. 5. lib. VI. IN HAEC *loca*] Baias. ep. 10. SVMMIS *laudibus*] ob euersam columnam, & aram. ep. 2. lib. XI. & 1. lib. XII. & ad Att. ep. 15. 16. 19. lib. XIV. & Phil. I. praeterea Suetonius. Appianus lib. III. Lactantius lib. I. cap. 15. alij. CONSVLEM] interfecto Caesare, Dolabella cum fascibus tamquam consul in forum uenit. nam eum sibi Caesar, iturus ad bellum Parthicum, suffecerat. NON *alienum dignitate tua*,] sic ep. 53. l. XIII. nonnulli ueteres libri, A dignitate tua: alij, Dignitati suae. omnes recte, quod attinet ad consuetudinē Latini sermonis. nā & dandi, & auferendi, & generandi etiā casibus Alienum iungitur. REGVM *regi*,] quia regibus omnibus ad bellum Troianum profectis imperabat. NESTOREM] quo potissimū consiliario utebatur Agamemnon. Homerus Il. lib. I. QVASI *alumnum disciplinae meae*.] discipulum suum uocat ep. 7. & 18. & lib. VII. ep. ult. L. CAESAR,] Iuliae, M. Antonij matris, frater: auunculus igitur Antonij. Hunc Antonius, oppressa rursus post obitum Caesaris rep. necandum Octauio tradidit, Octauius ei Ciceronem. Sed cum ad eum interficiendum milites ab Octauio missi uenissent, confugit ad Iuliam sororem; quae fratrem, obiecto percussoribus corpore, clamās Antonij matrem una cum fratre necandam, incolumē seruauit. Plutarchus, Appianus. NEAPOLIM]. ep. 17. lib. XIV. ad Att. SORORIS *filium*] M. Antonium, Dolabellae collegam in consulatu. DE *facto*,] de columna, & ara sublata. DE *re gesta*:] de seruis cruci affixis, liberis de saxo Tarpeio deiectis. ep. 15. lib. XIV. ad Att. O mirificum Dolabellam meum! iā enim dico meum: antea,

antea,crede mihi,subdubitabam.magnam ἀναθεώρησιν res habet,de saxo,in crucem,columnam tollere, locum illum sternendum locare.quid quaeris?heroica.Et ad eũdem,infra. REIP. *salutarius..*] ep.1. lib.XIII. QVASI *falsam hereditatem*] tu enim,quae facis,tuo iudicio,& tua spõte facis.itaque haec nõ uera hereditas. ALIENAE *gloriae*] tuae. CERNERE;] usitatus loquendi modus,Cernere hereditatem,pro adire,Festus.ep.2.lib.2.ad Att.& 43.lib.XIII. TRANSFVDERIM,] contraria translata posuit,Transfuderim,Exhauserim. ARDENTIVS.] flagrare amore,incendi,inflãmari,ardere,dicimus. NIHIL *formosius,nihil pulchrius,nihil amabilius.*] ex forma,& pulchritudine oritur amor:ideo,Amabilius,tertio loco posuit. Apparet autem,cum dicat, Nihil formosius,nihil pulchrius,quiddam esse, quo differant inter se forma,& pulchritudo:idque,nisi fallor,tale est.Forma mouet, & ad uenerationem quãdam animum adducit,decora specie,& apta partium omnium cõpositione.Pulchritudo allicit,& fruẽdi cupiditatem gignit.Ex hac distinctione potest aliquid esse formosum,nec tamẽ pulchrum;& aliquid pulchrũ,nec tamen formosum.itaque,formosus senex,proprie dicetur,pulcher,non item:& contra,pulchra oratio,uestis,domus,non formosa. Confundit interdum Cicero,ut nihil a pulchritudine differre forma uideatur:hic,quia perspicue alteram ab altera distinguit,utriusque uim indicare operaepretium fuit. IDIBVS *Mart.*] quo die Caesarem Brutus occidit.ep.28. lib. x.& omnes historici. TANTVM *accessit,*] ob euersam columnam,hominesq. libertatis inimicos extremo supplicio affectos. AMARAS *uidear,antea dilexisse.*] Diligere,leuius est,quam Amare.in epistola ad M. Brutum: Clodius ualde me diligit,uel,ut ἐμφατικώτερον, ualde me amat.ep.47.lib.XIII.Quid ego tibi commendem eum,quem tu ipse diligis?sed tamen,ut scires,eum non a me diligi solum,uerum etiam amari,ob eam rem tibi haec scribo.Et ad M.Brutum,apud Nonium:Aut amabis me,aut,quo contentus sum,diliges. Terentius quoque ut diuersa posuit in Eun.Non pol,quo quamquam plus amem, aut plus diligam,eo feci. TECVM *ipse certes.*] non iã ut alios,sed ut te ipsum uincas.Egregius laudandi mos.de Orat.lib.III. Saepe inter homines sapientissimos constare uidi,quamquam hoc Crasso,cũ aliquid accuratius dixisset,semper fere contigisset,ut numquam dixisse melius putaretur,tamen omnium consensu sic esse tum iudicatum, ceteros a Crasso semper omnes,illo autẽ die,etiã ipsum a sese superatum.Ep.1.lib.I.ad Q.fr. Non ut cũ alijs, sed ut tecum ipse certes. QVOD *haud scio an nemini,*] idem erat, Haud scio an cuiquam. Et utroque modo utitur Cicero.uide quae diximus ep.9. SVMMA *seueritas animaduersionis*] hac de re sic in Phil.1.Cum serperet in urbe infinitum malum;idq. manaret in dies latius;ijdemq. bustum in foro facerent, qui illũ insepultam sepulturã effecerãt;& quotidie magis,magisq.perditi homines cũ sui similibus seruis tectis,ac templis urbis minarentur:talis animaduersio fuit Dolabellae cum in audaces, sceleratosq. seruos,tum in impuros,& nefarios liberos, talisq. euersio illius exsecratae colũnae, ut mihi mirũ uideatur, tã ualde reliquum tempus ab illo uno die dissensisse. INVIDIOSA,] odiosa:ut ep.1.lib.I.Regiae largitionis inuidia. POPVLARIS] grata omnibus;cum gratior soleat esse clementia:ep.4.lib.x.ad Att. Ipsum non uoluntate,aut natura non esse crudelem,sed quod putaret,popularem esse clementiam. INFIMO *cuique*] quod mirum uidebatur:cum infimi homines licentia,& rerum nouitate delectẽtur. Eadẽ de re in ep.16.lib.XIV.ad Att.Quis audeat uiolare,proposita cruce,uel saxo? praesertim tãtis plausibus, tanta approbatione infimorum. FELICITATI *tuae:*] non uirtuti. ANIMI,] hoc refertur ad rem gestam. INGENII, *atque consilij.*] hoc ad concionem ipsam, in qua uehementer eos accusabat, qui columnam illam in foro Caesari mortuo erexerant. ACCESSVS *a te ad caussam facti,*] accessisti ad rem narrandam ita pedetentim,& gradatim,indeq. ita recessisti, non ut impetu quodam, & temeritate captus ad animaduertendum uidereris,sed ut ipsa res, a te prudenter explicata,hortaretur te ad celerem animaduersionẽ,omnium concessu. MATVRITATEM *animaduertenti*] in eos,qui columnam erexerant. VRBEM *periculo,ciuitatem metu:*] tecta ab igne, ciues a caede.Differre Vrbem a Ciuitate, quis iã nescit? Pro Sulla:In qua ciuitate res tantas gesserim,memini;& in qua urbe,intelligo.De hoc periculo sic ep.1.lib.XII.Manabat illud malum urbanum,& ita corroborabatur quotidie, ut ego quidem & urbi,& otio diffiderẽ urbano.Et Philip.1. AD TEMPVS.] ut aliquamdiu sua nobis haec praeclara actio fructum ferat. AD *exemplum.*] ut hoc exemplo semper homines ad bene de rep.merendum excitentur.In Vatinium:Quo etiam maiore es malo mactandus,quod non solum facto tuo, sed etiam exemplo remp. uulnerãsti. TVENDOS,] ab iniuria. ORNANDOS] honoribus afficiendos. ILLOS *uiros,*] M.Brutum,C.Cassium,& alios,qui Caesarem regnantem occiderant. INITIVM *libertatis*] quasi dicat:a te consule reliqua exspectantur;ut sis particeps eiusdem gloriae. Ad hanc Ciceronis epistolam rescripsit Dolabella luculente.ep.15.lib.XIV.ad Att.

Argumentum ep.15.

DVabus Paeti epistolis respondet;priori,iure se eius ualetudine perturbatum,cuius & amorem in se,& ingenij festiuitatem plurimi faciat;posteriori,nihil referre,utrum Romae sit,an Neapoli;cum Romae unius nu-

tu regantur

tu regantur omnia: itaque se manere in sententia de domo Neapoli emenda. Caesare tertium, & Lepido cos. confecto Africano bello, antequam Caesar iret in Hispaniam contra Pompeij liberos.

Cicero S. D. Papirio Paeto. 15.

DVABVS tuis epistolis respondebo, uni, quam triduo ante acceperam a Zetho; alteri, quam attulerat Phileros tabellarius. Ex prioribus tuis litteris intellexi pergratam tibi esse curam meam ualetudinis tuae; quam tibi perspectam esse gaudeo: sed, mihi crede, non perinde, ut est reapse, ex litteris perspicere potuisti nam cum a satis multis (non enim possum aliter dicere) & coli me uideam, & diligi; nemo est illorum omnium mihi te iucundior. nam quod me amas; quod id & iampridem, & constanter facis; est id quidem magnũ, atque haud scio, an maximum, sed tibi commune cum multis: quod tu ipse tam amandus es, tamq. dulcis, tamq. in omni genere iucundus, id est proprie tuum. accedunt non Attici, sed salsiores, quam illi Atticorum, Romani ueteres, atque urbani sales. ego autem (existimes licet quod lubet) mirifice capior facetijs, maxime nostratibus, praesertim cum eas uideam primum oblitas Latio tum, cum in urbem nostram est infusa peregrinitas, nunc uero etiã braccatis, & transalpinis nationibus, ut nullum ueteris leporis uestigium appareat. itaque, te cum uideo, omnes mihi Granios, omnes Lucilios, uere ut dicam, Crassos quoque, & Laelios uidere uideor. moriar, si, praeter te, quemquam reliquum habeo, in quo possim imaginem antiquae, & uernaculae festiuitatis agnoscere. ad hos lepores cum amor erga me tantus accedat, miraris me tanta perturbatione ualetudinis tuae tam grauiter exanimatum fuisse? Quod autem altera epistola purgas te non dissuasorem mihi emptionis Neapolitanae fuisse, sed auctorem moderationis urbanae: neque ego aliter accepi: intellexi tamen idem, quod his intelligo litteris, nõ existimasse te, mihi licere, id quod ego arbitrabar, res has non omnino quidem, sed magnam partem relinquere. Catulum mihi narras, & illa tempora: quid simile? ne mihi quidem ipsi tunc placebat diutius abesse ab reip. custodia. sedebamus enim in puppi, clauũq. tenebamus: nunc autem uix est in sentina locus. an minus multa s.c. futura putas, si ego sim Neapoli? Romae cum sum, & urgeo forum; s.c. scribuntur apud amatorem tuum, familiarem meum. & quidem, cum in mentem uenit, ponor ad scribendum: & ante audio s.c. in Armeniam, & Syriam esse perlatum, quod in meam sententiam factum esse dicatur, quam omnino mentionem ullam de ea re esse factam. atque hoc nolim me iocari putes. nam mihi scito iam a regibus ultimis allatas esse litteras, quibus mihi gratias agant, quod se mea sententia reges appellauerim: quos ego non modo reges appellatos, sed omnino natos nesciebam. quid ergo est? tamen, quamdiu hic erit noster hic praefectus moribus, parebo auctoritati tuae: cum uero aberit, ad fungos me tuos conferam. domum si habebo; in denos dies, singulos sumptuariae legis conferam. sin minus inuenero, quod placeat; decreui habitare apud te. scia enim, me nihil gratius tibi facere posse. Domum Sullanam desperabam iam, ut tibi proxime scripsi, sed tamen non abieci. tu, uelim, ut scribis, cum fabris eam perspiciat. si enim nihil est in parietibus, aut in tecto uitij; cetera mihi probabuntur. Vale.

EXPLANATIO

PAPIRIO *Paeto.*] Paetum ab oculis leuiter declinatis, Porphyrio in Hor. Sat. 3. deductũ ait: Acro, quod eius oculi huc, & illuc mouerentur. PHILEROS] seruorum nomina, Zethus, & Phileros. INTELLEX *pergratam tibi esse curam meam ualetudinis tuae: quam tibi perspectam esse gaudeo:*] sic unus omnino uetus liber, & recte. reliqui omnes mendose, Intellexi pergratam tibi perspectum esse gaudeo. REAPSE,] antique, pro Re ipsa, ut Meapte, Suapte. sic Cicero, Pacuuius, Plautus, Africanus minor, Seneca locuti sunt. Festus. ATQVE *haud scio, an maximum,*] & fortasse maximum. ep. superiore: Contigit tibi, quod haud scio an nemini: pro, quod, opinor, nemini: uel, quod fortasse nemini. Dubitatio quaedam est, ita rem amplificans, ut species minuatur assentationis. Pro Flacco: Cuius ego ciuitatis disciplinam, atque grauitatem non solum Graeciae, sed haud scio an cunctis gentibus anteponendam putem. ATTICI,] qui laudari in primis solent. ep. 31. lib. VII. NOSTRATIBVS,] Romanis, non Latinis, aut Gallicis. OBLITAS] inquinatas. LATIO] ex Latio. CVM *in urbem nostram est infusa peregrinitas,*] cum Latinis data ciuitas est: quorum consuetudo Romanum sermonem infuscauit. Peregrini autem ab initio Latini Romae uocabantur: & lex lata de peregrinis urbis usu prohibendis. & hic Cicero a peregrinis, idest a Latinis, Gallos distinguit, quos braccatas, & trãsalpinas nationes appellat. BRACCATIS, *& transalpinis nationibus,*] Gallia Braccata, quae cis alpes fuit, dicebatur prouincia Narbonensis, a genere uestimenti: Comata uero, quae Romanis, ante quam a C. Caesare superaretur, non paruit, dicta a comis alendis. Hic Cicero iocatur, non sine stomacho, in Caesarem, qui Gallis quibusdam, non modo cisalpinis, uerum etiam transalpinis ciuitatem dederat: ex quibus nonnullos etiam in senatũ recepit. Suetonius, Ciuitate, ait, donatos, & quosdam e semibarbaris Gallorum, recepit in curiam. Et infra: Illa uulgo canebantur, Gallos Caesar in triumphum ducit. ijdem in curia Galli braccas deposuerũt, latum clauum sumpserunt. OMNES *mihi Granios,*] quicumque Granio similes in dictis fuere. Granius praeco dicax admodum fuit. nominat eum Cicero lib. 2. de Orat. & in Bruto, & in oratione pro Plancio, & Lucilius poeta apud Gellium lib. IV. cap. 17.

Coniicero

" Coniicere in uersus dictum praeconis uolebam
" Granij. VERE *ut dicam,* } hoc interponit, quia transit ad maiorem Paeti laudem. nam Crassus, & Laelius non modo faceti, ut Granius, sed eloquentes etiam fuere. CRASSOS } L. Crassum, oratorem summum, cuius mortem Cicero deplorat lib. III. de Orat. LAELIOS } C. Laelium, Sapientis cognomine honestatum, Africani minoris amicissimum, cui sermonis elegantiam Cicero tribuit in Bruto. Miror hic omissum esse Caesarem illum, Catuli fratrem, qui dicacitate, & facetijs omnes uicit: ut lib. 2. de Orat. & lib. 1. de Off. VERNACULAE } domesticae, Romanae, non oblitae Latio, aut braccatis, & transalpinis nationibus. AUCTOREM *moderationis urbanae:* } quod suaseris, ut neque semper in urbe maneam, neque semper absim. NEQUE *ego aliter accepi:* } Neque, non disiungit hic, ut alibi; sed fere ualet idem, quod Nequidem: ut si dixisset, ne ego quidem aliter accepi. Simile illud ep. 1. lib. VI. Qui neque, cum id faciebamus, tam eramus amentes. Et ep. 4. ad Att. lib. I. Quod scribis, etiam si cuius animus in te esset offensior, a me recolligi oportere: quid dicas? neque id neglexi. ARBITRABAR, } licere mihi arbitrabar, res has si non omnino, saltem ex magna parte relinquere. quod tu mihi non existimas licere. MAGNAM *partem* } ex magna parte. ep. 9. lib. III. Soles libenter, ut ego, maiorem partem nihil curare. Caesar lib. IV. de bel. Gal. Magnam partem lacte uiuunt. Terentius in Eun. & Cicero ipse Acad. 2. & Tusc. 4. CATULUM } Q. Catulum, eius filium, qui cum C. Mario consul fuit. MIHI *narras,* } ais Catulum ab reip. custodia numquam discessisse. ILLA *tempora:* } cum uiueret Catulus. QUID *simile?* } sic ep. 23. lib. VII. Bacchas istas cum musis Metelli comparas: quid simile? SEDEBAMUS *in puppi,* } remp. gubernabamus ut principes, dignitate, & auctoritate summa. VIX *est in sentina locus.* } tantum abest, ut remp. regamus, ut uix ullā eius partem attingere nobis liceat. AN. MINUS *multa S. C.* } abesse mihi licet nullo reip. damno, non enim, si ego Romae non sim, ideo minus multa S. C. fient. URGEO *forum;* } in forum saepe uenio.. SCRIBUNTUR *apud amatorem tuum,* } quae scribi solebant in curia, dictis relata de re sententijs. ita ex uoluntate unius omnia geruntur: senatorum sententiae non rogantur, sed S. C. inscio senatu domi scribuntur. Amatorem Paeti Caesarem uocat; apud quem auctoritate, & gratia plurimum ualebat Paetus. CUM *in mentem uenit,* } quasi contemnens Caesar non cogitat, sed. cum in mentem uenit, in S. C. ponit, affuisse me scribendo. AD *scribendum:* } opinor, scriptum fuisse, ADF. SCRIB. idest, affuisse scribendo. de quo more diximus ep. 8. lib. III. ULTIMIS, } qui regnant in finibus imperij Romani. REGES *appellauerim:* } fingebat Caesar, ut adhuc resp. stare uideretur, S. C. esse factum in sententiam Ciceronis de aliquo rege appellando. ep. 17. lib. 2. QUID *ergo est? tamen,* } sic Coelius ep. 13. lib. III. PRAEFECTUS *moribus,* } Caesar, quem senatus moribus in triennium praefecerat. Dio lib. XLIII. PAREBO *auctoritati tuae:* } faciam, quod suades: ab urbe non discedam. loci non nihil est in hoc, Parebo auctoritati tuae. Sunt enim uerba minoris ad maiorem. FUNGOS } fungi, ut hodie quoque, apud ueteres optime conditi, inter exquisitas epulas habebantur. ep. 10. & lib. VII. ep. 26. DOMUM *sibi habebo;* } Neapoli. IN *denos dies,* } quem sumptum in singulos dies praescribit sumptuaria lex, eum in decem dies distribuam. ita non modo non contra legem, sed etiam intra legem epulabor. Tulit eam legem Caesar post bellum Africanum, Dione teste. uide ep. 26. lib. VII. & ep. ult. huius libri. & ep. 7. lib. XIII. ad Att. SIN *minus inuenero, quod placeat;* } si domum non inuenero, quae placeat. SULLANAM } in urbe Neapoli. Non *abieci.* } adhuc spero. ep. 1. lib. XIII. Te abiecisse illam aedificationem, constabat inter omnes.

Argumentum ep. 16.

Ostendit, nihil a se praetermissum, ut Caesarianorum beneuolentiam sibi conciliaret: deinde, neque boni ciuis, neque sapientis hominis officium in se desiderari posse: postremo, ad Papirij iocationes respondet. Caesare tertium, & Lepido cos. post bellum Africanum.

Cicero S. D. Papirio Paeto. 16.

DELECTAVERUNT me litterae tuae: in quibus primum amaui amorem tuum, qui te ad scribendum incitauit, uerentem, ne Silius suo nuncio aliquid mihi sollicitudinis attulisset. de quo & tu mihi antea scripseras, bis quidem eodem exemplo, facile ut intelligerem te esse commotum: & ego tibi accurate rescripseram, ut, quoquo modo, in tali re, atque tempore aut liberarem te ista cura, aut certe leuarem. sed, quando proximis quoque litteris ostendis, quantae curae tibi sit ea res; sic mi Paete habeto; quidquid arte fieri potuerit, (non enim iam satis est consilio pugnare, artificium quoddam excogitandum est) sed tamen, quidquid elaborari, aut effici potuerit ad istorum beneuolentiam conciliandam, & colligendam, summo studio me consecutum esse, nec frustra, ut arbitror. sic enim color, sic obseruor ab omnib. ijs, qui a Caesare diliguntur, ut ab eis me amari putem.

nam,

nam, Et si NON *facile diiudicatur amor uerus, et fictus, nisi aliquod incidat eiusmodi tempus, ut, quasi aurum igne, sic beneuolentia fidelis periculo aliquo perspici possit: cetera sunt signa communia: sed ego uno utor argumento, quamobrem me ex animo, utreq. arbitrer diligi; quod & nostra fortuna ea est, & illorum, ut simulandi caussa non sit. De illo autem, quem penes est omnis potestas, nihil uideo, quod timeam, nisi quod omnia sunt incerta, cum a iure discessum est: nec praestari quidquam potest, quale futurum sit, quod positum est in alterius uoluntate, ne dicam libidine. sed tamen eius ipsius nulla re a me offensus est animus. est enim adhibita in ea re ipsa summa a nobis moderatio. ut enim olim arbitrabar esse meum, libere loqui, cuius opera esset in ciuitate libertas; sic, ea nunc amissa nihil loqui, quod offendat aut illius, aut eorum, qui ab illo diliguntur, uoluntatem. effugere autem si uelim non nullorum acute, aut facete dictorum offensionem; fama ingenii mihi est abiicienda. quod si id possem, non recusarem. sed tamen ipse Caesar habet peracre iudicium. & ut Seruius, frater tuus, quem litteratissimum fuiße iudico, facile diceret, hic uersus Plauti non est, hic est; quod tritas haberet aures notandis generibus poetarum, & consuetudine legendi: sic audio Caesarem, cũ uolumina iam confecerit ἀποφθεγμάτων, si quid afferatur ad eum pro meo, quod meum non sit, reiicere solere. quod eo nunc magis facit, quia uiuunt mecum fere quotidie illius familiares. incidunt autem in sermone uario multa, quae fortasse illis, cum dixi, nec illitterata, nec insulsa esse uideantur. haec ad illum cum reliquis actis perferuntur: ita enim ipse mandauit. sic fit, ut, si quid praeterea de me audiat, non audiendum putet. quamobrem Oenomao tuo nihil utor. et si posuisti loco uersus Attianos. sed quae est inuidia? aut quid nunc mihi inuideri potest? uerum fac esse omnia. sic uideo philosophis placuisse, iis, qui mihi soli uidentur uim uirtutis tenere;* NIHIL *esse sapientis praestare, nisi culpam. qua uideor mihi dupliciter carere: et quod ea senserim, quae rectissima fuerunt: & quod, cum uiderem, praesidii non satis esse ad ea obtinenda, uiribus certandum cum ualentioribus non putarim. ergo in officio boni ciuis certe non sum reprehendendus. reliquum est, ne quid stulte, ne quid temere dicam, faciam ne cõtra potentes. idquoque puto esse sapientis. cetera uero, quid quisque me dixisse dicat, aut quo modo ille accipiat, aut qua fide mecum uiuant ii, qui me assidue colunt, & obseruant, praestare non possum. ita fit, ut & superiorum consiliorum conscientia, & praesentis temporis moderatione me consoler; & illam Attii similitudinem non modo iam ad inuidiam, sed ad fortunam transferam: quam existimo leuem, & imbecillam, ab animo firmo, et graui, tamquam fluctum a saxo, frangi oportere. etenim, cum plena sint monumenta Graecorum, quemadmodum sapientissimi uiri regna tulerint uel Athenis, uel Syracusis, cum, seruientibus suis ciuitatibus, fuerint ipsi quodam modo liberi: ego me non putem tueri meum statũ sic posse, ut neque offendam animum cuiusquam, nec frangam dignitatem meam?* Nunc *uenio ad iocationes tuas. quando tu, secundum Oenomaum Attii, non ut olim solebat, Atellanum. sed, ut nunc fit, mimum introduxisti. quẽ tu mihi Popilium, quem denarium narras? quam tyrotarichi patinam? facilitate mea ista ferebãtur antea: nunc mutata res est. Hirtiũ ego, & Dolabellam dicendi discipulos habeo, cenandi magistros. puto enim enim te audisse, si forte ad uos omnia perferuntur, illos apud me declamitare, me apud illos cenitare. Tu autem quod mihi bonam copiam eiures, nihil est. tum enim cum rem habebas, quaesticulis te faciebam attentiorem: nunc, cum tam aequo animo bona perdas, non eo sis consilio, ut, cum me hospitio recipias, aestimationem te aliquam putes accipere. etiam haec leuior est plaga ab amico, quam a debitore. Nec tamen eas cenas quaero, ut magnae reliquiae fiant. quod erit, magnificum sit, & lautum. memini te mihi Phameae cenam narrare. temperius fiat: cetera eodẽ modo. quod si perseueras me ad matris tuae cenam uocare; feram id quoque. uolo enim uidere animum, qui mihi audeat ista, quae scribis, apponere, aut etiam polypum Miniani Iouis similem. crede mihi, non audebis. ante meum aduentum fama ad te de mea noua lautitia ueniet: eam extimesces. neque est; quod in promulside spei ponas aliquid: quam totam sustuli. solebã enim antea delectari oleis, et lucanicis tuis. Sed quid haec loquimur? liceat modo istò uenire. tu uero (uolo enim abstergere animi tui metum) ad tyrotarichum antiquum redi. ego tibi unum sumptum afferam, quod balneum calfacias oportebit, cetera more nostro. superiora illa lusimus. De uilla Seliciana & curasti diligẽter, et scripsisti facetissime: itaque puto me praetermissurũ: salis enim satis est, sanniorum parum. Vale.*

EXPLANATIO

SVO. NVNCIO } uidetur nunciasse, ut ex epistola colligitur, Caesarem salibus Ciceronis esse offensum. AB. IIS, *qui a Caesare diliguntur*, } ep. 12. lib. VI, AMARI. PVTEM, } coli enim, & obseruari aliquis potest, nec tamen amari. VT, *quasi aurum igne, sic beneuolentia fidelis periculo aliquo perspici possit:* } sumptum fortasse ex Isocratis oratione (scriptam ab Isocrate Appolloniate, Harpocration putat) ad Demonicum, in qua sic est: *Τὸ μὲν χρυσίον ἐν τῷ πυρὶ δοκιμάζομεν, τοὺς δὲ φίλους ἐν ταῖς ἀτυχίαις διαγινώσκομεν*. SIGNA *communia:* } tam eorum, qui uere amant, quam qui ficte. SED. EGO } ratio Latini sermonis, Tamen, postulabat: uerum Cicero, sententiam spectans potius quam uerba, Sed, pro Tamen, intulit. NOSTRA *fortuna* } humilis, & abiecta: itaque non est, cur quisquam, qui uere non amet, amare se simulet. ILLORVM, } florentissima: cum sit penes Caesarem potestas omnis. PRAESTARI } ut certum affirmari. NE *dicam libidine.* } uoluntas enim iusta potest esse, libido non potest. CVIVS *opera* } ob Catilinae coniurationem oppressam. ACVTE *aut facete* } quaedam enim acuta, nec tamen facete: & facetum latius patet, quam acutum. OFFENSIONEM; } non, laesionem; (nam subiunget, nihil se loqui, quod offendat aut Caesaris, aut eorum, qui ab illo diliguntur, uoluntatem) sed, non nulla dicta, in quae, uel sine industria, offendo, & incurso. Hoc

ro. Hoc uerbum est in antiquis libris omnibus, quibus nunc utor; & erat in ijs, quibus utebar olim adolescens: quod ideo testatum uolui, quia nonnulli de hoc loco ita scripserant: Nulli ueteres codices, Offensionem, habent. postea, mendosum hic esse librum illum, quem reliquis omnibus praeferre non dubitát, ijdem confessi sunt. omnino ualde mirabar, cur illud uerbum, quod ego in cúctis ueteribus libris uidebam, ipsi in nullis esse affirmarent. satis igitur liquet, quod saepe dixi, non unum, aut paucos ueteres libros, sed multos inspiciendos esse, si restituere antiquitatem cupimus. interdum enim, ubi libri ante multa saecula descripti, mendis inquinati sunt, recétiores uacare uitio animaduerti. itaque uetustiores quidē diligentius inquirere, nullum tamen contemnere debemus. FAMA *ingenij mihi est abijcienda.*] quam abijcere non possum; itaque nec effugere acute, aut facete dictorum offensionem. SI. ID *possem,*] effugere offensionem supra dictam. TRITAS] admodum exercitatas. NOTANDIS] diligenter obseruandis. ET *consuetudine legendi:*] cum assidue quoque poetas legeret. IAM *confeceris*] puer cum esset. Suetonius. Ἀποφθεγμάτων,] salse dictorum a multis. Hunc librum, Dicta collectanea, Suetonius uocat. ACTIS] Et publica, & priuata erant acta: publica, ut edicta, S.C. leges: priuata, quidquid priuatim ageretur. Phil. 2. In publicis actis nihil est lege grauius: in priuatis firmissimum est testamentū. Ep. 28 lib. x. Quod nisi res urbanas, actaq. omnia ad te perferri arbitrarer; ipse perscriberem. Et ep. 15. lib. 2. In actis non erat. Hic autem priuata significantur acta. OENOMAO. TVO] Attij tragoedia, cuius testimonio utuntur Festus, & Nonius. NIHIL. VTOR.] uersus ex Oenomao tragoedia a Papirio recitati, uitandam inuidiam, admonebant. POSVISTI. LOCO] oppor tune eorum exemplum attulisti. Loco, aut In loco, aut dicere aliquid, aut facere, sumitur pro, ubi tempus postulat, non alieno tempore, cum oportet. ep. 16. lib. xi. Epistolae offendunt non loco redditae. Lib. III. de leg. Senatori tria iussa sunt: ut adsit; nam grauitatem res habet, cum frequens ordo est: ut loco dicat, idest rogatus: ut modo, ne sit infinitus. Et in Partit. Loco tu quidem quaeris. Loco igitur Paetus, cum de uitanda ageret inuidia, uersus Attianos posuit. FAC. ESSE. OMNIA.] Esto, ut inuideatur mihi, licet inuidendi caussa nulla sit. IIS,] non omnibus, Stoicis, Academicis, Peripateticis. VIM *uirtutis tenere;*] intelligere, in quo sita sit uirtus. NIHIL *esse sapientis praestare, nisi culpam.*] hoc unum sapientis esse, culpam uitare: quod potest: cetera eum praestare non posse: quae si eueniant, reprehendi eum non debere. uide infra. AD. EA] quae rectissima fuere. CVM *ualentioribus*] cum Caesare. ep. 7. lib. IV. ep. 1. & 6. lib. VI. ep. 1. lib. VII. ID *quoque puto esse sapientis.*] quia supra dixerat, Nihil esse sapientis praestare, nisi culpam: ne uideatur in una tantum re sapientis officium posuisse, subiunxit, Id quoque puto esse sapientis. sed illud e sententia Stoicorum dixit, qui de uitanda culpa tantū laborabát, cetera contēnebant omnia: hoc ex opinione sua, qui non modo culpā uitare, sed tueri etiā salutem uult. itaque supra, Quidquid, ait, arte effici potuerit, &c. PRAESTARE *non possum.*] aliorum uoluntatem, & fidem praestare non possum: culpam quidem praestabo: quod unum sapiētis esse, Stoicis placuit: etiam illud, quod praeterea sapientis esse mihi uidetur, ne quid stulte, ne quid temere dicā, faciā ue contra potentes. ET. ILLAM *Attij similitudinem non modo iam ad inuidiam, sed ad fortunam transferam:*] similitudinē appellat uersus Attianos, in quibus imago quaedam cernebatur suae seruitutis: &, quoniam ijs uersibus praecipiebatur, uitandā esse inuidiā, praesertim ijs, qui laedi facile possent; quo in numero, post Caesaris uictoriam, Cicero fuit; propterea non sibi inuidiam potius, quam fortunam, timendam significat: quam tamen ipsam fortiter sustineri oportere, & ita frangi ab animo firmo, & graui, ut fluctus frangitur a saxo. in quo imitabor, inquit, eos, qui uel Athenis, uel Syracusis, ita tyrannidem tulerunt, ut, seruientibus suis ciuitatibus, fuerint ipsi quodā modo liberi. LEVEM, *& imbecillam, ab animo firmo, & graui,*] antitheta, leue, & graue; imbecillum, & firmum: quibus admodum ornatur oratio. SAPIENTISSIMI *uiri*] Athenis Socrates, cum triginta tyranni, a Lacedaemonijs impositi, dominarētur; Syracusis Plato, atque etiam Aristippus, regnante maiore Dionysio. Laertius, & alij. QVODAM *modo*] non omnino, sed quodam modo. non enim, ubi e sua libidine unus omnia moderatur, ibi perfecta libertas esse potest. erant igitur illi uiri quodam modo liberi, quia quaedam patienter ferrent, quaedā autē, quae dominantibus placerent, ipsi facere nollent, aut dicere. OFFENDAM] supra bis idem dixit. primum his uerbis: Vt olim arbitrabar esse meum, libere loqui, cuius opera esset in ciuitate libertas: sic, ea nunc amissa, nihil loqui, quod offendat aut illius, aut eorum, qui ab illo diliguntur, uoluntatem. Deinde sic: Reliquum est, ne quid stulte, ne quid temere dicā, faciā ue contra potentes. DIGNITATEM] quae frangitur demissione animi, assentatione, mutatione sentētiarum, denique rebus omnibus indecore factis. SECVNDVM *Oenomaum*] post Oenomaum. ep. 12. lib. IV. NON, *ut olim solebat, Atellanum, sed, ut nunc fit, mimum introduxisti.*] Papirius in epistola sua, post eos uersus, quos ex Attij Oenomao recitauerat, in Ciceronem irriserat, non modeste, ut solebant olim Atellanarum actores, sed liberius, ut actores mimorum. multis modis enim fabula mimus ab Atellana differebat: quod parum modeste dicax; quippe quae dicta sit, ut ait Donatus in Terentij uita, ab imitatione diuturna uilium rerum, & leuium personarum: itaque Macrobius lib. II. Sat. mimis lasciuiam tribuit: quod Romana lingua, non Osca, ut Atellana: quod ab uno tātum agebatur; quod exodijs carebat; neque enim in quinque actus, ut Atellana, & reliquae fabulae, quibus actibus inserebantur ad animos recreādos exodia, diuidebatur, sed perpetuam actionē habebat; postremo, ut arbitror, quod neque adhibito tibicine, neque cantu, neque cū corporis motu, ut reliquae fabulae, agebatur. hinc Laberij, hinc Publij mimi; e quibus argutissimos, & pulcherrimos uersus recitant Macrobius, Nonius, & alii. apud Graecos autē Sophron, & Xenarchus, quos lib. 1. Poet. nominat Aristoteles, mimos conscripsere; & ab iis, nisi me opinio fallit, imitatione ali-

Ddd qua,

qua,ut a Graecis Latinae comoediae, item fluxit Latinus mimus. Atellanae uero fabulae iocis quidem & ipsae,sed aliquanto modestioribus,compositae erant,&,ut ait Donatus,in se non habebant nisi uetustā elegantiā:idest,ut ego interpretor,minus dicaces erant, quam mimi. Propterea Valerius Max. lib.2.c. 1.genus hoc delectationis Italica seueritate temperatum, ideoq. nota uacuum, & ab Oscis accitum esse dicit. Liuius autem,a quo sumpsit Valerius, haec prodidit lib.vi i.Postquā ludus in artem paulatim uerterat;iuuentus,histrionibus fabellarum actu relicto,ipsa inter se more antiquo ridicula,intexta uersibus, iactitare coepit:quae exodia postea appellata,consertaq.fabellis potissimum Atellanis sunt. quod genus ludorum,ab Oscis acceptum,tenuit iuuentus,nec ab histrionibus pollui passa est. eo institutum manet,ut actores Atellanarum nec tribu moueantur,& stipendia,tamquam expertes artis ludicrae, faciat. Quod igitur elegantiam in Atellanis Donatus esse dixit: nō ad sermonis genus,quod rude,& impolitum fuisse duco,qualis erat Oscorum lingua,a quibus Atellanae acceptae,sed ad sententiarum munditiam refero, iucundā auribus nobilium uirorum , sicuti mimorum lasciuia dicacitate inferiorum ordinum homines delectabantur magis Praeterea sermone Osco,non Romano,Atellana cōponebantur:a pluribus, non ab uno tantum,agebatur:habebat exodia,ut ostendit Liuius;ex quo patet,in actus distributam fuisse,postremo cum tibicine,cantu,motu corporis agebatur:quod ex eodem Liuio licet intelligere. Praeterea haec, quae mimum ab Atellana distinguebant,addam id,quod mihi nunc in mentem uenit,ciues Romanos ingenuos. Atellanas tantum agere solitos esse,quia genus illud nota uacuum fuit,reliquas fabulas, & in ijs mimū,a seruis,aut libertis,aut a peregrinis actas esse:quis enim ciuis Romanus,praesertim ingenuus, ludicram artem exercere uellet,cum sciret se tribu motum iri,nec stipendia deinde posse facere?At D.Laberius,non modo ciuis ingenuus,sed etiam eques Romanus,mimum suum egit. Excusatur necessitate: Caesar enim iussit,qui cogere poterat.in quo sibi factam esse iniuriā,queritur ipse uersibus egregijs apud Macrobium lib. i i. Recte igitur mimum,non Atellanum,idest Atellanae fabulae histrionē, Paetus induxisse dicitur;quia dictis acutioribus,quam quae inseri olim Atellanis solita fuerant, in Ciceronē iocaretur. VT, OLIM] nondum inuenta mimo fabula,in qua mores alicuius, ut auaritia, libido, superbia,describebantur. HIRTIVM] qui saepe audijt Ciceronem in Rhetoricis. nā in proemio libri de Fato, Mihi,ait Hirtius,rhetorica nostra sunt nota;teq.in his,& audiuimus saepe,& audiemus. DOLABELLAM] ep.7.& lib.vi i.ep. ult. DECLAMITARE,] in quo aequissimis Ciceronis auribus utebantur:ep.ult.lib.vi i. ILLOS *apud me declamnare, me apu illos cenitare*.] ne quis hunc locum ex ingenio suppletum arbitretur;moneo lectorem, hoc totum esse in duobus antiquis libris: cum quibus olim consensisse memini librum Vincentij Riccij:idq. mea Scholia ante multos annos edita,testantur. TV AVTEM *quod mihi bonam copiam eiures,nihil est*.] . Hieronymus Ferrarius,contra ueteres omnes libros,legendum arbitrabatur, Bonam copiam iures hoc sensu:non est,quod te mihi semper praesto fore,tuiq. bonam copiā facturum iures.ut respexerit ad id,quod M. Varro scribit lib.vi.de lingua Lat.Debitores non nulli pro pecunia,quam debebant,operas in seruitutem dabant, dum soluerent. C.Popillio rogante, Visolo dictatore,sublati:& omnes qui bonam copiam iurarent,ne essent nexi,dissoluti, idest qui sui facultate creditoribus semper esse facturos,iureiurando promitterent. Ego autem puto hic dictum esse,Quod mihi bonam copiam eiures,pro,quod iures mihi,te non habere unde sumptum facias. Tantumq. abest, ut ex Varrone Ciceronis locum emendem, ut potius ex Cicerone Varronis locum putem esse corrigendum:ut legatur, Voluitque,ut ij bonam copiam eiurarent:idest,ut iurarent,se non habere, unde creditoribus satisfacerent. Mecum faciunt,ut dixi,ueteres libri omnes,praeterea Sex.Pompeius; qui nostrā sententiam ita confirmat,ut dubitatio prorsus nulla relinquatur. Eiuratio,inquit,significat,id,quod desideretur,non posse praestari. Et Cicero lib.2.de Orat.Eiero,iniquus est.Et in Verrē: Praetor prouinciā suam totam sibi iniquam eiurat. Et Phil.i 2. Me iniquū eiurabant Plautus quoque: Eiurauit militiam. Tacitus lib.i 2. Adactus Syllanus eiurare magistratum. Et lib xiv.Regulus in locum Caecinae,cui dies unus superetat,cōsulatum inijt,eiurauit. NIHIL *est*.] nihil opus est.damnum ne timeas,cum me hospitio recipies. CVM *rem habebas*,] integra tibi re domestica,ante aestimationē a Caesare decretam. QVAESTICVLIS] Incellis dandi casu ponitur,quam auferendi,opinor dictum:ut sit,Attentiorem,uel ad minimos quaestus.Sic Terentius in Adel. Attentiores sumus ad rem omnes,quam sat est. Attentus enim dicitur,qui parcus est,& diligens in re uel augenda,uel conseruanda. Pro Quinctio: Paterfamilias prudēs,& attentus. Horatius ep 7.lib.i.Durus,ait,Vulteī,nimis, attentusq. uideris. TAM *aequo animo*] iocatur,quia enim equo animo bona perdidisse. ep.18. Video te bona perdidisse. AESTIMATIONEM *te aliquam putes accipere*.] Allusit ad aestimationem possessionum, quam Caesar per arbitros debitorum caussa fieri uoluerat,ut ij creditoribus facilius satisfaceret.Qua de re initio lib. i i i.de bel.ci. his uerbis: Cū fides tota Italia esset angustior,neque creditae pecuniae soluerentur; constituit, ut arbitri darentur, per eos fierent aestimationes possessionum, & rerum , quanti quaeque earum ante bellū fuissent ; atque eae creditoribus traderentur. Hoc & ad timorem nouarum tabularum tollēdum, minuendū ue,qui fere bella,& ciuiles dissensiones sequi consueuit, & ad debitorū tuendam existimationem esse aptissimū esse stimauit. Suetonius etiam in Caesare, De pecuniis, inquit,mutuis, disiecta nouarum tabularū exspectatione quae crebro mouebatur, decreuit tandem, ut debitores creditoribus satisfacerēt per aestimationem possessionum,quanti quisque ante ciuile bellū comparassent, deducta summa aeris alieni, si quid usurae nomine numeratū,aut perscriptū fuisset.qua condicione quarta pars fere debiti deperibat.Cū igitur Papirius ex eo Caesaris decreto magnam a debitoribus plagam accepisset , aestimatis eorū possessionibus, non quanti essent,eo tempore,sed quanti ante ciuile bellum fuissent; iocatus,ut solet, Cicero, Ne credas, inquit,

inquit, cum me hospitio recipias, aestimationem te aliquā accepturum. Et dixit, Aestimationem aliquā, tamquam si, magnum aliquod damnū, dixisset. Papirius enim aestimationes, idest praedia per arbitros aestimata, a debitoribus accipiens, crediti iacturam non minimam fecerat; cum quarta fere pars debiti, ut dixit Suetonius, deperiret. Deinde sequitur: Etiā haec leuior est plaga ab amico, quā a debitore: hoc est: & tamen, quod ab amico bona tua comedantur, non id tibi aeque graue esse debet, atque illud est, quod debitorū caussā deperditis: a quibus possessiones, quāti uendere nūquam poteris, accipiendae tibi sunt. Eaedē aestimationes infra nominantur ep. 18. NEC. TAMEN *eas cenas quaero,*] hoc refertur ad proxima superiora uerba, Etiam haec leuior est plaga ab amico. MAGNIFICVM *sit, & lautum.*] Magnificum, genere, ut pauones, attagenes, aues Phasianae, accipenseres, mustelae, aselli: Lautum, arte coci, & apparatus elegantia. PHAMEAE] qui fuit auus Tigellij tibicinis. ep. 24. lib. VII. TEMPERIVS] maturius. refero enim ad tempus, non ad frugalitatem. hoc uerbum alibi semel dumtaxat, quod equidē legendo obseruauerim, usurpatum inuenio. Sic autem locutum esse Cornelium Nepotem, Ciceronis aequalem, ex Donati uerbis, quae sunt in Terentij uita, facile possum coniicere. Nepos, inquit, auctore certo comperisse se ait, C. Laelium quondam in Puteolano Kalendis Mart. admonitum ab uxore, temperius ut discumberet, petijsse ab ea, ne interpellaretur: serius tandem ingressum triclinium dixisse, non saepe in scribendo magis successisse sibi: deinde rogatum, ut scripta illa proferret, pronunciasse uersus, qui sunt in Heautontimorumeno: „ Satis, pol, proterue me Syri promissa huc induxerunt. Ouidius, & Columella, Temporius, dixere: quod recentius uidetur, deductum a tempus Temporis: Temperius autem, antiquū, a Tempus temperis: quemadmodū dixere ueteres, Pignus Pigneris, unde Pignero uerbū: posteriores autem, Pignus pignoris. Plautus in Per. Temperi hanc uigilare oportet formulam, atque aetatulā. Et infra: Cedo partem, quam pepigi. To. temperi. Et in Rud. Qui sua uult tēperi conficere negotia. AD. MATRIS *tuae cenam*] ut accipias me frugali cena, qualem dare solebat mater tua. FERAM. ID *quoque.*] non illud modo, quod mihi bonam copiam eiuras, uerum hoc etiam feram, tenui cena me accipi. ISTA,] uilissima edulia. POLYPVM] piscem, ita uocatum, a multitudine pedū, non magni pretij. Plinius lib. IX. cap. 29. MINIANI *iouis similem.*] rubentem, non sua sponte, (nam Polypus ruber non est) sed iure tinctum. Iouis simulacri faciem in Capitolio illini minio solitam, ait Plinius lib. XXXIII. cap. 7. & lib. XXXV. cap. 12. inde Miniano cognomen. NON *audebis.*] quia putabis lautius aliquid me uelle. PROMVLSIDE] potione ex mulso ep. 20. TOTAM *sustuli.*] prorsus reijcere soleo. DELECTARI] sic in quinque libris antiquis, & duobus praeterea Caroli Sigonij: nonnulli, Debilitari: unus, Delibtari: quasi leuiter pasci: a Delibo. LVCANICIS] notū genus suilli farciminis, a Lucanis populis inuentum. ISTO] Neapolim, ubi tu es. DE. VILLA *Seliciana*] domū Sullanam in urbe Neapoli, (ep. 15.) uillā Selicianam in agro Cicero emere cogitabat. CVRASTI] ut eā totā nosses, deinde ad me scriberes. PRAETERMISSVRVM:] non empturum. SALIS *enim satis est, sannionum parum.*] Papirij uerba, uel certe sententiam ponit, qui dixerat, Villam Seliciaoam, in litore positā, salinas habere: deinde subiunxerat: sale quidem abundamus, sed, quod sale condiatur, nō habemus. ut facetias non decesse, sed ridendi materiam, significaret: quia ridendi causas aduersa reip. tempora eriperent. Sal pro facetijs accipi solitum, quis ignorat? Afranius in Compitalibus: Quidquid loquitur, merum est. Sal. Sannio autem is est, qui ridetur. Plerique ueteres libri, Sannonum: duo, Sannionum, quos probaui

---

Argumentum ep. 17.

MAnauerat rumor, uelle Caesarem suis militibus municipia quaedam, agrosq. diuidere. ea diuisio, ueritus erat Paetus, ne ad suos agros perueniret. id quaerenti Cicero respondet. Eodem anno, post bellum Africanum.

Cicero S. D. Papirio Paeto. 17.

NON tu homo ridiculus es, qui, cum Balbus noster apud te fuerit, ex me quaeras, quid de istis municipijs, & agris futurum putem? quasi aut ego quidquam sciam, quod iste nesciat; aut, si quid aliquando scio, non ex isto soleam scire. immo uero, si me amas, tu fac, ut sciam, quid de nobis futurum sit. habuisti enim in tua potestate, ex quo uel ex sobrio, uel certe ex ebrio scire posses. sed ego ista, mi Paete, non quaero, primū quia de lucro prope iam quadriennium uiuimus; si aut hoc lucrum est, aut haec uita, superstitem reip. uiuere: deinde, quod scire quoque mihi uideor, quid futurum sit. fiet enim, quodcumque uolent, qui ualebunt: ualebunt autem semper arma. nobis igitur satis esse debet, quidquid conceditur. hoc si quis pati non potuit, mori debuit. Veientem quidem agrum, & Capenatem metiuntur. hic non longe abest a Tusculano. nihil tamen timeo: fruor, dum licet: opto, ut semper liceat. si id minus contigerit: tamen, quando ego, uir fortis, idemq. philosophus, uiuere pulcherrimum duxi, non possum eum non diligere, cuius beneficio id cōsecutus sum. qui si cupiat esse remp.

qualem fortasse & ille uult, & omnes optare debemus: quid faciat, tamen non habet: ita se cum multis colligauit. Sed longius progredior: scribo enim ad te. hoc tamen scito, non modo me, qui consilijs non intersum, sed ne ipsum quidem principē scire quid futurum sit. nos enim illi seruimus, ipse temporibus. ita nec ille, quid tempora postulatura sint, nec nos, quid ille cogitet, scire possumus. Haec tibi antea non rescripsi, nō quo cessator esse solerem, praesertim in litteris: sed, cum explorati nihil haberem, nec tibi sollicitudinem ex dubitatione mea, nec spem ex affirmatione afferre uolui. Illud tamen adscribam, quod est uerissimum, me his temporibus adhuc de isto periculo nihil audisse. tu tamen pro tua sapientia debebis optare optima, cogitare difficillima, ferre quaecumque erunt. Vale.

EXPLANATIO

BALBVS] L.Cornelius Balbus Gaditanus, intimus Caesaris amicus. ISTIS] Neapoli, & alij. nā Neapoli uidetur fuisse Paetus hoc tempore. ep. 15. MVNICIPIIS, *& agris*] numquid fore putē, ut municipiorum agri diuidantur. NOBIS] non de agris, sed de nobis ipsis, de cōmuni salute. DE LVCRO] quia mori debuimus anno primo ciuilis belli, nec superstites esse reip. Infra: Quando ego, uir fortis, idemq. philosophus, uiuere pulcherrimū duxi. PROPE IAM *quadriennium*] Prope dixit, quia nondum integer praeterierat ciuilis belli quartus annus. nā haec epistola scripta est Caesare tertium, & Lepido cos. bellum ante biennium Marcello & Lentulo cos. geri coeptum est. QVID *futurum sit*.] quod cum sciam, cur ista quaeram, quae ne fiant, prohibere non possum? VALEBVNT *autem*] similis illa repetitio ep 5. lib. VI. Video autem fere quotidie. MORI DEBVIT.] uel in acie, ut multi, uel, post Caesaris uictoriam, ut Cato, & Pompeij socer Scipio. QVANDO] sic libri septem ueteres: duo, Quoniam: unus, Cum. VIR *fortis, idemq. philosophus*,] sic omnes, quos ego uiderim, antiqui libri. & est peruenusta sententia. Cum, inquit, & uiri fortes ex animi quadam praestantia, & philosophi ex doctrina, patriam, honestatem, libertatem uitae anteponant, ego tamen, qui utrumque profiteor, & uirum fortem, & philosophum, uiuere pulcherrimum duxi. Itidem locutus est ep. 2. Caninius idem tuus, & idem noster. Et lib. 2. de Diuin. Marcellus, idem imperator, idem augur optimus. Cum igitur & ueterum librorū testimonium, & sententiam ipsam, & consuetudinem loquendi sequar; dissentire cogor ab ijs, qui non, Idemq. sed, Idem quod, legere maluerunt. numquam enim, quoad quidem per me liceat, studiosum lectorem fraudari ueritate patiar. CVIVS BENEFICIO *id consecutus sum*.] supra: De lucro prope iam quadriennium uiuimus. QVALEM] nullam esse, iam ostendit in eo, Superstitem reip. uiuere. ILLE VVLT,] ep. 4. lib. IV. De reliquis, nihil melius ipso est. ITA *se cum multis colligauit*.] eadem ratione Caesarem excusat ep. 9. lib. IV. Multa uictori eorum arbitrio, per quos uicit, facienda sunt. AD TE.] cui haec nota sunt. NON *modo me*,] qui legendum opinabantur, Non modo non me, sine caussa discedebant ab omnibus antiquis libris. uide, quae diximus in locum illū ep. 9. lib. I. Non modo praemijs, sed ne periculis quidē compulsus ullis. DE *isto periculo*] de agris diuidūdis. FERRE] ergo, ut in argumento diximus, timebat suis agris Paetus, quamquam apud Caesarem gratiosus, ut ep. 15. & 25.

Argumentum ep. 18.

EXponit, quibus caussis adductus familiares suos, quasi aperto ludo, in eloquentia coeperit exercere. Addit non nulla per iocum de cenarum lautitia. Eodem anno, reuertente ex Africa Caesare: quod ipsa indicat epistola: itaque superioribus praeponi debuit, quae, reuerso iam in urbem Caesare, conscriptae uidentur.

Cicero S. D. Papirio Paeto. 18.

CVM essem otiosus in Tusculano, propterea quod discipulos obuiam miseram, ut ijdem me quam maxime conciliarent familiari suo; accepi tuas litteras plenissimas suauitatis: ex quibus intellexi, probari tibi meum consilium, quod, ut Dionysius tyrannus, cū Syracusis expulsus esset, Corinthi dicitur ludum aperuisse; sic ego, sublatis iudicijs, amisso regno forensi, ludum quasi habere coeperim. quid quaeris? me quoque delectat consilium. multa enim consequor. primum, id quod maxime nunc opus est, munio me ad haec tempora. id cuiusmodi sit, nescio: tantum uideo, nullius adhuc consilia me huic anteponere. nisi forte mori melius fuit: in lectulo, fateor sed non accidit. in acie non fui. ceteri quidem, Pompeius, Lentulus tuus, Scipio, Afranius foede perierunt: at Cato praeclare. iam quidem, cū uolemus, licebit: demus modo operam, ne tam necesse nobis sit, quam illi fuit: id quod agimus. ergo hoc primum. sequitur illud: ipse melior fio, primum ualetudine; quam, intermissis exercitationibus, amiseram

amiseram: deinde ipsa illa, si qua fuit in me, facultas orationis, nisi me ad has exercitationes retulissem, exaruisset. Extremum illud est, quod tu nescio an primum putes, plures iam pauones cõfeci, quam tu pullos columbinos. tu istic te Ateriano iure delectato, ego me hic Hirtiano. ueni igitur, si uir es, & disce προλεγομένας, *quas quaeris. etsi sus Mineruam. sed quando, ut uideo, aestimationes tuas uendere non potes, neque ollam denariorum implere: Romam tibi remigrandum est. satius est hic crudiscere, quã istic fame. uideo te bona perdidisse: spero idem istuc familiares tuos. actum igitur de te est, nisi prouides. potes mulo isto, quem tibi reliquum dicis esse, quando cantherium comedisti, Romam peruehi. sella tibi erit in ludo, tamquam hypodidascalo, proxima: eam puluinus sequetur. Vale.*

EXPLANATIO

OTIOSVS] nam, cum discipuli aderant, & dicebat ipse, & declamantes audiebat. ep. 7. & 16. & lib. vi. ep. ult. & Quinctilianus lib. 12. cap. xi. DISCIPVLOS] Hirtium, & Dolabellam. ep. ult. OBVIAM] Caesari, ex Africa redeunti. DIONYSIVS] minor, qui, post patrem, Syracusis regnauit. Iustinus lib. xxxi. LVDVM] pueros docebat in triuijs: ut imaginem regni aliquã, pueris imperando, conseruaret. REGNO *forensi*,] cum in caussis ob singularem eloquentiam regnare uideretur. QVID *quaeris*?] idem ualet, Noli quaerere. ep. 4. lib. iv. MVNIO *me ad haec tempora*.] munio me Caesaris familiarium amicitia, Hirtij, Dolabellae, & aliorum. CVIVSMODI *sit*,] quam firmum sit. IN *acie non fui*.] Dyrrhachij fuit, cùm in Pharsalia dimicatum est. lib. i. de Diuin. POMPEIVS,] Magnus, iussu Ptolemaei Aegyptij regis interfectus. nota historia. LENTVLVS] L. Lentulus, qui consul fuit anno primo belli ciuilis, eiusdem regis iussu in custodia necatus. Caesar lib. III. de bel. ci. SCIPIO,] Pompeij socer: de quo in libro de bello Africano, quem ab Hirtio, uel Oppio scriptum non nulli existimant, haec legũtur: Scipio cum Damasippo, & Torquato, & Plaetorio Caestiano, nauibus longis diu, multumq. iactati, cum Hispaniam peterent, ad Hypponem Regium deferuntur, ubi classis P. Sittij per id tempus erat: a qua pauciora ab amplioribus circumuenta nauigia deprimuntur: ibiq. Scipio interiit. Et Epitome Liuiana lib. 114. P. Scipio, in naue circũuentus, honestae morti uocem quoque adiecit: quaerentibus enim hostibus imperatorẽ, dixit: Imperator bene se habet. Eadem fere Dio lib. XLIII. Ita uidetur Scipio non foede, ut Pompeius, Lentulus, Afranius, sed praeclare, ut Cato, perijsse: cum se ipse interfecerit. quod Cicero fortasse non credidit, ideoq. coniunxit eum cum iis, qui foede interierant. AFRANIVS] L. Afranius, consularis, qui a P. Sittio cum Fausto, L. Sullae filio, captus, dissensione mox in exercitu orta, cum eodem Fausto necatus est: ut in eodem libro de bello Africano, & in eadem Epitome, & apud Suetonium, & Dionem. CATO] qui sibi Vticae, ne in Caesaris uictoris potestatem ueniret, manus intulit: unde Vticensis uocatus. Plutarchus, & omnes historiae. PRAECLARE.] quia seruire noluit, honestamq. turpi uitae mortem anteposuit, e Stoicorum sententia. quod M. Brutus, sororis eius filius, edito in eum libro, cum reprehendisset, postea, mutato consilio, uoluntariam sibi mortem proelio uictus in Pharsalia consciuit. Plutarchus. QVAM ILLI. FVIT:] necesse id Catoni fuit, quia Caesarem, uetere odio incensum, timere potuit. nos damus operam, ut eius nobis animum reconciliemus: itaque cũ eius familiarissimis coniunctissime uiuimus. Paullo ante: Id quod maxime opus est, munio me ad haec tempora. CONFECI,] consumpsi: ut ignes conficiunt siluas, apud Lucretium lib. 1. Confecit autem apud Hirtium, & Dolabellam, non domi suae. uide ep. 16. 20. ISTIC] Neapoli. ATERIANO. IVRE] uidetur Paetus cum Aterio quodam cenitasse. HIRTIANO.] ep. 16. 20. SI. VIR. ES,] modus hortandi. Simile illud ep. 2. lib. 2. ad Att. Herodes, si homo esset, eum potius legeret, quam unam litteram scriberet. DISCE προλεγομένας, *quas quaeris*.] sic omnes libri ueteres, excepto Graeco uerbo, quod in uno tantum est. Disce, inquit, e cenis Hirtianis, quales tuae futurae sint. Προλεγομένας uocat, quia, sicut in τῶν προλεγομένων, quae praeponuntur libris, docemur ea, quae ad ipsos libros attinent, sic Hirtii cenae Papirium, quas cenas dare deberet, admonere, & erudiri possent. SVS. MINERVAM.] usurpatur hoc adagium in eos, qui, cuius rei scientia carent, in ea peritissimos conantur erudire. QVANDO,] sic tres antiqui libri: alii uel, Quoniam, uel, Quo modo. AESTIMATIONES *tuas*] ea, quae per aestimationem a debitoribus accepisti. ep. 16. OLLAM *denariorum*] fortasse scripserat Paetus, tunc uelle se, cum ollam denariorum, aestimationibus uenditis, impleuisset, Romã redire. BONA. PERDIDISSE:] ep. 16. FAMILIARES *tuos*.] apud quos cenare solitus es. CANTHERIVM] castratum equum. IN. LVDO,] meo. Supra: Quasi ludum habere coeperim. sed hic de ludo urbano loquitur: quia dixit proxime, Romam peruehi. ep. 20. HYPODIDASCALO,] ei, qui subdocet. PROXIMA:] meae. nam se quasi ludum habere coepisse, iam dixit. EAM. PVLVINVS *sequetur*.] ut in sella commodius sedeas. non erit sella sine puluino, sed eã puluinus sequetur. Plautus in Stic. Istic uos sedete: ego sedero in subsellio. Pi. Mane puluinum. Et lib. 1. de Orat. Immo uero commodius etiam: puluinosq. poposcisse: & omnes in iis sedibus, quae erant, sub platano, consedisse.

Aru-

Argumentum ep. 19.

CVm scripsisset Paetus, Balbum, qui apud Caesarem gratiosus in primis erat, perquam tenui apparatu fuisse contentum: ioci materiam inde arripit Cicero: idq. eum arguit malitiose scripsisse, ut ipse apparatu eodem, uel etiam minore contentus esset. Eodem anno.

Cicero S. D. Papirio Paeto: 19.

TAMEN a malitia non discedis. tenuiculo apparatu significas Balbum fuisse contentum. hoc uideris dicere, cum reges tam sint continentes, multo magis consulares esse oportere. nescis me ab illo omnia expiscatum: recta enim a porta domum meam uenisse. neque hoc admiror, quod non ad tuam potius, sed illud, quod nec ad suam. ego autē tribus primis uerbis, Quid noster Paetus? at ille adiurans, nusquam se umquam libentius. hoc si uerbis assecutus es; aures ad te afferam non minus elegantes; sin autem obsonio; peto a te, ne pluris esse balbos, quam disertos putes. Me quotidie aliud ex alio impedit. sed, si me expediero, ut in ista loca uenire possim; non committam, ut te sero a me certiorem factum putes. Vale.

EXPLANATIO

REGES] quasi rex esset Balbus, quia potentissimus apud Caesarem. ep. 13. lib. XII. ad Att. Balbi regia condicio delegandi. CONSVLARES] se ipsum significat. BALBOS,] iocatur in ambiguo Balbi nomine. balbi enim dicuntur, qui linguae uitio parum expedite loquuntur. ep. 10. lib. 2. DISERTOS] & hic se ipsum, iocans more suo, designat. Noli, inquit, minus laute disertos accipere, quam balbos.

Argumentum ep. 20.

VOluptatem se tum Paeti caussa, tum sua, legendis eius litteris, cepisse dicit: Epicureum factum, abiecta reip. & curiae, foriq. cura: mediocri cibo, ut antea, iam contentum non esse. suam deinde uitam exponens, ait se matutinas horas salutationi tribuere: deinde litteris uti: reliquum tempus in reficiendo corpore consumere. Eodem anno.

Cicero S. D. Papirio Paeto. 20.

DVPLICITER delectatus sum tuis litteris; & quod ipse risi, & quod te intellexi iam posse ridere. me autem a te, ut scurram uelitem, malis oneratum esse, non moleste tuli. illud doleo, in ista loca uenire me, ut cōstitueram, non potuisse. habes enim non hospitem, sed contubernalem; at quem uirum? non eum, quem tu es solitus promulside conficere. integram famem ad ouum affero; itaq. ad assum uitulinum opera perducitur. illa mea, quae solebas antea laudare, O hominem facilem, o hospitem non grauem, abierunt. nam omnem nostram de rep. curam, cogitationem de dicenda in senatu sententia, commentationem caussarum abiecimus; in Epicuri nos, aduersarij nostri, castra coniecimus, nec tamen ad hanc insolentiam, sed ad illam tuam lautitiam; ueterem, dico, cum in sumptum habebas; etsi numquam plura praedia habuisti. proinde te para; cum homine edaci tibi res est, & qui iam aliquid intelligat. ὀψιμαθεῖς autem homines scis quam insolentes sint. dediscendae tibi sunt sportellae, & artolagani tui. nos iam ex arcis tantum habemus, ut Verrem tuum, & Camillum, qua munditia homines? qua elegantia? uocare saepius audeamus. sed uide audaciam; etiam Hirtio cenam dedi, sine pauone tamen. in ea cena cocus meus, praeter ius feruens, nihil potuit imitari. Haec igitur est nunc uita nostra. mane salutamus domi, & bonos uiros multos, sed tristes, & hos laetos uictores; qui me quidem perofficiose, & peramanter obseruant. ubi salutatio defluxit, litteris me inuoluo; aut scribo, aut lego. ueniunt etiam, qui me audiant quasi doctum hominem, quia paullo sum, quam ipsi, doctior. inde corpori omne tempus datur. patriam eluxi iam, & grauius, & diutius, quam ulla mater unicum filium, sed cura, si me amas, ut ualeas; ne ego, te iacente, bona tua comedim. statui enim tibi ne aegroto quidem parcere. Vale.

EXPLA-

EXPLANATIO

VT *scurram uelitem*,] tamquam militem parum utilem. nam uelites, tirones erant, & minimam in exercitu operā praebebant, neque sua uexilla, neque suos centuriones habebant. Liuius hastas, gladium, parmam ijs tribuit lib. XXXI. & lib. XXXIIX. cum tamen iacula, non hastas, quo primum tempore sunt instituti, septena habuissent, ut idem Liuius lib. XXXVI. ostendit. MALIS] quae uel miserat fortasse Paetus ad Ciceronem; uel scripserat, si ad eum iret, egregia daturum in secunda mensa. ONERATVM] ut uelites in itinere sarcinis onerabantur. CONTVBERNALEM:] diutius enim, quam solent hospites, apud te mansissem. AT *quem uirum?*] Imitatus est Terentium, qui eodem modo est locutus. CONFICERE.] satiatum dimittere. AB OVVM] quod erat cenarum initium: mala uero finis. Horatius Sat 3. lib. 1. Si collibuisset, ab ouo Vsque ad mala citaret. ITAQ.] non Itaque, pro quamobrem, sed, Itaq. pro, Atque ita. AD *assum uitulinum*] ab exitum cenae. asso enim ueteres claudebant aestiuam cenam: quod in libro de anima scriptor in primis eruditus Tertullianus docet in eo loco: Finita sit in illo μετεωρισμάτεσι, ut aestiua cena post assum. OPERA *perducit. r.*] strenue comeditur usque ad finem cenae. FACILEM,] quouis cibo contentum. ep. 16. Facilitate mea ista ferebantur antea. NON *grauem*,] qui sumptum exiguum afferat. ADVERSARII *nostri*;] magna enim Epicuro cum Academicis de summo bono cōtrouersia est: cum hi felicitatem honestis actionibus, ille sola uoluptate metiretur. CASTRA] apte: quia dixerat, Aduersarij nostri. Castra, in ueteribus libris esse quidam dicunt. nos in omnibus plane, quos habemus, Castra, uidemus esse. itaque nodū in scyrpo quaerere desinamus. NEC *tamen ad hanc insolentiam*,] plane ab ijs dissentio, qui mendū esse in uerbo, Insolentiā, esistimarunt. est enim hic Insolentia nimius sumptus, qui fiebat in cenis: a quo se alienū esse Cicero dicit, lautitiā tantū quaerere. quod etiam ep. 15. his uerbis ostendit: Nec tamē eas cenas quaero, ut magnae reliquiae fiant. quod erit, magnificum sit, & lautum. Insolentiam eodem sensu posuit Philipp. IX. Magnifice enim, inquit, Ser. Sulpicius maiorum continentiam diligebat, huius saeculi insolentiā uituperabat. Et in oratione pro Sex. Roscio: Qui in sua re fuisset egentissimus, erat, ut fit, insolens in aliena. Tollatur igitur omnis mendi suspicio, & elegans Latini uerbi significatio conseruetur. CVM *in sumptu habebas:*] uetustiorum librorum haec est lectio: quam alij quoque receperunt, licet eam, ut ipsi dixerunt, mendosam suspicati. mihi ea uel maxime probatur, ut desiderari nihil credam. dixit autem Cum in sumptū habebas, pro eo quod dicimus; cū ad sumptum copiae suppetebant; cū pro sumptu facultates aderāt; cū erat tibi, quod esset in sumptū satis. sic enim hoc loco, In sumptum idest, pro sumptu, dixit, quemadmodū etiā ad Atticum ep. 5. lib. IIX. Tironem Curio commendes, ut ei, si quid opus erit, in sumptum eroget. Epistola etiā, quae sequitur, eodem libro Sed eum, inquit, uideo, in sumptū ab alijs mutuatum. Et ad eundem lib. XV. Velim cures, ut permutetur Athenas, quod sit in annuum sumptum. Imitamur igitur lautitiam tuam, inquit, non hanc recentem, satis tenuem, sed illam ueterem, cum habebas in sumptum: etsi nunc quidem plura praedia tibi sunt: quae scilicet a debitoribus pro pecunia, quā credideras inuitus acceptisti, aestimata ex edicto Caesaris, quanti quaeque ante ciuile bellum fuissent. Haec quasi per iocū dicta sunt; ut irrideatur Paetus, qui non habeat in sumptum, ut antea; cum ei possessiones multo, q̄ā antea, plures sint: quas uendere cum uellet, non poterat: ut est in ep. 18. Ὀψιμαθεῖς] sero discentes. dicebat autem ab Hirtio, & Dolabella, quos dicendi discipulos, cenandi magistros uocauit ep. 16. INSOLENTES] insolenter enim suam scientiam patefaciunt. SPORTELLAE,] sportulae, & sportellae uel mittebantur ad amicos, uel dabantur auferendae: ut e Suetonio, Martiale, alijsq. constat. hic sportellae cibi genus uidetur esse, quod Paetus cum artolaganis apponere soleret. ARTOLAGANI] panis genus: de quo Plinius lib. XIIX. cap. 11. Panis ipsius uaria genera persequi, superuacuū uidetur. alias ab opsonijs appellati, ut ostrearij: alias a delicijs, ut artolagani, Athenaeus, uino, pipere, lacte, oleo, aut adipe confectos, ait lib. III. Hic omnes mei libri ueteres habent, Artolagini mendose, ut ipsa compositio docet, ex ἄρτος, & λάγανα. praeterea Plinius artolaganos, Athenaeus ἀρτολάγανον appellat. EX. ARTIS] mendum subesse quis non uidet? antiqui libri quinque habent, Ex arcisiunus, Ex oreis: reliqui, Ex artis. nihil horum est, in quo animus acquiescat. quidam legunt, Et artis, non improbo coniecturam: licet particula, Et, otiosa uideatur esse. potest hoc referri ad uerbum, ὀψιμαθεῖς. ut hoc dicat: quamquam sero didicerim cenas facere tamen artis tantum iam sum adeptus, ut Verrium. &c. Ex ateis, olim placuit: nunc in dubio sumptum quia Cicero non abundabat hoc tempore, itaque dixit ep. 15. Domum si habebo. in denos dies singulos sumptuariae legis conseram: Et ep. ult. Epulamur una non modo non contra legem, si ulla nunc lex est, sed etiam intra legem, & quidem aliquanto. Tum etiam quia non hic suas copias, uerū audaciā extollit: inopiam autem potius indicat, cum ait infra: In ea cena cocus meus, praeter ius feruens, nihil potuit imitari. Praeterea, cum inuitentur ad cenā mundi homines, & elegantes, quales hic Verrius & Camillus uocantur; non tam sumptu, quam lautitia, & scientia opus est, ut elegāter potius accipiātur, quam opipare. Haec sunt, cur id quod olim nobis placuit, nunc paene displiceat. VERRIVM] opinor hunc esse Verrium Flaccum, iuris pontificij peritissimum, quem Macrobius lib. 1. Sat. nominat, eiusq. libertum fuisse Verrium illū, a quo sumpsit Festus: qui & ipse, accepto patroni cognomine, Flaccus dictus est. libertinum enim appellat Suetonius in libello de claris grammaticis. CAMILLVM,] ep. 20. lib. V. QVA *munditia*] elegantia gulae. SINE *pauone*]. cum Hirtij cenae sine pauone esse non soleant.

COCVS] sic scribendum, non Coquus, auctore Prisciano lib. I. Apud antiquos, inquit, frequentissime loco Cu syllabae Quu ponebatur, & e cōtrario, ut arquus, coquus, oquulus, pro arcus, cocus, oculus, quū pro cum, quur pro cur. IVS *feruens*,] quod apponebatur in cenis Hirtianis. NIHIL *potuit mutari*.] non dedit ea, quae cocus Hirtij. iocus est. nō enim coci culpa fuit, sed Ciceronis, qui pepercit sumptui. OBSERVANT.] ep. 13. lib. IV. 7. 12. lib. VI. 24. lib. VII. DEFLVXIT,] praeterijt, ut aquae cursus. translatio. Sallustius in Iug. Vbi per socordiam uires, tempus, aetas, ingenium defluxere; naturae infirmitas accusatur. LITTERIS *me inuoluo*:] abdo me in litteris: ep. 33. lib. VII. AVDIANT] de aliqua re disputantem. In prooemio libri de fato loquentem haec Cicero Hirtium inducit: Mihi rhetorica nostra sunt nota; teq. in his & audiuimus saepe, & audiemus. CORPORI *omne tempus*] ambulatione, balneo, unctione, cena, quiete. his enim rebus ueteres corpora curabāt. MATER *unicum filium*.] mater potius, quam pater. grauius enim, & diutius lugent matres amissos filios, quippe natura molliores, & spe senectutis alendae destitutae. nam patri, amisso filio, praesidij tamen aliquid in se ipso relinquitur. IACENTE,] aegrotante. COMEDIM.] antique, pro Comedam. Plautus in Bacch. Quod in lustris comedim, congreget pater. Sic Edim, pro Edam, ueteres dixere. Nonius.

Argumentum ep. 21.

IRriserat se ipsum Paetus, qui fulmina uerborum Ciceronis imitaretur, cum ea consequi minime posset. deinde negauerat Papirium quemquam fuisse patricium. utrumque Cicero refutat. Incertus epistolae annus: omnes tamen ad Paetum, post pugnam Pharsalicam scriptae uidentur, pleraeque post Africanam Caesaris uictoriam.

Cicero S. D. Papirio Paeto. 21.

AIN' tandem? insanire tibi uideris, quod imitere uerborum meorum, ut scribis, fulmina? tum insanires, si consequi non posses: cum uero etiam uincas, me prius irrideas, quam te, oportet. quare nihil tibi opus est illud a Trabea, sed potius ἀπόφθεγμα meū. uerumtamen quid tibi ego uideor in epistolis? non ne plebeio sermone agere tecum? nec enim semper eodem modo. quid enim simile habet epistola aut iudicio, aut cōcioni? quin ipsa iudicia non solemus omnia tractare uno modo. priuatas caussas, & eas tenues, agimus subtilius: capitis, aut famae, scilicet ornatius. epistolas uero quotidianis uerbis texere solemus. Sed tamen, mi Paete, quid tibi uenit in mentem negare, Papirium quemquam umquam nisi plebeium fuisse? fuerunt enim patricij minorum gentium: quorum princeps L. Papirius Mugillanus: qui cōsul cum L. Sempronio Atratino fuit, cum antea censor cum eodem fuisset, annis post R. C. CCCXII. sed tum Papisij dicebamini. post hunc, XIII. fuerunt, sella curuli, ante L. Papirium Crassum, qui primus Papisius est uocari desitus. is dictator cum L. Papirio Cursore magistro equitum factus est, annis post R. C. CDXV. & quadriennio post consul cum K. Duilio. hunc secutus est Cursor, homo ualde honoratus: deinde L. Maso aedilicius: inde multi Masones: quorum quidem tu omnium patriciorum imagines habeas uolo. deinde Carbones, & Turdi insequuntur. hi plebeij fuerunt: quos contemnas, censeo. nam, praeter hunc Cn. Carbonem, quem Damasippus occidit, ciuis e rep. Carbonum nemo fuit. cognouimus Cn. Carbonem, & eius fratrem scurrā: quid his improbius? de hoc amico meo, Rubriae filio, nihil dico. tres illi fratres fuere, C. Cn. M. Marcus, P. Flacco accusante, condemnatus, fur magnus ex Sicilia. Caius, accusante L. Crasso, cantharidas sumpsisse dicitur. is & tribunus pl. seditiosus, & P. Africano uim attulisse existimatus est. hoc uero, qui Lilybaei a Pompeio nostro interfectus est, improbior nemo, meo iudicio fuit. iam, pater eius, accusatus a M. Antonio, sutorio atramento absolutus putatur. Quare ad patres, censeo, reuertare. plebeij quam fuerint importuni, uides. Vale.

EXPLANATIO.

AIN. TANDEM?] Ain tu? &, Ain tandem? dicimus, interrogantes, ea de re, quae admirationem nobis attulit. ep. 5. lib. IV. ad Att. Ain tu? existimas ab ullo malle mea legi, probarique, quam a te? Et ep. 1. lib. VI. Ain tu? Scipio hic Metellus proauum suum nescit censorem non fuisse? Et ep. 2. ibidem: Ain tandem, Attice, laudator integritatis, & elegantiae nostrae? ausus es hoc ex ore tuo? Et ep. 6. lib. XII. Ain tu? uerum hoc fuit, sine me? Et lib. III. de Leg. Ain tandem? etiam a Stoicis ista tractata sunt? Terentius in Andr. Ain tandem? ciuis Glycerium est? In Phorm. Ain tandem carcer? In Hec. Ain tu tibi hoc incommodum euenisse iter? VT. SCRIBIS,] nisi hoc interposuisset, arroganter facere uisus esset, cum ipse etiam fulmina suorum uerborum appellaret. NIHIL *tibi opus est illud a Trabea*,] non

opus

opus est, ut uerba Trabeae poetae in te conuenire dicas: in me enim potius conueniunt. Trabeae uersum posuerat Paetus, quo significabatur, non succedere illi, quod aggressus erat: idest non posse eum cõsequi fulmina uerborum Ciceronis. Trabeae locum octauum in comoedia Volcatius Sedigitus assignat. nominatur lib. 1. de Fin. in Tusc. 4. & a Gellio lib. xv. cap. 24. Trabea poetae cognomen est, non nomen. uernã enim opinor fuisse, deinde manumissum. inde uetus nomen mansit pro cognomine. Dictus genere nestis: cuius tria genera Suetonius in lib. de uestimentis, auctore Seruio in lib. VII. Virgilij, fuisse ostendit, unum e sola purpura, dijs consecratum: alterum e purpura, nõ sine albo, quo reges utebantur: tertium augurale, e purpura, & cocco. secundum genus ab equitibus, cum trabeati idibus Quinct. transueherentur, usurpatum puto: ut regum potius, quam deorum, aut sacerdotum amictũ imitarentur. hoc autem genere usos esse etiam eos, qui triumphabant, Ausonius poeta docet. nam, ubi Gratiano Imperatori pro consulatu gratias agit, In procinctu, inquit, & tum maxime dimicaturus, palmatae uestis meae ornamenta dispono, feliciter, & bono omine. namque iste habitus, ut in pace consulis est, sic in uictoria triumphãtis. Parum est, si, qualis ad me trabea mittatur, interrogas: te coram promi iubes. Quibus ex uerbis primũ illud constat, triumphalem Romanis trabeam fuisse; quod alibi non legimus; triumphabant enim in toga picta: deinde consularem, quod reip. temporibus insusitatum fuit; praetexta enim tunc, & consules, & reliqui magistratus utebantur: postremo, trabeam, & palmatam uestem idem esse: quod cuiusmodi sit, considerandũ. aut enim de palmata tunica loquitur, aut de palmata toga. Si de tunica, dissentit a Floro, qui trabeã, & palmatã tunicã in Tarquinio Prisco separatim nominat: & Plinius lib. IX. cap. 49. distinguit a trabea tunicã lati claui: latũ clauũ autem palmatam esse tunicam ostendã. Plinius enim, Purpurae, ait usum Romae semper fuisse, sed Romulo in trabea: nam toga praetexta, & latiore clauo Tullum Hostilium e regibus primum usum, Etruscis deuictis, satis constat. Diuersum a trabea latum clauum aperte demonstrat. at latus clauus si post Etruscam uictoriam in urbem uenit, certe tunica palmata fuit: quã cum toga picta Romam ex Etruria allatã esse, non modo Florus, uerum etiam Dionysius asserit. & uidetur Festus idem significare, cum ait: Tunica palmata a latitudine clauorum dicebatur, quae nũc a genere picturae appellatur. Non igitur de tunica, sed de toga palmata, quã nominat Martialis, locutus Ausonius uidetur. quod si ita est; sequitur, ut toga palmata sit idẽ cum toga picta. nam eodẽ loco subiungit Ausonius: Haec est picta, ut dicitur uestis nõ magis auro, quam tuis uerbis. Sed reip. temporibus toga picta nũquam consules usi sunt. Aurum quoque trabeae dat, non solũ in hoc loco, sed in extrema etiam gratiarum actione: ait enim: Trabeam non magis auro suo, quam tuo munere splendidam. At Suetonius, cum tria trabearũ genera describeret, nullam auri mentionem fecit. Apparet igitur, Gratiano imperante, & trabeatos in urbe consules fuisse, qui praetextati antea fuerant; & trabeam fuisse rogam auro pictam, contra ueterẽ consuetudinẽ. fuerat enim aurũ quidẽ in toga picta, non tamẽ in trabea: & diuersas ostendit Plinius lib. IIX. cap. 48. seorsum utramque nominans. Trabeis, ait, usos accipio reges; Pictas uestes iam apud Homerum fuisse, unde triumphales natae. Quae cum dicit, primũ a trabeis pictas uestes discernit, deinde illud often dit, pictas uestes, non trabeas, inter ornamenta triumphalia fuisse, quamquã imperatorum aetate, ut praetexta, sic toga picta consulum in pace fuerit; quod, praeter Ausonium, in Alexandro Seuero Lampridius docet. Militarem habitũ post reges crediderim trabeam fuisse, quo consules in bello uterẽtur. id mihi uenit in mentem Liuij locum lib. XXXVI. consideranti. Consul, inquit, cum Corcyrae hibernasset, uere primo in continentẽ trabeatus ad hostem ducere pergit. Propterea equestres turmae, bellicam speciẽ repraesentantes, idib. Quinct. ante censores transuehebãtur. Val. Max. lib. 2. cap. 1. Trabeatos equites idib. Iulij Q. Fabius transuehi instituit. Et apud Tac. lib. III. in funere Germanici; Praecedebant incõpta signa, uersi fasces, atque, ubi colonias transgrederẽtur, atra plebs, trabeati equites. Et Sueton. in Domitiano, de Equitibus R. trabeatis. Eodẽ uestitu salios quoq. sacerdotes trabea usos, Dionysius lib. III. auctor est; sed quia trabeas illas περιπορφύρους φοινικοπαρύφους uocat, idest purpura praetextas, puniceo colore alternis intertexto; satis constat, eum locutũ esse de tertio illo trabearũ genere, quod Suetonius e purpura factũ, & cocco sacerdotibus attribuit. Ἀπόφθεγμα] aberratio; quia non assequor id, quod cupio. PLEBEIO] humili, non elaborato, sed quali homines de plebe utuntur. SVBTILIVS,] subtilitas est, cum accurate minuta quaeque puro quodam, & simplici dicendi genere persequimur. uide quae attulimus ad illũ locum; Facile cedo tuorum scriptorum subtilitati, & elegantiae. CAPITIS, *aut famae*,] quae priuatae caussae non sunt. diximus in libro nostro de Romanis Legibus. SCILICET] affirmantis est, ut ep. 6. lib. 5. & 15. lib. xv. & alibi. QVID *tibi uenit in mentem*] sic libri mei ueteres omnes, & recte; sic enim alibi quoque Cicero locutus est. PATRICII *minorum gentium*;] sic appellati centum illi, quos in senatum Tarquinius Priscus allegit. Erant autem regum aetate senatores omnes, siue maiorum, siue minorũ gentium, patricij, & qui allegebatur in senatũ, statim patricius erat. itaque numquã dubitaui, quin apud Suetonium, ubi legitur in Augusto, Ea gens inter Romanas gentes allecta in senatum, mox Ser. Tullio in patricias traducta; uerba illa, In senatum, inducenda sint, ut plane ueritati repugnantia. nam si allecta esset in senatum, quo tempore senatus constabat e patriciis; quid oportuit subiungere, A Ser. Tullio in patricias traducta? Liuius. CVM *antea censor cum eodem fuisset*,] praepostere librarius descripsit. prius enim consul, quam censor, Mugillanus fuit. quod Liuius, Dionysiusq. declarant. CCCXII.] hoc ad censuram refero; nam consulatus biennio antecessit, ut ait Liuius, eosdem, quos Cicero, auctores secutus. nam Verrius horum consulatum anno urbis CCCX, censuram autem anno CCCXII collocauit. PAPISII] antiquo more, ut Valesii, Fusii. Quinctilianus lib. I. cap. 6. SELLA *curuli*,] consules, tribuni mil. censores, praetores, aediles cur. nam hi omnes curuli sella sedebant. praetor autem hoc toto tẽpore, quod a L. Papirio Mugillano ad L. Papiriũ Crassum dictatorem Cicero significat, unus omnino,

nino,isq. patricij generis,Romae fuit,creari coeptus, ut fasti Capitolini testantur, anno urbis 387. eordemq. primum anno aediles cur. patricij creati sunt. Dictatorem nō nominaui,quia dictator ex Papiria gente ante L.Papirium Crassum,cuius magister equitum fuit Papirius cursor, nemo fuit. PAPISII *est uocari desitus.*] Desijt,cum agente uerbo;Desitus,cum patiente coniungitur: ficuti Coepit, Coeptus est. COXV.] iam ostendi,Ciceronem,& Liuium in annorum supputatione a Verrio dissensisse: itaque hic Papirius in fastis Verrij non anno 4 5,sed anno 413. dictator est. K. DVILLO.] K, est Kaeso, unum de praenominibus Romanis,a caeso matris utero,ut ait Festus,& Valerius, & Plinius, itaque scriberetur,C,non K: sed,ut differret a Caius,ideo scripsere ueteres K:quod in fastis Verrij uidere licet. Duilius onica l scribo,ex lapidibus,& nummis. Cicero Duelios,non Duilios, uocatos,ait in Oratore, & postea Belios.uerū,si hoc nomen deducitur a duis,& a bis,quod idē est;opinari licet,in Cicerone legendū, Duilios,& Bilios,non Duelios,& Belios. CVRSOR,] quem Alexādro Magno multitudine aequabat, teste Liuio lib. IX. MASO] quartū cognomen Papiriae gentis:iam enim Mugillanū, Crassum,Curiorē nominauit:qui fuere omnes patricij: Turdi,& Carbones,plebeij,sequentur. Ab hisce autem Masonibus,siue Massonibus,(duplici enim SS.in ueteribus libris scriptū hoc cognomen inuenitur) deducta est illustris familia,quae hodieq. & uiuit,& uiget,Massa.De qua permulti mentionem honestissimam fecere.Nominatur enim *Nicolaus Massa*, medica arte praestans, a Io.Boccatio, Italico scriptore praecellenti. *Antonius Massa*,Doctor Theologus,ord.min.& pro Nicolao V.Nuncius Apostolicus ad Imp.Constantinopolitanum,honorifice nominatur in Tripartito libro Parallelorū Graece scripto,needū edito, qui est apud Andream Londanum,I.V.C.& Equitem Ord.D.Stephani.Fuit,& alter *Nicolaus*, philosophiae,medicinaeq. laude perillustris,a multis Principibus,Paullo praecipue III. Franciscoq.I. magnis propositis praemijs uocatus.qui,sua sorte contentus,Regum praemijs non dicam spretis,sed tamē reiectis, maluit quieto otio uitā ducere,quam Aulae superbos fastus experiri.Quid *Antonius Massa Gallesius*, Iuris ciuilis laude praestantissimus,qui Romanam ciuitatē consilio saepe iuuit,exemploq. suo multos ad recte de Patria merendum docuit? is multa scripsit,quae magna eius cum laude a studiosis leguntur,I.De exercitatione iurisperitorum.II.De re frumentaria. III.De Vsuris.IV.De Annatis.V.De Origene,& rebus Faliscorū.VI.De Transfugis.VII.De Exceptionibus.VIII.Contra usum Duelli. Fuit,& *Antonius*, eius nominis tertius,*Apollonij*,qui hodieq. uiuit,& suae uirtutis,medicaeq. artis praeclara iam dedit, datq. in dies expressa signa,pater. Hisce ueluti corollarium addatur,LAVRENTIVS. MASSA; cuius uirtus quo excelsiore sita est loco,eo maius Familiae suae praebet lumen. Is apud Serenis. Remp. Venetā quid non agit, quo non & admirationem,& summam consequatur laudem? Apud eos Proceres honorificētissimo sane est loco.&,quod de eius uirtute,deq. eorum gratitudine liber,maxima cum animi mei iucunditate,omnibus,erit,erit certe,cum suorum laborū dulces fructus feret, &, quam suaue sit, suam operam gratissimis Principibus praestare,suopte exemplo perspicue ostendet, Paucos hosce de multis nominaui. Nā noluі nimius esse in eo,in quo si materiā sequi uellem,charta me prius deficeret. Quid militiae laude clarior? Quot fuere? Sed haec satis sint hoc loco. Ad institutum nostrum reuertamur. AEDILICIVS:] aedilis tantū fuit: qui uero aedilitatem honores consequuntur, eos non est adeptus. IMAGINES] Romani ueteres maiorum imagines, e cedro factas,ut ait Seruius,quod genus ligni rineas nescit, domi asseruabant:eaeq. mortuis in funere praeferebantur. PRAETER *hunc Cn. Carbonem, quem Damasippus occidit,*] L.Licinius Damasippus,praetor urbanus,qui consulare munus,absentibus consulibus,sustinebat more maiorum, conuocato, uelut ex alia caussa, in curiam Hostiliam senatu, consulares uiros Q.Mucium Scaeuolam, pont.max. L.Domitium, praetorium C.Carbonem, Cn.Carbonis, eo anno tertium consulis,fratrem,ut ait Velleius,aedilicium P.Antistium,& alios optimatum principes, iussu C.Marij iunioris consulis,qui Praeneste obsidebatur,occidit. Appianus hoc tribuit Bruto praetori: sed auctor longe certior Cicero, praesertim in rebus, quas ipse uidit, aut certe per aetatem uidere potuit. cum eo sentit Velleius,Valerius Max.&,quantum ex epitome licet intelligere, etiam Liuius. Praenomen huius Carbonis Caium arbitror fuisse,non Cnaeum. in quo Velleij primum,deinde Ciceronis etiam testimonio nitor,qui lib. III. de Orat.& Caium appellat,& Crassi oratoris inimicissimum. Cui maerori,inquit, qua mente ille in patriam fuit,etiam C.Carbonis,inimicissimi hominis,eodē illo die mors nefaria fuisset.Quis igitur dubitare possit,quin is Carbo,quem Damasippus occidit, non idem sit,cuius Cicero nefariam mortem uocat,ipsum autē L.Crassi inimicissimum? quis eundem non credat, C.Carbonis,illius eloquentissimi uiri,quem Crassus accusauit, filium fuisse? inde enim Crassi uocatur inimicissimus,quia patris inimicum ulcisci cupiebat.quod si quis dubitat,inspiciat Valerium Max. lib. III. cap. 7. Sic igitur concludo:si fuit ille Carbo,quem Damasippus occidit, C.Carbonis, quem Crassus accusauit, filius; quod probatum satis,Cicerone,& Valerio testibus,existimo;necesse uideri,ut in hac epistola, C.Carbonem,non Cnaeum,legatur. Vt omittatur ea ratio: quod in hac Carbonum enumeratione, disertus orator C. Carbo, beneq. de rep. sentiens, quam ob caussam Damasippus eum iussu Marij iunioris interfecit,silentio praeteriri non debuit: praeteritur autem, nisi hoc loco nominetur. Adiungam, quae de eo scripta sunt in Bruto. In eodem numero eiusdem aetatis C. Carbo fuit, illius eloquentissimi uiri filius, non satis acutus orator,sed tamen orator numeratus.erat in uerbis grauitas:& facile dicebat: & auctoritatem naturalem quandam habebat oratio. Idem est,de quo sic in Oratore: Me stante C.Carbo C.F.tribunus pl.in concione dixit his uerbis:O M.Druse,(patrem appello) tu dicere solebas, sacram esse remp. quicumque eam uiolauissent,ab omnibus esse ei poenas persolutas.patris dictum sapiens temeritas filij comprobauit. Quibus duorum locorum testimonijs tria constant, primum de praenomine Caio,tū de patre eloquentissimo, id est eo, quem L. Crassus accusauit, postremo de optimo eius erga remp. sensu.

Non

Non uereor, ne nimis prolixa narratio uideatur, si hoc addam uerum esse non posse, quod Velleius prodidit, hunc C. Carbonem, quem Damasippus occidit, Cn. Carbonis, qui ter consul fuit, fratrem fuisse: cum Caius Caio patre, ut iam ostendi, Cnaeus, ut fasti Capitolini declarant, Cnaeo patre sit natus. Patruelem fuisse, non germanum, fortasse aliquis dixerit. Quo argumento? quam Cnaei pater Cnaeus fuit: at Caij pater Caius fratrem nullum habuit, cui Cnaeo praenomen fuerit, probatur ipso teste Cicerone, uel in hac ipsa epistola. Tres, inquit, illi fratres fuerunt, P. C. M. Duos Caio, quem infra dicit a Crasso accusatum, fratres addit, Publium, & Marcum: Cnaei nulla mentio. Addo illud, quod Cnaei ter consulis pater seorsum a Caio, quem Crassus accusauit, procul nominatur, in eo loco: Pater eius, accusatus a M. Antonio, sutorio atramento absolutus putatur. nam, si frater esset; sine dubio uel ante eum proxime, uel post eum statim, nullo interposito Carbone, nominatus esset. Sic igitur statuendum uidetur; aut illa duo uerba, Consulis fratrem, glossema apud Velleium esse, additum ab imperito homine; aut ipsum etiã Velleium, quod tamen haud libenter crediderim, in historia peccasse, deceptum fortasse similitudine praenominis, & interitus: quia C. Carbonem alterum, Cnaei ter cõsulis fratrem, militarem disciplinam, corruptam ciuilibus bellis, emendare conantem, ab exercitu interemptum annaliũ litterae prodiderũt: ut ex Valerio Max. lib. IX. cap. 7. licet intelligere. Cognovimus *Cn. Carbonem*,] hic non est Cn. Carbo, ter consul: qui nominatur infra. potest autem esse, quem elegantis conuentus, auribus minime dignum, turbulentis uero concionibus aptissimum fuisse, auctor est Cicero in Bruto. Nihil *diro*,] parcendum amico putat: sed, quid sentiat, apparet ex eo, quod improbitatis, uno excepto, quem Damasippus occidit, Carbones omnes iam damnauit. Illi] cum quadam emphasi. illi, insigni omnes improbitate. sunt autem hi tres fratres Carbonum, qui nominãtur in hac epistola, uetustissimi: adeo ut eos Cicero per aetatem cognoscere nõ potuerit. Fugit *Marcus ex Sicilia*.] cum in ea praetor, aut quaestor, aut legatus esset. Hoc totum alij attexunt ad superiora, & legunt, Fur magnus ex Sicilia; non attendentes, si ita legatur, de tribus fratribus Marcum praetermitti. Caius,] Carbonum omnium eloquẽtissimus, popularis primum, deinde optimatum defensor. Accusante] iam consulatem. L. Crasso,] annos natus XIX, ut auctor est Tacitus in dialogo de Orat. Cantharidas] succus cantharidis, qui uermis uiridis est, epotus interimit Tusc. 5. Theodorus Lysimacho mortem minitanti, Magnum uero, inquit, effecisti, si cantharidis uim consecutus es. Et Ouidius in Ibin: Cantharidum succos, dante parente, bibas. De hoc in Bruto his uerbis: Vtinam in Ti. Graccho, Caioq. Carbone talis mens ad remp. bene gerendam fuisset, quale ingenium ad bene dicendum fuit. profecto nemo his uiris gloria praestitisset. sed eorum alter propter turbulentissimum tribunatum ab ipsa rep. est interfectus: alter; propter perpetuam in populari ratione leuitatem, morte uoluntaria se a seueritate iudicum uindicauit: sed fuit uterque summus orator: atque id memoria patrum teste dicimus. Tribunus *pl. seditiosus*,] seditiose, ut ait Cicero pro Milone, P. Africanum in concione interrogauit, quid de Ti. Gracchi morte sentiret. Idem rogationem promulgauit, ut eundem tribunum pl. quoties quidem uellet, creari liceret; quam rogationem Africanus minor dissuasit, C. Gracchus suasit: sed Africanus tenuit. Epitome, seditiosum fuisse, ostendit etiam in Laelio, cum ait: Carbonem quoque propter recentem poenam Ti. Gracchi sustinuimus. Vim *attulisse*] idem scripsit in ep. ad Q. fr. lib. 2. sed lib. 2. de Orat. non enim Carbonem attulisse, sed conscium significat fuisse. eius autem mortis culpa in Semproniam uxorem, Gracchorum sororem, a pluribus confertur. unde illud in Somnio Scipionis: Si impias propinquorum manus effugeris. Carbonem, & Semproniam in eo scelere coniungere Cicero uidetur in lib. de Amic. Hunc, inquit, etiam post mortem secuti amici, & propinqui; quid in P. Scipionem effecerint, sine lacrumis non queo dicere. Hoc. vero,] Cn. Carbone; qui ter consulatum adeptus, acerrime contra Sullam pugnauit: postremo uictus, & Italia pulsus, in Sicilia a Pompeio occisus est. Plutarchus, Appianus, Valerius Max. Pater *eius*,] Cn. Carbo, ut Capitolini lapides testantur, & is fortasse, qui cum Metello Caprario consul fuit. nam de illius dignitate argumentum capio ex accusatione M. Antonij, oratoria laude clari. non enim ignobilem, aut humilem eum accusasset: cum praesertim & L. Crassus consularem uirum, C. Carbonem, eloquentia praestantem, adolescentulus iam accusasset. Sutorio *atramento absolutus putatur*.] sutorium atramentũ Graeci χαλκανθον uocant. Galenus lib. XIII. meth. cap. 20. nominat inter ea pharmaca, quae nõ leuiter nocendi uim habent: quã ille δυνάμιν φθαρτικὴν appellat: subiungitq. non tuto medicamentis immisceri, quae per os assumuntur. itaque licet opinari, Carbonem hunc, sumpto atramento sutorio, uoluntaria morte damnationis a iudicio liberatum. Non ignoro, quibusdã, absolui atramento sutorio, quasi prouerbium esse uisum: ut dixerit Cicero, absolutum quidem, sed, ut opinio fuit, corrupto iudicio: quod, ut obscurae sunt litterae atramento sutorio conscriptae, sic obscurae fuerint iudicum sententiae. Horum probanda ne sit, an condemnanda opinio, alij uiderint. Ad. patras, *censeo, reuertare*:] Patres dicti centum illi, ex quibus senatum Romulus constituit: qui omnes ingenui fuere. nam reliquos, qui ab initio urbis Romae cum Romulo fuere, patrem, & auum liberos ciere non potuisse, Liuij uerba lib. X. significant. quod Cincius quoque sensisse uidetur in libro de Comitijs, qui non exstat, sed eius haec apud Festum mentio est: Patricios, Cincius ait in libro de Comitijs, eos appellari solitos, qui nunc ingenui uocentur. Et quia per annos multos patricijs tãtum gentibus curia patuit; propterea patres appellat hic Cicero, cum de patricijs loquatur: licet eius aetate, atque adeo multis ante saeculis, plebeijs etiã familijs senatoria dignitas impertiretur, & ideo patres plebeis quoque familijs orti dicerentur. Respexit igitur ad prisca tẽpora, cũ aditus in curiã solis patricijs daretur. Suetonius quoque in Iulio, Clodium, inquit, a patribus ad plebem transire conantem, eadem die, horaq. nona traduxit.

duxit. A patribus dixit, pro, a patricijs. REVERTARE.] quia Paetus plebeium se esse dixerat, opinatus omnes Papirios fuisse plebeios; malo, inquit, patriciũ te esse, ducta origine a patricijs, non a plebeijs. Supra: Patriciorum imagines habeas, uolo. IMPORTVNI,] non modo qui agit aliquid alieno tempore, sed etiam qui agit, quod non debet, importunus est. Lib. 1. de Fin. Filium morte multauit: si sine causa, nollem me ab eo ortum, tam importuno, tamq. crudeli. In Pisonem: Animal ex omnium scelerum importunitate concretum. Pro Cluentio: Importunitatem matris a filij capite depellite.

Argumentum ep. 22.

ITa familiariter & libere iocatus erat Paetus in epistola sua, ut obscenum uerbum non uitaret. unde sumpsit occasionem Cicero exponendae Stoicorum sententiae de licentia loquendi. quo facto, scholam Stoicam damnat: a se ait seruari Platonis in loquendo uerecundiam. Incertus annus.

Cicero S. D. Papirio Paeto. 22.

AMO uerecundiam, uel potius libertatem loquendi. atque hoc Zenoni placuit, homini mehercule acuto: etsi Academiae nostrae cum eo magna rixa est. sed, ut dico, placet Stoicis suo quamque rem nomine appellare. sic enim disserunt: nihil esse obscenum, nihil turpe dictu: nam, si quod sit in obscenitate flagitium, id aut in re esse, aut in uerbo; nihil esse tertium. in re non est: itaque non modo in comoedijs res ipsa narratur, ut ille in Demiurgo modo, (forte nosti canticum: meministi Roscium) Ita me destituit nudum: totus est sermo uerbis tectus, re impudentior; sed etiam in tragoedijs. quid est enim illud? Quae mulier una? quid, inquam, est? Vsurpata duplex cubile. quid illud? Pheraei hic cubile inire est ausus. quid est? Virginem me quondam inuitam per uim uiolat. Iuppiter bone, uiolat? atqui idem significat, sed alterum nemo tulisset. Vides igitur, cum eadem res sit, quia uerba non sint, nihil uideri turpe. ergo in re non est: multo minus in uerbis. si enim, quod uerbo significatur, id turpe non est; uerbum, quod significat, turpe esse non potest. Anum appellas alieno nomine; cur non suo potius? si turpe est, ne alieno quidem; si non est, suo potius. Caudam antiqui penem uocabant, ex quo est propter similitudinem peniculus; at hodie penis est in obscenis. at uero Piso ille Frugi in Annalibus suis queritur, adolescentes peni deditos esse. quod tu in epistola appellas suo nomine, ille tectius penem. sed quia multis factum est tam obscenum, quam id uerbum, quo tu usus es. Quid, quod uulgo dicitur, Cum nos te uolumus conuenire, num obscenum est? memini in senatu disertũ consularem ita eloqui, Hanc culpam maiorem, an illam dicam? potuit obscenius? non, inquis; non enim ita sensit. nõ ergo in uerbo est. docui autem in re non esse; nusquam igitur est. Liberis dare operam, quam honeste dicitur. etiam patres rogant filios; eius operae nomen non audent dicere. Socratem fidibus docuit nobilissimus fidicen. is Connus uocitatus est. num id obscenum putas? Cũ loquimur, terni, nihil flagitij dicimus; at, cum bini, obscenum est. Graecis quidẽ, inquies. nihil est ergo in uerbo; quando & ego Graece scio; & tamen tibi dico, bini; idq. tu facis, quasi ego Graece, non Latine, dixerim. Ruta, & menta, recte utrumque. uolo mentam pusillam ita appellare, ut rutulam; non licet. Bella tectoriola dicis; dic ergo etiam pauimenta isto modo; non potes. Vides igitur nihil esse, nisi ineptias; turpitudinem nec in uerbo esse, nec in re, itaque nusquam esse. Ergo in uerbis honestis obscena ponimus. quid enim, non honestum uerbum est diuisio? at inest obscenum. cui respondet intercapedo. num haec ergo obscena sunt? nos autem ridicule, si dicimus, ille patrem strangulauit, honorem non praefamur; sin de Aurelia aliquid, aut Lollia, honos praefandus est. Et quidem iam non etiam obscena uerba pro obscenis sunt. batuit, inquit, impudenter; depsit, multo impudentius. atqui neutrum est obscenum. STVLTORVM plena sunt omnia. Testes, uerbum honestissimum in iudicio, alio loco non nimis. at honesti Colei Lanuuini, Cliternini non honesti. Quid? ipsa res modo honesta, modo turpis, suppedit, flagitium est; iam erit nudus in balneo, non reprehendes. Habes scholam Stoicam. τὸν σοφὸν εὐθυῤῥημονεῖν. Quam multa ex uno uerbo tuo? Te aduersus me omnia audere, gratum est. ego seruo, & seruabo (sic enim assueui) Platonis uerecundiam. itaque tectis uerbis ea ad te scripsi, quae apertissimis agunt Stoici. sed illi etiam crepitus aiunt aeque liberos, ac ructus esse oportere. honorem igitur Kalendis Martijs. Tu me diliges, & ualebis.

EXPLANATIO

AMO *uerecundiam*,] Platonis, in loquendo. VEL *potius libertatem loquendi.*] aut hoc per iocũ dicit: aut legendum, Alij potius libertatem. alioqui pugnantia loqueretur. nam infra, Ego, inquit, seruo, & seruabo (sic enim assueui) Platonis uerecundiam. Et hanc sententiam, reprehensa Stoicorum, & Cynicorum libertate, accurate defendit lib. 1. Off. Nec uero audiendi sunt, inquit, Cynici, aut si qui

fuerunt

fuerunt Stoici paene Cynici, qui reprehendunt, & irrident, quod ea, quae turpia re non sunt, uerbis flagitiosa dicamus, illa autẽ, quae turpia sint nominibus appellemus suis. latrocinari, fraudare, adulterare, re turpe est, sed dicitur non obscene: liberis dare operam, re honestum est, nomine obscenum, pluraq. in eã sententiam ab eisdem contra uerecundiam disputantur. Est igitur festiua correctio, ad Paeti gratiam inducta, quasi assentandi caussa. & eodem spectant illa, quae sequuntur de schola Stoica: ut uerbi turpitudinem, quod Paetus effutierat, Stoicorum auctoritas quodam modo tegeret. ZENONI] Zenones octo nominat Laertius, primum Eleatem, qui Parmenidem audiuit, ut ait Suidas, & dialecticã inuenit, ut Aristoteles. Mira fuit in cruciatibus patientia, utpote qui, detecta coniuratione, cuius ipse auctor fuerat, perpeti omnia maluerit, quam conscios delendae tyrannidis indicare: quos ne nominare cogeretur, praecisam dentibus linguam in os Neoclis tyranni conspuit. Tusc. 2. & Laertius. Alter fuit Zeno Citiaeus, e Cito, Cypri insulae opido, Polemonis auditor, Stoicae sectae cõditor, & princeps, ut inquit Cicero pro Murena, & in Orat. & lib. III. de Fin. & Strabo lib. XIV. & Laertius in uita. is Atheniensibus ita carus fuit, & auctoritatis tantae, ut apud eũ claues urbis deponerent, aureaq. ipsum corona ornarẽt, & imagine aerea. Hic est, quem hic Cicero nominat, & in Lucullo his uerbis: Zeno inuentor, & princeps Stoicorum fuit. Et Acad. I. Zeno nullo modo is erat, qui, ut Theophrastus, neruos uirtutis incideret; sed contra, qui omnia, quae ad beatam uitam pertinerent in una uirtute poneret, nec quidquam aliud numeraret in bonis. Idẽ lib. IV. de Fin. Postremus a Laertio nominatur Sidonius Zeno Epicureus: quẽ Cicero audiuit, eiusque mentionem facit in Lucullo, & Acad. I. in extremo, & lib. I. de nat. de. & in Tusc. 3. HOMINI *mehercule acuto:*]. acumen Stoici Zenonis laudat, & in Acad. I. Zeno, inquit, cum Arcesilam anteiret aetate, ualdeq. subtiliter dissereret, & peracute moueretur, corrigere conatus est disciplinam. ep. 22. lib. IX. ACADEMIAE *nostrae*]. Academia duplex, uetus, & noua uetus, a Platone instituta, mox culta a Speusippo, Xenocrate, Polemone, Cratete, Crantore: noua, ab Arcesila, Carneade, Lacyde. MAGNA *rixa*] de fine bonorum, & malorum: cum Stoici unam uirtutem sequantur, cetera contemnant omnia, Academici uero uirtutem quidem rebus omnibus praeferant, honoribus tamen, diuitijs, ualetudini, alijsq. tum fortunae, tum naturae muneribus locũ relinquant. Hanc rixã Cicero in Lucullo ostendit his uerbis: Aut Stoicus constituatur sapiens, aut ueteris Academiae. utrumque non potest. est enim inter eos nõ de terminis, sed de tota possessione contentio. nam omnis ratio uitae definitione summi boni cõtinetur: de qua qui dissident, de omni ratione uitae dissident. Et Acad. lib. I. multa in hanc sentẽtiam. Diuus Augustinus lib. III. contra Academicos recitat haec uerba Ciceronis: Contra Stoicos potissimũ Academicorũ exarsit ingenium. PLACET *Stoicis, suo quamque rem nomine appellare.*] attigit hoc lib. I. Off. uide & Aristotelem lib. III. Rhet. IN RE *non est:*] Sextus Empiricus, a Zenone Stoico ne praeposterã quidẽ Venerẽ improbatã esse, lib. III. Pyrrh. c. 24. ostendit his uerbis: Illum Achillis erga Patroclũ ardentem amorem ad hoc referunt nonnulli. quod cur mirum ulli uideatur? cum & Cynici philosophi, & Zenon Citiaeus, & Cleanthes, & Chrysippus indifferens esse dicant. Et paullo post: Stoicos audiuimus dicentes a ratione non abhorrere, cum meretrice congredi, aut quaestu meretricio uitam sustentare. Et infra: Zeno Citiaeus non alienum a ratione dicit esse, matris naturam suae affricare: quemadmodum nec aliã corporis eius partẽ manu fricare, malũ ullus esse dixerit. Cũ praeterea detestabile sit apud nos αἰσχρουργεῖν, Zeno approbat. Et cap. 25. Stoicorum sectae princeps Zeno ἐν ταῖς διατριβαῖς, idest in libris de institutione puerorum, cũ alia similia, tum uero haec dicit: Diuidere nihilo magis, nec minus pueros adamatos, quam non adamatos, nec feminas, quam mares. non enim sunt alia, quae pueros adamatos, aut nõ adamatos, nec feminas, aut mares deceant; sed eadẽ illos decent. ILLE *in Demiurgo modo,*] Ille, nõ est poeta, qui Demiurgũ tragoediam scripsit, sed histrio, idest Roscius. Demiurgum autem scripsit Turpilius: ut ex Nonio licet cognoscere. MODO,] si Ciceronis uerbum est; actam paullo ante hanc tragoediam, cogimur credere. in quo equidem haereo. nam ex eo sequetur, uixisse Roscium paullo ante: de quo subiungitur: Meministi Roscium. quod si ita est: hanc epistolam aliquot annis ante ciuile bellum scriptã esse, necessario putabimus. nam Roscius ante orationẽ pro Archia poeta habitam e uita decessit: quod ipsa indicat oratio, quae habita est, quantũ assequi coniectura licet, Silano, & Murena cos. id quod ipsa oratione examinanda lector intelligens iudicabit. Aut igitur hanc epistolam paullo post orationẽ pro Archia scriptam esse dicamus; quod mihi parum fit uerisimile; cũ ceterae ad eũdem omnes Caesare dominante scriptae sint: aut aliter distinguamus, nempe sic: Vt ille in Demiurgo: Modo (forte nosti canticũ, meministi Roscium) ita me destituit nudum. Vt, Modo, poetae uerbũ sit. NOSTI *canticum:*] canticum agere histrio dicebatur, cum ipse quidem corporis motus tibicinis modis congruentes dabat, alius antẽ ante tibicinẽ canebat. id fiebat, si solus histrio loqueretur: nam, si duo, uel plures (id Liuius initio lib. VII. Diuerbium uocat) tunc & canebat idem histrio, & ad cantũ motus accommodabat. ROSCIVM.] summum in actione scenica. ex eo natum, ut Roscius appellaretur, quicumque aliqua arte, aut facultate excelleret. DESTITVIT *nudum:*]. In Demiurgo comoedia querebatur nescio quis, nudũ se a muliere destitutum. RE *impudentior:*] quia suberat hoc: ereptam sibi habendae rei cum ea muliere potestatem. SED *etiam in tragoedijs.*] in quibus maior, quam in comoedijs, grauitas requiritur. QVAE *mulier una?*] quaenam est, quae cum uiro concumbit? VSVRPATA *duplex cubile.*] hoc proxime sequitur post illud, Quae mulier una? nam uerba sunt mulieris de pellice querẽtis. & fortasse loquentem hanc poeta induxerat Theben, uxorem Alexandri, Pheraei tyranni: quem arbitror infra nominari. haec enim, ut Cicero lib. 2. Off. prodidit, propter pellicatus suspicionem uirũ interfecit. Vsurpata, uerbum deponens tẽporis praeteriti: cum tamen, Vsurpo, sit usitatius, quam Vsurpor: ut, Iuratus, a Iuro. Legimus

etiam

etiam apud Gel.& Macrob.Q.Muciũ iurisconsultum dicere solitum; Non esse usurpatam mulierẽ, quae cum Kal.Ian.apud uirum matrimonij caussa esse coepisset,ante diẽ quarto Kalendas Ian. sequentes,usurpata esset. PHAERAEI &c.] opinor hoc esse ex eadem tragoedia,sed aliquãto post illa superiora.nã illa in pellicem,haec in adulterum dicuntur. VIRGINEM *me quondam inuitam per uim uiolat.*] potest hoc esse einsdem Thebes in Alexandrum tyrannum. Violat,modeste dixit. antiqui enim,ut lib.v.de lin.Lat.scripsit Varro, Violauit uirginem,pro Vitiauit, &,Cum muliere fuit,pro Concubuit, modeste dicebant. IDEM *significat*,] alterum uerbum est,idem significans,quod uiolo: sed,illud poeta si dixisset,nemo tulisset.ergo non est in re flagitium:nã in comoedijs,& tragoedijs,licet uerbis tectis,res tamen ipsa narratur. ALTERVM] obscenum uerbum,quo dissoluti homines pro Violo libere utuntur. ALIENO *nomine*;] proprium nomen,podex : alienum,anus : a uetula: quod utrique similis deformitas,& foeditas. significatio diuersa cognoscitur in omni casu, praeterquam in eo,qui regit,& eo,qui accusat.nam anus,& anum,pro podice,& uetula,aeque dicitur: ceteri casus differũt. NE *alieno quidem*;] appelles. PENICVLVS I] in antiquis libris &,Peniculus,est,& Penicillus.Festus Peniculum appellat,quo calceamenta tergẽtur:& ait a Pene deductum,idest cauda.Plautus quoque in Men.act.1. Iuuentus,ait sub persona Paraliti,nomen fecit Peniculo mihi,Ideo quia mensam,quando edo, detergeo. AT *uero*] malim, Et uero.non enim hoc aduersatur,sed consentit proximis superioribus uerbis. & alibi sic Cicero locutus. unus omnino uetus liber habet, Vt Piso. ILLE *Frugi*] qui sine ornatu scripsit historiam:ut lib.2.de Orat.& lib.1.de Leg.& Tusc.3.Frugi autem,a moribus appellatus. IN *Annalibus suis*] quorum ex lib.v.Priscianus uerba quaedam recitat lib.x. PANI] libidini,quae pene exercetur. SVO *nomine*,] mentulam.Infra:Quam multa ex uno uerbo tuo. QVIA *multi*,] subaudi,penem nominarunt. CVM *nos*] qui hoc pronunciabat,uidebatur dicere. Cunnos. quod obscenum est. hinc opinor satis patet,mendose ueteres pronunciasse,Cun,pro Cum,seqnẽte littera n. quam ob caussam dixere,Nobiscum:ne dicerent,Cun nobis;& ita Cunni mentio probas aures offenderet. Hoc uitium Cicero notauit in Oratore.Quid illud,inquit,non olet,unde si,quod dicitur, cum illis,cum autem nobis nõ dicitur, sed nobiscum?quia, si ita diceretur,obscenius concurrerent litterae,ut etiam modo,nisi,autem,interposuissem,concurrissent.ex eo est,mecum,& tecum,non,cum me,&,cum te:ut esset simile illis, nobiscũ,atque nobiscum.Peruenit hoc uitium ad aetatem Quinctiliani: nam haec scripsit lib.IIX.Iunctura deformiter sonat:ut,si Cũ hominibus notis loqui nos dicimus,nisi hoc ipsum,hominibus,mediũ sit,in praefata uidemur incidere. HANC *culpam maiorem*, *an illam dicam*?] duplicitet peccasse consularem illũ, quidam putant;cum dixit,Culpam,& An illam:quod in,Culpam,prior syllaba obscenam corporis partem indicare uideatur;An illam uero parum uerecunde dictũ sit,quia tres primae litterae,Ani, anum referant;quam corporis partem,quia turpis est,ideo natura auertit ab oculis.Ego in,Culpam, uitium nullum agnosco.alioqui obscene loqueretur,quicumque Culpam nominaret.in,An illam,uidetur inesse turpitudo:quã Cicero uitandam censet:hodie tamen uitio non datur,si quis ita loquitur. LIBERIS *dare operam*,] operam in eo ponere,ut filij generentur. QVAM *honeste dicitur*.] idest, honeste plane dicitur:tum quod honesta res est:tum etiã,quod eius operae nomen aperte non dicitur. lib.1. Off. Liberis dare operam,re honestum est,nomine obscenum. CONNVS] quod nomen una tantum littera distat a Cunnus,nec tamen obscenum est,Plato eum nominat in Epitaphio. BINI,] apparet, uel,Vini,pro Bini,dixisse ueteres Romanos;quod quidem audiẽtibus nihil differre uidetur a Graeco *βίνει*:uel,cũ Graeca uerba a β incipientia pronunciarent,pro β nominasse Latinam litteram B. nam,si flagitiũ est in, Bini, nimirum idest,quia non differret a Graecu *βίνει*. aut igitur, Bini, per β Graecum, aut *βίνει* per B Latinum pronunciabant. IDQ. *tu facis*, *βίνει*, est, concumbe, a *βινέω*. cum ergo tibi dico, Bini, tu concumbis: quasi ego tibi,Graece locutus,imperauerim,ut concumberes: cum tamen ego Latine dixerim,nõ Graece. NON *licet*.] quia,mentula,dicerem:quod obscenum est. NON *potes*.] quia diceres, panimentula:in quo uerbo mentula nominatur. NON *honestum uerbum est diuisio*?] tunc est honestum, cũ simpliciter significat,separatio:obsceni enim tunc nihil inest,& usurpatur cõsuetudine communi: ut, diuidere lignum,fundũ,hereditatem,similia.honestum autem tunc non est,cum dicimus,diuidere puerũ:ut Graeci quoq. loquũtur:dicũt enim, *διαμερίζειν παιδικά*, pro,diuidere, & stuprare pueros adamatos. & ita locutum esse Sextũ Empiricum lib.III.Pyrrh. cap.25.animaduerti. idemq. cap.24. cum ageret de mascula Venere,sine probro apud quasdam gentes usitata, ut apud Germanos,& Thebanos haec subiũgit:Merionem Cretensem(Merionem illum,Homerico uersu notum,Idomenei, Cretensium ducis,aurigam,appellat)ita uocatum aiunt ad expressam consuetudinis Cretensium significationem. Haec Sextus, ex opinione eorũ,qui Merionis nomen *ἀπὸ τοῦ μερίζειν τοὺς παῖδας*, deductum putabant, qui *μηριόνης*, Ionica lingua α in η conuersa,ab Homero uocatur.Videtur huc spectasse Plautus in Aul.ambigua tamen significatione,ut est in hoc genere facetus,cum dixit: Me quidem hercle (dicam palam) non diuides. Et ibidem.Post,si quis uellet te,haud non uelles diuidi. CVI *respondet intercapedo*.] Respondet, pro simile est,ut Respondet Rhetorica dialecticae;quod Aristoteles initio Rhetoricorum dixerat, *ἀντίστροφον*. Vt diuisio,inquit,sic intercapedo,& honestum,& obscenum potest esse uerbum;honestũ,ut intercapedo temporis,litterarum,idest,interuallum;obscenum,ut in patiente puero: agens enim diuidit, patiens intercipit, turpissima, & exsecranda libidine. NVM. OBSCENA SVNT?] non sunt. dixit enim, Non honestum uerbum est diuisio? HONOREM *non praefamur*;] cum tamen res nefaria sit. Praefatur honorem,qui, turpe aliquid dicturus, excusandi sui gratia uerbis utitur ueniam petentibus, ut,ignosce,pace dicam tua,& similibus. AVRELIA, *aut Lollia*,] scortis nobilibus. BATVIT, *inquit*;

quit;

quit, impudenter: depsit, multo impudentius.] Batuere, & Depsere, cum non obscena proprie sint uerba; nã illud est, uerberare, uel pugnare, hoc, subigendo tenerum reddere; ad obscenam tamen significationem transferuntur. Batuere enim hic accipitur pro βατεῖν, ut, bini, pro βινεῖν. est autem βατεῖν, cum mares insiliunt feminas rei Venereae caussa, quo uerbo Theocritus usus est. Depsere uero, est subigere, miscere. id perspicue docet Nonius. Condepsere, ait, est, commiscere, a Graeco tractum δέψω. Homerus Odysseae Μ. Κηρὸν δὲ δέψας μελιηδέα. Pomponius Nuptijs: Partem insipui, conclusi, condepsui. Depsere igitur, & honestum, & obscenum esse potest. honestum est, apud Catonem, & Varronem; obscenum, non agnoscitur exemplis; sed hic sufficere uidetur Ciceronis locus; cum ait: Iam non etiam obscena uerba pro obscenis sunt. Batuit, inquit, impudenter: depsit, multo impudentius. Praeterea uidetur Catullus dixisse, Pattui perdepsuit ipsam uxorem: non, Perdespuit. quem locum Iosephus Scaliger, summo adolescens ingenio, dignus plane Iulio Caesare patre filius, emendauit. Est autem multo impudentius, depsere, quam batuere: quia turpius est, subigere, quam insilire. batuit enim, idest insilit, qui rem Veneream habere uult: depsit uero, idest subigit, ἀπὸ τοῦ δέψειν, qui libidinem ipsam exercet. STVLTORVM *plena sunt omnia.*] dicitur hoc ex persona Stoicorum, ut illud supra: Vides igitur nihil esse, nisi ineptias; turpitudinẽ nec in uerbo esse, nec in re, itaque nusquã esse. Infra uero, ut ostendat Cicero, se non ea dixisse, quae ipse probet, sed ea, quae Stoici sentiant, Habes, inquit, scholam Stoicam. Ineptias igitur, & stultitiam Stoici putabãt, si quis uerecundiam in loquendo seruaret, cũ nec in uerbis, nec in rebus turpitudo esse uideretur, sed esset rerum omnium ἀδιαφορία quaedam. ALIO *loco*] cum loquimur de testibus utilibus. NON *nimis.*] etsi, nimium, non probatur: tamen, non nimis, non pro eo ponitur, quod infra nimium statim, est, quod est multum, uerum pro eo, quod a nimio longe distat; idest pro parum. sic in Diuinatione in Verrem: Statuere debetis, Q. Caecilium non nimis hanc caussam senere, non nimis accurate, non nimis diligenter acturum. COLEI *Lanuuini;*] familia Lanuuina, sic appellata, uel familiae cognomen. CLITERNINI *non honesti.*] quia familia Coleorum ibi non est: & ideo, Cliterninos coleos qui dicit, non familiam, sed testes uiriles dicit. Vtrique autem populi, Lanuuini, & Cliternini, sunt in Latio. Coleorum uocabulo usus est Laberius, apud Nonium. SVPPEDIT, *flagitium est:*] quia, cum deducatur a pedo, significat, crepitum uentris emittere. NON *reprehendes.*] quia ualetudinis gratia itur ad balneum: & ideo, in balneo pedere, flagitium non est. HABES *scholam Stoicam.*] quae a Stoicis in schola disputantur. Ο σοφὸς εὐθυῤῥήμων ἐστί.] sapiens recte loqueris. opinor contra scholam Stoicam hoc esse. ut dixerit Cicero: Stoici superiora illa disputant: mihi autem hoc uidetur, sapientem ita loqui debere, ut obscenitatem uitet: quod ego facio. Platonis uerecundiam seruans. EX *uno uerbo tuo?*] quia Papirius in epistola sua mentulam nominarat, ex eo uerbo occasionem exponendae Stoicorũ sententiae de libertate loquendi Cicero sumpsit. ADVERSVS. ME] leuius est, quam contra. nam, contra, nocendi uoluntatẽ ostendit: aduersus, interdũ est sine cõtraria, uel etiam cum bona uoluntate. Ad Att. ep. 5. lib. x. Vnum te puto minus blandum esse, quam me: aut, si uterque nostrum est aliquando aduersus aliquẽ, inter nos certe numquam sumus. Terẽtius in Andr. Id gratum fuisse aduersum te, habeo gratiam. Quod ait Donatus esse, penes te. Et illud eiusdem in eadem fabula: Opus est aut hunc cum ipsa, aut me aliquid de illa aduersum hunc loqui: Aduersum pro apud esse positum, idem Donatus opinatur. AVDERE,] & hoc indicat, Ciceroni non placere libertatem loquendi. quod sequentibus quoque uerbis declaratur. PLATONIS *uerecundiam.*] quam suis in scriptis Plato seruauit. ETIAM *crepitus*] non modo uerba. HONOREM] habere uolui. KALENDIS *Martijs.*] quem praecipue diem matronas, Iunoni dicatũ, cum religione coluisse, lib. sat. 1. scripsit Macrobius. Hinc Plautus in Milite: Da mihi uir, Kalendis quae mittam, cum Martiae uenerint. quem uersum sine caussa immutarunt postea impressores transalpini, hoc modo: Da mi uir Kalendis meam quod matrem iuuerit. Ouidius Fast. lib. III. & Seruius in Virg. lib. IIX. cur Kalendas Martias matronae colerent, caussam exponunt.

Argumentum ep. 23.

PRaenunciat Paeto aduentum suum: quamquam enim audierit eum pedibus laborare, se tamen putare ait, cocum illius articulari morbo non impediri, quo minus cenam possit apparare. Caesare tertium, & Lepido cos.

Cicero S. D. Papirio Paeto. 23.

HERI *ueni in Cumanum: cras ad te fortasse: sed, rum certum sciam, faciam te paullo ante certiorẽ. etsi M. Ceparius, cum mihi in silua Gallinaria obuiam uenisset; quaesissemque, quid ageres; dixit te in lecto esse, quod ex pedibus laborares. tuli scilicet moleste, ut debui: sed tamen constitui ad te uenire; ut & uiderem te, & uiserem, & cenarem etiam. non enim arbitror cocum etiam te arthriticum habere. exspecta igitur hospitem cum minime edacem, tum inimicum cenis sumptuosis. Vale.*

EXPLA-

EXPLANATIO

CVm *certum sciam*,] de die. nam ire omnino constituerat:ut infra. SILVA *Gallinaria*] Varro lib. III. de re rust. Silua, inquit, Gallioaria, a gallinis rusticis dicta, est in mari Tusco, secuodum Italiam cootra montes Ligusticos. Et Strabo lib. v. Ex *pedibus laborares*.] quae podagra dicitur: chiragra uero, cum ex manibus laboramus. Pedum doloribus affici, ep. 19. lib. VI. ET *niderem te, & uiserem*,] uiserem, dixit, uel quia Paetus aegrotabat, uel quia donum crebro ad eum ire Cicero nolebat, ut apud eum cenaret. ARTHRITICVM] articulis ita laborantem, ut cenam apparare non possit.

Argumentum ep. 24.

RVfum, a Paeto commendatum, ait sibi curae etiam atque etiam fore: deinde monet, ut omnino ad cenas, & conuictum amicorum redeat: concludit, rep. sibi nihil esse carius. Post Caesaris necem, Hirtio, & Pansa cos.

Cicero S. D. Papirio Paeto. 24.

RVFVM istum, amicum tuum, de quo iterum iam ad me scribis, adiuuarem quantum possem, etiam si ab eo laesus essem, cum te tantopere niderem eius caussa laborare: cum uero & ex tuis litteris, & illius ad me missis, intelligam, & iudicem, magnae curae ei salutem meam fuisse; non possum ei non amicus esse, neque solum tua commendatione, quae apud me, ut debet, ualet plurimum, sed etiam uolũtate, ac iudicio meo. uolo enim te scire, mi Paete, initium mihi suspicionis, & cautionis, & diligentiae fuiße litteras tuas: quibus litteris congruentes fuerunt aliae postea multorum. nam & Aquini, & Fabrateriae cõsilia sunt inita de me, quae te uideo inaudisse: &, quasi diuinarent, quam his molestus essem futurus, nihil aliud egerunt, nisi, me ut opprimerent. quod ego non suspicans, incautior fuißem, nisi a te admonitus essem. Quamobrem iste tuus amicus apud me commendatione non eget. utinam ea fortuna reip. sit, ut ille me quamgratissimum posit cognoscere. Sed haec hactenus. Te ad cenas itare desisse, moleste fero. magna enim te delectatione, & uoluptate priuasti: deinde etiam uereor, (licet enim uerum dicere) ne nescio quid illud, quod solebas, dediscas, & obliuiscare cenulas facere. nã si tum, cum habebas quos imitarere, non multum proficiebas; quid nunc te facturum putem? Spurina quidem, cum ei rem demonstrassem, & uitam tuam superiorem exposuissem; magnum periculum summae reip. demonstrabat, nisi ad superiorem consuetudinem tum, cum fauonius flaret, reuertisses: hoc tempore ferri posse; si forte tu frigus ferre nõ posses. Sed mehercule, mi Paete, extra iocum, moneo te, quod pertinere ad beate uiuendum arbitror, ut cum uiris bonis, iucundis, amantibus tui uiuas. nihil est aptius uitae, nihil ad beate uiuendum accommodatius. nec id ad uoluptatem refero, sed ad cõmunitatem uitae, atque uictus, remissionemq. animorum, quae maxime sermone efficitur familiari, qui est in conuiuijs dulcissimus: ut sapiẽtius nostri, quam Graeci: illi συμπόσια, aut σύνδειπνα, id est compotationes, aut concenationes: nos conuiuia; quod tum maxime simul uiuitur. Vides, ut te philosophando reuocare coner ad cenas? Cura ut ualeas: id, foris cenando, facillime consequere. Sed caue, si me amas, existimes me, quod iocosius scribam, abiecisse curam reip. sic tibi mi Paete persuade, me dies, & noctes nihil aliud agere, nihil curare, nisi ut mei ciues salui, liberiq. sint. nullum locum praetermitto monendi, agendi, prouidendi. hoc denique animo sum, ut, si in hac cura, atque administratione uita mihi ponenda sit, praeclare actum mecum putem. Etiã, atque etiam uale.

EXPLANATIO

MAGNAE *curae ei salutem meam fuiße;*] quia consilia de opprimendo Cicerone inita Rufus ad Paetum detulit, Paetus ad Ciceronem scripsit. VT *debet, ualet plurimum*,] sic ep. 19 lib. 2. AQVINI,] opidum est in Latio. FABRATERIAE] in Campaoia. Priscianus lib. 2. In tertia desinentia similiter faciunt, Fabrateria Frabaternus. CONSILIA *sunt inita*] ab Antonio. DE. ME,] opprimendo. INAVDISSE:] inaudimus occulta. Cicero Pantae: Quorom erupit illa uox, de qua ego ex te primum ioaudieram. Et Plautus in Aul. Credo ego iam illum inaudisse, mihi esse thesaurum domi. MOLESTVS] acerbissimis enim, quae exstant, orationibus Antonium insectatus est. EA. FORTVNA *reip. sit*,] occiso enim Caesare, nondom tamen suum ius resp. recuperauerat. ep. 1. lib. XII. ITARE *desisse*,] propter frigus. QVOD *solebas*,] amicos ad cenam inuitare. CVM *habebas quos imitarere*,] uiuo Caesare, cum Hirtius, & Dolabella cenas darent. ep. 16. NON *multum proficiebas*;] quia illorum cenae copiosae, tuae pertenues erant. SPVRINA] Vestriciae gentis, ut lib. XIIX. auctor est Tacitus. haruspex fuit, qui futura praediceret. hic Caesarem monuit, ut caueret idus

tet idus Martias, quibus postea est interfectus. Suetonius. MAGNVM *periculum summae reip.*] iocus est. Au *superiorem consuetudinem*] itandi ad cenas. CVM *fauonius flaret*,] qui flare incipit ineunte uere. FRIGVS] quod quia ferre non potes, ideo ad cenas itare desijsti. FERRE] lusit in uerborum similitudine, Ferri, & Ferre. CVM *uiris bonis, iucundis, amantibus tui*] sic locutus ep. 21. lib. v. COMMVNITATEM] ut simul uiuatur, animusq. remittatur sermone familiari. Places alijs, Comitatem: sed libri ueteres aduersantur omnes. PHILOSOPHANDO] ab eo loco, Nihil est aptius uitae. AD. CENAS?] non ut cenas ipse des, sed ut apud alios cenes. Subiungit enim: Cura ut ualeas: id, foris cenitando, facillime consequere. VT. MEI *tiues salui, liberiq. sint.*] scriptam esse epistolam post Caesaris necem, ex hoc loco intelligitur. MONENDI, *agendi prouidendi.*] quae tria postulantur ab optimo ciue. VITA. MIHI *ponenda sit*,] quod accidit. iussu enim Antonij trium uiri ob remp. recte administratam est interfectus. PRAECLARA *actum mecum putem.*] non pessime actum, dixit Sulpicius ep. 5. lib. iv. praeclare autem agi cum eo, ueteres dicebant, qui fortuna uteretur optima.

Argumentum ep. 25.

Hanc epistolam scripsit ante bellum ciuile. cum Ciliciam proconsul administraret. Iocans in eo cauillatur, quia sibi Papirius praecepta de re militari litteris tradiderat. Commendat M. Fabium, eum, quem Coelio ep. 14. lib. 2. commendauit. L. Paullo, C. Marcello cos.

Cicero S. D. Papirio Paeto. 25.

SVMMVM me ducem litterae tuae reddidere: plane nesciebam te tam peritum esse rei militaris. Pyrrhi te libros, & Cineae uideo lectitasse. itaque obtemperare cogito praeceptis tuis, hoc amplius, nauicularum habere aliquid in ora maritima. contra equitem Parthum negant ullam armaturam meliorem inueniri posse. Sed quid ludimus? nescis, quo eum imperatore tibi negotium sit. Κύρου παιδείαν, quam contriueram legendo, totam in hoc imperio explicaui. Sed iocabimur alias coram, &, ut spero, breui: nunc ades ad imperandum, uel ad parendum potius: sic enim antiqui loquebantur. Cum M. Fabio, quod scire te arbitror, summus mihi est usus: ualdeq. eum diligo cum propter summam probitatem eius, ac singularem modestiam, tum quod in ijs controuersijs, quas habeo cum tuis combibonibus Epicureis, optima opera eius uti soleo. is cum ad me Laodiceam uenisset, mecumq. eum ego esse uellem, repente percussus est atrocissimis litteris; in quibus scriptum erat, fundum Herculanensem a Q. Fabio fratre proscriptum esse, qui fundus cum eo cōmunis esset. id M. Fabius pergrauiter tulit; existimauitque, fratrem suum, hominem non sapientem, impulsu inimicorum suorum eo progressum esse. nunc, si me amas, mi Paete, negotium totum suscipe, molestia Fabium libera. auctoritate tua nobis opus est, & consilio, & etiam gratia. noli pati litigare fratres, & iudicijs turpibus conflictari. Mathonem, & Pollionem inimicos habet Fabius. quid multa? non mehercule tam perscribere possum, quam mihi gratum feceris, si otiosum Fabium reddideris. id ille in te positum esse putat, mihiq. persuadet. Vale.

EXPLANATIO

SVMMVM *me ducem*] ironia. PYRRHI *libros, & Cineae*] Pyrrhus Epirotarum rex fuit, Cineas eius legatus. utrumque scripsisse libros de re militari, ex Plutarcho, & Aeliano perspicuum fit. MELIOREM] iocus. equites enim contra naues nihil possunt. Κύρου παιδείαν,] institutionem Cyri, Persarum regis, quam octo libris Xenophon exposuit, non ad historiae fidem, ut ait Cicero in epistola ad Quinctū fratrem, sed ad effigiem iusti imperij: itaque perpetuam in illo felicitatē fingit, mortemq. tranquillissimam, & omnis expertem doloris, ac molestiae: cum Herodotus contra, & Iustinus, interfectum a Tomyri, Scytharum regina, cum ducentis Persarum millibus, memoriae prodiderint. Scripsit autem hos libros commotus duobus primis Platonis libris de optimo statu reip. qua de re sic Gellius lib. xiv. cap. 3. Xenophon inclyto illi operi Platonis, quod de optimo statu reip. ciuitatisq. administrandae scriptum est, lectis ex eo duobus fere libris, qui primi in uulgus exierant, opposuit contra, conscripsitq. diuersum regiae administrationis genus, quod, παιδεία κύρου, inscriptum est. IN. HOC. IMPERIO.] in Cilicia administranda. EXPLICAVI.] reipsa sum exsecutus. BREVI:] non igitur eo anno, quo in prouinciam iuit, idest Sulpicio, & Marcello cos. hanc epistolam scripsit, sed sequenti, Paullo & Marcello cos. cum iam de discessu cogitaret. Ades *ad imperandum, uel ad parendum potius: sic enim antiqui loquebantur.*] scripta ueterum interiere, in quibus hic loquendi modus crebrior fuit. unius igitur Sallustij utemur testimonio, Iugurtha, inquit, ubi armis, uirisque, & pecunia spoliatus est, cum

ad imperandum Tisdrum uocaretur, rursus coepit flectere animum suum. Ad imperandum, idest ut ei imperaretur, ad parendum: quod Cicero subiunxit. Hunc loquendi modum & Seruius agnouit in illo Virgilij uersu: Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis. Cantando, inquit, dum incantatur. CONTROVERSIIS, } disputationibus de summo bono, in quibus Academici, quorum sectam Cicero probabat, uehementer ab Epicureis dissentiebant. TVIS } Epicureus igitur Paetus. COMBIBONIBVS } compotoribus. OPTIMA. OPERA } ualebar enim Fabius ingenio plurimum, & doctrina: ep.14. lib.2. PERCVSSVS. EST } ep.8. ad Att. lib. XIV. Percussit animum. Terentius: Percussit illico animum. PROSCRIPTVM } ut uenderetur. NON. SAPIENTEM, } pro stultum, modeste dictum. Similiter ep.14. lib. XII. Ab hominibus non insulsis. SVORVM } Mathonis, & Pollionis, qui nominantur infra. MATHONEM, *& Pollionem* } Matho, Pomponiae gentis; Pollio, Asiniae cognomen. Pollionis epistolae leguntur lib. X.

Argumentum ep. ult.

DEscriptio, & excusatio cenae hilarioris, praesertim accumbente Cytheride meretrice. Iisdem consulibus.

Cicero S. D. Papirio Paeto. 26.

ACCVBVERAM hora nona, cum ad te harum exemplum in codicillis exaraui. dices, ubi? apud Volumnium Eutrapelum: & quidem supra me Atticus, infra Verrius, familiares tui. miraris tam exhilaratam esse seruitutem nostram? quid ergo faciam? te consulo, qui philosophum audis. angar? excruciem ne me? quid assequar? deinde, quem ad finem? uiuas, inquis, in litteris. an quidquam me aliud agere censes? haud possem uenire, nisi in litteris uiuerem: sed est earum etiam non satietas, sed quidam modus. a quibus cum discessi, etsi minimum mihi est in cena, quod tu unum ζήτημα Dioni philosopho posuisti: tamen, quid potius faciam, prius, quam me dormitum conferam, non reperio. Audi reliqua. Infra Eutrapelum Cytheris accubuit. in conuiuio, inquis, Cicero ille, Quẽ adspectabant, cuius ob os Graij ora obuertebant sua? non mehercule suspicatus sum illam affore: sed tamen nec Aristippus quidem ille Socraticus erubuit; cum esset obiectum, habere eum Laida: habeo, inquit, non habeor a Laide. Graece hoc melius: tu, si uoles, interpretabere. me uero nihil istorum ne iuuenem quidem mouit umquam, ne nunc senem. conuiuio delector. ibi loquor aliquid, quod in solum, ut dicitur: & gemitum & in risus maximos transfero. an tu id melius, qui etiam in philosophum irriseris; cum ille, si quis quid quaereret, dixisset, cenam te quaerere a mane dixeris? ille Baro te putabat quaesiturum, unum caelum esset, an innumerabilia. quid ad te? at hercule cena numquid ad te? tibi praesertim? Sic igitur uiuitur: quotidie aliquid legitur, aut scribitur: deinde, ne amicis nihil tribuamus, epulamur una non modo non contra legem, si ulla nunc lex est, sed etiam intra legem, & quidem aliquanto. quare nihil est, quod aduentum nostrum extimescas. non multi cibi hospitem accipies, multi ioci. Vale.

EXPLANATIO

ACCVBVERAM *hora nona,* } qua ueteres cenare consueuere. unde Martialis: Incipit exstructos frangere nona thoros. HARVM } litterarum: quas deinde cum domum redijssem, ex codicillis in chartam translatas ad te mitterem. IN *codicillis* } ceratis tabulis: in quibus primũ esse scribi solitũ, ostendit illud Varronis. apud Carisiũ, Osse scribebant: & Titinij: Velim ego osse arare campum cereum: idest, ceratas codicillorum tabellas. Postea cõmodior styli aenei est usus inductus. Codicillorum usus antiquissimus fuit, iam ante chartam inuentam: itaque scripsit Homerus Il. lib. VI. Bellerophonti in Lycia codicillos esse datos. quo argumento, nondum eo tẽpore inuentam esse chartam, Plinius lib. XIII. cap. 13. probare conatur. Codicilli autem, dicti a caudicibus, id est arborum libris: plures enim ligneae tabellae, glutino iungebantur, item ut iunguntur hodie nostrates libri. Sed ante, quam in arborum libris, palmarum in folijs esse scriptum, idem Plinius auctor est eodem libro, cap. XI. & haec subiungit: Publica postea monumenta plumbeis uoluminibus, mox & priuata linteis cõfici coepta, aut cereis. pugillaria significat codicillos esse, idest, tabellas cera illitas, in quibus pungendo, unde pugillariũ nomen, stylo impresso scriberetur. Verum, etsi ante chartam fuere, post eandem tamen inuentam mansere Codicilli, cõmodi scilicet caussa: quoniam, ubi charta, & atramentũ non adesset, ut in itinere, in cena, in senatu, codicilli, stylo scripti, mittebantur. itaque ep.18. lib. VI. Quaesiui, inquit, e Balbo per codicillos, quid esset in lege. Et Sulpicius ep.12. lib. IV. Puer Acidini mihi obuiam uenit cum codicillis. Interdum ipsi codicilli non mittebantur, sed scribebatur in ijs, quod in chartam deinde translatum mitteretur. propterea, Harum exemplum in codicillis exaraui, ait Cicero. EXARAVI. } raptim scripsi. non enim, Exarare, ualet, simpliciter scribere: quod nonnullos opinari, eorum scripta declarant. ep. 20. lib. XIII.

lib. XII. APVD. VOLVMNIVM] Cenare cum aliquo, & apud aliquem, hoc differunt, quod, qui cum aliquo cenat, non eius domi necessario cenat, sed interdum alibi; qui uero apud aliquem, non cum eo semper, sed interdum etiam sine eo, licet eius domi. EVTRAPELVM:] ita uocatum a festiuitate, & lepore. ep. 32. lib. VII. SVPRA *me Atticus, infra Verrius*,] Atticus a dextra, Verrius a sinistra. Locus honoratior in lecto erat medius: quem Cicero, uir consularis, merito obtinuit; secundus, superior, Attici; tertius, inferior, Verrij. propterea super Germanicum Piso discubuit, ut lib. III. scripsit Tacitus: & Didoni reginae medium locum Virgilius assignauit, Aeneae superiorem, Achati, uel Ilioneo inferiorem:

Cum uenit, aulaeis iam se regina superbis.
Aurea composuit sponda, mediamq. locauit. de superiore autem Aeneae loco:
Inde toro pater Aeneas sic orsus ab alto.

Et Plautus in Most. Non omnes possunt olere unguenta exotica, Sicut tu soles, neque superior accumbere. Et in Stic. Haud postulo equidem sum sino in lecto accumbere. Et in Per. Accũbe in summo. Quartus locus, imus dicebatur: de quo Horatius, Secutis omnibus imis. in eo Volumnium ipsum, coniuinj dominum, cũ Cytheride accubuisse arbitror, non in lecto separato, & proprio. Sciendum, quod Plutarchus ἐν τῶ συμποσιακῶ α scriptum reliquit, consulem non medio loco, qui ceteris ciuibus, ubi quis dignitate praestaret, assignabatur, sed ultimo medij lecti solitum accumbere, non modo propter eam caussam, ne reges uideretur imitari, quorum actiones omnes, ac mores libera ciuitas oderat, sed ut audire, imperare, subscribere, scribam, ministrum, custodem corporis, nuncium ab exercitu uenientem admittere, colloqui, interrogare, neque suo, neque coiusquam conuiuae impedimento, posset. secundus enim lectus primo a superiore parte cohaerebat, ab inferiore autem, ubi consul accumbebat, modico interuallo seiunctus erat a tertio, ut ad ea, quae dixi, peragenda uacuum locum haberet consul. Hunc morem, Plutarchi testimonio, ostendendum existimaui, ne quis crederet, aut medium locum medij lecti (tres enim in triclinio lecti erant) semper honoratiorem reliquis fuisse; quod haec maxime Ciceronis epistola declarat; aut ultimũ eiusdem lecti locũ; quod Plutarchus docet. distinctio enim diuersam Ciceronis, & Plutarchi doctrinã conciliat: ut medius quidẽ locus tertij lecti, si priuati ciues accumberent, esset reliquis honoratior; sin consul adesset, ultimus. Verrium esse illum opinor, quem Varro iuris pontificij peritissimum scripsit fuisse, patronum eius Verrij, quem Festus mutilauit. SERVITVTEM *nostram?*] sic ueteres aliquot libri, non, Seueritatem: idq. puto recte. seruitus enim per se tristis: re autem nulla magis, quam conuiuio, exhilaratur. PHILOSOPHVM] Dionem, cuius consuetudine Paetus utebatur. infra. HAVD *possem uiuere*,] sic libri quattuor antiqui: reliqui omnes, Aut. utroque modo recte. quamquam, Haud, &, Aut, possunt idem esse: cum ueteres quandoque, Aut pro Haud scripserint. ETSI *minimum mihi est in cena*,] etsi minime cenam ceno. Fortasse iocus est ex ambiguo quaesitus. potest enim & hoc dici Minimi cenam facio: & hoc, Minimum est quod cenem. ideo sequitur, Quod tu uoum ζήτημα Dioni philosopho posuisti: quia Paetus id fortasse quaesierat a philosopho, quantum illi esset in cena; eodem ambiguo supra dicto. QVID *potius faciam*,] quam ut cum amicis cenem. CYTHERIS] Volumnij liberta, & amica. quam postea dilexit Cornelius Gallus poeta, & post eum M. Antonius: de quo Virgilius, Tua, Galle, Lychoris Petq. niues alium, petq. horrida castra secuta est. Lychoris enim a Virgilio, ficto nomine, uocatur. & in eo loco, tres fuisse nobiles meretrices, easdemq. mimas, ait Seruius, Cytheridem, Originem, Arbusculam. Cytheridem nominat etiã Cicero in ep. 8. lib. X. ad Att. & in Phil. a. Plinius lib. IIX. cap. 16. Plutarchus in Antonio. Eadem honestiore nomine, Phil. a. Volumnia dicta, quod Volumnij liberta. Originem Horatius appellat:

Vt quodam Marsaeos amator Originis ille,
Qui patrium mimae donat fundumq. laremq.

De Arbuscula idem:

—Satis est, equitem mihi plaudere: ut audax,
Contemptis alijs, explosa Arbuscula dixit:

Et Cicero ep. 15. ad Att. lib. IV. Quaeris nunc de Arbuscula: ualde placuit. ACCVBVIT.] quia meretrix: nã, ut dixi, honestae sedebant. QVEM *adspectabant, cuius ob os Graij ora obuertebant sua?*] opinor, Ennij uersum esse ex Tragoedia Telamone, quam Festus, Nonius, & Diomedes nominant. integra sentẽtia cognoscitur apud Ciceronem Tusc. III. nam in Telamone, patria pulso, exsulante, atque egente, hanc admirationem ait esse factam:

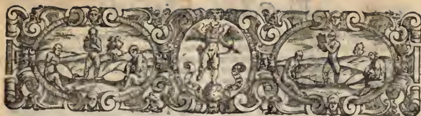
Hiccine Telamon ille est, modo quem gloria ad caelum extulit,
Quem adspectabant, cuius ob os Graij ora obuertebãt sua?

Trochaici catalectici sunt. Ob os, pro, Ad os, ait Festus. Cicero pro Postumo: Ob oculos mihi saepe mors uersata est. Plautus in Mil. Experior ob os caliginem prius mihi obtigisse. NEC *Aristippus quidem ille Socraticus erubuit*,] sic tres ueteres libri: Octo autẽ, Aristippus quidem ille Socraticus nõ erubuit. utroque modo recte. nam, quod alij, Germanos secuti, maluerũt, Ne Aristippus quidẽ ille Socraticus erubuit: dissentiunt ab antiquis libris: in quibus, Ne, nõ reperitur. Quod autẽ, nullos ueteres libros habere, Nõ erubuit, ijdẽ dicũt: mirari nõ satis possum; cũ in octo, ut iã diximus, ita legatur. LAIDA:] scortũ nobile, paucorũ hominũ, magno pretio consuetudinẽ illius emerentiũ. uide Gellium lib. I. cap. 8. Lactantium lib. III. cap. 15. Laertium in Aristippi uita, Athenaeum lib. XII. & XIII. Clementem Alex. Strom. a. GRAECE *hoc melius*.] Aristippi Graeca uerba sunt, Ἔχω, καὶ οὐκ ἔχομαι: quae recitat Athenaeus: uel, ut ait Clemens, Ἔχω λαΐδα, καὶ οὐκ ἔχομαι ὑπ' αὐτῆς. quod Ciceroni Graece melius uidetur, quam Latine, non quia Graece dicatur

Fff 2 breuius:

breuius: aeque enim breuiter Latine dicitur: sed quia uerbum Ἔχω quiddam amplius, quã, Habeo, significat. est enim tangere, & haerere: quod referri ad concubitum potest. ideo subiunxit Cicero: Tu, si uoles, interpretabere: cum uitaret ipse obscenitatem sententiae, uel etiã Latine eam exprimere cũ non posset: quod fatetur aperte, cum ait: Graece hoc melius. Ne. nvnc *senem*] Sic locutus est Liuius lib. III. Nouam, inquit, inexpertamq. eam potestatem eripuere patribus nostris: ne nunc, dulcedine semel capti, desiderium ferant. Hunc Ciceronis locum unico adhuc Liuij exemplo, cum Latinorũ scripta nõ omnino negligenter euoluerim, confirmare mihi licuit. Differt autem, Ne nunc, a Nedum: quia, Nedũ ad omnia tempora, Ne nunc ad praesens tantum accommodatur: & ualet, Nedum nunc. Ibi *loquor, quod in solum, ut dicitur.*] Hoc prouerbium Quod in solum uenit, uel, Quodcumque in solum uenit, quidlibet significat, & quidquid occurrit, quidquid casus fert: non pro ratione, aut pro recta uoluntate, sed temere, casu, fortuito. ductum fortasse a frugibus, quae sementi non respondent, sed enascuntur inutili a quadã interdum, atque in solum ueniunt, praeter exspectationem agricolae. hinc illud li. I. de nat. de. Abuteris ad omnia atomorum regno, & licentia: hinc, quodcumque in solum uenit, ut dicitur, effingis, atque efficis. Pro, temere, & arbitratu plane tuo effingis, atque efficis, omnia. Verum aliquanto magis nim, ac sententiam huius prouerbij declarat, &, ut arbitror, comprobat opinionem nostram Varro apud Nonium, in Satyra, Vae uictis, περὶ φιλονεικίας: in qua scripsit haec: Libet, me epigrammata facere. &, quoniam omnia non memini; quod in solum mihi uenerit, ponam. Reperiuntur. & alia duo apud Noniũ exẽpla, sed ab ipso sic obscurata, ut ea nemo adhuc potuerit agnoscere. nam, quod erat, In solum uenit, Insolum, unico uerbo, fecit, & interpretatus est, Insolitum: cũ uerbum, Venit, ueteris eum prouerbij admonere debuerit. exempla uideamus. Afranius Crimine: Orbitatem senectuti tuae malam metui: Quod in solũ non uenit caeco, atque dementi: Idest: quod temere non accidit homini caeco, ac dementi. Idem Virgine: Ne ueniret, quod nunc agitur, in solum. Sic enim interpungo, non, ut Iunius emendator, Agitur insolum. est autem sententia: ne temere succederet id, quod nunc agitur. Et. gemitvm *& in risus maximos transfero.*] sic plerique ueteres libri, nec male: ut alterum, Et, ualeat Etiam: & hoc dicatur: a maestitia, & gemitu uel maximos ad risus me cõuerto. Omnino plautus esset, quod in duobus legitur antiquis libris, Et gemitum etiam in risus maximos transfero. An. tv *id melius*,] noli me reprehendere, quasi tu melius agas: cum a risu, & iucunditate ita non abhorreas ut etiam in philosophum irriseris. In *philosophum*] sic libri aliquot ueteres: plerique, In, non habẽt. Si. qvis *quid quaereret*,] ex instituto Gorgiae Leontini qui primus est ausus in conuentu poscere quaestionem, idest iubere dicere, qua de re quis uellet audire. lib. 2. de Fin. in principio. A mana] quae a mane inciperet, idest longissimam: cum ceterae nona hora incipere solerent: ut uel haec ipsa declarat epistola primis uerbis, Accubueram hora nona. Baro] octo libri scripti, Vero: unus, Baro: alius, Non. placet, Baro, pro, fatuus. ep. XI. ad Att. lib. v. Apud Patronem, & reliquos Barones te in maxima gratia posui. Non displicet tamen eruditissimi uiri, Hadriani Turnebi opinio, qui legendum, Varro, existimat: ut sit nomen contumeliosum, atque ille suã sententiam confirmat Lucilij uersu, quem recitat Festus:

Varronum, ac rupicum squarrosa incondita rostra. quo in uersu, Varronum, probri caussa dictum uidetur. Ego autem locum addo ex epistola D. Bruti, quo clarius aliquanto ueritas illucescat: Si thesauros, inquit, uarronis haberem, sustinere sumptum non possem. Varronem appellat M. Antonium, qui thesauros Caesaris, ad Opis depositos, post eius necem abstulerat. Patet igitur contumeliae uocabulum esse, & uetus liber meus in epistola illa ad Atticũ, cuius testimonio sum usus, habet, Varrones, r geminata. Nec moueor, quod in quibusdam libris hoc nomen a littera, B non ab, V, incipiat. nam, ueteres & B pro V, & uicissim V pro B scripsisse, testimonio sunt antiqua monumenta. An *innumerabilia.*] ex Democriti, & Epicuri sententia: ut in Acad. de Fin. de nat. de. Caeli tamen dicitur numero multitudinis, non Caela: sed hic Innumerabilia, respicit illud, Vnum caelum. Cena], quam dixisti te a mane quaerere. Nvmqvid *ad te?*] iocus: quasi dicat: cena uero illa multo magis ad te pertinet, quam id, quod philosophus ille re putabat esse quaesitum, num unum caelũ sit, an innumerabilia. Tibi *praesertim?*] Tibi, non, Ibi, lego cum omnibus antiquis libris, duobus exceptis, quorum in altero est, Mihi: in altero, Ad te: mẽdose, nisi fallor, in utroque. Tibi praesertim, hoc significat: Cena ad te ualde pertinet, tibi praesertim quae daretur: quam te quaerere a mane dixisti. Contra *legem*,] sumptuariam Caesaris. ep. 15. aut ueterem legem, a Caesare correctã. uide quae diximus ep. 26. lib. VII. Intra *legem*,] intra fines lege praescriptos, minore etiam sumptu, quam qui lege definitus est. Aliqvanto.] non parum. Non *multi cibi*] Minime edacem, dixit ep. 23.

IN · EPISTOLARVM
M · TVLLII · CICERONIS
QVAE
FAMILIARES
VOCANTVR
LIBRVM · DECIMVM
AD · PLANCVM · ET · ALIOS
PAVLLI · MANVTII
COMMENTARIVS

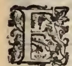

Argumentum ep.I. lib.X.

NVEHITVR *in Antonij immoderatam potentiam: Plancum, transalpinam Galliam administrantem, hortatur, ut in remp. omni cogitatione, studioq. incumbat: agit gratias de Furnio honorifice tractato. Antonio, & Dolabella cos.*

Cicero S. D. L. Munatio Planco, imp. cos. des. 1.

T ABFVI, *proficiscens in Graeciam* &c., *postea quam de medio cursu reipub. sum uoce reuocatus, numquam per M. Antonium quietus fui: cuius tanta est non insolentia, (nam id quidem uulgare uitium est) sed immanitas, non modo ut uocem, sed ne uultum quidem liberum possis ferre cuiusquam. itaque mihi maximae curae est, non de mea quidem uita, cui satisfeci uel aetate, uel factis, uel, si quid etiam hoc ad rem pertinet, gloria: sed me patria sollicitat, in primisq. mi Plance exspectatio consulatus tui: quae ita longa est, ut optandum sit, ut possimus ad id tempus reip. spiritum ducere. quae potest enim spes esse in ea rep. in qua hominis impotentissimi, atque intemperantissimi armis oppressa sunt omnia? & in qua nec senatus, nec populus uim habet ullam? nec leges ullae sunt, nec iudicia, nec omnino simulacrum aliquod, aut uestigium ciuitatis? Sed, quando acta omnia mitti ad te arbitrabar; nihil erat, quod singulis de rebus scriberem. Illud autem erat amoris mei, quem a tua pueritia susceptum non seruaui solum, sed etiam auxi, mouere te, atque hortari, ut in remp. omni cogitatione, curaq. incumberes. quae si ad tuum tempus perducitur, facilis gubernatio est: ut perducatur autem, magnae tum diligentiae est, tum etiam fortunae. sed & te aliquanto ante, ut spero, habebimus: &, praeterquam quod reip. consulere debemus, tamen tuae dignitati ita fauemus, ut omne nostrum consilium,*

silium, studium, officium, operam, laborem, diligentiam ad amplitudinem tuam conferamus. ita facillime, & reip. quae mihi carissima est, & amicitiae nostrae, quam sanctissime nobis colendam puto, me intelligo satisfacturum. Furnium nostrum tanti a te fieri, quantum ipsius humanitas, & dignitas postulat, nec miror, & gaudeo: teq. hoc existimare uolo, quidquid in eum iudicij, officijq. contuleris, id ita me accipere, ut in me ipsum te putem contulisse. Vale.

EXPLANATIO

L. MVNATIO. PLANCO] frater hic fuit, auctore Pediano, T. Planci Bursae, qui cum Cicerone inimicitias gessit, ut ep. 2. lib. VII. consulatum gessit cum M. Lepido, anno urbis DCCXI. IMP.] dixi iam, imperatores omnes dici solitos, qui exercitibus praeessent: uerum hoc nomine in litterarum inscriptione ij tantum ornabantur, quos milites ipsi post aliquam uictoriam imperatores appellabant. ep. 10. lib. 2. Victoria iusta imperator appellatus apud Issum. COS. DES.] Caesar, ad bellum Parthicum profecturus, magistratus designauit in triennium, ut ait Dio lib. XLIII. in ijs consules designati sunt L. Plancus, & D. Brutus: quorum Brutus, lege Pedia damnatus, & mox interfectus, consulatum non gessit: Plancus, destituta rep. cum ad Antonium transisset, consul cum M. Lepido fuit, in locum Bruti suffecto. ET. ABFVI,] incipientium a copula, Et, epistolarum habemus exempla quattuor, praeter hoc, quae mihi quidem nunc occurrant, unum ep. 62. lib. XIII. alterum ep. ult. eiusdem libri, tertium ep. 9. lib. 1. ad Att. & ep. 7. lib. X. ad eundem. PROFICISCENS *in Graeciam*] desperata libertate, Antonio consule post Caesaris necem, pro sua libidine cuncta administrante. uide ep. 25. lib. XII. & Philipp. I. DE *medio cursu*] cur non ita legam, cum & ita scriptum uideam in uetere libro, & historia suffragetur? nam in epistola ad M. Brutum, In medio, inquit, Achaico cursu, cum Etesiarum diebus auster me in Italiam retulisset. Et lib. III. Off. Si ipse uenissem Athenas; quod quidem esset factum, nisi me de medio cursu clara uoce patria reuocasset. NVMQVAM *per M. Antonium quietus fui:*] ep. 28. & lib. XII. ep. 4. 22. & in Philippicis: ut Plutarchi, Appiani, Dionis, aliorumq. testimonia omittantur. AETATE,] annos iam natus erat LXII. perijt enim quo anno Hirtius, & Pansa consules fuere, natus Serrano, & Caepione cos. FACTIS,] maxime quidem oppressa coniuratione Catilinae. ITA *longa est,*] hoc anno consules erant Antonius, & Dolabella, interfecto idibus Martijs Caesare, cuius locum Dolabella occupauit. his anno sequenti successuri erant Hirtius, & Pansa, Hirtio, & Pansae Plancus, & D. Brutus. propterea dicit, Ita longa est, anno integro interposito. SPIRITVM *ducere.*] quod Cicero non potuit. nam, conspirantibus contra reip. partes Antonio, Lepido, Octauio, Cicero occisus est, Planco nondum consule. HOMINIS *impotentissimi,*] Antonij, qui regere animum ratione, sibiq. imperare non poterat. ep. 27. & 9. lib. IV. NEC *senatus, nec populus uim habet ullam?*] Phil. I. Nihil per senatum, multa, & magna per populum, & absente populo, & inuito? NEC *omnino simulacrum aliquod, aut uestigium ciuitatis?*] imaginem, aut signum. minus autem est, uestigium, quam simulacrum: nam simulacrum, totam rem ostendit; uestigium, minimam rei partem, ex qua rem totam cogitamus magis, quam uidemus. ep. 14 lib. IV. Ne uestigium quidem ullum est reliquũ nobis dignitatis. ACTA] singulorum dierum. A. TVA *pueritia*] ep. 3. AD *tuum tempus*] ad annum consulatus tui. PERDVCITVR,] perducta non est, conspirantibus in eam Antonio, Lepido, Octauio. FORTVNAE.] propterea ueteres erexere Fortunae templa, quod eam in rebus humanis ualere plurimũ arbitrabantur. ALIQVANTO *ante,*] annua prouinciae administratione confecta. FVRNIVM] Planci legatum. ep. 8. NEC *miror, & gaudeo:*] auget copiam locorum similium obseruatio. Simile autem illud ep. 20. Studia mea erga te, tibi tam grata esse, quam ego putaui fore, minime miror, uehementerq. laetor. Et ep. 10. lib. III. Quae de hominum, atque ordinum erga te studijs scribis ad me, minime mihi miranda, & maxime iucunda acciderunt. Quod attinet ad duas particulas, Nec, Et: exemplum habemus ep. 18. lib. XIII. Nec Lacedaemonios dubitare arbitror, quin satis commendati sint fidei, & iustitiae tuae; & ego, &c. Item in Hortensio: Nec in philosophia cuiquam cessit, & uitae grauitate praestitit. Mutato autem loco, ep. 1. lib. X. ad Att. Hoc, quod agimus, & turpe, nec tamen tutum. Et Phil. XI. Mihi quidem, & ille peruenisse uidetur, quoad progredi potuit feri hominis amentia: neque Antonius ullius supplicij adhibendi, si potestatem habeat, ullam partem est relicturus.

Argumentum ep. 2.

EXcusat se, quod in senatum, augendi illius honoris gratia, non uenerit: officium autem suum pollicetur in ijs rebus, quae suam praesentiam requirere uidebuntur. Iisdem consulibus.

Cicero

Cicero S. D. Planco imp. cos. des. 2.

MEVM studium bonori tuo pro necessitudine nostra non defuisset, si aut tuto in senatum, aut bo nesle uenire potuissem. sed nec sine periculo quisquam, libere de rep. sentiens, uersari potest in summu impunitate gladiorum: nec nostrue dignitatis uidetur esse, ibi sententiam de rep. dicere, ubi me & melius, & propins audiant armati, quam senatores. quapropter in priuatis rebus nullum neque officium, neque studium meum desiderabis: ne in publicis quidem, si quid erit, in quo me interesse necesse sit, umquam deero, ne cum periculo quidem meo, dignitati tuae. in ijs autem rebus, quae nibilo minus, ut ego absim, confici possunt, peto u te, ut me rationem baberet uelis & salutis, & dignitatis meae. Vale.

EXPLANATIO

TVTO ‡ ep.2. lib. XII. Intelligit populus R. tres esse consulares, qui quia, quae de rep. bene senserint, libere locuti sunt, tuto in senatum uenire non possint. GLADIORVM: ‡ Antonij militum. NEC *nostrae dignitatis uidetur esse?* ‡ Explanat uerbum, Honeste, supra positum. PROPIVS *audiunt armati,* ‡ Phil.2. Cur armatorum corona saeptus est? cur me tui satellites cum gladijs audiunt? ET. SALVTIS, *& dignitatis meae.* ‡ refertur hoc ad illud: Si aut tuto in senatum, aut honeste uenire potuissem.

Argumentum ep. 3.

VEritus Cicero, id quod accidit, ne Plancus, relictis reip. partibus, cum Antonio se coniungeret, crebro illum ad tuendam remp. hortatur: & quoniam, ut est in ep. ult. lib. XV. plurimum ualet, si laudes eum, quem cohortere, utitur hoc artificio, eumq. ornat laudibus, & ueterem necessitudinem commemorat. Hirtio, & Pansa cos. ut ex Planci, quae sequitur, epistola intelligitur.

Cicero S: D. Planco imp. cos. des. 3.

CVm ipsum Furnium per se uidi libentissime, tum hoc libentius, quod, illum audiens, te uidebar audire. nam & in re militari uirtutem, & in administranda prouincia iustitiam, & in omni genere prudentiam mihi tuam exposuit: & praeterea mihi non ignotam in consuetudine, & familiaritate suauitatem tuam adiunxit, praeterea summam erga se liberalitatem. quae omnia mihi iucunda, hoc extremum etiam gratum fuit. Ego, Plance, necessitudinem constitutam babui cum domo uestra ante aliquanto, quam tu natus es; amorem autem erga te ab ineunte pueritia tua, confirmata iam aetate familiaritatem, cum studio meo, tum iudicio tuo constitutum. bis de caussis mirabiliter faueo dignitati tuae: quam mibi tecum statuo esse communem. Omnia summa consecutus es, uirtute duce, comite fortuna: eaq. es adeptus adolescens, multis inuidentibus, quos ingenio, industriaq. fregisti. nunc me, amantissimum tui, nemini concedentem, qui tibi uetustate necessitudinis potior possit esse, si audies: omnem tibi reliquae uitae dignitatem ex optimo reip. statu acquires. Scis profecto, (nibil enim te fugere potuit) fuisse quoddam tempus, cum bomines existimarent, te nimis seruire temporibus. quod ego quoque existimarem, si te ea, quae patiebare, probasse etiam arbitrarer. sed, cum intelligerem, quid sentires; prudenter te arbitrabar uidere, quid posses. nunc alia ratio est omnium rerum. tuum iudicium est, idq. liberum. consul es designatus, optima aetate, summa eloquentia, maxima orbitate reip. uirorum talium. incumbe, per deos immortales, in eam curam, & cogitationem, quae tibi summam dignitatem, & gloriam afferat. unus autem est, boc praesertim tempore, per tot annos rep. deuexata, reip. bene gerendae cursus ad gloriam. Haec amore magis impulsus scribenda ad te putaui, quam quo te arbitrarer monitis, & praeceptis meis egere. sciebam enim, ex ijsdem te baec baurire fontibus, ex quibus ipse bauseram. quare modum faciam. boc tantum significandum putaui, ut potius amorem tibi ostenderem meum, quam ostentarem prudentiam. Interea, quae ad dignitatem tuam pertinere arbitrabor, studiose, diligenterq. curabo. Vale.

EXPLANATIO

LIBERALITATEM. ‡ non largitionem, sed summam quandam humanitatem, & consuetudinem gratificandi: ut ep.7. lib. i. & 9. lib. v. ETIAM *gratum* ‡ ideo distinguit Gratum a Iucundo,

quia

quia Gratum illud est,quo gratias agere debemus,Iucundum non item. non enim gratias agere Planco ob eius uirtutem,iustitiam,prudentiam Cicero debebat,at ob liberalitatem in Furnium,cum eum diligeret,omnino debebat. Addidit uero,Etiam,ut ostenderet,illud ipsum non modo gratum,sed iucundū quoque fuisse.nam interdum,quae grata,eadem iucunda non sunt,ut officium consolandi,quod iucunditatem in re tristi afferre non potest,cum tamen ei,quem consolamur,gratum sit. locus occurit in ep. 6.lib.iv. Cuius officia iucundiora scilicet saepe mihi fuerunt,numquam tamen gratiora. Et ep.15.lib.v. Gratus,& optatus amor tuus: dicerem,iucundus,nisi id uerbum in omne tempus perdidissem. NECESSITVDINEM } maximam coniunctionem. ep.ult.lib.2. CVM *domo uestra* } cum patre Planci.ep.4.5. & lib.XIII.ep.29. IVDICIO *tuo* } quod iudicaret Plancus, in familiaritate Ciceronis ornamenti sibi esse plurimum. FAVEO *dignitate tuae:* } simile illud ep.15.lib.2. Caesarem honestum esse cupio. COMITE *fortuna:* } hoc explanatur infra,ep.5. Fortuna suffragante uideris res maximas consecutus. quod quamquam sine uirtute non potuisses: tamen ex maxima parte ea,quae es adeptus,fortunae,temporibusq. tribuuntur. Coniungit autem Cicero cum uirtute fortunam ep.1. lib.xv. Mediocri,inquit, uirtute, & mediocri fortuna opus est, ut cetera consequatur. FREGISTI. } superasti. ep.12. lib.x. NEMINI *concedentem,qui tibi uetustate necessitudinis potior possit esse,* } sic locutus ep.3. lib.xv. Nemini concedo,ut te saluum malint,quam ego. EX . OPTIMO *reip. statu* } aculeus in Planci superiorem uitam,quia Caesaris partes secutus erat: quod ea,quae statim sequuntur,magis declarant. NIMIS *serui re temporibus.* } cum Caesarem uehementer diligere uidetur. fuerat autem legatus eius in uarijs bellis, primum Gallico,ut scripsit ipse Caesar lib.v. deinde Hispaniensi contra Pompeij legatos,ut idem lib.1. de bel.ci. postremo in Africa,ut Hirtius memoriae prodidit. ipse etiam ep.24. insignem uocat suam,& Caesaris amicitiam. SI . TE *ea,quae patiebare, probasse etiam arbitrarer.* }. multa enim,quae feruntur, non probantur. ep.6. Non est idem,ferre,si quid ferendum est; & probare,si quid probandum non est. PRVDENTER *te arbitrabar uidere,quid posses.* } ita Plancum excusat,ut eundem excitet ad remp. tuendam; cum id possit,quod antea,cum uellet,non potuerit. SVMMA *eloquentia,* } fuit Plancus in oratorum numero. Propterea Pedianus T.Plancum Planci oratoris fratrem uocat. ORBITATE *reip.* } Orba ciuitas, ep.xi. lib.xii. Patriam multis claris uiris orbatam,ep.10. lib.xv. TOT *annos* } septem. nam ciuile bellū Marcello,& Lentulo cos. geri coeptum est. VNVS *est reip. bene gerendae cursus ad gloriam.* } similis sententia ep.12. Verum decus in uirtute positum est,quae maxime illustratur magnis in remp. meritis. HAEC *amore magis impulsus* } eadem excusatio ep.4. lib.2. in extremo. EX . IISDEM *te haec haurire fontibus.* } ex ijsdem libris: quibus ad laudem praecepta traduntur. STVDIOSE, *diligenterq.* } Studium est animi,& uoluntatis. Diligentia uero actionem significat.

Argumentum ep.4.

GRatias agit Ciceroni,quod eum ad uerissimae gloriae studium sit adhortatus; & in reip. potestate se fore totum pollicetur. Hirtio, & Pansa cos.

Plancus S. D. Ciceroni. 4.

GRATISSIMAE mihi tuae litterae fuerunt, quas ex Furnij sermone te scripsisse animaduerti. ego autem praeteriti temporis excusationem affero, quod te profectum audieram, nec multo ante redijsse sciui, quam ex epistola tua cognoui. nullum enim in te officium, ne minimum quidem, sine maxima culpa uideo posse praeterire. in quo tuendo habeo caussas plurimas, uel paternae necessitudinis,uel meae a pueritia obseruantiae, uel tui erga me mutui amoris. quare, mi Cicero, quod mea, tuaq.patitur aetas, persuade tibi te unum esse,in quo ego colendo patriam mihi constituerim sanctitatem. omnia igitur tua consilia mihi non magis prudentiae plena,quae summa est,uidentur,quam fidelitatis,quam ego ex mea conscientia metior. Quare,si aut aliter sentirem,certe admonitio tua me reprimere; aut, si dubitarem, hortatio impellere posset, ut id sequerer, quod tu optimum putares. nunc uero quid est, quod me in aliam partem trahere possit? quaecumque in me bona sunt,aut fortunae beneficio tributa,aut meo labore parta,etsi a te propter amorem carius sunt aestimata,tamen uel inimicissimi iudicio tanta sunt, ut, praeter bonam famam,nihil desiderare uideantur.Quare hoc unum tibi persuade, quantum uiribus eniti, consilio prouidere,auctoritate mouere potuero, hoc omne reip. semper futurum. Non est ignotus mihi sensus tuus: neque, si facultas, optabilis mihi quidem, tui praesentis esset, umquam a tuis consilijs discreparē: nec nunc committā,ut ullum meū factum reprehēdere iure possis.Sum in exspectatione omnium rerum, quid in Gallia citeriore,quid in urbe Ianuario mense geratur,ut sciam. interim maximam hic sollicitudinem,curamq.sustineo,ne inter aliena uitia hae gentes nostra mala suam putent occasionem. quod si,proinde ut ipse mereor,mihi successerit: certe & tibi, cui maxime cupio, & omnibus uiris bonis satisfaciam.Fac ualeas,meq.mutuo diligas.

EXPLA-

EXPLANATIO

TE SCRIPSISSE] tua manu, nō amanuensis. PROFECTVM] in Graeciam. ep. 1. QVAM *ego ex mea conscientia metior.*] quam esse meam in te fidelitatem scio, eam esse tuam in me arbitror. parem fidelitati meae tuam puto. QVAECVMQVAE *in me bona sunt,*] respondet ad illud Ciceronis: Omnia summa consecutus es, uirtute duce, comite fortuna. Magistratus, honoresq. significantur; quos a Caesare dominante Plancus acceperat. FORTVNAE *beneficio tributa,*] modestiae caussa priore loco fortunam, deinde suum laborem nominat: Cicero autem uirtutem eius primum, deinde fortunam uominarat. MEO *labore*] & in hoc uitat arrogātiam, quia laborem appellat, quam Cicero uirtutem. CARIVS *sunt aestimata,*] dixerat enim Cicero, Omnia summa. BONAM *famam,*] hoc ad illud Ciceronis refertur; Ex optimo reip. statu. quasi dixerit, Ex pessimo reip. statu bona fama nō acquiritur. REIP.] ut bonam famam conseqnar; quam desiderant ea, quae antea sum adeptus. SENSVS *tuus*;] de rep. quam suscipi a me uis. IN. GALLIA *citeriore,*] cisalpina, cui praeerat D. Brutus, & ipse consul designatus, Mutinae inclusus, obsidente M. Antonio. IANVARIO *mense*] uidetur hoc mense scripta epistola. GERATVR,] a nobis consulibus, Hirtio, & Pansa. ALIENA *uitia*] nostra scilicet, dū inter nos contendimus. PROINDE *ut ipse mereor,*] & Proinde, & Perinde, ueteres dicebant, eadem significatione. ep. 1 1. 3 1. 34. Tusc. 1 1. & apud Terentium. Saepe etiam, Proinde, pro quamobtem, accipitur.

Argumentum ep. 5.

HIc quoque Plancum ad suscipiendam, tuendamq. remp. gloriae stimulis incitat. Eodem anno.

Cicero S. D. Planco imp. cos. des. 5.

BINAS à te accepi litteras eodem exemplo: quod ipsum argumento mihi fuit diligentiae tuae. intellexi enim te laborare, ut ad me tuae exspectatissimae litterae perferreutur. ex quibus cepi fructum duplicem, mihiq. in comparatione difficilem ad iudicandum, amorem ne erga me tuum, an animum in remp. pluris aestimandum putarem. est omnino patriae caritas, meo quidem iudicio, maxima: sed amor, uoluntatisq. coniunctio plus certe habet suauitatis. itaque commemoratio tua paternae necessitudinis, beneuolentiaeq. eius, quam erga me a pueritia contulisses, ceterarumq. rerum, quae ad eam sententiam pertinebant, incredibilem mihi laetitiam attulerunt. rursus declaratio animi tui, quem haberes de rep. quemq. habiturus esses, mihi erat iucundissima: eoq. maior erat haec laetitia, quod ad illa superiora accedebat. Itaque te non hortor solum, mi Plance, sed plane etiam oro; quod feci ijs litteris, quibus tu humanissime respondisti; ut tota mente, omniq. animi impetu in remp. incumbas. nihil est, quod tibi maiori fructui, gloriaeq. esse possis: NEC *quidquam ex omnibus rebus humanis est praeclarius, aut praestantius, quam de rep. bene mereri. adhuc enim patitur tua summa humanitas, & sapientia, me, quod sentiam, libere dicere. Fortuna suffragante, uideris res maximas consecutus. quod quamquam sine uirtute non potuisses: tamen ex maxima parte ea, quae es adeptus, fortunae, temporibusq. tribuuntur. his temporibus difficillimis, reip. quidquid subueneris, id erit totum, & proprium tuum. incredibile est omnium ciuium, latronibus exceptis, odium in Antonium. magna spes in te, & in tuo exercitu, magna exspectatio. cuius, per deos, gratiae, gloriaeq. caue tempus amittas. sic moneo, ut filium: sic faueo, ut mihi: sic hortor, ut & pro patria, & amicissimum. Vale.*

EXPLANATIO

BINAS *litteras*] ut binae, ternae, quaternae, non duae, tres, quattuor litterae, sic duae, tres, quattuor, non binae, ternae, quaternae, epistolae, dicitur. SVAVITATIS.] uere: nam iucunditas quaedam est in amicitia. quae non est eadem in propinquitate; itaque suauitas inter amicos maior est, quam inter fratres: amoris autem plus inter fratres, quam inter aequales. eodem modo patria suauitate cedit amicitiae, amore autem & amicitias omnes, & propinquitates etiam uincit. ex quo illud lib. 1. Off. Omnes omnium caritates una patria complectitur. PATERNAE *necessitudinis,*] respondet epistolae Planci. ATTVLERVNT.] sic ueteres libri omnes: nec mutatio placet: licet hoc uerbū ad illud, Cōmemoratio, referri uideatur. potest enim Cicero ad illa omnia, quae proxime dixerat, paternam necessitudinem, beneuolentiam Planci, ceterasq. res ad eam sententiam pertinentes, hoc uerbum accommodasse. TOTA *mente, omniq. animi impetu*] ep. 1. Omni cogitatione, curaq. ADHVC] licet omnia summa sis consecutus. FORTVNA *suffragante. uideris res maximas consecutus.*] omnia summa consecutus es, uirtute duce, comite fortuna. FORTVNAE, *temporibusq.*]

quia possunt homines existimare, ob amicitiam Caesaris ea te esse consecutum. GRATIAE,] quam, suscepto reip. patrocinio, inibis apud omnes bonos. ep. 19. In hoc erit summa & gratia, & gloria.

Argumentum ep. 6.

CVm Plancus, litteris ad senatum scriptis, pacem cum Antonio faciendam suasisset; consilium illud Cicero improbat, pacemq. armis, non pactione, quaerendam ait: ipsum autem Plancum, ut se a societate malorum ciuium aliquando seiungens, totum ad remp. transferat, proposito consulis officio cohortatur. Eodem anno.

Cicero S. D. Planco imp. cos. des. 6.

QVAE locutus est Furnius noster de animo tuo in remp. ea gratissima fuerunt senatui, populoq. R. probatissima. quae autem recitatae sunt litterae in senatu, nequaquam consentire cum Furnij oratione uisae sunt. pacis enim auctor eras; cum collega tuus, uir clarissimus, a foedissimis latronibus obsideretur: qui aut, positis armis, pacem petere debent, aut, si pugnantes eam postulant, uictoria pax, non pactione, parienda est. sed de pace litterae uel Lepidi, uel tuae, quam in partem acceptae sint, ex uiro optimo fratre tuo, & C. Furnio poteris cognoscere me autem impulit tui caritas, ut, quamquam nec tibi ipsi consilium deesset, & fratris, Furnijq. beneuolentia, fidelisq. prudentia tibi praesto esset futura, uellem tamen meae quoque auctoritatis pro plurimis nostris necessitudinibus praeceptum ad te aliquod peruenire. Crede igitur mihi, Plãce, omnes, quos adhuc gradus dignitatis consecutus sis, (es autem adeptus amplissimos) eos honorum uocabula habituros, nõ dignitatis insignia, nisi te cum libertate populi R. & cũ senatus auctoritate coniunxeris. seiunge te, quaeso, aliquando ab ijs, cum quibus te non tuum iudicium, sed tẽporum uincula coniunxerunt. complures in perturbatione reipublicae consules dicti: quorum nemo consularis habitus, nisi qui animo exstitit in remp. consulari. talem igitur te esse oportet, qui primum te ab impiorum ciuiũ, tui dissimillimorum, societate seiungas; deinde, te senatui, bonisq. omnibus auctorem, principem, ducem praebeas; postremo, ut pacem esse iudices non in armis positis, sed in abiecto armorum; & seruitutis metu. haec si & ages, & senties: tum eris non modo consul, & consularis, sed magnus etiam consul, & consularis. sin aliter: tum in istis amplissimis nominibus honorum non modo dignitas nulla erit, sed erit summa deformitas. Haec, impulsus beneuolentia, scripsi paullo seuerius: quae tu in experiendo, ea ratione, quae te digna est, uera esse cognosces. XIII. Kal. Apr.

EXPLANATIO

FVRNIVS] Planci legatus. ep. 8. NOSTER] Ciceronis amicissimum fuisse, non modo prima indicat huius libri, & 25. 26. uerum etiam quam Coelius scripsit lib. IIX. in qua sunt haec de supplicationibus Ciceronis, amicorum studio, & opera impetratis; Furnius, & Lentulus, quasi eorum res esset, circumierunt, & laborarunt. COLLEGA *tuus*,] D. Brutus, consul cum Planco designatus. LATRONIBVS] M. Antonio, eiusq. militibus. OBSIDERETVR;] Mutinae. ep. 11. 14. LEPIDI] ep. 27. 35. Phil. 13. Hic est M. Aemilius Lepidus, qui, decreta sibi Hispania in Gallia tamen adhuc, ciuilis belli, ab Antonio suscitati, exitum exspectans, morabatur. postea, prodita rep. triumuir, cum Antonio, & Octauio fuit, euertendae, non, ut aiebant ipsi, constituendae rep. FRATRE *tuo*,] non T. Planco Bursa, qui nominatur ep. 2. lib. VII. (nam cũ Antonio erat, ut in Phil. 13.) sed eo, qui appellatur ep. 11. PLVRIMIS] ep. 4. AMPLISSIMOS] ep. 3. Omnia summa consecutus es. NON *dignitatis insignia*.] nullam enim tibi dignitatem afferent remp. non defendenti. ALIQVANDO] Caesarianus enim fuerat Plancus. ep 3. 4. 25. CONSVLARIS] post gestum consulatum. AVCTOREM, *principem, ducem*] augetur sententia singulis uerbis. nam Auctor est, non qui alios sequitur, sed qui mouet. Princeps autem plus est, quam Auctor; & Dux plus, quam Princeps. EA. RATIONE,] nonnulli ueteres libri, In ea ratione. utrumque recte. Ea ratione, dixit, pro, eo modo, ijs rebus agendis.

Argumentum ep. 7.

EXponit, cur breuior sit haec epistola, & cur suum in remp. studium serius patefecerit: in extremo commendat dignitatem suam. Eodem anno.

Plancus

Plancus imp. cos. des. Ciceroni S. D. 7.

PLVRA tibi de meis consilijs scriberem, rationemq. omnium rerum redderem uerbosius, quo magis, indicares omnia me reip. praestitisse, quae & tua exhortatione excepi, & mea affirmatione tibi recepi: (non minus enim a te probari, quã diligi, semper uolui: nec te magis in culpa defensorem mihi paraui, quam praedicatorem meritorum meorum esse uolui) sed breuiorem me duae res faciunt; una, quod publicis litteris omnia sum persecutus; altera, quod M. Varisidium, equitem Romanum, familiarem meum, ad te ipsum transire iussi, ex quo omnia cognoscere posses. Non mediusfidius mediocri dolore afficiebar, cum alij occupare possessionem laudis uiderentur: sed usque mihi temperaui, dum perducerem eo rem, ut dignum aliquid, & consulatu meo, & uestra exspectatione efficerem. quod spero, si me fortuna non fefellerit, me consecuturum: ut, maximo praesidio reip. nos fuisse, & nunc sentiant homines, & in posterum memoria teneant. A te peto, ut dignitati meae suffrageris; &, quarum rerum spe ad laudem me uocasti, harum fructu in reliquum facias alacriorem. non minus posse te, quam uelle, exploratum mihi est. Fac ualeas, meq. mutuo diligas.

EXPLANATIO

DE *meis consilijs*] cur non statim post obitum Caesaris, ciuile bellum Antonio concitante, arma pro rep. sumpserim. PVBLICIS *litteris*] quae has proxime sequuntur. ALII] qui se libertatis defensores profitebantur. VSQVE *mihi temperaui,*] epistola sequenti. CONSVLATV *meo,*] quem gesturus erat post Hirtium, & Pansam huius anni consules. QVARVM *rerum spe*] honoribus propositis.

Argumentum ep. 8.

CAussas affert, quibus adductus non ita mature, ut homines exspectabant, defensorem se libertatis publicae sit professus: deq. exercitu suo, & prouinciae statu significat.

Plancus, imp. cos. des. S. D. cos. praet. trib. pl. S. P. PL. Q. R. 8.

SI cui forte uideor, diutius & hominum exspectationem, & spem reip. de mea uoluntate tenuisse suspensam; huic prius excusandum me esse arbitror, quam de insequenti officio quidquam ulli pollicendũ. non enim praeteritam culpam uideri uolo redemisse, sed optimae mentis cogitata iampridem, maturo tempore enunciare. Non me praeteribat, in tanta sollicitudine hominum, & tam perturbato statu ciuitatis fructuosissimam esse professionem bonae uoluntatis: magnosq. honores ex ea re complures consecutos uidebam. sed, cum in eum casum me fortuna demisisset, ut aut, celeriter pollicendo, magna in spe ad proficiendum impedimenta opponerem; aut, si in eo mihi temperauissem, maiores occasiones ad opitulandum haberem: expeditius iter communis salutis, quã meae laudis, esse uolui. nã quis in ea fortuna, quae mea est, & ab ea uita, quam in me cognitam hominibus arbitror, & cum ea spe, quam in manibus habeo, aut sordidum quidquam pati, aut perniciosum concupiscere potest? sed aliquantum nobis temporis, & magni laboris, & multae impensae opus fuit, ut, quae reip. bonisq. omnibus pollicemur, exitu praestaremus; neque ad auxilium patriae nudi cum bona uoluntate, sed cum facultatibus accederemus. Confirmandus erat exercitus nobis, magnis saepe praemijs sollicitatus; ut ab rep. potius moderata, quam ab uno infinita, speraret. confirmandae complures ciuitates, quae superiore anno largitionibus, concessionibusq. praemiorum erant obligatae; ut & illa uana putarent, & eadem a melioribus auctoribus petenda existimarent. Eliciendae etiam uoluntates reliquorum, qui finitimis prouincijs, exercitibusq. praefuerunt; ut potius cum pluribus societatem defendendae libertatis iniremus, quam cum paucioribus funestam orbi terrarum uictoriam pareremus. Muniendi uero nosmetipsi fuimus, aucto exercitu, auxilijsq. multiplicatis; ut, cum praeferremus sensus aperte, tum, etiam inuitis quibusdam, sciri, quid defensuri essemus, non esset periculosum. Itaque numquam diffitebor, multa me, ut ad effectum horum consiliorum peruenirem, & simulasse inuitum, & dissimulasse cum dolore; quod, praematura denunciatio boni ciuis imparati, quam periculosa esset, ex casu collegae uidebam. quo nomine etiam C. Furnio legato, uiro forti, atque strenuo, plura etiam uerbo, quam scriptura, mandata dedimus; ut & tectius ad nos perferrentur, & nos essemus tutiores: quibusq. rebus & communem salutem muniri, & nos armari conueniret, praecepimus. ex quo intelligi potest, curam reip. summae defendendae iampridem apud nos excubare. nunc, cum, Deum benignitate, ab omni re sumus paratiores, non solum bene sperare de nobis homines, sed explorate iudicare uolumus. legiones habeo quinque sub signis, & sua fide, uirtuteq. reip. coniunctissimas, & nostra liberalitate nobis obsequentes: prouinciam omnium ciuitatum

consensu paratissimam, & summa contentione ad officia certantem: equitatus, auxiliorumq. tãtas copias, quantas hae gentes ad defendendam suam salutem, libertatemq. conficere possunt. ipse ita sum animo paratus uel prouinciam tueri, uel ire quo resp. uocet, uel tradere exercitum, auxilia, prouinciamque, ut uel omnem impetum belli in me conuertere non recusem; si modo meo casu aut confirmare patriae salutem, aut periculũ morari possim. haec si, iam expeditis omnibus rebus, tranquilloq. statu ciuitatis, polliceor in damno meae laudis: reipub. commodo laetabor. sin ad societatem integerrimorum, & maximorum periculorum accedam: consilia mea aequis iudicibus ab obtrectatione inuidorum defendenda commendo. mihi quidem ipsi fructus meritorum meorum in rep. incolumitate satis magnus est paratus. eos uero, qui, meã auctoritatem, & multo magis uestram fidem secuti, nec ulla spe decipi, nec ullo metu terreri potuerunt, ut commendatos uobis habeatis, petendum uidetur.

EXPLANATIO

SI *cui forte uideor,*] non praestitit re ipsa Plancus, quod litteris pollicetur. de quo Velleius lib. 1. Plancus, ait, diu, quarum esset partium, secum luctatus, senatui se litteris uenditans, mox eiusdem proditor. VIDERI *nolo*] nunc in remp. non ideo tuendam aperte suscipio, ut emendem praeteritã culpam: nihil enim a me peccatum, ipse mihi sum conscius: sed ut enunciem maturo tempore, quod cũ antea cogitarem, enunciare tamen alieno tempore, nõ debui. OPTIMAE *mentis cogitata iampridem,*] uerbum, Cogitata, dupliciter considerari potest, & ut nomen, hoc modo, Optimae mentis cogitata: & ut participium, Cogitata iampridem. Participium saepe reperitur: de nomine afferamus exẽpla: In Rullum or. 1. Vtrum, inquit, cogitata sapientum, an optata furiosorum uidentur? Et pro Quinctio: Dictis, factis, cogitatisq. Sex Naeuij. CVM *in eum casum me fortuna demisisset;*] cum de Lepidi uoluntate, qui non longe aberat, dubitare possem. MAGNA *in spe*] sperabam enim, si aliquamdiu meam tegerem uoluntatem, posse me reip. prodesse; sin celeriter pollicerer, fore timebam, ne impedimenta ad proficiendum opponerem. Bernardus Rutilius, & alij locum sine caussa mutant. IN EA *fortuna, quae mea est,*] caussas ostendit, quibus noua consilia capere non debet, neque cum Antonio, & alijs remp. euertere cupientibus, consentire. qui enim perdita fortuna sunt, qui flagitiose uiuunt, qui spe uel honoris, uel commodi nulla tenentur, ij nouas res quaerere consueuerunt. HOMINIBVS] modus loquendi, ut ep. 14. lib. XI. Bellum istic tenatum homines mirantur. De multis autem, non de omnibus accipitur. SORDIDVM] ut seruitutem. PERNICIOSVM] quae contra libertatem fiunt, quae legibus, & iudicijs aduersantur, perniciosa sunt. ALIQVANTVM *nobis temporis,*] Opus fuit aliquantum temporis, ita Plancus dixit, ut Cicero ep. 6. lib. 2. Dux nobis, & auctor opus est. Et ep. 5. lib. XVI. Omnia pollicitus est, quae tibi essent opus. Et lib. v. de rep. Bono patri familias ratiocinandi quidã usus opus est. Gellius etiam lib. XVII. cap. 2. antiquum dixit esse, Diuitias opus esse; nouum, Diuitijs. MAGNI *laboris,*] hoc ad uerbum, Aliquantum, referri non potest. quis enim dixerit, Aliquantum magni laboris? referatur igitur necesse est ad, Opus fuit: si modo ferre possumus, ut, Opus fuit, cum duobus casibus, Nominandi, & generandi, praesertim in eodem periodo, coniungatur. Quinctilianus tamen, si libri uacant mendo, Lectionis opus est, dixit lib. XI. cap. 3. OPVS *fuit,*] sic decem ueteres libri: nonnulli, Opus fuerunt: quod ita probarem, si legeretur, Labores, non Laboris: ut omnia dicantur nominandi casu. SOLLICITATVS;] a ducibus malarum partium, ut Asinij quoque legiones. ep. 32. SVPERIORE *anno*] Antonio consule. EXPECTANDAE] ut uiderem, de rep. quid sentirent. FVNESTAM *orbi terrarum*] qualis esset, si plures a paucioribus uincerentur. nam, si pauciores a pluribus, minor calamitas. PARAREMVS.] hic magna dissensio est ueterum librorum. unus habet, Pararemus: alius, Pareremus: alius, Putaremus: alius, Patiremur: reliqui omnes, Pateremur. nam, Patiremur, quod quibusdam placuit, ex ingenio est. Potest loqui Plancus uel de sua, uel de hostium uictoria: si de sua, Pararemus, locum habet, aut, Pareremus: si hostium, Pateremur. sed malo de hostium uictoria loqui Plancum: quae funesta orbi terrarum futura esset, afflicta rep. Quid autem, ubi ueritatem ab antiquis libris petere licet, confugere ad coniecturam opus est? dixi, plerosq. ueteres libros habere, Pateremur. id optime congruit cum superioribus uerbis: nam, pati funestam orbi terrarum uictoriã, est, uinci magno omnium damno. praestat, inquit, cum pluribus libertatem defendere, & uictoriae gloriam communicare, quam, dum pauci totam gloriam auide quaerimus, uictoriam pati omnibus calamitosam. VT AD *effectum horum consiliorum peruenirem,*] ut ad exitum consilia mea perducerem. SIMVLASSE *inuitum, & dissimulasse cum dolore;*] simulantur falsa: dissimulantur uera. simulabat igitur Plancus Antonio se fauere: dissimulabat suũ in remp. studium. Dissimulamus autem uel silentio, uel sermone, uel re ipsa. COLLEGAE] D. Bruti, consulis designati, quem Antonius Mutina inclusum obsidebat. EXCVBARE.] nos uigilare animo pro rep. tuenda. CVM *Deum benignitate ab omni re sumus paratiores,*] Sumus, ueteres libri omnes, & recte. sic enim alibi Cicero locutus. QVINQVE] quattuor nominat ep. 15. & ep. 24. SVB SIGNIS,] non sine ordine, dispersas, quae ducum iussa non seruent. ep. 33. & ep. 7. ad Att. lib. XVI. Lucretius: Multa uirum sub signis millia ducta. Plautus in Pseu. Omnes ordines sub signis ducam. HAE GENTES] Galliae transalpinae. IAM *expeditis omnibus rebus,*] profligato ad Mutinam Antonio. EOS *uero,*] milites. SPE] supra: Confirmandus erat exercitus nobis, magnis saepe praemijs sollicitatus. MEAM *auctoritatem,*] auctor enim illis fui, ut & illa, quae ab Antonio promittebantur, uana existimarent, & eiusdẽ quoque minas contẽnerent.

Argumentum ep. 9.

SVum studium erga remp. praefefert: modeste dignitatem suam commendat: quid egerit, acturus ue sit, qualemq. ducat exercitum, significat. Eodem anno.

Plancus imp. cos.des. S. D. Ciceroni. 9.

NIHIL me tibi temere, aut te ceteris de me frustra recepisse, laetor. certe hoc maius habes testimonium amoris mei. quo maturius tibi, quam ceteris, consilia mea nolui esse nota. in dies uero meritorum meorum fieri accessiones, peruidere te spero, cogniturum magis recipio. Quod ad me attinet, mi Cicero, (ita ab imminentibus malis resp. me adiuuante liberetur) sic honores, praemiaq. uestra suspicio, conferenda certe cum immortalitate, ut sine his nihil de meo studio, perseuerantiaq. sim remissurus. nisi in multitudine optimorum ciuiu impetus animi mei fuerit singularis, & opera praecipua; nihil ad meam dignitatem accedere uolo suffragatione uestra. concupisco autem nihil mihi, contra quod ipse pugno. sed & temporis, & rei te moderatorem facile patior esse. NIHIL aut sero, aut exigue a patria ciui tributum potest uideri. Exercitum ad VI. Kal. Maias Rhodanum transieci. magnis itineribus Vienna equites mille uia breuiore praemisi. ipse, si a Lepido non impediar, celeriter satisfaciam: sin autem in itinere meo se opposuerit, ad tempus consilium capiam. copias adduco & genere, & numero, & fidelitate firmissimas. te, ut diligas me, si mutuo te facturum scis, rogo. Vale.

EXPLANATIO

LAETOR.] hoc dicit, quia iam, abiecta simulatione, & dissimulatione, quam utramque nominauit in proximis ad senatum litteris, defensorem se bonarum partium professus ad Mutinā iter direxerat. MERITORVM *meorum*] in remp. FIERI *accessiones*,] eodem modo locutus est Cicero ep. 1. lib. 2. CVM *immortalitate*,] quae praestare uidetur omnibus rebus. CONCVPISCO *autem nihil mihi, contra quod ipse pugno.*] Difficilis ad intelligendum locus: nec ueteres libri consentiunt: nam plerique, Contra quod: unus, Contra quam: alius, Contra quem. fortasse autem hoc dicitur: & nihil mihi mea caussa concupisco; cum ad reip. salutem, dignitatemq. omnia referam; & contendo tamen, atque elaboro, ut ea consequar, quae minime concupisco. haec si placet sententia; quam ego non contemno: legi poterit, &, Contra quam: &, Contra quod: atque etiam, Contraq. ut olim Rutilio, post etiam alijs placuisse uideo; quamquam id quidem, quod sciam, non est in meis ueteribus libris. SED. ET] sic in uno tantum antiquo libro; quod probaui. apte enim particula, sed, sequentem sententiam cum superiore coniungit. TEMPORIS, *& rei*] uolo te iudicare, ac statuere, & quando, & quid petam; uel, & quo tempore, & quibus me honoribus afficere debeatis. ep. 21. Tu uideris, quantum, & quando tuum muuus apud me uelis esse. AVT. SERO, *aut exigue*] hoc ad illud respicit, Et temporis, & rei. VIENNA] alij, Vieunam, ut habent ueteres aliquot libri. quod non placet; primum, quia, cum ingressus in Galliam Narbonensem Plaucus non longe absit Vienna, cur dicat, Magnis itineribus Viennam equites praemisi? deinde, premittendi equites erant, non ut Viennam, sed ut Mutinam, obsessam ab Autonio, peterent; nam Viennae praesidium imponi, hoc tempore non oportuit. iam illud, Via breuiore perueniendi necessitatem indicat. quod omnino ad Mutinā pertinet, in qua Planci collega D. Brutus obsidebatur. Accedit, quod ep. 21. scribit Plancus, trāsiecto Rhodano se fratrem cum equitibus praemisisse, & ipsum ad Mutinam iter dirigere; nulla facta Viennae mentione. Praeterea, cum sequatur, Ipse; ostenditur, uia breuiore mille equites Mutinam praemissos; ipsum Plancū uia longiore cum reliquis copijs secuturum. Nec me tamen aliquis ita putet opinione mea delectari, ut discedam ab antiquis libris. nam in quattuor, scriptis in membrana, & in duobus communi charta, est, Vienna, in quattuor itē, Vienuam; in uno, Vicinia; in alio, Vi etiam. Est autem Vienna Allobrogum, quam Strabo lib. IV. principem urbem uocat. Plinius lib. 2. EQVITES *mille*] ep. 21. tria millia nominantur. A. LEPIDO] de cuius in rempub. animo nondum constabat. epistola sequenti. AD. TEMPVS] pro ratione temporis, ut tempus postulabit. ET *genere, & numero, & fidelitate*] quae tria in exercitu requiruntur. Genere autem dixit, pro fortitudine. MVTVO. TE] libri aliquot, Mutuo me; non male; pro, uicissim me.

Argumentum ep. 10.

Laudat Plancum de optima uoluntate, studioq. adiuuandae reip. praemiaq. illum a senatu sperare iubet honorificentissima: in quo suam operam pollicetur. clausula est, cohortatio ad opem reip. ferendam. Eodem anno.

Cicero S. D. Planco imp. cos. des. 10.

Etsi satis ex Furnio nostro cognoram, quae tua uoluntas, quod consilium de rep. esset: tamen, lectis tuis litteris, liquidius de toto sensu tuo iudicaui. quamobrem, quamquam in uno proelio omnis fortuna reip. disceptat; quod quidem, cum haec legeres, iam decretum arbitrabar fore: tamen ipsa fama, quae de tua uoluntate percrebuit, magnam es laudem consecutus. itaque, si consulem Romae habuissemus, declaratum esset a senatu cum tuis magnis honoribus, quam gratus esset conatus, & apparatus tuus. cuius rei non modo non praeterijt tempus, sed ne maturum quidem etiam nunc, meo quidem iudicio, fuit. Is enim denique honos mihi uideri solet, qui non propter spem futuri beneficij, sed propter magna merita claris uiris defertur, & datur. quare, sit modo aliqua resp. in qua honos elucere possit: omnibus, mihi crede, amplissimis honoribus abundabis. Is autem, qui uere appellari potest honos, non inuitamentum ad tempus, sed perpetuae uirtutis est praemium. Quamobrem, mi Plance, incumbe toto pectore ad laudem: subueni patriae: opitulare collegae: omnium gentium consensum, & incredibilem conspirationem adiuua. me tuorum consiliorum adiutorem, dignitatis fautorem, omnibus in rebus tibi amicissimum, fidelissimumq. cognosces. ad eas enim caussas, quibus inter nos amore sumus, officijs, uetustate coniuncti, patriae caritas accessit; eaq. effecit, ut tuam uitam anteferrem meae. XV. Kal. Apr.

EXPLANATIO

Liqvidivs] facilius. ep. 27. lib. xi. Alia sunt, quae liquido negare soleã. In *uno proelio*] Mutinensi. Decretvm]. sic omnes libri scripti, & puto recte. non enim, Decretum, hic accipio, pro deliberatum, sed pro pugnatum, confectum: ut dixit Liuius lib. 28. Decernere pugnam. Consvlem] alterum e consulibus. nam aberat uterque consul, Hirtius, & Pansa, ad Mutinam obsidione liberandam profecti. Ne *maturum quidem etiam nunc*,]. adhuc enim conatus tantum audiuntur; exspectatur ipsa res. Invitamentvm] hoc dicit, quia uoluntatem quidem Plancus, transiecto Rhodano, ostenderat, nihil tamen adhuc re ipsa praestiterat; ut, si quid ei tribueretur, inuitamentum potius, quam praemium, uideri posset. Ad *tempus*,] ut aliquandiu recte fiat. ep. 14. lib. ix. Neque solum ad tempus maximam utilitatẽ attulisti, sed etiam ad exemplum facti. Vetvstate] noti enim alter alteri iampridem sumus. ep. 15. lib. v. ep. 16. lib. xi.

Argumentum ep. 11.

Gratias agit pro Ciceronis erga se officijs; omniaq. de suo in remp. studio pollicetur. Eodem anno

Plancus S. D. Ciceroni. 11.

Immortales ago tibi gratias, agamq. dum uiuam: nam, relaturum me, affirmare non possum. tantis enim tuis officijs non uideor mihi respõdere posse: nisi forte, ut tu grauissime, disertissimeq. scripsisti, ita sensurus es, ut me referre gratiã putes, cum memoria tenebo. Si de filij tui dignitate esset actum, amabilius certe nihil facere potuisses. Primae tuae sententiae infinitis cum muneribus, posteriores ad tempus arbitriumq. amicorũ meorum compositae, oratio assidua, & perpetua de me, iurgia cum obtrectatoribus propter me, notissima mihi sunt. non mediocris adhibenda mihi est cura, ut reip. me ciuem dignum tuis laudibus praestem, in amicitia tua memorem, atque gratum. Quod reliquum est, tuum munus tuere; & me, si, quem esse uoluisti, eum exitu, rebusq. cognoscis, defende, ac suscipe. Cum Rhodanum copias traiecissem; fratremq. cum tribus millibus equitum praemisissem, ipse iter ad Mutinam dirigerem; in itinere de proelio facto, Brutoq. & Mutina obsidione liberatis audiui. animaduerti nullum alium receptum Antonium, reliquiasque, quae cum eo essent, habere

nisi

nisi in his partibus : duasq. ei spes esse propositas , unam Lepidi ipsius , alteram exercitus ; quod quaedam pars exercitus non minus furiosa est, quam qui cum Antonio fuerunt. equitatum renocaui : ipse in Allobrogibus constiti; ut proinde ad omnia paratus essem, ac res me monerent. si nudus huc se Antonius conferet; facile mihi uideor per me sustinere posse, remq. publicam ex uestra sententia administrare, quamuis ab exercitu Lepidi recipiatur. si uero copiarum aliquid secum adducet; & si decima legio ueterana, quae nostra opera reuocata cum reliquis est, ad eundem furorem redierit : tamen, ne quid detrimenti fiat, dabitur opera a me: idq. me praestaturum spero, dum istinc copiae transijciantur, coniunctaeq. nobiscum facilius perditos opprimant. Hoc tibi spondeo, mi Cicero, neque animum, neque diligentiam mihi defuturam. cupio mehercules nullam residuam sollicitudinem esse : sed, si fuerit, nec animo, nec beneuolētiae, nec patientiae cuiusquam pro uobis cedam. do quidem ego operam, ut etiam Lepidum ad huius rei societatem incitem: omniaq. ei obsequia polliceor, si modo remp. respicere uolet. utor in hac re adiutoribus, interpretibusq. fratre meo, & Laterense, & Furnio nostro. non me impedient priuatae offensiones, quo minus pro reip. salute etiam cum inimicissimo consentiam. quod si nihil profecero; nihilo minus maximo sum animo: & maiore fortasse cum mea gloria uobis satisfaciam. Fac ualeas, meq. mutuo diligas.

EXPLANATIO

IMMORTALES] pro, summas. nam &, Immortalitee gaudeo, dixit Cicero in epistola ad fratrem. RESPONDERE] Assequi merita, ep.4. lib. I. SCRIPSISTI,] haec Ciceronis epistola desideeatur. DIGNITATE] sacerdotio pontificum minorum. nam in epistola quadam ad M. Brutum, Ciceronem, inquit, nostrum in uestrum collegium cooptari uolo. Et in alia ad eundem : Cui uos pontifices in Velabro facere soletis. AMANTIVS]. carius: quod ego magis amarem. SENTENTIAE] dictae in senatu. MVNERIAVS,] quae mihi decernebas. TVVM *munus*,] quas in me tuendo, atque ornando partes suscepisti. SVSCIPE.] ep.9. lib. IV. Suscipe me totum. CVM *tribus millibus equitum*] ep.9. Equites mille. EXERCITVS;] Lepidi. uide ep.35. FVRIOSA] qui a rep. desciscebant, fuere eos, uel insanire dicebant. paullo post: Si decima legio ueterana ad eundem furorem redierit. Propterea, si se ad reip. partes iidem conuerterent, redire ad sanitatem dicebantur. DECIMA *legio ueterana*,] quae cum Caesare in Gallia, non mediocri fortitudinis laude, militauerat. haec erat in exercitu Lepidi. NVLLAM *residuam sollicitudinem esse:*] nullas iam esse, uicto ad Mutinam Antonio, belli reliquias. OMNIA *ei obsequia polliceor,*] quod ep. 4. lib. V. Cicero dixit: Omnibus in rebus me fore in tua potestate, tibi confirmo. LATERENSE,] M. Iuuentio Laterensi, Lepidi legato, ut ait Dio lib. XLVI. uide ep.15.21.23. INIMICISSIMO] Lepido. ep.15.18.20. SI. NIHIL *profecero;*] si consequi non potero, ut Lepidus remp. respiciat. MAIORE *fortasse cum mea gloria*] quia socium, & participem eiusdem gloriae Lepidum non habebo.

Argumentum ep. 12.

QVam gratae senatui fuerint eius litterae de apparatu, studioq. defendendae reip. quidq. ex eius litteris actum sit, exponit. postrema est ad recuperandam libertatem accurata cohortatio. Eodem anno.

Cicero S. D. Planco imp. cos. des. 12.

ETSI reip. caussa maxime gaudere debeo, tantum ei te praesidij, tantum opis attulisse extremis paene temporibus : tamen, ita te uictorem complectar rep. recuperata, ut magnam partem mihi laetitiae tua dignitas afferat; quam & esse iam, & futuram amplissimam intelligo. caue enim putes ullas litteras umquam gratiores, quam tuas, in senatu esse recitatas. idq. contigit tum meritorum tuorum in remp. eximia quadam magnitudine, tum uerborum, sententiarumq. grauitate. quod mihi quidem minime nouum; qui & te nossem, & tuarum litterarum ad me missarum promissa meminissem; & haberem a Furnio nostro tua penitus consilia cognita : sed senatui maiora uisa sunt, quam erant exspectata : non quod umquam de tua uoluntate dubitasset : sed nec, quantum facere posses, nec, quo progredi uelles, exploratum satis habebat. itaque, cum ad VII. id. Apr. mane mihi tuas litteras M. Varisidius reddidisset, easq. legissem, incredibili gaudio sum elatus : cumq. magna multitudo optimorum uirorum, & ciuium me de domo deduceret; feci continuo omnes participes meae uoluptatis. interim ad me uenit Munatius noster, ut consueuerat : & ego ei litteras tuas ostendi. nihil dum enim sciebat: nam ad me primum Varisidius: idq. sibi a te mandatum esse dicebat. paullo post idem mihi Munatius eas, litteras legendas dedit, quas ipsi miseras, & eas, quas publice, placuit nobis, ut statim ad Cornutum, praetorem urb. litteras deferremus; qui, quod consules aberant, consulare munus sustinebat more maiorum. senatus est continuo conuocatus, frequensq. conuenit propter famam, atque exspectationem tuarum litterarum. recitatis litteris, oblata religio Cornuto est, pullariorum admonitu, non satis diligenter eum auspicijs operam dedisse:

dissenidq. a nostro collegio comprobatum est: itaque res dilata est in posterum. eo autem die magna mihi fuit pro tua dignitate contentio cum Seruilio. qui cum gratia effecisset, ut sua sententia prima pronũciaretur: frequens eum senatus reliquit, & in alia omnia discessit: meaeq. sententiae, quae secunda pronunciata erat, cum frequens assentiretur senatus, rogatu Seruilij P. Titius intercessit. res in posterum dilata. uenit paratus Seruilius, Ioui ipsi iniquus, cuius in templo res agebatur. hunc quemadmodum fregerim, quantaq. contentio Titium intercessorem abiecerim, ex aliorum te litteris malo cognoscere: unum hoc ex meis: senatus grauior, constantior, amicior tuis laudibus esse non potuit, quam tum fuit. nec uero tibi senatus amicior, quam cuncta ciuitas. mirabiliter enim populus R. uniuersus, & omnium generum, ordinumq. consensus ad liberandam remp. conspirauit. perge igitur, ut agis, nomenq. tuum commenda immortalitati: atque haec omnia, quae habent speciem gloriae, collecta inanissimis splendoris insignibus, contemne; breuia, fugacia, caduca existima. uerum Decvs *in uirtute positum est, quae maxime illustratur magnis in remp. meritis. eam facultatem habes maximam: quam quando complexus es, tene; perfice, ut ne minus resp. tibi, quam tu reip. debeas. me tuae dignitatis non modo fautorem, sed etiam amplificatorem cognosces. id tum reip. quae mihi est mea uita carior, tum nostrae necessitudini debere me iudico. Atque in his curis, quas contuli ad dignitatem tuam, cepi magnam uoluptatem, quod bene cognitam mihi T. Munatij prudentiam, & fidem, magis etiam perspexi in eius incredibili erga te beneuolentia, & diligentia. III. id. Apr. Vale.*

EXPLANATIO

EXTREMIS *paene temporibus:*] cum in summo periculo uersetur. TVA *dignitas affert;*] Afferat, antea legebatur in omnibus uulgaris libris. nos olim, Affert, reposuimus ex uno Ioannis Scalae antiquo libro: cum quo nullum postea, quod equidem miror, consentire animaduerti. sensus est. Ita mihi detur te uictorem complecti rep. recuperata, ut mihi, quamquam ipsius reip. caussa maxime gaudere debeo, tantum ei te praesidij, tantum opis attulisse extremis paene temporibus, tamẽ dignitas tua magnã laetitiae partem affert. Verbum, Complectar, qui crediderunt esse Indicatiui modi; uerbum, Affert, ut ipsi putabant, emendarunt; ut ego existimo, deprauarunt. MERITORVM *tuorum*] de quibus tuae litterae loquebantur. ep. 16. 19. PROMISSA] promiserat Plancus, reip. se non defuturum. Coelius Rhodiginus, nodum in scyrpo quaerens, Praemissa, legendum arbitrabatur: quod nec sententia postulat, nec ueteres libri confirmant. NEC, *quo progredi uelles,*] sic omnes mei ueteres libri: nec est obscura sententia. Ignorabat, inquit, senatus, quo exercitum ducturus esses. GAVDIO *sum elatus:*] ep. 10. lib. 2. Quae me laetitia extulerunt. MVNATIVS] T. Munatius, de quo in extrema epistola, hic Planci cognatus potius, quam frater, fuit. nam ille alter T. Munatius, quem Pedianus ait hirius L. Planci fratrem fuisse, in castris Antonij fuit, ut diximus ep. 6. CORNVTVM,] dubium, Sulpiciae generis, an Caeciliae. utrique enim cognomen hoc fuisse, Sulpiciae in fastis Capitolinis, Caeciliae apud Tacitum lib. IV. PRAETOREM *urbanum,*] qui maior dicebatur, ceteri minores, ut ait Festus, Vrbanus appellatus, quia ius diceret inter ciues. eius prima dignitas erat absentibus consulibus. Phil. 14. Ob res, ait, bene, fortiter, feliciterq. gestas C. Pansa, A. Hirtius consules, imperatores, alter, ambo ue, aut, si abierint, M. Cornutus, praetor urbanus, supplicationes per dies quinquaginta ad omnia puluinaria constituat. CONVOCATVS,] a Cornuto. OBLATA *religio*] admonitus est a pullarijs, qui e tripudio pullorum auspicabantur, nihil in senatu eo die salua religione decerni posse. AVSPICIIS] auspicato enim senatus habebatur. A. NOSTRO *collegio*] augurum. SERVILIO.] P. Seruilio, Isaurici filio, qui cum Caesare consulatum gesserat. In epistola ad Brutum: In Planci caussa Seruilius exarsit incredibili dolore, mecumq. per biduum ita contendit, & a me ita fractus est, ut eum in perpetuum modestiorem sperem fore. Et ibidem: Acerbissime tulit Seruilius, assensum esse mihi de Planco: GRATIA] Cornuto praetore ei fauente. nam consularis antiquior Cicero. IN. ALIA *omnia discessit:*] sententiam eius improbauit. ep. 2. lib. 1. Frequentes ierunt in alia omnia. P. TITIVS] tribunus pl. uide Dionem lib. XLVI. IOVI *ipsi iniquus, cuius in templo res agebatur.*] figurae sunt in Latina lingua, & uerborum, & sententiarum prope innumerabiles: quas imitari, pulchrum esset: uerum imitari nemo possit, qui cognitas non habeat: quam multi autem cognouerint, ea, quae circumferuntur, scripta declarant. itaque operam dabimus, quantum in nobis erit, ut eas ostẽdamus in extremo Imitationis nostrae libro: siquidem hoc inter Latinae orationis ornamenta cum praestantissimum est, tum cognitu difficillimum, ideoq. a ueteribus, & grammaticis, & rhetoribus omissum, a recentioribus quibusdam satis imperite tractatum. Sed hoc, si plus otij dabitur: nunc ea tantum, quae locus hic postulat, attingamus. Iniquitatem Seruilij, qui optimam Planci caussam oppugnaret, magis indicari non potuit, quam si ex ipso loco, ubi res agebatur, sententiam eliceret. Venit, inquit, paratus Seruilius non tibi tantum, sed Ioui ipsi iniquus, cuius in templo res agebatur. Simile illud, ex tempore deriuatum, ep. 25. lib. XII. Quinquatribus, frequenti senatu, caussam tuam egi, non inuita Minerua: etenim eo ipso die senatus decreuit, ut Minerua nostra, custos Vrbis, quam turbo deiecerat, restitueretur. Illud egregium, sumptum ex nomine, Tusc. 2. Magna mehercule res, & eo ipso, per quem iuraui, Hercule digna. Et alterum, eiusdem generis, ep. 23. lib. VII. Bacchas istas cum musis Metelli comparas: quid simile? primum ipsas ego musas numquam tãti putassem: atque id fecissem, musis omnibus approbantibus. Interdum etiam ab exercitatione, & studio, cui dediti sumus, oritur figura sententiae: Tusc. 2. Subduc cibum unũ diem athletae: Iouem Olympium,

eum ipsum, cui se exercebit, implorabit: ferre non posse, clamabit. A persona, ep. 14. lib. 2. ad Att. Legem de ambitu, bono auspicio, claudus homo promulgauit. Plura suo loco. IN . TEMPLO] Capitolino. senatus in templis habebatur. OMNIVM *generum, ordinumq.*] magis exprimit, quod dixerat, Populus uniuersus. sunt enim, & genera ciuium, & ordines. SPECIEM *gloriae, collecta & inanissimis f. i,*] non displicet, Collectam ex in. f. i. quod uiris doctis placere uideo. non enim illa colliguntur ex in. f. i. sed species gloriae colligitur. quis autem ea quaerat, quae speciem quidem, & imaginem habent gloriae, ipsam uero gloriam, quae in una uirtute posita est, non habent? BREVIA, *fugacia, caduca*] scripsi adolescens; cum in uerbo, Fugacia, ueteres libri dissentirent; quorum alij, Fugacia; alij, Fugatoeia; nonnulli, Fugato, habent; opinari me, quamquam uulgata lectio sensu non caret, Fucata, rectius esse: ut translatio sit a mulieribus: quarum saepe nitor non naturalis, sed fucatus est, ideoq. breuis, & caducus. Nostram coniecturam alij postea secuti sunt. EAM *facultatem*] acquirendi uetum decus. QVAM *quando complexas es,*] sic quinque libri ueteres: unus, Quoniam, pro Quando: reliqui, Quom. placet, Quando. TENE,] sic libri omnes, uno excepto, in quo est, Etenes. mihi, Tene, placet: quia cohortantis est, ne oblatam occasionem Plancus amittat. REIP.] cui debes omnia.

Argumentum ep. 13.

Scribit de S. C. in suam sententiam facto, ad augendam Planci dignitatem, hortaturque, ut Antoniani belli reliquias conficiat.

Cicero S. D. Planco imp. cos. des. 13.

Vt primum potestas data est augendae dignitatis tuae, nihil praetermisi in te ornando, quod positum esset aut in praemio uirtutis, aut in honore uerborum. id ex ipso S. C. poteris cognoscere: ita enim est per scriptum, ut a me de scripto dicta sententia est: quam senatus frequens secutus est summo studio, magnoq. consensu. Ego, quamquam ex tuis litteris, quas mihi misisti, perspexeram te magis iudicio bonorum, quam insignibus gloriae delectari; tamen considerandum nobis existimaui, etiam si tu nihil postulares, quantum tibi a rep. deberetur. tu contexes extrema cum primis. qui enim M. Antonium oppresserit, is bellum confecerit. itaque Homerus non Aiacem, nec Achillem, sed Vlyssem appellauit πτολίπορθον. Vale.

EXPLANATIO

IN PRAEMIO *uirtutis,*] in honoribus tibi decernendis. infra, uocat insignia gloriae. Loquitur hic Cicero more communi: nam, uirtutis honorem non esse praemium, sed se ipsa contentam esse, nihil praeterea spectare, uiri sapientes prodiderunt. INSIGNIBVS *gloriae*] honoribus a senatu decretis. CONTEXES *extrema cum primis.*] bellum, a consulibus, & Octauio magna iam ex parte profligatum, ipse penitus, oppresso Antonio, conficies. NON *Aiacem, nec Achillem,*] utrumque Vlysse fortiorem. Achillem tamen interdum πτολίπορθον appellat Homerus. VLYSSEM] quia bello Troiano astutia sua capto Ilio, & incenso, finem facit. Πτολίπορθον.] uastatorem urbis. semper eum uocat Homerus πτολίπορθον, ut ait Strabo lib. 1.

Argumentum ep. 14.

Laudat Plancum de studio reip. defendendae, & ea celeritate, qua usus erat, ut collegae suo Bruto auxilia ferret. Hortatur, ut belli reliquias exstinguat. Eodem anno.

Cicero S. D. Planco imp. cos. des. 14.

O Gratam famam biduo ante uictoriam, de subsidio tuo, de studio, de celeritate, de copijs. atqui, etiam hostibus fusis, spes omnis in te est. fuisse enim ex prelio Mutinensi dicuntur notissimi latronum duces. Est autem non minus gratum extrema delere, quam prima depellere. equidem exspectabam iam tuas litteras, idq. cum multis: sperabamq. etiam Lepidum, temporibus admonitum, tecum & reip. satis esse facturum. In illam igitur curam incumbe, mi Plance, ut ne qua scintilla taeterrimi belli relinquatur. quod si erit factum; & remp. diuino beneficio affeceris, & ipse aeternam gloriam consequere. III. id. Maij. Vale.

EXPLANATIO

NOTISSIMI *latronum duces.* ʒ primum Antonij fratres duo, Caius,& Lucius; deinde alij, Phil.11. nominati. EST. AVTEM *non minus gratum, extrema dolere, quam prima depellere.* ʒ non dissimile, illud Phil.13. Quamquam prima praesidia utiliora reip. sunt, tamen extrema sunt gratiora. LEPIDVM, *temporibus admonitum*, ʒ uel quia remp. in summum discrimen adductam uideat: uel quia, uicto iam ad Mutinam Antonio, eius malo doceatur, quid agendum sibi sit. TECVM *& reip satis esse facturum.* ʒ consentiunt in hoc ueteres libri omnes: nec tamen, locum uacare mendo, prorsus existimo. uenit in mentem, hoc fortasse dici, tecum esse facturum, & reip. satis: ut idem uerbum duas ad sententias respiciat: tecum facturum, pro, tecum sensurum: quo loquendi modo ueteres usi sunt: & reip. satisfacturum.

Argumentum ep. 15.

QVid egerit, quidq. paret, ut opprimatur Antonius, exponit. Eodem anno.

Plancus imp. S. D. Ciceroni. 15.

HIs literis scriptis, quae postea accidissent, scire te, ad remp. putaui pertinere. Sedulitas mea ut spero, & mihi, & reip. tulit fructum. namque assiduis, internunsijs sum Lepido egi, ut, omissa omni contentione, reconsiliataq. uoluntate nostra, communi consilio reip. succurreret: se, liberos, urbem pluris, quam unum perditum, abiectumq. latronem, putaret: obsequioq. meo, si ita faceret, ad omnes res abuteretur. profeci itaque per Laterensem internunsium: fidem mihi dedit, se Antonium, si, probibere sua prouincia non potuisset, bello persecuturum: me, ut uenirem, copiasq. coniungerem, rogauit, eoq. magis, quod & Antonius ab equitatu firmus esse dicebatur, & Lepidus ne mediocrem quidem equitatum habebat: nam etiam ex paucitate eius, non multis ante diebus, decem, qui optimi fuerant, ad me transierunt. Quibus rebus ego cognitis, cunctatus non sum: in cursu bonorum consiliorum Lepidum adiuuandum putaui. aduentus meus quid profecturus esset, uidi: uel quod equitatu meo persequi, atque opprimere equitatum eius possem: uel quod exercitus Lepidi eam partem, quae corrupta est, & ab rep. alienata, & corrigere, & coercere presentia mei exercitus possem. itaque in Isara, flumine maximo, quod in finibus est Allobrogum, ponte uno die facto, exercitum ad IV. id. Maij transduxi. cum uero mihi nunsiatum esset, L. Antonium, praemissum cum equitibus, & cohortibus, ad Forum Iulij uenisse: fratrem tum equitum quattuor millibus, ut occurreret ei, misi ad pridie id. Maij: ipse maximis itineribus cum quattuor legionibus expeditis, & reliquo equitatu subsequar. si nos mediocris modo fortuna reip. adiuuerit: & audaciae perditorum, & nostrae sollicitudinis hic finem reperiemus. quod si latro, praecognito nostro aduentu, rursus in Italiam se recipere coeperit: Bruti erit officium occurrere ei: cui scio nec consilium, nec animum defuturum. ego tamen, si id acciderit, fratrem cum equitatu mittam, qui sequatur, Italiam a uastatione defendat. Fac ualeas, meq. mutuo diligas.

EXPLANATIO

RECONCILIATA *uoluntate nostra,* ʒ ep 11.18.21. ABIECTVMQ. ʒ quia iam ad Mutinam proelio uictus erat. LATERENSEM ʒ Lepidi legatum. ep.11.18.21.23. SVA. PROVINCIA ʒ Hispania ut ait Velleius lib.2. AB *equitatu firmus.* ʒ uide ep. 33. & 10. lib.xi, Paratus equitatu ep.4. lib.xv. IN CVRSV *bonorum consiliorum* ʒ dum Lepidus bene animatus esset. EQVITATVM *eius* ʒ Antonij. EAM *partem,* ʒ ut ueteranam decimam legionem, ep.11. & alios ep.21. FLVMINE *maximo,* ʒ Plinius Isaram Rhodano comparat lib.III.cap.4. L. ANTONIVM; *praemissum cum equitibus,* ʒ ep.34. COHORTIBVS, ʒ tres manipuli, qui & centuriae dicebantur, unus hastatorum, alter principum, tertius triariorum, cohortem faciebant. erant autem in singulis manipulis milites CXX. exceptis manipulis triariorum, in quibus erant LX. tantum. ita fit numerus CCC. militum in cohorte. aliter Vegetius, mutata militia. nos Polybium in manipulis, Ciceronem, & Varronem in cohortibus: nam eas Polybius numquam nominauit. Et cohortes quidem, cum legio peditum sena millia habuit, id est Ciceronis aetate, ex quadringenis militibus constabat: quod ex ep.1.lib.1. ad Att. licet intelligere: cum uero quaterna tantum millia, & duceni in cohorte fuere, idest belli secundi Punici tempore, & deinde aliquanto post, non plures quam tercenos uiginti cohors habuit, ex tribus manipulis supra dictis. FORVM *Iulij* ʒ Forum Iulij unum in Carnis est, alterum, quod hic significatur, in Gallia Narbonensi, utrumque fortasse a C. Caesare, cum in Gallia transalpina bellum gereret, constitutum. QVATTVOR *legionibus* ʒ quinque nominat ep.8. quattuor tamen Brutus ep.13. lib.xi. BRVTI ʒ qui preerat Galliae cisalpinae.

Argu-

Argumentum ep. 16.

GRatißimas senatui fuisse Planci litteras, & eam a se dictam sententiam, cui plane omnes assenserint, factumq. S.C. significat: deinde suadet, ut in subitis rebus consilium senatus ne exspectet, ipse a sese consilium capiat. Eodem anno.

Cicero S. D. Planco. 19.

NIHIL post hominum memoriam gloriosius, nihil gratius, ne tempore quidem ipso opportunius accidere uidi, quam tuas, Plance, litteras. redditae sunt enim, frequenti senatu, Cornuto, cum is frigidas sane, & inconstantes recitasset litteras Lepidi. sub eas statim recitatae sunt tuae, non sine magnis quidem clamoribus. cum rebus enim ipsis essent, & studijs, beneficijsq. in remp. gratissimae; tum erant grauissimis uerbis, & sententijs. flagitare senatus instituit Cornutum, ut referret statim de tuis litteris. ille se considerare ait uelle. cum ei magnum conuicium fieret cuncto a senatu, quinque tribuni pl. retulerunt. Seruilius rogatus rem distulit. ego eam sententiam dixi, cui sunt assensi ad unum. ea quae fuerit, ex S.C. cognosces. Tu quamquam consilio non eges, uel abundas potius, tamen hoc animo esse debes, ut nihil huc reijcias, ne ue in rebus tam subitis, tamq. angustis a senatu consilium petendum putes. ipse tibi sis senatus. quocumque te ratio reip. ducet, sequare. cures, ut ante factum aliquid a te egregium audiamus, quam futurum putarimus. illud tibi promitto, quidquid erit a te factum, id senatum, non modo ut fideliter, sed etiam ut sapienter factum, comprobaturum. Vale.

EXPLANATIO

POST *hominum memoriam*] quantum homines meminisse possunt. INCONSTANTES] quia, modo reip. partibus, modo Antonio fauere uidebatur. pacem enim suadebat. ep. 27. 35. CVM *rebus enim ipsis essent, &c.*] uide eandem sententiam ep. 12. & 19. INSTITIT] tale illud in proemio lib. III. de Orat. Pignoribus ablatis Crassum instituit coercere. Et apud Liuium, lib. XXVII. Vestigijs instituit sequi. Et Plautus in Mil. Dies decem continuos iter ad eundem instat. QVINQVE *tribuni pl. retulerunt.*] de relatione tribunorum pl. diximus ep. I. lib. I. SERVILIVS] ep. 12. ANGVSTIS] spatium non concedentibus mittendi ad senatum. FACTVM *aliquid*] sic quinque libri ueteres: alij, Aliquod. mihi placet, Aliquid: quia, cum sequatur, Futurum; uidetur, Factum, participium potius, quam nomen, esse oportere. nomen autem esset, si legatus, Aliquod.

Argumentum ep. 17.

PRaesentem belli statum describit, cum excusatione fratris a se dimißi, & commendatione suae dignitatis. Eodem anno.

Plancus imp. S. D. Ciceroni 17.

ANTONIVS idibus Maij ad Forum Iulij cum primis copijs uenit. Ventidius bidui spatio abest ab eo. Lepidus ad Forū Voconij castra habet; qui locus a Foro Iulij quattuor & uiginti millia passuum abest: ibiq. me exspectare constituit, quemadmodum ipse mihi scripsit. quod si omnia mihi integra & ipse, & fortuna seruauerit; recipio uobis, celeriter me negotium ex sententia confecturum. Fratrem meum, assiduis laboribus, concursationibusq. cōfectum, grauiter se habuisse, antea tibi scripsi. sed tamen, cum primum posse ingredi coepit; non magis sibi, quam reip. conualuisse se existimans, ad omnia pericula princeps esse non recusabat. sed ego eum non solum hortatus sum, uerum etiam coegi isto proficisci; quod illa ualetudine magis conficere se, quam me iuuare posset in castris; & quod acerbißimo interitu consulum remp. nudatam, tali ciue praetore in urbanis officijs indigere existimabam. quod si quis uestrum non probabit; mihi prudentiam in consilio defuisse sciat, nō illi erga patriam fidelitatem. Lepidus tandem, quod ego desiderabam, fecit, ut Apellam ad me mitteret, quo obside fide illius, & societatis in rep. administranda uterer. studiū in ea re suū mihi L. Gellius; de tribus fratribus, Seganiano probauit: quo ego interprete nouissime ad Lepidum sum usus. amicum eum reip. cognoscere uideor: libenterq. ei sum testimonio, & omnibus ero, qui bene merentur. Fac ualeas, meq. mutuo diligas, dignitatemq. meam, si mereor, tuearis, sicut adhuc singulari cum beneuolentia fecisti. Vale.

EXPLANATIO

VENTIDIVS] P.Ventidius,Picens; humili loco natus, qui hoc anno,praetor cum esset, consul factus est in locum demortui Q.Pedij,suffecti in locum Hirtij ad Motinā interfecti.Hic a Pompeij Magni patre,ut ait Valerius lib.VI.in triumphum ductus,postea uictum sordide quaesiuit, mulis,& uehiculis magistratibus,qui sortiti prouincias essent,cōparandis. extulit eum deinde sic aut fortuna,aut eius industria,non modo ut praetoram,& eodem anno consolatum gesserit, uerum etiam de Parthis primus triumphauerit,& mortuus publico funere,quod paucissimis contigit, quasi gratiā eius uirtuti populo referente sit elatus.Suetonius,Gellius,Plutarchus,& alij. AAEST *ab eo*.] coniunxit se cum Antonio. ep.33.34.& 10 lib.XI. INTEGRA] ut Lepidus cum Antonio se coniungat. id enim Plancus uerebat. CONCVRSATIONIBVS] ut qui turmis equitum praeesset.ep. 11.15. CONSVLVM] Hirtij, & Pansae. ep.33. TALI *siue praetore*] praetor erat Planci frater,& ab urbe tamen aberat, senatu scilicet concedente:urbanis enim magistratibus, extra pomerium egredi, nisi reip. caussa, non licebat. ep.3.lib.XI. FIDE] pro,Fidei:ut Sallustius in Iugurtha:Decima parte die reliqua.Gellius lib.XI.cap.14.C.Caesar in libro de analogia secundo,huius die,& huius specie, dicendum putat. Vide Aldi filij Scholia in Sallustium. DE TRIBVS *fratribus,Segauiano probauit:*] quattuor ueteres libri,Se Gauiano.legendum fortasse,Sex.Gauiano. (nam Segauianae gentis mentio non exstat)ut sit Sex. Atilius Gauianus, qui nominatur in oratione pro Sextio.Probauit,inquit,mihi, in Apella ad me mittendo, studium suum Gellius; in trium autem fratrum negotio,(hoc quale fuerit,ignoratur) Sex. Gauiano. SI MEREOR,] modeste; ep.9.Nisi in multitudine optimorum ciuium impetus animi mei fuerit singularis,& opera praecipua; nihil ad meam dignitatem accedere uolo suffragatione uestra.

Argumentum ep. 18.

N*Arrat,quibus caussis ad Lepidum proficiscatur. Eodem anno.*

Plancus S. D. Ciceroni. 18.

QVID *in animo habuerim,cū Laenus,Neruaq. discesserunt a me,& ex litteris,quas eis dedi,& ex ipsis cognoscere potuisti, qui omnibus rebus, consilijsq. meis interfuerunt. Accidit mihi,quod homini pudenti, & cupido satisfaciendi reip. bonisq. omnibus accidere solet;ut consilium sequerer periculosum magis, dum me probarem, quam tutum, quod habere posset obtrectationem: itaque,post discessum legatorum, cum binis continuis litteris & Lepidus me,ut uenirem,rogaret; & Laterensis multo etiam magis, prope implorās, obtestaretur, non ullam rem aliam extimescens, quam eandem, quae mihi quoque facit timorem, uarietatem, atque infidelitatem exercitus eius: non dubitandum putaui,quin succurrerem,meq. communi periculo offerrem. scie am enim,etsi cautius illud erat consilium,exspectare me ad Isaram, dum Brutus transiiceret exercitum,& cum collega consentiente, exercitu concordi,& bene de rep.sentiente,hostibus obuiam ire:tamen,si quid Lepidus bene sentiens detrimenti cepisset, hoc omne assignatum iri aut pertinaciae meae, aut timori uidebam; si aut hominem offensum mihi,coniunctum cum rep.non subleuassem; aut ipse a certamine belli tā necessarij me remouissem. itaque potius periclitari uolui, si possem mea praesentia,& Lepidum tueri, & exercitum facere meliorem,quam nimis cautus uideri. sollicitiorem certe hominem non suis contractis neminem puto fuisse. nam, quae res nullam habebat dubitationem, si exercitus Lepidi absit,ea nunc magnam affert sollicitudinem magnumq. habet casum. mihi enim si contigisset, ut prior occurrerem Antonio;non mehercule horam constitisset: tantū ego & mihi confido,& sic perculsas illius copias, Ventidijq. mulionis castra despicio, sed non possum non exhorrescere, si quid intra cutem subest uulneris, quod prius nocere potest,quam sciri,curariq. possit. sed certe, nisi uno loco me tenerem, magnum periculum ipse Lepidus,magnum ea pars exercitus adiret,quae bene de rep. sentit.magnam etiam perditi hostes accessionē sibi fecissent, si quas copias a Lepido abstraxissent. quae si aduentus meus represserit;agam gratias fortunae,constantiaeq. meae, quae me ad hanc experientiam excitauit. itaque ad XII. Kal. Iun. ab Isara castra moui: pontem tamen,quem in Isara feceram, castellis duobus ad capita positis, reliqui; praesidiaq. ibi firma posui; ut uenienti Bruto, exercituiq. eius sine mora transitus esset paratus. ipse, ut spero, diebus octo, quibus has litteras dabam,cum Lepidi copijs me coniungam. Vale.*

EXPLANATIO

LAEVVS,] hunc ep. 21. nominat Laeuum Cispium, qui originem fortasse duxerit a Laeuo illo Cispio Anagnino, quem Cispio monti nomen dedisse, Festus tradit. INTERFVERVNT.] ep.6. lib.I. PVDENTI,] infamiam timente.ep.23.Pudor me hunc casum coegit subire. LEGATORVM,]

Laeui,&

Laeui,& Neruae. LATERENSIS] Lepidi legatus. EXERCITVS *eius*;] ep.11.15. ET SI *cautius illud erat consilium*,] emendationem huius loci doctissimo uiro Lambino debemus. VIDEBAM;] hoc uerbum sententia non desiderat; pendent enim omnia,ex illo, Sciebam,sed ob interposita multa,quo clarior tota res esset,additum uidetur:quod interdum fieri solet. OFFENSVM *mihi*,] pro, mihi inimicum.ep.11.15.21.23.Sic locutus Cicero pro Cluentio;Inuidiosus,aut multis offensus. SOLLICITIOREM] in maiore sollicitudine. Tacitus lib. xx. Numquam apud uos uerba feci, aut pro uobis sollicitior,aut pro me securior. Sic,& Seneca lib.III.de Ben.& Quinctilianus lib.x. Suetonius in Claudio,Sollicitissime. Eadem forma, Explicitius,dixit Caesar lib.I. bel. ci. NON *suis contractis*] aliena culpa; ex ijs, quae ipse non contraxerit. nam, Contrahere, interdum est committere. ABSIT,] a reip.praesidijs. MAGNVM *habet casum.*] magnum discrimen. VENTIDII]. ep.17.33.34. MVLIONIS] quia nictum comparandis mulis, farreq. in castra conuehendo,adolescēs sibi compa rauerat.uide Plinium lib.VII.cap.43. SI.QVID *intra cutem subest uulneris*,] non bene sperat de Lepido ep.13.14.& ep.9.lib.XI. NISI *uno loco me tenerem*,] nisi consisterem uno eodemq. in loco, in quo exercitum Lepidus haberet.Vel pro,Nisi,legendum Si;ut hoc dicat:Si manerem in eodem loco,nec ad Lepidum prope accederem.Hoc eo magis existimo,quia scribit idē Plancus ep.23. Si uno loco essem, uerebar ne cui obtrectatorum uiderer,& minimum pertinaciter Lepido offensus,& mea patientia etiam alere bellum. QVAE *bene de rep. sentit.*] pars enim corrupta erat.ep.11.14.21. CONSTANTIAEQ. *meae*,] hoc addidit,ne se prorsus omni laude priuaret,ac fortunae totum tribuisse uideretur. BRVTO,] Decimo,eius collegae.

Argumentum ep. 19.

Officium Planci in gratiarum actione, quamquam a se minime exspectatum,gratissimum tamen sibi fuisse non negat; litteris eius mirabiliter senatum esse delectatum, significat: postremo loco,ut ad extinguendas belli reliquias incumbat omni studio,cohortatur. Eodem anno.

Cicero S. D. Planco imp. 19.

QVAMQVAM gratiarum actionem a te non desiderabam,cum te re ipsa,atque animo scirem esse gratissimum: tamen (fatendum est enim) fuit ea mihi periucunda. sic enim uidi, quasi ea, quae oculis cernuntur, me a te amari. dices, Quid antea? Semper quidem, sed numquam illustrius. Litterae tuae mirabiliter gratae sunt senatui cum rebus ipsis, quae erant grauissimae,& maximae, fortissimi animi, summiq. consilij, tum etiam grauitate sententiarum, atque uerborum. sed, mi Plance, incumbe, ut belli extrema perficias. in hoc erit summa,& gratia,& gloria. cupio omnia reip. caussa: sed mehercule, in ea conseruanda iam defatigatus,non multo plus faueo patriae, quā tuae gloriae: cuius maximam facultatem tibi dij immortales,ut spero,dedere:quam complectere,obsecro, qui enim Antonium oppresserit,is hoc taeterrimum bellum, periculosissimumq. confecerit. Vale.

EXPLANATIO

RE.IPSA,] *atque animo*] tribus modis erga bene meritos officio fungimur, re, animo, uerbis. hoc extremum Plancus,agendis gratijs,praestiterat. QVAE *oculis cernuntur*,] transtulit ad animum ep.12.lib.v. Cerno iam animo,inquit,quanto omnia uberiora,atque ornatiora futura sint. GRAVISSIMAE, *& maximae,fortissimi animi,summq. consilij*,] animi maximae, consilij grauissimae. Hunc locum ante aliquot annos ita legendum,& distinguēdum putauimus; cum esset in peruulgatis omnibus libris,Maxime fortissimi animi. ET.GRATIA, *& gloria.*] ep.5. Cuius, per Deos, gratiae, gloriaeq. caue tempus amittas. DEFATIGATVS,] uix opinor Frontinis esse,antiqui,& eruditi grammatici,libellum quendā,in quo Defatigatus,& Fessus ita distinguuntur, ut, Defatigatus,de animo dicatur;Fessus,de corpore. quod secus esse animaduerto. nam Defatigari,& de corpore usurpatur,ut ad Terentiā ep.1.lib.XIV.Te nec animi,nec corporis laboribus defatigari. Quid illud lib.I. de Diuin. non ad corpus omnino pertinet?Cum uirgo staret,& Caecilia in sella sederet, puellā defatigatā petijsse a matertera,ut sibi concederet paullisper,ut in eius sella sederet.Et illud in libro de Sen.Corpora quidem exercitationum defatigatione ingrauescunt:animi autem se exercendo leuātur.Et Phil.5.Cum semel gladium cedere imbuisset,nulla res ei finem caedendi,nisi defatigatio,& satietas,attulisset. Vnum igitur in Latino sermone Ciceronem ducem sequamur;ceterorum praecepta partim non necessaria,partim etiā falsa existimemus. NON *multo plus*] plus omnino,(praestat enim patria rebus omnibus)uerum non multo plus.

plus. COMPLEOTERE,] ep.12.scripsit,cum iam complexum esse facultatem adiuuandae reip.gloriaeq. sibi comparandae. OPPRESSERIT,] ep.13. TAETERRIMVM] à sceleratis ciuibus excitatũ. PERICVLOSISSIMVM] hoc ad Planci laudem pertinet: ne uideatur, uicto iam ad Mutinam Antonio, periculi nihil, aut parum superesse.

Argumentum ep. 20.

INcertam esse de Lepidi fide, ac uoluntate opinionem significat: quod autem Plancus affirmauerit, id certum fore. Hortatur, ut Antonium opprimat: quod si effecerit, maiora in illum studia, & grauiora pollicetur. Eodem anno.

Cicero S. D. Planco. 20.

ITA erant omnia, quae istinc afferebantur, incerta, ut, quid ad te scriberem, non occurreret. modo enim, quae uellemus, de Lepido, modo contra nunciabantur. de te tamen constans fama, nec decipi posse, nec uinci. quorum alterius fortuna partem habet quandam: alterum proprium est prudentiae tuae. sed accepi litteras a collega tuo; datas idibus Maij: in quibus erat, te ad se scripsisse, a Lepido non recipi Antonium. quod erit certius, si tu ad nos idem scripseris. sed minus audes fortasse propter inanem laetitiam litterarum superiorum. uerum, ut errare id Plance uoluisti: (quis enim id effugerit?) sic, decipi te non potuisse, quis non uidet? nunc uero etiam erroris caussa sublata est. culpa enim illa, BIS ad eundem, uulgari reprehensa prouerbio est. sic, ut scripsisti ad collegam, ita se res habet: omni cura liberati sumus, nec tamen erimus prius, quam, ita esse, tu nos feceris certiores. mea quidem, ut ad te saepius scripsi, haec sententia est: qui reliquias huius belli oppresserit, eum totius belli confectorem fore: quem te & opto esse, & confido futurum. Studia mea erga te, quibus certe nulla esse maiora potuerunt, tibi tam grata esse, quam ego putaui fore, minime miror, uehementerq. laetor: quae quidem tu, si recte istic erit, maiora, & grauiora cognosces. IV. Kal. Iun.

EXPLANATIO

QVAE *uellemus*,] ab eo non recipi Antonium. QVORVM *alterius*] quandam enim uictoriae partem sibi fortuna uindicat. A COLLEGA *tuo*,] D.Bruto, obsidione Mutinae iam liberato. TE.AD.SE *scripsisse*,] sic unus omnino uetus liber: alter, Te ad eum scripsisse. utrumque placet. alij libri, Te adscripsisse: uel, Te scripsisse: uel, Te conscripsisse. PROPTER *inanem laetitiam litterarum superiorum*.] inanis Planci laetitia fuit, quã significauit ep. 15. cum dixit: Sedulitas mea reip. tulit fructum. quod tamen re ipsa comprobatũ postea non est, Lepido neutram in partẽ inclinante. propterea non audes, ait Cicero, id credere de Lepido, quod quia credidisti antea, errasse te sentis. VERVM, *ut errare id Plance uoluisti*:] in magna ueterum librorũ uarietate, hoc delegimus, quod probabile satis uidebatur. Errare, est in duobus antiquis libris: Errarem, in reliquis omnibus. quod mendosum esse constat, error enim ille Planci, non Ciceronis, fuit: & ea, quae sequuntur, aperte errorem Planci declarant. nã, quia turpius est decipi, quam errare; cum erremus, ut humani; decipiamur, ut incauti: propterea Plancum excusat, & quasi consolatur; quod errauerit quidem, quia crediderit se esse bono Lepido usurum; deceptus tamen non sit; quia prudentia ualeret. Praeterea uerbum, Voluisti, Plancium liberat ab imprudentiae culpa. ipse, inquit, errare uoluisti, cum ea sperasti de Lepido, quae uera esse cupiebas: nõ te quisquã in errorẽ induxit: decipi enim non potes. Alij retinent, Errarem, aiuntq. libros omnes in eo ueteres consentire: &, quia sententiam uident elici commodam non posse, ex aliquo fortasse poeta sumptum comminiscũtur. Quod ad libros attinet, dixi iam duos esse, in quibus, Errare, non, Errarem, scriptum est: itaque nulla hic utor coniectura: sequor & antiquitatis testimonium, & sentẽtiam ipsam, quae, Errare, postulat, Errarem, recusat: praesertim cum sequatur, Sic decipi: quod ad illud opponitur, Vt errare. Allusisse uero Ciceronẽ ad locum alicuius poetae peruulgatum, ipsa uerba, quae poeticum nihil olent, opinor nemini persuaserint. Quod sicui, Errare id, pro Errare in eo, uideatur durius: non esse dissimile sciat, Peccare multa, pro in multis: & huius generis alia. Quod si quis mutatione delectatur, ita poterit legere: Verum, ut errare mi Plance uoluisti. una enim tantũ littera tollitur, si ex, Errarem id, quod est in pleritque antiquis libris, fiat, Errare mi. ut omittã, quod uno etiam in libro est, Errarem mi. Valuisti, pro Voluisti, Faernus legebat, homo ingeniosus, uerum coniecturae interdũ suae nimium indulgens. Ego, si discedendum hic esset ab antiquis libris, quod minime necessariũ uidetur; quid enim mihi placeat, iam ostendi: tamẽ, Errare ualuisti, probare non possem. Valere enim, & Posse, differunt in hoc, quia Posse & ad uires pertinet, & ad casum: ad uires, satis notum: ad casum, hoc modo: potest errare, quamuis excellat prudentia: Valere autem, ad uires interdum, ad casum numquam refertur. nec uereor, ut refellar exemplis. hic autem, si legatur, Vt

errare

errare uoluisti,casum significari quis non uidet? ETIAM *erroris caussa* ≀ non modo decipi non potes, uerum nec errare quidem amplius. nam, quia semel errasti,propterea,iterum ut erres,non committes, admonitus uulgari prouerbio, quo reprehendi solet is, qui bis ad eundem lapidem offendit. Senarius Graecus de altera ad eundem lapidem offensione a Zenodoto inter adagia refertur. Δὶς πρὸς τὸν αὐτὸν αἰσχρὸν προσκρούειν λίθον. Simile illud Publij mimi apud Gellium,& Macrobium: Improbe Neptunum accusat,qui iterum naufragium facit. Et illud Horatij in epistola ad Pisones: Ridetur, chorda qui semper oberrat eadem. SAEPIVS ≀ tribus,quae exstant,epistolis, 13.14.19. QVI *reliquias huius belli oppresserit,* ≀ qui M.Antonium,uictum iam,& fugatum proelio Mutinensi,plane profligauerit. ET. OPTO *esse, & confido futurum.* ≀ blanditur, & laudat: optat enim, amore adductus; laudat,uirtute cognita, quod utrumque ualet ad cohortandum. MINIME *miror, uehementerq. laetor:* ep.1. Furnium tanti a te fieri,quantum ipsius humanitas,& dignitas postulat,nec miror,& gaudeo. Ep.11. lib.v. Grata tibi esse officia mea,non miror. cognoui enim te gratissimum omnium. MAIORA, *& grauiora* ≀ maiora,ad uoluntatem refertur: grauiora,ad rem. & contendam uehementius,& maioribus in rebus.

Argumentum ep. 21.

PErfidiam Lepidi,coniunctionemq. cum Antonio nunciat: nouarum copiarum subsidium postulat: dignitatem suam commendat. Eodem anno.

Plancus S. D. Ciceroni. 21.

PVDERET *me inconstantiae mearum litterarum, si non haec ex aliena leuitate penderent. Omnia feci,quare,Lepido coniuncto ad remp. defendendam,minore sollicitudine uestra perditis resisterem: omnia ei & petenti recepi, & ultro pollicitus sum; scripsiq. tibi biduo ante, confidere me bono Lepido esse. usurum,communiq. consilio bellum administraturum. credidi chirographis eius, affirmationi praesentis Laterensis; qui tum apud me erat; reconciliaremq. me Lepido,fidemq. haberem, orabat. non licuit diutius bene de eo sperare. illud certe caui,& cauebo, ne mea credulitate reip. summa fallatur. Cum Isaram flumen, uno die ponte confecto, exercitum transduxißem, pro magnitudine rei celeritatem adhibens, quod petierat per litteras ipse, ut maturare uenire: praesto mihi fuit stator eius cum litteris, quibus,ne uenirem, denunciabat: se poße conficere per se negotium: interea ad Isaram exspectarem. indicabo temerarium meum consilium tibi: nihilo minus ire decreueram, existimans eum socium gloriae uitare. putabam poße me nec de laude ieiuni hominis delibare quidquam, & subesse tamen propinquis locis, ut, si durius aliquid esset, succurrere celeriter poßem. ego non malus homo hoc suspicabar. at Laterensis, uir sanctissimus,suo chirographo mittit mihi litteras: in eisque,desperans de se, de exercitu, de Lepidi fide, querensq; se destitutum,aperte denunciat, uideam ne fallar: suam fidem solutam eße; reip. ne desim. exemplar eius chirographi Titio dedi. ipsa chirographa omnia, & quibus credidi,& ea,quibus fidem non habendam putaui, Laeuo Cispio dabo perferenda,qui omnibus his interfuit rebus. Acceßit eo,ut milites eius,cum Lepidus concionaretur,improbi per se, corrupti etiam per eos, qui praesunt, Canidios, Rufrenosque, & ceteros, quos, cum opus erit, scietis, conclamarint uiri boni, pacem se uelle,neque esse cum ullis pugnaturos,duobus iam consulibus singularibus occisis,tot ciuibus pro patria amissis, hostibus denique omnibus iudicatis, bonisq. publicatis. neque hoc aut uindicarat Lepidus, aut sanarat. huc me uenire et duobus exercitibus coniunctis obijcere exercitum fidelissimum,maxima auxilia,principes Galliae, prouinciam cunctam,summae dementiae,& temeritatis esse uidi; mihique,si ita oppressus essem,remq. pub. mecum perdidißem, mortuo non modo honorem, sed misericordiam quoque defuturam. itaque rediturus sum; nec tanta munera perditis hominibus dari poße sinam. exercitum locis ut habeam opportunis, prouinciam tuear, etiam si ille exercitus desciuerit, omnia ut integra seruem, dabo operam, quoad exercitus huc summittatis,pariq. felicitate remp. hic uindicetis. nec depugnare, si occasio tulerit; nec obsideri, si necesse fuerit; nec mori, si casus inciderit, pro uobis paratior fuerit quisquam. Quare hortor te, mi Cicero, exercitum huc transijciendum quam primum cures, et matures prius, quam hostes magis corroborentur, & nostri perturbentur. in quo si celeritas erit adhibita; resp. in poßeßione uictoriae, deletis sceleratis, permanebit. Fac ualeas,meq. diligas. Fratrem meum tibi, fortissimum ciuem, & ad omnia paratissimum, excusem litteris? qui ex labore in febriculam incidit assiduam,& satis molestam. cum primum poterit istuc recurrere; non dubitabit; ne quo loco reip. desit. Meam dignitatem commendatam habeas, rogo. cōcupiscere me nihil oportet. habeo te & amantissimum mei, &, quod optaui, summae auctoritatis. tu uideris, quantum, & quando tuum munus apud me uelis esse. tantum te rogo, in Hirtij locum me subdas,& ad tuum amorem,& ad meam obseruantiam. Vale.*

EXPLANATIO

INCONSTANTIAE ≀ qui de Lepido uarie scripserim. RECONCILIAREMQ. *me Lepido,* ≀ erant enim inter eos inimicitiae. ep.11.15.18.23. IEIVNI ≀ laudem appetentis. DELIBARE ≀ decerpere,

re, ieiunus enim aegre fert delibari quidquam de suo. IN. EISQVE, } sic malo, ut est in quattuor antiquis libris, quam, ut in reliquis, Meisq. sic enim coniungo: In eisq. aperte denunciat, uideam ne fallar. SVAM *fidem solutam esse*; } se iam promissis non teneri. obstrinxerat enim suam fidem Laterensis, promiserat q. omnia de Lepido: mox ubi recipi Antonium a Lepido uidit, scripsit Planco, se destitutum a Lepido, nec iam ea, quae antea, polliceri. Contrario sensu Terentius in And. dixit: Soluisti fidem: pro fregisti. LAEVO *Cispio* } ep. 18. & Festus quendam Laeuum Cispium nominat in uerbo Septimontium. CANIDIOS, *Rufrenosq.* } legatos, uel tribunos militum, aut praefectos, & centuriones. VIRI *boni*, } iroola satis manifesta. CVM *illis* } cum Antonij militibus. DVOBVS *consulibus* } Hirtio, & Pansa. OMNIBVS } Antonium secutis. VINDICARAT } punierat. SANARAT, } correxerat. HVC } ubi erant Lepidus, & Antonius. DVOBVS } Lepidi, & Antonij. GALLIAE, } ulterioris. ILLE *exercitus* } Lepidi. DESCIVERIT, } iam enim cum Antonij exercitu coniunctus erat. OMNIA *ut integra seruem*, } nihil ut damni patiar. PARIQ. *felicitate* } ut ad Mutinam. EXCVSEM *litteris*? } ita postulat sententia: sed, ne lectori fraus fiat, moneo non esse, Excusem, in ullo antiquo libro; sed in omnibus, Excuses. QVANTVM, *& quando* } ep. 9. Temporis, & rei te moderatorem esse facile patior. IN. HIRTII *locum* } ut consul in Hirtij locum sufficeretur, consulatumq. gereret usque ad exitum anni. quod etiam petijt Octauius. ET. AD *tuum amorem, & ad meam obseruantiam*, } & amoris in me tui caussa, & obseruantiae in te meae.

Argumentum ep. 22.

AGris diuidendis praefici Plancus cupiebat. ea de re Cicero respondet. Eodem anno.

Cicero S. D. Planco. 22.

IN te, & in collega omnis spes est dij approbantibus. concordia uestra, quae senatui declarata litteris uestris est, mirifice & senatus, & cuncta ciuitas delectata est. Quod ad me scripseras de re agraria: si consultus senatus esset, ut quisque de te honorificentissimam sententiam dixisset, eam secutus essem. qui certe ego fuissem: sed propter tarditatem sententiarum, moramq. rerum, cum ea, quae consulebantur, ad exitum non peruenirent; commodissimum mihi, Plancoq. fratri uisum est, uti eo, quod ne nostro arbitratu componeretur, quis fuerit impedimento, arbitror te ex Planci litteris cognouisse. sed siue in S. C. siue in ceteris rebus desideras aliquid, sic tibi persuade, tantam esse apud omnes bonos tui caritatem, ut nullum genus amplissimae dignitatis excogitari possit, quod tibi non paratum sit. Litteras tuas uehementer exspecto, & quidem tales, quales maxime opto. Vale.

EXPLANATIO

IN *collega* } D. Bruto. OMNIS *spes* } iam enim perierat uterque consul: Octauij autem, qui esset in Caesaris interfectores animus, idest in ipsam remp. ignorabatur. CONCORDIA *uestra*, } ep. 26. & ad M. Brutum: Brutum praeclare cum Planco coniunctum habemus. & ep. 15. lib. XI. DE *re agraria*: } de agris militibus reip. diuidendis: quam sibi curam demandari non modo Plancus, sed Brutus etiam, eius collega, cupiebat. lib. XI. ep. 20. & 21. QVAE *consulebantur*, } de quibus ad senatum referebatur. VTI. EO, } uel deest, uel certe subauditur, S. C. uti infra patet. TANTAM *esse apud omnes bonos tui caritatem*, } haec ad minuendum Planci dolorem ob S. C. minus e sententia compositum, addita sunt.

Argumentum ep. 23.

EXcusat se, quod Lepido crediderit: suam diligentiam declarat in copijs tuto reducendis, audita Lepidi, & Antonij coniunctione: quo in periculo subsidium postulat exercitus Octauij. Eodem anno.

Plancus S. D. Ciceroni. 23.

NVMQVAM mehercule, mi Cicero, me paenitebit maxima pericula pro patria subire, dum, si quid acciderit mihi, a reprehensione temeritatis absim. Confiterer imprudentia me lapsum, si umquam Lepido ex animo

ex animo credidißem. CREDVLITAS *enim error est magis, quam culpa; & quidem in optimi cuiusque mentem facillime irrepit. sed ego non hoc uitio paene sum deceptus: Lepidum enim pulchre noram. quid ergo est? pudor me, qui in bello maxime est periculosus, hunc casum coegit subire. nā, si uno loco essem, uerebar ne cui obtrectatorum uiderer, & nimium pertinaciter Lepido offensus, & mea patientia etiam alere bellum. itaque copias prope in conspectum Lepidi, Antoniiq. adduxi; quadragintaq. millium passuum spatio relicto, consedi, eo consilio, ut uel celeriter accedere, uel salutariter recipere me possem. adiunxi haec in loco eligendo, flumen oppositum ut haberem, in quo mora transitus esset; Vocontij sub manu ut essent, per quorum loca mihi fideliter pateret iter. Lepidus, desperato aduentu meo, quem non mediocriter captabat, se cum Antonio coniunxit ad IV. Kal. Iun. eodemq. die ad me castra mouerunt. uiginti millia passuum cum abessent, res mihi nunciata est. dedi operam Deū benignitate, ut & celeriter me reciperem, & hic discessus nihil fugae simile haberet, non miles ullus, non eques, non quidquam impedimentorum amitteretur, aut ab illis feruentibus latronibus interciperetur. itaque pridie non. Iun. omnes copias Isaram transieci, pontesque, quos feceram, interrupi, ut & spatium ad se colligendum homines haberent, & ego me interea cum collega coniungerem; quem triduo, cum has dabam litteras, exspectabam. Laterensis nostri, & fidem, & animum singularem in remp. semper fatebor. sed certe nimia eius indulgentia in Lepidum, ad haec pericula perspiciunda fecit eum minus sagacem. qui quidem cum in fraudem se deductum uideret, manus, quas iustius in Lepidi perniciē armaßet, sibi afferre conatus est. in quo casu tamen interpellatus, adhuc uiuit, & dicitur uicturus. sed tamen de hoc mihi parum certum est: & magno cum dolore parricidarum elapsus sum iis. ueniebāt enim eodem furore in me, quo in patriam, incitati: iracundias autem harum rerum recentes habebant, quod Lepidum castigare non destiteram, ut exstingueret bellum: quod colloquia facta improbabam: quod legatos, fide Lepidi missos ad me, in conspectu uenire uetueram: quod C. Catium Vestinum trib. mil. missum ab Antonio ad eum cum litteris, exceperam. in quo hanc capio uoluptatem, quod certe, quod magis me petiuerunt, tanto maiorem iis frustratio dolorem attulit. Tu, mi Cicero, quod adhuc fecisti, idem praesto, ut uigilanter, neruoseq. nos, qui stamus in acie, subornes. ueniat Caesar cum copiis, quas habet firmissimas: aut, si ipsum aliqua res impedit, exercitus eius mittatur: cuius ipsius magnum periculum agitur. quidquid aliquando futurum fuit in castris perditorum contra patriam, hoc omne iam conuenit. pro urbis uero salute cur non omnibus facultatibus, quas habemus, utamur? quod si uos istic non defueritis; profecto, quod ad me attinet, omnibus rebus abunde reip. satisfaciam. Te quidem, mi Cicero, in dies mehercule habeo cariorem: sollicitudinesq. meas quotidie magis tua merita exacuūt, ne quid aut ex amore, aut ex iudicio tuo perdam. opto, ut mihi liceat iam praesenti pietate meorum officiorum tua beneficia tibi facere iucundiora. Vale. IIX. idus Iun. Ciuarone, ex finibus Allobrogum.*

EXPLANATIO

SI. QVID *acciderit*] ut fortuna fert: quaedam enim uitari non possunt. PVLCHRE *noram.*] non bene animatum, & natura leuem. ep. ad M. Brutum: Datum Lepido tempus est, in quo leuitatem eius, saepe perspectam, maioribus in malis experiremur. BELLO *maxime est periculosus,*] maxime enim ad res gerendas interest, optime de ducum uirtute, & animo milites opinari. ep. 18. OFFENSVS,] infensus. inimicus. ep. 18. SALVTARITER] ueteres libri, Salutati, Cum salute, Salutari loco, Saltem. non tamen displicet, Salutatiter; etsi uidetur esse coniectura. probo etiam illud, Cum salute. SVB. MANV]. propinqui. Graecum loquendi genus. Demosthenes contra Phil. XI. *ὁρῶ γὰρ ὡς τὰ πολλὰ ἐνίους, οὐκ εἰς τοὺς αἰτίους, ἀλλ' εἰς τοὺς ὑπὸ χεῖρα μάλιστα τὴν ὀργὴν ἀφιέντας.* FERVENTIBVS] quasi incitatis aduersus me. translatio satis nota. quattuor libri ueteres, Furentibus: eadem sententia. Furere enim de irato homine saepe usurpat Cicero: & ipse Plancus paullo post, Veniebant, inquit, eodem furore in me, quo in patriam, incitati. AD. SE *colligendum*] ad animum recipiendum. LATERENSIS] Lepidi legati. 18. 21. DICITVR *uicturus.*] non uixit: ut Velleius lib. 2. Dio lib. XLVI. scriptum reliquere. ET. MAGNO] copulam alij sustulerunt; nos eam retinendā duximus, cum sit in antiquis libris. parui tamen refert, absit, necne. IIS.] ipsis parricidijs. COLLOQVIA. FACTA] a Lepido cum Antonio, uel cum ijs, quos ad eum Antonius miserat. LEGATOS,] ab Antonio missos ad me. FIDE. LEPIDI] promiserat Lepidus, Antonii legatos, ab eo ad Plancum missos, incolumes esse reuersuros. ii qui fuerint, non constat. nam C. Catium, infra statim nominatum, non ad Plancum, sed ad Lepidum esse missum suspicor: & hic exceptus est, illi in conspectum uenire uetiti. MISSOS] nostri muneris est, monere lectorem, hoc esse ex ingenio: nam libri omnes antiqui, Dimissos, habent. CATIVM] nota familia. ep. 16. lib. XV. & Horatius Sat. 4. lib. 2. Vnde, & quo Catius? Quidam libri, Caninium, Tatium, Carinum. TRIBVNVM *mil.*] seni erant in legione tribuni mil. ut ait polybius. AD. EVM] ad Lepidum. sic duo ueteres libri. reliqui, Ad me. quod minus placet. non enim subiunxisset, Exceperam, sed potius, Retinueram. nam excipiuntur ad alios missi; retinentur autem, qui ad nos. NERVOSE] sic, ut in eo neruos omnes intendas. SVBORNES.] instruas iis rebus, quae ad bellum necessariae sunt. Cicero lib. 1. de leg. Cum se ipse perspexerit, totumq. tentarit, intelliget, quemadmodum a natura subornatus in uitam uenerit. Et Phil. 13. Appuleiana pecunia Brutum subornatis. CAESAR] Octauianus, ab auunculo. C. Caesare adoptatus, unde Caesar postea dictus. ep. 12. lib. XIV. ad Att. Nobiscum hic perhonorifice, & amice Octauius: quem quidem sui Caesarem salutabant, Philippus non, itaque ne nos quidem. FIRMISSIMAS:] ueteranos, & prae-

terea duas legiones, Martiam, & Quartam. ep. 7. lib. XI. ep. 7. lib. XVI. ad Att. & Phil. 3. 4. 5. 7. 10. 11. 13. 14. Velleius, Suetonius, Dio, Appianus, aliiq. CVIVS *ipsius magnum periculum agitur.*] erat enim & Antonius inimicus. ep. 23. lib. XII. SOLLICITVDINES] curas. EXACVVNT,] excitant, augent. PIETATE *meorum officiorum*] meis officijs, quae pie praesto. Quid sit Pietas, & ad quos hoc nomen pertineat, diximus ep. 1. lib. I. CIVARONE,] suspicor de mendo. nam & hunc locum nemo de ueteribus nominat: & ueteres libri alij, Anerone, habent: alij, Curone: plerique, Ciuarone, aut Cuiarone: unus, Cinarone: alius hoc nomen non habet.

Argumentum ep. 24.

POllicetur se memorem beneficiorum: suas copias narrat: subsidium aut Octauiani Caesaris copiarum, aut Africani exercitus postulat; Octauianum quasi parum reip. amantem carpit. Eodem anno.

Plancus imp. cos. des. S. D. Ciceroni 24.

FACERE non possum, quin in singulas res, meritaq. tua tibi gratias agam: sed mehercule facio cum pudore. neque enim tanta necessitudo, quantam tu mihi tecum esse uoluisti, desiderare uidetur gratiarum actionem: neque ego lubenter pro maximis tuis beneficijs tam uili munere defungor orationis; & malo praesens observantia, indulgentia, assiduitate memorem me tibi probare. quod si mihi uita contigerit; omnes gratas amicitias, atque etiam pias propinquitates in tua obseruantia, indulgentia, assiduitate uincam. amor enim tuus, ac iudicium de me utrum mihi plus dignitatis in perpetuum, an uoluptatis quotidie sit allaturus, non facile dixerim. De militum commodis fuit tibi curae: quos ego non potentiae meae caussa (nihil enim me non salutariter cogitare scio) ornari uolui a senatu; sed primum, quod ita meritos iudicabam; deinde, quod ad omnes casus coniunctiores reip. esse uolebam; nouissime, ut ab omni omnium sollicitatione auersos eos tales uobis praestare possem, quales adhuc fuerunt. Nos adhuc hic omnia integra sustinuimus. quod consilium nostrum; etsi, quanta sit auiditas hominum, non sine caussa, talis uictoriae, scio; tamen uobis probari spero. non enim, si quid in his exercitibus sit offensum, magna subsidia resp. habet expedita, quibus subito impetu, ac latrocinio parricidarum resistat. copias uero nostras notas tibi esse arbitror. in castris meis legiones sunt ueteranae tres, tironum uel luculentissima ex omnibus una. in castris Bruti una ueterana legio, altera bima, octo tironum. ita uniuersus exercitus numero amplissimus est, firmitate exiguus. quantum autem in acie tironi sit committendum, nimium saepe expertum habemus. ad hoc robur nostrorum exercituum siue Africanus exercitus, qui est ueteranus, siue Caesaris accessisset, aequo animo summam remp. in discrimen deduceremus. aliquanto autem propius esse, quod ad Caesarem attinet, uidebamus. nihil destiti eum litteris hortari: neque ille intermisit affirmare, se sine mora uenire: cum interim auersum illum ab hac cogitatione, ad alia consilia uideo se contulisse. ego tamen ad eum Furnium nostrum cum mandatis, litterisq. misi; si quid forte proficere posset. Scis tu, mi Cicero, quod ad Caesaris amorem attinet, societatem mihi esse tecum: uel quod in familiaritate Caesaris, uiuo illo, iam tueri eum, & diligere mihi fuit necesse: uel quod ipse, quoad ego esse potui, moderatissimi, atque humanissimi fuit sensus: uel quod ex tam insigni amicitia mea, atque Caesaris, hunc, filij loco & illius, & uestro iudicio substitutum, non perinde habere mihi turpe uidetur. sed quidquid tibi scribo, dolenter mehercule magis, quam inimice facio: quod uiuit Antonius hodie; quod Lepidus una est; quod exercitus habent non contemnendos; quod sperant; quod audent: id omne Caesari acceptum referre possunt. neque ego superiora repetam: sed ex eo tempore, quo ipse mihi professus est se uenire, si uenire uoluisset; aut oppressum iam bellum esset, aut in aduersissimam illis Hispaniam cum detrimento eorum maximo extrusum. quae mens eum, aut quorum consilia a tanta gloria, sibi uero etiam necessaria, ac salutari, auocarint, & ad cogitationem consulatus bimestris, summo cum terrore hominum, & insulsa cum efflagitatione transtulerint, exputare non possum. multum in hac re mihi uidentur necessarij eius & reip. & ipsius caussa proficere posse: plurimum, ut puto, tu quoque: cuius ille tanta merita habet, quanta nemo praeter me. numquam enim obliuiscar, maxime, ac plurima me tibi debere. De his rebus, ut exigeret cum eo, Furnio mandaui: quod si, quantam debeo, habuero apud eum auctoritatem; plurimum ipsum iuuero. Nos interea duriori condicione bellum sustinemus: quod neque expeditissimam dimicationem putamus; neque tamen refugiendo commissuri sumus, ut maius detrimentum resp. accipere possit. quod si aut Caesar se respexerit; aut Africanae legiones celeriter uenerint; securos uos ab hac parte reddemus. Tu, ut instituisti, me diligas, rogo, proprieq. tuum esse, tibi persuadeas. V. Kal. Sext. ex castris.

EXPLANATIO

FACERE *non possum,*] delectatur Plancus in principio litterarum quadam grati animi significatione, ut ad se ornandum eo magis Ciceronem alliciat. ep. 9. 11. 19. INDVLGENTIA, *assiduitate uincam.*

uincam.] subauditur copula. nam haec duo ad uerbum, Vincam, referuntur. AMOR *enim tuus, et iudicium de me*] amor uoluptatem, iudicium dignitatem affert. MILITVM] Planci. NOVISSIME,] Tito scripsit in Pandectis, non recte dici Nouissime; adijcitq. quod sua coeperit aetate id aduerbium; ubi Flauius Caper de Latinitate, Miror, inquit, id dixisse Tironem; cum Valerius Antias lib. 2. Mater, cum nouissime aegrotasset, inquit, nouisse fertur. Idem xxi. Quod nouissime nobiscum foedus fecissent. Haec Carisius. SOLLICITATIONE] Antonij, & Lepidi: ep 8. OMNIA *integra sustinuimus.*] non, nihil damni passi sumus, sed, remp. in discrimen non adduximus, proelium uitauimus. confirmant hanc sententiam ea, quae sequuntur. ep. 21. alio sensu dixit, Omnia ut integra seruem. OFFENSVM,] peccatum; si qua iactura fiat. IMPETV,] pro, impetui; Vt Virgilius Geor. 4. Concubitu indulgent. quod ab homine antiquitatis diligentissimo Pierio Valeriano notatum animaduerti. VNA.] quattuor igitur Planci legiones, ut ep. 15. & ep. 13. lib. x. quanquam ep. 8. quinque nominantur. OCTO] decem igitur Bruti legiones; quod Appianus confirmat. FIRMITATE *exiguus.*] tirones enim multis partibus plures, quam ueterani. ep. ad M. Brutum; Sunt exercitus boni, sed rudes, Bruti, & Planci. EXPERTVM *habemus.*] Pharsalico maxime proelio, ut ep. 5. lib. vii. & Tusc. 2. Expertum habemus, pro experti sumus; ut ep. ad M. Brutum; Clodij animum perspectum habeo, cognitum, iudicatum; pro, perspexi, cognoui, iudicaui. AFRICANVS *exercitus,*] quem C. Caesar, uicto Scipione, Pompeij socero, in Africa reliquerat, praepositis Q. Cornificio, ut ep. 14. & 26. lib. xii. praeterea T. Sextio, D. Laelio, ut ait Dio lib. xlix. AD *alia consilia*] ad cogitationem consulatus bimestris. infra. CAESARIS] Caesarem appellat quod a C. Caesare dictatore adoptatus erat. PROPIVS *esse,*] propiorem dicit esse exercitum Caesaris quam Africanum. QVOD *ad Caesaris amorem attinet,*] attinet auté hoc ut cú exercitu suo ueniat, in tanto reip. periculo. IPSE,] C. Caesar, INSIONI *amicitia*] ep. 3. VESTRO *indicio*] Caesaris enim adoptionem; testamento factam, comprobastis. QVOD *niuit Antonius hodie;*] uide similem loquendi modum ep. 29. lib. vii. Quod simus, quod habeamus. Et ad Att. ep. 12. lib. I. ADVERSISSIMAM] sic omnes mei libri ueteres, duobus exceptis, in quibus est Auersissimam. placet, Aduersissimam. ILLIS] nullo in uetere libro ita scriptum animaduerti, sed, Illi, in omnibus; Ille, in uno; Illa, in altero. EXTRVSVM.] emendaui locum ex ingenio. nam ueteres libri, Et rursum: unus tantum, Et rursum: quo etiam coniectura nostra magis adiuuatur. nam qui, Detrusum, legunt, longius ab antiqua scriptura discedunt. NECESSARIA, *ac salutari*] quia cum Antonio gerebat inimicitias, propterea ep. 23. dixit Plancus: Cuius ipsius magnum periculum agitur. CONSVLATVM.] ut in Pansae, aut Hirtij locum surrogaretur. BIMESTRIS,] aut, Quinquemestris, legendum; cum quinque menses, non duo, superessent ad exitum anni, ut dies huic epistola adscripta declarat: aut, Bimestris, dixit, pro, Exigui temporis. quod uidit etiam Ruilius. TERRORE] petebat enim contra leges: quae consulatum mandari ante xliii aetatis annum uetabant. praeterea quid non timendum ab adolescente cósule, qui Caesar uocaretur, & quem improbi multi, ad deprauandum parati, sequerentur? ep. 12. ad Att. lib. xiv. & ep. 12. ad eundem lib. xv. EXPVTARE] hoc uerbo & Plautus in Trinummo usus est. NECESSARII *eius,*] in primis L. Marcius Philippus, uitricus, & C. Claudius Marcellus, eius sororis uir, Phil. 3. TANTA *merita*] merita Ciceronis in Octauium uide Phil. 5. & 14. exstat etiam praeclara M. Bruti epistola ad Ciceronem ipsum, & altera ad Atticum, de nimia eius in Octauium indulgentia. EXIGERET *cum eo,*] ageret cum eo. IPSVM *tuetur.*] nam ipsius quoque periculum agitur. ep. 23. EXPEDITISSIMAM] utilissimam: a uerbo, Expedit; utile est. DIMICATIONEM] contra duos Antonij, & Lepidi exercitus. AFRICANAE] ep. 14. lib. x.

Argumentum ep. 25.

MOdeste reprehendit in Furnio praeproperam adipiscendae praeturae festinationem.

Cicero S. D. C. Furnio. 25.

SI interest, id quod homines arbitrantur, reip. te, ut instituisti, atque fecisti, nauare operam, rebusq. maximis, quae ad exstinguendas reliquias belli pertinent, interesse: nihil uideris melius, neque laudabilius, neque honestius facere posse, istamq. operam tuam, nauitatem, animum in rempub. celeritati praeturae anteponendam censeo. nolo enim te ignorare, quantam laudem consecutus sis: mihi crede, proximam Planco, idq. ipsius Planci testimonio, praeterea fama, scientiaq. omnium, quamobrem, si quid operis tibi etiam nunc restat, id maximopere censeo persequendum. quid enim honestius, aut quid honesto anteponendum? si autem satisfactum reip. putas: celeriter ad comitia, quando mature futura sunt, ueniendum censeo; dummodo ne quid haec ambitiosa festinatio imminuat eius gloriae, quam consecuti sumus. Multi clarissimi uiri, cum reip. darent operam, annum petitionis suae non obierunt. quod eo facilius nobis est, quod non est annus hic tibi destinatus: ut, si aedilis fuisses, post

ses, post biennium tuus annus esset. nunc nihil praetermittere uidebare usitati, & quasi legitimi temporis ad petendum. uideo autem, Planco consule, etiam sine eo rationes expeditas haberes, tamen splendidiorem petitionem tuam fore, si modo ista ex sententia confecta essent. Omnino plura me scribere, cum tuum tantum consilium, iudiciumq. sit, non ita necesse arbitrabar: sed tamen sententiam meam tibi ignotam esse nolebam: cuius est haec summa, ut omnia te metiri dignitate malim, quam ambitione; maioremq. fructum ponere in perpetuitate laudis, quam in celeritate praeturae. Haec eadem locutus sum domi meae, adhibito Quincto fratre meo, & Caecina, & Caluisio, studiosissimis tuis, cum Dardanus, libertus tuus, interesset. omnibus probari uidebatur oratio mea: sed tu optime iudicabis. Vale.

EXPLANATIO

INTEREST,] erat enim Planci legatus. ep. 8. NAVITATEM,] diligentiam. CELERITATI *praeturae*] Furnius enim Romam ire cupiebat ad petendam praeturam, cũ aedilis nondum fuisset. FAMA, *scientiaq. omnium.*] Sententiaq. omnium, placeret: quod in Variciatibus a me scriptum anno M.D.XXXIII. COMITIA,] praetorum. nam consulum sequentis anni necessaria non erant: cum Plancus, & Brutus iam antea designati essent a Caesare Parthicum bellũ cogitante. QVAM *consecuti sumus.*] quam consecutus es. coniungit utriusque laudem, ut ostendat amorem suum. amicorum enim omnia communia. MVLTI *clarissimi uiri,*] dissuasio ab exemplis: ab utili uero, in primis epistolae uerbis. CVM *reip. darent operam,*] foris. NON. OBIERVNT.] non uenerunt ad petendum. SI *aedilis fuisses,*] ergo aedilis Furnius non fuerat. POST *biennium*] ut praetura aedilitatem, sic praeturam consulatus post biennium sequebatur. qua de re & diximus alibi, & dicemus, Deo fauente, suo loco plenius. NVNC *nihil praetermittere &c.*] si manebis in prouincia, & ad comitia praetoria non uenies. PLANCO *consule,*] anno sequenti. RATIONES *expeditas,*] nihil impediret, quo minus praeturam assequereris. CVM *tuum tantum consilium, iudiciumq. sit,*] cum tu consilio, iudicioq. tantum ualeas. NOLEBAM.] testificandi amoris gratia. ep. 3. & lib. 2. ep. 4. IN *perpetuitate laudis,*] perpetuam enim laudem, nauata reip. opera, consequeris. ADHIBITO] adiuncto. ep 7. lib. XI. Cum adhibuisset domi meae Lupus me. CAECINA,] ep. 5. lib. VI. CALVISIO,] fortasse illo, de quo Phil. 3. etsi ille Antonij amicus, hic reip. uidetur. ep. seq. DARDANVS,] in Dardania captus: unde nomen. liberti autem, assumpto nomine Romano, retinebant, & pristinum seruile.

Argumentum ep. 26.

ET *de periculo uitato, quod ex Narbonensi pugna impendere scripserat Furnius, & de Planci, Brutiq. concordia gratulatur. Dissuadet, ne ad petendam praeturam eat. comitia tamen, non tam eius, quam reip. caussa, protrahi a se, quantum in ipso sit, in Ianuarium mensem, significat. Eodem anno.*

Cicero S. D. Furnio. 26.

LECTIS *tui litteris, quibus declarabas aut omittendos Narbonenses, aut cum periculo dimicandum; illud magis timui; quod uitatum, non moleste fero. Quod de Planci, & Bruti concordia scribis, in eo uel maximam spem pono uictoriae. De Gallorum studio, nos aliquando cognoscemus, ut scribis, cuius id opera maxime excitatum sit: sed iam, mihi crede, cognouimus. itaque iucundissimis tuis litteris stomachatus sum in extremo. scribis enim, si in Sextilem comitia, cito te: si iam confecta, citius; ne diutius cum periculo fatuus sis. O mi Furni, quam tu caussam tuam non nosti, qui alienas tam facile discas. tu nunc candidatum te putas: & id cogitas, ut aut ad comitia curras; aut, si iam confecta, domi tuae sis; scilicet ne cum maximo periculo, ut scribis, stultissimus sis. non arbitror te ita sentire. omnes enim tuos ad laudem impetus noui. quod si, ut scribis, ita sentis, non magis te, quam de te iudicium reprehendo meum. Te adipiscendi magistratus leuissimi, & diuulgatissimi, si ita adipiscare, ut plerique, praepropera festinatio abducet a tantis laudibus, quibus te omnes in caelum iure, & uere ferunt? scilicet id agitur, utrum hac petitione, an proxima praetor fias, non ut ita de rep. mereare, omni honore ut dignissimus iudicere. utrum nescis, quam alte adscenderis; an pro nihilo id putas? si nescis, tibi ignosco: nos in culpa sumus. sin intelligis, ulla tibi est praetura uel officio, quod pauci, uel gloria, quam omnes sequuntur, dulcior? Hac de re & ego, & Caluisius, homo magni iudicij, tuiq. amantissimus, te accusamus quotidie; comitia tamen, quando ex his pendes, quantum facere possumus, quod multis de caussis reip. arbitramur conducere, in Ianuarium mensem protrudimus. Vince igitur, & uale.*

EXPLANATIO

DE *Planci, & Bruti concordia,*] ep. 22. GALLORVM] eam Galliae partem dicit, cui Plancus praeerat, idest transalpinam. de quo diximus ep. 1. COGNOVIMVS.] tua uidelicet opera excitatum, id enim Furnius modeste significauerat. IN. SEXTILEM] indicta sint. CITO. TE:] uenturum Romam. NE. DIVTIVS *cum periculo fatuus sis.*] ne diutius pericula pro rep. subeas nullo tuo fructu: quod dementius est. QVI *alienas tam facile discas.*] patronus caussarum solebat esse Furnius. CANDIDATVM *te putas:*] putas hunc esse tuum annum, qui non est. IVDICIVM *meum.*] qui te aliter, quam scribis, arbitrer sentire. SI *ita adipiscare,*] caussa, cur sit praetura leuissimus magistratus. cum possit idem esse grauissimus, si & suo petatur anno, & magnis rebus pro rep. gestis. SCILICET *id agitur,*] ironia. id uidelicet laboras. OMNI. HONORE] non praetura tantum. QVAM *alte adscenderis;*] quantam sis laudē assecutus. TIBI *ignosco:*] quia sciens non peccas, sed inopia iudicij. Nos *in culpa sumus.*] peccamus nos, qui te, tuam caussam ignorantem, rationibus conemur in prouincia retinere. OFFICIO,] quod patriae debes. SEQVVNTVR,] tueor illud meum, ut ostendam, quid ex ingenio, quid a libris acceptum sit. hic nullum adhuc uidi ueterem librum (& uidi quamplurimos) in quo esset, Sequuntur. habent autem, Assequuntur, omnes. iampridem tamen duxi, quod uidetur sententia postulare, legendum, Sequuntur. EX *his pendes,*] haec spectas, haec tibi proposita sunt. REIP. *conducere,*] quo diutius alantur hac spe, qui reip. operam dant. PROTRVDIMVS.] plus est, quam Prodocimus. ep. 12. lib. 2. ad Q. fr. Putantur detrudi comitia in mensem Martium.

Argumentum ep. 27.

LEpidum quasi molli brachio obiurgat, quia, summis honoribus a senatu ornatus, gratiarum agendarum officium neglexerat: deinde, pacem inter Antonium, bonosq. ciues conciliare cupientem hortatur, ne se interponat. Eodem anno.

Cicero S. D. M. Lepido. 27.

QVOD mihi pro mea summa erga te beneuolentia magnae curae est, ut quā amplissima dignitate sis; moleste tuli, te senatui gratias nō egisse, cum esses ab eo ordine ornatus summis honoribus. Pacis inter ciues conciliandae te cupidum esse, laetor. pacē eam si a seruitute seiungis; consules & reip. & dignitati tuae. sin ista pax perditum hominem in possessionem impotentissimi dominatus restitutura est: hoc animo scito esse omnes sanos, ut mortem seruituti anteponāt. itaq. sapientius, meo quidem iudicio, facies, si te in istam pacificationem non interpones; quae neque senatui, neque populo, neque cuiquam bono probatur. Sed haec audies ex alijs, aut certior fies litteris. tu, pro tua prudentia, quid optimum factu sit, uidebis.

EXPLANATIO

ORNATVS *summis honoribus.*] supplicatione ei decreta, ut Phil. 3. legimus, post etiam triūpho, ut Phil. 13. & statua equestri inaurata: de qua sic Phil. 5. Censeo S. C. his uerbis perscribendum. Cū a M. Lepido imp pont. max. saepenumero resp. & bene, & feliciter gesta sit; populusq. R. intellexerit, ei dominatum regium maxime displicere; cumq. eius opera, uirtute, consilio, singulariq. clementia, & mansuetudine bellum acerbissimum ciuile sit restinctum; eius in remp. meritorum senatū, populumq. R. memorem fore; eiq. statuam equestrem inauratam in Rostris, aut quo alio loco in foro uellet, ex huius ordinis sententia statui placere. qui honos, P. C. mihi maximus uidetur: primum, quia iustus est: non enim solū datur propter spem temporum reliquorum, sed pro amplissimis meritis redditur. nec uero cuiquā, possumus commemorare, hunc honorem a senatu tributum iudicio senatus, soluto & libero. Et Phil. 13. Haec caussa fuit, cur decerneretis Lepido statuam in Rostris, cū inscriptione praeclara, cur absenti triūphum. Et ep. ad M. Brutum: Lepidi caussa durior erat, quam Antonij, quod, cum honoribus amplissimis a senatu esset ornatus, repente non solum recepit reliquias hostium, sed bellum acerrimum terra, mariq. gerit. Et in alia ad eundem: In Lepido reprehendimur: cui cum statuam in Rostris statuissemus, ijdem illam euertimus. PACIS *inter ciues conciliandae te cupidum esse, laetor.*] De hac Lepidi uoluntate, Phil. 13. PERDITVM *hominem*] Antonium. IN *possessionem*] unde proelio Mutinensi deiectus erat. IMPOTENTISSIMI] in quo nihil iure, & ordine, sed ui, & scelere geruntur omnia. ep. 1. Impotentissimum hominem.

Argumentum ep. 28.

Dolet, se participem non fuisse coniurationis in Caesarem; quia superstes Antonius exitium reip. moliatur: deinde suum libertatis recuperandae studium declarat. Eodem anno.

Cicero S. D. C. Trebonio. 28.

Qvam uellem ad illas pulcherrimas epulas me idibus Mart. inuitasses: reliquiarum nihil haberemus. at nunc cum his tantum negotij est; ut uestrum illud diuinum in remp. beneficium non nullam habeat querellam. quod uero a te, uiro, optimo seductus est, tuoq. beneficio adhuc uiuit haec pestis: interdum, quod mihi uix fas est, tibi subirascor. mihi enim negotij plus reliquisti uni, quam, praeter me, omnibus. Vt enim primum post Antonij foedissimum discessum senatus haberi libere potuit; ad illum animum meum reuerti pristinum, quem tu cum ciue acerrimo, patre tuo, in ore, & amore semper habuisti. nam, cum senatum ad XIII. Kal. Ian. tribuni pl. uocauissent, deq. alia re referrent: totam remp. sum complexus; egiq. acerrime; senatumq. iam languentem, & defessum, ad pristinam uirtutem, consuetudinemq. reuocaui, magis animi, quam ingenij uiribus. hic dies, meaq. contentio, atque actio spem primum populo R. attulit libertatis recuperandae. nec uero ipse postea tempus ullum intermisi de rep. non cogitandi solum, sed etiam agendi. quod nisi res urbanas, actaq. omnia ad te perferri arbitrarer, ipse perscriberem. quamquam eram maximis occupationibus impeditus. sed illa cognosces ex alijs, a me pauca, & ea summatim. Habemus fortem senatum, consulares partim timidos, partim male sentientes. magnum damnum factum est in Seruio. L. Caesar optime sentit: sed, quod auunculus est, non acerrimas dicit sententias. consules egregij: praeclarus D. Brutus: egregius puer Caesar, de quo spero equidem reliqua: hoc uero certum habeto, nisi ille ueteranos celeriter conscripsisset; legionesq. duae de exercitu Antonij ad eius se auctoritatem contulissent, atque is oppositus esset terro[r] Antonio, nihil Antonium sceleris, nihil crudelitatis [prae]teriturum fuisse. Haec tibi etsi audita esse arbitraba[r, uo]lui tamen notiora esse, plura scribam, si plus oti[j habu]ero. Vale.

EXPLANATIO

TREBONIO.} consulari, Asiam regenti post obitum Caesaris. ep. 16. lib. XII. & Plutarchus in Bruto. unus fuit ex iis, qui de Caesare necando coniurauerat. occidit eum postea Dolabella. ep. 12. lib. XII. Dio lib. XLVII. AD. ILLAS *pulcherrimas epulas* } ad facinus illud egregium, cum Caesarem idibus Mart. occidistis. INVITASSES:} apto uerbo ad inceptam translationem usus est. RELIQVIARVM *nihil haberemus.* } non modo Caesar, sed Antonius quoque interfectus esset. simile principium ep. 4. lib. VI. Vellem idibus Mart. me ad cenam inuitasses; reliquiarum nihil fuisset. nunc me reliquiae uestrae exercent. CVM. HIS } cum Antonio. TANTVM *negotij est,* } ita me exercent reliquiae uestrae, dixit, ep. 4. lib. VI. VESTRVM } particeps enim, ut dixi, coniurationis in Caesarem Trebonius fuerat. QVERELLAM.} queruntur homines Antonium seruatum esse. Querella, ll geminata scribo, ex antiquis & libris, & lapidibus. SEDVCTVS *est,* } Philip. 13. O Spartace, scelerarum Trebonium ausus es scribere? quo scelere, nisi quod te idibus Mart. a debita tibi peste seduxit? Idem ex Dionis lib. XLIV. cognouimus. QVOD *mihi uix fas est,* } quod mihi per nostram necessitudinē uix licet. MIHI *enim negotij plus reliquisti uni, quam, prater me, omnibus.* } Idem ep. 4. lib. XII. Nunc me reliquiae uestrae exercent, & quidem praeter ceteros me. Et illud simile eodem libro, ep. 22. Nos hic cum homine gladiatore, omnium nequissimo, collega nostro, Antonio bellum gerimus, sed non pari condicione, contra arma uerbis. Et ad Plancum, ep. 1. Numquam per M. Antonium quietus fui. FOEDISSIMVM *discessum* } hoc explanatur Phil. 3. his uerbis: Cum de rep. relaturus fuisset, allato nuncio de legione quarta, mente concidit; & fugere festinans, S. C. de supplicatione per discessionem fecit, cum id factum esset antea nunquam. Quae uero profectio postea? quod iter paludati? quae uitatio oculorum, lucis, urbis, fori? quam misera fuga, quam foeda, quam turpis? Et Phil. 5. Neque sacrificijs sollemnibus factis, neque uotis nuncupatis, non profectus est, sed profugit paludatus. Item Phil. 13. TRIBVNI. PL. } noui, qui magistratum de more inierant quarto idus Dec. VOCAVISSENT, } uocare senatum poterant dictator, consules, praetor, tribuni pl. interrex, praefectus urbi. Varro apud Gellium. DEQ. *alia re referrent,* } referebant de consulum ineuntis iam anni, senatusq. praesidio. consules autem futuri erant, cum tribuni pl. retulerunt, Hirtius, & Pansa. Phil. 3. TOTAM *remp. sum complexus;* } significat ea, quae dixit Phil. 3. CONSVLARES } ep. 3. lib. XII. IN. SERVIO. } Sulpicio; qui obierat Phil. 9. L. CAESAR } ep. 14. lib. 9. & ep. 24. lib. X. AVVNCVLVS } Antonij, Iuliae frater, quae proscriptum seruauit. Plutarchus. CONSVLES } Hirtius, & Pansa. scripta enim epistola, post initium ab ijs consulatum. PVER CAESAR. } modo adolescentem, modo puerum, quo magis laudet, Caesarem appellat. annum enim

agebat

agebat XIX. ut Velleius, Tacitusq. litteris mandarunt. ep. 7. lib. I. Ne adolescentem, uel puerum potius Caesarem iudices temere fecisse. Et ep. 15. lib. XI. Puer egregius praesidium sibi primum, & nobis, deinde summae reip. comparauit. Et ep. ad M. Brutum: Caesaris pueri mirifica indoles uirtutis. Et Phil. 3. C. Caesar, adolescens, paene potius puer, incredibili, ac diuina quadam mente, atque uirtute. Et Phil. 4. Et alibi. VETERANOS] qui cum eius adoptiuo patre C. Caesare militauerant. ep. 23. CONSCRIPSISSET,] priuato consilio, suo sumptu. LEGIONESQ. duae] Martia, & Quarta. ep. 7. lib. XI. & in Philippicis. ANTONIVM] Brundisio cum legionibus Macedonicis redeuntem. ep. 23. 25. lib. XII. & in Philippicis, Plutarcho, Dione, alijs.

Argumentum ep. 29.

Scribit de suo studio erga salutem Ampij exsulantis; bonamq. spem habere illum iubet. Non constat de anno: sed, cum sit is, ad quem lib. VI. scribitur epistola, quae incipit, Gratulor, eodem haec anno, quo illa, uidetur esse conscripta, idest Caesare tertium, & Lepido cos.

Cicero S. D. Ampio Balbo. 29.

DE MEO studio erga salutem, & incolumitatem tuam credo te cognosse ex litteris tuorum: quibus me cumulatissime satisfecisse, certo scio. nec ijs concedo, quamquam sunt singulari in te beneuolentia, ut te saluum malint, quam ego. illi mihi necesse est concedant, ut tibi plus, quam ipsi, hoc tepore prodesse possim. quod quidem nec destiti facere, nec desistam, & iam in maxima re feci, & fundamenta ieci salutis tuae. Tu fac bono animo, magnoq. sis, meq. tibi nulla re defuturum esse confidas. Pridie non. Quinct. Vale.

EXPLANATIO

ERGA *salutem, & incolumitatem tuam*] exsulasse hunc Ampium constat, & esse illum, ad quem scribit Cicero ep. 12. lib. VI. CVMVLATISSIME *satisfecisse*,] omni officio, ac studio, erga salutem, & incolumitatem tuam. ep. 1. lib. 1. Ego omni officio, ac potius pietate erga te, ceteris satisfacio omnibus, mihi ipse numquam satisfacio. Et ep. 11. huius libri: In salute tua cumulatissime mihi satisfecit. NEC *ijs concedo, ut te saluum malint, quam ego.*] ep. 3. lib. IV. Nemini concedo, qui maiorem ex pernicie, & peste reip. molestiam traxerit. PRODESSE *possim.*] erat enim Caesaris familiarium amicissimus. quod ep. 12. lib. VI ad eundem scripsit his uerbis: Omnes Caesaris familiares satis opportune habeo implicatos consuetudine, & beneuolentia, sic, ut, cum ab illo discesserint, me proximum habeat hoc Pansa, Hirtius, Balbus, Oppius, Matius, Postumus plane ita faciunt, ut me unice diligant. & ep. 24. lib. VII. Olim, cum regnare existimabamur, non tam ab ullis, quam hoc tempore obseruor a familiarissimis Caesaris omnibus, praeter istum. & ep. 9. lib. VI. & ep. 20. lib. XII. FVNDAMENTA *ieci salutis tuae.*] ep. 9. lib. 1. Nobis consulibus ea fundamenta iacta confirmandi senatus.

Argumentum ep. 30.

GAlba proelium exponit ad Mutinam factum, uictoriamq. de Antonio relatam. Hirtio, & Pansa cos.

Ser. Galba S. D. Ciceroni. 30.

XVII. Kal. Maij, quo die Pansa in castris Hirtij erat futurus, cum quo ego eram, (nam ei obuiam processeram millia passuum centum, quo maturius ueniret) Antonius legiones eduxit duas, secundam, & quinctam trigesimam, & cohortes praetorias duas, unam suam, alteram Silani, euocatorum partem. ita obuiam uenit nobis; quod nos quattuor legiones tironum habere solum arbitrabatur. sed noctu, quo tutius uenire in castra possemus, legionem Martiam, cui ego praeesse solebam, & duas cohortes praetorias miserat Hirtius nobis. Cum equites Antonij apparuissent, contineri neque legio Martia, neque cohortes praetoriae potuerunt: quas sequi coepimus coacti, quando eas retinere non poteramus. Antonius ad Forum Gallorũ suas copias continebat: neque sciri uolebat, se legiones habere: tantum equitatum, & leuem armaturam ostendebat.

posteа

postea quam uidit se inuito legionem ire Pansa, sequi se duas legiones iussit tironum. postea quam angustias paludis, & siluarum trãsiuimus; acies est instructa a nobis duodecim cohortium. nondum uenerant legiones duae, cum repente Antonius in aciem suas copias de uico produxit, & sine mora concurrit. Primo ita pugnatum est, ut acrius non posset ex utraque parte pugnari. sed dexterius cornu, in quo ego eram cum Martiae legionis cohortibus octo, impetu primo fugauerat legionem trigesimã quinctam Antonij, ut amplius passus quingentos ultra aciem, quo loco steteram, processerit. itaque, cum equites nostrum cornu circuire uellent, recipere me coepi, & leuem armaturam opponere Maurorum equitibus, ne auersos nostros aggrederentur. interim uideo me esse inter Antonianos, Antoniumq. post me esse aliquanto. repente equum immisi ad eam legionem tironum, quae ueniebat ex castris, scuto reiecto. Antoniani me insequi: nostri pila conijcere uelle. ita nescio quo fato sum seruatus, quod cito sum a nostris cognitus. In ipsa Aemilia, ubi cohors Caesaris praetoria erat, diu pugnatum est. cornu sinisterius, quod erat infirmius, ubi Martiae legionis duae cohortes erant, & cohors praetoria, pedem referre coeperunt, quod ab equitatu circumibantur, quo uel plurimum ualet Antonius. cum omnes se recepissent nostri ordines, recipere me nouissimus coepi ad castra. Antonius, tamquam uictor, castra putauit se posse capere. quo cum uenit, complures ibi amisit, nec egit quidquam. Audita re Hirtius cum cohortibus uiginti ueteranis redeunti Antonio in sua castra occurrit, copiasq. omnes eius deleuit, fugauitq. eodem loco, ubi erat pugnatum, ad Forum Gallorum. Antonius cum equitibus hora noctis quarta se in castra sua ad Mutinam recepit. Hirtius in ea castra redijt, unde Pansa exierat, ubi duas legiones reliquerat, quae ab Antonio erant oppugnatae. sic partem maiorem suarum copiarum Antonius amisit ueteranarum: nec id tamen sine aliqua iactura cohortium praetoriarum nostrarum, & legionis Martiae fieri potuit. aquilae duae, signa sexaginta sunt relata Antonij. res bene gesta est. Ad XII. Kal. Maij, ex castris. Vale.

EXPLANATIO

GALBA] periti rerum Romanarum, Sulpiciae gentis cognomen esse Galbam, non ignorant. Si quis testimonium quaerit, Suetonium legat, qui nepotem hunc fuisse ait Ser. Galbae illius, temporũ suorum eloquentissimi, proauum autem Galbae imperatoris: quem utrumque Sulpicium fuisse, tum Suetonius ipse, tũ alij testantur. Addit idẽ: Galbam hunc, ob repulsam consulatus, infensum Iulio Caesari, cuius legatus in Gallia fuerat, cõspirasse in eum cũ Cassio, & Bruto. quod Appianus lib. 2. & Antonij confirmat epistola, ad Hirtiũ, Octauianumq. Caesarem missa: cuius haec uerba Phil. 13. Cicero recitat: Ser. Galbam eodem pugione succinctum in castris uidetis. PANSA] consul: qui, profecto Mutinam Hirtio collega, Romae aliquandiu manserat, & delectus habẽdi gratia, & antiquandi etiã leges a consule Antonio latas. Phil. 13. Dio lib. XLVI. MILLIA *passuum centum*,] sic malo, quã, Passus, auctoritate ductus octo ueterũ librorũ, & consuetudine Latini sermonis. nã etsi, Mille homines, & Mille hominũ, recte dicitur: non tamen eodẽ modo, Millia passus centũ, & Mille passus centum. quod si me ratio fallit; monẽtibus libenter aures dabo. EDVXIT] e suis castris. DVAS,] Tres legiones habuit Antonius, Secundam, Quinctam, Trigesimam quinctam: quarum Quinctã in castris, reliquit. De duabus hic, & in Phil. 5. de Quincta ep. 33. & Phil. 14. tres nominantur. Viginti cohortibus Hirtius, nullo equitatu, cum tribus Antonij legionibus, equitatuq. conflixit. COHORTES *praetorias*] cohors praetoria erat, electa manus militum, & familiarium ducis, qui circa eum pugnabant. hi non numerabãtur in legióne, nec in hastatos, aut principes, aut triarios diuidebantur, nec legatum suum, ut legiones, sed praefectum, ut opinor, habebant. nam ep. 6. lib. III. praefectus euocatorum Antonius appellatur. euocatos antẽ, qui milites erãt ueterani, partem fuisse arbitror praetoriae cohortis. SILANI,] M. Silani, tribuni mil. qui a Lepido discesserat. ep. 34. hac de re uide Dionem lib. LXVI. QVATTVOR] duas eduxit aduersus Antonium, duas praesidio castris reliquit: quas postea proelio uictor Antonius oppugnauit. infra. TIRONVM] ex Pansae delectu. LEGIONEM *Martiam*,] quae, relicto Antonio, Octauiano se adiunxerat. ep. 7. lib. XI. & in Phil. 3. 5. & alijs, item apud Velleium, & alios. PRAEESSE *solebam*,] uiuo Caesare, non in Gallia, (nusquam enim inter legatos Caesaris nominatur) sed ciuili, ut opinor, bello Pompeiano. hoc autem tempore, cum se legio Martia ad Octauianum contulisset, praeerat Carfulenus, Appiano teste lib. III. DVAS] unam ipsius Hirtij, alteram Caesaris. EQVITATVM,] ante hanc pugnam equites Germanos a Caesare ad Antonium transfugisse, auctor est Dio lib. XLVI. habuit & Mauros equites, qui nominantur in hac epistola. nec Romano illum equitatu caruisse, credibile uidetur: cũ & legiones tres, ut iam diximus, habuerit; & legionibus singulis tercenorum equitum praesidium affuisse, perspicuũ ex historia fiat. LEVEM *armaturam*] tria genera militum erant in exercitu Romano, equites, pedites legionarij cum suis signis, pedites leuis armaturae sine signis. hi uelites uocabantur: &, ubi confligendum erat, inter utrãque aciem excurrentes, leuibus armis instructi, rotundo & leui scuto, quae parma dicebatur. gladio, pilo, ut ait Polybius, proeliũ committebant. mox recedentes, locum certandi legionarijs dabãt. de uelitari pilo sic Liuius lib. XXIV. Velites, quorum telum inhabile ad remittendũ imperitis est, uix quemquã sine uulnere consistere in muro patiebantur. Idem uero lib. XXVI. hastis, non pilis, uelites usos esse demonstrat. Iacula, inquit, praefixa ferro, quale hastis uelitaribus inest. Loquitur, ut puto, Liuius de consuetudine sui tẽporis: quod ex uerbo, Inest, suspicari licet. nam quo tempore Polybius Romanam militiã Graecis litteris explicauit, & aliquanto ante, pilis utebantur uelites, hastis antẽ hastati, qui primi hastis pugnabant, deinde principes, postremo triarij. uerum hastae hastatorum, & principum, erant missiles: itaque

les : itaque δοράτια Polybios uocat : triariorũ uero longiores,& firmiores : ide ο ξίφατα Idem Polybius appellat. Post armatorae facta mutatio : uelites pro pilis missiles hastas, hastati,& principes pro missilibus hastis pila sumpserunt: triarij nihil mutarunt. adiuuat opinionẽ nostrã Cicero, cum ait in Bruto: Hastae uelitibus amentatae traduntur. Et Ouidius io Ibin: Vtque petit primo plenum flaoentis arenae Nondũ calfacti uelitis hasta solum. Praeterea dissimilitudinẽ non paruã ioter pila uelitum,& hastatorum, ptio cipumq. hastas, aperte Polybius ipse ostendit. Aut igitur pila, aut hastas amentatas uelites in hostes, ante quam legionarij impetum facerent, iaculabantur. qnod genus pugnae significauit Cicero, cũ dixit lib. 2. de Diuin. Haec fuerit oobis tamquã leuis armaturae prima orationis excursio. In Philippica uero decima, haec tria dinersis nominibus militũ genera distinxit. Nostrae sunt legiones, ait, nostra leuis armatũ ra, nostri equitatus. Et in Bruto: Omoia ueniebant Antonio in meotẽ : eaq. suo qoaeque loco, obi pluri mum proficere,& ualere possent, ut ab imperatore equites, pedites, leuis armatnra, sic ab illo in maxime opportunis orationis partibus collocabãtur. Videntur autem in leui armatura non modo uelites fuisse, qui primum, ut ostendi, pilis, deinde hastis amentatis pugnarunt, sed etiam sagittarij,& funditores: uerum uelites Romani, sagittarij Nomidae fere, aut Cretenses fuere, praesertim post Numidiã,& Cretam, deuictas; funditores Baleares, Hispania subacta. oon enim sagitiarij,& funditores idẽ, quod uelites. fuere, sed diuersi, quamquam omnes communi leuis armaturae nomine cõprehenderentur. propterea Liuios lib. xxiv. separatim nominauit sagittarios, fuoditores, uelites. Differebãt etiam armatnra, oam uelites, ut Polybius auctor est, parmas habuere: qnod Cicero qooque io fragmentis de Rep. cõfirmat, scuta leuia uelitum appellans: sagittarios autẽ,& funditores scuta nou habuisse, uerisimile uidetur. Liuius autem lib. i i x. satis aperte demonstrat, militarẽ rationem ooo eandem fuisse pugnante cũ Latinis popnlo Romano, quae postea fuit scribẽte Polybio, idest bello Punico tertio . nã, ot ommittã alia,& id attingam unum, quod nunc agitur, leui armaturae Polybius neque signum, neque uexillum, Lioius autem uexilla dat. Ac mihi uideor affirmare posse, plura fuisse Romanae militiae genera diuersis temporibus, unũ Lati no bello, a Liuio demonstratum; alterũ Ponico, quod Polybius exponit; tertium C. Caesare oiuo, aucta legione, ot ex eius Cõmentarijs, Cicerone, Sallustio,& aliis intelligitur; quartũ Valentiniano imperãte, ad quem suos libros de re militari Vegetius misit. DVODECIM *cohortium*. } decem legionis Martiae, & duarum praetoriatum : quarũ nouem in dextro corou, tres in sinistro collocatae. ita constat sioe duabus tironũ legionibus, quas Pansa sequi se iusserat, dimicatum esse. Ex hoc antem loco noo obscore intelligitur, denas in legione cohortes instrui solitas, singulas ex ternis manipulis, uno hastatorum, altero principum, tertio triariorum. nam uelites lo manipulos oon diuidebantur: quod Polybius docet. Hirtij quoque uigiotis cohortes infra nominãtur. quae fuere legiones duae, Quarta,& Septima : ut ex Phil. 14. non dubie cognoscitur. AMPLIVS *passus quingentos* } Qui totam emendandi spem in uno, uel altero, uetuetere libro ponnnt, ij quã sapienter statuant, ipsi uiderint. nos quidẽ consilij nostri non paeniter, quod plurimos iospicere, licer diuersis admodum tẽporibus descriptos, onmquã neglesimus. ac mihi quidem cum antea saepe fructum noo mediocrẽ hoc institutum attulit : tum uero in hoc loco goasi gratnlor industriae meae, quod nomerũ passuũ, qui desideratnr in plerisque ueteribus libris, reposui duorũ antiquorum exẽplarium consenso. quorum nobis noum olim, ut Scholia nostra testantur, Vincentius Riccius commodauit, alterom nunc habemos. PROCESSERIT. } odio Antonij, qui centoriones eius legionis Brudinsij trucldauerat. Phil. 3. 13. EX . CASTRIS, } Pansae. IN . IPSA *Aemilia*, } uia, quã strauit in primo consulatu M. Aemilius M. F. Lepidus, is, qoi poutifex. max. bis consol censorq. fuit,& princeps senatus sexies lectus. perducta est Arimioo, ubi Flamioiae committebator, Aquileiam usque. Liuius,& Strabo. Ab Aemilia uia nomen sompsit Gallia togata, ut Flaminia ab eiosdẽ nominis uia. CASTRA } unde Pansa exierat. COHORTIAVS *uiginti ueteranis* } duabus legionibus, qoarta,& septima : qni cõsularis erat exercitus. Phil. 14. Hirtius, re audita, e castris duas legiones eduxit incredibili studio, atque uirtute, Quartam illam, quae, relicto Antonio, se olim cum Martia legiooe coniunxit; & Septimam; quae constituta ex ueteranis docuit illo proelio, militibus ijs, qui Caesaris beneficia seruasseot senatus, populiq. R. earum oomen esse. his uigioti cohortibus, nullo equitatu, Hirtius ipse aqnilam quartae legionis cum inferret, qua oollius pulchriorem speciẽ imperatoris accepimus, cum tribos Antonij legionibus, equitatuq. conflixit, hostesq. nefarios prosttrauit, fudit, occidit. Et ibidem, paullo post: Quarta uictrix desiderat neminem: & Martia oonnulli in ipsa oictoria cõciderunt. CVM *equitibus* } omnis Antonij equitatus ex proelio integer discessit. ep. 15. 33. 34. & lib. 11. ep. 10. DVAS *legiones* } tironum. AQVILAE *duae, signa sexaginta sunt relata Antonij*. } Inter signa militaria primum locum semper habuit aquila,&, ut Tacitus lib. XIII. alijq. plane docent, legionis signum proprium fuit : cũ alia signa manipulorũ essent. primo, praeter aquilã, qnattuor signa fuere in exercitu Romano, Lupus, minotaurus, equus, aper: quorum solidae effigies singulis ordinibus, ut ait Plioius, idest, nt ego interpretor, siogulis maoipulis praeferebantur : nt primae legionis manipuli lupis, uerbi gratia, secuodae minotauris, tertiae eqois, quartae apris uterentur. erant enim duorum consulum exercitus legiones qnattuor: totidemq. signorũ genera: ut & similia cniusq. legioois essent signa,& diuersa ab reliquarum legiooom signis. Aetate C. Marij paucis ante secundum eius coosolatum annis, sola in aciem aquila portari coepta est, reliqua signa in castris relioquebantur. C. Marius in secundo consulatu aquilam tantum in exercitu retionit: reliqua illa signa oe in castris quidem esse uoluit. Hic aliquis interroget : si Lupi, miootauri, equi, apri uetera manipulorum signa, tolluntur; quae signa singulos manipulos anteeunt? carere eolm signis manipulos, uerisimile nou est : apud Varrouem lib. iv. leguntur haec : Manipulos, exercitus minimas manus,

quae unum sequuntur signum. Opinor, in eorum locum aquilas successisse, differentes tamen ab aquila legionis signo, uel magnitudine, uel materia, uel utraque simul. nam aquilam legionis signũ argenteam fuisse, indicat Cicero oratione 1. in Catilinam, & Porcius Latro in eundem, & Plinius lib. XXXIII. cap. 3. Quamquam autem aquila legionis esset signum: tamen proprio nomine aquila, non generali signum, uocabatur. quae distinctio & hic agnoscitur, cum scripserit Galba: Aquilae duae, signa sexaginta sunt relata Antonij. & in Catilinam orat. 2. Cum turbas, cum signa militaria, cum aquilam illam argenteam scirem esse praemissam. & Hirtius de bello Hispaniensi: Aduersariorum aquilae sunt ablatae tredecim, & signa, & fasces. Quis enim ignorat, aquilam quoque ipsam signum fuisse, licet signum non appelletur? cum dixerit Ouidius lib. v. Fast. Romanaeq. aquilae signifer hostis erat. ut alia omittãtur exempla. aquilas tamen a signis distinguit Plinius lib. XIII. cap. III. Aquilae, ac signa puluerulẽta illa, & custodijs horrida inunguntur festis diebus: & Lucanus lib. 1. Infestisq. obuia signis signa, pares aquilae. & eodem libro: Vt notae fulsere aquilae Romanaq. signa. Quemadmodum autem primum in legione signum Aquila fuit, sic a primo centurione, idest a primipilo, qui principem inter triarios locum obtinebat, in acie ferebatur. Valerius Max. lib. 1. cap 6. Aquilarum altera uix conuelli a primipilo potuit. Hic fortasse illud addendum aliquis putauerit, non legionem solũ, & manipulos, qui triginta in singulis legionibus fuere, sed cohortes etiam, quae ut ait Varro, ex manipulis constant, signis usas esse. nam si manipuli singuli sua signa habent, quod Varronis testimonio probatum est; certe & cohortibus, quae fiunt e ternis manipulis singulae, sua signa esse, credibile uidetur. Huic opinioni ita respondeo; primũ de cohortium signis mentionem nullam, quod egò animaduerterim ueterum in libris reperiri: deinde ne cohortes quidem ipsas a Polybio, ubi legionem in partes tribuit, nominari: non quia cohortẽ ignoraret, sed quod ordinariam non esse legionis partem intelligeret. tunc enim cohortes a duce fiebant, cum pugnae tempus appropinquaret: ut Plutarchus docet in Paulli uita, & Liuius quoque lib. XXX. idem significat, Scipione contra Hannibalem copias instruente. Fiebant autem e pluribus manipulis cohortes: ut essent cohortes hastatorum, cohortes principum, cohortes triariorum: & suo loco omnes pugnarẽt, cohortibus instructi. Varro lib. v. Cohors ut in uilla ex pluribus tectis coniungitur, ac quiddam fit unum; sic haec ex manipulis copulatur cohors. Porro, quamquam dixi eam esse copulatam ex pluribus manipulis: tamen sciendum est, uelites in manipulos, distributos non fuisse, uerum ad manipulos hastatorum, principum, triariorum aequa parte adiungi solitos esse. Quocirca manipulorum signa, & cohortium uexilla separatim fuere, inscriptis litteris, quibus cohortes internoscerentur, ut ait Vegetius lib. 2. cap. 13. & Tacitus lib. 1. his uerbis: Adsistentem concionem, quia permixta uidebatur, discedere in manipulos iubet: sic melius audituros responsum: uexilla praeferri, ut id saltem discerneret cohortes. Legiones autem, uel milites dicuntur sub signis esse, & sub uexillis, ante finem legitimi stipendij: nam post, licet in ijsdem castris, sub uexillis tamen non esse dicebantur, omniumq. rerum, nisi propulsandi hostis, onere uacabant, stipendio non imminuto. quod si domum abire uellent, licebat. Et quoniam sextusdecimus stipendij annus legitimae militiae finem afferebat, ut ex Polybio cognoscitur: propterea Percennius quidam, seditionis in Pannonia concitator, ultra spatium illud retineri milites sub uexillis apud Tacitum lib. 1. ita queritur: Denis in diem assibus animam, & corpus aestimari: hinc uestem, arma, tentoria, hinc saeuitiam centurionum, & uacationes muneris redimi, at hercule uerbera, & uulnera, duram hiemem, exercitas aestates, bellum atrox, aut sterilem pacem sempiternã: nec aliud leuamentum, quam si certis sub legibus militia iniretur, ut singulos denarios mererent; sextusdecimus stipẽdij annus finem afferret, ne ultra sub uexillis tenerentur, sed ijsdem in castris praemium pecunia solueretur. An praetorias cohortes, quae binos denarios acceperint, quae post sexdecim annos penatibus suis reddantur, plus periculorum suscipere? non obtrectari a se urbanas excubias, sibi tamen apud horridas gentes e contubernijs hostẽ adspici. Idem infra: Responsum est a concione, mandata Clementi centurioni, quae praeferret. is orditur de missione a sexdecim annis, de praemijs finitae militiae: ut denarius diurnum stipendium foret: ne ueterani sub uexillo haberentur. Infra quoque: Volutatis inter se rationibus placitum, ut epistolae nomine principis scriberentur, missionem dari uicena stipendia meritis, exauctorari qui sena dena fecissent, ac retineri sub uexillo, ceterorum immunes, nisi propulsandi hostis. Idem in extremo fere libro: Centesimam rerum uenalium, post bella ciuilia institutam, deprecante populo, edixit Tiberius, militare aerarium eo subsidio niti: simul imparem oneri remp. nisi uicesimo militiae anno ueterani dimitterentur. ita proximae seditionis male consulta, quibus sexdecim stipendiorum finem expresserant, in posterum abolita. XII. KAL. MAII,] malim, XVI. Kal. idest quatriduo post proelium scripsisset; omnino aliquid de Pansae uulneribus, ipsoq. Bononiam delato cognouisset, & Ciceroni significasset. nam Hirtius postea, cum Antonij castra oppugnaret, occisus est.

Argumentum ep. 31.

EXcusationem affert praeteriti temporis, quod studium erga remp. suum litteris nondum declarauit; seq. libertatis cupidum ostendit. Eodem anno.

C. Asinius Pollio S. D. Ciceroni. 31.

MINIME miru debet tibi uideri, nihil me scripsisse de rep. postea quam itum est ad arma. nam saltus Castulonensis, qui semper tenuit nostros tabellarios; etsi nunc frequentioribus latrocinijs infestior factus est, tamen nequaquam tanta in mora est, quanta qui locis omnibus dispositi ab utraque parte scrutantur tabellarios, & retinent. itaque, nisi naue perlatae litterae essent, omnino nescirem, quid istic fieret. nunc uero, nactus occasionem, postea quam nauigari coeptum est, cupidissime, & quam creberrime potero, scribam ad te. Ne mouear eius sermonibus, quem tametsi nemo est, qui uidere uelit, tamen nequaquam proinde, ac dignus est, oderunt homines, periculum non est. adeo est enim inuisus mihi, ut nihil non acerbum putem, quod commune cum illo sit. natura autem mea, & studia trahunt me ad pacis, & libertatis cupiditatem. itaque illud initium ciuilis belli saepe defleui. cu uero non liceret mihi nullius partis esse, quia utrobique magnos inimicos habebam; ea castra fugi, in quibus plane tutum me ab insidijs inimici sciebam non futurum. compulsus eo, quo minime uolebam; ne in extremis essem, plane pericula non dubitanter adij. Caesarem uero, quod me in tanta fortuna, modo cognitum, uetustissimorum familiarium loco habuit, dilexi summa cum pietate, & fide. quae mea sententia gerere mihi licuit, ita feci, ut optimus quisque maxime probarit: quod iussus sum, eo tempore, atque ita feci, ut appareret, inuito imperatum esse. cuius facti iniustissima inuidia erudire me potuit, quam iucunda libertas, & quam misera sub dominatione uita esset. ita, si id agitur, ut rursus in potestate omnia unius sint: quicumque is est, ei me profiteor inimicum, nec periculum est ullum, quod pro libertate aut refugiã, aut deprecer. sed consules neque S. C. neque litteris suis praeceperant mihi, quid facerem. unas enim post idus Mart. demum a Pansa litteras accepi; in quibus hortatur me, ut senatui scribam, me, & exercitum in potestate eius futurũ. quod, cum Lepidus concionaretur, atque omnibus scriberet, se consentire cum Antonio, maxime contrarium fuit. nam quibus commeatibus, inuito illo, per illius prouinciam legiones ducerem? aut, si cetera transissem, num etiam alpes poteram transuolare, quae praesidio illius tenentur? Adde huc, quod perferri litterae nulla cõdicione potuerunt. sexcentis enim locis excutiuntur, deinde etiam retinentur a Lepido tabellarij. Illud me Cordubae pro concione dixisse, nemo uocabit in dubium, prouinciam me nulli, nisi qui a senatu missus uenisset, traditurum. Nam de legione trigesima tradenda quantas contentiones habuerim, quid ego scribam? qua tradita, quanto pro rep. infirmior futurus fuerim, quis ignorat? hac enim legione noli acrius, aut pugnacius quidquam putare esse. quare me eum existima esse, qui primum pacis cupidissimus sim; (omnes enim ciues plane studeo esse saluos) deinde qui & me, & remp. uindicare in libertatem paratus sim. Quod familiarem meum in tuorum numero habes, opinione tua mihi gratius est: inuideo illi tamen, quod ambulat, & iocatur tecum. quae res, quanti aestimem, si umquam licuerit uiuere in otio, experieris. nullum enim uestigium abs te discessurus sum. Illud uehementer admiror, non scripsisse te mihi, manẽdo tu prouincia ne, an ducendo exercitum in Italiam reip. magis satisfacere possim. ego quidem, etsi mihi tutius, ac minus laboriosum est manere; tamen, quia uideo tali tempore multo magis legionibus opus esse, quam prouincijs, quae praesertim recuperari nullo negotio possunt, constitui, ut nunc est, cum exercitu proficisci. deinde ex litteris, quas Pansae misi, cognosces omnia. nam earum tibi exemplar misi. XVII. Kal. Apr. Cordubae.

EXPLANATIO

C. ASINIVS *Pollio*] Caesar, Parthicum bellum cogitans, & magistratus per triennium creauit, & prouincijs rectores dedit, & alijs quidẽ alios, Hispanijs uero duabus duos, Lepidũ citeriori, Asinium ulteriori. Asinius, uiuo adhuc Caesare, in prouinciam iuit. Lepidus ad urbem mãsit. post Caesaris necem, ubi Antonium, Lepidum, Octauianum coniunctos uidit, ad eorum partes cum duabus legionibus se contulit, primum fortunam secutus, deinde amicitia quoque permotus Antonij. triumphasse eũ de Parthinis, quos in Macedonia Plinius in Epiro Strabo, in Illyrico Stephanus, uerbo potius, quã re diuersi, collocant, ex fastis Capitolinis intelligitur. Valuit eloquentia, orationesq. scripsit multas: quarum has Quinctilianus nominat, pro Vrbiniae heredibus lib. IV. & Tacitus, & Carisius: pro Scauri filio, lib. VI. pro Liburnia, lib. IX. pro Asprenate, lib. X. Eiusdẽ inuentionẽ, & diligentiam laudat lib. X. duobus locis, & lib. XII. suis orationibus inseruisse ueterũ poetarũ uersus, ait idẽ lib. I. & 9. Dictũ esse omnium horarum hominẽ, quod serijs, iocisq. pariter accommodatus esset, lib. VI. In Liuio deprehendisse Patauinitatem, quandam, lib. I. & 8. Tristem, & ieiunum in dicendo habitum esse lib. X. Insectatum esse pluribus locis, etiam inimice, uitia orationis Tullianae, idemq. filium eius fecisse, lib. XII. Suscepisse ante quaestoriam aetatem grauissima iudicia, in eodem libro. Eius compositionem Seneca lib. XVI. epist. reprehendit his uerbis: Compositio Ciceronis una est, pedem seruat, curata, lenta, & sine infamia mollis: at cõtra Pollionis Asinij salebrosa, & exsiliẽs, &, ubi minime exspectes, relictura: Denique apud Ciceronẽ omnia desinunt, apud Pollionem cadunt. Idem lib. I. de Tranquillitate uitae, ait, Pollionem Asinium, magnum oratorem, duas postremas diei horas, undecimam, & decimam, quieti dare solitum, sic, ut ne epistolas quidẽ legeret, ne quid nouae curae nasceretur. Eundẽ lib. I. Suasoriarum, infestissimum famae Ciceronis permansisse, auctor est. Idẽ in eodẽ libro uerba recitat ex Asinij historia de Cicerone. Tacitus in dialogo de Oratoribus numerat eũ inter Ciceronis aequales, eloquentia praestantes: & addit, uixisse ad extremum

paene Augusti principatum: accusatum praeterea a Caluo oratore: durũ, & siccum in orationibus fuisse numerosum, contra quã Seneca sensit, cuius testimoniũ iam recitauimus: accusasse M. Catonẽ xix. aetatis anno. Scripsit & contra maledicta Antonij, ut lib. 1. Carisius ait. Valerius autem de eo sic lib. IIX. cap. 14. Asinius Pollio, non minima pars Romani styli, in tertio historiarum suarum libro, centum & triginta annos Arganthonium Gaditanum expleuisse cõmemorat, & ipse numerosae uiuacitatis haud paruũ exemplum. Velleius lib. 2. Asinius Pollio, firmus proposito, & Iulianis partibus fidus, Pompeianis aduersus, exercitũ Antonio tradidit. Et infra: Non praetereatur Asinij Pollionis factum & dictum memorabile. namque, cum se post Brundisinam pacem continuisset in Italia, neque aut uidisset umquam reginam, aut post eneruatũ amore eius Antonij animum, partibus eius se miscuisset, rogante Caesare, ut secum ad bellum proficisceretur Actiacũ, Mea, inquit, in Antoniũ maiora merita sunt, illius in me beneficia notiora. itaque discrimini uestro me subtraham, & ero praeda uictoris. Primus bibliothecã de manubijs Romae publicauit. & in ea M. Varronis imaginẽ uiuentis posuit. Plinius lib. VII. cap. 30. & lib. XXXV. cap. 2. SALTVS *Gastulonensis*,] Plinius lib. III. cap. 3. NE, MOVEAR *eius sermonibus*,] non dubito, quin hoc de Antonio ciuile bellum suscitante, & iam Mutinam obsidente, dicat. infert enim: Natura mea, & studia trahunt me ad pacis, & libertatis cupiditatem. Et post: si id agitur, ut postea in potestate omnia unius sint; quicumque is est, ei me profiteor inimicum. Respondet ad Ciceronis epistolae partem. INVISVS *mihi*,] nunc inuisus, quia reip. partibus infensus, antea uero amicus. ep. 33. NVLLIVS *partis*] fecissem libenter, ut ciuilibus armis me non immiscerem: sed ueritus sum, ne, utra pars uicisset, male mecum ageretur, cum in utraque magnos inimicos haberem. EA *castra fugi*,] Pompeiana. Affuisse Asinium Pharsalico praelio, & post in Hispania cum Caesare, Suetonius auctor est. *Fugi*, metum indicat; quo sit maior excusatio. INIMICI] Tacitus in dialogo de oratoribus, accusatum ab adolescente Asinio, annos XIX. nato, M. Catonẽ, testatur. hic igitur fortasse Catonem dicit. Vel de Labieno intellige, qui Pollionem accusauerat. Quinctil. lib. V. cap. 20. QVO *minime uolebam*; callide ostendit se fauisse Pompeio potius, cum quo Cicero fuit, quã Caesari pro sua potentia contra rẽp. pugnauti; sed inimici metu, Pompeij castra fugisse. MODO] paullo ante. Et hoc indicare uidetur, Asinium in praesidijs Caesaris fuisse non adductum illius amicitia, cui modo cognatus esset, uerum inimici metu compulsum. INVIDIA] odium. ep. 1. lib. 1. CONSVLES] Antonius, & Dolabella. non enim Hirtius, & Pansa significari possunt, qui tantum ante duos menses consulatum inierant, nec multo post ad eum Pansa litteras misit. loquitur autem Asinius de toto tempore post idus Martias, idest post Caesaris necẽ. A PANSA] consule profecto ad Mutinam obsidione liberandam eius collega, Hirtius quem aliquanto post, delectus habendi gratia detentus, Pansa secutus est. INVITO *illo*,]: praeerat enim Lepidus Hispaniae citerioi, &, ut scripsit Dio, Narbonensi Galliae: quod etiam confirmatur ep. 33. RETINENTVR] ep. 33. CORDVBAE] in Baetica Hispania. patria fuit utriusque Senecae, & Lucani poetae. QVANTAS *contentiones habuerim*,] lector intelligens dijudicet, utrum, Cõciones, ut est in omnibus meis antiquis libris an, Contentiones ut olim scriptum uidi in Pauli Boti Regiensis libro, legi oporteat. Si Contentiones, retinemus: hic erit sensus: quã uehementer Lepidus, & Antonius litteris a me contenderint. quod sequentis epistolae testimonio comprobatur, in qua est: Lepidus ursit me & suis, & Antonij litteris, ut legionem trigesimã mitterem sibi. Sin autem, Conciones, placet: uehementes litteras, quales conciones ad populum, uel ad milites sunt, interpretemur: quod tamen paullo durius uidetur: nisi si ferendũ in Asinio: cuius orationem duram fuisse Tacitus auctor est. FAMILIAREM *meum*] de quo scripserat Cicero. potest esse Cornelius Gallus, quem in ep. seq. idem Asinius familiarem suum appellat. OPINIONE *tua*] simile illud ep. 24. lib. Opinione celerius uenturus esse dicitur. Et in Bruto: Opinione omnium maiorem animo cepi dolorem. QVAERES, *quanti aestimem. si unquam licuerit uiuere in otio, experieris*.] obseruanda quaedam in Latina lingua, quae leporem, & uenustatem habent, cum tamen & ornatu uerborum careant, & sententia non admodum exquisita sit. ex eo genere uidetur hoc exemplum Asinij: in quo inest concinnitas quaedam, & species duobus modis, primum quod, quasi interrogetur, sententiã inducit; deinde; quod altero membro satisfacit. Tale illud Ciceronis ep. 15. ad Att. lib. IV. Quaeris nunc de Arbuscula: ualde placuit. Et ep. 4. lib. XV. Quaeres fortasse, quid sit, quod ego hoc nescio quid gratulationis, & honoris a senatu, tanti aestimem. agam iam tecum familiariter, &c. Coelius quoque ep. 11. lib. IIX. Ser. Ocella, inquit, nemini persuasisset, se moechum esse, nisi triduo bis deprehensus esset. quaeris, ubi? ubi Hercules ego minime uellem. VT. NVNC. EST,] ut nunc quidem, pro statu rerum, in animo habeo: casus autem saepe cogit mutare consilium. ep. 28. ad Att. lib. XII. Quae si manebunt, quaerenda est excusatio ad Brutum; &, ut nunc est, mansurae uidentur.

Argumentum ep. 32.

EXponit primum Balbi, quaestoris sui, flagitia: deinde subiungit de suo in remp. studio. Eodem anno.

Asinius Pollio S. D. Ciceroni. 32.

BALBVS quaestor, magna numerata pecunia, magno pondere auri, maiore argenti coacto de publicis exactionibus, ne stipēdio quidem militibus reddito, duxit se a Gadibus; & triduum tempestate retentus ad Calpen, Kal. Iunij traiecit sese in regnum Bogudis, plane bene peculiatus. his rumoribus utrum Gades referatur, an Romam, (ad singulos enim nuncios turpissime consilia mutat) nondum scio. sed, praeter furta, & rapinas, & uirgis caesos socios; haec quoque fecit; ut ipse gloriari solet, eadem, quae C. Caesar: ludis, quos Gadibus fecit, Herennium Gallum histrionem, summo ludorum die anulo aureo donatum, in quattuordecim sessum deduxit: tot enim fecerat ordines equestris loci. quattuoruiratum sibi prorogauit: comitia biennij biduo habuit, hoc est renunciauit quos ei uisum est: exsules reduxit, non horum temporum, sed illorum, quibus a seditiosis senatus trucidatus, aut expulsus est Sex. Varo procos. Illa uero iam ne Caesaris quidem exemplo, quod ludis praetextam de suo itinere ad L. Lentulum procos. sollicitandum posuit. & quidem, cum ageretur, fleuit, memoria rerum gestarum commotus. Gladiatoribus autem Fadium quendam, militem Pompeianum, quia, cum depressus in ludum bis gratis depugnasset, auctorari sese nolebat, & ad populum confugerat, primum Gallos equites immisit in populum, (coniecti enim sunt lapides in eum, cum arriperetur Fadius) deinde abstractum defodit in ludo, & uiuum combussit; cum quidem pransus, nudis pedibus, tunica soluta, manibus ad tergum reiectis, inambularet, & illi misero quiritanti, Ciuis Romanus sum, responderet, Abi nunc, populi fidem implora. Bestijs uero ciues Romanos, in his circumlatorem quendam auctionum, notissimum hominem Hispali, quia deformis erat, obiecit. Cum huiusmodi portento res mihi fuit. sed de illo plura coram. Nunc, quod praestat, quid me uelitis facere, constituite. tres legiones firmas habeo: quarum unam uigesimam octauam cum ad se initio belli accersisset Antonius hac pollicitatione, quo die in castra uenisset, denarios quingenos singulis militibus daturum, in uictoria uero eadem praemia, quae suis legionibus, (quorum quis ullum finē, aut modum futurum putauit?) incitatissimam retinui, aegre mehercule; nec retinuissem, si uno loco habuissem: utpote cum singulae quaedam cohortes seditionem fecerint. reliquas quoque legiones non destiti litteris, atque infinitis pollicitationibus incitare. nec uero minus Lepidus ursit me, & suis, & Antonij litteris, ut legionem trigesimam mitterem sibi. itaque, quem exercitum neque uendere ullis praemijs uolui, nec eorum periculorum metu, quae, uictoribus illis, portendebantur, deminuere, debetis existimare retentum, & conseruatum reip. esse; atque ita credere, quodcumque imperassetis, facturum fuisse, si, quod iussistis, feci. nam, & prouinciam in otio, & exercitum in mea potestate tenui, finibus meae prouinciae nusquam excessi: militem non modo legionarium, sed ne auxiliarium quidem ullum quoquam misi; &, si quos equites decedentes nactus sum, supplicio affeci. quarum rerum fructum satis magnum, rep. salua, tulisse me putabo. sed resp. si me satis nouisset, & maior pars senatus, maiores ex me fructus tulisset. Epistolam, quam Balbo, cum etiam nunc in prouincia esset, scripsi, legendam tibi misi. etiam Praetextā, si uoles legere, Galium Cornelium, familiarem meum po scito. VI. Id. Iun. Cordubae. Vale.

EXPLANATIO

BALBVS] Gaditanus, filius fratris L. Cornelij Balbi, pro quo exstat Ciceronis oratio. Balbus minor, ut distinguatur a patre, dicitur ep. ad Att. ep. 9. lib. XV. & ad eundē in eodem libro ep. 11. & ep. 6. ad eundem lib. IX. De hoc Plinius lib. V. cap. 5. Omnia, inquit, armis Romanis superata, & a Cornelio Balbo triumphata, unius omnium externo curru, & quiritiū iure donato; quippe Gadibus nato ciuitas Romana cū Balbo maiore, patruo, data est. quibus uerbis error eorum refellitur, qui non hunc, sed eius patruum Gadibus natum putant. DE PVBLICIS *exactionibus*,] quod quaestoris erat munus. DVXIT *se a Gadibus*;] sic Terentius in Hecyra: Vxor, ubi me ad filiā ire sensit, se duxit foras. Et Plautus in Aul. Ego me deorsum duco de arbore. Et in Bacch. Duc te ab aedibus. AD CALPEN,] Hispaniae mōs extimus, Africae auulsus, ut ait Plinius. Masculina, inquit Carisius, in E litterā nulla ueniunt, neque feminina, nisi peregrina talia, Crotale, Erysiphe, Calpe. BOGVDIS,] in Mauritaniam. hunc regem nominat in libro de bello Alexandrino Hirtius, uel Oppius. BENE *peculiatus*.] magno instructus peculio. non est idem, quod Bene nummatus. nā auri, argentiq. pondus nummorum nomine non cōtinetur, sed peculij, quod latius patet. QVAE *C. Caesar*:] Fecit Balbus Gadibus, in qua urbe natus erat, eadē, quae C. Caesar Romae fecerat. SVMMO] ultimo. ANVLO *aureo*] quē qui non habebat, eques Romanus non erat, nec in quattuordecim gradibus in theatro sedebat. uisus est igitur Balbus histrionē ita uelle equitē creare, ut Caesar Laberium, cui uidebatur, coacto agere mimum suum, honorem equestris ordinis ademisse, rursus equitem, donatis D millibus nummum, & anulo aureo, creauerat. Suetonius, & Macrobius. TOT *enim fecerat ordines equestris loci*:] theatri Romani consuetudinē imitatus. nam in quattuordecim proximis gradibus lege Roscia equestris ordo separatim considebat. Asconius, L. Roscius Otho legem tulit, ut in theatro equitibus Romanis quattuordecim ordines spectandi gratia darentur. idē epitome Liuiana, idem alij. quod ignorasse Macrobius uidetur, cū, Laberii dictū in Ciceronē referens, in quattuordecim, & senatores consedisse, lib. VII. significat. sedebāt enim in orchestra, nō in quattuordecim gradibus; ut e Cicerone, Suetonio, Iuuenale colligitur. QVATTVORVIRATVM]

qui

qui summus in municipijs magistratus erat, ut Romae consulatus. erat autem municipiũ Gades. SIBI] eodem igitur tempore, & quaestor erat populi R. & quattuoruir in patria sua. PROROGAVIT:] Caesaris exemplo, qui sibi dictaturam prorogauerat. COMITIA] Gaditanorum magistratuum. BIENNII] iturus contra Parthos Caesar, magistratus in tres annos creauit. quod supra diximus. RENVNCIAVIT] Romae sequentis anni consules renunciabantur a consule. unde initium orationis pro Murena. idem fecit Gadibus Balbus. QVOS *ei uisum est:*] & Caesar consules in annos sequentes duos creauerat Hirtium, & Pansam, Plancum, & D Brutum. EXSVLES *reduxit,*] & Caesar omnes fere lege Pompeia damnatos. lib. III. de bello ci. & Phil. 13. SENATVS] Decuriones Gaditani. is enim erat senatus in municipijs. SAX. *Varo procos.*] qui tamen consul non fuerat. Sed procõsules appellari eos quoque solere, qui post praeturam in prouincias irent, supra diximus. Quis hic Varus fuerit, assequi diuinando non licet. Accium quidem Varum, de quo scripsit Oppius, aut Sex. Quinctiliũ Varũ, de quo Caesar, constat esse non posse: nam Accio praenomen Publio fuit: Quinctilium autem in Hispania fuisse, cum honore praesertim, scripsit nemo. iam illud me mouet, quod Quinctilius ciuili proximo bello interfuerat: hic autem de tempore satis longinquo loquitur Asinius, cum ait: Non horum temporum, sed illorum. Vari cognomen a Cruribus deriuarũ, auctor est Plinius lib. XI. cap. 45. PRAETEXTAM] fabulae genus, in qua, Romano argumento; praetextati uiri, idest magistratus, inducebantur. unde Horatius in Arte poetica: Et qui praetextas, & qui docuere togatas. Infra uero, Praetextam, si uoles legere, Gallum Cornelium poscito. DE *suo itinere ad L. Lentulum sollicitandum*] L. Cornelius Lentulus consul primo belli ciuilis anno Pompeium ex urbe fugientem secutus est, & cum eo post in Graeciam transijt. ad eum Balbus minor, antequam ex Italia discederet, cum litteris, cum mandatis, cum promissione prouinciae, si Romam reuertisset, a Caesare missus est. ep. 9. & 11. ad Att. lib. IIX. & ad eundem ep. 6. lib. IX. Velleius autem lib. 2. transisse in Graeciam Balbum, & cum Lentulo consule saepe collocutum, tradidit. POSVIT.] agenda dedit. GLADIATORIBVS] obscurior sententia mutandi libidinem attulit. quod alijs quoque locis euenisse nimium saepe animaduerti. ostendamus igitur & breuiter, & aperte, quid significare uoluerit Asinius. ac primum illud sciendum, gladiatorum & ludum fuisse, ubi rudibus, idest uirgis, apud lanistas, eorum magistros, exercerentur, & certamen, in quo gladijs pugnabant, ad oblectationem populi. Et, cum in ueterum scriptis legimus, Gladiatoribus; quod Ciceronem legentibus occurrit, ut ep. 19. lib. 2. ad Att. & Phil. 1. non ludus, sed certamen ipsum indicatur. Fadius bis gratis depugnauerat, non gladiatoribus, serio, & periculoso certamine, sed in ludo, idest, nullo uitae discrimine. at Balbus pugnare cum auctore sese, non in ludo, sed gladiatoribus, uolebat. quod Fadium recusasse, quis miretur? Sententiam patere iam arbitror; nunc singula uerba perpendamus. MILITEM *Pompeianum,*] pugnauerat igitur contra Caesarem. Balbus autem Caesarianarum erat partium; ex quo illi Pompeianos omnes odio fuisse, uerisimile uidetur; itaque Fadij uitae non parcebat. DEPRENSVS *in ludum*] depressus ab ijs, qui ludicram gladiatorum pugnam animi caussa spectabant. Qui, Deprehensus, legunt, quam apte coniungatur cum eo, quod sequitur, In ludum, non attendunt. GRATIS] nulla mercede. DEPVGNASSET,] ludicra tamen pugna. nam hoc uerbum ad ludicra etiam accommodatur. Lampridius in Commodo; Rudibus inter cubiculares gladiatores in arena depugnauit. AVCTORA. SESE] quaestore. emphasis quaedam ex parte Balbi; nec abest Asinij scribentis indignatio; quasi ita peruerso, prauoq. Balbus esset ingenio, ut sibi, etiam iniqua iubenti, parere homines uellet, recusantesq. ulcisceretur. Auctorari; pro, Auctore, placet quibusdam, alucinantibus in sententia, nec uidentibus, hic sermonem haberi de seria gladiatorum pugna; quod uerbo, Gladiatoribus, declaratur; Auctorari autem seruile uerbum esse, cum auctione ueneũt, qui seruitutem seruiant; quo respexit Plinius, cum dixit lib. XXXVI. cap. 15. Gladiatorum spectacula edebat, ipsum magis auctoratum populum Romanum circumferens, idest, sua stultitia seruientem magis, quam gladiatores ipsi, libertatis expertes; qui cum auctorati essent, idest, in seruitutem empti, imperio domini, uel cum uitae periculo, parere cogebantur. Gladiatoribus libertos quoque interdum pugnasse, qui uenalem sanguinem haberent, auctor Liuius lib. XXIIX. DEFODIT *in ludo,*] ut pars obrueretur humo, pars supra terram emineret. cuiusmodi exemplum a Carthaginensibus editum, Cato senior prodidit. Homines, inquit, defoderunt in terram dimidiatos, ignemq. circumposuerunt, ita interfecerunt. Gellius. NVDIS *pedibus,*] contra morem Romanum. calceis enim in publico, domi soleis utebantur. Fecit igitur Balbus indecore, cum in publico, in magna populi multitudine, quae ad gladiatorium spectaculum conuenerat, nudis pedibus, praesertim qui esset quaestor, inambularet. TVNICA *soluta,*] quod inusitatum, ideoq. lasciuiae cuiusdam, superbiae ue argumentum. cingi enim tunicam solitam esse, ostendit Horatius, cum ait; Discincta tunica fugiendum est, ac pede nudo. QVIRITANTI,] Nonius; Quiritare, est clamare, tractum ab ijs, qui Quirites inuocant. CIVIS *Romanus sum,*] usitata uox opem implorantium ciuium Romanorum, quibus, in externis praesertim locis, iniuria fieret. In Verrem; Ceruices in carcere frangebantur indignissime ciuium Romanorum; ut etiam illa uox, & illa imploratio, Ciuis Romanus sum, quae saepe multis in ultimis terris opem inter barbaros, & salutem tulit, ea mortem illis acerbiorem, & supplicium maturius ferret. Et alio loco in eundem; Nulla uox audiebatur, nisi haec, Ciuis Romanus sum. In plerisque, & recentioribus, & antiquis libris legitur, Ciuis Romanus natus sum. uerbum tamen, Natus, induxi olim, auctore Hieronymo Ferrario, comprobante praesertim eius coniectura uetere libro, quo nunc etiam utor. POPVLI *fidem implora.*] quia Fadius, cum pugnare nollet, ad populum confugerat. CIRCVLATOREM *quendam auctionum,*]

in cir-

in circulis auctionari sulitum. HISPALI, } In Hispania ulteriore, Baetica dicta, cui praeerat Asinius, iuridici cooueutus quattuur fuere, Gadiranus, Cordubensis, Astigitanus, Hispaleosis. Plinius lib.III. cap.I. hodie Siuilia. QVOD . PRAESTAT, } quod ploris, quam de Balbo agere. DENARIOS *quingenos* } quot Octauius dedit ueteranis. ep.7.ad Att. lib.XVI. Veteranos perdoxit ad suam sententiam: nec mirum: quingenos denarios dat. Ratione ducta, fiunt scutati nostrates fortasse triginta sex. SINGVLAE *quaedam cohortes* } nun tota simul legiu, sed cohortes quaedam, seiunctae ab alijs cohortibus: TRIGESIMAM } ep.31. QVOD *iussistis*, } acceperat igitur litteras a Pansa cunsule, senatus iussu scriptas, post illas, quibus idem Pansa, ur est in superiore pruxima epistula, tantum cohortatus erat, ut senatui scriberet, se, & exercitum io eius potestate futurum. Missum ad Asinium S. C. non opinor, ob illa sequentis epistolae uerba: Vtinam eodem S.C. quo Plancum, & Lepidum in Italiam accersistis, me quoque iussissetis uenire. Quud infra qooque significare uidetur ipse, cum ait: Resp. si me nouisset, & maiur pars senatus; maiures ex me fructus tulisset. idest: si me in Italiam uenire S.C. iussissetis. GALLVM *Cornelium*, } upioor hunc esse Cornelinm Gallum poetam, quem Virgilius nominat in Bucolicis: & Dio lib.LIII. quod in Augustum male animatus uideretur, cum tamen ab eo, post Antonium, Cleupatramq. deuictos, Aegypto praepositus esset, damnatum a senatu, ipsum sibi manus attulisse tradit, quod Seruius quoque significat. De hoc & Ammianus Marcellinus lib.XVII. his uerbis: Cornelius Gallus, Octauianu res tenente Romanas, Aegypti procurator, exhausit ciuitatem. plurimis interceptis: reuersusq. cũ furtorum arcesseretur, & depopulatae prouinciae, metu nobilitatis acriter indignatae, cui negutium dederat imperatur, strictu incubuit ferro. is est, si recte existimo, Gallus Poeta, quem flens quodam modu in postrema Bucolicorum parte Virgilius carmine leni decantat. Euphoriaoum, Graecum poetam, in Latiuum conuertit. Quinctilianus duriorem ait in elegia fuisse. Nonius recitat eius heodecasyllabum: Durum rus fugite, & laboriosum. si tamen locus mendo uacat. nam Caluo eundem uersum tribuit Gellius: & Calui hendecasyllabi ab alijs quoque, Galli uetu non hendecasyllabi, sed elegiae numinantur. Gallum, cognomen praepusitum esse numini, nou mirabitur, qui legerit ea, quae diximus ep 8. lib.2.

Argumentum ep. 33.

DEplorat acceptam proelio Mutinensi reip. calamitatem: uenturum se in Italiam, ut communi succurrat incendio, significat. Eodem anno.

Asinius Pollio S. D. Ciceroni 33.

QVO *ardius certior fierem de proelijs apud Mutinam factis, Lepidus effecit, qui meos Tabellarios nonem dies retinuit: tametsi, tantam calamitatem reip. quam tradissime audire, optaudum est, sed illis, qui prodesse nihil possunt, neque mederi. atque utinam eodem S. C. quo Plaucum, & Lepidum in Italiam accersistis, me quoque iussissetis uenire. profecto non accepisset resp. hoc ulnuus. quo si qui laetautur in praesentia, quia nidentur & duces, & ueterani Caesaris partium interijsse: tamen postmodum necesse est doleant, cum uastitatem Italiae respexerint. uam & robur, & soboles militum interijt: siquidem, quae nunciantur, ulla ex parte uera sunt. Neque ego non uidebam, quanto usui reip. essem futurus, si ad Lepidum uenissem. omnem enim cunctationem eius discussissem, praesertim adiutore Planco. sed scribenti ad me eiusmodi litteras, quas leges, & concionibus uidelicet, quas Narbone babuisse dicitur, similes, palparet necesse erat, si uellem commeatum, per prouinciam eius iter faciens, habere. praeterea uerebar, ne, si ante, quam ego incepta perficerem, proelium confectum esset, pium meum consilium raperent in contrariam partem obtrectatores mei, propter amicitiam, quae mihi cum Antonio, non maior tamen quam Planco, fuit. itaque a Gadibus mense Aprili binos tabellarios in duas naues imposui; & tibi & consulibus, & Octauiano scripsi, ut me faceretis certiorem, quonam modo plurimum possem prodesse reip. sed, ut rationem ineo, quo die proelium Pansa commisit, eodem a Gadibus naues profectae sunt. nulla enim post biemem fuit ante eam diem nauigatio. & hercule, longe remotus ab omni suspicione futuri ciuilis tumultus, penitus in Lusitania legiones in bibernis collocaram. ita porro festinauit uterque confligere, tamquam nihi peius timerent, quam ne sine maximo reip. detrimento bellum componeretur. sed, si properandum fuit, nihil non summi ducis consilio gessisse Hirtium uideo. nam haec mihi scribuntur ex Gallia Lepidi, & nunciantur: Pansae exercitum concisum esse: Pansam ex uulneribus mortuum: eodem proelio Martiam legionem interijsse, & L. Fabatum, & C. Peducaeum, & D. Carfulenum: Hirtiano autem proelio & quartam legionem, & omnes peraeque Antonij caesas: item Hirtij quartam, cũ castra quoque Antonij cepisset, a quincta legione concisam esse: ibi Hirtium quoque perijsse, & Pontium Aquilam: dici etiam, Octauianum cecidisse: (quae si, quod dij probibeant, uera sunt, non mediocriter doleo) Antonium turpiter Mutinae obsessionem reliquisse, sed habere equitum *, ac, legiones sub signis armatas tres, & P. Vagieni unam, inermes bene multos: Ventidium quoque se cum legione septima, octaua, nona coniunxisse: si nihil in Lepido spei sit, descensurum ad extrema, & non modo nationes, sed etiam seruitia concitaturum:*

Parmam

Parmam direptam: L. Antoniũ alpes occupasse. Quae si uera sunt; nemini nostrum cessandum est; neque exspectandum, quid decernat senatus. res enim cogit huic tanto incendio succurrere omnes, qui aut imperium, aut nomen denique populi R. saluum esse uolunt. Brutum enim XVII. *cohortes, & duas non frequentes tironum legiones, quas conscripserat Antonius, habere audio. neque tamen dubito, quin omnes, qui supersint de Hirtij exercitu, confluant ad eum. nam in delectu non multum spei puto esse; praesertim cum nihil sit periculosius, quam spatium confirmadi sese Antonio dari. anni autem tempus libertatem maiorem mihi dat: propterea quia frumenta aut in agris, aut in uillis sunt: itaque proximis litteris consilium meum expedietur. nam neque deesse, neque superesse reip. uolo. maxime tamen doleo, adeo & longo, & infesto itinere ad me ueniri, ut die quadragesimo post, aut ultra etiam, quam facta sunt, omnia nuncientur. Vale.*

EXPLANATIO

RETINVIT: } ep.31. SED *illis, qui prodesse nihil possunt, neque mederi.* } non mihi, qui prodesse aliquid possum: itaque maturius audire uoluissem. Hic mihi dubitationis quiddam affert omnium librorũ ueterũ, quos ipse uiderim, consensus: habent enim, Nequeo mederi. mihi tamẽ omnino magis probatur, Neque mederi: siue sit ex ingenio, siue ex aliquo antiquo libro. NON *accepisset resp. hoc uiuut.* } uel quia, ipsius exercitu ad reip. partes addito, facilior, & minus calamitosa uictoria fuisset: uel quia, bellũ ut cõponeretur, operã dedisset. quam uoluntatẽ infra ostendere uidentur illa uerba: Ita festinauit uterque confligere, tãquam nihil peius timerent, quam ne sine maximo reip. detrimento bellum componeretur. SI . QVI *laetantur* } Pompeianarum partium, & reip. studiosi. DVCES, } Duces perierant Hirtius, Pansa, Aquila: qui licet ad Mutinam contra Antonium pro rep. pugnassent, duces tamẽ antea fuerant Caesaris partiũ: ut ijs, excepto tamen Aquila, (nam is coniurationis in Caesarẽ particeps fuerat) boni ciues, qui Brutis, & Cassio, idest libertati fauebãt, nõ omnino confiderent. & sane apud Appianum Pansa moriens hortatur Octauianum, ne oblatã dominandi facultatem amittat, ne ue Pompeianis in posterum credat. VETERANI *Caesaris partium* } nam duae Hirtij legiones, Quarta, & Septima, & Martia, quae, relicto Antonio partes reip praetulerat, & euocati a Caesare adolescente milites ex colonijs, & Antonij legiones tres, diu cum C. Caesare meruerant. VASTITATEM *Italiae* } solitudinem Italiae, robore, & sobole militũm orbatae. unde Vastitas iudiciorum, in Bruto: Vastũ forum, pro Sextio: & apud Festum Attius: Hanc urbem ferro uastam faciet. Pro, inane forum, inanem urbem. Virgilius lib. IIX. Aen. Vastant cultoribus agros. idest, abductis cultoribus, desertos agros relinquunt. Alibi Vastũ est magnum, ab eo, quod inauia latiora uidentur, quã plena, oculis obiecta re nulla. RESPEXERINT. } proprie, quasi de re non animaduersa: cum ad uictoriam tantum gaudio praepediri nimio, adspexerint ET *robur, & soboles militum* } & qui fortes ipsi erant, & quibus gigni fortes possent. Soboles enim est quasi noua stirps, post aliam enata. & filij soboles dicuntur: ut lib. III. de Leg. Censores populi aetates, soboles, familias, pecuniasq. censento. Et lib. I. Off. Sequuntur connubia, & affinitates, ex quibus etiam plures propinqui. quae propagatio, & soboles, origo est rerump. Virgilius lib. IV. Saltem si qua mihi de te suscepta fuisset Ante fugam soboles. OMNEM *cunctationem eius discussissem,* } effecissem, ne Lepidus in inscipienda reip. cura cunctaretur. sic locutus & Valerius Max. lib. III. c 2. Cunctatione bonorum ciuium discussa, Gracchũ, quas merebatur, poenas persoluere coegit. Discutere aduocationem, caedem caliginem, captiones, Cicero dixit, alij alia. SIMILES, } Similis habent ueteres libri: quod idem est: uel, Simul: quod mendosum uidetur. Similes autem concionibus Narbone habitis Lepidi litteras dicit. PALMARER } sic uideo esse in omnibus antiquis libris: & ita scriptũ arbitror a Pollione. nam, licet hoc uerbum alibi fortasse nusquam reperiatur; nõ tamẽ ideo reijciendum uidetur: cum eiusdem generis alia quoque sint. quod si, quae semel tantum dicta nobis occurrunt, ea mutare tãquam corrupta, & usitata restituere conabimur: Latinam linguã, quae paucis omnino libris cõseruata, uix ad aetatẽ nostram peruenit, maiorẽ ad inopiam redigemus, maleq. merebimur de studijs litterarum. Palmari puto idẽ esse, quod palpari, idest adulari. palma enim blandimur, itẽ ut palpo. PROSLIVM } Munnense. RAPERENT *in contrariam partem* } secus interpretarentur, meq. dicerent in Italiam uenisse, non ut reip. sed ut oppugnante remp. Antonio opem ferrem. Terentius in prologo Adelph. ita locutus; Postquam poeta sensit scripturam suam ab iniquis obseruari, & aduersarios rapere in deteriorem partẽ, quam acturi sumus. QVAE *mihi cum Antonio fuit.* } Velleius lib. 2. NON *maior tamen, quam Planco,* } Mecum, inquit. agatur iniquissime, si propter amicitiã, quae mihi cum Antonio fuit, durius quidquam homines de me suspicentur: cum eundem Antonium haud minus, quam ego, dilexerit Plancus: cui tamen uos confidere cognoui, accersito simul cum Lepido in Italiam, ut Antonium bello persequerentur. Dolet, melius erga remp. animatum inimicum suum existimari. Inimicitias, aut certe simultatẽ, ut credã iam tunc fuisse inter Asinium, & Plancum, adducor ijs, quae scripsit Plinius in praefatione librorum suorum ad Vespasianum. VTERQVE } Antonius, & Pansa. uide ep. 30. EX *Gallia Lepidi,* } ea Galliae cisalpinae parte, per quam uiam duxit M. Aemilius Lepidus consul anno DLXVI, quae ab eo nomen accepit. EX *uulneribus* } ep. ad M. Brutum: Hirtius in ipsa uictoria occidit, cum paucis diebus magno proelio ante uicisset. nam Pansa fugerat, uulneribus acceptis, quae ferre non potuit. Creditũ est, uenenũ uulneribus infusum Glyconis medici opera. M. Brutus in epist. ad Ciceronem. Tibi Glycona, medicum Pansae, diligentissime commendo. audimus eum uenisse in suspicionem Torquato de morte

Pansae,

Pansae, custodiriq. ut paricidam. Tacitus lib. I. Vbi decreto patrum, fasces, & ius praetoris inuaserit, caesis Hirtio, & Pansa, (siue hostis illus, seu Pansam uenenum uulneri adfusum, siue milites Hirtium, & machinator doli Caesar abstulerat) utrinsque copias occupauisse. Suetonius in Augusto: Cum Hirtius in acie, Pansaq. post ex uulnere, perissent, rumor increbuit, ambos opera eius occisos: ut, Antonio fugato, rep. consulibus orbata, solus uictores exercitus occuparet, Pansae quidem adeo suspecta mors fuit, ut Glyco medicus custoditus sit, quasi uenenum uulneri indidisset. MORTVVM: } mortuus est Bononiae. Appianus lib. 2. CARFVLENVM: } quem Hirtius, & Octauianus cum legione Martia Pansae obuiam miserant. Appianus Carfuleium nominat. ueteres libri uarie, Carfulenum, Carfuleum, Cafulenum, Carfulenium, Carfulerium, Cursulenum, habent. HIRTIANO } cum Pansa primum, deinde, eo uicto, cum Hirtio pugnauit Antonius, & uictus: postremo, Hirtius ipse, cum oppugnaret Antonij castra, interijt. QVARTAM, } cum de caesis Antonij legionibus mentio fiat; Quarta uero non Antonij, sed Hirtij fuerit, qui, ut in Phil. 14. legitur, eduxit e suis castris contra Antonium & Quartam, & Septimam; & hic statim Hirtij Quarta nominetur; suspicari de mendo facile possum: & fortasse pro Quarta legendum, Secunda, non magna mutatione: nam IV, & II non admodum differunt. secundam autem cum Antonio fuisse, paret e Galbae ep. 30. & Phil. 5. ET. OMNES } duas reliquas, Quinctam, & Trigesimam quinctam. HIRTIVM *quoque perijsse*, } incertum, ab hoste, an ab Octauiano interemptus. PONTIVM *Aquilam*: } unum ex percussoribus Caesaris, legatum hoc tempore D. Bruti: qui T. Munatium Plancum, Antonij ducem, paullo ante proelio uicerat: ut est in Phil. 13. & apud Dionem lib. XLVI. Hic est, opinor, quem, scribit Suetonius, triumphanti Caesari, & subsellia tribunicia praetereunti, unum e collegio non assurrexisse: quod adeo Caesarem indignatum, ut proclamauerit, Repete ergo a me Aquila remp. tribunus; nec destiterit per continuos dies quidquam cuiquam, nisi sub hac exceptione polliceri, si tamen per Pontium Aquilam licuerit. Fuerat in partibus Caesaris ciuili bello superiore: ut is docet, qui de bello Africano librum scripsit. Perijt in eadē pugna cum Hirtio; & honores mortuo decreti. ep. ad M Brutum: Effudi, si ita uis, honores in mortuos Hirtium, & Pansam, Aquilam etiam. Et Dio lib. XLVI. Aquilam in pugna caesum statua decorarunt; & quam e suis bonis D. Bruti militibus pecuniam dederat, eius heredibus reddiderunt. HABERE *equitum*, } numerus equitum desideratur in omnibus antiquis libris, praeter unum minime recentem, in quo est, Equitum v. idest quinque millia. nam ueteres numerorum notae, ducta supra linea, Millia significant. eam uero lineam saepe a librarijs omissam esse, ignorat nemo. Equitatum ideo seruauit incolumē Antonius, quia caruit equitibus Hirtius, & Germanos Caesaris equites ad Antonium paullo ante proelium transfugisse, Dio significat. LEGIONES *sub signis armatas tres*, } falsum. uide ep. 34. & lib. XI. ep. 10. Sub signis autem, pro, non passim, sed ordinatim. Lucretius: Multa uirum sub signis millia ducta. Tacitus lib. XVII. Subsignanum militem uocat. Idem lib. XIX. Quingenti Pannonij nondum sub signis. P. VAGIENI } sic probo, ex Maffeorum libro, quo etiam olim sum usus. reliqui omnes, Popilli, non Publij. idem liber, Vagienij. INERMES *bene multos*: } ep. 34. & lib. XI. ep. 10. VENDITIVM } ep. 17. 18. 34. & lib. XI. ep. 10. SEPTIMA, } fortasse aliter legendum: nam septima cum Hirtio fuit. Phil. 14. DESCENSVRVM *ad extrema*, } ep. 1. lib. XI. Ad nouissima auxilia descendemus. Et ep. 17. ad Att. lib. IX. Si sibi consilijs nostris uti non liceret, usurum quorum posset, ad omniaq. descensurum. SERVITIA } ergastula soluit Antonius. ep. 10. lib. XI. PARMAM *direptam*: } a L. Antonio. Phil. 14. L. *Antonium* } Marci fratrem, qui tribunus pl. fuerat anno superiore. AVT *nomen denique* } ne cum imperio nomen etiam ipsum exstinguatur. CONFLVANT *ad eum*. } translatio a coniunctis fluminibus. ep. seq. Ab confluente Rhodano castra moui. sic oratione pro Plancio, Ad nos pleraeque caussae confluunt. Et Tusc. 2. Si ad haec studia plures confluxerint. NEQVE *superesse reip.* } neque uiuere post interitum reip. Gellius lib. I. cap. 22. Superesse inuenimus dictum pro Superstitem esse. ita enim scriptum est in libro epistolarum M. Ciceronis ad L. Plancum, in epistola M. Asinij Pollionis ad Ciceronem, his uerbis: Neque deesse reip. uolo, neque superesse. Et Plautus in Asin. Tuum uis unicum gnatum tuae superesse uitae sospitem, & superstitem.

Argumentum ep. 34.

NArrat, adueniente Antonio quid egerit: & agit gratias, quod iniquis de se rumoribus fidem non habuerit. Eodem anno.

M. Lepidus imp iterum, pont. max. S. D. Ciceroni. 34.

SI uales, bene est: ego ualeo. Cum audissem, Antonium cum suis copijs, praemisso L. Antonio cum parte equitatus, in prouinciam meam uenire, cum exercitu meo ab confluente Rhodano castra moui, ac contra eos uenire institui. itaque continuis itineribus ad Forū Vocontium ueni, & ultra castra ad flumen Argenteum contra Antonios feci. P. Ventidius suas legiones tres cōiunxit cum eo, & ultra me castra posuit. habebat antea

 legionem

legionem secundam, & ex reliquis legionibus magnam multitudinem, sed inermorum: equitatum habet magnum. nam omnis ex proelio integer discessit, ita ut sint amplius equitum XXX. itaque ad me complures milites, & equites ab eo transierunt: & in dies singulos eius copiae minuuntur. Silanus, & Culeo ab eo discesserunt. nos, etsi grauiter ab his laesi eramus, quod contra nostram uoluntatem ad Antonium ierant; tamen, nostrae humanitatis, & necessitudinis caussa, eorum salutis rationem habuimus. nec tamen eorum opera utimur; neque in castris habemus; neque ulli negotio praefecimus. quod ad bellum hoc attinet, nec senatui, nec reip. deerimus. quae postea egerimus, faciam te certiorem. Etsi omni tempore summa studia officij mutuo inter nos certatim constiterunt pro nostra inter nos familiaritate, & proinde diligenter ab utroque conseruata sunt: tamen non dubito, in tanto & tam repentino motu reip. quin non nulla de me falsis rumoribus a meis obtrectatoribus, me indigna, ad te delata sint, quae tuũ animum magnopere mouerent, pro tuo amore in remp. ea te moderate accepisse, neque temere credendum iudicasse, a meis procuratoribus certior sum factus: quae mihi, ut debent, gratissima sunt. Memini autem & illa superiora, quae abs tua uoluntate profecta sunt ad meam dignitatem augẽdam, & ornandam: quae perpetuo animo meo fixa manebunt. Abs te, mi Cicero, magnopere peto, si meam uitam, studium diligentissime superioribus temporibus in rep. administranda, quae Lepido digna sunt, perspecta habes, ut paria, aut eo ampliora reliquo tempore exspectes, & proinde tua auctoritate me tuendum existimes, quo tibi plura tuo merito debeo. Vale. XII. Kal. Iun. ex castris, ex Ponte Argenteo.

EXPLANATIO

M. LEPIDVS } Aemiliae gentis: qui cum Caesare consul fuerat, &, eo interfecto, pontifex max. in eius locum a sacerdotum collegio, Antonij consulis opera, & studio, suffectus est. Dio lib. XLIV. IMP. ITERVM, } bis igitur a militibus, ob duas uictorias de hostibus relatas, imperator appellatus erat: propterea q. senatus absenti triumphum decreuit. uide Phil. 13. in qua item oratione imperator iterum dicitur. PROVINCIAM *meam* } Velleius lib. 2. ita scriptum reliquit: Lepidus Pont. Max. in locum Caesaris furto creatus, decreta sibi Hispania, adhuc in Gallia morabatur. Sed ex ipsius Lepidi uerbis, & ex Asinij proxima superiore epistola cognoscitur, Galliae Narbonensi Lepidum praefuisse. dubitationem Dio tollit: nam lib. XLIII. mandatam Lepido a Caesare narrat & Galliam Narbonensem, & ei finitimam Hispaniam. AB. CONFLVENTE *Rhodano* } ab eo loco, ubi confluere incipiunt Arar, & Rhodanus. Liuius lib. 1. Ad confluentes collocat castra. Vnus omnino uetus liber, Ab confluente ab Rhodano: reliqui nullo discrimine, Ab confluente Rhodano. AD. FORVM *Voconium* } malim, Ad Forum Voconium, uel Voconij: quod a Plinio nominatur lib. III. cap. 4. & hic ep. 17. Veteres libri, Vocontium, Vocõrij, Vocatium, Vicontinum, Venticonum, & aliter. AD, FLVMEN *Argenteum* } quod in prouincia Narbonensi lib. III. cap. 4. Plinius constituit. LEGIONES *tres* } ep. 33. HABEBAT *antea* } M. Antonius. LEGIONEM *secundam*, } ep. 30. EX. RELIQVIS } duabus ueteranis, quincta, & trigesima quincta. INERMORVM. } pro, Inermium, antique. ep. 12. lib. 11. Et ep. 14. ad M. Brutum, & Sallustius in Iug. Ab inermis pedibus auxilium petere. Et Quadrigarius apud Gellium lib. XVII. cap. 2. EQVITVM } Equitum XXX. idest triginta millia, ut in libris nostris, linea numero superducta, impressum est, olim esse animaduerti in antiquo Vincentij Riccij libro: nunc easdem notas in uno Maffeorum esse, in reliquis numerum equitum uideo desiderari. sed mihi tantum equitatum habuisse Antonium, uerisimile parum uidetur. SILANVS, } M. Silanus, tribunus mil. in exercitu Lepidi. Dio lib. XLVI. & ep. 30. CVLEO } antea praepositus alpibus a Lepido. Appianus lib. III. CONTRA *nostram uoluntatem* } immo ex ipsius uoluntate: occulte enim fauebat Antonio. uide Dionem lib. XLVI. NECESSITVDINIS } quae imperatori solet esse cum suis militibus. nam Silanus, & Culeo cum Lepido militauerant, honestis ordinibus praepositi: ut demonstratum est. SVMMA *studia officij* } officijs inter nos pari studio certauimus. Duo ueteres libri, Officij non habent: unus, Summa studia officio mutuo: alius, Summa studia officij mutui. Cicero ipse Phil. 13. sic de Lepido: Magna eius in me merita, mea quaedam officia in illum. PROINDE *diligenter* } aeque diligenter. nam Proinde interdum ualet perinde. ep. 4. MEMINI *autem* } sic probo, ut est in meo uetere libro, & erat in eo, quem olim habui, a Vincentio Riccio commodatum. duo praeterea, Memini etiam: quod non placet. reliqui, Memini enim. ET. ILLA *superiora*, } cum ei statuam equestrem inauratam in Rostris ponendam censuit. uide Phil. 5. QVAE *Lepido digna sunt*, } emphasis est in nomine, propter antiquam familiae dignitatem. Phil. 13. EO *ampliora* } additum est, Eo, ornatus gratia, non quod necesse esset. PROINDE } propterea. XII. KAL. } sic in meis antiquis libris, uno excepto, in quo est, XI.

Argumentum ep. ult.

RECEPTI Antonij caussam in suos milites confert, dissensionem ciuium iniquè ferentes. Eodem anno.

Lepidus imp. iterum, pont. max. S.D.S.P.P L.Q.R. 35.

SI nos, liberiq. nostri ualetis, bene est: ego quidem ualeo. Deos hominesq. testor, P. C. qua mente, & quo animo semper in remp. fuerim, & quam nihil antiquius communi salute, ac libertate iudicarim. quod uobis breui probassem, nisi mihi fortuna proprium consilium extorsisset. nam exercitus cunctus consuetudinem suam in ciuibus conseruandis, communiq. pace, seditione facta, retinuit; meq. tantae multitudinis ciuium Romanorum salutis, atque incolumitatis caussam suscipere, ut uere dicam, coegit. in qua re ego uos P. C. oro, atque obsecro, ut, priuatis offensionibus omissis summae reip. consulatis; ne misericordiam nostram, exercitusq. nostri in ciuili dissensione sceleris loco ponatis. quod si salutis omnium, ac dignitatis rationem habueritis: melius & nobis, & reip. consuletis. Data III. Kal. Iun. a Ponte Argenteo. Valete.

EXPLANATIO

IN. CIVIBS *conseruandis*, } sic duo ueteres libri, & unus praeterea, quo sum usus adolescens Vbaldini Bandinelli. Reliqui omnes, Obseruandis. malo Conseruandis; ne ciuium caedes fieret. quod explanatur sequentibus uerbis: Me tantae multitudinis ciuium R. salutis, atque incolumitatis caussam suscipere coegit. Et infra: Misericordiam nostram, exercitusq. nostri. Ad hanc sententiam pertinent illa Planci uerba, ep. 21. Accessit eo, ut milites eius, cum Lepidus concionaretur, conclamarint uiri boni, pacem se uelle, neque esse cum ullis pugnaturos, duobus iam consulibus singularibus amissis, tot ciuibus pro patria amissis. SEDITIONS *facta*, } de hac seditione Velleius, Plutarchus, *Dio*. III. KAL. IVN. mensis Iunij nomen est in duobus antiquis libris: in quibusdam Aprilis nominatur, errore perspicuo: in alijs neque Aprilis, neque Iunius. in plerisque libris antiquis est, IV. Kal. in nonnullis, ut in eo Vincentij Riccij, III. Kal. quod magis probo. nam etsi Lepidus IV. Kal. Iun. se cum Antonio coniunxit; ut ex Planci ep. 23. cognoscitur: ueri tamen similius uidetur, postridie Plancum ad senatum scripsisse, quam eodem die, in tanta rerum mutatione.

IN EPISTOLARVM M. TVLLII CICERONIS QVAE FAMILIARES VOCANTVR LIBRVM VNDECIMVM AD BRVTVM ET ALIOS

PAVLLI MANVTII COMMENTARIVS

Argumentum ep. I. lib. XI.

D. BRVTVS *habitum cum Hirtio, consule designato, sermonem exponit: postulatam a se liberam legationem significat: suum consilium ostendit, tutam in urbe mansionem non esse, migrandum ex Italia: uel postulandum, ut ipsi, & M. Bruto, & Casſio liceat esse in Vrbe publico praesidio. Antonio, & Dolabella cos:*

D. Brutus S. D. M. Bruto, & C. Casſio. *1.*

QVo in statu simus, cognoscite. *Heri uesperi apud me Hirtius fuit: qua mente esset Antonius, demonstrauit, pessima scilicet, & infidelissima. nam se neque mihi prouinciam dare posse aiebat, neque arbitrari tuto in urbe esse quemquam nostrum: adeo esse militum concitatos animos, & plebis. quod utrumque esse falsum, puto uos animaduertere; atque illud esse uerum, quod Hirtius demonstrabat, timere eum, ne, si mediocre auxilium dignitatis nostrae habuissemus, nullae partes ijs in rep. relinquerentur. cum in his angustijs uersarer, placitum est mihi, ut postularem legationem liberam mihi, reliquisq. nostris; ut aliqua caussa proficiscendi honesta quaereretur. hoc se impetraturum pollicitus est: nec tamen impetraturum confido: tanta est hominum insolentia, et nostri insectatio. ac, si dederint, quod petimus; tamē paullo post futurum puto, ut hostes iudicemur, aut aqua, & igni nobis interdicatur. Quid ergo est, inquis, tui consilij? Dandus est locus fortunae: cedendum ex Italia, migrandum Rhodum, aut aliquo terrarum arbitror. si melior casus fuerit, reuertemur Romā; si mediocris, in exsilio uiuemus; si pessimus, ad nouissima auxilia descēdemus. Succurret fortasse hoc loco alicui uestrum, cur nouissimum tempus exspectemus potius, quam nunc aliquid moliamur.*

moliamur. Quia, ubi consistamus, non babemus, praeter Sex. Pompeium, & Bassum Caecilium: qui mihi uidentur, boc nuncio de Caesare allato, firmiores futuri. satis in tempore ad eos accedemus, ubi, quid naleant, scierimus. Pro Cassio, & te si quid uelitis me recipere, recipiam. postulat enim hoc Hirtius ut faciam. Rogo uos, quamprimum mihi rescribatis. nam non dubito, quin de bis rebus ante boram quartam Hirtius me certiorem sit facturus. quem in locum conuenire possimus. quo me uelitis uenire, rescribite. Post nouissimum Hirtij sermonem, placitum est mihi postulare, ut liceret nobis esse Romae publico praesidio: quod illos nobis concessuros non puto. magnam enim inuidiam ijs faceremus. nihil tamen non postulandum putaui, quod aequum esse statuerem. Valete.

EXPLANATIO

D. BRVTVS] Iuniae gentis, adoptatus fortasse a Postumio aliquo, unde Albini cognomen acceperit. Albinus enim uocatur a Plutarcho, Appiano, Dione. Latini scriptores Brutum semper, non Albinum, appellant. PROVINCIAM] Galliam citeriorem, a Caesare ipso, dum uiueret, D. Bruto assignatam, mox, Caesare mortuo, a senatu confirmatam. Suetonius in Augusto, Appianus, Dio, alij. AIEBAT,] Antonius: quippe cum eam ipse appeteret, suis consilijs aptam, quia, post Caesaris necem excitare bellum ciuile cupiebat. Macedoniam uero, quam ei senatus dederat, Decimo dare cogitabat. quod factum non est: ideo Brutum Antonius, Mutina inclusum, per menses multos obsedit. MILITVM] ueteranorum, quos Caesar beneficijs affecerat. SI. MEDIOCRE *auxilium*] quod mox non mediocre habuere, Decimus Galliam Cisalpinam, iam antea a Caesare attributam, Cassius Syriam, M. Brutus Macedoniam, utramque a senatu decretam post interitum Caesaris. PLACITVM *est*] ep.4.lib.IIX. LEGATIONEM *liberam*] legationes liberae priuatarum rerum caussa senatoribus dabantur: tum quod ijs, non permittente senatu, abesse non licebat: tum etiam, ut essent honoratiores apud exteras nationes, addito legationis nomine. ep. 18. ad Att.lib.2. & ep.11.lib. XV. ad eundem, & in orationibus in Rullum, pro Flacco. RHODVM,] liberam ciuitatem. ep.7. lib. IV. AD *nouissima auxilia descendemus*.] ep.33.lib.X. Si nihil in Lepido spei sit, descensurum ad extrema, & non modo nationes, sed etiam seruitia concitaturum. SEX. *Pompeium*,] Magni filium: qui erat in ulteriore Hispania. BASSVM] qui erat in Syria. ep.11.lib.XII.& ep.18. eiusdem libri, & Strabo lib.XVI. Dio lib.XLVII. INVIDIAM] odium, ut ep.1.lib.1. Indignarentur, inquit, boni ciues, uindices libertatis egere praesidio.

Argumentum ep. 2.

PEtunt ab Antonio consule Brutus & Cassius praetores, an ipsos putet in Vrbe, magna ueteranorum militum frequentia, tutos fore. Eodem anno.

M. Brutus, & C. Cassius praet. S. D. M. Antonio cos. 2.

DE tua fide, & beneuolentia in nos nisi persuasum esset nobis, non conscripsissemus haec tibi: quae profecto, quando istum animum babes, in optimam partem accipies. Scribitur nobis, magnam ueteranorum multitudinem Romam conuenisse iam, & ad Kal. Iun. futuram multo maiorem. de te si dubitemus, aut ueremur; simus nostri dissimiles. sed certe, cum ipsi in tua potestate fuerimus; tuoq. adducti consilio dimiserimus ex municipijs nostros necessarios; neque solum edicto, sed etiam litteris id fecerimus; digni sumus, quos habeas tui consilij participes, in ea praesertim re, quae ad nos pertinet. quare petimus a te, facias nos certiores tuae uoluntatis in nos; putes ne nos tutos fore in tanta frequentia ueteranorum: quos etiam de reponenda ara cogitare audimus: quod uelle te, probare uix quisquam posse uidetur, qui nos saluos, & honestos uelit. nos ab initio spectasse otium, nec quidquam aliud libertate communi quaesisse, exitus declarat. fallere nemo nos potest, nisi tu: quod certe abest a uirtute tua, & fide. sed alius nemo facultatem habet decipiendi nos. tibi enim uni credidimus, et credituri sumus. maximo de nobis timore afficiuntur amici nostri. quibus etsi tua fides explorata est, tamen illud in mentem uenit, multitudinem ueteranorum facilius impelli ab alio quolibet, quam a te retineri posse. Rescribas nobis ad omnia, rogamus. Nam illud ualde leue est, ac nugatorium, ea re denunciatum esse ueteranis, quod de commodis eorum mense Iunio laturus esses. quem enim impedimento futurum putas, cum de nobis certum sit nos quieturos? Non debemus cuiquam uideri nimium uitae cupidi, cum accidere nobis nihil possit sine pernicie, & confusione omnium rerum. Vale.

EXPLA-

EXPLANATIO

FIDE, *& beneuolentia*} beneuolentia, ut uelit: fides, ut promissa seruet. IVSTVM} cui confidimus, adducti fide, & beneuolentia in nos tua. AD. KAL. IVN.} in quem diem senatum Antonius edixerat. Phil. 1. Ecce Kalēdis Iun. quibus ut adessemus, edixerat, mutata omnia. nihil per senatum, multa, & magna per populum, & absente populo, & inuito. ueterani, qui appellabātur, quibus hic ordo diligentissime cauerat, non ad cōseruationem earum rerum, quas habebant, sed ad spem nouarū praedarum incitabantur. VELLE, TE,} alij ex ingenio, Velle, & Sed ita referri necesse esset ad amicos Bruti, & Cassij: de quibus non scriberent, Vix quisquā, sed, Prorsus nemo. sequamne igitur, & antiquos libros, & sententiam. IN: TVA *potestate*} percussores Caesaris, data Antonio & Lepido fide, & ab eis uicissim accepta, de Capitolio, quo post Caesaris necē populi metu cōfugerant, descēderunt, Cassiusq. se Antonio, Brutus Lepido credidit. NOSTROS *necessarios;*} qui, ut ijs praesidio essent, in Vrbem conuenerant. Phil. 10. de M. Bruto sic: Praetor urbanus cum esset, urbe caruit, ius nō dixit, cum omne ius reip. recuperasset: cumq. cōcursu quotidiano bonorum omnium, qui admirabilis ad eū fieri solebat, praesidioq. Italiae cūctae saeptus posset esse, absens iudicio bonorum defensus esse maluit, quā praesens manu. TVI *consilij*} quid sentiret de ueteranis, nosse cupiebant. DE *reponenda ara*} erecta tamquam Deo Caesari mortuo a simulato C. Marij filio, euersa a Dolabella consule. qua de re diximus ep. 14. lib. IX. NEC *quidquam aliud libertate communi quaesisse,*} genus loquendi sumptum a Graecis, pro, Nec quidquā aliud, praeter libertatem. Sic & Horatius epist. ad Quinctiū, lib. 1. Neue putes alium sapiente, bonoq beatum. Et ep. ad Augustum lib. 2. Edicto uetuit, ne quis se, praeter Apellem, Pingeret, aut alius Lysippo duceret ora. Et Sat. 3. li. 2. Qui species alias ueris, scelerisq. tumultu Permistas capiet. Plato autem in Menone: Ἄλλο ἐπιστήμης, pro, diuersum a scientia. & Arist. ἐν τῷ περὶ πολιτείας: φίλος ἕτερος τοῦ κόλακος. DENVNCIATVM *esse*} ut in urbem frequentes conuenirent. DE *commodis eorum*} Phil. 1. Veterani, quibus hic ordo diligentissime cauerat, non ad conseruationem earum rerum, quas habebant, sed ad spem nouarum ad praedarum incitabantur. NON *debemus cuiquam uideri nimium uitae cupidi,*} ut fortasse tibi uidemur, quia consulimus te de salute nostra.

Argumentum ep. 3.

EXpostulatio ad contumeliosas, & minaces Antonij litteras. Eodem anno.

Brutus, & Cassius praet. S. D. Antonio. cos. 3.

LITTERAS tuas legimus, simillimas edicti tui, contumeliosas, minaces, minime dignas, quae a te nobis mitterentur. nos, Antoni, te nulla lacessiuimus iniuria: neque miraturum credidimus, si praetores, & ea dignitate homines, aliquid edicto postulassemus a cōsule. quod si indignaris ausos esse id facere: cōcede nobis, ut doleamus, ne hoc quidem abs te Bruto, & Cassio tribui. Nam de delectibus habitis, & pecunijs imperatis, exercitibus sollicitatis, & nuncijs trans mare missis, quod te questum esse negas: nos quidem tibi credimus, optimo animo te fecisse: sed tamen neque agnoscimus quidquam eorum; & te miramur, cum haec reticueris, non potuisse continere iracundiam tuam, quin nobis de morte Caesaris obijceres. Illud uero quemadmodū ferēdum sit, tute cogita; non licere praetoribus, concordiae, ac libertatis caussa, per edictū de suo iure decedere, quin consul armis minetur. quorum fiducia, nihil est, quod nos terreas. neque enim decet, aut conuenit nobis, periculo ulli submittere animum nostrum: neque est Antonio postulandum, ut ijs imperet, quorum opera liber est. nos si alia hortarentur, ut bellum ciuile suscitare uellemus; litterae tuae nihil proficerent. NVLLA *enim minantis auctoritas apud liberos est. sed pulchre intelligis, non posse nos quoquā impelli: & fortassis ea re minaciter agis, ut iudicium nostrum metus uideatur: nos in hac sententia sumus, ut te cupiamus etiā in libera rep. magnum, atque honestum esse; uocemus te ad nullas inimicitias; sed tamen pluris nostram libertatem, quam tuam amicitiam, aestimemus. tu etiam atque etiam uide quid suscipias, quid sustinere possis: neque quam diu uixerit Caesar, sed quam non diu regnarit, fac cogites. Deos quaesumus, consilia tua reip. salutaria sint, ac tibi: si minus, ut, salua, atque honesta rep. tibi quam minimum noceant, optamus. Pridie non. Sext.*

EXPLANATIO

EDICTI *tui,*} sententiā huius edicti scire nobis non licet: neque enim exstat: sed cōtumeliosum fuisse constat, minisq. plenum, cū simillimū uocetur eius litterarum. SI. PRAETORES,} &

Brutus quidem praetor urbanus erat, qui ceteris praetoribus dignitate praestat: itaque absentibus consulibus consulare munus more maiorum sustinet. ep. 12. lib. x. EDICTO } si fuissent extra urbem, litteris postulassent: cum essent in urbe, postulauerunt edicto. POSTVLASSEMVS } postulauerant, ut, saluis legibus abesse possent ultra dies decem. nam per decem licebat. hoc ita impetrari poterat, si consul Antonius, ut soluerentur legibus, ad senatum retulisset. id primum ab Antonio negatum illis esse, ex hac intelligitur epistola: postea concessum, docet Philippica secunda: in qua ita scriptum est: Cur M. Brutus, te referente, legibus est solutus, si ab Vrbe plus quam decem dies abfuisset? NE. HOC *quidem* } ne hoc quidem, quod postulemus, tribui a te Bruto, & Cassio, amicis tuis; quibus maiora a te tribui, par esset. Si praetoribus, & hominibus ea dignitate praeditis, consul gratificari non uis: hoc saltem nobis, non tanquam consul praetoribus, sed tamquam Bruto, & Cassio, idest amicis tuis, qui & credidimus tibi, & credituri sumus, tribuere deberes. quod cum non facias; concede nobis, ut doleamus. DE. DELECTIBVS *habitis,* } audierat questum esse Antonium de delectibus ab ipsis habitis, de pecunijs imperatis, &c. NVNCIIS *trans mare missis,* } ad sollicitandos exercitus, praesertim sex legiones Macedonicas, quibus uti Caesar in Parthico bello cogitauerat. TE. FECISSE: } quod questus non sis, licet audires ea de nobis. NEQVE *agnoscimus quidquam eorum;* } Agnoscere, est fateri: non agnoscere, uegare. ep. 4. lib. IV. CVM *haec reticueris,* } cum de delectibus habitis, alijsq. rebus, in nos falso rumore collatis, questus non sis. OBIICERES. } in litteris. CONCORDIAE, *ac libertatis caussa,* } ideo enim abesse cupiebant, ne qua in urbe seditio propter Caesaris mortem concitaretur. timebant autem potissimum ueteranos. ep. 2. PER *edictum* } edicto proposito significauerant, uelle se abesse concordiae, ac libertatis caussa. id est autem, de suo iure decedere. nam cum praetor ultra decem dies abest, de suo iure decedit. Hoc esse edictum opinor paullo ante nominatum, idem scilicet, quod in Phil. 1. appellatur bis uerbis: Nec ita multo post, edictum Bruti affertur, & Cassij: quod quidem mihi plenum equitatis uidebatur. ARMA *minatur.* } ut minatus erat in ijs litteris, quae contumeliosae, minacesq. dictae sunt. NOBIS, } qui tyrannum occidimus, ut patriam seruitute liberaremus. LITTERAE *tuae nihil proficerent.* } quibus arma minatus erat, quasi abesse ideo uellent, ut bellum ciuile suscitarent: id Hirtius quoque timuit: itaque scripsit ad Ciceronem his uerbis: Brutus, & Cassius utinam, quam facile a te de me impetrare possunt, ita per te exorentur, ne quod callidius ineant consilium. cedentes enim haec ais scripsisse: quo? aut quare? retine, obsecro te, Cicero, illos: noli sinere haec omnia perire. Et Phil. 10. Ab hoc igitur quisquam bellum timet, qui, ante quam nos id coacti suscepimus, in pace iacere, quam in bello uigere, maluit? Quamquam oratio illa habita aliquanto post, quam hae litterae scriptae. QVOQVAM } ad ullam rerum nouitatem. IVDICIVM *nostrum* } iudicio enim nostro, non armorum tuorum timore, nihil noui cogitamus. HONESTVM } honoratum. ep. 15 lib. 2. Caesarem honestum esse cupio. QVAM *non diu regnarit,* } regnauit, absoluta potestate, nullo Pompeianarum partium metu, post uictos in Hispania Pompeij liberos, quinque tantum menses. redijt enim Octobri mense, occisus est idibus Mart. quod Velleius lib. 2. fasti Capitolini, & aliorum testimonia docent.

Argumentum ep. 4.

RES a se gestas exponit: pro quibus Ciceronem rogat, ut sibi sua sententia supplicationes decernat. Eodem anno.

D. Brutus imp. cos. des. S. D. Ciceroni. 4.

SI DE tua in me uoluntate dubitarem, multis a te uerbis peterem, ut dignitatem meam tuerere: sed profecto est ita, ut mihi persuasi, me tibi esse curae. Progressus sum ad inalpinos cum exercitu, non tam nomen captans imperatorium, quam cupiens militibus satisfacere, firmosq. eos ad tuendas nostras res efficere: quod mihi uidear consecutus. nam & liberalitatem nostram, & animum sunt experti. cum omnium bellicosissimis bellum gessi: multa castella cepi, multa uastaui: non sine caussa ad senatum litteras misi. adiuua nos tua sententia. quod cum facies, ex magna parte communi commodo inseruieris. Vale.

EXPLANATIO

IMP. } appellatus a militibus ob rem bene gestam. ep. 10. lib. 2. INALPINOS } alpium incolas: cum quibus & Metellus Celer bellum gesserat. ep. 1. lib. v. NOMEN *captans imperatorium,* } ut ex re bene gesta imperator appellaretur. ANIMVM } aduersus hostes. modeste, Animum, dixit, pro Virtutem. ADIVVA *nos tua sententia.* } ut supplicationes impetrem. Videtur impetrasse. nam supplicationes triumphus sequebatur: & paratum illi triumphum fuisse, Phil. 6. ostendit his uerbis. An ille non potuit, si Antonium consulem, si Galliam Antonij prouinciam iudicasset, legiones Antonio, & prouinciam tradere? domum redire? triumphare?

Argu-

Argumentum ep. 5.

Excusat se, quod Bruti litteris non responderit: hortatur ad libertatem recuperandam: sua studia, officiaq. pollicetur. Eodem anno.

Cicero S. D. Bruto imp. 5.

LVPVS, familiaris noster, cum a te uenisset, cumq. Romae quosdam dies commoraretur; ego eram in ijs locis, in quibus maxime tuto me esse arbitrabar. eo factum est, ut ad te Lupus sine meis litteris rediret, cum tamen curasset tuas ad me perferendas. Romam autem ueni ad v. id. Dec. nec habui quidquam antiquius, quam ut Pansam statim conuenirem: ex quo ea de te cognoui, quae maxime optabam. Quare hortatione tu quidem non eges, si ne in illa quidem re, quae a te gesta est post hominum memoriam maxima, hortatorem desiderasti: illud tamen breuiter significandum uidetur, populum R. omnia a te exspectare, atque in te aliquando recuperandae libertatis omnem spem ponere. Tu, si dies, noctesq. memineris, quod te facere certo scio, quantam rem gesseris, non obliuiscere profecto, quantae tibi etiam nunc gerendae sint. si enim iste prouinciam nactus erit; cui quidem ego semper amicus fui ante, quam illum intellexi non modo aperte, sed etiam libenter cum rep. bellum gerere: spem reliquam nullam uideo salutis. Quamobrem te obsecro ijsdem precibus, quibus senatus populusq. R. ut in perpetuum remp. dominatu regio liberes; ut principijs consentiant exitus. tuũ est hoc munus, tuae partes: a te hoc ciuitas, uel omnes potius gentes non exspectant solum, sed etiam postulant. Quamquam, cum hortatione non egeas, ut supra scripsi, non utar ea pluribus uerbis: faciam illud, quod meum est, ut tibi omnia mea officia, studia, curas, cogitationes pollicear, quae ad tuam laudem, & gloriam pertinebunt. quamobrem uelim tibi ita persuadeas, me tum reip. caussa quae mihi uita mea carior est, tum quod tibi ipsi faueam, tuamq. dignitatem amplificari uelim, tuis optimis consilijs, amplitudini, gloriae nullo loco defuturum. Vale.

EXPLANATIO

LVPVS,] Rutiliorum cognomen. TVTO *me esse*] timebat Antonium consulem. PANSAM] consulem designatum. QVAE *maxime optabam*.] te scilicet Antonio prouinciam nolle tradere, optimeq. erga remp. animatum esse. NE. IN *illa quidem re*,] in Caesare occidendo. ISTE] Antonius. PROVINCIAM] Galliam cisalpinam, cui praeerat Decimus. SEMPER *amicus fui*] ep. 23. lib. XVI. DOMINATV *regio liberes*:] Antonio tuae prouinciae finibus excludendo: in quo sita uidetur salus reip. Dominatu regio, dicit, quia, cum rege iam liberati essent, dominatus tamen regius manebat. ep. I. lib. XII. Non regno, sed rege liberati uidemur. VT *principijs consentiant exitus*.] ut, quemadmodum rege, ita nos dominatu regio liberes. TVIS *optimis consilijs*,] quae spectant ad communem libertatem.

Argumentum ep. 6.

Suam dignitatem Brutus commendauerat. respondet Cicero sibi eam etiam, atque etiam curae fore, idq. iam in senatu declaratum. Eodem anno.

Cicero S. D. Bruto imp. 6.

LVPVS noster cum Romam sexto die Mutina uenisset, postridie me mane conuenit, tuaq. mihi mandata diligentissime exposuit, & litteras reddidit. Quod mihi tuam dignitatem commendas: eodem tempore existimo te mihi meam dignitatem commendare; quam mehercule non habeo tua cariorem. quare mihi gratissimum facies, si exploratum habebis; tuis laudibus nullo loco nec consilium, nec studium meum defuturum. Cum tribuni pl. edixissent, senatus adesset ad XIII. Kal. Ian. haberentq. in animo de praesidio consulum des. referre: quamquam statueram in senatum ante Kal. Ian. non uenire; tamen, cum eo die ipso edictum tuum propositum esset, nefas esse duxi, aut ita haberi senatum, ut de tuis diuinis in remp. meritis sileretur; quod factum esset, nisi ego uenissem; aut etiam, si quid honorifice de te diceretur, me non adesse. itaque in senatum ueni mane. quod cum esset animaduersum, frequentissimi senatores conuenerunt. quae de te in senatu egerim; quae in concione maxima dixerim, aliorum te litteris malo cognoscere. illud tibi persuadeas uelim, me omnia, quae ad tuam dignitatem augendam pertinebunt, quae est per se amplissima, summo semper studio suscepturum, & defensurum. quod quamquam intelligo me cum multis esse facturum: tamen appetam huius rei principatum. Vale.

EXPLA-

EXPLANATIO

TRIBVNI. PL.] qui potestatem habebant uocandi senatus. Gellius lib. XIV. cap. 7. AD. XIII. *Kal. Ian.*] is dies est, quo Phil. 3. habuit Cicero, Antonio consule, sed in Galliam profecto in ep. ad Cornificium: Ad XIII. Kal. Ian. senatus frequens mihi est assensus, cum de ceteris rebus magnis, & necessarijs, tum de prouincijs ab ijs, qui obtinerent, retinendis, neque cuiquam tradendis, nisi qui ex S. C. successisset. Et ad eundem: Ego, quo die primum in spem libertatis ingressus sum, &, cunctantibus ceteris, fundamenta reip. ieci; eo die. &c. Phil. 14. Memoria tenent, me ante diem XIII. Kal. Ian. principem reuocãdae libertatis fuisse. Quos autem tribunos pl. in hac ep. ad Brutum, nominat, ij noui erant, nam magistratum inibant IV. id. Dec. ut ex Dionysio didicimus. DE *praesidio consulum des.*] Hirtii, & Pansae. Phil. 3. Praeclare facitis tribuni pl. qui de praesidio consulum, senatusq. referatis. ANTE *Kal. Ian.*] antequam cõsulatum iniuissent Hirtius, & Pansa. EDICTVM *tuum*] hac de re sic Phil. 5. Ante diem XIII. Kal. Ian. decretis uestris eum concidistis. Et paullo post: Eodemq. die D. Bruti edicto allato, factum eum collaudastis: quodq. ille bellum priuato consilio susceperat, id uos auctoritate publica comprobastis. Idem Phil. 4. & 6. IN. SENATV] significat ea, quae scripta sunt in Phil. 3. IN. CONCIONE] ad populum. uide Phil. 4.

Argumentum ep. 7.

SVadet Bruto, ne in salute populi R. conseruanda senatus auctoritatem exspectet, sed uoluntatem senatus pro eius auctoritate habeat. Eodem anno.

Cicero S. D. Bruto *imp.* 7.

CVM adhibuisset domi meae Lupus me, & Libonem, & Seruium, consobrinum tuum; quae mea fuerit sententia, cognosse te ex C. Seio arbitror; qui nostro sermoni interfuit. reliqua, quamquam statim Seium Graeceius est subsecutus, tamen ex Graeceio poteris cognoscere. Caput autẽ est hoc, quod te diligentissime percipere & meminisse uelim, ut ne in libertate, & salute populi R. conseruanda auctoritatem senatus exspectes nondum liberi: ne & tuum factum condemnes; (nullo enim publico consilio remp. liberasti: quo est etiam res illa maior, & clarior) & adolescentem, uel puerum potius Caesarem iudices temere fecisse, qui tantam caussam publicã priuato consilio susceperit; denique homines rusticos, sed fortissimos uiros, ciuesq. optimos, dementes fuisse iudices, primum milites ueteranos, commilitones tuos, deinde legionem Martiam, legionem Quartam, quae suum consulem hostem iudicauerunt, seq. ad salutem reip. defendendam contulerunt. uoluntas senatus pro auctoritate haberi debet, cum auctoritas impeditur metu. postremo; suscepta tibi caussa iam bis est; ut non sit integrum primum idibus Mart. deinde proxime, exercitu nouo, & copijs comparatis. quamobrem ad omnia ita paratus, atque animatus esse debes, non, ut nihil facias nisi iussus, sed ut ea geras, quae ab omnibus summa cum admiratione laudentur. Vale.

EXPLANATIO

ADHIBVISSET] ep. 7. lib. IV. & ep. 25. lib. X. LIBONEM,] Scriboniae gentis. EX C. SEIO] qui ad Brutum iuerat. NONDVM *liberi:*] erant enim in senatu, qui Antonio fauerent, in primisq. Q. Fufius Calenus. TVVM *factum*] cum tyrannum liberasti. VEL *puerum potius*] annum agentem XIX. Velleius lib. 2. Tacitus lib. XIII. ep. 28. lib. I. Egregius puer Caesar. PRIVATO *consilio*] ep. 25. lib. 2. Puer egregius praesidium sibi primum, & nobis, deinde summae reip. comparauit: qui nisi fuisset, Antonii reditus a Brundisio pestis patriae fuisset. Et Phil. 3. C. Caesar, adolescens, paene potius puer, incredibili, ac diuina quadam mente, atque uirtute, tum, cum maxime furor arderet Antonii, cumq. eius a Brundisio crudelis, & pestifer reditus timeretur, nec postulantibus, nec cogitantibus nec optantibus quidem nobis, quia fieri posse non uidebatur, firmissimum exercitum ex inuicto genere ueteranorũ militum comparauit, patrimoniumq. suũ effudit. Idem in aliis Philippicis & ep. 7. lib. XVI. ad Att. Velleius autẽ lib. 2. C. Caesar, ait, XIX. annum ingressus, mira ausus, ac mira consecutus, priuato consilio, maiorem senatu pro rep. animum habuit: primumq. a Calatia, mox a Casilino ueteranos exciuit paternos: quorum exẽplum secuti alii, breui in formam iusti coiere exercitus. Idem Dio, Appianus, & alii. RVSTICOS,] agros enim, assignatos a Caesare tamquam diuturnae militiae praemia, milites ueterani colebant. ep. 7. lib. XVI. ad Att. Octauianus magna molitur: ueteranos, quiqui Casilini, & Calatiae sunt, perduxit ad suam sententiam: nec mirum: quingenos denarios dat: cogitat reliquas colonias obire,

Plane hoc ſpectat, ut ſe duce bellum geratur cum Antonio. Quamquam hoc, Homines ruſticos, nō ad ueteranos tantum, militiae munere iam liberatos, ſed ad duas etiam legiones, Martiā, & Quartam, infra nominatas, pertinet. milites enim legionarij rura colebant, & in XXXI. ruſticis tribubus, quae conſtabant omnes e ciuibus ingenuis, nullo admiſto libertino, ſuffragium ferebant. Cato etiam apud Ciceronē, in libro de Senectute, qui militabant in legionibus, ruſticos fuiſſe omnes oſtendit. Scripſi, inquit, in Originibus, legiones noſtras in eum ſaepe locum profectas alacri animo, & erecto, unde ſe numquā rediuras arbitrarentur. quod igitur adoleſcentes, & ij quidem non ſolum indocti, ſed etiam ruſtici, contemnunt, id docti ſenes extimeſcent? COMMILITONES *tuos*,] ſimul enim Caeſare duce in Gallia meruerant. LEGIONEM *Martiam, legionem Quartam*] uide Phil. 3. & alias, Velleiū, Appianum, Dionem. VT NON *ſit integrum*;] non licet utrumuis, arbitrij tui iam non eſt, reip. curam uel ſuſcipere, uel omittere. bis enim te libertatis defenſorem profeſſus es. IDIBVS. MART.] cum tyrannum occidiſti. EXERCITV. NOVO,] ut Antonium ciſalpina Gallia excluderet.

Argumentum ep. 8.

Scribit de legatis ad Antonium de pace miſſis, quaeq. ſit omnium de Bruto exſpectatio, conſenſioq. ad libertatem recuperandam. Hirtio, & Panſa cos.

Cicero. S. D. Bruto imp. 8.

EO tempore Polla tua miſit, ut ad te ſi quid uellem, darem litterarum, cum, quid ſcriberem, non habebam. omnia enim erant ſuſpenſa propter exſpectationem legatorum: qui quid egiſſent, nihil dum nunciabatur. haec tamen ſcribenda exiſtimaui, primum, ſenatum populumq. R. de te laborare non ſolū ſalutis ſuae cauſſa, ſed etiam dignitatis tuae. admirabilis eſt enim quaedam tui nominis caritas, amorq. in te ſingularis omnium ciuium. ita enim ſperant, atque confidunt, ut antea rege, ſic hoc tempore regno te remp. liberaturum. Romae delectus habetur, totaq. Italia: ſi hic delectus appellandus eſt, cum ultro ſe offerunt omnes: tantus ardor animos hominum occupauit deſiderio libertatis, odioq. diutinae ſeruitutis. De reliquis rebus a te iam exſpectare litteras debemus, quid ipſe agas, quid noſter Hirtius, quid Caeſar meus: quos ſpero breui tempore ſocietate uictoriae tecum copulatos fore. Reliquum eſt, ut de me id ſcribam, quod te ex tuorum litteris & ſpero, & malo cognoſcere; me neque deeſſe ulla in re, neque umquā defuturum dignitati tuae. Fac ualeas.

EXPLANATIO

POLLA] uxor Bruti, quae Triarij fuerat. uide ep. 10. lib. IIX. Paulla eadē uocatur, ut Olla pro aulla. LEGATORVM:] L. Marcij Philippi, L. Calpurnij Piſonis. ep. 4. lib. XII. & Phil. 6. REGNO] domi natu regio. ep. 5. lib. XI. DELECTVS *habetur*,] a Panſa conſule, Hirtio iam cum Octauiano ad Mutinam profecto. ep. 5. lib. XII. MS. *neque deeſſe ulla in re, neque umquam defuturum dignitati tuae*.] notanda uarietas uerborum in eadem ſententia. ep. 6. Mihi gratiſſimum facies, ſi exploratum habebis, tuis laudibus nullo loco nec conſilium, nec ſtudium meum defuturum. Et in eadem infra: Illud tibi perſuadeas uelim, me omnia, quae ad tuam dignitatem augendam pertinebunt, quae eſt per ſe ampliſſima, ſummo ſemper ſtudio ſuſcepturum, & defenſurum.

Argumentum ep. 9.

ROgat Ciceronem, proſpiciat, ne, utroque conſule ad Mutinam amiſſo, hoſtes reip. conualeſcant; monetq. quid agendum iudicet. Eodem anno.

Brutus S. D. Ciceroni. 9.

PANSA amiſſo, quantum detrimenti reſp. acceperit, non te praeterit. nunc auctoritate, & prudentia tua proſpicias oportet, ne inimici noſtri, conſulibus ſublatis, ſperent ſe conualeſcere poſſe. ego, ne conſiſtere poſſit, in Italia Antonius, dabo operam. ſequar eum confeſtim. utrumque me praeſtaturum ſpero, ne aut Ventidius elabatur, aut Antonius in Italia moretur. in primis rogo te, ad hominem uentoſiſſimum Lepidum mittas, ne nobis bellum redintegrare poſſit, Antonio ſibi coniuncto. Nam de Pollione Aſinio, puto te perſpicere,

quid

quid sit facturus. multae, & bonae, & firmae sunt legiones Lepidi, et Asinij. Neque haec iccirco tibi scribo, quod te non eadem animaduertere sciam, sed quod mihi persuasissimum est, Lepidum recte facturum numquam: si forte nobis id de hoc dubium est. Plancum quoque confirmetis, oro: quem spero, pulso Antonio, reip. non defuturum. Si se alpes Antonius transiecerit, constitui praesidium in alpibus collocare, & te de omni re facere certiorem. I I I. Kal. Maij, ex castris, Regij.

EXPLANATIO

PANSA *amisso,*] Hirtinm non nominat; quod in Pansa grauitas, & prudentia maior. INIMICI *nostri,*] uidetur Octanianum significare: qui percussores parentis sui diligere non poterat: id. quod, inita cum Antonio, & Lepido societate, declarauit. ride illud ep. 10, Quantamq. cupiditatem, &c. ELABATUR,] elapsus tamen est, itinere facto difficillimo. ep. 10. & ep. 17. 33. 34. lib. x. VENTOSISSIMUM] leuissimum, atque in primis mobilem. ep. ad M. Brutum: Datum Lepido tempus est, in quo leuitatem eius, saepe perspectam, maioribus in malis experiremur. POLLIONE *Asinio,*] qui longius aberat, quam Lepidus. praeerat enim Hispaniae citeriori. ep. 31. lib. x. PUTO *te perspicere,*] propter amicitiam. non dubito, quin ille tibi suum sensum patefaciat. MULTAE,] quattuor Lepidi, Asinij duae, Appiano teste lib. 3. sed ipse Asinius ep. 32. tres habere se legiones ait. RECTE *facturum numquam:*] fauebat Lepidus Antonij partibus: tum quod percussores Caesaris oderat: tum etiam, quod eius filio nupserat Antonii filia: ipseq. Antonii consulis beneficio pontifex max. in locum Caesaris creatus erat. Appianus, Dio, Plutarchus. PLANCUM] L. plancum, consulem designatum: cuius epistolae sunt lib. x. IN ALPIBUS] ne redire in Italiam possit.

Argumentum ep. 10.

QUeritur de quorundam maleuolentia; & reip. periculum exponit. Eodem anno.

Brutus. S. D. Ciceroni. 10.

NON mihi remp. plus debere arbitror, quam me tibi. gratiorem me esse in te posse, quam isti peruersi sint in me, exploratum habes: si tamen haec temporis uideantur dici caussa, malle me tuum iudicium, quam ex altera parte omnium istorum. tu enim a certo sensu, & uero iudicas de nobis: quod isti ne faciant, summa maleuolētia, & liuore impediuntur. interpellent me, quo minus honoratus sim; dum ne interpellent, quo minus resp. a me commode administrari possit. quae quanto sit in periculo, quam potero breuissime exponam. Primum omnium, quantam perturbationem rerum urbanarum afferat obitus consulum, quantamq. cupiditatem hominibus iniiciat uacuitas, non te fugit. Satis me multa scripsisse, quae litteris commendari possint, arbitror. scio enim cui scribam. Reuertor nunc ad Antonium: qui ex fuga cum paruulā manum peditum haberet, inermium, ergastula soluendo, omneq. genus hominum arripiendo, satis magnum numerum uidetur effecisse. huc accessit manus Ventidij: quae, trans Apenninum itinere facto difficillimo, ad Vada peruenit; atque se ibi cum Antonio coniunxit. est numerus ueteranorum, & armatorum satis frequens cum Ventidio. consilia Antonij haec sint necesse est; aut ad Lepidum ut se conferat, si recipitur: aut Appennino, alpibusq. se teneat, & decursionibus per equites, quos habet multos, uastet ea loca, in quae incurrerit; aut rursus se in Etruriam referat, quod ea pars Italiae sine exercitu est. quod si me Caesar audisset, atque Appenninum transisset: in tantas angustias Antonium compulissem, ut inopia potius, quam ferro, conficeretur. sed neque Caesari imperari potest: nec Caesar exercitui suo: quod utrumque pessimum est. Cum haec talia sint; quo minus, quod ad me pertinebit, homines interpellent, ut supra scripsi, non impedio: haec quemadmodum explicari possint, aut, a te cum explicabuntur, ne impediantur, timeo. alere iam milites non possum. cum ad remp. liberandam accessi, H-S mihi fuit pecuniae CD amplius. tantum abest, ut meae rei familiaris liberum sit quidquam, ut meos iam omnes amicos aere alieno obstrinxerim. septenum numerum legionum alo; qua difficultate, tu arbitrare. non, si uarronis thesauros haberem, sustinere sumptum possem. Cum primum de Antonio exploratum habuero, faciā te certiorem. Tu me amabis, ita, si hoc idem me in te facere senseris. I I I. non. Maij, ex castris, Dertona. Vale.

EXPLANATIO

NON *mihi remp. plus debere arbitror,*] quae tamen mihi, ob tyrannum a me caesum, plurimum debet. POSSE,] aliquando posse; cum nunc non possim. ISTI *peruersi*] In ep. ad M. Brutum; Quo die decreui, ut D. Bruti nomen in fastis adscriberetur, cognoui paullo plures in senatu maleuolos esse, quem gratos. SI *tamen haec temporis uideantur dici caussa,*] quod si haec a me ideo dici

uidentur, ut gratiam a te ineam, cuius opera, studioq. indigeam. MALVM *me tuum iudicium*,] hoc refertur ad illud, Exploratum habes. Hunc locum olim emendauimus ex duobus antiquis libris, Vincentij Riccij, & Pauli Boti: quibus aliqua ex parte suffragantur ij, quibus nunc utor. in uno tamen est, Videatur, non Videantur. in omnibus autem Hoc, non Haec: ut legi etiam recte possit, Si tamen hoc temporis uideatur dici caussa. A *certo sensu*,] qui non errat, sed, quale quidque est, tale iudicat. CONSVLVM,] Hirtij, & Pansae. CVPIDITATEM] rerum nouarum. Suspicionem suam de Octauiano significat: qui consulatum petijt, non adeptus cum Antonio se coniunxit. Idem ep. 9. significauit: idem & M. Brutus in sua ad Ciceronem epistola: idem & Plancus ep. 24. lib. x. VACVITAS,] uacua consulatu resp. Alibi Cicero, Vacuitas ab angoribus, Vacuitas aegritudinis. QVAE *litteris commendari possint*,] & hoc ad Octauianum pertinet. SATIS *magnum numerum uidetur effecisse*.] speciem exercitus effecit, ep. 13. lib. XIII. MANVS *Ventidij*:] tres legiones. ep. 33. 34. lib. x. AD VADA] qui locus iacet inter Alpes, & Appenninum, impeditissimus ad iter faciendum. ep. 13. QVOS *habet multos*,] ep. 33. 34. lib. x. RVRSVS] non, Rursus, ut in Etruriam, (neque enim fuerat Antonius antea cum exercitu in Etruria) sed, Rursus, in Italiam. AD. ME] ad honorem meum. VT *supra scripsi*,] in eadem epistola. supra, & antea differunt. supra, rem significat: antea tempus. quo modo etiam differunt Adhuc, & Hactenus. ep. 9. lib. VI. Tibi & illa polliceor, quae supra scripsi. Et ep. 6. lib. IX. Quod tibi supra scripsi, Curionem frigere: iam Calet. Et pro Caecina: Ille, quem supra deformaui. HS MIHI *fuit pecuniae* CD *amplius*.] CD, ualet quadringenties, hoc est, duodecies centena scutatorum millia. AMICOS] & in ijs legatum suum, Q. Pontium Aquilam. Dio lib. XLVI. SEPTENVM *numerum*] sic placet: & sic omnes habent mei ueteres libri. VARONIS] significat Antonium, qui thesauros C. Caesaris, ad Opis aedem depositos, abstulerat. Phil. 2. & ep. ad Att. & omnis historia. uarronis autem, pro nequam hominis, & dissoluti. uide ep. ult. lib. IX. Ille Baro. SVSTINERE. SVMPTVM] in alijs, Subsistere sumptui: in duobus antiquis, Sufficere sumptui. Omnis recte. TV *me amabis, ita, si hoc idem in te facere senseris*.] blanda simul, & ingeniosa petitio, conferenda cum illa Planci, ep. 9. lib. x. Te, ut diligas me, si mutuo te facturum scis, rogo. DERTONA.] colonia inter Genuam, & Placentiam. Plinius lib. III. cap. 5. Strabo lib. V.

Argumentum ep. 11.

Merita Ciceronis erga se attingit: Antonij profectionem ad Lepidum, dubiam Planci fidem, suum in remp. studium significat. Eodem anno.

Brutus imp. cos. des. S. D. Ciceroni. 11.

EODEM *exemplo litterae a te mihi redditae sunt, quo pueri mei attulerunt. Tantum me tibi debere existimo, quantum persoluere difficile est. Scripsi tibi, quae hic gererentur. In itinere est Antonius: ad Lepidū proficiscitur: ne de Planco quidem spem adhuc abiecit, ut ex libellis eius animaduerti, qui in me inciderunt: in quibus, quos ad Asiniū, quos ad Lepidum, quos ad Plancum mitteret, scribebat. ego tamen nō habui ambiguum, & statim ad Plancum misi; & biduo ab Allobrogibus, & totius Galliae legatos exspecto; quos confirmatos domum remittam. Tu, quae istic opus erunt administrari, prospicies, ut ex tua uoluntate, reiq. pub. commodo fiant. maleuolentiae hominum in me, si poteris, occurres: si non poteris, hoc te consolabere, quod me de statu meo nullis contumelijs deterrere possunt. Pridie non. Maij, ex castris, finibus Statiellensium.*

EXPLANATIO

QVANTVM *persoluere difficile est*.] Persoluere, quod debetur; Parem gratiam referre; Assequi merita; eleganter dicuntur eodem sensu. ANTONIVS:] proelio uictus ad Mutinam. AD LEPIDVM] cuius exercitu sperant bellum se posse renouare. quod accidit. SPEM] ob amicitiam, quae inter eos fuit ep. 33. lib. x. EX LIBELLIS] Libelli differunt ab epistolis, tum quia breuiores, ut arbitror; tum etiam, quia non eodem modo complicabantur. ideo saepe legitur in antiquis lapidibus, libertus a libellis, libertus ab epistolis. QVOS *ad Asinium, quos ad Lepidum, quos ad Plancum*] his tres & exercitibus praeerant: &, quia Caesarianarum partium omnes fuerant, propterea & spem in ijs Antonius collocabat, & ab ijsdem Brutus timendum existimabat: ut ep. 9. A a *Allobrogibus*,] qui erant in prouincia Bruti. GALLIAE] cisalpine. nam transalpina ad Planci pertinebat imperium, excepta Narbonensi, quam Caesar, cum ei finitima Hispania, Lepido regendam attribuerat. CONFIRMATOS] fide, & animo. QVAE *istic opus erunt administrari*,] haec opus sunt, Latine dici scio: haec opus sunt administrari, quam Latine dicatur, uidero. PROSPICIES,] uides enim, quam non desint, qui caussam reip. tuentibus obsistant. prospiciendum igitur, & magna cum praecauendum, ne parum recte fiant, quae fieri opus erit. OCCVRRES:] obuiam ibis, resistes.

translatio ab ijs,qui occurrentes progredi aliquem non finunt. STATIELLENSIVM.] Statiellos,non Statiellenses,nominat,locatq. in parte Liguriae cisalpina Plinius lib.III.cap.5.idem Statiellas urbem lib.XXXI.cap.2.appellat:unde Statiellenses populi dici possunt.

Argumentum ep. 12.

ITa queritur, bellum ab Antonio renouatum, ut in eo nonnullam Bruti *culpam uideatur agnoscere.*

Cicero S. D. Bruto *imp.cos.des.* 12.

TRES uno die a te accepi epistolas; unam breuē, quam Flacco Volumnio dederas; duas pleniores, quarum alteram tabellarius T. Vibij attulit, alteram ad me misit Lupus. Ex tuis litteris, & ex Graeceij oratione non modo non restinctum bellum, sed etiam inflammatum uidetur. non dubito autē pro tua singulari prudentia, quin perspicias, si aliquid firmitatis nactus sit Antonius, omnia illa tua praeclara in remp. merita ad nihilum esse uentura. ita enim Romam erat nunciatum, ita persuasum omnibus, cum paucis inermis, perterritis metu, fracto animo fugisse Antonium. qui si ita se habet, ut, quemadmodum audiebam de Graeceio, confligi cum eo sine periculo non possit: non ille mihi fugisse Mutina uidetur, sed locum belli gerendi mutasse. itaque homines alij facti sunt. nonnulli etiam queruntur, quod persecuti non sitis. opprimi potuisse, si celeritas adhibita esset, existimant. omnino EST *hoc populi, maximeq. nostri; in eo potissimum abuti libertate, per quem eam consecutus sit. sed tamen prouidendum est, ne quae iusta querella esse possit. res sic se habet. is bellum confecerit, qui Antonium oppresserit. hoc quam habeat uim, te existimare malo, quam me apertius scribere. Vale.*

EXPLANATIO

OMNIA *illa*] tria potissimum, necem Caesaris, copias reip. caussa comparatas, Mutinensem uictoriam, ep.7.14. AD. NIHILVM *esse uentura.*] partam antea gloriam amittes. Ad nihilum recidere, Phil.8. INERMIS,] pro, Inermibus, ep.34.lib.x. ALII *facti sunt.*] non ijdem sunt, qui erant: mutati sunt. Plautus in Trin. Verbis paucis quam cito alium fecisti me. POTISSIMVM *abuti libertate,*] monet Brutū, ne cōmittat, ut populus de eo queri iure possit. PER *quem eam consecutus sit.*] per ipsum Decimū libertatē ciuitas recuperauerat, Caesare interfecto. IS *bellum confecerit, qui Antonium oppresserit.*] idē ep.13.19.20.lib.x. QVAM *habeat uim,*] opinor, hoc dicit: plus tibi resp. debebit, quam celli quis liberatoribus suis. APERTIVS] ne, si scribam apertius, laedam alios de rep. bene meritos.

Argumentum ep. 13.

TArditatem suam excusat in Antonio persequendo: quo res in statu sit, exponit. Eodem anno.

Brutus *imp.cos.des. S. D. Ciceroni.* 13.

IAM non ago tibi gratias. cui enim re uix referre possum, huic uerbis non patitur res satisfieri. Attēdere te uolo, quae in manibus sunt. qua enim prudentia es, nihil te fugiet, si meas litteras diligenter legeris. Sequi confestim Antonium bis de caussis, Cicero, non potui. eram sine equitibus, sine iumentis: Hirtium perisse nesciebā; Caesari uō credebam prius, quam conuenissem, & collocutus essem. hic dies hoc modo abijt. postridie mane a Pansa sum accersitus Bononiā. cum in itinere essem, nūciatum mihi est, eum mortuum esse. recurri ad meas copiolas. sic enim uere eas appellare possum. sunt extenuatissimae, & inopia omnium rerum pessime acceptae. biduo me Antonius antecessit, itinera multo maiora fugiens, quam ego sequens. ille enim ijt passim, ego ordinatim. quacūque iuit, ergastula soluit, homines abripuit: constitit nusquam prius, quam ad Vada uenit: quem locum uolo tibi esse notum. iacet inter Apenninum, & alpes, impeditissimus ad iter faciendum. cum abessem ab eo millia passuum triginta, & se iam Ventidius coniunxisset; concio eius ad me est allata; in qua petere coepit a militibus, ut se trans alpes sequerentur: sibi cū M. Lepido conuenire. succlamatum est, & frequenter a militibus Ventidianis, (nam suos ualde quam paucos habet) sibi aut in Italia pereundum esse, aut uincendum. & orare coeperunt, ut Pollentiam iter facerent. cum sustinere eos non posset, in posterum diem iter suum contulit. hac re mihi nunciata, statim quinque cohortes Pollentiam praemisi, meumq. iter eo contuli. hora ante praesidium

meum

meum Pollentiam uenit, quam Trebellius cũ equitibus. sane quam sum gauisus: in hoc enim uictoriam puto consistere. in spem uenerant, quod neque Planci quatuor legiones omnibus suis copijs pares arbitrabantur; neque ex Italia tam celeriter exercitum transijci posse credebant. quos ipsi adhuc satis arrogantes Allobroges, equitatusq. omnis, qui eo praemissus erat a nobis, sustinebant; nostroq. aduentu sustineri facilius posse cõfidimus. tamen, si quo etiam casu Isaram se traiecerint; ne quid detrimenti reip. iniungent, summa a nobis dabitur opera. Vos magnum animum, optimamq. spem de summa reip. habere uolumus; cum & nos, & exercitus nostros, singulari concordia coniunctos, ad omnia pro nobis uideatis paratos. sed tamen nihil de diligẽtia remittere debetis, dareq. operam, ut quamparatissimi ab exercitu, reliquisq. rebus pro uestra salute contra sceleratissimam conspirationem hostium confligamus. qui quidem eas copias, quas diu simulatione reip. comparabant, subito ad patriae periculum conuerterunt.

EXPLANATIO

CVI *enim re uix referre possam, &c.*] accepti beneficij magnitudinem uarie demonstramus. ep. XI. Tam me tibi debere existimo, quantũ persoluere difficile est. Pertinet ad hanc sentẽtiam illud ep. 4. lib. I. Si uitam pro tua dignitate profundam, nullam partem uideat tuorum meritorum assecutus. Et ep. 8. eiusdem libri: Nullam partem tuorum meritorum non modo referenda, sed ne cogitanda quidẽ gratia assequi possum. Et ep. 24. lib. X. Cuius ille tanta merita habet, quanta nemo, praeter me. NON *credebam*] cur crederet eius filio, quẽ occiderat? CONVENISSEM,] conueniri noluit. Appianus lib. III. BONONIAM.] quo ex pugna fugerat. Appianus, Dio. PESSIME *acceptae.*] diuturna Mutinae obsidione. ITINERA *multo maiora fugiens, quam ego sequens.*] ita dixit, Itinera fugere, & Itinera sequi, ut dicebant ueteres, Ire uiam, Redire uiam. est autem, Itinera fugere, & Itinera sequi, pro, in itineribus fugere, & sequi. quod omnino durius: itaque malim, Itinere multo maiore. ERGASTVLA *soluit,*] ep. 10. VADA] ep. 10. & Plinius lib. III. cap. 5. CONIVNXISSET;] ep. 10. POLLENTIAM] Plinius lib. III. cap. 5. TREBELLIVS] is, qui tribunus pl. collegae suo Dolabellae, de tabulis nouis legem ferenti restiterat. Phil. 6. 10. & Dio lib. XLII. PLANCI *quatuor legiones*] ep. 24. lib. X. EXERCITVM] reip. QVOS *ipsi adhuc satis arroganter Allobroges sustinebant;*] Cum dicat, Ipsi, apparet Pollentiam, quae ab Antonio oppugnabatur, opidum Allobrogum fuisse. Pollentiam autem cis alpes esse, tum haec epistola demonstrat, tum Silius poeta lib. XI. cum ait:

Vercellae, fuscique ferax Pollentia nilli.

nam Plinius unam uidetur agnoscere Pollentiam, quam in maiore Balearium insula statuit. Strabo nullam nominat. Quod si Pollentia, ut ostẽdi, opidum Allobrogum fuit: Allobrogum ditionem & cis alpes, & in alpibus, trans alpes etiam fuisse dicemus. trans alpes enim eos ponit Plinius in prouincia Narbonensi: idq. confirmat lib. XIIX. cap. 8. Trans alpes, inquit, in Allobrogum tantum, Aruernorumq. agro pertinax, in ceteris ibi partibus biennio in triticum transit. Assentitur Strabo lib. IV. Arroganter, dixit, pro, animose, & turpiter. ISARAM] ep. 15. 21. lib. X. NOS,] me, & Plancum, qui trans alpes erat.

Argumentum ep. 14.

Respondet Bruti litteris de decemuiris creandis, de Octauiano ornando, de legionibus Martia, & Quarta, de pecunia. Addit hominum admirationem propter bellum renatum, cuius exitus ne timeatur, ad ipsum Brutum pertinere dicit. Eodem anno.

Cicero S. D. Bruto imp. 14.

MIRABILITER, *mi Brute, laetos, mea consilia, measq. sententias a te probari de decemuiris, de ornando adolescente. sed quid refert? mihi crede, homini non glorioso, plane iam Brute frigeo. ὄργανον enim erat meum senatus: id iam est dissolutum. tantam spem attulerat exploratae uictoriae tua praeclara Mutina eruptio, fuga Antonij conciso exercitu, ut omnium animi relaxati sint; meaeq. illae uehementes contentiones tamquam σκιαμαχίαι esse uideantur. Sed, ut ad rem redeam: legionem Martiam, & Quartam negant, qui illas norunt, ulla condicione ad te posse perduci. Pecuniae, quam desideras, ratio potest haberi, eaq. habebitur. De Bruto accersendo, Caesareq. ad Italiae praesidium tenendo, ualde tibi assentior: sed, ut scribis, habes obtrectatores, quos equidem facillime sustineo; sed impediunt tamen. Ex Africa legiones exspectantur: sed bellum istic renatum homines mirantur. nihil tam praeter spem umquam. nam, die tuo natali uictoria nunciata, in multa saecula uidebamus remp. liberatam. noui timores retexunt superiora. scripsisti autem ad me ijs, quas idibus Maij dedisti, modo te accepisse a Planco litteras, non recipi a Lepido Antonium. id si ita est, omnia faciliora: sin aliter,*

sin aliter, magnum negotium: cuius exitum ne extimescam, tuae partes sunt. ego plus, quam feci, facere non possum, te tamen, id quod spero, omnium maximum, & clarissimum uidere cupio. Vale.

EXPLANATIO

DE *decemuiris*,] aut creatis, aut creandis, qui consulatus ab Antonio gesti rationem reposcerent. Appianus lib. III. & ep. 20. 21. & ad Att. ep. 19. lib. XV. ADOLESCENTE.] Octauiano. HOMINI *non glorioso*,] qui me iactare non soleo: nihil ad ueritatem addo. FRIGEO.] languidiores factae sunt actiones meae. *ὄργανον*] instrumentum, quo utebar: quo dissoluto, quid agere possum? itaque plane iam frigeo. MVTINA.] sic placet; quamquã omnes antiqui libri, praeter unum, habent, Mutinae. CONTENTIONES] actiones uehementes, ep. 1. lib. 1. & ep. 6. lib. 2. *Σκιαμαχίαι*] umbratiles pugnae. QVI *illas norunt*,] male in Decimum animatae erant legiones illae: quia cum C. Caesare, quem occiderat Decimus, diu militauerant. RATIO *potest haberi*,] curari tibi pecunia potest. ep. 10. BRVTO] Marco, qui cum Cassio mare transierat, copiasq. comparauerat. ACCERSENDO,] in Italiam. AD *Italiae praesidium tenendo*,] ut Decimus Antonium persequeretur, Caesar Italiae praesidio esset. LEGIONES]. ueteranae. ep. 26. & lib. X. ep. 24. DIE *suo natali*] uide ep. ad M. Brutum, cuius initium, Messallam. IN MVLTA *saecula*] sic oratione 2. in Rullum: In hunc annum professus sum otij me, & concordiae patronum. RETEXVNT] mutant, translatio, qua & Matius utitur ep. 28. MODO]. paullo ante. TVAE *partes sunt*.] ep. 21. Vide, ne tua iam, mi Brute, culpa futura sit, si ego quidquam timeam. FACERE *non possum*.] uere, nihil enim omisit, ut Antonium perderet, infensum libertati. quod Philippici libri testantur.

Argumentum ep. 15.

LAudat officium, & diligentiam Bruti: magnamq. ex illius, & Planci coniunctione laetitiam senatus, & populi R. significat: hortatur, ut in tuenda rep. se ipsum uincat. Eodem anno.

Cicero S. D. Bruto imp. 15.

ETSI *mihi tuae litterae iucundissimae sunt: tamen iucundius fuit, quod in summa occupatione tua Planco collegae mandasti, ut te mihi per litteras excusaret. quod fecit ille diligenter. mihi autem nihil amabilius officio tuo, & diligentia. Coniunctio tua cum collega, concordiaq. uestra, quae litteris communibus declarata est, senatui, populoq. R. gratissima accidit. Quod superest, perge, mi Brute, & iam non cum alijs, tecum ipse certa. Plura scribere non debeo, praesertim ad te, quo magistro breuitatis uti cogito. Litteras tuas uehementer exspecto, & quidem tales, quales maxime opto.*

EXPLANATIO

PLANCO *collegae mandasti*,] iam se Plancus Bruto coniunxerat. Velleius lib. 2. Plancus dubia, id est sua fide, diu, quarum esset partium, secum luctatus, ac sibi difficile consentiens, & nunc adiutor D. Bruti, collegae sui, mox eiusdem proditor. Et Appianus lib. III. SENATVI, *populoq. R. gratissima accidit*.] Idem ad Plancum ep. 22. lib. X. Concordia uestra, quae senatui declarata litteris uestris est, mirifice, & senatus, & cuncta ciuitas delectata est. MAGISTRO *breuitatis*] breuitatem in scribendo amabat Decimus. ep. 24. 25. TALES,] quae oppressum Antonium significent.

Argumentum ep. 16.

COmmendat L. Aelium Lamiam in petitione praeturae. Antonio, & Dolabella cos.

Cicero S. D. Bruto imp. 16.

PERMAGNI *interest, quo tibi haec tempore epistola reddita sit; utrum, cum sollicitudinis aliquid haberes; an, cum ab omni molestia uacuus esses. itaque ei praecepi, quem ad te misi, ut tempus obseruaret epistolae tibi*

tibi reddendae. nam, quaemadmodum coram, qui ad nos intempestiue adeunt, molesti saepe sunt: sic epistolae offendunt, non loco redditae. si autem, ut spero, nihil te perturbat, nihil impedit; & ille, cui mandaui, satis scite, & commode tempus ad te cepit adeundi: confido me, quod uelim, a te facile impetraturum. L. Lamia praeturam petit. hoc ego utor uno omnium plurimum. magna uetustas, magnaq. consuetudo intercedit: quodq. plurimum ualet, nihil mihi eius est familiaritate iucundius. magnoq. praeterea beneficio eius, magnoq. merito sum obligatus. nam Clodianis temporibus, cum equestris ordinis princeps esset, proq. mea salute acerrime propugnaret, a Gabinio cos. relegatus est: quod ante id tempus ciui Romano Romae contigit nemini. hoc cum populus R. meminerit, me ipsum non meminisse turpissimum est. quapropter persuade tibi, mi Brute, me petere praeturam. quamquam enim Lamia summo splendore, summa gratia est, usus magnificentissimo munere aedilicio: tamen, quasi ea ita non essent, ego suscepi totum negotium. nunc, si me tanti facis, quanti certe facis; quando equitum centurias tenes, in quibus regnas, mitte ad Lupum nostrum, ut is nobis eas centurias conficiat. Nō tenebo te pluribus: ponam in extremo, quod sentio. nihil est Brute, cum omnia a te exspectem, quod mihi gratius facere possis. Vale.

EXPLANATIO

NON. LOCO] non alieno tempore, cum reddendae non sunt, non opportune. lib. III. de Leg. Senatori tria iussa sunt, ut adsit; nam grauitatem res habet, cum frequens ordo est: ut loco dicat, idest rogatus: ut modo, ne sit infinitus. Et in Partit. Loco tu quidem quaeris: sed planius, quod ois, explicabitur, cum ad orationis ipsius, quaestionumq. rationem uenero. Et Terentius in Heaut. In loco, ego uero laudo. L. LAMIA] gentis Aeliae, cuius auctor antiquissimus fuisse Lamus uidetur: unde Lamia cognomen gentis. Horatius: Aeli, uetusto nobilis ab Lamo. Eiusdem gentis Mamurra ille Formianus fuit, quo Caesar in Gallia praefecto fabrum usus est. VETVSTAS,] ep. 15. lib. v. & ep. 10. lib. x. NIHIL *mihi eius est familiaritate iucundius.*] ep. 20. lib. XII. Ad haec officia, uel merita potius, iucundissima consuetudo accedit, ut nullo prorsus plus homine delecter. CVM *equestris ordinis princeps esset,*] hoc tempore non equestris, sed senatorij ordinis Lamia dicebatur. minoris enim ordinis appellationem omittebat, qui maiorem adeptus erat. RELEGATVS *est:*] uide ep. 29. lib. XII. & orationem pro Sextio, & pro domo. SVMMA *gratia*] apud populum, qui maxime muneribus aedilicijs conciliabatur. ep. sequenti. VSVS *magnificentissimo munere aedilicio:*] Functus est aedilicio maximo munere, dixit Cicero de P. Crasso lib. 2. Off. de L. Crasso autem: Magnificentissima aedilitate functus est. Fuerat autem aedilis Lamia biennio ante; quod erat legitimum spatium inter aedilitatem, & praeturam. ep. 25. lib. x. MITTE *ad Lupum nostrum,*] pro, significa Lupo nostro. Modus loquendi Tullio familiaris. ad Att. ep. 10. lib. XIII. Hodie Spintherem exspecto: misit enim Brutus ad me. Et ad Tironem, ep. 9. lib. XVI. Curio misi, ut medico honos haberetur.

Argumentum ep. 17.

COmmendat eundem Lamiam, & uidetur hanc epistolam aliquanto post superiorem scripsisse. Eodem anno.

Cicero S. D. Bruto imp. 17.

LAMIA uno omnium familiarissime utor. magna eius in me non dico officia, sed merita, eaq. sunt populo R. notissima. is, magnificentissimo munere aedilitatis perfunctus, petit praeturam: omnesq. intelligunt, nec dignitatem ei deesse, nec gratiam. sed is ambitus exstare uidetur, ut ego omnia pertimescam, totamq. petitionem Lamiae mihi sustinendam putem. in ea re quantum me possis adiuuare, facile perspicio: nec uero, quantum mea caussa uelis, dubito. uelim igitur, mi Brute, sibi persuadeas, nihil me maiore studio a te petere, nihil te mihi gratius facere posse, quam si omnibus tuis opibus, omni studio Lamiam in petitione iuueris. quod ut facias, uehementer te rogo. Vale.

EXPLANATIO

NON. DICO *officia, sed merita,*] uinci meritis officia, declarat hic locus, & ille ep. 29. lib. XII. Ad haec officia, uel merita potius, iucundissima consuetudo accedit. NEC *dignitatem ei deesse, nec gratiam.*] ep. superiore: Summo splendore, summa gratia est. AMBITVS *exstare*] & consuetudine Latini sermonis adducor, & praeterea quinque ueterum librorum testimonio, ut probem, Exstare, non probem, Excitare, quod alijs placet. OMNIBVS *tuis opibus,*] pro eo, quantum ualebis. ep. 22.

Argumentum ep. 18.

Reprehendit in Decimo nonnullam timoris significationem. Scripta est post interfectos Hirtium, & Pansam, consules.

Cicero S. D. Bruto imp. 18.

ETSI ex mandatis, quae Galbae, Volumnioq. ad senatum dedisti, quid timendum, suspicandumq. putares, suspicabamur; tamen timidiora mandata uidebantur. quam erat dignum tua, populiq. R. uictoria. senatus autem, mi Brute, fortis est, & habet fortes duces: itaque moleste ferebat. se a te, quem omnium, quicumque fuissent, fortissimum iudicaret, timidum, atque ignauum iudicari. etenim eum, te incluso, spem maximam omnes habuissent in tua uirtute, florente Antonio; quis erat, qui quidquam timeret, profligato illo, te liberato? Nec uero Lepidum timebamus. quis enim esset, qui illum tã furiosum arbitraretur, ut, qui in maximo bello pacem uelle se dixisset, is in optatissima pace bellum reip. iudicaret? Nec dubito. quin tu plus prouideas. sed tamen, tam recẽti gratulatione, quam tuo nomine ad omnia deorum templa fecimus, renouatio timoris magnam molestiam afferebat. Quare uelim equidem, id quod spero, ut plane abiectus, & fractus sit Antonius: sin aliquid uirium forte collegerit; sentiet, nec senatui consiliũ, nec populo R. uirtutẽ deesse, nec reip. te uiuo, imperatorem. XIV. Kal. Iun. Vale.

EXPLANATIO

GALBAE } ep. 30. lib. x. VICTORIA. } Mutinensi. FORTES *duces:* } quorum auctoritate, & consilio regitur. Se ipsum modeste significat. quod aliquanto apertius in ep. ad M. Brutum: Non semper eundem populum habebitis, neque senatum, neque senatus ducem. IN. MAXIMO *bello,* } florente Antonio, ante Mutinense proelium ep. 27. lib. x. & Phil. 13. PLVS } quam nos, qui Romae sumus: cum tu ab Antonio, & Lepido non longe absis. GRATVLATIONE } gratulabantur in uictoria diis immortalibus. ep. 4. 5. lib. xv. & Phil. 14. TVO *nomine* } quod esses obsidione liberatus. ep. 19. ad M. Brutum. SIN *aliquid uirium forte collegerit;* } ep. 12. Si aliquid firmitatis nactus sit. Et in eadem, infra: Si ita se habet, ut confligi cum eo sine periculo non possit.

Argumentum ep. 19.

Reip. uicem timet: Vicetinos commendat. Eodem anno.

Cicero S. D. Bruto imp. 19.

AD senatum quas litteras misi, uelim prius perlegas; & si qua tibi uidebuntur, commutes. necessario me scripsisse, ipse animaduertes. nam cum putarem. Quartam, & Martiam legiones mecum futuras, ut Druso, Paulloq. placuerat, uobis assentientibus; minus de reliquis rebus laborandum existimaui. nunc uero cũ sim cum tironibus egentissimis; ualde & meam, & uestram uicem timeam necesse est. Vicetini me, & M. Brutũ praecipue obseruant. his ne quam patiare iniuriam fieri in senatu uernarum caussa, a te peto. caussam habent optimã, officium in remp. summum, genus hominum aduersariorum seditiosum, et inertissimum XII. Kal. Iun. Vercellis.

EXPLANATIO

MECVM *futuras,* } post mortem consulum. uide ep. 14. DRVSO, } senatori, Liuiae gentis, patri fortasse Liuiae Drusillae, quae Augusti uxor fuit. ep. 16. ad Att. lib. IV. Drusus reus factus est. Si modo idem est. PAVLLOQ. } L. Aemilio Paullo, qui consul fuerat cum C. Marcello. ep. 12. lib. xv. Frater fuit M. Lepidi, eoq. mox triumuiro proscriptus est. VOBIS *assentientibus;* } reliquo senatu. DE *reliquis rebus* } quas cum peterem, non impetrabam. ET. MEAM, *& uestram uicem timeam* } ne quid mihi, & uobis accidat aduersi. ep. 5. lib. IV. An illius uicem, credo, doles? Et pro Domo: Mihi uni necesse erit, & meam, & aliorum uicem pertimescere? Timere uicem alicuius, est timere quod ad illum spectat. VERNARVM } uernis comparat Vicetinorum aduersarios, ut homines nequam, abiectosq. significet. VERCELLIS. } firmissimum transpadanae regionis municipium Tacitus appellat lib. XVII.

Argumentum ep. 20.

Timere se ait Ciceronis caussa; eumq. monet, ut ueteranorum animos sibi reconciliet. Eodem anno.

Brutus imp. S. D. Ciceroni. 20.

Quod pro me non facio, id pro te facere meus in te amor, tuaq. officia cogunt, ut timeam. saepe enim mihi cum esset dictum, neque a me contemptum, nouissime Labeo Segnlius, homo sui simillimus, narrauit mihi, apud Caesarem se fuisse, multumq. sermonem de te habitum esse: ipsum Caesarem nihil sane de te questum, nisi dictum, quod diceret te dixisse laudandum adolescentem, ornandum, tollendum; se non esse cōmissurum, ut tolli possit. hoc ego Labeonem credo illi retulisse, aut finxisse dictum, non ab adolescente prolatum. Veteranos uero pessime loqui uolebat Labeo me credere, & tibi ab in ijs instare periculum, maximeq. indignari, quod in x uiris neque Caesar, neque ego habiti essemus, atque omnia ad uestrum arbitrium essent collata. Haec cum audissem, & iam in itinere essem, committendum nou putaui, prius ut alpes trasgrederer, quam, quid istic ageretur, scirem. nam de tuo periculo crede mihi, iactatione uerborum, et denunciatione periculi sperare eoste pertimefacto, adolescente impulso, posse magna consequi praemia; & totam istam cantilenam ex hoc pendere, ut quamplurimum lucri faciant. neque tamen non te cautum esse uolo, & insidias uitantem. nihil enim tua mihi uita potest esse iucundius, neque carius. illud uide, ne, timendo, magis timere cogare: &, quibus rebus potest occurri ueteranis, occurras: primum, quod desiderant de decemuiris, facias: deinde, de premijs, si tibi uidetur, agros militum eorum, qui cum Antonio ueterani fuerunt, his dandos censeas ab utrisque nobis: de nummis, lente, ac ratione habita pecuniae: senatum de ea re constituturum. quattuor legionibus ijs, quibus agros dandos censuistis, uideo facultatem fore ex agris Sullanis, et agro Campano. aequaliter, aut sorte agros legionibus assignari puto oportere. Haec me tibi scribere non prudentia mea hortatur. sed amor in te, & cupiditas otij; quod sine te consistere non potest. Ego, nisi ualde necesse fuerit, ex Italia non excedam. legiones armo, paro: spero me non pessimum exercitum habiturum ad omnes casus, & impetus hominum. de exercitu, quem Pansa habuit, legionem mihi Caesar non remittit. Ad has litteras statim mihi rescribe; tuorumq. aliquem mitte, si quid reconditum magis erit, meq. scire opus esse putaris. Vale. IIX. Kal. Iun. Eporaedia.

EXPLANATIO

Homo *sui simillimus*, ǂ idem, qui soler esse. Accipiendum in malam partem. Caesarem ǂ Octauianum. Nisi. dictum, ǂ dictum dicere, est breuem, & acutam sententiam dicere. hic, Dictū, nomen est, pro breui sententia. Adolescentem, ǂ ipsum Caesarem. Tollendum; ǂ ambiguum uerbum. nam & ad honorem, & ad necem pertinet. Velleius lib. 2. Hoc est illud tempus, quo Cicero, insito amore Pompeianarum partium, Caesarem laudandum, & tollendum censebat; cum aliud diceret, aliud intelligi uellet. Suetonius in Augusto: Vt cognouit, Antonium post fugam a M. Lepido receptum, ceterosq. duces & exercitus consentire pro partibus: caussam optimatium sine cunctatione deseruit, ad praetextum mutatae uoluntatis dicta, factaq. quorundam calumniatus, quasi alij se puerum, alij ornandum, tollendumq. iactassent, ne aut sibi, aut ueteranis par gratia referretur. Decemviris ǂ ideo creatis, ut ab Antonio gesti consulatus rationem reposcerent. ep. 14. & 21. Appianus lib. III. Ad *uestrum arbitrium* ǂ qui estis in urbe, nobis neglectis, qui pro rep. pugnamus. Erat autem Cicero in decem uiris. ep. seq. In itinera ǂ persequebatur M. Antonium. Prius *ut Alpes transgrederer*, ǂ mēdosus uidetur epistolarum ordo. nam si nondum Alpes transgressus est, coniungi Planco nondum potuit. at coniunctus uidetur ep. 15. Eos, ǂ ueteranos. Totam *istam cantilenam* ǂ totū hoc, quod isti iactant, atque in te conferunt. cantilena enim, & id, quod canitur, & id, quod crebris sermonibus usurpatur: ut ad Att. ep. 17. lib. I. Crebro mihi insusurrat, Epicharmus cantilenam illā suam: Νᾶφε μέμνασ' ἀπιστεῖν. inde adagium, cantilenam eandem canere, apud Terentium in Phorm. Accipitur interdum pro conuicio. nam, ut ait Festus, Occentassint, antiqui dicebant, quod nunc, conuicium fecerint, dicimus: quod id clare, & cum quodam canore fit: inde Cantilenam dici, non cantus iucunditatem, puto. Occvrri ǂ ut iratos mitiges. Qvod *desiderant de decemuiris*, ǂ ut in ijs ego, & Caesar simus. Ab. vtrisqve *nobis*: ǂ a me, & Caesare. De. nvmmis, ǂ quos ueterani appetunt. Lente, ǂ agas. Constitvrvm. ǂ dicas. Qvattvor *legionibus ijs*, ǂ opinor significari Martiam, Quartam, Septimam, quae cum Hirtio & Pansa contra Antonium pugnauerant, & unam praeterea Decimi, quae nominatur ep. 24. lib. x. Ex *agris Sullanis*, ǂ sic quinque libri ueteres. agros dicit, quos dictator Sulla, municipijs ademptos Marianarum partium studiosis, publicauerat. ep. 4. lib. XIII. Agro *campano*. ǂ ea scilicet parte, quam C. Caesar primo suo consulatu non diuiserat. uide ep. 9. lib. I. & ep. 10. lib. IIX. Legionem ǂ tironum. nam ueterani cum Pansa non fuere. uide ep. 30. lib. I. *Eporedia*. ǂ Opidum in

Gallia

Gallia cisalpina,transpadana,Sibyllinis libris a populo R. condi iussum,nou procul a Vercellis, Plinis lib.III.cap.17.Tacitus lib.XVII. firmissimum transpadanae regiouis muuicipium uocat.

Argumentum ep. 21.

RESpondet superiori epistolae.

Cicero S. D. Bruto imp. 21.

DII isti Segulio male faciant, homini nequissimo omnium, qui sunt, qui fuerunt, qui futuri sunt. quid? tu illum tecum solum, aut cum Caesare, qui neminem praetermiserit, quicum loqui potuerit, cui non eadem ista dixeris? te tamen, mi Brute, sic amo, ut debeo, quod istud, quidquid esset, nugarum me scire uoluisti: signum enim magnum amoris dedisti. Nam, quod idem Segulius ait ueteranos queri, quod tu, & Caesar in decē uiris non essetis; utinam ne ego quidem essem: quid enim molestius? sed tamen, cum ego sensissem, de ijs, qui exercitus haberent, sententiam ferri oportere; ijdem illi, qui solent, reclamarunt: itaque excepti etiam estis, me uehementer repugnāte. quocirca Segulium negligamus, qui res nouas quaerit: non quo ueterem comederit: nullam enim habuit: sed hanc ipsam recentem nouam deuorauit. Quod autem scribis, te, quod pro te ipso non facias, id pro me facere, ut de me timeas aliquid: omni te, uir optime, mibiq. carissime Brute, de me metu libero. ego enim, quae prouideri poterunt, non fallar in ijs: quae cautionem non habebunt, de ijs non ita ualde laboro. sim etenim impudens, si plus postulem, quam homini a rerum natura tribui potest. Quod mihi praecipis, ut caueam, ne, timendo, magis timere cogar: & sapienter, & amicissime praecipis: sed uelim tibi persuadeas; cum te constet excellere hoc genere uirtutis, ut numquam extimescas, numquam perturbere, me huic tuae uirtuti proxime accedere. quamobrem neque metuam quidquā, & cauebo omnia. sed uide, ne tua iam, mi Brute, culpa futura sit, si ego quidquam timeam. tuis enim opibus, & consulatu tuo, etiam si timidi essemus, tamen omnem timorem abijceremus; praesertim cum persuasum omnibus esset, mihiq. maxime, nos a te unice diligi. Consilijs tuis, quae scribis, de quattuor legionibus, deq. agris assignandis ab utrisque uestrum, uehementer assentior. itaque, cum quidam de collegis nostris agrariam curationem ligurrirent, disturbaui rem, totamq. uobis integram reseruaui. si quid erit occultius, &, ut scribis, reconditum; meorum aliquem mittam, quo fidelius ad te litterae perferantur. Vale. Pridie non. Iun.

EXPLANATIO

DII ISTI *Segulio male faciant,*] ep.11.lib.v.Dalmatis dij male faciant. HOMINI *nequissimo omnium, qui sunt, qui fuerunt, qui futuri sunt.*] Modus amplificandi. Plautus in Per. Qui sunt, qui fuerūt, quiq. futuri sunt posthac, ego solus omnibus antideo facile, miserrimus hominū ut uiuam. Catullus ad Aureliū. Aureli pater esuritionū, Non harū modo, sed quot aut fuerunt, Aut sunt, aut alijs erunt in annis. Idem ad puerū: O qui flosculus es Iuuentiorum, Non horum modo, sed quot aut fuerunt, Aut posthac alijs erunt in annis. Idem ad M. Tullium Ciceronem: Disertissime Romuli nepotum, Quot sunt, quotq. fuere, Marce Tulli, Quotq. post alijs erunt in annis. Cicero in oratione post reditum ad Quir. Cn. Pompeius, uir omnium, qui sunt, fuerunt, erunt, uirtute, sapientia, ac gloria princeps. HANC *ipsam*] uel hereditate acceptam, uel a C. Caesare, cum uiueret, donatam. quod uerisimilius uidetur. nā & Octauiani amicus erat: & ueteranis fauebat, ut ex epistola superiore intelligitur: & uerbum, Deuorauit, usurpatur Phil. 12. de ueteranis: Suis, inquit, rebus exhaustis, beneficijs Caesaris deuoratis, fortunas uestras concupiuerunt. Similiter Phil. 13. Comites Antonij, qui, postquam Caesaris beneficia comederunt, consulem designatum obsident. Fortasse igitur, & hic Segulius ex ueteranis Caesaris militibus unus fuit. RECENTEM *nouam*] ita differunt Recens, & Nouum, ut Vetus, & Antiquum. potest enim recens aliquid esse, quod nouum non sit. ut recens hereditas, quae alicui nuper obtigit, non tamen noua, cum aliae possint hereditates eidem antea contigisse. nouum est enim, non quod nuper, sed quod nunc primū habemus: recens uero, non quod nunc primum, sed quod nuper. & nouum ad rem, recens ad tēpus refertur. propterea, ut simul utrumque significetur, coniunguntur: ut in oratione pro Flacco: Memineritis, quarum rerū inuidia, lege hac recenti, & noua, certus est inquisitioni comitum numerus cōstitutus. Et hic de Segulio: Hanc ipsam recentem nouam deuorauit: ideo dictum, quia nec illam habuisset eo tempore, cū illā accepit, nec umquam antea. nā, Recentē, spectat illud: Non quo ueterem commederit: nullam enim habuit. subauditur enim, Tum, cum illam accepit. Nouam autem, perpetuā uitae superioris egestatem designat. Sic apud Plautum coniūguntur Vetus, & Antiquū, duplex ut indicetur significatio. in Amphitr. Veterē, atque antiquā rem, nouam ad uos profero. In Mil. Quin tu istam orationem hinc, ueterem, atque antiquam, amoues? In Per. Veterem, atque antiquum quaestum seruo, atque obtineo. In Trin. Historiā ueterem, atque antiquam haec mea senectus sustinet. Patet igitur, & quae sit, inter nouum, & recens differentia, & recenti rei opponi ueterem, antiquam nouae. Commemorarem, inquit ep.6.lib.VI. nō solum ueterum,

rum, ſed horum etiam recentium uel ducum, uel comitum tuorum grauiſſimos caſus. *etenim imprudens,*] notandum Etenim, ſecundo loco: quod perquam rarum. pro Coelio: Sunt etenim iſta maledicta peruulgata in omnes. CVLPA] quia perſecutus Antonium non erat. ep. 12. Nonnulli etiam queruntur, quod perſecuti non ſitis. Et ep. ad M. Brutum: Erat uictrix reſp. caeſis Antonij copijs, ipſo expulſo. Bruti deinde ita multa peccata, ut quodam modo uictoria excideret e manibus. perterritos, inermos, saucios non ſunt noſtri duces perſecuti. Hanc tamen a ſe culpam remouet Decimus ep. 13. CONSVLATV *tuo,*] ſequentis anni. AB . VTRISQVE *ueſtrum,*] non dixit, Ab utriſque uobis: ut dixerat Decimus, Ab utriſque nobis. COLLEGIS *noſtris*] decemuiris, in quibus erat Cicero. AGRARIAM *curationem*] ut ipſi agros aſſignarent. LIGVRRIRENT,] uehementer apperetent. Ligurrire Verrem improbiſſima lucra, dixit Cicero.

Argumentum ep. 22.

Commendat Ap. Claudium. Eodem anno.

Cicero S. D. Bruto imp. 22.

Cum Ap. Claudio C. F. ſumma mihi neceſſitudo eſt, multis eius officijs, & meis mutuis conſtituta. peto a te maiorem in modum, uel humanitatis tuae, uel mea cauſſa, ut eum auctoritate tua, quae plurimum ualet, conſeruatum uelis. uolo te, cum fortiſſimus uir cognitus ſis, etiam clementiſſimum exiſtimari. magno tibi erit ornamento, nobiliſſimum adoleſcentem beneficio tuo eſſe ſaluum. cuius quidem cauſſa hoc melior debet eſſe, quod, pietate adductus, propter patris reſtitutionem ſe cum Antonio coniunxit. quare, etſi minus ueram cauſſam habebis, tamen uel probabilem aliquam poteris inducere. nutus tuus poteſt hominem ſummo loco natum, ſummo ingenio, ſumma uirtute, officioſiſſimum praeterea, & gratiſſimum, incolumem in ciuitate retinere. quod ut facias, ita a te peto, ut maiore ſtudio, magis ue ex animo petere non poſsim. Vale.

EXPLANATIO

CVM . AP. *Claudio C. F.*] patris praenomen addidit, ut ab alijs, qui eodem praenomine, & nomine uterentur, eum diſtingueret. CONSERVATVM *uelis.*] ne hoſtis cum Antonio iudicetur, quandoquidem eum ſecutus erat. ep. ad M. Brutum: Hoſtes omnes iudicati, qui M. Antonij ſectā ſecuti ſunt. FORTISSIMVS] in Caeſaris nece, & Mutinenſi eruptione. NOBILISSIMVM] infra, Summo loco natum. erant enim Claudij maioribus clari, ſiue Pulchri, & Nerones, ideſt patricij, ſiue Marcelli, ideſt Plebeij. PROPTER *patris reſtitutionem*] uidetur pater eius, cum exularet, ab Antonio conſule in patriam reſtitutus. MINVS *ueram*] minus aequam. ſic alibi locutus. POTERIS *inducere.*] ut eum litteris commendes ad amicos miſsis, uel etiam ad ſenatum.

Argumentum ep. 23.

Hortatur Ciceronem ad bene de rep. ſperandum: & ſe litteras eius exſpectare dicit. Eodem anno.

Brutus. S. D. Ciceroni. 23.

Nos hic ualemus recte; &, quo melius ualeamus, operam dabimus. Lepidus commode de nobis ſentire uidetur. omni timore depoſito, debemus libere reip. conſulere. quod ſi omnia eſſent aliena, tamen tribus tantis exercitibus, proprijs reip. ualentibus, magnum animum habere debebas, quem & ſemper habuiſti, & nunc fortuna adiuuante, augere potes. Quae tibi ſuperioribus litteris mea manu ſcripſi, terrendi tui cauſſa homines loquuntur. ſi frenum momorderis; peream, ſi te omnes, quotquot ſunt, conantem loqui ferre poterunt. Ego, tibi ut antea ſcripſi, dum mihi a te litterae ueniant, in Italia morabor. Vale. IIX. Kal. Iun: Eporaedia.

EXPLANATIO

LEPIDVS *commode de nobis ſentire uidetur.*] nihil muto. nam, De nobis, pro De rep. dixit. Et, Commode nobis, in nullo reperitur antiquo. Sic locutus ep. 18. lib. x. Magnum periculum ea pars exercitus adiret, quae bene de rep. ſentit. ESSENT *aliena,*] uel ſi Lepidus ſe cum Antonio coniungat.

gat. TRIBUS] Decimi; Octauiani, Planci. FORTUNA *adiuuante*,] profligato iam Antonio pugna Mutinensi. SUPERIORIBUS *litteris*] eodem die scriptis, idest IIX. Kal. Iun. quarum initiũ est: Quod pto me non facio. HOMINES *loquuntur*.] maxime Segulius. ep. 20. SI FRENUM *momorderis*;] si eos contempseris. translatio ab equis; qui, cum frenum momorderint, libero impetu feruntur, nec ab equitibus regi possunt. CONANTEM *loqui*] nedum loquentem.

Argumentum ep. 24.

SI quid antea timoris fuerat, ademptum ait superioribus Bruti *litteris. addit, quid agendum ei sit, & de pecunia decreta. Eodem anno.*

Cicero S. D. Bruto. 24.

NARRO tibi: antea subirascebar breuitati tuarum litterarum: nunc mihi loquax esse uideor. te igitur imitabor. Quam multa quam paucis? te recte ualere, operamq; dare, ut quotidie melius; Lepidum commode sentire: tribus exercitibus quiduis non oportere confidere. si timidus essem, tamen ista epistola mihi omnem metum abstersisses. sed, ut mones, frenum momordi. etenim, qui, te incluso, omnem spem habuerim in te; quid nunc putas? cupio iam uigiliam meam, Brute, tibi tradere, sed ita, ut ne desim constantiae meae. Quod scribis, in Italia te moraturum, dum tibi litterae meae ueniant: si per hostem licet, non erraris. multa enim Romae. sin aduentu tuo bellum confici potest: nihil sit antiquius. Pecunia, expeditissima quae erat, tibi decreta est. Habes amantissimum Seruilium. nos non desumus. Vale. IIX. id. Iun.

EXPLANATIO

QUAM *multa quam paucis?*] cõplexus es. VIGILIAM *meam*,] translatio ab excubantibus militibus: qui succedunt per uigilias. nox autẽ in quattor uigilias distributa. Cupio, inquit, cum satis iam officio meo fecerim, curam in te meam transferre. phil. I. Manendum mihi statuebã quasi in uigilia quadam consulari, ac senatoria. CONSTANTIAE *meae*.] est enim inconstantis, deserere suum munus. MULTA *enim Romae*.] multa decurrũt eiusmodi, ut in Italia diutius morandum tibi non esse uideatur. SERVILIUM.] Isaurici filium. fauebat Decimo, infensus Planco. ep. 12. lib. x.

Argumentum ep. 25.

EXspectari a se Bruti *litteras ait: sibi nihil esse, quod scriberet: reip. spem in ipso, & in eius collega Planco omnem esse; de* M. Bruto *nihil certi. Eodem anno.*

Cicero S. D. Bruto imp. 25.

EXPECTANTI mihi tuas quotidie litteras Lupus noster subito denunciauit, ut ad te scriberem si quid uellem. ego autem, etsi, quid scriberem, non habebam; (acta enim ad te mitti sciebam: inanem autem sermonem litterarum tibi iniucundum esse audiebam) breuitatem secutus sum te magistro. Scito igitur, in te, & in collega spem omnem esse. De Bruto autem nihil adhuc certi: quem ego, quemadmodum praecipis, priuatis litteris ad bellum commune uocare non desino. qui utinam iam adesset: intestinum urbis malum, quod est non mediocre, minus timeremus. Sed quid ago? non imitor λακωνισμὸν tuum. altera iam pagella procedit. uince, & uale. XIV. Kal. Quinct.

EXPLANATIO

TE. MAGISTRO.] ep. 15. COLLEGA] L. Planco. INTESTINUM *urbis malum*,] erant enim, qui Octauianũ, interfectis Pansa, & Hirtio consulibus, ad petitionem consulatus impellerent. ep. 24. lib. x. & ep. 14. ad M. Brutum: Caesarem, meis consilijs adhuc gubernatum, praeclara ipsum indole, admirabiliq. constantia, improbissimis litteris quidam, fallacibus interpretibus, ac nuncijs impulerunt in spẽ certissimam consulatus. Et ep. 22. ad eundẽ: Quid dicam, in tanto senatus, populiq. consensu;

sensu;

sensu;cum tantum resideat intra muros mali? Maximo autem,cũ haec scriberẽ,afficiebar dolore, quod, cum me pro adolescẽtulo,ac paene puero resp.uadem accepisset,uix uidebar,quod promiseram,praestare posse. Et ibidẽ: Videtur esse indoles,sed flexibilis aetas, multiq. ad deprauandum parati: qui,splendore falsi honoris obiecto,aciem boni ingenij perstringi posse confidunt. *Λακωνισμὸν* tuum.] Laconicã, qua tu soles uti,breuitatem. ALTERA *iam pagella procedit*.] paucos igitur uersus pagina capiebat: breuis enim admodũ haec epistola:& ad Att.ep.34.lib.XIII.cum perpauca scripsisset, dixit: Complere paginam nolui. Rursus Pagina, si modo una est,satis longa ostenditur ep.13.lib.2.in eo loco, Extrema pagella pupugit me tuo chirographo. Sed epistolae Coelianae, cui Cicero ibi respondet,cuius initium est, Non dubito,non una,sed plures pagellae,tres fortasse,aut quattuor,fuerint, necesse est:cuius ad extremã Ciceronis illa uerba respondẽt.nam,si una tantum:longe differret ab hac ad Brutũ:cuius primam pagellam pauci uersus implebãt:& altera iam procedebat,idest scribi coepta erat. Eademq. breuitas pagellae cernitur in illa,cuius testimonio sum usus,ad Att.ep. itaque plures omnino Coelianarũ litterarũ pagellas fuisse,uerisimile uidetur. Erant autem illae,nisi fallor,codicillorum pagellae, non Aegyptiacae chartae,ex papyro confectae; quae plures uersus in pagina capiebat; cum latitudo esset optimae digitorum tredecim,bonitate proximae undecim,aut decem:quod lib.XIII.cap.12.Plinius docet. De codicillis autem uide quae diximus ep.12.lib.IV.

Argumentum ep. 26.

SOllicitus ob Antonij cum Lepido coniunctionem, postulat, ut legiones quamprimum sibi, stipendiumq. mittatur. Eodem anno.

Bruto imp. S. D. Ciceroni. 26.

IN maximo meo dolore hoc solatio utor, quod intelligunt homines, non sine caussa me timuisse ista, quae acciderunt. Deliberent, utrum transijciant legiones ex Africa, nec ne, & ex Sardinia; Brutum accersant, nec ne; mihi stipendium dent, an non; decernant. ad senatum litteras misi. crede mihi, nisi ista omnia ita fiunt, quemadmodum scribo, magnum nos omnes adituros periculum. rogo te, uidete, quibus hominibus negotium detis, qui ad me legiones adducant. & fide opus est, & celeritate. Vale. III. non. Iun. ex castris.

EXPLANATIO

ISTA *quae acciderunt*.] coniunctionem Lepidi cum Antonio. DELIBERENT,] ironia cũ stomacho. EX. AFRICA,] ep.14.& lib.X.ep.24. BRVTVM] M.Brutum,qui erat in Macedonia. MAGNVM *nos omnes adituros periculum*.] uerissimum augurium. nam,Nouembri mense inita inter Lepidum,Antonium,Octauianum societate,& omnes,& omnia perire. Velleius,Plutarchus,Appianus, Dio. III. NON. IVN.] haec dies hanc epistolam ante superiorem scriptam esse ostendit.

Argumentum ep. 27.

QVestus erat Matius, accusari se a Cicerone, tum quod in lege quadam Caesaris suffragium tulisset, tum etiam quod ludos, Caesari mortuo ab Octauiano *datos, curasset. Cicero ita se purgat, ut alterum negari n se dicat, alterum defendi. Est autem purgatio in primis accurata, & ab exquisito quodam artificio deprompta. nam uoluntatis in Matium suae argumenta Cicero sumit a uetustate, a mutua beneuolentia, a ueteribus Matij beneficijs, a familiaritate, a recentibus officijs. praeterea ab eiusdem fide, consilio, grauitate, constantia, lepore, humanitate, litteris: deinde ad Matij querellam respondet. Antonio, &* Dolabella *cos.*

Cicero. S. D. C. Matio. 27.

NONDVM satis constitui, molestiae ne plus, an uoluptatis attulerit mihi Trebatius noster, homo tum plenus officij, tum utriusque nostrum amantissimus. nam, cum in Tusculanum uesperi uenissem; postriaie

tridie ille ad me, nondum satis firmo corpore cum esset, mane uenit. quem cum obiurgarem, quod parum ualetudini parceres: tum ille, nihil sibi fuisse longius, quam ut me uideret. numquidnam, inquam, noui? detulit ad me querellam tuam: de qua prius quam respondeo, pauca praeponam. Quantum memoria repetere praeterita possum, nemo est mihi te amicus antiquior. sed VETVSTAS *habet aliquid commune cum multis, amor non habet. dilexi te, quo die cognoui, meq. a te diligi iudicaui. tuus deinde discessus, isq. diuturnus, ambitio nostra, & uitae dissimilitudo non est passa uoluntates nostras consuetudine conglutinari. tuum tamen erga me animum agnoui multis annis ante bellum ciuile, cum Caesar esset in Gallia. quod enim uehementer mihi utile esse putabas, nec inutile ipsi Caesari, perfecisti, ut ille me diligeret, coleret, haberet in suis. Multa praeterea, quae temporibus illis inter nos familiarissime dicta, scripta, communicata sunt. grauiora enim sunt consecuta. Et initio belli ciuilis, cum Brundisium uersus ires ad Caesarem, uenisti ad me in Formianum primum, hoc ipsum quanti, praesertim temporibus illis? deinde, oblitum me putas consilij, sermonis, humanitatis tuae? quibus rebus interesse memini Trebatium. Nec uero oblitus sum litterarum tuarum, quas ad me misisti, cum Caesari obuiam uenissem in agro, ut arbitror, Trebulano. Secutum illud tempus est, cum me ad Pompeium proficisci siue pudor meus coegit, siue officium, siue fortuna. quod officium tuum, quod studium uel in absentem me, uel in praesentes meos defuit? quem porro omnes mei & mihi, & sibi te amiciorem iudicauerunt? Veni Brundisium: oblitum ne me putas, qua celeritate, ut primum audieris, ad me Tarento aduolaris? quae tua fuerit assessio, oratio, confirmatio animi mei, fracti communium miseriarum metu? Tandem aliquando Romae esse coepimus: quid defuit nostrae familiaritati? in maximis rebus, quonam modo me gererem aduersus Caesarem, usus tuo consilio sum. in reliquis officijs cui tu tribuisti, excepto Caesare, praeter me, ut domum uentitares, horasq. multas saepe suauissimo sermone consumeres? tum, cum etiam, si meministi, ut haec φιλοσοφούμενα scriberem, tu me impulisti. Post Caesaris reditum quid tibi maiori curae fuit, quam ut essem ego illi quam familiarissimus? quod effeceras. Quorsum igitur haec oratio longior, quàm putaram? quia sum admiratus, te, qui haec nosse deberes, quidquam a me commissum, quod esset alienum nostra amicitia credidisse. nam praeter haec, quae cõmemoraui, quae testata sũt, et illustria, habeo multa occultiora, quae uix uerbis exsequi possum. omnia me tua delectant, sed maxime maxima cum fides in amicitia, consilium, grauitas, constantia, tum lepos, humanitas, litterae. quapropter redeo nunc ad querellam. Ego, te suffragium tulisse in illa lege, primũ non credidi: deinde, si credidissem, numquam id sine aliqua iusta caussa existimarem te fecisse. dignitas tua facit, ut animaduertatur; quidquid facias: maleuolentia autẽ hominum, ut nulla durius, quam a te facta sint, proferautur, ea si tu non audis; quid dicam, nescio; equidem, si quando audio, tam defendo, quam me scio a te contra iniquos meos solere defendi. defensio autẽ est duplex. alia sunt, quae liquido negare soleam, ut de isto ipso suffragio: alia, quae defendam a te pie fieri, & humanie, ut de curatione ludorum. sed te, hominem doctissimum, nõ fugit, si Caesar rex fuerit, quod mihi quidem uidetur, in utramque partem de tuo officio disputari posse; uel in eam, qua ego uti soleo, laudandam esse fidem, et humanitatem tuam, qui amicum etiam mortuum diligas; uel in eam, qua nonnulli utuntur, libertatem patriae uitae amici anteponendam. ex his sermonibus utinam essent delatae ad te disputationes meae. Illa uero duo, quae maxima sunt laudum tuarum, quis aut libentius, quam ego, commemorat, aut saepius; te & non suscipiendi belli ciuilis grauissimum auctorem fuisse, & moderandae uictoriae: in quo qui mihi non assentiretur, inueni neminem. Quare habeo gratiam Trebatio, familiari nostro, qui mihi dedit caussã harum litterarum. quibus nisi credideris; me omnis officij, & humanitatis expertem iudicaris: quo nec mihi grauius quidquam potest esse, nec a te alienius. Vale.*

EXPLANATIO

C. MATIO.} doctissimo uiro. ep. 15. lib. 11. QVANTVM *memoria repetere praeterita possum*, } idem alijs uerbis in oratione pro Archia: Quoad longissime potest mens mea respicere spatiũ praeteriti temporis. VETVSTAS *habet aliquid commune cum multis*, } quod ad uetustatem attinet, comparare tibi multos possum; amore non possum. DISCESSVS, } cum in Galliam iuit, Proconsulẽ C. Caesarem secutus. AMBITIO *nostra*, } honorum enim studium consuetudinem tollit; cum suam quisque rem curet. VITAE *dissimilitudo* } non est Matius, aeque, ac Cicero, in foro, & curia uersatus: diu enim cum Caesare abfuit. VENISTI *ad me in Formianum*. } ep. 9. ad Att. lib. ix. TEMPORIBVS *illis*? } grauissimis, cum. iam armis de iure publico disceptaretur. CONSILII, } ne ullam belli partem attingerem. CAESARI } Brundisio redeunti, cum Pompeium Italia expulisset. De hoc Ciceronis, Caesarisq. congressu, & sermone inter eos habito. ep. 17. ad Att. lib. ix. IN AGRO, *ut arbitror Trebulano*. } Trebulae in agro Sabino fuerunt, ubi nunc est opidum, Mons Leo uocatum, cuius ad radices antiqui lapides, inscripta Trebulanorum mentione, aliquot exstant: quibus etiam lapidibus intelligitur id, quod ait Seruius in illo Virgilij uersu, Hetereti manus omnis, oliuiferaeq. Mutuscae: prius appellatum esse Mutuscam, quã Trebulam: quamquã lapides non Mutuscam, sed Mutuescam Trebulam, nec Mutuscanos, sed Mutuscanos Trebulanos nominant: & crediderim priscos illos ita pronunciasse: nã posteriores Mutuscam dixere, ut Virgilius. & Plinius lib. III. cap. 12. Trebulani, qui cognominantur Mutuscei. AD POMPEIVM } in Graeciam. SIVE *pudor meus coegit, siue officium, siue fortuna*. } pudor, si cũ ijs non coniungerer, qui remp. defendere putabantur: officium, uel patriae debitum a me, uel ipsi Pompeio, qui Clodianis temporibus egregiam in me restituendo operam nauauerat: fortuna, non cõsilium, aut ratio, sed fortuna ipsa, quae saepe nos in eã partẽ impellit, unde labores pericula, damnaq. nobis impẽdent. ep. 6. lib. vi.

lib.vi. Valuit apud me plus pudoe meus,quam timor. ueritus sum deesse Pompeij saluti, cum ille aliquando non defuisset meae. itaque uel officio,uel fama bonorũ,uel pudore uictus,ut in fabulis Amphiraus,sic ego prudens,& scieus ad pestẽ ante oculos positam sum profectus. Et ep.3.lib.vii. Pudori malui,famaeq. cedere,quam salutis meae rationem ducere. VENI *Brundisium* ; ʒ post pugnam Pharsalicam Cicero,armorum odio,& uictoriae desperatione,in Italiam rediȷt. ad Att.ep 5.6.lib.xi. COMMVNIVM *miseriarum metu* ? ʒ metuebat interitum reip. Pompeio iu Thessalia deuicto : quod & Atticus timuit. nam ad eum ita scripsit ep.6.lib.xi. sollicitum esse te cum de tuis,communibusq. fortunis,tum maxime de me, ac de dolore meo. sentio. QVID *haec φιλοσοφούμενα* ʒ libros de Finibus, Tusculanas quaestiones,& alia,quae scripsit afflicta rep. POST *Caesaris reditum* ʒ confectis omnibus ciuilibus bellis. SVFFRAGIVM *tulisse in illa lege* ʒ opinor legem significari,quam Caesar,ut scripsit ipse lib.iii.de bell. ci. pro debitoribus tulit,ut arbitri darentur,per quos fierent aestimationes possessionum,& rerum, quanti quaeque earum ante bellum fuissent,atquae eae creditoribus traderentur. Hoc eo magis existimo,quod ad hanc partem respondens Matius, Res,inquit,mea familiaris lege Caesaris deminuta est. QVID *dicam nescio ; iniquos meos* ʒ qui mihi inique detrahunt. Differunt autem,ut mihi uidetur,iniqui ab inimicis. nam & multi possunt esse iniqui,nec tamen inimici ; & inimici multi, nec tamen iniqui. LIQVIDO ʒ facile. ep. 10. lib.x. HOMINEM *doctissimum*, ʒ ep.15. lib.vii. DE . TVO *officio* ʒ de tua ludorum Caesaris curatione. QVA *nonnulli utuntur*, ʒ quorum in numero fortasse Cicero ipse fuit. nam ep.2. ad Att. lib.xv. Ludorum,ait Octauij apparatus Matius,ac Postumius mihi procuratores non placent. NON *suscipiendi belli ciuilis grauissimum auctorem fuisse*, ʒ ep.9. ad Att.lib.ix. Venit ad me Matius quinquatribus,homo mehercule,ut mihi uisus est temperatus,& prudens : existimatus quidem est semper auctor otij,quam ille mihi quidem haec non probare uisus est.

Argumentum ep. 28.

RESpondet *Matius egregia sane epistola litteris Ciceronis, purgatq. se aduersus uituperatores suos.*

Matius. S. D. Ciceroni. 28.

MAGNAM *uoluptatem ex tuis litteris cepi, quod,quam speraram,atque optaram, habere te de me opinionem cognoui. de qua etsi non dubitabam; tamen, quia maximi aestimabam, ut incorrupta maneret,laborabam.conscius autem mihi eram, nihil a me commissum esse, quod boni cuiusquam offenderet animum. eo minus credebam, plurimis, atque optimis artibus ornato tibi temere quidquam persuaderi potuisse, praesertim in quem mea propensa, & perpetua fuisset, atque esset beneuolentia. quod quando, ut uolui, scio esse,respõdebo criminibus,quibus tu pro me,ut par erat, tua singulari bonitate,& amicitia nostra saepe restitisti. nota enim mihi sunt, quae in me post Caesaris mortem contulerint. Vitio mihi dant, quod mortem hominis necessarij grauiter fero, atque eum, quem dilexi, perijsse indignor. aiunt enim patriam amicitiae praeponendam esse : proinde ac si iam uicerint, obitum eius reip. fuisse utilem.sed non agam astute. fateor me ad istum gradum sapientiae non peruenisse. neque enim Caesarem in dissensione ciuili sum secutus : sed amicum,quamquam re offendebar,tamen non deserui:neque bellum umquam ciuile,aut etiam caussam dissensionis probaui,quam etiam nascentem extingui, summe studui. itaque, in uictoria hominis necessarij, neque honoris, neque pecuniae dulcedine sum captus. quibus praemijs reliqui, minus apud eum, quam ego, cum possent, immoderate sunt abusi. Atque etiam res familiaris mea, lege Caesaris deminuta est : cuius beneficio plerique, qui Caesaris morte laetantur, remanserunt in ciuitate. Ciuibus uictis ut parceretur, aeque, ac pro mea salute, laboraui.Possum igitur, qui omnes uoluerim incolumes, eum, a quo id impetratum est, perijsse non indignari? cum praesertim ijdem homines illi & inuidiae, & exitio fuerint. Plecteris ergo,inquiunt; quando factum nostrum improbare audes. o superbiam inauditam,alios in facinore gloriari, alijs ne dolere quidem impune licere. at haec etiam seruis semper libera fuerunt,timerent, gauderent, dolerent suo potius, quam alterius, arbitrio. quae nunc, ut quidem isti dictitant, libertatis auctores metu nobis extorquere conantur. sed nihil agunt. nullius umquam periculi terroribus ab officio, aut ab humanitate desciscam.* NVMQVAM *enim honestam mortem fugiendam, saepe etiam appetendam putaui. Sed quid mihi succensent, si id opto,ut paeniteat eos sui facti? cupio enim Caesaris mortem omnibus esse acerbam. At debeo pro ciuili parte remp. uelle saluam. id quidem me cupere,nisi & ante acta uita,& reliqua mea spes, tacente me, probat; dicendo uincere non postulo. quare maiorem in modum te rogo, ut rem potiorem oratione ducas : mihique, si sentis expedire recte fieri,credas nullam communionem cum improbis esse posse. an, quod adolescens praestiti, cum etiam errare cum excusatione possem; id nunc, aetate praecipitata, commutem,ac me ipse retexam? non faciam; neque, quod displiceat, committam, praeterquam quod hominis mihi coniunctissimi, ac uiri amplissimi doleo grauem casum. quod si aliter essem animatus; numquam,quod facerem, negarem;ne & in peccando improbus,& in dissimulando timidus, ac uanus existimarer. At ludos, quos Caesaris uictoriae Caesar adolescens fecit, curaui. At id ad*

priuatum

priuatum officium, non ad statum reip.pertinebat. quod tamen munus & hominis amicissimi memoriae, ac honoribus praestare etiam mortui debui; & optimae spei adolescenti, ac dignissimo Caesare, petenti negare non potui. Veni etiam consulis Antonij saepe domum salutandi caussa: ad quem qui me parum patriae amantem esse existimant, rogandi quidem aliquid, aut auferendi caussa frequentes uentitasse reperies. Sed quae haec est arrogantia, quod Caesar unmquam interpellauit, quin, quibus uellem, atque etiam quos ipse non diligebat, tamen ijs uterer; eos, qui mihi amicum eripuerunt, carpendo me, efficere conari, ne, quos uelim, diligam? sed non uereor, ne aut meae uitae modestia parum ualitura sit in posterum contra falsos rumores; aut etiam ijs, qui me non amant propter meam in Caesarem constantiam, non malint mei, quam sui similes amicos habere. mihi quidem si optata contingent: quod reliquum est uitae, in otio Rhodi degam. sin casus aliquis interpellarit: ita ero Romae, ut recte fieri semper cupiam. Trebatio nostro magnas gratias ago, quod tuum erga me animum, simplicem, atque amicum, aperuit; & quod eum, quem semper dilexi lubenter, quo magis iure colere, atque obseruare deberem, fecit. Bene uale, & me dilige.

EXPLANATIO

PATRIAM *amicitiae praeponendam esse:*] cum & sententia pateat, & ita scriptum sit in duobus antiquis meis libris; mutandum nihil duxi. alij legunt: Patriae amicitiam: hoc sensu: patriae amicitiam priuatae amicitiae praeponendam. quod mihi non probatur. nam, Patriae caritas, dicitur: Patriae uero amicitia, quis umquam dixit? amicitiam uero patriae praeponere, dixit hic noster, in ea pro Rabirio perduellionis reo. PROINDE *ac*] ep.4.lib.x. Proinde ut: ep.xi. & 31. ibidem, Proinde ac: ep.34. Proinde, simpliciter dictum pro Perinde. NON *agam astute.*] nihil dissimulare placet: fateor ingenue, me ad istum sapientiae gradum non peruenisse. RE *offendebar,*] offendebar ciuili bello. NASCENTEM *extingui, summe studui.*] ep. superiore: Te non suscipiendi belli ciuilis grauissimum auctorem fuisse. ep.9. ad Att. lib. IX. Matius existimatus est semper auctor otij. LEGE *Caesaris,*] diximus in ep. superiore. CIVIBVS *uictis ut parceretur, aeque ac pro mea salute, laboraui,*] quod Cicero dixit: Auctorem fuisse moderandae uictoriae. INVIDIAE,] odio, quod eos nimis ornaret. EXITIO est enim ab ijs occisus, in quos maxima beneficia contulerat. ALIOS] percussores Caesaris. ALIIS] ipsi Matio. APPETENDAM] Fugiendam, & Appetendam, opponuntur. tres ueteres libri, Oppetendam: sex, Appetendam. utro modo legatur, discrimen in sententia non erit. PRO *ciuili parte,*] pro ciuis officio. VT *rem potiorem oratione ducas:*] ut meae uitae potius, quam aliorum sermonibus, credas. EXPEDIRE] utile esse. RECTE *fieri,*] nihil contra remp. committere. CVM *excusatione,*] aetati enim aliquid conceditur. AETATE *praecipitata,*] in summa senectute; translatio a rebus non modo inclinatis, sed etiam praecipitantibus, uel iam praecipitatis. Pro Domo: Tuo iam praecipitante, & debilitato tribunatu. Et Caesar lib. III. bel. ci. Hiems iam praecipitauerat. COMMVTEM,] nunc improbos amem senex, quos odi adolescens. NE *ipse retexam?*] qui retexit, mutat quod iam fecit, quasi male factum. ep.14. Noui timores retexunt superiora. LVDOS,] eos, ut opinor, de quibus Plinius lib.2. cap.45. Cometes apparuit ludis, quos faciebat Augustus Veneri genitrici, non multo post obitum patris Caesaris. Et Suetonius: Ludis, quos primos consecratos ei heres Augustus edebat, stella crinita per septem dies continuos fulsit. Et Dio lib. XLV. Ludos fecit suis sumptibus, ob perfectam Veneris aedem. CAESARIS *uictoriae,*] uouerat enim Caesar aedem Veneri genitrici, si Pompeium praelio Pharsalico deuicisset. Appianus lib. 2. III. DIGNISSIMO *Caesare,*] qui patre Caesare dignissimus est. Sic olim emendauimus ex libro Ioannis Scalae. cum legeretur in omnibus & uulgatis, & scriptis libris, Dignissimo Caesari repetenti. SI *optata contingent:*] si consequor id, quod opto. opto autem procul a turbis, in otio uitam ducere. RHODI] quae libera ciuitas erat. ep.7. lib. IV. QVOD *eum, quem semper dilexi lubenter, quo magis iure colere, atque obseruare deberem, fecit.*] similis illa Trebonij sententia ep.16. lib. XII. Tibi, quod uere facere possum, libenter quoque gratulor, nec minus etiam nobis, quod eum, quem necesse erat diligere, qualiscumque esset, talem habemus, ut libenter quoque diligamus.

Argumentum ep. ult.

PRoficiscens in Graeciam post Caesaris obitum, res suas Oppio commendat, commemoratis ante beneficijs ab ipso acceptis. Antonio, & Dolabella cos.

Cicero S. D. Oppio. 29.

DVBITANTI mihi, quod scit Atticus noster, de hoc toto consilio profectionis, quod in utramque partem in mentem multa ueniebant, magnum pondus accessit ad tollendam dubitationem iudicium, & consilium tuum. nam & scripsisti aperte, quid tibi uideretur; & Atticus ad me sermonem tuum pertulit. Semper iudicaui, in te & in capiendo consilio prudentiam summam esse, & in dando fidem; maximeq. sum expertus, cum initio ciuilis belli per litteras te consuluissem, quid mihi faciendum esse censeres, eundum ne ad Pompeium, an manendum in Italia, suasisti, ut consulerem dignitati meae. ex quo, quid sentires, intellexi: & sum admiratus fidem tuam, & in consilio dando religionem; quod, cum aliud malle amicissimum tuum putares, antiquius tibi officium meum, quam illius uoluntas, fuit. Equidem & ante hoc tempus te dilexi: & semper, me a te diligi, sensi: & cum abessem, atque in magnis periculis essem, & me absentem, & meos praesentes a te cultos, & defensos esse memini: & post meum reditum quam familiariter mecum uixeris, quaeq. ego de te & senserim, & praedicarim, omnes, qui solent haec animaduertere, testes habemus. Grauissimum uero iudiciũ de mea fide, & de constantia fecisti, cum post mortẽ Caesaris totum te ad amicitiam meam contulisti. quod tuum iudicium nisi mea summa beneuolentia erga te, omnibusq. meritis comprobaro, ipse me hominem non putabo. Tu, mi Oppi, conseruabis amorem tuum, (etsi more magis hoc quidem scribo, quam quo te admonendum putem) meaq. omnia tuebere: quae tibi ne ignota essent, Attico mandaui. A me autem, cum paullum otij nacti erimus, uberiores litteras exspectato. Da operam, ut ualeas. hoc mihi gratius facere nihil potes.

EXPLANATIO

OPPIO] C. Oppio, Caesaris amicissimo. PROFECTIONIS,] in Graeciam. uide ep. 1. lib. x. & ep. 25. lib. XII. AMICISSIMVM *tuum*] C. Caesarem: quem etiam secutus est in bello ciuili, fuitq. legatus eius in Africa. IN *magnis periculis*,] ciuili bello. DE *mea fide, & de constantia*,] fideliter enim, atque constanter te esse a me amatum, iudicasti; licet diuersarum partium fuissemus.

IN · EPISTOLARVM M · TVLLII · CICERONIS QVAE FAMILIARES VOCANTVR LIBRVM · DVODECIMVM AD · CASSIVM · ET · ALIOS

PAVLLI · MANVTII COMMENTARIVS

Argumentum ep.I. lib. XII.

OLABELLAE *consulis praeclarum facinus laudat: queritur, tyranno occiso, tyrannidem tamen sublatam non esse: Caßium hortatur, ut una cum* M. *Bruto rempub. omni perturbatione liberet. Antonio, & Dolabella cos.*

Cicero S. D. C. Caßio. I.

*I*NEM *nullum facio, mihi crede, Caßi, de te, & de Bruto nostro, id est de tota repub. cogitandi: cuius omnis spes in uobis est, & in D. Bruto: quam quidem iam habeo ipse meliorem, rep. a Dolabella meo praeclarißime gesta. manabat enim illud malum urbanum, & ita corroborabatur quotidie, ut ego quidem, & urbi, & otio diffiderem urbano: sed ita compressum est, ut mihi uideamur omne iam ad tempus, ab illo dumtaxat sordidißimo periculo, tuti futuri. reliqua magna sunt, & multa, sed posita omnia in uobis. quamquam primum quidque explicemus. nam, ut adhuc quidem actum est, non regno; sed rege liberati uidemur. interfecto enim rege, regios omnes nutus tuemur: neque uero id solum, sed etiam, quae ipse ille, si uiueret, non faceret, ea nos, quasi cogitata ab illo probamus. nec eius quidem rei finem uideo. tabulae figuntur. immunitates dantur: pecuniae maximae discribuntur: exsules reducuntur: S. C. falsa referuntur: ut tantummodo odium illud hominis impuri, & seruitutis dolor depulsus eße uideatur: resp. iacet in ijs perturbationibus, in quas eam ille coniecit. Haec omnia nobis sunt expedienda; nec hoc cogitandum, satis iam habere remp. a nobis. habet illa quidem tantum, quantum nunquam mihi in mentem uenit optare: sed contenta non est; & pro magnitudine, & animi, & beneficij uestri a nobis magna desiderat. adhuc ulta suas iniurias est per*

nos interitu tyranni: nihil amplius: ornamenta uero sua quae recuperauit? an, quod ei mortuo paret, quem uiuum ferre non poterat? cuius aera refigere debebamus, eius etiam chirographa defendimus? at enim ita decreuimus. fecimus id quidem temporibus cedentes, quae ualent in rep. plurimum: sed immoderate quidam, & ingrate nostra facilitate abutuntur. Verum haec propediem, & multa alia coram. interim uelim sic tibi persuadeas, mihi cum reip. quam semper habui carissimam, tum, amoris nostri caussa, maximae curae esse tuam dignitatem. Da operam, ut ualeas.

EXPLANATIO

QVAM. QVIDEM] spem. PRAECLARISSIME *gesta.*] hoc quid sit, ipso interprete Cicerone cognoscitur. nam Phil. I. Cum serperet in urbe infinitum malũ, idq. manaret in dies latius, hjdemq. bustum in foro facerent, qui illam insepultam sepulturam effecerant; & quotidie magis magisq. perdiri homines, cum sui similibus seruis, tectis, ac templis urbis minarentur: talis animaduersio fuit cum in audaces, sceleratosq. seruos, tum in impuros, & nefarios liberos, talisq. euersio illius exsecratae columnae, ut mihi mirum uideatur, tam ualde reliquũ tempus ab illo uno die dissensisse. Et ep. 14. lib. IX. & ep. 2. lib. XI. & ad Att. epis. 16. lib. XIV. Iam uero Suetonius, Plebs, inquit, solidam columnam, prope uiginti pedum, lapidis Numidici, in foro statuit, scripsitq. PARENTI PATRIAE.] apud eandem longo tempore sacrificare, uota suscipere, controuersias quasdam, interposito per Caesarem iureiurando, distrahere perseuerauerit. COMPRESSVM. EST.] quia dixerat, Manabat, contrario reddidit: item ut ep. 12. ad Att. lib. III. Orationem illam ita compresseram, ut numquam emanaturam putarem. Primus ego locum emendaui, ex uetere Vincentij Riccij libro: cum in omnibus impressis, Compressa est, legeretur. A B *illo dumtaxat*] si non ab omni, saltem ab illo periculo. SORDIDISSIMO] quod ab infima plebe, atque a seruis etiam impendebat bonis uiris. PRIMVM *quidque*] tacite hortatur eos contra perturbantem rempub. Antonium. quod proxime subiecta declarant. INTERFECTO *enim rege, regios omnes nutus tuemur:*] non acta modo Caesaris, sed nutus etiam defendimus, idest ea, quae se facturum leuiter, & uix ostendit. Hoc dicit, quia, quidquid reperiretur in Caesaris commentarijs, id Antonius consul, aeque reliqua illius acta, ratum uolebat esse. Phil. I. An in commentariolis, & chirographis, & libellis, se uno auctore prolatis, ac ne prolatis quidem, sed tantummodo dictis, acta Caesaris firma erũt: quae ille in aes incidit, in quo populi iussa, perpetuasq. leges esse uoluit, pro nihilo habebuntur? Et Phil. 2. Quid ego de commentarijs infinitis, quid de chirographis loquar? Et Phil. 12. TABVLAE *figuntur:*] aereas tabulas in publico figebat Antonius, decretum aliquod Caesaris, aut beneficium continentes: quasi scriptum id reperisset in Caesaris commentarijs. Phil. 5. Decreta falsa uendebat: regna, ciuitates, immunitates in aes, accepta pecunia, iubebat incidi. haec se ex commentarijs Caesaris, quorum ipse auctor erat, agere dicebat. Restituebantur exsules quasi lege, sine lege. S. C. pecunia accepta, falsa referebat. Et ad Att. ep. 12. lib. XIV. Antonius, accepta grandi pecunia, fixit legem, a dictatore comitijs latam, qua Siculi ciues Romani: cuius rei, uiuo illo, mentio nulla. Phil. 12. DISCRIBVNTVR:] quae donentur quibus uelit Antonius, quasi e Caesaris commentarijs: Est autem, Discribere, diuersis distribuere. Sic ep. I. lib. I. ad Q. fr. Vectigal quod ijs aequaliter Sulla discripserat. In Verr. lib. V. Pro numero militum, pecuniarum summas discribere. Et Phil. 5. Quorum bona statim suis comitibus, compotoribusq. discripsit. EXSVLES *reducuntur:*] Phil. I. & 5. ep. 13. ad Att. lib. XIV. REFERVNTVR] ad aerarium. Phil. 5. BENEFICII *uestri*] quod eam tyranno liberastis. NIHIL *amplius:*] Modus loquendi, ut de fin. lib. V. Virtutem ipsam inchoauit: nihil amplius. & Acad. lib. I. excepit, unum tantum scire se, nihil se scire: nihil amplius. & in Verrem lib. III. se ipsum abs te repetit, nihil amplius. Et in eundem lib. IV. Hactenus reprehendat si quis uolet; nihil amplius. Et pro Caecina. In possessionem in praesentia non restituetur; nihil amplius. Et pro Flacco: Qua disputatione orationem refellam eius, qui dicit, dedimus; nihil amplius. AERA] leges aereis tabulis incisas. ITA *decreuimus.*] decreuit ipse in primis Cicero. nam Phil. I. Acta, inquit, Caesaris seruanda censeo: non quo probem: quis enim id quidem potest? sed quia rationem habendam maxime arbitror pacis, & otij. TEMPORIBVS *cedentes,*] pacis, & otij caussa. Phil. I. QVIDAM,] consul Antonius.

Argumentum ep. 2.

INuehitur in Antonij immoderatam potentiam: reip. statum describit. Eodem anno.

Cicero S. D. Cassio: 2.

VEHEMENTER *laetor tibi probari sententiam & orationem meam, qua si saepius uti liceret; nihil esset negotij, libertatem, & remp. recuperare. sed homo amens, & perditus, multoq. nequior, quam ille ipse,*

ipse, quem tu nequissimum occisum esse dixisti, caedis initium quaerit: nullamq. aliam ob caussam me auctorem fuisse Caesaris interficiendi criminatur, nisi ut in me ueterani incitentur. quod ego periculum non extimesco, modo facti uestri gloriam cum mea laude communicet. ita nec Pisoni, qui in eum primus inuectus est, nullo assentiente; nec mihi, qui idem tricesimo post die feci, nec P. Seruilio, qui me est consecutus, tuto in senatum uenire licet. caedem enim gladiator quaerit, eiusq. initium ad XIII. *Kal. Oct. a me se facturum putauit. at quam paratus uenerat, cum in uilla Metelli complures dies commentatus esset. quae autem in lustris, & in uino commentatio potuit esse? itaque omnibus est uisus, ut ad te antea scripsi, suo more uomere, non dicere. Quare quod scribis te confidere, auctoritate, & eloquentia nostra aliquid profici posse: non nihil, ut in tantis malis, est profectum, intelligit enim populus R. tres esse consulares qui quia, quae de rep. bene senserint, libere locuti sunt, tuto in senatum uenire non possint. nec est praeterea, quod quidquam exspectes: tuus enim necessarius affinitate noua delectatur: itaque iam non est studiosus ludorum; infinitoq. fratris tui plausu dirumpitur. alter item affinis nouis commentarijs Caesaris delenitus est. Sed haec tolerabilia: illud non ferendum, quod est, qui uestro anno consulem filium suum futurum putet, ob eamq. caussam se huic latroni deseruire praeseferat. nam L. Cotta, familiaris meus, fatali quadam desperatione, ut ait, minus in senatum uenit. L. Caesar, optimus, & fortissimus ciuis, ualetudine impeditur. Ser. Sulpicius, & summa auctoritate, & optime sentiens. non adest. reliquos, exceptis designatis, ignosce mihi si non numero consulares. Habes auctores consilij publici. qui numerus etiam bonis rebus exiguus esset, quid censes, perditis? quare spes est omnis in uobis. qui si iccirco abestis, ut sitis in tuto: ne in uobis quidem. sin aliquid dignum uestra gloria cogitatis: uelim, saluis nobis: sin id minus, res tamen publica per uos breui tempore ius suum recuperabit. Ego tuis neque desum, neque deero: qui siue ad me referent, siue non; mea tibi tamen beneuolentia, fidesq. praestabitur. Vale.*

EXPLANATIO

ORATIONEM *meam.*] secundam in Antonium, quae exstat. QVA *si saepius uti liceret;*] si liceret in senatu libere loqui. ep. 2. lib. x. HOMO *amens,*] M. Antonius. QVAM *ille ipse,*] quam C. Caesar. ME *auctorem fuisse Caesaris interficiendi*] epist. sequ. Vestri pulcherrimi facti ille furiosus me principem dicit fuisse. Et Philipp. 2. Haec uetera, illud uero recens, Caesarem meo consilio interfectum PISONI,] L. Calpurnio Pisoni, C. Caesaris socero. QVI *in eum primus inuectus est, nullo assentiente;*] Philipp. 1. Ex quo primum cognoui, quae Kalendis Sext. in senatu fuisset L. Pisonis oratio: qui quamquam parum erat, a quibus debuerat, adiutus; tamen & Bruti testimonio, quo quid potest esse grauius? & omnium praedicatione, quos postea uidi, magnam mihi uidebatur gloriam cõsecutus. & Philip. 5. Homo amens, qui hanc consuetudinem libere dicendi excluderet, (fecerat enim hoc idem maxima cũ laude L. Piso, XXX. diebus ante) inimicitias mihi denunciauit. P. SERVILIO,] Isaurici filio, qui consul fuerat cum C. Caesare. TVTO] uide ep. 2. lib. x. GLADIATOR] gladiatori similis, in caedibus hominum exercitato. Philip. 7. Quem gladiatorem non ita appellaui, ut interdum etiam M. Antonius gladiator appellari solet, sed ut appellant ij, qui plane, & Latine loquũtur. AD. XIII. *Kal. Oct.*] Tota res ita se habet. Cum Cicero, post interitum Caesaris, primum desperata rep. in Graeciam abire cogitasset; deinde, allata spe quadam libertatis, & otij, mutato consilio ad urbem reuertisset; M. Antonius consul Kalend. Sept. de supplicationibus relaturus, eũ de more in senatum uocauit. Cicero misit, qui se excusarent, quod de uia langueret. ille iratus, fabros se missurum, & domum illius disturbaturum esse, audiẽte senatu, dixit. uenit Cicero postridie in senatũ, id est, IV. non. Sept. & locutus est, absente Antonio, de rep. liberius, quam pericula, minaeq. postulabant: eaq. nunc exstat oratio, Philippicarum prima. Tum Antonius, furore percitus, adesse eum iussit in senatu ad XIII. Kal. Oct. ipse interea totum illud spatiũ, quod est a quarto non. Sept. ad XIII. Kal. Oct. commentatus est in Tiburtino Metelli, quae contra Ciceronem diceret. eo die in senatum, dissuadentibus amicis, Cicero non uenit; sed mox accurate scripta oratione se spõdit, quae inter Philippicas secunda legitur. est autem ita scripta, quasi praesens praesenti Antonio eodem die responderit. quod ex eo constat, quia XIII. Kal. Oct. inuectus est in Ciceronẽ Antonius, & eodẽ die habitam esse Philippicam secundam, fingit Cicero, cum ait in ea: Nescis heri, quartum in circo diem ludorũ Romanorũ fuisse? Nam qui dies quartum diem ludorũ Romanorũ proxime sequitur, est, XIII. Kal. Oct. ut ex marmoreis antiquorum dierum fastis, quod Kalendarium uocant, intelligitur. Ac ne quis in dubium uocet, quod scriptam esse dixi, non habitam: probabo ipso teste, non fuisse illum eo die in senatu, metu armorum Antonij: sic enim inquit in Philippica v. Cum is dies, quo me adesse iusserat, uenisset; tũ uero agmine quadrato in aedem Concordiae uenit, atque in me absentem orationẽ ex ore impurissimo euomuit. quo die si per amicos mihi cupienti, in senatũ uenire licuisset; caedis initiũ fecisset a me: sic enim statuerat. Et in hac ipsa epistola, cum ait: Tuto in senatum uenire mihi non licet: Caedem enim gladiator quaerit, eiusq. initiũ ad XIII. Kal. Oct. a me se facturum putauit: nonne se non fuisse in senatu eo die, significat? Scriptã etiam, ut dixi, non habitam secundam Philippicam, indicant illa ad Att. ep. 10. lib. XVI. Vtinã eum diem uideam, cum ista oratio libere uagetur. nam si scriptam edere non audebat: multo minus, ipso praesente Antonio, eã habere ausus esset. loquitur enim eo loco de secunda Philipp. ut in Commentarijs docuimus. PVTAVIT.] cum speraret, eo die me in senatum esse uenturum. AT QVAM *paratus uenerat,*] Libri ueteres, Ad quem: quod si probamus, ita dictum uidebitur, quod cum Antonius in senatu affuturũm putaret: ut sit: uenerat ad me paratus: id est, ut in me diceret ea, quae com-

plures

plures dies commentatus erat. Malo tameo, At quam: quod alij excogitarunt. IN. VILLA] Tiburtina. Philipp. 5. quam Antonius occupauerat. Phil. 2. METELLI] quae fuerat Metelli Scipionis, soceri Pompeij Magni. Hic modo, uetere cognomine, Scipio, quia Corneliae gentis erat, appellabatur, ut Phil. 2. & 5. & alibi: modo, Metellus, accepto cognomine a Q. Metello Pio, Numidici filio, qui eum adoptauerat, ut scripsit Dio: interdum, utroque cognomine, Scipio Metellus, ut ep. 1. lib. VI. ad Att. & in S. C. in ep. Coelij lib. IIX. COMPLVRES dies] dies septemdecim. uide Philip. 5. COMMENTATVS esset.] declamando. nam in Philipp. 5. Septemdecim, inquit, dies de me in Tiburtino Scipionis declamauit, sitim quaerens: haec enim ei caussa esse declamandi solet. SVO more] nam & antea, uiuo Caesare, uomuerat in conspectu populi Romani. Phil. 2. VOMERS,] ep. 25. Sic sum in Antonium inuectus, ut ille non ferret, omnemq. suum uinolentum furorem in me unum effunderet. TRES esse consulares,] L. Pisonem, qui primus, Ciceronem, qui secundus, P. Seruilium, qui tertius in Antonium est inuectus. NEC. EST praeterea, quod quidquam exspectes.] praeter hoc, quod profectum esse dixi; non est quod quidquā exspectes de cuiusquam officijs erga remp. nam Lepidus, tuus necessarius, affinitate noua delectatur: alter affinis nouis cōmentarijs Caesaris delenitus est: L. Cotta minus in senatum uenit: L. Caesar ualetudine impeditur: Ser. Sulpicius non adest: quare spes omnis est in uobis. TVVS enim necessarius] M. Lepidus; qui sororem M. Bruti unam habebat in matrimonio, alteram C. Cassius. AFFINITATE noua] M. Antonij: cuius filiā Lepidi filius uxorem duxerat. Dio lib. XLIV. LVDORVM;] quia ludis Appollinaribus, quos praetor urbanus M. Brutus de more dederat, plaudi a populo uiderat L. Cassio tribuno pl fratri C. Cassij, propterea ludos non amplius amabat. FRATRIS tui] qui fratri tuo datus est, ep. 2. ad Att. lib. XIV. Plausus L. Cassio datus etiā facetus; mihi quidē uisus est. DIRVMPITVR.] inuidia. ALTER item affinis] huius nomen ignoratur. NOVIS commentarijs Caesaris] nuper a M. Antonio prolatis. DELENITVS est.], accepta ab Antonio pecunia, tamquam e Caesaris commentarijs. SED haec tolerabilia: illud non ferendum,] uenustus transitus ad aliam sententiam. Sic Philip. 2. Sed haec uetera, illud uero recens, Caesarem meo cōsilio interfectū. Figura similis ep. 10. lib. III. Atque haec domestica: quid illa tandem popularia? VESTRO anno] anno nobis destinato: post biennium; nam hoc anno praeturam gerebant Brutus, & Cassius: & praeturam consulatus, interposito biennio, sequebatur. L. COTTA,] Aureliae gentis, qui consul bienoio ante Ciceronem fuerat. L. CAESAR,] auunculus M. Antonij. ep. 5. ep. 14. lib. IX. OPTIMVS, & fortissimus ciuis] sic eum appellat orat. 4. in Catil. L. Caesar, uit fortissimus, & amantissimus reip. sororis suae uirum, praesentem, & audientem, uita priuandum esse dixit. DESIGNATIS,] consulibus, Hirtio, & Pansa. AVCTORES consilij publici.] quorum auctoritate, & consilio resp. nititur. SALVIS nobis:] idest, ne ante uestrum aduentum opprimamur. quod ita contigit. IVS suum recuperabit.] sic octo mei ueteres libri: recte: ut bene ominetur de Cassio, & Bruto; uel si in Italia res male succedat. ad Att. ep. 13. lib. XV. Videtur resp. ius suum recuperatura. SIVE non;] hoc in uno tantum est uetere libro, a reliquis abest. in tribus etiam hoc modo legitur: Qui si non ad me referent, mea tibi tameo beneuoleotia, fidesq. praestabitur. quod minime displicet. io tribus, Qui se oe ad me referent, mea tibi &c.

Argumentum ep. 3.

IN *Antonium, eiusq. sectam inuehitur. Eodem anno.*

Cicero S. D. Cassio. 3.

AVGET *tuus amicus furorem in dies. primum in statua, quam posuit in Rostris, inscripsit,* PARENTI. OPTIME. MERITO; *ut non modo sicarij, sed iam etiam parricidae iudicemini: quid dico, iudicemini? iudicemur potius: uestri enim pulcherrimi facti ille furiosus me principem dicit fuisse. utinam quidem fuissem: molestus uobis non esset: sed hoc uestrū fuit: quod quando praeterijt; utinam haberem, quid darem uobis consilij. sed ne mihi quidem ipsi, reperio, quid faciundum sit.* QVID *enim est, quod contra uim, sine ui fieri possit? consilium autem omne hoc est illorū, ut mortem Caesaris persequantur. itaque ante diem VI non Oct. productus in concionem a Cannutio, turpissime ille quidem discessit, sed tamen ea dixit de conseruatoribus patriae, quae dici deberent de proditoribus: de me quidem non dubitanter, quin omnia de meo consilio & uos fecissetis, & Cannutius faceret. cetera cuiusmodi sint, ex hoc iudica, quod legato tuo uiaticum eripuerunt. quid eos interpretari putas, cum hoc faciunt? ad hostem scilicet portari. o rem miseram: dominum ferre non potuimus; conseruo seruimus. & tamen, me quidem sapiente magis, quam sperante, etiam nunc residet spes in uirtute tua. sed ubi sunt copiae? de reliquo, malo te ipsum loqui tecum, quam dicta nostra cognoscere. Vale.*

EXPLANATIO

TVVS amicus] Antonius. IN. STATVA,] C. Caesaris. ME. PRINCIPEM] ep. 2. MOLESTIVS nobis non esset.], nam illum cum Caesare, impulsu meo, occidissetis. ep. seq. & ep. 28.

ep.28.lib.x. MORTEM *Caesaris persequantur.*] ulciscantur interfectores Caesaris. PRODVCTVS *in concionem*] Antonius. CANVTIO] Ti. Canutio, tribuno pl. quem postea necauit Octauianus. Velleius lib.2. Suetonius de claris Rhet. Dio lib. XLVII. TVRPISSIME] uexatus a Canutio. DE VOCIS] uide ep.23. LEGATO *tuo*] erat enim Cassius Syriae proconsul. VIATICVM] de publico dari solitum. DOMINVM] Caesarem. CONSERVO] Antonio. LOQVI *tecum*,] consilium capere a te ipso ep.7.lib.2. Tecum loquere; te adhibe in consilium.

Argumentum ep.4.

Varia complectitur haec epistola, de Antonij nequitia, de senatu, de populo, de legatis ad Antonium missis, de ipso Cassio. Hirtio, & Pansa cos.

Cicero. S. D. Cassio. 4.

Vellem idibus Mart. me ad cenam inuitasses: reliquiarum nihil fuisset, nunc me reliquiae uestrae exercent, & quidem praeter ceteros me. quanquam egregios consules habemus, sed turpissimos consulares; senatum fortem, sed infimo quemque honore fortissimu; populo uero nihil fortius, nihil melius, Italiaq. uniuersa. nihil autem foedius Philippo, & Pisone legatis; nihil flagitiosius: qui cum essent missi, ut Antonio ex senatus sententia certas res renunciarent, cum ille earum rerum nulli paruisset, ultro ab illo ad nos intolerabilia postulata retulerunt. itaque ad nos concurritur: factiq. iam in re salutari populares sumus. Sed, tu quid ageres, quid acturus, ubi denique esses, nesciebam, fama nunciabat te esse in Syria: auctor erat nemo. De Bruto, quo propius est, eo firmiora uidentur esse, quae nunciantur. Dolabella ualde uituperabatur ab hominibus non insulsis, quod tibi tam cito succederet, cum tu uixdum triginta dies in Syria fuisses. itaque constabat, eum recipi in Syriam non oportere. Summa laus & tua, & Bruti est, quod exercitum praeter spem existimamini comparasse. Scriberem plura, si rem, caussamq. nossem: nunc quae scribo, scribo ex opinione hominum, atque fama. tuas litteras auide exspecto. Vale.

EXPLANATIO

AD. CENAM] ad Caesarem occidendum. Simul enim Antonium occidissemus. ep.28. lib.x. TVRPISSIMOS *consulares;*] ep.5. PHILIPPO, *& Pisone*] L.Marcio Philippo, uitrico Octauiani, & L.Calpurnio Pisone, qui socer C.Caesaris fuerat. CERTAS *res*] quarum summa, ut Mutinae obsidionem relinqueret: alioqui pararum illi exitum. Phil.7. INTOLERABILIA *postulata*] haec Antonij mandata cognoscuntur ex Phil.8. Haec tu, inquit, mandata L.Piso, & tu L.Philippe, principes ciuitatis, non dico animo ferre, uerum auribus accipere potuistis? IN. RE *salutari populares*] multi enim in re perniciosa populares, ut duo Gracchi, P. Clodius, C. Caesar. DE. BRVTO,] Marco. PROPIOR,] quam tu. Brutus etiam in Macedonia. VITVPERABATVR *ab hominibus non insulsis, quod tibi tam cito succederet cum tu uixdum triginta dies in Syria fuisses.*] Iocus est elegans in his uerbis. nam senatus ademptam Dolabellae Syriam Cassio dederat. Dolabella uero ita in Syriā iuerat, quasi Cassio legitime successurus. qua de re non insulsi, nec infaceti homines, nimium cito Dolabellam Cassio succedere, cauillabantur: itaque recipiendum omnino non esse; quoniam legitimū tempus, quo Cassius decedere deberet, exspectare noluisset. CONSTABAT,] ideo constabat, eū recipi non oportere, quia tam cito succederet. Iocus: non enim succedere Dolabellam Cassio senatus uoluerat, sed potius ereptam Dolabellae Syriam Cassio tradiderat. EXISTIMAMINI] nondum enim plane certum erat: quod & sequentia declarant. REM, *caussamq.*] uniuersum terū tuarum statum. In quo differant res, & caussa, diximus ep.1.lib.1. QVAE *scribo,*] te esse in Syria, & exercitum habere.

Argumentum ep. 5.

M. Brutum laudat, ut ad eius imitationem Cassium accendat: addit de Mutinensi bello, de statu reip. Eodem anno.

Cicero S. D. Cassio. 5.

Hiemem credo adhuc prohibuisse, quo minus de te certum haberemus, quid ageres, maximeq. ubi esses. loquebantur omnes tamen, credo quod uolebant in Syria te esse, habere copias. id autem eo facilius credebatur,

batur, quia simile uero uidebatur. Brutus quidem noster egregiam laudem est consecutus. res enim tantas gessit, tamq. inopinatas, ut eae cum per se gratae essent, tum gratiores propter celeritatem. quod si ta ea tenes, quae putamus: magnis subsidijs fulta resp. est. a prima enim ora Graeciae usque ad Aegyptum optimoram ciuium imperijs maniti erimus, & copijs. quamquam, nisi me fallebat, res sic se habebat, at totius belli omne discrimen in D. Bruto positam aideretur: qui si, ut sperabamus, erupisset Mutina; nihil belli reliqaum fore aidebatar. paruis omnino iā copijs obsidebatar; qaod magno praesidio B ononiam tenebat Antonius. erat aatem Claternae noster Hirtius, ad Foram Cornelium Caesar, uterque cum firmo exercitu: magnasq. Romae Pausa copias ex delectu Italiae comparārat. hiems adhuc rem geri prohibuerat. Hirtius nihil nisi considerate, ut mihi crebris litteris significat, acturus uidebatur. praeter Bononiam, Regiam Lepidi, Parmam, totam Galliam tenebamus studiosissimam reip. tuos etiam clientes transpadanos mirifice coniunctos cum caussa habebamus. erat firmissimus seaatus, exceptis consularibas: ex quibus u s L. Caesar firmus est, & rectas. Ser. Sulpicij morte magnum praesidium amisimas. reliqui partim inertes, partim improbi. nonnulli inuident eorum laudi, quos in rep. probari aident. populi uero R. totiusq. Italiae mira consensio est. Haec erant fere, quae tibi nota esse uellem. nunc aatem opto, ut ab istis orientis partibus uirtutis tuae lumen elaceat. Vale.

EXPLANATIO

RES *tantas gessit,*] Vt omittam Plutarchi, Appiaoi, Dionis testimonia, cognoscuntur ex Phil. 10. res a M. Bruto gestae: quarum caussa in S.C. laudatus est his uerbis: quod eius opera, consilio, industria, uirtute, difficillimo reip. tempore, prouincia Macedonia, Illyricum, cuncta Graecia, legiones, exercitus, equitatus in consulum, seoatus, populiq. R. potestate essent. A. PRIMA *enim ora Graeciae*] quam tenebat Brutus. VSQVE *ad Aegyptum*] quam partem Cassius in potestate reip. continebat. Phil. 10. Exterae nationes a prima ora Graeciae usque ad Aegyptum optimorum ciuium imperijs muniti erimus, & copijs. ERVPISSET] erupit, & uicit. ep. 14. lib. xi. CLATERNAE] Cliternam uocant Plinius, & Strabo, Claternam idem Cicero Phil. 8. inde Hirtius Antonij praesidium deiecit. FORVM *Cornelium*] quae postea Longobardorum temporibus Imola uocata. EXCEPTIS *consularibus*:] ep. 4. L. CAESAR] ep. 2. & ep. 28. lib. x. MORTE] missus a senatu ad Antonium, Mutinam obsidentem, in legatione perijt: senatusq. statuam ei pedestrem aeoeam in Rostris collocandam, ipsum quam amplissime supremo die suo efferendum, sepulcrum in campo Esquilino publice dandum, e Ciceroois sententia decreuit. Phil. 9. POPVLI *uero R.*] ep. 4. AB. ISTIS *Orientis partibus uirtutis tuae lumen eluceat.*] cum quodam lepore dictum: ut quasi compareturs oli uirtus Cassij. unde, inquit, Sol terras illustrat, inde fac ut eluceat uirtus tua.

Argumentum ep. 6.

STrabonem ita commendat, ut quasi aliud agere uideatur. in Cassio, & M. Bruto, si res ad Mutinam malo geratur, spem omnem reip. sitam esse dicit. Eodem anno:

Cicero S. D. Cassio:

QVs status rerum fuerit tum, cum has litteras dedi, scire poteris ex C. Tidio Strabone, airo bono, & optime de rep. sentiente: nam quid dicam, cupidissimo tui, qai, domo, & fortunis relictis, ad te potissimam profectus sit? itaque eum tibi ne commendo qaidem. aduentus ipsius ad te satis eum commendabit. Ta aelim sic existimes, tibiq. persaadeas, omne perfugiū bonorum in te, & Bruto esse positum, si, quod nolim, aduersi quid euenerit. res, cum haec scriberem, erat in extremum deducta discrimen. Brutus enim Matinae uix iam sustinebat. qui si conseruatus erit; uicimus; sin; (quod dij omen auertant) omnis omnium cursus est ad aos. proinde fac tantum animam habeas, tantumq. apparatam, qaanto opus est ad uniuersam remp. recuperandam. Vale.

EXPLANATIO

TIDIO *Strabone,*] malim, Titio: cum Titij ooti sint, Tidios autem ego quidem ignorem. & ep. 14. lib. xiii. Titius Strabo nominatur. SI. ADVERSI *quid euenerit.*] si quid offensum sit. VIX *iam sustinebat.*] uix ferebat obsidionem, omnium paene rerū inopia laborans. Hoc est, quod ad M. Brutum scripsit. Res existimabatur in extremū adducta discrimen. tristes enim de Bruto nostro litterae nuncijs afferebantur. QVI. SI *conseruatus erit; uicimus:*] eodem modo ep. 20. lib. xiv. ad Att. Cui si esse

esse in urbe tuto licebit; uicimus. Sin; } ominis caussa mentionem uitat aduersae fortunae. Eadem figura, quae *ἀποσιώπησις* Graece dicta, ep. 3. lib. v. Si perficitis, quod agitis; me ad uos uenire oportet. Sin autem: sed nihil est opus reliqua scribere. Et ep. 12. lib. xvi. ad Att. Si pares aeque inter se, quiescendum: sin, latius manabit. Et apud obsceni carminis poetam: Sin; haec mei te uentris arma laxabunt. Omnis *omnium cursus est ad nos*. } Si offensum esset in proelio Mutinensi; ciuitas omnis, Antonij metu, in Graeciam ad M. Brutum confugisset. id quod ad ipsum Brutum Cicero scripsit his uerbis: Triduo, aut quatriduo ante hanc rem pulcherrimam, timore quodam perculsa ciuitas, tota ad te se cum coniugibus, & liberis effundebat.

Argumentum ep. 7.

Sententiam ab se in senatu ex Cassij dignitate dictam, eamq. a se in concione defensam, ostendit. Eodem anno.

Cicero S. D. Cassio. 7.

Qvanto studio dignitatem tuam & in senatu, & ad populum defenderim, ex tuis te malo, quam ex me, cognoscere. quae mea sententia in senatu facile ualuisset, nisi Pansa uehementer obstitisset. ea sententia dicta, productus sum in concionem a tribuno pl. M. Seruilio. dixi de te quae potui, tanta contentione, quantum forum est; tanto clamore, consensuq. populi, ut nihil umquam simile uiderim. id uelim mihi ignoscas, quod inuita socru tua fecerim. mulier timida uerebatur, ne Pansae animus offenderetur. in concione quidem Pansa dixit, matrem quoque tuam, & fratrem illam a me sententiam noluisse dici, sed me haec non mouebant: alia malebam: fauebam & reip. cui semper faui, & dignitati ac gloriae tuae. Quod autem & in senatu pluribus uerbis disserui, & dixi in concione, in eo uelim fidem meam liberes. promisi enim, & prope confirmaui, te non exspectasse, nec exspectaturum decreta nostra. sed te ipsum tuo more remp. defensurum. & quamquam nihil dum audieramus, nec ubi esses, nec quas copias haberes: tamen sic statuebam, omnes, quae in istis partibus essent, opes, copiasq. tuas esse: per teq. Asiam prouinciam confidebam iam reip. recuperatam. Tu fac in augenda gloria te ipsum uincas. Vale.

EXPLANATIO

In. senatv, } cum habuit Phil. xi. Ad. popvlvm } quae concio non exstat. Qvae *mea sententia* } ut Cassius obtineret Syriam. Pansa } consul. Obstitisset. } cum illam sententiam ualere mallet, ut consules, idest ipse, & Hirtius, persequendi Dolabellae caussa, Asiam, & Syriam sortirentur. Phil. xi. Qvantvm *forum est*; } quanta requiritur in foro, quantam fori magnitudo postulat. Socrv *tua* } Seruilia, Catonis Vticensis sorore, matre M. Bruti, & Tertullae, uxoris Cassij. Fratrem } L. Cassium. ep. 2. Fidem *meam liberes*. } quod ego promisi, tu re ipsa praestes. Recvperatam. } eam enim Dolabella, occiso per fraudem Proconsule Trebonio, inuaserat, & occupauerat.

Argumentum ep. 8.

Renouatum esse Lepidi scelere bellum queritur: Cassium hortatur ad remp. liberandam. Eodem anno.

Cicero S. D. Cassio. 8.

Scelvs affinis tui Lepidi, summamq. leuitatem, & inconstantiam, ex actis, quae ad te mitti certo scio, cognosce te arbitror. itaque nos, confecto bello, ut arbitrabamur, renouatum bellum gerimus: spemq. omnes in D. Bruto, & Planco habemus: si uerum quaeris, in te, & in meo Bruto non solum ad praesens perfugium, si, quod nolim, aduersi quid acciderit, sed etiam ad confirmationem perpetuae libertatis. Nos hic de Dolabella audiebamus, quae uellemus: sed certos auctores non habebamus. te quidem magnum hominem & praesenti iudicio, & reliqui temporis exspectatione scito esse. hoc tibi proposito, fac ut ad summa contendas. nihil est tantum, quod non populus R. a te perfici, atque obtineri posse iudicet. Vale.

EXPLANATIO

SCELVS] quia se cum Antonio coniunxerat. AFFINIS tui] ep.2. CONFECTO *bello,*] uicto ad Mutinam Antonio. AVDIEBAMVS, *quae uellemus:*] oppressum a te. ep.9. Hoc *tibi proposito, fac ut ad summa contendas.*] laudationem sequitur cohortatio. ep.21. lib.xv.

Argumentum ep. 9.

Eiusdem argumenti cum superiore: hoc amplius, quod in Italiam Cassium uocat. Eodem anno.

Cicero S. D. Cassio. 9.

BREVITAS tuarum litterarum me quoque breuiorem in scribendo facit: &, uere ut dicam, non satis occurrit, quod scribam. nostras enim res in actis perferri ad te certo scio: tuas autem ignoramus. tamquam enim clausa sit Asia, sic nihil perfertur ad nos, praeter rumores de oppresso Dolabella, satis illos quidem constantes, sed adhuc sine auctore. Nos confectum bellum cum putaremus, repente a Lepido tuo in summam sollicitudinem adducti sumus. itaque persuade tibi, maximam reip. spem in te, & in tuis copijs esse. firmos omnino exercitus habemus: sed tamen, ut omnia, ut spero, prospere procedant, multum interest te uenire. exigua est enim spes reip. nam nullam non libet dicere: sed, quaecumque est, ea despondetur anno consulatus tui. Vale.

EXPLANATIO

LEPIDO *tuo*] affine. FIRMOS *exercitus*] D. Bruti, & Planci. MVLTVM *interest*] ep.10. VENIRE.] in Italiam. DESPONDETVR] promittitur. CONSVLATVS *tui.*] & M. Bruti. eodem enim anno consules futuri erant. ep.2. Anno uestro dixit.

Argumentum ep. 10.

Et lepidum hostem a senatu iudicatum scribit, & omnino rem poscere, ut Cassius cum exercitu in Italiam ueniat. Eodem anno.

Cicero S. D. Cassio. 10.

LEPIDVS, tuus affinis, meus familiaris, pridie Kal. Quinct. sententijs omnibus hostis a senatu iudicatus est, ceteriq. qui una cum illo a rep. defecerunt, quibus tamen ad sanitatem redeundi ante Kal. Sept. potestas facta est. fortis sane senatus, sed maxime spe subsidij tui. bellum quidem, cum haec scribebam, sane magnum erat scelere, & leuitate Lepidi. Nos de Dolabella quotidie, quae nolumus, audimus, sed adhuc sine capite, sine auctore, rumore nuncio. quod cum ita esset, tamen litteris tuis, quas nonis Maij ex castris datas acceperamus, ita persuasum erat ciuitati, ut illum iam oppressum omnes arbitrarentur, te autem in Italiam uenire cum exercitu; ut, si haec ex sententia confecta essent, consilio, atque auctoritate tua; sin quid forte titubatum esset, ut fit in bello, exercitu tuo niteremur. quem quidem ego exercitum quibuscumque potero rebus ornabo. cuius rei tum tempus erit, cum, quid opis reip. laturus exercitus sit, aut quid iam tulerit, notum esse coeperit. nam adhuc tantum conatus audiuntur, optimi illi quidem, & praeclarissimi, sed gesta res exspectatur: quam quidem aut iam esse aliquam, aut appropinquare confido. tua uirtute, & magnitudine animi nihil est nobilius. itaque optamus, ut quamprimum te in Italia uideamus. remp. nos habere arbitrabimur, si uos habebimus. praeclare uiceramus, nisi spoliatum, inermem, fugientem Lepidus recepisset Antonium. itaque numquam tanto odio ciuitati Antonius fuit, quanto est Lepidus. ille enim ex turbulenta rep. hic ex pace, & uictoria bellum excitauit. huic oppositos consules designatos habemus; in quibus est magna illa quidem spes, sed anceps cura propter incertos exitus proeliorum. persuade tibi igitur, in te, & in Bruto tuo esse omnia, uos exspectari, Brutum quidem iam iamq. quod si, ut spero, uictis hostibus nostris, ueneritis: tamen auctoritate uestra resp. exsurget, & in aliquo statu tolerabili consistet. sunt enim permulta, quibus erit medendum, etiam si resp. satis esse uidebitur sceleribus hostium liberata. Vale.

EXPLANATIO

AD. SANITATEM] ad bonam mentem. insanite enim, & furere dicebantur, qui a rep. defecissent. ep. 11. lib. XVI. Videtur, si insaniet, posse opprimi. QVAE *uellemus*,] ep. 8, 9. SI. HAEC *ex sententia confecta essent*,] ep. 9. Vt omnia prospere procedant. SIN *quid forte titubatum esset*,] ep. 2. Si aduersi quid acciderit. ep. ad M. Brutum 1 Siquid offensum sit. NITEREMVR.] translatum translato reddidit, quia dixerat, Titubatum. LAVTVRVS *exercitus sit*,] uerbum, exercitus, opinor abundare. GESTA *res*] Dolabella oppressus. CONSVLES *designatos*] D. Brutum, & Plancum. Caesarem non nominat, ut epistola quoque octaua, credo ne Cassium, qui patrem eius necauerat, offendat. BRVTVM *quidem iam iamq.*] propius enim aberat, cum esset in Macedonia, quam Cassius, qui in Syria. EXSVRGET,] translatum uerbum, ut infra, Consistet: & supra, Niteremur, in eadem sententia. QVRAVS *erit medendum*,] domestica uitia notat, & intestinum malum.

Argumentum ep. 11.

Scribit, a quibus copias acceperit: seq. & remp. commendat. Eodem anno, ante Mutinensem uictoriam, ut adscripta dies docet.

C. Cassius. procos. S. D. Ciceroni. 11.

SI uales, bene est: ego quidem ualeo. In Syriam me profectum esse scito ad L. Murcum, & Q. Crispum imp. uiri fortes, optimiq. ciues postea quam audierunt, quae Romae gererentur, exercitus mihi tradiderunt; ipsiq. mecum una fortissimo animo remp. administrant. item legionem, quam Q. Caecilius Bassus habuit ad me uenisse scito. quattuorq. legiones, quas A. Allienus ex Aegypto eduxit, traditas ab eo mihi esse scito. Nunc te cohortatione non puto indigere, ut nos absentes, remq. publicam, quantum opus est, defendas. scire te uolo, firma praesidia nobis, senatuiq. non deesse; ut optima spe, & maximo animo remp. defendas. reliqua tecum aget L. Carteius, familiaris meus. Vale. D. nonis Mart. ex castris, Taricheis.

EXPLANATIO

PROCOS.] non quia consul fuisset, uerum quia proconsulari imperio Syriae praeesset. Multos autem post praeturã proconsules appellatos esse, ostendimus ep. 1. lib. 1. Syriam Cassio praetori Caesar, Parthicum bellum cogitans, destinauerat, ut praetura functus in eam iret. Caesare mortuo, consul Antonius effecit, ut ea collegae suo Dolabellae, sibi autem Macedonia S. C. traderẽtur, Cassius in Siciliam, M. Brutus in Asiam, uterque emendi, mittendiq. ad urbem frumenti gratia, proficiscerẽtur. postea, cum Dolabella in Asia Trebonium proconsulem occidisset, Antonius autem in Gallia cisalpina Decimũ Brutũ oppugnaret; offensus grauiter senatus, cui iã utriusque consulis perniciosa reip. consilia paterent, Cassio Syriam, Bruto Macedoniam, utramque illis a Caesare promissam, S. C. restituit. quo S. C. instructi, Cassius in Syriã, Brutus in Macedoniã iuere: & Cassius quidẽ Dolabellã oppressit, Brutus C. Antonium, Marci fratrem, conantem occupare Macedoniam, cepit. Opinor autem, cum hanc epistolam scripsit Cassius, nondum ei Syriam a senatu decretam fuisse, decreta est enim post mortem Trebonij, ut Phil. 11. ostendit. Trebonius autem, cum hanc epistolam scripsit Cassius, nondum perierat. L. MVRCVM] L. Statium Murcum, qui tres legiones habebat. Phil. 11. Appianus lib. IV: Dio lib. XLVII. hunc postea Sex. Pompeius, Magni filius, cum ad eum, deuictis Bruto, & Cassio, se contulisset, uirtutem eius timens occidit. Dio lib. XLIIX. Q. CRISPVM] Q. Marcium Crispum, ipsum quoque trium legionum ducem. Phil 11. Appianus, & Dio: quamquam Dio mendose M. Crispum uocat. QVAE *Romae gererentur*,] contra Antonium, & Dolabellam, & pro ipso Cassio, tradita illi Syria S. C. Epitome Liuiana lib. CXXI. LEGIONEM] quam Murcus, & Crispus obsidebant. Q. CAECILIVS *Bassus*,] qui praeerat ei legioni, a Caesare traditae, cum de Parthico bello cogitaret. Phil. 11. Est Q. Caecilij Basi, priuati illius quidem, sed fortis, & praeclari uiri, robustus, & uictor exercitus. Strabo lib. XVI. Dio lib. XLVII. Appianus lib. IV. ALIENVS] legatus Dolabellae. Phil. 11. EX. AEGYPTO] quo missus erat a Dolabella, ut ad se quattuor illas legiones adduceret. Appianus lib. IV. TARICHEIS.] opido Iudaeae. Plinius lib. V. cap. 15. & Iosephus de bello Iudaico.

Argumentum ep. 12.

Facta mentione beneuolentiae Ciceronis erga se, commendat suam dignitatem, suosq. duces, ac milites. in extremo, iturum se in Ciliciam contra Dolabellam, significat. Eodem anno.

Cassius procos. S. D. Ciceroni. 12.

SI uales, bene est: ego quidem ualeo. Legi tuas litteras, in quibus mirificum tuum erga me amorem recognoui. uidebaris enim non solum fauere nobis, id quod & uostrâ, & reip. caussa semper fecisti; sed etiam grauē curam suscepisse, uehementerq. esse de nobis sollicitus. itaque, quod te primū exsistimare putabam, nos, oppressa rep quiescere non posse; deinde, cum suspicarere nos moliri, quod te sollicitum esse, & de salute uostra, & de rerū euentu putabam: simul ac legiones accepi, quas A. Allienus eduxerat ex Aegypto, scripsi ad te, tabellariosq. complures Romam misi. scripsi etiam ad senatum litteras, quas reddi uetui prius, quam tibi recitatae essent: si forte mei obtemperare mihi uoluerunt. quod si litterae perlatae non sunt; non dubito, quin Dolabella, qui, nefarie Trebonio occiso, Asiam occupauit; tabellarios meos deprehenderit, litterasq. interceperit. exercitus omnes, qui in Syria fuere, teneo. habui paullum morae, dum promissa militibus persoluo. nunc iam sum expeditus. A te peto, ut dignitatem meam tibi commendatam habeas: si me intelligis nullum neque periculum, neque laborem patriae denegasse; si contra importunissimos latrones arma cepi, te hortante, & auctore: si non solum exercitum ad remp. libertatemq. defendendam comparaui, sed etiam crudelissimis tyrannis eripui: quos si occupasset Dolabella; non solum aduentu, sed etiam opinione, & exspectatione exercitus sui Antonium confirmasset. quas ob res milites tuere, si eos mirifice de rep. meritos esse animaduertis: & effice, ne quem paeniteat, remp. quam spem praedae, & rapinarum, sequi maluisse. item Murci, & Crispi imp. dignitatem, quantum est in te, tuere. nam Bassus misere noluit mihi legionem tradere. quod nisi milites inuito eo legatos ad me misissent; clausam Apameam tenuisset, quoad ui esset expugnata. Haec a te peto non solum reip. quae tibi semper fuit carissima, sed etiam amicitiae nostrae nomine, quam confido apud te plurimum posse. crede mihi, hunc exercitum, quem habeo, senatus, atque optimi cuiusque esse, maximeque tuum: de cuius uoluntate assidue audiendo, mirifice te diligit, carumq. habet: qui si intellexerit commoda sua curae tibi esse; debere etiam se tibi omnia putabit. Litteris scriptis, audiui Dolabellam in Ciliciam uenisse cum suis copijs. proficiscar in Ciliciam. quid egerim, celeriter ut scias, dabo operam. ac uelim, ut meremur de rep. sic felices simus. Fac ualeas, meq. ames. Nonis maij, ex castris.

EXPLANATIO

MOLIRI,] apparare. moliri enim absolute ponitur interdum. Terentius in Heaut. Dum moliuntur, dum comuntur, annus est. SCRIPSI, AD TE,] superiores litteras significat. TREBONIO,] qui Asiae praeerat. OCCISO,] Smyrnae: quaestione primum tormentis habita pecuniae publicae, deinde ceruicibus fractis, abscisso capite: quod affixum gestari in pilo, reliquum corpus trahi, atque laceratum in mare abijci Dolabella iussit. Philip. XI. Appianus lib. IV. Dio lib. XLVII. QVI *in Syria fuere*,] ubi Caesar eos collocauerat, iturus in Parthos. ep. XI. DIGNITATAM *meam*] cupere se ostendit Syriae administrationem. TYRANNIS] Dolabellae, & Antonio: ijs enim usi essent ad exitium reip. ERIPVI] effeci enim, ne ab ijs occupari possent. QVOS] sic omnes libri ueteres; uno excepto, in quo est, Quam, & in margine quos. Quos autem exercitus accipio, non tyrannos: nam tyranni sunt ipsi Dolabella, & Antonius, quibus ereptum a se exercitum esse gloriatur. At, Exercitum, dixit, non Exercitus. Vere: tamen postea respexit ad quattuor exercitus, quos ipse comparauerat, Murci, Crispi, Bassi, Allieni. MISERE] turpiter, & infeliciter. miser, quia noluit id, quod debuit.

Argumentum ep. 13.

GRatulatur de Mutinensi Victoria, & res a se gestas exponit. Eodem anno.

Cassius Q. S. D. Ciceroni. 13.

SI uales, bene est: ego quidem ualeo. Cum reip. uel salute, uel uictoria gaudemus: tum instauratione tuarum laudum, quod maximus consularis maximum consulem te ipse uicisti, & laetamur, & mirari satis non possumus. fatale nescio quid tuae uirtuti datum: id quod iam saepe experti sumus. est enim tua toga omnium armis felicior: quae nunc quoque nobis paene uictam remp. ex manibus hostium eripuit, ac reddidit. nunc ergo uiuemus liberi, nunc te, omnium maxime ciuis, & mihi carissime, id quod maxime, reip. tenebris comperisti, nunc te habebimus testem nostri, & in te, & in coniunctissimam tibi remp. amoris: &, quae saepe pollicitus es te, & taciturum, dum seruiremus, & dicturum de me tum, cum profutura essent; nunc illa non ego quidem dici tantopere desiderabo, quam sentiri a te ipso. neque enim omnium iudicio malim me a te commendari, quam ipsi

tuo iudicio digne, ac merear, commendatus esse: ut haec nouissima nostra facta non subita, nec inconuenientia, sed similia illis cogitationibus, quarum tu testis es, fuisse iudices; meq. ad optimam spem patriae non minimum tibi ipsi producendum putes. Sunt tibi, M. Tulli, liberi, propinquiq. digni quidem te, & merito tibi carissimi: esse etiam debent in rep. proxime hos cari, qui studiorum tuorum sunt aemuli: quorum esse cupio tibi copiam; sed tamen non maxima me turba puto excludi, quo minus tibi uacet me excipere, & ad omnia, quae uelis, & probes, producere. animum tibi nostrum fortasse probauimus, ingenium certe diutina seruitus, qualecumque est, minus tamen, quam erat, passa est uideri. Nos ex ora maritima Asiae prouinciae, & ex insulis quas potuimus naues deduximus. delectum remigum, magna contumacia ciuitatum, tamen satis celeriter habuimus. secuti sumus classem Dolabellae, cui Lucilius praeerat: qui, spem saepe transitionis praebendo, neque umquam non decedendo, nouissime Corycum se contulit, & clauso portu se tenere coepit. nos, illa relicta, quod & in castra peruenire satius esse putabamus; & sequebatur classis altera, quam anno priore in Bithynia Tillius Cimber compararat, cui Turulius quaestor praeerat; Cyprum petiuimus. ibi, quae cognouimus, scribere ad uos quamcelerrime uoluimus. Dolabellam ut Tarsenses pessimi socij, ita Laodiceni multo amentiores ultro accersierunt. ex quibus utrisque ciuitatibus, Graecorum militum numero, speciem exercitus effecit. castra habet ante oppidum Laodiceam posita; & partem muri demolitus est, & castra opido coniunxit. Cassius noster cum decem legionibus, & cohortibus uiginti auxiliarijs, & quattuor millibus equitum a millibus passuum uiginti castra habet posita Παλτοῖ; & existimat se sine proelio posse uincere. nam iam ternis tetradrachmis triticum penes Dolabellam est. nisi quid nauibus Laodicenorum supportarit; cito fame pereat, necesse est; ne supportare possit, & Cassij classis bene magna, cui praeest Sextilius Rufus, & tres, quas nos adduximus, ego, Turulius, & Patiscus, facile praestabunt. nolo igitur uos bene sperare: & remp. ut nos istic expedistis, ita pro nostra parte celeriter nobis expediri posse, confidere. Vale. Data idibus Iun. Cypro, A Crommyacride.

EXPLANATIO

CASSIVS] non is, qui scripsit duas superiores epistolas: ut infra. Q.] quaestor, alterius Cassij, ut opinor, eius qui cum Bruto in Caesarem coniurauit. VICTORIA] Mutinensi. INSTAVRATIONE] renouantur enim tuae laudes uictoria Mutinensi, a tuis maxime consilijs profecta. MAXIMVS *consularis maximum consulem te ipse uicisti,*] maiora enim sunt, quae consularis, quàm quae consul effecisti: cũ tamen maxima consul gesseris. ep. 7. Fac in augẽda gloria te ipsum uincas. Et lib. III. de Orat. Ceteros a Crasso semper omnes, illo autem die etiam ipsum a sese superatum. TOGA] togatus enim Cicero eip. saepe profuit. ep. 4. lib. XV. REIP. *tenebris*] Caesare dominante, luce libertatis extincta. COMPERISTI,] ob mea in te officia, & quia tum tibi sensus meos patefeci. infra: similia illis cogitationibus, quarum tu testis es. TACITVRVM,] de meo, & in tyrannum odio, & in remp. studio. OMNIVM *iudicio*] non tuo. NOVISSIMA] cum Caesarem occidimus, & cum arma pro rep. capimus. NEC *inconuenientia,*] ita legitur in quinque libris antiquis, quos nunc habeo, & in alijs praeterea, quibus olim sum usus; Petri Bembi, Vbaldini Bandinelli, Ioannis Scalae, Pauli Boti, duobus Caroli Sigonij, nec uero aliter postulat sententia. Duo ueteres libri, unus Vincentij Riccij, quẽ olim in Scholiis meis nominaui, alter, qui nũc apud me est, uiri doctissimi, atque optimi, & mihi uetere necessitudine coniuncti, Petri Pagani, habent, Disconuenientia: nec improbo: nam & Horatius ep. I. l. I. dixit: Aestuat, & uitae disconuenit ordine toto. Et ep. 14. Non eadem miramur: eo disconuenit inter & te. Alii legunt, Nec conuenientia, pro, inconuenientia. Sua cuique sponsa, ut in prouerbio est. ILLIS *cogitationibus,*] de rep. liberanda. NON *minimum*] aduerbij loco, pro, Non minime. PRODVCENDVM] Promouendum. infra: Ad omnia producere. STVDIORVM. TVORVM] erga remp. QVORVM] amicorum. COPIAM:] ut abundes. NON *maxima me turba puto excludi,*] non puto multos esse, quos mihi in amore anteponas. QVO *minus tibi uacet me excipere,*] ut non tibi liceat amplecti me officiis tuis: ut ob maximam amicorum turbam ornare me non possis. PROBAVIMVS] in occidendo Caesare. nam & hic eum percussit. DIVTINA *seruitus,*] in qua uiuendum fuit ad unius arbitrium: ingenium elucere non potuit. CONTVMACIA] cum recusarent. CVI *Lucilius praeerat:*] etsi nihil mutauimus, tamen indicamus placere nobis, Lucius, potius, quam Lucilius: tum quod ita est in duobus antiquis, & in uno praeterea Vincentii Riccii, quem olim habuimus: tum etiam, quod Appianus hunc nominat L. Figulum: & Figulus non Luciliorum, sed Maeciorum, & Nigidiorum est cognomen. NAQVA *umquam non decedendo,*] & interdum a portibus ita discedendo, ut ad me transire uelle uideretur. CORYCVM] portuosum Pamphyliae montem. ANNO *priore,*] superiore proximo. BITHYNIA] Cimbro ab senatu attributa. Plutarchus in Bruto, Appianus lib. III. Dio lib. XLVII. TILLIVS *Cimber*] unus e percussoribus Caesaris. ep. 1 a. lib. VI. Suetonius, Plutarchus, Dio, Appianus, Seneca, alii. QVAESTOR] Cimbri. SPECIEM *exercitus effecit.*] non plane exercitum, sed imaginem, & similitudinem. Cicero II. in Rullum: Neque ueris comitiis, neque illis, ad speciem, atque ad usurpationem uetustatis, per XXX lictores auspiciorum caussa adumbratis. Tacitus lib. XIIX. Tantum simul peditum, equitumq. & aemulantium inter se regum paratus, speciem fortunae principalis effecerant. CASSIVS *noster*] is, qui Caesarem occiderat. CASTRA *habet posita* παλτοῖ;] Paltum Syriae opidum a Plinio quoque Graeca inflexionis forma nominatum. E uetere libro Pauli Boti sic olim emendauimus,

& ita

& ita dictum, παλτοῦ, figura Graeca, ut κορύδαλλος κορυδαλλοῦ, προβάλλωνος προβαλλωνοῦ, φάλαρον φαλαροῦ, θρίαμβον, θριαμβοῦ. TERNIS *tetradrachmis triticum penes Dolabellam est:*] mensuram ooo nominat: sed medimnum significari puto. nam modius Romana mensura fuit. de medimno autem eo magis arbitror, quia tetradrachmum nummus Asiaticus est: & Laodiceae, quae fuit in Syria, triticum ueniebat. Medimous sex modios capit, & amphoras duas: ut ex Fannij uersibus cognoscitur. sed quoniam tritici plura genera, nec eiusdem omnia ponderis; quod lib. XIIX. cap. 7. Plinius docet: ideo medimni mensura certo librarum numero definiri non potest. uaria enim est pro uarietate frumenti. Italicum quidem & candore, & pondere ceteris omnibus Plinius anteponit: sed Romanum in modio leuiter aequato, non pala depresso, ad uiceoas libras non peruenire, Latinus Latinius, uir bonitate insigni, & peracuto praedi tus ingenio, mihi affirmauit, expertus ipsemet in quadrantali, sua iam industria facto ad mensurā quadrati pedis Romani. quod cum amphora sit, & amphoras duas medimous capiat, idemq. modios sex: satis liquet, modios quadrantali ternos contineri, quadrantal autem frumeoto aequatum, pala non depresso, libras pendit LVII, & unius dimidium: depresso, libras LXIV, & unius dimidium: depresso, & cumulato, libras LXXII, & onios dimidium. sed ponamus, Asiatici tritici, de quo loquitur Cassius, pondus fuisse uicenas in modio libras, medimnum autem ternis tetradrachmis uenijsse. pretium erit pro singulis medimnis, id est libris CXX, deoarij XII. qui sunt sestertij nummi XLIIX, id est asses CXCII. asses autem Venetis marculis, qui quaterni respondent ternis baioccis Romanis, aestimantur. quod si CXX, tritici librae assibus CXCII ueneunt: sequitur, ut singulae librae ueneant asse, & unius tribus quintis partibus. ita Romana mensura, quam rubiom hodie uocant, sexcenarum librarum pondere, qui medimni quinque sunt, scutatis erit VII, & assibus XXVI. Tetradrachmum Asiaticus nummus, atque etiā Atticus fuit, ut Liuius docet, quattuor drachmarum pondere, quod uel ex nomine intelligitur. respondere tribus fere deoarijs, ait Liuius lib. XXXIV. sed loquitur de leuiore drachma, a Solone inducta, quae denarium pondere non aequabat, sed tertia sui parte, quae deoarij quarta pars erat, superabatur. propterea, trium fere denariorum in singulis tetradrachmis argenti pondus esse, Liuius dixit. habent enim scriptores eius rationem temporis, de quo scribunt, non quo scribunt ipsi. nam & Liuij, & Ciceroois aetate, ac Plinij postea, tetradrachmum trium denariorū poodere oon erat, sed quattuor plane denarijs aequale. Nec uero, quia Liuius addidit, Fere, notatur inaequalitas, sed potius officinatum consuetudo, quae non nihil interdum de legitimo denariorum pondere detrahunt. quod fortasse iam, uiuente Liuio, Augusto principe, fieri coeptum erat. TRITICVM] tritici modius, librae XXV. EOO] quaestor C. Cassij proconsulis. TVRVLIVS] quaestor Cimbri. PATISCHVS] Cilix, proquaestor Lentuli: ut ep. 15. is est, de quo in ep. XI. lib. 2. & ep. 6. lib. IIX. EXPEDIISTIS,] deuicto ad Mutinam Antooio. EXPEDIRI POSSE,] io opprimendo Dolabella. ACROMMYACRIDE.] uerba Graeca Latine prolata. nā κρομμύου ἄκρα Cypri promootorium est, auctoribus Strabooe, & Ptolemaeo. ἀκρὶς autem diminutiua forma dictum. Cassius, cum Latine loqui uellet, ex duobus nomioibus unum fecit, omissa una littera u.

Argumentum ep. 14.

Exponit res a se gestas: Rhodios accusat: procurationem Asiae petit: merita sua in remp. commemorat. Eodem anno.

Lentulus S. D. Ciceroni suo. 14.

CVM Brutum nostrum cōuenissem; eumq. tardius in Asiam uenturum animaduerterem; in Asiam redij, ut reliquias mei laboris colligerem, & pecuniam quamprimum Romam mitterem. interim cognoui in Lycia esse classem Dolabellae, ampliusq. centum naues onerarias, in quas exercitus eius imponi posset; idq. Dolabellam ea mente comparasse, ut, si Syriae spes eum frustrata esset, conscenderet in naues, & Italiam peteret, seq. cum Antonijs, & reliquis latronibus coniungeret. cuius rei tanto in timore fui, ut, omnibus rebus relictis, cum paucioribus, & minoribus nauibus ad illas ire conatus sim. quae res, si a Rodijs non essem interpellatus, fortasse tota sublata esset: tamen magna ex parte profligata est: quandoquidem classis dissipata est: aduentus nostri timore milites, ducesq. effugerunt: onerariae omnes ad unam a nobis sunt exceptae. certe, quod maxime timui, uideor esse consecutus, ut non possit classe Dolabella in Italiam peruenire, nec, socijs suis firmatis, durius nobis efficere negotium. Rhodij nos, & remp. quam ualde desperauerint, ex litteris, quas publice misi, cognosces, & quidem multo parcius scripsi, quam re uera furere eos inueni. quod uero aliquid de his scripsi, mirari noli: mira est eorum amentia. nec in me ullae priuatim iniuriae umquam. malus animus eorum in nostra salute, cupiditas partium aliarum, perseuerantia in contemptione optimi cuiusque ferenda mihi non fuit. nec tamen omnes perditos esse puto. sed ijdem illi, qui tum fugientem patrem meum, qui L. Lentulum, qui Pompeium, qui ceteros uiros clarissimos non receperunt; ijdem, tamquam aliquo fato, & nunc aut magistratum gerunt, aut eos, qui sunt in magistratu, in sua habent potestate. itaque eadem superbia in prauitate utuntur. quorum improbitatem

probitatem aliquando retundi, & non pati impunitate augeri non solum utile est reip. nostrae, sed etiam necessarium. De nostra dignitate uelim tibi ut semper curae sit; & quocumque tempore occasionem habueris, & in senatu, & in ceteris rebus laudi nostrae suffragere. Quoniam consulibus decreta est Asia; & permissum est ijs, ut, dum ipsi uenirent, darent negotium, qui Asiam obtineant: rogo te, petas ab ijs, ut hanc dignitatem potissimum nobis tribuant; & mihi dent negotium, ut Asiam obtineam, dum ipsorum alteruter uenit. nam, quod huc properent in magistratu uenire, aut exercitum mittere, caussam non habent. Dolabella enim in Syria est; &, ut tu diuina tua mente prospexisti, & praedicasti, dum isti uenient, Cassius eum opprimet. exclusus enim ab Antiochia Dolabella, & in oppugnando male acceptus, nulla alia confisus urbe, Laodiceam, quae est in Syria ad mare, se contulit. ibi spero celeriter eum poenas daturum. nam neque, quo refugiat, habet: neque diutius ibi poterit tãtum exercitum Cassij sustinere. spero etiam confectum esse iam, & oppressum. quare non puto Pansam, & Hirtium in consulatu properaturos in prouincias exire, sed Romae acturos consulatum. itaque, si ab his petieris, ut interea nobis procurationem Asiae dent; spero te posse impetrare. praeterea mihi promiserunt Pansa, & Hirtius coram, & absenti mihi scripserunt, Verrioq. nostro Pansa affirmauit, se daturum operam, ne in suo consulatu mihi succedatur. ego porro non medius fidius cupiditate prouinciae produci longius spatium mihi uolo. nam mihi fuit ista prouincia plena laboris, periculi, detrimenti. quae ego ne frustra subierim, ne ne prius, quam reliquias meae diligentiae consequar, decedere cogar, ualde laboro. nam, si potuissem, quam exegeram, pecuniam uniuersam mittere; postularem, ut mihi succederetur. nunc, quod Cassio dedi, quod Trebonij morte amisimus, quod etiam crudelitate Dolabellae, aut perfidia eorum, qui mihi fidem, reiq. pub. non praestiterunt, id consequi, & reficere uolo. quod aliter non potest fieri, nisi spatium habuero. id ut per te consequar, uelim, ut solet, tibi curae sit. ego me de rep. puto esse meritum, ut non prouinciae istius beneficium exspectare debeam, sed tãtum, quantum Cassius, & Bruti, non solum illius facti, periculiq. societate, sed etiam huius temporis studio, & uirtute. primus enim ego leges Antonianas fregi: primus equitatum Dolabellae ad remp. transduxi, Cassioq. tradidi: primus delectus habui pro salute omnium contra coniurationem sceleratissimam: solus Cassio, & reip. Syriam, exercitusque, qui ibi erant, coniunxi. nam, nisi ego tantam pecuniam, tantaq. praesidia, & tam celeriter Cassio dedissem; ne ausus quidem esset ire in Syriam; & nunc non minora pericula reip. a Dolabella instarẽt, quam ab Antonio. atque haec omnia is feci, qui & sodalis, & familiarissimus Dolabellae eram, coniunctissimus sanguine Antonijs; prouinciam quoque illorum beneficio habebam: sed πατρίδα ἐμὴν μᾶλλον φιλῶν omnibus meis bellum primus indixi. haec etsi adhuc non magnopere mihi tulisse fructum animaduerto: tamẽ non despero, nec defatigabor permanere non solum in studio libertatis, sed etiam in labore, & periculis. attamen, si etiam aliqua gloria iusta, & merita prouocabimur, senatus, & optimi cuiusque officijs; maiore cum auctoritate apud ceteros erimus, & eo plus prodesse reip. poterimus. Filium tuum, ad Brutum cum ueni, uidere non potui, ideo quod iam in hiberna cum equitibus erat profectus: sed mediusfidius, ea esse eum opinione, & tua, & ipsius, & in primis mea caussa gaudeo. fratris enim loco mihi est, qui ex te natus, teq. dignus est. Vale. D. VI. Kal. Iun. Pergae.

EXPLANATIO

LENTVLVS] filius Lentuli Spintheris, ad quem sunt lib. I. Ciceronis epistolae, augur erat, ut lib. XXXIX. scripsit Dio. quaestor in Asiam profectus erat cum Trebonio proconsule. quo mortuo, propraetoris nomen assumpserat, quo maiore auctoritate socijs imperare posset: nec tamen quaestoris officium intermiserat: itaque proquaestor uocabatur, ut inscriptio docet epistolae sequentis. IN LYCIA] quam postea Vespasianus, adempta libertate, in prouinciae formam redegit: Suetonius. AMPLIVSQ. *centum naues onerarias,*] obsessas a classe Dolabellae, ut, exercitu in eas imposito, Italiam petere posset. ep. seq. FRVSTRATA] Cassio Syriam tenente ep. 5. PROFLIGATA *est:*] minus est, quam, ad exitum perducta. de hoc uerbo supra diximus. QVAM *se uera fuisse eos mouit. quod uero aliquid de his scripsi,*] totum hoc non erat in impressis libris: ego addidi ante multos annos, ea antiquo Vincentij Riccij libro: cum quo postea uidi consentire, & Sigonij librum, & quattuor praeterea, quos nunc habeo. NEC *in me ullas priuatim iniurias umquam.*] subaudi, Fuere. sic duo ueteres libri, & recte. FVGIENTEM] ex Pharsalica pugna. Caesar. lib. III. de bel. ci. PATREM *meum,*] P. Lentulum, Spintherem. L. LENTVLVM,] qui consul cum C. Marcello fuit anno primo ciuilis belli. POMPEIVM] Magnum. CONSVLIBVS] Pansae, & Hirtio: quos Lentulus, cũ haec scriberet, obijsse nesciebat. LAODICEAM, *quae est in Syria ad mare,*] Laodiceae duae fuerunt, haec in Syria, quam lib. V. cap. 20. Plinius, & lib. XVI. Strabo nominat: altera in Asia, quam idem Plinius infra, & Strabo lib. XII. Syriacam numquam uideo seiunctam ab eius imperio, qui Syriae praeerat. Asiatica uero cum ad Asiae iurisdictionem attineret, interdum tamen Ciliciae rectoribus honoris gratia tribuebatur. notum est Ciceronis exemplum: cuius ex ep. 67. lib. XIII. ad Seruilium Asiae proconsulẽ recitabo. Ex prouincia mea Ciliciensi, cui scis τρεῖς διοικήσεις Asiaticas attributas fuisse, nullo sum familiarius usus, quam Androne Laodicensi. Opinor tamen hanc Laodiceam tum disiungi solitam ab Asiae imperio, & adiungi Ciliciae, cum & Asiam praetorius aliquis, & Ciliciam consularis administraret. alioqui fuisset ignominia, si uel a cõsulari ad consularẽ, uel a praetorio ad praetorium, multo etiam maior, si a cõsulari ad praetorium transferretur. SPERO] spem cõprobauit euentus. Velleius, & alij. TANTVM *exercitum Cassii*] decem legiones. ep. 13. QVAM *reliquias meae diligentiae consequar,*] hoc paullo post

lo post explanatur. QVI *mihi fidem, reiq. pub. non praestiterunt,*] qui debitam pecuniam non soluerunt. ep.7.lib.1. si rex amicis tuis, qui per prouinciam imperij tui pecunias ei credidissent, fidem suam praestitisset. PROVINCIAE *istius,*] Asiae. &c. Istius, pro Huius: ut alibi quoque. CASSIVS,] C. Cassius. BRVTI,] Marcus, & Decimus. ILLIVS *facti, periculiq. societate,*] cum Caesarem occidimus. Plutarchus in Caesare, quosdam falso gloriatos esse de nece Caesaris, ait, quasi interfuissent: nominatq. hunc Lentulum, & Octauium quendam. LEGES *Antonianas*] quas consul M. Antonius tulerat. FREGI:] quia primus contra eas facere ausus est. abrogauit enim Pansa consul, non Lentulus, e sententia Ciceronis. Phil.v. PROVINCIAM *quoque illorum beneficio habebam:*] mihi non uidetur ullam prouinciam Lentulus habuisse, quippe qui Asiae administrationem sibi a cōsulibus demandari postulet: dixit enim supra: Rogo te, petas ab ijs, ut mihi dent negotium, ut Asiam obtineam, dum ipsorum alteruter uenit. Prouinciam igitur usurpat pro quaestorio munere, sicuti cum dixit, paullo ante: Mihi fuit ista prouincia plena laboris, periculi, detrimenti, & infra: Quae extrema regio est prouinciae meae. Cum uero dicat, Illorum beneficio: annum superiorem proximum significat, quo M. Antonius consul fuit, fratres autem eius praetor Caius, tribunus pl. Lucius. nec uero ante idus Martias, quo die necatus est Caesar, abit in prouinciam Lentulus: nam se affuisse, cum Caesar interficeretur, ipse testatus est ijs uerbis: Illius facti, periculiq. societate. Iuit igitur post Caesaris necem, Antoniorum beneficio: cum ex eorum uoluntate administrarentur omnia. *Πατρίδα ἐμὴν μᾶλλον φιλῶν,*] patriam meam magis amans. Integrum senarium recitat Plutarchus ἐν τοῖς πολιτικοῖς παραγγέλμασι: φιλῶ τέκν', ἀλλὰ πατρίδ' ἐμὴν μᾶλλον φιλῶ. quem dimidiatum, & parua quadam mutatione, Lentulus attulit. Hoc acceptum referatur philosopho praestantissimo, & elegantiori doctrina perpolito, ueterrimo optimoq. amico Octauiano Ferrario. OMNIBVS *meis*] Antonijs: quibus se esse sanguine coniunctissimum dixit. respexit fortasse ad prima duo uerba supradicti senarij φιλῶ τέκνα. patriam enim ille filij. Lentulus autem suis omnibus anteponendam putauit. IN *hiberna*] anno superiore, quo Lentulus ad Brutum uenit. OPINIONE,] quam se habere de bonorum caussa ostendit.

Argumentum ep. 15.

ET *hic res a se gestas commemorat: in Rhodios inuehitur: de Dolabella optabilia significat. Eodem anno.*

P. Lentulus P. F. proquaes. propraet. S. D. cos. praet. trib. pl. senatui, populo, plebiq. R. 15.

SI ualetis, liberiq. uestri ualent, bene est: ego ualeo. Scelere Dolabellae oppressa Asia in proximam prouinciam Macedoniam, praesidiaq. reip. quae M. Brutus, uir clarissimus, tenebat, me contuli; & id egi, ut, per quos celerrime posset, Asia prouincia, uectigaliaq. in uestram potestatem redigerentur. quod cum pertimuisset Dolabella; & uastata prouincia, correptis uectigalibus, praecipue ciuibus R. omnibus crudelissime denudatis, ac diuenditis, celerius Asia excessisset, quam eo praesidium adduci potuisset: diutius morari, aut exspectare praesidium non necesse habui; & quamprimum ad meum officium reuertendum mihi esse existimaui: ut & reliqua uectigalia exigerem; &, quam deposui, pecuniam colligerem; quidquid ex ea correptum esset, aut quorum id culpa accidisset, cognoscerem quamprimum, & uos de omni re facerem certiores. Interim, cum per insulas in Asiam nauiganti mihi nunciatum esset, classem Dolabellae in Lycia esse, Rhodiosq. naues complures instructas, & paratas in aqua habere: cum ijs nauibus, quas aut mecum adduxeram, aut comparauerat Patiscus proquaes. homo mihi cum familiaritate, tum etiam sensibus in rep. coniunctissimus, Rhodum reuerti, confisus auctoritate uestra, senatusq. consulto, quo hostem Dolabellam iudicaratis, foedere quoque. quod cum ijs M. Marcello, Ser. Sulpicio cos. renouatum erat; quo iurauerant Rhodij, eosdem hostes se habituros, quos senatus, populusq. R. quae res nos uehementer fefellit, tantum enim absuit, ut illorum praesidio nostram firmaremus classem, ut etiam a Rhodijs urbe, portu, statione, quae extra urbem est, commeatu, aqua denique prohiberentur nostri milites, nos uix ipsi singulis cum nauigiolis reciperemur. quam indignitatem, deminutionemq. maiestatis non solum iuris nostri, sed etiam imperij, populiq. R. iccirco tulimus, quod, interceptis litteris, cognoramus, Dolabellam, si desperasset de Syria, Aegyptoque, quod necesse erat fieri, in naues cum omnibus suis latronibus, atque omni pecunia conscendere esse paratum, Italiamq. petere; iccirco etiam naues onerarias, quarum minor nulla erat duum millium amphorum, contractas in Lycia a classe eius obsideri. Huius rei timore P. C. percitus, iniurias perpeti, & cum contumelia etiam nostra omnia prius experiri malui. itaque ad illorum uoluntatem introductus in urbem, & in senatum eorum, quamdiligentissime potui, caussam reip. egi; periculumq. omne, quod instaret, si ille latro cum omnibus suis naues conscendisset, exposui. Rhodios autem tanta in prauitate animaduerti; ut omnes firmiores putarent, quam bonos; ut hanc concordiam, & conspirationem omnium ordinum ad defendendam libertatem propense non crederent esse factam; ut patientiam senatus, & opti-

& optimi cuiusque manere etiam nunc confiderent, nec potuisse audere quemquam Dolabellam hostē iudicare; ut denique omnia, quae improbi fingebant, magis uera; existimarent, quam quae uere facta erant, & a nobis docebantur. qua mente etiam ante nostrum aduentū, post Trebonij indignissimā caedem, ceteraq. tot, tamq. nefaria facinora, binae profectae erāt ad Dolabellam legationes eorum, & quidem nouo exemplo, contra leges ipsorum, prohibentibus ijs, qui tum magistratus gerebant. haec siue timore, ut dictitant, de agris, quos in continenti habent, siue furore, siue potentia paucorum, qui, & antea pari contumelia uiros clarissimos affecerant, & nunc maximos magistratus gerentes, nullo exemplo, neque uestra ex parte, neque nostro praesentium, neque imminenti Italiae, urbiq. nostrae periculo, si ille parricida cum suis latronibus nauibus, ex Asia, Syriaq. expulsus, Italiam petijsset: mederi, cum facile possent, noluerunt. nonnullis etiam ipsi magistratus ueniebant in suspicionem, detinuiße nos, & demorati esse, dum classis Dolabellae certior fieret de aduentu nostro. quam suspicionem consecutae res aliquot auxerunt, maxime quod subito ex Lycia Sex. Marius, & C. Titius legati Dolabellae, a classe discesserunt, nauiq. longa profugerunt, onerarijs relictis, in quibus colligendis non minimum temporis, laborisq. consumpserunt. itaque, cum Rhodo cum ijs, quas habueramus, nauibus in Lyciam ueniße-semus, naues onerarias recepimus, dominisq. restituimus: ijdemque, quod maxime uerebamur, ne posset Dolabella cum suis latronibus in Italiam uenire, timere desijmus. classem fugientem persecuti sumus usque Sydam: quae extrema regio est prouinciae meae. ibi cognoui partem nauium Dolabellae diffugiße, reliquas Syriā, Cyprumq. petijsse. quibus disiectis, cum scirem C. Cassij, singularis ciuis, & ducis, claßem maximam fore praesto in Syria, ad meum officium reuerti: daboq. operam, ut meum studium, & diligentiam uobis P.C. & reip. praestem, pecuniamque, quam maximam potero, & quam celerrime, cogam, omnibusq. cum rationibus ad uos mittam. si percurrero prouinciam; & cognouero, qui nobis, & reip. fidem praestiterunt in conseruāda pecunia a me deposita; quiq. scelere, ultro deferentes pecuniam publicam, hoc munere societatem facinorum cum Dolabella inierunt. faciam uos certiores. de quibus, si uobis uidebitur, si, ut meriti sunt, grauiter constitueritis; nosq. uestra auctoritate firmaueritis: facilius & reliqua exigere uectigalia, & exacta seruare poterimus. interea, quo commodius uectigalia tueri, prouinciamq. ab iniuria defendere possim, praesidium necessarium, uoluntarium comparaui. His litteris scriptis, milites circiter xxx, quos Dolabella ex Asia conscripserat, e Syria fugientes in Pamphyliam uenerunt. hi nunciauerunt, Dolabellam Antiochiam, quae in Syria est, uenisse, non receptum; conatum esse aliquoties ui introire, repulsum semper esse cum magno suo detrimento: itaque, centum circiter amissis, aegrisq. compluribus relictis, noctu Antiochia profugisse Laodiceam uersus: ea nocte omnes fere Asiaticos milites ab eo discessisse: ex his ad octingētos Antiochiā redijsse, & se ijs tradidiße, qui, a Cassio relicti, urbi illi praeerant: ceteros per Amanum in Ciliciam descendisse: quo ex numero se quoque esse dicebant: Cassium autem cum suis omnibus copijs, nūciatum esse, quatridui iter a Laodicea absuisse tum, cum Dolabella eo tenderet. quamobrem opinione celerius, confido, sceleratissimum latronem poenas daturum. IV. non. Iun. Pergae.

EXPLANATIO

P. F.] P. Lentuli Spintheris filius quamquam, a Torquato esset adoptatus, ut ait Dio: a quo tamen nec praenomen, nec cognomen sumpsit: quippe cum ea tantum caussa sit adoptatus, ut augur esse posset. PROQVAES. PROPRAET.] quaestor fuit, uiuo proconsule Trebonio: eo mortuo, proquaestoris, & pro praetoris nomē assumpsit, praesidio comparato, ut prouinciam ab iniuria defendere posset. infra. SCELERE] & quod alienam prouinciam hostili more inuasit: & quod Trebonium, cum quo familiarissime collocutus erat, uiolata fide occidit. OPPRESSA. ASIA,] Smyrna capta. VIR *clarissimus,*] eadem laus in adolescentem conuenit. Phil. 10. ADDVCI] a me. AD *meum officium,*] quod sequentibus uerbis explanatur. VECTIGALIA *exigerem;*] pecuniae cura ad quaestorem pertinebat. ep. 17. PROQVAES.] ipsius Lentuli, post obitum Trebonij. IVRAVERANT] hoc in omnibus foederibus obseruatum animaduerti. PORTV, *statione,*] differunt: nam portus tutior, quam statio. Virg. lib. 2. Aen. nunc tantum sinus, & statio male fida carinis. NAVES *onerarias,*] ep. 14. DVVM *millium amphorum,*] antiquissimus grammaticus Iulius Romanus admonuit, Amphorum, dici, cum additus numerus; Amphorarum, per se: ut est apud Carisium. TREBONII] a Dolabella occisi. ep. 12. HAEC] non est, a quo uerbo regatur: & subaudiri uidetur, faciunt. nonnulli ueteres libri habent: Hoc siue timor est, ut dictitant, agris, quos in continenti habent, siue furos, siue patientia paucorum. &c. Omnes autem scripti libri, Patientia, non Potentia: sed, Potentia, magis placet, licet, ut opinor, ex ingenio sit. VIROS *clarissimos,*] Lentulum, & Pompeium. ep. 14. MAXIMOS *magistratus gerentes,*] qui antea pari contumelia uiros clarissimos affecerant, ijdem nūc maximos magistratus cum gerant, nullo exemplo, &c. Infra, Ipsi magistratus. NVLLO *exemplo,*] maiorum suorum. NEQVE *uestra ex parte,*] neque studio uestratum partium. ILLE *parricida,*] Dolabella. MEDERI, *cum facile possent noluerunt.*] sic duo ueteres libri: reliqui, Noluerunt. sed Latini sermonis consuetudo postulat, Voluerunt. non enim dicitur: Neqūe nostro praesentium, neque imminenti Italiae periculo mederi noluerunt. Nam id esset, Mederi uoluerunt: cum ex geminata negatione fiat affirmatio. PROFVGERVNT,] aduentus nostri timore. ideo nos demorati erant Rhodij, ut spatium fugiendi legatis Dolabellae daretur. VSQVE. SYDAM:] ultra non licuit. nam prouinciae fines praterire leges uetabant. Syda uero in Pamphylia fuit: & Pamphylia ad imperium Asiae pertinuit: quod paullo post intelligitur.

Argumentum ep. 16.

Gratulatur de filij Ciceronis indole ad uirtutem: uersus mittit, in ciuem improbum a se conscriptos: petit, ut includantur in scripta Ciceronis de Caesaris interitu. Antonio, & Dolabella cos.

C. Trebonius S. D. Ciceroni. 16.

Si uales, bene est. Athenas ueni ad XI. *Kal. Iun. atque ibi, quod maxime optabam, uidi filium tuum, deditum optimis studijs, summaq. modestiae fama. qua ex re quantam uoluptatem ceperim, scire potes etiam me tacente. non enim nescis, quanti te faciam, & quam pro nostro ueterrimo, uerissimoq. amore omnibus tuis etiam minimis commodis, non modo tanto bono, gaudeam. Noli putare, mi Cicero, me hoc auribus tuis dare. nihil adolescente tuo, atque adeo nostro, (nihil enim mihi a te potest esse seiunctum) aut amabilius omnibus ijs, qui Athenis sunt, est, aut studiosius earum artium, quas tu maxime amas, hoc est, optimarum. itaque tibi, quod uere facere possum, libenter quoque gratulor, nec minus etiam nobis; quod eum, quem necesse erat diligere, qualiscumque esset, talem habemus, ut libenter quoque diligamus. qui cum mihi in sermone iniecisset, se uelle Asiam uisere; non modo inuitatus, sed etiam rogatus est a me, ut id potissimum, nobis obtinentibus prouinciam, faceret. cui nos, & caritate, & amore tuum officium praestaturos, non debes dubitare. illud quoque erit nobis curae, ut Cratippus una cum eo sit; ne putes in Asia feriatum illum ab ijs studijs, in quae tua cohortatione incitatur, futurum. nam illum paratum, ut uideo, & ingressum pleno gradu, cohortari non intermittemus, quo in dies longius, discendo, exercendoq. se, procedat. Vos quid ageretis in rep. cum has litteras dabam, non sciebam, audiebam quaedam turbulenta: quae scilicet cupio esse falsa; ut aliquando otiosa libertate fruamur: quod uel minime adhuc mihi contigit. ego tamen, nactus in nauigatione nostra pusillum laxamenti, continuaui tibi munusculum ex instituto meo; & dictum, cum magno nostro honore a te dictum, conclusi, & tibi infra subscripsi. in quibus uersiculis si tibi quibusdam uerbis* [illegible] *uidebor: turpitudo personae eius, in quam liberius inuehimur, nos uindicabit. ignosces etiam iracundiae nostrae, quae iusta est in eiusmodi, & homines, & ciues. deinde, qui magis hoc Lucilio licuerit assumere libertatis, quam nobis? cum, etiamsi odio par fuerit in eos, quos laesit, tamen certe nō magis dignos habuerit, in quos tanta libertate uerborum incurreret. Tu, sicut mihi pollicitus es, adiunges me quamprimum ad tuos sermones. namque illud non dubito, quin, si quid de interitu Caesaris scribas, non patiaris me minimam partem, & rei, & amoris tui ferre. Vale, & matrem, meosq. tibi commendatos habe.* D. XIX. *Kal. Iun. Athenis.*

EXPLANATIO

Trebonius] proconsul ibat in Asiam prouinciam. tribunus pl. Pompeio, & Crasso iterū cos. legem tulerat de prorogandis Caesari Gallijs in alterum quinquēnium: postea praetor fuerat anno secundo ciuilis belli: consulem sibi cū Caesar in quarto consulatu cum Q. Fabio Maximo suffecit usque ad exitum anni. Obtinentibus] consulari imperio. Phil. 10. Consularem hominem, consulari imperio prouinciam Asiam obtinentem, Samiario exsuli tradidit. Cratippus] qui philosophiam peripateticam eximia cum laude Athenis docebat, ep. 21. lib. 1. & 3. de off. Pleno *gradu*,] qui, auctore Vegetio, parum distat a cursu. Sallustius in Iug. Dispersos milites in unum contrahit, dein cunctos pleno gradu in collem subducit. Liuius autem lib. XXXIV. differre plenum gradū a cursu satis ostendit. Pleno, inquit, gradu ad castra hostium oppugnanda succedere iubet: si quis extra ordinem auidius procurrit, inter equitās sparo percutit. Ibidem: secundam legionem, ceteris omnibus effusis, ad sequēdos hostes pleno gradu sub signis compositam, instructamq. subire ad portam castrorum iussit. Idem lib. in peditum instructam aciem pleno gradu in aciē inducit. Et lib. X. Vbi nemo obuius ibat, pleno gradu ad castra hostium tendunt. Quaedam *turbulenta*] uera: nam consul Antonius liberatam Caesaris interitu remp. rursus opprimere conabatur. Laxamenti,] otij, uacui temporis a negotijs. Munusculum] librum. ep. 21. lib. XV. Dictum] librum scripserat. Trebonius de dictis Ciceronis. Eiusdem dicta in tres libros libertus eius Tiro collegit, uel potius congessit. nam Quinctilianus lib. VI. cap. 3. de risu, Vtinā, inquit, libertus eius Tiro, aut alius, quisquis fuit, qui tres hac de re libros edidit, parcius dictorum numero indulsisset, & plus iudicij in eligendis, quam in cōgerendis, studij adhibuisset. minus obiectus calūniantibus foret: qui tamen nunc quoque, ut in omni eius ingenio, facilius, quid reijci, quā quid adijci possit, inueniunt. Cum *magno nostro honore a te dictum*,] ergo non omnia Ciceronis dicta, sed ea tantū, quae Trebonij cum honore dixerat, in eo libro continebantur. Dicere dicta, usitatum apud Ciceronem. Conclusi,] non simpliciter ipsa Ciceronis dicta posuerat; sed praefatus nōnulla, in extremo dicta subiunxerat. quod ep. 21. lib. XV. Cicero declarat his uerbis; Ante quam ad me ueniatur, risus omnis paene consumitur. Tibi *infra subscripsi*.] subscripsi nomen tuum. Versiculis]

non poeticis,uerum oratione soluta.nam utrique uersus dicuntur. *E'υθυμμωτερος*] apertior in loquẽdo.ep.22.lib.IX. *ὁ σαφῶς εὐθυμμῶν ἐστι*. PERSONAE *eius*,] fortasse M.Antonii. VINDICABIT.] defendet. LVCILIO] poetae Satyrico, in multos liberius inuecto. PAR] mihi: cum aeque illos, ut ego hunc,oderit. AD. TVOS *sermones*.] dialogos: in quos includi nolebat. NON *dubito,quin non patiaris*] mihi certum est passurum te non esse. ME *minimam partem & rei,& amoris tui ferre*.] non patieris extremo loco me collocari inter eos qui Caesarem occiderunt, & qui a te diliguntur. laudabis me neque minimum,neque uulgari cum indicio beneuolentiae tuae.

Argumentum ep. 17.

COrnificio,Africam regenti, uiuo adhuc Caesare,uaria scribit,de rumoribus e Syria allatis,de otio ciuitatis,de Oratore a se scripto,de suo erga illum studio. Q. Fabio Maximo, C. Trebonio cos.

Cicero S. D. Q. Cornificio collegae. 17.

GRATA *mihi uehementer est memoria nostri tua, quam significasti litteris: quam ut conserues, non quo de tua constantia dubitem, sed, quia mos est ita rogandi, rogo. Ex Syria nobis tumultuosiora quaedam nunciata sunt: quae,quia tibi sunt propiora, quam nobis, tua me caussa magis mouent, quam mea. Romae summum otium est, sed ita, ut malis salubre aliquod,& honestum negotium,quod spero fore,quia uideo id curae esse Caesari. Me scito, dum tu abfis,quasi occasionem quandam,& licentiam nactum,scribere audacius,& cetera quidem fortasse, quae etiam tu concederes: sed proxime scripsi de optimo genere dicendi: in quo saepe suspicatus sum te a iudicio nostro,sic scilicet,ut doctum hominem a non indocto, paullulum dissidere. huic tu libro maxime uelim ex animo; si minus, gratiae caussa suffragere. dicam tuis, ut eum si uelint, describant, ad teq. mittant. puto enim,etiam si rem minus probabis,tamen in ista solitudine, quidquid a me profectum sit, iucundum tibi fore. Quod mihi existimationem tuam,dignitatemq. commendas: facis tu quidem omnium more: sed uelim sic existimes,me cum amori, quem internos mutuum esse intelligam, plurimum tribuere, tum de summo ingenio, & de optimis tuis studijs, & de spe amplissimae dignitatis ita iudicare, ut neminem tibi anteponam, comparem paucos. Vale.*

EXPLANATIO

COLLEGAE.] in auguratu. MOS *est ita rogandi*,] uide ep. 29. lib. XI. TVMVLTVOSIORA *quaedam*] seditionem faciente Q. Caecilio Basso, qui postea se cum legione C. Cassio tradidit. ep. 11.& 18.lib. XLVII.& ad Att.ep.9.lib. XIV.& Strabo lib. XVI. TIBI *sunt propiora*,] cum in Africa sis: ep. 21. 26. 27. SALVBRE] cum salute reip. VIDEO *id curae esse Caesari*.] uideo Caesarem de constituenda rep. cogitare. DE. OPTIMO. *genere dicendi*:] quem librum, Orator, inscripsit. ep. 18. lib. VI.& ep. 20. lib. XV. VT *doctum hominem*] scripsit & Cornificius de arte Rhetorica, ut auctor est Quintilianus lib. III. DISSIDERE.] non solum Cornificio, sed etiam M. Bruto parum probata est de optimo genere dicendi Ciceronis opinio. ep. 20. ad Att. lib. XIV. Cum scripsissem ad Brutum de optimo genere dicendi non modo mihi; sed etiam tibi scripsit, sibi illud, quod mihi placeret, non probari. Differebant autem, nisi fallor, in eo, quod elocutioni Cicero tribuebat plurimum, Brutus autem rebus haud paullo plus, quam uerbis. IN. ISTA *solitudine*,] solitudine potius, quam solicitudine, e tribus antiquis libris, & e sensu legendum putaui. dixit enim solitudine, pro, Summo otio: quod apertius sequẽti epistola: Etsi, inquit, periniquo patiebar animo te a me digredi: tamen eo tẽpore me consolabar, quod & in summum otium te ire arbitrabar, & ab impendentibus magnis negotiis discedere.

Argumentum ep. 18.

PVrgat se de infrequentia litterarum: prudentiam Cornificij, grauitatemq. laudat: praesentem reip. statum, cum excusatione Caesaris, accusat. Eodem anno.

Cicero S. D. Cornificio collegae. 18.

QVOD extremum fuit in epistola, quam a te proxime accepi, ad id primum respondebo. animaduerti enim hoc uos magnos oratores facere nõnumquam. Epistolas requiris meas. ego autem numquã, cum mihi denunciatum esset a tuis ire aliquem, non dedi. Quod mihi uideor ex tuis litteris intelligere, te nihil commissurum esse temere, nec ante, quam scisses, quo iste nescio qui Caecilius Bassus erumperet, quidquam certi constituturum: id ego & speraram, prudentia tua fretus; &, ut confiderem, fecerunt tuae grauissimae litterae. idq. ut facias quam saepissime, ut, & quid tu agas, & quid agatur, scire possim, & etiam quid acturus sis, ualde te rogo. Etsi periniquo patiebar animo te a me digredi: tamen eo tempore me consolabar, quod & in summum otium te ire arbitrabar, & ab impendentibus magnis negotijs discedere. utrumque contra accidit. istic enim bellum est exortum, hic pax consecuta, sed eiusmodi pax, in qua, si adesses, multa te non delectarent, ea tamen, quae ne ipsum Caesarem quidem delectent. BELLORVM *enim ciuilium ij semper exitus sunt, ut non ea solum fiant, quae uelit uictor, sed etiam, ut ijs mos gerendus sit, quibus adiutoribus parta sit uictoria. equidem sic iam obdurui, ut ludis Caesaris nostri aequissimo animo uiderem T. Plancum, audirem Laberij, & Publij poemata. nihil tam deesse scito, quam qui cum haec familiariter, docteq. rideam, is tu eris, si quamprimum ueneris. quod ut facias, non mea solum, sed etiam tua interesse arbitror. Vale.*

EXPLANATIO

VOS *magnos oratores*] tale illud, Noui ego uos magnos Patronos, ep. 14. lib. 2. FACERE *nonnumquam*.] in agendis caussis: cum ad extrema primum respondeatis. CAECILIVS *Bassus*] totam historiam uide apud Dionem lib. XLVII. ISTIC] in Syria Caecilii Bassi opera. IIS *mos gerendus sit, quibus adiutoribus parta sit uictoria*.] eadem sententia ep. 9. lib. IV. Multa uictori eorum arbitrio, per quos uicit, etiam inuito facienda sunt. OBDVRVI,] consuetudine malorum. Callere, ep. 5. lib. IV. Callum obducere, ep. 2. lib. IX. LVDIS] quos Caesar dedit uictor ex Hispania reuersus. Suetonius. T. PLANCVM,] Bursam, Ciceronis inimicum, lege de ui stante rep. damnatum, a Caesare restitutum. ep. 2. lib. VII. LABERII, *& Publii poemata*.] mimos. de Laberio diximus ep. 12. lib. VII. contendisse cum Laberio sene iuuenem Publium, ait Macrobius lib. 2. Sat.

Argumentum ep. 19.

GRatulatur de Syriae administratione illi a Caesare mandata, eamq. optat a Parthico bello uacuam. quod si bellum sit, exemplum ei proponit M. Bibuli, qui se opido munitissimo tenuerat, quamdiu Parthi in prouincia fuerunt. Eodem anno.

Cicero S. D. Cornificio. 19.

LIBENTISSIME *legi tuas litteras: in quibus iucundissimum mihi fuit, quod cognoui meas tibi redditas esse. non enim dubitabam, quin eas libenter lecturus esses: uerebar, ut redderentur. Bellum, quod est in Syria, Syriamq. prouinciam tibi tributam esse a Caesare, ex tuis litteris cognoui. eandem rem tibi uolo bene, & feliciter euenire. quod ita fore confido, fretus & industria, & prudentia tua. Sed de Parthici belli suspicione quod scribis, sane me commouit. quantum copiarum haberes, cum ipse coniectura consequi poteram, tum ex tuis litteris cognoui. itaque opto, ne se illa gens moueat hoc tempore, dum ad te legiones eae perducantur, quas audio duci. quod si pares copias ad confligendum non habebis; non te fugiet uti consilio M. Bibuli, qui se opido munitissimo, & copiosissimo tamdiu tenuit, quamdiu in prouincia Parthi fuerunt. Sed haec melius ex re, & ex tempore constitues. mihi quidem usque curae erit, quid agas, dum, quid egeris, sciero. Litteras ad te numquam habui cui darem, quin dederim. a te, ut idem facias, peto, in primisque, ut ita ad tuos scribas, ut me tuum sciant esse. Vale.*

EXPLANATIO

VEREBAR, *ut redderentur*.] de uerbo, Vereor, uide quae diximus. ep. 1. lib. 2. EANDEM] eam rem, quo diligentius in sententiam intueor, eo magis placet. INDVSTRIA,] uirtus est, quae uersatur in agendo. ep. 9. lib. XIII. M. BIBVLI] qui Syriae praefuerat eo anno, quo Cicero Ciliciae. ep. 11. 17. lib. 2. & ep. 1. 3. 4. lib. XV. Dio lib. XL. QVI *se opido munitissimo tãdiu tenuit, quãdiu in prouincia Parthi*

cia Parthi fuerunt.] eadem sententia ep. 8. ad Att. lib. VI. Ego, nisi Bibulus, qui, dum unus hospes in Syria fuit, pedem porta non plus extulit, quam domo sua, adniteretur de triumpho, aequo animo essem. Et ad eundem ep. 2. lib. VII. Illum, qui pedem porta, quo ad hostis eis Euphratem fuit, non extulerit.

Argumentum ep. 20.

Iocatur, quia Sinuessanae uillae hospitio Cornificius uti noluerat; & crebras ab eo litteras petit. Scripta uidetur haec epistola eo tempore, cum in Africam prouinciam Cornificius iret.

Cicero S. D. Cornificio collegae. 20.

Gratae mihi tuae litterae, nisi quod Sinuessanum diuersoriolum contempsisti. quam quidem con tumeliam uilla pusilla iniquo animo feret, nisi in Cumano, & Pompeiano reddideris πάντα περὶ πάντων. *sic igitur facies; meq. amabis, & scripto aliquo lacesses. ego enim respondere facilius possum, quam prouocare. quod si, ut es, cessabis: lacessam; nec tua ignauia etiam inertiam afferet. Plura otiosus. haec, cum essem in senatu, exaraui. Vale.*

EXPLANATIO

In. Cvmano, *& Pompeiano*] in Cumana, & Pompeiana Ciceronis uilla. Reddideris πάντα περὶ πάντων.] ubi quid est praeter missum, plena compensatio demonstratur his uerbis, πάντα περὶ πάντων, addito uerbo ad sententiam accommodato, ut ep. 17. lib. XV. Exspecta Πάντα περὶ πάντων. Vt es,] quae tua consuetudo est. Nec *tua ignauia etiam inertiam afferet.*] scientiam auget exercitatio, negligentia minuit. non agendo enim efficitur, ut male agere dediscamus. quapropter ignauia parit inertiam, idest agendi inscientiam. ep. 8. lib. IIX. Siue negligentia, siue inertia est. Exaravi.] Exarare, est raptim scribere. ep. 26. lib. IX.

Argumentum ep. 21.

Anicium senatorem, eiusq. negotia, & dignitatem commendat. Incertus annus.

Cicero S. D. Cornificio. 21.

C. Anicivs, familiaris meus, uir omnibus rebus ornatus, negotiorum suorum caussa legatus est in Africam, legatione libera. eum, uelim, rebus omnibus adiuues; operamq. des, ut quam commodissime suae negotia conficiat. in primisque, quod ei carissimum est, dignitatem eius tibi commendo: idq. a te peto, quod ipse in prouincia facere sum solitus non rogatus, ut omnibus senatoribus lictores darem: quod idem, acceperam, & cognoueram, a summis uiris factitatum. hoc igitur mi Cornifici facies: ceterisq. rebus omnibus eius dignitati, reique, si me amas, consules. id erit mihi gratissimum. Da operam, ut ualeas.

EXPLANATIO

Legatione *libera.*] senatoribus ad sua negotia proficiscentibus concedi solita. ep. 1. lib. XI. & ad Att. ep. 18. lib. II. & ep. 12. lib. XV.

Argumentum ep. 22.

Narrat de statu reip. post Caesaris interitum: hortatur, ut prouinciam retineat in potestate reip. Antonio, & Dolabella cos.

Cicero

Cicero S. D. Cornificio. 22.

NOs hic cum homine gladiatore, omnium nequissimo, collega nostro, Antonio bellum gerimus, sed non pari condicione, contra arma uerbis. at etiam de te concionatur: nec impune: nam sentiet, quos lacessierit. ego autẽ acta ad te omnia arbitror perscribi ab aliis: a me futura debes cognoscere: quorum quidem non est difficilis coniectura. Oppressa omnia sunt: nec habẽt ducem boni. nostri τυραννοκτόνοι *longe gentium absunt. Pansa, & sentit bene, & loquitur fortiter. Hirtius noster tardius conualescit. quid futurum sit, plane nescio. spes tamen una est, aliquando populum R. maiorum similem fore. ego certe reip. non deero: &, quidquid acciderit, a quo mea culpa absit, animo forti feram. illud profecto, quoad potero, tuam famam, & dignitatem tuebor. Ad XIII. Kal. Ian. senatus frequens mihi est assensus cum de ceteris rebus magnis, & necessariis, tum de prouinciis ab iis, qui obtinerent, retinendis, neque cuiquam tradendis, nisi qui ex S. C. successisset. hoc ego cum reip. caussa censui, tum mehercule in primis retinendae dignitatis tuae. quamobrem te amoris nostri caussa rogo, reip. caussa hortor, ut ne cui quidquam iuris in tua prouincia esse patiare, atque ut omnia referas ad dignitatem; qua nihil potest esse praestantius. Vere tecum agam, ut necessitudo nostra postulat: in Sempronio, si meis litteris obtemperasses, maximam ab omnibus laudem adeptus esses. sed illud, & praeteriit, & leuius est: haec magna res est. fac ut prouinciam retineas in potestate reip. Plura scripsissem: nisi tui festinarent: itaque Cherippo nostro me uelim excuses. Vale.*

EXPLANATIO

HOMINE *gladiatore*] sanguinario, & in hominum caedem, more gladiatorum, exercitato. COLLEGA *nostro,*] in auguratu. ep. 14. lib. 11x. & ad Att. ep. 14. lib. x. Phil. 2. & Plutarchus. Alii, Vestro legunt historia restagrante. nam ueteres libri utrumque habent. CONTRA *arma*] Stipatus enim armatis hominibus incedebat Antonius consul. ep. 2. lib. x. Phil. 2. Τυραννοκτόνοι] qui tyrannum occiderunt. LONGE *gentium absunt.*] M. Brutus in Graecia, C. Cassius in Syria. PANSA] consul designatus cum Hirtio. CONVALESCIT.] aegrotauit Hirtius grauiter paullo ante quam iniret consulatum, sic, ut pro eius salute populus R. uota fecerit. Phil. 7. & 14. SIMILEM *fore.*] in tuenda libertate. AD XIII. *Kal. Ian.*] ep. 6. lib. XI. ep. 25. huius lib. Phil. 14. MIHI *est senatus assensus*] censuit hoc Cicero in Phil. 3. DE. PROVINCIIS] ep. 25. RETINENDAE *dignitatis tuae.*] ne C. Caluisius in Africam iret, ei traditam ab Antonio, sine S. C. IN. SEMPRONIO] ep. 25. EXCVSES.] quod ei non rescripsi.

Argumentum ep. 23.

PRimum respondet ad ea, quae de prouincia Cornificii a Stratorio cognouerat: deinde quasi formam reip. mittit: postremo philosophiam, & Stratorium laudat. Antonio, & Dolabella cos.

Cicero S. D. Cornificio. 23.

OMNEM condicionem imperii tui, statumq. prouinciae mihi demonstrauit Stratorius. o multa intolerabilia locis omnibus. sed, quo tua maior dignitas, eo, quae tibi acciderunt, minus ferenda. neque enim, quae tu propter magnitudinem, & animi, & ingenii moderate fers, a te non ulciscenda sunt, etiam si non sint dolenda. Sed haec posterius. Rerum urbanarum acta tibi mitti certo scio. quod ni ita putarem, ipse perscriberem, in primisq. Caesaris Octauiani conatum; de quo multitudini fictum ab Antonio crimen uidetur, ut in pecuniã adolescentis impetum faceret. prudentes autem, & boni uiri, & credunt factum, & probant. quid quaeris? magna spes est in eo. nihil est, quod non existimetur laudis, & gloriae caussa facturus. Antonius autem, noster familiaris, tanto se odio esse intelligit, ut, cum interfectores suos domi comprehenderit, rem proferre non audeat. Ad VII. id. Oct. Brundisium uenerat, profectus obuiam legionibus Macedonicis quattuor: quas sibi conciliare pecunia cogitabat, easq. ad urbem adducere, & in ceruicibus nostris collocare. Habes formam reip. si in castris potest esse resp. in qua tuam uicem saepe doleo, quod nullam partem per aetatem sanae, & saluae reip. gustare potuisti. atque ante hac quidem sperare saltem licebat; nunc etiam illud ereptum est. quae enim spes est, cum in concione dicere ausus sit Antonius, Canutium apud eos locum sibi quaerere, quibus, se saluo, locus in ciuitate esse non posset? Equidem & haec, & omnia, quae homini accidere possunt, sic fero, ut magnam habeam philosophiae gratiam, quae me non modo a sollicitudine abducit, sed etiam contra omnes fortunae impetus armat. tibiq. idem censeo faciundum, nec, a quo culpa absit, quidquam in malis numerandum. Sed haec tu melius. Stratorium nostrum cum semper probassem; tum maxime in tuis rebus summam eius fidem, diligentiam, prudentiamq. cognoui. Da operam, ut ualeas. hoc mihi gratius facere nihil potes.

EXPLA-

EXPLANATIO

STRATORIVS.] fortasse legendum, Statorius, ex Festo in Lacus Lucrinus. LOCIS *omnibus*.] non modo Romae, sed etiam in Africa. QVAE *tibi acciderunt*,] Dio lib. XLIX. prodidit, T. Sextium, Numidiae rectorē, impetu in Africam facto Adrumetum cepisse, & aliquanto post, Cornificiumq. proelio uictum occidisse. CONATVM:] pro rep. uide ep. 28. lib. x. ep. 7. lib. XI. MVLTITVDINI *fictum ab Antonio crimen uidetur*,] dicebat Antonius, comprehendisse se domi suae quos ad se occidendum Octauianus misisset. id ab Antonio fictum, uulgo putabatur, ut ex eo caperet occasionem impetum faciendi in Octauiani pecuniam. PECVNIAM *adolescentis*] testamento ei a Caesare relictam. CREDVNT *factum*,] fictum non putant, ut multitudo, sed uere missos ab Octauiano credūt, qui Antoniū domi suae interficerent. quod Suetonius quoque confirmat in Augusto. Hortantibus, ait, nonnullis, percussores ei subornauit. hac fraude deprehensa, periculum, inuicem metuens, ueteranos simul in suum, ac reip. auxiliū quanta potuit largitione contraxit. QVID *quaeris*?] simile illud ep. 4. lib. IV. Noli quaerere. Nec illud ualde diuersum, ep. 31. lib. x. Quaeres, quanti faciam. NOSTER *familiaris*,] olim. ep. 15. lib. XI. ep. 23. lib XVI. INTERFECTORES *suos*] ab Octauiano missos. MACEDONICIS] ex Macedonia profectis. ibi enim Caesar eas collocarat, ducturus in Parthos, quibus inferre bellum cogitabat. QVATTVOR:] Martiam, Quartam, Secundam, Trigesimamquintam, quarum duae, Martia, & Quarta, illum sequi noluerunt, seq. Octauiano tradiderunt, ut ep. 7. lib. XI. in Phil. 3. & in alijs, & in Velleio lib. 2. & in Dione lib. XLV. reliquae uero duae, idest secunda, & Trigesimaquinta, pro eo contra Pansam proelio Mutinensi pugnarunt ut ep. 30. lib. x. QVATTVOR:] Appianus lib. III. scripsit, sex fuisse Macedonicas legiones: quarum unam Antonium Dolabellae, collegae suo, in Syriam proficiscenti concessisse: reliquas ipsum accepisse. quod si ita est: legendum hic uidetur, Quinque, non Quattuor: ut Antonius duabus quidem in proelio ad Mutinam sit usus, unam uero castris praesidio reliquerit: quae fortasse fuit Alaudarum legio, quam cum Antonio fuisse Cicero ostendit ep. 7. ad Att. lib. XVI. ita quinque legionum numerus reperietur. IN CERVICIBVS *nostris collocare*.] cum libertatem armis uellet opprimere. ep. seq. CANVTIVM [tribunum pl. APVD *eos*] apud eos, qui partibus reip. studerent. ep. 3. LOCVM *sibi quaerere*,] quid concionibus Antonium uexaret.

Argumentum ep. 24.

Cornificium hortatur, ut omni cura in remp. incumbat: scribit de legatis ad Antonium a senatu missis: Pinarium commendat. Hirtio, & Pansa cos.

Cicero S. D. Cornificio. 24.

EGO nullum locum praetermitto (nec enim debeo) non modo laudandi tui, sed ne ornandi quidem. sed mea studia erga te, & officia malo tibi ex tuorum litteris, quam ex meis, esse nota. Te tamen hortor, ut omni cura in remp. incumbas. hoc est animi, hoc est ingenij tui, hoc eius spei, quam habere debes amplificandae dignitatis tuae. Sed hac de re alias ad te pluribus. cum enim haec scribebam, in exspectatione erant omnia. nondum legati redierant, quos senatus non ad pacem deprecandam, sed ad bellum denunciandum miserat, nisi legatorum nuncio paruisset. ego tamen, ut primum occasio data est, meo pristino more remp. defendi: me principem senatui, populoq. R. professus sum: nec, postea quam suscepi caussam libertatis, minimum tempus amisi tuendae salutis, libertatisq. communis. Sed haec quoque te ex alijs malo. T. Pinarium, familiarissimum meum, tanto tibi studio commendo, ut maiore non possim: cui cum propter omnes uirtutes, tum etiam propter studia communia sum amicissimus. is procurat rationes, negotiaq. Dionysii nostri; quem & tu tu multum amas, & ego omnium plurimum. ea tibi ego non debeo commendare, sed commendo tamen. facies igitur, ut ex Pinarij, gratissimi hominis, litteris tuum & erga illum, & erga Dionysium studium perspiciamus. Vale.

EXPLANATIO

LEGATI] missi ad Antonium a senatu, ut Mutinae obsidionem omitteret. ep. 8. lib. XI. ep. 4. huius lib. VT *primum occasio data est*,] XIII. Kal. Ian. ep. 22. 25. NEC *minimum tempus amisi tuendae salutis, libertatisq. communis*.] idem aliter ep. 24. lib. IX. Sic tibi mi Paete persuade, me dies, & noctes nihil aliud agere, nihil curare, nisi ut mei ciues salui, liberiq. sint. PINARIVM,] Pinarij, gens antiquissima, ante urbem conditam. Liuius lib. I. DIONYSII *nostri*;] opinor esse, qui nominatur ep. 15. lib. IV. ad Att.

Argumentum ep. 25.

Scribit, S. C. esse factum ex litteris Cornificij: hortatur ut reip. caussam defendat: Lucceio se nulla re defuturum pollicetur. Eodem anno, consulibus interfectis.

Cicero S. D. Cornificio. 25.

LIBERALIBVS *litteras accepi tuas, quas mihi Cornificius altero uigesimo die, ut dicebat, reddidit. eo die non fuit senatus, neque postero. Quinquatribus; frequenti senatu, caussam tuam egi, non inuita Minerua. etenim eo ipso die senatus decreuit, ut Mineruu nostra, Custos urbis, quam turbo deiecerat, restitueretur. Pansu tuas litteras recitauit. magna senatus approbatio consecuta est, cum summo gaudio, & offensione Minotauri, id est Clauisii, & Tauri. factum de te S.C. honorificum. postulabatur. ut etiam illi notarentur: sed Pãsa clementior. Ego, mi Cornifici, quo die primum in spem libertatis ingreßus sum, &, cunctãtibus ceteris, ad XIII. Kal. Ian. fundamentu reip. ieci; eo ipse die prouidi multum, atque habui rationem dignitatis tuae. mihi enim est assensus senatus de obtinendis prouinsijs. nec uero postea destiti labefactare eum, qui summa cum tua iniuria, contumeliaq. reip. prouinciam absens obtinebat. itaque crebras, uel potius quotidianas cõpellationes meas non tulit, seq. in urbem recepit inuitus; neque solum spe, sed certa re iam, & possessione deturbatus est, meo iustissimo, honestissimoq. conuicio. Te tuam dignitatem summa tua uirtute tenuisse, prouinciaeq. honoribus amplissimis affectum, uehementer gaudeo. Quod te mihi de Sempronio purgas: accipio excusationem. fuit enim illud quoddam caecum tempus seruitutis. Ego tuorum consiliorum auctor dignitatisq. fautor, iratus temporibus, in Graeciam, desperata libertate, rapiebar; cum me Etesiae, quasi boni ciues, relinquentem remp. prosequi noluerunt: Austerq. aduersus maximo flatu me ad tribules tuos Rhegium retulit: atque inde uentis, remisq. in patriam omni festinatione properaui; postridieq. in summa reliquorum seruitute liber unus fui: sic sum in Antonium inuectus, ut ille non ferret, omnemq. suum uinolentum furorem in me unum effunderet, meq. cum elicere uellet ad caedis caussam, tum tentaret insidijs: quem ego ructantem, & nauseantem conieci in Caesaris Octauiani plagas. puer enim egregius praesidium sibi primum, & nobis, deinde summae reip. comparauit: qui nisi fuisset, Antonij reditus a Brundisio pestis patriae fuißet. quae deinceps acta sint, scire te arbitror. sed redeamus ad illud, unde diuertimus. Accipio excusationem tuam de Sempronio. neque enim statuti quid in tanta perturbatione habere potuisti. nunc hic dies aliam uitam affert, alios mores postulat, ut ait Terentius. quamobrem, mi Quincte, conscende nobiscum, & quidem ad puppim. una nauis est iam bonorum omnium: quam quidem, nos damus operam, ut rectam teneamus, utinam prospero cursu; sed, quicumque uenti erunt, ars nostra certe non uberit. quid enim praestare aliud uirtus potest? Tu fac ut animo magno sis, & excelso, cogitesq. omnem dignitatem tuam cum rep. coniunctam esse debere. P. Lucceium mihi meum commendas; quem, quibuscumque rebus potero, diligenter tuebor. Hirtium quidem, & Pansam, collegas nostros, homines in consulatu reip. salutares, alieno sane tempore amisimus, rep. Antoniano quidem latrocinio liberata, sed nondum omnino explicata: quam nos, si licebit, more nostro tuebimur: quamquam admodum sumus iam defatigati: sed* NVLLA *lassitudo impedire officium, & fidem debet. Verum haec hactenus. ab alijs te de me, quam a me ipso, malo cognoscere. De te audiebamus ea, quae maxime uellemus. De Cn. Minucio, quem tu quibusdam litteris ad caelum laudibus extulisti, rumores duriores erant. id quale sit, omninoq. quid istic agatur, facias me uelim certiorem. Vale.*

EXPLANATIO

LIBERALIBVS] XVI. Kal. Apr. qui dies Baccho dicatus erat. ALTERO *uigesimo die*,] die uicesimo secundo. nam, alter, secundum obtinet locum. quod ex antiquo lapide intelligitur, in Casinati sepesto, in ruinis uillae,

MEMORIAE
SEX. VIGELLI. AQVINAT. QVI
ANN. ATTIGIT. CENTENS.
SET. ALTERVM. ET. NONAGENS.
PERPET. INOFFENSA. VALETVD.
EXEGIT. RELIQVOS. SEPTEM. ET. D. XIIX
DECVBVIT. ET. OCCVBVIT
NAT. LVD. SAECVL. VIII. OBIIT. SEQVENT.

Et Tacitus in dialogo de oratoribus tres aetates adolescentium oratorũ designat, his uerbis: Nonodecimo aetatis anno L. Crassus C. Carbonem, uno & XX. Caesar Dolabellam, altero & XX. Asinius Pollio Catonem.

tonem, non multo aetate antecedens Caluus Vatinium ijs orationibus insecuti sunt, quas hodieq. cum admiratione legimus. NON *inuita Minerua.*] feliciter. iocatur autem in nomine Mineruae: quod ea sibi fauerit, quia sit in eum locum senatus decreto restituta, unde eam turbo deiecerat ep. I. lib. III. MINERVA *nostra*,] Mineruae Simulacrum, a Cicerone in exsilium eunte consecratum in Capitolio. Dio lib. XXXIIX. CVSTOS *urbis*] Mineruae cognomen, πολιάς. Plutarchus in Demosthene, Lucianus in Lagith. Cicero simulacrum illud, φυλακίς, inscripserat. Dio. Vrbes autem ex Mineruae liberalitate processisse, Aristides auctor est. DEIECARAT,] quod Ciceroni mortem portendit. Dio, Obsequens in lib. de prodigijs. PANSA] consul. GAVDIO] bonorum. MINOTAVRI,] Caluisium significat contumelioso uerbo. IDEST *Clauisii, & Tauri*.] delendum hoc arbitror, ut glossema. ILLI] legati duo Clauisij, qui erant in Africa. NOTARENTVR] quod prouinciam administrare uellent absentis Clauisij nomine: in quo dignitas Cornificij laedebatur, infra de Clauisio: Prouinciam absens obtinebat. AN. XIII. *Kal. Ian.*] ep. 22. & lib. XI. ep. 6. Phil. 14. OBTINENDIS] ab ijsdem, qui obtinerent. ep. 22. LABEFACTARE] debilitare, frangere. EVM,] Caluisium. ABSENS *obtinebat*,] per legatos: cum ipse ad urbem esset cum imperio. reuertit autem in urbem, deposito imperio. uide ep. 30. COMPELLATIONES] crebras appellationes uehementioribus uerbis: cum eum Cicero, crebro compellans, in urbem reuocaret. CONVICIO] conuicium fuit compellatio quotidiana ep. 26. lib. XVI. PVRGAS:] quod meis litteris non obtemperaueris. ep. 22. QVODDAM *caecum tempus seruitutis*,] in quo non eluceret honestum, in quo homines recta non uiderent: ut facile tamquam in tenebris, errarent, ac laberentur. Hanc ego ueram esse huius loci sententiam arbitror: eaq. duorum ueterum librorum testimonio comprobatur. In alijs pro, Caecum, legitur, Graecum: quod mendosum puto. Sunt qui ex ingenio, Egregium, legendum existiment. ex quo quaenam elici apta ad hunc locum sententia possit, non equidem intelligo. In alijs, Gratum, mendose. TVORVM *consiliorum auctor*] auctor, ut optime de rep. sentires. RAPIEBAR] post Caesaris necem, uexata ab Antonio consule rep. ep. I. lib. X. Phil. I. Off. lib. I. Rapiebar, summam uoluntatem discedendi ex Italia demonstrat. Discessit autem ea mente, ut adesset. Kal. Ian. quo die noui consules, Hirtius, & Pansa senatum habituri erant. ETESIAE] uenti euntibus in Graeciam secundi, in Italiam aduersi. uide ep. 15. lib. 2. PROSEQVI *noluerunt*:] cum spirare per XL. dies perpetuo, & adiuuare cursum nauigantiũ ex Italia in Graeciam soleant. AVSTRO *aduersus maximo flatu*] ep. 6. lib. XVI. ad Att. Reiectus sum austro uehementi ad eandem Leucopetram. TRIBVLES *tuos*] Rhegienses, legis Iuliae beneficio ciuitatem Romanam adepti, suffragium in tribu Attici ferebant. RHEGIVM] non Rhegium, sed agri Rhegini promontorium Leucopetram: ut ex Phil. I. cognoscitur. VENTIS, *remisq.*] Phil. I. Tanta sum cupiditate incensus ad reditum, ut mihi nulli neque remi, neque uenti satisfacerent. POSTRIDIE Q.] IV. non. Sept. nam in patriam Kal. Sept. peruenit. quo die uocatus in senatum ab Antonio consule, non iuit. postridie autem, absente Antonio, uenit in senatum, & Philippicam primam habuit: de qua loquitur, cum hic subiungit: Sic sum in Antonium inuectus, ut ille non ferret. Et Phil. 5. Veni postridie ipse: ipse non uenit. locutus sum de rep. minus etiam libere, quam mea consuetudo, liberius tamen, quam pericula, minaeq. postulabant. IN *Antonium*] absentem. VT *ille non ferret*,] inimicitias enim Ciceroni denunciauit. Phil. 5. VINOLENTVM] ideo subiungitur, Ructantem, & nauseantem. EFFVNDERET,] apte, cum dixerit, Effunderet, orationem Antonij significat: de qua in Phil. 5. In me absentem orationem ex ore impurissimo euomuit. ELICERE *uellet ad caedis caussam*,] nam ad XIII. Kal. Oct. ideo Ciceronem Antonius adesse iussit in senatu, ut ab eo caedis initium faceret. quod Cicero suspicatus, in senatum non iuit. hoc dilucide narratur Phil. 5. & ep. 2. h. l. INSIDIIS] si me elicere non posset ad caedis caussam: idest si ego in senatum non irem. caedem enim meam senatus primum occasione quaesiuit, deinde. si ego in senatum non irem, insidijs. CONFECI *in Caesaris Octauiani plagas.*] suam laudem cum Octauiano communicat. Confeci inquit, ac perdidi Antonium, in Octauiani plagas, idest, ut Octauianus eum & ipse conficeret. Placeret tamen, ut olim, Conieci, pro Confeci, unius litterae mutationem: nam F ab I, si maiusculae scribantur, ut olim, non admodum differt. PVER *egregius*] ep. 7. lib. XI. ANTONII *reditus a Brundisio*] ep. 23. & ad Att. ep. 7. lib. XVI. & Phil. 3. 4. 5. IN *tanta perturbatione*] quanta fuit uexata ab Antonio consule rep. HIC *dies aliam uitam affert*,] uerba Terentij in Andr. Quidã legunt, Haec dies: opinor, ut tempus potius, quam certus dies ostendatur. Mihi placet interpretatio, mutatio non placet: primum, ne dissentiam ab antiquis libris, qui consentiunt omnes in, Hic dies: quod etiam Donatus probat: deinde, quia dies uirili genere interdũm tempus designat, itemq. muliebri certũ diem. uide ep. 2. lib. I. ne iterentur eadem. CONSCENDO] communem bonorum nauem, tu quoque, inquit, cum bonis omnibus conspira ad tuendam libertatem. VT *rectam teneamus*] ne naufragium reip. fiat. ep. 2. lib. I. ad Q. fratrem: ὀρθὰν τὰν ναῦν, & ἄναξ θεῶν. quod ab aliquo poeta sumptum, uidetur. Aristides: Ὦ Ποσειδᾶν, ὅτι ὀρθὰν τὰν ναῦν καταδύσω. quod ita uertit Seneca lib. XII. epist. Neptune, nunquam hanc nauem, nisi rectam. Inde prouerbium. QVID *enim praestare aliud uirtutis potest?*] non potest praestare uirtus, id quod maxime uellem, ut bonorum nauis prospero cursu feratur: hoc tamen potest, ne gubernatoris uigilantia, arteq. careat: quod certe nunc aberit. CVM *rep. coniunctam esse deberé.*] non a paucorum potentia petendam. P. LVCCEIVM] quis non uidet initium esse alterius epistolae? cum infra de Pansa mortuo, supra de uiuo fiat mentio. De eodem Lucceio ep. 30. HIRTIVM, *& Pansam*] consules. COLLEGAS *nostros*,] in auguratu. Phil. 7. LIBERATA,] uicto ad Mutinam Antonio. NONDVM *omnino explicata*:] quia fugerant ex praelio Mutinensi notissimi la-

tronnm dnces, ut ep. 14. lib. x. scripsit ad Plancum: integro Antonij equitatu, ut ep. 34. Si *licebit*,] si abierit uis. interdum enim non licuerat. ep. 2. lib. x. Gn. *Minucio*,] uel Cornificij legato, uel finitimam ei regionem administranti.

Argumentum ep. 26.

H*Eredes* Turij *commendat*. *Incertus annus.*

Cicero S. D. Cornificio. 26.

Q. Turius, qui in Africa negotiatus est, uir bonus, & honestus, heredes fecit similes sui Cn. Saturninum, Sex. Aufidium, C. Anneium, Q. Considium Gallum, L. Seruilium Postumum, C. Rubellinum. ex eorum oratione intellexi, gratiarum actione eos magis egere, quam commendatione. tanta enim liberalitate se tua usos praedicabant, ut ijs plus a te tributum intelligerem, quam ego auderem te rogare. audebo tamen. scio enim, quantum ponderis mea commendatio sit habitura. Quare a te peto, ut ad eam liberalitatem, qua sine meis litteris usus es, quammaximus his litteris cumulus accedat. Caput autem est meae commendationis, ne patiare Erotem Turium, Q. Turij libertum, ut adhuc fecit, hereditatem Turianam auertere, ceterisq. omnibus rebus habeas eos a me commendatissimos. magnam ex eorum splendore, & obseruantia capies uoluptatem. quod ut uelit, te uehementer etiam, atque etiam rogo. Vale.

EXPLANATIO

HOnestus] ad honestatem familiae, non ad hominis mores, refertur. Gratiarum *actione eos magis egere, quam commendatione.*] magis esse, cur tibi gratias agant, liberaliter iã a te tractati, quam quod tibi a me commendentur. Liberalitate] humanitate potius, quam largitione: ut ep. 7. lib. 1. Tua praestanti in eum liberalitate. Erotem] nomen serui, quod in liberto remansit. Splendore] specie quadam tum ex rei familiaris copia, tum ex quadam liberalis animi significatione. ep. seq. & ep. 3. lib. 1. Vt *summa seueritas cum humanitate iungatur*.] Hae sunt illae uirtutes, quae specie dispares, prudentia iunguntur: ut ait Cicero in Oratore. inde sumitur ad laudandum egregia sententia. itaque cum Cicero M. Brutum in libro de perfecto oratore laudat, Quid, inquit, tã distans, quam a seueritate comitas? quis tamẽ unquam te aut sanctior est habitus, aut dulcior? Lib. III. de Leg. Quid est elegantia tua dignius? cuius & uita, & oratio consecuta mihi uidetur difficillimam illam societatẽ grauitatis cum humanitate. Eodem pertinet, quod scripsit ad Q. fratrem ep. 1. lib. III. Quibus illerebus fortasse nimis lenis uideretur, nisi haec lenitas illam seueritatem tueretur. Et paullo post: Haec illius seueritas acerba uideretur, nisi multis condimentis humanitatis mitigaretur. Et inde, infra: Cyrus ille a Xenofonte non ad historiae fidem scriptus, sed ad effigiẽ iusti imperij: cuius summa grauitas ab illo philosopho cum singulari comitate coniungitur. Et in Catone: Erat in illo uiro comitate condita grauitas. Nec dissimile illud in Bruto: Sine arrogantia grauis esse uidebatur, & sine segnitie uerecundus. Hanc laudem in Pomponio Attico scriptor nenustissimus Nepos fuisse ostendit. Eius, inquit, comitas non sine seueritate erat, neque grauitas sine facilitate: ut difficile esset intellectu, utrum eum amici magis uererentur, an amarent. Cicero etiam filius de quodam Bruttio, rhetore Latino, ep. 24. lib. XVI. Cuius, inquit, cum frugi, seueraq. est uita, tum etiam iucundissima conuictio. Eodem illud pertinet lib. I. off. Ita probanda est mansuetudo, atque clementia, ut adhibeatur reip. caussa seueritas, sine qua administrari ciuitas non potest. Tribuit hanc laudem Cicero L. Crasso lib. II. de Orat. cum ait: Quo quidem in sermone multa diuinitus a tribus illis consularibus Cotta & commemorata, & deplorata dicebantur nihil incidisse postea ciuitati mali, quod non impendere illi tanto ante uidissent. eo autem sermone confecto, tantam in Crasso humanitatem fuisse, ut, cum lauti accubuissent, tolleretur omnis illa superioris tristitia sermonis; eaq. esset in homine iucunditas, & tantus in iocãndo lepos, ut dies inter eos curiae fuisse uideretur, conuiuium Tusculani. Idem de Catilina dixit in oratione pro Coelio: Cum tristibus seuere, cum remissis iucunde, cum senibus grauiter, cum iuuentute comiter. Nec dissimile illud pro Murena: Si illius comitatem, & facilitatem tuae grauitati, seueritatiq. asperseris. Quae collegimus more nostro, ut in pulcherrima sententia latini sermonis copia cognoscatur.

Argumentum ep. 27.

A*Vfidij, equitis Romani, Africana negotia commendat. Incertus annus.*

Cicero S. D. Cornificio. 27.

SEx. *Aufidius & obseruantia, qua me colit, accedit ad proximos; & splendore equitis Romani nemini cedit. est autem ita temperatis, moderatisq. moribus, ut summa seueritas cum humanitate iungatur. cuius tibi negotia, quae sunt in Africa, ita commendo, ut maiore studio, magis ue ex animo commendare non possim. pergratum mihi feceris, si dederis operam, ut is intelligat meas apud te litteras maximum pondus habuisse. hoc te uehementer, mi Cornifici, rogo. Vale.*

EXPLANATIO

PROXIMOS;] propinqui, sunt sanguine coniuncti: proximi, cõiunctiores, quam propinqui. Phil. 14. Consolemur eorum proximos.

Argumentum ep. 28.

COrnificij consilium non probat, quia non animaduerterat in quosdam Lilybaeo minantes: studium eius in remp. laudat: de omittenda gratiarum actione assentitur: addit de pecunia, & de rep. Hirtio, & Pansa cos.

Cicero S. D. Cornificio. 28.

ASSENTIOR *tibi, eos, quos scribis Lilybaeo minari, istic poenas dare debuisse: sed metuisti, ut ais, ne nimis liber in ulciscendo uiderere: metuisti igitur, ne grauis ciuis, ne nimis fortis, ne nimis te dignus uiderere. Quod societatem reip. conseruandae, tibi mecum a patre acceptam, renouas; gratum est: quae societas inter nos semper, mi Cornifici, manebit. Gratum etiam illud, quod mihi tuo nomine gratias agendas non putas. nec enim id inter nos facere debemus. Senatus saepius pro dignitate tua appellaretur, si, absentibus consulibus, umquam, nisi ad rem nouam, cogeretur. itaque nec de* H-S XX, *nec de* H-S DCC. *quidquam agi nunc per senatum potest. tibi autem ex* S. C. *imperandum, mutuumq. sumendum censeo. In rep. quid agatur, credo te ex eorum litteris cognoscere, qui ad te acta debent perscribere. ego sum spe bona: consilio, cura, labore non desum: omnibus inimicis reip. esse me acerrimum hostem praemefero. res neque nunc difficili loco mihi uidetur esse, & fuisset facillimo, si culpa a quibusdam abfuisset. Vale.*

EXPLANATIO

LILYBAEO tria Siciliae promontoria, Pelorus in Italiam spectans, Pachynum in Graeciam, Lilybaeum in Africam. TVO *nomine*] ob studia in te mea. APPELLARETVR,] sic unus omnino uetus liber, & recte. quamquam &, Appellaret, sententiam habet, sed, ut arbitror, minus aptam. potius enim pro alicuius dignitate senatus appellatur, quam appellat. ABSENTIBVS] Mutinam profectis ad D. Brutum obsidione liberandum. H-S XX,] si, sestertium uiginti millia, interpretemur: sexcenti scutati erunt: exigua summa: itaque uereor, ne, uicies, melior sit interpretatio: idest, scutatorũ sexaginta millia. H-D DCC] unum & uiginti millia scutatorum. TIBI *ex S.C. imperandum*,] ut, quam tibi senatus imperandi potestatem dedit, ea utaris. MVTVVM *sumendum*] ut milites alere possis. ep. 30. QVIBVSDAM] si haec epistola scripta est ante praelium Mutinense, notat eos, qui Antonij caussam in senatu defendebant, ut Calenum, & alios: si post, Lepidum, & eos, qui Octauianum, caesis Hirtio, & Pansa, in spem consulatus impulerant.

Argumentum ep. 29.

COmmendat studiose L. Lamiae negotia; eumq. suspectum Cornificio, quasi cuidam S.C. contra dignitatem eius facto affuisset, excusat. Hirtio, & Pansa cos. uel eodem anno post eorum interitum.

Cicero S. D. Cornificio. 29.

NON modo tibi, cui omnia nostra notissima sunt, sed neminem in populo R. arbitror esse, cui sit ignota ea familiaritas, quae mihi cum L. Lamia est. etenim magno theatro spectata est tum, cum est ab A. Gabinio cos. relegatus, quod libere, & fortiter salutem meam defendisset. nec ex eo amor inter nos natus est: sed, quod erat uetus, & magnus, propterea nullum periculum pro me adire dubitauit. ad haec officia, uel merita potius, iucundissima consuetudo accedit, ut nullo prorsus plus homine delecter. Non puto te iam exspectare, quibus eum tibi uerbis commendem. caussam enim tanti amoris intelligis. quae uerba desideret, ijs me omnibus usum putato. tantum uelim existimes, si negotia Lamiae, procuratores, libertos, familiam, quibuscumque rebus opus erit, defenderis, gratius mihi futurum; quam si ea tua liberalitas pertinuisset ad rem familiarem meam. nec dubito, quin sine mea commendatione, quod tuum est iudicium de hominibus, ipsius Lamiae caussa studiose omnia facturus sis. quamquam erat nobis dictum, te existimare, alicui S. C. quod contra dignitatem tuam fieret, scribendo Lamiam affuisse: qui omnino consulibus illis numquam affuit scribendo. deinde omnia tum falsa S. C. deferebantur. nisi forte etiam illi Semproniano S. C. me censes affuisse, qui ne Romae quidem tum fui, ut de eo ad te scripsi re recenti. Sed haec hactenus. Te, mi Cornifici, etiam atque etiam rogo, ut omnia Lamiae negotia, mea putes esse; curesque, ut intelligat hanc commendationem maximo sibi usui fuisse. hoc mihi gratius facere nihil potes. Cura ut ualeas.

EXPLANATIO

L. LAMIA] Aeliae gentis. uide ep. 16. lib. XI. MAGNO *theatro*] palam, ut in theatro. RELEGATVS,] quo tempore princeps erat equestris ordinis: nunc autem senator, edilitate iam gesta, ep. 16. lib. XI. & orat. pro Sextio. SALVTEM *meam*] a Clodio trib. pl. oppugnatam. OFFICIA, *uel merita potius*,] ep. 17. lib. XI. FAMILIAM,] seruos. ep. 3. lib. I. OMNIA *tum falsa S. C. deferebantur.*] Antonio, ut opinor, & Dolabella cos. uide ep. 1. SEMPRONIANO S. C.] Sempronij caussa facto. ep. 25. NE *Romae quidem tum fui*,] discessit, ut in Graeciam iret, desperata libertate. ep. 25. AD *te scripsi*] significat eam partem ep. 25. in qua scripsit illa: Ego, tuorum consiliorum auctor, &c.

Argumentum ep. ult.

PVrgat se Cornificio, officium litterarum requirenti: scribit de bello Antoniano renouato: de suo studio in amicitia colenda, de angustijs pecuniae publicae, de Dionysio, Lucceio, & Caluisij legatis. Post obitum Hirtij, & Pansae.

Cicero S. D. Cornificio. 30.

ITA ne? praeter litigatores, nemo ad te meas litteras? multae istae quidem. tu enim perfecisti, ut nemo sine litteris meis tibi se commendatum putaret. sed quis umquam tuorum mihi dixit esse, cui darem, quin dederim? aut quid mihi iucundius, quam, cum coram tecum loqui non possim, aut scribere ad te, aut tuas legere litteras? illud magis mihi solet esse molestum, tantis me impediri occupationibus, ut ad te scribendi meo arbitratu facultas nulla detur. non enim te epistolis, sed uoluminibus lacesserem, quibus quidem me a te prouocari oporteret. quamuis enim occupatus sis, otij tamen plus habes: aut, si ne tu quidem uacas, noli impudens esse, nec mihi molestiam exhibere, & a me litteras crebriores, cum tu mihi raras mittas, flagitare. nam cum antea distinebar maximis occupationibus; propterea quod omnibus curis remp. mihi tuendam putabam: tum hoc tempore multo distineor uehementius. VT enim grauius aegrotant ij, qui, cum leuati morbo uiderentur, in eum de integro inciderunt: sic uehementius nos laboramus; qui, profligato bello, ac paene sublato, renouatum bellum gerere conamur. Sed haec hactenus. Tu tibi, mi Cornifici, fac ut persuadeas, non esse me tam imbecillo animo, ne dicam inhumano, ut a te uinci possim aut officijs, aut amore. non dubitabam equidem: uerumtamen multo mihi notiorem amorem tuum effecit Cherippus. o hominem semper illum quidem mihi aptum, nunc uero etiam suauem. uultus mehercule tuos mihi expressit omnes; non solum animum, ac uerba pertulit. itaque noli uereri, ne tibi succensuerim; quod eodem exemplo ad me, quo ad ceteros: requisiui equidem proprias ad me unum a te litteras, sed neque uehementer, & amanter. De sumptu, quem te in rem militarem facere, & fecisse dicis, nihil sane possum tibi opitulari: propterea quod & orbus senatus, consulibus amissis; & incredibiles angustiae pecuniae publicae: quae conquiritur undique, ut optime meritis militibus promissa soluantur: quod quidem fieri sine tributo posse non arbitror. De Attio Dionysio nihil puto esse, quoniam mihi nihil dixit Stratorius.

riut. De P. Lucceio, nihil tibi concedo, quo studiosior eias sis, quam ego sum. est enim nobis necessarius. sed, a magistris cum contenderem de proferendo die, probauerunt mihi, sese, quo minus id facerent, & compromisso, & iureiurando impediri. quare ueniendum arbitror Lucceio. quamquam, si meis litteris obtemperanit, cum tu haec leges, illum Romae esse oportebit. Ceteris de rebus, maximeq. de pecunia, cum Pansae mortem ignorares, scripsisti quae per nos ab eo consequi te posse arbitrarere. quae te non fefellissent, si uiueret. nam te diligebat. post mortem autem eius quid fieri posset, non uidebamus. De Venuleio, Latino, Horatio, ualde laudo. illud non nimium probo, quod scribis, quo illi animo aequiore ferrent, te tuis etiam legatis lictores ademisse. honore enim cum ignominia dignis non erant comparandi: eosq. ex S.C. si non decedunt, cogendos, ut decedant, existimo. Haec fere ad eas litteras, quas eodem exemplo binas accepi. De reliquo, uelim tibi persuadeas, non esse mihi meam dignitatem tua cariorem. Vale.

EXPLANATIO

MVLTAE *istae quidem.*] uel si uerum sit, quod scribis, neminem ad te, praeter litigatores, meas litteras afferre: multae tamen hae sunt. VOLVMINIBVS] paucae enim epistolae uolumina sunt ep.7.lib.III. VACAS,] otium habes.ep.3.lib.IIX. NEC *mihi molestiam exhibere,*] Etsi, Nec, a uerbo Noli pendeat: sententia tamen propter duas negationes ad affirmationem nō traducitur, sed uim retinet negandi: quod usitatum non modo Ciceroni, sed alijs etiam animaduerti.ep.15. lib.VII. ad Att. Plerique negant, Caesarem in condicione mansurum; postulataq. haec ab eo interposita esse, quo minus, quod opus esset ad bellum, a nobis pararetur. Quo loco ex uerbo, Negant, elicitur primum negatio, deinde affirmatio: ut negatio referatur ad, Caesarem in condicione mansuram: affirmatio ad, Postulata interposita esse. Sic lib. II. de Orat. Nemo extulit eum uerbis, qui ita dixisset, ut, qui adessent, intelligeret quid diceret; sed contempsit eum, qui minus id facere potuisset. Pro Roscio com. Aduersaria in iudiciū protulit nemo: codicem protulit. lib. III. bel. ci. L. Staberius obsides ab Apolloniatibus exigere coepit. illi uero daturos se negare; neque portas consuli praeclusuros. Horatius Sat. 1.

Qui fit, Maecenas, ut nemo, quam sibi sortem
Seu ratio dederit, seu fors obiecerit, illa
Contentus uiuat: laudet diuersa sequentes.

nam uerbum, Laudet, non respicit Nemo, sed inclusam in Nemo affirmationem. Et infra, in eadem Sat. VT. ENIM *grauius aegrotantij,*] ep. 52.lib.XVI. Graues solent offensiones esse ex grauibus morbis. LABORAMVS,] non discessit a uerbo, Morbis accommodato. PROFLIGATO *bello, ac paene sublato,*] Profligate quid hic sit, intelliget, qui legerit ea, quae diximus ep.6.lib.IIX. RENOVATVM *bellum*] Lepidi scelere, qui Antonium, pugna Mutinensi fractum, inermem, fugientem recepit, & auxilio exercitus sui confirmauit.ep.8.10. MIHI *aptum,*] accommodatum naturae meae. NOLI *uereri,*] uereri se, scripserat Cornificius. DE *sumptu,*] de quo ep.28. IN *rem militarem facere,*] impensam facere, ep.2.lib.XIV. CONSVLIBVS *amissis;*] Hirtio, & Pansa. ep.25. NIHIL *sane possum tibi opitulari:*] idem scripsit ep.28. OPTIME *meritis*] bello Mutinensi, uide Phil. 14. INCREDIBILES *angustiae pecuniae publicae:*] & ad M. Brutum: Maximos in rep. nodus est, inopia rei pecuniariae. TRIBVTO] quod impositum populo non erat post deuictam ab Aemilio Paullo Macedoniam. lib.2.off. Plutarchus in Paulli uita. in epistola uero ad M. Brutum, Obdurescunt magis quotidie boni uiri ad uocem tributi: quod ex centesima collatum, impudenti censu locupletum, in dirarum legionum praemijs omne consumitur. DE. ATTIO *Dionysio*] si est idem, de quo in ep.24. Attico legi malim, quam Attio: ut ab Attico, & cognomen, & nomen acceperit. quod etiam Corrado placuit. ep.15. lib. IV. ad Att. DE. P. *Lucceio,*] ep. 26. MAGISTRIS] auctionum. DIE,] auctionum. VENVLEIO, *Latino, Horatio,*] legatis C. Caluisij, per quos Africam prouinciam absens obtinebat. ep.25. VALDE *laudo.*] quod lictores illis ademeris: HONORE] digni: IGNOMINIA *dignis*] Dignus tam in malam, quam in bonam partem accipitur. lib.1. de Fin. Dignus odio. Terentius in Eun. Contumelia digna sum.

IN EPI-

IN · EPISTOLARVM
M · TVLLII · CICERONIS
QVAE
FAMILIARES
VOCANTVR
LIBRVM · TERTIVMDECIMVM
AD . MENNIVM . ET . ALIOS
PAVLLI · MANVTII
COMMENTARIVS

Argumentum ep. I. lib. XIII.

XVLABAT *C. Memmius, de ambitu biennio ante damnatus, accusante Q. Curtio. quod ex ep. 2. lib. III. ad Q. fr. cognoscitur. Eum Cicero, ad Ciliciae administrationem proficiscens, cum Athenis non reperisset, (nam pridie Mitylenas profectus erat) petijt ab eo per litteras, ut rediret in gratiam cum Patrone Epicureo, eiq. locum, ubi habitauerat Epicurus, concederet. Ser. Sulpicio Rufo, M. Claudio Marcello cos.*

Cum haec epistola ceteris omnibus commendaticijs, quae in hoc libro continentur, ordine, & subtilitate antecellat; utpote quam ipse Cicero in quadam ad Atticum epistola, scriptam accurate, fateatur; gratam studiosis operam nos esse nauaturos existimauimus, si, distributo in partes argumento, quid artificij singulae partes habeant, quid in singulis animaduerti, cognosciq. expediat, ostenderemus.

Acturus cum C. Memmio de parietinis Epicuri, philosopho Epicureo Patroni concedendis, oratorio more, prius quam aggrediatur, eius gratiam, & beneuolentiam insinuatione quadam aucupatur. Quae uero ad concilian- dam

dam beneuolentiam, et gratiam caussae ualent, earum duas elicit ex amore suo, quas priore loco ponit, duas ex iudicio, quas proxime subiungit. Amorem declarat significatio uel molestiae; uel uoluptatis. Nam & uoluptate afficitur, qui amicum uidet, & molestia, qui eundem uidet exsulantem. Iudicium ostenditur in eo, quia, cum duo nobis optanda magnopere sint, unum, ut culpa uacemus, alterum, ut aduersa modice feramus; utrumque Memmio tribuit: cum & iniuriam appellat eius casum; & sapientiam in ferendo laudat. Nec uero argumentum illud amoris obscurum est, quod ait: Vidisse te mallem: nec mediocre illud; Non dubitabo dare operam, ut te uideam. Collecta Memmij gratia, aggreditur ea, quae ad impetrandum pertinent. Nam cum ait: Per litteras agam, quod, ut arbitror, confici potest; aequitatem petitionis indicat, cum infert: A te illud primum rogabo; ne quid inuitus mea caussa facias; & quae sequuntur: inutili modestia non utitur. magis enim apud bonum, & sapientem uirum proficit uerecundia petentis, quam contentio. Hoc usus exordio, transit ad narrationem. ea quatuor habet partes, omnes, ut opinor, obseruatione dignas: quando non ita uidemur natura praestare, ut, imitatione nulla, possimus excellere: quamquam nec imitationi, et studio, si absit naturae uis, quidquam tribuerim. Primum de ipso Patrone, qui commendatur, sermo inducitur: deinde res exponitur: tum, quasi nec in homine, nec in re multum ponatur, Attici uoluntas & studium ostenditur: extremum petitio locum obtinet. Hanc diuisionem sequitur alia: quae nascitur e singulis partibus: singulae enim habent, quod considerari utiliter possit. In prima, commendandae caussas Cicero iustas proponit, quod eum commendet, qui cum sibi omnia sint; eum, qui se coluerit in primis; eum, quem ipse cum alijs quidem, praecipua tamen cura defenderit: ut in eo nunc tuendo, & commendando non solum amicitiae, uerum etiam constantiae suae rationem habere uideatur. Nec *uero illud otiosum est, aut inculcatum temere, quod ipsum quoque Memmium a Patrone ait obseruatum esse. nam ea commemoratio alienatum eius animum fortasse ad lenitatem reuocare potest. Denique fidem agi suam ostendit: cum sibi a Phaedro philosopho, uiro bono, et suaui, et officioso, traditus olim Patro, commendatusq. sit. Hactenus de homine: de re subiunguntur, quae placare Memmium, et id, quod petitur, impetrare possint. Ad placandum quid ualet? supplex uoluntas eius, qui laesit; extenuatio culpae intercessio communis amici.* Vo*luntas Patronis exstat in ijs uerbis: Cum ad me litteras misisset, uti te sibi placarem. Extenuatio culpae colligitur ex tribus causis. Prima ostenditur in eo: si qua offensiuncula facta est animi tui. quo delictum leuissimum demonstratur. Altera Peruersitate aliquorum. non enim parui refert, utrum improbitate, an peruersitate peccetur: cum peruersitas ad stultitiam quandam improbitas ad uitiosam uoluntatem referatur.* Tertia; *noui gentem illam*

non enim unius hominis propria,ſed omnium eſt culpa communis. Accedit interceſsio Ciceronis,quae nec ipſa caret artificio:nam et petitionem,& ſuaſionem continet. rurſus petitio non eſt ſimplex,ſed conſtat ex tribus partibus quarum prima;Velim des te ad lenitatem,ipſa per ſe non ita multum ualet, ſed quaſi uires auget acceſsione proximarum, uel propter tuam ſummam humanitatem,uel honoris mei cauſſa. Suaſio petitionem adiuuat: affert enim rationem,cur negari non poſsit. Hoc,inquit,ſi a te nec humanitas tua, nec impetrat honor meus:impetret ratio. Siquidem id,quod ut aſſequatur, Patro contendit,eiuſmodi non eſt,ut repugnare debeas.Laborare autem ſine cauſſa,tibi multo minus,quam illi,conceditur. quamquam ille,cur laboret,cauſſam habet,leuem quidem opinione noſtra, illius tamen iudicio ſatis grauem.de parietinis enim illis ideo laborat,quia ſibi honorem,officium, teſtamentorum ius, Epicuri auctoritatem, ueſtigia ſummorum uirorum tuenda eſſe dicit. At in hoc ipſo peccat,quod haec tanti facit.(id enim obÿcere Memmius poterat) ſit ita:ueruntamen ignoſcere fortaſſe debemus ei,qui etiam ſi peccat, magis ineptÿs, quam improbitate peccat. Vt omittam, quod,ſi errorem ſocietas minuit,quoſdam homines,quibus non ualde inimici ſumus,eadem illa delectant.Haec neque ad impetrandum leuia ſunt, & grauiora fiunt accedente Attici uoluntate.is enim & Ciceroni uehementer Patronis negotium commendauerat:& ei Cicero petenti, quem ſic amaret ut fratrem,negare nihil poterat.Claudit epiſtolam breuis & modeſta petitio.Breuitas excuſatur:quia plura uerba res non deſiderat;cum ſatis multa dicta iam ſint. Modeſtia uero, tantum abeſt, ut nocere poſſit, ut etiam ſuffragetur,& eo magis,quod ex ÿs,quae dicta ſunt,cupiditas apparet.

Cicero S. D. C. Memmio. 1.

ETsi non ſatis mihi conſtiterat,cum aliqua ne animi mei moleſtia, an potius libenter te Athenis uiſurus eſſem; quod iniuria, quam accepiſti, dolore me afficeret,ſapientia tua,qua iniuriam, laetitia: tamen uidiſſe te mallem. nam, quod eſt moleſtiae, non ſane multo leuius eſt, cum te non uideo: quod eſſe potuit uoluptatis, certe, ſi uidiſſem te, plus fuiſset. itaque non dubitabo dare operam, ut te uideam, cum id ſatis commode facere potero. interea, quod per litteras & agi tecum, &, ut arbitror, confici poteſt, agam. nunc a te illud primum rogabo, ne quid inuitus mea cauſſa facias; ſed id, quod mea intelliges multum, tua nullam in partem intereſſe, ita mihi des, ſi tibi, ut id libenter facias, ante perſuaſeris. Cum Patrone Epicureo mihi omnia ſunt; niſi quod in philoſophia uehementer ab eo diſſentio. ſed & initio Romae, cum te quoque,& tuos omnes obſeruabat, me coluit in primis: & nuper,cum ea,quae uoluit,de ſuis commodis,& praemÿs conſecutus eſt, me habuit ſuorum defenſorum, & amicorum fere principem: & iam a Phaedro, qui nobis, cum pueri eſſemus, ante quam Philonem cognouimus,ualde,ut philoſophus,poſtea tamen,ut uir bonus, & ſuauis, & officioſus, probabatur, traditus mihi, commendatusq. eſt. Is igitur Patro cum ad me Romam litteras miſiſſet, uti te ſibi placarem, peteremque, ut neſcio quid illud Epicuri parietinarum ſibi concederes: nihil ſcripſi ad te ob eam rem, quod aedificationis tuae conſilium mea commendatione nolebam impediri. idem ut ueni Athenas,cum,idem ut ad te ſcriberem, rogaſſet; ob eam cauſſam impetrauit,quod te abiceiſſe illam aedificationem, conſtabat inter omnes amicos tuos. quod ſi ita eſt: & ſi iam plane tua nihil intereſt:uelim,ſi qua offenſiũcula facta eſt animi tui, peruerſitate aliquorum: (noui enim gentem illam) des te ad lenitatem, uel propter tuam ſummam humanitatem, uel etiam honoris mei cauſſa. equidem, ſi,quid ipſe ſentiam,quaeris; nec, cur ille tantopere contendat, uideo, nec cur tu repugnes: niſi tamen multo minus tibi concedi poteſt, quam illi, laborare ſine cauſſa. quamquam, Patronis & orationem,& cauſſam tibi cognitam eſſe, certo ſcio. honorem,

officium,

officium, testamentorum ius, Epicuri auctoritatem, Phaedri obtestationem, sedem, domicilium, uestigia summorum hominum sibi tuenda esse dicit. totam hominis uitam, rationemque, quam sequitur in philosophia, derideamus licet, si hanc eius contentionem uolumus reprehendere. sed mehercule, quando illi, ceterisque, quos illa delectant, non ualde inimici sumus; nescio an ignoscendum sit huic, si tantopere laborat: in quo etiam si peccat, magis ineptijs, quam improbitate peccat. Sed, ne plura; (dicendum enim aliquando est) Pomponium Atticum sic amo, ut alterum fratrem. nihil est illo mihi nec carius, nec iucundius. is, non quo sit ex istis; (est enim omni liberali doctrina politissimus: sed ualde diligit Patronem, ualde Phaedrum amauit) sic a me hoc contendit, homo minime ambitiosus, minime in rogitando molestus, ut nihil umquam magis: nec dubitat, quin ego a te nutu hoc consequi possim, ita etiam, si aedificaturus esses. nunc uero, si audierit te aedificationem deposuisse, neque tamen a te impetrasse; non te in me illiberalem, sed me in se negligentē putabit. Quamobrē peto a te, ut scribas ad tuos, posse tua uoluntate decretum illud Areopagitarum, quem ὑπομνηματισμὸν illi uocant, tolli. Sed redeo ad prima. prius uelim tibi persuadeas, ut hoc mea caussa libenter facias, quam ut facias. sic tamen habeto; si feceris, quod rogo, fore mihi gratissimum. Vale.

EXPLANATIO

C. Memmio.] Hic est ille Memmius, qui Pompeij Magni uxorem, missis per Niciā grammaticum codicillis, de stupro appellauit. Suetonius in libro de claris gramm. Idem L.Lucullum, ex bello Mithridatico redeuntem, tribunus pl. die ad populum dicta, triumphare aliquandiu prohibuit. Plutarchus in Lucullo. Aliquanto post cum uxore M.Luculli, Lucij fratris, adulterium commisit. ep.16.lib.I.ad Att. Biennio post praetor de superioris anni actis ad senatum retulit, ut C. Caesar, qui superiore anno consul fuerat, actorum suorum rationem reddere cogeretur. quaestionem cum exercere uellet in Vatinium, lege Licinia, & Iulia accusatum, ui de tribunali deturbatus aufugit. Suetonius in Caesare, interrogatio in Vatinium. Post triennium, cum Appio, & Ahenobarbo cos. obtinendi consulatus gratia, turpi pactione coiuit: idemq. postea pactionem illam in senatu recitauit. ep.ult.lib. IV. ad Att. Eodem anno de ambitu accusatus, & damnatus, Athenas in exsilium profectus est. erant enim quaedam liberae ciuitates, in quibus tuto Romanis exsulibus liceret esse, Athenae, Mitylenae, Rhodus, Smyrna, Dirrhachium, Massilia, & aliae. ep.2.lib.III.ad Q.fr. & Appianus lib.II. Memmia gens plebeia fuit: quod uel uno probatur argumento; quia Memmius hic, ad quem Cicero scribit, tribunus pl. fuit. non licuisse autem homini patricio tribunatum pl. gerere, satis constat. Hanc gentem a Mnestheo, Aeneae socio, originem duxisse, ait Seruius lib. V. Aen. in illo uersu: Mox Italus Mnestheus. Et. si. non *satis mihi constiterit*,] simile principium ep 27.lib.XI. Nondum satis constitui, &c. Athenis] pridie quam Cicero in Ciliciam proficiscens Athenas ueuit, (ep. X. lib.V.ad Att.) Memmius Mitylenas profectus erat: (ep.XI.ad eundem) quod animi parum amici signum fuit. etsi perbelle quidem id Cicero dissimulat. ac mihi caussam quaerenti, cur Ciceronis congressum uitauerit Memmius, uenit in mentem suspicari, quia reum de ambitu Cicero defendere noluerit. nusquam enim significat, eum a se defensum. quin etiam ep.2.lib.III.ad Q.fr. bene sentire se ostendit de eius accusatore Curtio, quem uocat bonum, & eruditum adolescentem; pessime autem de ipso Memmio, cum subiungit; eius absolutionem legum interitum fore. Iniuria,] quod iniusto iudicio damnatus esset. Ad Memmij gratiam hoc dicit. aliter enim eum sentire, perspicue cognoscitur ex ijs uerbis, quae sunt in ep.2.lib.III.ad Q.fr. Quod *est molestiae*,] in te exsule uidendo. Cum *te non uideo*:] quia fructu careo suauissimae consuetudinis tuae. Quod *esse potuit uoluptatis*,] quasi, non possit esse summa, ob amici calamitatem: sed, quae potuit esse, maior, si te uidissem, fuisset, quam est, cum te non uideo. nam etsi, cum sapientiam tuam, qua fers iniuriam, disiunctus a te cogito; uoluptatem aliquam capio: tamen, si te uidissem, aliquanto maiorem cepissem. mansisset enim uoluptatis eadem caussa: & aliquid praeterea, cum te praesentem uiderem, tuoq. sermone fruerer, accessisset. Non *dubitabo dare operam*,] licet cum aliqua molestia te sim usurus: non dubitabo tamen operam dare, ut te uideam. Cum *id satis commode facere potero*,] his uerbis cum spes futuri temporis, tum excusatio praesentis affertur. nec abest in Memmium aculeus, qui, cum audiret Ciceronis aduentum appropinquare, discesserit. Et, *ut arbitror confici potest*,] non enim a te petam, quod impetrare non debeam. Cum *Patrone Epicureo*,] hic uidetur principem locum Athenis tenuisse in Epicurea familia. quod infra perspicuum fit ex ijs uerbis: Honorem, officium, &c. Mihi *omnia sunt*;] utrum hoc ad amicitiam, an ad mutua pertinet officia? ad amicitiam, opinor. nam officia potuit quidem Cicero in Patronē & plurima, & maxima conferre: ille in Ciceronem, Graeculus homo, nullis opibus, nulla auctoritate, quae potuit? atque etiam id quod sequitur: Nisi quod in philosophia uehementer ab eo dissentio: pertinere magis ad amicitiam uidetur. idem intelligitur subiectis exemplis. nam ep.10.lib.XV. Si mihi tecum minus esset, quam est, cum tuis omnibus allegarem ad te illos, a quibus intelligis me praecipue diligi. Et ad Att. ep.17.lib.XII. Mihi ante aedilitatē meam nihil erat cum Cornificio. Ad eundem: ep.15.lib.XIV. Bruto meo nullo loco deero; idq. etiam si mihi cum illo nihil fuisset, facerem propter eius singularem, incredibilemq. uirtutem. In Verr. lib. V. Non, ut quisque maxime est, qui cum tibi aliquid sit, ita tui huiuscemodi criminis maxime eum pudet? Dissentio,] ep. 25. lib. IX. Eius opera utor in ijs controuersijs, quas habeo cum tuis combibo-

nibus Epicureis. Summum bonū Epicurus in uoluptate, Academici, quorum sententiam Cicero probauit, in honesto, & uirtute collocarunt. quanquam Epicurus quoque uoluptatem suam a uirtute non disiunxit. uide ep. 17. lib. xv. & Laertium. DE *suis commodis, & praemijs*,] quae nam haec sunt commoda, & praemia, diuinare non licet: nisi si, quod inter Epicureos excelleret, commoda sibi aliqua, & praemia postulauit: qua de re lite orta, Romam uenit, & patrono in primis Cicerone, quae uoluit, a senatu consecutus est. APHAEDRO,] principes Epicureae sectae, Ciceronis aetate, uidentur fuisse, primum Phaedrus, post eum Philo, post Philonem Patro. Nobilis philosophus in Philippica quinta Phaedrus uocatur. ANTE *quam Philonem cognouimus*,] Philo enim eruditior ep. 8. lib. IX. De fin. lib. v. sic autem Tusc. 2. Nostra memoria Philo, quem nos frequenter audiuimus, instituit alio tempore rhetorum praecepta tradere, alio philosophorum. ad quam nos consuetudinem a familiaribus nostris adducti in Tusculano, quod datum est temporis, in eo consumpsimus. COGNOVIMVS,] cognouit eum Sulla, & Pompeio cos. ut in libro de claris orat. VT *uir bonus*,] non amplius, ut philosophus. in quo notandum, uirum bonum uocari, qui cum Epicuro sentiat: cum tamen dixerit, se ab eo uehementer in philosophia dissentire. sed aliud est, in uita: aliud, in philosophia dissentire. TRADITVS *mihi*,] in clientelam, & fidem. VTI *te sibi placarem*,] iratum Patroni Memmium fuisse, ad Atticum scripsit ep. xi. lib. v. cur fuerit iratus, neque in illa epistola, neque in hac ostendit. quin etiam scire se dissimulat, cum ait: Si qua offensiuncula facta est animi tui peruersitate aliquorum. NESCIO *quid illud Epicuri parietinarum*] minimam rem a se peti ostendit; quo facilius impetret; & simul ut pudeat Memmium de parietinis illis laborare. minus autem est, Nescio quid illud parietinarum, quam si dixisset, parietinas illas nescio quas. ep. 4. lib. xv. Quaeres fortasse, quid sit, quod ego hoc nescio quid gratulationis, & honoris a senatu, tanti aestimem. AEDIFICATIONIS *tuae consilium*,] Areopagitae, decreto facto, Memmio concesserant, ut aedes Epicuri ueteres, quas Cicero, ut in contemptionem adduceret, parietinas uocauit, commodi sui gratia exaedificare posset. INDE *ut ad te scriberem*,] Mitylenas. ABIECISSE *illam aedificationem*,] pro, abiecisse aedificandi consilium. infra: Aedificationem deposuisse. & ad Att. ep. xi. lib. v. Memmius aedificandi consilium abiecerat. sic ep. 15. lib. IX. Domum Sullanam non abieci: pro, consilium emendi domum Sullanam non abieci. SI *iam plane tua nihil interest*:] siquidem aedificandi consilium abiecisti. SIQVA *offensiuncula facta est animi tui*,] si qua re leuiter offensus est animus tuus. nam si grauiter esset offensus, petere a te non auderem, ut ad lenitatem te dares. PERVERSITATE] qui, contra quam debet, agit, peruersus est; peruertit enim ordinem rerum: & actio ipsa peruersitas. nec tamen sequitur, ut, qui peruerse agit, idem improbe agat: nam peruersitas non semper cum peccandi uoluntate coniungitur: atqui improbe, idem peruerse. ep. 7. lib. 2. Est incredibilis hominum peruersitas; (grauiore enim uerbo uti non libet) qui nos, quos fauendo in communi caussa retinere potuerunt, inuidendo abalienauerunt. ALIQVORVM;] remouet culpam a Patrone, uel certe minuit, quia cum alijs eam communicat. GENTEM. ILLAM] non, omnes Graecos, uerum Epicureos tantum. dixit autem hoc sine contemptione quadam. DES *te ad lenitatem*,] iracundiam deponas. VEL *propter tuam summam humanitatem, uel etiam honoris mei caussa*.] hoc tribue uel humanitati tuae, quae te non patitur offensiore cuiquam esse animo; uel honori meo, qui hoc a te peto: ut aliquid apud te, atque adeo multum intercessio mea ualere uideatur. NISI. TAMEN] pro, Sed tamen: ut ep. 7. De re nihil possum iudicare: nisi illud mihi certe persuadeo, te, talem uirum, nihil temere fecisse. Et ad Att. ep. 14. lib. v. ep. 6. 23. lib. xi. Terentius in Andr. Quamobrem? nescio nisi mihi deos satis scio fuisse iratos, qui auscultauerim. LABORARE *sine caussa*.] cur enim labores de parietinis illis? CAVSSAM] quae adducitur, ut tantopere contendat. HONOREM,] quod ibi habitauerit Epicurus. OFFICIVM,] suum, debitum Epicuri aedibus. TESTAMENTORVM *ius*,] tuenda enim testamentorum iura sunt. hoc dicit, quia suos hortos Epicurus, in quibus habitare, ac docere solitus erat, amico suo Metrodoro moriens testamento reliquerit, eo iure, ut post eius obitum ad alios Epicureae sectae principes possessio perueniret. Laertius: EPICVRI *auctoritatem*,] quae minuitur, si, quibus in locis habitauit, ea deserantur. PHAEDRI *obtestationem*,] obtestatus erat. Phaedrus, cum uiueret, ne hortos Epicuri negligerent, ne ue occupari a quoquam sinerent. SEDEM, *domicilium*,] sedes possessionem antiquam, domicilium habitationem significat. potest autem & sedes sine domicilio esse, & domicilium sine sede. coniunguntur hic, & infra, ep. 4. VESTIGIA *summorum hominum*] solum ipsum, uestigijs impressum maximorum hominum Epicureorum. VITAM,] ex Epicuri traductam instituto. RATIONEMQ.] sententiam. DERIDEAMVS *licet*,] cum uero non derideamus; nam nec illi, nec ceteris, quos illa delectant, ualde inimici sumus; hanc eius contentionem reprehendere non debemus. NON *ualde inimici sumus*,] si dixisset, Minime inimici sumus, quod erat uerius, Epicuri philosophiam probare uisus esset. in quo discreparet a se ipso, dixit enim supra: Cum Patrone Epicureo mihi omnia sunt; nisi quod in philosophia uehementer ab eo dissentio. Quare Memmio gratificans, Non ualde, inquit, inimici sumus. Tantum porro abest, ut Cicero Patroni, & ceteris, quos Epicuri philosophia delectabat, ualde inimicus esset, ut eos etiam ualde diligeret. de Patrone ipso dixit iam: Me habuit suorum defensorum, & amicorum fere principem. Atticum, Paetum, Cassium, Pansam Ciceroni carissimos, & iucundissimos fuisse, scriptae ad eos epistolae demonstrant. qui omnes quin idem, quod Epicurus, de uoluptate senserint, negari nō potest. de Paeto satis plane cognoscitur ex ep. 25. lib. IX. de Cassio ex ep. 16. 17. 19. lib. xv. & ex Plutarchi Bruto; de Pansa ex ep. 12. lib. vii. ep. 19. lib. xv. de Attico infra pluribus uerbis. NESCIO, *an ignoscendum sit huic*,] fortasse ignoscendum est huic. Ne

hic quidem audet dicere, Ignoſcendum eſt huic: ne uitam hominis, rationemq. probare uideator. NON *quo ſit ex iſtis,*] hoc dicit, ot Attico petenti auctoritatem augeat, non quod is reuera Epicureus non eſſet, nam ep. 19. lib. v. ad eum, & lib. I. de Leg. condiſcipulos eius uocat Epicureos. OMNI *liberali doctrina,*] doctrinas adimit Epicuro lib. I. de Fin. Vellem, inquit, doctrinis fuiſſet instructior: eſt enim non ſatis politus ijs artibus, quas qui tenent, eruditi appellantur. Liberali: quae decet hominem liberaliter educatum. POLITISSIMVS] Politus, Expolitus, Perpolitus, dixit Cicero: Politus e ſchola in Piſonem: Politus artibus, lib. I. de Fin. Expolitus uita, atque cultu, in libro de claris oratoribus: Perpolitus non ſolum philoſophia, ſed etiam litteris, in Piſonem. Varro lib. I. de re ruſt. Politus omnibus uirtutibus. NVTV] ep. 22. lib. XI. Nutus tuus poteſt eum incolumem in ciuitate retinere. TVA *uoluntate,*] inuito enim Memmio impetrari non poterat ab Areopagitis, ut decretum illud tollerent, Policharmo praetore factum. ep. XI. lib. v. ad Att. Ὑπομνηματισμὸν] ad rei memoriam litteris mandatum. REDEO *ad prima,*] ſic ep. 10. lib. I. ad Att. Vt ad prima illa redeam, nihil ego illa impudentius, aſtutius, leotius uidi. SIC *tamen habeto;*] indicat ſuam cupiditatem. QVOD *rogo,*] plus eſt, quam peto.

Argumentum ep. 2.

ANtequam Cicero Athenis diſcederet, ſcripſit ad Memmium de Euandro quoque ſtatuario, rogans, ut ei de habitatione accommodaret.

Cicero S. D. Memmio. 2.

C. AVIANO Euandro, qui habitat in tuo ſacrario, & ipſo multum utor, & patrono eius M. Aemilio familiariſsime. peto igitur a te maiorem in modum, quod ſine tua moleſtia fiat, ut ei de habitatione accommodes. nam, propter opera inſtituta multa multorum, ſubitum eſt ei remigrare Kal. Quinct. Impedior uerecundia, ne te pluribus uerbis rogem. neque tamen dubito, quin, ſi tua nihil, aut non multum interſit, eo ſis animo, quo ego eſsem; ſi quid tu me rogares. mihi certe gratiſsimum feceris. Vale.

EXPLANATIO

C. AVIANO *Euandro,*] illud primum conſtat, libertum hunc eſſe M. Aemilij, qui poſt nominatur: deinde, cum liberti retinere ſoleant ſeruile nomen, patere arbitror, Euandro nomen huic fuiſſe, cum ſeruiret, Auiani autem cognomen ab eo, qui manumiſit, accepiſſe. non enim ijs aſſentior, qui, Auianio, legunt, opinati Auianiam gentem Romae fuiſſe. nam liberti eodem, quo patroni, nomine utebantur. patrono autem Euandri, Aemilio, nomen fuit, cognomen Auiano. itaque ep. 21. cum eius libertũ C. Auianum Hammonium Cicero commendare uellet; ſic orſus eſt: M. Aemilius Auianus ab ineunte adoleſcentia me obſeruauit. Et ep. 27. C. Auianus Hammonius incredibiles mihi gratias per litteras egit, & ſuo, & Aemilij Auiani, patroni ſui, nomine. Quod ſi opinionem ſuam ueteris libri auctoritate defenderint: nos contra non uno, aut altero, ſed pluribus utemur teſtibus antiquis libris: quibus ipſa ratio maxime ſuffragatur. nam ſi patronus M. Aemilius Auianus uocatur; quod in dubiũ ne immutatores quidẽ iſti uocãt: qui poteſt eius libertus Auianius dici potius, quam Auianus? Id me magis aliquanto mouet, quod primũ huius Euandri nomen eſt Caius non, ut eius patroni, Marcus: & quod eiuſdẽ Aemilij libertus Hammonius itẽ Caius, non Marcus, appellatur: ut ex duabus epiſtolis, 21. & 27. cognoſcitur. Expediemus hũc fortaſſe nodum, ſi putabimus, Euandrum, & Hammoniũ duobus fratribus C. & M. Aemilijs Auianis ſeruijſſe, manumiſſoſq. praenomen a fratre maiore Caio accepiſſe. Nec uero de duobus fratribus Auianis incerta, & inanis coniectura eſt. nam ep. ult. huius libri, facta patris eorum C. Auiani Flacci mentione, ſubiunguntur haec: C. Auianus in Sicilia eſt: Marcus eſt nobiſcum. Licet etiam opinari, manumiſſos Euandrũ, & Hammoniũ non ab horũ fratrũ altero, ſed ab utriuſque patre C. Auiano Flacco, & ab eo praenomen accepiſſe. nam, quo tempore in Ciliciam Cicero profectus eſt, uiuebat Flaccus: perijt autẽ aliquot poſt annis, Allieno Siciliam obtinente, ut ex epiſtola ult. huius libri colligitur. Nã quod ijdẽ in ceteris quoque, quae infra leguntur, epiſtolis, 21. 27. 35. 79. atque etiam lib. VII. ep. 23. Auiani nomen in Auianium mutarunt: eadem ratione refelluntur: ut omittam ueterum librorum, quibus quidem ego utor, teſtimoniũ: quod illi tamen contemnunt, niſi ſi cũ ſuo ſingulari libro conſentiat: nos tamen, contemni non debere, ſaepe ſumus experti: contra, in illo, quẽ ſe unũ ſequi profitentur, mẽdoſa eſſe quãplurima nõ ignoramus. SACRARIO] parte aediũ urbanarũ exſulis C. Memmij. nam ſacraria nõ modo in ſacris aedibus, uerũ in profanis etiã eſſe poterant, loca quaedam conſecrata, uel ubi ſacrae res cuſtodirentur, uel ubi ſacra gentilicia fierent. In Verrẽ: Erat apud Heium ſacrariũ, cum magna dignitate in aedibus, a maioribus traditum. Suetonius in Auguſto: Natus eſt in regione Palatina, ad Capita bubula, ubi nunc ſacrariũ habetur, aliquanto poſt, quam exceſſit, conſtitutum. nam cum C. Laetorius, adoleſcens patricij generis, in depre-

canda grauiore adulterij poena; praeter aetatē, atque natales, hoc quoque patribus conscriptis allegaret, esse se possessorem, ac uelut aedituum soli, quod primum diuus Augustus nascens attigisset, peteretq. donari quasi proprio suo, ac peculiari Deo; decretum est, ut ea pars domus consecraretur. In Tiberio codicillos e sacrario Augusti protulit. Eam igitur suarum aedium partem locauerat, antequam ab urbe discederet, Memmius Euandro statuario. SVBITVM *est*] nimis angusta praefinita dies facit, ut subitum sit, incommodum ob temporis breuitatem. nam neque ante Kal. Quinct. potest ea, quae instituit, opera perficere: neque suo cōmodo, nisi prius ea perficiat, remigrare. Eodem modo Plautus in Aul. Verū e castor non potest. subitum est nimis. REMIGRARE] e Memmij sacrario in ueterem domū. uel, Remigrare, dictum est, non ob reditum in pristinam domum, sed ob discessum, in quamcumque iturus esset. KALENDIS *Quinct.*] praefinita Euandro die, qua e sacrario migraret. Kalendae Quinctiles in Vrbe primus erat locationum dies. Ad Q. fratrem ep. 3. lib. 2. Post Kal. Quinct. in tuam domum cōmigrabis. Suetonius in Tiberio: Senatori latum clauum ademit, quem cognouisset sub Kal. Iulij demigrasse in hortos, quo uilius post eam diem aedes in urbe conduceret.

Argumentum ep. 3.

FVsium commendat, quem antea quoque praesens praesenti commendarat. Non uidetur eodem anno scripta, sed sequenti; cum ad urbem Cicero reuertisset, Memmiumq. Athenis in reditu allocutus esset.

Cicero S. D. Memmio. 3.

A. FVSIVM, unum ex meis intimis, obseruantissimum, studiosissimumq. nostri, eruditum hominem, & summa humanitate, tuaq. amicitia dignissimum, uelim ita tractes, ut mihi coram recepisti. tam mihi gratum id erit, quam quod gratissimum. ipsum praeterea, summo officio, & summa obseruantia, tibi in perpetuum deuinxeris. Vale.

EXPLANATIO

VNVM *ex meis intimis,*] ducta commendatio ab officio eius, qui commendat, & a laude eius, qui commēdatur. debet enim Cicero, quantum in ipso est, eum fouere, ac iuuare, qui sit ex intimis amicis, ipsumq. uehementer obseruet, & colat. debet autem eo magis quod ille doctrina, humanitate, alijsq. rebus, quibus amor excitatur, excellit. TVAQ. *amicitia dignissimum,*] summa laus: & hoc sufficere uidebatur ad Fusij commēdationem: sed nominatim addere eruditionem, & humanitatem, non alienum fuit. SVMMO *officio,*] cum amicos, & de se bene meritos, omni genere officij colat.

Argumentum ep. 4.

VOlaterranos accurate commendat. Q. Fabio Max. *C.* Trebonio *cos. reuerso ex Hispania Caesare post deuictos Pompeij liberos. quod ex eo loco sequentis epistolae cognoscitur:* Hoc *tempore eum Caesar in senatum legit. senatum enim reuersus ex* Hispania *Caesar suppleuit, ut auctor est Dio.*

Cicero S. D. Q. Valerio, Q. F. *Orcae, legato, propraet.* 4.

CVM municipibus Volaterranis mihi summa necessitudo est. magno enim meo beneficio affecti, cumulatissime mihi gratiam retulerunt. nam nec in honoribus meis, nec in laboribus umquam defuerunt. cū quibus si mihi nulla caussa intercederet; tamen, quod te uehementissime diligo, quodq. me a te plurimi fieri sentio, & monerem te, & hortarer, ut eorum fortunis consuleres, praesertim cum prope praecipuam caussam haberent ad ius obtinendum: primum, quod Sullani temporis acerbitatem deorum immortalium benignitate subterfugerunt: deinde, quod summo studio populi R. a me in consulatu meo defensi sunt. cum enim tribuni pl. legem iniquissimam de eorum agris promulgassent; facile senatui, populoq. R. persuasi, ut eos ciues, quibus fortuna pepercisset, saluos esse uellent. hanc actionem meam C. Caesar primo suo consulatu in lege agraria comprobauit. agrumq. Volaterranum, & opidum omni periculo in perpetuum liberauit: ut mihi dubium non sit, quin

sit, quin it, qui nouas necessitudines adiungat, uetera sua beneficia conseruari uelit. quamobrem est tuae prudentiae, aut sequi eius auctoritatem, cuius sectam, atque imperium summa cum tua dignitate secutus es; aut certe illi integram omnem caussam reseruare. Illud uero dubitare non debes, quin tam graue, tam firmum, tam honestum municipium tibi tuo summo beneficio in perpetuum obligari uelis. Sed haec, quae scripta sunt supra, eo spectant, ut te horter, & suadeam: reliqua sunt, quae pertinent ad rogandum: ut non solum tua caussa tibi consilium me dare putes, sed etiam, quod mihi opus sit, me a te petere, & rogare. Gratissimum igitur mihi feceris, si Volaterranos omnibus rebus integros, incolumesq. esse uolueris. eorum ego domicilia, sedes, rem, fortunas, quae & a dijs immortalibus, & a praestantissimis in nostra rep. ciuibus summo senatus, populiq. R. studio conseruatae sunt, tuae fidei, iustitiae, bonitatiq. commendo. si pro meis pristinis opibus facultatem mihi res hoc tempore daret, ut ita defendere possem Volaterranos, quemadmodum consueui tueri meos: nullum officium, nullum denique certamen, in quo illis prodesse possem, praetermitterem, sed, quando apud te nihilo minus hoc tempore ualere me confido, quam ualuerim semper apud omnes: pro nostra summa necessitudine, pariq. inter nos, & mutua beneuolentia abs te peto, ut ita de Volaterranis mereare, ut existiment eũ quasi diuino consilio isti negotio praepositum esse, apud quem unum nos, eorum perpetui defensores, plurimum ualere possemus. Vale.

EXPLANATIO

LEGATO praeposito a Caesare agris diuidundis. PROPRAETORI] auctoritatem, & potestatẽ Valerio Caesar auxit, addito Propraetoris nomine. MAGNO *enim meo beneficio affecti,*] quod legem, a tribunis pl. promulgatam, de agris eorum diuidendis, perferri consul non sum passus, infra. NEC *in honoribus meis, nec in laboribus umquam defuerunt.*] auge copiam e loco simili ep. 29. In omni genere & honorum, & laborum meorum & animus, & opera, & auctoritas, & gratia, etiam res familiaris C. Capitonis praesto fuit, & paruit & temporibus, & fortunae meae. Nec alianum illud ep. 8. lib. xv. Vel defensus tristibus temporibus, uel ornatus secundis. Huc etiam illud pertinet ep. 9. eiusdem lib. Cuius erga me singularem beneuolentiam. uel in labore meo, uel in honore perspexi. NVLLA *caussa*] cur eos commendarem. MONERem *te,*] misericordia commotus, & aequitate. AD *ius obtinendum:*] ne agri eorum diuidantur. SVLLANI *temporis*] cum L. Sulla dictator agros eorum, quia Marianis partibus fauissent, publicare uellet. TRIBVNI PL.] praesertim Rullus, in quem orationes exstant. QVIBVS *fortuna pepercisset,*] tempore Sullano. IN *Lege agraria*] quam de agro Campano, & Stellate diuidundo tulit. Suetonius, & alij. OPIDVM] ne municipes uectigal umquam penderent. EIVS] Caesaris. SVMMA *cum tua dignitate*] quia summo loco apud Caesarẽ fuerat. ILLI *integram omnem caussam reseruare.*] nõ attingere agros Volaterranorum, sed eos uoluntati, & iudicio Caesaris relinquere. TAM *graue, tam firmum, tam honestum*] graue, moribus; firmum, opibus; honestum, splendore municipium. DOMICILIA, *sedes,*] uide quae diximus ep. I. A DIIS *immortalibus,*] Sullanis temporibus. A PRAESTANTISSIMIS *in nostra rep. ciuibus*] C. Caesarem, de quo proxime locutus est, significat, fortasse etiam se ipsum, qui Volaterranos in consulatu suo defenderat. PRO *meis pristinis opibus*] amissis bello ciuili, Caesare uictore. CERTAMEN,] ep. 6. lib. 2. Omnino non modo contentione, sed etiam dimicatione. ISTI *negotio*] agrorum diuisioni.

Argumentum ep. 5.

ET *rogat, & rationibus etiam persuadere conatur, agrum Curtij non esse diuidendum. Eodem anno.*

Cicero S. D. Q. Valerio, Q. F. Orcae, legato, propraet. 5.

NON *moleste fero, eam necessitudinem, quae mihi tecum est, notam esse quamplurimis. neque tamen ob eam caussam, quod tu optime existimare potes, te impedio, quo minus susceptum negotium pro tua fide, & diligentia ex uoluntate Caesaris, qui tibi rem magnã, difficilemq. commisit, gerere possis. nam, cum multi a me petant multa: quod de tua erga me uoluntate non dubitent; non committo, ut ambitione mea conturbem officium tuum. C. Curtio ab ineunte aetate familiarissime sum usus. eius & Sullani temporis iniustissima calamitate dolui: &, cum ijs, qui similẽ iniuriam acceperant, amissis omnibus fortunis, reditus tamen in patriam uoluntate omnium concedi uideretur, adiutor incolumitatis fui. is habet in Volaterrano possessionem, cum in eam, tamquam e naufragio, reliquias contulisset, hoc autem tempore eum Caesar in senatum legit: quem ordinem ille, ista possessione amissa, tueri uix potest. grauissimum autem est, cum superior factus sit ordine, inferiorẽ esse fortuna: minimeq. conuenit, ex eo agro, qui Caesaris iussu diuidatur, eum moueri, qui Caesaris beneficio senator sit. Sed mihi minus libet multa de aequitate rei scribere; ne caussa potius apud te ualuisse uidear, quã gratia. Quãobrem te maiorem in modum rogo, ut C. Curtij rem meam putes esse; quidquid mea caussa faceres, ut id, C.*

Curtij

Curtij caussa cum se ceteris meum existimas. quod ille per me habuerit, id me habere abs te putato. hoc te uehementer etiam, atque etiam rogo. Vale.

EXPLANATIO

QVOD *tu optime existimare potes,*] siquidem me nosti, quam faueam dignitati tuae. NON *committo,*] captat beneuolentiam a modestia sua. SVLLANI *temporis*] cum omnes ei fortunas ademit Sulla. TVERI *uix potest.*] nemo enim senator esse poterat, nisi DCCC millia possideret. Suetonius in Augusto. NE *caussa potius apud te ualuisse uideat, quam gratia.*] notetur locus. nam in cōmendando, si de ipsa re loquimur, possumus hanc sententiam, qua nunc Cicero utitur, subiungere. sin ordimur a commemoratione amicitiae, quae nobis cum eo, ad quem scribimus, intercedit; conuertere sententiam licet, hoc modo: sed mihi minus libet multa de nostra amicitia scribere; ne gratia potius apud te ualuisse uideat, quam caussa.

Argumentum ep.6.

CVspij amicos omnes generatim commendat, nominatim L. Iulium, & P. Cornelium. Incerto anno.

Cicero S. D. Q. Valerio, Q. F. Orcae, legato, procos. 6.

SI uales, bene est, ego quidem ualeo. Credo te memoria tenere, me & corā P. Cuspio tecum locutum esse, cum te prosequerer paludatum; & item postea plurimis uerbis tecum egisse, ut, quoscumque tibi eius necessarios commendarem, haberes eos in numero meorum necessariorum. id tu pro tua summa erga me beneuolentia, perpetuaq. obseruantia mihi liberalissime, atque humanissime, recepisti. Cuspius, homo in omnes suos officiosissimus, mirifice quosdam homines ex ista prouincia tuetur, & diligit; propterea quod fuit in Africa bis, cum maximis societatis negotijs praeesset. itaque hoc eius officium, quod adhibet erga illos, ego mea facultate, & gratia soleo, quantum possum, adiuuare. quare Cuspianorum omnium commendationis caussam hac tibi epistola exponendam putaui: reliquis epistolis, tantum faciam, ut notam apponam eam, quae mihi tecum conuenit. & simul significem de numero esse Cuspij amicorum, sed hāc commendationem, quam his litteris consignare uolui, scito esse omnium grauissimam. nam P. Cuspius singulari studio contendit a me, ut tibi quamdiligentissime L. Iulium commendarem. eius ego studio uix uideor mihi satisfacere posse, si utar uerbis ijs, quibus, cum diligentissime quid agimus, uti solemus. noua quaedam postulat; & putat me eius generis artificium quoddam tenere. ei ego pollicitus sum, me ex intima nostra arte depromturum mirificum genus commendationis. id quando assequi non possum, tu re uelim efficias, ut ille genere mearum litterarum incredibile quoddam perfectum arbitretur. id facies, si omne genus liberalitatis, quod & ab humanitate, & potestate tua proficisci poterit, nō modo re, sed etiam uerbis, uultu denique expresseris. quae quantum in prouincia ualeant, uellem expertus esses. sed tamen suspicor ipsum hominem, quem tibi commendo, perditum esse tua amicitia: non solum, quia mihi Cuspius dicit; credo: tametsi id satis esse debebat; sed quia noui eius iudicium in hominibus, & amicis deligendis. Harum litterarum uis quanta fuerit, propediem indicabo; tibique, ut confido, gratias agam. ego, quae te uelle, quaeq. ad te pertinere arbitrabor, omnia studiose, diligenterq. curabo. Cura ut ualeas.

P. Cornelius, qui tibi has litteras reddidit, est mihi a P. Cuspio commendatus. cuius caussa quantopere cuperem, deberemque, profecto ex me facile cognouisti. uehementer te rogo, ut cures, ut ex hac commendatione mihi Cuspius quammaximas, quamprimum, quamsaepissime gratias agat.

EXPLANATIO

PROCOS.] supra propraetor est dictus: sed tunc praepositus erat a Caesare agris diuidundis: nunc Africam administrat, & procōsul uocatur licet consulatū non gesserit. uide quae diximus ep. 1. lib. 1. CVM *te prosequerer paludatum;*] paludati ibant in prouincias. ep. 17. lib. XV. SOCIETATIS] publicanorum, qui Africae uectigalia exigebant. erant autem singularum prouinciarum societates: & Bithynica nominatur ep. 9. NOTAM] inter Ciceronem, & Valerium in Africam proficiscentē conuenerat, ut, quibus litteris ei Cicero aliquem uere, atque ex intimo animi sui sensu, non ex aliorum uoluntate, cōmendaret signum quoddā apponeret, ut graues cōmendationes a leuibus distinguerentur. VALEANT.] cum animaduertuntur ab alijs. VELLEM *expertus esses.*] ergo Valerius paullo ante in prouinciā uenerat. SED *tamen suspicor ipsum hominem,*] primum posuit liberalitatis fructum: Quae quantum ualeant in prouincia, uellem expertus esses: alterum subiungit: Ipsum tamen hominē suspicor amicitia tua

perdignum

perdignum esse. Id. satis *esse debebat;*] est enim amico credendum. Deligendis.] sic opinor melius, quam Diligendis: nam in delectu iudicium ostenditur. porro, quam parum differat Deligendis a Diligendis, qui libros ueteres maiuscalis descriptos litteris norunt, facile perspiciunt.

Argumentum ep. 7.

Petit a Cluuio, ne municipij Atellani uectigalis ager diuidatur, sed integram Caesari caussam reseruet. Q. Fabio Max. C. Trebonio cos.

Cicero S. D. C. Cluuio. 7.

Cum, in Galliam proficiscens, pro nostra necessitudine, tuaq. summa in me obseruantia, ad me domum uenisses; locutus sum tecum de agro uectigali municipij Atellani, qui esset in Gallia; quantoq. opere eius municipij caussa laborarem, tibi ostendi. post tuam autem profectionem, cum & maxima res municipij honestissimi, mihiq. coniunctissimi, & summum meum officium ageretur: pro tuo animo in me singulari existimaui oportere ad te accuratius scribere. etsi non sum nescius, & quae temporum ratio, & quae tua potestas sit: tibiq. negotium datum esse a C. Caesare, non iudicium, praeclare intelligo. quare a te tantum peto, quantum & te facere posse, & libenter mea caussa facturum esse arbitror. Et primum uelim existimes, quod res est, municipij fortunas omnes in isto uectigali consistere; his autem temporibus hoc municipium, maximis oneribus pressum, summis affectum esse difficultatibus. hoc etsi commune uidetur esse cum multis: tamen mihi crede singulares huic municipio calamitates accidisse: quas iccirco non commemoro, ne, de miserijs meorum necessariorum conquerens, homines, quos nolo, uidear offendere. itaque, nisi magnam spem haberem, C. Caesari nos caussam municipij probaturos; non erat caussa, cur a te hoc tempore aliquid contenderem. sed, quia confido, mihiq. persuasi, illum & dignitatis municipij, & aequitatis, & uoluntatis etiam erga se habiturum esse rationem: ideo a te non dubitaui contendere, ut hanc caussam illi integram conseruares. quod etsi nihilo minus a te peterem, si nihil audiuissem te tale fecisse; tamen maiorem spem impetrandi nactus sum, postea quam mihi dictum est, hoc idem a te Regienses impetrauisse. qui etsi te aliqua necessitudine attingunt; tamen tuus amor in me sperare me cogit, te, quod tuis necessarijs tribueris, idem esse tributurũ meis: praesertim cum ego pro his unis petam, habeam autem, qui simili caussa laborẽt, complures necessarios. Hoc me non sine caussa facere, neque aliqua leui ambitione commotum a te contendere, etsi te existimare arbitror: tamen mihi affirmãti credas uelim, me huic municipio debere plurimum; nullum umquã fuisse tempus neque honorum, neque laborum meorum, in quo non huius municipij studium in me extiterit singulare. Quapropter a te etiam atque etiam pro nostra summa coniunctione, proq. tua in me perpetua, & maxima beneuolentia maiorem in modum peto, atque contendo, ut, cum fortunas agi eius municipij intelligas, quod sit mihi necessitudine, officijs, beneuolentia coniunctissimum id mihi des: quod erit huiusmodi, ut, si a Caesare, quod speramus, impetrauerimus, tuo beneficio nos id consecutos esse iudicemus, sin minus, pro eo tamen id habeamus; quando a te data sit opera, ut impetraremus. hoc cum mihi gratissimum feceris: tum uiros optimos, homines honestissimos, eosdemque gratissimos, & tua necessitudine dignissimos, summo beneficio in perpetuum tibi, tuisque deuinxeris. Vale.

EXPLANATIO

Cluvio] Puteolano. ep. 56. In. Galliam] cisalpinam. De *agro uectigali*] unde fructum capit Atellanum municipium. Qui *esset in Gallia;*] cum reliqui Atellanorum agri essent in campania. Meum *officium*]. Atellanis a me debitum. Negotium] agrorum diuidendorum. Et. libenter *mea causso facturum esse arbitror.*] ep. 1. eadem sententia. Maximis *oneribus*] a Caesare dominante impositis. Homines, *quos uolo,*] uel Caesarem, uel Caesarianum aliquem significat. Et. dignitatis *municipij, & aequitatis, & uoluntatis etiam erga se*] tribus rebus Atellanorum caussa nititur, dignitate municipij, aequitate rei, studio erga illum, apud quem agetur. Aliqua *necessitudine*] erant fortasse in Cluuij clientela. Neque *honorum, neque laborum meorum,*] ep. 4. eadem sententia diuerse enunciata. Pro. nostra *summa coniunctione, proq. tua in me perpetua, & maximo beneuolentia*] initio epistolae dixit: Pro nostra necessitudine, tuaq. summa in me obseruantia. Quando *a te data sit opera,*] ut uoluntas pro re sit.

Argumentum ep. 8.

Rogat Rutilium, ut in agrorum diuisione Albini praedia ne attingat. Eodem anno.

Cicero

*Cicero S. D. M.*Rutilio. 8.

CVM, & mihi conscius essem, quanti te facerem; & tuam erga me beneuolentiam expertus essem; non dubitaui a te petere, quod mihi petēdum esset. P. Sextium quanti faciam, ipse optime scio; quanti autem facere debeam, & tu, & omnes homines sciunt. is cum ex aliis te mei studiosissimum esse cognosceret, petiuit a me, ut ad te quam accuratissime scriberem de re C. Albini senatoris: cuius ex filia natus est L. Sextius; optimus adolescens, filius P. Sextij. Hoc iccirco scripsi, ut intelligeres non solum me pro P. Sextio laborare debere, sed Sextium etiam pro Albino. res autem haec est. A M. Laberio C. Albinus praedia in aestimationem accepit: quae praedia Laberius emerat a Caesare de bonis Plotianis. ea si dicam non esse e rep. diuidi, docere te uidear, non rogare. sed tamen cum Caesar Sullanas uenditiones, & assignationes ratas esse uelit, quo firmiores existimentur suae; si ea praedia diuidentur, quae ipse Caesar uendidit, quae tandem in eius uenditionibus esse poterit auctoritas? sed hoc quale sit, tu pro tua prudentia considerabis. Ego te plane rogo, atque ita, ut maiore studio, iustiore de caussa, magis ex animo rogare nihil possim, ut Albino parcas, praedia Laberiana ne attingas. magna me affeceris non modo laetitia, sed etiam quodam modo gloria, si P. Sextius homini maxime necessario per me satisfeceris. cum ego illi plurimum debeam: quod ut facias, te uehementer etiam, atque etiam rogo. maius mihi dare beneficium nullum potes. id mihi intelliges esse gratissimum. Vale.

EXPLANATIO

CVM. ET *mihi conscius essem,*] munitur ad impetrandum uia, mutuae uoluntatis, & beneuolentiae commemoratione. NON *dubitaui a te petere, quod mihi petendum esset.*] similis locus ep. 6. lib. 2. Non dubitaui id a te per litteras petere, quod mihi omnium esset maximum, maximeq. necessarium. P. SEXTIVM] qui tribunus pl. Ciceronem ab exsulio reduxit. ALBINI] Postumiae gentis: ut argenteus nummus indicat optimi, & clarissimi uiri, Andreae Lauretani. CVIVS *ex filia natus est L. Sextius,*] in oratione pro Sextio: Duxit honestissimi, & spectatissimi uiri C. Albini filiam: ex qua hic est filius, & nupta iam filia. In eadem oratione praenomen Sextij pueri est Publius, idem quod patris, non Lucius. Antea in omnibus impressis, Cuius ex familia, &c. legebatur. Primi nos locum emendauimus. IN *aestimationem*] aestimata lege Caesaris, quanti fuerant ante ciuile bellum. uide, quae diximus ep. 16. lib. IX. ACCEPIT:] a Laberio debitore. A CAESARE] in ea auctione, quam de bonis Plotii, Pompeianas partes secuti, Caesar fieri iussit. E REP.] ex ea, quae tum erat Caesare dominante. DIVIDI] militibus Caesaris. SVLLANAS] cum tamen Caesar Sullanam sectam oderit. QVALE *sit,*] talo enim est, ut, si diuidantur Albini praedia, quae Caesar uendidit, in reliquis eius uenditionibus auctoritas nulla futura uideatur. MAGIS *ex animo*] dixit iam, Maiore studio: sed hoc subiunxit, quia potest aliquid peti maximo studio, nec tamen ex animo. NON *modo laetitia, sed etiam quodam modo gloria,*] non dissimile illud ep. 6. lib. 2. statui me in eo non officii solum fructum, sed etiam pietatis laudem debere quaerere. HOMINI *maxime necessario*] Albino socero suo. TE *uehementer etiam atque etiam rogo.*] paullo ante: Ego *te* plane rogo, atque ita, ut maiore studio, iustiore de caussa, magis ex animo rogare nihil possim. INTELLIGES] aliquanto, ex officiis in te meis.

Argumentum ep. 9.

CRassipedi, Bithyniae quaestori, Bithynicam publicanorum societatem, in primisq. Cn. Pupium, commendat. Incertus annus.

Cicero S. D. Crassipedi. 9.

QVAMQVAM tibi praesens commendaui, ut potui diligentissime, socios Bithyniae; teq. cum mea commendatione, tum etiam tua sponte intellexi cupere ei societati, quibuscumque rebus posses, commodare: tamen, cum ij, quorum res agitur, magni sua interesse arbitrarentur, me etiam per litteras declarare tibi, qua essem erga ipsos uoluntate: non dubitaui haec ad te scribere. Volo enim te existimare, me, cum uniuerso ordini publicanorum multum semper libentissime tribuerim, idq. pro magnis eius ordinis erga me meritis facere debuerim, tum in primis amicum esse huic Bithynicae societati; quae societas ordine ipso, hominum genere pars est maxima ciuitatis. cōstat enim ex ceteris societatibus: & casu permulti sunt in ea societate ualde mihi familiares, in primis a. is, cuius praecipuum officium agitur hoc tempore, P. Rupilius P. F. Men. qui est magister in ea societate. Quae cum ita sint: maiorem in modum a te peto, Cn. Pupium, qui est in operis eius societatis, omnibus tuis officijs, atque omni liberalitate tueare, curesque; ut eius operae, quod tibi facile factu est, quam gratissimae sint socijs; remque, & utilitatem sociorum (cuius rei quantam potestatem quaestor habeat,

beat,non ſum ignarus)per te quammaxime defenſam,& auctam uelis. id cum mihi gratiſſimum feceris : tum illud tibi, expertus,promitto,& ſpondeo,te ſocios Bithyniae, ſi ijs commodaris, memores eſſe, & gratos cogniturum. Vale.

EXPLANATIO

VT. POTVI *diligentiſsime,* } quam diligentiſſime potui. SOCIOS *Bithyniae ;* } publicani erant ex equeſtri ordine: itaque ep.65.homines ampliſſimi uocantur. ij diuidebantur in plures ſocietates,quae a prouincijs, quarum uectigalia exigenda ſuſceperant, appellabantur. CVPERE *ei ſocietati commodare :* } cupere,quae ad eius ſocietatis commodum pertinerent. Incommodare,contrarium : unde apud Terentium,in Andr. Non tam ut obſequatur gnato,quam mihi,ut incommodet. NON *dubitaui haec ad te ſcribere.* } non recuſaui,tergiuerſatus non ſum,facile ſum adductus,ut haec ad te ſciberem. ORDINE *ipſo,hominum genere* } & quod eſt ex equeſtri ordine,& quod ex hominibus ampliſſimis conſtat. Ex *ceteris ſocietatibus :* } cum eſſent multae publicanorum ſocietates,ex omnibus Bithynica conſtabat. PRAECIPVVM *officium* } quia magiſter eſt in ea ſocietate. MEN. } Menenia tribu, nide,quae de tribubus diximus lib.IIX. MAGISTER } qui ceteris ſocijs praeſcribit, atque imperat, quod agant. QVI *eſt in operis eius ſocietatis,* } operae modo ſunt homines mercede conducti, ut ep. XI.lib.I. ad Att. Operae comparantur. Et ep.12. ad eundem,ibidem : Operae Clodianae pontes occuparant. Modo ſunt actiones ipſae,ut hic, & ep.65. EIVS *operae,* } ea, quae facit. QVAESTOR } hinc licet intelligere,quaeſtorem Bithyniae Craſſipedem fuiſſe. NON *ſum ignarus,* } quaeſtor enim in Sicilia fuerat Cicero.

Argumentum ep. 10.

CAeſar,in Africam traiecturus contra Scipionem,Catonem, Iubam regem,Galliae ciſalpinae M. Brutum,eum, a quo poſtea eſt interfectus nondum praetorium,& Pompeij partes antea ſecutum,praepoſuit. is cum in prouinciam iuiſſet,proficiſcentem ad eum. M.Varronem, eius quaeſtorem,Cicero familiaris utriuſque commendat. Haec autem commendatio quattuor in partes diſtribuitur. Primo loco,quaeſtoris cum praetore ſuo neceſsitudo exponitur. Deinde, origo amicitiae,& Varronis erga ſe officia narrantur. ſequitur de illius modeſtia, prudentia,moderatione, diligentia, induſtria teſtimonium. Claudit epiſtolam petitio generalis : ut Varronem Brutus omni liberalitate complectatur. ſcripta Caeſare III, & Lepido Cos. quod ex ep. 6. lib.VI. & libro,qui Orator inſcribitur,praeterea ex Plutarcho, Appianoq. intelligitur.

Cicero S. D. M. Bruto. 10.

CVM ad te tuus quaeſtor M. Varro proficiſceretur, commendatione egere eum non putabam. ſatis enim commendatum tibi eum arbitrabar ab ipſo more maiorum : qui,ut te non fugit, hanc quaeſturae coniunctionem liberorum neceſsitudini proximam uoluit eſſe: ſed, cum ſibi ita perſuaſiſſet ipſe, meas de ſe accurate ſcriptas litteras maximum apud te pondus habituras; a meq. contenderet, ut quam diligentiſſime ſcriberem: malui facere, quod meus familiaris tanti ſua intereſſe arbitraretur. ut igitur debere me facere hoc intelligas ; cum primum M. Terentius in forum uenit,ad amicitiam ſe meam contulit. deinde,ut ſe corroborauit,duae cauſſae acceſſerunt,quae meam in illum beneuolentiam augerent : una,quod uerſabatur in hoc ſtudio noſtro, quo etiam nunc maxime delectamur,& cum ingenio. ut noſti. nec ſine induſtria: deinde,quod mature ſe contulit in ſocietates publicanorum,quod quidem nollem: maximis enim damnis affectus eſt. ſed tamen cauſſa communis ordinis mihi commendatiſsimi fecit amicitiam noſtram firmiorem. deinde uerſatus in utriſque ſubſellijs optima & fide,& fama,iam ante hanc e mutationem reip petitioni ſe ſe dedit,honoremq. honeſtiſsimum exiſtimauit fructum laboris ſui. his autem temporibus a me Brundiſio cum litteris, & mandatis profectus eſt ad Caeſarem. qua in re & amorem eius in ſuſcipiendo negotio perſpexi, & fidem in conficiendo, ac renunciando. Videor mihi,cum ſeparatim de probitate eius,& moribus dicturus fuiſſem, ſi prius cauſſam,cur eum tantopere diligerem, tibi expoſuiſſem, in ipſa cauſſa exponenda ſatis etiam de probitate dixiſſe : ſed tamen ſeparatim

promitto, in meq. recipio, fore eum tibi & uoluptati, & usui: nam & modestum hominem cognosces, & pruden tem, & a cupiditate omni remotissimum, praeterea ma gni laboris, summaeq. industriae. neque ego haec polli ceri debeo, quae tibi ipsi, cum bene cognoueris, iudican da sunt: sed tamen IN *omnibus nouis coniunctionibus interest, qualis primus aditus sit, & qua commendatione quasi amicitiae fores aperiantur. quod ego his litteris effi cere uolui: etsi et ipsa per se necessitudo quaesturae effi cere debet: sed tamen nihilo infirmius illud, hoc adduo. Cura igitur, si me tanti facis, quanti & Varro existimat, & ipse sentio, ut quamprimum intelligam, hanc meam commendationem tantum illi utilitatis attulisse, quan tum & ipse sperarit, nec ego dubitarim. Vale.*

EXPLANATIO

M. VARRO] Romanorum doctissimus, cuius hodie libri extant de re rust. & de lingua Lat. inter cidere plurimi. LIBRORVM *necessitudini*,] ep. 26. & in Diuinatione, & in Orat. pro Plancio. CVM *primum in forum uenit*,] toga uirili sumpta, quae sumebatur ineunte aetatis anno XVII, in forum ibant, ut oratores audirent, eosq. discerent imitari. VT *se corroborauit*,] ut ad uirilem aetatem acces sit. Sic in Orat. pro Coelio: Cum is iam se corroborauisset, ac uir inter uiros esset. Et in eadem, Non mo do haec aetas, sed etiam corroborata, idest non modo adolescentes, sed etiam uiri. Et supra eiusdem ora tionis initio, eos, qui non, ut Coelij accusator, adolescentes essent, sed uiri, Robustiores appellauit. Albi etiam in hanc sententiam eodem uerbo usus est. Inde Robusta aetas. IN *hoc studio nostro*,] eloquen tiae, non philosophiae. ETIAM *nunc*] licet afflicta rep. qua stante delectabamur multo magis. DE LECTAMVR] non agendis in foro caussis, sed priuatis exercitationibus, de quibus ep. 33. lib. VII. & ep. 18. lib. IX. NEC *sine industria*:] nec ita, ut langueret in otio, domestico, & priuato studio deditus, sed caussas in foro ageret. industria enim actione cognoscitur. MATVRE] cito: quod auxit amorē meum. SED *tamen*] quamquā maximis damnis affectus sit: ea tamē caussa fecit amicitiā nostrā firmiorē. SED *tamen caussa communis ordinis*,] plerique ueteres libri, sed tamen cōmunis ordinis; quod mēdosum esse constat: itaque legendū putabat Vbaldinus Bādinellus, quod itē alijs placere uideo: sed tamen cōmunio ordinis. Equidem nec improbo, quod placet doctis uiris; nec tamen statuo, sit ne hoc melius, quā illud, Caussa cōmunis ordinis: quod mihi quidē idem magis placet, quia sumptū est ex quibusdā antiquis li bris. sunt, qui opinentur, Cōmunis, recte legi: & subaudiri, societas: ut publicanorū omnium tota socie tas intelligatur. id mihi uidetur durius, & accersitū nimis lōge. IN *utrisque subsellijs*,] in publicis, pri uatisq. caussis, idest, in maioribus, & minoribus. Sunt enim subselliorū, si habetur hominū ratio, tria ge nera; si caussarum, duo. nā & iudices, & patroni, & accusatores in subsellijs cōsidebant: caussae uero uel de publicis rebus erāt, uel de priuatis. Quod autē Pedianus maiores caussas tribunalibus, & sellis curuli bus, minores autē subsellijs tribuit: magistratus, iudicijs pro positos, nō iudices, distinguit. nā iudices, si ue cū tribunis pl. triumuiris, quaestoribus, aedilibus pl. siue cū praetoribus, & aedilibus cur. iudicarēt, in subsellijs cōsidebant: magistratus autē uel in subsellijs, ut ij, qui curules non erant, quos proxime nomi naui, uel in sellis curulibus, ut aedilis cur. & praetor: & aedilis quidē sine tribunali, praetor autē cum tri bunali. Haec uidetur esse Pediani sentētia, cum ait: alij, Alienum, non nomen proprium putant esse, sed alienū, & alterius iudicij, & non ex auditorio praetoris, maiorumq. caussarū, sed a subsellijs, hoc est, nō a tribunalibus. sunt enim subsellia tribunorū, triumuirorum, quaestorū, & huiuscemodi minora iudicia exercentiū, qui non in sellis curulibus, nec tribunalibus, sed in subsellijs considebant. Dixit igitur Cice ro, uersutum esse Varronē in utrisque subsellijs, idest, egisse caussas & apud eos iudices, qui simul cū ma gistratu non curuli, paruis de rebus, & apud eos, qui, cum curuli de maioribus cognoscerent. Hic addā quasi *πάρεργον*, tertium quoddam genus iudicum fuisse, qui stantes iudicarent: de quibus Cicero in Bru to, si anguste, inquit, & exiliter dicere, est Atticorum; sint sane Attici, sed in Comitium ueniant, ad stan tem iudicem dicant. subsellia grandiorem, & pleniorem uocem desiderant. Hos opinor leui aliqua de re, a magistratu mandata, separatim iudicasse. nam stantem iudicasse uel triumuirum, uel alium minorē magistratum, credibile non est: & Pedianus triumuirum sedisse ostendit; & idem Cicero confirmat, cum ait in Cluentiana: Hominem ante pedes Q. Manilij, qui tum erat triumuir, constituunt. PETITIONI] petijt, & adeptus est triumuiratum, & tribunatum pl. ut ait Gellius lib. XIII. cap. 12. sed utrum tribuna tum ante quaesturam, idest, ante hanc epistolam, eo quaestore scriptam, an post, incertum uidetur. sci mus, post quaesturam peti solitum esse tribunatum: idq. declarat, ut alia omittam argumenta, ep. ult. lib. 2. uerum, petijsse Varronem, bonum uirum, bonumq. ciuem, tribunatum post hoc tempus, id est post amissam libertatem, cum nihil iure, nihil more gereretur, ad unius uoluntatem omnia referrentur, mihi quidem non fit uerisimile. rursus, quis credat eum, gesto iam tribunatu, quaesturam potius, quam aedilitatem cur. aut etiam, aedilitate relicta, praeturam petere uoluisse? omnino, ut in re difficili aliquid statuam, si post quaesturam Varro tribunatum gessit, ut magistratuum ordo postulat. gessisse Augusto principe, libentius crediderim, quam C. Caesare dominante. HONESTISSIMVM] non omnis labo rum fructus honestus, sed honor fructus honestissimus. Pro lege Manilia: Meus labor in priuatorum periculis caste, integreq. uersatus, ex uestro iudicio fructum est amplissimum consecutus. LABORIS SVI.] quem suscepit, cum uersaretur in utrisque subsellijs. HIS *autem temporibus*,] commutata rep. BRVNDISIO] quo se post pugnam Pharsalicam Cicero contulit, ep. 27. lib. XI. & ep. 6. ad Att. lib. XI.

lib. xi. MANDATIS,] ut ageret cum Caesare, ut in Italia, atque etiam in urbe, si uellet, Ciceroni liceret esse. AD *Caesarem*] bellum in Aegypto gerentem. RENVNCIANDO] mihi. *Si prius caussam, cur eum tantopere diligerem, tibi exposuissem,*] idem loquendi genus ep. 5. lib. iv. Si hoc unum proposuero, finem faciam. Vide, quae ibi diximus. VSVI.] utilitati. ep. 16. Multis in rebus mihi magno usui fuit, & fides eius, & prudentia. Ep. 1. lib. 1. ad Att. Fuit & mihi, & Quinto fratri magno usui in nostris petitionibus. Terentius in Heaut. Mihi sic est usus. In Hec. Si esset ex usu nostro hoc matrimonium. Interdum ualet, consuetudo, ut ep. 1. lib. ix. Eorum usum dimiseram. Interdum peritia, exercitatione parta, ut ep. 16. Valet ingenio: habet usum. MODESTVM, *prudentem a cupiditate omni remotissimu, magni laboris, summae industriae.*] haec in quaestore requiruntur, praesertim illud, ut sit ab omni cupiditate remotissimus. multi enim pecunias in prouincia contra leges capiebant. FORES *aperiantur.*] pergit in translatione, quia dixerat, Aditus. Non dissimilis illa translatio apud Terentium, in Haut. Quantam fenestram ad nequitiam patefeceris. ET *ipse sperarit, nec ego dubitarim.*] quemadmodum, Nec, Et, dicitur, ut ep. 1. lib. 1. Nec miror, & gaudeo: sic contra, Et, Nec, ut in hoc loco, & Phil. xi. Patebat uia, & certa, neque longa. Et in eadem, infra: Mihi quidem, & ille peruenisse uidetur, quoad progredi potuit feri hominis amentia; neque Antonius ullius supplicij adhibendi, si potestatem habeat, ullam partem est relicturus.

Argumentum ep. 11.

COmmendat Bruto & ea uectigalia, quae Arpinates habebant in Gallia, & legatos, qui ad ea exigenda proficiscebantur. Eodem anno.

Cicero S. D. Bruto. 11.

QVIA *semper animaduerti, studiose te operam dare, ut ne quid meorum tibi esset ignotum: propterea non dubito, quin scias, non solum cuius municipij sim, sed etiam quam diligenter soleam meos municipes Arpinates tueri. quorum quidem omnia commoda, omnesq. facultates, quibus & sacra conficere, & sarta tecta aedium sacrarum, locorumq. communium tueri possint, consistunt in ijs uectigalibus, quae habent in prouincia Gallia. ad ea uisenda, pecuniasque, quae a colonis debentur, exigendas, totamq. rem & cognoscendam, & administrandam legatos equites Romanos misimus, Q. Fufidium Q. F. M. Faucium M. F. Q. Mamercium Q. F. peto a te maiorem in modum pro nostra necessitudine, ut ea res tibi curae sit: operamq. des, ut per te quam commodissime negotium municipij administretur, quamprimumq. conficiatur: ipsosque, quorum nomina scripsi, ut quam honorificentissime pro tua natura, & quam liberalissime tractes. bonos uiros ad tuam necessitudinem adiunxeris; municipiumq. gratissimum beneficio tuo deuinxeris: mihi uero etiam eo gratius feceris, quod cum semper tueri municipes meos consueui, tum hic annus praecipue ad meam curam, officiumq. pertinet. nam, constituendi municipij caussa, hoc anno aedilem filium meum fieri uolui, & fratris filium, & M. Caesium, hominem mihi maxime necessarium: (is enim magistratus in nostro municipio, nec alius ullus, creari solet) quos cohonestaris, in primisq. me, si resp. municipij tuo studio, & diligentia bene administrata erit. quod ut facias, te uehementer etiam atque etiam rogo. Vale.*

EXPLANATIO

QVIA *semper animaduerti,*] tollit rogandi necessitatem, explicata commendandi caussa. SACRA] publica. SARTA *tecta aedium sacrarum, locorumq. communium,*] quae cum, & conseruanda maxime sint, nec sine uectigalibus conseruari queant; summo studio prouidendũ est, ne qua res aut impediat agrorum uectigalium fructus, aut imminuat. IN *prouincia Gallia.*] ut Atellani. ep 7. IS *enim magistratus,*]] aedilitas. NEC *ullus alius,*] in alijs enim municipijs uel dictator creari solebat, ut Lanuuij; (orat. pro Milone) uel consul, ut Tusculi; uel duumuir, ut Corfinii; Caesar lib. 1. bel. ci.) uel quattuoruir, ut Neapoli, & Cumis, (ep. xi. lib. x. ad Att. & in Cluentiana) uel quaestor, ut Sidicini, & Ferenti: (Gellius lib. x. cap. 3.) Spartianus in Hadriano: Per opida Latina dictator, aedilis, duumuir fieri uoluit.

Argumentum ep. 12.

Q. Fufidium, Arpinatum legatum commendat. Eodem anno.

Cicero S. D. Bruto. 12.

ALIA epistola communiter commendaui tibi legatos Arpinatum, ut potuı diligentissime; hac separatim Q. Fufidium, quocum mihi omnes necessitudines sunt, diligentius commendo; non ut aliquid de illa commendatione deminuam, sed ut hanc addam. nam, & priuignus est M. Caesii, mei maxime, & familiaris, & necessarij: & fuit in Cilicia mecum tribunus mil. quo in munere ita se tractauit, ut accepisse ab eo beneficium uiderer, non dedisse. est praeterea, quod apud te ualet plurimum, a nostris studijs non abhorrens. quare uelim eum quam liberalissime complectare; operamq. des, ut in ea legatione, quam suscepit contra suum commodum, secutus auctoritatem meam, quammaxime eius excellat industria. uult enim, id quod optimo cuique natura tributum est, quammaximam laudem cum a nobis, qui eum impulimus, tum a municipio consequi. quod ei continget, si hac mea commendatione tuum erga se studium erit consecutus. Vale.

EXPLANATIO

QVOCVM *mihi omnes necessitudines sunt,*] ep. 1. cum Patrone mihi omnia sunt. ep. 14. Omnia cum eo intercedunt iura summae necessitudinis. NON *ut aliquid de illa commendatione deminuam, sed ut hanc addam,*] simile illud ep. 10. Nihilo infirmius illud, hoc addito. Alij aliter. nos hic emendauimus ex uetusto Masaeiorum libro. IN *Cilicia*] pro, in Ciliciensi prouincia, cui tres *διοικήσεις* attributae erant: ut ep. 67. non enim solam Ciliciam rexit Cicero. TRIBVNVS *mil.*] primum in legione locum post legatum tribunus mil. obtinebat. Sex autem in singulis legionibus Polybius cõstituit. Asconius duo genera facit, unum eorum, qui Rufuli uocabantur, qui creari solebant in exercitu: alterũ, qui Comitiati, Romae comitijs designati. VT *accepisse ab eo beneficium uiderer, non dedisse.*] sententia similis ep. 19. lib. VI. In qua ille se dedisse beneficium putabit, non accepisse. Recitat Gellius pulcherrimum Publij mimi Senarium: Beneficium dando accepit, qui digno dedit. SECVTVS *auctoritatem meam,*] auctor enim ei fui, ut eam legationem susciperet. Sequitur proxime: Qui eum impulimus.

Argumentum ep. 13.

L. *Castronium Lucensem commendat. Eodem anno.*

Cicero S. D. Bruto. 13.

L. CASTRONIVS Paetus, longe princeps municipij Lucensis, est honestus, grauis, plenus officij, bonus plane uir, & cum uirtutibus; tum etiam fortuna, si quid hoc ad rem pertinet, ornatus: meus autem est familiarissimus, sic prorsus, ut nostri ordinis obseruet neminem diligentius. quare, & ut meum amicum, & ut tua dignum amicitia, tibi commendo: cui quibuscumque rebus commodaueris, tibi profecto iucundum, mihi certe erit gratum. Vale.

EXPLANATIO

HONESTVS, *grauis, plenus officij,*] nihil redundat: singula enim singulis aliquid addunt. ut enim potest esse aliquis honestus, nec tamen grauis, aut officij plenus: ita contra. honestus autem refertur ad genus, & familiam, quod honesto loco natus: grauis, ad aetatem, & mores: plenus officij, ad probitatem, & consuetudinem uel bene merendi, uel remunerandi. BONVS *plane uir,*] ad hanc laudem addi nihil potest: & augetur ex ea maiorem in modum commendatio, praesertim apud Brutũ, insigni bonitate uirum. FORTVNA,] ijs rebus, quae sunt in fortunae potestate. SI *quid hoc ad rem pertinet,*] si fortuna locum habet inter ea, quae ad commendandum ualent. FAMILIARISSIMVS, *sic prorsus,*] ratio non uidetur ferre, ut, sic, cum superlatiuo iungatur, sed ipsa ratio refellitur exemplis. ep. 33. Cn. Otacilio Nasone utor familiarissime, ita prorsus, ut illius ordinis nullo familiarius. NOSTRI *ordinis,*] senatorii. IVCVNDVM,] promitto, in meq. recipio, fore eum tibi uoluptati. ep. 10.

Argumentum ep. 14.

P*Etit, ut exactionem eius pecuniae, quam L. Straboni P. Cornelius debet, suo studio, & diligentia curet. Eodem anno.*

Cicero S. D. Bruto. 14.

L. TITIO *Strabone, equite Romano in primis honesto, & ornato, familiarissime utor. omnia mihi cũ eo intercedũt iura summae necessitudinis. huic in tua prouincia pecuniam debet P. Cornelius. ea res a Volcatio, qui Romae ius dicit, reiecta in Galliam est. peto a te hoc diligentius, quam si mea res esset, quo est honestius de amicorum pecunia laborare, quam de sua, ut negotium conficiendum cures, ipse suscipias, transigas; operamq. des, quod tibi aequum, & rectum uidebitur, ut quamcommodissima condicione libertus Strabonis, qui eius rei caussa missus est, negotium conficiat, ad nummosq. perueniat. id & mihi gratissimum erit: & tu ipse L. Titium cognosces amicitia tua dignissimum. quod ut tibi curae sit, ut omnia solent esse, quae me uelle scis, te uehementer etiam atque etiam rogo. Vale.*

EXPLANATIO

OMNIA *mihi cum eo intercedunt iura summae necessitudinis.*] ep.12. Quocum mihi omnes necessitudines sunt. VOLCATIO] praetore urbano, qui ceteris praetoribus nobilitate praestabat. ep. 12. lib. x. Festus.

Argumentum ep. 15.

PRaecilium adolescentem, patre natum Caesaris amicissimo, commendat. Caesare cos. IIII. *sine collega. nam scripta uidetur haec epistola, item ut ea, quae sequitur, eo tempore, cum Caesar aduersus Pompei liberos in Hispania pugnaret. quod etiam doctis uiris placuisse uideo. Et quia Caesari Imperatori inscribitur: licet intelligere, scriptam esse post* XI. *Kal. Mar. quo die imperatorem appellatum, Ategua in Hispania capta, scribit Oppius.*

Cicero S. D. C. Caesari imp. 15.

PRAECILIVM *tibi commendo unice, tui necessarij, mei familiarissimi, uiri optimi filium. quem cum adolescentem ipsum propter eius modestiam, humanitatem, animum, & amorem erga me singularem mirifice diligo: tum patrem eius, re doctus, intellexi, & didici mihi fuisse semper amicissimum. hem hic ille est, de illis maxime, qui irridere, atque obiurgare me solitus est, quod me non tecum, praesertim cum abs te honorificentissime inuitarer, coniungerem.*

ἀλλ' ἐμὸν οὔποτε θυμὸν ἐνὶ στήθεσσιν ἔπειθεν.

audiebam enim nostros proceres clamitantes,

ἄλκιμος ἔσσ', ἵνα τίς σε καὶ ὀψιγόνων εὖ εἴπῃ.

ὡς νεφέλη ἐκάλυψε μέλαινα.

sed tamen idem me consolatur. etiam, hominem perustũ, etiamnum gloria uolunt incẽdere; atque ita loquuntur:

μὴ μὰν ἀσπουδί γε, καὶ ἀκλειῶς ἀπολοίμην,

ἀλλὰ μέγα ῥέξας τι, καὶ ἐσσομένοισι πυθέσθαι.

sed me minus iam mouent, ut uides: itaque ab Homeri magniloquentia confero me ad uera praecepta Εὐριπίδου:

Μισῶ σοφιστὴν, ὅστις οὐχ αὑτῷ σοφός.

quem uersum senex Praecilius laudat egregie: & ait posse eundem & ἅμα πρόσσω, καὶ ὀπίσσω *uidere, & tamen nihilo minus*

αἰὲν ἀριστεύειν, καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων.

Sed, ut redeam ad id, unde coepi; uehementer mihi gratum feceris, si hunc adolescentem humanitate tua, quae est singularis, comprehenderis, & ad id, quod ipsorum Praeciliorum caussa te uelle arbitror, addideris cumulum commendationis meae. Genere nouo sum litterarum ad te usus, ut intelligeres non uulgarem esse commendationem. Vale.

EXPLANATIO

PRAECILIVM *tibi commendo unice,*] caussae sunt huius commendationis duae: quarum altera sumitur ab adolescẽte Praecilio, qui modestia, & humanitate excellat, Ciceronemq. ipsum singulariter diligat. Altera ab eius patre, cuius & in Caesarem, Ciceronemq. non uulgaris beneuolentia, & probitas eximia sit. Praecilia gens & plebeia, nec ullo clara consulatu, ne praetura quidem, quod sciam. HEM *hic ille est*] insignis ad mouendum locus: tum quia sensus Praecilij, & studium erga Caesarẽ declaratur: tum etiam, quia Cicero, qua sibi re offensum Caesarem putat, in ea dat operam, ut illum sibi, erroris confessione, reconciliet. Hem, particula non dolentis, sed indicantis potius: ut Phil. 5. Hem caussam, cur lex tã egregia ferretur, ut eos iudices haberemus, quos hospites habere nemo uelit. Et Terentius in And.

Obsecro

Obsecro te, quamprimum hoc me libera miseram metu. D. hem libero. In And. Hem tibi, rescivit omnē rem. Et alibi. Similiter Plautus in Asin. Hem nunc, si uelis da, commoda homini amico. Et in Capt. Hem mihi iam otium est. Et alibi. IRRIDERE] initio ciuilis belli. NON *tecum coniungerem.*] coniunxit se cum Pompeio. HONORIFICENTISSIME] ep. 9. lib. IX. *Ἀλλ' ἐμὸν οὔποτε θυμὸν*] sed meum numquā animum in pectoribus persuaserunt. Homeri uersus, ὀδ. η. NOSTROS *proceres*] Pompeianos. Proceres uocat cum ironia: quia defendi a se remp. gloriarentur. *ἀλκιμος ἔσσ', &c.*] fortis esto, ut aliquis te & posterorum laudet. Homerus. Οδ. α & γ. *ὡς νεφέλη*] sic nebula occultauit atra. idest: ita non uidi, quod utilius mihi fuit: ita mihi quasi nebula quaedam uidendi facultatem ademit. Οδ. ω. IDEM] idem senex Praecilius, qui me irridebat antea, & obiurgabat. CONSOLATVR.] cum dicat me sibi esse carissimum. ETIAM, *hominem perustum, etiamnum gloria uolunt incendere;*] Etiamnum, non placet: uidetur enim abondare, cum iam dictum sit, Etiam. Augent mendi suspicionem ueteres libri. nam pro, Etiamnum, tres habent, Et intimum: unus, Et iam nuo: duo, Et inanem: unus, Et inani: unus, Inanis unus, quo sum usus adolescens, Vincentij Riccij, Immani: quod in scholijs nostris olim testati sumus: unus omnino, Etiamnum. Quae uarietas dubitationem mihi quidem non paruam affert. placuit olim, Inani gloria: placet idem nunc, ita, si docti uiri probant. non enim is sum, qui meas opiniones mordicus retineam. *μὴ μὰν ἀσπουδί γε &c.*] ne negligenter, & sine gloria peream, sed magno aliquo edito facinore, & posteris audiendo. Il. χ. VT. VIDES:] quia non sequor partes eorum, sed in urbe sum. AB *homeri magniloquentia confero me ad uera praecepta Εὐριπίδου*] quid Homerus dicat, non attendo: Euripidem audio libentius. Magnifice loquitur Homerus, quia superioribus uersibus ad gloriam hortatur. VERA] qui enim desipiat, in re sua, sapere eum in aliena quis existimet? *Μισῶ σοφιστὴν,*] odi sapientem, qui non sibi sapit. Cur eos, inquit, monentes audiam; cum ipsi sibi, tecum decertantes, non optime consulant? Senarius hic ex Euripidis Medea uidetur esse. uide ep. 6. lib. VII. LAVDAT] quasi uere dictū, & eorum exemplo comprobatum, qui mihi consilium dant, cum ipsis eorum consilia non prosit. POSSE *eundem.*] posse, qui suis rationibus prospiciat, id quod ego facio, eundem praeclare agere, & alijs praestare. Cum enim proceres illi, Ciceronem incendere gloria cupientes, ita loquerentur: *μὴ μὰν ἀσπουδί γε* &c. putes, aiebat Praecilius, & praeclare agere, quod isti monent, & simul tamen ante, & post uidere, idest consilia tuta, & salutaria capere: quod e Caesaris amicitia consequeris. *Ἅμα πρόσσω καὶ ὀπίσσω uidere,*] praeterita simul, & sequentia inspicere: quod qui facit, errare non potest. facit autem is, aiebat Praecilius, qui cum Caesare, opibus, honoribus, gloria florentissimo, non contendit. Sumptum, ex Homero, qui Achillem ob ereptam sibi ab Agamennone Briseidem ita conquerentem inducit Il. lib. 1.

— ἦ γὰρ ὅγ' ὀλοιῇσι φρεσὶ θύει,
οὐδέ τι οἶδε νοῆσαι ἅμα πρόσσω, καὶ ὀπίσσω,
ὅππως οἱ παρὰ νηυσὶ σόοι μαχέοιντο ἀχαιοί.

Et in Od. lib. ult.

τοῖσι δὲ καὶ μετέειπε γέρων ἥρως ἀλιθέρσης
μαστορίδης. ὁ γὰρ οἶος ὅρα πρόσσω, καὶ ὀπίσσω.

Αἰὲν ἀριστεύειν] semper egregie se gerere, & alijs antecellere Homerus Il. α, Λ. GENERE *nouo,*] ob interpolitos Graecos uersus.

Argumentum ep. 16.

APollonium, P. Crassi libertum, Caesari, bellum in Hispania contra Pompeij liberos gerenti, commendat. Eodem anno.

Cicero S. D. Caesari imp. 16.

P. CRASSVM, *ex omni nobilitate, adolescentē dilexi plurimum: &, ex eo cum ab ineunte eius aetate bene sperauissem, tum optime existimare coepi ex ijs indicijs, quae de eo feceram, cognitis. eius libertum Apollonium iam tum equidem, cum ille uiueret, & magni faciebam, & probabam. erat enim & studiosus Crassi, & ad eius optima studia uehementer aptus: itaque ab eo admodum diligebatur. post mortem autem Crassi, eo mihi etiam dignior uisus est, quem in fidem, atque amicitiam meam reciperem, quod eos a se obseruādos, & colendos putabat, quos ille dilexisset, & quibus carus fuisset. itaque & ad me in Ciliciam uenit; multisq. in rebus mihi magno usui fuit & fides eius, & prudentia: &, ut opinor tibi in Alexandrino bello, quantum studio, & fidelitate consequi potuit, non defuit. quod cum speraret te quoque ita existimare, in Hispaniam ad te maxime ille quidem suo consilio, sed etiam me auctore est profectus. cui ego commendationem non sum pollicitus: non quin eam ualituram apud te arbitrarer: sed neque mihi egere commendatione uidebatur, qui & in bello tecum fuisset, & propter memoriam Crassi de tuis unus esset: &, si uti commendationibus uellet, etiam per alios eum uidebam id consequi posse. testimonium meum de eo iudicij, quod & ipse magni aestimabat, & ego apud te ualere eram expertus, ei libenter dedi. Doctum igitur hominem cognoui, & studijs optimis deditum. idq. a puero. nam domi meae cum Diodoto Stoico, homine meo iudicio, eruditissimo, multum a puero fuit. nunc*

autem

autem incensus studio rerum tuarum, eas litteris Graecis mandare cupiebat. posse arbitror valet ingenio, habet usum: iampridem in eo genere studij, litterarumq. uersaturi satisfacere immortalitati laudum tuarum mirabiliter cupit. Habes opinionis meae testimonium: sed tu hoc facilius multo, pro tua singulari prudentia, iudicabis. & tamen quod negaueram, commendo tibi eum, quidquid ei cômodaueris, erit mihi maiorem in modum gratû. Vale.

EXPLANATIO

P. CRASSVM, } Liciniae gentis, plebeiae, M. Crassi, a Parthis interempti, filium. ep. 8. lib. v. Ex OMNI *nobilitate,* } nobiles enim, & plebeij generis homines dicebantur, ob honores ab eorum parentibus, & maioribus praeclare gestos. ep. 64. Pluris ex omni nobilitate neminem facio. Quo loco de homine patricio loquitur. COGNITIS } robustiore eius aetate. OPTIMA *studia* } eloquentiae P. Crassus operam dedit: ideoq. Ciceronis consuetudine perlibenter utebatur: eumq. cum patre dissidentem in gratiam reduxit. auctor Plutarchus. Cicero autem in Bruto, Quae quidem, inquit, etiam cum P. Crasso M. F. cum initio aetatis ad amicitiam se meam contulisset, saepe egisse me arbitror; cum eum uehementer hortarer, ut eam laudis uiam rectissimam esse duceret, quam maiores eius ei tritam reliquissent. erat enim cum institutus optime, tum etiam perfecte, planeq. eruditus: ineratq. & ingenium satis acre, & orationis non inelegans copia: praetereaq. sine arrogantia grauis esse uidebatur, & sine segnitia uerecûdus. POST *mortem autem Crassi,* } perijt Publius cum patre in Parthis. AD. ME } proconsulem. IN *Alexandrino bello* } quod Caesar, post Pharsalicam pugnam, cum Ptolemaeo puero gessit. exstat eo de bello uel Hirtij, uel Oppij liber. PROPTER *memoriam Crassi de tuis unus esset:* } quia P. Crassus in Gallia Caesaris legatus fuerat. DIODOTO *Stoico,* } ep. 4. lib. IX. POSSE *arbitror.* } mos ciceronis est, aliqua rê praeposita, breuiter suû sensum ostendere, ut ep. 1. lib. XVI. Is omnia pollicitus est, quae tibi essent opus. factutum puto. Et ep. 4. lib. x. ad Att. Iurabat ad summam, quod nullo negotio faceret, amicissimum mihi Caesarem. esse debet. VSVM: } peritiam exercitatione partam. IN. EO *genere studij,* } in historia. IMMORTALITATI } quas nulla dies exstingueret. IVDICABIS. } de doctrina hominis, de ingenio, de usu, & an Graecis litteris res tuas mandare possit. ET. TAMEN *quod negauerum, commendo tibi eum.* } simile artificium. ep. 18. Quod modo uerebar tibi gratias agere, nunc plane ago.

Argumentum ep. 17.

SVlpicio, iurisconsultorum principi, Achaiae praefecto. Manium Curium, Patris negotiantem, commendat. Caesare quartum consule sine collega, pugnante in Hispania contra Pompeij liberos. nam eo anno fuisse in Achaia Sulpicium, inde conijcio, quod Ciceronem litteris e prouincia missis, quae lib. IV. *leguntur, de obitu* Tulliae *filiae consolatus est.* Tullia *uero perijt* Hispaniensi *bello: ut ex ep.* 22. *ad Att. lib.* XII. *cognoscitur: & ex* Hispania *Caesar ipse ad Ciceronem consolatorias litteras misit: ut ep.* 20. *lib.* XIII. *ad eundem.*

Cicero S. D. Ser. Sulpicio. 17.

M'. CVRIVS, *qui Patris negotiatur, multis, & magnis de causis a me diligitur. nam & amicitia peruetus mihi cum eo est, ut primum in forum uenit, institutus: & Patris cum aliquoties antea, tum proxime hoc miserrimo bello domus eius tota mihi patuit: qua, si opus fuisset, tam essem usus, quam mea. maximum autem mihi uinculum cum eo est, quasi sanctioris cuiusdam necessitudinis, quod est Attici nostri familiarissimus, eumq. unum praeter ceteros obseruat, ac diligit. quem si tu iam forte cognouisti; puto me hoc, quod facio, facere serius. ea enim est humanitate, & obseruantia, ut eum tibi iam ipsum per se commendatum putem. quod tamen si ita est; magnopere a te quaeso, ut ad eam uoluntatem, si quam in illum ante has meas litteras contulisti, quam maximus postea commendatione cumulus accedat. sin autem propter uerecundiam suam minus se tibi obtulit; aut eum nondum satis habes cognitum; aut quae causa est cur maioris commendationis indigeat: sic tibi eum commendo, ut neque maiore studio quemquam, neque iustioribus de causis commendare possim. faciamq. id, quod debent facere ij, qui religiose, et sine ambitione commendant. spondebo enim tibi, uel potius spondeo, in meq. recipio, eos esse M'. Curij mores, eamq. tum probitatem, tum etiam humanitatem, ut eum & amicitia tua, et tam accurata commendatione, si tibi sit cognitus, dignum sis existimaturus. mihi certe gratissimum feceris, si intellexero has litteras tantum, quantum scribens confidebam, apud te pondus habuisse. Vale.*

EXPLA-

EXPLANATIO

M'. MANIVS] praenomen a Mane, ut a Luce Lucius. Familiare fuit Curiorum, & Aciliorū praenomen. CVRIVS,] is est, ad quem sunt ep. 28. 30. 31. lib. VII. & ipsius etiam una ad Ciceronem. nominatur praeterea ep. 50. huius lib. & ep. 1. 6. 9. 10. lib. XVI. & ep. 2. 3. ad Att. lib. VII. & ad eundem ep. 5. 6. lib. XII. VT *primum in foro uenit*,] sic ep. 10. BELLO] quod gestum est inter Caesarem, & Pompeium. QVAM *maximus postea commendatione cumulus accedat.*] pro, Postea, Potest mea, mihi placere, scholia mea in has epistolas, ante triginta annos edita, & saepe deinde impressa, testantur. itaque non dispuco, quam recte faciant, qui, quod nostrum est, ad alios transferant: cum praesertim, Scholia nostra se uidisse, infitias ire non possint. equidem, quod ad me attinet, non laboro: minima enim haec duco; & magis id specto, ut studiosis meo labore consulam, quam, ut inanem gloriam quaeram: sed iniquam nostrorum temporum consuetudinem notandam putaui. De correctione nihil addo. notus enim loquendi modus. uno tamen utar exemplo. ep. 4. lib. XV. Quam potui maximis itineribus ad Amanum ire contendi. RELIGIOSE, *& sine ambitione*] quasi religioni aduersetur ambitio. nam religio ueritatem exigit: ambitio saepe ueris falsa praeponit.

Argumentum ep. 18.

PRimum agit gratias de optima in Pompeium Atticum uoluntate: deinde non necessariam commendationem addit, ut neque in Epiroticis negotijs, neque alijs in rebus Attico desit. Eodem anno.

Cicero S. D. Sulpicio. 18.

NON concedam, ut Attico nostro, quem elatum laetitia uidi, iucundiores tuae, suauissime ad eum, & humanissime scriptae, litterae fuerint, quam mihi. nam etsi utrique nostrum prope aeque gratae erant: tamē ego admirabar magis, te, quasi rogatus, aut certe admonitus liberaliter Attico respondisses, (quod tamen dubium nobis, quin ita futurum fuerit, non erat) ultro ad eum scripsisse, eiq. nec opinanti uoluntatem tuam tantam per litteras detulisse. de quo non modo rogare te, ut eo studiosius mea quoque caussa facias, non debeo, (nihil enim cumulatius fieri potest, quam polliceris) sed ne gratias quidem agere, quod tu, & ipsius caussa, & tua sponte feceris. illud tamen dicam, mihi id, quod fecisti, esse gratissimum. tale enim tuum iudicium de homine eo, quem ego unicè diligo, non potest mihi non summe esse iucundum. quod cum ita sit, esse gratum necesse est. sed tamen, quando mihi, pro coniunctione nostra, uel peccare apud te in scribendo licet: utrumque eorum, quae negaui mihi facienda esse, faciam: nam & ad id, quod Attici caussa te ostendisti esse facturum, tantum uelim addas, quantum ex nostro amore accessionis fieri potest: &, quod modo uerebar, tibi gratias agere, nunc plane ago: teq. ita existimare uolo, quibuscumque officijs in Epiroticis, reliquisq. rebus Atticum obstrinxeris, ijsdem me tibi obligatum fore. Vale.

EXPLANATIO

ELATVM *laetitia*] ep. 10. lib. 2. Post comitia ista praeclara, quae me laetitia extulerunt. ROGATVS, *aut certe admonitus*] correctio, quia rogari amicus ab amico non uult. ep. 9. lib. 1. quae mihi cōmendas, ea tantae mihi curae sunt, ut me nolim admoneri, rogari uero sine magno dolore uix possim. Et ep. 4. lib. XV. Admonendum te potius, quam rogandum puto. Et: ep. 13. lib. IX. Peto a te, uel, si pateris, oro. QVIN *ita futurum fuerit*,] te responsurum liberaliter fuisse, dubium nobis non erat. VLTRO *ad eum scripsisse*,] ita scripsisse ad eum ultro, quasi rogatus, aut certe, quoniam rogari amor non patitur, admonitus liberaliter ei respondisses. NEC *opinanti*] sic maluit, quam Inopinanti. inopinatum autē passiue, ut grammatici loquuntur, saepe dixit. Hic, Nec ualet, non; ut ep. 4. lib. XV. Praesentibus insidijs nec opinantem liberaui. Et in eadem infra. Plerosque nec opinantes oppressimus. Et lib. III. de Fin. Quod cum accidisset, ut alter alterū nec opinato uideremus, surrexit statim. Et lib. III. de legibus senatori, qui nec aderit, aut caussa, aut culpa esto. QVOD *tu & ipsius caussa, et tua sponte feceris.*] si enim id mea caussa fecisses gratias ipse agere deberem: cum uero ipsius caussa feceris, ad eū pertinere gratiarum actio uidetur. quamquam ne ille quidem gratias debet agere: non enim ab eo rogatus, aut admonitus, sed ultro ipse nec opinanti uoluntatem ei tuam tantā per litteras detulisti. itaque gratiarum actio nulla aequare potest officium tuum. ESSE *gratum necesse est*] quia, quod iucundū, idem gratum, non contra. uide quae diximus ep. 6. lib. IV. VTRVMQVE *eorum, quae negaui mihi facienda esse, faciam.*] solet in commendationibus, hoc uti Cicero genere artificij, ut, quos primum negauit oportere commendari, eosdem

postea commendet:ut ep.16. Et tamen, quod negaueram, commendo tibi eum. Et ad Catonem, ep.4.lib. xv.cum haec iam dixisset: Etsi talibus de rebus grauissimos homines, & rogare solere, & rogari scio; tamē admonendum potius te a me, quam rogandum puto: subiunxit aliquanto infra: Huic meae uoluntati, ut faueas, adiutorq. sis, quod paullo ante me negaram rogaturum, uehemēter te rogo. Vidē & initiū ep.47. & ep.63. QVANTVM *accessionis fieri potest:*] ep.1.lib.2. Quantaecumque tibi accessiones fient, & fortunae, & dignitatis. EPIROTICIS] possessiones in Epiro Atticus habuit, ut epistolae ad eum scriptae, & Nepos in uita demonstrat. Epirus autem hoc tempore ad imperium Sulpicij, Achaiā regentis, pertinuit: antea Macedoniae prouinciae pars fuit: ut ostendit oratio in Pisonem.

Argumentum ep. 19.

ROgat, ut Lysonem, quem antea quoque commendauerat, in fidem, necessitudinemq. recipiat. Eodem anno.

Cicero S. D. Sulpicio. 19.

CVM Lysone Patrensi est mihi quidem hospitium uetus; quam ego necessitudinem sancte colendam puto: sed ea caussa etiam cum alijs compluribus, familiaritas tanta nullo cum hospite, & ea cum officijs eius multis, tum etiam consuetudine quotidiana sic est aucta; ut nihil sit familiaritate nostra coniunctius. is cum Romae annum prope ita fuisset, ut mecum uiueret: etsi eramus in magna spe, te meis litteris, commendationeq. diligentissime facturum id, quod fecisti, ut eius rem, & fortunas absentis tuerere; tamen, quod in unius potestate erant omnia, & quod Lyso fuerat in nostra caussa, nostrisq. praesidijs, quotidie aliquid timebamus. effectum tamen est, & ipsius splendore, & nostro, reliquorumq. hospitum studio, ut omnia, quae nellemus, a Caesare impetrarentur. quod intelliges ex ijs litteris, quas Caesar ad te dedit. nunc non modo non remittimus tibi aliquid ex nostra commendatione, quasi adepti iam omnia; sed eo uehementius a te contendimus, ut Lysonem in fidem, necessitudinemq. tuam recipias. cuius dubia fortuna timidius tecum agebamus, uerentes, ne quid accideret eiusmodi, ut ne tu quidem mederi posses: explorata uero eius incolumitate, omnia a te studia summa cura peto. quae ne singula enumerem, totam tibi domum commendo, in his adolescentem filium eius: quem C. Memmius Gemellus, cliens meus, cum in calamitate exsilij sui Patrensis ciuis factus esset, Patrensium legibus adoptauit: ut eius ipsius hereditatis ius, caussamq. tueare. Caput illud est, ut Lysonem, quem ego uirum optimum, gratissimumq. cognoui, recipias in necessitudinem tuam. quod si feceris; non dubito, quin in eo diligendo, ceterisq. postea commendando, idem, quod ego, sis iudicij, & uoluntatis habiturus. quod cum fieri uehementer studeo; tum etiam illud uereor, ne, si minus cumulate uideberis fecisse aliquid eius caussa, me ille negligenter scripsisse de se putet, non te oblitum mei. quanti enim me faceres, cum ex sermonibus quotidianis meis, tum ex epistolis etiam tuis potuit cognoscere. Vale.

EXPLANATIO

LYSONE] is est, cui Tironem aegrum commendauit. ep.1.6.9.lib.xvi. NECESSITVDINEM] cuius arctiora quaedam uincula sunt, quam amicitiae. itaque sequitur, Sancte colendam. sancta enim hospicij iura. unde hospitalis Iuppiter, qui hospitijs praeesset, ep.10.lib.2.ad Q.fr. & in orat. pro Deiotaro, & lib.III.de Fin. ABSENTIS] quia Romae, non Patris, esset. IN. NOSTRA *caussa, nostrisq. praesidijs,*] Pompeium secutus est in ciuili bello. TIMEBAMVS.] a Caesare. QVAS *Caesar ad te dedit.*] potest eas litteras Caesar in Hispania scripsisse: sed uerisimilius est, in Vrbe: cum dicat Cicero, Et nostro, reliquorumq. hospitum studio. quod si ita est; iuit Sulpicius in Achaiam, antequam in Hispaniam, (ep.4.lib.IV.) mansit usque ad exitum belli. nam, ut diximus iam, Caesar, & Sulpicius, hic ex Achaia, ille missis ex Hispania litteris, in obitu filiae consolati sunt. ACCIDERET] uoluntate Caesaris. C. MEMMIVS *Gemellus,*] potest esse is Memmius, ad quem supra leguntur Ciceronis epistolae. nam & praenomen idem est, & exsulauit uterque. PATRENSIS *ciuis*] amissa Romana ciuitate. nam duarum ciuitatum ciuis esse nemo poterat. ME. ILLE *negligenter de se scripsisse putet, non te oblitum mei.*] Simile illud ep.1. Non te in me illiberalem, sed me in se negligentem putabis.

Argumentum ep. 20.

COmmendat Asclaponem medicum. Eodem anno.

Cicero S. D: Sulpicio. 20.

ASCLAPONE *Patrensi, medico, utor ualde familiariter; eiusq. tum consuetudo mihi iucunda fuit, tum etiam ars, quam sum expertus in ualetudine meorum: in qua mihi tum ipsa scientia, tum etiam fidelitate, beneuolentiaq. satisfecit. hunc igitur tibi commendo: & a te peto, ut des operam, ut intelligat, diligenter me scripsisse de se, meamq. commendationem usui magno sibi fuisse. erit id mihi uehementer gratum. Vale.*

EXPLANATIO

MEDICO,] medicinam Romae ingeoui homines, ut artem illiberalem, oon colebant. MEORVM:] Tironis, quem ex Cilicia decedeos aegrum Patris relIquit. ep. *16.9.* lib. XVI.

Argumentum ep. 21.

D*Omum, & rem familiarem M. Aemilij, maximeq. C. Hammonium, libertum eius, commendat. Eodem anno.*

Cicero S. D. Sulpicio. 21.

M. AEMILIVS *Auianus ab ineunte adolescentia me obseruauit, semperq. dilexit, uir cum bonus, tum perhumanus, & in omni genere officij diligendus. quem si arbitrarer esse Sicyone; & nisi audirem, ibi eum etiam nunc, ubi ego reliqui, Cibyrae commorari: nihil esset necesse plura me ad te de eo scribere. perficeret enim ipse profecto suis moribus, suaq. humanitate, ut sine cuiusquam commendatione diligeretur abs te non minus, quam & a me, & a ceteris suis familiaribus. sed, cum illum abesse putem; commendo tibi maiorem in modum domum eius, quae est Sicyone, remq. familiarem, maxime C. Auianum Hammoniũ, libertum eius: quem quidem tibi etiam sua nomine commendo. nam tum propterea mihi est probatus, quod est in patronum suum officio, & fide singulari; tum etiam, quod in me ipsum magna officia contulit, mihiq. molestissimis temporibus ita fideliter, beneuoleq. praesto fuit, ut si a me manumissus esset. itaque peto a te, ut eum Hammonium, & in patroni eius negotio sic tueare, ut eius procuratorem, quem tibi commendo; & ipsum sua nomine diligas, habeasq. in numero tuorum. hominem prudentem, & officiosum cognosces, & dignum, qui a te diligatur. Vale.*

EXPLANATIO

IN. OMNI *genere officij diligendus.*] non delector mutatione: facio tameo libenter, ut in locis mendum redolentibus testificer seotentiam meam. In omni genere officij diligendus, ferri potest, & eo magis, quod omoes libri ueteres consentiunt: uerumtamen, quia Diligens, & Diligeodus, non admodum diuersa suot; scripsi olim, nihil tamen affirmans, magis mihi placere Diligens, quam Diligendus: ut mentio fiat in officio Diligentiae potius, quam amoris, ex consuetudine Ciceronis: quam si quis contemnit eũ a me dissentire nec miror, nec moleste fero. Ciceronis haec sunt, pro Plancio: In omni officio diligẽtissimus. Pro Caelio: Viro omnis officij diligentissimo. Pro Cluentio: In omnibus officijs retineodis diligentior esse nemo potest. C. AVIANVM] ep. 27. miror a oonoullis, Auiaoium, legi: cum tamen initio epistolae, M. Aemilius Auianus, legant. cur autem liberti nomen a patroni nomioe dissentiat? MOLESTISSIMIS *temporibus*] cum exsularet, a Clodio pulsus. EVM *Hammonium*] fortasse abundat, Hammoniũ.

Argumentum ep. 22.

T. *Manlium suo, Varronisque Murenae nomine commendat. Eodem anno.*

Cicero S. D. Sulpicio. 22.

T. MANLIVM, *qui negotiatur Thespijs, uehementer diligo. nam & semper me coluit, diligentissimeq. obseruauit; & a studijs nostris non abhorret. accedit eo, quod Varro Murena magnopere eius caussa uult omnia. qui ita existimauit, etsi suis litteris, quibus tibi Manlium commendabat, ualde confideret, tamen mea commendatione aliquid accessionis fore. me quidem cum Manlij familiaritas, tum Varronis studium commonuit, ut ad te quam accuratissime scriberem. Gratissimum igitur mihi feceris, si huic commendationi meae*

tantum

tantum tribueris, quantum cui tribuisti plurimum, id est si T. Manlium quammaxime, quibuscumque rebus honeste, ac pro tua dignitate poteris, iuueris, atque ornaueris. ex ipsius praeterea gratissimis, & humanissimis moribus, confirmo tibi, eum te, quem soles fructum a bonorum uirorum officijs exspectare, esse capturum. Vale.

EXPLANATIO

VARRO *Murena*] Varro Terentiae gentis, Murena Liciniae cognomen. hic igitur uel ex Terētia in Liciniam, uel, quod magis arbitror, ex Licinia in Terentiā adoptatus, nouum cognomen accepit, uetere cōseruato: ut Pompeij Magni socer Scipio Metellus, adoptatus a Q. Caecilio Metello Pio, cum esset antea Corneliae gētis: ut Varro Lucullus, qui anno Vrbis 680. Consul fuit, accepto Terentiae gētis cognomine, Liciniae retento. Hunc ego Varronē Murenam facile crediderim eius Varronis Murenae pātrem fuisse, qui cum Augusto anno 730. consulatum gessit. Muraena uero scribendum esse, non Murena, cum a μύραινα pisce deducatur, ut alia Romanarum gentium cognomina, licet aduersante lapidū antiquorum auctoritate, libenter existimauerim. QVIBVSCVMQVE *rebus honeste, ac pro tua dignitate poteris,*] eodem modo ep. 31. Similiter ep. 32. & ep. 67.

Argumentum ep. 23.

L. *Cossinium libertum commendat.*

Cicero S. D. Sulpicio. 23.

L. COSSINIO, *amico, & tribuli meo, ualde familiariter utor. nam & inter nosmet ipsos uetus usus intercedit: & Atticus noster maiorem etiam mihi cum Cossinio consuetudinem fecit: itaque tota Cossinij domus me diligit, in primisq. libertus eius L. Cossinius Anchialus, homo & patrono, & patroni necessarijs, quo in numero ego sum, probatissimus. hunc tibi ita commendo, ut si meus libertus esset, eodemq. apud me loco esset, quo & est apud patronum suum, maiore studio commendare non possem. quare pergratum mihi feceris, si eum in amicitiam tuam receperis. atque eum, quod sine molestia tua fiat, si qua in re opus ei fuerit, iuueris. id & mihi uehementer gratum erit, & tibi postea iucundum. hominem enim summa probitate, humanitate, obseruantiaq. cognosces. Vale.*

Argumentum ep. 24.

P*Rimum agit gratias Sulpicio, quod se totum Lysoni remisisset: deinde rogat, ut eundem omnibus officijs, omniq. liberalitate complectatur. Eodem anno.*

Cicero S. D. Sulpicio. 24.

CVM antea capiebam ex officio meo uoluptatem; quod memineram, quam tibi diligenter Lysonem, hospitem, & familiarem meum, commendassem: tum uero, postea quam ex litteris eius cognoui, tibi eum falso suspectum fuisse, uehementissime laetatus sum, me tam diligentem in eo commendando fuisse. ita enim scripsit ad me, sibi meam commendationem maximo adiumento fuisse; quod ad te delatum diceret, sese contra dignitatem tuam Romae de te loqui solitum esse. de quo etsi pro tua facilitate, & humanitate purgatum se tibi scribit esse; tamen primum, ut debeo, tibi maximas gratias ago, cum tantum litterae meae potuerunt, ut, ijs lectis, omnem offensionem suspicionis, quam habueras de Lysone, deponeres: deinde, credas mihi affirmanti, uelim, me hoc non pro Lysone magis, quam pro omnibus, scribere; hominem esse neminem, qui umquam mentionem tui sine tua summa laude fecerit. Lyso uero cum mecum prope quotidie esset, unaq. uiueret; non solum quia me libenter audire arbitrabatur, sed quia libentius ipse loquebatur, omnia mihi tua & facta, & dicta laudabat. quapropter, etsi a te ita tractatur, ut iam non desideret commendationem meam; unisq. se litteris meis omnia consecutum putet: tamen a te peto maiorem in modum, ut eum etiam atque etiam tuis officijs, liberalitate complectare, scriberem ad te, qualis uir esset, ut superioribus litteris feceram: nisi eum iam per se ipsum tibi satis esse notum arbitrarer. Vale.

EXPLANATIO

VNIS. LITTERIS] ep. 19. TVIS *officijs, liberalitate complectare.*] omisit copulam, ut ep. 28. Homini gratissimo, iucundissimo. & lib. III. ep. 8. 10. 12. lib. V. ep. 17. lib. VII. ep. 5. lib. IX. ep. 6. lib. IX. ep. 1. item alibi saepe.

Argumentum ep. 25.

Hagesaretum breuiter, sed accurate commendat.

Cicero S. D. Sulpicio. 25.

HAGESARETVS *Larisaeus, magnis meis beneficijs ornatus in consulatu meo, memor, & gratus fuit, meq. postea diligentissime coluit. eum tibi magnopere commendo, ut & hospitem, & familiarem meum, & gratum hominem, & uirum bonum, & principem ciuitatis suae, & tua necessitudine dignissimum. pergratum mihi feceris, si dederis operam, ut is intelligat hanc meam commendationem magnum apud te pondus habuisse. Vale.*

Argumentum ep. 26.

Commendat Mescinij Achaica negotia. Eodem anno.

Cicero S. D. Sulpicio. 26.

L. MESCINIVS *ea mecum necessitudine coniunctus est, quod mihi quaestor fuit: sed hanc caussam, quam ego, ut a maioribus accepi, semper grauem duxi, fecit uirtute, & humanitate sua iustiorē. itaque eo sic utor, ut nec familiarius ullo, nec libentius. is quamquam confidere uidebatur, & sua caussa, quae honeste posses, libenter esse facturum; magnum tamen esse sperauit apud te meas quoque litteras. id cum ipse ita iudicabat; tū pro familiari consuetudine saepe ex me audierat, quam suauis esset inter nos, & quanta coniunctio. Peto igitur a te, tanto scilicet studio, quanto intelligis debere me petere pro homine tam mihi necessario, & tā familiari, ut eius negotia, quae sunt in Achaia, ex eo quod heres est M. Mindio, fratri suo, qui Elide negotiatus est, explices, & expedias tum iure, & potestate, quam habes, tum etiam auctoritate, & consilio tuo. sic enim praescripsimus ijs, quibus ea negotia mandauimus, ut omnibus in rebus, quae in aliquam controuersiam uocarentur, te arbitro &, quod commodo tuo fieri posset, te disceptatore uterentur. id ut honoris mei caussa suscipias, uehementer te etiā atque etiam rogo. Illud praeterea, si non alienum tua dignitate putabis esse, feceris mihi pergratum; si qui difficiliores erunt, ut rem sine controuersia cōfici nolint, si eos, quando cum senatore res est, Romam reieceris. quod quo minore dubitatione facere possis, litteras ad te a M. Lepido consule, non quae tē aliquid iuberent, (neque enim id tuae dignitatis esse arbitrabamur) sed quodā modo quasi commendaticias sumpsimus. Scriberem, quam id beneficium bene apud Mescinium positurus esses; nisi & te scire confiderem, & mihi peterem. sic enim uelim existimes, non minus me de illius re laborare, quam ipsum de sua. sed cum illum studeo quamfacillime ad suum peruenire; tum illud laboro, ut non minimum hac mea commendatione se consecutum arbitretur.*

EXPLANATIO

QVAESTOR *fuit:*] in Cilicia. ep. 20. 21. lib. v. & 6. lib. xvi. GRAVEM *duxi,*] ep. 10. LIBENTER *te esse facturum:*] ab omnibus antiquis libris, uno excepto, abest Te: nec sane necessarium uidetur. MEAS *quoque litteras.*] etsi neque numerus, neque genus loquendi admodum mihi satisfacit: quid enim est, Meae litterae magnum sunt apud te? consensus tamen facit ueterum librorū, ut acquiescam. in uulgatis legebatur, Meas quoque litteras pondus habituras: apte: sed antiquitatis, ut arbitror, nullo testimonio. M. MINDIO,] ep. 20. lib. v. ELIDE] in qua urbe delubrum Iouis Olympij, fuit. Plinius lib. iv. cap. 5. QVOD *commodo tuo fieri posset,*] quod sine molestia tua fiat, ep. 23. & ep. seq. Quod commodo tuo fiat. DISCEPTATORE] rei, quae in controuersiam uocatur, moderatore. In Partitionibus hoc uerbum Cicero ipse interpretatur: Aut auscultator est modo, qui audit, aut disceptator, idest rei, sententiaeq. moderator. Eo usus est Asinius cuius haec recitat Quinctil. l. ix. c. ultimo si, Caesar, ex omnibus mortalibus, qui sint, ac fuerint, posset huic caussae disceptator legi, non quisquam te potius optandus nobis fuit. ALIENVM *tua dignitate*] sic locutus ep. 14. lib. ix.

Argumentum ep. 27.

Gratias agit Sulpicio, quod Aemilium Auianum liberaliter, honorificeq. tractasset: eundemq. rursus commendat. Laudat in extremo Seruium filium. Eodem anno.

Cicero S. D. Sulpicio. 27.

Licet eodem exemplo saepius tibi huius generis litteras mittam, cum gratias agam, quod meas commendationes tam diligenter obserues: quod feci in aliis, & faciam, ut uideo, saepius: sed tamen non parcam operae; &, ut uos soletis in formulis, sic ego in epistolis de eadem re alio modo. C. Auianus igitur Hammonius incredibiles mihi gratias per litteras egit, & suo, & Aemilii Auiani, patroni sui, nomine, nec liberalius, nec honorificentius potuisse tractari nec se praesentem, nec rem familiarem absentis patroni sui. id mihi cum iucundum est eorum caussa; quos ego tibi, summa necessitudine, & summa coniunctione adductus, commendaueram; quod M. Aemilius unus est ex meis familiarissimis, atque intimis maxime necessarius, homo & magnis meis beneficiis deuinctus, & prope omnium, qui mihi aliquid debere uidentur, gratissimus; tum multo iucundius, te esse in me tali uoluntate, ut plus prosis amicis meis, quam ego praesens fortasse prodessem: credo, quod magis ego dubitarem, quid illorum caussa facerem, quam tu, quid mea. sed hoc non dubito quin existimes mihi esse gratum: illud te rogo, ut illos quoque gratos homines esse putes: quod ita esse tibi promitto, atque confirmo. quare uelim, quicquid habent negotii, des operam, quod commodo tuo fiat, ut te obtinente Achaiam, conficiant. Ego cum tuo Seruio iucundissime, coniunctissimeq. uiuo; magnamque cum ex ingenio eius, singulariq. studio, tum ex uirtute, & probitate uoluptatem capio. Vale.

EXPLANATIO

NON *parcam operae;*] commendare non desinam. VT, VOS *soletis in formulis,*] sic plane in antiquo Fuluii Vrsini libro, & recte: alii duo, Vt soletis in formulis: reliqui mendose, Vt uoletis in formulis. Notae sunt iurisconsultorum formulae. COMMENDAVERAM;] ep. 21. CVM *tuo Seruio*] ep. 3. lib. IV. VIRTVTE, *& probitate*] hic, & ep. sequenti, & 4. lib. IV. & 5. lib. VI. uirtus non pro doctrina, sed pro quadam praestantia sumitur.

Argumentum ep. 28.

Agit gratias de Mescinio humanissime tractato: rogatq. ut sua in eum beneficia quibus possit rebus, augeat. Commendat etiam Lacedaemonios: si modo una est epistola: quod non arbitror. Eodem anno.

Cicero S. D. Sulpicio. 28.

Etsi libenter petere a te soleo, si quid opus est meorum cuipiam: tamen multo libentius gratias tibi ago, cum fecisti aliquid commendatione mea: quod semper facis. incredibile est enim, quas mihi gratias omnes agant, etiam mediocriter a me tibi commendati: quae mihi omnia grata, sed de L. Mescinio gratissimum. sic enim est mecum locutus, te, ut meas litteras legeris, statim procuratoribus suis pollicitum esse omnia, multo uero plura, & maiora fecisse. Id igitur (puto enim etiam atque etiam mihi dicendum esse) uelim existimes, mihi te fecisse gratissimum. quod quidem hoc uehementius laetor, quod ex ipso Mescinio te uideo magnam capturum uoluptatem. est enim in eo cum uirtus, & probitas, & summum officium, summaq. obseruantia; tum studia illa nostra, quibus antea delectabamur, nunc etiam uiuimus. Quod reliquum est, uelim augeas tua in eum beneficia omnibus rebus, quae te erunt dignae: sed duo, quae te nominatim rogo: primum, ut, si quid satisdandum erit, amplius eo nomine non peti, cures, ut satis detur fide mea: deinde, cum fere consistat hereditas in iis rebus, quas auertit Oppia, quae uxor Mindii fuit, adiuues, measq. rationem, quemadmodum ea mulier Romam perducatur. quod si putarit illa fore; ut opinio nostra est, negotium conficiemus. hoc ut assequamur, te uehementer etiam atque etiam rogo. Illud, quod supra scripsi, id tibi confirmo, in meq. recipio; te ea, quae fecisti Mescinii caussa, quaeq. feceris, ita bene collocaturum, ut ipse iudices, homini te gratissimo, iucundissimo benigne fecisse. uolo enim ad id, quod mea caussa fecisti, hoc etiam accedere. Nec Lacedemonios dubitare arbitror, quin ipsi sua, maiorumq. suorum auctoritate satis commendati sint fidei, & iustitiae tuae: & ego, qui te optime nouissem, non dubitaui, quin tibi notissima, & iura, & merita populorum essent. itaque, cum a me peteret Philippus Lacedaemonius, ut tibi ciuitatem commendarem; etsi memineram me ei ciuitati omnia debere; tamen respondi, commendatione Lacedaemonios apud te non egere. itaque sic uelim existimes, me omnes Achaiae ciuitates arbitrari, pro horum temporum perturbatione, felices, quod tu iis praesis; eundemq. me ita iudicare, te, quod unus optime nosses non nostra solum, sed etiam Graeciae monumenta omnia, tua sponte amicum Lacedaemoniis & esse, & fore. Quare tantum a te peto, ut, cum ea facies Lacedaemoniorum caussa, quae tua fides, amplitudo, iustitia postulat; his, si tibi uidebitur, significes, te non moleste ferre, quod intelligas,

telligas, ea, quae facias, mihi quoque grata esse. pertinet enim ad officium meum, eos existimare, curae mibi suas res esse. hoc te uehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

EXPLANATIO

LIBENTER] spe impetrandi. VIRTVS, *& probitas,*] ep.27. STVDIA *illa nostra,*] philosophiae: ut patet sequentibus uerbis. QVIBVS *antea delectabamur, nunc etiam niuimus.*] ep.2.lib.xi. Stet nobis illud, una uiuere in studiis oostris, a quibus antea delectationem modo petebamus, ounc uero etiam salutem, uide ep.3.lib.iv.ep.13.lib.v.ep.12.lib.vi.ep.3.lib.ix. copiam enim auget locorum similitudo. QVAE *te erunt dignae:*] quas tua fides, amplitudo, iustitia postulat: ep.28. Quibus rebus honeste, ac pro tua dignitate poteris: ep.22. Quantum tua dignitas, fidesq. patietur. 32. DVO, *quae te nominatim rogo:*] duo quidem te, in omnibus fere oeteribus libris. quod placet. AMPLIVS *eo nomine non peti,*] neminem eo nomine io posterom esse petiturum, neque Mescinium, neque alium quemquam. NEGOTIVM *conficiemus.*] ad aequas enim condiciones, idest ad ea, quae auertit, restituenda, si putabit sibi Romam esse ueniendom, facile adducetur. ILLVD, *quod supra scripsi, id tibi confirmo,*] Id, non abundat, sed additum confirmationis gratia. ep. 57. Illud, quod tecum, & coram, & per litteras diligentissime egi, id & nunc etiam atque etiam rogo. Et lib.vii.ep.26 Lex sumptuaria, quae oidetur λιτότητα attulisse, ea mihi fraodi fuit. Et pro Coelio: Illud tempus aetatis quod ipsum sua sponte infirmum, aliorum libidine infestum est, id hoc loco defendo. Plautus in Pseud. Tibicinã illã, tuus quã gnatus deperit, eã circumducam lepide. Varro lib.iii. de re rust. Thebae, quae ante cataclysmon Ogygi conditae dicuntor, eae tamẽ circiter duo millia anoorum, & censũ sunt. Duo uerba, Tibi cõfirmo, sumpsimus ex antiquis libris: quod ideo testificamur, quia, locum ex ingenio suppletum, alii crediderunt, hoc argumẽto ducti, quod in suo uetere libro deesse aliquid cernerent. GRATISSIMO, *iucundissimo*] omissa copula, ut ep.24. officiis, liberalitate complectare. NEC] sequitur, Et, ut ep.1.lib.x. Nec miror, & gaudeo, Opioor autẽ hoc esse prioeipium alterius epistolae. QVI *te optime nouissem,*] paullo post 1 Quod unus optime nosses non nostra solom, sed etiam Graeciae monumenta omnia. ET IVRA, *& merita populorum*]. iura, quae illis tueri, non imminuere, debemus: merita, erga populum R. quibus commendati nobis esse debent. PRO *horum temporum perturbatione,*] quantum licet per haec tempora, quibus plane felix esse nemo potest. Pro malis temporum, ep.2.lib.vi. Vt in tantis malis ep.2.lib.xii. MONVMENTA] ueteres historias. TVA *sponte*] propter antiquam Lacedaemoniorum nobilitatem: principes enim Graeciae fuerunt. TE *non moleste ferre,*] tibi non ingratum esse. PERTINET *ad officium meum,*] cum illis omnia debeam.

Argumentum ep. 29.

CApitonem diligentissime commendat pro hereditate Antistij. Eodem anno.

M. Cicero S. D. L. Planco. 29.

NON dubito, quin scias, in ijs necessarijs, qui tibi a patre relicti sunt, me tibi esse uel coniunctissimum, non ijs modo caussis, quae speciem habent magnae coniunctionis, sed ijs etiam, quae familiaritate, & consuetudine tenentur; quam scis mihi iucundissimã cum patre tuo, & summam fuisse. ab his initijs noster in te amor profectus, auxit paternam necessitudinem, & eo magis, quod intellexi, ut primum per aetatem iudicium facere potueris quanti quisque tibi faciendus esset, me a te in primis coeptum esse obseruari, coli, diligi. accedebat nõ mediocre uinculum cum studiorum, quod ipsum est per se graue, tum eorum studiorum, earũq. artium, quae per se ipsae eos, qui uoluntate eadem sunt, etiam familiaritate deuinciunt. Exspectare te arbitror, haec tam longe repetita principia quo spectent. id primũ ergo habeto, non sine magna, iustaq. caussa hanc a me commemorationem esse factam. C. Ateio Capitone utor familiarissime. notae tibi sunt uarietates meorum temporum. in omni genere & honorum, & laborum meorum & animus, & opera, & auctoritas, & gratia, etiam res familiaris C. Capitonis praesto fuit, & paruit & temporibus, & fortunae meae. huius propinquus fuit T. Antistius. qui cum sorte quaestor Macedoniam obtineret; neque ei successum esset: Pompeius in eam prouinciam cum exercitu uenit. facere Antistius nihil potuit. nam si potuisset; nihil ei fuisset antiquius, quam ad Capitonem, quem ut parentem diligebat, reuerti; praesertim cum sciret, quanti is Caesarem faceret, semperq. fecisset: sed oppressus, tantum attigit negotij, quantum recusare non potuit. cum signaretur argentum Apolloniae, non possum dicere eum praefuisse, neque possum negare eum affuisse, sed non plus duobus, aut tribus mensibus. deinde absuit a castris: fugit omne negotium. hoc mihi, ut testi, uelim credas. meam enim ille maestitiam in illo bello uidebat: mecum omnia communicabat. itaque abdidit se in intimam Macedoniam, quo potuit longissime a castris; non modo ut nõ praeesset ulli negotio, sed etiã ut ne interesset quidem. is post proelium se ad hominem necessarium A. Plancium in Bubyniam contulit. ibi eum Caesar cum uidisset; nihil asperè

nihil

nihil acerbe dixit; Romam iussit uenire. ille in morbum continuo incidit, ex quo non conualuit. aeger Corcyram uenit: ibi est mortuus. testamento, quod Romae Paullo, & Marcello cos. fecerat, heres ex parte dimidia, & tertia est Capito. in sextante sunt ij, quorum pars sine ulla cuiusquam querella publica potest esse. ea est ad H-S XXX: sed de hoc Caesar uiderit. Te, mi Plance, pro paterna necessitudine, pro nostro amore, pro studijs, & omni cursu nostro totius uitae simillimo, rogo, & a te ita peto, ut maiore cura, maiore studio non possim; ut hanc rem suscipias, meam putes; enitare, contendas, efficias, ut mea commendatione, tuo studio, Caesaris beneficio hereditatem propinqui sui C. Capito obtineat. omnia, quae potui in hac summa gratia tua, ac potentia a te impetrare, si petiuissem, ultro te ad me detulisse putabo, si hanc rem impetrauero. Illud fore tibi adiumento spero; cuius ipse Caesar optimus esse iudex potest: semper Caesarem Capito & dilexit, & coluit. sed ipse huius rei testis est. noui hominis memoriam. itaque te nihil doceo: tantum tibi sumito pro Capitone apud Caesarem, quantum ipsum meminisse senties. ego, quod in me ipso experiri potui, ad te deferam: in eo quantum sit ponderis, tu uidebis. quam partem in rep. caussamq. defenderim; per quos homines, ordinesq. steterim; quibusq. munitus fuerim; non ignoras. hoc mihi uelim credas: si quid fecerim hoc ipso in bello minus ex Caesaris uoluntate; quod intellexerim scire ipsum Caesarem; me inuitissimum fecisse: id feci aliorum consilio, hortatu, auctoritate: quod fuerim moderatior, temperatiorque, quam in ea parte quisquam; id me fecisse maxime auctoritate Capitonis. cuius similes si reliquos necessarios habuissem, reip. fortasse non nihil, mihi certe plurimum profuissem. Hanc rem mi Plance si effeceris; meam de tua erga me beneuolentia spem confirmaueris; ipsumq. Capitonem, gratissimum, officiosissimum, optimum uirum, ad tuam necessitudinem tuo summo beneficio adiunxeris. Vale.

EXPLANATIO

PLANCO] cum Caesare in Africa contra Scipionem, & Iubam regem pugnante. Hic est, ad quem sunt epistolae lib. x. QVI *tibi a patre relicti sunt*,] uide ep. 3. & 4. lib. x. VARIETATES *meorum temporum*.] exsulium suum significat. HONORVM, *& laborum meorum*,] uide ep. 4. & lib. xv. ep. 8. 9. PARVIT *& temporibus, & fortunae meae*.] similiter pro Deiotaro: Teq. Alexandrinum bellum gerente, utilitatibus tuis paruit. SORTE] quaestores quoque prouincias sortiebantur. ep. ult. lib. 2. pro Murena, Suetonius in Claudio. OPPRESSVS] subito Pompeij aduentu quasi captus. CVM *signaretur argentum*,] iussu Pompeij. AFFVISSE,] in quo Caesaris animum offendit. A CASTRIS] Pompeij. NON *modo ut non praeesset ulli negotio, sed etiam ut ne interesset quidem*.] contra, ep. 6. lib. 1. Omnibus negotijs non interfuit solum, sed praefuit. POST *praelium*] Pharsalicum, quo uictus Pompeius Aegyptum petijt. A. PLANCIVM]. qui Bithyniae praeerat, Caesaris partium fautor, & adiutor. EX *parte dimidia, & tertia*.] tota hereditas nomine assis uocatur, partes autem hereditatis partibus assis. diuiditur in unciam, sextantem, quadrantem, trientem, quincuncem, semissem, septuncem, bessem, dodrantem, dextantem, deuncem; Pars igitur hereditatis dimidia, & tertia, si ab assis partibus uocetur, erit, semis, & triens, uel, unico uocabulo, dextans. quamquam neque dextantem, neque deuncem, neque quincuncem, septuncem, bessem, pro partibus hereditatis usurpari a ueteribus uideo, sed tantum haec, unciam, sextantem, quadrantem, trientem, semissem, dodrantem, assem. PVBLICA *posse esse*.] Antistij bona, ut Pompeiani, publica esse, uictore Caesare, debebant. partem Capitoni relictam Cicero conseruare conatur, adiutore Planco. reliquum sextantem, ait, posse Caesarem capere, nulla cuiusquam querella, fortasse quod ij, quibus sexta hereditatis pars legata fuerat, Pompeianarum partium fuissent: cum capito abstinuisset omnino ab armis, Caesaremq. potius, quam Pompeium, dilexisset. H-S XXX.] non, sestertium triginta millia (nam parua pecunia fuisset, scutati nostrates nongenti) sed, sestertium tricies, idest, scutatorum nonaginta millia: de qua summa iure subiungit: sed de hoc Caesar uiderit. CAESAR *uiderit*.] ad quem sextans ille, Pompeianis ab Antistio relictus, uidetur iure belli pertinere. POTENTIA] apud Caesarem. CVIVS] neutro genere, haud satis usitate. IPSVM *meminisse*,] de Capitonis erga illum amore, & obseruantia. IN *me ipso expediri*] quanti Caesarem fecerit capito, in me ipso sum expertus. quod enim fuerim moderatior, ac temperatior in ciuili bello, quam quisquam Pompeianus; id auctore Capitone potissimum feci. AD *te deferam*:] conferam ad arbitrium tuum: ut ipse iudices, id quanti sit. Deferre aliquid ad aliquem, est illius arbitrio committere. nam ep. 9. lib. 1. cum dixisset: Istam partem uitae, consuetudinisq. nostrae totam ad te defero: subiunxit: Quantum litteris, quantum studijs consequi poterimus, id omne ad arbitrium tuum libentissime conferemus. QVIBVSQ. *munitus fuerim*;] hunc locum uacare mendo, persuaderi mihi uix potest. antiquus liber unus, Quibus & munitus: alius, Quibusq. monitus: reliqui omnes, Quibusq. munitus fuerim. mihi placeret, Quibusq. inimicus fuerim. Vt in eo Pompeiani significentur, Per quos homines, ordinesq. steterim Caesariani in hoc, Quibusq. inimicus fuerim. QVOD *intellexerim scire ipsum Caesarem*;] hoc refer non ad superiora, sed ad ea, quae sequuntur, ALIORVM *consilio*;] culpam suam aliorum culpa tegit. AVCTORITATE *Capitonis*.] auctore Capitone. suasit enim, ut, quam minimum possem, Caesarem offenderem. Sane Cicero, sumptis armis, nullam belli partem attigit in Italia: Pharsalico autem proelio non interfuit. REIP. *fortasse non nihil*,] quia mansissem in Italia, & quasi medius inter utramque partem agere de pace potuissem. MIHI *certe plurimum*,] non enim ad Pompeium in Graeciam nauigassem: quod feci dissua-

fuerit,& ius Latij differat a iure Italico : quod argumentum uir excellentis doctrinae Carolus Sigonius tribus libris plenissime tractauit : saepe tamen & Liuius,& alij,cum Italos omnes una cum Latin significare uellent,socij Latini nominis,aut socij Latini,dixere. cuius generis exempla multa non afferam,uno contentus ero.Liuius enim lib.ix. cum dixisset : In omni defectione sociorum Latini nominis,urbano prope delectu decem scribebantur legiones : infra,qui essent socij Latini nominis, ostendit his uerbis:Latium omne,cum Sabinis,& Vulscis,& Aequis,& omni Campania,& parte Vmbriae,Etruriaeq.& Picentibus,& Marsis,Pelignisq. ac Vestinis,atque Apulis,adiunctaq. omnis ora Graecorum inferi maris a Thurijs Neapolim,& Cumas,& inde Antio,atque Ostia Samnites: ET EST *hodie in bonis :* } argumentum,cur nullam sit habiturus de ea hereditate controuersiam : quia nemo prohibuit, quo minus eam adiret. cum facilius esset,excludere,quam de possessione deijcere. Esse in bonis,esse in possessione bonorum,bona possidere,& idem sunt, & aeque Tulliana. VIRVM *optimum* } dignum igitur amore tuo. MIHIQ. *familiarissimum*, } quo potes intelligere, quantum eius caussa cupiam. HIS ST. STVDIIS *litterarum,doctrinaeq. praeditum,quibus ego maxime delector.* } utrum philosophiae studia significat, an eloquentiae ? hominem Siculum ab eloquentia laudari uix arbitror: de philosophia potius adducor,ut credam : cum praesertim eam Cicero,oppressa rep. maxime coluerit.

Argumentum ep.31.

FLauium, Pisonis,generi sui, cum uiueret,pernecessarium, commendat. Eodem anno.

Cicero S. D. Acilio procos. 31.

C. FLAVIO, *honesto, & ornato equite Romano utor ualde familiariter. fuit enim generi mei C. Pisonis pernecessarius ; meq. diligentissime obseruat & ipse,et L.Flauius,frater eius. quapropter uelim,honoris mei caussa,quibus rebus honeste,& pro tua dignitate poteris,quam honorificentissime,& quam liberalissime C. Flauium tractes ,id mihi sic erit gratum,ut gratius esse nihil possit,sed praeterea tibi affirmo,neque id ambitione adductus facio,sed tum familiaritate,& necessitudine,tum etiam ueritate; te ex C.Flauij officio,et obseruantia, & praeterea splendore, atque inter suos gratia magnam uoluptatem esse capturum. Vale.*

EXPLANATIO

HONESTO, *& ornato* } cum dicit,ornato, ipsum laudat : cum,Honesto,genus. C. PISONIS } Calphurniae gentis. ep.2.ad Att.lib.1. Tulliolam C.Pisoni L.Frugi despondimus. Hic primus fuit Ciceronis gener : alter Crassipes,qui nominatur ep.7.lib.1.& ep.5.lib.2. ad Q. fr. tertius Dolabella, de quo ep.16.lib.2.ep.12.lib.III. ep.9.& 12.lib.IX. & alibi.

Argumentum ep.32.

Commendat hospites suos, Archagathum,& Philonem. Eodem anno.

Cicero S. D. Acilio procos. 32.

IN *Alesina ciuitate, tam lauta,quam nobili, coniunctissimos habeo & hospitio, & familiaritate M. & C. Clodios,Archagathum,& Philonem. sed uereor, ne, quia complures tibi praecipue commendo, exaequare uidear ambitione quadam commendationes meas. quam quam a te quidem cumulate satisfit & mihi, & meis omnibus. sed uelim sic existimes,hanc familiam,& hos mihi maxime esse coniunctos uetustate,officijs, beneuolentia. quamobrem peto a te maiorem in modum, ut his omnibus in rebus,quantum tua dignitas, fidesq. patietur, commodes. id si feceris,erit mihi uehementissime gratum. Vale.*

EXPLANATIO

LAVTA, } eleganti,& omnibus rebus ornata, qualis hodie Florentia. ARCHAGATHVM, *& Philonem.* } M. Clodium Archagathum, C. Clodium Philonem. horum cognomina Graeca sunt praenomina uero, & nomina Romana. primum enim Siculi cum essent ciuitatis Romanae ius adepti, simul appellationem susceperunt,uetere nomine retento,more libertorum. Sic,L.Manlius Sosis,ep.30. AMBITIONE *quadam* } ut ostendam ijs,quos tibi praecipue commendo,me apud te ualere plurimum. VETVSTATE, } uetusta notitia. ep.15. lib.V.ep.10.lib.X.ep.16.lib.XI.

Argumentum ep.33.

Nasonis libertos, & negotia commendat. Eodem anno.

Cicero S. D. Acilio procos. 33.

CN. *Otacilio Nasone utor familiarissime, ita prorsus, ut illius ordinis nullo familiarius. nam & humanitate eius, & probitate in consuetudine quotidiana magnopere delector. nihil iam opus est exspectare te, quibus eum uerbis tibi commendem, quo sic utar, ut scripsi, habet is in prouincia tua negotia; quae procurant liberti Hilarius, Antigonus, Demostratus; quos tibi, negotiaq. omnia Nasonis non secus commendo, ac si mea essent. gratissimum mihi feceris, si intellexero hanc commendationem magnum apud te pondus habuisse. Vale.*

EXPLANATIO

ITA PRORSUS, ☞ uide ep.13. ILLIUS *ordinis* ☞ non hic senatorius, aut equestris ordo significatur, sed condicio quaedam. ut enim diuersa hominum genera, sic diuersi ordines. ep.2.lib.1. Cum eius familiares omniū ordinum uideo. Et lib.III.off. Qui esset, ut argentarius, apud omnes homines gratiosus. Et de Amic. Numquam se ille Philo, nūquam Rupilio, anteposuit, numquam inferioris ordinis amicis.

Argumentum ep.34.

Commendat Lysonem, hospitem suum. Eodem anno

Cicero S. D. Acilio procos. 34.

AVITUM *mihi hospitium est cum Lysone, Lysonis filio, Lilybaetano; ualdeq. ab eo obseruor; cognouiq. dignum & patre, & auo; est enim nobilissima familia. quapropter commendo tibi maiorem in modum rem, domumq. eius: magnoq. opere abs te peto, cures, ut is intelligat, meam commendationem maximo sibi apud te & adiumento, & ornamento fuisse. Vale.*

EXPLANATIO

DOMUMQ. *eius:* ☞ domesticos eius. ep.38.

Argumentum ep.32.

Commendat hospitem, & familiarem suum, Philoxenum. Eodem anno.

Cicero S. D. Acilio procos. 35.

C. AVIANUS *Philoxenus antiquus est hospes meus, &, praeter hospitium, ualde etiam familiaris: quem Caesar, meo beneficio, in Nouocomenses retulit. nomen autem Auiani consecutus est, quod homine nullo plus est usus, quam Flacco Auiano, meo, quemadmodum te scire arbitror, familiarissimo. quae ego omnia collegi, ut intelligeres, non uulgarem esse commendationem hanc meam. peto igitur abs te, ut omnibus rebus, quod sine molestia tua facere possis, ei commodes, habeasq. in numero tuorum; perficiasque, ut intelligat has litteras meas magno sibi usui fuisse. erit id mihi maiorem in modum gratum. Vale.*

EXPLANATIO

MEO *beneficio,* ☞ me rogante. IN. NOVO *Comenses retulit.* ☞ in eos, quos Nouum comum deductos in primo consulatu ciuitate donauit. ij fuere quinque millia, & Graeci maxime illustres quia genti. Philoxenus autem Graecus, quia Siculus. Suetonius, & Strabo. postea uero dictator idem Caesar

sar transpadanos omnes, ut ait Dio, ciuitate donauit. NOMEN *Auiani*] immo & praenomen. uide ep. 79. HOMINE *nullo plus est usus*,] Est usus, dixit, quia perierat Auianus Flaccus.

Argumentum ep. 36.

COmmendat Demetrium Megam in iure ciuitatis, omnibusq. in rebus.

Cicero S. D. Acilio procos. 36.

CVM Demetrio Mega mihi uetustum hospitium est, familiaritas autem tanta, quanta cum Siculo nullo. ei Dolabella, rogatu meo, ciuitatem a Caesare impetrauit: qua in re ego interfui: itaque nũc P. Cornelius uocatur. cumque, propter quosdam sordidos homines, qui Caesaris beneficia uendebant, tabulam, in qua nomina ciuitate donatorum incisa essent, reuelli iussisset; eidẽ Dolabellae, me audiente, Caesar dixit, nihil esse, quod de Mega uereretur; beneficium suum in eo manere. Hoc te scire uolui, ut eum in ciuium Romanorum numero haberes. ceterisq. in rebus tibi eum ita commendo, ut maiore studio neminem commendarim. gratissimum mihi feceris, si eum ita tractaris, ut intelligat meam commendationem, magno sibi ornamento fuisse. Vale.

EXPLANATIO

DOLABELLA,] P. Cornelius Dolabella, qui gener fuerat Ciceronis. nã diuortiũ fecit post pugnã Pharsalicam. P. CORNELIVS *uocatur*.] assumpto praenomine, & nomine Dolabellae, cuius beneficio ciuitatem impetrauerat. TABVLAM] aeneam, in publico fixam. REVELLI] ne ualeret.

Argumentum ep. 37.

COmmendat Hippiam in liberatione bonorum. Eodem anno.

Cicero S. D. Acilio procos. 37.

HIPPIAM, Philoxeni filium, Calactinum, hospitem, & necessarium meum, tibi commendo maiorem in modum. eius bona, quemadmodum ad me delata res est, publice possidentur alieno nomine, cõtra leges Calactinorum. id si ita est, etiam sine mea commendatione ab aequitate tua res ipsa impetrare debet, ut ei subuenias. quoquo modo autem se res habet; peto a te, ut honoris mei caussa eum expedias; tantumq. ei commodes & in hac re, & in ceteris, quantum tua fides, dignitasq. patietur. id mihi uehementer gratum erit. Vale.

EXPLANATIO

CALACTINVM,] a Calacta, Siciliae urbe. Ptolemaeus. PVBLICE *possidentur*] legem apud Calactinos fuisse crediderim, ne quis uetaret, ne quidquã publice, nisi publico nomine, possideretur. Hippiae autem bona alieno nomine, puta cuiuspiam absentis, uel pupilli, publice possidebantur.

Argumentum ep. 38.

Bruttij negotia, procuratoresq. commendat. Eodem anno.

Cicero S. D. Acilio procos. 38.

L. BRVTTIVS, eques Romanus, adolescẽs omnibus rebus ornatus, in meis familiarissimis est, meq. obseruat diligentissime: cuius cũ patre magna mihi fuit amicitia iam inde a quaestura mea Siciliensi. omnino nunc ipse Bruttius Romae mecum est: sed tamen domũ eius, & rem familiarem, & procuratores tibi sic commendo, ut maiore studio commendare non possim. gratissimum mihi feceris, si curaris, ut intelligat, id quod ei recepi, hanc meam commendationem sibi magno adiumento fuisse.

EXPLANATIO

IAM *inde a quaestura mea Siciliensi*. Siculi igitur erant hi Bruttij, pater, & filius. quaestor in Sicilia fuerat Cicero praetore Sex. Peducaeo, ut ait Pedianus.

Argumentum ep. 39.

COmmendat Titurnium Rufum.

Cicero S. D. Acilio procos. 39.

CVM familia Titurnia necessitudo mihi intercedit vetus: ex qua reliquus est M. Titurnius Rufus: qui mihi omni diligentia, atque officio est tuendus. est igitur in tua potestate, ut ille in me satis sibi praesidij putet esse. quapropter eum tibi commendo maiorem in modum, & abs te peto, efficias, ut is commendationem hanc intelligat sibi magno adiumento fuisse. erit id mihi vehementer gratum.

Argumentum ep. 40.

L. & C. Aurelios fratres commendat. Pompeio Magno, & M. Crasso secundum consulatum gerentibus, uel Domitio, & Appio cos. nam opinor epistolam hanc ad eum Ancharium scriptam esse, qui Macedoniae post Pisonem praefuit, ut Ciceronis oratio declarat. Piso autem, auctore Pediano, e prouincia rediit Pompeio, & Crasso cos.

Cicero S. D. Q. Anchario, Q. F. procos. 40.

L. ET C. Aurelios L. F. quibus & ipsis, & patre eorum, uiro optimo, familiarissime utor commendo tibi maiorem in modum, adolescentes omnibus optimis artibus ornatos, meos pernecessarios, tua amicitia dignissimos. si ulla mea apud te commedatio ualuit, quod scio multas plurimum ualuisse; haec ut ualeat, rogo. quod si eos honorifice, liberaliterq. tractaris: & tibi gratissimos, optimosq. adolescentes adiunxeris; & mihi gratissimum feceris. Vale.

EXPLANATIO

Q. ANCHARIO] tribunus pl. fuerat Caesare, & Bibulo cos. praetor Marcellino, & Philippo. PROCOS.] non gesto tamen consulatu. uide quae diximus ep. 1. QVOD *scio multas plurimum ualuisse*;] notandum, Quod, ita usurpatum, ut ep. ult. ad Att. lib. IX. quo loco genus hoc loquē di probauimus exemplis. L. ET *C. Aurelios*] Orestas, duos enim Aurelios Orestas, superioris tamen aetatis, Cicero nominat in Bruto.

Argumentum ep. 41.

GRatias agit & suo, & Pompeij nomine de Lucceio benignissime tractato: eundemq. denuo commendat. Incerto anno.

Cicero S. D. L. Culleolo. 41.

QVAE fecisti L. Lucceij caussa, scire te plane uolo, te homini gratissimo cōmodasse, & cum ipsi, quae fecisti, pergrata sunt: tum Pompeius, quotiescumque me uidet, (uidet autem saepissime) gratias tibi agit singulares. addo etiam illud, quod tibi iucundissimum esse certo scio, me ipsum, ex tua erga Lucceiū benignitate, maxima uoluptate affici. quod superest, quamquam mihi non est dubium, quin cum antea nostra caussa, nunc iam etiam tuae constantiae gratia mansurus sis in eadem ista liberalitate. tamen abs te uehementer etiam atque etiam peto, ut ea, quae initio ostendisti, deindeq. fecisti, etiam ad exitum augeri, & cumulari

per

per te uelis. id & Lucceio, & Pompeio ualde gratum fo re, teq. apud eos praeclare positurum, confirmo, & spondeo. De rep. deq. his negotijs, cogitationibusq. nostris perscripseram ad te diligenter paucis ante diebus; easq. litteras dederam pueris tuis. Vale.

EXPLANATIO

L. CVLLEOLO] uidetur Culleolus Illyrico praefuisse: quia nominantur in epistola sequenti Bylliones Illyrici populi. quod si ita est, praefuit ante primum Caesaris consulatum. nam Caesari primum consuli Galliae utrinque, & Illyrici administratio mandata est. nec uero post Caesarem Culleolus in Illyricum ire potuit. nam uiuo Pompeio Magno epistolam scriptam esse constat. (VIDAT *autem saepissime*)] non caret elegantia eiusdem uerbi repetitio. ep.53. & ep.2. lib.XII. ep.5. lib.VI. ep.6. lib.X. TVAE *constantiae gratia*] ep.5. & 8. lib.V. eadem constantia nominatur. OSTENDISTI,] te facturum. ep.8. lib.IX. Quamuis quis ostenderit.

Argumentum ep.42.

Eundem Lucceium commendat. Eodem anno.

Cicero S. D. L. Culleolo procos. 42.

L. LVCCEIVS meus, homo omnium gratissimus, mirificas tibi apud me gratias egit, cum diceret, omnia te cumulatissime, & liberalissime procuratoribus suis pollicitū esse. cum oratio tua tam ei grata fuerit, quā gratam rē ipsam existimas fore, cū ut spero, quae pollicitus es, feceris? Omnino ostēderunt Bulliones, sese Lucceio Pompeij arbitratu satisfacturos: sed uehementer opus est nobis, & uoluntatē, & auctoritatē, & imperium tuū accedere. quod ut facias, te etiā atque etiā rogo. illudq. mihi gratissimum est, quod ita sciunt Lucceij procuratores, & ita Lucceius ipse ex litteris tuis, quas ad eum misisti, intellexit; hominis nullius apud te auctoritatem, aut gratiam ualere plus, quam meam. id ut re experiatur, iterum, & saepius te rogo. Vale.

EXPLANATIO

LVCCEIVS *meus*,] summam beneuolentiam, & familiaritatem pronomen indicat. ep.64. Nero meus mirificas apud me tibi gratias egit. ep.12. lib.VII. Indicauit mihi Pansa meus Epicureū te esse factum. Ep.19. lib.XI. Quid ipse agas, quid noster Hirtius, quid Caesar meus. ep.10. lib.XVI. Curio meus illum incitabat. BVLLIONES,] sic omnes libri ueteres, pro Bylliones. interdum tamen Graeca littera, Y, seruatur, ut in Pyrrhus, Phryges: quod Cicero, contra ueterem consuetudinem, probat in libro de perfecto oratore. Populi sunt supra Epidamnū, a Byllide, siue Bullide urbe, quae est in Illyrico. Plinius, Strabo lib.VII. Stephanus. SATISFACTVROS:] pecuniam Lucceio debebant.

Argumentum ep.43.

Oppium Gallio commendat. Incertus annus,

Cicero S. D. Q. Gallio. 43.

ETSI plurimis rebus spero fore, ut perspiciam, quod tamen iam pridem perspicio, me a te amari: tamen nunc ea caussa tibi datur, in qua facile declarare possis tuam erga me beneuolentiam. L. Oppius M. F. Philomeli negotiatur, homo mihi familiaris. eum tibi unice commendo, eoq. magis, quod cū ipsum diligo, tum quod negotia procurat L. Egnatij Rufi; quo ego uno equite Romano familiarissime utor, & qui cum consuetudine quotidiana, tum officijs plurimis, maximisq. mihi coniunctus est. Oppium igitur praesentem ut diligas; Egnatij absentis rem ut tueare; aeque a te peto, ac si mea negotia essent. uelim, memoriae tuae caussa, des litterarum aliquid, quae tibi in prouincia reddantur: sed ita conscribas, ut tum, cum eas leges, facile recordari possis huius meae commendationis diligentiam. hoc te uehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

EXPLANATIO

Q. GALLIO.] fortasse hic est ille Q. Gallius, quem M. Calidius. accusauit de ueneficio, ut est in Bruto. fuerunt autem duo fratres Gallij, M. & Q. & Quinctum accusatū a Calidio defendit Cicero, ut ait Valerius lib.VIII. cap.10. eiusque orationis uerba quaedā recitat ipse Cicero in Bruto, alia Quincti-

Quinctilianus lib. 11x. c. 3. lib. 11. cap. ult. & Nonius, Caesius, Aquila. Is hoc tẽpore cum Philippo, Asiae proconsule, legatus, ut existimo, in prouinciam ibat. uide ep. 45. & 73. EA CAVSSA] uide quae diximus ep. 1. lib. 1. EGNATII *Rufi*] ep. 44. 45. 73. 74. & ad Att.

Argumentum ep. 44.

Eundem Oppium rursus eidem commendat.

Cicero S. D. Gallio. 44.

ETSI ex tuis, & L. Oppij, familiarissimi mei, litteris cognoui, te memorem commendationis meae fuisse, idq. pro tua summa erga me beneuolentia, proq. nostra necessitudine, minime sum admiratus: tamen etiam atque etiam tibi L. Oppium praesentem, & L. Egnatij, mei familiarissimi, absentis negotia commendo. tanta mihi cum eo necessitudo est, familiaritasque; ut si mea res esset, non magis laborarem. quapropter mihi gratissimum feceris, si curaris, ut is intelligat me a te tantum amari, quantum ipse existimo. hoc mihi gratius facere nihil potes. idq. ut facias, uehementer te rogo. Vale.

Argumentum ep. 45.

EGnatij, & seruum Anchialum, & negotia Appuleio commendat. Incertus annus.

Cicero S. D. Appuleio proquaes. 45.

L. EGNATIO uno equite Romano uel familiarissime utor. eius Anchialum seruum, negotiaque, quae habet in Asia, tibi commendo non minore studio, quam si rem meam commendarem. sic enim existimes uelim, mihi cum eo non modo quotidianam consuetudinem summam intercedere, sed etiam officia magna, & mutua nostra inter nos esse. quamobrem etiam atque etiam a te peto, ut cures, ut is intelligat, me ad te satis diligenter scripsisse. nam de tua erga me uoluntate non dubitabat. id ut facias, te etiam atque etiam rogo. Vale.

EXPLANATIO

PROQVES.] Q. Philippi procos. nam utrique Egnatium Cicero commendat. ep. 73. 74.

Argumentum ep. 46.

Nostium coheredem suum commendat.

Cicero S. D. Appuleio proquaes. 46.

L. NOSTIVS Zoilus est coheres meus, heres autem patroni sui. ea re utrumque scripsi, ut & mihi cum illo caussam amicitiae scires esse; & hominem probum existimares, qui patroni iudicio ornatus esset. eum tibi igitur sic commendo, ut unum ex nostra domo ualde mihi gratum erit, si curaris, ut intelligat hanc commendationem sibi apud te magno adiumento fuisse. Vale.

Argumentum ep. 47.

Egnatium, communem amicum, commendat.

Cicero S. D. Silio. 47.

QVID ego tibi commendem eum, quem tu ipse diligis? sed tamen, ut scires eum non a me diligi solum, uerum etiam amari, ob eam rem tibi haec scribo. Omnium tuorum officiorum, quae & multa, & magna

& magna sunt, mihi gratissimum fuerit, si ita tractaris Egnatium, ut sentiat & se a me, & me a te amari. hoc te uehementer etiam atque etiam rogo. Illa nostra scilicet ceciderunt. utamur igitur uulgari consolatione: quid, si hoc melius? sed haec coram. Tu fac, quod facis, ut me ames, teq. amari a me scias. Vale.

EXPLANATIO

QVID *ego tibi commendem eum*, } simile artificium ep. 16. in eo loco: Et tamen, quod negaueram, commendo tibi eum. & ep. 18. Quod modo uerebar, tibi gratias agere, nunc plane ago. & ep. 4. lib. XV. Quod paullo ante me negaram rogaturum, uehementer te rogo. NON *a me diligi solum, uerùm etiam amari*, } ep. 14. lib. IX. Tantum accessit ad amorem, ut mihi nunc denique amare uidear, antea dilexisse. Et ad M. Brutum: Clodius ualde me diligit, uel, ut ἐμφατικώτερον, ualde me amat. ILLA *nostra scilicet ceciderunt*. } Abierunt illa tempora, cum & dignitate, & honoribus, & hominum amplissimorum amicitijs in rep. florebamus. consolemur igitur nos, non exquisita aliqua ratione, sed quo modo solet uulgus: cuius haec fere in aduersis rebus est sententia: Quid, si hoc melius? Cecidit auctoritas principium, in oratione de arusp. resp. Cecidit grauitas optimatum, lib. III. de Leg.

Argumentum ep. 48.

OMnes Cyprios, maximeq. Paphios commendat. in quo est admonitio quaedam, tecta uerbis amorem significantibus; ne quid instituat, quod alij non probent; sed, lege Lentuli obseruata, laudi suae consulat. De anno *epistolae quod affirmem, non habeo.*

Cicero S. D. C. Sextilio Rufo quaes. 48.

OMNES tibi commendo Cyprios, sed magis Paphios: quibus tu quaecumquae commodaris, erũt mihi gratissima. eoq. facio libentius, ut eos tibi commendem, quod & tuae laudi, cuius ego fautor sum, conducere arbitror, cum primus in eam insulam quaestor ueneris, ea te instituere, quae sequantur alij. quae, ut spero facilius consequere, si & P. Lentuli, necessarij tui, legem, & ea, quae a me constituta sunt, sequi uolueris. quam rem tibi confido magnae laudi fore. Vale.

EXPLANATIO

CVM *primus in eam insulam quaestor ueneris*, } antea enim Cyprus regnum fuerat, non prouincia: sed cum in eam lege Clodia M. Cato uenisset; rexq. Ptolemaeus, audito eius aduentu, mortem sibi cõsciuisset; regno publicato, prouincia praetoria facta est, mansitq. ad Strabonis aetatem: ut ipse lib. XV. scriptum reliquit. Nec uero P. Lentuli, qui Cyprum cũ Cilicia primus rexit; ut ex epistola. 7. lib. I. cognoscitur, quaestor fuit hic Sextilius. nam si Lentulus quaestorem suum ad ius dicendum in Cyprum misisset; fecisset idem postea Cicero, qui eandem prouinciam rexit. at ille nõ modo neutrum e quaestoribus suis, (duo enim habuit, Mescinium, & Coelium) sed nec ullum e quattuor legatis misit: Q. Volusium, unum e suis familiaribus, ei muneri praeposuit: quod in ep. 21. lib. V. ad Atticum scripsit. Deinde, si quaestor Lentuli Sextilius fuisset; dixisset potius Cicero, si P. Lentuli, proconsulis tui legem sequi uolueris; quam, si P. Lentuli, necessarij tui. Iam legis Lentuli obseruationẽ cur Sextilij permittat arbitrio? quis crederet quaestorem a sui proconsulis lege in ea iurisdictione, quam idẽ sibi proconsul demandasset, discessurum fuisse? quo animo Lentulus ferret, contra eam legem, quã ipse consul tulisset, ius dicere quaestorẽ suum? Postremo illa uerba, Ea, quae a me cõstituta sunt, satis constat esse dicta de Cicerone Ciliciae proconsule, cuius prouinciae pars Cyprus fuit. Cum igitur post Ciceronem procõsulem scripta sit epistola, suspicari aliquis possit, primo scriptam esse belli ciuilis anno, idest Lentulo, & Marcello cos. antequã Cicero ad Pompeium in Graeciam nauigaret, uiuo P. Lentulo: qui ex Pharsalica pugna fugientem Pompeium secutus, ut lib. III. bel. ci. Caesar scripsit, obijsse paullo post uidetur. nam neque post Pharsalicam pugnam cõmendaticias litteras Cicero, confectus omni miseria, misisset: nec postea quam in Graeciam nauigasset, ardente bello: potius eum scripsisse, cum adhuc in Italia maneret, integra adhuc auctoritate, & apud Caesarem gratia, credibile est. Vt ommittam, quod illa uerba, si P. Lentuli, necessarij tui, legẽ sequi uolueris mihi quidem de uiuo potius Lentulo, quam de mortuo, uidetur esse dicta. Quod si de epistolae tempore non erramus: quaerendum relinquitur, a populo ne, an a proconsule aliquo missus uenerit in Cyprum Sextilius. Vtrumque nego. nã nec imperium quaestori populus dare, nec sine imperio preesse quisquam prouinciae solebat. Proconsul uero post Ciceronem, impedita propter bellum ciuile prouinciarum successione, aliquandiu nemo fuit. Itaque cogimur credere missum esse a Caesare, urbe Roma potito: cum eius uoluntas pro legibus esset, Cicerone nondum in Graeciam ad Pompeium profecto.

Argumentum ep. 49.

Commendat Q. Pompeium.

Cicero S. D. Curio procos. 49.

Q. POMPEIVS *Sex. F. multis, & ueteribus caussis necessitudinis mihi coniunctus est. is cum antea meis commendationibus & rem, & gratiam, & auctoritatem suam tueri consueuerit, nunc pro fecto, te prouinciam obtinente, meis litteris assequi debet, ut nemini se intelligat commendatiorem umquam fuisse. quamobrem a te maiorem in modum peto, ut, cum omnes meos aeque ac tuos obseruare pro nostra necessitudine debeas, hunc in primis ita in tuam fidem recipias, ut ipse intelligat, nullam rem sibi maiori usui, aut ornamento, quam meam commendationem, esse potuisse. Vale.*

Argumentum ep. 50.

PEtit, ut M'. Curium ab omni incommodo, detrimento, molestia sincerum, integrumq. conseruet. C. Caesare V. & Antonio cos.

Cicero S. D. Aucto procos. 50.

SVMPSI *hoc mihi pro tua in me obseruantia, quam penitus perspexi, quamdiu Brundisii fuimus, ut ad te familiariter, & quasi pro meo iure scriberem, si qua res esset, de qua ualde laborarem. Man. Curius, qui Patris negotiatur, ita mihi familiaris est, ut nihil possit esse coniunctius. multa illius in me officia, multa in illum mea; quodq. maximũ est, summus inter nos amor, & mutuus. quae cum ita sint, si ullam in amicitia mea spem habes; si ea, quae in me officia, & studia Brundisii contulisti, uis mihi etiam gratiora efficere; quãquam sunt gratissima, si me a tuis omnibus amari uides, hoc mihi da, atque largire, ut Man. Curium sartum, et tectum, ut aiunt, ab omniq. incommodo, detrimento, molestia sincerũ, integrumq. conserues. & ipse spondeo, & omnes hoc tibi tui pro me recipient, ex mea amicitia, & ex tuo in me officio maximum te fructum, summamq. uoluptatem esse capturum. Vale.*

EXPLANATIO

AVCTO. } uidetur hic esse Acilius Auctus, qui Ser. Sulpicio, administraturus Achaiam successit. ep. 30. lib. VII. BRVNDISII } ubi Cicero aliquandiu fuit post pugnam Pharsalicam, reditum Caesaris ex bello Alexandrino exspectans. ep. 10. His temporibus a me Brundisio cum litteris, & mandatis profectus est ad Caesarem. Et ep. 27. lib. XI. Veni brundisium. Et ep. 6. ad Att. lib. XI. CVRIVS, } de quo ep. 17. MVLTA *in illum mea; quodq. maximum est, summus inter nos amor,* } quanto hoc uenustius, quam ut est in uulgatis libris, Multa in illum mea quoque. maximum est, summus inter nos amor. Sic autem ante multos annos ex antiquo libro Vincentij Riccij emendauimus. nunc eo magis confirmor in sententia, quia uideo sic & legi, & distingui in Petri Pagani libro: in alio autem, Multa in illum mea, quod maximum est, &c. SARTVM *& tectum, ut aiunt,* } quod rei est inanimatae, ad hominem transtulit. nam sarta tecta, ut ait Festus, uocabantur, quae locabant censores, ut ea deinde integra exigerent. ep. XI. Sarta tecta aedium sacrarum nominãtur. cum uero, addita copula, dicitur, sartum, & tectum, pleniorem esse locutionem ait Asconius. quid autem hic Cicero significet, sequentibus uerbis ostenditur.

Argumentum ep. 51.

P. Messienum commendat.

Cicero S. D. P. Caesio. 51.

P. MESSIENVM, *equitem Romanum, omnibus rebus ornatum, meumq. perfamiliarem, tibi commendo ea commendatione, quae potest esse diligentissima. peto a te & pro nostra, & pro paterna amicitia, ut eum in tuam fidem recipias, eiusq. rem, famamq. tueare. uirum bonum, tuaq. amicitia dignum tibi adiunxeris; mihiq. gratissimum feceris.*

Argu-

Argumentum ep. 52.

HOspitem suum Aristotelem commendat. Incertus annus: sed post Africanum bellum scriptam esse constat: cum dicat Cicero: Hunc ego a Caesare liberaui: &, Diutius in caussa est, quam nos, commoratus.

Cicero S. D. Regi. 52.

A. LICINIVS *Aristoteles, Melitensis, antiquissimus est hospes meus, & praeterea coniunctus magno usu familiaritatis. haec cum ita sint, non dubito, quin tibi satis commendatus sit. etenim ex multis cognosco, meam commendationem plurimum apud te ualere. hunc ego a Caesare liberaui. frequens enim fuerat nobiscum: atque etiam diutius in caussa est, quam nos, commoratus. quo melius te de eo existimaturum arbitror. fac igitur, mi Rex, ut intelligat has sibi litteras plurimum profuisse. Vale.*

EXPLANATIO

REGI.] cognomen gentis Marciae: ut e Sallustio Valerio, Suetonio constat, addito etiam testimonio Ciceronis ep. 14. ad Att. lib. 1. & Plutarchi in uita Ciceronis Absurde nonnulli putant hunc esse Deiotarum regem: cum tamen; Deiotaro regi, non sit in titulo, sed tantum Regi. praeterea inepta familiaritas illa esset in ijs uerbis, quae sunt infra: Fac igitur, mi Rex, &c. A. CAESARE *liberaui.*] uenia impetrata. NOBISCVM:] in partibus Pompeianis. IN. CAVSSA] caussa Pompeij, & caussa Caesaris uocatur id, quod Pompeius, & Caesar defendunt. QVOD *meliuste de eo existimaturum arbitror.*] his uerbis adducor, ut suspicer, in caussa Pompeij Regem fuisse.

Argumentum ep. 53.

CVruum in omnibus rebus, praecipue uero in Hellespontijs negotijs commendat. Scripta est uel Ser. Sulpicio, M. Marcello cos. uel anno sequenti, Paullo, & Marcello. quo enim tempore proconsul Cicero Ciliciae, eodem Asiae Thermus praeerat: ut apparet ex ep. 54. 55. 57. & ep. 18. lib. 2.

Cicero S. D. Q. Thermo propraet. 53.

L. GENVCILIO *Curuo iampridem familiarissime utor, optimo uiro, & homine gratissimo. eum tibi penitus commendo, atque trado: primum ut omnibus in rebus ei te commodes, quoad fides tua, dignitasq. patietur: patietur autem in omnibus: nihil enim abs te umquam, quod sit alienum tuis, aut etiam suis moribus, postulabit. praecipue autem tibi commendo negotia eius, quae sunt in Hellesponto: primum, ut obtineat id iuris in agris, quod ei Pariana ciuitas decreuit, & dedit, & quod semper obtinuit sine ulla controuersia deinde, si quid habebit cum aliquo Hellespontio, controuersiae, ut in illam* διοίκησιν *reijcias. Sed non mihi uideor, cum tibi totum hominem diligentissime commendarim, singulas ad te eius caussas perscribere debere. Summa illa sit. quidquid officij, beneficij, honoris in Genucilium contuleris, id te existimabo in me ipsum, atque in rem meam contulisse. Vale.*

EXPLANATIO

EI. TE *commodes.*] malim, Ei Commodes. Sic enim Cicero locutus ep. 9. 13. 32. 35. 37. 41. 54 69. 70. 75. h. l. PATIETVR *autem in omnibus:*] similis repetitio, in qua inest quiddam elegantiae, ep. 41. & lib. III. ep. 2. lib. VI. ep. 5. lib. X. ep. 6. IN. HELLASPONTO I] Hellespontum ad Asiae administrationem attinuisse, hic locus ostendit. PARIANA *ciuitas*] Parion ciuitas in Hellesponto. Plinius, Strabo, Stephanus. IN. ILLAM διοίκησιν *reijcias*] Hellespontiam: ne in Ephesina διοικήσει. (Ephesus enim primarum urbis erat eorum, qui Asiae prouinciae praeerant. ep. 55. & ad Att. ep. 13. lib. V. incommodo suo, litigare cogatur. SINGVLAS *eius caussas*] singula eius negotia,

Argumentum ep. 54.

Primum agit gratias Thermo,*quod Marcilium liberalissime tractauerit:deinde petit,operam det,ne Marcilij socrus rea fiat. Paullo,& Marcello cos.*

Cicero S. D. Thermo *propraet.* 54.

Cvm mihi multa grata sunt, quae tu, adductus mea commendatione, fecisti; tum in primis, quod M.Marcilium,amici,atque interpretis mei filium, liberalissime tractauisti. uenit enim Laodiceã,& tibi apud me, mihiq. propter te gratias maximas egit. Quare, quod reliquum est, a te peto,quando apud gratos homines beneficium ponis,ut eo libentius his commodes; operamq. des,quoad fides tua patietur, ut socrus adolescentis rea ne fiat. ego cum antea studiose commendabam Marcilium, tum multo nunc studiosius, quod in longa apparitione singularem, & prope incredibilem patris Marcelli fidem,abstinentiã, modestiamq. cognoui.Vale.

EXPLANATIO

Interpretis *mei*] interpretes praeibant proconsulibus.infra: In longa apparitione. Laodiceam,] quae fuit in imperio Ciceronis, caput unius Asiaticae διοικήσεως. ibi Cicero forum egit ex idibus Febr.usque ad Kal.Mai.inde in Ciliciam profectus est.ep.1.2.ad Att.lib. vi. Mihiq.] qui tibi eum commendassem. Propter *te*] propter tuum in se officium. Marcilium] patrem. In. longa *apparitione*] in suo munere multorum mensium.nam Laodiceam primum uenit pr. Kal. Sext. eodem rediit ineunte mense Februario,ut cõijcere licet ex ep.21.ad Att.lib.v. mansit usque ad idus Mai. ut ex eadem constat.ad eum igitur,cum esset iterum Laodiceae,Marcilius adolescens uenit. ex quo de anno epistolae coniecturam fecimus. In. longa *apparitione*.] Omnes,qui apparebant,idest praeibant magistratibus,apparitores dicebantur.& apparitio munus ipsum,apparitores autem erant scribae, interpretes, accensi, praecones, lictores,uiatores, statores,& huius generis alij.quos omnes ut libertos fuisse putem,multis adducor exemplis.

Argumentum ep. 55.

Commendat Anneium,legatum suum,in controuersia Sardiana. Eodem anno.

Cicero S. D. Thermo *propraet.* 55.

Etsi mihi uideor intellexisse, cum tecum Ephesi de re M. Anneij, legati mei,locutus sum, te ipsius caussa uehementer omnia uelle: tamen & M.Anneium tanti facio,ut mihi nihil putem praetermittendum,quod illius intersit;& me a te tanti fieri puto, ut non dubitem, quin ad tuam uoluntatem magnus cumulus accedat commendationis meae. nam cum iamdiu diligerem M. Anneium;deq. eo sic existimarem,ut res declarat, quod ultro ei detulerim legationem, cum multis petentibus denegassem: tum uero,postea quam mecum in bello,atque in re militari fuit, tantam in eo uirtutem, prudentiam, fidem,tantamq. erga me beneuolentiam cognoui, ut hominem neminem pluris faciam. Eum cum Sardianis habere controuersiam scis. caussam tibi exposuimus Ephesi:quam tu tamen coram facilius,meliusq. cognosces. De reliquo mihi mehercule diu dubium fuit, quid ad te potissimum scriberem. ius enim quemadmodum dicas,clarum,& magna cum tua laude notum est: nobis autem in hac caussa nihil aliud opus est, nisi te ius instituto tuo dicere. sed tamen, cum me non fugiat, quanta sit in praetore auctoritas, praesertim ista integritate, grauitate, clementia, qua te esse inter omnes constat: peto abs te pro nostra coniunctissima necessitudine, plurimisq. officijs paribus, ac mutuis, ut uoluntate,auctoritate, studio tuo perficias, ut M. Anneius intelligat, te & sibi amicum esse, quod non dubitat; saepe enim mecum locutus est; & multo amiciorem his meis literis esse factum. in tuo toto imperio,atque prouincia nihil est, quod mihi gratius facere possis. iam, apud ipsum,gratissimum hominem,atque optimum uirum, quã bene positurus sis studium tuum, atque officium, dubitare te non existimo. Vale.

EXPLANATIO

M. ANNEI, *legati mei*,] quattuor legatos habuit Cicero in prouincia, Q. fratrem, C. Pontinium, utrumque praetorium, Pontinium etiam triumphalem, praeterea L. Tullium, M. Anneium, ep. 4. lib. xv. & ep. 15. lib. 2. & alibi. IN BELLO,] quod exponitur satis gloriose ep. 4. lib. xv. CVM *Sardianis*] cum populo Sardiano. ep. 57. Sardi autem urbs Lydiae. Plinius, & alij. CORAM] cum apud te caussa haec agetur. IN PRAETORE] dixi iam, Praetores etiam eos appellari, qui post praeturam, aut etiam consulatum prouinciam regerent. ep. 17. lib. 2.

Argumentum ep. 56.

NEgotia commendat Cluuij Puteolani. Sulpicio, & Marcello cos. uel anno sequenti.

Cicero S. D. Thermo propraet. 56.

CLVVIVS Puteolanus ualde me obseruat, ualdeq. est mihi familiaris. is ita sibi persuadet, quod in tua prouincia negotij habet, nisi, te prouinciam obtinente, meis commendationibus confecerit, id se in perditis, & desperatis habiturum. nunc, quando mihi ab amico officiosissimo tantum oneris imponitur, ego quoque tibi imponam pro tuis in me summis officijs, ita tamen, ut tibi nolim molestus esse. Mylasij, & Alabandenses pecuniam Cluuio debent. dixerat mihi Euthydemus, cum Ephesi essem, se curaturum, ut ecdici Mylasii Romam mitterentur. id factum non est. legatos audio missos esse: sed malo ecdicos, ut aliquid confici possit. quare peto a te, ut eos, & Alabandenses iubeas ecdicos Romam mittere. Praeterea Philotes Alabandensis ὑποθήκας Cluuio dedit: hae commissae sunt. uelim cures, ut aut de hypothecis decedat, easq. procuratoribus Cluuij tradat; aut pecuniam soluat. Praeterea Heracleotae, & Bargyletae, qui item debent, aut pecuniam soluant, aut fructibus suis satisfaciant. Caunij praeterea debent; sed aiunt se depositam pecuniam habuisse. id uelim cognoscas: &, si intellexeris eos neque ex edicto, neque ex decreto depositam habuisse, des operam, ut usurae Cluuio, instituto tuo, conseruentur. His de rebus eo magis laboro, quod agitur res Cn. Pompeij etiam, nostri necessarij, & quod is magis etiam mihi laborare uidetur, quam ipse Cluuius: cui satisfactum esse a nobis, ualde nolo. His de rebus te uehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

EXPLANATIO

CLVVIVS] is fortasse, ad quem scribit ep. 7. MYLASII, *& Alabandenses*] sic diserte scriptum est in meo uetere libro: in alijs, Mylasij, & Alabaudes: in quibusdam, Mylasis, & Alabandes, Graeco more. Mylasa, & Alabanda nominantur a Plinio, & alijs. ECDICI] quasi quaestores quidam, rationem nummariam curantes. *ὑποθήκας Cluuio dedit*:] pignoris loco quaedam Cluuio creditori suo assignauit, ea condicione, ut, nisi ei pecuniam, quam debebat, certa quadam die, de qua inter eos conuenerat, soluisset, hypothecae Cluuij propriae efficerentur. propterea subiungit Cicero, Hae cõmissae sunt: idest, cum abierit dies, qua se Philotes Cluuio pecuniam soluturum promiserat, amisit ius, quod habebat in hypothecis, eae Cluuiae factae sunt. Sic, fiduciam tibi commissam dicis, pro, fundũ, fiduciario nomine acceptum, tui iuris factum esse dicis, in orat. pro Flacco. Et, commissam hereditatem Veneri Erycinae, commissam palaestrae, in Verr. lib. 1. & 2. DE *hypothecis decedat*,] cedat hypothecis, ius hypothecarum relinquat: quandoquidem commissae sunt, idest, nihil iam ad eum pertinent, elapsa die solutionis. AVT *pecuniam soluat*.] aequa condicio. nam cum hypothecae commissae essent; Cluuius tamen, si sibi pecunia solueretur, contentus erat, & hypothecis credere uolebat. HERACLEOTAE, *& Bargiletae*] populi Cariae, de quibus Plinius lib. v. cap. 29. Heracleae autem plures. FRVCTIBVS] quos ex agris colligunt. CAVNII] & hi Cariae populi Plinius, Strabo. NEQVE *ex edicto, neque ex decreto*] edicto praetoris, decreto senatus. CN. POMPEII] Magni.

Argumentum ep. 57.

PEtit a Thermo, ut Anneium, legatum suum, remittat; eumq. commendat in negotio suo. Paullo, & Marcello cos.

Cicero S. D. Thermo propraet. 57.

QVOD magis quotidie ex litteris, nunciisque, bellum magnum esse in Siria, cognosco, eo uehementius a te pro nostra necessitudine contendo, ut mihi M. Anneium legatum primo quoque tempore remittas. nam eius opera, consilio, scientia rei militaris uel maxime intelligo me, & remp. adiuuari posse. quod nisi tanta res eius ageretur: nec ipse adduci potuisset, ut a me discederet; neque ego, ut eum a me dimitterem. ego in Ciliciam proficisci cogito circiter Kal. Maias. ante eam diem Anneius ad me redeat, oportet. Illud, quod tecum & coram, & per litteras diligentissime egi, id & nunc etiam atque etiam rogo, curae tibi sit, ut suum negotium, quod habet cum populo Sardiano, pro caussae ueritate, & pro sua dignitate conficiat. intellexi ex tua oratione, cum tecum Ephesi locutus sum, te ipsius Anneii caussa omnia uelle: sed tamen sic uelim existimes, te mihi nihil gratius facere posse, quam si intellexero, per te illum ipsum negotium ex sententia confecisse. idq. quamprimum ut efficias, te etiam atque etiam rogo. Vale.

EXPLANATIO

BELLVM *magnum*] Parthicum. ad Att. ep. 3.4.5. lib. VI. IN CILICIAM] nunc enim erat Laodiceae, in Asia: ibiq. ut diximus iam, forum egit ex idibus Febr. ad Kal. Maij. ILLVD, *quod tecum & coram, & per litteras diligentissime egi, id & nunc etiam atque etiam rogo,*] Cum dixerit, Illud, subiungit, Id. sic locutus ep. 28. Illud, quod supra scripsi, id tibi confirmo. & ep. 26. lib. VII. Lex sumptuaria ea mihi fraudi fuit.

Argumentum ep. 58.

COmmendat L. Custidium. Eodem anno, aut superiore. scripsit enim hanc epistolam, cum esset in prouincia.

Cicero S. D. C. Titio L. F. Rufo praet. urb. 58.

L. CVSTIDIVS est tribulis, & municeps, & familiaris meus. is caussam habet, quam caussam ad te deferet. commendo tibi hominem, sicuti tua fides, & meus pudor postulat; tantum, ut faciles ad te aditus habeat; quae aequa postulabit, ut lubente te impetret, sentiatq. meam sibi amicitiam, etiam cum longissime absim, prodesse in primis apud te. Vale.

EXPLANATIO

CVM *longissime absim,*] erat enim in Cicilia.

Argumentum ep. 59.

COmmendat M. Fabium Curtio praetori. Eodem anno.

Cicero S. D. C. Curtio Peducaeano praet. 59.

M. FABIVM unice diligo: summaq. mihi cum eo consuetudo, & familiaritas est peruetus. in eius controuersiis quid decernas, a te non peto, (seruabis, ut tua fides, & dignitas postulat, edictũ, & institutum tuũ) sed ut quam facillimos ad te aditus habeat: quae erunt aequa, lubente te impetret: ut meam amicitiã sibi, etiam cum procul absim, prodesse sentiat, praesertim apud te. hoc uehementer etiam atque etiam te rogo. Vale.

EXPLANATIO

PEDVCAEANO,] ex Peducaea gente in Curtiam adoptato. Excipiatur hoc nomen a regula nominum Romanorum, in ius desinentium. omnes enim & lapides, & libri, Peducaeus, habent. M. FABIVM] opinor eundem esse, quem commendat Coelio lib. 2. ep. 14. & Paeto lib. IX. ep. 25. & Calsio lib. XV. ep. 14. CVM *procul absim,*] scripsit igitur, cum esset in prouincia.

Argumentum ep.60.

Commendat Liuineium libertum, Incertus annus.

Cicero S. D. C. Munatio C. F. 60.

L. LIVINEIVS *Trypho est omnino L. Reguli, familiarissimi mei, libertus, cuius calamitas etiam officiosiorem me facit in illum: nam beneuolentior, quā semper fui, esse non possum: sed ego libertum eius per se ipsum diligo. summa enim eius erga me officia exstiterunt ijs nostris temporibus, quibus facillime bonam beneuolentiam hominum, & fidem perspicere potui. eum tibi ita commendo, ut homines grati, & memores bene meritos de se commendare debent. pergratum mihi feceris, si ille intellexerit, se quod pro salute mea multa pericula adierit, saepe hieme summa nauigarit, pro tua erga me beneuolentia gratum etiam tibi fecisse. Vale.*

EXPLANATIO

L. REGVLI] Liuineij: eius enim gentis cognomen Regulus fuit: quod argentei nummi testantur. CALAMITAS] fortasse exsulium. nam & ep. 59. calamitatem exsulij nominauit: & ep.4. lib.xv. ETIAM *officiosiorem me facit in illum: nam beneuolentior, quam semper fui, esse non possum:*] Eodem fere modo ad Appium, ep.12. lib.III. Beneuolentior tibi, quàm fui, nihilo sum factus, diligentior quidem ad declarandam beneuolentiam multo. IIS *nostris temporibus,*] cum exsularet. quod hic dicitur, comprobatur testimonio ep.17. ad Att. lib. III. Liuineius, inquit, L. Reguli libertus, ad me a Regulo missus uenit, &c. BONAM *beneuolentiam*] fidelis beneuolentia, dixit ep. 16. lib. IX.

Argumentum ep.61.

COmmendat Pinnium in exactione pecuniae, quam ei Nicaeenses debent. Scripta a proconsule Cicerone: quod ex ep.64. intelligitur.

Cicero S. D. P. Silio propraet. 61.

T. PINNIO *familiarissime me usum esse, scire te arbitror. quod quidem ille testamento declarauit, qui me tum tutorem, tum etiam secundum heredem instituerit. eius filio, mire studioso, & erudito, & modesto, pecuniam Nicaeenses grandem debent, ad HS octogies: &, ut audio, in primis uolunt ei soluere. pergratum igitur mihi feceris; quando non modo reliqui tutores, qui sciunt quanti me facias, sed etiam puer ipse sibi persuasit, te omnia mea caussa facturum esse; si dederis operam, quoad tua fides, dignitasq. patietur, ut quamprimum pecunia Pinnio soluatur Nicaeensium nomine. Vale.*

EXPLANATIO

PROPRAET.] Bithyniae: in qua sunt Nicaeenses, qui nominantur in epistola. AD HS *octogies*] ducenta quadraginta millia scutatorum. MIRE *studioso,*] studiosus, interdum addito genendi casu dicitur, interdum simpliciter, ut hic, & in epistola ad Titinium: Quod studiosissimus quisque apud eum exerceretur.

Argumentum ep.62.

PRimum de Atilio gratias agit, deinde Q. fratrem commendat. Eodem anno.

Cicero S. D. Silio propraet. 62.

ET *in Atilij negotio te amaui: cum enim sero uenissem, tamen honestum equitem Romanum beneficio tuo conseruaui, & mehercule semper sic in animo habui, te in meo aere esse propter Lamiae nostri coniunctionem, & singularem necessitudinem. itaque primum tibi ago gratias, quod me omni molestia liberas: deinde*

impuden-

impudentia prosequor; sed idem farciam. te enim semper sic colam, & tuebor, ut quem diligentissime. Quinctum fratrem meum, si me diligis, eo numero cura ut habeas, quo me. ita magnum beneficium tuum magno cumulo auxeris. Vale.

EXPLANATIO

ET. IN *Atilij negotio te amaui;*] ab eadem particula orditur ep.ult.& lib.x.ep.1.& ad Att.ep.9.lib.1. ep.7.lib.x. SERO *uenissem,*] in prouinciam. T. E. IN *meo aere esse*], meum esse. ducta similitudine a nummorum possessione, ep.14. lib. xv. Multi sunt anni, cum ille in aere meo est. LAMIAE] L. Lamiae, de quo uide ep.16. lib.xi.& ep.29. lib.xii. IMPVDENTIA *prosequor;*] quia tibi alios quoque commendo, ut Q. fratrem. SARCIAM.] remunerabor officia tua. MAGNVM *beneficium tuum*] quod Atilium adductus commendatione mea conseruasti.

Argumentum ep. 63.

Commendat studiose in primis M. Laenium. Eodem anno.

Cicero S. D. Silio propraet. 63.

NON putaui fieri posse, ut mihi uerba deessent; sed tamen in M. Laenio commendando desunt. itaque rem tibi exponam paucis uerbis, sed tamen ut plane perspicere possis uoluntatem meam. Incredibile est, quanti faciamus, & ego, & frater meus, qui mihi carissimus est, M. Laenium. id fit cum plurimis eius officijs, tum summa probitate, & singulari modestia. eum ego a me inuitissimus dimisi, tum propter familiaritatẽ, & consuetudinis suauitatẽ; tum quod consilio eius fideli, ac bono libenter utebar. Sed uereor, ne iam mihi superesse uerba putes, quae dixeram defutura. Commẽdo tibi hominẽ, sicut intelligis me, de quo ea supra scripserim, debere; commendareq. uehementer etiam atque peto, ut, quod habet in tua prouincia negotij, expedias: quod tibi uidebitur rectum esse, ipsi dicas. hominem facillimum, liberalissimumq. cognosces. itaque te rogo, ut eum solutum, liberum, confectis eius negotijs per te, quãprimum ad me remittas. id mihi, fratriq. meo gratissimum feceris. Vale.

EXPLANATIO

NON *putaui fieri posse, ut mihi uerba deessent; sed tamen in M. Laenio commendando desunt.*] Simile illud ep.xi. lib.2. Putares ne umquam accidere posse, ut mihi uerba deessent? desunt autem propter hanc caussam, &c. M. LAENIO] Brundisino, de cuius officio in Ciceronem uide ep.4.lib.xiv.& in oratione pro Plancio, & pro Sextio. DIMISI,] ex prouincia.

Argumentum ep. 64.

AGit gratias de Nerone honorificentissime tractato; & eundem Neronem omnibus in rebus, praetereaq. familiares eius Nisaeos, & Strabonem Seruilium commendat. Eodem anno.

Cicero S. D. Silio propraet. 64.

NERO meus mirificas apud me tibi gratias egit, prorsus incredibiles; ut nullum honorem sibi haberi potuisse diceret, qui a te praetermissus esset. magnum fructum ex ipso capies. nihil est enim illo adolescente gratius. sed mehercule mihi quoque gratissimum fecisti. pluris enim ex omni nobilitate neminem facio. itaque si ea feceris, quae ille per me tecum agi uoluit; gratissimum mihi feceris. primum de Pausania Alabandensi, sustentes rem, dum Nero ueniat. uehementer enim eius caussa cupere eum intellexi: itaque hoc ualde te rogo. deinde Nisaeos, quos Nero in primis habet necessarios, diligentissimeq. tuetur, ac defendit, habeas tibi commendatissimos: ut intelligat illa ciuitas, sibi in Neronis patrocinio summum esse praesidium. Strabonem Seruilium tibi saepe commendaui: nunc eo facio id impensius, quod eius caussam Nero suscepit. tantum a te petimus, ut agas eam rem, nec relinquas hominem innocentem ad alicuius, tui dissimilis, quaestum. id tum gratum mihi erit: tum etiam existimabo te humanitate tua esse usum. Summa huius epistolae haec est, ut ornes omnibus rebus Neronem, sicut instituisti, atque fecisti. magnum theatrum habet ista prouincia, non ut haec nostra, adolescentis nobilis, ingeniosi, abstinentis commendationem, atque gloriam. quare si te fautore usus erit, sicut, & utetur profecto, & usus est; amplissimas clientelas, acceptas a maioribus, confirmare poterit, & beneficijs suis

obligare

obligare. hoc in genere si eum adiuueris eo studio, quo ostendisti; apud ipsum praeclarissime posueris, sed mihi etiam gratissimum feceris. Vale.

EXPLANATIO

NERO *meus*] non uulgarem beneuolentiae significationem habet pronomen Meus. uide ep. 42. Hic est Ti. Claudius Nero, cuius uxorem Liuiam Drusillam Augustus postea praegnantem abduxit. Matrimoniū Tulliae, Ciceronis filiae, hoc ipso tempore uidetur expetisse: nec recusauit Cicero, sed, quos homines ea de re ad uxorem, & filiam miserat, ij Romam uenerunt factis cum Dolabella sponsalibus, ep. 6. lib. VI. ad Att. Quaestor fuit C. Caesaris Alexandrino bello: pontifex in locū P. Scipionis substitutus: Colonias Narbonem, & Atelate duxit: occiso Caesare, de praemijs tyrannicidarum referendū censuit: praeturam gessit: Antonios in dissensione ciuili secutus est: postremo, pace facta, in urbē reuersus, uxorem suam Liuiam, ante iam Tiberium, qui postea imperator fuit, enixam, petenti Augusto concessit: nec multo post e uita cessit. Suetonius, Velleius, Dio, alij. Nero Sabinum uocabulū est, pro, fortis, ac strenuus: ut ait Suetonius. Ex *omni nobilitate*] Nerones Claudij, & Pulchri, patricij; Marcelli uero plebeij. Sed nobilitas non a genere patricio, (multi enim patricii nullos gessere, aut male gessere, magistratus: itaque nobiles non fuere) sed a parentum, aut maiorum uirtute sumitur, unde plebeii mul ti nobiles. ep. 16. P. Crassum, ex omni nobilitate, adolescentem dilexi plurimum. IMPENSIVS,] uehementius. unde Impensum pretium, pro magnum, dixit, & hic noster ep. 13. lib. XIV. ad Att. & Caesar lib. IV. bel. Gal. MAGNVM *theatrum*] ut in theatro spectantur ea, quae delectant: sic ista prouincia spectare, & nosse Neronis uirtutes, iisq. frui potest.

Argumentum ep. 65.

HIsponem in eo commendat, ut pactiones cum ciuitatibus conficiat. Eodem anno.

Cicero S. D. Silio propraet. 65.

CVM P. Terentio Hispone, qui operas in scriptura pro magistro dat, mihi summa familiaritas, consuetudoq. est, multaque, & magna inter nos officia paria, & mutua intercedunt. eius summa existimatio agitur in eo, ut pactiones cum ciuitatibus reliquis conficiat. non me praeterit, nos eam rem Ephesi expertos esse, neque ab Ephesijs ullo modo impetrare potuisse. sed quando, quemadmodum omnes existimant, & ego intelligo, tua cum summa integritate, tum singulari humanitate, & mansuetudine, consuetudine consecutus es, ut, libentissimis Graecis, nutu, quod uelis, consequare: peto a te maiorem in modum, ut, honoris mei caussa, hac laude Hisponem affici uelis. Praeterea cū socijs scripturae mihi summa necessitudo est, non solum ob eam caussam, quod ea societas uniuersa in mea fide est, sed etiam quod plerisq. socijs utor familiarissime. ita & Hisponem meū per me ornaris; & societatem mihi coniunctiorē feceris: tuq. ipse & ex eius obseruantia, gratissimi hominis, & ex sociorum gratia, hominum amplissimorum, maximum fructum capies; & me summo beneficio affeceris. sic enim uelim existimes, ex tota tua prouincia, omniq. isto imperio, nihil esse, quod mihi gratius facere possis. Vale.

EXPLANATIO

OPERAS *in scriptura pro magistro dat,*] negotia publicanorum curat. Eodem sensu dixit ep. 9. Est in operis societatis. Scriptura uero est ratio tota publicanorum, qui uel decumas, uel portoria, uel pascua redimunt. Sed hic Terentius uidetur non in decumis, aut pascuis, uerum in portu tantum operas dedisse. nam ep. 10. lib. XI. ad Att. P. Terentius, meus necessarius, operas in portu, & scriptura Asiae pro magistro dedit. PACTIONES] pro pecunia publicanis debita. nam inter sociorum ciuitates, & publicanos Romanos controuersia fere semper oriebatur in exactione uectigalium. NOS] cum in prouinciam uenirem. NVTV, *quod uelis, consequare:*] ep. 22. Nutus tuus potest hominem in ciuitate retinere. HISPONEM *meum*] ep. 42. 64.

Argumentum ep. 66.

CAecinam in colligendis Asiaticae negotiationis reliquijs commendat. Caesare III. Lepido cos.

Cicero

Cicero S. D. Seruilio Isaurico, procos. 66.

A. CAECINAM, maxime proprium clientem familiae uestrae, non commendarem tibi, cum scirem, qua fide in tuos, qua clementia in calamitosos soleres esse; nisi me & patris eius, quo sum familiarissime usus, memoria, & huius fortuna ita moueret, ut hominis omnibus mecum studijs, officijsque coniunctissimi moueret debeat. A te hoc omni contentione peto, sic ut maiore cura, maiore animi labore petere non possim; ut ad ea, quae tua sponte sine cuiusquam commendatione faceres in hominem tantum, & talem, calamitosum, aliquem afferant cumulum meae litterae, quo studiosius, eum, quibuscumque rebus possis, iuues. quod si Romae fuisses, etiam salutem A. Caecinae essemus, ut opinio mea fert, per te consecuti: de qua tamen magnam spem habemus, freti clementia collegae tui. nunc, quando, institutum tuâ secutus, tutissimum sibi portum prouinciam istam esse duxit: etiam atque etiam te rogo, atque oro, ut eum & in reliquiis ueteris negotiationis colligendis iuues, & ceteris rebus tegas, atque tueare. hoc mihi gratius facere nihil potes. Vale.

EXPLANATIO

P. SERVILIO Isaurico] cognomen accepit a patre, qui de Isauris triumphauerat. PROCOS.] Asiae. A. CAECINAM] Liciniae gentis. Plinius lib. xx. c. 18. ep. 5. lib. vi. PATRIS eius,] patrem Caecinae nobilissimum, optimumq. uirum uocat ep. 6. lib. vi. HVIVS fortuna] exsulabat, quia Pompeianas partes secutus erat, & Caesari praeterea, scripto libro, maledixerat. ep. 7. lib. vi. SI ROMAE fuisses] in Asia enim fuit, cum Caesari de salute Caecinae, idest de reditu in urbem, supplicatum est, nec impetratum. COLLEGAE tui] Caesaris, qui secundum consulatum cum Seruilio gessit. PROVINCIAM istam] Asiam. VETERIS negotiationis] Asiaticae. uide ep. 8. lib. vi.

Argumentum ep. 67.

Commendat Andronem Laodicensem. Eodem anno.

Cicero S. D. Seruilio. 67.

EX prouincia mea Ciliciensi, cui scis τρεῖς διοικήσεις Asiaticas attributas fuisse, nullo sum familiarius usus, quam Androne, Arthemonis filio, Laodicensi: eumq. habui in ea ciuitate tum hospitem, tum uehementer ad meae uitae rationem, & consuetudinem accommodatum. quem quidem multo etiam pluris, postea quam decessi, facere coepi, quod multis rebus expertus sum gratum hominem, meiq. memorem: itaque eum Romae libentissime uidi. non te enim fugit, qui plurimis in ista prouincia benigne fecisti, quam multi grati reperiantur. Haec propterea scripsi, ut me non sine caussa laborare intelligeres, & ut tu ipse eum dignum hospitio tuo iudicares. Feceris igitur mihi gratissimum, si ei declararis quanti me facias, idest, si receperis eum in fidem tuam, &, quibuscumque rebus honeste, ac sine molestia tua poteris, adiuueris. hoc mihi uehementer erit gratum. idq. ut facias, te etiam atque etiam rogo. Vale.

EXPLANATIO

EX. PROVINCIA mea Ciliciensi,] Ciliciensi, non Cilicia, dixit, quia non Cilicia tantum, sed Asiae quoque pars ad eius imperium pertineret. ipse τρεῖς διοικήσεις Asiaticas uocat. eae fuere, Laodicea, Cibyra, Apamea; quas Appius quoque rexerat, ut ex epistolis lib. III. licet intelligere. quattuor praeterea διοικήσεις cum ea prouincia tum fuere, Cilicia ipsa, unde tota administratio nomen accipiebat, Pamphylia, Lycaonia, & Phrygiae maioris pars ultra Maeandrum. qua de re diximus uberius ep. I. lib. v. ad Att. AD. MEAE uitae rationem, & consuetudinem accommodatum.] ep. 30. lib. I. Hominem mihi aptum. QVAM multi] idest, quam pauci. est enim dictum cum ironia.

Argumentum ep. 68.

SIgnificat, quam sibi gratum fuerit, cursus illius nauigationis cognoscere. petit, ut de statu prouinciae, institutisq. suis perscribat. postremo suum officium ad omnia pollicetur. Eodem anno. sed hanc epistolam ceteris, ad eundem Seruilium scriptis praeponendam esse, ex ipso facile intelligitur argumento.

Cicero S. D. Seruilio Isaurico,procos. collegae. 68.

GRATAE mihi uehementer tuae literae fuerũt; ex quibus cognoui cursus nauigationum tuarum, significabas enim memoriam tuã nostrae necessitudinis; qua mihi nihil poterat esse iucundis. Quod reliquum est, multo etiam erit gratius, si ad me de rep. id est de statu prouinciae, de institutis tuis familiariter scribes. quae quamquam ex multis pro tua claritate audiam, tamen libentissime ex tuis literis cognoscam. Ego ad te, de reip. summa quid sentiam, non saepe scribam, propter periculum eiusmodi literarũ: quid agatur autem, scribam saepius: sperare tamen uideor, Caesari, collegae nostro, fore curae, & esse, ut habeamus aliquam remp. cuius consilijs, magni referebat, te interesse: sed, si tibi utilius est, id est gloriosius, Asiae praeesse, & istam partem reip. male affectam tueri; mihi quoque idem, quod tibi, & laudi tuae profuturum est, optatius debet esse. Ego, quae ad tuam dignitatem pertinere arbitrabor, summo studio, diligentiaq. curabo: in primisq. tuebor omni obseruantia clarissimum uirum, patrem tuum: quod & pro uetustate necessitudinis, & pro beneficijs uestris, & pro dignitate ipsius facere debeo. Vale.

EXPLANATIO

COLLEGAE } *in auguratu.* CAESARI, *collegae nostro*, } non potest esse Caesar, nisi in auguratu, collega Ciceronis. habuit igitur duo sacerdotia: nam & pontifex maximus erat: quod ex historia patet. auguratus autem cognoscitur ex oratione 2. in Antonium, & Dionis lib. XLII. Sic Q. Fabius Maximus, ille cunctator, pontifex, & augur fuit. Liuius lib. XXX. Augur in locum eius inauguratus Q. Fabius Maximus, filius eius: in eiusdem locum pontifex (nam duo sacerdotia habuit) Ser. Sulpicius Galba. TVEBOR } non, defendam. sed colam. PATREM *tuum:* } qui cognomen Isaurici, capta Isauro, adeptus est. perijt extrema senectute, eodem anno, quo Caesar est occisus.

Argumentum ep. 69.

PEtit, ut C. Curtium in fidem recipiat, habeatq. in numero suorum. Eodem anno.

Cicero S. D. Seruilio collegae. 69.

C. CVRTIVS Mithres est ille quidem, ut scis, libertus Postumij, familiarissimi mei, sed me colit, & obseruat aeque, atque illum ipsum patronum suum. apud eum ego sic Ephesi fui, quotiescumque fui, tamquam domi meae: multaq. acciderunt, in quibus & beneuolentiam eius erga me experirer, & fidem: itaque, si quid aut mihi, aut meorum cuipiam in Asia opus est, ad hunc scribere consueui, huius cum opera, & fide, tum domo, & re uti, tamquam mea. Haec ad te eo pluribus scripsi, ut intelligeres, me non uulgariter, nec ambitiose, sed ut pro homine intimo, ac mihi pernecessario, scribere. Peto igitur a te, ut in ea controuersia, quam habet de fundo cum quodam Colophonio, & in ceteris rebus, quantum fides tua patietur, quantumq. tuo commodo poteris, tantum ei, honoris mei caussa, commodes. etsi, ut eius modestiam cognoui, grauis tibi nulla in re erit. si & mea commendatione, & sua probitate, assecutus erit, uti de se bene existimes: omnia se adeptum arbitrabitur. ut igitur eum recipias in fidem, habeasq. in numero tuorum, te uehementer etiam atque etiam rogo. ego, quae te uelle, quaeq. ad te pertinere arbitrabor, omnia studiose, diligenterq. curabo. Vale.

EXPLANATIO

LIBERTVS *Postumij*, } & Postumij, & Postumi, est in ueteribus libris. Si, Postumij, legas: non uidebitur Mithres a patrono suo nomen accepisse, cum uocetur Curtius: itaque fortasse rectius, Postumi, legetur; quod fuerit C. Curtij cognomen: unde postea libertus C. Curtius Postumus Mithres dictus sit. quamquam siletur interdum nouum cognomen, & uetus, nomẽ ponitur, ut hic, C. Curtius Mithres, & ep. 70. T. Ampius Menander. IN . ASIA } Ephesus autem, ubi habitabat Mithres, in Ionia est, Ionia uero in Asia. Varro lib. IV. de ling. Lat. Vt Asia, sic coelum dicitur duobus modis. nam & Asia, quae non Europa, in qua est Syria; & Asia dicitur prioris pars Asiae, in qua est Ionia, & prouincia nostra Cilicia. HAEC *ad te eo pluribus scripsi, ut intelligeres, &c.* } Sic ep. 68. cum praeposuisset commendandi caussas, intulit: Haec propterea scripsi, ut me non sine caussa laborare intelligeres. GRAVIS } *in petendo.* ep. 76. Numquam me grauem nobis esse noluisse.

Argumentum ep. 70.

Commendat libertum Balbi Menandrum. Eodem anno.

Cicero S. D. Seruilio collegae. 70.

Quia non est obscura tua in me beneuolentia, sic fit, ut multi per me tibi uelint commendari. ego autem tribuo non numquam in uulgus, sed plerumque necessarijs, ut hoc tempore. nam cum T. Ampio Balbo mihi summa familiaritas, necessitudoq. est. eius libertum T. Ampium Menandrum, hominem frugi, & modestum, & patrono, & nobis uehementer probatum, tibi commendo maiorem in modum. uehementer mihi gratum feceris, si, quibuscumque rebus sine tua molestia poteris, ei commodaris. quod ut facias, te uehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

EXPLANATIO

Tribvo *non numquam in uulgus,*] alienos etiam interdum commendo. T. Ampio *Balbo*] ep. 12. lib. vi. Frvgi,] Frugi, & Nequam, opponuntur. est autem propria laus in seruo, & in liberto: sed transfertur etiam ad ingenuos: & in rege quoque Deiotaro frugalitatem Cicero laudauit. nam in oratione pro illo habita, Omnes, inquit, sunt in illo regiae uirtutes, sed praecipue singularis, & admiranda frugalitas.

Argumentum ep. 71.

T. *Agusium commendat, ueterem amicum. Eodem anno.*

Cicero S. D. Seruilio collegae. 71.

Mvltos tibi commendem, necesse est; quando omnibus nota nostra necessitudo est, tuaq. in me beneuolentia. sed tametsi omnium caussa, quos commendo, uelle debeo: tamen cum omnibus non eadem mihi caussa est. T. Agusius & comes meus fuit illo miserrimo tempore, & omnium itinerum, nauigationum, laborum, periculorum meorum socius: neque hoc tempore discessisset a me, nisi ego ei permisissem. quare sic tibi eum commendo, ut unum de meis domesticis, & maxime necessarijs. pergratum mihi feceris, si eum ita tractaris, ut intelligat hanc commendationem sibi magno usui, atque adiumento fuisse. Vale.

EXPLANATIO

Mvltos *tibi commendem, necesse est;*] sententia eadem, non ijsdem uerbis, initio superioris epistolae. Illo *miserrimo tempore,*] exsulij mei.

Argumentum ep. 72.

Petit a Seruilio, ut omnibus rebus Caerelliae benigne faciat. Eodem anno.

Cicero S. D. Seruilio collegae. 72.

Caerelliae, necessariae meae, rem, nomina, possessiones Asiaticas commendaui tibi praesens in hortis tuis quam potui diligentissime: tuq. mihi, pro tua consuetudine, proq; tuis in me perpetuis, maximisq. officijs, omnia te facturum liberalissime recepisti. meminisse te id spero: scio enim solere: sed tamen Caerelliae procuratores scripserunt, te propter magnitudinem prouinciae, multitudinemq. negotiorum, etiam atque etiam esse commonefaciendum. Peto igitur, ut memineris, te omnia, quae tua fides pateretur, mihi cumulate recepisse. equidem existimo habere te magnam facultatem (sed hoc tui est consilij, & indicij) ex eo S. C. quod in heredes C. Vennonij factum est, Caerelliae commodandi. id S. C. tu interpretabere pro tua sapientia. scio enim eius ordinis auctoritatem semper apud te magni fuisse. quod reliquum est, sic uelim existimes, quibuscumque rebus Caerelliae benigne feceris, mihi te gratissimum esse facturum. Vale.

EXPLANATIO

Caerelliae,] haec mulier, philosophiae dedita, ualde Ciceronē obseruabit, eiusq. scripta libenter legit. ep. 21. ad Att. lib. xiii. Mirifice Caerellia, studio uidelicet philosophiae flagrans, describit a tuis: istos ipsos de finibus habet. Dio lib. xlvi. Caleni uerba recitat, lasciuiam, ac libidinosam cū Caerellia

rellia consuetudinem Ciceroni exprobrantis. NOMINA,] pecuniam illi debitam. QVAE tua fides patietur,] qui iustitiam, & dignitatem reip. tuetur, fidem seruat. INTERPRETABERE] iudicabis, an eam, quam ego arbitror, facultatem habeas ex eo S.C. Caerelliae commodandi.

Argumentum ep. 73.

GRatulatur Philippo, quod incolumi fama, & rep. saluus ad urbem reuertisset: de Egnatio, & Oppio gratias quodammodo agit: petit, ut Antipatri filios sibi condonet. Incertus annus: & haec epistola uidetur post sequentem fuisse collocanda. haec enim scripta, reuerso ad urbem Philippo: illa, prouinciam administrante.

Cicero S. D. Q. Philippo procos. 73.

GRATVLOR tibi, quod ex prouincia saluum te ad tuos recepisti incolumi fama, & rep. quod si Romae te uidissem, corā gratias egissem, quod tibi L. Egnatius, familiarissimus meus, absens, L. Oppius praesens curae fuisset. Cum Antipatro Derbete mihi non solum hospitium. uerum etiam summa familiaritas intercedit. ei te uehementer succensuisse audiui, & moleste tuli. de re nihil possum iudicare. nisi illud mihi certe persuadeo, te talem uirum nihil temere fecisse. A te autem pro uetere nostra necessitudine etiam atque etiam peto, ut eius filios, qui in tua potestate sunt, mihi potissimum condones: nisi quid existimas in ea re uiolari existimationem tuam: quod ego si arbitrarer, numquam te rogarem, mihiq. tua fama multo antiquior esset, quam illa necessitudo est. sed mihi ita persuadeo (potest fieri, ut fallar) eam rem laudi tibi potius, quam uituperationi, fore. quid fieri possit, & quid mea caussa facere possis, (nam, quid uelis, non dubito) uelim, si tibi graue non erit, certiorem me facias. Vale.

EXPLANATIO

Q. PHILIPPO] Marciae gentis opinor eum esse, qui belli ciuilis anno primo tribunus pl. fuit Caesar lib. 1. bel. ci. PROCOS.] suspicor hoc uerbum abundare, & additum ab aliquo, qui putauit, cum in sequentis epistolae inscriptione Proconsul Philippus nocetur, multo magis in in hac, quae ordine antecedit, uocari debere: cum peruersus, ut iam diximus, ordo sit, & illā, quae sequitur, huic omnino praeponendam esse constet. Quo modo enim procōsul appellari potest, cum in urbē, deposito imperio, redierit? in urbe enim potius Philippi esse, quam ad urbem, facile credo: cū dicat Cicero: Quod si Romae te uidissem, coram gratias egissem: & quia, qui ad urbem morabantur, triumphum expetebant: cuius rei nulla fit mentio in epistola: nec uero triumphauit umquam hic Q. Philippus. EX PROVINCIA] Asia: in qua negotiabatur L. Oppius, qui nominatur in hac, & commendatur in sequenti epistola, supra, ep. 43. L. Oppius Philomeli negotiatur. Philomelum autē quis nescit in Asia fuisse? praeterea L. Egnatij, qui cum Oppio hic nominatur, Asiatica negotia nominantur ep. 45. NISI illud] Nisi, pro Sed, ut ep. 1. Nisi tamen multo minus tibi concedi potest, quam illi, laborare sine caussa. FACERE *possis*,] quid tibi liceat per existimationem tuam: nam de uoluntate non dubito.

Argumentum ep. 74.

Oppium praesentem, et Egnatij absentis negotia commendat.

Cicero S. D. Philippo procos. 74.

ETSI non dubito pro tua in me obseruantia, proq. nostra necessitudine, quin commendationem meam memoria teneas: tamen etiam atque etiam eundem tibi L. Oppium, familiarem meū, praesentem, & L. Egnatij, familiarissimi mei, absentis, negotia commendo. tanta mihi cum eo necessitudo est, familiaritasque; ut, si mea res esset, non magis laborarem. quapropter gratissimū mihi feceris, si curaris, ut is intelligat me a te tantum amari, quantum ipse existimo. hoc mihi gratius facere nihil potes. idq. ut facias, te uehementer rogo. Vale.

Argumentum ep. 75.

COmmendat Auianum Flaccum. Cum scripta sit haec epistola anno sequenti post frumentariam Pompeij Magni curationem; quod ex ipsa liquet; & Pompeius ei muneri, quinquennium praefuerit; quod Cicero ep. I. lib. IV. *ad Att. &* Dio *lib.* XXXIX. *testantur: apte uidetur in eum annum referri posse, quo consules fuere Pompeius* III. *& Scipio, aut initio consulatus Sulpicij, & Marcelli.*

Cicero S. D. T. Titio T. F. legato. 75.

ETSI non dubito, quin apud te mea commendatio prima satis ualeat: tamen obsequor homini familiarissimo C. Auiano Flacco: cuius caussa omnia tum cupio, tum mehercule etiam debeo. de quo, & praesens tecum egi diligenter, cum tu mihi humanissime respondisti: & scripsi ad te accurate antea. sed putat interesse sua, me ad te quam saepissime scribere. quare uelim mihi ignoscas, si, illius uoluntati obtemperans, minus uidebor meminisse constantiae tuae. A te idem illud peto, ut de loco, quo deportet frumentum. & de tempore Auiano commodes. quorum utramque per eundem me obtinuit triennium, dum Pompeius isti negotio praefuit. summa est, in quo mihi gratissimum facere possis, si curaris, ut Auianus, quando se a me amari putat, me a te amari sciat. erit id mihi pergratum. Vale.

EXPLANATIO

LEGATO] rei frumentariae praeposito: ut infra cognoscitur. OBSEQVOR *homini familiarissimo.*] infra, Illius uoluntati obtemperans. DE LOCO, *& de tempore,*] utrumque cupiebat Auianus, ut frumentum suum in opportunum locum deferre, tantumq. temporis habere posset, quantum ad eam rem satis esse uideretur. DVM *Pompeius isti negotio praefuit.*] non triennium, sed quinquennium frumentario negotio praefuit Pompeius. notat igitur Cicero tempus, non quo Pompeius eam curam gessit, sed quo beneficium Auiano impetrauit.

Argumentum ep. 76.

PEtit, ut C. Valgius emptam in agro Fregellano possessionem, liberam, immunemq. habeat. Incertus annus.

Cicero S. D. Quattuoruiris, & decurionibus. 76.

TANTAS mihi cum Q. Hippio caussae necessitudinis sunt, ut nihil possit esse coniunctius, quam nos inter nos sumus. quod nisi ita esset, uterer mea consuetudine, ut uobis nulla in re molestus essem. etenim uos mihi optimi testes estis, cum mihi persuasum esset, nihil esse, quod a uobis impetrare non possem, nunquam me tamen grauem uobis esse uoluisse. uehementer igitur uos etiam atque etiam rogo, ut honoris mei caussa liberalissime C. Valgium Hippianum tractetis, remq. cum eo conficiatis; ut, quam possessionem habet in agro Fregellano, a uobis emptam, eam liberam, & immunem habere possit. id si a uobis impetraro; summo me beneficio uestro affectum arbitrabor. Valete.

EXPLANATIO

QVATTVORVIRIS, *& decurionibus.*] Fregellanis. Fregellae, colonia fuit, deducta, ut ostendit Velleius, anno urbis 424. quattuoruiri igitur non modo municipiis, uerum coloniis quoque praeerant, item ut consules Romae: quamquam & duumuiri in plerisque coloniis, atque adeo in nonnullis municipiis fuere: quod lib. 2. de Antiquo Italiae iure Carolus Sigonius egregie docuit. DECVRIONIBVS] uide ep. 18. lib. VI. C. VALGIVM *Hippianum*] Q. Hippii, supra nominati, filium naturalem, adoptatum autem a C. Valgio, a quo praenomen, & nomen uetere producto nomine, accepit.

Argu-

Argumentum ep. 77.

Narrat officium suum in supplicatione decernenda; seq. numquam ei de futurum pollicetur: commendat M. Bolanum: petit, ut sibi seruum suum fugitiuum Dionysium *restituendum curet. Caesare* IIII. *cos. sine collega, confecto Hispaniensi bello: ex quo reuertit in urbem, ut ait* Velleius, *mense Octobri.*

Cicero S. D. P. Sulpicio imp. 77.

Cum his temporibus non sane in senatum uentitarem; tamen, ut tuas litteras legi, non existimaui me, saluo iure nostrae ueteris amicitiae, multorumq. inter nos officiorum, facere posse, ut honori tuo deessem: itaque affui, supplicationemq. tibi libenter decreui: nec reliquo tempore ullo aut rei, aut existimationi; aut dignitati tuae deero. atque ut hoc tui necessarij sciant; hoc me animo erga te esse, uelim facias eos per litteras certiores; ut, si quid tibi opus sit, ne dubitent mihi iure suo denunciare. M. Bolanum, uirum bonum, & fortem, & omnibus rebus ornatum, meumq. ueterem amicum, tibi magnopere commendo. pergratum mihi feceris, si curaris, ut is intelligat hanc commendationem sibi magno adiumento fuisse. ipsumq. uirum optimum, gratissimumq. cognosces. promitto tibi, te ex eius amicitia magnam uoluptatem esse capturum: Praeterea a te peto maiorem in modum pro nostra amicitia, & pro tuo perpetuo in me studio, ut in hac re etiam elabores. Dionysius, seruus meus, qui meam bibliothecam multorum nummorum tractauit, cum multos libros surripuisset, nec se impune laturum putaret, aufugit. is est in prouincia tua. eum & M. Bolanus, familiaris meus, & multi alij Naronae uiderunt. sed cum se a me manumissum esse diceret, crediderunt. hunc tu si mihi restituendum curaris; non possum dicere, quam mihi gratum futurum sit. res ipsa parua, sed animi mei dolor magnus est. ubi sit, & quid fieri possit, Bolanus te docebit. ego, si hominem per te recuperaro, summo me a te beneficio affectum arbitrabor. Vale.

A

EXPLANATIO

P. Svlpicio] Bernardinus Rutilius, qui opiniones quasdam suas in familiares, ut uocant, Ciceronis epistolas, me puero, edidit, legendum arbitrabatur, P. Vatinio, adductus in hanc sententiam ea ratione, quia Cicero de seruo suo Dionysio scribit in hac epistola: de quo item Vatinius ad Ciceronē in duabus, 9. 10. lib. v. & ad eum Cicero ep. xi. ibidem. Sensit idē postea Corradus in suis scholijs. Mihi non satis neque Rutilij, neque Corradi sententia, quam alij postea secuti sunt, probatur. nam ut illud omittā, quod haec huius epistolae uerba: Saluo iure nostrae ueteris amicitiae: & quae sunt infra: Pro tuo perpetuo in me studio: non uidentur in Vatinium conuenire, cuius erga Ciceronem perpetuum certe studium non fuerat, inimicitijs, oratione aduersus eum notissimis, et hoc, inquā, omittā, quod exigui ponderis nō est; ualde me mouet ea ratio, quod post supplicationem decretā scribit Cicero de seruo suo ad Sulpiciū at Vatinio decreta supplicatio uidetur Octobri mense, ut ex ep. 10. lib. v. non dubiam facere coniecturam licet. Scripsit enim Vatinius Nonis Dec. eam epistolam; cum de supplicatione decreta iam e Ciceronis litteris cognouisset. ante Nouembrem autem alteram eiusdem epistolā acceperat Cicero, datā V. id. Quinct. in qua de fuga serui Dionysij se audiuisse significauit. quod cum ita sit; cui uerisimile uideatur, hāc epistolam, Sulpicio inscriptam, in qua de supplicatione decreta fit mentio ad Vatinium de Dionysij fuga, multo ante supplicationē ei cognita, ut ignota de re missam esse? Ad hanc rationem accedit altera, ipsa quoque, ut arbitror, non contemnenda. Nā cū Cicero supplicationē decretam Sulpicio significat, eodē tēpore M. Bolanum cōmendat. Vatinius autem in epistola sua de supplicatione sibi decreta respondens, uerbū de Bolano nullum facit. Consensum omitto ueterum librorum, quibus in omnibus perspicue scriptū uideo, ne una quidē littera ueritatē obscurante, P. Sulpicio. Restat illa dubitatio: cum in Vatinij imperio urbs Narona fuerit, ut ex ipsius epistolis intelligitur, qui possit eadē urbs esse in imperio Sulpicij. Placere uideo doctis uiris, id quod ego quoque semper existimaui, Vatinij, qui tribunatū e Caesaris primū consulis uoluntate gesserat, & Sulpicij, qui eiusdem Caesaris legatus fuerat, in Gallia, cōmunē fuisse prouinciā Illyricum, & eo magis, quod ijdem in re quoque maritima, contra Octauium Pōpeianum in Illyrico praeclare gesta, collegae fuerant: ut apud Oppium scriptum est. At Vatiniū de Illyrico sine Sulpicio triumphasse, fasti docēt: ex quo sequi uidetur, ut solus Illyrico praefuerit. Hoc refellere non difficile est. potuit enim toto triennio, quo Vatinius Illyricum administrauit, idest a quarto Caesaris cōsulatu ad Lepidum, & Plancum consules, aliquid in prouincia Sulpicius offendere, aut a Caesare ipso reuocari, aut post obitum Caesaris ab Octauiano rerum potito: potuit ante Lepidi, & Planci consulatū interire: fortasse etiam hunc honorē Octauianus, cum omnia non iure, non more, sed ex dominantium libidine gererentur, uni Vatinio gratiae caussa largiri uoluit. *His temporibus*] amissa libertate: ut bono ciui,

no ciui, quae de rep. sentit, sine periculo dicere non liceat. EXISTIMATIONI, *aut dignitati*] plus est Dignitas, quam Existimatio. nam dignitas honoribus comparatur: existimatio ad priuatae quoque uitae laudem spectat. itaque distinguuntur in epistola quoque ad M. Brutum: Respondi id, quod sentiebam & dignitati, & existimationi tuae maxime conducere. SERVVS *meus*,] anagnostes. ep. 9. lib. v. MVLTORVM *nummorum*] magni pretij. ita locutus & in Verr. lib. IV. Signum a Socijs pecuniae magnae sustulit. NARONAE *uiderunt*.] hoc Vatinius non audiuit, cum Naronae tamen satis diu fuerit, sed eũ cum Vardaeis esse. quod mirari licet. quamquam & fieri potest, & saepe contingit, ut lõginqua sciamus, quae propinqua nescimus.

Argumentum ep. 78.

Petit, ut Democritum Sicyonium in suam fidem recipiat. Caesare III. & Lepido cos.

Cicero S. D. Allieno procos. 78.

DEMOCRITVS Sicyonius non solum hospes meus est, sed etiam, quod non multis contingit, Graecis praesertim, ualde familiaris. est enim in eo summa probitas, summa uirtus, summa in hospites liberalitas, & obseruantia: meq. prae ceteris & colit, & obseruat, & diligit. eum tu non modo suorum ciuium uerumetiam prope Achaiae principem cognosces. huic ego tantummodo aditum ad tuam cognitionem patefacio, & munio. cognitum, per te ipsum, quae tua natura est, dignum tua amicitia, atque hospitio iudicabis. Peto igitur a te, ut, his litteris lectis, recipias eum in tuam fidem, pollicere omnia te facturum mea caussa. de reliquo, si, id quod confido fore, dignum eum tua amicitia, hospitioq. cognoueris; peto, ut eum complectare, diligas, in tuis habeas. erit id mihi maiorem in modum gratum. Vale.

EXPLANATIO

ALLIENO *procos.*] Proconsul uocatus, nondum tamen gesto cõsulatu. Oppius in libro de bello Africo modo Praetorem, modo proconsulem uocat, utrumque more. ep. 17. lib. 2. Praeerat autem Siciliae Allienus: ut idem Oppius ostendit, & ex epistola sequenti cognoscitur. Allienus opinor gentis nomen esse, ex ijs, quae a desinentibus in ius excipiuntur, ut a Vibio Vibienus, a Matio Matienus, Sic ab Allio Allienus. Alliam autem gentem in commodo Lampridius nominat. SICYONIVS] a Sicyone, Achaiae urbe. ET. COLIT, *& obseruat*,] colit, honore: obseruat, assiduitate, & officio. Colimus etiã ea, quae oculis non cernimus, ut Deum; obseruamus tantum ea, quae sub oculos cadunt, ut homines. itaque, & Deum, & homines colere, proprie dicitur; obseruare Deum, non dicitur. MVNIO.] pro Cluentio: Vt ad hoc nefarium facinus accederet, aditum sibi alijs sceleribus ante muniuit. Munire uiam, proprie dicitur: ad alia multa transfertur. quod Ciceronis exempla declarant. QVAE *tua natura est*,] Simile illud ep. 5. lib. IV. Qui illius amor in te fuit. Ad quem locum exempla contulimus. COMPLECTARE, *diligas, in tuis habeas*.] nihil otiosum. plus enim est, Diligas, quam Complectare: plus, in tuis habeas, quam Diligas. non enim, quos complectimur, semper diligimus: neque, quos diligimus, semper in nostris habemus.

Argumentum ep. ult.

Caium, & Marcum, Auianos, fratres, commendat. Eodem anno.

Cicero S. D. Allieno procos. 79.

ET te scire arbitror, quanti fecerim C. Auianum Flaccum: & ego ex ipso audieram, optimo, & gratissimo homine, quam a te liberaliter esset tractatus. eius filios, dignissimos illo patre, meosq. necessarios, quos ego unice diligo, commendo tibi sic, ut maiore studio nullos commendare possim. C. Auianus in Sicilia est: Marcus est nobiscum. ut illius dignitatem praesentis ornes, rem utriusque defendas, te rogo. hoc mihi gratius in ista prouincia facere nihil potes. idq. ut facias, te uehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

EXPLANATIO

ET. TE *scire arbitror*,] simile principium ep. 62. & ad Att. ep. 9. lib. I. ep. 7. lib. X. C. AVIANVM *Flaccum*] Auianus Aemiliorum cognomen fuit, ep. 21. Flaccus Valeriorum. fortasse igitur hic ge-

hic gemino cognomine utebatur, quia, cum esset Valeriae gentis, adoptione transijt in Aemiliam, ita & uetus remansit, & nouum cognomen accessit. Perierat autem, cum haec epistola scripta est. ep.35. QVANTI *fecerim*, ξ suum familiarissimum uocat ep.35. QVAM *a te liberaliter esset tractatus*. ξ uixit igitur Allieno Siciliam obtinente. DIGNITATEM ξ uel ipsius propriam, uel familiae. Tironem patroni sui Ciceronis epistolas eo, quo passim leguntur, ordine collocasse, proditum est. id ego non libenter credo: libenter enim eum, quem Cicero ipse & uehementer dilexit, & laudauit saepe ut litteratum, ac diligentem, graui negligentiae culpa libero. Feramus illud, atque etiam probemus consilium, quod eas epistolas, quae ad unum scriptae sunt, puta ad Lentulum, Coelium, Appium, alios ue, simul omnes uoluerit coniungere, & rationem habere personarum potius, quam temporum: cum satis constet, si tempora spectentur, interponi debuisse multas: sed peccasse eum in ijs ipsis, quas eidem inscriptas aggregabat, nec uidisse ordinem, quem uel adscripta cuique dies, uel argumentum ostendebat, magnopere miror. quid, quod in ijs disponendis, quas ad ipsum scripserat Cicero, item ut in alijs peccauit? quod uitium quia non licet excusare; libenter, ut dixi, Tirone absoluto, quemuis alium condemnauerim. quis est autem, qui nesciat, cum ad intelligentiam, tum ad memoriae diuturnitatem pertinere plurimum, si, quo gestae, scriptae ue sunt, eodem res ordine cognoscantur? itaque operaepretium esse duxi, has ad Terentiam epistolas per annos digerere, ordine seruato, quem docti homines ante nos & uiderunt, & rationibus probarunt. Prima est, quam scripsit in exsulio, anno urbis

DCXCV. Pisone & Gabinio cos. Ego minus saepe. pridie Kal. Mai.
Noli putare. In exsulio, III. non. Oct. Et litteris multorum. In exsulio, VI. Kal. Dec.
Accepi. In exsulio, pridie Kal. Dec.

DCCIII. Paullo & Marcello cos. Si tu, & Tullia, lux nostra. Cum ex prouincia rediret, XV. Kal. Nou.

DCCIV. Lentulo & Marcello cos. Considerandum. Cum ortum esset ciuile bellum, & orae Campanae Cicero praeesset. IX Kal. Febr. Vestrum iam consilium est. Postridie, Minturnis.
Omnes molestias. Cum ad Pompeium in Graeciam nauigaturus esset. VII id. Iun.

DCCV. Caesare II, Seruilio cos. Valetudinem tuam. In castris Pompeij. IV. non. Iun.
Da operam. In castris Pompeij. Nec saepe est. In castris Pompeij. idibus Quinct.
Quod nos. Brundisij, cum in Italiam Cicero post Pharsalicā pugnā uenisset. pridie non. Nou.
In maximis. Brundisij. Ad ceteras. Brundisij. Si quid haberem. Brundisij.

DCCVI Caesare dictatore iterum, nondū creatis consulibus. Etsi eiusmodi Brundisij, pridie non. Ian.

Tullia nostra.	Brundisij,	XVII Kal. Quinct.
Constitueramus.	Brundisij,	XII Kal. Quinct.
Quid fieri placeret.	Brundisij,	VII id. Quinct.
Quod scripsi.	Brundisij,	VI id. Quinct.
Nos neque.	Brundisij,	IV id. Quinct.
Redditae.	Brundisij,	pridie id. Sext.
Nos quotidie.	Brundisij,	Kalendis Sep.
In Tusculanum.	Brundisij,	Kalendis Oct.

IN . EPISTOLARVM

M . TVLLII . CICERONIS

QVAE

FAMILIARES

VOCANTVR.

LIBRVM . QVARTVMDECIMVM

AD . TERENTIAM . VXOREM

PAVLLI . MANVTII

COMMENTARIVS

Argumentum ep.I. Lib. XVI.

VLSVS e patria, P. Clodij tribuni pl. rogatione iniquissima, deflet suam, suorumq. calamitatem, culpam conferens in amicorum consilia. De reditu in patriam licet obstent multa, studio tamen fretus tribunorum pl. Lentuli consulis, Pompeij, & Caesaris, non desperat. Subiungit de familia, de pestilentia, de Plancij, Macedoniae quaestoris, erga se officio, de Pisonis, generi sui, humanitate, uirtute, amore in se, suosq. omnes. Purgat se de Q. fratre. Gratias *a se per litteras ijs esse actas dicit, quibus agendas esse* Terentia *scripserat. Vici uenditionem prorsus improbat. Pisone, &* Gabinio *cos.*

Cicero Terentiae *suae,* Tulliolae *suae,* Ciceroni *suo. S. D.* 1.

T. LITTERIS multorum, & sermone omnium perfertur ad me, incredibilem tuam uirtutẽ, & fortitudinem esse, teq. nec animi, nec corporis laboribus defatigari. ne miserum, te, ista uirtute, fide, probitate, humanitate, in tantas aerumnas propter me incidisse? Tulliolam nostrã, ex quo patre tantas uoluptates capiebat, ex eo tãtos percipere luctus? nam quid ego de Cicerone dicam? qui cum primum sapere coepit, acerbissimos dolores, miseriasq. percepit. quae si, ut tu scribis fato facta putarem; ferrem paullo facilius: sed omnia sunt mea culpa commissa; qui ab ijs me amari putabam, qui inuidebant; eos non sequebar, qui petebant. quod si nostris consilijs usi essemus;

semus; neque apud nos tantum ualuisset sermo aut stultorum amicorũ, aut improborum: beatissimi uiueremus. nunc, quando sperare nos amici iubent; dabo operam, ne mea ualetudo tuo labori desit. res quanta sit, intelligo, quantoq. fuerit facilius manere domi, quam redire. sed tamen, si omnes tribunos pl. habemus, si Lentulum tam studiosum, quam uidetur, si uero etiam Pompeium, et Caesarem: non est desperandum. De familia, quo modo placuisse amicis scribis, faciemus. De loco, nunc quidem iam abijt pestilentia; sed, quamdiu fuit, me non attigit. Plancus, homo officiosissimus, me cupit esse secum, & adhuc retinet. ego uolebam loco magis deserto esse in Epiro, quo neque Hispo ueniret, nec milites: sed adhuc Plancius me retinet. sperat posse fieri, ut mecum in Italiam decedat. quem ego diem si uidero; & si in uestrum complexum uenero; ac si & uos, & me ipsum recuperaro: satis magnum mihi fructum uidebor percepisse, & uestrae pietatis, & meae. Pisonis humanitas, uirtus, amor in omnes nos tantus est, ut nihil supra possit. utinam ea res ei uoluptati sit: gloriae quidem uideo fore. De Q. fratre nihil ego te accusaui; sed uos, cum praesertim tam pauci sitis, nolui esse quam coniunctissimos. Quibus me uoluisti agere gratias, egi, & me a te certiorem factum esse scripsi. Quod ad me, mea Terentia, scribis, te uicum uendituram: quid, obsecro te, (me miserum) quid futurum est? &, si nos premet eadem fortuna; quid puero misero fiet? Non queo reliqua scribere; (tanta uis lacrymarum est) ne te in eundem fletum adducam. tantũ scribo: si erunt in officio amici, pecunia nõ deerit: si non erũt, tu efficere tua pecunia non poteris. Per fortunas miseras nostras, uide, ne puerum perditum perdamus. cui si aliquid erit, ne egeat: mediocri uirtute opus est; & mediocri fortuna, ut cetera consequatur. Fac ualeas, & ad me tabellarios mittas; ut sciam, quid agatur, & uos quid agatis. mihi omnino iam breuis exspectatio est. Tulliolae, & Ciceroni salutem dic. Valete. D. ante diem VI. Kal. Dec. Dyrrhachij. Dyrrhachium ueni; quod & libera ciuitas est, et in me officiosa, & proxima Italiae. sed, si offendet me loci celebritas, alio me conferam, & ad te scribam.

EXPLANATIO

ERENTIAE] haec quater nupsit, Ciceroni, Sallustio historico, Messallae Coruino, Vibio Rufo. Dio lib LVII. & diuus Hieronymus lib. I. aduersus Iouinianum. Vixit annos CIII. Plinius lib. VII. c. 48. CVM *primum sapere coepit*,] hoc tempore annum agebat aetatis suae Cicero filius octauum. natus enim erat Cotta, & Torquato cos. ut ex ep. I. lib. I. ad Atticum licet intelligere. A *b ijs me amari putabam, qui inuidebant;*] carpit Pompeium, Hortensium, Arrium, & alios; qui auctores ei fuerunt, ut Clodio tribuno pl. cederet, ne ciuilis cõtentionis caussa esset. hos designat ep. 10. lib. III. ad Att. cum ait: Hic utrum tandem sum accusandus, quod doleo, an, quod commisi, ut haec aut non retinerem; quod facile fuisset, nisi intra parietes meos de mea pernicie consilia inirentur; aut certe uiuus amitterem? Et ibidem, ep. 13. Quod scribis, te audire, me etiam mentis errore ex dolore affici: mihi uero mens integra est, atque utinam tam in periculo fuisset, cum ego ijs, quibus meam salutem carissimam esse arbitrabar, inimicissimis, crudelissimisq. fuissem: qui ut me paullum inclinari timore uiderunt, sic impulerũt, ut omni suo scelere, perfidia abuterentur ad exitium meum. Et ep. 15. ibidem: Quod si quisquam fuisset, qui me, Pompeij minus liberali responso perterritum, a turpissimo consilio reuocaret; aut occubuissem honeste, aut uictores hodie uiueremus. Et in eadem, infra: Proditus, inductus, coniectus in fraudẽ, omnia mea praesidia neglexi, totam Italiam, in me erectam ad me defendendum, destitui, & reliqui. Et ep. 19. ibidem: Si me a meis consiliatijs proditum, & proiectum uides. Et ep. 3. lib. I. ad Q. fratrem. Quantum Hortensio credendum sit, nescio: me summa simulatione amoris, summaq. assiduitate quotidiana sceleratissime, insidiosissimeq. tractauit, adiuncto quoque Arrio: quorum ego consilijs, promissis, praeceptis destitutus in hanc calamitatem incidi. E o s *non sequebar, qui petebant.*] L. Lucullum praecipue significat, qui suasit, ut armis cum Clodio decertaret potius, quam in exsilium iret. Plutarchus. Vel hoc de Caesare dixit: a quo delatam legationem accipere noluit. ep. 3. Meum fuit officium, legatione uitare periculum. & ad Att. ep. 18. lib. 2. N o s t r i s *consilijs*,] ut pugnarem potius, quam e patria discederem. D a b o *operam, ne mea ualetudo tuo labori desit.*] dabo operam, ut ualeam: ne tu pro mea salute frustra laborem suscipias. Q v a n t o *fuerit facilius, manere domi, quam redire.*] ep. 5. Eijcere flos magnum fuit, excludere facile est. O m n e s *tribunos pl.*] designatos. nondum enim magistratum inierant. octo tribuni pl. Ciceroni opem tulerunt, T. Milo, P. Sextius, C. Sextilius, M. Cispius, T. Fadius, M. Curtius, C. Messinius, Q. Fabricius: qui nominantur in oratione post reditum in senatu: duo reliqui, partium Clodianarum, Sex. Atilius Serranus, Numerius Quinctius fuere: quos in oratione in Pisonem, de lapide emptos Cicero ait, quia mercede id faciebant, ut Asconius interpretatur. L e n t v l v m] P. Lentulum, consulem designatum: qui postea de reditu Ciceronis legem centuriatis comitijs tulit. D e *familia*,] de seruis: quos postea liberauit, ueritus ne cum ceteris bonis publicarentur. ep. 4. P l a n c v s] Cn. Plancius, quaestor in Macedonia: pro quo exstat oratio. uide & eam post reditum in senatu habitam. M e *cupit esse secum, & adhuc retinet.*] ep. 22. lib. III. ad Att. Me adhuc Plancius liberalitate sua retinet, iam aliquoties conatum ire in Epirũ. spes homini est iniecta, non eadem quae mihi, posse nos una decedere. quam rẽ sibi magno honori sperat fore. sed iam, cum aduenrare milites dicerentur; faciendum nobis erit, ut ab eo discedamus. L o c o *magis deserto*] ut ignoraretur a militibus. H i s p o] centurionis fortasse nomen. Hisponem quendam nominat Quinctilianus lib. VI. cap. de risu. Hic nonnulli ueteres libri habent, Ipso: alij. Ip se: quinque no-

 stri,

ſtri,Hiſpo.Ex hac uarietate legendum fortaſſe, Piſo, uel potius, Ipſe: ut de eodem accipiatur: cuius nomen omitti potuit,cum Terentiae litteris,L. Piſonem,Ciceronis inimicum,eius anni conſulem,ad Macedoniam regendam propediem iturum ſignificantibus,reſponderet. nominare enim,qui conſul adhuc etat, non audebar. MILITES:] a L. Piſone in Macedoniam praemiſſi, quorum ipſe opera proconſul uteretur. ep.3.Cum inimici noſtri uenire dicentur,tum in Epirum ibo. PISONIS] C.Calpurnij Piſonis L.F.Frugi Ciceronis generi:qui perijt ante reditum quam ab exſulio Cicero rediret: ut in duabus poſt reditum orationibus. EI *uoluptati ſit*,] quam uoluptatem capiat me reſtituto. quod non euenit. VOLVI *eſſe quam coniunctiſsimos.*] diſcordiae igitur aliquid inter Q. fratrem, & Terentiam extiterat. AGERE *gratias*,] quod optime ſint erga me animati, operamq. ſuam conferant ad ſalutem meam. VICVM *uendituram:*] ut mihi pecuniam ſuppeditare poſſis. QVID *puero miſero fiet?*] quibus facultatibus,me afflicto,ſuſtentabitur? EFFICERE] id quod effici opus eſt, ut ego in hac miſera fortuna non egeam. PER *fortunas miſeras noſtras,*] uide,quae diximus ep.16.lib.IIX. NE *puerum perditum perdamus.*] perditum,calamitate noſtra: perdamus, uico uendito, & rei familiaris iactura. ET *mediocri fortuna*] uirtuti fortunam adiungit: ut ep.3.lib.x. Omnia conſecutus es, uirtute duce, comite fortuna. IAM *breuis exſpectatio eſt.*] fore arbitror,ut breui litteras ueſtras accipiam. LIBERA] ſui iuris: ut in ea Romani exſules tuto eſſe poſſent. IN *me officioſa,*] quia ſemper a me defenſa. ep.3. & ad Att.ep.22.lib.III.Ego,quod mei ſtudioſos habeo Dyrrhachinos,ad eos perrexi; cũ illa ſuperiora Theſſalonicae ſcripſiſſem.In oratione pro Plancio: Dyrrhachium,quod erat in fide mea, petere contendi. ALIO *me conferam,*] in Epirum ſe contulit.ep.3.& ep.22.23.ad Att.lib.III.

Argumentum ep. 2.

Breuitatem ſuarum litterarum excuſat: Piſonis generi officia erga ſe laudat: Terentiae uicem laudat: rogat, ut ſumptus de ſuo ne faciat, & ualetudini ſeruiat. Iiſdem cos.

Tullius S. D. Terentiae, & Tulliolae, & Ciceroni, ſuis. 2.

NOLI putare me ad quemquam longiores epiſtolas ſcribere, niſi ſi quis ad me plura ſcripſit, cui puto reſcribi oportere. nec enim habeo, quod ſcribam: nec hoc tempore quidquam difficilius facio. ad te uero, & ad noſtram Tulliolam, non queo ſine plurimis lacrumis ſcribere. uos enim uideo eſſe miſerrimas, quas ego beatiſſimas ſemper eſſe uolui: idq. praeſtare debui, & niſi tam timidi fuiſſemus, praeſtitiſſem. Piſonem noſtrum merito eius amo plurimũ. eum, ut potui, per litteras cohortatus ſum, gratiasq. egi, ut debui. In nouis tribunis pl. intelligo ſpem te habere. id erit firmũ, ſi Pompeij uoluntas erit. ſed Craſſum tamen metuo. A te quidem omnia fieri fortiſſime, & amantiſſime uideo: nec miror: ſed maereo caſum eiuſmodi, ut tãtis tuis miſerijs meae miſeriae ſubleuẽtur. nam ad me P. Valerius, homo officioſus, ſcripſit, id quod ego maximo cum fletu legi, quemadmodum a Veſtae ad Tabulam Valeriam ducta eſſes. hem mea lux, meum deſiderium, unde omnes opem petere ſolebant, te nunc, mea Terentia, ſic uexari, ſic iacere in lacrumis, & ſordibus, idq. fieri mea culpa, qui ceteros ſeruaui, ut nos periremus? Quod de domo ſcribis, hoc eſt de area: ego uero tum denique mihi uidebor reſtitutus, ſi illa nobis erit reſtituta. uerum haec non ſunt in noſtra manu. illud doleo, quae impenſa facienda eſt, in eius partem te, miſeram, & deſpoliatam, uenire, quod ſi conficitur negotium; omnia conſequemur. ſin eadem nos fortuna premet; etiam ne reliquias tuas miſera proijcias? obſecro te, mea uita, quod ad ſumptum attinet, ſine alios, qui poſſunt, ſi modo uolunt, ſuſtinere: & ualetudinem iſtam infirmam, ſi me amas, noli uexare. nam mihi ante oculos dies, noctesq. uerſaris: omnes labores te excipere uideo; timeo, ut ſuſtineas: ſed uideo in te omnia. quare, ut id, quod ſperas, & quod agis, conſequamur, ſerui ualetudini. Ego, ad quos ſcribam, neſcio, niſi aut ad eos, qui ad me ſcribunt, aut ad eos, de quibus ad me uos aliquid ſcribitis. Longius, quoniam uobis ita placet, non diſcedam: ſed uelim quam ſaepiſsime litteras mittatis, praeſertim ſi quid eſt firmius, quod ſperemus. Valete, mea deſideria, ualete. Datum ad III. non. Oct. Theſſalonicae.

EXPLANATIO

NEC *hoc tempore quidquam difficilius facio.*] abhorret enim a ſcribendo fractus malis, & deiectus maerore animus. PRAESTARE] efficere. NISI *tam timidi fuiſſemus,*] timorem ſuum accuſat, quod e patria diſcedere maluerit, quam armis decertare. PISONEM *noſtrum,*] generum. COHORTATVS *ſum,*] ne intermittat officia ſua. NOVIS] deſignatis. CRASSVM] quem Publius filius cum Cicerone in gratiam reduxit. Plutarchus. FORTISSIME,] ſuperiore epiſtola Terentiae uirtutem, & fortitudinem laudauit, quae nec animi, nec corporis laboribus defatigaretur. MAEREO *caſum eiuſmodi,*] cum accuſandi caſu, ut Tuſc.1. Cum grauiter filij mortem maereret. VT *tantis tuis miſerijs meae miſeriae ſubleuentur.*] non diſſimile illud ep. 21. lib. XVI. Ex meis anguſtijs

stijs illius sustento tenuitatem P. VALERIVS,] de hoc Phil. 1. Cum intempesta nox esset; mansissemq. in uilla P. Valerij, comitis, & familiaris mei. A VESTAE.] a templo Vestae. Plautus in Poen. Quo te agis? Ad. ego ne? in Veneris. Terentius in Adel. Vbi ad Dianae ueneris, ito ad dexteram. & pro Milone; Cum falcibus ad Castoris, cum gladijs toto foro uolitarunt. Graeca figura. A D *tabulam Valeriam*] locus in foro fuit, quo tribuni pl. conuenire soliti sunt. In Vatinium: Cum enim tu consulem in uincula duceres, & a Tabula Valeria collegae tui mitti iuberent. Fuit etiam Tabula Sextia, quae nominatur in oratione pro Quinctio, his uerbis: Ipse suos necessarios ab atrijs Licinijs, & a faucibus macelli corrogat, ut ad tabulam Sextiā sibi adsint hora secunda postridie. ueniūt frequentes: testificatur iste, P. Quinctium non stitisse, & se stitisse. tabulae maxime signis hominum nobilium consignantur. discedītur. Quibus uerbis locum fuisse cognoscitur, ubi ius diceretur: quod si ita est: de Tabula Valeria idē existimare possumus. OPEM *petere*] ut, ea intercedente, patrocinio Ciceronis uterentur. E T *sordibus*,] sordes maerorem consequuntur. affecto enim grauiter animo, nec de munditiae corporis, nec de nitore, & elegantia uestis laboramus. QVI *ceteros seruaui, ut nos periremus*?] cum indignatione dictum. nam, si perit is, qui ceteros seruauit; quid iniquius? seruatos autem a se ciues suos Catilinae coniurationis tempore, & hic, & alibi uere Cicero gloriatur. DE. AREA:] euersa enim domo, area supererat: quae postea reuerso in patriam Ciceroni restituta est, & superficies aestimata. HAEC] ut restituantur nobis ea, quae amisimus. QVAE *impensa facienda est, in eius partem te, miseram, & despoliatam, uenire*.] ueteres libri, quos quidem ego uiderim, Te, non habent: & uidetur subaudiri posse. S I *conficitur negotium*;] si restituor. OMNIA *consequemur*.] resarcietur omnis iactura. RELIQVIAS *tuas*] quae tibi facultates reliquae sunt, amissis meis. VALETVDINEM *istam infirmam*,] uixit tamen ultra centum annos: ut diximus. TIMEO, *ut sustineas*:] timeo, ne sustinere non possis. eodem modo ep. 14. Vereor, ut Dolabella ipse satis uobis prodesse possit. pro: Vereor, ne non satis prodesse possit. Vide illud. ep. 1. lib. 2. Non enim uereor, ne non scribendo te expleam. III. NON. OCT.] ergo scripta est ante superiorem, sicuti ante hanc ea, quae incipit: Ego minus: ui quartus locus ei tribuatur, cuius initium est, Accepi. quod adscripta dies iudicat.

Argumentum ep. 3.

SVa culpa factum esse dolet, ut & ipse, & omnes sui maximas in miserias inciderint: deinde ad uaria litterarum Terentiae *capita respondet; sed dolenter, ut ideo a nonnullis, iure fortasse, tamquam mollis, reprehendatur. Iisdem cos.*

Tullius S. D. Terentiae, Tulliolae, & Ciceroni suis. 3.

ACCEPI *ab Aristocrito tres epistolas, quas ego lacrumis prope deleui. conficior enim maerore, mea Terentia: nec me meae miseriae magis excruciant, quam tuae, uestraeq. ego autem hoc miserior sum, quam tu, quae es miserrima, quod ipsa calamitas communis est utriusque nostrum, sed culpa mea propria est. meum fuit officium, uel legatione uitare periculum, uel diligentia, & copijs resistere, uel cadere fortiter. hoc miserius, turpius, indignius nobis nihil fuit. quare cum dolore cum ficior, tum etiam pudore. pudet enim me uxori meae optimae, suauissimis liberis uirtutem, & diligentiam non praestitisse. nam mihi ante oculos dies noctesq. uersatur squalor uester, et maeror, & infirmitas ualetudinis tuae: spes autem salutis pertenuis ostenditur. inimici sunt multi, inuidi paene omnes. eijcere nos magnum fuit, excludere facile est. sed tamen, quamdiu uos eritis in spe, non deficiam; ne omnia mea culpa cecidisse uideantur. Vt tuto sim, quod laboras; id mihi nunc facillimum est, quem etiam inimici nolunt uiuere in tantis miserijs. ego tamen faciam, quae praecipis. Amicis, quibus uoluisti, egi gratias: & eas litteras Dexippo dedi: meq. de eorum officio scripsi a te certiorem esse factum. Pisonem nostrum mirifico esse studio in nos, & officio, & ego perspicio, & omnes praedicant. dij faxint, ut tali genero mihi praesenti tecum simul, ac cum liberis nostris frui liceat. nunc spes reliqua est in nouis tribunis pl. & in primis quidem diebus: nam, si inueterarit, actum est. ea re ad te statim Aristocritum misi, ut ad me continuo initia rerum, & rationem totius negotij posses scribere. etsi Dexippo quoque ita imperaui, statim ut recurreret: & ad fratrem misi, ut crebro tabellarios mitteret. nam ego eo nomine sum Dyrrachij hoc tempore, ut quam celerrime, quid agatur, audiam, & sim tuto. ciuitas enim haec semper a me defensa est. cum inimici nostri uenire dicentur, tum in Epirum ibo. Quod scribis, te, si uelim, ad me uenturam; ego uero, cum sciam magnam partem istius oneris abs te sustineri, te istic esse uolo. si perficitis, quod agitis; me ad uos uenire oportet. sin autem: sed nihil est opus reliqua scribere. ex primis, aut ad summum secundis litteris tuis constituere poterimus, quid nobis faciendum sit. tu modo ad me uelim omnia diligentissime perscribas. etsi magis iam rem, quam litteras, debeo exspectare. Cura ut ualeas: & ita tibi persuadeas, mihi te carius nihil esse, nec umquam fuisse. Vale mea Terentia: quam ego uidere uideor, itaque debilitor lacrumis. Vale. pridie Kal. Dec. Dyrrhachij.*

EXPLANATIO

LEGATIONE *uitare periculum,*] nam si legationem, a Caesare, Galliae proconsule, delatam, accepisset; Clodij tribuni pl. furorem uitasset. diem enim ei dicere, qui reip. caussa abesset, non licebat. ep. 18. ad Att. lib. 2. A Caesare ualde liberaliter inuitor in legationem illam; sibi ut sim legatus. atque etiã libera legatio uoti caussa datur. Sed haec, & praesidij apud furorẽ Pulchelli non habet satis, & a fratris aduentu me ablegat: illa & munitior est, & non impedit, quo minus adsim, cum uelim. VIRTUTEM] in resistendo. EIICERE *nos magnum fuit, excludere facile est.*] ep. 1. Intelligo, quanto facilius fuerit, manere domi, quam redire. FRUI *liceat.*] non licuit. ante reditum Ciceronis obijt. IN. PRIMIS *quidem diebus:*] primus dies tribunatus pl. erit, quarto idus Dec. ut Dionysius docet. UT *quam celerrime, quid agatur, audiam,*] est enim ciuitas Italiae proxima. ep. 1. SI. PERFICITIS, *quod agitis;*] ep. 2. Si conficitur negotium. SIN AUTEM: *sed nihil opus est plura scribere.*] ἀποσιώπησις: ut Virg. lib. 1. Aen. Quos ego: sed motos praestat componere fluctus. MAGIS *iam rem, quam litteras,*] dixit supra: Spes reliqua est, in nouis tribus pl. & in primis quidem diebus: nam si inueterarit, actum est.

Argumentum ep. 4.

Scripta est haec epistola non solum dolenter, sed etiam molliter. argumentum est multiplex, quia respondet ad diuersa capita litterarum Terentiae. Iisdem cos.

Tullius S. D. Terentiae, Tulliolae, & Ciceroni, suis. 4.

EGO minus saepe ad uos do litteras, quam possum: propterea quod cum omnia mihi tempora sunt misera; tum uero, cum aut scribo ad uos, aut uestras lego, conficior lacrumis sic, ut ferre non possim. quod utinam minus uitae cupidus fuissem: certe nihil, aut non multum in uita mali uidissemus. quod si nos ad aliquam alicuius commodi aliquando recuperandi spem fortuna reseruauit: minus est erratum a nobis. sin haec mala fixa sunt: ego uero te quamprimum, mea uita, cupio uidere, & in tuo complexu emori: quando neque dij, quos tu castissime coluisti, neque homines, quos ego semper seruaui, nobis gratiam retulerunt. Nos Brundisii apud M. Laenium Flaccum dies XIII. fuimus, uirum optimum, qui periculum fortunarum, & capitis sui pra mea salute neglexit; neque legis improbissimae poena deductus est, quo minus hospitij, & amicitiae ius, officiumq. praestaret. huic utinam aliquando gratiam referre possimus, habebimus quidem semper. Brundisio profecti sumus ad II. Kal. Maias. per Macedoniam Cyzicum petebamus. o me perditum, o me afflictum: quid nunc rogem te, ut uenias, mulierem aegram, & corpore, & animo confectam? non rogem? sine te igitur sim? opinor, sic agam. si est spes nostri reditus; eam confirmes, & rem adiuues. sin, ut ego metuo, transactum est: quoquo modo potes, ad me fac uenias. unum hoc scito: si te habebo, non mihi uidebor plane perijsse. Sed quid de Tulliola mea fiet? iam id uos uidete: mihi deest consilium: sed certe, quoquo modo res se habebit, illius misellae, & matrimonio, & famae seruiendum est. Quid Cicero meus, quid aget? iste uero sit in sinu semper, & complexu meo. Non queo iam plura scribere: impedit maeror. Tu quid egeris, nescio, utrum aliquid teneas, an, quod metuo, plane sis spoliata. Pisonem, ut scribis, spero fore semper nostrum. De familia liberata, nihil est, quod te moueat. primum tuis ita promissum est, te facturam esse, ut quisque esset meritus. est autem in officio adhuc Orpheus, praeterea magnopere nemo. ceterorum seruorum ea caussa est, ut, si res a nobis abesset, liberti nostri essent, si obtinere potuissent; sin ad nos pertinerent, seruirent, praeterquã oppido pauci. Sed haec minora sunt. Tu quod me hortaris, ut animo sim magno, & spem habeam recuperãdae salutis: id uelim sit eiusmodi, ut recte sperare possimus. nunc miser quando tuas iam litteras accipiam? quis ad me perferet? quas ego exspectassem Brundisii, si esset licitum per nautas, qui tempestatem praetermittere noluerunt. Quod reliquum est, sustenta te, mea Terentia, ut potes. honestissime uiximus: floruimus. non uitium nostrum, sed uirtus nostra nos afflixit. peccatum est nullum, nisi quod non una animam cum ornamentis amisimus. sed, si hoc fuit liberis nostris gratius, nos uiuere; cetera, quanquam ferenda non sunt, feramus. atque ego, qui te confirmo, ipse me non possum. Clodium Philetaerum, quod ualetudine oculorum impediebatur, hominem fidelem, remisi. Sallustius officio uincet omnes spes. Cennius est perbeneuolus nobis; quem semper spero tui fore obseruãtem. Sica dixerat se mecum fore, sed Brundisio discessit. Cura, quoad potes, ut ualeas: & sic existimes, uehemẽtius me tua miseria, quam mea, commoueri. Mea Terentia, fidissima, atque optima uxor, & mea carissima Tulliola, & spes reliqua nostra Cicero, ualete. Pridie Kal. Maij, Brundisio.

EXPLA-

EXPLANATIO

QVOD *utinam minus uitae cupidus fuissem :*] Quod pro Sed:ut ep. 14. lib. III. Quod non dubito, quin te quoque haec deliberatio sit perturbatura. Et Phil. 10. Quod qui ab illo abducit exercitũ, & respectum pulcherrimum,& praesidium firmissimum adimit reip. Et in Verr. lib. 5. Quod uos oblitos,non arbitror,quae multitudo. Se ipsum accusat qui Clodianis armis cesserit. infra: Peccatum est nullum,nisi quod non una animam cum ornamentis amisimus.ep.2. Nisi tã timidi fuissemus,praestitissem. FIXA *sunt :*] perpetuo eadem futura.infra:Sin,ut ego metuo,transactum est. QVOS *ego serua ui semper* ,] sic unus aliquos liber : omnes reliqui : Quibus ego seruiui semper, quod magis placet. NOBIS *gratiam retulerunt* ,] qui nos immerentes opprimi passi sunt. M. LAENIVM *Flaccum*] uide ep.63.lib.XIII.& in oratione pro Plancio, & pro Sextio. LEGIS *improbissimae*] . Clodiae : quae poenam irrogabat ijs,qui Ciceronẽ tecto recepissent intra CD millia passuum.ep.4.ad Att.lib.III.& in oratione pro domo. AD. V. *Kal. Maias* .] ad II. Kal. Maias,legendum esse constat ex die extremae epistolae adscripta,& ex ep. 7. ad Att.lib.III. PER *Macedoniam Cyzicum petebamus* .] ep. 6. ad Att.lib. III.Nobis iter est in Asiã,maxime Cyzicum. EAM *confirmes,& rem adiuues* .] Sic ueteres libri , & recte.Confirmare spem , dixit Cicero in Diuinatione. TRANSACTVM *est :*] actum est:spes nulla superest.supra : Sin haec mala fixa sunt. QVID *de Tulliola mea fiet ?*] Cum ita sit in meis omnibus antiquis libris;nõ uideo,cur mutem.etsi scio , Quid Tulliola mea fiet quod ad Latini sermonis cõsuetudinẽ attinet,recte legi posse:ut ep.1. ad Att. lib. VI. Quid illo fiet, quem reliquero ? MATRIMONIO ,] dixi iam,hoc tempore uxorẽ C.Pisonis Tulliolam fuisse.eius doti,& famae, se absente Cicero timebat. CETERORVM *seruorum ea caussa est* ,] ueritus Cicero amissionem seruorum cum tota re , manumisit eos hac condicione,ut,si per legem Clodiam bonis omnibus priuandus esset,ij suo beneficio liberti essent,si modo id obtineri posset:sin autem lex seruos non adimeret,& , ut ad ueterem dominum pertinerent,concederet;seruirẽt,ut antea,praeterquam paucissimi,quos ob fidem, & diligentiam omnino liberatos uellet.Dixit autem,ceterorum seruorum,cum de suis loqueretur . nam ex Terentiae seruis neminẽ manumiserat:(neque enim poterat)tantum ijs,eam facturam esse,ut quisque esset meritus,promiserat. Hic locus in omnibus libris impressis mendose legebatur. nos eum distinctione tantum restituimus. TEMPESTATEM] facultatem nauigandi. CLODIVM *Philetaerum* ,] libertum,qui,cum seruiret , Graeco nomine Philetaerus,quasi amator amicorum , uocabatur. SALLVSTIVS] fortasse is, de quo ep.XI. OFFICIO *uincet omnes spes* .] mutationem sententia non requirit,praesertim confirmata non uno, aut altero,sed omnibus ueteribus libris.bene sperauimus,inquit,de Sallustio:sed ille officio uincet omnes spes. Nouum autem,uel absurdum uideri non debet,Vincere spes,neque quod ad sententiã, neque quod ad loquendi genus attinet.Eodem modo,spem summam ciuiũ uirtute superare , dixit in libro de Amicitia. Spes autem,numero multitudinis,& apud Ciceronem ipsum , & apud alios usitatum est. SICA] cuius in fundo Vibonensi fuerat.uide ep.2.& 4.ad Att.lib.III.

Argumentum ep. 5.

REditum suum ex Cilicia prouincia significat. Terentiae diligentiam in scribendo laudat : litterarum eius breuitatem excusat : mandat quae fieri uelit de bonorum Praetianorum auctione . Scripta est aliquot annis post superiores, L. Paullo, C. Marcello cos.

Tullius *S. D.* Terentiae *suae.* 5.

SI tu,& Tullia,lux nostra,ualetis ; ego, & suauissimus Cicero ualemus.Pridie id.Oct. Athenas uenimus,cum sane aduersis uentis usi essemus, tardeque,& incommode nauigassemus . de naue exeuntibus nobis Acastus cum litteris praesto fuit uno & uigesimo die, sane strenue.Accepi tuas litteras:quibus intellexi te uereri,ne superiores mihi redditae non essent.omnes sunt redditae;diligentissimeq.a te perscripta sunt omnia;idq. mihi gratissimum fuit. neque sum admiratus,hanc epistolã,quam Acastus attulit, breuem fuisse.iam enim me ipsum exspectat,siue nos ipsos:qui quidem quamprimum ad nos uenire cupimus . etsi, in quam remp. uenimus, intelligo . cognoui enim ex multorum amicorum litteris, quas attulit Acastus , ad arma rem spectare : ut mihi, cum uenero , dissimulare non liceat , quid sentiam . sed, quando subeunda fortuna est,eo citius dabimus operam, ut ueniamus , quo facilius de tota re deliberemus . tu uelim , quod commodo ualetudinis tuae fiat , quam longissime poteris , obuiam nobis prodeas . De hereditate Praetiana, quae quidem mihi magno dolori est , (ualde enim illum amaui)hoc uelim cures;si auctio ante meum aduentum fiet , ut Pomponius , aut,si is minus poterit,

Camillus

Camillus nostrum negotium curet. nos cum uenerimus, reliqua per nos agemus. sin tu iam Roma profecta eris; tamen curabis, ut hoc ita fiat. nos, si dij adiuuabunt, circiter id. Nou. in Italia speramus fore. Vos, mea suauissima, & optatissima Terentia, & Tulliola, si nos amatis, curate ut ualeatis. Athenis, ad xv. Kal. Nou.

EXPLANATIO

ACASTVS] seruus Ciceronis ep. 9. lib. vi. ad Att. In Piraeea cum exissem pridie idus Oct. accepi ab Acasto, seruo meo litteras. VNO *& uigesimo die, sane strenue.*] Similiter ep. 18. lib. xiv. ad Att. Tuas litteras uesperi acceperam in Pompeiano, sane celeriter, tertio abs te die. Ad Att. ep. 5. lib. xvi. Magis commode, quam strenue, nauigani. SIVE *nos ipsos*] erant enim cum ipso (filius, frater, fratris filius. AD. ARMA *rem spectare*:] propinqnum uideri bellum, quod postea gestum est inter Caesarem, & Pompeium. QVANDO *subeunda fortuna est*,] cum fortunam impendentem uitare non liceat. Fortunam uocat, quia cum offensionem uel Caesaris, uel Pompeij non possit effugere, aleae se committere uidetur in dicenda de rep. sententia. CAMILLVS] ep. 15. & ep. 20. lib. v.

Argumentum ep. 6.

EXcusationem affert, cur litteras raras mittat. uoluntatem suam in aere alieno dissoluendo significat. adiungit de Terentiae meritis in Tulliolam. Pollicem seruum ad se statim mitti postulat. Scripta uidetur e castris Pompeij, cum esset in Graecia, Caesare II. & Seruilio cos.

Cicero S. D. Terentiae suae. 6.

NEc saepe est, cui litteras demus: nec rem habemus ullam, quam scribere uelimus. Ex tuis litteris, quas proxime accepi, cognoui praedium nullum uenire potuisse. quare uideatis uelim, quo modo satisfiat ei, cui scitis me satisfieri uelle. Quod nostra tibi gratias agit; id ego nō miror te mereri, ut ea tibi merito tuo gratias agere possit. Pollicē, si ad huc non est profectus, quam primum fac extrudas. Cura ut ualeas. idibus Quinct.

EXPLANATIO

CICERO *S. D. Terentiae suae.*] sic quattuor ueteres libri, quos secuti sumus: unus, Terentiae, & Tulliae: duo, Suis S. D. M. Cicero: quos non probamus: cur enim aut eorum nomē, ad quos scribit, aut etiam suum Cicero occultaret, non uideo. quasi uero manus illius a multis agnosci non posset: aut cuius seruus esset Pollex, qui nominatur in extrema epistola, reperire difficile esset. praeterea cur inscribatur, suis: cum ad unam Terentiam epistola mittatur? quod illa indicant: Ex tuis litteris: &, Nostra tibi gratias agit: &, Pollicem extrudas. non enim huic sententiae illud aduersatur, quod, quasi plures alloquatur ait: Videatis, uelim, quo modo satisfiat ei, cui scitis me satisfieri uelle. uult enim Terentiam ea de re cum amicis consilium capere. NOSTRA] fortasse Tulliola. POLLICEM,] ep. 45. ad Att. lib. XIII. Pollex, ut dixerat, mihi Lanuuij praesto fuit, sed plane pollex, non index. Placuit hunc locum recitare: ne, Pollucem, ut antea, legendum aliquis putaret.

Argumentum ep. 7.

QVae sibi fuerit molestiarum, & sollicitudinum caussa, quo modo liberatus sit, exponit: scribit de sua ad Pompeium profectione: hortatur eam, & monet, ut forti animo sit, bene de rep. speret, ualetudinem curet, militum iniuriam uitet, Arpinati fundo utatur. anno primo ciuilis belli, Lentulo, & Marcello cos.

Cicero S. D. Terentiae suae. 7.

OMNES molestias, & sollicitudines, quibus & te miserrimam habui, id quod mihi molestissimum est, Tulliolamque, quae nobis nostra uita dulcior est, deposui, & eieci. quid caussae autem fuerit, postridie intellexi,

tellexi, quam a uobis discessi. χολὴν ἄκρατον noctu eieci. statim ita sum leuatus, ut mihi deus aliquis medicinam fecisse uideatur. cui quidem tu deo, quemadmodum soles, pie, & caste satisfacias, id est Apollini, & Aesculapio. Nauim spero nos ualde bonam habere. in eam simul atque conscendi, haec scripsi. deinde conscribam ad nostros familiares multas epistolas: quibus te, & Tulliolam nostram diligentissime commendabo. Cohortarer uos, quo animo fortiore essetis, nisi uos fortiores cognoscerem, quam quemquam uirum, & tamen eiusmodi spero negotia esse, ut & uos istic commodissime sperem esse, & me aliquando cum similibus nostri remp. defensurum. Tu primum ualetudinem tuam uelim cures: deinde, tibi si uidebitur, uillis ijs utare, quae longissime aberunt a militibus. fundo Arpinati bene poteris uti cum familia urbana, si annona carior fuerit. Cicero bellissimus tibi salutem plurimam dicit. Etiam atque etiam, uale. Datum VII. *id. Iun.*

EXPLANATIO

Χολὴν ἄκρατον] bilem miram, ex qua oriebantur molestiae, & sollicitudines. EIECI.] enomui. PIE, *& caste*] pia mente, casto corpore. IDEST *Apollini, & Aesculapio.*] glossema hoc esse interdum putaui. Apollinem uero, & Aesculapium ideo nominat, quia praeesse illos curandis morbis antiquitas credidit. CICERO] filius. nam & is ad bellum cum patre profectus est: eumq. Pompeius alae equitum alteri praefecit. off. lib. 2.

Argumentum ep. 8.

Rogat uxorem, ut ualetudinem curet: laudat eius diligentiam: eaq. ut deinceps utatur, mandat. anno secundo ciuilis belli, Caesare II. *Seruilio cos. ante Pharsalicam pugnam.*

Cicero S. D. *Terentiae suae.* 8.

Si uales, bene est: ego quidem ualeo: Valetudinem tuam uelim cures diligentissime. nam mihi & scriptum, & nunciatum est, te in febrim subito incidisse. Quod celeriter me fecisti de Caesaris litteris certiorem, fecisti mihi gratum. item posthac, si quid opus erit, si quid acciderit noui, facies ut sciam. Cura ut ualeas. Vale. Datum VI. *non Iun.*

EXPLANATIO

IV. NON. IVN.] haec dies ostendit, epistolam scriptam esse altero belli ciuilis anno, cum esset in castris Pompeij. nam haec omnino post superiorem uidetur scripta. quod si ita est: certe anno sequenti. alioqui dies utrique adscripta priorem hanc esse indicaret. prior autem non est, quia, postea quam a Terentia discessit, statim de uomitione sua significauit VII. id. Iun.

Argumentum ep. 9.

Dolorem suum, ex Dolabellae generi, Tulliaeq. ualetudine susceptum, significat. Eodem anno, post Pharsalicam pugnam, cum in Italiam rediisset.

Cicero S. D. *Terentiae suae.* 9.

Ad ceteras meas miserias accessit dolor e Dolabellae ualetudine, & Tulliae. omnino de omnibus rebus nec quid consilij capiam, nec quid faciam, scio. Tu uelim tuam, & Tulliae ualetudinem cures. Vale.

EXPLANATIO

TVLLIAE] ep. 6. ad Att. lib. XI. Tulliae meae morbus, & imbecillitas corporis me exanimat.

Argumentum ep. 10.

Mandat, ut cum Attico loquatur, litterasq. mittat. tertio belli ciuilis anno, Caesare dictatore II. nondum creatis consulibus, qui extremo anno, ut ait Dio *facti sunt, Q. Fufius Calenus, P. Vatinius.*

Cicero S. D. Terentiae suae. 10.

QVID *fieri placeret, scripsi ad Pomponium, serius, quam oportuit. cum eo si locuta eris, intelliges, quid fieri uelim. apertius scribi, quando ad illum scripseram, necesse non fuit. de ea re, & de ceteris rebus quamprimum uelim nobis litteras mittas. Valetudinem tuam cura diligenter. Vale.* VII. *id. Quinct.*

Argumentum ep. 11.

Tulliam ad se uenisse dicit; sibi autem in animo esse, Ciceronem filium ad Caesarem mittere. Eodem anno.

Cicero S. D. Terentiae suae. 11.

SI *uales, bene est: ego ualeo. Tullia nostra uenit ad me prid. id. Iun. cuius summa uirtute,] & singulari humanitate, grauiore etiam sum dolore effectus, nostra factum esse negligentia, ut longe alia in fortuna esset, atque eius pietas, ac dignitas postulabat. Nobis erat in animo, Ciceronem ad Caesarem mittere, & cum eo Cn. Sallustium. si profectus erit, faciam te certiorem. Valetudinem tuam cura diligenter. Vale.* XVII. *Kal. Quinct.*

EXPLANATIO

VENIT *ad me*] Brundisium uide ep. 17. ad Att. lib. XI. Plutarchus ait, praeter alias caussas, quibus adductus Cicero diuortium cum Terentia fecit, hanc maxime fuisse, quod nec ipsa ad eum Brundisiũ iuerit, & euntẽ Tulliolam neoui uiatico instruxerit. NEGLIGENTIA] curare enim diligenter debui, ut meliore fortuna talis filia uteretur. ep. 17. ad Att. lib. XI. Incredibili sum dolore affectus tale ingenium in tam misera fortuna uersari, idq. nullo ipsius delicto, summa culpa mea. PIETAS] erga patrem: ad quem longo itinere profecta est, ut animi dolore perturbatum aspectu, & sermone suo consolaretur. Pietas quam late pateat, diximus ep. 1. lib. 1. DIGNITAS] Dignitas est in feminis ob claritatem uirorum; ut cum uxores, aut filiae, aut sorores consulum, aut consularium sunt ep. 14. ad Att. lib. VII. De mulieribus nostris, quaeso uideas, ut satis honestum nobis sit, eas Romae esse; cum ceterae ulla dignitate discesserint. CICERONEM *ad Caesarem mittere*,] qui peteret, ut ei, quod Pompeium in bello secutus esset, ignosceret. ep. 17. 18. ad Att. lib. XI. Ego cum Sallustio Ciceronem ad Caesarem mittere cogitabam. Tulliam autem, non uidebam esse caussam, cur diutius tanto in communi maerore retinerem. XVII. *Kal. Quinct.*] scripta igitur est ante superiorem.

Argumentum ep. 12.

Metuere se ait, ne in Italiam, uicto in Pharsalia Pompeio, temere uenerit. monet uxorem, ne ad ipsum eat. anno secundo belli ciuilis, Caesare II. *& Seruilio cos.*

Cicero S. D. Terentiae suae. 12.

QVOD *nos in Italiam saluos uenisse gaudes; perpetuo gaudeas uelim: sed perturbati dolore animi, magnisq. iniurijs, metuo, ne id cõsilij ceperimus, quod non facile explicare possimus, quare, quantum potes, adiuua,*

adiuua, quid autem possis, mihi in mentem non uenit. In uiam quod te des hoc tempore, nihil est. & longum est iter, & non tutum: & non uideo quid prodesse possis, si ueneris. Vale Datum pridie non. Nou. Brundisio.

EXPLANATIO

PERTVRBATI *dolore animi, magnisq. iniurijs,* } ep. 6. ad Att. lib. xi. suam in Italiam nimis celerem profectionem excusat his uerbis: Quae me caussae mouerint, quam acerbae, quam graues, quã nouae, coegerintq. impetu magis quodam animi uti, quam cogitatione, non possum ad te sine maximo dolore scribere. Iniurias, quas hic significet, non intelligo: nisi si, quod ei filius Pompeij Magni, quia uicti exercitus dux esse recusaret, mortem minitatus est, ut ait Plutarchus. Vel iniurias uocat fratris, eiusq. filij in se maleuolentiam (ep. 5. ad Att. lib. xi.) Vel interpretatur, iniuria se affectum ab ijs, quorum consilio in Italiam uenerit, detrusus de sua sententia: ut ep. 16. QVOD *non facile explicare possimus.* } quod exitum non habeat, quod e sententia non succedat. ep. 1. ad Att. lib. xiv. Nihil perditius: explicari rem non posse. etenim si ille tali ingenio exitum non reperiebat, quis nunc reperiet? ADIVVA. } ut mihi Caesar ignoscat, quod & aduersus eum arma ceperim, & eiusdem iniussu in Italiam uenerim. ep. 6. ad Att. lib. xi. In opido mallem resedisse, quoad accerserer.

Argumentum ep. 13.

PErmittit uxori, ut de nuncio remittendo consilium capiat ex tempore. anno tertio ciuilis belli, Caesare dictatore iterum, nondum creatis consulibus.

Cicero S. D. Terentiae suae. 13.

QVOD *scripsi ad te proximis litteris de nuncio remittendo; quae sit istius hoc tempore, & quae concitatio multitudinis, ignoro. si metuendus iratus est, quies tamen ab illo fortasse nascetur. totum iudicabis quale sit; &, quod in miserrimis rebus minime miserum putabis, id facies. Vale. VI. id. Quinct.*

EXPLANATIO

DE NVNCIO *remittendo;* } ut doti Terentiae caueretur, conuenerat inter eos de nuncio remittendo, id est de diuortio faciendo: quod tamen postea reuera factum est: quia res domesticas Cicero nihilo meliores, quam publicas, post bellum Pharsalicum ad urbem reuersus offendit. ep. 14 lib. iv. & ad Att. ep. 23. lib. xi. Placet mihi, & idem tibi, nuncium remitti. ISTIVS } Caesaris ex Aegypto redeuntis. VIS }. impetus. non enim de Caesaris potentia loquitur, quam summam esse non ignorabat, uicto Pompeio Magno, urbe, & Italia in illius potestatem redacta. ep. 18. Si qua uis, & si quae rapinae fieri coeperint. & ad Att. ep. x i. lib. vii. Te puto iam uidere, quae sit ὁρμὴ Caesaris, qui populus, qui totius negotij status. MVLTITVDINIS } urbanae. SI *metuendus iratus est; quies tamen ab illo fortasse nascetur.* } proponit quod obijci potest: & idem confutat. Si quis dixerit, metuendum esse Caesarem iratum: non negabo: ueruntamen quies ab illo fortasse nascetur. posita enim sunt omnia in illius uoluntate. idem & exitium, & otium affere potest. quare timenda pernicies, neque tamen desperanda salus. Equidem ualde miror, obscuram quibusdam hanc sententiam, & mendosum locum uideri. nam quod pro, Quies, est in uno uetere libro, Quiesces: id me quidem parum mouet. habeo enim sex antiquos libros, in quibus nulla uarietate, Quies, legitur: & sententia patet: itaque mutationẽ sine caussa non quaero. TOTVM } hoc totum, quod ego disputo, iudicabis. MINIME *miserum* } diuortium sibi non displicere significat: sed id non satis aperte: ne Terentiam non amare uideatur, & ideo diuortiũ suadere.

Argumentum ep. 14.

INitio belli ciuilis, cum Caesar amnem Rubiconem transisset, eiusq. aduentus metueretur, Pompeius, & consules urbem reliquerunt. cum hic esset rerum status, Cicero de uxore, & filia solicitus, monet eas, ut cum amicis considerent, utrum Caesaris aduentum in urbe exspectent, aut ante di-

scedant. Addit de Labieno ad Pompeij partes adiuncto, de Pisone a Caesaris generi sui caussa dissidente. Anno primo ciuilis belli, Lentulo, & Marcello cos.

Tullius S. D. Terentiae, *& pater* Tulliolae, *duabus animis suis; & Cicero matri optimae, suauissimae sorori.* 14.

SI uos ualetis, nos ualemus. Vestrum iam consilium est, non solum meum; quid sit nobis faciendum. si ille Romam modeste uenturus est: recte in praesentia domi esse potestis. sin homo amens diripiendam urbem daturus est: uereor, ut Dolabella ipse satis nobis prodesse possit. etiam illud metuo, ne iam intercludamini, ut, cum uelitis, exire non liceat. Reliquum est, quod ipsae optime considerabitis, uestri similes feminae sint ne Romae. si enim non sunt; uidendum est, ut honeste uos esse possitis. quo modo quidem nunc se res habet; modo ut haec nobis loca tenere liceat, bellissime uel mecum, uel in nostris praedijs esse poteritis. Etiam illum uerendum est, ne breui tempore fames in urbe sit. His de rebus uelim cum Pomponio, cum Camillo, cum quibus nobis uidebitur, consideretis: ad summam, animo forti sitis. Labienus rem meliorem fecit. adiuuat etiam Piso, quod ab urbe discedit, & sceleris condemnat generum suum. Vos, meae carissimae animae, quam saepissime ad me scribite & uos quid agatis, & quid istic agatur. Quinctus pater, & filius, & Rufus uobis salutem dicunt. Valete XII. *Kal. Quinct. Minturnis.*

EXPLANATIO

VESTRVM *iam consilium est, non solum meum*, } ep.18. VEREOR, VT } pro, uereor ne non. uide quae diximus ep.1.lib.2. DOLABELLA *ipse* } gener Ciceronis, qui cum Caesare erat. VESTRI *similes* } isto loco, dixit ep.18. & ep.14. ad Att.lib.VII. VIDENDVM. EST, } dubitandi nim habet quasi dicat. Vereor, ne possitis. ut ep. Q. Ciceronis, lib.XVI. Vide, ut probare possit, te non peccasse, idest: uereor, ne non possit. Alij utrumque locum sine caussa mutant. QVO *modo quidem nunc se res habet;* } ut se nunc res habet: pro statu rerum praesenti. ep.2.lib.2. ad Q. fr. Quo modo se res habet, non est facillima. ad Att. ep.2.lib.III. Quo modo nunc est, pedem ubi ponat in suo, non habet. lib.2. de Orat. Quo modo nunc se istorum artes habent, pertimescenda est multitudo caussarum. HAEC *loca* } oram Campanam, & maritimam. ep.10. lib.XVI. Italiae regiones descriptae sunt, quam quisque partem tueretur. nos. Capuam sumpsimus. & ep.XI. eiusdem libri: Ego adhuc orae maritimae praesum a Formijs. & ep.XI. ad Att. lib.VII. TENERE *liceat*, } metuebat, ea ne loca Caesar occuparet. BELLISSIME *uel mecum, uel in nostris praedijs esse poteritis*. } cupiebat omnino secum eas esse; etsi uideatur earum consilio permittere. nam ep. 14. ad Att. lib.XIV. Velim, inquit, eas cohortere, ut exeant; praesertim cum ea praesidia in ora maritima habeamus, ut in his pro re nata non incommode possint esse. Iuere postea ad Ciceronem Formias. ep.17. ad Att. lib.VII. ETIAM *illud uerendum est, ne breui tempore fames in urbe sit.* } impedita re frumentaria, ut in bellis. Quinque caussas colligit Cicero, quibus mulieres suas, ut exeant, impellat: etsi, quid ipse uelit, plane non aperit. Prima est illa: sin homo amens diripiendam urbem daturus est: uereor, ut Dolabella ipse satis nobis prodesse possit. Altera: Etiam illud metuo, ne iam intercludamini, ut, cum uelitis, exire non liceat. Tertia: Reliquum est, quod ipsae optime considerabitis, uestri similes feminae sint ne Romae. Similes autem earum feminas, ac minore etiam dignitate, discessisse non ignorabat. itaque ep.18. Illud, inquit, me mouet, quod uideo omnes bonos abesse Roma, & eos mulieres suas secum habere. & ad Att. ep.14. lib.VII. De mulieribus nostris, quaeso, uideas, ut satis honestum nobis sit, eas Romae esse; cum ceterae ulla dignitate discesserint. Quarta: Bellissime uel mecum, uel in nostris praedijs esse poteritis. Postrema: Verendum est, ne breui tempore fames in urbe sit. CAMILLO } post Atticum amicissimo Ciceronis. ut ep.5. & ep.20. lib.V. LABIENVS } T. Atius Labienus, qui multos annos Caesaris legatus in Gallia fuerat, egregiamque in re militari uirtutem ostenderat, orto ciuili bello ad Pompeij partes transijt. ep.XI. lib.XVI. Maximam plagam accepit, quod is, qui summam auctoritatem in illius exercitu habebat, T. Labienus socius sceleris esse noluit, reliquit illum, & nobiscum est. Et ep.13. ad Att. lib.VII. Labienum ἥρωα iudicio facinus iamdiu nullum ciuile praeclarius. PISO } L. Calpurnius Piso, in quem extat oratio. ep.13. ad Att. lib. VII. Amo etiam Pisonem: cuius iudicium de genero suspicor uisum iri graue. AB. VRBE *discedit*, } non contulit se ad Pompeium, sed ab urbe discessit: in quo non probare Caesaris, generi sui, consilia uisus est. nam si probaret, eum in urbe exspectaret. RVFVS } fortasse M. Coelius Rufus: quem ad Ciceronem in Cumanum uenisse, constat ex ep 16.lib.2. Vel, si hoc non probatur, dictum putemus de Mescinio Rufo, qui Ciceronis quaestor in prouincia fuerat. ep.19.20.lib.V XII. *Kal. Quinct.* } recte Sigonius coniecit, legendum esse, XII. Kal. Febr. quod ex ep.18. & ex XI. lib.XVI. colligitur. Praeterea, cum ad Atticum scriberet, L. Caesarem, inquit, uidi Minturnis, IIX. Kal.Febr.

Argumentum ep. 15.

Consilij sui de mittendo ad Caesarem Cicerone filio mutationem significat: anno tertio ciuilis belli, Caesare dictatore iterum, nondum creatis consulibus.

Tullius S. D. Terentiae suae. 15.

Si uales, bene est: ego ualeo. Constitueramus, ut ad te antea scripseram, obuiam Ciceronem Caesari mittere: sed mutauimus consilium, quia de illius aduentu nihil audiebamus. De ceteris rebus, etsi nihil erat noui, tamen, quid uelimus, & quid hoc tempore putemus opus esse, ex Sica poteris cognoscere. Tulliam adhuc me cum teneo. Valetudinem tuam cura diligenter. Vale. xii. Kal. Quinct.

EXPLANATIO

VT. AD *te antea scripseram,*] ep. xi. CAESARI] ex Aegypto ad urbem redeunti. MVTAVIMVS *consilium,*] ep. 18. ad Att. lib. xi. De illius ab Alexandria discessu, nihil adhuc rumoris, contraq. opinio, ualde esse impeditum: itaque nec mitto, ut constitueram, Ciceronem: &c. Misit autem Cicero Philotimum ad Caesarem: ut ep. 23 intelligitur, & ad Att. ep. 19. 24. lib. xi. QVID *uelimus,*] uolebat, diutius Brundisij non esse. ep. ad Att. supradicta, quae est eodem, quo haec, die scripta: Te rogo ut me hinc expedias. quoduis enim supplicium leuius est hac permansione. SICA] ep. 4. TVLLIAM *adhuc mecum teneo.*] Tullia Brundisium ad eum uenerat xvii. Kal. Quinct. idest ante quattuor dies, quam hae litterae scriptae sunt. ep. xi.

Argumentum ep. 16.

De litteris, de Volumnia, de suo dolore. anno tertio ciuilis belli Caesare dictatore iterum, sine consulibus.

Tullius S. D. Terentiae suae. 16.

Si uales, bene est: ego ualeo: Etsi eiusmodi tempora nostra sunt, ut nihil habeam, quod aut a te litterarum exspectem, aut ipse ad te scribam: tamen nescio quo modo & ipse uestras litteras exspecto, & scribo ad uos, cum habeo, qui ferat. Volumnia debuit in te officiosior esse, quam fuit; & id ipsum, quod fecit, potuit diligentius facere, & cautius. quamquam alia sunt, quae magis curemus, magisq. doleamus: quae me ita conficiunt, ut ij uoluerunt, qui me de mea sententia detruserunt. Cura ut ualeas. pridie non. Ian.

EXPLANATIO

EIVSMODI *tempora nostra sunt,*] Brundisij iacebat in maerore. nã & Pompeianos offenderat, & uictorem Caesarem timebat. temere enim, quod ipse ep. 8. ad Att. lib. xi. fatetur, nõ accersitus a Caesare in Italiam uenerat. nam neque palam cum lictoribus ad urbem audebat accedere, ne quis impetus Caesarianorum militum fieret: & lictores, ante bellum ciuile sibi a populo datos, omnino dimittere nolebat. in hoc statu, nec habebat quod scriberet, nec a Terentia cur litteras exspectaret. VOLVMNIA] quae se parum officiose in Terentiam gesserat. ET CAVTIVS.] nec debuit Volumnia facere, quod fecit: & id ipsum, quod fecit, facere diligentius, & cautius: quo minus existimationi tuae noceret. Fortasse ob debitam sibi pecuniam Volumnia Terentiam appellauerat. Eguisse autem hoc tempore Terentiã, illud ostendit ep. 7. lib. xi. ad Att. Alterum est, cur te nolim discedere, quod scribis Terentiam flagitare. Et ibidem, ep. 16. Tempora monent, ut uideat, ut satisfaciat quibus debeat. Et ibidem ep. 23. Te oro, ut de hac misera cogites, & illud, de quo ad te proxime scripsi, ut aliquid conficiatur ad inopiam propulsandam. ALIA *sunt, quae magis curemus,*] suam uicem dolet, quod Brundisij iaceat. VT *ij uoluerunt,*] tacite Dolabellam accusat, cuius consilio in Italiam uenerit. ep. 7. ad Att. lib. xi. Misi ad Antoniũ L. Lamiam, qui demonstraret, Caesarem Dolabellae dixisse, ut ad me scriberet, ut in Italiam quamprimũ uenirem: eius me litteris uenisse. Hoc etiam queritur ep. 12. Perturbati, inquit, dolore animi, magnisq. iniurijs, metuo, ne id consilij ceperimus, quod non facile explicare possimus.

Argumentum ep. 17.

Materiam scribendi sibi deesse dicit: suum dolorem ex Leptae, & Trebatij sermone posse cognosci, Terentiam curare, & suam, & Tulliae ualetudinem iubet. Scripta uidetur ante superiorem, Decembri mense, cum Cicero Brundisij esset. nam quod hic de Lepta & Trebatio scribitur, idem ep. 8. ad Att. lib. XI. Quantis curis afficiar, cognosces ex Lepta, & Trebatio.

Tullius S. D. Terentiae suae. 17.

Si quid haberem, quod ad te scriberem; facerem id & pluribus uerbis, & saepius. nunc quae sunt negotia, uides. ego autem quo modo sim affectus, ex Lepta, & Trebatio poteris cognoscere. fac ut tuam, & Tulliae ualetudinem cures. Vale.

Argumentum ep. 18.

Vxoris & filiae consilio permittit, quid faciant, Romae ne sint in aduentu Caesaris, an cum ipso in aliquo tuto loco. anno primo ciuilis belli, Lentullo, & Marcello cos.

Tullius S. D. Terentiae, & pater suauissimae filiae; Cicero matri, & sorori. 18.

Considerandum uobis etiam atque etiã, animae meae, diligenter puto, quid faciatis, Romaene sitis, an mecum in aliquo tuo loco. id non solum meũ consilium est, sed etiam uestrum. mihi ueniunt in mentem haec; Romae uos esse tuto posse per Dolabellam, eamq. rem posse nobis adiumento esse, si qua uis, aut si quae rapinae fieri coeperint. sed rursus illud me mouet, quod uideo omnes bonos abesse Roma, & eos mulieres suas secum habere. haec autem regio, in qua ego sum, nostrorum est tum opidorum, tum etiam praediorum: ut & multum esse mecum, &, cum abieritis, commode etiam in nostris praedijs esse possitis. mihi plane non satis constat adhuc, utrum sit melius. uos uidete. quid aliae faciãt isto loco feminae, & ne, cum uelitis, exire liceat. id uelim diligenter etiam atque etiam uobiscum, & cum amicis, consideretis. Domus ut propugnacula, & praesidiũ habeat, Philotimo dicetis. Et uelim tabellarios instituatis certos, ut quotidie aliquas a uobis litteras accipiam. Maxime autem date operam, ut ualeatis, si nos uultis ualere. IIX. Kal. Febr. Formijs.

EXPLANATIO

HAEC *autem regio,*] Campana, & maritima ora, cui praeerat. ep. 14. lib. XVI. ep. XI. NOSTRORVM *opidorum,*] Opida sua uocat, quibus praepositus erat. ESSE *mecum,*] in opidis nostris. ISTO *loco*] ista dignitate, uestri similes. ep. 14. & ad Att. ep. 14. lib. VII. & pro Cluentio: Pro loco, pro antiquitate generis. Terentius etiam in Eun. Conueni quendam mei loci, atque ordinis. Locus enim ad statũ, & condicionem refertur, siue sit obscurior, siue clarior. PHILOTIMO] Terentio liberto. ep. 2. lib. IV. IX. KAL. FORMIIS.] pridie quam illas alteras litteras dedit, quarum initium est: Vestrum iam consilium.

Argumentum ep. 19.

Dolorem suum ex filiae ualetudine, & difficultatem propius accedendi significat. Secundo belli ciuilis anno, Caesare II. Seruilio cos. post Pharsalicam pugnam, Brundisij.

Tullius S. D. Terentiae suae. 19.

IN maximis meis doloribus excruciat me ualetudo Tulliae nostrae, de qua nihil est, quod ad te plura scribam. tibi enim aeque magnae curae esse certo scio. Quod me propius uultis accedere, uideo ita esse faciendum: etiam ante fecissem: sed me multa impedierunt quae ne nunc quidem expedita sunt. a Pomponio exspecto litteras, quas ad me quamprimum perferendas cures uelim. Da operam ut ualeas.

EXPLANATIO

IN. MAXIMIS *meis doloribus*] quod in Italiam uenerim non accersitus. VALETVDO *Tulliae.*] ep. 6. ad Att. lib. xi. quae scripta est iv. Kal. Dec. de Tullia sic: Tulliae meae morbus, & imbecillitas corporis me exanimat. ME *multa impedierunt,*] praecipue lictores: quos nõ nominat: quia cautius agit cũ femina, quam cum prudenti uiro Attico: ad quem enim scribens ep. 8. lib. xi. Propius, inquit, accedere, ut suades, quo modo sine lictoribus, quos populus dedit, possum? qui mihi incolumi adimi non possunt.

Argumentum ep. 20.

CVm a Caesare satis liberales litteras accepisset, de quibus ep. ult. fit mentio, propius accedere non dubitauit. Mandat igitur uxori, ut in Tusculano curet parata esse omnia, quae sint ad uictum, & ad ualetudinem necessaria: cum praesertim eo cum amicis aliquot iturum se putet. Anno tertio ciuilis belli, Caesare dictatore iterum, nondum creatis consulibus.

Tullius S. D. Terentiae suae. 20.

IN Tusculanum nos uenturos putamus aut nonis, aut postridie. ibi fac ut sint omnia parata; plures enim fortasse nobiscum erunt; &, ut arbitror, diutius ibi commorabimur. labrum si in balneo non est, fac ut sit item cetera, quae sunt ad uictum, & ad ualetudinem necessaria. Vale. Kalendis Oct. de Venusio.

Argumentum ep. 21.

HAnc epistolam opinor scriptam esse anno primo ciuilis belli, Lentulo, & Marcello cos. antequam Cicero in Graeciam nauigaret; cum tamen, ut mihi uidetur, nauigationem cogitaret. quod ex ijs uerbis conijcio: Quod opus erit, ut res, tempusq. postulat, prouideas, atque administres. nam illud: Ad me de omnibus rebus quam saepissime litteras mittas: certe indicat eum esse in Italia.

Tullius S. D. Terentiae suae. 21.

SI uales, bene est: ego ualeo. Da operam ut conualescas: quod opus erit, ut res, tempusq. postulat. prouideas, atque administres, & ad me de omnibus rebus quã saepissime litteras mittas. Vale.

Argumentum ep. 22.

SCripta uidetur post pugnam Pharsalicam, anno tertio ciuilis belli, cum Cicero, acceptis a Caesare, ex Aegypto in Italiam redeunte, litteris ijs, quae nominantur ep. ult. incertus consilij esset, utrum ei obuiam procederet, an eum Brundisii exspectaret.

Tullius

Tullius S. D. Terentiae ſuae. 22.

SI ualeſ, bene eſt: ego ualeo. Nos quotidie tabellarios ueſtros exſpectamus: qui ſi uenerint, fortaſſe erimus certiores, quid nobis faciendum ſit; faciemusq. te ſtatim certiorem. Valetudinem tuam cura diligenter. Vale. Kal.Sept.

Argumentum ep. 23.

HAec biduo ante eam, quae ſequitur, ſcripta eſt. quod adſcripta utrique dies indicat: & in hac Caeſaris litteras exſpectat, in illa ſe accepiſſe demonſtrat.

Tullius S. D. Terentiae ſuae. 23.

SI uales, bene eſt: ego ualeo. Nos neque de Caeſaris aduentu, neque de litteris, quas Philotimus habere dicitur, quidquam adhuc certi habemus. ſi quid erit certi, faciam te ſtatim certiorem. Valetudinem tuam fac ut cures. Vale. IV. id. Sext.

EXPLANATIO

DE CAESARIS *aduentu,*] ex Aegypto. DE LITTERIS,] Caeſaris, Philotimo ad Ciceronem datis. Philotimum Cicero, mutato mittendi filij conſilio, ad Caeſarem miſerat. ep.24. ad Att. lib.XI.

Argumentum ep. 24.

SCribit de redditis ſibi a Caeſare litteris, de fama eius aduentus, de ancipiti conſilio uel obuiam procedendi, uel eum exſpectandi. anno tertio ciuilis belli, Caeſare dictatore iterum, cum Cicero Brundiſii *adhuc eſſet.*

Tullius S. D. Terentiae ſuae. 24.

SI uales, bene eſt: ego ualeo. Redditae mihi iam tandem ſunt a Caeſare litterae, ſatis liberales: & ipſe opinione celerius uenturus eſſe dicitur. cui utrum obuiam procedam, an hic eum exſpectem, cum conſtituero, faciam te certiorem. Tabellarios mihi uelim quam primum remittas. Valetudinem tuam cura diligenter. Vale. pridie id. Sext.

EXPLANATIO

SATIS *liberales*] in oratione pro Ligario: Caeſar ad me ex Aegypto litteras miſit, ut eſſem idem, qui fuiſſem.

IN · EPISTOLARVM M · TVLLII · CICERONIS QVAE FAMILIARES VOCANTVR LIBRVM · QVINTVMDECIMVM AD . SENATVM . ET . ALIOS PAVLLI · MANVTII COMMENTARIVS

Argumentum ep.I. Lib. XV.

CVM Parthi, duce Pacoro, Orodis regis filio, maximis copiis Euphratem flumen, Romani imperij terminum, transissent; sollicitus Cicero cum de Ciliciensi prouincia, quam consulari imperio regebat, tum de reliquis etiam ab impetu belli non longe remotis, monet consules, praetores, tribunos pl. & senatum, ut maiores exercitus ad earum prouinciarum praesidium primo quoque tempore mittantur. Haec epistola, Sulpicio, Marcello cos. quo anno in prouinciam iuit, scripta est: sed collocari debuit post eam, quae sequitur, ea uero post eam, quae scripta est ad Catonem, hoc initio: Cum ad me legati: iniqua, nihil adhuc se publice de bello Parthico scripsisse, significat.

M.Tullius M.F.Cicero procos.S.D.cos.pret.trib.pl.senatui. 1.

SI VOS bene ualetis, bene est: ego quidem ualeo. etsi non dubie mihi nunciabatur, Parthos transisse Euphratem cum omnibus fere suis copijs: tamen, quod arbitrabar a M. Bibulo procos. certiora de his rebus ad uos scribi posse, statuebam mihi non necesse esse publice scribere ea, quae de alterius prouincia nunciarentur. postea uero quam certissimis auctoribus, legatis, nuncijs, litteris sum certior factus: uel quod tanta res erat, uel quod nondum audieramus Bibulum in Syriam uenisse, uel quia administratio huius belli mihi Bibulo paene est communis; quae ad me delata essent, scribenda ad nos putaui. Regis Antiochi

Commageni

Commageni legati primi mihi nunciarunt, Parthorum magnar copias Euphratem transire coepisse. quo nuncio allato, cum essent nonnulli, qui ei regi minorem fidem habendam putarent, statui exspectandum esse, si quid certius afferretur. Ad XIII. *Kal. Oct. cum exercitum in Ciliciam ducerē, in finibus Lycaoniae, & Cappadociae mihi litterae redditae sunt a Tarcondimoto, qui fidelissimus socius trans Taurum, amicissimurq. populi R. existimatur; Pacorum, Orodir regis Parthorum filium, cum permagno equitatu Parthico transisse Euphratem, & castra posuisse Tybae; magnumq. tumultum esse in prouincia Syria excitatum. eodem die ab Iamblico, phylarco Arabum, quem hominer opinantur bene sentire, amicumq. esse reip. nostrae, litterae de ijsdem rebus mihi redditae sunt. His rebus allatis, etsi intelligebam socios infirme animatos esse, & nouarum rerum exspectatione suspensos: sperabam tamen eos, ad quor iam accesseram, quiq. nostram consuetudinē, integritatemq. perspexerant, amiciores populo R. esse factor; Ciliciam autem firmiorem fore, si aequitatis nostrae particeps facta esset. & ob eam caussam; & ut opprimerentur ij, qui ex Cilicium gente in armir essent; & ut hostis is, qui esset in Syria, sciret exercitum populi R. non modo non cedere his nuncijs allatis, sed etiā propius accedere; exercitum ad Taurum institui ducere. sed, si quid apud uor auctoritas mea ponderir habet, in ijs praesertim rebus, quas uos audistis, ego paene cerno; magnopere uor & hortor, & moneo, ut his prouincijr, serius uos quidem quam decuit, sed aliquando tamen, consulatis. uos quemadmodum instructos, & quibus praesidijs munitos ad tanti belli opinionem miseritis, non estis ignari. quod ego negotium, non stultitia obcaecatus, sed uerecundia deterritus, non recusaui. neque enim umquam ullum periculum tantum putaui, quod subterfugere mallem, quam uestrae auctoritati obtemperare. hoc autem tempore res sese sic habet, ut, nisi exercitum tantum, quantum ad maximum bellum mittere soletis, mature in has prouinciar miseritis, summum periculum sit, ne amittendae sint omnes hae prouinciae, quibus uectigalia populi R. continentur. quamobrem autem in hoc prouinciali delectu spem habeatis aliquam, caussa nulla est. neque multi sunt: & diffugiunt, qui sunt, metu oblato: &, quod genus hoc militum sit, iudicauit, uir fortissimus, M. Bibulus in Asia: qui, cum ei permisissetis, delectum habere noluerit. nam sociorum auxilia, propter acerbitatem, atque iniurias imperij nostri, aut ita imbecilla sunt, ut non multum nos iuuare possint; aut ita alienata a nobis, ut neque exspectandum ab ijs, neque committendum ijs quidquam esse uideatur. regis Deiotari & uoluntatem, & copias, quantaecumque sunt, nostras esse duco. Cappadocia est inanis. reliqui reges, tyranniq. neque opibus satis firmi; nec uoluntate sunt. mihi, in hac paucitate militum, animus certe non deerit; spero, ne consilium quidem. quid casurum sit, incertum est. utinam saluti nostrae consulere possimus: dignitati certe cōsulemus. Valete.*

EXPLANATIO

EVPHRATEM } Mesopotamiae flumen, ex Niphate, ut ait Strabo, Armeniae monte ortum, imperij Romani terminum, qui ad Traianum imperatorem permansit. nam is, Armenia, Mesopotamia, Assyriaq. ad populi Romani ditionem adiectis, ad flumen Tigrim fines imperij protulit: mox Hadrianus, inuidens Traiani gloriae, ueterem imperij terminum Euphratem esse uoluit, captasq. a Traiano prouincias Persis restituit. CVM *omnibus fere suis copijs:* } ep. 18. ad Att. lib. v. Parthi Euphratem transierunt duce Pacoro, Orodis, Parthorum regis filio, cunctis referto copijs. PROCOS. } Syriae. CERTIORA } quia Parthis propinquior Bibulus, quam Cicero. DE *alterius prouincia* } de Syria, quam a Parthorum ditione diuidebat Euphrates. PAENE } quia Syriae finitima Cilicia, quae Ciceronis erat prouincia. ep. 10. lib. 2. Cum uenissem ad Amanum, qui mons mihi cum Bibulo communis est, diuisus aquarum diuortijs. REGIS *Antiochi Commageni* } cuius soror uxor fuerat Orodis Parthorum regis. Dio lib. XLIX. Commageni citra Euphratem Asiae regio est: cuius caput Samosatam urbem Plinius nominat lib. XLIX. Commageni citra Euphratem Asiae regio est: cuius caput Samosatam urbem Plinius nominat lib. v. cap. 24. TRANSIRE } in Syriam, ep. 4. IN CILICIAM } erat enim in Asia: cuius tres dioeceses administrabat. ep. 67. lib. XIII. De hoc itinere ep. 20. ad Att. lib. v. his uerbis: Ad castra ueni ad VII. Kal. Sept. ad III. exercitum lustraui apud Iconum. ex his castris, cum graues de Parthis nuncij uenirent, perrexi in Ciliciam, per Cappadociae partem eam, quae Ciliciam attingit. A TARCONDIMOTO, } regulo in Ciliciae parte, qui ciuili bello contra Caesarem pro Pompeio pugnauit: eiq. postea uictor Caesar ignouit. post interitum Caesaris, copias pro reip. partibus comparante C. Cassio, cum eo se coniunxit. Cassio mortuo, secutus Antonium cum Octauiano dimicantem, ab Agrippa nauali proelio caesus est. Dio lib. XLI. XLVII. L. Strabo lib. XIV. Florus lib. IV. PACORVM } duxesse uidebatur, quia regis filius: reuera autem copias Osaces ducebat: quem postea C. Cassius proelio uictum occidit. Pacorus autem hoc tempore nondum ex Ephebis excesserat. Dio lib. XL. eum post aliquot annos cum omnibus copijs caesum a Ventidio, qui de Parthis primus triumphauit, idem Dio lib. XLIX. Iustinus lib. XLII. & alij prodiderunt. AB IAMBLICO, } Strabo lib. XVI. Tarcondimoti filium appellat. Dio uidetur aliter sensisse lib. L. & LIV. occisum autem ait a M. Antonio, de proditione suspectum. PHILARCO } regem fuisse in quadam Arabiae parte, auctor est Dio lib. L. eius filio paternum principatum ab Augusto restitutum, lib. LIV. Phylarchum dignitatis apud Arabas non fuisse, Strabo docet. NOSTRAM *consuetudinem, integritatemq.* } etsi neque ueteres libri mutant; & Consuetudinis uerbo significari laudem constat: probo tamen coniecturam Hieronymi Ferratij, qui legendum putabat, Mansuetudinem, adductus in hanc opinionem similitudine locorum. nam ep. 3. Mihi maxime curae est, ut, quae

copijs,

copijs,& opibus tenere uix possumus, mansuetudine, & continentia nostra, sociorum fidelitate tenea-mus. Et ep. 5. Mansuetudine,& innocentia imperatoris, prouinciam retentam, atque conseruatam. Ep. 9. ad Att. lib. v. Faciam, ut summa modestia, & summa abstinentia munus hoc extraordinarium traducamus. Et ep. 16. ad eundem: socijs incredibilis uidetur & nostra mansuetudo, & abstinētia. CILICIAM] prouinciae suae partem, in quam nondum peruenerat. AEQVITATIS *nostrae*] duo ueteres libri, Equitatus nostri. & ep. 2. Cum equitatum in Ciliciam misissem. Malo tamen, Aequitatis nostrae. plus enim praesidij, ad cōtinendos in fide socios, in aequitate sua, quā in uniuerso exercitu, nō modo in equitatu, Cicero sibi esse constitutum existimabat: ut ep. 5. & hic proxime, quid profecerit integritas sua, iam ostendit. QVI *ex Cilicum gente in armis essent*,] Amanienses significat. uide ep. 4. & lib. 2. ep. 10. NOS *quemadmodum instructos*,] ep. 2. & lib. 11x. ep. 5. QVIBVS *uectigalia populi R continentur*.] Asiae uectigalia maxima erāt. Pro lege Manilia, Ceterarum, inquit, prouinciarum uectigalia tanta sunt, ut his ad ipsas prouincias tutandas uix contenti esse possimus: Asia uero tam opima est, & fertilis, ut & ubertate agrorum, & uarietate fructuum, & magnitudine pastionis, & multitudine earum rerum, quae exportantur, facile omnibus terris antecellat. IN. ASIA I] nondum in Syria peruenerat Bibulus, sed erat adhuc in Asia. DEIOTARI] Galatiae rex. QVANTAECVMQVE. SVNT,] fuere cohortes triginta, quadringenorum peditum singulae, idest peditum duodecim millia, legiones uidelicet duae; equitum uerò duo millia. ep. 1. ad Att. lib. vi. & ad eundem ep. 18. lib. v. INANIS] uacua praesidio. in ea regnabat Ariobarzanes, qui nominatur ep. 2. 4. & lib. 2. ep. 16. ad Att. ep. 20. lib. v. IN *hac paucitate*] duas tantum legiones habebat. ep. 15. ad Att. lib. v. & Plutarchus. DIGNITATI *certe consulemus*.] nihil indecore faciemus, nihil turpiter.

Argumentum ep. 2.

Exponit, audito Parthorum aduentu quid egerit pro tuenda prouincia, socijsq. in fide continendis: adiungit de rege Ariobarzane ab insidijs liberato. Eodem anno.

Cicero procos. S. D. cos. praet. trib. pl. senatui. 2.

Si uos bene ualetis, bene est: ego quidem ualeo. Cum pridie Kal. Sext. in prouinciam uenissem, neque maturius propter itinerum, & nauigationum difficultatem uenire potuissem: maxime conuenire officio meo, reiq. pub. conducere putaui, parare ea, quae ad exercitum, quaeq. ad rem militarem pertinerent. quae cum essent a me cura magis, & diligentia, quam facultate, & copia, constituta; nuncijque, & litterae de bello a Parthis in prouinciam Syriam illato quotidie fere afferrentur: iter mihi faciendum per Lycaoniam, & per Isauros, & per Cappadociam arbitratus sum. erat enim magna suspicio, Parthos, si ex Syria egredi, atque irrumpere in meā prouinciam conarentur, iter eos per Cappadociam, quod ea maxime pateret, esse facturos. itaque cum exercitu per Cappadociae partem eam, quae cum Cilicia continens est, iter feci: castraq. ad Cybistra, quod opidum est ad montem Taurum, locaui: ut Artuasdes, rex Armenius, quocumque animo esset, sciret non procul a suis finibus exercitum populi R. esse: & Deiotarum, fidelissimum regem, atque amicissimum reip. nostrae, maxime coniunctum haberem hominem, cuius & consilio, & opibus adiuuari posset resp. quo cum in loco castra haberem; equitatumq. in Ciliciam misissem; ut & meus aduentus ijs ciuitatibus, quae in ea parte essent, nunciatus, firmiores animos hominum faceret; & ego mature, quid ageretur in Syria, scire possem: tempus eius tridui, quod in ijs castris morabar, in magno officio, & necessario mihi ponendum putaui. cum enim uestra auctoritas intercessisset, ut ego regem Ariobarzanem, Eusebem, & Philoromaeum, tuerer, eiusq. regis salutem, & incolumitatē regni defenderem; regi, regnoq. praesidio essem: adiunxissetisque, salutem eius regis populo, senatuiq. magnae curae esse; quod nullo umquam de rege decretū esset a nostro ordine: existimaui me iudicium uestrum ad regem deferre debere, eiq. praesidium meum, & fidē, & diligentiam polliceri: ut, quando salus ipsius, & incolumitas regni mihi commendata esset a uobis, diceret, si quid uellet. Quae cum essem in consilio meo cum rege locutus; initio ille orationis suae uobis maximas, ut debuit, deinde etiam mihi gratias egit; quod ei permagnum, & perhonorificum uidebatur, senatui, populoque R. tantae curae esse salutem suam, meq. tantam diligentiam adhibere, ut & mea fides, & commendationis uestrae auctoritas perspici posset. atque ille primo, quod mihi maxime laetitiae fuit, ita mecum locutus est, ut nullas insidias neque uitae suae, neque regno diceret se aut intelligere, fieri, aut etiam suspicari. Cum ei ego gratulatus essem, idq. me gaudere dixissem, cohortatus ut recordaretur casum illum interitus paterni, & uigilanter se tueretur, atque admonitu senatus consuleret saluti suae: tum a me discessit in opidum Cybistra. postero autem die cum Ariarathe, fratre suo, & cum paternis amicis, maioribus natu, ad me in castra uenit, perturbatusque, & flens, cum idem & frater faceret, & amici, meam fidem, uestram commendationem implorare coepit. cum admirarer, quid accidisset noui, dixit, ad se indicia manifestarum insidiarum esse delata; quae essent ante aduentum meum occultata, quod ij, qui ea patefacere possent, propter metum reticuissent: eo autem tempore, spe mei praesidij, complures ea, quae scirent,

 audacter

audacter ad se detulisse: in his amantissimum sui, summa pietate praeditum, fratrem dicere ea, quae is me quoque audiente dicebat, se sollicitatum esse, ut regnare uellet: id, uiuo fratre suo, accidere non potuisse: se tamen ante illud tempus eam rem numquam in medium propter periculi metum protulisse. Quae cum esset locutus; monui regem, ut omnem diligentiam ad se conseruandum adhiberet: amicosq. in patris eius fide, atque iudicio probatos, hortatus sum, regis sui uitam, docti casu acerbissimo patris eius, omni cura, custodiaq. defenderent. Cum rex a me equitatum, cohortesq. de exercitu meo postularet: etsi intelligebam uestro s. c. non modo posse me id facere, sed etiam debere; tamen, cum resp. postularet, propter quotidianos ex Syria nũcios, ut quamprimum exercitum ad Ciliciae fines adducerem; cumq. mihi rex, patefactis iam insidijs, non egere exercitu populi R. sed posse se suis opibus defendere uideretur; illum cohortatus sum, ut in sua uita conseruanda primum regnare disceret; a quibus perspexisset sibi insidias paratas, in eos uteretur iure regio; poena afficeret eos, quos necesse esset; reliquos metu liberaret; praesidio exercitus mei ad eorum, qui in culpa essent, timorem potius, quam ad contentionem uteretur: fore autem, ut omnes, quando s. c. nossent, intelligerent me regi, si opus esset, ex auctoritate uestra praesidio futurum. Ita, confirmato illo, ex eo loco castra moui, & iter in Ciliciam facere institui; cum hac opinione e Cappadocia discederem, ut consilio uestro, casu incredibili, ac paene diuino, regem, quem uos honorificentissime appellassetis nullo postulante, quemq. meae fidei commendassetis, & cuius salutem magnae uobis curae esse decreuissetis, meus aduentus praesentibus insidijs liberasset. quod ad uos a me scribi, non alienum putaui; ut intelligeretis ex ijs, quae paene acciderunt uos multo ante, ne ea acciderent, prouidisse. Eoq. uos studiosius feci certiores, quod in rege Ariobarzane ea mihi signa uideor uirtutis, ingenij, fidei, beneuolentiaeq. erga uos perspexisse, ut non sine caussa tantam curam, diligentiamq. in eius uos salutem uideamini contulisse. Valete.

EXPLANATIO

CVM *pridie Kal. Sext. in prouinciam uenissem;*] ep. 4. & lib. III. ep. 6. & ad Att. ep. 13. lib. v. NAVIGATIONVM *difficultatem*] ad Att. ep. 12. lib. v. Negotium magnum est nauigare, atque id mense Quinct. Sexto die Delum Athenis uenimus. pridie non. Quinct. a Piraeo ad Zostera, uento molesto. &c. FACVLTATE,]. *& copia,*] ep. 3. Opibus, & copijs. ISAVROS,] de quibus anno 679. triumphauerat P. Seruilius, & Isaurici cognomen acceperat. QVOD *ea maxime pateret,*] ep. 4. Cappadocia patet a Syria. PER *Cappadociae partem eam,*] ep. 6. lib. III. QVAE *cum Cilicia continens est,*] quae Ciliciam attingit. ep. 4. CYBISTRA] opidum Cappadociae, ubi quinque dies castra habuit. ep. 20. lib. v. ARTVASDES, *rex Armenius, quocumque animo esset,*] cuius soror Pacoro, regis Parthorum filio, nupta erat, filia uero Deiotari regis filio pacta. ep. 3. & ad Att. ep. 21. lib. v. Appianus in Parthico, Artauasdes, non Artuasdes, uocatur ep. 20. 21. lib. ad Att. & a Paterculo. Dicit autem, Quocumque animo esset, quia propter affinitatem cum rege Parthorum contractam dubitari poterat. idq. significat apertius ep. 20. lib. v. Perrexi, ait, in Ciliciam per Cappadociae partem eam, quae Ciliciam attingit, eo consilio, ut Armenius Artauasdes, & ipsi Parthi Cappadocia se excludi putarent. REGEM] Cappadociae. EVSEBEN, *& Philoromaeum.*] pius, & amicus Romanorum. Sic appellabatur, Graecis nominibus ad Latinam consuetudinem transductis. A NOSTRO *ordine:*] a senatu. IN *consilio meo*] praesentibus qui maioris apud eum dignitatis erant, quaestore Mescinio, legatis quattuor, C. Pontinio, Q. Cicerone, M. Anneio, L. Tullio, praefecto fabrum Lepta, tribunis mil. & alijs fortasse. CASVM *illum interitus paterni,*] huius Ariobarzanis patrem, quem regno expulsum a Mithridate Pompeius Magnus restituerat, per insidias interfectum, haec uerba, & alia inferiora declarant. AMICOSQ. *in patris eius fide, atque iudicio probatos,*] sic habent duo ueteres libri: unus, Amicosq. patris eius, atque iudicio probatos: reliqui omnes, Amicosq. in patris eius, atque iudicio probatos. Fortasse legendum: Amicosq. patris eius fide, atque iudicio probatos. idest, quibus pater eius fidem haberet, de quibus optime iudicare solitus erat. REGNARE *disceret;*] non multo enim ante rex a senatu appellatus erat a senatu, Cicerone consule. ep. 17. lib. 2. IN *eos uteretur regio;*] hoc, & quae sequuntur, significauit, cum dixit: Regnare disceret. CONSILIO *uestro,*] qui, facto S. C. de Ariobarzanis salute, & incolumitate regni a me defendẽda, prouidistis, ne acciderent ea, quae paene acciderunt. infra. NVLLO *postulante,*] Cicerone tamen consule referente. ep. 17. lib. 2. TANTAM *curam, diligentiamq.*] cum decreueritis de eo, quod nullo umquã de rege. supra.

Argumentum ep. 23.

SCribit de rumore Parthici belli. & affert excusationem, cur publice nihil scripserit. Eodem anno.

M. Cicero imp. S. D. M. Catoni. 3.

CVM ad me legati, missi ab Antiocho Commageno, uenissent in castra ad Iconium ante diem III. non. Sept. iiq. mihi nunciassent, regis Parthorum filium, quocum esset nupta regis Armeniorũ soror, ad Euphratem cum maximis Parthorum copiis, multarumq. praeterea gentium magna manu uenisse, Euphratemq. iam transire coepisse; dicique, Armenium regem in Cappadociam impetum esse facturum: putaui pro nostra necessitudine me hoc ad te scribere oportere. publice propter duas caussas nihil scripsi: quod & ipsum Commagenum legati dicebant ad senatum statim nuncios, litterasq. misisse: & existimabam M. Bibulum procos. qui circiter id. Sext. ab Epheso in Syriam nauibus profectus erat, quod secundos uentos habuisset, iam in prouinciam suam peruenisse: cuius litteris omnia certiora perlatum iri ad senatum putabam. Mihi, ut in eiusmodi re, tantaq. bello, maximae curae est, ut, quae copiis, & opibus tenere uix possumus, ea mansuetudine, & continentia nostra, sociorum fidelitate teneamus. Tu uelim, ut consuesti, nos absentes diligas, & defendas. Vale.

EXPLANATIO

M. CICERO. IMP.] imperator Cicero appellatus est III. id. Oct. caesis Amaniensibus, ut ep. 20. ad Att. lib. v. Ea res gesta nondum erat, cum hae litterae scriptae sunt, ac ne tum quidem, cum illae superiores ad senatum, quas post has missas esse satis liquet: ait enim in his Cicero: Publice propter duas caussas nihil scripsi. Quare mendosam hanc imperatoris appellationem semper duxi. &, opinor, librarius, cum uideret in titulo sequentis epistolae, Cicero imperator; eodem modo hanc esse inscribendam, ignarus temporum, existimauit. Hoc & Sigonium uideo suspicatum esse. A a *antiocho Commageno*] ep. I. 4. AD. ICONIVM.] in castra uenit Cicero, quae fuere apud Iconium, VII. Kal. Sept. cum Iconij decem dies fuisset: ut ep. 20. ad Att. lib. v. Ab Iconio castra mouit pridie Kal. Sept. ep. 6. lib. III. Itaque legendum uidetur, III. Kal. Sept. eodemq. modo in ep. sequ. ubi nunc legitur: Kal. Sept. legati a rege Commageno ad me missi. REGIS *Parthorum filium,*] Pacorum ep. I. REGIS *Armeniorum*] Artuasdis. ep. 2. MVLTARVMQ. *praeterea gentium.*] Arabum. ep. 4. Magnas Parthorum copias, & Arabum ad opidum Antiochiam accessisse. AD. TE] cuius in clientela Cappadocia est. ep. 4. Duae maximae clientelae tuae, Cyprus insula, & Cappadociae regnum. VT *in eiusmodi re,*] rei difficultatem hic loquendi modus indicat. sic ep. 9. lib. IV. Adhuc & factum tuum probatur, ut, in tali re, etiam fortuna laudatur. CERTIORA] quia Syria, Bibuli prouincia, Parthis finitima.

Argumentum ep. 4.

RES a se in prouincia gestas ordine exponit: &, ut earum caussa supplicatio sibi, fauente Catone, decernatur a senatu, cupere se ingenue confitetur. Paullo, Marcello cos. Tres partes huius epistolae sunt, prooemium, narratio, petitio. prooemium, cur narretur, ostendit; narratio, cur petatur. In prima prooemij parte, Catonis beneuolentia quaeritur, commemorata eius auctoritate, & uirtute, utraque summa, & singulari. in fine, non solere Catonem, ostenditur, ambitionis caussa quidquam concedere, sed, quod ab eo petendum sit, probari prius oportere. Narratio duo genera complectitur, unum, res bellicas, alterum, instituta pacis, & rationem administratae prouinciae. Petitio multas habet partes. Petitur ab eo, cuius allatura summam laudem sententia uideatur. Rogare non est necesse: non enim patitur amicitia, mutuis officiis, & studiis confirmata, & aucta: admonere satis est. Amouetur inanis gloriae suspicio: quod fieri necesse erat, cum ad stoicum hominem Catonem, qui ad unam uirtutem omnia referret, scriberetur. Preces adhibentur, cum ea tamen condicione, si res gestae supplicatione dignae uideantur. quamquam id, quod armis, & militari uirtute gestum sit

illuſtrius, ac maius, cum adjungitur aequitas imperatoris, & abſtinentia. Poſtremo, quaſi haec ad impetrandum non ſufficiant, allegatur ad Catonem philoſophia, quae petitionem adiuuet, ſuiq. alumni laudem alteri alumno commendet. Abſoluta petitione, opinionem, & iudicium ſuum de Catonis officio, ſi eum ornare ſua ſententia, & ſupplicationis honorem decernere uoluerit, ita Cicero demonſtrat, ut, ſi aſſequatur quod cupit, id acceptum illi referre uelit: quaſi reliquorum amicorum ſtudijs aſſequi non potuerit, niſi Catonis auctoritas acceſſiſſet.

M. Cicero imp. S. D. M. Catoni. 4.

SVMMA tua auctoritas fecit, meumq. perpetuum de tua ſingulari uirtate iudiciam, ut magni mea intereſſe patarem, & res eas, quas geſſiſſem, tibi notas eſſe, & non iguorari a te, qaa aequitate, & contiuentia tuerer ſocios, prouiaciamq. adminiſtrarem. bis enim a te cognitis, arbitrabar facliue me tibi, qaae nellem, probatarum. Cum ia prouinciam pridie Kal. Sext. ueniſsem, & propter anai tempus ad exercitum mibi confeſtim eſſe euadnm aiderem; biduum Laodiceae fui, deinde Apameae quatrldaam, triduum Synnadis, totidem dies Philomeli. qaibns in opidis cum magni conuentus fuiſſeat; maltas ciuitates acerbiſſimis tributis, & grauiſſimie aſuris, & falſo aere alieno liberaui. cāq. ante aduentum meam ſeditione qaudam exercitus eſſet diſſipatus; qaiaque cobortes ſine legato, ſine tribano mil. denique etiam ſine centurione ullo apad Philomelum coaſediſſent; reliqnus exereitus eſſet iu Lycaonia: M. Anneio legato imperaui, ut eas quinque cobortes ad reliquam exercitam duceret; coacto. in uaum locum exereitu, caſtra in Lycaoaia apnd Iconium faceret. quod cum ab illo diligenter eſſet actum; ego in caſtra ad VII. Kal. Sept. ueni: cam interea ſuperioribns diebns ex S.C. & enocatoram firmam manum, & equitatnm ſatis idoneum, & popnlorum liberorum, regamq. ſocioram auxilia aoluataria comparaniſſem. interim cum, exercitu luſtrato, iter ia Ciliciam facere cocpiſſem; Kal. Sep. legati a rege Commageao ad me miſſi, pertumultaoſe, neqae tumen non aere, Parthoi ia Syriam tranſiſſe, nunciauerunt. quo audito, uebemeater ſum commotae cum de Syria, tū de mea prouincia, de reliqua deaiqae Aſia. itaque exercitum mibi ducendam per Cuppadociae regionem eam, quae Ciliciam attingeret, putaui. aam ſi me iu in Ciliciam demiſiſſem, Ciliciam qaidem ipſam propter montie Amani naturam facile tenaiſſem; (duo ſunt enim aditue in Ciliciam ex Syria, quorum uterque paruis praeſidijs propter anguſtiae iatercladi poteſt: nec eſt quidqaam Cilicia eoatra Syriam manitias) ſed me Cappadocia mouebat, quae patet u Syria, regesq. habet finitimos: qui etiam ſi ſant amici uobis, tamen aperte Parthie iaimici eſſe non andent. itaque in Cappadocia extremu, noa longe a Tauro, apad opidum Cybiſtra caſtra feci; ac & Ciliciam tuerer; & Cappaduciam tenens, noua finitimorum coaſilia impedirem. Interea iu boc tanto motu, taataq. exſpectatione maximi belli, rex Deiotarus, cui non ſiae cauſſu plurimum ſemper, & meo & tuo, & ſenatus iudicio tributum eſt, air cum beneuoleatia, & fide erga popalum R. ſingulari, tum praeſentia, magnitadine, & animi, & conſilij, legatos ad me miſit, ſe cam omnibae ſais copijs in mea caſtra eſſe uenturum. Caias ego ſludio, officioq. commotus, egici per litteras gratiae: idq. ut maturaret, hortatus ſum. Cum autem ad Cybiſtra propter rationem belli quinqae dies eſſem commoratue; regem Ariobarzanem, cuius ſalutem a ſeaatu te auctore commeadatam babebam, praeſentibus inſidijs nec opinantem liberaui: neque ſolum ei ſaluti fui, ſed etiam curaui, ut cum auctoritate regnaret. Metram, & eam, quem tu diligeater mibi commendaras, Atbeaaeam, importunitate Atbenaidis exſulio multatos, maxime apad regem auctoritate, grutiaq. conſtitui. Camqae magaum bellam in Cappadocia concitaretur, ſi ſacerdoe urmis ſe, quod facturae putabatur, defenderet, adoleſcene, & equitata, & peditata, & pecunia paratas, & toto, ijs qui nouari aliquid uolebant: perfeci, ut e regno ille diſcederet; rexq. ſine tumultu, ac ſine armis, omni auctoritate aulae communita, regnam cam digaitate obtiaeret. Interea cognoui multorum litteris, atque nuncijs, magnas Partburum copias, & Arabum ad opidum Antiocbiam acceſſiſſe, magnumq. eoram equitatum, qui ia Ciliciam tranſiſſet, ab equitatam meorum turmie, & a cobotte practoria, quae erat Epipbaaeue praeſidij cauſſa, occidione occiſum. Quare cum uiderem, a Cappadocia Partborum copias aueiſas, noa longe a finibas eſſe Ciliciae; quam potui maximis itineribas ad Amaaam exercitum duxi. quo ut ueni, hoſtem ab Antiocbia receſsiſſe, Bibulum Aatiochiae eſſe cognoai; Deiotarumq. coaſeſtim, iam ad me ueuientem cum magno, & firmo equitatu, & peditatu, & cum omuibus ſuis copijs, certiorem feci, non uideri eſſe caaſſam, cur abeſſet a regno; meq. ad eum, ſi quid forte noai accidiſſet, ſtatim litterae, nuaciosq. miſſurum eſſe. cumq. eo aaimo ueniſſem, at utrique prouinciae, ſi ita tempus ferret, ſubaenirem: tamen id, quod iam ante ſtatueram uebementer intereſſe utriuſqae proainciae, pacare Amanum, & perpetuam boſtem ex eo monte tollere, agere perrexi. cumq. me diſcedere ab eo monte ſimulaſſem, & aliae partes Ciliciae petere; abeſſemq. ab Amano iter unius dies; & caſtra apud Epipbaneam feciſſem: ad IV. id. Oct. Cum aduesperaſceret; expedito exercitu ita nocta iter feci, ut ad III id. Oct. cum luceſceret, in Amanum adſcenderem: diſtributiſq. cobortibas, & auxilijs, cum alijs Qaiactas frater legatus mecum ſimul, alijs C. Pontinius legatus, reliquis M. Anneius,

neius, & L. Tullius, legati, praeessent, plerosque nec opinantes oppressimus; qui occisi, captiq. sunt, interclusi fuga. Eranam autem, quae fuit non uici instar, sed urbis, quod erat Amani caput, itemq. Sepyram, & Commorim acriter, & diu repugnantibus, Pontinio illam partem Amani tenente, ex antelucano tempore usque ad horam diei decimam, magna multitudine hostium occisa, cepimus: castellaq. sex capta: complura incendimus. his rebus ita gestis, castra in radicibus Amani habuimus apud Aras Alexandri quatriduum: & in reliquijs Amani delendis, agrisq. uastandis, quae pars eius montis meae prouinciae est, id tempus omne consumpsimus. cōfectis his rebus, ad opidum Eleutherocilicū Pindenissum exercitū adduxi. quod cum esset altissimo, & munitissimo loco; ab ijsq. incoleretur, qui ne regibus quidem umquam paruissent; cum & fugitiuos reciperent, & Parthorum aduentum acerrime exspectarent: ad existimationem imperij pertinere arbitratus sum, comprimere eorum audaciam, quo facilius etiam ceterorum animi: qui alieni essent ab imperio nostro, frangerentur. uallo, & fossa circumdedi: sex castellis, castrisq. maximis saepsi: aggere, uineis, turribus oppugnaui: usus q. tormentis multis, multis sagittarijs, magno labore meo, sine ulla molestia, sumptu ue sociorum, septimo quinquagesimo die rem confeci; ut, omnibus partibus urbis disturbatis, aut incensis, compulsi in potestatem meam peruenirent. His erant finitimi pari scelere, & audacia, Tebarani. ab his, Pindenisso capto, obsides accepi: exercitum in hiberna dimisi: Quinctum fratrem negotio praeposui, ut in uicis aut captis, aut male pacatis exercitus collocaretur. Nunc uelim tibi sic persuadeas; si de his rebus ad senatum relatum sit, me existimaturum summam mihi laudem tributam, si tu honorem meum sententia tua comprobaris. idque, etsi talibus de rebus grauissimos homines & rogare solere, & rogari scio, tamen admonendum potius te a me, quam rogandum, puto. Tu es enim is, qui me tuis sententijs saepissime ornasti; qui oratione, qui praedicatione, qui summis laudibus in senatu, in cōcionibus ad caelum extulisti; cuius ego semper tanta esse uerborum pondera putaui, ut, uno uerbo tuo cum mea laude coniuncto, omnia consequi me arbitrarer. Te denique memini, cum cuidam clarissimo, atque optimo uiro supplicationem nō decerneres, dicere, te decreturum, si referretur ob eas res, quas consul in urbe gessisset. Tu idem mihi supplicationem decreuisti toga to, non, ut multis, rep. bene gesta, sed, ut nemini, rep. cōseruata. Mitto, quod inuidiam, quod pericula, quod omnes meas tempestates & subieris, & multo etiā magis, si per me licuisset, subire paratissimus fueris; quod denique inimicum meum, tuum inimicum putaris: cuius etiam interitum, ut facile intelligerem, mihi quātum tribueres, Milonis caussa in senatu defendenda approbaris. A me autem haec sunt profecta, quae ego in beneficij loco non pono, sed in ueri testimonij, atque iudicij: non ut praestantissimas tuas uirtutes tacitus admirarer, (quis enim id non facit?) sed in omnibus orationibus, sententijs dicendis, caussis agendis, omnibus scriptis, Graecis, Latinis, omni denique uarietate litterarum mearum te non modo ijs, quos uidissemus, sed ijs, de quibus audissemus, omnibus anteferrem. Quaeres fortasse, quid sit, quod ego hoc nescio quid gratulationis, & honoris a senatu, tanti aestimem. agam iam tecum familiariter, ut est & studijs, & officijs nostris mutuis, & summa amicitia dignum, & necessitudine etiam paterna. Si quisquam fuit umquam remotus & natura, & magis etiam, ut mihi quidem sentire uideor, ratione, atque doctrina ab inani laude, & sermonibus uulgi; ego profecto is sum. testis est consulatus meus: in quo, sicut in reliqua uita, fateor ea me studiose secutum, ex quibus uera gloria nasci posset, ipsam quidem gloriam per se numquam putaui expetendam: itaque & prouinciam ornatam, & spem non dubiam triumphi neglexi. sacerdotium denique, cum, quemadmodum te existimare arbitror, non difficillime consequi possem, non appetiui. idem post iniuriam acceptam, quam tu reip. calamitatem semper appellas, meam non modo non calamitatem, sed etiam gloriam, studui quam ornatissima senatus, populiq. R. de me iudicia intercedere. itaque & augur postea fieri uolui, quod antea neglexeram: & eum honorem, qui a senatu tribui rebus bellicis solet, neglectum a me olim, nunc mihi expetendum puta. Huic meae uoluntati, in qua inest aliquanis desiderij ad sanandum uulnus iniuriae, ut faueas, adiutorque sis, quod paullo ante me negarā rogaturum, uehementer te rogo, sed ita, si non ieiunum hoc nescio quid, quod ego gessi, & contemnendum uidebitur; sed tale, atque tantum, ut multi, nequaquam paribus rebus, honores summos a senatu consecuti sint. Equidem etiam mihi illud animaduertisse uideor, (scis enim, quam attente te audire soleam) te non tam res gestas, quam mores, institutaque uitam imperatorum spectare solere in habendis, aut non habendis honoribus. quod si in mea caussa considerabis: reperies me exercitu imbecillo contra metum maximi belli firmissimum praesidium habuisse aequitatem, & continentiam. his ego subsidijs ea sum consecutus, quae nullis legionibus consequi potuissem: ut ex alienissimis socijs amicissimos, ex infidelissimis firmissimos redderem; animosq. nouarum rerum exspectatione suspensos, ad ueteris imperij beneuolentiam transducerem. Sed nimis haec multa de me, praesertim ad te, a quo uno omnium sociorum querellae audiuntur. cognosces ex ijs, qui meis institutis se recreatos putant. cumq. omnes uno prope consensu de me apud te ea, quae mihi optatissima sunt, praedicabunt: tum duae maximae clientelae tuae, Cyprus insula, & Cappadociae regnum, tecum de me loquentur: puto etiam regem Deiotarum, qui uni tibi est maxime necessarius. Quae si etiam maiora sunt; & in omnibus saeculis pauciores uiri reperti sunt, qui suas cupiditates, quam qui hostium copias, uincerent: est profecto tuum, cum ad res bellicas haec, quae rariora, & difficiliora sunt, genera uirtutis adiunxeris, ipsas etiam illas res gestas iustiores esse, & maiores, putare. Extremum illud est, ut, quasi diffidens rogationi meae, philosophiam ad te allegem: qua nec mihi carior ulla umquam res in uita fuit, nec hominum generi maius a deis munus ullum est datum. haec igitur, quae mihi tecum communis est, societas studiorum, atque artium nostrarum, quibus a pueritia dediti, ac deuincti soli propemodum nos philosophiam illam ueram, & antiquam, quae quibusdam otij esse, ac desidiae uidetur, in forum, atque in remp. atque in ipsam aciem paene deduximus, tecum agit de mea laude: cui negare a Catone fas esse non puto. Quamobrem sic tibi persuadeas uelim: si mihi tua sententia tributus honos ex meis litteris fuerit, me existimaturum, cum auctoritate tua, tum beneuolentia erga me mihi, quod maxime cupierim, contigisse. Vale.

EXPLA-

EXPLANATIO

SVMMA *tua auctoritas*] tanta fuit Catonis auctoritas ob singularem eius integritatem, ut, quae illi placerent, ea demum & recta, & honesta omnes ducerent. argumentum illud insigne, quod, ambitus cum esset maximus, tribunicij candidati iurarunt se arbitrio Catonis perituros, depositis apud eum H S quingenis; ut, qui a Catone damnatus esset, id perderet, & competitoribus tribueretur. ita ulus est Cato plus unus posse, quam omnes leges, omnesq. iudices. ep. 15. ad Att. lib. IV. & ep. 14. ad Q. fr. lib. 2. PROPTER *anni tempus*] ut ante hiemem geri aliquid posset. EXERCITVM] quo Appius proconsul usus erat. eae fuere legiones duae. ep. 3. 5. lib. III. & ad Att. ep. 15. lib. VII. BIDVVM *Laodiceae fui, triduo Apameae quatriduum, &c.*] aliter ad Att. ep. 16. Moratus triduum Laodiceae, triduum Apameae, totidem dies Synnade. Et ibidem, ep. 20. ait se moratum esse biduum Laodiceae, quinque dies Apameae, triduum Synnadis, Philomeli quinque dies, Iconij decem. MAGNI *conuentus*] ius enim dixit in ijs opidis, tributaq. ademit ab Appio imposita. ep. 16. ad Att. lib. V. Audiuimus nihil aliud, nisi imperata ἐπικεφάλια soluere non posse: possessiones omnium uenditas: ciuitatum gemitus, ploratus, monstra quaedam non hominis, sed ferae nescio cuius immanis. leuantur tamen miserae ciuitates, quod nullus fit sumptus in nos. Et ad eundem, ep. 20. Iniurias reuellimus superiores. nihil ea iurisdictione aequabilius, nihil plenius, nihil gratius. Et ep. 9 t. Satis habeo negotij sanandis uulneribus, quae sunt imposita prouinciae. quod, do operam, ut faciam quam minima illius contumelia. Et ad eundem, ep. 1. 2. lib. VI. FALSO *aere alieno*] quod uere non debebatur: erat enim contractum ob solutionem tributorum: quibus liberatae ciuitates, aere simul alieno liberatae sunt. QVINQVE *cohortes*] opinor esse eas, de quibus ep. 6. lib. III. SINE *legato, sine tribuno mil. denique etiam sine centurione*] in singulis legionibus erant singuli legati, interdum tamen bini, (nam Cicero proconsul duas tantum legiones, quattuor legatos habuit) tribuni mil. seni, centuriones triceni. auctor Polybius. M. ANNEIO] ep. 57. lib. XIII. hoc nomen uarie legitur in antiquis libris. EVOCATORVM] praefecto Antonio. ep. 6. lib. EXERCITV *lustrato,*] cum exercitum duces educere in expeditionem uellent prius, quam castra mouerent, exercitum lustrabant, idest recognoscebant. KAL. SEPT.] III. Kal. Sept. legendum esse, iam ostendimus. SYRIA] Bibuli prouincia. MEA *prouintia,*] & Asiaticis tribus dioecesibus. ep. 67. lib. XIII. DVO *aditus,*] uterque per Amanum montem. A TAVRO] de hoc monte Plinius lib. V. cap. 27. OPIDVM *Cybistra*] Cappadociae. ep. 20. ad Att. lib. V. PRAESANTIA, *magnitudine, & animi, & consilij,*] pro, Animi praesentia, magnitudine consilij: praesenti animo, magno consilio. In oratione pro Milone, Praesentiam animi, dixit Cicero, & Caesar lib. V. bel. Gal. Interdum ita commiscentur consilium, &c. Animus, urbanitas, consilium pendeat: quia metus consilium impedit. Cic. lib. 1. off. Praesentis animi uti consilio. CVM *omnibus suis copijs*] cohortibus triginta quadrigenarijs, equitum duobus millibus. ad Att. ep. 18. lib. V. & 1. lib. VI. CVM *auctoritate regnaret,*] hoc explanatur infra. ATHENAIDIS] malo nomen esse mulieris, quam ciuitatis: ut regis uxor, mater ue fuerit. nam, Importunitate. aptius de muliere dici puto, quam de ciuitate. Suffragatur huic opinioni antiqua inscriptio, quam Romae uidimus in hortis Carpensibus.

C. POPILLIVS. ALBAEVS
VIX. AN. XXXV
ATHENAIS. AVGVSTAIS. VNCT
POSIT. FRATRIS

SACERDOS] Comanorum sacerdos Archelaus, a Pompeio Magno, ut scribit Appianus, Mithridate deuicto, praefectus: post quem sacerdos fuit Nicomedes, a Caesare, post superatum Pompeium, praepositus. Eius sacerdotis potestas, quae fuerit, ostendit Hirtius de bello Alexandrino, his uerbis: Comana, uetustissimum, & sanctissimum in Cappadocia Bellonae templum, quod tanta religione colitur, ut sacerdos eius deae, maiestate, imperio, & potentia secundus a rege consensu gentis illius habeatur, id homini nobilissimo Nicomedi Bithynio adiudicauit. Videndus & Strabo lib. XII. ADOLESCENS *& equitatu, & peditatu, & pecunia paratus,*] Latine quoque dicebant cum praepositione, A, uel Ab. Plancus ep. 8. lib. X. Cum, Deum benignitate, ab omni re sumus paratiores. Coelius ep. 8. lib. IIX. Qui scirem, quam paratus ab exercitu esses. Imparati cum a militibus tum a pecunia, ep. 15. lib. 2. ad Att. Cicero dixit: Imparatissimus omnibus rebus, sine praepositione, lib. 1. bel. ci. Caesar. TOTO] ignoratio Latini sermonis quosdam induxit, ut hoc mendosum putarent, & inepta quaedam comminiscerentur. Sed, Toto, Cicero dixit, pro, ea re, quae summa est, & in qua sunt omnia. Ad Att. ep. 20. lib. V. Est totum, quid Kalendis Mart. futurum sit. Et ep. ad Capitonem: Totum hoc, ni, quod semper existimaui, nunc plane intelligam, me a te multum amari. Et ep. 1. lib. III. ad Q. fr. Totum in eo est, tectorium ut continuum sit. ANTIOCHIAM] quae erat in Syria, Bibuli prouincia. ep. 10. lib. 2. EQVITVM *meorum*] equitatum a se in Ciliciam esse missum, dixit ep. 2. COHORTE *praetoria*] quae firmissima in exercitu manus erat. ep. 30. lib. X. EPIPHANEAS] Plinius lib. V. cap. 24. OCCIDIONE *occisum*] Phil. 14. Cum A. Hirtius M. Antonij copias occidione occiderit, suo exercitu incolumi. Sic & Liuius, & Tacitus, & alij locuti. HOSTEM *ab Antiochia recessisse,*] Cassio insequente. ep. 20. lib. V. ad Att. Rumore aduentus nostri, & Cassio, qui Antiochia tenebatur, animus accessit, & Parthis timor iniectus est. itaque eos cedentes ab opido Cassius insecutus, rem bene gessit. qua in fuga magna auctoritate, Osaces, dux Parthorum, uulnus accepit, eoq. in-

terij paucis post diebus. CVM *magno, & firmo equitatu, & peditatu,*] equitum duobus millibus.ep.1. lib.VI.ad Att. A REGNO;] Galatia. VTRIQVE *prouinciae,*] Syriae, & Ciliciae. INTERESSE *utriusque prouinciae,*] est enim terminus inter utramque, & utrique communis, aquarum diuortio diuisus.ep.10.lib.2. PERPETVVM *hostem*] ep.10.lib.2. Cum meis copijs omnibus uexaui Amanienses, hostes sempiternos. multi occisi, capti. reliqui dissipati. L. TVLLIVS,] cuius auaritiam carpit ep.ult.lib.v.ad Att. SEPYRAM, *& Commorim*] obscura uicorum potius, quam opidorum nomina. APVD *Aras Alexandri*] iterare eadem non oportet. uide ep.10.lib.2. ELEVTHERO *Cilicum*] liberorum Cilicum, qui suis legibus utebantur ep.2.lib.v.ad Att. QVI *ne regibus quidem umquam paruissent;*] quod est argumentum summae pertinaciae. Tacitus de Thracibus lib.IV. Ne regibus quidem parere, nisi ex libidine, soliti. TVRRIBVS] unica turri: ep.20.lib.v.ad Att. TEBARANI,] ignota geographis gens: nimium enim negotij fuisset, Latronum Amani mõtis nomina persequi. Latrocinia enim exercebãt eius montis incolae. Tibarenos, & Plutarchus in Lucullo nominat, & Plinius lib.V.cap.4. ubi Temiscyrae regionis gentes persequitur. AVT *captis, aut male pacatis*] ep.20.lib.v.ad Att. Exercitum in hiberna agri male pacati deducendum Quincto fratri dabam. RELATVM *sit,*] ut mihi supplicationes decernantur. GRAVISSIMOS *homines*] hoc dicit; quia grauitas respuere preces, ut indecoras, uidetur, & L. Crassus, ille orator summus, cum petere magistrum blandius, idest rogare uellet, socerum suum Scaeuolam dimittebat, cum ei ita diceret, se uelle ineptum esse: id erat petere blandius: quod nisi inepte fieret, bene non posset fieri. De orat.lib.1. Admonendũ potius te a me, quã rogandum puto. rogamus enim eos, quorum uoluntati parum cõfidimus: admonemus tãtum, quos erga nos optime animatos esse credimus.ep.9.lib.1. Quae mihi cõmendas, & tãtae mihi curae sunt, ut me nolim admoneri, rogari uero sine magno dolore uix possim.ep.18.lib.XIII. Ego admirabar magis te, quasi rogatus, aut certe admonitus, liberaliter Attico respondisses. CVM *eundem clarissimo, atque optimo uiro supplicationem non decerneres,*] Caesarem significari, nonnulli arbitrantur: quod ego non sentio. uirum.n. optimum Caesarẽ non uocaret, Catonis inimicũ, praesertim cum in hac tua epistola gratiã Catonis aucupetur. C. Antonium, collegam Ciceronis in consulatu, designari potius opinor. nam ei decretã ob uictum Catilinã supplicationẽ, indicat Dio lib.XXXVII. Clarissimo: ob uictoriã de Catilina relatã. QVAS *consul in urbe gessisset.*] ex quatuor antiquis libris ita lego. alij: Quas is consul in urbe gessisset. Ego Catonẽ, cuius in se officia hic Cicero cõmemorat, cum C. Antonio supplicationẽ sua sententia non decerneret, dixisse puto, decreturũ se, si referretur ob res a consule, idest a Cicerone, in urbe gestas: cũ ea pluris aestimaret, quae togatus Cicero consul in urbe gessisset, quam quae foris armatus Antonius. Hanc sententiam confirmant ea, quae sequuntur. MIHI *supplicationem decreuisti togato, non, ut multis, rep. bene gesta, sed, ut nemini, rep. conseruata.*] Idem gloriatur in oratione in Pisonem: Mihi togato senatus non, ut multis, bene gestae, sed, ut nemini, conseruatae reip. singulari genere supplicationis Deorum immortalium templa patefecit. Et oratione secunda in Antonium: Senatus clarissimis ciuibus bene gestae reip. testimonium multis, mihi uni conseruatae dedit. In eundem XIV. Mihi consuli supplicatio, nullis armis sumptis, non ob caedẽ hostium, sed ob conseruationẽ ciuium, nouo & inusitato genere decreta est. INVIDIAM,] odium.ep.1.lib. MEAS *tempestates*] Clodianis temporibus. SVBIERIS,] sponte: quod me uexari innocentem iudicares, quia remp. domestico malo liberassem. SI PER *me licuisset,*] si armis contra Clodium certare uoluissem.ep.9.lib.1. Qui meos ciues, & a me seruatos, & me seruare cupiẽtes, seruis armatis obijci noluerim. INIMICVM *meum,*] P. Clodium. MILONIS] qui Clodium occiderat. IN *senatu defendenda*] inter Milonis patronos Catonem Pedianus nominat, eumq. ait studuisse in petitione consulatus Miloni, & reo adfuisse, nec dissimulasse, bene actum esse cum rep. morte P. Clodij. A ME *autem haec sunt profecta,*] hoc uerbum interdum Cicero ad beneficiorum, & studiorum cõmemorationem accõmodat, ut ep.ult.lib.2. Quaecumque a me ornamenta in te proficiscẽtur. Et ep.14.lib. Si omnis tua laus a meis consilijs profecta uideatur. GRAECIS] Graece etiam Cicero scripsit, ut commentarium de consulatu suo.ep.1.lib.2.ad Att. HOC *nescio quid gratulationis, & honoris*] honorem supplicationum: quẽ se sua sponte non magnifacere ostendit, cum ait: Hoc nescio quid: ut ep.1.lib.XIII. Nescio quid illud parietinarum. Gratulabantur autem dijs immortalibus ob uictoriam, decreta a senatu supplicatione ep.5. Si tu dijs immortalibus gratulari nos, quã tibi referre acceptum, mauis. Et ep.18.lib.XI. Tã recẽti gratulatione, quã tuo nomine ad omnia Deorũ tẽpla fecimus. Phil.14. Supplicationẽ decernitis: hostẽ non appellatis. gratae uero nostrae dijs immortalibus gratulationes erunt, gratae uictimae. ET. NATVRA, *& magis etiam ratione, atque doctrina,*] magis laudãdi, qui ratione, & doctrina aliquid agunt, quã qui natura. itaque Nepos in Attici uita, Neque id fecit, inquit, natura solũ, (quamquã omnes ei parere debemus) sed etiã doctrina. sic pro Cluentio: nihil tam remotũ ab accusatione, quam Cluentius, & natura, & uoluntate, & instituta ratione uitae. Iacet enim natura, nisi uoluntas accedat, & consuetudo; & haec omnia ratio, & doctrina uehementer adiuuat. EGO *perfecto is sum.*] similiter locutus, in re diuersa, ep.14.lib.VI. Si quisquam est timidus in magnis, periculosisq. rebus, semperq. magis aduersos rerum exitus metuens, quam sperans secundos; is ego sum. ET *natura, & magis etiam, ut mihi quidem sentire uideor, ratione, atque doctrina*] lib.1.in Verr. Ab hominibus & natura, & consuetudine, & disciplina leuissimis. PER. SE] gloriam non spectaui, cum recte agerem: sed ea studiose gessi, ex quibus gloria nasci posset. PROVINCIAM] quam in concione deposuit.ep.2.lib.v.& Phil.XI. Instructam, ornatamq. a senatu prouinciam deposui. Ea uero prouincia, Gallia citerior fuit. nam in oratione in Pisonem, Prouinciam, inquit, Galliam, senatus auctoritate, exercitu, & pecunia instructam, &

ornatam,

oroatam,io concione depofui,reclamante populo Romano. Et ad Att.ep.1.lib.2. *Spem non dubiam triumphi*] triumphare poterat e Salaffis,& in alpinis gentibus,quae populo Romano nō parebant cum his bellum geffit,& Metellus Celer,ut ep.1.lib.v.& D.Brutus, ut ep.4. lib.xi. Sacerdotium] auguratum. Iniuriam] Exsilium fuum fignificat. Avgur *poftea fieri nolui,*] in locum P. Licinij Craffi,M.F.qui a Parthis occifus eft. Evm *honorem*] triumphum. Nunc *mihi expetendum puto,*] ut, fi quam antea,pulfus in exfulium,dignitatis iacturam feciffet, honore oouo ita farcirer,ut de priftino ftatu detractum nihil, additum potius aliquid ad gloriam uideretur. cauffam hanc attigit ep.6.lib.vi.ad Att.his uerbis:Amicorum litterae mead triumphum uocant, rem a nobis, ut ego arbitror,propter hanc παλιγγενεσίαν noftram,non negligendam. Ad *fanandum uulnus iniuriae,*] iniuria, ideft exfulium, iniufte mihi irrogatum, quafi uulnus fuit, cuius medicina triumpbus erit. Vt favea s] in fupplicatione adipifcenda,quae triumphi praerogatiua erat.ep.4. Qvod *Paullo ante me negaram rogaturum,uebementer rogo,*] dixi iam de hoc artificij genere, ep.16. 18. 47. lib.xiii. Honores *fummos*] triumphos. Eqvidem *etiam mihi illud &c.*] cognita Catonis confuetudine, ne totum ponere uideatur in bellicis rebus,quae plerumque a fortuna pendent,aequitatem,& continentiam fuam commemorat; eaq. fibi ait contra metum impendentis Parthici belli,& ad fociorum animos recuperandos, firmiffima praefidia fuiffe. Qvam *attente te audire foleam*] cum de habendis, aut non habendis honoribus in fenatu fententiam dicis. In *mea cauffa*] in boc negotio, de quo tecum ago. Exercitv *imbecillo,*] duabus legionibus.ep.15.lib.v.ad Att.& Coelius ep.5. lib.iix. Si Parthus mouet aliquid, fcio non mediocrem fore contentionem. tuus porro exercitus uix unum faltum tueri poteft. Maximi *belli,*] Parthici,quod, poft Craffum interfectum, caefasq. eius copias, formidolofum in primis erat. Veteris *imperij,*] imperij Romani, cui parere foliti erant. Praesertim *ad te,*] cum enim omnes focij fuas querellas ad te deferant; nimirum nihil eorum ignoras,quae in prouincijs geruntur. itaque narrari baec a me de me ipfo,neceffe non uidetur. Qvi, meis *inftitutis fe recreatos putant.*] cum Appij inftitutis afflicti effent.ep.16.lib.v.ad Att.& ep.1.lib.vi.ad eundem. Dvae *maximae clientelae tuae,Cyprus infula,Cappadociae regnum,*] Cyprus ea cauffa, quia lege P. Clodij, Ciceronis inimici, Pifone,& Gabinio cos. profectus in eam infulam Cato,regis Ptolemaei, qui fibi ueneno mortem confciuit, publicatis bonis,maximam pecuniae uim in aerarium intulerat. mos autem ueterum fuit,ut, quorum opera natio aliqua in populi Romani poteftatem ueniffet, eorum in clientela perpetuo effet. itaque Siculi Marcellorum,Paeni Scipionum clientes. Citicos quoque, qui erant in Cypro infula,Catonis clientes lib.iv. de Fin. Cicero uocat. Cappadociae regnum ideo clientela Catonis erat,quia regem Ariobarzanem uehementer diligebat,auctorq. fenatui fuit,ut eum Ciceroni commendaret. de quo fupra,Regem Ariobarzanem,inquit, cuius falutem a fenatu te auctore commendatam habebam,praefentibus infidijs nec opinantem liberaui. Maximas autem clientelas appellat,quia priuatae quoque tenuiorum hominum erant. De *me loquentur.*] Cyprum enim inftitutis meis recreaui:Cappadociae regem infidijs liberaui. Qvae *fi etiam maiora funt;*] quam res geftae. fupra enim dixit: Equidem etiam mihi illud animaduertiffe uideor,te non tam res geftas,quam mores,inftituta, atque uitā imperatorum fpectare folere in habendis,aut non babendis honoribus. In *omnibus faeculis pauciores uiri reperti funt, qui fuas cupiditates, quam qui boftium copias uincerent:*] fortaffe hanc fententiam e Xenophontis Agefilao fumpfit. Πολὺ πλείονες,inquit, τῶν πολεμίων, ἢ τῶν τοιούτων, δύνανται κρατεῖν. Et infra: Καλὸν μὲν δοκεῖ εἶναι, τείχη ἀνάλωτα ἐπιλᾶσθαι ὑπὸ πολεμίων: πολὺ μέντοι ἔγωγε κάλλιον κρίνω, τὸ τὴν αὑτοῦ ψυχὴν ἀνάλωτον κατασκευάσαι, καὶ ὑπὸ χρημάτων, καὶ ὑπὸ ἡδονῶν, καὶ ὑπὸ φόβου. Haec *genera uirtutis,*] aequitatem,& continentiam. Ivstiores] profecto, qui fententiam attenderit, legendum, Illuftriores,intelliget bellicis enim rebus non iuftitiam, fed fplendorem addunt aequitas, & continentia. Allegam] mittam.ep.10. Allegarem ad te illos. In *forum, atque in remp.*] cum uterque locos graues ex philofophia,abhorrentes ab ufu forenfi,& publico, magna cum laude in iudicijs, in concionibus, in fenatu tractaret. uide prooemium Paradoxorum. In *ipfam aciem paene deduximus.*] otio, & defidiae,forum,remp. aciem opponit. aciem autem pro fumma contentione pofuit, non quafi tertiū quiddam,a duobus proxime dictis,ideft a foro,& a rep. diuerfum,fed qood & foro, & reip. tungatur: quafi dixerit,in maiores,& fori,& reip.contentiones. qua fimilitudine lib.1.de Orat. forēfem aciē appellauit. Negari] negauit tamen.ep.fequ.& lib.iix.ep.xi.& ad Att.ep.1.2.lib.vii. A Catone] ab eo,qui philofophiam ipfam uehementer amat. uis eft in nomine: ut ad Curionem ep.4. lib.2. Quid eft, quod poffit grauiter a Cicerone fcribi ad Curionem, nifi de rep. Ex *meis litteris,*] ex bis litteris quibus a te peto,ut mibi tua fententia faueas,adiutorq. fis. Avctoritate. tva,] quam fummam effe dixit initio litterarum. Mihi, *quod maxime cupierim,contigiffe.*] fupplicationem ipfam.

Argumentum ep. 5.

Mirum in hac epiftola uidere licet artificium. cum enim fe Cato excufet, quia fupplicationem non decreuerit;idem tamen decretum effe gaudet.

rurfus,

rursus, cum supplicationis honorem Ciceroni sua sententia non tribuerit; se tamen de illo sensisse honorificentius, quam eos, qui supplicationem decreuerunt, probare conatur. Paullo, & Marcello cos.

M. Cato S. D. M. Ciceroni imp. 5.

QVOD & resp. me, & nostra amicitia hortatur, libenter facio, ut tuam uirtutem, innocentiam, diligentiam, cognitam in maximis rebus togati, armati fori paris industria administrari gaudeam. itaque, quod pro meo iudicio facere potui, ut innocentia, consilioq. tuo defensam prouinciam, seruatum Ariobarzanis cum ipso rege regnum, sociorum reuocatam ad studium imperij nostri uoluntatem, sententia mea, & decreto laudarem, feci. supplicationem decretam, si tu, qua in re nihil fortuito, sed summa tua ratione, & continentia reip. prouisum est, dijs immortalibus gratulari nos, quam tibi referre acceptum mauis; gaudeo. quod si triumphi praerogatiuam putas supplicationem; & iccirco casum potius, quam te, laudari uis: neque supplicationē sequitur semper triūphus: & triumpho multo clarius est, senatum iudicare, potius mā suetudine, & innocentiam imperatori prouinciā, quam ui militum, aut benignitate deorū, retentam, atque conseruatam esse: quod ego mea sententia censebam. Atque haec ego iccirco ad te contra consuetudinem meam pluribus scripsi, ut, quod maxime uolo, existimes me laborare, ut tibi persuadeam, me & uoluisse de tua maiestate, quod amplissimum sum arbitratus; &, quod tu maluisti, factum esse gaudere. Vale, & nos dilige, & instituto itinere seueritatem, diligentiamq. socijs, & reip. praesta.

EXPLANATIO

INNOCENTIAM; } hoc addidit, quia potest esse uirtus sine innocentia: nam hic uirtus est praestantia quaedam & animi, & ingenij: qualem in multis fuisse disiunctā ab innocentia, historiae testantur. COGNITAM *in maximis rebus domi togati,* } cum remp. Catilinae coniurationis exitio togatus liberasti. ep. 13. lib. XII. Tua toga omnium armis felicior. ADMINISTRARI } exerceri. PRO *meo iudicio,* } non laudaui te gratiae caussa, sed adductus iudicio meo: cum ij, qui supplicationem tibi decreuerunt, gratiae fortasse potius id tribuerint, quam iudicio. INNOCENTIA, *consilioq. tuo* } ut supra cum uirtute innocentiam, ita coniungit hoc in loco cum innocentia consilium. nam ut reip. sine innocentia uirtus, ita sine consilio innocentia nihil prodest. DEFENSAM } contra metum Parthici belli, non quod Cicero cum Parthis pugnauerit. & ipse in epistola superiore, Reperies, inquit, me exercitu imbecillo contra metum maximi belli firmissimum praesidium habuisse aequitatem, & continentiam. QVA *in re nihil fortuito,* } Fortuito geri eas res ostendit, quarum caussa supplicatio decerni, & dijs immortalibus gratulatio fieri soleret, ita bellicas uictorias fortunae tribuit, Ciceronis autem continentiae, & aequitati defensam prouinciam, seruatum Ariobarzanis cum ipso rege regnum, sociorum reuocatam ad studium imperij uoluntatem. qua sententia uideri uolebat, plus decreuisse Ciceroni, quam si supplicationem decreuisset. sed Cicero aliter accepit, dolorem tamen suum dissimulauit, ut intelligitur ex epistola sequenti: ad Atticum autem cum scriberet: Aueo scire, inquit, Cato quid agat: qui quidem in me turpiter fuit maleuolus: dedit integritatis, iustitiae, clementiae, fidei mihi testimonium, quod non quaerebam; quod postulabam, negauit. itaque Caesar ijs litteris, quibus mihi gratulatur, & omnia pollicetur, quo modo exultat Catonis, in me ingratissimi, iniuria? at hic idem Bibulo dierum uiginti: ignosce mihi, non possum haec ferre, nec feram Et ep. 3. ibidē, inuidisse ait Catonem suae dignitati. GAVDEO. } si tu mauis, ea, quae, pro rep. fecisti, non rationi, & continentiae tuae, sed dijs immortalibus tribui; supplicationem decretam gaudeo. TRIVMPHI *praerogatiuam* } quae tribus, quaeq. centuria suffragium ferebat, praerogatiua dicebatur, quod prima rogaretur, ut ait Asconius, quos uellet consules fieri. & quoniam praerogatiuae tanta auctoritas erat, ut eam ceterae tribus, & centuriae sequerentur: inde factum, ut praerogatiua pro certo acciperetur signo, futuram rem praenunciante. CASVM *potius, quam te, laudari uis;* } fortuitum euentum, beneficio deorum immortalium, potius, quam aequitatem, & continentiam tuam. Lib. III. de nat. de. Hoc quidem omnes mortales sic habent, omnem commoditatem, prosperitatemq. uitae a dijs se habere: uirtutem nemo umquam acceptam deo retulit. nimirum recte: propter uirtutem enim iure laudamur, & in uirtute recte gloriamur: quod non contingeret, Si id donum a deo, non a nobis, haberemus. at uero honoribus aucti, aut re familiari, aut si aliud quippiam nacti sumus fortuiti boni, aut depulimus mali; cum dijs gratias agimus, tum nihil nostrae laudi assumptum arbitramur. &c. CONTRA *consuetudinem meam,* } Stoicorum enim breuis oratio. Stoicus autem Cato: ut indicat oratio pro Murena, Plutarchus, & alij. QVOD *maxime uolo,* } maxime uolo existimes, laborare me &c. DE *tua maiestate,* } de tua dignitate. QVOD *amplissimum sum arbitratus;* } duxi amplissimum esse, rationi, & continentiae tuae acceptam referri defensionem prouinciae, quod mea sententia censui; non benignitati deorum immortalium; quod censuerunt ij, qui supplicationem decreuerunt. QVOD *tu maluisti,* } maluisti, supplicationem decerni: quod factum esse gaudeo. SEVERITATEM, } ne quid contra leges committatur. qua uirtute Cato ipse in primis excelluit.

Argumentum ep. 6.

EXponit, eximia cum Catonis laude, quantam ceperit uoluptatem ex eius sententia, ex litterarum gratulatione: petitque, ut, si fauere noluerit in adipiscendo triumpho, saltem, si adipiscatur, gaudeat. Eodem anno.

Cicero S. D. Catoni. 6.

LAETVS sum laudari me, inquit Hector, opinor apud Naeuium, abs te pater laudato uiro. ea est enim profecto iucunda laus, quae ab ijs proficiscitur, qui ipsi in laude uixerunt. ego uero, uel gratulatione litterarum tuarum, uel testimonijs sententiae dictae, nihil est, quod me non assecutum putem. idq. mihi tum amplissimum, tum gratissimum est, te libenter amicitiae dedisse, quod liquido ueritati dares. &, si non modo unus, uerum etiam multi Catones essent in ciuitate nostra, in qua unum exstitisse mirabile est: quem ego currum, aut quam lauream cum tua laudatione conferrem? nam ad meum sensum, & ad illud sincerum, ac subtile iudicium nihil potest esse laudabilius, quam ea tua oratio, quae est ad me perscripta a meis necessarijs. sed caussam meae uoluntatis (non enim dicam, cupiditatis) exposui tibi superioribus litteris. quae etiam si parum iusta tibi uisa est, hanc tamen habet rationem, ut non nimis concupiscendus honos, sed tamen, si deferatur a senatu, minime aspernãdus esse uideatur. spero autem illum ordinem pro meis ob remp. susceptis laboribus; me non indignum honore, usitato praesertim, existimaturum. quod si ita erit; tantum ex te peto, quod amicissime scribis; ut cum tuo iudicio, quod amplissimum esse arbitraris, mihi tribueris; si id, quod maluero, acciderit, gaudeas. sic enim fecisse te, et sensisse, et scripsisse uideo: resq. ipsa declarat, tibi illum honorem nostrum supplicationis fuisse iucundum, quod scribendo affuisti. haec enim S. C. non ignoro ab amicissimis eius, cuius de honore agitur, scribi solere. Ego, ut spero, te propediem uidebo, atque utinam rep. meliore, quam timeo. Vale.

EXPLANATIO

LAETVS *sum laudari me* } Seoarij finis est, Laetus sum: alter senarius integee, Laudari me, pater, abs te laudato uiro. Tusc. 4. OPINOR, *apud Naeuium*, } opinor, ait, memoeiae oitium simulans dignitatis caossa: oe uideatue homo cousularis, & iam senior poetas lectitare. quod eo oideri turpius putabat, quia uoo ad iuuenem quendam sctibebat, fabellis poeticis deditom, nou ad eum, qui mediocrem prudentiam consecutus esset, oerum ad grauissimum, & sapientissimum uicum Catooē, ab omoi abhorrentem uolupiate, addictum philosophiae, eamq. uiia, & moeibus expeimeutem. C. Naeuius poeta Campauus, ut ex Gellij lib. 1. cap. 24. licet conijceee, scripsit caemiue bellum Puoicum primum, & in eo bello ipse militanit: fabulas praeterea multas, quatum exemplis utuntur saepe Varro, Festus, Nonius, alij. LAVDATO *uiro*. } quae euim laus est a non laudato? Recte Plautus in Epid. Stenuiori deteriot si praedicat suas pugnas, de illios ore fiunt soedidae. AMPLISSIMVM, } usos est Catouis ueibo, qui scripserat: Me uoluisse de toa maiestate, quod amplissimum sum atbitraius. LIBENTER *amicitiae dedisse*, } & hic, ot opiuoe, ad Catouis oetba tespexit. dixerat euim initio epistolae suae: qnod & resp. me, & nostra amicitia hortatur, libenter facio, ot tuam uirtutem, &c. Laodasti, inquit, me aioicitiae caussa. libenter enim amicitiae tribuisti, quod ueritari facile tribueecs. ET. SI *non modo unus, uerum etiam multi Catones essent &c.* } uuus es uere Cato, isto plane dignus cognomioe, antiqua maiotum oittute decoeato: uerum, si multi praeterea Catoues essent; ego tamen seutentiae tuae testimoniũ omnibus triumphis anteponeeem: quanto magis, cum sis unus: quo toa maior est aoctoritas, tua uirtus illustrioe. Com oero dixit: Si non modo uuus, uerum etiam multi Catones essent. Catonum praestantiam, non numerũm, cogitaui. nam alij quoque Catones eraut, ut C. Cato, qoi ep. 2. 4. 5. lib. 1. oominatue. Video quosdam legere, Omnes, nou Vnus: quorum opiniooem noo impeobo. eudem enim fere spectat, & adstipulatores habet ae retes libros: quorum testimonio nostra quoque senteutia cõpeobatue. QVEM *ego currum, aut quam lauream* } quem triumphum. nam & currus, & laurea corona sunt iostrumenta triũphantium. AD. MEVM *sensum*, } ut quidem ego seutio. alij fortasse pluris faciont supplicariooem decretam: mihi tamen sententia tua, quae supplicatiunem non decreuit, nihil uidetur laodabilios, & praestautius esse posse. AD. ILLVD *sincerum, ac subtile iudicium* } quasi non siocere, nec subtiliter iodicent, qui aliter sentiunt. Pronomen, Illud, noo commuoe, sed singulare qoiddam hic designat: ut ep. 9. lib. 11x. Si id illam summam necitatem legitimum ius exegeris Et pro Marcello: Illa ipsa eerom humanaeum domina fortuua. Et alibi. CAVSSAM *meae uoluntatis* } dixit enim in superioribus litteeis, cupere se supplicatiouem, non quia delectetue inani laude, sed ut acceptã ab inimicis iniuriã uouis honoribus compenset. PARVM *iusta tibi uisa est*, } quia supplicationem nou decreuisti. HONOS, } & sopplicatio, & triumphus. HONORE. *usitato praesertim*, } triumpho: nam supplicatiooē senatus iam decreuerat. TANTVM *ex te peto*, } non peto, ut mihi triumphũ deceeuas: sed illud tantũ peto, si triumphũ senatus detulerit, ue gaudeas. QVOD

amplis-

amplissimum esse arbitraris,] amplissimom esse indicasti, oirtutem, iunocentiam, diligentiam meam laudari: idq. mihi triboisti. QVOD *maluero,*] malebat triumphum, quam sine triumpho laudari. SIC *enim fecisse te uideo:*] uideo te supplicatiooe mihi decreta gauisum esse; quia, cum S. C. scriberetur, affuisti. ET. SENSISSE,] sensu intimo, non nultu solum, qui saepe mentitur, gauisum esse. SCRIPSISSE] gaudere enim se, factum esse, quod Cicero maluisset, idest supplicationem decretam, in suis litteris Cato dixerat. SCRIBENDO *affuisti.*] uide illud, scribendo affuerunt, ep.7.lib.IIX. QVAM *timeo.*] emergebat iam inter Caesarem, & Pompeium discordia, quae ciuile bellum, reip. perniciosum, excitauit.

Argumentum ep.7.

M. Marcello gratulatur de fratre patruele consule designato: petitq. ab eo, ut sibi quamprimum, annuo prouinciae imperio finito, successor mittatur. Sulpicio, & Marcello cos.

Cicero procos. S. D. M. Marcello cos. 7.

TE & pietatis in tuos, & animi in remp. & clarissimi, atque optimi consulatus, C. Marcello consule facto, fructum cepisse, uehementer gaudeo. non dubito, quid praesentes sentiant. nos quidem longinqui, & a te ipso missi in ultimas gentes, ad caelum mehercule te tollimus uerissimis, ac iustissimis laudibus. nam cum te a pueritia tua unice dilexerim; tuq. me in omni genere semper amplissimum esse, & uolueris, & indicaris: tum hoc uel tuo facto, uel populi R. de te iudicio, multo acrius, uehementiusq. diligo; maximaq. laetitia afficior, cum ab hominibus prudentissimis, uirisq. optimis, omnibus dictis, factis, studijs, institutis uel me tui similem esse audio, uel te mei. unum uero si addis ad preclarissimas res consulatus tui, ut aut mihi succedat quamprimum aliquis, aut ne quid accedat temporis ad id, quod tu mihi, & S. C. & lege finisti: omnia me per te consecutum putabo. Cura ut ualeas, & me absentem diligas, atque defendas. Quae mihi de Parthis nunciata sunt; quia non putabam a me etiam nunc scribenda esse publice, propterea ne pro familiaritate quidem nostra uolui ad te scribere; ne, cum ad consulem scripsissem, publice uiderer scripsisse. Vale.

EXPLANATIO

C. MARCELLO *consule facto,*] designatus erat consul in annum sequentem C. Marcellus: qui si frater germanus fuisset M. Marcelli, addidisset Cicero, fratre tuo. erat autem frater patruelis: post quem consul fuit alter C. Marcellus, Marci frater germanos: de qoo ep.9.lib.IV. A TE *ipso missi*] a te consule, & Ser. Sulpitio, collega tuo. ep.3.lib.III. Infra: quod tu mihi & S. C. & lege finisti. VLTIMAS *gentes,*] inter ultimas imperij Romani. nam ultra Ciliciam Syria est. ep.9.lib.I. Recordare, quibus laudationem ex ultimis terris miseris. Cum Hispaniam citeriorem, non olteriorem significet. DILEXERIM;]. &, Dilexi, usitatom erat. otriqoe enim modo seruit particola, Cum, sequēte Tum, ut ep.6.lib. IX. Cum enim te semper magnum hominem duxi; tum qood his tempestatibus es prope solus in portu. TVO *facto,*] quod opera, gratia, studio tuo factum sit, ut consul crearetur C. Marcellus patruelis frater tuus. POPVLI *R. de te iudicio,*] quid enim populus de te iudicet, fratre tuo consule facto declarauit. VEL *me tui similem esse audio, uel te mei.*] comparari solitum Ciceroni M. Marcellum, & iudicari simillimum, hic locos, & alter in Bruto declarat. interroganti enim Ciceroni, Quid de Marcello iudicas, quem saepe audisti? respondet Brutus: Quid censes, nisi id, quod habiturus es similem tui? Et infra: Itaque cum eum ante tui similem in diceodo uiderim; tum uero nunc, a doctissimo uiro Cratippo instructum omni copia, multo uidebam similiorem. AVT *mihi succedat quamprimum aliquis,*] quamprimum, idest post absolutum annuū imperium. AVT *ne quid accedat temporis,*] aut, si nemo succedat, saltem discedere mihi liceat, eo tempore decurso, quod tu mihi & S.C. & lege finisti. quod ita contigit. nemine enim succedente, Coelium, quaestorem suum, decedens Cicero prouinciae praeposuit. TV. MIHI] immo oterque consul. Sed onom, ad quem scribit, affatur, ut supra, A te ipso missi. ET *S. C. & lege*] lex curiata significatur: de qua diximus ep.9.lib.I. in eo loco: Si licitom esset legem curiatam ferre. NON *putabam a me etiam nunc scribenda esse publice,*] nondum enim satis certa: quae postea legatis primum Antiochi regis Commageni, deinde litteris Tarchondimoti, & Iamblici confirmata sunt. ep.I. huius libri. quamquam primus locus, habita ratione temporum, huic epistolae debetur.

Argumentum ep.8.

C. Marcello de consulatu gratulatur: suamq. illi dignitatem commendat: Eodem anno.

Cicero procos. S. D. C. Marcello cos. des. 8.

MAXIMA sum laetitia affectus, cum audiui te consulem factum esse: eumq. honorem tibi Deos fortunare uolo, atque a te pro tua, parentisq. tui dignitate administrari. nam cum te semper dilexi, amauique, quod mei amantissimum cognoui in omni uarietate rerum mearum: tum patris tui pluribus beneficijs, uel defensus tristibus temporibus; uel ornatus secundis, ne esse est, & sum totus uester, & esse debeam: cum praesertim matris tuae, grauissimae, atque optimae feminae, maiora erga salutem, dignitatemq. meam studia, quam erant a muliere postulanda, perspexerim. quapropter a te peto maiorem in modum, ut me absentem diligas, atque defendas. Vale.

EXPLANATIO

C. MARCELLO]. Hic locus, non semper credendum ueteribus libris, facile probat. scriptum est enim in omnibus, Marco, non, Caio falso, ut ostendam, praenomine. Tres Marcelli, duos Marci, duo Caij praenomine, per triennium deinceps consules fuere: primo anno Marcus, M.F. ut ait Dio, Ser. Sulpicio collega quibus non consulibus designatis sed consulatum gerētibus, Cicero in prouinciā profectus est, ut e superiore ep. & ex ep.3.lib.III. perspicuum fit: altero anno cum L. Paullo Caius, C.F. Ciceronis in auguratu collegae, Marci uero nō frater germanus, sed, ut perspicue narrat Suetonius, patruelis, nam si germani essent fratres, in patris praenomine congruerent. at Marcus Marco patre, Dione teste, natus est: Caius autem Caio: quod ex epistola, quae sequitur hoc initio: Marcellū tuum, intelligitur. atque his consulibus Cicero, absoluto annuo imperio, ex prouincia decessit. Tertio anno alter Caius, M.F. ut lapides Capitolini, & Dio significat, Marci, biennio ante consulis, frater germanus, quod ex parētis praenomine cognoscitur, cum L. Lentulo, anno ciuilis belli primo, cōsul fuit. cuius anni primis diebus, idest pridie non. Ian. Cicero procos. ad urbem accessit: ut ep.10.lib.XVI. Haec ad infirmandum consensum ueterum librorum, & ueritatem historiae testimonio restituendā, arbitror sufficere. Est enim hic (ut ἐν ἐπιτομῇ supra dicta colligantur) C. non M. Marcellus, ut quidam crediderunt, M. Marcelli, ad quē superior est epistola, frater patruelis, Caij, ad quem sequens, filius. FORTVNARE] etsi Fortunae uocabulum sit ambiguum; propterea q. aduersa, uel secunda, distinctionis gratia, appellari soleat: fortunare tamen uerbum, & fortunatus, in bonam partem semper accipiuntur. ep.2.lib.2. Tibi patrimonium dij fortunent. VOLO,] pro Cupio: ut ep.19.lib.XII. Eandem rem tibi uolo bene, & feliciter euenire. Et ep.1. lib. I. Regis caussa, si qui sunt, qui uelint. Hanc sententiam expresit alijs uerbis ep.XI. Tibi uelim ij sint exitus, quos mereris: quos fore confido. Et ep.7. lib. 2. Vt sempiternae laudi tibi sit iste tribunatus, exopto. PARENTISQ. *tui*] C. Marcelli, ad quem scribit Cicero epistolam sequentem. IN. OMNI *uarietate rerum mearum:*] ep. sequ. Vel in labore, uel in honore meo. & ep.4.29.lib.XIII. VESTER,] tuus, & parentis tui. MATRIS *tuae,*] Iuniae. ep. sequ. ERGA *salutem,*] in laboribus meis. ep.XI. DIGNITATEM] in honoribus. Proxime utrumque dixit: In omni uarietate rerum mearum. DILIGAS, *atque defendas.*] praesertim in consulatu. timebat enim Cicero, ne sibi, propter Galliarum controuersiam, Pompeio eas Caesari ante legitimum tempus eripere cupiente, uel succederet nemo, uel etiam prouinciae tempus prorogaretur. ep.7. & lib.IIX. ep.5.6.8.

Argumentum ep.9.

GRatulatur C. Marcello de filio consule designato: petitq. ut se absentem diligat, atque defendat. Eodem anno.

Cicero procos. S. D. C. Marcello collegae. 9.

MARCELLVM tuum consulem factum, teq. ea laetitia affectum esse, quam maxime optasti, mirum in modum gaudeo, idq. cum ipsius causa, tum quod te omnibus secūdissimis rebus dignissimum iudico:

cuius erga me singularem beneuolentiam uel in labore meo, uel in honore perspexi: totam denique domum uestram uel salutis, uel dignitatis meae studiosissimam, cupidissimamq. cognoui. Quare gratum mihi feceris, si uxori tuae Iuniae, grauissimae, atque optimae feminae meis uerbis eris gratulatus. A te id, quod consuesti, peto, me absentem diligas, atque defendas. Vale.

EXPLANATIO

COLLEGAE.] in auguratu. hoc ipse docet Cicero lib. 2. de Diuin. & Carisius. MARCELLVM *tuum*] filium. VEL *in labore meo, uel in honore*] idem alijs uerbis in epistola superiore: Patris tui pluribus beneficijs, uel defensus tristibus temporibus, uel ornatus secundis. & ep. 10. VEL *salutis, uel dignitatis meae*] proxime dixit: uel in labore meo, uel in honore. IVNIAE] matri C. Marcelli, consulis designati.

Argumentum ep. 10.

QVando id accidit, sic mei quinque ueteris libri: reliqui, Quomodo, Cum, Quom placet, Quando.

M. *Cicero imp.* S. D. C. *Marcello* C. F. *cos.* 10.

QVANDO id accidit, quod mihi maxime fuit optatum, ut omnium Marcellorum, Marcellinorum etiam, (mirificus enim generis, ac nominis uestri fuit erga me semper animus) quando ergo ita accidit, ut omnium uestrum studio tuus consulatus satisfacere posset, in quem meae res gestae, lausque, & honor earum potissimum incideret: peto a te id, quod facillimum factu sit, non aspernante, ut confido, senatu; ut quam honorificentissimum s. c. litteris meis recitatis, faciendum cures. Si mihi tecum minus esset, quam est cum tuis omnibus; allegarem ad te illos, a quibus intelligis me praecipue diligi. Patris tui beneficia in me sunt amplissima. neque enim saluti meae, neque honori amicior quisquam dici potest. frater tuus quanti me faciat, semperq. fecerit, esse hominem, qui ignoret, arbitror neminem: domus tua denique tota me semper omnibus summis officijs prosecuta est. neque uero tu in me diligendo cuiquam concessisti tuorum. Quare a te peto maiorem in modum, ut me per te quam ornatissimum uelis esse, meamq. & in supplicatione decernenda, & in ceteris rebus existimationem satis tibi esse commendatam putes. Vale.

EXPLANATIO

MARCELLINORVM *etiam*,] eorum etiã, qui ex familia uestra in alias adoptione transierunt, designat maxime Cn. Cornelium Lentulum Marcellinum: de quo uide quae diximus ep. 1. GENERIS,] Claudiae gentis. NOMINIS] nomen interdum accipitur pro familia, interdum & pro praenomine, uel cognomine. hic uidetur esse dictum de familia. LAVSQ. *& honor earum*] ut laudari, & honorari, te consule possent, supplicatione decretã. SI MIHI *tecum minus esset*,] diximus hoc de genere loquẽdi. ep. 2. lib. XIII. ALLEGAREM] mitterem. ep. 4. Philosophiam ad te allegem. NEQVE *enim saluti meae, neque honori amicior quisquam dici potest.*] idem alijs uerbis ep. 8. 9. FRATER *tuus*] patruelis, M. Marcellus. ep. 7. NEQVE *uero tu in me diligendo cuiquam concessisti tuorum.*] paullo ante dixit: Si mihi tecum minus esset, quam est cum omnibus tuis. IN *supplicatione decernenda*] uterque consul, magis tamen Paullus, Ciceroni studuit in supplicatione decernenda; uide ep. 11. lib. IIX. 19

Argumentum ep. 11.

AGit gratias consuli Marcello de supplicatione decreta: eo se propediem ad urbem fore significat.

Cicero imp. S. D. C. *Marcello cos.* 11.

QVANTAE tibi curae meus honor fuerit, & quam idem exstiteris consul in me ornando, & amplificando: qui fueras semper cum parentibus tuis, & cum tota domo; etsi res ipsa loquebatur, cognou:

tamen

tamen ex meorum omnium litteris. itaque nihil est tantum, quod ego non tua caussa debeam, facturusq. sim cum studiose, tum libenter. nam magni interest, cui debeas: debere autem nemini malui, quam tibi: cui me cum studia communia, beneficia paterna, tuaq. iam ante coniunxerant; tum accedit, mea quidem sententia, maximum uinculum, quod ita remp. geris, atque gessisti, qua mihi carius nihil est, ut, quantũ tibi omnes boni debeant, quo minus tantundem ego unus debeam, non recusem. quamobrem tibi uelim ij sint exitus, quos mereris: quos fore confido. Ego, si me nauigatio non morabitur, quae incurrebat in ipsos Etesias, propediem, te ut spero, uidebo. Vale.

EXPLANATIO

MEVS, HONOS] supplicatio. CVM *parentibus tuis*,] matrem quoque significat: de qua uide ep.8. RES *ipsa loquebatur*,] cum decreta mihi supplicatio esset. MAGNI *interest, cui debeas*:] caussam affert, cur dixerit, Tum libenter. non enim omnibus libenter debemus. IAM ANTE] ante quam consul esses. VT, *quantum tibi omnes boni debeant, quo minus tantundem ego unus debeam non recusem*.] simile illud ep.18.lib.VI. Non recuso, quin, quantum de illo libro, tantundem de mei iudicij fama detrahatur. TIBI *uelim ij sint exitus, quos mereris*:] ep. 8. Eum honorem tibi deos fortunare uolo. IN *ipsos Etesias*,] de his uentis, certo anni tempore flantibus, unde nomen accepere, diximus ep.15.lib.2.

Argumentum ep. 12.

ET gratulatur Paullo de consulatu, sicuti ep.8. gratulatus est Marcello: & ab eo petit, ut operam det, ne quid sibi temporis ad annuum prouinciale munus addatur. Marcello, & Ser. Sulpicio cos.

Cicero imp. S. D. L. Paullo cos. des. 12.

ETSI mihi numquam fuit dubium, quin te populus R. pro tuis summis in remp. meritis, & pro amplissima familiae dignitate, summo studio, cunctis suffragijs consulem facturus esset: tamen incredibili laetitia sum affectus, cum id mihi nunciatum est: eumq. honorem tibi deos fortunare uolo, a teq. ex tua, maiorumq. tuorum dignitate administrari. atque utinam praesens illum diem, mihi optatissimum, uidere potuissem, proq. tuis amplissimis erga me studijs, atque beneficijs tibi operam meam, studiumq. nauare. quam mihi facultatem quando hic nec opinatus, & improuisus prouinciae casus eripuit: tamen, ut te consulem remp. pro tua dignitate gerentem uidere possim, magnopere a te peto, ut operam des, efficias, ne quid mihi fiat iniuriae, ne ue quid temporis ad meum annuum munus accedat. quod si feceris; magnus ad tua pristina erga me studia cumulus accedet. Vale.

EXPLANATIO

L. PAVLLO] Aemiliae gentis, patriciae. uidetur is esse, qui Catilinam lege Plautia, ut ait Sallustius, interrogarat. COS. DES.] cum C. Marcello. NEC *opinatus, & improuisus*,] hae duae particulae, Nec, Et, sic usurpantur interdum, ut antecedat ea, quae negat, sequatur quae affirmat. ep.1.lib.X. Nec miror, & gaudeo. PROVINCIAE *casus*,] ep. 2. lib. III. Cum & contra uoluntatem meam, & praeter opinionem accidisset, ut mihi cum imperio in prouinciam proficisci necesse esset.

Argumentum ep. 13.

PEtit, ut sibi supplicationem decernendam curet: suamq. ceteris in rebus existimationem commendat. Paullo, & Marcello cos.

M. Cicero imp. S. D. L. Paullo cos. 13.

MAXIME mihi fuit optatum, Romae esse tecũ, multas ob caussas, sed praecipue, ut & in petendo, & in gerendo consulatu meum tibi debitum studium perspicere posses. ac petitionis quidẽ tuae ratio mihi semper

per fuit explorata : sed tamen nauare operam uolebam. in consulatu uero cupio equidem te minus habere negotij: sed moleste fero, me consulem tuum studium adolescentis perspexiße, te meum, cum id aetatis sim, perspicere non poße. sed ita fato nescio quo contigiſſe arbitror, ut tibi ad me ornandum semper detur facultas, mihi ad remunerandum nihil ſuppetat praeter uoluntatem. ornasti consulatum, ornasti reditum meum. incidit meum tempus rerum gerendarum in ipsum consulatum tuum. itaque cum & tua summa amplitudo, & dignitas, & meus magnus honos, magnaq. existimatio postulare uideatur, ut a te pluribus uerbis contendam, ac petam, ut quam honorificentiſſimum s. c. de meis rebus gestis faciendum cures: non audeo uehementer a te contendere; ne aut ipse tuae perpetuae consuetudinis erga me oblitus esse uidear, aut te oblitum putem. quare, ut te uelle arbitror, ita faciam; atque ab eo, quem omnes gentes sciunt de me optime meritum, breuiter petam. Si alij consules essent: ad te potiſſimum Paulle mitterem, ut eos mihi quam amiciſſimos reddere. nunc, cum tua summa potestas, summaq. auctoritas, notaq. omnibus nostra neceſſitudo sit; uehementer te rogo: ut & quam honorificentiſsime cures decernendum de meis rebus gestis & quam celerrime. dignas res esse & honore, & gratulatione, cognosces ex ijs literis, quas ad te, & ad collegam, & senatum publice misi: omniumq. mearum reliquarum rerum, maximeq. existimationis meae procurationem susceptam, uelim habeas; in primisq. tibi curae sit, quod abs te superioribus quoque litteris petiui, ne mihi tempus prorogetur. cupio te consulem uidere, omniaque, quae spero, cum absens, tum etiam praesens te consule aſsequi. Vale.

EXPLANATIO

FVIT *explorata:* } numquam dubitaui, quin te populus R. consulem cunctis suffragijs facturus esset. ORNASTI } studijs, & officijs tuis. REDITVM *meum.* } ab exsulio. RERVM *gerendarum,* } in prouincia. AMPLITVDO, *& dignitas,* } quae consulis est.. OMNES *gentes,* } significat, praedicari a se etiam in prouincia, quantum Paullo debeat. HONORE, } supplicationis. GRATVLATIONE, } ut gratulatio fiat dijs immortalibus ob res prospere gestas. AD *collegam,* } C. Marcellum. eae litterae non exstant. PROCVRATIONEM, *susceptam, uelim habeas;* } quam antea suscepisti, eam uelim habeas. CVM *absens, tum etiam praesens,* } absens supplicationem praesens triumphum.

Argumentum ep. 14.

FActurum se studiose Fabij cauſſa, quae Caßius rogauerat, pollicetur: dolet, se Caßium non uidiſſe ad urbem, e prouincia redeuntem: rogat, operam det, ne quid sibi temporis ad annuam prouinciae administrationem accedat. Paullo, & Marcello cos.

Cicero S. D. C. Caſsio proquaes. 14.

M. FABIVM quod mihi amicum tua commendatione das, nullum in eo facio quaestum. multi enim anni sunt, cum ille in aere meo est, & a me diligitur propter summam suam humanitatem, & obseruantiam. sed tamen, quod te ab eo egregie diligi sensi, multo amicior ei sum factus. itaque quamquam profecerunt litterae tuae; tamen aliquando plus commendationis apud me habuit animus ipsius erga te mihi perspectus, & cognitus. Sed de Fabio faciemus studiose, quae rogas. Tu, multis de causis, uellem, me conuenire potuisses; primum, ut te, quem tamdiu plurimi facio, tanto interuallo uiderem: deinde, ut tibi, quod feci per litteras, possem praesens gratulari: tum, ut, quibus de rebus uellemus, tu tuis, ego meis, inter nos communicaremus; postremo, ut amicitia nostra, quae summis officijs ab utroque culta est, sed longis interuallis temporum interruptam consuetudinem habuit, confirmaretur uehementius. id quando non accidit, utemur bono litterarum, & eadem fere absentes, quae si coram essemus, consequemur. unus scilicet fructus, qui in te uidendo est, percipi litteris non potest, alter gratulationis est, is quidem exsilior, quam si tibi, te ipsum intuens, gratularer: sed tamen & feci ante, & facio nunc, tibiq. cum pro rerum magnitudine, quas gesſisti, tum pro opportunitate temporis gratulor, quod te de prouincia decedentem summa laus, & summa gratia prouinciae prosecuta est. Tertium est, ut id, quod de nostris rebus coram communicaſsemus inter nos, conficiamus idem litteris. Ego ceterarum rerum cauſsa tibi Romam properandum magnopere censeo. (nam & ea, quae reliqui, tranquilla de te erant: & hac tua recenti uictoria tanta clarum aduentum tuum fore intelligo) sed, si quae sunt onera tuorum; si tanta sunt, ut ea sustinere posſis; propera: nihil tibi erit lautius, nihil gloriosius: sin maiora, considera, ne in alienisſimum tempus cadat aduentus tuus. huius rei totum consilium tuum est. tu enim scis, quid sustinere posſis. si potes; laudabile, atque populare est: sin plane non potes, absens hominum sermones facilius sustinebis. De me autem idem tecum his ago litteris, quod superioribus egi, ut omnes tuos neruos in eo contendas, ne quid mihi ad hanc prouinciam, quam & senatus, & populus annuam esse uoluit, temporis prorogetur.

prorogetur. hoc a te ita contendo, ut in eo fortunas meas positas putem. habes Paullum nostrum nostri cupidissimum: est Curio: est Furnius. sic uelim enitare, quasi in eo sint mihi omnia. Extremum illud est de ijs, quae pro posueram, confirmatio nostrae amicitiae: de qua pluribus uerbis nihil opus est. tu puer me appetisti: ego autem semper ornamento te mihi fore duxi. fuisti etiam praesidio tristissimis meis temporibus. accessit post tuum discessum familiaritas mihi cum Bruto tuo maxima. itaque in uestro ingenio, & industria mihi plurimum & suauitatis, & dignitatis constitutum puto. id tu ut tuo studio confirmes, te uehementer rogo, litterasq. ad me & continuo mittas, &, cum Romam ueneris, quam saepissime. Vale.

EXPLANATIO

C. CASSIO } qui postea Caesarem occidit. PROQVAES. } quaestor cum M. Crasso procos. in Syriam ierat. eo mox a Parthis interfecto, proquaestor usque ad Bibuli procos. aduentum in prouincia remansit. M. FABIVM } fortasse is est, quem Coelio commendat ep. 14. lib. 2. Paeto ep. 25. lib. IX. Curtio ep. 59. lib. XIII. IN AERE MEO EST, } inter meos. ep. 62. lib XII. Semper in animo habui, te in meo aere esse propter Lamiae nostri coniunctionem. ME *conuenire potuisses:* } ante quam ab urbe discederem, in prouinciam proficiscens. TANTO *interuallo,* } post triennium. nam Cassius cum Crasso proconsule in Syriam ierat Domitio, & Appio cos. Cicero autem Sulpicio, & Marcello. GRATVLARI } ob rem bene gestam. Infra: Hac tua uictoria tanta. Et ep. 10. lib. 2. & ad Att. ep. 20. lib. V. TVM, } cum de duabus rebus agit Cicero, primum, deinde, solet usurpare: cum de tribus, primum, deinde, postremo: cum de quattuor, tertio loco, Tum, infert. BONO *litterarum,* } commodo litterarum. VNVS *scilicet fructus,* } etsi uideo esse in aliquot antiquis libris, Vnus scilicet uni fructus: mihi tamen magis arridet uerbum enim, Vni, quem hic locutum habeat, non satis intelligo. quid enim est, Vnus uni fructus percipi litteris non potest? quasi uero non id omnium commune sit. nemo enim ex amici litteris eum fructum, quem ex praesentis conspectu, & sermone, percipit. PRO *opportunitate temporis,* } hoc uidetur dicere, quia parabatur in eum accusatio, fortasse de repetundis. nã auaritiae nomine male audijt Cassius. quod & Plutarchus in Bruti uita narrat: & Coelij quoque testimonio cognoscitur. ait enim ep. 8. lib. IIX. In eam opinionem Cassius uenerat; quae diripuisset ipse, ut uiderentur ab hoste iactata, finxisse bellum, & Arabas in prouinciam immisisse, eosq. Parthos esse senatui renunciasse, satis igitur Cassij patet auaritia, accusationem autem demonstrant illa uerba: Si quae sunt onera tuorum; si tanta sunt, ut ea sustinere possis: &c. Recte igitur gratulatur Cicero pro opportunitate temporis, quia summam in eum decedentem prouincia beneuolentiam ostenderat, quod inimicorum sermones refellebat. EA, *quae reliqui,* } cum ab urbe discessi, turbulenti nihil erat aduersus te: sed allatus postea uictoriae tuae nuncius clariorem faciet aduentum tuum. HAC *tua recenti uictoria* } Parthos enim Cassius fudit, fugauitq. post aduentum Ciceronis in prouinciam. id ostendit ep. 10. lib. 2. fudit tamen Parthos Cassius ante Bibuli Syriae proconsulis aduentum, qua de re sic in Philipp. XI. Magnas ille res gessit ante Bibuli, summi uiri, aduentum, cum Parthorum nobilissimos duces, maximasq. copias fudit, Syriamq. immani Parthorum impetu liberauit. De hac uictoria Dio. lib. XL. & alij. SI *quae sunt onera tuorum;* } Quae sunt haec onera? opinor uel propinquus aliquis Cassij, uel amicus, qui cum eo fuisset in prouincia, pecuniae contra leges captae, aut ereptae accusabatur: qui si damnatus esset, manifestum praeiudicium fuisset in Cassium. SI *tanta sunt,* } Tanta, minuit hic potius, quam auget magnitudinem: ut ep. 8. lib. IIX. Sin aut non erit istic bellum, aut tantum erit, ut uos, aut successores, paruis additis copijs, sustinere possint. EA *sustinere,* } efficere, ne damnentur. Translatio, quia dixerat, Onera. PROPARA: *nihil tibi erit lautius,* } ex omnibus antiquis libris, unus omnino Maffeorum est, in quo ita legatur. nam reliqui mei, Prope, Mediceus, Propere, habet. ex quo patet, qui ueritatem e tenebris uelit educere, multos ei consulendos esse ueteres libros. Sententia satis aperta. LAVTIVS, } elegantius. SCIS, *quid sustinere possis.* } scis, an tuis opibus efficere possis, ut absoluantur tui. Tecta admonitio: quasi dicat: si damnantur tui; tibi quoque periculum impendet. SENATVS } senatus consulto. POPVLVS } lege. ep. 7. PAVLLVM } Consulem. ep. XIII. EST *Curio: est Furnius.* } uterque tribunus pl. ep. XI. lib. IIX. & ad Att. ep. 18. lib. V. ENITARE, } Supra: Omnes tuos neruos in eo contendas. QVASI *in eo sint mihi omnia.* } Supra: Vt in eo fortunas meas positas putem. TRISTISSIMIS *meis temporibus.* } Clodianis: cum in exsilium Cicero pulsus est. CVM *Bruto tuo,* } M. Bruto: cuius soror uxor erat Cassij. Plutarchus, & alij. SVAVITATIS,] habet rationem aetatis: nam erant Cicerone multis annis iuniores.

Argumentum ep. 15.

Consilium suum de non reuocando ciuili bello demonstrat: clementiam Caesaris laudat: Italiae gemitum, & ciuitatis querellas ostendit: Cassij

sententiam

sententiam non de praesentibus modo, sed etiam de futuris rebus exquirit. Caesare iterum, & Seruilio cos.

Cicero S. D. Cassio. 15.

ETsi uterque nostrum, spe pacis, & odio ciuilis sanguinis, abesse a belli pertinacia uoluit: tamen, quando eius consilij princeps ego fuisse uideor, plus fortasse tibi praestare ipse debeo, quam a te exspectare. etsi, ut saepe soleo mecum recordari, sermo familiaris meus tecum, & item mecum tuus adduxit utrumque nostrum ad id consilium, ut uno proelio putaremus si non totam caussam, at certe nostrum iudicium definiri conuenire. neque quisquam hanc nostram sententiam uere umquam reprehendit, praeter eos, qui arbitrantur melius esse deleri omnino remp. quam imminutam, & debilitatam manere. ego autem ex interitu eius nullam spem scilicet mihi proponebam, ex reliquijs magnam. sed ea sunt consecuta, ut magis mirum sit accidere illa potuisse, quam nos non uidisse ea futura, nec, cum homines essemus, diuinare potuisse. equidem fateor meam coniecturam hanc fuisse, ut, illo quasi quodam fatali proelio facto, & uictores communi saluti consulere uellent, & uicti suae. utrumque autem positum esse arbitrabar in celeritate uictoris. quae si fuisset, eandem clementiam experta esset Africa, quam cognouit Asia, quam etiam Achaia, &, ut opinor, ipso legato, ac deprecatore. amissis autem temporibus, quae plurimum ualent, praesertim in bellis ciuilibus, interpositus annus alios induxit, ut uictoriam sperarent, alios, ut ipsum, uinci, contemnerent. atque horum malorum omnium culpam fortuna sustinet. quis enim aut Alexandrini belli tantam moram huic bello adiunctum iri, aut nescio quem istum Pharnacem Asiae terrorem illaturum putaret? nos tamen, in consilio pari, casu dissimili usi sumus. tu enim eam partem petisti, ut & consilijs interesses, &, quod maxime curam leuat, futura animo prospicere posses: ego, qui festinaui, ut Caesarem in Italia uiderē, (sic enim arbitrabamur) eumque, multis honestissimis uiris conseruatis, redeuntem, ad pacem currentem, ut aiunt, incitarem, ab illo longissime & absim, & abfui: uersor autem in gemitu Italiae, & in urbis miserrimis querellis: quibus aliquid opis fortasset, ego pro mea, tu pro tua, pro sua quisque parte ferre potuisse, si auctor affuisset. quare uelim pro tua erga me perpetua beneuolentia scribas ad me, quid uideas, quid sentias, quid exspectandum, quid agendum nobis existimes. magni erunt mihi tuae litterae. atque utinam primis illis, quas Luceria miseras, paruissem, sine ulla enim molestia dignitatem meam retinuissem. Vale.

EXPLANATIO

VTERQVE *nostrum*,] uterque enim, uicto in Pharsalia Pompeio, ab armis discessit, uerum prior Cicero: propterea subiungit: Eius consilij princeps ego fuisse uideor. SPE *pacis*,] fore enim sperabam, ut, illo in Pharsalia quasi quodam fatali proelio facto, pax consequeretur. sed, cum homines essemus, ea futura, quae acciderunt, diuinare non potuimus. ODIO *ciuilis sanguinis*,] uerum: tamen illud uerius, spe pacis. nam bellum in Africa renouatum iri non putauit. quod infra significat: & ad Atticum aperte, ep. 16. lib. XI. PLVS *fortasse tibi praestare ipse debeo quam a te exspectare*.] efficere ipse debeo, ne te paeniteat consilij tui, non a te exspectare, ut ea scribas ad me, quibus in sententia confirmer. Hoc praeponit, quia dicturus erat, quod in extremo posuit: Velim scribas ad me, quid uideas, quid sentias, quid exspectandum, quid agendum nobis existimes. Hanc enim ob caussam scripsisse uidetur has litteras. SI *non totam caussam*,] fieri enim posset, ut Pompeiana caussa uno proelio uicta, tamen afflicta, & perdita plane non esset. NOSTRVM *iudicium definiri conuenire*.] ut arma deponeremus. iudicare enim ex una pugna potuimus, persequi nos belli ciuilis extrema non debere. DELERI] deletur enim resp. cum de communi iure, pace contempta, disceptatur armis. IMMINVTAM] uno proelio. SCILICET] eleganter usurpatum pro nimirum. ep. 6. lib. I. & 21. lib. IX. & ad Att. ep. 10. lib. XIII. NOS *non uidisse*,] non enim fore putauimus, ut in Africa tantum bellum, tantis Pompeianorum copijs, excitaretur. Videtur significare, ab armis fortasse discessurum neque ipsum, neque Cassium fuisse, si uidissent ea futura, quae postea praeter utriusque opinionem acciderunt. iam enim dixit, utrumque spe pacis abesse a belli pertinacia uoluisse. quod apertius ad Atticum scripsit, ep. 16. lib. Qui ex Asia inquit, ueniunt, nihil auditum esse dicunt de pace: cuius ego spe in hanc fraudem incidi. CVM *homines essemus*,] quibus diuinare non licet. ET *uictores communi saluti consulere uellent*,] pace facta, uictis ignoscendo. ET *uicti suae*.] depositis armis, uenia praeteritorum petita. AFRICA,] Pompeiani, qui se post Pharsalicum proelium in Africam contulerant. Metonymia: nam ab eo, quod continet, significatur id, quod continetur. QVAM *cognouit Asia, quam etiam Achaia*,] quam cognouerunt ij, qui post Pharsalicam pugnam se in Asiam, & in Achaiam receperunt. Videtur autē hic locus indicare, scriptam esse hanc epistolam, postea quam Caesar ex Alexandrino bello per Asiā, & Achaiam in Italiam reuertit. Ego aliter sentio. nam, ante reditum suum in Italiam, Pompeianis multis, uel in Asia, uel in Achaia commorantibus, Caesar ignouit. hoc probatur uerbis ep. 14. lib. XI. ad Att. Cum adhuc Caesar esset Alexandriae, tamen in illa epistola scribit Cicero ignotum esse quibusdam Pompeianis, qui uel in Achaia, uel in Asia considerant. Praeterea cum ait in hac ad Cassium epistola: quis nescio quem istum Pharnacem Asiae terrorem illaturum putaret? non dubie significat, Caesarem cum Pharnace bellum gerere? Iam illud, Ego, qui festinaui, ut Caesarem in Italiam uiderem; satis aperte, ut mihi uidetur,

demonstrat, Ciceronem Brundisij adhuc esse, nec dum Caesarem uidisse. IPSO } Caesare. LEGATO, *ac deprecatore*. } non exspectasset, ut Pompeiani legatos ad eum, qui deprecarentur, mitteret: sed ipse ad eos, quae est eius humanitas, & clementia, ultro iuisset, atque, ut pace facta reconciliarentur, deprecatus esset. TEMPORIBVS, } occasionibus. QVAE *plurimum ualent*, } nam neque res eaedem semper sunt, neque hominum uoluntas. INTERPOSITVS *annus*, } inter pugnam Pharsalicam, & id tempus, quo Caesar, consumptis, ut ait Appianus, in Alexandrino bello nouem mensibus, Pharnacem deuicit. ALIOS *induxit, ut uictoriam sperarent, alios, ut ipsum, uin ci, contemnerent*. } Pompeianorum, bellum in Africa renouantium, duo genera ponit: quorum alij, anno post Pharsaliae cladem interposito, in spem uictoriae uenerant: alij, licet uictoriã non sperarent, pugnare tamen statuerant, ita animati, ut, etiam si contigisset, ut uincerentur, non laborarent. CVLPAM *fortuna sustinet*. } culpam uocat, quia bellum in Africa renouerunt, sed fortunae culpam, non hominum. TANTAM *moram*, } nouem mensium. Appianus. NESCIO *quem istum Pharnacem*, } quem nemo tanti roboris putauit, ut Asiae terrorem inferret. Mithridates filius fuit: quo Caesar mox unica pugna superato, scripsit ad amicos: Veni, uidi, uici: ut Pompeium carperet, qui tamen mulierculis in Asia pugnasset. Hic locus, nondum uictum esse Pharnacem, ostendit, ex quo licet epistolae annum inuenire. Fuisse autem cum Pharnaces Asiam terreret, Ciceronem Brundisij, duae ad Atticum epistolae, 21. 22. lib. XI. clarissime demunstrant. IN *consilio pari*, } descendendi ab armis, & spe pacis, & odio ciuilis sanguinis. CASV *dissimili*, } hoc explanatur sequentibus uerbis: quorum sententia, collecta breuiter, haec est: Tu te ad Caesarem ipsum contulisti, ut cum eo esses: ego me Brundisium, ut eum exspectarem. CONSILIIS *interesses*, } Caesaris. Cassius enim cum classe in Hellesponto Caesari occurrens, non solum ei se tradidit, uerum etiam apud eum mansit. Dio lib. XLII. FVTVRA *animo prospicere posses*: } quod ijs non licet, qui consilijs non intersunt. Propterea dicit infra: Velim scribas ad me, quid uideas, quid sentias, quid exspectandum, quid agendum nobis existimes. FESTINAVI, } cuius eum consilij grauiter paenituit. ad Att. ep 6. & 9. lib. XI. SIC *enim arbitramur*, } nam neque de Alexandrino bello, neque de Pharnace suspicari poteramus. LONGISSIME } Cicero enim Brundisij, Caesar in Ponto cofecto iam, ut arbitror, Alexandrino bello. IN *gemitu Italiae, & in urbis miserrimis querellis*. } absente Caesare, M. Antonius multa contra leges, moremq. maiorum tyrannico more commisit. itaque Cicero oratione secunda in illum, Italiae, inquit, percursatio, comite mima: in opida militum crudelis, & misera deductio: in urbe auri, argenti, maximeq. uini faeda direptio. Et paullo post: Quid ego istius decreta, quid rapinas, quid hereditatum possessiones datas, quid ereptas proferam? cogebat egestas: quo se uerteret, non habebat: erat ei uiuendum latronum ritu; ut tantum haberet, quantum rapere potuisset. SI *auctor affuisset*. } Caesar: quo auctore publicis uulneribus mederemur. QVID *uideas, quid sentias*, } potes enim, cum intersis consilijs, futura animo prospicere. supra. PRIMIS *illis*, } quibus suadebas, ut omnino ab armis abstinerem.

Argumentum ep. 16.

IOcatur in opiniones Epicureorum, id est in ipsum Cassium, Epicureae philosophiae deditum, Caesare quartum consule bellum in Hispania contra Pompei liberos gerente. uidetur autem scripta post sequentes duas: ut hic sit ordo: prima, quae incipit, longior epistola: secunda, Praeposteros: quam ipse alteram esse dicit: tertia, Puto te: quam tertiam appellat.

Cicero S. D. Cassio. 16.

PVTO te iam suppudere, cum haec te tertia iam epistola ante oppressit, quam tu schedulam, aut litteram. sed non urgeo: longiores enim exspectabo, uel potius exigam. ego, si semper haberem, cui darem, uel ternas in hora darem. fit enim nescio quid, ut quasi coram adesse uideare, cum scribo aliquid ad te: neque id κατ' εἰδώλων φαντασίας, ut dicunt tui amici noui, qui putant etiam διανοητικὰς φαντασίας spectris Catianis excitari. nam, ne te fugiat, Catius Insuber Epicureus, qui nuper est mortuus, quae ille Gargettius, & iam ante Democritus, εἴδωλα, hic spectra nominat. his autem spectris etiã si oculi possent feriri, quod uel ijs ipsa currunt; animus qui possit, ego non uideo, doceas tu me oportebit, cũ saluus ueneris, in mea ne potestate sit spectrum tuum, ut, simul ac mihi collibitum sit de te cogitare, illud occurrat. neque solum de te, qui mihi haeres in medullis: sed, si insulam Britanniam coepero cogitare, eius εἴδωλον mihi aduolabit ad pectus? sed haec posterius. tento enim te, quo animo accipias. si enim stomachabere, & moleste feres; plura dicemus; postulabimusque, ex qua haeresi ui hominibus armatis deiectus sis, in eam restituare. in hoc interdicto non solet addi, In hoc anno. quare si iam biennium, aut triennium est, cum uirtuti nuncium remisisti, delenitus illecebris uoluptatis; in integro res nobis erit. Quamquam quicum loquor? cum uno fortissimo uiro: qui, posteaquam forum attigisti,

attigisti, nihil fecisti, nisi plenissimum amplissime dignitatis. in ista ipsa αἱρέσει *metuo ne plus neruorum sit, quam ego putarim, si modo eam tu probas. Quid tibi in mentem uenit, inquies? Quia nihil habebam aliud, quod scriberem. de rep. enim nihil scribere possum. neque enim, quod sentio, libet scribere. Vale.*

EXPLANATIO

CVM *haec te tertia iam epistola ante oppressit,*] sic olim emendauimus ex antiquo libro Vincentij Riccij a spe: idq. testati sumus ante aliquot annos in scholijs nostris. nam quod est in alijs ueteribus libris: Cum haec tertia iã epistula ante operis sit: id mihi prorsus non placet. sensus enim uidetur esse durior, nec tamẽ, nisi fallor, uerus. quid enim? adeo ne lõga est haec epistola, ut opus uideri possit? cũ praesertim eam, quae sequitur, Cicero breuem appellet: quae tamen breuior, quam haec, non est. EXIGAM.] quasi debitas: cum ego tres epistolas iam ad te miserim. Nonius in, Exigere, addit: Quando hercle ego temere exigam. NEQVE. ID κατ' εἰδώλων φαντασίας,] quod graece φαντασία, Latine uisum dici posse, ait Cicero Acad. 1. hic igitur interpretamur, per spectrorum uisa. Putabant igitur Epicurei, si quis aliquam rem cogitaret, eius rei spectrum, & imaginem ad cogitãtis animum aduolare, de qua opinione dubitat Cicero, & in eo iocatur. TVI *amici noui,*] Epicurei, quorum dogmata Cassius ante bienniũ probare coeperat. διανοητικὰς φαντασίας] mentis, uel intelligentiae uisa. SPECTRIS *Catianis*] cogitationibus illis, quae Spectra Catius uocabat, Epicurus, & Democritus εἴδωλα. HIC *Spectra nominat.*] tacite, nec sine ioco, Catium accusat, qui, quod graece εἴδωλον, Spectrum Latine conuerterat. Et Cassius in epistola sua, quasi iocum ioco reddens, Nec tamen, inquit, hoc usu uenit propter spectra Catiana. Et quia senserat, Catium a Cicerone reprehensum, quasi graeci uerbi malum interpretem, aegre ferens Epicureos suos ut barbare loquentes morderi, tamquam ad ulciscendam iniuriam subiunxit: Pro quo tibi proxima epistola tot rusticos Stoicos regeram, ut Catium Athenis natum esse dicas. HIS *autem spectris*] & hic iocum quaerit, iterato spectrorum uocabulo. EXCITARI.] commoueri. dicebãt enim Epicurei, si quis aliquid cogitaret, eius animũ cogitatae rei spectro feriri. id Cicero infra explanat, cum ait: Doceas tu me oportebit, cum saluus ueneris, in tua ne potestate sit spectrum tuum, ut, simul ac mihi libitum sit de te cogitare, illud occurrat. Et proxime: Si insulam Britanniam coepero cogitare, eius εἴδωλον mihi aduolabit ad pectus? Hic igitur aperte Cicero ostendit, Epicureorũ hanc opinionem fuisse, ut spectra non modo in oculos, sed in animum quoque, si quam rem cogitare coepissemus, incurrerent. Libro autem de Fin. 1. ex Epicurei sententia non cogitatione spectra in animo gigni, sed spectrorum incursione adduci nos ad cogitandum non obscure docet. Imagines, inquit, quae εἴδωλα nominant, quorum incursione non solũ uideamus, sed etiam cogitemus. Eodemq. spectat illud ep. 3. lib. 2. Si κατ' εἰδώλων ἐμπτώσεις uideremus, ualde laborarent εἴδωλα in angustijs. CATIVS] de quo Quinctilianus lib. x. cap. 1. In Epicureis leuis quidem, sed non iniucundus tamen auctor est Catius. INSVBER] sic olim placuit: quamquã uideremus in antiquis omnibus libris esse, Insuper. GARGETTIVS] Epicureus, ex ignobili pago Gargetto: unde Cicero lib. 1. de Nat. de. Quam uolet, inquit, Epicurus iocetur, homo non aptissimus ad iocandum, minimeq. respiciens patriam. Laertius, Suidas. DEMOCRITVS] Abderites, Pythagorae imitator, quamquam eum non audiuerit. Laertius. ETIAM *si oculis possent feriri,*] quae fuit Epicuri sententia. QVOD *uelis ipsa currunt;*] Vincentij Riccij a spe liber habet: Quod in his incurrat. Quod uelis ipsa currunt. unus hoc totum non habet, sed amplam lacunam, quantam scilicet implerent haec ipsa uerba: ut fortasse graecum aliquid desit. nam eodem modo, qui librum illũ descripsit, ubi graecum aliquid occurrit, inane spatium reliquit. Haec mihi uarietas mendi suspicionem affert, & libenter legerem, Quod, cum uelis, ipsa incurrunt, idest in animum. INSVLAM, *Britanniam*] si, quam numquam uidi, coepero cogitare. SI. ENIM *Stomachabere,*] quod irridere uidear Epicuri dogmata. EX. QVA *haeresi*] e Stoica, ut ex ep. 19. intelligitur. VT HOMINIBVS *armatis*] per iocum uerba mutuatur ex iurisconsultorum formulis. nam hoc significat: postulabimus, ut, omissa uoluptate, referas te ad uirtutem, a qua discessisti. Vide ep. 13. lib. VII. IN. HOC *anno.*] quod addi solebat in omnibus interdictis. CVM *uirtuti nuncium remisisti,*] cum uirtutem amare desijsti. translatio ab ijs, qui diuortium faciunt. IN. INTEGRO *res nobis erit.*] in integro non esset, si, ut in ceteris interdictis, item in hoc adderetur, In hoc anno. Sed tibi annuum spatium definitum non est: conceditur, ut uel post biennium, aut etiam triennium cum uirtute in gratiam redeas. QVAMQVAM *quicum loquor?*] quamquam, cum te nouerim, sperare posse uideor, te ad uirtutem esse rediturum. nihil enim umquam fecisti, nisi plenissimum dignitatis. IN *ista ipsa* αἱρέσει] in Epicurea secta, quam probare coepisti. NERVORVM,] cum ego eam mollem, & imbecillam putarim. QVID *tibi in mentem uenit, inquies?*] cur haec scribis? inquies. NEQVE *enim, quod sentio, libet scribere.*] ep. 4. lib. 2. In hoc genere haec mea caussa est, ut neque ea, quae sentio, uelim scribere.

Argumentum ep. 17.

QVeritur de tabellariorum importunitate: P. Sullae mortem, rumores de bello Hispaniensi, Pansae profectionem in prouinciam significat: Cassij consilium de mansione Brundisina probat: officium litterarum, & postulat, & pollicetur. Eodem anno.

Cicero S. D. Cassio. 17.

PRAEPOSTEROS *habes tabellarios: etsi me quidem non offendunt; sed tamen, cum a me discedunt, flagitant litteras: cum ad me ueniunt, nullas afferunt: atque id ipsum facerent commodius, si mihi aliquid spatij ad scribendum darent: sed petasati ueniunt: comites ad portas exspectare dicunt. ergo ignosces; alteras habebis has breues: sed exspecta πάντα περὶ πάντων. etsi quid ego me tibi purgo, cum tui ad me inanes ueniant, ad te cum epistolis reuertantur? Nos hic, (tamen ad te scribam aliquid) P. Sullam patrem mortuũ habebamus. alij, a latronibus, alij, cruditate, dicebant. populus non curabat. combustum enim esse constabat. hoc tu pro sapientia tua feres aequo animo. quamquam πρόσωπον πόλεως amisimus. Caesarem putabant moleste laturum, uerentem ne hasta refrixisset. Mundius Marcellus, & Attius pigmentarius ualde gaudebant se aduersarium perdidisse. De Hispania nihil, sed exspectatio ualde magna: rumores tristiores, sed ἀδέσποτοι. Pansa noster paludatus ad III. Kal. Ian. profectus est: ut quiuis intelligere posset, id quod tu nuper dubitare coepisti, τὸ καλὸν δι᾽ αὑτὸ αἱρετὸν esse. nam, quod multos miserijs leuauit, & quod se in his malis hominem praebuit; mirabilis eum uirorum bonorum beneuolentia prosecuta est. Tu quod adhuc Brundisij moratus es, ualde probo, & gaudeo. & mehercule puto te sapienter facturum, si ἀκενόσπουδος fueris. nobis quidem, qui te amamus, erit gratum. Et, amabo te, cum dabis posthac aliquid domum litterarum, mei memineris. ego numquam quemquam ad te, cum sciam, sine meis litteris ire patiar. Vale.*

EXPLANATIO

EXSPECTA *πάντα περὶ πάντων.*] omnia de omnibus: longissimas litteras de omnibus rebus. P. SVLLAM *patrem*] Corneliae gentis, cum, ut opinor, pro quo extat Ciceronis oratio. uide ep. 19. & lib. IX. ep. 10. & lib. 2. de off. MORTVVM,] extra urbem. nam subiungit: Alij a latronibus, alij, cruditate, dicebant. HABEBAMVS.] audiebamus. NON *curabat:*] genere mortis. mortuum autem esse laetabatur. Eodem modo iocatus est Cicero de Sullae morte ep. 10. lib. X. COMBVSTVM *enim esse constabat.*] itaque de morte dubitari iam non poterat. In hac familia combustum esse neminem, ante Sullam dictatorem, lib. VII. cap. 14. Plinius prodidit. PRO *tua sapientia feres aequo animo.*] ironia. satis enim sciebat non dolere Cassium eius hominis morte, qui bona Pompeianorum emere in auctione solitus esset. infra. HASTA] signum auctionis. ep. 10. lib. IX. Ego, cetera qui animo aequo fero: unum uereor, ne hasta Caesaris refrixerit. ADVERSARIVM] in emendis Pompeianorum bonis. DE HISPANIA] in qua Caesar cum Pompeij liberis pugnabat. TRISTIORES,] aduersi Caesaris rebus. Ἀδέσποτοι.] sine auctore. PANSA] C. Vibius Pansa, qui postea cum Hirtio consul fuit. PALVDATVS] ep. 8. lib. II. PROFECTVS EST] in Galliam exteriorẽ, M. Bruto successurus. ep. 26. lib. XII. ad Att. VT. QVIVIS *intelligere posset,*] ex hominum beneuolentia, quae discedentem prosecuta est. NVPER] ante biennium uel triennium, Epicureus factus ep. 16. DVBITARE *coepisti,*] honestum enim non propter se ipsum, sed ita, si cum uoluptate iungeretur, Epicurei expetebãt. Τὸ καλὸν δι᾽ αὑτὸ αἱρετὸν] honestum propter se expetendũ. MISERIIS *leuauit,*] ualebat enim apud Caesarem & auctoritate. HOMINEM *praebuit;*] humanissime se gessit: afflictis opem tulit. sic Terentius in Heaut. Homo sum: humani nihil a me alienum puto. Sic locutus ep. 18. lib. V. Te colligas, utrumq. praebeas. Ἀκενόσπουδος] minime curiosus, inanium rerum studio uacans, rumusculos cuiusque rei non captans. ERIT *gratum.*] Brundisij enim Cassius, remotus ab omni negotio.

Argumentum ep. 18.

EPistolae breuitatem excusat festinatione tabellarij: tristitiam temporum significat: de Bello Hispaniensi nihil ait esse certi, nihil noui. absenti Cassio gratulatur, sua caussa dolet. Eodem anno.

Cicero S. D. Cassio. 18.

LONGIOR *epistola fuisset, nisi eo ipso tempore petita esset a me, cum iam iretur ad te; longior etiam, si φλύαρον aliquem habuisset. nam σπουδάζειν sine periculo uix possumus. ridere igitur, inquies, possumus.*

sumus. non mehercule facillime: uerumtamen aliam aberrationem a molestijs nullam habemus. ubi igitur, inquies, philosophia? tua quidem in culina, mea molesta est. pudet enim seruire. itaque facio, me alias res agere; ne conuicium Platonis audiam. De Hispania nihil adhuc certi: nihil omnino noui. Te abesse, mea caussa moleste fero, tua gaudeo. Sed flagitat tabellarius. ualebis igitur, meque, ut a puero fecisti, amabis.

EXPLANATIO

Φλύαρον] garrulum, nugacem. ego autem nugis, & garrulitate non delector. Σπουδάζειν] serio agere, graues res tractare. NON *mehercule facillime:*] ne Caesarianos offendamus: quasi de bello Hispaniensi bene speremus, & ideo rideamus. ABERRATIONEM *a molestijs*] ep. 37. lib. XII ad Att. Aberrationem a dolore. VBI *igitur, inquies, philosophia?*] non ea tibi molestias adimit? TVA *quidem in culina, mea molesta est.*] mordet Cassium, ut Epicureum, cuius philosophia uoluptatem rebus omnibus praeponeret. In culina: in epulis. Varie legitur hic locus in antiquis libris: Tua quidē in culina tua molestat; uel. Tua quidē in culina mea molestasset: uel: Et quidem in culina mea molesta est: uel: Tua est? quidam in culina mea molestasset, in uno pro, Molesta, Molestia, legitur. PVDET *enim seruire.*] reprehendit me, quia seruio. FACIO *me alias res agere;*] fingo me non seruire, sed alijs rebus operam dare. NE CONVICIVM *Platonis audiam.*] seruientes obiurgantis. DE. HISPANIA.] in qua Caesar contra Pompeij filios bellum gerebat. MEA *caussa*] quia careo consuetudine tua. TVA,] quia solutus omni cura frueris ocio iucundissimo. ἀκαιόσπουδος, ep. 17.

Argumentum ep. 19.

RESpondet ad duas Ciceronis epistolas, quae ante proximam superiorem leguntur. maxime autem Epicurum, & Epicureos, quorum ipse in numero erat, a studio uirtutis, & iustitiae laudat. Cupere uidetur, ut Caesar in Hispania uincat, tam cognita iam eius clementia. Eodem anno.

Cassius S. D. Ciceroni. 19.

NON mehercule in hac mea peregrinatione quidquam libentius facio, quam scribo ad te. uideor enim cum praesente loqui, & iocari. nec tamen hoc usu uenit propter spectra Catiana: pro quo tibi proxima epistola tot rusticos Stoicos regerā, ut Catium Athenis natum esse dicas. Pansam nostrum secunda uoluntate hominum paludatum ex urbe exisse, cum ipsius caussa gaudeo, tum mehercule etiam omnium nostrum. spero enim homines intellecturos, quanto sit omnibus odio crudelitas, & quanto amori probitas, & clementia; atque ea, quae maxime mali petant, & cōcupiscant, ad bonos peruenire. difficile est enim hominibus persuadere, τὸ καλὸν δι᾽ αὑτὸ αἱρετὸν esse: ἡδονὴν uero, & ἀταραξίαν, uirtute, iustitia, τῷ καλῷ parari, & uerum, & probabile est. ipse enim Epicurus, a quo omnes Catij, & Amafinij, mali uerborum interpretes, proficiscuntur, dicit, οὐκ ἔστιν ἡδέως ἄνευ τοῦ καλῶς, καὶ δικαίως ζῆν. itaque & Pansa, qui ἡδονὴν sequitur, uirtutem retinet: & ij, qui a uobis φιλήδονοι uocantur, sunt φιλόκαλοι, καὶ φιλοδίκαιοι, omnesq. uirtutes & colunt, & retinent. itaque Sulla, cuius iudicium probare debemus, cum dissentire philosophos uideret, non quaesiuit, quid bonum esset, & omnia bona coemit. cuius ego mortem forti mehercule animo tuli. nec tamen Caesar diutius nos eum desiderare patietur. nam habet damnatos, quos pro illo nobis restituat: nec ipse sectorem desiderabit, cum filium uiderit. Nunc, ut ad remp. redeam, quid in Hispanijs geratur, rescribe. peream, nisi sollicitus sum, ac malo ueterem, & clementem dominum habere, quam nouum, & crudelem experiri. scis, Cnaeus quam sit fatuus: scis, quo modo crudelitatem uirtutem putet: scis, quam se semper a nobis derisum putet. uereor, ne nos rustice gladio uelit ἀντιμυκτηρίσαι. quid fiat, si me diligis, rescribe. Hui quam uelim scire, utrum ista sollicito animo, an soluto legas. sciam enim eodem tempore, quid me facere oporteat. Ne longior sim, uale: me, ut facis, ama. Si Caesar uicit, celeriter me exspecta.

EXPLANATIO

SPECTRA *Catiana:*] uide ep. 16. RVSTICOS] indocte, & barbare loquentes. STOICOS] quorum sectam probas, ut Epicurea meliorem. REGERAM,] contra obijciam. tu Catium notasti ut rusticum, & indoctum: ego contra, tot rusticos tibi Stoicos nominabo, ut Catius, cum ijs collatus, urbanissimus esse uideatur. Regerere, est ei, qui aliquid reprehendat, aliquid contra obijcere. Plinius lib. XIII. c. 15. Confines ei Mauri: quibus plurima arbor cedri, & mensarum insania: quas feminae uiris cōtra margaritas regerunt. ATHENIS] in urbe totius Graeciae humanissima, & eruditissima. ep. 1. lib. VI. In ea urbe es, ubi nata, & alta est ratio, ac moderatio uitae. PANSAM] ep. 17. AD. BONOS *peruenire.*] ut ad Pansam, probum, & clementem uirum, peruenit honor Galliae administrandae. DIF-

FICILE *est enim hominibus persuadere,*] quod nunc persuadebitur, exemplo Pansae. propterea dixit: Spero homines intellecturos, quanto sit omnibus odio crudelitas, & quanto amori probitas, & clementia. Τὸ καλὸν δι᾽ αὑτὸ αἱρετὸν esse:] honestum per se expetendum. hoc significat. multi, cum honestum sequuntur honorem, & utilitatem spectant: Pansa uero honestum amat propter ipsum. ideo iure perueniunt ad eum, quae mali concupiscunt: Ἡδονὴν uero, & ἀταραξίας] uoluptatem, & statum mentis perturbatione carentem, in his enim duobus felicitatē locabat Epicurus: quod Plutarchi, Laertij, & aliorum testimonijs probatur. VIRTVTE, *iustitia,* τῷ καλῷ *parari,*] hoc sensisse Epicurum, affirmat Cassius: quamquam Catius, & Amafinius, Epicuri uerba perperam interpretati, secus opinarentur. quod si uirtute, iustitia, honesto uoluptas, tranquillitasq. mentis paratur: quis Epicuri, hoc sentientis, dogma non probet? OMNES *Catij, & Amafinij*] omnes ij, qui similes Catij sunt, & Amafinii de Catio ep. 16. de Amafinio Tusc. 4. MALI *uerborum interpretes,*] uel quia εἴδωλα, Catius uerteret spectra: uel quod Epicureorum duo genera, unum eorum, qui Epicuri mentem sensu falso interpretabantur, opinati uoluptatem eam, quā rebus omnibus praeponebat Epicurus, non uirtute, iustitia, honesto, sed obscenis, turpibusq. rebus parari: quod Catius, Amafinius, & horum similes alij senserunt, σοφισταί, a Laertio uocati. Alterum genus eorum erat, qui uoluptatem ab honesto, & uirtute disiungendā non putabant: quod apertis uerbis Epicurus ostēdit: cum scriptum reliquisset: οὐκ ἔστιν ἡδέως ἄνευ τοῦ δικαίως, καὶ καλῶς ζῆν: non licet suauiter uiuere, nisi iuste, & honeste uiuatur. ex hoc genere Cassius & se ipsum esse, & Pansam, & alios praeterea significat. DICIT,] in suis sententiis, quae graece κύριαι δόξαι, a Cicerone ratae sententiae uocantur. lib. 1. de Nat de. lib 2. de Fin. οὐκ ἔστιν ἡδέως ἄνευ τοῦ καλῶς καὶ δικαίως ζῆν:] non potest iucunde uiui, nisi honeste, & iuste uiuatur. quam sententiam lib. 2. de Fin. Sic attigit Cicero: Cum diceres clamare Epicurum, nō posse iucunde uiui nisi honeste, & sapiēter, & iuste uiueretur. Et Tusc. 3. Negat Epicurus iucunde posse uiui, nisi cum uirtute uiuatur. Et Tusc. 5. Epicurus negat quemquā iucunde posse uiuere, nisi idem honeste, sapienter, iusteq. uiuat. Extant apud Laertium Epicuri aliquot epistolae: quarum in tertia sunt haec: Διὸ καὶ φιλοσοφίας τιμιώτερον ὑπάρχει φρόνησις, ἐξ ἧς αἱ λοιπαὶ πᾶσαι πεφύκασιν ἀρεταί, διδάσκουσαι, ὡς οὐκ ἔστιν ἡδέως ζῆν, ἄνευ τοῦ φρονίμως καὶ δικαίως· οὐδὲ φρονίμως, καὶ καλῶς, καὶ δικαίως, ἄνευ τοῦ ἡδέως. Et Infra, ubi recitat eius sententias: οὐκ ἔστιν ἡδέως ζῆν ἄνευ τοῦ φρονίμως, καὶ καλῶς, καὶ δικαίως: οὐδὲ φρονίμως, καὶ καλῶς, καὶ δικαίως, ἄνευ τοῦ ἡδέως: ὅτῳ δὲ τοῦτο μὴ ὑπάρχει, οὐκ ἔστι φρονίμως, καὶ καλῶς, καὶ δικαίως: καὶ ᾧ τοῦτο οὐχ ὑπάρχει, οὐκ ἔστι τοῦτον ἡδέως ζῆν. Quod Cicero li. 1. de Fi. Latine sic expressit: Clamat Epicurus, nō posse iucunde uiui, nisi sapienter, honeste, iusteq. uiuatur; nec sapienter, honeste, iuste, nisi iucunde. A VOBIS] Epicureos irridentibus, tamquam uoluptatis, nulla uirtutis cura, studiosos. itaque uocatis eos φιληδόνους tantum, non, ut oporteret, etiam φιλοκάλους, καὶ φιλοδικαίους; φιλήδονοι] amatores uoluptatis. φιλόκαλοι, καὶ φιλοδίκαιοι] amatores honesti, & iusti. SVLLA,] cuius morem Cicero significauerat, ep. 17. CVIVS *iudicium probare debemus,*] quasi praestantis uiri. Ironia. DISSENTIRE] de summo bono: quod alii ponerent in sola uoluptate, alii in uirtute, quidam in diuitiis, aut in alia re. QVID *bonum esset,*] quod esse uarium uidebatur, ex uaria philosophorum sententia. OMNIA *bona coemit.*] ne errare in delectu, omnia bona sumpsit. Ludit in ambigua bonorum significatione. nam philosophi de summo bono disputabant: Sulla uero Pompeianorum bona omnia, cum in auctione uenderentur coemit. FORTI *mehercule animo*] & hic iocatur. nullam enim Cassius molestiam cepit ex obitu Sullae. DESIDERARE] nemo Sullam desiderabat: sed, quasi desideraretur, ita fore Cassius dicit, ut alios ei similes restituat Caesar. HABET *damnatos, quos pro illo nobis restituat:*] arguta in primis & festiua sententia. lege Pompeia damnatos restituerat Caesar: ut legimus apud eum lib. III. de bel. ci. hoc latenter Cassius notat: cum tamen de iis loquatur, quos Caesar ad sectiones faciendas, ne hasta refrigesceret, Sullae mortuo suffecturus esset. locus est in uerbo, Restituat, ambigua significatione, ad maiorem Caesaris contumeliam. IPSE] Caesar, cuius erat pecunia, quae de uenditis Pompeianorum bonis colligebatur. SECTOREM] sector is est, ut Pedianus ait, qui condemnati bona emit in auctione: & secari autem, & ac caedi bona dicuntur. unde illud Crassi oratoris in proemio lib. III. de Orat. Non tibi illa sunt caedenda, si Crassum uis coercere. FILIVM] P. Sullae, qui patrem imitabitur: itaque sectore non carebimus. ep. 3. lib. III. ad Q. fr. NISI *sollicitus sum,*] de belli euentu. CLEMENTEM] Caesarem. CRVDELEM] Cn. Pompeium, Magni filium. Ἀντιμυκτηρίσαι] uicissim deridere, sed rustice, gladio. nam urbani homines facetiis, & salsis dictis, non gladio, derident. SOLVTO] curis uacuo, non impedito. QVID *me facere oporteat.*] utrum sollicito, an soluto me animo esse oporteat.

Argumentum ep. 20.

INterfecto Caesare, Trebonius ad Asiam regendam profectus est. euntem Cicero amantissimis litteris prosequitur, misso iam ad eum libro suo de perfecto oratore: quem librum cum Sabino nescio cui commendauerit, laudat in Sabina gente fidem, & probitatem: petit autem a Trebonio *crebras litteras, & rationem itineris. Antonio, &* Dolabella *cos.*

Cicero

Cicero S. D. C. Trebonio. 20.

ORATOREM *meum (sic enim inscripsi) Sabino tuo commendaui. natio me hominis impulit, ut ei recte putarem. nisi forte candidatorum licentia hic quoque usus, hoc subito cognomen arripuit. etsi modestus eius uultus, sermoq. constans habere quiddam a Curibus uidebatur. Sed de Sabino satis. Tu, mi Treboni, quando ad amorem meum aliquantulum discedens addidisti; quo tolerabilius feramus igniculum desiderij tui, crebris nos litteris appellato, atque ita, si idem fiet a nobis. quamquam duae caussae sunt, cur tu frequentior in isto officio esse debeas, quam nos: primum, quod olim solebant, qui Romae erant, ad prouinciales amicos de rep. scribere: nunc tu nobis scribas oportet: res enim publica istic est: deinde, quod nos alijs officijs tibi absenti satisfacere possumus; tu nobis, nisi litteris, non uideo, qua re alia satisfacere possis. sed cetera scribes ad nos postea: nunc haec primo cupio cognoscere; iter tuum cuiusmodi sit; ubi Brutum nostrum uideris; quamdiu simul fueris: deinde, cum processeris longius, de bellicis rebus, de toto negotio: ut existimare possimus, quo statu simus. ego tantum me scire putabo, quantum ex tuis litteris habebo cognitum. Cura ut ualeas, meq. ames amore illo tuo singulari.*

EXPLANATIO

ORATOREM *meum*] sic appellat librum suum de perfecto oratore. ep. 18. lib. VI. Oratorem meum tantopere a te probari, uehementer gaudeo. SABINO] nomen proprium, a regione tamen deductum. pro Sext. 25. Maledicto Sabino, homini Reatino. NATIO *hominis*.] nota enim Sabinorum probitas, & fides. Liuius de Numa: Suopte ingenio temperatum animum uirtutibus fuisse opinor magis, instructumq. non tam peregrinis artibus, quã disciplina tetrica, ac tristi Sabinorum: quo genere nullum quondam incorruptius fuit. CANDIDATORVM] qui magistratum petentes, populo se, quaesita interdum fictis cognominibus gratia, commendant. ETSI *modestus eius uultus*,] altera caussa, cur ei librum recte committi putaret. Impulit me, inquit, non solum hominis natio; quia Sabinus, uerum etiam modestus eius uultus, sermoq. constans, Sabinam integritatem quadam ex parte referens. A CVRIBVS] Numae regis patria Sabinorum olim urbe nobili. AD *amorem meum aliquantulum discedens addidisti*;] pro, Aliquantulum, ueteres libri omnes, Aliquantum olim, uno excepto, in quo est, Aliquantulum olim. ex quo placuit, Aliquantulum. nam, Olim, locum non habet: cum Trebonius paullo ante discessisset: quod illud infra demonstrat: Iter tuum cuiusmodi sit: ubi Brutũ nostrũ uideris. IGNICVLVM *desiderij tui*,] eam, qua incendimur, tui uidendi cupiditatem. ISTIC *est*] in uobis reip. liberatoribus, te, Cassio, Marco, & Decimo Brutis: quibus prouincias senatus decreuerat. nam in urbe, dominantibus Antonio, & Dolabella consulibus, resp. non esse uidebatur. BRVTVM *nostrum*,] M. Brutum; qui, metu plebis ab Antonio concitatae, militumq. ueteranorum, urbe excesserat. DE *bellicis rebus*,] pro liberanda rep. ab Antonio consule oppressa. QVO *statu simus*.] est enim in uobis resp.

Argumentum ep. 21.

R*ogat, ut sui absentis desiderium crebris, & longis epistolis leniat: enumerat* Trebonij *erga se officia: de Caluo oratore, iam mortuo, quid sentiat, exponit. Caesare dictatore II, anno* DCCVI.

Cicero S. D. Trebonio. 21.

ET EPISTOLAM *tuam legi libenter, & librum libentissime. sed tamen in ea uoluptate hunc accepi dolorem, quod, cum incẽdisses cupiditatem meam consuetudinis augendae nostrae, (nam ad amorem quidem nihil poterat accedere) tum discedis a nobis, meq. tanto desiderio afficis, ut unam mihi consolationem relinquas, fore, ut utriusque nostrum absentis desiderium crebris, & longis epistolis leniatur. quod ego non modo de me tibi spondere possum, sed de te etiam mihi. nullam enim apud me reliquisti dubitationem, quantum me amares. nam, ut illa omittam, quae, ciuitate teste, fecisti, cum mecum inimicitias communicasti; cum me concionibus tuis defendisti; cum quaestor in mea, atque in publica caussa consulum partes suscepisti; cum tribuno pl. quaestor non paruisti, cui tuus praesertim collega pareret: ut haec recentia, quae meminero semper, obliuiscar; quae tua sollicitudo de me in armis, quae laetitia in reditu, quae cura, qui dolor, cum ad te curae, & dolores mei perferrentur; Brundisium denique te ad me uenturum fuisse, nisi subito in Hispaniam missus esses; ut haec igitur omittam, quae mihi tanti aestimanda sunt, quanti uitam aestimo, & salutem meam: liber iste, quem mihi misisti, quantam habet declarationem amoris tui? primum, quod tibi facetum uidetur, quid quid ego dixi; quod alijs fortasse non itẽ: deinde, quod illa, siue faceta sunt, siue secus, fiunt, narrãte te, uenustissima: quin etiã, ante quam ad me ueniatur, risus omnis paene consumitur. quod si in his scribẽdis nihil aliud, nisi, quod necesse fuit, de uno me tamdiu cogitauisses: ferreus essem, si te non amarem. cum uero ea, quae scriptura persecutus es, sine summo amore cogitare non potueris: non possum existimare, plus quemquam a se ipso, quam me a te, amari. cui quidẽ ego amori, utinã ceteris rebus possem, amore certe respondebo: quo tamen ipso tibi confido futurũ satis. Nunc ad*

epistulam

epistolam uenio. cui copiose, et suauiter scriptae, nihil est, quod multa respondeam. Primum enim ego illas Caluo litteras misi, non plus, quam hac, quas nunc legis, existimans exituras. aliter enim scribimus; quod eos solos, quibus mittimus; aliter, quod multos lecturos putamus, deinde, ingenium eius melioribus extuli laudibus, quam tu id uere potuisse fieri putas. primum, quod ita iudicabam. acute mouebatur: genus quoddam sequebatur, in quo iudicio lapsus, quo ualebat tamen, assequebatur, quod probaret. multae erant, & reconditae litterae: uis non erat: ad eam igitur adhortabar. in excitando autem, & in acuendo, plurimum ualet, si laudes eum, quem cohortere. Habes de Caluo iudicium, & consilium meum; consilium, quod, cohortandi caussa, laudaui; iudicium, quod de ingenio eius ualde existimaui bene. Reliquum est, tuam profectionem amore prosequar, reditum spe exspectem, absentem memoria colam, omne desiderium litteris mittendis, accipiendisq. leniam. Tu, uelim, tua in me studia, & officia multum tecum recordere: quae cum tibi liceat, mihi nefas sit obliuisci; non modo uirum bonum me existimabis, uerum etiam te a me amari plurimum iudicabis. Vale.

EXPLANATIO

EPISTOLAM *tuam,*] quae non exstat. nam illa, quae est decimasexta lib. XII de Ciceronis filio, & de Antonio significat, de quibus in hac nulla mentio. & haec de Caluo respondet: illa mentionem Calui nullam habet. praeterea, illa post interitum Caesaris, haec ante scripta est. LIBRVM] de quo infra. IN *ea uoluptate hunc accepi dolorem,*] Similis figura ep. 9. lib. I. In molestia gaudeo. Quo loco uide, quae diximus. DISCEDIS *a nobis,*] in prouinciam Asiam proficiscens. ep. 16. lib. XII. VT *illa omittam, quae ciuitate teste fecisti, cum mecum inimicitias communicasti; cum me concionibus defendisti;*] lepida figura, breuem commemorationem dissimulationis arte inducens earum rerum, quarum producta narratio satietatem potius, quam delectationem afferret, *ἀντίφρασις* graece uocatur; cum quaedam nos dicere negamus, & tamen dicimus: ut ep. 3. lib. IIX. ad Att. Omitto illa uetera; quod istum in remp. ille aluit, auxit, armauit. Et Terentius in Eun. Vt omittam, quod ei amorem difficillimum, & carissimum ab meretrice auara, uirginem, quam amabat, eam confeci sine molestia. Et Virg. lib. 2. Georg. An memorem portus, Lucrinoq. addita claustra? FECISTI] temporibus Clodianis. CONCIONIBVS] quas, ut opinor, priuatus habuit, concedente magistratu. nam si eas tribunus pl. habuisset; non ante quaesturam, cuius mentio proxime sequitur, sed post nominatus esset. nam tribunatus pl. post quaesturam dabatur. gessit autem tribunatum Trebonius Pompeio II, Crasso II. consulibus, idest biennio post quaesturam, quam gessit Pisone, & Gabinio cos. IN *mea, atque in publica caussa,*] quo tempore Ciceronem consules Gabinius, & Piso, eodem remp. prodiderunt. communis igitur & Ciceronis, & reip. caussa fuit. siquidem ille in coniuratos, indicta quidem caussa, sed iubente senatu, animaduerterat. quo facto lege Clodia in exsilium abijt. TRIBVNO PL.] P. Clodio, fortasse iubenti, ut omnes magistratus in legem suam iurarent. TVVS *collega,*] alter quaestor urbanus. nam duo aerarium curabant. IN ARMIS,] ciuili bello. IN REDITV,] cum post Pharsalicam pugnam in Italiam redijt. CVRAS, *& dolores mei,*] uehementer enim Ciceronem paenituit, in Italiam uenisse, non accersitum a Caesare. uide ep. 6. lib. XI. ad Att. BRVNDISIVM] ubi Cicero tam diu moratus est, donec Caesar, confecto Alexandrino bello, in Italiam redijt. IN *Hispaniam,*] ut Hispaniae praeesset, post praeturam, quam gessit anno superiore proximo, Caesare iterum, & Seruilio cos. LIBER ISTE,] quem scripserat Trebonius de dictis Ciceronis. SIVE SIC,] Sic, minuendi uim habet, ut ep. 13. lib. XV. ad Att. Captum Marcellum, me sic, sed non tamen cautissimum. Et apud Terentium, in Heaut. Sic satis. DE *uno me*] alij, De uno, de uno me. quae geminatio mihi non admodum probatur: non quod ea saepe Cicero non utatur, idq. grauiter, & ornate: sed eam sententia, nisi opinione fallor, hoc in loco requirere non uidetur. FVTVRVM *satis.*] malim, facturum satis: ut subaudiatur, alioqui, Quo tamen ipso, unde regatur, non erit. nam, Futurum nullo modo cum auferendi casu coniungi potest. SI *te non amarem,*] quia de me uno tamdiu cogitasses. ILLAS *Caluo litteras misi,*] uidetur ad Ciceronem scripsisse Trebonius, sibi non probari, quod Caluum tantopere laudasset. id Cicero excusat, quod ad ipsum Caluum cum scriberet, aliter scripserit, quam si multos lecturos putasset. laudauerat enim illum aliquanto plus, quam ueritas concederet. Hic est Licinius Caluus, C. Licinij Macri filius: qui de repetundis apud Ciceronem praetorem accusatus, uoluntaria morte poenam praecurrit. auctor Valerius Max. & Plutarchus. ACVTE *mouebatur,*] quod est ingenij. Sic Acad. lib. 1. Zeno, cum ualde subtiliter dissereret, & peracute moueretur, corrigere conatus est disciplinam. GENVS *quoddam,*] dicendi. QVO *ualebat tamen,*] qua tamen parte ualebat, idest ingenio, consequebatur id, quod optimum putabat. quam puto fuisse exsilitatem orationis. nam Caluus Atticum se oratorem uideri uolebat: & nimia quadam religione orationem attenuans, dum uerebatur, ne quasi uitiosum sanguinem colligeret, uerum etiam dependebat. hoc enim de illo Cicero scripsit in Bruto. laudatur tamen & a Cicerone, & a Quintiliano, Tacito, & alijs. VIS *non erat,*] exsiliter enim, sicce, ieiune dicere, id esse Caluus putabat, Attici dicere. quod & in libro, quem Oratorem inscripsit, & alibi Cicero reprehendit. PLVRIMVM *ualet, si laudes eum, quem cohortere.*] id obseruat ep. 1. lib. 2. ep. 8. lib. 2. & alibi. EXISTIMAVI *bene.*] bene iudicaui. id enim ualet, existimare, hoc in loco, ut ep. 7. lib. 1. Ex euentu homines de tuo consilio existimaturos. PROFECTIONEM] in Hispaniam. IVDICABIS.] si tua in me officia multum tecum recordabere.

IN · EPISTOLARVM

M · TVLLII · CICERONIS

QVAE

· F A M I L I A R E S

VOCANTVR

LIBRVM · SEXTVMDECIMVM

AD · TIRONEM

P A V L L I · M A N V T I I

COMMENTARIVS

Argumentum ep.I. Lib. XVI.

RDINEM epistolarum fere omnium ad Tironem ostendit ratio temporis, ex adscripta cuique die, & in ipso argumento satis nota. Prima sine dubio est, quae incipit, Paullo facilius; secunda, Non queo; tertia, Nos apud; quarta, Varię; quincta, Vide; sexta, Facilius; septima, Septimum; octaua, Nos a te; nona, Etsi opportunitatem; decima, Quo in discrimine; undecima, Magnae; duodecima, Omnia; tertiadecima, Menandrus; quartadecima, Aegypta; quintadecima, Spero; sextadecima, Video; decimaseptima, Sollicitat; decimaoctaua, Exspecto; decimanona, Ego uero; uigesima, Quid igitur? uigesimaprima, De Tirone; uigesimasecunda, Etsi mane; uigesimatertia, Tu uero; uigesimaquarta, Cum uehementer; uigesimaquinta, Etsi iusta; uigesimasexta, Verberaui; uigesimaseptima, Mirificam.

VM e Cilicia proconsul Cicero ad urbem rediret, seruum sibi carissimum Tironem, *cuius praecipue opera in litteris utebatur, aegrum Patris reliquit: ad eum saepe ex itinere testes amoris, ac desiderij sui litteras misit: quarum in ordine quintum locum, ut iam diximus, hominum eruditorum sententia haec litterae obtinent. L. Paullo, C. Marcello cos.*

Tullius, & Cicero F. & Q. S. D. Tironi humanissimo, & optimo. 1.

IDE, quanta in te sit suauitas: duas horas Thyrei fuimus: Xenomenes hospes tam te diligit, quam si uixerit tecum. is omnia pollicitus est, quae tibi essent opus, facturum puto. mihi placebat, si firmior esses, ut te Leucadem deportares, ut ibi te plane confirmares. uidebis, quid Curio, quid Lysoni, quid medico placeat. uolebam ad te Marionem remittere; quem, cum meliuscule tibi esset, ad me mitteres: sed cogitaui unas litteras Marionem afferre posse, me autem crebras exspectare. poteris igitur, & facies, si me diligis, ut quotidie sit Acastus in portu. multi erunt quibus recte litteras dare possis, qui ad me libenter perferant. equidem Patras euntem neminem praetermittam. Ego omnem spem tui diligenter curandi in Curio habeo. nihil potest illo fieri humanius, nihil nostri amantius. ei te totum trade. malo te paullo post ualentem, quam statim imbecillum uidere. cura igitur nihil aliud, nisi ut tu ualeas: cetera ego curabo. Etiam atque etiam uale. Leucade proficiscens, VII. Id. Nou.

EXPLANATIO

THYREI } locus inter Alyziam, & Leucadem. nam Patris Alyziam, inde Thyreum, Thyreo Leucadem Cicero uenit: unde proficiscens hanc epistolam scripsit. Thyreo nullas litteras dedit: quia duas tantum horas ibi mansit. FACTVRVM *puto*, } aliqua re proposita, cum Cicero subiungit sententiam suam, utitur hac figura, quam & grauitas, & breuitas commendat, ut hic: Is omnia pollicitus est, quae tibi essent opus, facturum puto. Et ep. 16. lib. XIII. Incensus studio rerum tuarum, eas litteris Graecis mandare cupiebat. posse arbitror. ualet ingenio. Ad Att. ep. 4. lib. X. Iurabat ad summam, quod nullo negotio faceret, amicissimum mihi Caesarem, esse debet. MARIONEM *remittere*; } quem antea miserat. ep. 3. CVM *meliuscule tibi esset*, } ep. 6. si recte erit. ep. 22. spero tibi melius esse. Tusc. I. Pompeio melius factum est. ACASTVS } seruus Ciceronis est. ep. 12. 14. & ad Att. ep. 9. lib. VI. PATRAS } ubi aegrum Tironem reliquerat. ep. 2. lib. VII. ad Att.

Argumentum ep. 2.

ADuersis uentis Corcyrae se teneri significat. Tironem hortatur, ut se curet, nec nisi confirmatus nauiget.

Tullius, & Cicero S. D. Tironi suo. 2.

SEPTIMVM iam diem Corcyrae tenebamur, Quintus autem pater, & filius Buthroti. solliciti eramus de tua ualetudine mirum in modum: nec mirabamur nihil a te litterarum. iis enim uentis istinc nauigatur, qui si essent: nos Corcyrae non sederemus. cura igitur te, & confirma; &, cum commode, & per ualetudinem, & per anni tempus nauigare poteris, ad nos amantissimos tui ueni. nemo nos amat, qui te non diligat. carus omnibus, exspectatusq. uenies. Cura ut ualeas etiam atque etiam Tiro noster. Vale. XV. Kal. Nou. Corcyrae.

EXPLANATIO

NON *sederemus*, } sedere, interdum est nihil agere, ut hic, & apud Terentium: sedere domi uirginem tam grandem. PAR *anni tempus*, } abeunte hieme. ep. 33. lib. X. Anni tempus libertatem maiorem mihi dat. Plautus in Merc. Itidem ut tempus anni, aetatem aliam, aliud factum conuenit. sic alibi, tempus diei, tempus aetatis. XV. KAL. NOV. } si attendimus, quod ep. 9. scriptum est: cogemur credere, Dec. non Non. legere.

Argumentum ep. 3.

Suum Tironis desiderium significat.

Tullius, & Cicero meus, & frater, & fratris F. S. D. Tironi suo. 3.

PAVLLO facilius putaui posse me ferre desiderium tui, sed plane non fero. & quamquam magni ad honorem nostrum interest, quamprimum ad urbem me uenire: tamen peccasse mihi uideor, qui a te discesserim. sed quia tua uoluntas ea uidebatur esse, ut prorsus, nisi confirmato corpore, nolles nauigare, approbaui tuum consilium; neque nunc muto, si tu in eadem es sententia. sin, posteaquam cibum cepisti, uideris tibi me posse consequi: tuum consilium est. Marionem ad te eo misi, ut aut tecum ad me quamprimum ueniret; aut, si tu morarere, statim ad me rediret. tu autem hoc tibi persuade, si commodo ualetudinis tuae fieri possit, nihil me malle, quam te esse mecum; sin intelliges opus esse, te Patris, conualescendi caussa, paullum commorari, nihil me malle, quam te ualere. si statim nauigas, nos Leucade consequere. sin te confirmare uis; & comites, & tempestates, & nauem idoneam ut habeas, diligenter uidebis. unum illud, mi Tiro, uideto, si me amas, ne te Marionis aduentus. & hae litterae moueant. quod ualetudini tuae maxime conducet, si feceris; maxime obtemperaris uoluntati meae. haec pro tuo ingenio considera. nos ita te desideramus, ut amemus. amor, ut ualentẽ uideamus, hortatur; desiderium, ut quamprimum. illud igitur potius. cura ergo potissimum, ut ualeas. de tuis innumerabilibus in me officiis erit hoc gratissimum. III. non. Non. Vale.

EXPLANATIO

AD *honorem nostrum,*] ad triumphum, quem sperabat: sed, cum ne discordiae ciuiles impedirent, uerebatur; id quod euenit. propterea dicit: Quamprimum ad urbem uenire. PECCASSE *mihi uideor, qui a te discesserim.*] simile illud ep. 13. lib. IV. Vt hoc ipsum, quod maneam in uita, peccare me existimem. CIBVM *cepisti,*] stomacho non, ut antea, respuente. ideo scripsit ep. 6. Ius tibi dandum non fuit, cum κακοστόμαχος esses. TVVM *consilium est.*] tui consilij sit, uelis nauigare necne. hoc tuae permitto uoluntati. ep. 8. lib. IIX. MARIONEM] seruum. HAEC *pro tuo ingenio considera.*] ut tibi faciundum uidebitur, ita facies. ILLVD *igitur potius.*] ut ualentem uideamus. DE *tuis innumerabilibus in me officiis.*] ep. 6. Innumerabilia tua sunt in me officia, domestica, forensia, urbana prouincialia; in re priuata, in publica; in studiis, in litteris nostris. omnia uiceris, si, ut spero, te ualidum uidero. & ep. 5. III NON.] IV. non. discesserat a Tirone, ut in ep. sequenti, & 9.

Argumentum ep. 4.

Scribit de sua sollicitudine, suoq. ad Alyziam accessu: rogat, ut ualetudinem diligenter curet.

Tullius S. D. Tironi suo. 4.

NON queo ad te, nec lubet scribere, quo animo sim affectus: tantum scribo, & tibi, & mihi maximae uoluptati fore, si te firmum quamprimum uidero. tertio die abs te ad Alyziam accesseramus. is locus est citra Leucadem stadia CXX. Leucade aut te ipsum, aut tuas litteras a Marione putabam me accepturum. Quãtum me diligis, tantum fac ut ualeas, uel quantum te a me scis diligi. Nonis Nou. Alyzia.

EXPLANATIO

QVO *animo sim affectus:*] quia te careo. TERTIO *die abs te,*] discesserat igitur a Tirone IIII non. nam haec epistola scripta est nonis, superior III. non. ALYZIAM] qui est Acarnaniae locus, a mare distans quindecim stadiis, ut ait Strabo lib. X. LEVCADEM] quondam Neritum dictum. Plinius lib. IV. cap. I. STADIA CXX.] stadia Columella, & Plinius metiuntur passibus CXXV. idest pedibus DCXXV. Gellius pedibus DC. Suidas e stadiis septem, & dimidio milliarium constituit. qua ratione milliarium e mille passibus, unde nomen sumpsit, non constabit. Videtur autem Plutarchus idem fere sensisse. nam in Gracchi uita milliarium ait e stadiis esse paullo minus quam octo. cum ex octo integris constare debeat: si modo in stadio passus fuere CXXV, in milliario mille.

Argumentum ep. 5.

Rogat, ut omni cura ualetudini seruat.

Tullius, & Cicero, & Q. pater, & filius S.D. Tironi suo. 5.

NOs apud Alyziam, ex quo loco tibi litteras ante dederamus, unum diem commorati sumus, quod Quinctus nos consecutus non erat. is dies fuit non. Nou. inde ante lucem proficiscentes ante diem VIII. id. Nou. has litteras dedimus. Tu, si nos omnes amas, & praecipue me, magistrum tuum, confirma te. ego ualde suspenso animo exspecto, primum te scilicet, deinde Marionem cum tuis litteris. omnes cupimus, ego in primis, quamprimum te uidere, sed, mi Tiro, ualentem. quare nihil properaris. satis quotidie uidero, si ualebis. utilitatibus tuis possum carere: te ualere, tua caussa primum uolo, tum mea, mi Tiro. Vale.

EXPLANATIO

ANTE *diem VIII. id. Sept.*] hic locus aperte demõstrat, ante diem VIII. id. idem esse, quod VIII. id. quod alijs probauimus exemplis ep. 7. lib. IIX. MAGISTRVM *tuum*,] quem propterea magis, quam alios, amare debes. ep. 12. Docui te, inquit. MARIONEM] ep. 3. VTILITATIBVS *tuis possum carere:*] utilitates hic non pro rebus utilibus accipiuntur, sed pro operis, quas Tiro, cum ualeret, Ciceroni praebere solitus erat: ut ab eo, quo utimur, non ab eo, quod utile est, deducatur. Sic ad Att. ep. 5. lib. VII. Tironem, etsi mirabiles utilitates mihi praebet, cum ualet, in omni genere uel negotiorum, uel studiorum meorum, tamen propter humanitatem, & modestiam malo saluum, quam propter usum meum. Et Lucretius lib. VI. Vtilitatem, pro usum dixit: Nihil adeo posset cuiquam leue, tenueq. membris Vertere in utilitatem. Mansit haec significatio usque ad Venerabilis Bedae tempora: nam in quadam homilia: An tu, inquit, calumniaris ea, quae oculis uides, manu tenes, utilitate sentis?

Argumentum ep. 6.

TOta cohortatio est ad curandam ualetudinem.

Tullius Tironi suo S. D. & Cicero, & Q. pater, & Q. F. 6.

VARIE sum affectus tuis litteris, ualde priore pagina perturbatus, paullum altera recreatus. quare nunc quidem non dubito, quin, quoad plane ualeas, te neque nauigationi, neque uiae committas. satis te mature uidero, si plane confirmatum uidero. De medico & tu bene existimari scribis, & ego sic audio: sed plane curationes eius non probo: ius enim dandum tibi non fuit, cum κακοστόμαχος esses. sed tamen & ad illum scripsi accurate, & ad Lysonem. ad Curium uero, suauissimum hominem, & summi officij, summaeq. humanitatis, multa scripsi, in his, etiam ut, si tibi uideretur, te ad se transferret. Lyso enim noster, uereor, ne negligentior sit, primum, quia omnes Graeci: deinde, quod, cum a me litteras accepisset, mihi nullas remisit. sed eum tu laudas. tu igitur, quid faciendum sit, indicabis. Illud, mi Tiro, te rogo, sumptu ne parcas ulla in re, quod ad ualetudinem opus sit. scripsi ad Curium, quod dixisses, daret. medico ipsi puto aliquid dandum esse, quo sit studiosior. Innumerabilia tua sunt in me officia; domestica, forensia; urbana, prouincialia; in re priuata, in publica: in studijs, in litteris nostris. omnia uiceris, si, ut spero, te ualidum uidero. ego puto te bellissime, si recte erit, cum quaestore Mescinio decursurum. non inhumanus est, teque, ut mihi uisus est, diligit. & cum ualetudini tuae diligentissime consulueris; tum, mi Tiro, consulito nauigationi. nulla in re iam festinare uolo. nihil laboro, nisi ut saluus sis. sic habeto, mi Tiro, neminem esse, qui me amet, quin idem te amet. & cum tua, & mea maxime interest te ualere: tum multis est curae adhuc, dum mihi nullo loco deesse uis, numquam te confirmare potuisti. nunc te nihil impedit: omnia depone: corpori serui. quantam diligentiam in ualetudinem tuam contuleris. tanti me fieri a te iudicabo. Vale, mi Tiro, uale, uale, & salue. Lepta tibi salutem dicit, & omnes. Vale. VII. id. Nou. Leucade.

EXPLANATIO

DE MEDICO] Asclapone ep. 8. CVM *κακοστόμαχος esses.*] stomacho cibum appetente: quae dicitur ἀνορεξία. non enim, quicumque κακοστόμαχος est, iure laeditur. Ius autẽ pulli gallinacei, quo aequari humores Galenus. & alij prodidere, non dubito quin significet. LYSONEM,] Patrensem, de quo ep. 1. & 9. & lib. XIII. ep. 19. CVRIVM] ad quem scribit lib. VII. epistolas tres. nominatur & in hoc libro ep. 1. & 9. & ad Att. ep. 2. 3. lib. VII. SVAVISSIMVM *hominem*,] suauitatem eius ep. 28. lib. VII. urbanitatem ep. 31. nominat, & ep. 2. lib. VII. ad Att. QVOD *ad ualetudinem opus sit.*] quaecumque res ad ualetudinem opus sit, in ea sumptũ ne parcas. DARET.] tibi ep. 5. lib. VII. ad Att. Tironem Curio commendes, ut ei, ut petijt, siquid opus erit, in sumptum eroget. Et ep. 6 Tironem uideo in sumptum ab alijs mutuatum. ego autem Curium nostrum, siquid opus esset, rogarem. malo Tironis uerecũdiam in culpa esse, quam illiberalitatem Curij Et ad Tironem, ep. 9. Curio misi, ut medico honos haberetus,

beretur, & tibi daret, quod opus esset. INNVMERABILIA] ep. 3. 7. SI recte erit,] si ualebis. ep. 1. Cum melruscule tibi esset. Ep. 22. Spero tibi melius esse. QVAESTORE Mescinio] qui post Ciceronem in Italiam uenit. ep. 20. de quaestoribus Ciceronis diximus ep. 3. lib. III. DECVRSVRVM.] maritimo cursu ad me uenturum. CONSVLITO nauigationi.] ep. 7. Cum ualetudinis rationem habueris, habeto etiam nauigationis. Et ep. 3. Comites, & tempestates, & nauem idoneã, ut habeas, diligenter uidebis. NVLLO loco] dum mihi nullam seruiendi occasionẽ praetermittis, ualetudini tuae seruire non potuisti. ep. 18. LEPTA] praefectus fabrum apud Curionem proconsulem. ep. 7. lib. III.

Argumentum ep. 7.

Rogat, ne quid omittat, quod ad recuperandam ualetudinem spectet.

Tullius, & Cicero, & Q. Q. S. D. Tironi. 7.

TERTIAM *ad te hanc epistolam scripsi eadem die, magis instituti mei tenendi caussa, quia nactus eram, cui darem, quam quod haberem quod scriberem. Igitur illa: quantum me diligis, tantum adhibe in te diligentiae. ad tua innumerabilia in me officia adde hoc, quod mihi erit gratissimum omnium. cum ualetudinis rationem, ut spero, habueris, habeto etiam nauigationis: in Italiam euntibus omnibus ad me litteras dabis, ut ego euntem Patras neminem praetermitto. cura, cura te, mi Tiro. quando non contigit, ut simul nauigares; nihil est, quod festines: nec quidquam cures, nisi ut ualeas. Etiam atque etiam uale. VI. Id. Nou. Actio, uesperi.*

EXPLANATIO

TERTIAM] primam, hoc initio, Varie: secundum, Vide. EADEM die] pro, Eodem die, contra Asconium, qui Diem feminini generis a Die masculini distinguit: ut illa sit tempus, hic XXIV. horarum spatium. In ep. ad Q. fr. lib. III. Antiquior dies adscripta erat in tuis litteris, quam in Caesaris. Et Virg. lib. 2. Iamq. dies infanda aderat. Carisius eandem distinctionem Varroni tribuit: a quo ipse dissentiens adiungit: Quod nemo seruauit. IGITVR illa,] scribamus eadem, quae antea: quae mihi in primis curae sunt. INNVMERABILIA] idem ep. 3. 6. CVM *ualetudinis rationem, ut spero, habueris, habeto etiam nauigationis.*] ep. 4. Cum ualetudini tuae diligentissime consulueris; tum, mi Tiro, consulito etiam nauigationi. ACTIO,] ad hoc Acarnaniae promontorium Antonius ab Augusto maritima pugna uictus.

Argumentum ep. 8.

Q. Cicero, quantae sibi Tironis *ualetudo curae sit, amantissimis uerbis ostendit.*

Q. Cicero S. D. *Tironi.* 8.

MAGNAE *nobis est sollicitudini ualetudo tua. nam tametsi qui ueniunt, ἀκίνδυνα μὲν, χρονιώτερα δὲ nunciant: tamen in magna consolatione ingens inest sollicitudo, si diutius a nobis absfuturus es, is, cuius usum, & suauitatem desiderando sentimus. attamen, quamquam uidere te tota cogitatione cupio; tamen te penitus rogo, ne te tam longae nauigationi, & uiae per hiemem, nisi bene firmum, committas, neue nauiges, nisi explorate. uix in ipsis tectis, & oppidis frigus infirma ualetudine uitatur; ne dum in mari, & uia sit facile abesse ab iniuria temporis.*

ψῦχος δὲ λεπτῷ χρωτὶ πολεμιώτατον,

inquit Euripides. *cui tu quantum credas, nescio: ego certe singulos eius uersus singula testimonia puto. Effice, si me diligis, ut ualeas, & ut ad nos firmus, ac ualens quamprimum uenias. Ama nos, & uale. Q. F. tibi salutem plurimum dicit.*

EXPLANATIO

AKίνδυνα μὲν, χρονιώτερα δὲ] tuta quidem, sed diuturniora: idest, te quidem non aegrotare periculose, sed morbum fore diuturniorem. IN MAGNA *consolatione ingens inest sollicitudo,*] est quaedam non inuenusta figura, cum contrarium contrario iungitur, ut alterum altero leuetur. exemplum

plum extat ep. 9. lib. 1. In molestia gaudebam. Quo loco plura huius generis ostendimus. SI. DIVTIVS *a nobis absuturus es, is, cuius usum &c.*] eadem figura lib. 2. de orat. Quorum princeps Socrates, is, qui &c. Et alibi. Vsum pro consuetudine poni, ut alijs quoque locis, quiuis, opinor, intelligit. EXPLORATE.] caute, dixit Cicero ep. 8. ψύχος δ' Frigus autem tenui cuti inimicissimum. Senarius Euripidis: sed amissae tragaediae.

Argumentum ep. 9.

Nauigationis descriptio, & ad curandam ualetudinem beneuolentiae plena cohortatio.

Tullius, & Cicero S. D. Tironi suo. 9.

NOS a te, ut scis, discessimus ad IV. non. Nou. Leucadem uenimus ad IIX. id. Nou. ad VII. Actium. ibi propter tempestatem ad VI. id. morati sumus. inde ad V. id. Corcyrā bellissime nauigauimus. Corcyrae fuimus usque ad XVI. Kal. Dec. tempestatibus retenti. ad XV. Kal. a portu Corcyraeorum ad Cassiopen stadia CXX processimus. ibi retenti uentis sumus usque ad IX. Kal. interea, qui cupide profecti sunt, multi naufragia fecerunt. nos eo die cenati soluimus. inde, austro lenissimo, caelo sereno, nocte illa, & die postero in Italiam ad Hydruntem ludibundi peruenimus: eodemq. uento postridie (id erat ad VII. Kal. Dec.) hora quarta Brundisium uenimus: eodemq. tempore simul nobiscum opidum introijt Terentia, quae te facit plurimi. Ad V. Kal. Dec. seruus Cn. Plancij Brundisij tandem aliquando mihi a te exspectatissimas litteras reddidit, datas idibus Nou. quae me molestia ualde leuarunt; utinam omnino liberassent. sed tamen Asclapo medicus plane confirmat, propediem te ualentem fore. nunc quidem ego te hortor, ut omnem diligentiam adhibeas ad conualescendum: tuam prudentiam, temperantiam, amorem erga me noui. scio te omnia facturum, ut nobiscum quam primum sis: sed tamen ita uelim, ut ne quid properes. symphoniam Lysonis uelim uitasses, ne in quartam hebdomadem incideres. sed quando pudori tuo maluisti obsequi, quā ualetudini; reliqua cura. Curio misi, ut medico honos haberetur, & tibi daret, quod opus esset: me, cui iussisset, curaturum. equum, & mulum Brundisij tibi reliqui. Romae, uereor, ne ex Kal. Ian. magni tumultus sint. nos agemus omnia modice. Reliquum est, ut te hoc rogem, & a te petam, ne temere nauiges. solent nautae festinare quaestus sui caussa. cautus sis, mi Tiro. mare magnum, & difficile tibi restat. si poteris, cum Mescinio: (caute is solet nauigare) si minus, cum honesto aliquo homine, cuius auctoritate nauicularius moueatur. in hoc omnem diligentiam si adhibueris, teq. nobis incolumem stiteris; omnia ante habebo. Etiam atque etiam uale Tiro uale. Medico, Curio, Lysoni de te scripsi diligentissime. Vale.

EXPLANATIO

AD. CASSIOPEN] de quo loco Plinius, & Strabo. LVDIBVNDI] ludentibus similes, nauigatione iucundissima. CN. PLANCII] pro quo extat oratio. OMNINO *liberassent.*] quod esset factum, si te plane ualere significassent. ASCLAPO] quem Sulpicio commendat ep. 20. lib. XIII. SYMPHONIAM *Lysonis uellem uitasses,*] συμφωνεῖν, est concinere: per translationem, obsequi, ut hic. nam cum Tiro, in aliqua re ualetudini contraria, Lysoni eum inuitanti, obsecutus esset, uerebatur Cicero, ne in quartam hebdomadem eius morbus perduceretur: nam eorum morborum, qui cito terminantur, magna pars, uel secunda, uel tertia hebdomade finem inuenit. quod si qui ad quartā peruenerint, metuenda diuturnitas. HEBDOMADEM] si hebdomadem, graeco more legas: Gellium corrige, ubi legitur quibusdam locis, Hebdomada, & Hebdomadam. PVDORI *tuo*] qui te adduxit ad Symphoniam Lysonis, idest ad obsequium. CVRIO] quem nominauit 1. 4. 6. 10. MISI] pro, mandaui ep. 4. Scripsi ad Curium, quod dixisses, daret ad Att. ep. 7. lib. XIII. Misi equidem ei nunciari, te exspectasse eius aduentum. VT *medico honos haberetur,*] de pecunia intellige, nō de honore: unde Honorarium, praemium honoris caussa datum. EX. *Kal. Ian.*] nouis tumultibus magistratum ineuntibus. MAGNI *tumultus*] consulibus in eam curam una cum Pompeio contendentibus, ut Caesari Galliae ante decennij tēpus, lege iam concessum, adimerentur, tribunis uero plebis pro Caesare pugnantibus: quae belli ciuilis origo fuit. AGEMVS *omnia modice.*] sic, ut neque Pompeij, neque Caesaris animum offendamus. CAVTE] explorate, dixit Q. Cicero, ep. 11. HONESTO *aliquo homine,*] honesto, non ad mores, sed ad dignitatem refertur. INCOLVMEM *stiteris.*] recte alij uerbum, Stiteris, mutatione minima, cum sit in antiquis libris, steteris, reposuerunt. Sic ad Att. ep. 14. lib. X. Te uegetum nobis in Graecia siste.

Argu-

Argumentum ep. 10.

ROgat, ut praeter ualetudinem nihil curet : addit de suo ad urbem aduentu, de statu reip. ciuilibus discordijs perturbato; de triumpho; de praefectura Campana. Lentulo, Marcello cos.

Tullius, & Cicero, Terentia, Tullia, Q. Q. S. D. Tironi. 10.

ETSI opportunitatem operare tuae omnibus locis desidero : tamen non tam mea, quam tua caussa doleo te non ualere. sed quando in quartanam conuersa uis est morbi: sic enim scribit Curius: spero te, diligentia adhibita, etiam firmiorem fore. modo fac id, quod humanitatis tuae est, ne quid aliud cures hoc tempore, nisi ut quam commodissime conualescas. non ignoro, quantum ex desiderio labores : sed erunt omnia facilia, si ualebis. festinare te nolo; ne nauseae molestiam suscipias aeger, et periculose hieme nauiges. Ego ad urbem accessi pridie non. Ian. obuiam mihi sic est proditum, ut nihil fieri potuerit honoratius. sed incidi in ipsam flammam ciuilis discordiae, uel potius belli: cui cum cuperem mederi, & ut arbitror, possem; cupiditates certorum hominum (nam ex utraque parte sunt, qui pugnare cupiant) impedimento mihi fuerunt. omnino & ipse Caesar, amicus noster, minaces ad senatum, & acerbas literas miserat: & erat adhuc impudens, qui exercitum, & prouinciam inuito senatu teneret: & Curio meus illum incitabat. Antonius quidem noster, & Cassius, nulla ui expulsi, ad Caesarem cum Curione profecti erant; postea quam senatus consulibus, praetoribus, tribunis pl. & nobis, qui proconsules sumus, negotium dederat, ut curaremus, ne quid resp. detrimenti caperet. numquam maiore in periculo ciuitas fuit: numquam improbi ciues habuerunt paratiorem ducem. omnino ex hac quoque parte diligentissime comparatur. id fit auctoritate, & studio Pompeij nostri, qui Caesarem sero coepit timere. nobis inter has turbas senatus tamen frequens flagitauit triumphum: sed Lentulus cos. quo maius suum beneficium faceret, simul atque expedisset, quae essent necessaria de rep. dixit se relaturum. nos agimus nihil cupide; eoq. est nostra pluris auctoritas. Italiae regiones descriptae sunt, quā quisque partem tueretur. nos Capuam sumpsimus. Haec te scire uolui. Tu etiam atque etiam cura ut ualeas; litterasq. ad me mittas, quotiescumque habebis cui des. Etiam atque etiam uale. Datum prid. id. Ian.

EXPLANATIO

ETIAM *firmiorem fore.* } quam fuisti ante morbum, hoc ideo dicit, quia pituitam, & melancholicum humorem quartana febris exsiccat. Galenus in primo de arte ad Glauconem. EX *desiderio* } mei. LABORES: } ep. 14. Audio te ănimo angi, & modicum dicere, ex eo te laborare. NAUSEAE } quae nauigando, praesertim insolentibus, & stomacho infirmis, excitatur. AD *urbem accessi* } non enim urbem, nisi triumphans, ingredi uolebat. CUPIDITATES *certorum hominum* } ep. 11. Mirus inuaserat furor non solum improbis, sed etiam ijs, qui boni habentur, ut pugnare cuperent, me clamante, nihil esse bello ciuili miserius. Et lib. IV. ep. I. Incideram in hominum cupidorum insanias. Et lib. ep. 6. Caussa belli orta est: Quid ego praetermisi aut monitorum, aut querellarum? cum uel iniquissimam pacem iustissimo bello anteferrem, uicta est auctoritas mea, non tamen a Pompeio, (nam is mouebatur) Quam ab ijs, qui duce Pompeio freti, peropportunam & rebus domesticis, & cupiditatibus suis illius belli uictoriam fore putabant. EXERCITUM, *& prouinciam* } quae senatus, populusq. concesserant. INVITO *senatu* } qui, coitione consulum, & Pompeij, decreuerat, ut Caesar exercitu dimisso, prouinciam successori ante tempus traderet. Caesar lib. I. bel. ci. Suetonius, Plutarchus, Appianus, Dio, & alij. CURIO *meus illum incitabat.* } Velleius lib. 2. discussas ait, ac ruptas a Curione pacis conditiones, quas & Caesar iustissimo ănimo postulabat, & Pompeius aequo recipiebat. ANTONIUS *quidem noster, & Cassius,* } M. Antonius, Q. Cassius, tribuni pl. NULLA *ui expulsi,* } immo expulsi, iniusto S. C. ut queritur Caesar lib. I. bel. ci. & Suetonius pulsos plane ait. CUM *Curione* } C. Curione, superioris anni tribuni pl. NE *quid resp. detrimenti caperet.* } quo uno uersiculo summa in ciues potestas committebatur. uide orationem pro Deiotaro, Caesare lib. I. bel. ci. Sallustium in Catil. PARATIOREM *ducem.* } Caesarem laudat inuitus, ut ep. 9. lib. IIX. ad Att. Hoc τέρας horribili uigilantia, celeritate, diligentia est. COMPARATUR. } quidquid ad bellum pertinet. SERO *coepit timere:* } cum eum ipse aluisset. quod saepe queritur Cicero. FLAGITARET } a consulibus, ut referrent. LENTULUS } cognomento Crus, uel Cruscellus. ep. 4. lib. IIX. NIHIL *cupide;* } de rep. ut arbitror, potius, quam de triumpho. quod ex uerbo sequenti, Auctoritas, intelligitur, & ex eo, quod in epistola superiore dictum est : Romae, uereor, ne ex Kal. Ian. magni tumultus sint. nos agemus omnia modice. Aut igitur haec temperantiae significatio ad remp. non ad triumphum, aut ad utrumque simul spectat. NOS *Capuam sumpsimus.* } ep. 11. Ego adhuc orae maritimae praesum a Formijs. nullum maius negotium suscipere uolui. Et ad Att. ep. 11. lib. VII. Ego negotio praesum non turbulento. uult enim me Pompeius esse, quem tota haec Campana, & maritima ora habeat ἐπίσκοπον, ad quem delectus, & summa negotij referebatur.

Argumentum ep. 11.

Deplorat statum reip. & initia bellorum ciuilium exponit, tum suam in Tironem beneuolentiam significat.

Tullius S. D. Tironi suo.

QVO in discrimine uersetur salus mea, & bonorum omnium, atque uniuersae reip. ex eo scire potes, quod domos nostras, & patriam ipsam uel diripiendam, uel inflammandam reliquimus. in eum locum res deducta est, ut, nisi quis deus, uel casus aliquis subuenerit, salui esse nequeamus. equidem, ut ueni ad urbem, non destiti omnia & sentire, & dicere, & facere, quae ad concordiam pertinerent. Sed mirus inuaserat furor non solum improbis, sed etiam ijs, qui boni habentur, ut pugnare cuperent, me clamante nihil esse bello ciuili miserius. itaque cum Caesar amentia quadam raperetur, & oblitus nominis, atque honorum suorum, Ariminum, Pisaurum, Anconam, Arretium occupasset; urbem reliquimus; quam sapienter, aut quam fortiter, nihil attinet disputare. quo quidem in casu simus, uides. feruntur omnino condiciones ab illo, ut Pompeius eat in Hispaniam: delectus qui sunt habiti, & praesidia nostra dimittantur: se ulteriorem Galliam Domitio, citeriorem Considio Noniano (his enim obtigerunt) traditurum: ad consulatus petitionem se uenturum: neque iam uelle absentis rationem haberi sui: se praesentem trinundinum petiturum. accepimus condiciones, sed ita, ut remoueat praesidia ex ijs locis, quae occupauit; ut sine metu de his ipsius condicionib. Romae senatus haberi possit. id ille si fecerit, spes est pacis, non honestae, (leges enim imponuntur) sed quiduis est melius, quam sic esse, ut sumus, sin autem ille suis condicionibus stare noluerit; bellum paratum est, eiusmodi tamen, quod ille sustinere non possit, praesertim cum a suis condicionibus ipse fugeris: tantum modo ut eum intercludamus, ne ad urbem possit accedere: quod sperabamus fieri posse. delectus enim magnos habebamus: putabamusq. illum metuere, si ad urbem ire coepisset, ne Gallias amitteret, quas ambas habet inimicissimas praeter transpadanos. ex Hispaniaq. sex legiones, & magna auxilia, Afranio, & Petreio ducibus, habet a tergo. uidetur, si insaniet, posse opprimi, modo ut urbe salua. maximam autem plagam accepit, quod is, qui summam auctoritatem in illius exercitu habebat, T. Labienus, socius sceleris esse noluit, reliquit illum, & nobiscum est: multiq. idem facturi esse dicuntur. Ego adhuc orae maritimae praesum a Formijs. nullum maius negotium suscipere nolui, quo plus apud illum meae literae, cohortationesq. ad pacem ualerent. sin autem erit bellum; uideo me castris, & certis legionibus praefuturum. Habeo etiam illam molestiam, quod Dolabella noster apud Caesarem est. Hae tibi nota esse uolui: quae, caue, te perturbent, & impediant ualetudinem tuam. Ego A. Varroni, quem cum amantissimum mei cognoui, tum etiam ualde tui studiosum, diligentissime te commendaui; ut & ualetudinis tuae rationem haberet, & nauigationis; & totum te susciperet, ac tueretur. quem omnia facturum confido: recepit enim, & mecum locutus est suauissime. Tu quando eo tempore mecum esse non potuisti, quo ego maxime operam, & fidelitatem desideraui tuam; caue festines, aut committas, ut aut aeger, aut hieme nauiges. nunquam ego sero te uenisse putabo, si saluus ueneris. adhuc neminem uideram, qui te postea uidisset, quam M. Volusius, a quo tuas litteras acepi. quod non mirabar. neque enim meas puto ad te litteras tanta hieme perferri. sed da operam, ut ualeas: &, si ualebis, cum recte nauigare poteris, tum nauiges. Cicero meus in Formiano erat, Terentia, & Tullia Romae. Cura ut ualeas. IV. Kal. Febr. Capua.

EXPLANATIO

DOMOS *nostras, & patriam ipsam uel diripiendam, uel inflammandam reliquimus.* } ep. 1. lib. IV. Vrbem relictam direptioni, & incedijs. Hoc Pompeij consilium, de urbe relinquenda, saepe reprehendit Cicero, ut ep. 16. lib. 2. & ad Att. ep. 10. lib. VII. & alibi. non enim aggregare placet exemplorum copiam. MIRVS *furor* } ep. 10. Cupiditates certorum hominum &c. IMPROBIS, } Inuado, cum dandi casu, ut hic, apud Sallustium, Varronem, Attium; cum accusandi casu, addita praepositione, In, saepe apud Ciceronem; sine praepositione, apud eundem, sed raro; nullo casu, apud Terentium: An morbus inuasit? AMENTIA } qui a rep. desciscunt, amentes, insani, furiosi dicuntur. Infra: Videtur, si insaniet, posse opprimi. HOMINIS } quod antea magnis rebus pro rep. gestis adeptus est. HONORVM } ep. 9. Cum Caesar, singularibus ornatus, & nouis honoribus, ad eam caussam accederet. Quo loco supplicationes, nouo numero auctae, significantur. hic autem non tam supplicationes, quam magistratus, & imperia. QVAM *sapienter, aut quam fortiter*, } idest, nec sapienter, nec fortiter. HISPANIAM. } Pompeij prouinciam. quod Cicero, uitandi belli ciuilis caussa, censuit. ep. 6. lib. VI. Eundum in Hispaniam censui: quod si fecisset, ciuile bellum nullum omnino fuisset. Hac de re in epistolis ad Att. & in omnibus fere historijs. DOMITIO } L. Domitio Ahenobarbo, Caesaris inimico, quem Suetonius ait successorem & per tumultum esse nominatum. Consul fuerat cum Ap. Claudio. CONSIDIO } Q. Considium senem nominat ep. 24. lib. 2. ad Att. NONIANO } ex Nonia gente in Considiam adoptato. Hic non-

dum

dum consul fuerat: itaque Gallia citerior praetoria facta prouincia. A D *consulatus*] secundi, quẽ gessit cum P. Seruilio, Isaurici filio. A B S E N T I S *rationem haberi sui* :] quod ei lege permissum erat, ipso Pompeio consule pugnante. uide ep. 6. lib. VI. ut omittam historias omnes. Hic a uulgatis libris antiqui dissentiunt, nam pro, sui, omnes habent suam: pro Absentis, nonnulli, Absente se. T R I N V N D I N V M] Lex, ad populum ferenda, promulgatur prius, ut per trium nundinarum spatium populo pateret; quo posset, lege satis considerata, quid sentiret, suffragijs ostendere. Eadem, opinor, in magistratibus creandis ratio fuit, promulgatis per tres nundinas eorum nominibus, qui petebant: ut populus, de quibus suffragiũ laturus esset, tanto ante nosset. Atque hic, Trinundinum, pro, Trinundini spatio, dictũ puto, ut Phil. 5. Promulgatio trinundinum. Et pro domo: si accusatio trinum nundinum. Ibidem: si, quod in ceteris legibus trinum nundinum esse oportet, id in adoptione satis est trium esse horarum: nihil reprehẽdo. Pro C. Cornelio, apud Priscianum: Ex promulgatione trinundinum dies, potestasq. uenisset. Et Varro γερόντοδιδάσκαλῳ: Rusticus Romanus internundinum barbam alebat. pro, internundini spatio. seruari a se uelle consuetudinem ueterem in petendo, modo Pompeius iret in Hispaniam, Caesar ostendebat. V T *remoueat praesidia ex ijs locis, quae occupauit* :] occupauerat Ariminũ, Pisaurũ, Anconam, Aretium. supra, & Caesar lib. 1. bel. ci. S I C *esse, ut sumus*.] uagi, relicta patria, in summo discrimine. supra: Domos nostras, & patriam ipsam uel diripiendam, uel inflammandam reliquimus. P R A E T E R *Transpadanos*.] quibus Caesar, & aedilis, & consul ciuitatem dare cogitauerat: quod postea dictator effecit. Dio. Transpadanos autem Caesari studuisse, auctor est Cicero ep. 7. lib. VII. ad Att. & ep. 2. lib. V. ad eundem. A F R A N I O, *& Petreio*] legatis Pompeij, quos postea Caesar deuicit. M O D O *ut urbe salua*.] timebat propinquum malum ne Caesar, priusquam opprimeretur, urbem uel diriperet, uel inflammaret. ideo proxime dixit: Tantummodo ut eum intercludamus, ne ad urbem possit accedere. T. L A B I E N V S,] Aliae gentis, plebeiae: qui cum legatus Caesaris in Gallia res praeclaras gessisset, postea, Pompeium secutus, nihil parta gloria dignum administrauit. ep. 14. lib. XIV. Labienus rem meliorem fecit. Et ad Att. ep. 15. lib. VII. Labienum ἥρωα iudico. facinus iamdiu nullum ciuile praeclarius: qui ut aliud nihil, hoc tamen profecit: dedit illi dolorem: sed etiam ad summam profectum aliquod puto. Idem alij. O R A S *maritimas*,] uide ep. 10. & ad Att. ep. 11. lib. VII. A F O R M I I S.] praefecturae meae primum opidum Formiae sunt. N V L L V M *maius negotium suscipere nolui* :] ep. 7. lib. IV. Neque tu multum interfuisti rebus gerendis; & ego id semper egi, ne interessem. Et ep. 6. lib. VI: susceptum bellum est, quiescente me. V I D E O *me castris, & certis legionibus praefuturum*.] non praefuit, ac ne interfuit quidẽ Pharsalico proelio. ep. 18. lib. IX. In acie nõ fui. De Diuin. lib. 1. Plutarchus. D O L A B E L L A *noster*] sic ep. ult. lib. VII. Cassius tuus, & Dolabella noster. Noster autem, quia gener. ep. 16. lib. IIX.

Argumentum ep. 12.

NArrat, quam Tironi periculosum sit, post morbum in uiam se dare: & eius operam in studijs exigit.

Tullius S. D. Tironi. 12.

EGO uero cupio te ad me uenire: sed uiam timeo. grauissime aegrotasti: inedia, & purgationibus, & ui ipsius morbi consumptus es. graues solent offensiones esse ex grauibus morbis, si quae culpa commissa est. iam, ad id biduum, quod fueris in uia, dum in Cumanum uenis, accedent continuo ad reditum dies quinque. ego in Formiano ad III. Kal. esse uolo. ibi te ut firmum offendam, mi Tiro, effice. litterulae meae, siue nostrae, tui desiderio oblanguerunt; haec tamen epistola, quam Acastus attulit, oculos paullum sustulerunt. Pompeius erat apud me, cum haec scribebam. hilare, & libenter ei cupienti audire nostra, dixi, sine te omnia mea muta esse. tu, musis nostris, para ut operas reddas. nostra ad diem dictam fient. docui enim te, fides ἔτυμον quod haberet. Fac plane ut ualeas: nos ad summum. Vale. XIV. Kal.

EXPLANATIO

EGO. VERO] Vero, in principio epistolae, responsionem significat. ep. 13. & lib. IV. ep. 6. lib. VII. ep. 30. lib. IX. ep. 5. H A C *tamen epistola*,] in qua, te satis belle habere, significas. A C A S T V S] seruus. ep. 1. 14. O C V L O S *paullum sustulerunt*.] contrarium contrario reddidit, quia dixerat, oblanguerunt. nam languore oculi demittuntur. P O M P E I V S] obierat iam Pompeius Magnus, quem Cicero, cum non addit praenomen, significare solitus est. itaque, Pomponius pro Pompeius, reponendum esse, iampridem suspicatus sum. non enim, Pompeio Magno mortuo, quemquam praeterea Pompeium ita Ciceroni familiarem inuenimus, ut, praenomine omisso, tamen indicaretur. C V P I E N T I *audire nostra*,] an aliquid scriberem. M V T A *esse*,] tacere enim litterae uidentur, cum nihil scribimus. In Bruto: Quod huic debes, ego a te peto. Quid nam id, inquam? Ut scribas, inquit, aliquid. iam-

pridem enim conticuerunt tuae litterae. Et lib. 2. Off. Cum resp. in qua omnis mea cura, cogitatio, opera poni solebat, nulla esset omnino, illae scilicet litterae conticuerunt, forenses, & senatoriae. Mvsis *nostris,*] communem a nobis operam exigentibus, Operas] quas praebere consuesti. Reddas.] intermissas tuo morbo. Nostra] quae ad me pertinent, quae me esse facturum tibi promisi. Manumissio significatur. ep. 14. Docvi *enim te, fides ἔτυμον quod haberet.*] docui te, Fidem inde dictam, quia fiat id, quod promittitur. lib. 1. de Off. Docui tamquam magister. ep. 3. si nos amas, & praecipue me, magistrum tuum. ἔτυμον, notationem, quod rem, de qua praedicatur, ut ait Boetius, notam faciat.

Argumentum ep. 13.

Suam de Tironis ualetudine sollicitudinem significat.

Tullius S. D. Tironi. 13.

Aegypta ad me uenit pridie id. Apr. is etsi mihi nunciauit te plane febri carere, & belle habere: tamen, quod negauit te potuisse ad me scribere, curam mihi attulit, & eo magis, quod Hermia, quem eodem die uenire oportuerat, non uenerat. incredibili sum sollicitudine de tua ualetudine: qua si me liberaris, ego te omni cura liberabo. Plura scriberem, si iam putarem libenter te legere posse. Ingenium tuum, quod ego maximi facio, confer ad te mihi, tibiq. conseruandum. cura te etiam atque etiam diligenter. Vale. Scripta iam epistola, Hermia uenit. accepi tuam epistolam uacillantibus litterulis: nec mirum, tam graui morbo. Ego ad te Aegyptā misi, quod nec inhumanus est, & te uisus est mihi diligere; ut is tecum esset; & cum eo coquum quo uterere. Iterum uale.

EXPLANATIO

Aegypta] nomen serui. ad Att. ep. 15. lib. IX. Misit ad Tironem Cicero quinque seruos suos, ut & beneuolentiam in eum ostenderet, & de eius ualetudine certior fieri posset. Marionem primum, ep. 3. deinde Menandrum, ep. 15. postremo Hermiam, & coquum, ep. 13. Acastum autem non misit, sed cum eo reliquit, ep. 1. Belle *habere:*] ep. 9. lib. IX. Terentia minus belle habuit. Omni *cura liberabo.*] manumittam te. ep. 12. 14.

Argumentum ep. 14.

Tirone aegrotante, litterarum suauitate, & fructu se carere dicit, eumq. rogat, ut omnem curam ad conualescendum adhibeat.

Tullius S. D. Tironi. 14.

Menandrvs postridie ad me uenit, quam exspectaram: itaque habui noctem plenam timoris, ac miseriae. Tuis litteris nihilo sum factus certior, quo modo te haberes: sed tamen sum recreatus. Ego omni delectatione, litterisq. omnibus careo: quas ante, quam te uidero, attingere non possum. Medico mercedis quantum poscet, promitti iubeto. id scripsi ad Munium. Audio te animo angi, & medicum dicere, ex eo te laborare. si me diligis, excita ex summo tuas litteras, humanitatemque, propter quam mihi es carissimus. nunc opus est te animo ualere, ut corpore possis. id cum tua, tum mea caussa facias, a te peto. Acastum retine, quo commodius tibi ministretur. conserua te mihi. dies promissorum adest: quem etiam repraesentabo, si adueneris. Etiam atque etiam uale. 111 id. hora 111.

EXPLANATIO

Andricvs] non dubito, quin hic sit idem, qui Menander in epistola 15. nominatur. itaque cum putarem, uel in ea epistola, Andrici, non Menandri, uel in hac, Menandrus, pro, Andricus, reponendum esse: consului ueteres libros: quorum in uno corrupte quidem, unde tamen ueritas elici possit, Arandrius, in altero, Mandricus, in tertio, clarissimis litteris, Menandrus, legitur. utroque enim modo Menandrus, & Menander, usitate dicitur. Propertius lib. 111. el. xx1.

Librorumq.

„ Librorumq. tuos docte Menandre sales. Et Ouidius:
„ Dum fallax seruus, durus pater, improba lena,
Vixerit, & meretrix blanda, Menandrus erit.

Ex hoc loco non unum, sed alterum, quod saepe iam dixi, sed multos ad tollenda menda inspiciendos esse ueteres libros, plane constat. nam in quibusdam, etiam antiquitate celebratis, legitur, Andricus. HABVI *noctem plenam timoris, ac miseriae.*] sic lego, ex ueteribus aliquot libris. placere alijs uideo: Habui noctem plenam timoris, ac miseriae: tuis litteris nihilo sum factus certior, quo modo te haberes: sed tamen sum recreatus. Quod minime placet. Quo modo enim miseria maior est, quae nascitur ex litteris Tironis; cum ijs acceptis, recreatum se dicat, idest priore miseria liberatum, aut certe ualde leuatū? MEDICO,]. Asclaponi. ep. 9 & lib. XIII. ep. 20. MERCEDIS.] hoc est, quod dixit ep. 4. Medico ipsi puto aliquid dandum esse, quo sit studiosior. Et ep. 8. Curio misi, ut medico honos haberetur. ID *scripsi ad Mumium.*] ueteres libri uarie, Mumium, Munium, Numium, Nummum, Vatinium, Vmmium omnes, ut ego suspicor, mendose. Quis enim iste est Vel Vmmius, uel Mumius, uel Munius, uel Numius, uel Nummius, uel Vatinius, a quo pecuniam medico promitti; Cicero uult? Is enim nusquā neque in his ad Tironē, neque in ijs, que ad Atticum scriptae sunt epistolis nominatur. ad Curium quidem se scripsisse, ut Tironi, quidquid opus esset, in sumptum erogaret, utique significat, ut ep. 6. Scripsi ad Curium, quod dixisses, daret medico ipsi puto aliquid dandum esse, quo sit studiosior. Et ep. 9. Curio misi, ut medico honos haberetur, & tibi daret quod opus esset. Et ad Att. ep. 5. lib. IIX. Falciculum, qui est M' Curio inscriptus, uelim cures ad eum perferendum; Tironemq. Curio commendes; ut ei, ut perijt, si quid opus erit, in sumptum eroget. Et ibidem ep. 6. Tironem uideo in sumptum ab alijs mutuatum. ego antem Curium nostrum, si quid opus esset, rogaram. Quare uidetur in hac etiam ad Tironem epistola Curius omnino significari &, ut dicam quod sentio, legēdum opinor sic: Id scripsi ad Manium: mutatione fere nulla: cum in uetere libro scriptum sit; Munium. fuisse autem Manius, Curionum praenomen, nemo fere paullo eruditior ignorat. Nec mirum uideatur, solo praenomine quemquam indicari. nam, cum ad Tironem saepe Cicero de Curio, & hac ipsa de re, scripsisset: praenomē poni, cum de homine notissimo loqueretur, satis esse duxit: ut interdum Seruium, Appium, Sextum nominat, neque addit, Sulpicium, Claudium, Peducaeum. Praenomen autem Manius, quia non admodum erat usitatum, iccirco librariorum incuria saepe transijt in Marcus, eo facilius, quod M', quo Manius ostenditur, minimum distat M. Hinc M. Acilius Galabrio, M. Aquilius, M. Curius, mendose ubique pro M'. quod mendum sustulimus ex ep. 17. lib. XIII. & ad Att. ep. 2. 3. lib. VII. & ep. 5. lib. IIX. ad eundem. EX *tote laborare.*] ep. 10. Non ignoro, quantum ex desiderio labores. HVMANITATEMQ.] non dubito, quin humanitatem hic Cicero, non pro facilitate quadam, & beneuolentia erga homines, sed pro eruditione posuerit: ut lib. I. de Orat. In omni recto studio, atque humanitate uersarentur. lib. 2. Homini non hebeti, neque inexercitato, neque communium litterarum, & politioris humanitatis experti. In Verrem: Tu sine ulla bona arte, sine humanitate, sine ingenio, sine litteris intelligis, & iudicas? Gellius autem lib. XIII. cap. 16. Qui uerba, inquit, Latina fecerunt, quique ijs probe usi sunt, Humanitatem non id esse uoluerunt, quod uulgus existimat, quodq. a Graecis φιλανθρωπία dicitur, & significat dexteritatem quādam, beneuolentiamq. erga omnes homines promiscuam; sed humanitatem appellauerunt ad propemodum, quod Graeci παιδείαν uocant, nos eruditionem, institutionemq. in bonas artes dicimus; quas qui sinceriter cupiunt, appetuntq. ij sunt uel maxime humanissimi. huius enim scientiae cura, & disciplina ex uniuersis animantibus uni homini data est. iccircoq. humanitas appellata. sic igitur eo uerbo ueteres esse usos, & cum primis Varronem, & Tulliū, omnes ferme libri declarant. quamobrē satis habui unum interim exemplum afferre. Itaque uerba posui Varronis e libro rerum humanarū primo: cuius principium hoc est: Praxiteles, qui propter artificium egregium, nemini est, paullum modo humaniori: ignotus. ANIMO *ualere,*] quo non ualet, qui angitur. ep. 10. Non ignoro, quantum ex desiderio labores. DIIS *promissorum adesi*: manumissionem significari puto, ut etiam ep. 12. Nostra ad diem dictām fient. docui enim te, Fides ἔτυμον quod haberet. Et ep. 19. Ego te omni cura liberabo. REPRAESENTABO,] non exspectabo diem dictam: manumittam te etiam ante, si adueneris.

Argumentum ep. 15.

Cohortatio ad ualetudinem curandam.

Tullius S. D. Tironi. 15.

OMNIA *a te data mihi putabo, si te ualentem uidero. Summa cure exspectabam aduentum Menandri, quem ad te miseram. Cura, si me diligis, ut ualeas: &, cum te bene confirmaris, ad nos uenias. Vale. t v. id. Apr.*

EXPLANATIO

MENANDRI,] serui,quem ad Tironem miserat,ut antea quoque Marionem.

Argumentum ep.16.

Q.Cicero Marco fratri, de Tirone *manumisso, et gratias agit, et gratulatur. Haec epistola aut eodem tempore, quo ea,quae incipit, Quid igitur? aut paullo post,uel ante uidetur esse scripta: cum utraque* Tironem *paullo ante manumissum significet.*

Quinctus S. D. *Marco fratri.* 16.

DE Tirone,'mi Marce, ita te, meumq. Ciceronem, & meam Tulliolam,tuumq. filium uideam,ut mihi gratissimum fecisti,cum eum, indignum illa fortuna nobis amicum,quam seruum,esse maluisti. mihi crede, tuis,& illius litteris perlectis,exsilui gaudio:& tibi,& ago gratias,& gratulor. si enim mihi Statij fidelitas est tantae uoluptati; quanti esse in isto haec eadem bona debent,additis litteris,sermonibus,humanitate, quae sunt his ipsis commodis potiora? amo te omnibus equidem maximis de caussis,uerum etiam propter hanc, uel quod mihi sit,ut debuisti, nunciasti. te totum in litteris uido. Sabini pueris,& promisi omnia,& faciam. Vale.

EXPLANATIO

INDIGNVM *illa fortuna,*] indignum,qui seruiret. AMICVM,] manumissus enim, incipit esse in amicorum numero. EXSILVI *gaudio,*] Alibi, Exsultat gaudio,uel exsultat, simpliciter. ad Att.lib.VII.ep.2.Quo modo exsultat Catonis in me ingratissimi iniuria? ep. 9. lib. 2. Incessi omnibus laetitijs. ET *ago gratias,& gratulor.*] haec interdum coniunguntur, ut ep.9.lib.2.Cum gratulor,tum uero,quibus uerbis tibi gratias agam,non reperio. STATII] a Q. Cicerone manumissi. ep. 18. 19. lib.2.ad Att.& ep.2.lib.1.ad Q.F. FIDELITAS] differre arbitror fidelitatem a fide: ut fides in mente sit,fidelitas re declaretur. propterea Plautus Trin. Probo,& fideli, & fido, & cum magna fide. HIS *ipsis commodis,*] fidelitate:de qua dixit iam,Haec eadem bona:quasi in una fidelitate multa commoda, multaq. bona sint. PROPTER *hanc,*] quod Tironem liberaueris. VEL *quod*] hoc etiam nomine. Tale illud ep.13.lib.2.Vel quas proxime acceperam,quam multi,& officij,& consilij. Et ep.24.lib.VII. Vel quas proxime de Tigellio. SIC,] uerbis laetitiam significantibus: ut plane te totum in litteris uiderim. SABINI] cognomen Romanae familiae.ep.20.lib.XV. PVERIS] seruis.

Argumentum ep.17.

REprehendit,modeste tamen, Tironem, *quia scripserat,* Valetudini *fideliter inseruiendo: eumq. rogat, ut omnino ualetudini seruiat.*

Tullius S. D. Tironi. 17.

VIDEO quid agas. tuas quoque epistolas uis referri in uolumina. sed heus tu,qui κανὼν esse meorum scriptorum soles,unde illud tam ἄκυρον, Valetudini fideliter inseruiendo? unde in istum locum, Fideliter, uenit? cui uerbo domicilium est proprium in officio,migrationes in alienum multae. nam & doctrina, & domus,& ars,& ager etiam fidelis dici potest: ut sit, quo modo Theophrasto placet,uerecunda trãslatio. Sed haec coram. Demetrius uenit ad me. quo quidem comitatu ἀφωμίλησα, satis scis. tu eum uidelicet non potuisti uidere: cras aderit: uidebis igitur: nam ego hinc perendie mane cogito. Valetudo tua me ualde sollicitat: sed inserui, & fac omnia. tum te mecum esse,tum mihi cumulatissime satisfacere putato. Cuspio quod operam dedisti mihi gratum est: ualde enim eius caussa uolo. Vale.

EXPLANATIO

VIDEO, *quid agas.*] opinor hoc significari Tironis epistolas ita diligenter scriptas esse,ut cupere uideretur, eas quoque in uolumina referri. De uoluminibus ep.7. lib. III. TVAS *quoque.*]

ita ut

ita ut meae referuntur. Fuit enim haec ipsius Tironis opera: quod & Nepos in Attici uita ostendit: & Cicero ipse ep. 4. li. xvi. ad Att. negat quidem eas a se in uolumina referri, a Tirone tamē ait aliquot serua i. Mearum, inquit, epistolarū nulla est συναγωγὴ: sed habet Tiro instar septuaginta. & quidem sunt a te quaedā sumendae. eas, ego, oportet, perspiciam, & corrigam: tum denique edentur. κανὼν] regula. utrū hoc ad iudicium Tironis, qui scripta Ciceronis examinare, atq. interdum etiam corrigere solitus esset, an ad diligentiam pertinet, qui summam in ijs custodiendis, ordinandisq. curam poneret? ad iudicium potius, ut opinor: quod indicant ea, quae sequuntur. miratur enim Cicero, parum apte translato uerbo Tironem usum esse, quem iudicem suis in scriptis habere consueuisset. Ἄκυρον] improprium, alieno loco positum. VERACVNDA *translatio*,] ut in suum locum uerba immigrasse, non in alienum irruisse uideantur: quod ait Cicero lib. III. de Orat. & in Bruto. uide Arist. de Arte poetica, & li. III. Rhetoricorum. DAMATRIVS] is de quo ep. 17. 19. QVO *quidem comitatu, ἀφωμίλησα satis scis.*] qui uident acutius, ijs examinandum hunc locum relinquo. nam mihi quidem tenebrae sunt. putaui interdum. ἐφωμιλήσας, legendum: pro, usus: uerbo composito ab ἐπὶ, & ὁμιλεῖν.

Argumentum ep. 18.

CVm epistolam suam Cicero, post manumissum Tironem, inscripsisset hoc modo: M. Tullius Cicero M. Tullio Tironi; ueritus inuidiam Tiro, non sic inscribendum, sed ut ante manumissionem, respondit. Cicero non esse mutandam inscriptionem contendit, quin etiam addendum, suo: quod maioris etiam esset beneuolentiae signum. Tironi melius esse factum, gratulatur: eumq. rogat, ut ualetudini prorsus indulgeat, & alia quoque breuiter attingit.

Tullius S. D. Cironi. 18

QVID *igitur? non sic oportet? equidem censeo sic, addendū etiam, Suo. sed, si placet, inuidia uitetur; quam quidē ego saepe contempsi. Tibi διαφόρησιν gaudeo profuisse. si uero etiā Tusculanum; dij boni, quanto mihi illud erit amabilius. sed, si me amas; quod quidem aut facis, aut perbelle simulas; quod tamē in modum procedit; sed, ut est, indulgi ualetudini tuae: cui quidem tu adhuc, dum mihi deseruis, seruisti non satis. ea quid postulet, non ignoras, πέψιν, ἀκοπίαν, περίπατον σύμμετρον, τρῖψιν, εὐλυσίαν κοιλίας. fac bellus reuertare. non modo te, sed etiā Tusculanum nostrum plus amem. Parhedrum excita, ut hortum ipse conducat: sic olitorem ipsum commouebis. helico nequissimus H-S CC dabat, nullo aprico horto, nullo emissario, nulla maceria, nulla casa. iste nos tanta impensa derideat? calface hominem, ut ego M. Othonem; itaque abutor coronis. De Crabra quid agatur, etsi nunc quidem etiam nimium est aquae, tamen uelim scire. Horologium mittam, et libros, si erit sudum. sed tu nullos ne tecum libellos? an pangis aliquid Sophocleum? fac opus appareat. A. Ligurius, Caesaris familiaris, mortuus est, bonus homo, & nobis amicus. Te quando exspectemus, fac ut sciam. Cura te diligenter. Vale.*

EXPLANATIO

NON *sic oportet?*] inscribi epistolas meas. Διαφόρησιν] animi relaxationem. Alibi est, ut medici loquuntur, euaporatio. sic διάχυσις, proprie cum sit humorum diffusio, accipi tamen interdum non modo a Graecis, uerum etiam Latinis, ut a Coelio Aureliano, pro exhilaratione, solet. TVSCVLANVM] quo se Tiro contulerat, animi, & ualetudinis caussa. si tibi, inquit, Tusculanum quoque profuerit, item ut profuit διαφόρησις, cum ex urbe exijsti: longe mihi erit amabilius, quam antea. IN *modum procedit;*] satis procedit. nam ego uere existimo me a te amari. Modus moderatum quid ostendit: unde Modice. propterea interdum dicitur, Mirum in modum, Maiorem in modum, & similia. VT. EST, malim, Vtut est: pro, quoquo modo res se habet: siue me uere amas, siue simulas. nam, Vt est, Quo modo est, Quo modo se res habet, affirmare uidentur, & praesentem rei statum indicare. Cicero autem hic iocans dubitare se fingit. INDVLGE] indulgere, est nimium obsequi, plus concedere, quam deceat: ut ep. 4. lib. x: ad Att. Q. filius indulgentia nostra deprauatus, eo progressus est, quo non audeo dicere. Et ep. 6. ibidem, Pater, nimis indulgens, quidquid ego adstrinxi, relaxat. Est etiam filij in patrem laudabilis indulgentia, in lib. III. Off. Qui perindulgens in patrem, idem acerbe seuerus in filium. CVI *quidem adhuc, dum mihi deseruis, seruisti non satis.*] ep. 6. Adhuc, dum mihi nullo loco deesse uis, numquam te confirmare potuisti. πέψιν, ἀκοπίαν, περίπατον σύμμετρον, τρῖψιν,

ψιν, ἀνάκλησιν.] concoctionem, uitationem lassitudinis, ambulationem moderatam, oblectationem, facilitatem alui. BELLVS] recuperata ualetudine. ep. 34. Belle habere. NON *modo te*, qui, pro amore in me tuo, diligentiam omnem ad conualescendum adhibueris. TVSCVLANVM] in quo morbum depuleris. PLVS *amem*] pro, plus amabo. Paullo ante: Quanto mihi illud erit amabilius. PARHEDRVM] proprie, *πάρεδρος*, Accessor est: transfertur ad alia, & consiliarium, aut custodem significat. fortasse loquitur Cicero de olitoris uicino. HORTVM] in agro Tusculano, ubi Tiro erat. IPSE *conducat*;] conducere hortum in Tusculano, possessum a quodam olitore, Cicero cupiebat, ille nimium petebat: ut fere fit, empturis, aut conducturis aliquid ijs, qui opibus abundant. fallere igitur olitorem Cicero non uellet; parhedrum, hominem non diuitem, uicinum olitoris, uel suum, qui hortum ipsum minoris conduceret, deinde Ciceroni traderet, summittendum cogitabat. OLITOREM] de quo ep. 17. COMMOVEBIS.] calfacies. hoc enim uerbo infra utitur in eadem sententia. Commouebis olitorem. Opinor, dictum, pro molestia illum afficies: nam calfacere, id ualet hoc in loco: ut ep. 9. lib. VIII. Si Parthi uos nihil calfaciunt, nos hic frigore frigescimus. Et ep. 2. lib. III. Gabinium ad populum luculente calefecerat Memmius. HELICO] sic ueteres libri omnes, &, opinor, mendose, obscure quidem certe. obscura autem omnia si notare conemur, ultro implicabimus difficili cura, nec semper necessaria. NEQVISSIMVS] qui rem familiarem temere dissipat. H S ∞] sestertium mille, nostratis monetae scutati triginta. DABIT] reprehendi Cicero nequitiam illius helitonis, qui pro eodem horto, quem ipse conducere uolebat, dederat olim scutatos annuos triginta. ex quo olitor in spem uenerat, non minus Ciceronem daturum. Fortasse etiam alio de horto, quem Helico ille magna mercede conduxerat, loquitur Cicero: cuius exemplo uelle dicit insanire, neque passurum, ut ab olitore tanta impensa, id est tanta mercede horto illo conducto, derideatur. atque in hanc opinionem eo uenio libentius, quia uerisimile non uidetur, eum hortum Ciceronem conducere uoluisse, qui nec apricus esset, & careret emissario, maceria, casa. CALFACE] commoue. loquitur enim de olitore: de quo dixit iam: Olitorem ipsum commouebis. VT EGO] calfeci. M. OTHONEM] Mothonem, antiqui libri omnes. placet uel M. Othonem, cuius crebra mentio lib. XII. ad Att. uel, Mathonem, eum fortasse, qui nominatur ep. 25. lib. IX. uel Motonem, de quo ep. 50. ad Att. lib. XII. uel Mutonem in oratione pro Fundanio. ABVTOR *coronis*.] mihi ab olitore donatis: Abutor autem, quia calefieri eum a te uolo, in quo uideor ei malam gratiam referre. DE CREBRA,] agri Tusculani aqua. In Rullum or. 3. Ego Tusculanis pro aqua Crabra uectigal pendam, quia a municipio fundum accepi: Si a Sulla mihi datus esset, Rulli lege non penderem. Et Frontinus de aquae duct. SVDVM] serenum tempus, quasi sine udo. PANGIS] scribis. de uersibus dictum, non de soluta oratione putat Festus, & Probus. Cicero tamen ep. 6. lib. 2. ad Att. ad orationem solutam, nisi fallor, transtulit. Ἀνέκδοτα, inquit, a nobis, quae tibi uni legamus. Theopompino genere, aut etiam asperiore multo, pangetur. Proprie. Pangere est figere. unde pangere clauum, plantam, stylum in cera. inde factum, ut, Pangere, sit scribere: quia uersus in cera pangebantur. SOPHOCLEVM ?] simile Sophoclis uersibus; qui excellunt inter alios. unde Virgilius: Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno. FAC *opus appareat*.] fac ut uideam. Opus est id, quod post operam remanet, ut ex aliqua re quasi fructus enascitur. itaque interdum libri, opera dicuntur, ut hic: quia fructus otij significatur. & ad Att. ep. 6. lib. 2. Tibi superioribus litteris promiseram, fore, ut opus exstaret huius peregrinationis. & lib. III. de Off. Nulla eius ingenij monumenta, mandata litteris, nullũ opus otij, nullum solitudinis munus exstat. Accipitur igitur pro quacumque re, quae post operam exstat, non simpliciter pro eo, quod scribitur. itaque male latine loquuntur, qui, Platonis opera, dicunt. A. LIGVRIVS,] is est, de quo ep. 9 lib. XI. ad Att. EXSPECTEMVS] Romae.

Argumentum ep. 19.

De litteris, de Demetrio, de Aufidiano nomine.

Tullius S. D. Tironi. 19.

EXSPECTO tuas litteras de multis rebus, te ipsum multo magis. Demetrium redde nostrum, & aliud, si quid potes boni. De Aufidiano nomine nihil te hortor: scio tibi curae esse: sed confice: & si ob eam rem moraris, accipio caussam: si te id non tenet, aduola. Litteras tuas ualde exspecto. Vale.

EXPLANATIO

DEMETRIVM] de quo ep. 17. 22. REDDE *nostrum*,] sic locutus ep. 32. lib. VII. Dolabellam redde plane meum. DE *Aufidiano nomine*,] ut exigas ab Aufidio, quod debet.

Argumentum ep. 20.

De ualetudine curanda, de libris componendis, de olitore, de reditu Tironis.

Tullius S. D. Tironi. 20.

SOLLICITAT, *ita uiuam, me tua, mi Tiro, ualetudo: sed confido, si diligentiam, quam instituisti, adhibueris, cito te firmum fore. libros compone, indicem, cum Metrodoro lubebit. quando eius arbitratu uiuendum est. Cum olitore, ut uidetur. Tu potes Kalendis exspectare gladiatores, postridie redire: & ita censeo. uerum, ut uidebitur. Curate, si me amas, diligenter. Vale.*

EXPLANATIO

COMPONE,] ordina, & dispone, suo quemque loco statue. INDICEM,] quem componere, maioris laboris est. CVM *Metrodoro*] medico. CVM *olitore*,] ep. 18. SPECTARE] in urbe. REDIRE] in agros.

Argumentum ep. 21.

Propensionem animi ad uirtutem, studiumq. suum Cicero filius significat: de praedio empto gratulatur scripta uidetur, uel Antonio, & Dolabella cos. uel etiam superiore anno, Fabio, & Trebonio. *nam aliquantò ante consules Antonium, & Dolabellam profectum esse Athenas, Ciceronis filium, ex ep. 51. lib. XII. ad Att. ep. 24. lib. XIII. ad eundem, intelligitur.*

Cicero F. S. D. Tironi *suo dulciss.* 21.

CVM *uehementer tabellarios exspectarem quotidie, aliquando uenerunt post diem quadragesimum & sextum, quam a nobis discesserant: quorum mihi fuit aduentus adoptatissimus. nam cum maximam cepissem laetitiam ex humanissimi, & carissimi patris epistola: tum uero iucundissimae tuae litterae cumulum mihi gaudij attulerunt. itaque me iam non paenitebat, intercapedinem scribendi fecisse, sed potius laetabar, fructum enim magnum humanitatis tuae capiebam ex silentio mearum litterarum. uehementer igitur gaudeo te meam sine dubitatione accepisse excusationem. Gratos tibi, optatosq. esse, qui de me rumores afferuntur, non dubito, mi dulcissime Tiro: praestaboque, & enitar, ut in dies magis magisq. haec nascens de me duplicetur opinio. quare, quod polliceris te buccinatorem fore existimationis meae; firmo id, constantiq. animo facias licet. tantum enim mihi dolorem, cruciatumq. attulerunt errata aetatis meae, ut non solum animus a factis, sed aures quoque a commemoratione abhorreant. cuius te sollicitudinis, & doloris participem fuisse, notum, exploratumq. est mihi. nec id mirum. nam cum omnia mea caussa uelles mihi successa, tum etiam tua, socium enim te meorum commodorum semper esse uolui. quando igitur tum ex me doluisti, nunc ut duplicetur tuum ex me gaudium, praestabo. Cratippo me scito non ut discipulum, sed ut filium esse coniunctissimum. nam cum audio illum libenter; tum etiam eius propriam suauitatem uehementer amplector. sum totos dies cum eo, noctisq. saepenumero partem. exoro enim, ut mecum quamsaepissime cenet. hac introducta consuetudine, saepe inscientibus nobis, & cenantibus, obrepit; sublataq. seueritate philosophiae, humanissime nobiscum iocatur. quare da operam, ut, hunc talem, tam iucundum, tam excellentem uirum uideas quamprimum. Nam quid ego de Bruttio dicam? quem nullo tempore a me patior discedere: cuius cum frugi, seueraq. est uita, tum etiã iucundissima conuictio. non est enim seiunctus iocus a philologia, & quotidiana συζητήσει. huic ego locum in proximo conduxi, &, ut possum, ex meis angustijs illius sustento tenuitatem. Praeterea declamitare Graece apud Cassium institui: Latine autem apud Bruttium exerceri uolo. utor familiaribus, & quotidianis conuictoribus; quos secum Mitylenis Cratippus adduxit, hominibus & doctis, & illis probatissimis. multum etiam mecum est Epicrates, princeps Atheniensium, & Leonides, & horum ceteri similes. τὰ μὲν οὖν καθ' ἡμᾶς τάδε. De Gorgia autem quod mihi scribis, erat quidem ille in quotidiana declamatione utilis, sed omnia postposui, dummodo praeceptis patris parerem. διαῤῥήδην enim scripserat, ut eum dimitterem statim. tergiuersari nolui; ne mea nimia*

σπουδὴ

σπουδὴ suspicionem ei aliquam importaret. deinde illud etiam mihi succurrebat, graue esse me de iudicio patris iudicare. tuum tamen studium, & consilium gratum, acceptumq. est mihi. Excusationem angustiarum tui temporis accipio: scio enim, quam soleas esse occupatus. Emisse te praedium, uehementer gaudeo: feliciterq. tibi rem istam euenire cupio. Hoc loco me tibi gratulari, noli mirari. eodem enim fere loco tu quoque, emisse te, fecisti me certiorem. habes, ubi deponendae tibi sint urbanitates. rusticus Romanus factus es. quo modo ego mihi nunc ante oculos tuum iucundissimum conspectum propono. uideor enim uidere ementem te rusticas res, cum uillico loquentem, in lacinia seruantem ex mensa secunda semina. sed, quod ad rem pertinet, me tum tibi defuisse, aeque, ac tu, doleo. sed noli dubitare, mi Tiro, quin te subleuaturus sim, si modo fortuna me; praesertim cum sciam, communem nobis emptum esse istum fundum. De mandatis quod tibi curae fuit, est mihi gratum: sed peto a te, ut quamcelerrime mihi librarius mittatur, maxime quidem Graecus. multum enim mihi eripitur operae in exscribendis hypomnematis. Tu, uelim, in primis cures, ut ualeas, ut una συμφιλολογεῖν possimus. Antherum tibi commendo. Vale.

EXPLANATIO

ADOPTATISSIMVS.] pro exoptatissimus. sic Vatinius ep. 9. lib. v. Quem potius adoptem, aut inuocem, quã eum, quo defendente uincere didici? Alibi, Adoptare, est eum, quẽ optamus, assumere: ut, Adoptare filium. BVCCINATOREM] qui, quasi buccina canens, diuulgas laudes meas, in oratione pro Archia, praeconem, dixit Cicero pater: O fortunate adolescens, qui tuae uirtutis praeconẽ inueneris. MIHI *successa*,] pro, successisse. quod Latini sermonis cõsuetudo ferre uix uidetur. Omnino mirari satis non possum, non modo ab elegantia, & copia, sed interdum etiam a proprietate paterni sermonis lõge distare orationẽ filij: quod uoluntatis potius, quam naturae, uitium esse arbitror. CRATIPPO] philosophorum principi in peripatetica doctrina: de quo diximus ep. 16. lib XII. BRVTTIO] Latino sermone: pleraque tamen ueteres libri, Bruto: mendose scilicet: opinor enim, qui subsequi mentionem Cassij uiderunt, eos hunc esse M. Brutum, illum C. Cassium putasse, quasi uero post Caesaris necem ita uacuo animo essent, itaque otio abundarent Brutus, & Cassius, ut apud alterum Graece declamitare, apud alterum Latine exerceri Cicero filius arbitratu suo posset. Praeterea, quis credat hoc ad M. Brutũ pertinere? Quem nullo tẽpore a me patior discedere. Et illud? Huic ego locũ in proximo conduxi; &, ut possum, ex meis angustijs illius sustento tenuitatem. Non enim, ut arbitror, ita loqueretur adolescẽtulus Cicero de claro uiro, & eius anni praetore, M. Bruto. nec ita Brutus ab amicis imparatus erat, ut a Cicerone filio, cui pater in annuum sumptum non satis large suppeditaret, sustentandus in Athenarum urbe nobilissima fuerit. numquam id (ut matrem Seruiliam, propinquos, familiares reliquos omittã) Atticus tulisset; qui etiam, ut in eius uita Nepos ait, Bruto Italia cedenti H-S C. muneri misit, eidẽ in Epiro absenti ccc. iussit dari. CVIVS *cum frugi, seueraq. est uita, tum etiam iucundissima conuictio.*] quae summa laus est, seueritatem humanitate temperare. ep. 17. lib. XII. Est autem ita tẽperatis, moderatisq. moribus, ut summa seueritas cum humanitate iungatur. Quo loco plura diximus. PHILOLOGIA] disputatione de litteris. *Συζητήσει*.] mutua quaestione. MITYLENIS] Cratippi patria. AORVXIT] non multo ante. nam Pompeius eum, ex pugna Pharsalica fugiens, Mitylenis uidit. LEONIDES.] qui cum ad Ciceronem de filio scriberet, certi nihil ausus est polliceri. ep. 16. lib. XIV. ad Att. Cupio excurrere in Graeciam. magni interest Ciceronis, uel mea potius, uel mehercule utriusque, me interuenire discẽti. nã in epistola Leonidae quid habet, quaeso, in quo magnopere laetemur? numquam ille mihi satis laudari uidebitur, cũ ita laudabitur: Quo modo nunc est. non est fidentis hoc testimonium, sed potius timẽtis. Et ep. 16. lib. XV. Leonidas retinet suum illud, Adhuc. summis uero laudibus Herodes. *τὰ μὲν οὖν καθ' ἡμᾶς, τάδε.*] quae igitur ad nos pertinent, haec sunt. DE. GORGIA] graeco rhetore. *Διαρρήδην*] aperte. VT. EVM *dimitterem statim.*] caussam, cur eum a filio dimitti Cicero uoluerit, Plutarchus hanc narrat, quod ad potum, & uoluptates adolescẽtem alliceret. Hoc fortasse magistro didicit strenue bibere Cicero filius. nam, binos congios simul haurire solitũ scribit Plinius lib. XIV. cap. ult. *Σπουδὴ*] propensa uoluntas ad Gorgiã retinendũ, studiũ de non dimittendo Gorgia. ad Att. lib. XIII. ep. 27. Nec in hac quidem re quidquam magis ut uellem accidere potuit, quam quod *σπουδὴ* nostra nõ est probata. GRAVE *esse, me de iudicio patris iudicare.*] non recte facere me, si de patris iudicio ita iudicare uellẽ, quasi falli posset in eo, quod existimaret de Gorgia. STVDIVM, *& consilium*] studium, quia cupis: consilium, quia suades, ne Gorgia utar. HOC *loco*] hac parte epistolae. NOLI *mirari.*] cum gratulatio primum in epistola locum postulet, exempla sunt in ep. 7. 9. lib. 2. ep. 12. lib. III. ep. 12. lib. VI. ep. 12. lib. IIX. HABES *ubi deponendae tibi sint urbanitates.*] nihil muto: nec enim necesse est. Habes, inquit, ubi mores urbanos deponas, animũq. liberiore uitae genere, nulla graui occupatione, remittas, ac relaxes. Vel, Deponendae urbanitates, omittendae res urbanae: ut ep. 17. lib. VII. Mihi interdum leuis in urbis, urbanitatisq. desiderio uidebare. RVSTICVS *Romanus factus es.*] ioco dictum: quasi Tironi, qui paullo ante seruierat, gratuletur, quod rusticus Romanus, empto praedio, sit factus. nã ueteres illi rustici Romani admodum laudabantur, utpote consulares multi, ac triumphales. Varro *γεροντοδιδάσκαλῳ*: Quoties priscus homo, ac rusticus Romanus internundinũ barbã radebat. VIDERE *enim uideor ementem te rusticas res,*] modus transferendi coniecturã ad oculos; quo plus fidei nostra cõsequatur opinio. ep. 15. lib. IX. Te cum uideo, omnes mihi Granios, omnes Lucilios, uere ut dicã, Crassos quoque, & Laelios uidere uideor.

deor. In Laelio: Videre iam uident populum Romanum a senatu disiunctum. Pro Q. Gallio: Videbar mihi uidere alios intrantes, alios autem exeuntes. Simile illud ep. 13. lib. v. Cerno iam animo, quanto omnia uberiora, quantoq. ornatiora futura sint. IN . LACINIA *seruantem ex mensa secunda semina* } Laciniam Festus dixit esse partem uestimenti. id Plauti testimonio confirmatur: ait enim in Asinaria: Lacrumantem lacinia tenet lacrumas. Macrobius quoque lib. 2. Sat. Post uictoriam, inquit, Caesaris, interrogatus Cicero cur in electione partis errasset, respondit: Praecinctura me fefellit. iocatus in Caesarem, qui, ita toga praecingebatur, ut, trahendo Laciniam, uelut mollis incederet. Suetonius in Nerone: Circuitis templis, cum in aede Vestae resedisset, consurgenti ei primum Lacinia obhaesit: deinde &c. Item Seruius honoratus, cum illud Virgilij explanaret, Cinctuq. Gabino, haec posuit: Cinctus Gabinus est toga, sic in tergum reiecta, ut una eius Lacinia, a tergo reuocata, hominem cingat. Haec de Lacinia, uestimenti parte. Pro Linteolo, aut sudario quadrato, aut oblongo, Plautus accepit, in Mercatore. Sume, inquit, Laciniam, atque abstergo sudorem tibi; Nec alia, nisi fallor, in hac Ciceronis filij epistola significatio est. quid enim? an e secunda mensa Tiro semina exciperet in ueste, cum eadem & honestius multo, & commodius in Linteolo seruare posset? Tertio modo Laciniã usurpauit Columella pro definita loci parte: dixit enim lib. VII. cap. 5. male affectum gregem in Lacinias distribuendum: quia particulatim facilius, quam uniuersus conualescat. Adhanc similitudinem spectauit Plinius lib. IIX. cap. 50. de capria cum dixit: Laciniae e ceruice binae dependentes. Et lib. v. cap. 10. Laciniosam Alexandriam: idest, in urbanas insulas, tamquam in Lacinias quasdam, diuisam, ac distinctam. Et lib. xxv. cap. 10. Laciniosa folia: pro, partibus concisa. Lacinias, imitantibus Laciniatim, pro particulatim, dixit Apuleius: Non laciniatim disperso, sed cuneatim stipato grege. Eodem modo saepe usurpauit Frontinus, in lib. de Colonijs. Hic, in Lacinia, dixit, Cicero filius, pro, in uestimenti parte. fingit enim, Tironem, empto praedio, rusticos prorsus imitari: eamq speciem familiari ioco describit. SERVANTEM } quod rustici solent. SEMINA } pomorum, quae comeduntur in secunda Mensa. Hypomnematis. commentarijs, ex tẽpore, & sine cura scriptis. ep. 23. lib xv. ad Att. Silium expectabam: cui ὑπόμνημα compositum. Vide illud ep. 3. lib. IIX. Aliquod ad me σύνταγμα conscribas. Haec hypomnemata fortasse Cratippi commentarij fuere: qui nominantur lib. III. off. in extremo. Hypomnematis, ex consuetudine dictũ est: nam ratio postulabat Hypomnematibus: cũ sit in nominatiuo Hypomnema, nõ Hypomnematum. Sic, Poematis dicebant ueteres, pro, Poematibus. & Poematorum, pro, Poematum. ideo librum suum Varro inscripsit de Poematis: & Annaeus florus ad diuum Hadrianum: Poematis delector. Et Cicero pro Gallio: Poematorum, dixit: in Oratore, Poematis. Sed & Q. Laelius, ex principibus grammaticis, librũ suum ita inscripsit: De uitijs, uirtutibusq. poematorum. Attius quoque Didascaliorum IX. Quam uaria sunt genera poematorum, Baebi, quamq. longe distincta ab alijs, nosse. Et Varro ad Ciceronem undecimo: Horum Poematorum, & his Poematis, oportere dici, affirmat. Haec Carisius. Eandem consuetudinem a Nonio obseruatam uideo. ait enim, Ciceronem lib. III. de Off. dixisse: Quod idem in poematis, & in picturis usu uenit. Vt Plautus quoque dixit in Asinaria: Neque fictum umquam est; neque pictum, neque scriptum in Poematis. Poematorum autem, pro Poematum, dixit Afranius in Priuigno. συμφιλολογεῖν } de litteris inter nos disputare. ANTHERVM } seruum. ἀνθηρὸς, floridus.

Argumentum ep. 22.

PRima pars epistolae Tironem *hortatur ad curandam ualetudinem, reliquae uarijs de rebus agunt. Scripta est* Tirone *iterum aegrotante: cum in agris Cicero, in urbe* Tiro *esset: quantum ex ipsa licet epistola coniicere.*

Tullius *S. D.* Tironi *suo.* 22.

SPERO ex tuis litteris tibi melius esse, cupio quidem certe. cui quidem rei omni ratione cura ut inseruias: & caue suspiceris, contra uoluntatem meam te facere, quod non sis mecum. mecum es, si te curas. quare malo, te ualetudini tuae seruire, quam meis oculis, & auribus. etsi enim & audio te, & uideo libenter: tamen hoc multo erit, si ualebis, iucundius. Ego hic cesso, quia ipse nihil scribo: lego autem libentissime. tu istic, si quid librarij mea manu non intelligent, monstrabis. una omnino interpositio difficilior est, quam ne ipse quidem facile legere soleo, de quadrimo Catone. De triclinio cura, ut facis. Tertia aderit; modo ne Publius rogatus sit. Demetrius iste numquam omnino Phalereus fuit, sed nunc plane Billienus est. itaque te do uicarium. tu eum obseruabis. Et si, Verumtamen, De illis. nosti cetera. sed tamen, si quem cum eo sermonem habueris, scribes ad me, ut mihi nascatur epistolae argumentum, & ut tuas longissimas litteras legam. Cura, mi Tiro, ut ualeas. hoc mihi gratius facere nihil potes. Vale.

EXPLANATIO

TIBI *melius esse*, } ep.1. Cum meliuscule tibi esset. ep.6. si recte erit. ep.33. lib. XII. ad Att. Ego hic uel sine sica (Tironi enim melius est) facillime possem esse, ut in malis. CVPIO *quidem certe* } praeposita re non satis certa, cum sequitur affirmatio, haec duo uerba, Quidem certe. ut omnino tollatur dubitatio, subiungimus: ut ep.9. lib.1. cum uereretur Cicero, ne consilium suum, quia se cum Caesare, & Pompeio coniunxerat, non satis probasse uideretur, haec subiecit: Illud quidem certe nostrum consilium iure laudandum est, quod meos ciues, ut a me conseruatos, & me seruare cupientes, seruis armatis obijci noluerim. Et ep.14. lib. IV. De mea in te uoluntate sic uelim iudices, me, quibuscumque rebus opus esse intelligam, quamquam uideam, quis sim hoc tempore, & quid possim, opera tamen, & consilio, studio quidem certe rei, famae, saluti tuae praesto futurum. Ad Att. ep.1. Spero me tibi caussam probasse, cupio quidem certe. Pro Quinctio: Ut summa haberem cetera, temporis quidem certe uix satis habui. EGO *hic cesso*; } cum dicit, Hic, se non esse in urbe significat, ut ep.33. lib. XII. ad Att. Ego hic uel sine sica facillime possem esse, ut in malis. LIBRARII. } qui libros describebant. FACILE *legere soleo*, } sic antiqui libri omnes. Interdum abundare uerbum, Legere, suspicatus sum: ut subaudiatur, Intelligere: cum paullo ante dictum sit, Non intelligeur. DE *Quadrimo Catone*. } de puero Catone, quattuor annos nato. Haec est illa interpositio, quam ne ipse quidem legere facile solebat. nec dubito, quod alijs quoque uisum est, librum significari, quem scripsit de laudibus Catonis Uticensis: cuius libri testimonio utuntur ueteres grammatici. Non tamen desunt scripti libri, in quibus est, De qua prima: ex quo creditum est, legi posse: De qua primo caueto. TERTIA } mulier post duas sorores nata, unde nomen, soror M. Bruti, uxor C. Cassij, Tertia uocata, & Tertulla. ADERIT. } in cena, quae dabitur in illo triclinio. ROGATUS *sit*. } ut ad cenam ueniat. *Demetrius* } de quo ad me scribis. fortasse is, de quo ep 17.19. NUMQUAM *omnino Phalereus fuit*, } locatur in Demetrij nomine. numquam, ait, elegans, urbanus, Phalereo Demetrio similis fuit. PLANE *Billienus est*. } non Phalereo, sed improbo homini Billieno similis, qui nominatur ep.15. lib. IX. quamquam ibi non Billienus, sed Bellienus uocatur. hic ueteres libri dissentiunt. habent enim, Billenus, Bullenus, Bilienus, Billienos. TE. DO *uicarium* } ut uicariam mihi operam praestes: ut ea diligentia in eo obseruando, & cauendo utaris, qua ego uterer, si adessem. Uicarius est, qui facit id, quod alius facere debebat. ETSI *Verumtamen, De illis*: } breuitas locum obscurat: opinor tamen Demetrij illius, quem obseruari a Tirone iubet, concisum, perplexumq. sermonem repraesentari. NOSTI *cetera*. } quae ille solet dicere.

Argumentum ep. 23.

HOrtatur, ut professionem conficiat: scribitq. sibi esse in animo, amicitiam Antonij conseruare.

Tullius S. D. Tironi. 23.

TV uero confice professionem, si potes. etsi haec pecunia ex eo genere est, ut professione non egeat: uerumtamen. Balbus ad me scripsit, tanta se epiphora oppressum, ut loqui non posset, Antonius de lege quid egerit. liceat modo rusticari. Ad Bithynicum scripsi. De Seruilio tu uideris, qui senectutem non contemnis. etsi Atticus noster, quia quondam me commoueri πανικοῖς intellexit, idem semper putat, nec uidet quibus praesidijs philosophiae septus sim. & hercle, quod timidus ipse est, θορυβοποιεῖ. ego tamen Antonij inueteratam sine ulla offensione amicitiam retinere sane uolo: scribamq. ad eum, sed non ante, quam te uidero. nec tamen te auoco a syngrapha. γόνυ κνήμης. Cras exspecto Leptam: etenim ad cuius rutam pulegio mihi tui sermonis utendum est. Vale.

EXPLANATIO

TV. VERO } ep.12. Ego uero. quo loco, uide, quae diximus. PROFESSIONEM } profiteri, est hic, publice denunciare, quidquid pecuniae, agri, aliarum ue rerum Cicero possideat. & uidetur ut haec per Tironem, sic altera superioris anni professio per Philotimom esse facta. nam ep. 33. lib. XIII. ad Att. Negligentiam, ait miram. semel ne putas mihi dixisse Balbum, & Faberium. professionem relatam? quin etiam eorum iussu missam, qui profiteretur. professus est Philotimus. HAEC *pecunia* } quae nobis debetur. VT *professione non egeat*. quia, cum nondum sit apud nos, profiteri eam

eam non debemus. VERUMTAMEN.] subaudi, confite: & hanc ipsam pecuniam profitere. BALBUS] idem qui ep. 21. EPIPHORA] oculorum morbo. UT loqui non possit,] locus: nam epiphora officium oculorum impedit, non linguae; Non posse autem, dixit, idest nolit. quia studiosus Antonij, & homo tectus. ep. 21. lib. XIV. ad Att. ANTONIUS de lege quid egerit.] hoc malo cum superioribus coniungere, quam ut nonnullis placet, separatim constituere. lex Antonij forsitan illa significatur, de qua sic ep. 12. lib. XIV. ad Att. Antonius, accepta grandi pecunia, fixit legem, a dictatore comitijs latam, qua Siculi ciues Romani: cuius rei, uiuo illo mentio nulla. LACEAT modo rusticari.] quod urbanis rebus, quas Antonius consul e sua libidine administrat, antepono. BITHYNICUM] ep. 17. lib. VI. DE Seruilio tu uideris,] Isauricum significari arbitror. is enim hoc anno periit, ut ostendit Dio lib. XIV. Respondet Tironi, qui Seruilij mortē significanetat. Tu cogita, inquit, & cura, ne cx hac uita, ni si ultima senectute, discedas: quod Seruilio contigit. SENECTUTEM non contemnis.] locus noo abest. significat enim Cicero, Titonem non modo non contēnere senectutem, sed magni etiam facere: qui forsasse scripserat, id sibi curae esse, ut aetate Seruilium aequaret. Potest autem hoc tacite dicere senectutem ego non tanti facio, quanti tu: uel quia neque mortem, neque casum ullum extimesco: (ad quam sententiam spectant ea, quae sequuntur) uel quia satis iam uideor uixisse. annum enim, cum haec scripsit, agebat Cicero LXII. & occisus est anno sequenti. ETSI Atticus noster,] etsi Atticus, quia me quondā, antequam praesidio philosophiae saeptus essem, repentinis terroribus perturbari sensit, nunc item timidum esse putat: cum philosophia prorsus me liberet ab omni metu, quae docet, timendum nihil esse praeter culpam. unde illa uox ep. 9. lib. XIV. ad Att. O Socrates, o Socratici uiri, numquam ego uobis gratiam referam. Dij immortales, quam mihi ista pro nihilo. Πανικοῖς] repentinis terroribus: quorum caussam Pani deo tribuit antiquitas. unde πανικά. Hoc satis est ad intelligentiam loci. Plura si quis postulat, Politianum legat Miscell. cap. 28. Θορυβοποιεῖ.] tumultum facit: terrorem in alijs gignit. uult enim timere me ab Antonio. EGO tamen Antonij, &c.] etsi nihil timeo, Antonij tamen inueteratam sine ulla offensione amicitiam retinere uolo. INVETERATAM] iam ante multos annos occidere Antonius P. Clodium Ciceronis caussa conatus est. Phil. 2. & Cicero sic ad eum scribit lib. XV. ep. ad Att. semper te amaui primum tuo studio, post etiam beneficio prouocatus. NEC tamen te auoco a syngrapha.] etsi uidere te cupio: nolo tamen te ab urbe discedere priusquam conficias eam rem, cuius rei caussa te misi. Miserat eum Cicero, ut pecuniam, sibi per Syngrapham debitam, exigeret. Γόνυ κνήμης.] genu tibia propius est. nam subauditur ἔγγιον. Integrum prouerbium recitat Aristoteles Moralium lib. IX. Theocritus autem in Idyllio, quod charites inscripsit, eodem sensu dixit, ἀποτέρω γόνυ κνάμα:] idest, longius, quam genu, tibia. Terentius autem in Andria: Heus proximus sum egomet mihi. Tunica pallio propior. Plautus in Trin. dixit. Hoc prouerbio significatur, curāda magis esse, quae magis ad nos pertinent. ETENIM] abest ab uno uetere libro. placeret, Enim; sed, Etenim, ferri tamē potest. quasi hoc dicat Cicero: Quippe ad cuius rutam. AD cuius rutam pulegio mihi tui sermonis utendum est.] amarus, ut ruta, Leptae sermo; suauis, ut pulegium, Tironis. lepida similitudo. amaritudo, inquit, sermonis Leptae, sermonis tui suauitate, quasi ruta pulegio, condietur. Notissima est utraque herba.

Argumentum ep. 24.

Domesticas res primum, deinde publicas complectitur haec epistola, quam post Caesaris obitum scriptam esse, constat, consulatum gerentibus M. Antonio, P. Dolabella.

Tullius S. D. Tironi. 24.

ETSI *mane Harpalum miseram, tamen, cum haberem, cui recte darem litteras, etsi noui nihil erat, iisdem de rebus nolui ad te saepius scribere: non quin confiderem diligentiae tuae: sed rei me magnitudo mouebat. Mihi prora, & puppis, ut Graecorum prouerbium est, fuit a me tui dimittendi, ut rationes nostras explicares. Offilio, & Aurelio utique satisfiat. A Flamma, si non potes omnem, partem aliquam uelim extorqueas, in primisq. ut expedita sit pensio Kal. Ian. De attributione conficies. de repraesentatione uidebis. De domesticis rebus hactenus. de publicis omnia mihi certa, quid Octauius, quid Antonius; quae hominum opinio; quid futurum putes. ego uix teneor, quin accuram. sed si. litteras tuas exspecto. & scito Balbum tuum fuisse Aquini, cum tibi est dictum, & postridie Hirtium. puto utrumque ad aquas. Sed quod egerint. Dolabellae procuratores fac ut admoneantur. appellabis etiam Papiam. Vale.*

EXPLANATIO

HARPALVM] seruum. MESSANAM] Romam, ubi Tiro erat. REI *magnitudo*,] rationes meae, quas explicari a te cupio. PRORA, *& puppis*,] summa consilij mei. nam prora, & puppis totam nauem continent. unde natum prouerbium apud Graecos, πρῶρα, καὶ πρύμνη. OFELLIO, *& Aurelio*.] creditoribus. A. FLAMMA,] debitore. hic est Flaminius Flamma, nominatus ep.16.lib.xiv.ad Att. & ep. 1. 2. lib. xv. ad eundem. Hoc, & Calpurniae gentis cognomen fuit. VT *expedita sit pensio Kal. Ian.*] ut Kal. Ian. soluat id, quod debet. DE *attributione*,] de assignatione pecuniae, quam Ciceroni Dolabella, diuortio facto cum Tulliola, eius filia, debebat. uide ep. 13. lib. xv. ad Att. & ep. 3. lib. xvi. ad eundem. Varro lib. I. ling. Lat. DE *repraesentatione*,] de pecunia ante diem soluenda. id enim est, Repraesentare. unde, Repraesentare diem promissarum, μεταφορικῶς ep. 14. OMNIA *mihi certa*,] perscribe. uerbum omittit, ut infra, sed quod egerint: & saepe in epistolis ad Att. figura est, quae graece ἀποσιώπησις dicitur, in epistolis, quae ad familiares mittuntur, usurpata. QVID *Octauius*,] agat. Post Caesaris necem, sororis eius nepos Octauius, ab eo adoptatus, heresq. re hictus ex dodrante, Apollonia, ubi studijs operam nauauerat, ad urbem profectus, cum Antonio consule in contentionē uenit, primum pecuniae Caesaris caussa, in quam Antonius impetum facere cogitabat, (ep.23.lib.xii.) deinde propter ipsam remp. quam Antonius opprimere conabatur. ep.25. lib.xii. ep.7. lib.xvi.ad Att. SED. SI.] Sic ueteres libri omnes. Ego legendum arbitror, Sed st, idest, sed hoc silebis. est enim, St, nota silentii. Idem olim ex lib.2. de Orat. mendum sustulimus. In Plauto etiam ubi legendum St, modo Si, modo Ast, modo At, mendose legitur. Terentius quoque in Phormione hac nota usus est. Et Naeuius in Corollaria apud Carisium: St: tale uerbum caue faxis. BALBVM *tuum*,] L. Cornelium Balbum, Gaditanum, pro quo exstat oratio. HIRTIVM] consulem cum Pansa designatum in annum sequentem. AD *aquas*.] Baianas. ep.12. lib.xiv. ad Att. SED *quod egerint*.] fac ut sciam: uel, Sciemus: subaudiendum. amat enim hic Cicero breuitatem, ut paullo ante: De publicis, omnia mihi certa: subaudi, significa. Mei tamen ueteres libri, Sen, non Sed, omnes habent. itaque cogor de mendo suspicari. DOLABELLAE *procuratores fac, ut admoneantur.*] qui consul erat hoc anno. gener antea Ciceronis fuerat; & dimissa iam ante Hispaniensem Caesaris uictoriam Tulliola, dotem reddere debebat. Ideo Cicero hoc uerbo, Admoneantur: quod ad pecuniam pertinet, quam ei Dolabella debebat. ep.18. lib.vi. Me Romae tenuit omnino Tulliae meae partus: sed, cum ea, quemadmodum spero, satis firma sit, teneor tamen, dum a Dolabellae procuratoribus exigam primam pensionem. APPELLABIS] & hoc uerbum eorum est, qui pecunias a debitoribus petunt. Appellare autem, plus est, quā admonere. utriusque uerbi uis, & notio patet ex oratione pro Quinctio. Cum tibi quotidie potestas hominis fuisset admonendi, uerbum nullum facis: biennio iam confecto fere, appellas. PAPIAM] mulierem Papiae gentis, plebeiae, quae Ciceroni pecuniam debebat. Hic apparet, ualde Ciceronem de rebus domesticis laborare. nam, cum dixisset iam: De domesticis rebus hactenus: & publicas attigisset: rursus in extrema epistola redit ad domesticas.

Argumentum ep. 25.

Litteras a Tirone quam creberrimas M. Cicero filius requirit. In hac epistola nihil esse uideo, quod interpretationem desideret. itaque parcam operae: ne uidear, quod aiunt, nodum in Scyrpo.

Cicero F. S. D. Tironi suo. 25.

ETSI iusta, & idonea usus es excusatione intermissionis litterarum tuarum: tamen, id ne saepius facias, rogo. nam, etsi de rep. rumoribus, & nuncijs certior fio, & de sua in me uoluntate semper ad me perscribit pater: tamen de quauis minima re scripta a te ad me epistola semper fuit gratissima. quare, cum in primis tuas desiderem litteras; noli committere, ut excusatione potius expleas officium scribendi, quam assiduitate litterarum. Vale.

Argu-

Argumentum ep.26.

Tironem Q. Cicero & accusat, quia litteras non miserat, & rogat, ut omnino, etiam sine argumento, scribat.

Q. Cicero S. D. Tironi *suo.* 26.

VERBERAVI te cogitatione tacito dumtaxat conuicio, quod fasciculus alter ad me iam sine tuis litteris perlatus est. non potes effugere huius culpae poenam te patrono. Marcus est adhibendus: isq. diu, & multis lucubrationibus commentata oratione, uide, ut probare possit, te non peccasse, plane te rogo, sicut olim matrem nostram facere memini, quae lagenas etiam inanes obsignabat, ne dicerentur inanes aliquae fuisse, quae furtim essent exsiccatae: sic tu, etiam si, quod scribas, non habebis, scribito tamen, ne furtum cessationis quaesiuisse uidearis. ualde enim mihi semper & uera, & dulcia tuis epistolis nunciantur. Ama nos, & uale.

EXPLANATIO

VERBERAVI *te* } accusaui: ut in ep. sequenti: Mirificam mihi uerberationem cessationis epistola dedisti. modo a uerberibus, deducatur uerbero: quod Nonius animaduertit. TE *patrono*. } si tu caussam tuam uelis agere. quod si Marcum fratrem adhibeas patronum: fortasse ne is quidem, accurata licet oratione, probabit, uacare te culpa. LAGENAS *etiam inanes obsignabat*, } nam si quas non obsignatas, ut inanes, reliquisset; dici potuisset, eas quoque, quae furtim essent exsiccatae, inanes fuisse. ea uero ideo etiam inanes obsignabat, ut obsignatio, lagenarum omnium communis, plenas pariter esse omnes ostenderet; & ita nullus excusandi locus ijs, qui eas furtim exsiccassent, relinqueretur. Lagena, uas uinarium fuit, quo uinum a cupa ad mensam ferebatur. opinor esse, quem communi lingua fiascum uocamus. id uidetur ostendere Plinius ep.6. Cum uenabere, inquit, licebit auctore me, ut panarium, & laguunculam, sic etiam pugillares ferat. Et ep.30. Vinum paruulis lagunculis in tria genera descripserat. Eodem spectant diui Augustini uerba, quae legimus confessionum lib.IX.cap.8. Cum de more, ait de matre sua, tamquam puella sobria iuberetur a parentibus de cupa uinum depromere, submisso poculo, qua desuper patet, priusquam in laguunculam funderet merum, primoribus labris sorbebat exiguum: quia non poterat amplius, sensu recusante. Horatius in Satyra de Nasidieni cena:

Conuiuae reliqui minimum nocuere lagenis.

Idem ep.2.lib.2. Posset qui ignoscere seruis,

Et, signo laeso, non insanire lagenae.

Martialis uidetur idem facere lagenam, matellam, oenophorum; & lagenam ab uno Panareto epotam ait. Lagenas e radicum filis tum fici, tum etiam siluestrium, fieri solitas, auctor Plinius lib.XVI. cap.31.

Argumentum ep.ult.

Inuehitur Q. Cicero in Consules designatos A. Hirtium, C. Pansam, beneuolentiam suam in Tironem *significat.*

Q. Cicero S. D. Tironi *suo.* 27.

MIRIFICAM mihi uerberationem cessationis epistola dedisti. nam quae parcius frater perscripserat, uerecundia uidelicet, & properatione, ea tu sine assentatione, ut erant, ad me scripsisti, & maxime de consulibus des. quos ego penitus noui libidinum, & languoris effeminatissimi animi plenos: qui nisi a gubernaculis recesserint, maximum ab uniuerso naufragio periculum est. incredibile est, quae ego illos scio, oppositis Gallorum castris, in aestiuis fecisse: quos ille latro, nisi aliquid firmius fuerit, societate uitiorum deleniet. res est aut tribunicijs, aut priuatis consilijs munienda. nam isti duo uix sunt digni, quibus alteri Cesenam alteri Cossutianarum tabernarum fundamenta credas. Te, ut dixi, fero in oculis. Ego uos ad III. Kal. uidebo; tuosq. oculos, etiam si te ueniens in medio foro uidero, dissauiabor. Me ama. Vale.

EXPLANATIO

MIRIFICAM *uerberationem ceſſationis epiſtola dediſti.*] quid poteſt eſſe durius, aut magis diuerſum a Marci fratris puriſſimo ſermone? Dicit hoc ualde me, quia ceſſauerim in litteris ad nos mittendis, uerberaſti in epiſtola tua: pro, tacite reprehendiſti. VERECVNDIA] qua factum eſt, ut parcius quaedam ſcriberet, quae ne fratris animum offenderent, uerebatur. PENITVS *noui*,] cum legatus eſſet Caeſaris in Gallia. A. GVBERNACVLIS] a reip. adminiſtratione. translatio a naui; quae gubernatoris imperiti culpa naufragium facit. OPPOSITIS *Gallorum caſtris*,] quo tempore in Gallia cum Caeſare militabant. ILLE *latro*,] M. Antonius, cum quo Hirtius, & Panſa, ſequentis anni conſules, bellum geſturi uidebantur. Latronem & Plancus uocat ep. 15. lib. x. Et Phil. 6. ſemper eum duo diſſimilia genera tenuerunt, lenonum, & latronum. DELENIET] ſibi concilia bit, ad ſuas partes traducet. TRIBVNICIIS,] ut Tribuni pl. tutam remp. praeſidio conſulari deſtitutam, ſuſcipiant. PRIVATIS] ut priuatus aliquis ciuis ducem ſe bonarum partium contra M. Antonium profiteatur. quod fecit Octauius. uide ep. 7. lib. xi. QVIBVS *alteri Ceſenam*,] hunc locum carere mendo numquam non ſum arbitratus. neque enim adeo tum ignobilis, aut obſcura Ceſena fuit, quae nunc in primis lauta, & honeſta ciuitas eſt, ut, tamquam abiecta res, nominari debuerit. nā quod Sidonius Apollinaris furnum ait eſſe potius, quam opidum: iocari uidetur, ut amico, qui Lugdunum patriam ſuam, accuſauerat, familiariter cauillans par pari referret. Auxit hanc ſuſpicionem uetus liber uiri optimi, nec litterarum expertis, condiſcipuli olim mei, Vincentij Riccij a Spe: quo in libro erat: Quibus geſa, uel quibus ſutianarum. Alter liber, e Cypro aduectus, quo olim ſum uſus, habebat, Quibus alteri Cenſenam. Atque hoc teſtati ſumus ante multos annos in Scholijs noſtris. Nunc uideo ſcriptum eſſe in antiquo exemplari Fului Vrſini: Quibus alteri Cunſanarum, alteri Coſſutinarum. ut ſint nomina tabernarum, quae tunc aedificarentur. quod non diſplicet: licet ignotae mihi tabernae ſint. In alijs, Conſuntinarum, Cunſutianarum, Coſſutianarum. VT *dixi*] non in hac epiſtola, ſed in ſermone, cū ſimul eſſent. FERO *oculis*.] mirifice diligo. Reliqua exempla in oculis habent, ut ep. 17. ad Q. fr. lib. III. Balbum in oculis fero. Phil. 6. Trebellium fert in oculis. & alibi. IN *medio foro*,] in urbe igitur Tiro, in agro erat Quinctus. DISSVAVIABOR.] & hic amor oſtenditur. nā Suauiari, id eſt oſculari, plus eſt, quam Complecti: Oculos, plus quam Malas: in foro, plus quam Domi, uel In uia: In medio foro, plus quam In alia fori parte: Diſſuauiari autem, plus quam Suauiari. iteratio enim ſuauiorum indicatur. Veteres libri omnes, Diſſauiabor, detracta littera V: ut Sauium quoque & ſuauium, ueteres dicebant, a ſuauitate tamen deducto uocabulo.

F I N I S.

Libri di Stampa d'Aldo, che si trouano al presente.

Armandi Belouisij Declaratio difficilium terminorum Theologiæ, Philosophiae, atque Logicae.	L 1	s. 10
Asconius Pedianus Comment. in Orationes M. T. C. 8.	L	s. 15
Aminta fauola Boscareccia di Torquato Tasso con Figure, 12.	L	s. 6
Andrea Bacci, dell'uso, & bontà dell'Acque, & modo di bener fresco, 4.	L 2	s. 10
Agricoltura nuoua, & Casa di Villa di Carlo Stefano, 4.	L 3	s. 10
Aggiunta alle Rime, & Prose del Tasso, con il suo ritratto, 12.	L	s. 8
Breuiarium Romanum, in 8. Roma.	L 3	s. 10
Bernardini Tomitani de Laudibus Venetorum, 8.	L	s. 6
Comedia Straccioni del Commendator Annibal Caro, 12.	L	s. 6
—— Agnella di Carlo Turchi, 8. nuoua.	L	s. 8
Catechismo Latino con figure, 8.	L 2	s.
—— Idem Volgare figurato, in 8.	L 2	s.
Comment. Cæsaris cum scholijs, & additionibus Aldi Iunioris, 8.	L 3	s. 10
Censorinus de die Natali, ab Aldo Manutio Iuniore emendatus, 8.	L	s. 12
De Perfectione hominum, Philippi Mocenici, fol.	L 7	s.
De Laudibus vitæ rusticæ Aldi Iunioris, 4.	L	s. 15
De Natura Dæmonum, Io. Laurentij Ananiæ, 8.	L	s. 15
De quæsitis per Epistolam, Aldi Iunioris, 8.	L 1	s. 4
De Senatu, & Antiquitatum Romanarum, Pauli Manutij, in 4.	L 1	s. 4
Epitome orthographia, Aldi Iunioris, 8.	L 1	s. 4
Epitome Innouationis Anni, Pauli Clarantis, 4.	L	s. 8
Epitheta M. T. Ciceronis A. P. Ioanne Nunnesio, 8.	L 2	s.
Epistolæ Pauli Manutij, 8,	L 2	s.
Epistolæ M. T. Ciceronis Fam. cum P. Manutij Comment. fol. noua.	L 10	s. 10
—— Idem ad T. Pomponium Atticum, cum P. Manutij Comment. fol.	L 9	s. 6
—— Ad Attico uolgare, 8.	L 2	s. 10
—— Familiar Latine con tauole nuoue.	L 2	s.
Essame dell'ingegno dell'huomo per apprender le Scienze, con tauola, 8. nuouo.	L 1	s. 10
Eleganze insieme con la Copia della lingua Toscana, e Latina, d'Aldo Giouane. 16.	L 1	s. 4
Forno, ouero trattato della Nobiltà, di Torquato Tasso, 12.	L	s. 10
Galeni opera Greca, in fol.	L 49	s. 12
Germani Audeberti Venetias, 4. nuoua.	L 2	s.
Herculis Ciofani Comment. in Ouidij Metamorph. 8.	L 1	s.
Iouitæ Rapitio de numero Oratorio. in fol.	L 1	s. 10
Lucæ Pæti de Mensuris, & Ponderibus, in fol. con figure.	L 1	s. 10
Locutioni dell'Epistole Fam. Scielte da Aldo Giouane, nuoue. in 16.	L 5	s. 4
Lettere Facete, & piaceuole di diuersi Auttori primo, & secondo libro 8.	L 3	s. 10
Modi famigliari di dire, scielti da Aldo Giouane, 8.	L 5	s. 4
M. Antonij Natta de Deo, in fol.	L 3	s. 10
Noua Disciplina & uera arte militare del Brancaccio, fol. nuoua.	L 3	s. 10
Orationes M. T. C. Pauli Manutij Comment. primo, secondo, & terzo tomo, fol.	L 18	s. 12
Officio Romano con 45. Imagine in rame, nuouo, in 12.	L 7	s.
Osseruatione intorno alle Bellezze della lingua latina, in 16.	L 1	s. 4
Opera Ciceronis cum nouis Manutiorum Comment. X. uolumi, fo. nuoui.	L 62	s.
Orationes M. Antonij Mureti, 8.	L 1	s. 4
Off. M. T. C. cum Aldi Manutij Iunioris Comment. fol.	L 4	s. 10
Pragmatice del Regno di Napoli, in fol.	L 7	s.
Padre di famiglia, di Torquato Tasso, 12.	L	s. 6
Philosophia M. T. C. Aldi Manutij Iunioris Comment. fol.	L 9	s. 6
Quaestiones Grammaticales, Nicodemo Frischlino, 8.	L 1	s. 10
Rinaldo Innamorato di Torquato Tasso con figure, & tauole, 12.	L	s. 15
Rhetorica M. T. C. cum Aldi Manutij Iunioris Comment. fol. noua.	L 18	s. 12
Rime, & Prose di Torquato Tasso, con figure, prima, & seconda parte. 12.	L 3	s.
Strigilis Grammatica Nicodemo Frischlino, 8. nuoua.	L	s. 10
Trattato della Demonomania, ouero Streghe, de Io. Bodino in 4. nuoua.	L 4	s.
Tragedia Calestri di Carlo Turchi, 8. nuoua.	L	s. 8
Vicissitudine, ò Mutabile Varietà delle cose nell'vniuerso uolgar, 4. nuoua.	L 2	s. 10
Virgilio con Annotationi, & Tauole, 8. nuouo.	L 3	s. 10
Vite Sanctorum, Surij, & Lipomani, fol. compite. VI. vol.	L 49	s. 12
Vanità del mondo, Laurentio Giustiniano, 4.	L 1	s. 15
Vita Cosimo Medici, scritta da Aldo Giouane, fol. nuoua.	L 6	s. 4